

THEOLOGIAE

CURSUS COMPLETUS,

EX TRACTATIBUS OMNIUM PERFECTISSIMIS UBIQUE HABITIS, ET A MAGNA
PARTE EPISCOPORUM NECNON THEOLOGORUM
EUROPÆ CATHOLICÆ,
UNIVERSIM AD HOC INTERROGATORUM, DESIGNATIS,
UNICÈ CONFLATUS,

*Plurimas annotantibus presbyteris
ad docendos levitas pascendosve populos altè positus,*
ANNOTAVIT VERO SIMUL ET EDIDIT

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSE,
SIVE
CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIMUS.

Praeloquia in Theologiam.— De Locis theologicis.— Commonitorium
De Praescriptionibus adversus Haereticos.— De Controversiis.
Professio Fidei.— De Notis theologicis.

28 VOL. PRIX: 158 FR.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUË.

1833

ELENCHUS
AUCTORUM ET OPERUM

QUI IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

~~— 1169 —~~

EDITORES CURSUS THEOLOGIÆ COMPLETI

In *Cursum Theologiæ completum* Prolegomena.

MELCHIOR CANUS.

De Locis theologicis.

VINCENTIUS LIRINENSIS.

Commonitorium.

TERTULLIANUS.

De Præscriptionibus adversus Hæreticos.

FRATRES A VALENBURCH.

De Controversiis Tractatus generales.

IDEM.

Professio Fidei catholicæ.

VERONIUS.

Regula Fidei catholicæ.

MONTAGNUS.

De Censuris, seu Notis theologicis, et de sensu Propositionum.

INDEX RERUM.

IN CURSUM

THEOLOGIAE COMPLETUM

Prolegomena ⁽¹⁾.

Labis enim sacerdotis custodient scientiam, et legem
requirunt ex ore ejus. *Malack. 2, 7.*

1. Inter omnes hominum curas studium divinae sapientiae est perfectius, jucundius et utilius. D. Thom. lib. 2 contra Gent. c. 2. Tantâ laude theologiae disciplinam extollere angelico doctore, theologorum principis ac patrono, maximè congruebat; nec immeritò eâ triplicè dote studium divinae sapientiae seu theologiae commendavit. Quippè studium illud perfectius ceteris dicendum, « quia, ut ait Contensonius in suo Praeloquio, per divinorum contemplationem homo magis ad Dei similitudinem accedit; utilius, quia per veritatis notitiam ad veram beatitudinem pervenitur; jucundius, quia nihil suavius veritate, quam omnis homo naturaliter concupiscit, et quâ adeptâ felicitas invenitur, dicente Augustino lib. 10 Confess. c. 23: « *Beata vita est gaudium de veritate.* » Neque quidquam miram in his tunc magnificis dotibus theologiae attributis, quae scilicet, ex graeco sui nominis fonte, *de Deo sermonem* exprimens, *divinum* aliquid spirat, atque ad sui amorem allicit. Porro antequàm ipsum Divinitatis

pelagus immensum ingrediamur, sistendum est parumper in litore, ut ipsius, quam tradimus, scientiae eas colligamus notiones praëmbulas, quasi stellas duces ac regulas in itinere velut paxidem nauticam servandas, quas *Prolegomena* vocant.

2. Prolegomena igitur (*πρό, ἀντί, λέγου, dico*), latine *Praefationes*, has complectuntur notiones in antecessum praemitti solitas, quibus tractaturi de aliqua disciplina, ad illam ritè ac feliciter perscrutandam ingenia praeparant. Itaque Prolegomenorum in theologia istud erit objectum: varias de scientiae hujus naturâ, divisione, certitudine, praestantiâ, necessitate notiones, deinde locorum theologicorum explanationes, ac demùm quascumque praëlorias disquisitiones tradere, quibus ad theologiae studium mens efficiatur idonea. Quem ut scopum assequamur, in duplici parte haec absolvemus Prolegomena: prima quaestiones praëmbulas, altera locos theologicos complectetur; utraque quàm sit magni momenti ex dicendis patebit.

Pars prima.

QUAESTIONES PRÆAMBULÆ DE THEOLOGIA.

CAPUT PRIMUM.

De nomine, naturâ, objecto, fine ac divisione theologiae.

ARTICULUS PRIMUS.

De nomine et naturâ theologiae, ubi jam aliqua de methodo.

3. Theologia (*Θεός, Deus, λέγου, sermo*), latine *de Deo sermo, ratio*, aliquam in genere de Deo *sermoinationem* significat, sub quolibet intellectuali moralive attingatur respectu. Cùm autem multiplex ille sit respectus sub quo Deus considerari queat, sive in se,

(1) Ea prolegomena quasi per partes, annotationum instar, dividere potuissemus, atque ad varios Melchioris Cani libros, praesertim ad duodecimum, qui est de locorum usu, revocare. Sed convenientius esse ac utilius duximus eadem in unum colligere unâ rerum contexturâ, ad formam tractatus, quod etiam gratius lectori esse ex animo cupimus.

suisque attributis, sive in ejus operibus necnon et in relationibus, quibus ei uniuntur entia rationabilia; hinc ab antiquis jam Patribus, nempe graecis, usurpatum vidimus *theologiae* nomen, in sensu modò latiori, modò strictiori, ut legere est apud Petavium, in suis Prolegom. c. 4.

4. Definitione verò genuinâ theologiae naturam conantes explicare, ali alias excogitarunt theologi. Eam dixere antiqui *rerum divinarum scientiam*, ex Melchioro Cano, infrâ, de Loc. Theolog. lib. 9, c. 14. Recentiorum autem definitiones ad sequentem ferè omnes revocari possunt, videlicet *Theologiam esse disciplinam seu scientiam de Deo ac de rebus ad Deum pertinentibus et principiis revelatis discursivam*. Excipe tamen duos auctores quibus Gallia nostra quae gloriatur, DD. Boetivier; Episcopum Cenomanensem, et Liebermann;

vicarium generalem diocesis Argentoracensis. Prior definit theologiam *de Deo et de rebus ad Deum pertinentibus*; alter dicit eam in genere (seu obiectivè) esse complexum veritatum Religionis ex certis principiis deductum; subjectivè autem sumptam Cognitionem Religionis eruditam.

5. Nos itaque meritum utriusque ultimò laudatæ definitionis duobus vocabulis valdè notis atque usitatis nitentes complecti, theologiam simpliciter definiemus *Scientiam Religionis*.

1° *Scientia* dicitur, quòd est *genus proximum* cæteris disciplinis theologiam assimilans. Eà voce declaratur theologiam tum principiis constare, seu primariis veritatibus certis et inconcessis, tum consecrariis ex principiis ratiocinio deductis.

2° *Religionis* vocabulum *differentiam primariam* exprimens, speciale ac proprium theologiæ attribuit objectum; Deum scilicet, resque ad Deum spectantes, et insuper legis notionem atque moralis obligationis. Id enim importat idea *Religionis*, eo quasi caractere proprio theologicum insigniens documentum.

6. Scientia igitur theologia, haud aliter ac cæteræ scientiæ, duabus constat partibus, principiis nimirum et consecrariis; proinde hæc duo in suo habet conceptu: nempe principia seu veritates primarias, generales, certas, clarè expositas; easdemque evolutas, rationali demonstratione manifestas, atque sua consecraria veluti secundà deductione edentes. Hinc duplex in theologià mentis operatio, nempe principiorum *expositio* et eorundem *demonstratio*; duplex proinde methodus, *expositionis* et *demonstrationis*, quæ mens in utràque operatione dirigitur.

7. Eò tendit *methodus expositionis*, ut ex suis fontibus primariæ sedulo producantur veritates, seu dogmata, ut nitidè ac fideliter exponantur, atque ità nullà debilitentur hesitatione, nullà, quantum fieri potest, obscuritate velentur. *Methodus autem demonstrationis* in his variis operationibus mentem dirigit, quibus, ope ratiocinii et dialecticæ regulis, principiorum fiunt evolutiones deductionesque consecratorum.

Notandam principiorum expositionem non pertinere ad scientiam ut scientiam, nisi quatenus ea præparat, methodo idonea, deductioni, seu demonstrationi. Prout verò ad eorum præcisè cognitionem inducit et contemplationem, illa expositio spectat ad sapientiam de quâ infra dicemus. Igitur scientia propriè dicta formaliter in deductione conclusionum ex principiis consistit, hoc est, in demonstratione.

ART. II.

De objecto et fine theologiæ.

8. *Objectum* theologiæ in genere, seu adæquatum, est *Scientia Religionis*.

Duplex distinguitur: alterum *materiale*, res ipsas quas Religio complectitur, Deum primario, cætera secundariò includens; alterum *formale*, quo theologi vulgò intelligunt rationem sub quâ theologia suam materiale attingit objectum, modum etiam de eodem tractandi; quod quidem reponunt alii in Divinitate, ut Billuart,

Jueninus, alii in ipsâ rerum ex principiis fidei *deducibilitate*, ut Theologus Lugdunensis: cui postremò opinioni assentiendo, eorum ipsorum addimus *exponi-tatem* principiorum, ut completum sit objectum formale theologiæ prout eam definivimus, atque ità duplici methodo, expositionis et demonstrationis, correspondeat.

9. *Finis* theologiæ scopus est ad quem tendit. Porrò alius est *immediatus*, nempe notitiâ Religionis homines imbue pro ut indigent, vel huius capaces existunt; alius *mediatus*, seu *medius*, quo theologus eâ Religionis notitiâ illuminatos homines, eosdem in viâ salutis æternæ stabilire intendit atque dirigere: alius tandem *ultimus*, ad quem etiam cætera contendere debent, in gloriâ Dei reponitur promovendâ.

ART. III.

De divisione theologiæ.

10. Multifariam, pro suo diverso respectu, theologia dividitur. Præcipuas tantum et momentosas hic sufficiat exponere divisiones.

Theologia ratione objecti *materialis*, dividitur in *dogmaticam*, prout veritates credendas velut in quietâ intellectûs speculatione amplectitur, et in *moralem*, quatenus præcepta regulasque morum proponit. Hinc etiam dicitur theologia: Alia *speculativa*, alia *practica*.

11. Ratione objecti *formalis*, seu potius methodi, ut supra (8) exposuimus, dividitur theologia in *positivam* et *discursivam*: prior versatur specialiter circa veritates primarias, ac, ut ità dicam, *doctrinales*, quas ope methodi expositionis ritè ex Scripturis sacris, simulque ex sanctis Patribus, conciliorum decretis, et pontificum, aliis denique traditionis catholice fontibus eruit, potiorique disponit ordine; quod quidem stylo ornato ac fusiore quisque pro suo ingenio theologus valet prosequi; ex quo ipsa methodus expositionis dicitur etiam *oratoria*. Altera verò, seu *discursiva* in evolvendâ doctrinâ consecrariisque deducendis argumentationis ope, et quidem accuratori ac severiori rerum tractatione, dialecticæ regulas et artes adhibet. Id verò discursivum genus eò usque deveniens ut Aristotelicis, more Peripateticorum, principiis in hærens, definitiones, divisiones, argumenta, ad suas demonstrationes proferat subtilibus, fit quod vocant *scholasticam*. Hinc theologia *scholastica* (εργασια, otium) ea nuncupatur quæ usurpata apud theologos Mediæ Ævi, nihil aliud intendere videbatur, quàm strictis definitionibus, divisionibus methodicis, et syllogisticâ argumentatione, omnes illustrare quæstiones, propositiones quaslibet probare atque controversias dirimere.

12. Ex quibus compertum est theologiàm *positivam* sibi propriam efficere methodum *expositionis*, atque ideò ipsam meritò dici posse theologiàm *expositivam*; eodem jure theologiàm *discursivam* sibi vindicare methodum *demonstrationis*, ipsamque appellandam *demonstrativam*. Rursus priorem, quæ scilicet, auctoritate insistens, doctrinam variis testimoniis traditionis, juxta regulam fidei, colligit, ideò dicendam theologiàm *dogmaticam, doctrinalem*; alteram verò ratione ini-

xam, suaque ex ratiocinio argumenta constructem, rectè nuncupari theologiam *rationalem* et *philosophicam*: quæ ex utriusque methodi naturâ effluere videntur.

13. Ratione objecti *adæquati*, theologia alia est *naturalis*, alia *supernaturalis*; prout ejus objectum lumine naturali aut supernaturali innotescit.

Theologia *naturalis* ex objecto materiali cam sibi attribuit partem quæ lumine naturali constat, videlicet præambulas fidei supernaturali veritates, religionem primitivam potissimum constituentes, principia etiam ad admittendam revelationem divinam Ecclesiamque prærogativâ supernaturali docentem, prærequisita. Ex objecto verò formali, methodum adhibet potissimum *demonstrationis*, tum ut evidentiâ intrinsicâ primitivâ illustret dogmata, quæ ad rationis philosophicæque forum pertinent, licet primitivis et ipso auctoritatis fundamento, ut infra mox dicemus, stare necesse sit; tum etiam in theologiâ supernaturali, ut veritates fidei supernaturalis ratione confirmet evolvatque, prout eas capere valebit.

14. Theologia *supernaturalis* ex objecto materiali sibi vindicat dogmata fidei, seu veritates supernaturali fultas auctoritate, quibus ex documento Ecclesie doctrina catholica informatur. Ex formali autem objecto, methodo *expositionis*, seu doctrinali, potissimum utitur, nimirum ad proponendas dogmaticas veritates, disponendasque ordine meliori; quod etiam idem prestat ea methodus in theologiâ naturali, pro stabiliendis principii veritatibusque primitivis, præsertim ad tractatum de *Religione* pertinentibus. Indè videre est methodum *expositionis* pro objecto habere doctrinam ex auctoritate, etiam in theologiâ naturali stabilendam, methodum *demonstrationis* eandem doctrinam, etiam in supernaturali theologiâ, ratione evolvendam ac probandam: deniquè tamen priorem methodum suâ naturâ theologiæ supernaturali aptari, alteram verò naturali.

Sub aliis respectibus theologiæ divisiones propè in infinitum multiplicari possent, quarum natura vel ipso singularum nomine satis innotescit, ut theologia *polemica*, *trenica* et *ascetica*, *liturgica*, etc., quas quisque in Prolegomenis Institut. theologiarum D. Liebermann reperiet.

CAPUT II.

De certitudine theologiæ, atque de conclusionibus theologicis.

ARTICULUS PRIMUS.

De certitudine theologiæ.

15. *Certitudo* vulgò definitur *firma mentis adhæsiō veritati cognitæ sine periculo errandi*. Cùm certitudo sit necessarium cujuslibet disciplinæ fundamentum, eâ de re tanti momenti disserere incipientes, sedulo in antecessum præmittendus est status questionis, tum ut otiosæ quæstiones removeantur, tum ut clariùs enunciarentur utiles.

Certitudo, prout consideratur in ipsis rebus seu ejus objecto, vel in homine, seu ejus subjecto, vel deniquè

in rationibus ad assensum movenubus, dicitur *objectiva*, *subjectiva* et *motivi*. Certitudo *objectiva*, cùm nihil aliud sit quàm ipsius objecti immutabilitas, vel etiam realitas quæ in rerum essentiis subsistit independentem à nostrâ cognitione, nullam disserendi materiam nobis subministrabit. Certitudo *subjectiva*, cui specialiter competit definitio certitudinis modò exposita, ipsa pendet à certitudine *motivi*, ad quam proindè tota de certitudine quæstio est reducenda.

16. Porrò triplex distinguitur certitudo *motivi*: *metaphysica*, in ipsis rerum essentiis fundata, earum maxime claritate, seu evidentiâ manifesta; *physica*, ex consuetis naturæ physicæ legibus repetenda; *moralis* tandem, in constitutione morali hominum suum habens fundamentum.

Sed animadvertendum est certitudinem tum physicam, tum moralem, ubi conditiones adsunt requisitæ, æquè immutabilem et absolutam esse ac metaphysicam, proindèque ultimò, sicut ipsam, rerum essentiis innixam, ad eam revocari.

17. Certitudinis existentia est factum generale, rationi humanæ essentialia, seu ejus constitutum, societatisque connexio et fundamentum; quod proindè ut factum ignotum detegere, ut incertum probare nemò attentare debet; benè verò idem apud omnes receptum, ubique diffusum observare, recognoscere, atque systemate probabili explicare licebit (1). Hæc autem quæ ad philosophiæ forum specialius pertinent, nos diutius non morabuntur. Solummodò sequentes addeamus, veluti ad nostrum intentum aliquid claritatis conferentes, animadversiones.

18. 1° Singuli homines privatis ac claudis suis facultatibus, tum corporeis, tum intellectualibus, certitudinem, sive ex sensu intimo, sive ex evidentiâ aut testimonio sensuum hominumve immediatè habent: ac proindè improbandi sunt philosophi qui nullam propriè dictam existere certitudinem in individuo, sed tantum in societate contenderunt. Cujus assertionis rationes tradit episcopus Cenomanensis, deindè ita pergit: « Non tamen dicimus individuum privilegio infallibilitatis gaudere eo sensu quòd nunquàm errèt, sed eo sensu quòd veritatè cognitæ infallibiliter adhæreat, quemadmodum fidelis catholicus definitioni Ecclesie semel datæ infallibiliter adhæret, quamvis de controversiis fidei infallibiliter ipse judicare non possit. » Inst. philos. edit. 1835, t. 1, p. 174.

(1) D. D. Bouvier, confutatis quantum fieri potest scepticorum difficultatibus, sic concludit: « Ergò datur principium certitudinis per se notum, omnibus commune et cum veritate essentialiter connexum... Principium istud non fuit excogitatum, sed in primâ origine à Deo dari debuit, et perpetuò intellectum est ut naturâ fundatum: sine illo quippè ratio humana subsistere non potest, nec quidquam operari. Undè plurimæ veritates ab omnibus semper et ubique invincibiliter admittuntur, ita ut qui eas in dubium revocare vellet, statim ut dementiâ correptus haberetur. Etenim quod ab omnibus invincibiliter admittitur falsum esse non potest, quin omnis tollatur certitudo et ratio humana destruat, quia nullum subsesset medium erroris detegendi.... » Vid. Institut. philosophicæ, edit. 1835, T. 1, pag. 174.

19. 2° Objecta corporea, sensibilia, et veritates intellectuales non eodem gradu nostris sensibus physicis, sive nostræ rationi ac intellectui nostro accommodantur, ac proinde, cæteris paribus, ratione objecti non æquè percipiuntur, id est, non æquè sensibilia sunt ea corporea objecta, non æquè evidentes illæ veritates relatæ ad nos. Præterea evidentiâ illa, ut objectiva jam inæqualis, etiam ratione subjecti seu nostræ, in suis modificator gradibus, cum sit modò evidentiôr, modò minùs evidens pro ingenii subtilitate, vel attentione præstitâ, vel etiam pro variis ex dialecticâ adhibitis artificijs. Hæc faciliè *de sensibilitate physica* intelligi queunt, sicut et sequentiâ; idcirco, brevitatî causâ, de illâ nihil amplius dicemus. Igitur evidentiâ tum objectiva, tum subjectiva est relativè diversa.

20. 3° Homines ad assentiendum cuilibet veritati moventur vel ex evidentiâ rei intrinsecâ, vel ex testimonio externo seu auctoritatè, vel ex utroque medio, pro naturâ veritatî cognoscendæ. Etenim aliæ veritates, captivè humano adæquatæ, ut intellectuales, naturales, suâ clarescentiâ evidentiâ; aliæ veritatibus nostræ fugientes aciem, qualia facta historica, qualesve plerumque supernaturales veritates, ex testimonio accipiuntur; aliæ deniquè, sive naturales, sive supernaturales, de utraqûe participantibus indole, tum evidentiâ, tum auctoritatè, his quasi duobus luminaribus innotescunt; cum, v. g., veritas naturalis jam propriâ evidentiâ homini alicui manifesta, iusuper et aliarum rationum eam æquè percipiendum habet testimonium; aut veritas supernaturalis revelatione attestata, præterea rationi sese præbet obviam. Verùm geminam ob assiduitatem rationis humanæ cum evidentiâ et auctoritatè, id animadvertendum eam nostram rationem valdè confirmari, atque, ut itâ dicam, letari, auctoritatè in rebus naturaliter evidentiibus, et evidentiâ in veritatibus jam ex testimonio habitis; ac proinde majori alacritate ac firmitate innixas utroque cognitionis et certitudinis medio accipere veritates. Id etiam indè confirmatur, quòd in his veritatibus, evidentiâ et testimonium sibi mutuò præstant auxilium: quippè veritas semel aliquâ viâ nota rationem suis irradiare videtur argumentis. Undè ait Bergier: « Autre chose est de découvrir une vérité par la réflexion, autre est de la démontrer lorsqu'elle est connue. » *Traité de la vér. Religion*, t. 4, pag. 78, edit. Bistut. 1820 (1). Jam prævererat Lud. Vives, his egregijs verbis: *Pauit rationem cognita veritas, et veritatem confirmo adhibita ratio*, lib. 1 de Veritate fidei. Ipse Melch. Canus sic ait: « Si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat, et argumentari non soleo: *perspicuitas enim*, ut ait Cicero, *argumentatione elevatur*. » De Locis theol. infrâ, lib. 8, c. 4.

21. 4° Evidentiâ igitur et auctoritatè ad rationis scientiæque humanæ informationem essentialiter, utraqûe suo modo, concurrant. At verò auctoritas, pueritiz veluti ac imbecillitatî rationis accommodata, ei subdi-

(1) « Aliud est meditatione cognoscere veritatem, aliud cognitam demonstrare. » (Translat. ab Fdit.)

tionem imponit generatque fidem. Hinc ad eam auctoritatîs viam, haud quidem placentem rationi, nato tamen necessarioque instinctu invincibiliter propendemus; quod præclare ostendit Melchior Canus, infrâ, de Loc. theol., lib. 11, cap. 4, ubi velut *principium* in antecessum mittit: *Necessarium esse hominibus credere, nisi vita pecudum more gerenda sit; deinde ex Theodoro ponit fidem esse ceu primarium artium basin, disciplinarumque omnium crepidinem*. Atque in hunc sensum hæc Isaïæ verba vertit: *Nisi credideritis, non intelligetis*, cap. 7, juxtâ 70 Interp. Vide Theod. *De curâ græcor. affect.* lib. 1; D. Aug. *De utilitate credendi ad Honor.*, c. 12, et de fid. rer. invisib., c. 1 et 2. Evidentiâ autem genus cognoscendi perfectius ac penè divinum, cum ad visionem quasi intuitivam et beatificam veritatî tendat, multùm aridit rationi, cuius tamen debilitas splendorem veri nonniùs temperatum ferre valet, aliundè vitis nostris sæpiùs obnubilatum (1).

22. 5° Ecce illud factum generale certitudinis duobus elementis de quibus suprâ, nempe auctoritatè et ratione, seu potiùs testimonio et evidentiâ constans, modò inter se et in pravi ritè componantur. Porrò hæc eorum compositio legitima fiet, si neutrum alterius adhibeatur loco, neque plus alterutri quàm par est tribuatur; quod quidem potiùs more hominum sanorum communi, quàm regulis philosophorum systematicis dijudicandum. Nos verò quæ ad praxim magis pertinent ex factis seu ex generali agendi ratione eliceo pergamus.

23. 6° Singuli homines, cum se de aliquâ veritate certos esse affirmant, auctoritatè, si res sit de facto historico, vel rationis superet captum, in suæ certitudinis gratiam invocant, etiam invidi; evidentiâ autem suam appellare solent, gratiorem quidem rationi, quotiès de veritatibus agitur quæ aliquo ejus fulgore nitescunt, etiamsi aliundè auctoritatè innotantur.

24. 7° Homo privatus mente sanus et corpore, id est, consuetis humanis vivens relationibus (nec aliter supponi potest, scilicet *intelligens actu* et socialis, ubi questio de certitudine agitur) (2), homo, inquam,

(1) « Quamobrem, inquit D. Augustinus, ipsa quæque animæ medicina, quæ divinâ et ineffabili beneficiâ geritur, gradatim distinctèque pulcherrima est. Distribuitur enim in auctoritatè et rationem. Auctoritas fidem flagitat et rationi præparat hominem. Ratio ad intellectum cognitionemque perducit. » Lib. de verâ Relig. c. 24.

Allatis veterum testimoniis pluribus, sic concludit Petavius: « Quamobrem præcedere omninò fides debet; sequi deinde ratio et disputatio. Quod ex Clementis Alex. locis efficitur, quæ paulò antè descripsimus: in quibus asserit fidem instar esse fundamenti super quod scientia et cognitio, id est, theologia struitur. Itaque *janua nostra fides* est, inquit Ambrosius. » Dogm. Petav. in Proleg. c. 4, § 13.

D. Chrysostomus dicit eam esse sapientiam quam Christus stultitiâ appellat, et quândo intelligentiâ, nostram vacuam ac desertam ab externâ omni doctrinâ facimus. » Hom. 2. — Apud Petav. *Ibid.*

(2) « L'homme, à parler exactement, dit Bergier, n'a que des lumières d'emprunt; Dieu l'a créé pour être façonné par l'éducation et la société; abandonné à

privatus, ratione utens, dùm solitarias suas habet ideas, propriæ evidentie meriti rationabiliter confidit, et quidem pro idearum claritate, atque pro mediis quæ ex regulis communibus ad eam producendam adhibuerit.

25. 8° Homo præfatus, si illam quam habet evidentiam plurimum aliarum rationum evidentie conformem senserit, fidem ei adhibebit vel majorem, nedùm inensuâ diffidentia turbatus, novam evidentie vim quarat aliquamve testimonii auctoritatem.

26. 9° Contradictionem verò si fuerit expertus idem homo, jam de illâ suâ evidentia incipit dubitare, vel penitus illusoriam abjiciet, prout eum rationum oppositarum movebit auctoritas. Quòd si nulla sit ista, vel appareat, tunc adversarium in errore versari creditum urgebit, iterùm atque iterùm rem elucidans, variisque illius evidentiam augens demonstrationibus. Quibus frustra tentatis, contrâ adversarium qui suæ propriæ vim evidentie forsân objicit, ad auctoritatem certe seu ad rationum consensionem appellabit (1).

27. 10° Quippè nullus homo sanæ mentis jus sibi serio vindicabit, nimirùm suâ solâ evidentia propriâ litem sue controversiam ultimò dirimendi; vel etiam doctrinam proponendi hominibus ex officio admittendam. Id enim nihil aliud esset quàm suam privatam rationem et doctrinæ generalis fundamentum, et absolutum in controversiâ judicem prædicare. E contrâ, in duplici laudato casu ad rationum consensionem, sive ex ipsâ vi evidentie, sive ex traditione seu ex solo testimonio natam, pro genere veritatis (2), provocant homines. Huic nostræ doctrinæ consentire videtur in suis Institutionibus philosophicis jam appellatus illustri episcopus Cenomanensis: « Notandum est, inquit, objecta evidentia eodem modo ab intelligentibus, quibus sunt proportionata, percipienda esse, sicut et sol eodem modo ab oculis sanis videtur: undè et repugnat aliquem habere evidentiam contrâ sensum generis humani, aut sanioris partis hominum; communis igitur aliorum hominum sensus ostendere potest quinam ex contententibus evidentiam meriti sibi vindicent, et in controversiâ ad hunc judicem sæpè recurrendum esse omnes fatentur, aut fateri coguntur. Undè in discussionibus nemo proprium at-

« lui-même, il serait presque réduit à l'animalité pure; il est de la nature de l'homme que la religion lui soit transmise par l'éducation. » *Traité de la vérité*. Rel. t. 4, p. 12.

« Homo, ut rectè loquar, inquit Bergierus, non nisi adscititia lumina habet: Deus creavit eum ut fingeretur educatione et societate; sibimetipsi derelictus animal ferè esset; naturæ humanæ est ut ipsi religio per educationem transmittatur. » (*Translat. ab F. d'it.*)

(1) Ratio ipsa dicitur consensum maximè peritorum rerum de quibus questio agitur, valere. Eâ de re vid. infr. Melch. Can. lib. 10, c. 4, ubi philosophorum consensionem de veritatibus ordinis rationalis plurimum commendat.

(2) Consensus hominum in aliqua veritate generali, communi, primitivâ, maximè ex traditione requirendus est, quod nihil detrahit de efficacia evidentie illius; in veritate autem secundariâ, particulari, potius ex ejus evidentia consensus repellitur.

« legare potest evidentiam tanquàm principium demonstrationis synthetica; vel tanquàm ultimam propositionem demonstrationis analytica: adversarium enim negantem rem esse evidentem ex evidentia meâ convincere non possum, sed debeo rem elucidare, et pro viribus meis efficere ut evidens ipsi appareat sicut et mihi. » Tom. 1, p. 194, etc. Edit. 1855 (1).

Hæc autem omnia sequenti compendio possunt contrahi. Homines auctoritate et evidentia ad certam veritatis cognitionem et intelligentiam ducti, fidem auctoritati naturali propensione adhibent; libentius verò quæ res intelligentur, sequuntur evidentiam. Denique sive in stabilendâ doctrinâ communi, sive in controversiâ ultimò dirimendâ, alicujus consensus, cum particularis, tam generalis, auctoritatem solent, etiam inviti, invocare.

28. Atqui præcisè id solum ad certitudinem in theologia tum naturali, tum supernaturali desideratur, scilicet certum sine controversiâ catholicæ doctrinæ fundamentum, quod est *regula credendorum* et infallibilis sine appellatione controversiarum judex. Ergò auctoritate ultimò fundatur certitudo theologia, ut ex suprâ dictis est manifestum.

29. Quenam verò sit illa auctoritas, id etiam jam prælibata patefaciunt, nimirùm pro theologia naturali, consensionem hominum tum generalem in generalibus principiis et veritatibus communibus; tum particularem, sed vestitam conditionibus ex communi hominum æstimatione ac generalibus principiis determinatis, pro theologia verò supernaturali, Ecclesiæ auctoritatem divinâ infallibilitate atque præclaris dotibus et privilegiis præditam.

30. Dicit forsitan aliquis ea principia, illas primitivas veritates intrinsecâ ad eò splendescere evidentia, ut eas admittere ratio quælibet cogatur: ex quo fit ut universæ in illis admittendis rationes consentiant: proindeque ex evidentia earumdem certitudo veritatum oriri dicenda sit. Imò eo ipso quòd sint evidentes, jam repugnat illas auctoritate fideque teneri veritates.

Respondéo ad primum omnia concedendo, nempe eam fulgentem evidentiam in plerisque saltem primitivis veritatibus, et indè ortam rationum de illis consensionem; sed ubi ille *edocetur* veritates ut ab omnibus admittendæ, ubi de illis occurrit controversia, jam

(1) Planè etiam nobis consentit Theologus Tarantasiensis, in opere inscripto: *Concordia rationis et fidei*, vir quidem eruditus et doctrinæ probatæ, atque in systematum philosophicorum errores cum veterum, tum hodiernorum de certitudine invehens. Hujus autem certitudinis criterium sequenti formulâ exprimitur: « In veritatibus externis hoc solum certò verum est, quòd à Deo procedit; hoc autem à Deo certò procedit, quòd populi omnes summâ semper consensione tenerunt, quodvè homines docent divinâ potestate fulgentes. » Eam verò consensionis vim ad communes tantùm et primarias veritates restringit, quibus homo et societas subsistent, nec aliam ille quàm communem theologorum doctrinam se tenere probat. Vid. præsertim cap. 4, art. 5, 6, 7. — Ipse Melch. Canus noster idem tradit velut effatum: « Sicut enim, inquit, apud philosophos de communibus conceptionibus non judicatur, sed omnes per eas judicantur; ita, etc. Lib. 2°, c. 7, tertiâ propositione, in mediò.

evidentiâ privata, quantumque habeatur, nunquam licet invocari, cum nulla ratio individua, nisi privilegio gaudeat supernaturali, aliis rationibus ut auctoritas infallibilis imponi queat. Igitur necesse est ad rationum consensionem, saltem ut testimonium evidentiae veritatum præstitum, seu ad hujus auctoritatem consensûs recurrere : quod ex modò dictis satis liquet.

31. Ad secundum dicendum id esse meram Thomistarum opinionem, scilicet fidem et evidentiam non posse de eodem dogmate haberi, quod alii non admittunt theologi, quodque falsum esse jam ex primo ipso symboli catholici articulo quo Deus existere creditur, satis constat. Sed quidquid sit de opinione illâ, nihil spectat ad præsentem questionem, ubi non agitur de affectu interno et privato, verum de fundamento doctrinæ et controversiarum iudice.

32. Ex dictis igitur (29) apertè duplex, pro duplici genere auctoritatis, in scientiâ religionis exurgit certitudo, *naturalis et supernaturalis, humana et divina*; item et proindè duplex fides. Priorem autem dicimus certitudinem *humanam*, quia in solis naturæ humanæ conditionibus sistere videtur, dum altera mediis existit supernaturalibus. *Naturalis* tamen certitudo ipsa dicenda est divina, siquidem et traditio universalis, et evidentia genuina veritatis, consensioque indè secuta, et ratio et natura ipsa humana, hæc omnia certè à Deo sunt; nec aliud discrimen in his ordinibus variis intelligendum, nisi quòd Deus idem sese diversis ita mediis suumque verbum manifestet, pro diversis quas ipse condidit legibus in suo opere æquè varietate et unitate conspicuo.

33. Hinc (1) videre est certitudinem illam, cum naturalem tum supernaturalem, in se spectatam, hoc est, quantum dubio opponitur, æqualem esse, imò et identicam; proindè tam certam dicendam esse naturalem fidem quàm supernaturalem. At verò sub aliis respectibus, ea supernaturalis fides aut certitudo haud aliter ac ipsa theologia ejusdem ordinis, naturalem longè superat: 1° ratione objecti materialis, cum symbolum christianum suis dogmatibus propriis atque præclaris evolutionibus primitivo sit præstantius; 2° ratione objecti *formalis* seu potiùs methodi, id est, mediis quo suum materiale assequitur objectum, tum *interni*, nempe gratiæ, cujus miras ac ineffabiles esse operationes fide experientique constat (2); tum *externi*, seu Ecclesiæ, cujus auctoritas veracitate divinâ immediatè et directè innixa, per ministerium speciale divinitus institutum infallibili documento tradit doctrinam

(1) Non alienum est hic verba referre Clementis Alexandrini, qui ait: « Philosophiam antè Clementis ad-ventum Græcis ad justitiam fuisse necessariam (gratiâ quidem accedente). Nunc autem ad religiosam pietatem utilem esse, eò quòd prævia quædam eruditio sit iis qui fidei per demonstrationem fructum colligunt. » Apud Petav. Proleg. c. 4, p. 11.

Vide etiam ipsius nostri Cani verba infra, lib. 10, c. IV, versùs medium.

(2) Has operationes alio loco describemus, præsertim ex D. Aug. in Joan. tract. 29, n. 6. Quas jam complete valemus uno verbo Apostoli: *Fides quæ per charitatem operatur*, Gal. 5, 6. Quod alibi idem exprimit sic: *Veritatem facientes in charitate*, Ephes. 4, 16.

nam. His et aliis dotibus ac privilegiis præstis omnino vincit universalis auctoritatem consensûs de primitivis veritatibus, mentes illis in educatione imbuentem potiùs quàm edocentem, in eoque maximè rationi debili atque adolescenti accommodatam; 3° denique ratione finis quem supernaturalem agnoscit et sola attingere valet fides divina.

34. Vera itaque ab ordine naturali ad supernaturalem datur progressio, non in ipsâ quidem certitudine ut dubii exclusivâ, sed in divinis ejusdem certitudinis dotibus; quâ progressionem ratio humana primùm informata certitudine ac fide naturali, erigitur ad perfectiorem seu supernaturalem, auctoritate Ecclesiæ mediante etiam circa veritates istas primitivas, v. g., existentiam Dei, spiritualitatem animæ, discrimen boni et mali, etc., quas ea ratio christiana, validior proindè, sapiensque et matura effecta, iterùm credendas accipit, sed perfectiori modo et eminentiori propositas. Nulla ergo fidem et certitudinem naturalem inter et supernaturalem oppositio timenda, sed eadem elucet unitas eademque relatio quâ ipsa theologia naturalis cum supernaturali connectitur, in unam ambæ coalescentes scientiam, cujus elementa partese existunt. Illæ ipsæ sunt relationes gratiam inter et naturam à D. Thomâ sic breviter expressæ: *Gratia non tollit, sed perficit naturam*. Haud aliter supernaturalis fides et quâ nititur certitudo fidem certitudinemque naturalem extollunt et perficiunt (1).

35. Hæc quidem omnia de certitudine doctrinæ theologicæ ad veritates doctrinales auctoritate seu regulâ credendorum innixas spectant; atque idcirco sibi veluti magis propriam vindicant theologiam *positivam* methodumque expositionis. Indè sua principia habet theologia; sed ut formaliter et verè scientia constituitur, variè adhibendæ sunt explicationes deductionesque, evidentiam potissimum conspicuæ. Hujusmodi operationes ratiocinii artificiosè fieri solite *discursivam* seu *scholasticam* theologiam, juxtâ methodi demonstrationis regulas, ingrediuntur. Neque id minus essentiale dicendum humanæ naturæ, quâ invincibiliter propendemus ad intelligendum ratione quod jam fide tenemus; quippe omnium indolem hominum in suâ propriâ manifestat D. Aug., ubi ait: « Ego ita sum affectus, ut quid sit verum non credendo solum, sed etiam intelligendo ac apprehendere impatienter desiderem. » Lib. 3 cont. Acad., c. 20 (2).

(1) Sic Antonius Genuesis ipse celebrat præstantiam theologiæ supernaturalis: « Interim est, inquit, non leve inter reflatam et naturalem theologiam discrimen. Nempè angustior et imperfectior est hæc, illa amplior et perfectior; quippe lumen naturæ exiguum est, et magnâ ex parte humanæ naturæ tenebris obsitum; lumen verò reflatum et longius latiusque patet, et purius est, atque sincerius. » Theol. christiænæ Elementa, proleg. p. 3, edit. Colon. Agripp. 1778.

(2) Ità D. Anselmus ipse hæc habet pulchrè et philosophicè quidem in opere *Cir Deus homo*, c. 1. « Scitè, inquit, et studiosissimè à multis rogatus sum et verbis et litteris, quatenus cujusdam questionem de fide nostrâ rationes quas solum respondere querentibus, memoriæ scribendo commendarem; dicur-

Cùm autem conclusiones ex deductione et ratiocinio spontè fluunt, indè compertum est scientiam religionis in conclusionibus theologicis formaliter existentem ad theologiam discursivam, seu vulgò ad *scholasticam* attinere; nec aliud munus, præclarum quidem omnino, ei attribuitur in *Principiis theologicis*, à P. H. Kùlber, S. J. editis Wicburgi 1771: «Scholastica, inquit auctor, purè talis ex veritatibus revelatis elicit legitimas sanæ doctrinæ conclusiones quæ ad fidei dogmata et morum principia aut illustranda, aut explicanda, aut firmanda conducunt; eoque extranea rationis et auctoritatis humanæ necnon scientiarum et naturalium subsidia non raro adsciscit.» Pag. 61. (Vide suprâ 6, 7, 11, 12) (1).

His etiã liquet varias theologiæ divisiones in *positivam, discursivam, polemican, etc.*, non scientias specie diversas, sed plerùmque ejusdem unius scientiæ exhibere partes; quod etiã notat ibidem auctor præfatus.

ART. II.

De Conclusionibus theologicis.

36. *Per conclusiones theologicas* intelliguntur in genere deductiones ex principiis fidei, sive revelatis. Cùm olim, saltem antè seculum proximè elapsum, principia fidei christianæ in controversiam plerùmque non adducerentur ex parte adversariorum religionis catholice, theologi ex illis principiis haud impugnatis legitimas deducere conclusiones solùm ferè intendebant; indè theologia apud ipsos in *conclusionibus theologicis* penitus consistere videbatur, quod ex theologiæ definitionibus satis jam patet (3). Verùm nostris nunc temporibus, cùm magni sit momenti religionem multis argumentis defendere, atque contrâ Deistas genuina et certa revelationis stabilire fundamenta, quod est theologiæ naturalis pars præcipua, eo ipso manifestum est *conclusiones theologicas* cam solam, majorem quidem, theologiæ à nobis definitæ, seu *scientiæ Religionis* ingredi partem discursivam, quæ in theologiâ supernaturali demonstrationem complectitur. Ut igitur totam completerent deductionem ex quâ scientia Religionis constat, adiciendæ forent etiã conclusiones ex principiis naturalibus et primariis veritatibus natæ. At verò, cùm ad methodum sui artificium demonstrationis conclusionum deductio atinens, de illis cujusvis generis conclusionibus, modò innotescant

enim sibi placere eas, et arbitrantur satisfacere; quod petunt, non ut per rationem ad fidem accedant, sed ut eorum quæ credunt, intellectu et contemplatione delectentur; et ut sint, quantum possunt, parati semper ad satisfactionem omni poscenti se rationem reddere de eâ, quæ in nobis est, spe. Quam questionem solent et infideles nobis, simplicitatem christianam quasi fatuum deridentes, obicere, et fideles multi in corde versare, quæ scilicet ratione vel necessitate Deus homo factus sit, et morte suâ sicut nos credimus et confitemur, mundo vitam reddide-

(1) Hæc non impediunt quin usus rationis etiã in theologiâ positivâ et supernaturali, et auctoritatis etiã in theologiâ discursivâ et naturali adhibeatur, ut ex dictis dicendisquè satis est compertum.

dialectices regulæ, nihil aliud hic habemus tradendum, quàm notiones illas quas breviter exponere solent theologi.

37. Conclusio igitur theologica, ut vulgò intelligitur, in specie duplex est; altera ex præmissis duabus revelatis deducta, quam plures theologi ut veram conclusionem non admittunt; altera ex unâ præmissâ revelatâ et ex naturali illata. Vera conclusio ut dignoscatur, ad illud attendendum quod notant sedulò Turnelius et Billuart, scilicet conclusionem in præmissis virtualiter contineri, vel ratione connexionis naturalis, ut proprietatem in essentiâ, effectum in causâ: v. g.: *Duplicis naturæ duplex est voluntas; atqui in Christo est duplex natura; ergò et duplex voluntas.* Vel ratione tantùm significationis, ut partem in toto, singulare in universali, implicitum in explicito, terminis æquivalentibus expressum; ut si dicas: *Christus est unus substantiâ cum Patre; ergò est Patri consubstantialis.* Equidem in priori genere conclusionis datur vera deductio, vera proindè conclusio quæ à notioribus ad minus nota incedere debet; in posteriori verò, non stricta conclusio, sed mera terminorum præmissarum explicatio et expositio sub formâ syllogisticâ. Illa ergò improprie seu latè dicta conclusio, *expositiva* potius quàm *illativa*, erit immediatè revelata, sicut et ipsæ præmissæ, eodemque jure ad fidem pertinebit. Vid. Turn. et Bill. in suis Proleg.

38. Nunc verò si quæras an conclusio propriè strictèque dicta idèò habenda sit ut revelata et ad fidem pertinens, respondemus cum turbâ theologorum negativè, nisi aliudè fuerit immediatè revelata atque ut talis judicio Ecclesiæ definita. Ratio olivæ est: ea conclusio quantumvis legitima semper remanet rationis opus humane, nec fides supernaturalis ac divina alio fundamento quàm revelatione immediatè stare potest. Præterea, «homo, ut rectè ait D. Liebermann, quantumvis eruditus, falli potest, et in doctissimis remanet sæpè aliquis dubitandi locus an rectè concluserint.» Si tamen, pergit idem, conclusio ex fide deducitur per evidentem consecutionem, ad fidem pertinere dicenda est mediatè saltem et indirectè, et theologus qui vim argumenti comprehendit, ei ut ad fidem spectanti assentiri debet. Neque dicas rationem igitur fidem efficere; nam ejusmodi conclusio non idèò ad fidem pertinet quia legitima consequentiâ ex præmissis deducitur, sed quia hæc disserendi ratione apparet eam in præmissâ revelatâ esse contentam. Consequentiam videt ratio, consequens fides amplectitur tanquàm in revelationis fontibus contentum. Igitur ratio medium tantùm est et instrumentum quo mihi certum efficitur conclusionem in dogmate directè revelato contineri, quod ubi mihi compertum est, jam ei propter Dei revelantis auctoritatem firmâ fide adhæreo. Quemadmodum si jurisconsultus legem aliquam è tenebris erueret eique obtemperandum esse ostenderet, ratio obediendi non esset jurisconsultus, qui legem detexit, sed auctoritas legislatoris. Vid. Inst. theolog. tomo 1, in proleg., p. 34. Edit. Lovan. 1852. Hæc quidem admitte-

tem libenter, sed cum essentiali restrictione. Theologos ita conclusionem in revelatis per suam illationem ipsi evidentem conspicimus, eam rejicere non possunt quin contra suam agerent conscientiam, veritatem divinam, saltemve quam talem esse credit repellendo; sed non ideo pronuntiandum eam de fide esse etiam pro illo ipso theologo. Formam enim caret essentiali ad propositionem ut sit de fide, nempe sanctione auctoritatis Ecclesiae. Illam itaque rejiciendo peccaret certe, contra conscientiam agendo, sed notam haeresis non incurreret. Haud aliter non teneretur obedire legi quam jurisconsultus detegeret, si essentiali careret promulgatione.

CAPUT III.

De praesentia theologiae tum absolutè spectatà, tum relativè ad ceteras alias scientias, nempe naturales.

39. Theologiam, altissimam esse scientiam, sub omni respectu valde commendabilem, solà ejus objecti consideratione erit omnibus compertum. Deum enim resque ad Deum pertinentes suarum investigationum objectum habet indesinenter; neque in tam sublimi quiescens speculatione, mortales ad suum Auctorem, imò eo ipso et indirectè omnes alias creaturas in hoc mundo spectabili perducere intendit; quod est eisdem ad suum ultimum finem revocare, ad ordinem, proinde ad perfectionem, pacem, felicitatemque, prout singularum naturae convenit. Et quidem in naturali ordine haud immorans theologia, indè homines, vel etiam res creatas quatenus in systemate creationis humano generi subjectae consociantur, erigens usque ad finem supernaturalem, ita nos in Deo reponit, notionem simul mediando subministrando consentanea ad eum possidendum, intuitivè videndum, aeternaliterque laudandum. Hinc theologia suum omniumque potius entium perfectum atque ultimum finem perfecto modo feliciter attingit, dico Dei glorificationem et dilectionem.

40. Scientia igitur omnium nobilissima omnimodè theologia existit; nec solum scientia, sed et *sapientia* jure ac meritò proclamanda est, id est, scientia ad gradum altissimum perfectissimamque sublimata. Quod ut magis liquet, notiones accuratas nunc parùm vulgaritas in scholis, eà de re hic evolvere operæ pretium est.

Aristoteles dicit *sapientiam omnium opinione versari circa primas causas et principia*, 1 Metaphys. cap. 1; eandem oportere esse *contemplatricem primorum principiorum et causarum*; ibid. c. 2. Deindè illius excellentiam prædicans, *nullam, ait, eà præstantiorem esse doctrinam. Quæ enim divinisima est, eadem est et præstantissima*, ibid. Vid. Petav. proleg. c. 8, § 8. Porrò eas notiones scholastici suas fecerunt, atque theologiae Christianæ, cui soli perfectè congruunt, attribuere. Quorum sic definitiones doctrinamque contraxit Polemanus in suo *Breviario theologico*, n. 19, 1 parte : « Theologia, inquit, est sapientia : 1 Cor. 12, *alii per spiritum datur sermo sapientie*. Subindè accipitur sapientia pro perfectà cognitione omnium scientiarum, uti et justitia pro aggregatione omnium virtutum. Quo sen-

« su videtur dixisse Cicero (4 Tuscul. et 2 Off.) : *Sapientia est rerum divinarum atque humanarum, causarumque, quibus hæ res continentur, scientia*. Aliàs accipitur pro particulari scientiâ unius generis, aliquatenus tamen universalis, quæ si potest definiri : *Sapientia est rerum altiorum perfectissima cognitio*. *Rerum* divinarum et humanarum, supernaturalium et naturalium quadamtenus omnium scilicet humanitatis. *Altiorum*, non obviarum rerum, communium et trivialium, sed reconditarum, eminentium et à sensibus remotiorum. *Perfectissima*, certissima et firmissima *cognitio*, eaque propter se appetibilis, ad quam omnes aliae cognitiones ordinantur, et ipsa ad nullam aliam superiorem. *Cognitio*, inquam, rerum, per omnes earum causas (si quas habent), easque altissimas et supremas. Causas autem, realiter influentes esse in res tanquam in effectus; vel causas latè dictas, quæ scilicet sunt causæ cognoscendi res à priori suntque rationes attributorum quæ de subjecto scibili demonstrantur. Ejusmodi sapientia est theologia, quia est *cognitio perfectissima*, fundata in revelatione divinâ. Estque *rerum altiorum*, divinarum et humanarum, imò omnium scilicet eminenter et virtualiter, hoc ipso quo tractat de Deo, omnium rerum supremam causam efficientem et finalem. Quin et omnium scilicet in particulari, quantum humanitatis fieri potest. Est enim cognitio theologica propter se appetibilis, ad quam aliae cognitiones, tanquam ad supremam ordinantur. »

Ex quibus videre est principia scientiæ Religionis, equidem methodo expositionis ad conclusionum deductionem preparari, ut diximus (7), quod ad scientiam pertinet propriè dictam; sed eadem præterea principia etiam expositione theologica sive ex lumine naturali, sive potissimum ex divinâ revelatione, expandi atque ita proponi nostri intellectus contemplationi. Hinc primum sistit gradum theologus in illis primariis veritatibus cognoscendis meditandisque, ac eo ipso res ceteras, scientias quaslibet quasi in suo fonte et modo eminentiori speculatur.

41. Quantà nunc excellentiâ, quantà dignitate, objecti ratione et finis, theologia adæquatè sumpta ceteras superet scientias, jam nemo non videt; an verò iisdem præstet ratione certitudinis, non eadem est theologorum sententia. Quà de re ut ipsi nostram proferamus, id in antecessum præmittimus, velut quid omnibus commune, quamvis non ita explicitè reperiat in plurimis: scilicet certitudinem motivi, de qua hic agitur, quatenus dubium excludit, semper identicam esse et æqualem in qualibet re et scientiâ, subque illo respectu dicendam velut aliquid simplex, neque majus neque minus suscipientem. Sed motivum certitudinis excedere potest id quod præcisè ad eam generandam requiretur, seu ad omne refellendum dubium, tum quia multiplex erit, tum quia nobilior vel in suo genere firmitus: hinc sub illo respectu altior nascitur certitudinis impressio, major securitas quæ mens in quietâ veritatis possessione confirmatur, ab illa difficilius avertitur.

His positis, contendimus 1° certitudinem theologiæ, sub priori respectu, ut dubii scilicet exclusivam, eandem esse et æqualem ac in cæteris scientiis : quod ex modo dictis (33) satis liquet. 2° Sub altero respectu, eandem iterum esse illam certitudinem in parte naturali theologiæ, priusquam nempe ad certitudinem fidei que supernaturalem perveniat, quod etiam spontè fuit ex superius assertis (33, 34). At verò in parte supernaturali, quâ maximè et principaliter constat theologia, ejus certitudo longè perfectior cæterarum disciplinarum certitudine existit, et quidem iisdem rationibus quibus certitudo supernaturalis naturalem vincit, ut ibidem supra videre est. Ex quibus insuper compertum, certitudinem naturalem theologiæ ipsam supernaturalis certitudinis semel habite dotibus supervestiri. Undè, ut verbo dicamus, sequitur theologiæ adæquatè sumptam dicendam esse non certiore, sed perfectiori modo quàm cæteras scientias certam.

42. Neque solum se tot tantisque dotibus præstantiorem cæteris scientiis præbet theologia; ast insuper supremum in easdem exercet principatum quem iisdem titulis quibus sapientiæ nomen et prærogativas sibi vindicat, neminemque in eo exercendo repugnantem sustinet, nisi eum animale, ut vocat Apostolus, hominem, qui quidem scientiarum naturalium forsitan peritus, ipsas tamen non nisi limitatas, atque, demptâ primâ causâ, quasi truncatas possidebit. Ea autem domini theologiæ in scientias naturales jura sic exponit D. Thomas : « Theologia imperat omnibus aliis scientiis tanquam principalis, et utitur in obsequium sicut omnibus aliis scientiis, quasi usualis; sicut patet in omnibus actibus ordinatis, quorum finis unius est sub fine alterius, sicut finis pigmentariæ artis, quæ est confectio medicinarum, ordinatur ad finem medicinæ, qui est sanitas, undè medicus imperat pigmentario et utitur pigmentis ab ipso factis ad suum finem; ita ut, cum finis totius philosophiæ sit intrâ finem theologiæ, et ordinatur ad ipsum, theologia debeat omnibus aliis scientiis imperare, et uti iis quæ in eis tractantur. » Apud P. Ventur. De Method. philos. diss. præl. § ix.

Igitur continuis ac intimis relationibus connexa theologia cum scientiis naturalibus, ab illis famulatus exigit jure suo munera, præsertim à philosophiâ, quâ perpetuò intermiscetur, quaque ancillâ modò prænuntiâ, luciferâ, modò interprete, pedissequâ utitur.

Ex quibus clariùs apparet quo ponenda sit loco, quâ æstimatione habenda ea theologiæ pars, quam naturalem, rationalem seu philosophicam diximus, donec saltem, sub regimine auctoritatis Ecclesiæ, ad dotes supernaturales sublimetur. Equidem illa dicenda est potiùs præambula theologiæ, quàm ejus pars propriè dicta. Rationem insuper à statu naturali ad supernaturalem perducit theologia, ab eademque ita novis adjectis viribus, principisque altioribus, seu divino revelationis lumine illustratâ, majora sui famulatus munera requirit.

43. Eundem istum principatum alio etiam et quidem altiori modo theologia in scientias naturales agit,

quas non solum ad suum finem servientes adducit, sed et operantibus ipsis advigilat, ne quid sanæ doctrinæ repugnans inde prodeat quod censurâ notandum vel udcinariâ suâ sententiâ habeat reprobandum. Id quoque theologiæ princeps sedulo notavit : « Non pertinet, inquit D. Thomas, ad eam (theologiam) probare principia aliarum scientiarum, sed solum judicare de iis. Quidquid enim in aliis scientiis invenitur veritati hujus scientiæ repugnans, totum condemnatur ut falsum. » Apud P. Vent. ibid.

Scholium.

44. Ergò theologia una est : cum omnes ejus partes, sive ex ratione naturali, sive ex supernaturali revelatione habeant originem, in unum apertè coalescant, unamque constituunt scientiam, sibi in cunctis suis elementis consentaneam. Hæc autem de unitate theologiæ notio nostræ consentit definitioni; non ita verò tradebatur à theologis qui, definiendo theologiam conclusionum theologicarum ex principis fidei deductionem, de ejus unitate non disputabant, nisi sub ratione motivi quo deductio illa innitatur. Nunc verò, ut par est, unitas theologiæ tractanda est in sensu, qui eadem quæ ejus definitio proportionè, latius extendatur.

CAPUT IV.

De necessitate et utilitate theologiæ. — Ubi de potiori methodo theologiam tractandi.

45. Per theologiam, ubi de ejus necessitate tractamus, non intelligimus doctrinam catholicam, quantum fidem ad salutem necessariam complectitur; equidem sub illo respectu eadem necessitate necessaria dicenda esset theologia, quâ ipsa fides catholica; sed eam in sensu nostræ definitionis accipimus, ut scientiam Religionis, quæ, sic intellecta, sub diversâ ratione consideranda est, ut de illius necessitate et utilitate ritè promittitur.

1° Theologia, in genere, et quoad ejus substantiam spectata, prout est scientia, Ecclesiæ seu societati catholice est necessaria. Quippè in omni societate necesse est plurimis saltem, et præsertim iis qui administrationis muneribus funguntur, hujus institutiones legesque innoscere, et quidem eo scientiæ gradu quo possint earum obscuritates elucidare, applicationem urgere, de variis litibus judicare, easdem edocere, ac, prout opus erit, defendere atque propugnare. Hinc, v. g., necessitas jurisprudentiæ in societate civili. Porro theologia est præcisè illa scientia seu notitia evoluta institutionum et legum societatis catholice; ergò iisdem t'ulis suprâ relatis necessaria est. Hinc Apostolus ejus necessitatem pro variis ejus officiis prædicat, eam scilicet dicens requisitam : 1° ad fidem prædicandam : *Quicumque, inquit, invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergò invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt nisi mittantur?* Rom. 10, 14. — 2° Ad fidem fovendam et conservandam : *Ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios*

verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi..... Ut jam non simus parvuli fluctantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Ephes. 4, 11, etc. — 3° Ad fidem defendendam, et ab hæreticorum insidiosis impugnationibusque vindicandam : *Oportet episcopum esse amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores... quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet.* Ad Tit. 1, 9. Vide apud Turn. Prol. p. 10. Hæc in re tam clarâ sufficient.

46. 2° Theologia sub eodem respectu sumpta minimè necessaria est singulis fidelibus; quod etiam et omnibus evidens est. Numquid omnes jurisperiti in societate civili? Numquid, in catholica, eadem ratione, omnes apostoli? ut ait D. Paulus; numquid omnes doctores? 1 Cor. 12, 29. Quod etiam ritè exposuit D. Aug. : « Quæ scientiâ (nempe theologiâ) non pollent fideles plurimi, quamvis polleant fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodò quid homo credere debeat, et propter adipiscendam vitam beatam quæ non nisi æterna est; aliud autem scire quemadmodum hoc et ipsius et piis opituletur, et contrâ impios defendatur. » D. Aug. D. 14, de Trin. C. 1, h. 3.

47. Estne verò utilis singulis fidelibus sic spectata theologia ut scientia Religionis? Id in genere determinari nequit, cum ex indole privatâ, multisque personarum, temporis, loci, aliisve pendeat circumstantiis. Istud tantum velut quoddam generale principium tradimus, videlicet utilem valde esse scientiam theologiam, sed habitam eo præcisè gradu qui proportionetur indoli, culturæ ingenii hominis, simulque ejusdem idoneis dispositionibus ex parte voluntatis, nempe desiderio divinas cognoscendi veritates, eas humili rationis subditiōne suscipiendi, sese illarum meditatione ad majorem Dei dilectionem inflammandi, deniquè easdem prudenti conflictu, datâ occasione, vindicandi. Excedens eam, ut itâ dicam, mensuram gradus scientiæ theologicæ, auræ simplicitati fidei noceret, aliisque sub respectibus fieret periculosior; scientia verò eadem mensurâ inferior id tantum detrimenti haberet, quòd scilicet debiliora conferret commoda.

48. 3° Theologia, ratione methodi, est etiam necessaria; id est, necessaria est in scientiâ Religionis tractandâ methodus; alioqui sine ordine, sine directione, nullisque adhibitis regulis, theologia dissereret; hinc non scientia prodiret, sed inanis prolatio verborum, idearum confusio, notionumque perturbatio. Nec intelligimus tantum methodum in genere, sed et utramque hujus speciem quam theologiæ attribuendam esse contendimus, nimirum methodum expositionis et methodum demonstrationis, seu positivam et discursivam (6, 7, 11). Namque tum in expositione principiorum, tum in conclusionum deductione, aliquis habent

us est ordo, regulæ sunt servandæ : proinde utraque methodus necessaria est.

49. 4° Quid verò de methodo discursivâ seu demonstrationis, usquè ad genus scholasticum productâ (11), seu simpliciter de methodo scholasticâ? Satis conveniunt omnes eam non esse strictè necessariam, cum de facto non fuerit in Ecclesiâ primis seculis per vulgata. An autem eadem sit utilis, inter theologos multum controversatur. Scholastica methodus, sicut res omnis ex industria honestè humanaù originem dicens, suos legitimos usus, sua habet commoda, simul abusus incommodaque secum ex nostrâ debilitate importat; homines præterea in suis judiciis de quâlibet re profereendis, naturalem indolem seu aliquam peculiarem potius sequuntur propensionem, quàm quod reipsâ boni vel incommodi in se res exhibent : hæc duplici causâ divisi de methodo scholasticâ theologi, alii, non nisi utilitatibus ejus commoti, eam nimis forsân commendârunt, etiam cæterarum detrimentis; alii verò, abusus atque ex illis nata incommoda solum ferè intuentes, germanac ac utilen methodum calumniâ insectui, eam de medio tollere vellent. Nos verò, moderatis servientes opinionibus, ut par est, scholasticam perutilem esse, adhibendamque, sublato abusu, propugnamus.

1° Methodum scholasticam esse utilem, id jam ex ejus naturâ et praxi compertum est. Quippè dialectica, seu ratiocinatio non utilis tantum, sed etiam necessaria est et ex intellectûs humani naturâ derivata. Adhibita certè fuit semper tum ab antiquis, tum à recentioribus, in doctrinâ ecclesiasticâ sicut in profanâ philosophiâ; semper ex principiis consecrata, et quidem juxtâ quasdam naturales regulas, eruerunt homines. Hujusmodi deductiones, fatemur, plerumque multis oratoriè ac fusiori stylo dictis permiscebantur; sed fatendum etiam eas strictas, vel austeriores argumentationes vim præcisè roburque ad convictionem scriptis conferre, iisque maximè adversarios urgere. Porrò id intenderunt scholastici, formas dialecticas usurpando, neglectaque methodo positivâ, suas nimirum investigationes lucidiores, probationes doctrinæ firmiores, defensiones deniquè validiores efficere, quorum scripta minùs certè menti placentia, efficaciora in debellandis sanæ doctrinæ hostibus suppeditabant argumenta, vel etiam in evolvendis philosophicè dogmatibus magis valebant (1). Igitur, re in se spectatâ, dialectica ejusque ad scholasticam methodum progressio manifestas habent utilitates (2).

(1) Vid. infrâ Melch. Can. lib. 12, cap. 11.

(2) Sic speciales veræ scholasticæ utilitates exponit Opstraët : « Hujusmodi, inquit, scholasticâ nil utilius. » 1° Quia cum doctrina theologia vastissimè, tum per sacras litteras, tum per concilia et decreta pontificum, tum per sanctorum Patrum codices, aliorumque auctorum ecclesiasticorum libros sparsa sit, et paucique tanto ingenio vel otio abundent, ut eam inde valeant suo Marte colligere; plurimum sanè commodi ac utilitatis præstitit scholastica, quæ quidquid præclarè in istis monumentis continetur, in unum velut corpus collegit, collectumque uno quasi intuitu cuius spectandum exhibet. 2° Quia res quas-

50. 2° Easdem extrinsecè iterum testimonia vel veterum Patrum, experientiaque et facta demonstrant. Clemens Alex. præcipit ut « sapientiam vel septo quodam, sic philosophiâ et rectè vivendi instituto muniamus, quo sophistis inaccessam servemus, » lib. 1 Strom. « Est, inquit idem, per seipsam perfecta et nullius indigens doctrina Salvatoris, utpotè facultas et sapientia Dei. Porrò græca philosophia, ad eam accedens, non potentiorum facit veritatem, sed sophisticam adversus eam impressionem imbecilem reddens, propulsansque dolosas contrâ veritatem insidias, congruens vineæ sepimentum et vallum dicitur, » ibid. Addit in lib. 6 : « Sepimentum est dialectica, ut ne ab sophistis veritas proculcetur (1). »

Eadem habet Basiliius : « Artis enim dialecticæ facultas murus est propugnandis dogmatibus apprimè opportunus, non sineus ea in diversam partem facile abripit, aut in totum intercepti ab his qui ea vellunt evertere. » In c. 2 Isaïæ, apud Thomassin. Proleg. 40, § X. Ipsi Basilio hanc laudem tribuit amicus Greg. Nazianzenus, quòd artes omnes atque doctrinas apprimè calleret, præsertim philosophiam, ejusque partem illam, « quæ in logicis demonstrationibus, aut oppositionibus et concertationibus versatur, quam dialecticam nominant; in quâ adèò excelluit, ut iis, qui cum eo disputabant, facilis esset à labyrinthis sese extricare, quàm argumentorum ejus laqueos effugere, si quandò res itâ postularet. » Naz. orat. 20. Subjungit Petavius : « Ac tam ipse, quàm cæteri Patres, non verbis tantum et sententiis, sed factis etiam et exemplis probârunt, non esse poenitentiam et theologice dialecticæ operam; sed plerumque utilem et ac laudabilem, ut hæreticorum callida et aculeata sophismata eodem artificio retundantur. » D. Augustinus his verbis, inter alia, dialecticæ commoda de- cumque theologicas in suos titulos ac quæstiones distribuit, ut cuius in promptu sit in eâ investigare ac invenire quicquid in quovis argumento theologico, Scriptura, Traditio, Patres, aliæ auctoritas, vel etiam ratio suppediat. 3° Quia totam doctrinam et theologiam congruo ac facili ordine disponit, atque itâ expeditam ad docendum discendumque viam ostendit. » De Locis theologicis, diss. octavâ, c. 3.

(1) Jam præverant in hâc dialecticæ commendatione græci philosophi, ex quibus ad nos ars illa pervenit. Plato in lib. 7 de Repub, affirmat dialecticam et sepimentum instar esse disciplinæ cæteris. — Imò, quod sanè est notandum, Themistius, philosophus quarti seculi, orat. secundâ, Aristotelicam philosophiam Platonicæ vocat « sepe et propugnaculum... » Nam cum accessu facilis, et sophistarum impressionibus exposita sit, Aristotele muniendam et obvallandam esse illam ait, quo undecumque ab dogmatibus insidiarum propulsentur : cum plerique præ inertiam non satis muniti ac parati in certamen veniant. Quo fit ut interdum præclara quæpiam, robustaque sententia, ab imbecillâ vilique subversa et labefacta seipsam propugnare nequeat. — Philo, Judæus, illum dialecticæ usum prædicat in lib. de Agriculturâ, « ut ingenium acuat, ne hebetius sit ad singulas quæstionum petitiones; sed divisionibus ac distinctionibus utatur, et rei cuiusque proprietatem ab communibus qualitibus discernat. » Mox ait « philosophiam agri instar esse, ejus logica velut materia sit ac septum quo ingruentium impetus arcetur. » Vid. Petav. Proleg. c. 4.

clarat, simulque præcavet abusum : « Sed disputationis disciplina ad omnia genera quæstionum, quæ in litteris sanctis sunt, penetranda et dissolvenda plurimum valet : tantum ibi cavenda est libido rixandi, et puerilis quædam ostentatio decipiendi adversarium. » Lib. 2 de Doct. Christ. — Vid. Petav. Proleg. c. 4, et Thomass. Proleg. c. 40. Hæc sufficient quoad veteres. De iis qui sunt subsecuti nulla difficultas, cum ipsi, elapsis ignorantia seculis, ut aiunt, artem dialecticæ usque ad abusum extulerint.

51. 3° Auctoritati testimoniorum addenda quoque experientia. Nullo unquam tam efficaci argumento propugnata fuit veritas ac defensa quàm illo ex dialecticis artibus confecto, quod adèò verum est, ut in id genus, quasi naturâ duce, homines, quâvis ætate, ad debellandos adversarios propenderint. Imò et idem etiam inviti demonstrant hæretici, austeram argumentationem vel scholasticam detractione conviciisque lacescentes. Hoc jam expertus fuerat Arnobius, cui Serapio objiciebat quòd *in dialecticum sophisma prorumperet*; jamque dixerat : *Cesset ars dialectica*, ad quæ Arnobius : « Dialecticum sophisma duas facies recipit; et ut verum probetur quod adstruitur, et non verum ex aliqua parte arguatur. — « Ars dialectica in rebus obscuris ingreditur, ut videatur esse verum, quod verum est. » In calce Iren. Petav. ibid. Sed quàm fuerint concordēs contrâ scholasticam hæretici XVI seculi, in cæteris tam discordes, quantis eam contumeliis impetierint, nemo nescit. Neque dissimulandum id omnes quasi instinctu communi ac naturali adversus methodum catholicæ veritatis propugnaculum fecisse.

52. 4° Denique in scholis universis catholicis methodi de quâ agitur per plura secula invaluit usus : quod factum in illâ apertè utilitatem certam arguit; quippè temerarium vel nefandum esset solummodò suspicari universos Ecclesiæ pastores nocivam aut saltem vacuum et absurdam ubique in exercitationibus et studiis theologicis diffusam toleravisse methodum, dum genuinam solidamque singulari privilegio tenuissent Ecclesiæ hostes, qui nihil aliud noverunt quàm unam ejus sanctamque doctrinam in frustra cedere atque dispergere !

53. Equidem, nec diffitemur, scholastici in abusum dialecticæ prolapsi, quæstionibus otiosis subtilitatibusque nimium studuerunt. Ast etiam nimium sub illo duplici respectu tùm ab hæretici plurimum, tùm à quibusdam catholicis, fuerunt insimulati. Quippè plurimæ quæstiones, nunc otiosæ, non itâ sese præbuerunt olim, cum eadem ac nostris temporibus disputandi contrâ dogmati, catholici vel christiani adversarios materia non occurreret : neque etiam istæ quæstiones absque emolumento intellectuali ad exercitationem rationis ad majoremque scientiæ expansionem agitate sunt in scholis. Sic, apud D. Thomam, in suâ Summâ Theologicâ, quam nullus deinceps theologus quolibet ejusmodi opere adæquare valuit, plurimas adhibet quæstiones quæ primo intuitu ut redundantes habitæ, etiam nunc seriâ meditatione ad completam

evolutionem doctrinæ vel scientiæ theologicæ pertinere censentur. Imò jam antiquitùs Patres sese circa hujusmodi quæstiones exercitaverunt, quorum exempla et sententias præsertim ex Augustino relert Potavius, Proleg. c. VI. Quod verò spectat ad subtilitates scholasticorum, suas tractationes definitionibus, divisionibus aliisque id genus opprimendum, hoc certè in abusum verterunt, sed tamen in abusum veræ germanæque methodi, in cujus applicatione, ex humanâ moderatationis neciâ infirmitate modum excessère. Neque id etiam sine providentiâ factum, quùm tam acutâ illâ exercitacione, vitii tandem emendatis, ratio aptior effecta fuerit ad retundendas subtilitates hæreticas sequentibus seculis exortas, itâ Deo ex ipso rei abusu bonum eruente (1). Hæc eadem ut compendiosè dicamus, methodus discursiva necessaria est in theologicâ scientiâ; ars dialecticæ proindè, saltem quoad essentialia principia regulasque naturales, necessaria quoque et semper, non eodem tamen gradu adhibita; sed nulli eam tam extenderunt quàm scholastici à seculo 12°, qui, neglectâ insuper positivâ methodo, atque in argumentativam penitus projecti, eâ ex duplici parte in abusum abierunt. Quid verò nostris temporibus conveniat, nunc aperiendum.

54. Ubi de methodo quæ in theologiâ adhibeatur res est, sententia est à pastoribus Ecclesiæ potiùs exposcenda, quibus determinandi munus ac dirigendi documentum theologicum ex officio incumbit, quàm requirenda viri theologi privati opinio. Nostram tamen eorum iudicio planè submissam paucis exponemus vel indicabimus.

Ex dictis suprâ variis locis satis evidens est *methodum expositionis* doctrinæ proponendæ atque edocendæ magis accommodari, dogmata eruedo ex traditione et enucleando, vel etiam contrâ adversarios saltem argumento præscriptionis ea vindicando; *methodum* verò *demonstrationis* ad eam doctrinam ratione evolvendam vel etiam probandam defendendamque magis inscrivere; utramque necessariam in scientiâ religionis genuinam hanc operationem requirentem. Verùm illæ ambæ methodi non eodem gradu in diversis temporibus et circumstantiis sunt adhibende, et reverâ adhibita fuerunt, naturâ, vel potiùs providentiâ duce. Sic prioribus Ecclesiæ seculis, eùm doctrina catholica potiùs exponenda atque ex auctoritate edocenda esset, quàm argumentatione discutienda, methodus positiva seu expositionis apud Patres prævaluit, nonnisique secundariò ac moderatè succurrebat dialectica. Sequentibus autem temporibus, eùm eadem prorsùs stabilita doctrina potiùs evolvida explicandaque occurreret, discursus debuit invalescere, ex quo nati scholastici ab 11° seculo. Hæc præterea in applicatione singulorum indole doctorum modificantur, quorum alii naturaliter ad austeram argumentationem propendunt, alii ad oratorias expositiones; quâ considera-

tione intelligitur cur inter veteres quidam jam dialectici ac propè scholastici fuere, ut apud Græcos 7° seculo Macarius Antiochensis (1), vel deinceps, 8° seculo, D. Joan. Damascenus; item inter recentiores, jam prævalente scholasticâ, existere plures oratoriam ac positivam methodum more Patrum sectantes, qualem se inter Latinos versùs medium 12 seculi exhibuit D. Bernardus. Jam verò à duobus propè seculis, quùm plurima scholasticæ vitia emendarentur, atque non ità exclusivè genus Aristotelicum in studiis vigeret, plures auctores eruditione majori insignes scientiam theologicam fusiùs ac plenius tractandam suscipientes, eam ex traditione exposuerunt, inter quos eminent Petavius et Thomassinus, et ipse jam noster Melchior Canus, qui stylo tam ornato 16° seculo de locis theologicis scripsit (2): dum in tractationibus compendiosis, methodus scholastica prævalere consuevit, utpotè brevitati favens simul et claritati. Ex quo videre est morem scholasticum in tractatibus theologiæ elementaris servatum usquè ad nos fuisse; neque id vituperandum, neque ullo modo tollendum.

Porrò ratio illa theologiam tractandi antea sufficiens, atque, ut itâ dicam, definitionibus solitiâ adequata, ex quibus nihil videbatur esse theologia quàm discursus et argumentatio, illa, inquam, ratio jam nostræ non satis conveniret definitioni, quâ theologia ut scientia traditur, cujus plena et completa tractatio tùm principiorum seu doctrinæ expositionem complectitur, tùm ex iisdem conclusionum deductionem (4, 5, 6).

Hinc utriusque conjunctæ methodi usus est adhibendus, necè methodi positivæ ad exponenda primùm dogmata, et discursivæ, ad eorum deinceps evolvida consectaria. Nec aliter à nobis excogitantur elementa scientiæ theologicæ, quæ hocce modo exponi posse videntur.

55. 1° Quidem, distributione factâ tractatum atque divisionibus singulis absolutis, ubi scilicet quæstionem aggredimur, jam primùm distinctè *propositiones* certæ atque ad doctrinam pertinentes stabiliantur, *notâ theologicâ* insignitæ, puta *de fide, proxima fidei, certa*, si jam ad auctoritatem perveniatur supernaturalem. Eadem propositiones ex solâ credendorum regulâ, id est, ex auctoritate seu ex variis traditionis fontibus, scilicet ex symbolis, Patribus, conciliis, SS. Pontif. decretis, theologis (3), methodo positivâ evincantur.

2° Doctrinâ catholicâ sic suis fundamentis incoercussè stabilitâ, jam videndum erit quid de illâ dissevererint homines, quas tenuerint opiniones sive extrâ limites ab ipsâ doctrinâ vel auctoritate præscriptos, sive intrâ eosdem terminos; quod est historiam evolvidere *errorum et opinionum* circâ propositiones priùs

(1) Vid. T. 6 Concil. Lab. p. 905.

(2) De Melch. Cani opere sic ait Turnelius: « Opus è certè tum singulari eruditione, tum styli nitore ac elegantia eximium ac præclarum, cujus lectio prædicari satis ac commendari non potest. » Prolegom. quest. 4.

(3) Scriptura sacra, seu potiùs verbum Dei, fons genuinus omnis dogmatùs divini, cum traditione interpretate ad nos interpretatum transmittitur; quod infrâ in annotationibus de Script. et Tradit. clariùs patebit.

(4) Consuli potest utiliter opus P. Martini Gerbert (monachi è congregat. S. Blasii in Silvâ Nigrâ) *de recto et perverso usu theologiæ scholasticæ*. — Vid. etiam Berti, Proleg. c. 2.

expositas; atque proprias investigationes de illis præparare.

3° Denique theologus privatus suas ipsas opiniones, sua argumenta adhibebit, quibus methodo discursivâ seu scholasticâ, propositiones doctrinales ex Scripturis sacris propriâ interpretatione, rationibusque theologicis, evidentâ intrinsicâ intercedente, demonstrare pro suo ingenio conabitur, item ex objectionibus easdem suis responsis vindicare, atque excogitatis ab ipso vel solum præteritis approbatis explicare opinionibus.

Hæc tria tribus ferè verbis comprehenduntur: 1° Quid Deus revelaverit? En doctrina ex traditione innescens. 2° Quid de illâ excogitaverint homines? En errores et opiniones ex historiâ inquirendi. 3° Quid de eâdem disserat ipse auctor seu theologus? En ejus opiniones suâ ratione habitæ, simulque scientifica theologiæ tractatio.

Notandum præterea, 1° in his tribus partibus totam completam stare scientiam Religionis; imò eam scientiam theologiam perfectam et altissimam quam theologiam veram esse sapientissimam contendunt (7, 4). 2° Fundamenta scientiæ theologiæ in primâ parte, nempe doctrinali, contineri; in tertiâ, scilicet rationali, formam scientiæ seu formalem reperiri scientiam; in secundâ verò sunt varia humanæ rationis experimenta, quibus inest aliquid characteris partis doctrinalis, cum ex testimonio, seu auctoritate historiæ habeantur, aliquid etiam partis rationalis, cum exhibeant solum humanas opiniones, atque ad investigationes proprias conducant theologum. 3° Regulam fidei à parte rationali excludere, non verò omnem certitudinem philosophicam, ad quam cum pervenit ratio *christiana* theologi, argumentum ejus ita certum, et aliquâ sufficienti auctoritate, v. g., consensu moraliter unanimi cæterorum theologorum fultum, jam ad primam partem verè pertinet. Sed in hæc rationali parte id præsertim cum theologiâ à ratione requirendum, ut congruis argumentationibus fidem confirmet, evolvetque et illustret.

Eâ autem ratione componendi res theologicas et tractandi videtur ex unâ parte doctrinam catholicam completè tradi ac methodicè ordinari magis posse; eandemque ab opinionibus humanis secerni, ut fieri solet, neque nisi germanis infallibilibusque argumentis stabiliri, dum, ex alterâ parte, ipsa ratio, doctrinâ primam cognitâ et in tuto positâ, validior efficitur ac vegetior ad eandem evolvendam, atque seipsam uberiori fructu extrâ periculum errandi liberius exercitandam.

Hæc de methodo potiori in tractandâ theologiâ obiter attingimus, quæ tamen, si non displiceant, saltem indicabunt quâ ratione *Institutiones dogmaticas* jam incœptas absolvere, Deo juvante, ipse sperat auctor lujus de Prolegomenis tentaminis. Idem suas annotationes tum infrâ, Locis theologicis, tum sequentibus tractatibus appositas litteris P. S. insignire curabit.

56. Superest aliquid etiam dicere de ipso idiomate quo tractare de scientiâ theologicâ convenit. Non dissimulandum plures inter catholicos existere qui theologiam etiam elementarem vulgari linguâ edoceri velent, derelicto proinde linguæ latinæ usu: quod erro-

neum esse, valdè rei catholicæ periculosum, imò et affine studiis ad votis hæreticis haud dubitamus pronuntiare. Quippè idioma latinum versione authenticâ librorum sacrorum jam ipsum sacrum atque consecratum, liturgiæ expressio, catholicæ doctrinæ, seu Patrum, Conciliorum, SS. Pontificum, necnon et theologorum atque juris canonici peritorum, omnium ætatum et regionum, commune vehiculum, his, inquam, titulis, unitatis vinculum in Ecclesiâ existit, quod disrumperet, usu linguæ vulgaris in rebus sacris et theologicis adhibito, ultimi (1) hæretici unanimi conatu non dubitaverunt. Huic præcipuæ quidem ac valdè momentosæ seu peremptoriæ rationi idiomatis latini in studiis theologicis sedulo retinendi, aliæ accedunt haud contemnendæ. Quippè, ut unam vel alteram referamus, ex usu Patrum, Conciliorum, SS. Pontificum atque theologorum accuratas doctrinæ in linguâ latinâ habemus formulas, vocesque, ut ita dicam, sacramentales in multis essentialibus exprimidis; quæ voces ac formulæ in tot vulgaria idiomata absque alteratione verti moraliter est impossibile. Dicendum etiam usum latini sermonis formis favere dialecticis tam peroptandis, si modus servetur, ut suprâ diximus; eundem etiam brevitate conspicuum non semel impedire ne res facili copiam verborum potius obruantur in discussione, quàm elucidentur. Attamen ne ipsos in consuetudine etiam necessariâ defendendâ excedere videamur, notandum esse velimus hæc nihil impedire quin vulgari idiomate in singulis regionibus tractatus de rebus theologicis ab eruditius edantur, lectionibus latinis explanationes adhibeant magistri, atque ipsi theologiæ candidati linguâ vernaculâ exerceantur: quæ quidem rectè et utiliter fient, si solum ad textum latinum auxiliariarè accedant.

CAPUT V.

De studio theologiæ. Hujus studii historia nectitur D. Liebmann. De st. id. is theologicis.

ARTICULUS PRIMUS.

Brevis st. it. theologicæ historia.

EPOCHÆ PRIMA.

Ab exordio generis humani usque ad Christum.

57. Theologiæ revelatæ historia cum ipso genere humano orditur: quæ primi parentes, Deo ipso institutore, didicerunt, et quæ postmodum Deus ad patriarchas locutus est, hæc in eorum qui Deum timebant familiis, sedulo conservabantur. Docendî munus vel cura juniores instruendi in iis quæ ad Deum ejusque cultum pertinebant, illis tum incubuit, qui ad illud videbantur ab ipsâ naturâ destinati. Neque postmodum, cum in reipublicæ formam coaluissent Judæi, et lege scriptâ à Deo sibi traditâ uterentur, immutatus est hic mos antiquus. Aliud populi mores non ferebant, quia

(1) Id est, à 16° seculo, cum idiomata vulgaria in singulis regionibus maximè proderunt. Vid. Orat. D. Augustini in legatorum populi concilio (Chambre des Députés), de usu ling. latin. in scholis *jurisprudentiæ, pro jure Romano; orat. quidem habitam die 7° Junii 1837, Vid. *Univers religieuse*, 8 Junii, die Jovis, et *Moniteur universel* (le Moniteur).*

omnes agrorum gregumque curâ detinebantur, nec tempus otii supererat, quod ipsum scholæ nomen exprimit.

Quamvis autem *κατήχου* legis *privatæ* in hæc etiam temporis periodo ad patres-familias pertineret, publica tamen debebatur sacerdotibus et prophetis. Scriptura sæpius de filiis seu discipulis prophetarum loquitur, I Reg. c. X, XI, XIX. III Reg. XVIII, XX, 3, 5. IV Reg. II, IV, 38, etc. Samuel primus propheta, scholas instituisse creditur, ut penè collapsam avitam religionem restitueret. Ex his usque ad tempora captivitatis plures exierunt viri potentes opere et sermone, qui ad justitiam erudierunt multos. Præter hoc extraordinarium docendi munus, aliud erat ordinarium, sacerdotibus in lege demandatum. Deuteron. XVII, XXXIII, 8, 9, 10. Undè illud Malachiæ: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent de ore ejus.*

Post captivitatem babilonicam, per omnes ferè civitates synagogæ erectæ sunt, in quibus per omne sabbatum libri legis et prophetarum legebantur, additâ interpretatione et exhortatione. Si Judæis fides est, in solâ urbe Hierosolymitanâ 480 ejusmodi synagogæ numerabantur. Præter synagogas in quibus populus erudiebatur, scholæ institutæ erant non Hierosolymis tantum, sed etiam in exteris locis in quibus magistri cum discipulis conveniebant. Cùm Apostolus Ephesi commemoraretur, et per tres menses in synagoga disputans et suadens de regno Dei multos experiretur sibi contradicentes et malè dicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis segregavit discipulos, quotidie disputans in scholâ tyranni cujusdam. Act. XIX, 8, 9.

Scholæ non rarè *domus* vocabantur (sic cùm dicitur contentionem fuisse inter domum Schammai et domum Hillel, intelligendum est, inter ipsorum scholas); subindè etiam *domus subtilitatis* et *acuminis*, quia questiones legis ibi subtilitè tractabantur; propterea Judæi eum locum disutiendis rebus aptiorem præstantioremque habebant ipso templo. Paulò post reditum ex Babiloniâ, novæ inter Judæos sectæ exortæ sunt, non vivendi tantum ratione, sed et doctrinâ multum inter se discrepantes; quælibet autem suas scholas habuit, in quibus discipulos erudiebant, qui inter eos doctiores habebantur. Plura hic de Phariseorum, Sadduceorum, Essenorum origine, institutis et doctrinâ dici possent, si longiores esse liceret. Vid. Stolberg, G. d. R. J. C. b. IV, Beilage 1. *Phariseorum* origo incerta; *Sadduceos* aiunt à *Sadoc* oriundos, qui *Antigon*i discipulus fuit. Cùm is à magistro sæpius audivisset, *non esse servandum Deo, quasi ex compacto accipiendâ mercedem*, sed puro omninò et gratuito amore, ac si nihil esset post hanc vitam ad sperandum aut perimescendum, malè magistri sententiam interpretatus, vitam ipsam æternam et animæ immortalitatem sustulit. Antigonus ergò, cùm *puri amoris*, ut dicitur, necessitatem, ultrâ quàm par erat, urgeret, impiæ sadduceorum sectæ originem dedit. Hæc etiam in bono excedere periculosum est! Illud in genere notandum est, Judæos inprimis post captivitatem in duas partes scissos fuisse,

quarum una meditationi Scripturæ se dabat; altera tota in eo erat ut Scripturæ aliquid assueret, atque ideò traditiones non scriptas, tanquàm necessarias et ipsâ Scripturâ perfectiores regulas observabat; undè Pharisei et Esseni orti sunt. Hæc distinctio inter Judæos *Rabbinistas* vel *Thalmodistas*, et *Textuales* aut *Scripturarios*, adhuc hodiè obtinet. Sub nativitatem Christi duo inter Judæos floruerunt celeberrimi doctores, *Hillel* et *Schammai*, quorum scholæ mutuis sese odiis impetebant. Hillel traditionum auctoritatem tuebatur, et divortium admisit quacumque de causâ. Ille primus *Mischnæ* auctor haberi potest, nam sex tractatus scripsit traditionum Judaicarum. *Schammai* pro textu Scripturæ pugnabat, et divortium in lege ob solum adulterium permissi affirmabat.

Patet ergò Judæos antè Christum suos habuisse *Theologos*, seu viros qui eruditâ legis et Religionis revelatæ cognitione pollebant. In libris novæ legis revelantur scribe, *γραμματοι*; et legis periti, *νομοδιδασκαλοι*.

Hi verbo scripto adhærebant, cùm alii, inprimis è Phariseorum sectâ qui sapientes vocabantur (*σοφοι*), in suis lectionibus traditiones urgebant. Alia adhuc doctorum species, quos *disquisitores* vocabant, quos Judæi, quoniàm allegorias et subtiliores expositiones sectabantur, ut expositores acutissimos et profundissimæ perspicacitatis venerabantur. Hos omnes enumerat Apostolus I Cor. 1, 20 ... *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus sæculi?*

EPOCHÆ II.

A Christo usque ad seculum XI.

58. Christus cùm prædicationis munus implet, non tantum publicè populum docuit, sed et apostolos sibi elegit et discipulos, quos in mysteriis regni Dei erudit, et quibus ipse dixit Joan. XIII, 13: *Vos vocatis me magister et Domine, et benè dicitis; sum et enim...* neque voluit ut ejus discipuli, et qui post eos docendi munus in Ecclesiâ susciperent, *magistri* aut *rabbi* vocarentur; ut scirent unum esse magistrum nostrum Jesum Christum. Et verè quidem, quia non decet Religionis aliud scire quàm Jesum crucifixum, aut aliam quàm Jesu Christi proponere doctrinam, aut sibi et non Christo formare discipulos. Hinc scilicet finem Christus sibi proposuit, cùm magistrum publicum in Ecclesiâ instituit... *dedit quosdam... pastores et doctores... in edificationem corporis Christi.* Eph. IV. Porrò docendi officium in Ecclesiâ perdurare nunquàm potuisset, nisi præter instructionem publicam et omnibus communem, viri idonei ad opus ministerii instituti fuissent. Igitur et Apostoli suos habuerunt discipulos, quos ipsi et exemplis suis et doctrinis erudierunt, hortantes eos ut quæ audierant ab ipsis per multos testes, hæc commendarent fidelibus hominibus, qui idonei essent et alios docere. Timoth. II, 2. Apostolorum exemplum secuti sunt qui post illos Ecclesiâ regebant episcopi, hi siquidem non plebis tantam curam gerebant, sed et juniores clericos in domo suâ nutriebant et singulari curâ instruebant tanquàm filios. Sic Athanasius S. Alexandri,

Joannes Chrysostomus S. Meletii, Cyrillus Alexandrinus patrum sui Theophili discipuli fuerunt. Notum est quot ex S. Augustini et S. Fulgentii scholâ prodierint episcopi, doctrinâ non minùs quàm sanctitate conspicui.

Attamen jam primis Ecclesiæ seculis in magnis quibusdam urbibus scholæ, pro erudiendis catechumenis erectæ leguntur, quibus non rarò viri præerant tum divinis tum humanis scientiis egregiè exculti. His, cum sæpiùs in viros ex gentilibus inciderent ingenio et doctrinâ expolitos, necesse fuit ut eruditam Religionis doctrinam exponerent, et humanarum etiàm scientiarum subsidio uterentur. Quod genus eruditionis, quàm illud fuerit antiquis Patribus familiare, ex eorum libris satis dignoscitur. Celeberrima primis seculis erat schola Alexandrina non docentium tantùm, sed et discipulorum famâ. S. Hieronymus ejus institutionem à S. Marco repetit; quamvis historia ecclesiastica antè S. Pantenum nullum, qui illi præfuerit, commemoret. Panteno successit *Clemens Alexandrinus*, cujus præclara supersunt opera. Clementis discipulus et successor *Origenes* fuit, inter omnes veteris Ecclesiæ doctores ingenio et doctrinâ facilè princeps : cujus schola sanctorum ac martyrum seminarium dicebatur.

Difficili tamen non possumus paucos eo tempore etiam inter Ecclesiæ pastores fuisse qui profanis scientiis animum applicuerint; et si qui reperiuntur in ejusmodi disciplinis versatissimi, eas plerùmque sibi compararunt antequàm ad Christianam religionem accesserint. In iis etiam quæ ad religionem pertinebant, nullam aliam discendi methodum reperimus, quàm diligens Scripturæ et traditionis studium. Quamvis si ad artem illam, quæ veræ philosophiæ propria est, attendimus, ut scilicet in rerum tractatione ad prima principia ascendentes, recto deinde ordine conclusiones deducamus, et viam recludamus effugia quærentibus, in eâ profectò neminem reperiemus iis quos Ecclesia ut Patres suos et doctores veneratur magis exercitatum. Quis ingenii sublimitate, quis disputationis subtilitate cum S. *Augustino* comparari potest? Qui hunc Patrem vellicat, ut henè observat *Fleurius*, nihil ejus laudibus detrahit, sed sibi ipsi nocet, dum pròdit se veram scientiam nescire. Jam verò si ad Patres græcos transeamus, quis in philosophando subtilior solidiorque S. *Basilio*, S. *Athanasio*, S. *Gregorio Nysseno*? Hæc autem exacta dialecticæ ad sacras scientias applicatio tam parùm tunc temporis displicuit, ut S. *Gregorius Nazianzenus* primus inter Patres theologi nomen obtinuerit, quòd doctrinam de Deo et in primis de Verbi divinitate nemo meliùs intellexisse et propagasse videretur.

Antequàm hanc studii theologici epocham absolvamus, quedam de studiis monasticis dicenda sunt, quæ hoc præcipuè tempore maximè flourerunt; quod non absque singulari divini Providentiæ dispositione factum est, quæ in iis temporum angustiis hoc sacris scientiis perflugium paraverat. Jam seculo quinto plures in Occidente monachorum familie erant, quæ cum pietatis exercitiis non exiguam conjungebant sacra-

rum litterarum culturam. Tales in urbe Massiliensi instituit *Cassianus*; tale fuit Lirinense cœnobium, jam anno 410 conditum, quod non parùm illustravit *Vincentius*, Lirinensis dictus, auctor egregii operis, quod anno 432 sub nomine *Commonitorii* edidit. Seculo VII instituta monastica cum religione christianâ in Angliâ propagata sunt, et vix dici potest quanta exiis pullulaverit sanctorum doctorumque virorum seges. Inter omnes eminet *Venerabilis Beda*, anno 753 mortuus, cujus insignia in religionem et rem litterariam merita nulla lucusque delevit dies. Multis ille ad divinas scientias dux et magister fuit, multùm et exemplo et scriptis suis studiorum ardorem in religiosis domibus accendit. Ferunt ab eo excultum fuisse celebrem *Alcuinum*, quem Carolus Magnus ex Angliâ accessivit, ut eum in litterarum restauratione ducem et adjutorem adhiberet. Ab eo tempore novum videbatur divinis scientiis sidus exoriri, heu! nimis citò extinctum! Vigebant tamen per aliquod tempus monasticæ et cathedrales scholæ operâ Caroli Magni per Galliam et Germaniam institutæ. Non parùm eodem seculo religionis studium promovit S. *Winfriidus*, seu *Bonifacius*, qui primùm in Angliâ sub celebri Winberto abbate, omnibus, quæ eo tempore ad eruditionem pertinebant disciplinis eruditus, atque ob singularem in scientiis profectum ad docendâ munus assumptus est; postea cum vehementi aniracâ lucrandi zelo arderet, in Germaniam venit, ubi ad Moguntinam sedem erectus præcipuus in illud curas convertit, ut idonei Ecclesiæ ministri formarentur; quæ in primis cum causa impulsit, ut Fuldense monasterium conderet, ex quo postmodùm tot viri prodierunt scientiâ non minùs quàm sanctitate insignes.

Præcipuum hujus scholæ decus seculo IX *Rabanus Maurus*; ejus discipulus *Walafridus Strabo*, postmodùm *Augie divitis* abbas, inter præcipuos ævi illius scriptores numeratur. Rabanus verò ob singularem virtutis et doctrinæ famam Ecclesiæ Moguntinæ præpositus est. Is in opere, quod de institutione Clericorum scripsit, totam, quæ tunc erat, studiorum formam exposuit L. III, C. XVIII, seq. Scientiarum cursus septem, uti vocabantur, liberales artes complectebantur, quæ iterùm in duas classes divisæ sic dictum *trivium* et *quadrivium* efficiebant. *Trivium Grammaticæ, Rhetoricæ et Dialecticæ* constabat : ad *quadrivium Musica, Arithmetica, Geometria et Astronomia* pertinebant. Qui utrumque, trivium scilicet et quadrivium, complecti ingenio poterant, in omnium admiratione erant, et septem artium magistri vocabantur. Cum autem religionis scientia omnium tunc disciplinarum quasi regina haberetur, reliquarum autem utilitas ex eo tantùm quem cum religione haberent nexu æstimaretur, non immeritò dicitur jam tunc encyclopediam theologicam exstitisse.

EPOCHÆ III.

A seculo XI usque ad seculum XV.

59. Jam seculo VIII, *Joannes Damascenus* in Oriente systema aliquod totius doctrinæ christianæ exposuit

in libris IV de orthodoxa fide. Verùm nullos in Ecclesiâ saltem latinâ imitatores tunc habuit. Religionis veritates in unum corpus collectas, dialecticè et ad scholæ peripateticæ leges exactas, primi seculo XI in Occidente tradiderunt *Lanfrancus* ejusque discipulus *Anselmus*, magistri sui primum in regimine abbatiæ Becensis, tum in archiepiscopatu Cantuariensi successor. Hic imprimis systematicè Theologiæ parens habetur. Mox alii secuti sunt, ut *Hugo à S. Victorino*, *Hilbertus* archiepiscopus Turonensis, *Robertus Pullus*, *Otho* Frisingensis episcopus, qui dialecticam et Aristotelicam Philosophiam ex Parisiensi scholâ in Germaniam intulit. Itâ nova in Theologiam methodus inventa est, quæ ab initio nihil habuit quod reprehendi posset.

Verùm cùm jam scholæ publicæ et magistrorum et discipulorum æmulationi paterent, et exinde inlarescendi desiderium vehementer accenderetur, mox fines à Patribus positos transilierunt inquieta et disputationibus inmutrita ingenia. Vixit hoc tempore *Abelardus*, multis et ingenii et animi aberrationibus famosus, vir acutus et naturâ perpicax, ac litterarum humanarum studio exultus, sed famæ magis quàm veritatis sectator, sut ipsius putidus jactator, et disputator ventosissimus. Sed hoc tempore, ut *Trithemius* ait, L. de Scriptorib. ecclesiast., *philosophia secularis sacram theologiam suâ curiositate inutili fœdare cœpit*... Verùm omnes qui se lucusquè in hoc studiorum genere exercuerunt, multum nominis et eruditionis famâ superavit *Petrus Lombardus*, episcopus Parisiensis, qui alter à S. Anselmo scholasticæ theologiæ parens dicitur. Hic totam religionis doctrinam in 4 libris, qui Sententiarum inscribuntur, digerere conatus est, undè Magistri Sententiarum nomen accepit. Quod opus, quamvis indigestum, summo cum applausu exceperunt et infinitis ferè commentariis illustrârunt theologi, atque tanquàm corpus theologiæ perfectissimum publicis prælectionibus adhibuerunt. Nunc major in dies inanium quæstionum turba, quâ data porta, irruit; institutæ seculo XIII universitates novum studii decus contulerunt; et cùm eodem seculo à *Roberto de Sorbonâ* Parisiis domus erecta fuit, mirum est quantam in universitate parisiensi celebritatem consecuta sit facultas theologica. Quidquid contrâ novam methodum jam XII seculo *S. Bernardus*, *Wilhelmus à S. Victore*, alii que scripserint, nihil tamen potuit ardorem cohibere novâ hæc arte inlarescendi. Parisiis seculo XIII docuerunt, qui adhuc inter scholasticos celebratissimi sunt, *Alexander Halesius* Franciscanus, *doctor Irrefragabilis* dictus; *Albertus* ex S. Dominici familiâ, qui *Magni* nomen accepit; *S. Thomas Aquinas*, Alberti discipulus, *doctor Angelicus*; *Joannes Duns Scotus* ex S. Francisci ordine, *doctor Subtilis*; *S. Bonaventura* ejusdem ordinis, *doctor Seraphicus*. Unus præ cæteris, *S. Thomas* concinnè et ordinatè sacram hanc scientiam tractavit; ejus Summa theologica in tres partes distributa est, eo ordine et rerum contextu, eâ philosophandi sobrietate simul et perspicacitate, ut ratio ubiquè famuletur. Quarè omisso Sententiarum Magistro,

qui multa confusè et perturbatè tractat, Theologi pene omnes rationem et methodum *S. Thomæ* secuti sunt. Cùm paulò post *Scotus* novas opiniones *S. Thomæ* doctrinæ opponeret, natæ sunt scholæ *Thomistarum* et *Scotistarum*.

Tertiam instituit *Regidius Colonna* Augustinianus, pro seculo illius more *doctor fundatissimus* appellatus. Seculo XIV *Vilhelmus Occam Minorita* à *Scoti*, quem magistrum habuerat, sententiâ discessit, et scholæ *Nominalium* initium dedit. Ne et ipsi honoris titulus deesset, *doctor singularis* vel *venerabilis inceptor* vocatus est. Accessit demùm his scholasticorum sectis quinta *Recentiorum* dicta qui cùm in nullius magistri verba jurandum esse dicerent, systema *eclecticum* constituerunt.

EPOCHÀ IV.

A seculo XV usque ad tempora nostra.

60. Quantacumque fuerit eorum qui hoc scholasticæ theologiæ studium ingressi sunt celebritas, nunquàm tamen defuerunt viri maturioris ingenii et positivæ, ut vocatur, theologiæ cultores, qui scholasticas tricas et artis non philosophicæ sed sophisticæ aberrationes damnârunt. Jam vidimus quænam fuerit *S. Bernardi* et aliorum quorundam ipsius ætatis doctorum sententia. His meritò adjungemus *Joannem Salusburiensem*, qui postmodum episcopus Carnotensis factus est, et *Petrum Blesensem*, anno 1200 mortuum. Nec defuerunt deinceps qui illam rem aut quærimoniis, aut risu dignam habuerunt, ut *Nicolaus Clemangis* L. de studio theologico, *Joan. Gersonius* universitatis Parisiensis cancellarius, ambo seculi XV scriptores, *Laurentius Valla* et *Rudolphus Agricola* eodem seculo bonæ latinitatis et humanarum litterarum cultores eximii. Seculo XIII, *Gregorius IX* ad Parisiensis doctores gravissimum direxit epistolam, quâ ipso jubet ad veterem methodum redire; idem à *Joanne XXII*, seculo XIV, factum legitur. Seculum decimum quintum doctorum et litteratorum nominum feracissimum fuit. Captâ, anno 1453, Constantinopoli, litteræ ex novâ Româ in antiquam remigrârunt, magnusque doctissimorum hominum numerus ex Græciâ profugus, linguarum et veteris litteraturæ studium per Europam propagavit. Illuxit tunc Occidenti post longas tenebras aurora renascentis diei; mentes ad meliorem eruditionem excitatæ, veræ philosophiæ, Scripturæ sacræ et Patrum studium impensius colere cœperunt, ac theologiam à pseudo-scholasticæ sordibus abstergere. Non tamen ita extingui subito potuit insatiabilis rivandi libido, ut non hoc adhuc tempore turbas in Galliâ excitaverit; quasi voluisset novo experimento probare, quantum ad commovendos turbandosque animos valeat. Celebre est, quod inter *Nominales* et *Realistas*, sub *Ludovico XI* in Galliâ exarsit acerrimum bellum, in quo diù et pertinaciter et ancipiti fortunâ pugnatum est.

Intercè latius semper sese diffudit bonarum artium cultura et vitiosæ subtilitatis, ac corrumpentis et incultæ dictionis contemptus. Hæc læta fuerunt seculi XV ini-

tia quæ spem faciebant integræ restorationis studio- rum, nisi gravissima religionis dissidia animos in nova odia coniecissent, ex quibus ingens orta est rerum omnium tum sacrarum, tum profanarum perturbatio. Non possum igitur satis mirari, quòd Protestantes velint suam reformationem ut integræ theologiæ epocham statuere. Ità scilicet etiam bona ingenia excæcat partium studium! Quis nescit novam studiorum rationem et solidioris doctrinæ gustum antè Lutheri ab avità Religione defectionem, ubiquè fuisse diffusum, atque in Italià potissimum, ubi Romanorum Pontificum et Medicæ domûs in litteratos munificentia magnum sacris et profanis scientiis incrementum dedit? Florebant tunc in sacris non minus suo in scholasticis odio quàm litterarum studio celebres viri, *Reuchlinus, Erasmus, Nizolius, Ludovicus Vives*, aliique penè multi inter Catholicos. Quin et ornatissima inter novatores ingenia, ut *Melancthon, Ulricus de Hutten*, et, si vis, *Lutherus* et *Calvinus*, in catholicorum scholis enutriti, quidquid doctrinæ et eruditione valebant, hoc non à novâ Ecclesiâ acceperunt, sed in eam intulerunt. Porro concilium Tridentinum, sicut in reformandis aliis abusibus omnem operam posuit, sic etiam catholicos theologos ad solidiorem sacrioremque theologiæ tractationem non parùm excitavit. Inter concilii hujus patres sedit *Melchior Canus*, Canariensis episcopus, cujus est egregium opus de Locis theologicis, non minus dictionis puritate, perspicuitate, quàm rerum varietate et gravitate commendandum. Magnam igitur theologia ex generali litterarum restauratione utilitatem cepit; ab hac epochâ nobiliorum quandam formam induit, factâ paulatim conversione scholasticæ in dogmaticam. Impossibile est theologorum, qui ultima hæc secula illustrarunt, indicem texere. Nota sunt celeberrima *Bellarmini*, magni *Petavii*, *Natalis Alexandri*, *Turnellii*, etc., nomina. Magna quoque recentiorum theologorum, qui novâ methodo atque ad genium hujus temporis accommodatiùs scripserunt in hanc rem merita. Inter alios nominare sufficiat *Stephanum Wiesi*, cujus opus theologicum majus multiplici eruditione confertum, multam et variam messem offert legentibus.

ART. II.

De studiis theologicis.

61. Inter varia studii objecta quibus vir theologus operam suam debet impendere, vel saltem utiliter possit, alia directè essentialiterque ad scientiam theologicam pertinent, seu potius eam constituunt, alia verò indirectè, quasi solum eidem scientiæ subsidia ministrarent. Ista studii theologici secundarium exhibent objectum, illa primum : de utroque seorsim dicendum.

Porro ad primum illud studii theologici objectum ea revocare oportet studia quæ si omitterentur, jam viri theologi doctrina de Deo seu de Religione manca staret et incompleta; neque, ut eadem enumeremus, aliud expendendum quàm ipsum theologiæ intentum. Quippè, absolutis principiis naturalibus, probatisque

factis religionis christianæ veritatem adstruentibus, atque tandem his præambulis Ecclesiam adeptus, jam id solum intendit theologus, nempe doctrinam catholicam cultumque ex verbo divino ab Ecclesiâ interpretato requirere, quod est traditionem seu scripta Patrum et Theologorum, Conciliorum decreta Summorumque Pontificum, Ecclesiarum consuetudines, etc., investigare; ex illis educere conclusiones; alia tandem disserendo producere, quibus scientia theologiæ efflorescit. Hinc primo ac summo loco scrutanda est Scriptura sacra, cujus notitia ex quotidianâ lectione familiaris sit oportet. Sed multa de hoc studio grato æquè ac necessario videas in *Cursu completo Scripturæ Sacræ*. Superest igitur hic nobis de studio Patrum et Doctorum, seu Theologorum, Conciliorum, Decretalium S. Pontificum, juris canonici, historiæ ecclesiasticæ atque tandem philosophiæ dicendum. De illi autem licet ex officio sit tractandum infrâ, de Locis theologicis, plura tamen pro rei opportunitate præmittemus.

62. 1° De studio Patrum et Doctorum. Auctor tam pius quàm doctus, P. Martinus Gerbert, in *Apparatu ad eruditionem theologicam*, ex ipso nomine Patrum studium incipit commendare : « Isti, inquit, quo honore ab eo suscipiendi, quâ reverentiâ suscipiendi ipsâ nominis appellatione indicamus, dùm eosdem Patres nominamus. Observârunt eruditi, isto honoris nomine, suos doctores, hebræos etiam olim salutasse : imò Romanis etiam ac Græcis doctores suos Patres appellatos esse. (Vid. Christoph. Heumanni Via ad historiam. Lit. c. 4, § 21.) Plures tamen nobis existunt causæ, cur antiquos Ecclesiæ doctores hoc nomine appellemus. Ipsa antiquitatis veneranda canities, tunc conjuncta cum scientiâ pietas sanctitasque, Ecclesiam piam matrem induxit eos hoc honoris titulo honorandi, quos perspicit doctrinâ sanâ filios Ecclesiæ generasse ac cœlesti pabulo verbi Dei sollicitè nutrisse : quorum cum plures patres etiam et præsidēs Ecclesiarum sint, tantò majori auctoritate pollere debent, quòd à Deo docti Ecclesiam regendi que munus acceperunt, ut eorum unanimis conspiratio etiam dùm dispersi, nec congregati in Conciliis sunt, tamen invictum argumenti robur præbeat theologo, quòd partim, ut diximus, tales extiterint quibus conceditum est verbi divini depositum, partim sint idonei testes doctrinæ, suo tempore in Ecclesiâ vigentis. » Cap. 7.

Quomodò verò, seu quâ dispositione ad studium Patrum Theologus accedere debet, sic egregiè auctori gallicis anonymus, cujus verba ipse idem Gerbert in sermonem latinum vertit, quæque toto ipsum referre operæ pretium est : « In Sanctis Patribus non sunt quærendæ cogitationes seu sententiæ splendide, aut verba magna, nec loci illi speciosi quibus allquando ornabantur sermones, quæque actiones causarum. Verus in illis inquirendus Scripturæ sensus, solidæ probationes dogmatum, securæ disciplinæ ac morum regulæ. Quæranda in SS. Patribus ratio ac methodus convertendi ad fidem infideles ac hæreti

« *cos impugnandi; ars regendi animas, interiores viæ,*
 « *vera pietas, idque non in hunc finem ut de iis dis-*
 « *serere possimus, sed in proximum redigantur. Præ pri-*
 « *mis discamus prudentiam circumspeditionemque*
 « *antiquorum, quatenus præsentium rerum statui omnia*
 « *accommodemus; neve odio exponamus sanctas eorum*
 « *regulas et effata, nimirum ea urgendo extendendoque,*
 « *aut ea importunè applicando, evitando nimirum anti-*
 « *quitatis revocandæ studium annisumque : opus*
 « *enim foret integram eam restituere, cum pars sola*
 « *sine alterâ non consisteret congruè, seu avulsis re-*
 « *liquis partibus. Illis nos impensius addicamus quæ*
 « *propius ad nos reformandos spectant, magno oratio-*
 « *nis studio in ordinem redigendo statum interiorum*
 « *ac mores. Deniquè communicemus aliis veritates*
 « *quarum cognitionem Deus nobis concesserit, sine*
 « *contentione, sine verborum asperitate ac exprobra-*
 « *tione. Primi nos simus qui in proximum id revocemus*
 « *quod melius esse atque ad nos pertinere visum fue-*
 « *rit. Identidem ad preces recurramus, patienter ex-*
 « *pectantes donec Deo placuerit consummare opus.* »
 Apud Gerbert, *ibid.*

Quod spectat ad modum in Patribus theologiam positivam investigandi, nihil pretiosius esse poterit lectoribus quam operum illorum delectum habere ex doctissimo Mabillonio, qui ipse cum solità suâ modestiâ eum, quoad majorem partem, ex episcopo Meldensi, Bossuet, tenere fatetur : Une des principales choses que l'on doit rechercher dans la lecture des Pères, est la science des dogmes de la Foi, et l'explication de l'Écriture-Sainte, que l'on comprend ordinairement sous le nom de théologie positive. Cette étude peut être divisée en deux parties, dont l'une traite des dogmes de la Foi par rapport aux fidèles, ce qui est proprement la théologie des Pères ; l'autre par rapport aux Païens, aux Juifs et aux hérétiques ; et celle-ci s'appelle controverse. Il est à propos de commencer par la première, à moins qu'on ne veuille mêler l'une avec l'autre : et il est bon de lire pour ce sujet, 1° les 3°, 4°, et 5° livres de St.-Irénée, et surtout le 5° ; le livre que Tertullien a fait de la Prescription contre les hérétiques, et ensuite le *Commonitorium*, ou avertissement de Vincent de Lerins. On peut dire de ce petit livre ce que Cicéron disait du livre d'un académicien : *Est non magnus, verum aureolus et ad verbum ediscendus libellus.*

« Il faudra lire ensuite le 5° tome des dogmes du père Pétau, afin de voir les principales difficultés qui se trouvent dans les Pères et les expressions particulières dont ils se sont servis en leur temps. On peut aussi voir le 3° vol. que le père Thomassin a donné depuis peu au public sur le même sujet.

« Après avoir lu ou parcouru ces volumes, il faut étudier les Pères, ou de suite, ou par ordre de matières. La 1re méthode est trop longue, la 2e est plus courte et peut-être plus utile.

« Si l'on juge à propos d'étudier les dogmes à part, sans rapport à la controverse, il est bon de commencer cette étude par la lecture des Pères qui peuvent

donner une idée générale de la religion, comme sont les livres de St.-Augustin, de *catechizandis rudibus*, ceux de la doctrine chrétienne, son traité de la véritable Religion, et celui des mœurs de l'Église, avec son *Enchiridion* ; Eusèbe, de la Préparation et de la démonstration de l'Évangile, etc., le livre de St.-Fulgence, de *fide ad Petrum*, où il donne quarante belles règles touchant la foi.

« Pour le traité de la Trinité, lisez St.-Athanasie sur l'explication du Consubstantiel, les 5 oraisons de S. Grégoire de Nazianze, touchant la théologie, savoir la 53e et les quatre suivantes ; les 10 livres de St.-Hilaire, St.-Basile contre Eunomius ; St.-Augustin contre Maximin Arien, et les premiers livres de son ouvrage sur la Trinité, et le livre qu'en a composé St.-Fulgence.

« Touchant l'Incarnation, la lettre de St.-Athanasie à Épictète, celle de St.-Augustin à Volusien, son traité de la Persévérance, où la prédestination de Jésus-Christ est expliquée sur la fin ; les lettres de St.-Cyrille d'Alexandrie, qui furent lues au Concile d'Éphèse, et celle qu'il écrivit sur l'accord avec les Orientaux ; la lettre de St.-Léon à Flavien, la définition du concile de Chalcedoine, les anathématismes du 5e concile la définition du 6e Concile, St.-Fulgence, la lettre de St.-Bernard à Innocent II, contre Pierre Abeillard, tou chant la satisfaction de J.-C. et la rédemption.

« Touchant le St.-Esprit, les livres de St.-Basile et ceux de Didyme, qui se trouvent parmi les ouvrages de St.-Jérôme, son traducteur et son disciple.

« Pour la grâce, les 8 Canons du Concile de Milevis, le livre de St.-Augustin, de l'esprit et de la lettre, ceux de la grâce et du libre arbitre, de la correction et de la grâce, de la prédestination des Saints, du don de la persévérance, les réponses de St.-Prosper aux objections de Vincent, et contre le collateur, le 2e Concile d'Orange, et la sixième session du Concile de Trente, l'Épître du Pape St.-Célestin aux Gaulois, St.-Prosper et St. Fulgence.

« Pour les Sacraments, les 7 livres de St.-Augustin touchant le Baptême contre les Donatistes, ses livres contre Parnécien, les uns et les autres sur l'efficace des Sacraments en général ; St.-Justin pour le Baptême et la Liturgie ; les Catéchèses de St.-Cyrille de Jérusalem touchant l'Eucharistie, le traité de St.-Ambroise de *initianti*, le traité des Sacraments qui est parmi ses œuvres, l'Homélie 85 de St.-Jean-Chrysostôme sur St.-Matthieu, les Catéchèses de St.-Gaudence. On trouvera les extraits de la plupart de ces Pères dans l'office du St.-Sacrement, pour chaque semaine de l'année. Pour le Baptême et l'Eucharistie, la lettre de St.-Fulgence à Ferrand touchant le Baptême d'un Éthiopien moribond. Pour la Pénitence, Tertullien, de la Pénitence, les lettres de St.-Cyprien, son traité de *Lapsis*, la lettre de St.-Pacien à Sempronien contre les Novatiens, St.-Ambroise de la Pénitence, la dernière des 50 homélie de St.-Augustin, son sermon 32, de *verbis Apostoli* ; St.-Fulgence de la Rémission des péchés. Sur la prière pour les morts, le livre de St.-Augustin, de *curâ*

pro mortuis agendâ. Il faut voir aussi son *Enchiridion*.

« Sur la nature de l'âme, on peut lire le dixième livre du même St.-Augustin de la Trinité.

« Touchant l'Église, voyez St.-Cyprien de l'unité de l'Église, sa lettre à Antonien, le livre de St.-Augustin de l'unité de l'Église, plusieurs de ses lettres sur les Donatistes, auxquels il faut joindre le livre de M. Nicolle, touchant l'unité de l'Église. Les lettres de St.-Ignace pour l'autorité épiscopale, avec la défense de Pearson, la plupart de celles de St.-Cyprien sur le même sujet, et pour le gouvernement ecclésiastique, particulièrement celles qu'il a écrites au Pape St.-Corneille, à Florentius, Papiénus, etc.

« Sur l'autorité du témoignage des Apôtres, St.-Jean Chrysostôme, première Homélie sur St.-Matthieu, les deux premières sur St.-Jean, les quatrième et cinquième sur la première aux Corinthiens, chap. 4, v. 26, sur ces mots : *Non multi nobiles*. Sur la tradition et l'autorité des décisions de l'Église, St.-Irénée, liv. 3, contre les hérésies, Tertullien des Prescriptions, et le chapitre troisième de son livre, de *Coronâ militis*, avec le chap. 17 du livre de St.-Basile, touchant le St.-Esprit, et le *Commenitorium* de Vincent de Lerins.

« Sur la forme des jugemens ecclésiastiques, les premières actions du Concile de Chalcédoine, les actes du cinquième concile, du sixième et du septième. Voilà pour ce qui regarde la plupart des dogmes en général et en particulier.

« A l'égard de la deuxième partie qui concerne les controverses, il faut lire toutes les Apologies qui ont été faites pour les Chrétiens contre les Païens, c'est-à-dire celles de Tertullien, d'Origène contre Celse, de Justin, et ses Dialogues avec Tryphon, d'Athénagoras, de Minutius Félix, les Institutions de Lactance, etc. Il faut lire aussi les anciennes professions de foi, outre les Symboles, comme celles des évêques d'Afrique dans le troisième livre de Victor de Vite, et même celles des hérétiques, dont quelques-unes se trouvent dans les remarques du Père Garnier sur Marius-Mercator.

« Il ne sera pas aussi inutile de lire les rétractations ou abjurations des hérétiques et autres, comme celle du Moine Leporius, imprimée par le Père Simon, etc.

« Pour ce qui est du détail des hérésies, il faut voir S. Épiphane, S. Augustin, *ad quod vult Deum*, S. Irénée, le Moine Léonce, dont les ouvrages se trouvent dans la Bibliothèque des Pères. Théodore dans les 5 livres qu'il a composés des fables des hérétiques, a fait un précis de S. Irénée. En particulier S. Ignace a écrit contre Simon-le-Magicien, et ses adhérents; S. Irénée contre Valentin; Tertullien contre les Valentiens et contre Marcion; S. Cyprien et S. Pacien contre les Novatiens; S. Athanase, S. Hilaire, S. Ambroise et S. Augustin contre les Ariens; le même S. Athanase contre les Sabelliens; S. Basile et S. Grégoire de Nazianze contre les Eunomiens; S. Augustin et Optat contre les Donatistes; S. Jérôme contre Origène, Jovinien, Helvidius, Vigilance et Pélagé; S. Augustin contre les Manichéens, les Pélagiens et les Jo-

vinianistes; S. Cyrille d'Alexandrie contre les Nestoriens, et ses 10 livres contre Julien-l'Apostat, S. Léon contre les Eutychéens et les Priscillianistes; S. Prosper contre les Sémi-Pélagiens, S. Sophonius de Jérusalem et S. Maxime contre les Monothélites; S. Jean de Damas, et S. Théodore-Studite contre les Iconomaques; S. Anselme contre les Grecs. Il ne faut pas oublier ce que S. Athanase a écrit contre les Gentils, la Préparation évangélique d'Eusèbe contre les Gentils, non plus que sa démonstration contre les Juifs. » Traité des Études monastiques, part. II, chap. 4. Vide ipsum Bossuet, in opere inscripto : *Défense de la tradition des Pères*.

Sed de studio Patrum legendum est potissimum opus eximium cui titulus : *De la lecture des Pères*, auctore P. Dargone, carthusiano.

Quæ de Patribus, eadem de theologis scholasticis, servatâ proportion, dicenda sunt. Ex pluribus discriminibus illud maximè advertendum, quòd Patres toti essent in doctrinâ stabilienâ, exponenâ, vindicanâ, dùm theologi non adeò hujus modi curis addicti, opinionibus, systematibus defendendis magis studebant. Hinc regula nulla potior in operibus eorum scrutandis, nempè sedulo secernere quod docuerint ut testes traditionis catholice, et ad doctrinam pertinet, ab eo quod ut opinionem propugnaverint, et id sæpiùs negligendum.

63. 2° De studio Conciliorum. Definitiones Conciliorum doctrinam exhibent catholicam, eorum verò canones regulas ad hierarchiam, liturgiam variasque administrationis ecclesiasticæ partes spectantes : hinc atque eo solo manifestum est quantum illis operam impendere debeat theologus. Prætermissis hujus studii præscriptionibus, id solum monere volumus, scilicet doctrinam maximè in antiquis conciliis, regulas verò juris canonici in recentioribus esse quærendas ; utrumque verò in concilio Tridentino, ejus decreta atque canones nunquam ex memoriâ theologi viri excidere fas est.

De Conciliis præclariorem tractatum exhibet opus inscriptum : *De l'étude des Conciles*, auctore Salmon. Collectio verò Conciliorum, curante P. Labbeo, cæteris præstat, præsertim si animadversiones et supplementa D. Mansi accedant.

64. 3° De studio Decretalium SS. Pontificum et juris canonici. Neglectâ quæ primùm occurrit questione, nimirum de vigdecretorum SS. Pontificum in rebus fidei, nam ad tractatum de Ecclesiâ pertinet, contemnendus tamen ea magnâ animi reverentiâ ac submissio-ne esse accipienda, cum præsertim advertamus in tot tantisque definitionibus eorum ac decretis nullum deprehendi cum certitudine in fide aut moribus errorem ; dùm ex adverso nihil unquam in Ecclesiâ stare potuisse, quod reprobaverint, vel etiâ quod non aliquo modo suâ confirmaverint auctoritate. Igitor jam sub respectu fidei et morum non parvam eis sedulus operam præstabit theologus. At verò in iisdem præterea reperiet canonicas regulas, seu copiosam juris canonici partem. Porrò sub illo novo respectu magna disce-

ptatio potissimum occurrit, nempe de authenticitate epistolarum SS. Pontificibus priorum seculorum adscriptarum, prout in celebri collectione Isidori Mercatoris traduntur : neque major in theologia, prater dogmata, agitari potest questio, an scilicet solo scientificarum regularum criticis defectu unusque impostoris ausu totum jus ecclesiasticum vetus perturbatum ac immutatum octavo seculo locum cesserit novo, quod tamen ut perantiquum fuisset editum; et hæc quidem absque ullâ reclamatione, cum plurima omnium Ecclesiarum et episcoporum jura improbâ innovatione fuissent ablata! Eâ de re olim acriter fuit disputatum; nunc autem docti de his duobus satis conveniunt, quòd scilicet decretales in collectione Isidori pleraque non sint Pontificum quibus attribuntur usque ad Siricium, versùs finem quarti seculi, sed easdem ex sententiâ sequentium Pontificum ac SS. Patrum coalescere, ad eò ut decretales præfate, falsæ quoad authenticitatem, genuinam tamen ac veterem disciplinam exhibeant. Hæc satis pro intento nostro, si tamen Providentiæ digitum in hæc decretalium questione ostenderitinus, cum pio Gerbert, cujus verba hic juvat referre : « Hunc laborem examinandi per omnes particulas decretales priorum Pontificum Romanorum in se primus suscepit Blondellus, in odium quidem Romanæ et catholicæ Ecclesiæ, sed non respondente successu. Quippe consilium istud profuit magis quam obest : ut adeò ei Cl. Dujat (Prænot. canon. lib. 11, c. 22, n. 6), gratias habendas pro hoc labore ducat, quòd quæcumque ad Ecclesiæ Romanæ gloriam et auctoritatem illis in epistolis fuerent, ea ferè omnia jamdiù, si non iisdem Pontificibus, qui- bus eripere conatur, saltem aliis Patribus et antiquis ecclesiasticis, optimæ plerumque notæ, scriptoribus, uno fernè aut altero, vel tertio certè post eos seculo, placuisse ostendit. Sic, quæ summo labore convellenda sumpserat, reverà firmavit. Undè inverso ejus operi confutando sufficere videtur, quod Baronius observat merces illas Isidori Mercatoris per Riculphum primùm illatas in Galliam ex Hispaniâ fuisse, ne quis calumniari possit, ab Ecclesiâ Romanâ ejusmodi commentum prodidisse. » *Apparat. ad erud. cap. 5.* Vide etiam ejusd. Gerbert cap. 6, de jure canonico, ex quo capitè regulam hanc ex verbis Petri à Basilicâ lib. 7, cap. 2, mutuamus, à S. Carolo Borromæo servatam : « Canonum ea, inquit, scientia e ipsi perjuvanda erat, quæ Patrum mores et acta representans, Ecclesiæ componendæ atque ordinandæ rationem continet. Dolens autem eos tantummodò canones communi consuetudine ad interpretandum seligi, qui ad lites judiciorum valent. Constituit ipse, qui iis declarandis præesset, undè sacra majorum instituta et ritus, optimumque Ecclesiæ administrandæ genus hauritur. » Hæc regula optima est ac sufficiens, modò addatur quòd quisque theologus legum notitiam canonicarum in suâ regione vigentium potiori curâ sibi debeat comparare.

65. 4.º De studio Historiæ ecclesiasticæ. Non tam specialem scientiæ theologicæ quàm universos fontes

exhibet historia ecclesiastica, eos non successivè ac seorsim, sed simul atque in actione communi et mutua producens; nempe SS. Patres, Doctores, SS. Pontifices, Episcopus, non solum ut scriptores vel pastores, sed etiam ut in variis negotiis tum ecclesiasticis, tum civilibus actores, atque bellis exterioribus, vel dissidiis hæreticis pro re catholicâ stantes permixtos. Hinc scripta Patrum faciliùs intelliguntur; hinc rationes decretorum in conciliis latorum, decretalium SS. Pontificum ac totius juris canonici, necnon et errorum ac perturbationum sponte suâ patefcunt, lumine historico collocate. Tum in istis, tum in aliis per plurimum ab auctoribus toties recensitis utilitatibus historiæ ecclesiasticæ exponendis dutiùs immorantes, multa diceremus, nisi huic specialem, pro rei momento, intenderemus alibi præstare operam. Sufficit igitur hic juniores theologiæ candidatos id monere, nullum studium tam utile, ut disponantur ad cursum theologiæ, nullum tam necessarium ad theologum sub omni respectu formandum, nullum proinde tam pretiosum atque gratum ipsis exulare posse (1); undè iisdem nihil tam peroptandum esse quàm ut eruditum, pium ac prudentem doctorem inveniant, qui eorum primos saltem in curriculo tam vasto gressus tutos faciat atque rectos. Videas monita quæ de historiæ ecclesiasticæ studio tradit, sed brevius, doctissimus Liebermann in suis Prolegomenis.

Cum historia ecclesiastica chronologiam atque geographiam complectatur, saltem ut elementares notions, de illis nullam peculiariem mentionem habemus.

Superset de Philosophiæ studio dicendum, necessario quidem tum ad artem dialecticæ in parte scholasticâ exercendam, tum etiam ad principia naturalia comparanda; sed de usu rationis et philosophiæ satis disseretur in Locis theologicis.

66. Hæc studia à nobis digito indicata, non tractata, ad theologiam adæquatè sumptam attingent, seu constituunt scientiam ecclesiasticam quæ à nemine theologo fas est exulare. Non tamen omnia omnibus æquè necessaria sunt, sed quisque, pro viribus ingenii, pro conditione, sanis illustratus consiliis, impendat operam. Qui verò eadem aliùs voluerint perscrutari, jam iis potissimum necessaria sunt ea studia subsidaria quæ spectare diximus ad secundarium theologiæ objectum, quæ quidem hic solo propè nomine sat erit significare.

1.º *Philologia*, strictè sumpta, seu idiomaticum nomenclatura, præsertim græci, ad legendos Patres Græcos,

(1) Sic de historiâ ecclesiasticâ incipit P. M. Gerbert : « Accedimus nunc ad caput theologo formando multò magis necessarium quàm vulgò existimetur; quod se in omnes partes hujus disciplinæ quàm latèssimè diffundit; ut si à me (quemadmodum à maximo illo rhetore Demosthene quæsitum legimus) repetitis vicibus quis sciscitetur, quid præstantissimum summèque necessarium existimem, quod illo de actione in Oratoriâ, ego de historiæ et antiquitatibus ecclesiasticis in Theologiâ usu sim in responsis daturus. » *Ibid.* c. 8.

Ita seculo proximè elapso Doctor ille Germanus de historiâ ecclesiasticâ sentiebat. Videas ipsum nostrum Canum de necessitate historiæ ecclesiasticæ infra, de hist. humanâ. P. S.

hæbræi autem ad Scripturæ sacræ intelligentiam; de latino tacemus, quod necessarium esse viro ecclesiastico nemo inficietur.

2° *Litteræ humaniores*, quibus et ingenia hominum et rerum tractationes lepidè ornantur; earum autem cultura Ecclesiasticis, diverso tamen gradu, necessaria dicenda est.

3° *Historia profana*, cujus notitia tantùm utilitatis confert studio Historiæ ecclesiasticæ, ne dicam illam necessariam.

4° *Scientiæ naturales*, ut *Physica*, *Historia naturalis*, ut etiam *Mathesis*, quæ licet magis remotè ad scientiam ecclesiasticam attineant, non tamen frustrà à pluribus coluntur, tum ad discutiendas quasdam difficultates Scripturæ sacræ, vel Historiæ ecclesiasticæ, tum ut per viros ecclesiasticos ad suum finem revocata, iterum principiis sanctis quasi aromatibus, ut ait Baco, istæ naturales Scientiæ à corruptelâ serventur. Hæc per transennam dicta de studiis subsidiariis sufficiunt; caveant tamen qui ac sectari intendunt, vel etiam scientiæ theologicæ arcana rimari, ne suas vires in tot objecta æquè diffundentes, nimis debilitent, atque iadè ad effectum spectabilem minus valeant. Sese potius uni vel alteri, pro ingenio, conditione et voluntate superiorum scientiæ addicant, v. g., theologiæ propriè dictæ, Scripturæ sacræ, Historiæ ecclesiasticæ, etc., ad quam revocantur cæterorum notiones quas, prout opus erit, deliberaverint. Deniquè, ut his obiter aliudè peractis finem imponamus, quisque Theologi nomine decorari intendit, sese studiis non iisdem quidem, si necessaria prorsus excipiuntur, neque eodem gradu, attamen certè magnis et continuis sciat mancipatum (1), audiatque inclytum theologum D. Greg. Nazianz. contra temerarios, non verò eruditos Theologos indignantem: « Cùm linguæ, inquit, « pruriginem hæc tempestate vigentem conspicio, Sapientios que diei unius momento exortos, atque theologos electione ac suffragio effectos, quibus ad eruditionem comparandum satis est, si voluntatem solam afferant, Philosophiæ supremæ desiderio teneor, « ac juxtà Jeremiam, extremum quemdam secessum « requiro, necumque ipse solus vitæ consuetudinem « habere concupisco. » Orat. 29.

(1) Ex Augustino accipiamus quanta sit Doctrinæ christianæ profunditas, quantis proindè studiis incumbere debeat Theologus: « Tanta est, inquit ille omnium doctorum doctissimus, christianarum profunditas litterarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab inenite pueritiâ usquè ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliorem ingenio conarer addiscere. Non quòd ad ea quæ necessaria sunt salutis, tantà in eis perveniatur difficultate, sed cùm quisque ibi fidem tenuerit, sine quâ piè rectèque non vivitur, tam multa, tamque multiplicitibus mysteriorum umbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantaque non solum in verbis, « quibus ista dicta sunt, verum etiam in rebus quæ intelligendæ sunt lateat altitudo sapientiæ, ut annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem Scriptura quodam loco habet: *Cum consummaverit homo, tunc incipit.* » August. Epist. 1, 2, 3. P. S.

CAPUT VI.

De dotibus viri Theologi.

67. Dotes illæ quibus verus ac tanto nomine dignus Theologus efformatur, tum ad intellectum in veri cognitione, tum ad voluntatem in boni operatione, spectant. Sub priori respectu jam in capite superiori dictum est, ubi de studiis theologicis, quibus scientiam sibi comparare debet theologus hujus verbi divini haud immemor: *Labia enim Sacerdotis custodiant scientiam, et legem requirent de ore ejus.* Malach. 2, 7. Nunc altero sub respectu, nempe voluntatis, disserendum; atque primùm in genere cum SS. Patribus, sanctitate ac puritate mentis quòd theologus pollere debeat, statuimus; deinceps de quibusdam dotibus specialibus plura subjungemus.

1° *Sanctitate ac pietate*, seu *puritate mentis* sese conspicuum prestare debet vir theologus. De quâ dote omnium maximâ, seu cæteras secum afferente, si realis ac solida sit, plura SS. Patrum seligimus testimonia post eruditissimos piosque viros Petavium et Thomassinum, in suis Prolegomenis. « Præter fidem verò, inquit Petavius, æternùm quoque virtutum choro stipatum esse theologum debere, incredibilis est antiquorum consensus, è quibus pauci isti sunt ad manum. Primùm Augustinus in primo de Trinitate, de hujus mysterii cognitione agens, hoc ait: « Ecce illud « summum bonum, quod purgatissimis mentibus cernitur. » Et rationem mox hujus affert: « Quia huic manæ mentis acies invalida in tam excellenti luce « non figitur, nisi perjustitiam fidei nutrita vegetetur. » Chrysostomus item: « Cùm ubiquè religiosâ mentè « opus sit, tum verò potissimum esse, dicit, cùm de « Deo aliquid loquimur, aut audimus. » Eleganter quoque Cyrillus Alexandrinus, cùm verba illa de Psalmo ad id accommodasset: *Vacate et videte quoniam ego sum Deus*, ità pergit: « Oculus enim corporis pulvere ac fumo cæterisque rebus vacuus quæ turbidum « illum efficiunt, subtilem, nec impeditam vim ad ea « quæ sibi obiciuntur, adjicit. Sin autem affectione « aliquâ sit obtusus, minùs in illis, quàm par est, defiget aciem: nec abhorret, ut ab exactâ rei perceptione nonnunquàm deerret. Ità mens humana, si « quieta sit et tranquilla, et vanis ac nefariis cogitationum imaginibus vitandis assuefacta, acutè clarè « que cernit, et certam sine errore notitiam rerum « accipit. Quòd si affectu quopiam crassescat, non jam « divinam pulchritudinem perspicere potest; sed quodam modo terrenis rebus incubabit; perindè ut aviculæ, pennis madefactis, quominus in altum evolent, « impediuntur. » Sunt enim quædam animæ pennæ, quibus ad rerum, maximè divinarum, contemplationem in sublime perveniunt, de quibus Plato in Phædo, ex eoque Synesius in Dione, et alii Platonici passim.

« Diadochus p ulò antè à me laudatus in capite LXXII libri ejusdem de Perfectione spiritali: « Theologus, inquit, id est, rerum divinarum contemplator, « eloquiis Dei dinitus est et inflammatus animo, applicat se in illâ laxitate ac latitudine opportuna contem-

« platonum, ad moderandas aliquantum passiones. « *Eloquia enim Domini*, ait, *eloquia casta, argentum igne examinatum, purgatum terræ.* » Est ad eam rem dictum quoddam Rabbīnorum inprimis memorabile, quod in Præfatione ad Josue refert R. David Kimchius. « Omnis, inquit, in quo timor peccati antecedit sapientiam ipsius, ejus stabilis est sapientia. Omnis autem in quo sapientia ipsius antecedit timorem peccati, non est illius firma sapientia. » Graviter et copiose locum hunc Gregorius Nazianzenus ornavit in Oratione 33 adversus Eunomianos, quos optare se dicit, uti promptuli sunt ad loquendum de rebus divinis, et ad disputandum argutuli, sic ad recte agendum perinde animo ac voluntate ferri. Tūm de Theologo latius disserens, qualem hunc esse oporteat aperit, atque inter alia : « Non omnium esse de Deo disputare, dicit; sed eorum duntaxat qui explorati sint ac contemplando longè exercuerunt, ac prius etiam tam corpus quam animum repurgarunt, aut, ut paracissimè loquar, purgare jam instituerunt. Impuro enim rem puram attingere, fortassè ne tutum est quidem, quemadmodum nec ægris oculis solis radios intueri. » — « Errat itaque, ut benè scripsit Augustinus, qui quisque veritatem se putat cognoscere, cum adhuc nequiter vivat. » Etenim si eruditū inter ethnicos homines tantum inani suæ sapientiæ tribuerunt ut eum eā consistere non posse putaverint animi labes, ac vitia, sed pelli adventu illius et extingui, quis non idem christianæ, sed veræ, germanæ ac suo respondentī nomini, hoc est, theologiæ concesserit, ut amatores et cultores sui sanctos et divinos aut inveniat, aut faciat? Valer. Max. lib. 3, cap. 5. « Venerabiles doctrinæ sacrarum antistes Philosophia, aut profanus quidam scriptor, inhonesto atque inutili affectu dispulso, totos in solido virtutis munimento confirmat, potentiores metu ac dolore faciens. » Et alius, Cic. 4. Acad. : « Est, inquit, animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pabulum, consideratio, contemplatioque naturæ. Eriguntur, altiores fieri videntur, humana despiciuntur, cogitant velis mihi que cœlestia, hæc nostra, ut exigua, et minima contemnimus. »

Sequentia inter multa alia Thomassinus nobis suppeditavit. Ex D. Augustino : « Querite faciem ejus semper. Nemo querendo desiciat, sed proficiat. Proficit querens, si pietas querit. Quomodò querit pietas? Quomodò vanitas? Pietas querit credendo, vanitas litigando. Si enim litigare mecum velis mihi que dicere : quem Deum colis? Qualem Deum colis? Ostende mihi quod colis; respondebo : Etsi est quod ostendam, non est qui ostendam. » De div. Serm. 42, nuper editus Lovani. Ex Cassiano : « Aliud namque est facilitatem oris et nitorem habere sermonis, et aliud venas ac medullas cœlestium intrare dictorum, ac profunda et abscondita Sacramenta purissimo cordis oculo contemplari; quod nullatenus humana doctrina nec eruditio secularis, sed sola puritas mentis per illuminationem sancti Spiritūs obtinebit. » Collat. 14, c. 9, 10. — « Festinandum igitur est, si adversus Scriptu-

rarum scientiam vis pervenire, ut humilitatem cordis immobilem primitus consequaris, quæ te non ad illam quæ inflat, sed ad eam quæ illuminat scientiam, charitatis consummatione perducatur. Impossibile namque est immundam mentem donum scientiæ spiritualis adipisci. Et idcirco omni cautione de vita ne tibi per studium lectionis, non scientiæ lumen, nec illa perpetua quæ per illuminationem doctrinæ promittitur gloria, sed instrumenta perditionis de arrogantia vanitate nascantur. Deinde hoc tibi est omnimodis evitandum ut expulsâ omni sollicitudine et cogitatione terrenâ, assiduum te ac potius jugem sacræ præbeas lectioni, donec continua meditatio imbuat mentem tuam, et quasi in similitudinem sui formet, arcam quodam modo ex eâ faciens Testamenti. » Collat. Ibid.

Ex D. Bernardo : « Queris, quem dicam impurum? Qui laudes requirit humanas, qui non ponit sine sumptu Evangelium, qui evangelizat ut manducet; qui quæstum æstimat pietatem, qui non requirit fructum, sed datum. Impuri sunt tales; at cum non habeant undè videant veritatem, propter impuritatem, habent tamen undè illam loquantur. Quid præperè agitis? Cur lucem non expectatis? Cur opus lucis antè lucem præsumitis? Vanum est vobis antè lucem surgere. Lux est puritas, lux charitas, quæ non querit quæ sua sunt. Hæc præcedat, et pes lingue in incerto non ponitur. Superbo oculo veritas non videtur, sincero patet. Non est quod se veritas denegat intuemdam puro cordi, ac per hoc nec eloquendam. Peccatori autem dicit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis Testamentum meum per os tuum? Multi, puritate neglectâ, antè loqui quam videre conati sunt, et aut graviter erraverunt nescientes de quibus loquerentur, neque de quibus affirmarent; aut turpiter viderunt, dum qui alios docerent, seipsum non docuissent. » In cant. Serm. 62.

Ex D. Gregorio Naz. : « Quæ cum ipse nostrum, illud que præterea, neminem magno Deo, et sacrificio, et Pontifice dignum esse, qui quidem prius Deo hostiam viventem seipsum nex libuerit, aut, ut rectius loquar, Dei vivi templum sanctum ac vivum factus sit, qui tandem fieri possit ut vel ipse prompto animo de Deo disputationem habere aggrediar, vel temerè aggredientem probem? Laudanda non est hæc cupiditas, periculosus ac metuendus hic conatus; ac proinde purgari nos antè oportet, atque ita deinde in illius, qui purus est, congressum et colloquium venire. » Orat. 29. Ex D. Chrysostomo : « Hinc dicimus quod meritò dicebat Christus : qui facit mala, non venit ad lucem, et quod vita impura est impedimento sublimibus dogmatibus, non sinens ut appareat perspicax animæ facultas. Quomodò ergo fieri non potest, ut qui est in errore, et rectè vivit, maneat in errore; ita non est facile, ut qui in sceleribus et flagitiis est educatus, citò respiciat ad dogmatum nostrorum altitudine. Sed ab omnibus animi perturbationibus oportet esse liberum eum qui est venturus veritatem. Nam qui est ab eis liberatus, ab errore quoque

« liberabitur, et veritatem assequetur. » In e. ist. 1 ad Corint. Hom. 8. — « Quùm abundaverit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Ejusmodi profectò contemptus omnes hæreses genuit; quippè ex eo quòd non diligenter fratres, secundis eorum successibus videbant. Ex eà autem invidià, dominationis ambitu tenebantur: porrò ex eà ambitione hæreses nascebantur; idcirco et Paulus quùm dixisset, ut denunties quibusdam non aliter docere, modum etiam suggerit, quo id fieri possit. Quinam verò hic est? Charitas... « Quippè et vita impura schismata facit. Omnis enim qui malè operatur odit lucem. » In hæc verba Pauli: *Volentes esse legis Doctores, et non intelligentes, neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant*, sic habet: « Si ex ignorantia, quomodò peccare illos dicis? Propterea quòd legis docendæ munus sibi usurparent, tùm etiam quòd charitatem desererent. Nam ex hoc ignorantia gignitur. Nam eùm anima negotiis carnalibus seipsam penitus dederit, hebetatur illius acies, ac penitus obtunditur. Ubi enim à charitate deciderit, necessario ad contentiones devolvitur studia, jamque mentis acies nihil aliud quàm rixas conspiciari potest. Nempe enim is qui aliquà rerum temporalium concupiscentià detinetur, ejusmodi vitio ebrius nequam quàm de veritate integrum atque illibatum potest proferre judicium: Nescientes, inquit, de quibus affirmant. » In Epist. 1 ad Timoth. Hom. 2.

Ex Synesio, episc. Cyrenes.: « Quippè rectè vitam instituire perindè arbitror ac sapientiæ initium; idque vetustissimi ac sapientis imi viri summoperè procurandum esse declararunt. Ei enim qui impurus sit rem puram attingere nefas est et testatur divina vox. » Epist. 136. Ex Isidoro Pelusiota: « Impurum ac sceleratum hominem nego, non modò de fidei doctrinà, sed etiam de ullà re alià os aperire debere, quòd per sinceram penitentiam animi maculas absterserit. Nam eùm peccatori dixerit Deus: « Quare tu enarras justitias meas? multò magis certè ei qui animo ità constitutus est ac fidei dogmata perscrutari non veretur, silentium indixit. Tantò enim dogmata justificationibus sublimiora sunt, quantò cælum terrà, et anima corpore. Quocirca, eùm vitæ integritas tibi desit, de fidei dogmatibus certamen instituire desine, ne alioquin, ut dogma quoque superetur, in causà sis. Solent enim complures ab eorum qui loquuntur existimatione de his quæ dicuntur sententiam ferre. » Lib. 5, Epist. 59. « Scire vias meas volunt tanquàm gens quæ justitiam fecerit et legem Dei sui non dereliquerit. Quòd si, qui ipsius vias, hoc est, consilia, curiosius exquirunt, summæ audaciæ notam non effugiant, an non illi ultrà omnem audaciam progrediuntur, qui impuræ linguæ operà de ipsomet Deo sermonem movent, ac præsertim eùm, quid sit, anxie exquirunt? Oportet autem non quid sit exquirere, sed quid sit affirmare. Atque illud taceo, quòd apud Lacedæmonios, qui sermones actionum umbras esse non immeritò defecerunt, ei, qui turpiter vixisset, ne probam quidem sententiam pronuntiare licebat. » L. 5, Ep. 232.

« Si igitur virtus et probata vitæ ratio pietatem adstruit, ac velut interposità sponsione firmat, ut certè facit, danda nobis opera est, ut illam habeamus, per quam pietatis doctrina evadet fide digna. Nam ei qui non benè vivit, nemo fidem adhibebit, vitio quippè et recta dogmata dehonestante, eaque recipi non permittente. Utrumque igitur pari studio retinendum est, tam virtus quàm sana pietatis doctrina, ut quorum alterum sit fundamentum, alterum coronam atque ornamentum. » L. 4, Ep. 20.

Hæc sufficiant. Probant sanè quantà unanimitate Patres docuerint verum Theologum eum esse qui sit sanctus, pius ac virtutibus universis christianis ornatus; quem verum *gnosticum* dicit Clemens Alex. 6 Strom., seu illuminatum et sanctum. Nunc ad quasdam dotes et virtutes speciali commendatione dignas deveniamus.

68. 2^a *Intentio pura*. De illà intentione quæ primùm Theologus moveri debet, jam verbis suprà adductis ex D. Bernardo hæc addenda sunt: « Sunt qui scire volunt eo tantùm fine ut sciant, et curiositas est; sunt qui scire volunt ut sciatur et turpis vanitas est; et sunt qui scire volunt ut scientiam suam vendant, et q̄ æstus est; sed sunt quæ qui scire volunt ut edificent, et charitas est. » Serm. 73 in Cant. Concisa quidem, sed egregia verba, quorum sequentia ex N. colao de Clemangis L. C. commentarium esse videntur: « Non ergò theologico detur eo fine operam studio ut Theologiam sciat: hoc enim quædam curiositas est; non ut vulgi favorem aut plausum populi sibi per hoc acquirat, quia ventus inanis est; non ut famà celeberrimè et clarus habeatur, quia cassa et sterilis gloriatio est; non ut opes et divitias per eam assequatur, quia cupiditas est; non ut ad honores et dignitates proiudè promoveretur, quia ambitio est; non ut Rabbi vocetur, ceteris præcellat, primus honoretur, quia superbia est; non ut in quiete et otio studii speculetur, quia toror et remissio quædam animi est de qua servus piger reprehenditur, quòd pecuniam domini sui, in sudario repositam, apud se servaverit, nec de illà negotiando lucrum fecerit. Sed eà mente ac proposito Theologia aggrediatur studium, ut de talento doctrinæ sibi divinitus commissio, fideliter Deo serviendo, secum ad salutem æternam, quoscumque poterit, perducatur ac lucrificet. Hoc enim vera charitas est, quæ, ut dicitur a finit Apostolus, *finis est præcepti de corde puro, et conscientià bonà, et fide non fictà.* »

69. 3^a *Sincerus veritatis amor*. « Si enim omnes scientiæ, inquit Theologus Lugdunensis, in eum præsertim usum institutæ sunt, ut latens detegatur veritas, id proprio velut jure sibi vindicat Theologia, quæ circa Deum versatur, qui est summa veritas: *Ego sum*, inquit Christus, *via, veritas et vita.* (Joan. 14, G.) Utinàm omnium Theologorum animis insideret tenerimus ille in veritatem affectus, quo inflammatus Augustinus sic exclamat: *O æterna veritas! tu es Deus meus, ubi suspiro die ac nocte!* (Confess. lib. 7, cap. 10, n. 16.)

Veritatis autem cognitionem, quæ nihil est optabilius, si velis assequi, tria potissimum præstanda sunt : « 1° Ad eam totis viribus intendimus est. *Si enim veritas, inquit Augustinus, non totis animi viribus concupiscatur, inveniri nullo pacto potest; at si ià queratur, ut dignum est, subtrahere sese atque abscondere à suis detectoribus non potest.* (Lib. 1 de Morib. Eccl. cap. 17, n° 51. Tom. 1, page 699.) 2° Requiritur morum integritas, et vita à vitis quæ animæ tenebras offundunt, expurgata, et maximè sincera Dei charitas. *Errat, inquit S. Augustinus, quisquis putat veritatem se posse cognoscere, cum adhuc nequiter vivat. Non intratur in veritatem, nisi per charitatem* (Lib. de Agon. Christiano, cap. 15, n° 14, et lib. 52 contrà Faustum, cap. 18.) 3° Frequenter orandus est Deus, ut animam veritatis luce illustret. *Ipsius enim cognitio Dei donum est, qui scientiarum Dominus est.* (Lib. 1 Reg. 2, 5.) *Qui docet hominem scientiam.* (Psalm. 96, 10.) Hinc illud Augustini (in Prologo lib. de Doctrinâ Christianâ, n° 8) : *Omne verum ab illo est, qui ait : Ego sum veritas.* Eam igitur quisque à Deo cum Propheta sic postulat : *Disciplinam et scientiam doce me.* (Psalm. 118, 66.) »

70. 4° *Vera pacis dilectio.* Hanc millies commendat Scripturæ oracula, ut pergit ille theologus. « Veritatem tantum et pacem diligite. (Zachar. 8, 19.) *Inquire pacem et persequere eam.* (Psalm. 35, 15.) *Idem sapite, pacem habete; Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.* (2 Cor. 15, 11.) *Solliciti servate unitatem Spiritus in vinculo pacis.* (Eph. 4, 5.) *Pacem sequimini cum omnibus.* (Hebr. 12, 14.) Ad omnes quidem Christianos hæc diæta pertinent, sed præsertim ad Theologos spectant : 1° Quòd peculiariter Deo sese devote rint, qui non est dissensionis Deus, sed pacis. (1 Cor. 14, 35.) 2° Quòd sint Ecclesiæ Ministri. *Si quis autem, ait Apostolus, videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei.* (1 Cor. cap. 11, 16.) »

Ut verò pacem in Scripturis toties præceptam retineat Theologus, firmiter in hærendum est solemnè huic effato : *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.* Sapientem hanc regulam egregiè sic commendat Archiepiscopus Lugdunensis, in suo percelebri Documento Pastoralì, ann. 1772, pag. 152, in-4°. — « Suivons la règle que saint Augustin nous propose, si nous ne voulons pêcher ni par défaut, ni par excès. Sur tous les points clairement enseignés dans l'Écriture et les monuments de la tradition, il ne saurait y avoir entre nous trop de concert et d'uniformité : *in necessariis unitas.* La moindre hésitation serait une faiblesse, le partage un scandale, l'indifférence un crime. Ces vérités n'ont rien perdu ni de leur prix, ni de leur certitude, parce que des hommes ignorants et présomptueux osent les contester.

« Il y a d'autres questions, ou trop profondes, ou sur lesquelles l'Écriture et les saints docteurs ne s'expliquent pas d'une manière assez décisive pour réunir tous les esprits; et c'est à l'égard de ces points obscurs, qu'il est permis à chacun d'abonder en son sens,

parce que la doctrine de la foi et la règle des mœurs sont en stréte : *in dubiis libertas.*

« Mais de toutes les dispositions, la plus essentielle, celle qui s'étend à tous les temps et à toutes les circonstances, c'est de conserver inviolablement la charité : *in omnibus charitas.* Tout zèle qui ne coule pas de cette source divine, de quelque nom qu'on le colore, ne peut être qu'une saillie dangereuse de l'amour-propre, ou un emportement humain. »

71. 5° *Humilitas.* « Éa, dicat Theologus Lugdunensis, nihil est ad veritatem detegendam aptius : *Huius enim, ait, cognitio, donum est Dei gratuitum : Deus porrò superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* (Jacob. 4, 1. Petr. 5.) Hinc Augustinus de viâ quâ pervenitur ad veritatem disserens : *Ea est prima, humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, et quoties interrogares, hoc dicerem.* Epist. 118 ad Dioscorum, cap. 5, n. 22.

« Theologus autem modestè et humiliter de se sentiens, non affirmabit, quod exploratum non habuerit. Si quis error ipsi excidat, ad eum corrigendum semper paratus erit, à quocumque moneatur. Erroris admonitus sibi gratulabitur, et censori gratias aget, nedùm illi succenseat. *Absit, inquit Augustinus, ut lædar... imò verò absit ut non cum gratiarum actione lucris meis deputem, si fuero... te emendante correctus.* Tom. 2, pag. 164. Epist. ad Hieronymum, 73, n. 1. »

72. 6° *Deniquè animus ab omni novitate alienus et antiquitatis amans.* « Quam enim asserere et tueri debet, ut concludit ille Theologus, doctrina fidei, hæc verbo Dei scripto vel tradito tota nititur. Hinc veram doctrinam à falsâ ita discernit Tertullianus : *Manifestatur id esse dominicum et verum, quod sit prius traditum; id autem extraneum et falsum, quod sit posterius immissum.* Lib. de Præscrip. cap. 51. Ed. Rig. 1675, pag. 215. Idcirco Timotheum monet Apostolus, ut devitet profanas vocum novitates. Tim. 6, 20 : *Vocum, id est, dogmatum, rerum, sententiarum novitates, quæ sunt vetustati atque antiquitati contrarie, quæ si recipiantur, necesse est ut fides vëtorum Patrum, aut totâ aut certè magnâ ex parte vicietur.* Ità Vincentius Lirinensis. (Commonit. cap. 24.)

Tandem, ut ipsi concludamus, totis votis à Deo Patre luminis id efflagitamus, ut universi Ecclesiæ Christi theologici ac viri ecclesiastici studiis, ut par est, dediti, virtutibusque ditati, seu præfatis his dotibus ornati, in seipsis singuli exhibeant sinceram veri theologi imaginem, quam D. Hieronymus in Nepotiani immaturâ morte abrepto sic ipse delineavit : *Sermo ejus per omne convivium de Scripturis aliquid proponere, libenter audire, responderè verecundè, et recta suscipere, prava non acriter confutare, disputantem contrâ se magis docere quàm vincere, et ingenuo pudore, qui ornabat ætatem, quid cujus esse et simpliciter confiteri. Atque in hunc modum eruditionis gloriam declinando, eruditissimus habebatur.* Illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani, hoc Lactantii, illud Hilarii est Sic Minutius Felix, ita Victorinus, in hunc modum locutus est Arnobius, « Me quoque, quia pro sodalitate avunculi diligebat,

« interdum proferebat in medium; lectioneque assidua
« et meditatione diurna pectus suam Bibliothecam

« fecerat Christi. » Tom. 4 oper. Apud Thomass.
Proleg. c. 4, § X.

Part ij.

DE LOCIS THEOLOGICIS.

Ea pars præcisè absolvitur in sequenti opere Melchioris Cani *De Locis theologicis*. Nullum forsitan opus, ejus generis præsertim, nempe *didacticum*, seu præceptivum, tantâ laudum unanimitate ac perseverantiâ cumulatum cùm inter veteres, tum inter recentiores, reperimus; adeò ut Cani viam sibi sternentis nonnisi vestigia terendo subsequi ausi sint qui post ipsam de locis theologicis scripsere. Hinc illi vel solum ejus doctrinam in compendio contraxerunt, vel simpliciter ad ipsum opus Cani remiserunt lectores. Id verò neutrum debuimus facere, cùm præcisè pro

intento habeamus eximia theologorum opera edere, pro singulis theologiæ partibus. Equidem, fatemur, prolixas noster auctor dissertationes habet de pluribus locis qui nunc speciales efformant tractatus, scilicet de Ecclesiâ, de Scripturâ sacrâ, etc. Verùm neque illas ipsas partes de opere eximio removendas esse existimavimus, vel istud ut quid nefas habuimus; cùm aliud modus de illis disserendi tanto ingenio peculiaris, nonnisi delectamentam afferre, atque lucem eruditionemque mox edendis tractatibus de iislem objectis parare queat.

MELCHIORIS CANI VITA.

Melchior Canus, ut viris præstantissimis sæpius contigit, dies nunc æcerrimis detrectationibus, ob magnam dicendi libertatem, nunc laudibus eximilis, ob majorem dicendi peritiam doctrinamque incredibilem, pariter exagitato duxit. Verùm hodiè silet altum criticæ vox, Canique vitam scribentibus, luxurians adeò occurrit documentorum honorificorum seges, ut clarissimus unusquisque theologus ad illum vindicandum conspirasse videatur.

Melchior Canus, vulgò Cano, inquit N. Antonius Hispalensis, Prædicatorum sodalis, oppidum quoddam Tolentane diocesis Taracón appellatam patriam sortitus videtur fuisse 1525. Ibi enim edita est Anna ejus soror, Melchioris alterius Cani qui in eadem dominicanâ familiâ excellentem pietatis famam sustinuit, mater. Dominicanis se aggregavit noster, Salmanticæ ad S. Stephani amplissimam hujus Ordinis domum. Profecit in theologicis maximè, sub summo ætatis sætate et professionis viro Francisco Victoriâ ibi docente; qui Cani ingenio, ut ipse sicebat, egregiè delectabatur; et tamen vereri se adjungebat, ne *hujus insolentiâ elatus et exultans* (verba audis ex principio lib. 12 de Locis: *immoderatè jactaretur, et grandior effectus, non latè modò, et liberè ingrederetur, sed temerè etiam ac licenter præceptoris vestigiâ concalcaret*). Quod Victoriz judicium ne in se comprobaret, sedulam dedisse operam, sibi ipse arrogat; quanquàm illos probare non soleat, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabius ait, nefas ducunt à susceptâ semel persuasionem discedere. *Theologo quippè nihil est necesse* (ator semper elegantissimis et prudentissimis ejus verbis, eodem loco) *in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus, atque præstantius, ad quod ipse tendit, quàm ut magistri debeat vestigiis semper insistere, siquidem est futurus theologiæ laude perfectus*. Id verò ingenium tantæ expectationis non totum in scholæ dedit, atque ejus conflictationibus: quod ferè alii apud nos solent, nescientes quàm non lauta sibi ea, quæ maximè gloriantur, exindè cùm pedem moverint, apparitura sit supellex. Imò cogitationes suas in id se aliquandò contulisse, initio libri 10 affirmat, ut se quævis viâ et ratione ab iis liberaret; etenim animadvertens, verum theologum præstare illum vix posse, qui sine litterarum secularium, et historiæ cognitione, linguarumque orientalium peritiâ, jejuniè dijudicandis scholæ questionibus horas omnes impenderit, non solum ab his disciplinis egregia sibi comparavit adjumenta, et ornamenta, sed et insignem eloquentiæ cultum, veluti elegantissimam vestem pulchro corpori adjunxit. Quò magis instructas ad scholam rediit, cùm Academia viros illos summos amisisset, qui huic doctrinæ operam dabant; prudenter existimans honestissimum se in eo exhibiturum officium christiænæ reipublicæ, si animum in scholâ suam, ut ipse loquitur libro 10, vel repugnantem contineret. Victoriâ nempe ad 1546, diem suum obeunte, Canus noster docendi locum è cathedrâ principe suscepisse dicitur. Academico isto conspicuo munere, in Italiam ad concilium venit sub Paulo III, Tridentinam ad urbem convocatum, ibique tum perspicaciæ mentis atque iudicii maturitatis, cùm profundæ sapientiæ et singularis facundiz laudem eximiam, communi omnium collegarum sententiâ reportavit. In Hispaniam reversus, Salmanticæ adhuc docuit, succedentique vice Caroli Philippo filio gratus valdè extitit. Itaque episcopus Canariarum insularum, in

locum Francisci de La Cerda ejusdem Ordinis dominicani, creatus est. Cùm tamen huic honori, ne ab Hispaniâ discederet, renuntiasset, non diù post electus provincie suae Castellae praefectus, anno 1560, vitam cum morte Toleti commutavit, immortalì preparatà sibi sumà, in opere illo, quod verè tot laudatores et admiratores, quot lectores habet, Locorum scilicet Theologicorum lib. 12, in quibus non modò vera refellendi universos christianae religionis hostes, confirmandisque sacra dogmata ratio, ac usus exactè ostenditur, verùm etiam omnia ferè, quae hodiè in controversiâ habentur, luculentissimè examinantur.

Id non nisi post auctoris mortem, primùm Salmanticae publici juris factum fuit 1565, in-^o, editionem promovente D. Ferdinando de Valdes, Hispalensi archiepiscopo, cui Canes edendum legato reliquerat. Venetis dein prodiit opus 1567, in-octavo, Lovaniâ 1569, Coloniae 1574, iterùmque 1585, apud Bâtkmam in-octavo, tertioque 1605, Lugduni, 1704, Patavique 1727, in-4°.

Praeter Locos Theologicos, reliquit etiam *Reflectionem de Penitentia* habitam in Academiâ Salmanticensi anno 1548, super decimam quartam distinctionem lib. 4 Sententiarum.

Item *Reflectionem* alteram de *Sacramentis* in genere, quae unà cum superiore ac *Locis Theologicis* vulgò edita est.

PROOEMIUM.

Sæpè mecum cogitavi, lector optime, bonine plus is attulerit hominibus, qui multarum rerum copiam in disciplinas inexit, an qui rationem paravit, et viam, quâ disciplinae ipsae facilis et commodius ordine traderentur. Nam et rerum inventoribus nos debere multùm, negare non possumus, et debemus certè his multùm, qui ratione, atque arte res inventas ad communem usum accommodarunt. Equidem cùm veterum eruditionem considero, et variam in eis doctrinæ supellectilem animo colligo, non minimam video per eos innotitam esse portem commodorum. Cùm autem junioris scholæ operam et curam repetere instituo, plurimas utilitates intelligo novæ hujus artis subsidio, et diligentia comparatas. Ac me sanè diù cogitantem ratio ipsa in hanc potissimum sententiam ducit, ut existimem utrosque de bonis artibus juxtà esse benè meritos. Quoniam, etsi prisci doctrinarum auctores doctissimis quibusque ac diligentissimis magnam divitiarum copiam suppeditavère; at recentiorum inopia docendi facilitate pensatur, quâ in rudium et inertium animos artificiosius influunt, et quae fusè olim disputabantur ac liberè, ea nunc articulatim pressèque dicentes, lucem non parvam inventis priscorum obscurioribus afferant. Atque hæc unâ in re, quantum animi mei conjecturâ colligere possum, juniores vel pares antiquis, vel etiam superiores reperientur, cæteris omnibus longè inferiores. Certè post priores illos, in rerum inventionem tribuere sibi posteriores vix quidquam possunt. Ordinem verò, dispositionem, perspicuitatem sibi si assument, videntur ea jure suo quodam modo vindicare. Quapropter utrisque legendis efficiet theologus scholasticam disputationem sine dubio plenioram. Nam ex illis quasi materiam, ex his tanquam formam disserendi mutuatus, potens nimirùm erit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt arguere. Quod est (ut Apostolus Paulus ad Titum ait) christiani doctoris præcipuum institutum. Cujus explicandi desiderium omninò me movit, ut de locis theologicis disputationem instituerem, viris doctis (nisi me opinio fallit) non prorsus ineptam, indoctis verò magnoperè necessariam. Id autem eò libentius feci, quòd nemo theologorum adhuc, quod equidem sciam, genus hoc argumenti tractandum sumpsit; cùm præter communem illam artem disserendi, quam à dialecticis accepimus, aliam theologus habet necesse sit, aliosque item ad disputandum locos, undè argumenta non quasi communia et aliena, sed tanquam propria ducat et suis dogmatibus confirmandis, et adversariorum sententiis refellendis. Hoc verò opus, arduum quidem illud, statim exordior, si prius animo demisso atque humili ad opem Jesu Christi supplicem, abjectusque confugio. Non enim ego illud aut ingenio, aut eruditione meâ fretus aggredior, sed Spiritus sancti auxilio atque favore; quem si Pater et Filius mihi ad hunc librum conficiendum impertierint, opere pretium hæc mediocri, ut spero, theologis facturus sum, in quorum gratiam vel maximè opusculum editur.

DE LOCIS THEOLOGICIS LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De totius operis partitione.

De Locis ego Theologicis perpetuam orationem habiturus, totam mox in quatuordecim libros partiri

constitui. Quorum primus breviter enumeret locos, è quibus idonea possit argumenta depromere, sive conclusiones suas theologus probare cupiat, seu refutare contrarias. Decem reliqui erunt, qui fusiùs et accura-

tius doceant, quam vim unusquisque locorum contineat, hoc est, undè argumenta certa, undè verò probabilia solùm eruantur. In duodecimo et tertio decimo disseret, quem usum ejusmodi loci habeant, tum in scholasticâ pugnâ, tum in sacrarum literarum expositione. Nam in concione populari quis eorum sit usus, haud sanè difficile dictu est; sed prætereundum tamen, ne ab scholæ instituto aliena videatur oratio. Postremus deniquè liber, quoniam non omnes loci omni disputationi conveniunt, sigillatim ostendet, quibusnam argumentis propriè adversum hæreticos, quibus peculiariter adversum et Judæos et Saracenos, quibus verò tandem adversum paganos transigenda theologo disputatio sit, quandò sit cum his pro fide catholicâ decertandum. Quæ scilicet cum, favente Deo, plenius absolvero, undiquè apta atque perfecta erit de locis theologiæ disputatio mea, expletaque omnibus suis numeris et partibus.

CAPUT II.

De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputationi transitur.

Præius autem, quam locos theologicos numero, quod pars hujus disputationis prima pollicetur, illud nobis constituendum est, omne argumentum vel à ratione, vel ab auctoritate duci. His enim duobus modis cujusque rei, quæ in controversiam venit, assensionem facimus. Cùm verò in reliquis disciplinis omnibus primum locum ratio teneat, postremum auctoritas, at theologia tamen una est, in quâ non tam rationis in disputando, quam auctoritatis momenta quaerenda sunt. Etenim locum ab auctoritate adeò sibi proprium vindicavit, ut rationes vel tanquam hospites et peregrinas excipiat, vel in suum etiam obsequium adiscat, quasi longè repetitas. Quippè fidei potissimum innititur, quæ nisi ab auctoritate proficiscatur, non modò fides esse, sed ne intelligi quidem potest. Est namque fides, ut Apostolus tradit, *argumentum rerum non apparentium*, quas si certas certâ velis ratione facere, cum ratione profectò insanies. Principem itaque locum, sicut apud fideles, ità apud theologos auctoritas habet. Ratio deinde velutî pedissequa sequitur. Tit. 1, 9, hoc Apostolus videtur significare, cùm ait, *opertere Ecclesiæ doctorem amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrinâ sanâ, et eos qui contradicunt arguere*. Primum enim stringat fidei sermonem necesse est, quicumque christianæ scholæ magister esse volet, sed, nisi mox doctrinæ rationem adhibeat, fidelis quidem esse poterit, sed fidelis doctor esse non poterit. Nam et homines quamlibet experientes, quod ex Aristotele, 1 Metaph., rectè colligit D. Thomas, disputare cum adversariis non queunt, nisi experimento ratio artis accesserit. Utraque igitur theologo necessaria est, et auctoritas, et ratio; sed ità tamen, ut auctoritas primas in theologiâ partes obtineat, ratio verò habeat postremas. Quod ergò primæ partis fundamentum erat, præclarè illud jactum est. Nam traditî sunt quidem, è quibus argumenta ducuntur, duplices loci, uni ex

auctoritate, alteri ex ratione; sed omnia fermè argumenta theologica à priori illo fonte derivantur. Quam rem, sicut et locorum numerum atque ordinem, index qui sequitur ostendet.

CAPUT III.

De Locorum Theologicorum numero atque ordine.

Quod à Platone prius et Aristotèle traditum præcipit Cicero, omnem institutionem, quæ de re quâcumque suscipitur, debere à definitione proficisci, ut intelligatur, quid sit id de quo disseritur, hoc mihi in disputatione, quæ de Locis Theologicis futura est, non erat certè negligendum, ut, quid esset locus theologicus, antè omnia explicaretur, nisi ex iis, quæ diximus, ità esset in promptu, ut res explicatione non egeret. Non enim in hoc opere de locis communibus, quæ de universâ re tractari solent, seu de capitibus rerum illustrium, quæ nunc etiam communes appellantur loci, et de justificatione, de gratiâ, de peccato, de fide, deque aliis hujus generis, nos disputaturos pollicebamur, id quod è nostris fecere plurimi, è Lutheranis non modò Philippus, sed Calvinus etiam fecit: homines non parùm eloquentes, impij tamen, ut Lutheri discipulos possis agnoscere; sed, quemadmodum Aristoteles in Topicis proposuit communes locos, quasi argumentorum sedes et notas, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur, sic nos peculiares quosdam theologiæ locos proponimus tanquam domicilia omnium argumentorum theologicorum, ex quibus theologi omnes suas argumentationes, sive ad confirmandum, sive ad refellendum inveniunt. Quare, cùm definitio loci theologici antè oculos ex iis esset, quæ in præmio dicta sunt, non erat hic nobis accuratius explicanda, sed, quod obscurum erat, id statim aggrediendum, et locorum hujusmodi certus definitusque numerus indicandus. Locorum ergò theologicorum elencum denario nos quidem numero complectimur, non ignari, futuros aliquos, qui eosdem hos locos in minorem numerum redigant, alios, qui velint etiam esse majorem. Sed de enumerationis figurâ nihil morandum est, modò nullus omninò locus vel superfluum numeretur, vel prætermittatur necessarius.

Primus igitur locus est auctoritas sacræ Scripturæ, quæ libris canonicis continetur.

Secundus est auctoritas Traditionum Christi, et Apostolorum, quas, quoniam scriptæ non sunt, sed de aure in aurem ad nos pervenerunt, vivæ vocis oracula rectissimè dixeris.

Tertius est auctoritas Ecclesiæ catholicæ.

Quartus auctoritas Conciliorum, præsertim generalium, in quibus Ecclesiæ catholicæ auctoritas residet.

Quintus auctoritas Ecclesiæ Romanæ, quæ divino privilegio et est et vocatur Apostolica.

Sextus est auctoritas Sanctorum veterum.

Septimus est auctoritas Theologorum scholasticorum, quibus adjungemus etiam juris pontifici peritos. Nam juris hujus doctrina, quasi ex alterâ parte, scholasticæ theologiæ respondet.

Octavus ratio naturalis est, quæ per omnes scientias naturali lumine inventas latissimè patet.

Novus est auctoritas philosophorum, qui naturam ducent sequuntur, in quibus sine dubio sunt Cæsarei jurisconsulsi, qui veram et ipsi (ut Jurisconsultus ait) philosophiam profitentur.

Postremus deniquè est humanæ auctoritas historiæ, sive per auctores fide dignos scriptæ, sive de gente in gentem traditæ, non superseditosè atque aniliter, sed gravi constantique ratione.

Sunt itaque hi Loci decem, in quibus argumenta omnia theologica delitescunt, eo scilicet discrimine in lucem eruenda, ut, quæ ex septem prioribus locis eliciantur, propria ferè sint ea hujus facultatis; quæ verò ex tribus posterioribus, adscriptitia sint, ac velut ex alieno emendicata. Nam cum sint, ut suprâ dixi, duo genera argumentandi, unum per auctoritatem, alterum per rationem, cumque illud proprium sit theologi, hoc philosophi, confugiendum theologo est ad posterius, si uti ei non licet superiori. Quamquam licet aliquandò utrumque simul argumentandi genus adhibere, ut suo postè loco demonstraturi sumus. De primâ igitur operis parte, quoniam, ut à principio diximus, longâ oratione non egebat, hactenus dictum sit (1).

(1) *Loci Theologici*, ex more veterum oratorum et philosophorum, sua loca communia habentium nuncupati, vulgò definiuntur *promptuaria seu fontes ex quibus sua theologi depronunt argumenta*. Quæ quidem definitio accurata erit apud theologos ad methodum demonstrationis, seu scholasticam, quâ theologia scientifica fit, solum attendentes; haud verò eadem convenit parti theologiæ principia et veritates fidei complectenti, quæ

proindè sibi vindicat methodum expositionis. Erit ergò nobis incompleta illa definitio, nisi forsân intelligatur per argumenta, in sensu lato et inusitato, quæcumque theologus adhibet media ad suum objectum implendum, seu ad scientiam theologiæ tractandam. Quidquid sit, sequentem, quæ dictis suprâ in Prolegomenis clariùs accommodabitur, trademus definitionem, dicendo locos theologicos esse *fontes ex quibus theologia tum decreta fidei et testimonia quibus constant, tum argumenta rationalia sua depronunt*. Porrò decreta formulas principiorum et veritatum primariarum exhibentia, testimoniaque illis præstita, ad auctoritatem seu ad theologiam positivam pertinent, dum argumenta rationalia ad rationem, ad discursivam theologiam, seu scholasticam. Iterum circa priora versatur methodus expositionis, circâ posteriora verò demonstrationis. Hinc reverè, ut aiunt noster Canus, Dens, etc., duo sunt tantum loci theologici fundamentales, scilicet *auctoritas et ratio*, in decem nunc vulgò dispersiti. Ea ultima divisio non videtur quidem accurata, cum maxime hujus partes aliæ in aliis subincludi possint; see hic nihil immorandum in re non adeo momentosâ, quam præterèa apud nostrum auctorem stare necessè est. Ea solùm adnotare curabimus, videlicet ex istis locis alios oriri ex auctoritate, alios ex ratione; alios esse certos, alios tantum probabiles; alios propriè theologicos, alios potius philosophicos. 1° Loci omnes, si excipias rationis privatæ argumenta, petita videlicet ex individuali et propriâ evidentia, ad auctoritatem revocantur; 2° certi sunt loci qui certam et inconcusam exhibent auctoritatem, quæ sit in theologiâ naturali consensio genuina, directa aut indirecta, ex evidentia aut ex traditione habita; in supernaturali verò, consensio Ecclesiæ docentis, vel traditio universalis, vel simpliciter auctoritas Ecclesiæ infallibilitate divinâ pollens; 3° tandem, loci theologici ex fonte supernaturali fluunt, ex naturali autem philosophici, cum ipsa theologia naturalis de foro sit philosophicæ: quæ satis ex dictis suprâ modò et in Prolegomenis liquet.

P. S.

LIBER II.

PROOEMIUM.

Quamquam plures in illâ sententiâ esse video, qui orationis splendore illustrare cogitationes suas nesciant, eum, si scribat, imprudenter abuti et scientiâ et litteris, ego tamen, si theologus non afferat eloquentiam, tantum abest, ut asperner, ut ne flagitem quidem. Nam de rebus obscuris, atque ad intelligendum difficilibus dilucidè dicere, nec sententiis solùm argutè, sed verbis etiam ornatè, adeò est operosum et arduum, ut iniquus futurus sit, qui voluerit efflagitare. Atque id quidem paucis adhuc video contigisse, ut iidem utroque in genere laborarent, simulque in theologiæ controversiis sequerentur et elegans illud dicendi, et hoc argutum disputandi genus. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit judicium; utrumque certè secuti sumus. Flumen enim nobis inanium verborum displicet, quibus sententiâ deest; nec sententiarum sublimitate capimur, si orationis est siccitas. Ac de sermonis cultu nostra legens suo quisque judicio liberè utatur, nihil enim impedit; in rerum autem earum tractatione, quas his libris multas et graves, et utiles, acerratè copiosèque disputaturi sumus, magnum, ut videmus, afferemus adjumentum theologis nostris, ut non modò rudes, sed etiam docti aliquantum fortassè adepturi sint et ad disserendum, et ad judicandum. Nec verò hoc arroganter dictum existimari velim: nam eloquendi scientiam concedens multis, quod est scholæ proprium, strictim, pressèque disserere, et quasi ad vivum omnia reserare, quoniam in eo studio ætatem consumpsi, non sum (ni fallor) arrogans, si id jure quoddam meo vindicârim. Nec usquè adeò ineptus ego sum, ut non verear me in rebus quoque ipsis sæpè etiam allucinatum. Sed aliud est nunquam falsum sentire, quod mihi non tribui; aliud res tum gravissimas, tum difficillimas viâ et ratione premere, quod utiquè assumpsi jure, ut mihi videor; at falli possum, condonetur injuria. Utinam quæ dixi, eò pertinent omnia, non ut rerum mihi scientiam arrogem: quid enim à viro modesto alienius esse potest? sed ut nemo politioris litteraturæ candidatus in scholasticâ disputatione orationem à me tersam postulet, nedum rhetorûm phaleris adornatam. Scholam enim ego placare volo, scholæ propria verba, peculiaries-

que loquendi formas submovere non audeo. Nam etsi disputare cupio ornatius quam solent nostri, at non debeo tamen labores duos afferre theologis, unum in rerum, alterum in verborum intelligentiâ. Breviter lectoribus ego meae mentis fateor arcanum; qui per me formam in theologiâ disserendi habiturus est, nolo ut is mea scripta difficulter intelligat, et ad theologum cognoscendum grammaticum quaerat interpretem. Sed de his satis. Jam tempus est, ut ea persequamur, quae sunt deinceps explicanda. Quae quidem ut magnum negotium nobis, ita quoque prolixam disputationem exhibebunt. Sed prolixitas utilitate pensabitur. Nihil autem utilius scholæ theologorum tradi potest, quam ut discant, quisnam locus argumenta firma, et quis contra infirma subministret. Quâ re vel maximè theologiæ nervi atque artus pressi, solidique consistunt (1).

CAPUT PRIMUM.

De sacrarum litterarum solidissimo firmamento, et quatuor machinis, quibus illud impetitur.

Ac primus quidem locus sine controversiâ firmus est, divina eademque gravissima auctoritas. Nam libros sacros et canonicos appellamus, quos Spiritu sancto dictante, sacri auctores exceperunt. Quos igitur tales esse constituerit, eos dubio procul certissimos ac verissimos esse credemus; quemadmodum Augustinus lib. de Civit. Dei 11, cap. 3, lib. Confess. cap. 15, et epist. 7, ad Marcellinum, et epist. 19, ad Hieron., et lib. 1 de Doct. Christ. cap. 37, et lib. 2 de Baptis. contra Donat. cap. 3, et in proemio 5 lib. de Trinit., docet, resumit, inculcat. Ac rectè ille quidem. Nisi enim fundamentum hoc fideliter jeceris, quicquid in theologiâ superstruxeris, corruet; corruetque adeo civitas illa Dei, cujus fundamenta in montibus sanctis, et in scripturis principum, qui fuerunt in eâ. Quarum Scripturarum auctor non est homo, sed Deus. *Dominus enim narrabit in scripturis populorum, et principum horum, qui fuerunt in eâ, Ps. 86, 6. Dominus itaque hujus loci auctoritatem tuetur, timentur et principes. Turris quippè David est, et mille clypei pendent ex eâ, omnis armatura fortium. Quam omnino rem, quoniam in tertio decimo libro sumus latius explicaturi, satis hic fuerit breviter attigisse. Verumenimverò turris hæc tam alioquin munita arietibus quatuor concuti solet : primo, quòd homines à Deo aliquandò deceptos sacræ ipsæ litteræ prodidère; fieri igitur potest, ut auctores sacri ab Spiritu sancto fallantur; ita quodcumque ex hujusmodi auctoribus argumentum sumas, incertum erit. Altero, quod nondum videtur exploratum, quinam libri sint in Canonem sanctarum Scripturarum referendi, cum ex veteri Testamento septem, ex novo totidem à viris et doctis, et catholicis rejiciantur. Quocirca si argumentum indè theologis promat, imbecillum erit, carebitque divinâ auctoritate. Tertio, quòd, ut certò constaret, quinam essent hujusmodi sacri libri, non tamen adhuc constat, an latini codices græcis hebraicisque concordent; quapropter argumentatio, ex latino exemplari ducta, infirma erit, cum solius interpretis sensu intelligentiâque nitatur. Quarto, quòd, ut perspicuum esset, quodnam exemplar potissimum sequendum sit, tamen an Apostoli, vel Prophetae in testimoniis, quae videlicet ex ipsis afferuntur, de Spiritu Dei, an de suo loquantur, non per-*

(1) Plura in hoc loco de Scripturâ sacrâ negligimus, quæ fusiùs hic tractari non debent, cum præsertim suum naturalem habeant locum in *Cursu de Scripturâ sacrâ*, atque ibi de illis uberius dicatur. P. S.

indè certum est, cum auctores sacri nonnulla humano more circâ divinam revelationem scribere videantur. Non itaque omnia librorum canonicorum testimonia Dei auctoritatem habent, ut certam fidem facere possint. Nec verò in his argumentis explicandis eam copiam, quam possumus, persequemur, ne hoc uno in loco tota insumatur oratio; sed quatuor hos arietes, quibus nostræ religionis mœnia nonnulli quater et diruere conantur, quantâ maximâ brevitate licebit, repellere curabimus. Non enim materiam hûc et farraginem multarum rerum conamur invehere, sed formam theologo disserendi præscribere. Quæ nimirum quò brevior, eò præstabilior erit.

CAPUT II.

Ubi argumenta referuntur suadere volentium, quòd Deus fallere aliquandò potest.

CONTROVERSIÂ. — Ut autem ab illâ controversiâ ordiamur, quæ licèt facillima, tamen caput est cæterarum, prima veniat in medium juniorum (2) opinio, quæ plerisque notissima est, non omnium quidem, sed paucorum, asserentium, aliquandò Deum humano angelicove ministerio homines fefellisse. Nam quòd Spiritus veritatis ipse per se quempiam fallat, ne impietatis avidiam subeant, in dubium vocare non audent. Quòd verò per alium decipere Deus possit, id persuadere se posse arbitrantur.

Primum, quòd Abraham pueris mentitus est, iniquiens, Genes. 22, 5 : *Expectate hîc; ego et puer, postquam adoraverimus, revertemur ad vos. Et tamen illa erat prophetia divinæ revelationis ut docet Ambr. lib. 1 de Abraham, cap. 8 (3), in hæc verba : Prophe-tavit quod ignorabat; ipse solus disponebat redire immolato filio, sed Dominus per os ejus locutus est. Captiosè autem loquebatur cum servulis, ne cognito negotio aut impediret aliquis, aut genuit obstreperet, aut fletu. Hominis ergò ministerio homines Deus fallit.*

Alterum quoque ejusdem rei argumentum proferunt, quòd Jacob patrem suum Isaac mendacio etiã de industriâ conficto decepit, dicens, Genes. 27, 19 et seq. : *Ego sum primogenitus tuus Esau : feci, sicut præcepisti mihi; surge, et comede de venatione meâ; et paulò post, cum Isaac interrogasset : Tu es filius meus Esau? respondit Jacob : Ego sum. Mentitus est ergò Jacob, id quod agnovit pater, iniquiens : Venit germanus*

(2) Per juniores intelligit auctor recentes sui ævi theologos, quorum alii ad innovationes hæreticas propendebant, quos haud numerosos hic meritò redarguit; alii plerique non ita temerarii, quos defendit in libro 8, cap. 4.

(3) Hoc Ambrosii testimonio Gratianus, quæst. 22, § 2, mendacii culpâ liberat Abraham patriarcham.

tus fraudulentè, etc. At ea omnia Jacob et fecit, et dixit ex divinà revelatione, ut Innocentius tradit. Deus igitur per alium decipere potest.

Ad hæc, Isaias Ezechia, cap. 38, 1 : *Cràs, inquit, morieris et non vives.* Isaias autem sine dubio suis ipse verbis assentiebatur, nec verò sine lumine prophetico; agnoscebat enim revelationem illam esse divinam. Lumen ergò prophetiæ causa quandoque prophetæ est, ut decipiatur. Non enim tunc temporis mortuus est Ezechias, sed convalluit.

Præterea, cùm Dominus aliquandò interrogasset : *Quis decipiet Achab? Egressus autem spiritus : Ego, inquit, decipiam illum.* Cui Dominus : *In quo?* Tum ille : *Ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus.* Et dixit Dominus : *Decipies, et prævalebis; egredere, et fac ita,* 3 Reg. 22, 20 et seq. Subdit verò Michæas : *Nunc igitur ecce dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum, qui hic sunt, et Dominus locutus est contrà te malum.* Deus itaque per cacodæmonem administrum decipit. Id quod Augustinus lib. 85, quæst. 55, confitetur. Quemadmodum enim iudex damnatum percutere, suâ personâ indignum et nefarium iudicat, ejus tamen jussu hoc facit carnifex, ita quem Deus per se non falleret, eum fallit, Deo jubente, cacodæmon. Licet namque similitudine eadem, eisdem penè verbis, quibus Augustinus utitur, hujus rei argumentum facere.

Item Judæi, Domino præcipiente, Ægyptios deciperent, Exod. 12 : *Fecerunt enim filii Israel, sicut præceperat Dominus Moysi, et petierunt ab Ægyptiis vasa argentea et aurea. Dominus autem dedit gratiam populo suo coràm Ægyptiis, ut commodarent eis, et spoliaverunt Ægyptios.* Deo igitur auctore homo hominem fallit. Nec mirum, si hostem decipi dignum decipere Deus jubet, quoniam hoc pertinet ad justitiam et veritatem, ut dignis digna distribuantur, quemadmodum idem Augustinus loco nunc citato argumentatur.

Atque hæc testimonia non perindè urgent; illa difficiliora sunt, quæ quoniam unius modi sunt fermè, simul commemorabuntur. Primum est illud Job, 12, 24 et 25 : *Qui immutat cor principum, et decipit eos, et errare eos facit quasi ebrios.* Secundum illud Ezech. 14, 4 et 9 : *Homo, qui posuerit immunditiam in corde suo, et venerit ad prophetam interrogans per eum me, ego Dominus respondebo ei in multitudine immunditiarum suarum; et Propheta cùm erraverit, et locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi prophetam illum.* Tertium illud Isai. 63, 17 : *Quarè errare nos fecisti, Domine, de viis tuis?* Quartum est Apostoli dicentis ad Rom. 1, 28 : *Sicut non probaverunt Deum habere in notitiâ, tradidit illos Deus in reprobum sensum.* Quintum est etiam ejusdem Apostoli, Epist. 2 ad Thess. 2, 10 : *Ed quòd charitatem veritatis non receperunt, idèi mittet illis Deus operationem erroris.* Quibus testimoniis Augustinus, de Grat. et lib. Arbitr. c. 21, manifestè doceri existimat, Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates in malum, nedùm mentes in falsum.

Nec ab his ratio aliena est. Cùm enim error pœna sit, nihil obstat, quominus Deus, qui pœnarum omnium

auctor esse à Prophetis dicitur, errorem ipse efficiat in eo præsertim, qui antecedentibus culpis commertur, ut à justo iudice in errorem induceretur. *Vita et mors, inquit Eccles. 11, v. 14, 15 et 16, paupertas et honestas à Deo sunt; sapientia et disciplina apud Deum; error et tenebræ peccatoribus concreta sunt.*

Confirmat autem illud vel maximè, quòd cujusque motionis Deus est causa : *in ipso enim movemur et sumus,* Act. 17, 28. Errorem itaque, qui hominis errantis motio est, Deùs efficere in homine potest, poteritque proindè deciperè.

Cujus etiam rei argumentum aliud est, quòd mendacium non est suapte naturâ malum. Potest ergò Deus cuiquam præcipere, ut mentiarur. Illud verò primum ex eo ostenditur, quòd Joseph mendacium etiam juramento confirmavit. *Per salutem, inquit Genes. 42, 16, Pharaonis, exploratores estis.* Non est autem credendum, quòd mendacium juramento firmatum vir justus diceret, nisi divinam haberet revelationem, per quam à mortali peccato excusaretur. Deindè illud etiam probatur ex eo, quòd Michæas ait, cap. 2, v. 11 : *Utinam non esset vir habens spiritum, et mendacium potius loquerer!* Non ergò est intrinsecus malum, quòd Propheta Deo instigante desiderat. Adde hùc, quòd Aristot. Ethicorum 4, cap. 7, mendacium in jactantiam et ironiam partitur, quæ est divisio propria mendacii, auctore divo Thom. 2-2, quæst. 110, art. 2. At usus ejus, quæ dissimulatio latinè dici potest, græcè enim *εἰσβολή* dicitur, frequen; in sacris litteris est, ut in hoc loco Genes. cap. 33, v. 22 : *Eccè Adam quasi unus ex nobis factus est.* Et alio loco : *Jam saturati estis, jam divites facti estis, sine nobis regnatis,* ait Paulus, 1 Cor. cap. 4, v. 8. Et 3 Reg. 22, 15 : *Ascende, ait Michæas, et vade prosperè, etc.* Si igitur ironia mendacium est, Deus verò per sacros auctores ironicè interdum loquitur, non est, ut videtur, cur nequeus, Deum posse per alios mentiri. Illis testimoniis atque rationibus opinionationem suam suadere poterunt theologi novi, et in sacris litteris parùm exercitati. Nam quibus ipsi argumentis utuntur, ego datâ operâ sileo, ne qui hunc librum legerint, scholasticis illis auctoribus invidiam couflent, vulgiquæ et imperitorum inscientiam academiis præferant, cùm ea audierint, quæ nonnunquam disseruntur à nostris. Sed de his hactenus. Jam quætionem ipsam explicemus, divinamque veritatem (quod erit facile) ab ejusmodi adversariis vindicemus. Deum namque deceptorem credere, nefarium et impium esse, quis non facillimè intelligat?

CAPUT III.

Ostendit Deum, nec per se, nec per alium fallere unquam posse.

Eà igitur explicandâ quæstione, quoniam brevis esse cupio, illud statim ponendum est, divinæ potentie descriptionem esse duplicem. Nam et generalem quamdam intelligimus, quæ, quoniam lege nullâ etiam naturali constringitur, à theologis absoluta vocatur; et aliam huic subjectam, quæ spectat in rerum ordinem præfinitum, idèoque potentiam appellat ordinatam.

Atque illa superior definiri solet circa eas res, quas esse non repognat, quæve non implicant contradictionem; sic enim loquuntur. Quæ autem potentia ordinaria subjecta illi priori quasi generi est, cam definiunt circa ea quæ esse possunt salvâ lege, statutisque divinis. Illud etiam ponere debemus, mentiri nihil aliud esse, quàm asserere falsum animo fallendi. Sic enim August., lib. 1 de Mend. cap. 3 et 4, item, lib. de Mend. cap. 12, ac Gelasius, q. 12, c. 2, *Beatus*, definerunt. Ex duobus itaque mendacium conflatur, si falsum dicitur, et si eo animo dicitur, ut fallantur audientes. Sed et quis propriè dicatur fallere, explicandum est antè breviter, quò faciliùs id, quod docere volumus, intelligi possit. Non enim qui verum dicit, is propriè fallax existimandus est, licet ille, qui audit, ex pravâ intelligentiâ veritatis in maximis incurrat errores. Impropriè autem res à Deo creatæ dicuntur esse fallaces; dicuntur item esse *muscipule*, sed *pedibus insipientium*, Sap. 14, 11. Equis igitur alium propriè fallit? nempè qui falsum asserendo, causa alii est ut fallatur. Alioqui si ex alieno errore et ignorantia fallacem quempiam definimus, ipsa quoque veritas erit nobis fallacissima.

His positis, sit prima conclusio: Hæreticum est asserere, quòd Deus de potentia ordinariâ mentiri possit. *Est enim Deus verax; omnis autem homo mendax*, Rom. 5, 4. Et rursùm: *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest*, 2 Tim. c. 2, v. 15. Et alio loco tandem: *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur*, Num. 23, 19. Atque hæc quidem conclusio ad eò est apud omnes certa, ut eam testimoniis etiam apertis confirmasse, supervacaneum fuisse videatur. Quarè illâ breviter posita, pergamus ad reliqua.

Secunda conclusio: Qui existimat, Deum ex ordinaria potentia per administrum posse vel mentiri, vel fallere, errat ille in fide turpissimè. Nam hæreseos notam huic inurere, ad Ecclesiæ auctoritatem perlinebit. Atque hæc quidem conclusio primùm ex eo colligitur, quòd ejusdem est præcipere malum, et facere malum: quisque enim ejus rei causa est, quæ eo imperante fit. At, juxta fidem catholicam, Deus auctor peccati esse non potest; ergò ne mendacii quidem, quòd juxta potentiam ordinariam peccatum est. Non itaque Deo auctore, vel angelus, vel homo quempiam fallit. Deindè cum Dominus per administrum, vel angelos, vel homines nobis loquitur, ipse se loqui testatur, ut multis locis sacrarum litterarum constat, ut videre est Exod. 3, Esdr. 1, Jerem. 1, 2, 3, 4, 5; Luc. quoque 1; ad Hebr. 1. (Vide Hilarium in Ps. 118, in illum versum: *Declaratio sermonum tuorum illuminat*, etc.) Ità si Dei administri mentirentur, Deum quoque mentiri necesse esset. Quod quàm absurdum sit, quis non videt?

Præterea, sic opinantibus non constaret, an Deus nos per Apostolos et Prophetas fefellerit. Et cum in sacris litteris Deus ipse per se quidem rarò fuerit locutus, per angelos autem, et per homines frequentissimè; si his administris falli à Deo possumus, certè sacrarum litterarum firmitas corruet. Atque hæc quidem ratio tam magnum apud me momentum habet, ut

non dubitem, ab Ecclesiâ catholica errorem hunc hæreseos notâ damnatum iri, si in consultationem referatur; quippè qui aut prorsùs evertit nostræ fidei fundamenta, aut certè non patitur firma consistere. Porro sacris auctoribus fidem habere non tenemur, si semel eam opinionem induerimus, quòd Deus per alios decipere possit. Nec ulla Dei pollicitatio firma erit, nisi quam Deus per se ipse præstiterit. Id quod apertè cum Apostolo pugnat. Nam cum in Epistolâ ad Hebræos, cap. 6, v. 17 et 18, in eam promissionem incidisset, quæ Abraham per Angeli haud dubiè ministerium facta est, *volens*, inquit, *Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum; ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam*. Non esset autem tuta et firma, si huic opinioni credimus. Efficitur itaque, Deum nullo modo posse fallere. Nec mihi dicas, scriptores sacros justos sanctosque fuisse: *Spiritu enim sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines*, 2 Petr. 1, 21; et rursùm Luc. 1, 70: *Sicut locutus est per os sanctorum*, etc.; per hujusmodi autem viros Deum nec vellè fallere, nec verò posse, sed per improborum ministerium posse. Primùm enim si spiritu Dei inspiratus loquitur etiam impius, Deo verba illa tribuuntur, atque adeò Dei auctoritatem habent. Deindè, si Dei vel consilio vel præcepto mentitur impius, certè eodem consilio præceptove mentiri poterit pius. Non igitur Deus potest per alium fallere, id quod secundâ conclusione dictum est.

Tertia conclusio: Deus etiam ex absolutâ potentia nec per se, nec per alium mentiri potest. Cum sit, inquit Augustinus, lib. 1 de Sym., cap. 1, *omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest*. Et rursùm idem, lib. 8 de Civit. Dei, cap. 23: *Dim de omnipotentia Dei tam multa dixerimus, si volunt invenire quòd omnipotens non potest, habent prorsùs: ego dicam, mentiri non potest*. Dominus autem id mihi manifestè videtur confirmare, cum ait, Luc. 21, 33: *Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Vel concedat ergò omne cælum, omnisque natura, divina tamen veritas consistat necesse est. Præterea et illud Apostoli testimonium, quod antè citatum est, idipsum ostendit. *Est*, inquit, *Deus verax, omnis autem homo mendax*. Quo loco Paulus non significat quidem omnes homines mentiri, sed eo esse ingenio, ut mentiri possint. De naturâ quippè agit, non de more. Nam reperire licet viros aliquandò, qui vel rationem ducent sequentes, vel Evangelii gratiâ legeque adjuti ac moniti à mendacio abhorreat, veritatem amplectuntur. Sed quoniam humanitatis ea est imbecillitas, ut veritatem, quam tenet, destituere interdum possit, idcirco Scriptura omnem hominem dixit esse mendacem. Ex quo intelligitur, in eo sensu Deum appellari veracem, quòd cum divinâ naturâ mendacium pugnet. Id, quod non modò probabili argumentatione, sed etiam necessariâ theologorum ratione concluditur. Nam quæ contrarietas est mali et boni, eadem est ve-

ri et falsi; sed primæ bonitati repugnat facere malum: ergo et primæ veritati dicere falsum. Hinc enim illa sunt Ps. 144, 15: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis*. Et Deut. 32, 4: *Fidelis Deus, et absque ullâ iniquitate*. Tàm alienus itaque Deus est à falsitate, quàm ab iniquitate; et sicut nec per se, nec per alium iniquitatem facere, ità nec fallere quempiam potest. Quòd si quispiam Deo auctore falleretur, jam à fonte veritatis mendacium emanaret. At non solum Evangelistà testante, Joan. cap. 1, v. 2, sed naturà etiam duce cognovimus, omne mendacium non esse ex veritate. At reverà (ut eò, undè egressa est, referat se oratio) utrumque, et malum facere, et falsum dicere, cum naturà stabili immobilique pugnat. Indè enim cùm Scriptura dixisset, Num. 25, 19: *Non est Deus, ut homo, ut mentiat, è vestigio subdidit: Nec ut filius hominis, ut mutetur*. Mendacium quippè mobilis naturæ nota est. Adde hùc, quòd si per alium Deus decipere homines potest, et per se quoque idem poterit efficere. Cætera siquidem mala, quæ pœnam habent à culpâ disjunctam, Deus dare et per ministros, et sine ministris per se ipse potest. Atque ut semel finiam, si Deus mentiri posset, meritò etiam nos formidare poterimus, an fuerit aliquandò mentitus. At nullus est, inquis, formidandi locus, cùm ex potentiâ ordinariâ constet, Deum non posse mentiri. Bellè id quidem; sed, cùm hoc nisi per revelationem constare nequeat, quò scire possumus, an illà ipsâ revelatione Deus potentiâ suâ absolutâ fuerit abusus? Ut enim apud Augustinum est, lib. cont. Mend. cap. 4, 18, et de Mend. cap. 8, quomodò credendum est ei, qui putet quandoque esse mentendum? Nam et fortè tunc mentitur, cùm præcipit ut ei credamus. Perit ergò, si ità sit, sacrarum litterarum certitudo. Præterquam quòd apud philosophos tàm evidens est, Deum non mentiri, quàm esse tùm optimum, tùm sapientissimum, ac proindè nec fallere, nec falli posse: nihil autem interesse, an per se ipse id efficiat, an per administratos suos. Etenim nec purissima veritas est, cui quodam modo est vel falsitas, vel fallacia permixta, nec summa intelligitur, quâ majorem aliam cogitamus. Veracior autem is esset, qui nec per se, nec per alium, quàm qui per alium fallere possit. Ità divinâ veritate firmiter positâ, ac rationum ac testimoniorum certitudine corroboratâ, non aliud superest, nisi ut adversariorum argumenta diluamus.

CAPUT IV.

Ubi argumenta capituli secundi diluuntur.

Ad primum igitur argumentum non est theologorum una et simplex responsio. Sunt enim qui piè graviterque contendant, Abraham non esse mentitum. Non enim, ut aiunt, contrâ id, quod mente gerebat, locutus est; quin filium credit protinùs suscitandum, quemadmodum Apostolus ad Hebr. 11, 17, videtur in hæc verba tradere: *Fide obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, et unigenitum offerrebat, in quo susceperat re-promissiones; arbitrans quia et à mortuis suscitare potens est Deus*. Sunt alii contrâ, inter quos Adrianus, quodlibet 2 ad primum princip., quibus ego vehemen-

ter assentior, qui admittunt quidem Abraham ac ratione fuisse mentitum, quòd contrâ mentem dissimulandi causâ locutus est; prophetâsse autem, quia dixit verum, quod tunc scilicet ignorabat. Id namque Ambrosii verba præ se ferunt. De primo igitur argumento satis dictum est. Deinceps, ut erat propositum, et de reliquis dicamus.

Ad secundum theologî quidem non ignobiles, nempe Scot. 3, d. 38, Cajetanus in Gen. q. 74, respondent utique Jacob mentitum fuisse, sed matre consulente, non Deo revelante. At nos, quibus in animo est sanctorum sensa pro nostrâ quidem virili tueri, multò aliter respondere debemus. Augustinus siquidem, in quæstionibus super Genesim, Jacob à mendacio excusat; adducitque in hoc, quod de illo Scriptura dixit, virum simplicem fuisse, hoc est, non fictum et sine dolo, ut 70 Interpretes converterunt. Sine dolo igitur erat, qui dolum fecisse videtur. Quapropter in eo loco, ut ait, spirituale mysterium cogitur intelligere. Et lib. 16 de Civitat. Dei, cap. 37: « Quis est inquit, dolus simplicis, quæ fictio non mentientis, nisi profundum mysterium veritatis? » Chrysostomus etiam, hom. 6 in Epist. ad Coloss., et hom. 53 in Gen., sicut Abraham et Phineas ab homicidio, ità et Jacob (quoniam Deum illi cooperatum esse credit) à mendacio excusat. Excusant etiam Amb. 1. 2 de Jacob et Vitâ beatâ, cap. 2 et 5; Innocent. de divort. cap. *Gaudemus*; Magist. sent. 5, d. 38; Gratian., 22, quæst. 2, cap. *Quæritur*; Alexand. Alen. part. 2, quæst. 139, mem. 6; D. Thom. 2-2, quæst. 110, art. 3, ad 3. Nec verò audiendi sunt, qui putarunt Jacob per revelationem quidem excusari, non ne mentitus sit, sed ne peccârit mentiundo. Quod mendacium, ut aiunt, rectè nonnunquam dici potest ex familiari consilio Spiritûs sancti. Quos ego auctores non modò redarguerem, verùm etiam quàm plurimis argumentis grayiter errasse monstrarem, nisi Augustinus in eadem causâ adversum Priscillianistas accuratè elaborâsset, atque ità multa disseruisset, ut, si laboridem rursùm à nobis susciperetur, nihil aliud quàm actum ageremus, quòd veterum veteri proverbio. Hos itaque cum suâ istâ theologiâ relinquamus, cùm doctores sancti non modò negent peccasse Jacob, sed adstruant etiam et verum dixisse, et verbis illis prophetâsse. Quâ in re illud equidem animadverto, majores nostros, quod perspicuum et exploratum erat, id latere non potuisse, nempe verba illa Jacob in sensu proprio esse mendacium; nec esse tamen absurdum, si homo quàmlibet justus semel aut iterùm mentiatur.

Quamobrem cùm constanter astruerint Jacob non fuisse mentitum, existimandi sunt peculiare, easdemque graves causas habuisse, quibus in hanc sententiam inducerentur. Porrò, quemadmodum per legitimas allegoriæ rationes justus figura justorum, iniquus iniquorum est, ità et falsum absurdè in typum veritatis assumitur. Scio quæ contrâ hoc dici possunt. Legi enim divi Gregorîi commentaria, in quibus huic regulæ non alligat expositionem suam; legi et Hieronymum, qui Habac. 1, cùm spiritum malum per tropo-

logiam convertisset in bonum : *Tropologia*, inquit, *libera est, et his tantum legibus circumscripta, ut pietatem sequatur intelligentiæ*. Sed hæc longior pugna est, nec hujus temporis patitur angustias. Equidem abuti hæc libertate nollem, sed mysticos sensus quibusdam potius terminis lineisque præscribere. Nec enim consentaneum est, nisi à rebus vicinis, et similibus, ut metaphoram, ita et figuram imaginemque rerum trahi; quippè cum rem, quæ alterius figura est, ejus similitudinem gerere necesse sit. Nec Salomon in peccatis Christi typus erat, sed in pace; nec Jephthè in impietate adversus filiam typus erat Dei, sed in zelo. At divus Thomas, 2 secund. quæst. 88, articul. 2, ad 2, repugnat; videtur profectò. Verùm jam dixi, licet me non agere de liberis allegoriis, sed de his, quæ certâ viâ et ratione premuntur. Quo sensu nec Hieronymus, nec Thomas locuti sunt. Quæ enim conventio lucis ad tenebras? quid Christo cum Belial, ut per mysticum sensum, lucem quidem tenebrarum, Christum verò Belial figuram faciamus? Sed de his plura alio loco opportuniùs. Nunc, ut ad propositum revertamur, nobis, ad certam regulam divinæ Scripturæ tractandæ sunt; nec iniquum in eo, quo iniquus est, nec mendacem in eo, quo mendax, aut justum aut veracis typum faciemus. Quia ergò constat, Jacob tùm etiam, cum præripuit fratri benedictionem, gentium fidem prænotasse, consequens fit, ex peculiari Dei procuracione ea omnia et dicta et facta futuræ veritatis imaginem habuisse, ac proinde non fuisse mendacia. Quid ergò? verumne illud est : *Ego sum primogenitus tuus Esau?* Nempe verum est. Est enim primogenitus secundùm carnem, primogenitus secundùm jus. Nam et Apostolus duo filiorum genera exprimit, inquit, ad Rom. 9, 6, 7 et seq. : *Non omnes, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ; nec qui semen sunt Abraham, omnes filii; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine*. Et statim : *Non solum autem illæ, sed et Rebecca ex uno concubitu, etc. Et : Quia major serviet minori, etc.* Paulus itaque semen Abraham vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem cui major erat serviturus. Ut igitur sine mendacio gentium licet populus in fidem jam et hæreditatem Judæorum suffectus dicere poterat : *Ego sum semen Abraham*; ita et Jacob, quoniam jus habebat ad primogenituram, in quam Deo auctore fuerat substitutus verè utique dixit : *Ego sum primogenitus tuus Esau*. Quid? cum Joannes Baptista Elias à Domino vocatus sit, non naturâ quidem, sed præcursoris officio; nùm et non ad eundem quoque modum Jacob, qui hæreditario jure fratri successit, se esse Esau sine falsitate potuit asserere? Sed ais : Undè jus hoc Jacob intellexit ad se pertinere? Certè vel Deo revelante, vel matre instruente, quam Dei familiare consilium habuisse, Gen. cap. 25, traditur. Atque in secundi argumenti confutationem satis multa diximus.

Tertium autem, quod ex Isaïæ testimonio nobis opponitur, D. Thom. 2-2, q. 171, art. 6, ad 2, confutat. Quæ quidem confutatio, quoniam proluxa est, nos verò brevitatè studemus, non est hic ascribenda. Nam et aliter responderi brevius potest, ejusmodi prophetias

comminatorias esse; sic enim scholastici vocant. Id quoniam prophetæ intelligebant (nam intelligentiâ opus est in prophetiâ), minime fallebantur. Quin potius fide quidem bonâ suo ministerio functi, existimabant tamen comminationes mutatis posse moribus commutari. Ob eam enim causam Jonas nolebat Ninive subversionem prænuñtari, quòd divinam putabat misericordiam Ninivitis poenitentibus esse flectendam. Quocirca in simplicibus ejusmodi denuntiationibus *natura rerum* ususque communis eò nos ducit, ut conditionem tacitam subaudiamus. Cujus rei insigne exemplum legitur Gen. cap. 20, ubi Abimelech regem corripit Dominus his verbis utitur : *En morieris propter mulierem quam tulisti*. Postquam autem ille se excusavit, in hunc modum Dominus locutus est : *Nunc redde viro suo uxorem, et orabit pro te, et vires. Si autem nolueris reddere, scito, quòd morte morieris*. Vides ut primo edicto vehementius animus ejus concutiat, quo satisfactioni reddat intentum : secundo autem voluntatem liquidò suam explicet, quâ penam denuntiandò nihil aliud significat, quàm eos se monere, quibus vult parcere; nisi quòd syllabam non exprimit, quod intelligere tamen promptum est. Ad tertium itaque argumentum sic responsum esto.

Ad quartum autem faciliè respondetur, verbum imperandi non semper aut præceptum, aut consilium secum, sed aliquandò etiam permissionem ferre, ut apud Joannem 13, 27 : *Quod facis, fac citius*; et alio loco, Dominus ad Balaam, Num. 22, 20 : *Si vocare, inquit, te venerint homines isti, surge, et vade cum eis*. Cui tamen postea Angelus dixit : *Ego veni ut adversarer tibi, quia perversa est via tua*. D. Thomas, de Malo quæst. 5, art. 1, ad 17 : « Sic igitur dictum est : *Egre- dere et fac*; sicque omninò, Deum dedisse Spiritum « mendacii in ore omnium Prophetarum, concedendo « scilicet, non jubendo. » In quem sensum illud etiam intelligitur. Math. 5, 13 : *Et ne vos inducas in tentationem*; et illud forsitan, Dan. 2, 37 : *Tu rex regum es, et Deus cæli regnum et imperium dedit tibi*, etc., et illud Joan. 16, 11 : *Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper*; atque illud demùm, quòd Pater dicitur Filium in manus impiorum tradidisse. Quia verò permissionem ipsam divinam (redeundum est enim ad propositum) quâ homo vel in errorem, vel in culpam inducitur, non ministri boni, sed mali exequantur; ideò Augustinus asseruit, per administratos malos Deum aliquandò decipere. Ac quarto argumento refutando hæc dicta sint modo; nam posterius illud apertiore fortassè viâ et ratione refutabimus.

Argumentationi quoque, quæ quinto loco posita est, ita respondeo : Deum non jussisse quidem filios Israel, ut circumvenirent Ægyptios, sed ut vasa argentea et aurea peterent commodato. Præcepit verò postea, ne accepta vasa redderentur. Id quod facere legitimè potuit, tùm propter alia, tùm his præcipuè de causis, unâ, quòd Ægyptii operarum mercedem Judæis non reddiderant. Presserant siquidem eos operibus duris luti et lateris, omnique famulatu, ut Exodi cap. 1, legitur. Itaque vel in pace mercedem ab invitis rapere

potuerunt, quandò res alioqui debitas nulla alia erat via repetendi. Altera autem erat causa, quoniam in bello justo res hostium victoriæ jure auferre poterant. Quemadmodum et Epiphanius in libro Ancoratùs explicuit, et docuit antè Clemens Alexandrinus lib. 1 Stromat. Certè utramque causam è Sapientiæ cap. 10. colligere licet. Priorem ibi : *Et reddidit justis mercedem laborum suorum*; posteriorem autem ibi : *Idèd justè tulerant spolia impiorum*. Magister verò Sent. in 3, dist. 37, Judæos affirmat viros optimos nullo modo peccasse; infirmis autem, qui cupiditate quãdam Ægyptios jefellère, magis esse illud ut facerent permissum, quàm jussum. Quod enim Augustinus dixit, Israelitas jussos esse hostem decipere, id ipse eodem prorsùs loco ac quæstione correxìt, inquires : *Factum est, ut juberet Deus, vel potius pro illorum cupiditate permitteret*. Pertinet verò ad justitiam et veritatem, ut is qui meretur decipi decipiatur à Deo quidem concedente, ab homine autem, vel angelo malo efficiente. Quos justitiæ suæ ministros licèt Deus severè sanè ad vindicandum proferat, non continuò tamen pravi eorum operis causa est. Non enim mox, si quis ab usurario pecunias petiit, hominisque perversi culpà utitur, idem ipse usurarum est auctor. Nec verò difficile videbitur eadem opera ad Deum, Satanamque referri, si in uno eodemque motu actionem, et passionem, res planè diversas, inspiciamus. Hæ namque res duæ faciunt, ut in talibus longè alia sit ratio diviæ, diabolicæque actionis. In calamitate porrò sua Job non solum dæmonis, sed Dei etiam opus recognoscit, quem ea dicit sibi abstulisse, quæ instigante, impellenteque Satana per Chaldæos fuerunt erepta. Etenim, quia passio bona justa erat, consilium quoque Dei optimum, finisque sanctissimus, in promptu viro Dei fuit, ibi inculpatam Dei operationem agnoscere, ubi hominum, Satanæque nequitia cum pravà sua operatione se prodidit. Hoc video, dùm breviter volerim dicere, dictum à me esse paulò obscuriùs; sed experiar, et dicam, si potero, planius. In opere illo malo et culpa erat, et pœna, actioque prava rectæ juncta passioni. Deus igitur illic non erat otiosus; sed ejus erat omninò auctor, quod in illo opere erat bonum; ab eo autem erat alienus, quod in illo erat malum. Ità Deus viro sancto camelos abstulit quidem, at non justè solum, sed benignè; abstulit et Satan, at crudeliter, nedùm impiè : Chaldæi quoque abstulerunt; at tùm avarè, tùm etiam iniquè. Nihil ergò est absurdi, si opus idem, quatenus pœna; est, ad Deum, quatenus est culpa, ad Satanam auctorem referamus : ut Satan et in culpà agat, et in pœnà, Deus in pœnà agat quidem, at in culpà non agat, sed permittat.

Atque hæc eadè responsione sextum quoque argumentum refellitur. Non enim decipit Deus deceptionem ipsam faciendo, sed permittendo ut fiat. Quà etiam ratione corda et excæcare dicitur, et indurare, ut Gregorius 13 Moral. lib., cap. 46, et Thom. 3, adversùs Gentes, cap. 162, docerè. Et Clemens Alexandrinus, lib. Strom. 1, explicans illud Matthæi 13 : *Idèd in parabolis loquitur eis*, etc. : « Non Dominus præbet igno-

rationem, inquit, hoc enim sentire est nefarium, « sed ipsam, quæ inerat, propheticè arguit. » Sic etiam homines tradit Deus in reprobum sensum, et in passionem ignominie. *Dimisit eos*, ait, *secundum desideria cordis eorum; ibunt in adventionibus suis*. Atque hoc item sensu reliqua testimonia interpretanda sunt. Nam Augustini verba ipse idem Augustinus in libro de Prædestinatione et Gratia, cap. 4, docuit, quomodò accipere debeamus : « Non operatur, inquit, Deus in « homine ipsam duritiam cordis, sed indurare eum « dicitur, quem mollire noluerit; sic etiam excæcare, « quem illuminare noluerit; et repellere eum, quem « noluerit vocare. » Hactenus ille, et in libro de Articulis sibi falsò per Pelagianos impositis, art. 10, eorum opinionem detestatur, qui Deum pravè ejusquam aut voluntatis, aut actionis credunt auctorem, sive excitantem, sive suadentem, sive impellentem peccantium cupiditates. *Deus quippè nevinem tentat*, Jac. 1, 15. Et rursùm, Eccl. 15, 42 : *Non dicas : Ille me implanavit* : Et « iterum, Osea 13, 9 : *Perditio tua, Israel, tantummodo in me auxilium tuum*. Et alio loco, Sap. 11, 27; *Diligis omnia quæ sunt; et nihil odisti eorum quæ fecisti*. At odio habet Deus cæcietatem cordis, errorem, obstinationem; cum odio sint Deo impius, et impietas ejus, ibid. 14, 9. Deus igitur nihil ejusmodi in homine propriè facit, sed tantùm judicio permittit. Nam obstinatio, error animi, ac cæcietas peccata sunt, quæ scilicet in hominibus, si proprietatem verbi sequi volumus, Deus nullo modo operatur. Nisi Melanchtonis stultitia placet, qui in annotationibus Epist. ad Roman., æquè proprium Dei opus Judæ proditorem, ac vocationem Pauli esse ait. Verùm hic error non solum Scripturæ testimoniis, sed naturæ quoque rationibus manifestè refellitur. Primum enim illa Augustini ratio expedita est, nullo sapiente auctore aliquem deteriore fieri. Tanta enim culpa est, quæ in sapientem quemvis hominem cadere nequeat. Multò igitur minùs Deo auctore fiet homo deterior, cum sit Deus quovis homine sapiente præstantior. Illa item ejusdem Augustini causa non est levis, quod, quæ me auctore fiunt, ea me volente, et aut suadente, aut consulente, aut imperante fieri necesse est; nullum autem Dei justum, rectumque de culpis judicium futurum esset, si homines Dei voluntate, suasu, consilio, præceptoque peccarent. Plato insuper in secundo de Republica libro, modis omnibus pugandum esse ait, ne Deus, qui bonus est, dicatur esse malorum causa; alioqui secum Deum pugnaturum, qui suis legibus contraria fieri mandaverit. Ità eos civitate extrudi jubet, qui verba illa nefaria dixerint, nobis utique pernicioso, ut inquit, sibi quæ ipsis malè consona. Sed alterius, et loci, et temporis est, hanc sive amentiam, sive insaniam refutare. Nunc reliqua prosequamur. Nam et eis refellendis hujus sexti argumenti testimonia apertius explicabuntur.

Dùm itaque septimo loco objicitur, Deum esse omnium pœnarum causam, non certè id negamus; sed earum verè ac propriè causa est, quæ solum pœnæ sunt, non culpæ. Est autem interdùm, ut ad Romanos, cap. 1, v. 2, et ad Thessalonicenses, cap. 2, tra-

dit Apostolus, una culpa alterius pœna. Quo casu in pœnam incurrit impius, Deo deserente, non efficiente. At verò Cajetanus in illud 2 Reg. 12, 11 : *Eccè ego suscitabo super te malum de domo tuâ*, « est sermo, inquit, non de malo culpæ, sed de malo pœnæ. Deus enim non est auctor peccati, ut sic, sed quatenus « pœna est peccantis, vel ulterioris. » Hactenus ille Et in illud 2 Reg. 16, 10 : *Dominus præcepit ei, ut malediceret David* : « Agnoscit, ait, maledictionem illam, « quatenus pœnalem, sibi procedere à Deo. Efficit siquidem Deus per Semei maledictionem illam, non quatenus erat peccatum, sed quatenus erat pœna ipsius Davidis. Quemadmodum superius etiam per os « Nathan dixerat : *Suscitabo malum de domo tuâ*; « non quatenus erat malum culpæ, sed pœnæ. Hactenus etiam ille. At posterior hæc sententia quidem faciliore ratione defendi potest, si ea distinctio repetatur, quæ quinto argumento diluendo posita est, in opere uno, eodemque et actionem considerari et passionem. Cùm autem res temporariæ, salus quoque, et vita auferuntur, passio non modò ex parte Dei iusta est, verùm etiam ex parte patientis est bona. Non utilem patienti dico, (nam hoc quis dubitat?) sed honestam ac meritariam, si æquo animo, patienterque feratur. Quia verò quò passio est, eò pœna est, ritè, ni fallor, dici potest Deus auctor esse operis mali, non quæ est malum culpæ, sed quæ est malum pœnæ. Cùm enim Aristoteli actio et passio idem motus sint, illud perindè est, ac si Deum auctorem dicamus esse non malæ actionis, sed bonæ passionis. Cæterùm quandò unum peccatum alterius est pœna, res non ità faciliè expediti potest. Tunc enim nec actio, nec passio honesta est, sed is, qui plectitur, et agendo, et patiendū peccat; ut eùm gentes, verbi causâ, contumelias affecerunt corpora sua in semetipsis, et relicto naturali usu, turpitudinem naturæ inimicam operati sunt, mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes, nihil omninò illic distinguere possumus, cujus Deum causam asseramus. Sive enim agentes, sive patientes, et quia agebant, et quia patiebantur, utrinque omninò peccabant. Quamobrem Deus nec actionem ejusmodi auctor erat ullo modo, nec passionum. Illud igitur, quod priore loco Cajetanus ait, dilutius videtur esse, quam ut consistere in verâ theologia possit, quæ an argutias adeò formales recipiat, ignoro. Si enim Deus auctor peccati est, quatenus est pœna peccantis, omnium pœnarum absolutè causa erit, tum etiam, eùm peccantis culpa posterior culpæ prioris pœna est. Ità erit causa indurationis, cæcitalis, erroris, earumque passionum, quas ne nominare quidem per verecundiam licet. Et eùm causa moralis, de quâ in præsentī sermo est, non agat nisi per voluntatem movens, Deò certè volente, atque adeò vel jubente, vel suadente, vel instigante, ea peccata provenient, quæ in priorum pœnam accidunt. Quæ nimirum omnia et per se sunt falsa perspicuè, et inter se vehementer repugnantia. Intelligo autem D. Augustinum, lib. cont. Julian. 5, longâ oratione contendere, non permissionis tantùm, aut patientiæ divini esse peccata, sed etiam potentiæ;

quàm priora videlicet per posteriora puniuntur. Adducit verò in hoc non ea modò testimonia, quæ nos in argumentis atulimus, verùm illa etiam Isaia 49, 14 : *Miscuit Dominus spiritum vertiginis in medio ejus; et errare fecerunt Ægyptium, sicut errat ebrius*. Et Josue 11, 20 : *Domini sententiâ fuerat, ut indurarentur corda eorum, et non mererentur ullam clementiam, sicut præceperat Dominus Moysi*. Et 5 Reg. 12, 11 : *Non acquievit rex populo, quoniam aversatus fuerat eum Dominus, ut suscitaret verbum suum*, etc.; loco autem ejus, quod nostra translatio habet : *Quoniam aversatus fuerat eum Dominus, 70 transtulerunt* : Ὅτι παρὰ Κύριον ἦν ἀμεταστροφῆ. Quæ verba Augustinus ita reddidit : *Quoniam à Domino erat conversio*. Ac rectè ille quidem; nam μεταστροφή propriè convertio est. Huic verò illud etiam simile est : *Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus*. Addit denique Augustinus et illud, quo uno causam videtur obtinere : *In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam*; ac protinùs : *Quem vult, indurat*. Volens ergò indurat Deus. Et posterius : *Quòd si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, etc.* Potentiæ igitur divini sunt ejusmodi peccata, quare Deus in his agit etiam, nedùm permittit. Confrinat autem hoc vel maximè, quòd eùm David increparet Abisai, qui caput Semei cuperet amputare : *Dimitte, inquit, eum; Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David*; et paulò post : *Dimitte eum, ait, ut maledicat juxtà præceptum Domini*. In eam questionem, quam velisquisque, ut dicitur, fugere conabar, volens nolens incurri. Ità enim conjuncta est huic, quæ præsentī loco versatur, ut illam ab hæc non poterim separare, quamvis in eâ re diù multùmque elaboraverim. Cùm enim considero, quòd ferat instituti operis ratio, occurrentes, consequentesque etiam controversias pro meâ certè virili declino; magis adeo eas, quas dignas esse video, ut et tractentur fusiùs, et explicentur accuratius. Hinc quippè volumen mihi grande displicet; indè autem molestè fero, res quàm gravissimas minùs accuratè diligentè expendi, quàm earum amplitudo requirat. Id quod in eâ, quæ est nunc in manibus, accidit necesse est. Nam etsi multa dicentur, multa tamen prætereunda sunt, quæ huic argumento plenè absolvendo erant valdè necessaria. Atque veteres Patres, ne fenestram impiis aperirent, duritiem, cæcitatem, erroresque suos, et peccata in Deum referendi, in id genus locutionibus, quæ actionem Dei sonare videntur, solam permissionem agnoscunt (1). Quam sobrietatem ut exosculor, ità minimè periculosam judico, si permissioni non nihil addamus, quod nec actio propriè Dei sit, nec sola permissio. Ità enim, ut reor, Scripturæ sacræ intelligentiam germanam, solidam, expressam que tenebimus. Principio autem illud intelligendum est, unum Scripturæ et energiam in illiusmodi locis non satis per negationem explicari. Etenim, si eum Deus excecet, quem non illuminat, eumque indurat, quem non

(1) Videre est Damascenum, lib. 4, cap. 14, ubi ait, « morem esse divini Scripturæ, permissionem Dei actionem ejus vocare. »

emollit, omnes profectò, quicumque in peccato sunt mortui, excæcati à Deo sunt et indurati. Quod nec Scriptura, nec ratio recipit. Quosdam siquidem peculiariter excæcatos à Deo et induratos legimus, in quibus iram, justitiam, ac potentiam suam insigni singularique vindictâ Dominus ostendit. Deinde id quoque certum nobis expeditumque sit, Deum nec propriè excæcare, nec indurare, nec decipere, nec hominum corda in odium convertere, nec ea demùm facere, quæ in litteræ superficie facere asserit. Illa enim, quemadmodùm antè constituimus, à naturâ Dei abhorrent omnia. Itaque Deo impropiè et figuratè tribuuntur, triplici, ut ego sentio, ratione. Primam enim, cùm sublato ejus lumine, nihil aliud, quàm caligo, et cæcitas supersit; cùm, ablato suavitas ejus spiritu, corda nostra in lapides obdurescant; cùm cessante ejus directione, in obliquitatem contorqueantur; excæcare eos, indurare, errare facere dicitur, quibus facultatem videndi, liquescendi, ad veritatem rectam ingrediendi admittit. Nam et qui lucem hanc oculis nostris auferent, et qui columnam, quâ firmatur et consistit ædificium, tollerent, ii verè ac jure et obtenebrare oculos, et diruere ædificium dicerentur. Cùm autem dicimus, Deam facultatem videndi auferre, cæteraque similia, id non ità accipiendum est, quasi homo arbitrii facultate privatus nec videre, nec mollescere, nec recta ingredi ipse possit; sed ità demùm intelligere oportet, ut, quia sine lumine videre homo non valet, nec sine spiritus suavi oleo emolli, nec sine Dei directione recta ingredi, idcirco qui illa iusto hominibus judicio admittit, hic facultatem quomodo exsequendi quodam modo dicatur adimere. Altera est ratio, quæ propius ad verborum proprietatem videtur accedere, quòd ad exequenda judicia sua Satanâ administro utitur, ob idque ea dicitur efficere, quæ minister illius auctoritate roboratus efficit; quemadmodùm quæ judicis administrator, dùm justam ejus sententiam exequitur, facit, ea suo modo, à iudice quoque fieri sanè intelligimus. Tertiam rationem Hieronymus ad Hebræam, quæst 10, reddidit. Sicut enim unus est solis calor, et secundùm essentias subjacentes alia liquefacit, alia indurat, alia solvit, alia astringit, liquatur enim cera, et induratur lutum, et tamen calor non est diversa natura; sic Deus eodem omninò lumine malè affectum excæcare dicitur, benè institutum illuminare, eodemque prorsus beneficio indurare illum, hunc mollire. Vide licet miraculis eisdem editis emollitus Israel est, obduruit Pharaò; eadem doctrinæ luce Apostoli viderunt, Pharisæi cæci facti sunt. Quoniam divina lux, tametsi per se quidem ad videndum editur, sed per occasionem tamen in eo cæcitatem efficit, qui pravè affectos habet oculos, in eo duritiem, qui pravo affectus est animo. Atque huic illud simile est, quòd hi seducere decipereque dicuntur, qui oratione dubiâ, vel obscurâ tenebras alicui offundunt. Hæc enim ratione Dominus, in parabolis turbas allocutus, eas excæcasse dicitur. Ac Jeremias : *Seduxisti, ait, me, Domine, et seductus sum.* Quia enim in principio illud audierat : *Prophetam in genibus dedi te;* et iterùm : *Eccè constitui te super om-*

nes et regna, arbitratus est, nihil se contrà populum Judæorum, sed contrà diversas in circuitu nationes esse diciturum, undè et prophetiam libenter assumpsit. Cùm vidisset autem aliter sibi, ac existimaverat, accidisse, queritur à Domino se esse deceptum; non falsitate autem deceptus est, sed ambiguitate. Nihil autem refert, an (quod Hieronymus ait) indè Jeremias fuerit seductus, an ex illis potiùs verbis : *Ne timeas à facie eorum, quia tecum ego sum, ut eruam te, etc.*

His igitur tribus rationibus non illa solum explicantur, quæ retrò citata sunt, sed et illud simul intelligitur, quòd Deus ministros iræ suæ nunc sibilo evocaturum se minatur, nunc eos instar novaculæ sibi fore ad radendum caput, et barbam universam; nunc sagenam et rete ad irretiendos improbos; nunc malleum ad feriendos, virgam deniquè, securim, serram, quam clevet, in quâ secat, quam trahat. Nam quod 2 Reg. 16 legitur, Domini præcepto Semei Davidi regi maledixisse, id per figuratam dictionem usurpatum esse, vel illud satis abundè magno argumento est, quod Ecclesiast. 15, scribitur : *Nemini mandavit impè agere.* Et verè cum rectâ ratione pugnat, in eo peccare hominem, quod Deo præcipiente agit. At Semei sine dubio maledicendo peccavit. Præceptum igitur in libris sacris pro lege et ordinatione quandoque accipitur, sive sit lex obligans ex imperio, sive permissio, sive poena præscripta, seu ordo etiam naturæ præfixus. Sic enim quod Math. 10 dicitur : *Ad dicitum cordis vestri permisit vobis,* Marc. cap. 10 dicitur est : *Scriptis vobis præceptum istud.* Sic etiam Threnor. 3 : *Quis est iste, qui dicit, ut feret, Domino non jubente?* Quem locum alii ità vertunt : *Quis hoc dixerit, aliquid fieri, quod Dominus non præcipiat?* Et iterùm : *Statuit ea in æternum et in seculum seculi, præceptum posuit,* etc. Quod ergò ordine divinæ justitiæ fit, id divino præcepto fieri dicitur. Jam illud fueram oblitus, quod Paulus ait : *Quem vult, indurat.* Sed primùm, voluntas etiam permissionis à theologis ponitur. Undè Augustinus in Enchirid. cap. 95 : *Non fit quidquam, ait, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo.* Deinde, volente aliquo ea fieri dicuntur, quæ illo non invito fiunt; sic enim pater volens dicitur filium gignere. Ac de septimo argumento nimis multa dicta sunt.

Octavum autem brevissimè refutabitur. Intelligendum est enim causarum dua esse genera, naturale, et morale. Ut qui imperat, qui consult, qui suadet, qui impellit, is ejus rei, quæ imperio, consilio, suasionem, impulsu ejus fit, causa moralis dicitur (1). Est autem Deus causa naturalis quidem omnium motionum; nam generali naturalique concursu cum omnibus causis agentibus operatur; at causa moralis non est nec erroris, nec pravæ cujusque actionis. Actus igitur ille, qui peccatum est, si in genere rerum naturalium

(1) Causa moralis est ea quæ non reali influxu influit et in effectum, sed causam physicam liberam movet ad ejusmodi effectum producendum. Movet, inquam, sui positione, suo suaso, consilio, imperio, precibus; et quin et omissione impedimenti, quando potest et debet impedire. Ex Brevariario theologico Polmani, n° 271, part. 1, 2. P. S.

consideratur, ad causas tantum naturales referendus est; sin consideratur in rerum moralium ordine, ad causas naturaliter agentes ineptè quidem, et absurdè revocabitur. Stultus quippè erit is, qui in cœlorum motrices intelligentias culpas vel proprias vel alienas retorserit. Quocirca, tametsi res atque actiones universas, quatenus effecta naturæ sunt, Deum auctorem habent; sed, cum de peccatis agitur, quoniam mox in peccati nomine liber et moralis actus intelligitur, ineptissimi profectò crimus, quicumque in Deum errores, peccataque nostra regeremus. Ille enim, quem admodum diximus, in moralis causæ modum nec ad errorem movet, nec ad pravam aliam quamlibet actionem, hoc est, nec mentitur omnino, nec suadet, aut imperat malum. Quibus modis, ac similibus et deciperet propriè, et causa peccatorum haberetur. Sed hæc causæ partitio in Relectione de Sacramentis in genere uberius explicata est (1). Nunc ad octavi argumenti explanationem diximus satis.

At postremum facilè refellit. Nego enim id, quod primo loco antecedit, cui scilicet suadendo tota illa argumentatio incumbit. Mendacium namque ità malum naturà est, ut nullà ratione quisquam justè mentiri possit; quod et Aristoteles 4 Ethic. tradit, et Augustinus in lib. de Mendacio demonstrat. Ad primam verò rationem, quæ hujus contrarium suadet, sunt qui respondeant, Joseph fuisse reverè mentitum, sed joco tamen. Et si objicias, perjurium omne esse mortale peccatum, argutè respondent, Joseph non jurasè absolutè eos esse exploratores, sed ex conditione. Ait enim: *Mittite ex vobis unum, et adducat eum, donec probentur ea, quæ dixistis, vera an falsa sint; alioqui, per salutem Pharaonis, exploratores estis vos.* At D. Augustinus in quæst. super Genes., totam assertionem à mendacio liberat, et verbum illud *estis* accipit pro verbo, *habebimini*. Quæ verbi usurpatio non est insolens. Narr. 3 Reg. 18, Elias ait: *Qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus, hoc est, habeatur.* In quam sententiam D. quoque Bonaventura ivit, adjecitque, Joseph illa verba tentando, et quasi inquirendo (quod iudices solent), sine mendacio dixisse. In judiciis nimirum enuntiationes loco interrogationum usurpantur. Interrogantes autem nou mentiuntur. Nihil enim censetur asserere, sed ut veritatem eliciant, pertentare. Qualis illa interrogatio fuit, Gen. 44, 15: *An ignoratis, quòd non est similis mei in scientià augurandi?* Gratianus tamen docet, joco id esse dictum, quare non habendum pro mendacio, ut quod non animo fallendi dictum sit.

Ad secundam verò rationem respondeo, sermonem Prophetæ esse figuratum, vel ad exprimendam rei maximam certitudinem, vel ad desiderium vehementer explicandum, ut, si fieri posset, ea mala non acciderent: quod vulgò apud Hispanos inculpatè dicitur, *plega à Dios que yo nienta*. At tertix rationi hoc habeatur responsum: Ironiam ab Aristotele ibi accipi pro cavilla-

(1) Vide Relection., part. 4, et Relect. de Penitentia, semper ejusdem Melch. Cavi, part. 6, quæst. an sacram. Penitentix, recedente fictione, suum effectum sortiatur, ad 2 argument., etc

tione quòdam turpi, ac dissimulatà, astutèque paratà ad decipiendum, Cic. Offic. lib. 1. Verbum enim græcum *εἰρωνεία* interdum idem est, atque cavillatorie decipere. Atqui Socrates in omni oratione simulatorem, quem *εἰρωνία* Græci nominarunt, non solum absque vitio, sed etiam cum laude fuit. Nam et ironia, illusio, seu irrisio, est figura apud Latinos usurpata, ubi nullum mendacium inest. Argumenta igitur omnia, quæ à principio hujus controversiæ posuimus, hoc quidem pacto fuerint refutata.

Occurri autem nobis potest, et quidem à doctis et eruditis, querentibus, satisne prudenter agere videamur, qui cum hujus operis in initio Dei veritatem, cui fides innititur, primum theologiæ principium esse docuerimus, nunc tamen longè aliter doctrinam videmus instituire; quoniam divinam veritatem in questionem revocamus, et rationibus etiam philosophiæ confirmare nitimur? Absurdum est autem, ut Aristoteles docet; de cuiusque disciplinæ principis velle cum quovis homine disserere. Et Basilius, in Psal. 115: *« In quolibet studio, inquit, quod ordine in finem procedit, impossibile est primorum subjectorum demonstrationes inquirere. Sed necesse est, omnium artium, quæ probatione nituntur, principiis sine investigatione aut ratione positiss, reliqua, quæ deinceps sequuntur, cum ratione ostendere. Sic et theologiæ mysterium ex fide minimè rationibus probatè ædificium quærit. »* Hactenus Basilius. Atque Hilarius in lib. ad Constantium Augustum: *« Fides, ait non in questionem philosophiæ est, sed in Evangelii doctrinà. »* Cum ergò et theologia, et fides eotantum summo principio adnitantur, quòd omnia in Scripturis à Deo revelata vera sint, stultum videtur esse, id aut in dubium vertere, aut philosophiæ argumentis velle finire, quasi fides in questionibus philosophiæ sit, et non magis oporteat, cum in aliis doctrinis, tum in hæc maxime discipulum addiscentem credere. Ac reverè quemadmodum prima philosophiæ principia quibusque non omnino rationis expertibus animo accepta sunt, nec nisi absurdissimè in questionem vocarentur; sic omnes Christiani istam sive anticipationem, sive præntionem, nullo argumento intercedente, habent animo quasi insculptam, Deum esse naturà veracem, neminemque proinde ab eo posse falli. Quamobrem imprudentiæ nomine, ut dictum est, accusari à viris etiam eruditiss, possumus, qui de re, quæ controversa esse non debet, controversiam fecimus, et primum fidei ac theologiæ fundamentum non testimonio solum, sed etiam ratione constitutum.

Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia. Non enim sumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat unquam quid sequatur. Quæ enim ista esset theologia, vel quæ disciplina potius principiorum ratione sublatà? Quæ prorsus tollitur, si posimè atque conclusio, principium quoque in controversiam veniat. Quoniam autem mihi interdum videor disserere non cum perfectis theologis, plenèque sapientibus, sed cum iis, quibuscum præclare agitur, si insunt simulacra theologiæ, nonnullos lapides ego moveo, quos scilicet non moverem, nisi quorundam imprudentiam veritus, quæ

dum juniores passim theologos sine judicio legunt, in eas opiniones incurrunt, quas refellere, ut videtur, necesse est, ut theologiæ fundamenta et doctis et indocuis pariter jactamus. Ità concedendum nobis est, si imperitorum causâ quædam præter disserendi artem disserimus. Nec prudentiam nostram ibi desiderare oportet, ubi doctor tantò prudentior est, quantò sese magis indoctorum ingenii et imperitiæ accommodat. Porro autem (ut viris doctis nonnihil etiam respondeamus) disciplinarum principia non eandem rationem universa subeunt. Quædam enim sunt tam nota atque perspicua, ut qui ea in quæstionem vocent, hi non sint verba, argumentis, et disputatione philosophorum, sed verberibus, vinculis et carcere fatigandi: ut, quodlibet esse, vel non esse, omne totum esse majus sua parte; alia verò sunt ejusmodi, ut et negari ex ignorantia quandoque possint, et rationibus etiam illustrioribus comprobari. Sic enim Aristoteles tradidit, dialecticæ ac metaphysicæ eos coarguere, qui aliarum disciplinarum principia inficiantur: atque ipse idem sæpè ex effectis manifestis causas rerum minus manifestas persuadet, quibus causis tamen philosophiæ principia continentur. Sed et duas esse cujusque disciplinæ partes exploratum est, unam, in quâ principia ipsa tanquam fundamenta ponimus, statimus, firmamus; alteram, in quâ principiis positis, ad ea, quæ sunt indè consequentia, proficiscimur. Atque in hæc quidem posteriore, si quis principia negarit, quæ nimirum in scientiâ supponuntur, non est cum eo contentiosâ disputatione certandum. Si enim theologo suas conclusiones ex principis colligere volenti neget quisquam Deum esse, stultus erit, si adversum ejusmodi disputationem theologiam velit instituire. In illâ verò, quam priorem esse diximus, licebit utique non solum obscura perspicuis illustrare, sed etiam minus nota principia ex his, quæ sunt nobis notiora, ostendere. Ferè autem fit ut causæ rerum, quæ sunt suapte naturâ manifestæ, sint nobis obscuræ. Quemadmodum oculo nictycoracis radii solares tenebræ sunt; ità si viro sapienti negaretur Deus esse, licet primum sit theologiæ principium, daret tamen ille operam, ut viâ aliquâ et ratione Deum esse constitueret. Non igitur mirum esse cipiã debet, si hoc sanè libro, ubi de principiorum theologorum firmitudine agimus, ipsa nos principia non modò explicemus, verum etiam constituamus. Aliter autem urbium fundamenta inimicus concutit, qui conatur evertere; aliter artifex, qui nititur non solum jacere, sed etiam confirmare. Sed jam ista omittamus, et ad ea quæ propitiis ac validiùs urgent, festinemus. Nam prima illa quidem machina non erat adeò instructa, ut ad eam deturbandam aut longior, aut acrior futura esset oratio. In illam verò alteram, ut quam adversarii majori arte et viribus instruxerint, majori quoque nos studio, et acriori disputationis vi debemus incumbere.

CAPUT V.

Ubi quatuordecim libri è sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certè à canone rejiciunt.

In dubium itaque et olim et nostrâ hæc tempestate

vocatum est, an septem illi libri veteris Testamenti, *Baruch, Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus*, duoque *Machabæorum* sint habendi canonici. Ex novo quoque Testamento, quæstio formè eadem existit de Epistolâ Pauli ad Hebræos, de Epistolâ Jacobi, de secundâ Petri, duabusque posterioribus Joannis, de Epistolâ Judæ, et libro Apocalypsis. Sunt enim theologi et fuerunt, atque in his quidem et nobiles veteres longæque principes, et quidam juniores docti et graves, qui multis magnisque rationibus adducti, negarint eos libros oportere in canonicis computari. Alii verò auctores, ipsi quoque præstantissimi, contrâ asseverant, hos omnes esse canonicos. Atque ad eam rem confirmandam plurimam etiam maximisque argumentis utuntur. Ità addubitare cogit doctissimorum hominum de maxamè re tanta dissensio. Ego autem, quò controversiam hanc manifestius explicem, dividam omnino totam istam de libris canonicis quæstionem in quatuor partes. Primum illud ostendam, ad cujusnam auctoritatem spectet definire, quis liber sit canonicus. Deindè eos libros, qui nunc in dubium veniunt, sacros esse demonstrabo. Tum adducam argumenta, quæ verisimilitudine homines alioqui et doctos et pios fallere potuerunt. Postremò eadem argumenta diluam. Hæc enim omnia ad hæc quæstionem referenda sunt.

CAPUT VI.

Continet argumenta eorum, qui suadere conantur Scripturam sacram non egere Ecclesiæ approbatione.

Et quidem, quod ad primam partem attinet, Lutherani aliquandò asseruerunt, Scripturam non egere Ecclesiæ, aut alterius cujusque approbatione, sed judicium de Scripturâ ex ipsis Scripturis esse faciendum: seu potius per ipsas Scripturas cætera omnia judicanda, eas verò per se quidem cuique habenti Spiritûs sancti et fidei lumen esse manifestas. Quòd si ab illis roges, æquis nobis fidem faciat, hæc à Deo prodiisse; æquia salva et intacta ad nostram usquè ætatem pervenisse certiores reddat, æquis persuadeat, librum hunc reverentiâ excipiendum, illum verò numero expungendum; aiunt, perindè esse ac si quis roget, undè discemus lumen discernere à tenebris, album à nigro, suave ab amaro: non enim obscuriorem veritatis suæ sensum Scripturam præ se ferre, quam coloris sui res albas ac nigras, saporis suaves, et amaras; sicut etiam apud philosophos per communes animi conceptiones (sic enim vocant) reliqua omnia probantur, eùm ipsæ probatione non egent. Ità existimant Lutherani, divini verbi cognitionem, quod est doctrinæ catholicæ commune principium, usquè adeò iam prompti esse, ut nulla hominum approbatio sit necessaria. Atque hic idem perniciosissimus error olim apud Wiclefistas invaluit, ut Thomas Waldensis auctor est, lib. 2. doctr. fid. Antiq. c. 19, ne quisquam existimet à Luthero hanc primùm hæresim prodiisse.

Suadent autem in principio ex eo, quod Dominus apud Joan. 5 dicit: *Ego non ab homine testimonium accipio. At sive summus pontifex, sive concilium, seu etiam Ecclesia tota homines sunt; non igitur ab his*

Christi Evangelium, aut reliquæ Scripturæ partes accipiunt testimonium.

Idem rursùm ex illo confirmant, quod 1 Joan. Apost. 2, 17, ait: *Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est.*

Tertio loco argumentantur ex eo verbo Domini, Joan. 7, 17: *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscat ex doctrinâ, utrum ex Deo sit;* cui simile est illud, 10, 27: *Oves meæ vocem meam audiunt;* alienum autem non sequuntur. Quo testimonio Lutherus quasi re confectâ gloriatur, et nondùm collatâ manu, tanquàm ferox victor insultat. Apertè enim (ut ait) Evangelium testatur, ipsas per se oves habere idoneam discernendi Scripturas facultatem.

Quarto illud Joannis asserunt, 1, 9, 10: *Si testimonia hominum accipitis, testimonium Dei majus est; qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se.* In omnibus igitur quæ ad fidem pertinent, non ad externa hominum testimonia recurrere debemus, sed ad id quod Deus intrâ nos testimonium præbet.

Addunt etiâ huc illud ex Deuter. 18, 19, 20: *Quæ verba (Prophetæ) quæ loquatur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Propheta autem, qui voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, interficietur. Quod si tacitâ cogitatione responderis: Quomodò possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, et non evenierit, hoc Dominus non est locutus,* etc. Ecce quemadmodùm discernendis verbis Dei à verbis hominum non remittitur fidelis populus ad pontificem aut sacerdotem, non ad hominum concilium, sed ex ipsâ rerum evidentia, ut discernat, instruitur.

Eodè quoque pertinet illud 1 Joannis 4, 1: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei, etc.*

Confirmat præterea idem ex illo Apostoli testimonio, 1 Cor. 2, 14, 15: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei; spiritualis autem judicat omnia;* rursùm ex eo, 14, 29: *Prophetæ duo aut tres dicant, cæteri dijudicent;* et paulò post: *Si quis videtur esse spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quòd Domini sunt mandata.* Quicumque igitur, in quo est spiritus Dei, cognoscere verba Domini, eaque discernere jure suo potest. Proferunt etiâ alia testimonia, quæ quoniam eodè spectant, eodèque modo refelluntur, non est necesse ea hoc loco proferre, sed rationes illas addere, quibus etiâ utuntur in sui erroris confirmationem.

Si Ecclesia, inquit, de divinis Scripturis iudicium ferret, tùm inferior in superioris legem auctoritatem usurparet. Id quod absurdum planè est. Nam, ut Augustinus inquit, non licet iudici de legibus judicare, sed secundùm ipsas, dist. 4, cap. *In istis.*

Præterea, quæ securitas (aiunt) nobis erit æternæ vitæ, si quæcumque de eâ in sacris litteris extant promissiones, solo hominum iudicio fultæ consistant? Rursùm fides nostra quantum apud homines in suspicionem vocabitur si credatur hominum beneficio, non secus ac

preariam habere auctoritatem? Et cùm Apostolus asserat, fundamentum Ecclesie esse catholicam et apostolicam doctrinam, suam huic certitudinem antè constare oportet, quàm illa extare incipiat. Nam si christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, et Apostolorum prædicatione fundata fuit, ubicumque reperitur ea doctrina, Ecclesiam certè præcessit ejus approbatio, sine quâ nunquàm Ecclesia ipsa extitisset. *Vassianus ergò commentum est (1 cap. Institut. Calvinus ait) Scripturæ judicandæ potestatem esse penès Ecclesiam, quasi ab hujus nutu illius certitudo pendeat.*

Præterea, si Scripturæ sacræ veritas ab hominum testimonio penderet, ex eoque comprobaretur, tunc ultima fidei resolutio in Ecclesie auctoritatem fieret. Credimus enim Christum fuisse filium David, quoniam Deus Prophetis et Apostolis revelavit. Quòd si Deum revelasse, ex Ecclesie auctoritate teneremus, jam fides nostra non in Deum tandem, sed in homines revocaretur. Quocirca ratio fidei formalis non divina, sed humana veritas esset.

Postremo, ut Aristoteles docuit 1 lib. Post. cap. 2: *Propter quòd unumquodque tale, et illud magis.* Si igitur Scriptura canonica Ecclesie auctoritate comprobaretur, plus hominibus, quàm Deo crederemus. Constat verò nullam auctoritatem majorem esse divinâ, quâ videlicet sacræ litteræ pollent. Non ergò Scriptura sacra per Ecclesiam confirmabitur, et ab illius approbatione pendebit. His atque aliis argumentis errorem suum hæretici suadè re possunt, persuadere non possunt. Errant enim vehementer, cùm in asserendis Scripturis Ecclesie auctoritatem labefactare conantur. Quâ de re nunc breviter, et ad hæc solum de libris canonicis causam disputabimus, propterea quòd et à peris viris catholicis contrâ hæreticos de Ecclesie auctoritate accuratissimè disputatum est, et hæc nos quoque in universum postea asserere et confirmare debemus.

CAPUT VII.

Docet ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.

Sit igitur, quòd ad præsentem locum attinet, prima propositio: *Judicium de Scripturis per Scripturas ipsas nullo pacto idoneum esse potest.* — Nam, ut de pluribus aliis taceamus, quorum similis omninò causa est, certè libros *Ruth, Esther, Job,* esse canonicos, nullo modo ex ipsis Scripturis comprobabitur. Ergò si res hæc in controversiam veniat, aliundè quàm ex sacris litteris petenda probatio est. Deindè, quoniam hoc idem ampliùs urgere volumus, si in controversiâ sit, an ambo Testamenta novum et vetus Deo auctore sint edita, per nullam alterutrius Testamenti auctoritatem hæc disceptatio componi potest. Quâ enim ratione de toto volumine dubitabitur, eadè quoque de qualibet particulâ voluminis ambigetur. Necesse igitur est, hujus questionis aliquem præter sacras litteras iudicem constituere. Præterea Basilides prophetas nescio quos produxit, Barchabam, Barchob, aliosque id genus, qui reverà prioribus sæculis nunquàm extiterint, ut auctor est Eusebius, lib. 4 Eccles. histor. cap. 8. At hujus-

modi prophetarum libri per Scripturas ipsas refelli non possunt. Diceret namque Basilides, præter quatuor majores, et quatuordecim minores, alios item Prophetas in veteri Testamento fuisse, idque ejusdem Testamenti testimoniis confirmaret. Nec his rationibus alia exempla desunt. Nam quidam hæretici rejecerunt Evangelia, quòd Christus Dominus nec scripserit aliquid, nec scribendum præceperit, ut August. 2 Retract. c. 16, refert. Alii omnes Epistolas Pauli respuerunt, apud Eusebium lib. 5 Histor. Eccles. cap. 27, Iren. lib. 4, cap. 26, et Origen. in Psal. 82, referente eodem Euseb. lib. 9, cap. 28, vide Iren. cap. illo 26, 29. Alii universam Moysi legem, atque adeo omnes Instrumenti veteris scripturas abnegârunt, ut August., cum aliàs sæpè, tum in lib. cont. Faustum, et Euseb. 5 lib. cap. ult., auctores sunt. Nos verò hos libros in universum recipimus. Item, quæ Nicodemî et Bartholomæi nomine ab hæreticis proferuntur, Evangelia contemnimus, Marci Evangelium veneramus. Ac nos quidem harum rerum causam reddimus; illi verò ejus, quod univèrsa tenet, tenuisse semper Ecclesia, rationem reddere nullo pacto queunt. Imò, vivorum judicium auctoritate sublata, nihil illis superest, nisi ut totum sacrorum Bibliorum codicem de medio tollant. Adde, quòd scriptura judex est mortuus, qui nec litigantium utriusque rationes audire, nec sententiam ipse eloqui valet. Accedit, quòd, si in humanâ aliquâ republicâ talis judiciorum esset forma præscripta, ut nulli essent iudices vivi, sed solis exaratis litteris controversia quæcumque de illius reipublice scripturis exorta finiretur, præterquam quòd forma judicandi stultissima esset, nullus etiam esset litigandi finis. Ei enim, qui neget instrumentum, nulla vis inferri queat, si vivi iudices nulli habeantur. Ità Deut. 17, non ad scripturam dissidentes homines referuntur, sed ad vivorum examen judiciumque. Et Malach. 2 cap. *Labia*, inquit, *sacerdotis, custodient scientiam, et legem requirunt de ore ejus*; de ore ejus, ait, non de lege ipsâ. Et Actor. 15, non ad Scripturam appellaverunt Antiocheni, ut intelligerent an verba Pauli divina essent, sed ad Apostolos et seniores, qui erant Hierosolymis. Nec Apostoli et seniores Scripturam judicem, sed semetipsos et Spiritum sanctum posuerunt. *Visum est*, inquit, non Scripturæ, sed *Spiritui sancto, et nobis*. Sanctus quippè Spiritus non habitat in litterâ, sed in spiritu, non in syllabis, sed in cordibus. Quòd si ii qui Paulo adversabantur, Scripturæ in causâ illâ judicium peterent, quæstio hodiè maneret ambigua.

Judicium de Scripturis canonicis ad privatos reipublice christianæ cives non pertinet. — Primò, quia in humanâ republicâ ejusmodi iudicia non permitterentur privatis hominibus, nisi legislatores desipissent. Uterque enim eorum, qui dissidiet habent, hanc sibi iudicandi pari ratione vindicare auctoritatem; sitque nullus esset dissidiorum finis. Privatas ergo cujusque vel revelationes, vel opinioniones velle sequi, idque in quæstione fidei necessariâ, stultum erit. Pro suâ etenim factione quisque desinet, et quæ ipse existimaverit, ea sibi asseret à Deo revelata.

Quid quòd nullus homo privatus certam habet in Ec-

clesiâ auctoritatem, nullus apud reliquos fideles exploratam et solidam veritatem? Ità judicium quodcumque ab ejusdem privato cive profectum infirmum erit : et Scripturarum proindè fides incerto et imbecillo fundamento nitetur. Quid quòd Deuter. 17, quæstiones graves non ad privatos jubentur deferri, sed ad eos, qui habent publicam in Ecclesiâ potestatem? Quid? Nòm Antiocheni privati homines iudicium sibi assumpsere in illâ controversiâ, quòd dubium erat, Pauline verba Dei essent, an non? Minimè verò; sed miserunt ad Apostolos et seniores, qui erant in Hierusalem, Act. 15. Adde hùc, quòd, cum quidam viri doctissimi negârint Epistolam ad Hebræos esse canonicam, alii auctores quoque ipsi non ignobiles Apocalypsim Joannis excluderint, non posset ex cujusque privati hominis sensu ea doctissimorum virorum controversia componi. Vide Origenem homiliâ 7 in Ezech. Gregor. Nazianzenum in Apol. Hieron. in Ezech. cap. 15, et in Jerem. cap. 25, ut intelligas, quàm parùm sit deferendum in hujusmodi rebus privatorum hominum præjudiciis. Sed de his multa posterius. Nunc reliqua persequamur.

Ab Ecclesiâ est determinandum, quisnam liber sit canonicus, et illius auctoritas certa regula est ad libros vel in sacrorum numerum recipiendos, vel etiam ex eo numero rejiciendos. — Hoc tenuit Irenæus, lib. 5 adversus Hæreses, cap. 2, 5 et 4; et August. lib. contrâ Faustum 13, cap. 4; et lib. 28, cap. 2 et 4; et secundo libro de Doctrinâ christianâ, cap. 8; deniquè in libro contrâ Epistolam Manichæi, cap. 4, ubi illa est omnino sermone trita sententia : *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesie moveret auctoritas*.

Hæc eadem definiuntur à concilio Toletano primo, in hæc verba : *Si quis dixerit, vel crediderit alias scripturas esse canonicas, præter eas quas Ecclesia catholica recipit, anathema sit*. Ecclesiæ igitur catholice auctoritas certum argumentum exhibet ad libros sacros vel recipiendos, vel rejiciendos, id quod multis magnisque rationibus comprobatur.

Primùm enim, si hujusmodi res in contentionem veniat, cum nec ex Scripturis ipsis, nec ex privata cujusvis opinione sit censura ferenda, ex aliquo hanc loco petere necesse est. Non est autem, undè commodiùs atque constantius ejusmodi iudicium censuramque petere debeamus, quàm ab Ecclesiâ, quæ est *columna et firmamentum veritatis*, 1 Timot. 30, 15. Ad Ecclesiæ igitur tribunal est hæc quæstio referenda; et ejus decretum lydius lapis erit ad explorandum quis liber canonicus sit.

Item, ut D. Augustinus lib. 33, 6, contrâ Faustum Manichæum, argumentatur, in libris Ethnicorum non aliâ ratione magis veros auctores exploramus, quàm ex communi consensu et testimonio eorum, qui fuerunt antè nos. Undè enim Platonis, Aristotelis, Ciceronis libros novimus, nisi ex eorum, qui nos atate antecesserunt, continuis testimoniis? Si ergò in cæteris omnibus hæc via tutissima et certissima est ad cognoscendum cujusque libri auctorem, cur hæc eadem non erit certa, et explorata viro catholico ad intelligendum hunc librum esse Matthæi, illum non esse Thomæ, hanc Epi-

stolam esse scriptam à Paulo, illam à Paulo scriptam non fuisse? Ecclesie itaque testificatione libri sacri sunt admittendi. Quod videtur Joannes evangelista significasse, cum ait, 24: *Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his: et scimus quia verum est testimonium ejus.* Joannes ergò testimonium perhibet Evangelii, et Ecclesia probat, inquit: *Et scimus, etc.* Alioqui, quorsùm illa numeri tam subita et inopinata mutatio? Apostolos quoque Paulus id manifestè docet in Epistolâ ad Galat. cap. 2. Nam cum accepisset Evangelium per revelationem Jesu Christi, et mansisset cum Petro et Jacobo diebus quindecim, ascendit rursum Hierosolymam secundum revelationem, et contulit cum Apostolis et fidelibus evangelium, quod prædicabat in gentibus; seorsùm autem iis, qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vanum eurreret aut cucurrisset. Quòd si Ecclesie probatio non esset necessaria, certè non fuisset sollicitus Paulus, ut ascenderet ad conferendum evangelium, ne fortè, etc. Atque (ut Augustinus contra Faustum ait lib. 25, 4), si Apostolos Paulus non inveniret in carne Apostolos, cum quibus conferret evangelium, Ecclesia illi omninò non crederet. Et Hieronymum in epist. ad Augustinum, hæc Apostoli verba pertractans: *Ex his, inquit, ostendit, se non habuisse securitatem Evangelii prædicandi, nisi Petri, et qui cum eo erant, fuisset sententiâ roboratum.* Est autem hæc Epist. etiam in tomo operum Augustini secundo, num. 11. Et Tertull. lib. 4, adversus Marcionem: *Propterea, inquit, Paulus Hierosolymam ascendit ad Apostolos consultandos, ne fortè in vacuum cucurrisset. Non enim sufficeret ad fidem singularitatis instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Denique, ut cum auctoribus contulit, et convenit de regulâ fidei, dexteris miscuere. Igitur, si ipse illuminator Lucæ auctoritatem antecessorum et fidei et prædicationis suæ optavit, quanto magis eam Evangelio Lucæ exposuimus, quæ Evangelio magistri ejus fuit necessaria?* Hactenus ille.

Idem quoque habetur Act. 15. Cum enim apud Antiochiam dubitaretur, an Paulus et Barnabas verè sentirent et docerent de cessatione legalium, statuerunt fideles, ut ascenderent Paulus, et Barnabas, et quidam alii ad Apostolos et presbyteros in Hierusalem. Non ergò unusquisque per se cognoscit, an doctrina ex Deo sit, necne, aut ipsa statim doctrina cuius sese esse divinam manifestat; sed Ecclesie opus est approbatione. Quod Lutherani tandem in comitiis Augustanis confessi sunt, habere scilicet Ecclesiam auctoritatem ad discernendum verba Dei à verbis hominum. Atque Lutherus, in libro de Captivitate babilonica, ubi de ordinis Sacramento agit, constituit quidem, Ecclesiam habere potestatem discernendi verbum Dei à verbis hominum, sed non proinde tamen judicem esse verbi Dei. Quemadmodum Augustinus ait, quòd veritate ipsâ sic capitur anima, ut per eam de omnibus certissimè judicare possit, sed veritatem judicare non possit, dicere autem cogatur infallibili certitudine, hanc esse veritatem judicata magis, quam judicans; ità et in Ecclesia talis, inquit, est sensus, illustrante spiritu, in judicandis et approbandis doctrinis, quem demonstrare

non potest, et tamen certissimum habet. Sicut enim apud philosophos de communibus conceptionibus nemo judicat, sed omnes per eas judicantur: ità apud nos de sensu spiritus, qui judicat omnes, et à nemine judicatur. Sed nos hoc sanè loco de verbis certare nolumus.

Tantum definimus, id quod jam Lutherani vel invitè concedunt, ex Ecclesie auctoritate certum argumentum sumi vel ad libros sacros admittendos, vel ad eos repellendos, qui sacri non sunt.

At verò non parva quæstio se offert, an nomine Ecclesie significemus hoc loco Ecclesiam quæ fuit tempore Apostolorum; an fidelium congregationem, qui modò sunt; an potius universam collectionem Christianorum à baptismo Christi per Apostolos et ceteros successores eorum usquè ad hæc tempora propagatam. Durandus enim, in 3 Sentent. distinct. 24, quæst. 1; et Gerson. de Vitâ spirituali animæ, lect. 2, coroll. 7, hujusmodi auctoritatem sacros libros approbandi, vel etiam non sacros reprobandi, ad Ecclesiam referunt fidelium, qui cum Apostolis extiterunt. At Joannes Driedonius lib. 1 de ecclesiasticis Scripturis dogmat., cap. 1; et Thomas Waldensis, lib. 2 de doctrinal. fid. antiqua, cap. 19 et 20, hanc auctoritatem existimant referendam ad seriem Patrum omnium, et fidelium ab Apostolis succedentium; quæ eadem profectò videtur fuisse sententiâ Irenæi lib. 3, cap. 3, et lib. 4, cap. 63, adversus hæreses: et Tertulliani, lib. 4 adversus Marcionem, et Augustini, lib. 33 contra Faustum Manichæum, et in lib. 2, cap. 6, contra Julianum Pelagianum, et lib. 2 de Doctrinâ Christi, cap. 8; et Epist. 63. Sed et alii tamen hanc auctoritatem hujus etiam temporis Ecclesie tribuunt; quæ videlicet eadem est cum antiquâ, habetque eundem regulatis Spiritum assistentem.

Ego verò primùm sentio, ad Apostolos pertinuisse libros sacros probare, non sacros rejicere. Nec enim alios libros canonicos habemus sive veteris, sive novi Testamenti, quàm quos Apostoli probaverunt, atque Ecclesie tradiderunt.

Existimo deinde, hujusmodi traditionem apostolicam non aliâ ratione meliùs innotescere, quàm per Patres et doctores Ecclesie, post Apostolos succedentes; quemadmodum non alia via certior atque expeditior est ad Christi et Apostolorum reliquas traditiones cognoscendas: quod suo postea loco demonstrabimus. Atque horum quidem neutrum opus est exquisitis rationibus confirmare: tantùm satis est admonere.

Illud verò demonstrandum est, Ecclesiam fidelium nunc viventium non quidem scribere canonicum librum posse, sed definire, an liber, de quo disputatio est, canonicus sit, an non, quia definitio dubiorum, quæ circa fidem modò exoriuntur, ad presentem Ecclesiam pertinet. Oportet enim judicium vivum in Ecclesia esse, qui fidei controversias decidere possit: siquidem Deus in necessariis Ecclesie suæ non deficit. At librum esse canonicum, necne, fidem maximè tangit. Ad Ecclesiam igitur hujus temporis hujus rei judicium pertinebit. Nam si errores, qui sanæ doctrinæ adversantur, Ecclesia, quæ nunc est, condemnare ne-

quit, profectò, iudicibus de medio sublatis, hujus seculi hæretici impunè vivere, atque adeò regnare possunt.

Rursùm, tempore Hieronymi dubitare catholico licuit, an Apocalypsis Joannis sacra et canonica esset. Nunc autem, ut suo loco ostendemus, id non licet in dubium vertere. Ergò post tempora Hieronymi Ecclesia auctoritatem habuit illam quæstionem profligandi.

Quamobrem, cum nostro tempore quidam in dubium vocent, an *Baruch* et *Machabæorum* libri, ac cæteri, de quibus quæstio in manibus est, canonici sint, necne; hanc certè ambiguitatem præsentis Ecclesiæ iudicium explanare poterit.

Præterea, Ecclesia, quæ nunc est, in fide errare non potest. Ergò, si crederetur aliquem librum esse canonicum, ex ejus testimonio idoneum firmumque sumetur à theologis argumentum. Nam et Ecclesia præsens docere eos, qui fidem susceperint, suo jure potest, quæcumque fidei sunt, et sacros libros, quos per traditionem veterum accepit, posteris suis ipsa tradere. Qui quidem posterì fidem proximè habeant Ecclesiæ præsentis necesse est; ut præsentis credidimus proximè antecedentibus, et illi superioribus, serie quædam et ordine usque ad Apostolos, quibus fideles tunc vivi proximius crediderunt.

Sicut enim in disciplinis duo principiorum genera cernimus, unum remotum, alterum proximum, hoc postremum, illud primum, nec conclusiones ad prima initia, nisi per postrema, referuntur; sic nec fides succedentium ad eos, qui nos ætate antecesserunt, nisi per nos referri potest, donec ad Apostolos, et inde ad Christum pervenitur, ubi tanquam in primo fundamento catholica fides consistit. Quemadmodum etiam utraque disciplinarum principia firma sunt, utraque item conclusiones certò probant, licet altera mediata, altera immediata sint; ità et Ecclesia, quæ nunc est, certum argumentum dogmatis christiani exhibet, quamvis ipsius demum fides ad Christi et Apostolorum sit doctrinam referenda.

Quà de re videtur mihi falsus Thomas Waldensis. Etenim, ut paulò antè indicavimus, aliud est quærere, quid Ecclesia præsens definire possit, et quousque habeat controversias decernendi auctoritatem; aliud verò investigare, quåniam vià et ratione ad rectam et firmam harum rerum definitionem valeat pervenire. Ac nos quidem ingenue fatemur, non esse nunc novas revelationes expectandas, sive à summo Pontifice, sive à Concilio, sive etiam ab Ecclesiâ totâ; sed inquirenda potius majorum documenta, ac sanctorum scripta. Apostolicas rursùm traditiones, sacras etiam literas consulendas, atque per hujusmodi conquista media quæstionem de fide propositam decernendam. Nam et Apostoli et seniores congregati in concilio Hierosolymitanum, magnâ factâ conquisitione, tum ex rebus antè actis, tum ex scripturis Prophetarum, sententiam de re propositâ atque in quæstionem vocatâ tulerunt.

Fallitur et in aliâ re, nisi fallor ego, Thomas Waldensis, cum asserit testimonium laicorum fidelium etiam huc pertinere; sed ideò ad eos non esse opus ecurrere, quia nescierunt, inquit, fidem suam con-

gruis vocabulis, atque ab omni intricacione liberis successorum consignare memoriis. Nam quæ ad fidem spectant, sunt in duplici differentiâ. Altera, quæ omnes fideles explicitè credunt, ut Filium Dei humanam naturam suscepisse; altera verò sunt, quæ videlicet soli majores credere tenentur explicitè, populus autem implicitè in majorum fide, ut Patrem et Filium esse unum principium Spiritûs sancti. A populo igitur rudi in rebus fidei, quæ sub priori genere continentur, jure forsitan testimonium postulaveris, quòd earum rerum fides æquè ad majores ac minores pertinet. At in his quæ ad alterum genus spectant, si qua quæstio exoritur, ineptissimum erit, ut imperitum vulgus, delirus senex, garrula anus, sutor indoctus consulatur; idque maximè, si non ad Ecclesiam præsentem, sed ad eam, quæ superiorum fuit temporum, hujusmodi quæstiones sint referendæ. Quod fieri oportere, Thomas ipse Waldensis asseruit. Cum igitur fides de numero canonicorum librorum explicita non popularium sit, sed majorum, ad quos utique spectat, quinam sint sacri libri cognoscere, fateamur necesse est, in hujusmodi quæstione, quam modò versamus, testimonium à plebe non esse requirendum, sed à doctoribus Ecclesiæ, quibus et plebs rudis debet credere, ad quosque similium rerum iudicium pertinere, ut justum, ità quoque certum est. Quo fit, ut si omnes sancti et doctores Ecclesiæ asseruerint aliquem librum esse canonicum, id pro certo habendum sit, perinde ac si tota Ecclesia asseruisset. Quod uberius alio loco explicandum est. De tertiâ igitur propositione satis est dictum.

Ad concilium universale præcipue pertinet definire, quis liber sit canonicus.—Quam quidem propositionem æquo animo pateret ab hæreticis non admitti. Sed illud tamen doleo vehementer quòd eam nonnulli fideles inficiantur, in quibus Thomas Waldensis esse videtur, lib. 2 doctrinalis fidei antiq. cap. 19.

Probatu'r tamen illa manifestè, quia proponere fidelibus ea quæ sunt divinitus revelata, ad Ecclesiæ pastores maximè spectat, tum quia tota Ecclesia hujusmodi revelata proponere et docere non valet; tum quoniam, ut posset, non deceret tamen, ut tota Ecclesia docendi officium assumeret; tum quia pasce're oves in scientiâ et doctrinâ, proprium munus pastorum est, ut Jeremiæ 3 dicitur, tum quoniam aliquandò inter ipsos catholicos concertatio est, an hic aut ille liber canonicus sit. Ad dirimendam igitur hujusmodi disceptationem, oportet in Ecclesiâ iudices esse, quorum sententias fideles debeant sequi. Iudices autem in doctrinâ fidei non alios convenientius accipimus, atque episcopos et doctores, quibus fidelium instructio mandata est, quosque si de medio tollas, Ecclesiæ universalis iudicia protinus auferis, cum tota ipsa Ecclesia, hoc est, fideles omnes, convenire ad iudicandum de propositâ quæstione nec debeant, nec verò possint.

Præterea Concilium est certa regula in his, quæ fidei sunt, ut posterius ostendemus. Cum igitur hæc quæstio de libris sacris atque canonicis ad fidem attineat, Concilii testimonio abundè poterit definiri. Id quod Antiochenos intellexisse constat. Non enim quæstionem de

legalibus ad fidelium plebem, sed ad Apostolorum et seniorum synodum retulere. Nec post Concilii sententiam ullus relictus est dubitandi locus, Actorum 15.

Ad summum Pontificem pertinere definire, quinam liber sit canonicus. Primò, quia majores Ecclesie cause ad summum Pontificem referende sunt, ut Innocentius prohibet de baptismo cap. *Majores*, nosque idem etiam sumus demonstrari. At hæc de libris canonicis causa maxima est: ad summum itaque Pontificem est referenda. Deindè quia contingit esse dissidium inter Patres in concilio congregatos. Quòd si non esset iudex in Ecclesia, qui hanc contentionem litemque dirimeret, certè non esset Ecclesie à Deo provisum in rebus necessariis. •

Præterea, quia summus Pontifex, quoties de fide pronuntiat, errare nequit: quod suo postea loco etiam commonstrandum est. Ipsius ergo Pontificis testimonio tanquam certo iudice probare poterimus, quis liber sit canonicus, quis contrà non sit.

Postremò id ostenditur argumento Nicolai Papæ, cap. *Si Romanorum*, 19 dis. Nam quod verè sedes Apostolica probavit, hodiè tenetur acceptum, et quòd illa repulit, hæcenus inefficax prorsùs habetur. Ità opuscula doctorum, quæ approbavit, Ecclesia probat; quæ contrà reprobat, Ecclesia reprobat. Summorum ergò Pontificum de hisce rebus testimonium, ipso etiam perpetuo rerum experimento, firmum ac certum habere compellitur. Nam et evangelium, quod Paulus prædicabat in gentibus, ut antè ex Tertulliano, Hieronymo, et Augustino monstravit, non fuisset ab Ecclesia receptum, nisi Petri auctoritate fuisset roboratum; et, ut idem Hieron. in lib. de Viris illustribus. in Marc., ex Clemente in *6° tractatu*; scribit, Marci Evangelium, cùm Petrus audisset, probavit, et Ecclesie legendum suà auctoritate edidit. Idem verò Eusebius, libro 2 Ecclesiasticæ Historiæ, cap. 15, non solum Clementis, sed et Papæ testimonio confirmat. Constat autem, qui Petro succedit, hunc eandem potestatem habere in illis sanè, quæ sunt Ecclesie necessaria. Ad summum ergò Pontificem huiusmodi de libris canonicis iudicium pertinet. Nam et si qua similis questio in veteri lege exoriretur, ad Pontificem ejus definitivè pertineret, ut Deut. 17 legitur (1).

Hactenus quantà fieri potuit brevitate à nobis ea dicta sunt, quæ præsentì loco satis erant, ut pius lector intelligeret, quibus auctoribus, in libris canonicis constituendis, fidem habere oporteret. Nam si quæ horum majori vi et argumentis indigent, ut in universum probentur omnibus, ea suis postea locis confirmabuntur. Nunc verò illud agendum esse puto, ut argumentationes hostium verè religionis, quam brevissimè etiam possumus, refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi confutantur argumenta capituli sexti.

Ad primum igitur argumentum sic respondeo. Si Christus ab homine testimonium non accipit, ubinam illud est Joan. 1, 6: *Fuit homo missus à Deo, ut testimo-*

(1) De his quid opinandum, infra, lib. 6, cum auctorè, dicemus; seu potius remittimus ad tractatum de *Ecclesia*, in quo de summi Pontificis auctoritate questiones nobis occurrent evolvendæ.

P. S.

nium perhiberet de lumine? Ubi rursùs illud 15, 27: *Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis?* Ubi deniquè illud Actor. 18 (ne omnia repetamus): *Eritis mihi testes in Hierusalem?* etc. Sensus igitur est: Ego hominis testimonium non ego quidem, sed affero tamen testimonium Joannis propter vos. Ideòque subiungit: *Sed hæc dico, ut vos salvi sitis.* Quòd autem ipse humanum testimonium non querat, quòd videlicet ipse minimè egere credendus est, probat subiungens: *Ego habeo testimonium majus Joanne*, etc. Et reverè convenit, ut, qui divinum testimonium habet, ipse quidem propter se non accipiat ab homine testimonium, sed oblatum tamen propter aliorum utilitatem non repudiet. In eundem quoque sensum deindè subinfert: *Claritatem ab hominibus non accipio*, cùm tamen Petrus dictus sit, Joan. ult. 19, suà morte Deum glorificasse. Ac de primo quidem argumento satis.

Ad secundum verò facilè responderet, Apostolum ibi non cum imperitis, sed cum doctis habere sermonem. Ait enim: *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.* Sapientibus ergò Ecclesie magistris unctio interior sufficit ad ea, quæ fidei adversantur, refutanda; at ignorantibus opus est etiam externà doctrinà, eorum maximè, quos Deus constituit in Ecclesia pastores et doctores. Intelligendum est etiam, doctrinam fidei, singulis hominibus necessariam, unicuique per se fortè innotescere, si spiritum manentem in se habet. At verò, quæ sunt in fide non singulis quidem necessaria, sed ad Ecclesie communem utilitatem pertinentia, non ea statim à bonis viris cognoscuntur, quamlibet spiritum Dei et unctionem habentibus. Si enim simplici mulierculæ proponatur, an accidentia in Sacramento altaris sine subjecto sint, quamvis sancta sit et justa, non est opus eà de re ab unctione doceatur. Sed si illud ab eà inquiras, nùm Christus pro peccatis nostris sanguinem fuderit, id profectò ab unctione docebitur, quoniam præstanti quod in se est, Deus fidem ad salutem necessariam non negat. Porrò autem, cùm questio hæc de numero librorum canonicorum non spectet ad singulos, sed ad doctos in Ecclesia viros referenda sit, fit consequens, ut ad cognoscendum, an hic liber, an ille sit canonicus, non sit satis unctionem habere. Non enim unctio quemcumque simpliciter docet de omnibus, sed quemque de his, quæ sunt ei propria et necessaria. Atque hæc satis abundè erant, ut secundu argumentum eluderetur (1). Sed, ut iis morem geramus, qui aliud præterea quicquam in illius testimonii explicatione desiderant, tertia adhuc responsio adicienda est. Non, si quidam in Ecclesia primitivà tantos habere et in virtute et in doctrinà

(1) In hæc responsione et sequentibus, unctioni Spiritus sancti nimis tribuit Canus ad intelligentiam seu Scripturæ sacræ interpretationem. — Quippè Spiritus divinus, in mente viri pii docti, vel non ita eruditii, unctione suà mirisque illustrationibus agere potest; sed id peculiari fiet providentià; neque unquam indè lex aut regula legitima interpretationis vel distinctionis librorum sacrorum pro quocumque hominum genere erit traducenda. Auctoritas Ecclesie, traditionis, hæc est regula certæ interpretationis admittenda, semper et pro omnibus, ut infra fusius dicitur. P. S.

progressus, ut nullo doctore externo indigerent, quippe qui Spiritu docente nôssent omnia, idcirco gratiam illam Spiritûs sancti nos et ad omnes, et ad hoc etiam tempus referemus. Alioqui, si quis aut linguarum donum, aut alia multa, quæ Spiritus à principio fidelibus impertiebatur, modò non habeat, non se arbitretur Spiritum accepisse, nec unctum sese existimet, nisi cum Antonio, monacho ægyptio, sine ullâ scientiâ litterarum, divinas Scripturas intellexerit. Vid. Aug. in proœmio lib. de Doc. christian. Quòd si etiâmnunc unctio docet sine externo doctore de omnibus, non doceant parentes parvulos suos doctrinam Christi, sed ne ad ipsum quidem Evangelium audiendum adde discendum eat populus in Ecclesias; quin etiam codices nullos legat, nec legentem explicantemque hominem audiat, expectet verò rari se usquè ad tertium cœlum, et ibi omnia christianæ doctrinæ mysteria percipere! « Caveamus, Augustinus ait, tales tentationes superbissimas, magisque cogitemus et ipsum Apostolum Paulum, licet divini et voce et spiritu instructum, ad hominem tamen miserum esse, ut ab eo disceret, quid se oporteret facere; » Actor. 9. *Et Cornelium cogitemus, quamvis et exauditas orationes ejus, elemosinasque respectus ei Angelus nuntiavit, Petro tamen traditum imbuendum, à quo, quid credendum, quid sperandum, quid diligendum audiret, Act. 10. Ac de 2 argumento hæc tenent.*

Tertium verò eludi primùm poterat eo rerum discrimine repetito, quod in superioris argumenti confutatione posuimus. Concedimus enim liberaliter, doctrinam cuique in suâ vitâ et statu necessariam, illi fore perspectam et cognitam, qui fecerit voluntatem Dei: sicut enim gustus benè affectus differentias saporum facillè discernit, sic animi optima affectio facit, ut homo doctrinam Dei ad salutem necessariam discernat ab errore contrario, qui ex Deo non est; quæ verò Ecclesiæ sunt communia, hæc ad iudicium et fidem spectant singulorum, ea non à quovis discerni et judicari possunt, quantumquæ is Dei faciat voluntatem. Hujusmodi autem sunt, quæ versantur in hæc controversiâ de librorum divinorum numero. Nec illarum etiam rerum iudicium adeò perspicuum est cuivis, ut statim ac sine doctore in promptu sit. Erant enim quidam verbum Pauli cum aviditate suscipientes, et quotidie tamen scrutabantur Scripturas, si hæc ita se haberent (Actor. 17); et cum quidam docuissent, sine circumcissione neminem posse salvari, non protinûs cullebat exploratum fuit, num ea vox ac doctrina ex Deo esset, an non; sed relata est potius ad Apostolos et seniores questio, et, adhibito concilio, magnaque prius factâ disquisitione, finita, Act. 15. Quòd si, quæ in hujus argumenti refutatione dicta sunt, cuipiam adhuc non esse illa satis videatur, habeat et hoc responsum, Christum non dixisse quidem, qui fecerit voluntatem Dei, hunc per se et sine magistro verum omnem Prophetarum, Evangelistarum, Apostolorumque doctrinam posse à falsâ discernere, aut oves sine doctore externo vocem Christi intromiscere, contrarianque alieni refutare; sed id docuit, cum adest fidei magister idoneus, qui rem erendam aptis loco et tempore, solido pondere ac certâ auctoritate propo-

nat, tunc auditorem, si bonus est, Dei doctrinam accepturum, sin malus repudiaturum. De se quippe Christus suâque doctrinâ peculiariter loquebatur: quem quoniam Pater significaverat Deus, ducem ac præceptorem mundo dederat, omnique testimoniorum genere comprobârat, et tot tantisque argumentis Evangelium annuntianti, ei vitæ, doctrinæ, miraculorum gloriâ præstanti, et humanâ atque adeò divinâ auctoritate polenti, fidem non habere nemo sine peccato poterat. Abeat nunc Lutherus, et quasi Ecclesiæ fidem validissimis arietibus concusserit, vanissimâ exultatione bacchetur; nos verò intelligamus potius illum, quem diximus, esse verborum Christi sensum, cum ex aliis Evangelistæ testimoniis, tum verò præcipuè ex ipso eodem, quod ex cap. 10 Lutherus adversus nos citat. *Opera*, inquit Dominus, *quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me; sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis; et statim: Oves meæ vocem meam audiunt.* Nam certè si non audirent, ex oves Christi non essent, ut quæ ad vocem proprii pastoris tam exploratam et certam, clausis auribus obsunderescerent. Quæ ex re patet, quàm ineptè à Luthero illa Domini testimonia in hæc causâ, de quâ nunc disserimus, referantur. De 3 igitur argumento tantùm.

Quartò prusquam respondeo, operæ pretium mihi facturus videor, si strictim quædam attingero, quò facilius non hoc solum argumentum diluatur, verum etiam ea, quæ deinceps disserenda sunt, explicari queant.

Primùm ergò id statuo, juxta communem legem, aliqua exteriora et humana incitamenta necessaria esse, quibus ad Evangelii fidem inducamur. *Quomodò enim credent ei, quem non audierunt? Quomodò autem audient sine predicante?* Ad Rom. 10, 14. Item Joan. 15, 22 et seq.: *Si non venissem et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent; et, si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo.* Non igitur solum necessarium est, ut credituro ea, quæ sunt fidei, simpliciter ab homine proponantur, quasi prima principia discipulo; verum etiam opus est exteriorem aliquam persuasionem, et humanum incitamentum adhiberi: quomodò principia geometriæ nonnulla à magistro explicantur, et suadentur. Hinc illud est, quod cum dixisset Moyses Domino, Exod. 4, 1: *Non credent mihi, Dominus ei dedit potestatem signa faciendi; hinc rursùm illud Marc. ult. 20: Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.* Hæc illa pertinent Joan. 1, 7: *Nic venit in testimonium, etc., ut omnes crederent per illum.* Et Sergius Paulus, vir prudens, cum videret factum, creditit, admirans super doctrinâ Domini, Actor. 13. Et Centurio, videns quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: *Verè filius Dei erat iste,* Lucæ 25. Et Joan. 4, 53: *Cognovit pater, quia illa hora esset, in quâ dixit ei Jesus: Filius tuus vivit, et credidit ipse, et domus ejus tota.* Et paulò autè: *Ex civitate autem illâ multi crediderunt in eum Sanaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcumque feci:* Et Joan. 40, 41: *Multi venerunt ad Jesum, et dicebant, quia Joannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem*

quæcumque dixit Joannes de hoc, vera erant. Et Joan. 20: *Intravit ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum: et vidit, et credidit. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere.* Philippus, Actor. 8, denique et Petrus, Actor. 10, non utcumque fidem eunucho Cornelioque proposuere, sed et causas etiam adhibuerunt, etc.

Deinde, id quoque statuendum est, auctoritatem humanam et incitamenta omnia illa prædicta, sive alia quæcumque adhibita ab eo, qui proponit fidem, non esse sufficientes causas ad credendum, ut credere teneamur, sed præterea opus esse interiori causâ efficiente, id est, Dei speciali auxilio moventis ad credendum. Docet id divus Thomas ad Rom. 10, Lection. 2, ac divus Augustinus, lib. 8 *Retract.* cap. 21, et aliâ sæpè. Quin sacræ litteræ id quoque docent. *Quàm speciosi, inquit ad Rom. 10, 15, pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! sed non omnes obedunt Evangelio. Isaïas enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est?* Item Joan. 6, 45 et seq.: *Nolite murmurare invicem; nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. Et scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audit à Patre, et didicit, venit ad me. Et infertis, quibusdam discipulis dicentibus: Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? Propterea (inquit Dominus) dixi vobis, quòd nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.* Et alio loco Joan. 12, 37: *Cum autem tanta signa fecisset coràm eis, non credebant in eum, ut sermo Isaïæ impleretur: Domine, quis credidit auditui nostro? Et brachium Domini cui revelatum est?* etc. Externæ igitur omnes et humanæ persuasio- nes non sunt satis ad credendum, quantumcumque ab hominibus competenter ea, quæ sunt fidei, proponantur; sed necessaria est insuper causa interior, hoc est, divinum quoddam lumen incitans ad credendum, et oculi quidam interni Dei beneficio ad videndum dati. *Viderant, inquit Moyses, Deut. 29, 3, oculi tui signa illa, portentaque ingentia: et non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, et aures ad audiendum, nec oculos ad videndum.* Hoc quoque suâ voce dilucidè confirmavit Christus Petro inquitens, Matth. 16, 17: *Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est.* Certè Petrus audierat Joannis Baptistæ testimonium, Joan. 1, 34, quo apertâ voce clamaverat Christum esse filium Dei; multa insuper Christi miracula viderat: et tamen ost hæc omnia non aut testimonio, aut auctoritati Joannis, non miraculis visis, fidei confessionem Christus assignat, sed divinæ revelationi. Et ad Thessalonicenses 2, 13: *Gratias agimus Deo, quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus fidei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed, sicut est verè, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis.*

Sunt et alia pleraque sacramentum litterarum testimonio in hujus rei confirmationem, ut ad Corinth. 12, 3: *Nemo potest dicere: Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto, et cætera quæ sequuntur.* Et rursum inter Spiritûs charismata Paulus 1 ad Cor. 13, enumerat fidem; et alibi 2 ad Cor. 3, 5: *Non sumus sufficientes, etc.* Et apud

Lucam Actor. 16, 14, quædam mulier colens Deum audivit Paulum, *cujus Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur à Paulo.* Et illud Isa. 50, 4: *Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum; Dominus Deus aperuit mihi aurem.* Dies me deficiet, si omnî velim commemorare, quibus secundum hoc fundamentum stabiliatur.

Cui et tertium subjiciendum est, rationem formalem nostræ fidei non esse Ecclesiæ auctoritatem, hoc est fidei ultimam resolutionem non fieri in Ecclesiæ testimonium. Ipsæ scholasticæ res formas dicendi scholasticas rapiunt, et quæ vocabula scholarum consuetudo diuturna trivit, ea Latini nobis condonare debent. Nec enim tam sermonis ornatum, quàm disputationis lucem sequimur. Sed ad rem. Eorum hic errorem dissimulare non possum (1) qui asserunt, fidem nostram eò, tanquàm in ultimam credendi causam, reducendam esse, ut credamus, Ecclesiam esse veracem, cui prius (inquiunt) assentimur per fidem acquisitam, quàm per infusam. Quòd si verum esset, prima ratio formalis infusæ fidei non esset veritas increata, sed creata. Quare fides nostra non initeretur tanquàm suo fundamento divinæ veritati, sed humanæ. Deinde, cum assensus conclusio non sit certior principiorum assensu, ut Aristoteles, 1 Post. lib. demonstrat, si fides infusa fide acquisitâ niteretur, tum Deum esse trinum, cui assentimur per infusam fidem, non esset nobis aut infirmius, aut certius quàm Ecclesiam esse veracem, cui juxta horum sensum assentimur per fidem acquisitam, et per humanarum causarum incitamenta.

Præterea, nunquàm hominem quemvis ita per fidem acquisitam existimamus esse veracem, quam formidemus, eum posse vel falli, vel fallere. Quapropter, si assensus catholicæ fidei ex acquisitâ fide penderet, firmus omninò esse non posset.

Ad hæc, si omnes hi, qui me docuerunt, imò adeò angeli cælorum mihi astruerent oppositum ejus quod fide teneo, non ex eo fides mea labefactaretur, juxta Pauli apostoli præscriptum illud ad Galat. 1, 8: *Licet nos, aut Angelus de cælo, evangelizet vobis, etc.* Nostræ igitur fidei assensio humanis causis et incitamentis non ininitur, quæ scilicet fides acquisita sectatur. Quare ne mens nostra vacillet, aliûs petenda, quàm ab hominibus vel ratione, vel auctoritate Scripturæ divinæ, auctoritas est.

Præterea, Apostoliet Prophetæ resolvebant ultimò fidem suam in divinam et auctoritatem et veritatem. Ergo nos in humanâ Ecclesiæ auctoritatem fidem nostram non resolvimus. Eadem enim fides est, idemque proinde habet objectum, rationemque formalem.

Confirmat autem hoc vel maximè, quòd ea, quæ per accidens contingunt objecto alieujus habitûs, non variant illius objecti formalem rationem; sed articulos credendos proponi per hos, aut illos homines, per accidens omninò contingit. Cum ergò Prophetæ et Apostoli assentirentur articulis fidei, quia Deus revelavit,

(1) Vide Scot. 3 d. 23, quæst. unic., et Durand., d. 24, quæst. 1, et d. 25, quæst. 3, et Gabr., d. 23, quæst. 2, art. 1 et 2, qui videntur esse in hoc errore,

eandem quoque nos credendi rationem habebimus. Nisi fortè fides nostra non est virtus theologica, cujus videlicet prima et formalis ratio, si his credimus, non divina, sed humana veritas est.

Nec desunt sacrarum testimonium litterarum in hujus rei confirmationem, ut illud Exod. 14. 31 : *Crediderunt Domino et Moysi, servo ejus*. Non dixit, Moysi et Domino, sed, Domino et Moysi. Item Joan. 12, 45 : *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*, et cætera quæ sequuntur : et ad Thessalon. 2, 13 : *Gratias agimus Deo, quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus fidei, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed, sicut est verè, verbum Dei*.

His verò tribus certis stabilibusque sententiis illa etiam conjuncta est, ultimam fidei nostræ resolutionem fieri in causam interiorem efficientem, hoc est, in Deum moventem ad credendum. Verbi gratiâ, huic articulo, Deus est trinus, et huic, Ecclesia non potest errare, et cæteris universis doctrinæ christianæ principiis assentiri per infusam fidem, non quòd Joannes dixerit, aut quisvis alius homo, sed quòd Deus revelaverit; huic autem Deus revelavit, immediatè eredo, à Deo motus per instinctum specialem. Itaque ex parte objecti ratio formalis movens est divina veritas revelans; sed illa tamen non sufficit ad movendum, nisi adsit causa interior, hoc est, Deus etiam movens pre gratuito specialemque concursum, divus Thomas, 2, 2, qu. 2, art. 9 ad 5, August. 2 Confess., cap. 3. Et licet fundamentum in hoc secundo jam jacto firmiter hæreat, subsistit tamen eo etiam testimonio, quod in argumento refertur. Ilunc enim sensum habet, quod Joannes Apostolus dicit : *Si testimonium hominum accepimus, testimonium Dei majus est*. Atqui, undè credimus, Apostole, id esse Dei testimonium? *Qui credit*, inquit, *in filium Dei, habet testimonium Dei in se*. Quòd si rem hanc à capite accessere, et undè omnia manant, videre volumus; illud tamen intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad theologice disciplinam se habere ut habitus intellectus se habet ad humanas scientias, et facultates. Quemadmodum itaque intellectus noster in discursu disciplinarum naturalium, primò cum principiis congregitur, deindè ad reliqua cognoscenda proficiscitur, quæ videlicet à principiis positus derivantur; sic in cognitione supernaturalium rerum, quædam sunt principia supernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera investiganda procedit. *Accedentem* (inquit ad Hebr. 11, 6,) *ad Deum, oportet credere quia est, et quòd inquirentibus se remunerator sit*; et iterùm ad Hebr. 5, 12 : *Cum deberetis magistri esse propter tempus, rursus indigetis ut doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei, et statim docet quænam sint ejusmodi elementa, inquit, ibid., 6, 1 : Intermittebant inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feruntur, non rursus jacientes fundamentum penitentiae, fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, resurrectionis mortuorum et judicii æterni*. Quibus rebus expositis, facilè (ut opinor) intelligi potest, vera esse, quæ paulò antè sunt dicta, hoc est, oportere humana quædam et exteriora adminicula intervenire ad credendum; nec tamen ea esse idonea per se, nec

fidei nostræ resolutionem in ejusmodi fieri, sed in interiorem causam divinam, quæ excitet, et moveat, ut credamus. A assensum siquidem principiorum geometricæ et varihmeticæ, multa veniunt, quasi præambula et antecedentia, ut cognitio sensitiva, explicatio, et suasio præceptoris, qui eadem principia non utcumque proponit, sed explicata etiam, vel per exempla sensibus manifesta, vel per effecta notissima. At ratio assentiendi formalis non est quicquam illorum, sed sunt illæ quasi determinationes, et veluti conditiones, sine quibus ejusmodi principia à discipulo non intelligerentur. Ratio autem formalis lumen naturale est inexistentis, quod videlicet evidens ille assensus efficitur, ut et lumen hoc exterius ratio formalis est, quæ colores efficit evidentes. In hunc ergò modum, proponere credenda, suadere, miracula facere, determinant quidem intellectum, ut credat, quasi conditiones, sine quibus vivunt quàm intellectus determinatur; at ratio formalis assentiendi lumen fidei est, quod Deus infundit credenti.

Jam si hæc quæ diximus, sacris litteris accommodaveris, invenies profectò, ea esse usquè ad eò consentanea, ut obtinere à quovis adversario debeamus. Huc enim pertinet illud Joannis 4 : *Jam non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim audivimus, et scimus quia hic est verè Salvator mundi*; ut alia prætereamus, quæ retrò sunt nobis commemorata. Nam quarto argumento refellendo satis superque dictum est; undè tamen tria postrema argumenta facilè diluantur, quamvis enim, respectu unius aut alterius hominis sacras videlicet litteras rejicientis, prior sit Ecclesiæ auctoritas, quoniam jure probamus illi hanc esse Epistolam Pauli, illam Jacobi, per Ecclesiæ auctoritatem; non tamen indè colligitur, quòd absolute Ecclesiæ auctoritas sit ratio credendi formalis : quomodò si neganti principia philosophiæ naturalis ex effectis notissimis nitamur ea suadere, non quærimus causam, à quâ principia philosophiæ pendant, sed argumentum aliquod vel indicium certum ejus rei, quæ in controversiam venit. Ac ferè in omnibus disciplinis contingit, ut adversus ignorantem causam utamur effectus; et adversus negantem effectum utamur causâ propter utriusque mutam connexionem. Atque id quidem copiosè variis multarum disciplinarum exemplis monstrare possem, sed, quæ perspicua sunt, longa esse non debent. Adhibebimus ergò exemplum unicum generis ejus, quod et facilè intellectu sit, et positum in unâ re transferri per multas possit. Terram interjici inter solem et lunam, ex lunæ defectu, suadet astrologus, nec asserit tamen genus argumentationis ineptum. Præclarè enim est hoc usurpatum à doctissimis, quorum auctoritate non uter, si mihi apud aliquot agrestes habenda esset oratio. Cùm verò ad eos scribam, quibus hæc inaudita non sunt, cur ergò similem, me, si quid in his studiis operæ posuerim, perdidisse? Usurpatum est igitur ab eruditissimis viris quoddam argumentandi genus, quod à posteriori juniores vocant, Aristoteles, juxta veterem interpretum demonstrationem, quia est, nos ab effectis vocamus. Quæ quoniam suis sæpè causis notiora sunt, ad eas commonstrandas identidem inferuntur; nec illicò tamen effecta hæc causa-

rum suarum formales rationes erunt. Non enim, ut in eodem versemur, si terram interjici ex lunæ defectu suademus, idcirco defectus ipse ratio est interjectionis formalis; quin è contrario, si rerum natura spectetur, ipsa terræ interjectio ratio est formalis, cur luna defectum patiatur. Quod igitur in cæteris artibus, idem quoque in theologiâ contingit, ut rerum ordo interdum humani ingenii causâ permutetur: itâ fit, ut contrâ negantes novum Testamentum aptissime argumentemur ex veteri, atque è diverso contrâ negantes, vetus ex novo. Etenim ab his, quæ notiora sunt nobis, ad ea, quæ minus nota sunt, quodam quasi natura ductu homines ferri non solum philosophus auctor est, sed nullo etiam philosopho auctore experimur. Quamobrem Judo, cui vetus Testamentum certius est, novum ex veteri suademus. *Habemus*, inquit 2 Petr. 1, 19, *firmiorem propheticum sermonem, cui benè factis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris*. Et Act. 17, ii qui cum aviditate verbum Pauli susceperant, scrutabantur quotidianè Scripturas, an hæc itâ se haberent. Contrâ verò oportet, ut adversus eum, qui novum Testamentum recipit, ac rejicit vetus, ex novo veteris auctoritatem colligamus. Ad eundem quoque modum auctoritas Ecclesiæ cum sacrarum litterarum auctoritate connexa est, et per legem connexorum utramque in alterius probationem sumimus. At si generaliter quæratur, undè fideli constet, ea, quæ fide tenet, esse à Deo revelata, non poterit Ecclesiæ auctoritatem inducere, quia unum de revelatis est Ecclesiam errare non posse, ut 1 ad Tim. cap. 3, habetur. Nec verus catholicus, quod nonnulli fingunt, assentitur huic, Ecclesia est verax, solum per conjecturas humanas, quibus acquisita fides ininitur: ad quem modum et Saraceni suis præceptoribus, et Judæi suis rabbinis, et gentes suis philosophis, et omnes deniquè suis majoribus inhaerent. Non sic, inquam, christiani, sed per interius lumen infusum à Spiritu sancto quo firmissimè atque certissimè moventur ad credendum, Ecclesiam christianam errare non posse, Saracenorum, Judæorum, Paganorum errare posse. Deindè responderi potest, quòd etiamsi in universum opus esset, ut Ecclesia ea, quæ sunt credenda, proponeret, non tamen proindè colligeretur, ultimam fidei resolutionem in Ecclesiæ auctoritatem fieri. Non est enim Ecclesiæ auctoritas ratio per se movens ad credendum, sed causa sine quâ non crederemus. Quippè ut nos credamus, juxta præscriptam à Paulo legem, oportet, ut illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Providit autem Deus, ut Ecclesia esset, quæ certo ac firme judicio ea, quæ verè nobis sunt credenda, proponeret. Proponit enim Ecclesia (ut rem exempli causâ illustremus) Evangelium Matthæi esse à Deo revelatum; nec mihi proponere nisi verum potest. Ego igitur non credo, Evangelistam dicere verum, quia Ecclesia eum dicat verum dicere, sed quia Deus revelavit. Et tamen Ecclesia proponens est causa, sine quâ ego non admitterem illud Evangelium esse Matthæi. Spiritu itaque sancto Ecclesiam afflatam certò credo, non ut veritatem, auctoritatemve libris canonicis tribuat, sed

ut doceat, illos, non alios, esse canonicos. Nec si nobis aditum præbet ad hujusmodi sacros libros cognoscendos, protinus ibi acquiescendum est; sed ultra oportet progredi, et solidâ Dei veritate nitî. Quæ ex re intelligitur, quid sibi voluerit Augustinus, cum ait: *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moveret auctoritas; et rursum: Per Catholicos Evangelio crederem*. Videlicet negotium Augustino erat cum Manichæis, qui absque controversiâ suo cuidam Evangelio, credi volebant, et Manichæo fidem astruere. Rogat igitur August. coquid facturi sint, si in hominem incidant, qui ne Evangelio quidem credat, quove genere persuasionis sint eum in suam sententiam adducturi. Certè se affirmat non aliter potuisse adduci, ut Evangelium amplecteretur, quàm Ecclesiæ auctoritate victum. Non itaque docet fundatam esse Evangelii fidem in Ecclesiæ auctoritate, verum simpliciter nullam esse certam viam, quâ, sive infideles, sive in fide novitii, ad sacros libros ingrodiantur, nisi Ecclesiæ catholicæ unum eundemque consensum. Id quod ejusdem Epistolæ c. 4, et in libro de Utilit. cred. ad Honorat., satis ipse explicavit. Certum itaque argumentum in controversiâ de unoquoque libro sacro ex Ecclesiæ auctoritate sumitur, idque Augustinus tradit; sed non ad hanc, sed ad divinam auctoritatem fides librorum divinarum referenda est (1).

(1) In hæc prolixa responsione, auctor noster in eo totus est quòd resolutio fidei ultimò in motu interiori gratiæ aut Spiritus sancti sit reponenda, nihil in externâ traditione, seu Ecclesiæ auctoritate, nisi conditionem necessariam agnoscens: quod non satis communi sententiæ Catholicorum consentire nobis videtur. Quippè solent per *resolutionem fidei* intelligere præsertim primum principium, seu ultimum motivum quo nostra stabilizatur fides, in quo proinde mens nostra, cum fidei suam assensum præbet, quiescere videatur. Est igitur illud motivum ultima ratio quam de suâ fide præstare queunt fideles: illud proindè est quid externum et omnibus commune, sufficiens ad fidem externè explicandam et probandam ut necessariam; quod non impedit quòd insuper auxilium requiratur ut in singulis fiat actus internus et supernaturalis fidei, quatenus est virtus theologica. Protestantibus tollunt medium externum; idem minuit Melchior Canus, in cujus opinione fidelis dicere se credere *gratia* Deus eum ad assentiendum Ecclesiæ docenti moveret, dum in sententiâ communi debet credere *quâ* Deus revelavit, itâ docente infallibiliter Ecclesiâ, dum simul agnoscit se non posse absque gratiâ actum fidei supernaturalem elicere. Quamvis leve discrimen inter utramque doctrinam primo intuitu, vel nullum appareat, adest tamen, nec sine periculo alicujus detrimenti in sanâ doctrinâ opinio Cani permitteretur, cuius eâ de re vestigiis audaciùs, credo, insistentes fuisse plurimi inter recentiores theologi, quos satis vehementer redarguit Holden. « Hi etenim, inquit, theologi, fidei divinæ certitudinem petendam esse existimant à peculiari quodam Spiritus sancti instinctu, seu gratiâ Dei internâ, Christianis singulis communicatâ et concessâ, quâ veritatibus revelatis fidem adhibent. In hæc etiam privatam Dei inspirationem cuiuslibet credenti seorsum donatam fidei christianæ firmitatem resolvendam esse opinantur; et ab hoc solo capite et principio desumendam esse eam, quam vocant supernaturalem et divinam certitudinem, » etc. (Vide quæ sequuntur apud Holden, in opere de *Analysi*, seu *Resolutione fidei*, lib. 1, cap. 3,

Nec post hæc in postremis illis tribus argumentis eluendis lectorem ampliùs morari volumus, sed ad ea, quæ in medio relicta sunt, explicanda properare. Testimonium igitur ex Deuteron. illud, quo deceps adversarii utuntur, pro eis nihil omninò facit. Quomodò enim, cum Dominus fideles monuit, ut à lupis attenderent, eosque ceu arbores, non ex foliis, sed ex fructibus internoscerent; non statim excluditur nec canum fida custodia, et ad discernendum lupos naturæ mira sagacitas, nec pastorum vigilans cura et diligens omnium providentia; nam si isthæc desunt, ipsæ per se oves sibi cavere non possunt, quàmlibet signum à Christo habeant, undè lupi internoscantur: sic Moses discernendis prophetis falsis per rerum quidem eventa populum instituit, sed non proinde tamen sacerdotum in his iudicium negligit, ad quos scilicet causas omnes dubias ipse idem paulò antè referri jusserat. Sæpè autem usu venire poterat, ut difficile esset et ambiguum de prophetâ quopiam iudicium, et variæ, ut fit, discrepantesque sententiæ.

Testimonium verò, quod affertur ex Joanne, quoniam simile est, simili quoque ratione convellitur. Aliud verò ex primâ ad Corinthios Epistolâ non ita facilè refelli potest; sed id constat verba Pauli mirificè à Lutheranis torqueri. Nam si spiritualis homo, id est, in quo est spiritus Dei (sic enim illi interpretantur) iudicat in universum omnia, quomodò Elisæus: *Anima*, inquit, *ejus, in amaritudine est, et Dominus celavit à me?* 4 Reg. 4. Quomodò Job, cum multa se ignorare argumentis certis cognovisset, ignorantem suam fatetur, inquit: *Insuper locutus sum, et quæ ultrâ modum excedunt scientiam meam?* Job 38, 39, 40, 41, 42. Quomodò Apostoli non intelligebant quæ dicebantur? Lucæ 18. Quomodò Petrus et Joannes nondum sciebant Scripturam? Joan. 20. Quomodò aperuit Scripturas discipulis suis Christus, quæ illis antè erant clausæ? Lucæ 24. Quomodò Petrus non iudicavit simulationem suam esse Evangelio contrariam? Quomodò rursus idem: *Absit, Domine*, inquit, *quia nunquàm manducavi omne commune et immundum?* Hæsitavit enim intrâ se, quidnam esset visio, quam vidisset, Act. 10. Expediant mihi, si possunt, Lutherani, cur eunuchus, in quo sine dubio spiritus Dei erat, locum Isaïæ sine externo doctore expedire non poterat, Actor. 8. Explicent et id quoque, quomobrem fideles, qui erant in circumcissione, disceptabant adversus Petrum, quòd ad Cornelium accessisset, si omnia viri justî dijudicare possunt. Exponant item, id quod paulò antè in hæc causâ retulimus, quidnam Antiochenis impedimento fuit, ut non discernent doctrinam Pauli veram esse, aliorum verò falsam; sed in senatum hierosolymitanum retulerunt, ut seniorum, Apostolorumque concilio illa quæstio dijudicaretur. Adderem à sacris libris hujuscemodi non pauca, nisi in promptu essent; et ea etiam, quæ posuimus, satis sunt ad evincendam causam. Paulus itaque non vult quemvis hominem justum posse de omnibus judicare. Erant enim inter Corinthios ipsos parvuli quidam et imperfecti, quibus etsi spiritus ad justitiam non deerat, deerat tamen ad ea discernenda mysteria,

quæ Apostolus perfectis communicabat. *Non potui*, inquit, *vobis loqui quasi spiritualibus; tanquàm parvulis in Christo lac potum vobis dedi, etc.* Per viros igitur spirituales, perfectos intelligit, inter quos sapientiam ipse loquebatur, qui similes Paulo spiritum apostolicum acceperant, ut scirent, quæ ipsis donata essent, qui loquebantur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, qui breviter sensum Christi peculiaris spiritûs dono possidebant. Sed ne ii quidem simpliciter omnia dijudicabant, nisi velimus eos per spiritum et geometras, et physicos, et astrologos fuisse. Atqui nec spiritualia universa cognoscebant. Nam quædam sibi Spiritus reservavit, quædam privatim uni, alia alii revelavit. Est ergò distributio accommodata, ut ibi: *Ille docebit vos omnem veritatem, et ibi etiam: Unctio docet vos de omnibus.* Spirituales igitur et apostolici viri omnia discernunt, hoc est, supernaturalia et naturalia, spiritualia et corporalia, non singula, sed ea omnia, quæ ad salutem fuerint necessaria. Quibus rebus intellectis, nihil est opus respondere ad alterum ejusdem Epistolæ testimonium. At verò prima ratio hoc modo eliditur. Non decet veros gravesque theologos verborum ambiguitate ludere. Non itaque hoc loco iudicium usurpamus pro ejus sententiâ, qui re ipsâ, quam iudicat, superior est. Alloqui, si ea semper esset vocis hujus significatio, cum juxta Paulum prophetæ duo aut tres loquantur, et cæteri dijudicant, oporteret hos, qui iudicium ferunt, et prophetis, et prophetiâ esse superiores. Asserimus ergò Ecclesiam de Scripturis earumque sensu judicæ, id est, discernere humanum à divino, verum à falso. Atque Ecclesia sine usurpatâ auctoritate, quemadmodum antè constituimus, hanc habet à Christo facultatem. *Spiritus*, inquit, *meus, qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui usque in sempiternum.* De quâ re quoniam alio loco sumus fusè disputaturi, nihil est nunc præterea dicendum. Rationes autem, quæ sequuntur, omnes jam sunt in quarti argumenti responsione confutata. Pergamus itaque ad reliquas controversias, et institutum ordinem persequamur.

CAPUT IX.

Ostendit, illos libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.

In secundâ hujus controversiæ parte polliciti sumus, nos quidem ostensuros, quatuordecim illos libros, qui in dubium sunt vocati, canonicos esse. Id ut fiat quàm brevissimè, sit prima conclusio.

1° Baruch à Canone sanctarum Scripturarum eximere, non solùm temerarium, sed etiam erroneum est (1)

(1) Non solùm dicendum id esse erroneum, sed et hæreticum. Idem in sequenti conclusione pro aliis libris veteris Testamenti, quos omnes à Canone rejicere tam prohibetur sub anathemate à concilio Tridentino, quàm novi libros. « De fide est, ponit Theologus Pictaviensis, libros omnes (in canone catholico recensitos), cum omnibus suis partibus esse verè sacros et canonicos. Ità expressè definivit concilium Tridentinum, sess. 4, de canonicis Scripturis, ubi, recensito sacrorum librorum Canone, sic pronuntiat: « Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis

Erroneum verò hic appello (quoniam varia et ambigua est hujus nominis significatio) id, quod hæresi proximum, hæresim non audeo vocare.

Hoc primum patet ex concilio Florentino sub Eugenio IV, in decreto super unione Jacobinorum et Armeniorum, ubi Baruch inter Prophetas et sacros auctores annumeratur.

Deindè synodus Tridentina, sub Paulo III, apertè librum Baruch in canonicis censet. Erroneum igitur est, illum à canonicis excludere; nam et Eusebius libro de Demonstr. Evangel. c. 19, prophetiam Baruch divinam esse non dubitat affirmare; affirmat quoque idem Clemens Alexand. lib. 2 Pædag. cap. 5.

Deniquè in vigiliâ Pentecostes, nomine Prophetæ, toti populo christiano per omnes Ecclesias legitur, quâ in re si Ecclesie Christi fallerentur, perniciosissimè fallerentur. Quid ita? Nempè simul atque populus intelligeret se in re ejusmodi à sacerdotibus ludificari, nullam deinceps certam fidem haberet aut prophetias, aut etiam Evangelia proponentibus, ut qui in simili causâ atque negotio jam et essent falsi, et fefellerissent. Quòd si in his plebis christianæ fides vacillat et claudicat, certè ego non video, quò alio in loco possit firma consistere. Eorum autem, qui volunt plebem rudem non à sacerdotum auctoritate pendere, sed per seipsam exquirere, an liber qui legitur canonicus sit, jam pridem explorata sententia est.

Fateamur ergò, ne in Ecclesiæ doctrinâ graviter erremus, librum Baruch, quem illa nomine Prophetæ à multis annorum centuriis legit, inter canonicos esse censendum. Nec enim viro cuiquam pio persuaderi potest, Deum passurum fuisse, ut populus christianus tot seculis in re adeò gravi deluderetur.

2° Tobiam, Judith, Sapientiam, Ecclesiasticum, duosque Machabæorum libros à Canone rejicere, multò magis erroneum est, ne dicam hæreticum. Augustinus in primis hos etiam sex inter alios canonicos enumerat, lib. 2, de Doctrin. christian. cap. 4, ubi divinarum Scripturarum catalogum intexit, ex communi Ecclesiæ procul dubio sententiâ.

Isidorus quoque, 6 Etymolog. cap. 1, de his libris loquens, ait, quòd, licèt Hebræi intrâ suum canonem eos non recipiant, sed Ecclesia christiana inter divinos honorat, et prædicat libros.

Hanc præterea conclusionem definit Innocentius I, in Epist. ad Exuperium, Tolosanum episcop., cap. ultimo, quo loco sanctarum Scripturarum libros inseruit.

Gelasius etiam Papa, cum concilio 70 episcoporum, id decrevit, asseruitque, hos quoque libros sanctam et catholicam romanam Ecclesiam in ordine veteris Testamenti suscipere ac venerari.

Hanc eandem conclusionem docet concilium tertium Carthaginense. Quod tametsi provinciale fuit,

confirmatum est tamen et à Leone IV, 20 distin. cap. de libellis, et à synodo in Trullo celebratâ. Nec movere nos debet, quòd Trullana illa synodus concilium Carthaginense probasse legitur, non concilia; quoniam apud Græcos Carthaginense unicum est, quòd Græcum vocatur, in cujus 24 c. hæc habetur sacerorum librorum annumeratio. Tametsi Patres Trullanæ synodi non concilium Carthaginense probent numero singulari, ut Gratianus accepit, sed canones editos in novâ Carthagine.

Postremò, hanc eandem conclusionem habes apud duo concilia jam citata, et Florentinum sub Eugenio IV, et Tridentinum sub Paulo III.

5° Hæreticum est Epistolam ad Hebræos inter canonicas non reponere. Primò, quoniam adversatur definitioni omnium Pontificum et conciliorum sacros libros annumerantium, ut cap. 59, cap. 2, distinct. 16, c. quoniam, Innocentius I, atque Gelasii, concilii tertii Carthaginensis, Florentini insuper ac Tridentini, denique Laodicensis, quod utique concilium manifestè confirmatum est à synodo Trullanâ.

Deindè probatur hæc conclusio, quoniam Epistola ad Hebræos recepta est in concilio Nicæno, ut auctor est D. Thom. in commentariis super eandem. Rem verò adeò gravem vir S. non astrueret, nisi compertum habuisset.

Præterea manifestè id ostenditur ex concilio Ephesino, cujus verba sunt, cap. 10: *Pontificem et Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum divina Scriptura commemorat. Si quis ergò Pontificem et Apostolum nostrum negat esse factum Dei Verbum, anathema sit.* Hactenus concilium. Id autem non alio loco, nisi in Epistola ad Hebræos Apostolus dixit. Divina igitur Scriptura est, ex cujus etiam solius auctoritate efficax argumentum trahitur ad hæresim revincendam.

Quòd si post tam præclara summorum Pontificum et conciliorum testimonia, sanctos auctores in hujus sententiæ confirmationem citare volucro, vereor, ne mihi illud objiciat, quòd afferam in re non dubiâ testes minimè necessarios. Atqui non est leve argumentum, quod ex communi omnium sanctorum consensione ducitur. Atque ut græcos scriptores præteream, quorum omnium (ut Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad unum firma consensio: utque latinos omittam reliquos, præter unum Hieronymum (de quo, quid sentiat, postea disseremus), D. Augustinus constantissimè ubique tenet, hanc Epistolam esse canonicam. Nam in lib. 2, cap. 8, de Doctrinâ christianâ, in Canonem sanctarum Scripturarum refert; et tertio de Trinit., cap. 11, itâ solidam credit hujus Epistolæ auctoritatem, ut ab eâ (sicut ne ab aliis quidem divinis Scripturis) aberrare non liceat, lib. 1 de Baptism., cap. 27. Cùmque post Augustini tempora omnes sancti, omnes theologi, omnes Catholici pro canonicâ eam epistolam habuerint, quid est, quòd juniores isti in meridianam lucem tenebras inferre conentur? Nisi volunt universam Ecclesiam abhinc mille annos in summo errore, inque magnâ hujus questionis ignorantie ver-

« partibus, prout in Ecclesiâ catholicâ legi consueverunt et in veteri vulgatâ latinâ editione habentur, « pro sacris et canonicis non suscepit, anathema « sit. » Comp. Inst. Theol. T. 1, de Script. sacrâ, « næst. 2, art. 2. P. S.

satam : cujus videlicet usu cunctis gentibus nomine Apostoli hæc Epistola legitur.

4° Hæreticum est, Epistolam Jacobi in Canonicas non referre. Primò, quoniam Hieronymus in lib. de Viris illustribus asserit, hanc (licet aliquandò fuerit dubitatum) paulatim tamen procedente tempore, meuisse auctoritatem; jam ergò vel D. Hieronymi ætate hanc Epistolam Ecclesie receperat.

Item quoniam Innocentius et Gelasius, conciliaque omnia, Carthaginense, Laodicense, Florentinum, Tridentinum, eam inter sacras reposuerunt. His adde sanctos antiquos, quos nominatim etiam postea commemorabimus, omnesque iuniores cum veteribus theologis scholasticis, breviter omnes Catholicos. Usu quippè Ecclesie legitur ubique gentium pro sacra et apostolicà. Abeat igitur Lutherus, et relicti gravissimi testimonii, sibi fidem habeat, testi scilicet integro atque incorrupto. Nos autem solido fundamento innixi, teneamus illam esse canonicam.

Atque, si super hoc Ecclesie fundamentum sanò ædificare volumus, secundam Epistolam Petri, duas posteriores Joannis, et illam aliam Judæ in canonicis numeremus, hujusque contrarium dogma hæreticum censeamus. Causæ enim omninò subsunt eædem, quas dixi paulò antè.

Prima, quòd hujus sententiæ fuit Hieronymus in Epistolâ ad Paulinum, Augustinus, 2 de Doctr. Christ. cap. 8, Isidorus, 6 lib. Etymologiarum, cap. 1, Damascenus, 4 lib. cap. 18, ne omnes commemorem antiquos : è quibus nullus ex his Epistolis tanquam divinis testimonia non refert.

Alterâ, quòd Innocentius, Gelasius, concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, illas communi consensu in canonicis supputant. Id quoniam constat inter omnes, fateamur opus est, has esse canonicas.

Postrema, quòd diversis anni temporibus has Ecclesia universalis nomine Apostolorum proponit et legit. Quâ in re (ut eundem locum frequentius urgeam) si populus à sacerdotibus ludificaretur, nullâ postea ratione posset adduci, ut suis pastoribus etiam in eandem sententiam concurrentibus fidem indubitam haberet, quo malo non aliud gravius in Ecclesiam posset invadere.

5° Librum Apocalypsis à Canonicis excipere hæreticum est. Patet in primis, quoniam D. Hieronymo auctore in lib. de Viris illustribus, et in epistolâ ad Dardanum, et in epistolâ ad Paulinum, et aliis quoque locis, D. quoque Augustino referente, 2 de Doctr. Christi, Ecclesia librum Apocalypsis pro canonico habet.

Item Epiphanius, hæresi 51, quæ fuit Algorum, tanquam hæreticos eos refellit, quò Joannis sive Evangelium, sive Apocalypsim scripturam sacram esse negant. Et Clemens Alexandrinus, lib. 2 Pædag. c. 12, inter Scripturas Apocalypsim censet. Et Dionysius libro Eccles. Hierarch. cap. 3, Evangelistæ Joannis esse comprobat. Et Orig. apud Eusebium, 6 lib. Eccl. Hist. cap. 18. Ipse quoque idem Euseb. in Chronicis. Ac Dionys. Alex. per Dei spiritum sine dubio Apocalypsim esse scriptam affirmat, Eusebio auctore, 7 lib.

Eccl. Hist. cap. 23. Et Justin. Mart. apud Euseb., lib. 4 Eccl. Hist. cap. 18; extat locus in Dialog. cum Tryphon. Et Irenæus, lib. 4 adversum hæreses. Et Chrysost. Suidâ referente. Et Damasc. 4 lib. c. 18. Nam recentiores prætereò, qui hunc etiam librum suis commentariis illustrârunt, Bedam, Cassiod., Rabanum, Rupertum, Ricard. à Sancto Victore, et alios benè multos. Quamobrem verissimè Tertullianus, lib. 4 adversus Marcionem, astruit ordinem episcoporum ab Apostolis succedentium hunc eundem librum Joan. Evangelistæ tribuere. Scriptura igitur sacra est, si ordini episcoporum ab Apostolis succedentium credimus.

Prætereà, Innocentius, Gelasius, concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, inter libros canonicos habendam esse Apocalypsim definiunt.

Prætereà, concilium Toletanum quartum : « Apocalypsim, inquit, multorum conciliorum auctoritas, et præsulum romanorum synodica decreta inter divinos libros recipiendam esse constituerunt, et quia plurimi sunt, qui ejus auctoritatem non recipiunt, et si quis deinceps non receperit, excommunicationis sententiam habebit. » Hactenus concilium.

Tandem, cum usu ecclesiastico nomine Joannis Evangelistæ, hoc est, tanquam sacra populo legenda proponatur, dubitare non licet, quin sit canonica. Quibus rebus et apertissimè expositis, et firmissimè corroboratis, satis docuisse videor, id quòd secundâ questionis hujus parte promiseram, quatuordecim illos libros veteris ac novi Testamenti honore divino cum sacris reliquis afficiendis, habendosque posthæc citrà controversiam pro canonicis.

CAPUT X.

Continet argumentationes adversariorum contrâ ea qua capite superiori definita sunt.

Nunc tertia pars argumenta subjiciet, quibus permoti esse videntur, qui adversa dogmata temerè et inconsultè tenuerunt. Nam, quòd Lutherus argumentatur, nullum librum veteris Testamenti à christiano recipiendum, quia, si accipimus Moysen in uno mandato, oportet Moysen totum accipere, circumcidi, et sabbatum observare, nihil est cur sollicitari debeamus; eum et Tertullianus, libris quinque adversus Marcionem, et Augustinus, triginta tribus libris contrâ Faustum Manichæum, non hoc solum Lutheri argumentum, sed et multa alia copiosè doctèque refutaverint. Præterquam quòd multas multorum objectiones dedit etiam operâ in hoc libro dissimulamus, partim quòd frivola sint et nugatoria (docuit autem prædenter Aristoteles, quolibet stulto proferente contraria, non decere sollicitum esse sapientem), partim, quòd sint aut curiosæ, aut inutiles, nec in opere, quòd ego et gravissimum et utilissimum fore cupio, expectandum est, dum de remo inflexo et de collo columbæ respondeam.

Primum itaque argumentum primam conclusionem præfinitam labefactare conatur, quòd Baruch libellum illum nec Augustinus, nec Damascenus, nec Innocentius, nec Gelasius, nec concilium Laodicenum, nec Carthaginense in numero librorum canonicorum sup-

putarunt. Imò Augustinus, cum totum Canonem Scripturarum divinarum texere se profiteretur, libellum Baruch in numeratione prætermisit; et Innocentius, cæteris præter hunc unum supputatis, reliquos asseruit esse damnandos.

Confirmat autem hujus argumenti vim proœmiolum in hunc librum, ubi, quoniam in hebræo canone non habetur, propter notitiam solum legentium adscribi dicitur. Est autem desumptum ex proœmio D. Hieronymi in commentaria Jeremiæ. Ob quam etiam causam, cum Hieronymus reliquos omnes Prophetas commentariis illustrasset, in hunc nihil prorsus commentatus est.

Secundum verò argumentum secundam conclusionem infirmare nititur, quòd D. Hieronymus in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regum, et in epistolâ ad Chromatium et Heliodorum, quæ Proverbiorum proœmium est, sex illos libros veteris Testamenti excipit à canone. Quos autem libros rejicit Hieronymus, Ecclesia rejicit, ut c. *sancta Romana*. 15 dist., Gelasius tradit. Non igitur sunt canonici. Confirmatur quoque idem aliâ argumentatione non levi. Nam Cyprianus in Expositione Symboli eosdem sex libros Patrum auctoritate, à quibus se accepisse ait, à numero sacrorum eximit. Quod idem fecit Melito: qui quidem ad Orientem hujus rei sciscitandâ causâ perrexit, ubi scilicet prædicationis nostræ cœpit exordium: cumque diligenter de omnibus exploraverit, omni investigatione comperit, hos libros esse à veteris Instrumenti canone rejiciendos, ut auctor est Eusebius, 4 Ecclesiasticæ Historiæ libro, cap. 26. Origenes etiam in Psalmum primum, hos sex libros cum Hebræis à Canone rejicit, quod Eusebius refert lib. 6, cap. 18. Sed et idem Eusebius lib. 6, cap. 11, hos libros à sacris videtur eximere. Nec ab hæc sententiâ alienus est Damasceus, 4 lib., cap. 18; nec D. Thomas, 1 part., q. 89, art. 8, ad 2, de Ecclesiastico certus est; sed ne D. quidem Augustinus in libro de Curâ pro mortuis gerendâ. Epiphanius quoque in libello de ponderibus et mensuris, libros Sapientiæ et Ecclesiastici à canone rejicit. Eadem autem est ratio de aliis quinque. Non est igitur tam explorata ista conclusio, quam volumus.

Confirmatur deinde hujus argumenti robor, quoniam in concilio Laodiceno, cap. ult., ex veteri Testamento ii solum enumerantur, quos Hieronymus numerat, nec ulla prorsus mentio de sex illis habetur.

Confirmatur præterea idem, quoniam à Trullanâ synodo probantur octoginta quinque capita canonum Apostolorum; at capite 84, non numerantur inter canonicos nec Tobias, nec Judith, nec Ecclesiasticus; non ergò sunt canonici. Nam hujusmodi libros Apostoli Ecclesiæ tradiderunt; nec alios sacros habemus, quam quos ab ipsis accepimus.

Confirmat autem id postremo, quòd Synagoga in fide errare non poterat (erat quidem eadem tunc Ecclesia, quæ in gentes deinceps propagata est; quocirca eodem divino Spiritu continebatur, eundemque Deum assistentem et gubernatorem habebat); sed Hebræi omnes sex illos libros à canone rejecerunt, ut

constantissimè non Hieronymus modò, et Josephus (1), verùm etiam Origenes in primum Psalmum, et auctores reliqui perhibent: non igitur illi sex libri sunt canonici.

Tertium autem argumentum contrâ ambas conclusiones insistit. Si enim esset erroneum libros illos veteris Instrumenti à canone rejicere, profectò viri pii juxtâ ac docti, post Pontificum conciliorumque definitiones, in damnatum errorem neutiquam incidissent. Nec enim verisimile est, ejusmodi viros latuisse, quid de hæc re summi Pontifices et concilia præscriperint. Constat autem plurimos eosdemque doctissimos in contrariam sententiam iisse; qui tamen semper in Ecclesiâ catholici sunt habiti. Nam glossa in proœmium Hieronymi super omnes divinæ Scripturæ libros, Joannes item Driedionis, primo lib. de Ecclesiasticis Dogmatibus, negant Baruch esse canonicum. At Nicolaus Lyranus, super Esdras cap. 1, D. Antoninus, 3 part., tit. 18, Cajetanus, cum aliis locis, tùm maxime in fine commentariorum super libros historicos veteris Testamenti, alios etiam sex sacros esse inficiantur. Quos omnes si daremus à fidei definitione exorbitasse, non in ipsos modò, verùm in reliquos etiam fideles essemus contumeliosi; ut in quibus zelus Christi ita obdormierit, ut nullus contrâ præscriptos auctores proclamaverit. Quod certè, ut nullum esset aliud, satis magnum argumentum est, cur eos libros non esse canonicos confiteamur.

Porro quartum argumentum peculiare est, ut Machabæorum libri è numero canonicorum expungantur. Nam Gelasius Papa rejicit secundum librum, uti suprâ commemoravimus; D. autem Greg. lib. Moral. 19, cap. 17, rejicit ambos; rejicit Eusebius in lib. de Temporibus: et Richardus lib. 2 Exceptionum, cap. 9; et Ocham., 4 parte Dialogorum, tractatu primo, lib. 5, cap. 19; ac D. August. contrâ secundam Gaudentii epistolam, cap. 23, docet, ab Ecclesiâ quidem esse receptos, sed non certâ fide.

Nec deest hoc loco copia rationum, quibus idem suaderi poest.

Prima est, quòd priori libro, cap. 1, dicitur Antiochus Illustris regnasse anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum; quem tamen anno centesimo quinquagesimo tertio regnum tenuisse, compertum est tùm ex annalibus Græcorum, tùm ex Eusebio in suâ Chronographiâ. Item eodem libro et capite abominatorem desolationis, quæ prædicta est à Daniele, ad idolum Antiochi detorsit auctor libri ejus; quâ in re falsus est, ut Cajetanus, in cap. Matthæi 24, ostendit.

Secunda ratio est, quòd in 2 lib. cap. ult., auctor culpam à lectoribus deprecatur: quod alienum est à divinâ auctoritate. Certè qui scripta sua indigere veniâ fatetur, is Spiritus sancti oracula non esse clamat, ut etiam Calvinus, cap. 9 Institutionis, argumentatur.

Tertia ratio est, quòd eodem libro, cap. 7, statim à

(1) *Joseph, lib. 1 ad Appionem*, ubi quæ volumina apud Hebræos in auctoritate habeantur, secundum majorum traditionem docet, ut auctor est Euseb. lib. 3 *Hist. Eccl.* c. 9 et 10.

principio in epistolâ, quæ priori loco ponitur, sit mentio de alterâ, quæ è vestigio subditur; dicitur autem scripta anno centesimo sexagesimo nono, cum tamen scripta fuerit anno centesimo octogesimo octavo, quemadmodum in ejusdem epistolæ initio videre licet.

Quarta ratio, quod in eâ, quæ secundo loco ponitur, ejus videlicet in superiori commemoratio fit, Judas refertur esse vivus; qui tamen non solum anno centesimo octogesimo octavo, verum etiam anno centesimo sexagesimo nono jam erat vitâ functus, ut primo Machabæorum libro, cap. 9, cernere est.

Quinta ratio, quod eodem libro secundo, cap. 3, dicitur Antiochus membratim divisus; at postea mors ejus longè diversa describitur.

Sexta ratio, quod eodem libro secundo, cap. 9, quædam apocrypha referuntur de Arcâ Domini, probanturque ea ex descriptionibus Jeremiæ; quæ tamen ne per somnium quidem Jeremiæ adumbravit, quin etiam contraria scripsisse videtur, cap. 3 suæ Prophetiæ, iniquis: *Non dicent ultra: Arca Domini, etc.*

Postrema ratio, quod utroque libro referuntur Machabæi duces fuisse super Judam et Jerusalem, quos tamen de tribu Judâ non fuisse, sed de tribu Levi notius est, quàm ut à me sit in præsentâ confirmandum. Philo siquidem, libro 2 de Temporibus (1), ob eam causam, inquit, inimicitias, et similitates ortas id temporis fuisse, quod Machabæi ductum à domo David subriperunt; id autem manifestè pugnat cum illâ Jacob Prophetâ, Genes. 49, 10: *Non auferetur sceptrum de Judâ, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est.* Quæ singule rationes si non movent, at simul omnes movere possunt, non solum indoctos, sed etiam doctos, ut libros Machabæorum non esse arbitrentur in Canone. Atque hæ rationes universe quarti argumenti appendices sunt, ut secunda conclusio labefactetur.

Nam quintum præcipuum argumentum cum conclusionibus quidem non pugnat; rationem tamen eam, quæ à nobis affertur, non satis firmam esse contendit. Nam concilium Carthaginense et Innocentius numerant quinque libros Salomonis, Proverbia, Ecclesiastem, Cantica, Sapientiam, Ecclesiasticum. At hos duos posteriores non esse Salomonis, inter doctissimos quoque ferè convenit, ut Augustinus etiam tradit de Civitate Dei, lib. 17, cap. 20. Erravit igitur Innocentius, erravit quoque concilium. Quocirca nobilitat quicquam de fide pronuntiare, sed ex opinione loquebantur. Itâ nullum aut ex Pontificibus, aut ex conciliis certum argumentum sumitur ad id, quod volumus, confirmandum.

Sextum etiam argumentum invehitur in eas rationes, quæ duabus istis conclusionibus confirmandis constituta sunt. Nam canonicus liber latine dicitur regularis. Id verò bifariam esse potest. Vel enim regularis intelligitur ad firmandam fidem, vel ad instru-

dos mores. Ergò licet illi libri à Pontificibus et conciliis definiantur esse canonici, non cogimur protinus credere Canonicos esse, ad fidei dogmata confirmanda; sed sat est, si canonicos posteriori significatione fateamur. Sancti quoque auctores eadem religione testimonia ex quarto libro Esdræ referunt, quæ ex his septem, qui à nobis approbantur, ut patet apud Ambrosium, libro de Bono mortis, cap. 10, et super Lucam, cap. 1. At quartum Esdræ librum certum est non esse canonicum. Non igitur ex eo, quod sancti ex hujusmodi libris testimonia tanquam sacra referant, satis ostenditur, eos esse divinos.

Septimum argumentum contra tertiam conclusionem est, quod D. Hieronymus ambigit, an Epistola illa ad Hebræos sit canonica; imò asserit Latinos eam non recipere, ut patet ex lib. de Viris illustr. in Caio, et ex commentariis super Isaiam, cap. 6 et 8. Eusebius item libro 6, cap. 16: « Caius, inquit, vir disertissimus, Pauli Apostoli tredecim esse Epistolas asserit, eam, quæ ad Hebræos scripta est, non commemorans, quæ et nunc apud Latinos putatur non esse Pauli Apostoli. » Non igitur certum est eam esse canonicam. Dubitat etiam idem Hieronymus, cap. 31, de auctoritate hujus Epistolæ in lib. de Viris illustr. in Paulo, et in epistolâ ad Paulinum, et in commentariis Jeremiæ.

Ac ne omnia ad divi Hieronymi auctoritatem revocentur, ratio hoc idem ipsa suadet. Prima Lutheri est, in Prologis dicentis: « Ad Hebræos Epistola nec Pauli est, nec ullius Apostoli. Nam durum notandum, quod in 6 et in 10 capite simpliciter denegat penitentiam peccatoribus post baptismum; et cap. 12, ait Esau non invenisse penitentiam locum, quantum cum lacrymis inquisiverit eam. Quod est contra omnia Evangelia et Epistolas Pauli. » Hæc Lutherus.

Alteram quoque rationem adjiciunt viri quidam haud mediocriter in Ecclesiâ catholice celebres, quod si Pauli hæc Epistola fuisset, procul dubio ad Hebræos ab Hebræo, sermone fuisset hebraico conscripta. At non esse multis argumentis suadent, tum quoniam auctor ejus epistolæ, *Melchisedech*, inquit, *interpretatur rex justitiæ*: quod si hebraicâ linguâ diceret, absurdum esset, non aliter ac si dixisset: *Melchisedech interpretatur Melchisedech*; tum quoniam idem auctor hebraica testimonia citat, cap. 8, 9 et 10, non juxta veritatem hebraicam, sed juxta translationem Septuaginta: non erat igitur Hebræus hebræâ linguâ scribens ad Hebræos; tum quoniam epistola hebraica nusquam gentium reperitur; non est autem probabile, ex omnibus epistolis apostolicis hanc unam perisse: nam reliquæ in idiomate, quo ab Apostolo sunt scriptæ, apud nos servantur.

Tertiâ insuper ratione suadent, auctorem hujus Epistolæ non fuisse Paulum, quoniam ad probandum Hebræis Christum esse Filium Dei, illo testimonio utitur, cap. 1: *Ipse erit mihi in filium, et ego ero illi in patrem.* Quod tamen in germano litteræ sensu de Salomone intelligitur, ut patet in lib. 2 Reg., cap. 7, et in 1 lib. Paralipomenon cap. 28. Dedecet autem tantum Apostolum in tantâ re, idque in principio Epistolæ, He-

(1) An Philonis liber hic sit, incertum est. Euseb. certè, lib. Eccles. Hist. 2, c. 18, cum indicem librorum Philonis diligentissimè scripserit, hujus libelli non meminit: itâ à plerisque rejicitur.

brcis pertinacibus loquentem, argumento imbecillo uti.

Quartam adliùc rationem addunt, quoniam auctor hujus Epistolæ asserit, cap. 2, se in doctrinâ evangelicâ ab his, qui Dominum audire, confirmatum. At Paulus ad Galatas clamat, cap. 1, se non didicisse Evangelium ab homine, sed sine homine per revelationem Jesu Christi.

Quintam rursùm apponunt, quòd hujus Epistolæ auctor loquens, cap. 9, propriè de testamento, quâ, ratione à pacto distinguitur, probat vetus quoque Testamentum morte ac sanguine confirmatum, probatque Exodi testimonio cap. 24, ubi tamen Moyses non de testamento propriè, sed de pacto loquebatur. Non est igitur ille Paulus, ut qui minùs aptè referat sacrarum testimonia litterarum.

Postrema ratio est, quoniam ejusdem epistolæ auctor astruit, cap. 9, in arcâ fuisse urnam mannae, virgam Aaron, et tabulas; cùm tamen tertio libro Reg., cap. 11, expressè dicatur in arcâ nonnisi tabulas fuisse. Nec igitur Pauli est, nec Epistola canonica, utpotè quæ cum libro canonico evidentissimè pugnet. Ecce quibus rationibus Erasmus Roterodamus, et hunc secutus Cajetanus tertiam conclusionem moliantur evertere.

Quartam verò conclusionem infirmare conantur argumentis ejusmodi.

Salutatio Epistolæ, quæ Jacobi inscribitur, nihil Dei, nihil Jesu Christi, nihil gratiæ pacisve sonat, sed profano more salutem dicit. Non ergò sapit apostolicum usum et auctoritatem. Quare non videtur Jacobus auctor ejus Epistolæ, atque adeò ne alius quidem apostolus. Cujus rei alia conjectura est apud Euseb. lib. 2 Hist. Eccles., cap. 23, de hac Epistolâ disserentem his verbis: « Sciendum tamen est, quòd à nonnullis non recipiatur, nec facilè quis antiquorum meminerit ejus. » Nam quòd Lutherus pingui Minervâ argumentatur, hanc Epistolam nullius apostoli esse, quia contrâ Paulum tribuit operibus justificationem, et à viris doctis prorsùs contemnendum est, et à nobis dissimulandum, ne de fide et operibus *καθηγοι*; disseramus.

Nonum argumentum adversùs eamdem conclusionem intenditur, quòd stylus Epistolæ secundæ, quæ Petro tribuitur, longè alius sit ab stylo primæ, ac proinde non sint ab eodem auctore conscriptæ. Certum est autem, auctorem primæ fuisse Petrum apostolum. Non igitur secunda à Petro apostolo scripta fuit. Ob hoc enim argumentum de illâ secundâ Epistolâ in epistolâ ad Cyprianum Hieronymus dabit; atque Eusebius, libro tertio, cap. 3, de secundâ Petri multis, inquit, *incertum est*, etc.

Decimum argumentum in eandem conclusionem est, quòd Eusebius, libro tertio Eccles. Histor., cap. 8, eorum sententiæ subscribit, qui asserunt duas posteriores Joannis Epistolas non esse Evangelistæ, sed cujusdam Joannis cognomento Presbyteri; undè et salutatio harum epistolarum hujusmodi est: *Senior Caio, Senior Electæ*. Est autem idem senior, qui presbyter. Sed etiam Hieronymum in hanc Fuschii opinionem liquet descendisse, in libro de Viris illustribus cùm et Joannis Evangelistæ, et Papæ vitam operaque texeret,

Undecimum eandem item conclusionem labefactare contendit, quòd Epistola Judæ testimonium refert ex libro Enoch apocrypho. Quamobrem multi eam meritò rejecerunt. Nam plerosque rejecisse Hieronymus auctor est; Eusebius item, 3 Ecclesiast. Hist. lib. cap. 23.

Postremum argumentum contrâ quintam conclusionem multis conjecturis nititur, quas omnes congressit Erasmus in annotationibus in Apocalypsim. Igitur, quantum complector animo, novem causas reperit, cur Apocalypsis non esse Joannis Apostoli et Evangelistæ videatur; unam, quòd Eusebius, libro 3 Hist. Eccles., cap. 39, asserit, Apocalypsim non esse Joannis Evangelistæ; alteram, Euseb. lib. 7, cap. 23, quòd Dionysius Alexandrinus, gravis inprimis auctor, et qui candidissimè de hoc libro judicavit, suspicatur opus ab alio quopiam Joanne conscriptum; tertiam, quòd Dorotheus, Tyri episcopus ac martyr, prodidit Joannem Evangelium suum scripsisse in insulâ Pathmo, de Apocalypsi autem nullam omninò facit mentionem lib. 3, cap. 25; quartam, quòd Caius, vir sanè orthodoxus, apertè negat, Apocalypsim esse Joannis Evangelistæ, apud Eusebium libro septimo, capite vigesimo primo; quintam, quòd Anastasius in suo catalogo, ubi sine controversiâ de hujusmodi rebus accuratissimè disputavit, non audet affirmare, hoc opus esse Joannis Evangelistæ; sextam, quòd Joannes Evangelista nomen suum per modestiam in Evangelio tacet, auctor verò Apocalypseos suum contrâ nomen frequenter inculcat; septimam, quòd Græci hunc librum non receperunt, ut auctor est Hieron. ad Dardanum; imò multi eruditissimi viri totum librum eum fictum insectati sunt, quasi nihil haberet apostolicæ gravitatis, nec in sententiis quicquam esset, quod apostolicæ majestatis dignum videretur; octavam, quòd stylus Evangelii et hujus libri magnoperè discrepant; nonam, quòd in græcis codicibus non erat titulus Joannis Evangelistæ, sed Joannis Theologi, qui aliàs Presbyter cognominatus est. His conjecturis Erasmus utitur, ut hunc librum Joanni Evangelistæ adimat. At Lutherus nec apostolicum, nec propheticum existimat, quòd beatos dicat eos, qui servant quæ in eo scripta sunt, cùm tamen nemo sciat, an felix sit an non sit; et præterea cùm humana intelligentia scripturam illam penitus non assequatur, tantùm dem (inquit) est, ac si eam non haberemus. Quippè divini libri, quoniam ad populi utilitatem accommodantur, ab humana intelligentiâ non sunt prorsùs remoti. En argumenta quibus fidei veritas impugnari quidem ab hominibus potest, vinci certè aut superari non potest. Quod parte hujus quæstionis ultimâ palàm fiet, ubi eorum argumentorum quantum quodque valeat, quantumque idoneum sit, unumquodque videbimus.

CAPUT XI.

Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita.

Non ego catholica dogmata crassis istorum circumfunderem tenebris, nisi lumen possem accendere, quo quasi sole ex oriente fulgurentur. Alioqui in hæretico-

rum argumentationibus recitandis digitos ad fontes solum intendere, ne videlicet luteolentæ illorum aquæ in nostra scripta deriventur, consilium est amicorum quidem, sed (nisi me fallit amor) timentium ubi non est timor. Existimarent namque imperiis, argumenta esse majora, quam ut à nobis refelli possent, si aut summatis et breviter perstringeremus, aut certè omninò dissimulareremus. Mucronem itaque adversariorum ipsi, qui acuminis, retundemus.

Nam ad primum argumentum tametsi respondere possumus, non omnes libros canonicos esse simul ab universâ Ecclesiâ receptos, quò fieri potuisset, ut quem priora concilia minimè recepissent, eum posteriora confirmarent; respondemus tamen (idque verius) Baruch prophetiam tanquam partem quamdam Jeremiæ fuisse à veteribus computatam. Quod (ne nostrum videatur esse commentum) testimonii antiquitatis roborandum est. Augustinus in primis tradit hoc 18 de Civit. Dei lib., cap. 33, hæc in verba: *Prophetans autem de Christo Jeremias, hic Deus meus*, inquit, Baruch 3, *et non æstimabitur ulter ad eum: posthuc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Atque è vestigio Augustinus: *Hoc testimonium*, ait, *quidam non Jeremiæ, sed Baruch scribæ ejus attribuant: sed Jeremiæ celebratius habetur.* Et auctor. lib. Qu. vet. et nov. Testam. q. 102, sive Augustinus, sive quicumque tandem alius is fuerit, Cassiod. etiam in Psalm. 81. Chrysostomus quoque idem testimonium nomine Jeremiæ citat, in homil. quadam de Trinitate. Sexta etiam synodus sess. 8, refert ex ejusdem Chrysost. alterâ homiliâ, cujus, initium est: *Profundam sectionem*, nomine Jeremiæ illud idem testimonium. Clemens item Alex., lib. 1 Pædag. cap. 10, illud: *Audi, Israel, mandata vitæ*, etc., quod Baruch 3 nos habemus: Jeremiæ assignavit; et l. 2, c. 5, referens illud: *Ubi sunt*, etc., divinam scripturam vocat. Et Basil. 4 lib. contrâ Eunomium, super illud: *Uti cognoscant te solum verum Deum.* Ambrosius item, lib. 1 de Pœnitentiâ, cap. 8, et lib. 5 Exameron, cap. 14, et lib. 1 de Fide, cap. 2, ex eodem lib. sub nomine Jeremiæ testimonia referunt. His adde Sixtum Papam in epist. suâ primâ ad omnes Christi fideles; Felicem in Ep. ad Petrum, episcopum Antiochenum, in 5 synodo condemnatum; Pelagium deniquè in epistolâ ad Vigilium. Ecce qui libellus Baruch nomine nunc legitur, eum olim antiqui Jeremiæ tribuebant: essetque difficile credere, nisi testes hujus rei certissimos haberemus, quorum auctoritate primum illud argumentum difficulter quidem, sed abundè tamen elusimus.

Ad confirmationem autem faciliùs responderi potest. Fateor enim tempore D. Hieronymi, quod nunc tenemus, id non fuisse adè certum. Sed quemadmodùm antè tempora Hieronymi, licet quidam asseruerint Epist. Jacobi ab alio sub nomine ejus editam, tamen paulatim (ut item ait), procedente tempore, obtinuit auctoritatem, et Epistola Judæ, quam à plerisque Hieronymus astruit fuisse rejectam, auctoritatem usu meruit; ita et liber iste Baruch, quanquam olim à quibusdam non fuerit receptus, modò tamen dignus

est habitus, qui ab Ecclesiâ et conciliis universalibus reciperetur.

Secundum quoque argumentum faciliè diluitur. Nec enim verum est, in libris canonicis decernendis Ecclesiæ regulam esse Hieronymum, quod Cajetanus perperam, ne dicam perniciosè, existimavit. Hieronymus quippè (ut Joan. Cochleus verè dixit, in princ. Ep. ad Heb. et in resp. ad 16 artic., Parisiis damnatos, art. 4, in prologo Galeato, Hist. Eccles.), in enumeratione canonicorum librorum veteris Testamenti Josephum secutus est; qui in 1 lib. adversus Apionem, ex majorum suorum traditione, ut inquit, 22 lib., enumerat. Auctor est Euseb. lib. 3, c. 9 et 10. At August. non Judæos, sed Christianos in eâ re sequitur, et rectè hic quidem. Nam Ecclesiâ gentium columna est et firmamentum veritatis. Probat verò à Gelasio sententia Hieronymi non in canone sanctorum Scripturarum constituendo, sed in his auctoribus condemnandis, quos Hieronymus zelo Dei et fidei religione reprehendit. Atque ad secundum argumentum hæc satis dicta sint.

Nam ad primam ejus confirmationem respondeo (id quod doctores ferè credunt) librum illum non esse Cypriani, sed Rufini. Certè D. Cyprianus in epistolâ ad Rogatianum, Ecclesiasticum, et in libro de Habitu virginum, Sapientiam, ut divinos libros citat: quod verò Rufinus asserit, ex Patrum traditione eos libros à canone rejiciendos (pace lectoris dictum sit), Patrum traditiones ignoravit. Tertium namque Carthaginense concilium, quod hos inter canonicos numeravit, dicit se à Patribus accepisse; et Augustinus, lib. 1 de Prædest. Sanctorum, proximos Apostolorum affirmat librum Sapientiæ tanquam divinum citavisse; atque Dionysius ex eodem libro magno præfationis honore testimonium allegat, inquires, cap. 4 de div. Nom.: *In primis Scripturarum institutionibus quendam de divinâ sapientiâ dixisse comperies: Amor factus sum formæ illius.* Quid omnes commemorem? Hieronymus in primum caput Jeremiæ, cap. 4, ut librum prophetæ citat; Ambrosius autem 1 lib. de Fide, Gregor. 18 Moralium, et concil. Sardicense in epistolâ ad omnes episcopos, ut divinum librum Sapientiæ referunt; concilium demùm Toletanum undecimum, cap. 1, in confessione fidei sanctam esse scripturam asseverat.

Quid Ecclesiasticum? Ut divinum citat Clemens Alexand., 7 lib. Strom., cap. 4, Ambros. serm. 31, et lib. 4 de Fide; Evaristus Papa in epistolâ primâ ad episcopos Africanos; Sixtus secundus in epistolâ ad Gratium episcopum. Utrumque autem lib. divinam scripturam esse tanquam rem certam in fide tradit Epiphanius hæresi 76, Anomæorum. Non igitur Patrum traditione eos libros Rufinus, sed suo potiùs sensu refutavit, at eo tempore, quo res nondùm erat definita. Quà etiam ratione et reliquos excusamus. Nam quòd D. Thom. in eam sententiam advocatur, id ferendum nullo modo est, ut ex 1 parte, q. 1, art. 3, colligere licet, et ex commentariis in quartum caput de divinis Nominibus. Sed in illâ q. 89, nihil de suo dixit: quin ad verbum retulit Augustinum; qui tamen

quam haberet constantem firmanque sententiam, lib. 2 de Doct. christianâ, cap. 8, et lib. 17 de Civitate Dei, c. 8, et ad Horosium contrâ Priscillianistas, cap 11; imò eo ipso libro de Curâ pro mortuis gerendâ, c. 17, manifestè declaravit.

Secunda autem confirmatio, quæ ab auctoritate concilii Laodiceni sumitur imbecilla est. Non enim concilium negat esse canonicos, licèt inter canonicos noluisset annumerare, quòd nondum ea res satis erat explorata. Videlicet, quod sæpè jam diximus, non omnes libri canonici ab Ecclesiâ sunt communi consensu recepti (1).

Ad tertiam verò confirmationem (quoniam nihil in præsentia de auctoritate canonum, qui dicuntur Apostolorum, disputare volumus; nam hæc quæstio ab eâ, quæ nunc in manibus est, separatur), dupliciter respondemus. Priùs, ne quis ejusmodi argumento nos velit urgere, intelligat eodem cap. 84, tres Machabæorum libros inter canonicos supputari. Quòd si Apostolorum hos octoginta quinque canones recipere cogimur, respondeant hic ipsi nobis, qui Machabæorum libros rejiciunt; sin autem, ne confiteantur, hos esse canonicos, testimonium hujus capituli contemnunt, jam profectò non est, cur pondere illius nos velint obruere. Sed hanc disputationem (ut diximus) in aliud tempus reservantes, quod ad præsentem locum satis est, alteram responsum subjicimus, Clementem, qui eos canones dispersos in unum volumen congregasse dicitur, non omnes libros canonicos collegisse, quos Apostoli verbo tenus Ecclesiæ tradiderunt. Non enim aliundè vel concilia, vel Patres Apostolorum proximi, hos esse sacros, quàm ab Apostolis didicerunt. Ait tamen Iren. lib. 3, c. 3, referturque ab Euseb. lib. 5, cap. 6, Clementem, quoniam cum Apostolis vitam semper egerit, atque ab Apostolis institutus fuerit, recentem gessisse traditionis eorum memoriam, et eorum formam semper in oculis habuisse. Ità si hæc responsio non placet, detur alia: non omnes illos canones à Clemente editos, sed nonnullos à Græcis adjectos esse.

Ad postremam deniquè confirmationem, hujusmodi habeto responsum. Ut cum iis liberaliter agamus, donemusque eis, Synagogam in fide errare non posse (quod tamen non perindè ut de Ecclesiâ catholicâ certum est), negamus, hos libros à Synagoga esse rejectos. Aliud est enim non recipere, aliud verò rejicere. Judæi ergò intrâ suum canonem hos quidem libros publicâ auctoritate minimè receperunt; tametsi nonnulli etiam ex eis divinos et sacros esse crediderunt. Quâ de re vide Cochlaeum in libello de canonicâ scripturâ et catholicâ Ecclesiæ auctoritate, cap. 2. De secundo igitur argumento hactenus.

(1) Ibi peccat Canus, saltem in terminis. Equidem nonnulli libri sacri non eodem consensu primis in temporibus recepti fuere: hinc divisio librorum divinatorum in *protocanonicos* et *deuterocanonicos*; sed ille consensus unanimes non tardus fuit in illis omnibus admittendis, nec ullus, præsertim à concilio Tridentino, inter Catholicos reperiri posset, qui ex nostro canone quidquam vellet detrachere.

P. S.

Ad tertium autem præcipuum argumentum respondetur, antè id temporis nec rem fuisse tam expeditam, nec conciliorum lectionem tam assiduam, nec hæreticorum impudentiam tam procaecam in libris canonicis vel infirmis, vel etiam rejiciendis. Quocirca non fuerunt perindè solliciti fideles de hujusmodi quæstione, cujus definitionem sine jacturâ pietatis poterant ignorare. Quòd si argumentum idem contorquere in adversarios volumus, nihil est, quod facilius efficere possimus. Nam (ut ex concilio primo Toletano didicimus) « si quis dixerit, vel crediderit, alias scripturas præter eas, quæ Ecclesiâ catholica recipit, in auctoritate habendas esse, vel venerandas, anathema est. » Cùm ergo plerique (quod retrò nos ostendimus) hos libros tanquam divinos venerentur, certè, si Ecclesiâ non reciperet, in anathema concilii Toletani pariter omnes incurrerent. Ne igitur hos audacia et temeritatis condemnemus, illos potius ignorantia laborasse concedamus. Imò cùm perniciosius Ecclesiæ sit libros recipere pro sacris, qui reverâ non sunt, quàm librum rejicere, qui aliàs verè sacer est (ut D. Thomas, primâ parte, q. 88, art. 5, et de Potentiâ q. 4, art. 1, latius explicat), cùm concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, Innocentius, Gelasius, ac reliqui sancti omnes (1), hos libros tanquam sacros Ecclesiæ traderint, profectò si ii non essent, perniciosissimè falleremur. De tertio igitur argumento satis dictum est.

Ad quartum verò argumentum primò dicitur, quòd Gelasius forsitan unius libri nomine ambos complectitur; quod etiam in Esdrâ non ipse modò fecit, sed et Isidorus, 9 Etymol. cap. 1, et Hieronymus, qui Esdrâ interpretatus unicum edidit, sequens Hebræorum consuetudinem, quæ Esdræ primus et secundus liber in uno est, ut Origin. in primum Psalmum docet, et Eusebius lib. 6, capitulo 18. Hanc autem mentem fuisse Gelasii vel illud abundè magnum argumentum est, quòd idem ipse probat lectionem Scripturarum, quæ per anni circulum distribuuntur, librum autem Machabæorum pro dominicis octobris, in quibus ambos Ecclesiâ legit; deindè respondetur, Gelasium de secundo libro ambiguum fortè sententiam tenuisse, eoque consilio in enumeratione cum librum prætermisisset. At August. 18 de Civitate Dei, cap. 36, et Isidorus, 6 Etymologiarum, cap. 1, utrumque Machabæorum ab Ecclesiâ recipi asseverant: quod et in proemio horum librorum asseritur. Nec id modò in dubium vocare licet, quod D. Gregorio, Eusebio atque reliquis licuit aliquandò dubitare.

Jam ad primam rationem, quæ in hujus quarti argumenti confirmationem affertur, Joannes Annii in commentariis super secundum librum Philonis de Temporibus (2) tradit, libros Machabæorum, qui absque temporibus scripti erant, Josephum adjectione temporum apocryphos reddidisse. Ostendit verò id argumentum, quo nos usi sumus, quo eodem Joannes quoque

(1) Non dicendum *ferè* sancti omnes; sed absolutè omnes, præsertim à concilio Tridentino, ut liquet ex notis superioribus.

P. S.

(2) Anniius hos libros Philoni tribuit; at docti negant.

Lucidus permotus est quarto suæ Chronographiæ libro Undè autem Annius noster acceperit, aut sine temporibus Machabæorum olim libris haberi, aut Josephum adjecisse tempora (ingenue fateor) me præterit. Sed si id verum est, quemadmodum mendum, quod in numeris facillimum est, non auctoribus, sed librariis imputatur, ita menda, quæ Josephi per incuriam inducta sunt, non auctori libri Machabæorum, sed Josepho tribuimus; nec ob id libros hos apocryphos existimabimus. Tametsi Josephum germanam veramque catholicorum lectionem vitiasse, viris ecclesiasticis omnibus dissimulantibus, atque adeò conniventibus, mihi quidem non sit verisimile Nisi volumus, mille quingentos annos, et eo amplius Ecclesià in utramque aurem dormitantem, iuinitum hominem zizaniam superseniuiasse. Quamobrem multò meliùs Euseb. Cæsariensis, licet hos libros non crediderit in sacrorum numerum referendos, asserit tamen auctorem illorum non supputare Græcorum regnum ab Alexandro, sed à Seleuco Nicanore, qui regnavit in Syrià anno à morte Alexandri exacto undecimo. Cui numero si addas quinque annos (1) quibus Alexander tanquam monarcha imperavit Græcis, conficitur numerus annorum exactus sexdecim, quibus minor erat supputatio monarchiæ Græcorum juxta rationem hebraicam. Nam Græci ab Alexandro supputabant. Igitur quòd juxta annalia græca Antiochus regnasse dicitur anno centesimo quinquagesimo tertio, et juxta primum Machabæorum anno centesimo trigesimo septimo, verborum, non rerum dissensio est. Quippè, si centesimo trigesimo septimo sexdecim adjicias, numerus centesimus quinquagesimus tertius conficitur. Joannes verò Lucidus in eo discrepat ab Eusebio, quòd scribit, lib. 4, Alexandrum post adeptam monarchiam annos septem regnasse, Seleucum verò anno octavo post mortem Alexandri jam exacto. Sed quod ad præsentem attinet quæstionem, non admodum refert, utrum ex his verum sit, cum supputatio præcipua, de qua hic agimus, minimè varietur.

In hujus verò confirmatione argumenti, Ambrosius Catharinus Cajetanum affirmat tot peccata admisisse, quot verba penè effudit. Sic enim ille loquitur. Nec advertit homo ad carpendum promptulus, se quoque in reprehendendo Cajetano sæpè ac multùm errasse. Hoc certè loco ter erravit. Sed istius errores coarguere nec meum est, nec hujus temporis. Quid ergò? Nonnè hic peccavit Cajetanus? Peccavit sanè. Primum in eo, quòd temerè et inconsideratè, ne superbè dicam et arroganter, auctorem libri Machabæorum ait in intelligentià Danielis esse deceptum, quem constat Spiritus sancti afflatu cum librum scripsisse. Deindè falsò existimat Cajetanus, si auctor libri Machabæorum verba Danielis usurpat, idcirco Daniele interpretari. Quasi non licuerit Bernardo verbis Scripturarum passim uti: quas si quis arguat ab ipso malè intelligi, quòd verba non in eum afferat sensum, qui Scripturarum erat germanus et proprius, is stultus esse videatur. Certè poete recen-

(1) Quinque annos integros: nam regnavit præterea et aliquot menses.

tiores veterum versus etiam integros usurpârunt elegantissimè, nec tamen priorum illi versus à posterioribus in eandem sententiam capiuntur. Fallitur præterea Cajetanus in eo, quòd putat Danielis prophetiam non potuisse ad idolum Antiochi referri, quia Dominus ad futura tempora referendam declaravit. Eadem quippè scriptura et ad Luciferum pertinet, et ad Nabuchodonosor, et ad Antichristum. Vanissimum ergò fuit, auctorem libri Machabæorum reprehendere, quòd in idolo, abominatione, et desolatione Antiochi ad verba Danielis alluserit, vel ea certè in simili causâ usurpârît. Nam etsi in illum sensum Daniele adduxisset, id fecisset egregiè, quod et Paulus, et Apostoli cæteri sæpè fecerunt.

At secunda ratio duobus modis refellitur. Priùs enim nihil impedit, ut Spiritus S. scriptori assistat, qui in quibusdam tamen humano more ex modestiò loquitur. Sic enim Paulus ait 2 Cor. 6 et 25: *Etsi imperitus sermone, sed non scientià; et rursum: Ut minus sapiens dico, plus ego; et iterùm 2 Cor. 12, 13: Donate mihi hanc injuriam.*

Posteriùs, aliud est loqui de ipsius historiæ veritate, aliud de interpretatione in aliam linguam. Interpres ergò veniam petit, non falsitatis, quæ nulla erat, sed elocutionis, quæ ab homine erat. Secunda igitur illa ratio hæc duplici responsione convellitur.

Sed et tertia bis quoque confutari potest; et quia non est opus confiteri, epistolam, cujus in priori sit mentio, eam esse, quæ è vestigio subditur; et quòd si esse quis contendat, habet in promptu quid dicat, puncta librariorum incurià esse malè distincta. Illa enim verba, *anno centesimo octogesimo octavo*, non sunt initium epistolæ sequentis, sed finis antecedentis; ut subsequens epistola hoc principium habeat: *Populus qui est Hierosolymis.* Cujus rei illud est argumentum, quòd diem, annumve, quo scribitur epistola, non ab initio statim, sed à fine ponere solemus; salutationem verò statim à principio. Tametsi utrumque Constantinus et in epistolâ ad Donum Papam, et in epistolâ ad Georgium Constantin. patriarcham, conjunxerit. Quæ igitur secundo loco ponitur, hæc scripta est anno centesimo sexagesimo nono, ut in priori epistolâ dicitur: quæ verò ordine quidem scripturæ antecedit, sed reipsâ tamen posteriùs missa est, ea scripta fuit anno centesimo octogesimo octavo.

Ità ad quartam rationem facilè dici poterat (quod antè monuimus) illam epistolam non esse, cujus prior meminît. Quare nec necesse est fateri, eam esse scriptam anno centesimo sexagesimo nono. Quin compiler illius secundi libri, sive is fuerit Josephus, ut Annio placet, sive quisquam alius, quascumque epistolâs invenire potuit à Judæis scriptas, nullo servato ordine, in initio libri forsitan collocavit.

Quòd si secundam illam esse admittimus, quam commemorat prima, dicere oportet, numerum non secundùm hebraicam computationem haberi, sed secundùm græcam. Potuit enim (nec id incommodè) fieri, ut qui eas litteras dederat, ii græcam monarchiæ supputationem fuerint secuti, quam tamen is, qui librum

illum dicitur in compendium redeigisse, noluit immutare, sed exscribere numerum, ut scriptum reperit. In aliis verò secutus est semper supputationem hebraicam. Judas itaque mortuus est, juxta Hebræorum rationem, anno centesimo quinquagesimo secundo expleto, hoc est, anno centesimo quinquagesimo tertio. Quibus si apponas sexdecim annos græcæ supputationis, constat numerus centesimus sexagesimus nonus, qui idem est cum priori. Nam, quo anno Judas mortuus est, scripsit Epistolam. Ità non est necesse cum Ruperto, libro 10 de Victoriâ verbi, alium à Machabæo Judam divinare, qui eam Epistolam dederit.

Ad quintam, non desunt, qui existimant non Antiochum membratim divisum, sed ducem ab eo missum : sic enim videtur, capite 1, significari; illud verò fugâ elapsum morbo pestilenti interisse, capitulo 9 dicitur. Sunt etiam, qui contendunt, in cap. illo 1, particulam, et, adjectam esse librario erroris, lectionem autem veram hanc esse : *Percusserunt ducem, et eos, qui cum ipso erant, dividerunt membratim*, etc. Scio autem, verbum *percutere* interdum significare idem, quod occidere, ut eo loco : *Percussit Philistæum*, etc.; et ibi : *Percussit Saul mille*, etc. Sed non cognitur hic, vocabuli propriâ significatione deserta, ad dictionem confugere figuratam : præsertim cum Danielis cap. 11, de Antiocho scriptum sit : *Venient super eum Romani, et percutietur*; quo loco Hieronymus : *Percussus, ait, dicitur esse, non quòd interierit*, etc.; et 2 Reg. 2 : *Servi David percusserunt de Benjamin 360, qui et mortui sunt*. Sed ne illud quidem huic expositioni repugnat, quod Lysanias objicit, Antiochum (ut hic dicitur) occidisse. Non enim semper eo verbo mors significatur; sed, qui victus est, occidisse verè asseritur. *Ceciderunt*, inquit Josue 7, 5, *per prona fugientes*; sed ne illud quidem obstat, quòd ibi legitur : *Cum ingressus esset intrâ ambitum fani, clauserunt templum; cum autem intrasset Antiochus*, etc., ubi videtur designari, Antiocho concluso nulum fuisse locum figiendi relictum. Non enim intelligendum est templum clausum post ingressum ducis, sed cum milites essent intrâ fani ambitum : ut, si, exempli causâ, dicamus, in atriis sacerdotes clauserunt januas templi. At contrâ, cum milites Antiochi aditum templi oclusum aperuissent, ut cognita res est, lapidibus sunt à Judeis obruti. Potuit ergò dux ipse percussus, si ducis nomine Antiochus intelligitur, quo aditu aperto intraverat, exire atque fugere; ob quam fugam, cap. 9 dicitur, inhonestè ac turpiter de Perside rediisse. Sed ne rimulas quærere ad elabendum videamur, illa responsio et planior et verior est (cui historicorum gravium consentit auctoritas) non eundem esse Antiochum, de quo primo capite, et de quo capite nono perhibetur; sed ibi Antiochi Magni mortem scribi, hic verò Antiochi Epiphaniis, cujus etiam finis primi libri capite sexto textitur. Nam illum Strabo libro 16, ait templum Beli exspoliare conatum, finitimos Barbaros interemisse.

Ad sextam, licet Rupertus omnia ea figuratè velit intelligi de arcâ novi Testamenti, id est, humanitate Jesu Christi: ad litteram tamen miraculum illud vel

jam factum est, cum expulsi gentibus à Judæâ, Hebræi ex diversis locis, ubi erant dispersi, convenerunt, vel fortè etiam in conversione Judæorum antè diem judicii futurâ, fiet.

Nec nostris conjecturis divina promissio debilitanda est. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

Postremâ demùm ratione solvendâ variè torquentur auctores. Alii namque fingunt, Machabæos per matrem à tribu Judâ originem ducere, cæque ratione defendunt, sceptrum de Judâ non esse translatum. Alii, sequentes traditiones Thalmud, adstrunt, Machabæis quoque existentibus ducibus, fuisse judices quosdam ex tribu Juda, penes quos summa decernendi atque imperandi potestas resideret, qui hebraicè *Zanedrin*, latinè senatus, ut apud Romanos, appellabatur. Undè illud est : *Populus qui est Hierosolymâs, senatusque et Judas*, etc. Hos itaque cum Herodes, qui primus ex alienigenarum genere ortus regnum judicæ gentis obtinuit, in odium Davidici regni de medio sustulit, tunc verè sceptrum de tribu Judâ dicitur abstulisse. Alii hunc nodum solvunt, affirmantes illam Jacob Prophetiam, promissionem fuisse ad legem comminationum intelligendam, quæ scilicet mutatis moribus commutetur : et quemadmodum sententia adversus Ninivitas post poenitentiam translata est, ità quoque divina promissio filiis Juda peccantibus fuerit commutata. Quam quidem normam in explicandis tum comminationibus, tum promissionibus ex Ezechiele 33 desumunt, apud quem Dei et comminatio et pollicitatio pro conversis, aut aversis hominum moribus, transferuntur. Nos verò, quibus consilium est alienas expositiones non inimicè ad insectari, aut repellere, facilius hunc locum expediemus, si ex primo Machabæorum libro intelligamus, populum Judæorum ducatum Machabæis tradidisse, non tanquam proprium et hæreditarium, sed ad legem depositi conservandam : ut videlicet israeliticam plebem intereâ tuerentur, donec surgeret Propheta fidelis, vel qui eos instrueret, vel quem de tribu Judâ venturum expectabant. Quâ ex re sceptrum de tribu Judâ non auferebatur eo præsertim, quòd ipsa quoque tribus in hoc populi conductum sententiamque à principio saltem credidit consensisse. Quartum ergò argumentum cum suis confirmationibus hoc modo fuerit confutatum. Nam quod argumentum Cajetanus in Matthæi cap. 24 ponit, auctorem libri Machabæorum errasse in interpretatione Prophetiæ Danielis, quam ad Antiochum ille refert, cum Lucas ad exercitum Romanorum perspicuè retulerit, id nullius momenti est. Eadem quippè littera et ad Nabuchodonosorem et ad Antichristum spectare potest. Sic eadem et ad Antiochum, et ad idolum Romanorum, et ad Antichristum pertinet. Quæ omninò res, quoniam nihil obscura est, nostrâ explicatione non eget.

At quintum argumentum refellamus. Non modò concilium Carthaginense, et Innocentius, sed plerique alii, inter quos Hilarius in Ps. 128, Cassiodorus in Ps. 88, 89 et 91, Sapientiam et Ecclesiasticam Salomoni assignaverunt. Nam librum quidem Sapientiæ nomine Salomonis citat Tertullianus de Præscriptionibus hæreticorum; Origenes super Epist. ad Romanos lib. 8, Cy-

prianus sermone quarto de Immortalitate; Basilius, lib. 5 contrâ Eunomium; Ambrosius, sermone 8, in Ps. *Beati immaculati*, et lib. 3 Exameron, cap. 15, et lib. 4 de Fid., cap. 6, et Euseb. lib. 11 Præparationis evangelicæ, cap. 5. Quin Eusebius ipse lib. 4 Eccl. II. cap. 22, asserit, Egesippum, Irenæum, et omnes antiquos, librum Sapientiæ Salomoni tribuisse. Tribuerunt certè Evaristus in Epist. ad episcopos africanos; Felix primus ad omnes episcopos Gallicæ; Felix secundus ad Athanasium et cæteros episcopos Ægypti; Epiphanius hæresi 76, Anomæorum; Damascenus, quarto suæ Theologiæ libro, cap. 18, ubi Iodocus Clichtovæus multis argumentis contendit, librum illum non fuisse Philonis, sed Salomonis: in quibus illud maximum est, quòd verba, quæ auctor cap. 9 ejusdem libri de se dicit, non alii quàm Salomoni congruere possunt.

Ecclesiasticum quoque auctores nobilissimi Salomonis nomine retulerunt, Clemens Alex. lib. 7 Strom., Gregorius Nazianzenus oratione octavâ; Basilius quarto libro contrâ Eunomium; Chrysostomus, sive quis alius fuerit, homil. tertiâ Imperfecti operis in Matthæum; Ambros. super 7 caput prioris ad Corinth., Hieronymus in cap. 10 Ecclesiasticis; Cyprianus ad Rogatianum, et lib. 3 ad Quirinum, et serm. 1 de Eleemosynâ; Cassiodor. in Ps. 55, et 66, et 93; Gregorius lib. 10 Moralium, cap. 14, et quæst. 1, cap. 1, *Non est putanda*; Sixtus primus in epist. ad omnes fratres; Marcellinus ad Salomonem episcopum, Fabianus epist. ad omnes orientales episcopos; Sixtus secundus ad Gratium; Damasus ad episcopos Italiæ; Joannes Papa ad Valerium episcopum. Quòd si post tot tamque graves auctores libros illos Salomonis esse asseveremus, nihil erit profectò cur timere debeamus.

Deindè librum esse hujus aut illius scriptoris non admodum interest catholicæ fidei, dummodò Spiritus sanctus auctor esse credatur. Quod Gregorius in proœmio super Job, c. 1, eruditè et tradit et explicat. Nec enim refert, quâ pennâ rex epistolam scripsit, si verè scripsit. Undè nihil obstaret, ut in eâ re, quæ ad fidem non pertinet, Innocentius, et concilium Carthaginense communem antiquorum opinionem sequerentur. Nec proindè tamen in libris canonicis enumerandis errare potuère, quippè quòd ad finem attingere certum sit.

Deniquè, ut has duas responsiones prætermittentibus, habemus aliam multò potiorem, quam ex Euseb., lib. 11 Præparationis evangelicæ, cap. 5, Joannes Driedonis expressit. Cùm enim Salomon, juxta Scripturam, 3 Reg. c. 4, locutus fuerit tria millia parabolarum, et carminum quinque millia, quæ non sunt in unum aliquod volumen à Salomone coacta, fuerunt alii atque alii, qui sententias Salomonis sparsas collegerunt, ut patet Proverbiorum c. 25. Ità Augustinus Eugubinus, in Comment. super Gen., secutus Rabbi Moysen, et Thalmidistas, creditit Isaiam libros Salomonis scripsisse: quod quidem incertum habeo; illud verò exploratum, sententias librorum, qui sapientiales vulgò nuncupantur, à Salomone quidem fuisse primum excerptas, sed non ab eodem auctore collectas. Undè et Jesus

Sirach in Ecclesiastico, cap. 50, non ait, se protulisse, sed renovasse Sapientiam de corde suo. Hujus ergò rei Innocentius et concilium Carthaginense non ignari, optimâ ratione hos omnes libros Salomoni dederunt. Ac de quinto argumento hæc dixerimus.

Sextum verò argumentum Cajetani est in fine commentariorum super libros historicos veteris Testamenti. Pudet autem virum alioqui ingeniosum et doctum, virum piûm, ac nostræ familiæ columen, vano distinctionis novæ commento argumentum firmissimum eludere voluisse, atque, ut leviozem plagam repelleret, graviorem accepisse. Cùm enim nomen libri canonici apud scriptores omnes, uno excepto Cajetano, pro sacro atque divino sumatur, non modò comprehendendi animo, sed ne suspicione quidem potest attingi, pontifices et concilia omnia aliter vocabulum usurpasse, quàm erat in usu universorum. Deinde, concilium Carthaginense, ne quis aliter inverteret, quid nomine Scripturarum canonicarum intelligeret, declaravit inquis: *Præter Scripturas canonicas, nihil in Ecclesiâ legatur sub nomine divinarum Scripturarum. Sunt autem canonicæ Scripturæ*, etc. Et Innocentius: *Hi libri*, ait, *receptiuntur in honorem sanctarum Scripturarum*. Et in concilio Florentino eodem Spiritu inspirante, illi omnes libri, quos suscipit, et veneratur Ecclesia, et de quibus præsens disputatio instituitur, scripti à sacris auctoribus asseruntur. Præterea, eùm sub eodem contextu omnes illi libri nullo facto discrimine definiantur esse canonici, ridiculum est, ut partim in unâ significatione, partim in aliâ, libros canonicos habeantur. At si hanc semel distinctionem admittimus, auctoritatè conciliorum atque pontificum nullus liber sacer constare poterit. Nam pari causatione, si id quidem lubitum esset, hæretici dicerent, unum quilibet de cæteris non esse canonicum ad firmandam fidem, sed ad instruendos potius. Id quoniam absurdum omninò est, retineamus potius eam rationem oportet, quam Cajetanus voluit evertere, vir (ut sæpè jam dixi) cum primis eruditus et pius, sed qui in libris sacris constituendis Erasmi novitates ingeniumque secutus, dum alienis vestigiis voluit insistere, propriam gloriam maculavit.

Ad confirmationem autem faciliùs responderi potest, non Ambrosium modò, sed et Cyprianum ad Pompeianum, et Augustinum, 18 de Civ. Dei, referre ex 3 et 4 libro Esdræ testimonia, sed non tanquam ex Spiritu divino edita, quibus scilicet nefas sit refragari.

In septimo principali argumento molestè fero, non alieno modò, verùm etiam nostrates (honè venià legatur) in tam novam, ne dicam levem, sententiam incidisse, ut Epistolam ad Hebræos Apostoli Pauli esse negaverint (1). Sed id multò molestius, ut, si Pauli non sit, protinus non sit canonica. Nam, auctore incerto, poterit Epistola certò esse canonica. Sive enim Lucas, seu Barnabas (quod quidam sunt opinati) eam Epist. scripserint, canonica erit. Nam et per Lucam et per Barnabam Spiritus sanctus loquebatur. Sed ad

(1) Arius negavit hanc Epistolam esse Pauli, ut auctor est Epiph. hæc. 69.

rem. Cum hæreticum sit, hanc Epist. à sacris Scripturis excludere, certè temerarium est (ne quid amplius dicam) de hujus Epistolæ auctore dubitare, quem Paulum fuisse certissimis testimoniis confirmatur. Origenes inprimis lib. 1 Commentariorum super Matthæum, et refertur ab Eusebio lib. 6 Ecclesiasticæ Historiæ, cap. 18: « Ego dico, ait, quòd ipsa manifestissimè est Pauli Apostoli, et semper omnes antiqui majores nostri eam ut Pauli Apostoli susceperunt: et opinio usquè ad nos pervenit, quòd sermo ejus est græco sermone compositus, vel per Clementem romanæ urbis episcopum, vel per Lucam. »

Clemens item Alexandrinus apud Eusebium, Ecclesiasticæ Historiæ libro 6: *Manifestè, inquit est Pauli, scripta quidem hebræo sermone tanquàm Hebræis, sed à Lucà in græcum interpretata.*

Eusebius quoque in eandem sententiam ivit, libro 2 Historiæ ecclesiasticæ, cap. 57. Ubi cùm dixisset, Clementem romanum episcopum in Epistolà ad Corinthios nomine Pauli testimoniis hujus Epistolæ usum, continuò subjicit: « Undè constat, quòd Apostolus hanc Epistolam tanquàm Hebræis mittendam, patrio eam sermone conscripserit; et (ut quidam tradunt) Lucam Evangelistam, alii autem Clementem, interpretatum esse: quod et magis verum est, quia et stylus ipse Epistolæ Clementis cum hæc concordat, et sensus nimirum utriusque scripturæ plurimam similitudinem ferunt. » Hactenus Eusebius. Et cap. 5 ejusdem libri: *Pauli manifestè sunt 14 Epistolæ.* Dies me deficiet, si velim enumerare auctores græcos, qui hanc Epistolam Paulo tribuerunt. Nec minus si commemorarem etiam latinos. Quid enim referam Athanasium, in epistolà ad episcopos Africanos, lib. 11, de fide Trinitatis? Quid Cyrillum, lib. 12 Thesauri? Quid Chrysostomum infinitis propè locis? Quid Ignatium? Quid Irenæum? Quid Damascenum? Quid Anaæctum, in epistolà de ordinatione episcoporum? Quid Higinium, in epistolà ad omnes Christi fideles? Quid concilium Laodicenum? Quid tandem concilium Ephesinum (1)? cùm omnes græci scriptores (ut auctor est Hieronymus ad Dardanum) hanc Epistolam Apostoli Pauli esse unà voce fateantur. Theophylactus certè miratur eorum impudentiam, qui hanc Epistolam Pauli esse inficiantur, affirmatque eos non secus peccare, quàm si à Paulo abesse Christum negarent. Quid Latini? Nempè fatentur etiam; fatetur Ambrosius super Psalmum: *Beati immaculati, et libro de his, qui mysteriis initantur, cap. 8; Augustinus insuper, lib. 2 de Doctr. christianæ. cap. 8, et sæpè aliàs. Item Gregor. lib. 5 Moralium, cap. 3; Gelasius cum concilio septuaginta episcoporum; Innocentius Papa; concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum. Quid moror? mille quingentos abhinc annos Ecclesia legit hanc nomine Pauli Apostoli, et audeamus nos in dubium vertere,*

(1) Concilium Ephesinum expressè docet Apostoli testimonio probari, quòd Christus est factus pontifex et Apostolus confessionis nostræ. Concilium Ephesinum dixi, quia illa ep. licet Cyrilli sit, præsidebat tamen synodo, et est à synodo approbatà (Cassiod. in Psal. 102; Adrian. in epist. ad Const. et Irenem.)

quod omnes catholici tunc retrò seculis sine ambiguitate tenuerunt? Omitto quòd Petrus, nisi me valdè opinio fallit, testatur Paulum Hebræis Epistolam scripsisse. Nam primam Petri Hebræis scriptam esse, salutatio ipsa adèò apertè docet, ut ne Cajetanus ipse quidem negare potuerit. At secunda Petri eisdem quoque scripta est. Ait enim: *Eccè jam vobis hanc secundam scribo Epistolam: in hujus verò fine, sic Petrus inquit: Sicut et charissimus frater noster Paulus scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis; etc., vobis, scilicet Hebræis, ad quos scribebat Petrus. Undè factà distinctione subjungit: Sicut et in omnibus epistolis: ut non obscure intelligeres, quod Paulus Hebræis de longanimitate et salute Christi, idem et in aliis epistolis scripsisse. Non est ergò cur de auctore hujus Epistolæ quisquam dubitet.*

At Hieronymus dubitat. Certè, ut dubitasset, non proinde nostram hanc certam indubitataque fidem ambiguum efficere potuisset. Sed negamus, Hieronymum accipiemus hoc loco (quod illi falsissimè impingitur) habere sententiam. Nam, ut innumera loca silentio prætereamus, quibus refert Hieronymus ex hæc Epistolà nomine Pauli testimonia; ut illud etiam dissimulemus, quòd de Viris illustribus in Paulo, cùm quorundam contrarium sensum expressisset, eorum argumenta refellit; ille profectò loco Hieronymianæ sententiæ clarissimus testis est, qui habetur in epistolà ad Dardanum de terrà promissionis, in hæc verba: *Vas electionis loquitur ad Hebræos, fide, qui vocatur Abraham, etc.: Nec me fugit, quòd perfidia Judæorum hæc testimonia non suscepit. Illud nostris dicendum est, hanc Epistolam, quæ inscribitur ad Hebræos, non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retrò græci sermonis scriptoribus, quasi Pauli Apostoli, suscipi; et nihil interesse cuius sit, cùm ecclesiastici viri sit, et quotidie Ecclesiarum lectione celebretur. Quòd si eam Latinorum consuetudo non recipit inter scripturas canonicas, nec Græcorum Ecclesiæ Apocalypsim Joannis eadem libertate suscipiunt; et tamen nos utramque suscipimus, nequam hujus temporis consuetudinem, sed veterum scriptorum auctoritatem sequentes, qui utriusque testimoniis utuntur, non ut interdum de apocryphis facere solent, sed quasi canonicis et ecclesiasticis. » Hactenus Hieronymus. Et in Epistolam ad Titum, cap. 8: « Lege, inquit, ad Hebræos Epistolam Pauli Apostoli, sive cujuscumque alterius eam esse putas, quia jam inter ecclesiasticas est recepta. »*

Ad primam igitur rationem, quoniam in Relectione de pœnitentià accuratè sanè ac diligenter illa Apostoli loca explicata sunt, non est necesse modò respondere (1).

(1) Porrò in eà Relect. respondet Canus, textus objectos D. Pauli interpretando: « Non de pœnitentià quæ post baptismum fit, inquit, sed de pœnitentià quæ fit in baptismo, qui videlicet semel duntaxat percipi potest. Nam pœnitentiam baptismum appellari, habes apud Lucam capitulo ultimo: *Opotebat, inquit, prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes. Ubi quæ Mat-*

Ad secundam respondere necesse est, et quidem eo ordine, quo adversum constitutam veritatem objectionis singule particula: fuisse propositæ. Nam, quod prima particula objiciebatur, facile diluitur, cum contingere poterit, ut interpres reliquerit quidem in textu verba hebraica, sed in margine, quod fieri solet, addita fuerit interpretatio, quam librarius textui deinceps inseruerit. Quod etiam idem in Matthæo usu negotassè venit in verbis illis cap. 27, v. 46: *Eli, Eli, etc.* Quod autem, quæ expositor fortassè quispiam in margine opposuerit, ea scriptorum vitio textui nonnunquam inserantur, Nicolaus Liranus rectè, 2 Reg. 8, animadvertit; illa enim verba: *De quo fecit Salomon omnia vasa aurea in templo, et mare æneum et columnas, et altare, in hunc modum et adjecta, et inserta esse constat.*

Potuit et aliâ ex causâ proficisci, ut Apostolus vel Evangelista hebraicè scribens, quorundam vocabulorum interpretationem adjecerit, quod apud Judæos erant verba quædam vel chaldaica, vel syriaca, quæ poterunt commodè in linguam hebraicam verti, ut (1) *Golgotha, et Ephphetha.*

« theus de baptismo dixit, Lucas nomine pœnitentiæ, ac remissionis peccatorum, tradidit. Hanc expositionem Chrysostomus et Theophylactus, sequuntur in eadem loca. Item D. Ambrosius, libro secundo de Pœnitentiâ, cap. 2, et D. Augustinus, libro de verâ et falsâ pœnitentiâ, cap. 3. Colligunt autem ex multis conjecturis, hanc esse eorum testimoniorum intelligentiam. Quas ego conjecturas referrem, nisi ad metam hujus disputationis festinaret oratio.

« Potest tamen uterque locus intelligi etiam de Pœnitentiæ sacramento, ut videlicet intelligamus, impossibile esse per Pœnitentiâ sacramentum rursùm renovari, id est, priorem novitatem, quam per baptismum acceptimus, iterùm accipere. Undè Gregorius Nazianz. orat. 3 in sanctum Lavacrum: *Non superest, inquit, regeneratio secunda, nec reformatio, sed in pristinum statum restituito; etiamis perquam vehementer illam lacrymis, et multis queramus suspiriis, ex quibus vix quidem eicatricum obductio venit.*

« Nec te moveat, quod Apostolus ait, esse impossibile; nam per excessum loquitur, atque hyperbolicè ingentem rei difficultatem impossibile non ut desperent audientes, sed ut terreatur. Idcirco enim subdit Apostolus: *Confidimus tamen de vobis, dilectissimi, meliora, et viciniora saluti, tametsi ita loquimur; quasi dicat Apostolus: Locutus sum ita, ut vos à peccatis retraherem, et desperationis metu facerem cautiore; ceterum confido de vobis, et reliqua quæ sequuntur. Quæ quidem hujus loci interpretatio mea non est, sed D. Hieronymi, libro adversus Jovianum secundo, referturque à Gratiano de Pœnitentiâ, dist. 2, c. Si enim. Nec modus hic loquendi à sacris literis alienus est. Nam Matth. 16, quod antè Dominus dixerat, difficile esse divitem intrare in regnum caelorum, è vestigio dixit, esse impossibile, quemadmodum exposuit D. Hieronymus super caput Isaie sexagesimum. Sed et Aristoteles, primo libro de Cælo, cap. 11, inter reliquas significationes hujus vocabuli, impossibilitatis, eam annoveravit, ut quod non facile, et neque citò, nec bene fieri potest, impossibile dicitur. Et ad eandem formam, per hyperbolem, cap. 10 ejusdem Epistolæ, Apostolus locutus est, ut ostenderit, quâ animadversione peccata nostra digna sint, pro acceptam notitiam veritatis, si ad justitiam rigorem examinentur. Sed aliud tamen est, quod justitia postulat, aliud quod clementia et misericordia suggerit.*

P. S.

(1) Joannes, cap. 19, videtur astruere vocem hebraicam esse. Sed quia voces chaldaicæ erant Hebræis

Eccè duas causas, quibus interim argumentum illud Cajetani posset eludi, quo ne librum quidem Genesios hebraico sermone scriptum sibi Cajetanus suaderet. Nam ibi legitur, cap. 35, 18, Rachel vocasse filii sui nomen Benoni, id est, filium doloris mei; nomen verò ei à patre inditum Benjamin, id est, filium dextræ; et in Exodo, cap. 12, 11: *Est enim phase, id est, transitus Domini.* Respondeant nobis isti, qui simili argutiâ negotium nobis exhibere volunt; et si non valuerint, tertiam causam nos reddemus. Videlicet, sunt nomina composita ex multis simplicibus, quæ nonnunquam integra in compositione manent, interdum corrupta: ea si aliis verbis eadem etiam linguâ explicare voluero, nihil absurdum orietur: ut si, verbi causâ, dicam: Deicola, interpretatur Dei cultor; paterfamilias, hoc est, domus gubernator et parens. Quod idem in nominibus Benoni et Melchisedech evenire potuit.

Sed ne ad hæc tanquam in aram confugiamus, illa causa et præstantissima et verissima est, interpretem id jure suo facere potuisse, cum videlicet necessarium fuit hebraica verba manere. Si enim interpres transtulisset: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* non fuisset à Latinis perceptum, quorsùm astantes dixerint: *Eliam vocat iste.* Quare verba hebraica retinere coactus, eorum interpretationem apposuit, quod facere æquè poterat verba hebraicis non retentis. Certè Genesios 56, et Exodi 12, in hebræo nominum interpretatio non habetur; sed interpres adjecit de suo.

Quod si objicias illam particulam non esse sacram scripturam, si hoc verum est, ut quæ ab officinâ interpretis prodierit, primùm conceditur conclusio; nec ego video cur perhorrescere debeamus. Deinde, negatur illa collectio: si ab interprete proficiscitur, extrâ sacras litteras est. Nam particula quæ ad servandam vel congruitatem, vel intelligentiam in sacrarum litterarum interpretatione additur, non censetur à sacris litteris aliena. Undè Hieronymus in Commentariis Epistolæ ad Galatas, cap. 4, in illud: *Abba Pater:* « Hanc consuetudinem, inquit, in pluribus locis Scriptura conservat, ut hebraicum verbum cum interpretatione suâ ponat: Bartimeus, filius Timei, Aser, divitiæ, Talita, Dorcas, et Mesech, vernaculus. » Eccè Scripturam Hieronymus vocat etiam eam particulam, quam interpretem addidisse comportem est. Atque id in Epistolâ ad Hebræos vel maxime locum habet: cujus interpres fuit vel Lucas, vel Clemens; quod Apostolo et vivente et vidente factum esse, ad veritatis similitudinem videtur esse propensius. Verum esse asseverarem, nisi Academicæ temperamentum in causâ conjecturali placeret. Nihil ergo prima illa causa movere nos debet, ut credamus hanc Epistolam hebraicè scriptam non fuisse. Sed ne secunda quidem causa movet; eadem enim in Apostolum torqueretur, qui in Actuum lib. cap. 12, Judæis loquens, citat scripturam veterem juxta translationem Septuaginta. Itaque interpres aut

quasi propriæ, ideò Evangelista dixit: *Hebraicè autem Golgotha;* quemadmodum si ego dicam: *Hispanè autem Javalá.* Quam vocem punctam esse certum est pro apro ab Hispanis usurpatam.

Lucas, aut Clemens, licet Hebræos hebraicè Paulus fuerit allocutus, versionem tamen septuaginta Interpretum magis reddere voluit, ne Græci litteræ novitate turbarentur. Quam etiam ob rem Apostolus Romanis scribens, cap. 1, 17, abutitur testimonio Habacuc juxtà translationem Septuaginta, ne romanis auribus inusuetam orationem afferret, ut Hieronymus auctor est in commentariis super Habacuc cap. 2.

Jam verò tertia illa causa, quæ in postremâ hujus rationis parte nobis opponitur, nulla est. Audivi equidem ab Hebræo, cui Hebræi Carpenteratenses primas ex suis hominibus deferebant, epistolam hanc hebraicam hodiè etiam, Matthæique Evangelium exstare. Sed ut Judæus ille nos irridere voluerit, aut etiam ex alicujus Hebræi versione illi habeant nunc hebraicam Epistolam Pauli, Evangeliumque Matthæi, perierint verò legitimum Matthæi ad Hebræos Evangelium, et Epistolam Pauli ad Hebræos, Judæorum curâ id verissimum est accidisse.

Ad tertiam rationem, quâ etiam id agitur, ut Paulus auctor hujus Epistolæ non credatur, prius respondetur, testimonium illud in sensu litterali ad Christum referri. Nec obstat, sensum etiam litteralem ad Salomonem etiam pertinere, cum eadem littera plura simul litteralia sensa contineat, ut D. Thom. in part. 1, q. 1, ad 10, etantè hunc D. Augustinus, lib. 2 de Doctr. christ. cap. 29, et lib. 12 Conf., cap. 26, 31 et 32, tradidère. Quemadmodum igitur nomine David Christus interdum ad litteram significatur, ut Ezech. 54: *Suscitabo super eas pastorem unum, servum meum David*; et Jeremiæ 30: *Servient Domino Deo suo, et David regi suo*, etc., sic et per nomen Salomonis Christum Dominum eo loco Scriptura significavit. Id ne nos præteriret, adjecit: *Stabilitam thronum ejus usque in sempiternum*. Quod apud Lucam, cap. 4, v. 32, Angelum ad Christum retulisse, notius est, quam ut explicandum sit: *Filius*, inquit, *Altissimi vocabitur, et super domum David sedebit*. Augustinus porro auctor est, de Unit. Eccl. cap. 8, Psalm. 71, licet in Salomonem inscribatur, Judæos tamen de Christo esse prophetiam invictissimè defendere, quia nonnulla ibi dicta sunt, ut in Salomonem convenire non possint. Quæ eadem profectò causa, ut de Psalmo 44 idem sentiamus, cogit.

Posterius, ut in sensu allegorico hoc testimonio Paulus abuteretur, nihil à suo more faceret alienum; qui cum sæpè aliàs, tum maximè in priori ad Corinth. Epistolâ, cap. 9, ex sensu allegorico argumentatur. Aliud est enim ex sensu spirituali certum et efficax argumentum trahi, quod Augustinus, in epist. 48, ad Vincent. Donatistam, Dionysius, in epist. ad Tit., Hieronymusque in Matth. cap. 13, negârunt; aliud verò argumentum indè probabile duci, id quod nemo sanè doctus negare potest. Quòd enim rhetores argumenta verisimilia certis et exploratis adjungunt, id Apostolus quoque facit. Potuit autem hoc loco multò et commodius et vehementius facere, ubi Hebræi intelligebant ea quæ David in Salomone Deus promiserat, in Christo esse complenda. Intelligebant autem eisdem sacris litteris sæpius admoniti, ut Mich. 4, Dan. 7, patet.

Ad quartam rationem non oportet respondere, si oratio Pauli colo et commate aptius distingueretur. Itaque lectio in hunc modum habere debet: *Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est*; ut illa verba, *ab eis qui audierunt*, non ad participium sequens, sed ad infinitivum antecedens referantur. Sed cui hæc displicent, is talè habeat responsum: quod Paul. ait: *In nos confirmata est*, non ad se peculiariter refert, sed ad Judeo-generaliter, ut glossa interlinearis admonuit. Præterquam quòd Paulus non ait se accepisse doctrinam ab eis, qui audierunt, sed salutis confirmationem: accepit enim et Sacramenta ab illis, et doctrinæ confirmationem, tum quia Ananias dixit illi, quid oporteret eum facere, tum quia ascendit ad antecessores Apostolos, ne fortè in vanum curreret, etc.

Ad quintam verò respondere oportet in hunc modum, nomen Testamenti apud Latinos interdum significare pactum et promissionem, ut Hieronymus in Jerem. cap. 31, et in Malac. cap. 2, scripsit, et Innocentius, in capite *Cum Marthæ, de celebratione missæ*, eruditè postea docuit. In quam significationem illud tradidit accipiendum quod in canone dicitur: *Hic est edixi novi et æterni Testamenti*, id est, novæ et æternæ promissionis; et illud etiam ad Hebræos, cap. 9, 15: *Novi Testamenti mediator est, ut repositionem accipiant, qui vocati sunt, hæreditatis æternæ*. Illud etiam exploratum est, apud Græcos nomen *διαθήκη* interdum propriè testamentum, nonnunquam pactum, fœdus et pollicitationem significare, ut ex Actorum Apostolicorum capite tertio Budæus in Commentariis probat. In quâ etiam posteriori significatione et Genesios 9, et Psalms. 54, 88 et 405, nomen *διαθήκη* legitur.

Vocabulum quoque hebraicum *Berith*, quod Exodi 24, et Jerem. 31, habetur, licet frequenter pactum fœdusque significet, quandoque tamen ad testamenti significationem flectitur. Nam et Hieron., Zachariæ 9, et Psalmorem interpres, Psalms. 44, nomen *Berith* in testamentum vertit. Imò licet Aquila nomen illud semper pactum interpretetur, ad 70 tamen ferè testamentum, ut Hieron. in cap. 2 Malach. testatur. In nomine igitur hebraico Paulus ludere potuit rhetorum more, et vocem à proprio ad improprium significatum flectere: quod idem, si aut Græcè, aut latinè loqueretur, facere potuisset. Idque eò magis, quòd instrumentum, à sanis obsignatum, testamentum dicitur, quamvis codicillo postea vel mutentur aliqua, et aliqua inducantur, vel etiam totum omninò, quod testamento semel cautum erat, antiquetur. Quocirca et vetus illud legatum, testamentum quidem erat signatum à vivo, sed apertum moriente Christo, ut velum scissum ostendit, ac per evangelicam legem velut per codicillum abolitur. Id quod Lactantius, de verâ Sapientiâ cap. 20, videtur mihi intellexisse. Nihil igitur obstat, quominus Evodum loquentem de veteri fœdere, loquens etiam propriè de testamento Paulus adducat. Quinimò consentaneum argumentum est, ut perfectum testamentum, scilicet novum, sanguine confirmatum sit et morte testatoris, quandoquidem Imperfectum illud vetus non

sine sanguine firmatum est, ut figura figurato congereret. Atque hæc quidem responsio argumento Cajetani satisficit; etiamsi nomen hebraicum non testamentum propriè, sed fœdus solum significet; quod et Hieronymus in cap. 13 Jerem., et Hebræi docti contendunt.

Ad postremam verò rationem is ipse, qui posuit, respondet, illa tria quidem in arcâ fuisse omnia, ut Paulus dicit, sed urnam et virgam foris pendentes à latere; tabulas verò intus, ut lib. 3 Regum, cap. 8, habetur. Rursùm etiam fortè post illa Salomonis tempora sacerdotes cupientes, virgam et manna, in secretiori tutiorique esse custodiâ, intrâ arcam cum tabulis posuerunt. Cujus rei Paulus non erat inscius; nos sumus, qui Hebræorum traditiones ignoramus. Theoph. in Epist. ad Hebræos, cap. 9, asserit Paulum optimè institutum in rebus judaicis à Gamaliele ex traditione hoc habuisse, hodièque Pharisæorum sectam assentiri, rem ita se habere. Admonuerat ferè idem prior Chrysostom. hom. 18. De septimo itaque argumento, et huic adjunctis rationibus satis est dictum. Nam quod ex illis verbis: *Celerius autem video vos*, Cajetanus argumentatur, alienum à ratione videri, ut, postquam appellaverit Casarem, spondeat se Paulus daturum Judæis, adeò leve est, ut referre pigeat, nedùm refellere.

In octavo verò principali argumento, quo quarta conclusio coarguitur, Cajetanus quidem non negat Epistolam Jacobi esse canonicam, sed auctorem asserit incertum esse. Erasmus addit, eam non sapere apostolicam auctoritatem. At cùm Hieronym. de Viris illust., Urbanus Papa in epistol. de communi vitâ, Alexand. quintus à Petro in epist. ad omnes episcopos, Anacletus in epist. de oppressione episcoporum, Marcellus Papa ad episcopos Antiochensæ provinciæ, Gelasius cum concilio septuaginta, Innocentius I, concil. Milevitanum c. 7, conc. Laodic. Carth. Florent. Trid. hanc Epistolam Jacobi Apostoli, Jacobi, inquam, Apostoli esse affirmaverint, idque Ecclesiæ universalis usu confirmante, temerarium est, ne dicam erroneum, hujus Epistolæ certitudinem velle aut ex incerto auctore, aut ex stylo salutationis infirmare; idque argumento leviori, quàm cui respondere debeamus.

Ad nonum argumentum sic respondeo: Erroneum est, ne dicam hæreticum, secundam illam Epistolam Petri Apostoli esse, negare. Adversatur enim inprimis omnibus sanctis; deinde Innocentio et Gelasio; præterea conciliis Laodiceno, Carthaginensi, Florentino, Tridentino; deniquè usui catholice Ecclesiæ, quæ legit eam in festo Transfigurationis nomine Petri Apostoli.

Contineret etiam aliquid falsi, si Petrus Apostolus ejus auctor non fuisset. Nam licet argumentum ex salutatione ipsius Epistolæ forsitan elideretur, quòd à falsario quopiam esset adjecta; at, quod capite primo illius Epistolæ legitur, eludi nullâ ratione potest: *Hanc vocem, ait, nos audivimus de cælo allatam, cùm essemus in monte sancto cum ipso*. Quòd si Petrus non scripsit Epistolam (Joanni autem Jacobove tribuere, stultitiæ manifestariæ est), falsum Epistola continet;

quod est hæreticum. Argumentum verò illud, quod Erasmus movit, imò plerosque olim antè Hieronymum (ut refert idem de Viris illustribus in Petro) infirmum est. cùm eundem auctorem sæpè contingat non aliam modò, verim eandem quoque sententiam stylo scribere differenti. Quod (ut reliquos prætereamus) in D. Gregorio videre licet; cujus epistolæ si cum aliis ejusdem operibus conferas, judiciumque feras ex diverso dicendi caractere, ab alio auctore scriptas esse judicaveris. Hieronymus tamen ad Hædibiam, quæst. 11, aliter respondet, inquires: « Duæ epistolæ, quæ feruntur Petri, stylo inter se et caractere discrepant, structurâque verborum; ex quo intelligimus, Petrum pro necessitate rerum diversis fuisse usum interpretibus. » En Hieronymus ex dissimili stylo non diversos auctores colligit, sed interpretes diferentes (1). Apostoli enim in alienâ linguâ malebant per interpretem scribere, quàm dono linguarum abuti, quod non ad elegantiam et luxum, sed ad usus necessarios acceperant. Nec me fugit, quòd Erasmus hunc locum Hieronymi detorquet; sed more suo facit, ut pro suâ libidine inturbet omnia.

Propter decimum argumentum Erasmus et Cajetanus duas illas posteriores Epistolas negant esse Joannis Evangelistæ. Quam ego sententiam non temerariam modò, sed etiam erroneam esse crediderim. Quoniam si Joannis, cognomento Senioris, asseruntur, non sunt profectò canonicæ. Nec enim quisquam Joannem Presbyterum auctorem sacrum existimavit. Sunt autem sine dubio, et antè nobis demonstratum est, Epistolæ canonicæ: non ergò sunt Joannis Presbyteri, sed Evangelistæ. Quod Origenes in Psalm. 1, apud Eusebium, lib. 6 Ecclesiast. Hist. cap. 18, Clemens, lib. 2. Strom. cap. 18, Damasc. lib. 4, cap. 1, Isidorus sexto Etymolog. August. 2 de Doctrinâ christianâ, cap. 8, dist. 95, c. *Legimus*, Hieronymus ad Evagrium, Innocentius primus, Gelasius, concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinumque testantur. Sed tempore Paschali universalis Ecclesia duas has Epistolas nomine Joannis Apostoli populo legit; Ecclesiæ autem, conciliis, et sanctis antiquis tutius nos committimus, quàm novitiis istis auctoribus, quorum argumentum cùm imbecillum sit, aliâ consultatione non eget.

Undecimum verò argumentum indignum esset, quod in aliorum numerum censeretur, nisi ob illud Cajetanus asseruisset, hanc Epistolam minoris esse auctoritatis, quàm alias quæ sunt certò scripturæ sacræ. Nam hujus Epistolæ auctoritatem expressè negare non audeat, ne quid invidiæ subeat, aut criminis. Cùm autem Hieronymus asserat, auctoritatem jam vetustate et usu meruisse, et inter canonicas computari, miror quidem, cur Cajetanus aliorum opinionem sub Hieronymi censuram non redegerit, quem pro certâ regulâ sacerorum librorum habendum existimavit. Cajetani igitur assertio hac loco periculosa est, si vis comparativè teneatur: « Minoris (inquit) auctoritatis est iis, quæ

(1) Clemens Alexandr., lib. 7 Stromat., Glaucium tradit fuisse Petri interpretem

« sunt certò scripturæ sacræ. » Non est igitur certò scriptura sacra, quod est erroneum. At quidam antè Hieronymum hanc epistolam non probârunt. Fateor; sed fuerunt nonnulla antè Hieronymum in controversiâ, quæ modò in dubium vertere hæreticum est. At citat librum apocryphum. Forsitan apocryphus apud Hebræos non erat. Quòd si esset, ut et Hieronymo, et plerisque aliis placet, nihil mirum, si ab Apostolo Judâ referatur, cùm testimonia referat Paulus ex Arato, Act. 17, 18, Menandro, 1 Cor. 15, 53, Epiménide, ad Tim. 2, 12, ethnicis prophanisque poetis. Vide Hieronymum in Epist. ad Ephes. c. 5, et ad Tit. 1. At coarguit hoc responsum Cajetanus : « Non abs re, in quibus, hæc epistola à multis refutata est; quoniam etsi citare apocrypha multò magis licet, quàm poetas, auctoritati tamen sacræ Scripturæ derogat, ut apocrypha prophetia, ut simpliciter et absolutè prophetia inducatur. » Hæc ille. Verùm aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait, quia scilicet quædam in eo libro continerentur, quæ essent ambigua; aliud particulam illam, quam Judas excitavit, apocrypham esse, quod nec Hieronymus, nec alius ex catholicis dixit. Nam licet ex alio loco non haberemus eam esse prophetiam, at auctoritas Judæ satis est, ut illam verissimè à Spiritu sancto exstissem sentiamus, sicut credimus illa verba : *Beatus est magis dare, quàm accipere*, Jesu Christi esse, quia Paulus dixit. Sed stultus ego sum, qui hujusmodi argumenta conor refellere.

Ad postremum argumentum, ubi Erasmi Lutherique conjecturæ ponuntur, ut Apocalypseos auctoritas infirmetur, post ea, quæ diximus, non fuerit opus respondere, tantùm satis fuerit admonere discipulos. Manifesta enim percurramus, ut in obscurioribus inmoremur, atque Franciscus Titelmannus in hæc causâ accuratissimè laboravit, ediditque peculiarem controversiam, undè lector petere ea poterit quæ huic responsioni nostræ deesse videbuntur. Nam ratio postulat, ut secundæ hujus controversiæ finem aliquandò faciamus.

CAPUT XII.

Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentiâ Scripturarum, ad fontes hebræicum et græcum recurrendum.

In tertiâ verò quæstione magna dissensio est, eaque nisi dijudicetur, in summo errore necesse est nos, atque in maximarum rerum ignorantie versari, an in sacrarum litterarum intelligentiâ ad hebræicum græcumque fontem sit recurrendum; an potius editio ipsa latina tam magnæ sit auctoritatis et ponderis, ut nec ab originali scripturâ pendeat, nec per eam aut corrigi oporteat, aut limari.

Prior autem hujus controversiæ pars suadet antè omnia D. Hieronymi testimonio, qui in libro adversus Helvidium hujus assertionis primus auctor esse creditur, eâ ratione vel maximè, quòd multò prior credenda sit manare fontis unda, quàm rivi. Idem etiam in epistolâ ad Marcellam, cujus initium : *Post priorem*, cùm fateretur, aliqua sese in vulgatâ editione

Evangeliorum latinorum emendâsse, atque ad græcam originem revocâsse latina, obtractatores suos contemnens : *Si displicet* (inquit) *fontis unda purissimi, cœnosenos rivulos bibant, et diligentiam, quâ avium sylvas, et concharum gurgites nrbunt, in scripturis legendis abiciant.* Idem confirmat in epistolâ ad Damasum de verbo Hosanna, cujus initium est : *Multi*; et in commentariis super Zachariam cap. 8, dicens : *Cogimur ad Hebræos recurrere, et scientiæ veritatem de fonte magis, quàm de rivulis quærere*; nempè, « ut Cicero de oratore etiam ait : Tardi ingenii est, rivulos consectari, fontes rerum non videre. » Et in epistolâ ad Vitalem, docet, se ad hebræicam veritatem, tanquàm in præsidium et arcem, solitum esse confugere.

Hûc addo Augustini testimonium ex lib. 2 de Doctr. Christ. cap. 15, et 18 de Civit. Dei, quibus locis Hieronymi sententiæ subscribit.

Præterea, Damasus coegit Hieronymum ut novum Testamentum ad græcam reduceret veritatem, quem admodum Hieronymus idem in præfatione super quatuor Evangelia testatur. Id verò Damasus non jussisset, nisi intellexisset novi Testamenti veritatem à græco fonte petendam.

Hieronymus quoque ipse in commentariis veterem interpretem sæpè vellicat, ut qui interpretando frequenter errârit. Non igitur veteri editioni latinæ fidem habere necesse est, nisi Hieronymum aut malevolentia velimus arguere, si dedit operâ, aut imperitiâ, si ignorans ea, quæ benè conversa erant, reprehendit. Aliundè igitur, quàm ab editione latinâ, quærenda est sacrarum litterarum firma intelligentia. Quid quòd Laurentius Faber, Erasmus, Eugubinus, aliique nonnulli juniores veteris interpretis nunc oscitantiam, nunc negligentiam, nunc imperitiam, nunc superstitionem coarguere idoneis causis rationibusque videntur? Nec animus est tamen omnia eorum argumenta referre, qui latinam editionem, quæ Ecclesia utitur, solent reprehendere. His enim argumentis refutandis aliud et temporis, et operis dandum est. Illas solùm reprehensiones afferemus, quibus veterem editionem falsitatis accusant. Primum autem Num. ultim. cap., latinum aiunt interpretem sensum reddidisse non hebræicæ modò veritati, verùm etiam sacræ omninò litteris repugnantem. Illius enim editio præceptum non obscurum habet, ut nullus vir feminam ducat, nisi de tribu et familiâ suâ; nec ulla femina viro nubat alterius tribus et familie. Id autem tantùm abest à Scripturæ fide, ut nihil illi magis possit esse contrarium. Moyses quippè primus hoc neglexit, nec usquè de suâ ille tribu duxit uxorem. Aaron uxorem accepit Elisabeth, de tribu Judâ, Exod. 6. Soror regis Judæ nupsit Joaidæ pontifici, 2 Pœalip. 22, et 4 Reg. 11. Elisabeth, cùm esset de filiabus Aaron, cognata erat Beate Mariæ, quæ sine dubio erat à tribu Judâ; David Michol duxit, filiam Saülis, de tribu Benjamin. Undecim tribus non legem, sed juramentum prætexunt, quominùs filias suas Benjaminitis collocent, cùm interim tamen eos, qui non jurârunt, nullâ legè

prohiberi apertissimè præ se ferant, Jud. 21. Subditum ergò est, adulterinum, et falsum, quod interpretis solùm auctoritate redditum est. Deinde Michæ 5, latina vetus editio hunc in modum habet: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Judæ, ex te mihi egredietur*, etc. At Matthæus contrario penitèntis sensu verba eadem allegavit, inquirens: *Et tu, Bethlehem, nequaquam minima es*. Præterea Psalm. 7, vers. 12, nostra editio habet: *Numquid trascitur per singulos dies?* ubi hebraica veritas contrarium sensum habet, cui Hieronymus omninò consentit. Contendit etiam Calvinus, locum illum Ecclesiastes 9: *Nemo scit, utrùm odio vel amore dignus sit*, mendosè esse ab interprete redditum, falsamque esse sententiam interpretis, cum plerique sciant, se odio dignos esse, et nonnulli scierint, se fuisse amore dignos. Ac sunt, qui credant interpretem Matth. 24, falsam reddidisse lectionem, dùm pro *Fulgore*, reddidit *Fulgur*, quod utique non pertingit ab oriente in occidentem sed solis fulgor est, qui pertingit. Atque illud quoque urgent, quod Jonæ cap. 4, veritè interpretis, Dominum hederam præparasse, ut esset umbra suprâ caput Jonæ, etc., cum, ipso quoque Hieronymo auctore, *hikaion*, nec hederâ sit nec cucurbita, sed quoddam genus fructicis, Latinis et Græcis incognitum, quod Syris familiare est. Non ergò Dominus hederam præparavit, nec Jonas sub Jonæ hederæ requievit, quod interpretis falsò transtulit.

Ad hæc, si veteris latini interpretis editioni addicti esse debemus, compelleremur ad eò historiam Susannæ recipere, atque etiam Bel draconis narrationem; quam quoniam hebraica veritas non habet, Hieronymus fabulam vocat, non eam sacræ libris additurus, nisi apud imperitos (ut ipse ait) videretur magnam partem voluminis detruncasse; item cogemur etiam Marci postremum caput accipere, quod Hieronymus ad Hedib. quæst. 3, non credit esse necessarium, cum in raris ferat Evangelii, et omnibus penè Græcæ libris hoc capitulum non habeatur: necessarium quoque erit historiam adulteræ mulieris venerari, quæ Joannis cap. 8 nunc habetur, cum eam tamen nec Eusebius cognoscat, nisi in Evangelio secundùm Hebræos; nec Hieronymus eam prorsus agnoscat; sed ne Chrysostomus quidem eam interpretatione suâ dignatus sit, quamvis illius aliâ fecerit mentionem. Atque Euthymius, licèt eandem enarret, paulò tamen superius ait, in exactioribus exemplaribus non haberi, eò quòd illegitima videatur.

Rursùm, si latini interpretis sequenda esset editio, fateri oporteret, omnes esse resurrecturos, ac proinde morituros, juxtâ id, quod in priore ad Corinthios Epistolâ, cap. 13, 54, dicitur: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. At huic sententiæ stare non cogimur, ut D. etiam Thomas in commentariis super eundem locum adstruit: quin probabilissima opinio est, homines, qui reperientur in die iudicii vivi, nullâ interveniente morte vivos esse iudicandos, quod Apostolus certè videtur asserere in priore ad Thessalon. epistolâ, cap. 4, 14 et seq. Adde huc, quòd

interpres non erat propheta, auctorove sacer, sed humano spiritu et intelligentiâ sacras litteras ex alienâ linguâ in propriam transferebat. Errare igitur fallique interpretando potuit. Quamobrem interpretis sensum non tenemur amplecti, sed ipsam textum, quemadmodum ab auctore sacro vel hebraicè, vel græcè traditus est. Aliud quippè fuerit, ut Hieronymus ait, in Præf. super Pentateuch., vatem esse, aliud interpretem; ibi enim spiritus ventura prædicit, hic eruditio et verborum copia, quæ intelligit, transfert.

Præterea, si non licet ab interpretis latini translatione discedere, damnamus juniorum omnium in vertendis sacris litteris diligentiam, linguarumque peritiam, tanquam videret otiosam ad sacras litteras intelligendas. Nimirum, etiamsi alium sensum habeant verba vel hebraicæ, vel græcæ, hic scilicet contemendus esset, ille verò omni ratione tenendus, quem latina vetus littera præferat. Nec his argumentis satisfieri eâ responsione potest, quòd Hieronymus, et hujus editionis auctor (1), multò fuerit linguarum peritus, quam alius quisquam, ac proinde illius auctoritas, ingenium, et eruditio majora sint, quam cujusquam alterius interpretis junioris. Hæc (inquam) responsio non facit satis. Primum, quoniam præstat oculis tuis videre, quam alienis, satius igitur erit, ut quisque linguas ipsas calleat, et videat ipse potius, quam credat interpreti. Deinde etiam, quoniam præstat oculis tuis videre, quam alienis, satius igitur erit, ut quisque linguas ipsas calleat, et videat ipse potius, quam credat interpreti. Deinde etiam, quoniam, cum septuaginta Interpretes, viri doctissimi, atque hebraicæ græcæque linguæ peritissimi, interdum lapsi interpretando fuerint, non est cur existimemus, unum Hieronymum nusquam à vero, dùm interpretaretur, errasse. Ut illud prætereamus, quòd editio hæc vetus an Hieronymi sit, an alterius, summâ virorum doctissimorum disensione certatur: novum certè Testamentum (ut de veteri taceam) ad Hieronymum non vertit, aut si vertit, ejus versio non exstat. Quòd si exstaret, manet semper integrum argumentum, quod modò posuimus, Hieronymi utique sensum, ut qui sacer auctor non fuerit, non oportere semper amplecti.

Præterea in Clementinâ primâ, titulo *de Magistris*, Viennense concilium statuit, in Universitatibus Bononiensi, Parisiensi, Salmanticensi, parandos esse unum linguarum doctores, qui earum peritiam studiosâ instructione in alios transfundant; quod nisi esset ad sacras litteras intelligendas magnoperè necessarium, nullâ ratione synodus statuisset.

Insuper non videtur hoc divinæ Scripturæ negandum, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est, ut, cum de aliquâ scripturâ scilicet ambigitur, ad archetypum, undè translata est, recurratur.

His argumentis, et iis quidem non levibus, sed (ut plerique judicant) sanè firmis, novarum rerum studiosi sibi primùm persuaserunt, ad veritatem novi ac veteris Testamenti cognoscendam duarum linguarum græcæ et hebraicæ, peritiam esse necessariam: indè rursùm in eam opinionem descenderunt, ut non se

(1) Hieronymus, in Epist. ad August. cujus initium: *Tres simul, et de Viris illustribus*, in fine, emendattonem agnoscit, non interpretationem.

existents sacras litteras exponere, si interpretationem latinam vulgatam sequantur; id enim, inquit, est non auctorem Scripturæ sacræ, sed ejus interpretem explicare: denique et eò progressi sunt, ut asserant non oportere latini interpretis auctoritatem amplecti, sed ipsius textûs hebraici in veteri Testamento, græci autem in novo: quo fieri, ut latina editio nostra per exemplaria hebraica et græca sit omninò limanda ac corrigenda.

Hanc verò persuasionem, lector optime, si forsitan induisti, exue, rogo, tantisper, dùm tibi, quæ sunt veriora certioraque, proponimus, non siquidem hanc sententiam à perisquis receptam, refellere tentabimus. Refellemus autem, ut spero, illo ferente opem, cujus tueri causam cupimus adversum impugnatores veritatis. Ego enim si aut ostentatione aliquà adductus, aut studio certandi ad hanc potissimum disputationem me applici, non modò stultitiam meam, sed etiam mores et ingenium condemnandum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia coercetur, ergo ne de maximis, et quæ ad Ecclesiæ unitatem continentam magnoperè pertineant, aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cùm aliis, tùm etiam me ipsum velim? Causà igitur veri reperendi disputare cupientes, controversiam hanc quatuor conclusionibus brevissimè definiemus.

CAPUT XIII.

In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, et quòd non est nunc ad Hebræos Græcosve recurrendum.

Prima conclusio, quæ maximè rem causamque continet, nam cæteræ sunt quasi consecrariæ: « Editionem hanc veterem atque vulgatam, quam post cætempora D. Hieronymi latina Ecclesia usurpavit, à fidelibus esse retinendam in his omnibus quæ ad fidem et mores spectabunt. »

Secunda: « Si qua morum et fidei quæstio inter Catholicos exoritur, eam definiri oportet super latinam hanc veterem editionem; cujus videlicet si aliquid testimonium alteram quæstionis partem confirmaverit, ea sit Catholicis amplectenda: sin contrà reprobaverit, rejicienda. »

Tertia: « In fide ac morum disputatione non esse nunc temporis ad hebraica græcave exemplaria provocandum; nec his certam controversiarum fidem esse faciendam. »

Quarta: « In his, quæ ad fidem et mores pertinent, non esse latina exemplaria per hebraica vel græca corrigenda. »

Primum, sive axioma, sive pronuntiatum, sive propositionem scholastico more vocare velis, concilium Tridentinum, sessione 4, in hæc verba definit: « Sacrosancta synodus, considerans non parùm utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis latinis editionibus, quæ circumferuntur, sacrorum librorum, quænam pro authenticè habenda sit, innotescat, statuit et decrevit, ut hæc ipsa vetus et vulgata editio, quæ longo tot seculorum usu in Ecclesiâ pro-

« bata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus aut expositionibus, pro authenticè habeatur, et quòd eam nemo rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat. » Hactenus concilium.

Ne autem concilii solum auctoritate adversarios obruamus, causas cur id definerit, subjiciemus; nec enim synodo rationes deesse potuerunt, quibus ità judicaverit.

Primum enim, vel in hæc scripturà latinà aliquod falsum continetur, quod ad fidem moresque pertineat; vel è contrario verum est, quod nobis ubique tradit. Si verum est, id confirmare nitimur: sin falsum, jam Ecclesia romana atque latina, in quà vel solà nunc temporis fides catholica perseverat, circa ea quæ fidei sunt, graviter aberraret: falsam enim aliquam scripturam, tanquam ab Spiritu sancto revelatam nomine Prophetæ, vel Apostoli, vel Evangelistæ proponeret. Quà unà re auctoritatem sibi adimeret in reliquis proponendis; quò nihil aut absurdius, aut inconmodius posset accedere.

Deindè (ut exempli causà ponatur aliquid, quod latius pateat), si fortè modò vocetur in dubium an historia mulieris adulteræ vera sit, neget autem quispiam veram esse, tunc aut hic error satis exploditur ex codicum latinorum unanimi consensione, et id profectò est, quod quærimus; aut non satis exploditur, impunèque licet eam historiam contemnere, quæ Latinorum omnium consensu celebratur, quæque nomine Joannis Evangelistæ quotannis in Ecclesiâ legitur; et jam romanæ latinæque ac catholicæ Ecclesiæ fides et auctoritas infringitur, violatur, enervatur, dùm errare in cæteris, posse simili ratione existimabitur. Quod quoniam absurdum penitus erat, jure idem concilium Tridentinum eadem sessione decernit, ut si quis libros ipsos canonicos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesiâ catholicà legi consueverunt, et in veteri vulgatà latinà editione habentur, pro sacris non susceperit, anathema sit. Conficitur itaque, editionem latinam tot annorum centenariis usu Ecclesiæ comprobam in his quæ ad fidem et mores attinent, esse inconcussè tenendam.

Præterè, cùm scholastici auctores abhinc ferè quadringentos annos in dogmatis theologicis confirmandis, aut etiam in hæresibus refellendis solùm latinam editionem tenebant, id peto, an quidquam in suis disputationibus confecerint, necne? Quòd si nihil certi confectum est, ó miseros homines, qui trecentum annos, atque eo amplius, et oleum et operam perdidissent! Quippè linguæ græcæ atque hebraicæ non habuerunt peritiam, sed, solo interprete latino contenti, scholæ quidem dogmata confirmabant, rejiciebant autem inversa, quæ illis adversarentur, romanà atque adeò latinà Ecclesiâ tacente, vidente, probante. Sin verò confectum est à theologis scholasticis quippiam, credendum est certè, in suis stabiliendis conclusionibus tutò sese latinæ editioni commisisse. Ea igitur editio est à fidelibus retinenda.

Postremò hæreticæ pravitatis inquisitores in refutandis hæreticis atque puniendis, rogo, an hanc editionem latinam sedulò tenere debeant? an potius re-

possesse est illis, ad græcam et hebraicam, quam minimè norerunt, recurrere veritatem? Quòd si indignum est, à re prorsus incognitâ gravissimâ tribunalis pendere iudicium, si absurdum, è nostratibus ad alienos, id est, Hebræos et Græcos appellare, si impium, ad Judæorum et schismaticorum senatum referre catholicae fidei consultationem; haud equidem intelligo, quorsum theologus huic errori consentiat, ut non existimet, editioni latinæ certam fidem habendam. Intelligo autem, nostra hæc dilemmata versutos homines et imprudentes cum plausu etiam elusuros. Nam et irrident scholæ universos auctores, et totum negotium cognitionis fidei cavillantur (1). Sed nos his argumentis sanè nolumus hæreticos petulantem tanquam adversarios convincere, sed theologis modestis veritatem suadere.

Enimverò, qui hanc nostram editionem infirmare cupiunt, videntur mihi nihil aliud moliri, nisi quoddam occultum hæreticorum patrocinium. Nempe inquisitores despicient, qui scripturam latinam tanquam certam regulam teneant, cum veritatibus græcæ atque hebraicæ ignorantia teneantur; scholasticos auctores despicient, qui vulgari latino interpreti fidem suam alligârint, cujus tamen, ut aiunt, intelligentiam sequi non cogimur; despicient sanctos etiam priscoos, qui hebraicæ linguæ peritiâ caruere. Nam, ex Græcis Doctorem, Origenem et Eusebium hebraicas litteras legimus calluisse; ex Latinis autem, præter Clementem et Hieronymum, vix alius quispiam hebræas litteras novit. Quocirca ferè sanctos in veteri Testamento alucinari necesse erat, imò ad eò ejusdem Instrumenti sacramenta omnia cæcis oculis attrætare. Ea si christiana aures meritò perhorrescunt, consentiamus, prorsus latinam vulgatam editionem à fidelibus esse tenendam. Sanè (quod frater Franciscus Titelmannus, vir literis et eruditione præcipuus, moribus et pietate insignis, præclarissimè dixit) dum providam Dei dispensationem advertimus, facilè videmus, quemadmodum cum fidei rectitudine connexa semper fuerit Scripturæ veritas, et cum illâ solita fuerit emigrare. Donec enim apud Judæos solos firmitas persistit rectæ fidei, apud eos quoque solos Scripturarum soliditatem cognoscimus latitasse. Postea verò quàm veritas à Judæis repulsa à gentibus suscepta est, digna Ecclesia gentibus est habita, quæ proprio suo idiomate, id est, græco, quod et vulgatissimum erat inter eos, qui ex gentibus crediderant, et latissimè cognitum, Scripturam novi Testamenti acciperet in stabilimentum fidei salutaris. Porrò autem, cùm ad Latinos devolvi jam fidei veritas cœpit, Græcis maximè ex parte vel ob innatam levitatem, vel ob contentionis studium ab Ecclesia corpore disjunctis, certè dignam aliquam, divino munere, Scripturæ stabilitatem Latinos accepisse consequens fuit. Nec quoquam pacto illud fieri veri-

(1) Lutherani, de peritiâ linguarum superbiebant, mox veteres theologos contempserunt. Quòd si quis novitatibus eorum contradiceret, prætendebant statim hereticum græcam vel hebraicam, et continuo in græcorum et hebraicorum litterarum ignaros plenis convictrum plaustis invehabantur. Cochleus auctor est.

simile potest, latinam Ecclesiam, apud quam jam indè à multis annis christiænæ fidei veritas fuit, nullam adhuc Scripturam latinam habuisse, cui suis stabilendis dogmatis tutò innitî, suæque fidei adversarios condignâ posset auctoritate revincere.

Aliud quoque gravissimum incommodum in Ecclesiam mihi videntur inferre, qui latinâ editione postpositâ, aliundè censent puram firmaque veritatem laudandam, quòd latini fideles, græcas videlicet hebraicasque litteras ignorantes, cum Scripturam sacram in suo idiomate latino legerint, semper accipiti sententiâ pendebunt. Siquidem nesciunt, nùm, quæ latinè legunt, sic, an aliter apud Græcos et Hebræos habeantur. Vacillabit itaq; ex omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma consistere. Quo quid perniciosius esse potest? Latinam igitur vulgatam editionem tutam esse legentium fidelium anchoram, sine dubio teneamus; eisdemque argumentis etiam secundam conclusionem, quæ ut (antè diximus) hujus primæ, quam modò confirmavimus, corollaria est.

Tertiam verò primò ostendimus ex eo, quòd plures Scripturæ particulae nobis subtraherentur, quæ scilicet in græcis aut hebraicis hujus temporis exemplaribus non leguntur; ut historia puerorum et Susannæ apud Danielem, cap. 3 et 13; et historia mulieris adulteræ apud Joannem, cap. 8. Imò et illud egregium de Trinitate testimonium, 1 Joan. 5, 7: *Tres sunt qui testimonium dant in celo: Pater, Verbum, et Spiritus sanctus*, etc., ex Græcorum mendis antè aliquot annos nobis fuerat detractum; ut et Marci extremam coronidem (1), atque alia item multa ex latino exemplari novi isti interpretes expunxerunt. Non igitur in græca vel hebraica exemplaria fidei controversia resolvenda est; alioqui eas Scripturæ partes rejiciamus oportet, quæ concilium Tridentinum atque ad eò Ecclesia unâ voce et consensu recipit.

Deindè tertia illa conclusio hoc etiam argumento monstratur, quòd, si est ad græca exemplaria veritas expendenda, in Psal. 15, octo versus nos habemus, quos hebraicus textus minimè habet. Itâ meritò à nobis expungerentur, cum eos tamen auctoritate Apostoli, ad Rom. 3, nos habeamus.

Huic verò argumento nec Origenem, nec Hieronymum fecisse satis, Ecclesia demonstravit, quæ usquè ad hoc temporis octo illos versus in Psal. 15, servandos credidit, non servatura, si quod illi asserunt (2), errore ignorantium fuissent inserti.

Item Hebræorum doctores, nostri videlicet inimici, multo studio contendunt textum hebraicum corrumpere, ut vetus Testamentum nostris exemplaribus facerent esse contrarium, ut Euseb. lib. 4 Eccles. Hist., cap. 18, refert. Græci quoque eadem contentione multis locis, ut Scripturam ad suum sensum traherent, novum Testamentum violârunt, ut Tertul. lib. 5 adversus Marcionem testatur, et Eusebius lib. 5 Eccl.

(1) Hieronymus ad Hedibiam, q. 3, asserit hoc caput in raris exemplaribus haberi.

(2) Cajetanus, in illum Psalmum, homo, non solet, ad scribendi licentiam liber, nos omnes tanquam ignotantes et confidentes damnat.

Hist. cap. ult., et Iren. advers., hæc. lib. 1, cap. 29, et Basil., l. 2 contrâ Eunom., D. quoque Ambros. in comment. super Ep. ad Rom., et in præmio libri super Lucam, et Hieron., in præmio super Epist. ad Philemonem, et Origenes in commentariis super Epistolam ad Romanos. Nam in plerisque græcis exemplaribus deest tota illa clausula: *Ei autem qui potens est, etc., quam ne Theophylactus quidem habuit.* Nec in sacris literis solum, sed in sanctorum codicibus ferè idem. Nam et in 6 concilio Constantinopolitano, action. 8, Macarius, ejusque discipuli convicti sunt, quòd in confirmationem sui erroris sanctorum testimonia aut truncârunt, aut depravârunt. Et in 7 syn. act. 4, ostenditur, Icomachos ex testimonio beati Nili depravato nonnullis imposuisse, et act. 5, ostensi sunt synodo libri quidam ab hæreticis depravati. Quin sub nomine Vigilii, romani pontificis, duos libellos productos, et epistolam, nomine Menæ ad eundem Vigilium scriptam, titulos ementitos et supposititios habuisse, eodem concilio palam factum est. Et Leo in epistolâ quâdam ad Palestinos queritur epistolam, quam ad Flavianum scriperat, à Græcis depravatam. Atque hunc Græcorum morem fuisse, in epistolâ ad Michael imperatorem testatur. Existimat Gregorius, epistolâ decimâ quartâ, lib. 5, Chalcedonensem synodum, sicut et Ephesinam, esse à Græcis depravatam. Undè monet Narsum, ut non novis codicibus passim credat; romanos autem codices veteres esse affirmat, quàm græcos. Dionysius quoque Corinthiens. episcop. apud Euseb. lib. 4, cap. 25: « Quid autem mirum, inquit, « si dominica verba sanctæ Scripturæ falsare conati « sunt, qui vilia hæc, quæ nos scripsimus, corrupe- « runt? » Hæc Dionysius, cum quereretur, suas epistolâs esse ab hæreticis adulterinis detractionibus additionibusque, corruptas. Exstat epist. Cyrilli ad Successum Diocæsariens. episcopum, ubi refert se sciscitatum à Budo, Emsenæ civitatis episcopo, an consentiret epistolæ Athanasii ad Epictetum, Corinthiorum episcopum, respondisse: « Si hæc apud vos scripta « non sunt adulterata, nam plura ex his ab hostibus « Ecclesiæ deprehenduntur esse depravata. Et cum « contulissent epistolam cum antiquis exemplaribus, « depravatam invenerunt, » etc. Quo loco admonendi sunt omnes boni, ut à Calvinii, Philippi, ac cæterorum similium fraude cavendum intelligant, quoties sanctorum veterum sententias ad causam suam accommodabunt. Id verò tum magis, cum nec librum, nec locum annotaverint; ibi enim eorum fides in veterum sententiis proferendis suspectior est. Proferrem autem multa hujusmodi loca, nisi esset lectori molestum, nec nunc alias res nos ageremus. Non igitur ad hebraica et græca exemplaria, ut quæ depravata sint, est recurrendum. At Hieronymus in Isai. cap. 6, non credit esse verisimile, ut Hebræi scripturam suam depravârunt. Quid Hieronymi ætate fuerit, ego non disputo, quamvis Justinus Tryphonem eviderit, quòd à Judæis multa Prophetarum loca detruncata fuissent; illudque inter cætera refert: *Dicite vob nationibus, quia Dominus regnavit à ligno.* Et quo versu illa verba, à ligno,

detracta fuisse contendit. Post ea certè tempora à Judæis Scripturas contaminatas Hieronymus, si viveret, non negaret. Præterea, qui hebraicis exemplaribus adhæresunt, necesse est eos sequi Rabbinorum expositiones, et non Catholicorum. Nam Catholici vel septuaginta Interpretum, vel latinam editionem exposuere. Indignum autem est, ut nunc denuò ab Hebræis nostræ fidei oracula petantur: christiana quippè veritas ab Ecclesiæ viris quaerenda est, non à Rabbinis Synagogæ.

Ad hæc, ut ex multis unum aut alterum exemplum in medium proferatur, Geneseos octavo capite nostra editio latina habet, quòd corvus à Noe dimissus egrediebatur, et non revertebatur. Sic Hieronymus habet in dialogo contrâ Luciferianos, et in epistolâ ad Oceanum; sic Cyprianus in epistolâ ad Novatianum hæreticum, *quòd lapsus est non est spes veniæ deneganda;* sic Ambrosius de Noe et Aræâ, cap. 17; sic Augustinus, tractatu sexto in Joannem; sic Isidorus et Chrysostomus in Commentariis super Genesim; sic Eusebius in Chron.; sic breviter omnes doctores catholici tam græci, quàm latini, tum vetusti, tum juniores ex 70 Interpretibus habuere. Contrâ nunc Judæi legunt, corvum egredi et reverti, quos sequuntur novi interpretes Lutherani, Pelicanus et Munsterus. Quibus ergo putas potius credendum esse? Nùm Judæis, hostibus Christi? Nùm hæreticis, inimicis Ecclesiæ? Nonne magis septuaginta Interpretibus? Nonne magis Hieronymo? Nonne magis sanctis antiquis viris ecclesiasticis? qui omnes inter se concinentes eadem asserere nullo modo possent, nisi uno divino spiritu continerentur. Symmachi, Theodotionis, Aquilæ translationes, quòd vel Judaismo infecti, vel hæreseos notâ essent infames, parùm auctoritatis habere Hieronymus non semel testatur. Irenæus etiam apud Euseb. lib. 5 eccles. Hist. cap. 8, hoc argumento Theodotionis et Aquilæ translationem infirmat, quòd Judæi essent ambo, et proselyti, eosque Ebionitæ sequerentur. Et nos Judæos atque hæreticos Judæorum interpretes, et in errore socios admittimus? itane omnia exemplaria nostra tam græca, quàm latina, tam antiqua, quàm nova à librariis corrupta sunt, sicque mille annis permanserunt? minimè verò gentium. Quòd si recentiores aliud sentiunt, quàm veteres Hebræi, quis non malit veterum sententiæ subscribere, quàm horum magis adhærere? præsertim cum tot exiliis agitati, tantæque cæcitate sint percussi, ut amissâ suæ linguæ et omnium bonarum disciplinarum cognitione, nullam in Deum fidem, hominum verò vix communem sensum obtineant. Quo loco mirari satis non possum, Augustinum Eugubinum, virum aliqui egregiè doctum et pium, maluisse Judæis et hæreticis, quàm catholicis consentire (1). Nam Cæjetanus eisdem semper vestigiis inhærendo, per omnia in veteri Testamento hebraicos, in novo græcos codices prorsus amplectitur, vix ullâ latini interpretis habitâ ratione. Non est autem vel à seipso admonitus, qui cum in Luc. cap. 5 scriberet, consentaneum rationi esse dixit, ut potius novi textus hebræi manci

(1) Pagninus quoque Judæos novos secutus est.

et corrupti sint, quàm ut 70 Interpretes, viri boni et insignes, studuerint commento et mendacio fingendo. Hæc nimirum apud viros doctos vehementer idoneaque ratio est. Nam quas illi ratiunculas addunt ad compurgandam incredibilem novitatem, non est quidem dici locique hujus refutare. Satis enim modò est, adversarios suis quoque argumentis refellere: quoniam his de gradu dejectis, abundè sententiæ nostræ veritas comprobatur. Ut igitur eò, undè digressa est, recurat oratio, si vocetur in quæstionem, an corvus reversus fuerit ad Arcam, rogo, an impunè liberèquæ à Catholico negari possit, etiãsi in hebraicis omnibus exemplaribus (quod illi dicunt) contrarium habeatur. Si negari potest, profectò evicimus hebraica exemplaria nec firma, nec apta esse ad catholicas controversias finiendas. Si non potest, jam dicto, si ità libet, nec Hieronymum, nec Ambrosium, nec Cyprianum, nec Augustinum, nec Chrysostomum, nec reliquos hujus ordinis viros catholicos esse, nos verò hæreticos etiãsi dicitur: corvum namque ad arcam reversum inficiamur. Hoc dicere quoniam insolentissimæ vesaniæ est, illud dicamus potius, Hebræorum nova ista exemplaria in theologiæ quæstionibus nihil virium habere ad faciendam fidem.

Præterea magna est dissensio sæpenumerò græcorum codicum, qui nunc habentur in manibus: undè et qui nostris temporibus ad græca dicunt se expendere latina, haud rarò inter se dissident, non in verbis modò, sed in sententiis quoque. Quid, quòd interim eadem exemplaria novi istì interpretes non eodem sensu interpretantur? Nam versum quartum Psalmi 409, aliter Lutherus, aliter Pomeranus, aliter Pelicanus, aliter Bucerus, aliter Munsterus, aliter Zuinglius, aliter Felix, aliter Pagninus duxerunt, ut jam mihi videantur Theodotionis, Symmachi, Aquilæ, Quinta, item Sexta et Septima editio, ac Vulgata quoque Septuaginta numero paucissimæ, si ad horum innumeras conferamus. Quid, quòd Erasmus cum seipso non convenit? Exstat enim Quinta, exstaret et Sexta editio, nisi vel inconstantie notam inurendam sibi metuisset, vel morte fuisset interceptus. At certè hæc varietas versionum semper fuit hæreticis quasi gentilis et propria. Id enim Artemonitis olim à viris ecclesiasticis objectum est, quòd ne ipsa quidem exemplaria sibi ipsis concordarent, si priora cum posterioribus conferrent: « Semper, inquit Eusebius, II. II. eccles. lib. 5, cap. ult., emendant, quibus semper displicet quod emendant, et nova quæque perquirunt, cum eis, quæ in usu sunt, videbuntur adversa: » Et Lutherus primum quidem novi Testamenti veterem editionem germanicæ suæ versione mutavit, quòd persuaderet, populo scilicet, majores nostros usquæ ad id temporis verum Evangelii textum non habuisse. Ipse tamen idem non post multos annos suam editionem ità correxit, ut ex solo Mathæi Evangelio annotaverint viri docti triginta, et eò ampliùs locos immutatos. Itaque homines leves non tam ex fontibus sacras litteras vertunt, quàm circa fontes ipsi vertuntur, doctrinisque variis et peregrinis adducti, parvuli fluctuant, et circumferuntur omni

vento doctrinæ. Et reverè, cum novitas quælibet quasi novus ventus ebullit, statim cervitur frumentorum gravitas, et levitas palearum; tunc sine magno molimine id excutitur ab arcæ, quod nullo pondere intrà arcam tenebatur. Quorsum hæc, iniquis, tam longo repetita principio? Nempe, ut intelligamus, novitos istos interpretes, vel exemplarium, vel interpretationum discrepantiã, varietatem in Ecclesiam inducere magnopere suspectam, et piis omninò mentibus formidandam. Ac novitas ipsa quidem primùm timenda est, quæ sine republicæ perturbatione esse non potest; ob eam causam Hebræis regem potentibus, si Gregorio credimus, Dominus successit, quòd omnem in republicâ novitatem habeat evosam. Metuenda quoque rerum mutatio est; nam et parva momenta tantum valent ad communem statum civium perturbandum, ut mutatis, quòd Plato ait apud Ciceronem, 2 de Legib., musicæ modis, et republicæ morumque necesse sit mutationem fieri. Quamobrem qui gravissimos legis divinæ modos novis aliis, acutis illis fortassè quidem, sed levibus tamen commutare pergunt, videant illi, ne religionis cæremonias, sacramenta, sacerdotium, versionum prætextum, simul invertant. Adèd hæc enim inter se connexa copulataque sunt, ut ex his nullam à cæteris nec divelli, nec distrahi possit. Ità qui unum horum quodlibet versarit, reliqua etiã verset oportet; id quod Lutheranorum exemplo didicimus, qui novis inventis universa illa pariter mutaverunt. Porrò autem varietatem, ut antè divi, ac multò etiã magis respuere ac formidare debemus, quæ nimirum constantie atque unitatis inimica est. Quas Ecclesiæ virtutes habere nequit, si Scripturæ non est unitas eadem et consensus. Quæ in parte feliciora nostra secula sunt, quàm antiqua. Nam olim tot penè vulgabantur exemplaria, quot codices. At verò nunc sancti Spiritus sine dubio peculiari providentiã, Damasi sollicitudine, Hieronymi summis laboribus, Ecclesiæ sancta concordem Scripturarum unitatem accepit; omnisque sublata de medio varietas est, unicè latinè editione omnium consensione receptã. Quapropter, qui ad græca exemplaria nos revocant, eandem varietatem inferre volunt, à quâ olim Hieronymus libros nostros asseruit, imò eandem falsitatem, à quâ ille codices nostros expurgavit. Nam varietas codicum facilis depravationis occasio esse solet. Atque ut nulla depravatio sit, ipsa tamen varietas noxia est. Nec enim potest unquam verum asseri, quòd diversum est, ut Hieronymus ad Dominionem et Rogatianum scripsit, et ad Damasum: « Verum, inquit, non esse quod variat, etiã maledicorum testimonio comprobatur. Si enim latinis, ait, exemplaribus fides est adhibenda, respondeant ii, quibus tot sunt exemplaria penè, quot codices. » Varietas igitur exemplarium latinorum, quæ tunc erat, fidem ejusmodi exemplaribus derogabat. Atque hujus quidem argumenti tanta vis et efficacia fuit, ut vel refractariam illam Lutheri procacitatem retuderit. Is quidem, referente Cochleio in libro de canonicis Scripturæ auctoritate, cap. 11, sic ait: « Si diutius steterit mundus, iterùm erit necessarium, ut propter diversas Scrip-

« turæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad conser-
vandam fidei unitatem concilii decreta recipiamus. »
Providentissimè igitur à sacrâ synodo Tridentinâ con-
stitutum est, ut ex multis latinis editionibus sacrorum
librorum, una vetus et vulgata editio, longo tot secu-
lorum usu recepta, in publicis disputationibus pro
authenticâ habeatur. Non est itaque nunc temporis in
fidei ac morum disceptatione ad hebraica græcave
exemplaria provocandum : quippè cùm fidei dogmata
per discrepantes aut Hebræorum aut Græcorum codices
malè confirmari possint, aut Ecclesiæ unitas contineri.

Atque eisdem ferè argumentis quarta illa postro-
maque conclusio persuaderi potest. Nec enim sunt
Hebræorum aut Græcorum codices modò emenda-
tiores quàm latini; imò plerumque aliter habent,
quàm ratio ipsa et veritas postulant; quemadmodum
frater Franciscus Titelmannus et in Collationibus super
Epistolam ad Romanos, et in Apologia pro veteri
interprete doctissimè copiosissimèq; disseruit. Undè
duo solum ex innumeris loca desumere placuit, ut in
his theologi discant, quàm parùm novis istis interpre-
tibus sit fidendum.

Unus locus est ad Rom. 12. Ubi enim nostra editio
habet : *Domino servientes*, novè ferè interpretes red-
dunt : *Tempori servientes*; et tamen nostra littera præ-
ferenda est, quam et olim græci emendati codices ha-
buère. Chrysostomus siquidem, et Theophylactus non
legunt τῷ αἰετῷ δουλεύετε sed τῷ κυρίῳ. Quam etiam lec-
tionem habuit Origenes. Atque adèd Hieronymus in
epistolâ ad Marcellam, cujus initium est : *Post priorem
epistolam*, cùm lectionem aliam reprehendisset, asse-
ruit, secundùm græcam veritatem legendum esse : *Do-
mino servientes*.

Alter habetur prioris ad Corinthios cap. 7. Nam ubi
nos legimus : *Qui cum uxore est, sollicitus est quæ sunt
mundi, quomodo placeat uxori, et divitis est*, isti ex
græco, ut aiunt, fonte, sic vertunt : *Qui cum uxore est,
cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori; divisa
est uxor et virgo*. Quam posteriorem lectionem D. Hieron.
in priori adversùs Jovinianum libro docet, non
esse apostolicæ veritatis : quanquàm fatetur se ali-
quod illum locum in eum sensum edisseruisse, etc.
Sic igitur quædam exemplaria, tùm hebraica, tùm
græca, olim Hieronymus nactus est, multò emenda-
tiora, quàm ea, quibus juniores interpretes et exposi-
tores fidem suam alligârunt. Cùmque nobis opponunt
codices quosdam antè annos sexcentos aureis litteris
descriptos (hos enim fontes appellant), Hieronymus
pro nobis illis respondet, inquiriens in Præfat. super
Job. : « Habeant qui volunt veteres libros, vel in mem-
bris purpureis auro argenteoque descriptos, vel un-
cialibus, ut vulgò aiunt, litteris, onera magis exarata,
quàm codices, dummodò mihi meisque permittant
pauperes habere schedulas, et non tàm pulchros co-
dices, quàm emendatos. » Quamobrem hominibus
his, qui novandis rebus student, illud sæpè accidit, ut
dùm codicum vel hebraicorum vel græcorum, quos
penes se habent, exempla sequuntur, nihil aliud agant,
quàm ex non correctis emendata corrigere.

Quo quidem in loco Isidorus Clarius fereadus non
est, cujus emendatio nihil est aliud, quàm interpretis
veteris reprehensio. Pollicetur enim in operis fronte
veterem editionem correctam; postèa verò quàm polli-
citatione hæc depellit invidiam novitatis, multa inserit,
adjicit quædam, nonnulla mutat, ut lector non aliud
possit in locis mutatis intelligere, quàm aut veteris in-
terpretis errorem aut veterum codicum depravationem.
Quàm bellum erat potius novam editionem confiteri,
quàm veterem emendam, ne lectores simplices ver-
bis a biguis decederentur. Nota sunt ejusmodi pha-
rimsa loca apud Isidorum Clarium et in veteri et in novo
Testamento; proferremque illa, nisi ad alia properaret
oratio. Illud tantùm admoneo, hujusmodi vel mutatio-
nes vel detractationes, vel additiones, quæ curiosos homi-
nes sæpè delectant, parentibus nostris, si nunc viverent,
futura esse molestissimas. Id quod ex primo libro His-
toriæ, quam vocamus Tripartitam, colligere licet :
« Cùm enim, ut ibi dicitur, multi episcopi conveni-
rent, et quidam eorum rogatus esset, ut faceret ser-
monem populo, vir scilicet eloquio et sapientiâ præ-
ditus, ille locus venit in medium : *Tolle lectum tuum,
et ambula*, ubi pro *lecto*, *cubile* dixit. Tunc Spiridion,
Cypriorum episcopus, vir sanctissimus, indignatus
in eum, et exsilienis de cathedrâ sacerdotali : *Tumeflor
es*, inquit, *eo, qui lectum dixit, quia ejus verbis uti
confunderis?* Hoc autem fecit populo conspiciente,
mediocritatem docens eum, qui eloqui supercilio
presumebat. Erat enim idoneus tam varias et multas
versiones et inversiones audiret? Quo putas animo fer-
ret, cùm in aliis libris, tùm maxime in Davidicis Psal-
mis, Cajetani lectionem et textam usquè adèd à nostro
discrepantem, ut vix possis agnoscere, an idem liber
sacer, an alius sit? Quid Hieronymus? Psalmosne ad
verbum translato pateretur, qui in Libro de ratione
interpretandi, Horatianum præceptum illud : *Nec ver-
bum verbo curabit reddere fidus interpres*, etiam in sa-
cris litteris interpretandis magnoperè commendat? Et
in epistolâ ad Augustinum asserit Hieronymus sensuum
potius veritatem, quàm verborum se ordinem conser-
vâsse; et ad Suniam et Fretellam boni interpretis re-
gulam ponit, ut non verba verbis quasi paria et de-
mensa respondeant, sed sensus sensui. Quid, quod
Cicero, in lib. 3 de Finibus, ait verbum è verbo ex-
primere indisertos interpretes solere? Fallitur ergò
præ cæteris Cajetanus, qui hujus præcepti immemor,
Psalmorum versionem dùm fidam voluit reddere, red-
didit ad Ecclesiæ quidem usum prorsus inutilem.

CAPUT XIV.

In quo argumenta capituli duodecimi refutantur.

Ac primùm quidem, cùm Hieronymi auctoritas
nobis objicitur, haud difficile erit respondere. Dua-
bus enim ex causis tunc erat ad fontes recurrendum;
una quòd non tàm turbidi fontes erant, nec primarij

Scripturarum scaturigines conturbatæ; altera, quòd tunc varietas latinorum codicum et dissonantia magna erat, nec tolli commodè poterat, nisi ad exemplaria græca atque hebraica Latina referrentur. Has verò causas fuisse Hieronymo, ut in eam sententiam induceretur, manifestè patet ex proœmio super quatuor Evangelistas ad Damasum, et ex epistolâ ad Suniam et Fretellam. At modò cum exemplarium latinorum una apud omnes concordia sit, potius græca variantia per nostram latinam editionem sunt limanda, atque in pristinam unitatem reducenda; saniorisque consilii est, limpida aqua è lacunulis defæcatis, quàm ex turbato fonte liquorem obscœnum bibere. Porrò, ut ab scholasticâ disputationem interim excurrere, annuente lectore, liceat, nos, qui Abraham secundùm promissionem filii sumus, puteos fodimus in alienâ Palæstinorum regione; at verò Palæstini alienæ felicitati invidentes, puteos inventos conantur obstruere, juxtâ Genes., cap. 26. Quos tamen Isaac multâ diligentia refodit ac repurgavit, donec aqua viva reperta est. Ibi pastores Geraræ cum pastoribus jurgantur Isaac, dicentes: *Nostra est aqua. Quamobrem nomen putei Isaac ex eo, quod acciderat, vocavit Calumniam. Prospectus indè fodit alium puteum, pro quo non contenderunt: itaque vocavit nomen ejus Latitudo.* Fodit in hunc omninò modum Ecclesia romana atque latina puteos aquarum viventium, hoc est, sacrarum litterarum; invenit autem aquam sapientiæ salutaris; venas vitæ, inquam, invenit, sed in alienâ veluti regione Judæorum et Græcorum. At illi puteos oblimare, obstruereque nituntur; quin etiam jurgantur contrâ nos, et iniqui: *Nostra est aqua; fons noster est, qui Hebraicus Græcusque non fuerit, in alieno solo fodere non debet. Nostro idiomate, aiunt, locutus est Christus, locuti Prophetæ, Apostoli et Evangelistæ. Vos Latini hospites estis, et has litteras à nobis emendicare debetis; nostrâ operâ, nostrâque castigatione restituendi sunt in genuinam veritatem vestri codices. Sic puteos nostros Judæi hæretici, curiosi novarum rerum amatores, humo opplere contendunt, certantque nobiscum, sed mera calumnia est. Qui enim sunt alieni à corpore, quo pacto illustrabunt ipsam? Qui sensum Christi non habent, quomodò sensa Christi interpretabuntur? Qui adversùm nos pugnant, nùm arma nostra sunt instructuri? nequaquam. Fodiamus igitur alium puteum, quem Latitudinem nuncupemus: Ecclesiam scilicet longè latèque dispersam, pro quo nulla controversia excitetur. Est enim Ecclesia *columna et firmamentum veritatis*, ait Paulus, 1 ad Tim. 3, 15, est civitas Dei, *quam fluminis impetus lætificat*, Ps. 45. Hæc potavit filios suos mille abhinc annis hujus fluminis aquâ. Hanc nos aquam et probare et tenere debemus, nec alios fontes veritatis exquirere.*

Sed prima argumenta vidimus, jam reliqua videamus. Nam, quòd Augustini ac Damasi auctoritas objicitur, post ea, quæ dicta sunt, nihil ponderis habet. Sive enim Augustinum, seu Damasum nobis opponas, de suo tempore ambo loquuntur. Innocentius verò

distin. 20, cap. *De quibus*, quæ nonnulli etiam nobis adversum esse volunt, quid sibi velit, equidem non intelligo, nisi locus depravatus sit. Existimò enim non græca, sed canonica esse legendum. De quâ re alio libro fortassè latius.

Nam illud quidem, quod Erasmus gravissimè urgere existimavit, levissimum est. Multa siquidem, quæ Hieronymus primùm et in novi Testamenti editione veteri et translatione 70 errata esse crederat, ea post, majori diligentia pendens, aut etiam vel ab amicis, vel certè ab inimicis admonitus, comperit non esse corrigenda: id quod Franciscus Titelmannus in Apologiâ declaravit. Certè Hieronymus in hebraicis Quæstionibus, 70 Interpretes notat, quòd contrâ hebraicam veritatem pro amico, opinionem verterit. Et ipse tamen postea 70 secutus est. Nec me præterit Augustini Eugubini sententia, sed eam esse commentitiam patet. Quid enim ineptius dici poterit, quàm 70 Interpretum errorem vitio librariorum in Hieronymi editionem irrepsisse? Quid rursùm improbabilius, quàm 70 Interpretes, viros clarissimos, in re apertissimâ, quæ vel vulgo facilis erat, fuisse alucinatos? Jam verò quàm indignè à Laurentio, Fabio, Erasmo vetus editio passim reprehendatur, in unâ Ep. ad Romanos, Franciscus Titelmannus liquidò ostendit. Ex quâ re satis intelligitur, quantum fidei Aristarchi istis sit habendum.

At illud primum, quo falsitatis nostra vetus editio insinulatur, Oslandri est in Harmoniâ Evang. argumentum. Atque eandem antè notam veteri interpreti inusserant Nicolaus Lyranus, Judicum 10, et Burg. Num. 36. Sed Hieronymus secutus est 70. Quibus consentiunt Damasc. lib. 4, cap. 15, Euseb., lib. 4 Eccl. Hist., cap. 6, Epiphani. Hæres. 78, Ambr. lib. 3 comment. in Lucam, Nicephor. libr. 1, cap. 11; Bedæ lib. 1 in Lucam, cap. 10. Quorum libentius ego æmulor negligentiam, quàm istorum obscuram diligentiam. Igitur, cum in lege ratio finis habeatur, lex intelligenda est de feminis illis, quæ ex defectu masculorum paternam hæreditatem sortiuntur. Quæ causa fuit D. Thomæ 1-2, q. 105, art. 2, ad secundum, et 4 Sent. dist. 50, q. 2, art. 1, q. 3, ad quartum, ut filiiab Aaron liberum matrimonium concederet; in quibus scilicet ratio hujus legis deerat. Et Leviticus 21, jubetur pontifex ducere uxorem virginem è populo suo, non de familiâ aut tribu suâ. Et Judicum 10, constat, Tholaa et Abimelech consanguineos fuisse, quorum alter fuit ex tribu Issachar, alter ex tribu Manasses. Et vir Levites de sorte Ephraim uxorem duxit de tribu Judæ, Judic. 19, Josephus, libro quinto Annal., cap. 6. Non ergò falsa est editio nostra, sed est tamen littera sanè interpretanda. Quid ergò (nam hoc dicit aliquis) pertinet ad Dominum generationis ordo deductus usque ad Joseph? Certè pertinet multùm. Nam quandò Evangelista scribebat, Judæis erat exploratum, Joseph ex eadem tribu esse; idè enim ambo in Bethlehém censentur, ut de unâ videlicet stirpe generati. At beatam Virginem nullos fratres habuisse, historicæ omnes consentiunt. Itaque viro contribuli nupserat. Quod ergò populo tunc judaico notum erat, non erat opus, ut Evangelista scriberet; id

docuit, Joseph à David descendisse. Quà unâ re et servavit consuetudinem Scripturarum, quâ mulierum in generationibus ordo non textur, et verè docuit id, de quo poterat esse controversia. Nam quòd Maria ex eâdem familiâ esset, quod eo tempore plebi notissimum erat, non putavit Evangelista admonendum.

Argumentum etiam alterum ejusdem Osiandri est in Harmon. Evangel. ubi tradit, « Hebræos in dictionum inflexionibus neutrum genus non habere, ex quo effici, ut voce masculinâ, vel femininâ pro neutro abutantur. Ut ubi nos dicimus : *Non est bonum hominem esse solum*, imperitus interpret redderet : *Non est bonus esse Adam solus*. Ad eundem quoque modum, loco ejus, quod Hieronymus vertit : *Parvulus es*, perspicue et verè convertendum est : *Parvum est, ut sis inter chiliarchos, seu principes Judæ*. Cuius axiomatis causa aptissimè redditur : *Ex te enim, etc.* Quæ ratio ineptissima est, si ad præcedens pronuntiatum juxtâ Hieronymi versionem accommodetur. Quòd autem posterius membrum prioris ratio sit, « sermonis natura prodit, sensus communis indicat, et Spiritus sanctus per os Evangelistæ testatur. » Hactenus Osiandri verba retulimus. Sed miranda est hæretici insolentis impudentia. Chaldaica paraphrasis, recentiores Judei omnes, septuaginta Interpretes cum Hieronymo consentiunt, et hic unus sibi solus sapit. Sed cum hebraicus textus conjunctionem non habeat, potest quidem sic tota oratio accipi, ut secundum membrum causa sit primi. Quem sensum pontifices et scribe habuerunt, quorum verba, hinc quâ oportuit, Matthæus retulit. Potest autem sic etiam accipi, ut posterior pars quasi adversativè intelligatur, quo sensu accepit Hieronymus, ut patet ex commentariis in Michæam. Ac si rem ipsam diligentius animadvertas, parum certè interest, utro modo accipiatur oratio. Quocirca ridiculus est Osiander, qui in re nihili tantas tragœdias excitet.

Illud est facile, quod tertio loco additur. Nam codices 70 Interpretum interrogandi notam habuere, et ita converterunt : *Numquid irascitur per singulos dies?* Et Augustinus quidem, licet sine interrogatione legerit, nostrum tamen sensum expressit, inquit : *Longanimis, et non iram adducens per singulos dies*. Itaque 70 Interpretes optimè sensum illius versuculi videntur expressisse, si antecedentia consequentibus hæere debeant. Quòd verò Calvinus, cap. 5 Insit. objicit, frigidum id languidumque est, tum quoniam, ut quibusdam placet, de amore et odio prædestinationis et reprobationis loquitur Salomon, idque suaderi putant ex eo quod subjungitur : *Sed omnia in futurum servantur incerta*; tum quoniam secundum communem legem loquitur, atque ad communem etiam loquendi formam orationem accommodat, quâ cum ignoret homo an amore dignus sit, verè dicit : *Nescit homo, utrum odio vel amore dignus sit*; tum quoniam, ut aliis in eo libro sæpè, argumentantis locum assumit atque personam, non declinat. Itaque eo capite argumentatur à principio statim, multa mala consequi ex eo, quòd omnia æquè evinciant justis et

impiis in hoc mundo. Unum autem ex absurdis, quæ proponit, est, quòd sint in domo Domini servi differentes, alii boni, alii pravi, et tamen Dominus non declaret, quem amet, quem odio prosequatur; sed ita benignè se ergà impium, ut ergà pium gerere videatur; nec minùs gravis et severus sit ergà bonos servos, quàm ergà improbos. Omnia enim bona malaque hujus vitæ utriusque sunt communia. Nihil ergo falsi nostra editio continet, sive primum, sive secundum, sive tertium hunc sensum amplectamur.

Nam quòd suspicantur quidam, Matth. 24, interpretem falsò pro fulgore, fulgur reddidisse, idèò, quòd non fulgur exit ab oriente et protenditur usque in occidentem, sed fulgur, perridiculum argumentum est. Primum enim, si quis hoc in loco error inest, hunc non interpretis, sed librariorum fuisse, ad veritatis similitudinem videbatur esse propensius. Voces quippè illæ, *fulgur et fulgur*, usque adeò similes sunt, ut proclive sit unam pro alterâ substituere (1). Quare parum æquè ea in interpretem culpa rejicitur, quam librariis assignare æquius erat. Deindè interpretis peccatum hic nullum omninò esse potuit, ubi græca omnia exemplaria et vetera et nova consentiunt, nec aliud, quàm *ἀπ'αναπῆ* legunt, quæ utique vox non fulgorem, sed fulgur sonat. Sed ne de fulgore quidem accipi potest, etiamsi græca vox utrumque sonaret. Sol namque paulatim oritur, ejusque adventus d'è præsentitur, antequàm appareat. Illius itaque fulgur non inexpectatus advenit. Dominus autem sine dubio significat, adventum suum subitum, et inopinatum fore. Id quod fulguris similitudine aptissimè exprimitur, quòd priusquàm expectes, jam emicuit et abiit. Et quoniam fulgur non pertingit ab oriente usque in occidentem, si ad philosophiæ rationem expendas, sed ad exprimendum subitum et inexpectatum quidem, sed conspicium omnium oculis adventum Christi, satis est accommodare id, quod oculis nostris apparet. Alioquî arguatur D. Thomas, quasi perspectivæ facultatis indoctus, qui explicaturus quemadmodum res divinæ in humanis eluceant, exemplum ponit speculi, in quo, ut ait, rei imago conspicitur: quod licet reverà ita non sit, nobis tamen ita videtur; quin etiam arguatur Moyses tanquàm astronomiæ imperitus, quòd duo luminaria magna posuit, cum sint alia multò majora. Sed sensui nostro illa duo maxima apparent: nec alienum est à sacræ Scripturæ auctoribus sese populo rudi attemperare, loquique, ut vulgus solet. Hisce verò rebus exempla plura ego adjungerem, nisi de hoc argumento satis superque esset dictum. Helui certè juxta hanc rationem illud dixit : *Ab inferioribus egrediatur tempestas, et ab arcuro frigus*, Job trigesimo septimo. Similiter Propheta ait : *Qui fundavit terram super aquas*; quasi aquæ inferiores sint, cum tamen emineant, ut decimo tertio libro ostendimus. Simili quoque lege tres Angeli, qui Patriarchæ apparuerunt,

(1) Origenes à fulgure, de quo primum locutus est, ad fulgorem deinde labitur. At nec græcum nomen idem utrumque significat, nec voces, quæ Græcis fulgur, fulgoremque designant, similes cognatæque sunt, sed valde diversæ.

comelidse dicuntur, non quòd reverà comederint, sed quòd comedere visi sint. Quanquàm Justinus figuratè accipit, perindè ut ignis devorare et exedere dicitur, quia consumit. Est autem locus in Dialogo cum Tryphone. Jam verò illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimarent interpretes, non oportere semper easdem omninò res, quæ in hebræo sunt significatæ sermone, in græcum latinumque transferri; sed satis esse quandoque, si proximæ, atque simillimæ ponerentur. Illud enim in sacris etiam litteris convertendis præ se tulerunt, quod de lege interpretandâ est à Cicerone dictum, verba non numeranda esse, sed ponderanda, sensumque sensui illi reddendum. a. ut quoad fieri posset et liceret, verborum quoque interdum neglectâ curâ, lectoris intelligentiâ juvaretur. Id verò tum vel maxime licere sibi arbitrati sunt, cum hebræi auctores similitudine unaqualibet aut animalis, aut arboris, aut fructus, aut herbe, aut rei denique alius usi essent, quæ esset Græcis ac Latinis incognita; ut Isaia, 4, ubi latina editio habet: *Cùm fueritis velut quercus defluentibus foliis*, hebraicè habetur *Ela*, quæ vox, si 70 Interpretibus ac Hieronymo etiam ipsi in commentariis credimus, terebinthum magis, quam quercum sonat. At quia terebinthus est arbor peregrina et incognita, solumque apud Latinos nomine celebrata, non incongruè terebinthi loco, quercus posita est, arbor omnibus et linguis, et gentibus manifesta. Psalmo item 101, pro pellicano, in hebræo habetur *Laha*, pro niety corace autem *kokom*. Illud alii monedulam, alii onocrotalum, alii pellicanum; hoc partim bubonem, partim cuculum, partim noctuam reddiderunt. Ac 70 Interpretes quidem vocem hebræam, quam Hieronymus in onocrotalum perpetuò vertit, nunc in pellicanum, nunc in avem, nunc etiam in leonem transtulerunt. Nec verò ita id factum est ab illis, quòd voces essent multiplices et ambiguae, sed quòd cum apud Hebræos animantium præsertim, plantarumque vocabula penitus ignorata sint, nihil referre existimârunt unquamlibet ex rebus similibus poni, si idem omninò sensus remaneret. Similitudo enim ibi quæritur, in quâ res omnes illæ conveniunt, non alia quævis propria, specialisque natura. Quemadmodum etiam cum apud Latinos proverbialiter dicitur: *In præsepio canis*, si hispanè quispiam verteret: *En perro del ortolano*, olitoris canis, optime profectò interpretaretur, quoniam sub re et voce diversâ unus idemque sensus esset lectori insinuatus. Quamobrem illa Cajetani religio nimia fuit, qui Isaia 1, vocem *ela* noluit in latino exemplari mutari; quasi periculum esset, si aut quercum, aut terebinthum, aut aliam quamvis similem arborem legeremus. Ex eadem quoque re illorum error coarguitur, qui, quoniam ibi Hieronymus onocrotalum reddidit, ibi ferè Septuaginta reddunt pellicanum, eandem esse avem existimârunt.

In quo errore auctor etiam Commentariorum fuit, quæ Hieronymi titulo in Psalmos circumferuntur. Ea verò divo Hieronymo tribuere, manifestariæ ignorantie esse vel ex hoc uno loco aperte convincitur (1).

(1) Non nego omnia illa esse Hieronymi. Credo

Ait enim hic auctor, pellicanum latinè dici onocrotalum. Ecqua autem ignoratio major esse potest quam vocem onocrotali latinam existimare? Sed de his hactenus. Nunc illud etiam atque etiam asserimus, in hujusmodi comparationibus transferendis nihil omninò interesse, an res easdem in easdem, an in similes et proximas convertantur, si sensus non diversus, sed idem est.

Quid quòd cum Latinis res ipsa hebræa et nomenclatura deest, si interpres ex re agnatâ et vicinâ rem nobis aliàs incognitam nominavit, nihil prorsus absurdum fecit? Quin rem tentavit interpretibus universis aut ex auctoritate, aut ex vicinitate concessam, ut aut nomen latinum ad significandum imponeret, aut certè ad rem similem vel proximam insinuandam transferret. Cùm itaque Jona cap. 4, alii cucurbitam, alii hederam converterent, usi sunt illi quidem jure suo, nec verborum religione astricti debuerunt committere, ut illo in loco nullam omninò rem nec Græci intelligerent, nec Latini. Non est autem huc illud dissimile, quod Danielis Prophetiæ objecti Porphyrius, confictam esse scilicet, nec haberi apud Hebræos, sed græci sermonis esse commentum, quia in Susannæ historiâ continetur, *ἀπὸ τοῦ πέλαιου πέλαια, καὶ ὄνο τοῦ σελίου σελία*. Quam etymologia græco magis sermoni convenire, quam hebræo. Cui quoniam id, quod Eusebius, Apollinaris, atque Hieronymus responderunt, ab Ecclesiâ reprobatur est; multò nos verius respondemus, hoc interpretem græcum facere potuisse, aut jure potuisse quidem quod latinus interpres reformidavit. Non enim necesse erat, easdem arbores eo loco reddi, quas lingua haberet hebræa, quoniam si eadem redderentur, non solum etymologia servari non poterat, sed nec prophetiæ festivitas, nec ratio sententiæ. Alias ergo vel similes, vel proximas vertit, in quibus judicii prophetici et acumen servaretur et causa. Præterquam quòd arbores illæ à prophetâ chaldæo sunt nominatæ sermone; nec opus est, sollicitos nos esse, si in hebræo nec illæ, nec similes habentur.

Argumentis igitur, quibus editionis nostræ veritas impugnari solet, abundè, ni fallor, responsum est. Quanquàm nonnulla de industriâ prætermisi, quæ scilicet faciliora visa sunt, quàm quibus refellendis debeream aut oleum, aut operam consumere. Quale illud est, quod Faber Stabulensis ait, Ecclesiam in terpretis errore versatam impiè pro Deo angelos legere. Nam lectionem illam impiam credit: *Ministi eum paulo minus ab Angelis*. Quâ in re quàm indoctè et inconsultè, quàm temerè et insipienter errarit, non esset difficile ostendere, nisi antè nos Erasmus magnâ argumentorum vi eandem causam evicisset.

Certè interpres Epistolæ ad Hebræos vel Clemens, vel Lucas fuit, quemadmodum auctores gravissimi prodidère. Horum utrumlibet impietatis insinulare, piaculum erit. Ecclesiam quoque accusare, quæ eam probarit Epistolam, in quâ error impius est, an sine impietate fieri possit, ignoro. Sed de his satis. Jam reliqua persequamur.

etiam in quosdam Psalmos eum Commentaria edidisse.

Enimverò, cum historiam Susannæ post ea tempora ecclesiasticè usus approbavit, et Danielis prophetæ nomine populo legerit, cumque Tridentinum concilium suâ quoque id definitione firmaverit, ea certè historia nunc à fidelibus recitanda est. Africanus quidem Origeni objecit, quod historia Susannæ ficta videatur, et aliena à scripturâ prophetica, ut Eusebius testis est, lib. 6, cap. 25. At illi tamen, ut idem Eusebius ait, « Origenes manifestissimè rescribens asserit, neque quæm Judæorum commentis, et fabulis auscultandum, sed hoc solum pro vero habendum in Scripturis divinis, quod 70 Interpretēs transtulissent; nam id esse solum, quod auctoritate apostolicâ confirmatum sit. » Hæc Eusebius idem verò refert Hieronymus in Catalogo de Julio hoc Africano loquens; et Hieronymus ipse, lib. 1 Apol. adversus Rufin., que in præfationibus dixerat, ea purgat, inquit: « Quod autem refero, quid adversus Susannæ historiam, et hunc numerum trium puerorum, et Belis draconis tabulas, quæ in volumine hebraico non habentur, Hebræi solent dicere, qui me criminatur, stultum se sycophantem probat; non enim quid ipse sentirem, sed quid illi contra nos dicerent, explicavi. » Hactenus Hieronymus.

Ad aliud ergo argumentum, quoniam nolumus esse longi in singulis explicandis, breviter respondetur, eum locum ex priori Epistolâ ad Corinthios bifariam apud Græcos legi, et, ut vulgata habet editio, in hunc modum: *Omnes quidem non dormiemus, sed omnes immutabimur.* Cujus rei auctor est Didymus, et Hieronymus in Epistolâ ad Minerium et Alexandrum. Neutra autem lectio à viris Ecclesiæ reprobata est. Quin admodum sepe, lectionem dubiam et variam esse, nec alteram ex eis ut certam et exploratam amplexi sunt. Neutram igitur lectionem recipere cogimur, quia neutram partem doctores Ecclesiæ tanquam exploratam et catholicam asserere. Quod idem in aliâ particula quælibet latine editionis fieret, si idem penitus contigisset. At ubi doctores catholici unam et eandem lectionem sine varietate tenuerunt, nec ancipientem assertionem librare sententiam, nobis non licet latinam editionem in questionem vertere. Sed ne in hoc quidem loco Erasmi, Fabri et Cajetani sententia proari potest, qui in re, ubi nihil intererat utro modo diceretur, eam lectionem deligere maluerunt, quam novitatis ratio redderet plausibiliorem. Id quod gentile his est, qui curiosa sectari volunt magis, quam solida. Nos autem Origenem, Didymum, Athanasium, Augustinum, lib. 10 de Civ. Dei, cap. 20, Cyprianum, Tertullianum, communemque Latinorum consensum sequi malimus. Nam et Acacius, Cæsareæ civitatis episcopus, apud Hieronymum, in pluribus græcis exemplaribus lectionem nostram haberi dicit, aliam verò in paucioribus. Nec me tamen illud præterit, quod Chrysostomus et Theophylactus in commentariis, et Hieronymus quoque in Epistolâ quâdam ad Marcellam (cujus initium est: *Magis nos provocas*), scripsere. Sed, quod antè dixi, me malè habet: in rebus quæ in utramque partem controvertantur, nova delectare theologos magis, quam vetera, eaque usi patrum nostrorum com-

probata. At de quinto argumento satis.

Ad id verò, quod sequitur, hoc habeto responsum. Magnus error eorum est, qui sine Spiritûs sancti et ecclesiæ dono Scripturam sacram existimant se posse vel intelligere vel interpretari (1). Quod utique donum quanto magis sacris Litteris intelligentibus atque interpretandis opus est, tanto rariùs difficiliùsque contingit. Nam eruditionem, verborum copiam, multarum linguarum peritiam hominum diligentia præstat. At si spiritus quidem peculiaris, non tam ob ipsius, qui percipit, quam ob Ecclesiæ utilitatem, gratiâ Dei miseratione donatus sacerorum librorum interpreti desit, jejuna erunt et frigida omnia, quàmlibet elaborata, et diù antè excogitata et inventa fuerint; imò falsa erunt in interpretatione pleraque humano sensu intelligentiâque traducta. Nam interpretationem Scripturæ prophetiam et inspirationem Dei credit Clemens Alexandr. lib. 1 Strom., et Apostolus in priori ad Corinthios Epistolâ inter reliqua Spiritûs sancti dona commemorat, nec philosophiam, sed prophetiam vocat: videlicet quòd sacris Litteris explicandis eodem Spiritu opus sit, quo ipse sunt condite, divino utique atque prophetico. Id quod Petrus posteriori suâ Epistolâ, cap. 4, 19, confirmat, inquit: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benè facitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco; hoc primum intelligentes, quod omnis prophetiæ scripturæ propriâ interpretatione non fit; non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Hoc autem, quemadmodum antè nos viri clarissimi intellexerunt, eum habet sensum: Benè quidem facitis prophetiis attendentes; sed id primum intelligite, divinas prophetias humanâ et propriâ interpretatione non intelligi. Si iri enim sancto locuti sunt sancti Dei homines, et animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritûs Dei. Quis enim cognovit sensum Domini? Atque id ipsum Isaias significavit, inquit, cap. 60, 4: *Domini dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lapsus est verbo. Erigit manû, manû erigit mihi autem, ut audiam quasi magistrum;* et apud Lucam, ult. 43: *Apruit Dominus discipulis sensum, ut intelligerent Scripturas.* Quo testimonio probat Hilarius in Psal. 113, Scripturarum intelligentiam donum Dei esse. Quòd si Scripturarum intelligentiam donum Dei est, Scripturas autem interpretari, nemo, nisi qui intelligit, potest, conficitur utique, sacrarum litterarum in aliam linguam versionem sine Dei peculiaris gratiâ nemini posse contingere. Alioqui, si Dei Hieronymus sufficere existimat verborum copiam, eloquentiam secularum, tranc linguarum peritiam, rerum multijugam cognitionem, cum his omnibus abundè se novevit instructum, cur in Epistolâ ad Desiderium deprecatur alienarum orationum adjutorium, ut eodem Spiritu, quo scripti sunt libri, in latinum eos possit transferre sermonem? Cur item in Epistolâ ad Paulinum Scripturas sanctas inter-

(1) Jamblicus Pythagoræ doctrinam ait, quoniam divinitus tradita fuerit, non nisi quodam decorum interpretante intelligi posse. Itaque invocandum esse Deum à discipulo, cum decorum auxilio egeret.

pretaturus : « *Revela, inquit, oculos meos; et considera-
bo mirabilia de lege tuâ?* Lex enim spiritualis est, et re-
velatione opus est, ut intelligatur; » et rursùm: « Quan-
ti, inquit, hodiè putant se nôsse litteras, et tenent
signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille rose-
rârît, qui habet clavem David? » Et in illud ad Gal-
lat. 1 : *Sunt aliqui qui nos conturbant, et volunt conver-
tere evangelium Christi.* « Omnis, ait, qui Evangelium
alio interpretatur Spiritu, quàm scriptum est, cre-
dentes turbat, et convertit Evangelium Christi, ut
id, quod in facie est, post tergum faciat, et ea, quæ
post tergum sunt, verlat in faciem. Si quis tantùm
litteram sequitur, posteriora ponit in faciem; si quis
Judæorum interpretationibus acquiescit, post tergum
mittit ea, quæ ex naturâ suâ in faciem constituta
sunt. » Et posterius eodem quoque cap. in illud :
*Notum vobis factio Evangelium, quia non est secundum
hominem, et cætera :* « Marcion et Basilides, ait, et cæ-
teræ hæreticorum pestes, non habent Dei Evange-
lium, quia non habent Spiritum sanctum, sine quo
humanum fit evangelium quod docetur. Nec pote-
mus in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed
in sensu; non in superficie, sed in medullâ; non in
sermonum foliis, sed in radice rationis. » Hactenùs
Hieronymus, qui si vera dicit, cogit nos profectò cre-
dere, aut veterem interpretem Spiritûs sancti pecu-
liari dono sacras Litteras convertisse, aut Ecclesiam
latinam multâ retrò seculis non Dei habuisse Evange-
lium, sed hominis. Cùm igitur objicis, interpretem
non fuisse prophetam; sanè verò propheta non fuit,
habuit tamen (ut Titelmanus rectè asseverat) Spiritum
quemdam prophæico vicinum et proximum, quam-
vis necessarium esse ostendimus sacris Litteris inter-
pretandis; imò qualis erat necessarius, ut Ecclesia la-
tina editionem sacrarum librorum haberet, quam tu-
tò in fide et moribus sequeretur (1).

Jam ad postremum argumentum facilè responde-
mus. Quòd si latinorum ad græca hebraicæque colla-
tio à nobis negligetur, exemplo D. Ambrosii tueri
nos utrumque possemus, qui cùm græcè sciret, et
commentarios in sacras Litteras ederet, sæpè tamen
non est dignatus græca consulere, etiam ubi diversi-
tatem aliquam lectionis esse constabat. Videre hoc est
in Commentariis super caput duodecimum Epistolæ
ad Romanos. Quòd si interpretum etiam magis varie-
tate turbaremur, quàm juvaremur, Sophronii nos ex-
cusaret exemplum, qui id de se apud Hieronymum in
epist. ad Sophronium fatebatur : « Nos verò nec ver-
siones novorum interpretum, nec linguarum peri-
ciam, nec ad Græca et hebraica exemplaria latino-
rum collationem damnare volumus; quia potius
magnoperè commendamus. » Nam si Augustinus,
de Doctrinâ Chrit. lib. 2, cap. 11, vulgarium etiam et
parùm doctorum interpretem versiones plus adjuvare
inquit intelligentiam, quàm impedire, ego varias doc-
tissimorum hominum editiones jure reprehendere

(1) Hæc intellige sanè de merâ assistentiâ Spiritûs
sancti, ne interpres Scripturæ sacræ in quemlibet con-
fûâ fidem morese errorum incurberet, invigilantis.

P. S.

nec possum, nec debeo. Atque ut invidiam eorum de-
precer, qui nos aut miseros et barbaros, boniarumque
litterarum expertes, aut etiam laborum alienorum in-
vidios reprehensores calumniari possunt; ego in lin-
guarum cognitione plura etiam commoda ad sacras
Litteras intelligendas esse fateor, et id quidem perin-
genuè, tantùm abest ut linguarum veritatem insectem.

CAPUT XV.

De linguarum hebraicæ et græcæ utilitate.

Principio enim suat linguæ utilissimæ, ubi disse-
ritur cum infidelibus; vel etiam ubi infideles aliæ
linguæ ad fidem instituntur. Quæ causa vel sola red-
ditur in illâ Clementinâ 1, *de Magistris*, propter quam
linguæ sunt in academiis perdiscende. Alioqui, quor-
sùm atinebat arabica lingua, quæ ibi doceri præci-
pitur? Quâ de re, leviter motus videtur Erasmus, in
Præfat. super Laurentii Annotat., ut Clementinæ hu-
jus argumento assereret, ad sacras litteras intelligen-
das hebraicam græcamque linguam esse necessariam.
Altera linguarum harum commoditas est in his dictio-
nibus explicandis, quæ magnam emphasim habent,
aut aliquam innatam proprietatem apud Hebræos et
Græcos, quam latinus sermo exprimere non valet.
Hujusmodi dictiones multas cùm in hebraicis Quæ-
stionibus, tùm in Commentariis adnotavit Hieronymus.
Nos unam aut alteram exempli causâ ponemus.
Ut Marc. 6, interpres reddidit : *Et cùm dimisisset eos;*
ubi verbum tamen græcum ἀποσταλέσθαι non signifi-
cat simpliciter dimittere, sed dimittere benignè ac
gratosè, quemadmodùm amicis, celebrato convivio, be-
nevolè valedicimus. Quâ in re Evangelista græcè scri-
bens, Jesu Christi etiam ergâ rusticos summam comi-
tatem et gratiam commendavit. Id quod latinâ voce
exprimi vix potest. Et in Epist. ad Ephes., pro eo
quod nostra editio habet : *A constitutione mundi,* græ-
cè habetur καταβολῆς, cujus vocis emphasim Hieronymus
in Commentariis explicare volens : « Non idip-
sum, inquit, καταβολῆς, quod constitutio sonat; undè
et nos propter paupertatem linguæ et rerum novi-
tatem, et (sicut quidam ait) quòd sit Græcorum ser-
mo latior, et lingua felicior, consabimur non tam
verbum transferre è verbo, quod impossibile est,
et quàm vim verbî quodam explicare circuitu : κατα-
βολῆς propriè dicitur cùm quid deorsùm jacitur, vel
cùm aliqua res sumit exordium. Undè et hi, qui
ædium futurarum faciunt fundamenta, καταβολῆς
dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere, quòd
Deus universa sit machinatus ex nihilo, non condi-
tionem, non creaturam atque facturam, sed καταβο-
λῆς, id est, initium fundamenti ad eum retulit. »
Hactenùs Hieronymus. Et lib. 1 adversus Jovinianum,
tractans illum locum 1 Corinth. 7 : *Non ut laqueum
vobis injiciam, sed et proprietatem,* ait : « Græcum lati-
nus sermo non explicat; quibus enim verbis quis
possit dicere, » etc.; undè et in latinis codicibus ob-
translationis difficultatem hoc penitus non invenitur.
Cujusmodi sunt et alia exempla plurima, quæ nos causâ
brevitatis omitimus. Legat multa qui volet apud
Hilarium in Expositione Psalmorum, pluribus in locis

asserentem (1), Latinum sermonem plenam græcæ literæ intelligentiam non reddere. Ambrosius quoque, in explanatione Psalmi 118, Latinos ait non posse in omnibus vim græci sermonis exprimere, quòd in græco plerumque major sit vis et pompa sermonis. Quà in re plurimum theologos juvare possent Erasmi in novum Testamentum Annotationes, nisi eas tam multis erroribus aspersisset.

Est alia quoque utilitas ad accipiendos plures sensus catholicos ex eadem Scripturâ, præsertim cum apud Græcos et Hebræos est æquivoca. Sic enim dictiones polysemas et ambiguas diabolici nostri vocare solent. Nam interpres unam solam vocabuli significationem reddere potuit. Ut Eccles. 2, ubi nostra editio habet : *Cogitavi abstrahere à vino carnem meam*, alii vertunt : *Trahere in vinum carnem meam*; alii : *Abstrahere in vino carnem meam*. Cujus quidem contrariæ omninò versionis contrarius verbi hebraici significatus causa fuit. Quod et Hieronymus ipse in Commentariis admonuit. Atque, lib. 1 Apologiæ adversus Rufinum, tractans illud Psal. 2 : *Apprehendite disciplinam*, pro quo ipse interpretatus est : *Adorate filium*, vel etiam : *Adorate purè* : Nisi, inquit, prolixum esset, et redoleret gloriolam, jam nunc tibi ostenderem quid utilitatis habeat magistrorum limina tere, et artem ab artificibus discere; et videres, quantum te sylvæ sit apud Hebræos ambiguum nominum, etque verborum, quæ res diversæ interpretationi materiam præbuit, dum unusquisque inter dubia, quod sibi consequentius videtur, hoc transfert. Hactenus Hieronymus. Ambrosium item vide, in Psal. 2, de verbo, *beresith*. Ambiguitas etiam in alienâ linguâ festivum quandoque vocis usum lusumque præbet, qui in nostrâ non solum conservari nequit, sed ne sensum quidem germanum sine magnâ licentiâ reddat. Ut Jerem. cap. 1, pro eo, quod nos habemus, *vigilantem*, in hebræo est vocabulum, *soced*, quod ambiguum est, nucemque et vigilias significat; ut Hieronymus ibidem et in Ecclesiasticis cap. ult. disserit. Cum itaque Propheta in visione virga nucæ seu amygdalina fuisset ostensa, rogatus à Domino quid videret, hebræâ linguâ virgam, *soced*, se videre respondit. Tunc ergò Dominus sermonis occasione ludens : *Benè*, inquit, *vidisti, quia vigilabo ego*, etc. Ità quantumquàm Jeremias in unâsignificatione nomen acceperit, at Dominus ad alteram flectens, fecit ex sermonis ambiguitate concentum sententiæ elegantissimæ, ut si sidus quoddam celeste quis videns, eanem se videre diceret, scitè illi diceretur : *Benè vidisti, canis enim lacerabit te*, etc. Jam verò si interpres latinus *soced* in nucem transtulisset, quod 70 fecerant, absurdè sanè subjungeretur : *Benè vidisti, quia vigilabo*, etc.; undè coactus fuit novâ quâdam insolitâque interpretandi licentiâ, *virgam vigilantem* latinis auribus reddere. Quæ ego asserere non audeam, nisi auctor gravissimus Hieronymus, in 12

cap. Eccles., et in 21 cap. Jeremiæ astruxisset.

Quarta utilitas in linguarum eruditione est ad cognoscenda idiomata, phrascs et proverbialia lingue alienæ, ut sunt illa Gen. 19, 17 : *Ne respicias post tergum*; et Luc. 10, 4 : *Neminem salutaveritis in viâ*; quibus maxima quædam itineris celeritas quasi proverbialiter et figuratè significatur. Illud etiam per proverbialem figuram apud Hebræos atque Hispanos dicitur (1) : *Omni habenti dabitur; ab eo autem, qui non habet, et quod habet auferetur ab eo*. Sic apud Ecclesiasticum, cap. 37, 9, de consiliario infido et traditore dicitur : *A consiliario serva animam tuam, ne fortè mittat sudem in terrâ, et dicat tibi : Bona est et via tua*. Sic hebræâ phrasi, *filius excussorum* robusti et expediti dicuntur. Quà de re Hieronym. lege in Epistolâ ad Marcellum, cujus initium : *Beatus Pamphilus. Sic filius carnis*, Eccles. 22, *aures intelliguntur*. Sic Saül *filius unius anni* dicitur, cum regnare cœpisset, id est, *innocens*. Nisi (quod Eucherio visum est) itâ intelligas, Saulem electum à Samuele uno anno domi latuisse, et expleto anno cœpisse regnare. Sed de hoc exemplo aliàs. Nam vitio scribentium fortè, pro 21 anni, unius anni inducitur. Sic Nembrod, *robustus venator coràm Domino*, id est, sub cœlo, quasi robustissimus omnium hominum, qui sub cœlo erant. Scio quosdam itâ interpretari, ut venator coràm Domino dictus sit, quasi *Dei venator* : quo significaretur civilem unius monarchiæ potestatem vindictam, esse à Deo approbatam, ut quæ Dei administra sit. Sed id, quod priùs dixi, Hebræorum doctissimis placet. Vel certè venator coràm Deo vocatur, id est, sub dio. Homines enim ferarum more palantes in agris ad civilem societatem coegit.

Sic pluisse Dominum à Domino, Hebraismum esse quidam existimant, id est, desuper : sed *Filium à Patre* intelligunt Euseb. lib. 1 Ecclesiast. Hist., cap. 1; Hieronym. Osee 1; Ireneus lib. 5, cap. 6; Basilii lib. 5 contrâ Eunom.; Marcellinus ad Salomonem episcopum; concil. Sirmiense. canon. 15. Ac certè, ut alios libros veteris Testamenti prætermittamus, Salomonis Proverbia, nisi habitâ ratione hebraicæ consuetudinis et sermonis, vix ullo pacto explicari queunt. Nam quod apud Hebræos proverbialiter figuratè dicitur, id apud Latinos nullum quandoque proverbium est; quod plerique ignorantes, in Proverbiorum expositione, aut ad allegorias confugiunt, aut varia etiam deliramenta confingunt; multoque melius fuerat, simpliciter inscientiam confiteri, quam imperitiæ suæ alios hæredes facere. Horum ego Latinorum errata faciliè commemorarem, nisi aliud hujus temporis ratio postularet; e nos aut reverentiæ, aut benevolentiæ causâ neminem hic certo nomine volumus lacerare. Illud constat, Parabolas aliud in medullâ, aliud in superficie polliceri, neque hoc sonare, quod scriptum est. Ex quo, ut Hieronym. in Ecclesiast. cap. ult. ait, manifestum sit, Proverbiorum librum non, ut simplices arbitrantur, pa-

(1) In Ps. 65, in illum versum Psalmi 118 : *Omnis consummationis vidi finem*; et in illum : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatâssi cor meum*; et in illum : *Deduc me in semitam mandatorum tuorum*.

(1) Hispanè : *No seas oydoni visto* : id est, nullam moram facias. *Al rico todos le dan*, etc., *al pobre aun lo que tiene le quitan*. *Hobla con vos y coge piedras con los pies*

tentia habere præcepta, sed quasi in terrâ aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castaneorum operculis absconditus fructus inquirat, ita in his divinum sensum altius perscrutandum. Id quod sine hebrææ linguæ peritiâ difficulter, ne quid amplius dicam, faciemus. Juvaret autem Hieronymus vehementer latinam intelligentiam, si Commentarios in libros Proverbiorum edidisset. Nam, qui circumferuntur, quanquam Hieronymo in Decretali tit. *de Constit.* tribuuntur, Hieronymi tamen non esse liquidò deprehenditur.

Quinta commoditas est ad menda ea corrigenda, quæ ex incuriâ videlicet typographorum, aut eorum qui excerpserunt imperitiâ obreperunt, ut Josue cap. 11: *Non fuit civitas, quæ se non traderet*; ubi secunda negatio superfluit, ut ex consequentibus manifestè colligitur. Sed quia fortassè 70 Interpretes negationem illam in exemplari habuerunt, coacti sunt verbum, *tradidit*, ad suppositum aliud ferre, et pronomen *se* vel expungere, vel omittere. Item Psal. 2: *Ut videam voluntatem Domini*, pro, *voluptatem*, *ἡμετέραν*; et in tit. Psal. 62: *Idumæa*, pro, *Judæa*, ut græca omnia hebræaque exemplaria demonstrant. Et Psal. 65: *Et exultavi sub lingua meâ*, pro *exaltavi*, id quod tam ex græcis quam ex hebræis manifestum est. Sunt qui putent, etiam subesse mendam Psal. 19: *Ipsi obligati sunt, et ceciderunt*, pro, *obligati sunt*: sic enim Hieronymus vertit, *incurvati sunt*, et consentiunt cæteri interpretes. Ac Psalm. rursùm 124: *Declinantes autem in obligationes*, pro *obligationes*, Hieronymus reddidit *pravitates*; Felix *perversa*; alii *iniquitates*. Consentit hic Titelmannus. Verùm hæc duo loca incorrupta sunt. In priore siquidem græcè habetur, *ὀυκ ἐπιβάθηκα*. Συμποδίζω autem est, obligo, nexus impedit et implicio. In posteriore verò græcè legimus *στρογγυλίας*, quæ vox Latinis est obligatio, nodus et nexus implicatus, quemadmodum et Nazianzenus in Orat. usurpavit. Ac Hieronym., in Isaïæ cap. 58, obligationes nobiscum legit. Unde et nodus gutturis, et locus strangulationis, *στρογγυλῆ* Græcis dicitur, et *στρογγυλῶ*, strangulo, suffoco. Illud sanè corruptum est in Psalm. 106: *Effusa est contentio super principes*, pro *contemptio*, græcè, *ἐξουδένωσις*. Quam eandem vocem, Psalm. 122, in *despectionem* vertit interpres. Ruffinus autem lib. 8 Hist. Eccl., cap. 1, illud ita convertit: *Effusa est contumelia super principes*. Et Job 49: *Vel cæli sculptantur in siccis*, pro *certè*, Job 42; et Luca 10, *suspiciens*, pro *suscipiens*, *ὑποδέχων*, tametsi auctor libelli de verâ et falsâ Pœnitentiâ, qui nomine Augustini circumfertur, communem errorem secutus est; et Luca 15: *Evertit*, pro *everrit*, *στρογγυλῶ*; et primæ ad Corinthios 2: *Spiritualiter examinatur*, pro *examinatur*, *ἀναρρίσκω*, et capitulo 10: *Omnes, qui de uno pane*, pro, *omnes quidem*; cap. 15: *Quotidiè morior propter gloriam vestram*, pro *per gloriam*. Jurat quippè ibidem Apostolus, et particula *ἢ* adverbium jurantis est apud Græcos. Et 1. Hebræos cap. 5: *Interpretabilis sermo*, pro *ininterpretabilis*, hoc est, ineffabilis, explicatuque difficillimus, quemadmodum ex Hieronymo in Epist. ad Evagrium liquet. Atque idem Hieron. in Question. Hebr. Genes.

3, legendum ait: *Ipsæ conteret caput tuum*, non *ipsa*. Cùm enim apud Hebræos neutro genere ad semen referatur, interpres rem significatam perpendens, in masculino genere transtulit, *ipsæ*. Quod imperiti non intelligentes, vitiumque scriptoris existimantes, substituerunt *ipsa*. Ut illa prætereamus, quæ Augustinus Eugubinus commemorat: *Sicut cervus desiderat umbram*, Job 2, 7, pro *servus*; et, *solis ardore*, Deuter. 27, 25, pro *salis*; et, *sitivit anima mea ad Deum fontem*, Psalm. 41, 3, pro *fortem*; et, *interfecta est terra à sanguinibus*, pro *infecta*. Nam et Psalm. 10, pro eo, quod nos habemus: *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*, divus Hieronymus legendum credit, *anima sua*, hoc est, ipsius: refertur enim *anima sua* ad Deum, non ad peccatorem. Sensus autem miracè convenit, ut Deus scilicet intelligatur utrumque quidem interrogare, et justum et impium, sed impium tamen reprobare; odium enim Dei reprobatio est. Nos autem græca 70 Interpretum exemplaria, quæ nunc quidem extant, sequi possumus. Non enim illa habent τῆς ψυχῆς, sed τῶν ψυχῶν. Atque fortassis hinc illud apud Tobiam acceptum est, cap. 12, 10: *Qui autem faciunt iniquitatem, hostes sunt animæ suæ*. Similiter et in Epistolâ ad Suniam et Fretellam, pro eo, quod in Psalm. 5 legitur: *Dirige in conspectu tuo viam meam*, legendum contentidit: *Dirige in conspectu meo vitam tuam*. Sic enim ipse verterat: *Dirige autè faciem meam viam tuam*. At in hoc etiam nos Græcorum exemplaria sequimur, et vulgatam lectionem, cum fieri sanè potest, approbamus. Simile illud est ad Philippenses 3: *Qui spiritu Deo servimus*, ubi *spiritus* legendum esse credidit Ambrosius lib. 2 de Spiritu sancto, cap. 6. Nec solum in latinâ linguâ hujusmodi errores accidunt, sed eos etiam in hebraicâ et græcâ deprehendimus. Deprehendit Cajetanus, ac verè ille, meo judicio quidem, 2 Regum 21, vocem *Michol* falsò ab Hebræis pro *Merob* fuisse substitutam, ut patet 1 Reg. 12. Deprehendit quoque Hieronym. in Psalm. 151, septuaginta Interpretes non *χίρσον*, id est, *viduam*, sed *θήρσον*, id est, *venationem* translulisse, sed propter vocum similitudinem pro, *θήρσον*, id est, *venatione*, *χίρσον*, id est, *viduam*, esse suppositam, maximè quia in sequenti versiculo *pauperes* sequebantur. Nisi fortè Latinus interpres victum, aut *venationem* reddidit, et error obtinuit, ut *vidua* legeretur. Nam vox hebraica nullo modo *viduam*, sed *venationem*, victum, vitiaticumque significat. Hujusmodi menda gravi ratione, prudentique consilio corrigi possunt. Nam illos quis ferat, qui sicut est apud Quintilianum, dum librariorum insectantur in scitiam, produnt suam, et dum libros sacros mendis (ut aiunt) scateantes purgare volunt, contaminant? Fateor siquidem proclive fuisse et facile inducto et negligentis librario, præsertim in verborum et rerum nonnullâ similitudine, ea quæ recta erant, explodere, et quæ erant depravata, substituere: fateor etiam, tantam fuisse olim in sacras Litteras reverentiam, ut, quæ menda quamlibet dilucida semel irroperant, religio fieri attingere; sed vitio quoque hujus temporis improbum et meritatem, quæ ad eò nihil non audeat sacris

codicibus corrigendis, ut Manichæi olim parùm in hæc re immodesi fuisse videantur, quos August. ad Hieron. scribit de Doctr. Christ. c. 12, multa divinarum Scripturarum loca vitia esse contendere solitos, non ab scribentibus Apostolis, sed à quibusdam (nescio quos) codicum depravatoribus. Verùm hæc hactenus, vid. August. de Bono persév. c. 11. Illud tamen non est prætereundum, quod D. Hieron. in 40 c. Ezechielis scribit, omnia propè verba hebraica et nomina, quæ in latinâ translatione sunt posita, nimîa esse vetustate corrupta scriptorumque vitio depravata. Ut igitur hæc emendentur, hebraicæ linguæ cognitio necessaria est. Nam etsi nomina adhuc integra et illibata manerent omnia, sed ipsæ tamen nominum interpretationes, quibus multa Scripturæ sacræ mysteria aperiuntur, sine hujus linguæ peritiâ non haberent, ut August. 2 de Doctr. Christ. cap. 16, auctor est. Quo etiam loco illud agnoscit, non parùm beneficii eos latinis hominibus contulisse, qui hebraica nomina separatim interpretati sunt.

Sexta utilitas fuerit ad intelligenda quædam loca, scilicet quæ vel apertius ab interprete reddi poterant, vel etiam quæ sine linguarum cognitione nequeunt explicari, ut apud Joannem, cap. 4, 46 : *Erat quidam regulus*, pro quo græcè, βασιλεύς, hoc est, de aulâ regiâ, seu palatinus, ut Hieron. in Isaiam, cap. 63, annotavit. Videtur interpres græcè legisse, βασιλεύς. Græcæ verò exemplaria habent omnia βασιλεύς, id est, regalis seu regius. Quâ ex re conjectura fit, interpretem regalem vertisse, sed à sciolo regulum esse suppositum. Et Joannis primo : *Qui post me venturus est, antè me factus est*, quod evidentius verteretur : *Mihi præpositus*, seu *antè laus est*, ut August. super Numeros, quæst. 51, et super Joannem homil. 5, subnotavit; et Actor. 27 : *Cum non esset tula navigatio, eò quòd jejuniùm jam præterisset*, pro eò quòd *ultrâ tempus sustinissent inedia*; et ad Rom. 12 : *Non vosmetipsos dependentes, pro viliscentes*. Nam numerum bestiarum, qui Apoc. c. 15 scribitur, sine alphabeti, secundùm ordinem arithmeticum, intelligentiâ, aut vix, aut certè nullo modo exponere possumus. De quâ re 13° libro (1) fusiùs disseremus.

Septima utilitas, ad evitandum errorem ex latini sermonis amphibologiâ. Ut, *filii hominis* in Evangelio dicitur Christus, ubi cùm genitivus apud Latinos communis generis sit, apud Græcos articulo masculino definitur : ut non filius virginis, sed filius Adam intelligatur. Filius siquidem hominis juxta hebraicam phrasim dicitur, ut filius terræ, homo obscurus et contemptibilis; quâ utique nomenclaturâ Dei Filius identem in Evangelio gloriatur. Tanta fuit Verbi incarnati modestia! Quanquàm, ut Augustinus ait, commendat Christus frequenter nobis, quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Hujusmodi etiam exemplum est ad Romanos ultimo : *Salutat vos Caius hospes meus, et universæ Ecclesie*, ubi, *universæ Ecclesie* casus gignendi est, non nominandi, ut Caius intelligatur, non Paulum modò, verùm etiam totam Ecclesiam hospitio excipere. Et Lucæ 11 : *Quod superest, date elemosynam*; ubi latinus sermo anceps est. Potest

(1) Vide not in in. sic libri 12.

enim intelligi, *quod superest*, pro eo, quod unum illud vobis restat, seu reliquum est : vel, *quod superest*, id est, quod superfluum est. Quam utramque intelligentiam latinus quidem sermo recipit, græcus tamen excludit. Habetur enim τὰ ὑπερῆ, id est, quæ insunt, seu quæ habentis, ut et Theophylactus et Cyrillus, lib. 2 in Leviticum, et Augustinus super Psal. 125, et Hierosol., hom. 53 ad populum, et super Epist. ad Hebæros, hom. 9, exponunt. Nam hunc postremum sensum græca lectio habet, primum et secundum non videtur habere, tametsi secundus ille D. Thomæ placuerit, qui quidem in eâ re et Bedam sequitur super Lncam, et Gregorium in Epistolâ ad Augustinum, Anglorum episcopum, referiturque 12, quæst. 1, cap. *Quia tua*.

Alia deniquè utilitas est, ad quædam vocabula vel græca percipienda, quæ in editione latinâ remanserunt, vel propter sanctiorem antiquitatis servandam auctoritatem, vel quia in linguam alienam transferri commodè non poterunt, quod Augustinus lib. 18 de Civitate Dei, c. 41, tradit, ut Matthæi 11 : *Pauperes evangelizantur*, id est, bonum accipiunt nuntium. Cùm enim in humano principatu regum mysteria secreta ad pauperes per divites deriverent, in Christi regno à contrario nuntia cælestia ad divites per pauperes sunt delata; et 1 ad Corinth. ult. : *Anathema, Maran Atha*, quorum illud prius græcum, hoc posterius non tam hebræum, quàm syrii m est. Quâ de re Hieronymus disserit in Epistolâ quâdam ad Marcellam, cujus initium est, *Nuper*, et in Epistolâ ad Damasum, de verbo *Osanna*, in quâ Hilarius notat, quòd ob linguæ hebraicæ imperitiâ, verbum illud malè fuerit interpretatus. Sunt et alix forsitan in peritiâ linguarum utilitates. Nec enim ego omnes enumerare potui, sed quæ satis erant, ne hujus rei invidiâ labefactaretur disputatio mea. Isthæc autem meliùs ab aliis copiosiusque tradentur, qui linguarum patrociniùm fortè susceperint. Quâ in causâ quæ volent, omnia poterunt dicere, ac nos quidem libenter audiemus, si intrâ præscriptos modò religionis modestiæque terminos se contineant; nec aut veras linguarum utilitates fallaci vanitate, aut etiam veterem latini interpretis editionem novis aliis quasi elegantioribus melioribusque permutent. Sunt enim nonnulli, quibus, quoniam novi Testamenti antiqua versio parùm elegans et culta est, placere maxime, ut, illâ submotâ, in illius locum latinior alia succederet. Scilicet artis coloribus Dei volunt sapientiam pingere, et quasi puellam rhetorum flosculus exornare. At illa modesta cùm sit, non ambit ornatum; cùm sit gravis, fucum ignorat; cùm virilis, mundo muliebri non capitur. Sine phaleris est, ait quidam, omne quod dictat affectio. Amor itaque phaleras nescit. Dicendi ornamenta, alius inquit, non sunt negotii, sed otii; nec militiæ sunt picta verba, sed quietis. Igitur quæ bellicum canit, quæ exaltat quasi tula vocem suam, quæ irruentes hostes, mortem præsentem intonat, ea horridum nescio quid et barbaricum sonat; non tanquàm Iyrâ citharæve carmen musicum suavi dulcique sono canit. Quid Theopompo acciderit in Scripturâ sacrâ rhetorâm more ludenti, memoriæ

proditum est, Euseb. de Præparat. evangcl. 8, 1. Sed dimittamus externa, ad nostra veniamus. *Non in persuasibilibus*, ait 1 Cor. 2, 4, *humane sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritûs et virtutis*. Et rursùm, 1 Tim. 6, 20: *O Timothee, devota, inquit, profanas vocum novitates*. Si ergò vitanda est vocum etiam novitas, tenenda est antiquitas; et, si profana novitas est, vetustas sacra- ta est, quemadmodùm Vincent. Lirinens. dicit. Item: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum*. Scilicet ab spiritu puro et simplici pura simplex- que oratio expectanda erat. Nec feminam gravem, honestam, seniorem decebat, nisi castus oratus; vide Aug. lib. de Doct. Christ. 4, cap. 6. Quamobrem, ingenè dicam: ne illos quidem probare unquam potui, qui paraphrases quaslibet latinas et elegantes in sa- cras Litteras ediderunt. Cùm enim personam Christi Paulive loquentis assumunt, quò elegantius nitidius- que eloquantur, eò minùs illorum spiritum et majesta- tem servant, atque adeò rei quodam modo fiunt lesi spiritûs et majestatis. Certè, quod olim poer magno assensu virorum sapientium divit, si aut Christus, aut Paulus, istorum mihi linguâ loquerentur, nec Chris- tus mihi, nec Paulus essent. Non est nitidulus Chris- tus, mihi crede, non est comptulus, non elaboratè or- natus; Paulus verò non scientiâ ille quidem, sed sermo- nem imperitus est tamen. Permitte Christo igitur linguam suam, linguam suam permitte Paulo: utra- que enim *calamus est scribæ velociter scribentis*, non ad singula verba et apices elaborantis. Novi ergo Testa- menti vetus editio (id namque agebamus), quamvis simplex et inculta sit, non est propter hoc minoris faci- enda. De tertîa igitur quæstione satis dictum est.

CAPUT XVI.

Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris canonicis non semper divino Spiritu fuisse locutos.

Quartò consequens sit, an auctores sacri in libris canonicis spiritu interdùm humano sine divinâ et su- pernaturali revelatione loquantur. Fuerunt enim viri ecclesiastici nonnulli (ut Hieronymus in præmio super Epistolam ad Philemonem testatus est) qui crederent, non semper auctores sacros Spiritum in se loquentem habuisse.

Quia nec humana imbecillitas unum teourem sancti Spiritûs tam longo orationis decursu ferre potuisset; nec dignum est, inquiunt, ut ad hujus corpusculi nar- tales et evidentes necessitates Spiritûs sancti ma- jestatem sine causâ deducamus. Adhibent verò hujus rei exempla ex Epistolâ ad Timotheum 2: *Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum; et illud: Lucas est mecum solus, et Throphium reliqui infirmum; et alia hujusmodi, quæ passim in Epistolis Pauli humanitûs scripta inveniuntur*. Non igitur scrip- tores sacri Spiritum sanctum semper manentem et in ipsis loquentem habuere. Nam et hoc Christo Domino peculiare fuit, ut Joannis 1 cap. dicitur: *Super quem videris, inquit, Spiritum descendantem, et manentem super eum*, etc. Confirmatur autem idem hoc argumto,

maximè quòd sicut Deus non deficit in necessariis, ita non redundat in superfluis, quemadmodùm Aristoteles demon- stravit. Ad ea verò, quæ naturali lumine nota erant, non erat supernaturalis revelatio necessaria. Quæ igitur Scriptores sacri viderant, et manibus attraxerant, non divino lumine infuso, sed humano locuti sunt.

Deindè, Apostolus in priori ad Corinthios Epistolâ quædam ponit, de quibus asserit, quòd homini sunt mandata. *Præcipio*, inquit, *non ego, sed Dominus*. Mox verò subdit: *Cæteris ego dico, non Dominus*. Quòd si Paulus ex internâ revelatione Spiritûs sancti omnia scriberet, profectò non diceret: *Ego dico, non Domi- nus*; quoniam ejusmodi consilia, quæ Deo revelante dantur, Domini sunt, quemadmodùm quæ à prophetis per revelationem dicebantur, Dei verba erant. Non enim Propheta asseruisset: *Hoc ego dico, non Dominus*.

Hanc verò argumentationem non leviter, sed haud scio an gravissimè, Basilium confirmat lib. 5 con- trà Eunomium, capite penultimo, in hæc verba: *Quæcumque Spiritus loquitur, Dei verba sunt*; et pro- pterea omnis scriptura divinitus inspirata utilis est, quam locutus est Spiritus. Nam verè id monstrat, Spiritum non esse creaturam; quoniam omnis ratio- nalis creatura est, quando ea, quæ Dei sunt, loquitur, et cùm dicit Paulus: *De virginibus autem præceptum non habeo, consilium autem do, tanquam misericor- diam consecutus; his autem, qui matrimonio conjuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus*. Et propheta: *O Domine, judicia loquar ad te: Quid, quoniam impij prosperantur? Et rursùs: Heu me, mater, ut quid me perperisti? Nonnunquam autem dicit: Hæc dicit Do- minus. Et nonnunquam Moyses: Ego sum tenuis voce, et tardæ linguæ. Aliquandò verò is ipse: Hæc dicit Dominus, emittas populum meum, ut mihi sacrificet. Spiritus autem non sic. Non enim aliquandò sua, aliquandò quæ Dei sunt, loquitur (id namque crea- turæ est) verùm omnia Spiritûs verba, Dei verba sunt.) Hactenus Basilium. Sed et Origenes, homiliâ 16 super Numeros (1). *Sermo*, ait, qui apud Jonam scriptus est, et non est factus, à Jonâ potius, quam à Deo prolatus esse videtur. Non enim semper ea, quæ per prophetam dicuntur, quasi à Deo dicta sus- cipiuntur oportet. Nam per Moysen multa quidem locutus est Deus, aliquandò tamen et Moyses propriâ auctoritate mandavit. Quod Dominus in Evangeliiis evidētissimâ distinctione secernit, cùm dicit de repu- dio mulieris interrogatus, Math. 19, 8: *Ad duriti- am cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic*, etc. Osten- dit hæc et Paulus in litteris suis, cùm dicit de qu- busdam: *Dominus dicit, et non ego*; et de aliis: *Hæc autem ego dico, non Dominus*; et iterùm in aliis, 1 Cor. 7, 25: *Præceptum Domini non habeo, consilium autem do*; et iterùm, 2 Cor. 11, 17: *Quæ loquor, non loquor secundùm Deum*. Undè similiter etiam in cæteris Prophetis aliqua quidem Dominus locutus est,*

(1) Nititur Origenes illo Deut. testimonio: *Quòd si in nomine Domini propheta quicquam prædixerit, et non cœverit, hoc Dominus non est locutus*.

« et non propheta; alia verò Prophetæ, et non Dominus. » Hactenus Origenes; qui eandem quoque sententiam in proœmio Commentariorum in Joannem amplexus est. Et Ambros. lib. 8 in Lucam, c. 60, explicans illud: *Ad duritiã cordis vestri*, etc.: « Ostendit, ait, locus hic, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non à Deo scripta. Unde et Apostolus: « *Denuntiatio*, inquit, *non ego, sed Dominus, uorem à te non discere*; et infra: « *Cæteris*, inquit, *ego dico, non Dominus*: Si quis, etc. Hic Apostolus negavit legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque solvatur. » Tantùm Ambrosius. Cùm igitur Basilius, Ambrosius et Origenes, viri clarissimi, non in eã modò sententiã fuerint, verùm etiam Scripturæ sacræ testimoniis confirmaverint, nihil erit absurdum, si nos etiam asseramus, non omnia quæ sacri auctores scripsere, Spiritus sancti afflatu scripta fuisse.

Adde quòd Apost. in posteriore ad Corinth. Epistolâ cap. 2, 5, affectum se penitentiã dicit, quòd illos prioris Epistolæ reprehensione vexarit. Rei autem semel scriptæ non alium penitere potest, nisi eam, qui scribendo crediderit se errasse. Non igitur Paulus, quæcumque ad Corinthios scripsit, divino e Spiritu se scripsisse existimavit. Adde rursùm quòd in hæc etiam Epistolâ posteriore, cap. 11, 21: *In quo quis audet*, inquit, *in insipientiã dico, audio et ego. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico), plus ego*. Alibi blasphemum est, verba Spiritus sancti in insipientiã dicta affirmare. Spiritu igitur hominis Paulus ibidem locutus est. Adde etiam quòd in eadem Epistolâ, cùm dixisset Apostolus, se plus omnibus laborasse, correctione mox adhibita, docet parùm se cautè fuisse locutum. *Non autem ego*, inquit, *sed gratiã Dei necum*.

Præterea, si quæcumque Apostoli præscriperunt ex divinã auctoritate ac revelatione existunt omnia certè illud Pauli præceptum, quo jubet, ut episcopus sit unus uxoris vir, divinum esset, non humanum. Itã fieret ut summus pontifex in eo dispensare non posset. Nam, ut Aug. ad Januarium ait, epist. 118, quæ Christus præscripsisset, ea nemo auderet variare. At, ut qui bigamus fuisset, is fieret episcopus, summus pontifex, orbe etiam probante, aliquandò fecit. Non ergò Apostoli decreta omnia Spiritu sancto auctore præscripta sunt.

Matthæus insuper memoriã lapsus est; nam pro Zachariã Jeremiam posuit, 27, 9; et Marcus item, 4, 2, cùm in Isaiã scriptum affirmet, quod in Malachiã scriptum est; et cùm rursùm horã teritiã narret Dominum crucifixum, qui horã ferè sextã à Pilato judicatus est, ut Joan. c. 19 dicitur. Quã ex re fit, ut non semper in omnibus Evangelistæ scribenti Spiritus sanctus affuerit.

Præterea, Lucas, capite Evangelii 3, dicit Cainam filium fuisse Arphaxad, Sale autem filium Cainam. Constat verò Genes. cap. 11, Sale non Arphaxad nepotem fuisse, sed filium, nullamque inter hos mediam generationem intercessisse. Superflua igitur est in genealogiã Christi una generatio, atque adeò non est instinctu sancti Spiritus apposita.

Lucas deniquè idem Act. 7, multa refert, quæ Spiritu affante referri non poterant, ut est illud primum, quòd Joseph accessivit omnem cognationem suam in animabus 75. At benè 46, et Exod. 1, septuaginta solum animæ enumerantur. Nec verò dici potest, Stephanum Josephi eos etiam filios supputare, qui natu sunt postea, et per anticipacionem aut prolepsim hos cum illis simul 75 dicere. Eos enim Josephus accessire non potuit. Dicit autem Lucas, Joseph 75 animas accessisse. Illud gravius est, quod deinde subjicitur, Jacob et Patriarchas translato fuisse in Sichem, cùm Josephus, 2 Antiq. lib. c. 8, fratres Joseph affirmet conditos esse in Hebron. Quã in re non aliud scribere credendum est, quàm quod à majoribus per manus traditum vulgò etiam tenebatur. Præterquàm quòd Lucas hic apertè dicit, Patriarchas sepultos esse in sepulchro quod emit Abraham. Atqui certum est, Abraham in Hebron emisse sepulchrum, Genes. 23. Tertium verò multò difficilior est, quod rursùm addit, Abraham sepulchrum emisse à filiis Emor filii Sichem. Jacob siquidem à filiis Emor partem agri emit, ut Gen. cap. 33 scribitur. Abraham autem non à filiis Emor, sed ab Ephron filio Sohac speluncam emit duplicem, quod Gen. cap. 33 non obscurè traditum est. Quid, quòd Emor Lucas dicit filium fuisse Sichem, cùm Genes. 33, contrã dicatur, Emor patrem Sichem fuisse, non filium? Frustrã ergò, ut videtur, asserimus, nihil in sacris esse libris, quod non idem Spiritus afflatu scriptum sit. Verùm à contrariã parte illud facit, quod si in libris canonicis aliqua humano more et spiritu vel scripta, vel commemorata fuissent, nihil obstare videretur, quominus in iis aliquod mendacium esset. Jam si errorem aliquem in Scripturis sacris agnoscimus, earum auctorem Spiritum sanctum esse quis credet?

CAPUT XVII.

Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu sancto assistente scriptas fuisse.

In hæc questione et controversiã non defuisse, qui priorem illam partem amplecterentur, auctor est D. Hieron. in annot. in c. 2 Matth. et 1 Marc., et rursùm in cap. 27 Matth., non in eo solum loco, quem paulò antè retulimus, sed in commentariis etiam super quintum Michææ caput. Cujus erroris nota Erasmo quoque, ut alios dissimulem, inusta est. Is autem error quàm sit impius, illo primùm argumento demonstro, quòd sacrarum Scripturarum magnã ex parte labefactatur auctoritas, si hæc opinio vera est. Nam, ut Augustinus ait, epist. 8 et 13 ad Hieron., dist. 9, c. Si ad Scripturas, et cap. *Ego solus*, si in sacro quovis libro una quelibet falsitas reperitur, totius libri certitudo interit. Quo uno argumento Augustinus de Consens. Evang. lib. 2, cap. 12, satis ostensum ac patefactum esse credit prophetarum et apostolorum scripta nullam omninò habere falsitatem, non solum eam, quæ mentiando promittit, sed ne eam quidem, quæ obliviscenda. Levibus, inquit, in rebus, et nihil ad salutem nostram pertinentibus, auctores sacri et fallun

tur et fallunt. Ea igitur in dubium vocare possumus, quæ maxima et gravissima sunt. Non eadem, aiunt, causa est, quoniam, si Ecclesiam, cujus erudiendæ gratiâ Spiritum sacri auctores habuere, Spiritus ipse in parvis destituit, non mox destituit in magnis. Consentiant enim theologi gravissimi, Ecclesiam errare in minimis posse, in maximis non posse. Quid igitur obstat, inquit, cur non ad eundem quoque modum asseratur, Apostolos et Evangelistas in rebus parvi momenti interdum lapsos, eum in rebus necessariis lapsi non fuerint? Nam, si superis placet, huiusmodi errores in Apostolis maxime et Evangelistis agnoscunt; quod si dicimus: Spiritus suggestit Apostolis et Evangelistis omnia, aiunt, non omnia simpliciter, sed quæcumque Christus dixit illis. Hæc autem erant maxima. Si addimus: Docuit Spiritus eos omnem veritatem, respondent, non absolute omnem quidem, sed quæ esset ad salutem necessaria. Sic elabi conantur isti. Sed frustra conantur tamen. Principio enim, equid, rogo, isti facturi sunt, si cum homine disserant, qui multa Evangeliorum miracula commentitia esse, Evangelistasque, Herodoti, Xenophontis ac Platonis exemplo, confictis narrationibus abusos dicat, aut Christi illustrandi gratiâ, aut fidelium in Christum affectus excitandi? Nempe hoc facere, ut homines, sine Dei Spiritu potuerit.

Deinde quam facile erit cuique res vel graves, vel leves, pro suo arbitratu ingenioque æstimare? Jam hic dicit tibi, tres unius substantiæ prædicari personas leveculum esse, nec ad salutem nostram pertinere; jam contendet alius, duas in Christo et operationes et voluntates è rebus esse non gravibus. Nam et Spiritus à Patre et Filio procedentis unicum esse principium, tanquam rem levem quidam contemnendam arbitrabitur. Quin, quod tertiâ die ad quartâ Christus resurrexerit, eum non valde ad salutem atineat, pro nihilo quispiam habebit; in his itaque Evangelistas, Apostolos, Prophetas errore labi, allucinari potuisse. Porro, ut reliquis Scripturæ partes prætereamus, in sacris historiis distingui discernere non posset, quid ex Deo, quid ex homine sit, quid auctor ex revelatione divinâ, quid contra ex spiritu humano et ingenio proferat. Quocirca fluctuaret passim et legentium et audientium fides, dum ignorarent quoniam spiritu, hominis, an Dei, unqualibet chroniceorum sanctorum particula fuisset scripta. Quis est autem tam perfictæ frontis (ut pro Evangelistis nonnihil humano more loquamur), ut, si quid in publico scribere velit de rebus, quarum memoria sit recentissima, quasque lectores ferè suis non auribus audierint, sed conspexerint oculis, eas spontè inserat, quæ cum ad rem nihil faciant, tum narrationem totam falsam et incertam efficiant? Adeone stulti erant Evangelistæ, ut ea quæ omittere sine periculo poterant, aut affingerent, aut etiam pro certis assererent cum manifesto discrimine causæ quam persuadendam acceperant? Quod si tales fuissent, certè Judæi, quibus tanto erant opere invisî, omni vi et arte contenderent, atque adeo efficerent ut huiusmodi veligmata vel errata deprehenderentur. Sed humana lo-

quuntur. Nam si in subitis concionibus Spiritus sanctus Apostolorum linguas attemperabat, quid in scriptis quæ futura erant æterna? Et si novi Testamenti idonei administri Apostoli et Evangelistæ facti sunt, illorum profectò sufficientia non ex illis, sed ex Deo est; illorum proinde error Dei est, non illorum. Nos enim ab Apostolis Christi Testamentum accepimus; et cum illos audimus, Christum audimus; cum eorum Evangelium legimus, Christi legimus Evangelium. At cum lex Moysis, quod est ministerium mortis, tam exactè diligentia scripta sit, ut iota unum aut unus apex ex eâ præteriri non possit, multò certè magis Evangelium Christi, quod est ministerium spiritus ac vitæ, scriptum erit tantâ curâ et Dei assistentis afflatu, ut non modò verbum, sed ne apex quidem nullus sit, qui non sit à Spiritu divino suppedtatus. Quid, quod Apostolus officiosum mendacium, quodque ad Deum laudem maxime pertinere videretur, penitus horret, inquit, si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra. Invenimur autem et falsi testes Dei; quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortuû non resurgant. Quòd si falsitas hæc, quæ cum Dei potentiam commendaret, tum populum in officio contineret, à sacris auctoribus excluditur, certè quæcumque alia ac multò etiam magis rejicitur. Nulla enim in sacris Litteris levis, sed gravis esset, per quam Scripturæ auctoritas elevaretur.

Jam si in huius rei confirmationem arcanarum litterarum nos testimonia referre velimus, verendum sanè est, ne, qui oppositum errorem tueri cupiunt, illa se ratione tueantur, quòd auctor Scripturæ sacræ eo etiam loco, qui à nobis offertur, non de spiritu divino, sed de suo fuerit locutus. Ità fieret, ut viv ullum è saceris litteris testimonium adversum hæreticos firmum esset. Quomobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus, qui erroneâ sententiâ omnem Scripturæ et vim minuunt, et elevat auctoritatem. Ipsi verò fatcamur singula quæque sive magna, seu parva à sacris auctoribus Spiritu sancto dictante esse edita. Id à Patribus accepimus, id fidelium animis inditum et quasi insculptum est; id itaque et nos, Ecclesiâ præsertim ipsâ magistrâ et duce, retinere debemus.

CAPUT XVIII.

Ubi refelluntur argumenta capituli decimi sexti.

Confirmandæ atque tuendæ veritati ea rationum ac testimoniorum præsidia satis sint, quæ capite superiore sunt posita. Nunc verò argumenta ea confutanda sunt, quibus adversarii contra pugnaverunt. Atque à primo quidem argumento, quo veritas impugnabatur, facilis est et expedita defensio. Fateor enim, non singulas Scripturæ particulas, ut à sacris auctoribus scriberentur, propriâ et expressâ revelatione indiguisse, sed singulas tamen scriptas ex peculiari Spiritus sancti instinctu afflatuque, verè et jure contendo. Ille (Christus ait, Joan. 14, 26), vos docebit omnia, et scriget vobis omnia, quæcumque dixerit vobis. Aliàs etiam obliis suggeret, aliàs etiam vestris auribus audita sug-

geret, quæ aliàs naturâ sponteque suâ in mentem venire poterant, ea quoque suggereret, non supernaturalia modò, sed et naturalia suggereret, et quæ aliàs humano more scriberentur; *omnia, inquit, quæcumque dixi vobis. Atque Apostolus: Nos, ait 1 Cor. 2, 12, non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis: quæ et loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrinâ Spiritûs, spiritualibus spiritualia comparantes. Spiritualis enim judicat omnia, sicut scriptum est: Quis cognovit sensum Domini? Nos autem sensum Christi habemus. Ecce Apostoli, in quorum nomine Paulus loquitur, ad doctrinam Spiritûs edendam Spiritum accepere, per quem in Christi sensu omnia judicabant. Nimirum animalia illa oculis undique plena ad expressionem quatuor Evangelistarum posita, per scriptores omnes sacros transferre meritò et optimo jure possumus. Nihil ergò auctores sacri cæcis oculis scribebant; sed scribentium calamum Spiritus ipse attemperabat, ne scribendo laberentur. Indè enim, cum in secundâ ad Cor. Epistolâ, cap. 15, quædam dixisset Apostolus, quæ humano more ab Ecclesiæ præfecto dici possent, subjecit protinus: *An experimentum ejus queritis, qui in me loquitur Christus?* Spiritu igitur sancto inspirati, quasvis Scripturæ partes scripsere sancti Dei homines. *Nolite, inquit, Matth., 10, 19, cogitare, quomodo, aut quâ loquamini; dabitur enim vobis in illâ horâ quid loquamini.* Quod idem profectò sacris auctoribus præceptum erat, ut non cogitarent scilicet, quomodò aut quid scriberent; dabatur enim illis in illâ horâ quid scriberent. Hoc verò Spiritûs sancti donum toto vitæ decursu non habebant; se l tantisper dùm lingua eorum calamus erat scribæ vel ceter scribentis. At Christus nullum unquam verbum locutus est, quod non idem ab Spiritu sancto exiit. Erat enim, ut scholæ verbis utar, Christi Jesu sacratissima lingue perpetuum divinitatis instrumentum. Et hinc apparet ejus argumenti certa ruina, quo deindè contrariam partem confirmabimus. Non enim asserimus, per immediatam Spiritûs sancti revelationem, quæ quidem propriè revelatio dicenda sit, quamlibet scripturæ sacræ partem fuisse editam. Quin Lucas, quæ ab Apostolis accepit, ea scripto ipse mandavit, ut in Evangelii sui proemio testatur: et Marcus, quæ à Petro didicerat, rogatum à discipulis scripsisse, auctores sunt Clemens in 6 Dispositionum libro, apud Eusebium, lib. 2 Eccles. Hist. cap. 15; Papias apud eundem lib. eod. et c., et l. 8, cap. ult., et Orig., lib. 1. Comment. in Matth., eodem Euseb. referente, lib. 6, cap. 18, et Euseb. quoque ipse lib. 5, cap. 4, et Hieronymus, de Viris illustribus, in Marco, et Irenæus, lib. 5 adversum hæreses, cap. 1. Sive ergò Matthæus et Joannes, sive Marcus et Lucas, quamvis illi visa, hi audita referrent, non egebant quidem novâ Spiritûs sancti revelatione, egebant tamen peculiari Spiritûs sancti directione. Primæ igitur argumentationi hoc modo satisfecerimus.*

Secundè verò sic responsum esto. Paulum Domini seu præceptum, seu consilium eo sanè loco vocare.

quod Christus Dominus ore proprio vel præcepit in Evangelio, vel consuluit. Nam, quòd consilium suum Paulus Spiritûs sancti consilium existimaret, satis ipse indicat, dicens, 1 Cor. 7, 40: *Beatorum erit, si sic permanserit, secundum meum consilium: puto autem quòd et ego Spiritum Dei habeam.* Hujus verò argumenti confirmatio ex iis maximè elicitur, quæ primæ sunt argumentationi responsa. Etenim, quæ sacri auctores scripsere, hæc in duplici sunt differentiâ. Quædam, quæ supernaturali solum revelatione cognoscebant, et ea Basilus tradit à Spiritu sancto esse: alia verò naturali cognitione tenebant, quæ scilicet aut oculis viderant, aut manibus etiam atrectaverant. Atque hæc quidem, ut paulò antè diximus, supernaturali lumine et expressâ revelatione, ut scriberentur, non egebant, sed egebant tamen Spiritûs sancti præsentia et auxilio peculiari, ut, licèt humana essent, et naturæ ratione cognita, divinitus tamen sine ullo errore scriberentur. Hæc verò illa sunt, quæ juxta Basilium Paulus et Prophetæ da suo loquebantur. Solent etiam nonnulli veterum Origenis non sententias modò, sed verba referre, non aliter certè accipiendâ, quàm Origenes ipse accepit. At Origenes eam rem significavit potius quam asseruit. Nec enim in eâ sententiâ persistit. Sed et Ambrosius, in priorem Epistolam ad Corinthios, cap. 36, ubi locus proprius erat, nobiscum apterrimè sensit.

Ad illud verò, quod tertio loco objectum est, brevis et non difficilis est responsio. Non enim ibi, pœnitere, respiscere est, sed tristari. Tristatur autem pater, cum filios dolentes videt; sed lætatur, cum dolorem ad salutem fuisse intellexit. Nam quod additur, id facillimum etiam est. Quo enim modo Paulus sit intelligendus, Paulus ipse explicat, inquit: *Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientiâ;* et paulò antè: *Iterum dico, ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me;* et capite ejusdem Epistolæ duodecimo: *Si voluero gloriari, non ero insipiens; veritatem enim dicam;* et paulò post: *Factus sum insipiens, vos me coegistis.* Quid ergò, sapiens, et insipiens? Nempè sapiens verè, sed quasi insipiens, qui tanquam insipientis personam assumere, et seipsam jactare videretur. Laudare quippè se insipientis hominis notè est. Verùm hæc, quæ stultitiâ esse videbatur, Dei erat sapientia, ut Apostolus non spontè, sed coactus, non ex vanitate, sed ex charitate gloriaretur. Ab Spiritu igitur sancto erat hujusmodi quasi sulda gloriatio. Sed ne illud quidem est difficile, quod deindè subjicitur: non enim, quod ait quidam, incautè Paulus verat locutus; sed ne quis in eâ laude aut arrogantiam, aut vanitatem aliquam subesse interpretaretur, docet se non in se, sed in Domino gloriari: *Non ego, inquit, sed gratia Dei mecum.* Simile ferè illud est, quod, cum Dominus doctrinam Evangelii suam appellasset, subjecit protinus: *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me, Patris.* Hunc igitur in modum cum Paulus verè divisset, se plus omnibus laborasse, addit, et verè etiam addit, se non plus omnibus laborasse, etc.

Ad quartum verò argumentum sunt qui respondeant, Ecclesiæ auctoritatem tantam esse, ut quædam etiam

de Scripturis sacris inmutatū. Hujus generis exempla ponunt, sabbatum, esum suffocati et sanguinis, Baptisma in nomine Jesu; et quod Christus cœnatis dedit Eucharistiam, Ecclesia jejuniis; Christus sub ambabus speciebus, Ecclesia laicis sub unā; quod Paulus deniquē permisit dispares in fide conjuges, Ecclesia improbat. Itā, quamvis lex Scripturæ sit, ut is non ordinetur episcopus, qui duas habuerit uxores, Ecclesia tamen eam legem poterit vel ex parte solvere, vel etiā omninō abrogare. Hoc autem responsum hanc quidem habet viam, quæ deducit ad convenientiam conservationemque ecclesiasticæ auctoritatis, quam si sequemur, nunquā aberrabimus, sequemurque et id, quod certum et tutum est, et id, quod ad fidelium consociationem accommodatum, et id, quod vehemens atque forte. Sed cavendum sanē est, ne si in argumentorum confutatione ad Ecclesiam tanquā in aram configimus, rusticis potius quā theologi esse videamur. Mihi itaque aliud responsum multō et doctius videtur, et verius, quod duplici partitione subnixum est. Una est hujusmodi: Scripturæ præcepta quædam temporaria erant, id est, ad tempus, ex loci, temporis, personarum, aliarumque rerum et causarum ratione servanda: atque hujusmodi ipsa ex se in præfinito tempore antiquabantur, nulla etiā Ecclesiæ interveniente auctoritate. Quod enim pro necessitate temporis statutum est, cessante necessitate, debet cessare pauper quod urgebat, 1 q. 1, *Quod pro necessitate*. Ejus generis fuit sabbatismus et reliqua omnia, quæ propriè ad legem veterem pertinebant: talis etiā lex illa fuit de immolatis, sanguine et suffocato: talis quoque usus apostolicus de baptismo in nomine Jesu, Act. 2, 38. Alia verò præcepta æterna sunt, quorum servandorum ratio non brevis et temporalis, sed perpetua et sempiterna est. Sempiternum autem Scripturæ more voco quod semper erit, non quod semper fuit. In hoc genere sunt omnia naturæ præcepta, quæ tam in veteri, quā in novo Testamento continentur: in hoc etiā lex illa: *Nisi quis renatus fuerit*, etc. Et altera similis de Pœnitentiæ sacramento. Præcepta rursū Apostolorum, quæ in sacris Litteris scripta sunt, quædam à Christo ipsi acceperunt gentibus evulganda, juxta illud Matth. ult. 19: *Baptizate omnes gentes, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis*: altera verò non fuerunt quidem à Christo Apostolis injuncta: sed ipsi post Christum in cœlos assumptum ea populus tradiderunt. Quæ tamen Christi Deique præcepta dicuntur, non ob eam modō causam, quod per acceptam à Domino potestatem lata sunt: verūm etiā quia Dei Spiritu peculiariter suggerentē edita fuere. *Visum est*, inquit, *Spi. itui sancto et nobis, nihil ultrā imponere*, etc. Quæ verba Basil. 5 lib. contrā Eunomium referens, et Spiritui, ait, visum est quidem, à quo ut Domino Ecclesiæ leges date sunt; Apostolis verò tanquā ministris, per quos decreta sunt edita. Quod autem præcepta hæc Christi quoque dici possint, Christus ipse docet, inquit: *Qui eos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*. Inter hæc autem Scripturæ mandata non esse discernen est, quod priora illa à Domino Apo-

lis tradita, ut propria sunt legis novæ præcepta, itā ea Ecclesiæ nec solvere, nec remittere illi potest, sicut ne legem naturæ quidem. Cujus rei causam nos in Relectione de pœnitentiā dedimus, quod legis auctor evangelicæ Christus Dominus non alia præcepta per se ipse edidit, quā quæ essent summopere ad salutem necessaria. Ad posteriora mandata propriè quidem humana et ecclesiastica fuere, quæ videlicet ab Apostolis Ecclesiam gubernantibus edita sunt, non aliter atque alia fuere postea à præfectis Ecclesiæ subsequentibus, dispari tamen auctoritate. Nam Apostolorum nemo in præceptis suis errare poterat; sed à Spiritu sancto peculiarissimè eorum quisque dirigebatur in ferendis Ecclesiæ legibus. Posteriores verò antistites hanc peculiarem Spiritus sancti præsentiam non habent, nisi cum in nomine Christi et Ecclesiæ congregantur. Quod utique fit in conciliis generalibus. Quā de re libro postea quinto fusiùs disseremus. His autem præceptis, licet apostolica fuerint, et in sacris etiā litteris scripta, summus pontifex subditos suos liberare, vel ex parte, vel omninō potest: quā etiā ratione, ut alia non esset, lex illa apostolica de abstinendo à sanguine et suffocato per Ecclesiæ potestatem abrogari potuit. Quāquā, ut diximus, cā lege admonitæ sunt gentes, ne suā libertate in fratrum offensionem abuterentur. Præscribunt autem Apostoli quatenus pro tempore expedit, quibus illa rebus in fratrum offensionem possint incurrere. Quia igitur lex à fine suo astimanda est, tunc hæc intelligitur abrogata, cum ab illis offensionibus ac dissidiis, quibus occurrere voleverunt Apostoli, nihil amplius periculi fuit. Quibus positus, facile, ut opinor, quantum illud argumentum refellitur, vid. D. Thom. in Addit. q. 66, art. 5 ad 2. Nam Pauli præceptum de non ordinando episcopo, qui bigamus fuerit, secundi generis est, id est, humanum et ecclesiasticum; cujus proinde vinculum solvere Ecclesiæ jure suo potest. Sed id tamen, nisi semel aut iterū, et gravi etiā urgente causā, non fecit. Nec id nisi summo Pontifici permissum in Ecclesiā est: nam episcopis contrā Apostolum dispensare cum bigamis non licet, ut Lucius et Innocentius tradunt, de Bigam. non. ordin. cap. *Super*, et cap. *A nobis*. Divus verò Augustinus de legibus primi generis loquebatur, quas si Christus ipse tulerit, ut quæ verè et propriè divinæ et Evangelicæ sunt, nemo aut possit, aut ausit immutare. Quarto igitur argumento diluendo satis dixisse mihi videor. At quintum sic refellitur.

Primum, sunt qui velint, ad impiorum malitiā, aut librariorum errore pro Zachariā Jeremiam scriptum esse. Cujus sententiæ fuit Eusebius, lib. 10 Demonstr. Evangel. 4. Id quod nec Origeni displicuit, et Cajetanus vero simile existimavit. Nec Hieronymus certè ab hac opinione alienus est: quin in Psal. 77, errore scriptoris dicit pro Zachariā Jeremiam esse suppositum. Sunt alii, qui opinantur, eandem sententiam et apud Jeremiam olim scriptam reperiri, sed non omnia Jeremiæ vaticinia nunc extare. Opinatur quoque Augustinus, libro de Consens. Evangelist. 5, cap. 7, quoniam eodem spiritu Jeremias et Zacharias scripsere,

nihil referre, si unius sententiam alteri tribuas; imò peculiari Spiritûs sancti consilio id factum esse, ut ab eodem auctore scripti libri omnes sacri credantur.

Illud verò, quod Marco Evangelistæ objectum est, frivolum his videri solet, qui latinam editionem passim ad græca exemplaria expendunt. In quibus quoniam non legitur: *Sicut scriptum est in Isaia*, sed: *Sicut scriptum est in prophetis*; argumentum esse infirmum aiunt, ut quod librorum depravatione nititur. Huic verò sententiæ Theophylactum subscripsisse, facile profectò suaderi potest. Non enim in *Isaia*, sed in *prophetis*, legit. Atque Hieronymus in Comment. super 3 Matthæi caput, huic quoque opinioni subscribit; inquitens: « Nos nomen Isaie putamus additum scriptorum vitio, quod et in aliis locis probare possumus; aut certè de diversis testimoniis Scripturarum unum corpus effectum. » Existimat ergò Hieronymus, sive hoc, sive illud accipias, locum esse depravatam. Id quod et de Psalm. 43 credidit. At Erasmus, tametsi fatetur græca exemplaria omnia, quæ videre quidem ipse potuit, ἐν περὶ ἡρακλῆ habere; lectionem nostram probat tamen, græcamque asserit à Græcis fuisse immutatam. Hieronymus etiam ipse, in Epistolâ ad Pam-mach. de opt. Gen. interp. solam hanc, quam habemus lectionem, probat; alterius autem eo loco ne meminit quidem. Et Porphyr. lib. 14, Marcum Evangelistam eo nomine accusat, quòd homo imperitus et rudis vel suas litteras nesciat, idque quasi ab uno eodemque prophetâ scriptum referat, quod non ab uno, sed à duobus scriptum est. Cui calumniæ Chrysostomus, in hom. de Initiis Evang. secundùm Marc. respondens, non causatur, aut codices mendosos esse, aut certè ab impio locum depravatam; sed planè consentit, eo prorsùs modo lectum iri, quo Porphyrius in objectione legit. Quà ex re perspicuum fit, antè Chrysostomi et Hieronymi tempora in objectionem nostram omnes et græcos et latinos codices consensisse. Ubi non possum novitos istos interpretes non ridere, qui tantâ facilitate et confidentiâ è pravis græcis latina emendant non prava! Nimirùm enim patientur hi, si de ipsis ludimus, quibus in usu est ludere de nobis; imò patientur potiùs, ut, quod hoc loco eorum antesignanus Erasmus summo jure magnâque ratione facit, idem nos aliis quoque locis faciamus, et, græcis exemplaribus posthabitis, latinam editionem veneremur. Sed ut eò revocetur, undè huic declinavit oratio, eùm argumentum illud non sit tam facile quam istis est visum, majore omninò vi et arte refellendum est. Illa igitur verba: *Sicut scriptum est in Isaia*, non referuntur ad omnia ea quæ sequuntur, sed ad id tantùm: *Vox clamantis in deserto*, etc. Illa verò: *Eccè ego mitto Angelum meum*, etc., tantùm de suo Evangelista addidit, quod facere jure potuit, quamvis eadem in alio prophetâ reperiantur. Non enim, si Aristotelem refero, opus est sequentia verba omnia Aristotelis esse; quin licet mihi nonnulla de meo adjicere, præsertim si ad explicationem Aristotelis conducunt maximè. Sic, quoniam Evangelistæ illa verba: *Eccè ego mitto Angelum meum*, etc., verborum Isaie erant expositio

quædam, nihil Marci derogat fidei, si Isaie testimonium verbis ejusmodi adjectis et exposuit, et ornavit. Nisi infidelis servus est, qui apposito verborum ornatu heri sui munus amplificat. Hoc respondet Chrysostomus. Hieronymus, de opt. Gen. interp., Evangelistæ fuisse ait non de verbis, sed de sensu sollicitus: omnia verò illa quæ in Marco sequuntur, ab Isaia scripta, non secundùm verba quidem, sed secundùm sensum esse. Qui enim vocem clamantem, etc., apertè dixit, is Angelum eundem esse sensit, qui viam Domino præpararet. Atque hæc responsio à Bedâ vel maximè probatur in Comment. super Marcum. Jam, quòd falsitatis etiam Marcus arguitur, qui Christum scripserit horâ tertiâ crucifixum, de hæc re quatuor video sententias ferri, quarum nulla est, in quâ non major adhuc probabilitas desideretur. Prima eorum est, quò animadvertunt, Joannem non scribere, Pilatum horâ fermè diei sextâ pro tribunali sedisse, sed parasceves horâ ferè sextâ. Aliundè verò diem, aliundè parasceven initium sumere. Nam Judæos autò diei principium, hoc est, antè solis ortum præparationi paschali operam dare solitos, rationi consentaneum est. Si enim Christiani in hujusmodi festorum vigiliis multò antè diluculum incipiunt quædam necessaria præparare, Judæi, ac multò etiam magis idem fecisse credendi sunt, qui non modò azyrna in multos dies, verùm complura quoque alia erant paraturi, non solum ad festum diem, sed ad vesperam etiam Paschæ. Sunt et alii, qui Augustinum secuti, putant, Marcum non de crucifixione militum locutum esse, sed de crucifixione Judæorum. Hi enim vel maximè Christum crucifixerunt, quemadmodum Actorum cap. 4, illi Petrus edixit. Ut ergò ostenderet Evangelista, Dominum Jesum non tam à militibus, qui simplex ministerium præsidii præbuere, quam à Judæis crucifixum, postea quàm militum ministerium expressit, inquitens: *Et crucifigentes eum, diviserunt*, etc., tùm verò ad vocem, quæ sanguinem justî petiit, auctoresque flagitii crucem Domini revocavit in hæc verba: *Erat autem hora tertiâ, et crucifixerunt eum*. Horam quippè crucifixionis militum, ut quæ vulgò nota erat, non credidit exprinendam. Alii credunt huic se absurditati satis occurrere, si dicant, Christum intrâ horam tertiam et sextam crucifixum; et ab utroque extremo, quemadmodùm media solent, horam mortis Christi esse nominatam, ab uno videlicet tertiam, ab altero sextam. Sed hæc responsio patientem habet scrupulum. Quod enim horâ quintâ fiat, hoc si quis vel quartâ, vel sextâ fieri ab utroque extremo dicat, quamvis improprie id quidem dicat, sed fieri tamen utcumque potest. At quod in quintâ horâ fit, hoc in tertiâ vel secundâ fieri, nec usus profectò, nec ratio fert. Ponunt igitur alii hoc, quòd, quemadmodùm nox in quatuor vigiliis, itâ dies in quatuor stationes et partes divisus à Judæis est. Quarum prima incipiebat à diluculo, et durabat usquè ad horam diæ tertiam, vocabaturque prima, eò quòd ab horâ primâ initium sumeret; secunda autem incipiebat ab horâ tertiâ, et durabat usquè ad horam sextam, vocabaturque hora tertiâ, quòd ab horâ tertiâ principium

haberat; tertia verò diei pars incipiebat ab horâ sextâ, et durabat usquè ad horam nonam, appellabaturque similiter ab horâ, undè principium acceperat, hora sexta; quarta demùm statio parsque diei, incipiebat ab horâ nonâ, et durabat usquè ad occasum solis, vocabaturque vel hora nona, vel vespera. Quæ si vera sunt, jam plachè consentient Evangelistæ. Nam in secundâ statione, quæ hora tertia dicebatur, circâ finem Christus crucifixus est, horâ scilicet illâ nondum elapsâ. Aliquantò verò priùs, in eadem horâ tamen stationeque diei, Pilatus pro tribunali sedit, nempe horâ quasi sextâ. Verè siquidem tertia erat, sed erat proxima sexta. Quæ nimirum opinio longè erit probabilissima, si probetur ad eam modum diem à Judæis dividi solitum. Atque in historiâ passionis quidem nominatim diluculi, tertiæ, sextæ et nonæ horarum mentio fit; de reliquis autem interfluentibus omninò tacetur. At parabola de patrefamilias operarios in vineam suam conducente, quam isti etiã afferunt in hujus rei confirmationem, non solum nihil juvat, sed etiã officit, quoniam ibi Dominus non tantum prinetæ, tertiæ, sextæ, et nonæ, sed undecimæ meminit. Id quod absurdum esset, si quarta diei pars, hoc est, hora nona, reliquum omne ejusdem diei tempus complecteretur. Ac reverâ, ut breviter simpliciterque dicatur, qui undecimæ horæ, quæ inter nonam et duodecimam interfluit, expressam mentionem fecit, cum certo certius constat diem non ad eum modum in stationes et horas quatuor, sed, ut moris est nostri, in partes et horas duodecim divisisse. Verùm ut hæc cumque habeant, huic non responsioni libentissimè subscribemus, si illa diei in stationes quatuor partitio, illæque rursùm ab initio denominationes quatuor, aut idoneo testimonio, aut probabili ratione constant.

Nec etiã desunt, qui existiment, hæc à recentioribus Judæis esse conficta omnia. Nam secunda d. ei statio, cum tres solum horas complecteretur, quartam, quintam, et sextam, non hora tertia, à fine scilicet stationis proximè elapsæ, sed hora quarta ab initio stationis ejusdem nominanda erat. Equis autem fore possit stationem, quæ à decimâ usquè ad duodecimam finem protenditur, nonam horam appellari? Certè, sicut prima hora, si verum est quod isti dicunt, à principio suo nomen accipit, sic et stationes cæteræ à suis propriis principiis nominarentur. Mihi simplicissima ratio hujus loci explicandi esse apparet, si cum Theoph. (1) et Cajet. dixerimus, Marcum itâ scripsisse, ἡ δὲ ὥρα ἦ, id est, erat autem hora sexta; sed indoctos, oscitanterve librarios notam illam senarii ε in γ, quæ est nota ternarii, mutâsse. Quod et hoc loco ob nonnullam litterarum similitudinem factu proclive fuit, et in his auctoribus, quorum libri hujuscemodi numeros et notas habent, sæpè fieri notus est, quàm ut indicandum sit. Nec Theoph. solum et Cajet. auctoritas, sed ratio quoque me, ut itâ tenerem, impulit. Nam sextâ horâ Dominum verè ac propriè crucifixum, ut omitam quod et vulgò Christianorum persuasum est, et passim in crucis officio ac precibus celebratur,

(1) Refertur à D. Th. in Caten. Joan. 19.

rectè ex Joannis Evangelio cœlligitur. Tradit enim, Pilatum horâ fermè sextâ pro tribunali sedisse. Erat igitur propemodùm elapsa quinta. Alioqui falsò hora ferè sexta diceretur. Incredibile autem est id, quod reliquum erat horæ quintæ, cum esset breve, et perexiguum, in sententiâ ferendâ, in suscipiendo Jesu et educendo, in cruce u què ad Calvarie locum bajulandâ, non esse insumptum. Etenim nec locorum intercapedo parva erat, nec tantum fuit celeritatis in viâ ut non potuerit intereâ et Simon angariari Cyrenensis, et à Christo oratio haud momentanea ad mulieres haberi. Itaque sine dubio, si propriè et verè Marcus loqui voluit (cur autem noluerit, nulla est causa) non scripsit horâ tertiâ, sed sextâ Dominum crucifixum. Id quod Hieronymus, si is tamen horum commentariorum est auctor, in Psalm. 77, apertè docet. Sed quisquis illum Psalmum exposuit, si non fuit Hieronymus, certè eruditus fuit. Atque Erasmus in annotationibus super hunc Marci locum nomine Hieronymi huic commentarium refert. Accedit, quòd non alia ferè scribit Marcus, quàm Matthæus, idque maximè in historiâ passionis Christi. Itaque dùm considero Marcum in historiâ passionis non solum eadem, eodem ordine cum Matthæo, sed eisdem etiã penè verbis scripsisse, facillè adducor in sententiam, ipsum non nonam ternarii, sed senarii, ut est apud Matthæum, posuisse. Quod autem huic sententiæ objicit auctor Commentariorum in Marcum, quæ Hieronymi titulo circumferuntur, hoc facillimè refellit: « Si sextâ, inquit, horâ Dominus fuit crucifixus, cum à sextâ, usque ad nonam tenebræ suffuderint terram, non potuissent prætereuntes in eum movere capita, quem per tenebras omninò non cernerent. » Cui ego respondeo brevissimè, Christum in sextæ horæ principio crucifixum. Horâ autem eadem labente, convicia in eum jacta sunt. Sed circâ ejusdem horæ finem tenebræ orbem circumfuderunt. Quod Marcus appostitissimè significare videtur his verbis, *et factâ horâ sextâ*. Quid enim expeditius est quàm factam intelligere, non incipientem, sed expletam? Id quippe factum et vulgo, et philosophis verè dicitur, non quod inchoatum, sed quod consummatum est. Quæ ex re, velut noluit Osiander, satis planè intelligitur, omnia Evangelistæ dicta cohærere, si legamus: *Erat autem hora sexta, et crucifixerunt eum*. Quâ horâ interfluente quoniam ea gesta sunt, quæ Evangelista subjicit, idcirco ait tandem: *Et factâ horâ sextâ tenebræ, etc.*, ut expletâ jam horâ, nisi valdè essemus tardi, tenebras factas acciperemus. Ac de quintâ objectione satis abundanter, ut arbitror, disputatum est.

Eam verò objectionem, quæ sexto loco posita est, quâ viâ Cajetanus noster repellere tentaverit, invitus quidem facio, ut dicam, sed dicam tamen, ne in Evangelii veritate tuendâ nostris videar pepercisse. Significat certè ille primùm (nam deindè in eâ opinione non perstat) Lucam Evangelistam 70 Interpretum errorem in hæc parte, sine proprio tamen errore, secutum. Id quod non solum intelligere, sed ne cogitatione quidem informare possim. Si enim Evangelista imprudens 70 Inter

pretes errantes in historiâ Evangelii sequitur, licet imprudens, sed errat tamen. Sin autem videns prudensque, ut dicitur, fictam à 70 narrationem suo Evangelio inserit, errat quoque, et eò magis, quòd dedità operâ Evangelii sinceritatem fabulâ commentitiâ contaminat. Breviter, si Cainam non fuit filius Arphaxad, nec Sale filius Cainam, falsa est profectò evangelica historia, in quâ non obscurè dicitur Cainam filium Arphaxad fuisse, Sale verò filium Cainam. Quòd autem Lucas auctores habuerit gravissimos, quos in errore sequeretur, id Evangelistam culpâ liberare fortassè poterit, Evangelium certè errore non poterit. Quò magis Eugubinum reprehendendum censeo, qui apertè, constanter, et sine ullo aut modestiæ aut reverentiæ temperamento asserit errassè 70, eosque Lucam in errore secutum. Jam, quod Hieron. adversus Helvidium ait, Evangelistas opinionem vulgi quandòque exprimere, quæ, ut inquit, vera historiæ lex est, rectè dicitur, si ad voces spectes. Non solum enim historici, sed omnes omninò sapientes, ut Aristot. monuit, licet aliter ac vulgus sentiant, cum vulgo sæpè loquuntur; nec loquuntur falsò tamen. Sic Scriptura eos fratres appellat, qui juxtâ philosophicæ regulas propriè et verè fratres non sunt, sed qui vulgò, ac sine falsitate id quidem, fratres vocantur; sic etiam Evangelistæ Joseph patrem Domini vocaverunt, nec re tamen ipsâ falsam opinionem vulgi secuti sunt, quamvis sint locuti cum vulgo. Pater namque Christi Joseph sine mendaciò dicebatur, et quia nutritus erat, et quia vir matris Christi erat: utriusque enim patres vocari solent. Quid ergò facturi sumus, qui, ut in proverbio est, lupum utrâque aure tenemus? Si enim veteris Testamenti versionem, quòd Ecclesia utitur, asserere et vindicare nitimur, arguimus non solum 70 Interpretes commenti frigidissimi, sed apertissimi etiam erroris Evangelistam. Sin Lucam defendere tuerique volumus, versionem Scripturæ sacræ Ecclesiæ usu decretoque probatam improbamus. Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

Nobis autem illud inprimis vitandum est, ne Lucam Evangelistam, atque ad eò Christi Evangelium suâ, hoc est, divinâ, auctoritate fraudemus. Tacemus itaque illam in genealogiâ Christi generationem, quam Lucas ex 70 Interpretum editione posuit. Etenim hanc quoque editionem Ecclesia suo usu probavit. Græci certè scriptores omnes hanc generationem cum 70 Interpretibus agnoscunt, et Augustinus, 16 de Civitat. Dei, cap. 10. Nec quoquam pacto fit verisimile, 70 Interpretes, viros probos, vanè frigidèque generationem illam unam confinxisse. Quid quòd, ut Origenes ait, Euseb. lib. 6 Eccl. Hist., c. 23, hoc pro vero habendum in Scripturis divinis est, quod 70 Interpretes transtulerunt? nam id est quod auctoritate apostolicâ confirmatum sit. Nostra igitur Testamenti veteris editio inminuta est. Exemplaria verò, quæ Hieron. nactus est, non fuerunt integra (1). Itaque sine culpâ

(1) Id verisimilius esse credit Cajetan. in cap. 3 Luc. atque Hier. in comment. ad Galat. 3, non censet esse absurdum, si dicatur aut libros hebraicos aliter antè

et errore potuit unam generationem omittere. Nam et Evangelista Matthæus plures omisit, et sine errore omisit, eum Christi genealogiam texeret. Alioqui nostram nos editionem à falsitate quidem omni, sed non ab omni imperfectione vindicamus. Nec me illud laet, quod ab Hieronanno, Joanne Nauclero et Lucido dictum est, Lucæ Evangelium esse depravatum, ac pro verbo fuit particulam et substituendam hoc modo: *Qui fuit Sale, qui et Cainam;* ut Sale binomius intelligatur. Sed hi non videntur editionem 70 legisse, undè Cainam nomen ab Evangelistâ acceptum est. In editione quippè 70 Interpretum eundem fuisse Sale et Cainam, nec fingi quidem potest. Sed et aliter, ac fortassè melius hæc controversia dirimitur, si dicamus exemplaria hebraica vera et emendata non habere quidem generationem illam Cainam, sed à septuaginta Interpretibus fuisse adjectam. Nec adjecta est falsò tamen; quin vel ex majorum traditione, vel ex historiis fide dignis habitum est, Arphaxad genuisse Cainam, Cainam verò genuisse Sale. Septuaginta igitur Interpretes non verè solum, sed fortè etiam prudenter illam unam generationem posuere; id videlicet metuentes ne Ethnici aut Hebræorum antiquas traditiones, aut sacras certè litteras falsitatis arguerent, si in his legerent, Arphaxad genuisse Sale, ex illis acciperent, non Arphaxad, sed Cainam Sale genuisse. Spiritus autem Dei occultâ nobis ratione Moysis mentem manumque permovit ut in eâ patrum serie unam illam generationem præteriret; quemadmodum divino consilio Matthæus plures etiam in Christi genealogiâ prætermisit. Eandem verò causam Moysi Matthæoquæ fuisse, non absurdè hæc conjecturâ assequimur. Matthæus, ubi primum Christi majores recensuit: *Omnes, inquit, generationes ab Abraham usquè ad David,* etc., ut ne quis suspicaretur, aliquid ex majoribus memoriæ lapsus, et non potius de industriâ fuisse silentio præteritum. Et quamvis multas rei hujus fortassè causas Evangelista posset reddere, eam magis tamen in epilogo videtur præ se ferre, quæ tessaradecadis commendationem habet. Ob id quippè tres generationum ordines numero æquales esse voluit, ut numerus 14, ter etiam in Domini stemmate consecraretur. Quod Moyses ut fecerit, subest omninò causa eadem. Ab Adam enim ad Noe decem generationes attexuit; à Noe autem ad Abraham decem item alteras: ut in denario numero, in quem majorum utramque seriem redegerat, mysterium aliquod subesse intelligeremus. Cur autem numerus quartus decimus ad legem evangelicam, decimus verò ad naturæ legem referatur, non est hujus dici locique disserere. Ubi id tantum dicimus, sed sine causâ, septuaginta Interpretes Cainam generationem addidisse, nec sine mysterio eandem Moysen prætermisisse; utrumque verè, utrumque prudenter dictum esse: alterum et verè et prudenter Lucam esse secutum. Nec verò quis tragedias nobis excitare debet, quòd editionem nostram imperfectam esse in quibusdam locis dixerimus. Possunt enim verba hebraica nonnulla in medium adduci passionem Christi habuisse, aut Hebræos post passionem aliqua vel detraxisse, vel addidisse.

quæ Hieronymus ipse in commentariis (1), fatetur significantius et melius potuisse transferri. Quin etiam in Isaiæ cap. 19: *In eo*, inquit, *quod nos transtulimus*, Incurvantem et refrænantem, *possimus dicere*, Incurvum et lascivientem. *Nos autem verbum hebraicum Akum (agmen), dum celeriter quæ scripta sunt vertimus, ambiguitate decepti*, Refrænantem diximus. *Quod significantius Aquila transtulit* *σπερμακίβρα, id est, qui nihil rectè agit, sed omne perversum*. Hactenus Hieronymus; qui et cap. 9 ejusdem Prophetæ, vocabulum idem in *depravantem* verterat. Ac certè nec sensus, nec verba hebraica patientur, ut *refrænantem* admittamus, quod alio loco explicandum erit. Nam de sexto argumento dictum est satis, ut arbitror, diligenter.

Ad illud verò quod septimo demùm loco sequitur, multa quidem et varia sunt virorum doctissimorum responsa, sed ad eò tamen improbabilia, ut nec doctis nec piis faciant satis. Nam primam objectionis particulam Augustinus Eugubinus ita repellit, ut in editione 70 Interpretam, et Genes. 46, et Exod. 4, librorum vitio dicat pro 70 animabus scriptum esse 75. Eandem quoque corruptelam à librariis Actor. 7. accidisse, vel etiam Lucam, ut qui hebraicè nescierit, locum, ut se haberet eà tempestate, corruptum citasse, aut certè si 70 Interpretes ita converterint, Evangelistam eorum editionem, quæ ubique erat receptissima, fuisse secutum. At Hieronymus in questionibus hebraicis librorum negligentie nihil imputat, sed docet reclamare quidem hebræam veritatem, 70 autem Interpretes per prolepsim 75 animas posuisse; Lucam verò non debere contrarium aliquid scribere adversus eam scripturam, quæ jam fuerat gentibus divulgata. Majoris enim opinionis illo duntaxat tempore 70 Interpretum habebatur auctoritas, quàm Lucæ, qui ignotus, et vilis, et non magnæ fidei in nationibus ducebatur. *Licet plerique, inquit, tradant Lucam Evangelistam, ut proselytum, hebræas litteras ignorasse*. Tantùm Hieronymus. Principio autem, ut à capite exordiamur, omnia exemplaria, tum nova, tum vetera, græcæque et latina tribus simul locis fuisse corrupta, vix credibile est, nullum verò auctorem antè Eugubinum, cum et in ea loca, et in hanc questionem incurrisset plurimi, rem apertissimam animadvertere potuisse, mihi quidem non sit verisimile. Atque si hujusmodi solvendis nodis librorum incurià pro libidine abutimur, verendum sanè illud est, ne dum alienam prodere conamur insanciam, prodamus nostram. Alioqui si ita placet, omnes ambiguas questiones, et quæ in Scripturâ sacrâ videntur esse pugnantia, ad istum modum explicemus. Id quod passim Eugubinus facit. Nam et ad postremam objectionis partem pellendam affirmat, scribentium vitio pro *Jacob* positum esse *Abrahami*, et *Patris* positum esse pro *Filiis*. Certè si Div. Hieronym., cum ipsi 70 Interpretum objiceretur auctoritas, hæc se defen-

sione tueri posset, eà libentissimè abuteretur. Sed, cum videret exemplaria universa mirificè consentire, expositoresque omnes unum idemque sonare, non mendosos codices causatus est, sed confessus est plauè 70 Interpretes ita vertisse, quos Lucas Evangelista sequeretur. At enim Lucam locum ex veteri Testamento, ut eà erat setate, depravatum citasse, multò absurdus invenio, cum ad veritatem ceppi revocaro rationem. Aut enim ignorantem facimus Evangelistam, si eum latebat depravatio; aut timidum facimus, si divinâ auctoritate pollens, non est ausus depravata restituere, quod sine ullâ auctoritate Eugubinus est ausus. Impium est autem, quod Spiritus sancti consilio scripsit Lucas, id hebraicorum litterarum ignorantioni tribuere. Cum ergo singulas Scripturæ particulas divinâ inspiratione et afflato scriptas esse causis necessariis dixerimus, nulla earum profectò potest à linguarum ignorantia proficisci, nisi Spiritus sanctus, qui Evangelistæ regerat et mentem et manum, hebraicas litteras ignorarit. Dicamus igitur id, quod presenti loco satis est, 70 Interpretes 75 animas Genes. 46, et Exod. 4, posuisse, id quod ex contextu manifestè colligitur. Cum enim Genes. 46, filios Manasses et Ephraim, hoc est, Nachir, Galaad, Satalaam, Taam, Edem, Interpretes 70 annunaverint, necesse fuit, ut numerus 75 constaretur. An verò hebraica exemplaria, quæ 70 Interpretes converterunt, nepotes illos Josephi in istâ genealogiâ supputarint, an potius ipsi 70 Interpretes per anticipationem addiderint, incertum est. Illud certum, quæ detraxerint, bonâ fide hæc, et prudenti fortassè consilio detraxisse; quæ adjecerint, ea sine dolo adjecisse. Constat enim, eos nonnullis locis magis paraphrasim quàm interpretationem edere. Lucas verò, ac ceteri Apostoli et Evang., 70 Interpretum editione usi sunt, quoniam eo tempore illa erat præstantissima. Nec alienum sequuntur errorem, quod nonnulli imprudenter affirmant, sed in eo, quo illi verè locuti sunt, eorum testimonio utuntur. Nec me illud terret, quod quidam objiciunt, historiae hujus veritatem nonnisi per figuratam dictionem defendi posse. Nam et editio nostra eadem defensione eget. Cum enim 70 animæ ingressæ in Ægyptum dicuntur, necesse est quoque Ephraim et Manassem ad explendum numerum supputari, qui tamen ipsi in Ægyptum non sunt ingressi. Nec mirum est, si in 70 Interpretum editione anticipatio sit, cum etiam in nostrâ admittamus postpositionem. Geneseos quidem cap. 12, post mortem Thare, præceptum Domini scribitur, quo jubet Abraham exire de terrâ ac cognatione suâ. At Actor. 7 Stephanus non obscure docet, præceptum illud datum esse in Chaldæâ, priusquàm Thare moreretur, et veniret in Charran. Id quod et Div. Aug. acutè vidit, 16 lib. de Civit. Dei, et ratio quoque ipsa demonstrat. Cum enim jubeatur Abraham exire de terrâ et cognatione suâ, Chaldæam cogimur intelligere, quæ propria erat terra Abraham, ubi etiam habebat cognationem suam. Si autem de Charran juberetur exire, certè nec de terrâ suâ exiret, nec de cognatione. Nam licet Charran pars Mesopotamiæ esset, non erat tamen Chaldææ pars, quod qui

(1) In Zachar. cap. 11: *Pro plaste*, Hieron. ait, *atque fictore, statuarium olim interpretatus sum, verbis ambiguitate compulsus: cum melius certè figuram transtulisset, quemalmodum apud Math. 27, interpres verè convertit.*

dam parùm doctè asseruerunt. Nec clàm me est, Hieron. in Ezech. 20 cap., scripsisse in libris historicis praeporteram narrationem nullam reperiri, sed in Psalmis et Prophetis. Quod mirari magis equidem, quàm refellere debeo, cum in Evangelis, Matth. 10, conste anticipaciones usurpari. Quà de re alio loco diligentius sed ne illud quidem movet, quòd Joseph dicitur 75 annos accersisse; eadem enim difficultas esset, si 70 solum animas posuisset, cum Ephraim et Manassem nusquam omninò accerserit. Non igitur (ut Hieron. ad Pammach. de opt. Gen. interp. rectè dixit) in Scripturis verba non sunt considerata, sed sensus. De primà ergò 7 argumenti particulà hactenus.

Jam secunda, acèdè difficilior esse videatur, faciliùs tamen refelletur. Nam 12 Patriarchas sepultos esse non in Hebron, sed in Sichem, non solum ex Stephani narratione, sed etiam ex Hieronymi testimonio cognoscimus. In epitaphio namque Paulæ ad Enstachium, quàm Paulæ peregrinationem scriberet, sic ait: *Transiit Sichem, et circà puteum Jacob extractum intravit ecclesiam. Atque indè divertens, vidit 12 Patriarcharum sepulcra.* Ad Pammac. autem, de opt. Gen. int.: *Duo-decim, inquit, Patriarchæ, non sunt sepulti in Hebron, sed in Sichem.* Quam eandem sententiam Beda sequitur, alique viri ecclesiastici. Quantum verò fidei Josepho sit in historià habendum, undecimo postè loco demonstrabimus. Atque de 7 arg. 2 parte tantùm dictum sit.

Tertià verò, eademque postrema, indissolubilem videtur habere quæstionem (1). Nam quod Aug. Eugubinus, et hunc secutus Aloysius Lippomanus dicunt, locum esse depravatum, et pro *Abraham*, legendum esse *Jacob*, pro *Filiis*, esse substituendum *Patris*, consistere hoc nullo modo potest; tùm quoniam omnia exemplaria græca atque latina jam indè ab Apostolorum ætate fuisse corrupta, non vero simile quidem est; tùm quoniam non est probabile, Hieronymum, Rabanum, Bedam, aliosque item Ecclesiæ auctores, qui in hunc locum et quæstionem incidere, hujusmodi defensionis præsidium neglecturos, si vel tantillum probabilitatis in eà inesse existimassent. Nec viri prudentes et graves difficillimam quæstionem esse dixissent, quæ minime quidem negotio, ut junioribus istis visum est, explicaretur. Quid quòd in vocibus adè dissimilibus nulla depravationis occasio erit? Si enim librarîi pro *everiti* scribant *evertit*; pro *fortem*, *fontem*, vocum scilicet magnà similitudine fallentur. At pro *Jacob*, *Abraham*, pro *patris*, scribere *filiis*, in tantà nimirum nominum discrepantià, nullæ depravationis causæ fingi possunt, nisi librariorum aut ebrietas, aut amentia. Quid quòd in exemplari græco, nec filii, nec patris expressum est, sed post vocem *Emor*, solus genitivus *τῶ Ευζφρα* scriptus legitur? Ubi latinus interpres, quoniam propensius id erat, filium subintellexit, non patrem. Ad quem omninò modum Sanctes quoque Pagninus interpretatur. Nec me fugit in epistolâ ad Pammach. de opt. Gen. int., *patris* legi, non *filiis*. Sed Erasmi fortassè lectio illa est, non Hieronymi. Verùm de voce patris nihil moror. Nam si græca phrasis permittit,

(1) Hieron. de opt. Gen. int. proponit, et non solvit.

quod permittit certè, ut vel filii, vel patris nomen subintelligatur, Stephanus, qui græcè locutus est, nihil patietur in hac parte calumnie. At in voce Abraham locum non habet Eugubini responsum, in recog. Genes., pro quâ si Lucas Jacob scripsisse dicitur, nihil seciùs accusabitur. Jacob enim non pretio argenti sepulcrum emit, sed centum novellis ovibus, ut Josue cap. ult. scriptum est. Scio autem, quæ noviti interpretes hoc loco disserant; sed scriptura, quam Ecclesia probat, editio quoque 70, *Centum novellas oves* habet, non, *Nummos argenteos centum.* Maneat igitur, exemplaria non esse corrupta. Et quoniam eadem facilitate reliquæ aliorum responsiones coargui possunt, nihil video esse causæ, cur eis refellendis immoremur. Sed ne libenter quidem aliorum sententias reprehendimus.

Hoc igitur loco mihi Bedæ opinio placet, cui et Rabanus assensus est. Verba illius in hunc modum habent: « Beatus Stephanus, vulgò loquens, vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumstantis historia, quàm causam, de quâ agebatur, intendit, » etc. Eadem ferè Rabanus. Quibus verbis verecundè quidem ac modestè significarunt, Stephano, id quod vulgò ferè solet, accidisse, ut in longâ videlicet narratione, eademque præsertim subitâ, confuderit nonnulla et misceverit, in quibusdam etiam memoriâ lapsus fuerit, in his duntaxat, quæ ad rem parùm aut nihil omninò attinerent. Nam causæ de quâ potissimùm agebatur, erat intentus. Lucas verò historici veritatem retinere volens, ne iota quidem immutavit, sed rem, ut à Stephano narrata erat, exposuit. Nos autem non Stephanum ab omni lapsu, sed Evangelistam vindicare debemus. Solis quippè Apostolis, Prophetis, et Evangelistis hunc honorem referre catholica fide docente didicimus, ut nullum eorum vel memoriâ lapsum esse credamus, nullum nec in magnis, nec in parvis errasse. At Stephanus plenus erat Spiritu sancto. Fateor. At Spiritus loquebatur in eo, et id equidem fateor. Sed aliter in Christo Spiritus loquitur, aliter in Prophetis et Apostolis, aliter in Stephano et Ambrosio. At certè per hos omnes loquebatur. Per concilium generale Deus Ecclesiæ loquitur; per Ecclesiæ pastores Deus Ecclesiæ loquitur; per veteres sanctos Deus Ecclesiæ loquitur. Et hi omnes tamen in parvis labi possunt, memoriâ præsertim, ubi lapsus facilius est. Scriptorum ergò sacrorum hoc privilegium est ut nullus eorum in scribendo erret. Stephano privilegium hoc nec ratio concedit, nec auctoritas. Nec verò à sacris auctoribus alienum est, errantium quoque verba referre. Sic enim Jephthæ, Judic. 11, trecentos annos possessionis prætedit, cum reverà trecentis non fuisset. Et sacer tamen historicus trecentos retulit. Sic etiam Matthæus, cap. 2, si Hieronymo credimus, prophetiam Michææ, non ut à Michæâ scripta erat, sed, ut à scribis erat enuntiata, retulit. Scribere autem, quàm vanis et frivolis argumentis hanc Hieronymi sententiam Erasmus, in annot. in Mathæum, reprehenderit, non est hujus aut loci aut temporis. Illud dicendum est, Hieronymi et Augustini verba iu

eum torquere sensum, ut credantur asserere Evangelistas esse aliquandò lapsos, nisi parùm prudenter fieri non posse. Dùm enim Hieronymus in epistolâ de opt. Gen. interp. quadam loca à sacris auctoribus retulisset, quæ lapsui memoriæ assignari possent, subdit: « Hæc replico, non ut Evangelistas arguam falsitatis. « Hoc quippè impiorum est Celsi, Porphyrii, Juliani. » Id tamen itâ Erasmus accipit ut falsitatis crimèn abominetur in Evangelistis Hieronymus, memoriæ lapsus non item. Quasi falsum non sit, nisi quod mendacio de industriâ confictio scriptum est. Certè sive memoriâ, seu ignorantâ lapsi Evangelistæ a veritate discesserint, jure falsitatis arguentur. Cùmque etiâ Augustinus, libro de consensu Evangel. 3, cap. 7, non lapsui memoriæ, non errori tribuerit, quòd Evangelista Matth. cap. 27, nomine id Jeremiæ citaverit, quod apud Zachariam reperitur, sed tribucrit Spiritûs sancti consilio, directioni, constitutioni, præcepto, quamobrem contenderit illud sine falsitate esse factum; at Erasmus errorem et lapsum Evangelistæ ex Augustini sententiâ interpretatur. Ea quàm falsò viris sanctissimis impingantur, facillimè judicari po-

terit, cùm ex iis ipsis locis diligenter evolutis, tùm ex aliis eorumdem auctorum testimoniis, quæ nos capite superiore citavimus. Nam quartæ controversiæ jam tempus esse ut finem faciamus. Hic autem primus etiam locus concludetur, non paucis ille quidem (nam id fieri non poterat, quòd amplissimum esset, et justî voluminis copiosam materiam suppedicaret), sed quàm paucissimis fieri licuit, ut loci firmissimi auctoritas eo statu esset, quem neque humani ingenii temeritas, neque hæreticorum labefactaret injuria (1).

(1) Priusquàm finem huic libro cum auctore faciamus, aliquid de interpretatione Scripturarum esset dicendum. Id verò complecteretur duplicem methodum interpretandi, alteram *traditionalem*, doctrinam catholicam ex variis præsertim traditionis monumentis eruentem; alteram *rationalem*, variis utentem regulis ad sciëntiam exegeticam pertinentibus, et quidem ad priorem confirmandam, elucidandam, amplificandam, necnon et ad ipsas Scripturas variis sub respectibus evolvendas et tractandas. Porro interpretatio, seu methodus *rationalis*, ad tractatus de Scripturâ sacrâ (quos vide in *Cursu*) pertinet; *traditionalis* verò magis theologica summi habet locum in libro sequenti *de Traditionibus*. P. S.

DE TRADITIONIBUS APOSTOLICIS,

QUÆ SECUNDO LOCO POSITÆ SUNT.

LIBER III.

CAPUT PRIMUM.

Ubi eorum argumenta referuntur, quæ Apostolicas traditiones impugnantur.

Benè habet. Scripturæ divinæ auctoritatem primo jam loco constituimus. Ad secundum deinceps aggrediamur, apostolicarumque traditionum quanta sit et vis et auctoritas, viâ et ratione explicemus; et quidem hunc locum Lutherani imbecilliores esse credunt, quàm ut ductis indè argumentis dogmata fidei confirmantur. Nam, quòd Ecclesiæ traditiones à Christo et Apostolis descenderint, existimant nullo modo posse probari. Non enim adè sunt stupidi, ut verba Christi, quæ modò Christi esse constaret, infirmare pergant, quòd non fuerint ab Evangelistis scripta. Sed quoniam quidam Christus, quidve Apostoli fuerint locuti, eos solum nōsse putant, qui Christum et Apostolos audire, colunt, apud nos nunc ne unum quidem dogma posse traditione probari; quin oportere omnes fidei et religionis controversias sacrarum litterarum testimoniis componere; finire verò nihil, nisi quod sacris litteris sit expressum. Erasmus etiâ, cùm sæpè alias, tùm in epistolâ nuncupatoriâ operum Hilarii, hoc demùm asserit eruditionis verè theologice esse, nihil ultrâ quàm sacris libris proditum est, definire; cætera omnia esse problemata in illud rejicienda tempus, quàm sublato speculo, videbimus Deum de facie. Nec hi tamen aut primi, aut soli pestem huic loco afferre ten-

târunt. Tentaverat idem prior Wicleffus, ut Thomas Waldensis scribit lib. Doctr. fid. antiq. 2, cap. 19. Tentârunt hoc aliis ante seculis hæretici quidam, quos Bernardus homil. 66 in Cantica commemorat. Sed et Arianis hanc hæresim tribuit Augustinus in conflictu contrâ Maximinum, Thomâ Waldense referente, libro de sacramentali. Doctr. 2. Ariani certè, qui in synodum Seleucianam convenerunt, non obscurè testati sunt, se in fidei quæstione præter divinas Scripturas nihil omninò recepturos, ut auctor est Epiphanius, hæres. 73, qui et ipse Arianis hunc errorem assignat, hæres. 75; Basilius Eunomium dicit in eodem errore versatum. Tertullianus, lib. de Præscript. hæret., et Irenæus, lib. 3 adversus hæreses, cap. 2, his adjungunt Valentinum ac Marcionem; Basilius verò quidam, Ancyranus episcopus, in confessione, quam exhibuit septimæ synodo, anathematismo septimo, non solum Iconomachorum, sed Arii, Nestorii, Eutyichis, Dioscori sententiam hanc communem fuisse confitetur. Quanquàm autem error hic communis fuit hæreticis penè omnibus, Lutherani tamen quasi proprium usurparunt, quantâque maximâ potèrè vi astruere nisi sunt, nihil præter Scripturas sacras apostolicam habere auctoritatem.

Infidelis, iniquus, est, et incerta illa per manus traditio, quòd is, qui accipit, vel non satis accuratè auscultat, vel morbi, ætatis naturæque injuriâ nonnquam obliviscitur, vel certè interitum moritur, anto-

quàm trad. accepta. Ea etiam, quæ de aure in aurem transeunt, aut in dies majora fiunt, aut non eadem profectò perseverant, sed mutatis auribus permutantur. Quin etiam pereunt, nisi ea litterarum monumenta conservent. Pythagoræ quàm pauca extant! Druidarum equid est reliqui? Nempè traditionibus illi confisi, nihil ad memoriæ æternitatem litteris prodiderunt. Quamobrem quæ Christus Dominus ad salutem fidelium vidit esset necessaria, et quæ in Ecclesiâ certa esse voluit, atque perpetua, ea litteris consecrari vel jussit, vel suggestit.

Augustinus item testis est, in Joan. tract. 4, 9, multa quidem Dominum et fecisse, et dixisse, quæ scripta non sunt; electa verò esse, quæ scriberentur, quæ credentium saluti sufficerent. Augustinus etiam idem docuit in lib. 2 de Pcc. mer. et rem. cap. ult. et in epist. ad Optat. de orig. an., « quòd ubi de re obscurissimâ disputatur, non adjuvantibus divinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana presumptio, nihil faciens in alteram partem declinando. » Et mox : « Illud credo, » inquit, quòd divinarum eloquorum etiam hinc clarissima auctoritas esset, si homo illud sine pendio promissæ salutis ignorare non posset. » Nihil ergò creditu necessarium extrâ sacras litteras est.

Paulus quoque, 2 Tim. 5, Scripturam idoneam esse docet, ut per eam perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Si igitur quæ erant satis, ut fideles essent ad omne opus bonum instructi, ea scripta sunt omnia, quorsum istarum non scriptarum traditiones moribus formandis necessariæ finguntur?

Quid quòd non jubemur credere quæcumque nos docuerint sacerdotes, sed quæ docuerint juxtà legem Domini, ut habet Deut. 17? Si ergò quidquam illi præter legem docent, fidem eis habere non est necesse. Cùm enim ex ipsis veris Ecclesiis frequenter exant seductores, quod auctor Imperfecti operis in Mathæum arguè dixit, « ne doctores quidem credendum est, » Ecclesiarum traditionem quamlibet præferentibus, « nisi ea dicant quæ Scripturarum congruat veritatè. » Nam et Papias, mille illos suos post resurrectionem futuros annos tanquam Apostolis tradentibus inferens, Irenæum aliosque multos Ecclesie viros non tam veritate disputationis, quàm apostolicæ traditionis auctoritate commovit. Et Irenæus quoque ipse Joannis Evangelistæ aliorumque Apostolorum traditione docet, lib. 1, cap. 39 et 40, Christum Dominum, quo die mortuus est, annos quadraginta fuisse natum, quòd tantùm abest à veritate, ut nihil veritatè magis possit esse contrarium.

Ità Theophilus Alexandrinus, lib. Pasc. 2, scriptis dæmoniæ spiritibus esse aliquid extrâ Scripturarum auctoritatem putare divinum. Et Hieronymus, in Agg. cap. 1, dogmata condemnavit, quæ absque auctoritate et testimonio Scripturarum ex traditione apostolicâ preferuntur. Et rursum alibi : « Sine auctoritate, ait, » Scripturarum, garrulitas non habet fidem. » Et iterùm : « Eorum sententiam, qui traditione veteris historię tenuerunt Zachariam illum qui occisus fuit

« inter templum et altare, patrem fuisse Joannis Baptistæ, ea solum ratio reprobatur, quòd de Scripturis non habet auctoritatem. Undè eadem facilitate contentari potest, quæ probatur. » Atque Origenes in Jer. hom. 1 : « Necesse est, inquit, nobis, Scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippè nostri et enarrationes sine his testibus non habent fidem. »

Confirmat autem hoc maximè oratio illa, quæ in Nicenâ synodo usum fuisse Constantinum refert Theodoretus lib. Hist. eccles. 1, cap. 7 : « In disputationibus, inquit, rerum divinarum, habetur sancti Spiritus doctrina præscripta. Evangelicè enim et Apostolicè libri cum Prophetarum antiquorum oraculis, plenè nobis ostendunt sensum Numinis. Proinde sumamus ex dictis divini Spiritus explicationes questionum. » Cui orationi, Calvinus ait, nemo tunc fuit qui refragaretur. Quod silentium perfidiâ non carebat, si verum est, præter Scripturas sacras Evangelistarum, Apostolorum et prophetarum, traditiones esse tenendas in fidei ambiguis questionibus. Cùm igitur Theodoretus scribat episcopos libenter amplexos esse id quod dixit imperator, constat novum esse traditionum dogma, illisquæ seculis omnino incognitum. Traditiones igitur istarum seniorum parùm valent ad dogmata fidei comprobanda; quin cùm humanæ sint, non divinæ, non sunt nobis magni faciendæ, ne quod Pharisæis, idem nobis obijciatur quod habet Mathæus, cap. 15, v. 19 : *Sine causâ colunt me, docentes doctrinam et mandata hominum.*

Quid quòd hæreticis semper gentile fuit mysteriis et traditionibus suos discipulos imbuerè? Id quòd à Christi doctrinâ alienum est, qui palàm locutus est mundo, et in occulto locutus est nihil, ait Joannes, cap. 18, v. 20. Ac si quid in tenebris dixit, profectò jussit Apostolis, ut dicerent ipsi in lumine (1), et quòd in aurem audierunt, ut prædicarent super tecta. Non ergò habent Christiani occultas mysteriorum traditiones.

Quòd si veterum traditionibus fidem et religionem nostram asserimus, id Pagani, id Judæi, id Saraceni faciant, eoque præsertim nomine sectas suas retinent, quòd quemadmodùm nos, ità ipsi quoque majorum institutis inherant, eaque longissimi temporis possessione tumentur, justumque pro illis bellum suscipiant. Non est autem disciplina nostra Pythagorica, ut traditionibus quasi veritatis insistamus; litteris est Christi doctrina prodita; illas in omni fidei et religionis questione amplecti debemus. Hæc Lutherani argumentantur.

CAPUT II.

Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.

Ego verò cum Lutheranis quotiescumque me comparo ad disserendum, reventè à me advertitur oratio mea, et omnis statim mihi disputandi ratio tollitur. Quo namque consilio adversum hos disputare aut de-

(1) Irenæus, lib. 1, cap. 33, scribit hæreticorum præceptum esse, non oportere mysteria eorum offari et in abscondito contineri.

beam, aut possim, cui cùm omnia theologiæ principia tollunt, tàm unâ ferè solâ asseverandi auidaciâ utuntur, quæ illis perpetua est pro locis dialecticis theologiæ si que omnibus? Quid ego contrâ hos scribam, qui nul lam in Ecclesiâ legem esse volunt, per quam Scripturæ sensa fluantur, sed suo cuique ingenio esse utan dum, nec id sentire oportere, quod alii senserint, sed quod ratio propria præscripserit? Quid autem tu litius quàm cum eo disputare, qui nihil admittit nisi Scripturæ verba, sed hujus interpretationem sibi uni reservans, reliquos omnes existimat miris modis alucinari? Mahumetus, ne, si res esset viâ et ratione explorata, in malè susceptâ causâ cedere cogetur, tamen disputationis aditum lege suis editâ præclusit, et Lutherus disserendi principia suis universa tollens, si disputationem instituat, nec aditum, nec exitum poterit reperire. Perindè enim est, Scripturas solas sine lege et pro cuiusque interpretatas arbitrio accipere, ac si nullum fixum certumque disserendi principium acceperis. Quapropter miseri Lutherani, haud secus atque Saraceni, nec suas, nec magistrî possunt inepitias deprehendere; nec nos cum iis disserendo aliud possumus, quàm tempus et operam ludere. Qui tamen habent jus suum disputandi, si principiorum aliquem delectum reliquissent, ut ad veritatis inventionem aditus esset. Nunc autem nulla principia relinquunt. Vana igitur cum eis erit et futillis disputatio. Omnino enim meminisse debemus, id quod ab scholasticis sæpissimè usurpatum, jam quasi in proverbii consuetudinem venit: « Contrâ negantem principia, quoniam frustrâ id fiat, non esse disputandum. »

Accedit eòdem, quòd paradoxa cum communi sensu pugnantia asserunt, quæ si vis argumentando refellere, res minimè dubias argumentando dubias facis. Cùm enim illa quæ in syllogismo antecedunt, ut fidem aliquam faciant, certiora notioraque esse oporteat his, quæ ex antecedentibus consequuntur, verendum sanè est, quando Lutheranorum placita coarguimus, ne res maximè absurdas minore evidentiâ refellentes peccatum hoc ratiocinationis vitiosæ ineptaque peccemus.

Nec verò hujus rei explicandæ gratiâ longè exempla petenda sunt, cum habeamus in manibus: etenim ut hanc, quam modò dixi, opinionem Lutheranæ tueantur, ponunt primò sacras litteras non habere plures sensus. Falsò autem illud ponunt; sed demus hoc eis liberaliter. Assumunt deindè in Scripturis sensurivillum unum certissimè familiarissimè doceri, nec esse eas velut cereum quemdam nasum, in sensum omnem flexibiles, sed potius esse per se expositas, et in promptu cuique sine magistro et docente patere. Quibus egregiè scitèque positus, jam facilè confictum, sacris libris intelligendis nec veterum traditionem, nec Ecclesiæ iudicium expectandum. Quæ omnia cùm et per se sint falsa perspicuè, et Scripturis ipsis vehementer repugnantia, si contendam ego ex adverso refellere, aqua mihi, ut dicitur, hærebit; qui scilicet intelligam, quàm sit ridiculum confutare velle vanas commentitiasque sententias, portenta non discernentium theologorum, sed hominum somniantium, quàm

stultum cuilibet opponenti contraria respondere, quàm inutile facies in meridianam solis lucem inferre, quàm denique otiosum in re manifestâ periclitari. Petrus ait in Paulinis Epistolis esse quædam difficilia intellectu, quæ indocti homines et instabiles depravant ad suam ipsorum perditionem; hi verò contrâ aiunt omnes Pauli Epistolas esse intellectu facilissimas. Paulus perfectis sapientiam loquitur in mysterio absconditam, parvulis autem lac potum dat, quoniam ferre aliud non possunt: isti sine d scrimie omnes, ac, si Deo placet, inter pocula universa Scripturæ sacramenta devorant, et solidum etiam cibum struthineum more concoquunt. Sapientibus et prudentibus quædam Pater abscondit; istis omnia revelavit. Filius discipulis suis aliquandò in parabolis est locutus; his palàm semper loquitur, et proverbium nullum dicit. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur, quem cùm dederis homini scienti litteras ut legat, respondebit tibi: *Non possum; signatus est enim*; at his librum Agnus aperuit, aperuit item oculos, ut videant quæ nos miseri et cæci videre non possumus, imò quæ Origenes, Basilus, Gregorius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Hilarius, non viderunt (1). Eumachus ille Actorum Apostolorum tam religiosus, ut relicta aulâ regiâ de extremis mundi finibus veniret ad templum, tam divinæ legis amator, ut etiam in vehiculo sacras litteras legeret, non poterat Isaiam intelligere, nisi aliquis cum doceret: et ab istis Propheta omnes sine magistro et interprete intelliguntur. Breviter, ut Hieronymus ait, nulla ars sine præceptore percipi potest; sola Scripturarum scientia est quam hi passim sibi omnes vindicent, præsumant, doceant, antequàm discant. Sunt in libris sacris loca plurima, in quibus tanta difficultas et obscuritas inest, ut post veterum omnium interpretum vigilias, studia, operas, adhuc vix à doctissimis et optimis quibusque intelligi posse videantur. Et multitudo imperita, in quâ nec ratio inest, nec iudicium, universos Scripturæ locos facilè expedit atque interpretabitur! Itane facile est expedire, ut reliqua taceam, hebræi sermonis ambiguitatem, tropos vel vetustate obscurissimos, phrases alienas ab hisce linguis quibus assuevimus, nostris inaudita proverbialia, parabolæ peregrinas, translationes interdum etiam longissimè solutas? Expone mihi facilè, si potes, Proverbia Salomonis et Cantica; Ezechielis, Danielis, Isaie, Jeremias prophetias; Davidicos Psalmos expone: et si exposueris, tùm verò libri sacri nec sunt difficiles, neque obscuri. *Quis sapiens*, ait Oseas, *et intelliget ista? intelligens, et sciet hæc?* et Salomon: *Quis talis, ut sapiens est?* et: *Quis cognovit solutionem verbi?* Atqui sapientes sunt omnes isti, et summâ facilitate difficilissimas Scripturæ questiones solunt. Quòd si Scripturæ in varium sensum torquent fluctique non queunt, quomodò hæreses omnes ex pravâ intelligentiâ Scripturarum ortæ sunt (2)? At hoc non solum tradentibus Hi-

(1) Vide Hieronymum ad Paulin., et Augustinum in Proemio libri de Doctrina Christiana.

(2) « Hæreses esse non possunt, si non et perpe-

lario, lib. 2 de Trinit, Hieronymo ad Galat. 1, Irenæo, lib. 1 advers. hæres., cap. 1, Augustino in Joannem, tract. 18, Vincentio Lirinensi contra prophanas novitates, septimâ synodo, act. 6, sed manifestè etiam experimento cognovimus. Undè verò inter ipsos quoque Lutheranos de rebus maximis controversiæ, si Scripturæ in varios sensus non flectuntur? Nam illa verba: *Hoc est enim corpus meum*, alii propriè, alii per tropum accipiunt. Quæ cum ita sint, aliâ ratione, atque isti dicunt, Scripturæ divinæ investiganda tenendaque intelligentia est. Si enim ad privatam hæc regulam dirigatur, undè evincetur Helvidius de perpetuâ Mariæ virginitate? undè Arius de verâ Dei in Christo naturâ? imò verò undè constabit, hujusne, an illius intelligentia vera sit, si Scripturas cuique licet pro suo ingenio interpretari? Cùm enim varîe erunt, ut fit, de eodem Scripturarum loco sententiæ, quæ certa sit, eam nemo præstabit. Si enim omnes, qui inter se dissentient, pari ratione suum quisque sensum tuebuntur. Hoc enim morbi ferè innatum est hominum ingenis, ut cedere nesciant, simul atque res in contentionem vocata est; quæ postquam incaluit, hoc cuique videtur verissimum, quod temerè etiam tuendum suscepit. Aut igitur sensum quisque suum certum habet, et redibit insaniam veterum, quam Aristoteles, *Metaph.* lib. 4, manifestis argumentis exposcit; aut nullius sententia certa erit, et præterquam quòd dissidiorum nullus erit finis, nullum habebimus certum fidei christianæ iudicium, sed ex suâ opinione quisque suam fidem sibi affinget. Itâ fides catholica nulla erit. Ac re verâ ridiculi Lutherani sunt qui postulent, ut ipsis sacras litteras interpretantibus, ac novo quidem mirabilique more interpretantibus, certa fides habeatur. Non est creditum Apostolis, ut falsè ridet Erasmus, donec multa magnaue miracula fidem adstruxissent doctrinæ, et nunc quilibet sibi postulat credi, quòd affirmet se habere spiritum intelligentiæ, cum nullus eorum tamen ne equum quidem claudum sanare potuerit. Multa prætereunda sunt, ne quid habeat injucunditatis oratio; et tamen multa dicuntur, quæ apertè horum insaniam refutant.

Sanè, nisi Cochleus in epistolis ad Germaniæ principes et ad Bernenses autevitisset, exemplis positis periculum facerem, et in illis variè in utramque partem luderem, ut vel hoc ipso periculo comperitum esset omnibus, quàm non sit difficile unumquodlibet thema è sacris litteris aut probari, aut improbari, si pro suo eas quisque ingenio interpretetur. Quanquam, fateor, nonnulla sunt Scripturæ loca, quæ in alium atque alium sensum trahi, ne à contentiosis quidem possunt. Quis enim illud torqueat, quod Paulus ad Corinthios scripsit, alii per Spiritum dari sermonem sapientiæ, alii sermonem scientiæ, alii interpretationem sermonum? At isti omnia ecclesiastici corporis munia confundunt, istis totum corpus est oculus. Omnes si quidem Spiritu doctore, intelligant Scripturæ universa mysteria; sed bene habet, quòd vel Lutherus ipse ràm Scripturæ intelligi possent. (Tertull. de Resurr. carnis.)

quædam in Psalmis loca se non intelligere confitetur. Bene habet, quòd doctores in Ecclesiâ Christus dedit, non omnes, sed *quosdam ad consummationem sanctorum*, in *opus ministerii*, Ephes. 4. Verùm de his et multa in secundo libro disserui, et plura adhuc in septimo disserterent, non quòd adversum Lutheranos pugnam intire velimus, qui clausis, ut dicitur, oculis, more Andabatarum pugnant, sed quòd videant catholici, cum omnes locos ratione animoque lustraverint, nullum esse certiore, nullum stabilio, nullum deniquè sacris litteris exponendis magis necessarium, quàm is est, quo Ecclesiæ traditio continetur. Quò est detestabilior Lutheranorum impudentia, qui hunc locum labefactare ac fuditissimè delere nituntur. Sed ut hæc omnis questio semel hic, ubi proprius est locus, constituatur, aliquot fundamenta jacienda sunt, quæ theologiae fideique simul nervos ac vires continent.

CAPUT III.

In quo quatuor fundamenta ponuntur, ad traditiones Christi et Apostolorum constituendas.

PRIMUM FUNDAMENTUM. — Ecclesiam esse antiquiorum Scripturâ, fidemque proinde ac religionem sine Scripturâ constare. Nam vetustissimi illi primorum seculorum Patres, qui in lege naturæ antè Moysen veri Dei cultores sunt habiti, sacrificiorum ritum, veramque de rebus divinis sententiam non scriptis legibus, sed more et instituto majorum servavere (1). Circumcisionem quoque à Deo primùm acceptam, Abraham deinceps familiæ prodidit. Proles verò illa hominum hebræorum ejusmodi sacramentum non aut membranarum, aut tabulis inscriptum, sed in animi consuetudine imbutis quasi impressum conservavit; multosque annos in Ægypto, citrà ullam scriptam legem, unius Dei veram fidem et religionem tenuit. Christus etiam Dominus librum nullum scripsit, imò, quantum legitimus, ne præcepit quidem ut scriberetur. *Euntes*, non ait, *scribite*, sed, *predicite Evangelium omni creaturæ*, Marc. ult. Et per Jerem. cap. 50: *Dabo, inquit, legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam*. Et Apostolus, 2 Corinth. 3: *Epistola*, ait, *estis Christi, ministrata à nobis et scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus*. Lex ergo evangelica, quæ lex spiritus est, non litteræ, non est à principio litteris exarata, sed in animis fidelium insculpta. Nam et cæteri Apostoli priùs vivâ voce Evangelium docuerunt, deindè mandarunt litteris, ut testes satis graves et idonei sunt, Iren. adversus Valentinum libro 3, Euseb., cum aliis. locis non obscurè, tum Inculentius in 3. histor. Eccles. lib., cap. 24, Chrysost. Homil. 1 in Matthæum, Theophilactus in initio comment. in Matth., Hieron. in ca-

(1) Josephus, lib. 1 Antiquit., cap. 4, tradit Seth et posteros duas columnas edidisse, unam lateritiam, alteram lapideam, in quibus disciplinam rerum celestium insculperunt, et quæ ab ipsis inventa erant, deperirent. Sed de inventis loquitur, non de iis, quæ à majoribus acceptæ, sed ne de his quidem quæ ad mores pertinerent. Has fortè vocat Jamblicus antiquas Mercurii columnas, quas Plato quondam et Pythagoras cum lectitassent, philosophiam constituerunt.

talogo scrip. Eccles. in Matth. et in Joan., breviter, ne omnes sigillatim enumerem, universi ecclesiastici auctores. Nolo enim in apertis rebus multus lectori videri, eò maximè quòd Lucas Evangelista hujus rei certissimum testimonium præbet, inquires : *Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completa sunt, rerum; sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis; visum est mihi insequi omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.* Constat igitur, doctrinam fidei jam vulgatæ scripturam Evangelicorum accessisse, inquam, non præcessisse. Constat item, christianam Ecclesiam et religionem non litteris primum, sed traditione substituisse. Constat rursus, fidei doctrinam in Ecclesiâ primitivâ non à Scripturis habuisse auctoritatem, sed contrâ Scripturas à traditione. *Sicut tradiderunt, ait, nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.* Constat deniquè aliquandò in Ecclesiâ Christi fuisse catholica dogmata, quæ sacris nullis litteris continerentur. Quà re permoctus Irenæus, ait : « Quòd etsi Apostoli nullas nobis scripturas reliquissent, tamen et oportebat nos sequi ordinem traditionis Ecclesiæ, quàm fideles scilicet scriptum Evangelium sequebantur. »

SECUNDUM FUNDAMENTUM.—Non omnia, quæ ad doctrinam christianam pertinent, esse etiamnum in sacris litteris expressa. Nam perpetuam beatæ Mariæ Virginitatem, descensum Christi ad inferos, baptismum parvulorum, conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi, processionem Spiritus sancti ex Filio, trium personarum in unâ substantiâ æqualitatem, earumdemque per relativas proprietates distinctionem, non ita expressa in libris canonicis invenies, sed adeò tamen certa in fide sunt, ut contrariorum dogmatum auctores Ecclesiæ hereticos judicârit. Quemadmodum igitur articulus resurrectionis continebatur in illo : *Ego sum Deus Abraham et Isaac*, quod postea Christus Dominus minus intelligentibus exposuit, ita nonnulla per Spiritum veritatis explicavit Ecclesiæ, quæ in sacris litteris habentur obscura (1).

TERTIUM FUNDAMENTUM. Multa pertinere ad Christianorum doctrinam et fidem, quæ nec apertè nec obscure in sacris litteris continentur. Id primum Innocentii. probat de celebr. Missæ, c. *cum Mattheæ*. Verba enim, quibus in calicis consecratione utimur, quibusque Christum Dominum usum esse profiterentur, scilicet : *Mysterium fidei et æterni Testamenti*, in evangelistis non habentur. Ac ne illud quidem : *Elevatis oculis ad Deum Patrem suum*. Sententiam quoque illam : *Beatus est multo dare, quàm accipere*, Christum divisisse

(1) Ex illis dogmatibus plura nullatenus Scripturâ sacrâ constant, sed verbo Dei tradito, verbi gratiâ, Virginitas perpetua B. Mariæ. Quippè dogmata non minus in Scripturis existunt, quamvis obscure, modò id constet ex traditione seu ex definitione Ecclesiæ ita Scripturam interpretantis. Quæcumque verò ad textus divinos non referuntur infallibili auctoritate Ecclesiæ, et tamen ut revelata à Deo ab ipsâ proponuntur, hæc, sed hæc sola, ad traditionem seu oralem verbum Dei pertinent.

nesciremus, nisi Paulus in Actis, cap. 20, 25, docuisset. Quemadmodum ergò non omnia gesta Jesu evangelica Scriptura complexa est, juxta Joan. ult. 25. ita ne omnia verba quidem, sed quædam per traditionem accepta sunt. Rursùm, sanctorum martyrum auxilium precibus implorandum, eorumque memorias celebrandas, imagines venerandas esse, in sacrificio Eucharistiæ simul cum corpore sanguinem sacerdotibus esse et conficiendum et sumendum, sacramenta Confirmationis et Ordinis non iteranda, sacræ litteræ antiquarum fortè tradiderunt. At ejusmodi atque alia pleraque id genus ita firmiter Ecclesiæ catholica retinet, ac si sacris codicibus fuissent inscripta. Quatuor demùm Evangelia, quæ nunc Ecclesiæ recipit, quatuordecim Epistolæ Pauli, breviter, ut in summâ dicam, utrumque et vetus et novum Testamentum firmissimè retinentur, nec tamen ea tenere possumus Scripturæ auctoritate. Multa igitur sunt fidei catholicæ dogmata, quæ in sacris litteris non habentur.

QUARTUM FUNDAMENTUM.—Apostolos maximè de causis alia quidem litteris, alia autem vivâ voce prodidisse. Sed quæ illæ causæ sint, repetendum altius videtur. Morem porrò hunc tradendi quædam discipulis non scripto, sed verbo, olim quoque scimus à philosophis observatum. Pythagoram certè hunc in modum discipulos instituisse, posteriorum omnium scripta testantur; qui et ipse, ut I Strom. Clemens Alexandr. refert, circumcisus fuit, ut adyta ingrediens, Ægyptiorum mysticam disceret philosophiam. Galenus, libro 2 de anatomica Admîn., veteres physicos ait artes à majoribus quasi per manus traditas conservasse. Cicero, lib. 1 de Legibus, serendos in republicâ mores existimat, nec scriptis omnia sciendâ; et eodem rursus libro, sacra putat melius in republicâ conservari, si à patribus accepta deinceps familiis prodantur. Cæsar, de Bello Gallico lib. 6, Druidas scribit disciplinæ præcepta nefas existimasse, ut litteris mandarentur. Scribunt item, non modò celebres Hebræorum doctores sed ex nostris Iulianus et Origenes, Moysen non legem solum, sed secretiorem legis enarrationem illo monte divinitus accepisse; præceptum autem eî à Deo, ut legem quidem populo scriberet, legis autem occulta mysteria ipse ministro suo Josue, hic deinceps sacerdotibus primoribus magnâ silentii religione revelaret. Anatolius quoque, apud Eusebium, lib. 7 Eccl. hist. cap. 28, 70 Interpretes refert Ptolemæo regi percontanti multa ex Moysis traditionibus respondisse. Atque illud etiam auctor Libri 4 Esdræ, cap. 14, non obscure testatur. *Enarrari, inquit, Moysi, mirabilia multa, et præcepti ei dicens : Hæc in palam facis verba, et hæc abscondes.* Quod idem præceptum Dominus Esdræ de lege instaurandâ dedit, inquires : *Quædam palam facies, quædam sapientibus abscondes trades.* Ad hujusmodi verò traditiones Propheta videri spectasse, cum ait Ps. 43 : *Deus, auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis; et rursùm, Ps. 77, 3 : Quanta mandavit patribus nostris, nota ea facere filiis suis!* Ad similes quoque veterum traditiones Moyses ipse revocat, Deut. 52, ubi dicit : *Inter-*

roga patres tuos, et dicent tibi; majores tuos, et annuntiabunt tibi. Quædam igitur non scripto, sed verbo tradere, non philosophorum modò, verùm Moysis, imò Dei etiã consilium fuit. Ilujus ergò optimi consilii rationem Jesus Christus vitæ magister habuit, habuerunt Apostoli. Multa enim à Domino illis tradita scribere noluerunt. Quibus verò rebus adducti idipsam fecerunt, breviter explicandum est. Cæsar, de Bello Gall., lib. 6, duabus de causis Druidas instituisse dicit, ne disciplinæ præcepta litteris proderentur : quòd neque in vulgus disciplinam efferrì velint, neque eos, qui discunt, litteris confisos, minis memoriæ studere; quòd ferè plerisque accidit, ut litterarum præsidio diligentiam in perdiscendo ac memoriã remittant. Nimirum, ut Joanni Pico in Apologiã placet, prior illa causa Pythagoræ ac Platoni præcipua fuit, ut mysteria quædam occulta verborum traditione discipulis commendarent. Nec enim aliter existimãrunt philosophiæ dignitatem se posse tueri. Ægyptios Clemens Alexand., 5 Stromat., refert, non quibuslibet mysteria commisisse, nec rerum divinarum cognitionem ad profanos deferre solitos, sed ad eos solos qui erant ad regnum perventuri; et ex sacerdotibus iis, qui judicatia fuerant probatissimi et educatione, et doctrinã, et genere. Exstat Lysidis Pythagorei epistola, in quã Hipparchum reprehendit, quòd publicè, contrã ac magister instituit, philosopharetur. Nec enim fas esse ea omnibus porrigere, quæ paucis et iis quidem disertis et laborantibus communicanda sunt. Qui autem Pythagoræ præcepta passim vulgo traderent, æquè eos impios haberi, ut qui profanis hominibus Eleusinarum dearum arcana patefacerent. Eis etiã esse similes, qui in præaltum puteum cœno plenum aquam puram atque nitentem effuderint, quos nihil aliud, quàm cœnum turbare et aquam amittere. Nec solum à Lyside Hipparchus reprehensus est, sed accusatus à discipulis alius, et expulsus è scholã, et propter ipsam tanquam propter mortuum facta columna est, quemadmodum Clemens Alex. 5 Strom. scripsit. Non licet, inquit quoque Pindarus, apud omnes veterem aperire orationem, præterquam fidelissimis silentii viis. Amat enim natura celeri, ut Porphyrius, lib. 7 Hist. c. 2, scripsit, nec divina mysteria Deus patitur in aures vulgi introire pollutas. Aurum et gemmas in altissimas terræ latebras natura condidit : itã magno habentur in pretio; viderent, si essent exposita. Basilius, in lib. de Spiritu sancto, cap. 29, et Origenes, homil. 5 in Num., ob id asserunt Moysen non esse passum, ut omnia, quæ erant in templo, omnibus essent pervia; quòd secretæ res usu tritas expositas esse contemptui : quod verò sepositum est et rarum, huic conjunctionem esse summam admirationem et reverentiam.

Plato, scribens Dionysio de quibusdam sacris mysteriis, monet, ut epistolam è vestigio conceperat, ne in manus indigni vulgi perveniat; tante fuit olim vel ethnicis curæ, disciplinarum mysteria et à contemptu et à profano abusu defendere; id verò maximè si ad res sacras mysterium pertineret. Tarquinius rex Marcum Tullium duumvirum, quòd librum secreta sacro-

rum continentem, suæ fidei custodiæque commissum, Petronio Sabino scribendum dedisset, culeo insumtum in mare abjici jussit (Valer. Maxim. de Serv. relig. lib. 4); quod supplicii genus multò post parricidis irrogatum est. Ac justissimè quidem, ut Valerius ait, quia pari vindictã parentem ac Dei violatò expianda est. Quæ videlicet causa Apostolis fuit ut secretò quædam ex animo in animum solo intercedente verbo transfunderent. Consentaneum enim erat mysteria quædam, præsertim sacra, clam populo rudi habere, perfectis et majocibus seorsim communicanda. *Non judicavi*, inquit Paulus, 1 Cor. 2, et 6, *me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hanc crucifixum. Sapientiam autem loquamur inter perfectos.* Et rursum, 2 ad Tim. 1, 13, et 2, 2 : *Formam, ait, habe sanorum verborum, quæ à me audisti. Bonum depositum custodi, et quæ à me audisti per multos testes, hanc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere.* Quòd si Apostoli, quibus formis sacramenta essent conficienda, quibusve ritibus administranda, aliaque id genus religionis secreta, passim vulgò tradidissent, quid esset aliud, quàm adversus Christi legem sanctum dare canibus, et inter porcos spargere margaritas? Imò verò quid esset aliud, quàm omnia mysteria christiana religionis abolere? Nec enim mysterium est, quod ad populares aures effertur. Hæc itaque prima ratio est cur Apostoli quædam sine scripto traderent; nempe ne aut ab ethnicis sacra nostra irridenderent, aut vulgo etiã fidelium venirent in contemptum (1). Secunda est, quoniam habet nescio quid latentis energiæ viva vox, et in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius sonat, quemadmodum Hieronymus ad Paulinum ait. Indignum ergò erat, ut tota Evangelii doctrina, quæ lex est spiritus et vitæ, mortuis ubique litteris committeretur, nec ullã ex parte committeretur cordibus, cum de eã peculiariter scriptum esset : *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam.* Servorum et rudium est, omnia ex præscripto agere. Judæorum ergò sit scripta hæc lex, quã universa, etiã minima præfianantur. At filii perfecti jam viri, et in libertatem gratiæ vocati, habeant legem insculptam in cordibus. Quamobrem, qui Evangelium omni ex parte in characteribus et membranis includunt, nihil illius verbo, nihil cordibus (2) relinquentes, hi Evangelio multum adimunt et

(1) In hæc primã ratione auctor certè exaggerat cum secretum quo mysteria christiana tegebantur, tam rationes quibus ea occultare Christiani inducebantur. Non enim, sicut veteres philosophi vel pagani suæ discipline quandam ex mysterio arcanisquæ venerationem conciliare tentabant, itã et Christiani sacre doctrinæ. Mysteria non coram omnibus exponebantur, ne ab ethnicis ob ignorantiam vel odium in contemptum et irrisionem venirent; nec tamen apologistæ etiã priores eadem evolvere coram principibus, ut vindicaretur à calumniis, hæsitaverunt. A fortiori, non occultabantur plebi, seu vulgo fidelium; sed illa sensim, ut par erat, edocebantur neophytæ et catechumeni, usquè dum baptismò consecrati, jam portare pleniora documenta valeret, quibus singuli pro suis facultatibus, ut nunc fit, imbebantur (vide præterea Bergier, in Dictionar. theol. verbo *Mysteres*). P. 5

(2) Quòd lex nova in cordibus insculpta sit, id nõ

dignitatis et virium. Papias apud Eusebium: « Si quando, ait, advenisset aliquis ex iis qui secuti sunt Apostolos, ab ipso sedulo exiscabar quid Andreas, quid Petrus dixerit, quid autem Philippus, vel Thomas, quid verò Jacobus, Joannes, Mattheus. Nec enim tantum mihi librorum lectione prodesse credebam, quantum vivæ vocis præsentisque magisterium. » Hactenus Papias. Ubi verò gentium est verbum, quod tantoperè Lutherani jactare solent? Nam scriptum verbum, si verè ac propriè loqui volumus, non est verbum. Apud nos autem, qui Christi et Apostolorum oracula vocesque tuemus, verbum Domini verè et propriè manet in æternum; verbum, inquam, vivum, quod ex doctorum ore in discipulorum transfusum aures fortius resonat: *Verba, inquit, mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore seminis tui amodò et usquè in sempiternum.*

Adde quòd ad confutandos hæreticos, major vis in traditione, quàm in Scripturâ est. Egesippus apud Eusebium refert, virginem mundam et immaculatam Ecclesiam permansisse, donec discipuli Domini existerent, corruptoribus veritatis, si qui fortè fuerunt, in occultis terræ hiabibus delitescentibus; ut verò omnis illa ætas, quæ à Domino susceperat vivæ vocis auditum, de hæc luce discessit, tum hæreticos, nudato, et aiant, capite, apostolicam veritatem oppugnâsse. Et Ignatius apud eundem eâ maximè ratione docet, hæreticorum vitari contagia, si diligentius ac toxicis Apostolorum traditionibus inhæreatur (1). Tertullianus quoque adhuc apertius monet ut adversum hæreticos magis traditionibus quàm Scripturis disseramus. Scripturæ enim in varios sensus facillè trahuntur, traditiones non item. Nemo hæreticorum est, ut Hilarius ad Constantium Augustum tradidit, qui se non secundum Scripturas prædicare ea quibus blasphemat, mentiatur. Omnes Scripturas sine sensu loquuntur. Et Irenæus lib. 4, cap. 1: « Hæretici, inquit, Scripturis « nituntur sua dogmata confirmare, ne sine teste esse « videantur. Sed deformant eloquia Dei, atque ex figurâ « hominis vulpis aut ursi figuram reddunt. » Hactenus ille. Faciunt porrò hæretici quod patrem suum fecisse vident, ut Vincentius Lirinensis eleganter ait, et auctoris sui callida machinamenta sectantur. Nam quid ille non faciet misellis hominibus, qui ipsum Dominum majestatis Scripturarum testimonio appetivit? *Si filius, inquit, Dei es, mitte te deorsum; scriptum est enim, etc. Ita, quodcumque dogma hæreticum proferat, statim ait: Scriptum est enim, et non unum, sed mille testimonia, mille exempla parat de Lege, Psalmis, de Apostolis,*

opponitur ejus scriptioni: sive enim scriptum, sive ore traditum, verbum divinum semper fidelium animis suâ gratiâ Spiritus sanctus inserit. Id solum dicendum, quod orale documentum, naturæ humanæ conformius, saltem in suis initiis ac primis institutionibus, ita fuit Apostolis et ipsi Christo pretiosius; item, labentibus sæculis, semper prævaluit, utpotè statui socialitè accommodatum ac essentialè.

P. S.

(1) Montanus primis traditioni contraria nova quædam ingressisse dicitur apud eundem Eusebium, Hist. ecclesiast. lib. 5, cap. 16, et ibidem, lib. 3, cap. 36; insuper in libro de Pref. hæret.

de Prophetis, quibus novo more interpretatis sententiam suam approbare conatur. Quorsum hæc tam longo sermone repetita? Nempe ut intelligas non modò adversum hæreticos plùs habere traditionem quàm Scripturam virum, sed etiam omnem fermè cum hæreticis disputationem ad traditiones à majoribus acceptas esse referendam. Nam cum utriusque et Catholici, et hæretici, pro suâ sententiâ, quæ usque sacras litteras referant, in sensu et interpretatione discrimen cast. Quis autem verus ac legitimus Scripturæ sensus habendus sit, nisi Ecclesiæ traditione cognosci certò non potest? Quemadmodum et paulò antè docuimus, et libro 7, sumus multis magnisque argumentis demonstraturi. Atque hinc patet causa gravissima, cur traditiones apostolica fuerint necessariae. Sensus enim Scripturarum apostolicarum non erat ab Apostolis Scripturis aliis explicandus, nisi ipsi in opera sua ederent commentarios, quod à viris gravissimis semper alienum fuit. Intelligentiam ergò Scripturæ sacræ discipulis suis vivâ voce tradiderunt, ut illud Deus omni tempore in suis Ecclesiis impleret: *Dabo legem meam in visceribus eorum.* « Lex siquidem evangelica, ut Hieronymus in commentar. ad Galat. 5, 4, scripsit elegantissimè, non in Scripturis est, sed in sensu; non in superficie, sed in medullâ; non in verborum foliis, sed in radice rationis. » Ex quo magis emergit, per hujuscemodì traditiones ecclesiasticos ordines suo quenque loco divinitus contineri; dum et majores, qui regni cælorum claves habent, sacrosancta Scripturæ sacræ mysteria, quibus quoque et tempore et loco dignum visum fuerit, aperiant, et minores ab Ecclesiæ magistris libri clausi sacramenta percipiunt. Alioqui nulli essent Ecclesiæ doctores, sed quisvis, quamlibet plebeius et rudis, earum per se rerum sine præceptore quæreret intelligentiam, quas Apostolorum interpretatione, et litteris obvias expositasque haberet. Nunc autem traditiones apostolicæ non quibuslibet commendatæ sunt, sed, juxtà Paulum, *sapientibus et prudentibus, fidelibus quoque ac religiosis depositi sacramenti custodibus, qui etiam idonei sint et illos docere.* Quò de re Dionysius, de cœlest. Hierar. cap. 1, Timotheum diligentius admonet, ne sancta sanctorum efferat, ea passim rudibus exponens, sed sanctis solis sacramentorum rerum intelligentias secretiùs pandat; ob hæc enim causam primos illos nostros duces necessario summa et supersubstantialia partim scriptis, partim non scriptis institutionibus, juxtà quod sacræ definiunt leges, tradidisse. Quid quòd, ut Cicera ait, suavis mores in publicâ traditione seruntur? ne si scripto sanciantur omnia, et molesta illa fiant, et legum ac doctrinæ codex suâ mole et magnitudine terreat. Quid quòd hæc viâ vel maximè Ecclesiæ commendatur auctoritas, quam ut sponsæ charissimæ, Christus tantoperè commendavit? Cum enim sponsi sui non verba modò, sed sensum etiam in corde servat, verè, quod Apostolus dixit, *columna est et firmamentum veritatis.* Et æquum erat, ut aliquis quasi lydius lapis in manu Ecclesiæ relinqueretur, quo falsas verasque doctrinas exploraret, verumque item

Scripturæ sensum à falso discerneret. Sed de causis hæc tenens.

Nunc fundamentum illud confirmandum est, ostendendumque Apostolos Evangelii doctrinam partim scripto, partim etiam verbo tradidisse. Cujus rei primum testes sunt Dionysius lib. de ecclesiast. Hierar. cap. 1; Clemens Alexandrinus in lib. de pasch. apud Eusebium, lib. 6 eccles. Hist. c. 11, et in lib. Strom. 1 et 5; Justinus martyr. quest. 128, à gentibus positâ; Origenes, hom. 5 in Num.; Papias apud Eusebium, lib. 5 ecclesiast. Hist., cap. 39; Egesippus, eodem Eusebio auctore, lib. 4 ecc. Hist., cap. 8; Ignatius, eodem Eusebio referente, lib. 5, cap. 36; Irenæus, lib. 3, cap. 5 et 4, quem etiam Eusebius retulit, lib. 4 eccl. Hist. cap. 14, et lib. 5, cap. 6 et 20; Tertullianus in libro de Coronâ militis; Cyprianus de Ablutione pedum; Epiphanius de Hæresibus, cum aliâ sæpè, tum ibi maximè, ubi Arianorum et Apostolicorum dogmata coarguit; Hieronymus adversum Luciferianos; Augustinus, lib. 2 de Bapt. contrâ Donatistas, cap. 7, et lib. 4, cap. 24, et lib. 5, cap. 23 et 26; Damascenus, lib. 4, cap. 15 et 17; Basilius, lib. de Spiritu sancto, cap. 27 et 29. Refert autem ex his unum et item alterum Gratianus, dist. 11, cap. *Ecclesiasticarum*, et distinct. 12, cap. *Illa autem*. Potest igitur quidquam verum esse, quod sit huic talium virorum choro contrarium? Sed si tanta nubes testium hæreticorum corda non movet, vel divinis testimoniis moveantur. Quamquam quod uno eodemque consensu tot tantique viri testati sunt, id non humanum, sed divinum est. At suppetunt etiam Scripturæ divine præclara testimonia: *State*, inquit Paulus, 2 Thess. 2, 14, *et tenete traditiones quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermonem*; et rursùm, 1 Cor. 11, 12: *Laudo autem vos, fratres, quòd, sicut tradidit vobis, præcepta mea tenetis*; et eodem cap. postèa: *Ego accepti à Domino quod et tradidit vobis*; et paulò post: *Cætera, cum venero, disponam*; atque ad Timotheum 1, cap. 1, v. 1: *Formam habe sanorum verborum, sit, quæ à me audisti; bonum depositum custodi*; et deindè, ibid. 2, 2: *Quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere*. Ac Joannes in Epist. 2: *Plura, inquit, habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum; spero enim me futurum apud vos, et ora ad os loqui*. Quid multa? Duas Petri Epistolas habemus, et credimus mutam annis septem Antiochiæ sedisse, elingnem Romæ annis viginthi quinque? Nàm nihil aliud verbo docuit, quàm quod Epistolis duabus scriptum reliquit? Quid? Andreas, Thomas, Bartholomæus, Philippus, nonne sine scripturâ, solo intercurrente verbo, Ecclesias sibi destinatas, et fundarunt in fide, et in religione continuerunt? Consentiamus igitur, quod negari non potest, fidei doctrinam non scripto totam, sed ex parte verbo ab Apostolis esse traditam.

CAPUT IV.

Uti sternuntur viæ ad traditiones Christi et Apostolorum investigandas.

His igitur cognitis, restat illud explicandum. ubi

totius orationis cardo versatur, quoniam modo theologo constare possit, hoc aut illud dogma à Apostolis esse traditum. Verbi causâ, ponamus aliqua quæ pateant latius. Si in quæstione veniat, nùm minores ordines, Jejunium quadragesimæ, Baptisma parvulorum, Imaginum venerationem, Symbolum fidei ex traditione Apostolorum habeamus, id nunc explicandum esse dicimus, an sit via aliqua plana et expedita, quâ ad certam earum rerum intelligentiam possit perveniri. Non enim sumus ii, qui Phariseorum instar, traditiones nostras velimus quasi divinas et apostolicas venditare, sed ubique gentium cupimus, ut vera à falsis, ita, ab humanis divina seceremus; eo verò in loco maximè, ubi de dogmatibus fidei catholicæ agitur. Quo in loco quidem rerum illiusmodi permixta confusio perniciosissima est. Sunt igitur viæ quatuor apertæ, quas si sequamur, traditionibus Apostolorum vestigandis minimè aberrabimus.

Prima via ab Augustino aperitur, cum aliis locis, tum lib. 4 contrâ Donatist., in hæc verba: « Quod universa tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolicâ traditum rectissimè creditur. » Est autem ratio hujus in promptu. Si enim consuetudinis cujusquam diu in totâ Ecclesiâ observatæ originem et principium, nec ad summos pontifices, nec ad concilia episcoporum referre possumus, sed ea consuetudo ad Apostolorum usque tempora retrò trahitur, conficitur planè illam ab Apostolis esse profectam. Ut si in dubium vocetur, an minores Ordines, subdiaconatus, lectoratus, et cæteri, ex Apostolorum traditione in Ecclesiâ sint, hunc in modum pervestigabitur. Si horum Ordinum initium vel à Damaso sit, vel à Symmacho, vel ab ullo alio seu pontifice, seu concilio, certè Apostolorum traditio non fuit. Sin autè quemcumque pontificem, aut quæcumque etiam concilium mentio hujus rei apud priores habetur, donec ad Apostolorum tempora perventum est, tunc demùm intelligimus minores Ordines ex apostolicâ traditione fuisse, ut et reverà fuerunt, quoniam non posteriore modo, sed Ignatius, epistolâ 8 ad Antioch., Dionys., cap. 5 eccles. Hier., Clemens in Epist. ad univers., Anaclet. in Decretis suis, ejus rei tanquam in Ecclesiâ jam acceptæ meminerunt. Eadem quoque ratione docebis juveni legem traditionis apostolicæ fuisse, cujus videlicet mentionem fecisse constat Augustinum ad Casulanum, epist. 86, et ad Januar. epist. 118 et 119; Hieronymum ad Letam de Institutione filię, et lib. 2 advers. Jovinianum, et in Isaiam cap. 58; Ambros. serm. 25 et 58; Chrysost. ad popul. Antioch. hom. 5 et 16; Basil. cum in aliis concionibus, tum in ejus initio quam in ebriosos habuit, et in posteriore de Jejun.; concil. Nicen., referaturque distinct. 18, cap. *Habeatur*; concil. Loadic., multis capitibus; Sozomenum, Hist. Tripart., lib. 4, cap. 10; Origenem, hom. 10 in Levit.; Irenæum apud Eusebium, ecclesiastic. Hist. lib. 5, cap. 24; Telesphorum in Epist. ad universos, qui jejunii nostri auctor falsò à quibusdam existimatur (1); quoniam Ignatius

(1) Vide Eusebium *De Temporibus*. Fortè antè hæc

m Epist. 4 ad Philipp., ejus rei prius meminit, atque habemus etiam canonem apostol. 63, probatum etiam a Trullan. synod. canone 9 et canone 20. Quamobrem verè ac jure Theophil. Alexandr. lib. Paschali 1 et 3, non solum legem jejunii à majoribus traditam esse præscribit, sed affirmat fuisse evangelicam traditionem. Et Epiphanius, hæres. 80, ubi doctrinam Ecclesiæ docet, et fidem quæ traditione ecclesiasticâ servatur, cum meminit jejunii quadragesimæ, tum dixit aperitè Apostolos tradidisse jejunia 4 et 6 feriæ. Atque Leo Papa, in concione de Pentecost., cujus initium, *Plenissimè*, jejunium quatuor temporum Trinitatis ab Apostolis dicit esse institutum. Hieronymus autem ad Marcellam adversùs Montanum non obscurè tradit quadragesimam nos secundùm traditionem Apostolorum jejunare. Quod verò in hoc exemplo fecimus, id facere per multa possumus; et hæc eadem ratione parvulorum baptismâ, consecrationem virginum, monasticam professionem, lucernam in templis cereosque lucentes, imaginum venerationem, et alia id genus multa, ab Apostolis tradita comprobare. Sanè quod in moribus diximus, idem in fidei dogmate servandum est, si unumquodlibet novum esse hæretici calumniantur. Hujus rei illustre exemplum habes apud Eusebium lib. ecclesiast. histor. cap. 5, ultim. Sed nos pergamus ad reliqua.

Secunda itaque via huic proxima, et ea quidem expeditior est. Si quod fidei dogma Patres ab initio secundùm suorum temporum successione concordissimè tenuerunt, hujusque contrarium ut hæreticum refutarunt, quod tamen è sacris litteris non habetur, id nimirùm per apostolicam traditionem habet Ecclesia. Exempla sunt, perpetua B. Mariæ virginitas, descensus Christi ad inferos, ut animam Adæ et reliquorum patrum, qui ibi tenebantur, crueret; certus Evangeliorum numerus, et cætera id genus quæ, ne longum faciam, non sunt annumeranda. Omnia siquidem fidei dogmata ab Apostolis accepit Ecclesia vel scripto, vel verbo, quoniam ii ministri fuere sermonis; nec ulla in fide novas revelationes Ecclesia habet, sed eas servat quas Apostoli per Spiritum sanctum fideli populo reliquerent, quemadmodùm postea sumus demonstraturi.

Tertia via. Si quidquam est nunc in Ecclesiâ communi fidelium consensione probatum, quod tamen humana potestas efficere non potuit, id ex Apostolorum traditione necessariò derivatum est. Ut vota dissolvere et remittere juramenta, non erat humanæ potestatis, tum quia jure naturæ vota nuncupata Deo reddere, et juramenta servare tenemur, humana verò facultas ea, quæ jure naturæ debita et constituta sunt, condonare ac tollere non potest, ut Gratianus, distinct. 15, statim à principio docet; tum etiam, quia in his quæ superiori ex conventionem debentur, inferioris potestas nulla est. Eademque est ratio de matrimonii rati direptione per monasticum solemne votum. Cum enim matrimo-

nium etiam non consummatum antè evangelicam legem jure esset naturæ indissolubile, nec esset in republicâ humanâ facultas ulla hujusmodi matrimoni dirimendi, consequens fit, hunc Ecclesiæ morem ex Christi et Apostolorum instituto descendisse. Nec enim credi potest Ecclesiam Dei aliquam sibi potestatem generaliter usurpassè in his quæ ad jus naturæ pertinerent, nisi quam Christo et Apostolis tradentibus accepisset. Jam enim hic error esset gravis in moribus, in quibus Ecclesiâ errare non posse, suo loco ostendimus. Nec me clam est, quòd Alexander III aliter in postremo illo exemplo docere videatur. Cum enim illi esset objectum, non posse per solemne religionis votum matrimonium dirimi, quoniam scriptum esset. *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, respondit, hæc Scripturæ testimonium de matrimonio consummatè esse interpretandum. Quo videlicet responso significavit, matrimonium ratum, si consummatum non esset, licere humanitus separari. Verùm, ut omittam quòd verba illa Adæ: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne meâ*, etc., è quibus Dominus collegit, quod conjunxisset Deus, id hominem separare nec debere, nec verò posse, eo tempore fuerint in Paradiso dicta, quo nondùm erat matrimonium consummatum; utque illud etiam præteream, quòd matrimonii ipse contractus adè naturâ suâ firmus ac perpetuus est, ut ne voluntate quidem contrahentium dissolvi possit, quam tamen hominum conventionibus dirimendis valere solet plurimum; certè theologis gravissimis semper absurdum visum est, matrimonium ullum per hominem separari. Quantò graviùs Innocentius III aliorum quidem, sed ad hunc etiam locum appositè dixit, non hominem, sed Deum id solvere quod summus pontifex non humanâ, sed divinâ auctoritate dissolveret! Nimirùm quod Dominus Petro dixit: *Quodcumque solveris super terram*, etc., quousque et quatenus vel amplificandum esset, vel etiam restringendum, id ab Apostolis Ecclesiam accepisse consentaneum est, qui ejusmodi res ad Ecclesiæ gubernationem necessarias sine dubio tradidè. Atque tradunt nonnulli, nempe in Proëmio in Joannem Evangelistam, quod Hieronyma nonnulli tribuunt, Joannem Evangelistam jubente Christo à sponsâ suâ Evangelii gratiâ fuisse sejunctum. Hieronymus certè, advers. Jovinian. libro 4, Joannem affirmat et virginem fuisse, et maritum. Theclam quoque Epiphanius, Hæres. 78, tradit à Paulo nuptiis exsolutam, cum sponsam haberet primarium urbis formosissimum, et virginem sanctam contempsisse terrena, ut cœlestium potens efficere. Sed contrà Alexandrum dicimus, nam hoc fortè dicit aliquis. Minimè verò gentium. Nec enim statim pontifici contrarius est, qui argumento quo Catholici urgentur, aliam responsonem parat. De tertiâ igitur viâ dictum est satis.

Quarta via eadem et mollior, et tritior, est hejusmodi. Si viri ecclesiastici aliquod dogma, vel unam quamlibet consuetudinem uno ore testentur nos ab Apostolis accepisse, sine dubio certum argumentum est, ut ita esse credamus. Ut imagines ad Apostolis esse traditas. Patres in septimâ synodo generali, ac-

cone sextâ, dixerunt. Et symbolum fidei, quo vulgus fidem suam profitetur, Ecclesiam Apostolis tradentibus habuisse, auctores sunt Rufinus in expositione Symboli; Hieronymus ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosol.; Ambrosius in serm. 58 de Jejuio et Quadragesimâ; Cassianus, lib. G. ad Leonem imperatorem; Isidorus, lib. 6 Etymol., cap. 48; Leo Papa, in epist. 8 et 13 ad Augustam; Clemens, in epistolâ primâ ad Jacobum, si Clemens tamen illius epistolæ auctor est. Sed de his hactenus. Nam plura exempla ponere longum esset, nec ad rem, quam institimus, necessarium. Satis autem ferre, quatuor vias demonstrâsse, quibus traditionem aliquam esse apostolicam investigetur.

CAPUT V.

De variis generibus traditionum apostolicarum.

At verò, priusquam hujus loci auctoritatem confirmo, illud animadvertendum censeo, præcepta et instituta Apostolorum esse in duplici differentiâ. Quædam enim temporaria fuere, quorum ratio brevis et ad tempus fuit; alia fuere perpetua, utpote quæ causam habuere sempiternam, ut in Ecclesiâ servarentur. Illius generis exempla sunt, de baptismo in nomine Jesu, de abstinentiâ à sanguine et suffocato; hujus autem posterioris exemplum est, de aquâ permiscendâ calici. Atque etiam alia divisio est apostolicæ traditionis. Nam alteras Apostoli à Christo Domino acceperunt, ut Matrimonium, Confirmationem, Extremam Unionem, esse sacramenta novæ legis, quæ ipse quidem instituit Christus, suorum sacramentorum primus idemque solus auctor, sed Apostolis tradidit christiano populo administranda; alteras verò traditiones Apostoli ipsi, Spiritu sancto suggerente, ad Ecclesiâ utilitatem ediderunt, quas tamen eis Christus Dominus, dum in terrâ degeret, nusquam edidit, ut quadragesimæ jejunium; quod licet Hieronymus in secundum Jonæ caput, Ambrosius, conc. 56, Chrysostomus, hom. 1 in Genes., ad Christum auctorem referre videantur, at reverâ, ut equidem sentio, apostolicum institutum fuit. Quod Christo tamen assignatur, vel quia ad Christi jejunantis exemplum ab Apostolis institutum est, vel quia apostolica edicta Christi esse censentur, qui per Apostolos Ecclesiæ loquebatur, atque adeo per Spiritum sanctum Apostolis, juxta illud, quod Joannis cap. 16, scriptum est: *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Et Apost. cum quoddam de suo consilium dedisset: *Puto autem, ait, 1 Cor. 7, 40, quod et ego Spiritum Dei habeam, et rursùm, 2 Cor. 13, 5: An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus? In his autem traditionum generibus illa eadem consideranda sunt quidem, quæ in superiore libro de Scripturæ etiam legibus, admonuimus; sed discrimen illud maxime, quod de Scripturarum præceptis ibi positum, transferri huc ad traditiones debet. Ex traditionum*

quippe vinculo, quas à Christo acceptas Apostoli fidelibus servandas reliquerit, Ecclesiæ fideles eximere non potest, nec illas contrariâ aliquâ consuetudine abolere. Si enim, exempli causâ, materias et formas sacramentorum Confirmationis, Ordinis, Extremæ Unionis à Christo Apostoli, nos ab Apostolis accepimus; si ad eundem quoque modum matrimonium non consummata per solemnem castitatis professionem dirimi, consummata verò per conversionem ad fidem, conjuge infideli discedente, Christus Dominus Apostolis, illi nobis edixerunt, in his tanquam in divinis institutis Ecclesiæ nihil habet potestatis.

In quem sensum explicanda sunt duo illa capita: *Sunt quidam, et: Contrâ statuta, 23, qu. 1.* Nec hujusmodi traditiones possunt per contrariam consuetudinem antiquari; sed tali adversæ consuetudini jure obijciuntur cap. *Veritate, et cap. Si consuetudinem, et cap. Frustrâ, distinctione 8.* In aliis verò, quæ videlicet Apostoli constituerunt tanquam Ecclesiæ pastores, poterit quidem summus pontifex, ut in cæteris Ecclesiæ legibus dispensare (sic enim schola loquitur), poteritque item contrarius populi mos instituta hujus generis abrogare. Ut trina immersis quam ex apostolicâ traditione in Baptismi sacramento Ecclesiæ habuisse, canon apostolorum 49 ostendit, per contrariam consuetudinem abolita est. Ejusdem quoque ordinis est quadragesimæ jejunium, ac poenæ rursùm ab Apostolis pro criminibus præfinita, quæ distinctione 82, cap. *Presbyter, ex concilio Gangrensi referuntur.* Ad hoc genus illud refertur, quod ex Anacleti primâ epistolâ hæretici urgere solent: *Peractâ consecratione omnes communicent, qui noluerunt ecclesiasticis carere libaminibus; sic enim Apostoli statuerunt.* Quamquam de ministris, qui episcopo sacrificanti in diebus solemnioribus inserviebant, Anacletus loquitur. Quare indè colligi non potest, omnes eos, qui missæ intererant, oportere etiam tunc communionem Eucharistiæ sumere, in his præsertim diebus qui solemniores non essent; nam, ut antiquo more et Apostolorum instituto, communio totius etiam populi à principio statim nascentis Ecclesiæ exigeretur, ætate tamen Chrysostomi, præceptum relaxatum esse constat, et communionem adstantium voluntati permissam, ad quam eos diaconus altâ voce invitabat, non cogebat. Hæc enim et alia hujusmodi tametsi ab Apostolis tradita sunt, non sunt tamen ita fixa, ut moveri non queant; cum Christi ipsius præcepta et instituta, quemadmodum diximus, adeo stabilia rataque sint, ut convelli nullius hominis auctoritate liceat. Cujus ratio loco superiore reddita. frustra hic à nobis resumeretur. Atque illud de institutis ad gubernationem populi pertinentibus intelligi volo. Nam dogmata fidei sive Christus ipse per se Apostolis revelarit, seu Spiritus sanctus post Christi Ascensionem in cælum, mutari non possunt; sed firma hæc in veritate remanent, perinde atque illa quæ Christi sunt ore prodita.

CAPUT VI.

De firmitate et certitudine traditionum apostolicarum.
Quibus rebus expositis, non erit difficile ostendere,

in quod in hac parte maxime quaeritur, ex Christi et Apostolorum traditionibus certissima posse argumenta elici, et ad Ecclesiae consuetudines, et ad fidei dogmata comprobanda. Si enim Apostolus Paulus Ecclesiae consuetudinem Corinthiis contentiosius opponit, cur . . . is itidem Ecclesiae morem ab Apostolis usque receptum, totque seculorum usu ac gentium consensione probatum, non opponemus haereticis, cum à nobis Scripturam in ejusque rei confirmationem efflagitant? Certè Paulus, cum et per Scripturas, et per naturae rationem satis dixisse videretur ad ejus rei fidem faciendam quam Corinthiis persuasam esse cupiebat, considerans tamen inter Corinthios fore quosdam qui illiusmodi fortè et testimoniis et rationibus repugnarent, non aliud potius argumentum ad causam evincendam habuit quam si eos ad Ecclesiae morem revocaret: *Si quis, ait, videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei.* Quod dicit, tale est: Si quis adeo est durus et pertinax, ut argumentis positis non adducatur, sed adhuc contendat feminam aperto capite orare oportere, hunc ego non aliter refello, quam quod Ecclesiae Dei talem consuetudinem non habent. Tanta vis in traditione est, ut quos nec Scripturae, nec naturae ratio movisset, eos Paulus existimavit Ecclesiarum more et instituto refellendos. In priore rursùm ad Timoth. Epistolâ, cap. 6, 3: *Si quis, ait, aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus; non dicit, Scripturis.* Et ad Galat., 1, 9: *Si quis, inquit, vobis evangelizaverit præter id, quod accepistis, anathema sit.* Quibus ex locis rectè Origenes, in commentariis Epistolæ ad Titum (1), definit haereticum enim, qui se Christo credere profitetur, et aliud de veritate fidei christianæ credit, quam habeat traditio ecclesiastica. Et lib. 1 Periar. : « Sicut multis, » inquit, apud Graecos et Barbaros pollicentibus veritatem, desuevimus apud omnes eam quaerere, qui eam falsis opinionibus asserebant, postquam credidimus Filium Dei esse Christum, ab ipso hanc discordandam esse persuasi sumus; ita, cum multi sint, qui se putant scire quæ Christi sunt, et nonnulli eorum diversa à prioribus sentiant, servetur verò ecclesiastica prædicatio per successioneis ordinem ab Apostolis tradita, et usque ad præsens in Ecclesiis permanens, illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab ecclesiastica traditione discordat. » Hactenus Origenes. Ignatius quoque in epistolâ ad Heronem : « Omnis, ait, qui dixerit præter ea quæ tradita sunt, tametsi fide dignus sit, tametsi jejunet, tametsi virginitatem servet, tametsi signa faciat, tametsi propheta, lupus tibi appareat. » Si igitur anathema, haereticus et lupus habendus est, qui ecclesiasticae traditioni repugnat, ex illâ profectò certissima argumentatio promittit ad fidei dogmata et Ecclesiae mores comprobandum. Præterea auctores gravissimi apertè confirmant hujusmodi instituta etiam sine litteris accepta eandem vim habere, ac si scripta ab Apostolis fuissent. Irenæus, lib. 3 advers. hæreses, cap. 4, et lib. 4,

(1) His Commentariis caremus, sed refertur locus in Apologiâ Pamphili.

cap. 45; Tertullian. item, q. amvis ipse postea ab Ecclesiae traditione discesserit. in lib. tamen de *Coronâ militis*, eandem sententiam habet. Cujus verba libet in præsentâ referre; nec enim solum quid sentiat tradit, sed cur etiam sentiat : « Antiquas, inquit, observationes Ecclesie, si nulla scriptura determinavit, certè consuetudo corroboravit, quæ sine dubio de traditione manavit. » Et statim, cum quarumdam traditionum meminisset, quarum in Scripturis mentio nulla est : « Istarum, ait, et aliarum disciplinarum si ex postulas legem, nulla tibi legis traditio præcedetur. Auctrix est consuetudo, confirmatrix est, et fidei dei observatrix, idonea est testis traditionis veteris. Consuetudo autem etiam in civilibus rebus pro lege suscipitur; nec differt, scripturâ, an ratione consistat. » Hactenus Tertullianus. Ac præclare ille quidem, quoniam si legem ratio commendat, mos, qui ratione constet, non minus quam lex habet commendari, dist. 1, cap. *Consuetudo*. Basilium insuper, in libro de Spiritu sancto, cap. 27, ac magno quidem argumento eandem rem confirmat, inquit : « Dogmata, quæ in Ecclesiâ prædicantur, quedam habemus è doctrinâ scripto proditâ, quedam rursus ex Apostolorum traditione in mysterio occulto receptis. Quorum utraque parem vim habent ad pietatem, nec in his quisquam contradicit, qui sanè vel tenuiter expertus est. Nam si consuetudines, quæ scripto proditæ non sunt, tanquam non multum habentes momenti, conemur rejicere, et ea damnabimus, quæ in Evangelio necessaria ad salutem habentur; imò potius ipsam fidei prædicationem ad nudum nomen contrahimus. » Hactenus Basilium. Cujus ratio, si auctoritas negligitur, certissimam rei hujus facit fidem. Cum enim Scripturas ipsas Ecclesiae auctoritate recipiamus, nec certiore argumento Evangelium Matthæi nomine inscriptum ipsis verè esse probemus, quam quòd sic à Patribus accepimus; simili profectò ratione ex reliquis institutis, quæ videlicet ab Apostolis retinemus, firma argumenta derivabimus. Quòd si quis novum librum sacrum ingerat, quem patres nostri minimè receperunt (ut Basilides, qui prophetas sibi nuncupavit atque constituit, juxta Eusebium, lib. 4 Hist. eccl.), is non alio certiore argumento refelli potest, quam traditione majorum, ut secundo jam libro latius explicatum est. Sic quippè apud Eusebium lib. 6, cap. 10, Evangelium nomine Petri ab haereticis prolatum, Serapion gravissimè exclusit. Atque, ut Basilium argumentatur, etiam in reipublica judiciis, ubi Scripturæ deest instrumentum, testibus habetur fides; et sicut in rebus humanis oculos testes, ita in fide auritus accipimus, quia fides ex auditu est. Esset autem ridicula respublica, quæ in judiciis scripto omnia, nihil sine scripto probaret. Scripturas enim propter litigiosos facimus. Alioqui boni viri, solo verbo in veritate et officio continentur.

Præterea multa ad christianos mores et doctrinam pertinent, quæ è sacris litteris non habentur, ut ante à nobis constitutum est; stultum ergò fuerit in omnibus Scripturam postulare. Traditione itaque opus ad-

quandò est ad fidei dogmata comprobanda. Rursus, cum traditiones non scriptas Polycarpus, Tertullianus, Irenæus, Marcioni ac Valentiano: Epiphanius Melchisedechianis, Apostolicis, Aerianis; Hieronymus Vigilantio, Augustinus Donatistis; deniquè (ut in summâ dicam) omnes sancti adversariis catholicæ fidei fidenter objecerint, earumque vi, perinde ac si fuissent scriptæ, hæreses sui quisque temporis deturbaverint; certè non minori efficacità per hujusmodi traditiones nos hæreticorum, qui aut nunc sunt, aut eliam sunt futuri, quocumque dogmata refellere ac deturbare poterimus. Absurdissimum quippè fuerit, ut Hieronymus adversus Vigilantium colligit, unum Lutherum, aut Oecolampadium, in Ecclesiæ angulo obloquente audire, universos autem majores nostros usquè ab Apostolis contemnere; quorum traditiones si negligamus, difficile dictu est, quantum religio detrimenti sit latura, quemadmodum distinct. 11, cap. *Ecclesiasticorum*, dicitur. Qualis enim rerum omnium facies erit, qualis præsertim ergà Deum pietas, cultus, cæremoniæ, non in Ecclesiâ dico, cujus et mysteria, et sacramenta, maximâ ex parte traditione constant; sed in unâquâlibet republicâ vel mediocriter institutâ, si mores illi, qui à principio statim cum republicâ adoleverunt, contemnantur, labefactentur, evertantur?

Longiores hoc loco sumus, quàm necesse est. Quis enim est cui non perspicua sint illa quæ pluribus verbis à quibusdam commemorantur? Commemoratur ab his Augustinus in epistolâ ad Januarium, et in alterâ quoque ad Casulanum, in quibus scripsit insolentissimè insanire esse disputare an ejusmodi consuetudines servandæ sint; nec minùs esse eos coercentes, qui has contempserint, quamvis humanæ aliquæ illarum sint, quàm si divinas leges prævaricaretur. Commemorare et alios auctores possemus, sed uteremur in re non dubiâ testibus non necessariis. Paulus enim unus abundè rei hujus facit fidem in 2 ad Thess. Epistolâ, cap. 2, inquit: *Tenetè traditiones, quas accepistis sive per epistolam, sive per sermonem.* Parem ergò vim habent apostolica dogmata, pariterque retinenda sunt, sive scripto, seu verbo ad Ecclesiam pervenerint, ut D. Basilii in lib. de Spir. sancto, cap. 20, ex hoc ipso Apostoli testimonio argumentatur. Quia Apostolus ipse ad Hebræos, et ex Scripturis, et ex traditione argumentatus est, quemadmodum Chrysostomus homiliâ 48 in Epistolâ ad Hebræos admonuit.

Ex quibus omnibus multisque aliis perspicuum est, qui traditiones contempserint, eos tanquàm hæreticos jure ac meritò ab Ecclesiâ fuisse semper explosos. Ità enim hæretici illi sunt habiti, qui solemnia quadragesimæ jejunia ab Apostolis accepta pro nihilo habuère, ut apud Augustinum, de hæ. cap. 53, et apud concil. Gangrens. in epistol. ad episcopos Armeniæ videre licet; ità, qui distinctionem episcopi et presbyteri negârunt, etiam hi hæreses sunt damnati, ut apud Augustinum, eodem lib. et cap., et apud Epiphanium, lib. 3, cap. 75, et apud concilium Constantiense reperies; ità breviter, sive Wicleffistas, sive Lutheranos, sive alias quascumque antiquiores pestes non minùs

exhorruit Ecclesia in eo quòd hujusmodi traditiones inficiati sunt, quàm in eo quòd scripta dogmata rejecerunt, indè adèd venit, ut septima synodus generalis, action. 7, doctrinam nostræ orationi-maximè consentaneam ediderit in hæc verba: *« Fætemur nos ecclesiasticas traditiones sive scripto, sive consuetudine valentes retinere velle, quarum de numero est imaginum effiguratio. Catholicæ igitur Ecclesiæ traditionem observantes, definimus sanctas imagines venerandas. Qui ergò ausi fuerint aliud sentire, aut more impiorum hæreticorum ecclesiasticas traditiones contaminare, si episcopi fuerint, deponuntur; si laici, communione privantur. »* Et in fine ejusdem sessionis: *« Si quis, avide Patres, traditiones Ecclesiæ sive scripto, seu consuetudine valentes non curaverit, anathema sit. »* Et concilium Tridentinum sessione 4, idem definit his verbis: *« Sacrosancta Tridentina synodus, prospiciens veritatem Evangelii salutarem et morum doctrinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus ipsis Christi, quæ ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos usquè pervenerunt; traditiones ipsas tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquàm vel ore tenis à Christo, vel à Spiritu sancto dictatas et continuâ successione in Ecclesiâ catholicâ conservatas, pari pietatis affectu ac reverentiâ cum libris sacris suscipit, ac veneratur. »* Et posterius: *« Si quis autem traditiones predictas sciens et prudens contempserit, anathema sit. »* Ne plura. Reverti enim decet ad ea, quæ capite tertio posui fundamenta, ex quibus ut nihil aliud adjiceremus, id ipsum, quod hoc nunc capite persequimur, satis exploratum esset. Verùm ut singula persequi est operis infiniti, ità quædam explicare fusiùs est necessarium. Nec tamen quæ huic loco explicandò dedimus nimis multa videri debent. Quò enim huic loco vis ab hæreticis major inferitur, eò nobis magis elaborandum erat, ut is quàm diligentissimè et explicaretur et muniretur. Atque, quemadmodum suprâ diximus, ex decem partibus, in quas loci theologici naturam vimque divisimus, secunda hæc quæ in traditione consistit maximè theologiam et fidem attingit; et res tanta paucis solvenda non erat. Sed jam argumenta ea tandem diluamus quæ capite primo adversùm traditiones opposuimus (1).

CAPUT VII.

In quo refelluntur argumenta capituli primi.

Illud verò argumentum, quod est à principio positum, non est difficile refutare. Ridelicet est enim credere apostolicas traditiones non eadem fide ac diligentia posse in fidelium cordibus assertari, ac si in papyro scriberentur. Nam nec in Scripturâ Spiritus Dei vivi facilis quàm atramentum deletur, et sunt pleraque traditiones quas more et usu facilimè vides retineri. Quòd si Christi providentia Ecclesiæ Chris-

(1) Plura ibi adderemus ad potiore traditionum distinctionem, nisi infra, ad finem hujus tertii libri remissa, cum aliis utilibus exponerentur. P. S.

tianæ deest, tùm verò nec traditiones asservatas ego defendo, nec certam Scripturæ auctoritatem; utraque enim justa res sine Dei procurante non constat, quam si tollas, neque traditio, nec Scriptura vindicatur. Sed si Christo curæ Ecclesia sua est, jam non erit ambiguum quin, quemadmodùm Evangelium illa in sensu potius, quàm in litterâ custodit, ità et cæteras custodiat traditiones, quas ei Apostoli tantoperè commendârunt. *O Timothee*, inquit Paulus, *depositum custodi, devitas prophanas vocum* (1) *novitates et oppositiones falsi nominis scientiæ*. Quem locum miror à Cajetano de gregis commissi deposito, non de commissâ doctrinâ esse intellectum; præsertim cùm alterum similinum in posteriore ad Timotheum Epistolâ non de grege, sed de doctrinâ interpretetur. Debuerat autem Cajetanus admoneri Paulum de verbo Dei fuisse locutum, ex iis quæ è vestigio subdit: *Devitas profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ*; utraque enim harum traditioni apostolicæ adversa est, vocum prophana novitas, et falsi nominis scientia. Traditio quippè vetustate commendatur; et, si quid audieris in Ecclesiâ novi, tùm verò id scias esse, ut antiquitatî, itâ quoque apostolicæ fidei contrarium. Cùm autem legis voces esse vitandas, non tibi vocum sonus veniat in mentem, sed vocum significatio. Dogmata enim sententiasque novitias vitare jubet Apostolus, non verborum sonitus inanes aut novos. Tametsi novitia quoque verba, quoad licebit, vitare in fidei morumque disciplinâ debemus. Scientiam verò falsi nominis vel sophisticam, vel artem cabalisticam intellige. Nam traditionibus apostolicis occultæ illæ cabalarum traditiones non aliter opponuntur, ac fabulosa veris, sacris superstitiosa. Quanquàm adversis Gnosticis Apostolus disserens, ut verè Theophylactus affirmat, falsam illorum scientiam tradidit, quam tamen illi rudi plebi magno pretio vendebant. Quòd si nihil est tàm contrâ tradita ab Apostolis antiqua dogmata, quàm opiniones in Ecclesiâ tùm novæ, tum prophanæ (vetera enim eademque sacra mysteria fides apostolica probat, aspernaturque contraria), nihilque tàm est secundùm Apostolos, quàm non recedere ab his, quæ olim accepimus (nimirum de verbi, non de gregis deposito Apostolus loquitur), itemque si falsi nominis scientia vel sophistica intelligitur, ut quibusdam placet, vel cabalistica, ut etiam Cajetano est visum, vel illa Gnosticorum, ut Theophylacto, mihi quæ etiam probatum est; necesse est, cùm veræ falsæ scientia adversetur, contrariorum eundem esse sermonem. Quæ quanquàm itâ sunt in promptu, ut res confirmatione non egeat, sunt tamen nobis Vincentii Lirinens., viri gravissimi, auctoritate confirmanda: « Depositum, inquit, id est, quod tibi creditum est, non quod à te inventum; quod accepisti, non quod excogitasti; rem non ingenii, sed doctrine; non private usurpationis, sed traditionis publicæ; rem ad te perductam, non à

te prolatam; in quâ non auctor esse debes, sed custos; non institutor, sed sector; non ducens, sed sequens. Aurum accepisti, aurum redde; nolo mihi pro aliis alia subjicias. Custodi propter inimicos, propter fures; custodi etiam diligenter, sedulo, fideliter, ut suo tempore, cùm oportuerit, quibusque oportuerit, reddas, devitas prophanas vocum novitates, id est, sententiarum, dogmatum, rerum, quæ sunt vetustati contrariæ. Nulla quippè hæresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore emerit; nec quisquam hæresim instituit, nisi qui se prius ab Ecclesiæ catholicæ et antiquitatis consensione discreverit. Hoc ergò apud omnes hæreses legitimum fuit atque solemne, ut prophanis novitatibus gaudent, antiquitatis scita fastidiant. Contrâ verò Catholicorum hoc proprium, deposita sanctorum Patrum et commissæ servare, damnareque prophanas novitates. Itâ enim in concilio Ephesino omnium Patrum una fuit vox, ut, quod erat antiquitatis traditum, tenetur; quod adinventum nuper, exploderetur. » Hactenus Vincentius. Hujus verò apostolici testimonii tanta vis adversùm hæreticos fuit, ut Clemens Alexandr. 2 Strom. lib., scribat, hæreticos, quoniam eo testimonio evincellantur, Epistolâ Pauli ad Timotheum explosisse. Ut eò igitur, undè digressa est, se referat oratio, non fuerunt majores nostri in re tàm necessariâ negligentes; sed quod Apostolus Timotheo, et in illo magnâ curâ commisit omnibus, id magnâ etiam illi curâ servârunt. Itaque in primo illo argumento Lutinerani haud secus ratiocinantur, ac si non divinitus res ecclesiasticæ genererentur. Quòd si itâ pergunt, pari ratione suadebunt, nec canonicos libros quidem eosdem mansuros semper, sed si placet, etiam perituros. Nam quot libri tineas pascunt blattasque diserti? Quot auctorum monumenta hominum incuriâ intercederunt? Nimirum enim Pythagoras quoque ipse, ut Lysias Pythagoricus ad Hypparchum scribit, commentariolos quosdam Damæ filie testamento reliquit; qui tamen, ac multò etiam magis quàm traditiones interire. Quæ dùm itâ sint, verendum non est, ne Apostolorum instituta, quæ digito Dei non in tabulis lapideis, sed in Ecclesiæ visceribus scripta sunt, humanâ oblivione deleantur. Ac de primo quidem argumento satis multa diximus; vereor etiam ne nimis multa.

At secundo itâ respondeo: Non vult Augustinus, dicta factaque Jesu ab Evangelistis scripta, ad salutem fidelium et doctrinam esse satis. Alioqui Epistolæ apostolicæ, Apostolorum Acta, liber Apocalypsis, totum etiam legis veteris Instrumentum, supervacanea esse, non necessaria viderentur. Sed hoc vult, non fuisse opus ad fidelium salutem, ut ex dictis, factisque Jesu alia scriberentur, quàm quæ scripta sunt. Hæc enim scribere satis fuisse, reliqua ab Evangelistis sine culpâ prætermissa. Nam quòd rursum nobis Augustinus objicitur, facilis est et prompta defensio. Quæ enim usu et more Ecclesiæ tenemus, ea non modò non sunt obscura, sed adeò sunt aperta, ut de iis disputare insolentissimæ insanix esse idem Augustinus existimârit. Cùm ergò ait: *Ubi de re obscurissimâ disputatur, etc.*

(1) *Κατανοήσεις* noster legit interpretes, quemadmodùm et Ambrosius et Chrysostomus legisse videntur. Certâ latina Ecclesia *novitates* legit, non *invenitates*. Sic etiam Basilium ubique legit, ut auctor est Theophylactus.

statu indicat, se de his loqui nullo modo, quæ Ecclesie instituto et traditione constant. Alioqui illud nobis adversarii expediant velim, quod Augustinus idem lib. contra Cresc. 1, cap. 53, disertè tradit in hæc verba : « Quamvis hujus rei certè de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum etiam in hæc re à nobis teneretur veritas, cum hoc facimus, quod universæ jam placuit Ecclesie, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas; ut quoniam sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit, eandem Ecclesiam consulat, quam sine ullâ ambiguitate sancta Scriptura demonstrat. »

Jam verò Apostoli testimonium perversè nobis opponitur. Nam hominem Dei Ecclesie doctorem hic Paulus appellat, qui per litteras sacras ad omne ministerii sui opus instruitur. Quatuor quippè sunt res, quas verbi sacri administrator præstare debet: nempe docere, arguere, corrigere, erudire. Quæ utique omnia doctoribus Evangelii Scriptura divina suppeditat. Quòd si quisquam contendit, generaliter hunc locum intelligendum, huic non maximo equidem opere repugnaverim; concedat mihi modò, Scripturas non singulatim et in specie semper de rebus universis præcipere. Si enim specialiter scripta sunt omnia, quid illud est quod ait Paulus, ad Cor. 11, 34: *Cætera, cum venero, disponam?* Quid illud rursùm Joannis Epist. 2, v. 12: *Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum: spero enim me futurum apud vos, et ore ad os loqui.* Scriptura itaque divina non de iis solùm instruit, quæ scripta sunt; sed de iis etiam, quæ non sunt scripta. *Tenete,* inquit Paulus ad Thessalonicenses, 2 Epist. 2, 14, *traditiones quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermones.* Et in hoc ipso cap. 3 posterioris ad Tim. epist., cujus nos testimonio impetimur, cum dixisset Apostolus: *Tu autem assecutus es meam doctrinam et institutionem* (quibus verbis utrumque genus disciplinæ complexus est, quod scripto, et quod instituto continetur), mox subjungit: *Tu verò permane in his, quæ didicisti, et credita sunt tibi.* Didicerat enim sacras litteras Timotheus, ut ibidem tradit Apostolus, et præterea mysteria evangelicæ doctrinæ concredita acceperat, ut cap. 2 dictum erat, et cap. 6 prioris ad eandem epistolæ. Non ergò eo loco traditiones excludit Apostolus, sed potius commendat.

Sanè verò quod argumentum ex Deuter. 17 cap. Lutherus addit, hoc nullius propemodùm est momenti. Legem enim nos non in chartis solùm papyraceis scriptam accepimus, sed eam magis, quæ in visceribus inscripta est. Nec adeò rudes sumus, ut apud nos lex verbo tenus tradita legis nomen minùs habeat, quàm ea, quæ litteris editur. Fatemur ergò sacerdotes non esse audiendos, nisi docuerint juxta legem Domini. Sed qui instituta apostolica Ecclesie tradunt, ii vel maxime docent nos juxta legem Domini; qui verò contra ecclesiasticas traditiones pugnant, hos cum lege Domini pugnare contendimus. Quæ ex re Calvinii calumnia faciliè obtulerit. Accusat enim Ecclesiam, quasi traditiones contra sacras litteras invexerit. Dicitur enim

Deuter. 12, ne requiramus alias in colendo Deo ceremonias præter eas, quæ lege præcepte sunt, nec his quidquam vel addamus, vel minuamus. Et Salom on: *Ne addas, inquit, quidquam verbis Dei, et arguaris inventiarisque mendax.* Prov. 30, 6. At verò quamvis traditiones Ecclesie quædam essent Scripturæ sacræ additamenta, non tamen sunt illæ verbo Dei additæ, quin potius divina verba sunt, non aliter ac illa quæ in sacris libris scripta sunt. Non enim in præsentì de traditionibus didicerimus, quæ à posteris Ecclesie præfectis prodiderunt, quas alterius loci et temporis est defendere; sed de Christi et Apostolorum traditionibus disputatio est, quas, hic nos ut divina oracula, jure verèque tuemur. Nec traditiones etiam hujusmodi divinarum Scripturarum sunt additamenta, sed complementa sunt potius, et earum quasi commentaria. Alioqui accusentur prophetæ, quòd legi Moysis quidpiam adjecerint; accusentur Apostoli, qui epistolas addiderint Evangelis, asinæque et pulli simplicitatem suis appositis vestimentis ornârunt; accusa item, si placet, eosdem, qui decretum de idolothytis, sanguine et suffocato sanxerint, ac canones quoque aliquot ediderint, qui in sacris libris scripti non sunt. At non sunt istæ, ut divinus, Scripturæ additiones, sed interpretationes, quemadmodùm adversus Græcos in concil. Florentino sess. 4, 5, 6 et 7, latius explicatum est. Quæ etiam ratione ecclesiasticas, et doctrinam et leges, institutaque salutaria defendimus. Non enim Ecclesia his edendis aut nova fundamenta jacit, aut novas fabricas addit; sed superædificat super fundamentum Apostolorum et Prophetarum aurum, argentum et lapides pretiosos; regniq; caelorum semina reddit non alia, sed eadem auctiora, ut Eus. 3 lib. eccl. hist., c. 57, dixit. Atque nos itidem hanc eandem doctrinam lib. 7. capite postremo, si vix superest, locupletabimus. Nunc de 4 argumento dictum est satis.

Ad quintum respondeamus. Chysostomus porrò, sive quis alius est auctor, non ait, *Scripturarum veritati* quod hæretici citare solent, *sed nisi ea dixerint, quæ convenientia sunt veritati.* Quanquàm, qui traditiones apostolicas docent, ii reverè ea dicunt, quæ congruunt Scripturarum etiam veritati. Quod verò de Papæ traditione nobis opponitur, id ab Eusebio refellitur, lib. 3 Ecclesiast. hist., cap. ultimo, ubi ait Papiam, ut qui exigui sensus vir et minùs capacis esset, spirituales et mysticas Apostolorum traditiones corporaliter et secundum litteram suscepisse. Non ergò si unus aut item alter traditionum apostolicarum prætexerit auctoritatem, fidem nos statim habere debemus. Nam et nonnulli sacras litteras præferunt, quos jure ac meritò explodimus, quoniam sacrarum litterarum testimoniis abutuntur. Eodem quoque modo Irenæus potuit à Papâ et aliis discipulis Joannis decipi in ætate Domini salvatoris; credidit enim, nec discussit, an vera dicentibus crederet. Sed de hæc re disseremus postcâ diligentius.

Theophilus autem, Hieronymi Origenisque testimoniis non est cur pluribus respondeamus. Nam adversùm eos loquuntur, qui vel humana commenta sacras

etiam litteris adversa, vel historias quasdam apocryphas, tanquam res divinas et certas, posteris venditabant. Alioqui si Hieronymus (hujus enim testimonium argentiùs premunt) non existimabat quidquam esse credendum, nisi quod sacris litteris esset proditum, quâ fronte adversùs Luctiferianos, Vigilantium, Helvidium traditionum auctoritate arguuntur?

Calvini porrò confirmatio quàm frivola sit et planè ridicula, faciam ut nullo negotio intelligant ii, qui mecum eam expendere volent. Equidem eum quoque hortarer, ut hùc animum seriò adverteret, si quid docendo proficere me apud illum posse confiderem. Sed quando Lutheranis omissâ veritatis ratione, hoc unum propositum est, quâcumque possunt viâ rem suam agere, pauca tantùm dicam, quibus sese boni ac veri theologi ab eorum captationibus expedire queant. Primum autem Joachinus Camerarius, non *plenè*, sed *planè*, habuit in hunc modum: *Evangelia enim*, etc., *planè instruant nos de sensu numinis*. Deindè ut quem in modum Calvinus citat, nos quoque legeremus, nihil affertur tamen. Nam cùm Scripturæ ipsæ et Ecclesiæ magisterium, et traditionum auctoritatem non obscure commendent, profectò *de sensu numinis plenè nos instruant*. Docent enim sensum numinis sive scripto, seu verbo traditum juxtà esse tenendum. Quid quòd concitate et inrudità concionis esset, statim in præmio verba dicentis retundere, ejus præsertim, qui bonâ fide loqueretur? An mox cieri turbas æquum esset, et id impudenter antevertere, quod erat in concilio magnâ vi et contentione transigendum? Illud enim Ariani præscripscent, ut capite primo ostensum est, sese in fidei quæstione præter Scripturas nihil omninò recepturos. Consueverunt autem synodi Patres, quæ obiter ab uno quolibet dicuntur, qui non sit fidem facturis concilio, ea prudētissimè dissimulare, quò res, de quâ potissimùm agendum est, suo et loco et tempore commodiùs agatur, quemadmodùm nobis libro postèa quinto explicandum est. Nec Nicæni Patres omnia ea, quæ Constantinus dixerat, amplexi sunt; sed cùm monuisset, ut hostili positâ discordiâ quæstiones explicarentur, et omnes cuperet confiteri apostolicorum dogmatum unitatem: « Illis, inquit Theodoretus, assensus maximâ partis accessit, interque se concordiam et sanitatem dogmatum constituerunt. Pauci tamen, » etc. Ex Constantini igitur testimonio, synodique silentio nihil omninò conficitur. Præterquàm quòd etsi litteris sacris disputatio esset instituenda, sensum eartum tamen non ex ipsis litteris mortuis, sed ex vivæ vocis traditione oporteret accipere; itâ traditionis semper usu et auctoritate indigeremus. De octavo igitur argumento hæc enis.

Traditiones autem Apostolorum, de quibus agimus, humane non sunt, sed divine. Itaque qui eas docent, hi non docent doctrinas hominum, quæ omninò doctrinæ vel Dei præceptis contrariæ intelliguntur, juxtà illud, quod Dominus Marci decimo quinto dixit: *Quare vos transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras?* vel otiosæ quædam, et vanæ traditiones, qualis erat illa de manibus a prandio abluendis, quæ ad ma-

num quidè purificacionem utilis esse fortassè poterat, ad Dei certè cultum non poterat. Quam ob causam rectè per Isaiam Dominus dixerat: *Sine causâ autem colunt me*. At Cyprianus in eâ epistola eos reprehendit, qui morem novum Christi instituto repugnantem inserere conabantur.

Decimum verò argumentum instantiùs equidem pressi, ut in hæc responsione explicaretur, inter hæreticorum et Catholicorum traditiones maximum esse discrimen. Hæretici enim mysteria sua mulierculis et idiotis homunculis produnt; at Catholici mysticas, et sacras Ecclesiæ traditiones muliercularum, homuncionumque vulgo prædere, piaculi loco habent. Cujus rei causæ quoniam capite tertio sunt reddiæ, illinc lecti assumet, quæ ad hunc locum pertinebunt. Hæretici rursum secretas illas traditiones suas à viris doctis, præsertim iis, qui Ecclesiis catholicis præsent, abscondere solent; Catholici contrâ, juxtà quod Apostolus præcipit, christianæ disciplinæ mysteria iis solùm committunt, qui idonei sunt et alios docere. Quare doctrinæ depositum publicum est, utpotè quòd reipublicæ magistratibus commendatur. *O Timothee*, inquit Paulus, ó episcopo, qui Ecclesiæ et præfectus, et doctor es, *depositum custodi*; et rursum: *Quæ audisti à me, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere*. Atque illud animadvertendum est diligentiùs, quòd non clam in angulo et privatim, hoc depositum Timotheo commissum est, sed coràm multis testibus, ut res non private usurpationis, non clandestinæ furtivæque doctrinæ, sed publicæ traditionis, disciplinæ manifestæ, sineque dolo intelligeretur. Quod qui parùm perspicunt, hi non satis expediunt, quemnam sensum locus ille habeat: *Ego in occulto locutus sum nihil*. Doctrinam quippè Christi, in quâ nihil factum, nihil fictum, nihil fraudulentum est, sed omnia sincera, vera, simplicia, nihil habet omninò tectum, penetrabile, tenebrosissimum. Hoc quoniam hæretici habent, eorum doctrina occulta rectè dicitur; quemadmodùm civis quisque tùm quidquam reipublicæ occulte dicendus est, quùm quæ magistratibus revelanda sunt, ea non illis planè, sed privatis hominibus furtim prodit. Nam qui, quæ populo vulganda sunt, ea populo divulgat, quæ contrâ solis reipublicæ magistratibus expediri aperi, solis quidè magistratibus, sed apertè tamen manifestat, hic nihil prorsus occultè gerit. Non itaque nos hæreticorum more mysteria oculum, sed Apostolorum instituto ea vulgo celamus, majoribus aperimus, quæ majores scire deceat, vulgus scire non deceat. Quid igitur sibi vult, inquit: *Quæ in aure auditis, predicatæ super tecta?* Quod enim super tecta predicatur, id in vulgus effertur. Enim verò quo tempore Dominus hoc discipulis præceptum edidit, nondùm eis aperuerat sensum, ut intelligerent Scripturas; nondùm per dies quadra inta locutus illis fuerat de regno Dei, id est, de reipublicæ christianæ administratione; nondùm Spiritum miserat, qui doceret ea, quæ vivo Christo portare non poterant; eam partem evangelicæ disciplinæ tradiderat, quæ ad omnes fideles pertineret, easque leges, quas vulgo etiam notas

esse expediret. Hujusmodi igitur præceptum dominicum est: Quod audistis in mysterio, apertius prædicare; quod didicistis absconditè, publicè loquimini; quod vos erudivi vel in monte, vel intrà domum, in urbibus audacter dicite. Sed temporis rerumque ratio habenda est. Nam habeo multa vobis dicere, quæ non potestis portare modò. Ea cùm vobis edixero, alia videlicet lex erit. Nolo illa prædicetis super tecta; nolo vulgo annuntietis. Eadem enim vobis celandi causa tunc erit, quæ mihi nunc est: quòd vulgus portare non poterit. Scio Clem. Alexandr. Strom. 4 lib. de arcanis traditionibus quæ in aurem editæ sunt, hunc locum intelligere, quas exponit super tecta prædicandas, id est, excelsè et excellentè. Sed mihi id quod dixi, multò probabilius apparet. Nam et nostrum hunc sensum illud habet: *Ego semper docui in Synagogà et in templo, quò omnes Judæi conveniant, et in occulto locutus sum nihil.* Decimum igitur argumentum confutatum est satis.

At undecimum, quoniam tertio decimo hujus operis libro est nobis diligenter explicandum, non est animus in præsentì refellere. Tantùm sunt lectores admonendi, id quod Lucianus martyr apud Euseb., lib. 6 eccles. hist. cap. 6, fusè eruditèque persequitur, nos Christianos non humanæ alicujus persuasionis errore constringi, nec indiscussà, ut alios, parentum traditione decipi, sed autorem nobis institutionis et doctrinæ Deum esse, quò magistro jure ac verè gloriamur. Sed de his plura aliàs. Nunc postremum argumentum diluendum est.

Sed et ejus argumenti confutatio, ut quæ ad 13 quoque librum referenda est, brevissima hoc loco erit. Sanè Julianus apostata Christianis objecit irrationabilitatem et rusticitatem, sapientiamque, ubi nihil esset aliud, præterquam credere. Huic verò objectioni Greg. Nazianz. respondet in primà advers. Julianum Stelitenticà, et non alienum esse à suis philosophis, quos et ille tantoperè admiratur, ut hæc specie doctrinæ utantur. Siquidem primum, et maximum Pythagoræ præceptum erat, ut si quis discipulis suos de dogmatibus interrogasset, aut eorum rationem aliquam exegisset, nihil aliud responderent, quàm quòd ita visum fasset Pythagoræ, essetque illa dogmatis ratio inculpabilis. Ità ergò, ac multò etiam magis, exigit ratio, ne fidem nos denegemus his, quæ à divinis dicta sunt hominibus, habeaturque pro rationis demonstratione fide dignà illorum relatio omnì vi rationabili et irrationabili validior (1). Hactenus Gregorius. Ubi certè non videtur Gregor. horrere, id quod in argumento quasi absurdum refellitur, disciplinam nostram esse similem Pythagoricæ, aut hanc potius nostræ esse similem. Sed esto, dissimillima sit, cur magis argumentum illud contra doctrinam verbo traditam, quàm adversùm eam pugnet, quæ litteris

(1) Illud Platonis in Timæo : *feri non potest, ut deorum filius fides non habeatur, etiamsi absque necessariis dicant demonstrationibus*, huc etiam refert Clemens Alexandr. in Strom. Ac certè à Plat. videtur Gregorius hanc sententiam deprompsisse.

prodita est? Nimirùm enim utramque credimus, et utriusque, si possumus, conabimur reddere rationem. Reddemus autem, si Dominus vitam concesserit, multas, maximas, atque gravissimas, quo sumus loco polliciti. Nam locus hic concludi jam potest. Ac de secundo quidem argumentorum fonte diximus. De octo autem reliquis latissimè patet disputandi ratio; sed nos, quoad poterimus, et licebit, in breves angustias contrahemus (1).

(1) Cùm permagni res sit momenti, quæ de traditione versatur, siquidem de regulà catholicæ fidei ac de certitudine doctrinæ catholicæ simul movetur quæstio, jam dictis haud sufficientibus ab auctore nostro, plurima hic addenda sunt.

Notandum est caput octavum hujus prioris libri minime esse de traditione; cætera ad quosdam alios locos theologicos, nimirùm Scripturam sacram, conciliaque et summum pontificem spectant, prout ad libros de iisdem apud Canum sunt referenda. His tam eximiis operibus lectis, nihil supererit, fatemur, desiderandum: sequentia tamen, ad accuratorem atque strictiorem puncti adèo momentosi tractationem, hic superaddere nos permittit lector.

Omnis traditio usquè ad Apostolos retrò ascendens, propriè dicenda est *apostolica*, sive ex Deo, Christo exterius revelante, vel interius Spiritu Sancto, per Apostolos ad fideles transmissa fuerit, sive ex ipsis Apostolis, velut Ecclesie pastoribus, derivetur. In priori casu, *divina* traditio est, in altero *ecclesiastica*.

Traditio divina potissimùm ad doctrinam spectat; sed illa doctrina vel jam in scriptis canonicis continetur, et ejus sensum divinum exhibet velut interpres; vel nullatenus inspiratione divinà scripta fuit, et est verbum Dei non scriptum, quò traditiones divinas propriè constituit. Itaque, in traditione doctrinali, ubi vera est et infallibilis, semper divina reperitur dogmata, quorum alia in scriptis sacris existunt jam revelata, alia solum in ipsà traditione, quasi in originali. Priorum dogmatum traditio sensum Scripturæ divinæ præstat ac transmittit; posteriorum, ipsum verbum divinum et ejus interpretationem secum et in se importat. Eà autem regulà scernitur: *quidquid in Ecclesiæ traditione apostolicè transmissum ut ad fidem pertinens creditur, vel in scriptis sacris jam consignatur, et traditio est merè interpres sensus Scripturæ divinæ; vel non, et traditio est verbum Dei non scriptum, cum sensu divino simul transmissum.* Hinc videre est traditiones doctrinales, quales hic intelligimus, omnes æquè relatè ad objectum fidei nostræ nobis dogmata credenda ministrare. Verbum igitur Dei, tum scriptum, tum non scriptum, est fons doctrinæ catholicæ; traditio autem, quasi hujus vehiculum, eam ad nos certò perducit. At verò solum Ecclesiæ est eadem doctrinam in traditione certo et infallibiliter nobis exhibere, atque credendam proponere. Ne conclusas tamen inde semper requiri definitionem expressam; namque fides Ecclesiæ publica, vel symbolis receptis, vel consensu unanimitatis Patrum doctorumque catholicorum, sensu etiam omnium Ecclesiarum particularum, eminere potest, absque concilii vel summi Pontificis decreto formali; quò adèo verum est, ut non nisi ad controversiam vel quàmlibet oppositionem finiendam, plerumque interveniat definitio. Notandum insuper Ecclesiam, sic dogma definiendo in conciliis, non solum speciali divinà assistentià adjuvari in recognoscendis veris et geminis traditionibus, atque in illis sensum divinum, sed etiam posse textus sacros interpretari, independentèr à traditione, in quâ sensus eorum divinus forsàn lateret. Hinc regula adequata fidei erit verbum Dei ab Ecclesià interpretatum; sive illa interpretatio solà traditione, sive definitione speciali prodeat.

Ex quibus videre est, ut ad traditiones catholicas redeamus, quanti sit momenti ostendere eas certò, et

quidem facili negotio nobis constare. Id porro, præter historicas investigationes, fit potissimum percelebri argumento præscriptionis, quod evoluitur apud Vincen- tium Lirinensem, quodque sic formâ strictiori ipsi nos exponimus: Tale dogma manifestè nunc in Ecclesiâ ubique et ab omnibus catholicis ut de fide divinâ per Apostolos receptum creditur: ergò semper retrogre- diendo à tempore nostro usquè ad apostolicam ætatem, itâ fuit creditum. Vel enim sic res se habet, vel, laben- dus seculis, ab aliquo novatore fuit in doctrinam catholicam introductum. Atqui posterius repugnat, seu nullum assignari potest tempus quo hujusmodi inno- vatio possibilis fuisset. Non quidem Apostolis adhuc eventibus, ut liquet; neque proximè labente seculo, etiam recens vigeret Apostolorum memoria, quorum doctrina cœu ipsa vix in eorum discipulis propè resonans in novatorem vehementer reclamasset, præterquàm quòd jam latè diffundebatur fides catholica, atque ex adverso multiplicari incipiebant hæretici, undè ea ex duplici ratione conspiratio in fraudem communem evad- ebat prorsus impossibilis. Non deniquè tertio aut quar- to seculo, cæterisque sequentibus, cum in prioribus tradi- tio vividerit, in remotioribus verò temporibus, ob multiplicationem tum Ecclesiarum particularium cum numero fidelium, tum sectarum hostilium, impossibi- lier fieret conspiratio, adeò ut in genere ponendum eò difficiliorem fieri erroris insinuationem, quò propius ad Apostolorum ætatem accedimus; eò verò impossi- biliorum consensum in fraudem, quò propius in de- cursu temporum ad nostram pervenit tempestatem. Ergò dogma probandum ad apostolicum documentum verè perlinet.—Ecce illud præscriptionis celebre ar- gumentum, suam vim ex morali hominum constitu- tione mutans, quâ fit ut non itâ facile fraude aperta ac sine emolumento decipiantur, maxime si de fide atque de sacris eorum institutionibus questio moveretur. Quippè idem argumentum aequè vel magis probat in gratiam institutionis publicæ quam alienius dogmatis, proindeque pari successu adhibebitur pro traditionibus apostolicis ecclesiasticis institutiones et consuetudines communes plerumque inducentibus, quam pro divinis. A fortiori validius atque efficacius opponitur præscri- ptio, si sit in gratiam dogmatis cum institutione publicâ intimè connexa, v. g., præsentis realis, quæcum sacrifi- cium, liturgia ac penè totus cultus catholicus essential- iter alligatur: idem etiam argumentum eò efficacius erit, quò institutio vel doctrina minis rationi super- bienti ardebit, ut altiora mysteria, vel naturæ huma- næ repugnantia, ut confessio auricularis, etc. Ex quo videre est argumentum præscriptionis, minus valens pro dogmate secundario ac parum vulgari, ut itâ dicam, specialem ex naturâ institutionis vel doctrinæ in cujus gratiam invocatur, vim mutuari.

Dicitur autem illud argumentum *præscriptio*, quia ex actuali et antiquâ possessione petitur; atque itâ appel-

latum à more forensi, quia Ecclesia catholica pacificè dogmata apostolica possidens, eò ipso secura absque controversiâ removere potest solâ præscriptione quam- libet novatorum actionem, ut aiunt, seu eorum opinio- nes doctrinæ antiquæ oppositas; neque ideò tantâ motè argumenti in adversarios agere necesse foret, ut supra; sed illis antiquam seu actualem et pacificam op- ponere possessionem, simulque ab ipsis titulos primùm exigere, et quidem genuinos suæ petitionis, sicut jam olim sui temporis hæreticos Tertullianus his verbis prorsus egregis alloquebatur: « Qui estis? Quando et unde venistis? Quid in meo agitis, non mei? Quo, deniquè, Marcion, jure, sylvam meam credis? Quæ licentiâ, Valentinè, fontes meos transveritis? Quæ potest testate, Apelles, limites meos commoveris? Quid hic cæteri ad voluntatem somnatis et pasceitis?..... « Mea est possessio; olim possideo, habeo origines fieri: mas ab his auctoribus quorum fuit res; ego sum hæc res Apostolorum. » Sed eâ de re legendum infra in- tegraliter Tertulliani opus, præclarum sanè, *de Præscrip- tionibus*, ex quo verba hæc deprompta sunt, cap. 57. Vide etiam ad calcem hujus voluminis *de Controversiis tractatus generales*, non minus commendandos, fratrum Wallemburgensium, seu potius compendium corum- dem tractatum, per ipsos auctores, librum quidem mole parvum, sed rebus magnum.

Huc usquè de naturali traditionis infallibilitate, per argumentum præscriptionis atque ex principis philoso- phicis habitâ, diximus. At verò sub hoc præcisè respectu, nempe certitudinis moralis, traditio catholica, specialis providentiæ crisi, longè præstat quibuslibet aliis traditionibus vel testimoniis historicis. 1° Quidem existit in Ecclesiâ continua pastorum successio, qui ministerio publico atque ex officio in singulis Ecclesiis ubique disseminatis, doctrinam catholicam fidelibus suisque successoribus debent transmittere; 2° aliâ suc- cessione, scilicet Patrum et doctorum, qui singuli suis temporibus doctrinam curant mandare scriptis atque illustrare, traditionibus catholicis Deo providi; 3° deni- què, traditio in Ecclesiâ non solum successione pas- torum fit ipsa quasi pater a transmissio; non solum jam à prioribus seculis ac deinceps, Patrum doctorum- que fixa scriptis, historicè nacta est stabilitatem; sed insuper ipsa quasi in consuetudinem dogmaticam trans- iens, rei christianæ regimen christianosque afficit mo- res, atque inter institutiones catholicas ipsa eminet ut sacra institutio cæterarum via et tutamen. Hinc com- mendationes Apostolorum de more traditionali ser- vando ad integrum et quasi vivam et animatam fidei et cultus perpetuitatem; hinc frequens in Ecclesiâ seu potius continuus et universalis traditionis usus; hinc proinde iterum atque iterum, nedum perire vel cor- rumpi queant traditiones in Ecclesiâ generales, eò contra in dies cum ipsâ doctrinâ debent conalescere.

P. S.

DE ECCLESIE CATHOLICÆ AUCTORITATE,

QUÆ TERTIO LOCO CONTINETUR.

LIBER IV.

CAPUT PRIMUM.

Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnetur.

Tertia hujus operis pars perfecta est, quam Theolo- gis cupio esse notissimam. In quarto nunc libro aucto- ritatem Ecclesiæ explicare ac tueri debemus: de qua itâ copiosè à viris ecclesiasticis disputatum est, ut unâ hæc de re magna etiam volumina ediderint.

Quorum consilium quale fuerit, nihil sanè ad hoc tem- pus. Illud autem est hujus institutionis ac tem- poris, de Ecclesiæ auctoritate in fidei judicio disserere, atque adeò id docere breviter, an ex fidelium com- muni sensu firma duci argumenta possint ad dogmata theologiæ comprobanda. Ac Montanus quidem disci- pulis suis primus suasit, ut nihil reverentiè deferrent Ecclesiæ, quæ per orbem terre est, quemadmodum Apollinaris Eusebiusque testati sunt. Nestorius dein-

dè totam Ecclesiam errare affirmavit, quæ ignarus (sic enim aiebat) *erroneosque doctores sequeretur, ut Vincentius Lirinensis* retulit. Et Iconomachi post asseruere, Ecclesiam adorandis imaginibus diù ac multùm in turpi errore versatam, quod synodus septima in actione sextâ tradidit. Nam et Donatistas et Rogatianos Ecclesie catholicæ auctoritatem non voce illos quidem, sed re ipsâ tamen contempsisse, Augustinus scripsit eùm aliàs sæpè, tum in epistolis, 48 ad Vincentium, 50 ad Bonifacium, 161 ad Honoratum. Et, ne omnes commemorem, Lutherus demùm suum Wicleffum secutus est, Ecclesiamque eùm in aliis, tum in eo errare dixit, quòd sub unâ specie, contrâ Christi legem, communionem tribuit laicis. Quin astruxit aliquandò, si vera Cochleus perhibet, errasse illam mox ab initio, ut quæ Paulo repugnante senserit, Act. 15, legem et opera esse necessaria ad salutem. Breuiter, hæreticis omnibus hoc gentile est, simul atque sese Ecclesie auctoritate urgeri vident, aut illam spernere, aut Ecclesie rem ad se nomenque transferre, et eam in illis esse negare, in quibus reverâ est. Utrumque hominum, quoniam ambo in unum idemque recidunt, plurimis argumentis hæretici persuadere conantur.

Primum est hujusmodi: Aaron summus ipse Sacerdos, alique ex plebe, sive majores, sive minores, vitulum conflatilem adorârunt, eique obtulerunt hostias pacificas et holocausta, Exod. 25; Ecclesia ergò Christi ad eundem modum poterit sculptile et imagines adorare. Id si faciat, ut facit, errabit sine dubio in fide ac religione turpissimè.

Rursum, Ecclesia, Isaie Jeremiæque temporibus, in unius veri Dei cultu lapsa est: quid igitur prohibet, quominus et nunc in Deo uno veroque colendo erret? Eadem quippè Ecclesia est, nec in hæc re ululum reperitur populi novi veterisque discrimen. Quod verò est hujus argumentationis antecedens, id eorundem Prophetarum clarissimis testimoniis existimant se ostendere. *Cognovit bos*, prior ille inquit, 15, *possessorum suum, et asinus præsepe domini sui, Israel autem me non cognovit*, etc. *A plantâ pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas*. Et posterior, 2, 26, *Confitèri sunt, ait, domus Israel, ipsi, et reges eorum, principes et sacerdotes, et Prophetæ, dicentes ligno: Pater meus es tu, et lapidi: Tu me genuisti; et paulò post: Quid vultis mecum iudicio contendere? Omnes dereliquistis me, dicit Dominus; item, 5, 1: Circumite vias Hierusalem, et querite, an inveniatis virum facientem iudicium, et querentem fidem, et propitiu8 ero ei. Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt et stulti, ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui. Ibo igitur ad optimates; ipsi enim cognoverunt viam Domini. Et cecè magis hi confregerunt jugum, etc.* Tota igitur Ecclesia eo tempore errabat.

Præterè, Ecclesiam non oportet digito demonstrari; quin nullâ apparente formâ, consistere in occulto potest. Frustrâ autem ejus iudicium expectes, quam quæ sit, penitus ignores. Illud suadent, quoniam in populo Judeorum sic sæpè Ecclesia deformata est, ut nulla ejus species extaret. Quam enim putamus for-

mam emnisse, eùm Elias solum se relictum deploraret 3 Reg. 19? Quam, eùm populus ille apud Babylonios, Persas, Ægyptiosque dispersus sine sacerdote, sine templo, sine sceptro, gentibus ac diis alienis in terrâ alienâ serviret? An Christi ergò adventu deformis etiam latere Ecclesia poterit, bellisque, seditionibus et hæresibus itâ opprimi, ut nullâ parte refuleat?

Et sanè suo jam seculo Hilarius latentem Ecclesiam potius credebat, quàm cernebat: adeò Ariana factio omnia miscuerat. « Malè, inquit, cont. Auxentium, vos parietum amor cepit; malè Ecclesiam Dei in te-ctis ædificisque veneramini; malè sub his pacis nomen ingeritûs. Annè ambiguum est, in iis Antichristum esse sessurum? Montes mihi, et sylvæ, et lacus et carceres, et voragines sunt tutiores; in his enim Prophetæ aut manentes, aut demersi propheta-bant. » Quibus ille verbis modestè ac verecundè significat, Ecclesiam Christi non in episcopis, non in sacerdotibus, non in templis, non in populi frequentia, sed in piis esse quærendam: qui interdùm Prophetarum more vel in agro locisque desertis errant, vel in sylvis abstrusi sunt, in splencis et in cavernis terræ.

Quid quòd sub diversis pontificibus, diù schismate perdurante, nulla interim Ecclesie facies apparuit? Manifestam porrò Ecclesiam si ejus seculi fideles requisissent, nec aliam crederent, quàm quæ oculis cerne-retur humanis, nullam profectò invenissent. An verò tunc nulla fuit, quoniam occulta fuit?

Atque ut antehæc Ecclesia dilucidè clarèque resplendisset, qui scimus tamen, an posthæc veram semper genuinamque formam sit habitura? Nimirum enim si præteritûs seculis itâ Dominus populi sui facinora vindicavit, ut eum et absurdissimis mendaciis ludi, et altissimis tenebris offundi passus sit, cur non timeamus, Ecclesiam Christi etiamnùm cæcâ nocte, crassâque caligine adeò occultari et circumfundi posse, ut nulla ejus vera facies effulgeat? Quasi verò jam nulla sint Domini judicia, ut eodem pœnæ genere mundum hodiè puniat, quò populi veteris ingratiitudinem aliquandò ultus est; nempè, ut pastores atque oves stupore ac cæcitate percutiat, Ecclesieque suæ exteriorum notitiam ab hominum aspectu auferat. Hic videlicet hæretici quasi re confectâ insultant, nosque miris modis irrident, qui gloriemur in verbis illis Jerem. 7, 4: *Templum Domini, templum Domini est*. Translata, inquit, Samaria est; et cùm Hierusalem externis larvis inhærens templum, cæremonias, sacerdotium, sacramenta, scripturasque jactaret. et ipsa quoque translata est. Itâ, quod de orientali Ecclesiâ accidit, idem occidentali poterit, ut forma ejus vel in fumos abeat, vel certè omninò delitescat. Equis autem fidem fecit, aut peccata nostra, quàm illorum esse leviora, aut Deum in nos, quemadmodùm in illos, non esse anim adversurum? Præsertim eùm non obscurè vaticinetur Apostolus venturam in Ecclesiâ defectionem, quæ nique venire non potest, dum vera Ecclesie forma et facies extiterit. Qualis autem hæc illo erit tempore, de quo Dominus ait: *Verumtamen filius hominis in diebus, pu-*

ms, inveniet fidem in terrâ? Qualis, inquam, erit, cum deficiet hostia et sacrificium? Qualis demùm cum, ut Joannes scribit, putei fumus solem et aerem obscurabit? Quâ ex re nihil sanè aliud intelligitur, quam Ecclesiam usque adeò nostrâ hâc ætate obscurandam, ut nisi in tenebris inveniri non queat. Quid autem externam Ecclesiæ faciem fulgoremque defendimus, cum omnis gloria filiar regis ab intus? Ps. 44. Quòd si invisâ et occulta Ecclesia est, inexploratum quoque et incertum erit, quod sumetur ex ejus auctoritate argumentum.

Præterea Ecclesia ex solo prædestinatorum numero constituitur; soli autem Deo notus est numerus electorum in supernâ felicitate locandus: Ecclesia igitur nobis abdita omninò et incognita est. Prior illa propositio, in quâ difficultas tota inest, suadetur inprimis Augustini testimonio, disertis verbis asserentis, contrâ Donatistas, ex numero solum prædestinatorum, qui in oculo sunt intus, constare hortum conclusum, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum pomorum fructibus. Nemo verò fidelium dubitat, Ecclesiæ Christi hæc propriè esse attributa omnia. Sed ne ambigi quidem potest, quamvis non ita Augustinus exponeret, in horto concluso et fonte signato non alios intelligi, atque eos, de quibus scriptum est, 2 Tim. 2, 19: *Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Novit Dominus, qui sunt sui*. Proba quoque eandem rem Augustinus ex eo, quòd Petrus arcam Ecclesiæ typum esse dixit, in quâ octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. Non ergò nisi ii, qui servantur, intrâ arcam esse existimandi sunt. Nam Christus non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus, cujus salvator est, et quam sibi exhibet gloriosam, ut ad Ephesios docet Apostolus. Si ergò, qui nec salvî, nec gloriosi futuri sunt, non sunt ejus Ecclesiæ partes, cujus Christus caput est. Deinde, à filiis Dei Ecclesia conficitur, utpote cùm non aliorum sit Ecclesia mater æeorum, quorum Deus pater est. Hos autem verè filios Dei esse liquet, qui paternam hæreditatem percepturi sunt. *Si filii*, inquit Rom. 8, 17, et *heredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*. Ovis item Christi nonnisi ex Christi ovibus constituitur; at oves Christi illæ modò sunt, de quibus ipse ait Joan. 10, 27: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum*. Joannes denique Evangelista de quibusdam, qui ab Ecclesiâ existiisse videbantur, cùm reverâ nunquam fuissent in Ecclesiâ: *Ex nobis*, ait, *prodierunt; sed non erant ex nobis*. Quid ita? Quia si fuissent, inquit, *ex nobis, permansissent utique nobiscum*, 1 Joan. 2, 19. Non igitur ex Ecclesiâ sunt, nisi qui in susceptâ gratiâ permanent. Atque hunc locum, quoniam in promptu est, August. in lib. de corrept. et gr. cap. 9, et de bono persev. cap. 8, de prædestinatis intelligit, scilicet Hieronymum secutus in dialogo adversùm Luciferianos.

Ad hæc, veram Christi Ecclesiam perfectam esse et immaculatam oportet. *Tota enim pulchra est, et macula non est in eâ*, Cant. 4, 7. Et rursum, ibid. cap. 6, 8: *Una*, ait, *est columba mea, perfecta mea*. Et Apostolus ad Ephes. 5, 28, ipse quoque sine maculâ can-

ac rugâ describit. Et Isaïas: *Non adjiciet*, inquit, 52, 1, *ut petranseat per te in circumcisus et immundus*. Ecclesiam verò immaculatam censere, cujus membra nonnihil impuritatis habeant omnia, quam inane, ac fabulosum est! Nulla igitur ejusmodi nunc temporis exstat Ecclesia. Illo solum tempore existiisse videtur, cum verè à Joanne scriptum est in Epist. 1, cap. 3, 6 et seq.: *Omnis, qui peccat, non cognovit eum; et: Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit; et: Non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli*. Quòd si universos, qui Ecclesiasticæ societatis participes sunt, necesse est sine peccato et maculâ existere, aut nulli profectò sunt, aut oculi nobis et incogniti sunt. Quòd Apostolus videtur affirmare, cùm Ecclesiam Christi à Synagoga discernens, non eam sensibilem et tractatam, sed spirituales intractatamque describit, nempe ex solis perfectis prædestinatisque constantem. *Non accessistis*, ait ad Hebræos, *ad tractabilem montem, et accessibilem ignem, sed ad Sion montem et civitatem Dei viventis, Hierusalem cælestem, et Ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in cælis, et spiritus justorum perfectorum*.

Adde, quòd Ecclesiam non quamlibet, sed sanctam fideles tenent credere. At in sancta congregatione non nisi sancti intelliguntur. *Filii sapientiæ*, inquit Sapiens, *Ecclesia justorum*. Quòd si homines aliquot demones, quorum vel unus iniquus sit, falsò dixeris hos esse æquos, quemadmodum si ex decem viris unus sedeat, cæteris licet currentibus, decem currere falsum est. Est quoque altera causa ejusdem rei vehementissima, quod si mali membra Ecclesiæ sunt, membra etiam Christi erunt; sunt autem haud dubiè membra diaboli. Quare et iidem cives Hierusalem ac Bihylonie simul crunt, et membra quoque simul Christi et diaboli. Quo quid absurdus aut dici, aut excogitari potest? Nisi fortè *societas est lucis ad tenebras, conventio Christi ad Belial?* 2 Cor. 6, 15. Membra certè corporis ejusdem sibi vicissim contraria esse non queunt; at *contrâ bonum malum est*, *contrâ vitam mors, et contrâ virum justum peccator*, ut Sapiens etiam ait: non ergò justus et peccator ecclesiastici sui corporis membra. Docet item Aristoteles, de Anim. lib. 2, c. 9, auctor sentiendi gravissimus, cui etiam divus Thomas assentitur, membra mortua non aliter esse membra, atque ea, quæ picta et figurata sunt. Peccator ergò, cùm mortuus sit, membrum Ecclesiæ, et pars verè ac propriè non est, sed æquivocè ac figuratè. Præterea unus panis et unum corpus nulli sumus, quemadmodum in priore ad Corinthios Epistolâ Apostolus tradidit; constat autem, ut acutè Cyprianus ad Magnum argumentatur, panem ex multorum granorum admixtione congestum; peccatores ergò, qui paleæ sunt, sic ut nec in panis, ita nec in corporis Ecclesiæ compositionem veniant. Id quod Augustinus non obscurè testatur; atque ita multis in locis, ut de judicio ejus dubitari non possit, quin hanc habuerit firmam perpetuamque sententiam. Libro enim contrâ Petilianum secundo, capite ultimo: *¶ Nec putandi sunt mali, ait,*

« in Christi corpore esse, quod est Ecclesia, quamvis
 « sacramentorum ejus corporaliter participes fiant. »
 Item libro contrà Cresconium secundo : « Qui mente,
 « inquit, perversâ videtur intus esse, cum foris sit, ab
 « ipso Christo jam judicatus est. » Et posterius :
 « Etiam mesiente Ecclesiâ propter malam pollutam-
 « que conscientiam damnati à Christo jam in corpore
 « Christi non sunt, quod est Ecclesia, quoniam non
 « potest habere Christus membra damnata. Proinde
 « et ipsi extrâ Ecclesiam baptizant. Omnia quippè ista
 « monstra absit omninò, ut in membris columbæ il-
 « lius unicè computur. » Loquitur autem dubio
 procul de fidelibus peccatoribus, ut ex antecedentibus
 et consequentibus liquidò appareat. Item libro de uni-
 tate Ecclesiæ, cap. 10, affirmat malos in Ecclesiâ mi-
 nimè deputari. Item libro quarto de baptismo, contrà
 Donat. et libro sexto, disertè etiam affirmat, qui con-
 trà Christi mandata faciunt, eos ad illam Ecclesiam
 non pertinere, quam Christus mundat lavacro aque,
 et de quà scriptum est : *Una est columba mea.* Et li-
 bro septimo, ait, malos non pertinere ad compage-
 domus, quæ est Ecclesia, atque haud secùs in domo
 esse, quam palea dicitur esse in frumento. Sed et in
 eodem libro, Cyprianum refert in Epistolâ ad Mag-
 num, hujus sententiæ non solùm auctorem, sed
 etiam confirmatorem. Confirmat autem eam illo pro-
 phetico testimonio : *Qui habitare facit unanimes in do-
 mo.* Quibus igitur nec una anima, nec unum cor in
 Domino est, hi in Ecclesiâ, quæ domus Dei est, nullo
 modo habitant. Et Hieronymus : « Ecclesia, ait, Chri-
 « sti non habet maculam, nec rugam. Qui ergò pecca-
 « tor est, et aliquâ sordè maculatus, de Ecclesiâ Chri-
 « sti non potest appellari. Possibile est autem, ut pec-
 « cator currat ad medicum, et curentur vulnera ipsius,
 « et fiat de Ecclesiâ, quæ corpus est Christi. Quòd si
 « Ecclesiam, ejus auctoritatè deferimus, sanctam es-
 « se necesse est, atque adeò ex piis solùm justisque
 « constare ; nusquam porrò faciet certam in theolo-
 « giâ fidem, quousquè certo iudicio demonstret se san-
 « ctam esse. Id quod nullo modo potest, siquidem so-
 « lus Deus novit corda filiorum hominum, 2 Paral., 6,
 « 50. »

Querunt etiam à nobis, cur in censendâ Ecclesiâ
 insaniamus, cum eam minimè dubio symbolo designa-
 rit Christus? *Ego*, inquit Joan. 10, 14, *sum pastor bo-
 nus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ. Oves
 meæ vocem audiunt, et ego cognosco eas, et se-
 quuntur me.* Qui ergò vocem Christi non audit, is ad
 Christi ovile non pertinet, ac proinde ne pars quidem
 Ecclesiæ Christi est.

Præterea, si Ecclesiam boni simul ac mali consti-
 tuerent, quâ ratione propter justos pauculos sancta
 dicitur, eadem, ac multò etiam majore, propter ini-
 quos plurimos iniqua Ecclesia diceretur. Quamobrem
 idem omninò cœtus et Christi esset Ecclesia, et syna-
 goga Satanae. Non igitur nisi boni Christi Ecclesiam
 conficiunt. Quocirca invisâ hominibus illa est, atque
 adeò minis cognita, quam ut ejus testimonium certam
 et exploratam faciat fidem.

Ducè insuper Ecclesiæ sunt, græca, et latina; qua-
 rum ut ei credendum sit, non satis, ut aiunt, expedi-
 tum est. Responderi solet, Græcos esse schismaticos;
 idcirco apud eos Ecclesiam perisse. Quo jure? Quia
 à romano pontifice desciscendo, privilegium ecclesi-
 astici nominis amiserunt. Quid verò? An non multò
 magis amittunt, qui à Christo vero Ecclesiæ capite
 deficiunt? Atqui antè Christi nativitate una prio-
 rum omnium Ecclesia fuit, nec in eâ tamen fuit unus
 pastor aut rector. Non ergò ex uno pontifice Ecclesiæ
 nomen ac veritas pendet. Ecclesia igitur græca erit,
 quamvis episcopo romano non pareat: quo videlicet
 mortuo, nihil secius una Ecclesia est, eademque et
 columna, et firmamentum veritatis. Non ergò ex hoc
 capite Ecclesiæ veritas unitasque existit. Sed si unum
 Dominum habet, unam Christi fidem, unum baptisma,
 si unum filium agnoscit, unum Spiritum colit, unum
 Deum et patrem omnium suscipit, una Christi Ecclesia
 erit. His enim rebus unam Christi Ecclesiam definiit
 Apostolus ad Ephesios, cap. 4. Nihil insuper causæ est,
 cur Græci, in quibus ea omnia insunt, in quibusque
 multì etiam boni sunt viri, Ecclesiam Christi non faci-
 aiant. Arroganter igitur Ecclesia latina in fidei iudicio
 Ecclesiæ catholicæ sibi nomen usurpat. Quapropter
 nisi idem cum græcâ sentiat, Ecclesiæ universalis au-
 ctoritate caret, non tenemurque perinde ejus iudicium
 revereri, ac si catholica verè esset.

Præterea catholica Ecclesia idèò vocatur, quia per
 omnes gentes, perque totum orbem diffusa est, ut Au-
 gustinus lib. 2 contrà Petilian. patefecit: hæc verò so-
 la est, quæ suo nos iudicio ligat et astringit, quoniam
 hanc et non aliam quamlibet sacre nobis litteræ com-
 mendârunt, quemadmodùm plurimis in locis idem Au-
 gustinus ostendit: non ergò Ecclesia, quæ modò est,
 si quâ demùm est, certam auctoritatem habet, ut quæ
 catholica, id est, universalis esse desierit.

Præterea ex universalis Ecclesiæ sententiâ nullum
 omninò argumentum sumi potest. Quomodò enim fide-
 lium omnium sensum in fidei questione requiremus?
 Vanum est igitur ab Ecclesiâ catholicâ velle argumen-
 tum ducere. Forsitan quispiam dixerit: Pastores Ec-
 clesiam repræsentant, atque adeò ipsissima Ecclesia
 sunt. Eorum itaque sensum querere satis esse, quip-
 pè cum idem omninò sensus Ecclesiæ sit. At erat Isaïæ
 temporibus Ecclesia Hierosolymis; de pastoribus ve-
 rò sic loquitur, cap. 56: *Speculatoribus ejus cæci omnes,
 nesc erunt universi anes nulli non valentes latrare, vi-
 dentes vana, dormientes et amantes somnia. Ipsi pastores
 ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam suam decli-
 naverunt à summo usquè ad novissimum.* Durabit quo-
 que Ecclesia ad tempus Jeremiæ; audiamus quid de
 pastoribus dicat, cap. 8: *Quomodò dicitis: Sapientes
 nos sumus, et lex Domini nobiscum est? Verè menda-
 cium operatus est stylus mendax scribarum. Confusi sunt
 sapientes, verbum enim Domini projecerunt, et sapientia
 nulla est in eis. A minimo usquè ad maximum omnes
 avaritiam sequuntur: à prophetâ usque ad sacerdotem
 cuncti faciunt mendacium.* Cur autem secundùm hanc
 rationem Ecclesiam non referret 400 propheta illi,

qui Achab mentiebantur omnes, 3 Reg. 12? At Ecclesia Dei vera, id est, quicumque in populo erant pii, à partibus Michææ stabant. Certè, si res ad eum modum se habet, Ecclesiæ imaginem præ se ferrent prophætæ et sacerdotes, cum adversùs Jeremiam omnes ad unum fidenter sanè jactarent, non posse fieri, ut periret *lex à sacerdote, consilium à sapiente, verbum à propheta*. Adversùm omnes tamen unus Jeremias militat, qui à Domino denuntiet fore, ut lex pereat à sacerdote, consilium à sapiente, verbum à propheta. Quòd si sacerdotes et pastores Ecclesiam Dei constituunt, cujus revereri testimonium oporteat, sequitur, ab Ecclesiâ Dei alienos fuisse, cumque illà etiam pugnasse, in Israele quidem Eliam, Michæam, et similes, in Judâ autem Isaïam, Jeremiam, et reliquos ejus note, quos sui seculi sacerdotes, pastores, et prophætæ non à se modò abalienârunt, sed diris etiam execrati sunt. Illud si absurdum et impium existimandum est, ut ne dicam etiam stultum, maneat, sacerdotes et pastores Ecclesiam Dei non fuisse, sed impiam adversùs Deum conspirationem, cœctumque hominum pessimorum, à quorum necesse fuit consensione desciscere. Cum itaque pastores etiamnum similes veterum esse possint, nec Christi Ecclesiam profectò referunt, nec ex eorum judicio dogmata fidei probantur. Atque si ex pastoribus et episcopis Dei Ecclesia constat, ubinam gentium Ecclesia residet, ex quo Basileense concilium Eugenium Pontificatu dejecit, subrogato in ejus locum Amedeo? Concilium siquidem, quantum ad externos ritus attinet, legitimum fuit; nec ab uno solum pontifice, sed à duobus indictum. Damatus est illic Eugenius schismaticus, rebellionis, pertinaciæ, cum toto cardinalium, et episcoporum grege, qui concilio refragabantur. Ex illorum schismaticorum, rebellium, pertinacium gremio prodiit, quidquid postea Papatum, cardinalium, episcoporum, abbatum, presbyterorum fuit. Utram igitur in partem Ecclesiæ nomen conferetur? Negabimusne generalem synodum eam fuisse, quæ præsentante romane Sedis legato consecrata est? An fatebimur schismaticum Eugenium cum totâ suâ cohorte, à quâ omnes succedentes episcopi sanctificati sunt? Aut ergò pastores in concilio etiam generale coacti Ecclesiam Dei minimè repræsentant, aut quotquot sunt, ab hæreticis et schismaticis ordinati sunt. His potissimum argumentis Lutherani abutuntur. Nam, quod Calvinus addit, duo esse Ecclesiæ symbola, verbi sinceram predicationem, et sacramentorum administrationem rectam; in Catholicorum verò cœtu pro verbi ministerio mendacis conflata regnare doctrinam, in locum cænæ Domini fœdissimum sacrilegium subisse, publicos in templa conventus idololatricæ et impietatis scholas esse: quomobrem veram apud nos, et germanam Christi Ecclesiam non esse, sed Salanzæ evitalem et sacrilegam conjurationem, id quoniam imprudenter, turpiter et maledicè obijcitur, non est in præsentia refellendum.

CAPUT II.

Quid Ecclesiæ voce significetur.

Ego verò pergam, et id faciam, quod in principio

feci, cum in omnibus disputationibus, tùm in hæc magis oportere censeo, ut quid illud sit, de quo disputatio fit, explanetur, ne vagari et errare cogatur oratio, si il, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, de quo agitur, intelligent. Ecclesia ergò græcum nomen est, et, si verbum verbo reddas, latinè convocatio dicitur, sive quòd omnes ad se vocet, ut Julio et Rabanovisum est, sive quòd quicumque in eam conveniunt, hi non meritis et justitiâ suâ, sed Dei gratiâ et vocatione conveniant. Nam et hanc nominis etymologiam spero lectoribus placitum. Ecclesiæ quippè romanæ scribens Paulus: *Omniibus, ait, qui sunt Romæ, vocatis sanctis*; atque in priore ad Corinthios Epistolâ: *Ecclesiæ Dei, inquit, quæ est Corinthi, vocatis sanctis*; et paulò post: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi*. Quæ sine dubio societas cum Christi Ecclesia sit, qui titulum sibi illum arrogant, hi videant, an hæreticorum more penes se Ecclesiam existere mentiantur. Verùm de nominis ratione nihil moror, Ecclesia certè concio est; undè ecclesiastes, concionator. Et licet generaliter vox illa quandoque usurpata sit pro quâcumque concione sive impiorum, sive piorum infidelium atque fidelium; sed in novo Testamento, quantum memoriâ repetere possum, nusquam infidelium concio Ecclesia vocata est. Qui quidem usus adeò in Christianis invaluit, ut in nullâ nunc multitudine Ecclesiæ nomen agnoscant, nisi quæ Christi fide et vocatione coaluerit. Est autem Ecclesia, et locus ipse, quò multitudo confluit, et ipsa propriè multitudo. Cujus utriusque rei exempla sunt in sacris litteris plurima. Illud verò discrimen inter Synagoga et Ecclesiam scriptores sancti observârunt, quòd populus ille verus æquè et Ecclesia à Synagoga nuncupatus est; at Christianam plebem nec Scriptura sacra, nec ullus unquam probatus auctor Synagoga appellavit. Id porrò ad discernendæ utriusque reipublice causâ factum est, aut quòd inter congregationem, quod Synagoga notat, et convocationem, quod sonat Ecclesia, nonnihil intersit. Congregari enim pecora solent, undè et greges dicimus, non hominum propriè, sed pecudum et bestiarum; at convocari nisi homines non solent. Tantùm Christi Ecclesia Synagoga excellit. Et quamvis societas Angelorum et hominum interdùm vocetur Ecclesia, Ephes. 1, 22, nonnunquam verò regum cœlorum, quod ex hominibus comprehensoribus viatoribusque conficitur, Ephes. 5, 27; nobis tamen in præsentia non est animus disserendi, nisi de Ecclesiâ militante, hoc est, cœtu fidelium viatorum. Nec necesse est, hos vocis significatus exemplis adhibitis ostendere, cum ea passim et in litteris sacris, et in sanctorum hominum libris occurrant. Sanè verò, quemadmodum infideles nondùm baptizatos in Ecclesia Christi voce intelligere, non cum veritate solem, sed cum sensu etiam communi pugnat: ità hæreticos partes Ecclesiæ non esse, constituendum est. Id quod commune est quidem omnium theologorum, non eorum modò, qui nuper scripserunt, sed eorum etiam, qui vetustate ipsâ habentur nobilissimi. Testantur hoc Cyprianus, Augustinus, Gregorius, duoque concilia, La-

teranense et Florentinum. Rectè igitur Nicolaus papa definit, Ecclesiam esse Catholicorum collectionem. Certè nervosius qui Ecclesiam finit, illi non dubitant eam fidelium tantam numero conflare; qui autem remissius, hi tamen non audent, quos catholicos esse non vident, eos Ecclesiæ homines appellare. Absurdum est enim, qui catholicæ Ecclesiæ Christi partes non sint, hos Ecclesiæ Christi partes asserere.

At Papa etiã hæreticus, aiunt, donec ab Ecclesiã deponatur, cùm suam retineat semper auctoritatem, caput adhuc Ecclesiæ erit; hæretici itaque in Ecclesiæ partibus numerabuntur. Apostolus quoque cùm dixisset Hymenæum et Philetum à veritate excidisse, et subvertisse quorundam fidem, subiunxit, 2 Tim. 2 : *In magnâ domo non solum esse vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia; et quedam quidem in honorem, alia vero in contumeliam.* Quibus verbis, ut Augustinus ait lib. 3 et 4 de Baptismo, eos etiã qui à fide aberrarunt, in magnâ domo esse significat, scilicet non ut vasa in honorem, sed ut vasa in contumeliam. Quam omninò sententiam Cypriani quoque ad Antonianum testimonio confirmat. Sed enim ad ea, quæ promissimus, exsolvenda præparantibus non est consilium scrupulos omnes, qui in viâ obijciuntur, excutere. Quid enim illud hoc loco expendamus, an Papa hæreticus esse possit? Quid illud rursum, an simul atque in hæresim lapsus est, Ecclesiæ caput esse desiderit? At horum utrumque tamen propriè argumento diluendo necesse erat explanare. Quod nec brevitatis nostræ est, nec ad opus institutum pertinet; et si quid de hisce rebus dicendum erit, alio loco opportunius dicetur. Atque illam quæstionem quidem in libro sexto uos explicaturi sumus; de hac autem in libro de Auctore. Pap. et Conc. Cajetanus noster longè latèque disseruit.

Ne autem argumenti hujus difficultate deterriti dare terga videamur, intelligendum est, dupliciter Ecclesiam posse dici. Primum eam, quam fidelium omnium ab initio mundi usquè in finem congregatio conficit, quomodò divus Thomas de Ecclesiã loquitur, parte 3, quæstione 8, articulo 3, illique omnes, qui esse nunc eandem Ecclesiam dicunt, quæ fuit et in populo Judæorum sub lege Moysi, et in hominibus piis sub lege olim naturali. In quem sensum Catech. mei i sunt membra Ecclesiæ verissima. Non enim hæc Baptismi sacramento secernitur, sed fide, quæ omni tempore populum Dei ab infidelium cætib. discriminavit. Deindè et ea Ecclesia dicitur, quæ in Christi nomine per Baptismum cogitur, qui et fidei sacramentum est, et propriè Ecclesiæ membra partesque facit, et Christi Ecclesiam à Synagogâ distinguit. Hujus Ecclesiæ nec Catechumeni partes sunt, et illi omnes sunt partes, qui à Baptismo Christi characterem habent, nisi post hæresim exteriorem publico Ecclesiæ judicio fuerint excisi. Quamdiù enim aliquis reipublicæ minister est, ejusque auctoritate et potestate fungitur, tandiù illius pars dicit et potest, et debet. In hoc igitur sensu, quemadmodum Ecclesia, hoc est, respublica christiana, non interiore solum fide constituitur, sed Baptismi

etiã exteriori sacramento; sic ejus partes non interior modò infidelitas, sed schisma, externique judicii divisio separat. Itaque si in illâ Nicolai definitione Ecclesia hoc secundo modo accipiatur, fideles dicantur oportet non à Christi, sed à fidei sacramento. Verùm de hoc in capite hujus libri postremo plura. Argumento verò posteriori ità respondeo : Apostolus si ad Hymenæum et Philetum verba illa retulit, non ad id tempus spectavit, quo jam de domo fidelium communi per sectam privatam exierant, sed ad illud potius, quo per susceptam fidem ac baptismum in magnâ domo continebantur. Quæ sententia est Augustini, his ipsis, quos attulimus locis. Quanquã propter Cyprianum, cujus se dicit auctoritate urgeri, fatetur etiã hæreticos in magnâ domo quodam modo esse, propter eadem sacramenta, quibus administrandis cum Ecclesiã conveniunt. Verùm id Augustinus, ut dixi, invidus addidit; nam illud libenter sequitur. Ego verò, ut, quemadmodum sentio, loquar; non intelligo, quid causa Augustino fuerit, ut verba Cypriani in eum sensum acceperit, qui mihi sanè tam apparet à Cypriani mente alienus, quàm cœlum à terræ naturâ alienum est. Nam, ut omittam quod in locis paulò antè à me citatis Cyprianus ipse hæreticos non obscure ab Ecclesiã excludit, certè in epistolâ ad Antonianum, cujus Augustinus testimonio abutitur, non solum non ab eâ sententiã discedit, sed eandem apertius confirmat, iniquens : « Quod verò ad Novatiani personam pertinet, scias « nos curiosos esse non debere, cùm foris deceat. « Quisquis ille est, et qualiscunque est, Christianus « non est, qui in Christi Ecclesiã non est, » etc. Nec alia Cypriani causa fuit hæreticorum baptismam negandi, nisi quia eos extrâ Ecclesiam et esse, et baptizare, perpetua illi fuit firmaque sententia. In his verbis autem, quæ Augustinus refert, nihil aliud Cyprianus significat, quàm Novatianorum arrogantiam et tumorem, qui putarent se posse facere id, quod ne Apostolis quidem concessum est, ut zizaniam à frumento discernere, paleas separarent à tritico, vasisque ligneis et fictilibus ejectis, aurea argenteaque seligerent. Ubi per vasa lignea et fictilia non eos Cyprianus accepit, quorum sermo ut cancer persperat, sed eosdem prosus, quos et zizaniam, et paleas vocaverat, hoc est, fragiles, et imbecilles, qui firmis perfectisque erant, suntque semper in Ecclesiã permixti. Quos Novatiani quoniam ferre non poterant, humilitatis ac lenitatis oblii, ab Ecclesiã antè tempus ejicere conabantur. Quanquã vasa lignea fictiliaque ad solos improbos referre, quod Cyprianus facit, non Augustino solum, sed mihi etiã parum probatum est. Sensus igitur à postoli planus est. Cùm enim dixisset, quosdam à veritate excidisse, etc., ne omnes fragiles existimarentur, ac proindè Ecclesiã fidei timeremus, subjicit : *Sed firmam fundamentum Dei stat, etc.* Quia verò quæreret fortassè quispiam, cur Deus in Ecclesiã suâ alios firmos, alios infirmos haberet, hos stare, illos excidere pateret, huic respondet Apostolus, in magnâ domo non solum esse vasa aurea et argentea, sed lignea et testacea, etc.

Est et altera hujus apostolici testimonii intelligentia,

ex quâ Manicheorum, Pelagianorum, Catharorum, Donatistarum, Beguardorum et Beguinarum pariter eluuntur errores, in quos Hymenezus fortè et Philetus incurrerunt. Non enim verisimile sit, in eam hos demerentiam incidisse, ut astruerent corporum resurrectionem esse jam factam. Sed quoniam falsâ absolute sanctimonie persuasione imbuti, vitam in carne mortali asserebant similem ei, quam iusti cum angelis post resurrectionem immortales habituri sunt, ab omni scilicet fragilitate et imperfectione alienam; idcirco vas electionis Apostolus eos asseruisse ait resurrectionem esse jam factam. Horum igitur vanam futilemque sententiam paucis refutat Paulus, iniquens : *Sed firmum fundamentum Dei stat*, etc. Quæ verba, ni fallor ego, hunc sensum habent : Electio fidelium ex parte Dei quidem certa atque immutabilis est. Hanc enim ille vocat fundamentum, quoniam primum est humanæ salutis initium. Nam quos prædestinavit, hos et vocavit, et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et glorificavit, ad Rom. 8, 30. Firmum igitur fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : *Novit Dominus qui sunt sui*. Electio quippè nostra, nobis ipsis obscura et incognita, solius Dei notitiâ quasi signaculo quodam obsignata clauditur, ut hic et apud nos incerta et occulta sit, et apud Deum stata et fixa. Sed quia salus nostra à nostro quoque arbitrio pendet, nemo ex electione Dei certam sibi stabilemque justitiam polliceri debet, nemo sensu inflatus carnis suæ angelorum religionem in carne mortali prædicare, nemo impudentiam et virtutem omnibus numeris absolutam sibi assumere, nemo reliquorum fidelium aspernari consortium, in quibus humanum adhuc aliquid sublesceat. Hoc est autem, quod subjungit : *Discedat ab iniquitate*, etc. Satagat, inquit, 1 Petr. 2, 30, in primis per bona ipse opera certam facere vocationem suam, nec tantum munditiæ suæ fidat, ne timeat iniquitate se posse contaminari et pollui. Intellegat deinde, in magnâ domo non solum esse vasa aurea et argentea, sed lignea et fictilia; ac quedam quidem in honorem, alia autem in contumeliam. Itâ, si vasa aliqua frangi cognoverit, reformet ea pro suâ virili et consolidet considerans seipsum, ne fortè et ipse frangatur. Atque si vas in honorem sibi videtur esse, ferat patienter vasa in contumeliam, ne horum abominatione à magnâ domo discedat. Nam et vasa ista inhonorata et ingloria, quemadmodum libero arbitrio versa sunt in contumeliam, sic verti eâdem libertate poterunt in honorem. Quibus ex rebus non modò argumentum illud eliditur, verùm etiam id constat, quod in hac definitione vel maxime quaeritur, Ecclesiam omnium fidelium, et fortium et imbecillium, et justorum et iniquorum collectione constitui. In quod si planè ac breviter confecerimus, nec nos industrie nostræ, nec sui lectorem laboris pœnitet.

CAPUT III.

Quinam sint fideles illi, è quibus verè et propriè Ecclesia conflatur.

Enimverò in partibus Ecclesiæ censendis tres erro-

res fuisse animadvertimus. Primus eorum fuit, qui non putarunt illic Ecclesiam habere partem, ubi non est solida vitæ puritas et integritas, Aug., lib. 3 contr. Parm. cap. 2. Tales olim fuere Cathari, et, qui ad horum vesaniam accedebant, Donatistæ; hodiè sunt ex Lutheranis Anabaptistæ, qui cum Pelagianis perfectam omnino in hac etiam mortali vitâ fidelium esse justitiam volunt; cum Catharis et Donatistis nullam in Ecclesiâ infirmitatem ferunt. Fuere alii, qui solis prædestinatis ad gloriam locum in Ecclesiâ concesserunt, cujus erroris auctores præcipui reperiuntur Joannes Wicleffus, et Joannes Hus, damnati in concilio Constant. Postremi solos probos ad Ecclesiam pertinere arbitrati sunt, improbos autem nullo modo. Id quod post veteres quosdam modò asserunt Lutherani non omnes, sed qui in eis habentur nobilissimi. Verùm non est animus, quæ adversum hos errores à Catholicis disputata sunt, ea hic exquisitè resumere. Summatim ergò argumenta referemus, quibus singuli confutantur.

Primus itaque error antè omnia refellitur eisdem omnino testimoniis, quibus Pelagiani olim et Donatistæ refutati sunt: *Si dixerimus, quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*, 1 Joan. 1, 8; item: *Dimitte nobis debita nostra*, Matth. 6, 12; quam orationem Christus Apostolos suos docuit, qui Ecclesiæ nimirum partes erant; item Jac. 3, 21: *In multis offendimus omnes*; item, Hebr. 5, 1: *Omnis pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis, qui condolare possit iis qui errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate, et propterea debet, quemadmodum pro populo, itâ etiam pro semetipso offerre pro peccatis*; item, Ps. 142, 2: *Non intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificabitur coram te omnis vivens*; item, 3 Reg. 8, 46: *Non est homo qui non peccet*; item, Prov. 20, 9: *Quis potest dicere, mundum est cor meum, mundus sum à peccato*? item, Eccl. 7, 21: *Non est homo justus in terrâ qui faciat bonum, et non peccet*; cæteraque similia, quæ ex Job et Daniele referri solent. Si igitur Ecclesiam in singulis etiam membris omni prorsus habe et culpâ vacare oporteret, nulla profectò in terris esset Ecclesia, quoniam nemo usquam mortalium est, ut prædicta testimonia comprobant, qui omni ex parte perfectus et immaculatus sit. Prætercâ Cephas Ecclesiæ sine dubio pars erat, qui Ecclesiæ columna erat; at ei tamen in faciem Apostolus restitit, Gal. 2, 14, quia reprehensibilis erat, nec rectè ambulabat ad veritatem Evangelii. Non ergò opus est Ecclesiæ membra adeò pura esse, ut nulla in eis macula, nullus nævus resideat.

Ad hæc, in Thessalonicensibus Ecclesiam agnoscebat Apostolus: in his verò iisdem quosdam etiam notabat ambulantes inquietè, et curiosè agentes, quos docet non quasi alienos et inimicos existimandos, sed corripiendos ut fratres. Christi igitur confraternitas et societas aliquos habet fratres et socios imperfectos. Quid plura? Nonne Apostolus parvulos quosdam et imbecilles in Ecclesiâ esse affirmat? *Tanquam parvulus in Christo*, ait, 1 Cor. 3, 1, *fac vobis potius lacti, non*

escant; et rursum, Rom. 14, 1: Infirmum in fide assumite. Quid illud, Ephes. 4, 11: Quosdam quidem dedit Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, et doctores, ad consummationem sanctorum in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in virum perfectum, ut jam non sinus parvuli fluctuantes? Et statim: Crescamus, inquit, in illo, ex quo totum corpus compactum et connexum, augmentum corporis facit in mensuram uniuscujusque membri. Non igitur omnia Ecclesie membra undique consummata sunt, expletaque suis omnibus numeris et partibus. Sed otiosum erit amplius in erroris hujus confutatione versari, præsertim cum Augustinus, lib. de perf. just., et lib. 1 et 2 adv. Pelag. et Hieronymus, lib. 2 contr. Jovin., in hæc fermè eadem causâ diligentissimè elaboraverint. Pergamus itaque ad reliqua.

Secunda porrò hæresis à nostris majoribus primùm explosa est, quoniam nexu necessario illi coherent aliæ pestilentissimæ in eodem concilio Const. damnatæ: « Si papa fuerit præscitus, non habet potestatem super fideles, nisi fortè à Cæsare. » Item: « Nullus sine revelatione potest rationally de se asserere, et quòd sit caput particularis Ecclesie. » Item: « Præcens justitia, et gratia non facit aliquem esse aut Christi membrum, aut Ecclesie. » Item: « Prædestinati etiam infideles semper sunt Christi Ecclesieque membra. Quarè nec Paulus unquam fuit membrum diaboli, nec Judas Christi. » Quæ omnia et per se sunt falsa perspicuè, et catholice fidei vehementer repugnantia. Res certè Christi publica fuisse insipientissimè constituta, si magistratum in eâ potestas tantis esset tenebris circumfusa, ut nulli prorsus fidelium eluceret. Cùm enim universi fideles dubitent, an summus pontifex, episcopi, sacerdotes, ac cæteri Ecclesie ministri prædestinati sint, necne, dubitent etiam oportet, nùm decretis judicisque eorum astringantur. Ità fiet, ut Ecclesie ac conciliorum dogmata ambigua sint omnia, et leges cunctæ imbecilles, sineque vi ad coerendum idoneâ. Quid autem stultius dici potest, quàm civem civitatis suæ magistratus cognoscere, qui sint, omninò non posse? Qui igitur ità sentiunt, ii cùm stultum christianæ reipublice auctorem faciunt, tùm omnia scita, præcepta, sanctiones evertunt, omnemque funditis Ecclesie potestatem; quæ apud eos sanè vacillet et cadat necesse est, quibus occulta, incerta atque infirma est. Nec argumentis à ratione ductis opus est irrationalem, non opinionem dicam, sed insaniam coarguere, cùm ad eam refellendam manifestissima sint Scripturæ testimonia. Vos, inquit Math. 5, 14, *estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita, nec accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, etc.* Item Math. 13, 25: *Si non audierit eos, dic Ecclesie; si autem Ecclesiam non audierit, etc.* Ecclesiam igitur manifestam et cognitam fidelibus esse necessum est. Item, ad regnum cælorum familiarumque suam Christus eum quoque servum pertinere docuit, qui, quoniam conservi sui non est misertus, tortoribus traditus est. Non ergò in Christi familiâ, quæ Ecclesia

est, soli servi prædestinati continentur. Item, Math. 22, 2: *Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, in quas intravit etiam ille, qui missus est in tenebras exteriores.* Item, Math. 25, 1: *Simile est regnum cælorum decem virginibus, quarum quinque erant fatuæ, et quinque prudentes.* Non ait, quinque simile esse, sed decem. Et tamen quinque ex illis clausa est janua. Item Ecclesiam esse ex prædestinatis præscitisque permixtam, illa Christi parabola Math. 13, 47, demonstrat, in quâ reti comparatur, quo pisces omne genus colliguntur, nec selignantur, donec in littore sint expositi, ubi angeli separabunt de medio justorum malos, et mittent eos in caminum ignis.

Ille quoque idem ostendit, in quâ agro dicitur similis, Math. 13, 25, qui bonâ fruge consitus, zizaniis inimici fraude inficitur, quibus non expurgatur, donec in aream advecta fuerit messis, cùm colligenda zizania sunt, et alliganda in fasciculos ad comburendum: quam parabolam Augustinus contr. Parm. insigniter explicat. Et quoniam omnia persequimur, Ecclesia area illa est, in quâ sic collectum est triticum, ut sub paleâ delitescat, donec vanno et cribro repurgatum in horreum tandem recondatur; paleæ autem comburuntur igni inextinguibili. Præterea non ex præscientiâ, sed ex præsentî justitiâ Dei populum, civitatem, familiam nominari, illud demonstrat 1 Petr. 2, 10: *Qui aliquandò non populus Dei, nunc autem populus Dei;* illud item, Ephes. 2, 12: *Eratis illo in tempore alienati à conversatione Israel, et hospites testamentorum; jam autem non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum, et domestici Dei,* etc. Quod nisi ità sit, beatus et justus est omnis ille, qui est prædestinatus ad gloriam, tùm etiam cùm miser et impius est. Non igitur à præscientiâ, sed à præsentî justitiâ propriè denominatur. *Dedit eis potestatem,* ait, Joan. 1, 12, *filios Dei fieri.* Quibus? Nùm iis, quos præscivit esse credituros? Non, sed his, *qui credunt in nomine ejus.* Item, Ephes. 5, 8: *Eratis aliquandò tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambulate.* Item, 1 Cor. 6, 15: *An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis?* Item, Joan. 3, 7: *Qui facit justitiam, justus est; qui facit peccatum, ex diabolo est. In hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli.* Item, Rom. 14, 5: *Multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* Quod nisi secundum justitiam præsentem nullo modo sumus. Item, Joan. 3, 7: *In uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus.* Per Baptismum ergò, et non per prædestinationis gratiam in Christi corpus transimus. Sed in hujus erroris confutationem satis multa diximus. Jam tertium eundemque postremum refutemus.

Id quod in primis eadem omninò Evangelii parabolæ conficiunt, quibus antè usi sumus: è quibus hoc idem Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, argumentantur. In agro quippè dominico inter nitentia culta, lapæque, et tribuli et steriles dominicanter avenæ. In areâ paleæ frumentum operiunt. In rete pisces et boni concluduntur et mali. In magnâ domo vasa sunt lignæ,

et fictilia, honorata quoque, et inhonorata. In regno cœlorum cum sapientibus virginibus fatuæ sunt. In Christi familiâ servus nequam invenitur; non ille solum, qui conservo negavit misericordiam, sed is etiam, qui super familiam constitutus, cum moram Domini causaretur, pristinumque timorem abjiceret, cœpit percutere servos et ancillas, et edere, et bibere, et inebriari. Quid? Annon Ecclesias in Apocalypsi legimus, quarum angelos et ministros Deus ad penitentiam admissi criminis cohortatur? Nonnè Apostolus ad Galatas eas etiam Ecclesias vocat, quas ipse idem errore arguit depravatas? Inter Corinthios quoque non una erat peccati species, sed plurimæ; neque levia erant errata, sed flagitia. Et tamen Apostolus eos non solum Ecclesiam, sed sanctam Christi societatem et agnoscit, et prædicat. Si inter Corinthios manet Ecclesia, ubi fervent contentiones, sectæ, emulationes; ubi lites vigent et jurgia; ubi favetur sceleri, quod gentibus ipsis foret execrabile; ubi proscinditur Pauli nomen, quem cœu patrem colere debebant; ubi divina dona ambitioni, non charitati serviunt; ubi quidam mortuorum resurrectionem ludibrio habent; ubi permulta demum indecenter et inordinatè geruntur: equis audet Ecclesiæ titulum eripere iis, quibus decima pars istorum criminum impingi non queat? Qui tantâ morositate sæviunt in præsentis Ecclesias, quid, quæso, Galatis Corinthiisque fecissent, tantum non Evangelii desertoribus? Habet igitur Ecclesia carnales suos, quos non esse à spiritualibus deserendos monet Apostolus ad Galat. 6, 1; habet suos agrotos et infirmos, quibus parata à Christo Sacramentorum remedia medici administrant. Iis quippè, qui intus sunt, prænitentiæ sacramentum paratum est. Quod frustrâ esset in Ecclesiâ, si nulli essent in eâ peccatores. Atque Lutherani, quoniam eludere Ecclesiæ judicia volunt, ne fateri cogantur, improbos habere ecclesiasticam potestatem, hos Ecclesiæ partes esse negant, sibi que proinde Ecclesias fingunt, quam nullus hominum videre potest, ut quæ tenebras habitat inaccessibiles: Ecclesiam certè, quam ego non intelligo. Puderet me dicere non intelligere si ipsi intelligerent, qui defendunt. At involvere isti, et obscurare id volunt, quod in clarâ luce à Christo positum est, ne à catholicæ Ecclesiæ unitate recessisse videantur. Nulla est autem, ut Augustinus ait, securitas unitatis, nisi apud Ecclesiam, quæ suprâ montem positâ abscondi non potest, et ideò necesse est, ut omnibus terrarum partibus nota sit. Rectè etiam est ab eodem Augustino dictum, ubi Ecclesia manifesta non est, ibi ne Christum quidem manifestum esse posse: qui per Ecclesiam non solum hominibus, sed principibus, et potestatibus in cœlestibus innotescit. Nobis itaque Ecclesia lucerna est, super candelabrum posita, quam videant omnes qui in domo sunt. Qualis nimirum Antiochenis fuit cum disceptationis causâ finiendæ Hierosolymam ascenderunt. Qualem præscripsit Dominus, ubi ait, Matth. 18, 17: *Dic Ecclesiæ*, etc. Alioqui, quibus Ecclesia occulta est, quid habent illi facere, cum in graves incidunt de lege ac religione controversias? Num

animi pendere usquè, et nullo firmo loco consistere? Incerta nempe erunt omnia, si apud solos pios Ecclesia est. In quocumque enim Ecclesiæ iudicio, excipiet is, contra quem sententia dicitur, quòd iudices non sunt pii. Quamobrem qui Ecclesiam justorum solum numero definiunt, ii cum à malis Ecclesiæ pastoribus omnem potestatem auferunt, tum iudiciorum ecclesiasticorum vires infirmant, nec ulla habere possunt Ecclesiæ firma dogmata. Ac nisi Christus intelligeret, malos Ecclesiæ sæ non partes quaslibet, sed primas etiam aliquandò futuros, nusquam illud profectò admoneret, Matth. 23, 2: *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi: quæcumque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum nolite facere*. Quid vero Paulus? *Hic jam queritur*, ait, 1 Cor. 4, 2, *inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat. Mihi autem pro minimo est, ut à vobis iudicèr*, etc. Quòd si necessarii essent boni mores, ut quis Ecclesiæ pars et administer esse posset, non utique pro minimo haberet Apostolus ab hominibus iudicari: quippè ejusmodi iudicium cum apostolica potestatis ruinâ cernebat esse conjunctum. Nunc autem videns ad dispensatoris potestatem illi d non esse necessarium, quod Corinthii nonnulli requirebant, *Mihi*, ait, *pro minimo est, etiam quæcumque vehementes scrupuli, quanta confusio atque perplexitas ipsis etiam dispensatorum animis injicerentur, si ex peccato ab Ecclesiâ ficerent protinus alieni, omnemque adeò Ecclesiæ potestatem amitterent! Benè igitur subdit Apostolus: Sed nec meipsum iudico*, etc. Humanorum autem iudiciorum partes temeritas, si ab animi virtute Ecclesiæ partes officiaque perderent! Ea propter adjuncti: *Itaque nolite antè tempus iudicare*, etc. Quantum verò schismatum quotidianè in Ecclesiâ videremus, dum unus alteri diceret: *Tu non es de Ecclesiâ, quia malus es; ego de Ecclesiâ sum, quia sum bonus!* Dumque etiam quem hic damnaret, cum ille defenderet, quantam putas fore litium jurgiorumque materiam? Præclarè itaque concludit Apostolus: *Hæc autem transfiguravi in me, et Apollo, ne unus adversus alterum infletur pro alio*, etc. Maneat igitur, Ecclesiæ nomen fideles universos, probos, improbosque complecti. Quod in hoc capite suscepimus explicandum.

CAPUT IV.

Quænam sit Ecclesiæ catholicæ in fidei dogmate auctoritas.

De Ecclesiæ nomine ea dicta sunt quæ, cum necessaria viderentur, præteriri à nobis nec poterant nec debebant. Nunc ad rem ipsam quæ est in manibus, aggrediamur, ostendamusque Ecclesiæ auctoritatem tantum habere ad faciendam fidem virium, ut firmissima etiam theologis argumenta suppeditet. Hoc priusquam facio, admonere operæ pretium est, Ecclesiam non ipsam modò catholicorum concionem esse, quæ per baptismum Christo et nomen dedit, et peculiaris, novaque republica consecrata est, verum etiam principes ac præfectos ipsos ecclesiasticos, in quibus scilicet republicæ hujus auctoritas potissimum residet,

Nec id nos aut recentī opinione cōfingimus, aut sine Scripturæ testimonio asserimus. Præclarum est Aristotelis illud, Ethic. lib. 9, civitatem id maximè esse quod est in eà principale. Indè enim, quæ principes ac gubernatores civitatū faciunt et sentiunt, ea civitas facere, sentireque dicitur. Cujus rei in sacris illud exemplum, 5 Reg. 8, 1 : *Congregati sunt omnes majores natu Israel cum principibus tribuum, et duces familiarum in Jerusalem.* Et inferiūs : *Convertitque rex faciem suam et benedixit omnī Ecclesiæ Israel : omnis enim Ecclesia Israel stabat.* Illud est etiā simile huic, Exod. 19, 7 : *Venit Moyses, et convocans majores natu populi, exposuit omnes sermones quos mandaverat Dominus. Responditque omnis populus simul : Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus.* Non est igitur, cur in hęc significatione Ecclesiæ vocabulum fideles perhorrescant, quod hæretici facere solent in odium ecclesiasticæ potestatis, quam Christus non penès populares, sed penès Ecclesiæ sacerdotes, ac pastores esse voluit, ut alio et loco, et tempore, si facultas erit, explicabitur. Nunc scholæ more rem totam, quæ hujus libri caput est, quatuor conclusionibus absolvemus.

Sit ergò prima conclusio. Ecclesiæ fides deficere non potest. Est enim sponsa Christi per fidem, sicut scriptum est, Osee 2, 20 : *Responsabo te mihi in fide.* Quòd si Ecclesiæ fides deesset, jam sponsi sponsæque matrimonium dirimeretur : quorum tamen est indissolubilis, perpetuæque conjunctio. *Sponsabo*, ait Osee 2, 19, *te mihi in sempiternum* : et sponsa : *Tenui, inquit Cant. 3, 4, eum, nec dimittam.* Et ille rursùm : *Ecce ego vobiscum sum*, ait Matth. ult. 20, *omnibus diebus, usquè ad consummationem seculi.* Quo testimonio ad id probandum utitur Leo ad Augustam et Theodorum. Probat etiā Julius in decretis suis illo Psalmi 47 testimonio : *Circumdate Sion, et complectimini eam, quoniam hic est Deus noster in seculum : ipse reget nos in secula.* Quod de Ecclesiâ Christi intelligi oportere, quicumque Psalmum leget, etiā me non demonstrante, intellecturus est. Idem quoque ostenditur ex eo Luc. 1, 32 : *Regnabit in domo Jacob in æternum, et regnū ejus non erit finis.* Si ergò in æternum Ecclesia Christi manu sustinetur, Christi præsidio armatur, Christi virtute fulcitur, Christi sapientiâ regitur, fides profectò in eà permanebit, sine quâ regnum Christi in terris nullum est. Confirmat autem hoc clarissima illa Isaia, cap. 50, vaticinatio : *Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, spiritus meus qui est in te, et verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tuæ amodo, et usquè in sempiternum.* Huic et illa Ps. 88 similis est : *Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usquè in æternum preparabo semen tuum.* Item Ps. 131 : *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi.* Illa verò Jeremiæ, cap. 31, est longè similis : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, etc. Præterea vir sapiens describitur à Domino is, qui edificavit domum suam super petram, Matth. 7, 24 ; Christus igitur domum suam super petram fundavit. Quarè nec pluvia, nec flumina, nec venti obruere illam possunt. At fide*

stamus, ut ait Paulus 2 ad Cor. 1, 25, Ecclesia igitur fidem semper habebit. Nam aliàs non stabit, sed ruet. Quod quòd apertis verbis hanc fidei firmitatem Ecclesiæ suæ Dominus pollicetur, inquit Matth. 16, 18 : *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, et porta inferi non prævalebunt adversus eam ? Ecclesiæ igitur fidem non poterit vel infernus adimere.*

Secundò, Ecclesia in credendo errare non potest. Nonnulli enim Ecclesiæ perpetuam fidem sic interpretantur, ut intelligant, Deum Ecclesiæ esse presentem usquè ad seculi consummationem, ne unquàm vera illi fides et charitas desit ; sed posse tamen probabilitè ignorare rem unquamlibet, quæ scilicet ignoratà, non proinde Ecclesia fidem amitteret. Faciamus enim disputationis gratiâ, non esse à Deo revelatum, divam Virginem ab originali peccato immunem existitisse. Nihil enim prohibet rem factam exempli loco ponere, quo faciliùs res intelligatur : quanquàm exemplum verum est, ut posteriùs ostendemus.

Aiunt ergò, quòd quamvis Ecclesia crederet, Sanctam Virginem fuisse sine peccato conceptam, idemque definiret ab omnibus esse credendum, non tamen in eo fidei jacturam facere existimaretur. Nam licèt falleretur, at error probabilis et inculpatus fidei Ecclesiæ non excluderet. Cujus sententiæ, si de facie consideres, videntur esse Glossa interlinearis (sive enim vocant) in illud : *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam* ; D. Thom. in 4, dist. 6, quæst. 1, artic. 3, quæst. 2, ad 5, et cardinalis Turrecremata, lib. Summæ Ecclesiæ 2, cap. 91, et Alphonsus à Castro Zamorens. de justâ hæc. punit. lib. 1, cap. 5.

At reverà id nos superiore propositione constituimus, nempe Ecclesiam semper fidem habituram. Verum est hoc ; quis negat ? Sed præterea Ecclesiam in fide errare non posse, sic à fidelibus accipiendum est, ut quicquid Ecclesia tanquàm fidei dogma tenet, verum sit, nec quidquam falsum, quod illa aut credit, aut docet esse credendum. Cùm enim Corpus Christi sit, ut ad Ephesios, cap. 5, docet Apostolus, à suo certè capite movetur, ac regitur. Ecclesiæ igitur error ad Christum auctorem referetur. Nullo itaque pacto errare in fide potest. Nam Spiritus veritatis est hujus corporis anima. *Unus*, inquit, ad Ephes. 4, 4, *spiritus, et unum corpus.* Quòd si spiritu veritatis Ecclesia agitur, ad nullum errorem ne insciens quidem moveri poterit. Præclaram deinde promissionem habet Ecclesia, quòd nunquàm sit à Christo deserenda ; quin ejus spiritu in omnem ducatur veritatem. *Ego rogabo Patrem*, ait in Joan. 14, 16, *et alium Paracletum dabo vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis quem vos cognoscetis, qui apud vos manebit.* Et postea, 14, 26 : *Paracletus autem Spiritus sanctus ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixerit vobis.* Item : *Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Nec me fugit, quòd hæretici argumentum hoc duobus modis eludere conantur. Primum enim, ejusmodi verba, aiunt, de seculo Apostolis intelligenda, neque ad posteros in Ecclesiâ pertinere ; mox affirmant, Christum non tantum nu

mero duodenario conjunctum, sed Apostolis quoque seorsum singulis Spiritum veritatis promississe; imò aliis similiter discipulis, vel quos jam assumpserat, vel qui postea accessuri erant. Nam si ejusmodi promissiones sic interpretemur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed universæ simul Ecclesiæ, nihil nos aliud, quàm Christianis omnibus consolationem tollere, quæ indè ad ipsos redire eximia debeuerat. Sed utrâque juxta in re rusticè indoctæque nugantur. Principio enim, verba illa non modò ad Apostolos, sed ad successores etiam referri oportere, ex eo antè omnia patet in Joan. 14, 16 : *Qui manet vobiscum in æternum*. Quod illi simile est ex Matth. ult. 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usquè ad consummationem sæculi*. Rursùm ex eo quoque patet Joan. 17, 17 : *Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est*. Pro eis ego sanctificabo meipsum : ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem ego rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me. Atque promissionis hujus Isaias mihi videtur illustris non vates modò, sed interpres. *Spiritus meus*, ait, cap. 59, v. 21, *qui est in te, non recedet de ore tuo, et de ore seminis tui amodò et usquè in sempiternum*. Quem igitur Spiritum veritatis Christus promisit Apostolis, Ecclesiæ item post eos futuræ promisit; nisi velimus Ecclesiam defunctis Apostolis fuisse à Domino destitutam; imò verò ad eam nec concilia, nec præcepta Evangelii pertinere. Siquidem quæ Dominus Apostolis loquebatur, hæc ad illos duntaxat, non ad futuros in Ecclesiâ post eos spectare dicuntur. Quo quid stultius dici potest?

Jam secunda illa tergiversatio quàm vana etiam, et ridicula est! Si enim hoc ità communiter fidelibus dictum esse volunt, ut seorsum quadret in singulos, sequitur, cuiusque fidei Spiritum veritatis sempiternum adesse, qui eum doceat omnem veritatem, suggeratque ei omnia quæcumque dicta in Evangelio sunt. Sed esto, Spiritu sapientiæ, intelligentiæ, lucis, veritatis omnes polleant, nùm inficias ire possumus, quidquid particulatim membrorum unicuique tribuitur, id penitus, et ad plenum corpori convenire? Quid ad hoc respondeat Calvinus, audiamus. *Hoc*, ait, *tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego*. O stultum hominem, et repugnantem manifestæ veritati! An ignorat, quæ Spiritus sancti dona singulis membris distribuuntur, in communem conferri omnia? An videt oculus, et non magis homo videt? An non lucerna corporis est oculus? Quid verò absurdius, quàm membrum posse quidquam quod corpus nequeat efficere, partem habere quod non habet totum? *Unicuique nostrum*, ait Paulus ad Ephes. 4, 4, *data est gratia secundum mensuram donationis Christi*. *Et ipse dedit quoddam Apostolos, etc., ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi*. Et posterius : *Crescamus in illo, qui est caput Christus; ex quo totum corpus compactum et connexum secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit in ædificationem suam in charitate*. Membrum igitur quoniam id, quod est, totius corporis est, nihil sibi vindicat proprium, sed ità in corpus omnia confert, ut

magis corporis, quàm membri actiones, perfectionesque esse videantur. Quocirca illud absurdum est, quòd si scilicet, quibuscum nunc disseritur, eam curam, quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, quæ debent carere. Non enim probant, verba Christi minimè ad Ecclesiam atinere, probant atinere ad singulos : quod contra oportebat, si propositum illis erat argumenti vires infirmare. Nos sanè, quemadmodum scimus animam actum et perfectionem esse maximè quidem corporis physici organici, secundo autem loco membrorum etiam singulorum, in quibus varias licèt edat functiones, sed omnes illæ et corporis propriæ sunt, et propter corpus ipsum membris à naturâ tributæ; ità Spiritum veritatis ad corpus primùm Ecclesiæ referimus; deinde propter Ecclesiam ad singulas etiam Ecclesiæ partes non ex æquo, sed analogiâ, et proportione quadam, juxtâ mensuram uniuscujusque membri. *Unum corpus*, inquit ad Ephes. 4, 4, *et unus spiritus*. *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*. Quænam verò hæc mensura Christi est? *Secundum operationem*, ait, *in mensuram uniuscujusque membri*. Spiritus ergò suo quidem modo singulis promissus est, ut magnos doceat, doceat et parvulos; ad parvulis lac potum dat, ait Apostolus, majoribus solidum cibum; illis Christum loquitur, et hunc crucifixum, 1 ad Cor. 2, 2; his loquitur sapientiam in mysterio absconditam. Verùm singulis membris sic Spiritus veritatis adest, ut non solum corpori universo non desit, sed corpori, quàm membris prius potiusque intelligatur adesse. Quin etiam, si veritas omnium membrorum donum est, tunc nimirum illa erit et firmior et certior, cùm in eam omnia simul membra concurrerint. Quamobrem, si quid falsi haberet Ecclesia tanquàm fidei catholicæ dogma, nec Spiritus Christi æternum eam fidelibus permaneret, nec eos omnem doceret veritatem : quæ, nisi Christi pollicitationes vanas et irritas facimus, vera rataque esse non possunt. Ac si dogma falsum Ecclesia crederet, credendumve proponeret, quamlibet ex ignorantia id faceret, quomodò columna et firmamentum esset veritatis? Certè si veritas in Ecclesiæ humeris innixa est, deesse illi omninò non potest, nisi et Ecclesiæ suæ Christus, et Christo ipsa veritas desit. In summâ, si Ecclesia posset in fidei questione falli, librum quoque ut divinum recipere posset, qui tamen à Deo non fuisset, cùm sit eadem ratio de uno libro ac de unoquolibet dogmate. Quare non valeret argumentum : Ecclesia habet Evangelium Matthæi pro canonico, ergò canonicum est. Quod quoniam impiissimè et absurdissimè diceretur, illud nos dicamus potius, rectè fideles Ecclesiam catholicam credere, non solum in eo sensu, ut Ecclesiæ catholicæ fides deficiat nunquam, sed in eo etiam, ut nihil ipsa credere aut docere possit, quod sit veræ fidei contrarium. Subdolè autem atque versutè mentem nostram Calvinus Bucerusque interpretantur. Quasi in eum sensum Ecclesiam negemus errare posse, quòd Spiritus favore, ac præsentia freta, quocumque volet pergere, tutò etiam sine verbo incedat. Preindè si quid præter Dei verbum crediderit, statue-

rit, finierit, id habendum esse non alio loco, quam certum Dei oraculum. In hoc igitur discrimen esse aiunt, quod nos Ecclesiae auctoritatem extra verbum Dei collocamus : ipsi verbo annexam volunt, nec patiuntur ab eo separari. Laborat autem Calvinus vehementer in iis locis colligendis, in quibus Prophetarum, Apostolorum, atque adeo Christus ipse nihil ex se attulisse, sed de ore Domini locuti fuisse memorantur. Conficit multo æquius esse Ecclesiam Christi discipulam, ab ejus ore assidue pendere, nec ex se sapere, et cogitare quidquam, sed statuere sapientiae suae terminum, ubi loquendi finem ille fecerit. Sanctissimè enim Chrysostomus, de sancto et adorando Spiritu : « Multi, inquit, Spiritum sanctum jactant, sed qui propria loquuntur, falsò illum pretendant. » Ut Christus non à seipso loqui se testabatur, ita si quid præter Evangelium sub titulo spiritus obtrudatur, nec credamus. Sanè Christus nihil plus de suo Spiritu denuntiat expectandum, quam ut mentes illuminet ad percipiendam doctrinæ suæ veritatem. *Spiritus, ait, ducet vos in omnem veritatem.* Sed quomodo? *Quia suggeret omnia, quaecunque dixerò vobis,* Joan. 24, 26. Hæc omnia Calvinus. Nam Bucerus dixit multò etiã inductius, tunc esse Ecclesiae credendum, cum pronuntiat secundum Scripturas rectè intellectas. Sed hoc cum dicit, omnia facit ambigua, quæ sint ab Ecclesia definita. Si enim aliter potest pronuntiare quam Scriptura sanè intellecta exigit, excipiemus semper, Ecclesiam in eo falli, quòd falsò Scripturam intelligit. Equis verò judex erit, an Ecclesia Scripturam ritè, an secus interpretet? Nihil igitur afferunt, qui Ecclesiae auctoritatem non absolutè, sed ex conditione ponunt. Si namque ad eum modum res se habet, et mihi quoque fides habenda est, quando pronuntiat vero secundum Scripturas rectè intellectas. Id enim est non mihi, sed Scripturæ credere. At absolutè, non ex conditione, populus Domino credit, et Moysi servo ejus. Absolutè etiam Prophetis et Apostolis populi crediderunt. Quale verò esset Prophetis Apostolisque loquentibus fidem eà exceptione detrahere, quòd perperam Dei verba intellexissent? Quale item esset, si illa quoque exceptio adderetur Jerem. 43, 2 : *Mendacium tu loqueris, non misit te Dominus Deus noster?* Ac valdè mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus. Quid enim tandem auctoritatis in Ecclesia erit, si in omni dogmate, lege, definitione dupliciter eludi potest, quòd aut sermonem ipsa suum efferat, aut, si sermo Domini sit, non sanè intellectum? Sed redeo ad Calvinum, qui cum sibi vulgatum illud Domini testimonium obijcisset Matth. 18 : *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus,* fatetur demùm Ecclesiam audiendam esse, ut quæ nunquam nisi in veritatem Dei consensiat, nihil nisi ex verbo Domini pronuntiet. In hoc se insistere, non licere Ecclesiae novam doctrinam condere et plùs pro oraculo tradere, quam quòd Dominus verbo suo revelavit. *

Verumenimverò inter suos hic mirificè garrir, et vel stultè ignorat, vel malitiosè mentitur, cum dicit, nos id pro oraculo fidei habere, quòd homines sine Dei

revelatione censuerint. Nos sanè fidem nostram individo nexu cum verbo Dei conjunctam esse volumus, nec ullum Ecclesiae assensum fidenter firmèque sustinemus, nisi quem à Deo existitisse habemus cognitum, et firmo conceptum animo. Sed illud quoque certò nobis persuasum est, Dominum Ecclesiae suæ perpetuò ac continenter adesse, et eam Spiritu suo regere, ne quidquam pro fidei doctrinã tradat, quòd non idem fuerit Apostolis à Deo traditum. Itã omnes prophanas novationes execramur, omnesque illud in fidei judicio respuimus, quòd non Apostoli Ecclesiae tradiderint. Non ergò in hoc, sed in eo potissimum cardine quæstio versatur, quòd Lutherani negant Ecclesiam quidquam sine scripto ab Apostolis accepisse; nos contrã plura esse accepta asseveramus. Quã de re multa aliis sæpè diximus, et dicemus multa posterius, lib. 7, quanquã in superiore libro adeò plenè ac copiosè quæstio hæc explanata est, ut nihil præterea desiderandum esse videatur. Ipsa mihi veritas manum iniecit, et paulisper consistere, et commorari coegit, dum priores conclusiones explico. Celerius proinde in posteriores incurrendum.

Sit igitur tertia conclusio : Non solum Ecclesia antiqua in fide errare non potuit, sed ne Ecclesia quidem, quæ nunc est, quæve futura est usquè ad consummationem seculi errare in fide aut potest, aut poterit. Hæc conclusio partim ostensa est in libri secundi capite septimo, partim ex his, quæ dudum diximus, comprobatur. Nam pollicitationes Christi de presentia suã, de Spiritu veritatis, de regno ipsius sempiterno, de corpore, cujus ipse erat futurus caput, non ad Ecclesiam modò, quæ fuit tempore Apostolorum, verum etiam ad Ecclesiam catholicam, quæ futura erat in seculi finem, pertinere necesse est. Id quoniam ex argumentis, quæ prioribus conclusionibus confirmandis posita sunt, manifestè colligitur; vanum profectò erit, aut acta agere, si eadem argumenta repetimus, aut, s nova ponimus, uti in re non dubiã rationibus minimè necessariis. Certè qui Ecclesiae præsentì Spiritum veritatis negare prætenderit, is negabit eidem potestatem ligandi atque solvendi, negabit sacramenta et sacerdotium, omniaque adeò Spiritus sancti charismata. Itã nunc Ecclesia Christi ad nudum nomen contrahetur, eritque sine re vocabulum commentitium. Verum de tertiã conclusione hactenus.

Quartò, non solum Ecclesia universalis, id est, collectio omnium fidelium hunc veritatis Spiritum sempiternum habet, sed eundem habent etiam Ecclesiae principes ac pastores (1). Diximus enim, Ecclesiae vo-

(1) In hoc libro quarto, pluribus in locis, Melchior Canus videtur fidelibus nimis attribuere, eis saltem partim promissiones infallibilitatis, assistentiamque Spiritus sancti concedendo. Hæc autem christianæ plebi concedit in articulis fidei primariis ac facilioribus, dum solis doctoribus altiores ac remotiores attribuerentur. Verum promissiones in gratiam quidem universæ Ecclesiae factæ, ad pastores primarios, seu ad Ecclesiam docentem quoad infallibilitatem diriguntur, nec proinde in vulgo fidelium alia agnoscenda est infallibilitas, quam certitudo fidei universalis, seu communis, essentialiter connexa cum infallibilitate pastorum documento. P. S.

cem et pro populo fidei, et pro Ecclesiâ pastoribus usurpari. Priores itaque conclusiones illud astruebant, quidquid Ecclesiâ, hoc est, omnium fidelium concio teneret, id verum esse; hæc autem illud affirmat, pastores Ecclesiâ et doctores in fide errare non posse, sed quidquid fidelem populum docent, quod ad Christi fidem attineat, esse verissimum. Hanc conclusionem mox ostendam, si prius admonero, pastoris unius et alterius, item errorem pastorum omnium fidei non derogare, sicut ne paucorum quidem fidelium error fidei derogat populi Christiani. Pastores igitur ac doctores omnes à fide nunquam posse aberrare contendimus. Sic est sanè.

Id primùm, meâ sententiâ quidem, manifestè demonstrat illud Apostoli testimonium ad Ephes. 4, 11: *Et ipse dedit quosdam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis filii Dei, in virum perfectum, ut jam non simus parvuli fluctantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.* Sanè si pastores ac doctores hûc atque illuc errarent, à rectoque fidei tramite discederent, oves profectò ipsæ etiam errarent, nec aliter quàm sine pastore dispersæ vagarentur. Cùm enim pastor per abrupta graditur, necesse est, quod Gregorius ait, ut per præcipitium grex sequatur. Nec fieri potest, ut membra reliqua eò non deferantur, quò et oculi suam vim atque aciem intenderint, et caput sese inclinaverit atque deflexerit. Benè ergò Paulus, ne populus variis doctrinæ ventis circumferatur, divinæ procuratoris esse, astruit, doctores et pastores Ecclesiæ dare; quorum videlicet auctoritate plebs suâ naturâ concitata atque mutabilis in fidei constantiâ superno munere contineatur. Quòd si nullum Ecclesiæ suæ pastorem daret Christus, jam sine dubio ovile suum pastor bonus ille desereret. Atqui multò melius Ecclesiæ est nullos habere, quàm errantes habere. Si igitur pastores ad unum omnes à veritate discederent, oves suas Christus vel maximè deslituisset. Præterea, si pastores omnes in errore aliquo versarentur, iidem omnino populum aut de statu suo et sede moverent, aut certè nutare facerent, vacillare, fluctuare. Ità domus Christi non esset *columna et firmamentum veritatis*. Faciamus insuper omnes simul episcopos in eandem sententiâ convenire, hancque populo rudi credendam proponere; tunc rogo an populus hoc sequi debeat, an non? Si debet, cum errantibus ergò sacerdotibus et episcopis plebs quoque erret necesse est. Quare sacerdotum omnium error totius erit error Ecclesiæ. Sin autem populo omnium pastorum doctrinam levem existinare licet, vide, quæso, an hæc sententiâ absurdior alia dici, aut existimari possit. Si enim hinc pastores, indè oves in contrarias partes separentur, corporis compacti ac per omnem juncturam connexi disjunctio omnem Ecclesiæ distrahet unitatem; et non solum inter optimates et populum constitutam à Christo societatem evertet, sed communem etiam inter se fidelium

consociationem dirimet, cujus consociationis arctissimum vinculum fidei est conspiratio eadem et consensus partium non divulsus. Divulsus autem omnino erit, si populorum membra à suis capitibus divellantur. Atque ubi semel plebs rudis à doctorum suorum communi sententiâ declinaverit, quorum doctrinam postea secutura est? Si salem abjecerit, in quo salietur? Matth. 5, 13. Si à luce mentis aciem abduxerit, quid nisi tenebras intuebitur? Si oculus est malus, nonnè et corpus tenebrosus erit? Luc. 11, 34. Ubi verò illud Matthæi 23, 2 : *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi; quodcumque dixerint vobis facite?* Anne meliore statu et conditione scribæ et pharisæi erunt, quàm Ecclesiæ Christi pastores ac doctores? Certè si presentibus solum, et non item futuris Dominus loqueretur, ut auctor Imperfecti argumentatur in homil. 42 in Matth., dicta illa fuissent, non scripta. Dicta sunt autem propter illos, scripta propter istos. Ad hæc veritas fidei in catholicorum controversiis, quemadmodum in secundo libro constituimus, librisque etiam quinto et septimo confirmandum est, non solum à populo quaerenda: tum quoniam id esset operis infiniti, ut ad questionem unamquamlibet discernendam omnium sententiâ fidelium rogaretur; tum etiam quoniam, ut fieri id commodissimè posset, non deceret tamen aut cerdonum, aut mulierularum sigillatim inquirere et expectare iudicium. Sive enim unumquemque seorsum interrogares de questione, quæ in dubium venit, seu universò velis in concilium cogere, ridicula sanè futura sit hujus generis inquisitio. Ità per Ecclesiæ auctoritatem nulla penitus controversia finiretur, si ad eam finiendam totius consensus plebis requirere deberemus. Addendum eòdem est, quod jam pridem diximus, quædam ad doctrinam fidemque Ecclesiæ pertinere, quæ populares prorsus ignorant, ut Patrem et Filium esse unum principium Spiritus sancti, animam intellectualem esse formam substantialem humani corporis, librum Esther esse canonicum, aliaque similia, in quibus sententiâ populi requirere tam est absurdum, ut non in sapientium modò animos, sed ne in stultorum quidem casurum sit; nec enim placere cupiam potest, tantas res imperiti vulgi calculis iudicari. Præterea in Epistolâ Ephesini concilii ad Nestorium, id à Nestorio, si facere satis Ecclesiæ velit, exigitur, ut jurejurando fateatur, sentire se et docere, quæ universi per orientem et occidentem episcopi præsidesque populorum crederent ac docerent. Quæ eadem Epistola comprobata etiam est à sextâ synodo, action. 11; in concilio item Trident., sess. 3, definitum est, Ecclesiæ esse iudicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum. At totam fidelium congregationem de re ejusmodi velle iudicium ferre, insanum esset. Pastores igitur Ecclesiæ ac doctores illi sunt, ad quos id genus iudicia pertinent. Atque Egessippi diligentissima fidei inquisitio Eusebii Cæsariensis. Eccl. Hist. lib. 4, c. 20, litteris celebrata est, qui cùm Romam pergeret, non popularium sententiâ de fide requisivit, sed satis sibi fecisse ad fidei suæ confirmationem visus est, si cum episcopis per loca singula in sermone congressus, omnes ejusdem fidei præ-

dicatores doctoresque reperiret. Irenæus rursum, cum Ecclesiæ auctoritatem hæreticis objicit, episcoporum tantum sententiam objicit, secundum seriem ab Apostolis succedentium; horumque sensum et fidem Ecclesiæ sensum et fidem existimat, et illis qui refragetur, eum Ecclesiæ refragari. Cyprianus item in lib. de simplicit. prælat. : « An esse sibi, inquit, cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit? qui se ad clerici societate secerant? Arma ille contra Ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat, etc., qui contemptis episcopis, et Dei sacerdotibus derelictis, » audet, » etc. Et in Ep. ad Pupianum : « Christus dicit ad Apostolos, ait, ac per hos ad omnes præpositos, qui Apostolis vicariâ ordinatione succedunt: *Qui vos audit, me audit, et qui vos rejicit, me rejicit.* » Et posterius asserit, Ecclesiam non esse multitudinem contumacium, sed plebem sacerdoti adunatam, et gregem suo pastori adhærentem, quæst. 1, *Scire debes.* Unde qui cum episcopis non sint, eos in Ecclesiâ non esse, frustraque sibi eos blandiri, qui pacem cum sacerdotibus non habuerint; cum Ecclesia, quæ catholica una est, scissa non sit, sed connexa, et coherentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata, etc. Augustinus denum, lib. 28 cont. Faustum, cap. 2, et lib. 33, cap. 6, quoniam longum est omnes commemorare, cum adversum hæreticos Ecclesiæ auctoritate nititur, episcopos Apostolis ad sua usque tempora succedentes planè intelligit.

CAPUT V.

Adversus hæc postremam conclusionem objectiones quadam.

Atque in harum conclusionum et explicationem et confirmationem abundè hæc dicta sufficerent, nisi huic postremæ illud à quibusdam theologis objiceretur, quòd tempore dominicæ passionis Apostoli omnes Christi fidem amiserunt; quo fieri, ut et episcopi omnes Apostolis succedentes possint Christi fidem amittere. Nam quòd eo tempore in solâ Beatâ Virgine fides permanerit, candela, inquit, illa significat, quæ in officiis eorum dierum solùm non exstinguitur, undè discipuli lumen, quòd amiserant, receperunt. Quoniam autem ratio hæc infirma illis etiam videbatur, eandem omninò rem et sanctorum veterum, et Scripturæ sacræ testimoniis confirmant.

Primum ergò argumentum ex illo trahitur, quòd per Matthæum, cap. 26, Dominus dicit : *Omnes vos scandalum patiemini in me in istâ nocte; scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis,* id est, ab unitate fidei solventur. Sic enim Glossa interlinearis exponit.

Secundum ex eo, quòd apud Lucam, cap. 24, legitur, verba mulierum nuntiantium Christi resurrectionem, visa Apostolis esse quasi deliramenta.

Tertium ex eo, quòd Marcus tradit, cap. 16, Christum exprobrasse omnibus Apostolis incredulitatem, et duritiam cordis.

Quartum ex August. in illud Psalmi 68 : *Defecerunt oculi mei :* « Omnes, inquit, discipuli desperaverunt et quòd ipse esset Christus. A latrone Apostoli victi

« suat, qui tunc credidit, quandò ipsi defecerunt. » Refert etiam cardinalis Turrecremata in hoc idem Ambrosium, Hieronymum, Gregorium, Isidorum.

Verùm difficile est, de eorum facilitate, perindè ut causa postulat, dicere, qui hujusmodi argumentis permoti, Apostolos in universum omnes fidem perdidisse aiunt. Id quod non cum ratione solùm, sed etiam cum sacris litteris pugnat. Nam, ut de Petro taceamus, cujus fidem non defecisse, posterius, lib. 6, demonstraturi sumus, adhuc opinio illa de cæteris Apostolis non modò non certa, sed ne probabilis quidem est. *Discipuli aberunt in Galileam, in montem, ubi constiterat illis Jesus; et videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt,* Matth. ult. 16. Quidam, ait, non omnes. Video autem hanc dubitationem à nonnullis non ad Apostolos, sed ad alios nescio quos discipulos referri; sed mihi semper Theophylacti magis ac Remigii sententia placuit, qui illam docent ad tempus, quo Christus antè discipulis apparuerat, referendam. Id quod Marcus, ut opinor, intellexit, cum ait : *Increpavit incredulitatem et duritiam cordis, quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.* Sive enim apparitio hæc, quam Marcus scribit, in die Ascensionis fuerit, ut multis placet, sive antea, quemadmodum nonnullis etiam videtur, dubitandum non est, quin eas increpationes hic Marcus recapitulando perstrinxerit, quas sparsim alii Evangelistæ conscriperunt. *Quia iis, inquit, qui viderant eum resurrexisse, non crediderant.* Constat autem ex aliis Evangelistis, incredulitatem et duritiam cordis ex eâ scilicet causâ, quia his, qui viderant Christum surrexisse, non est creditum, non ad omnes Apostolos pertinere. Petrus namque et Joannes, audito nuntio, ecurrerunt ad monumentum; ac Jacobus, juxta Hebræorum Evangelium, ab horâ quâ biberat Domini calicem, juravit se non comesturum panem, donec Christum videret resurgentem, ut auctor est Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum. Non igitur omnes Apostoli fidei jacturam fecisse credendi sunt, nisi, quòd absurdum est, omnes infideles fuisse credideris (1). Non enim fides semel à christiano suscepta, nisi per infidelitatem tollitur. Illud absurdius, hærescos notam Apostolis universis inurere. Quod qui faciunt, idque sine idoneis et urgentibus causis, hi non solùm illis, sed Christo etiam et Ecclesiæ injuri sunt. Jam argumenta illa infirma esse quis non videt, quæ auctores illius opinionis subjecerunt? quæ quidem partim à nobis antè confutata sunt, partim uno nunc verbo confutabuntur. Si enim quidquam probant, id solùm probant, Apostolos in fidei confessione defecisse, aut etiam in fide vivâ, quæ per dilectionem operatur. Illic verò referri potest consuetudo illa ecclesiastica extinguendi omnes cereos præter unum. Quanquàm Rupertus, libro de divinis officiis 5, asserit extinctos cereos priores significare Prophetas à Judæis interemptos, ac cereum illum, qui ad breve tempus absconditur, significare Christum. Sanè verò, etiamsi Apostoli tunc temporis fide caruissent, nihil tamen contra conclusionem ha-

(1) Apostolos omnes fuisse infideles Turrecremata concedit, lib. 3 Sum., cap. 64,

beretur. Nisi, ut Augustinus, in Ps. 114, admonuit, tunc Apostoli defecerunt, cum nondum erant duces Ecclesie, nec illud impletum fuerat: *Ego confirmavi columnas ejus*. Unus ergo tunc erat pastor Jesus Christus. At Petrus ac reliqui Apostoli posteaquam à Christo pastores constituti sunt, sine controversiâ fidem semper catholicam tenuerunt. Cæterum, quod hæretici calumniantur, pastores Ecclesie homines esse, fallereque proinde ac falli posse, argumentum exiguum sanè atque mendicium est. Aliud quippè fuerit de humanæ naturæ imbecillitate disputare, aliud de divini gratiæ et providentiæ, quæ homines in veritate fidei continentur. Tota namque simul fidelium concio homines sunt. Prophete item, Apostoli et Evangelistæ, homines erant, sed quoniam Spiritum veritatis acceperunt, in falsam fidei doctrinam venire non poterant. Sic ergo et Ecclesie doctores universi homines quidem sunt, sed quoniam divino Spiritu gubernantur et aguntur in vera dogmata, nequeunt in falsa declinare.

Illud autem quàm ineptum, quàm frivolum, quàm ridiculum, quod quidam interpretantur, idè nos in Ecclesiam non credere, quia homines sunt, omnis verò homo mendax! Non est hæc illa profectò causa, quæ gravissimos viros adduxerit, ut in Ecclesiam credendum esse negarent. Sed antiquior et pulchrior, et ab auctoribus ipsi profecta alia causa est. Augustinus quippè, in Ps. 77: « Credimus, ait, Petro, credimus Paulo, in Paulum aut Petrum non credimus: credere in eum, est credere amare, credendo in eum ire. » Hactenàs Augustinus. Et Rufinus: « Non dicitur, inquit, in sanctam Ecclesiam, sed sanctam Ecclesiam credendam esse, non ut Deum, sed ut Ecclesiam Deo congregatam. Hæc itaque præpositionis syllabâ Creator à creaturis secermitur. » Hæc ille. Ob id igitur auctores hi non admittunt, ut in Ecclesiam credamus, quia Ecclesia fidei nostræ finis non est.

Existit autem hoc etiam loco quædam quæstio subdificilis. Cum enim ab Hieronymo, in Comm. ad Galat. 1, dupliciter Ecclesia dicatur, et ea quæ non habet maculam aut rugam, et verè corpus Christi sit, et quæ in Christi nomine, absque plenâ virtutibus, imò cum vitis quibusdam admixtis, congregatur; undè nobis constare poterit, utronam modo nomen Ecclesie capiatur, cum dicitur columna et firmamentum veritatis? Hæretici siquidem quidquid in Scripturis proditum est, quod ad Ecclesie vel auctoritatem spectet, vel veritatem, id totum non in posteriore sensu, sed in priore accipiendum cavillantur. Concedunt itaque Spiritum veritatis Ecclesie sanctorum; Ecclesie, quæ malos habeat permixtos, non concedunt. Nec eâ se solum ratione teneant, quòd in voce ambigua liberum esse utramlibet significationem eligere, sed argumentis aliis in id etiam incumbunt, ut hoc loco et quæstione Ecclesie nomen non aliter usurpandum esse persuadeant. Illud primum est, quod Hieronymus sentit, Ecclesiam in secundo significatu abusivè dici: « Ut fortis, inquit, prudens, castus, justus et temperans, interdum plene pro his qui perfectæ virtutis sunt, interdum abusivè pro his, qui sunt insipientes, accipiuntur. » Si ergo

prior significatio propria est, posterior impropria, commodiùs sine dubio Ecclesie vocem in illâ priorem, hoc est, pro justorum concione usurpabimus. Rursùm, cum Apostolus illa dicit: *Ecclesia subjecta est Christo*, et: *Christus dilexit Ecclesiam*, etc., et: *Christus caput est Ecclesie*, ipse salvator corporis ejus; vox illa pro sanctorum congregatione accipitur, ut Hieronymus Augustinusque interpretati sunt. Quid igitur causæ erit, cur aliter accipiamus, cum Ecclesiam scribit Apostolus columnam esse ac firmamentum veritatis? Præterea encomio illo nobilitavit Paulus non Ecclesiam quamlibet, sed eam quæ esset domus Dei. At domus Dei soli justis esse creduntur, ut etiam Augustinus ait in lib. 7 contra Donatistas, cap. 51, q. 24, 1, *Omnibus*; non ergo columna veritatis est, nisi Ecclesia sanctorum. Præterea Augustinus disertè docet ibidem, domum Ecclesiamque Dei, quæ in bonis solum fidelibus est, et sanctis Dei servis, eam esse quæ ædificata est supra petram, quæ etiam claves accepit ac potestatem solvendi et ligandi. Eadem ergo domus Dei est, quæ est columna et firmamentum veritatis. Quomobrem, si pastores, qui Ecclesie sibi nomen vindicant, mali sunt, non ad eos hæc et alia similia pertinent. Quod et Augustinus idem multis aliis locis confirmat, nempe in libro 5 contra Donat., cap. 20 et 21, et lib. 6, cap. 3, quæst. 1, 1, *Remissionem de cond. 4, Quomodo exaudivit*. Quæ si vera sunt, non solum conclusio illa postrema, quæ nunc expenditur, sed reliquæ omnes funditis evertuntur, et quidquid omninò hoc nobis loco constitutum est. At verò quantum in eam sententiam hæc et alia plura ab hæreticis disputantur, nos tamen Ecclesiam sequi oportet, et ab omni, quod abhorret ab ipsius approbatione, fugere. Primum autem hoc intelligendum puto, quæ nunc ab illis defensionis ratio viaque tentatur, eam non modò nostras rationes evertere, sed ad id etiam deducere, quòd fidei catholice rerumque omnium publicarum naturæ dissonum atque inimicum sit. Si enim Spiritus veritatis solum bonis à Christo est in Evangelio promissus, cæteræ quoque promissiones ad Ecclesiam, quæ ex solis justis constituitur, pertinebunt. Quocirca (dicendum est enim sæpiùs) nec legum ferendarum auctoritas, nec clavium potestas, nec peccatorum remissio, nec doctrinæ vis, nec sacerdotii religio, nec ulla omninò publica Evangelii facultas, nisi in Ecclesia omni ex parte bona invenietur. Cum verò in Ecclesia catholica, quæ indè ab Apostolis fuit, semper fuerint mali bonique permixti, in eâ nimirum nulla fuisse firma fides, nulla certa veritas, nulla expressa potestas, nulla solida auctoritas. Ità omnia quæ vel pontificum, vel conciliorum, vel totius etiam Ecclesie consensione decreta ac definita sunt, nullas omninò haberent vires. Sive enim excipias eos non esse justos, sive, ut justî sint, esse tamen nobis incognitos; utralibet viâ et modò illorum dogmata, scita, leges eludes, eritque, quemadmodum supra diximus, res Christi publica omnium quæ fingi possunt stultissimè atque absurdissimè constituta.

Itaque sit verum illud, quod initio dixi, Spiritum veritatis, fidei catholice fulcimentum, cæteraque Spiritus sancti charismata ei Ecclesie esse et promissa

et data, quam Apostoli suâ doctrinâ miraculisque fundarunt, ad quam idem suas conscripsêre Epistolas, dârunt in terris semper habuit Christus, quam sacræ litteræ aptè prudenterque describunt ex bonis ac malis piscibus, ex frumento et zizaniis, ex tritico et paleâ, ex fatnis sapientibusque virginibus, è servis probis improbisque constantem. Hæretici ergò Ecclesiæ nomen sibi habeant invidiosum et obscurum, eamque Ecclesiam interpretentur, quam adhuc nemo est mortalium intuitus; nos autem Ecclesiam ex consuetudine tum divini sermonis, tum etiam vitæ nostræ interpretemur. Nec metiamur eam, ut superbi et arrogantes, verborum magnificentiâ; sed Ecclesiam eam quæ habetur existimemus, illam autem omitamur, quæ omninò nusquam reperitur. Homines enim sumus, remque proinde publicam, quæ est in hominum usu vitæque communi non eam quæ fingitur, sperare debemus. Quæ omnia sic à me dicta existimari velim, non ut nulla in terris sit coràm Deo honorum multitudo atque collectio, quæ et Ecclesia, et sponsa, et amica Dei in sacris litteris nuncupetur; sed ut eos nos à malis in domo et Ecclesiâ Dei minimè separemus, ubi vasa aurea et argentea sunt, lignea quoque et fictilia; non in honorum omnia, sed quædam vel in contumeliam. Verùm hæc explanata sunt antè satis, ut arbitror, diligenter. Jam argumentis illis respondeamus, quæ modò suggestimus: nam is, quæ à principio libri hujus sunt posita, capite sequenti eodemque postremo respondebimus.

In voce, inquit, ambigûa, licet è multis unumquodlibet significatum accipere. Minimè, inquam, gentium; sed antecedentia primùm et consequentia spectanda sunt; deinde considerandum, quæ natura rerum sit, quid colereat, quid repugnet, multaque omninò alia, quæ nos in tertio decimo libro accuratius et exquisitiùs prosequemur. Quòd si, ubi dona Ecclesiæ Christus pollicetur, continendis in officio ac veritate fidelibus necessaria, ea nos ad latentia solùm et invisâ membra referimus, inania profectò essent dona illa, parùmque ad communem utilitatem accommodata. Quin, ut suprâ ostensum est, noxia essent, ac perniciosa valdè, quippè quæ perditissimis quibusque civibus et dissidiorum præberent perpetuas causas, et in omnibus omninò flagitiis impunitatem ac licentiam sempiternam. Jam verò si ratione duce ac magistrâ cum injurium principi bono et sapienti censemus, quò illius privilegia sic interpretatur, ut non solùm frustrâ, sed in perniciem concessa esse videantur; quantò magis ille erit Christi iniquus, pravus, et malitiosus interpres, qui gratias et favores, quos reipublicæ suæ promisit Christus, in eum sensum acceperit, qui non modò vanitatem præ se ferat, sed afferat vel exitium? De Ecclesiâ igitur, quæ bonos simul, malosque complectitur, locus ille Pauli, cæterique similes intelligendi sunt. At talis concio ac cœtus abusivè Ecclesia dicitur. Id primùm nego. Nec enim de fortî, prudenti, justo, ac temperanti eadem est causa. Fateor siquidem cum Hieronymo, ejusmodi virtutum vocabula ad incipientes atque imperfectos non posse nisi per absurdum traduci; quoniam vera virtutis definitio non

illas inchoantes, et, ut ita dicam, informatas dispositiones, sed habitus planè absolutos atque perfectos, exprimit, quemadmodum Aristoteles, D. Thomas, ac reliqui viri philosophi tradiderunt. At Ecclesiæ vox nihil tale indicat, quale isti fingunt, undè malos ab eo cœtu excludamus, qui Ecclesiæ sibi nomen propriè vindicat. Quamobrem nulla est improprietas, nullus abusus, si Ecclesia etiam ea nuncupetur, quæ in uno baptismo, unâ fide, unâ religione improbos habeat probis admixtos.

Quoniam aliter deinde respondere possumus, Hieronymum de Ecclesiâ Christi in eum sensum ferè loqui, in quo populum Dei, domum Dei, servos Christi prope modum usurpamus (1). Fit enim nescio quomodo, ut casus gignendi additus ab bonos potissimùm vocum illarum intelligentiam deducat. Itâ si ad Ecclesiam vitio depravatam referantur, abusus fortassè nonnullus est, qui mente magis concipi, quam verbis significari potest. Nam et populus Dei ille in sacris litteris dicitur frequentissimè, qui Deo peculiariter dicitur est, in quo scilicet Dei fides viget, ac cultus, quævis in eo sint aliqui peccatores. Sed ad Hieronymi testimonium satis.

Ad id verò quod subjunctum est capite sequenti respondebimus, ubi explicabitur, quoniam sensu ad Ephes. 5, Apostolus Ecclesiam nominâr. Quòd autem domus Dei etiam illa sit domus magna in quâ sunt vasa aurea et argentea, lignea quoque et fictilia, non est necesse demonstrare. Id tamen, etsi perspicuum est, ad futurum tempus reservamus, cum primi capituli argumenta diluentur. Jam, quod postremo loco ex verbis Augustini objicitur, id cautè et legendum et audiendum est, quemadmodum antè nos viri ecclesiastici admonuerunt. Possunt enim verba illa duplicem sensum ingerere, unum, ut soli justî intelligantur Christi et Ecclesiæ administrari esse, soli remittere peccata, soli ecclesiasticam habere et auctoritatem et potestatem. Quem sensum constat non rationi solùm, sed Ecclesiæ fidei, sacrisque etiam litteris repugnare. Sed de hæc re non est hujus aut loci aut instituti disserere. Alter ergo sine dubio Augustini sensus est, ut soli justî dicantur, claves regni cœlorum, potestatem ligandi ac solvendi, Spiritum veritatis, et reliquas spirituales gratias acceperis, quòd universa dona hæc non propter malos, sed propter bonos Ecclesiæ et promissa et collata sint. Sic enim quæ œconomis ac dispensatoribus paterfamilias tribuit in familiæ commoditates distribuenda, non œconomis hæc, sed familiæ ipsi tributa esse intelligitur.

Si quæ episcopis et clericis populus dedit in pauperum expendenda usus, ea non episcopis et clericis, sed pauperibus dicitur contulisse; sic etiam, si princeps homini ignoto, quidquam ob amici sui preces meritumque donâr, id jure ac verè dicit se non homini ignoto, sed amico donâsse. Ad quam omninò legem illa quoque explicanda sunt quæ ex Augustino contrâ Petri et successorum ejus auctoritatem afferuntur: « Claves non unus homo Petrus, sed unitas accepit Ecclesiæ. » Item: « Potestatem ligandi ac

(1) Dupliciter homo Dei dicitur. S. Thom. 3 p., q. 48, art. 4, ad 1.

« solvendi Petrus cum omnibus tanquam personam
 « gerens ipsius unitatis accepit. » Item : « Ecclesie cla-
 « ves datæ sunt, cum Petro datæ sunt; et cum ei di-
 « citur : *Pasce oves meas.* » Quæ omnia, ut opinor,
 nihil aliud significant, quam Petrum, ac cæteros Ec-
 clesie ministros, nec sibi, nec ob sua merita, sed Ec-
 clesie, obque Ecclesie causam, claves reliquaque
 Evangelii publica munera accepisse. Quanquam priora
 illa scio aliter ab aliis interpretari. Sunt enim qui ea
 referant ad usum potestatis, quem mali, quia legiti-
 mum habere non possunt, dicuntur non habere. Alii
 referunt omnino ad gratiam, non illam sacramenta-
 lem, quæ etiam per malos ministros dari solet, sed
 quæ precibus ministri respondet, ut de consec. dist.
 4, quo modo Augustinus videtur significare, cont.
 Donat. l. 5, c. 22. Alii tandem existimant Augustinum
 de publicis raptoribus, usurariis, concubinariis, sacri-
 legis loqui, à quibus olim, perinde ut si essent ab Ec-
 clesia præcisi, non licebat sacramenta percipere.
 Ideoque illius modi ministri gratiam sacramentorum
 non dabant. Verùm hoc disputare, ut sæpè jam diximus,
 non est hujus diei ac temporis. Et Valdensem insaniam
 jam pridem explosa est, nec in eo negotio nos nunc
 oportet elaborare. Itaque de his dictum est satis. Nunc
 argumenta, quæ à principio contrà Ecclesie auctorita-
 tem posita sunt, quam brevissimè possumus, refellamus.

CAPUT VI.

In quo argumenta primæ capituli confutantur.

Primum verò argumentum promptissimum est re-
 fellere : nec uno tantùm, sed multis etiam modis ;
 tùm, quòd nec Moyses, nec Josue, in quorum guber-
 natione tempus illud erat positum, in populi furorem
 et insaniam inciderunt; tùm, quòd ne certum est
 quidem, eos, qui in castris remanserint, in flagitium
 omnes consensisse : quoniam verisimillimum est, non-
 nullos etiam repugnasse. Nam ubi primum Moyses il-
 lam vocem edidit : *Si quis est Domini, jungatur mihi,*
congregati sunt ad eum omnes filii Levi, consecrâruntque
manus suas Domino, unusquisque in filio et in fratre
suo. Ex quo intelligitur, qui ad unam Moysi vocem se
 illi conjunxerint, qui à Domino steterint, quos Dominus
 justitiæ suæ administratos in ultione fecerit, hos in eo
 scelere cæterorum socios et consortes non fuisse.
 Quid quòd Aaron nondùm sacerdotio fuerat initiatus,
 nec adhuc ei fuerat superhumeralis impositum, ratio-
 naliæ adstrictum et aptatum, *in quo erat doctrina et*
veritas? Levit. 8, 8. Nihil ergò mirum, si Aaron, fi-
 liique ejus, nec pastores populi constituti, nec sacer-
 dotes consecrati, in fide ac religione errârunt. Quan-
 quam Aaron, quod et Petro et Marcellino postea ac-
 cidit, metu peccavit, non infidelitate. Nihil ergò contrà
 nos assertur, qui asserimus, sacerdotem pastores jam
 Ecclesie à Christo institutos errare omnes in fide ac reli-
 gione non posse. De argumento itaque primo tantùm.

Secundum autem videtur esse gravioris, quo non Calvinus
 modò, sed Donatistæ etiam adversum Catholicos usi
 sunt, quemadmodum in libro de Unit. Ecclesie, cap.
 12, Augustinus tradit. Sed non est necesse nova
 nunc responsa meditari, quando huic argumento egre-

giè ab Augustino responsum est : « Plerumque, ait,
 « sermo divinus impias turbas Ecclesie sic redarguit,
 « tanquam omnes tales sint, et nullus bonus omnino
 « remanserit. Indè quippè admonemur, in suo quodam
 « numero eos dici omnes, id est, omnes filios gehennæ
 « Isti ergò vel imperite, vel fallaciter agentes, colli-
 « gunt de Scripturis talia, quæ vel in malos bonis us-
 « què in finem permixtos, vel de vastatione prioris po-
 « puli Judæorum dicta reperitur; et volunt ea de-
 « torquere in Ecclesiam Dei, ut tanquam defecisse ac
 « periisse de toto orbe videatur. » Hactenus Augus-
 tinus. Hujusmodi ergò Prophetarum oracula hunc in-
 primis sensum habent, ut, quoniam in comparatione
 malorum adeò pauci boni sunt, ut nulli esse videantur,
 Scriptura totum unà comprehensione populum repre-
 hendat, quamvis in eo nonnulli sint boni. Deindè præ-
 dictiones propemodum illæ erant, non reprehensiones.
 Describitur enim populus ille non qualis tunc erat,
 sed qualis post Messie adventum futurus erit. Uter-
 que sensus, ne hæretici nostrum esse causentur,
 exemplis Scripturæ manifestis comprobandus est.
 Ezechiel eodem, quod et Jeremias, tempore vaticinatus
 est. Quid dicit ei Dominus, audiamus : *Domus Israel*
volent audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippè
domus Israel atritâ fronte est, et duro corde, Ezech. 5,
 7. Et putas in totâ hæc depravatâ domo partem aliquam
 superesse, cui generalis illa sententia non conveniat?
 Audi quid etiam dicat Dominus, Ezech. 9, 4 : *Signa*
Thau super frontes virorum gentium et dolentium super
cunctis abominacionibus, quæ sunt in medio ejus.
 Non ergò omnes in populi flagitium consenserant, non
 omnes atritâ fronte et duro erant corde. Esto aliud
 exemplum : *Salvum,* inquit, *Ps. 41, me fac, quoniam*
defecit sanctus. Vana locuti sunt unusquisque ad proxi-
mu suum. En unus totius generis humani culpas
 voce magnâ et queribundâ deplorat, perindè ac si re-
 lictus sit solus. Sed quid dicit illi divinum responsum?
Propter miseriam inopum, et genuum pauperum nunc
exurgam. Intelligens ergò jam suæ querimonie se plu-
 res habere consortes : *Tu, Domine,* inquit, *servabis nos*
à generatione hæc in æternum. In libro autem contrà Do-
 natistas, post collationem, cap. vigesimo, idem quoque
 Augustinus : « Ne fortè, ait, arbitrentur Prophetarum
 « tantummodò moris fuisse, non ad novum Testamen-
 « tum, sed ad veteris consummationem pertinere, sic
 « arguere reprehensibiles, quasi omnes in eo populo ar-
 « quantur, et sic alloqui laudabiles, quasi omnes ibi labi-
 « dentur, ecce sic ad Corinthios Apostolus loquitur :
 « *Paulus Ecclesie, quæ est Corinthi, sanctificatis in*
 « *Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus, qui invocant*
 « *nomen Domini, gratia vobis et pax à Deo Patre nostro,*
 « *et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo semper pro*
 « *vobis in gratiâ Dei, quæ data est vobis in Christo, quia in*
 « *omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in*
 « *omni scientiâ, etc. Quis hæc audiens credat in Eccle-*
 « *sia Corinthiorum esse aliquos reprobos, quandoquæ-*
 « *dem verba ista sic sonant, velut ad omnes directa sit*
 « *ista laudatio? Et tamen paulò post dicit : Obsecro au-*
 « *tem, fratres, ut non sint in vobis schismata, etc. Et ju-*

« hoc horrendo vitio tanquam omnes increpans dicit : *divisus est Christus? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis?* etc. » Hactenus ille. Poterat et ea commemorare, quæ in eadem Epistolâ subjecta sunt : *Tanquam parvulis in Christo lac votum vobis dedi, non escam : nondum enim poteratis ; sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus et contentio, etc.* Item : *Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit.* Item ex Epistolâ ad Galatas : *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati?* etc. Et postea tamen ait : *Fratres, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujuscemodi instruite spiritu lenitatis, etc.* Item ad Philippenses : *Omnes quæ sua sunt quarunt, et non quæ sunt Jesu Christi.* etc. Quas res in eâ disputatione, et multas alias similes à summo theologo præteritas arbitrator, quod essent faciles ; sunt certè ad præsens institutum utiles, easquæ ferè in epistolâ ad Vincentium attingit. Jam quod pleraque ejusmodi prophetarum testimonia ad populi judicium statum et mores post Messiam referenda sunt, et sequenti libro ex multis exemplis cognosceret, et nunc satis in uno exemplo demonstrabitur. Aggæus Zorobabelem, ac Jesum sacerdotem magnum, totumque omnino populum, ut domum Dei edificarent, his verbis admonuit : *Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus, et confortare, Jesu, sacerdos magne, et confortare, omnis populus terræ, et facite ; quoniam ego vobiscum sum, et Spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere. At eodem postea capite subjunxit Aggæus : Si tetigerit pollutus in animâ ex omnibus his, numquid contaminabitur ? Et responderunt sacerdotes : Contaminabitur. Et respondit Aggæus : Sic populus iste ante faciem meam, dicit Dominus, et sic omne opus manuum eorum ; et omnia, quæ obtulerunt tibi, contaminata erunt.* Quem omninò locum convenientiùs de populi statu post Testamenti veteris consummationem intelligimus, tametsi Augustinus, libr. cont. Donat. post. collat. c. 20, ad formam quoque superiorum hoc exemplum interpretatus est ; sed, ut dixi, et ad populi conditionem post Messie adventum aptiùs hoc congruentiusque refertur, et plura alia præsertim apud Isaiam huic proposito inservire, lib. proximo ostensuri sumus. Itaque de Isaie Jeremiaque testimoniis dictum est satis.

¶ Illud vero, quod tertio loco subjicitur, Ecclesiam occultam esse posse, Donatistæ etiam posuere. Quibus tamen Augustinus, de Unit. Eccl. c. 14, occurrit in hæc verba : « Non est Ecclesia nobis operata, quia non est sub medio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Et de illâ dictum est : *Non potest civitas abscondi super montem posita. Doctæ natiſtis operata est,* » etc. Tantùm Augustinus.

Primum autem illud falsum est, veterem populum aliquandò nullam Ecclesiæ speciem habuisse. Nam cum se solum relictum quereretur Elias, septem millia virorum Scriptura commemorat genua sua non curvâsse antè Baal ; quibus sanè illud perspectum et exploratum erat, non fidem et unitatem, sed regnum esse di-

visum, extareque proindè in Hierusalem templum Dei, summum sacerdotem, veram de lege ac religione doctrinam. Ejusmodi Tobias erat, qui, cum tribules reliqui irent ad vitulos aureos, quos fecerat Jeroboam, ipse pergebat ad templum Domini, et ibi adorabat Dominum Deum Israel, decimas fideliter offerens, et cætera his similia secundùm legem Dei puerulus etiam observans.

Deindè non dissequitur, si populus ille itâ vacillavit, ut penè cecidisse videatur, si itâ dispersus est, ut propemodùm formam et speciem amiserit, Christi quoque Ecclesiam usquè adcò obscurari posse, ut nulla ejus species effulgeat. Plebs enim illa vetus, ut quæ casura esset, ruinam sæpè minabatur. Et quoniam futurum erat ut illi reipublicæ tanquam sempiterna nox esset offusa, nihil mirum, si sensim obscurata est et evanuit. Quid autem si quandoque etiam vix apparuit, cum tam parva lux tenuisque noctis splendore affluisit ? nempe lucerna lucens in caliginoso loco. Sed hæc explicabuntur in sequenti libro diligentius ; nunc respondeamus ad quartum argumentum.

Hilarii auctoritatem, quâ nos Calvinus urgendus existimat, Vincentius Augustino quondam opposuit ; sed hic loca omnia quæ ille ex Hilario collegerat, tanquam meras calumnias contudit et obrivit ferè in hæc verba : « Ecclesia aliquandò obscuratur quidem multitudine scandalorum, sed etiam tunc in suis firmisimis eminet. Aliquandò tentationum fluctibus operitur atque turbatur ; et tale tunc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, undè putasti insidiandum contra testimonia tot divina, etc. Potes hoc modo dicere, nec Ecclesiæ Galatiæ tunc fuisse, quod dicebat Apostolus : *O stulti Galatæ, quis vos fascinavit?* Sic enim calumniaris docto viro, qui tardicordes et timidus graviter increpabat. Quis enim nescit, illo tempore obcuris verbis multos parvi sensûs fuisse delusos, ut putarent hoc credi ab Arianiis quod etiam ipsi credebant ; alios autem timore cessisse, et simulatè consensisse ? Quanquam et illi qui tunc firmissimi fuerunt, et verba hæreticorum insidiosa intelligere potuerunt, pauci quidem erant in comparatione cæterorum ; sed tamen etiam ipsi quidem pro fide fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant Hilarius ergò decem provinciarum Asianarum aut zizania, non triticum, arguebat, aut ipsum etiam triticum quod defectu quodam periclitabatur, quantò vehementius, tantò utiliùs arguendum putabat. Habent enim etiam Scripturæ canonicæ hunc arguendûm morem, ut tanquam omnibus dicatur, et ad quosdam verbum perveniat. » Hactenus Augustinus.

Ac Hieronymus, adversus Luciferianos : « Ingeniûm totus se esse, inquit, et Ariantum se esse miratus est. Periclitabatur navicula Apostolorum, urgebant venti, fluctibus latera tundeantur, nihil jam supererat spei : Dominus excitatur, imperat tempestati, bestia moritur, tranquillitas redit. Manifestiùs dicam : Omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, ad Ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Ægyptus excepit ; tunc Hilarium de prælio revertentem Galliarum Ecclesiæ complexa est ; tunc

« ad reditum Eusebi lugubres vestes Italia mutavit. » Hæc Hieronymus, multaque alia, quæ brevitatis studio prætereo. Sed hæc satis sunt, ut omnes intelligant, nam Ecclesie in alto hæresum, seditionum discordiarumque procellis fluitantem, fuisse jactatam quidem, ac penè opertam fluctibus, Math. 8, 24, sed non fuisse tamen in tantâ etiam tempestate demersam. Quin in suis licet paucis fortissimis eminit, qui quò magis in renigando laborârunt, eò aspectabiliores clarioresque fuerunt. Nec hoc loco opus est Ecclesie romanæ fidem lucemque proferre, quæ nunquam omninò ipsa latuit, sed toti semper orbi manifesta fuit, quemadmodum sexto postea libro accuratius ostendetur.

Nec verò sub diversis pontificibus fides Ecclesie aut solvitur, aut occultatur; quin eò etiam tempore Ecclesia catholica fidei suæ manifestum argumentum edit. Iudicia tunc pastorum periclitantur, quæ sine certo Ecclesie capite infirma atque incerta erunt. De quâ re alio libro disseremus.

Jam in sexto argumento Calvinus et multum operæ ac verborum sumit, et vano se labore frangit. Poterat brevius ac facilius dicere, quoniam Synagoga exstincta omninò et deleta est, Ecclesiam quoque Christi funditus esse delendam. At discessio quam prædixit Apostolus, venire non potest, dum vera Ecclesie facies extiterit. Id Calvinus dicit, non probat, itaque falsum est. Quin posteaquam Germania non solum à romano pontifice, sed à romano eodemque suo imperatore majore ex parte defectit, illa fortassis Pauli prædictio impleta est, instantque proindè Antichristi infelicissima tempora. At Filius hominis veniens fidem non inveniet in terrâ. Sed huic argumento respondet Hieronymus in dialog. adv. Lucifer., illam hic fidem nominari, de quâ Dominus aiebat: *Fides tua te salvam fecit*; et alibi, de Centurione: *Non inveni tantam fidem in Israel*; et rursùm ad Apostolos: *Quid timidi estis, modicæ fidei?* necnon et in alio loco: *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis*, etc. Nec enim Centurio, aut illa muliercula in Trinitatis sacramenta crederant, sed simplicitas mentis et devota Deo suo anima commendata est. Ille est fides quam rarò inventam Deus pronuntiavit; hæc est fides quæ etiam apud eos qui benè credunt, difficilè invenitur. Eodem quoque modo Augustinus respondet, de Unit. Eccl. c. 13, Dominum de perfectâ fide loqui, quæ ità difficilis est in hominibus, ut in ipsis admirabilibus sanctis inveniantur aliquid, ubi trepidaverint. Addit rursùm, propter iniquorum abundantiam et paucitatem bonorum, quæ illà potissimum ætate erit, Dominum ità locutum. Propterea enim non dixit: Filius hominis veniens non inveniet fidem in terrâ, sed quasi dubitans: *Putasne*, ait, *inveniet fidem?* non quòd ille cuncta sciens de aliquâ re dubitaret, sed ut suâ dubitatione figuraret nostram; quia propter multa scandala circâ finem sæculi pullulantis hoc erat infirmitas humana dictura. Illorum autem error eripiendus est, qui vanissimis argumentis adducti sunt ut putarent fidem in solo uno manere posse. Cùm enim Ecclesia nomen collectivum sit, si unus tantum crederet, non

crederet Ecclesia. Adde quòd Dominus per Mathæum dicit, cap. ult.: *Eecè ego vobiscum sum omnibus diebus usquè ad consummationem sæculi*. Et per Joannem, cap. 14 et 16, cùm pollicetur Spiritum veritatis fidelibus sempiternum, pluribus illum pollicetur, non tantum uni. Adde etiam quòd corpus non est unum membrum, sed multa, ut Apostolus ad Corinthios docet. Sed corpus Christi, quod est Ecclesia, ut idem ad Ephesios ostendit, usquè in finem permanebit. Non ergò unquam multi fideles in Ecclesia deerunt.

Præterea triticum simul cum zizaniis in agro, bonique pisces cum malis in rete usquè ad consummationem sæculi durabunt. Non ergò solum in uno manebit fides. Sed deficiet hostia et sacrificium. Equidem hanc Danielis vaticinationem non ad finem sæculi, sed ad Synagogæ consumptionem existimo referendam. Quòd si quis ad tempus Antichristi referre velit, cum hoc ego non magnoperè contenderim, modò sic interpretetur, ut propter crudelissimi tyranni sævitiam sacerdotès à publico et solemnibus sacrificiis desistant. Quod verò ex Apocalypsi Joannis objicitur, quoniam valdè obscurum est, nihil contrà nos habet ad faciendam fidem virium, tametsi hoc oraculum in Luthero fateor esse completum, cui data est clavis putei abyssi, ut errores penitus demersos atque defossos eruendo tantâ caligine orbem obduceret, ut vel lucem ipsam tenebris circumfundis videretur. Sed affluget adhuc Ecclesia: lumen his qui oculos habent ad videndum. Nam Lutherani cæci sunt, et duces cæcorum. Si autem omnis gloria filie regis ab intus, nihilque in eâ externi splendoris est, qui fieri potest ut illa cohæreat: *Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate?* Item: *Sic luceat lux vestra coràm hominibus, ut videant opera vestra bona?* Et: *Non potest civitas abscondi super montem posita, neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant?* cæteraque similia, quæ sunt, ne longum faciam, prætereunda. Planum est igitur, in sponsâ Christi, in quâ nihil fictum, nihil fucatum, nihil simulatum est, sed omnia vera, sincera, solida, omnem etiam externam gloriam ab interiore virtute et splendore procedere. Ac de sexto argumento nimis multa diximus.

Reliquis verò argumentis diluendis illud admonere operæ pretium est, per figuratam dictionem multa, quæ parti conveniunt, in totum solere transferri. Id nobis in usu est, cùm persèpè Jias, tùm magis cùm de civitate, populo, regno omnique omninò cœta loquimur, de quibus ea in universum dicimus, in quæ non omnes republicæ partes, sed interdum paucæ etiam concurrunt. Populum enim robustum, gentem bellicosam appellamus, non quòd omnes in eâ republicâ aut robusti aut bellicosi sint, sed quòd viri ex eâ ad rem bellicam selecti ejusmodi soleant esse. Nec enim aliter de humanâ republicâ ac de humano corpore loquimur. Dicitur autem homo agere vel pati, quæ manus pesque vel agit, vel etiam patitur. Dicitur mundus immundusve, si facies aut munda aut immunda sit: *et tuncque omninò modo similiter in reliquiis,*

Indè adeò venit, ut vocabula, quæ quibusdam Ecclesie partibus convenire videmus, Ecclesie ipsi attribuuntur. Ad hanc enim legem Ecclesia dicitur amica, pulchra, immaculata, sancta, videlicet ratione honorum; hortus conclusus, fons signatus, ratione electorum. Qui cum prima atque optima pars sint Ecclesie christianæ, imò verò regni cælorum cum sint principes, quamvis in terrenâ republicâ despiciatissimi ac contemptissimi, verè ac jure ea, quæ in eos conveniunt, in totam Ecclesiam transferuntur; quoniam, ut ex Aristotele etiam antè docuimus, id civitas aut esse aut facere dicitur, quod in eâ primarii aut optimates aut esse dicuntur, aut facere. Neque hoc loco, ubi à Lutheranis vel maxime petimur, Lutheri testimonium negligendum est, quò intelligam hi rem esse tam apertam atque dilucidam, ut eam ne Lutherus ipse quidem negare poterit. Is igitur, cum in concione quadam ad populum explicaret quemadmodum Ecclesia sancta diceretur, per synecdochen docet Mattheum scripsisse latrones blasphemasse, cum unum eorum id fecisse Lucas scribat. Sic unus et idem populus, ut ait, arguitur in prophetis, cum multi sint inter eos boni; rursus laudatur, cum multi sint inter eos mali. Et pulcherrimæ charitatis ea est figura, quæ communia faciat omnia bona, communia item omnia mala, ut alter alterius onera portet, et sic impleat legem Christi. Sic civitas, vel regio, vel domus fecisse aut passa esse dicitur, quod aliquot in eâ fecerunt aut passi sunt. Haec enī Lutherus. Hic ego hæreticos universos appello, ut jam vel ipsi sint iudices nūm prudenter nobis opponant Ecclesiam hortum conclusum esse, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum pomorum fructibus, sanctam, pulchram, perfectam, sine maculâ et rugâ gloriosam, ut in eâ nullum præcëitum, nullum infirmum, nullum improbum esse conficiant. Sed respondeamus ad singula.

In septimo argumento Canticorum de Ecclesiâ encomium ponitur, cui abundè, ut reor, satisfacimus. Additur deinceps, in arcâ solos eos fuisse qui salvi facti sunt, arcam autem Ecclesie imaginem exitisse. At ne quis in hunc errorem incideret, ut putaret omnes qui per baptismum in Ecclesiam transeunt, esse salvos, ideirò Petrus cautè et sapienter adjecit: *Quòd et vos nunc similis formæ salvos facit baptisma; non carnis depositio sordium, sed conscientie bonæ interrogatio*, etc. Alioqui etiam, quod Hieronymus adversum Luciferianos ait, ut in arcâ omnium animalium genera, ita et in Ecclesiâ universarum gentium et morum homines sunt; ut ibi pardus et hœdi, lupus et agni, ita et hic justi et peccatores, id est, vasa aurea et argentea cum ligneis et fictilibus commorantur. Arca igitur in eo potissimum Ecclesie typus est, quòd extrâ eam nullus servatus est, non in eo quòd omnes intrâ illam facti sunt salvi. Sed arcæ sacramenta ex Hieronymo in dialogo illo petantur. Nos pergamus ad reliqua.

Christus, aiunt, non est alterius Ecclesie caput, nisi ejus cujus salvator est. Hoc primum non est adeò expeditum. Est enim caput Angelorum Christus, nec constat tamen an eorum sit propriè salvator. Certè

ego non puto, quamvis contrâ sit à nonnullis disputatum. De quâ re non est hic locus disserendi. Deindè ea connexio infirma est: Christus est Ecclesie salvator, ergò omnes qui sunt in Ecclesiâ servat. *Est enim salvator omnium hominum, maxime fidelium*, 1 Tim. 4, 10, nec omnes tamen reipsâ salvos facit; atque ut Christus corpus suum quod est Ecclesia, servet, servet, inquam, rei efficiantia et exitu, adhuc non sequitur eum omnes qui sunt in Ecclesiâ servare. Tùm quoniam jam satis ostensum et patefactum est, quædam de Ecclesiâ verè dici, quæ ei non omnium, sed quarundam partium ratione conveniunt; tùm quoniam totius partiumque vocabula latius fusa sunt quàm voces corporis atque membrorum, quemadmodum paulò post explanaturi sumus. Ità non fit, ut si corpus Christi omniaque ejus membra servantur, partes Ecclesie servantur omnes. Nec verò Paulus ait Christum exhibere sibi gloriosam Ecclesiam; solum adstruit seipsum tradidisse, ut eam exhiberet gloriosam. Quemadmodum autem mortuus illo est, ut omnes viveremus, nec vivunt omnes tamen, sic se tradidit pro Ecclesiâ, ut eam mundaret et glorificaret, nec tamen omnes, qui in Ecclesiâ sunt, mundantur et glorificantur. Tametsi verò Ecclesiam suam sibi exhibet gloriosam; sed nec in omnibus partibus, nec in hoc fortassè tempore.

Porro id, quod sequitur, facillimum est. Nam quantum filii Dei aliquandò secundum prædestinationem nominentur, at propria eademque frequens denominatio à præsentii justitiâ fit, ut capite tertio explanatum est. Videmus autem verè filios exheredari, ac justè aliquandò quidem. Non itaque colligitur: Filius est, igitur percipiet hereditatem; nisi illud simul ponas: Et jus quod accepit, non amisit. Quoniam autem Filius Dei non semper probus intelligitur, sed is quoque interdum, qui paterna bona prodegerit, etiam hoc distinguendum puto, Ecclesiam è Dei solum filiis constare. Nam si filios voces, qui per baptismum sunt Christo et Ecclesie geniti, id nos asserimus. Sed in his sunt improbi quidam et stulti filii, quos patris matrisque cura parturire iterum gestit, donec formetur in eis Christus. Sin filios Dei juxtâ frequentiore Scripturæ usum eos tantum appelles, qui probi, et sapientes sunt, certè Ecclesia non ex his modò constituitur, sed ex illis etiam, qui paternæ et probitatis et sapientie effligem eluerunt. Nam et in hos nomen filii quandoque diffunditur. *Nonne*, inquit Deut. 32, 6, *ipse est pater tuus? At generatio perversa erat, et infideles filii*. Item *Isaias*, 1, 2: *Filios enutrivit, et exaltavit, ipsi autem spreverunt me*. Item *Jerem.* 3, 22: *Convertimini, filii reverentes, et sanabo aversiones vestras*. Item *Cant.* 2, 2: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. Quod de sanctis Ecclesie viris dictum esse omnes Christi fideles agnoscunt. Undè autem appellat spinas, nisi, ut Augustinus ait, de Unit. Eccl. cap. 13, propter malignitatem morum? et easdem undè filias, nisi propter communionem sacramentorum? Bona ergò filia in medio malarum est, in eademque paternâ domo. Sed ovile Christi nonnisi ex Christi ovibus constituitur. Quid tùm, quasi non alias pecudes habeat pastor? *Ha-*

bet sanè capras, habet et hædos. Pastori itaque non modò ovile est, sed et caprile, et hædile. Hædi porrò, et agni in Dei cognitione intelligentiæque discreti sunt, in hominum scientiâ et cogitatione confusi. Dum hic vivitur, diversi licèt greges, in unâ tamen congregatione sunt, adeòque permixti, ut segregari non possint, donec ille veniat qui separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis, et statuet quidem oves à dextris, hædos autem à sinistris, Matth. 25, 25.

Sed ut argumento huic scholæ more pressius distinctiusque respondeam, illud considerandum censeo, quòd ut nomen ovis non in eo solum loco, sed in sacris ferè litteris, ut Joan. 2, pro bonis ac justis accipitur, sic ovile Ecclesiam in bonis justisque designat; quales sunt, quemadmodum suprâ diximus, voces aliæ nonnullæ, ut, exempli causâ, amica, columba, immaculata, hortus conclusus, fons signatus, paradus cum pomorum fructibus, quæ nimirum voces Ecclesiæ vel propter justos, vel etiam propter electos tribuuntur. Quocirca non fit, ut si in ovili non sunt nisi oves, in Ecclesiâ non sint hædi, quos sponsa pascere jussa est, quoad eos ab agnis pastor ille summus segregaverit. Nomen etiam ovis malis nonnunquam in Ecclesiâ significat, nedùm probos. Hinc enim illa sunt Ps. 418, 476 : *Erravi sicut ovis quæ perierat*. Et Isa. 55, 6 : *Omnes nos quasi oves erravimus*. Et Ps. 48, 15 : *Sicut oves in inferno positi sunt*. Et Ps. 75, 4 : *Iratus est furor tuus super oves pascuæ tue*. Et in Evangelii ovem errantem legimus. Et Matth. 10, 6 : *Oves, quæ perierunt, domus Israel*. Atque cum Dominus Petro commisit oves, si nomen hoc pro solis bonis usurpatum censeamus, verendum est utique, ne mali à Petri curâ existiment se exemptos. Sanè verò quicumque fidei sacramentum habent, Petro intelliguntur esse commissi; nec ab eo modo requirendum, si gregem honorem paverit; sed illa etiam, an quod infirmum fuit consolidârit, et quod ægrotum, sanârit, et quod contractum, alligârit, et quod abjectum reduxerit, et quod perierat, requisierit. In quem sensum ovile Christi non est angustius quàm Ecclesia; sed perindè ut illa cum sanis morbosas etiam oves continet. Dominus autem Joannis capite decimo in illum alterum sensum vocem ovis usurpavit. Jam quod in hoc septimo principali argumento demùm objicitur, id in promptu est refellere. Nam si ex discipulis pseudoprophetae exierunt, intus ergò priùs domique erant : nec enim aliter exire potuissent. *At non erant, inquit, ex nobis*. Hoc duobus modis exponitur. Initio significat Joannes fictos illos et simulatos Christi discipulos fuisse, qui quasi amici ad tempus, et socii mense, in die necessitatis recesserint, Eccles. 6, 10. Inter nos versabantur, ait, eandem nobiscum mensam cæteraque omnino sacramenta habebant communia, sed simulatio virtutis erat, venditatio, ostentatio; ideòque, quòd non erant ex animo, et verè nostri, non erant ex nobis; nam si fuissent tales, quales nos sumus ex animo Christiani, permansissent utique nobiscum. Deindè de viris fortè apostolicis loquitur, cum ait : *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*. Nonnulli siquidem statim à principio

nascentis Ecclesiæ nomine se Apostolos venditârunt, cum non essent Apostoli Christi veri, sed pseudoapostoli, 2 Cor. 11, 13. Quod igitur dicit, tale est : *Ex nobis exierunt*, hoc est, à nostrâ scholâ, et societate : *Sed non erant ex nobis*, id est, non verè erant Apostoli; si enim ii fuissent, nobiscum profectò permansissent. Veri enim Apostoli, quos ad Evangelii munus delegit Christus, non tùm hoc, tùm illud, sed idem dicebant semper, eratque illis constans ac perpetua ratio et veritatis et vitæ. Hoc enim ad auctoritatem Evangelii pertinebat, ut ejus primi administri, quibus scilicet illud est creditum, odorem saporemque Christi semper et in omni loco servarent. Contrâ verò operarij subdoli, quamvis aliquandò se transfuerant in Apostolos Christi, sed insipientia tandem eorum manifesta erat omnibus, et fuis secundum opera ipsorum. Quanquàm, si de prædestinatis, ut Hieronymo et Augustino visum est, Joannes loqueretur, nihil adhuc hæretici conficerent. Nam quæ rerum consequentia est : Non sunt ex nobis, id est, non sunt ex electis; non igitur sunt in domo Dei, quæ est Ecclesia? Quasi verò in domo Dei non sint cum vasis electis in honorem vasa etiam non electa, nempe in contumeliam! Sed ad argumentum septimum divinus multa. Nunc octavum diluamus.

Et ad testimonia quidem ex Canticis post ea quæ dicta sunt, nihil est necesse respondere. Illud autem, quod ex Apostolo obiectum est, divus Augustinus in libro secundo Retractionum cap. 19, ita interpretatur, ut Ecclesiam describat Apostolus, non quæ jam sit, sed quæ preparatur ut sit, quando apparebit etiam gloriosa. Et in libro de Perfectione justitiæ : « Cum enim, ait, non tantùm Apostolus dixerit, ut exliberet sibi Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, sed addiderit gloriosam, satis significavit quandò erit sine maculâ, aut aliquid hujusmodi, tunc utique, quandò gloriosa. Non enim modò in tantis malis, in tantis scandalis, in tantâ permixtione hominum pessimorum, in tantis opprobriis impiorum, dicendum est eam esse gloriosam. Nam si Dominus ipse non fuit glorificatus, nisi resurrectionis gloriâ, quomodò dicenda est antè resurrectionem suam Ecclesia ejus esse gloriosa? Mundat ergò eam lavacro aquæ ablucens peccata præterita; deindè perficiens ejus sanitates, facit eam occurrere in illam gloriosam sine maculâ et rugâ. » Hactenus Augustinus. Cujus sententiæ fuit non solum D. Thomas, sed etiam Hieronymus ac Bernardus. In quem omnino sensum Isaie testimonium idem Augustinus interpretatus est in lib. cont. Donatist. post collat. cap. 8. Quanquàm altera est ejus loci commodior intelligentia, ut incircumcisus et barbarus populus non sit Ecclesiam Dei oppressurus, quemadmodum opprimit qui pede calcat. Et cap. 9, docet distinguenda esse tempora Ecclesiæ, et pro diversitate varia Scripturæ loca, quæ partim Ecclesiæ puritatem, partim malorum permixtionem enuntiant, esse concilianda. Memini ne tamen sic Pauli verba aliquandò exponere, ut ad efficiendam baptismi etiam presentem illa omnia referantur. Quod

enim ait : *Ut ear. sibi exhiberet sine maculâ*, hoc planum et expeditum est, cum sine controversiâ omnes omnino maculas baptismi deleat : quod verò subjungit : *Sine rugâ*, id certum est ad baptismi novitatem attingere, qui veterem hominem sustulit et absumpsit. Renovatur quippè, ut aquilæ, juvenis nostra per lacrum regenerationis et renovationis Spiritûs sancti, quam effudit in nos abundè, etc. At quomodò Ecclesia per baptismum gloriosa? Nempè tunc gloriosa sponsa sponso suo exhibetur, cum illi virgo genere ac virtute clara, pulchra, munda, veste pretiosa, auro gemmisque ornata exhibetur. Non autem regina illa, quæ adstitit à dextris regis in vestitu deaurato, circumdata varietate; non Esther, regio fulgens habitu, et circumdata gloriâ suâ; non in omni gloriâ suâ Salomon, ita gloriosè scripti sunt, quin gloriosior Ecclesia sua Christo sit recens baptismi initiata sacramento. Nec enim minus in Ecclesiam quam in Synagogam illa quadrant Ezech. 16, 9 : *Lavi te aquâ, et emundavi sanguinem tuum ex te; et unxi te oleo, et vestivi te discoloribus, et calceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus. Et ornavi te ornamento; et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circum collum tuum. Et dedi in aurem super os tuum, et circulos auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro, et argento, etc.* Quæ singillatim in baptismi efficientiâ explanare, erat facile id quidem, sed hujus temporis non est. Non ergo cogitur ad futurum tempus ea effecta referre, quæ in præsentia baptismus Ecclesiæ præstat (1). Omnia siquidem illa in duo hæc Apostolus contulit, ut Ecclesia sit sancta et immaculata. *Ut exhiberet, inquit, sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata* : qualem certè nunc etiam credimus esse, non in omni suâ parte quidem (nam id, quemadmodum antè diximus, non est necesse), sed in multis membris, quorum sanctitas et puritas facit, ut Ecclesia ipsa sancta verè immaculataque dicatur.

Sanè in parvulis adultisque nunc primum per baptismum lotis, nulla prorsus questio est, quin Ecclesia sancta et immaculata sit; sed esse sine maculâ, ut Augustinus docuit contrâ Cœlestinum, non absurdè etiam ille dicitur, qui et criminibus caret damnabilibus, et ipsa peccata venialia non negligit mundaere elemosynis. Hos enim immaculatos Scriptura vocat. *Ero, ait, immaculatus cum eo. Quomodò? Observabo me ab iniquitate meâ.* Item : *Beati immaculati in viâ, qui ambulavit in lege Domini. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.* In his ergo, qui ab iniquitate et crimine mundi sunt (sunt autem plurimi), Ecclesia immaculata est, quamvis impuritatis nonnihil, hoc est, culpæ venialis ex levi inconstanti que naturâ contrahant omnes.

Secundum hanc interpretationem, quæ mihi et

(1) Ad Ecclesiam in præsentia hoc omnino referre videntur Fabius papa, epist. 3 ad Hilarium; Gelasius in decret. de apoc.; conc. Tolet. 6, cap. 4; Sixtus III, epist. univ. cap. 5; Hieronymus, in epist. ad Eph. cap. 5.

verbis et sententiæ Pauli magis consentanea videtur, patet, Ecclesiam etiamnum exstare in quibusdam suis membris quidem prorsus immaculatam, hoc est, sine omni omnino maculâ, in quibusdam verò ita puram, ut quiddam maculæ, levis illius tamen, possit habere. Sic in quibusdam comulca est, in quibusdam perfecta. Perfectos autem pingui, ut aiunt, Minervâ appellamus eos, quibus vita mortalis contenta est, qui assequuntur, quantum homines possunt, et optimam in terrâ vivendi rationem et viam, tametsi in rebus minimis quandoque deficiunt. At *omnis qui peccat, non cognovit Deum; et omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit.* Hunc locum D. Bernardus in concione de Septuagesimâ, cujus initium, *Magna mihi consolatio*, accipit de filiis Dei secundum prædestinationem, quos interpretatur non peccare, id est, non permanere in peccato. Divus autem Augustinus homiliâ quartâ in hanc Joannis Epistolam, et secundo libro de Baptismate parvulorum, cap. 8, et lib. 2 contrâ Parmenianum, cap. 7, et multò fusiùs in lib. de Perfect. justit., exponit filios Dei non peccare ex hoc, quòd filii Dei sunt; eos verò, qui peccant, non cognoscere Deum, quâ ratione peccant. Peccatum enim non à fide et scientiâ, sed ab ignorantia proficiscitur. Fides contrâ et charitas, quibus filii Dei sumus, non agunt peperam, sed refutant omne peccatum. Quam sententiam Divus Thomas cum familiâ suâ sequitur, secundâ secundæ, questione vigesimâ quartâ, articulo undecimo, ad primum. Eadem secuti sunt cum Augustino alij episcopi Africani, ut patet in epist. quinque episcoporum ad Innocentium.

Quemadmodum enim Paulus dicere potuit, Rom. 7, 20 : *Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*; ita homo justus, si ex lege aliâs naturæ repugnantî leviter aliquando deficiat, illud quoque verè dicit : *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Quam interpretationem, quoniam ei et hujus epistolæ quædam loca, et viri clarissimi consentiunt, non audeo equidem improbare. Sed ut dicam ex animo quòd sentio, mihi magis Hieronymi (1) sententia placet, qui non putat Joannem in genere de peccato loqui, sed tantum de mortali. Id quod in toto quasi contextu epistolæ facile cernitur. Hoc enim Apostolus ibidem agit, ut ostendat nullam esse communicationem lucis ad tenebras, Christi ad Belial, nec misceri posse justitiam et iniquitatem, crimina et charitatem, Christum et Antichristum, non plus certè, quam noctem et diem. Nam fuere quidam hæretici, quales nunc sunt ex Lutheranis plurimi, quibus satis fuit, si semel baptismus suscepto fidem haberent etiam sine operibus. Quem

(1) In libro 2 advers. Jovinian., de Pœn., dist. 2 : *Si enim. Simon Selenen quosdam quæstuarium sibi conjunxit, et discipulos suos docuit liberè agere quæ vellet; secundum enim gratiam salvai homines, et non secundum opera justa. Irenæus auctor est, lib. 4, cap. 20. Gnostici quoque in cognitione et scientiâ, quam mortalibus falsò pollicebantur, beatitudinem constituabant, cum tamen opera charitatis negligerent : adversum quos Epistole ad Timotheum scriptæ sunt, Epist. Judeæ, Petri 2 et 1 Joann.*

errorem à primo statim capite Joannes cœpit depellere in hæc verba : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur.* Item cap. 2 : *In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est.* Item eodem cap. : *Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est.* Item : *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo, etc.* Item cap. tertio : *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit.* Scilicet, ne quis putaret de quolibet peccato etiam levi futurum esse sermonem. Iniquitas enim gravo peccatum est. Tunc ergo subjungit : *Omnis qui in eo manet, non peccat : et omnis qui peccat non vidit (1) eum, nec cognovit eum.* Nam est cognitio quædam scientiæ de Deo iis familiaris, et propria, qui spiritum intellectus, scientiæ, sapientiæ, consiliique habent : quo nimirum spiritu omnes improbi carent. Itaque nec vident, nec cognoscunt Deum, quamlibet visiones et revelationes Dei habere se prædicent. Item : *Filii, nemo vos seducat. Qui facit justitiam justus est. Qui facit peccatum (nempe mortale) ex diabolo est. Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit : videlicet quamdiu filius Dei est, quoniam semen ipsius, hoc est, charitas, in eo manet ; et ut arbor bona, nisi vitietur, non potest malos facere fructus, sic filius Dei crimen et flagitium committere non potest, nisi filius Dei esse desiderit. In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli.* Qui justus est, filius Dei est ; qui non est justus, nec diligit fratrem suum, filius est diaboli. Item in fine Epistolæ : *Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat,* hoc est, non violat charitatem, sed servat mandata, quoniam generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum. Nimirum quamdiu semen ille conservat, generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum. At si volens semen illud abjecerit, ex quo semine natus est, tunc profectò filium diaboli effectum jam malignus non solum tanget, sed utetur eo etiam pro suo. Quem Hieronymi sensum Augustinus etiam amplectitur, homiliâ in hanc Epistolam quintâ. Atque utinam hanc Apostoli doctrina nostri seculi hominibus non esset necessaria ! Sed videmus esse multos, qui curâ fratrum suorum et charitate neglectâ, aliisque Evangelii et naturæ præceptis omissis, preculis, meditatiunculis (non enim contemplationes dicam) die noctuque vacantes, mentiuntur se et nosse, et diligere Deum. At in hoc scimus quod cognoscimus eum, si mandata ejus observamus. Qui enim non diligit, non novit Deum. Hæc est autem charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus. Sanè qui tùm secundam, tùm maximè tertiam Epistolam ejusdem Apostoli legerit, intelliget evidentiùs, totum Apostoli sermonem eos coarguere, qui bonos, justos, amicos, et filios Dei se esse sine proximi charitate mentiébantur, id verò graviùs, quò majori simulationis artificio fingeant se cognitioni Dei, et contemplationi vacare. Verùm de hoc argumento plura dicta

(1) Præteritum pro præsentem.

sunt, quàm fortassè ratio instituti operis postulabat.

Itaque ad illud ex Epistolâ ad Hebræos testimonium, ne molestum sit plura dicere, dicemus nihil. Nec necesse est tamen aliquid dicere, cùm in ejusmodi argumentis diluendis nostra opera et studium minimè desiderentur.

Illud etiam est facile, quod in nono argumento primum opponitur. Jam enim demonstratum est, ut Ecclesia sancta sit, non oportere omnes eos sanctos esse, qui illius partes esse dicuntur. Non autem, quamvis id Hieronymus fecerit in Comm. Ep. ad Galat., Ecclesiam dupliciter usurpamus, et eam, quæ undique sancta et tota corpus Christi sit, et eam, quæ cum sanctis malos habeat permixtos; sed id docemus, populum christianum verè sanctum dici, licet non omnes, qui in hoc populo numerantur, sancti sint. Nam argutias illas elegantissimas, quibus hoc impugnatum est, consilium est negligere : sophistarum quippè sunt meræ nugæ, gerris, ut aiunt, Siculis vaniores. Præterquam quòd forsitan Ecclesiam sanctam credimus, quia populus est Deo per Baptismum dicatus, consecratus, sanctificatus; hos enim Scriptura sanctos appellare solet. Illud verò, quod statim additur, diligenter expendendum est. Aliud porrò est partes Ecclesiæ esse, aliud esse Ecclesiæ membra. Nomen siquidem partis latius diffunditur, nomen membri contractius est. Pars ad totum refertur, membrum ad animantis corpus. Ità pars sine vitâ invenitur, ut in lapide, ligno, ac cæteris ejusmodi; membrum autem verè et propriè sine vitâ ne intelligi quidem potest. Quamobrem improbi partes quidem Ecclesiæ sunt, membra Ecclesiæ aut Christi non sunt : sunt autem diaboli membra ; at in Ecclesiâ esse censentur, civesque civitati huic et annumerati et adscripti ; cives mali et flagitiosi tamen. Quo verò pacto probi atque improbi eundem omninò populum conflent, nec sit tamen societas lucis ad tenebras, conventio Christi ac Belial, D. Augustinus egregiè explicat contrâ Donatist post coll. cap. 6. Quâ unâ ex re cæteræ hujus argumenti confirmationes extremis, quod aiunt, digitulis evertuntur. Sive enim dicas corpus, sive panem, sive granum, sive triticum, seu alia similia quævis, nomina sunt, quæ bonis per se conveniunt quidem, sed per bonos illi etiam populo, cujus boni primariæ sunt partes. Hunc verè sensum omnia quoque Augustin verba, in lib. 5 de Doctr. christ., præ se ferre notius est, quàm ut indicandum sit. Negat enim malos in corpore Christi esse, nec posse habere Christum membra damnata. Negat in columbæ membris computari Negat ad illam Ecclesiam pertinere, quæ non habe maculam nec rugam. Negat spectare ad compagen domûs Dei, aut in eâ etiam habitare, in quâ unanimes solum habitant. Etenim hæc universa, ut persæpe dictum est, tantum probis ex se attribuntur, et horum ratione attribuntur Ecclesiæ : quemadmodum ratione partis in toto ipso insignis atque præcipuæ quædam de toto enuntiantur solent, quæ partibus singulis non perindè conveniunt. Quamquam Augustinus illan fortassè Hieronymi partitionem secutus est, ut Eccle-

siam bifariam distribueret; et eam, quæ omni ex parte bona Christianique corpus sit, et eam quæ ex bonis malisque confletur. Quæ verò fronte nobis Augustinum obijciunt, qui in libro *Retract.* 2, cap. 18, et in *Psalmum* 24 ac 25, et libro *contrà Petil.* 3, cap. 12, et de *Unitate Ecclesiæ*, cap. 13, et *contrà Donatist*, post collat., à 4 usque ad undecimum cap., nostram habet apertissimè constantissimèque sententiam? Nec dubium est, Cyprianum atque Hieronymum eadem nobiscum concinuisse: illum in *Epistolâ ad Maximum*, hunc in *comment. Epistolæ ad Galatas* et in *dialogo adversum Luciferianos*. Ac de novo argumento haec tenent.

Decimo verò argumento ex his, quæ in septimo dicta sunt, satis, ut arbitror, responsum est.

At undecimo argumento hoc habeo responsum. Non abhorret à sacrarum litterarum consuetudine, si eundem omnino populum nunc propter justos felicem beatumque dicamus, nunc propter improbos miserum et infelicem. En Moyses Israellem modò vocat populum electum, beatum, gentem sanctam, populum Dei peculiarem; modò durissimæ cervicis, populum stultum et insipientem. Atque Isaias interdum populum Gomorrhæ, interdum etiam populum Dei appellat. Et reverà, si *Scripturæ* usus est, quemadmodum in confutatione secundi argumenti multis exemplis patefecimus, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ut si omnes essent boni, consecretarium est quoque, ut populus idem et in reprehensione vituperationeque vocetur iniquus, et in consolatione ac laudatione sanctus. Nec Augustinus dubitavit, Ecclesiam nigram in malis, *formasam in bonis* interpretari, in lib. 3 de *Doct. Christ.* cap. 32. Quin Origenes Ecclesiam propter eos qui columbas in illâ vendunt, speluncam latronum appellavit, tract. in *Matth.* 15. Quòd si hoc nobis præsidium deficeret, habemus alterum, quòd in hujusmodi major quædam vis boni, quàm mali est, plusque omninò valent pauci boni, ut plebs bona sit, quàm multi mali, ut nominetur mala. Ecclesiam præterea sanctam dicimus, quòd Deo peculiariter sacra sit; quâ ratione, quamvis mali in eâ sint plurimi, synagoga Satanæ appellari nec debet, nec potest. Ilinc enim in concilio Constantiensi ejus impudens maledicentia damnata est, qui romanam Ecclesiam synagogam Satanæ appellavit. De undecimo autem argumento dictum est satis.

Duodecimum verò infirmum et nugatorium est, tametsi Calvinus indè exultare non dubitet, undè erubescere debuisset. Ratiocinatur ille quidem interdum argutè, sæpius elegantè; sed quandoque adeò ineptè, insulsè, frigidè, ut vix eum credas, non dico eruditionem acumenve, sed aut rationem omninò ullam, aut sensum etiam communem habuisse. Tantùm hæreticus error et cæca pertinacia potest, ut omnem prorsus doctrinam adimat, intelligentiæ lumen extinguat, et universam ingenii retundat aciem! Sed ad rem. Illud est verum, Græcos esse schismaticos, idèque apud eos Ecclesiam non esse. Credimus enim unam catholicam Ecclesiam. Quarè necesse est, ut qui ab unitate se separat, quoniam non est in unâ Ecclesiâ catholicâ, ne in Ecclesiâ quidem ille sit. Nec Græci solum schismatici sunt, sed

sunt etiam hæretici, tum propter alia, tum hæc præcipuè de causâ, quòd negant unum totius Ecclesiæ pastorem esse à Christo in B. Petro institutum. Sed hæc importunè hoc loco; alibi opportunè disserentur. Quòd si qui à Christo vero Ecclesiæ capite ita deficiant, ut ei abrogent fidem, hos fateor, ac multò etiam magis, privilegium ecclesiastici nominis amittere. Mortuo autem summo pontifice, una sine dubio Ecclesia manet, et manet in eâ Spiritus veritatis, sed manca et imminuta sine Christi vicario et Ecclesiæ catholicæ unum pastorem relinquitur. Quocirca licèt veritas tunc etiam in Ecclesiâ sit, at si controversiæ fidei et religionis oriantur, Ecclesiæ judicia sine capite in terris non adeò certa erunt. Quæ persequi, hujus loci non est. Atqui Apostolus, cum eo loco dedit operâ Ecclesiæ unitatem definire vellet, ejus rei prorsus oblitus est, à quâ re nos dicimus unitatem Ecclesiæ pendere. Sed mirari satis non possum istorum hominum fatuitatem, qui cum non servarint unitatem spiritûs in vinculo pacis, sed ab Ecclesiâ se corpore sejunxerint, Paulum eo loco nobis obijciunt, qui illis vel adversissimus est. Nam si unum corpus, et non duo Christum habet, quomodò nos duas Ecclesias admittemus? Et si una est fides, qui in fide et religione discrepat, hic quomodò in unâ Ecclesiâ est? Qui autem Christi vicarium contemnit, isne unum filium agnoscit? Certè qui cultum Dei pro suo sibi arbitrio fingit, is nec Spiritum unum colit, nec Patrem unum suscipit, nec in unâ proindè Ecclesiâ est, quæ sine rectâ et catholicâ fide Deum unum nec colere, nec habere potest. Verum isthæc, quæ extrâ causam præterque institutum invidis occurrunt, paucis refellenda sunt. Reliqua itaque persequamur. In Græcis, aiunt, viri boni sunt aliqui. Sanè, si sunt aliqui, hi tantùm erunt, qui cum catholicâ fide consentiant, qui ab schismate alieni sunt, qui unam unius corporis tenent caput, *Coloss.* 2, 19, unumque unius ovilis pastorem, non in cælis solum, sed etiam in terris (1). Sic enim Christo capiti nostro ac pastori visum est, unum loco suæ Ecclesiæ relinquere, quem simul atque fidelis abjiceret, et corporis et ovilis desereret unitatem. Quemadmodum in Israel, sub Jeroboam quidam erant viri pii, sed illi tantùm, qui in divisione regni nullam fidei, religionis, sacerdotii divisionem meditabantur. Verùm hæc aliâs.

(1) Sunt boni etiam inter Græcos qui, verè bonâ fide suæ Ecclesiæ schismati exterius adherentes, ad unitatem verò ex animo ad animamque Ecclesiæ pertinent.

tinati sunt, in quem proindè spectant omnia hujus corporis membra. Tertio loco, una respublica unum Dominum, unum regem, unum caput desiderat. Nam si duo habeat capita, monstrosa erit. Exigit præterea unam fidem. Nisi enim hujus reipublicæ cives fideles sint, Dei populum non faciunt. Populus autem Dei intelligitur divino cultui ac religioni dicatus. Quòd nisi una sit omnium communis fides, ne una quidem religio erit, atque adeò nec una Dei Ecclesia. Quid quòd si diversa credimus, cum fides sit quasi hujus corporis oculus, cumdem scopum et finem habere non possumus? Una ergò fides necessaria est. Necessarius est denique, præter hæc, Baptisma unum, in quo inest cæterorum sacramentorum communicatio. Plebs quippè christianæ non interiori solum fidei communione ac charitatis vinculo, sed externâ etiam fidei testatione, sacramentorumque consociatione constat. Ex quo fit, ut nisi in eodem Baptismo, eisdemque omninò sacramentis membra exterioris colligata sint, in unum Christi corpus, quod est Ecclesia, coire non queant. Fecit autem Apostolus solius Baptismi mentionem, tum quoniam inter omnia sacramenta vel maximè est unum; tum quoniam hoc sacramentum christianæ gentis proprium signaculum est, quo videlicet non consignamur modò, sed etiam sacramur: id quod Synagoga circumcisio præstabat. Jam in verbis, quæ addit Paulus: *Unus Deus, unus Pater*, etc., eò, ut mihi videtur, respicit, ne in uno hujus reipublicæ domino tyrannidem ac dominationem subesse putaremus. Unum itaque Dominum cum divisset, blandioribus vocibus dominatum molliit ac mitgat. Ne te, inquit, terreat unus Dominus; unus enim Deus idem est, unusque etiam Pater. In Dei porrò nomine bonitatem, suavitatem, providentiam naminis intellige. *Beatus*, ait, *populus, cujus Dominus Deus ejus*, sed ille multò beatorum, cujus Dominus parte ejus. In patre siquidem singularis amor et cura minimè vulgaris designatur, ut non tam regnum, quam patris unam filiorumque familiam intelligas. Sed nescio quo pacto, dum Pauli verbis institit atque hæsit oratio, à proposito longius excurri, institutique mei penè immemor factus sum. Dicebam Apostolum perfectam corporis Ecclesiæ unitatem causis suis omnibus definire. Ecclesiæ verò unitas latius extensa est, et in eis invenitur, qui non servant unitatem spiritus in vinculo pacis, nec inter se per amorem adhærescunt, nec alii alios apprehendentes capiti suo connectuntur. Quin etiam partes quædam in hoc toto sine fide insunt, ut hæretico culti, quamdiù ab Ecclesiâ non sunt exclusi. In quibus satis est unum Baptisma, sacramentorumque eadem societas et communio, ut in unâ Ecclesiâ esse dicantur. Nam summum pontificem, episcopos, cæterosque Ecclesiæ ministros potestate ac jurisdictione per hæresim abditam interioremque privari, non modò non certum, sed ne probabile quidem esse, maximâ auctoritate theologi affirmant. Rectores verò ac magistratus, et reipublicæ omninò ministros illos esse, qui reipublicæ hujusmodi parte non sint, ne cogitatione quidem informari potest. Ex quibus magna significatio fit, non esse æquam in omnibus Ecclesiæ partibus unitatem,

sed in quibusdam valdè imperfectam. Id si minùs intelligitur, ex corpore naturali percipi potest, in quo iste spiritus et anima existit, ut partibus quibusdam vim sentiendi tribuat, quibusdam vim crescendi, aliis, ut videtur, ne ullam quidem aut animale, aut spirabilem facultatem, perindè ut si partes illæ nec animam, nec spiritum in se haberent. Quin etiam videmus, cum membrum aliquod sensu et vitâ carens arescit in corpore, quoniam reliquis omninò partibus continuatur, motum quemdam externum ab spiritu participare: quanquam spiritus illi nihil interius vitaleque communicat. Quem profectò modum spiritus Christi in corpore Ecclesiæ tenet ac servat. Quasdam enim partes ita animat et vivas facit, ut nihil illis deesse vitalium motionum videatur; in quasdam sic influit, ut non vitam eis quidem, sed interiorem quamdam spirationem quasi vitalem conferat; aliis autem externam vim suam facultatemque dimittat, ut quamvis mortua prorsus et arida membra sint, quia non sunt tamen à corpore excisa, à spiritu cum corpore moveantur. Quæ partium affectuum mirabilis continuatio ac series, licet tenuis illa quidem et modica sit, at tantùm in Ecclesiâ valet, ut propter locum, quem habent in corpore, nonnullæ partes vel capita ecclesiastici corporis appellentur. *Væ*, inquit Amos, 6, 1, *vobis, qui opulenti estis in Sion, optimates, capita populorum*; membra videlicet aliquando, non ex vitâ, quam suâ sponte et naturâ vindicant, sed ex situ, quem sortita in corpore sunt per metaphoram transferri solent. Ità qui locum primum in Ecclesiæ gubernatione tenet, caput Ecclesiæ ille dicitur, tametsi propriè ac verè membrum corporis Ecclesiæ non est. Sed de his, quæ ab Ecclesiæ unitatem spectabant, quantum huic loco satis erat, dixisse videmur. Nunc de universitate Ecclesiæ dicamus; nam id in tertio decimo argumento queritur.

Καὶ ὅρα græcè, si verbum verbo reddas, *secundum totum* interpretabere: *ὅρα* enim totum est. Undè catholica, ut Augustinus ait, nomen accepit, quòd in toto orbe juxta prophetarum prædictiones (1) diffusa est. Quia verò in toto orbe universæ etiam gentes intelliguntur, indè adeò venit, ut Ecclesia catholica, id est, universalis nomenetur, quoniam in omni gente, populo, natione, sexu, conditione longè latèque patet. Cujus utriusque rei exstat insigne illud oraculum Ps. 2, 8: *Postula à me, et dabo gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*. Atque hoc discrimine non solum à Synagoga, sed ab hæreticorum etiam conventiculis congregationibusque distinguitur. Sunt etiam qui dicunt, Ecclesiam propter communem fidem, universalemque doctrinam, catholicam appellatam. Fides autem Ecclesiæ atque doctrina multifariam communis et universalis est. Primum ratione hominum, juxta illud Marc. 16, 15: *Prædicato Evangelium omni creature*; deindè ratione loci, quemadmodum scriptum est, Marc. 16, 20: *Prædicaverunt ubique*; et ad Rom. 10, 18: *In omnem terram*

(1) De hoc videre est præsertim Malach. 1, 11; Daniel, 2, 44; Isai 54, 5; Ps. 18, 5, et 71, 8; Marc. ult. 15; Act. 1, 8; Genes. 26, 4; Ps. 21, 28, et 116, 1; Luc. 24, 47; Apoc. 8, 10; Coloss. 3, 11, etc.

exivit sonus eorum. Præterea ratione temporis; quoniam Apostoli non tùm hoc, tùm illud, sed idem dixere semper. *Fidelis*, inquit 2 Cor. 1, 18, *Deus; quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo: Est, et Non; sed: Est, in illo fuit.* Item, Ps. 118, 85: *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. Omnia mandata tua venitas.* Et posterius: *in æternum, Domine, permanet verbum tuum, in generationem et generationem veritas tua.* Quod igitur ab omnibus in omni et loco et tempore certò atque constanter creditur et docetur, id verò dogma catholicum nuncupatur; et quæ hujusmodi dogmata ac disciplinam habet, ea verè Ecclesia catholica. Nam hæreticorum conciones privatas habent, peregrinas, inconstantes, clandestinasque doctrinas. Benè ergò et prudenter Vincentius Lirinensis. de profan. Novat.: « In ipsa, inquit, catholica Ecclesia, ad quam non una natio, non unus angelus, sed maris multitudo convertitur, id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim verè proprièque catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat; quæ cum ita sint, ille est verus germanusque catholicus, qui quidquid universaliter antiquitùs Ecclesiarum catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi teneandum credendumque decernit; quidquid verò ab alio quo deinceps uno præter omnes vel contra omnes novum et inauditum subinduci senserit, id non ad religionem, sed ad tentationem potius intelligat pertinere. » Ilacensis Lirinensis. Scio causas proferri alias solere, cur Ecclesia catholica sit; sed hæc nihil visæ sunt cognominis hujus asserendi gravissimæ. Quibus positis, illud argumentum facillè diluitur. Primum enim Ecclesia non ita modò contracta est et adducta in angustum, ut in orbe diffusa non sit; quin nostrà memorià novus orbis apparuit multò maximus, atque latissimus, in quem discipulorum Christi sonus exivit, ne quisquam dicat, Hispanos, Gallos, Italos, Germanos, cæterasque nationes; in quibus Christi nomen aut vivit, aut non omninò deletum est, minorem partem orbis occupare. Deindè satis est, Ecclesiam semel in totum mundum esse fusam, ut etiamnùm verè catholica dicatur. Nempè eadem Ecclesia est, eandemque fidem tenet, quam Apostoli in universà terrà vulgârunt. Sanè verò fidei præsentis universitas ad eam universitatem referenda est, quæ tempore anteacto in Ecclesia fuit; et hæc ad illam tandem, quam Apostoli in totum orbem ediderunt, quemadmodùm in secundo libro demonstratum est. Ex quo efficitur, ut quamvis christiana fides in unius fortè provincie augustias redigeretur, nihilominus catholica esset, et provincia item, quæ eam fidem haberet, Ecclesia esset etiam catholica. Nam et Ecclesie singule sub universali comprehensæ catholice vocitantur, quoniam eam fidem habent, quam universalis tenet, tenuitque semper Ecclesia. Sed hæc, et ea quæque quæ restant, perspicua sunt omnia. Breviter itaque expedienda sunt.

Obijciatur ergò in quarto decimo argumento, frustrà omnium fidelium sensum expectari. Cui ergò argumen-

to hæc brevissimè retulerim. Duo sunt rerum genera. ut aliàs dictum est, quæ ab Ecclesia creduntur. Unum est earum, quæ ad omnes æquè pertinent, ut Deum esse hominem, animum nostrum esse immortalem. Et in hoc genere non est valdè difficile, omnium fidem sensumque cognoscere. Non dico autem, ut seorsim rogentur singuli, quod et permolesum esset, et oppidò quàm ridiculum, sed singulorum fidem in hujusmodi rebus statim sese prodere; satisque mediocri adhibita diligentia cognitam nobis et perspectam esse posse, præsertim si res in contentionem veniat, et vulgus suo more calescat. Alterum est genus earum rerum, quas cognoscere non rudium et imperitorum in Ecclesia, sed majorum et sapientium interest, ut Epistolam ad Hebræos esse canonicam, ac reliqua similia quàm plurima. Quo in genere si vulgarem plebis sententiam roges, perindè erit, ut si à cæco sensum colorum postulares. Cautè igitur atque prudenter, cùm hujusmodi fortassè res in sermonem popularem incidant, qui in vulgo paulò modestiores sunt, nihil omninò affirmatò asseveranterque pronuntiant; sed id se credere ac sentire in hisce rebus protestantur, quod Ecclesia credit ac sentit. Quo profectò nomine sapientes Ecclesie majoresque designant. Porrò sive in hoc, sive in illo genere quæstio versetur, populus quasi de tribunali sententiam dicere nec debet, nec verò potest: quoniam, ut hic pro certo, et probato sumimus, ligandi, solvendi, judicandique potestas in singulis fidelibus non est, sed in Ecclesie præfectis, atque pastoribus. De quâ re alio loco disseremus. Nunc illud dicimus, in communi omnium controversiâ certum argumentum ex communi fidelium sensu depromi; quamvis non oporteat sigillatim omnium sensum perscrutari. In fide autem earum rerum, quæ proprie sunt doctorum atque sapientum, solam horum sententiam expectandam, vulgi ne expectandam quidem. Nam illi certam fidem faciunt catholice dogmatis, hi faciunt nullam. At verò in utraque rerum decretis ac legibus nec vulgus, nec sapientes omnes habent locum; sed ii tantùm, qui sint Ecclesie pastores, quemadmodùm libris sequentibus explicaturi sumus. Ea verò argumenta, quibus pastorum veritas atque auctoritas impugnata est, in librum huic proximum differantur, ubi hæc multa que id genus alia longè opportuniùs refutabimus.

Cæterùm quòd duo symbola Ecclesie internoscendæ Calvinus ponit, nempè ordinem in verbo et sacramentis à Christo commendatum, ad quas omninò notas ceu ad lydiùm lapidem omnis congregatio exigenda sit, quæ Ecclesie nomen obtendat; benè profectò haberet, nisi hunc lydiùm lapidem in manu habere ipse vellet, cæteris negaret omnibus. Nos asserimus, Lutheranos nec sinceram Evangelii doctrinam, nec legitimam sacramentorum administrationem retinere. Illi contra nobis utraque notam inurunt. Equis erit iudex? Negant apud nos Ecclesiam esse; apud se, ut nos dicimus, existere mentiuntur. Equi sunt ii tandem, quibus lapis iste lydius est certus, solidus, germanus ad veram Ecclesiam explorandam? Arius, Næ-

torius, Macharius, Donatus, Pelagius, cæterique omnes hæretici, tùm etiam cùm Ecclesiæ bellum facient, eadè omninò insolentiâ se habere præferent duas illas Ecclesiæ quasi tesseras. Quapropter in quâcumque de fide cum hæreticis controversiâ Ecclesiæ notio periclitabitur. Excipient enim protinùs, nos aut in fidei errore versari, aut Christi sacramenta non perindè gerere, ut à Christo nobis institutum, atque præscriptum est.

Notior est Ecclesia, mihi crede, notior est quàm ut quibuslibet motis quæstionibus ejus non solum auctoritas, sed res omninò et nomen in dubium revocentur. Verùm hoc loco Calvinus sic insulsus existit, ut nihil aliud ejus, nisi ipsa insulsiitas rideatur. Ecclesiam enim apud nos esse modò ait, modò negat; nunc Ecclesiam dicit nunquàm fuisse intermortuam, nunc contra verbi puram prædicationem asserit aliquot jam seculis evanuisse; tùm affirmat sub romano pontifice, quem Antichristum vocat, non esse Ecclesiæ nomen abolitum, sed sub ejus quoque tyrannide Ecclesias manere; tùm adstruit, presentes omnes Catholicorum cætus idololatriæ impiæque doctrinâ contaminatos esse, claviumque proindè non habere potestatem. Quod si ità est, Christi Ecclesiæ qui sunt? Nempe, si Christi Ecclesiæ sunt, Ecclesiæ catholicæ membra erunt. Porro si membra sunt veræ catholicæque Ecclesiæ, nequeunt vel idololatriæ probare scelus, vel errores Evangelio contrarios docere. Item nisi stultum militi quoque ipsi videretur, cogitarem ex illo, cogitaremque ut responderet, nùm viros aliquot probos in Catholicorum concione esse arbitretur. Si nullos, quoniam, ut ait, omnes ad unum sunt idololatræ, et in impietate esse pius nemo potest; eadè profectò causâ antè Lutherum vir bonus in catholicis nemo esset; quippè cùm ejusdem criminis rei essent omnes, in eodemque errore versarentur. Ecclesia ergò Christi catholica jam antè Lutherum nulla in orbe erat. Et ubinam sunt illa de æterno Christi regno promissiones, quas, quoniam aperte, clare, perspicue sunt, nullâ iste interpretatione potuit cludere? Sin autem verè pii inter nos sunt aliqui, non est certè apud nos Ecclesiæ impia, sed pia; à quâ cùm se contentionis studio Lutherani separaverint, exploratissimum est, à verà eos Christi Ecclesiâ descivisse.

Quid? anæ ambiguum est, Ambrosium, Hierony-

mum, Augustinum, Basilium, Chrysostomum, cæterosque optimos, ac præstantissimos viros, quos Catholici et veneramus et agnoscimus, verà Ecclesiæ Christi membra fuisse? At illi stant à nobis universi, Lutheranis universi repugnant; quod facillimum est ostendere. Sed quid ego stultus, qui suadere velim, Lutheranos hæreticorum non more cum Ecclesiâ Christi bellare? Quasi verò difficile esset, causis evidentibus, ac necessariis addicere, hos neque in apostolicâ, neque in catholicâ, neque in sancti, nec in unâ Ecclesiâ esse. Nihil sanè facilius esset, nihil explicatius, nihil promptius, si hujus esset aut loci aut temporis. Nimirum, quibus omninò rebus cum Donatistis Augustinus egit, ut eorum animos ad veram notionem Ecclesiæ unius, sanctæ catholicæ, atque apostolicæ revocaret, iisdem nos Lutheranos vincere nullo negotio et labore possumus. Atque si res ipsæ, quæ tamen in manu nostrâ sunt, in hæc nos pugnâ desererent, at cognominia Catholici ac Lutherani apertissimè planissimèque demonstrant veram germanamque Ecclesiæ notam et characterem habere nos, illos non habere, quamvis Ecclesiæ nomen fingant, simulent, obtendant. Sicubi, ait Hieronymus adv. Luciferianos, audieris eos, qui dicuntur Christi, à quoquam alio nuncupari, ut puta Marcionitas, Valentinianos, Pelagianos, etc., scito non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Quo eodem discrimine Augustinus, lib. 4 cont. Crescon., atque Epiphanius, hæres. 70, hæreticos à Catholicis distinguendos esse docuerunt. Cùm itaque Lutherani cognomen ex Luthero traxerint, planum et expeditum est, eos à communi fide, atque Ecclesiâ catholicâ, in privatam et singularem hæresim abiisse. Nobis autem super terram nullus fidei magister est; unus celestis est Christus, à quo Christianorum cognomen est, quod habemus ex illo hæreditarium. In Christi igitur Ecclesiâ sumus, de quâ hæc ut brevissimè dici poterunt, ità à me dicta sunt. Nunc ad reliquos locos ex ordine instituto progrediar, neque ad meum munus pensumque revocabo (1).

(1) Plura in hoc libro, sicut in tribus sequentibus adnotare, alia superaddere, poteramus: sed hæc remittenda esse censuimus ad Tractatum de Ecclesiâ, ad quem pertinent. — P. S.

DE AUCTORITATE CONCILIORUM,

QUÆ QUARTO LOCO EST POSITA.

LIBER V (1).

CAPUT PRIMUM.

Argumenta continet, quibus hæretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam.

Post Ecclesiæ auctoritatem auctoritas conciliorum

(1) Quæ de conciliis hic disseruntur, ad Tractatum de Ecclesiâ spectant, ubi opiniones tùm Ultramonta-

sequitur, quam hæretici plurimis argumentis oppugnant. Illud primum est, quòd Ecclesia columna est et firmamentum veritatis. At in synodum soli cardinales et episcopi veniunt, qui et numero pauciores sunt, nec auctoritatis pondere, hoc est, nec virtute, nec sanorum, tùm Gallicanorum exponuntur: ex quibus evadentur que aliter in hoc libro essent notanda.

pentia graviore; non ergo synodus regula credendi Ecclesie est, sed contra, Ecclesia synodo.

Deinde pontifices et Pharisei collegenter concilium, cujus sententia impia fuit, ut Joannis capitulo 11 legitur; non ergo semper synodi sacerdotalis iudicium probandum est. Sicut enim principes sacerdotum et omne concilium querebant falsum testimonium contra Jesum, Matth. 26, et omnes principes sacerdotum, et seniores populi adversum Jesum consilium inierunt, Matth. 27, ita et episcopi ac pontifices nostri contrariam Jesu Christo sententiam ferre possunt.

Præterea, si veritatem episcopi tenent, et falli non queunt, id ex divino aliquo pacto proficisceretur. At pactum hoc nusquam apparet, atque ut apparet, haud aliter interpretandum est, quam illud, quod cum Levi olim et posteris ejus Dominus iniit: *Pactum meum, inquit, Malach. 2, 5 et seq., cum Levi. Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus; in pace et æquitate ambulavit mecum, et multos avertit ab iniquitate. Labia enim sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Vos autem recessistis de viâ, et scandalizastis plurimos in lege; irritam fecistis partem Levi, dicit Dominus exercituum.* Item, Dan. 9, 4: *Obsecro, Domine, custodiens pactum custodientibus mandata tua.* In quæ verba Hieronymus: « Non ergo, ait, quod pollicetur Dominus, statim futurum est, sed in eos sua promissa complet, qui custodunt mandata illius. » Unde constat, pactum retinendæ veritatis quoddam cum sacerdotali tribo initum per posteriorum culpas irritari. Quo fit, ut ad eundem quoque modum, si Apostolis, et succedentibus omnino pontificibus veritas à Christo promissa est, eandem tandiù sint servaturi, quamdiù id non suis peccatis cogerint, ut veritate destitui mereantur. Alioqui, ut Hieronymus in hunc Malachie locum ait: « Ad sacerdotem quidem pertinet disciplinam, interrogatos respondere de lege, sed si ignorantiam in cæteris diligentem in Scripturis sanctis obtenderint negligentem, frustra jactant dignitatem, cujus opera non exhibent. » Atque idem etiam Hieronymus scribit, falsò sacerdotes illa jactare, Jerem. 18, 18: *Non peribit lex à sacerdote, nec consilium à sapiente, nec sermo à Propheta, cum Scriptura dicat: In perversam animam non intrabit sapientia.* Et per Ezechielem, cap. 7, 26, Dominus: *Querent, ait, visionem de Propheta, et lex peribit à sacerdote, et consilium à senioribus.* In quæ verba idem ipse Hieronymus: « Hæc autem, non solum eo tempore, quando

« Babylonius contra Hierusalem veniebat exercitus, à prophetis, sacerdotibus et senioribus querebantur, sed quotidie in Ecclesiis requiruntur. Quæ si visio nem, legem, consiliumque perdididerint, frustra prophetas, et sacerdotes, et seniores habere se jactant. » Adde huc illud Jeremie, cap. 2, 8, testimonium: *Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? et tenentes legem meam nescierunt me, et pastores pravariicati sunt in me, et prophete prophetaverunt in Baal.* Quibus verbis utendum esse adversus nostri ordinis magistros, Hieronymus in Commentariis auctor est. Adde illud etiam Isa. 56, 10: *Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi; canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, et amantes somnia. Ipsi pastores ignorarunt intelligentiam, omnes in viam suam declinaverunt.* Quibus ex rebus faciliè intelligitur, non esse fidendum pastorum sacerdotumque iudiciis, præsertim si illis Dominus iratus est. Si ergo illi solum in concilium coguntur, concilium profectò errare potest.

Præterea conciliorum auctoritas illo potissimum testimonio probari solet, Matth. 18, 19: *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quancumque poterint, fiet illis à Patre meo.* Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, tibi sum in medio eorum. At hoc testimonium probaret æquè, provincialium synodorum certa esse iudicia, quod à rectè facte alienum esse cum ex aliis, tum verò magis ex concilio Carthaginensi sub Cypriano constat, in quo non duo vel tres, sed octoginta episcopi congregati, contra orthodoxam de unico Baptismo doctrinam erravere (1); synodorum ergo veritas infirmo, aut nullo potius fundamento nititur. Atque in eo testimonio his tantum conciliis se affuturum promisit Christus, quæ in nomine ipsius convenirent. Primum ergo fidem faciant se coire in Christi nomine: nam fieri potest, ut improbi episcopi adversus Christum conspirent. Deinde nihil verbo Dei addant, aut detrahant; illis enim hæc lex præscripta est.

Ad hæc, concilium Ariminense sexcentorum episcoporum erravit cum Ario, Ephesinum secundum etiam frequentissimum cum Dioscoro, Constantinopolitanum verò trecentorum pontificum cum Leone imperatore. Concilia igitur quælibet generalia nullum argumentum firmum theologis subministrant.

Sexta item synodus apud Trullum celebrata non unum, sed multa peccavit, ut videre est canone secundo, tertio, decimo tertio, quinquagesimo quinto et sexagesimo septimo. Errare igitur in fide et moribus concilia possunt.

Albertus insuper Pighius, vir doctus et pius, multis argumentis ostendit, acta, quæ nomine sextæ, et septimæ synodi circumferuntur, varios errores continere. Non igitur conciliorum etiam generalium fides adeò certa est, ut in dubium vocari non debeat.

Præterea, concilium Constantiense definiit concilium esse supra papam, Florentinum autem sub Eugenio IV, et Lateranense sub Leone X, contrarium dogma

(1) Quæ quidem constant ex August. de Bapt. contr. Donat., lib. 1, cap. 18; Ruffin. lib. 10 eccles. Hist., cap. 21; Leon. epist. 12, 15, 21, 22, 23, 24, 26.

Id solum animadvertimus, Canum pluribus in locis non satis attendisse ad efficaciam consensûs Ecclesie dispersæ; eundem etiam auctorem plurius annotasse, et merito, ut factum insigne, videlicet, nihil unquam admissum fuisse ab Ecclesia, nihil in eâ invaluisse, quod summi pontificis confirmatione caruerit. Quæque etiam dicit auctor concilium generale posse errare, quod intelligit, ubi caret summi pontificis confirmatione. Sed id malè sonat auribus catholicis. Potius dicendum esset, in sensu ultramontano, concilium nullum generale dici posse, absque summo pontifice consentiente. — Vide potissimum Salmon: *Traité de l'étude des conciles*, etc. P. S.

finierunt; conciliorum ergo auctoritas infirma est.

Rursùm concilium Basilicense definit esse hæreticum qui negaverit, concilium esse suprâ papam, aut asseruerit papam transferre in alium locum posse concilium, aut in aliud tempus prorogare. Et tamen nemo tam insanus post ea tempora fuit, ut sententiæ contrariæ auctores hæreticos existimaverit; conciliorum ergo judicia incoertiora sunt, quàm ut certam fidem facere possint.

Præterèà Augustinus, lib. 2 de Baptismo contrâ Donatistas, cap. 5: « Plenaria concilia, inquit, sæpè « priora à posterioribus emendari. » Id quod certè non foret, si semper veritatem assequerentur. Sed et Isidorus, quinquagesimâ distinctione, capite *Domino*: « Quotiescumque, inquit, in gestis conciliorum discors « sententia invenitur, illius sententiæ concilii magis « teneatur, cujus antiquior et potior existat auctori- « tas. » Non igitur conciliorum decreta certa sunt omnia, sed interdum varia sunt, atque adèò inter se pugnantia.

Præterèà, cùm concilium dicitur errare non posse, aut intelligitur mutilum sine capite, aut integrum interveniente etiã capitis auctoritate. Si mutilum, erravit aliquandò, ut Catholici ultrò ipsi fatentur; si integrum, frustrâ ad fidei quæstionem finiendam congregabitur, cùm romanus pontifex sine generali concilio ritè de fide pronuntiet, quemadmodum loco proximo sumus demonstraturi. Aut igitur conciliorum dogmata incerta sunt, aut vanè profectò congregantur. Id quod Gregorius Nazianzenus in epistolâ ad Procopium, quæ est numero centesimo secundo, planè testatur in hæc verba: « Quodcumque episcoporum con- « cillum fugio, propterea quod hætenus nullius omninò « synodi finem aliquâ utilitate præditum, et undè res « malè habentes non magis exacerbata, quàm curata « fuerint, videre licuit. »

Postremò, Oecolampadius argumentatur ex concilio Romano sub Nicolao, ubi Berengarius, ut inquit, coactus est adjurare in verba falsissima, quæ nec Roffensis libro tertio contrâ Oecolampadium, cap. 12, nec Cajetanus in libello de Cœnâ Domini ab errore liberare potuerunt. His atque aliis argumentis contrâ hujus loci auctoritatem hæretici pugnare solent. Lutherus autem more suo rem nullâ argumentatione, sed solâ assertione conficit, inquiens in lib. de Capt. Babyl.: « Sæpius « erraverunt concilia, præsertim Constantiense, quod « omnium impiissimè erravit. » Et in quâdam ad populum concione, concilium primum, cui Apostoli et eorum discipuli interfuerunt, errasse ait, eò quod senserint legem et opera necessaria esse ad salutem. Sed enim huic nos locum et confirmare, et tueri semper oportet, nec ex verâ Ecclesiæ sententiâ falsâ ullâ ratione laoveri.

CAPUT II.

Docet quidnam nomen aut synodi, aut concilii hoc sanè loco significet.

Nihil dubium erat, quin synodi vel concilii nomine, eadè m quippè res est, patres semper nostri intellexerint sacerdotes, præsertim episcopos, in locum unum

congregatos, ut causas eas scilicet definirent, quæ ad Ecclesiã sive fidem, seu mores pertinent. At Lutheranò novum concilium volunt, omnibus retrò seculis inauditum, ubi de fidei quæstione judicent non episcopi et sacerdotes, sed rhetores, et laicorum turba, qui non viâ et ratione, sed verbis et clamore prævalent. Verùm hujusmodi errorem facillimum est eripere.

Tota enim fidelium Ecclesiã congregari non potest, et, ut posset quidem, non expedit tamen, ut ad indisciplinatum vulgum discipline nostræ controversiæ referantur. Quòd si ad rempublicam vel in pace, vel in bello continendam stultum esset concitata et inerudita plebis consilium requirere, stultum quoque est, ac multò etiam magis, velle ut in gravissimis de fide quæstionibus populi consensionem atque judicium requiramus. Ac si populus in rebus temporariis tutò et prudenter magistratum cure, diligentie, consilio sese tradit, nec ferendis legibus quidquam sibi aut consilii aut auctoritatis vindicat, cur plebem hi Christianam incitant, ut suis nolit rectoribus se committere, sed pergat in consessum illum admitti, ubi causæ omninò publicæ non à privatis hominibus, sed à publicis Ecclesiæ magistratibus transigendæ sunt? Non sumus, inquit, adèò rudes et tardi, ut velimus aut totam plebem in concilium cogi, quod esset amentia, aut doctrinæ quæstiones ad indoctum vulgus referri, quod esset stultitia; sed id cupimus, quod et meritò et optimo jure cupimus, ut nec sacerdotes imperiti in concilium veniant, et si qui laici sacrarum literarum periti sint, sunt autem plurimi, hi ad synodum evocentur; et sive sacerdotes, sive laici, delignant viri prudentiâ ac sapientiâ celebres, quorum consilio res omnes Ecclesiæ, publicæque negotia gerantur. Quoniam non decet, ut in his, quæ religionis sunt, irreligiosus episcopus laico pio anteferatur: aut in his, quæ sunt doctrinæ, laico docto antestet sacerdos indoctus.

Sed quod de ignavis episcopis calumniantur, id in confutatione argumentorum explicabimus: nam et hoc primo jam capite inter cætera objectum est. Quod verò dicunt, selectos è plebe viros in synodum cogendos esse, errant in eo turpissimè, nec intelligunt, qualis sit reipublicæ christianæ facies et forma à Christo instituta. Quâ de re satis abundanter multis voluminibus ab Alberto Pighio, aliisque Catholicis disputatum est. Nunc verò cum Lutheranis ego non pugno, utrùm omnes fideles sacerdotes sint; non, utrùm feminæ à Christo sint ad Ecclesiæ munia et sacrorum administrationem admittæ; quoniam hujusmodi quæstiones non sunt presentis operis instituti. Tantùm dico, non feminas, non laicos, sed solos sacerdotes et episcopos oportere in concilium cogi: *Veniam, inquit Dominus Moysi, Exod. 19. 9, ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, et credat tibi in perpetuum. Descende, et contestare populum, ne fortè velit transcendere terminos, et pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, et ascendes tu, et Aaron tecum, etc.* In hanc ergo formam Christus per episcopos et sacerdotes populum christianum instituit; nec plebei ascendere ad consultandum

cum sacerdotibus debent, sed præscriptis terminis contineri.

Sed ais: Moyses sacerdos non erat, et tamen ille docebat populum, religionisque questiones finiebat. At primùm nego Moysen sacerdotem non fuisse. *Moses*, inquit, et *Aaron in sacerdotibus ejus*. Psalmo nonagesimo octavo. Item non modò obtulit Deo munera et immolavit, verùm et etiã Aaron et filios ejus consecravit. Sacerdos igitur erat. Illud Levitici octavo disertè explicatum est. Deindè dato mihi legislatorem alium, dato ducem et prophetam à Deo constitutum, dato hominem, cujus verbis Dominus tantùm auctoritatis dederit, et tunc ego fortassè dicam, ejusmodi virum, etiã si laicus sit, cum sacerdotibus consulendum. Sed illud uni Moysi concessum est. Transferrì itaque passim in alios non debet. Nam quod propriè in controversiis finiendis legislator ipse præscripsit, planum in lege et expeditum est: *Si difficile*, ait Deut. 17, 8, *et ambigunt apud te judicium esse perspexeris, venies ad sacerdotes Levitici generis, etc., sequerisque sententiam eorum; nec declinabis ad dexteram nec ad sinistram*. In ambiguis ergò questionibus ad sacerdotes populus habet currere, in eorumque judicio requiescere. Adde hùc illud Aggæi, cap. 2, 12: *Interroga sacerdotes legem*. Adde etiã illud Malachiæ, cap. 2, 7: *Labis sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est*. Nec in veteri Testamento solùm ea præscripta forma est in controversiis finiendis præcipiendæ doctrinæ, sed in novo etiã asservatur, ut in utrâque juxtà re populus ab episcoporum sacerdotumque labiis et judicio pendeat. Nam, quòd ab episcopis percipiendâ Evangelii doctrina sit, testis est Paulus ad Ephes. 4, inquit: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores*. Quo loco Paulus, cum Apostolos, Prophetas, Evangelistas quasi in tres classes distibuisset, pastores tamen et doctores severè sanè atque prudenter re ipsâ confusus, solâ cogitatione distinxit, ut iidem esse in Ecclesiâ, qui et pascere, et docere, intelligerentur. Sed in his verbis lapsa consuetudo deflexit de viâ, sensimque eò deducta est, ut alios pastores, alios doctores intelligeret, quâ nulla pernicies major Christianorum vitæ potuisset afferri. Apostolus autem penès episcopos ut regendi, ità quoque pascendi ac docendi auctoritatem esse voluit: *Attendite*, inquit, Act. 20, 28, *vobis et universo gregi, in quos vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei*. Et rursum ad Timotheum Epist. 1, 2, 3, et Titum 1, 9, non alios episcopos, alios doctores, sed eundem episcopum doctoremque præscripsit. Ac per Jeremiam, cap. 3, 15, Dominus: *Dabo*, inquit, *pastores, qui pascent vos scientiâ et doctrinâ*. Doctrina igitur evangelica à pastoribus Ecclesiæ expectanda est, quos et episcopos esse, et doctores tradidit Paulus. At verò, quòd episcoporum ac sacerdotum etiã sit fidei de controversiis decernere, Act. 15, tradit Lucas. Cum enim venissent Paulus et Barnabas, et quidam alii, Hierosolymis, suscepti quidem sunt ab Ecclesiâ, quæ erat Hierosolymis, sed cum proposita esset quæstio, *conveniunt*, ait, non le-

minæ, non juvenes, non laici, sed *Apostoli et presbyteri videre de verbo hoc*. Quòd si Petrus, ut mentes Antiochenorum dubitantium synodi auctoritate firmarentur, non fideles omnes, sed solos presbyteros cum Apostolis congregandos existimavit, quid est, quòd nos in Ecclesiæ gravissimum cætum mulierculas, lanios, coquos, sartores convenire cupiamus? Scimus enim, apud Lutheranos hujusmodi multos sacrarum sibi litterarum scientiam assumere. Præterè, cum in dubium venit, quænam pascua sint ovibus permittenda, quæ contrà vitanda, pastorum ea consultatio est, non ovium. Ecclesiæ igitur pastoribus hujusmodi causas Dominus demandavit. Præterè claves regni cælestis Christus non vulgo passim, sed Apostolis, eorumque successoribus concessit, ut in cap. *Firmiter de sum. Trin.* dicitur; nec enim quæ alterius et loci et temporis sunt, ea nunc probare debemus; in clavium autem potestate eadem res sunt, aperire et solvere, et claudere et ligare, quemadmodùm vel ipse Christus Matth. cap. 16 explicuit. Solvere ergò quæstiones circà fidem evortas, ligareque fideles expleto jam judicio ad credendum non quorùlibet est, sed eorum tantùm, qui ut claudendi et aperendi, ità ligandi solvendique auctoritatem habent.

Confirmat autem hoc vel maximè, quòd ea impedimenta tollere, quibus janua regni cælorum clauditur, clavium munus est proprium. Ignorantiam igitur fidei, quæ sine dubio in ejusmodi impedimentis est, propriè tollent, quibus claves concessæ sunt. Accedat ad hæc, quòd Apostolus ad Rom. 10, cæcos esse intellexit Apostolos, cum eis illud aptavit: *In omnem terram*, etc. Apostolorum ergò, et eorum qui Apostolis successère, proprium erit illustrare cæteros, ac vi suâ populum continere. Quòd si cæli illustrationes tollis, quibus omnia, quæ terra parit, maturata pubescunt, infœcunda hæc maneat necesse est, ac verò juxtà nomen suum arida. Atque etiãsi tenebræ operient terram, et caligo, populos, non has alii discutiant, quàm quibus à Christo dictum est: *Vos estis lux mundi*. Qui verò, quod superiorum est munus, inferioribus in Ecclesiâ tribuunt, hi similes sunt, ut si qui aut in terrâ vim illustrandi ponant, aut in pedibus vim cernendi. Sed quoniam de his fusiùs et accuratùs ab aliis disputatum est, satis fuerit hæc nos pauca breviter attingisse. Nec est profectò cur majorem in hæc re lucem desideremus, quam non ratio modò, sed perpetuus etiã Ecclesiæ usus fecit esse perspicuum. Non enim patrum memoriæ nisi episcopi et presbyteri in concilio vocantur; nec hi omnes, sed qui pastores Ecclesiæ et rectores sunt. Episcopi enim, quos anulares nostri vocant, sine causâ aliquandò in synodum sunt admissi. Sed nihil mirum. Nam et sine causâ in Ecclesiâ sunt. Verùm hæc aliàs.

Nunc complectar quod proposui brevi. Sanè, nisi nec opinio fallit, sicut nec simplices presbyteri, ità nec anulares isti episcopi quidem in synodum cogendi sunt. Totum quippè ecclesiastici concilii negotium non ordinis, sed jurisdictionis potestate transigitur. Ferre namque sententiam, solvere aut ligare, absque jurisdictione nemo potest. Constat autem, Patres in synodo aut leges de moribus dare populo, aut de fidei questionibus judicare, quorum neutrum sine ligandi, solvendique

jure sacerdos facit. Sed hæc utcumque habeant, errant certè in mediâ luce Lutherani, qui synodum aliter quàm episcoporum et sacerdotum collectione definiunt; errat quoque raptim pueriliterque Bucerus, cum ait, in synodum Ecclesiæ non debere cogi, nisi Dei filios. Primum enim, si solum Dei filii synodum Ecclesiæ faciunt, quaero an convenire debeant ultrò nec vocati, an potius futurus sit aliquis, cujus evocetur imperio. Si vocati in concilium veniant, coquis, rogo, ille futurus est, qui veros Dei filios internoscit? Sin ultrò veniant, quisque ergò de se iudicium feret, et suæ bonitatis opinionone fretus in concilium sese ingeret. Sed ut de se conjecturam habeat, quomodo reliquos justos esse et sanctos intelliget? Atque ut huiusmodi hominum insaniam apertius deprehendat, finge in republicâ unâ quâlibet cives, qui suâ et spontè, et auctoritate se congregent ad censendum de legibus, de magistratibus, de religione, idque eò quisque audaciùs, quò magis virtuti suæ et studiis fidit. Num talis reipublice forma et species, non à Solone dico, aut Lycurgo, sed ab ullo omnino cordato homine probaretur? Non igitur ea confusio ac perturbatio in Ecclesiæ synodum inferenda est, quam ne in vicis quidem et oppidulis homo sanæ mentis admitteret. Illi fortè in illam insaniam recidamus, ut putemus, hominem, simul atque Dei filium esse desierit, potestate quoque regendi, pascendi, iudicandi, ligandi, solvendi iri destitutum. Quod quidem quale sit, non est huius operis ostendere; sed in republicâ prophana animadverti potest, ubi civium tamen vel probitas, vel improbitas non adeò obscura est, ut non queat aliquandò facile deprehendi; id quod in christianâ republicâ non perinde facile est, cujus scilicet præcipua virtus, quâ filii Dei et nominantur et sunt, occultissima est. Non enim qui in manifesto Judæus est, nec que in manifesto in carne est circumcisio, sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non litterâ, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Quamobrem si charitate amissâ potestas item publica amitteretur, dici non potest, quantis tenebris Ecclesia esset circumfusa. De quo argumento et nos superiore libro disseruimus, et alii plerique disseruerunt multò copiosius; nos quasi prætereuntes hæc diximus, ut lectores intelligant, quod ad præsentem locum satis est, episcopos etiam malos in synodum congregandos, ut qui potestatem pascendi, iudicandi, ligandi, solvendi non amiserint. Lutheranos itaque ab hoc quidem sermone removeamus: ipsi autem intelligamus, synodi ecclesiasticæ nomen non quosvis, sed pastores et pontifices Ecclesiæ complexi in unum locum congregatos, ut de causis ecclesiasticis, hoc est, de moribus, fide, religione pronuntient.

CAPUT III.

In quo synodorum varia genera ponuntur.

Quorum hominum conventum synodus ecclesiastica præ se ferat, satis explicatum arbitror capite superiore. Nunc vocabulum partiendum est, ut singula conciliorum genera quidquam veritatis et auctoritatis habeant, videamus. Et quidem Gratianus, dist. 3, c. *Regula*,

synodos bifariam partitur, in generales et provinciales. Hæc autem divisio, cum præterire aliquid maximum vitium in dividendo sit, unum prætermisum est. Nec enim solum generales et provinciales synodi sunt, sed etiam episcopales. Ità, si placet, nominemus, fabricemurque, si opus erit, verba. Sunt enim rebus novis, ut Cicero tradit, nova ponenda nomina. Quamvis sit recens quidem illud, sed perceptum tamen usi à nostris, triumque non à barbaris modò, verum etiam à Latinis. Concilia equidem generalia voco, quæ omnium christianorum pontificum convocatione celebrantur. Inter multos autem sæpè disceptatum est, an generalis convocatio satis sit, an etiam sit necessaria congregatio generalis. Si enim summus pontifex concilium generale idiceret, non congregarentur tamen nisi soli decem ex Italiâ pontifices, huiusmodi profectò synodus non est et generalis videatur. At contra, si necesse est episcopos omnes congregari, primum nullo fortè in Ecclesiâ tale adhuc concilium fuit, in quod episcopi universi convenirent. Deindè pessimus quisque episcopus, dum non solum per negligentiam, sed per malitiam synodo adesse contempsit, generalem non esse calumniabit: et princeps in republicâ quilibet si illi synodus displicuerit, inturbare eam minimo negotio poterit, causarique episcopos suos vel morborum, vel tumultuum causâ concilio interesse non posse. Verùm, quoniam amicus huiusmodi controversias persequi non est operis instituti, hæc questionem breviter respondemus. Non satis est quidem ad concilium generale, si evocatio generalis est, quando addeò pauci congregantur, ut major meliorque provinciarum pars relicta esse videatur; præsertim si causa legitima sit, cur episcopi synodo non affuerint. At si per malitiam hominum pessimorum una et item altera provincia desit, non propter eam concilii generalis nomen amittitur. Sed ne, si per negligentiam quidem, aut aliam occasionem quamlibet, episcopi aliquot desint, nominis sui iacturam generale concilium faciet, nisi in dubium vertimus, an concilia illa quatuor, Nicænum, Ephesinum, Constantinopolitanum, Chalcedonense, generalia sint. Quamobrem ut fideles, ità nos hoc loco loquimur, ut synodum generalem omnium episcoporum evocatione legitimâ finiamus, licet non sit omnium congregatio. Communi enim fidelium sensu agendum est, cum de rebus vobisque Ecclesiæ loquimur. Idque eodem modo fecerunt sapientes. Nec satis est tamen ad generale concilium evocatio generalis, nisi sit etiam generalis congregatio. Sed ad generalem congregationem omnium episcoporum congregatio non requiritur. Neque hic definimus nisi id, quod frequens in Ecclesiâ est. Scimus enim concilia generalia sine evocatione celebrari aliquandò posse; sed id per artem, atque adeò præter artem est. Verùm de his postea diligentius. Nunc ad reliquas partes proposito divisionis revertamur. Provincialia concilia sunt cum à metropolitano vel primato omnes unius provincie aut etiam regni pontifices evocantur. Episcopalia sunt synodi sacerdotum, quæ ab episcopis singulis in suâ diocesi haberi modò solent ob privatas singularum Ecclesiarum causas. Nam synodi huiusmodi, præser-

tim in Hispaniâ, non erant in usu olim, nisi ob eam causam, quæ decimâ octavâ distinctâ, cap. postremo, exprimitur.

Hâc divisione positâ, ex omnium consensu approbatâ, altera assumitur, conciliorum, sive generalium, sive provincialium, seu episcopopalium quædam esse congregata romani pontificis auctoritate, alia verò non item; rursùm alia confirmata ab eodem romano pontifice, alia verò non ab eo confirmata. Nam concilium Ephesinum secundum, auctore Leone coactum est quidem, sed non est à Leone, aut alio quovis summo pontifice comprobatum. Basileense quoque Eugenius IV indixit, nec tamen confirmavit. At Constantiense, quanvis à principio nullius romani episcopi auctoritate congregatum fuerit, confirmavit illud tamen Martinus V, pontifex maximus. Concilium item Milevitanum, quod et Innocentius et Cælestinus probaverunt, sine auctoritate summi pontificis coactum fuit. Cùm ergò, quam Gratianus duplicem putavit esse rationem, in tres partes distribui debere reperitur, et singularem, his distribuuntur in duas, primùm est de generali concilio, sed dupliciter, tùm pari ratione de provinciali, post de episcopali disserendum.

CAPUT IV.

Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur.

His sumptis, prima conclusio sit: Concilium generale, quod auctoritate romani pontificis nec congregatum, nec confirmatum est, errare in fide potest. Hanc conclusionem manifestè probat error concilii Ariminensis et Constantinopolitani sub Leone imperatore, quem hujus loci auctoritati in quinto argumento capitis primi objiciebamus. Id ipsum quoque ostendit Gratianus, decimâ septimâ distinctione, capite *Regula*, et capite *Multis*, Julii et Pelagii clarissimis testimoniis. Idem definit Damasus in epistolâ ad Stephanum archiepiscopum, et tria concilia Africana, quæ in epistolâ ad eundem Damasum hoc ipsum confessâ fuerant. Non est quippè verum, ratumque concilium, quod auctoritate episcopi romani caret, quemadmodùm non ii solum pontifices, sed concilia etiam tradiderunt. Tradidit septima synodus, actione sextâ, tomo primo, et octava synodus, actione primâ, et septimâ, et synodus Romana sub Symmacho, distinctione 96, cap. *Benè*, et synodus nonaginta episcoporum sub Damaso; historia Tripartita, libro quinto, capite vigesimo nono, et concilium Lateranense sub Leone decimo, sessione undecimâ, ubi eadem res dicitur in synodo Alexandrinâ definita. Itâ Socrates, libro quarto historiæ Tripartitæ, capite 9, tradit regulam ecclesiasticam jubere, ut concilia ejusmodi præter sententiam romani pontificis non celebrentur. Id quod Julius in epistolâ ad Orientales dixit fuisse à Nicænâ synodo definitum, et Marcellus in epistolâ ad Antiochenos hoc ait Apostolos statuisse. Videlicet ejusmodi concilia non solum infirma in Ecclesiâ fuere semper ad fidem veritatis faciendam, sed conventicula propemodùm fuere iniquitatis, et tristes atque adeò exitiales exitus habuerunt. Mentiri verò ait Hucerus eos, qui affirmant, non licere sine romani pon-

tificis assensu concilium cogere. Id autem primùm Eusebii et historiæ Tripartitæ testimoniis confirmat. De Indè: « Est Canon inquit, Nicæni concilii de synodis et habendis. Sunt quoque canones apostolici qui quotannis binas synodos in provinciâ quolibet præscribunt. Asserit autem firmum ac ratum esse quiddam in hujusmodi conciliis statuitur pro veritate contra mendacium, itâ ut ne à summo quidem pontifice rescindi possit. »

Sed hujus hominis impudentiæ quis poterit sine stomacho respondere? Principio namque illud impudentiæ quantum est, quod historiam Eusebii et Tripartitam nobis objicit, in quibus contra nos refertur nihil, pro nobis multa! Quid illud alterum, quod Nicænum concilium, et canones Apostolicos opponit, in quibus de synodis provincialium sermo est, quas summi pontifices pro rectâ Ecclesiarum institutione et administratione præscripserunt? Nos autem de synodis generalibus loquimur, quas sine summi pontificis assensu cogere non aliter accipiendum est, ac si regni primarii sine principis assensu, atque adeò illo repugnante cogentur. Illud verò quale est, firmum esse velle quiddam in his synodis statuitur? *Pro veritate*, ait, *contra mendacium*. Scilicet, si pro veritate est, ubicumque statuitur, accipiendum est. Sed quid nos certiores reddet, pro veritate esse quæcumque à synodis provincialium decreta sunt? Verùm de his hactenus. Nam in quartâ conclusione fusiùs isthæc explicabuntur.

Secundò, concilium generale, etiam congregatum romani pontificis auctoritate, errare in fide potest. Hoc demonstratur apertè exemplo concilii Ephesini secundi, ubi legati Leonis repugnantes episcopi fermè omnes Dioscori hæresi subscripserunt. Confirmat hanc luculentius Leo papa, in epistolis retrò citatis ad quantum argumentum, et synodus octava, actione septimâ, et Nicolaus ad Michaellem imperatorem, et Eugenius IV, in decreto super unionem Jacobitarum, in quo posteaquàm Ephesinam secundam sub Leone congregatam condemnavit, quæ videlicet Eutylichiano errori consensit: « Suscepit, ait, sancta romana Ecclesia omnes universales synodos, auctoritate romani pontificis legitime congregatas, ac celebratas, et confirmatas. » Non dixit congregatas solum, sed celebratas, et confirmatas. Eadem res ostenditur exemplo quoque Basileensis synodi, ejus errorem in nono argumento capitis primi opponebamus. Sed de hæc re in responsione ad hoc argumentum latius. Præterea nullum concilium ratum est, aut fuit, quod romani pontificis non fuerit fultum auctoritate, ut Julius, Damasus, Pelagius, alique Patres in prioris conclusionis confirmationem allegati non obscure tradiderunt; at quamvis concilium sit edicente pontifice summo coactum, si tamen non sunt ab eo concilii dogmata confirmata, sed potius vel is, vel ejus legati pugnarunt, tùm certè synodus non est fultica apostolicâ auctoritate; non igitur rata, et firma erit, ac proindè ne idonea quidem, ut ex eâ fidem faciamus. Sed hæc conclusio capite proximo fusiùs explicabitur.

Tertiò, concilium generale confirmatum auctoritate romani pontificis certam fidem facit catholicorum dogmatum. Quam quidem conclusionem itâ exploratam

habere opus est, ut ejus contrariam hæreticam esse credamus. Primum, quoniam redibunt aliæ hæreses universæ: conciliorum generalium auctoritate damnatæ: et symbolum quoque Nicænum erit ambiguum, concilii generalis auctoritate sublata. Deinde, si concilium hujusmodi errare in fide posset, nulla profectò certa via esset reliqua, ut in fidei controversiis catholicum dogma exploraremus. Qui enim summi pontificis, ac reliquorum omnium Ecclesiæ pastorum judicium detrectat, is nullum vivum judicem inventurus est, à cujus tribunali non liceat discodere. Volunt Lutherani judicem in concilio Scripturam esse, quæ nec sentit, nec intelligit, nec eloquio ipsa judicium valet. Lutherus ipse clamat illa verba: *Hoc est corpus meum*, propriè accipiendâ; Zuinglius contrâ figuratè. Quis sententiam dicit? Num Scriptura ipsa? An potius iudex Ecclesiæ summus cum concilio sacerdotum, quemadmodum Deuter., cap. 17, scriptum est? Quòd si in iudiciis humanis vivos iudices quis recusaret in republicâ constitutos, et ad litteras mutas et inanimes confugeret, omnibus omninò modis exploderetur. Sed de his et diximus multa aliàs, et multa sæpè dicemus. Nunc ad propositum revertamur. Sanè conciliorum fide rejectâ, Scripturæ quoque bonam partem amittimus. Nam si quis Epistolam Jacobi cum Luthero à litteris canonicis expunxerit, per Scripturam hæc certè quæstio definiri non potest. Vivi ergò iudices constituantur oportet. Quòd si pastorum detrectato iudicio ad aliud tribunal provocet, nihil aliud profectò facies, quam Christi et Ecclesiæ declinare iudices, et pro divinis humanos substituere. Quoscumque nimirum præter pastores Ecclesiæ delegeris, humanâ illi incertâque auctoritate pollebunt. Ad hæc vel populus fidelis tenetur stare definitioni concilii, vel potest etiam repugnare. Si tenetur, jam, errante concilio, populus in eodem errore versabitur. Sin repugnare potest, ubinam illud est: *Qui vos audit, me audit?* Ubi illud rursum: *Super cathedram Moysi sederunt scribæ et pharisæi; quæcumque dixerint vobis, facite?* Aiunt: Si quæcumque dixerint nobis, ea facere jubemus, cur alio loco Christus cavere voluit à fermento Pharisæorum? Nam illud Matthæus Pharisæorum doctrinam interpretatur. Cur rursum eorum traditiones exemplo etiam proprio contemnere docuit? Aliquid ergò doctrinæ propriæ puritati Evangelii admiscere possunt, in quo non solum non sunt audiendi, sed etiam sunt refutandi. Id ergò præcavit Christus, ne pleris malis doctum exemplis ad contempionem veræ doctrinæ inducatur. Tunc ergò quæ dixerint nobis Pharisæi, eadem facere jubet Christus, cum super cathedram Moysi sederint, hoc est, legem Dei enarraverint, docuerint, proposerint. Nam si sua doceant, eos negligere non solum possumus, sed debemus, quemadmodum Augustinus in Joannem non obscure interpretatus est. Nihil ergò pastores evangelicæ illæ sententiæ juvant; quin cum de suo loqui possint, possunt à nobis vel sperni. Undè Hieronymus in Matthæi decimo septimo capite, super illis verbis: *Non omnis qui dicit mihi, etc.*

« Sicut suprâ, inquit, dixerat, eos, qui habent vestem vite bonæ, non recipiendos propter dogmatum nequi-

tiam, itâ nunc è contrario asserit, ne his quidem ac commodandam fidem, qui cum polleant integritate fidei, turpiter vivunt, et doctrinæ integritatem malis operibus destruunt. » Sed isti, quod de mœcenariis ab Augustino dicitur, id ad veros Ecclesiæ pastores vafre malitiosèque traducunt, nec intelligunt, inter mercenarios veros semper in Ecclesiâ pastores esse, quorum vocem audire oves oportet, præsertim si omnium eadem sit. Tunc enim pastorum vox, Ecclesiæ quoque vox, atque ad eò Christi est. Alioqui, quidam illud sibi vult, 1 Cor. 1, 10: *Obsecro vos ut idipsam dicatis omnes, et non sint in vobis schismata.... Divisus est Christus?* Absit. *Non est dissensionis Deus, sed pacis*, 1 Cor. 14, 33. Ac reverâ, ut hoc argumentum conferamus in paucis, si oves omnium pastorum unam eandemque doctrinam sequantur, nihil culpæ in ovis erit. Sequantur ergò (fac itâ), et errantibus pastoribus universis oves item omnes errabunt. Quod superiore libro fieri non posse demonstratum est. Jam verò Hieronymus quid sibi velit, statim indicat. Docet enim utrumque Dei servis necessarium esse, quò eis fides accommodetur, ut et opus sermone, et sermo operibus comprobetur.

Præterea Martinus V, in concilio Constantiensi, inter reliquas interrogationes, quibus suspecti in fide sunt examinandi, eam etiam proponit: « Utrum credant, quòd quodlibet concilium generale universalem Ecclesiam repræsentet. » Si igitur concilium generale universalis Ecclesiæ hæbet auctoritatem, qui illam de medio tollit, totius Ecclesiæ auctoritatem eadem operâ dissolvit. Præclarum igitur illud Augustini est libro primo de Baptismo contrâ Donatistas, cap. decimo octavo, plenarii concilii sententiam totius Ecclesiæ consensionem esse. Præterea Paulo non alia via commodior visa est ad veritatem in questione exortâ vestigandam, quàm si ad concilium Hierosolymitanum controversia referretur. Eam igitur viam, quam Paulus ad fidei questionem terminandam aptissimam existimavit, nos ingredi et tenere debemus, et, eamque modestam imitari, quæ et in Judæis, et in Gentibus à Lucâ, Actorum quinto decimo capite, describitur. Poterant enim Gentes cum concilio illo Hierosolymitano expostulare, quòd libertatem sibi à Christo datam eriperent, quòdque ceremonias nonnullas humeris discipulorum tanquam necessarias imponerent, quæ minùs necessariæ esse videbantur, cum Christi fides esset ad salutem idonea. Sed ne Judæi quidem repugnâverè, qui tamen concilii definitioni Scripturam possent opponere dicentem: *homo, cujus caro præputii, etc.* Tantùm itaque honoris concilio deferentes, formam futuris servandam seculis exhibènere, ut synodus Petri, successorumque ejus auctoritate firmatis certa fides haberetur. *Visum est, inquit, Spiritui sancto, et nobis.* Concilii ergò sententia Spiritûs sancti sententia ipsissima est. Accedit illa quoque causa quòd Ecclesia catholica conciliorum generalium decreta semper accepit, ab ipsisque habitos hæreticos, tales etiam esse sine dubio existimavit. Necessarium est igitur conciliorum tenere fidem, si Ecclesiæ fidem tenere volumus. Quæ res

libro etiam superiore magnis argumentis confirmata est.

Concilium provinciale non confirmatum à summo pontifice errare in fide potest.—Cujus rei exemplum habes in concilio Mediolanensi, libro 10 Histor. eccles. cap. 20, et in concilio Antiocheno 90 episcoporum, lib. 4 Hist. Trip. cap. 3, et in Seleuciano, lib. 1 Tripart. cap. 34, et in Carthaginiensi, cujus inter arguendum mentionem fecimus. Harc quoque conclusio non exemplis modò, sed testimonio etiam Symmachi, dist. 17, c. *Concilia*, comprobatur, inquit: « Concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus per provincias decreta, quia presentiam papæ non habent, valetudinem perdididerunt. » Ità leges aut nimis duras, aut parum rationi consentaneas à conciliis provincialibus interdum editas non est negandum. Qualis illa fortasse fuit apud Aquisgranum, qua referuntur magistra à cæxtà, questione secundà, cap. *Placuit*. Illa rursum non imprudenter modò, verum etiam impiè à concilio Elibertino (1), cap. 36, lata est, de tollendis imaginibus. Quòd si generale concilium, cui auctoritas episcopi romani deest, errare in fide potest, errabit aliquando, ac multò etiam magis synodus provincialis.

Concilium provinciale summi pontificis auctoritate firmatum in fide nequit errare.—Multorum autem hæreticorum damnatio esset incerta, si hæc conclusio certa non esset. Plerique enim hæretici non per concilia generalia, sed per provincialia sunt damnati. Ut, Priscillianus in concilio Toletano primo, Helvidius in concilio Thelensi, Pelagius in conciliis Milevitano et Carthaginiensi. Quanquam Pelagium in synodo etiam Ephesinà damnatum, de Hæret. c. *Fraternitatis*, Gregorius tradit. Sed hæc sententia hodiè apud Ephesinum concilium non existat. Deinde nec expedit, nec tolerabile est, singulis hæreticis condemnandis singulas generales synodos cogere. Cùm ergò Ecclesiæ suæ Deus prospexerit in necessariis, nimirum ad hæreses privatas in provinciis refutandas, concilia provincialia satis erunt, si erunt modò summi pontificis auctoritate roborata. Præterea quoscumque ejusmodi concilia damnare, Ecclesia eos semper expolit: errare igitur illa in fide nequeunt. Quòd si possent, vel unum certè exemplum proferretur. At nullum omninò est. Nam quod Oecolampadius assert è Romanà synodo sub Gelasio, ubi definitum esse ait, substantiam panis in Eucharistiæ sacramento manere, id commentitium esse loco proximo demonstraturi sumus. Nullius enim synodi illa sententia est, sed ne Gelasii quidem.

Præterea, Symmachus papa, d. 17, cap. *Concilia*, tradit concilia provincialia quotannis per Ecclesiæ leges decreta, quia presentiam papæ non habent, valetudinem perdidisse: ergò si presentiam habent, valida erunt. In 7 item synodo, actione 3, cùm Theodoretus concilia generalia recepisset, statim subdit: « Locales synodos non aversamur, sed magis amamus, amplectimur et recipimus. Earum etiam divinitus inspiratas canonicas constitutiones, correctiones et legesiones summà observantia colimus. » Itanc autem Epistolam

(1) Primum confirmatum est à Leone; secundum à Sixcio, tertium et quartum ab Innocentio et Celestino.

Theodori et Orientalium probat ipsa 7 synodus. Atque 8 synodus, sessione postrema, canone 1, regulas, inquit, « quæ Ecclesiæ sanctæ tam à sanctis Apostolis, quam ab orthodoxorum universalibus, necnon et locis calibus conciliis traditæ sunt, servare ac custodire profitemur. Sed et omnes, qui Christiano censentur vocabulo, damnationibus et justificationibus, quæ per illas probatæ sunt, canonicè subjici decernimus. » Hactenus 8 synodus. Cujus verba in iis maxime conciliis locum habere intelligenda sunt, quæ à summo pontifice sunt confirmata. Summus enim pontifex, ut sequenti loco demonstrabitur, in fidei judicio errare non potest. Conciliorum ergò provincialium decreta ad fidem pertinentia firma et certa sunt, si à romano pontifice confirmantur. Id quod Actorum capite 15, explicatum est. Quod enim ibi congregatum legitur, hoc non generale, sed provinciale concilium fuit. At non minor fides habita est Petro præsidenti, quam si esset synodus generalis. Quà ex re Erasmi calumnia retunditur. Cùm enim in annot. super Ej istolam ad Romanos capite 5, dixisset, se non usque adeò astringi synodo Milevitana, aliisque similibus conciliis provincialibus, subdidit: « Alioqui, si quis urgeat esse servanda quæcumque in illis decreta sunt, proferam ex illis dogmata quædam, quæ nunc Ecclesia damnat pro hæreticis. » Hactenus ille; sed, ut diximus, Milevitano concilio confirmatum est, ideò illo christianus urgetur. Illa verò, è quibus dogmata hæretica proferantur, confirmata non sunt. Ac de his aliam conclusionem adijcimus.

Ex conciliis provincialibus, licèt eis auctoritas episcopi romani desit, probabile quidem argumentum sumitur ad fidei dogmata suadenda.—Hujus rei vel illud abundè magnum argumentum est, quòd ex innumeris conciliis ejusmodi vix quinque aut sex reperimur, quæ à rectè definiendi ratione ac viâ declinârunt. Si ergo hujusmodi concilia rectam ut plurimum fidem tenent, rarò deficiunt: probabilissimum sine dubio est, quòd ex id genus conciliis argumentum promitur. Atque certè, nisi sint peculiariter reprobanda, communi Ecclesiæ vel silentio, vel etiam implicito consensu commendantur, si ad Ecclesiæ communem notitiam pervenerint. Non enim fit aliquo pacto vero simile, ut concilii provincialis toto orbe vulgati hæresim Ecclesiæ diu dissimulaverit. Error enim, cui non resistitur, approbatur, 83 dist., c. *Error*. Nec mihi concilium Elibertinum objicias. Nam in eà parte quâ erravit, semper à Catholicis explosum est. Itæc ergò causa est vel maxima, cur Toletana, Arelatensis, Hispalensis, et alia similia antiqua concilia, licèt non expressè, implicite tamen probata ab Ecclesiâ videantur, 16 dist., c. *Quoniam*. Nam Ancyritanum, Neocesariense, Gangrense, Sardicense, Africanum et Carthaginiensia à Leone IV confirmata sunt, 2 dist., cap. *de libellis*. Trulliana quoque synodus quædam concilia provincialia probavit; sed quantum hæc Trullana approbatio valeat, postea summo fusè disputaturi. Nunc illud solum asserimus, concilia, quæ à summo pontifice comprobata non sunt, non certum quidem: illud, sed probabile tamen argumen-

tum suppeditare ad fidei dogma corroborandum. Id quod ex Innocentio colligitur, 20 dist., c. *De quibus*.

Concilia episcopalia, si à romano pontifice in decretis fidei confirmantur, certum argumentum veritatis exhibent. — Si enim Toletana synodus, præsidebat et confirmante Petri successore, in fide errat, non videtur causa esse, cur Romana synodus errare non possit. Item concilium provinciale à summo pontifice confirmatum certæ auctoritatis est; ergo et synodus episcopalis. Sed non venit in mentem alia episcopalis synodus in iudicio fidei à romano episcopo confirmata, præter Complutensem sub Alphonso Carillo, archiepiscopo Toletano. Ubi damnatus est magister quidam Oxoniensis, qui falsò de clavibus Ecclesiæ et Pœnitentiæ sacramento sentiret.

Synodus episcopalis per se quidem in iudicio hæresis probabilem fidem facere potest, certam non potest. — Illud prius expedire debemus, nam hoc posterius satis expeditum est. Illud ergò ostenditur ex cap. *Ad abolendam*, de hæreticis, ubi à Lucio III vinculo perpetui anathematis innotantur ii, « quos vel romana Ecclesia, vel singuli episcopi per dioceses suas cum concilio clericorum, vel etiam, si oportuerit, vicinorum episcoporum, hæreticos iudicaverint. » Non ergò levis conjectura accipietur ex huiusmodi synodorum iudiciis, quæ Lucius tantù fecit, ut pro excommunicatis habendos esse decreverit, quos eadem synodi hæreticos definierint. Nec me clam est, quòd quidam viri docti hanc Lucii decretalem de deprehensis in manifestâ hæresi interpretantur. Alioqui jus negant concilio episcopali, atque adeò provinciali, de hæresi iudicandi. Id probant, quòd fides res est omnibus communis; quare potestas censendi de fide hæresisque contrariâ non penes privatas Ecclesias, sed penes universalem Ecclesiam erit. Item suadent id ex cap. *Majores de baptis.* et ex capit. *Quoties*, 24, quæst. 1, ubi ejusmodi causæ ad solam Sedem apostolicam dicuntur esse referendæ, cum illi speciali privilegio à Domino reservatæ sint. Ac post verba citata idem Lucius hoc videtur confirmare, inquit: « Præsente nihilominus ordinatione sancimus, ut quicumque manifestè fuerit in hæresi deprehensus, » etc. Loquitur ergò pontifex in casu, quo hæresis est manifesta. Sed mihi semper longè probabilior illorum sententia visa est, qui putant, eos planè et simpliciter anathematis vinculo per hanc Lucii decretalem alligari, quos vel romana Ecclesia, vel synodus provincialis, aut etiam episcopalis, hæreticos iudicaverint, quamvis non sit hæresis omnibus manifesta. Primum enim non dixit textus: *Quos hæreticos declaraverint*, sed, *iudicaverint*. Alioqui, si declaratio illa rei manifestæ erat, non verum in causâ fidei iudicium, quorsùm eam rem ad episcopum cum concilio clericorum, et non magis ad theologos Lucius retulit, ut scilicet eos anathemate percelleret, qui à theologis eruditè hæretici declararentur? Deindè, si Lucius non propriè verbum illud, *iudicaverint*, usurpavit, sed impropriè, pro eo quod est, rem manifestam exponere, cum idem omninò verbum simul et ad Ecclesiam romanam, et ad episco-

pum cum clericis suis referatur, consequens foret, ut etiam pari modo per Ecclesiam romanam non hæreticos iudicatos, sed declaratos excommunicari à Lucio intelligeremus. At constat, vocem illam de Ecclesiâ romanâ propriè et simpliciter intelligi: non est igitur, cum ad synodum episcopi referatur, in alium sensum detorquenda. Adde, quòd multifariam causa ejus, qui hæreseos insinulabatur, ad id genus synodos referri poterat. Primò ex Sedis apostolicæ commissione peculiari, ut de causâ Priscilliani cognovit concilium Toletanum primum (Leo commisit), et de causâ Magistri eujusdam Oxoniensis cognovit synodus Complutensis sub domino Alphonso Carillo, archiepiscopo Toletano (Sixtus IV commisit). Mox sine commissione pontificis speciali, id quod inquisitores modò faciunt, in hæresi quidem manifestâ, sed ubi non erat manifestum, an reus esset hæreticus, vel quia non erat probatum et notum, eum propositionem hæreticam asseruisse, vel certè quia, etsi asseruisset, nondum erat comperta pertinacia, sinè quâ hæreticus nullus est. Postremò in hæresi non perindè manifestâ, ut omnibus passim esset exposita, sed tali tamen, ut non esset necesse, aut ad concilium generale, aut ad apostolicam Ecclesiam referre eam, quòd perit theologis hæresim esse consentirent. Et in his omnibus casibus jus et olim habebat synodus, et nunc habent ii, quibus fidei cognitio est mandata, pronuntiandi ac iudicandi de causâ fidei. Tametsi huiusmodi tribunalium iudicia non adeò explorata sunt, ut falsa esse non possint non in re dubiâ solùm, interque viros doctos controversâ, quo casu synodi locales non habent de hæresi pronuntiare; sed etiam in re quæ omnibus provinciæ theologis videretur manifesta, quo casu sine crimine usurpati iudicii de causâ fidei pronuntiant. In his ergò tribus casibus, licet iudicia hæc certa et firma in Ecclesiâ non sint, expedit tamen, ut, quoniam sunt valdè probabilia, maximi à fidelibus habeantur. Nec enim erit parùm Ecclesiæ noxium, si non interim ab his perindè ut ab excommunicatis caveat, quos non Ecclesia romana modò, verùm etiam synodus aut provincialis aut episcopalis hæreticos iudicaverint. Sed primam objectionem videamus. Causa, inquit, fidei omnibus communis est, atque adeò privatis iudicibus non licet de eâ sententiam ferre. Et læsæ majestatis, ac proditæ reipublicæ crimen cives universos tangit, et privati tamen iudices de eo censere solent. Nam capitula illa quæ afferunt, intelligenda sunt, cum res inter ipsos episcopos et viros theologos est ambigua, quemadmodum Pelagius explicuit, 17 distinct., cap. *Multis*. Qui etiam sensus ex Deut. c. 17 manifestus habetur: « Si difficile, inquit, et æ ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, et iudicium intrâ portas tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus, » etc. Nam illud quidem, quod Lucius addit, nihil militat adversum nos. Non enim dicit: *Quicumque fuerit in manifestâ hæresi deprehensus*; sed: *Quicumque manifestè fuerit in hæresi deprehensus*. Vult autem, quod ibidem perspicuum est, ut nemo tradatur brachio seculari, nisi hæreticum esse constiterit. Eiusmodi enim

penæ, ut executioni mandentur, probationes evigilat luce meridiana clariore. Sed de conciliorum auctoritate dictum est satis.

CAPUT V.

Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.

Quibus rebus expositis, nihil aliud superesse videbatur, nisi ut argumenta refellerem, quæ à principio sunt posita. Sed paranti mihi eas objectiones refellere, objecerunt se scrupuli aliquot, quos prius convenit exte re, quàm ad alia pergamus, ne in viâ quam superiore capite aperuimus, sint theologis impedimento.

Primum igitur dubium illud excutendum est, an concilium per legatos summi pontificis celebratum firmam certamque habeat auctoritatem: an potiùs episcopi romani confirmatio expectanda sit, ut certa habeantur decreta concilii. At Cajetanus quidem, qui sine controversiâ de auctoritate papæ et concilii accuratissimè disputavit, quemque nos correctione quâdam adhibitâ potissimùm secuti sumus, multa hic disertè dicit, quæ à præsentî instituto videntur esse aliena; sed affirmat deniquè, id quod ad præsentem locum et quæstionem atinet, concilium per legatos pontificis actum errare in fide posse. Superest enim adhuc ille, pro cuius fide rogavit Christus, ille, inquam, ad quem fidei summa tandem referenda est. Quare nisi definitiones conciliorum per summos pontifices et probentur et confirmentur, certas firmasque esse non oportet. Idem etiam cardinalis Turrecremata sensit, libro tertio, capite sexto, octavo, et trigésimo octavo, quibus locis fusissimè ostendit, omnia retrò antiqua concilia à summis pontificibus confirmationem dogmatum petiisse, non id profectò actura, nisi existimassent necessarium. Nam quòd confirmatio pontificis ad fidei quoque dogmata referatur, liquet ex epistolâ Nicænæ synodi ad Sylvestrum papam. « Quidquid, aiunt, constituimus, precamur ut vestri oris consensu tuo confirmetur. » Et Sylvester eidem synodo rescribens: « Confirmo, inquit, figo, quæ ad doctrinam vestram reclamantes de unitate Trinitatis. » Et paulò post: « Probo, ait, vera fuisse, quæ in vestrum nostrumque manavèrunt mysterium, » etc. Et Patres concilii Chalcedon., in epist. ad Leonem: « Omnem, inquam, vobis gestorum vim insinuavimus, et ad comprobationem nostræ sinceritatis, et ad eorum, quæ à nobis gesta sunt, firmitatem et consonantiam. » Et Leo papa, in epistolâ ad concilium Chalcedonense, quæ est in ordine 59, epist. etiam 58 ad Polemiam: « Ne ergò, ait, dubitabile videatur, utrùm quæ per eam unitatem vestram de fide statuta sunt, approbem, » etc. Et postea dicit se approbationem gestorum synodali in solâ causâ fidei mittere, propter quam scilicet concilium congregatum est. Idem patet ex epistolâ Leonis hujus nominis tertii, quæ confirmat sextam synodum generalem. Adde hinc, quòd Ecclesia antè ipsius pontificis confirmationem nunquam firmum habuit et ratum, quod à legatis concilio præsentibus definitum est. Hinc enim Martinus August. à Leone contendit, ut concilii Chalcedonensis de fide iudicium approbaret. Et Leo ob hanc

quoque causam Martino commenda it, ut confirmatio approbatioque concilii ad omnes Ecclesias perferretur, quemadmodum epistolâ 57, ad eundem Martinum, scribitur. Præterea, concilium sine legatis errare potest; at summus pontifex non transferit in legatos suæ fidei soliditatem, quam scilicet sibi soli privatim vindicat, cò quòd Christi vicarius est, pastor Ecclesiæ universalis, et petra suprâ quam Christus suam fundavit Ecclesiam. Legati ergò simul cum concilio errare poterunt. Non enim pro legatis Petri, sed pro Petro rogavit Christus, etc. Ad hæc, concilium provinciale, cui legati summi Pontificis adsint, errare in fide potest: non autem si à summo pontifice confirmatum est. Non igitur legati eam habent in fidei dogmatibus auctoritatem, quam summus ipse pontifex habet. Quocirca infirma adhuc erunt decreta concilii, quamvis per legatorum iudicium confirmata. Præterea concilium Ephesinum secundum erravit cum Dioscoro; et tamen legitimè, auctore Leone, congregatum est: non ergò firmum et ratum est concilii decretum, nisi sit à summo pontifice confirmatum. Nec valet dicere legatos pontificis, et paucos quosdam alios repugnasse. Non enim oportet omnes Patres synodali sententiæ subscribere, ut generale concilii iudicium habeatur: quoniam ne omnes quidem episcopi iudicio Nicænæ synodi subscriperunt. Ac si legati ipsi, ut docti omnes consentiunt, errare possunt, nihil obstat, quin minus aliis episcopis errantibus consensissent. Legatus demùm pontificis aderat, cum in secundâ et tertiâ sessione concilii Basileensis vehementer erratum est, errori quoque cæterorum legatus ipse subscripsit: non ergò satis est concilium esse coactum pontificis auctoritate, et legatos concilii sententiam approbasse, ut firma et certa esse in Ecclesiâ existimetur.

At contrâ, viri quidam doctissimi sentiunt concilium generale legitimè congregatum, etiam absente papâ, solidam certamque habere auctoritatem, priusquam à summo pontifice confirmetur: cuius sententiæ duas potissimùm causas reddere possunt. Unam, quòd ejusmodi concilium per legatos episcopi romani celebratum Ecclesiam universalem repræsentat, quoniam est concilium Ecclesiæ generale: non ergò errare in fide potest, sicut ne Ecclesia quidem universalis. Quòd autem omne concilium generale Ecclesiam universalem repræsentet, definitum est à Martino V, in fine concilii Constantiensis. Altera causa est, quòd concilium generale legitimè congregatum, in Spiritu sancto congregatum est: quare habet Spiritum assistentem, cuius præsentia freti possunt utique Patres, cum aliquid definiunt, dicere, Act. 15, 28: « Visum est Spiritui sancto, et nobis. » Confirmat autem hoc vel maximè testimonium Julii ad orientales episcopos iniquentis, 17 dist., cap. Regula: « Regula vestra nullas habet vires, quoniam Romana Ecclesiæ legatus non interfuit canonibus præcipientibus, sine ejus auctoritate concilia fieri non debere, nec ullum ratum est concilium, quod ejus non fuerit filium auctoritate. » Hactenus Julius. Sentit ergò sine dubio, concilium habere vires, ratum esse, romana Ecclesiæ niti

auctoritate, si romanæ Ecclesiæ legatus interfuit.

Ad hanc difficilem quæstionem explicandam illud ponimus, quod rerum gestarum experimento constat, summi pontificis legatos non solere ad concilium accedere, ubi quæstio de fide agitata est, nisi instructos prius et monitos de Ecclesiæ romanæ fide circa ea quæ sunt in concilio finienda. Solere, inquam, non item oportere. Nam legati in concilium Tridentinum non potuere commodè de quæstionibus disserendis antè instrui, quoniam erant propemodum infinite. Sed cætera ferè concilia ad unam, aut alteram fidei tractandam causam coacta sunt: idèque legati de Apostolo Ecclesiæ fide prius instructi accesserunt. Principio igitur illud statuo, posse concilium legatorum doctrinæ, et instructioni repugnare, atque è contrario legatos posse repugnare concilio: quo casu decreta concilii non solum non erunt fulcita apostolicâ auctoritate, sed erunt potius refutata. Sicut enim congregatio concilii reclamante vero certoque Ecclesiæ pontifice, vana est et irrita; sic doctrina cui vel præsens pontifex per se, vel absens per legatos suos contradicit, et incerta est et imbecilla: idque eodem persusis argumento, quoniam auctoritas episcopi romani deest, sine quâ nec concilium, nec concilii decreta rata sunt. Quòd si qui existiment, concilium semel ritè ac legitimè congregatum errare tùm etiam non posse, cùm legati pontificis repugnant, respondeant illi argumento velim, quo secundam conclusionem, cap. 4, probabamus, concilii Ephesini secundi exemplum proferentes, ubi ab omnibus penè episcopis erratum est. Non fuit liberum concilium, inquit, sed sententia à Dioscuro arte, minis et terroribus extorta est. Video, sed si secundum hominem loquimur, qui metu frangitur, is cupiditate etiam frangatur necesse est, Eng. IV in decreto unionis Jacobinorum; et Leo papa, epist. 42 ad Martinum Augustum. Quocirca si per metam vera et legitima synodus errat, causabuntur hæretici, reliquas etiam omnes pontificum et imperatorum epiditibus inservisse. Ità fiet ut nullius synodi explorata auctoritas habeatur. Quantò gravius illud nos asserimus, concilium apostolicâ auctoritate firmatum nullis humanis affectibus à verâ posse fide discedere: ut ne Ecclesia quidem, quamvis descendat pluvia, veniant flumina, irruant venti, cedere loco potest, fideique stationem deserere! Sed concilii reliqua pars, quamlibet maxima, si pontifex et legati pugnent, infirmari affectu potest. Huc enim illud pertinet: « Tu, ó Petre, confirma fratres tuos. »

Sed ais: Quid si legatus doctrinam, quam à pontifice accepit, deserat, et multitudinis sensum amplectatur? Primum, nullum huiusmodi exemplum proferetur, nisi fortè ex concilio sub Michaelæ imperatore, ubi Radoaldus et Zacharias Michaeli et Photio consenserunt adversùs Nicolai instructionem atque mandata, ut videre est in epistola Nicolai ad patriarchas, metropolitans ac reliquos episcopos. De nèdè si legatus contra instructionem agit, non censetur ex potestate delegatâ agere, atque adeò non est cur eo modo acta superioris auctoritate probata esse credantur. Indè enim Agatho

papa, ut patet actione 4 sextæ synodi: « Auctoritate tem, inquit, eis, hoc est legatis, dedimus, in quantum eis duntaxat in iunctum est ut nihil presument augere, minuere vel mutare, sed traditionem hujus apostolicæ Sedis sinceriter enarrare. » Et Leo, epist. 75, ad Pulcheriam Augustam: « Lucentium, inquit, episcopum, et Basilium presbyterum dirigere præparavi, qui dispositiones meas, secundum eas quas acciperunt regulas, exequantur. » Decreta igitur, si quæ à legato contrâ Sedis apostolicæ traditionem approbentur, non habent Romanæ Ecclesiæ auctoritatem; nec aliter se habent, quàm si à concilio sine legatis prodissent. Quid verò, si legati sine apostolicâ Sedis instructione ad synodum accesserint? Nùm synodi iudicium firmum erit et certum, priusquàm à summo pontifice comprobetur? Certè in his, quæ ad fidem non attinent, sed ad ecclesiasticam gubernationem, ejusmodi synodorum decreta non oportet à Spiritu sancto proficisci. Quare non sunt omninò valida, nisi romani episcopi consensione firmentur, ut videre est in epistola 51 Leonis ad Anatolium, 52 ad Martinum, 53 ad Pulcheriam, et 59 ad concilium Chalcedonense. Sed ne in causis fidei quidem adeò exploratam auctoritatem habent, ut qui eam in dubium vocet, hæreticus sit, tùm quia auctores nobilissimos, quos antè diximus, Cajetanus et Turcocrema, non solum citrà hæreseos erimen, sed probabiliter etiam consentiunt, nihil firmi dogmatis ab ejusmodi synodis proficisci, quousque per Christi vicarium approbentur; tùm quia, ut antè dictum est, solidam auctoritatem, quam in confirmandis et fratribus, et dogmatibus Petrus habet, in legatos transferre non potest; tùm quia si legati, qui instructionem ab apostolicâ Sede acceperunt, discedere ab illâ possunt, illi etiam, qui ad concilium sine instructione accedunt, poterunt cum Sedis apostolicæ doctrinâ pugnare. Quare eorum confirmatio infirma est. Quid, quòd legatus Julianus concilii Basileensis doctrinæ consensit, quam nullus theologus ità solidam et certam existimat, ut hæreticos credat, qui ab eâ doctrinâ dissentiunt.

Nec contraria argumenta quidquam efficiunt. Nam primum sic refellitur: Fateor equidem quodcumque concilium generale universalem Ecclesiam repræsentare, sicut omnes proceres et procuratores civitatum, cùm de rebus publicis tractaturi conveniunt, regnum totum repræsentant. Sed dùm urges Ecclesiam errare non posse, verum est id in eo sensu, qui à fidelibus accipitur; intelligimus enim totam simul Ecclesiam, hoc est, fideles omnes non errare. At nihil obstat, cur major Ecclesiæ pars non erret. Sic igitur non ego admitto, ut totum concilium cum legatis errare possit (1). At errare poterit major pars concilii, et erranti illi poterunt legati subscribere. Atque id est, quod nos in præsentia dicimus, iudicium majoris partis, etiamsi legati sequantur, non esse certum; certum autem esset, si à summo Pontifice confirmaretur. Nec enim opus est, quemadmodum paulò antè

(1) Hæc assertio auctoris non videtur concordare cum suâ secundâ conclusione, suprâ, nisi hujus conclusionis completiva habeatur et explicativa. P. S.

docuimus, sententiam concilii omnes simul Patres approbare. Secundo verò argumento hoc habeto responsum, concilium utique generale, cui legati præsent, in Spiritu sancto congregatum esse, quoniam auctore Christi vicario, eodemque legitimo Ecclesiæ principe coactum est. Sed Ecclesia quoque unum corpus est, cujus Spiritus Deus est, qui Ecclesiæ semper assistit. Quemadmodum ergò quod toti pariter Ecclesiæ visum est, id Spiritui sancto etiam visum est, sed non continuo quod major Ecclesiæ pars judicâri, hoc Spiritus sancti iudicium est, ita, si quid ab omnibus quidem episcopis iudicatum fuerit, à Spiritu profectò Dei iudicatum est; at non statim si plures concilii Patres in unam sententiam convenerint, Spiritus sancti ea sententia credenda erit, nisi per summum pontificem confirmetur, ad quem nimirum spectat Patrum lites dissidiacque componere. Jam Julii testimonium explicatu facillimum est. Tacet enim, quod manifestum erat, concilium illud summi pontificis præsentia caruisse; ponit autem ne legatos quidem Ecclesiæ romanæ adfuisse. E quibus duobus, altero tacito, altero expresso, colligit nullam prorsus Ecclesiæ romanæ auctoritatem in eo concilio intercessisse, quare irritum et vanum esse. Alioqui, si quis rusticè sanè eo nos testimonio urgeat, is nullo negotio exploditur. Nihil enim valet illa collectio: si concilium legatos non habuit, infirmum ejus iudicium fuit: ergò, si habuit, fuit firmum. Sed de primâ quæstione dictum est satis.

Sequitur altera. An Patres concilii verè iudices sint, an potius consilarii? Sunt enim auctores non omninò pessimi, qui conciliorum auctoritatem non in iudicandâ et finiendâ causâ fidei, sed in quærendâ et investigandâ veritate sitam esse velint. Omnem quippè iudicii vim ad unum Ecclesiæ principem, eundemque Christi vicarium revocant, qui ad fidei causam decernendam cò vel plures, vel pauciores in consilium adhibet, quò causa vel gravior, vel facilior est. Hujus verò rei primum argumentum ponitur, quòd in sex libris Decretalium et Clementinis, non Patribus, sed summo pontifici sententia tribuitur, sacro tamen approbante concilio. Undè Clemens V, concilio Viennensi præsidens: « Nos inquit, ad tam præclarum testimonium ac sanctorum Patrum communem sententiam, apostolicæ considerationis (ad quam duntaxat hæc declarare pertinet) aciem convertentes, sacro approbante concilio, declaramus, » e. c. Solum ergò ad Sedem apostolicam iudicium pertinet; Patrum verò non iudicium, sed consilium est. Præterea, cum pontifex Ecclesiæ romanæ presbyteros in conventum cogit, ut causa aliqua fidei iudicetur: « De fratrum, inquit, nostrorum consilio, » etc. (1). Consulunt ergò, non iudicant. Ad hæc, Deuter. 16: *Si difficile et ambiguum, etc., venies, ait ad sacerdotes levitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore, etc.* Et post: *Qui autem superbitur, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille.* Ecce imperium non omnibus, sed summo sacerdoti assignatur, et decretum non iudicium, sed

(1) Ex Extravagantibus multis hoc patet.

iudicis esse dicitur. A consiliis ergò sunt reliqui sacerdotes, non sunt iudices. A contrariâ verò parte læcit, quòd in concilio illo primo Hierosolymitano non solum Petrus, sed reliqui etiam Apostoli et seniores iudices esse dicuntur: *Propter quod ego iudico, Jacobus ait, non inquietari, etc.,* Actorum 15. Et posterius. cap. eodem, præcepta concilii vocat Paulus præcepta Apostolorum. Et cap. 16, dicit, ea dogmata esse decreta ab Apostolis et senioribus.

Ad hæc quæstionem perfacilis est et expedita responsio, episcopos concilii in fidei causâ non modò consilarios esse, verùm etiam iudices. Alioqui non solum episcopi ad ferendam sententiam synodalem adhiberentur, sed etiam docti theologi, et viri in Ecclesiâ prudentes. Quod inauditum est, contraque formam Actorum decimo quinto præscriptam, ubi Apostoli tantum cum presbyteris de fidei quæstione iudicârunt. Cùm igitur Ecclesiæ perpetuo usu soli pastores in concilio sedeant, consequens fit, censors eos esse, non modò consultores. Nam si, ut consulerent, advocarentur, iis episcopis, qui theologiæ rudes et imperiti essent, nullus esset omninò in concilio locus, quandò theologiæ quæstio veniret in dubium. Prætercâ non romanus episcopus modò, verùm reliqui etiam episcopi claves regni cœlestis habent: ergò in causâ fidei ligandi quoque ac solvendi potestatem. *Visum est, inquit, Spiritui sancto, et nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam hæc necessaria, etc.* Omnes ergò episcopi onus, præceptumque imponunt, omnesque simul sententiæ synodalis auctores sunt. Atqui consilarii, qui non sunt simul iudices, non solent iudicio sententiæque subscribere. At in synodali sententiâ non pontificis solum, sed cæterorum episcoporum subscriptiones apponuntur. Sunt igitur sine dubio iudices.

Verùm scriptulus hic existit, qui malè quosdam habet. Nam si omnes episcopi sunt iudices, summus nimirum pontifex tenebitur in ferendâ sententiâ majorem partem iudicium sequi, eorumque doctrinam approbare. In omni enim recto, et benè instituto tribunali, is qui præsidet, plurimum iudicium confirmare debet, paucorum negligere. Illic solvendæ quæstioni cardinalis Turrescremata 1. 3 Summæ Ecclesiæ, capite sexagesimo quinto, jurisperitos ipse sequens multa dicit, quæ mihi non probantur omnia. Nec est animus tamen singula persequi, et cujusque opinionem refutare. Acutè enim disputantis, ut Cicero tradit, illud est, non quod quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Quod igitur assumptum est, Patres concilii non modò consilarios esse, verùm etiam iudices, id inficias ire nec possumus, nec debemus. Nam Patres Nicænæ synodi à Sylvestro contendunt, ut quidquid constituerunt, confirmet. Et Leo, quæ à concilio Chalcedonensi de fide statuta sunt, ea dicit se probare. Et concilium ipsum ad Leonem: « Decretis, inquit, tuis, nostrum honora iudicium. » Et sexta synodus, actione decimâ octavâ: « Anathematizamus, inquit, Theodorum, Sergium, Cyrum, » etc. Et paulò post: « His omnibus, ait, à sancto hoc concilio constitutis, et per subscriptionem nostrâ fortitudinem confirma-

« tis, sancimus, ut nullus aliud quidquam de fide sa-
 « ligat, » etc. Nùm verba hæc consentientis sunt, an
 potius iudicantis? Atqui in cæteris Patres non ut consi-
 larii, sed ut iudices loquuntur. Caput enim tertium
 Nicænae synodi sic habet: « Interdixit per omnia ma-
 « gna synodus, » etc. Scripulum verò, qui nunc op-
 ponitur, faciliè eximo. Nego enim, cùm de fide agitur,
 sequi plurimorum iudicium oportere, nec hic, ut in
 humanis vel lectionibus, vel iudiciis, ex numero suf-
 fragiorum sententiam metimur. Scimus frequenter
 usu venire, ut major pars vincat meliorem: scimus
 non ea semper esse optima, quæ placent pluribus:
 scimus in rebus, quæ ad doctrinam pertinent sapien-
 tium sensum esse præferendum. Et sapientes paucis-
 simi sunt, cùm stultorum infinitus sit numerus. Qua-
 dringenti Propheta Achab mentiti sunt, 3 Reg. 22; ex
 ore verò Michææ solius quidem et contemptibilis ve-
 ritas egressa est. Non sunt igitur divina iudicia huma-
 nis rationibus moderanda. In paucis aliquando citius,
 quam in multis salvat Dominus. Major quippè pars
 Ephesini concilii secundi in Dioscori sententiam venit,
 sed legati tamen plurimi iudicio suscipserunt. Quo-
 circa summus pontifex majoris partis sententiam non
 tenetur amplecti: imò sive pauci, sive plures ad erro-
 rem deflexerint, munus est apostolici antistitis ad ve-
 ram eos fidem revocare, juxta illud, quod Petro dixit
 Christus: *Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, et tu
 in unum, et item alterum, sed sive paucos, seu mul-
 tos) confirma fratres tuos.* Idè Damasus, scribens ad
 episcopos per Illyricum constitutos, numerum concilii
 Ariminensis magnâ libertate contempnit, illicque tan-
 te multitudi ni unum Vincentium, et alios paucos oppo-
 suit, qui contrâ illius concilii sententiam dixerunt. Et
 Leo, cùm Anatolius decretum Chalcedonensis synodi
 de Ecclesiæ Constantinopolitana primatu, sexcentorum
 triginta Patrum consensione præferret: « Quasi, inquit,
 « ep. 41 ad Anatol., refutari nequeat, quod illicite vo-
 « luerit multitudo. Nulla sibi met de multiplicatione
 « congregationis concilia blandiantur; nec trecentis
 « illis decem atque octo copiosior numerus sacerdo-
 « tum comparare se audeat, vel præferre, cùm tanto
 « divinitus privilegio Nicæna sit synodus consecrata,
 « ut sive per pauciores, sive per plures ecclesiastica
 « iudicia celebrentur, omni penitus auctoritate sit va-
 « eum quidquid ab illorum fuerit constitutione diver-
 « sam. » Hactenus Leo.

Non itaque, quod in humani concessibus fit, plu-
 rium apud nos sententia prævalet. Quòd si semel fidei
 causam ad humanas conjecturas, præsentiamque deducimus,
 verendum est sanè, ne Ecclesiæ negotium
 ex divino humanum faciamus. Quin etiam certum est,
 qui probabiliter multorum iudicio nituntur, eos fidei nos-
 træ firmitudinem labefactare. Secundum quippè con-
 ciliium generale centum quinquaginta Patrum numero
 constituit, quartum verò Patres habuit sexcentos
 triginta: utrumque tamen pari veneratione susceperit
 Ecclesiâ; non enim numero hæc iudicantur, sed pon-
 dere. Pondus autem concilii dat summus pontifex et
 gravitas et auctoritas: quæ si adsit, centum Patres

satis sunt, sin desit, nulli sunt satis, sint quamlibet
 plurimi. Nec si major pars Patrum verè sentiat, sum-
 mus Ecclesiæ pontifex repugnabit. Id enim ad peculiarem
 Christi procuracionem pertinet, semperque perti-
 nuit, ne Ecclesia in factiones duas dividatur. Nec ro-
 manus unquam episcopus, si exemplum quaerit,
 contrâ Patres concilii verè sentientes dixit. Ad secun-
 dam autem quæstionem nihil est, quod addere debemus:
 nam argumenta ex adverso posita ex his, quæ
 diximus, faciliè diluuntur.

Alia quæstio etiam existit, quæ non est ad exponen-
 dum facilis. Si enim concilium summi pontificis auctori-
 tate firmatum Spiritu sancto regitur fidei causis iudi-
 candis, ejus ergò definitiones add sacram Scripturam
 pertinent. Nam Scriptura sacra vocatur, quæ Spi-
 ritu sancto afflante scripta est.

Hujus verò argumenti conclusionem vir apprime
 doctus, et qui tantos habebat in theologiâ progressus,
 ut cum excellentibus theologis compararetur, non est
 veritus me præsentem concedere. Atque in hæc opinio-
 nem Gratianus quoque videtur descendisse, divi Au-
 gustini testimonio confirmatus, distin. 19, cap. *In ca-
 nonis*, ubi summorum pontificum epistolas decretales
 canonicas scripturas esse dicit: eadem igitur ratione
 concilii decreta in canonicis scripturis habebuntur.

Sed et Innocentius de celebr. Miss., capite *Cum
 Marthæ*, eandem sententiam videtur amplecti. Ait
 enim Scripturam sacram asserere, quòd injuriam facit
 martyri, qui orat pro martyre. Hoc autem testimo-
 nium alicujus nimirum vel Pontificis, vel concilii est.

Ratio item his testimoniis consentit. Fides enim ca-
 tholica nihil credit, nisi quod est à Deo revelatum.
 Quòd si concilii decreta tenemur certa secundum fidem
 habere, ea sunt certè à Deo revelata, atque ex conse-
 quenti scriptura canonica.

At hæc opinio quam sit inconsiderata, lector, vel
 me non docente, intellecturus est. Nam si symbolum
 Athanasii concilii Nicæni inter sacras litteras refer-
 tur, cur nec in codice sacrorum Bibliorum redigatur,
 nec cum libris canonicis annumeratur? Jam libros,
 qui decretales pontificum epistolas, synodorumque iu-
 dicia continent, in sacris et canonicis habere absurdum
 est. Duplex enim discrimen inter sacros auctores,
 et summum pontificem Patresque concilii reperiuntur.
 Unum, quòd auctores sacri ex proximâ Dei vel reve-
 latione, vel inspiratione scribunt catholica dogmata.
 Nec enim egent exteris ad scribendum incitamentis,
 aut humanâ ratiocinatione è scripturis aliis argumen-
 tantur, disquirunt, colligunt. At concilium et pontifex
 humanâ viâ incedunt, rationemque sequuntur: atque
 argumentando verum à falso discernunt. Non enim exis-
 timandus est summus pontifex eam habere facultatem,
 quæ in Apostoli, Prophetis et Evangelistis inerat, ut
 propositâ unquamlibet de fide quæstione, protinus di-
 gnoscere possit, utra quæstionis pars vera falsa è sit,
 sed adhibere prius consilium necesse est, et expendere
 utriusque partis argumenta: tum deinde sequetur auxi-
 lium Dei, quòd videlicet opus est, ut summus pontifex
 in recta fide contineatur. In concilii itidem non ha-

bent Patres mox quasi ex auctoritate sententiam absque aliâ discussione dicere; sed collationibus et disputationibus re antè tractatâ, precibusque primùm ad Deum fuis, tum verò quæstio à concilio sine errore finiatur, Dei videlicet auxilio atque favore, hominumque diligentia et studio confluentibus.

Nam et Apostolis et presbyteris in synodum Hierosolymitanam congregatis non statim revelatum est, quod esset in fidei causâ decernendum; sed facta est prius, ut Lucas ait, Act. 15, 7, magna conquisitio. Et in Nicænâ synodo, ut R finus tradit, lib. 10 Hist. Eccles., c. 2, per singulos dies agitabatur conventus: nec facile aut temerè de re tantâ statuere audebant Patres. Evocabatur frequenter Arius in concilium, et assiduo tractatu assertiones ejus discutiebantur, et quid adversùm hæc teneri deberet, aut statui, summâ cum libratione quærebatur. Itâ, post diutinum multumque tractatum, firmissimâ omnium sententiâ Arius condemnatus est. Ex quo perspicuum est, non dormientibus et oscitantibus Patribus Spiritum S. assistere, sed diligenter humanâ viâ et ratione quærentibus rei de quâ disseritur, veritatem. Alterum autem discrimen est, quod scriptoribus sacris, quemadmodum primo loco fusiis explicimus, Dei Spiritus adest in singulis. Etiamne in minimis rebus? Etiam. At Patribus synodi Spiritus veritatis non est præsens in omnibus, sed in rebus solum ad salutem necessariis. Quod enim in symbolo Athanasii dicitur, carmen et animam unum esse hominem, id non oportet verum esse, quamvis cum Athanasio concilium Nicænam consensisset. Nam utrum homo partes illæ complexæ sint, an non sint, ad philosophiæ rationem pertinet, non fidei: quare philosophorum quæstio est, non fidelium. Synodus autem provincialis, sub Stephano hujus nominis septimo, per errorem omnes ordinationes factas, à Bonoso irritas esse decrevit, quod in synodo Romanâ, sub Joanne IX, jure reprobatum est. Sed judicium rerum gestarum erat, non religionis fideique decretum. Hujusmodi sunt ea, quæ in Clement. *Pastoralis*, de sent. et re judic. transiguntur. Non enim ad fidem et religionem attinent. Quocirca licet errasset Clemens, quod Bucerus contendit, nihil indè concilii auctoritas labactaretur. Tametsi Clementina illa Clementis est, non concilii. Verùm pontificum et conciliorum eadem causa est. Sixtus IV docuit D. Catharinam Senensem Stigmatâ non habuisse, non defuit qui contrâ judicavit. Neutrius pontificis judicium ad Christi Ecclesiam spectat: utrumque aut probare aut improbare sine fidei discrimine possumus. Sed valeant stulti, qui de rebus nihili digladiantur. Nos enim hic exempla ponimus, ut lector intelligat aliter auctores sacros esse habendos, aliter conciliorum Patres: illos ubique vera dicere; hos posse in parvis errare. Itâ quod Christus Ecclesie suæ pollicitus est, Spiritum eam docturum omnem veritatem, hoc ad fidei veritatem referendum est, ut disertè Augustinus docet, et in commentariis super Joannem, et in actis contrâ Felicem, libro secundo. Nec enim rogavit Christus, ne deficeret Petro aut phi-

losophiæ, aut rerum gestarum cognitio et veritas, sed ne deficeret ei fides.

Forsitàn quispiam dixerit: Nonne igitur concilii Hierosolymitani decreta sacra Scriptura sunt? Facta est enim magna conquisitio: dictum est autem Scripturæ sacre auctoribus minime convenire, ut disquirant, et humanitè ratiocinentur.

Item (nam et hoc dicit aliquis) si summus pontifex et concilia, nisi diligentiam adhibeant, errare possunt, cum nobis non constet, an summus pontifex Patresque concilii præstiterint se diligentes, et industrios, ut viâ et ratione procederet iniqui itio, ne constabit quidem an erraverint. Itâ quæcumque definerint, erunt incerta.

Ac primus quidem scrupulus facilè eximitur. Quemadmodum enim verba Pilati ad canonem pertinent, non quâ Pilatus dixit, sed quâ scripsit Evangelista, sic et concilii Hierosolymitani definitio sacra Scriptura est, quòd Lucas eam reliquis historiæ suæ partibus contexerit. Ut è contrario verba Petri, quæ refert Clemens, non sunt de canone, quoniam Clemens scriptor sacer non fuit. Quæ causa idonea est, ut Canones Apostolorum, quos idem Clemens scripsisse fertur, in libris canonicis non habeantur, tametsi Damascenus lib. 4, cap. 18, in catalogum, ut videtur, sacrarum librorum referat, et Epiphanius ad hæresim postremam refellendam Apostolorum constitutiones divinam Scripturam vocet. Loquitur autem sine dubio de his constitutionibus, quæ in sacris Bibliis scriptæ non sunt. Sed alia est illa, cum veritas ipsa limitatur in disputatione, subtilitas; alia cum obiter et in transcurso ad vulgarem quandam opinionem accommodatur oratio. Quamobrem ut sapientes, itâ nos hoc loco verbis ecclesiasticis utimur, ut eos solum, qui Spiritu dictante scripti sunt libri, sacros et canonicos appellemus.

Alter verò scrupulus itâ Sylvestri animo resedit, in verbo fidei, § ult., ut vix eum indè pellere potuerit; meliusque fuisset occulere, quàm stimulare cæteros, quo ipse scrupulo pungebatur. Ac sunt etiam, qui non obscurè dicant, quòd si quando romanus pontifex in definitione fidei erravit, indè evenire potuit, quòd non tantam, quantum debet, adhibuit diligentiam, antequàm sententiam proferret: quoniam vel rem non plenè examinavit, vel non eos, quos oportebat, consuluit. Quibus si objecias, apostolicam Sedem errare in fide non posse, fatentur id quidem, sed aiunt, Sedis apostolicæ nomen non solum summum pontificem significare, sed ipsum, ut facit ea, quæ ad cathedram spectant, hoc est, quatenus non ex suo, sed ex consilio honorum virorum et doctorum procedit: itâ Sedis apostolicæ judicia intelligi, non quæ occultè, malitiosè, inconsultè, per solum romanum episcopum, aut etiam cum paucis sibi faventibus proferuntur; sed quæ ab eo ex consilio plurimorum virorum sapientum planè prius re examinatâ procedunt. Quæ res ut de conciliis quoque dicatur, subest omnino causæ eadem, quas dixi paulò antè. Non enim existimare debemus summum solum pontificem, cum dormierit, errare, cum non dormierit, verum dicere, Patres autem, sive dormiant, sive vigilent, seu-

per recta ingredi, et clausis, quod aiunt, oculis, vel in tenebris obscura cernere. Commune est, crede mihi, omnibus Ecclesiae iudicibus, ut, si decreta ediderint temeritate quâdam, sine iudicio, repentino quasi vento incitati, nihil omnino conficiant, quod solidum, quod grave, quod certum habeatur. Ea par est et gravia et certa in Ecclesia haberi, quae iudicio, considerate, constanterque edita sint. Quamobrem qui sive pontificum, seu conciliorum diligentiam in fidei causâ finiendâ in dubium vocant, eos necesse est omnia pontificum iudicia, ac conciliorum infirmare. Nos igitur scrupulum illum posteriorem, si cui influxus est, aliter ex animo evellemus. Nam Deus suaviter disponit omnia, simulque prospicit, et finem, et media ad finem necessaria. Si enim promitteret cuiquam aeternam vitam, mox conferret etiam illi bonarum gratiam actionum, quibus eam vitam consequeretur. Videlicet quos glorificavit, eosdem et iustificavit, et vocavit, ut ad Romanos octavo capite dicitur. Sic omnino, cum Ecclesiae fidei firmitatem fuerit pollicitus, deesse non potest, quominus tribuat Ecclesiae preces, ceteraque praesidia, quibus haec firmitas conservatur. Nec verò dubitari potest, quod in rebus naturalibus contingit, idem in supernaturalibus quoque usu venire, ut qui dat finem, det consequentia ad finem. Quod quoniam philosophorum pronuntiatum est, et theologorum etiam ore teritur, permittant mihi, obsecro, latiniore, interdum cum nostris nostra loqui. Nam etsi ornatiùs, quàm hi solent, nos plerumque disserimus, sed nunquam quas sententias à scholasticis accepimus, eisdem verbis efferre volumus, ne dicendi peritiam peiuitâ immutatâ, discessisse à scholâ videamur.

Itaque praeat semper pontifex, quod in se est, praestaturque concilium, cum de fide pronuntiant: eaditque causâ, si quis è nostris aliter existimat. Quemadmodum, si Christus Petro diceret: *Ego rogi pro te, ne deficiat charitas tua*; certo certius intelligeretur, diligentiam, curam, vigilias, preces, caeteraque auxilia opportuna illi impetrâsse quae sunt ad charitatis conservationem necessaria; itâ cum dixit: *Ego rogi pro te, ne deficiat fides tua*, procul dubio intelligimus id à Patre suo consecutum, ut quae ad rectum de fidei quaestione iudicium pertinerent, ea adessent Petro omnia, sive à Deo, sive ab homine expectarentur. Quod si Deus in sequentem annum frugum abundantiam polliceretur, equid stultius esse posset, quàm dubitare, ane homines semina terrae mandaturi sint? Certè si seruerint, metent: si non seruerint, non metent. Sed ex Dei pollicitatione colligimus non solum propitias caeli conversiones, quibus omnia, quae terra gignit, uberiora proveniunt, sed agriculturalum etiam curas, operas, diligentiam. Non enim frugum abundantia illa promissa nisi arantibus, seminantibus, laborantibusque continget. Quibus ex rebus facillè comprehenditur, cum Spiritum veritatis Christus Apostolis, eorumque successoribus in fidei iudicio promiserit, nihil omnino illis defuturum, quod fidei controversiis finiendis fuerit necessarium. Ac si semel haereticis hanc licentiam permittimus, ut in quaestionem vocent, num Ecclesiae iudices eam diligentiam et curam exhiberint, quae opus erat ut quaestio viâ et ratione finiretur, equis adeò cæcus est, qui non videat, omnia mox pontificum conciliorumque iudicia labefactari? Porro, si illud in quaestionem veniat, nec certis argumentis confirmari possit, at haec res tamen theologia constituta sit ac definita, concilia, quoquo modo se habeant, si à summo pontifice confirmata sunt, errare in fide non posse. Quamquam, me quidem iudice, absurdum est, ad finem aliquem nisi per consentanea media perveniri. Iam nunquam ego admittam, aut pontificem, aut concilium diligentiam aliquam necessariam quaestionibus fidei decernendis omisisse. Id, quod privato cuiquam alteri homini accidere potest, ut nec diligenter navet operam ad disquirendam veritatem et ut navaverit, integrumque sese in eâ re praestiterit, erret adhuc tamen, quamvis error sine culpâ sit. Error autem, vel inculpatus, ab Ecclesia Dei longissimè abest, quemadmodum libro superiore constitutum. Quae res abundè magno argumento est, ut nec pontifex, nec concilia necessarium quidquam in deliberando praetermiserint. Fac enim, quidpiam ex necessariis omissum esse; tunc rogo, an fideles his qui de fidei quaestione iudicârunt, tantisper parere debeant, dum illorum negligentia innotescit Ecclesiae. Parere debent, aiunt. Jam igitur eo tempore, errantibus iudicibus, errabit Ecclesia. Sine vicio suo, inquit, Ecclesia tunc errabit. Agnosco. Sed, ut dictum est, ne hunc quidem errorem admittere in Dei Ecclesiam debemus. Quid quod si semel de diligentia iudicium dubitamus, novum examen, iudiciumque semper recens postulabitur, ut de diligentia adhibita vel non adhibita censeatur. Concedamus ergo iudicibus à Deo in Ecclesia constitutis nihil eorum deesse posse, quae ad rectum verumque iudicium sunt necessaria. Quibus explicatis facillè intelligitur, ut ad tertiam hujus quaestionis caput recurramus, nec pontificum, nec conciliorum decreta sacrae Scripturae partes esse: id quod in primo argumento objiciebatur.

Dicamus igitur ad ea, quae in secundo argumento sunt dicta, ubi Gratianus Augustini sententiam non est assecutus, cui errori causam fortassè praebet codex quispiam depravatus. Augustini enim vera lectio sic habet: « In canonicis Scripturis Ecclesiarum catholicarum quamplurimum auctoritatem sequatur; inter quas (scilicet Ecclesias) sanè illae sunt, quae apostolicas Sedes habere, aut Epistolas accipere meruerunt. » Est autem sensus hujusmodi, in iudicio librorum canonicorum primam videndum esse, quid Ecclesiae catholicae sentiant; sed inter catholicas Ecclesias illarum esse testimonium preferendum, quae vel fuere sedes Apostolorum, ut Hierosolymitana, vel ab Apostolis aliquam Epistolam acceperunt, ut Corinthia, Galatia. Non itaque Augustinus loquebatur de epistolis pontificum decretalibus, ut Gratianus falsò existimavit. Id quod antè nos quidam etiam alii viri diligentissimi deprehenderunt.

Tertio verò argumento occurri potest in hunc modum: Leges pontificias quandoque sacras appellari, ut à legibus principum discriminentur. Atque hoc sensu sacram Scripturam vocavit Innocentius. Sic for-

tertio verò argumento occurri potest in hunc modum: Leges pontificias quandoque sacras appellari, ut à legibus principum discriminentur. Atque hoc sensu sacram Scripturam vocavit Innocentius. Sic for-

sân divina lex vocatur canonica, humana verò civilis, de Juram. calum. cap. 1, ut cardinalis Hostensis, Andreas Barbatius Siculus, et alii jurisperiti notaverunt, et Glossa, cap. *Ex diligenti*, de Simonâ. Atque adeò Innocentius IV, cap. *Cum de diversis*, de privil. in 6, non obscure jus canonicum divinum vocat, civile autem humanum. Et legem canonicam sacram ac divinam appellat Justinianus in Authen., ut *clerici apud proprios episcopos*, § *si verò*. Quam rem sciolus fortassè quispiam ignorans, dist. 20, c. *De quibus*, ubi lectio vera habebat: *Ad divina recurrit scripta canònica*, loco hujus postremæ vocis substituit *græca*. Nihil enim minùs Innocentius eo capite agebat, quàm in ecclesiasticis causis judicandis ad græca Bibliorum exemplaria iudices mittere. Alioqui cur non etiam ad hebræa? Nec verosimile est, in causis Ecclesiæ decernendis scripta canonica esse ab Innocentio prætermissa; quin post divinam Scripturam secundo ea loco posuit etiam antè sanctorum scripturas. Et hoc erat Gratiani in eâ distinct. proprium institutum. Nihil igitur nobis mirum est, si scriptura canonum sacra et divina quandoque nuacupetur. Sed nos alio sensu de Scripturâ sacrâ loquimur. Quoniam ab Innocentio testimonium citatum quidem Augustini est de verb. Apost. inquit: « Injuria est pro martyre orare, cujus debemus precibus commendari. »

At postremum argumentum sic facillimè refutatur: Duplex conclusionum genus posse in concilio definiri. Unum est carum, quæ sunt propriæ theologicæ facultatis, quoniam vel ex duobus principiis per fidem creditis, vel alio credito, alio lumine nature cognito, colliguntur. Alterum autem genus est earum, quas Spiritus sanctus ipse revelavit quidem Apostolis, Evangelistis, aut Prophetis, sed quoniam non erat id perinde manifestum, à synodo declaratur. Quæ sunt prioris generis, ad fidem spectant secundariò, et ut ità dicam, mediatè. Quarè quod suo postea loco fusè sumus explicaturi, qui eas negaverit, hic hæreticus erit, quòd ex consequenti negat principium, undè illæ conficiuntur. Quæ verò sunt posterioris generis, propriè et per se ad fidem pertinent: nec has à pontificibus, aut conciliis novas expectare debemus. Id enim etiam atque etiam asserimus, nullas alias Scripturas sacras Ecclesiæ aut habere nunc aut deinceps habituram, præter Scripturas *populorum et principum horum qui fuerunt in eâ*; non sunt, inquam, aut erunt, sed fuerunt. Omnia siquidem, quæ Pater Filio suo Unigenito Ecclesiæ declaranda commisit, eadem ipse Filius Apostolis revelavit, deinde eadem ut invulgarent, iussit. Vos, inquit, dixi amicos, quia omnia quæ audivi à Patre meo, nota feci vobis, Joan. 15. Et rursum: *Ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixerit vobis*, Joan. 14. Et iterùm: *Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, Joannis 16. Hi enim fuere novi Testamenti ministri, qui revelatâ facie gloriam Domini speculati sunt, secundè ad Corinthios 5. Hi fuere ministri sermonis, ut Lucas, capite Evangelii primo, testatur. His quoque dictum est: *Docete omnes gentes ea servare, quæcumque præcepi vobis*, Matthæi ultimo. Omnem ergò fidei veritatem vel à Christo,

dùm in terrâ degeret, vel à Spiritu sancto Apostoli postea acceperunt, eamque juxtâ præscriptam legem aut scripto, aut verbo Ecclesiæ tradiderunt. Ilinc enim est, quòd Irenæus, Hieronymus, Augustinus adversùm hæreticos semper id agunt, ut videant, an illorum nova dogmata congruant cum antiquâ traditione et fide. Et si quas scripturas novas hæretici proferant, si se apostolos aut prophetas confingant, statim novitatis odio explod. tur. Itaque post Apostolos et eos qui ab Apostolis probati sunt, nullos auctores sacros expectamus. Sed sive summus pontifex, seu concilia, primùm de vero sensu et interpretatione Scripturarum judicant, ut in concilio Tridentino sessione tertiâ definitur. Et absurdum est sanè ut Ecclesia auctoritatem habeat discernendi verba Dei à verbis hominum. sensum Dei ab humano sensu non habeat. Id igitur antè omnia conciliis tribuamus. Deinde et illud, quòd veras et legitimas Christi et Apostolorum traditiones viâ et ratione investigant. Rursùm quænam conclusiones his colæreant, quæ contrâ dissideant, certâ complexione et connexione conficiunt. Consulunt autem in hujusmodi rebus finiendis non sacras litteras modò, verùm etiam Apostolorum instituta, priora concilia, summorum pontificum decreta, sanctorum veterum scripta, scholasticorum theologorum dogmata, rectam philosophiæ rationem. Breviter, causam, de quâ disseritur, in eos locos conjiciunt, de quibus liber hic noster instituitur. Nec enim ex aliis fontibus argumenta derivare possunt ad fidei theologice solvendas quæstiones. Novas autem revelationes et scripturas sacras querere Judæorum est, qui recentés etiamnùm prophetas præstolantur.

Alia etiam quæstio valde difficilis ex his, quæ diximus, oritur. Si non omnia in conciliis certa sunt (nec enim in singulis Spiritus sanctus conciliis assistit) eaqvâ viâ et ratione vestigabimus conciliorum certa in fide decreta? Principio namque in Clementinâ unicâ de summâ Trinitate et fide catholicâ, ea opinio tanquàm probabilior eligitur, quæ habet, in baptismo gratiam et virtutes infundi. Pari ergò causâ et in aliis conciliorum decretis dicere possumus, probabiles opiniones eligi, non res exploratas definiri. Deinde in cap. *Firmiter*, de summâ Trinitate, et fide Catholicâ, Patres concilii Lateranensis: « Firmiter, inquit, credimus, et simpliciter confitemur, quòd unus est solus verus Deus creator omnium, visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium, qui simul ab initio temporis et utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales et corporales, angelicam videlicet et mundanam. » At non est fidei adversum, Angelos antè mundum corporeum creatos. Id enim asserunt Gregorius Nazianzenus in primâ oratione de Natali Domini, Basiliius in Exam. congregatione primâ, Damascenus, l. 2, c. 3, Ambrosius in Exam. lib. 4, c. 5, Hieronymus in comment. super cap. 4 Epist. ad Tit. Cassianus collat. 8, cap. 7. Undè nec Augustinus libro de Civit. Dei 21, cap. 52; nec D. Thomas, par. 1, qu. 61, artic. 3, hanc opinionem fidei esse contrariam putaverunt. Ac concilium illud Lateranense Thomas viderat, imò in illud ipsum caput ediderat commentaria; non ergò conciliorum aut

definitiones, aut fidei confessiones certe sunt, sed Patres, etiam cùm asserunt se firmiter quidem et profiteri et credere, nihil omninò definiunt quod fideles sequi teneantur.

Huic questioni illud primum dandum est, non satis esse, ut conciliorum et pontificum iudicia firma esse credantur, in divino officio publicè à totà etiam Ecclesià celebrari. Nec enim historice, quibus martyrum et confessorum gesta narrantur, quamvis per summum pontificem aut concilium approbate sint, fidei decreta sunt; sicut ne opuscula quidem doctorum ecclesiasticorum, quæ probantur à synodo Gelasii papæ, decimà quintà distinctione, cap. *Sancta Romana*.

Item illud damus, ac libenter quidem, non statim si quidquam juris canonici volumine continetur, fidei dogma esse credendum. Nam, ut libro huic proximo apertius ostendemus, nonnulla habentur in epistolis Decretalibus, quæ fidei catholice decreta non sunt, idque ipsum nunc ex Clementinà unicà de summà Trinitate disertè ostendebamus. Quod non in hæc solùm Clementinà existimandum est intervenisse, sed idcirco hic admoneri nos, ut in aliis quoque locis simile quippiam credamus posse contingere. Id verò tùm maximè, cùm aut verbis opinandi utuntur iudices, aut responsa non ad totam universalem Ecclesiam, sed ad privatas Ecclesias et episcopos referunt. Intelligendi sunt enim eo tantùm casu de fide pronuntiare, ubi iudicium in omnes Christi fideles spectat, omnes ligat. Certitudo quippè fidei iudicibus à Deo constitutis non propter Ecclesias privatas promissa et concessa est, quæ singulæ errare possunt, sed propter Ecclesiam universalem, quæ errare non potest. Itaque summorum pontificum conciliorumque doctrina, si toti Ecclesiæ proponatur, si cum obligatione etiam credendi proponatur, tùm verò de fidei causâ iudicium est. Sed animadvertendum est diligentius, et quæ natura rerum sit, de quibus iudicium est, et quæ verborum proprietates et pondus. Nimirùm enim ecclesiasticæ doctrinæ, quam amplecti etiam tenemur, non idem est gradus, nec omnia iudiciorum decreta eodem loco habenda sunt. De quæ re quoniam in duodecimo libro sumus longè latèq̃ disputaturi, nunc dicere non est operæ pretium. Id dicimus, nec omnia, quæ aut juris, aut conciliorum volumina continent, doctrinæ christianæ esse iudicia, nec omnia rursùm doctrinæ iudicia, fidei censuras esse. Multa siquidem ad sanam Ecclesiæ disciplinam attinent, quæ fidei decreta non sunt.

Nonne igitur, dixerit quis, erit aliqua nota, quæ conciliorum de fide iudicia internosci queant? Erit planè. Prima, et ea quidem manifesta, si contrarium asserentes pro hæreticis iudicentur. Cujus rei exempla habes capite *Damianus*, de summà Trinitate, et capite *Unico*, de summà Trinitate, in 6, et *Clement. Unic. de summà Trinitate*, § 2. Altera nota est, cùm in hanc formam synodus decreta præscribit: « Si quis hoc aut illud senscrit, anathema sit, » qualia permulta sunt in conc. Toletano primo, et in synodo Trid. Tertia est, si in eos, qui contrà dixerint, excommunicationis sententia ipso jure feratur. Exemplum est de hæreticis, cap. *Cum Christus*, et c. *Ad abolendam*, in concilio tamen

Trident., sess. habit. 11 octobris anni 1551, de Eucharistia sacramento definitum est, confessionem sacramentalem ecclesiasticæ præmittendam esse, si conscientia peccati mortalis gravat. Et protinus: « Si quis, » ait synodus, contrarium docere, prædicare, vel per tinaciter asserere, seu etiam publicè disputando defendere præsumperit, eo ipso excommunicatus existat. » Sed hoc propter periculum cautum est; erat enim opinio contraria perniciosa, ideòque excommunicatio illa ad publicam doctrinam vel maximè refertur. Nam quòd sententia Cajetani non fuerit pro hæreticâ condemnata, et nos testes sumus, qui concilio interfuimus, et contextus ipse demonstrat; habet enim can. 11, idemque postremus in hunc modum: « Si quis diverit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ sacramentum, » anathema sit. » E vestigio autem adduntur mutalà dicendi formâ hæc verba: « Et ne tantum sacramentum, » etc., » ubi vides Cajetani sententiæ anathema non dici, sed quoniam non solùm falsa, sed noxia etiam erat, reprobari: et propter periculum, publicam præsertim prædicationem et disputationem interdicti. Quarta, si quidquam expressè et propriè à fidelibus firmiter credendum, aut tanquam dogma fidei catholice accipiendum dicatur, vel aliis similibus verbis aliquid esse Evangelio doctrinæ Apostolorum contrarium. Dicitur, inquam, non ex opinione, sed certo et firmo decreto. Licet enim opinio Durandi reprobetur, cap. *Gaudemus*, de divortis, sed qui dixit: « Verùm absolum » hoc videtur et inimicum fidei Christianæ, » is noluit hærescos illum condemnare. Verbum enim videtur iudiciorum infirmat certitudinem. Porrò autem, quæ in conciliorum vel pontificum decretis vel explicandi gratiâ inducuntur, vel ut objectioni respondeatur, vel etiam obiter et in transcurso præter institutum præceptum, de quo erat potissimum controversia, ea non pertinent ad fidem; hoc est, non sunt catholica fidei iudicia. Exempli causâ ponamus aliquid, quod positum in unâ re, transferri per multas possit. Quod in capite *Firmiter*, de summà Trinitate, dicitur, Angelos esse incorporeos, id non fidei decretum est, cùm post Decretalem illam nonnulli et philosophi et theologi falsò quidem, et citrà hærescos notam contrarium asseruerint. At enim, ut explicaret synodus, id quod fides catholica tenet, Deum esse creatorem omnium visibilium et invisibilium, adjecit, corporalium et incorporealium. Quas particulas exponendi, non definiendi gratiâ adjectas esse constat. Ac quemadmodum concilium sumpsit id, quod et verum, et longè, longèque plurimùm probabile erat, Angelos ut invisibiles, ità quoque incorporeos esse; sic fortè et illud accepit, Angelos et mundum simul esse congenitos. Non enim eo temporis hoc agebatur, ut Gregorij Nazianzeni, et aliorum hunc sequentium opinio damnaretur. Nec ego tamen is sum, qui opinionem hanc tueri in presentia velim. Non enim dubito, eam hoc sanè tempore temerè et inconsideratè, ne quid præterea dicam, defendi. Sed id ago, quà in re operæ pretium me theologis facturum existimo, non omnia, quæ etiam absolutè et simpliciter in conciliis affirmantur, fidei decreta esse. Cujus rei

exempla, si opus esset, permulta faciliè promerem; sed nolo esse longus in singulis explicandis. Nam de quartâ questione satis.

Postrema verè quæstio animum pulsât, an concilia in moribus errare possint. Nam si quis ait, habet in primis argumentum illud, quòd Dominus solum rogavit pro Petro, ne defleceret fides ejus; in aliis ergò, quæ non ad fidem, sed ad mores attingent, errare Ecclesia poterit.

Deindè nihil à Catholicis certâ fide creditur, quod non sit idem divinitus Ecclesiæ revelatum; quidquid ergò definiat synodus, si non ad fidem, sed ad mores attingit, non oportet certâ fide credi.

Præterea in canonizatione sanctorum, sic enim nostri vocant, fidem Ecclesiæ detrahare sine fidei discrimine possumus. Compertum est autem eam rem ad mores spectare: errare igitur Ecclesia in morum judicio potest. Illud verò Thomæ, quodlib. 9, art. ult., et Antonini, 3 part. tit. 12, cap. 8, testimonio comprobatur, qui non aiunt certò et firmiter, sed piè credendum esse Ecclesiam in re hujusmodi non errare. Nam quòd absolutè possit, illa ratio confirmat, quòd in id genus judiciis Ecclesia hominum eorum testimoniis innititur, qui et fallere et falli possunt. Jam si concilium, cum de Theologiæ dogmate censet, non certis et exploratis argumentis, sed probabilibus niteretur, fidem certè dogmatis illius indubitata non faceret. Fides ergò ambigua summo pontifici habebitur, ut qui cum hominem quemvis in divòrum numerum refert, incertis mediis et argumentis nititur.

Ordinum approbatio tandem, in quibus sub diversis institutis et regulis varia hominum genera Christo militare dicuntur, ad mores haud dubiè pertinet. At dubium non est, aliquos ordines non modò inutiliter, vèrum noxiè etiam approbatos. Etenim in tam multis et ordinibus et institutis usquè ad eò religioni incommodatum est, ut inter reliqua malorum remedia hoc etiam à synodo generali jure ac meritò expectarent fieri pìi, ut, paucis quibusdam selectissimis retentis ordinibus, cæteri omnes exploderentur. Falsum est ergò aliquandò et imprudens de moribus Ecclesiæ judicium: siquidem id quandòque approbat, quod non approbasse oportuisset. His argumentis quidem auctoritatem ecclesiasticam infirmare pergunt, tantùm in judicio morum; nam in fidei decretis firmam esse nobiscum etiam consentiunt. Sed quoniam quedam Ecclesiæ de moribus judicia sine dubio certa sunt, quæ sint illa, repetendum aliàs videtur.

Omnis de rebus theologicis duplex est quæstio. Unum genus est, quod ad contemplationem et rerum cognitionem pertinet; alterum, quod positum est in morum præceptis, quibus in omnes partes usus vitæ confirmari possit.

Atque etiam alia divisio est theologicæ quæstionis. Nam et una est, cujus cognitio et explicatio ad salutem est necessaria; est et altera, cujus ignoratio sine pietatis salutisque jacturâ esse potest. Non enim in theologiâ semper de necessariis agitur, sed interdum etiam de his quæ utilia esse videntur, quamvis non sint ad eò necessaria.

Alta sunt autem et in superioribus libris, et in hoc

etiam adversum eos disputata, qui de Ecclesiæ auctoritate in fidei judiciis parùm rectè sentirent, atque in sequenti libro nonnulla quoque disputabuntur. Ecclesiæ verò auctoritatem cum nunc appello, quæ synodorum etiam generalium ac summi pontificis est. Hæc enim est una res prorsus, ut non differat multùm inter Ecclesiæ, conciliorum, Sedisque apostolicæ judicia: propter eò quòd connexa hæc et colligata sunt, quemadmodum esse videmus humanum corpus et caput. Itaque quæ erant ecclesiasticæ auctoritatis in fidei decretis propria, locis suis aut dicentur, aut dicta sunt. Quæ autem pertinent ad judicium morum, de quibus jamdiu loquimur, nunc dicenda sunt.

Sit igitur prima conclusio. Ecclesia in morum doctrinâ eorum, qui ad salutem necessarii sunt, errare non potest. — Exempli causâ ponatur aliquid, quod patet latiùs, an fideles laicos Eucharistiæ sacramentum sub utrâque specie accipere oporteat, an panis potius species sola satis sit: quæstio est earum rerum, sine quibus salus esse non potest. In hæc ergò et aliis id genus controversiis Ecclesiæ decretum certum est. Itaque si quid necessariò, vel agendum, vel vitandum firmo judicio definit, in hoc errare nequit, sicut ne in fide quidem. Deus enim non deficit in necessariis, ut sæpè antè dictum est; in doctrinâ ergò morum eorum, qui sunt ad salutem necessarii iudices et doctores Ecclesiæ à Deo dati errare non queunt. Confirmat autem illud vel maximè, quod Dominus Petro inquit, Joan. 21, 17: *Pasce oves meas*, et Paulus, ad Ephes. 4, 11, dedisse Deum pastores et doctores, ait, *ad consummationem sanctorum, ut non circumferamur omnino vento doctrinæ*. At si errarent in moribus ejusmodi, non pascere salubriter oves. Non enim moralis doctrina minis exigitur ad pastum ovium Christi salutarem, quàm fidei disciplina. In his igitur Ecclesiæ pastores errare non possunt. Adde, quòd Dominus, apud Joannem, pollicitus est, capite 16, v. 33, Spiritum docturum Ecclesiam omnem veritatem, scilicet ad vitam æternam consequendam necessariam. At utraque veritas necessaria est, et quæ ad contemplationem pertinet, et quæ ad actionem; in utrâque ergò definiendâ Spiritus docet Ecclesiam.

Præterea Apostolus in priore ad Timotheum Epistolâ, cap. 5: *Hæc, inquit, scribo tibi, ut scias quomodò oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis*. Ea autem, quæ ibi scribebat Paulus, ad morum veritatem magnâ ex parte spectare perspicuum est. Est ergò Ecclesia firmamentum, non ejus veritatis solum, quæ in contemplatione cernitur, sed illius etiam, quæ aliquid molitur ut faciat, nimirum ut sciamus quomodò oporteat nos in domo Dei conversari.

Præterea, si Ecclesiæ pastores, in concilium præsertim congregati, leges et præcepta vitæ sinistrè interpretarentur, ut videlicet quæ essent ad salutem necessaria, ea non necessaria dicerent, aut quæ contrâ minimè essent necessaria, hæc esse necessaria definirent, cum Christus dixerit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisei; quæcumque dixerint vobis facite; et rursùm: Quæ vos audit, me audit; Ecclesia*

certè pastores errantes sequens, juxtà quod illi præscriptum est, hujus erroris Christum præcipuum haberet auctorem. Ad hæc, si lex evangelica manca et imminuta non fuit, ut reverà non fuit, eos omninò mores præfinit, qui essent ad salutem necessarij. Imperfectus enim legislator est, nisi ea præscribat, sine quibus reipub. finis constare non potest. At Spiritus veritatis Apostolis eorumque successoribus suggerit quæcumque Christus dixit nobis: in præceptis ergò vitæ necessariis errare illi non possunt. Item Math. xii 6. *Tibi, inquit Dominus Petro, dabo claves regni cælorum. Regnum autem cælorum utràque ignoracione clauditur, et fidei et morum. Ecclesia ergò utrasque quæstiones aperire Christo auctore potest, utrosque nodos solvere, sive ad fidem, sive ad mores attingant. Nunc enim illud accedere credendum est: Quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælis.* At, inquis, intelligitur clave non errante. Benè volo. Sed aliud est de privatibus pastorum judiciis disserere, quæ negligere etiam aliquandò possumus, aliud de Ecclesiæ communibus, quæ perindè ut Ecclesiæ decreta debemus amplecti. Et quidem cum pontifex, quicumque ille sit tandem, quidquam privatim agit, solvitque, aut ligat, errare per ignorantiam, aut etiam malitiam potest, et abuti clavium potestate. At cum publica sunt totius Ecclesiæ judicia, eaque in rebus ad salutem necessariis, Ecclesiæ totius omnes communes judices, quales sunt concilii Patres, errare nequeunt, ne per hujusmodi errorem christiana tota plebs in ignoracione veritatis ad vitam instituendam necessariæ versetur.

Præterea, concilium Constantiense, sess. 13, condemnat ut hæreticos eos qui dixerint Ecclesiam errare in consuetudine administrandi populo Eucharistiam sub unâ specie tantum. Et Martinus V, in litteris, quibus concilium approbavit, qui hoc Ecclesiæ institutum damnant, eos definit tanquam hæreticos, vel sapientes hæresim coercendos. Ecclesia igitur in morum hujusmodi judiciis non errat, neque ex consequenti ne concilia quidem summi pontificis auctoritate confirmata.

Hujus verò conclusionis et altera consecutaria esse videtur, Ecclesiam, cum in re gravi quidem, et quæ ad christianos mores formandos imprimè conducat, leges toti populo dicit, non posse jubere quidquam, quod aut Evangelio, aut rationi naturæ contrarium sit. Non ego hic omnes Ecclesiæ leges approbo; non universas pœnas, censuras, excommunicationes, suspensiones, irregularitates, interdicta commendo. Scio nonnullas ejusmodi leges esse, in quibus si non aliud præterea quidquam, at prudentiam certè, modumque desideres. Id ergò dico, summorum pontificum conciliorumque præcepta, scita, sanctiones omnibus nobis probatum iri, si moribus fidelium instituendis sint necessaria. Si enim Ecclesiæ consuetudo, quod modò ex concilio Constantiensi afferebamus, Evangelio adversari non valet, ergò ne Ecclesiæ quidem lex Evangelio adversabitur.

Deindè Ecclesia non potest definire, quippiam esse vitium, quod honestum est, aut contrà honestum esse, quod est turpe: ergò nec suâ editâ lege probare quid-

quam, quod Evangelio rationive inimicum sit. Si enim Ecclesia expressè vel judicio, vel lege latâ turpia probaret, aut reprobaret honesta, hic jam minimùm error non solum fidelibus pestem ac perniciem afferret, sed fidei etiam quodam modo adversaretur, quæ omnem virtutem probat, universa vitia condemnat. Accedunt illa: *Quæcumque dixerint vobis, facite; et: Qui vos audit, me audit.* Quibus præcipitur Ecclesiæ legibus obtemperare. Ità, si errat illa, Christus nobis erroris auctor est. Quæ qui videat, non modò indoctè, verùm etiam impiè faciat, si Ecclesiam in morum doctrinâ errare contendat: præsertim si mores et præcepta vivendi sint ad salutem necessaria. Quæ autem ratio id de Ecclesiâ convincit, eadem convincit de concilio, in quo universalis Ecclesiæ auctoritas residet. Quare, quemadmodum concilium falsa plebi credenda proponere nequit, sic nec mala potest proponere facienda; proponere, inquam, firmo, certoque decreto, quo omnes et ad erudendum, et ad faciendum [sub æternâ pœnâ] obligentur.

Sed an sit hæreticum asserere, vel aliquam Ecclesiæ consuetudinem esse malam vel aliquam ipsius legem injustam, non ausim definire. Nam licet concilium Constantiense, sessione 13, staterit, eos pro hæreticis condemnandos, qui affirmarint, Ecclesiam errare in more communicandi plebem sub unâ specie tantum, at eo tempore statuit, quo sine capite erat. Contendit autem Cajetanus in opusculo de auctoritate papæ et concil., et in Apologiâ c. 20 et 21 Turrecremata item, tertio libro, cap. 52 et 53, concilium mutilum sine capite in decretis fidei ferendis nullam habere certam auctoritatem. Et quanquam id multis quidem argumentis suadere nituntur, sed apud me illud est maximum, quod sicut Deus non deficit in necessariis, ità non abundat in superfluis. Cum ergò sola auctoritas deponendi pontificem hæreticum, et aut eligendi, aut decernendi catholicum, sit Ecclesiæ necessaria in casibus quibus Ecclesia concilium sine capite cogere jure suo potest, nihil causæ est, cur ampliorem potestatem concilio imperfecto tribuamus. Reliqua siquidem per integrum concilium expediri possunt, vel electo pontifice catholico, qui non erat, vel definito certo, cum inter multos, quisnam esset verus pontifex, dubium erat. Adde quòd, ut suprâ dictum est, concilii dogmata non sunt firma, nisi à romano pontifice confirmentur. Quandò ergò concilium sine capite est, non habet dogmatum certitudinem. Præterea Martinus V, in litteris, quibus concilium probat, non simpliciter probat illum articulum, sed solum definit eos qui docuerint Ecclesiam in consuetudine ejusmodi errare, esse vel ut hæreticos, vel ut sapientes hæresim condemnandos. Quod ergò Martinus concilio presidens non est ausus nomine hæresicos condemnare, id ego graviore censurâ accusare non audeo, nec debeo. Quòd si in more ad salutem necessario, qualis ille videtur esse, de quo in concilio Constantiensi erat controversia, tanta fuit Martini modestia, quantò nos modestiores esse oportet in aliis erroribus condemnandis, qui consuetudini Ecclesiæ minimè ad salutem necessariæ refragantur!

Morem circumgestandi solenni processione per vias publicas Eucharistiæ sacramentum Lutherani reprobant. Si originem erroris et principium spectes, hæresis tibi erit. Nam idèò illi morem hunc circumferendi sacramenti rident, quia veram Christi præsentiam in sacramento negant. Sed si ipsum in se errorem contemplaris, hæresim sapit, temeritas et imprudentia est. Quamvis enim multis nominibus hic error est notandus, non tamen est hæresis, cum etiamsi in hac consuetudine erraret Ecclesia, non proinde in gravioribus rebus ejus periclitaretur auctoritas. Quæ causa concilio Tridentino fuit, ut canonem sextum de Eucharistiæ sacramento cautè formàrit in hæc verba: « Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ sacramento Christum non esse cultu latræ etiam externo adorandum, atque idèò nec festivâ peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus secundum laudabilem Ecclesiæ consuetudinem solemniter circumgestandum, anathema sit. » Nou enim eos anathemate simpliciter percellit synodus, qui ritum illum Ecclesiæ reprehenderint, sed qui idcirco hoc faciunt, quia nec præsentiam corporalem Christi in Eucharistiâ admittunt, atque adèò ne ipsius quidem adorationem et cultum. Atque hæc eadem fortassè causa Martinum V impulit, ut qui reprehenderent ecclesiasticam illam consuetudinem impariendi Eucharistiâ populo sub unâ specie, eos non ut hæreticos, sed ut sapientes hæresim condemnàrit. Cum enim sub utrâque olim specie plebs sacramentum Eucharistiæ acceperit, idque Apostolorum auctoritate et usu confirmata, non erat hæreticum in dubium vertere, an vetus ille Ecclesiæ mos novo esset preferendus. Sed quoniam Wiclefistæ idcirco asserebant Ecclesiam errare, quia existimabant necessarium esse plebi ad salutem, utramque sacramenti speciem sumere, hic detorquentes illa Dòmini verba: *Nisi manducaveritis, et cætera*; prudentissimè Martinus V vituperationem ecclesiastici novi moris non dixit hæresim esse, sed hæresim sapere. Est quoque illud argumentum grave, cur hujusmodi erroribus hæreseos nota non inuratur, quòd, ut postea dicemus, non est hæreticum credere, Ecclesiam hominibus in divos referendis errare posse. At jubet Ecclesia interdum divos, quos hujusmodi honore afficit peculiari die festo et cultu colere: non est igitur hæresis astruere, in hac de uno, aut altero divo colendo lege ac consuetudine Ecclesiam errare. Sed intelligendum est, Ecclesiæ mores quosdam à Christo et Apostolis Ecclesiæ traditos, in quibus qui Ecclesiam errare diceret, hic erroris ejus Christum et Apostolos auctores faceret. Quamobrem hæreticus censetur, ut Iconomachi, qui Ecclesiam in veneratione et cultu imaginum errare asseruerunt. Alii verò mores sunt post Apostolos inducti, in quibus quamvis Ecclesia erraret, non propter eam fides periclitaretur. Sine periculo igitur hæreseos teneri potest, Ecclesiam in aliquâ lege et more posse errare. Sed de secundâ conclusione hætenus. Sit tertia conclusio.

In moribus non toti Ecclesiæ communibus, sed qui ad privatos homines vel Ecclesias referuntur, errare

per ignorantiam Ecclesia potest, non in judicio solim rerum gestarum dico, sed in ipsis etiam privatis præceptis et legibus. — Cum quis cuim occultit, unâ uxore habitâ, alteram ducit publicè, jubet illi Ecclesia ut priore relicta posteriorem accipiat. Quâ in re sine dubio fallitur, et id præcipit homini, quod rationi Evangelioque adversum est. Hujus verò conclusionis veram et idoneam causam Innocentius III reddidit, in cap. *A nobis*, de sentent. excom. in hæc verba: « Judicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, semper innititur; judicium autem Ecclesiæ nonnunquam opinionem sequitur, quam et fallere sæpè contingit, et falli: propter quod contingit interdum, ut qui ligatus est apud Deum, apud Ecclesiam sit solutus; et qui liber est apud Deum, ecclesiasticè sit sententiâ innodatus. » Hætenus Innocentius. Hæc autem quæ perspicua esse videntur, breviter et sine disceptatione dijudicanda sunt. Nec enim omnia nos, ut quæramus, exponimus, sed ut explicemus. Hoc itaque loco non tam conclusio, quam conclusionis causa consideranda est. Nam indè liquet, id quod est animadversione dignissimum, certa et firma Ecclesiæ decreta esse non posse, quæ non certis et firmis principiis ac fundamentis innitantur. Quocirca si vel unum ex his, à quibus Ecclesiæ judicium pendet, incertum est, certum Ecclesiæ decretum esse non potest, sive questio speculativa sit, seu practica: sic enim nostri loqui solent. Conclusio quippè, ut in dialecticorum proverbio est, debiliorem partem sequitur, et si unumquodlibet principiorum claudicat, eam quoque ex illâ parte debilitari necesse est, Antonius, p. 5, tit. 42, c. 8, Cajet. opuse. de indulg. ad Julian. c. 8, D. Thom. in quod. Quâ ex re facillè intelligitur, Ecclesiæ judicia, quæ ab incertis hominum testimoniis proficiscuntur, infirma esse ad certam et exploratam faciendam fidem. Quale illud est, quo sanctum aliquem divorum catalogo adscribendum censet. Nec tamen impunè licet hujusmodi decreta in dubium revocare; quin temerarium et irreligiosum est, in divis consecrandis Ecclesiæ abrogare fidem. *Injuriam enim facit martyri, qui orat pro martyre*, ut capit. *Cum Martha*, de celebr. miss. Innocentius tradit: injurius ergò est, ac multò etiam magis, qui martyrem catalogo adscriptum è divorum numero rejicit. Id quoniam temerè et inconsideratè faciet, jure profectò ab Ecclesiâ punietur.

Mox etiam si unum aliquod hujus generis decretum in questionem veniat, certè Hieronymi, Ambrosii, Augustini, ac reliquorum sanctitatem sine erimine in questionem vocare poterimus: atque adèò asserere, illos cum dæmonibus, condemnatos. Ità posses eos maledictis condere, ac vexare contumeliis, quæ omnia aures sanè fidelium perhorrescunt. Quòd si viris justis in divorum catalogum reponendis Ecclesia erraret, nimirum non esset valdè absurdum, divorum omnium cultum ab Ecclesiâ explodere, eorum qui post Clementem consecrati sunt. Quo quid aut stultius aut impudentius dici potest? Item multum refert ad communes Ecclesiæ mores, scire quomodo debeas religione colere: quare si in illis erraret Ecclesia, in moribus

quoque graviter falleretur. Nec differt, diabolum colas, an hominem condemnatum. Atque si Ecclesia abstinentiæ legem rogaret, quæ vel rationi, vel Evangelio adversa esset, turpiter ab illâ profectò erraret; turpiter ergò etiam errabit in doctrinâ morum, si legem ferat de colendo divo, quem colere, si divus non est, et cum ratione et cum Evangelio pugnat. Ne igitur tantus error in Ecclesiâ sit, Deus peculiariter providere credendus est, ne Ecclesia, quàmlibet hominum testimonia sequatur, in sanctorum canonizatione erret. Cujus peculiarissimæ providentiæ abundè magnum argumentum est, quòd nunquàm infirmata est fides ab humanis testibus semel in hujusmodi iudiciis suscepta, quod in causis civilibus sæpè accidit. Quæ si singula fortè non movent, universa certè tamen inter se connexa atque conjuncta movere debent, ut qui fidem in his Ecclesiæ detrahunt, eos non hæreticos quidem, sed temerarios, impudentes, irreligiosos esse credamus. Quibus rebus expositis, primum, secundum, ac tertium argumentum facile refelluntur.

Nam quæ de postremo disputari possunt, illa nobis alio tempore atque ad aliud institutum, si facultas erit, explicabuntur.

Nunc illud breviter dici potest, qui summi pontificis omne de re quæcumque iudicium temerè ac sine deducto defendunt, hos Sedis apostolicæ auctoritatem lahebactare, non fovere, evertere, non firmare. Nam ut ea prætereamus, quæ paulò antè in hoc capite explicata sunt, quid tandem adversùm hæreticos disputando ille proficiet, quem viderint non iudicio, sed affectu patrocinium auctoritatis pontificiæ suscipere, nec id agere, ut disputationis suæ vi lucem ac veritatem eliciat, sed ut se ad alterius sensum voluntatemque convertat? Non eget Petrus mendacio nostro, nostrâ adulatione non eget. Ordines igitur vel probare, vel refellere, quoniam non è scientiâ id solum, sed etiam è prudentiâ pendet, non ad ea pertinet in quibus summus pontifex errare nequit. Atque jam vel in concilio Lateranensi, de rel. do. cap. ult., advertebatur religionum nimiam multitudinem, quam nunc esse videmus, valdè Ecclesiæ Christi incommodare. Concilium quoque Lugdunense fatetur, de rel. do. in 6, quòd importuna potentium inhiatio contrâ synodi decretum aliquarum religionum confirmationem extorsit. Undè quosdam ordines per Sedem etiam apostolicam approbatos, tanquàm Ecclesiæ vel noxios, vel inutiles abolendos esse ità decrevit, ut nullum deinceps ad eorum professionem admitteret. Et Cælestinus V statum vitamque Fratricellorum suo privilegio confirmavit: quod tamen confirmationis privilegium Joannes XXII apertè infirmum esse dixit, in Extrav. *Sancta Romana*. Vide etiam Extravag. *Quia quarundam*, de verb. Signific., ejusdem Joan. XXII, quòd Bonifacius ex certis rationabilibus causis ea quæ Cælestinus concesserat, viribus penitus evacuasset. Paulus item III ordinem quem in Italiâ frater Baptistæ Cremenensis instituit, literis suis probasse dicitur; ac si nuper et ordo ille à Venetis est edicto publico expulso, et Baptistæ doctrina, cui illius ordinis homines inhærebant, Romæ

est condemnata. Imbecillum itaque eorum argumentum est, qui ex hujusmodi privilegiis, quæ his faciliè temporibus vel conceduntur, vel potius extorquentur, novas religiones non aliter ac de cœlo lapsas excipientes esse confirmant, eas quoque quæ nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel à suis editam profitentur. Nec ejus generis privilegia certa sunt Sedis apostolicæ iudicia, quibus scilicet omnes fideles astringantur. Satis fuerit, si eam habeant auctoritatem, quam epistolæ decretales, quarum nonnullas constat à posterioribus meliøre consilio refutas, quoniam non ex firmo decreto, sed ex pontificum opinione prodierunt. Et quidem antè D. Thomæ tempora adeò restrictè et gravatè novî ordines admittebantur, ut ex tam gravi augustoque iudicio probabile argumentum prudentis consilii surmeretur. Nostro verò hoc seculo tam multæ sunt religiones à pontificibus confirmatæ, ut qui eas omnes tueri voluerit tanquàm in Ecclesiâ vel utiles vel necessarias, hic imprudentiæ, ne dicam stultitiæ nomine jure optimo summisque rationibus arguatur. Sed jam liber de conciliorum auctoritate concludendus est, si priùs tamen eorum conatum refutemus, qui in hujus loci firmissimam soliditatem impetum facere et incursionem voluerunt.

CAPUT VI.

In quo refelluntur argumenta capituli primi.

Primum igitur adversariorum argumentum ex his, quæ superiore libro dicta sunt, promptissimè refellitur. Ostendimus enim Ecclesiæ nomen principibus et majoribus solere tribui: et in illis reipublicæ sitam esse auctoritatem, quos *Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei*, Act. 20, 28. Ac si Ecclesia columna est et firmamentum veritatis, Apostoli etiam sunt Ecclesiæ fundamenta, ut ad Ephes. cap. 2 et Apoc. 21, dicitur; corporis quoque robur et firmitas à capite pendet; quod si tollas, cadat corpus necesse est. Episcopi verò populorum capita sunt, et Petrus Ecclesiæ caput est, quemadmodum sequenti libro demonstraturi sumus. At sunt idiotæ episcopi. Valentinus olim et similes imperitiam sanctorum presbiterorum arguerunt, non contemplantes, quantò plaris sit idiota religiosus blasphemus et impudens sophista, quemadmodum Irenæus ait lib. 5. Sabinus quoque idem obijcit concilio Nicæno, ut lib. 2 Hist. Trip., cap. 8, scribitur. Sed et Apostoli idiotæ erant: per quos tamen Deus sapientes hujus mundi confudit. *Videte*, inquit I Cor. 11, 26, *vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes, etc., sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confunderet sapientes*. Non propter sapientiam majorem pastores Ecclesiæ firmi in fide et doctrinâ sunt, sed propter peculiarrem Christi procuracionem, ne pastoribus et doctoribus vacillantibus populus fluctet, circumferaturque omni vento doctrinæ. Quid verò, si sancti episcopi non sunt? An solvendi et ligandi potestatem auittunt? Nùm pascenti auctoritate carent? *Super cathedram*, inquit Matth., 23, 2, *Moysi, sederunt scribæ et pharisæi; quodcumque dixerint vobis facite, secundum autem opera eorum nolite facere*. Quoniam verò cum ab aliis plerisque. tum ab Augustino maximè ostensum est patfactum

est, per malos etiam administris Christi radios in Ecclesia fundi, supervacaneum crit ei nunc argumente pluribus respondere, cui antè per nos abundè responsum est.

Ad id quoque, quod deinceps sequitur, non est difficile respondere. Nam sacerdotum veterum acta quidem Christo adversa fuerunt; at sententia hominum alioqui pessimorum non solum verissima, sed reipublice etiam utilissima fuit. Quin divinum oraculum fuisse Joannes Evangelista testatur. Cùm enim post longam variamque concilii deliberationem, Caiphæ, qui ut summus pontifex concilio præsidebat, sententiam illam, cui omnes fermè consenserunt, dixisset: *Expedi nobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat*, mov. Evangelista subjecit: *Hoc à semetipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetavit.* Quæ ex re fit, ut et nostrorum pontificum vita quidem et opera contraria fortè sint Domino Jesu, sed eorum judicia, quæ videlicet à summo pontifice comprobata sint, et vera erunt, et Christianis utilis, ut quæ ad populi salutem sicut divinitus instituta: imò adèd à Spiritu sancto erunt ob eam causam, quam ab Evangelistâ didicimus, quæ scilicet Ecclesie Christi pontifices sunt. At de secundo argumento satis.

Tertium verò argumentum sic refellitur. Nego, nullum Christi pactum cum Ecclesie sacerdotibus esse. Est enim primum cum Petro cæterisque qui illi in pontificatu succedunt, ut Matth. 16, et Luc. 22, videre est. Promisit item Apostolis, eorumque proinde successoribus Christum Spiritum veritatis, Joan. 14, 15 et 16. Pactum quoque veritatis cum Ecclesia initum, Ezech. 54, 25, et 59, 26, ad Ecclesie tandem auctores et doctores referendum est. Non enim Ecclesiam suam Deus aliter quàm orbem administrat, ubi infima per media, media per suprema geruntur, quemadmodum Dionysius admonuit. Pacta verò et conventa illa vetera longè alia ac nostra sunt. Illa enim temporaria erant, sicut et lex et sacerdotium. Ablatum quippè à Judæis regnum, ablata lex, translatum sacerdotium.

Sacerdotalis autem et veritas et auctoritas paulò antè adventum Christi labefactari cœperunt. Nam quod antiquatur, et senescit, ac propè interitum est, id debilitetur oportet, atque infirmum fiat (4). Prophetæ igitur ii vel maxime, qui Christi adventum proximiores fuerunt, identidem hanc legis, veritatis, auctoritatis, sacerdotii, scæptrique ruinam judaico populo annuntiabant. Eorum hæc de re oracula si quis ad Christi Ecclesiam referre nisi ex parte velit, illa prorsus ignorat psalm. 109, 4: *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech;* item, psalm. 47, 15: *Hic est Deus noster in æternum, et in seculum seculi, ipse reget nos in secula;* item: *In misericordiâ sempiternâ miseratus sum tui. Dixit redemptor tuus Dominus: Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui juravi, ut ne inducerem aquas ultra super terram, sic juravi, ut non irascar tibi. Montes enim commovebantur, et colles contrémiscent: misericordia autem mea non recedet à te, et fœdus*

(1) Illis verbis auctor pro suo ingenio egregio exemplum connotat legis *transitions*, quâ in suo motu à Providentiâ res omnes, tàm in physicis, tàm in moralibus, singule juxta suam naturam, diriguntur.

pacis meæ non movebitur, Isaia 54. Item Jerem. 31, 31: *Feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris, quod irritum fecerant, etc.* Et paulò post: *Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei: Si defecerint leges istæ coràm me, tunc et semen Israel deficiet, ut non sit gens coràm me cunctis diebus, etc.* Item Jerem. 32, 40: *Feriam et pactum sempiternum, et timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedat à me.* Item, Ezech. 57, 26: *Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis; cæteraque in novo Testamento similia, Luc. 1, 32: Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis; Matth. 28, 20: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem seculi; Joan. 14, 16: Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, qui maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis; Matth. 16, 18: Super hæc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam. Hic est sanguis novi et æterni testamenti. Reprehensiones igitur comminationesque illæ Prophetarum generales ad tempus Dominicæ passionis potissimum referendæ sunt, ut Hieronymus ipse, in Isa. 3, 56, 57, 59, 63, non semel testatur. Quid ergò sibi vult, cùm quæ adversum antiquos sacerdotes dicta sunt, ea in nostros torquet omnia? Nempe omnia in figurâ contingebant illis; scripta sunt autem propter utilitatem nostram. Ea igitur, quæ Prophete in illo populo reprehendunt, ad nos quoque pertinent, servato tamen Synagoga Ecclesieque discrimine, ut illa ad tempus, hæc perpetua esse intelligitur. Compertum est autem, sine lege et doctrinâ, sine sacerdote et doctore, sine Christo et Spiritu veritatis, Ecclesiam nullo posse modo consistere. Quod quoniam aliis locis abundè satis explicatum est, non est frustrâ hic repetendum. Nam et novæ legis sacerdotibus conferre veteres, Scripturarum ignoratio est, Jerem. 3 et 25, Ezech. 54, secunda ad Corinth. 3 et 4. Cui autem aliquando veterum dictum est: *Super hæc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi?* etc. Et rursùm, Luc. 22, 31: *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua?* Quibus verò Synagoga sacerdotibus et pastoribus Spiritus veritatis promissus est, Joan. 14, 16, et 16, 17, qui cum ipsis in æternum maneret, et in omni institueret veritate? Hieronymus itaque nec de sacerdotum concilio loquitur, nec de omnibus simul Ecclesie pastoribus. Ad singulas Ecclesias, privatosque et pontifices et sacerdotes verba Prophetarum refert, in Ecclesiam catholicam ejusque aut sacerdotium aut veritatem nihil dicit.*

At verò illud movere quempiam poterit, quod Isaia cap. 22 scriptum est: *Expellam te de statione tuâ, et de ministerio tuo deponam te. Et vocabo servum meum Eliacin, et induam illum tunicâ tuâ, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu ejus, et erit quasi pater habitantibus Hierusalem, et domui Juda. Et dabo clavem domus David super humerum ejus, et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat. Et figum illum patillum in loco fideli, et erit in solio gloriæ domus patris ejus, etc.* Quæ de translatione sacerdotii veteris legis in novum Christi sacerdotium prophetata esse in dubium vocari

non potest. Quod autem sequitur, videtur sensui nostro esse contrarium : *Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fidei, et frangetur, et cadet, et peribit, quod pependerat in eo, quia Dominus locutus est.* Si enim Christus Dominus, qui tanquam paxillus in Ecclesia fixus est, auferatur, et qui ex eo fide antè pependerat postea peribunt et cadent, quomodo nos Ecclesie in fide firmitatem perpetuam pollicemur ?

Quomodo etiam asserimus, Christum Ecclesie semper pastoribus affuturum ? Hoc Hieronymus, lib. 7 in Isa., in commentariis ita solvit, ut ad dies novissimos referat, cum Matth. 24, 12, *refrigescet charitas multorum, et locum habebit illud Luc 18 : Putas, filius hominis veniens inveniet fidem super terram ?* Quod quemadmodum libro superiore diximus, non sic intelligendum est, quasi nulla tunc Ecclesia futura sit, nulla Christi fides, nullum mysticum fidelium corpus, nullus veritatis in eo corpore spiritus, quæ omnia sacris ipsis literis adversarentur ; sed usu Scripturarum, quod in comparatione aliorum minimum est, nullum esse dicitur. In tantum ergo in illis diebus fidelium numerus minuetur, ut Christus de medio Ecclesie sublatus esse videatur. Sed non avolabit à paucis illis, qui residui erant, doctor sumus, Isa. 59, 20 ; dabit eo quoque tempore Christus pastores et doctores, Eph. 4, 15, qui dat eos, *donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Occurremus enim nos, qui vivimus, qui relinquimus in adventum Domini, et simul cum Domino erimus, 1 Thess. 4, 10. Ecclesia igitur ejusque species et forma in finem usque seculi permanebit, permanebitque adeo cum eâ et Christus, et Spiritus veritatis, sine quibus constare illa non potest. Atque Hieronymus illam Isaie vaticinationem ad Christum secundum anagogen refert. Nam sensum historicum et litteralem libro Commentariorum quinto explicuerat. Ex sensu autem anagogico nullum certum argumentum trahitur. Sanè verò illud etiam considerandum est, propheticas illas reprehensiones non sic in omnes ejus temporis pastores et sacerdotes convertendas, ut nullus intelligatur exceptus. Concionatoribus siquidem hoc permissum est, ut quod plerosque tangit, id ita enuntient, quasi tangat omnes. Sic aliquando totus ille populus ab Isaie reprehenditur, tanquam in eo à plantâ pedis usque ad verticem cæpitiss non sit inventa sanitas, Isaï. 5, 6 : et tamen idem Propheta viros aliquos justos relictos esse fatetur, inquit : *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, etc.* Sic Ilias in omnes invehitur, quasi relictus sit solus ; ad dicit illi divinum responsum : *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curaverunt genua sua Baal.* Sed de tertio argumento satis multa diximus. Nam et ex his, quæ superiore libro responsa sunt, poterat abundè confutari.

Ad quantum verò respondeo primum conciliorum auctoritatem illi testimonio non mundi. Nihil enim de Ecclesie conciliis præfinire videtur eo loco Christus, sed unitatis consensionem commendare, rursus ad im-

petrandum magna vis est. Quòd si propter Innocentium, d. 20, cap. *de quibus*, et propter synodum 6, actione 17, et propter synodum Chalcedonensem in epistola ad Leonem, de synodis, locus ille intelligatur, aliter deinde respondere possumus, quòd quemadmodum in nomine principis concilium aggregatur, cum ejus auctoritate indicitur, sic synodus ecclesiastica in Christi nomine cogitur, cum indicente Christo vel ejus vicario cogitur. Concilia itaque, quæ præter auctoritatem romani pontificis fiunt, non oportet Christum in medio habeant. Talis autem synodus illa Cypriani fuit. Tametsi ne omnes quidem viri justi, qui in nomine etiam Christi congregantur, quamvis Christum in medio habeant, ad hunc semper effectum habent, ut veritatem questionis propositæ decernere et tenere possint. Sed si fuerit res ad salutem necessaria, hoc fiet illis à Patre cœlesti, ut vel ab eo, in cujus nomine et auctoritate congregati sunt, probentur, si vera dixerint, vel doceantur, si vera non dixerint. Id enim satis est, ut preces illorum exaudiat dicantur juxta præscriptum Matthæi testimonium. Illæ verò, quæ sequuntur, frivole sunt Calvinæ calumniæ, quibus non est operæ pretium respondere. Nam priori quidem nunc satisfecisse mihi videtur, posteriori autem et in capitulis superioribus tertiâ questione ad postremum argumentum, et in tertii libri capite ultimo ad quartum respondimus. Sed de quarto argumento hæcenus.

Potèrò ad quintum responsio antè oculos est ex his, quæ dicta sunt. Nam concilium Ariminense invito Liberio papâ hæreticorum operâ coactum fuit, ut et in historia ecclesiasticâ, et in epist. Damasi ad Africanos episcopos, et in dist. 15, c. *Sancta Romana*, ex Gelasio refertur. Ephesinum quoque secundum, licet auctore Leone congregatum fuerit, sed Dioscori tum minis, tum favoribus corruptum est, pontificis legatis, et quibusdam aliis bonis viris repugnantibus. Itâ nusquam fuit confirmatum, sed damnatum potius à Leone et synodo Chalcedonensi. Constantinopolitanum denique illud repugnante Ecclesie pontifice coactum est, reprobatumque postea in synodo 7 generali, 367 Patrum, qui apud Nicæam convenerunt. Quo ex loco manifestè refluntur ii, qui concilii auctoritate retentâ, summî pontificis existimant non esse tenendam. Quid enim causæ est, cur concilium Constantinopolitanum ubi multo plures fuerunt episcopi, habeatur pro nihilo ? nempe conciliorum robur ab illo est, pro quo rogavit Christus, ne deficeret fides ejus, quò fratres suos posset in fide firmare. Sed de his sequenti libro diligentius.

Nunc sextum argumentum diluamus, in quo non parva quæstio est, nùm canones Trullani ecclesiasticam habeant auctoritatem. Nam quòd habeant, his argumentis suadet. Primum quòd Gratianus nomine sextæ synodi hos canones perpetuò citaverit, ut patet dist. 16, cap. *Placuit*, et cap. *Quoniam* et de cons. dist. 1 cap. *Jacobus*, et de cons. distinct. 2, cap. *Didicimus*, et 27, quest. 1, *Si quis episcopus*. Sexta verò synodus

sine dubio Ecclesie auctoritatem habet, ut paulò post demonstraturi sumus. Trullanos ergò canones catholici probare debemus.

Deindè id suaderi potest ex Innocent. III, de *estat. et qualit. ord.*, cap. *A multis*, qui in synodo 6 constitutum esse dicit, ut si qui eorum, qui ad clerum accedunt, nuptiali jure mulieri voluerit copulari, hoc antè subdiaconatùs ordinem faciat. Constat verò hunc esse canonem 6 inter Trullanos.

Præterea Adrianus papa hos canones, et synodum à quâ sunt editi, probat et recipit, ut cernere est dist. 16, cap. *Sextam*, et de cons. dist. 3, cap. *Sextam*. Non igitur de Trullanis canonibus dubitare catholicum licet.

Quarto loco id ipsum demonstratur ex synodo 7, act. 3, ubi Tharasius : « Ejusdem, inquit, sextæ synodi rectè et divinè decreta edita, traditosque canones recipio. » Et actione 4, Petrus episcopus dixit : « Habeo codicem sextæ sacræ synodi canones continentem. » Sanctissimus autem patriarcha Tharasius subjecit : « Quæ est hæc ignorantia, quâ plerique laborant circà hos canones? » Scandalum enim est dubitare, nùm sint sextæ synodi. Et actione 6, Epiphanius, qui loco synodi respondebat Iconomachis : « Sacra, ait, sexta synodus, posteaquàm sententiam suam de unâ voluntate Christi sub Constantino pronuntiasset, iterùm unanimiter omnes divinæ voluntate post 4 aut 5 annos congregati, duos et centum canones edidère. » Quòd si divinâ voluntate unanimiter illi canones à Patribus sunt editi, probati utique sunt septimæ etiam synodi testimonio. Atque eadem synodus 7 : « Definierunt, inquit, sextæ synodi sancti Patres, conventum per singulas provincias semel in anno fieri. Hunc ergò canonem et nos renovamus. » Auctoritatem ergò finiendi Patres illi habuerunt, et si sancti fuerunt, ut hic dicitur, nihil sibi usurpârunt contrà Ecclesie regulas. At si præter sententiam romani pontificis coactum illud concilium est, adversùm ecclesiasticas regulas coactum esse constat; habet igitur Trullana hæc synodus solidam auctoritatem, si septimæ synodo credimus. Accedit his, quòd synodus 7, act. 5 et 6, Nicolaus in epist. ad Michaelæm imperat., concil. Florentinum, sess. 5, horum canonum auctoritate utuntur.

Sed mihi rem hanc diligentius consideranti contraria opinio, et probabilior, et gravior videri solet. Cujus sententiæ auctores habeo Anastasium apostolicæ Sedis bibliothecarium, in præmio in synodum 8, ad quam jussu Adriani II venit; nam erat utriusque lingue græcæ et latinæ peritissimus, ut 63 dist., cap. 2, dicitur; in eadem opinione est Theophanes, græcus historicus, et Humbertus, Silvæ Candidæ episcopus, apocrisarius Leonis IX, in libello contrà epistol. Michaelis, patriarchæ Constantinopolitani. Qui liber citatur à Gratiano, ut liber Leonis IX contrà epistolam Nicetæ Abbatis. Sed et à Latinis non recipi hos canones, referunt Theodoretus Balsamon, et Matthæus monachus, maximi Latinorum detractores, ille in interpretatione eorundem canonum, hic in historiâ conciliorum et virorum illustrium. Sunt autem argu-

menta quæ hanc sententiã confirmant, irrefragabilia. Primum, quòd sexta synodus sub Constantino imperatore contrà Monothelitas ab Agathone congregata, atque à Leone II comprobata, nullos ediderit canones. Illa verò synodus, quæ sub Justiniano imperatore postea coacta est, cur sexta synodus appelleretur, nulla est causa. Sed de nomine nihil moror. Hoc solùm assero, ei concilio nec romano pontificem, nec ejus legatos interfuisse. Subscriptiones episcoporum videantur, et res fiet manifesta. Justinianus primum subscripsit, deindè episcopi qui sextæ synodo affuerant, sed nec numero pares, nec nominibus omninò similes, ut Theophanes et Anastasius eviderunt. Romani verò pontificis aut legatorum ejus nulla subscriptio est.

Alterum argumentum est. quòd Justinianus bis synodum apud Constantinopolim coegisse legitur, priùs sub Sergio, romano pontifice, posterius sub Joanne VII, eodem quoque episcopo romano. Et de priore quidem Beda, de naturâ rerum, cap. 67, ait Justinianum, romanæ Ecclesie pontificem, Sergium, quia erraticæ suæ synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere et subscribere noluisset, jussisse Constantinopolim deportari, qui tamen ob culpam perfidiæ regni gloriâ postea privatus, exsul in Pontum secessit. Hactenus Beda. Et Platina, in vitâ Sergii : « Justinianus, inquit, synodum habuit, in quâ nonnulla approbata sunt orthodoxæ fidei nequaquàm congruentia. Eadem quoque Sergii apocrisarius, qui tùm Constantinopolis erat, subscriptione suâ stolidè nimium confirmavit. Verùm, cùm postea Romam delata à Sergio exploderentur, irâ percitus Justinianus, Zachariam misit, qui Sergium ad se victum traheret. » Hactenus Platina. De posteriore autem idem Platina, in vitâ Joann. VII, ità scribit : « Justinianus, eadem stultitiã vexatus, quâ fuerat antè amissum imperium, Sergio pontifici duos metropolitanos Romam misit, qui Joannem adhortarentur, ut habitâ synodo, quæ de homousio crederent orientales, eadem etiam occidentales affirmarent, præpositis libellis, in quibus ei subscribendum erat. Homines tamen re infectâ ad imperatorem pontifex remisit. » Hæc ille. Ac si quis Trullani concilii verba velit expendere, statim deprehendet, quale illud concilium fuerit. Sic enim habet : « Quoniam sanctæ universales synodi quinta et sexta, de mysterio fidei plenissimè disputantes, canones non fecerunt, propter eâ nos convenientes in hanc imperialem urbem, sacros canones conscripsimus. Oportebat enim, ut synodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret. » Hactenus concilium. Principio autem, si in Constant. urbem convenistis, dicite mihi, equo evocante convenistis? Anne romanus aliquis episcopus vobis concilium indixit? Minimè id quidem. At romanus pontifex eo tempore certus erat, catholicus erat, addo etiam probus erat. Primates autem Ecclesie sine principis ecclesiastici, et veri, et catholici, et pii, voluntate cogere, hoc non est synodum velle facere, sed adversùm Ecclesie principem conspirare. Quemadmo-

dum si regni proceres ad res publicas pertractandas sine regis arbitrio conveniant, conjuratio illa potius quam congregatio existimabitur. Justinianus, inquis, eos fecit convenire. Bene profecto narras: nam istum improbum fuisse, et Ecclesiam rom. inimicum, memoriam proditum est. Qualem autem synodum à tali viro profectam esse arbitramur? Sed audiamus causam contentus faciendi. « Quoniam sanctæ universales synodi quinta et sexta canones non fecerunt, propterea nos in hanc imperialem urbem convenientes, canones conscripsimus. Oportebat enim, ut synodus universalis canones ecclesiasticos promulgaret. » Itaque hæc Trullana synodus supplementum duarum esse dicitur, et quod decrat quinta et sexta, id nimirum addidisse. Ideo enim nec sexta, aiunt, propriè nominatur, sed πεβλετα, id est, quinisepta. Scilicet nomine sextæ synodi Trullana se prius venditare volebat. At nunc nec sexta, nec quinta, nec septima est, sed monstrum quoddam, quinisepta. Illud verò quis ferat, quòd insimulant Patres hi duo gravissima concilia tanquam mutilla et imminuta, ut causa congregationis necessaria videatur? Enimverò concilium generale Ecclesia ne unum quidem habuit, ubi causa aut hæresis, aut schismatis nulla esset. Trullana hæc synodus sola est, quæ nec ad profigendam hæresim, nec ad tollendum schisma, sed ad canones edendos cogitur. Equid autem erat opus, pastores Ecclesiarum omnium suis sedibus citari, ut post innumeros ferè canones apostolicos, Nicænos, Ancyritanos, Neocæsarienses, Antiochenos, aliorumque plurimorum et martyrum et confessorum, qui canone secundo Trullano comprobatur, alii centum duo ab his Patribus oderentur? Quanto verò gravius sexta synodus egit, quæ causâ fidei, ob quam convenerat, absolutâ, noluit Ecclesiam canonicis onustam discedere! Non igitur necesse erat canones condere, sed si verum fateri vultis, alia Justiniano causa vestræ congregationis fuit, nimirum ut Latinos, Sedemque præsertim apostolicam insectaretur, utque, quod Platina ait, aliqua vestrâ auctoritate probaret orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Nam si, ut ipsi dicitis, post quatuor ut quinque annos à sextâ synodo exactâ (1), sub Justiniano, filio Constantini, Constantinopoli convenistis, certè (compute tempora) hæc illa est erratica synodus, cui, auctore Bedâ, Sergius noluit subscribere. Sed jam videamus, ut reliqua, quæ nunc non exstant, dissimulemus, cur his centum duobus vestris canonicis subscribere Sergius nec voluerit, nec verò debuerit.

In canone secundo suscipitis et confirmatis 85 canones Apostolorum; Sedes apostolica non recepit, ut auctor est Isidorus, dist. 16, cap. *Canones*, id quod cum ex Leone IX, c. *Clementis*, eadem dist., ostendi potest, tum verò magis ex Gelasio, dist. 15, cap. *Sancta Romana*. Cur autem Sedes apostolica probet canonem 84, quem vos probatis, ubi tres Machabæorum libri contra omnium consensum Ecclesiarum admittuntur? Atque in eodem secundo canone synodum Cypriani

(1) Theophan. putat à synodo 6 ad hos editos canones annos 16 interfluxisse.

de rebaptizandis hæreticis comprobatis, quasi secundum traditam Afris consuetudinem, lev illa constituta sit, et non magis adversetur omnibus Ecclesiis Dei. Nec enim decretum illud Cypriani explicari potest ad normam canonis 95 Trullani, et 19 Nicæni; quoniam canon Cypriani de omnibus in universum hæreticis prescriptus est, maximè Donatistis, quos constat in nomine Trinitatis baptizasse. Decretum ergò Cypriani ab universali Ecclesiâ simpliciter reprobatur Sergius approbare non debuit, quod Trullana synodus fecit. In canone tertio Ecclesiæ romanæ legem de bigamis non ordinandis summum jus appellatis, et ex rigore austerrum; sedis autem Constantinopolitanæ mollities ac dissolutio benignitas vobis est. Mediam quasi ex duabus componitis, sed talem qualem Ecclesia latina semper exposuit. Jure igitur hanc vestram synodum explosit Sergius.

Canon 15 jubet ut hypodiaconi, diaconi, presbyteri, à suis legitimis uxoribus non separentur. Ea consuetudo apud Græcos quidem invaluit; sed synodus generalis eam toti Ecclesiæ contra Latinorum usum malè prescripsit. Benè ergò Sergius vestros canones reprobavit.

Canone 56 decretis, quòd thronus Constantinopolitanus æqualia privilegia cum apostolicâ Sede obtineat, et Alexandrinus, Antiochenus, ac Hierosolymitanus aliis præferatur. Scitis adversum hunc canonem olim à Sancto papâ Leone pugnatum. Et quanquam ratione pugnatum est, at sequentes romani pontifices Constantinop. huic ambitioni et vanitati contradicere noluerunt. (De privil. antiq.)

Canone 62 præcipitis, in omnibus diebus quadragesimæ, præter sabbatum et dominicam, nullas novas hostias consecrari, sed, ut apud nos in die præseces, fieri præsecratorum sacrificium. Hoc vestris Græcis præcipite, si vultis: romanus enim episcopus hoc in totam Ecclesiam decretum non probaret.

Jam canon 53 nullâ nostrâ confutatione eget: absurdus enim per se est, et manifestè in romanam Ecclesiam injurius. Ipsum audiamus: « Quoniam intelleximus in Romanorum civitate, in sanctis quadragesimæ diebus, in ejus sabbatis jejunare præter ecclesiasticam traditam consuetudinem; sanctæ synodo visum est, ut in Romanorum Ecclesiâ, si quis fuerit inventus sabbato jejunans, clericus deponatur, laicus segregetur. » Num tibi videtur à romano aliquo pontifice hunc canonem probatum iri? Minimè verò gentium. Quid 67? Vide an probandus sit: « Sacerata, inquit, Scriptura nobis præcipit, ut abstinemus à sanguine et suffocato. Meritò igitur damnamus eos, qui cujuscumque animalis sanguinem arte aliqua condunt et sic comedunt. » Ecqua autem major Scripturarum ignoratio esse poterat, quam existimare præceptum illud apostolicum ad ea usque tempora perdurasse? Quanto verius Latini decretum hierosolymitanum, quoad sanguinem et suffocatum atinebat, ad breve tempus tantisper manere interpretati sunt, quamdiù Judæorum et gentium consuetudo coalesceret, quamdiùque Synagogam Ecclesia cum honore quodam

sepeliuret. Abest nunc Gratianus, et sextæ synodo canones Trullanos tribuat, Innocentius verò decretum Gratiani eodem nomine retulit, quo erat à Gratiano citatum; id quod et divo Thomæ, et aliis quoque viris doctis aliquandò accidit, ut Gratiani diligentia fisci, capita decreti eminentiis auctoribus et titulis referant. Idem quoque Gregorio IX contigit, qui, titulo de constit., nomine Hieronymi commentaria in Proverbia retulit, quæ Hieronymi non esse certum est. Caput autem illud, quod Innocentius citat, habetur dist. 32, cap. *Si quis eorum*, nomine sextæ synodi. Adrianum verò Trullanos canones recepisse, tantùm abest à veritate, ut nisi magis verituti possit esse contrarium. Verba siquidem illa reperiuntur in epistola Tharsii ad Adrianum, non sicut Gratianus, memoriâ lapsus, existimavit, in epistola Adriani ad Tharsium. Tharsius itaque recepit illos, non Adrianus, ut patet actione secundâ et tertiâ septimæ synodi. Adrianus siquidem verba Tharsii refert, ut Constantinopolitanos proprio mucrone confodiat : « Si enim, inquit, vos « fatemini canones illos divinos et legales esse, canone « autem 82, imaginem Christi venerandam esse con- « cediis, quid nunc contrâ sacras imagines depugna- « tis? » Quòd si septima synodus uno canone utitur, ut ipsorum Græcorum testimonio imagines esse vene- randas comprobet, ecquid inde argumenti promitur, ut ceteros item canones approbabit? Quasi totum Me- nandrum, Aratum aut Epimenidem confirmârit Paulus, quòd horum aliquandò sit testimonii usus. Nec verba illa, quæ ex septimâ synodo retulimus, ipsius synodi sunt, sed Tharsii, Petri episcopi, Epiphani. Quæ non erat ejus temporis et instituti expendere. Non enim id tùm agebatur, an Trullana synodus probanda esset, sed an essent imagines venerandæ. Quamobrem, quæ obiter, et præter institutum à pri- vatis hominibus in concilio dicebantur, ne novæ lites suborirentur, illa sapienter à Patribus dissimu- lata sunt, eò vel maximè, quòd in causâ præcipuâ, de qua ibi erat controversia, Trullane synodi auc- toritate libenter utebantur. Id ne comminisci videa- mur, Nicolaus nimirum est auctor adhibendus, qui in epistola ad Michaelem imperatorem, cùm ad quandam causam suadendam synodi hujus Trul- lane canone quodam vellet uti, in hunc modum disserit : « Providè hoc Constantinopolitana synodus « canonum suorum sexto dignoscitur prohibere capi- « tulo. Quod tamen non apud nos invenitur, sed apud « vos haberi perhibetur. Verùm novimus nos, Apo- « stoli imbuti doctrinis, etiam sententiis uti pagano- « rum; quantò magis Christianorum, et contrâ ipsos, « quorum nec vitam sequimur, nec mentem erroneam « imitatur! Deindè Apostolus Paulus de libris paga- « norum aliqua in suis scriptis posuit; nunquid ideo « etiam cuncta recipienda sunt, quæ cum his pariter « sunt prolata? » Hactenus Nicolaus; non itaque si aut Innocentius, aut septima synodus, aut Nicolaus, aut concilium Florentinum horum auctoritate canonum abutuntur, probato uno, aut item altero, reliquos probaverunt. Quanquàm Patres synodi Florentinæ hos 102

citasse canones, me omnino præterit. Nam quod ac- tione quintâ refertur, id non ex synodo, ubi hi canones sunt editi sub Justiniano, sed ex sexto concilio universali sub Constantino illius patre depromptum est, ut actione 17 ejusdem sexti concilii, patet. Sed quoniam et hæc synodus apud Trullum, regium palatium scilicet, celebrata est, quod de hæc dicitur, hoc per errorem ad Trullanos canones creditum esse pertinere. Quorum auctoritas ideo à nobis labefacta est, ne quisquam falso errore deceptus eos veris legitimisque conciliis opponeret. Video autem dubitari posse, cur inter reliquos canones Ecclesie romanæ contrarios non et 82 notaverimus, ubi prohibitum est, ne Christus deinceps sub figurâ agni pingeretur. Sed nolui equidem has Trulli regulas inimicè insectari. Nego itaque in 82 canone, secundùm veram lectionem tale aliquid prohiberi; quin potius in eo pictura illa veneranda, quæ agnus digito *Præcursoris demonstratur, et suscipitur, et deinceps conservari in Ecclesia jubetur. Id quod colligere licet ex epistola Adriani ad Tharsium, septimæ synodi actione primâ, et ex actione quartâ ejusdem septimæ synodi. De Trulli igitur canonibus, atque adeò de sexto argumento hactenus.*

In argumento verò septimo, Pighii contentio pertinax coarguenda est, qui, ut opinionem quam semel induerat, tueretur, synodos Ecclesie decreto susceptas vanis conjecturis infirmare perrexit. Tantum studium certandi, ubi semel efferebit, et dura pertinacia potest! Mihi verò non est hoc loco opus pro sextâ synodo, undè emersit certamen, depugnare, quam et Agatho coegit, et Leo II confirmavit, quam et Beda, lib. de Temp. rat., cap. 86, et ceteri post eum catholici probaverunt, quam et concilium Florentinum, sess. 5, recipit, et Eugenius IV, in decreto super unione Jacobinorum, veneratur. Alii pro sextâ et septimâ synodis apologiam edant, si diligentia illis Francisci Turrensis non adhuc facit satis. Nos enim in dogmate fidei, et decretis ad salutem fideiium necessariis conciliorum auctoritatem asserimus, in rerum gestarum judicio et ordine non asserimus. Nec in his, quæ parùm, vel certè nihil ad nos atinent, tempus et operam sumimus.

Ad octavum ergò argumentum Cajetanus in opusculo de Auctor. papæ, et concil., cap. 8, respondet, concilium Constantiens., quo tempore illud decretum edidit, non fuisse et universale et integrum. Erat enim tùm schisma in Ecclesia sub tribus pontificibus, Joanne XXIII, Gregorio XII et Benedicto XIII. Undè asserere quòd id temporis illud concilium erat generale, nihil aliud est, quàm revocare antiquum schisma, aliosque damnare, qui Benedictum et Gregorium sequebantur. Quod tamen fuit, estque semper ambiguum. Quòd si objicias, Martinum V in ultimâ sessione approbasse omnia et singula decreta in materiis fidei, quæ prius à concilio Constantiensi prodierant, respondet idem Cajetanus id propriè ad fidem pertinere, et tanquàm fidei decretum à Martino probari, quod adversum hæreticos fuisset definitum, ut in 8, 15 et 21 sessione factum est. Quòd autem Martinus V e

solum probet, patet primum, quoniam ad petitionem oratoris regis Poloniae illa approbatio facta est, qui hoc tantum exigebat, ut acta in concilio contra haereticos confirmarentur. Patet etiam, quia Martinus dicit se omnia sic conciliariter facta approbare, et non aliter, nec alio modo. Supponebat enim quaedam non conciliariter acta. Nam in illa quarta et quinta sessione, ut idem Cajetanus admonet, nec disputatio aut disquisitio aliqua intercesserat, nec delecti fuerant adhuc viri docti ad disserendum et tractandum ea, quae in fidei doctrina essent constituenda, sed id cautum postea à concilio fuit in sessione sexta. Ita, si quis tradita in sessione quarta diligenter expendat, inveniet ea non formam habere decreti, quo videlicet aut fideles obligentur, aut contrarium sentientes explodantur. Patet demum ex litteris Martini V, in quibus errores Joannis Wicleffi, Joannis Hussi et Hieronymi Pragensis expressè damnantur, nulla de ea re, an concilium sit supra papam, facta mentione. Sed quoniam quae de concilio Constantiensi in dubium verti solent, ea pulcherrimè explicantur à discipulis D. Thomae, maxime à Cajetano, viro in nostrà familia excellentissimo, nos de hac re ne verbum quidem ullum praeterea faciemus. De octavo igitur argumento illam.

In nono verò miror equidem illorum caecitatem, qui concilium Basileense tueri volunt, cum manifestum sit, illud, licet à principio Eugenio IV consentiente fuerit congregatum, postea tamen ab eodem primum Ferrariam, deinde Florentiam translatum, ubi Basileenses conatus publicè Ecclesiae auctoritate repressi sunt. Nam et unio Armenorum et Graecorum populi christiani consensione approbata, non in concilio Basileensi, sed in Florentino facta est. Eugenio Ecclesia etiam post illam depositionis Basileensis sententiam, pro vero pontifice habuit; Felicem autem illum in synodo electum contempsit. Quorsum ergo atinet mordicus concilium Basileense tenere? Quorsum favere haereticis, qui conciliorum in haereticos judicia infirma esse contendunt, quòd concilium Basileense eos haeresis nomine damnarit, qui etiamnum Catholici judicantur? Quae qui non sentiat, is nihil omnino sensurus esse videatur. Quocirca non dubito esse nunc grande piaculum, pro concilio Basileensi stare velle, cum schisma illud jam extinctum non alià ratione magis denuò possit accendi. Et Nicolaus V apertè sentit Felicem illum non fuisse verum Ecclesiae pastorem, sed nominatum, nec verum concilium et generale, sed congregatum vocat nomine concilii generalis; Eugenio verò felicitis recordationis praedecessorem sum honorificentius appellat. Ita in litteris suis non probat, nisi beneficiorum collationes (sic loqui solent) et hujusmodi caetera, quae si irrita haberentur, populus, mutatis aut pastoribus aut officialibus, multam incommodi acciperet. Atque Leo X, in concilio Lateranensi, sessione 11, plane definit concilium Basileense non fuisse legitime congregatum. Et postea, cum de quadam sanctione ageretur à concilio Basileensi edita: « Sicut Leo, inquit, ea quae in secunda Ephesina synodo temerè contra justitiam et catholicam fidem gesta fuerunt, postmodum in Chalcedonensi concilio

« fecit revocari, ita nos à tam nefarie sanctionis revocatione retrahi, salvà conscientia et Ecclesiae honore non possumus, cum ea omnia, post translationem ejusmodi concilii Basileensis per felicitis memoriae Eugenium papam IV, praedecessorem nostrum, factam à Basileensi conciliabulo, seu potius conventio facta existerint, ac propterea nullum robur habere potuerint; cum etiam solum romanum pontificem, tanquam auctoritatem super omnia concilia habentem, conciliorum indicendorum, transferendorum ac dissolvendorum plenum jus et potestatem habere, nedum ex sacra Scriptura testimonio, dictis sanctorum Patrum, ac aliorum romanorum pontificum decretis, sed propria etiam eorumdem conciliorum confessione manifestè constet. » Haec enim Lateranense concilium. Probat autem ea, quae dixit, multis et testimoniis, et exemplis, quae nos, ne sit longum, praetermisimus. Sed provocaverunt doctores Parisienses à concilio Lateranensi, et appellatio nomine Academiae circumfertur. Quorum illa fuerit, ego hic non disputo; illud assero, non sine Ecclesiae scandalo atque pernicie circumferri. Exstat anathema Pii II in eos qui ad futurum concilium appellaverint; et sine Pii causis, quas multas suis litteris reddidit, manifestum est, rem hanc et haereticorum omnium summum patrociniū esse, et fenestram vel maximam aperire ad obedientiae ecclesiasticae jacturam, ac perniciem verae pietatis. Sed de his non est hujus loci temporisque disserere. Verum objicis ea quae in secunda sessione concilii Basileensis decreta sunt, à legitimo concilio esse decreta, ut patet ex litteris Eugenii, quae lectae sunt sess. 16 ejusdem concilii. Sed nos huic quaestioni breviter respondeamus, non approbasse Eugenium decreta edita, sed solum concilium generale Basileense à tempore inchoationis suae legitime continuatum fuisse. Deinde, concilium in secunda sessione non erat plenum, quia major pars episcoporum deerat, imò paucissimi aderant. Quare inchoatione quidem generale erat, sed nondum erat verè et perfectè re ipsa generale. Praeterea, legatus sine commissione processit ad ea decreta ferenda, ut ex litteris Eugenii ad Julianum colligitur. Adde quòd cum gravis atque difficilis semper fuisset inter catholicos altercatio, quibusdam dicentibus papam supra concilium esse, aliis contra asserentibus concilium esse supra papam, nullà acquisitione facta, nullo examine praecedenti, positum est id quod erat ambiguum. Quare non fuit decretum fidei, sed simplex quaedam commemoratio ejus doctrinae, quae erat in concilio Constantiensi tradita. Id quod videntes hujus synodi Patres, rursum in sessione 33, rem eandem aliter tractaverunt, definientes ea tanquam fidei decreta esse deinceps amplectenda. Sed tunc omnis legatorum potestas erat abolita, et synodus Florentina translata. Quare nihil mirum, si turpiter et pueriliter erraverit, eos pro haereticis condemnando, qui nunc sine controversià fideles habentur.

Ad decimum verò argumentum responsio est facilissima, plenaria concilia à summo pontifice minime

confirmata per alia legitima et probata emendari. At quòd plenarium concilium summi pontificis auctoritate firmatum per aliud posterius emendetur, exemplum ne unum quidem proferri potest. Nam et hujusmodi concilia Augustinus non infirmit, sed tuctur ejusdem libri c. 4. Quamquam Augustinus non videtur loqui de emendatione fidei, sed de emendatione legum, quæ ad res scilicet vel gestas, vel ceremonias referuntur: *Ipsa plenaria*, inquit, *concilia priora à posterioribus emendantur, cum aliquo rerum experimento aperitur quod clausum erat.* Quod ad fidei veritatem referri vix potest, quæ non rerum experimentis innoscit. Leges ergò nonnullæ, in quibus per imprudentiam falli concilia possunt, nihil obstat quominus à posterioribus conciliis emendantur (1). Isidorus autem ex his etiam respondetur. Non enim sunt nobis explicanda singula.

Ad undecimum diximus sæpè concilia integra et capituli auctoritate perfecta ea esse, quæ non ab errore vindicamus. Nec si summus pontifex firmus in fidei causâ iudex est, concilia frustrâ coguntur. Primum enim, ut capite superiore admonchamus, romanus pontifex non temerè et stultè, sed consideratè atque sapienter debet fidei controversias definire, advocando scilicet consiliarios, vel plures, vel pauciores, juxta rei, de quâ disseritur, gravitatem. Juvant enim Patres concilii summi pontificis fidem atque doctrinam. Undè in concilio Hierosolymitano, cum facta esset magna conquisitio, Petrusque sententiam dixisset nullo sacramentum litterarum testimonio fulcitam, Jacobus probavit eam quidem additis testimoniis prophetarum. Adiecit item quasi de suo legem maximè necessariam de abstinentiâ ad idolythys, fornicatione, suffocatis et sanguine. Ità enim divina procuratio in Ecclesiam se fundit, ut membra præcipua, tametsi à capite ipsa pendeant, caput tamen tueantur et juvent. Facit quoque concilium plausibiliorum populo fidem propter acceptissima multorum testimonia atque iudicia. Nam leges, quæ communi optimatum consensu et rogantur, et feruntur, libentibus populis accipiunt, quam si à rege solum ederentur. Quamobrem Beda, libro retrac. in Actis Apostolorum, prudenter sanè monuit, Paulum contulisse cum Apostolis aliis Evangelium, quod prædicabat in gentibus, solerter in concilio disquirens, an rectè de legalium cessatione doceret: « Non quòd ipse de hac re, inquit, aliquid dubitaret, sed ut c mentes dubitantium apostolicâ synodi auctoritate firmarentur. » Gregorius autem de synodis provincialibus locutus est, quæ in causâ fidei vix quidquam obtinere poterunt, nisi essent summi pontificis auctoritate roborata. Illa expertus est Gregorius, hæc non est expertus. Quamquam et illo tempore concilii Nicæni utilitas nondum erat satis explorata.

De postremo argumento difficile dictu est. Quid theologî ferè opinentur, video. Hoc tamen verè licet dicere, romanum illud Nicolai concilium locutum esse

(1) Notandum etiam objectum legum positivarum pro temporis, locorum, aliisve circumstantiis variari: undè et ipsas leges variandas esse, absque ullâ in legislatoribus levitatis notâ; imò id ex naturâ rerum, ex sapientiâ proindè postulati.

multò ad seansum fidelium accommodatius. Concilii verba priùs audiamus: posterius expendemus verane an falsa sint: « Profitèor, inquit Berengarius, non solùm sacramentum, sed verum etiam corpus Christi manibus sacerdotum tractari, frangi, et fidelium dentibus atteri. » Hæc Berengario præscripta à synodo confessionis forma. Ubi alterum potest habere dubitationem; an corpus Christi ratione sacramentalium specierum verè et tractari dicatur, et frangi; alterum dubitari non potest, quin in seipso Christus nec tractetur à sacerdotibus, nec frangatur. Atque alii dicent fortè pro suo arbitratu quisque: nos autem hoc quidem tempore, et in hac questione sequemur potissimum Thomam Waldensem, qui in libro sacramental. tit. 4, cap. 24, docet ejusmodi loquendi formulas et esse verissimas, et esse etiam olim à patribus usurpatas. Refert in hoc Dionysium cap. 3, lib. de ecclesiast. Hierarch. Refert quoque Chrysostomum, in Math. homil. 85. Retulerat autem et cap. superiore Paschasium in lib. de Corpore et Sanguine Christi; fideles sanè cum species sacramentales viderint, Christum se vidisse testantur, eundemque, cum illas tetigerint, tetigisse. Quod magnum profectò argumentum est, cur ita esse credamus. A fidelium vulgo, inquis, ista sumis. Metuebam ne à lenonibus diceres. Christiani rudes disserunt isto modo. Benè profectò naras. Nam in quæstione fidei communis fidelis populi sensus haud levem facit fidem. Quæro enim ex te, quândo de rebus christianæ fidei inter nos contendimus, non de philosophicæ decretis, utrum potius querendum est, quid philosophi atque ethnici, an quid homines christianæ et doctrinæ et fide instituti, sentiant? Præsertim cum huic sententiæ consenserint Patres etiam veteres, quemadmodum paulò antè demonstratum est. Præterea motis speciebus sacramentalibus, id quod inter doctiores ferè convenit, Christus item per accidens quidem, sed movetur tamen; nihil igitur obstat, quin visis tactisque speciebus, Christi corpus et videatur et tangatur. Nam nec ipsa substantia sensibilis, nisi per accidentia sentiri potest. Ad hæc, cum species panis vini que miscentur, Ecclesia fatetur corporis et sanguinis Domini mixtionem fieri: ergò cum videntur et tanguntur species, corpus Christi et videtur et tangitur. Quid multa? Sic mihi persuasi, sic sentio, Christi corpus in locum panis ita successisse, ut præter ea quæ fidei hujus sacramenti repugnant, omnia sibi vindicet, quæ panis antè ratione accidentium vindicabat. Alioquin, qui species panis manducaret, is Christi corpus non ederet, nec ille biberet san guinem, qui vini specie potaretur. Atqui scriptum est: *Accipite, et comedite; hoc est corpus meum; et rursùm: Qui manducat meam carnem, et bibit meam sanguinem, etc.* Et iterum: *Qui manducat indignè, judicium sibi manducat, non dijudicans corpus Domini.* Quòd si caro Christi in sacramento editur, certè frangitur, dentibusque fidelium atteritur. Utrumque enim ei cibo, quem edimus, est et conjunctum et proprium. Quid quòd per Lucam, si græci sermonis habetur ratio, Dominus ait: *Accipite, hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur?* Nec verò nobis divus Thomas in 4

sentent. objici debet, cùm in tertîa parte, quæstione 77, artic. 7, ad tertium argumentum, nostræ hujus sententiæ auctor fuerit vel præcipuus : quem

quis non præferat sexcentis OEccolampadiis? De postremo igitur argumento diximus satis; satisque proinde de quarto loco diximus. Ad sequentem deinceps transeamus.

DE ECCLESIE ROMANÆ AUCTORITATE,
QUÆ QUINTO LOCO CONTINETUR.

LIBER VI (1).

CAPUT PRIMUM.

Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur.

In eum locum incidimus, quem longè latèque patientem theologi, præsertim juniores, copiosè tractare solent, propterea quòd Sedis apostolicæ non auctoritas modò et gravitas, verùm etiam omnis omninò vis et facultas, cùm semper ab hæreticis impugnata est, tum multò magis hoc tempore à Lutheranis impetitur, quorum in romanam Ecclesiam contentio pertinax, et odium æternum est. Sed non ego persequar quæstiones infinitas de romani pontificis potestate; tantùm de auctoritate dogmatum videamus. Nolo autem agere confusè, ut id explicemus hæc disputatione, quod quæritur. Itaque eorum inprimis argumentationes exponemus, qui locum impugnant. Deindè loci nos vim et auctoritatem cum catholicâ Ecclesiâ conservabimus. Post hæc adversariorum argumenta diluemus. Quæ si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparata, fortassè etiã brevior videbitur. Qui igitur locum hunc infirmare pergunt, his argumentis, ut sibi videtur, efficiunt.

Primò Joannes XXII publicè docuit, justorum animas non videre Deum usque ad judicium diem; cavique, ne Parisiis theologicè gradum quisquam consequeretur, nisi priùs in hanc sententiam juravisset. Errare igitur summus pontifex, atque adeò Sedes apostolica in fide potest.

Secundò Cœlestinus III definivit, quòd cùm alter conjugum habitur in hæresim, dissolvitur matrimonium, ut patet de divortii cap. *Quanto*. Super quo affirmat Hostiensis, Cœlestini epistolam decretalem habitam olim in corpore juris. Erravit igitur in fide Cœlestinus; nam definitio illa Evangelio contraria est.

Tertio, Alexander III de sponsâ duorum, cap. *Licet*, asserit quosdam suos prædecessores judicasse, quòd si post matrimonium contractum per verba de præsentibus, non consummatum tamen, aliud novum matrimonium consummetur, primum dirimitur, secundum est validum. Sic autem error est sine dubio in fide et moribus manifestus.

Quartò, idem Alexander III, cap. *Cùm esses*, de testament., definit alienum esse et à generali Ecclesiæ consuetudine, et à divinâ lege et sanctorum Patrum institutis, ut testamenta, nisi quinque, vel septem te-

stium fuerint subscriptione firmata, penitus rescindantur. Constat autem, civilem legem, quæ ejusmodi testamenta minùs solemnia irritat, à viris hodiè ecclesiasticis comprobari. Falsus est igitur in fide Alexander, ut qui pronuntiat, legem aliquam esse divinæ contrariam, quæ re verà contraria non est.

Quintò Innocentius I, in epistolâ ad Rufum et Eusebium, cap. 1: « Qui viduas, inquit, acceperunt uxores, et ad summum sacerdotium agnoscimus pervenisse. Quod contrâ legis esse præcepta nullus ignorat, cùm Moyses clamitet: *Uxorem virginem sacerdos accipiat*: contra quod præceptum divinâ auctoritate subnixum et nulla defensione opponitur, nisi consuetudo vestra, quæ ex ignorantia profecta est. » Et Innocentius III, cap. *Per venerabilem, qui filii sint legitimi*, cùm quandam legem Deuteronomii retulisset: « Sanè, ait, cùm Deuteronomium secunda lex interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, ut quod ibi decernitur, in novo Testamento debeat observari. » At decreta veteris legis debere à nobis observari, sacris etiam litteris, non modò concilio Florentino adversatur.

Sextò, Nicolaus III in Extravag., *Exiit, qui seminat*, de verborum significatione, decernit, abdicationem proprietatis omnium rerum tam in speciali, quàm in communi Christum Dominum et verbo et exemplo docuisse. Quod erroneum esse Joannes XXII docet in Extravaganti, *Cùm inter nonnullos*.

Septimò, Nicolaus ad consulta Bulgarorum, referaturque de consecratione distinct. 4, cap. *A quodam Judæo*, definit, quòd si in nomine Christi aliquis baptizetur, rebaptizari non debet; cujus oppositum Pelagius papa determinat in epistolâ ad Gaudentium episcopum, referaturque eadem dist., cap. *Si re verâ*, quæ ambo capitula ex eadem epistolâ sunt deprompta. Consentit et cum Pelagio Zacharias papa, cap. *In synodo*, eadem distinctione. Aut Nicolaus igitur, aut Pelagius falsò de fidei quæstione decreverit.

Octavò, divus Gregorius in epistolâ quâdam ad Augustinum, Cantuariensem archiepiscopum, Gregorius quoque III, in epistolâ ad Bonifacium episcopum, ex apostolicæ, romanæque Ecclesiæ auctoritate pronuntiarunt, quòd si mulier infirmitate aliquâ fuerit correpta, nec valuerit debitum marito suo reddere, maritus quidem aliam uxorem ducere potest, eâ lege tamen, ut subsidii opem conjugii priori non subtrahat. Quòd autem vir ab uxore, quæ per infirmitatem debitum reddere non valet, discedere possit, atque ad secundas nuptias transire, doctrinæ evangelicæ apostolicæque

(1) Vide notam suprâ, ad initium libri quinti.

adversum est, ut Gratianus, quæst. 52, q. 7, dicit.

Nonô, Gelasius contrâ Eutychem et Nestorium definit, in altaris sacramento, factâ etiam consecratione, panis, viniq; substantiam manere. Id quod à fide catholicâ alienum est.

Decimò, romani pontifices litteras sæpè sacras falsò exposuerunt. Nam ut ea loca prætermittam, quæ Cajetanus refert in opusculo quæstionum 27, q. ult., certè Gelasius papa cum concilio septuaginta episcoporum, et refertur sub nomine Pelagii, dist. 21, cap. *Quamvis*, atque Anacletus, dist. 22, cap. *Sacrosancta*, probant romanam Ecclesiam cæteris esse prælatam illâ evangelicâ voce Domini Salvatoris: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Quod jdem plures etiam alios pontifices sensisse constat. Ridiculum autem videtur esse, evangelicum testimonium in eum sensum velle flectere. Ad eundem quoque modum plerique summi pontifices ad probandum majores Ecclesiæ causas ad Sedem romanam esse referendas, inducunt illud ex Lucâ: *Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua*. Quod quàm ineptum sit, vel ex eo liquere aiunt quòd ibi Dominus Petro solum, non item posteris loquebatur. Subdit enim: *Et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos*. Quæ verba si ad posterum referantur, nimirum romanos pontifices, prius aversos fuisse oporteret, ut aliquandò conversi confirmarent fratres suos. Cùm itaque romani episcopi sacras litteras falsò interpretentur, falli et fallere in fidei dogmata possunt. Nam ex sacrarum litterarum rectâ intelligentiâ vera dogmata, ex obliquâ verò falsa trahuntur.

Undecimò, si apostolica Sedes in fide errare non posset, id maximè ex privilegio Petri, Luc. 22: *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua*. At Petri fides defecit, juxtâ id, quod Ambrosius ait: « Fidelior factus est Petrus, postquam fidem se perdidisse decessit. » Multò ergò magis cæteri successores errare in fide poterunt. Ut erravit certè Anastasius, distinct. 19, cap. *Anastasius*. Erravit quoque Honorius, ut in concilio sexto Constant. actione 13 et 18, definitur.

Postremò, Hieronymus in epistolâ ad Evagrium, eim illi objiceretur romanæ Ecclesiæ consuetudo: « Si auctoritas, inquit, quæritur, orbis major est urbe. « Ubicumque fuerit episcopus, sive Romæ, sive Constantinopoli, sive Alexandriæ, ejusdem meriti, ejusdem est et sacerdotii. Potentia divitiarum, et paupertatis humilitatis vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum non facit. Cæterum omnes Apostolorum successores sunt. Quid ergò mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem, de quâ ortum est supercilium, et in leges Ecclesiæ vindicatas? » Hactenus Hieronymus. Et Ambrosius lib. 3 de Sacram. capite primo, cùm romanam consuetudinem sibi opponeret, « in omnibus, ait, cupio sequi Ecclesiam romanam: sed tamen et nos homines sensum habemus; idè quod alibi rectius servatur, et nos rectè custodimus. Ipsum sequimur Apostolum Petrum; ad hoc Ecclesia romana quid respondet? utique ipse auctor est nobis hujus assertio- nis Petrus Apostolus, qui sacerdos fuit Ecclesiæ ro-

manæ. » Quòd si Hieronymus et Ambrosius Ecclesiæ romanæ instituta facilè rejiciunt, certè non est cur apostolicæ Sedis præscriptam in moribus regulam sequi debeamus. Eò vel maximè quòd Tull. synodus, can. 55, asserit romanam Ecclesiam præter ecclesiasticam traditam consuetudinem sabbatis quadragesimæ jejunare, corrigique hunc Ecclesiæ romanæ morem, qui contrâ Apostolorum canonem 65 inoleverit. His potissimum argumentis hunc locum quidam infirmum esse contendunt. Credunt enim Sedem apostolicam errare posse etiam cùm de fidei quæstione judicat. Inter Parisienses Gerson et Almain hujus sententiæ præcipui auctores habentur. Eandem sequitur Adrianus in 4 sentent. de confir., quæst. ultimâ. Ac Thomas quidem Wal. l. 2 doctrin. fid. antiq., c. 19, eandem videtur sequi, tametsi in lib. de sacramentalibus doctrinâ 10, longè aliter sentit. Gratianus, distinct. 19, § *Hoc autem intelligendum est*, eidem opinioni videtur etiam assentiri. Nec ab hæc, ut apparet, alienus est cardinalis Turrocr. lib. 4, part. 2, cap. 16; quamvis in l. 2, cap. 109, 110, contrariam sententiam et tenuerit et ostenderit. Hanc Erasmus libenter amplectitur super epist. Hieronymi ad Damasum de nomine Hypostasis. Quin in libro de ratione veræ theologiæ fenestram dicit aperire ad perniciem veræ pietatis eos, qui doceant romanum pontificem errare non posse, quoties de moribus, aut fide pronuntiat. Huic Lutherus subscribit, huic Wiclefiste, atque adeò omnes hæretici subscribunt libentissimè.

CAPUT II.

In quo redditur causa, cur Sedes apostolica quantum locorum obtineat.

Horum ego opinionem ex academiis theologicis ex- plorsurus sum, efficiamque, ut spero, vi argumentorum meorum, si integris animis expendantur, semotis contentione et odio, quibus omne judicium exoculari solet. Ut autem evidentius intelligatur, quàm sit magnus hujus opinionis error, fingamus animo unum esse Lutherum, in quem stylus hic noster acuat. Nam errantium multitudine non parit errori patrociniū. Sit ergò primus idemque solus qui audeat affirmare, summum pontificem Ecclesiamque romanam in fidei controversiis decernendis posse contrâ Evangelium errare. Nisi ego probavero certioribus argumentis, id esse erroneum, quàm probent catholici aut purgatorum esse, aut indulgentias pontificias divinâ auctoritate constare, auctoritas hæc mea quantalacumque est, apud lectores periclitabitur. Illud verò melius ostendo, si ad locum hunc firmâ ratione constabiliendum, altius hujus rei fundamenta jacio. Sed antè tamen, cur hunc locum quantum fecerimus, paucis explicandum est. Erunt enim fortassè quidam, quibus aprior ordo videretur, si priorem, quo conciliorum auctoritas continetur, hic locus antecederet. Quin etiam si aberrant à conjecturâ, video tamen quid sequamur; nempe Sedis apostolicæ auctoritate sublata, concilia quæcumque non solum vacillare, sed cadere: at Sedem apostolicam per se etiam sine conciliis suam habere auctoritatem; priorem itaque esse Ecclesiæ apostolicæ, quàm conciliorum auctoritatem;

Rebus autem suum cuique servare locum natura jubet, quemadmodum locus elementis suus est cuique proprius, ut terra infimum teneat, hanc inundet aqua, superior aether. ignibus altissima ora reddatur. Quibus breviter responderemus, nos humani ingenii habitâ ratione, naturæ ordinem sæpè negligere. Est autem hominibus comparatum, quod Aristoteles non semel admonuit, ut à notioribus ad ea, quæ minùs sunt nota, proficiscantur. Quamobrem, cùm conciliorum auctoritas plerisque sit et acceptior et notior, nihil mirandum est, si naturæ ordinem anteverterimus. Præterquam quòd concilia Ecclesiam representant, et ab Ecclesiâ catholicâ concilia catholica sejungere, non erat satis ex ordine. Meritò igitur Ecclesiæ concilia hæere fecimus. Sed de his hactenus. Jam id, quod erat institutum, persequamur.

CAPUT III.

Fria pronuntiata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari

Etsi non sum nescius, quàm sit scholastica disputationis forma quibusdam invisa, sed non debeo tamen aliam inire disputandi rationem, præter eam, quam et viris clarissimis probatam esse intellexi, et ad errores omnes refellendos semper aptissimum existimavi. Certè quæ Augustinus contra adversarios Ecclesiæ dissecruit, tametsi et inventa sunt acutiùs, et dicta subtiliùs, quàm ut quisvis ea possit agnoscere, ad evincendas tamen hæreses eò aptiora judicantur quò tenuiùs ad vivum rescata sunt. Demonstraturus igitur apostolicam eandemque romanam Sedem errare in fide non posse, scholæ more tres propositiones habeo ponere, in quibus lusus questionis cardo vertitur.

Primum, Petrum Apostolum fuisse à Christo institutum pastorem Ecclesiæ universalis.

Hoc probat apertè illud apud Joannem testimonium, c. 21, 17 : *Pasce oves meas*. Qui enim non distinxit inter has oves et illas, alienam à suo demonstravit ovili, quæ Petrum pastorem non recognosceret, ut Innocentius, de major. et obe. cap. *Solita*, et Bernardus, lib. de Consid. ad Eugen. cap. 6, evidentissimè argumentantur. Nec dubitari potest, ad Petrum eam curam specialiter pertinuisse, quem Dominus, priusquam oves illi committeret, interrogavit, nec idem semel aut bis, sed tertio etiam : *Simon Joannis, diligis me plus his?* Ubi non expressit solum Simonis proprium nomen, sed patris etiam nomenclaturam adjecit, ne ullâ posset ambiguitate Petri potestas eludi, aut perversè in alium transferri. Atque idem rursus ex altero apud Matthæum testimonio declaratur : *Beatus es, inquit Dominus, cap. 16, 17, Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est; et ego dico tibi quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et quodcumque solveris super terram, etc.* Ubi notandum imprimis illud, quòd dùm omnes discipuli rogati fuissent, cæteris tacentibus, unus Petrus respondit. Deindè et illud advertendum, quòd et nomen Petri antiquum Christus servavit, inquam : *Beatus es, Simon, et patris etiam nomen addidit, ne ad Chananæum possent verba ferri. Nomen quoque no-*

vum indidit, quod Petro non commune cum reliquis Apostolis esset, sed proprium. *Et ego dico tibi, ait, non Joanni, non Jacobo; sed, Tibi, tu es, non solum vocaris, sed es Petrus, hoc est, saxum.* Undè et Joannis primo cap., *Cephas, id est, petra ingens, seu rupes magno ferendo edificio idonea, à Domino vocatus est. Et super hanc petram, inquit, ædificabo Ecclesiam meam, id est, super te, ô Petre, ut exponit Hilarius super Matthæum; Ambrosius sermone 47 de Fide Petri; Cyprianus in Epistolâ ad Quintum; Hieronymus, lib. 4 contra Jovinian. et in Super Matth., et in Epistolâ quâdam ad Marcellam, et in Isaïæ c. 2 et 16, quamvis in concione quâdam de Pentecoste aliter exposuerit; Chrysost. homil. 55 in Matth.; Cyrillus, lib. 2 in Joann. cap. 12; Origenes hom. 4 in Matth., et hom. 5 super Exodum; Theophylactus, Lucae 12; Gregorius, in quâdam Epistolâ ad Mauricium Augustum, et in aliâ ad Eulogium; Alexand. episcop., lib. 6, epist. 37; Leo, concione 2, de Apostolis Petro et Paulo; sed et in epistolâ ad Flavianum : « Petrus, inquit, à principali petra soliditatem et virtutis traxit et nominis. » Atque in epist. 67 ad episcopos Viennens., id apertius exponit, dist. 49, cap. *Itâ Dominus*; Tertull., lib. de Præscr. hæret.; Epiphanius in lib. Ancoratus; Dionysius item, in Epist. ad Timotheum, Petrum dicit à Paulo vocatum fundamentum Ecclesiarum. Et concil. Chalcedon. vocat Petrum petram et crepidinem catholicæ Ecclesiæ; atque ex consequenti fatetur Ecclesiam catholicam super Petrum ædificatam. Nec me latet, Augustinum, super Joannem homil. ultimâ, de verbo Domini homil. 4, id veritum esse concedere. At, lib. 4 Retractat., cap. 21, hunc communem sanctorum sensum non reprobat. Nec reprobari sanè is poterat, quem non summi modò pontifices, verùm concilia quoque probârunt, quemadmodum ex his quæ postea dicemus perspicuum erit.*

Sed non est opus, rem alioqui lucidissimam externis admotis luminibus illustrare. Quorsum enim dicit Dominus Simoni filio Jonæ : *Tu es Petrus*, hoc est, saxum, nisi ut intelligeremus, eum è vestigio addit : *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, ipsissimum Petrum esse, super quem esset Ecclesiæ ædificanda? Cùm verò idem sit secundum metaphoram domus fundamentum, quod servatâ corporis analogiâ caput, manifestè colligitur, Petrum ut Ecclesiæ caput, itâ etiam fundamentum esse. Cur autem nomen capitis in Petro vereamur, si rectorem ovium Christum negare non possumus? Nam populi rectores capita dicuntur, Amos 6, et Saul, quoniam rex erat, caput populi dicitur, 1 Regum 15. Sed testimonia Patrum Bucerius querit, negatque Petrum ab ullo unquam caput Ecclesiæ vocatum. Impudentissimè verò negat. Quoniam Evaristus, Alexander hujus nominis primus, Pius etiam primus, Calixtus primus nomen, Gregorius, Athanasius, Chrysostomus, Patres concilii Chalcedonensis, Constant. septimæ synodi, Petrum ac successores ejus caput Ecclesiæ non obscure appellaverunt. Quorum testimonia paulò post adscripturum sumus. Fateamur igitur, Petrum et caput et fundamentum, et rectorem pastorem que esse à Christo constitutum Ecclesiæ universalis. Hæc

enim omnia adeo sibi colerent, ut si unum ex illis tollas, reliqua tollere necesse sit. Ac Clemens, 6 Dispos. lib. : « Petrus, Jacobus et Joannes, inquit, quamvis à Christo fuerint omnibus penè prelati, tamen non sibi vindicabant primatus gloriam, sed Jacobum, qui dicebatur Justus, Apostolorum episcopum statuunt. » Non igitur Clementi Petrus erat pastor Ecclesie universis : is. Hujusmodi scilicet testimonia hinc inde veniantur hæretici, ut luci tenebras offundant. Dionysius, c. 3 de div. nom., Petrum dicit supremum fuisse deum et theologorum columnem. Euseb., lib. 2 Eccles. Hist. cap. 14, Petrum scribit probatissimum omnium Apostolorum et maximum fideique magnificentiâ primorum principem ; Ep. ph. hæres. 51, affirmat, Christum elegisse Petrum, ut esset dux suorum discipulorum. Leo in epist. ad episcop. Viennens., evangelicis muneris sacramentum, ait, ita Dominum ad omnium Apostolorum officium pertinere voluisse, ut in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocaret. His, nam alios enumerare longum est, his, inquam, cum multis et idoneis testibus non credit hæretici ; et volunt nos uni Clem. credere, qui dicit Jacobum Apostolorum episcopum institutum esse. Hierosolymorum episcopus Jacobus agnoscitur ; Apostolorum episcopus non agnoscitur ! Quamquam Apostoli, ædificationis gratiâ, cum erant Hierosolymis, Jacobo sanè plurimum deferabant, quò posteris episcopis exemplo essent, ut tanquam subditos in alienâ Ecclesiâ se gerebant. Sed bene habet, quòd non asserit Clemens Dominum statuisse, sed Apostolos, modestiâ causâ. Nos verò hæc primâ propositione asserimus, Petrum à Domino pastorem Ecclesie catholice institutum. Quod quoniam Cajetanus in libel. de auctoritat. papæ et concilii, et fusiùs adhuc in altero de Eccles. romanæ primatu plurimis maximisque argumentis ostendit, nos breviter demonstrasse sufficiat.

Secundò, Petrum, cum Ecclesiam docebat, aut oves in fide firmabat, errare non potuisse. Id primum ostenditur ex illo testimonio Lucæ 22 : *Simon, Simon (1), ecce Satan expetivit vos, ut cribraret sicut triticum : ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua ; et tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* En cum dixisset Dominus : *Satan expetivit vos*, non ait : *Ego rogavi pro vobis*, sed : *pro te* ; nec dixit : *Et vos aliquando conversi*, sed : *Tu aliquando conversus, confirma fratres tuos.* Cum autem oratio Christi, ut auctor est Paulus, semper fuerit exaudita, quòd Christus oravit, id certè consecutus est, ne Petri fides deficeret, ut fratres posset in fide firmare. Deindè hanc etiam demonstrat illud Matthæi 16 : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalerunt adversus eam.* Quæ verba explicans, hom. 1 in M. th., Origenes ait : « Manifestum est, etsi non exprinatur, quòd nec adversùs Petrum, nec adversùs Ecclesiam portæ prævalerent poterunt inferorum. Nam si prævalerent adversùs petram, in quâ Ecclesia fundata erat, contrâ Ecclesiam item prævalerent. » Petrus ergò firmus stabat in fide, ne fabrica super ipsum fundata rueret.

(1) Bis Simonis nomen in græco repetitur, et sic legit Agatho, actione 4 sextæ synodi.

Præterea, si Petri peculiari ratione et privilegio cævas non unius cœli, sed cœlorum datæ sunt, quemadmodum homin. 6 in Matth. annotavit Origenes, claves autem cœlos aperiant, consequens fit, ut omnia cœlorum impedimenta tollant. At ex parte intellectus ingressum in cœlos impedit ignorantia fidei, sicut ex parte voluntatis affectio prava ; data est igitur Petro potestas non minùs ad tollendam ignorantiam, quam ad tollendam peccata. Quæcumque itaque solvisset, et quæcumque ligasset, sive spectarent ad intellectum, sive ad affectum, ea ligata fuissent solutæque in cœlis. Quamobrem questiones in fide difficiles solvere jure suo Petrus poterat, ligareque proindè suo judicio, ut id tenerent fideles, quòd ipse decerneret. Atqui falso de fide judicio fideles ligari non queunt. Quòd si *divinitio in labiis regis, et in judicio non errabit os ejus*, ut Proverb. c. 16 dicitur, cur nos existimabimus, Petrum regni cœlorum principem à Deo constitutum, in gravissimo de fide judicio errare potuisse ? Et si Caiphas, vir in Synagoga impius, cum esset pontifex anni illius, quia pontifex tamen erat, prophetavit, nonne magis Petrum summum à Christo pontificem Ecclesie datum, divino Spiritu ad veritatem definendam agi credimus ? Si pastor denique omnium fidelium Petrus est à Deo constitutus, doctor ergò et magister Ecclesie supremus effectus est. Quòd si pascua doctrinæ salubris ovis Christi non daret, sed posset eas erroribus falsis ac perniciosis pascere, nimirum non esset à Christo Ecclesie provisum. Provisum est autem sine dubio, nisi Petrus ipse nos fecisset, inquit : *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum evangelii, et credere.* Petrus ergò peculiariter inter cæteros elegit Christus, ut eum gentes in fidei controversiâ non audirent solùm loquentem, sed etiam crederent. Ità enim cum Petrus sententiam edivisset, tacuit omnis multitudo, Petro definienti consentiens, ut Actor. 13 à Lucâ refertur.

Tertiò, Petro defuncto, divino jure esse, qui illi succedat in eadem auctoritate et potestate. Nam cum oves Christi essent usque ad consummationem sæculi futuræ, desipiet profectò qui Christum existimabit ovilli perpetuo pastorem temporarium sufficere. Quòd igitur Dominus instituendo pastore Ecclesie munus primo pastori contulit, id ordinariè cuilibet successorì intelligitur contulisse, ut Cajet. de Prim. Eccles. rom. cap. 12, eruditissimè comprobavit. Præterea, regnum Christi futurum erat æternum ; ergò et Ecclesie principatus non fuit temporalis, quòd libro etiam superiore probatum est. Alioqui, si Petri potestas ad posteros non est translata, nec cæterorum quidem Apostolorum potestatem ad succedentes episcopos transmissam agnosceremus. Ità nunc in Ecclesiâ nulla aut episcoporum aut sacerdotum potestas erit, qui est error in fide manifestus. Utitur etiam Bernardus ad Eugen. l. 2, cap. 6, in hujus rei confirmationem, illo Exod. cap. 12, 19, testimonio : *Esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut ostendas populo cæremônias, et ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant. Provido autem de omni plebe viros sapientes qui judicent*

populum omni tempore. Quidquid autem majus fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodo judicent. Si hoc feceris, implebis imperium Domini. Quibus auditis, Moyses fecit omnia quæ Jetro suggererat. Quod si Jetro concilium et optimum fuisse constat, et Synagogæ maximè necessarium, ut unus esset summus iudex, ad quem majores causæ et quæstiones referrentur, nullo pacto verisimile sit, Christo Domino hujusmodi consilium defuisse, quod Ecclesiæ erat similiter necessarium. Non ergo Petro solum ea potestas collata est à Domino, sed ad posteros quoque transit, nisi Deus in majorem Synagogæ curam habuerit quàm Ecclesiæ. Confirmat eam rem vel maximè alterum legis veteris testimonium, quo usus est Innocentius III, cap. Per venerabilem, qui Filii sunt legitimi: Si difficile, inquit, et ambiguum apud te iudicium esse prospexeris, et iudicium intra portas tuas videris verba variari, surge et ascende ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes levitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui iudicabunt tibi iudicii veritatem. Et facies quæcumque dixerint, qui præsent loco, quem elegerit Dominus, et docuerint te juxta legem ejus, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram. Qui autem superberit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, ut nullius deinceps intumescat superbia. In quibus verbis illud primum advertendum est, non quaslibet causas ad metropolitanum iudicem summumque sacerdotem esse referendas, sed difficiles quàm ut minorum iudicum auctoritate absolvi possent. Deindè et illud admonendum, supremum illud tribunal, à cuius sententiâ juxta legis normam nulla prorsus erati appellatio, senatum suum habuisse quidem levitarum et sacerdotum, sed unum esse primum iudicem, summumque unum sacerdotem, qui in sententiâ ferendâ vel solus significatur habere auctoritatem: Qui autem superberit, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat, vel præsidenti ad ministrandum, ut Septuaginta transtulerunt. Et rursùm: Ex decreto iudicis morietur homo ille. Non ait: Sacerdotum et iudicum, sed, sacerdotis et iudicis. Nec illud prætereundum, quòd non jubet Dominus concilium ex totâ Synagogâ congregari, sed concilium adhiberi jubet sacerdotum et levitarum, qui senatûs loco summo sacerdoti in civitate matrici semper adessent. Quia enim in promptu erat, ut id genus quæstiones et controversiæ identidem orirentur, paratum et aditu facile oportebat esse tribunal: id quod non esset, si frequens cogendum esset, ex omni synagogâ concilium, ut universas controversias definiret.

Sed ne id quidem negligendum est, legislatorem absolutè præscribere, ut post sacerdotis præsidentis iudicium omnes suis opinionibus cedant. Facies, ait, sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram aut sinistram. Nec injuriâ id quidem præscribit legislator, quoniam antè, ut securos discrepantes redderet, fuerat pollicitus, iudicium illius senatûs, ad quem consultatio referretur, verum esse

futurum: Qui iudicabunt, inquit, tibi iudicii veritatem. Sed, ait Buccerus, vera erunt hæc, si protulerit secundum legem. Sic enim habet Moyses: Facies quæcumque docuerint te juxta legem ejus. Ille primum, quod isti sæpè contrâ non faciunt, revocare eos libet ad hebraicam veritatem Septuaginta quippè hoc modo verterunt: Facies secundum verbum, quod nuntiaverunt tibi ex loco, quem elegerit Dominus Deus tuus. Et custodies valdè, ut facias secundum omnia quæ sancita fuerint tibi, secundum legem, et juxta iudicium, quod dixerint tibi, facies. Et Sanctes Pagninus ità reddidit: Facies secundum sermonem verbi, quod annuntiabunt tibi, et custodies faciendo juxta omnia, quæ docebunt te. Juxta sermonem legis, quem docebunt te, et secundum iudicium, quod dicent tibi, facies. Ubi non præcipit Moyses, ut sacerdotibus credant, si iudicârint secundum legem, sed potius, ut quæ sacerdotes docuerint, ea pro lege habeantur. Alioqui, si de legis ac religionis controversiâ ad senatum recurrentibus hanc causam licet arripere, nulla unquam ejusmodi quæstio finiretur. Semper enim ille locus dubitandi esset reliquus, an sacerdotes proferrent juxta legem: cuius dubitationis nullus esset iudex institutus. Sed de his disputatum est à io loco satis, ut arbitror, diligenter. Nunc autem id solum agimus, Deum post tempora etiam Moysi, quomodiâ Synagoga futura erat, instituisse maximi pontificis unum tribunal summum, è cuius iudicio privati omnes cives ac iudices etiam minores penderent. Quid ergo? Moyses providit Synagogæ, et Christus non providit Ecclesiæ? An volumus, ut his diebus non sit iudex in Israel, sed unusquisque quod sibi videatur bonum, id et faciat et sentiat? Volumus, inquit, Evangelii libertatem. Anne est libertas civitati, nullum habere à quo regatur? Est libertas navî, sine gubernatore undis ventoque permitti? Libertas ergo erit, ut quidam ait, nullum esse in scholâ præceptorem, nullum in humano corpore caput, nullam mentem in homine, sed solis cupiditatibus turbari ac misceri omnia pro libidine. Id verò ne pœudes quidem cuperent, quarum interest pastores habere, à quibus deducantur in pascua, atque in eis defendantur ab injuriâ ferarum. Non itaque, ut ad propositum revertamur, domus una sine patrefamilias, una civitas sine rectore, ovile unum sine pastore uno mortuo Petro, relictum est, sed est aliquis, qui illi in regendi ac pascendi oves auctoritate succedat.

Quòd si obicias, ex typo et figurâ non sumi idoneum argumentum, memineris, quæ in veteri populo illo quasi delineata ad illius speciem et ordinem pertinerent, ea ad speciem Ecclesiæ et ordinem referri oportere. Nec nos ex figurâ argumentamur, et typo, sed à minori ad majus argumentamur, evidenti sanò ratione. Incredibile est enim, Synagogam componendis de fide, lege, et religione controversiis iudicem et senatum Deo auctore habuisse, Ecclesiam non habere: præsertim cùm Ecclesiæ id sit multò etiam magis necessarium (1). Quæ cùm ex tam variis natio-

(1) De his videre est Pighium, lib. 2 de Eccles. Hierarch. c. 12.

nibus, linguis, ingeniis, institutis emergerit, necesse est, plures gravioreque habeat de fide et religione controversias. Quas nisi hujus reipublicæ princeps valeat componere, Ecclesiæ profectò forma et species turpissima est, et sors multò quam Synagogaë deterior. Sed Ecclesiæ ac Synagogaë omissa comparatione, ex fine certè præscribitur auctoritas, quæ principi in unaquaque societate congruat. Non enim æqua est auctoritas cuilibet imperanti; sed alia patrifamilias, alia præfecto, alia regi convenit; unicuique verò horum tanta, quanta ad cujusque societatis finem necessaria erit, ut eam patrifamilias præstemus auctoritatem necesse est, quam ad finem domestici convictus necessariam esse, ratio recta et doctrina præscripserint; quoniam in unâ domo eodemque tecto, ubi varia est hominum natura, et officium cujusque diversum, non aliter vivi omninò potest. Tantam ergò habet summus à Christo institutus pontifex in Ecclesiâ auctoritatem, quanta ad continendos christianæ reipublicæ cives in fide, religione, officio est necessaria. Suboriri autem inter nos necessum est de fide ac religione controversias, quibus componendis si nullus est à Christo datus iudex, ad quem referetur tandem ejusmodi questio omnis? sine fine esset, perpetuaque dissensio, totque, ac tam dissonantes de fide ac religione sententiæ, quot sunt in Ecclesiâ, et quàm sunt diversa capita. Quas ob res si Ecclesiæ unitatem, charitatem, consecrationem conservare oportet, necesse est profectò, ut unus sit relictus à Christo princeps, qui non aliter ac Petrus dissidentium lites dirimere, solverere questiones possit. Videmus enim principi cujusque alterius societatis id convenire, ut si inter socios aliquæ controversiæ oriantur, præsertim quæ ad finem illius societatis propriè pertineant, dirimere eas valeat, cum adjuncto sibi seniorum prudentiumque consilio. Atque hæc demùm propositio tertiâ defluta est in concilio Constantiensi. Nam sess. 8, ille error Wiceloffi damnatur: *Papa non est proximus et immediatus Vicarius Christi*. Et sess. 15, septimus error damnatus est hujusmodi: *Petrus non fuit nec est caput sanctæ Ecclesiæ catholicæ*. Et tertius decimus: *Papa non est manifestus et verus successor Petri*. Et error 27: *Non est scintilla apparentiæ, quòd oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum ipsâ militanti Ecclesiâ conversetur et conservetur*. Et in Bullâ Martini V, eidem concilio præsentis: *Utrum credat, quòd papa canonicè electus, qui pro tempore fuerit, sit successor B. Petri, habens supremam potestatem in Ecclesiâ Dei*. Neque hoc novum sanè fuit; quin Ecclesia semper unum summum pontificem, ac totius Ecclesiæ pastorem Petro succedentem agnovit. Quòd si reliqua omnis potestas Petro concessa sive ad remittenda peccata, sive ad quæcumque alia reipublicæ christianæ necessaria munia, non ad Petrum solum, sed ad successores perlinet, certè quod dictum est: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam*; illud rursùm: *Tibi dabo claves regni cælorum*; illud item: *Pasce oves meas*; illud de-

nique: *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, adsummos pontifices, qui Petro in Ecclesiâ succedunt, est referendum. Privilegium quippè in fide non errandi, ob Ecclesiæ utilitatem, Petro concessum est. Ideò enim cum dixisset Christus: *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, subdidit protinès: *Et tu confirma fratres tuos*. Verùm hæc in genere dicta sint; jam in specie, quæ ad hanc controversiam pertinent, ea evidentius explicabuntur.

CAPUT IV.

In quo ostenditur, quòd romanus episcopus ille sit qui Petro, et in fidei firmitate, et in componendis religionis controversiis, divino jure succedat.

Sequitur ut doceamus romanam Sedem eam esse, ubi Petri et soliditas et auctoritas, Deo auctore collata sint. Quod quoniam non hæretici modò impudenter, verùm etiam catholici nonnulli imprudenter inficiati sunt, diligentissimè est nobis corroborandum. Tam enim diligenter, etsi minus verè, sed tamen accuratè non modò fundatam, verùm etiam extructam opinionem non est facile diruere: si opinio tamen dicenda est, quæ ad eò certis argumentis refelletur. Et quidem hæc de re quamvis plura dicta sint à Cajetano, cum aliis in locis, tum in libello de romanæ Ecclesiæ primatu; quia tamen vel ob styli quasi ingentiam obscuritatem, vel ob id forsitan, quòd minus attentè à plerisque legitur, nihil etiannùm viris doctis et ingeniosis persuasit, oportebit nos de rebus eisdem iterùm disputare. Explicabuntur autem hæc fortassè jejuniùs; his enim ubertas orationis adhiberi vix potest. Verumtamen de rebus grandioribus, atque ad exponendum difficilibus, omne quod dilucidè dicitur, egregiè et præclare dicitur. Locum igitur arduum explanaturi, testibus primum id faciemus, quorum audita testimonia locum dubitationi non relinquunt. Nolo autem quàm plurimis possum testimoniis lectorem onerare, sed gravissima et apertissima solum ascribam. Ordiar autem ab ipsis summis pontificibus, quorum de hæc re clara judicia et certa sunt. Simpliciter autem ascribentur, ne *inquit* et *ait* sæpiùs interpolentur.

Anacletus in epist. 1 de oppressione episcoporum: « Difficiliores questiones et majores cause ad Sedem apostolicam referantur; quoniam Apostoli hoc statuerunt jussione Salvatoris, ut majores et difficiles questiones semper ad Sedem deferantur apostolicam, super quam Christus universam construxerit Ecclesiam, dicente ipso ad beatum principem Apostolorum: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. » Et in epistolâ 3 de Patriarchis et Primatibus, explicat quidnam per Sedem apostolicam intellexerit in hæc verba: « Hæc sacrosancta romana et apostolica Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino, Salvatore nostro, primatum obtinuit, et eminentiam potestatis super universas Ecclesias, ac totum christiani populi gregem assecuta est, sicut ipse beato Petro Apostolo dixit: « *Tu es Petrus, etc.* »

Evastus. « Ad Sedem apostolicam tanquam ad ca-
« put sunt dubia referenda. » Il verò dixit Evaristus
episcopis Africanæ regionis, cum illum de fidei quæ-
sitione consulens. Dixit etiam eos in hoc normam Pa-
trum secutos. Ab ineunte igitur Ecclesiâ romanus pon-
tifex magister fidei est agnitus. Quod erat Petri pro-
prium munus.

Alexander, hujus nominis primus, in epist. ad om-
nes orthodoxos : « Hujus sanctæ et apostolicæ Sedis
« apici summarum dispositiones causarum, et omnium
« negotia Ecclesiarum ab ipso Domino tradita sunt,
« quasi capiti. » Probat verò hoc eodem Matth. testi-
monio : *Tu es Petrus*, etc.

Sixtus I, ad Gallicanas Ecclesias, atque Eleutherius
ad easdem affirmant, vel à sanctis Apostolis esse insti-
tutum, ut episcoporum judicia ad Sedem apostolicam
referantur. Scilicet, *quia majores Ecclesie causæ*, etc.

Pius I, in epistolâ ad omnes Ecclesias : « Hanc sau-
« etam Sedem apostolicam omnium Ecclesiarum caput
« Dominus esse præcepit, dicens principi Apostolorum
« Petro : *Tu es Petrus*, etc. »

Victor, in epist. ad Theophilum, ad romanum epi-
scopum episcoporum omnium, causas ab Apostolorum
tempore pertinere definit; probatque illo testimonio :
Quæcumque ligaveris, etc. Citat etiam in hoc institutum
Apostolorum, in quo romana Sedes vocatur universa-
lis apostolica Ecclesia. Eandem quoque apostolicum
canonem nomine Ecclesiæ refert in hoc ipsum Six-
tus II.

Zephrinus, in epistolâ ad episcopos Sicilianos :
« Majores Ecclesiæ causæ à Sede apostolicâ, et non
« ab aliâ, sicut Apostoli statuerunt, sunt terminandæ
« juxta illud : *Quæcumque ligaveris*, etc. »

Marcellus ad episcopos Antiochenæ provincie idem
confirmat ex illo : *Tu es Petrus*, etc. Assertit etiam, ex
divinâ jussione, et Apostolorum traditione ad Ecele-
siam romanam tanquam ad caput, referenda majora
Ecclesiæ negotia.

Eusebius ad episcopos Campaniæ et Tusciæ, cum
affirmasset romanam Ecclesiam Petri privilegio esse
donatam, subjicit : « Prima salus est, rectæ fidei re-
« gulas custodire, et à constitutis Patrum nullatenus
« deviare. Nec potest Domini nostri prætermiti sen-
« tentia, dicentis : *Tu es Petrus*, etc. Et hæc, quæ di-
« cta sunt, rerum probantur effectibus : quia in Sede
« apostolicâ extrâ maculam semper est catholica ser-
« vata religio. »

Melchisedes in epistolâ ad Hispaniarum episcopos :
« Privilegium episcopos judicandi Dominus beato cla-
« vigero Petro suâ vice solummodò commisit. Quod
« ejus prærogativa suæ concedit sodi futuris hære-
« tidandam temporibus. Quod utique privilegium à
« temporibus Apostolorum statutum est servare; et il-
« læsum manet usque in hodiernum diem; ne quan-
« dò membra à suo discrepent capite, et schismata
« oriantur. »

Marcus ad Athanasium : « Sancta romana Ecce-
« sia, quæ semper immaculata mansit, et Domino pro-
« vidente, et beato Petro Apostolo opem ferente, in

« futuro manebit, sine ullâ hæreticorum insultatione
« firma et immobilis. Hæc apostolorum viva traditio.
« Hæc sancta et Apostolica mater omnium Ecclesia-
« rum Christi Ecclesia, quæ per omnipotentis Dei grati-
« am à tramite apostolicæ traditionis nunquam cr-
« rasse probatur, sed illibata sine tenis manet, secu-
« dum ipsius Domini pollicitationem : *Ego pro te ro-
« gavi, Petre, ut non deficiat fides tua.* » Quo eodem
testimonio probat idem Lucius ad consulta episcopo-
rum Gallorum et Hispanorum, et Felix ad Benignum.

Julius in epist. ad orientales episcopos : « Contri-
« tiorum convocandorum jura, et majores causas ad
« Sedem apostolicam evangelicis apostolicisque in-
« stitutis referri oportet. Id à sanctis Apostolis et suc-
« cessoribus eorum; id à Nicænâ synodo definitum
est. » Afferit verò hic pontifex ad illud confirmandum
testimonium Christi à cæteris repetitum : *Tu es Pe-
trus*, etc., illam quoque rationem, ne membra a suo
capite discedant.

Idem quoque Julius in epistolâ ad episcopos con-
gregatos Antiochiæ : « Sanctam romanam Ecclesiam
« et apostolicam ipse Dominus decenter allocutus est,
« inquit : *Tu es Petrus*, etc. Habet enim potestatem
« singulari privilegio sibi concessam, et Domini ore
« sacrata atque desuper exaltata est. Et sicut beatus
« Petrus primus fuit Apostolorum omnium, ita et hæc
« Ecclesia suo nomine consecrata Domino instituente,
« prima et caput est cæterarum, ut ad eam, quasi ad
« matrem et apicem omnium majores Ecclesiæ causæ
« referantur. » Astruit verò in Nicænâ Synodo esse defi-
nitum, non debere præter sententiam romani ponti-
ficis ullo modo ad concilia celebrari aut episcopos
damnari, cui majora Ecclesiarum negotia ab ipso Do-
mino speciali privilegio tradita sunt. Citat verò in hu-
jus rei confirmationem caput 18 Nicæni concilii in hæc
verba : « Omnes episcopi in gravioribus causis liberè
« apostolicam appellent Sedem, atque ad eam quasi
« ad matrem confugiant, cujus dispositioni omnes ma-
« jores ecclesiasticas causas antiqua Apostolorum au-
« ctoritas reservavit. » Citat rursùm 19 caput ejus-
dem Nicæni concilii in hæc verba : « Quoniam accu-
« sati pontificis causam comprovincialibus episcopis
« scrutari liceat, non tamen inconsulto romano pon-
« tifice definire, cum beato Petro Apostolo non ab
« alio, quam ab ipso Domino dictum sit : *Quæcumque
« ligaveris super terram*, etc. » En Nicænum concilium
non obscure, quæ potestas beato Petro à Domino da-
ta est, eam in romanum Pontificem asserit esse trans-
missam. Nec obstat sanè, quòd hæc capitula in nostris
nunc exemplaribus non habentur, tum quoniam Ju-
lius ipse sub gravi juramento testatur, ea in sermone
romani Sedis haberi (fuit autem Julius hujus nominis
primus, qui hoc testimonium perhibet, vir integrâ et
incorruptâ fide); tum quoniam ad cærsis eos scribebat
epistolam, quorum plerique Nicæno concilio ipsi in-
terfuerunt; nec ullo pacto fieri potest verisimile, quòd
canones iis objecerit, qui facilè probare possent fuisse
à pontifice confictos; tum quoniam id etiam testan-
tur Athanasius, et pontifices Ægyptiorum Thebaidis

et Lybie in epistolâ ad Felicem, qui concilio quoque eidem presentes Inerunt (1) : « Scirus, inquit, in « Nicenâ magnâ synodo ab omnibus concorditer esse « roboratum, non debere absque romani pontificis « sententiâ concilia celebrari, nec episcopos damna- « ri. » Tradunt autem in eadem epistolâ ejusmodi capi- « tula, et alia plura necessaria ab hæreticis i censa, nobisque sublata. Eundem item canonem nomine Ni- « cæni concilii protulerunt in sextâ synodo Carthaginen- « si Faustinus, Philippus, et Asellius, apostolicæ Sedis « legati, ex litteris Zozymi, romani pontificis. Testatur « etiam Athanasius in epistolâ ad Marcum papam, fuisse « 70 capitula Nicæni concilii, id quod Marcus ipse ei- « dem rescribens planè confirmat. Et Felix papa, in epi- « stolâ ad episcopos Ægyptios queritur, ea capitula, de « quibus nunc agimus, hæreticos expunxisse. Sed et Pe- « lagius, distin. 17, cap. *Multis*, id quod nos probare « nitimur, dicit sanctam synodum statuisse, Nicænam « videlicet intelligens. Quod expressit Innocent. I, ad « Victricium, seu Victorinum, cap. tertio, et Leo ad « Theodosium Juniorem. Non ergò dubitari potest, quin « nostra hæc sententiâ fuerit à Nicæno concilio definita, « quemadmodum Julius Pontifex asseveravit.

Damasus, ad trium conciliorum africanorum epi- « scopos : « Summas causarum definiri absque romanæ « Sedis auctoritate non licet, synodumque siue ejus « auctoritate fieri, non est catholicum. Nec ulla con- « cilia rata leguntur, quæ non sunt iusta apostolicâ « auctoritate. Est enim firmamentum à Deo fixum « et immobile omnium episcoporum apostolica Sedes, « et vertex Ecclesiarum, suprâ quam Christus univer- « salem construxit Ecclesiam; ait enim : *Tu es Pe- « trus*, » etc. Vide eundem quoque in epistolâ ad Pro- « sperum, et cæteros Numidiæ orthodoxos episcopos. « Innocentius I, in epistolâ ad concilia duo Constan- « tinense et Milevitanum : « Congruè apostolicæ Sedis « arcana consiliis, antiquæ regulæ formam secuti, « quam toto semper ab orbe nõstis esse servatam, « præsertim quoties ratio fidei ventiletur. » Breviter, « quoniam omninò verba referre molestissimum esset, « idem omninò confirmant Leo, epist. 54, ad Anastasi- « um, et epist. 67, ad episcopos Viennensis provinciæ, « Gelasius ad Anastasium Augustum, et in decretis quæ « cum 70 episcopis tulit, et in epistolâ ad episcopos « Dardaniæ, Vigilius in decretis suis, cap. ult., Pelagius « II, ad episcopos qui convenerant in civitate Constan- « tinopolitanam, D. Gregorius in epistolâ ad August., « Anglorum episcopum, aliique multi pontifices, quo- « rum testimonia habes dist. 12 et 17, et 19, et 20 et 21, « et 22, et 80, cap. *urbes*, et dist. 96, cap. *hære*, et 24, « quæst. 1, per multa capita, et 25, quæst. 1, et de « electione cap. *Significasti*, et de Privileg., cap. *Antiqua*, « et de Baptis., cap. *Majores*, et de el. et in 6, cap. « *Fundamenta*, et in Extravag. *Unam sanctam*. Quam « extravagantem renovavit et approbavit concil. Late- « ransense, sub Leone X.

Cùm ergò omnes episcopi, Petro in Ecclesiæ ro-

(1) Vide totam epistolam, in quâ rom. epis. caput omnium dicitur, et doctor orthodoxæ doctrinæ.

manæ Sede succedentes, unanimi consensione asserue- « rint, fidei soliditatem Petro collatam ad romanos pon- « tifices, tanquàm ad legitimos successores pertinere, « certè si Irenæi canon verus est, qui hoc negaverit, Ec- « clesiæ auctoritatè ipse negat. Quæ causa idonea fuit, « ut si quæ Ecclesiæ à romanâ Sede defecerint, non aliter « à summis pontificibus sub unionem ecclesiasticam fuerint « receptæ, quàm salubrem hujusmodi confessionis formâ :

« Prima quæ est recta fidei regulam custodire; et « à constitutis Patrum nullatenus deviare. Et quia non « potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti senten- « tiâ dicentis : *Tu es Christus, et super hanc petram ædi- « ficabo Ecclesiam meam*, et hæc quæ dicta sunt, rerum « probantur effectibus, quia in Sede apostolicâ extrâ « maculam semper est catholica servata religio, ana- « thematizamus omnes, qui contrâ sanctam romanam « et apostolicam Ecclesiam suas erigunt cervices, se- « quentes in omnibus apostolicam Sedem, in quâ est « integra et vera christianæ religionis et perfecta soli- « ditas; profitemurque sequestratos à communione Ec- « clesiæ catholicæ, id est, non consentientes Sedi « apostolicæ eorum nomina inter sacra recitanda non « esse mysteria, qui videlicet sanctæ romanæ et apo- « stolicæ Ecclesiæ privilegia cassare nituntur. » Hanc « confessionis normam præscripsit Bonifacius II, in epist. « ad Eulalium, carthaginensem episcopum; hanc Joan- « nes, constantinopolitanus episcopus fecit; cùm Ecce- « lesia constantinopolitana romanæ, à quâ Acacio auctore « defecerat, uniretur. Eandem Hormisdas papa ad epi- « scopos Hispaniarum misit, ut si qui ex schismate venien- « tes ecclesiasticam communionem ab eis exposcerent, « secundùm illam professionis formam admitterent. « Hanc denique Adrianus papa dedit ad synodum 8 ge- « neralem. Satis igitur persuasum esse debet, nisi valdè « sumus pertinaces, in romanâ Sede Petri auctoritatem « et firmitatem esse sitam.

CAPUT V.

Ubi conclusio eadem ostenditur sanctorum veterum testi- « moniis manifestis.

Nec verò audiendi sunt illi, qui reprehendunt et ir- « rident, quòd eorum hic testimonia referamus, quorum « tanquàm in propriâ causâ judicium meritò et optimo « jure detrectare adversarii possunt. Non enim pontifi- « cum romanorum causa isthæc propria erat, sed Ecce- « siæ gentiumque omnium communis. Atque in iis testu- « bus quidam Latini erant, alii Græci, partim Hispani, « partim Africani, partim Galli et Germani, quibus præ- « ferre hominibus Ecclesiæ romanæ causa non solum propria « non erat, sed erat etiam aliena. Fuerunt quoque in his « viri plurimi adeò graves integre doctrinâ, vitâ, mori- « bus, ut eorum fides suspecta esse nec debeat, nec « verò possit. Accedit, quòd nonnulli ex his vel Aposto- « lorum fuere discipuli, vel illi certè seculo proximi, cui « nullam fictionis notam iniretur, nisi impiis, et perfric- « tæ frontis hominibus permissum est. Sed ne ullos « tergiversandi locus relinquatur, libet quoque sancto- « rum veterum, qui romani pontifices non fuere, testi- « moniis uti. Nam si causam cur aut ignorarent, aut « fugerent, nullam profectò habuerunt. Irenæus, lib. 3 « advers. hæres., cap. 3 : « Sed quoniam omnium Ec-

« clesiarum numerare successiones valdè longum est, « maximæ et antiquissimæ, et omnibus cognitæ, à « gloriosissimis duobus Apostolis Petro et Paulo Romæ « fundatæ Ecclesie, eam quam habet ab Apostolis tra- « ditionem et annuntiatam hominibus fidem, perve- « nientem usque ad nos indicantes, confundimus om- « nes eos qui præterquam oportet, colligunt. Ad hanc « enim Ecclesiam propter potentiorè principatium « necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, « eos, qui sunt undique fideles, in quâ semper conserva- « ta est ea quæ est ab Apostolis traditio. » Hactenus Ire- « næus. Quâ re persuasus Augustinus contrâ epistolam Manichæi, cap. 4 : « Multa sunt, ait, quæ in Ecclesie « gremio me justissimè tenent. Tenet ab ipsâ Sede « Apostoli Petri, cui pascendas oves suas Dominus com- « mendavit usque ad præsentem episcopatum, sacer- « dotum successio. » Hanc etiâ apostolicam cathedram et principatum in romanâ Ecclesiâ agnoscit idem Augustinus in epist. 162 ad Clorium et Eleusium, et in ep. 106 ad Paulinum, et in Joan. tr. 56, et l. 2 contrâ Pelag. et Cælest., et lib. 2 contrâ Donatist., cap. 1.

Cyprianus, lib. 1 epist. in epistolâ ad Cornelium, et lib. 4 in epist. ad Pupianum, et in tract. de simpl. prælat., eandem sententiam aperitissimè tenet.

Ambrosius quoque ejusdem rei testis est clarus, in lib. de excessu fratris sui Satyri cap. 7, et serm. 47, de fide Petri.

Cyrillus, apud D. Thom., in libello contrâ errores Græcorum, multo evidentius quàm auctores cæteri, huic veritati testimonium perhibet. Nec mireris, quòd in libris Thesauri è quibus loca illa à D. Thom. referuntur, ea nunc reperire non licet. Detruncârunt enim hæretici librum illum, et quæ in eo ad romanî pontificis auctoritatem pertinebant, hæc eraserunt omnia. Quod idem in commentariis Theophylacti super Joann. 21 hæreticos fecisse, à viris hodiè catholicis et deprehensum et patefactum est. Quoniam non omnes libri Thesauri latini facti sunt; nam in synodo 6 citatur liber 32, qui nobis non est redditus.

Maximum quoque refert D. Thomas eandem sententiam non asserentem modò, verum etiam eo argumento confirmantem, quòd Paulus Apostolus ad Petri magistrarium venit formam videlicet futuris præstans, ut ad Petri successores romanos pontifices in simili causâ recurrerent.

Hieronymus insuper in epistolâ ad Damasum de nomine Hypostasis, hujus rei testis locupletissimus est. Cujus verba retulit Gratianus 24, quæstione primâ cap. *Quoniam vetusto*. Nam quòd ea causa et quæst., cap. *hæc est fides*, refertur ex explanatione Symboli ad Damasum, consultò prætereo : quoniam Erasmus eam epistolam Hieronymi esse negat. Sed bene habet, quòd illa ad Damasum de nomine Hypostasis Hieronymi sine controversiâ est. Adde, quòd lib. apolog. adversus Ruffinum pro eodem habet, quempiam romanam fidem tenere, et catholicum esse.

Bernardus quoque à nobis facit in epist. 431 ad Mediolanenses, et 466 ad Innocentium, et 489 ad eundem, et 237 ad Eugenium, et 442 ad Romanos. Refertur alios, nisi hi satis abundè essent ad ejus rei fa-

ciendam fidem. Quid enim? Tot tantorumque Patrum consentiens, conspirans, continuataque sententia, quem non coget ea, quæ dicuntur, comprobare? Præterquam quòd ea sentiunt, quæ sanctorum etiam synodorum testimonia confirmant, id quòd cap. sequenti demonstrabitur.

CAPUT VI.

Ubi conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus

Ecclesie romanæ vis et auctoritas comprobatur.

Hic duobus capitulis superioribus nec summorum omnium verba pontificum, nec veterum sanctorum adscriptimus, ne longior atque aded molestior fieret oratio. Tantùm loca indicavimus, quæ quàm videat lector, tum planè intelligat, nihil nos obscurem, nihil ineptum, aut quod ad rem non faceret, attulisse. Nunc synodica hæc de re non judicium solùm, sed verba quoque referemus, ut adversarij nube etiam horumque testium gravius opprimantur.

Primum igitur sit concilij Nicæni testimonium, quod quoniam capite quarto adscriptum est, non est operæ pretium hic resumere.

Alterum sit concilij Chalcedonensis, quod retulit div. Thom., in opusculo contrâ errores Græcorum in hæc verba : « Veneramus secundum Scripturas et canonum definitionem, sanctissimum antiquæ Romæ « episcopum, primum esse et maximum episcopo- « rum. » Et infra : « Si quis episcopus prædicatur in- « famis, liberam habeat sententiam appellandi ad be- « tissimum episcopum antiquæ Romæ, quia habemus « Petrum petram refugij, et ipsi soli liberâ potestate « loco Dei sit jus discernendi, secundum claves à Do- « mino sibi datas; et omnia ab eo definita teneantur, « tanquam à vicario apostolici throni. » Ac reverà in hujus synodi act. 1, Leo dicitur apostolicum gubernare thronum, et Sedes romana caput omnium Ecclesiarum. Et act. 2, cum esset lecta epist. Leonis, Patres clamaverunt : *Anathema, qui ita non credit. Petrus per Leonem locutus est*. Et in actione 3, romanum episcopum dominum nostrum vocant, eique acclamantes apostolicum et universalem appellant, et ejus doctrinam, ut beati Petri amplectuntur, atque universa concilij dogmata optant Sedis apostolicæ auctoritate confirmari. Et cum Leo Dioscorum condemnasset, synodus ait : « Sanctissimus archiepiscopus magnæ Romæ « unâ cum ter beatissimo Petro, qui est petra, et cre- « pido catholice Ecclesie, et ille, qui est rectæ fidei « fundamentum, nudavit eum episcopatus dignitate. » Et in epistolâ synodali ad Lencem gratulantur Patres, quòd tantum antistitem apostolicæ Sedi, undè religionis nostræ fons et origo manat, Dominus dederit. Atque hæc in concil. Chalcedon. quidem. Ea verò, quæ D. Thomas refert, in hujus temporis exemplaribus non habentur; sed ab hæreticis erasa Gregorius queritur, lib. 5 Epist., epistolâ 14 ad Narsen comitem.

Tertium testimonium exstat in synodo quintâ generali, apud Constantinopolim celebratâ. In sententiâ siquidem illâ, quam contrâ Anthimum pronuntiavit Mennas, Constantinopol. archiepiscopus, cui videlicet omnes concilij Patres subscriperunt, hæc verba ipse idem Mennas addecit : « Nos apostolicam Sedem verum

mur, et obediimus, sicut caritas vestra scit, et ipsius communicatores, communicatores habemus, et condemnatos ab ipsâ et nos condemnamus. Synodus ergo quinta generalis, Mennæ judicio subscribens, apostolicæ Sedis decreta tanquam certa amplectitur. Non enim aliter eos in universum Catholicos haberet, qui romanæ apostolicæque fidei communicassent, nec illos damnaret omnes, quos apostolica Sedes damnasset.

Aliud testimonium gravissimum habes in sextâ synodo generali, actione quartâ, ubi scribitur professio fidei, quam Agatho, romanus episcopus, ad concilium misit. Quam etiam repetit Agatho idem in suggestione synodica (sic enim ibi appellatur), cui innumerabiles episcopi subscripserunt. Atque hæc suggestio, ne quis calumnietur, probata est ab omnibus concilii Patribus, actione 8, 15 et 17. Verba autem professionis synodicæ hoc modo habent: « Beati Apostoli aditente præsidio, hæc apostolica ejus Ecclesia nunquam à viâ veritatis in quâlibet erroris parte deflexa est. Hujus auctoritatem, utpotè Apostolorum omnium principis, sæpe omnis catholica Christi Ecclesia, et universales synodi fideliter amplectentes in cunctis seentæ sunt; omnesque venerabiles Patres apostolicam ejus doctrinam sunt amplexi, per quam et probatissima Christi luminaria claruerunt, quam et sancti doctores orthodoxi venerati et secuti sunt; hæretici autem falsis criminationibus ac derogationum odiis insectuti. Hæc enim apostolica Christi Ecclesia per Dei gratiam à trinitate apostolicæ traditionis nunquam errasse probatur, nec hæreticis novitatibus depravata succubuit; sed ut ab exordio christianæ fidei percepit ab auctoribus suis Apostolorum Christi principibus, illibatâ fide tenens permanet, secundum ipsius Domini salvatoris divinam pollicitationem: « *Petre, Petre, ecce Satan expetivi vos, etc. Ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua. Et tu confirma fratres tuos.* Quod apostolicos pontifices, meos prædecessores, confidenter fecisse semper est cognitum. » Hactenus Agatho, romanus episcopus. Et actione 18, ipsa synodus apertè profitetur romanum episcopum Agathonem successorem esse in Sede principis Apostolorum.

In septimâ etiam synodo generali, actione 2, lecta est epistola synodica Adriani primi, quâ definit Ecclesiam romanam caput esse omnium Ecclesiarum. Recepta verò epistola est atque probata à concilio generali, ut patet ead. act. 2.

In octavâ quoque synodo generali habetur libellus Adriani hujus nominis secundi, ab ipsâ synodo acceptus et confirmatus, qui illam fidei confessionem continet, quam in capitis quarti fine posuimus. Patres verò hujus synodi 8 romani pontificis doctrinæ in hæc verba consentiunt (1): « Sequentes in omnibus apostolicam sedem, speramus ut in unâ communione quam sedes apostolica prædicat, esse mereamur, in quâ est vera et integra christianæ religionis soliditas. Quare non consentientes sedi Apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda. »

(1) Hinc scilicet in modum refert Turrcromata, lib. 7, cap. 109

Hactenus Patres. In eadem rursim synodo approbata est epistola Ignatii Constantinop. patriarchæ ad Adrianum, ubi eadem hæc res apertè docetur. Approbatus quoque est libellus Ecclesiæ romanæ, et synodus item Nicolai, in quibus eadem doctrina est. Sed et in postremâ sessione, canone 21, romanam sedem vocat synodus Sedem Petri, principis Apostolorum. →

Synodus romana insuper, sub Symmacho, assensit romanæ Sedis præsulum meritiò beati Petri Apostoli per universum orbem primatum obtinere sacerdoti, et statutis synodalibus solere tribuere firmitatem.

Præterea, synodus alia universalis, cui Nicolaus præsidet: « Si quis, ait, dogmata vel decreta pro catholica fide, aut ecclesiasticâ disciplinâ, à Sedis apostolicæ præside promulgata contempserit, anathema sit. » Quam ferè sententiam Lucius III asserit, cap. *Ad abolendam*, de hæreticis.

Leo quoque, hujus nominis IX, in epist. synodica ad Petrum, antiochenum patriarcham, astruit, sanctam romanam et apostolicam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, ad quam majores causas esse referendas: « Concilia, inquit, omnia sanctus sanctorum et rex regum confirmant. » Præterea, concilium Lateran., sub Innoc. III, sic habet: « Nolumus quidem abbatem Joachim derogari, cum omnia scripta sua assignari mandaverit apostolicæ Sedis judicio approbanda, vel etiam corrigenda, firmiter confitemus, se illam fidem tenere, quam romana tenet Ecclesia, quæ, disponente Domino, cunctorum fidelium mater est et magistra. » Quod idem concilium Lugdunense sub Gregorio docuit. Ex Domini itaque institutione romana Ecclesia fidelium magistra est, ac proinde romanus episcopus Petro succedit in Ecclesiæ magisterium. Idem tradit concilium Lugdunense sub Innoc. IV. Idemque omninò tradit concil. Trid. sess. 7, in hæc verba: « Si quis dixerit, in Ecclesiâ romanâ, quæ omnium Ecclesiarum mater est et magistra, non esse veram de baptismi sacramento doctrinam, anathema sit. »

Concilium verò Lugdunense, sub Gregorio, dicit romanum pontificem esse vicarium Jesu Christi, successorem Petri, rectorem Ecclesiæ universalis.

At concilium Viennense, sub Clemente, asserit dubia fidei declarare ad Sedem apostolicam duntaxat pertinere.

Præterea, Patres concilii Florentini: « Definimus, inquit, sanctam apostolicam Sedem et romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsius pontificem romanum successorem esse B. Petri, principis Apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem ac doctorem existere, et ipsi in B. Petro pascendi et gubernandi universalem Ecclesiam à Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse; sicut in gestis æcumenicorum conciliorum continetur. » Hactenus concilium Florentinum. Sed conciliorum testimonia satis multa retulimus. Rationibus modò theologis ea, quæ posuimus, corroboranda sunt; idque magis, romanum pontificem, cum de fide judicat, errare non posse. .

CAPUT VII.

Rationibus theologie probat romanum pontificem in fidei controversiis futendis errare non posse.

Romanum pontificem in Petri locum, fidem auctoritatemque succedere, Ecclesia ab Apostolorum tempore semper agnovit. Quod, quoniam totius orbis consensione usque firmatum erat, ne Ariani quidem negare poterunt, ut Sozomenus, lib. 4 Histor. Trip. cap. 15 et 16, prodidit. Ad romanam porrò Sedem episcopos Ecclesiarum in causis quibusque gravissimis provocasse, ab illius ore fideles fidei semper oracula petisse, illius iudicium catholicos omnes in religionis controversiis expectasse, illius denique et vim et auctoritatem sacra omnia efflagitasse concilia, ad eò certum et manifestum est, ut sim ego ineptus, si velim ostendere. Quibus ex rebus, quoniam negari non possunt, conflatur et efficitur id, quod querimus argumentum, quo ex multis magnisque haud faciliè quis dixerit aliud aut evidentius, aut certius. Si enim legum Christi interpretes nullus sanior est, quàm perpetuus Ecclesie usus, Ecclesia verò in fidei religionisque questione ac cæteris gravissimis controversiis non ad Antiochenum, Alexandrinum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Mediolanensem, Parisiensem, Coloniensem, Toletanum, aut Bracharensem episcopos, sed ad romanum orni semper ætate recurrit: quis dubitet, hunc esse, quem ut successorem Petri, ità quoque doctrine apostolicæ magistrum, quæstionumque de fide iudicem habemus? Nam si aliquem ejusmodi post Petrum, ad Ecclesiam instituendam atque in veritate continendam reliquit Christus, nimirum aut hoc est, aut nullus est; quippè cum de aliarum Ecclesiarum episcopis nulla quæstio sit, quin non fuerint loco Petri universali Ecclesie doctores pastoresque à Deo dati. Romanus igitur episcopus, Ecclesie usu interpretante, ille est, cui Dominus in Petro ait: *Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam; et: Tibi dabo claves regni cælorum; et: Quodcumque solveris, etc.* ac rursum: *Pasce oves meas; et iterum: Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu confirma fratres tuos.*

Quid quòd ipso etiam rerum experimento comperimus, Christi de Petro et successoribus vaticinia in Ecclesia romanà manifestius impleri? Hanc enim constat fixam et immobilem, orbe etiam toto omni illam machinarum genere quærente, in fide et auctoritate Petri permansisse. Et cum cæteras Apostolorum Ecclesias vel ab infidelibus occupatas, sine fidei vestigio, vel ab hæreticis aliquandò affectas viderimus; at adversum hanc unam romanam Sedem nec pagani, nec hæretici prævalere potuerunt. Pugnatum est siquidem vehementer, non à Græcis solum, sed ab aliis plerisque totius orbis episcopis (1), ut hoc romanæ Ecclesie privilegium labefactaretur. Atque habebant pro se illi quidem et imperatorum arma, et majorem Ecclesiarum numerum; nunquam tamen efficere potuerunt, ut aut

(1) Non ità fuit pugnatum contrà illud essentielle romanorum pontificum privilegium, à plerisque episcopis totius orbis simul, sed forsàn successivè, ad eò ut pars longè major episcoporum contrà errorem semper decertaverit, quod etiam à tempore schismatis Græcorum verum est.

P. S.

romani pontificis potestatem abrogarent, aut in alium transferrent episcopum. Quinimò qui à romanà quidem Sede defecerunt, hi schismatici semper in Ecclesia sunt habiti; qui verò hujus Sedis de fide judicia detrectarunt, hæretici. Quæ profectò omnia satis ostendunt, non humano, sed divino decreto Ecclesiam romanam et cæteris esse præpositam, et Petri privilegia jure suo sibi vindicasse, et eam demum petram esse, suprâ quam Christus universalem construxit Ecclesiam, adversus quam porte inferi prævalere non possunt. Quod nì ità esset, qui potuisset Ecclesia romana tot tamque magnis principibus repugnantibus, tam nullis hæreticis contradicentibus, tam variis ecclesiis defectione molientibus obistere? Quòd si commentitâ vanaque opinione hoc romani episcopi privilegium theologi asseruissent, nec tam stabilis sententia permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec unà cum seculis, ætatisque hominum inveterasset. Etenim videmus opiniones fictas, atque vanas, viris præsertim eruditissimis adversantibus, diuturnitate extabuisse. Opinionum enim commenta delet dies, fidei judicia confirmat. Adde, quòd apostolicarum traditionum sinceritas non posset ad nos usque servari, alias ecclesie hæreticis episcopis toties occupantibus, nisi una Sedes apostolica, inter tot orbis tumultus, fixa intemerataque consisteret. Ad hæc, cum concilia et provincialia et generalia (1), sine romani pontificis auctoritate nonnunquam erraverint; nunquam autem, si romani pontificis auctoritate firmata sunt, satis persuasum esse debet, conciliorum, atque ad eò totius Ecclesie firmitatem à romano pontifice derivari. De quo quoniam in loco superiore multa diximus, illinc lector assumet, quæ ad hujus argumenti explanationem pertinebunt. Atque si in definiendâ fidei questione romanus episcopus errare posset, redditur statim incerta vobis multarum hæresum condemnatio; pleræque enim non sunt damnatæ per generalis concilii, sed per romanæ Ecclesie iudicium et decretum.

Præterea, si inter Patres concilii est controversia vel de intellectu sacrarum litterarum, vel de unoquoque libro, an canonicus sit, necne, vel de aliâ hujus generis questione, ad hanc litem componendam iudicem ponere necesse est; cuius tamen, si errare possit, incertum iudicium erit. Iudex autem inter Patres concilii dissidentes nullus in Ecclesia, nisi romanus episcopus, est agnitus.

Præterea, Ecclesie consuetudo hoc manifestè declarat. Nunquam enim admisa est appellatio in causis fidei à Sede romanâ, sed hæreticos ab eâ iudicatos Ecclesia semper hæreticos etiam iudicavit. Et certè, si romanæ sedis iudicium fallax esset, concilii verò esset verax et certum, nature, rationi, veræque theologie is adversaretur, qui appellationem à pontifice ad concilium denegaret. Quo uno argumento ostendit Gelasius, Sedem apostolicam de totâ Ecclesia iudicare, ipsam verò ad nullius pertinere iudicium. Jam illiusmodi appellationes, in fidei præsertim dogmate, Ecclesia nescit; nam iis hæretici solum nuntur. Quòd si ad singulos hæreticos condemnandos opus esset con-

(1) Vide notam initio libri quinti.

gregare generale concilium, cum id sæpenumerò non modò difficile, verùm etiam impossibile sit, licebit profectò interim hæreticis impunè vivere, donec synodus à totà Ecclesià cogatur. Id si alienum esse constat à Christi providentià, fateamur potius romanæ Sedis auctoritatem satis esse ad hæreses evincendas. Ità fiet, ut hujus tribunalis de fide iudicium certum omninò habeatur. Quid quòd non solum Ecclesiam catholicam credimus, sed etiam apostolicam? Ecclesia romana Patrum fideliumque consensu apostolica dicitur, cum reliquæ omnes jam indè à multis annis hoc cognomen amiserint.

Sed quaeris: Eritne hæreticum asserere romanam Ecclesiam degenerare quoque ut cæteras posse, et apostolicam etiam Sedem à fide posse Christi deficere? Huic quaestioni breviter respondemus. Nolumus hic nos Ecclesiæ sententiam prævenire, sed si ad generale concilium referatur, hæreses nota errori illi inuretur. Nec enim video, cur quid ipse sentiam de hæc re non audeam dicere; quam eò melius cernere mihi videor, quòd et eam propius diligentiusque contemplor, et sine affectu perturbationeque contemplor. Quòd si in hoc erro, quòd romanæ Sedis privilegia à Christo illi concessa tueor, et contradicentes hæreses nomine condemnandos esse credo, non solum tutò, sed libenter erro; nec mihi errorem utilem, quo etiam delector, sine rationis præsertim vi extorqueri volo. Nam me non solum ratio ac disputatio impulit ut ità crederem, sed nobilitas etiam summorum theologorum et auctoritas. Hieronymus prophanam esse, et perjurum dicit (1), qui cathedræ Petri, et romanæ Sedis fidem non fuerit secutus. Cyprianus alienum ait esse, de simplic. præl., tr. 3, prophanam esse, hostem esse, qui universalis Ecclesiæ non tenet unitatem, hoc est lumen unum, undè multi radii; radicem unam, undè multi rami; fontem unum, undè multi rivi; petram unam, suprâ quam Ecclesia ædificata est: unum pontificem, qui cæteros omnes suâ et vi et auctoritate contineat. A quo si radium tollas, extinguatur; si frangas ramum, intereat; si præscindas rivum, arescat. Sic enim ille declarat. At qui in fidei controversiâ apostolicæ Sedis fidem iudiciumque detrectat, is nec unitatem tenere potest, nec lumen, nec radicem, nec fontem. Atque Cyprianus idem: « Qui cathedram Petri, inquit, lib. 4, ep. 9, suprâ quam fundata est Ecclesia, descriit, in Ecclesiâ esse non confidat. » Ambrosius pro eodem penitus habet, lib. de exc. fratris sui Satyr. c. 7, catholicum esse, et cum romanâ Ecclesiâ convenire. Gregorius, 22 dist., cap. *Præceptis*, sic Sedis romanæ auctoritatem in religionis fideique causâ existimat esse amplectendam, ut qui noluerit, ab ejus petræ, super quam Christus universalem fundavit Ecclesiam, soliditate convellatur. Leo, 19 dist., c. *itâ Dominus*, extorem divini mysterii eum esse affirmat, qui ausus fuerit à Petri soliditate recedere, et impiam præsumptionem, quæ petræ istius firmitatem Deo ædificante constructam nititur violare.

Nicolaus finit, 22 dist., cap. *Omne*, quòd qui romanæ Ecclesiæ privilegium ab ipso summo omnium

Ecclesiarum capite Christo traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæresim labitur. « Nam fidem, » inquit, violat, qui adversus illam agit, quæ est mater « fidei. » Hanc verò Nicolai sententiam noli, quaeso, lector, contemnere. quæ scilicet actione primâ et septimâ synodi octavæ confirmata est. Ubi et condemnati sunt Photius et Michael, qui hoc Sedis romanæ privilegium quatefacere nitentur. Quòd si in hæresim labitur, qui romanum episcopum Petro successisse negat, et Ecclesiam proindè romanam cæteris esse præpositam, eequid de illo faciendum est, qui privilegia Petro ob Ecclesiæ utilitatem à Christo data, privilegia, inquam, quæ Petro ut pontifici doctori et pastori concessa sunt, ea ad successores quoque pertinere negaverit? At enim, doctrinâ sanâ oves pascere, fratres in fide confirmare, universas gentes per os illius audire verbum Evangelii, et credere, suprâ illum ædificare Ecclesiam, ut portæ inferi non prævalerent adversus eam, non Petro ut privato homini, sed ut reipublicæ christianæ prefecto congruebat. Quocirca ambigi inter Catholicos nec debet, nec verò potest, quin romanæ Sedis de fide et religione judicia certa sint. Præterea, qui negaret, in ligando atque solvendo eandem potestatem in romano tunc episcopo inesse, quam Petro Christus contulisse creditur, is jure ac merito haberetur hæreticus: qui ergò firmitatem Petri ad vires in fide confirmandos, his, qui Petro succedunt, denegaverit, hic hæreticus iudicandus erit. Ad hæc faciamus ambiguum esse aliquam inter fides de religione controversiam. Tum quaerimus, si romana eademque apostolica Sedes, ut dissidentium Ecclesiarum lites disceptationesque componat, à Petri cathedrâ, tribunalique pronuntiet, an sequi illius sententiam debeamus, an non? Si sequimur, romanâ Sede errante, Ecclesia tota in illius errore versabitur. Si non sequimur, ubinam illud est: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis? Ubinam rursum illud: Deus elegit in nobis per os meum audire gentes verbum Evangelii, et credere?* Quod igitur, saltem in rebus ambiguis, ligaverit successor Petri, id ligatum erit, et quod in questione de fide propositâ docuerit, hoc gentes non audire debent modò, verùm etiam credere. Non hic refero, quæ Leo in hujus rei confirmationem dicit, 20 distinct., cap. *de libellis*, non quæ Damasus et Adrianus 23, quæst. 1, cap. *Violatores*, et cap. *Generali*. Illud referam, quòd in concilio Complutensi, confirmato à Sixto IV, condemnatus est Petrus Oxoniensis nomine etiam hæresis, in eo quod asseruit Ecclesiam urbis Romæ errare posse. Quem item errorem eodem quoque hæresis nomine damnavit Sixtus idem, in extravaganti adversum Petrum Oxoniensem editâ. De quâ quoniam in Relectione de Poenitentia satis multa diximus, eò lector revocandus erit. Coactus est igitur ille sententiam recantare in hanc formam: « Consentio sanctæ matri Ecclesiæ romanæ, et Sedis apostolicæ, et ore ac corde confiteor illam me fidem tenere, quam dominus Sixtus papa auctoritate apostolicâ et evangelicâ tenet. Et omnes, qui contrâ hanc fidem venerint, dignos

(1) De nomine Hypostasis ad Damasum.

« aeternâ damnatione pronuntio. » Haecentis ex conc. Complutens. Martinus verò V, in fine concilii Constantiensis : « Sacro, inquit, approbante concilio, mandamus archiepiscopis, episcopis, etc., ut qui de sacramento Corporis et Sanguinis Domini, vel de Baptismate, seu peccatorum confessione, poenitentia pro peccatis injunctione, vel reliquis Ecclesiae sacramentis, seu fidei articulis aliter sentit ac docet, quam sacrosancta romana Ecclesia docet et observat, cum tanquam haereticum judicetis. » Concilium ergò Constantiense illos esse haereticos judicavit, qui romanæ Ecclesiae fidei et doctrinæ refragarentur. Illud postremò addam. Cùm ex traditionibus Apostolorum ad evincendam hæresim argumentum firmum certumque trahatur, constat autem, si testimonia rationesque hoc loco positas cum iis regulis conferas, quas in lib. 3 posuimus, romanos episcopos Petro in totius Ecclesiae pontificatum et fidei magisterium successisse, ab Apostolis esse traditum; cur non audeamus assertionem adversam tanquam haereticam condemnare? Sed, ut dixi, nolo ego Ecclesiae judicium antevertere. Quamquàm non videor antevertere, cùm jam ipsius Ecclesiae sermo nostram omnem comprobârit de romanæ Sedis auctoritate sententiam. Sed hoc vix agrè dico propter viros quosdam doctos et pios, qui nobis contradixerunt. Illud assero, ac fidenter quidem assero, pestem eos Ecclesiae ac perniciem afferre, qui aut negant romanum pontificem Petro in fidei doctrinaeque auctoritate succedere, aut certè astruunt summum Ecclesiae pastorem, quicumque tandem ille sit, errare in fidei judicio posse. Utrumque scilicet haeretici faciunt : qui verò illis in utroque repugnant, hi in Ecclesia catholici habentur.

Quamobrem non equidem intelligo, quoniam consilio fideles quidam haereticorum, quam catholicorum opinionibus favere malint. Nam haeretici video quid sequantur, nempè vivendi docendique licentiam, et in his omnibus impunitatem. Volunt sine capite corpus, ut neque pes, neque mens sum officium faciant. Volunt sine pastore uno oves, ut cùm lupi ipsi sint, pastores tamen esse videantur. Volunt sine iudice lites, ut dissidiorum nullus finis sit; atque ità, cùm amoto arbitrio adversus doctos dimicent, victores à turbâ judicentur. Turbari demùm omnia volunt, quoniam, ut in Hispanorum proverbio est, turbatum flumen piscatorum est lucrum. Nos autem communem catholicorum sententiam sequamur, tutò enim sequimur, quoniam communis catholicorum est. Præterquam quòd ea sentiunt quæ sacrarum etiam litterarum testimonia confirmant, pontificum decreta finiunt, veterum sanctorum chorus concinit, conciliorum Patres affirmant, Apostolorum traditio probat, perpetuus Ecclesiae usus observat. Quapropter, si ea quæ divi, sole ipso illustriora et clariora sunt, si omnia dixi hausta ex Ecclesiae Scripturaeque fontibus, si tota oratio nostra certis theologiae rationibus integrisque et incorruptis testibus omnem sibi fidem confirmat, assentiamur tandem, ex apostolicae Sedis auctoritate firma theologos argumenta sumere ad fidei theologiaeque dogmata

comprobanda. De quinti igitur loci firmitate tantùm dixerimus. Nunc adversariorum argumentationes refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi argumenta capituli primi refutantur.

Atque in illis argumentis, quæ à principio sunt posita, theologi nonnulli, minimè mali illi quidem, sed non satis acuti, quoquo modo possunt, tergiversantur : romanam quippè Ecclesiam à romano pontifice discernunt, aiuntque hanc in fide errare posse, illam non posse. Sic sibi videntur omnia propemodùm argumenta diluere. Nam pleraque ex illis non Ecclesiae romanæ, sed summi pontificis fidem impugnant. Atqui Ecclesiam romanam isti, non romanum episcopum, ab errore vindicant. Verùm, si de errore in fidei judicio atque decreto loquimur, ut verè loquimur, nullum ego discrimen intèr apostolicam Sedem et apostolicæ Sedi insidentem invenio. Primum, quoniam cùm ad Sedem apostolicam accedimus fidei oracula postulaturi, non singulos romanæ Ecclesiae fideles interrogamus, nec Ecclesiam ipsam romanam in concilio cogimus, sed pontificis maximi judicium quærimus, ejusque sententiam expectamus.

Rursùm, quoniam non romanus populus est, qui Ecclesiam universalem docet ea quæ ad fidem attinent, sed romanus episcopus. Nec potestas judicandi de causis fidei, ligandi, solvendi, pascendi, in populo romano est, sed in romano pastore, vicario Jesu Christi. Concilia quoque non exigunt confirmationem et robur ab ipsâ romanâ plebe, sed à plebis romanæ antistite.

Præterea, privilegium firmitatis, ut antè probatum est, Petro fuit peculiariter datum. *Ego*, inquit, Luc. 22, 32, *rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua, et tu confirma fratres tuos.* Et iterùm, Matth. 16, 18 : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Quocirca, si verè theologiae rationem sequimur, quæ capite tertio explicata est, in Petro et successoribus primùm firmam certamque doctrinam asseremus, mox verò in Ecclesia romanâ, cujus Petri us cum successoribus et caput et fundamentum est. Atque illud etiam animadverto, quòd, sicut omnibus simul episcopis docentibus errores falsos, necesse esset sanè totam Ecclesiam vario in errore versari, ità, si pastor Eccl. romanæ errorem fidei contrarium decerneret, oves quoque errante pastore dispergerentur. Testimonia demùm, quæ retulimus, id terè probant, summum Ecclesiae pontificem, Petri successorem et Christi vicarium, eim de fide pronuntiat, errare non posse, lib. 5, c. 5. Quò magis illos reprehendendos iudico, qui se dirempturos controversiam putaverunt, si apostolicam Sedem ab apostolico præsule discernent. Non recipit istam responsionem ratio, aspernatur, repellit. Illud potius sumit, errorem esse duplicem, alterum personalem, alterum iudiciale. Nec enim scholæ propria vocabala, etiamsi minùs latina sint, aversari debemus, sed malle, quod Augustinus ait, 58 d. *Sedulo*, apertos, quam nidos habere sermones. Error itaque personalis privatus est cujusque error,

judicialis est publicus. Edidit Innocentius, hujus nominis IV, in libros decretalium commentaria; si in his quidquam errati est, hominis nimirum est, non pontificis, quamvis ea commentaria à pontifice edita sint. At si idem Innocentius in judicio de fidei questione definiret quippiam, quod reverà falsum esset, jam hic error à publico Ecclesie censore proficisceretur, essetque proinde judicialis.

Quà ex re primum argumentum facilè refellitur. Nec enim historia fide digna docet Joannem XXII, post summum adeptum pontificatum, de ejusmodi re aliquid definiisse; quin potius quàm ad hujus rei definitionem se pararet, ut Benedictus XI, in extrav. suà ait, morte præventus definire nequivit. Nec, si antequàm esset pontifex, errorem illum habuerit, hæreticus censendus est, sicut nec Irenæus, nec Chrysostomus, nec Theophylactus, nec Bernardus, quos, re nondùm expressè per Ecclesiam definità, illius opinionis fuisse, sunt qui contendunt; verène an falsò contendant, non est diei locique hujus disputare.

Ad secundum etiam eodem modo respondetur. Non enim Cælestinus quidquam definiit. Verba quippè Innoc. III, sic habent, c. Quarto, de divor. : « Licèt quidam prædecessores nostri sensisse aliter videantur. » Sensisse, ait, non definiisse. Sed ne Innocentius quidem definit quidquam, sed explicat sententiam et opinionem suam, inquit : « Non credimus, quòd in hoc casu, is qui relinquitur, possit ad secundas nuptias transire. » Quod profectò verum est, quanquàm per illum Innocentii decretalem non firmiter definitum. Nec enim statim si aliquid juris volumine continetur, fidei dogma esse credendum est. Quod penultimo superioris libri capite latius explicatum est.

Tertio verò argumento nullum negotium est respondere. Nam verbum, *Judico*, frequenter in eà significatione usurpatur, ut idem sit, quòd sentio, seu opinor. Quo modo Alexander accipit, cum ait quosdam prædecessores suos aliter judicasse.

At quartum argumentum longè difficillimum est, nec potest ità breviter expediri. Apertè enim Alexander docet, consuetudinem illam civili etiam lege confirmatam, quæ testamenta minùs solemnia rescindit, et à divinà lege, et à Patrum institutis, et à generali Ecclesie consuetudine alienam. Quòd autem ex auctoritate pontificià hoc sanè loco pronuntiet, illud est evidens argumentum, quòd sub interminatione anathematis prohibet, ne quis ejusmodi audeat rescindere testamenta. Undè et capite proximè sequenti iudicibus mandat, ut in id genus causis tres duosve summòdò testes exigant, nec civiles leges, sed canonica decreta sequantur. Si ergò jussit Ecclesie pontifex, et anathematis interminatione jussit, ut nemo ea irritet testamenta, quæ duorum, vel trium testium sunt testimonio firmata, nimirum non ut privatus quisvis homo, sed ut publicus Ecclesie iudex eam questionem definiit. Atqui non est Dei Evangelicæ præceptum, quòd tamen Alexander videtur astruere, ut omnes causæ tribus duobusve tantum testibus absolvantur, 2, quæst. 4, Nullam, 2, quæst. 2, P. assul. Alioquin non solum Leo IV, sed Syl-

vester etiam in synodi romanæ cap. 3, legem Evangelio Deoque contrariam edidissent. Deceverunt enim, ut, nisi in 72 testibus, non damnaretur episcopus. Quà ex re intelligitur legem civilem, quæ tollendis è republica fraudibus cavet, ut testamenta non valeant, nisi quæ septem fuerint testibus obsignata, non esse legi evangelicæ adversam : quemadmodum ne illa quidem, quæ, ut conflata in episcopos invidiæ occurreret, statuit ut ad episcopi condemnationem duo solum testes non sufficerent. Atque si mortalium vita esset mediocriter instituta, moresque ad naturam, non ad avaritiam compositi, duorum hominum testimonium idoneum profectò erat, ut quæcumque in judicio causa finiretur. Sed sicut juramentum à malo est, non illius qui jurat, sed ejus qui verum dicenti non credit, sic plures, quàm duos testes requirit, re, à malo quidem fuit non requirentis legis, sed hominis defraudantis. Sed hæc disserere non est hujus aut loci aut temporis. Illud propriè hùc pertinet, an Alexander erraverit.

Et quidem in decretis pontificiis duo cum primis distinguenda sunt. Unum est, tanquàm intentio conclusioque decreti; alterum quasi ratio et causa à pontifice reddita ejus rei, quam constituerit. Atque in conclusione pontifices summi errare nequeant, si fidei questionem ex apostolico tribunali decernant. Sin verò pontificum rationes necessariae non sunt, ne dicam apte, probabiles, idoneæ, in his nihil est videlicet immorandum. Non enim pro causis à pontificibus redditis, tanquàm pro aris et focis depugnandum. Alexander igitur non definit, consuetudinem illiusmodi esse divinæ legi contrariam, sed, jurisperitis fere placere video, jubet, ut in legatis piis duo, vel tres solum testes à iudicibus exigantur. Hæc decreti hujus conclusio est, hic finis; nec dubium est quin rem eam pontifex jure quodam suo potuerit præscribere. Sed si in ejus præscripti confirmationem Deuteronomii lege utitur, hancque divinam nuncupat; si ad canonum statuta revocat, si Ecclesie morem affert, non est operæ pretium rationes illas ad vivum rescare. Quemadmodum, si concilia quædam definiant, duas esse in deitate personas, Patrem et Filium, afferantque in hoc illud quoque Genesios testimonium : *Pluit Dominus à Domino*, non rotundus in fidei judicio errant, quamvis ex illo loco parum aptè Trinitas comprobetur. Exstat item synodus, ubi de perpetuà Mariæ virginitate pronuntiatum est. Ad eam rem suadendam referunt Patres portam apud Ezechielem clausam. Irrideat si quis vult, sed ridebit tamen frustra. Non enim semper Patres in fidei questione causas afferunt necessarias, sed interdum vero similes. Quòd si etiam pontifices in hujusmodi ponendis causis quandoque falluntur, ne calumniandi sunt quidem : tantum adest, ut inde loci hujus auctoritas infirmetur. Porrò autem, si valere quidquam in judicium meum potest, neque in conclusione Alexander, neque in causis erravit. Nam suis in utroque foro subditis ferebat leges, Hostiensibus nempe civibus, ac iudicibus Vellenis. Non ergò legem civilem, quàm imperatores in regionibus suæ ditioni subiectis utuntur, improbare voluit Alexander; sed voluit iudices etiam laicos in Ecclesie patrimonio non secur-

dām imperatorum leges, sed secundū statuta canonum de testamentis iudicare. Nec enim æquum esse censet, ut in rebus temporariis adjudicandis tam sint solliciti sacri canones, quā sunt leges civiles; honestique esse credit, in civitatibus et oppidis, quæ in Ecclesiæ jure ac dominio sunt, non legis civilis, sed canonum consuetudinem observari. Quo fit, ut si decretalis hujus ratio pressius teneatur, non solum in terris romanæ Ecclesiæ subjectis, sed in quibuscumque aliis, quæ sub episcoporum ecclesiarumque dominio sunt, lex hæc Alexandri debeat servari, non in his modò, quæ pietatis causâ Ecclesiæ relinquuntur, verum etiam in aliis quibusque legalis. Honestæ ergò Alexandri lex est, sancta, legitima, sed ne in causis erravit quidem. Nam licet non sint necessariae, non sunt tamen prorsus ineptæ. Consuetudo, inquit, quæ phres quā tres duosve testes postulat, primū aliena est à divinâ lege veteris scilicet Instrumenti, quæ duos solum tresve ut plurimū testes exigebat; aliena etiam à Patrum institutis, hoc est, à more, jureque canonico, ubi in rebus præsertim temporariis duo testes sufficiunt; aliena demū à consuetudine Ecclesiæ generali, quæ in hujusmodi causis duobus, vel tribus testibus est contenta. Aliena autem, non quasi contraria, sed tanquā nova et extranea, ob id quæ parū in Ecclesiæ judicio probanda. Quòd si hanc animi sinceritatem, dextramque de testibus opinionem, si hanc veteris legis ac juris canonici consuetudinem principes seculi in tribunalibus suis sequi nolint, sed ut fraudes tollant, majorem testium numerum in testamentis civium suorum exigant, suo quidem judicio liberè possunt uti; nihil enim Alexander impedit per illam epistolam decretalem, quæ nimirū eos solum ligat, qui Ecclesiæ in utroque foro fuerint subjecti. Sed de quarto argumento satis superque dictum est.

Quintum verò facillimè diluitur ex iis, quæ in quarti argumenti refutatione sunt dicta. Causas enim pontifices quandoquæ adferunt, non quæ cogant, sed quæ suadeant. Nam quia leges quasdam Synagoga olim à Deo habuit, non modò ad gubernandum utiles et accommodatas, verum etiam ad plebis cujusque mores ac religionem institendam propemodum necessariae, Ecclesia Christi eas in suum usum vindicavit. Quamobrem et summi pontifices, et jurisperiti horum auctoritate confirmati leges aliquot veteres probatas rursum ac demò restitutas ab Ecclesiâ, divinas vocant; non quòd Dei nunc præcepta sint, cum lex illa vetus sit abolita, sed quòd Dei præcepta fuerint servanda etiamnum à nobis, non ex vi quidem veteris legis, quod falsò pontificibus doctissimis impingebatur, sed ex Ecclesiæ novâ institutione. Quæ tamen nova Ecclesiæ institutio seu restitutio potius, ex veteri divinâ lege probabiliter suadetur.

Ad sextum argumentum Turcremata respondet lib. 2. c. 112, nullam esse inter pontifices illos pugnam. Quin Joannes exponit Nicolaum. Nam post verba prædicta, Nicolaus subjungit: « Nec hic quisquam putet consistere, quòd interdum Christus loculos dicitur habuisse; infirmorum enim personam Christus suscepit in loculis. » Id verò est, quod Joannes XXII definiti-

nèpè hæreticum esse, n̄ gare, Christum et Apostolos aliquid habuisse in communi, quòd contrarium ex Luc. 22, Joan. 4 et 15, Act. 4, constaret.

Ad septimum primò dicitur, quòd neuter ibi pontifex definiit ejusmodi controversiam. Respondent enim sæpè pontifices ad privatas hujus, aut illius episcopi quæstiones, suam opinionem de rebus propositis explicando, non sententiam ferendo, quâ fideles obligatos esse velint ad credendum. Certè, ut de Pelagio taceamus, Nicolaus nihil eo loco, quòd ad hanc quidem quæstionem atineat, decrevit. Non enim illi proposita fuerat quæstio, an baptismus in nomine Christi collatus esset validus, sed an baptizatus à Pagano, vel Judæo, verum baptismi sacramentum suscepisset. Obiter autem et in transcurso, cum huic quæstioni propositè responderet, de suo non interrogatus adjecit, baptismum in nomine Christi conferri. Quâ in re falli sine dubio potuit. Imò adeò falsus est, ut in 4 Sentent. libro magnis argumentis ostendimus.

Deindè duo hi pontifices fortassè non pugnant. Nam Nicolaus intelligitur docuisse, quòd in simili necessitate, qualis Apostolorum tempore fuit, si cætera paria sint, baptismus in nomine Christi nunc etiam ratus erit. Pelagius autem definiit, citrà ejusmodi necessitatem non valere; quemadmodum si nunc dasset balsamum, aut liber et calix qui tangetur, et confirmationis et ordinis sacramenta manu solum imposita conficerentur, ut ætate Apostolorum à principio statim fieri consuevit. At ubi non esset similis necessitas, nec ordinatio fortè, nec confirmatio sine hujusmodi sacramentorum materiâ valeret. Hæc autem de baptismo in nomine Christi communem seculi opinionem diximus. Primum enim nusquā, ut ego quidem sentio, baptismum in eam formam administratum est: *Ego te baptizo in nomine Christi*. Quod et divus Ambros. et perique alii videntur intellexisse. Sed si quæ ejusmodi formâ Apostoli usi sunt, ea fuit: *Ego te baptizo in nomine Jesu Christi*, Act. 2, 10 et 19. Deindè, non necesse est Apostolos sub alterâ illarum formâ baptismi sacramentum contulisse. Nec si Scriptura dicit, quidquam in Christi nomine fuisse gestum, statim cogimur existimare, his conceptis verbis non gestum administratumque fuisse. Exempla sunt in divinis litteris plurima. Illud est in promptu: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, et in nomine tuo speruimus insurgentes in nos*. Item: *Cæcis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu*, Act. 5. Item, Paulus dicitur *fiducialiter egisse in nomine Jesu*, Act. 9. Hebræis porò id in aliquis nomine fit, quod auctoritate ac virtute ejuspiam transgitur. Quare qui regis loco, et tanquā illius minister, quilibet agit, hic in nomine regis eam rem dicitur agere. Rectè igitur qui tanquā Christi administri in aquâ et spiritu homines sanctificabant, eos in nomine Christi baptismi gratiam exhibuisse interpretamur. Non ergò necesse est sentire, quòd Apostoli baptismi formam à Christo præscriptam immutarent. Nam et hodiè nos verè in Christi nomine, hoc est, loco, vi, et auctoritate, baptismum conficimus. Ac si præscriptâ illâ formulâ nominis Jesu Christi Apostoli baptiz-

runt, non putandi sunt tamen Spiritus sancti Patrisque nomen omisisse, sed in nomine Patris et Filii ejus Jesu Christi, et Spiritus sancti baptizasse. Quod alterius loci est demonstrare. De septimo igitur argumento satis.

In octavi argumenti explicationem multa quidem dici possent, sed nos in pauca conferemus. Sanè Gratianus 52, q. 7, audaciùs sanè multò quàm disertius ait, illam Gregorii sententiam evangelicæ et apostolicæ doctrinæ esse contrariam. A quo ego longè dissentio. Nam, ut romanorum pontificum auctoritatem negligamus, non possumus tamen utriusque Gregorii et primi, et tertii, contemnere definitionem, cùm fuerint antòtùm doctissimi, tùm etiam sanctissimi. Itaque non errarunt, quod Gratianus falsò existimavit, sed locuti sunt potius de eà, quæ antè matrimonium per infirmitatem inepta erat ad copulam conjugalem, hoc est, ut scholæ verbis utamur, quæ erat impotens ad solvendum debitum. Cujus simile exemplum habes de frigidis, c. *Consultationi*. Atque ipse idem Gregor. hoc modo sententiam suam explicat in epist. ad Ravennatè archiepisc. referturque à Grat. 53, q. 1, cap. *Requisisti*. Nec desunt huic argumento alie etiam responsiones, sed hæc et planior et expeditior est. Quam quoque Gloss. sequitur, 20 d., c. *De libellis*, in verbo *Junioris*.

In nono argum. nobis Lutherani, præsertim OEcolumpadius, Bucerus et Calvinus insultant. Sed pueriliter tamen. Quoniam librum illum Gelasii rom. pontificis non esse magnis argumentis à me et animadversum et patefactum est. Primum enim auctor opusculi dicit, esse recentem alterationem de veritate duarum naturarum in Christo. Non autem erat recens tempore Gelasii, sed olim profligata à Leone et concilio Chalcedon., ubi Eutychis et Nestorii explosa sententia est. Rursùm in toto lib. nec Leonis, nec concilii Chalcedonens. meminit. Id quod maxinè fecisset, si auctor esset Gelasius. Nam, in epistolâ ad Faustum, hujus concilii auctoritate libenter utitur; libentiùs hic usus, ubi adversarios posset tantæ synodi testimonio revincere. Ac certè cùm Damasum contrà Arium citaverit, citasset ac multò magis etiam Leonem contrà Eutychem, si post tempora Leonis scripsisset. Atque Gelasius multis annis fuit Leone posterior. Quid quòd auctor ille Damasum nomine episcopi romani nullo alio honoris titulo retulit? Quod à more posteriorum pontificum, cùm priorum testimonia referunt, valdè est alienum. Præterchè, ejus operis auctor ad probandam utriusque naturæ in Christo veritatem, inter magistros Ecclesiæ catholicos censet Eusebium Pamphili, ejusque testimoniis utitur. Quem tamen apertissimum impietatis arianæ propugnatorum fuisse, Hieronymus affirmat, in epist. ad Pammachium et Oceanum, cujus initium est *Schedule*. Quin etiam tanquàm Arianus, Eusebius hic cum suis operibus damnatus est, act. 5 et 6 septimæ synodi generalis. In asserendâ item Christi utrâque naturâ, è Patribus latinis auctor ille solum Ambrosium refert: qui si esset Gelasius, Hieronimi, Augustini testimonis uteretur, nec

quosdam græcos ibi scriptores excitasset, qui Latinis demortui semper et sunt et fuerunt. At Gelasius scripsit de utrâque Christi naturâ adversùs Eutychem et Nestorium. Non inficiamur; sed quinque libros scripsisse legitur, non hoc pævum opusculum, quod ementito titulo circumfertur; Gennadius quoque contrà Eutychem scripsit: cur magis hoc opus Gelasii, quàm Gennadii fateamur? Fuit etiam Gelasius quidam episcopus Cæsareæ Palestinæ, quem Hieronymus tradit quædam eo tempore scripsisse, sed celasse. Huic ego opusculum tribuerem, nisi quòd purum et politum sermonem dicit cum Hieronymus habuisse, quemque in hoc libello equidem non agnosco; nisi bono et elegantia auctori contigit malus et impurus interpres. Falluntur autem, qui opus hoc Gelasio pontifici rom. tribunt, ex verbis illis: « Cùm Sedem apostolicam vestra dilectio unanimiter teneat, constanter prædicet, sapienterque defendat: » quo loco legendum esse, *fidem apostolicam*, vel me non demonstrante lector probaturus est. Nec novum est sanè, ut nomine pontificum romanorum libri ejusmodi proferantur. Nam actione 5 synodi 7, Iconomachi duos libellos prodidit auctore Vigilio rom. pontif. Sed falsò tamen. Atque, ut opus constaret esse Gelasii, nihil tamen affertur. Cùm enim edunt libros de re quilibet romani pontifices, sententiam suam, ut homines alii docti, exprimunt, non tanquàm Ecclesiæ judices de fide pronuntiant. Nonum igitur argumentum satis, ut arbitror, evidenter confutatum est.

Decimo autem refutando, quæ Cajetanus in illc 27 questionum opusculo dixit, non sunt hic ea nobis resumenda, ne acta agamus, quod vetamur veteri proverbio (Cajet. de Primatu Ecclesiæ romanæ, c. 15). Quod nunc instat, id diligenter explicandum est, quid videlicet consequentiæ sit, ut si super Petrum Christus Ecclesiæ in ædificavit, romana statim Sedes cæteris esse præposita divino jure intelligatur. Indè enim plana quoque erit illa collectio: Si Petri fides juxtà Christi orationem non defecit, majores Ecclesiæ causæ ad romanum episcopum sunt referendæ. Video autem, ejusmodi res planè et perspicuè expedire non posse, nisi doctum et intelligentem virum. Cujus rei tantè tamque difficilis facultatem consecutum esse me non profiteor, secutum esse præ me fero. Ea enim exponenda in hoc me opere suscepisse constat, non quæ essent pèrvia, et omnium sermone trita, sed quæ vix adhibita etiam diligentia à doctissimis quibusque intelligerentur. Quòd si succedat conatus, jure est laudandus; si verò non succedat, non est certò reprehendendus. Sed hæc hæc. Rem jam ipsam explicemus. Primum autem illud commemorandum est, quod aliàs sæpè diximus, quæ Petro dicta in Evangelio à Christo sunt, non ut homini privato, sed ut Ecclesiæ prefecto, ea ad successores quoque sine vi aliqua, aut litteræ inversione pertinere, quemadmodum que Dominus Apostolis commendavit æquè congruentia fidelibus universis, eadem futuris Christianis omnibus in sensu litterali commendata sunt, juxtà id quod Christus ipse Marci 13 explicuit, inquit: *Quod vobis dico, omnibus*

dico, vigilate. Vigilare quippè ad omnes aequè pertinet; quare, etiamsi Christus id non ad eò disertè fuisset interpretatus, ut ille explicuit, ità nos quòque necessariò explicaremus. Pari item ratione, quæ Dominus Apostolis locutus est, ad ipsos quidem spectantia quatenùs Ecclesiæ sacerdotes, hæc non ad fideles omnes, sed reliquos futuros in Ecclesiâ sacerdotes catholici referimus. Quale illud est Luc. 22: *Hoc facite in meam commemorationem.* Cùm enim Dominus pane et accepto et fracto, elevatisque in cælum oculis Deo gratias egerit, calicemque simul et accepit et levaverit, sine dubio eucharisticum sacrificium, hoc est, gratiarum actionis, Judæorum ritu obtulit; nisi stultus fuit et ingratus, qui cùm referre Patri summam gratiam posset, quæ ab illo nobis accepterat summa dona eidem referendo, minimè retulisset. Jubens itaque Apostolis suis Christus, ut hoc ipsi facerent, quod scilicet illum videbant facere, nimirum id præcepit, ut hostiam Eucharistiæ et gratiarum actionis offerrent. Quod et Cyprian. ad Cæciliam, et Irenæus lib. 4, cap. 32, divinè exposuerunt, de cons. dist. 2, c. *Script.* Quia ergò sacrificium facere, sacrificiorum et sacerdotum proprium munus est, quod eo loco Dominus Apostolis commendavit, id propriè ad futuros Ecclesiæ sacerdotes spectat, non ad vulgus etiã mulcircularum, quod hæretici credere. Porrò quæ iisdem Christum, quia pastores Ecclesiæ futuri erant mandasse legimus, hæc ipsa episcopis et pastoribus succedentibus ad litteram credamus esse mandata. Hujus rei exemplum est illud Matthæi 18: *Quæcumque alligaveritis, etc.* Et illud item Joann. 20: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum,* etc. Hanc verò regulam si in sacris litteris explicandis tenerimus, vitabimus procul dubio permixtam illam et tenebrosam confusionem, quam in Scripturæ intelligentiâ hæretici patiuntur. Quorsùm hæc? nempe ut ea, quæ Petro in Evangelio dicta sunt, aptè ac prudenter distinguamus; et si quid illi, ut privato, congruit, hoc ad singulos fideles spectare existimemus (cujusmodi illud est, Matth. 18, 45: *Si peccaverit in te frater tuus, corrippe illum inter te et ipsum solum,* etc.); sin verò quidquam illi convenit, ut Apostolorum principi, et Ecclesiæ pastori, hoc citrà controversiam putemus ad succedentes in Ecclesiæ pontificatu esse referendum, idque in geninio litteræ sensu. Nam et quæ legislator civilis suis delegatis præscribit, non ad eum solum, cui vivâ voce loquitur, sed ad cæteros, qui illi in eodem officio succedant, referuntur.

Deindè illud quoque magnoperè advertendum est, romanum pontificem Petro succedere, non esse per se quidem in sacris litteris revelatum, sed aliundè constare: ex eo scilicet, quod historiæ gravissimæ prodidèrè, Petrum Apostolum suam cathedram Romæ demum collocasse, ibique cùm esset episcopus, fuisse defunctum. Hoc Velenus, hoc Sebastianus Francus, hoc hæretici quidam alii negant; quin etiam aiunt, Petrum ne Romam quidem invisisse. Quod tamen, cùm historici omnes graves prodiderint, malitiosè negatur. Non enim existimandi sunt isti, quod verbis negant,

id mente sentire, nisi pueri et pueri stulti esse credantur. Quid enim tam stultum, tamque puerile dici potest, quàm si ea nos esse ofim in republicâ gesta negemus, quæ gesta esse vir quisque antè nos gravissimus affirmavit? Quòd si ejus rei, de quâ disserimus, auctores quæris, Dionysius unus est in Epist. ad Timoth. Dionysius Corinthiorum episcopus, alii est apud Eusebium, lib. 2 Ecclesiast. Hist., cap. 25. Tertius testis est Clemens in epistolâ primâ. Quartus est Anacleus in epistolâ de ordinatione episcoporum. Quintus est Marcellus 24, quæst. 1, cap. *Roganus.* Sextus est Leo in concione primâ de festo Petri et Pauli. Septimus est Gelasius cum concilio 70 episcoporum. Octavus est Innocentius III, in cap. *Per venerabilem. Qui filii sint legitimi.* Nonus est Nicolaus III, cap. *Fundamenta,* de elect. in 6. Decimus est Leo IX, in epistolâ synodiâ ad Petrum, Antiochenum patriarcham. Undecimus, Constantinus in edicto antè Nicæanum synodum, 96 dist., cap. *Constantinus.* Duodecimus, Epiphanius, hæresi 27, quæ est Carpocrat. Tertius decimus, Irenæus, lib. 3 contrâ Valent., cap. 5. Quartus decimus, Tertullianus lib. 4 adversus Marcionem, et lib. de Præscript. hæret. Quintus decimus, Ambrosius in oratione contrâ Auxentium de Basil. trad. 2, quæst. 7, cap. *Beati.* Sextus decimus, Hieronymus in lib. de viris illust., in Petro. Decimus septimus, Egesippus, 5 lib. de excid. Hieros., cap. 2. Decimus octavus, Augustinus, lib. 1 contrâ Julianum Pelag. Postremus, Eusebius, lib. 2 Ecclesiast. Hist., cap. 14 et 15, libro quoque tertio, capit. 2 et 25. Quibus locis etiam refert Origenem, Caium, Papiam. Tam verò multis et incorruptis testibus qui non credit, is aut stultum, aut hæreticum certè se esse demonstrat; ut publicam romanæ urbis vocem, loca item ipsa urbis prætereamus, quæ etiã nunc vitæ mortique Petri testimonium perhibent. His itaque positis, difficilis et perobscura questio facilè explicatur, quæ quidem, ut divi, doctissimos viros ità implicuit, ut se expedire non valuerint. Quòd enim pastor post Petrum à Christo in Ecclesiâ suffectus potestatem Petri ordinariam habeat, ac cætera privilegia propter Ecclesiam Petri concessa, ex Evangelio habetur, juxtâ ea quæ primo documento animadversa à nobis et demonstrata sunt. Quòd verò ille, quem Christus Petrus mortuo suffecit, romanus fuerit episcopus, è re gestâ colligitur. Nam si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut corpit, sine dubio episcopus Antiochenus illi legitimè in pontificatum successisset.

Sed et id postremò considerandum (est enim res magna, ac diligenti contemplatione dignissima) non illud modò ad doctrinam catholicam pertinere, quod Apostolis expressè revelatum est, verum hoc etiam, quod ex alterâ propositione revelatâ et alterâ certâ in lumine naturali, syllogismo, collectioneque evidenti conficitur. Ut Christum Dominum habere voluntates duas, duosque intellectus, utriusque item actiones, et creatam, et increatam, aut Christum etiam ridere suapte naturâ, ut homines cæteros posse, in sacris fortè litteris non habetur expressum. Sed quoniam traditum in illis est, Filium Dei esse hominem, et naturali ra-

tione constat, omnem hominem habere voluntatem, intellectumque creatum, operationesque utriusque potentiam etiam creatas, omnem item hominem, ut flere, ita quoque ridere posse, qui unumquodlibet horum negaverit, is hæreticus judicabitur (1), propterea quòd negando consequens, scilicet Filium Dei habere intellectum, intellectionemque creatam, negat proinde antecedens, ex quo illud colligebatur, hoc est, Filium Dei esse hominem. Esto aliud exemplum. Concilium Nicænum in fide non errasse, aut Chalcedonense, aut Ephesinum, nec in sacris libris, nec in Apostolorum traditionibus explicatum est; sed id solum, concilia in Spiritu sancto legitime congregata errare non posse. At quòd concilium Nicænum, Chalcedonense, Ephesin. legitime fuerint coacta, ex divinâ revelatione non creditur, creditur tamen ex humanâ fide et traditione historiae fide dignæ, per quam habemus, eas synodos, indubitatas et confirmantibus veris Ecclesiæ pastoribus, ex universo orbe convenisse. Undè licet earum rerum certitudo ac veritas, quæ in ejusmodi conciliis definitæ sunt, ex duobus quasi principiis pendere videatur, quorum alterum revelatum à Deo est, concilia videlicet legitime congregata certissimæ veritatis esse, alterum verò solâ certitudine naturali credatur, per ea quæ scriptores graves et incorrupti memoriam prodidit; at hæreticus erit, qui negarit earum synodorum scita atque decreta, non aliter ac si negaret Evangelium. Esto quoque aliud exemplum apertissimum. Quòd sacerdotes nostræ hujus ætatis à veris Episcopis ritè fuerint consecrati, non est sacris litteris proditum; sed res gesta potius est, quæ ex verbis et animo consecrantium pendcat. Ex hoc igitur principio, quod humanâ certitudine tenemus, videlicet hos sacerdotes ritè initiatos esse, illud pendere necesse est, an in Ecclesiâ nunc sit verum Eucharistiæ sacramentum. Quod qui inficiaretur, hunc Eucharistia existimaret hæreticum. Tametsi illa solum enuntiatio universalis per revelationem accepta sit, omnes veros sacerdotes, si rectam intentionem habeant consecrandi, verum Eucharistiæ sacramentum conficere. Sed quòd ii, qui modò vivunt, sint ejusmodi, non Evangelium solum, sed gravis et constans naturæ ratio simul cum Evangelio probat. Ad eundem profectò modum, qui negaverit romanum pontificem eandem habere potestatem, quam Petrus à Christo accepit, fidei adversarius censendus est, quamvis ex Evangelio nihil aliud proximè colligatur, quam Petri successores eundem habere cum Petro principatum. Nam si huic Evangelicæ conclusioni illam addas, episcopum romanum esse Petri successorem, quam ex historiis à traditione virorum gravissimorum accepimus, manifestè colligitur, romanum episcopum et cæteris episcopis superiorem esse, et eandem habere in Ecclesiâ potestatem et auctoritatem, quam habuit Petrus. Aptè igitur summi pontifex, atque prudenter testimonia illa evangelica ad romanum episcopum Sedemque apostolicam retulerunt.

(1) Sed addendum: *Accedente judicio Ecclesiæ*, cum aliter mera conclusio theologica ad fidem seu doctrinam catholicam pertinere nequeat: ut diximus in Proleptomis, n° 38. P. S.

Quòd si sententia hæc nostra minus viris doctis fuerit probata, quanquam haud scio cur probetur minus, habemus tamen adhuc aliam hujus rei explicandæ formam, undè liquet, pontificem romanum ex divinâ institutione fuisse Petri in Ecclesiæ totius pontificatu successorem, atque adeò romanis episcopis ea testimonia convenire, quæ Petri probant et primatum et fidem. Diximus quippè retrò fidem nostram non solum scripto, sed etiam traditione contineri. Ità, licet romana nos episcopos Petro succedere in sacris libris non habeatur scriptum, ab Apostolis tamen Ecclesiæ, quasi per manus, traditum est. Jam quòd hæc fuerit Apostolorum viva traditio, ex his scilicet viis manifestè constat, quas in tertio libro nos vel aperuimus, vel indicavimus. Non enim sigillatim sunt nobis explicanda omnia, ne longâ oratione negotium lectori facessamus. Certè hujus rei illud est evidens argumentum, quòd non antè Phocam modò, et Constantinum, non antè Nicænam solum synodum, verum etiam antè quemcumque post Neronem imperatorem, antè quodcumque Ecclesiæ concilium, antè quoscumque post Petrum pontifices maximos, semper à viris ecclesiasticis romanis episcopos Petri successor est agnitus (1). Atque apostolicam traditionem fuisse, non obscure tradit Anacletus Petri discipulus in epistolâ primâ de oppressione episcoporum, Sixtus primus ad Gallicanas Ecclesias, Eleutherius ad eadem, Victor in epistolâ ad Theophilum, Sixtus secundus in epistolâ ad Gratum episcopum, Zephyrinus in epistolâ ad episcopos Sicilianos, Marcellus ad episcopos Antiochenæ provinciæ, Melchisedes ad episcopos Hispaniarum, Marcus in epistolâ ad Athanasium, Julius ad orientales episcopos. Nec verisimile sit, ut rem tam necessariam ad Ecclesiæ unitatem continentem Christus Dominus Apostolis suis non revelarit. Si enim Moysi locus ille revelatus est, quomodo Dominus elegerat, ut indè à Judæis divina oracula peterentur, quantò magis credendus est Christus Petro manifestasse, quoniam esset ille locus, ubi constituerat regni sui et principatum, et sedem collocare? Atque si, ut transferretur Ecclesiâ Hierosolymitana in civitatem Pellam, voce Domini sunt Apostoli admoniti, ut Eusebius, 3 lib. Eccles. Hist. cap. 5, et Epiphanius lib. 3 contr. hæret. cap. ult., referunt, multò magis credendus, ut è civitate Antiochenâ Romam emigraret Petrus, cathedramque inde transferret, dominicis oraculis fuisse communitum. Quod si ita est, ut reverè est, nec aliud nisi absurdissimè credi potest, jam hinc fideles intelligunt, undè illa vox Lutheranorum fuerit, quâ inter cæteros articulos Wormatiæ propositos, hunc etiam posuere, ut abrogaretur romani pontificis potestas, quam sibi sumit supra cæteros episcopos: intelligant rursùm, quidnam illi moliantur, qui romani episcopi monarchiam asserunt fuisse post D. Hieronymi tempus exortam (2). Nam qui Phocam scribunt iustituisse, ro-

(1) V. Innoc. I, ad concil. Carthagin. et Milevitan., et Gelas. ad Anast. Aug.

(2) Erasmus in cens. epist. Hieron. quæ inscribitur, de oblat. altar. Beatus Iren. in l. Tertul. de prælat. hæret. Matth. Palmerius, et Herman.

manam Ecclesiam omnium esse Ecclesiarum caput, piè quidem fortassè id, nullius enim animam ego iudico, sed imprudenter tamen scripserunt; intelligant etiam undè D. Th. lib. quarto adversùs gentes, capite septuagesimo sexto, affirmet, eorum præsumptuosum errorem esse, qui se subducere nituntur ab obedientià et subjectione Petri, successorem ejus romanum pontificem universalis Ecclesiæ pastorem non recognoscentes; intelligant demùm quà ratione Leo X Lutheri articulum vigesimum quintum condemnaverit in hæc verba: « Romanus pontifex Petri successor non est Christi vicarius super omnes totius mundi Ecclesias, » ab ipso Christo in beato Petro institutus. Decimo igitur argumento, quoniam in eo exponendo difficultas erat maxima, non potuit à nobis verbis paucioribus responderi.

Ad undecimum verò sic respondeo: Non est profectò admittendum, fidem etiam personalem Petri defecisse. Nam Petri iudicium in fide publicum falsum asserere, hæresis est manifesta. Sed eùm Apostolorum nemo in fide doctrinà errare posset, id peculiare Petri privilegium fuit, ut ejus ne personalis quidem fides deficere potuisset.

Quod enim quidam asserunt, Christum Dominum recumbentium undecim exprobrasse incredulitatem, Marc. 16, 14, etc., hoc Petrum Apostolum ne tangit quidem. Nam eùm Lucas cap. 24 scripsisset, mulieres undecim Apostolis ea, quæ à Domino audierant, annuntiassè, nec illos credidisse mulieribus, sed earum verba deliramenta iudicassè, protinè subdidit: *Petrus autem cucurrit ad monumentum*. Non enim cucurrisset, nisi credidisset (1). Et conjunctio adversativa, quæ Evangelista usus est, satis ostendit, Petro verba mulierum non esse visa deliramenta. Atque oratio Christi pro Petro fusa, Luc. 22, 32, id aperte demonstrat, Petri fidem non defecisse. At exponunt adversarii, orasse Dominum, ne fides Petri deficeret finaliter, sic enim loquuntur, sed nullius discipuli fides hoc modo defecit. Ità oratio Christi non in singulare Petri privilegium cederet, quod non solum Chrysostomo, Theophylacto, Ambrosio, et Bedæ, sed contextui etiam contrarium est. Cùm verò Ambrosius Petrum fidem amisisse ait, nomen fidei pro fidelitate accipit, quam scilicet amico suo Christo non servavit. Quamquàm illud etiam esse frequens, ut fides pro fidei confessione usurpetur. At ridiculum est, ut si Christus collegium Apostolicum increpasse dicitur, singulos increpasse intelligatur, quasi verò non à Prophetis sæpè populus arguatur, in quo multi essent, ad quos reprehensio nullo modo attineret. De quâ re libro quarto uberius disputatum est. Id verò, quod de Anastasio et Honorio additur, non parvam ingerit questionem. Quoniam si oratio Christi non ad Petrum modò, verùm ad posteros quoque romanos episcopos referenda est; quâ ratione Petri fides nec publica nec privata deficere potuit, eadem etiam nullius successoris deficiet fides, nec in iudiciis publicis, nec in col-

loquiis, aut consensione privatâ. Sin verò eùm ad posteros oratio illa refertur, intelligenda solum est de fide publicâ, scilicet in questionibus fidei decernendis; temerè profectò et inconstanter eo testimonio videmur Petri fidem, etiam personalem, vindicasse.

Huic loco Albertus Pighius Campensis, 4 lib. Eccles. Hierosol., cap. 8, non aliter potuit occurrere, quàm omnes romanos pontifices erroris notâ liberando. Ità, contendit nullum unquam in hæresim incidisse. Atque ut Anastasium in libertatem assereret, Gratianum vexavit contumeliosissimè, jurisperitis turpissimè maledixit. Ut verò Honorium tueretur, sextæ generalis synodi exemplaria falsarios corripuisse, multis conjecturis suadere nisus est. Deindè etiam in eam opinionem inclinavit, ut crederet epistolam Honorii ad Sergium à Grecis de more fuisse vitiatam; synodum autem in eo iudicio deceptam. Quin ad eò duorum conciliorum sexti et septimi acta omnia calumniant est, in diatribâ de actis 6 et 7 synod., ac pro suâ certè virili amborum labefactavit et auctoritatem et fidem. Hæc verò Alberti opinatio nova quidem in Ecclesiâ est; sed eâ etiam ratione confirmari potest, quòd non est verisimile, ut homini qui hæreticus esse possit fidei summam Dominus commiserit. Rectum enim est regula sui et obliqui, ut Aristoteles docet. Quarè si fides romani pontificis dirigere ipsum non valet, multò minùs, ut videtur, alios in fide rectos efficiet. Quid, quòd imbecillus in fide fratres in fide confirmare nequit? Si igitur romanus episcopus juxta Christi pollicitationem fratres suos confirmaturus est, firmum ipsum esse oportebit. Quamvis autem multis in locis dicat Pighius, sicut hic dicit, satis probabiliter de summi pontificis auctoritate; tamen non id spectandum est, quid dicat sed quid consentaneum sit ei dicere, cui veritatem tueri ac retinere sententia est. Dicit itaque ille multis locis de hæc re quidem, sed aqua hæret, ut aiunt. Defendat Liberium Pighius, quem tædio victum exilii in pravitatem hæreticam subscripsisse, auctor est Hieronymus in Chronicis. Excuset Marcellinum, quem timore fractum idolis sacrificium obtulisse, memoriæ proditum est. Victorem vindicet, quem Paulianistæ suum esse mentitù sunt, ut scribit Euseb., lib. 5 Eccl. Hist., cap. 2. Anastasium liberet, quem sine certo et probabili testimonio Gratianus hærescos insimulavit. At Honorium quomodò ab errore vindicabit? quem hæreticum fuisse, tradit Psellus in carmine de septem synodis. Tharastus ad summos sacerdotes Antiochiæ, Alexandriæ, et sanctæ urbis, ut synodo 7, actione 5, scriptum est, Theodorum cum synodo suâ Hierosolymitanâ, in confessione fidei, quæ habetur eadem actione tertiâ, Epiphanium respondens hæreticis in conspectu concilii ejusdem actione 6, tomo 2, tota demùm ipsa 7 synodus, actione ultimâ, et in epistolâ ad omnes sacerdotes et clericos. Adrianus quoque, romanus pontifex, in actione 5 synodi octavæ generalis: « De romano, inquit, pontifice quemquam iudicasse non legimus: licet enim Honorio ab Orientalibus post mortem anathema sit dictum, sciendum tamen est, quòd fuerat super hæresi

(1) Contr. auctor. comm. in Psalm. qui Hieron. tit. circumferuntur, in Ps. 88: *Perfudisti eum confusione.*

« accusatus, propter quod iam solum licitum est minori-
 « bus majorum suorum motibus resistere. » Hactenus
 Adrianus. Ubi etiam addit, sententiam in Honorium
 latam ex romani pontificis consensu fuisse. Id quod
 exploratum est in 6 synodo generali actione quartâ.
 Ubi Agatho in epistola ad concilium, Honorium ipsum
 anathematizat. Beda item de naturâ rerum cap. 67, in
 sextâ synodo, ait : « Macarius cum suis sequacibus si-
 « mul et præcessoribus, Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho,
 « anathematizatus est. » In libro præterea pontificali
 refertur Leo secundus sextam synodum suscepisse, in
 quâ condemnati sunt Cyrus, Sergius, Honorius. Atque
 in fine sextæ synodi, ponitur epistola Leonis ad Con-
 stantium, ubi post susceptum confirmatumque concilium :
 « Anathematizamus, inquit, Cyrum, Sergium,
 « necnon et Honorium, qui hanc apostolicam Ecclē-
 « siam non apostolicæ traditionis doctrinâ illustravit,
 « sed prophanâ prodicione immaculatam fidem sub-
 « vertere conatus est. »

Præterea illud caput, *Si Papa, 40* distinct., quod
 pro nihilo habet Campensis, nos maximi habere de-
 bemus. Quoniam ille unus casus, in quo oves pastorem
 suum judicare possunt, scilicet cum fuerit hæreticus,
 habetur, ut aliâ loca præteream, in quintâ synodo ro-
 manâ 218 episcoporum, in hæc verba : « A multis
 « antecessoribus nostris synodaliter decretum, atque
 « firmatum est, ut oves pastorem suum nec reprehen-
 « dere, nisi à fide exorbitaverit, presument. » Idem
 Anacletus in epist. 5 de patriarchis et primatibus,
 inquit : « Pastor Ecclesiæ, si à fide exorbitaverit,
 « erit à fidelibus corrigendus; sed pro reprobis mo-
 « ribus magis est tolerandus, quàm distringendus,
 « quia rectores Ecclesiæ à Domino sunt judicandi. »
 Idem Eusebius docet ad episcopos Ægyptios, refertur-
 que 2 quæst. 7, cap. Oves. Idem Joannes papa in epist.
 ad Zachariam. Idem in octavâ synodo traditum est,
 ut nunc referebamus. Refert etiam Burchardus lib. 1,
 cap. 13, 138, 139, Calixtus, Clementem, Gaium in
 hanc eandem sententiam.

Non est igitur negandum, quin summus pontifex
 hæreticus esse possit, cujus rei exemplum unum et
 item alterum forsitan proferentur; at quòd in fidei judi-
 cio contrâ fidem definiert, ne unum quidem proferri
 potest. Itaque objectioni positæ hoc responsum ha-
 beto. Aliud est in Petro, quod spectat ad hominis pri-
 vatam excellentiam, aliud quod pertinet ad commu-
 nem Ecclesiæ utilitatem. Quòd negarit Christum,
 hominis erat; quòd confirmarit fratres, erat Ecclesiæ.
 Illud proprium, hoc commune erat. Similiter. quòd
 fides Petri propria semper interius servaretur, homi-
 nis privilegium erat; quòd verò aliis confirmandis so-
 lidam fidem proponeret, nec in fidei judicio deficeret,
 Ecclesiæ publicum privilegium erat. Romanus igitur
 episcopus non fuit hæres aut privilegiorum, aut cul-
 parum Petri propriarum, quæ videlicet ex accidenti
 publicæ Petri potestati conjungebantur, sed successit
 in his, quæ spectabant ad Ecclesiæ communes et ne-
 cessarias commoditates. Nam privilegia Apostolis à
 Christo concessa aliter ad ipsos, aliter ad successores

referuntur. Quippè in Apostolis fuerunt etiam privile-
 gia personalia amplioris gratiæ, quàm in posteris. Ut,
 verbi causâ, per illa verba : *Quicumque ligaveritis super terram,*
etc., et per illa : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos,*
etc., intelligimus potestatem generalem in universum orbem Apostolos suscepisse. Itâ pares
 Petro dicuntur dist., 21, cap. *In novo,* etc., 24, quæst.
 1, cap. *Loquitur.* Sed episcopi posteriores non succes-
 sere Apostolis in potestate generali extraordinariâ,
 sed in ordinariâ, quam singuli in suis Ecclesiis Aposto-
 liti habuerunt, ut Simeon Jacobo in Ecclesiâ Hiero-
 solymitanâ, etc. Esto aliud exemplum : Ex verbis illis :
Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis,
ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis,
rectè quidem theologi colligunt, Apostolos post Spiritus
sancti adventum in gratiâ confirmatos. Cæterum non
itâ transit hic Spiritus in episcopos succedentes, ut
in eis æternum maneat per gratiæ confirmationem,
quod Apostolis ex privilegio personali donatum est;
sed id solum transit ad posteros Ecclesiæ pastores,
quod necessarium erat ad Ecclesiæ communem utili-
tatem. Sic omninò privilegium fidei indeficientis, quod
in Petro personale etiam fuit, ad episcopos romanos
transmissum est, non in eo, quod Petri erat peculiari-
re, sed in eo quod commune erat Ecclesiæ. Undè et
aliæ objectiones repelluntur, quæ pro Alberti sententiâ
positæ sunt. Non enim fides interior romani ponti-
fificis Ecclesiæ est necessaria; nec illius occultus et
privatus mentis error Ecclesiæ Christi nocere potest.
Quapropter non est necesse, ut interioris fidei con-
servatione romanis pontificibus Deus semper assistat.
At quòd, dum ea decernunt, quæ fidelibus credenda
sunt, dumque Ecclesiam Christi in fide dirigunt, non
deficiant, sed divinâ manu teneantur, id Ecclesiæ opus
est, idque proinde romanis episcopis etiam imbecillibus,
et aliâs privatim errantibus non negabitur, ne videli-
cet per publicæ potestatis errorem Ecclesiam faciant
in communi veritatis ignoratione versari. Undecimum
igitur argumentum abunde, ni fallor, confutatum est.

At postremo igitur argumento refutando illud non
 sunt lectores admonendi; est enim in promptu, malos
 urbis mores, si quos fortè urbs malos habeat, non esse
 hujus loci defendere. Non sumus tam rudes et stupidi,
 quàm Lutherani nos esse calumniantur. Oculos etiam
 eruditos habemus, sed modestos tamen. Scriptum est
 enim, quòd patris nudata verenda boni filii aversi ve-
 niendo texerunt, Gen. 9. Aversari autem id dicimur,
 quòd reprobamus. Quid autem est, filios verenda pa-
 tris superjecto dorsis pallio aversos operuisse, nisi, ut
 Gregorius ait, 25 Mor., bonis subditis sic preposito-
 rum suorum mala displicere, ut tamen hæc ab aliis
 occultent? « Operimentum, inquit, aversi deferunt :
 « quia judicantes factum, et venerantes magisterium,
 « nolunt videre quod tegunt. » Sic magistrorum vitam
 discipuli probi jure apud se taciti reprehendunt, et
 eos, etiam cum displicent, venerantur : *Super Moysi*
cathedram, inquit Christus, sederunt scribae et pharisæi;
quicumque dixerint vobis facite, secundum verò opera
eorum nolite facere. Sed hæc hactenus. Illud est postûs

lector admonendus, ut animadvertat, romanas consuetudines alias esse Romæ cum totâ Ecclesiâ communes, quas videlicet ex Apostolorum Petri et Pauli traditione creditur accepisse; de quibus Augustinus, in epistolâ ad Januarium, numero 118, multa, sed plura fusiùs Innocentius primus in epistolâ ad Decentium tradit, d. 12, cap. *II*a. Aliæ verò sunt consuetudines, quas Ecclesia romana vel à se habuit privatim institutas, vel à Petro quidem Apostolo accepit, non tamen in uniuersum orbem promulgandas, de quibus Augustinus disertè loquitur in epist. 86 ad Casulanum, et in epist. 118, 119, ad Januarium. Priores igitur consuetudines, quas Ecclesia romana non modò tenet, verùm etiam ab uniuersâ Ecclesiâ docet esse seruandas, omninò tenere debemus, ut Julius, dist. 11, cap. *Noñte*; et Innocentius, ead. dist., cap. *Quis nesciat*; et Calixtus, dist. 12, cap. *Non decet*; et Gregorius, ead. dist., cap. *Præceptis*, docerunt. Posteriores verò Ecclesiæ romanæ consuetudines non oportet priuatas Ecclesiâ sequi, ut D. Augustinus locis positâ tradidit, et Nicolaus, dist. 12, cap. *Scit*; et Gregorius,

ead. dist., cap. *Novit*. Idemque omninò traditur 51, dist. cap. *Quoniam*, et cap. *Añter*. In unâ enim fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diuersa, ut habetur de cons. dist. 4, cap. *De trina*. Atque de huiusmodi consuetudinibus et Ambrosius et Hieronymus intelligendi sunt in iis locis, quæ sunt objecta. Illud verò, quod ex Trullanâ synodo affertur, facilè diluitur; quoniam, ut superiore libro latius explicatum est, synodus hæc nullam habet in Ecclesiâ auctoritatem, in his præsertim, in quibus contrâ Ecclesiam romanam græcâ se contentione erexit. Nec conciliorum conatus de legibus aut ferendis, aut abrogandis quidquam valet, nisi summi pontificis decreto et sententiâ confirmetur. Et consuetudinem illam de ieiunio sabbati ex his esse constat, quas in posteriore genere collocauimus, ut etiam Ambrosius dicit, duodecimâ distinctione, cap. *II*a. Quocirca vanè de hæc re à concilio Trullanâ Ecclesiæ romana reprehenditur. Sextus igitur liber hunc in modum absolutus sit, quem plàs fortassè nimio longum fecimus: tametsi non sunt longa, quibus nihil est quod demere possis.

DE SANCTORUM AUCTORITATE,

QUE SEXTO LOCO CONTINETUR.

LIBER VII.

CAPUT PRIMUM.

Argumenta complectitur, quibus sanctorum Patrum auctoritas inuigatur.

Sanctorum auctoritas sexto jam loco nobis constituenda est, quam hæretici, maximè Lutherani, de gradu deiecere moluntur.

Ac primùm, quidquid antiqui sancti asserunt, incertum esse suadent D. Augustini plurimis testimoniis, quæ retulit uniuersa Gratian., 9 dist., de cr. ex proem. l. 5, de Trin. ex l. ad Vincent. Vict. 2, ex Epist. ad Hier. 19, ex Epist. item alterâ ad Marcellin. 7, ex Epistolâ rursùm ad Vincent. 48, ex Epistolâ quoque aliâ ad Fortunat. III, ex lib. denique 2 de Baptismo cont. Donat. cap. 5. His enim locis omnibus sui Augustinus similis idem dicit, hoc est, præter auctores sacros, qui libros scripsere canonicos, alios omnes ita legendos, ut quantalibet sanctitate, doctrinæque polleant, non ideò verum sit putandum illud, quod asseruerint, quia ipsi ita senserunt, sed quia nobis vel auctorum sanctorum testimonio, vel probabili ratione id persuadere potuerunt; licereque proinde contrâ atque illi sentire, et salvâ honorificentâ, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respicere. Hoc autem diu Augustini testimonium tam constans, tamque multis locis non obscure repetitum, si verum esse credimus, fateamur necesse est, nullam omninò à sanctis auctoribus fir-

mum argumentum sumi posse ad fidei theologice dogmata corroboranda. Id quod D. Thomas, D. Augustini auctoritate confirmatus, 1 part. quest. 1, art. 8, ad 2 arg., planè testatur in hæc verba: « Auctoritatibus canonice Scripturæ utitur sacra doctrina ex necessitate argumentando: auctoritatibus autem aliorum doctorum Ecclesiæ probabiliter arguendo. » Atque ejus rei causam etiam subdit, quòd innititur fides nostra revelationi factæ his, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi, si qua fuit, aliis doctoribus factæ. Quòd si duo hi testes clarissimi contemnantur, si ratio quoque D. Thomæ contemnitur, rationibus certè aliis minimè contemnendis id ipsum confirmari potest. Nam si in libro canonico una quælibet falsitas inueniretur, quemadmodùm superiore quoque loco argumentabantur, totius libri certitudo interiret. Cùm ergò in libris sanctorum scriptorum unam et item alteram falsitatem liceat reperire, vel in his etiam quæ ad fidem pertinent, fit consequens, ut sanctis scriptoribus certam fidem habere non sit necessarium. « Scio, inquit Hieronymus (1), me aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractatores; illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare. »

Præterea, ne de singulorum auctoritate disseratur, quam incertam esse satis exploratam haberi potest, majus aliquid aduersarii conficere argumentando vo-

(1) In epist. ad Theophilum aduers. Joan. Hierosolym.

lunt; nempe sanctos scriptores, etiamsi perique in eandem sententiam conveniant, probabilem quidem fidem facere posse, certam non posse.

Nam plurimi ex eis asseruere, mundi hujus partes omnes non eodem simul die, sed multis potius fuisse editas, ornatas, absolutas. Asseruit certe id Basilius, in hom. 2 Examer. et aliis sequentibus, Eusebius in principio suæ Chronograph., Chrysostomus, hom. 2 super Genesim, Damasceus, lib. 2 suæ Theologiæ, Ambros., lib. 1, Exameron, cap. 7, Greg. 52 Moral. cap. 10. Sed et Magist. Sentent., in 2, distinct. 12 et 15, Hieronymum in hanc sententiam citat. Posset autem facile tum Bedam, Rabanum, Strab., tum alios hujus ordinis viros commemorare, qui communi sensu opera illa, quæ Genesios cap. 1 enarrantur, sex diebus succedentibus condita esse intellexerunt. At communis hic sanctorum consensus nullum argumentum certam theologis subministrat; quin unius Augustini opinio cæteris omnibus adversa probabilis semper in Ecclesiâ est habita. Non itaque ex communi sanctorum sententiâ firmum argumentum promittit, quo conclusiones theologicæ, aut etiam fidei dogmata confirmantur. Atque hujus rei, ut in eodem versamur, aliud quoque exemplum proferre possumus. Plurimi namque ex sanctorum scriptorum numero tradiderunt, Moysen Dei naturam, dum in hoc mortali corpore viveret, apertè, et, quod dici solet, ad faciem non vidisse. Tradit ita Hieron. ad Damasum papam in cap. 6 Isaia, Gregorius Nazianzenus, lib. 2 suæ Theologiæ; div. Greg. 18 Moral. cap. 56; Chrysost. homil. 14 in Joannem; Cyrillus lib. 1 in Joannem, cap. 22; Evaristus papa in primâ suâ Epist. decret.; Dionys. in lib. de Myst. theol. cap. 1; Origen. lib. 1 Periarcb., cap. 4. At opinio Augustini (1) contraria non modò non est rejecta, verùm etiam habetur apud theologos probabilissima. De communi igitur sanctorum concessione nihil certi in theologia conficitur, id quod hoc etiam argumento confirmari potest.

Sancti namque omnes, qui in ejus rei mentionem incidere, uno ore asseverârunt, Beatam Virginem in peccato originali conceptam. Hoc videlicet Ambros. asseruit super Ps. 118, concione 6; hoc August. super Ps. 54, in illum versum: *Ego autem, cum mihi molesti essent*, etc., et lib. 2 de Baptism. parvulor. cap. 24, et 40 super Gen. ad litt. cap. 18, et lib. 53 cont. Julian. cap. 9; hoc Crysost. super Matth., hoc Euseb. in ss. in 2 conc. Nativ. Dom.; hoc Remigius super Psal. 21., et Maximus in serm. de Assumpt. B. Virginis astruxere. Idem quoque affirmat Beda in homiliâ super *Misus est*; Anselmus in libro *cur Deus homo*, cap. 16; Bernardus in Epist. ad Lugdunenses 174; Erhardus, episcopus et martyr, in concione quâdam de Nativit. B. Virg.; S. Antonius Paduan. in concione etiam de Nativit. ejusdem sanctæ Virginis; S. Bernardinus in sermonum suorum opere tertio, in tractatu de B. Virgine, concione quartâ; div. Bonaventura 5 sentent. dist. 3, quaest. 1, art. 2; D. Thomas, 3 part., quaest. 27, art.

(1) August. secutus est Basilius, hom. 1 Exam. et Amb. 4 Ex., c. 2

2; div. Vincentius in serm. de Conceptione B. Virginis; div. Antonin. part. 1, tit. 8; Damas. lib. 5 Sententiarum suarum; Hugo de sancto Victore de Sacram. part. 2, cap. 4; et cum nullus sanctorum contravererit, infirmum tamen ex omnium auctoritate argumentum ducitur, quin potius contraria sententia et probabiliter, et piè in Ecclesiâ defenditur. In argumentum illud Achillicum, quo Erasmus omnium etiam sanctorum testimonio non se existimat obruendum, si quodò universis repugnaverit.

Cujus sententiæ ratio etiam illa suffragatur, quòd sancti universi, præter auctores sacros, qui libros scripsere canonicos, humano spiritu libros suos ediderunt. Nam si Spiritu sancto inspirante ipsi etiam locuti sunt, nihil videtur ob stare, quominus eorum libri in canonicis habeantur. Infirmitas igitur hic locus est, quòd sanctorum auctoritas continetur. Humana enim veritas firma et certa esse non potest. Omnis quippè homo mendax. Osiander verò, lib. 1 annot. in Harmoniam evangelicam, illud argumentum addit, quòd omnes veteres commentatores à tempore Apostolorum id quod Matth. de Christo asserit, *Ex Ægypto vocavi filium meum*, in genuino litteræ sensu ad Israellem referunt, juxta allegoriam verò ad Christum; cum tamen, ut ait, allegoria utcumque fingatur, constare non queat: quoquò enim te veritas, nihil simile videtur esse, præterquam quòd utriusque fuerunt in Ægypto. Ità contendit litteræ sensum à principio capitis de Christo Domino esse, qui rex Israelis est, et auroræ meritò comparatus. Quòd si in sacrarum litterarum expositione sancti omnes errant, horum certè auctoritas firmum argumentum theologis exhibere non potest. Ecce argumenta quibus adversarii nostri locum hunc aggredi et expugnare contendunt.

CAPUT II.

Varios modos exponit, quibus de sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.

Nobis autem pro ejus defensione vehementer pugnandum est, illudque in primis ponendum, de auctoritate sanctorum trifariam disputari posse. Primum de unius aut alterius proprio placito, quale fuisse videtur Augustini de Opere sex dierum (1). Rursum de communi plurium sanctorum consensu, à quo tamen unus aut alter sanctorum desciverit. Postremò de omnium unanimi concordique sententiâ; nam de his omnibus facta in argumentis mentio est.

Id rursum considerandum est sanctorum testimonia, referri posse vel ad philosophiæ confirmanda dogmata, vel ad assertiones aut fidei, aut theologiæ comprobandas. Erant enim ex sanctis scriptoribus quidam non in sacris litteris modò, et aliis que ad christianam pertinebant disciplinam cruditi, verùm etiam in his quæ philosophi tum de naturâ, tum de moribus docuere.

Illud demùm et quidem diligentissimè est advertendum, inter auctores etiam ecclesiasticos duo esse disputationum genera, alterum earum rerum que verè ad fidem spectant doctrinamque catholicam; alterum

(1) Augustinum secutus est Origenes, 1 Periarcb.

earum quæ citrà jacturam pietatis ignorari non ab imperitis modò, verùm à doctis etiam possunt, quòd nec fidei dogmata sunt, neque ex illis derivantur.

Hæc autem duo rerum genera non est facile discernere; quoniam etsi nonnulla quæ alioqui per se quidem ad fidem pertinebant, ut Apostolis, Prophetis atque Evangelistis revelata, in dubium venire possint, antequàm sint ab Ecclesià definita, sed id tamen per ignorantiam fit, quâ videlicet excusantur, qui ea verunt in questionem, quæ alias divinitus sunt tradita; ut processionem Spiritus sancti à Patre et Filio tanquam ab uno principio, antè Ecclesiæ definitionem Græci quidam negare sine culpâ potuêre, tametsi Evangelium id Apostolique tradiderunt. Athæcnos sub priori genere complectimur: quippè cùm fidei catholice dogmata non ex accidenti imprudentium hominum ignorantia, sed ex d'vinâ revelatione hoc sanè loco metiamur. Illud ergò asserebamus esse difficile ad discernendum, eoque res sub illud primum genus, eoque autem sub hoc secundum suâ quasi sponte et naturâ veniant. Et quidem generaliter unaque comprehensione in promptu definire licet in illo primo rerum genere omnia ea contineri, quæ Apostoli vel scripto vel verbo Ecclesiæ tradiderunt; illa rursum, quæ indè certâ connexionè probantur existere: quemadmodum in secundo genere ea sunt, quæ neque à Christo, neque ab Apostolis accepimus, neque ex iis ceriò colliguntur, quæ Christi et Apostolorum auctoritate retinemus. At omnia hæc speciatim certâ definitione prescribere vix possumus, quanquàm exemplis peculiaribus quædam horum judicare possumus. Ut, verbi causâ, an gratia, quâ justificamur, qualitas quædam sit animo impressa, quæ ipsi præstet et esse et vivere, undè qualitates aliæ consequantur, hoc est, virtutes quædam tum theologicæ, tum morales infusæ, per quas animus divinas et supernaturales habeat actiones, inter scholasticos quidem disputatur. Item, an Sacramenta, quæ causa gratiæ et virtutum esse dicuntur, hujusmodi effecta vi quâdam, et qualitate inexistente divinitus inditâ, efficiant, necne, magnâ multorum dissensione certari solet. Hujus generis verò quæstiones in posteriorum ego numerum redigo, neque sacrarum litterarum testimonia de his qualitatibus intelligenda esse existimo; neque controversiam Catholicorum cum Pelagianis de gratiâ ad credendum, ad sperandum, ad amandum, ad implendam legem, ad perseverandum, de qualitatibus potissimum esse, sed de Dei auxilio gratuito et speciali. Rursum, si quis fortè curiosè disserere voluerit, an Evangelista Joannes è vitâ jam excesserit, an potius cum Eliâ et Enoch maneat vivus, utque jam mortuus fuerit, an caro ejus viderit corruptionem, an proximè fuerit suscitatus, utrinque rationes afferre poterit; et salvâ fide utrumlibet vel probare vel improbare. Nam tametsi statutum sit omnibus hominibus semel mori, sed unum aut alterum ex illâ generali lege per privilegium eximere, non perindè sacris litteris adversatur, ut non queat in dubium revocari. Tria verò hæc principia, quoniam per se ipsa ratione consentiunt, non est opus

diligentiùs persequi; nam si quæ sunt perspicua, in quibus non est controversia, viri docti argumentari non solent: perspicuitas enim, ut ait Cicero, argumentatione elevatur. His itaque omnium assensu approbatis, prima conclusio est.

CAPUT III.

Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit atque defendit, simulque satisfacit argumentis capituli primû.

1. Sanctorum auctoritas, sive paucorum, sive plurium, cùm ad eas facultates affertur, quæ naturali lumine continentur, certa argumenta non suppeditat, sed tantum pollet, quantum ratio naturæ consentanea persuaserit.

Primum quidem, quoniam sancti auctores non erant adeò solliciti in philosophiæ dogmatibus perscrutandis, quin philosophorum libros, ut totos sese divina sapientiæ dederint, aut valere sinebant, aut etiam interdum à limine salutabant. Gregorius quippè Nazianzenus, et Basilius, tredecim annos, omnibus libris secularium remotis, scilicet d'vinæ Scripture voluminibus operam dedisse, referuntur à Rufino, libro Ecclesiasticæ hist. supè secundo, cap. 9; et Hieron. in proemio commentariorum, lib. 5 super epistolam ad Galatas: « Plusquàm quindecim anni sunt, inquit, ex quo in manus meas nusquam gentium litterarum quilibet auctor ascendit; et si quid fortè indè, dum loquimur, obrepit, quasi antiqui per nebulam somni recordamur. » Et de studiis nostrorum paulò post: « Quotusquisque, ait, nunc Aristotelem legit? quanti Platonis vel libros novère vel nomen? vix in angulis otiosi eos senes recolunt; rusticanos verò et piscatores nostros totus orbis loquitur, universus mundus sunt. » Hactenus ille. Plura exempla non quaero, cùm manifestus hoc sit, quàm ut pluribus indigeamus.

Accedit, quòd ex sanctis antiquis nonnulli physice et metaphysice vel non habuêre quidem, vel certè leviter attigerunt. Alii verò magnâ ex parte fuêre Platonici, priusquàm converterentur ad fidem. Quamobrem, cùm in philosophiæ quæstiones incidunt, aut vulgi et rhetorum opiniones sequuntur, aut etiam quas à Platoniciis acceperant, in Christianorum scholam invehunt. Ità viri docti errores fortè quosdam (quod ad philosophiam quidem humanam attinet) in sanctis antiquis deprehendunt. Atque hujus rei exempla proferre facillimum esset, sed non libet etiam in his parvis majores nostros designare.

2. Unius aut duorum sanctorum auctoritas, etiam in his, quæ ad sacras litteras et doctrinam fidei pertinent, probabile quidem argumentum subministrare potest, firmum verò non potest. — Ità despiciere et pro nihilo habere, impudentissimi erit; suscipere et habere pro certo, erit omninò imprudens. Atque hæc conclusionem demonstrat ratio illa manifesta, cui nullâ prorsus viâ occurri potest; quòd cùm sanctorum quisque, his duntaxat exceptis, qui libros canonicos edidit, spiritu fuerit humano locutus, et aliquandò vel in eo errarit, quod ad fidem spectare postèa demonstratum est, apertè constat ex hujusmodi auctoritate exploratam

fidem fieri non posse. Quo in loco admonendi sunt hi qui præceptis theologicis nullis acceptis, post bonas, quas vocant, litteras statim ad sanctorum veterum lectionem appellunt animum.

Non enim quæcumque ibi legerint, ea sunt probanda omnia. Nec quemquam hoc errore duci oportet, ut si quid Ambrosius aut Hieronymus contrà morem doctrinamque hujus temporis fecerint, locutive fuerint, fides sibi arbitretur licere.

Primum quoniam res nonnullæ non erant tunc adeò in Ecclesiâ definitæ, ut nunc esse videmus. Deindè quoniam magnis illi et divinis bonis quamdam licentiam faciendo dicendique assecuti sunt, quæ non est passim cuilibet permittenda. Atque etiam si nostrâ hæc ætate illi fuissent, quedam profectò aliter et facerent et loquerentur. Quid quòd, ut autè dicebamus, in rebus quoque ipsis, quæ ad fidem attinent, sancti nonnunquam erravèrè? à quibus si ne transversum quidem unguem discendum sit, necesse est sanè in magnos quandoque errores, fidei etiam adversos incurrere.

At Gelas., dist. 15, decret. cap. *Sancta Romana*, probat opuscula Cypriani, Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Ambrosii. Nihil ergò in his fidei catholice contrarium reperitur. Alioqui, cur Ruffini opera non eodem modo ibi probata sunt, sed potius reprehensa, quòd Hieronymus eum in quibusdam de arbitrii libertate notavit? Cur item Origenis libri damnantur, non etiam Ambrosius, aut Cyprianus, si hi quoque in nonnullis fidei orthodoxæ contradixerunt? Aut igitur damnentur omnes, in quibus error aliquis doctrinæ sanæ contrarius invenitur, aut probentur omnes, quamlibet uno, et item altero errore sint aspersi. His videlicet argumentis Gloss. 9, dist. decret. docet, ea divi Augustini testimonia, quibus certa fides veteribus derogatur, intelligenda esse secundùm illa tempora, cum scripta sanctorum Patrum authentica non erant; libet enim verba Glossæ usurpare: « Sed hodiè, inquit, jubentur omnia teneri usque ad ultimum iota. » Verùm hic error ab aliis confutatus non desiderat orationem meam. Quid enim? An hoc agere Gelasius voluit, in veterum libris non esse quidquam erroris? Atqui laterem, ut aiunt, laverit, quisquis isthuc conetur. Hanc siquidem felicitatem Deus in solis divinis voluminibus inesse voluit, quemadmodùm Augustinus gravissimè ac verissimè tradidit. Cæteroque nemo, quantumvis eruditus et sanctus, non interdùm allocinatur, non alicubi cæcutit, non quandoque labitur. Sanctus verò is fuit, qui credit ad hæreticis baptizatos esse rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Christi corpore et sensum pœnæ, et dolorem fuisse negavit. Sanctus fuit, qui in Chlilastarum dogma descendit. Sanctus fuit, qui viro ob adolterii culpam uxorem repudianti alterum matrimonium concessit. Sanctus fuit, qui animis piorum usque ad iudicii diem veram felicitatem admittit. Sanctus fuit, qui animam Adæ antè corpus fuisse editam opinatus est. Sancti fuèrè, qui angelos multos antè mundum corporum æternitatibus creatos esse existimârunt. Atque ho-

rum opuscula à Gelasio comprobata sant. Hos ego tam reverentia causâ propriis nominibus non appello. Malo enim antiquitati sanctitatique parcere, quàm otioso lectori facere satis. Legentur itaque à nobis Patres veteres cum reverentiâ quidem, sed ut homines, cum delectu atque iudicio. Quòd si quis aliter sapit, nec sanis consiliis acquiescit, hic jam non sanctorum religione, sed sut ipsius amore capitur; et sub veterum nomine novas opinionatones invehere conatur, quâ de re Vincentius Lirinensis: « O rerum, inquit, mira conversio! Auctores ejusdem opinionis catholici, consecratos verò hæretici judicantur, absoluntur magistri, condemnantur discipuli. Quod quidem mihi divinitus promulgatum videtur esse iudicium, propter eorum maximè fraudulentiam, qui cum sub alieno nomine hæresim concinnare machinantur, captant plerumque veteris cuiuspiam viri scripta paulò involutiùs edita, quæ pro ipsâ sui obsecuritate dogmati suo congruant, ut illud, quod profertur, nec primi, nec soli sentire videantur. Quorum ego nequitiam odio dignam iudico, quòd sancti cuiusque viri memoriam, tanquàm sepultos iam cerneret, prophânâ manu ventiliant, et quæ silentio operire oportebat, rediviâ à opinione diffamant, sequentes omninò vestigia auctoris sui Cham, qui ne cœtatem venerandi Noe non modò operire neglexit, verùm quoque irridendam cæteris enuntiavit. Longè aliter fratres illi sui, qui nuditatem ipsam reverendi patris nec suis temerare oculis, nec alienis patere voluerunt; sed aversi, ut scribitur, tlexerunt eum. Quod est, erratum sancti viri nec approbasse, nec prodidisse. » Hactenus ille. Ac rursum: « Quid, inquit, si in ipsâ vetustate duorum aut trium error deprehendatur? Curabimus omninò, ut paucorum inscitia universalis concilii decreta præponantur. Quæ si desint, collatas inter se majorum sententias lector consulat eorum, qui diversi licèt temporibus et locis, in un us tamen Ecclesiæ catholicæ communione ac fide permanentes, magistri probabiles existiterunt. Et quidquid non unus aut duo tantùm, sed omnes pariter uno eodemque consensu, apertè, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit, id sibi quoque intelligat absque ullâ dubitatione credendum. » Hæc Vincentius Lirinensis non minùs prudenter, quàm verè dicit. Quibus ex rebus Calvinii calumnia facilè retunditur, quâ apud regem Gallicæ Franciscum, ut Lutheranorum impudentiam excusaret, Catholicorum innocentiam traduxit. Cùm enim Lutheranis verissimè ac gravissimè objiceretur, quòd Patrum essent ubique et contemptores et adversarii: « Multa, ait Calvinus, ignorârunt sancti illi viri; sæpè inter se conflictantur, interdùm etiam secum ipsi pugnant. » Tùm deinceps, quotquot Patrum errores colligere potuit, falsò etiam illis affectos, enumerat queritque. Cur nos item à Patribus discedamus? Nos autem divi Augustini partitione primum utimur, qui libro 1 adversus Julianum, capite 2: « Alia sunt, inquit, in quibus inter se aliquandò etiam doctissimi atque optimi regulæ catholicæ defensores,

« salvâ fidei compage, non consonant; alia verò, quæ ad ipsa fidei pertinent fundamenta. » In prioribus illis à Patribus nos quandoque discidemus, in posterioribus Lutherani. At nos quidem modeste ac reverenter oculos à Patrum errore avertimus. Lutherani autem Patres aut irridendos, aut certè despiciendos propinant. Deindè nos ab uno interdùm, aut altero Patrum dissentimus; à Lutherani ab omnibus consentientibus sæpè dissentiunt. Aliud est autem unius aut duorum sanctorum privatum dogma repellere, quod hæc secundâ conclusione aliquandò licere dicimus, aliud verò contrâ omnium communem fidem et doctrinam dicere, quod quatenus liceat, et quomodò sequentibus conclusionibus demonstrabitur, si prius tamen explicatum fuerit, quid sibi Ecclesiæ velit, cum sanctorum Patrum libros approbat. Id namque à nobis in hæc fortè disputatione desideratur. Nondùm enim argumenta diluimus, quæ illius Glossæ opinionem confirmabant.

Ecclesiastici auctores etiam probatissimi non eodem gradu et loco sunt omnes. Nec magnopere conandum est eorum hic stultitiam refellere, qui libris canonicis Hieronymi, aut Augustini opuscula æquarint. Quemadmodum autem res à Deo conditæ, probatæ quidem fuere universæ (vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valdè hæc) sed rerum variæ differenteque nature non eundem locum, vim, stabilitatem acceperè (nam sunt corpora cælestia, et corpora terrestria); sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium, alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum (*stella enim à stellâ differt in claritate*, 1 Corinth. 15). Sic sanè scriptores ecclesiastici probati sunt; qui scilicet Spiritus sancti illustrati luce Ecclesiam ipsi illustrarunt; sed alia tamen claritas Matthæi, alia Hieronymi, alia Isaia; alia Ambrosii. Atque auctores canonici, ut superni, cælestes, divini, perpetuum stabilemque constantiam servant; reliqui verò scriptores sancti inferiores et humani sunt, deficientque interdùm, ac monstrum quandoque parant præter convenientem ordinem institutumque naturæ. Quin ergo probatur Eusebius, Cæsariensis episcopus? Quin Rufinus? Quin Origenes? nam et hi Ecclesiam Christi suis litteris illustrarunt. Nempè aliud fuit errare in rebus obscuris, et quæ non erant eo tempore explicatæ ac definitæ, aliud in apertis, et quæ tunc etiam in Ecclesiâ firmissimè credebantur. Illud aut Cypriano, aut Ambrosio, aut Augustino accidit; hoc Origeni, Eusebio, ac Rufino. Cyprianus item, Ambrosius, Hieronymus in nullo à sanctæ romanæ Ecclesiæ consortio deviarunt, nec ab ejus fidei predicatione sejuncti sunt, sed communionis ipsius gratiâ semper fuere participes, ut Gelasii verbis etiam utamur; at Origenes deseruit unitatem, et fons Arii jure ac meritò existimatus est. Hinc schismaticus à Gelasio dicitur; hinc etiam Eusebius Origenis laudator nimius, Arii fautor acerrimus reprehenditur. Nam Rufinus, vir alioqui religiosus, præterquam quòd in libero arbitrio, revidelicet manifestissimâ, erravit, Oregini Origenisque discipulis vehementer favere convincitur. Fuit autem Ecclesiæ semper non solum cautus, sed etiam

acris et severa in Origenistas, ut à quibus grandem in doctrinâ ecclesiasticâ pestem fuerit experta. Sed de secundâ conclusione satis. Jam pergamus ad reliquas.

3. Plurimum sanctorum auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta theologo sufficere et prætere non valet. — Id quod ex secundo argumento antè positò sitis ostenditur. Angelos quoque esse corporeos, Augustinus ac pauci quidem alii inter veteres sanctos asseruerunt; et quamvis opinio hæc falsa sit, sed tanquam fidei adversa ex communium veterum sententiâ evinci non potest. At Thom. Waldens. in Proœmio doctrinalis fidei antiquæ, docet quod major pars Patrum ab Apostolis senserit, id esse catholicæ Ecclesiæ fidem. Id quoque Vincent. Lirin. tradit in libro advers. profan. novationes. Vera sunt hæc, non inficior; sed tunc cum unius aut paucorum contrariam sententiam Ecclesiâ enitè expulit ut illorum, qui putarunt ab hæreticis venientes esse iterum baptizandos; illorum etiam, qui Melchisedech non hominem quempiam, sed Spiritum sanctum esse dixerunt; utriusque enim horum post ea tempora Ecclesiâ semper exhorruit. Porrò autem si unius aut paucorum opinio non fuerit ab Ecclesiâ rejecta, tùm plurimorum auctoritas, quemadmodum diximus, nihil certum firmumque conficiet. De tertiâ igitur conclusione hactenus.

4. Omnium etiam sanctorum auctoritas in eo genere questionum, quas ad fidem diximus minimè pertinere, fidem quidem probabilem facit, certam tamen non facit. — Quam ego conclusionem postremo illo argumento abundè probatam existimo. Quòd enim ea controversia non sit ex illarum numero, quæ catholicam fidem aut promovere aut immovere possint, vel ex eo perspicuum est, quòd Beatam Virginem è peccato originali fuisse penitens liberam, è libris sacris juxta germanum litterarum sensum nusquam habetur; quinimò lex generalis in eis traditur, quæ universos filios Adam, carnali scilicet propagatione creatos, sine ullâ exceptione complectitur. Nec verò dici potest, per traditionem Apostolorum id in Ecclesiam descendisse, cum hujusmodi traditiones non per alios, quam per episcopos illos antiquos et sanctos auctores Apostolis succedentes ad nos usque pervenerint. At constat, priscos illos scriptores non id à majoribus accepisse. Tradenter enim bonâ fide et ipsi posteris suis. Non igitur ad fidem illud attingere potest, quod neque in sacris litteris, aut Apostolorum traditionibus invenitur, neque ex eis certâ valet connexionem confici. Cæterùm, quòd opposita etiam assertio, hoc est, B. Virginem peccatum originale à parentibus contraxisse, non sit in numero dogmatum catholicorum, manifestissimè colligitur ex eo quòd à lege universalî per singulare privilegium unam Dei matrem excipere, sacrarum litterarum fidei nullo pacto adversum est. Alioqui, cum sacra littera in universum clament: *Non videbit me homo, et vivet; Deum nemo vidit unquam*, qui Paulum, aut Moysen excepisset, sacras litteras contrâ pugnasset. Atque ex causâ est, nisi toto cælo animus meus errat, quamobrem nec S. tus IV, nec concil. Lateranense, sub Leone X, nec synodus

Trident., sub Paulo et Julio tertiis inchoata, eam quæstionem definiunt. Neutram enim ex illis opinionibus poterant tanquam dogma catholicum approbare. Ità is erravit, qui asseruit, erroneum esse aliquem præter Christum à lege illà originalis peccati liberare. Erravit ac multò etiam magis Basilicense concilium, cum definivit, doctrinam illam, quæ docet Beatam Virginem Mariam nunquam originali subjacuisse peccato, tanquam consonam Scripturæ sacræ ac fidei catholicæ amplectendam fore, nullique de cætero licitum esse in contrarium docere. In pari quippè errore versantur, qui alterutram partem ad catholicam fidem attingere posse credunt. Difficile est hoc dicere. Credo, si in concione quæratur; at hoc loco et disputatione facillimum. Non enim hic cum vulgi imperitià certamus, sed eos instituiamus, qui veræ germanæque theologia solidam et expressam effugium tenere cupiunt, nec fugientes umbras persequi. Propositum est autem veri repudiandæ causâ, et contra nostros, et pro alienis etiam dicere; et, cum res postulat, utrosque nullius acceptâ personâ reprehendere. Atque in eo opere maximè, quod ad Ecclesiæ publicam utilitatem cadimus, privatis non debuius affectibus inscrivere. Nec deerunt post hæc etiam ex viris planè doctis, qui me objurgent, erunt etiam qui vituperent, quòd in questionem multis nominibus invidiosam consultò et cogitatò incidierim, ut rem aliàs gravissimam nullius in christiana religione esse momenti asseverarem. At ego et benevolos objurgatores placare, et invidiosos vituperatores confutare possum, ut alteros reprehendisse poeniteat, alteri didicisse se gaudeant. Non mihi, fateor ingenue, alia via patuit ad illud Erasmi argumentum eludendum, quo sanctorum auctoritatem acutè ille quidem tentavit eludere. Nec fuit integrum, quod hæreticis semper proprium fuit, antiquorum Patrum libros corrumpere, et bonam etiam partem voluminum detruncare; ut ore saltem, reclamaute licet conscientiâ, possem Bernardum, Augustinum, Ambrosium, aliosque item Patres in eâ fuisse opinione negare. Quid enim prodest, si verum scire cupis, sanctorum testimonia membranis inscripta radere, cum animo insculpta abolere non possis? Porrò, si ut sanctorum auctoritatem in doctrinâ catholicâ tuemur, quod erat Ecclesiæ Dei apprimè necessarium, quorundam opinioniones, ne dicam factiones, asseruimus non esse ad fidem et mores necessarias, quid est, per Deum obsecro, quod nos eâ de re valeat quisquam aut admonere amicè, aut inimicè insectari? Atque hæc quidem hactenus in quartæ conclusionis confirmationem dicta sunt. In quâ etiam causâ habemus testem satis idoneum et gravem Vincent. Lirinens. in libro adversum profanas novationes, ubi, « antiqua, ait, sanctorum Patrum consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regulâ, magno nobis studio et investiganda est, et sequenda. » Id quod quintâ conclusionè explicandum est. In quâ quoniam hujus loci cardo vertitur, etsi multa prætereunda, multa tamen dicenda sunt, et ad cognitionem sacrarum litterarum utilissima, et ad scholæ usum necessaria.

5. Quinta igitur conclusio est. In expositione sacrarum litterarum communis omnium sanctorum veterum intelligentiâ certissimum argumentum theologo præstat ad theologicas assertiones corroborandas; quippè cum sanctorum omnium sensus Spiritûs sancti sensus ipse sit.—Quam ego conclusionem magnis quidem argumentis confirmaturus sum, et quæ, nisi me fallit animus, controvertiam decernere ità possunt, ut inter Catholicos ultrâ referri quæstio nequeat. Aggrediar autem ad eam rem, si prius pauca quasi de famâ Cajetani dixerò. Ego virum hunc, ut sæpè aliàs testatus sum, semper feci maximè. Plurimum enim Ecclesiam Christi suis litteris juvit. Longum est autem hominis commendare sive eruditionem sive ingenium: molestum etiam universa ipsius opera commemorare. Illud breviter dici potest, Cajetanus summis ædificatoribus Ecclesiæ parem esse potuisse, nisi quibusdam erroribus doctrinam suam, quasi cujusdam lepræ admixtione fedâset, et vel curiositatis libidine affectus, vel certè ingenii dexteritate confusus, litteras demùm sacras suo arbitratu exposuisset, felicissimè quidem ferè, sed in paucis quibusdam locis acutius sanè multò quam feliciter. Nam et vetustæ traditionis parùm tenax, et in sanctorum lectione parùm quoque versatus, libri signati mysteria ab his noluit discere, qui non suo sensu illa, sed majorum traditione, verâ scilicet verbi Dei clave aperuerunt. Ità, quàm plurima scripsisset egregiè, vertit ad extremum omnia, et novis quibusdam Scripturæ expositionibus aliorum, quæ vel gravissimè dixerat, aut elevavit, aut imminuit certè auctoritatem. Invitus quidem facio, ut doctissimum virum nomine etiam expresso reprehendam, sed cum nominis ac gloriæ celebritas hoc loco à Lutheranis objiceretur, notandam temeritatem putavi.

Atque error in quem incidit, est ejusmodi, ut eum ego submovere omni ratione debeam, nec sine summi tamen viri apertâ reprehensione possim. In initio siquidem commentariorum in Genesim: « Si quondò, inquit, occurrerit novus sensus textui consonus, quamvis à torrente doctorum sacrarum alienus, æquum se præbeat lector censorem (1). » Et paulò post: « Nullus, ait, detestetur novum sacræ Scripturæ sensum, ex hoc quòd dissonat à priscis doctoribus; non enim alligavit Deus expositionem Scripturarum sacrarum priscorum doctorum sensibus, sed Scripturæ ipsi integræ sub catholicâ Ecclesiâ censurâ; alioqui spes nobis et posteris tolleretur exponendi Scripturam sacrâ, nisi transferendo, ut aiunt, de libro in quintumum. » Hactenus ille. Ac reverâ sequi majores nostros per omnia, et in illorum vestigiis nos quoque pedes nostros figere, ut pueri faciunt per lusu, nihil videtur esse aliud, quàm ingenia nostra damnare, iudicio nos privare nostro et facultate inquirendæ veritatis. Sequamur veteres, benè

(1) Si novus sensus esset, sed non à sanctorum sensu discors et dissidens, benè haberet fortassè. At si novus sensus ità à priscorum sententiâ discrepet et abhorreat, ut sit verè contrarius, erroneus sit necesse est. De hoc autem Cajetanus loquitur, ut patet.

habet, sed ut duces, non ut dominos. Non enim fidei nostræ dominaturi sunt, nec illis ita debemus esse addicti et mancipati, ut sacris litteris exponendis nullum habeamus arbitrium. Illoc scilicet argumento Cajetanus moveri potuit, ut quintæ conclusioni adversaretur. Nam Lutherus crassioribus conjecturis commoveri solet. In prologo siquidem assertionis suorum articulorum, Patrum auctoritate dicit neminem esse cogendum; quòd in omnium scriptis multi inveniantur errores, sæpè sibi ipsi pugnent, sæpè invicem dissentiant, et Scripturas torqueant. Leges autem interpretandi verbì Dei nullas patitur, quòd verbum Dei non debeat esse alligatum, sed liberum, quòdque ejusdem sit leges condere et interpretari. Quare homines legum quidem humanarum certos interpretes esse posse, divinarum autem nullo modo. Hanc eandem sententiam tenuit Wicleffus apud Thomam Waldens. lib. doctrinæ fid. anti. doctrin. 3. Eandem quoque Petrus Abailardus tenuit in ipso statim suarum disputationum exordio: ut auctor est divus Bernardus in epistolâ ad Innocen. num. 190: « Ecclesiasticorum doctorum, » inquit Bernardus, unam omnium de hæc re Petrus « Abailardus dicit esse sententiam, et ipsam ponit ac spernit, et gloriatur se habere meliorem, non verè tus contrâ præceptum sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri. » In eadem etiam erroris nivi fuère Arius, Nestorius, Eutyches, Dioscorus, ut septimâ synodo, act. 1. anathematismo 7, Basilius ipse fatetur. De Ario certè, ejusque discipulis, habes testem Alexandriæ episcopum, lib. 1, Hist. Trip. cap. 14. Nestorius autem dum eloquens fuisset, et se putaret doctum, libris antiquorum interpretum dedignabatur incumbere, omnibusque se meliorem putabat esse, ut lib. 12 Hist. Trip. cap. 4, refertur. Eadem etiam viâ ingressus est Paulus Samosatensis, Eusebio auctore, lib. 7 ecclesiast. Hist., c. 26; Scveriani quoque eadem viâ ingrssi sunt, ut idem Euseb. lib. 4 ecclesiast. Histor. cap. 29, testatur. Quid verò Vincentius Lirin. adversus profanas novationes de Origene referat, non pigebit adscribere, ut vel hoc uno exemplo viri pii sacris litteris exponendis discant esse modesti. Cùm igitur is auctor Origenis ingenium, eruditionem, eloquentiam, virtutesque alias admirabiles extulisset: « Ille idem, ait, tantus ac talis, è dum gratiâ Dei insolentiùs abutitur, dum ingenio suo nimium indulget, sibi que satis credit; dum parvi pendit antiquam christianæ religionis simplicitatem; è dum se plus cunctis sapere presumit, è dum ecclesiasticas traditiones et veterum magisteria contem- nens, quedam Scripturarum capitula novo more interpretatur, meruit ut de se quoque diceretur: Si « *surverit in medio tui propheta*, etc., » Deuter. 13. Hæreticorum itaque, et schismaticorum communis fuisse videtur Cajetani illa sententia. Nec ego hic tamen hæreticos volo argumentando revincere. Quid nim illis facias, qui eadem impudentiâ et apostolicæ Sedis judicia, et conciliorum dogmata, et Apostolorum traditiones, et sanctorum omnium doctrinam contemp- nère?

Adversus Cajetanum omnis oratio suscipitur à nobis, qui, ut erat ingeniosus, nostras rationes expendere; utque erat pius, auditis gravissimis testimoniis minime refragaretur. Atque nobis unum sat erat, ita nobis majores nostros tradidisse. Sed Cajetanus auctoritatem contemnit, ratione pugnat: patitur igitur rationes meas cum suâ ratione contendere. Quanquàm à philosophis quidem rationem philosophicæ conclusionis jure forsitan postulâris; in sacrarum autem litterarum intelligentiâ majoribus nostris debes, nullâ etiam ratione reddita, credere, et quas sententias do lege, de fide, deque religione ab illis accepisti, defendere. Ego verò eas defendam, semperque defendi; nec me ex eo sensu, quem à patribus accepi, ullius unquam ratio aut docti, aut indocti movebit. Sed age, ratiocinemur, ostendamusque in expositione sanctorum Scripturarum concordem antiquorum sensum esse tenendum, si volumus esse catholici. Sed priùs tamen quid majores nostri de eâ re senserint, explicemus. Quandò enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo quid diligerim, non modò theologorum ratiocinationibus, verùm etiam testimoniis antiquitatis.

Clemens in primis ad discipulos Hieros. Epist 5: « Relatum est, inquit, quosdam docere, non secundum traditionem patrum, sed juxta sensum suum. Multas enim ex his, quæ legunt secundum ingenium hominum verisimilitudines capiunt. Ideò diligenter observandum est, ut lex Dei non secundum propriam intelligentiam doceatur. Sunt enim multa verba in Scripturis divinis, quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi quisque spontè præsumpsit, quod fieri non oportet. Non enim sensum, quem extrinsecus attuleritis, alienum et extraneum debetis querere, sed ex ipsis Scripturis sensum capere veritatis. Et ideò oportet ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam à majoribus secundum veritatem sibi traditam servat, ut et ipse possit ea, quæ rectè suscepit, competenter asserere. » Hactenus Clemens; qui et lib. 10 Recognit. (si liber hic modò recipitur), documentum hoc à Petro Apostolo se accepisse testatur.

Dionysius item cap. 1 lib. de celest. Hierar.: « Ad sanctissimarum, ait, Scripturarum intelligentias, prout illas à Patribus accepimus, contuendas pro viribus pergamus. » Accedit eodem testis loquax Irenæus, qui etiam scribit lib. 4, cap. 63, expositionem legitimam Scripturarum per traditionem majorum accipiendam.

Epiphanius rursùm, hæc. 61, cùm hæreticos, qui se vocabant Apostolicos, refutat: « Scripturæ, inquit, speculatione indigent, ad cognoscendam uniuscujusque argumenti vim et facultatem. Oportet autem et traditione uti; non enim omnia à divinâ Scripturâ accipi possunt. » Ille Epiphanius. Traditionem autem sine dubio vocat intelligentiam et sensum à Patribus acceptum. Illam enim clarè verbì Dei esse auctor est Petrus apud Clementem, lib. 10 Recognit. Hanc autem legisperiti habuisse dicuntur, ad

quos scilicet traditiones Moysis et seniorum quasi per manus venerant.

Clemens verò Alexandrinus, Strom. lib. 7, qui adversus ecclesiasticam traditionem Scripturas interpretantur, hos regulam veritatis amississe affirmat. Et postea eodem quoque lib. de hæreticis disserens : « Glorie, inquit, tenentur desiderio, qui ea, quæ ex sua naturâ conveniunt, sermonibus divinitus inspiratis tradita à beatis Apostolis et magistris, suâ sponte fallaci sapientiæ simulatione corrumpunt per alias traditiones, humanis doctrinis resistentes diviniæ traditioni. Nam inter eos viros, qui tanti erant in ecclesiasticâ cognitione, quid restabat dicendum à Marcione Prodicto, et similibus, qui non sunt ingressi rectâ viâ? Neque enim eos, qui præcesserunt, superare poterant sapientiâ, ut aliquid advenirent iis, quæ ab illis verè dicta sunt. Sed benè cum eis actum esset, si scire potuissent ea quæ prius sunt tradita. » Atque Origenes, tractatu in Matth. 29 : « Quoties hæretici, inquit, canonicas proferunt Scripturas, in quibus omnis christianus consentit et credit, videntur dicere : Ecce in domibus verbum est veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec exire à primâ et ecclesiasticâ traditione, nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem Ecclesiæ Dei tradiderunt nobis. » Hæc Origenes.

Ambrosius quoque, tertio ad Gratianum de fide libro, cap. 7 : « Servemus, ait, præcepta majorum ; nec hæreditaria signacula ausi rudis temeritate violemus ; librum sacerdotalem quis nostrum (1) resignare audeat, signatum à confessoribus, et multorum jam martyrio consecratum ? »

Hieronymus insuper, in epistolâ ad Evagrium : « Revolve me, inquit, ad veterum libros, ut viderem quid singuli dicerent, uti tibi quasi de multorum consilio responderem. Et deprehendi, horum omnium opiniones ad unum computum pervenisse, ut dicerent Melchisedech hominem fuisse Chananeum. » Et post multa, quæ narrare longissimum est : « Habes, ait, quæ audierim, quæ legerim de Melchisedech. Meum fuit recitare testes ; tuum sit de fide testium judicare. Quòd si omnes repuleris, tuum certè illum spirituales interpretem non recipies, qui tanto supercilio et auctoritate Melchisedech Spiritum sanctum pronuntiavit, ut illud verissimum comprobârit, quod apud Græcos canitur : Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat. » Et in Daniel. c. 12 : « Scripturæ, inquit, sanctorum intelligentiam absque Dei gratiâ et doctrinâ majorum sibi imperitissimi vel maxime vindicant. » Et in epistolâ illâ ad Paulinum celebri, multis et testimoniis eximii ; lique et rationibus elegantissimè docet, neminem in Scripturis sacris sine prævio et monstrante semitam posse ingredi. Id quod Clemens Alexand. 5 Strom. lib. docuerat. Et Cicero : *In universum nulla ars, inquit, literis sine præceptore et interprete percipi potest.* Is autem ad sacras litteras sine doctore aggreditur, qui neglecto

sensu antiquorum Patrum, arcanam Scripturam ex suo interpretatur.

His etiam similia concinit Augustinus in libro de Utilitate cred. ad Honoratum, cap. 7 (4). Cùm enim sacros iste libros sine alienâ ope et legere et intelligere se posse arbitraretur. « Itane est? Augustinus ait, nullâ imbutus poetica disciplinâ, Terentium sine magistro attingere non auderes. Asper, Cornutus, Donatus, et alii innumerabiles requiruntur, ut quilibet poeta possit intelligi ; tu in sanctos libros, sine duce irruis, et de his sine præceptore audes ferre sententiam? » Et cap. 17 : « Si unaquæque disciplina, inquit, quanquam vilis, et facilis, ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit, quid temerariæ superbiæ plenus, quam divinarum sacramentorum libros ab interpretibus suis nolle cognoscere? » Hactenus Augustinus. Gregorius etiam, lib. 28 Mor. cap. 9, hanc ipsam conclusionem confirmat, exponens de sanctis doctoribus illud : *Super quo bases illius solidatæ sunt.*

Unum his Cassiodorum adjiciam, in præmio lib. divinar. institut., disserentem in hæc verba : « Ad divinam Scripturam ascendamus per expositiones probabiles Patrum, velut per quamdam scalam visionis Jacob, ut eorum sensibus proveci, ad cogitationem Domini efficaciter pervenire mereamur. » Et lib. eod. c. 11 : « Sunt nonnulli, ait, qui putant esse laudabile, si quid contrâ antiquos sapiant, et aliqui d' novi, ut peritii videantur, inveniant. » Et cap. ejusdem libri 25 : « Cuncta, inquit, quæ antiqui expositores probabiliter dixerunt, sollicitâ mente tenenda sunt : illa verò, quæ ab eis intacta sunt relictæ, ne infructuosus labore fatigemur, primùm rimanda sunt, quas virtutes habeant, aut ad quæ nos instituta perducant. »

Adde huc quoque Gregor. Nazianz. et Basil. qui, ut lib. 11 Eccles. Hist., cap. 2, Rufinus tradit, « divinarum Scripturarum intelligentiam non ex propriâ præsumptione, sed ex majorum scriptis et auctoritate secuti sunt, quos et ipsos ex apostolica successione intelligentiæ regulam suscepisse constabat. » Hactenus ibi. Atque hæc satis erant homini modesto, ut in nostram sententiam induceretur. Nam clarissimis monumentis contestata consignataque antiquitas quem non moveat? Certè cùm Clementem, Dionysium, Irenæum, Epiphanium, Nazianz., Basil., Ambr., Hier., Aug., Cassiod., Bernard. audio unum et idem profertentes, non existimo totidem hominum doctissimorum quidem et sanctissimorum, attamen hominum, me audire sententiam, sed catholicæ Ecclesiæ, cujus illi fuere columnæ præcipuæ. Nec enim aliud viri illi omnes tanto consensu sensisse credendi sunt, quam quod communiter Ecclesia catholica sentiebat. Sed habemus præterea graviore testes ad hujus rei fidem plenam et integram faciendum. Dixit enim fortassè quispiam, testimonia ferè illa, quæ retulimus, adver-

(1) Alii legunt *designare*.

(4) Vide etiam eundem Aug. in præm. lib. de Doctrin. Christ.

sdm̄ Lutheranos magis, quàm Cajetanum facere. Non enim hic adeo fuit insolens, ut aut omnino veterum magistratum contemneret, aut eorum in sacras literas commentaria. Negavit solùm communem antiquorum intelligentiam certam esse lineam, ad quam intelligentias nostras semper dirigere debeamus. Id quod nondum adhuc videmur refellisse. Verùm utcumque hæc habeant, placet mihi jugulum causæ petere, ac propius conferre pedes, ut Cajetani error certissimis argumentationibus refutetur.

Primum autem in synodo sextâ generali sess. 11, ob id damnati sunt Origenistæ, quod easdem expositiones, quas hic novas Cajetanus infert, conati fuerint contrâ majorum traditionem invehere. « Multa alia, » ait Sophronius, extrâ apostolicam atque paternam « traditionem asseruerunt, paradisi plantationem proferentes, in carne Adam formatum fuisse nolentes, « ex eo Evam formatam fuisse vituperantes, serpentis « sonitum refutantes. » Hactenus ille. Est autem probata hæc Sophronii epistola synodica actione 13 ejusdem sexti concilii generalis.

Deinde canon 19 synodi Trullanæ sic habet : « Oportet « eos, qui præsumt Ecclesiis, clerum et populum docere, ex divinâ Scripturâ colligentes intelligentias et « judicia veritatis, et non transgredientes jam positos « terminos, vel divinorum Patrum traditionem. Sed « etsi ad Scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quàm « quomodò Ecclesiæ luminaria et doctores suis scriptis « exposuerunt ; et ma orem ex his laudem assequantur, quàm si ea, quæ à se dicuntur, componant ; « ne, dum quandoque ad id hæsitant, ab eo, quod convenit, excidant. » Hactenus conc. Trullan.

Ad hæc, cum dicitur intelligentiâ illius testimonii Joannis Evangelistæ 19, 35, ad *Jesum autem cum venissent, ut viderent eum jam mortuum*, etc., inter fideles quæstio esset exorta, eaque ad Viennense conc. referretur, Clemens, concilio præsidens, ita loquitur : « Nos ad sanctorum Patrum et doctorum communem « sententiam apostolicæ considerationis aciem convertentes, sacro approbante concilio declaramus, etc. » Sedes ergo apostolica, et Viennense concilium, cum de fide et intelligentiâ sacrarum litterarum pronuntiant, sanctorum communem sensum tanquàm Thæsei filium tenent, eosque quasi duces intelligentiæ sequuntur.

Concilium quoque Lateran., sub Leone decimo, action. 11, præcipit omnibus, qui evangelicam veritatem populum docturi sunt, ut sanctam Scripturam juxta interpretationem doctorum, quos Ecclesia, vel usus diuturnus approbavit, explanent ; ne quidquam eis proprio sensu contrarium aut dissonum adjiciant, sed illis semper insistant, quæ à præfatorum doctorum interpretationibus non discordant.

Est præterea idem definitum apertius in synodo Trident. sess. 4, in hæc verba : « Decevit sancta « synodus ad coercenda petulantia ingenia, ut nemo « suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei et morum ad « edificationem doctrinæ christianæ pertinentium,

« sacram Scripturam ad suos sensus contorqueat, aut « contrâ eum sensum, quem tenuit et tenet sancta « mater Ecclesia, aut etiam contrâ unanimum consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari « audeat. » Hactenus concil. Trident. Poterant hæc addere decretum quintæ synodi ex Ivone titulo 11, lib. 2, cap. 14. Alterum etiam simile concilii Melden. cap. 14, ex Burch. lib. 1, cap. 61 ; sed multa præterimus, ne disputatione longâ negotium lectori facessamus. Sed enim è sacris quoque litteris ad ejusdem rei confirmationem habemus testimonia non pauca. Ac primum illud ex Ecclesiastico, cap. 8 : *Non te prætereat narratio seniorum ; ipsi enim didicerunt à patribus suis ; quoniam ab ipsis discis intellectum, et in tempore necessitatis dare responsum*. Deinde illud Apostoli ad Rom. 12 : *Non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Habentes donationes secundum gratiam differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei*, etc. Illud verò constat, prophetæ vocabulum Apostolo usurpari non modò pro eo, qui futura videt atque prænuntiat, verùm etiam pro eo, qui Spiritus sancti dono Prophetarum, Christi, Apostolorum oracula intelligit et exponit. Jubet autem Paulus, ut qui ejusmodi munus in Ecclesiâ susceperit, primum quidem non plus sapiat, quàm oportet, sed ad modestiam et temperantiam sapiat : deinde, ut prophetiam habeat secundum rationem fidei, hoc est, ne sacris litteris exponendis humani acumen ingenii, aut naturæ vim rationemque sequatur, sed eas juxta fidem à majoribus acceptam ; et hujus fidei proportionalem rationem interpretetur. Nam philosophos quidem poteris forsitan exponere juxta rationem scientiæ, nullâ etiam adhibita fide ; at sacros libros sobriè sine majorum fide et doctrinâ non poteris. Sed et qui explicando Aristotele veteres omnes Peripateticos pro nihilo haberet, et his magnâ consensione reclamantibus ex philosophi sententiâ paradoxum nusquam auditum novâ nobis interpretatione præscriberet, parùm ille sobrius haberetur. Multò verò etiam magis, qui in Apostolorum libris suoque ingenio novas quasdam sententias comminiscitur, easque Apostolorum discipulis et antiquis omnibus interpretibus adversas, hic non est profectò, cur satis sanus habeatur. Sed de secundo testimonio satis.

Tertium, 1 ad Cor. 14, habes : *Prophetae, inquit, Apostolus, duo aut tres dicant, et cæteri disjudent. Nemo quis autem à reliquis temerè dissentiat : Non est autem, ait, dissensionis Deus, sed pacis ; id est, non ejus qui à consentiendi unitate defecerit, sed eorum, qui in consentiendi pace permanserint, ut Vincent. Lirinens. exposuit. Sicut in omnibus, inquit, Ecclesiis sanctorum doceo, hoc est, catholicorum. Quæ idcirco sanctæ sunt, quia in sanctorum communione persistunt. Ac ne quis tandem harum rerum judicium ad se unum despectis cæteris revocaret, paulò post addit : An à vobis verbum Dei processit ? aut in vos solos pervenit ? Si quis videtur esse propheta aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Mandatum uti-*

que est, ut si quis est spiritualium rerum magister summo studio unitatis cultor existat, ut nec opiniones suas communibus reliquorum omnium præferat, et ab universorum sensibus non recedat: id fiet autem si duo præcepta teneantur. Unum, ut sacrarum litterarum interpretes semper in priores spectet, à quibus verbum Dei processit in posteros; hujus enim rei Apostolus Corinthios monet, inquit: *An à vobis verbum Dei processit?* Alterum, ut ne sensum suum tenaci contentione defendat, sed prius reliquos Ecclesiæ doctores consulat, ut si viderit omnibus id probari quod sentit, tutò jam teneat: sin reprobari, tutò jam deserat. Hoc enim significat Apostolus dicens: *Aut in vos solos pervenit?* Sic enim mihi planè videor Pauli sententiam interpretari. Quòd si hoc Apostoli testimonium videbitur cuiquam ad suadendum magis, quàm evincendum idoneum; cum illo non existimàrim equidem contentiosà disputatione certandum. Nec enim vel ipsi credimus omnia argumenta, quibus utimur, esse palmaria.

Quantum porrò ejusmodi Apostoli testimonium gravissimum est. Habetur autem ad Ephes. 4 in hæc verba: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam quidem prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum in opus magisterii, in edificationem corporis Christi, ut non sim s. jam parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.* Quæ quidem Pauli verba, quoniam in tertio loco uberius explicata sunt, levi nunc brachio attingemus, quantumque satis erit ad id, de quo nunc agimus, confirmandum. Ex his itaque verbis planè intelligitur, divinæ providentiæ fuisse, ut non solum Prophetarum, Apostolorum et Evangelistarum codices haberemus, verùm etiam sanctorum doctorum in illos commentaria. Ob eam enim certè causam, post Prophetas, Apostolos et Evangelistas, Ecclesiæ à Christo doctores dantur, ut illorum sacros hi libros interpretentur. Hos ergo in Ecclesiâ Dei divinitus per tempora et loca procuratos quisquís in Scripturæ sensum eundem convenientes contemserit, non hominem contemnit, sed Deum, à quo in id illi fuere destinati, ut populum christianum sacras Prophetarum, Apostolorum, Evangelistarumque litteras edoceret. Quòd si sancti omn s, dum illa interpretarentur, errarunt, Deo auctore erraret Ecclesia; cum doctores sibi à Christo datos sequeretur, et in sacrorum codicum intelligentiâ eorum vestigiis insisteret. Nec me clam est Panlinum, Augustinumque in epist. 58 et 59, Prophetas in hoc Apostoli testimonio non eos accipere, qui antè Domini adventum futura prædixerant, quorum non scripturas et canonicas ac divinas retinemus, sed illos, qui in Ecclesiâ Christi tempore Apostolorum prop'etandi gratiâ minuere. At quoniam utrosque Ecclesiæ à Christo datos negare non possumus, nihil mirum videri debet, si neutros ab Apostoli verbis excluderimus.

Sed quæret hic forsitan aliquis: Cùm sit perfectus Scripturarum canon, sibi que ad omnia satis superque

sufficiat, quid opus est, ut ei sanctorum et intelligentia jungatur, et auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsâ sui et altitudine et obscuritate non uno eodemque sensu omnes accipiunt, sed aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut penè quot homines, tot illinc sententiæ erui posse videantur. Aliter namque illam Novatus, aliter Sabellius, aliter Arius, aliter Donatus exponit. Quocirca necesse est, ut prophetica et apostolica interpretationis linea propter tam varii erroris anfractus secundum normam aliquam dirigatur. Ob id ergò post Prophetas, Apostolos et Evangelistas, sanctos quoque Doctores accepimus: quò eorum catholicam, hoc est, universalem intelligentiam, tanquam Ecclesiæ regulam à Deo præscriptam sequeremur. Præclare igitur illud adjectum est: *Ad consummationem sanctorum, in edificationem corporis Christi, ne simus parvuli, etc.* Ac de verbis quidem Apostoli hactenus. Nunc Salomonis unicum testimonium addemus, quod si diligentius expendatur, multum conferet ad eam rem, de qua disserimus, corroborandam: *Verba sapientum, ait, sicut stimuli (1), et quasi clavi in altum defixi. Quæ per magistrorum concilium data sunt à pastore uno, his amplius, sibi mi, ne requiras.* In quem locum Hieronymus: « Exceptis, » inquit, his verbis, quæ ab uno pastore sunt data, et « à concilio atque consensu probata sapientum, nihil « tibi vindices: majorum sequere vestigia, ab eorum « auctoritate non discrepes. » Hæc Hieronymus. Nos verò, quis ille unus pastor sit, per Ezechielem, 34, 25, intelligimus: *Suscitabo, ait, super eos pastorem unum, qui pascat eas: ipse erit eis in pastorem.* Ne autem existimaves, quòd ipse per se Christus hoc semper esset facturus, per Jeremiam monet, inquit: *Dabo vobis pastores juxta cor meum, et pascent vos scientiâ et doctrinâ.* Quòd autem verba sanctorum data fuerint ab illo pastore uno, talis tantusque omnium consensus ostendit; nec enim intelligere idem omnes unâ mente possent, nisi uno eodemque Christi spiritu in eâ unitate continerentur (2). Undè divinè ait Salomon, per magistrorum concilium data esse à pastore uno. Sanctos quippè antiquos sapientes fuisse, nemo negat; Ecclesiæ fuisse magistros, certò constat; à Deo fuisse Ecclesiæ datos, Christi ergà Ecclesiam providentia manifestat: datos esse ut Apostolorum, Prophetarum, Evangelistarumque oracula exponerent, Paulus inquit; ab uno pastore tam multos, atque adeò diversis et loco et tempore fuisse procuratos, sententiæ unitas et concordia monstrat; ut nihil aliud, quàm magistrorum concilium liceat intueri, quod ab uno veritatis spiritu fuerit congregatum. Certè, ut Augustinus lib. adversùs Julianum 2 dicit, si episcoporum synodus ex toto orbe congregaretur, ut controversiam decernerent circa sacros libros exortam, nec tales possent facillè sedere, nec tot. Quia nec sancti uno tempore fuerunt.

(1) Adversum quos durum sit recalitrare.

(2) Ille consensu, tum ad generale naturalem, que legem, tum ad providentialem, est revocandus.

Te nunc, Cajetane pater, si filio patrem appellare licet, appello te; Cajetane, inquam, appello te, in concilium voco, te non in lyceum aut academiam induco, sed in sanctorum Patrum pacificum honorandumque conventum. Pone tibi ob oculos, rogo te, tam numerosam seriem eruditissimorum virorum, quos in hunc usque diem tot seculorum consensus approbavit, quos præter admirabilem sacrarum litterarum peritiam, vitæ quoque pietas mira commendat. Aspice illos, obsecro te, quodam modo aspicientes te, et mansuetè ac lenitè dicentes tibi: Itane nos, fili Cajetane, in sacrarum expositione litterarum simul omnes erramus? Itane nobis omnibus, quos Ecclesie Christus præceptores dedit, spiritus intelligentiæ defuit? Itane tu unus adversum nos pugnare audeas, et Ecclesiam credis unius sensum hominis secururam, hujus verò gravissimi sanctissimique senatus communiæ judicium deserturam? Utrum plus tribuendum esse judicas tot eruditorum, sanctorum, martyrumque præjudiciis, an tuo singulari privatoque judicio? Responsondebis ad hæc, aut omninò hiscere audebis? Videre mihi videor, Cajetane pater, modestiam tuam, ingenii candorem, atque ad eò in sanctos religiosam reverentiam et pietatem, et quasi corum esses, audio vocem tuam aures meas circumsonantem: Vicinus utrique; uterque nostram palmam refert, tu mei, et ego erroris. Sed nescio, bone lector, quò me impetus animi et nimius disserendi calor evexit. Nam et Cajet. eo jam diu loco est, ubi omnes sine meâ disputatione vicit errores; et ego non consuevi eorum insultare erroribus, quorum miror ingenia. Sed nos, ut cœpimus, persequamur, et theologiæ quoque rationibus hunc errorem confutemus. Licèt enim ad fidem in theologiâ faciendam auctoritas plus polleat, quàm ratio; quippè eùm ea sine ratione satis habeat momenti, ratio sine auctoritate non multum valeat; sed auctoritati tamen, ratio conjuncta, quantum volet, habeat ad faciendam fidem virium. Et nos jam indè à principio pollicebamur hanc cum Cajetano causam ratione magis, quàm testimoniis transacturos.

Primum autem, qui novam hanc exponendâ sacras litteras rationem suscitant, hi præterquam quòd veteres obtulerunt majorum laudes, eùm vanis hominibus, tum magis hæreticis exemplo sunt, ut novis falsisque commentis sacrarum litterarum vera sensa contaminent. Quòd si semel admissa fuerit hæc licentia, ut libros sacros pro suo quisque arbitrio interpretetur, horreo dicere, quantum abolendæ religionis periculum consequatur. Etenim unâ quolibet particulâ sanctorum Scripturarum humanorum ingeniorum libertati permissâ, alia quoque atque alia, et omnes jam quasi ex more reliquæ humanitatis tractabuntur. Porrò autem si totam Scripturam divinam hominum quorumlibet ingenio arbitrataque exponi liceat, nihil firmum relinquetur; sed et sit ibi deinceps errorum lupanar et necesse est, ubi erat antè castæ et incorrupte sacrarium veritatis, quemadmodum Vincentius Lirinensis non minùs verè, quàm eleganter asseruit. Quin etiam præter incommoda et multa et magna, quæ fu-

turis in Ecclesiâ fidelibus hæc opinatio affert, Ecclesiam, quæ nos antecessit, erroris gravissimi notâ liberare nequit. Cùm enim sive concionatores, sive scriptores omnes, qui sanctis antiquis successerè, sacræ Scripturæ sensum populo tradiderint juxtâ doctrinam à sanctis acceptam, populus autem sensum eundem fidenter acceperit; nimirùm qui concordem sanctorum veterum expositionem rejicit, intelligentiam, quam hæcenus Ecclesia habuit, rejicere convincitur. Exempli causâ ponatur aliquid, quod pateat latius. Sancti omnes exposuère, Evam è costâ Adæ, ut littera sonat, fuisse conditam. Id quoniam sacerdotes sequentes itâ invenère à sanctis expositum, populo christiano sedulò significarunt, et populus ipse bonâ utique fide credidit. Itâ efficitur, ut sanctis antiquis errantibus in illius loci interpretatione, tota Ecclesia in eodem fuerit errore versata. Atque sanctorum et Ecclesiæ ignorantem esse conjunctam, Nestorius planè intellexit, à concilio Ephesino damnatus in hæc verba: « Inveci sumus in Nestorii sceleratam præsumptionem, quòd sacram Scripturam se primum et solum intelligere, et omnes eos ignorasse jactaret, quicumque antè se magisterii munere præditi divina eloquia tractavissent; totam etiam nunc Ecclesiam errare, quæ, ut ipsi videbatur, ignaros doctores sequeretur. » Hæcenus Ephesinum concilium; refertur autem à Vincentio Lirinensi, in libello illo verè aureo adversum profanas novationes.

Adde, quòd, ut jam pridem dicebamus, in his, quorum cognitio non pertinet ad populum, Ecclesiæ fides fides majorum est. Cùm igitur à Scripturâ sacrâ veram et sinceram intelligentiam accipere non spectet ad plebem, nisi Lutherarum insaniam sequi volumus, patrum certè nostrorum in libris sacris intelligentiâ Ecclesiæ intelligentiâ ipsissima est. Quamobrem si sancti omnes antiqui in divinis litteris intelligendis errarunt, Ecclesia dubio procul erravit; idque Deo præcipiente. Peccaret enim populus, si Scripturæ juxtâ sanctorum omnium sensum exposita repugnaret; in his præsertim quorum judicium non ad plebem, sed ad majores spectat.

Prætercâ, ab omnibus sanctis, communi unâque mente idem sentientibus, non potuit Dei verbum recedere; ut videlicet omnes simul haberent aliquam scripturam pro canonica, quæ canonica non esset, aut è diverso aliquam communi consensu exploderent, quæ canonica esset. Ergò nec vera intelligentiâ verbi Dei potuit simul à illis recedere. Utrumque enim Ecclesiæ promissum est, spiritus et verbum, et si utrumlibet omnibus sanctis doctoribus defuisset, Ecclesiæ quoque pariter defuisset. Illud autem, quòd priore loco assumptum est, si minùs intelligitur, ex aliis fidei dogmatibus percipi potest, in quibus sanctos simul omnes errare non posse, magnis argumentis ostensuri sumus: nec itâ multò post, sed pauca antè dicenda sunt. Quòd verò et verbum et spiritus intelligentiâ in Ecclesiâ conjuncta sint, quemadmodum posteriori loco assumebamus, per Isaiam Dominus in hæc verba testatur, cap. 59, 21: *Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quæ posui in*

ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore senitis tui amodò usque in sempiternum. Semen verò Christi fidelium Ecclesiam esse negabit nemo, qui vel parùm fuerit in sacris litteris exercitus. Quis est igitur, qui res à Christo in Ecclesià copulatas audet errore divellere, et aut verbum, aut verbi sensum sanctis omnibus ac proindè Ecclesiæ tollere?

Præterea, ut Hieronymus in comment. super cap. 1 Epist. ad Galat. ait, Ecclesia Dei, quæ à posteris Apostolorum fidem audivit, non accepit hominis Evangelium, sed Dei : « Doctores enim Ecclesiæ, inquit, non tam ipsi docent, quàm in ipsis Deus, qui ad sanctos loquitur : *Ego dixi, dii estis, et filii excelis omnes, Ps. 81, 6. Qui autem dii sunt, tradunt Dei Evangelium, et non hominis.* Marcion et Basilides, et cæteræ hæreticorum pestes non habent Dei Evangelium, quia non habent Spiritum sanctum, sine quo humanum fit Evangelium, quod docetur. » Hactenus Hieronymus. Et eodem loco statim : « Nec putemus, inquit, in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu; non in superficie, sed in medullâ; non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Alioquin et diabolus, qui loquitur de Scripturis, et omnes hæreses indè sibi consuunt cervicalia. Grande periculum est in Ecclesià loqui, ne fortè interpretatione perversâ de Evangelio Christi hominis fiat evangelium, aut quod pejus est, diaboli. » Hæc quoque Hieronymus. Quæ ut conferamus in pauca, hanc rationem habent : Si à sanctis antiquis Apostolorum successoribus fideles sensum Scripturæ falsum accepere, certè non receperunt Dei Evangelium, quod non est in verbis Scripturarum, sed in sensu; non in litterâ occidente, sed in spiritu vivificante; non in membranis, sed in cordibus. Id quod non Hieronymus modò, verum etiam Hilarius in lib. ad Constant. Augustum tradidit. Et si lex spiritualis est, et spiritu indiget, ut intelligatur, quod in primo loco abundè monstravimus, ecquæ, rogo, tanta dementia est, Spiritum sanctum mihi uno affuisse dicere, sanctis omnibus defuisse? Age enim, ut à divinis ad humanas rationes nostra defluat oratio, si in Scripturæ interpretatione quidquam tribuitur ingenio et eruditioni, quid Græcorum ingenis aut acutius, aut perspicacius? quid in litteris sacris exercitatus? Nec verò latinis sanctis defuit ingenium, nec litterarum sacrarum peritiâ defuit. Nolumus enim modò aut Latinos Græcis, aut Græcos Latinis antepone. Utrosque constat et ingenio et eruditione valuisse. Quòd si in hoc iudicio magis spectatur vitæ sanctimonia, quis homo recens veteres illos Ecclesiæ primarios viros excellet? Verum, aiunt, sed homines erant. At ego et novitios istos interpretes homines esse reor. Audio : quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respondeo : quid facit paucitas? sed et in his, quæ vel apud homines fidè creduntur, nonnihil facere solet testium multitudo maximè seniorum. Nam veterrimi quique solent esse gravissimi. Juniores autem, quasi pueri, si speciem afferant veritatis non est illa quidem protinùs repudianda; vetustas tamen suo loco conservanda est. Maxima enim est vis et auctoritas vetusta-

lis, et ubi cum novitate certet, est illa sine dubio præferenda. Sed nescio quomodò à rationibus gravissimis ad has leviores nostra oratio delapsa est. Jam ad illas redeamus, easque ipsas concludamus aliquandò. Illud ergò urgentius et instantius premebamus, qui sanctos veteres in universum omnes in sacre unoquoque libet Scripturæ loco exponendo errasse affirmat, eum catholicæ Ecclesiæ hunc ipsum errorem attribueret. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Ubi cumque est enim Ecclesiæ corpus, ibi etiam est Spiritus veritatis, ut Irenæus docet lib. 5, imò Christus Dominus inquit, 1 Joan. 14, 16 : *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis.* Docet quoque idem aperte Paulus ad Ephesios 4, et 1 Corinth. 12. Spiritus autem in corpore non casdem omnibus corporeis partibus tribuit functiones quemadmodum Apostolus ad Romanos 12, et 1 ad Corinthios, cap. 12, elegantissimè persequitur. *Alii namque datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii prophetia, alii interpretatio sermonum,* etc. Neque enim in Ecclesià omnes Apostoli, nec omnes Prophetæ, nec omnes interpretantur, etc. Certum est autem quòd sacrarum litterarum intelligentia sanctis doctoribus, si quibus, maximè per Spiritum data est. Qui ergò Spiritum veritatis sanctis omnibus in Scripturæ sacre interpretatione negat, hic sine dubio eundem Spiritum Ecclesiæ tollit; quemadmodum qui ab oculis videndi munus aufert, hic reliquas etiam omnes corporis partes obscurat; nam si oculos non fuerit lucidus, *totum corpus tenebrosum erit,* Luc 11, 34. Atque hæc sunt quinte conclusionis causæ gravissimæ. Possunt enim esse aliæ leviores. Certè Patrum optimorum et sapientissimorum exemplum non omninò leve est, qui quanquam erant acerrimo ingenio, Scripturæ tamen sanctæ interpretationes ità illi referunt, ut à majoribus didicisse, non ut ex se reperisse videantur. Ad quam legem nos non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti esse debemus. Ac de quintâ conclusione dictum est satis.

Sextò. *Sancti simul omnes in fidei dogmate errare non possunt.* Hoc primùm ostendit D. Augustinus, in libro adversùs Julianum primo, cap. 5. Cùm enim Julianum vellet sanctorum testimonis in dogmate fidei, de quo erat controversia, revincere : « Non omnium, inquit, de hæc re sententias commemorabo, sed ponam et pauca paucorum, quibus tamen nostri contradicte res coguntur erubescere et cedere, si ullus in eis vel Dei timor, vel hominum pudor tantum malum per vicaciâ superaverit. » Et posterius : « Alia sunt, et ait, in quibus inter se etiam doctissimi atque optinè regulæ catholicæ defensores salvâ fidei compage non consonant, et alius alio de unâ re melius aliquid dicit et verius. Hoc autem undè nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. » Et lib. 2 adversum eundem, ità loquitur : « Hoc probavimus catholicorum auctoritate sanctorum, ac per hoc non est consequens, ut falsum sit. Tales quippè ac tanti viri secundùm catholicam fidem hoc verum esse confirmant, ut vestra fragilis et argutula novitas solâ au-

« toritate conteratur illorum. Præterquam quòd ea di-
 « cunt, ut se per eos loqui veritas ipsa testetur; sed
 « tunc auctoritate primitus eorum vestra est contumacia
 « comprimenda, ut dùm tales homines Dei in fide ca-
 « tholica errare potuissent non creditis, ausus præcipites
 « referentis. » Et paulò inferiùs : « Ego te, inquit,
 « antè istos iudices constituo, quos non amicos meos,
 « et inimicos tuos in hæc nostrâ disceptatione consti-
 « tui cognitores, nec quorum sententia de hoc quod
 « inter nos disputatur incerta sunt, inani cogitatione
 « confixi; sed sanctos, et in sanctâ Ecclesiâ illustres
 « antistites Dei, non Platonicos et Aristotelicos et Ze-
 « nonicos (quanquam et 'in his nonnulli ex eis docti
 « fuere) verùm omnes sacris litteris eruditos nomi-
 « natim, sicut oportebat, expressi, ut in eis timcas,
 « non ipsos, sed illum, qui sibi eos utilis vasa forma-
 « vit. Qui tunc de istâ causâ iudicaverunt, cum ab odio,
 « amicitia, inimicitia, irâ vacui erant, quod invenc-
 « runt in Ecclesiâ tenerunt. » Et posterius : « Us-
 « què adeò, ait, permiscuit imis summa longus dies,
 « ut viderent Pelagius, Julianus, et cæci sint Hilarius,
 « Gregorius, Ambrosius, Cyprianus. Sed qualiscum-
 « que homo sis, tamen, quia homo es, videre mihi vi-
 « deor verecundiam tuam (si tamen non in te spes est
 « omnis emortua sântitatis) et quodammodò audio vo-
 « cem tuam, quâ respondes: Absit, ut audeam cæcos
 « istos viros vel cogitare, vel dicere. » Et in fine libri
 « tandem, qui sanctos rejiciunt, eos universam Christi
 « Ecclesiam rejicere testatur. Et Vincentius Lirinensis :
 « Necessè est, inquit, omnibus catholicis, qui sese
 « Ecclesiæ legitimis filios probare student, ut sancto-
 « rum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur :
 « profanas verò novitates detestentur, horrescant,
 « persequantur. Concilio enim Ephesino divinitus pla-
 « cuit, nihil aliud posteris credendum decernere, nisi
 « quod sacra sibi consentiens sanctorum Patrum te-
 « nuisset antiquitas. » Hactenus ille. Nec Ephesina so-
 « lùm synodus itâ sensit, sed Constantinopolitana sexta,
 « actione 22, in hæc verba : « Et dixit sancta synodus :
 « Omnino necesse est non solum secundum sensum
 « sequi sanctorum Patrum dogmata, sed eisdem voci-
 « bus uti cum illis, nihilque penitus innovari. » Et ite-
 « rum : « Sanctorum Patrum dogmata tanquam legem
 « sanctæ Dei suscipiunt Ecclesiæ. » Nec obstat, hæc
 « sententias Sergii esse, non synodi; tùm quoniam si hæ-
 « reticus ipse Sergius, publicâ Ecclesiæ consensione
 « victus, hæc nostram conclusionem negare non potuit,
 « certè inimici nostri sunt iudices, tùm quoniam synodus,
 « actione 17 et 18, sanctos ipsos Patres tanquam regulam
 « sequitur, et synodus Lateranensis sub Martino V, can-
 « non. 11 et 13, quæ omnes consonantes Ecclesiæ Pa-
 « tres respuunt, ea catholicam et Apostolicam Ecclesiam
 « respuere dicit, et quæ credunt, credere. Id quod non
 « modò Augustini, Vincentii, conciliorumque gravissi-
 « mis testimoniis, verùm etiam invictissimis rationibus
 « confirmari potest. Nam si sancti in aliquo fidei dogmate
 « falsi sunt, et populi, qui eos sequebantur, falsi fuis-
 « sent. Constat enim, populum Christianum antè nos fi-
 « dei sanctorum doctorum acquiescisse. Neque enim ali-

ter fidem in Jesum habere poterat, nisi haberet etiam
 in sanctos ejus (1) *Gratias ego Deo meo*, ait Paulus ad
 Philemonem, *audiens fidem, quam habes in Domino*
Jesu, et in omne: sanctos ejus. In quæ verba Hierony-
 mus : « Quicumque, inquit, Deo credit, aliter ejus
 « fidem recte ere nequit, nisi credat et in sanctos ejus.
 « Non est enim in Deum perfecta fides, quæ in mini-
 « stros ejus infidelitate tenetur. »

Præterea, cum quædam ad fidem pertineant (quod
 etsi sæpè dictum est, dicendum est tamen sæpius),
 quæ plebs penitus ignorat, et sancti omnes in fide re-
 rum hujusmodi decepti fuissent, Ecclesia certè fuisset
 decepta. Ad hæc, sanctorum omnium fide repulsa,
 magnâ ex parte Christi et Apostolorum traditiones re-
 pullentur. Non enim aliud apertius, quam ex san-
 ctorum veterum testimoniis plerasque apostolicas tra-
 ditiones agnovimus. Undè in septimâ synodo generali,
 actione 1, anathematisms 7 Basiliï penitentis sic habet :
 « Qui doctrinas sanctorum Patrum, et traditio-
 « nem catholicæ Ecclesiæ contempnunt, quique cau-
 « santur, et voces Arii et Nestorii, Eutychis et Dio-
 « scori jactant, dicentes quòd nisi satis ex veteri et
 « novo Testamento instructi essemus, sanctorum Pa-
 « trum et catholicæ Ecclesiæ traditiones sequeremur,
 « excercatio. » Hæc igitur duo itâ sunt connexa atque
 conjuncta, ut divelli ac dissociari non possint, doctri-
 na sanctorum Patrum et Ecclesiæ traditio. Quisquis
 unum istorum tentarit labefactare, alterius quoque fi-
 dem concutiat necesse est. Atque ejusdem synodi ac-
 tione 7, tomo quinto, Epiphanius pro synodo sic ait :
 « Quòd si is, qui hæc expositionem contrâ veneran-
 « das imagines edidit, asserit, se à sanctis Patribus,
 « qui circâ ea tempora floruerunt, non fuisse receptum,
 « quomodò ea, quæ sancti Patres non probaverunt,
 « nos qui indigni sumus, ut discipuli eorum nomine-
 « mur, recipimus? » Neque synodus hæc modò, ve-
 rum reliqua concilia omnia, omnes pontifices ac sancti
 doctores hæc viâ et ratione universas hæreses refutâ-
 runt. Non enim commodè aliter poterant, nisi et in
 Scripturis ipsi canonicis, et in reliquis fidei decretis
 majorum sententiam, ut acceperant, tenuissent. Quâ
 de re libet prorsus verba Vincentii Lirinensis adscri-
 bere : « Sacrà, inquit, vetustatis auctoritate profa-
 « næ novitatis conteremus audaciam; neque hoc sanè
 « novum, siquidem nos iste semper in Ecclesiâ viguit,
 « ut quòd quisque floreret religiosior, eò promptius no-
 « vellis adventionibus contraret. Exemplis talibus
 « plena sunt omnia; sed ne longum fiat, summa-
 « tim nonnulla ac breviter perstringemus, ut omnes
 « luce clariùs videant, beatorum Apostolorum beata
 « successio quâ vi semper ingressa novas doctrinas
 « refutârit. Intelligebant enim viri sancti atque pruden-
 « tes, nihil aliud rationem pietatis admittere, nisi ut
 « omnia quæ fide à patribus suscepta forent, eadem
 « filiis consignarentur; idque esse proprium christia-
 « næ modestiæ ac gravitatis, non sua posteris tradere,
 « sed à majoribus accepta servare. Ducatum quippè
 (1) Qui Deo credit, et in sanctos ejus credere necesse est.

« præbet nobis religio, non nos religioni; nec majorum sensa quæ volumus trahemus, sed potius quæ illa trahunt retrahuntque sequimur. » Hactenus ille. Unum verò idemque præcipuum ejus rei, quam dixerat, exemplum affert ex Ephesino concilio, ubi cùm de sancendis fidei regulis contrà Nestorium disceptaretur, decretum est, ut sanctorum Patrum in medium sententiæ preferrentur. Quod cùm ita factum esset, Nestorius, tanquam catholica vetustati contrarius, damnatus est. Cyrillus verò, tanquam sacrosanctæ antiquitati consentaneus, est probatus. Sed, ut ipse idem dixerat, *exemplis talibus plena sunt omnia*. Sic enim Hieronymus Helvidii dogma revocit; sic Basilius ad Amphilochem Spiritus sancti divinitatem asseruit; sic August. Donatist. et Pelagianos refellit; sic Paulus Damasotenus à celebri quodam scriptore superatus est; sic Theodoretus Alexandrini concilii definitiones comprobavit; sic Leo papa apud imperatorem Eutychem hujusque sectatores confudit, asseruitque à sanctis doctoribus consentientibus nullos nisi impios et hæreticos discrepare; sic Agatho papa ecclesiasticum dogma de duplici Christi voluntate et operatione firmavit, nempe sanctorum scriptorum consentientibus testimoniis; quibus eà solum ratione hæretici respondere se posse existimârunt, si libros depravâssent, et alia ex eisdem sanctis testimonia vel mutila, vel etiam conficta in confirmationem erroris adduxissent. Neque enim negare sanctorum auctoritatem integrum vel hæreticis videbatur. Quorsùm autem post vetera exempla nunc novitiâ proferamus? ex Bernardo, epistolâ 77 ad Hugonem, ex Innocentio, de presbytero non baptiz. cap. *Apostolicam*, ex concilio Florentino, ex multis quoque aliis quos, ne longum sit, missos in presentia faciemus. Satis enim nobis, si nō odò in philosophiâ christianâ aliquid profecimus, positis exemplis rationibusque et testimoniis, persuasum esse debet, sanctorum omnium communem sensum certam fidem facere catholicorum dogmatum ac proinde ex omnium auctoritate certa argumenta depromi theologicis conclusionibus confirmandis.

Quod sexto demum hoc loco erat nobis constituendum, constituimus longâ oratione id quidem, (quomodò enim rem tantam verbis paucioribus explicaremus?) sed adeò præclarè tamen, ut tenebræ, quas adversarij veritati offundere suis argumentationibus conati sunt, jam superioris disputationis luce fugatæ esse videantur. Certè primum, secundum et tertium argumentum, post ea, quæ dicta sunt, nullâ responsione egent. Sed ne ratio illa quidem deinceps apposita. Eadem enim non magis contrà veteres sanctos, quam contrà Patres conciliorum omnes, atque adeò contrà totam Ecclesiam valet. Ità nos antea duobus illam locis refutavimus. Osiandri ergò et Cajetani scrupuli modò restant, qui si fuerint exempti, nihil profectò erit ampliùs quod sexto loco explicando consideretur.

CAPUT IV.

Nonnullos Osiandri et Cajetani scrupulos eximit.

Cùm igitur contendit Osiander, expositores usque

ab Apostolis universos in prophetiæ illius intelligentiâ errâsse, primum nihil nobis contrarium affert. Nam, ut Vincentius Lirinensis rectè dixit: « Antiqua sanctorum Patrum consensio non in omnibus divini læ legis quæstionibus, sed solum in fidei regulâ nobis certò est sequenda, atque in his præcipuè quæ stionibus, quibus catholici dogmatis fundamenta nituntur. » Quod etiam capite superiore paulò latius explanavimus. Porrò autem Osæ prophetia an in sensu litterali, an in allegorico ad Christum referenda sit, ad fidei quæstionem non pertinet. Ità, quamvis sancti in hoc falsi fuissent, non in re gravi, sed quæ parvi momenti in Ecclesiâ est, fuissent falsi. Deinde falsum est, omnes auctores usque ab Apostolis locum illum in sensu solum allegorico ad Christum retulisse. Referunt quidem omnes ad populum Israel, et ad Christum quoque referunt, sed non omnes asserunt per allegoriam id fieri; quin nonnulli affirmant eundem Scripturæ locum plures habere interdum sensus litterales. Postremò, si dicamus sensum esse allegoricum, nullus est error. Nam objectioni Osiandri Hieronymus in comment. super Osam doctè respondet. Vana igitur ista ratio apud eos valet, qui ipsi decipi fallique volunt. Graviore constantioresque admonendi sunt, ut animadvertant ne callidâ alterâ ratione capiuntur. Apertè enim sophisticantem nemo non videt, nisi qui admodum est indoctus; callidus ille et occultus sophista, ne veritatis speciem fallat, studiosè cavendum est. Nec enim facilè agnoscitur. Nec verò existimari velim, Cajetanum aut in sophisticis esse censendum, aut astutè, aut vafre, malitiosève quempiam fallere voluisse. Sed vir ingeniosus et doctus non falleretur, nisi specie quâdam obscuræ rationis. Quocirca quoniam vim habet majorem quam ceteri ad decipiendum, majori curâ et diligentia ab hoc sanè cavendum est.

Argumentatur itaque Cajetanus: « Non alligavit Deus expositionem Scripturæ sacræ priscorum doctorum sensibus, etc. » Imò verò alligavit, si omnes ad unum in eandem sententiam concurrerint. Tenentur enim universi catholici sensum Ecclesiæ sequi. Sensum autem Ecclesiæ fuisse, qui idem fuit doctorum ecclesiasticorum omnium, explicatum est paulò antè satis, ut arbitrò, diligenter. Nec Ecclesia nunc de Scripturarum sensu judicat divinando, sed ex traditione majorum eas interpretatur. Quemadmodum enim, si qua alia fidei quæstio occurrerit, Ecclesiæ judicium nihil novi aurius christianæ plebis infert, sed majorum antiquam in eâ rem fidem et inquirat et sequitur; ità cùm de sacramentorum litterarum sensu existit aliqua controversia, nullam novam intelligentiam à censurâ ecclesiasticâ expectare debemus, sed eam, quæ magnâ factâ disquisitione Patrum nostrorum communem esse constiterit: « *Spes, inquit, nobis et posteris tollitur exponendi sacras litteras, nisi transferendo de libro in quinternum.* » Minimè verò gentium. Nam ut illud præteream, quòd in sacris Bibliis loci sunt multi, atque adeò libri integri, in quibus interpretum diligentiam Ecclesia desiderat, in quibusque proinde juniores possent et eruditionis et

ingenii posteris ipsi quoque suis monumenta relinquere; in illis etiam, quæ antiquorum sunt ingenio ac diligentè elaborata, nonnihil nos christiano populo, si olutus, præstare et quidem utilissimè possumus. Possumus enim vetustis novitatem dare, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus naturam suam, et naturæ suæ omnia. Sed quoniam huic Cajetani argumento Vincentius Lirinensis doctissimè elegantissimèque respondit, verba nos ipsius adscribemus, digna illa profectò, quæ aureis litteris scriberentur: « Esto, inquit, ò doctor, quasi Beseleel Exodi c 36, et pretiosas divini dogmatis gemmas exsculpe, « fideliter coapta, adorna sapienter, adice splendorem, gratiam, venustatem; intelligatur, te exponente « illustrius, quod antè obscurius credebatur. Eadem « tamen quæ didicisti, doce, ut cùm dicas novè, non « dicas nova. Sed forsitan dicet aliquis: Nullusne ergò « in Ecclesià Christi profectus habebitur intelligentiæ? « Habeatur planè et maximus; sed ità tamen, ut verè « profectus sit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad « profectum pertinet, ut in semetipsà unaquæque res « amplificetur; ad permutationem verò, ut aliquid ex « alio in aliud transvertatur. Imitetur animarum ratio « rationem corporum, quæ licèt annorum processu numeros suos evolvant et explicant, eadem tamen, quæ « erant, permanent. Parva lactentium membra, magna « juvenum, eadem ipsa sunt tamen; quot parvulorum « artus, tot virorum; et si quæ illa sunt, quæ ævi maturioris ætate pariuntur, jam in seminis ratione præinserta sunt, ut nihil novum postèa proferatur in sensibus, quod non in pueris jam antè latitaverit. Quòd « si humana species in aliquam deinceps non sui generis « vertatur effigiem, aut certè addatur quippiam membrorum numero vel detrahatur, necesse est ut totum corpus vel prodigiosum fiat, vel etiam intercidat, vel certè debilitetur. Ità etiam sacrarum litterarum intelligentia sequatur has decet progressum leges, ut annis « scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur « ætate; incorrupta tamen illibataque permaneat. »

Et paulò post: « Quodcumque igitur, sit, in Ecclesiæ paradiso Dei agriculturà, Patrum labore satum est, « hoc idem filiorum industrià colatur, floreat, matureseat, proficiat, perficiatur. Et prisca illa celestis « philosophiæ dogmata à posteris excurentur, limentur, poliantur. Sed nefas est, ut commutentur, detruncentur, mutentur, humanorumque ingeniorum quasi extranea additamenta recipiant; accipiant licèt evidentiam, lucem, distinctionem, sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem. » Hactenus ille. Cujus tota ratio eò mihi videtur probabilior, quò magis ex Apostolo, ad Ephes. 4, videtur esse deprompta. Ubi illam corporalis augmenti similitudinem adeò et apertè, et copiosè prosecutus est, ut nullà meà oratione opus sit. Tantùm fuerunt lectores admonendi. De sexto autem loco hactenus. Jam ad septimum transeamus, hoc est, scholæ novæ auctoritatem. De quà et si nonnihil fortassè novi dicturus sum, ea tamen quæ pios lectores probatos esse confidam (1).

(1) « *Quænam sint cautelæ et regulæ pro intelligentiâ,*

quænam canones pro usu theologico SS. Patrum?—Præter auctoritatem Patrum, quæ sedem argumentationi theologicæ præbet, ad alia attendere oportet eum, qui sine abusu et solido cum fructu, legere SS. Patrum opera, lecta intelligere et intellecta usurpare desiderat. Ad tria universim capita reducere eadem juvat, scripta scilicet, scribentes et scriptionem: circà quæ postquam cautelas pro lectione et regulas pro intelligentiâ dederrimus, canones circà usum eorumdem addemus.

« Dico 1°: Cautelæ pro lectione Patrum sunt sequentes: 1° Circà scripta. 1° Discerne inter libros, verè aut falsò Patribus adscriptos: item inter certò genuinos et dubios aut incertos. 2° Adverte, an originarium sit scriptum, an versio tantum, et quæ auctore facta? 3° Disquire de textu laudato, integre sit, an corruptus, mutilus, vel à contextu divulsus.

« 2° Circà scribentes. 1° Attende an Patrum quis juvenis adhauc aut verò senex, an Catechumenus etiamnum vel fidei mysteriis plenè imbutus, an lapsus in errorem aut antè lapsus, an animo peccato et extrà offensam aut subiratus et contentiosus scriperit; ejusmodi diversitatem in Augustino, Lactantio, Tertulliano et Cypriano notare juvat. 2° Dispicie an scriptor merum agat testem rerum sui ætate creditarum vel observatarum; an doctorem, quod credendum vel observandum sit, præscribentem; an utrumque simul præstet? 3° Nota an loquatur in personà proprià vel alienà; an solùm disputando, et velut dubitanter inquirendo procedat, vel asserendo; an oratoriè et rem forsitan exaggerando, aut dogmaticè et rigoroso sermone eloquatur; an obiter et velut aliud agendo, an principaliter et ex proposito rem tractet? 4° Observa an doctrinà, antiqumque, præsertim fidei integritate excellat, aut lapsus in errorem sit, qui benignà interpretatione mitigari nequeat, vel communi jam judicio nec temerè sit notatus? 5° Respice ad tempus ortam hæresin forsitan præcedens, aut ubi de damnato postèa errore, salvà adhuc fide, dubitari poterat, vel contra.

« 3° Circà scriptionem. 1° Examina, nùm questionis, quæ tractatur, materia sit philosophica vel naturalis alterius scientiæ; an verò theologia, atque ad fidem pertiniens, aut discipulare in utramque partem orthodoxo adhuc licita? 2° Distingue an sensus verborum sit proprius et simplex, aut metaphoricus et figuratus, an constans et conveniens cum alibi dictis, aut contra retractatus vel discrepans? 3° Perpende an sensus forsitan obscurus ex contextu vel comparatione cum aliis, vel ex scopo ac directione illustrari nequeat? 4° Observa, nùm iisdem aut similibus mediis phrasis fortassè durior et usu jam obsoleta emolliri non possit? 5° Adverte ad scopum scribentis, crinomenon argumenti, et substratam questionis materiam. 6° Denique attende ad quos sermo sit prolatus, contra quos disputatio sit directa, et quà occasione questio sit tractata?

« Dico 2°: Regulæ pro intelligentiâ Patrum sunt sequentes: 1° opera genuina Patrum discè vel ex judicio criticorum catholicorum et sobriorum, vel ex editionibus recentioribus et probatis. 2° Primigenia lectio præhabenda est translate; pro versionibus seligendis prior etiam regula valet. 3° Textum laudatum confer cum libro, nisi laudatoris fides sit probata. 4° Qualitates Patrum pernosce ex eorum historià; officium scriptoris collige ex verborum formulis; oratoriam locutionem cape etiam ex auditoribus, ad quos sermo est factus. 5° Diligens ad lectionem attentio docebit, quæ loquatur persona, quæ dubitet, quæ asserat. 6° Durius dictum, si res faveat, securitati temporis aut zelo impugnationis tribue. 7° Errorem Patris, nisi apertus sit, excusa, et designatis mediis emolli; ab eodem etiam, aut singulari forsitan opinione illius aliquà, modestè discede, et salvà ejus honorificentia, ut Aug. inquit, 8° Locutionem dogmaticam intellige tùm ex opposito contrarium sentientiis anathemate, aut oppositi tanquam hæretici dogmatis damnatione: tùm ex asserti tanquam dogmatis fidei propositione, aut in catechesi vel sermone ad neophytas tanquam credendi inculcatione. 9° Metaphoram dignosces, si nec in omni aut

longiore sermone, nec sarpè, nec coràm quibuscumque p̄rasis ejusmodi occurrat, neque admirationem moveat aut probationem exigat. 10° Semper præ oculis habe scriptiois et scribendis finem ac scopum.

« Dico 3°: Canones pro argumentatione ex Patribus sunt sequentes: 1° Patrum scripta non præbent argumentum, nisi genuina et certa, atque ex originali textu vel probatâ versione desumpta. 2° Non valit auctoritas Patris in eo, quod Ecclesia vel Pontifex tanquam erroneum respuit vel declarat. 3° Ut textus quilibet probet, integer, clarus, cum mente auctoris congruens, nec retractatus sit, oportet. 4° Patres loquentes ut testes rerum suâ ætate creditarum aut observatarum, etsi etiam omnes non refutantur, præbent certitudinem de facto, quia videntur exceptione majores. 5° Patrum auctoritas sive paucorum sive plurimum in quæstionibus philosophicis aut scientiarum naturalium, haud certum suppeditat argumentum; sed tantum probat, quantum naturalis ratio persuadet. 6° Eorumdem Patrum auctoritas in genere quæstionum theologicarum quæ ad fidem non spectant, certitudinem non facit. 7° In materiâ fidei vel morum dogmaticâ unius alteriusve Patris non reprobata auctoritas probabilitatem quidem affert, non tamen certitudinem. 8° Plurimum Patrum auctoritas in eadem materiâ firmum omnino argumentum theologo necdum præstat, si alii adhuc pauciores reclamant; nisi fortè pauciorum sententiam reprobaverit Ecclesia, aut plurimum illam probarit. 9° Unanimis consensus Patrum

aliquid velut fidei dogna tradentium, firmum certumque subministrat fundamentum, illud pro fidei dogmate acceptandi. 10° Fidem cum proportione canones tenent in expositione sacrarum Scripturarum circa illarum sensum à Deo intentum.

« *Observa.* Juvat subindè aut etiam oportet selectum Patrum tum doctrinâ ex Patribus, tum Patrum pro doctrinâ facere. Pro priori normam dare poterit placitum Vincentii Lirinensis: « Sequemur autem universitatem hoc modo, si banc unam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confititur Ecclesia; antiquitatem verò ita, si ab his nullatenus sensibus recedamus, quos sanctos majores nostros ac Patres celebrasse manifestum est; consensionem quoque itidem, si in ipsâ vetustate omnium vel certè penè omnium sacerdotum pariter ac magistrorum definitiones sententiasque scetemur. » Pro posteriori, præter respectum ad qualitates, auctoritatem Patrum universim evehentes, attendere præsertim decet, quinam ex Patribus in eo, quod delectum postulat, argumento maximè et præcipuo cum fructu versati fuerint; quandoquidem tum ex Ecclesiæ persuasione facile constet, Patrem hujusmodi ad illius doctrinæ propagationem non minus quam defensionem, specialiter fuisse à Deo suscitatum. » Ex P. Kilber, in *Principiis theologicis.* (Vide præterea P. Dargone, *de la lecture des Pères.* — Vide etiam P. Thomassinum, *Prolegom.* — Vide suprâ, Proleg. n° 62.) P. S.

DE AUCTORITATE DOCTORUM SCHOLASTICORUM,

QUÆ SEPTIMO LOCO POSITA EST.

LIBER VIII.

CAPUT PRIMUM.

Lutheranorum in theologiam furor; quinam veri nominis theologi censendi.

Sequitur locus huic disputationi vel maximè necessarius, qui scholæ theologicæ continet auctoritatem, quam hæretici juniores non modò elevant et extenuant, verùm etiam explodunt et exhibitant. Ac signifer impietatis Germanicæ Lutheris, Wicleff in hoc, ut in aliis, discipulus, in libro quidem adversus Jacobum Latomum asserit, theologiam scholasticam esse nihil aliud, quam ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam, quam ad Colossenses cap. 2, Apostolus præcævit. In libro autem de abrogandâ Missâ privatâ, academias dicit esse Antichristi lupanaria. Philippus verò Melancthon, in Apologiâ contrâ Parisienses, Lutetiæ natam esse ait profanam scholasticam, quâ admissâ, Evangelium obscuratum, ac fides extincta. Breviter, Lutherani omnes ad unum scholæ nostræ auctoritatem et mirificè contemnunt, et inimicè insectantur. Atque hinc fortassè tanquam ex primo fonte reliquæ istorum hæreses derivatæ sunt. Principio namque, quod erat facile, scholæ auctoribus contemptis, scholæ quoque judicia contempserunt. His neglectis, mox necesse erat, ut Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Ambrosius, Basilii negligerentur, quos theologi recentes dogmatum suorum auctores habebant. At antiqui sanctis posthabitis, despectui quoque habitæ sunt eorum sententia. Undè consecutum est, ut et libros quosdam cano-

nicos, et ecclesiasticam auctoritatem Lutherani conciderent. Adeò verum illud est: qui minima negligit, paulatim defluit! Absit invidia verbo. Nec enim minima scholæ auctoritas esse potest, quam parvi facere nemo sine fidei discrimine potest. Connexæ quippè sunt ac fuere semper post natam scholam scholæ contemptio et hæresum pestes. Quamobrem uear etiam hunc locum, neque facile ac breviter, ut mihi videtur, expediam. Nam etsi facultatem disserendi à dialecticis exercitationibus acceptam scholastica in nobis theologia amplificavit; neque enim mediocrem à primo tempore ætatis in eo studio operam curamque consumpsimus; at hic sanè quanquam in loco proprio versamur, non ad copiam nostram nos in utramque partem exercere volumus, sed ad nostrum morem tenuiter angustèque disserere. Sed in omni oratione, memento, lector, eam me defendere scholæ doctrinam, quæ sacrarum litterarum fundamentis constituta sit. Ex quo id efficitur, quod ego magno cum assensu omnium dicere me video, miseram esse scholæ doctrinam, quæ se titulis magisterii defendat; miseram etiam, atque haud seio an multò magis, quæ detractâ Scripturæ sacræ auctoritate, syllogismis contortis de rebus divinis philosophatur, imò ne de rebus divinis quidem, sed nec de humanis, verùm de his quæ nihil ad nos attinent. Intellego autem fuisse in scholâ quosdam theologos ascriptios, qui universas quæstiones theologicas frivolis argumentis absolverint, et vanis invalidisque ratiunculis magnum pondus rebus gravissimis detrahentes, edidè-

rini in theologiam commentaria vix digna lubricatione anicularum. Et cum in his sacrorum Bibliorum testimonia rarissima sint, conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleant, nihil ne ex gravi philosophiâ quidem, sed ferè è puerilibus disciplinis; scholastici tamen, si superis placet, theologi vocantur: nec scholastici sunt, nedum theologi, qui sophismatum faeces in scholam inferentes, et ad risum viros doctos incitant, et delicatioris ad contemptum. Quem verò intelligimus scholasticum theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus? Opinor in eo, qui de Deo rebusque divinis aptè, prudenter, doctè è litteris institutisque sacris ratiocinetur. Quod etsi ità esse pluribus verbis postea disserendum est, illud tamen nunc brevi contentandum est, nisi qui is sit, esse theologum scholae neminem.

Intelligo etiam in scholâ fuisse nonnullos quasi ad discordiam natos, qui tùm optimè disseruisse se putant, cum contrâ doctores quæriunt, ut non tam verum invenisse velle videantur, quam adversarios convincere, concertationibusque et rixis totas chartas implere. Atque hos, sunt in Ecclesiâ multi, qui tanquam milites auctorati vel tuentur, vel impugnant, et tota eorum de re theologica disputatio partium studium est, contentio atque dissidium. Quos ego probare nec debeo, nec possum. Nam quamvis dissentientium inter se reprehensiones non sint vituperandæ, concertationes tamen in disputando pertinacis indignæ philosophiâ profanâ, nedum sacrâ doctrinâ, mihi videri solent. Nec enim, quod Cicero disertissimè dixit, disputari sine reprehensione, nec cum pertinaciâ rectè disputari potest. Atque illud verè à Publico dictum est, veritatem nimium altercando amitti. Minimè verò assentior iis, qui ex circumorum scholasticorum disputationibus ortam esse pertinaciam volunt, irritationemque scalpendi omnia. Quia istiusmodi malorum existimo in moribus esse culpam, non in scholâ. Moderati enim, nec contentiosi homines, nec pertinaces, quascumque res sobriè, ad temperantiamque definiunt. Quod cum omnibus est faciendum, qui disciplinam quamlibet profiterentur, tùm nemini potius quam theologo. Fuere autem eius dubio in scholâ multi, qui his vitis declinatis, rem theologiam graviter sanè ac modèstè tractârunt. Nam quos isti pertinaces vocant, omniaque scalpentes theologos, paucos, si verè loqui volunt, significare possunt. Quæ etiam mihi, si cui maxime displicent; sed propter paucorum vitia non est omnium corona traducenda; quòd etsi perique theologi in his vitis essent, iniqua esset alicuius calumnia. Quemadmodum enim nemo justus et prudens universos adolescentes accensat, quamvis plurimam sint libidinosi, quoniam libido non est omnium adolescentum, sed non proborum; sic quoniam ista scholastica pertinacia theologorum levis est, non omnium, iniquè profectò, ut modò dicebam, schola tradicitur propter ea vitia, quæ non sunt scholæ, sed inertis, vanæ, contentiosæ scholæ. Theologos itaque scholasticos, qui modò hoc cognomine digni sunt, asserere quidem, et vindicare volo, idque faciam, si prius scholæ proprium institutum, et rationem docendi pro-

positam ostendam, quâ minimè intellecta, nihil rectè aut pro illic, aut contrâ illos dici potest.

CAPUT II.

Multiplex theologiæ scholasticæ munus exponit.

Theologiæ scholasticæ proprium munus, quantum et à majoribus accepimus, et hujus facultatis alumni quotidianis ferè congressibus experimur, illud primum est, ut quæ in sacris litteris et à Apostolorum traditionibus abita continentur, ea in lucem quasi è tenebris eruantur. Colligit enim theologus ex principiis fidei à Deo revelatis conclusiones suas, atque in principiis ipsis implicitas per argumentationem naturæ consentaneam explicat. Quemadmodum enim mathematica facultas ex iis, quæ sunt in arithmetica posita, ea ratiocinando connectit, quæ sunt in numeris sonantibus aut consona, aut dissona; ità scholæ theologia ex his quæ fides posuit, ea quæ sunt consequentiâ, naturæ ratione conficit, de Deo rebusque divinis. Quòd si astrologia, musica, perspicendi facultas, atque alix id genus disciplina, tametsi ex alienis facultatibus quasi mendicant, sed habentur in pretio tamen, tanquam utiles et necessariæ; equisnam iste malus genius est scholasticam disciplinam profligare velle, quæ non ex arithmetica, non ex geometriâ, non ex physica, sed ex sacris divinisque et litteris et institutis docet, quid consequens sit, quid contrâ repugnans? Nec verò audiendi sunt (1) qui scholasticas quæstiones ut curiosas reprehendunt, et scholæ temeritatem insimulant, quòd de rebus longè remotis à captu nostro audeat pronuntiare, et tam multa definire, quæ citrà salutis dispendium vel ignorari poterant, vel in ambiguo relinqui. Hujus generis exempla ponent: Quid discernat Patrem à Filio; quid ab utroque Spiritum S.; quid intersit inter Filii nativitatem et Spiritus processionem; utrum Spiritus sancti à Patre et Filio proficiscentis unicum sit principium, an duo. Ità censent id præclari et magni theologi esse, nihil ultra quam sacris litteris proditum est definire, hoc est, in theologiæ principiis hærerè, mentem à consequentibus et repugnantibus sevocare. Quorum sententiâ quid sibi velit non intelligo. Potest enim quidem esse absurdus, quàm sola discipline principia habere definita, conclusiones verò, quæ certo atque evidenti syllogismo ex illis conficiuntur, aut ignorari velle, aut in ambiguo relinqui? Quod si in geometriâ, physica astrologiæ quisquam assereret, verè et jure stultissimus haberetur. Sed de his hæcenus. Non libet enim mihi rem exploratam suadere, quod multi, et hi docti sæpè fecerunt. Itaque pergamus ad reliqua.

Habet rursùm hæc disserendi in scholâ facultas alium propositum scopum, fidei nostræ adversus hæreticos defendendæ. Est quippè doctoris scholastici, ut Magister Sententiarum in proemio ex Augustino de Trin. cap. 1, tradit, scire quemadmodum fides catholica et piis opituletur, et adversus impios defendatur. Quòd si scholæ doctor non possit docere fideles doctrinam sanam, et eos, qui sanam non habent, redarguere, apud vulgus theologus esse aliquandò poterit, verèà nunguam erit. Atque ob eam causam scholasticorum dis-

(1) Erasmus in Proemio super "Iar. 1111.

putationibus adeo sunt heretici infensi, quod intelligunt, catholicam fidem, quam expugnare moluntur, horum studio doctrinæque muniri. Agnoscent sanè lupi canes, eosque odio prosequuntur; et scholæ nomen istis inuisum est, quæ lupos arceat à gregibus, et eorum insidias porrò cavet. Atque in hoc genere nihil est quidem admirandum. Ilorum autem hominum genus mirari non desino, qui cum catholici et habeantur et sint, hos plausus tamen excitare solent, qui nesciunt juxta mentem ad linguarum studium adhortari, nisi prius theologos scholasticos maledicis figant, totisque concidant voluminibus. At suavissimè maledicunt. Venenum animi linguæ mella tegunt, eoque perniciosius paratum, quò suavius obbibitur. At sunt morosi et prolixæ scholastici theologi, si querimus, anxiè etiam superstitiosi; sed hæc, ut dixi, morum vitia sunt, non scholæ. At morositas tamen, et ea vitia, quæ theologis obijciuntur, habent aliquid excusationis vel justæ, vel quæ probari posse videatur. Nam de rebus multis et variis non solum in genere, sed singulatim etiam disserentes, non potuerunt hæc brevi oratione conficere. Hinc autem myriades articulo- rum, quas isti reprehendunt, quæ si essent adagiorum, non reprehenderent, sed suspicerent. Accedit, quod perspicuitas non solet esse conjuncta brevitati. Obscuri namque fiunt, qui breves esse laborant. Ità perspicui theologi esse cupientes, longiores aliquantò fuere. Adde, quod res difficiles et obscuræ, quas plurimas theologi edisserunt, paucis explicari non queunt. Rudibus quoque et imperitiis scholæ sese attemperat, atque adeo plura et querit et definit, quæ doctis hominibus, iis etiam qui ingenio haud multum valent, supervacanea videntur. Scholasticè demùm more in utramque partem theologi disserentes, necesse est, ut quæcumque docent, longiore ea sermone complectantur. Anxia verò superstitio quæ dicitur, religio est, non superstitio. Nempe non licet apud nos susque deque omnia ferri, sed scholæ normâ decretoque universos, qui aut disputare aut scribere de re theologicâ velint, certis oportet limitibus ac præscriptis lineis contineri. Hinc illæ lacrymæ. Illis libertas placet, imò verò licentiâ dicendi scribendique: nos cum de rebus theologicis disputamus, licentiam omnem et temeritatem perhorrescimus. Sed totum hoc scholasticum disserendi genus spinosum est; et pes spinis confixus gressum deinde figere non valet. Scilicet terrissimi istorum pedes sunt; et quos errores non pungit, pungit disciplina, quam, ut antè dicere cœperam, ob id odio isti prosequuntur, quod ars est quæ doceat tum propagare fidem, tum hæreses expugnare. Id quoniam postremo libro sumus fusè ac diligenter explicaturi, breviter et sine disceptatione modò ponendum est. Nec enim decet omnia eodem loco demonstrare.

Spectat denique ad scholasticorum functionem, Christi Ecclesiæque doctrinam, quantum fieri potest, ex disciplinis humanis aut illustrare, aut etiam confirmare. Nam quod Augustinus docuit, vasa argentea et aurea, cæteramque Ægyptiorum suppellectilem, etiamsi commodatam acceperimus, jure quasi nostra facere possumus inque fidelium usus vindicare: et alienigenam mulietem, ut Hieronymus admonet, rasi; crinibus, re-

jectisque superfluis, ad Dei populum introducere. Id quod si, quo decet, temperamento gravitateque fiat, nemo, ut opinor, tam stultus futurus est, qui reprobet, nisi horum nihil unquam reputaverit. Discunt theologi à David, extorquere de manibus hostium gladium, et Goliath superbissimi caput proprio mucrone truncare. Dicunt à Paulo vel inscriptionem fortuitam arte torquere in argumentum fidei, et quæ in alium usum scripta sunt ea ad emolumentum ecclesiasticæ doctrinæ convertere. Discunt eum Daniele ac Moyse Chaldæorum Ægyptiorumque sapientiam, si non ut sequantur, at ut indicent atque convincant. Nec æquum est, ut, si adversum philosophos disputant, ignorent dogmata philosophorum; nam et si quispiam adversus mathematicos velit scribere imperius matheseos, risui patet, d. 37, capite *Quæ de mensâ*. Possem persequi multa hujus rei argumenta; sed ea ipsa, quæ dixi, sentio fuisse longiora. Ignoscat autem lector. Nam et studio rerum nostrarum provectus sum, et scholæ est paulò loquacior, neab omnibus eam vitii videar vindicare. De his igitur hactenus. Egi enim secus atque initio dixeram, et in loco presso atque angusto spatia dicendi videor quasisse; sed difficile erat rem et ab alienis conscissam, et à quibusdam à nostris malè tractatam ne levi quidem ratione sarcire.

Tres itaque fines veræ theologiæ constituendi sunt. Nec enim tantum de scholasticâ, sed de omni omnino theologiâ discepto. Lutheranorum autem hæresis, si sibi consentanea esse velit, de scholæ instituto nihil queat dicere, in quâ nunquam se exercuisse vel ipsa fateatur. Nemo autem audiendus est, qui de eâ re, quam nec usum, nec ratione habet cognitam, disputabit. Quod si tria illa veræ theologiæ sunt communia, ea verò scholæ omnia præstat; certè in his perniciosus est error, qui scholam negligendam esse existimat. Hæc est enim verâ theologia in quâ omnia insunt, quæ sunt in theologo requirenda, scientia Dei, celestium rerum cognitio, humanarum prudentia et usus; ut cum hæc adsint, perfecta doctoria christiani disciplina sit, et sine his esse non possit. Quod cum optimum maximumque sit, si id volumus ad pisci, theologiæ scholasticæ opera danda est, sine quâ nullam omnino perfectam in Ecclesiâ doctrinam consequi possumus. Eâ verò neglectâ, qui se theologos esse arbitrantur, tum se denique crasse sentient, cum eos aut disputatio cum hæreticis, aut gravis aliquis et perplexus conscientie casus experiri coget. Nec verò quisquam Scripturæ sanctæ studiosus vereri debet, ne ex scholæ studio sacrarum litterarum studium retardetur. Nam et ad hunc fructum ferendum non modò non retardat, verùm etiam invitat atque allectat scholæ; nosque ipsi quidquid ad sacras litteras attulimus, si modò aliquid attulimus, à doctoribus atque doctrinâ scholasticâ instructi ad eas et ornati accessimus. Sed jam tempus est ut doceamus, quod est nobis hoc loco præcipuum institutum, an scholasticorum auctoritas firma argumenta theologo præstat, an infirma.

CAPUT III.

Præcipua Lutheranorum in scholæ auctoritatem argumenta complectitur.

1. Infirma autem ea omnia argumenta esse, quæ ab

scholæ auctoritate derivantur, illa primum ratio suadet, quod nec è sacris litteris, nec ex Apostolorum institutis, neque ex Ecclesiæ definitione scholæ auctoritas comprobatur: cùmque scholasticis auctoribus Spiritum veritatis nusquam Dominus fuerit ꝑ illicitus, errare ut homines possunt, atque adeò nulla u argumentum ex eorum auctoritate firmum erit.

2. Item nullum est in scholâ certum dogma, sed partium factionibus plena sunt omnia. Nihil igitur certum ex scholæ auctoritate confici potest.

3. Præterea theologi scholæ omnes asseruere, matrimonium etiam sine Ecclesiæ ministro contractum, esse verè ac propriè novæ legis sacramentum. At hæc omnium communis sententiâ non solum non facit certam fidem, sed ne probabilis quidem videtur esse. In nullâ igitur re aliâ scholæ testimonium certum erit.

CAPUT IV.

Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tuetur atque defendit.

At nos et quid sentiamus, et cur etiam sentiamus, paucissimis quàm fieri poterit exponemus: pugnabimusque pro scholæ auctoritate, non affectu, sed ratione. Quanquàm non sumus ignari, multos studiosè contrà esse dicturos; quod vitare nullo modo potuimus, nisi nihil omninò scriberemus.

Quod fuerit academice theologicæ initium, quos progressus, quos institutores habuerit, quosve auctores, tametsi ad scholæ commendationem attinet, non est tamen hujus loci dicere: ubi hoc solum conamur explicare, quantum habeat virium ad faciendam fidem argumentum ex scholæ auctoritate depreptum. Eâ igitur re explicandâ, sit prima conclusio.

1. Theologorum scholasticorum etiam multorum testimonium, si alii contrà pugnant viri docti, non plùs valet ad faciendam fidem, quàm vel ratio ipsorum, vel gravior etiam auctoritas comprobârit. — Videlicet in scholasticâ disputatione plurimum auctoritas obruere theologum non debet; sed si paucos viros modò graves secum habeat, poterit sanè adversum plurimos stare. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere. Hanc verò conclusionem probare argumentis non debeo. Nam si quid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari non soleo: *Per spicuitas* enim, ut ait Cicero, *argumentatione elevatur*. Certè ubi varice sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ, academicorum temperamentum imitari, et à rebus incertis certam assensionem cohibere debemus. *Quid enim tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate atque constantiâ, ut idem Cicero elegantissimè tradit, quàm, quod non satis exploratè perceptum sit et cognitum, id sine ulla dubitatione defendere?* Quo loco sanè arguendi sunt scholastici nonnulli, qui ex opinionum, quas in scholâ acceperunt, præjudiciis, viros aliàs catholicos notis gravioribus inurunt, idque tantâ facilitate, ut meritò videantur. Nobis autem schola nostra magnam quidem licentiam dat, ut quodcumque maximè probabile occurrat, id nostro jure liceat defendere; sed non licet tamen

eos, qui nobis sunt adversi, temerè ac leviter condemnare. Alia sunt scholæ placita, de quibus mox dicturi sumus, alia sunt præcepta sectæ, de quibus modò loquimur. Quæ ab illis dissident, ea notam habent, quæ ab his, non habent. Nec enim si quid aut Scoticis aut Thomisticis pronuntiatur: contrarium est, error illicò est. Sed hæc hactenus.

2. Ex auctorum omnium scholasticorum communè sententiâ, in re quidem gravi, usquè adeò probabilia sumuntur argumenta, ut illis refragari temerarium sit. — Nam in quacumque arte peritis credendum esse, ratio monstrat. Nec enim sanus haberetur, qui nautis in navigandi ratione non crederet. Qui igitur in arte hæc de theologiæ dogmatibus disserendi experientibus et exercitiis nullam fidem habet, aut parùm sanus, aut certè temerarius est. Deinde in Clement. Unic. de summâ Trinit., Patres concilii Viennens.: « Opinionem illam, inquit, quæ dicit tam parvulis quàm adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes, tanquam probabiliorum, et doctorum modernorum theologiæ magis consonam et concordem, fore à catholicis eligendam. » Si ergò in re quæ olim inter ipsos viam scholasticos theologos controversa fuerat, opinio concurs juniorum tantum apud Patres in concilio fuit; quantum magis nos re omnino tempore ab scholâ præscriptas tenere ac revereri debemus! Et si opinatio ipsa theologorum recentiorum communis fidem facit concilio, illudque inclinatur, ut definiat hujusmodi opinionem esse tenendam; quid si non ex opinione, sed ex certo et minimè circumductili animo quicumque theologi omnes præfuerint? An non existimas, concilium Viennense pro ejusdem dogmatibus firmiter in scholâ receptis graviore censurâ judicaturum? Scholæ igitur communem consensum non nisi impudenter et temerè rejiciemus. Præterea, cùm inter ipsos theologos scholasticos magna ferè ubique dissensione certetur, ita ut in hæc parte jure forsitan reprehendantur, certè non idem omnes assererent, nisi eodem divino spiritu permoverentur (1). Nec minùs mirandum est, varias scholæ factiones doctoresque tam inter se discrepantes in unam eandemque sententiam concurrisse, quàm septuaginta Interpret. diversis, ut ferunt (2), cellulis inclusas, in unam eandemque convenisse interpretationem. Non igitur poterit esse verum illud, quod scholasticorum theologorum choro idem concincenti fuerit contrarium.

3. Concordem omnium theologorum scholæ de fide aut moribus sententiam contradicere, si hæresis non est, at hæresi proximum est. — Scholæ porrò placita, si ita vocare libet, in duplici sunt differentiâ. Altera

(1) Non ita facillè recurrendum ad supernaturales Spiritus divini motus. Scholastici doctores existunt in Ecclesiâ Christi veluti catene traditionalis à Patribus inceptæ continuatione. Ubi igitur sunt concordēs, traditionis catholice et doctrinæ communis, in quibus veritate ad consensum perducantur, testes sunt habendi.

P. S.

(2) Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Augustinus, Clemens Alexand., Justinus Martyr.

ad philosophiæ magis rationem expediunt, quàm fidei; altera ad fidem pertinent, moresque christiano populo necessarios. Quæ ab illis dissonant, ea scholastico theologo non sunt hæretica: quæ verò huic posteriorum rerum generi sunt adversa, ea nos hic tanquàm venena réfugimus. Nam iis hæreseos crimen, ut quod sit ipsum per se atrocissimum, impingere apertè et simpliciter non audemus; in quo equidem sepe theologorum requiro prudentiam. Absurdum est enim, ut crimen gravissimum nisi rebus quoque gravissimis impingatur. Sed ad rem. Illa conclusio, ut est à me posita, primùm ostendit, quòd nullum dogma reperitur, quod eadè mente oreque scholastici omnes certò ac firmiter asseruerint, quin idem in universum Ecclesiæ teneat, eorum auctoritate mota. Nam si ali-quod invenire hæretici possunt, proferant, et tacebimus. Quòd si nullum proferri potest, sine dubio, velint, nolint, id, quod scholæ totius auctoritate firmatur, verum est, si ad fidem, ut divi, moresque pertineat. Adde quòd nullum tam proprium scholæ decretum est, quod vel ex sacris litteris, vel ex Apostolorum traditione, vel ex conciliorum aut pontificum defuitio-nibus non habeat certam originem. Ità, qui scholæ decreta refutârunt, hi semper inventi sunt et fontem, undè illa manant, repudiâsse. Atque, ut uno verbo dicam, nemo qui in catholicis habeatur, omnes sine discrimine theologos expolit. Quod abundè satis ma-gnum argumentum est, sine fidei discrimine hujus-modi scholæ placita negari non posse.

Præterè, si quâ in quæstione universi theologi eadè inter se concinunt, profectò si in eo errant, Ecclesiæ item errandi periculo exponunt. Sive enim qui confessiones audiunt, sive qui ad populum habent conciones, utrique plebem institunt, ut à theologis acceperunt. Ità fit, ut Ecclesiæ eorum in fide commu-nem errorem dissimulando, Christi fideles suo silentio deciperent. *Error enim, cui non resistitur, approbatur; et veritas, cum non defenditur, opprimitur*, ut Innocentius ait, dist. 83, c. *Error*; atque Deus ipse, si theologo-rum omnium errorem non aperiret, in necessariis christiano populo decesset. Quid enim facturus est populus imperitus, nisi eos sequi, quos pro illo tempore ecclesiasticæ doctrinæ magistros accepit? An post hæc omnia scholæ theologia contemnenda est? Cederem, nisi ejus auctoritate Ecclesiæ res plurimas definisset. Quippè trecentos abhinc annos, si quas Ecclesiæ hæ-reses condemnavit, si quæ de fide et moribus decreta tulit, in utrisque scholasticorum subsidio et diligentia vehementer adjuta est. Id quoniam constat inter omnes, quibus vel conciliorum gesta, vel negotia cogni-tionis fidei sunt cognita, fateamur necesse est, doctores scholasticos simul omnes in fide et moribus errare non posse (1).

(1) Non dubitandum quin sit de fide quod omnes doctores scholastici de fide esse unanimiter affirmant; cum id fieri nequeat extrâ Ecclesiæ seu ejus pastorum consensum, ad quos pertinet de fide judicium. Igitur non ex auctoritate consensûs scholasticorum res ad doctrinam catholicam pertinere constat; sed eo consensu invincibiliter probatur id ità tenere Ecclesiæm docentem.

P. S.

Præterè, cum Dominus dicit: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit*, non modò ad primos theologos, hoc est, Apostolos verba illa referebat; sed ad doctores etiam in Ecclesiâ futuros, quamdî pascendæ essent ovæ in scientiâ et doctrinâ (1). Quem-admodum igitur qui theologos Christo succedentes contemnebat, Christum is etiam Dominum contemnebat; ità qui theologos juniores antiquis succedentes despicit, hic Christum quoque ipsum despiciat necesse est. Undè Chrysost., sive quis alius fuerit, in commentariis super Matthæum Imperfectis, hom. 42: « Cum audieris, inquit, aliquem beatificantem autem quos doctores, proba qualis est circà suos doctores. « Si enim illos, cum quibus vivit, sustinet et honorat, « sine dubio illos, si cum illis vixisset, honorâsset. Si « autem suos contemnit, si cum illis vixisset, illos « contempsisset. » Hactenus ille in ea verba Christi: *Væ vobis qui ædificatis sepulcra prophetarum, et crnatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissimus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis, quòd filii estis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorum*. Nimirùm phariseo-rum instar hæretici ratiocinantur. Si essent scholastici doctores, quales erant Hilarius, Hieronymus, Basilus, sequeremur eos; si in diebus Augustini, Ambrosii, Hieronymi fuissimus, non essemus socii Manichæi, Novati, Vigilantii, Pelagii, Joviniani. Itaque testimonio sunt, quòd filii sunt eorum, qui sanctos antiquos contempserunt, cum juniores scholæ theologos pro nihilo putant. Postremò, ut ad Ephes. 4, Apostolus docet: *Alios dedit* (Christus in Ecclesiâ) *Apostolos, quosdam Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei in verum perfectum; ut jam non simus parvuli fluctantes, et circumferamur omni vento doctrinæ*. Quamdî igitur Christi corpus, hoc est, Ecclesiâ fuerit, ad divinam procuracionem pertinebit, ut ii, qui in Ecclesiâ sacræ doctrinæ doctores habentur, tanquàm à Deo dati veritatem in fide teneant, ne populus parvulorum more circumferatur. Nec verò si hoc Apostoli testimonio æquè pro anti-quis et junioribus facere dicimus, juniores theologos piseis illis mox æquamus (scimus enim quantum antiquitatì deferendum est, quantum etiam sanctitati), sed firmum esse hunc etiam locum, tum ex multis aliis, tum ex hoc Apostoli testimonio, pro nostrâ quidem virili contendimus. Rectène an secus, aliorum esto judicium. Nos enim in argumento novo, ubi nullum, quem imitaremur, habebamus, quæ nobis probabilissima visa sunt, ea lectoribus exposuimus. Si quis verò sic nostra rejiciat, ut adducat meliora, volentes ac libentes amplectemur. Nihil autem necesse est de meipso dicere mihi. Quanquàm non est verendum, ne vera et aperta de me predicans, nimis videar aut insolens, aut loquax. Sed utique hunc scholæ

(1) Hæc non pertinent ad scholasticos ut magistros, sed præcisè ad pastores quorum auctoritate scholastici docent in scholis.

P. S.

locum ego tractavi, gratissimum, ut puto, theologis fieri; quoniam cum explicatissime de eâ re disseruerim, discent hodie à me, quibus facillimè rationibus scholasticæ theologiæ asserere et gravitatem possint, et auctoritatem. Atque hæc hactenus. Nunc objectiones à principio contrâ positas repellamus.

CAPUT V.

Respondet argumentis capituli tertii; docetque quid de variis theologorum placitis statuendum.

Ac primo quidem argumento refellendo non est opus quidquam præter ea, quæ sunt dicta, adjicere. Ostendimus enim, ut opinor, scholasticæ theologiæ asserendæ non deesse Ecclesiæ Scripturæque sanctæ testimonium. Quæ testimonia nos habuimus, ea jam protulimus: ab aliis fortè post et plura et graviora proferentur.

Secundum etiam argumentum nihil minùs confutatum est. Diximus enim, id quod etsi sæpè dictum est, dicendum est tamen sæpiùs, factiones in scholâ, quasi juratas, studium contradicendi, et si quæ sunt similia mala, non scholæ, sed hominum vitio contigisse. Alioqui decreta multa sunt inter scholasticos certa et firma eoque magis, quò nulla unquam factio ea in quæstionem revocavit.

At tertium argumentum difficillimum est, egetque disquisitione non parvâ.

Quare, si longiorem orationem hujus argumenti difficultatis exigit, non debet lectori molestum esse: nam orationis longitudo magnitudine utilitatis pensabitur. Principio autem theologos omnes admonitos esse velim, ut sepositis non affectibus modò, sed opinionum etiam præjudiciis, de causis fidei prudenter graviterque decernant. Non enim si quidquam in scholâ bonis etiam temporibus inveteravit, mox fidei dogma existimandum est. Sunt autem nonnulli, qui per eas persuasiones, quibus à principio sunt imbuti, de rebus gravissimis sententiam ferunt, temeritate quadam, sine judicio, repentino quasi vento incitati, quæ longè alia esset, si judicio consideratè constanterque lata fuisset. Illi autem in eo primùm errant quòd scholæ opiniones à certis constantibusque decretis non separant. Deindè errant in eo, quòd duo rerum genera confundunt, unum earum, quæ ad religionem attingunt, earum alterum, quæ hanc ne attingunt quidem. Ac si sanctorum veterum consensus, ut libro superiore, cap. 2 et 5, definitum est, non in omnibus legis quæstionibus sequenda nobis et tenenda est, sed solum in fidei regulâ; nec quævis illorum etiam in re gravi communis opinio fideles astringit, sed firmum constansque judicium; æquid de recentioribus scholæ theologis dicere oportet, quos veteres illi longè et vitæ merito, et Scripturæ usu, et auctoritatis pondere superârunt? Verùm his de rebus non necesse habeo dicere ea quæ me viri multi pù cupiunt commemorare, tametsi causa postulat, tamen quia postulat, non flagitat, præteribo. Quoniam verò utriusque erroris exempla, cum aliis sæpè posui, tum in duodecimo libro varia etiam adjuncturus sum, uno nunc exemplo contentus ero, quod satis erit tamen, ut il, qui in censuris theologicis præcipites esse solent, suæ temeritatis admonæatur.

Magister ergò Sententiarum dixit baptismi sacramentum fuisse antè Christi mortem, et à Christo ipso institutum, et ab Apostolis ministratum. Huius D. Thomas ceterique scholæ theologi assensu sunt. Nimirum divum Augustinum Magister secutus est, cujus opinionem schola libenter amplectitur. At enim si quispiam fortè contrâ fuerit opinatus, baptismum novæ legis verum et proprium, idemque primum sacramentum non priùs à Christo editum, quam in cruce passus sit, non statim vexare eum gravi theologiæ censurâ debemus; sed primùm illud expendere nùm theologi hoc loco, quasi re certâ et confectâ, quidquam planè suo judicio deficiant, an potius re nondùm satis ad liquidum exploratâ, probabiliter opinentur; deindè id etiam vestigare: pertineatne ad catholicam fidem, Christum sacramentum hoc antè passionem suam edidisse, an non. Ac magister Sententiarum quidem nihil certò statuit, sed probabiliorum opinionem elegit: *Commodius*, inquit, *dicitur*, etc. Augustinus quoque: « Baptizabat Christus, inquit in Epist. ad Seleucian., non per se ipsum, sed per discipulos suos. Quos intelligimus jam fuisse baptizatos, sive baptismo Joannis, sicut nonnulli arbitrantur, sive, quod magis credibile est, baptismo Christi. » En Augustinus non certò pronuntiat, Apostolos priùs esse baptismum Christi baptizatos, quàm illud baptismum administrarent, cujus Joannis tertio et quarto capite mentio fit. Quin ubique docet nos ignorare, quando Apostoli fuerint baptizati. Nullo autem pacto fit verisimile, si Apostoli veri sacramenti baptismatis jam indè administrari erant, eos non priùs idem sacramentum accepisse. Quò fit ut utrumque juxta in opinione, non firmo constantique decreto situm sit.

Præterea et in formâ baptismatis illius scholastici dissident. Nam Magister et Adrianus existimant, Apostolos tum etiam in nomine Trinitatis baptizasse, id quod ego mihi persuadere non possum. Alii verò tradunt, eos baptizasse in nomine Jesu Christi, id quod verisimilius est. Sed hæc in baptismi formâ tanta dissensio à certitudine dogmatis aliena est. Non itaque certum quippiam theologi de hæc re statuere voluerunt. Nec divi Thomæ verba, si quis attentè legat, aliud præ se ferunt: « Videtur, inquit, quòd baptismus antè Christi passionem fuit institutus, » etc. . . , quo scilicet verbo divus Thomas uti ferè solet, cum res non est plana et definita. Itaque existimo, divum Thomam, cum dixerit, *videri*, hoc ipsum sensisse, quod disserit, *videri* modò non etiam oportere. Quæ autem delinvisset vir aliqui prudens et gravis in eâ re, quam rem ad fidem nihil attingere intelligeret? Non enim antè litteris sacris, aut ex Apostolorum institutis colligi certò potest, baptismum, quod Apostolis statim à conversione suâ in usu erat, peccata remittere, gratiam conferre. Nam quod Augustinus refert. Joan. 12, 10: *Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus*; id non oportet de baptismi munditie intelligi, sed de eâ, de quâ postèd, Joan. 15, 3: *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis*. Quod verò à quibusdam refertur: *Ego nesciebam eum,*

sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat Spiritu sancto; id nihil etiam cogere ultra quoque ipsi fatentur, qui eo testimonio abutuntur. At constat Apostolos baptizasse, Joannis 1 et 4 cap., et non baptismum Joannis, ut notum est; ergo baptismum Christi. Sic enim Magister argumentatur. Sed hoc argumentum infirmum et incertum est, quam ut quid firmum certumque conficiatur. Baptismus enim Joannis dupliciter vocari potest, ut Joannis instituto et auctoritate exhibitus, aut baptismum aquæ, quale baptismum Joannis erat, qui videlicet nihil aliud esset, quam meditatio quædam et præparatio ad novæ legis sacramentum. Baptismus item Christi aut sic vocari potest, quia Christo jubente et auctore ministratus est, aut quia institutus à Christo ad abluenda peccata. Dicitur ergo, nec absurdè id quidem, illud Apostolorum baptismum, cujus Joan. 3 et 4 capite mentio fit, non fuisse Joannis Baptistæ in prioro sensu, sed in posteriore tantum, fuisse autem baptismum Christi, quoniam illius præcepto et auctoritate Apostoli baptizabant. Undè si quis colligat, jam tùm illum fuisse verum novæ legis sacramentum, pari ratione argumentabitur, unctionem, quæ Apostoli antè passionem usi sunt, jam indè à principio fuisse verum et proprium extremæ unctionis sacramentum. Quod tametsi nonnulli theologii asseruerint, non tamen expeditum est. Apud veros sanè gravesque theologos, unctionem extremam sacramentum esse, fidei dogma est; an antè Christi passionem, an post fuerit institutum, nihil ad rem existimant pertinere. Quod idem et de sacramentis Confirmationis et Pœnitentiæ sentiunt. Nec video, cur de baptismum nos aliter sentiamus, putemusve fidei quæstionem esse, nùm antè passionem Christi hoc sacramentum fuerit institutum. Institutum enim esse, dictum quidem est proclive. Itaque ferè theologii loquuntur, sed quis est tandem, qui hoc esse verum idoneis argumentis ostenderit? Quid quòd Theophylactus in cap. Joan. tertium, et Chrysostomus homilia in Joann. 28, disertè negant, illud baptismum, de quo agimus, sacramentum esse, quòd peccata remitteret, gratiamque conferret? Quid quòd Hieronymus in dialogo adversus Luciferianos, eum duplex baptismum distinguit, perfectum et imperfectum, non obscurè docet, nisi in cruce et resurrectione nullum baptismum perfectum esse? quomobrem Joannis baptismum fuisse imperfectum? Quid quòd Leo in epistolâ ad episcopos Siciliæ inscriptâ, eorum omnino videtur sententiæ subscribere, qui contenderent Baptismi sacramentum, non quòd Christus à Joanne baptizatus est, sed post resurrectionem editum et constitutum? Quæ non eò dixi, candidè lector, quòd scholæ communes opiniones improbarem. Nos enim eâ theologia plùs utimur, in quâ dicuntur ea quæ non multùm discrepant ab opinione communi. Quid ergo est? Primum opinionem à dogmate secerni et internosci volumus: deindè theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis est et ad tempus, sed maturo iudicio de rebus hisce pronuntiant, in quibus præsertim non ità facilè expediti potest, ad fidem pertinent,

neene. Nam si in exemplo quòd modò posuimus, rationes Scripturarum testimonia liberet adjungere, quibus à contrariâ parte adversùs communem scholæ opinionem pugnari potest, quæstio fortè in utraque partem ad eò ambigua redderetur, ut difficile esset judicare, utra cum fide magis et religione consentiat. Sed, ut dixi, non disputo nunc, scholæ communis opinio verane, an falsa sit; quanquàm ab instituto nostro non ad eò fortassis alienum; sed id ago, scholasticas opiniones oportere à decretis sejungere, fideique quæstiones ab his, quæ modò hùc, modò illuc transferuntur, et sine pietatis facturâ possunt in utramque partem disputari. Decreta acutè tenere debemus, accuratè defendere; opiniones non item, sed si non cum academica, at cum christiane modestiæ temperamento. Pro fide etiam cum vitæ discrimine pugna sit; pro his, quæ fidei non sunt, sit pugna, si ità placet, sed incruenta sit tamen. Hæc præscripta servanti lecti magnificè, graviter animosèque disserere, licet judicare constanter, verè, doctisque et indoctis utiliter. Quorsùm hæc, inquis, non solùm longè, sed longis etiam ambagibus repetita? Nempe ut explicaremus, id quod cap. superiori in conclusionibus breviter significatum est, nos non in scholæ opiniones, sed in certa constantique de fide moribusque iudicia jurasse. Hæc hujus loci est defendere, illas alterius et loci et temporis. His igitur expositis, facilè, ut opinor, tertium illud argumentum refelli potest. Nego enim scholæ certo constantique decreto finitum, matrimonium sine Ecclesiæ ministro contractum, esse verè et propriè sacramentum. Nego eam rem ad fidem et religionem attingere. Nego omnes scholæ theologos id asseruisse. Hæc tria eùm docuero, argumentum positum omni ex parte refutatum erit.

Ostendam ergo primum, opinionem commuicem illam esse, non scholæ dogma firmumque iudicium. Qui hoc intelligi potest? Quia de hac re theologii videlicet ità disserunt, ut nihil finisse velle videantur. Lege Magistrum, div. Thom., Scotum, Bonav., Ricar., Palud., Durand. cæterosque scholæ theologos, et nisi statim eorum pendentes ac vacillantes animos deprehenderis, tùm verò me aut stultum, aut temerarium iudicabo. Nam et eùm querunt, an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maximè finiendum erat, non definiunt tamen, sed in his referunt, quæ in humanum opinionem sunt posita. In materiâ item et formâ hujus sacramenti statuendâ ad eò sunt inconstantes et varii, ad eò incerti et ambigui, ut ineptus futurus sit, qui in tantâ illorum varietate ac discrepantiâ rem aliquam certam, constantem, exploratam conetur efficere. Quòd si in formâ et materiâ sacramenti, quæ res in sacramentorum tractatione vel gravissima est, ambigunt theologii inconstanterque loquuntur, nec definiunt omnino quidquam; cur in eâ quæstione, quæ et levior est, et minus ad sacramenti hujus constitutionem necessaria, aliquid eos certi præscripsisse fateamur? Concilium certè Florentinum de materiâ, formâ, ministro sacramenti Matrimonii præstitit nihil, id quod sine dubio faceret, eùm hoc in cæteris omnibus

Ecclesiæ sacramentis fecisset, si de iis rebus videret quippiam esse à theologis in scholâ definitum. Præterea nûm matrimonium sine ecclesiastico administro novæ legis sacramentum esset, nec propriè et expressè in questionem theologis vocærant, nec viâ et ratione, ut solent, vestigârunt, nec argumentis ullis concluderunt. Qui igitur vult, eos, sine disquisitione attentâ, sine diligenti tractatu, sine idoneis argumentationibus certò de rebus theologis pronuntiâsse, hic videat, ne eâdem operâ illis et injurius sit, et in rebus quoque gravissimis derogat fidem. Adde, quòd in conciliorum scriptis, ac summorum pontificum epistolis decretalibus, id observandum est, ut non quævis simplex aut affirmatio aut negatio certum sit exploratumque judicium; sed sunt notæ quædam peculiare, quibus certas conciliorum pontificumque definitiones internoscimus, quemadmodum libro 5, cap. 5, latius explicatum est. Iis ergò notis, ac multò etiam magis ad scholæ quoque decreta secernenda, uti debemus. Alioqui, si quæcumque scholasticorum simplex assertio dogma fidei certum est, major est profectò horum quàm pontificum et conciliorum auctoritas. Quòd si probari nemini potest, illud certè probari omnibus necesse est, theologos hoc loco et quæstione nihil omninò definiisse. Etenim nec sententiam adversam hæreticam erroneamve dixerunt, nec quod dixerunt, id firmiter catholicis amplectendum; breviter, nullam notam interposuere earum, quæ certa constantique judicia judicare solent.

Quæ cùm ita sint, id quod primum conficiendum erat, confectum est, theologos eâ de re, quam modò versamus, nihil certò et constanter decrevisse, sed incertâ inconstantique opinione probabilem unius sensum cæteros esse insecutos. Ità casu quodam communis fortè consensio facta est, cùm contrâ usum quoque venire poterit, ut si primus asseruisset, non omne fidelium conjugium sacramentum esse, sed quod religiosè sacratèque fuisset constitutum; secundus, tertius, ac deinceps reliqui, quoniam probabile etiam id esset, eandem sententiam sequerentur. Sequitur ut ostendam, quidquid theologos opinari contigerit, nihil tamen ad fidem spectare, an ejusmodi matrimonium Ecclesiæ sacramentum sit, an non sit. Quod, ut mihi videor, uno hoc argumento facillè et fidenter expedito. Tres sũt res, quibus efficitur aliquid ad fidem pertinere. Aut enim in sacris libris habetur scriptum, aut apostolicis institutis est traditum, aut ex utrislibet planè certâ complexione et consecutione colligitur. Nulla autem harum rerum efficere potest, matrimonium sine ministro profanè contractum, esse novæ legis sacramentum. Ubi ego, si Thomistæ omnes cum Scotistis existant, si cum antiquis juniores velint contrâ me pugnare, tamen superior sim necesse est. Non enim, quemadmodum nonnulli putant, omnia sunt in theologorum auctoritate. Est quædam tamen ità perspicua veritas, ut eam infirmare nulla res possit. Experiuntur hic quantum possunt vires suas, si qui fortè contrâ volerint dicere, et cum in hæc eos causâ sacræ litteræ, Apostolorum traditiones, scholæ syllogismi destitue-

rint, tum verò, nisi rudes et tardi sunt, mecum omninò intelligant, eam questionem minimè ad fidem pertinere.

At argumentabitur quispiam, fidelium matrimonium esse novæ legis sacramentum, non autem esse majorem rationem de uno, quàm de alio: omne igitur fidelium matrimonium esse sacramentum. Appelletur verò hic theologus, aut hoc etiam nomine dignus putetur? Dùm quidem ità argumentabitur, non modò theologus, sed philosophus aut etiam dialecticus omninò habendus non erit. Anne ad hunc modum graves theologis ratiocinantur? Anne hisce argumentis adducti de rebus fidei pronuntiant? Equidem Baptisma sacramentum esse scio, sed si formam sacramentumve non habeat, baptismus erit, sacramentum non erit. Unctionis quoque sacramentum agnosco; sed sine sacrâ formâ, sine Ecclesiæ ministro, unctio quidem esse poterit, sacramentum verò esse non poterit.

Pœnitentiæ demùm sacramentum amplector; at sine formâ sacrâ et ministro pœnitentiæ reperio, sacramentum reperire nec debeo, nec verò possum. Sic igitur, tametsi Matrimonium sacramentum est, non ideò tamen conjugium quodcumque venerari cogimur, sed id, quod formam sacramentum habeat, et à vero Ecclesiæ ministro consecratum sit. Alioqui, si quodlibet fidelium conjugium theologis necessariò sacramentum est, quis Scotum tenebitur, qui conjugia, quæ solis nutibus contrahuntur, negat esse sacramenta? Ac nisi me fallit animus, rectè negat. Etenim non Magister et divus Thomas modò, verùm etiam quidam Florentinum docet, omnia sacramenta verbis constare, quæ si desint, nullum omninò confici sacramentum. Quòd si semel admittimus formam sacramenti esse posse aliquando nutus verborum loco substitutos, nullo pacto effugere poterimus, quin et nutus sacerdos à peccatis absolvere, et nutus episcopus sacris initiare possit. Atque matrimonium non aliis quandoque nutibus contrahitur, quàm carnali copulâ. Dùm enim post sponsalia sponsus et sponsa affectu maritali coeunt, fatentur omnes et jurisperiti et theologis verum matrimonium confici. At carnis commixtionem novæ legis propriè sacramentum dicere absurdum est; Spiritus quippè sanctus, et sacramenti gratia per coitum non datur, 52 quæst. 2 capit. *Conubia*; non igitur Ecclesiæ docet, quodlibet fidelium matrimonium sacramentum esse. Nisi quis adeò desipit, ut Cajetanum damnet, qui et probabilissimè, et me quidem judice verissimè, matrimonium, quod inter absentes per litteras procuratoresque contrahitur, sacramentum esse inficiatus est. Nam qui in hoc Cajetanum errasse clamant, hi non intelligunt, nec quæ loquuntur, nec de quibus affirmant. Quòd si nullò idoneo et necessario argumento, sed stultis turbulentisque clamoribus alienas refellere sententias pergunt, atque adeò damnare quæ probabiliter et verè dicta sunt, tum nos in quiete et silentio tacti illorum stultitiam amentiamque ridebimus. Concedant illi, unum pro altero sacramento sumere, cùm pro altero contrahit; concedant, sacramenta Christi absentibus administrari, eisdemque et gratiam conferre

et peccata remittere. Nos enim, quoniam hæc absurda sunt, concedere potius volumus, ejusmodi contractus, qui inter absentes, transiguntur, matrimonia quidem verissima esse, vera sacramenta nullo modo. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, non solum non esse dogma fidei, omne fidelium matrimonium sacramentum esse, sed etiam contrariam omnino sententiam probabiliorē esse. Quòd si licuit Scotto ac Cajetano, ut verè licuit, matrimonia, quæ vel non verborum, sed rerum notis, vel per procuratores conficerentur, ab Ecclesiæ sacramentis eximere, æqua religio nos astrigit, ut matrimonium, quod civiliter et profanè Judæorum, Sarracenorum, ethnicorum more, sine sacris cæremoniis, sineque Ecclesiæ ministro contrahitur, sacramentum esse propriè fateamur? Præsertim cum contraria sententia non modò probabilior, sed et ad catholicam fidem tuendam facilior, et ad lutheranorum tela depellenda solidior sit.

Age verò, quandò me in hunc locum deduxit oratio, quibus ego argumentis persuasus sum, eisdem lectori persuadere conemur, matrimonium ejusmodi sacramentum propriè non esse, quod scilicet et signum sanctificationis sit, et ejusdem sanctificationis in sumentibus dignè causa sit. Quem laborem spero me non frustrà suscepturum, cum videam mecum et rationes, et testimonia, et sacramentorum demum naturam totam mirificè consentire. Illud verò mihi persuasi primùm, quoniam sacramenta propriè dicta sacræ sunt religionis cæremonie. Sacrorum enim usus ad religionem, quæ Deum colimus, pertinet. Quocirca sacramentum opus est religionis. In sacramentis quoque profitemur, nos salutem à Deo salutare querere; hæc verò professio, quæ fidei interioris externa testatio est, ad eam virtutem atinet, quæ Deo cultum exhibemus. Atque peccata, quæ in sacramentorum abusu sunt, virtuti religionis adversantur. Et Augustinus, lib. 40 de Civit. Dei, cap. 5, non quodlibet signum rei sacræ definit esse sacramentum, sed quod sit sacrum signum. Quibus rebus efficitur, ut sacramenta divini cultus ac religionis sacra quædam opera sint. Cum igitur matrimonium solis verbis viri et femine civiliter profanèque contractum, licet rei sacræ signaculum sit, non sit tamen opus religionis sacrum, certè non est propriè sacramentum. Alioqui, si rebus satis est significationem affingere ut sacramenta dicantur, serpens æneus atque manna propriè sint sacramenta, atque adèò in universum omnia, quæ gratiâ significanti res sacræ instituta sunt. Id quoniam absurdum est, consentanus verum illud esse quod posuimus, connubia sine sacro ministro, sineque aliquâ religionis sacræ cæremoniâ inita, non esse christianæ religionis sacramenta.

Deindè, concilium Florentinum, enumeratis septem novæ legis sacramentis: « Hæc omnia sacramenta, » inquit, tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tanquam formâ, et personâ ministri conferentis sacramentum. » Quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum. At in matrimonio, quod modò versamus, nullus est sacramenti minister: tantum ergò conficitur sacramentum. Nec verò au-

diendi sunt illi, qui putabant, virum ac feminam esse sibi vicissim sacramenti ministros: quos ego manifestis argumentis evincerem, nisi ad alia graviora festinaret oratio.

Præterea, fideles non se existimant esse sacrilegos, si non sunt in gratiâ, quo tempore sic profanè contrahunt, in animis ergò fidelium inscriptum est, ejusmodi contractum non esse Ecclesiæ sacramentum. Nam si sacramentum esset, sacrilegium haud dubiè committeret is, qui in peccato mortali conjugem duceret. Atque si excommunicatus matrimonium hujusmodi contraheret, sacrilegus quoque his esset, utpotè qui sacramentis Ecclesiæ se indignè ingereret, quibus privatus per Ecclesiam est. Quæ omnia quàm abhorreant à fidelium communi sensu, faciliè, etiamsi ego non admoeam, intelligitur. Ad hæc Augustinus, in epist. 25 ad Bonifacium tradit, oportere res ipsas corporeas, quibus sacramenta constant, imaginem et similitudinem gerere ejus sanctificationis, cujus signa et causæ esse dicuntur: ut Baptismus, lotionē exterius administratâ, spiritualis ablutionis, quam efficit, imaginem et figuram habet. Eucharistia refectione potus cibique visibilis invisibilem refectionem adumbrat; eodemque omnino modo in cæteris sacramentis externâ quâdam actione et representatione sanctificatio interior delineatur, et quasi ob oculos ponitur. Matrimonium autem hujusmodi civile et profanum nec sanctificationis imaginem gerit, nec ad sanctificandum sub quâdam exterioris sanctitatis specie exhibetur. Non est itaque propriè sacramentum.

Præterea, concilium Florentinum docet, idque theologorum omnium decretum est, omnia sacramenta verbis constare tanquam formâ, quæ perficitur sacramentum. Incredibile est autem nisi à formâ sacrâ sacramentum perfici. Quemadmodum enim humana forma hominem efficit, et albedo facit album; itâ prorsus necesse est à formâ sacrâ quodcumque sacramentum existere. Atqui in matrimonio, quod civili more profanèque contrahitur, nulla verba sacra sunt; nulla igitur est ibi sacramenti ne facies quidem. Nec verò dici potest, verba, quibus utuntur contrahentes, nempe: *Ego te accipio in meam*, etc., esse hujus sacramenti formam. Primò quia verba ejus, qui suscipit sacramentum, materia sacramenti esse possunt, forma esse non possunt: forma siquidem ab agente existit in passum, medianibus causis administris. Sacramentorum ergò formæ à Deo per sacrorum ministros in eos prædeunt, qui sacramenta recipiunt, id quod inductione manifestissimâ liquet in omnibus sacramentis, quæ sine controversâ sacramenta sunt. Tum quia in omnibus sacramentis, licet materia sit res aliqua naturalis, et quæ antè in humanos usus conferri soleat, forma tamen supernaturalis sit oportet, cujus scilicet et vis et significatus non à naturâ, sed à causâ quâdam superiore oriatur. Cum enim sacramentum quiddam supernaturale sit, forma, quæ constituitur, per fidem accipienda est, non item per naturam. At illa verba: *Ego te accipio in meam*, undiquè naturalia sunt, atque omnibus usurpata gentibus, quæ etiam sine fide con-

trahunt. Adde, quòd forma sacramenti significat eum spirituales effectum, cuius causa sacramentum esse dicitur. Nam sacramenta, ut in scholæ proverbio est, efficiunt quod figurant. Significatio autem sacramenti in formâ vel maxime elucet. Illa verò verba: *Ego te accipio in meam*, nullius effectû spiritualis signa sunt. Verba insuper, quæ sunt sacramentorum formæ, divinâ institutione præscripta et determinata sunt, neque possunt hominum arbitrio immutari, quemadmodum D. Thomas in tertiâ parte demonstrat. At verba, quibus matrimonium contrahendum sit, nulla sunt omnino defuita; sed innumeris verborum formis, non synonymis, sed variis et dissimilibus ejusmodi contractus fieri potest. Non ergò verba illa, quibus utuntur sponsus et sponsa ad contrahendum, formâ sacramenti christiani sunt. Præterea, quandò verba aliqua sunt forma sacramenti, si nutus vel scriptura vel aliud unumquodlibet signum eorum loco verborum substituitur, ipsius nimirum actio est. At si contrahentes loco verborum nutus vel scripturam supponant, æquè conficiunt matrimonium, ac si verborum millibus uterentur. Quòd profectò si quis rectè consideret, non leve argumentum est, ut verba contrahentium hujus sacramenti materia sint. Nam præterquam quòd materiam sacramenti is, qui suscipit, administrare potest, formam non potest, cum in idem fortè sacramentum verba loco materię formęque recurrunt, pro verbis, quæ materię vicem habent, nutus aliaque signa poni possunt, pro verbis autem, quæ formæ vice sunt, poni non possunt. Quæ res in Pœnitentiæ sacramento facillè permittitur. Verba igitur contrahentium, pro quibus omninò verbis signa quævis alia substituere licet, materia sacramenti esse forsitan queant, forma non queant. Id quod hoc etiã argumento confirmari potest. Nomen enim sacramenti pro materiâ accipi solet, pro formâ non item; quemadmodum D. Thom. egregiè disertèque docet, 4 sent., d. 1, qu. 1, ad. 1, q. 5, ad. 1; et d. 3, q. 1, art. 1, q. 1, ad 2. Baptismus enim, id est ablutio, sacramentum est, non illa verba: *Ego te baptizo*, etc. Unctio, Confirmatio, Pœnitentięque similiter. Verba autem contrahentium sunt sacramentum, ut idem auctor testis est Additionum quæst. 44, art. 1, ad 1. Dicimus namque matrimonium esse sacramentum. Matrimonium autem contractus ille est, qui ex amborum verbis constituitur. Verba igitur contrahentium materia sacramenti sunt, forma non sunt. Jam illa falsa et commentitia esse quis non videt, quæ juniores theologi confinxerunt, ut civilem hunc humanumque contractum Christi et Ecclesię sacramentum esse tuerentur? Quæ quidem plerumque infidelibus valdè negatoria sunt, fidelibus autem parùm solida. Hic tibi dicit, contrahentes ipsos esse materiam sacramenti; licet, non ipsos, sed consensum; alius, gestus, et nutus, qui à viro feminæque exceptis verbis adhibentur; alius, prioris loquentis verba materiam esse affirmat, posterioris formam. Quæ utinam graviter, verè, probabiliter dicerentur, ne jure ab hæreticis rideremur! Quorum autem attinet, in re gravissimâ tenuiter, ne eam fidelem philosophari? Quorsum in re ad fidem et reli-

gionem necessariâ tanta varietas et inconstantia? non enim, ut Hieronymus ait, « potest unquam verum asseri, quod diversum est. » Et rursum: « Verum, inquit, non esse quòd variat, etiã maledicorum testimonio comprobatur. » Quid quòd materiam nos et formam sacramenti querimus, hoc est, res quasdam religione sacras, hi verò de formâ materięque contractus profani naturalisque respondent? Nam si apud ethnicos de pacti illius conventionisque materiâ et formâ controversia esset, non aliter profectò illi ac nostri theologi loquerentur. Ità Lutherus more suo theologos satis jocose ludit, quòd religionis nostræ sacramentum, ex his vel integrum et perfectum constituitur, quæ penitens omnia in matrimoniis paganorum reperirentur. Ac certè materiam et formam civilis naturalisque contractus quibus in omni semper lege omnes usi sunt, quæque perpetuò et fidelibus et infidelibus fieri communes, easdem omninò esse materiam et formam, quibus integra et perfecta nostræ religionis constituentur sacramenta, non Luthero dicam, sed vix cuiquam persuaderi poterit, nisi ei, apud quem tantum opinio præjudicata potest, ut etiã sine ratione valeat. Equidem cum ad respondendum argumentis Lutheri me comparo, quibus ille multipliciter sacramentum hoc conatur evertere, non id defendendum suno, matrimonium ejusmodi sacramentum esse, in quo nulla sacri facies appareat, quodque univocè cum cæteris sacramentum esse, ne cogitatione quidem informari posse videatur. Sed sive nostra opinio vera, sive falsa sit, nihil enim moror; si Lutherani de hoc matrimoniorum genere disceptare voluerint, intelligant se in scholæ disceptationes incurrisse; nec oportere catholicam ad eorum argumenta respondere. Sin verò argumententur, Matrimonium cum sacris cæremoniis, cum sacra materiâ, cum sacra formâ, à sacro ministro administratum, quemadmodum in Ecclesiâ romanâ semper usque ab apostolis administratum est, si hoc, inquam, argumententur, sacramentum Ecclesię non esse, tunc catholicus respondeat fidenter, animosè defendat, securè contrâ pugnet. Poterit enim consentaneas causas omni poscenti reddere de eâ, quæ est in Ecclesiâ firma, perpetua, constansque doctrina. Poterit fidem quoque nostram et suaviter insinuare fidelibus, et graviter ab infidelium calumniis vindicare. Quam ego cum Lutheranis disputationem identissimè nunc animo aggrederer, si id hujus libri institutum pateretur. Video autem me plus, quàm ratio argumenti positi postulabat, digressum esse; si digressio tamen dicenda est, ubi quod in utramque partem adèò probabiliter disputari potest, hoc nos contendimus non ad catholicam fidem, sed ad scholæ opiniones referendum. At ea res verbis paucioribus addici poterat. Poterat sanè. Verùm difficile est, ut in omni loco verba rebus quasi paria et demensa respondeant. Et libuit tandem quamplurimis argumentis addicere, siuo Ecclesię ministro conjugii sacramentum nullum esse, ut indè pateret, eam questionem nullo modo ad fidem attinere, quod secundo loco pollicitus sum.

Attende nunc, lector, dum illud, quòd postremum

erat, absolvimus. Non omnes, inquam, scholæ theologî in eam sententiam convenerunt, quemadmodum in argumento sumitur. Quin etiam nonnulli graves auctores nobiscum sentiunt; atque in primis Guillelmus Parisiensis, in libro de Sacramentis, tract. de Matrimonio, cap. 9, quæst. 1 (1), negat matrimonium veri nominis sacramentum esse, et sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio consecratum fuerit. Nam Magistrum et Durandum non refero, qui in universum opinantur, matrimonium gratiam non conferre. Qui profectò hoc loco non errassent, nisi communis opinio in extremo posita eis vehementer improbaretur. Patres item concilii Coloniensis aperte inficiantur, clandestinum matrimonium esse propriè sacramentum; atque idem quoque non obscure asserunt, aliud esse verbum, quo contrahitur matrimonium, aliud, quod efficit matrimonii sacramentum; nec satis esse ad sacramentum ea verba, quibus mutus consensus exprimitur, sed aliud verbum requirendum, quod, ut in cæteris sacramentis, accedens ad elementum faciat sacramentum; quod utique verbum fidei sit, non nature. Quorum sententiam in hoc difficile est facto non probare. In eo non probo, quòd verbum illud, quo sacramenti forma continetur, non indè petum, què semper catholicis petitum est. Enimverò, quibus ritibus, quibusque omninò verbis sacramenta Ecclesiæ conficienda sint, non aliunde veriùs, tutius, constantius peti potest, quàm ab Ecclesiæ romanæ perpetuâ consuetudine. Sed de his non est hic locus disserendi. Alio fortè opportuniùs propriam hujus sacramenti materiam et formam explicabimus. Nunc ad id, quod instituimus. Non ii solùm, quos diximus, nostræ sententiæ assentiuntur, sed Petrus Palud. sent. 4, dist. 5, quæst. 2, imprudens in eam quoque descendit. Nam quum vir et femina civiliter contrahunt, etiamsi peccatores sint, nec pœnitentiam agant, non credit eos esse reos sacrilegii. Id quod nullo modo probabile esset, si ejusmodi matrimonium esset verum Ecclesiæ sacramentum. Omnes quippè sine controversiâ sacrilegi sunt, qui post peccatum mortale sine pœnitentiâ Christi sacramenta percipiunt. D. verò Thomas, licet in scripturis communes ferè opiniones sequeretur, sed à veritate tandem rationeque coactus, nostræ opinioni subscripsit. Cùm enim in 4 dist. 4, qu. 1, art 5, docuisset, verba in omni sacramento necessaria esse, quinto id argumento impugnavit in hunc modum: « Pœnitentia et matrimonium sunt sacramenta; sed de integritate eorum non sunt verba aliqua, » etc. Cui argumento ille quidem respondit, quòd « matrimonium secundum quod est in officium, et pœnitentia secundum quod est virtus, non habent aliquam formam verborum; sed secundum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, utrumque habet aliqua verba. » Hactenus D. Thom. Et 4 lib. adversùs gentes, cap. 78, non aliter docet nuptias sacramentum esse, nisi ad modum, quem diximus, per Ecclesiæ ministros populo dispensentur:

(1) Vide etiam eund., cap. 4, de Baptismo.

« Ea, inquit, quæ per ministros Ecclesiæ populo dispensantur, sacramenta dicuntur. Matrimonium igitur, secundum quod consistit in conjunctione maris et femine intendendum prolem ad cultum Dei generare, et educare, est Ecclesiæ sacramentum. Undè et quædam benedictio nubentibus per ministros Ecclesiæ adhibetur. » Hæc ille. Ac Patrum quidem memoriâ matrimonium propriè esse sacramentum, ita demùm proditum est, si sacerdotis ministerium interveniat. Sic Calixtus in epist. ad omnes Galliarum episcopos prodit, 1, q. 4, cap. *Consanguineo, un.* Sic Ciricius ad Cumerinum, Tarraconens. episcopum, cap. 4, Sic Nicolaus, 51, quæst. 2, c. *Lotharius.* Sic Hormisdas, Evaristus, Isidorus, quos refert Gratian. 50, q. 5, prodidère. Sic concilium Carthaginense IV, c. 13, referturque 50, q. 5, c. *Sponsus.* Sic concilium Lugdunense, et refertur 25, q. 3, c. *Nulli.* Sic concilium Lateranense de Simon. c. *Cùm in Ecclesiæ corpore.* Sic concilium Constantiense sub Martino V, in fine concilii. Sic Clemens de privileg. Religiosi. Sic Ambros., lib. 1 Epistolarum, epist. 1, quæ scribitur ad Vigilium. Quorum ego testimonia nec ascribo, nec expendo, quoniam, ut dixi, alterius et loci et temporis est disputatio. Certè Evaristus, in epist. suorum decretorum, matrimonium clandestinum sine sacerdote contractum, tantùm abest, ut sacramentum Ecclesiæ fateatur, ut adulterinum etiam contubernium appellet. His adde, quòd nostræ etiam opinioni subscribunt jurisperiti propemodum universi, qui quum negant, matrimonium gratiam conferre, sine dubio id intelligunt de contractu civili, quem sacramentum latius usurpato vocabulo appellant. At cùm administratio sacerdotalis accedit, non ob curè jurisperiti tradunt, per actum sacerdotis consecrantis conjugium gratiam conferri; ideòque non licere pro eo pecuniam accipere, quia sacramentum ecclesiasticum est. Ibi jureconsulti probabiliùs, ut equidem sentio, quàm theologi loquuntur: tametsi theologi etiam quidam docti sanè et graves inventi sunt, quibus communis illa reliquorum sententia displicet. Pro quâ si qui adhuc contrà nos steterint, non debent statim nostra placita damnare, sed idoneâ aliquâ argumentatione refellere. Ego enim, etsi non is sum, qui nihil unquam falsi approbem, sed ea, quæ dissero tamen, non arroganter præjudico, nec revoco ad arbitrium meum, sed vel sanctorum testimoniis, vel ratione probabili consentaneâque confirmo. Sic jure ac meritò possum à viris doctis postulare, ut de me non nisi causâ cognitâ judicent. Quòd si rationibus, quibus ego dico, falsam me habere sententiam doceant, gratissimè accepturus sum. Ut verò sine argumentis quisquam solâ me asseveratione vincat, fieri certè vix potest. Sed de scholæ auctoritate dictum est satis.

CAPUT VI.

De auctoritate juris pontificii prudentium.

Atque hic quidem liber concludi jam poterat, nisi theologie juris pontificii prudentia jungerentur, essetque proindè hoc etiam loco explicandum, quantum

juris hujusmodi prudentium auctoritas theologo ad argumentandum conferat. Sunt enim quidam usque adeò in eà facultate doctis infensi, ut illorum auctoritatem ab usu prorsus theologiae remotam esse arbitrentur. Nos verò, hujusmodi doctorem auctoritas quanti sit theologo facienda, paucis ostendemus, illo principio sumpto, theologis, qui pontificum canones ignorent, nimis multa deesse ad usus theologiae necessarios.

Principio enim, si à theologis animarum cura non est aliena, sed potius animas regere eorum quasi peculiare munus est, procul dubio canonici juris scientia est illis necessaria, D. Antonianus 3 p., tit. 22, c. 2, § 6 (1). Nam quemadmodum non est in abbatem eligendus, nisi qui antè fuerit in regulà competentèr instructus, ut c. *Officii* de elect. Innoc. tradit; ità ne cura quidem Ecclesiam gubernandi est ei committenda, qui ecclesiasticas regulas nescit. Theologus igitur, qui vel episcopus, vel parochus futurus est, nisi canones antè didicerit, quibus fideles debent in christianà religione et Ecclesiae caeremoniis institui, non habebit profectò ad rem hanc publicam gerendam theologiae officinam satis instructam. Atque hinc illa sunt ex Coelestino, Leone, Augustino, septimà synodo, concilio Carthaginensi, concilio Toletano 4, concilio Aurelianens. 4, quae partim à Gratiano, partim à Burchardo referuntur, Gratian, dist. 58 et 61, et Burchard. 1, 2, cap. 159. Quibus omnibus locis idem omninò præscribitur, hoc est, sacerdotes canonum ecclesiasticorum oportere esse peritos. Episcopis item juris canonici intelligentiam esse necessariam, facillè ostenditur ex c. *Accedentibus*, de excess. prælat., ubi definit pontifex, ad episcopum pertinere de causis matrimonialibus cognoscere, publicas poenitentias vel injungere, vel tollere, indulgentias concedere. At haec omnia nisi sciat, quomodò et quatenus per jus liceant nullà ratione ritè agere potest. Quà de re noniam latè disserunt Innocen. Hostien. Anton. de Butri, cardin. abbas, et cæteri jurisperiti, in cap. *Cum in cunctis*, de electio., et in cap. *Nisi cum pridem*, de renun., et in cap. 1 de consanguinit. et affinit. Gratianus quoque 21 dis., Cosmus in Pragmat. sanctione Gallicà, tit. de collatio. § *taliter*, Joan. de Ananià in cap. *Quia nonnullis*, de magistris, Augustin. de Anco. in lib. de potestate eccl'es. qu. 108, art. 3, Antonin. 3 part., t. 5, cap. 2; nos hic nihil superaddemus. Solum argumentabimur, canonici juris cognitionem theologo esse pernecessariam. Cùm enim theologì propria functio sit, exhortari fideles in doctrinà sanà (iidem quippè theologì, qui magistri animarum esse dicuntur), doctor verò Ecclesiae non divinas modò leges, verùm etiàm ecclesiasticas populum docere debeat, absurdum sanè est, auferre à theologo munere canonum disciplinam. Nam licet in Scripturà sacrà præcepta vivendi majori ex parte tradantur, sed, ut cardinal. Turrecruata in proemio decreti docet, doctrinà morum in specie, secundum gradus singulos et ordines officiorum Ecclesiae, sine juris ecclesiastici cognitione non habetur. At sermones morales absolvi esse nequeunt, si

(1) Vide Prolegom., cap. V, de studiis theologicis.

generatim et non speciatim habeantur, ut Aristotel. in Ethicis suis monet. Ad disciplinæ igitur ecclesiasticae cultum theologus nimirum sacras ecclesiae leges debet addiscere. Confirmat autem hoc vel maximè concil. Lateranens. sub Innocent. III, in cap. *Quia nonnullis*, de Magistris. Præcipit enim, quòd theologus in Ecclesià cathedrali ad docendum constitutus sacerdos doceat in sacrà Pagina, et in his præscriptim informet, quæ ad animarum curam spectare noscuntur. Atqui in canonibus plurima sunt in tituta, quæ ad animarum pertinent curam: canones igitur non debet theologus ignorare.

Præterea omnis doctrina divinitus inspirata utilis est ad docendum, arguendum et corripiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, 2 Timoth. 3. At canones ecclesiastici instinctu Spiritus sancti sunt editi (1), ut Damasus ait 23, questione primà, cap. *Violatores*.

Præterea theologì à summo pontifice et episcopis adsciscuntur, tanquam adjutores et comministri, non solum in prædicationis officio, verùm etiam in audiendis confessionibus, et poenitentias injungendis ac cæteris ejusmodi, quæ ad salutem animæ pertinent: ut ex cap. *Inter cætera*, de offic. jud. ordinario etiam rerum experimento docemur. Confessiones autem audire, ac poenitentias injungere sine juris peritià vix quisquam potest. Nam quod Cajetanus dixit, in summà V, *confessori necessaria*, poenitentes in excommunicationibus, suspensionibus, irregularitatibus, aliisque ejusmodi poenis ad jurisperitos remittendos esse, ne confessor ipse alterius facultatis onere prægravetur, id ignoro prorsus quemadmodum sine magis incommodis fieri queat.

Primum enim interdum in poenas juris incurrunt femine, quas pro conscientie remedio jurisperitorum adire domos absurdum erit, ac certè parùm muliebri verecundia consentaneum. Deindè etiam cùm jurisperiti et scientiam et verba locare soleant, ad confessionis sacramentum non nisi prius datà pecunià erit accessus. Adde, quòd homines vel sacerdoti venerunt sua peccata detegere. Quòd si ad jurisperitos etiam relegentur, sacramentum hujus onus gravius efficitur, quàm ut ferri ab imbecillis possit. Sed quid ego incommoda numerare pergo, in quæ confessores incidant necesse est atque adeò poenitentes. si confessores ipsi canonum sunt ignari, cùm magnificentiora sint, quàm ut indicare debeamus? Fatendum est igitur, jurisperitum theologis magno usui futuram. Nec adeò longè repetita argumenta conquirere opus est, cùm passim ipsi videamus, quantà canonum multitudine theologorum sint referta volumina, illorum præsertim, qui indices questionum scripsère, quas summas nuncupare consuevimus. Ubi quantum jus canonicum theologis conferat, vel ipsi iudices esse possunt, qui quantumvis eximiam doctrinà polleant, has et legunt, et amant epitomas. Sed et summa ipsa Cajetani, si, quæ ex jure canonice multa continet, demas, magnà ex parte imperfecta reperietur.

(1) Vid. Innoc. sup. proem. decretal.

Præterea, cum ad theologum nulle causæ frequentibus referantur, quàm matrimonii, si non respondeat, indoctus habebitur; si citrà juris peritiam respondeat, ne dicam impudens, erit imprudens. Nam, ut Alexand. cap. 1, de eob. et aff. tradit, causæ matrimonii non sunt tractandæ per quoslibet, sed per viros disertos, et qui statuta canonum non ignorent. Ad hæc summorum pontificum decreta à jure divino, hoc est, à libris utriusque Testamenti dimanasse creduntur, id quod habes de transla. episc., cap. 1, et de accusa. cap. *Qualiter et quando*. Cùm ergò theologia ex eisdem fontibus suos rivulos ducat, ineptè nimirum theologus faciet, nisi operà summorum pontificum velit uti; qui cum multorum consiliis exquisitis, tum Spiritu sancto suggerente, ex divinis oraculis dogmata et leges, sive ad fidem, sive ad fidelium mores, et ecclesiasticos ritus, et caeremonias collegerunt. Item theologia facultas non est ejusmodi, ut tantummodò animo rem cernat, sed etiam aliquid molitur et facit. Est enim, ut scholæ verbis utar, partim speculativa, partim practica, quemadmodum D. Thomas primà part., qu. primà, articulo quarto demonstrat. At juris canonici disciplina theologia quædam practica est, ut Alvarus Pelagius docet lib. de planetis eccles. secundo, art. 20, tum quia ejus facultatis finis est, dirigere animas per canonicas leges in salutem æternam; tum etiam, quia in solo volumine decretalium multi casus et articuli continentur, utiles et necessarii tam in consiliis animarum, et pœnitentiæ foro, quàm in regendis et disponendis Ecclesiis, et rebus ecclesiasticis (1). Agit enim liber ille de Baptismo, de sacra Unctione, de celebratione Missarum, de Matrimonio, de Ordinibus et cæteris sacramentis; de statu Monachorum, de clericorum honestate, de voto, de jurejurando, atque aliis ejusmodi; de simoniâ, de perjurio, de usuris, de furtis, et reliquis id genus criminibus, de irregularitate, suspensione, excommunicatione, interdicto, pœnisque similibus. Quæ omnia si theologus ignoret, non solum idiota erit, ut cap. *Ex multa*, de voto Innocen. vocat, sed in multis præsertim quæ ad actionem pertinent, et ad mores christianos, hallucinabitur. Atque utinam theologi, qui juris canonici sunt penitus ignari, vel à decernendis conscientie casibus absternerent, ne impediti risui haberentur, cum de his nonnunquam respondent ut magistri, quæ nonnunquam à discipuli didicerant; vel certè eâ essent modestiâ præditi, ut jurisperitos consularent, ne divinando de sensu proprio responderent! Quòd si docere vellemus, in quot errores theologi nonnulli ob juris pontifici ignorantem incurrerint, facillimum quidem esset, nisi esset longum, et aliò nostra oratio properaret. Sentiamus igitur, id quod positum est, juris canonici doctrinam theologo esse valdè necessariam, eò vel maxime, quòd summi pontificis et conciliorum auctoritas, quæ hujus doctrinæ

voluminibus continetur, theologis argumenta subministrat propria theologicæ facultatis, ut abundè duobus antè libris demonstratum est.

CAPUT VII.

Quis vsus juris canonici in theologicâ facultate.

Sed enim hoc positò non adhuc apparet, eunam usui juris interpretes et professores theologis disserentibus esse possint; quæve argumenta, et qualia eorum auctoritas theologicis disputationibus administret. Id quoniam nemo vel leviter attigit, dicam ego, ut potero, inconditè fortassè, sed tamen ut res possit intelligi. Juris pontifici volumina circè varia rerum genera versantur. Primum enim catholicam fidem et profitentur et explicant, ut in tit. de sum. Trinit. Deinde de moribus definiunt, et religionem christianam, quantum aut ex evangelicâ lege, aut naturæ ratione definire licet; ut videre est in tit. de usurâ, de jurejurando, de divortii, de simoniâ. Præterea disserunt quoque de moribus ecclesiasticis, deque religionis caeremoniis, et officiis ministrorum Ecclesiæ, quatenus hæc omnia disponuntur legibus positivis; nam scholastico verbo libenter utimur, nec grammaticorum censuras pertimescimus; alioqui, ut Aristoteles ait, res gravissimæ interdum nitore verborum atque ornamentis immodicæ diligentia deformantur. Atque hæc mihi causa est, cur sermone eo quandoque utar, qui scholæ notus est, ne, ut quidam latinissime loquentes, à scholæ theologis jure optimo irridear. Quoniam verò scio, graves sententias inconditis verbis elatas, delicatiorum præsertim aures offendere, adhibere solco sermonis munditiam non odiosam, nec exquisitam nimis, tantum quæ fugiat agrestem quorundam negligentiam. Sed ad rem. Humanas ego leges de ritibus et moribus ecclesiasticis, quoniam sic vocant, positivas appellavi; quales sunt multæ in tit. de celebr. Miss., de cleri. peregr. conjugatis, etc., de ætate et qualitate ordi., de obser. jeju. et breviter in lib. 1 decre., de officiis judicum, et in 2 de ordine judiciario. Postremò autem hujusmodi pontificia jura præscribunt pœnas his, qui leges vel evangelicas, vel naturales, vel etiam ecclesiasticas perruperint, ut in tit. de exco. de raptò. de apostata. de hæreticis licet cernere.

4. Hoc igitur fundamento positò, sit prima conclusio. In his quæ ad fidem pertinent, jurisconsultorum auctoritate theologus non eget.—Quin potius eorum titulorum expositionem, qui de fide decernunt, legisperitus à theologo mutari debet. Ratio verò in promptu est. Sive enim pontifices, seu concilia, quæ in volumina juris coguntur, quidquam definiant, quod ad fidem spectare videatur, id certè, ut alio jam loco explicavimus, non ex sensu suo, sed ex sacris literis, atque Christi et apostolorum traditionibus colligant necesse est. Cum ergò principia, undè pontifices et concilia ad questionem fidei decernendam proficiuntur, propria sint theologicæ facultatis, ejus est cognoscere, quæ à Deo sunt revelata, quæque his sunt vel consequentia, vel repugnantia; planè conficitur, in ejusmodi rebus canonum sacrerum intelligentiam non à

(1) Non ità certè canones ecclesiastici instinctu Spiritus sancti eduntur. Videtur auctor noster ad hujusmodi exaggerationes propensus. Hic dicendum Providentiam invigilare in canonum editione ecclesiasticorum, quantum Ecclesiæ administratio postulat. P. S.

jurisperitis, sed à theologis esse petendam. Id quod Patres, quibus est fidei cognitio mandata, libenter agnoscunt. Non enim prius quemquam hæreseos criminis damnant, quam theologi definierint, quod in iudicium venit, id hæresim esse.

Quæ cum ita sint, non video equidem quonam consilio nunc apud nostros, in negotio cognitionis fidei, partes postremæ, ne dicam nullæ, theologis permittantur, iureconsultis verò vel primæ vel etiam omnes. Cùmque præcipuus sit in hoc negotio labor decernere, quid hæresis sit, quid hæreticum faciat, quid fides teneat, quid contrà cum fide pugnet, quantum et quatenus doctrinæ sance ac catholicæ adversetur id quod reus asseruerit; ad rerum quidem pœnas decernendas, quod posterius est, decreti sunt in republicâ iudices, ad illud autem, quod et gravius est, et in fidei negotio prius, nullos habet respublica theologos patres conscriptos, quorum de culpis iudicium, cùm de pœnis iudicant, jurisperiti sequantur. Favet Christus, cujus hæc causa est, ut principes christiani, qui huic operi, quo fides et religio continetur, libentissimè favere solent, rem, quam semel experient, absolvant, et gravissimo tribunalis theologos probatissimos, probatissimos, inquam, ad hujus negotii absolutissimam moderationem! Id enim si fuerit Ecclesie præstitum nihil erit, quod in sanctissimo et maxime necessario inquisitionis officio desideretur. Sed de primâ conclusione satis. Jam pergamus ad reliqua.

2. In his etiam, quæ ad mores pertinent, quatenus vel lex evangelica, vel ratio philosophicæ de huiusmodi præscribit, iureconsultorum auctoritas parum, aut certè nihil theologo conferre potest. — Quin rectam et sanam earum rerum cognitionem jurisperiti à theologis mutam accepturi sunt. Nam quemadmodum musicus ab arithmetico conclusionum suarum rationem sumit, quòd læ conclusiones à principiis arithmeticæ derivantur; ità et si quæ dogmata de moribus juris pontificum vel ex Evangelio, vel ex philosophiâ colligit, ea sanè tanquam à propriis principiis accepta theologus agnoscat, rectiusque et intelliget, et interpretabitur. Quia ex re facilis conjectura est, jurisperitos quosdam in summo errore, et magnâ veritatis ignoratione versari, cùm asserunt in materiâ usurarum, simonice, et aliis ejusmodi, in quibus de peccato mortali agitur, ad jurisperitos potius, quam ad theologos recurrendum. Quo in errore fuerunt Ancharanus in disputatione, cujus initium est: *Antiquis et modernis temporibus*, et Joannes de Anania, in cap. *In civitate*, de usuris, et Alexander in concilio primo, et Alvarus Pelagius lib. 2, art. 20, et Hostiensis in c. penult. de retat. et qualit. ordin. Quos tamen non est difficile refellere. Nam cùm theologo sacrarum litterarum cognitio propria sit, quæcumque de moribus vel in sacris litteris continentur, vel ex iisdem per certam connectionem conficiantur, ubi vis theologus invenerit, ea tanquam sua vindicabit, jurisperitis autem ut aliena mutabitur. Cùmque rursùm philosophicæ principia à theologis etiam habeantur, ut qui de virtutibus et vitiis, de fine humanæ vite, deque actionibus, quibus

ad hunc finem pervenitur, longè latèque disserant, et super harum rerum factis fundamentis morum fabricam extruant; certè quæ in iure de moribus ex principiis naturæ ratione constitutis præscribuntur, ea theologus quasi suo sibi iure assumet, jurisconsultisque exposita et enucleata tradet.

3. In tertio illo genere rerum, ubi scilicet de moribus Ecclesie et religionis institutis per leges tantum pontificias decernitur, in illo etiam postremo, ubi pœnæ juris præfiniuntur, jurisperitorum omnium communis consensus, concorsque sententia theologo maguam fidem facere debet, si quando incidat questio circâ res huiusmodi. Ut si exempli causâ veniat in dubium an hic aut ille sit vel irregularis, vel excommunicatus, vel interdictus, vel suspensioni obnoxius; item an delegatus sit subdelegare, an episcopus in his, illisve possit dispensare (scholæ verbis liceat uti), an Ecclesie pastor ritè sit electus, nùm iudex ecclesiasticus causam in iudicio legitime definierit: in his, aliisque sexcentis hujus generis, theologus insolentissimus erit, si, quod ignorat, iudicabit; insolentior, si postea quam jurisperitos consuluerit, omnium auctoritati refragabitur. Etenim, ut alias sapè diximus, cuiusque rei peritia non aliis certius, meliusque contingit, quam ejusdem rei peritis hominibus. Ità doctissimis quibusque in arte sua fidem habere opus est. Juris ergo pontificii prudentibus in his, quæ propria sint illius facultatis, non credere, erit profectò temerarium.

Deinde in ejusmodi canonum interpretatione Ecclesie iudices et administri coeordem omnium iureconsultorum sententiam amplectuntur. Qui enim in actibus vel iudiciis ecclesiasticis suo sensu, et non communi jurisperitorum omnium ducerent, sine dubio suo illum iudicio Ecclesia coerceret. Ità Ecclesia usum iudicium approbando, de const. cap. 1, earum quoque videtur intelligentiam approbare, quos hi in Ecclesie administratione sequuntur. Nec alienum est à verò conjecturâ, Christum Dominum juris hujus peritiæ quodam modo etiam adesse in legum ecclesiasticarum verâ interpretatione. Cùm enim sacri canones, instigante Spiritu sancto, ad Ecclesie sint utilitatem editi, ut Damasus papa definit, consentaneum est, ut Ecclesia, cui canones illi sunt necessarii, quò in religione et moribus ecclesiasticis continentur, interpretes à Deo sanos acceperit earum legum et institutorum, quibus est administranda. Parum enim profuisset leges mortuas in membranis scriptas habere, nisi haberet quosque respublica christiana vivos interpretes, qui rectum earum legum sensum assequerentur. Deus itaque, quoniam non deficit in necessariis, non in theologos solum, sed in juris pontificii peritos Spiritum veritatis effudit. Quapropter ex concordî omnium sententiâ probabilissimum argumentum sumere theologus potest ad eas questiones decernendas, quæ circâ illa duo rerum genera posteriore loco posita exorientur. Exorientur autem in utroque genere plurimæ, quarum definitionem theologis ignorare fas non est; his vel maxime, qui aut laicorum et clericorum confessionem

audant, aut etiam theologiam in academiis præstentur. Hi enim, quoniam de multis, qui ex jure pendunt, magnum munus respondendi sustinent, si responsa, atque decreta jurisconsultorum neglant, periculosè

nonnunquam ac impiter errabunt. Quæ autem cum viris in suâ quibusque arte peritis consuluntur, ea ut minimo, aut nullo certè periculo respondentur. Ac de septimo quidem loco satis dixisse mihi videor.

DE OCTAVO LOCO,

QUI RATIONIS NATURALIS ARGUMENTA CONTINET.

LIBER IX.

CAPUT PRIMUM.

Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus æquo in re theologica rationi naturali tribuatur.

Sequitur, ut doceam, quidam argumentorum ratio naturalis theologo suppeditet, quod in octavo loco me acturum pollicebar. Agam autem, quantum res ipsa patretur, brevissimè. Est enim hic locus latè patens, et quantum non est theologia proprius, sed alieni s, magnus tamen est, et cum ab scholasticis reliquis, tum à D. Thomæ familiâ excultus uberrimè; non quod de loci hujus aut vi, aut usu quisquam adhuc scholæ theologus disputaverit, sed quòd univ-ersi philosophiam, ceterasque naturali ratione partas disciplinas vel in scholam christianam inveniunt, vel certè ab aliis in-vectas excoluerint, pro suâ quidem facultate quisque, sed in theologorum, ut ità dicam, grege, sine controversiâ D. Thomæ excellunt. Principio autem in hujus loci tractatione duos errores contrarios figere debemus. Primus est eorum, qui usque adeo argumentis à ratione ductis addixerunt se, ut sive disputent, sive scribant, Scripturam sacram, sanctorumque Patrum libros ne legisse quidem videantur. Qui parùm illis dissimiles sunt, quos Eusebius, lib. 5 Hist. eccles. postremo capite commemorat, in tantum stultitiæ prolapsos, ut si quis sermonem de Scripturis proposuisset, illi è contrario proponerent, utrum ille sermo, de quo agebatur, conjunctum an separatum genus syllogismi faceret. De quibus rursum Eusebius : « Dere-
« linquentes, aut, sanctas Scripturas Dei, geometriam
« tractant, et qui verè de terrâ sunt, de terrâ loquun-
« tur : et idè cum, qui de sursum est, et de cælis
« venit, ignorant. Denique Euclides apud eos vel maxi-
« mè in geometriæ disciplinis viget. Sed et Aristote-
« les, et Theophrastus ab his in admiratione habent-
« tur. Galenus verò à nonnullis eorum adoratur
« etiam. » Ac fuisse olim in Ecclesiâ nonnullos, qui ra-
tionem auctoritati præferentes, rem theologiam syl-
logismis absolverint, Augustinus in epistolâ ad Dio-
scorum numero 56, Bernardus quoque epist. 189, testes locupletissimi sunt. Hoc verò seculo fuisse etiam
in academiis multos, qui omnem fermè theologiæ dis-
putationem sophisticis ineptisque rationibus trans-
egerint, utinam ipsi non fuisset experti? Egit au-
tem diabolus, quod sine lacrymis non queo dicere, ut
quo tempore adversum ingruentes ex Germaniâ he-

res oportebat scholæ theologos optimis esse armis instructos, eo nulla prostris haberent, nisi arundines longas, arma videlicet levia puerorum. Ità irrisi sunt à perisicis, ac meritò irrisi, quoniam verè theologiæ solidam effigiem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipsas utinam sequerentur. Ferunt enim è Scripturæ sacræ principiis, ejus istî vel umbras non sunt assecuti. Quocirca homines verbo tenus in theologia magistri, pugnavère illi quidem adversum Ecclesiæ inimicos, sed valdè tamen infeliciter. Malè enim se res habet, cum quod ingenio et eruditione effici debet, id tentatur à viris, qui et ingenio parùm valent, nec sunt admodum eruditi. Errabant illi autem à principio statim studiorum suorum. Cum enim facultates eas, quæ linguam expoliunt, mirum in modum neglexissent, cum sese in sophisticâ arte torsissent diutius, tum demùm ad theologiâ aggressi, non theologiâ, sed funum theologiæ sequebantur. Quòd si vituperandi sunt, qui per ignorantiam erraverunt, quid de iis existimandum est, qui valentes et prudentes in errorem inciderunt? Nam cum rem perditam et col-
lapsam suâ restituere auctoritate debent, temporî, ut inquam, servientes, non modò sophisticata non profigârunt, verùm etiam auxerunt. Quæ nimirum cum à philosophiâ, tum verò magis à theologiâ tollenda sunt, eaque argumentandi ars, quæ vult illa quidem videri se esse dialecticam, sed abest ab eâ distatque plurimum. Dialectica enim est locata in peritiâ usu-que partiendi, finiendi, argumentandi, id quod theolo-
go est pernecessarium; sophisticata autem nihil habet nisi argutationes vanas, quarum nullus in theologia fructus est. Quin adeò nulla pernicietas theologiæ major inveniri potest, quàm in sophisticatum face simulatio theologiæ. Ex quo illa absurda nascuntur, ut sophistæ theologi esse videantur. Quòd si quem etiam ista delectant, ne bellum omninò indivisse videar sophisticatibus, quorum est etiam fortassè quidam modus, non intelligo, quid causæ fuerit viris doctis, ut sub dialecticæ nomine exponibiles, obligationes, insolubiles, reflexivas, aliavè id genus monstra in scholam intulerint, de usu autem dialecticæ non fecerint ne verbum quidem ullum. Nonne igitur illa sunt pueris utilia? sint; nam nos quoque sophistæ fuimus aliquandò; sed obsecro, ità utilia habeantur ista, non ut ornamenta virorum, sed ut exercitamenta puerorum. Atque vel ipsi pueri intelligant, sophisticatum brevem quer-

dam ludum esse oportere, aliumque usum à dialecticâ requirendum, philosophiæ theologiceque maximè necessarium. Verùm hæc hæc hactenus. Jam ad propositum revertamur. Qui igitur theologiæ dogmata humanis metitur argumentis, nec ea, quæ à ratione ducuntur, voluit præponderari auctoritate, hi primùm omnem vim theologiæ et gravitatem amittunt, deinde faciunt, ut theologia, detractâ auctoritate, non solum contemnatur, sed ne theologia quidem sit. Nam si vera et legitima theologia est, à fide descendat oportet, ubi hujus facultatis propria principia resident, quemadmodum in hujus operis initio constituimus. Fides autem tota Scripturarum et Ecclesiæ auctoritate continetur. Quamobrem satis exploratum habere possumus, quàm malè valeant hi de re theologicâ aut scribere aut disputare, qui sacros libros, Apostolorum traditiones, conciliorum dogmata, juris pontificii decreta, sanctorum veterum doctrinam vel riciunt vel ignorant. Itaque hoc quidem opinantium genus pellatur è medio (est enim totum improbabile et inipsum), qui opinantur aptiora theologo ea argumenta esse, quæ ex ratione, quàm ea, quæ ex auctoritate ducantur. Rebus enim antè dictis apertè intelligitur, cum de Deo præsertim, divinisque mysteriis disputatio incidit, argumentis philosophiæ præponenda esse argumenta, quæ pertinent ad Dei fidem, quâ nihil theologo debet esse antiquius. Sed prioris hujus erroris levitas, quoniam facile deprehenditur, non est pluribus refutanda.

CAPUT II.

Extremum aliorum errorem percenset, qui à naturæ rationibus prorsus abhorrent; quorum etiam argumenta proponit.

Alter autem error illorum est, qui solis sacrarum litterarum testimoniis, aut interdum etiam scriptorum veterum omnia definiunt, argumentis naturæ haud aliter abhorrentes, quàm si essent theologiæ adversa et inimica. Hunc autem errorem plurimis testibus suadent.

1. Ac primus testis citatur Gregorius Nazianzenus, orat. 1 in Julianum, ubi ait, disciplinam nostram esse Pythagoricam. Atqui apud Pythagoreos tantum auctoritas præjudicata poterat, ut sine ratione valeret. Alter est Hieronymus in 10 Math. caput, quo loco non vult Evangelii doctores humanæ ratiocinationis præsidii nitî; quia hujusmodi, ut inquit, *virga et baculus arundineus est, quem si paululum presseris, frangitur, et manum perforat incumbens*. Et in 31 caput Jeremiæ, de verbis Dei humano sensu argumentari dicit esse sacrilegium. Tertius est Aug., lib. 1 de actis cum Felice Manicheo, cap. 10. Cùm enim Felix Manicheus efferret, quod docuisset *sapientias stros initium, medium, et finem et quomodò, vel quare factus sit mundus, de cursu solis, et lune, deque aliis hujusmodi rebus physicis, sacr. lib. 1 hist. cap. 8*, Augustinus contra ait, quod Spiritus paracletus non docet has veritates. Christianos enim vult facere, non mathematicos. Sufficere autem, ut homines de his rebus propter

humanos usus noverint id, quod in scholâ didicerunt, scilicet priusquam ad Christi religionem converterentur. Propter humanos usus, inquit; ad usum igitur theologiæ humanæ ratio doctrinæ nihil catholico proderit. Referuntur etiam à Gratiano trigesimâ septimâ distinctione, duo testimonia, unum ex Ambrosio, aliorum ex quarto concilio Carthaginiensi, quibus suadere videtur humanas disciplinas, ut perniciosas, vel certè ut inutiles, à theologiâ repellendas. Concilium quippè Carthaginense quartum vetat episcopis, ne libros gentilium legant. Ambrosius autem dicit, astrologiam et alias hujusmodi disciplinas nihil valere ad salutem, sed in errorem mittere. Epiphanius quoque, hæresi septuagesimâ sextâ adversus Aetium disserens, ait quod non revelat Deus Patrem et filium per Spiritum sanctum his, qui de ipso per syllogismos ratiocinantur. Qui ergò in theologiam humanas rationes invehunt, hi divine revelationis non possunt esse participes.

2. Nec solum testimoniis Patrum, sed sacrarum etiam litterarum adnotantur in sui erroris confirmationem. Principio enim asserunt illud Ecclesiastes primo: *Proposui in animo meo querere, et investigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in eâ. Vidi quæ fiunt cuncta sub sole, et ecce universa vanitas et afflictio spiritûs*. Si ergò occupatio pessima est studium humanæ litteraturæ, si vanitas et afflictio spiritûs, non est profectò à theologiis extendenda.

3. Deinde, argumentantur ex illo Proverbiorum quinto: *Ne attendas fallaciæ mulieris: fœvus enim distillans labia meretricis, etc.*; postea: *Quare seducaris, fili mi, ab alienâ, etc.* Hanc autem humanam sapientiam interpretantur, quam nimirum esse fallacem ad Colossenses secundo testatur Apostolus in hæc verba: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam*.

4. Addunt illud primæ ad Corinthios primo: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?* Addunt etiam illud ex eodem Apostolo primæ Corinthiorum octavo: *Scientia inflat*. Aliud quoque primæ ad Timotheum sexto: *Si quis non acquiescit sanis sermonibus, et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa questiones*. Quo loco volunt Apostolus significare, disciplinas humanas morbos esse, solamque Christi doctrinam esse sanam; hanc secundum pietatem, id est religioni conformem et consentaneam esse, illas non esse.

5. Præterea Apostoli non habuerunt philosophiam; non est igitur theologo necessaria. Si enim Spiritus sanctus docuit Apostolos omnem veritatem, juxta Domini pollicitationem, Joannis decimo sexto, et has disciplinas non docuit; sequitur non esse christiano doctores utiles, atque adeo ne versari quidem circa veritatem. Præterea vel philosophia vel theologo necessaria, dum imperfectos in Ecclesiâ instruit, vel dum perfectos alloquitur. Imperfectis hæc Apostolus dat, nec existimat se quidquam inter hujusmodi res scire, nisi

Christum, et hunc crucifixum. Perfectis verò sapientiam loquitur, non hujus seculi, neque principum hujus seculi, hoc est philosophorum. Non ergo theologus philosophiâ eget, sive cum parvulis, seu cum provecioribus sermones divinos conferat.

6. Pergunt etiam argumentari, quòd si utilis, et necessaria esset theologo philosophia, hoc esset ob id maxime, quòd non aliâ viâ et ratione melius philosophi Christo repugnantes evincerentur. At hoc constat esse vanissimum, primùm quoniam evacuaretur crux Christi, ut Apostolus ait, 1 Cor., 1, 17, si de philosophis et sophistis per humanam sapientiam triumpharet; rursum quoniam ut idem Apostolus secundæ ad Corinthios capite decimo auctor est, *arma christianæ militiæ non carnalia sunt, sed potentia de Deo ad destructionem mutationem; consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentem omnem intellectum in obsequium Christi.*

Non ergo theologus, Christi miles, humanarum disciplinarum præsidis eget, ut fidei adversarios possit evincere. Id, quod exemplo Nicæni concilii facile demonstratur, ubi philosopho superando plus valuit simplicis hominis sincera fides, quam omnes omnium dialecticorum et philosophorum argutiæ, Ruffin. hb. c. cap. 8. Certè Hieronymus ad Pammachium adversus Joannis errores, argumenta à ratione ducta, et de gentiliū fonte manantia, tanquam gentiliū arma, Christiano dicit esse deponenda. Postremò etiam argumentantur, Christi doctrinam perfectam esse; non itaque philosophiæ subsidiis indigere.

CAPUT III.

Memorati erroris architectos ac sectatores percenset.

His argumentis nituntur illi, qui in hoc errore fuerunt. Nam fuisse quosdam testatur Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro in hæc verba: « Non erime autem latuerunt ea, quæ ab aliquibus imperitè tumultua tibus jactantur, qui dicunt oportere in his versari, quæ fidem continent, externa autem et quæ sunt supervacanea, transilire, quæ nos frustrè conterunt, et detinent in iis quæ ad fidem nihil conferunt; alii autem etiam philosophiam ex malo ad hominum perniciem existimant in vitam esse ingressam, ut quæ profecta sit à maligno aliquo inventore.» Et rursum eodem libro: « Nonnulli, ait, qui se putant esse ingeniosos, nec philosophiam attingere volunt nec dialecticam, sed nec contemplationem discere naturalem, sed solam et nudam fidem requirunt, perinde ac si cum nullam vitis curam gesserint, velint ab initio statim botros accipere. Dicitur autem Dominus vitis allegoricè, à quo cum diligentia et agri colendi arte, quæ fiunt ratione ac sermone, fructus est vindemianus, » etc.

Lutherus etiam, qui omnes omnium hæreticorum hæreses in unam fecit Camarinam confluere, non modò asseruit philosophiam esse theologo inutilem et noxiam, verùm etiam omnes speculativas disciplinas errores esse. Scilicet morum philosophiam novus hic Socrates sacrilicè complexus est: quæ in contemplatione versa-

tur, eam solùm damnat. Cornelius quoque Agrippa, vir post hominum memoriam vanissimus, in suo illo libro, qui *de Vanitate scientiarum* inscribitur, non, sicut Zethus ille Pacuvianus, philosophiæ solùm, sed omnibus humanis disciplinis, atque adeò divinis bellum indixit. Atque horum hominum ingenium quale esse solet, non est necesse disputare; est enim in promptu. Facile siquidem intelligitur, quamobrem isti discipulos suos à facultatibus, quæ ratione constant, alienos esse velint.

Quemadmodum enim Epicurus rejicit dialecticam (1), Allaquini etiam Mahumetis Sarraenos procul ab omnibus disciplinis, abducunt, quoniam intelligunt disciplinas, artesque omnes rationales doctrinæ perversæ esse contrarias; ità Lutherani, ne quando à discipulis errores sectæ absurdissimi deprehendantur, cupiunt eos ab omni cognoscendi ratione sevocare. Sed enim cum veritas veritati nunquam adversetur, consentiat semper, et subserviat; jure ac meritò scholæ nostræ auctores nobilissimi humanas omnes scientias, tanquam ancillas, ad arcem et ministerium veræ sapientiæ advocârunt. Id quod Julianus invidens, Christianis lego interdixit studiis bonarum artium, Socrates, libro tertio historiæ Ecclesiasticæ capite 12 et 16, Sozomenus, libro sexto historiæ Triplicitæ, capite 57. Quapropter mirari non desino, morem ejciendi humanas rationes, cum in theologiâ disseritur, in quibusdam etiam catholicorum gymnasiis insertum esse, haud parvâ certè jacturâ ecclesiasticæ disciplinæ, si illa consuetudo invalescat. Erunt enim ii, si ità res procedit, optimi præstantissimique theologi, qui plurima loca memoriâ tenuerint, et, quod jurisperitis objicitur, qui e'enchil fuerint librorum et indices. Id, quod in Germaniâ, regnante Lutero, accidit, ut auctores, qui novum Testamentum memoriæ mandârunt, magni et præclari theologi haberentur: atque adeò mulierculæ, quoniam Evangelia, et Paulinas epistolas memoriter recitare poterant, omnium academiarum theologos ad disputandum provocarent, audentque viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimæ.

Talis scilicet est lutherana theologia, in quâ quoniam nullum acumen, nullum ingenii specimen est, optimo quisque, splendidissimoque ingenio, quamlibet erum mentis et veri perspicuitiâ polleat, quamlibet rerum et divinarum et humanarum ordinem ac connexionem teneat, quamlibet omnium causas, effecta, antecedentia, consequentia non animo solùm perlustrârît, sed etiam comprehenderit, nullo tamen apud istos habeatur in pretio. Sed hæc alio loco fortè tempestivius dicentur. Nunc ad id, quod erat institutum, revertamur.

CAPUT IV.

In quo recensitus error refellitur.

Aures itaque ad naturæ rationes occurrere, si quando à theologis afferantur, id nos in errore maximo ducimus. Si enim cadit in theologum aliquando, ut de rebus

(1) Plutarch. de Plac. philos., Euseb., lib. 4 Præpar. evang. c. 5.

humanis philosophetur, quod profectò cadit, nisi ex eo extirpatam humanitatem arbitremur, quænam, rogo, causa est, cur naturales argumentationes à theologo pellamus, ne, ut quæ divina sit, humanis adminiculis egisse videatur? Non egeat his esto, cum suis, hoc est divinis quasi lineis contineatur. At volumusne nos theologum, qui solum divina calleat, in humanis errēt, labatur, cæcutiat, hallucinetur? Quid autem interest, ratione animi sublata, non dico inter rusticum et theologum, sed inter theologum et peccedem, aut saxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejusmodi? Quæ verò ista sit mens, vel quæ hominis ratio potius, si nec philosophiam, nec dialecticam habeat, nec ullam omninò humanæ rationis disciplinam? Intelligendum est autem, christianæ doctrinæ professores duabus quasi indutos esse personis, quarum una est communis, ex eo, quòd omnes participes sumus rationis, à quâ omnis argumentatio naturæ trahitur et ex quâ ratio inveniendi argumenti naturalis exquiritur; altera autem, quæ propriè theologis est attributa, undè argumenta expectantur, quæ propria sunt theologice facultatis. Deposita igitur theologus personam hominis, si ita placet, cum divina tractat; cum verò tractat humanam, quænam, rogo, stultitia erit hominem ex homine tollere? Quoniam in quacumque disputatione, sive de humanis sive de divinis disseratur, utramlibet personam deponere stultissimum erit. Quid enim stultius esse potest, quàm vel pedem alijcere, cum caput minus suum explet, vel caput tollere, cum pes munere suo fungitur? Nam nec pes capiti officit, nec caput pedi, quin etiam, ut Apostolus monet, 1 Cor. 12, 21, non potest caput dicere pedibus: *Non estis mihi necessarii*. Sic nimirum, cum nec humanarum rerum intelligentia divinarum cognitionis, nec divinarum cognitio humanarum intelligentiæ, neutram debemus in alterius propriâ functione abjicere, nisi volumus esse stulti. Porro qui theologiam sic instituit, ut nihil habeat cum naturæ ratione conjunctum, omniaque egregiæ disciplinæ dogmata solâ Scripturarum fide metitur, hic, si in eâ opinione persistat, et non interdum naturæ bonitate vincatur, nec theologiam colere, buerique possit, nec fidem, nec humanitatem. Non humanitatem, sæpè enim dicendum est, quia sine ratione humanitas extirpatur; qui autem rationales disciplinas theologo auferunt, hi suam illi rationem eripiunt; quoniam si veritatem quæ in disciplinis cernitur et hominis intelligentiâ, à ratione tollas, jacebit profectò, vel nulla erit potius. Nec fides rursim se ipsa sola sine doctrinâ et ratione tutari potest. Nam philosophiâ, et omni ratione disputata sublata, cum fide sancta rusticitas manet, quæ, ut Hieronymus ad Paulinum scribit, quantum prodest vitæ merito, tantum simplicitate nocet, si adversariis non resistat. Itaque vacillabit fides, nisi fidelis, quod Petrus ait, paratus sit reddere rationem, id quod solâ fide sine ratione fieri non potest. Theologia denique citrà naturæ rationem non constat. Cum enim sit homo rationalis, est illi ingenta ratio incerto, sive agat secum quæ, sive cum altero, sive velit humana seu divina cognoscere. Quare ubi homines disserent, rationem

naturalem repellere nec debent, nec verò possunt, nisi homines esse desiderint. Ratio enim res omnes continet; quoquò te verteris, præstò est, nullâ disputatione excluditur. Quamobrem qui naturalem rationem ab usu theologicæ remotam esse volunt, ii omnem à theologicâ disputatione excludunt; sine quâ tamen, quid in unâquaque re verum sit, discerni et comprehendi non valet. Quocirca hoc quidem constat, ut opinor, theologis inter theologos necessariam esse rationem, quæ est disputationis cuiusque fons à natura constitutus. Quid quòd gratia non tollit naturam, sed perficit, nec natura gratiam repellit, sed suscipit? Sacra igitur theologia humanæ naturæ rationem non abjiciet. Multa etiam in theologicæ principii continentur, ut alio quodam loco diximus, quæ nisi naturali ratione, et discursu interveniente, intelligi et explicari non possunt. In principii verò ipsis hærrere, à consequentibus, et repugnantibus oculorum aciem sevocare stultum erit. Rationem item si à theologicâ submoveas, theologia ipsa et rem amittet et nomen. Nec enim quidquam aliud est theologia, si interpretari velis, quàm sermo ratioque de Deo. Si autem rem ipsam quæras, est, ut à cæteris theologis definitur, rerum divinarum scientia. *Scientia* verò, ut Aristoteles demonstravit, 2 Post. lib., *non nisi per syllogismum queritur*. Quòd si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil esse ferè, cujas in Scripturâ sacrâ mentio non fiat, non angelum, non animam, non aerem, non ignem, non aquam, non cælum, non terram, concedatur profectò verum esse, si ornatè et eruditè hæc theologus explicare velit, philosophiam, hoc est, rerum hujusmodi intelligentiam eum habiturum. Maximum itaque ornamentum theologicæ tollit, qui ex eâ tollit philosophiam quâ Scriptura etiam ipsa divina, necdàm humana ratio excolitur. Ac meâ quidem sententiâ, omnis institutio theologicæ humanæ rationis adjuncta desiderat, sed illa imprimis, in quâ de rebus naturæ disseritur. Disseritur autem de ejusmodi sæpè numero. Atque ut illud omitam, quòd sacra doctrina mores naturæ moderationi consentaneo præscribit, vitia rationi contraria refutat; quo loco sive in scholâ de hisce definias quidquam, sive populo in concione persuadeas recta, prava dissuideas, naturæ, rationis, philosophiæ opem contemnere, amentis erit; hoc tamen expeditum est, multa in sacris litteris haberi, quæ sine philosophiâ, arithmetica, geometriâ, geographiâ, astronomiæque subsidiis expediti non queunt. Pleni exemplorum sunt sacri libri, cum sæpè aliàs, tùm maxime, ubi rerum naturalium quasi miracula, quæ in disciplinis humanis explicantur, à Salomone, Davide, Job et cæteris Prophetis in divinæ vel potentiæ, vel sapientiæ commendationem afferuntur. Quod quoniam in tertio decimo libro fusè sumus ac diligenter persecuturi, non libet in præsentia exponere. Nunc enim satis est fuisse demonstratum, rationes humanas homini theologo non solum utiles, sed etiam necessarias esse. Homo quippè, rationem omnem tollens, theologus ex auctoritate omnia statuens, esse certè nullo modo potest. Quò etiam magis vituperanda est rei maxime necessariæ tùm noxia reprehensio. Una est

enim philosophia in rebus humanis; de cuius utilitate Ecclesiae scriptores eodem omnes ore consentiunt, quanquam à Lutheranis ipsa contemnitur, et fallacia quaedam atque ostentatio esse dicitur. Qui autem hoc dicunt, aut nihil contra naturam rationem existimant se dicere, aut censent se gigantum more bellare cum diis, id est, naturam repugnare. Si nihil existimant dissimulatum rationi se docere, quid cum illis disseras, qui rationem naturalem homini theologo eripere, non intelligunt rationi esse contrarium? Sin adversari quidem rationi putant, errant in eo turpiter, quòd homini rationali errorem rationi adversum suadere se posse credunt. Abeant igitur, et quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari, nec philosophari volunt, ei qui sit ex pecudum genere (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) se suamque theologiam insinuant.

CAPUT V.

Philosophiam Theologo necessariam ostendit.

Porrò ut ad illud, quod de ecclesiasticorum auctorum consensu diximus, revertamur, Clemens Alexand. 1 Strom. lib. et à nobis stat, et multas etiam causas affert, cur philosophia sit theologo necessaria. Unam, ad philosophos edocendos; simili enim edocemur simile. Sicut ergò Apostolus hebraeis Hebraus factus est, atque adeò omnia omnibus, ut omnes lucrificeret; ita theologicæ professor fiat necesse est philosophus philosophis, ut hos convenientius faciliusque lucretur. Exhibenda enim cuique sunt, quæ ei conveniunt, et quæ sunt familiaria, ut per propria ad fidem veniat veritatis. Atque hanc etiam causam lib. 5 Strom. reseruit. Alteram affert ad refellendos sophistas. Nam quo pacto fallaces philosophorum argutias refutare possumus, nisi arguendi et refellendi artem persequamur? Tertiam, quòd varia ac multiplex præceptoris doctrina et delectat, et admirationem adfert, atque adeò auditores captat. Quod variè item multiformi argumento suadet, id firmiùs hæret animis discipulorum. Apostolus quoque docere se ait, Coloss. 4, 28, *in omni sapientiâ, ut exhibeat omnem hominem perfectum in Christo. In omni, inquit, sapientiâ, hoc est, divinâ et humanâ, ut cuiusvis generis homines afficeret perficeretque in Christo. Astitit præterea regina à dextris Christi, circumdata varietate, Psalm. 44, 10. Ad hæc quomòdò ferri ac silicis concussione ignis, sic hominum doctissimorum conflictu et disputatione veritas elicitur. Quam ob causam Peripateticorum morem de omnibus rebus in utramque partem disserendi Cicero sibi dicit placuisse. Disputationes autem inter homines humanæ disciplinæ imperitos solent esse ineptissimæ. Quòd si inutilis esset sapientiæ philosophia, quorsùm Deus Salomoni philosophiam indidisset? Sap. 7, 17: *Dedit autem illi Deus horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciret dispositionem in bis terrarum, et virtutes elementorum, divisiones temporum, stellarum dispositiones, naturas animalium, vim ventorum, differentias virgatorum.* Si igitur Dominus harum rerum scientiam docet, est verò Deus, qui utilia docet, ut Isaias ait, certè illa non*

potest esse theologo novis, sed erit potiùs accommodata. Et si hæc scientia vera est, ut dicit Salomon, quid dicit Lutherus, qui speculativas omnes disciplinas errores esse affirmat, inanesque fallacias? Pergit Clemens argumentari ex eo etiam, quòd athleta, qui non se priùs instruit ad certamen, iure contemnitur. Qui ergo ad certandum cum fidei adversariis multifortibus non est etiam multifortis disciplinâ instructus, is non est dignus, qui in perfectis theologis habeatur: « Insuper dividere, inquit, voces, quæ in Scripturâ afferuntur accipites, theologo necessarium erit, ne ex amphibologiâ et eludat et eludatur. » Hoc autem præstare sine grammaticæ artis auxilio non poterit. Quòd si grammatica semel admittitur, quidni dialectica? quidni philosophia? An volunt grammatici sibi solis theologiam vindicare, cæteros omnes dialecticos, physicos, astronomos, geometras ab illius participatione secludere (1)? Id quoniam constat esse vanissimum fateamur necesse est humanas disciplinas theologo esse peritiles. « Quòd si non sunt, » inquit Clemens, adhuc necesse est illas addiscere, « ut ritè valeant damnari. Quâ enim fronte de his sententiam ferimus, quæ perspecta et cognita non habemus? » Hactenus Clement. Alex. secuti sumus, non ut interpretes, sed, ut solemus reliquos, iudicio arbitrioque nostro, quantum quoque modo videtur à fontibus eorum haurientes.

Origenes autem ut Eusebius auctor est lib. sexto ecclesiast. Hist. cap. 15 (2), philosophiæ studia detrectantibus respondit, se huic quidem operam navasse diligentem, sed non absque virorum gravissimorum exemplo. Panthani, Heracleæ, aliorumque similium, qui cum essent doctores apostolici, nihilò secius philosophorum libros legere et in philosophiæ studiis exerceri solebant. Refert etiam Eusebius Origeni morem istum fuisse, ut si quos nostrorum adolescentulorum ingeniosos videret, traderet eis etiam ea, quibus philosophi discipulos suos velut primis elementis imbuerent; dicere verò solitum, non parùm ad intelligentiam Scripturarum emolumentum fidelibus conferri, si in liberalibus et philosophicis litteris exercerentur; nostræ enim philosophiæ partes Græcos antevertisse, nec debere partes suas omittere veritatem, quia eas sibi præveniens falsitas vindicasset. Vide etiam Eusebium, lib. 4, cap. 7, et Sozomenum, lib. 3 Hist. suæ, c. 15.

Theodoretus quoque, lib. 8 hist. Tripur., c. 8, Didymum refert grammaticam, rhetoricam, arithmeticam, geometriam, astronomiam, syllogismosque Aristotelis didicisse, quòd adversus mendacium arma veritatis existerent. Fortiter enim expugnantur hostes, quòd adversum eos ipsorum armis utimur. Socrat. lib. 5, c. 16, et Damascus lib. 4, c. 48. Neque statim pravâ opinionione fallaris, contra hostes hoc esse licitum, in aliis disputationibus dissimulandum; quia, ut Hieronymus ad Magnum ait, omnes penè omnium doctorum Ecclesiae libri ejusmodi eruditionis plenissimi sunt. Quod

(1) Vide Proleg. c. 5.

(2) In versione Muscui habentur hæc, cap. 18 et 20.

autem ibidem Theodorctus ait, hujusmodi disciplinæ veritatem, nempe fidei, non erudiri, id significat, non his Evangelium quasi tignis fulciri, aut inde catholicæ veritatis probationem pendere. Alioqui, viri gravissimi ad ea etiam suadenda, quæ fidei nostræ ac religionis propria sunt, naturalia argumenta inseruerunt. Exemplo nobis sunt Eusebius libro tertio Hist. Eccl. cap. 25, et lib. 9, cap. 8. Melito rursùm apud eundem lib. 4, cap. 26, Justinus quoque, eodem Eusebio referente, lib. 4, c. 8. Tertullianus præterea in Apolog. id quod Euseb. etiam retulit, lib. 2, cap. 24. Lucianus denique Martyr, et summæ eruditione vir, eodem Eusebio auctore, lib. 9, c. 6. Non hic refero Damascenum lib. 4, c. 4, non Epiph. hæresi 76, non Aug. lib. 1, de mor. Eccl., cap. 3, et toto primo adversùs Cresconium libro, qui ut grammaticus dialecticam in Augustino damnabat, et de utilit. cred. capit. 97, et contra epist. Funda. cap. 4 et 18, de civit. cap. 41. Non Bedam d. 37, c. *Turbatur*; non Hieron. ead. d., c. *Si quis artem*, etc. *Qui de mensâ*, non Syn. Eug. pap., c. *De quibusdam*, non Clem., c. *Relatum*. Hæc, inquam, et alia plura non refero, quoniam libris sequentibus hujusmodi argumentum sum diligentius persecutus. Id modò constat, clarissimos viros, non solum ad ea suadenda, quæ rationi naturæ consentiunt, sed etiam ad ea, quæ lumen naturæ superant, humanis rationibus usos esse; eisdemque ab ethnicis calumniantibus christianam religionem asseruisse (1).

CAPUT VI.

Apostolos aliosque sanctos viros naturæ etiam rationibus usos evincit.

Sed quoniam hæreticis procellere est veterum Patrum usum auctoritatemque continere, ostendam deinceps, ipsorum quoque Apostolorum doctrinam et exemplis rationes naturales in theologiam injectas; his adductos externos, ad fidem confirmatos fratres, invitatos doctiles, repulsos repugnantes, Clem. Alex., lib. 1 et 7, Strom., c. 8. Adducuntur primùm ratione exteri ad fidem et quasi præparantur. Deus quippè ad fidem in mortalium mentes inducendam naturæ incitamentis utitur, ut primo loco fusiùs explicatum est. Hinc etenim et resurrectionis suæ oculos test's protulit, et miracula doctrinæ conjunxit; nimirùm, ut Apostoli non solum per verbum, sed etiam per ipsum opus persuaderent fidem audientibus, ut Ephiph. lib. 2, hæc. 51, v. 13, docet, et Ambr. in comment. Epist. ad Rom. cap. 1: « Testis, ait, doctrinæ virtus est, ut, « quia quod prædicatur incredibile mundo est, gestis « fieret credibile. » Et Beda lib. 3 in Luc. 7: « Con- « cessâ, inquit primò potestate signorum, misit præ- « dicare regnum Dei, ut fidem verbis daret virtus « ostensa. » Signis ergò et miraculis viâ fidei per sensus et rationem sternitur. Sic enim Sergius Paulus, vir prudens, cum vidisset factum, credidit admirans super

doctrinâ Domini. Act. 13, 12. Sic Centurio, Math. 27, 54, Luc. 23, 47, videns quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens: Verè filius Dei erat iste. Petrus etiam, ac Paulus, Act. 1, 2 et 13, quò suaviùs audientes ad fidem resurrectionis allicerent, ratione naturæ ostendunt, locum illum Scripture: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, de David intelligi non posse, ac proinde de Christo intelligendum. Ac Petrus ipse alio iterum loco, Act. 3, 15, Christi resurrectionem insinuat audientibus primùm testium oculatorum clarissimo testimonio, deinde evidentiâ miraculi editi. Nos, ait, testes hujus sumus. Et mox: In nomine ejus, inquit, hunc quem vos videtis et nôstis, Deus confirmavit, et dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrâ. En Petrus, sensus ipsos citando testes clarissimos veritatis, Christi resurrectionem suadere conatur. Nec frustra tamen; multi enim audientium crederunt.

Confirmantur deinde ratione naturæ fratres. Non enim ait, *præcedentibus*, sed *sequentibus signis*, nec *sermonem inferente*, sed, *confirmante*, Marci ultimo cap. Itâ Hieronymus in octavum Matthæi caput adnotat, Dominum, post sermonem illum montis, egregium miraculum edidisse, ut per hoc præteritus apud audientes sermo firmaretur. Petrus insuper persuasurus fidelibus conclusionem illam de legalibus, de qua in concilio erat controversia: *Viri fratres*, inquit, Act. 15, 8, *qui novit corda, Deus testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum*, etc. Et protinùs *tacuit omnis multitudo, et audiebant Barnabam et Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa et prodigia in gentibus*. En quæ acciderant res externæ et sensuum testimonia referuntur in controversiâ etiam fidei apud Catholicos dirimendam. Atque in concilio illo legem de abstinentia ad sanguine et suffocato, idolothyto et fornicatione. Apostoli nullo modo tulissent nisi rationem naturæ sequerentur. Testimonia siquidem nulla suppetebant, quæ ad eam legem probandam idonea viderentur. Non modò igitur ad externos, qui naturam ducem solam habent, sed etiam ad eos, qui intrâ Ecclesias sunt, humanis rationibus theologo licet uti. Id verò eo loco magis, ut antè jam diximus, ubi res naturæ lumine cognoscibiles, sive alienis seu nostris persuadere cupi. Itâ enim viâ Barnabas et Paulus ingressi sunt, ut Act. 14 legitur. Nam cum sacerdos et populus Barnabæ et Paulo sacrificare vellent, quod erat naturæ rationi contrarium naturali quoque ratione ipsi contraxerunt: *Viri, inquit, quid hæc facitis? et nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis converti ab his vanis ad Deum virum, qui fecit cælum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt, etc. Et quidem non sine testimonio semetipsam reliquit, beneficiens de cælo, dans pluvias et tempora fructifera, etc. Quia ergò res naturales testimonium perhibent Deo, quemadmodum hoc loco Apostolus asserit, non est absurdum, quin etiam est maximè consentaneum, ut et theologus de divinis quoque disserens, hujusmodi etiam naturalium rerum testimoniis, utatur. Nam et Act. 17, Paulus idem probat, Deum non indigere aliquo, quòd cæli et terræ sit Dominus, et det ipse omnibus vitam et inspirationem*

(1) Præterea ratio maximè inservit ad principia evolventa, consecutaria eruendo; in theologia naturali, præcipuas sibi partes viâ dicat, atque etiam in super-naturali, argumenta naturalia seu philosophica P. S.

et omnia. Probat item, Deum non esse longè ab unoquoque nostrùm, quoniam in ipso vivimus, movemur et sumus. Ac Propheta, Ps. 138, ostendit Deum cognoscere nos et intima nostra, quia formavit nos, et posuit super nos manum suam. Quod idem naturale argumentum habes et Ps. 95. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, id quod antè ponebamus, dociles quidem, si infideles sunt, ratione alicui invitarique ad fidem, sin verò fideles confirmari: utrosque autem in his, quæ naturalia sunt, persuaderi. Quòd si indociles sunt et repugnantes, ut evincantur, ratio quoque naturæ valet. Principes enim et seniores, *videntes Petri constantiam et Joannis, Act. 4, 13, comperito quòd homines essent sine litteris et idola, admirabantur; hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere.* Cæcus quoque ille apud Joannem Judæos Christo adversos naturæ ratione eludit inquires Joan., 9, 30: *In hoc mirabile est, quia vos nescitis undè sit et aperuit meos oculos.* Dominus item, Math. 12, eos, qui calumniabantur, quòd in sabbato curasset egrotum, naturali et ratione et exemplo refellit; et Math. 22, Sadducæos refutat duobus principiis positis. Quorum unum erat Ædoid testimonium illud 3, 6: *Ego sum Deus Abraham, Isaac et Jacob*: quo posito, et adversariorum consensu approbato, alterum Christus è ratione naturali assumpsit, nempe non esse Deum mortuorum, sed viventium. Quo syllogismo collegit, Abrahami, Isaaci et Jacobi animas vivere, quod Sadducæi repellentes, resurrectionem mortuorum ex consequenti negabant. Rationes itaque naturales contrà fidei adversarios multùm valent. Nec sunt arma Sæulis, quæ pugilem Christi magis gravent quàm juvent, ut quidam ineptè per allegoriam argumentantur; sed si allegoriis agendum est, sunt potius gladius Goliath, quem cum ipsi è manibus extorseris, suo illum gladio jugulas. Sed aiunt: Si credo quod traditum est, quid opus est operosà disputatione? Si non credo, nullis humanis rationibus persuadebitur. Egregio verò dilemmate rem alioqui lucidissimam obscurare volunt. Non credo, adducor; credo, confirmor; repugno, confundor; ratione non dominà, sed administrà, syllogismo non præsidente, sed subserviente. Quid multa? Nonne videmus cum reliquorum Apostolorum, tum verò maximè Pauli Epistolæ, et adversarios concidere, et fidei domesticos instruere non Scripturarum modò testimoniis, verùm etiam naturæ rationibus? Id quoniam dubium non est, maneat, hunc disserendi morem à Christo Domino profectum, ab Apostolis repetitum, à sanctis auctoribus confirmatum, theologis non solùm utiliter, sed etiam necessariò usurpari.

CAPUT VII.

Extrema quorundam theologorum vitia in usu philosophiæ castigantur.

In hoc tamen disciplinarum genere theologiæ professoribus et honesto, et necessario duo illa vitia maximè vitanda sunt, quæ Cicero commemoravit. Unum, ne incognita pro cognitis, incertaque pro certis habeamus.

Quà in re etiam in theologià multa peccantur, ut illi, qui divi Thomæ Scotique opiniones, vel indiscussas amplectuntur, proque his non aliter pugnant, ac pro aris et focis. Quamvis autem qui nihil certò comprehendì posse existimarent, multa illi absurdè dixerint, hoc præclarè tamen: debere sapientem ea, quæ sibi probabilia viderentur, sequi, quæ contrà, improbare, atque affirmandè arrogantiam vitantem fugere temeritatem, quæ à sapientià dissidet plurimum. Sed hoc vitium effugere, qui volet, non satis est, si ad res considerandas abibeat et tempus et diligentiam, nisi ad ea etiam, quæ ignorat, à doctissimis quibusque interroganda adhibeat et curam et modestiam. Qui verò in academiis christiani orbis insignibus litteras discunt, hi et eruditissimorum virorum frequenti disputatione instructi, et juvenum exercitissimorum quotidianà conflictatione vexati, vitium hujusmodi vitare facilius possunt. Præclarè autem cum eo agetur, cui præceptor contigerit et eruditus et pius; qui cum certa ab incertis separet, tum vanis quæstionibus declinat, utiles et necessarias seligat, doceatque discipulos, esse quamdam doctam, ut ità dicam, ignorantiam, sapientiusque esse quædam nescire quàm scire. Alterum enim est vitium, quòd quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias. Quo in genere multos etiam è nostris peccasse video; ut eas quoque quæstiones latissimè persequerentur, quibus Porphyrius abstinnit, homo impius, sed in hac re prudens tamen, ut Platonis Aristotelisque discipulum possis agnoscere, qui nec quidquam nisi opportunis et loco et tempore tractavère, nec quæstiones ullas persecti sunt quæ juvenum ingenia obruerent, non juverent. Nostri autem theologi, importunis vel locis, longè de his oratione disserunt, quæ nec juvenes portare possunt, nec senes ferre. Quis enim ferre possit disputationes illas de universalibus, de nominum analogià, de primo cognito, de principio individuationis, sic enim inscribunt, de distinctione quantitatis à re quantà, de maximo et minimo, de infinito, de intentione et remissione, de proportionibus et gradibus, deque aliis hujusmodi sexcentis, quæ ego etiam, cum nec essent ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum temporis et diligentie adhibuissem, animo vel informata non poteram? Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui hæc tractarunt. Quid verò illas nunc quæstiones referamus? nùm Deus materiam possit facere sine formà, nùm plures angelos ejusdem speciei condere, nùm continuum in omnes suas partes dividere, nùm relationem à subjecto separare, aliasque multò viiores, quas scribere hic nec libet, nec decet, ne qui in hunc fortè locum inciderint, ex quorundam ingenio omnes scholæ auctores æstiment. Illis igitur vitiis declinatis, quæ in rebus naturalibus et cognitione dignis opere curæque ponitur, id non modò, ut inquit ille, jure laudabitur, verùm id ut fiat etiam summoperè necessarium, si theologi perfecti plenèque sapientes esse volumus. Prudentè enim Hieronymus Pamphilium admonet, ut si adamari

captivam mulierem, id est, sapientiam secularem, decalvet eam, et illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis unguibus amputet. Multos enim tunc fetus captiva dabit, et de Moabitude efficietur Israelitis.

CAPUT VIII.

Quæ sit hujus loci firmitas in theologicâ disciplinâ.

Quibus rebus expositis, superest, ut doceamus, an hic locus in theologiâ firmus, an potius infirmus sit. Ubi nihil nobis immorandum esse video, cum naturæ argumentationes constet unas certas, alteras incertas esse. Ac certæ quidem sunt, quæ dialectici demonstrationes vocant, hoc est, quæ ex perspicuis exploratisque principiis aliquid certò evidentèrque conficiunt. Incertæ verò, quæ licet probabiles sint, conjecturis tamen hinc atque illuc trahuntur, nullam habent suadendi necessitatem. Firmum argumentum illud est: *Non longè est Deus ab unoquoque nostrum: in ipso enim vicinior, movemur, et sumus*, Actor. 17. Illud item: *Qui plantavit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non considerat?* Psalm. 95. Atque illud etiam: *Edentes et bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede suâ*, Lucæ 10, et 1 Corinth. 9. Probabile argumentum hoc est, quo Petrus Act. 2 utitur: *Non enim ebrui sunt hi, cum sit hora diei tertia*. Ità patet, naturæ argumentationes, quæ in usum theologiæ veniunt, interdum infirmas, firmas nonnunquam esse. Nam qui omnium rerum infinitam volunt esse questionem, et nullo loco veritatem suam constantemque persistere, iiet in naturam ipsam, et in Deum impij sunt. Sripienter siquidem Apostolus, cum rationes à naturâ profectas manifestas esse dixisset, tum demùm ad Deum eas auctorem revocavit: *Quod notum est Dei*, inquit, *manifestum est illis*? Deus enim illis manifestavit. Nùm per angelos? Nùm per Prophetas? Nùm per Apostolos? Minimè id quidem: *Sed invisibilia Dei*, ait, *à creaturâ manant ver ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*. Conspiciunt igitur et certæ sunt quædamque naturæ rationes. *Vani namque sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, neque operibus attendentes cognoverunt, quis esset artifex. A magnitudine etiam speciei creaturæ cognoscibiliter pot. rite creator horum videri*. Sap. 13, 1 et 5. Evidentes itaque sunt, atque adeò firmæ naturales quædam argumentationes. Non ergò speculativæ disciplinæ, quæ ex hujusmodi argumentationibus conflantur et efficiuntur, errores sunt inanesque fallaciæ. Quod Lutherus non stultè modò, verùm impiè etiam asseruit. Quòd enim humana scientia atque sapientia omnis à Deo sit, non solum illo Apostoli testimonio, quod modò posuimus, ostenditur, sed aliis etiam, quæ à Clemente Alexandrina referuntur. Unum est illud Eccl. 1, 1: *Omnis sapientia à Domino Deo est*. Alterum illud Exod. 31, 2: *Vocavi ex nomine Beseleel, et implevi eum sapientiâ et intelligentiâ ad excogitandum quidquid fabrefieri potest, etc.* Fabrilis igitur ars, atque omnis proinde humana disciplina ad Deum tanquam ad fontem, et primum sapientiæ ejusque principium referenda est. Ex quo, et multis aliis in-

telligi debet, qui philosophiam errorem esse inanemque fallaciam aiunt, eos non solum stultitiæ, sed etiam impietatis esse damnandos. Deus quippè veritas est, et ab eo error est nullus. Quà re faciliè etiam intelligitur, cum philosophiæ rationes à divinâ veritate sint sumptæ atque petiæ, qui illas rejiciunt, hos Dei veritati, quâ illæ subsistunt, refragari. Nec quod illi fundamentò nititur, imbecillum esse aut infirmum potest. Quocirca frustra homines vani conabuntur philosophiæ naturæque rationes evertere. Utrumque enim lumen et naturæ et fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur, à Deo est. Illa enim, Joan. 1, 9: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem*; et Psalm. 4, 7: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*, ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur. Ità non minùs à Deo falleremur, errantes in naturæ lumine, quàm si per fidei lumen erraremus. Luminis igitur naturalis ducatum, investigationem, argumenta repellere, non modò stultum est, quod Aug. 5, de Trin., cap. 6, docet, verùm etiam impium, quod hoc nos loco abundè docuimus. Qui quidem locus concludi jam poterat, nisi priùs argumentis illis respondendum esset, quæ heretici contrâ posuerunt. Prima igitur videamus, deinceps ordine reliqua.

CAPUT IX.

Satisfacit argumentis capite secundo propositis.

Principio itaque veterum nobis auctoritatem opponunt. Quod dùm faciunt, veteribus sunt injurii. Quid enim est aliud humanas scientias omnes à Patribus condemnari, quàm eos fuisse non modò imperitos, verùm etiam alienos à humanitate? Nam, quoniam homo rationis est particeps, consequentia cernit principia et causas rerum videt, eorumque progressus, et quasi accessiones inquiri, similitudines comparat, et rebus visibilibus adjunctis atque annexit invisibiles. Quâ mentis inquisitione investigationeque efficiuntur naturales in homine disciplinæ, quarum studium qui vituperat, haud sanè intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. Quia verò longum esset alia loca ex eisdem ipsis Patribus adscribere, in quibus humanæ doctrinæ commendantur, non libet, nisi unum solum ex Augustino referre, in illo etiam ipso libro contrâ Felicem Manichæum, cujus testimonium nobis isti vel maximè obijciunt. Augustinus igitur, quamvis eos hæreticos reprehendisset, qui audent auctoritatem Ecclesiæ rationis pollicitatione superare, naturales tamen rationes suo loco et gradu commendat, inquiring: *Fidei imperator elementissimus, et per conventus celeberrimos populorum atque gentium sedesque ipsas Apostolorum arce auctoritatis munivit Ecclesiam, et per pauciores piè doctos copiosissimosque paritibus etiam invictissimæ rationis armavit. Verùm illa rectissima disciplina est, in arcem fidei recipi infirmos, ut pro eis jam in tuto positos fortissimè ratione pugnetur.* Ex quo loco quid Augustino placeat, lectores vident. Cùm enim apud illum ratio cum auctoritate conferatur, jacet quidem rationis species valet auctoritas. Sed nusquam ille tamen has

duas argumentandi virtutes ita sejungit, quasi possit quisquam, qui non idem simul et ratione et auctoritate nitatur, esse theologus. Indoctum quippe armat fide, doctum etiam ratione. Non igitur humanas disciplinas, naturalesve earum ratiocinationes damnant doctissimi viri, sed illos, qui cum in glorie catholicae non sint, et christiano tamen nomine gloriarentur, audent imperitos quasi ratione traducere: quia jacere se abjectissimè sentiant, si eorum cum auctoritate catholica auctoritas conferatur, ut ab Augustino ad Dioscorum scriptum est. Illos etiam damnant, qui philosophiam Evangelii præferunt, quibus Averrois Paulus est, Alexander Aphrodisæus Petrus, Aristoteles Christus, Plato non divinus, sed Deus, cuiusmodi nos ipsi præsertim in Italiâ vidimus multos, qui Scripturâ sacrâ neglectâ, ad horum philosophorum doctrinas tanquam ad Syrenum scopulos adhercebant, postque galeros etiam et insulas non Prophetas, non Apostolos, non Evangelistas, sed Ciceroes, Platones, Aristoteles personabant. Eos quoque sacerdotes patres nostri reprehendant, qui plus nimio philosophorum libris indulgent. Noluerunt enim illi, quos occupationibus et gravissimis, et maximè necessariis oportebat esse districtos, eos philosophiæ studiis præpediri. Basilium certè ac Gregorius tredecim annis (libro 10 Hist. suæ. cap. 8, Rufinus), ut litteris sacris totos se dederent, sapientiæ secularis libris omnibus valedixerunt. Testatur etiam de se in Epist. ad Galat. Hieronymus, annis quindecim nullius sapientium Gentilium librum ne in manus quidem ascendisse. Clemens porrò Alexandrinus, lib. 6 Strom., huiusmodi viris, qui in Ecclesiâ doctores perfecti et absoluti esse debent, philosophiæ studia, causâ solùm relaxandi animi, in otio permittit: et quoniam ancillas, ut vocarent ad arcem, sapientiâ misit, Prov. 9, 3, admonèdè Patres disciplinas quas vocant liberales, theologie subservire oportere, non dominari. Curaturum itaque illorum studiosum, ait Clemens 2 Strom., ne dum ancillarum amatoriis delectatur, dominam, hoc est, veram sapientiâ negligat; quin etiam curaturum, ut si Agar Ægyptiâ Abrahami complexibus insolescit, Genes. 16 et 21, ejiciatur foràs atque exulet, nec sinatur aut Ismael Isaaci simplicitatem irridere, aut Agar Saræ bonitatem contemnere (1). Affligat ancillam domina et corrigat, habeat in manibus, utatur eâ et libitum fuerit. Si enim modesta, erit utilis: quæ enim ei præter modum indulgetur, est etiam perniciosa. Fugax est enim vita nostra, et quod plus temporis studiis humanis impertimur, id divinis adimamus necesse est, quibus nos Christi religio consecravit. Qui doctrinis item liberalibus nimium vacant, illi ferè errores imbibunt, qui vix elui possunt. Quæ de re lege quoque cautum est in concilio Lateranensi, sub Leone decimo, sessione decimâ. Est enim lex apud nostros sanctissima, quæ in huiusmodi disciplinis solùm adulescentes, neque omnes, sed ingeniosos exerceat; grandioribus autem natu, ingenioque tardiore studia hæc

(1) Hieronymi sermo in Prophetis incultus aliquandò non placuit.

interdicit. Quòd si legem perrumpunt quidam, aut in philosophiâ et dialecticâ plòs temporis et curæ sumunt, quàm æquum est, non propter istorum vitium est aut philosophia speculativa, aut scholastica theologia, quæ illa in usum sumum vindicat, contumeliosè vexanda. Nam ne illa quidem nos fugiant, quæ vulgi etiam sermone teruntur: *Ne quid nimis: Modus omnibus in rebus est optimus*, et quod versibus persecutus est Horatius:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines;

cæteraque gravissimè. Notum enim lectoribus carmen. Utrumque itaque vitium reprehendimus, et eorum qui Aristotelis Platonisque libros diu noctaque versant, et eorum, ac multò etiam magis, qui cum omni rerum naturalium cognitione vacui sint, ubi primoribus, quod aiunt, labris sacras litteras degustarint, tum se theologos absolutissimos profitentur, tum philosophiam quasi rebus theologice tractandis ineptam negligunt. Sed ad sanctorum testimonia satis dièvisse vide-mur.

E sacris verò litteris Ecclesiasticis primum testimonium objicitur. Cujus tamen veram germanaque intelligentiam facillè assequemur, si libri totius quæ scopum et mentem teneamus. Salomonis autem eo libro præcipuum institutum est, declarare, quisnam sit hominis ille finis, gratiâ cuius sit conditus, hoc est, quoniam loco humana felicitas sita sit. Nam cætera, quæ Ecclesiastes eâ concione disserit, hæc demùm pertinent et revolvuntur omnia. Poniit igitur à principio statim generale pronuntiatum illud: « Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, » quo significat, nulla hujus seculi bona ea esse, quæ finem homini suum exhibere possint veramque illi præstare felicitatem. Hoc enim sensu res omnes vanas Sapientis vocat. Nec absurdè id quidem. Vanum namque id defini solet (2 Physic. Arist.), quod sine careat, seu ad finem, qui quaeritur, otiosum est. Jure itaque res illæ vanæ vocantur, ut quibus quietem homini quaerant, non inveniunt; felicitatem si expectet, frustrâ expectet: finem suum si persequi ac tenere cupiat, vanus fiat. Themate igitur in hunc sensum ab initio concionis posito, quo universa hujus mundi bona Salomon complexus est, tum deinde sigillatim omnia persequitur, ostenditque non in sapientiâ, non opibus, non divitiis, non voluptate hominis beatitudinem esse locandam. Monstrat autem primo capite, per humanas disciplinas hominem non beari. Id quàm aptè et divinè probet, non est hujus loci exponere. Tantum sunt lectores admonendi, ut ne Aristotelis vario versentur errore, qui in contemplatione rerum supremarum summum hominis bonum collocavit, 10 Eth. lib. Qui si loqueretur de mentibus corpore solutis, et vite futuræ felicitatem quaereret, nobis, id est, divi Thomæ familiæ, aliquid profectò diceret. Sed cum de immortalitate animi tum hoc, tum illud, nec idem dicit semper, quid quæ potissimum sentiat, difficile sit intelligere, de alterâ profectò vitâ, quam vel non habebat exploratam vel penitus ignorabat, equid dicturus erat homo aut impius, aut certe varius et anceps, sensuumque præ-

sidio destitutus, quibus ille administris in iudicio rerum omnium utebatur? De felicitate igitur presentis vitæ loquitur. Illic enim in ethicis et politicis opes, divitias, amicos, salutem, ceteraque hujusmodi caduca etiam et temporaria bona, quasi felicitatis adjumenta requirit. Et in lib. de bonâ fort., sine exterioribus bonis, quorum fortuna, ut ait, est domina, negat aliquem felicem esse. Quam ob rem de iudicio Aristotelis dubitari non potest; rectè enim dixerit an secus, de eo fortassè dubitari potest. Verùm qui Ecclesiastis hoc primum caput intellexerit, is jam sine dubio poterit Aristotelis errorum facilè deprehendere. Nam ejusmodi felicitatem habebit superna illa ac supercœlestia contemplando, animus tantâ mole corporis non onustus, sed obrutus? *Cogitationes*, inquit Sapiens, cap. 9, 14, *mortalium timida, et incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, et terræ inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile æstimamus quæ in terra sunt; et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore: quæ autem in cælis sunt quis investigabit?* Ecclesiastes quoque primo: *Cuncte, ait, res difficiles. non potes eas homo explicare sermone.* Miranda sanè, et digna Salomone sententia, quæ declarat id, quod Aristoteles tanquæ ipse severè atque prudenter dixit, mentis nostræ aciem non aliter ad ea quæ manifestissima sunt caligare, quàm noctuæ oculos ad fulgorem solis. Quò magis Aristotelis consilium nonnulli, ac rectè illi quidem, admirantur, quòd cum non ignoràret quàm infirmæ essent ingenii nostri vires, memoria angusta, fluxa, infidelis, acumen retusum, impeditum, debile, segnis diligentia et tarda, in eo constituerit felicitatem, quod adeo in hac vitâ tenue est et exiguum, adeò obscurum et imperfectum, adeò infirmum et instabile, adeò non per se idoneum ad beandum, adeò denique paucorum hominum, ut nihil propemodum habere videatur ex his, quæ verè felicitatis definitio continet. Qualis enim felicitas est, quæ frequentissimè intercipitur, et rebus abjectissimis cedit? quæ non est commune bonum humani generis, sed quod paucissimi consequi ac tenere possint? ad quam si omnes homines, ut par est, ad finem suum conarentur, respublica omnis interiret? quæ aucta hominis requiem non angeat, sed laborem, quæ hominis desiderium non satiet, sed excitet? humana quippè niens, quandiù hic vivitur, rerum cognitione torqueri potest: satiare non potest. Manceat igitur, vitæ hujus felicitatem in primæ philosophiæ usu, hoc est, in rerum immaterialium contemplationem non consistere, ut quam morbus tollere valeat, dolor interciderè, inopia interturbare. Nam si ad hunc Aristotelicam felicitatem necessarius est aliorum etiam bonorum quasi concentus, talem nobis felicem Aristoteles fingit, qualis, ut arbitror, nemo unquam erit, et ut confirmare possum, nemo certè fuit. Quid quòd ut idem Aristoteles in libro de bonâ fortunâ tradit: ubi plurimum intellectus, ibi minima fortuna; ubi autem plurima fortuna, ibi minimus intellectus? Ecclesiastes, cap. 9: *Vidi, ait, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed esse tempus casumque in omnibus.*

Quà igitur ratione fortunæ bona ad felicitatem necessaria esse dicemus, quæ casui subjecta insipienti quàm sapienti magis obveniunt? Quantò sapientiùs Salomon hominis finem, qualis in hac mortali vitâ queri potest, in Dei timore et amore constituit! *Deum time*, inquit, *et mandata ejus serva, omnis est omnis homo.* Atque sententiæ huic reliqua omnis divina Scriptura consentit: *Beatus vir, ait, qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis.* Et: *Beati omnes qui timeant Dominum, qui ambulant in viis ejus.* Et: *Beati immaculati in viâ, etc.* Et apud Matthæum Dominus, *Beati, inquit, qui esuriunt et sitiunt justitiam.* Et: *Beati mundo corde.* Nimirum in presentis seculo aut hæc beatitudo est, aut nulla omninò est. Per hanc enim veram et perfectam felicitatem asequimur, per hanc etiam summè beato, hoc est, Deo maxime appropinquamus. Quemadmodum autem quò quidque est maxime calido propinquus ac similis, eò calidius est, ità quò quis Deo est in hac vitâ proximior, ac similior, eò beator ac felicior erit. Paulus etiam Apostolus, Cor. 13, 2, non modò D. Thomas (1) dixit, dilectionem Dei in hac vitâ cognitioni scientiæque prestare. In dilectione itaque Dei hujus vitæ felicitas sita est, non in cognitione. Nec si rerum terrestrium atque cœlestium cognitio, quam naturales in homine disciplinæ pariunt, neminem facere felicem potest, statim est à Salomone damnata. Sed studium humanæ scientiæ occupationem vocat pessimam, quòd molestissima sit. Malum enim in Scripturis (Isai. 45, 7. Amos. 3, 6), interdum non pro culpa, sed pro penâ usurpatur. Idem quoque studium vanitatem nuncupat, quòd nec homini finem suum præstat, et ad veram felicitatem consequendam otiosum est. Hoc verò testimonio si adversum liberales scientias abutimur, vituperemus simul opes, divitias, regna, artes, omnia denique, quæ sub sole fiunt. Nam eadem de his quoque Sapiens dixit. Illud quoniam stultissimum est, fateamur omninò ex verbis Ecclesiastis nihil contrà disciplinas humanas confici posse.

Multò verò minùs ex Proverbiis conficitur: nam verba illa planè de cæcâ voluptate intelliguntur, Clem. 1 Strom., quam apud Ciceroem in Cat. Major. Plato escam malorum appellat, quòd eâ videlicet homines capiantur, ut hamo pisces. Non est philosophia meretrix illa vaga et garrula, quietis impatiens, prociac, blanda, adulatrix, præparata ad decipiendas animas, sed si quid tale est, est illa Thamar, quæ causâ prolis sedit in trivio, ad quam studiosos et fidèles Judas declinavit, indeque genuit Phares et Zaram, qui in Evangeliiis memorantur. Non sunt Muse Sirenes, ut est apud Pythagoram: caste sunt, non meretrices, veraces sunt, non fallaces. Qui Sirenum cantibus delectantur, hi sunt in vitio: qui Musas amant, in vitio non sunt. In epistolâ autem ad Colossenses, eodem Clemente auctore non reprehendit Apostolus philosophiam veram, hoc est, quæ de naturâ rebus verè sentit, sed Epicuream, quæ videlicet tollit providentiam, et in Deorum numerum refert voluptatem, et præter

(1) 2-2. q. 5. art. 6. ad 1. Nam quòd Cajet. ait dilectionem Dei naturalem vitæ salutem non esse, absurdum est.

res corporeas nihil esse credit. Hujusmodi ergo aliasque similes philosophorum doctrinas condemnat Paulus, quæ ab ipsis auctoribus philosophiæ nomine venditantur, cum nihil reverè minùs sint, sed ignorantium hominum traditiones, quemadmodum eas vocat Apostolus, Colos. 2, 8. Vera autem et naturalis philosophia non hominum traditione, sed Dei revelatione habita est, ut supra ejusdem etiam Apostoli testimonio ostendimus. Cum verò eodem ipso capite scriptum sit: *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in subtilitate sermonis*, mirum est, cur Lutherus, Philippus, et alii, quos quoniam adhuc in Catholicis habentur, nolo hic nominatim cum hæreticis lacerare, eloquentiam et omnem sublimem dicendi characterem non reprehenderint. Absurdum est enim, ut quibus verborum disciplinæ placent, his rerum cognitio displiceat. Sed periculosa curiositas (nam hoc dicit quidam) et nimia in definiendis rebus obscuris audacia è philosophiæ studio sunt nobis natæ. Atque idem excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium deprecans adjicit, se non in totum philosophiam damnandam putare. Hoc autem calumniandi genus, quale sit, et cuius hominis, quis non videt? Certè non aperti, non simplicis est, non ingenui, non justî, non viri boni; sed versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, multitiosi, callidi, veteratoris, vafri. Non nascuntur, mihi crede, è studio philosophiæ vitia, sed ex errore et ignorantia nascuntur. Quid enim philosophiæ magis contrarium esse potest, quam aut vana periculosaque sectari, aut quod non satis exploratum sit et cognitum, id sine ullâ dubitatione definire? Quid verò sibi vult oratio illa: se non in totum philosophiam damnandam putare? Quam igitur partem philosophiæ damnat? At, ut Lutherus, eam qui contemplatur et cernit, explicet, atque excutiat intelligentiam suam, ut videat, quæ sit in ea species, forma et notio philosophiæ. Nos enim non more vulgi doctrinam Stoicam, aut Platonicam, aut Pythagoricam, aut Aristotelicam, philosophiam appellamus, sed, ut homines definiendi periti, si interpretari volumus, studium scientiæ, si rem ipsam querimus, rerum humanarum ac divinarum, terrestrium atque celestium scientiam. Quam non dico in totum, sed ne in partem quidem damnare, vel insignis stultitiæ est vel malitiæ manifeste. Augustinus porrò, libro primo de morib. Eccles. cathol. cap. 21, curiosam naturæ inquisitionem, et nimium quemdam amorem terrenæ scientiæ cavendum intelligit, non veram philosophiam, quæ est amor scientiæ moderatus.

Jam verò quod ex priore ad Corinthios epistolâ opponitur, nihil illud movere potest. Nam quod ait, *Perdant scientiam sapientium*, id perinde est ac si dixisset, sapientiam sapientium obscurabo. Quomodo? Nempè illustrando mundum majori doctrinæ lumine, ad quam doctrina philosophorum omnis nulla esse videatur; sicut etiam sol fulgore suo stellarum lucernarumque lucem citius perdidisse, prudentiam autem prudentium Deus reprobavit, quia non elegit, nisi quæ stulta sunt mundi, ut confunderet sapientes. In quem sensum fortes et potentes reprobasse dicitur, quia infir-

mos et ignobiles elegit Apostolos, ut Dei virtus magis in Evangelii prædicatione clareret. Quamquam Clemens, primo libro et quinto Stromatum, docet, non esse hic fortè sermonem de verè sapientibus et prudentibus, sed de his, qui sibi sapientes et prudentes viderentur. Sicut non vocatur Evangelium stultitia, quòd stultitia sit, sed quòd ita hujus mundi sapientibus visa sit. Nam illud: *Scientia inflat*, facillimum intellectu est. Non enim magis scientiam hic damnat Apostolus, quam opes, regna, pulchritudinem, vires, abstinentiam, virginitatemque damnaret is, qui hæc omnia inflare testaretur. Clemens verò Alexandrinus, secundo Stromatum libro, de illis hoc exponit, qui se sapientes existimant, cum tamen superbi sint, nihil reverè scientes, sed languentes circa quæstiones. Quæ intelligentia ex eo probabilior efficitur, quod statim Apostolus subdit: *Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oportet eum scire*. Non itaque vera scientia inflat, sed quæ videtur esse nec est tamen, ea inflat. At septimo Stromatum libro novè exponit inflare, pro eo, quod est facere ut manifestè sentiant, qui eam habuerint. Refert verò in hoc illud quod Ecclesiastici quarto capite, *ἡ σοφία υἱὸς ἀνορθῆς ἀρροφῶσε*, id est, *sapientia filios suos inflavit*; sic enim vertit interpres: quod alii, *exaltavit*, Hieronymus verò, *vitam inspiravit*. Verbum autem ἀρροφῶσε, elevare et tollere est. At verò illi testimonio ex priore ad Tim. cap. 6, divus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum, cap. 1, respondet in hæc verba: « Queritur, quare ad id, quod Apostolus ait, « secundum fidem electorum Dei, et cognitionem veritatis junxerit, quæ juxta pietatem est, utrumnam sit aliqua veritas, quæ non in pietate sit posita, et nunc ad distinctionem illius inferatur cognitio veritatis, quæ juxta pietatem est. Est planè veritas, quæ non habet pietatem, ut si quis grammaticam artem novit, vel dialecticam, ut rationem rectè loquendi habeat, et inter falsa et vera adjudicet. Geometria quoque, et arithmetica, et musica habent in suâ scientiâ veritatem, sed non est scientia illa pietatis. Scientia pietatis est nôsse legem, intelligere Prophetas, evangelio credere, Apostolos non ignorare. Absque pietate verò notitia veritatis delectat ad præsens; sed æternitatem non habet præmiorum. » Hactenus Hieronymus. Sanos ergò sermones vocat Apostolus eos, qui salutem animæ præstant, pios verò qui pios et religiosos homines faciunt. Hæc humana scientia non exhibet; sed non proinde est theologo inutilis.

At Apostoli non fuerunt humanis litteris eruditi. Factor. Christus non docuit eos geometriam, astronomiam, physicam. Et hoc item factor. Spiritus sanctus docuit eos omnem veritatem, nec philosophiam, arithmeticam, aut geographicam docuit. Verum est et id quidem. Christus nobis et Apostoli non dialecticam artem, sed nudam scientiam, quæ fide ac bonis operibus custoditur, tradiderunt. Non repugno. Non igitur sunt disciplinæ istæ christiano doctori utiles. Id verò est, quod ego constantissimè pernego. Apostolis siquidem, ut ait Clemens, lib. 1 Stromat., Spiritus

sancetis omnia plene suggerebat, quæ erant et ad Scripturam sacram intelligendam, et ad docendum cujusvis generis homines necessaria. Nos autem, qui Spiritus hoc peculiare donum non habemus, si humanarum simul literarum rudes et ignari, nec divina percipere sanè possumus, nec perfecti esse in Ecclesiâ doctores. Christus etiam et Apostoli non docuerunt nos humanas disciplinas, ut fides nostra non esset in sapientiâ hominum, sed in virtute Dei. Docere etiam nihil voluerunt, nisi quod esset ad salutem necessarium. Alioqui, si exemplum placet, ignoremus grammaticam, quoniam Apostoli grammatici non fuere. Simus barbari, quia non fuerunt eloquentes Apostoli. Nihil consulto ac cogitato meditatum et præparatum inferamus, quod Apostoli hæreticis philosophis, tyrannisque evincendis repente, atque ex tempore sapientissimè loquebantur. Quomodo autem docti sint omnem veritatem, Augustinus in Joannem declaravit. Sunt autem sine dubio humanæ quædam veritates, quas tamen si Apostoli non sunt edocti, nos tamen utiliter ad discimus.

Quod enim discipulis humanis subjecta sit veritas, quam tractent, et in quâ versentur, adeo est manifestum, ut stultum sit et me reprobare velle, et alios negare. Quo verò tempore, quo loco, quo cum hominum genere disciplinis humanis theologo sit utendum, nam et hoc in argumento queritur, alio libro sumus fusè

ac diligenter explicaturi. Itaque nunc res eas præmittimus, quarum ratio et major est, et in aliud tempus differenda.

Tantum ergo postremum illud argumentum restat, cui respondere debeamus. Id quod argute Clemens Alexandrinus, primo Stromatum libro facit, inquit: « Non per ablationem philosophiæ perimitur veritas, sed ad eam cooperatrix et adiutrix invenitur; sicut primus et secundus gradus ei qui ascendit in cœnaculum, et grammaticus ei qui est philosophaturus. Nam et visus et auditus confert ad veritatem, mens autem est, quæ eam appositè et naturaliter cognoscit. Perspicit etiam opem fert ad trahendam veritatem; et dialectica, ne prosternamur ab hæresibus. Et est quidem per se perfecta Servatoris doctrina, et nullius indiga, cum sit Dei virtus et sapientia. Accedens autem philosophia non veritatem facit potentiorum, sed debilem adversus eam efficit sophisticam argumentationem, et propulsans dolosas adversus veritatem insidias, vinee est sepes et vallum. Et quæ est quidem ex fide veritas, tanquam panis necessaria est ad vivendum. Quæ autem præcedit disciplina, est olusino similis et bellariis. Desinente cœnâ, suavis est placentula, ut ait Pindarus Thebanus. Hactenus Clemens. Hactenus etiam nos de octavo loco disserimus. Ac si quæ sunt fortè reliqua, ea in nono, qui statim sequitur, disserentur.

DE PHILOSOPHORUM NATURAM DUCEM SEQUENTIUM

AUCTORITATE,

QUÆ NONO LOCO POSITA EST.

LIBER X.

CAPUT PRIMUM.

Hujus loci pertractandi necessitatem exponit.

Quemadmodum argumenta theologo ducerentur à philosophiâ, atque ab omni omnino ratione naturæ, satis explicatum arbitror loco superiore. Sequitur, ut cætera persequar, quæ pertinent ad philosophorum et historiæ humanæ auctoritatem. Illi namque soli duo restant ex locis, qui sunt in initio propositi; de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de instituto ac iudicio meo dixerò. Quamvis enim libri nostri non modò in scholasticè pugnâ et concertatione versentur, sed multa etiam alia continent iis utilissima, qui interiores scrutantur, et reconditas litteras, tamen interdum vereor, ne quibusdam bonis viris scholæ nomen sit invisum, mirenturque in eâ illustrandâ tantum me operæ et temporis ponere. Ego autem, quamdiù res scholastica per eos gerebatur, qui juventutem ad scholæ theologiam incitare sunt soliti, meas curas cogitationesque omnes in id conferbam, ut me quavis viâ et ratione à scholasticis conflictationibus liberarem. Non enim existimabam meam operam scholæ theologis quoquo modo

necessariam. Cùm autem Academia viros illos summos amiserit, et quidam ex reliquis, qui hujus rei tuendæ socii esse deberent, studia hæc vel tanquam arida, contentiosaque dimiserint, vel certè ut laboriosa et molesta declinaverint, Lutherani verò quasi novia quoque reprehenderint, indignum judicavi illi me otio dare, quod multis antè mihi, magnisque desiderii optularam. Itaque in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi honestissimè me christianæ reipublicæ inservire posse, si animum in scholâ meum vel reputantem continerem. Cui cùm multùm adolescens, discendi causâ, temporis tribuissem, posteaquàm theologiam publicè profiteri ceppi, meque ipsum discipulis tradidi, tempus ferè totum consumebatur in docendo, scribendi otium non erat. Sustinebam enim magnam onus, non discipulos modò quotidianis et lectionibus, et disputationibus instituendi, verùm etiam de multis et verbo et scripto respondendi. Accedebant etiam non infrequentes ad populum conciones, quibus me vel necessitas adjudicabat, vel voluntas. Plures autem res, præsertim magnas, eodem simili tempore non modo agere, sed ne cogitare quidem possumus. Quamobrem

de hoc opere absolvendo, in quo tantam difficultatem inesse videbamus, ut viro indigeret non solum egregie docto, sed nullis aliis negotiis prepedito, omnem omnino spem sapiens abjecimus. Sed partim discipulorum precibus efflagitati, partim amicorum convitiis evicti, tuo verò jussu potius, pater optime, cujus studiis, presertim in re tam justâ, cum difficile est, tum ne æquum quidem obistere, subcisivis ut aiunt, horis, opus hoc informare decrevimus, ut si quo fortè casu nequeamus, absolvere, certè instituissè videamur. Eò verò me minùs institutù mei pœnitet, quòd facilè sentio, ut nihil aliud agam, excitare me homines non socordes ad rei magnæ investigandæ cupiditatem. Nos enim si non assecuti, at id secuti profectò sumus, ut ea, his libris explicaremus, quæ nec satis erant nota nostris, et erant cognitione dignissima. Sed jam ad instituta pergamus. Danda enim opera est, ut etiam si ad alia aberrare aliquandò corperit, ad hæc revocetur oratio.

CAPUT II.

Ubi argumenta proponuntur, quibus philosophorum auctoritas elevatur.

1° Fuisse olim in Ecclesiâ nonnullos, qui philosophorum auctoritatem à scholâ christianâ rejecerint, Clemens Alexandrinus perhibet, gravis in primis auctor. Tradit etiam hæc illos persuasionem induisse, quòd Dominus apud Joannem dixerit, omnes quotquot antè se venissent, fures fuisse et latrones, nec audisse eos oves. Fures autem vceatos aiunt, quòd fuerint sophistæ fallaces. Nam sophisticè quendam furandi artem ipse quoque Aristoteles dicit.

2° Et Justinus, cum docuisset philosophos similes esse latronibus, et tanquam deceptores redarguisset, per insidias Crescentis philosophi interemptus est, ut Eusebius scribit, lib. 4 Ecclesiast. Hist. cap. 16. Non sunt igitur philosophi audiendi, presertim cum nostræ semper doctrinæ repugnârint. Nam ut Ruffinus, lib. 1 Ecclesiast. Hist. c. 2, refert, Ario favebant viri in questionibus callidi, et ob id simplicitati fidei adversi. Atque Epiphanius, lib. 2 adversùm Hæreses, cap. 69, eo nomine taxat Arianos, quòd fuerint novi Aristotelici, et ab hoc philosopho veneni jaculationes sibi ipsi affricuerint, relictâque Domini mansuetudine, Aristotelem induerint. Itâ nec Spiritus donum in se habere digni facti sunt. Et Hieronymus adversùm Luciferianos Arianam dicit hæresim argumentationum rivos de Aristotelis fonte mutuari.

3° Paulus denique ait, philosophos dicentes se esse sapientes, stultos factos esse, traditosque in reprobum sensum. Eorum igitur auctoritas nullius apud nos momenti esse debet. His et similibus argumentis vetustus error ille nitebatur. Quem tamen jam diù sepultum sine ullo etiam argumento Lutherus suscitare conatus est, damnareque subindè cum scholasticos cæteros, tum magis D. Thomam, quasi *auctor fuerit regnantis Aristotelis, vastatoris piæ doctrinæ*: sic enim loquitur contrâ Latomum, Videlicet Domitiani exemplo, philosophos non urbe solum, sed orbe pellendos esse credit. Nos autem quid fides catholica ratioque sana teneat, breviter et sine disceptatione docebimus.

CAPUT III.

Qui philosophi sint theologis utiles.

Philosophorum auctoritas eorum qui falsa senserunt, nostram non potest adjuvare doctrinam, et latentia cognita facere, ut Augustinus ad Dioscorum verè et sapenter scripsit: « Quid enim nobis est, ait, propter « defensionem christianæ religionis, querere quid « senserint Anaximenes, Democritus, Epicurus, Par- « menides et Melissus, alique similes hujus farinae phi- « losophi, quorum doctrina erroribus naturæ rationi « contrariis plena fuit? » Non itaque omnes philosophi scholæ nostræ probati sunt, sed illi, de quibus apud Platonem Socrates: « Sunt, inquit, in mysteriis « multi quidem, qui gestant ferulam, pauci verò Bac- « chi. » Magnifica verò vox, et magno viro ac sapiente digna, quâ docemur, multos utique barbâ et pallio tenens, sed paucos reverà fuisse philosophos. Paucos igitur hos, qui scilicet naturæ vim et effecta, morum ac vitæ normam vilè et ratione investigârunt, magnâque ex parte consecuti sunt, theologis esse utiles, hæc nos oratione contendimus. Nec video equidem, cur ejusmodi philosophos tanto Lutherani odio prosequantur, nisi quòd auctores obscuros, intellectuque difficilès perdiscere nec volunt, nec verò possunt. Etenim optimi cujusque philosophi commentaria, presertimque Aristotelis discipulum non modò ingeniosum, sed amantem etiam laboris exigunt. Isti verò cum parùm ingenio valent, tum in laboribus è vitâ etiam christianâ pellendis occupati et sunt et fuerunt. Quamobrem, quod in philosophorum libris difficile atque arduum esse viderent, id et horrent ipsi, et ab eo juvenum animos alienant. Quid autem sibi Theophilus Alexandrinus velit, penitus non intelligo, cum in secundo paschali libro Origenem carpit, quòd philosophorum argutias tractatibus suis miscuerit, atque itâ ex malo exordio in fabulas et deliramenta processerit, ac theologicum dogma ludum et jocum fecerit. Quandò illud apud Porphyrium, quanquam ab impio philosopho dictum est, verius tamen et luculentius dictum est, Origenem Græcorum divitias omnes ad christianum degma locupletandum convertisse. Sed hæc fortè obscura sunt, cum lentè argumentis nullis apposis explicatur. Factis primùm illustranda sunt summorum virorum hæc, deindè patrum nostrorum testimoniis, tum rationibus apertissimis illis quidem, sed quam paucissimis. Cum enim in hujusmodi causis, quæ scholæ propriæ sunt, verear equidem, ne cui ex scholasticorum disputationibus, non ex Ecclesiæ sensu deprompta nostra videatur oratio, interdum argumenta ducta à ratione perstringimus, et veritate in quam sequimur, majorem potissimum auctoritate suademus. Intelligendum est autem, cum proposita sint genera decem, è quibus argumenta ratiocinationesque manarent, splendidissimum videri, quod veterum traditione exemplisque consistit. Atque si bono loco res essent, quæ more aguntur et institutis Ecclesiæ, de his nihil erat argumentandum; illa enim ipsa certissima argumenta sunt. Lutherianorum verò oratio

tota mox erat rejicienda. Est enim inimica ecclesiasticæ regulæ, sine quâ nihil rectum esse potest, nihil constans, nihil verum. Sed hæc aliàs; nunc quod instat agamus. Porro olim Ecclesiæ doctores summi fuere, qui iidem fuere philosophi, Didymus, Justinus, Origenes, Gregorius Nazianzenus, Basilus, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Augustinus. Tales enim, cum habebantur, ecclesiasticæ scholæ perfici solere, Eusebius, lib. 5 Eccles. Hist. cap. 40, scribit his verbis : « Consuetudo antiquitus tradita servabatur, ut divinæ Scripturarum doctores in scholâ ecclesiasticâ « haberentur viri duntaxat scientiâ et eruditione præcelsissimi. Hujus officii auctor et dux tunc satis illustribus habebatur Panthænus, qui in philosophiis stoicis « prius nobiliter florisset. » Tradit quoque Origenes apud Eusebium, lib. 6, capite 15, non solum à Panthæno, sed ab Hæraelâ aliisque plerisque doctoribus apostolicis philosophorum libros legi solitos. Quòd si sanctorum loca referre voluerimus, quibus illi philosophorum testimoniis utantur, non eorum modò, qui de moribus, sed eorum etiam, qui de naturâ scripserunt, verendum nobis est, ne in causâ parùm dubiâ testibus utamur minimè necessariis. Legant isti omnia eorum commentaria, quibus de opere sex dierum disputatio instituta est; atque in his vel solis videre poterunt, et quanta fuerit majorum nostrorum in perlegendis philosophiis diligentia, et quantus sit philosophorum explicandis sacris litteris usus. Vide autem etiam Hieronymum in 17 cap. Jerem., et lib. 2 adversus Jovinian., ubi etiam cum hæretico disserens, variis philosophorum testimoniis utitur; multisque philosophorum commentariis, rerum naturalium exemplis editis, planè docet, quantum horum auctoritas theologo ad argumentandum conferat. Sed de hæc re paulò post. Nunc id quod erat institutum persequamur. Sanè ut reliquos præteream, quos stare à nobis adversarii nostri non dubitant; Epiphanius certè ipse quem nobis objiciunt, philosophorum auctoritatem haud semel usurpat. Doctor enim, hæresi 51, quânam ratione essent hæretici fugandi : « Aiunt, inquit, hi qui hæc in consuetudine habuerunt, odore dictamni, styracis, libanotidis, « abrotini, bituminis, thymiâmatis, lapidis Gagatæ, « aut cornu cervi fugari reptilia, et venenum jaculantia. » Item hæresi 78, cum multis argumentis suasisset, Beatam Virginem post partum virginitatem conservasse, subdit : « Si verò etiam ab aliâ quâdam speculatione ipsas res accipere convenit, attingemus « quoque rationum naturæ cognitiones. Aiunt leonem « non parere præterquam semel et unum. » Cùmque subjecisset causam, quam ejus rei philosophi naturales redderent, colligit Beatam Virginem, quæ leonem peperit de tribu Judæ, non nisi semel atque unicum peperisse. En Epiphanius et Christianos instruens, et cum hæreticis de fide certans, philosophorum testimonia refert. Quin etiam Paulus non solum cum ethnicis persuadet, sed etiam cum fideles instituit, poetarum et philosophorum testimonia referre solet, ex quæ iis argumenta sumere. Nam ad Athenienses loquens ex Arati astronomi phenomenon usurpat illud : *Iovius*

enim et genus sumus; ad Corinthios verò ex Euripidis poeta tragœdis illud : *Corrumpunt bonos mores colloquia prava*; ad Titum autem ex oraculis Epimenidis philosophi illud : *Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri*. Ac subjicit hic protinus : *Testimonium hoc verum est*. Si igitur hæc dicit Apostolus, et philosophorum testimoniis confirmat, Pauli etiam, non modò aliorum sanctorum exemplo facere nos idem et possumus et debemus.

Alter erat locus, à Patrum testimoniis ostendere theologis philosophos esse utiles, ubi nihil laboris esse video, cum testentur hoc plerique quidem non obscurè, sed apertissimè, Augustinus lib. de Doctrinâ Christianâ 2, cap. 40; Socrates, lib. 3 Histor. Eccl., cap. 16. Num locupletiores queris auctores? Citarem alios, nisi aliò nostra festinaret oratio. Certè Hieronymus, in epistolâ ad oratorem Magnum, non testatur modò, sed magnis etiam argumentis confirmat. Tertium est propositum, rationibus illud ipsum demonstrare. Id quod faciam planè, et faciam brevius quam res tanta fieri possit.

Multa à philosophis prudenter fuisse et graviter disputata, multa etiam breviter et commodè dicta, multa denique ingeniosè et luculenter exposita, qui negaverint, non sunt verbis et ratione, sed vinculis et carcere fatigandi. Atque si etiam hoc naturæ ratio præscribit, ut quæ viri graves, ingeniosi, eruditè acutè diligenterque tradiderint, ea juvenes memoriæ mandent, fierique studeant illorum et scientiâ et prudentiâ docti, necesse est Philosophorum doctrinam non juvenibus solum, sed his etiam omnibus esse utilem, quibus ullum aliquandò commercium cum humanâ sapientiâ et prudentiâ futurum est. Quod si ita est, idque nos superiore loco satis ostendimus, theologos ad res multas hujusmodi commercium habituros, nimirum quoad poterunt et licebit, à eorum latere non discedent, qui rectè de moribus et naturâ sentiunt. Idque ipsum si ita est, philosophorum certè libris theologo dare operam debent; non enim alios hodiè reperient, qui de rebus hujusmodi aptius et sapientius philosophentur. Verum autem primum, verum igitur et extremum. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt omnia esse sacris litteris prodita, quæ ad rationem hominis instituendam videntur esse opportuna et necessaria. Quorum error, quoniam abundè ex iis, quæ suprâ diximus, exploditur, non est hic præribus refellendus. Quid enim stultius esse potest, quàm aut Scripturâ sacrâ liberales omnes disciplinas traditas credere, aut hujusmodi disciplinis existimare hominis rationem non benè et utiliter institui? Quòd si philosophia theologo utilis et bona est, eam autem nisi philosophorum libris adjutus consequi non potest, non utique sent ei philosophi negligendi. Cùm autem herbarum, lapidum, animalium, arborum, elementorum, aliarumque rerum terrestrium celestiumque cognitio sacris litteris intelligendis sit magnoperè necessaria, quemadmodum August. 2, de Doctrinâ Christianâ lib., docet, nosque etiam sumus idem in 15 hujus operis libro fusiùs demonstratui; insanus pro-

fectò erit, qui in harum rerum cognitione parandâ eos auctores neglexerit, qui et summo ingenio, et magnâ pervestigatione, et multi temporis experimentis in his cognoscendis elaborârunt. Cùm igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin philosophi plurimum theologis prosint, illud, de quo dubitari à doctis etiam potest, jam statuendum est, argumenta è philosophorum auctoritate petita, certane an potius incerta sint.

CAPUT IV.

Quam habeat in re theologica certitudinem philosophorum auctoritas.

Philosophorum omnium una eademque consensio certam fidem facit philosophici dogmatis. Quod enim in aliis artibus valet, ut auctores probati tantum apud eos, qui eam artem sequuntur, auctoritatis habeant, ut inde nonnisi temere discedi solet, id in philosophiâ, ac multò etiam magis valere debet, ne in rerum naturalium cognitione vario discipuli versentur errore, nec habeant unquam quos sequantur. « Benè, inquit Aristoteles, libro secundo de Cœlo, sese habet quem-que sibi persuadere, veteres, et majorum maximè nostrorum sententias veras esse. » Atque si in omni disciplinâ et arte oportet addicentem credere, ut et Aristoteles idem prudenter admonuit, et Theodorctus magnâ exemplorum vi ostendit et patefecit, in philosophiâ certè perdiscendâ scientiæ hujus professoribus, in eamdem præsertim sententiam concurrentibus, fidem habeamus oportet. Quanta verò arrogantia erit, quanta temeritas, non cum Platone dicam, Aristotele, Hippocrate, Galeno, Theophrasto, Themistio, Alexandro, Dioscoride, cæterisque hujus Chori philosophis unum idem continentibus dissentire, quorum scripta et magnâ curâ studioque elaborata, et posteriorum non examinatione modò expensa, verùm etiam consensione probata sunt; sed contrâ sui temporis homines doctos dicere, et singularia placita communibus antepone? Nempe id est, ut ille inquit, bellare cum diis, id est, naturæ repugnare; major enim pars eò deferrî solet, quò à naturâ ipsâ deducitur. Ex quo intelligitur, non esse alienum theologis institutis ad ea conjectanda, quæ in naturâ dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, et, si morum questio est, usu peritos; et quid his de unoquoque questionis genere placeat, exquirere. Quòd si pictores, et ii qui signa fabricantur, et veri etiam poete, suum quisque opus à vulgo etiam considerari vult, ut si quid reprehensum sit à pluribus, corrigatur, quantò magis theologo prudenti, non vulgi, sed sapientium philosophorum judicio, permultæ de rebus naturæ sententiæ mutandæ et corrigendæ sunt, licet illi veræ esse videantur? At enim in rebus, quæ ad mores pertinent, non doctissimorum philosophorum modò, sed virorum quoque optimorum, nullâ etiam causâ reddita, valebit auctoritas. Nam, quod Aristoteles doctè, ut omnia ferè, tradidit, quemadmodum de saporibus palatum sanum rectè judicat, infectum non item; sic vir bonus et justus bonum à malo, rectumque à pravo egregiè discernit, contrâ tamen omnis affectus animi perturbati tollit judicium

veri, idque adulterat. Ad eò illud verum est, qualis unusquisque erit, tale etiam judicium profert. Atque ipse idem Aristoteles, Ethic. 11, planè testatur. non minùs eorum, qui sunt experti et seniorum prudentiumque sententis, quàm ipsis demonstrationibus adhibere animum oportere. Tanquam oculum enim, ait, per experientiam, habentes, principia ipsa rerum agendarum cernunt, et ab iis perinde atque à naturâ acti rectè discernunt. Quamobrem sanctè ac prudenter Innocentius, dis. 20, cap. de quibus, in morum iudiciis sanctorum exempla nos sequi voluit. Gravissimè quoque Plato in Timæo: « Fieri, inquit, non potest, ut eorum filiis fides non habeatur, etiamsi absque probabilibus et necessariis dicant demonstrationibus. » Et Ecclesiasticus. 37, 17: Cor, ait, boni consilii statuetecum. Anima enim viri sancti enuntiat aliquandò vera, melius quàm septem circumspectores sedentes in excelsis ad speculandum. Quæ causa mihi semper fuit, pater sanctissime atque optime, ut in rebus hujusmodi gravissimum judicium tuum non minùs expectarem, quàm alterius cujusque eruditissimi philosophi, atque theologî. Intelligebam enim virtutes illas omnes, quas expertus fueram in te, nullo etiam dialectico syllogismo interveniente, id quod rectum esset, securatas, declinaturasque contrarium. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de proborum genere toto. Neque illam de scientiæ dogmatibus, sed de prudentiæ iudiciis potissimùm intellectam velim. Judicia quippè prudentiæ, mutatis moribus, permutantur, scientiæ verò decreta non item. Ab iis autem longè dissentio, qui decernendis conscientiæ casibus (sic enim vocant) relictis doctissimis philosophis ac theologis, spirituales nescio quos homines consulunt, qui visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini, Jer. 23, 16. Multâ quoque perfectione exercitationeque virtutum opus est, quemadmodum ait, in cap. 4 Joannis, Origenes, ut bona et mala, vera et falsa diducere possimus. Rari autem illi sunt, qui quod Apostolus ait, exercitatos habeant sensus ad discretionem boni et mali. Sed hæc hactenus. Nunc eò redeamus, undè huc digressi sumus. Constitutum est igitur, philosophorum iudicium, eorum scilicet, qui magnâ doctrinâ excellentique ingenio valuerunt, in magno pretio esse nobis habendum, si nolumus haberi temerari.

Omninò si quidquam est probabile, nihil est profectò magis, quàm naturæ principem naturalis disciplinæ doctores aliquos mortalium generi providisse. Quis enim ad eò esset insipienti ut academiam unquamlibet sine præceptoribus institueret? Certè, quoniam notus in Indâ Deus, quasi divinæ scientiæ gymnasium erexit, Rabbinos ibi etiam procuravit. Et quoniam apud Christianos evangelicæ doctrinæ academias esse voluit, Apostolos quoque, Prophetas, Evangelistas, Doctores dedit, qui cam in Christi publicâ doctrinam profiterentur. Quapropter, cum universis gentibus edocendis naturæ leges ac disciplinas ediderit, non sit verisimile, nullos hujusmodi legum ac disciplinarum magistros instituisse. Atque etiam si ab aliâ similitu-

dine argumentari convenit, Clemens Alexandrinus philosophiam ait Græcis à Deo veluti proprium testamentum esse datam. Quemadmodum ergo nec Judæorum, nec Christianorum testamenta, ita ne Græcorum testamentum quidem absque interprete dereliquit. Quocirca divinæ hic quoque procuratoris erat, ut non omnes simul philosophi aut in Dei cognitione, aut in morum et vitæ regulâ, aut etiam in rerum naturalium intelligentiâ, quæ quidem esset ad illa duo priora necessaria, hallucinarentur. Quæ res effectit, ut iuxta Pauli sententiam Græci fuerint inexcusabiles. Qui tamen excusari possent, si eorum præceptores non ad veritatem bonitatis instructi satis, informatique essent, auctore naturæ optimo duce atque magistro. Id verò Scripturæ etiam divinæ testantur. De Deo enim in Psalmo 93 scriptum est : *Qui docet hominem scientiam*; et rursum in libro Job, cap. 35 : *Qui docet super nosumenta terræ, et super volucres cæli erudit nos*. Nimirum sicut quibusdam animantibus, qui tanquam principes, et duces reliquorum à naturâ dati sunt, concessi sunt quidam instinctus, quibus ad gregis quisque sui ducatum rectum utilemque ferantur, obliquo retrahuntur et noxio; ita in hominum eorum mentibus, qui naturâ duces sunt cæterorum, inditas esse notiones credendum est, quibus ad imperitorum et rudium populorum doctrinam spectant, inducantur. Nec enim melior est belluarum conditio, quam nostra. Atque Boetius, magno vir ingenio, inprimisque doctus, communes sapientium conceptiones (sic enim appellat) non minoris facit, quam si communes essent omnium hominum. Nosque ipsi 6 ac 7 loco, ad eandem quoque rationem ostendimus, communia doctorum ecclesiasticorum præjudicia non aliter esse accipienda, ac si omnium fidelium essent communes, conspirantesque sententia. Quamobrem id quidem non est dubium, quin verum et exploratum illud sit, de quo omnium philosophorum ratio consentit. Quomodo enim homines, et ambitiosi honoris et gloriæ, et cæci ferè aviditate carpendi, et plurimis seculis maximisque locorum intervallis sejuncti, in unam sententiam convenirent, nisi in hanc quasi conspirationem naturæ impulsu quodam agerentur? Ex quo rursum intelligi perspicique licet, id quod paulò antè dictum est, philosophos ab uno aliquo mortalium magistro exceperisse ea, quæ populus ac gentibus universis communi consensione conscripserint. Verissima ergo sunt communia philosophorum placita, nec ab illis licet, si omnes ad unum idem sentiant, dissentire. At Hieronymus, lib. 1 adversus Pelagianos, cum adversarius eam philosophorum communem sententiam objecisset, quoniam unam habeat, eum omnes habere virtutes; respondet eam quidem philosophorum fuisse sententiam, sed non Apostolorum, neque esse illi curæ, quid Aristoteles, sed quid Paulus doceat. Sanè quis sit Hieronymi in dialogo mos, quæ in argumentis cludendis figura, ne longum faciam, hoc loco præteream. Huic enim argumento facilè responderetur, Hieronymum sententiam hanc eandem et veram consensisse, et philosophorum auctoritate probasse; et in Isai. cap. 26 : *Philosorum,* ait, sententia est, et Apostoli Jacobi, hæ-

ere sibi virtutes, ut cui una defuerit, huic omnes desint. Et in 56 caput ejusdem propheta: *Virtutes, inquit, invicem sequuntur: ita ut qui unam habuerit, omnes habeat, et qui unâ caruerit, cunctis careat.* In dialogo igitur illo non vult Hieronymus se in dogmate fidei et auctoritate philosophorum urgeri, quam tamen ipsam idem aliis locis usurpat (1).

CAPUT V.

Quibus finibus Aristotelis auctoritas circumscribenda.

Cum verò de unius aut alterius philosophi sectâ disseritur, longè diversa quæstio est. Atque quò quisque doctor et gravior est, eò est illius quidem et probabilior auctoritas, et fide dignius testimonium. Sed nulli theologus ita sese adjudicare debet, ut ab eo ne latum quidem unguem putet discedendum. Non enim æquum est, ut apud Christi discipulos tantum ethnicus unius auctoritas possit, ut etiam sine ratione vincat. Refert certè in quâcumque arte plurimum, unum in illâ excellentem auctorem legere, cui potissimum te addicas: nullus tamen, et quamlibet eruditus, sentiendi tibi ac dissentienti auctor futurus est. Nemo enim fuit omnium, qui non, ut homo, interdum hallucinaretur. Enimverò qui primas inter philosophos habeat, quisque proinde ille sit, cui præcipiam dare operam operæ pretium sit, variè sunt doctissimorum hominum discrepantes sententiæ. Nam, ut alios præteream, in hujusmodi causâ aliud D. Aug. videri solet, qui cave quam anteponas; nec enim doctor vir fuit Augustino quisquam, nec clarior. Aliud autem videtur D. Thomæ maximo gravissimoque theologo atque philosopho. D. Augustino Plato summus est, D. Thomæ summus est Aristoteles; sic ferè res habent, ut id doctrinæ genus quisque maxime probet, cui à teneris annis maxime assuetus est. Exoritur Augustini ratio ex alterâ parte, nullus esse omnium christianæ magis doctrinæ concordēs, quam Platonicos: Plato siquidem fuit ex Hebræis philosophus,

(1) In hoc capite multum commendat auctor philosophorum consensum, ut argumentum veritatis in quæstionibus philosophicis: eâ ratione naturali, quòd, in singulis rebus, consensus peritorum, seu iudicium idoneorum multum valeat, ac dissentientibus opinionibus prævalere debeat. Alteram etiam inducit rationem, ad philosophicæ seu potius philosophorum commendationem in quibus concordant, videlicet philosophicum institutum apud gentiles ad divinam pertinere Providentiam; quòd quidem verum est, sed forsân ab auctore exaggeratum, saltem in verbis; cum id institutum testamento judaico necnon et christiano videatur, licet, ut putandum est, in sensu lato, assimilare, atque propè divinum exhibere, ut etiam infra, cap. 6, iterum tradit. Præterea, ex dictis, tum in isto capite 4, tum in sequenti, principia de usu philosophorum, in quæstionibus naturalibus, analogiâ haud parvâ cum regulis de usu Patrum et doctorum Ecclesiæ in doctrinâ catholicâ pollere videntur; in quo etiam cavendum ne cum auctore, versùs finem capituli 4, ipsi videamur oblivisci pastorum consensionem in Ecclesiâ assistentiæ peculiari divinæ adscribendam, præter rationes naturales ad idem concurrentes. Quiddid sit hæc de nostrâ comprehensione, Melchior Canus in his capitulis, potissimum in 4, nonnisi altissimi specimina dedit ingenit. (Vid. Proleg., n° 26 et 32.) P. S.

ut Clemens Alexand. auctor est. Inò verò, inquit Thomas, Peripateticorum doctrina christiano dogmati consentit plurimum. Clemens enim Alexand., lib. 5 Strom., etiam refert Aristotolum multis libris probasse philosophiam Peripateticam ex lege Mosaicâ et aliis dependisse Prophetis. Ac D. Thomæ sententiâ quidem, et omnium penè gentium, et multorum seculorum usu probata est. Platonem enim jam in dè à multis annis vix in angustiis homines otiosi legunt; Aristotelem verò magno consensu orbis academicæ resonant. In Aristotelem quoque illud elogium unicum universæ consentientis gentes, per antonomasiam philosophum, hoc est philosophorum primarium fuisse. Jure ergò illum amplectimur, cujus de laude omnium sit fama consentiens. Divo etiam Thomæ ita sunt theologî scholasticî assensu, ut in scholâ theologiæ Plato ne locum habeat quidem, ita eam Aristoteles occupavit. Illud constat, neminem in rebus naturalibus plene eruditum esse posse, si solum Platonem legat. Solus autem Aristoteles abundè sat est, ut sit homo in philosophiæ tribus omnino partibus eruditus. Sanè, ne quis causetur, misero seculo Aristotelem theologiis, Platonem autem meliore Ecclesiæ statu placuisse, sciatis, quicumque est tandem, scholam Aristotelicam Alexandriæ tum etiam vigere solitam, cum ibi doctores apostolici vigerent plurimum. Sed enim, ut mihi quidem videtur, nec Augustini, nec Thomæ contemnenda est sententiâ. Nam et iis concedendum est, qui Aristotelem amant, et iis forsitan, qui Platonis amici sunt. Quorum iudicium in eo quod de animi immortalitate, de Dei providentiâ, de rerum creatione, de finibus bonorum et malorum, deque alterius vite vel præmio vel pœnis, Platonem apertius constantiusque locutum asserant, difficile factum est non probare. Probanda verò magis est divi Thomæ opinio, sed ita tamen ut adhibeatur moderatio quædam, sine quâ probari illa non potest. Placet enim quoque nobis Aristoteles, et rectè placet, modò ne repugnantem etiam illum ad Christi velimus semper dogma convertere. Id quod interpretes ferè solent: qui vim contextui sæpè afferunt, atque Aristotelem cogunt, ut, velit nolit, pro fide catholicâ pronuntiet. Periclitemur autem, si placet, et in iis quidem exemplis, in quibus errasse Aristotelem vulgus theologorum fortassè non putat. Nec enim hoc loco de æternitate mundi, mentiumque præfinito numero disserendum est; sed ne de animi immortalitate quidem. Nam illa priora obvia sunt omnibus; hæc autem quæstio in his commentariis, quos de animâ scripsit, accuratissimè est à Cajetano disputata. Verùm hæc consideremus, quæ difficiliora sunt; et quæ Aristoteles vafre verbisque de industriâ ad imponendum compositis, obscurè videtur enuntiâsse, ut si doctis fortassè viris jure quandoque et verè reprehenderetur, haberet quò posset elabi, atque ab amicis excusari. Nec ego hic tamen adversùs Aristotelem accusationem instituo, virum doctissimum, deque humanis litteris omnibus benè meritum. Sed cum plerique ab illo nunc non aliter atque ab oraculo pendere videntur, securèque omnia illius opera legere, minuenda est hæc opinio, ne ab hujus philosophi placitis dissentire, pla-

culi loco sit. Audivimus enim Italos esse quosdam, qui suis et Aristoteli et Averroï tantum temporis dant, quantum sacris litteris illi, qui maxime sacrâ doctrinâ delectantur; tantum verò fidei, quantum Apostolis et Evangelistis illi, qui maxime sunt in Christi doctrinam religiosi. Ex quo nata sunt in Italiâ pestifera illa dogmata de mortalitate animi, et divini circa res humanas improvidentiâ, si verum est, quod dicitur. Nihil enim præter auditum habeo, cum homines Aristotelis inflati opinionibus turpiter sibi blandiantur, et inde in maximo versantur errore. Sed hæc hæc tunc. Nunc ad propositum revertamur.

Primus igitur locus, ubi contrâ Scripturarum fidem errasse Aristotelem existimo, habetur de somno et vigiliâ, quo loco negat Deum immittere somnia, reddiditque ejus rei causam, quòd si Deus eorum esset auctor, sapientibus vel maxime et his quidem vigilantibus ea immitterentur.

Alterum exemplum est in tractatu de bonâ fortunâ, ubi res fortuitas divinæ gubernationi ac directioni subtrahit, duobus argumentis persuasus, uno quòd res secundæ pravis obveniunt quorum Deum habere curam non sit verisimile; altero, quòd Deus potius dirigere in effecta fortunæ homines sapientes, cum contrâ ferè videamus, imprudentissimos quosque esse fortunatissimos.

Tertius locus est libro primo de Cælo, ubi quiddam gentium esset, id corruptibile asseruit; nec incorruptibile quiddam, quod non esset ingenium. Posuerat verò antè omnia varias harum vocum significaciones, ne res verbi ignorantia clauderetur. Ratus itaque se adversùs Platonem bonam habere causam, certamque proinde sibi victoriam pollicitus, contrâ morem suum non obscure, sed quam fieri potuit apertè docuit, quiddam incorruptibile esset, id ingenium esse ac perpetuum oportere, hoc est, nullo unquam modo incæpisse. Sic enim vocem illam interpretatur. Quâ ex re fieret, ut anima rationalis aut corruptibilis esset obnoxia, aut esset certè ingenia ac sempiterna.

Quartus locus est libro quinto, rursùmque duodecimo Metaphys., quibus locis definit, Deum animal esse perpetuum et optimum. Vocat autem Deum communi nomine substantiam quamcumque cœlestem et divinam. Nam post hæc incipit inquirere, an illa substantia sempiterna una, an plures sint. Atque eodem lib. 22, consentit benè, antiquos res illas præstantissimas deos appellasse. Indita autem per amphibologiam; nunc enim mentem ipsam Deum vocat, nunc cœlum, cuius anima mens est, id quòd libro etiam secundo de Cælo videre licet. Sed ne quis sit admiratus, quòd cœlestes substantias animalia hic Aristoteles nunciet; nam veterum more substantiam animatam sive animâ sensitivâ, seu intellectivâ, vocat animal. Itaque arbitrat Deum illum unum principem cæterorum, extremo cœlo affixum, per se movere ipsum, quo modo cæteræ mentes suas orbis movent, sicut Arist. ipsorum orbium animæ; ut et D. Thom. 2, cont. Gent. c. 70, admittit. Nec Aristot., aut 8 Physic. aut 12 Metaph. huius intelligentiam ad aliud principium revocat,

quàm ad illam primam mentem, quæ vi sempiternâ primum mobile ciet.

Quintus locus est eodem quoque libro, ubi substantiis intellectualibus cælorum motricibus virtutem tribuit infinitam, quòd infinito tempore moveant.

Sextus locus est eodem etiam libro, ubi, ut mihi quidem videtur, Dei providentiam præmiæque et supplicia, quæ probos et improbos in futurâ vitâ manent, fabulas esse significavit, gratiâ vulgi continendi in officio confictas. « Reliqua, ait, fabulosè jam sunt allata ad persuasionem vulgi, atque ad usum legum, vitæque humane utilitatem. » Eoque enim, rogo, illa sunt veteribus tradita, in quibus hæc ambo conveniant, ut sint et ad usum legum, et ad vitæ humanæ utilitatem tradita, nisi ea, quæ nos explicare volumus, Aristoteles noluit, ne proborum hominum, eorum vel maximè, qui reipublicæ curam gererent, invidiam sibi odiumque confaret? Nam quòd Aristoteles Deo rerum humanarum providentiam adimat, maximâ auctoritate theologi affirmant, Clemens Alexand. lib. 5 Strom. et Epiphani. lib. 3 adversum Hæreses, cap. ultimo. Quos autem locupletiores auctores quærimus, quàm sanctos eruditos, in Græcorumque doctrinis apprime versatos? Anne ipsius etiam Aristotelis de se testimonium expectamus? Nimirum, 12 Metaphysicor. libro, verbis artificiosè excogitatis, ne in hoc etiam à more suo discederet, absurdum esse docuit, Denm de quibusdam intelligere, quòd præstet videre aliqua, quàm non videre. Ubi non dicit absurdum esse Deum quædam intelligere, sed de quibusdam intelligere, aut meditari, ut vetus interpret reddidit; ut non tam simplex rerum vilium intelligentia, quàm providentia earum, et cura significaretur. Sentit itaque Deum magna curare, parva negligere. Atque in libello de Mundo, si modò ejus est hoc opus, Deum facit similem magno Persarum regi Xerxi, vel Cambysi, vel Dario, qui ipse per se maxima et pulcherrima regni obeat munia, minora, et sordida mandet aliis. Ac 19 Ethicorum libro: « Quòd si dii, inquit, curam habent aliquam humanarum rerum, quemadmodum existimatur et creditur, rationale est, eos amantibus mentem honorantibusque favere, ac tanquàm rerum sibi charissimarum curatoribus, ac bene agentibus. » Nota, ut existimatur et creditur, etc. Jam Diogenes Laertius apertè tradit Aristotelem Dei providentiam ad cælestia usque pertringere. Jam, quòd libertatem Deo in naturæ rebus Aristoteles neget, viri docti et graves ita magnis argumentis suadent, ut supervacaneum sit, eas hic à me rationes repeti, quas in promptu est ex illorum libris cognoscere. Certè ubi de mundi æternitate velis equisque, ut aiunt, cum Platone certat, si naturæ auctorem liberum faciat, ridiculus esse videatur. Quid de indignatione ob prospera impiorum eventa, quàm ad bonos mores pertinere secundo Rhetoricorum libro affirmat? Quid quòd, 7 Politicorum, libro prescribit, nihil multum et imminutum orbatumque naturâ educendum? scilicet, ne nimia filiorum multitudo, res sua illa publica formam speciemque congruentem amitteret, propter quam etiam causam prævincendos fetus existimat, abortumque

antè animationem faciendum. Nam postquàm vitam acceperint, nefas putat attingere. Quid de animarum infinitâ multitudine? quam admittat necesse est, ne in Pythagoræ *μετεμψύχωσι* incidat. Illâ verò admissâ, cum infinita corpora esse non posse existimet demonstrationem, resurrectionis articulum non admittit. Quid quòd duo principia Aristoteles posuit, Deum et materiam? nec enim rerum creationem ex nihilo agnovit. Cujus quidem rei testes non mediocres, sed haud scio an gravissimos, Clementem Alexandrinum, Epiphaniumque noli, lector, contemnere. Atque hæc quidem Aristotelis sensa fuisse, verecundius assero propter D. Thomam, qui hujus philosophi solet ferè esse patronus; sed doctores doctissimi probantillam ita sensisse, quos ego in hæc parte secutus sum. Si quis verò pro Aristotelis sensu apologiam adornet, cum hoc ego non magnoperè contenderim. Tantùm à lectore postulo, ut mihi concedat, si potest, Aristotelem in his locis errasse; sin hoc non licet per D. Thomam, at illud certè dabit, vel cautè eum ut varium et lubricum esse legendum, vel certè esse in nonnullis placitis reprobandum. Mihi utrumvis satis est, et tùm hoc, tùm illud probabilis videtur, nec præterea quidquam probabile. Quantùm ergò philosophi vel simul omnes, vel separatim singuli ad faciendam fidem habeant virum, satis, ut arbitror, diligenter explicatum est.

CAPUT VI.

Ubi satisfit argumentis capite secundo positis.

Nullius verò negotiû erit, objectiones contrâ à principio positas repellere. Primum enim facillè intelligitur, non eos, qui missi sunt, sed illos, qui venerunt, vel pseudoprophetas, vel pseudophilosophos à Domino reprobari. *Non mittebam, inquit, et ipsi currebant.* Veros autem philosophos divinitus fuisse procuratos, satis suprâ, ni fallor, argumentati sumus (1). Deinde Græcicè phitosophos aliâ ratione fures esse dictos contendit Clemens, quòd ultra quàm à Moyse et Prophetis sapientiam subriperint, gloriolæ aucupandæ gratiâ quasi suam jactare soliti. Pythagoras quidem discipulus fuit Judæi cujusdam Nazaretæ, ut Alexander in libro de symbolis Pythagoricis scribit. Quin divus Ambrosius Pythagoram genere fuisse Hebræum non obscure tradidit. Certè fuisse circumcisum Clemens Alexandrinus auctor est.

Clarchus autem Peripateticus in primo libro de Somno dicit se nôsse Judæum quemdam gravissimum non solum eloquio, sed etiam animo, cum quo versatus est Aristoteles. Nam Platonem non solum à Pythagorâ, sed à nostris etiam doctrinam accepisse, et Augustinus et Clemens testati sunt, et Ambrosius multis argumentis suadet. Id quod Plato ipse in Timæo ingenue fatetur. Cùm itaque ea, quæ à philosophis rectè et sapienter dicta sunt, nostris nos disputationibus inservierimus, repetemus nostra tunc, non aliena mutabimur. Ac de primo quidem argumento hactenus. Nam cætera sunt hujusmodi, ut negotium lectori facturi simus, si ea modò refutemus.

(1) Vide suprâ notam superiorem, col. 434.

CAPUT VII.

De juris civilis in theologicis controversiis auctoritate.

Quibus impugnatur argumentis.

Quoniam verò pertinet quidem ad hunc locum juris civilis auctoritas, et ità pertinet, ut non reconditã quãdam ratione cernatur, sed sit in promptu, necesse est ut de illà quoque pauca dicantur. Est enim sine dubio juris legumque peritiã recta morum et vitæ disciplina; philosophia autem vitæ lex est ac ratio. Quòd sit ut legum civilium periti philosophi censendi sint, scilicet qui veram, ut ille ait, philosophiam profitentur; jus verò civile nullã in parte theologis prodesse posse, ex eo primùm suadetur, quòd hujusmodi jura discere, presbyteris atque adeò monachis est interdictum. Repugnat ergo theologiæ illa facultas, à quã ut clerici abhorreant, lege canonici dissident. Cùmque theologia rursum de rebus divinis sit, jus verò civile in rerum humanarum earumque temporalium administratione versetur, vix intelligi potest, quem usum theologo de rebus æternis dissiderent, scientiã, quæ res temporarias administrat, præstare queat. Ac Cyprianus factur quidem pontifices legibus imperatorum uti, sed pro cursu rerum tantummodo temporalium. Non igitur viri ecclesiastici, cùm res theologicas, hoc est, divinas sempiternasque tractare volunt, leges imperiales usurpare debent. Imperatorum quoque edicta, quæ jus civile continent, Dei quandoque legibus adversantur.

Non ergò theologus ex illis argumentum aliquod idoneum accipiet ad conclusiones theologiæ comprehendendas.

CAPUT VIII.

Juris civilis studium theologo utilissimum probat.

Sed illud verius est, juris humani facultatem in multis theologo, commodam esse posse. Si enim illi canonica scientiã est necessaria, huic autem peritiã legum adeò conjuncta et colligata est, ut vix altera possit ab alterã separari, theologus sanè ut jus canonicum, ità quoque et civile cum illo connexum vindicare debet. Quòd autem sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuventur, vicissimque illas juvent, testatur Lucius 3, de novi operis nun. cap. 1. Undè illud apud Italos *Il legista senza capitolo vale poco, ma il canonista senza legge vale niente* (1), factum est jam tritum sermone proverbium. Rursum pontificum jura plerumque civili auctoritate ratione que utuntur. A theologo igitur, cui jus pontificium familiare esse oportet, non erit juris civilis cognitio aliena. Augustinus præterea non improbat, si terreni imperii leges in suum adiutorium hæretici assumant; id enim fecit Apostolus. Probandus est igitur ac multò etiam magis theologus, si adversùm hæreticos, cùm vel de rerum temporalium dispositione rectã disserit, vel de moribus in republicã aut constituendis aut constitutis, legum civilium auctoritatem adsciscit. Id

(1) Id est, scientiam juris civilis parùm valere, abs que jure canonico, nihil verò canonici scientiam neglectã civilis juris notitiã.

quod Augustinus idem contrã Donatistas sæpè facit. Nec enim peculiarem aliquem locum referre libet, cùm tam multis hoc sit à dño Augustino usurpatum. Ad hæc in disputationem de justitiã et jure incidit theologus aliquandò necesse est. Quo loco sanè ineptus erit si ea, quæ graviter à viris clarissimis de jure dicta sunt, negligere voluerit. Præterea, in pactis, stipulationibus cæterisque contractibus, in rerum dominio, prescriptione, testamentis, donationibus, testibus, iudiciis, aliisque sexcentis hujus generis, quoties theologo opus est album à nigro æquumque ab iniquo secerare? Sæpè nimirum; si ejus munus esse creditur, animarum cavere periculis, earumque salutem consulere. Injustitiã quippè mortale peccatum est; quare nihil est mirandum, si qui et multorum confessiones audire debet, et de injustitiã plurimis respondere, ab eo legum talem qualem cognitionem ipse requirat. Quid cùm ad restitutionis materiam aptè exactèque tractandam jde rebus hujusmodi theologus disputaturus est? Nùm justitiã et æquitatis, in foro etiam conscientie, rectus arbiter esse poterit, nisi multa à jurisconsultis, et civili prudentiã mutetur? Minimè id quidem. Nam licet justum, injustumque internoscere philosophorum, divique Thonæ libris theologus adjutus possit; at id solum faciet in genere, in specie autem sine juris aliquã peritiã non faciet. Sed hæc videri possunt obscuriora, dùm sine appositione exemplorum lentius disputantur. Exemplis illustranda sunt hæc, quæ rationibus subtilius quam satis est, disputari videntur. Proferam autem aliqua à multis exempla, nam omnia, esse operis infiniti. Sit igitur primùm: Si pœnitens dicat se habere scrupulum super his aut illis bonis, quæ videlicet ex prescriptione longi temporis possidet, quæ ex donatione uxoris alienæ habet, quæ ex testamento minus solemnĩ, quæ ab intestato obvenerunt. Si secundum exemplum: Si ait pœnitens, se habere litem super hæc illavè causã, nescireque se an cedere debeat liti, an potius illam valeat justè prosequi. Sit tertium: Si quis primogenitus à theologo quærat, an peccet mortaliter, nisi sorores justo matrimonio collocet, nisi æs alienum solvat, quod parens cõtraxerit, nisi protogenium curet, et tucatur. Quid in donatario? An teneatur ad debita? Quid in domino? An à subditis possit solita quædam munera exigere, eosque ad consueta onera sive realia, sive personalia obligare? Placent enim nobis hoc loco quidem jurisperitorum illæ voces; nec semper nos oportet accuratã dictione disserere; quin salus est de nominibus parùm esse sollicitus, esseque interdum faciles et negligentes, quemadmodum Plato nos et in Theæteto et in Politico admonuit. Verùm hæc obiter. Jam ad illa redeamus. Sed quid opus est plura? Annè speciatim definire, quandò in iudiciis, in contractibus, in ultimis voluntatibus, ac nonnunquã etiam in delictis committatur injustitiã, vires theologi non excedit? cùm casus occurrant innumeri, qui naturæ lege definiti non queunt. Id si ità est, ut est certè, insolentia erit maximã, in ejusmodi questionibus juris peritiã continere. Juris autem peritiã non aut consultiã

investigari aut inveniri certius potest, quàm in juris voluminibus, quæ non alia quæcumque philosophorum volumina, nec eloquentiâ, nec prudentiâ superant; de quinquaginta loquor Pandectarum libris. Nam posteriores leges multùm omninò utrâque in re ab illis declinârunt. Quòd si bibliothecas omnium philosophorum unus Ciceroni visus est duodecim tabularum libellus et auctoritatè pondere, et utilitatè ubertate superare, quid nos credere oportet de illis quinquaginta libris, quibus non leges modò duodecim tabularum, verùm multæ etiam aliæ continentur de hominum conventionibus, deque jure et æquo prudenter sanctæque præscriptæ? Sanctum, inquam, volumen est, et justitiæ templum meritò illud Justinianus appellavit. Atque cùm è sacrâ morum philosophiâ jus esse ortum civile constet, ut fontem, sic certè et rivulos theologus colat, ne parùm sit in philosophiam ipsam religiosus. Sanè qui jus civile theologo negligendum putat, is bonam partem philosophiæ moralis revellit; cuius subsidium si quis illi neget de moribus disserenti, stultus esse videatur. Quia ergò sæpè utitur theologus subsidio juris in disputatione theologicâ, idcirco illam juris scientiam theologiæ tanquam ancilla n. pedissequamque adjunxi.

CAPUT IX.

Quæ vis ac potestas argumenti ex jure civili desumpti.

Et quanquam argumentum, quod à jure civili ducitur, nec certum fortassè, nec exploratum est; sed probabilissimum est tamen, cùm omne, tùm illud magis, quod à legibus christianæ reipublicæ usu probatis theologus accipiet. Non enim sine divino nutu hujusmodi leges Romanis esse datas credendum est; quin divinitus per ora principum promulgatas fuisse, Joannes VIII prædicat. Et Augustinus inquit, humana jura per imperatores et rectores seculi Deum humani generi distribuisse. Ac Demosthenes, leges, inventum munusque deorum esse putat. Et Cicero principis legem ad jubendum et vetandum aptam, rationem rectam esse ait summi Jovis. Et Salomon: *Divinatio*, inquit, Prov. 16, *in labiis regis, in judicio non errabit os ejus*. Ad Dei ergò procurationem pertinuit, ut numine quodam legum romanarum latores afflaretur, quo ad reipublicæ moderationem ea scita præscriberent, quæ essent justa atque legitima. Quamobrem si theologus ex illis argumentumumat, nihil abhorrebit à professionis suæ instituto, et si non certò, at probabiliter argumentabitur. Nec enim mihi Ludovicus Vives probari potest, in eo, quòd universam legum romanarum et vim nititur frangere, et elevare auctoritatem; plus ille nimidò interdùm sibi indulget dùm corruptas disciplinas persequitur. Nec novitios solum errores, qui

vel irrepserunt, vel invaserunt, coarguere, sed antiquorum recepta placita convellere pertentat, maximo quidem semper verborum ambitu, sed vi quandoque argumentorum minimâ. Dixit ille quidem in libris de corruptiâ disciplinis multa verè, multa præclare; atque fidenter pronuntiavit aliquandò, tanquam è divorum concilio descendisset. Multò autem viri doctis probaretur magis, si quâ diligentia et disertitudine causas corruptarum artium expressit, eadem collapsas restituisset; sed in tradendis disciplinis elanguit, cùm in carpendis erroribus viguisset. Nec mirum, nam aliorum errata etiam probabiliter reprehendere, facile est id quidem; artes verò, quas jam indè à multis annis viri quidam et indocti, et barbari deflexerunt, ad rectam lineam revocare, scilicet hoc opus, hic labor est. Hucque erat omninò conandum, si quidquam magnâ laude dignum agendum erat. Aliud est autem leges civiles, præsertim in republicâ benè institutâ, longo usu probatas reprehendere, aliud, errorem interpretum increpare. Quanquam Ludovicus, quod ad jurisperitos atinet, eadem nobiscum sensit. Ait enim: Ac juris civilis veteres interpretes summo olim in honore fuere, jure quidem merito magnisque rationibus. Quoniam jus civile, ut à præclaris philosophis graviter prudenterque editum fuerat, ita illud etiam nonnisi graves prudentesque philosophi interpretabantur. Postea verò quàm facultas hæc in eorum manu esse cepit, qui nullâ philosophiâ, nullâ gravi disciplinâ antè instructi ad eam et ornatè accesserant, scientiæ hujus splendor omnis deletus est, neque ejus professores habentur in pretio nisi à vulgo, quod litibus plenum est omne. Quemadmodum autem ægyptii sacerdotes mirificè colebantur, quòd multam in mathematicis posuissent operam, geometriâ verò Ægyptus tota indigeret, confusus per annos singulos agrorum limitibus ab inundante Nilo; sic cùm licet inundatione suâ orbis christiani fines pervaserint, miscuerint, confuderint, necesse est, eos honore summo affici, qui jurgiorum componendorum dicuntur esse periti. Componant necne ipsi viderint; hoc nos certè videmus, minus ibi esse litium, ubi minus est hujus generis litteratorum. Novitios itaque eos jure consultos ne ego quidem in usum theologiæ vindicare cupio. Nec enim mihi jureconsultus est leguleius quispiam, captus et acutus, cautor formularum, anceps syllabarum, injustitiæ æquè ut justitiæ patronus. Sed id docce, civiles leges, eas vel maxime, quæ christiani populi usu et more observatæ diu sunt, theologo ad argumentandum esse utiles. Sed de his satis. Nunc de historiæ auctoritate dicamus. Nam argumenta, qua posuimus, ut juris civilis auctoritatem elevaremus, facilliora sunt, quàm quibus refutandis nostra immorari debeat oratio.

DE HISTORIÆ HUMANÆ AUCTORITATE,

QUÆ POSTREMO LOCO EST POSITA.

LIBER XI.

CAPUT PRIMUM.

Nuntius de morte parentis vixdum finito superiori libro allatus enarratur.

Superiorem locum vixdum finieram, et ecce nuntius affertur, parentem meum charissimum Viennæ diem extremum obiisse. Eo verò audito nuntio, si motum me negem, quàm id rectè faciam, viderint sapientes, sed certè mentiar. Motus sum enim tali parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mortales reliquus nullus est. Cùm autem ego illi meas has lucubrationes nuncuparem, scilicet à laboribus, quos ejus potissimum causâ susceperam, aliquandiu cessatum est. Mihi enim antè itâ jucunda hujus libri confectio erat, ut non modò omnes abstergeret laborum molestias, sed efficeret labores molles etiam et jucundos. At vero postea nihil omninò erat, quo tædium et cura levaretur. Etenim vivo patre, cùm de locis theologicis aliquòd vellem scribere, ille mihi occurrebat non eo solùm dignus munere, sed in cuius etiam nomine, vigiliæ nostræ gratiùs apparerent. Nunc autem quem similem inventurus sum, ut patris loco substituum? Solebam mihi equidem charissimum parentis vultum sistere; et quotiescumque scribendum erat, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Ille addebat aculeos, ille torpentem excitabat, ille ne oscitare quidem me sinebat. Tanta erat in absentem etiam patrem reverentia! At modò opus cœptum persequi cupienti aqua hæret, ut aiunt, nec quidquam conor, ut non labascat animus victus quàm citò. Longo enim à me ille spatio sejunctus, non minùs mihi reliquit moriendo doloris, quàm afferchat vivendo lætitiæ. Sed cùm, accepto vulnere, otium mihi magnum, inexpectatumque contigerit, nihil autem agere animus nec deberet, nec posset, ad postremum locum omninò appellandus fuit; ne res benè et utiliter inchoata, ejus morte interciperetur, qui etiamnum è superis vigiliarum mearum munus exigit. Nec verò dubitem ego quærenti, cui scribam, respondere: Patri meo scribe, qui me non ipsi hæc tantummodò dare voluit, sed etiam aliis prodere. Quanta igitur apud theologos sit historiæ humanæ et utilitas et auctoritas, explicaturi modò sumus. Orabit autem sine dubio pater, ut quod iter illo in terris cogente carpsimus, eodem nunc è cœlis favente peragamus.

CAPUT II.

De historiæ humanæ in theologiam utilitate.

Emersi jam è vadis, et scopulos prætervecta est oratio mea. A rebus enim difficillimis ad res faciles delapsus sum, neque in historiæ humanæ auctoritate explicandâ, potest aut ingenium, aut theologia

ricitari. Multò verò id minùs, cùm illud explico, quàm sit theologo humana historia utilis et necessaria. Nullos quippè hic adversarios habemus, nulla contrà veritatem argumenta sunt. Etenim viri omnes docti consentiunt, rudes omninò theologos illos esse, in quorum lucubrationibus historia muta est. Mihi quidem non theologi solùm, sed nulli satis eruditù videntur, quibus res olim gestæ ignotæ sunt. Multa enim nobis è thesaurus suis historiâ suppeditat, quibus si careamus, et in theologiâ, et in quæcumque fermè aliâ facultate, inopes sæpenumerò et indocti reperiemur. Cùm verò pateat quandoque in re quondam gestâ theologicæ disputationis cardinem verit, quis est hic, qui neget, interdùm etiam in scholasticâ disputatione opus esse ex annalium monumentis testes excitare clarissimos veritatis? Equidem historicam esse theologo disserenti necessariam, cùm sæpè aliàs, tum maximè in hoc opere animadverti, ubi quantus mihi fuerit historiæ humanæ usus, qui superiores libros attingerint, ii facilè judicabunt. Nam quàm magnus postea futurus sit, non audeo ego in presentia dicere, ne montes aureos videar polliceri.

Certè quantum historiæ cognitione theologus indigeat, vel illi abundè magno argumento sunt, qui ejus ignoratione sunt in varios errores lapsi. Hujus generis quidam exemplum ponunt, quòd Trajanum Gregorii precibus à gehennâ liberatum, non vulgo solùm, sed divo etiam Thomæ olim juveni persuasum est. Persuasum est autem Joannis Damasceni auctoritate, cui D. sanè Thomas plurimum deferebat. Sed illius fabellæ, iniquiunt, argumento nemo adduceretur, si ex temporum ratione intelligeret, Joannem Damascenum rei ejus auctorem esse non posse, ut qui plus uno seculo, juxtâ horum sententiam, Gregorium antecesserit. Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valvasensis, ac divus Antoninus illum tradunt sub Theodosio floruisse. Sed hoc exemplum ineptum est, cùm Joannes ille Damascenus, qui quatuor de orthodoxâ fide libros edidit, sub Constantino et Leone flourerit, hoc est, divo Gregorio jam defuncto. Nec in re apertâ opus est aut Joannem patriarcham Hierosolymitanum, aut rerum scriptorem romanarum, lib. 21 et 22, ut alios etiam historicos excitare, ubi Joannes ipse Damascenus non obscurè indicat, quo tempore existiterit. Primum enim Cyrillum sæpè refert, qui post Theodosium fuit. Synodi quoque Chalcedon. aliquandò meminit. Quin lib. 3, cap. 10, Petri cujusdam Gnaphæi facit mentionem, qui sub Justiniano in quintâ synodo damnatus est. Sed et lib. 4, cap. 17, contrà Iconomachos, scribit, eosdemque in lib. hæres. Iconoclastas et Thymoleontes appellat, à Leone scilicet, qui sectæ illius præcipuus et auctor et adjutor fuit. Eodem præterea

hæres. libro, Monothelitas commemorat Cyrum, Ser-
gium et Evstachium. qui damnati sunt in sextâ synodo
sub Agathone papâ; adversum quos copiosè etiam
scripsit, lib. 3 de orthod. fid., cap. 14 et 15. Quæ om-
nia qui expendat, is faciliè intelliget, Joannem Damas-
cenum post Gregorium exstîtisse. Nam quod Trithe-
mius ait, duos fuisse hujus nominis, alterum sub
Theodosio, qui libros illos theologiæ composuerit, al-
terum sub Leone, qui pro imaginibus depugnârit, id
commentitium totum est, ut ex locis modò recitatâs
apparuit. Nec verò historiam ego illam probo. Mirum
enim est, hominem græcum, rem nostram, et toto, ut
ipse inquit, orbe vulgatam, Graecis suis prodidisse,
quam historia tamen omnis Latinorum ignorat. Sint
ergo fabule, non repugno, ea quæ de Trajano et Gre-
gorio referuntur. At non ob illam causam tamen, quia
prior Gregorio Damascenus fuerit. Verùm hoc in ge-
nere Hispanus noster Genesius Sepulveda nuper erra-
vit, homo neque meo judicio imperitus, et suo valdè
doctus, certè et eloquendi arte clarus, et à theologiæ
studio non abhorrens, qui cum persuadere vellet, bar-
baris novi orbis oppugnandis justam esse belli causam,
in eam argumentationem incubuit, quòd, Gregorius in
epistolâ, lib. primâ septuagesimâ tertiâ (id quod refer-
tur, qu. 25, c. 4 Si non), Gennadium commendat, qui
tantùm christianæ dilatandæ causâ reipublicæ bella
susceperit, quatenùs Christi nomen per subditas gen-
tes fidei prædicatione circumquaque discurreret. Hoc
verò Gregorii testimonium quàm sit ineptum ad rem
propositam comprobendam, is quoque ipse Genesius
faciliè judicasset, si ex historiis didicisset, eos adver-
sum quos bella Gennadium gessit, hostes non imperii
romani modò, verùm etiam Ecclesiæ Christianique fuis-
se. Id quod ex aliâ quâdam ad eundem Gennadium
epistolâ, quæ est in eodem lib. 19, num. 72, luce clari-
us videre licet. Nec dubitari potest, Vandalos, quo-
rum reliquiæ eò usque in Africanâ provinciâ supererant,
Arianâ peste affectos; nec ignoratur Donatistas, quibus
Africa tùm etiam plena erat, præliis et vi contrâ Ca-
tholicos, non solum disputatione, pugnâsse. Sed de his
e. emplis non est hic locus disserendi, ubi breviter et
in transcurso theologum admonemus, ut ne historiam
ecclesiasticam negligat, cujus et cognitio magnos fruc-
tus parit, et ignoratio parit errores.

Jam verò Augustinus, lib. de Doctr. Christ., lib. 2,
cap. 28, Ethnicorum etiam historias ad intelligentiam
Scripturæ sacræ plurimùm conferre tradit, ostenditque,
ex earum ignoratione, quosdam circâ Scripturas errâsse.
Videlicet Irenæus et Tertullianus, prior quidem, lib. 2,
cap. 39 et 40, posterior in opere advers. Judæos, circâ
zëratem quâ Christus passus est, in vario sunt quidem
errore versati, sed ob eandem causam tamen. Historias
enim humanas hoc loco neglexerunt, quibus cognitâs
ea res facillimè expeditur. Quamquàm uterque erroris
sui ex Evangelio quoque poterat admoneri. Atque Eras-
mus, quas tenebras super universam terram factas planè
scribit Evangelista, eas ipse super Jud. eam tantùm fusas
intelligit, falsæque intelligentiæ causam ponit, neque ve-
ram, neque, si vera esset, satis idoneam, quòd si hæc te-

nebræ tanto spatio contigissent per universum orbem,
aliquis certè se non latinus seu græcus scriptor ejus rei
meminisset. Nam epistolam, quâ Dionysius astruit
eclipsim illam se diligenter et vidisse oculis et animo
considerâsse, quasi nomine Dionysii confictam deri-
dendam propinat. At verò nec quam philosophiæ et
doctrinæ laudem Dionysio Areopagitæ eripere conatur
Erasmus, eam ego in hoc opere asserere instituo; nec
id etiam reprehendo, quòd D. Hieronymum ejus in-
terpretationis auctorem facit, cui non alius quisquam
Scripturæ interpres apertius contradicit. Illud ago, nisi
humanas historias hic ignoraret Erasmus, tenebras
profectò illas aliter, ac verè quidem, interpretaturum.
Phlegon enim, Olympiadum egregius supputator, in
quartodecimo libro itâ scribit: « Quarto autem anno 207
« olympiadis, magna et excellens inter omnes, quæ
« antè eam acciderant, defectio solis est facta. Dies
« horâ sextâ itâ in tenebras noctem versus, ut
« stellæ cælo visæ sint, terreque motus in Buthyniâ
« Nicenæ urbis multas ædes subverterit. » Quem an-
num cum passione Dominicâ concurrisse Euseb. in
Chronicis patefecit. Lucianus quoque, presbyter Anti-
ocheus, vir moribus et eruditione præcipuus, cum
gentibus de fide christianâ disputans: « Requireite,
« inquit, in annalibus vestris, et invenietis tempor-
« bus Pilati, Christo patiente, fugato sole inter-
« ruptum tenebris diem. » Auctor est Eusebius, libro 9
ecclesiast. Histor., cap. 6. Tertullianus demùm: «
« Eodem, inquit, momento, dies, medium orbem si-
« gnante sole, subducta est. Deliquium utique puta-
« runt, qui id super Christum prædicatum non scie-
« runt, et tamen eum mundi casum relatum in archi-
« vis vestris habetis. » Hactenus ille in Apoc. cap. 21.
Quibus ex rebus faciliè intelligitur, sacris litteris ex-
ponendis historias etiam gentiliùm esse necessarias.
Quæ quamquam itâ sunt in promptu, ut res disputa-
tione non egeat, sunt tamen nobis in tertio decimo
libro fusiùs explicanda.

Cùm igitur ibi hæc simus exemplis manifestissimis
illustraturi, non est cur quæ ejus libri propria doctrina
erit, hoc nos eam loco importunè antevertamus. Atque
ut geometræ solent non omnia argumentis ostendere,
sed postulare, ut quædam sibi concedantur, quòd faci-
lius quæ velint, explicant; sic ego interim à lectore
postulo, ut mihi concedat esse in libris sacris loca
plurima, quæ sine historiæ humanæ cognitione expedi-
ri non queunt. Quod autem in dissertatione adver-
sùm fidei christianæ inimicos rerum gestarum monu-
menta theologo peropportuna sint, clarissimorum vi-
rorum usus apertè confirmat. Tertullianus ex ipsis
Romanorum historiis argumentatur, in Apologetico,
pessimos quosque savos Christianis crudelesque fuisse.
Bonum itaque esse id, quòd mali homines insectaren-
tur. In libro verò ad Scapulam, quòd rerum ges-
tarum exemplis usus est, ut persuaderet ob vexatos Chri-
stianos, multos gentiliùm præsidés tristes exitus ha-
buisse! Quamobrem qui cum nostris pugnavissent,
eos cum Deo quoque sine dubio certâsse. Cyprianus
idolorum omnium vanitatem quâ historiarum scientiâ

et commemoratione coarguit! Hieronymus, advers. Jovinian., quot quàmque varias adversum Jovinianum historias in commendationem virginitalis castitalisque commemorat! Lucianus presbyter, quemadmodum suprâ diximus, ipsos gentium annales citat, ut nostrâ etiam fidei dogmata illorum testimoniis asserat. Eusebius Judæos et paganos sæpè ex historiis humanis refutat. Non ergò historia solum ecclesiastica, sed ea etiam, quæ est ab ethnicis auctoribus scripta, theologo contrâ adversarios fidei utilissima est. Quapropter rudem esse omninò in historiis gentium, aut incertissimæ segnitie est, aut fastidii delicatissimi. Enimverò quòd commodè ac prudenter non in concionibus, sed etiam in disputationibus, theologus exempla proferat, dum quippiam vel justum esse suadet, vel injustum, quoniam à viris aut probis, aut improbis usurpatum est, Tertullianus, Hieronymus, alique viri gravissimi satis ostendunt, qui non rarò hujuscemodi persuasionis genere delectantur. At exempla probabilia sine historiæ cognitione proferri quæ possunt? Quàm latè igitur historiæ utilitas fusa sit, apparet: siquidem quacumquè theologus ingredimur sive concionando, sive disputando, seu sacras litteras exponendo, in aliquam historiam vestigium ponimus. Itaque cum ad has multas res theologo peritiles sint historiarum libri, studiosè profectò ab eo legendi sunt, ne turpiter in rebus ad se maximè pertinentibus erret, eaque ignoret, quæ ignorari non sine imprudentià modò sed ne sine imperitiâ quidem possunt. Historia quippè, ut Cicero verissimè dixit, cum magistra vitæ est, tum lux etiam veritatis. De historiæ ergò utilitate hactenus dictum est, nunc de auctoritate videamus.

CAPUT III.

Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur.

Quoniam, ut paulò antè dicebamus, è locis scopulis enavigavit oratio, nec ea, quæ in hujus loci explicatione disserenda sunt, ingenii vim aciemque desiderant, egent tamen quædam horum gravi maturoque judicio. Quæ ex re fit, id quod vix credibile est, ut in loco facili et explicato perdifficiles et lubricæ quæstiones existant. In primis enim constituendum est, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, et quam faciat in theologiâ fidem, quod non adeò expeditum est. Deindè quis auctor probabilis ac fide dignus existimari debeat; quæ res est omnium difficilissima. Cum enim non ex sermone hominum recenti, sed ex majorum memoriâ atque annalium vetustate eruenda sæpè sit veritatis explicatio ejus, quæ in theologicâ disputatione versatur, oportebit sanè de historiâ præsertim veteri judicare, historicos omnes internoscere, mendacesque à veracibus discernere. Quam facultatem quoniam mihi nec arrego, nec debeo, fateor me non sine metu ac pudore quodam hanc provinciam suscepisse, munere necessitatis, non voluntatis opere perfuncturus; non quòd mihi in tanto officio, tamque gravi causâ cura defuerit, sed quòd video periculosum esse, eo vel maximè loco judicem velle fieri, ubi vir ille ni-

mirum exigitur, qui et antiquitatis memoriâ in numero habeat, et prudentiâ summâ gravissimoque judicio sit præditus. Sed quò citius hoc, quod suscepimus, non mediocrem munus conficere possimus, omissâ aut ignorationis meæ, aut temeritatis, aut utriusque etiam deprecatione, ad earum rerum, quas prosequimur, explicationem disputationemque veniamus.

Principio itaque historiæ humanæ auctoritatem argumentis oppositis impugnabimus. Mox docebimus ex ejusmodi historiâ qualia in theologiâ usum argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus, quinam illi auctores sint, quos in historiâ theologi probare debeant. Postremò argumenta opposita refutando finem hujus libri faciemus.

Primum ergò argumentum, quo historiæ humanæ fides labefactari potest, est hujusmodi. Joseph secundum naturam filium fuisse Jacob, secundum legem fuisse filium Eli, Africanus in epistolâ ad Aristidem, Justinus martyr quæstione ad Orthodoxos 66, Eusebius, libro 1 Ecclesiast. Histor. cap. 7, Nicephorus, lib. item primo, cap. 11, Ambrosius, lib. in Lucam 3, Hieronymus in primum Matthæi cap., August. lib. 2 de concord. Evang. cap. 3, et 2 Retractat. lib., cap. 5 et 16, Damascenus, lib. 4, cap. 15, Beda, lib. prim. in Lucam, cap. 10, Theophylactus in Lucæ tertium caput, omnesque ferè Patres scripserunt. Neque illis subitò reperta hæc, aut sine auctoribus conficta sunt, sed ab ipsis Salvatoris nostri propinquis et consanguineis tradita, quemadmodum Africanus affirmat. Hæc verò multis argumentis commentitia esse probat libro primo Harmoniæ Evangelicæ Osiander, atque, ut sibi quidem videtur, ita probat, ut non modò D. Thomæ, cæterisque theologis, quasi portenta somniantibus insulset, verum etiam eos insanos appellet, qui hæc primi in lucem ediderunt.

Secundum argumentum est, quòd Joseph, vir Mariæ, alteram prius uxorem habuisset, ex quo filios suscepit, qui fratres Domini in Evangelio dicuntur; Eusebius, libro secundo Ecclesiast. Histor., cap. 1, Nicephorus, lib. 2, cap. 3, ubi etiam refert Hippolytum ejusdem sententiæ auctorem, Ambrosius, in libro de Instit. Virgin., cap. 6, Epiphanius, lib. 2 cont. hæc., cap. 51 et 78, Hilarius, can. 1 in Math., apertè consentiunt. At historiam hanc Hieronymus in Matthæi duodecimum caput tanquam apocryphorum deliramenta contemnit; quin etiam adversus Helvidium asserit, audaci eam temeritate confictam.

Tertium argumentum: Hieronymus scribit, veterem historiam narrare, quòd Herodias, cujus Matthæus meminit, filia fuerit Aretæ regis; idem quoque adstruit Beda, libro Com. in Marcum secundo, Eusebiusque, Rufino interprete, libro Ecclesiast. Hist. primo, cap. 15. At illud esse falsum et Josephus, lib. 18 Antiq. cap. 5, et Egesippus lib. 2 de Excid. Hier., cap. 12, testes locupletissimi sunt. Quibus etiam assentitur Nicephorus, lib. 1, cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publicâ commemoratione, non certò dicam, sed ne probabiliter quidem suadere possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, ex-

plodere, et pro nihilo putare licet; nulla profectò humana historia reperietur, quæ quidquam habeat ad faciendam fidem virium.

Quartum argumentum: Magos, qui Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse, nedùm philosophos, tradunt Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, et manifestà Trinit. Athanasius quæstione secundà ad regem Antiochum, Hieronymus, in Psal. 71, Augustinus sermone quadragesimo tertio *ad fratres in eremo et de mirabilibus sacræ Scripturæ*, si tamen hæc opera Augustini sunt, Chrysostomus, homilià sextà in Matth. Tertullianus contrà Judæos, Doctor quidam antiquus, nomine Christianus, in cap. Matth. 2, Isidorus in præfatione Missæ, quæ vulgò dicitur *Mocarave*, divus Thomas in Matth. cap. 2, et in Joannis cap. 11, nam et tertîa parte, quæstione trigesimà sextà, articulo tertio, ait non solum fuisse sapientes, sed potentes. Ejusdem sententiæ fuerunt Albertus Magnus, D. Vincentius, Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus, Simon de Cassià, Doctor incognitus, in Psal. 71, Titelmannus, Joannes, Echius, D. Antoninus, alique ex junioribus, quos longum est enumerare. At certè historia esse videtur per manus à majoribus nostris accepta. Sed hæc tamen communis traditio nullam prorsus in Ecclesià facit fidem. Quin probabilissimè à Baptistà Mantuano aliisque recentioribus asseritur. magos reges non fuisse; non enim id silentio prætermisurum Evangelistam, quod ad rem magnoperè pertinebat; nec Herodem, si reges essent, eos adeò imperiosè et incivilliter excepturum.

Quintum argumentum: Magos venisse Hierosolymam dicibus à Christi nativitate tredecim, non Hieronymus modò et Augustinus, verùm etiam omnes propè auctores et veteres et recentes memoriam prodiderunt. At Epiphanius hæresi quinquagesimà primà constanter affirmat, post duos annos à nato Christo Magos ex Oriente advenisse. Cujus opinionis duæ causæ sunt non omninò pessimæ. Una, quòd in die Purificationis non agnum, sed turturem, aut columbæ pullum Christi mater obtulit; non ergò potuit invenire manus ejus pretium agni, atque adeò ne thesaurum quidem à magis acceperat. Altera causa est, quòd Herodes occidit omnes pueros à bimatu, et infrà secundùm tempus quod exquisierat à magis. Non est autem verisimile, Herodem hinc pueros interfectorum juxtà tempus stellæ, cujus apparitionem diligenter à magis exquisierat, si ab ortu stellæ ad magorum adventum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quòd ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profectò verba plus aliquid significant, quàm regionem, unde profecti sunt, comparatione tantùm ad Hierosolymam orientalem fuisse. Si igitur, ut planè scribit Evangelista, ab Oriente venerunt, eòdè non sit obscurum Hierosolymam longissimo intervallo ab Oriente distare, intrà tam paucos dies et stellam vidisse, et consilium de profectione communicasse, et adornasse iter, et ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palestinam accessisse, prorsus abhorret ab humanæ judicio rationis.

Sextum: Miraculum nuptiarum in die anniversarià Epiphaniæ fuisse editum, *posteritati suæ*, quod ait Maximus, *fidelis mandavit antiquitas*. At Epiphanius contrà docet, hæresi 51, eodem die, quo Christus natus est, completo jam annò trigesimo, filium cum matre convivio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publicà commemoratione accipere possumus.

Septimum: Lex veræ historiæ est, ut Hieronymus sæpè dixit, ea scribere, quæ vulgus existimat, quamvis reipsà falsa sint. Sic enim Joseph ab ipsà quoque Marià appellabatur pater Jesu, et Herodem Evangelista contristatum esse ait, non quòd reverà aut Joseph pater Christi esset, aut Herodes esset animo contristatus, sed quòd illud eo tempore sic vulgò ab hominibus putaretur, hoc autem discumbentes existimârunt: cùm potius illud credendum sit dissimulasse mentis suæ malitiæ artificem homicidam, cùm tristitiam in facie et lætitiàm haberet in mente. Ob quam causam vulpes est à Domino appellatus. Undè et Josephus, 18 Antiq. lib., cap. 7, asserit, ab Herode Joannem esse occisum, quia timebat ne auctore Joanne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omnò argumentum est, quod ex historià petitur. Nam vulgi fermè opinio falsa est; et poterit omnis ejusmodi argumentatio refelli, quòd historicus non veritatem rem, sed vulgi opinionem expresserit.

Octavum: Augustinus, sermone 71, de immolatione Isaac: « Antiquorum, ait, relatio refertur, quòd « Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit sepultus. » Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi: « Adam, inquit, sub loco, quo crux « Domini fixa est, humanatus traditur ab antiquis. » Atque Paula et Eustochius in epistolâ ad Marcellam, eandem historiam tanquam habitatum ore celebratam narrat. Ità eam refert quasi minimè dubiam Epiphanius lib. 2 cont. hæres., cap. ultimo. At Hieronymus in Matth. cap. 27, et in cap. 5 Epistol. ad Ephes., quasi fabulam irridet, quòd Josue, cap. 14, Adam in Cariatharbe diceatur esse conditus. Opinionem verò Hieronymi Isidorus secutus est.

Nonum: Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, Theodoretus, Hieronymus et Augustinus, ex annalium ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darii Hystaspis fuisse completos. At hoc non modò falsum et commentitium est, sed sacris etiam literis adversum, quæ non implicite et abscondite, sed patentius et expeditius continent, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri absolutos. Nullum ergò idoneum argumentum ex temporum ratione promittur.

Decimum: Hieronymus auctor gravissimus historiæ prodit, quòd in secundo Darii anno templum ædificari ceptum est. At verò exploratè perceptum est et cognitum, Zorobabilem sub Cyro templi fundamenta jecisse. Imbecillum ergò est quodecumque argumentum ex historià humanâ depromptum, quàmlibet historiæ auctor gravis sit.

Undecimum: Plerique historici et ii nobiles tradiderunt, Artaxem ædificationem templi impedisse

At contrā Scriptura tradit, templum ædificatum esse præcipiente Cyro, Dario et Artaxerxe.

Duodecimum : Josue post mortem Moysis 26 annos imperasse, auctores sunt Josephus, lib. 5 Antiq., cap. 1; Sabellius Ennea. lib. 4, cap. 4; Naclerus Chronographiæ suæ generatione 28. Nam Eusebius in Chronicis, atque hunc secuti Isidorus, Sulpilius Severus, et Joannes Carion, 27 annos Josue imperio tribuerunt. Quasi vera essent, non esset vera summa 480 annorum, quæ ab exitu filiorum Israel de Ægypto ad templi ædificationem, 3 Reg., cap. 6, colligitur.

Tertium decimum : Si qua historia theologo probanda est, ea erit maximè, quæ omnium Ecclesiarum ore celebratur. At ejusmodi multæ nullam faciunt prorsus in theologiâ fidem. Etenim, ut ea præterea- mus, quæ ridiculè et falsè de Cirico et Juliâ, de Gregorio, de Catharinâ martyre, deque undecim mille Virginibus referuntur, certè historia Thomæ Apostoli apocrypha et commentitia est, non solum Gelasio auctore, dist. 15, cap. *Sancta Romana*, sed etiam August., lib. 22 contrā Faust., cap. 79, et lib. unico advers. Adimantum, cap. 17, et lib. 1 de Serm. Dom. in mont., cap. 53. His adde Marthæ et Mariæ Magdalenæ fabulam, quæ narrat, ad Mariam quidem Magdalenam, ad Martham verò Bethaniam sorte hæreditariâ pervenisse, cum contrâ scribat Joannes, Bethaniam castellum Mariæ Marthæque fuisse.

Quartum decimum : ea historia reliquis videtur excellere, quæ à summis pontificibus probata est; Constantini verò donatio, lepra, baptismus, sanitas non modò historiis celebrantur Ecclesiæ, verùm etiam per summos Pontifices approbantur. At hæc ficta esse omnia multi viri doctissimi contenderunt. Nulla igitur ecclesiastica historia theologo idonea argumenta ministrat.

Quintum decimum : Nemo in ecclesiasticis viris est, qui historia probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum Breviario. Nam in eo libello, quamvis exiguo, tot mendacia sunt, ut sint numeratu difficilissima. Non Josephus. Primum, quia multa tradit sacris litteris vehementer repugnantia. Deindè, quia tertium Esdræ librum in historiâ sequitur, quem Hieronymus non aliter, quàm somnia rejicit. Postremò, quia in temporibus rerum notandis vario fuit errore versatus. Equis ergò in Ecclesiâ auctor historicæ certus habebitur? An Africanus? Sed hujus historia Gelasio apocrypha est. An Eusebius? Sed hujus quoque historiam, tanquam apocrypham, idem Gelasius reprobat. Sed in historiâ Tripartitâ Sozomenus princeps habetur. At hunc damnat Gregorius, inquit : « In historiâ « Sozomeni de quodam Eudoxio aliqua narrantur. « Sed ipsam historiam Sedes apostolica recipere re- « cusat, quoniam multa mentitur, et Theodorum ni- « mirum laudat, atque usque ad ultimum sui diem ma- « gnum Ecclesiæ doctorem fuisse predicat. » Si igitur qui primas in historiâ ecclesiasticâ partes habent, incerti ac mendaces auctores sunt, nimirum neque ex his neque ex aliis, quorum minor est auctoritas, idoneum sumet theologus argumentum ad suas conclusiones corroborandas.

Sexum decimum : Innocentiùs, dist. 20. c. *De quibus*, solas ecclesiasticas historias in causis Ecclesiæ finiendis approbat. Ethnicorum ergò de veris gestis monumenta parùm in theologia usum valere possunt. Id quòd concilium Florentinum, sessione septimâ, confirmat in hæc verba : *Romanorum aut Græcorum historiâ nequaquam in synodo uti debemus.*

Decimum septimum : In Assyriorum monarchiâ Berossus commendari suprâ cæteros solet. At hujus auctoris nulla exstat historia. Nam quæ Berosi nomine est ab Anno edita, cam fictam esse viri eruditi deprehenderunt. In Persarum verò rebus gestis commemorandis præfertur Metasthenes, qui veros et publicos Persarum annales, ut fertur, secutus est. At hujus etiam monumenta multò falsiore titulo Annii edidit. Metasthenes siquidem iste Annianus, octo solum Persarum reges fuisse tradit, cum tamen fuerint quatuordecim, quos ordine et Hieronymus in septimum Danielis caput, et Eusebius censet in Chronicis. Jam Græcarum rerùm historia quid nisi fabulas continet, quas illi passim pro veris historiis edunt? Cicero quippè auctor est gravis in Orat. pro L. Flacco, quòd testimoniuniorum religionem græca natio non coluit. Scipio item apud Livium Dec. 5, l. 8, non aliter, historias græcas ac fabulas refert. Verè quoque dixit Fabius, lib. 2, Orat. Instit., c. 4, græcis historiis plerumque poetica similem esse licentiam, ut jure illud ex satirâ vulgi etiam sermone teratur : *Et quidquid Græcia mendax audet in historiâ*, Juv. sat. 10. Atque Josephus in præmio lib. de bello Judaico veritatem à Græcis, in historiâ negligi testis est. Id quod in 4 cont. App. lib. confirmat. Sed et è nostris Hieronymus, cum græcas historias opposuisset : « Non debemus, inquit, eorum auctoritati acquiescere, quorum mendacia de- « testamur. » Sanè, ut taceam de reliquis, Herodotus et Xenophon, quos historiae parentes Græci habent, confictis ferè narrationibus abutuntur (1). Quid in imperio Romanorum? An ulli exstant annales publici, quibus credere debeamus? Minimè gentium. Sed quisque pro affectu suo res illorum gestas scripsit. « Lau- « datioibus porrò, quod Tullius ait, de clar. Orator., « historia rerum romanarum est facta mendacior. » Quædam autem in Livio esse, quædam in Sallustio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogo, quorum fides manifestis testimoniis labefactari possit, Flavius Vopiscus, in vitâ Aureliani, verissimè dixit. Nil ergò fidelè ethnicorum historiis habendum est, utpotè quæ nullam habeant non modò certam, sed ne probabilem quidem auctoritatem.

Postremum argumentum historias omnes generaliter et ecclesiasticas et prophanas impugnat. Ibi est hujusmodi. Fidem humanam idcirco Aristoteles virtutum intellectualium numero exemit, quòd juxta ad falsum et verum inclinat. Theologia ergò, quæ tota veritate penditur, non accipiet ab humanâ fide adiutorium, ne verax cum fallaci ad argumentandum

(1) Cicero, de Leg. 1 : « Apud Herodotum, inquit, « historiæ patrem, et apud Theopompum, sunt innu- « merabiles fabulæ. »

consociationem contrahat; quoniam tale argumentum ex cā parte, quā humanæ fidei innititur, æquè falsitati ac veritati innititur. Confirmat autem hoc vel maximè, quòd homines mendaces sunt, fallereque et falli omnes ad unum possunt. Sive igitur pauci seu plures historici quidquam affirmant, imbecilla ea omnis argumentatio erit, quæ in testimonia hominum inclinata recumbit. Quocirca argumentum quodcumque ex humanā historiā petitum imbecillius est, quàm ut in theologiā ullam omninò faciat fidem. His argumentis loci hujus auctoritas impugnatur. Nam si quæ sunt alia, erunt autem fortassè plura, similia sunt, atque adeò similiter refellentur.

CAPUT IV.

Quòd auctoritas humanæ historiæ aliquandò probabilis, quandoque etiam certa sit.

Sequitur ut explanemus, qualis quantaque sit humanæ historiæ apud theologos auctoritas: nam hoc secundo loco nos acturos pollicebamur. Quod quò magis intelligi possit, illud principio ponendum est, necessarium esse homines hominibus credere, nisi vitæ peccatum more degenda sit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de Curâ Græc. affect. lib. primo, Augustinus item in libro de Utilitat. cred. ad Honorat., cap. 12, et de Fide rerum invisibilium, cap. primo et secundo, diligentissimè persecuti sunt, non erit nobis hic magnoperè laborandum. Atque Augustinus quidem planè asserit non amicitiam modò, verum omnem omninò humanam societatem interire, nisi amicus amico, maritus uxori, parentibus filii, fratres fratribus, civibus cives, sociis socii fidem habeant. Multa ille affert, quibus ostendat, necessitudinem et pietatem duo generis humani sanctissima vincula violari atque dissolvi, nihilque prorsus in hominum consociatione incoluere remanere, si nihil credere statuerimus, quòd non idem possumus quasi manu tangere ac tenere perceptum. Humanæ itaque vitæ necessarium esse, hominum dictis homines sine ullā etiam dubitatione credere. Theodoretus verò fidem esse ceu priariam artium basim, disciplinarumque omnium credidnam probat etiam manifestè. Nec enim, ut cætera taceamus, pueri elementarii ullam omninò possunt disciplinæ puerilis facultatem adipisci, nisi et nomina litterarum et syllabarum nexus fide à præceptoribus acceperint; ut illud Isaie in omni etiam et arte et ætate verissimum comprobetur: *Nisi credideritis, non intelligetis*. Præclarum est igitur Aristotelis illud Elench. 1: *In omni facultate atque doctrinā oportere ad discipulos credere*. Experimentis quippè quotidianis hoc, nos nullo admovente, discimus, quòd cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, subsequitur autem fidem scientia quæcumque veri. Quæ ex re fit, ut naturæ auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem impresserit; siquidem non minùs fides necessaria est hominis et vitæ et disciplinæ, quàm aut igitur locus supremus, aut terræ imus, ut benè habent, necessarius esse. His autem propensiones quasdam et quasi appetitiones natura indidit

ad fines et perfectiones necessarias. Quamobrem qui humanam fidem ex hominum animis evellere conantur, ii non solum stulti sunt, sed gigantum more cum diis bellant, hoc est, cum naturâ pugnant. An verò quidquam tam puerile et stultum dici potest, quàm si ea, quæ viderunt alii, negemus esse, quia ipsi non vidimus? Credere igitur necesse est, nisi pueris stultiores esse volumus. Quibus positus sit

Prima conclusio: Præter auctores sacros nullus historicus certus esse potest, id est idoneus ad faciendam certam in theologiā fidem. — Hæc, quoniam cuique per se est obvia et manifesta, non est nostris argumentationibus comprobanda. Flavius porrò Vopiscus verè falsèque dixit, neminem historicorum non aliquid esse mentitum; undè fidenter se historiam aggredi, habiturum mendaciorum comites.

Secunda conclusio: Historici graves ac fide digni, quales nonnulli sine dubio et in ecclesiasticis et in secularibus fuere, probabile argumentum theologo suppeditant, cum ad ea, quæ sua sunt, corroboranda, tum ad falsas adversariorum opiniones refellendas. — Quæ conclusio satis per se etiam videtur exposita. Nec enim est hominis benè instituti et ad vitam humanam rectè compositi, viro gravi rem credibilem asserenti non credere. Rem credibilem dixi, quoniam quedam à Plinio aliisque historicis vel gravissimis referuntur, quæ cum vix credibilia sint, si ea fuisset negemus, non ideò historiæ auctoritatem laesimus. Uterque igitur, et qui citò credit, et qui ad credendum minus est tardus, jure reprehenditur; multò verò hic magis, si cum pluribus historicis probatis gravibusque disenserit. Si namque in duorum ore vel trium stat omne verbum, cur adversus hanc legem pluribus testibus rem eandem olim gestam contestantibus fidem theologus abrogabit? Præsertim cum testimonia ex vetustate desumpta hoc potentiora ad probandum sint, quòd ea sola, ut Fabius ait, criminibus odii gratiæque vacant. Nimirum Innocentius auctor est gravis, in humanis historiis nonnihil probabilitatis inesse, cum lege editâ præcepit, ut in causis Ecclesie finiendis illarum auctoritate, quamvis cætera argumenta deessent, ecclesiastici judices uterentur. Sed perique nostrâ hæc ætate perversè, ne dicam impudenter, res quas esse gestas gravissimos auctores testati sunt, in dubium vocant. Qui si idoneas causas probabilesque redderent, audiendi fortassè essent. Cum verò reddant nullas, contemnendi sunt, ut qui communem hominum sensum exuerint, judiciorum humanorum potissima instrumenta, hoc est, testimonia rejecerint, vitæ magistræ, prudentiæ subsidium, lucem veritatis historiam neglexerint.

Tertia conclusio: Si omnes probati ac graves historici in eandem rem gestam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promittitur, ut theologiæ dogmata firmè etiam ratione constituentur. — Exempla sunt ejus rei multa, sed pauca subjiciam. Petrum Romæ et collocasse sedem, et pro Christo martyrii gloriâ coronatum esse, omnes graves historiæ tradunt; undè nos certam in lib. 5, argumentatione confecimus

romanum episcopum Petro in pontificatu succedere. Item concilium Nicænum tempore Constantinii à Sylvestro vero Ecclesie pontifice esse coactum, historici quique gravissimi prodidit. Eà nos è re colligimus, concilii Nicæni definitiones certas esse, quòd certum sit, synodum Ecclesie generalem, romano Pontifici comprobatum, errare non posse; certum quoque, Nicænum ejusmodi esse, cui nec universitas pastorum Ecclesie defuerit, nec romani episcopi comprobatio. Plurima sunt ejusmodi, quæ communi historicorum consensione traduntur. Hæc non modò negare, sed in his etiam addubitare, stultissimum est. Quid enim stultius esse potest, ut eundem locum diutius urgeam, quam si ea genera belluarum, quæ in Rubro mari Indiæ gignuntur, nulla esse dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia tollamus ergò, si ità placet, quæ aut historia nobis, aut testes graves et probati adferunt. Ità sit ut Mediterranei mare esse non credant, nec in insulâ nati, in quâ lepulescos vulpeculasque solùm viderint, credant leones et pantheras esse: si verò de elephanto quis dicat, etiam rideri se putent. Historiæ igitur fides vel certa habenda est, cum in idem auctores universi consentiant. Certa quippè apud homines ea sunt, quæ negari sine pervicaciâ et stultitiâ non possunt. Præclare itaque Josephus contrâ Appionem, lib. 4, illud veritatis historiæ signum certum esse dixit, si de iisdem rebus eadem omnes conscribant. Verùm de his, licet breviter, diximus tamen quod satis est. Nam his paucis expositis, nisi ego fallor, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, facile intelligitur. Historia nimirum etsi, ut Quintilianus ait, scripta est non ab probandum, sed ad narrandum, aliquid tamen sine dubio probat, probabiliter ferè: nam est aliquandò etiam necessaria. Nunc argumenta contrâ historiæ fidem posita diluamus (1).

(1) His regulis historiæ certitudinis plurima addenda sunt, quedam in iisdem corrigenda; quod brevis, pro rei momento, satis tamen ad intentum nostrum, sequentibus in præsentem notâ coactis absolvemus.

1° Factorum coævorum certitudo constat, si ex illis testibus, nascantur qui neque decepti, neque deceptores supponi queant; quod manifestum fit ex eorum numero et conditione: si nempe pro multitudine, vel solùm pro diversis seu oppositis eorum, licet paucorum, ingenii, cupiditatus, commodis, aliisve causis, nulla conspiratio in fraudem ullo pacto supponi queat. Hæc autem suam vim infallibilem ex morali hominis constitutione mutantur.

2° Factorum verò præteritorum certitudo ex coævo testimonio certo certâ viâ usque ad nos transmissio, nascitur. Quænam sit illa viâ? duplex maxime, traditio oralis et historia, quarum in confirmationem mirè accedunt monumenta propriè dicta, ut statuae, inscriptiones, templa, dicati dies, etc. Sed questio nostra de historiâ instituta est, de cuius certitudine solùm proinde disserendum.

Certitudo factorum præteritorum ad nos per historiam vehitur, ut diximus: tota igitur quasi in eo versatur, a testimonio historici sit verax et certum, seu quibusnam conditionibus illud tale esse constare possit. Porrò duo maxime ad id requiruntur, scilicet 1° ut factum narratum publicum sit ac momentosum, nempe si coram multitudine patratum fuerit, seu certò in coævorum notitiam venerit, atque maxime si ex illo

CAPUT V.

Ubi respondetur argumentis capituli tertii.

Ad primum argumentum. Non est facile contrarias objectiones excutere; sed excutiendæ sunt tamen. At-

pendeant fortuna, sors, honor, vita multorum hominum apud quos fit ejus relatio historica; à fortiori, si quo pertineat modo, gravi tamen et directo, ad regimen politicum, vel cultum gentilem seu nationalem, ad opiniones, usus, mores, legesque aut quasilibet publicas reipublicæ institutiones; 2° ut historia usque ad tempus facti coævum aliquà viâ certo ascendat, simulque contact cum historiâ, eo in tempore quo contigit factum, vel saltem coætaneis viventibus, inter ipsos per plurima exemplaria vulgatam fuisse. Hæc verò cum præsertim authenticitate historiæ probentur, ad quatuor hujus authenticitatis notas attendendum, 1° si historicus, seu cui attribuitur historia, testimonium aliquod ex ejusdem ætatis ad quam scilicet factum referitur, scriptoribus accipiat; 2° si ejusdem historici narratio stylum nationi, moribus et seculo redeat proprium; 3° si more illius ætatis gentisque, vel usus aut religionem genuinè describat, nec ea que tantum posterioribus nota fuere seculis tangere videatur; 4° tandem si traditio constans ut factis coævum habeat historicum.

Quæ de historiâ, eadem de commentariis dicenda. Ratio autem earum conditionum est in promptu. Historicus, quem licet unicuique supponimus facti narratorem, reverà relativè ad posteros velut unicus testis existit, cujus veracitas, cum ex conflictu seu diversitate commodorum, cupiditatum, etc., aliorum testium, ut pro factis coævus, nequeat constare. Ex aliunde inquirenda est, scilicet saltem ex silentio coævorum hominum. Atqui ex hujusmodi silentio nihil in gratiam veracitatis historici concludi posset, nisi quatenus ex circumstantiis facti et narrationis, atque ad moralem hominis constitutionem attendendis, liqueat omnino reclamaciones undiquè exarsuras fuisse in historiæ, si falsa retinisset: hinc proinde, narratio sit publica et divulgata facti publici, mortalium mentes commovere soliti, necesse est.

Hæc nonnisi generalibus formulis proponi queant. At verò in praxi variè pro variis circumstantiis sunt habenda. Sic, v. g., pro factis valde momentosis et publicis, facilis nec tantis conditionibus adhibitis veram esse eorum narrationem constabit. Ex quo videri est non omnes simul semper flagitari conditiones, aliasque aliis quòdque compensari.

Denique ad conclusionem deveniendum. Ergò certitudo historica haberi potest factorum præteritorum ex uno historico, positis conditionibus ut supra; ubi scilicet nullas factas fuisse reclamaciones ex nullis constat monumentis, quæ evasere debuissent in adversâ hypothese. Hujus autem consecrari primæ conclusioni Melchioris Cani adversantis probatio satis ex dictis patet; sed ipsius discriminis clarissimum auctorem inter et nostram eâ de re doctrinam ratio notanda est. Ex indole quippè aliisque propriis historici qualitibus ille certitudinem historicam requirit; nos verò ex factorum narrationisque seu historiæ circumstantiis. Hinc meritò, hæc suâ opinione admittit, Causa ponit certitudinem, non ex uno, sed ex pluribus historicis stare posse, eodem propè modo ac certitudinem facti coævi ex oculatis testibus plurimis habitam; neque etiam ad oppositiones attendere videtur, ubi in tertiâ conclusionem factum ex pluribus historicis dicit certum; quòd verò in capite sequenti easdem critices ponat regulas pro delectu auctorum, id ex eodem fluit principio. Igitur eo in loco theologico, tam fusè quam eruditè tractato, Causa hand satis vel nullatenus ad factorum et historiæ circumstantias attendit, ex quibus maximam certitudinem moralis sibi vim adsciscit, adeò ut ex historico uno, datis conclusio-

que in hoc argumento quidem non Oslander modò, verùm etiam catholici quidam omni vi et ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Joseph naturali et legali refertur, commentum, portentum, monstrum, somnium esse. His enim nominibus sententiam illam Africani notandam putant. Certè auctor lib. qq. vet. et nov. Testam., sive Augustinus is fuerit, seu quisquam alius, sententiam eam asserit nec probabilem esse, nec ad ullam rem proficere, ne sit qui existimet veterem historiam solis junioribus displicuisse. Utuntur autem hi ad Africani traditionem infirmendam argumentis hujusmodi (1).

Primò, quòd nullum vel testimonium vel exemplum nec è sacris, nec ex profanis Hebræorum litteris crui possit, quo talis primogenitus filius defuncti nuncupetur; non ergò mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deindè, ut demus, inquit, quantumvis iniqua conditione, ejusmodi primogenitum duos patres sortitum esse, adhuc tamen nihil faciet, ut evangelicæ discrepantiæ scrupulum evimatur. Nam legalem filium nemo poterat ex uxore defuncti procreare, nisi frater fuisset defuncti germanus, simulque cum eo habitasset, quemadmodum Deut. 15 evidentissimè traditur. Illud verò non contingit nisi ex eodem patre natis;

bus, possit concludi. Neque ideirò et ipsi nos, quales in se fuerint historici, negligimus expendere, cum novos sub illo respectu historica certitudo acquirat gradus. Etenim eò probabilis in se præstat testimonium historicus, quò majora scientiæ, prudentiæ ac probitatis exhibet signa; nec diffitemur defectum quarundam vel debilitatem conditionum compensari in eadem proportione quâ se præbet historicus eâ virtutum auctoritate ornatum. Sed ultra progredientum est, atque in genere dicendum historiam jam absolutè, nempe his quæ ritè sufficienti conditionibus, certam, eò plures evidentiæ sive certitudinis demonstrationes atque gradus cumulare, quò numerosiores insuper gravioresque alias conditiones, tum ex parte historici, tum ex parte factorum, sibi conciliat. Sic, v. g., ea augebitur magis ac magis evidentiâ, si historicus narrans factum publicum et momentosum, et quidem in historiâ authenticâ, præterea sese perspicuitate, doctrinâ, sapientiâ, sinceritate insignem exhibeat, si facta sint insuper valdè momentosa, omnibus obvia, multum animos commoventia, qualia quæ ad aliquam fidei avitæ mutationem spectant; si non unus illium factorum sit narrator, sed plures æquè conspicui; si denique ad pluralitatem gravitatemque historicorum, publica etiam momentorum constansque traditionis oralis accedat auctoritas. Ultimum certè apicem certitudinis, tot tantisque ornata dotibus historiâ attinget. Sed, ut in fine obiter id notemus, nostri sacri libri historici eas et quidem in summo gradu conditiones soli sibi vindicant, ac proindè cæteras historias etiam probatissimas veritate longè superant ac certitudine. Hinc historiæ profanæ, etiamsi ad certitudinem pariendam nullâ, quod impossibile est, idoneæ invenerint, sacræ tamen historiæ, vel solâ ratione naturali perpensa, adhuc certæ demonstrari possent. Quid verò si illæ ipsæ revocarentur in dubium? Penitus sanè historica certitudo aboleretur, ac proindè perturbari omnem societatem necesse foret, atque destrui.

P. S.

(1) De hoc et sequentibus responsis, si quid superesset desiderandum, vide *Cursum* Scripturæ sacræ in quo textus, circà quos versantur, ritè discutiendi sunt.

P. S.

nam qui diversos habent patres, ii diversas etiam capiunt hæreditates, atque adèò non habitant simul. Nunc autem Jacob et Heli nec fuerunt ex isdem patribus, avis, aut proavis, nec simul habitare potuerunt, cum alter censeatur in posteris Natliam, alter in posteris Salomonis. Nam, quòd etiam argumentantur, Joseph non fuisse vocatum nomine patris legalis, quæ res erat necessaria juxtâ illam Deuter. legem, id exiguum sanè ac mendicium argumentum est, cui August., et 5 lib. qq. in Deut., q. 46, et l. 2 Retract., c. 12, nullo negotio respondet. Mihi verò opinio communis magis placet, quamvis illorum opinio non displiceat, qui asserunt Heli Josephi socerum fuisse, eundem qui et Joakim parentem Virginis Mariæ, ut Lucas genealogiam Christi per patrem attexuerit, Matthæus verò per eum, qui pater putabatur. Nec proindè tamen genealogiam mulierum contrâ Scripturæ usum Evangelista tenuit. Nam cum ait: *Qui fuit Eli*, relativum ad Christum referendum est, ut sit sensus: Et ipse Jesus putabatur quidem esse Josephi, at reverà non illius fuit, sed Heli. Cum enim sine virili operâ ex virgine matre natus sit, nullum habuit in terris, cujus filius verè dici posset prater Heli, qui avus scilicet ipsius maternus erat. Ne quis ergò miraretur, quòd in texendâ genealogiâ Christi ab nepote statim transilierit ad avum, interjecit causam, quia Joseph, quem patrem Christi dicere debebat, non verè erat pater, sed putabatur. Quanquàm et relativum ad Joseph quoque referri potest, ut intelligas eum fuisse Heli non naturalem filium, sed ad eum modum, quo gener soceri filius esse dicitur. Itaque Josephum Evangelistæ ad parentes suos retulerunt, alter ad eos, quos ex se habuit, alter ad eos, quos ex conjugio sortitus est. Hujus opinionis Augustinus lib. quæstionum evangelicarum 2, q. 5, meminit. Hanc tenuit auctor libelli ejusdem de ortu Virginis, qui Hiero nymo falsò tribuitur. Hanc Joannes Annius, Joannes item Lucidus, Georgius Wicelius, alique nonnulli juniores amplexi sunt. Huic etiam noninum significatio consonat. Nam Joakim, Eliachim, Heli, idem ferè significant (1), proque eodem ferè usurpantur, 4 Reg. 23, 2 Paral. 56. Probabilis opinio hæc sit, quis negat? Sed ne ipsa quidem certa est. Oslandri erim argumenta, quæ ille firma esse existimat, sunt profectò infirmissima.

Objicit primò, nusquam in sacris litteris reperiri, quòd ille primogenitus filius mortui nuncupetur. Id verò de morte imprudenter objicit. Si autem Obed, filius Noemi illique natus esse dicitur, Ruth. 4, cur non dicatur natus Maaloni, hujusque proindè etiam filius? it' m Deut. 25: *Accipiet eam*, inquit *frater ejus, et suscitabit semen fratris sui, et primogenitum ex eâ filium nomine illius appellabit*. Præterea eequid, obsecro, est suscitare semen fratris, nisi filium illi gignere? Quid? Nonnè illud manifestum est: *Ille sciens non nasci sibi filios, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur*? Genes 38. At hæc ipsa loca retulit Osian

(1) Philo Anianus tradit Syris et Ægyptiis Joakim, Eliachim et Heli, esse synonyma.

der; retulit quidem, sed illi tamen, ut apertis testimoniis respondere nequiverit, nisi hæreticorum ritu aut vulgatam editionem accusaret, aut etiam Scripturæ et verba et sensum eluderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare, et cum cæteris Lutheranis gentile ac proprium. Jam quod secundo loco accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est, in eadem hæreditate paternâ, atque ad eò germanos esse, ab eodemque patre genitos, speciem fortassè veritatis habet, veritatem nullam profectò habet. Fratres quippè in illâ Deuteronomii lege non germani modò in intelligendî sunt, verùm etiam consanguinei, qui Scripturarum usu fratres appellantur. Id quod non communè solum sanctorum omnium sententiâ, sed aperto Scripturæ testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotium redemptionis cum negotio leviri, quod Osiander calumniatur. Sed contendimus, summoque omninò jure contendimus, exemplum libri Ruth ad legem illam Deut. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eadem hæreditate paternâ habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos, qui in eadem domo? ita quamvis fratres germani sint, nisi eandem domum habeant communem, cæ lege minimè tenebuntur. Quod ne Osiander ipse quidem, quamlibet perfrectâ fronte, concessurus esset. Exponamus igitur, quod et Hebræorum mos, et legis ratio exigit, tum etiam fratres habitare simul, cum in eodem oppido vel civitate habitârint. Id verò non duobus solum uterinis, quales Jacob et Heli fuisse perhibentur, usu venire potuit, sed propinquis etiam aliis vel remotis. Nihil ergò nos Osiander argumenta movent, quominus fidem Africano habeamus.

Flud fortè movere pòtest, quod in tertiâ conclusione capituli superioris asseruimus, communem Scriptorum omnium traditionem certò, nedùm probabiliter pro verâ historiâ habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modò probabillis, sed certa illa doctrina erit, quæ duos patres Joseph, legale et naturalen inferit. Minimè verò. Multùm enim refert, res gestas quâ historici asseveratione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiæ fuit, rem non ut visam ac certam, sed ut auditam et incertam scripserit, tunc qui simi i temperamento rem eum probabilem referunt, si quamvis consentiant omnes, non faciunt tamen historia firmitudinem. Porrò autem Africanus, undè cæteri hanc historiam acceperunt, nihil præter auditum habuit, nec referentibus certam habuit fidem. Nam postquam rem perindè ut à Judæis quibusdam acceperat, ad Aristidem retulisset, hujusmodi verba, Museo interprete, adjecit: « Sive itaque ad hunc modum, sive aliter habet res ista, non poterit quisquam, meo judicio, clariorem illius, scilicet quæ objecta erat, Evangelistarum discrepantiæ expositionem reperire. Quisquis autem æquo animo præditus est, idem quod nos curabit, etiamsi certum desit testimonium: ob id videlicet, quòd meliorem

et ac veriozem expositionem proferre non poterit. Evangelium sanè per omnia quæ vera sunt, tradit., Hactenus Africanus. Quibus verbis satis ille significat, si componendis Evangelistis ratio alia quæcumque probabilior appareret, eam se libenter amplecturum. Quæ omninò res et August. et Thom. videtur compulisse, ut præter hanc, alias quoque rationes tollendæ discrepantiæ investigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.

Ad secundum verò dicendum est, hujusmodi quoque res non tam ex fide historiæ, quam ex probabiliorum conjecturâ pendere, qui sacras litteras interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor, qui asserat se præter Mariam, aliam Josephi uxorem aut vidisse, aut certis testibus accepisse. Sed cum in Evangelio fratres Domini legerentur, et religio vetaret filios Mariæ suspicari, Scripturæ expositoribus conjectandum fuit, quoniam id pacto fieri potuerit, ut veritas Evangelii cum Mariæ perpetuâ virginitate congrueret. Itâ quidam filios Joseph ex aliâ uxore intulerunt, Christiano proindè fratres non veros, sed qui putarentur, interpretati sunt; nam et Joseph non verus erat pater, sed putabatur. Neque horum conjectura vana commentitiæque fuit nullavè ratione tantùm ad respondendum hæreticis excogitata; sed probabiles habuit causas, quæ Scripturarum etiam testimoniis niterentur. Primum quia Jacobus Jerosolymitanus episcopus non peculiariter esset frater Domini cognominatus, si cognatione solum fratres Domini vocarentur, cum et Jacobus, Zebedæi filius, à quo ille cognomeno distinguitur, ad eum quoque modum frater Domini esset. Deindè non simpliciter quidam in Evangelio diceret, Matth. 12, 47: *Ecce mater tua et fratres tui foris stant quærentes te*; alioqui, si generali sanguinis conjunctione fraternitatem definiret. Jacobus namque et Joannes tunc temporis cum Christo intrâ domum erant, qui illo modo erant fratres.

Accedit quòd apud Marcum à quibusdam dictum est: *Nonne hic est faber filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis? Nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? Filius, inquit, Mariæ, frater Jacobi et Josephi, etc.*, ut non ex Mariâ, sed ex Josepho fratres intelligerentur. Undè et juxta Lucam interrogant: *Nonne hic est filius Joseph?* Atque sorores, filias Josephi Esther et Thamar intelligendas esse, Hippolytus ac Nicephorus graves inprimis auctores asserunt. Fratres ergò similiter intelligendi sunt Jacobus, Joseph, Simon et Juda, quos quatuor filios ex priore conjuge, cui nomen erat Salome, Josephum suscepisse, iidem auctores prodidère. Accedit etiam, quòd Josephum, cum Mariam uxorem accepit, 80 annorum fuisse senem, Epiphanius non semel adstruit. At in tam longâ ætate non est profectò verisimile illum sine conjuge exstitisse. Illec auctores illi sine fidei discrimine argumentari, atque ad eò asserere potuerant. Sed Hieronymus tamen rem diligentius animadvertens, ut erat in sacris litteris apprime versatus, probabilior rem nullò rationem invenit, quâ citrà et Mariæ corruptionem, et Josephi bigamiam fratres Domini in

Scripturis intelligerentur. Quò enim Jacobus, frater Domini vulgò cognominatus, Josephi filius non fuerit, ex Evangelii videtur manifestè colligi. Marcus siquidem quos capite sexto fratres Domini vocatos scripserat, eos capite quinto filios ejusdem Mariæ scribit esse, quæ nimirum uxor Josephi esse non poterat, nisi duas illum simul uxores habuisse contendas, Mariam Virginem, et alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodi historia. Quin hominem pauperem, qui vix unam alere et sustinere posset, duarum conjugum onera subiisse, et imprudentiæ, et incontinentiæ argumentum est. Ea vitia viro justo tribuere quàm sit stultum, ne dicam impium, non est opus longâ oratione suadere.

Adde, quòd hæc eadem à Joanne Maria Cleophæ cognominata est. Erat autem Cleophas frater Josephi, ut Eusebius, lib. 3 eccl. Hist., cap. 11, ex Egesippo retulit; ob quam causam, nisi me conjectura fallit, soror Mariæ Virginis appellatur. Nam et leviri fratres vulgò dici solent, et fratrum uxores sorores. Non igitur, ut sentio equidem, Maria illa tanquàm mater, sed tanquàm uxor Cleophæ, nomen accepit. Josephi itaque conjux non erat; atque adeò nec hujus filii, filii erant Josephi, sed Cleophæ. Verùm, quemadmodùm Josephus pater Christi existimabatur, sic filii Cleophæ, Jacobus, Joseph, Judas, Simon existimabantur Christi consobrini, Christi que patrui Cleophæ. Quà ratione Maria ista Christi matertera nuncupari potest, non quòd vere Mariæ Virginis germana fuerit, sed quòd soror et habita et dicta sit. Atqui consobrinos fratres etiam dici, omnia Scriptura demonstrat. Nec prioris opinionis necesse est argumenta refellere. Nonnulla enim assumit, quæ cæteris de causis à plerisque aliter existimantur: ut filios Zebedei Christi esse consanguineos, et proindè Scripturæ usu fratres, item Josephum 80 annos natum esse, cùm Mariam uxorem accepit. Quæ res dici possunt, probari non possunt. Nam et Act. cap. 1, Lucas cùm Jacobum Alphaï, Simonem et Judam retulisset, subdit: *Hi omnes erant perseverantes in oratione cum Mariâ, matre Jesu, et fratribus ejus.* Constat autem, Jacobum Alphaï, Simonem ac Judam fratres Domini appellatos. Sed de his disputatum est ab aliis diligentibus. Nos in præsentî non id agimus. Tantum dicimus, ex diversis opinionibus, quas in Scripturarum interpretatione orthodoxi sequuntur, minimè historię fidem periclitari. Hæc quippè sola oratio erat secundo argumento confutando necessaria.

At tertium sic diluitur. Non fuit Herodiâs filia Aretæ regis, sed Aristobulli, sicut Josephus multis in locis, lib. 18 Antiq., c. 9, testatus est. Id quod nomen quoque ipsum indicat. Est enim quasi patronimicum ab Herode, nihilque proindè aliud significat quàm filiam, vel neptem, vel aliquam è posteris Herodis. Quamobrem cum Aretâ, rege Arabum, nihil videtur habere commune; cum Herode magno, cujus fuit neptis, commune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex vetere historiâ, pace tanti viri dixerim, in eâ re sine dubio fallitur. Apparere sanè vel in historiam quampiam auctoris incerti incidisse; ob id enim quidam ve-

terem historiam appellatum volunt: vel certè in Eusebii latinam incidit, quam Rufinus fecit suâ traditione vitiosam. Quò autem res planior fiat, verba loci illius subscribemus. « Concordi verò testimonio etiam Josephus de hoc scribit nominatim, etiam de Herodiade commemorans, velut de conjugio fratris Philippi ventis violenter abstractâ, et suis ab Herode incestis nuptiis sociatâ, propriâ et legitimâ uxore depulsa, quam Herodiadem filiam fuisse dicit Aretæ, regis Arabiæ. » Hactenus Eusebius, Rufino interprete.

Ex quibus verbis, si tollas nomen *Herodiadem* posteriore loco positum, quod nec Eusebii habet, nec Josephus, vera erit lectio, atque adeò germana Eusebii græci in latinum conversio. Nam relativum, *Quam*, non ad Herodiadem, quod Rufinus falsò intellexit, sed ad propriam et legitimam uxorem depulsam referendum est; quod rectè Musculus in novâ nunc interpretatione fecit. Verùm de tertio argumento hæc nobis dicta sint.

Ad quartum itâ respondeo: Quicquid sit de Magis, an fuerint reges necne, quod in controversiâ est positum, certum illud est, non ex eâ re historię fidem labefactari, quòd plurimi auctores Magos reges fuisse tradiderint. Nempè res hæc ejus generis est, quam nemo historicorum sese affirmet aut vidisse, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audivisse. Nituntur itaque auctores illi non historię auctoritate, quam nullam probatam habuere, sed probabilibus conjecturis, quas porrò habuere nonnullas. Qualis est, quòd in Magis videtur impietum illud Psalm. 71, 10: *Reges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent.* Item illud Isai. 60, 3: *Ambulabunt reges in splendore ortus tui*, etc. Quæ in Epiphaniâ Domini non hodiernum vulgus, sed antiquus semper Ecclesiæ chorus intonuit. Accedit quòd, ut Tertullianus ait, *Magos reges serè habuit Oriens.* Accedit quòd in reges illud Matth. 2, 11, maximè quadrat: *Apertis thesauris suis*, etc. Erstat etiam Claudiani epigramma, ubi Magos appellat *Chaldaeos reges.* Quod si Claudiani non est, certè elegantissimi poetæ est. Hanc opinionem, ut quæ plausibilis sit ac popularis, Christi fideles jam olim libenter induerunt. Neque operæ pretium iudico, si quis in concione publicâ eam dissuadere conetur. Nam dissuadere nihil attinet; ac frustrâ niti, et nihil aliud quàm laborando odium querere, extreme dementiæ est. Quòd si paucis fortè quibusdam fidem argumentatione tuâ feceris, multas tamen in populo querelas, dissidia ac lites induces. Sine ergò plebem, probabilissimam opinionem, præsertim quæ penitus insedit atque inveteravit, cum suis majoribus retinere. Quòd si conjecturis aliis permotus contrariam sententiam habes, liceat per me, equidem non repugno. Illud ago, sive hæc, sive illa opinio vera sit, non inidè historię auctoritatem aut clevari aut imminui, cùm neutra earum opinionum historię auctoritati, sed probabilî conjecturæ innitatur. Quòd enim r gum nomen Evangelista suppresserit, id omninò nihil est. Non enim existimavit Evangelii testimonium regio apparatu cumulandum, quod Magorum sapientiam et gravitatem amplissimè ornaverit. In ve-

riate sanè occultâ confirmandâ regia appellatio obscura et otiosa erat, Magorum vox præclara et opportuna. Nam quòd Herodès Magos parùm honorificè exceperit, hoc aut Herodiani fastûs iudicium est, aut romanæ gloriæ et majestatis. Indignum verò est magni regis tumorem in minorum invidiam odiumque convertere.

De quarto igitur argumento hactenus. Nunc ad quintum respondemus. Non Hieronymus modò, Augustinus, Thomas, ac cæteri ferè omnes auctores, verùm etiam antiqua Ecclesiæ traditio tenet, quòd Magi Christum decimo tertio die, ex quo natus fuerat, adorârunt. Cujus quidem rei cùm causam quærerem, quidam esset cur tantâ id consensione ab Ecclesiâ receptum sit, quanquàm veteri traditioni in hujusmodi rebus multùm debetur fidèi, ut ratio aliâ non subsit, has causas tamen inveniebam duas, easque ambas ex ipso Evangelio collectas. Unam, quòd Mathæus dicit: *Cùm natus esset Jesus, ecce Magi ab Oriente venerunt*. Sanè si, quandò Magi venerunt, Christus esset anniculus, aut bimus, ut Epiplianus, Zacharias, Faber, Osiander existimant, non dixisset Evangelista: *Cùm natus esset, ecce Magi*. Quod non de re tam serâ, sed de subitâ et improvisâ, vel certè proximâ, et quasi præsentè dici solet. *Nec dicit, inquit Genes. 24, intrâ se verba complevit, et ecce Rebecca egrediebatur*. Et Poeta: *Audiat ille aliquis, vel qui venit, ecce Palamon*. Hinc etiam cùm Mariæ dixisset Angelus: *Ecce concipies, etc.*, intelligens ipsa statim se concepturam, ait: *Quomodò fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Recens ergò natus erat infans, quandò Magi advenerunt. Altera causa est hæc: Magi invenerunt puerum in Bethleem; ergò antè diem purificationis accesserunt, quia ultrâ id temporis Christus non fuit in Bethleem. Lucas enim iis descriptis, quæ ad purificationem atinebant, subdit 2, 59: *Ut perfecterunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galiliam, in civitate nâam Nazareth*. Non ait, in Bethleem, sed in Nazareth. Cur autem Bethleem revertentur, ubi adèd nihil habebant supellectilis, ut Virgini ad reclinandum infantem non alius, quàm præsepe locus fuerit in diversorio? Nec Evangelista docet eos venisse ut morarentur, sed ut profiterentur in civitate suâ. Manserunt itaque ibidem quantum necesse fuit ad implendam legem, quæ jubet, ut post circumcisum infantulum maneat mulier *triginta tribus diebus in sanguine purificationis suæ*. Intrâ quos dies Bethleem venisse Magos rectè credimus, et puerum iudicio stellæ inventum adorâsse.

In eâ verò ratione, quæ primùm opponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam Virginis animadvertunt, quæ brevi aurum acceptum in pauperes erogârit; alii prudentiam, quòd viaticum paraverit in Ægyptum. Sive enim Joseph antè purificationem de fugâ ab Angelo fuerit admonitus, juxtâ illud Matth. 2, 15: *Cum Magi recessissent, ecce Angelus apparuit in somnis, etc.*; sive Magi oraculum de reditu per aliam viam Virgini communicaverint; credibile profectò est, feminam prudentissimam jam indè illud, quod ad fugam et peregrinationem opus erat, providere. Sunt qui modestiam advertant. Atque hæc ratio mihi videtur sanctissimè et

providentissimè constituta. Non decebat enim, ut quæ pauper erat, ea divitum oblationem subitò inferret. Ab omni fastu et ostentatione erat Virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus, quam sciebat Dei Filio placuisse. Quid quòd aurum Deo à Magis oblatum in sacros fortassè usus censuit conserandum? Prima itaque adversariorum ratio iis omninò modis faciè diluitur. Secunda pressius videtur urgere. Si enim diligenter à Magis Herodes tempus stellæ vidit: *Occidit autem omnes pueros à bimatu, et infrâ, secundum tempus quod exquisierat à Magis*, biennium ergò antè stellâ Magis apparuit. Non igitur mox à Christo nato advenerunt. Nam statim recedentibus Magis, Herodes occidit pueros. Illa enim particula, *Tunc*, non minus rem præsentem proximamve significat, quàm vocula, *Ecce*, cujus vim paulò antè expendebamus. Ait verò Evangelista: *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, mittens occidit*. Sed hic nodus bifariâ solvi potest. Primùm enim, quod Eutymius admonuit, illa oratio, *Secundum tempus*, etc., non refertur ad id, quod præcessit, à bimatu, sed solùm ad particulam, *infrâ*, cui proximè conjuncta est. Itaque continenter legendum est: *Occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, et in omnibus finibus ejus à bimatu*. Et ibi factâ hypodiastole, subjungatur: *Et infrâ, secundum tempus, quod exquisierat à Magis*. Non itaque intelligendus est peremisse bimulos secundùm tempus exquisitum; sed tantùm alios minimos quibus videlicet solis tempus stellæ accommodavit. Sed ais, cur bimos interfecit, si non secundùm tempus stellæ? Respondeo: Cur in omnibus finibus Bethleem, si in Bethleem juxtâ prophetam natus est Christus? Quemadmodùm ergò ex propriâ malitiâ ampliavit locum, sic ampliavit et tempus. Deindè probabile est id, quod mihi semper verisimilius fuit, Herodem Romam evocatum, ut accusationi filiorum responderet, stragem illam puerorum edere distulisse, quam edidit postea, cùm Hierosolymam regressus est. Quòd si necesse esset biennium Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen absurdum est, non protinus necessariò fit consequens, ut biennio post Christum natum advenerint. Multò enim faciliùs expeditiùsque dicitur, quod Chrysostomo Augustinoque video placuisse, apparuisse stellam Magis tantò antè Christi nativitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus ac provinciis peragratis, puerum haud multò antè natum adorarent.

Cùm verò demùm queritur qui fieri poterit ut ab Oriente Magi tam paucis diebus pervenerint, huic questionis responsum facile et promptum est. Non enim opus fuerit, quòd Remigius facit, eam rem nati pueri facultati viribusque tribuere, quæ Magos ad se tam brevi dierum spatio perdverint. Sed Oriens in sacris litteris frequenter accipitur pro terris quæ Orientales ad illam sint, in quâ sunt qui loquuntur. Ut Genes. 13, 11: *Elegit sibi Loth regionem circâ Jordanem, et recessit ab Oriente*. Item Num. 23, 7: *De Aram adduxit me Balaam, rex Moabitarum, de montibus Orientis*. Sive ergò Magi posteri fuerint Balaam, ac proinde ex Mesopotamiâ Syriae venerint, ut Chrysostomo, Hieronymo et Ambrosio visum est; sive ex Arabiâ accesserint, quæ

sententia Justinī martyris perpetua fuit; seu sapientes alii, vel Persæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ se fert; dubitari non potest, quin totum illud quicquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Distat siquidem Hierusalem ab Aram centum septuaginta duabus parasangis persicis et hispanis, ab Ur verò Chaldæorum ducentis duodecim. Atque cum Laban Jacob fugientem à Mesopotamiā in Judæam insequeretur, septimo die consecutus est illum in monte Galaad, qui est principium Libani. Et ferebat tamen Jacob greges, et uxores, ac parvulos. At Laban non antè tertium diem lugamprehenderat. Quid quòd in regione illà abundant dromedarii, quos uno die stadium mille iter conficere, scribit in vitā Apollonii Philostrates? Aristoteles quoque, lib. 9 Hist. animal., cap. ultimo, testatur, celerius eos currere, quàm Nisæos equos. Nec te illud turbet, quod Hieronymus, in Jerem. cap. 23, imò Jeremias ipse, Chaldæam, ait, in aquilonis parte juxtā situm Hierusalem collocatam esse. Quia enim inter aquilonem et orientem sita est, modò aquilonaris, modò orientalis nuncupatur. Hæc fastidiosus lectori scio molesta fore; sed erat ostendendum, quàm temerè quidem à sincerā historicæ fide et communi sanctorum opinione dissenserint. Verùm de quinto argumento satis. Nunc sequentia refellamus.

Sanè quidem, cum in sexto argumento Epiphaniī sententia contrā historicæ fidem ponitur, nihil prorsus movere nos debet. Primum, quoniam in rerum gestarum temporumque ratione nullos ille graves auctores sequi solet; atque adeò in earum rerum memoriā interdum fallitur. Deindè quoniam hoc saltem loco nullā argumentatione probabili, nullis prolatis veteribus monumentis, antiquo Ecclesiæ usui contradicit. Quòd si verum est, ut verum est profectò, Christum passum esse anno ætatis suæ trigesimo tertio, inchoato per tres menses ac decem fortassè dies; nam de hæc re nullam modò quæstionem habere volumus; docuisse autem eum tribus annis, et Ignatius in epist. 1 ad Tral-lianos, et Eusebius in Chronicis prodiderunt; certè Epiphaniī opinio videtur vera esse non posse. A trigesimo namque anno expleto usque ad passionem, non nisi duo anni supersunt. Quamvis modum hunc solveret Epiphanius, si tempus doctrinæ Christi non à nuptiis, sed à baptismo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi sententiam veteremque Ecclesiæ usum propugnamus, nuptias quippè anno post baptismum integro elapso factas esse credimus. Quà in re nobiscum dissentiant quidam, nec sine causâ dissentiant tamen. Primum enim toto illo anno nihil, inquit, scriptum haberemus de doctrinā Christi; quin eo anno nihil omninò docuisset, quod est credibile nullo modo. In baptismo siquidem Filius, et sapientia Dei dux populi, atque magister, Patris testimonio declaratus est. Nec post Evangelii munus evidentissimā Triadis commendatione, testificationeque susceptum, otiosus Christus tot diebus vitam in silentio degeret. Sed illud, ut par erat, protinus exequeretur. Id quod non conjecturâ nostrâ solum, sed Joannis etiam Evangelio comprobatur. Joannes porrò ità disertè rerum

gestarum post baptismum tempora notat, ut ad nuptias, non dicam annus, sed ne pauci quidem menses interfluxisse videantur. *Alterà*, inquit, *die, vidit Joannes Jesum venientem ad se; et rursum, paulò inferius Alterà die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo, etc.* Et postea: *In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum*, etc. Denique statim in secundi capitis initio: *Et die tertiâ nuptiæ factæ sunt in Canâ Galilææ.* En cum Joannes Judæorum legatus responderet, postero die vidit Jesum venientem ad se; quo tempore Jesus nec notus erat, nec discipulos acceperat, ut ex hoc primo Joannis capite manifestissimè liquet. Sed postero die, hoc est, tribus à legatione diebus, duo discipuli Joannis secuti sunt Jesum; ac proximo hinc die exiens in Galilæam Jesus ipse Philippum invenit. Cum verò subjungit Evangelista: *Et tertiâ die nuptiæ factæ sunt in Canâ Galilææ*, satis apertè indicat, quàm breve tempus inter baptismum, vocationem discipulorum ac nuptias fluxerit. Non itaque annus integer intercessit. Præterea post secundum adventum in Galilæam cœpit Jesus prædicare, ut Matthæi cap. 4 dicitur. Non ergò antè nuptias prædicaverat. Nam ille factæ sunt, cum post baptismum primò advenit in Galilæam. Quòd si annus integer à baptismo ad nuptias interfluxisset, jam tres anni prædicationis Christi nullo modo invenirentur. Adde quòd ex eâ sententiâ consequens fieret ut Christus anno ætatis suæ trigesimo quarto inchoato fuerit passus. Illud non obscurè colligitur, quoniam si vera esset, quinque pascha à baptismo ad mortem intervenisset. Primum id esset, de quo nihil habemus in Evangelio scriptum, inter baptismum et nuptias. Secundum, quod Joannes statim post nuptias commemorat, cap. 2, ubi Christus ementes ac vendentes de templo primò ejecit. Tertium, de quo fit mentio Joannis quinto, cum sanavit paralyticum. Quartum, cujus idem Evangelista meminit, cap. 6, inquit: *Erat autem proximum pascha*, etc. Quintum, in quo passus est Christus; de quo Joannis 12 et 13. Nam quòd tertium illud, de quo dubium esse potest, festum paschæ fuerit, non modò Rupertus, sed Irenæus etiam testatur. Ac reverà nomen festi simpliciter pro paschâ solet in Evangelii accipi, ut ibi: *Non in die festo*, Matthæi 26. Item: *Secundum consuetudinem diei festi*, Luc. 2. Item: *Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum*, Joan. 13. Cum itaque Christus baptizatus fuerit anno tricesimo ætatis suæ inchoato per tredecim dies, erat enim incipiens quasi annorum triginta, ut Lucas affirmat, si quinque festum paschæ intercessit, nimirum mortuus est anno ætatis suæ trigesimo quarto. Quod licet Beda aliique nonnulli juniores asseruerint, defendi tamen nullâ ratione potest, ut Paulus episcopus Forsempronien-sis, lib. 9, part. 2, et lib. 5 ejusdem partis, Joannes item Lucidus in libro de vero die passionis Christi ostenderent. At verò nullæ hujusmodi rationes ab antiquâ Patrum traditione, quam communis Ecclesiæ consuetudo in divino officio, hymnis, antiphonisque confirmat, potuerunt me movere. Non quòd hæc ad fidem, religionemve magnoperè attineant, sed

quòd in rebus vel ex utrâque parte probabilibus, vel etiam ambiguis, veteris ecclesiasticæ historicæ fides communis me delectat.

Primum verò alterius opinionis videamus argumentum. Anno, qui inter baptismum et nuptias fluxit nihil omnino docuit Christus; cessator ergò fuit maximus, qui post injunctum munus tamdiu fuit otiosus. Sanè quidem eo anno non est publicè concionatus Christus, neque turbis Evangelium prædicavit. Sed non fuit interim otiosus. Quin et frequenter ad Joannem accessit, ut frequens etiam de ipso Joannes testimonium diceret, et privatim quoque docuit quosdam, ne Ecclesiæ concionator repente prodiret. Non enim discipuli Joannis illum Rabbi, hoc est, magistrum appellarent, nisi jam docere incepisset, quemadmodum Cajetanus noster diligenter advertit.

Nam quòd in secundo argumento aiunt, ex Joannis Evangelio colligi, paucos dies inter baptismum et nuptias intercessisse, id nullo modo verum est; cum Joannes adventum Jesu ad baptismum nusquam omnino narret, ut idem Cajetanus manifestè argumentatione conficit. Quoniam in eo fallitur, quòd pro certo asserit, ex quatuor Baptistæ testimoniis, quæ primo capite Evangelista refert, tertium datum esse die proximo post secundum. Secundum quippè, ut mihi videtur quidem, de futuro est; et licet Scripturæ ordine sequatur, tempore tamen primum etiam testimonium antecessit, ut vel Cajetanus ipse confitetur. Illud enim, quod à Joann. legatis Judæorum impertitur est, idem omnino ipsum fuit, quod se antè dixisse Baptista meminerat. Estque multò verisimilius eo tempore nondum Christum à Joanne baptismum suscepisse. *Medius*, inquit, *vestrùm stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est.* Dùm ergò Evangelista inquit: *Alterà die vidit Joannes Jesum venientem ad se*, nec intelligit de adventu ad baptismum, nec scribit quid postero die à legatione Judæorum gestum sit; sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secundum obiter est utriusque, id est primo et tertio ab Evangelistâ interpositum, ut explicaretur Baptistam semper fuisse sui in testificatione similem, nec aliud futurum antè dixisse, quam in præsentî testificaretur. Itaque temporis ordine, ut diximus, illud fuit primum, quòd secundo loco Evangelista commemorat. Deindè secutum est id, quòd à principio positum est. Post hoc proximo die tertium Baptistæ testimonium dedit, cum vidit Jesum venire ad se. Sæpè enim post baptismum, ut suprâ dictum est, ad Joannem veniebat. Postero autem die quartum testimonium addidit, cum interesset illi ex discipulis ejus duo, quorum unus erat Andreas. Cùm igitur non constet, quantum temporis inter baptismum, et tria illa testimonia de præsentî fluxerit, quamvis omnia illa post baptismum data sint, certè ex Evangelio Joannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias influxisse. Quid? quòd cum ait: *In crastinum voluit exire in Galileam, et invenit Philippum*, non Christum fortassè Evangelista intellexit, sed Andream,

quem primum dixerat invenisse Simonem, nunc dicit, postero die invenisse Philippum, cum ex habitaculo Christi in Galileam exiisset? Ob id enim interpres latinus ait: *Et dicit ei Jesus*, cum id nomen Jesus non reperitur in Græco.

Ad tertium verò argumentum, quot dies intercesserint inter postremum illud testimonium Joannis, coràm duobus discipulis tributum, et hunc diem, quo Andreas invenit Simonem, incertum est. Nam illud quidem apud Matthæum de publicæ ab plebem prædicatione intelligitur; cum perspicuum sit, in primo adventu Christi ad Galileam, quem solus Joannes capite secundo narrat, jam Christum discipulos habuisse. Matthæus autem de secundo adventu loquitur, quàm jam Joannes erat in carcere. Non igitur de privata doctrinâ, sed de publicâ et populari intelligi potest.

Tunc ad quartum argumentum, tempus prædicationis Christi quantum fuerit, non satis à veteribus expeditum est. Eusebius quoque ipse parùm sibi in hæc re constare videtur. Nam in Chronicis post quintum decimum annum Tiberii tribus annis scribit Dominum prædicasse; idque astruit à Joanne etiam in Evangelio conscriptum. Cæterum idem in libro *Demonstrat. evangel.* 8, demonstratione secundâ, Joannis item testimonio confirmat, tribus annis, et sex mensibus Christum prædicavisse. Quòd si ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo, ut in Chronicis Eusebius ait, quæ fieri potest, ut post annum Tiberii quintum decimum, annis tribus, et sex mensibus prædicarit? Atqui post annum decimum quintum Tiberii inchoatum esse Evangelii doctrinam, è Lucæ, cap. 3 patescit.

Quod autem ad quintum argumentum attinet, si trium annorum doctrinam explere volumus, unum doctrinæ privatæ, duos verò publicæ doctrinæ impertiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas. Negamus siquidem, probabiliterque negamus, festum, cujus Joannes c. 5, meminit, pascha fuisse: Chrysostomus porrò ac Cyrillus affirmant fuisse, Pentecostes. Quod mihi, fatcor ingenuè, non sit verisimile. Primò, quoniam post pascha Jesus moratus est in Judæa cum discipulis suis, cap. 3, Joann. scribit; at mora juxtâ Scripturæ usum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten interfluxerunt, intelligi non potest; eò vel maximè, quòd postquam Christus moratus in Judæa est, abiit iterùm illâ relicta in Galileam, quemadmodum Joannis cap. 4 dicitur. Ac rursum è Galileâ venit Hierusalem, quod habes cap. 5. Quæ omnia tam brevi tempore, nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queunt. Cajetanus sanè in quartum Joannis caput (1), haud absurdâ ratione computat, Christum in Judæa post pascha celebratum, in quo vendentes ejecit de templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Non igitur festum illud, quod, cap. 5 commemoratur, Pentecostes solemne erat.

Ad sextum deindè argumentum, quòd capite 5 unum

(1) In illud: *Adhuc quatuor menses sunt, et messis venit.*

miraculum Evangelista narrarit in paschâ patratum, et quòd statim capite 6 ad alterum pascha transierit, omnibus et gestis et dictis unius anni intermissis, non ità probabile apparet. Festum ergò illud, in quo paralyticus sanatus est, ut rectè Cajetanus existimavit, hyemale fuit. Nihil autem interest, sive dicas fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebrabatur tertîa die mensis Adar, hoc est, februarii; sive potius festum sortium, quod Judæis solemne erat, 14 et 15 die ejusdem postremi mensis, Esth. 9, 12. Tunc enim ordine egregio cap. 6 sequitur: *Erat autem proximum pascha*, etc. Sed in hujus argumenti confutationem nimis multa diximus.

Septimo verò argumento libri secundi cap. decimo octavo respondisse videmur. Sed ibi breviter; nunc ubi proprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eum sensum intelligenda, ut existimemus ad veritatem historiæ satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera à vulgo esse creduntur, tum etiam cum falsa sunt. Alioqui si ad eam regulam liceret Scripturæ historias interpretari, diceremus, cum Apostolus ait, Saulum regnasse 40 annis, cum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in 15 c. Actor. Apostolicorum asseruit; rectenè, an secus, aliorum esto iudicium. De tanto quippè viro non libet in præsentî judicare. Diceremus rursùm, Matthæum, virum Mariæ Josephum appellasse, non quòd reverà esset, sed quòd vulgò esse crederetur; turbatum quoque Herodem, et omnem cum illo Hierosolyman n n re quidem, sed opinione vulgi; mortuum deniquè, si ità placet, esse Christum, non verè, sed ad vulgi existimationem apparenter. Certè si consuetudinis Scripturarum est, ut opinionem multorum sic narret historicus, quomodò eo tempore ab hominibus credebatur; omnia quæ de Nabuchodonosorè, Dario, Cyro, Alexandro, Samsone, Machabæis, Scriptura refert, poterit quis inficias ire, quòd videlicet auctores sacri ea narrarint, quæ vulgo erant persuasa, non quæ ipsi vera esse crederint. Quod quàm sit auditu horribile ac pertimescendum, nemo fidelium non videt. Alius est igitur Hieronymi sensus multò et sanior et verior, quem ex subjectâ partitione facilè lector accipiet. Falsæ vulgi opiniones in duplici sunt differentiâ. Quaedam, quæ nonnisi verbis falsis significari atque exprimi possunt, ut Christum esse Joannem Baptistam, vel Jeremiam, vel unum ex prioribus Prophetis. Atque hujusmodi opiniones semper auctores sacri ità referunt, ut non ex se, sed ex vulgi nomine retulisse videantur. Aliæ sunt vulgi opiniones falsæ quidem, sed verbis iis expressæ ac significatæ, quæ in sensu aliquo vulgari vera sint, ut Joseph esse patrem Christi ad vulgi sensum falsum omninò erat, sed verè tamen pater, et sine falsitate dicebatur; tum quoniam nutritus erat, tum quoniam vir matris erat. Et licet vulgi sermone, verè tamen privignus filius vocatur, mater noverca, vitricus pater. In quibus rebus, fateor, vera historiæ lex est vulgi opinionem exprimere. Nam si de priore rerum genere sermo sit, in

historiâ profanâ absurdus est, in sacrâ etiam impius. Sapientes quippè cum vulgo loquuntur ferè, sed non sentiunt cum vulgo. Nec mendacii tamen rei sunt, quoniam quæ loquuntur, ea secundùm aliquem verbi significatum vera esse intelligunt. Sic Maria Virgo dixit: *Pater tuus et ego dolentes querebamus te*, sermone vulgi quidem, sed verè tamen. Sic etiamsi nullam habuisset anteriorem admirationem Christus, verè tamen admiratus dici posset, cum speciem admirantis exhibuit, quemadmodum Beda, lib. 2 in Luc. cap. 24, exposuit. Sic contristatum Herodem Matthæus Marcusque dixerunt, qui tristiitiam haberet in vultu. In quem sensum hypocritas tristiitiam simulantes, tristes quoque appellavit Dominus, Matth. 6, 16. Vulgatâ enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. Tametsi in præscriptis exemplis et Christus, si divo Thomæ credimus, aliquo modo interitis admiratus est, et Herodes etiam contristatus. Etenim peccatores simul in vitis tristantur et exultant, gaudent dolentque. At de hoc argumento satis. Jam pergamus ad reliqua.

Ad octavum autem argumentum, non debuit sanè tantoperè ridere Hieronymus Adami in loco Calvariæ sepulturam: nec nos, viri licet sanctissimi exemplo, historias ejusmodi ridere debemus. Vulgus, video equidem, hisce rebus credendis nimium est facile. Credulitas etiam in optimi cuiusque mente facilimè irripit. At viri quidam excellentes cum à vulgi facilitate et credulitate declinant, in adversum quandoque vitium incurrunt; suntque tum etiam increduli, cum in fide nihil est vitii, in incredulitate vitii nonnihil est. Testimonium autem, quod ex Josue c. 14 historie veteri opponitur, nihil profectò urget, utpotè cum nomen Adam eo loco non proprium sit, sed commune. Reddit enim Scriptura causam, cur quæ post Hebron, ea autè Cariath Arbah, id est, civitas Arbæ dicta sit; quòd videlicet Arbah, quem Arbeam 70 vocavère, homo inter gigantes, magnus ibi fuerit (1). Qui sensus præterquam quòd Scripturæ contextui aptissimè jungitur (quapropter à Chaldaeo, interprete Pagnino, aliisque viris clarissimis expressus est), inde etiam facile probari potest, quòd capite ejusdem libri decimo quinto Arbah pater Enoch fuisse dicitur; ut promptum sit cuique intelligere, et Arbah nomen fuisse gigantis proprium, à quo Cariath Arbah nominata sit, et Arbah patrem primumque fuisse illius terræ gigantum. Omitto hic 70 versionem (2), qui tametsi magnitudinem non ad Arbah, sed ad civitatem retulerunt, ut ea urbs metropolis intelligeretur, satis tamen indicarunt, Arbah nomen esse gigantis proprium, undè civitas illa suum olim cognomentum accepit. Itaque primi parentis in civitate Arbæ fuisse sepulcrum, nec ex eo loco, neque aliundè colligitur. Quin illud multò probabilius est, quod publica rerum veterum memoria prodidit, primum Arbah ibi jacere conditum, ubi secundus etiam

(1) Sic omnes Hebræi testantur. Sed Hieron. videns in hebr. utroque modo vocem accipi posse, reliquit in latinâ linguâ eandem hebr. vocem.

(2) Certè habuerunt aliud exemplar hebraicum.

se; ultus est. De octavo igitur argumento hactenus.

Nonum argumentum non solum in chronographiâ sed in Scripturarum intelligentiâ difficillimam questionem habet, quæ auctores nobilissimos in varias sententias traxit. Josephus sanè 70 illos annos judaicæ captivitatis ad primum Cyri annum computavit. Quem secuti sunt Africanus in quinto Temporum volumine, Abulensis noster in secundum Matth. cap., quæst. 91, Annii cum Philone suo lib. 14, Joannes Lucidus lib. 2, cap. 14, alique viri graves, et antiqui et juniores. Nituntur verò hi Scripturæ sacræ clarissimis testimoniis. Primum est Jeremiæ capit. 25, inquitis: *Scrivient gentes istæ regi Babylonis 70 annis. Cùmque impleti fuerint 70 anni, visitabo super regem Babylonis, etc.* Septuaginta ergò anni judaicæ captivitatis jam tunc expleti erant, cùm Babylon capta à Persis ac vastata est. At rem hanc primo anno Cyri gestam esse, nemo est qui ignoret. Idem Jeremiæ 29: *Cum cæperint impleri in Babylone 70 anni, visitabo vos, et suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum.* Quam vaticinationem primo Cyri anno fuisse expletam, 2 lib. Paralip. cap. 36, et 1 lib. Esdræ, c. 4, non obscurè traditur. Atque Hieronymus ipse, quamvis aliis in locis aliter senserit, in hunc tamen Jeremiæ locum non potuit cum manifestâ veritate pugnare: *Nisi, inquit, septuaginta anni expleti fuerint, Cyro rege Persarum laxante captivos, nequaquam in patriam revertemini.*

A contrariâ parte illud primum est, quòd Angelus, qui in Zachariâ loquebatur: *Usquequò, ait, non miseraberis Hierusalem, et urbium Juda, quibus iratus es? Iste jam septuagesimus annus est (1).* Istum autem annum Darii secundum eundem esse, Zacharias, cap. 1, testatus est; non ergò 70 anni in primo anno Cyri, sed in secundo Darii completi sunt. Quo argumento Clemens, Theodoretus, Eusebius, Hieronymus, Augustinusque nituntur. Quod verò exponunt quidam, *iste jam 70 annus est, scilicet jam diù transactus, vix audiri sine molestiâ potest; cùm pronomen, iste, hanc intelligentiam evidentissimè excludat; quæ, si pronomen abjiceretur, esset fortassè probabilis.* Deniquè 70 illi anni, quos prædixerat Jeremiâs, non transmigrationis Judæorum (2), sed desolationis templi ac civitatis intelliguntur. At 70 desolationis anni non sunt ad primum Cyri annum, sed ad secundum Darii referendi. Annus ergò 70, de quo est Jeremiæ vaticinatio, non in primo Cyri anno, sed in Darii secundo expletus est. Illud prius, quod in hæc argumentatione sumpsimus, ex 2 Paralipom. c. 36, probari facile potest, ubi hæc verba scripta sunt: *Cunctis diebus desolationis egit sabbatum, usque dum completerentur 70 anni, etc.* Et Danielis 9: *In anno 1 Darii, filii Assueri, de semine Medorum, ego*

Daniel intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam Prophetam, ut completerentur Desolationis Hierusalem septuaginta anni. Et Jerem. 25: *Et erit terra in solitudinem, et in stuporem, et servient regi Babylonis 70 annis.* Anni ergò septuaginta nec transmigrationis, sed desolationis intelligendi sunt, ut Josephus etiam testis est libro de Antiq. 10, c. 10, 11, et lib. 2 contr. App. Desolationis autem annos non in primo anno Cyri, sed in secundo Darii fuisse completos, id enim posteriore loco sumptum est, Esdræ testimonio à Hieronymo, in Proëm. super Agg., comprobatur. Esdras quippè verbis minimè obscuris testimonium perhibet, templum usque ad Darii tempora deturbatum perstitisse. Septuaginta igitur eversionis annos non ad primum Cyri annum, sed ad Darii secundum computare debemus. Quibus ex rebus satis profectò intelligitur quantis omninò tenebris questio præsens sacras etiam literas circumfundat; sed in ratione quoque temporum adeò impedita et complicata est, ut vix aut nullo certè modo expediri atque extricari possit. Clemens porrò Alexandrinus, à desolationis initio, quod decimo nono Nabuchodonosoris anno, et Seduciæ undecimo fuisse, 4 Regum 25, scribitur, ad primum annum Cyri, quo laxata captivitas Judæorum est, nonnisi triginta annos computavit. Cui numero, ut dixi, Eusebius, Theodoretus, Hieronymus Augustinusque consentiunt. Cujus rei etiam illud argumentum est, quòd si ad imperium Cyri 70 anni interfluere, Mardocheus certè eâ ætate res tales ac tantas gessisset invenitur, quâ per summam senectutem non dico republicam administrare, sed ne inter vivos quidem numerari possit. Fuit namque rex eorum numero captivorum, quos cum Jechoniâ, rege Juda, Nabuchodonosor transtulit. Quarè vel secundum illos, qui non à desolatione, sed à transmigratione 70 annos computare volunt, expleta captivitate, hoc est, primo Cyri anno, jam Mardocheus erat propemodum octogenarius, nisi credamus illum bimum aut trimum in Chaldaeam esse translatum. Sed hæc anniculum fuisse. Minimum ergò unum et septuaginta annos natus erat, quandò laxata per Cyrum captivitas est. Cyrus autem, ut nobilissimus quisque tradit historicus (1), aut triginta, aut triginta ferme annos imperavit. Cambyses et Magi imperârunt novem. In principio itaque regni Darii Hytaspis, Mardocheo anni ætatis centum decem accesserat. Ponamus igitur id quod videtur cum ratione pugnare minus, Darii fuisse enim sub quo res Mardochei gestas Scriptura complectitur (2). Nam illas sub Artaxerxe Lon-

(1) Idem confirmant verba illa: *Cum jejunaretis et clamaretis per hos 70 ann., etc.*

(2) Transmigrationem hic dico, cùm Joakim spontè ledit se, translatusque est in Babylonem ann. 8 regni Nabuchodonosor. Quo modo Ezech. 1 usurpatum est, et rectè quidem, ut Hieron. in Jerem. 14, c. annotavit. Nam transmigrationis vocem scio à Josepho alisque aliter aliquandòque usurpari.

(1) Clem. Alex., Euseb. Hieronym., Africanus, 50 annos Cyro tribuunt, Herod. 29; solum Melasthenes Annian. 24 assignat, sed à Babylone tamen expugnata itaque reipsâ idem cum cæteris sentit.

(2) Confer principium lib. Esther cum initio e. tertii 5 lib. Esdræ. Hujus opinionis Joann. Carion fuit. Joseph. lib. 11 Antiq. c. 6, virum Esther Longimanum credidit, Euseb., in chronicis, Memnonem. Josephum videtur sequi August., lib. 18 de Civ., c. 56. Josephus 6 annos solum illis assignat, lib. 11. Antiq. Jud. cap. 2; Herodot., l. 3, annos 7, et menses 5; cui potius habenda fides, quoniam eo tempore fuit Cambyses parùm propitius Judæis, fuit Assuerus multum.

gimano, aut etiam sub Memnone contigisse, ut qui multis annis Dario fuerint posteriores, longè incredibilis est; nullo verò modo probabile ad Cambysen filium Cyri hæc ipsa traducere, qui octo solum annos tenuit imperium. At post duodecimum Assueri annum quædam Mardochæi gesta historia sacra commemorat. Non ergò Assuerus ille Cambyses fuit, præsertim cum hujus acta actis illius nullo pacto cohereant. Manet ergò Mardochæum eo etiam tempore, quo ad centesimum vigesimum secundum annum vitam perduxerat (1), non imbecillum, ingravescentem, seniove confectum, sed solidum, robustum ac valentem in rebus magnis præclarisque gerendis facie versatum. Quod in illis seculis vix credi potest, utpote cum multò antè nondùm hominum ætate adeò inclinatâ, illud Propheta dixerit: *Si autem in potentatibus 80 anni et amplius, corum labor et dolor. Quas ob res triginta anni, quos ad primum Cyri Augustinus, Hieronymus, Eusebius, Theodoretus Clemensque Alexandrinus colligunt, historici libri Esther magis convenire et quadrare videntur, quæ numerus 70, qui aliorum opinione colligitur. Nisi Philonis Aniani fabulis delectamur, qui Mardochæum ait decem et octo annis ætatem Isaac superasse. Verumenimverò Josephus, lib. 10 Antiq., à decimo nono anno Nabuchodonosoris, quo anno templum deturbatum eversumque fuisse sacræ litteræ produnt, ad finem regni Balthasar, cum Babylon à Dario et Cyro capta est, non solum 70 annos, sed multò etiam plures enumerat. Scribit enim Abilamrodachum (2), Nabuchodonosoris filium, annis 18 imperasse, Niglisarem (3) deinceps annis 40. Labosordachum post mensibus novem; Balthasarem deniquè annis 17. Itaque præter annos, quibus à templo vastato Nabuchodonosor vixit, qui futùre non pauci, septuaginta sex alii, si Josephus vera dii sit, ad primum Cyri intercesserunt (4). Berossus autem, in 5 libro Chaldaeorum, non nisi 48 annos à desolatione ad Cyrum supputat. Nabuchodonosorem namque ait 43 annos imperium tenuisse; hujus filium Evilmerodachum annos duos; Niglisarem, quem maritum sororis Evilmerodachi fuisse tradit, annos 4; Labosordachum, Niglisaris filium, menses novem; Nabonidum, ex eadem gente, annos 17, cujus postremo anno Babylon à Cyro capta est. Quæ eadem fermè computatio ex Phœnicum historiis habetur, quas Josephus, contrâ Appion. lib. 1, retulit. At Metasthenes, à vastatione Hierusalem ad primum annum Cyri, septuaginta annos computavit in hunc modum: Nabuchodonosor, qui templum civitatemque vastavit, imperium tenuit 46 annis; Evilmerodach, filius ejus, 50 regnavit; Asar, hujus filius, 5; Lab Asar Ducl, hujus frater, 6; Balthasar, horum etiam frater, 5. Si enim acce-*

peris 26 annos, quibus post eversum templum (1) Nabuchodonosor vixit, et illis addideris 44, quibus Nabuchodonosoris filius unus ac tres nepotes imperârunt, conficiet dictum numerum 70. In ratione igitur temporum quæstio hæc valdè implicita est, atque ita implicita, ut ne à viris quidem historicis peritis explicari posse videatur.

Nam Judæi, quippè qui e chronographiæ penitibus sint ignari, nihil hoc loco et quæstione valent, nisi mera somnia fingere. In quibus etiam Lyranus est, qui suo arbitrato 70 annos ab octavo Joakim, patris Jechoniae, ad quartum Cyri numeravit (2), tantùm ut sententiam suam diceret, nullius gravis auctoritis testimonio subnixam, nullâ annalium ratione probatam, nullis argumentis persuasam, à sacræ etiam litteris alienam. Sed hoc in re ambiguum ferri potest. Illud quis ferat, quòd nonnulli apud Eusebium, à 15 anno Josiæ ad primum annum Cyri septuaginta illos annos, de quibus est controversia, computandos esse adstruxerunt? Quid, quòd in hæc etiam quæstione illud varium atque irretitum est, quod vel maximè erit explicatum necessarium, ut hujus quæstionis difficultas exponeretur, nempe an Balthasar filius Nabuchodonosoris fuerit an nepos, an pronepos? Nam si verum est, quod Eusebius ait, Balthasar filium fuisse Nabuchodonosoris, fratrem Evilmerodachi, nihil absurdum videtur dicere, cum negat à demolitione templi ad primum Cyri annum plures quàm 50 annos intercessisse. Sin autem idem Nabuchodonosoris non filius, non nepos, sed pronepos fuit, tunc verò inter eversionem civitatis et primum annum Cyri nonnisi triginta annos interfluxisse, nullo modo est credibile. At fuisse pronepote, Hieronymus, auctoribus Berossus ac Josepho, in 5 Danielis caput affirmat; et refertur de verb. significat. c. *Nam et rex*. Quoniam Josephus libro decimo Annal., c. 15, Balthasar nepote Nabuchodonosoris fuisse scripsit. Quod et Metasthenes Annianus asseruit. Quæ omnia idcirco à me tam prolixè sunt posita ut lector intelligat primum hujus argumenti quæstio quantis sit difficultatibus illigata, deinde ne in re perdifficili ac perobscurâ, quam explanare nemo adhuc potuit, sententiam à me expectet perspicuam, certam, constantem, sed probabilem, verisimilem, minimè absurdam.

Principio igitur illud pono, quòd, nisi ego fallor, satis abundè probatum est, septuaginta annorum initium à desolatione sumendum esse, non à transmigatione, hoc est, non ab anno 8 regni Nabuchodonosoris, cum Joakim cognomento Jechonias ultrò se deditit, 4 Reg. 24, sed ab undevigesimo ejusdem Nabuchodonosoris, quando Nabuzardan templam, domos murosque civitatis evertit, 4 Reg. 25. Id quoniam, ut divi, ex 2 Paralip. cap. 36, 1 Esdr. 1 et Jerem. 26, ostentum est, supervacaneum existimo, si eadem iterum resumatur. At Cajetanus, in 2 Paral. cap. 3, contrâ dicit, à Jecho-

(1) Beda ponit mortem Nabuchodonosoris à 51 anno post eversionem Hierosolymorum.

(2) Joseph., lib. 10 Ant. c. 7, scribit, Joakim 8 anno regni sui fuisse à rege Babylonis captum. Sed contrâ, Dan. 1, dicitur, quòd anno tertio regni Joakim venit Nabuchodonosor. Quòd autem eodem anno sit captus, Eusebius in Chronicis docuit.

(1) Centesimum trigesimum secundum colliges, si à desolatione 70 annos enumeres, ut verè sunt enumerandi.

(2) *Evilmerodach* legit Hier. Daniel. 5.

(3) *Niglisar* legit Hieron. Dan. 5.

(4) A transmigatione Joakim ad primum annum Evilmerodachi, filii Nabuchodonosoris, 37 annos interfluxisse scribitur 4 Reg. lib., c. 25.

nix transmigratione 70 annos computari oportere, quòd Jeremias, cap. 29, iis qui cum Jechoniâ translati sunt, ait : *Cùm cæperint impleri in Babylone 70 anni, visitabo vos, et suscitabo*, etc. Verùm satis expeditum est ea quæ cap. 29 dicuntur, ad sensum capituli 25 esse referenda. Non enim inquit : *Cùm cæperint in vobis impleri 70 anni*, sed : *Cùm cæperint impleri 70 anni*, illi scilicet, quos prædixerat. Perspicuum est autem, 70 annos capituli 25, desolationis intelligendos esse, tùm quoniam omni populo Judææ loquitur, ut patet ex initio capituli, tùm quoniam per transmigrationem Jechoniæ non est facta universa terra illa in solitudinem et stuporem, tùm quoniam statim subditur : *Et serviant omnes gentes istæ regi Babylonis 70 annis*. Si autem soli illi qui cum Jechoniâ commigrârunt, 70 annis servierunt, quomodò omnibus dicitur : *Et serviant omnes gentes istæ*, etc.; necpè etiam vicinæ Hierusalem, etc.? Quid quòd etiam solitudinis fuissent 70 anni, desolationis tamen non fuerunt, si à transmigratione Jechoniæ computamus? Aliud quippè est solitudo, aliud desolatio. Non ergò 70 anni à transmigratione Jechoniæ numerandi sunt. Quamobrem qui vel à decimo tertio anno Josiæ, vel etiam ab octavo Joakim, aut à tertio quoque hujus computare 70 annos incipiunt, eos equidem ab hæc disputatione multò magis removendos existimo.

Primum itaque fundamentum præclare jactum est. Deinde non mihi sanè verisimile fit à desolatione ad primum Cyri annum nonnisi annos triginta interfluxisse, quos Eusebius, et qui Eusebio consentiunt, Theodorotus, Hieronymus et Augustinus numerent necesse est, si ad secundum annum Darii Hystaspis (1), septuagesimi anni absolutioem trahant. Constat siquidem Nabuchodonosorem, patrem Evilmerodachi, ad quadragesimum quintum annum imperium perduxisse. Quos illi verè Metasthenes Annianus tribuit. À transmigratione enim Jechoniæ ad primum annum Evilmerodachi, triginta septem anni effluerunt, 4 Reg. 29 et Jerem. 25. Jam ergò Nabuchodonosor hos triginta septem annos imperavit. His si addas octo annos, quos antè regnarat, 4 Regum 24, annos quinque et quadraginta conficies. Nec huic sententiæ repugnat Hieronymus, qui in Daniel. cap. 5 Nabuchodonosorem ait annis tribus et quadraginta regnasse. Quam sententiam ex Josepho accepit, primo contrà Apionem libro, Josephus verò à Beroso, in tertio libro Chaldaeorum. Computat namque annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus profanis sacrisque familiaris. Sic Jeremias 25, scribitur primum Nabuchodonosoris annum, eundem regis Joakim fuisse quartam, cùm tamen anno tertio Joakim, regis Juda, Nabuchodonosor, rex Babylonis, in Hierusalem venerit et obsederit eam, Daniel 7. Eodem autem tertio anno Joakim, Judæam captam à rege Babylonis, Eusebius etiam in Chronicis auctor est. Annus ergò tertius Joakim primus erat Nabuchodonosoris, sed non integer; annus verò Joakim quartus, idem Nabuchodonosoris primus integer fuit. Nos porrò annos Nabu-

chodonosoris 45, licèt non omnes integri fuerint, numeramus. Sicque de annis non integris in totâ hæc disputatione loquimur. Undè error Eusebii coarguitur, qui non nisi 58 annos imperii Nabuchodonosori assignavit. Ponit enim illius mortem anno à desolatione decimo nono, cùm in vigesimo sexto ponenda esset, si verum est, ut verum est certè, Nabuchodonosorem post desolationem 26 annos imperium tenuisse. Nam à decimo nono anno, in quo templum vastatum est, ad 45, ad quem Nabuchodonosor vitam regnumque perduxit, anni sex et viginti computantur. Item, si à 37 annis, quos à transmigratione Joakim Nabuchodonosor vixit, undecim ademeris, quibus regnavit Sedecias, 26 annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebii refellitur, qui Evilmerodacho cæterisque Nabuchodonosoris posteris quatuor duntaxat annos imperii reliquit, aut plurimum sex, neque eos integros tamen. Certè si à desolatione ad primum annum Cyri triginta anni numerentur, cùm viginti sex illis Nabuchodonosori accesserint, quatuor solum aut quinque restant, quos Evilmerodacho, Niglisari, Labosordacho, Balthasari imperiamur. Hos enim Nabuchodonosori ordine successisse, non Josephus modò affirmat, verùm et Hieronymus Berosum prodidisse consentit. Quæ res omninò mihi magnam admirationem movet. Quid enim causæ Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, ut Beroso Josephoque consentiens Balthasar Nabuchodonosoris pronepotem fuisse crederet, et cum Eusebio tamen à fine regni Nabuchodonosoris ad primum Cyri annum adèc paucos annos computarét. Eusebius enim excusari fortè potest, qui Balthasar fratrem Evilmerodachi fuisse, filium verò Nabuchodonosoris existimavit. Sed cur Eusebium excusam, cùm Matthæus dicat Jechoniam post transmigrationem Babylonis genuisse Salathiel, Salathiel autem Zorobabel? Hic autem in primo anno Cyri jam grandior erat, cùm esset dux et princeps Judæorum. At ne intelligi quidem potest, Jechoniam in tam paucis annis ab Eusebio computatis nepotem adèc adultum habuisse. Non ergò à desolatione ad remigrationem triginta solum anni intercesserunt. His duabus conclusionibus illam adjicio, à desolatione ad primum Cyri annum septuaginta annos intercessisse. Quam ego conclusionem negare non queo, cum cap. 25 Jeremias, et 2 Paralipom. 36 diligenter expendo. Si quis autem his Scripturæ testimoniis aptè ac probabiliter respondebit, cum eo quidem non magnopè contenderim. Mihi profectò, ut dixi, nulla via explicandorum eorum testimoniorum apparet, nisi planè consentiendo quòd ad primum annum Cyri septuaginta desolationis anni interfluxerunt. Intelligo autem quosdam rei hujus summam ità distinguere, ut captivitas septuaginta annos à transmigratione ad primum annum Cyri computent; at in secundo Darii anno septuaginta desolationis absolvant. Quod si verum esset, discrepantium opinionum probabilis sanè concordia esset inventa, de qua re videre est Theodoretum, in cap. 1 Zachariæ. Sed nihil falsius invenio, cùm ad veritatem cæpi revocare rationem. Transmigratio enim fuit in anno Na-

1) Alii *Hystaspim* vocant.

buc. odonosoris octavo, ut 4 Regum libro, cap. 24, scribitur, desolatio verò in ejusdem regis anno undevigesimo facta est, 4 Reg. 25. Vastatio ergò post undecim annos transmigratiõni successit. A primo autem anno Cyri ad Darii secundum sine controversiã plures quàm triginta interfuxerunt. Nullo ergò modo fieri potest, ut à transmigratiõne Jechoniæ ad primum annum Cyri septuaginta anni, à desolatione item ad annum Darii secundum, septuaginta alii numerentur. Quotirca variis dissentientiis auctorum sententiis omissis ad argumenta cum tertiã hæc conclusiõne pugnantia respondeamus.

Objicitur primùm quòd Angelus, apud Zachariam, cum de secundo Darii anno loqueretur : *Iste, ait, jam septuagesimus annus est.* Cui nos argumento antè omnia respondemus, locum illum ab interprete Chaldæo Sancteque Pagnino multò aliter, atque ad Scripturæ sensum fortassè aptius fuisse conversum. Porum porrò versio sic habet : *Usquequò, Domine, non misereberis Hierusalem et urbem Juda, quibus iratus es isis septuaginta annis?* Nimirum enim, apud Hebræos, interrogatiõ non illius orationis medio ruitur, sed ad finem continenti sermone produci potest. Quà ex re fit ut in editiõne nostrã, tametsi oratiõ divisa est, duæ tamen interrogatiõnes in unã angeli querimoniã intelligantur, quarum prior illa sit : *Usquequò, Domine, non misereberis Hierusalem et urbem Juda, quibus iratus es?* Posterior illa : *Iste septuagesimus annus est.* Quasi angelus in hunc modum conqueratur : Itãne, Domine, promissionis tuæ oblitus es? Nùm iste est septuagesimus annus quem scilicet et tu nobis tantã benignitate promiseras, et nos à te tam ardenti desiderio expectabamus? Ecquid nobis confert laxata captivitas, facultas concessa et templum exstruendi, et civitatem, si illud eversum, hæc vastata perseverat? Nec verò insolitum est ut quædam passim sine notã interrogandi proferantur, quæ rectius aliter enuntiarentur. Habes exemplum, ut cætera omittam, in Epistolã ad Romanos, capite octavo, cuius nos particulam sic pronuntiare solemus : *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat. Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dexterã Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* At Augustinus, lib. 3 de Doct. christ., cap. 5, rectissimè indicat, sic legi ac proferri oportere : *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat?* ut tacitè respondeatur : Non. Et item : *Quis est, qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, qui resurrexit, qui est in dexterã Dei, qui etiam interpellat pro nobis?* quasi dicat : Absit. Quo in loco vides pereunctationibus duabus duas interrogatiõnes adjunctas cum nullùm habere venustatis, tum acrimoniæ plurimùm. Quòd ego idem in præsentì de angeli querelã sentio. Major quippè vis in illã inerit, si duabus interrogatiõnibus contineretur. Sed fac nihil hic pereunctatione quæsitum. Anne idcirco nihil est quod non dolore expressum videatur? Puto equidem, nec absurdè puto illa quasi dolentis ac dejecti animi verba esse, quæ nihil minùs conquestione depressã quàm sublata interrogatiõne, significant. Id quò meliùs intelligatur,

exemplis etiam Scripturæ illustrandum est, quæ aperte mihi rem totam videtur exponere. Jeremias, cap. 1, v. 2, primùm duas quoque querelã ejusdem partes facit, quarum una interrogatiõnem habet, altera non habet : *Quarè, inquit, via impiorum prosperatur. benè est omnibus qui prævaricantur et iniquè agunt? Plantasti eos, et radicem miserunt, proficiunt, et faciunt fructum.* Simillimum ex Ilabac 1, 13, exemplum proferam : *Quarè, ait, non respicias super iniqua agentes, et taces, devorante impio justiorum se? Et facies hominès quasi pisces maris, et quasi reptile non habens principem.* Nùm Propheta hi aliud conquestione atque interrogatiõne denotãrunt? Nùm quidquam asseruere, dum queruntur? Non certè plus quàm dum interrogant. Ad eundem ergò modum angelum in Zachariã duas suæ querimoniæ particulas fecisse intelligo, quarum prior per interrogatiõnem expressa sit, posterior per conquestionem. Non itaque asserit, illum annum, in quo loquitur, septuagesimum à desolatione esse, sed istum tãm promissum, tam desideratum jamdiù præteritis conqueritur; nihil enim, ut modò diximus, conquirendo exprimit, nisi quod interrogando expressisset. Iram Dei scilicet ultrã tempus præfinitum trahi, illã interrogatiõne quæstus est : *Usquequò non misereberis?* Misericordiam item plus nimio differri quæstus est, illam conquestionem adjiciens : *Iste septuagesimus annus est.* Quod non vultu asserentis, sed flentis, voce videlicet queribundã, proferendum est. Verùm de Zachariæ testimonio satis. Opponitur deindè, quòd anni septuaginta non captivitatis, sed eversionis numerandi sunt; id quòd nos libentissimè concedimus. Sed septuaginta eversionis annos non in primo Cyri, sed in Darii secundo ex letos esse, id verò constantissimè pernegamus, non nostrã opiniõnem nos, sed Scripturã testimonio freti, nempe Dan. 1, 3 Paral. 56, et 1 Esdr. 1. At, inquit, templum usque ad Darii secundum annum dejectum eversumque permansit. Si nihil templi factum intelligis, falsum est; cum in primis Cyri annis altare fuerit extractum templique fundamenta jacta, ut primo Esdr. lib., cap. 3 et 5, scribitur. Sin templum ais non fuisse Cyro regnante perfectum, itã est sanè, sed ne usque ad Darii sextum quidem annum perfectum est, quemadmodum primo Esdræ libro, cap. 6, legitur. Quin Josephus lib. 11 Antiq., c. 4, memoriæ proddidit templum usque ad annum nonum Darii non fuisse omni ex parte expletum. Cui opiniõni Judæi consentientes, quadraginta sex annis aiunt templum ædificatum, Joan. 2, 20. Atque idem Josephus, libro eodem, cap. 5, tradit templum ne anno quidem Xerxis 25 esse suis numeris omnibus absolutum. Quociã si demolitiõ templi tamdiù perdurãsse intelligitur, quamdiù informatum illud atque imperfectum mansit, nimirum septuaginta anni, non jam ad secundum, sed ad sextum vel nonum Darii, vel etiam vigesimum nonum Xerxis numerabuntur. Quid quòd septuaginta anni vastitatis non modò templi, sed urbis etiam intelligendi sunt? *Ego, inquit Dan. 9, 2, intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo ad Jeremiam prophetam, ut compleretur desolatiõnis Hierusalem septuaginta anni.* Si igitur ad eum

modum annos vastitatis accipimus, cum Hierusalem in vigesimo etiam Artaxerxis anno adhuc deserta perstiterit, muri dissipati, porte consumptæ, ut 2 Esdræ, cap. 2, habes, dicimus utique septuaginta illos annos ad Nehemiæ quoque tempora protrahendos, cum civitas ab eo est per Artaxerxis imperium instaurata. Nos ergo, tametsi in secundo (1), vel saltem tertio Cyri anno templi fabricam inchoatam esse credimus, septuaginta tamen eversionis annos tunc expletos arbitramur, non quando templum aut inceptum, aut consummatum est, sed quando Judæis est laxata captivitas, dataque adeo facultas ut in patriam solum remigrarent, altare extruerent, fabricarent templum, civitatem reficerent, ruinas impleverunt. Quem omnino sensum, ut diximus, à sacris videmur litteris accepisse, quæ verbum Jeremiæ primo Cyri anno impletum esse tradiderunt.

At Mardochei ætas, in potius res præclare gestæ cum nostrâ opinione dissentiant. Nam si tanta fuit, quantam ex nobis adversarii colligunt, non modò summe, sed decrepita etiam ac caduca fuit, nec rebus ita magnis gerendis idonea. Cujus argumenti responsio illa quæ à viris doctissimis accepta est, non est omnino contemnenda. Equid enim absurdum est, si illis adhuc seculis homo unus aut alter, ætate, temperamento, corporis animique vigore longè reliquis sui temporis sensibus antecelluerit, cum etiamnum quidam sint, quorum in summâ senectute nec ingenium, nec memoria, nec cæteræ animi vires non modò labefactatæ, sed ne extenuatæ quidem videantur? Atque hæc responsione illud quoque argumentum diluitur, quod ex Aggæi 2 trahi potest: *Quis in vobis, inquit, est derelictus, qui vidit domum istam in gloriâ suâ primâ?* etc.; in secundo igitur anno Darii quidam supererant, annos nati 116 et eo amplius. Si enim 70 anni desolationis, 50 Cyri, Cambysis, et Magorum 9 (2), Darii duos et quinque, vel etiam septem addas quibus antè vastitatem vixerant, si templum videre, et gloriæ ejus post tot annos recordari potuissent, certè summam illam 116 annorum conficies. Atque hæc responsio quidem minùs absurda judicabitur, si 50 Cyri anni non à captâ Babylonæ, sed ab Astyge victo numerentur. Tunc enim primùm Persarum ac Medorum regnum accepit. Denique hoc quoque respondendum censeo: quòd Mardocheus fuisse legitur de eo numero captivorum, quos transtulit Nabuchodonosor cum Jeconia, rege Juda, non sic accipi oportet, quasi is ipse tunc fuerit inter captivos numeratus, sed quasi ex illis exstiterit, exque eis duxerit originem. Hoc verò in Mardochei laude Scriptura posuit, quòd non ex iis fuerit parentibus qui Prophetis contradixerunt, sed ex eis qui Jeremiæ obtemperarunt. Quæ hujus loci interpretatio ex primo Esdræ libro, cap. secundo, colligitur, ubi numerant illi qui ascenderunt de captivitate, quam transtulerat

Nabuchodonosor, et in Judæam reversi sunt, cum ex ipsis quidam non in Babyloniam venerint, sed patres eorum. Compertum siquidem ex Matthæo est, Zorobabelem in Babylone genitum fuisse. Sed et 3 Esd. lib., cap. 5, ita legis: *Sunt autem hi qui ascenderunt ex Judæa*, etc. Nullam ergo vim Scripturæ afferimus, si interpretamur Mardocheum de Hierusalem translatum esse, quòd pater ejus translatus sit. Quòd si quis adhuc hanc intelligentiam violentam esse contendat, sic quoque responderi possumus. Assuerus ille, de quo in libro Esther perpetua mentio fit, Astyages fortassè fuit, pater Darii Medi (1). Hunc enim Daniel, cap. 9, Assuerum vocat. Vel certè Cyaxares lujus pater; quem primum Asæ populos in provincias distinxisse, Herodotus tradit. Fuisse etiam ait, cum ingenti tenebatur irâ, peracerbum. Quæ omnia in Assuerum apprimè conveniunt, qui in libro Esther eisdem coloribus pictus est.

Nec refert hi, an alii Medorum reges autè Cyrum Asiæ imperitârunt. Scimus enim Ctesiam Guidium apud Diodorum in tertio, alios atque Herodotum scripsit, posuisse. Sed Herodotum Eusebius sequitur. Accedit, quòd nusquam Assuerus iste rex Babylonis dicitur, sed Persarum atque Medorum. Antè Cyrum autem et Darium avunculum, una erat monarchia Medorum atque Persarum; Babylonii rex proprius imperabat, ut in primo libro Herodotus scribit. Accedit etiam quòd huic expositioni omnia consonant, nec ex eâ quidquam absurdi emergit. Nam quòd Mardocheus primùm in Babylonem translatus sit, deinde in Susis appareat, nulla repugnantia est. Constat enim fieri potuisse, ut Babylonii quosdam ex captivis Persis Medisque venderint; ut causas alias omittam, quæ ejus rei multæ esse potuerunt. Daniele sanè in Babylonem principio translatum, compertum est; at in Susis postea existitisse, capite ejusdem Prophetæ octavo legimus (2). Quantò illud urgentius adversarius premit, quòd si tempore aut Darii Hystaspis, aut Artaxerxis Longimani illa contigissent, quæ ipsius Esther narrat historia, nullo modo Esdras Nehemiasque silentio præterissent! Nam hæc ad Artaxerxis Memnonis tempora referre, si Mardocheus cum Jeconia commigravit, somnio quàm simillimum est. Nec me fugit, Susa regiam aliquandò Medorum ac Persarum civitatem, in quâ Assuerus convivium illud instravit, à Dario Hystaspis filio conditam, Plinium lib. 6, cap. 27, scribere. Quæ res si vera est, illa de Astyge aut Cyaxare sententia vera esse non potest. Sed Plinii nos auctoritas urgere nequit. Quin multò probabiliùs Strabo in libro 15 scribit Susa Thioni patris Memnonis ædificium esse. Atque Herod., l. 5, urbem Memnonis vocari solitam ait, non Artaxerxis Memnonis, sed illius præstantissimi juvenis, qui Priamò de Syriâ auxiliaturus

(1) Hier. communem sententiam sequitur, Assuerumque illum Artaxerx. à Græcis appellatum ait. At nec Astyages, nec Cyaxares Artaxerxes vocatus est.

(2) Narrant Hebræi, ut in 10 Zach. cap. Hieronymus refert, captivum populum Judæorum non solum in Medos et Persas, sed in Bosphorum quoque et septentrionalem plagam à Chaldeis esse translatum.

(1) In 2 anno Cyri templi fundamenta posita, Josephus, 1 cont. Appion. lib. tradit. Cui ego libenter assentior.

(2) Hier. annos Magorum perpetuò excipit, et 8 solum Cambysi assignat.

venit, qui etiam in Susis regiam aedificavit, Memnoniam ab illo cognominatam, ut Diodorus scripsit lib. 5; Susa verò ante Cyrum fuisse condita, Daniel certissimus auctor est: Anno, inquit, tertio regni Balthasar, cum essem in Susis, etc. Quam urbem metropolim esse regionis Elamitarum, Hieronymus verè quidem interpretatur, sed in eà Daniele murrin extruissè falsò existimat. Josephus siquidem, in decimi libri postremo cap., Daniele ait, apud Ecbatana Medie turrin eam aedificasse, apud Susa verò, primariam Persidis urbem, illa vidisse quæ Danielis 8 narrantur. Quamquam Susa propriè nec Persidis, nec Medie civitas est, sed Susæ Persis Medisquæ vicinæ. Quæ quoniam non Juabus his provinciis modò, verùm etiam Babyloni confinis erat, inque harum trium regionum medio collocata, idè reges Persarum atque Medorum in eà sedem imperii locaverunt. Quod Cyrum fecisse Strabo affirmat, nos alios etiam priores fecisse credimus. Jam si Susa principium regni Assueri fuit, ut prim. lib. Esther cap. dicitur, non fuit autem aut Darii Hystaspis, aut Longimani, aut alterius Artaxerxis cognomento Memnonis Susa regni principium, sed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Susa nobilitavit, atque indè exordium imperii sumpsit: certè non est absurdum Assuerum, virum Esther, Astyagem Cyaxaremve hujus patrem intelligere. Uterque enim Medis etiam ac Persis imperavit, quemadmodum scribit in libro 1 Herodotus. Restat ut illud tandem exponamus, qui fieri potuerit ut 70 annos, quos prædixit Jeremias, Josephus in primo Cyri anno expletos dicat, cum multò plures ipse Nabuchodonosoris posteriorumque hujus imperio computarit. Sed in numeris Josephi libri menda habent innumera. Quæ ergò menda viro diligentissimo atque gravissimo assignare nec volo, nec debeo. Librariorum ergò vitio accidisse credendum est, ut in Niglisaris regno, pro 20 subjecta fuerint 40, in Balthasaris autem, pro 7, posita fuerint 47. Hos enim duos numeros si orreveris, 70 anni constabunt, quos Josephus à desolatione ad primum Cyri annum scripsit effluxisse. Sic tamca 70 annorum summa constabit, si post desolationem solos 25 Nabuchodonosori tribuas, quòd 26 inceptus fuit, non absolutus; si exclusas item postremum Balthasaris, quòd in illius initio Babylon in Cyri ditionem venit. Ac si 5 annos Balthasari dedit, sed ex scribentium vitio substituti sunt septemdecim, tunc 70 anni conflantur; nec opus erit eos, qui integri non fuerunt, excludere. Verùm in his minutulis explicandis ego quoque mihi ipse displiceo. Sed harum rerum curiosis semel satisfaciendum fuit. Et Gordianus iste nodus, quamvis multo labore verbisque etiam multis, erat tamen explicatè distinctèque solvendum.

Decimum argumentum facile est quidem, sed ad Scripturæ cognitionem explicata necessarium. Non enim Hieronymus solùm, sed Aggæus etiam scribit, in secundo Darii anno templi esse fundamenta jacta. Atque illud, quod ex commentariis in Daniele m objeci-mus, nihil habet omninò quæstionis; cum Hieronymus ipse in Isai. 44, sua verba fuerit interpretatus. *Cyro vi-vente, ait, templi jacta sunt fundamenta.* Cæterim, sub

Dario, anno illius secundo, templum aedificari ceptum est. Hoc itaque facillimum, id difficile, quod Hieronymus, imò Aggæus ipse dicit in hæc verba: *Ponite corda vestra ex die istà et in futurum, à quartà et vicesimà nonimensis; à die, quâ fundamenta jacta sunt templi Domini,* etc. Et Hieronymus, in Agg. cap. 2: *A die vicesimà quartà noni mensis, in quâ templi fundamenta sunt jacta,* etc. Loquitur autem sine dubio Propheta de nono mense anni secundi sub Dario. Illic argumento variè quidem à multis responsum est. Lyranus sentit fundamenta hoc sanè loco appellari partem aedificii inferioris; quæ cæteras sustentet ac ferat, etiamsi ima non sit, sed fundamentis imis superposita. Beda credit (1), atque id receptius est, templi interioris fundamenta vivente Cyro fuisse posita, atrii verò exterioris porticam et gazophylacii in secundo anno Darii. Illud quoque dici potest, sub Cyro fundamenta inchoata informataque fuisse, sub Dario perfecta et consummata. Adde, à Cyro ad Darium, 40 annis interfluentibus, fundamenta, et temporum injurià, et inimicorum operà, fuisse propemodùm eversa et labefactata; sed sub Dario reconcinnata refectaque fuisse. Undè et Josephus, Rufino interprete, scripsit, lib. 11, c. 14, quòd sub Dario fundamentis restitutis superaedificabatur. Atque, ut quemadmodùm sentio loquar, non mihi Aggæus videtur adstruere, quòd in secundo Darii anno templi fundamenta jacta sint; sed hunc sensum Propheta habet: *Attendite non solum ex die istà, quæ videlicet est vicesima et quarta noni mensis, sed à die, quâ fundamenta jacta sunt templi, et invenietis in templo meo inchoata nullos uberiores fructus prædia vestra tulisse.* Nimirum enim negligentibus Dei religionem et cultum nihil adhuc prospere evenit. At ex die istà benedicam, etc. Et hic sensus paulò antè fuerat explicatus his verbis: *Et nunc ponite corda vestra à die hæc; et supra: Antequàm poneretur lapis super lapidem in templo Domini,* etc. Quasi ex eo tempore, quo primum jubente Cyro è Babylone venerint, eorum frugibus maledixerit, ne quidquam eis feliciter terra produverit, quòd in Dei opere et templi structurà cessaverint. Sed de argumento decimo hæc satis.

In undecimo non est facile expedire quisnam ille Artaxerxes fuerit, qui cum Cyro et Dario jussit templum aedificari. Rabbi Samuel eundem esse credidit Darium et Artaxerxem. Hoc enim non proprium nomen, sed regum Persarum omnium fuisse cognomen; ut Caesar Romanorum, Pharoæ Ægyptiorum. Non itaque tribus jubentibus templum aedificatum, sed duobus, Cyro et Dario Artaxerxe. Cui opinioni vehementer conjunctio repugnat quæ nomen Darii cum Artaxerxe non solum in Latino, sed in græco et hebraico exemplari conjungit. Ineptæ sanè loquendi formulæ sunt, Julius et Caesar, Marcus et Tullius, Chosroes et Pharo. Huic quoque sententiæ illud refragatur, quòd pari ratione Artaxerxis cognomen Cyro fuerat addendum, qui rex utique nobilissimus Persarum fuit. Atque idem Rabbi per Artaxerxem, de quo cap. 4 sermo fit, verè, ut ego

(1) Refertur in Glossà ordinarià.

sentio, non Cambysen, sed Cyrum intellexit (1). Cur igitur Scriptura cognomen utriusque regi commune alteri adijceret, ab altero auferret? Ilanc denique opinionem illud minùs probabilem facit, quòd si Artaxerxes cognomen omnium regum Persarum esset, id esset absurdum, quòd 1 Esdr. 7, scribitur: *In regno autem Artaxerxis, regis Persarum, Esdras, etc.* Nullus enim peculiariter intelligeretur, non plus certè quàm si solum regem Persarum sine Artaxerxis voce posuisset. Sed de hac sententià satis. Pergamus ad reliquias. Josephus porrò, apud Lyranum, hunc Xerxem filium Darii interpretatur. Undecimo quippè Antiq. Judaic. 1, c. 5, scribit Xerxem filium Darii pietatis paternæ perindè ut regni hæredem fuisse; nihilque ex patris institutis circà divinum cultum immutasse, sed Judæos summâ fuisse benevolentia prosecutum. Addit etiam hujus tempore Esdram quidem argento, auro et vasis pretiosis, quæ ex universâ provinciâ Babylonis attulerat, templum ornasse, ac Dei cumulasse cultum; Nehemiam verò, eodem rege concedente, non modò civitatem et muros instaurasse, sed et id supplèssè, quod ad fabricam templi deerat. Verùm hæc sententià duos scrupulos habet. Prior est, quòd huic regi 58 annos imperii tribuit. Quà in re cum omnium chronographorum ratione pugnat, qui Xerxi filio Darii non nisi viginti regni annos imperitunt. Posterior scrupulus est hujusmodi: Primi Esdr. cap. 6, dicitur quòd Judæi ædificaverunt, construxerunt et compleverunt domum Dei, Cyro et Dario et Artaxerxe jubentibus, sed compleverunt tamen in anno 6 Darii. Necessè est igitur, ut Artaxerxes ille, quicumque tandem fuerit, antè annum Darii 6 fuerit. Alioquin quomodò usque ad 6 annum Darii construxerunt Judæi, et compleverunt tem, lum, vivente Cyro et Dario et Artaxerxe? Non itaque in nomine Artaxerxis Xerxes, filius Darii, intelligitur. Quæ eadem causa eos etiam urget, qui hoc loco Artaxerxem Longimanum filium Xerxis accipiunt, cujus diebus, ut Eusebius est auctor, et Esdras, et Nehemias ea que templo, civitati murisque deerant, expleverunt. Ac ne illud quidem verum est, quod nonnulli aiunt, Darium Medium hoc loco accipi oportere, nam Darium Hystaspis nomine Artaxerxis accipiunt (2). Primum enim nusquam aut in litteris sacris, aut in auctore aliquo historiciæ probato legitur, quòd Darius Medus templi fabricam aut juverit, aut jusserit. Solus quippè Daniel hujus Darii mentionem fecit, nec tale quippiam illi assignavit. Deindè cum Darius hic avunculus Cyri esset, ut plerisque visum est, nullòque ætate major, ut visum est omnibus, nequaquam Scriptura sacra, contrà aliarum omnium morem, Cyrum priusquam Darium nominaret: *Jubente, inquit, Cyro, et Dario, et Artaxerxe* (3). Quæ eadem ratio vetat, ut Darius hic Medus per Artaxerxis vocem intelligatur. Quamquam septuaginta Interpretis Danielis se-

ptimo pro Dario Artaxerxem interpretati sunt, quem admodum Hieronymus noster admonuit. Præterea, nulla historia, neque humana, neque divina, Darium Hystaspis Artaxerxem appellavit. Nulla ergò causa est, cur hoc loco Darium Hystaspis Artaxerxis nomine intelligamus; præsertim cum in toto libro per nomen Darii non alius unquam, nisi Hystaspis filius intelligatur. Quid autem Scriptura nobis per nominis ambiguitatem illuderet, si in eadem etiam orationis clausulâ Darii nomen in varios significatus distraheret? *Ædificaverunt, ait, jubente Cyro, et Dario, et Artaxerxe, et compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adr, qui est annus sextus Darii regis.*

Mihi duæ viæ hujus quæstionis explicandæ apparent. Una est, tuamur id, quod nunc impugnatum est, Artaxerxem Longimanum hic accipi oportere, qui primus hujus nominis in historiis prophanicis invenitur. Quæ eadem sententià Bedæ fuit. Loquitur autem Scriptura per anticipationem, id, quod sæpè aliàs sacri auctores factitârunt. Non enim omnes illi tres intelligendi sunt templum et ædificasse; et complèssè, usque ad sextum Darii annum. Sed tres illi opus complèvere quidem, quos Judæis constat in opere faciendo explendoque fuisse; at ædificatum est, atque aliquà ex parte completum usque ad sextum Darii annum, Cyro et Dario jubentibus. Tamei eo anno templum non est omni ex parte absolutum; quoniam; ut Josephus ait, Esdras ac Nehemias sub Artaxerxe postea templi fabricam, ornatum et cultum expleverunt. Hoc verò solùm à Josephi opinione nostra discrepat, quòd ea quæ Esdras et Nehemias gessisse in Scripturâ referuntur, ille Xerxe filio Darii imperante, nos Longimano jubente, gesta esse contendimus. Illud autem sine controversiâ verum est, Cyrum, et Darium, et Artaxerxem, cum, cui Nehemias atque Esdras placere, templum ædificasse, absolvissè et ornasse.

Altera quoque scrupuli hujus eximendi ratio est, si dicamus, duas illas particulas, *et Artaxerxe*, ab Hebræo quopiam adjectas esse in margine primum, deindè textui, ut fieri solet, insertas; nec aliundè quàm ex eodem libro exemplum hujus erroris petere necesse est. In capite enim Esdræ quarto, sic latina editio habet: *In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes, etc.*, ubi tres illæ voces, *Ipse est Artaxerxes*, non sunt Scripturæ partes, sed ab expositore, nescio qui, in margine fortassè posita, scribentium errore textui nostro interjectæ sunt, cum nec in hebræis exemplaribus, nec in græcis septuaginta Interpretum haberetur; quemadmodum etiam antè nos Lyranus admonuit. Idem quoque error accidit in latinis codicibus, 2 Reg. cap. 8, ubi verba illa: *De quo fecit Salomon omnia vasa ærea in templo, et mare æneum, et columnas, et altare, nec hebræa exemplaria habent, nec græca Septuaginta, etc.* Quod autem vitium in latinam editionem irrepsit, idem potuit accidere, ut in hebræa quoque irrepsit exemplaria. Quà de re et lib. 2 multa opportunè diximus, et jamjam in sequentis argumenti explicatione quædam haud importunè disseremus. Illud nunc dico, me non levi conjecturâ ductum de hujus loci errore ità existimasse, Josephus si-

(1) Notum, inquit, sicut regi, quòd Judæi, qui ascenderunt à te ad nos, etc., 1 Esdr. 4. Cyro ergò scribebant illi, à quo Judæi in Judæam dimissi fuerant. Josephus, ac cæteri hunc Cambysen interpretantur.

(2) Glossa interlinearis, Dan. 9, ait, Darium primum caput Israel solvisse, sed non probat.

(3) Metasthenes Annianus hunc ordinem invertit.

quidem, undecimo Judaic. Antiq. lib., cap. 4, hunc ipsum Esdræ locum referens, sic ait: «Magnis omnium studiis proficiebat templi ædificatio, juxta mandata «Cyri et Darii, prophetantium interim Aggæo et Zachariâ; absolutumque est intrâ septennium.» Et lib. 15, cap. postremo, non alium templi auctorem facit Herodes, præter Cyrum et Darium. Non ergo alius tertius in hebræis exemplaribus veris habebatur. Verùm nec hactenus. Cætera diluamus.

Argumentatio duodecimâ usque eò difficilis et obscura est, ut aut nullo modo, aut multò difficillimè dilui possit. Nimirum enim in historiâ cum sacrâ, tum profanâ, itâ sæpè librorum vitio numeri depravati sunt, ut qui eos ad veram rationem revocare voluerit, is non dico in scopulis locis arduisque versetur, sed in labyrinthum inexplicabilem questionum intret necesse sit, undè evire non queat, nec si Thesæi quidem filium habeat. Hujusmodi autem errores in historiis humanis prodere supervacaneum erit: nam obvii sunt passim plurimi. In sacris paucos quosdam commemorabo, qui satis sint tamen, ut intelligant omnes quàm lubricum et facile librariis sit, vel in divinâ Scripturâ numerum pro numero substituere. Agendum ergò, primum hujus rei exemplum proferamus, ex libri secundi Paral. cap. 15, ubi itâ legimus: *Bellam verò non fuit usque ad tricesimum quintum annum regni Asa.* Et è vestigio, in initio capitis sexti decimi: *Anno autem tricesimo sexto regni ejus, ascendit Baasa,* etc. Quo utroque loco pro tricesimo, legere oportet vicesimum. Nam Baasa, anno tertio regis Asa, regnare cepit, solumque regnavit annos quatuor et viginti, ut 3 lib. Reg., cap. 15 traditur; non ergò ad tricesimum sextum annum regis Asa regnum vitamque perduxit. Id quod perspicuum quoque fit ex 3 Reg. lib., cap. 16: *Anno, inquit, vicesimo sexto Asa regis Juda, regnavit Hele, filius Baasa, super Israel,* etc. Et postèrius: *Anno vicesimo septimo regis Asa, regnavit Zamri, qui scilicet occiderat Hele.* Quem errorem Joannes Lucidus in secundo Temporum libro animadvertit.

Ne verò imperitus quisquam hujus loci vitium in latinæ editionis odium torqueat, æquè sciat græca hebræaque exemplaria esse corrupta. Id quod 2 Paral., c. 36, etiam contigit. Ubi in hæc verba exemplaria omnia, quæ mihi videre licuit, consentiunt: *Octo annorum erat Joakim, cum regnare cepisset, et tribus mensibus, ac decem diebus regnavit in Hierusalem, fecitque malum in conspectu Domini.* Quo loco, pro *decem et octo*, libraris aut indoctus, aut negligens *octo* subjecti. Sic enim, 3 Reg. 24, verè legis: *Decem et octo annorum erat Joakim, cum regnare cepisset,* etc. Alioqui, quomodò fecit malum in conspectu Domini? Quomodò egressus est ad regem Babylonis, et cum esset naturâ bonus, ne civitas periclitaretur, ultrò se dedit? 4 Reg. 24. Josephus 10 Antiq., cap. 9. Atque hunc etiam errorem Cajetanus prior deprehendit. Nolo enim quiddam aliorum aut industriae aut ingenio detrahere. Verùm ego etiam ipse interdum conjecturâ duor ad suspicandum auctores sacros quibusdam in locis alios numeros posuisse, quàm nunc inveniuntur. Verbi causâ, ponamus

aliquid, ubi conjecturæ hujus argumentum appareat. Primo Reg. lib. cap. 13, scribitur quòd filius unius anni erat Saul cum regnare cœpisset. Quòd si filius anni unius intelligitur, quòs puer unius anni innocens, qui nesciret inter dextram sinistramque discernere, quoniam pacto illud accipiemus, Jerem. 52, 1: *Filius viginti et unius anni erat Sedecias, cum regnare cœpisset?* Quid si hic etiam numerus ille viginti ex scribentium esset errore prætermisus? Annon tibi videtur, si itâ hi per incuriam negligentiamque fecissent, falsis interpretantium expositionibus locum esse daturus? Rursùm, quale, quæso, illud est 12 Reg. 5, 4: *Filius triginta annorum erat David, cum regnare cœpisset, et quadraginta annis regnavit,* si filium unius anni innocentem interpretamur? In simili ergò dicendi formâ similis sit interpretatio. Sed similis esse non potest, si unius anni filius Saul esse dicatur. Quamobrem verisimile est, auctorem lib. Regum filium eum viginti et unius anni scripsisse, sed scriptorum vitio majorem numerum in hebræis exemplaribus omissum. Quem deinceps errorem in græca latinaque exemplaria aut alii quilibet, aut etiam interpretes transfererunt. Quod idem 2 Paral. c. 15, 16 et 36, accidit, sicuti paulò antè demonstravimus. Et quoniam non est animus singula loca discutere, unum solummodo ex Rabani opinione adjiciam, ut jam demùm ea quæ sunt hujus argumenti propria, expediantur. Jeremiæ 52, vulgata lectio sic habet: *Iste est populus, quem transtulit Nabuchodonosor, in anno septimo, Judæos tria milia et viginti tres. In anno octavo decimo, Nabuchodonosor transtulit de Hierusalem animas octingentas triginta duas. In anno vicesimo tertio Nabuchodonosoris, transtulit Nabuzardan, magister militiæ, animas Judæorum septingentas quadraginta quinque. Omnes ergò animarum quatuor milia secentæ.* Quæ ex lectione subdifficiles et perobscure quæstiones emergunt, quarum nonnullas Lyranus movit, sed quàm bellè responderit, aliorum esto judicium. Rabanus in Jeremiam ter Judæos à Nabuchodonosore captos scribit, harum trium captivitatum numerum hic à prophetâ censi. Prima fuit, cum Nabuchodonosor Joakimum, filium Josiæ, vinetum catenis duxit in Babylonem, 2 Paral. 36 (1). Nec enim est verisimile, non etiam alios plurimos cum Joakimo in Babylonem transtulisse. Nam et Daniel, capite primo, verbis non valdè obscuris significat, anno tertio Joakimi quosdam è Judæâ in Babylonem esse translatos. At Cajetanus negat Joakimum in Chaldæam advénisse. Sanè quidem; verùm infirmâ ratione negat. *Interfectus est, inquit, Joakimus in Judæâ, et sepultus à asini, juxta Jeremiæ prædictionem, sepultus est, ac projectus extrâ portas Hierusalem.* Quid tùm? Quasi verò fieri nullo modo posset, ut ductus primùm in Babylonem, deindè in Hierosolymâ remitteretur, ubi, cum fidem regi Babylonio datam violasset, ingloriâ morte periret. Non itaque eamus inficias, Joakimum cum aliis multis in Babylonem esse traductum. Id enim non Ra-

(1) Josephus, contrâ Apionem Alex. lib. 1, ex Beroso refert, Nabuchodonosore primo anno regni sui quosdam Judæorum captivos in Babylonem adduxisse.

banus solùm, sed divina: etiam Scriptura: tradunt, 2 Paral. 36, 6.

Secundam captivitatem Rabanus ponit in transmigatione Jechonia, quæ 4 lib. Reg. 24, habetur expressè. Tertia quoque in eodem lib. c. 23, expressa est, cum Nabuzardan templum etiam, urbemque vastavit. Trium ergò harum captivitatum, ut Rabanus autumat, Jeremias hic singillatim scribit numerum. Quæ si vera sententia est, tres numeri mutandi sunt, ut pro septimo anno in primâ captivitate scribatur, primo. Illa enim anno primo Nabuchodonosoris contigit, qui idem Joakimi tertius fuit: quemadmodum paulò ante dicebamus. In secundâ verò captivitate, pro octavo decimo scribendum est, octavo. Constat enim, Jechoniam in Babylonem octavo Nabuchodonosoris anno commigrâsse, 4 Reg. 24. Pro vicesimo autem tertio in captivitate postremâ legi oportet, undevicesimo. Nam, ut 4 Reg. 25, scriptum est, Jeremias item 52, Sedecias in anno 19 Nabuchodonosoris ductus est in Chaldeam. Nec huic sententiæ repugnat, quòd lib. Reg. 4, cap. 24, decem Judæorum millia cum Jechoniâ dicuntur esse translata. Quoniam Jeremias non vulgus promiscuum, aut milites quoslibet annumerat, sed principes Jude, et eos qui erant in dignitate aliquâ constituti, ut Josephus decimo Judaic. Antiq. lib., cap. 8, animadvertit. Vel etiam eos hic supputat Jeremias, qui in libris Regum non fuerant numerati. Primæ siquidem ac postremæ captivitatis numerum auctor libri Regum omninò præterierat. In secundâ autem posuerat majorem quidem, hoc est, decem millia; prætermiserat minorem, quæ hic supplet Jeremias, id est, annuarum octingentas triginta duas. Quod Josephus intelligens, in decimo Antiq. Judaic. lib., cap. 9, utrumque numerum complectitur, asseritque eos qui cum Jechoniâ ducti sunt, fuisse decem millia numero, et amplius octingentos triginta duos. Quanquam primam captivitatem ad eum annum refert, quo rex Babylonius Joakimam interemit, in sepulchrumque extrâ moenia jussit projici. Tum enim scribit, tria millia Judæorum Babylonem in captivitatem esse ducta. Qui annus procul dubio septimus Nabuchodonosoris fuit. In octavo namque Jechonias pro patre est constitutus, 4 Reg. 24; quod si accipimus, numerus primæ captivitatis in Jeremiâ sine ullâ correctione rectissimè constat. Intellego autem locum Jeremiæ totum posse à mendâ notâ vindicari, si dicamus secundam captivitatem anno 18 Nabuchodonosoris fuisse, annis scilicet integris numeratis; sicut et prima anno septimo est in hunc sensum adscribenda. Alioqui, si de annis non expletis sermo sit, prima in anno 8, secunda in Nabuchodonosoris fuit. At tertia fuit anno 25, cum quinto post excidium Hierosolymitanum anno, qui fuit regni Nabuchodonosoris 25, invasit Cale-Syriam, Ammonitas, Moabitasque subegit, Ægyptios perdomuit, ac repertos alii Judæos captivos Babylonem adduxit, ut Josephus auctor est 10 Antic. Judaic. lib., cap. 11. Sed quoniam Jeremias eos numerare videtur, non qui de Ægypto, sed qui de Judæâ translati sunt; quia rursus eas videtur captivitates recensere, quæ è sacris historiis colliguntur, quia demum eam quæ sub Nabuzardane fuit

omnium celeberrima, templique atque urbis incendio vel maximè nobilitata, tertio loco videtur scribere, ut eò redeat, undè est paulò ante digressus, ut numerum annorum in secundâ et tertiâ captivitate ad formam 4 lib. Reg. restituendum contenderet, ei ego non magnoperè repugnârim. Nam si in primâ captivitate Josephum quam Rabanus sequi malis, non equidem improbabo. Ego autem, ut ingenuè loquar, nunquam mihi minus quam in hæc digressionem placui, quauquam magis adeò id argumenti difficillimi explicandi cupiditate quam ullâ culpâ meâ contigit; qui d'um monere volo numerorum quæstiones lubricas esse atque difficiles, quòd error in numeris facilis ac lubricus sit, mei penè sine ullo oblitus: fecique id repente quasi motu peritus, quod ne meditatús quidem opere ad hoc instituto facturus eram, ut de iis rebus, quæ maximi sunt negotii, inter refellendum argumenta disputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportunè, quòd duodecimi argumenti difficultas omnis in eo numero annorum sita est, qui 5 Reg. lib., cap. 6, præscribitur, ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum à Salomone inchoatum. Est autem in omnibus exemplaribus græcis, latinis et hebræis, idem omninò numerus annorum quadringentorum octoginta, quem numerum ex scribentium errore a vero esse immutatum, hisce argumentis suaderi potest. Primum, quòd Josephus, lib. Antiq. Judaic. 8, cap. 5, scribit Salomonem templi fabricam exorsum esse annis quingentis nonaginta duobus (1), postquam Israelitæ ex Ægypto excesserunt: mille verò viginti annis postquam Abraham in Chananaeam regionem è Mesopotamiâ migravit. Nam si quadringentis triginta, qui juxta Exodum à migratione Abraham ad exitum Israelitarum de Ægypto interfluxerunt, quingentos nonaginta addideris, ab exitu ad templi ædificium cœptum, summa illa Josephi relinquetur annorum mille viginti, atque adeò et uterque sibi numerus, et inter se vicissim ambo constabunt. Deinde Josephus idem, lib. 11 Antiq. Judaic., c. 4: « Antè Saulem et Davidem, » inquit, rempublicam judices administraverunt. Qui « vit post Moysen et Josue imperium. » Non ergò ab exitu Israel de Ægypto ad initium templi, 480 solùm anni intercesserunt.

Præterea, Moyses quadraginta annis imperavit. Erat enim annorum octoginta, cum eduxit Israel, Exod. 7, et centesimo vicesimo ætatis anno mortuus est. D. ultimo.

Adde annos octo interregni, quibus Israelitæ servierunt, post mortem Josue, regi Mesopotamiæ, Judic. 5. Josephus, lib. 6 Antiquit., cap. 5, scribit hos fuisse duodeviginti. Quorum octo servitutis fuisse, lib. 5, cap. 7, tradiderat.

Othoniel judicavit populum quadraginta annis, Judic. 3.

(1) Sic Gebenius ac verè ille quidem transtulit. Numerus enim 502, qui habetur in versione Rufini, ex scribentium errore est positus, nisi Josephus ipse secum pugnet, lib. 2, cap. 4. Undè patet Sabellici error, Ennead. 1, lib. 3, ubi vulgatum vitium secutus, affirmat annum templi inchoati fuisse ab eo quo filii Israel de Ægypto sunt egressi, quingentesimum secundum

Adde duodeviginti annos interregni, quibus servierunt regi Moab. Judic. 3.

Aioth judicavit populum octoginta annis, Judic. 3.

Adde viginti annos interregni, quibus servierunt regi Chanaan, Judic. 4.

Barae et Debora judicârunt populum quadraginta annis, Judic. 5.

Adde interregnum septem annorum sub Madian, Judic. 6.

Gedeon judicavit populum quadraginta annis, Judic. 8.

Abimelech, tribus annis, Judic. c. 9.

Thola, viginti tribus annis, Judic. 10.

Jair, viginti duobus annis, Judic. 10.

Interregnum decem et octo annorum sub Philistæis et Ammonitis, Judic. 10.

Jephte, sex annis judicavit, Judic. 12.

Abesan, septem annis, Judic. 12.

Abialon, decem annis, Judic. 12.

Abdon, octo annis, Judic. 12.

Interregnum quadraginta annorum sub Philistæis, Judic. 15.

Samson, viginti annis, Judic. 16.

Heli, quadraginta annis, 1 Reg. 4.

Saul regnavit quadraginta, Act. 13. Nam Josephus, lib. 6 Antiq. Judaic., cap. postremo, ait illum regnâsse, vivente Samuele, annis duodeviginti, post Samuelis mortem, annis viginti.

David regnavit annis quadraginta, 2 Reg. 5, et 1 Paralip. 3.

Salomon quarto anno regni sui templi fabricam cœpit, 3 Reg. 6.

Qui in summam redacti faciunt numerum quingentorum septuaginta quatuor annorum. Quibus si adjicias annos Josue, Samgar et Samuelis, interregnum quoque, quod inter Samson et Heli fuisse Scriptura dicit, major utique summa quam illa Josephi conficietur. Plures igitur quàm 480 anni ab excessu Israel de Ægypto, ad templi fabricam intercesserunt. Mendum itaque in hoc Scripturæ loco inest, suntque proinde ad veram rationem codices hebraici, græci et latini corrigendi. Ad hæc, si græca omnia exemplaria fidem aliquam faciunt, ut in ejusmodi rebus ambignis, et numerorum ratione controversâ æquum est, Paulus certè, Act. 13, 20, post terram Chanaan filiis Israel sorte distributam, tempus Judicum usque ad Samuel, quadringentis quinquaginta annis, non multò secus definiit: Sic enim græca habent: Καὶ καθὼς ἐδῆν ἑπτὰ ἔτη Καμὴν, κατεκλήροδοσαν αὐτοὺς τῆ γῆν αὐτῶν. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἄπει τετρακοσίων καὶ πεντηκοντα ἔτασι κριτὰς ἕως Σαμουὴλ, τοῦ προφήτου. Quæ Erasmus ita convertit: *Et deletis gentibus septem in terrâ Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et post hæc annis circiter quadringentis quinquaginta, dedit iudices usque ad Samuel prophetam.* In eundem sensum Pagninus vertit, cæterique juniores omnes interpretes. Nec enim græca illa aliter reddi possunt. Quod si quadringentis quinquaginta annis, quos Paulus iudicibus à distributione terræ ad Samuelem impertitur, addamus Moysis quadraginta,

Saul item quadraginta, David quoque alios quadraginta, et quatuor denique Salomonis, eandem profectò summam conficiemus cum eâ quæ paulò antè è certis Scripturæ testimoniis confecta est, novingentorum septuaginta quatuor annorum, ut novum Testamentum veteri omninò consentiat. Sed ait Cajetanus græca omnia exemplaria et latina esse vitata: et græcè τριπλοσίων, non τετρακοσίων, latine trecentis, non quadringentis, esse legendum. Qui sic? evincitur, inquit, quoniam aliis non constat numerus annorum, quem lib. 3 Reg., cap. 6, definit; scilicet, quasi non in hoc controversia sit, an ille numerus, an hic scribentium errore sit inductus. Numero sanè lib. 3 Regum reliquæ omnes Scripturæ dissentiant. Numero actorum Apostolorum Scripturæ consonant omnes; non ergò hic, sed ille numerus vitio librariorum est corruptus.

Confirmat autem hanc sententiam illud tandem, quòd qui contrariam tueri volunt, numerumque illum quadringentorum octoginta annorum retinere, it tantùm absurditatum in supputatione suâ faciunt, ut vix audiri sine aurium molestiâ possint. Nicolaus porrò et Abulensis, qui in Scripturæ explanatione habeantur insignes, ut summa illis 480 annorum justa constituatur, primùm aiunt annos Josue minimè computandos, sed in Othonielis quadraginta includendos. Eodemque modo de Samuele judicant, cujus annos similiter intrâ quadraginta Saulis includunt. Mox addunt annos quibus Judæi servierunt regi Mesopotamiæ, aliisque postea sequenti tempore regibus, eis annis includi, quibus terra quiescisse dicitur, vel etiam judex hic, aut ille Israelitis prafuisse. Unum soliam annorum duodeviginti interregnum in computationem adseiscunt, ut cum tribus annis Salomonis summam 480 annorum suo bellè arbitratur conficiant. Sed, ut dixi, hæc computandi ratio multùm omninò abstruditis habet. Ut enim omitant alia, ne in re notâ et perspicuâ multas et insolens sim, illud antè omnia expediri velim, e quo pacto interregnum anni in eos redigi valeant, et contrahi, quibus sub iudicibus terra à præliis dicitur quiescisse? Sanè in interregnis aut perpetuum Judæis bellum contra inimicos fuit, aut servitus sine iudice misera, res afflictæ, turbata omnia, nulla quies.

Præterea, equid de quadraginta annorum interregno isti dicturi sunt, quòd inter Abdonem et Samsonem Scriptura commemorat? An 40 illos annos in Samsonis viginti inclusuri sunt? An potius in Abdonis octo? præterea, cur unicum interregnum annorum decem et octo accipiunt, rejiciunt cætera? Quòd si causam reddere ne unam quidem idoneam possunt, sanè aut interregnum hoc cum cæteris abijciant, et summa erit minor; aut cum hoc, ut par est, admittant reliqua, et summa erit major. Ad hæc liber Judicum explicatè docet, terram duce Julâ, qui successit Josue, minimè quiescisse, sed multis bellis fuisse agitatam, quibus Chanaanæ ac Pherezæi victi oppressique fuerunt. Nam ductum Josue præliis frequentibus turbulentum existisse, Josue liber ipse manifestat. Cùm verò rex Mesopotamiæ, Josue, Judæque defunctis, filios Israel pugna vicerit, octoque annis servire coegerit, tunc tempora

pacata quietamque terram describere, prorsus est à sensu communi alienum. Quòd si annos Josue ac Jude illos quoque, quibus rex Mesopotamiæ Israelitas expugnavit, et oppressit, in id temporis trahas, quo terra quievisse dicitur, nonne turbidos et inquietos annos cum tranquillis quietisque confundes? Nonne etiam Scripturæ sacræ in apertâ narratione viam afferes manifestam? Illa nimirum non obscure refert, Judic. 3, 41, post mortem Josue, post Chananeos Pherezæosque devictos, post filios Israel per Othonielem a servitute liberatos, terram quadraginta annis quievisse. Quid Paulus? Annon post Samuelem quadraginta annos Saulis regno impertitur, Act. 13, 21? Quâ ergò ratione Samuelis annos in annis Saulis includemus? quos triginta octo fuisse Josephus prodiit, fuisse quadraginta prodiit Paulus.

Nullâ ergò ratione, ut videtur, numerus ille quadringentesimus octogesimus defendi potest. Ab eo siquidem tempore, quo filii Israel terram promissionis incolere habereque cœperunt, ad primum Jephthæ annum, trecentos interfluxisse testis est Jephthæ ipse locupletissimus, Judic. 11, 26. Trecentis si addas quadraginta, quibus populus moram in deserto fecit, ac viginti annos Samuelis, qui ex primo lib. Regum (1) à quibusdam colliguntur, illos demùm quos à Jephthæ ad annum 4 Salomonis, antè numeravimus, eadem omni ò summa constituetur, quæ bis suprâ constituta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum; ut quoque te veras, et sive ex temporibus interreguorum ac judicum singulorum, sive ex Pauli calculo atque ratione, sive ex Jephthæ testimonio et inculpata defensionis judicio, verum certumque annorum numerum ab excessu Israel de Ægypto ad templi fabricam efficere pertentes, semper eundem illum juvenias quingentesimum septuagesimum quartum. Porrò autem qui numeri cujusque summam evigûe nimis, et exiliter ad calculos revocare cupiunt, hi numerum eum verissimum ac rectissimum censent, quem plurimis confectis rationibus undiquè constantem, coherentem, consentaneum sibi cæterisque reperiunt, qui sæpè in unum collati eandem prorsus summam efficiunt. Illis argumentis numerus ille 3 lib. Regum infirmari potest, qui tamen non modò omnibus exemplaribus, sed universis auctoribus latinis, græcis, hebræis consentientibus confirmatur. Verumenimverò in numeri hujus summâ tuendâ et conservandâ, vi reperiâs præsidium aliquod omni ex parte munitum. Eusebius etenim, qui sine controversiâ in ratione temporum diligentissimus est, hanc summam 480 annorum defendit quidem, sed itâ defendit tamen, ut defensionis ratio neglecta esse videatur. Principio namque, 10 annos Ahialon è quadringentesimo octogesimo numero exemit, quoniam septuaginta Interpretes ait illum judicem omisisse; quare coactus fuit viginti septem annos Josue administrationi dare, ut quadringentesimus octogesimus expleretur. Quòd si 10 annos Ahialon in 480 numero

includeret, cùm Josue viginti septem attribuerit, 490 annorum summa conficeretur. Incidit autem in codices mendosiores. Nam complutenses eum judicem in 70 versione habent. Codex quoque fuit illi similiter depravatus in tempore, quo justâ 70, Heli populum judicavit. Scribit enim in 70 interpretatione viginti annos inveniri. Atqui in hispaniensi *τρεσκαταυοντα*, id est, quadraginta reperiuntur. Quem Eusebii errorem sæpè sum admiratus. Si enim 70 interpretationem sequi libuit, cur, quemadmodùm decem annos Ahialon, itâ et Heli viginti non ademit? Quòd si visum est Heli annos 40 retinere, cur decem Ahialon à numero exemit? Ilud etiâ incommodi Eusebio accidit, quòd cùm interregna omnia posteriorum judicum temporibus includeret, videretque ex illis quadam accidentia ineptissimè sequentibus copulari, eam rem traditionibus Hebræorum attribuit, ne ipse rei peralsurdæ primus esse auctor videretur. Circâ annos verò Samuelis ac S ulis eodem in loto cum cæteris hæret. Ambobus enim non plures quàm quadraginta annos assignat. At totidem Paulus soli Sauli impertitur. Josephus autem Samueli soli duodecim, regnante Saule duodeviginti; Sauli, post Samuelis mortem, viginti. Quo in loco Beda magnâ me admiratione afficit. Primum quòd sermonem permittit Paulo cùm vulgarem, tùm etiâ falsum; deindè quòd antè Samuelem trecentos nonaginta sex annos judices præfuisse eorum librum indicare asserit, cùm in Judicum libro non nisi trecenti triginta novem reperiantur. Quare ad expendum summam illam necesse est Moysis 40 annos apponas, Josue verò 17. At Josue septemdecim non ex historie aut divinæ aut humanæ veritate, sed ex eorum opinione solum habentur, qui ad summam illam 480 annorum numeros quoslibet revocare pergunt; idque ut faciant, non dubitant historias omnes contravenire. Quid, quòd Josephus Beda ait Samueli annos viginti, Sauli totidem alios impertiri? cùm quinquaginta ambobus sine dubio impertiatur, quemadmodùm è locis antè citatis manifestissimè constat. Cajetanus porrò viâ longè diversissimâ ingressus est. Nam quadraginta annos quidem soli Sauli distribuit; sed ut summa illi 480 annorum constet, Josue annos decem, septem verò Samueli dispergit. Quod præter historie fidem suo solum arbitrio facit. Quid igitur? semper ego alienarum opinionum relator tantùm? Nunquàm me reponam? Sanè et de meo aliquid exsolvere lectori debeo, si quid tamen probati nummi exsolvî possit.

Primum autem non existimo aut fidei aut religionis questionem esse, nùm 480 iste annorum numerus, què in codicibus pervulgatis reperitur, librorum vitiosus sit, an potius idem ab auctore sacro in suo exemplari positus? Ostendimus enim errorem in numeris promptissimum esse, atque facilimum. Ostendimus numeros quosdam in libris sacris ex scribentium errore vitiosos. Ostendimus denique multas esse causas, cur hic de quo agimus, 480 annorum numerus, corruptè esse inductus videatur. Atque Josephus et Sabellicus, hebraeus unus, latinus alter, cùm locum illum ex lib. 3 Reg., c. 6, referrent, non 480 annos, sed multò plu-

(1) Josephus, Annal. lib. 6, cap. 13, tradit quòd Samuel primum solus præluit populo annis duodecim, deinde Saule regnante annis 18.

res posuerunt. Incredibile autem videtur esse, Josephum si omnia hebræa exemplaria 480 numerum habuissent, ab illo certo ac præscripto numero discessurum. Nec Hugo cardinalis, cum sententiam Josephi retulisset, eam reprobandam censuit. Non igitur si quisquam dicat ab egressione filiorum Israel de Ægypto ad templum inceptum quingentos annos, et eo amplius interfluxisse, protinus refellendus est, quasi ea res ad fidem religionemve pertineat. Illud deinde sentio, interregnorum annos verè inter annos iudicium effluxisse: itaque non esse, quod Hebræi falsò tradunt, in temporibus vel priorum vel posteriorum iudicium computandos. Quocirca Josephus, quoniam non ea solùm tempora, quibus iudices præfuerunt, computare voluit, sed illa etiam, quæ in interregnis sine iudice fluxerunt, verè summam quingentorum nonaginta confecit annorum. At auctor libri Regum interregnorum annis omissis, eos tantùm redegit in numerum, quos intellexit, dum iudices administrarent, intercessisse. Anni ergò plures ab eo, quo Israel excessit de Ægypto, ad templi initia fluxerunt. Sed ducum, iudicum et regum non fluxerunt nisi quadringenti octoginta. Advertendum quoque, ex his qui populo à Moyse ad Salomonem præfuerunt, quatuor esse quorum tempora nusquam scriptura vetus denotat, nempe Josue, Samgar, Samuel, Saül; nam reliquorum omnium certus annorum numerus in ipsis est Testamenti veteris libris designatus. E quibus summa colligitur annorum 419. His si Salomonis adjungas tres, quarto enim anno templum fabricare cepit, reliqui erunt anni 58, quos Josue, Samgar, Samueli Saulique dispertias.

Ac Samgar quidem, quoniam nondum vertente anno munere simul ac vitæ defunctus est, meritò ab hujus numeri summâ eximitur. Cum verò Sauli Paulus, Act. 13, 21, impertierit quadraginta (1), dubium non erit, quin decem et octo sint inter Josue, et Samuelem distribuendi. At decem ne ex his Josue, reliquos autem Samueli assignare oporteat, an contrà pauciores Josue, Samueli plures, de hæc re dubitari potest. Cajetano illud placuit, mihi etiam idem visum est. Quoniam Josepho aliisque probatis historicis longior ductus Josue fuit, quam Samuelis iudicatus. Nec nostræ huic opinioni contrarium est, Arcam sub Samuelis tempore in Carnathiarum viginti annis permansisse, 1 Reg. 7, 2. Non enim his viginti annis, quod quidam, inter quos Abulensis, falsò existimârunt, Samuel plebis israeliticæ iudex erat, sed propheta. Quin Scriptura ipsa satis, nisi ego fallor, apertè significat, post vicecesimum illum annum cepisse à Samuele populum iudicari. In Josue autem tempore computando ità magna auctorum varietas et discrepantia est, ut nullà ex parte historia labefactetur auctoritas; si ubi varice sunt historicorum discrepantesque sententiæ, ibi nullà eorum præmi nos urgerique patiamur. Josephus, lib. 5 Antiq. cap. 1, Silenio interprete, Josue viginti quinque annos annu-

merat. Eusebius viginti septem; Beda, Joannes Lucidus aliique nonnulli septemdecim impertierunt; Cajetanus decem. Quamobrem cum nos decem et octo Josue Samuelique dispertierimus dicimus, nihil sanè absurdum dicimus. Quanquam ratio subest, ut sine Scripturæ veritatisque discrimine octo aut novem alios annos his duobus iudicibus adjungamus. Quid ità? Nonne hisco vel octo, vel novem adjunctis, anni plures quàm 480 efficerent? Efficerent utique. Falsum ergò erit, inquit, anno 480, ex eo quo Israel de Ægypto exiit, templum ædificari ceptum. Minimè gentium. Quin utrumque verum esse nihil obstat; Scriptura enim minutus numerus præterire aliquandò solet, de quo videre est Augustinum, lib. 16 de Civitate Dei, cap. 25; et nos hujus rei exemplum paulò antè posuimus ex 4 Reg. lib. cap. 24, ubi decem mille Judæi dicuntur esse translati, quibus tamen Josephus octingentos triginta duos adjecit, imò et Jeremias, quem admodum est nobis suprâ explicatum. Atqui Scriptura Jonæ post quadraginta dies ait Ninivem subvertendam, et tamen septuaginta Interpretes 45 græcis litteris prodiderunt, qui reverà ab initio prædicationis Jonæ computantur; hos verò tres sacer auctor omisit, quia à toto triduo illa semper verba Propheta intonat: *Ad hæc quadraginta dies*, etc.: quamvis ab initio, si Ninive subverteretur, 45 erant interfluxuri. Quòd autem 45 dies septuaginta Interpretes scripserint, auctor est Justinus in dialogo cum Triphone. Quia verò Augustinus non 45, sed 5 solum legit, difficulter se ex hæc quæstione extricavit, lib. 18 de Civit., cap. 44. Quæ eadem causa erroris Hieronymo fuit. Si enim in Septuaginta non triduum, sed 45 dies ipse legisset, omnis admirandi occasio cessasset. Sic ergò, licet plures fuerint quàm 480 anni, quia tamen non ad 480 accesserunt, rectè suo more Scriptura dixit annos 480 interfluxisse. Id si probabile est, ut est certè, jam viginti septem annos Josue et Samueli poterimus impertiri, Samueli decem, septemdecim Josue, quos huic Beda, aliique viri graves impertierunt. Sed valeant istæ numerorum tetrixæ salebrosæque quæstiones, in quibus poteram ignorantiam meam simpliciter confiteri et omne curiosorum hominum desiderium contemnere. At levioris culpæ arbitratus sum, in explicandâ difficillimâ argumentatione, tam multa fusè quàm omnino nihil dicere.

Tertium decimum argumentum parvâ difficultate nos implicat. Nec enim historias omnes tueri est animus, quæ passim in Ecclesiâ lectantur. Video tantum vulgi non solum in laicis, sed in ecclesiasticis etiam esse, ut eas quoque fabulas oppidò quàm libenter accipiant, quas jamdiù Ecclesia exposcit. In his certè pontificum non diligentia modò, verùm etiam prudentia desideratur. Quidam namque dum reduriam curant, capiti incommodant. Videlicet historias graves pro Apocryphis reddunt quidem, sed divinum Ecclesiæ officium usque eò præter solitum immutant, ut vix ulla antiquæ religionis forma in quotidianis precibus relicta esse videatur. Quæ ex re quàm multa et magna mala Ecclesiæ Dei accidunt, non est hujus loci

(1) Totidem Augustinus, lib. 18 de Civ. Dei, cap. 20. Nam quòd Eupolem. hebræe scriptor historie, 21 tantum ponit, ad id tempus referendum est, quo mortuo Samuele regnavit.

et temporis dicere. Sed esto, quædam in publicis Ecclesiæ precibus habeantur ambigua, quædam etiam falsa, nùm idcirco historiis Ambigiæ omnibus fidem abrogare perges, quod nonnullæ earum sint vulgò jactatæ et creditæ, in quibus, præsertim quoties de miraculis incidit sermo, ficta reperias fortassè plura, quæ jure ac meritò reproberent? Mihi profectò illud Gelasii dist. 95, c. *Sancta romana*, consilium placet, ut eùm hujus generis historias Catholicis legerint, beati Pauli sententia præcedat: *Omnia probate, quod bonum est tenete*. Atqui irridere episcopos, de theologis scholæ ludere, in monachorum imperitiam insultare, quasi fabulas hujusmodi ventris gratiâ rudi vulgò inferant et intrudent, hæc non puto equidem hominis ingenui esse, qui ad bonitatem fuerit à naturâ compositus, nedùm ejus, quem Christus simplicem sicut columbam ad legem Evangelii formaverit. Quòd si ex quibusdam fictis, falsisque narrationibus historias gentium æstimemus, nulla omninò erit, quam non similiter illudamus. Id si hominum imprudentium atque adèò stultorum est, maneat, divorum gesta, quæ in Ecclesiâ legi solent despici nullo modo oportere, quanquàm nonnulla ex his incerta sunt, apocrypha, levia, falsa. Nam et pleraque credibilia ac vera sunt, quædam etiam certa. De tertio decimo autem argumento hactenus.

In quartò decimi argumenti responsione multa sunt brevissimè animadvertenda. Primum in maximo illi errore versantur, qui rerum gestarum memorias tanquam Ecclesiæ oracula accipiunt, si eas in epistolis et decretis suis pontifices aliquandò usurpârunt. Non est idem, mihi crede, historiæ approbatio et usurpatio. Utitur quidem interdùm pontifex, si quidquam suadere cupit, receptis opinionibus, sententiis rebusque vulgaris: at non continuò quæcumque in hunc usum attulerit, ea Sedis apostolicæ judicio probat. Aliud quippè est suadentis munus, aliud definiens. Qui pronuntiat, res veras ille adfert; qui suadet, nonnullam etiam verisimiles. Audiebam de præceptore meo puer, nullum omninò argumentum esse negligendum, in quo aliqua significatio veritatis appareat; amplectendum autem esse ità unumquodque maximè, ut quodque ad faciendam fidem erit aptissimum. Ad ejus præcepti formam non modò dialectici et oratores, sed veteres etiam theologî suas disputationes effinxerunt. Nam in causam suam quisque et quibuslibet argumentis quandoque abusi sunt, et vulgè etiam credulitate. Itaque imprudentium hominum erit historias quasvis obiter etiam, et ad præsentem causam à pontifice adductas, non aliter amplecti atque eas, quæ sint Ecclesiæ certo judicio comprobate.

Quod deinde ad Constantini donationem attinet, de eo non libet in presentia disputare. Disputent alii quibus cordi fortè est romanæ Ecclesiæ majestatem amplitudinemque minuire. Laurentium Vallam scimus integro libro adversus receptam communi opinione sententiam declamasse. Jurisperitî, quæ vulgò circumfertur ejus donationis formula, eam commentitiam esse satis indicant, eùm Paleæ inscriptiones denotat, dist. 96, can. *Constant.* Eusebius, Rullinus, Theodor-

tus, Socrates, Sozomenus, Eutropius, Victor caterique probæ fidei auctores, qui omnia Constantini gesta scripsère diligentissimè, non modò nullam donationis ejus mentionem faciunt, sed tradunt etiam orbem romanum sic inter tres illius filios distributum, ut Italia uni eorum tota contingerit. Ammianus Marcellinus, lib. 15, Constantinum urbis dominationem habuisse, et Leontium præfectum ibi constituisse, auctor est. Nonnullos deinceps imperatores Italiæ, atque adèò Romæ imperasse, omnes historici memoriæ memoriter proderunt. Hæc et alia ejusmodi quis ignorat? Verùm quid refert, à Constantino facta ac donatio sit, an à principibus posterioribus? Factam et commentitiam fabulam dicunt à Nicolao Clementeque prolata. Quasi verò pontifex aut factam eam donationem suo decreto definiat, aut urbem eo solùm titulo defendat. Negant donatam à Constantino urbem esse; quanquàm nequeunt prolabre id quidem. Sed quæro, quod negant, ea si non donata esset, quidnam facerent? An urbem Casari concederent? Urgent rusticè sanè. Negant enim donatam esse, et in eo perstant. Nos verò tanquam tormenta quædam adhibemus, ut si responderint quod donata à Constantino non est, idcirco ad jus nunc Cæsaris pertinere, stultos se esse fateantur. Potuit enim donare alius. Potuit quoque romanus pontifex urbem justo alio nomine possidere. Certè longi temporis præscriptio potuit. Sine negaverint jus omne Casari in urbem, omnia quæ de Constantini donatione disputant, vana esse concedant. Sed jam ne nos vanititem simus, reliqua persequamur. Leprâ Constantinum laborasse, apud idoneos auctores nusquàm legi, sed ejus nominis alium, cognomento Copronymum. Uidè fortassè ambiguitate vocis error inductus. Nisi rumor iste de leprâ indè ortus videri possit quòd Byzantio ad aquas calidas valetudinis gratiâ eum egressum ferunt. D. Thom. p. 5, q. 69, in 4 argum., historiam vulgatam sumit, atque, ut videtur, probat; Cajetanus non item. Habet hic auctores suos, Platinam in Vitâ Marci, Ludovicum Vivem, lib. de Cor. disc. 2, Alciatum, lib. de Parerg. 7, cap. 19, qui apertè negant. Habet scriptores omnes veteres ejus ætatis, qui tacerunt, non omissuri, si scivissent, scituri omninò rem, si fuisset. Nam quod nomine Constantini circumfertur edictum, tametsi Nicæno concilio adjunctum est, non tamen habet concilii auctoritatem. Hæc illi. Ego hæc nec pro certis affirmare ausim, nec pro falsis refellere. Silvestri acta, in quibus ea res gesta commemoratur, Gelasius non reprobatur. Refertur eadem in synodo Romanâ sub Silvestro, canone 1, in septimâ rursus synodo, actione 2. Eandem deniquè Nicephorus lib. 7, cap. 53, ut veram historiam refert. Quocirca pontifices duos, Clementem ac Nicolaum, aut divum etiam Thomam in eo quòd eâ historiâ usi sunt, nec ridere jure possumus nec arguere. Quamvis, ut dixi, lepræ Constantiniæ testis gravis et probatus ex veteribus nemo est. Itaque, si negemus, nec pontificum, nec historicorum auctoritatem habefaciemus.

De baptismo historici quoque ipsi nobilissimi variè loquuntur. Hieronymus in Chroniciis, Eusebius, lib. 5 de Vitâ Constantini, Socrates, lib. 1 Hîstor. suæ, cap. 39

Theodoretus, lib. item 1, cap. 51, Sozomenus, lib. 2, cap. 54, Cassiodorus, qui historiam ab his tribus ecclesiasticam compilavit, Pomponius Latus, alique scriptores hujus ordinis, Constantinum tradunt non Romæ à Silvestro, sed Nicomediæ ab Eusebio episcopo, et quidem Ariano, sacrum baptismum suscepisse. Contrà Damasus, in libro Pontificali tradit illum Romæ à Silvestro sacris lustricis ablutum esse. Cui omnino consentiunt Marianus Scotus, Sabellicus, Platina, in Vita Marci, Nicephorus lib. 7, cap. 53, et lib. 8, cap. 54, ne divum Thomam, Nicolaum, Clementem, duas denique synodos in hujus rei testimonium repetamus. Atque Nicephorus in hac re asseverandâ et contrariâ opinione refellendâ, oratione sanè quam acri usus est. Ità enim suam de baptismo Constantini sententiam Ecclesiæ consensio tribuit, ut adversam Arianorum commentis assignet: « Qui in Oriente, inquit, olim à Arianiæ sectâ fuere, Constantinum Nicomediæ, ab Eusebio, ejus urbis episcopo, jam moriturum baptismum suscepisse, prodiderunt, propterea cum sacrum lavacrum distulisse dicentes, quòd id in Jordane perficere voluerit. Id verò ex eo facillè refellitur, quòd Ecclesia à Silvestro eum Romæ baptizatum esse certò prædicat. Quapropter testatum omnibus esse volo, ut hoc sic etiam tutò et opinentur et credant. Ariani enim, malè sentientes animo, et consilio diabolico, hoc convincerunt, non Romæ baptizatum eum esse asserentes, aut fortassè eadem cum illi sensisse asserentes, perindè atque ab ipsis propterea baptismi gratiam susceperit. Quòd absurditas et mendacii plenum est. Quòd si nondùm sacri lavacri particeps fuit, consequitur eum neque in Nicenâ synodo eum Patribus congressum esse, neque cum eis mysteria participasse, sicuti historia tradit. » Hæc ille. Et paulò antè: « Quòd autem Romæ à Silvestro sacratum sit, satis ostendit baptisterium, quod ad hoc usquè Romæ asservatur. » Quæ duæ profectò rationes efficiunt, ut non temerè iis accedam, qui Constantinum Romæ sacro tinctum lavacro ferunt. Quòd si baptisterium tam insigni structum apparatu, si rerum veterum publica commemoratio, non solum habitantium animis, sed lapidibus etiam insculpta, nullum nobis argumentum est, jam jamque non dico quæ vetustatis in urbe monumenta sunt, sed quæ sunt in orbe majorum traditione recepta, ire ea omnia inficias poterimus, quamvis indicia exstant rerum, locorum, temporum manifesta. Ac nisi prius baptismi fuisset fonte sublatum, qui credi potest, Constantino episcopus an culpa et querimoniarum libellos obtulisse, aut, ut synodo et disputationibus interesset, permisisse? Baptizatus ergò antè synodum Nicenam fuerat Constantinus. Ubi hæreticorum industriam ac diligentiam in propagandâ sectâ mirari satis non queo. Omnia quippè illi suspedeque miscunt, ut viri pietate insignes, præsertim si reges aut imperatores sunt, ipsorum partes fovisse videntur. Tantâ verò arte id efficiunt, ut doctos etiam viros, nedùm imperitos fallant. Eusebius porrò Pamphili, vel quia Eusebio Nicomediensi, æterisque

amicis credulum se præbuit, vel quia sectam cujus apertissimus propugnator erat, hæc laude et gloriâ voluit ornare, ejus fabulæ primus auctor Christianus fuit. Huic enim scribitur Hieronymus ac reliqui auctores crediderunt. Sed de Eusebii fide plura postèa. Nam Constantiam Constantino fratri Arianum presbyterum insinuasse, à quo vir religiosissimus seductus sit, hoc ut credam, quantum Constantiæ levitas et inconstantia movet, tantum Constantini pietas et gravitas remorantur. Ac si presbyter ille Arianus pium aliàs imperatorem quidem, sed potestate, divitiis, honoribus, triumphis, meritis, secundis deniquè rebus omnibus insolentiorum factum decepit, ut Arianum revocaret, Athanasium repelleret, viris etenim bonis in rebus ejusmodi facillè imponitur, non tamen adeò in errore processisse credendus est, ut Ariano ritu alterum baptismum Nicomediæ suscipere. Quamquam sunt qui existimant, qui per sororem falsum in fide Constantinum produnt, eos falsos nominis similitudine videtur id patri attribuisse, quod filii scelere patratum est. Verùm sive hoc modo, sive alio res habeat, illud tendendum est, nervos atque artus esse sapientiæ non temerè credere, iis præsertim historicis, qui quoniam fidem divinam violaverunt, fidei humanæ auctoritatem amiserunt. Sed de his capite sequenti accuratius disseremus. (Ad reliqua argumenta responderetur cap. ultimo.)

CAPUT VI

Qui sint probatæ fidei auctores, qui contrà non sint.

Quatuordecim argumenta superiore capite sigillatim refutata sunt. Nunc quintum decimum, sextum decimum, septimum decimum, refelli oportet; quoniam hæc tria unum atque idem exquirunt, quod supra, capite 5, sumus quidem in quadripartitâ divisione polliciti, sed cogitationibus multis variisque distenti, tertium ejus divisionis membrum voluntariâ quiddam oblivione contrivimus. Quis enim auctor historiæ probatus sit, tertio loco me scripsi dicturum, nec exsolvi quod promiseram; quin operis instituti penè immemor factus sum. Eam quippè rem nitimur ferè omnes aut ex memoriâ deponere, aut diu multumque protrahere, quam non libentes et voluntarii, sed invitè et repugnantè aggredimur. Atqui hæc non constituitur tempore et loco, reddam tamen in præsentî, et cum fœnore fortassè reddam id quod me debere non inficio. Antè verò quàm de historicis utrisque et ecclesiasticis et profanis sententiam meam dico, illud est operæ pretium querere sintne regulæ aliquæ, et quidem historiæ quasi indices, quibus historiici cujusque fides ac veritas exploretur. Nam Joannes Annius tres regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat, ad quas omnes chronicorum libros expendere et examinare haud secus atque ad lydium lapidem debeamus.

Prima, inquit, regula est ista: Suscipiendi sunt absque repugnantia omnes qui publicè et probatè fide scripserunt. Secunda: Gesta et annales quatuor monarchiarum non possunt negari et rejici ab aliquo, quia solum publicè fide notabantur, et in bibliothecis aut

archivis servabantur. Unde et in Esdrâ legimus quod controversiæ de reparando templo diffinebantur ex annalibus Persarum servatis in bibliothecis. Tertia regula : Qui solo audita, vel per opiniones scribunt, hi, tanquam privati, recipiendi non sunt, nisi ubi à publicâ fide non dissentiant. Ex quibus colligit, quod nemo in chronicis suscipiendus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchiâ quidem Assyriorum, quia publicâ fide scripsit Berosus Chaldæus, consequens est, ut in temporibus ejusdem monarchiæ ipsi detur palma; et hinc secutus item ex Persis Metastheni, ex Græcis Xenophonti, in æquivocis et Archilocho, et Eusebio. Rejeiuntur à temporibus hujus monarchiæ ex Græcis Herodotus, Hellanius, Acusilaus; ex Latinis Justinus, Gellius et Orosius, qui contra publicam et probatam fidem scriperunt.

In secundâ verò monarchiâ Persarum et Medorum auctor publicæ fidei fuit Metasthenes Persa, et Ctesias Gnidius, ut in tertio libro Diodorus notavit. Rejeiuntur Josephus ex Hebræis; et Clemens, Tatianus, Africanus et Eusebius ex Græcis : quia privatas opiniones secuti, contra publicam fidem notant reges et tempora, quæ in bibliothecis et annalibus non fuerunt; et contra omnem publicam fidem scribunt, Cyrum ante dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, et mortuum, quam Babyloniâ Darius ejus patris potiretur. Proinde idem Eusebius, quoniam in tertiâ monarchiâ Græcorum, et in quartâ Romanorum publicam annalium fidem sequitur, in utraq; recipitur. Recipitur et Philo Hebræus, qui solus habuit chronographiam omnium quatuor monarchiarum, et ideò solus ipse in temporibus ex Hebræorum scriptoribus recipitur. Qui non per opiniones, ut Josephus, sed etiam 70 Seniorum testimonio usus certissima scribit. Hæc Annii in 11 et 14 libro, hoc est, in Metasthenem Philonemque suos censet; fidenter sanè, et solent isti, nihil tam verens quam ne dubitare aliqui de re videretur. Sed videndum nobis, an in censurâ hæc quantum securitatis est, tantùm sit etiam veritatis. Nec verò libenter nos scriptorum, præsertim familiæ nostræ vitia detegimus. Sed in publicâ studiorum causâ nullo modo prævaricandum erat. Cùm viderem itaque viros quosdam eruditos in his Annii præceptis et exemplis hallucinari, necessarium existimavi et regulas vanas esse ostendere, et falsa item regularum exempla (1). Principio igitur affirmare videtur Annii in quatuor tantùm monarchiis scribas certos haberi solitos, quos respublica in id constituerit, ut gesta temporaque notarent. Horum annales in locis tuis asservari, quemadmodùm in benè institutâ civitate videmus, quæ in-

(1) Nisi fortè Annii sentit, gesta et annos quatuor monarchiarum, non à privatis scriptoribus solere scribi, sed ab iis tantùm, quibus respublica id muneris commisisset. Qui omninò sensus et falsior et absurdior est. Constat siquidem, in omni monarchiâ privatos quosdam historicos etiam fuisse. Nam ut de græcâ romanâque taceamus, in quibus ea res verit in dubiis non potest, Diodorus in 3 Ctesiam, aliosque de rebus babylonicis discrepantes inducit, nec hos Ctesiam, nec his Ctesiam præferre do. Quod certo indicio nullum eorum publicâ auctoritate scripsisse.

strumenta scripturarum publicâ à tabellionibus obsignata custodiæ tutæ committit. Verùm illud non in quatuor solùm monarchiis, sed in Phœnicum Ægyptiorumque republicâ fieri solere, Josephus auctor est, primo contra Appionem Alexandrinum libro. Nec omnes quatuor illæ monarchiæ hujusmodi rerum gestarum scribas et annales publicos habuere, quibus rerum temporumque lites, si quæ essent exortæ, finirentur. Græcos siquidem hisce et scriptoribus et annalibus caruisse, multò probabilius est. Sanè antè olympiades Eusebius scribit, græcam de temporibus historiam falsam credi, quod ut cuique historico visum est, diversas Græci sententias protulerunt. At post olympiades non asserit ejus generis annales à destinatis reipublicæ ministris adscriptos extitisse; sed id asserit, ex eo veram de temporibus Græcorum historiam credi, quo olympiades in usu esse cœperunt. At Marcus Varro, apud Censorium, lib. de Natali die, cap. 17, non aliud tradit, quàm quod Eusebius accipit, antè olympiades tempus *μυθωδόν*, hoc est, fabulosum extitisse, quia in eo multæ fabulæ referuntur. Cum olympiadibus verò cœpisse *ιστορικόν*, quòd res eo gestæ veris historiis continerentur. Itaque, post olympiades Græci res verè gestas scribere orsi sunt, habitaque est deinceps apud eos quædam historiæ ratio, temporum convenientia, et historicorum nonnulla consensio. Atqui Græcorum repumlicam certos historiæ administratos ex eo tempore constituisse dicere Annii poterit, probare non poterit. Quin è contrario Josephus, bonus in primis auctor, scribit Græcos nihil firmiter scientes tradidisse, sed quod usquequæ, ait, opinatus est, hoc studuit explanare. Unde etiam libri se invicem arguunt, et in multis Hellanicus ab Acusilao, discrepat, Hesiodum corrigit Acusilaus, Ephorus Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorum verò Timæus, Timæum qui post illum fuere, Herodotum verò cuncti. Sed neque de siculis rebus, qui eas conscripserunt, neque rursùm de atticis hi qui atticas, neque de argolicis qui argolicas memoriarum prodidère, consentiunt. Nam et Thucydides in multis etiam tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam sui temporis historiam scripserit. Causa verò hujus dissonantiæ cæ præcipua est, quòd non fuerit studium apud Græcos publicas de iis quæ semper aguntur, proferre conscriptiones. Non enim duntaxat apud Græcos alios publica conscriptio est neglecta, sed neque apud ipsos Athenienses disciplinæ cultores aliquid hujusmodi reperitur. Hæc tenus Josephus. Quà de re liquet, falsò Annium Josephi testimonium usurpasse, ut probaret publicos Græcorum annales in templorum bibliothecis custodiari. Nihil enim tale Josephus argumentatus est, quod illi tribuit Annii. Sed hoc argumentatur, quòd à Cadmo litteras Græci se accepisse gloriantur, id persuadere illos non posse, cùm nulla inscriptio vel in templi parietibus, vel in vasis, statuis cæterisque donis templo dicatis, ex eo tempore relicta sit. At in his tamen post litteras inventas, aut deorum quibus ea dona offerbantur, aut offerentium nomina semper inscribi sunt solita. Pluræque

quoque, auctor et ipse *g* *a* *v* *i* *s* *s* *i* *m* *u* *s*, affirmat, in vitâ Solonis, nullos suâ aetate publicos Græcorum annales extare, præter nuncupatos canones temporales, quorum auctoritas parùm apud eum valet, quòd multarum rerum inventa in ipsis repugnantia tolli nequiverit, quamvis in eâ re plurimi multùm operæ studiique posuerint. Vanum igitur et commentitium est, in Græcorum regno et monarchiâ post olympiades ejusmodi historicos publicâ auctoritate difinitos destinatosque fuisse.

Illud autem vanius, in hac monarchiâ solos Philonem atque Eusebium accipere, qui publicos probatosque annales fuerint secuti. Etenim Eusebius, si eam auctoritatem suis Chronicis posset adungere, nullo modo reticuisset se hujusmodi annalibus inhærere. Philo verò Judæus nec quatuor monarchiarum annales habuit, quod illi falsè sine quâ ratione ac testimonio tribuit Annius, nec si habuisset, quidquam nobis attulisset commodi. Nulla enim Philo aut rerum gestarum aut temporum monumenta reliquit. Nam libellus, qui de Temporibus inscribitur, cùm tabularum plenus sit, nullius gravis auctoris est, nedùm Philonis. Auctor certè ejus libri non solùm mendacia consecratur, sed ad eam historiam rudis est, ut solos Hebræos, nec præterea quemquam de profanis scriptoribus legisse videatur. Sed hoc nec ita multò post satis abundè ostendemus. Nunc de Romanorum quoque annalibus pauca dicantur. Quibus fuisse publicos annales olim, Cicero, in secundo de Orat. libro, est auctor : « Ab initio, inquit, rerum romanarum usquè ad P. Mutium pontificem maximum res omnes singulorum annorum mandabat litteris pontifex maximus, offerbatque in album, et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi ; ii qui etiam nunc annales maximi nominantur. » Primo item de Legibus libro, inducit Atticum sic loquentem : « Nam post annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse nudius (1), si aut ad Fabium, aut ad Catonem, aut ad Pisonem venias ; tamen quid tam exile quàm isti omnes ? » Annales igitur isti pontificum maximorum à tempore P. Mutii intermissi sunt, illisque in historiâ Cato, Fabius Pictor, Piso aliique successère, graves omninò auctores quidem, sed sine publicâ auctoritate tamen. Nec verò audiendi sunt, qui ejusmodi pontif. max. annales post Publium quoque Mutium continuatos asserunt, quòd hoc loco apud Ciceronem Atticum eos se vidisse significet ; videre autem nullo modo potuerit, nisi essent continuati, cùm Livius priorum temporum pontificios annales incensâ à Gallis urbe interiisse dicat. Non enim interiisse dicit omnes, sed perosque. Quâ ex re non fit, ut si in Livii manus annales isti pontifici non venerunt, quoniam rari ex incendio relicti sunt, ne in manus quidem Attici pervenisse existimemus, qui his querendis majorem fortè diligentiam et curam adhibuit, quàm Livius. Quancumque codices ejusmodi non semper hominum diligentia obveniunt, sed fortunæ. Annalium igitur pontif. max.

(1) Alii *jududius* legunt, sed perperam, et ad sensum Ciceronis variè ante.

post Publicum Mutium *m* *e* *r* *a* *m* *i* *s* *s* *i* *s* *s* *o* *e* *s* *t*. Etenim, si ea pontificum diligentia perseverasset, aut annales isti publici in bibliothecis templisque deorum exstarent, nec tam multis locis *a* *n* *n* *i* *m* *i* *p* *e* *n* *d* *e* *r* *e* *t* Livius, et annalium incertitudinem causaretur, nec ad eò sæpè in notandis consulis consulumque etiam annis erraret. Nam errasse, Henricus Glareanus perquam diligenter ostendit ; dubitasse de personis frequentissimè Fabius Quintilianus ait.

Ac decadis primæ libro sexto Livius ipse, quæ à conditâ urbe Româ ad captam eandem à Gallis urbem, id est, ad olympiadem 97, quinque libris exposuerat, ea obscura, et parùm constantia queritur, tum quòd pererrare per eadem tempora littere fuerint, tum quòd etiam, si quæ in commentariis pontificum aliisque publicis privatisque erant monumentis, incensâ urbe peræque interierint. Et rursum in octavo libro, posteaquàm historicorum romanorum varias discrepantesque sententias posuit : « Nec facile est, inquit, aut rem rei, aut auctorem auctori præferre. Vitia tam memoriam funebribus laudibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familie ad se quoque famam rerum gestarum honorumque fallente mendacia trahunt. Indè certè et singulorum gesta, et publica monumenta rerum confusa ; nec quisquam æqualis temporibus illis scriptor exstat, quo satis certo auctore stetur. » In libris quoque nono et decimo, ut loca alia prætermittam, satis ille apertè docet, quàm nullos habuerit certos, probatosque annales, quos in scribendo sequeretur. Dionysius etiam Halicarnassensis se ejusmodi annales publicos minimè consecutum haud obscurè significat. Cùm enim historiam suæ fidem conciliare cuperet, et veteres scriptorum romanorum historias se consuluisse testaretur, eorum vel maximè quigravissimi et nobilissimi fuerint habiti, horum tamen annalium publicorum nullam omninò mentionem fecit, facturus sine dubio, si ad eò magnam ac certam auctoritatem suo posset operi adicere. Quid multa ? Julius Cæsar, auctore Tranquillo, inito consulatu primus omnium instituit, ut tam senatûs quàm populi diurna acta conficerentur et publicarentur. Quò Satrium illud attinet : *Cupient et in acta referri* ; Plinianum item illud : *Milone causam dicente lateribus coctis pluisse, in ejus anni acta relatum est*. Veterem ergò pontif. maxim. morem, qui jam diù fuerat interruptus, Julius Cæsar primus omnium renovavit. Nec me præterit, Romanis quondam libros quoque linteos fuisse, qui nihil ferè præter consulum et magistratum nomina continebant. Sed neque hos Livius vidit, quoniam incensâ urbe fortè hi etiam perierant ; neque ita horum auctoritate permotus est, ut non eos interdum ab aliis citatos neglexerit. Quin Marcus Licinium cum libris linteis suis aliquandò coarguit. Imò verò et Tuberonem et Licinium refert in discrepanti opinionè utrumque libros linteos protulisse ; ut intelligas, libris istis linteis quàm tenuem et exitem fidem haberet Livius. Quibus ex rebus facilè Annius refellitur, qui circâ finem commentariorum in Philonem suum astruit, Titum Livium publicos annales romane monarchiæ se-

entum esse, hujusque Philonem vestigiis institisse. Ubi multum omnino de gradu Philonem suum dejicit; qui si publicos omnium monarchiarum annales habuit, ut paulo ante Annius dixerat, imprudenter sanè ac leviter Livium secutus est, quem constat, primum nullos publicos annales habuisse, deinde in plerisque dubitasse, denique errasse in multis, et ita errasse, ut errorum quorundam ab aliis evincatur, quorundam ipse etiam se arguat.

Nec patiar, ut quisquam mihi Flavium Vopiscum Syracusium opponat, qui in vitâ Probi fatetur se usum libris ex bibliothecâ Ulpia, registris etiam scribarum porticis Porphyreticæ, actis demum senatûs ac populi. In vitâ verò Aureliani, scribit Aurelianium, in libris linteis qui in Ulpia bibliothecâ erant, ut quotidiana sua acta scriberentur, præcepisse. Multo verò minus illud feram, ut mihi Diodorus opponatur, qui in primo libro asserit, ex veteribus annalibus gesta se ac duces Romanorum cognovisse. Flavium quippè nihil nisi libros linteos restitutos, diligentissimeque pontif. max. non antiquam illam, sed à Julio Cesare primum instauratam asserit: Diodorus autem non affirmat se publicos Romanorum annales nactum esse, sed veteres. At hi in privatis monumentis esse potuerunt. Nihil igitur asserunt, qui in Græcorum Romanorumque monarchiis publicos fuisse annales aiunt, ad quos ceteras oporteat historias revocare, ut si his consentiant, approbentur, reprobentur si dissentiant. Ostensum est enim, nullos neque è Græcis, neque è Romanis publicos annales existare; atque adeò nullos auctores esse, qui secundum ejusmodi annales Græcorum Romanorumque scripserint aut res gestas, aut tempora. Nisi fortè in uno aut altero loco auctor quispiam affirmet, se eam rem, quam scribit, ex libris linteis aut clephantinis, activæ publicis excepisse. Atqui ex una parte de totâ historiâ judicare stultissimum erit. Præterquam quòd si quis suam historiam dicat publicis hujus, aut illius monarchiæ annalibus consentire, non continuò publicam ejus monarchiæ auctoritatem habet. Alioqui facile ac promptum cuique erit, ad omnem etiam fabulam legentium conciliare uno mendacio dicendo fidem. Id quod Philo historicus apud multos obtinuit, qui in historiis suis omnia tempora quadrasset ad veros quatuor monarchiarum annales, plerisque sine omni et ratione, et testimonio persuasit. Historicum dixi; nam verus ille Philo, gravissimus philosophus idemque theologus eruditissimus, ut ab imprudentiâ et mendacio, ita quoque ab historiâ scribendâ alienus fuit. Eusebius enim, Hieronymus ac Suidas, qui Philonis opera diligentissimè enumerarunt, nullum opus habent, in quo Philo res gestas regni cujusquam temporaque notârit. Itâ doctis omnino viris liber ille de Temporibus inscriptione planè cmentiente videtur esse suppositus. Quæ res manifestis quoque argumentis vincitur. Primum illud est, quòd libelli ejus auctor scribit, stirpem Salomonis in Ochoziâ defecisse, et Joas, qui illi in regno successit, non de Salomonis, sed de Nathanis fuisse progenie. Quod quàm falsum sit, è sacris litteris facilè patescit.

Quarti enim libri Regum cap. 11, itâ legitur: *Athalia verò, mater Ochoziæ, videns mortuum filium suum, interfecit omne semen regium. Tollens autem Josaba, filia regis Joram, soror Ochoziæ, Joas, filium Ochoziæ, su-rata est eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, et abscondit eum à facie Athaliæ, ut non interficeretur.* Et capite duodecimo: *Tulit Joas rex Juda omnia que consecraverunt Josaphat, et Joram, et Ochozias, patres ejus, etc.* Et capite 15: *Anno vicesimo tertio Joas, filii Ochoziæ, regis Judæ, etc.* Item 2 Paralipomenon cap. 22: *Nec erat ultrâ spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziæ, etc.* Est denique in hanc rem præclarum illud testimonium, contrâ quod nullus est ad tergiversandum locus, è primi libri Paralipomenon capite tertio, ubi in posteritate Salomonis, verbis nihil obscuris, recensetur Joas filius Ochoziæ. Id quod Matthæus explicite confirmat, inquis: *Josaphat genuit Joram, Joram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Joathan, Joathan autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam.* Generatione ergò et nativâ Ezechias filius erat Joseph, ac proinde Salomonis, ut Matthæus ait, et non Davidis edicto in filium deputabatur, ut asserit Philo.

Equis igitur eos ferat, qui contrâ apertissima Scripturæ sacræ testimonia, stirpem Salomonis in Ochoziâ defecisse asseverant? Sed ne hic quidem *φωδός* ille Philo finem mentiendi facit. Tradit quippè et id rursum, quos Scriptura filios Josaphat fratresque Joram appellavit, eos non verè filios Josaphat germanosque Joram, sed Nathanis posteros fuisse. Quod ut mireris, imò excreteris etiam, verba subscribenda sunt, quæ secundi Paralip. libri cap. 21 leguntur: *Dormivit, inquit, Josaphat cum patribus suis, et sepultus est cum eis in civitate David, regnavitque Joram filius ejus pro eo, qui habuit fratres filios Josaphat Azariam, et Jahiel, et Zachariam, et Azariam, et Michael, et Saphatiam. Omnes hi filii Josaphat, regis Juda, Deditque eis pater suus multa munera argenti et auri, et pensiones cum civitatibus munitissimis in Juda. Regnum autem tradidit Joram, è quòd esset primogenitus. Surrexit autem Joram super regnum patris sui, cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio. Quo in loco quæ potest esse tergiversatio, quæ tanta interpretandi licentia, quæ tam magna comminiscendi libido, imò verè quæ tam insignis impudentia, ut eos filios Josaphat, verosque germanos Joram fuisse negemus, quos, non sic modò Scriptura vocat, sed reddit etiam causam, cur germanos fratres intelligi necesse sit? Joram, ait, fratres habuit filios Josaphat, ne aliundè fratres existimares; idque etiam ne dubitare posses, iterum atque iterum repetit: *Omnes hi filii Josaphat, regis Juda. Deditque eis pater suus multa munera..... regnum autem tradidit Joram, è quòd esset primogenitus.* Quid autem illa commemorem, quæ sine omni sacro et profano testimonio, sineque ullâ rationis conjecturâ Philo iste falsus comminiscitur? Ortam litem inter filios David ex Bethsabee, Davidis edictum de posteris in regnum quodam ordine successuris, à rege Joas omnes sequentes hinc-*

mios trinomiosque etiam fuisse, à desolatione ad carceres Joachim 20 annos interfuxisse, Mardocheum decem et octo annis aetatem Isaac superasse, Machabæos simul cum pontificatu etiam ducatum à domo David subripuisse, undè inimicitias exortas multaque alia ejusmodi, quæ partim commentitia sunt, partim sacris etiam litteris adversa? Quid quòd vel in humanà historià Philo iste adeò sæpè delirat, ut facilè dicenti ipsi credas, se in ultimo anno aetatis suæ decrepitæ libellum illum scripserit? Scribit siquidem, anno Cyri secundo Aggeum et Zachariam prophetasse; item ob mortem Darii Hystaspis opus esse impeditum, nec adiri potuisse Cyrum, qui bello Tamyrico erat implicitus, item Cyro Assuerum Priseum Artaxerxem successisse, qui et plus quam 12 annos imperarit, et Holofernem in Judæam miserit, item hunc duos filios habuisse, qui de imperio contenderint, sed eùm alter eorum, hoc est, Darius Longimanus, victoriam fuisset consecutus, in ejus primo anno Jesum hortantibus iisdem prophetis templi adificium aggressum. Quæ omnia falsa esse et historicis probatis omnibus vehementer repugnantia, quis non videt? Itaque miror quid in mentem Annio venerit, ut eum librum, qui de Temporibus inscribitur, in quo multa falsè, pleraque absurdè, nonnulla contrà Scripturam etiam dicuntur, Philoni attribuerit, viro doctissimo et prudentissimo. Quis enim eredit, Philonem, Xerxem illum Persarum regu monnium apud Græcos celeberrimum, ignorasse? Darium Hystaspis cum Dario Medo Cyri avunculo confudisse? Assuerum illum, qui opus templi impeditit, patrem Longimanus existimasse? Nempè in eos errores solus ipse posset incurrere, qui utriusque literaturæ et sacræ et profanæ rudis omninò et imperitus esset. Non ergò Philo Judæus, cuius ingenium, eruditionem, faciundiam, celebravit antiquitas, au. tor illius libelli fuit, sed homo quispiam sine ullà bonâ arte, sine eloquentiâ, sine ingenio, sine litteris. Nullo certè loco Philo iste falsus platonizat, sed ubique non modò indoctè et indisertè, verùm inculcè etiam atque inornatè loquitur.

Sed ut eò, undè digressa est, recurram oratio, cùm monarchiæ græcæ atque romanæ nulli nunc publici annales exsint, nullique omninò auctores, quorum historiæ ad illius modi annales convenient et quadrent, mirum in his duabus monarchiis, regulæ Annii nulli penitè usui futuræ sunt. Sed et in prioribus duabus monarchiis mihi sanè videntur otiosæ ad omnemque usum proorsis ineptæ. Nam tametsi Medos ac Persas publicos annales asservatos habuisse sacræ litteræ prodiderunt, Babylonis etiam publicæ auctoritatis historiæ fuisse, non Josephus modò testatus est, sed auctores alii nobilissimi: ejusmodi tamen annalibus nos hodiè caremus, omnique etiam historico, quem hoscæ annales secutum esse certum atque exploratum sit. Berorum fateor, quoniam valdè probabile est, auctoritate publicâ Chaldæorum historiæ editisse. Metasthenem verò publicum Persarum historicum fuisse cur fateor, non video, quem res Indicas scripserit et in Plinio, et in Josepho legi, res Persicas non legi. Sed quoniam

non in hoc contentionis summa impendet, demus illud Annio gratis, sicut et id quoque, Ctesiam Gnidium in Persarum et rebus gestis (1) et temporibus accipiendum esse. Videlicet apud Diodorum, in tertio, Ctesias ipse testimonium perhibet, Græcis se veros certosque annales Persarum ac Medorum attulisse. Quæ igitur quoniam Ctesias de se dicit, credamus illi. Nam Lucianus Ctesiam Gnidium ait de rebus Indicis scripserit ea quæ nec ipse viderit, nec de alio narrante audivit; itaque fabulas esse. At donemus hæc audierim, nec enim de omnibus certandum est; illud agimus, quos libros Berosi et Metasthenis nominæ inscriptos Annio protulit, eos nec Berosi esse, nec Metasthenis.

Berosum porrò Annianum non verum esse, sed fictum, Raphael Volaterranus libro Anthropologie decimo quarto animadvertit. Cui Ludovicus Vives (2), pluresque alii viri doctissimi assentiunt. Quæ mihi res argumentis idoneis videtur confici posse. Primam, quòd Berosus iste Annianus scribit, Noe, præter tres primores filios, Sem, Cham et Japhet, plures alios post diluvium genuisse: quod sacris litteris videtur esse contrarium. *Tres isti*, inquit Genes. 9, 19, *fili sunt Noe, et ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram*. Non ergò alii filii Noe fuerunt, qui colonias orbis terrarum præcipuas, Noe jubente, constituerint (3). Refert deinde, cùm Noe ebrius jaceret, Cham illius viriliter comprehendisse, ac tacitè submurmurando carmine magico patri illudentem. sterilem eum perindè ac castratum effecisse. Scribit præterea, Noe in Italiam venisse, naturaliumque et divinarum libros conscriptos Italici reliquisse, eundem quoque Noe Janum illum existisse, qui primus in Italiâ imperarit. Item Nemrod magis studuisse paci religionique deorum, quàm opulentia, et idèquæ translatum à diis subitò non compartisse. Quæ commentitia esse omnia facilè ostenderem, nisi quòd plus etiam nimio hujus voluminis magnitudo erevit. Item ait, hunc ipsum Nemrod, Assyrium, Medum et Magogum in Asiam misisse, qui regna condiderint Assyrium, Medum et Magogum. At hi cùm essent filii Japhet, vel patre, vel avo præcipiente, credibilis est colonias deduxisse, vel certè, ut Genesios capite undecimo dicitur, is ipse Deus qui divisit linguas eorum in Babel, indè dispersit eos super faciem cunctarum regionum. Præterea narrat, Semiramidem Babylonem urbem maximam ex oppido fecisse, et magis illam adificasse quàm ampliasse. At verus è contrario Berosus apud Josephum, in primo contrà Appionem Alexandrinum libro, scriptores græcos reprehendit, qui falsò tradiderint, à Semiramide Babylonem adificatam, et mira

(1) Ctesias Gnidius apud Diodorum nullius Persarum regis mentionem facit; regum Medorum tantum seriem ponit, et in eâ Mandanem quemdam, quem historici omnes ignorant, jure, ut videtur quidem, quoniam nomen potius feminæ est quàm viri.

(2) In lib. 4. de veris narrat. statim à pr. de Trad. dis. lib. 5. et in proem., in lib. 18. de Civ. Dei. Faber Stap. in l. 1. Poll. Arist. lib. 2.

(3) Omnia, quæ de antiquitate sapientiæ nostræ, quæ eadem Judæorum fuit, Joseph., Euseb., August., disputant, vana sunt, si hæc vera sunt.

opera ab illâ circâ hanc fuisse constructa. Ad hæc Berossus Annianus prodit, Cenchrem, Ægypti regem, Hebræorum magiâ in mari perisse. Quod utique nullo esset modo à Josepho prætermissum, qui cùm hebrææ gentis antiquitatem adversum Græcos conaretur ostendere, nullum aut prius aut antiquius expressum testimonium potuit Berosi proferre, quàm ex tertio libro Chaldaeorum, ubi Nabuchodonosorem scripsit templum Judæorum civitatenque vastasse. Berossus insuper Annianus nullam nec apertè, nec obscurè, Abrahami mentionem facit. At Berossus ille verus, ut Josephus auctor est, Abrahami implicitè meminit his verbis : « Post diluvium autem decimâ ætate, apud « Chaldaeos erat quidam justitiæ cultor, vir magnus et « sideralis scientiæ peritus. » Præterea Berossus Sennacherib, regis Assyriorum, gesta commemoravit, quemadmodum Josephus Hieronymusque testantur. At in Beroso Anniano nullâ Sennacherib commemoratio est. Præterea fictus iste Berossus in Ascarade, decimo octavo Assyriorum rege, finem historiæ suæ fecit, post quem tamen viginti alii reges usque ad Sardanapalum Babylonis imperârunt. Sed hos tamen Berossus non omisit, quin eos etiam annumeravit, qui Nabuchodonosoro, Nabulassari filio, usque ad Cyrum in imperio Babylónico successère, ut Josephus, contrâ Appion. libro primo, divusque Hieronymus in Daniel. cap. 5, affirmant. Atque Metasthenes Annianus, cùm triginta octo Assyriorum reges à Saturno ad Sardanapalum numerâsset, tempusque etiam regni cuiusque eorum subjecisset, in his omnibus se Berossus sequi, atque ad eò ejus se verba exscribere testatur.

Nec verò dici potest, libellum istum de Antiquitatibus fragmentum esse Berosi, non integrum opus, quoniam vel Annii ipse nobis tanquàm integrum opusculum venditavit. Manethon quoque Annianus apertè dicit, se inde historiâ exordiri, ubi finem historiæ suæ Berossus fecit. Itâ in supplemento Manethon decem et octo regibus Berosi quatuordecim alios adjecit, quos si à Beroso accepisset, nullo pacto inficiaretur. Fictus est ergò Berossus iste Annianus, non mancus. Quid quòd apud auctores veteres Berossus non Ægyptiorum, non Lybæorum, non Celtiberorum, non Itælorum, non Germanorum, sed Chaldaeorum scripsit historiâ? Annianus verò iste æque horum omnium regnorum historicum se præbet. Nullum certè probatum auctorem invenies, qui Berossus, nisi in rebus Chaldaicis testem excitet veritatis. Atqui, si auctor gravissimus res alias scripsisset, sine dubio in eis ab aliquo vel hebræo, vel græco, vel latino auctore aliquandò citaretur. Sed nescio an Berossus istum satis fuisset nullâ argumentatione conficere. Res quippè itâ priscae memoriæ prodit, ut licet falsas intelligere per tui animi conjecturam possis, arguere tamen per illarum vetustatem nimiam non possis. In rebus enim ejusmodi, quò quisque improbius est, eò majorem habet fugendi licentiam, ad eò ut de libris quidem totis et auctoribus, quemadmodum ait Fabius, mentiatur utò, quia inveniri, qui nunquàm fuere, non possunt; de rebus autem ipsis vel tutissimè mentiatur, quia

nulli testes produci queunt, qui non sint pueri, si contrâ veterissimos proferantur. Quâ in re cùm episcopus quidam nostros deprehensus esset sæpè peccasse, eos enim auctores citarat interdum, quos nulla unquam habuit ætas, eas res olim gestas scripserat, quas nulli homines ediderunt, respondit referre nihil in historiâ sic an aliter omnino sentias, quòd omnia essent ambigua, nisi quæ sacris literis continentur. Indigna quidem episcopo, eoque theologo sententia. Nam rusticus homo et vanus si hæc dicat, non est mirum. Sed ut eò revertamur undè discessimus, facilius dico esse Berossus istum Annianum contemnerem quàm refellere. Nam viris doctis ipsa libelli lectio satis magna persuasio est, indoctis persuadere nihil attinet. Suo Beroso fruantur licet, quem solum de Temporibus inscriptionum quarundam, per annos quadringentos octoginta antè Ninum et Phoroneum supputasse, Annii ait Plinium tetigisse; cum Plinius tamen nihil aliud tradat quàm Berossus usque ad eò astrologiâ entuisse, ut Athenienses ei ob divinas predictiones publico in gymnasio statum inauratâ linguâ statuerint. Fruantur itaque, ut divi, Beroso suo, sed Plinii auctoritate non fruantur; imò ne probabili testimonio ullo quidem, aut ratione aliquâ consentaneâ. Illa enim ridicula est, Hieronymum Berosi hujus verbis quandoque uti; quasi verò commento locus esse posset, nisi Berossus iste fictus veri Berosi quoddam verba compilâsset.

Sed jam Annianum Metasthenem, quàm fieri poterit brevissimè, explodamus. Non autem persequar errata minuta, quæ in parvo volumine plura sunt. Tantum quæ sunt majora videamus. Scribit igitur monarchiæ persicæ reges et tempora in hunc modum : « Balthasare interfecto, regnaverunt simul Cyrus et Darius « annis duobus, inde solus Cyrus. duobus et viginti. « Filius Darii Priscus Artaxerxes Assuerus, annis viginti; ultione interea sumptâ de factione Tamyricâ, « que per dolum patrum tradiderat Tamyrae, hujus « duo filii Cyrus Artabanus et Darius Longimanus septem mensibus pro imperio dimicaverunt, et septimo « mense Longimano victoria cessit, regnavitque annis « septem et triginta. Ejus filius, Darius Nothus, annis « decem et novem, magnus Artaxerxes Darius Memnon, annis quinquaginta quinque, Artaxerxes Ochus, « sex et viginti, nostrâ ætate Arsus, annis quatuor, « Darius ultimus, sex. » Hos quoque reges et tempora eodem ordine eisdemque penè verbis Philo Anni notavit, ut eundem fuit se utriusque fabulæ artificem suspiceris, vel potius intelligas. Hoc solum addit Philo, videlicet ex Hebræorum officinâ, Assuerum istum Nabuchodonosorem esse, cujus res gestas Judith scribit historia. Illud autem in primis rogo, ecquis iste est Priscus Artaxerxes Assuerus, qui patrem habuit Darium, patrum Cyrum, qui Cyro in imperio successit, qui viginti annos regnavit, qui et Nabuchodonosor fuit, cujus exercitum principemque militiæ Holofernem mulier una deturbaverit, qui denique duos filios sortitus est, Cyrum Artabanum et Darium Longimanum? Sane Cambysen respondent esse. Id namque Metasthenes

paulò antè scripserat, Cyrum, et Darium sex annos prius quàm Babylonem caperent, bellum Tamyrae regi-
næ illaturos, regnum persicum Cambysi filio resignàs-
se. Id etiã historicorum omnium consensione proditum
est, Cambysem statim à Cyro Persarum imperium
tennisse. Assuerus ergò iste idem, qui et Cambyzes
fuit. At verò quæ in prisco Assuero sive adjuncta, sive
antecedentia consequentiaque ponuntur, adèò sunt à
Cambyse aliena, ut etiã contraria esse videantur.

Primum enim Darius Cambysis pater non fuit, sed
Cyrus. Id quod non Herodotus modò, Josephus, Hiero-
nymus, sed-universi scriptores græci latinique testan-
tur. Cujus omninò rei illud quoque argumentum est,
quòd Cyri parenti Cambyzes nomen erat, ut historici
uno ore dixerunt omnes. Darius autem nullum majorem
habuit, qui Cambyzes vocaretur. Consentaneum
est ergò, Cambysem filium Cyri fuisse, non Darii. Præ-
terea, si Cambyzes Darii filius fuit, certè Dario mortuo
in regnum patris successisset; at, Dario mortuo, Cyrus
solus Persis ac Medis viginti duobus annis imperavit,
ut etiã Metasthenes et Philo confessi sunt. Non ergò
Darii filius Cambyzes fuit, sed Cyri, cui in imperio suc-
cessit. Præterea, cùm monarchia à Medis in Persas
per Cyrum fuerit translata, e quo pacto verisimile sit,
filium Darii Medi in monarchiam successisse, filium
Cyri Persæ non successisse? Sed quid ego demens
eam rem conor argumentis demonstrare, quæ cùm ex
historiæ fide pendeat, historicis omnibus consentienti-
bus memoria prodita sit? Nihil profectò necesse est,
contrà eum ratione pugnare, quem omnium et eccle-
siasticorum et profanorum auctoritas vincit. Simile est,
quod deinde subjicit, Cyrum patrum fuisse hujus As-
sueri. Fuerunt igitur Cyrus Persa, ac Darius Medus
germani fratres, quod cum ratione etiã pugnat. At-
que auctores universi alios parentes Dario Medo, alios
Cyro Persæ fuisse scribunt. Quod rursum tertio loco
addit Assuerum istum viginti annos imperàsse, illud
historiis item omnibus adversum est. Apparet autem
in hoc esse confictum, ut historia libri Judith sub isto
scripta videatur; id quod Eusebius in Chronicis magis
refert quàm sequitur. Traditio quippè Hebræorum est,
quæ nec idoneo testimonio, nec probabili ratione con-
sistit. Josephus sanè repugnat, qui libro Judaic. Antiq.
undecimo, capite secundo, Cambysem ait septimo anno
regni sui mortem oppetiàsse. Sed et Eusebius Cambysi
octo solum annos imperii tribuit, Herodotus verò sep-
tem annos et menses quinque. At Nabuchodonosor,
qui in libro Judith commemoratur, plures etiã quàm
13 annos imperavit, ut cap. 2 habes. Non ergò Camby-
ses Nabuchodonosor ille fuit. Præterea omnes historiæ
produnt et Cambysem, et Cyrum, cui ille in regno suc-
cessit, reges Medorum Persarumque fuisse. At Nabu-
chodonosor libri Judith nusquam aut Medorum aut
Persarum rex, sed ubique et Assyriorum fuisse, et re-
gnàsse in Ninive civitate magnà dicitur.

Ad hæc, si Cambyzes Mediæ rex erat, ut verè erat,
quomodò Nabuchodonosor is fuit, qui Arphaxat regem
Medorum obtinuit? Nequè quamvis fingere nostro
arbitratu liceat id, quod Philo Annii facit, Arphaxat

factionis Tamyricæ lautorem Assyrios, Medos ac Per-
sas ad defectionem compulisse, at non proinde tamè
regem eum Medorum Scriptura appellaret. Pari enim
ratione Persarum Assyriorumque rex Arphaxat iste
vocaretur. Quid quòd Nabuchodonosor tùm etiã rex
Assyriorum fuisse dicitur, cùm Arphaxat regem Medo-
rum superavit? Quale ergò Philonis commentum est,
Arphaxat cum Persis ac Medis Assyrios quoque ad de-
fectionem compulisse? Præterea, Arphaxat ille, con-
trà quem Nabuchodonosor depugnavit, civitatem Me-
diæ florentissimam condidit, cui nomen Ecbatanis,
ut Judith capite 1 legitur. At civitas hæc multis antè
Cambysem annis erat ædificata, à Diole videlicet,
quinto Medorum rege, quemadmodum Eusebius testa-
tur in Chronicis, itemque in primo libro Herodotus.
Nec excidit mihi scripsisse in tertio Diodorum, Echa-
tana antè Semiramidem condita, in quibus regiam
quoque illa ædificari; Plinium verò. lib. 6, c. 14, Se-
lenci ædificum esse. Verùm, quoniam non eo sultò,
sed casu in hujus rei mentionem incidit, satisfaciã
utrique quasi præteriens quàm brevissimè. Diodorus
primùm sæpè ac multum in historiã negatur. Eandem
certè habuit, ut cæteri Græci, mentendi libidinem.
Quid enim levius in mentiando, quàm Græcia, regio
vana et ad omnem impulsu mobilis? Nisi fortè Dio-
dorum defendit titulus libri ejus, qui nunc unus exstat,
de antiquorum fabulosis gestis iascripitis, qui quoniam
inscriptioni suæ ipse respondet, neminem fallit. Quod
enim promiserat, idem exsolvit. Nam quod Plinius in
proemio totius operis asserit, Diodorum apud Græcos
primùm desiisse nugari, id facile ex orationis Plinianæ
contextu intelligitur non ad historicarum falsitatem,
sed ad inscriptionum vanitatem pertinere. Græci enim
auctores inanes ventosasque inscriptiones libris suis
passim præponebant. At Diodorus, ut Plinius ibi re-
fert, librum suum nullo levi vanoque indidiosum
fecit, ut priores, sed Bibliothecæ Historiarum inscrip-
sit. Non ergò Diodori nos urgebit auctoritas, si quæ de
Semiramidis magnificentiã et in Ecbatanis extractà
regiæ græcæ fabulis decantata sunt, ea ipse vel retu-
lerit, vel etiã fuerit secutus. Plinius verò iis, qui
urbes præclaras condiderunt, nobilitandis, sæpè fal-
litur.

Sed ad rem. Cùm Arphaxat eum, qui Ecbatana ædi-
ficavit, antè Cambysem fuisse certum exploratumque
sit, fieri non potest, ut Cambyzes Nabuchodonosor
ille intelligatur, qui ab Arphaxat, Ecbatanarum con-
ditore, victoriam reportavit. Præterea, Ninive, tempore
regni Persarum, à Babylonis vastata fuerat, ut Nabum
vaticinatio indicat. Nec Persis monarchiam occupan-
tibus regem proprium hæc civitas habuit. At Nabuchod-
onosor, cujus in libro Judith mentio est, regnabat in
Ninive civitate magnà; non igitur quæ Judith historia
refert, ea sub Cambyse, sed, ut verè Carion sensit,
antè Persarum imperium gesta sunt. Nec, ut ab hæc
sententiã discedam, Achioris me verba movent, quæ
cap. 5 referuntur. Quoniam antè insignem illam capti-
vitatem Babylonicam afflixit aliquoties Dominus omnia
semen Israel, et tradidit eos in manus diripientium,

nunc Ægyptiorum, nunc Syrorum, nunc Assyriorum, nunc Moabitaram et Ammonitarum, donec tandem projecit eos à facie suâ. Quia verò in varias regiones captivi adducti sunt, sed brevi tempore reduxit eos Dominus in terram suam, idcirco in libris Regum ejusmodi minùs celebres captivitates silentio premuntur. Nam et Judic. c. 18, cujusdam captivitatis mentio fit, quam Cajetanus verè, ut ego sentio, dicit in libris Regum prætermissam. *Non enim, ait, omnia scripta sunt.* Non itaque Achior de captivitate illâ insigni Babylonicâ loquitur, sed de aliâ quâpiam. Judith porrò ætate, templum hierosolymitanum non erat eversum, nec civitas ipsa vastata. *Iterum, ait, possident Hierusalem, ubi sunt sancta sanctorum.* At regnante Cambyse et eversum templum erat, et nondùm civitas instaurata. Manet igitur, ea, quæ ipsius Judith narrat historia, non esse ad Cambysen referenda. Meritò igitur Assuerum istum priscum Artaxerxem negant ullum fuisse quidam; quoniam reverà, qualem Metasthenes Philoque describunt, nullus fuit. Qui etiamsi fuisset, si à Cyro statim imperavit, Longimani profectò parens non fuisset. Equis enim dubitet, post Cyri et Cambysis regnum Dariùm Hystaspis Persarum dominationem adeptum, cui Xerxes filius in imperio successerit? Nimirùm id Herodotus, Justinus, Orosius, cæterique scriptores profani tradiderunt, atque universi etiam veteres ecclesiastici, Josephus, Clemeus, Africanus, Hippolytus, Eusebius, Hieronymus. Hieronymus certè eam rem non tanquàm dubiam et incertam, sed tanquàm perspicuam atque constantem protulit in Daniele caput septimum, inquit: « Tres ordines, qui erant in ore bestiae, quidam tres reges post Cyrum fuisse Persarum autumant, et quæ illis sunt nomina reticent. Nos verò, cùm post Cyrum, qui regnavit annis triginta, sciamus apud Persas regnâsse Cambysen, filium ejus, et fratres Magos, et deinceps Dariùm, cujus secundo anno coeptum est edificari templum in Hierusalem; quintum Xerxem filium Darii; sextum, Artabanum; septimum, Artaxerxem Longimanum; octavum, Xerxem; nonum, Sogdianum; decimum, Dariùm Nothum; undecimum, Artaxerxem Memnonem; duodecimum, Artaxerxem Octum; tertium decimum, Arsen, Ochi filium; quartum decimum, Dariùm, Artanis filium, qui ab Alexandro superatus est; quomodò tres reges Persarum fuisse dicemus? » Hactenus Hieronymus.

Sane si in regum Persarum serie aut fratres Magos, aut Artabanum, aut secundum Xerxem sive Thucydides, seu quisquam alius historicus præterierit, nihil mirum esse debet, quoniam illi vel brevissimo tempore imperârunt, vel certè eo quoque brevi tempore de imperio cum aliis contenderunt. At Dariùm Hystaspis, et Xerxem filium ejus, qui potentissimus rex atque ditissimus adversum Græciam numerabilem duxit exercitum, et ea gessit, quæ græcorum et latinorum gentium ac fidelium historicæ narrat; hos, inquam, duos tam excellentes ac præclaros reges silentio transire, extrema ignorantia, ne dicam impudentia est. Etenim hos in Persiâ regnâsse si quis ne-

get, negare poterit Constantinum Theodosiumque Romanæ imperâsse. Non enim plures gravesque historici hoc quàm illud affirmant, atque Herodotus et Thucydides de his videlicet sui seculi regibus ita loquuntur, ut non res auditas, sed visas narrare videantur. Neo si historiæ suæ Herodotus fabulas miscet, ideirò fides illi abroganda est in rebus sui temporis publicis et manifestis, in quibus nullus erat fictionis locus. Alioquin, Plutarchus, qui minimos quotque errores Herodoti persecutus reprehensione est, hunc, quoniam erat maximus, potissimum insectaretur. Credamus itaque potius Herodoto, Thucydidæ, Justino, Orosio, Africano, Eusebio, Hieronymo, Josepho, cæterisque auctoribus probatissimis, quàm Metastheni huic, non veteri et erudito, sed recenti, rudî, sine sensu, sine sapore, ignorantî, atque adeò impudenti; nempe qui polliceatur scripturum se regum Persarum tempora, ut in analibus publicis liquidè et verè digesta sunt, reges quoque, et nomina, quàm apud eos splendidissimè regnatum est; et tamen eos reges omittat, qui in Persis magnificentissimè atque amplissimè regnaverunt.

Nec me fugit, Joannem Carionem operosè etiam contendisse, ut inter Eusebium, Hieronymum, ac reliquos auctores graves, et Metasthenem Persam istum nulla esse repugnantiâ videretur. Itâ in summâ discordiâ ac dissensione pacem conciliare nititur, et quæ discrepant plurimum, ea facere ut consentiant vel maximè. Primum ergò ait Carion, Assuerum illum priscum, Dariùm Hystaspis intelligi oportere. Quâ unâ ex re totum disce Carionem. Quid enim stultius dici potuit, quàm Darum Hystaspis patrem habere Dariùm Medum, patrum Cyrum, filium Longimanum? His enim attributis priscum illum Assuerum Metasthenes cumulavit. Quid autem à Dario Hystaspis alienius quàm publico edicto vetare, ne templum Hierosolymis instauraretur, quod Assuero illi prisco Philo Amianus assignat? Nam causæ à Carione redditæ, cur à Metasthene Xerxes fuerit omissus, usquè adeò ridiculæ et ineptæ sunt, ut non sint à me in præsentia referendæ. Atque eas omnes sigillatim Joan. Vergara, Canonicus Soletanus, vir græcæ ac latinæ lingue peritissimus, in libello 8 Quæst. hispanè edito, accuratius refutavit. Cujus nos operâ et diligentè multùm hoc loco adjuti sumus. Malum enim, quod nos Plinius in Proœmio admonuit, mutuum omninò reddere, quàm in furto prehendi. Illud enim Basilii præceptum semper nobis probatum est, si quid ex alio discitur, minimè celandum, more prave mulieris, quæ partus notos clam supponit; quamobrem sermonis et doctrinæ patrem ingenue manifestandum. Quibus rebus demonstratis, omni luce clarus apparet, id quod hujus orationis institutum erat, Annii regulas in historiæ judicio utiles esse non posse: quod ne ex his quidem posterioribus Chaldæorum ac Persarum monarchiis annales ulli publici relicti sunt, nec auctoris cuiuspiam monumenta, qui historicam suam ad verum certamque eorum annalium formulam composuerit. Quocirca Josephum, Eusebium, Hieronymum cæterosque probæ fidei auctores, in Persarum aut rebus græ-

tis, aut temporibus explodere, quòd Metastheni huic, et iis qui prætexunt, Susianis annalibus non cohæreant, magnum inscitiae, imò verò etiam temeritatis argumentum est. Quo loco Joannes Driedonis vehementer erravit, homo quod ad theologiae diligentiam pertinet, planè doctus, quod ad historiae humanæ cognitionem, valdè rudis. Qui cùm in hæc Annii volumina incidisset, et Berosi Chaldaei, Metasthenis Persæ, Ctesiae Gnidii, Philonis Judæi, Diodori Siculi, Bibliothecæ Susianæ, septuaginta Seniorum excitato inani verborum sonitu illius complevisset aures, ad Eusebii, Josephi, Hieronymi vocem oppidò quàm gravem obsurdit. Quantò prudentius Ecclesia, quæ, cùm Adam, Enoch et Noë quidam libelli producerentur, eos noluit recipere! Quoniam, ut Augustinus ait, « quòd « in auctoritate non essent, nimia fecit antiquitas, « propter quam videbantur habenda esse suspecta, ne « proferrentur falsa pro veris. Nam et proferuntur « quædam quæ ipsorum esse dicuntur, ab eis, qui pro « suo sensu passim, quod volunt, credunt. » Inactenus in decimo octavo de Civitate libro, cap. 58, Augustinus. Viro igitur prudenti, ut liber quisque sub antiquitatis nomine proferatur maximè, ità maximè debet ille esse suspectus. Quam nos prudentiam secuti, Berosi hos, Metasthenisque libellos, vel nimia vetustate suspectos haberemus, etiãms nihil illi contineret, quod viris gravissimis coaraveniret. Quibus rebus efficitur, ut prima Annii causa quamobrem in Persarum monarchiã Josephum Eusebiumque rejici oporteat, inutilis et vana sit. Nam altera falsissima est. Non enim aut Eusebius, aut quisquam alius probatus auctor scribit, Cyrum antè dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, et mortuam, quàm Babyloniã Darius ille Medus potiretur. Eusebius porrò Darii Medi in Chronicis nusquam meminil, nec sub eo nomine, nec sub nomine Cyaxaris, quo eum appellat Xenophon. Non ergò Eusebius scripsit, Cyrum antè interfectum esse, quàm Darius Medus Babyloniã cepisset, cùm Darium omninò Medum in Chronicis prætermiserit. Herodotus autem nihil ejusmodi scripsit, quale illi Annius impingit. Darium, Hystaspis filium, Eusebius Herodotusque commemorant; ille, ut solet, breviter regni tempora notans, hic latius ejus gesta describens. In quibus illud refert, Darium Hystaspis Babylonem, quæ à Persarum imperio defecerat, iterùm et obsidione cinxisse et expugnasse. Atque hinc turpis Annii error exstitit. Cùm enim audisset, Herodotum scribere, post Cyri mortem Babylonem à Dario captam, existimavit eum de Dario Medo intellexisse, cùm Darium Hystaspis sine dubio Herodotus expresserit. Nam à Cyro semel expugnatam Babylonem primo libro dixerat. Deindè in tertio eã iterùm captã Darium Hystaspis potitum affirmat, muros ejus circumcidisse, et portas omnes amolitus esse, quorum neutrum Cyrus fecerat priùs eidem à se capte. Abeat ergò nunc Annius, et dicat Herodotum et Eusebium somniasse. Annius ipse reverà potius somniat, qui è duobus hominibus, Dario Medo et Dario Persã, unum facit, exque

duabus Babylonis expugnationibus item unam. Id quod propriè dormientium et somniantium est.

Sed ais : Daniel, cap. 11, post Darium Medum, quatuor solum Persarum reges usquè ad Alexandrum futuros vaticinatus est (1). Non ergò quatuordecim fuere, quemadmodum nos Eusebius Hieronymusque secuti, fuisse diximus. Hujus argumenti ratio Tertullianum in hoc libro quem contrà Judæos scripsit, videtur impulsive, ut inter Darium Medum et Alexandrum quatuor duntaxat Persarum reges intermedios poneret, Artaxerxem, Ochum, qui et Cyrus, Argum deniquè ac Darium ultimum, qui et Melus nominatus est. In quem errorem Nicolaus Lyrantus, licet ab Hieronymo admonitus, videns prudensque incurrit. Hebræorum somnia sequens, qui historiae humanæ penitus sunt ignari : quoniam nulla externi regni monumenta in lingua sua habent; nec alios aut Persarum, aut Græcorum reges agnoscunt, nisi quos Scriptura commemorat. Quod qui paritè perspicunt, hi Judæos in earum etiam scripturarum explicatione sequuntur, quarum intelligentia, sigentilium ignorentur historiae, aut viv, aut certè nullo modo haberi potest. Ità Hebræi rationes sæpè historiaram vertant, et id, quod probare non possunt, fingere conantur. Quorum error eripiendus est, omnisque opinio ad eam speciem traducenda, ut Scripturã sacrã interpretandã, in iis præsertim locis, quæ res externas gentium attingunt, gentium monumenta sequamur. Rectius igitur veriusque Hieronymus quartum illum regem, quem Propheta commemorat, Xerxem, Darii Hystaspis filium fuisse intelligit; talem enim hunc ethnicorum historiae narrant, qualem propheta describit. Quòd autem Daniel, quatuor Persarum regibus enumeratis, novem, qui luere post Xerxem prætermiserit, hoc non solum contrã nos, sed contrã Metasthenem Annii, Philonemque etiam facit. Non autem curã fuit, ut Hieronymus ait, Spiritui prophetali historiae ordinem sequi, sed præclara quæque perstringere. Ac si quis prophetarum transitiones diligenter animã convertet, inveniet multa intermedia frequentissimè et transiri; quæ si, ex vatum silentio, nunquam fuisse judicabit, in magno cum errore necesse est, et multarum rerum ignoratione versari. Hoc verò loco peculiaris causa fuit, cùm in rege Persarum Xerxe spiritus prophetae subsisteret. In eo siquidem Persarum monarchia maximè adversum Græcos eminebat, adeò ut ab innumerabili exercitùs multitudine Græciã vel brevi momento vastanda atque exinanienda videretur. Itaque repentè Danieli Alexander græcus ostensus est, qui non solum Græciã posset à Persis eripere, sed de Persis etiam triumphare. Sed de regulis Annii, earumque regularum exemplis, ac de totã demùm Annii censurã satis, ut arbitror, diligentè disputatum est. Quid igitur? (nam hoc dicit fortassè aliquis) nulla via ratioque erit, quã veraces historicos à fallacibus distinguere atque internoscere

(1) Daniel, cap. 9 et 11, ubi hos quatuor reges ait fuisse Cyrum, Cambysen, Assuerum, maritum Esther, et Darium, filium Assueri, quem Alexander, ut inquit, debellavit. Darius autem ipse postremus, juxtã horum sententiam, Longimanus intelligitur, sub quo aucti templum ædificatum.

valcamus? Erit nempe, et multiplex etiam erit (1).

Prima lex ex hominum probitate integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum que narant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab his, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini, in libris quoque hujus de Civitate Dei, in Dialogis Gregorii, breviter in omnibus ferè doctorum Ecclesiæ probatissimorum scriptis: in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippè præclarisque virtutibus viri sanctissimi atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus ejusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omnino illis habeatur. Quæ in re Erasmus, Roterodamus aliique juniores quidam sæpè ac licenter errarunt. Quid enim liberius, licentius, immoderatus dici potuit, quàm Hieronymum asserentem Matthæi Evangelium hebraicum describenti sibi copiam fuisse, in eo virum gravissimum sanctissimumque mentiri? Jure itaque piis hominibus nimia hæc quorundam juniorum liberiorque licentia displicuit, jure etiam in crimen vocata est. Hæc autem prima lex in prophanis quoque auctoribus locum habet. Quædam enim Julius Cæsar, quædam Suetonius, quædam Cornelius Tacitus, quædam Plutarchus, quædam Plinius narrant, quæ auctores ipsi partim oculis aspererunt, partim acceperunt ab his, qui ea præsentibus aspererant. In hisce verò auctoribus tametsi pietatem, absolutaque vitutis officia spectare non licet, licet tamen probitatem quandam bonitatemque nature. Quidam enim eorum aut veritatis amore inducti, aut ingenui pudoris verocundia, usque adeò à mendacio abhorruerunt, ut jam pendendum fortassè sit, historicos gentium quosdam veraciores fuisse quàm nostros. Volenter hoc dico, potius quàm contumeliosè, multò à Laertio severius vitas philosophorum scriptas, quàm à Christianis vitas Sanctorum, longèque incorruptius et integris Suetonium res Cæsarum exposuisse, quàm exposuerint Catholici, non res dico imperatorum, sed martyrum, virginum et confessorum. Illi enim in probis aut philosophis, aut principibus, nec vitia, nec suspiciones vitiorum tacent, in improbis verò etiam colores vitatum produunt. Nostri autem plerique vel affectibus inserviunt, vel de industria quoque ita multa confingunt, ut eorum me nimirum non solum pudeat, sed etiam tædeat. Hos enim intelligo Ecclesiæ Christi cum nihil utilitatis attulisse, tum incommodationis plurimum. Non inibus parco, quoniam hujus loci judicium motum etiam est, et non eruditionis tantum, in quâ liberior potest esse censura. Nam quæ morum est, hæc debet profectò esse et in vivos cautior, et in motus reverentior. Certum est autem, qui fictè et fallaciter historiam ecclesiasticam scribunt, eos viros bonos atque sinceros esse non posse, totamque eorum narrationem inventam esse aut ad questum, aut ad errorem, quorum alterum fœdum est, alterum perniciosum. h.ussina est Ludovici querela de historis quibusdam

(1) Vide suprà notam, ad finem capituli quarti.

in Ecclesiâ confictis. Prudenter ille sanè ac graviter eos arguit, qui pietatis loco duxerint mendacia pro religione fingere. Id quod et maximè periculosum est, et minimè necessarium. Mendaci quippè homini ne verum quidem dicenti credere solemus. Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad divorum cultum voluere, hi nihil mihi aliud videntur egisse, quàm ut veris propter falsa adimatur fides, et quæ severè ab auctoribus planè veracibus edita sunt, ea etiam revocentur in dubium.

In Herodoti lucubratione rebus fictis et adumbratis quidem loci plurimum fuit. Verum inscriptione ipsa ille præmonuit, non esse in eo libro historie rationem ad vivum reseccandam. Musas videlicet inscripsit, quibus fabulæ interdum concessæ sunt, ut audientium animos jucundius et suavius allectent, quod severitate narrationis non perinde assequerentur. Xenophon, qui, ut Fabius, lib. 10, c. 4, ait, magis inter philosophos quàm inter historicos reddendus est, optimi et absolutissimi principis formam in Cyro perfectam conatur effingere. Itaque non est ab eo expectandum, qualisnam Cyrus reverè fuerit, rex licet excellens et eximius, sed qualis futurus sit in republicâ imperator, si ad normam exemplaris exactissimi componatur (1). At in historia christianâ, quæ tota, ut diximus, non voluptate, sed veritate penditur, quorsum atinet historie nomen commentis fabulisque prætereundum? Quasi verò sancti Dei homines nostris mendaciis egeant, qui tam multa vera pro Christo gesserunt, ut falsa quantumvis licet erudite simulationis artificio composita, ut noxia non sint, quoniam inutilia sunt tamen, tanquam ignavi milites oneri sint magis quàm auxilio. Heroni porrò nostrorum res verè gestæ, sicut ego existimo, non solum ample magnificæque fuerunt, verum multò etiam majores quàm famâ feruntur. Neque eorum qui fecere, virtus tanta habenda est, quantum eam verbis extollere poterunt nostri; sed tanta potius, ut et præclara ingenia rebus ipsis, et ingenii præclaris verba quoque deseruiunt. Sed dum quidam affectui suo nimium indulgent, et ea scribunt quæ animus scribentis dicat, non veritas, tales divos quandoque nobis exhibent, quales divi ipsi, etsi possent, esse tamen nolissent. Equis enim credat, divum Franciscum pediculos semel excussos in se ipsum solitum esse immittere? Quod ad sanctitatem viri scriptor pertinere putavit, equidem non puto, qui paupertatem sciam viro sanctissimo placuisse semper, sordes nunquam. Illud item quàm ridiculum, diabolium Dominico, Patri nostro, semel obstrepentem, à divo esse coactum, ut lucernam haberet in manibus, quoad illa assumpta non molestiam solum, sed incredibilem dolorem etiam afferret? Non possunt hujusmodi exempla numero comprehendi, sed in his paucis pleraque alia intelliguntur, quæ divorum clarissimorum historiae obscurarunt. Non autem decebat, veras sanctorum res gestas falsis et commentitiis fabulis

(1) Cicero ad Quintum fratrem: « Cyrus ille, inquit, à Xenophonte, non ad historie fidem scriptus, sed ad effigiem justè imperii. »

contaminari. Quæ causa Gelasio fuit, ut hujus generis historias multas in concilio septuaginta episcoporum reproblaret. Ejus pontificis verba sunt legi cognoscique dignissima, idcirco adscribenda sunt : « Gesta, inquit, sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus et mirabilibus confessionum triumphis irradiant, quis ita esse Catholicorum dubitet, et et majora eos in agonibus esse perpressos, nec suis viribus, sed Dei gratiâ et adjutorio universa tolerâsse? Sed ideò secundum auctoritatem antiquam, vel consuetudinem, singulari cautelâ in sanctâ Romanâ Ecclesiâ non leguntur, quia eorum, qui scripsere, nomina penitus ignorantur; et ab infidelibus aut dicta superflue, aut minus aptè quàm rei ordo fuerit, scripta esse putantur; sicut ejusdem Quirici et Julitæ matris ejus, sicut Georgii, aliorumque passionum hujusmodi, quæ ab hæreticis probantur, conscriptæ; propter quod (ut dictum est) ne vel levitè subsannandi oriretur occasio, in sanctâ romanâ Ecclesiâ non leguntur. Nos tamen cum prædictâ Ecclesiâ omnes martyres, et eorum gloriosos agones, qui Deo magis quàm hominibus noti sunt, cum omni devotione veneramus. Item vitas Patrum Antonii, Pauli, Hilarionis et omnium eremitarum, quas tamen vir beatissimus scripsit Hieronymus, cum omni honore suscipimus. Item actus beati Silvestri apostolicæ Sedis præsulis, licet ejus qui scripsit nomen ignoremus, à multis tamen in urbe Româ Catholicis legi cognovimus, et pro antiquo usu multæ hoc imitantur Ecclesiæ. Item scripta de inventione sanctæ Crucis dominicæ et alia scripta de inventione capitis beati Joannis Baptistæ, novellæ quidem relationes sunt, et nonnulli eas Catholicis legunt, sed cum hoc ad Catholicorum manus pervenerit, beati Pauli apostoli sententiâ præcedat : *Omnia probate quod bonum est tenete.* » Hactenus Gelasius.

Quòd si prophetias, quæ Numinis afflata edi solent, Paulus docet non spernendas quidem, sed explorandas tamen, æquis nos accusare jam audebit, si historias hincno sensu editas exploremus? Gelasius sanè auctor est cum concilio gravissimus, quod de prophetiâ ab Apostolo dictum est, hoc aptè etiam in historiam quadrare. Jubet ergò in primis pontifex, ut eas historias nullo modo amplectamur, quæ sine certo auctoris nomine proferuntur. Olent enim ad quæstuosorum hominum imposturam, aut, quod Gelasius ipse ait, hæreticorum factum. Quæ eadem omnino causa subest, ut historiæ illæ valdè etiam suspiciose sint, quæ tametsi auctoris cujuspiam nomen præ se ferunt, sed quis ille qualisve sit, obscurum et incertum est; cujusmodi antiè hos paucos dies quædam fabulæ prodire, quarum et auctores et loca adeò longo intervallo distant, ut an mentiantur illi, non possit inveniri; an hæc sint, addubitari etiam possit. Sed bene habet, quòd totum narrationis corpus commentitium appareat, ut quod Hispanorum sermone teritur, id quoque in hæc re facile probes - *De luengas vias, luengas mentiras.* Sed ad Gelasium redeamus. Qui illius deinde erroris nos admonuit, in quo olim non vulgus solè-

sed Gratianus etiam versatus est, ut librorum deceptus indicibus crederet, omnia quæ Hieronymi et Augustini nominibus inscripta erant, Hieronymi Augustinique verè etiam esse. Sic librum qui de Vitis Patrum inscriptus est, Hieronymi nomine, vulgus circumferbat, quòd paucissimas tamen Patrum vitas ille scripserit, quæ et hoc loco ferè à pontifice referuntur. Gelasii itaque testimonio eorum impudentiam retundemus, qui harum rerum auctorem Hieronymum pervulgârunt, quas nemo nisi rudis atque elinguis ederet. Hujus generis fabula etiam illa est insulsa æquè ac barbara de Nativitate sanctæ Mariæ, ad Chromatium et Heliodorum episcopos. Hujus generis sunt alia multa, quæ et diligentissimè et rectissimè Erasmus refutavit. Illud etiam in his Gelasii verbis e quidem animadverto, novellas revelationes (sic enim vocat) nos admirari et suspicere minimè oportere. Jam enim passim non pro Ecclesiæ necessitate, sed pro hominum affectu expromuntur, adeò ut in Conceptionis causâ utrinque, si superis placet, revelationes vel contrariæ proferantur. Quæ res impiis quidem non levem subsannandi occasionem præbet, piis verò lacrymandi. Contemnuntur profectò necesse est Dei et dona et miracula, si nostris aut opinionibus, aut affectibus inservierint. Ecclesiæ igitur Christi hi vehementer incommodant, qui res divorum præclarè gestas non se putant egregiè exposituros, nisi eas fictis et revelationibus et miraculis adornârint. Quâ in re nec sanctæ Virginis, nec Christo Domino hominum impudentia pepercit, quin quod in aliis divis factitavit, idem quoque in Christi et Matris historiâ scribendâ faceret, et pro humani ingenii levitate multa vana et ridicula comminisceretur. Cum superioribus annis Tridentino concilio interessem, à quibusdam audivi, Aloysium Lippomanum, episcopum Veronensem, huic malo mederi, historiâ de Vitis sanctorum constanti ac gravi ratione editâ. Sed hanc mihi adhuc videre non licuit, nec aliam quamvis, quæ mihi quidem probari possit de his, quæ venerunt in manus. Spissum sanè erit opus et operosum, sed vehementer omnibus Christianis utile, si quis præstiterit dignum modò divis, Ecclesiâ, Christo. Id quod hand dubiè præstabit nemo, nisi vir probus, integer, incorruptus, ut ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis. Quæ cum ad probitatis integritatisque officia pertinere notum sit, miror ab uno Suetonio servata esse omnia, à plerisque nostris omnia esse deserta. Qui autem res humanas à divis, quorum historias scribendas sumunt, alienas fore censent, hi divos ipsos ne homines quidem fuisse, videntur credere. Quantò sapientius Evangelistæ faciunt, qui vel in ipsis Apostolis, quos eramus vitæ totius exemplum habituri, nec affectus naturæ imbecilliores, nec casus etiam graviores dissimulant. Divina hæc sapientiâ quidem Evangelistarum fuit, sed hominis quoque integritatisque naturæ, ut nihil illis in scribendâ historiâ deesset, quod in historiæ lege vel ethnici requirerent.

Scriptoris autem probitas et integritas (nam hoc

queret aliquis) in his, qui olim fuerunt, licet aliquando in scriptis ipsis eluceat, sed famâ et gravi atque frequenti præteritorum hominum testimonio cognoscitur. Sunt enim, ut dixi, in prophanis auctoribus non pauci, quorum ingenuitas et verecundia sic hominum sermone celebrata est, ut nemo illos unquam mendaces, et in fingendo impudentes existimaverit. Quales sunt Cæsar, Valerius Maximus, Terentius Varro, Livius, Cornelius Tacitus, Seneca, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Flavius Vopiscus, Paulus Diaconus, Lucius Florus, Polybius, Dionysius Halicarnassæus, Julius Capitolinus, Cornelius Nepos, Strabo, aliique plures, latini præceterum auctores. Nam Græcorum fides majori ex parte fracta ac debilitata est. Religiosus est Thucydides, et, ut Josephus ait, inter omnes Græcos historicos in primis scrupulosus. Appianus Alexandrinus, græcus licet auctor, sed quoniam hesternâ et civilia romana bella memoriæ mandavit, in alienis rebus mendax non fuit, futurus in suis, si Græcorum morem et ingenium sequeretur. Quorum jactantia et vanitas impudentius est aucta, postquam certare cum Latinis de imperio, de rebus gestis, de doctrinæ veritate inceperunt. Latini squidem fulgor et gloria Græciæ claritatem obscuravit, et ad Græcorum perstrinxit oculos, ut vel Plutarchus, scriptor alioqui verax, in rebus Græcorum illustrandis et cæcutire et fingere interdum etiam videatur. Quod tùm in opere de Viris illustrium Græcorum et romanorum, tum in Parallelis Ludovicus Vives animadvertit. At verò in nostris, hoc est, ecclesiasticis, facilior est ratio virtutis et bonæ fidei cognoscenda. Optimos enim quosque apud nos non solum humanus sermo atque existimatio colit, verum etiam Ecclesiæ decretum in concilio cœlestium collocat. Hos itaque mendacii impudentiæque arguere, quemadmodum suprâ diximus, impietatis etiam, non modò temeritatis argumentum est. Cum his ego sanctis justisque viris Fgesippum, Paulum Orosium, aliosque nonnullos Ecclesiæ historicos annumerandos censeo, qui à me brevitatis causâ prætereantur. Non enim hic bibliothecas excutimus, sed genera degustamus, ne quis negligentæ nos insinulet, si illos aut laudando, aut vituperando transimus. Sed ais: Crispus Sallustius in perditis omnino moribus veridicus historicæ scriptor est habitus. Sanè quidem. At cùm Sallustium objicis, hominem objicis, in quo si non honestatis pudor, at infamiæ ejus timor fuit, quam Romani cum primis declinârunt, ne mendaces, quemadmodum Græci, in historiis haberentur. Deinde non mihi Sallustius videtur vitii carnisæ et gratiæ et simultatis. Certè cùm de Cicrone scribit, multa silentio præterit, quæ libentissimè in aliorum gratiam retulisset. Sed hæc duo vitia cùm historico-rum ferè omnium communia sunt, tùm quorundam quasi propria. In quibus Paulus Jovius est in quamlibet partem nimis odio et amore, gratiâ et similitate. Et quoniam pecuniam amabat, in historiâ quoque scribendâ pecuniæ servus fuit. Postremò, aliud est dicere viros bonos veraces esse omnes, aliud improbos omnes esse mendaces. Illud nos diximus, hoc non

diximus. Quamquam nescio quomodò fit, ut nusquam securus animus nisi in viri boni testimonio conquiescat. At officio veritas adco conjuncta est, ut in homine vitioso esse illa fortassè possit, sed esse tamen credi vix possit. Quæ causa Chaldaeis Ægyptisque fuit quamobrem non alios historiæ auctores approbarent, nisi qui sacerdotio fungerentur, quò sanctos religiososque viros mentituros esse nullo modo existimarent. *Homo, inquit, ex Judæis quidam sacerdos venit; non decipiet nos, 1 Mach. 7, 14.* Verùm de primâ ad historiâ djudicandam regulâ hæc dicta sint.

Lex verò secunda in historiæ judicio sancitur, ut eos historicos reliquis antefraturus, qui ingenii severitati quamdam prudentiam adjuverunt et ad eligendum et ad judicandum. Quæ lex in iis rebus locum habet, quas res neque scriptores ipsi sunt intuiti, nec à viris fide dignis, qui viderint, audierunt. Quo in genere est operæ pretium levitatem eorum recordari, qui muliercularum more quod nimis miseri volunt, hoc facillè credunt. Nam et ætas nostra sacerdotem vidit, cui persuasissimum esset nihil omnino esse falsum, quod semel typis fuisset excusum. Non enim, ut aiebat, tantum facinus reipublicæ administris commissuros, ut non solum divulgari mendacia sinerent, sed suo etiam communirent privilegio, quò illa tutius mentes mortalium pervagarentur. Quo sanè argumento permotus animus induxit credere, ab Amadiso et Clariano res eas verè gestas, quæ in illorum libris commentitiis referuntur. At verò quantum illa adversum reipublicæ administris ratio valeat, non est hujus loci temporisque disserere. Certò hoc ego pro me ipso et animi sensu ac dolore pronuntio, magnâ Ecclesiæ calamitate atque pernicie id solum in libris vulgandis præcaveri, ne erroribus fidei adversis aspersi sint; ne sint moribus vitiales, non item. Nec de fabulis istis potissimum excrucior, quas modò dixi, quamvis inopeditis et nihil omnino conferentibus, non dico ad benè beatèque vivendum, sed ne ad recte quidem de rebus humanis sentiendum. Quid enim conferant meræ ac vanæ nugæ ab hominibus otiosis fictæ, à corruptis ingenii versatæ? Sed acerbissimus est dolor, et vix omnino consolabilis, quòd dùm quidam (utinam tam prudenter quàm ferventer) incommodum hoc rejicere ac devitate cupiunt, non pro fabulis veras et graves historias edunt, id quod esset plebi utilissimum, sed libros mysteriorum Ecclesiæ plenos, à quibus arcendi prophani erant; id quod est, meâ quidem sententiâ, pestilentissimum, eò verò magis, quò vulgus eos libellos securius legit, quia probatos videt non modò à civili magistratu, verum etiam ab iis, qui doctrinæ censors sunt in Christi republicâ definiti. Sed hæc aliàs, nunc quod instat, agamus.

Miseranda sanè hominis ignorantia potius quàm ludenda, qui usque ad eò aut bonus, aut stultus erat, ut omni narrationi statim crederet, si modò esset literis prodita. Verùm invenias alios non pari incitiâ quidem, sed imprudentiâ penè pari, qui veritatem rerum non indè petunt, ubi ea resideere sit solita, sed ex iis, in quibus rarò est eam invenire, nempe ex dissipatis

pervagatisque rumoribus. Quæ res plerumque iis accidit, qui sunt in constanti levique naturâ. Nam homines graves atque severi non solent inanem vulgi sermonem occupari. Quanquam negare non possumus, viros aliquandò gravissimos, in divorum præsertim prodigiis describendis, sparsos rumores et exceperisse, et scriptis etiam ad posterum retulisse. Quâ in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certè vulgo indulserunt; quòd vulgus sentiebant non tantùm ea faciliò miracula credere, sed impensè etiam flagitare. Itaque signa nonnulla et prodigia sancti quoque memoriæ prodiderant, non quòd ea libenter credidissent, sed ne deesse fideliùm votis viderent. Id verò eò magis sibi licere existimârunt, quòd intellexerunt auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiæ legem esse, ea scribere, quæ vulgò vera haberentur. Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui Speculùm exemplorum inscribitur; nec historiæ etiam ejus, quæ *Legenda aurea* nominatur. In illo enim miraculorum ræsonstra scriptis quàm vera miracula legas; hanc homo scripsit ferrei oris, plumbæ cordis, animi certè parùm severi et prudentis. Vetores excuso et sanctos et eruditos viros, quorum et libros et nomina volentem adscribere pudor me ac religio vetaret, nisi contrâ voverer, ne mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent quæ non intelligerent, aut errore vario circum sanctorum omnium historias vagarentur. Atque theologum etiam admoneri opere pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam et labuntur aliquandò, ut ille ait, et oneri cedunt, et indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent; nec semper intendunt animum, et nonnunquam fatigant, adeò ut Ciceroni Demosthenes dormitare, Horatio verùm Homerus quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Bedâ atque Gregorio jure fortassè ac vere dicere possum. Quorum ille in historiâ Anglorum, hic in *Dialogis* quedam miracula scribunt vulgò jactata et credita, quæ hujus præsertim seculi Aristarchi incerta esse censebant. Equidem historias illas præbare magis, si earum auctores, juxta præfinitam normam, severitati judicii curam in eligendo majorem adjunxissent. Sed quoniam modestè et circumspecto judicio de tantis viris pronuntiandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quamvis historiæ ecclesiasticam revocare ad severiora judicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quàm multa reprobari malo.

De Vincentio Bellovacensi (1) et divo Antonio liberius judico, quorum uterque non tam dedit operam ut res veras certasque describeret, quàm ne nihil omnino præteriret, quòd scriptum in schedulis quibuslibet

(1) Non te fallat quòd Gelasius Vincentii laboriosum opus commendavit. Mendosus enim sunt plerique codices. Nam correcti et emendati Juvenci habent, non Vincentii. Ahoqui Gelasius, qui multis seculis Vincentio prior fuit, propheta in eo capite fuisset, non judex.

reperiretur. Ità ad historiæ unanquamque existimandam, momentoque suo ponderandam non artificum statera, sed ne populari quidem trutinâ usi sunt. Quamobrem boni licet ac minimè fallaces viri, quia tamen nec auctores eos, à quibus suos excerpserunt libros, diligenter examinarunt, nec res justis libratas ponderibus memoriæ prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Historicus autem, qui theologiæ decreto probandus erit, nec omnes schedas lectione etiam indignas excutit, nec anilibus fabulis accommodabit operam, nec priùs lecta auditaque describet, quàm ea prudenti accuratoque judicio expendat ac seliget. Sed in secundæ regulæ explicationem divimus satis.

Tertia regula sit. Si cui historico auctoritatem Ecclesiæ tribuit, hic dubio procul dignus est cui nos etiam auctoritatem adjungamus. Contrâ verò, cui Ecclesiæ derogavit fidem, et quoque nos fidem jure ac meritò derogabimus. Gelasius porrò historiam de Vitâ Antonii, Pauli, Hilariionis, ac cæterorum eremitarum, quas tamen Hieronymus scripsit, cum omni honore suscepit. Acta rursùm beati Silvestri, licet non pari veneratione, sed suscepit tamen. Collaudavit Orosium Eusebii Chronica, hoc est, de temporibus, quantum animi conjecturâ colligo, non rejectit.

Rejectit Itinerarii Clementis libros octo, Acta Andree, Philippi, Petri, Thomæ nominibus falsò edita, librum de Infantia Salvatoris, alterum item de ejusdem Nativitate, librum Pastoris, Acta Theclæ et Pauli, quæ Epiphanius usurpat interdum, Revelationem Pauli, librum, qui Mariæ Transitus inscribitur, libellos de Pœnitentiâ Adæ, Origenis, Cypriani, Epistolam Jesu ad Algarum, Passiones Georgii ac Quirici et Julii, et historiæ demùm Eusebii Pamphili (1). In quâ refellendâ Gelasius magnâ, ut mihi quidem videtur, prudentiâ est usus. Nam quòd Rhenanus dixit, verba hæc postrema Gelasii non esse, sed esse potius ab asino quopiam adjecta, hoc insolenter, rusticè imperitèque dixit. Principio quippè, pontifex ad hunc modum censuerat: « Chronicon Eusebii Casariensis, atque ejusdem Historiæ ecclesiasticæ libros, quamvis in primo narrationis suæ libro resperit, et in laudibus atque evensatione Origenis schismatici unum conscripserit librum, propter rerum tamen singularem et notitiam, usquequaque non dicimus reuendos. » Postea verò sic censet: « Historia Eusebii Pamphili apocrypha. » Quæ due sententiæ cum contrariæ non sint, tùm sunt etiam verissimæ, et nimis quàm graviter ac severè late. Cur autem Gelasius historiæ Eusebii apocrypham pronuntiârît, causæ sunt sanè plures atque vehemetes. Primum in primo libro refert Eusebius epistolam Jesu ad Algarum scriptam, quam Gelasius eadem distinctione explodit. Fuit etiam altera causa Gelasio, quam ob rem historiæ Eusebii apocrypham definierit, quòd multa ibi Clementis

(1) Hieronymus ad Lactam, de Instit. fil. : « Caveat, inquit, omnî apocrypha. Et si quondò ea non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse, quorum titulis præponantur. »

Alexandrini testimonio confirmantur, cujus opuscula eadem distinctione apocrypha iudicata sunt. Præterea et librum sextum Eusebius texiit in laudem et execrationem Origenis. Cùm autem et discipuli Origenis magnas in Ecclesiâ tragedias excitassent, et Origenes ipse tanquàm schismaticus, deque fidei catholicæ viâ sæpè deflectens, fuisset Ecclesiæ iudicio condemnatus, iure illius historia refellitur, qui Origenem non solum immodicè prædicat, sed ad cælum, perindè ut si Pater esset Ecclesiæ, extollit.

Præterea, in synodi septimæ actione quintâ, cùm Iconomachi pro se Eusebium testem excitassent, et lecta etiam esset ejusdem Epistola, ubi Ario consentiebat, Tharasius rogavit: « Recipimus hoc? » Sacra verò synodus dixit: « Nequaquam. Illic reliquus est nobis majorè odio persequendus. » Læ legati Adriani Papæ dixerunt: « Ipsa lectio indicat, quòd Arianorum sententiam sapiat. Habet enim antiè lectus Eusebii liber et alias blasphemias, quas synodus audire reipuit. » Sanctissimus patriarcha dixit: « Libros illius rejiciamus. » Sancta synodus dixit: « Rejiciamus et anathematizamus. » Et actione rursùm sextâ, Euphianus, respondens testimonio Eusebii, « Eusebius, inquit, ab illis in testem advocatus, qui tamen ab omni catholice Ecclesiæ Ariancæ hæreses defensor esse cognoscitur, quemadmodum in commentariis suis et omnibus à se editis libris manifestum sit. » Et posterius: « Quis fidelium, ait, in Ecclesiâ dubitat, Eusebium Pamphili in reprobum sensum traditum Arii placuisse? Nam in cunctis historicis suis libellis Filium creaturam vocat, subministrum, secundo loco adorandum. » Id postquàm ex multis libris Eusebii probavit, tandem asserit, Eusebium duplicis animi fuisse, inconstanterque synodo subscripsisse. Nusquam enim ab librorum suorum errores depulit, aut apologiam pro se fecit; cùm tamen Arius non obscurè testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem, quâ de re videre est epistolam Arii ad Eusebium Nicomediensem, cujus initium est *Schedulae*. Et Hieronymus ad Pammachium et Oceanum: « Ecclesiasticam, inquit, pulchrè Eusebii historiam texit, sed impietatis Arii apertissimus propugnator est. » Et ad Ctesiphontem: « Eusebium Casariensem, ait, Arianum fuisse, nemo est qui nesciat. » In primo certè ecclesiasticæ Historiæ suæ libro, cap. 4, Musculo interprete, Filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post Patrem omnium sit causa et origo. Item, cùm illum psalmi 32 versiculum attulisset: *Ipsè dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt*, subiicit: « Quibus verbis Propheta Patrem inducit factorem, tanquàm universalem principem regali suo nutu præcipientem; sermonem verò Dei illi secundo loco addit, non alium ab eo qui inter nos prædicatur, paternis jussionibus obsecundans. » Et capite secundo primùm affirmat, Patri Filium in omnium officio administrasse; deindè Patris ministrum in omnibus bonis fuisse ait. Meritò ergò Gelasius pontifex Historiæ Eusebii Casariensis auctoritatem admittit. Quid? Annon etiam absurdum

est, ut qui infidelis Ecclesiæ fuerit, ei fidem Ecclesia in rebus ecclesiasticis habeat? Experimur sanè hæreticos sectæ suæ non dogmata solum ac præcepta, sed res etiam gestas accommodare. Imò verò torquere atque ad se fingere, ut sectam undique et comprobassent, et ornassent videantur. Illic enim, quemadmodum supra diximus, Constantium finxit Eusebius ab Eusebio Nicomediensi baptizatum, quòd Arianorum factioni majorem et fidem et auctoritatem adjungeret. Illic etiam, cùm in synodi Nicænæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus est Arius astutè dissimulavit, in Paschatis questionem repentè digressus. Sed ne Arii quidem unquam in historiâ suâ meminuit, callidè hominis memoriam præteriens, quem synodi auctoritate obrutus laudare non est ausus, amicitiam lege constrictus noluit vituperare. Quæ eadem omnino causæ subsunt, ut historiam Carionis omnes Christi fideles explodant. Quosdam enim summos pontifices, viros quidem optimos, illius lacerat et cruentat oratio: quosdam verò imperatores Germanos commendat et illustrat, qui Ecclesiæ romanæ perduelles inimicique fuere. Itaque ex unguibus leonem agnoscens, hoc est, ex laude et vituperatione Lutheranum. Quanquàm Carionem Lutheri erroribus adhesisse, non est opus conjecturis suadere. Multis quippè in locis apertè ille se prodit. Quocirca mirum est, cur ejus historia non sit cum cæteris hæreticorum libris ab Ecclesiæ iudicibus explosa, cùm plerique tamen eam securi legant, nullâ prorsus notâ atque animadversione præmoniti (1).

Sed ad Eusebium revertamur, in cujus Historiâ ecclesiasticâ satis Gelasius ostendit, cætera sibi ac concilio placuisse, dum quadam displicuisse commonuit. Itaque si fabulam Abgari, laudesque Origenis ab Eusebio demeres, digna ejus historia esset, cui fides omnino haberetur, præsertim si in Ecclesiæ contrâ Arium pugna, non ab Ario, sed ab Ecclesiâ stetitset. Ac de ecclesiasticæ Historiæ libris hætenus. Nam in Chronicis admiranda fuit hominis diligentia, magnus omnino labor, varia et penè incredibilis lectio, ac grave persus in lectionis varietate iudicium. Nec scio an quisquam alius inter Ecclesiæ sive latinos, seu grecos auctores, quamvis summâ vi, ope atque operâ eniteretur, præstantiora nobis posset temporum monumenta relinquere. Tametsi describentium incuri ad se multis locis vitata sunt, ut dici sine animi dolore non queat. Sed ne illa quidem, quæ ibi Eusebius refert, vera erunt omnia; quin reperias aliqua, quæ jure ac verè reprehendas. Cujusmodi illud est, quòd eundem scribit fuisse Sennacherib, qui temporibus Ezechie Hierosolymam obsedit, et Salmanassar, qui Samaritiam ceperrat. Id quod divinis litteris esse contrarium, Hieronymus in Isaia caput 36 edocuit. Atque Tobia cap. 1, Salmanassar dicitur fuisse pater Sennacherib. At nihil est, ut ille ait, omni ex parte beatum; in opere, ut ita dicam, immenso, rarè peccasse felicissimum fuit. Verum de Eusebio luce satis.

(1) Post scripta hæc, Carionis historiam Paulus IV condemnavit.

Sozomenus sequitur, de cuius nos fide et auctoritate dicere divus Gregorius cogit, qui historiam illius duabus præcipue causis improbat, unâ quod sæpè in eâ mentitus sit; alterâ quod Theodorum immodicè extulerit, quem constat et hæreticum fuisse, et in quintâ synodo ab Ecclesiâ damnatum. Equidem Sozomeni mendacia non excuso; grævus namque fuit, et ratio hæc, ut diximus, est, fuitque semper ad mentendum promptula. Atqui in novem ecclesiasticæ Historiæ libris, quos antè hos paucos dies Musculo interprete accepimus, nihil tale Sozomenus scribit, quale secundo loco illi Gregorius, nempe lib. 8, c. 2, objicit. Tantum ait, Theodorum discipulum Libanii fuisse, ad quem prolapsus Chrysostomus Epistolam dederit, qui etiam postea episcopus Mopsuestæ fuerit constitutus. Andreas certè in concilio Florentino, ubi pro Ecclesiâ latinâ respondet, hujus historici testimonium non solum usurpat, sed etiam probat. Cùm enim imperator Paleologus interrogasset, nùm congruum esset, ut synodus historiæ auctoritate niteretur, Andreas illi respondit, ad res gestas cognoscendas synodum historiâ uti debere. Tum imperator: « Historiam illam, ait, in nostrâ religione debemus suscipere, quam majores nostri probaverunt, aliam verò minimè. » Cui Andreas: « De Romanorum, inquit, aut Græcorum, aut regum bello historiâ nequaquam in synodo uti debemus; sed cùm historia hæc, scilicet Hermii Sozomeni, ecclesiastica sit, in quo omnium synodorum acta et Patrum sanctorum defensiones explicantur, cur ei credendum non est? » Hactenus in concilio Florentino, sessione 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogasse, sed habuisse. Sed hæc argumento responsum facile atque expeditur est.

Illi v. rò alteri non video quemadmodum responderi possit, nisi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legisse, qui in manus nostras non venerunt, aut memoriâ lapsus, pro Theodoro Sozomenum scripsisse. Nam Theodoretus verba illa sunt, quæ Gregorius retulit; libro quippè Historiæ suæ quinto, c. 27, Theodorum istum doctorem præclarum fuisse scribit. Et cap. 40: « Moritur, inquit, Theodorus episcopus Mopsuestius, cùm omnium ecclesiarum doctor, tum hæreticæ cohortis profligator. » Theodoretus ergò erat eo nomine dammandus, qui et reverè ob hanc causam damnatus est in quintâ synodo generali, actione 5, can. 15 et 14; at Theodorus can. 12. Meruit etiam Theodoretus è ex causâ damnari, quòd impiè adversum Cyrillum et primam Ephesinam synodum scripsit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quæ rectam fidem continebant. Nec verò de Theodoro desperare quispiam debet. Nam, ut Bessarion in oratione quam pro unionè apud Patres Florentiæ habuit, affirmat, suum postea cognovit errorem, et in concilio Chalcedonsi palinodiam recantavit. Verum in hæcunque habeant, illiusmodi errantium patrocinia historiæ levant et auctoritatem et fidem. Quo mihi nomine, ut cætera omittam, Sozocrati scholasticè minus historia placet. Etenim et Origenis ipse quoque patronus est,

et Nestorium excusat, et Cyrillum mordet, et Alexandrum vellicat, et in rejectione presbyteri poenitentiarum Homousianorum innocentiam infamat. De tertiâ verò regulâ in historiæ judicio servandâ hactenus. Ac perspicua sunt hæc quidem, et in vulgari prudentiâ sita. Nam in quibus animi quadam major vis acriorque in judicando prudentia est, si sine hisce regulis, exacuendo illam ingenii aciem vera deligent, rejicientque contraria. Mihi sanè aliquandò et verum ipsum in scribentis sinceritate candoreque relucet, et mendaciam contra auctoris quidam angor et calliditas patefaciunt. Sinccera, mihi crede, veritas est, et si animum repurgatum invenerit, ipsa per se rectè influit (1). Falsitas circuitiones quærit et anfractus, sequæ verborum ambitu sollicitè circumdat ac protegit. Atque etiam cùm in historiæ ratione quid quemque deceat, considero, faciliè intelligo historicos non solum falsò, sed imprudenter res quasdam memoriæ prodidisse. Quis enim vel mediocriter prudens ab Apostoli Thomæ Joannisque Evangelistæ personâ illa non videat abhorreere, quæ in rebus eorum gestis referuntur, ut aut ille injuriæ vindictam expetierit, aut hic ruptâ veste, suumque ipsius caput tundens equum acceperit, ex Ecclesiâ, quantum potuerit, properaverit, et senex adolescentem juveniliter fuerit insecutus. Non itaque prudentibus et ingeniosis, judicandi præcepta diligenter elaborata dedimus, sed, ut dicitur, crassâ pinguique Minervâ radioribus. Nec verò adeò stultus ego sum, ut existimem in has formulas omnia historiæ judicia conclusa et comprehensa. Sed si quæ fuerunt præscribendæ formulæ, hæc videntur potissimum consentaneæ convenientesque fuisse.

CAPUT VII.

In quo decimum quintum, decimum sextum, decimum septimum et decimum octavum argumenta capite tertio proposita refelluntur.

Quamquam ex iis quæ capite superiore diximus, argumentorum eorum refutatio apparet, quæ decimo quinto loco necnon decimo sexto, decimo septimo ac decimo octavo sita sunt, sed ordine tamen refutanda sunt singula, ut scholæ etiam minutis theologis morigeremur.

Et in decimo quinto argumento quidem Philonis primùm auctoritas quaeritur. Quæ sanè magna fuit, sed breviarium illud temporum Philonis non fuit, nec libellus alter de Antiquitatibus, quem constat ejusdem esse farinæ.

Josephi verò in historiâ fidem non romani molè principes, sed viri quoque Ecclesiæ celebrârunt, Egesippus bonus imprimis auctor, vir probatæ fidei, ac gravis omninò historicus, Josephum egregiè laudat in præmio lib. 5, de exordio Hierosolymæ, nam quod ad historiæ auctoritatem pertinet quidem; non quod ad religionem, consuetum enim facit perfidiae Judæorum.

(1) Euripides, in *Phœnicis*: « Veritatis suavitè esse oratio simplex, valtris non egens ambagibus, siquidem ipsa pars se congruit. At sermo iniquus, quia per se sit moribus, medicamina exquisita deponit sibi. »

Hieronymus non dubitat locum illi inter Ecclesie scriptores dare, atque adeo ejus de rebus gestis monumenta inter ecclesiasticas historias recensere. Eusebius Cæsariensis, Sozomenus, Nicephorus, ut alios omittam, miris modis Josephi historiam commendat. Quin et Josephus ipse historiam suam gravibus probabilibusque rationibus commendavit. Quæ non minorem faciunt fidem, quàm si eadem ab Hieronymo aut alio quopiam auctore posite fuissent.

At serpentis poenam nimium crasse interpretatur, vim ligni scientiæ boni et mali falsam, fictivamque commemorat; Herodiadem scribit non Philippi, sed Herodis uxorem fuisse, qui Herodis quoque tetrarchæ frater erat (1); templum in secundo anno regni Darii dicit esse perfectum; seniorum lamentationes, cum templi veteris amplitudinem recordantur, non ad novum fundatum, sed ad jam consummatum refert; atque denum ait partim Scripturæ sacræ, partim veris aliis ac probatis historiis adversa. Planè ait, non i ficio. Sed errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. Neque æquum est paucis è maculis labem toti narrationis corpori aspergere. Egregius itaque historicus Josephus fuit, quemadmodum Egesippus affirmat, et rerum indagini sobrietatiq; sermonum attentus. Quòd verò in temporibus notandis eum quidam reprehendant, id jure an injuriâ faciant, non facile dixerim. Equidem ejusmodi errata indoctis negligentibusque librariis promptè ac libenter assigno.

Julii porrò Africani quinque de Temporibus volumina in manus nostras non venerunt. Quare de ejus historiæ fide ipsi per nos judicare non possumus. Sed exstat Gelasii præjudicium, quod in argumento objectum est, idque sequi theologos oportet de rebus ejusmodi iudicaturus: « Opuscula, inquit, Tertulliani, sive Africani apocrypha. » Quo in loco an Julium Africanum voluerit Gelasius improbare, non satis expeditum est. Primum enim de Julio Africano nullus veterum malam opinionem habuit. Eusebius verò et Hieronymus ubique ejus de rebus gestis testimonia colunt. Nec Julius hic est in fidei doctrinâ reprehensus. Nam quòd historiam Susannæ fictam esse credidit, in eo virorum doctissimorum errorem secutus est. Atqui ob peccatum unum, cujus vel probabilis excusatio est, omnia Julii opuscula à Gelasio damnari, non sit mihi profectò verisimile. Eadem quippè culpa, si culpa fuit, Julio fuit cum doctoribus Ecclesie communis. Vix enim reperias quemquam, qui non in aliquo errarit. Deinde, quorsùm Gelasius, quasi nihil interesset, utrùm hic an ille damnetur, in eam formam censet: *Opuscula, Tertulliani, sive Africani apocrypha?* Atque si duo auctores illi essent nominibus, requæ etiam ipsâ differentes, more suo Gelasius utriusque sigillatim opera condemnasset. Cùm autem Tertullianum, sive Africanum unâ comprehensione notat, non est existimandus auctores diversos, sed eundem intellexisse. Mihi sanè hujusmodi conjecturæ suspicio-

(1) Cajetanus ait, fuisse binominem, eundemque Philippum et Herodem appellatum. Sed ne Josephum quidem ipsum viderat

nem afferunt, locum esse corruptum, ut a.ia in hoc capite pleraque; et particulam *sive*, scriptorum vitio additam, legendum itaque esse: *Opuscula Tertulliani apocrypha*. Nisi fortè Africani cognomen quidam Tertulliano impertiebant; quocirca in eum quidam sententiam Gelasius tulerit, ut sive nomine proprio, seu cognomine à quolibet vocaretur, intelligeret us esse damnatum.

Reliqui sunt Eusebius et Sozomenus, quorum auctoritas quintâ decimâ tandem argumentatione urgebatur. Verùm de his auctoribus quid senserim, capite superiore habes.

In quinto decimo argumento nullus scrupulus obiectus est, qui non fuerit excussus. In sexto decimo autem Innocentii decretum primum objicitur. Sed ille, si Ecclesie monumenta probat, non statim gentilium historias improbat. Sunt hæc, fateor, usui ecclesiastici fori, litiumque vulgarium parùm aptæ; quamvis et in hunc usum possint esse aliquandò utiles; sed quibus in locis, et questionibus, quoniam à presenti instituto alienum est, non est operæ pretium dicere. In sacrorum verò litterarum expositione, quod in capite hujus libri secundo fusè diximus, historie prophane multum omninò valent. Quamobrem si quæstio circâ divinas litteras incidat, et concilia, et cæteri ecclesiastici iudices ejusmodi historias negligere nec debent, nec verò possunt. Nec his solùm Scripturæ usibus gentium historiæ accommodantur. Quin sunt aliàs theologis necessaria, quemadmodum et nobis antè explicatum est, et sequentibus quoque libris explicabitur. Andreas porrò in synodo Florentinâ nihil aliud docet, nisi Græcorum aut Romanorum bella cognoscere nequaquam ad synodum pertinere. Poterat dicere, Trojanorum, aut etiam Florentinorum. Nam Græcorum ac Romanorum bella quedam cognita utilissima sunt prophetarum vaticinationibus explicandis. Sed hæc facillima sunt; cetera persequamur. Quæ et ipsa post ea quæ retrò disseruimus, nihil difficultatis habent.

Sanè in responsionem decimi septimi argumenti ne verbum quidem unum adjiciendum censeo, quippè quòd, nisi ego fallor, in cap. 6 accuratè est ac diligenter expeditum. Duodevigesimum ergò idemque postremum, quàm brevissimè potero, expediam, quò jam sit tandem hujus loci finis.

Duo igitur argumentorum genera theologus usurpat. Unum est certum, alterum probabile. De utrisque proximo libro est latius disserendum. Nunc in pauca restringam. Non est necesse, theologus certa semper principia sumat. Ex incertis, probabilia sint modò, argumentationes aliquandò conficit, non ad vincendum quidem, sed ad persuadendum idonea. Stultus verò theologus ille erit, qui in omni suo syllogismo res necessarias velit rebus quoque necessariis addicere. Sunt enim nonnulla adeò implicata et obscura ut prudentiæ theologice sit, non ea demonstrare velle, sed suadere, non patentius illustrare, sed utcumque expeditare.

In hujusmodi itaque argumentorum genere si quis humanâ fide probabiliter usus fuerit, falli nimirum

aliquandò poterit, reprehendi sine injurià non poterit. Atque etiam, quemadmodum suprà diximus, quaedam ità certò humana fides tradit, ut ea in dubium vertere stultitiæ sit argumentum vel certissimum. Hæc si in usum suum theologus vindicari, nihil fallax, nihil imbecillum ineptumque conficiet, sed rem veram, firmam, rationique tum humanæ, tum etiam divinæ consentaneam. Verùm ab his historie partibus, quæ sunt expositæ, quemadmodum ducatur argumentum, satis expositum videtur. Omnia igitur argumenta theologica manare à fontibus decem, dictum est in primo libro. In decem autem sequentibus libris, cujusmodi argumenta è singulis locis erui possint ostensum est.

Quæ dicta sunt fortassè longius, quàm instituta causa postulabat, sed brevius certè, quàm res tantas posse à me dici existimàram. In historie humanæ auctoritate explicandâ, fateor, magna mihi longitudo orationis fuit. Sed nullus è locis theologiæ erat, ubi aut latior occurreret disserendi materia, aut me oportere magis curâ, diligentia, industriâ elaborare. Quod etsi minus præstiti, quàm rei magnitudo desiderabat, non tamen frustrâ elaboravi. Admonere enim reliquos potui, ut accuratius scribant, et res vel meliores addant, vel supervacuas detrahant, vel dispersè et diffusè dictas angustius et contractius astringant; breviter, si quid nõrunt rectius istis, candidi impertiant.

DE LOCORUM USU IN SCHOLASTICA DISPUTATIONE.

LIBER XII (1).

IN LIBRUM DUODECIMUM PROCEMUM.

Fratrem Franciscum de Victoria, lector optime, cum quem summum theologiæ præceptorem Hispania Deo singulari munere accepit, solum dicere audivi, postquàm ab illius scholâ discessi, se ingenio meo quidem egregiè delectari, sed id vereri, ne hujus excellentiâ quâdam elatus et exultans, immoderatè jactarer, et grandior effectus, non latè modò et liberè ingrederer, sed temerè etiam ac licenter præceptoris vestigia conculcarem. Audierat enim, me opinionem ipsius unam, et item alteram non habèssè. Vellem autem de nobis ea verè dicerentur, quæ ille pro nimia suâ in filium indulgentiâ dicebat. Sed si minùs imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possumus, voluntate certè proximè accedimus, magistrumque conamur exprimere. Nimirùm si doctrinam meam approbet quispiam, quæ utinàm eruditorum opinione digna esset, si in rerum judicio prudentiam, quæ utinàm esset digna nostro cognomine, si orationis cultum, quem elegantiorè adhibere soleo quàm consueverunt scholastici in libris suis; in hoc sumus docti, prudentes et facundi, quòd virum hunc rerum eorum omnium ducem optimum sequimur, atque ejus præceptis monitisque paremus. Quòd verò ad animi moderationem atinet, quam vir in me modestissimus desiderabat, in eo dedi operam ut timorem illius ego fallerem. Effecerim, annon, alii incorruptius judicabunt. Sanè si qua in me temeritatis culpa est, vix eam excusatione alicujus rei tegere et adumbrare possum, qui sciam, parum ingenium valere, quamlibet excellens et eviniam, posse, nisi prudentis intelligentiæ freno, et definiti animi moderatione guberneter. Quanquàm illos probare non soleo, qui velut sacerdoti rogati, vel etiam superstitioe constructi, ut Fabri verbis utar, nefas ducunt à susceptâ semel persuasionè discedere. Theologo nihil est necesse in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus atque præstantius, ad quod ipse tendit, quàm ut magistri debeat vestigiis semper insistere, siquidem est futurus theologiæ laude perfectus. Memini de præceptore meo ipso audire, cum nobis secundam secundæ partem copisset exponere, tantùm divi Thomæ sententiam esse faciendam, ut si potior alia ratio non succurreret, sanctissimi et doctissimi viri satis nobis esset auctoritas. Sed admonbat rursùm, non oportere sancti doctoris verba sine delectu et examine accipere; imò verò si quid aut durius, aut improbatius dixerit, imitatos nos ejusdem in simili re modestiam et industriam, qui nec auctoribus antiquitatis suffragio comprobatis fidem abrogat, nec in sententiam eorum ratione in contrariam vocante, transit. Quod ego præceptum diligentissimè tenui. Non enim ullam, non divi Thomæ dico, sed ne magistri mei opinionem quidem revocavi ad arbitrium meum; nec cordi tamen fuit jurare in verba magistri. Nam et vir erat ille naturâ ipsâ moderatus; at cum divo etiam Thomâ aliquandò dissensit, majoremque, meo judicio, laudem dissentiendo quàm consentiendo assequabatur, tanta erat in dissentiendo reverentia! Sed hæc hactenus. Multa enim sæpè laudandi præceptoris nostri gratiâ dicemus. Nunc ad reliquas partes propositi operis revertamur.

De locorum usu tres libros pollicitus sum, unum in scholasticâ pugnâ, alterum in Scripturæ sacræ expositione, postremum speciatim adversùm fidei christianæ singulos inimicos, hæreticos, Paganos, Judæos, Saracenos. His enim rebus 12, 13 et 14 librum impartivi. Atque, ut ad præceptorem redeam, locorum usum in scholæ concertatione, præsertim si tractare ille voluisset, gravissimè et copiosissimè potuisset scribere. Sed quoniam nulla ejus ingenii monumenta mandata litteris, nullum opus eruditionis, nullum doctrinæ munus exstat, nos ad hujus rei scribendæ operam omne studium curamque convertimus. Cùm enim tota theologia

(1) Prolegomena in antecessum missa ad hunc potissimum librum spectant, quasi hujus annotationes existarent atque supplementa, ut jam initio præmo-

nuimus. Hinc pauca notanda vel supplenda de usu locorum nobis supererunt; si quæ tamen insuper notata occurrant digna, neque ea prætermittimus. P. S.

frigifera et fructuosa, nec ulla pars ejus inculta ac deserta sit, nullus feracior in eâ locus est, nec uberior, quam de locorum usu et argumentis, quæ à locis theologiæ ducuntur. Quare quantum comiti animo possum, quantum labore contendere, si scribendis hæc labor est potius quam voluptas, tantum faciam, ut efficiam ne, cum omnia à præceptoris mihi harum rerum principia suppeditata sint, ipse mihi, præceptoris item meo videat defuisse. Hujus enim clarissimi viri eruditionem memoriæ procius, atque ei, etsi nequaquam parem illius ingenio, at pro nostro tamen studio meritam gratiam debitamque referimus. Quamquam postulo ab iis qui hæc in manus sument, ut majus quiddam de magistro meo, quam quantum à me exprimi potest, suspicentur.

CAPUT PRIMUM.

Quid theologia sit, quæ ei objecta res, quis finis.

Propositum est nobis hoc libro de locorum theologicorum usu in scholæ disputatione dicere. Id quod rectè atque ex ordine fiat, optimum fuerit initio definire, quidnam theologia sit, quæ illius quasi subjecta materies, quis scopus, in quem theologo studia dirigenda sint omnia. At theologia quidem, si græcam vocem in latinam vertimus, ratio est sermoque de Deo; omnis autem, quæ ratione et viâ de aliqua re suscipitur institutio, essentiam et potentias, quas vocant, ac cætera omnia vestigat, quæ illi rei sunt peculiariter ac propriè tributa. In theologiâ ergò facultas quædam intelligitur, quæ Dei naturam, vim et proprietates inquirat. Nec verò theologo satis est, quæ Deo in se absolute conveniunt, ea facultatis suæ viribus juribusque tribuere, nisi etiam illa vindicet, quæ Deo quasi accidit in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omnî ex parte rimatur. Bipartita igitur est theologiæ tractatio, una de Deo secundum se, altera de eodem, quia rerum est principium ac finis. Nec theologus tamen summa et infima, divina et humana miscet, sed admodò articulatè, clarè et artificiosè hæc componit illis, his illa jungit, ut non modò nullam sibi vicissim obscuritatem afferant, verum etiam utraque utrisque adhibeant lumen. Quid, quòd sicut solem intueri nequimus adversum, ejusque radiis acies nostra sensusque vincitur, sic ad divinæ lucis obtutum mentis nostræ oculi allucinantur et caligant? Quamobrem necesse est, ut Deum suâ naturâ invisibilem in effectis cœu in umbra, in speculo, in imagine, in signis, in vestigiisque cernamus. *Invisibilia enim ipsius à creaturâ mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas*, ait Paulus ad Rom. 1, 20. Cum verò inter omnia, quæ oculorum sensu percipiuntur, rationalis creatura simillima Deo sit, ad imaginem quippè Dei factus est homo, nihil profectò invenias, in quo divina bonitas, potestas et sapientia magis eluceant. Quare theologiæ disciplina, quamvis de Deo ipsa præcipuè sit, plurimam tamen circâ homines humanaque versatur; et cum ex homine, tum ex iis quæ Deus homini fecit atque efficit, divinæ naturæ cognitionem quaerit. Quòd si potentiam, benignitatem et providentiam Dei indagare et proferre proprium theologiæ munus est, de fine, quem Deus non alium, quam seipsum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem necessariis, virtutibus, legibus, gratiâ, incarnatione, sacramentis, longissima licet theologi disputato, non est ab instituto theologiæ aliena, non solum ob eam causam, quam divus sanè Thomas gravem reddidit, ne theologia, quæ effectrix etiam est, non modò specula-

trix, manca et imminuta, hæc parte omiâ inquireretur; sed multò magis quòd eæ res Dei ipsius probitatem, equitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, misericordiam, patientiam, longanimitatem insigniter et præclare patefaciunt et illustrant. Cujus rei ignorantia causa quibusdam erroris illius fuit, ut existimarent disciplinam hanc non esse contemplandi gratiâ inventam, sed agendi. At enim quibus argumentis utantur, videamus.

Primum, contemplationis tractatus, inquit longè minor est quàm actionis. Illi enim D. Thomas primam Summæ suæ partem dedit, hinc secundam et tertiam, quæ voluminis magnitudine illam singulæ etiam exsuperant. De fine rursùm, ac mediis disputare, ad eam facultatem sine dubio pertinet, quæ aliquid molitur et agit. Nimirum non ad mentem ea, sed ad effectum referuntur. Cum ergò de fide et mediis humanæ vitæ plurimam theologus disputationem instituat, fieri videtur, ut theologiæ vis non in cernendo potissimum, sed in agendo sita sit. Theologiæ insuper et divinarum Scripturarum idem est finis. Nec enim finem alium disciplinæ ejusdem principia ac conclusionis habent. At divinarum omnium Scripturarum finis dilectio est, ut Augustinus Gregoriusque testantur. Non ergò theologia præcipuè ad contemplandum tendit, sed ad amandum.

Præterea, quæ doctrina cujuspiam est speculatrix venatrixque naturæ, oculos maximè ad cernendum postulat, non ad agendum vires. Nec stultitiæ eos arguit, qui in actione torpent, sed qui sunt in speculatione tardi. At Scriptura omnis à discipulis opera exigit, eoque cessatione torpentes tanquam vanos et otiosos reprehendit. Non igitur speculandi causâ hæc doctrina potissimè traditur, sed agendi. Ad hæc, fides in charitatem refertur, non è contrario in fidem charitas, ut ex Matth. cap. 22, et ex Apostolo, 1 Corinth. 13, colligitur. Notitia ergò principiorum theologiæ, quam notitiam fidei vocabulo accipimus, diligendi causâ primum omnium fidelibus data est. Causa quippè, τὸ θεῶν, quam finalem possumus interpretari, eadem et prima et principalis est. Quòd si notio principiorum doctrinæ hujus actiosa est, fides scilicet, quæ per dilectionem operatur, conficitur sanè doctrinam quoque ipsam ad mores primò vitæque actionem attingere. Item si fides speculatio quædam est, non moralis disciplina, unde illud Jacobi 2, 17: *Fides sine operibus mortua est?* unde illud rursùm Lucæ 1, 77: *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum?* Nam scientia salutis corporalis in proximum maximè spectat, in contemplationem non item. Quid illa Sapient. 10: *Dedit illi scientiam sanctorum;* et Proverb. 9, 10: *Scientia sanctorum prudentia;* et

2 Tim. 3, 16 : *Omnia scriptura divinitus inspirata utilis est, etc., ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus*; et Joan. 20, 31 : *Hæc autem scripta sunt, ut credatis, et ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius*; et 1 Joan. 2, 4 : *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non servat, mendax est, aliaque hujus generis sexcenta, quæ in divinâ passim Scripturâ reperiuntur*? Ex quibus omnino videtur effici, theologiam non esse speculatricem, sed effectricem, atque ad eam finem ejus præcipuum non esse contemplationem, sed actionem. Id quod opinati sunt scholastici quidam theologi in primis clari et nobiles, qui in eâ re Magistrum fortè sequuntur, hanc disciplinam ex usu et fruitione partientem. Nec intelligunt doctissimi viri (sic enim mihi modestissimum est vocare illos) alium esse finem doctriæ, alium doctoris, vel, ut verbis differentibus rem ferè eandem exprimat, alium esse finem doctrinæ primarium, alium postremum, ut si, verbi causâ, dicimus vini duos esse fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Caritas ergo docentis Dei, atque eâ re doctrinæ quidem hujus finis est, at non primus, sed secundus. Nam et « cognitio contemplatiæque nature, ut ait eleganter Cicero, manca quodam modo atque inchoata est, si nulla actio verum consequatur. » *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, ait Sapiens, 13, 1*; et alius item, nempe Paulus ad Rom. 1, 21 : *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, etc.* Quapropter, si ex fine secundum naturam disciplinæ consideres, jam tibi physica inter actuosas numerabitur. Quid, quòd finis noster primus, ut divus Thomas verissimè sentit, visio Dei est clara et manifesta? Quia verò finem illum adipiscimur mente et voluntate, et cognitione et amore, fit, non ut cognitio ex se ad amorem, sed ut utraque res ad visionem referatur. Quòd si cognitio viæ ex se non nisi ad patriæ cognitionem referenda est, quamvis illa non sit per se idonea, nisi ei affectus dilectione jungatur; visio verò Dei, cujus fides seminarium est, contemplatio potissimum est, non affectio, sequitur theologiam maximè speculativam esse, non practicam; liceat enim, quando de scholæ disputatione habetur oratio, scholæ verba usurpare. Adde, quòd theologia Dei naturam, potentiam et proprietatem inquirat. Est ergo Deus hujus scientiæ proprium objectum, atque ad eam speculationis causa comparatur. Atque Augustinus apertè docet, in libro 12 de Trinitate, cap. 14 et 15, scientiam, de qua Apostolus, 1 Corinth. 12, loquitur, intellectualem notionem esse et contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem sacra doctrina sapientia est, cæque re speculativam esse constat, quod, ut cætera taceamus, vel theologiæ nomen præ se fert. Quemadmodum enim non solum asserere, sed etiam addubitare stultissimum est, nùm physiologia astrologiaque speculatrices sint, an effectrices, quod nomina ipsa insigniter egregièque declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores et actionem, tametsi medici, nautæ ac cæteri, qui rebus publicis addicti et destinati sunt, otiosam

naturæ astrorumque notionem aspernantur et fugiunt; quæ actuosa est, eam et amplectuntur et colunt; sic ambigere, theologia speculativa est, an effectrix, à communi etiam mediocriore intelligentiâ et sensu remotum est; utpotè cum nihil aliud illa sit quam ratio sermoque de Deo; quantum viri prudentes ratiocantem illam et otiosam esse nolunt, sed ad humanæ vitæ et usum et finem accommodari. Præterea, theologia omnem de Deo cognitionem tradit, sive ea per naturæ lumen, seu divino solum munere et illustratione habeatur. Cum igitur speculetur quidquid de Deo cognoscere humana ingenia possunt, nimirum aut speculativa est, aut scientia de Deo nulla esse speculativa potest. Quod licet nonnulli huic argumento derint, adeo tamen absurdum est, ut refelli non debeat. Quid, quòd theologia nostra divinæ sapientiæ quædam impressio est, quæ eadem et speculandi vim habet et agendi? Nihil igitur obstat, cur non idem lumen vultus Dei, quod signatum est super nos, utraque ostendat, et quæ contemplari oportet, et quæ agere. Sicut anima rationalis, quòd formarum omnium præstantissima sit, vires quidem excellentes habet, et sentiendi et vigendi, sed in eâ tamen vis intelligendi prima eademque præcipua est. Nec vires illa exeret reliquas, nisi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfungatur.

In hunc itaque modum divus Thomas scienter ac poritè dixit, theologiam muneribus utriusque fungi, et speculandi et agendi, quamvis magis speculetur quam agat. Non enim agit, nisi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit. Quibus rebus breviter explicatis, illa tria perspicue satis et planè intelliguntur, quæ à principio hujus capituli exponenda suscepi, nempe quænam sit theologiæ propria notio ac definitio, quæ rursùm illi subjecta materies, circâ quam ipsa versetur, quis tandem illius finis tum primus, tum secundus. Theologia scientia est, quæ docet, quidnam natura divina sit, et quæ naturæ ejus vires ac proprietates. Deus ipse est doctrinæ huic objectum subjectumque propositum, et quasi versanda materia: his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandum cognoscendamque proponit, à philosophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio et contemplatio per Dei potentias, virtutes et proprietates explicata; postremum autem earum rerum actio quæ ad mores sunt, ad benè beatèque vivendum necessaric. Et quidem quem usum loci theologiæ habeant, vitæ moribus et actionibus accommodatum, non institui in præsentia dicere: quamvis magnus ille omnino sit, et qui nobis disserendi prestaret valdè utilem copiosamque materiam. Is tantùm usus, ut supra dixi, nunc mihi expediendus est, quem theologus capere è locis potest, si in scholæ disputationibus illos verset et tractet, cum scilicet, quantum potest, tantùm cognoscere curat de Deo rebusque divinis. Non autem mihi exidit, scripsisse me in libro quinto, cum de Ecclesiæ auctoritate in morum judicio dicerem, duplicem esse de rebus theologicis questionem, unam, quæ ad contemplationem attineret, alteram, quæ in moribus atque usu vitæ sita esset. Quod à quibusdam sic accipi potest, tan-

quàm hoc, quod nunc habeo institutum, priori diversum sit. Id verò à me procul aberit. Namque aliud est locorum usum ecclesiasten in concione docere, ubi de moribus aut hortando, aut dehortando agitur, aliud theologum in usu locorum instituere, cum in morum questionem incidit, sive illa sit earum rerum, quas scire ad salutem est necessarium, sive earum etiam, quae fuerint opportunae. Atque concionatoribus, quemadmodum loca theologica usurpare debeant, praescribere, id ego hoc tempore praeterendum censui.

At quoniam quaestiones fidei et morum à theologo eadem viâ et ratione tractantur, quim in disputationem theologiae veniunt, id ambigendum non est, quae superiorum quaestionum praecipua fuerint, eadem ad sequentes pertinere. Haec enim est una res prorsus, ut non differat multum inter fidei decreta et iudicia morum; eaque est ex eisdem locis eademque propemodum forma tractanda. Nec verò velim, ut rursum me quispiam in tam frigidâ tamque jejunâ calumniâ remoretur, quòd theologiam simpliciter et absque nullo temperamento scientiam nuncuparim, quasi noscitur, Aristotelem in scientiâ evidentem et claram conclusionis notitiam exigere. Cujusmodi quum in principiis theologia non habeat, ne in conclusionibus quidem habere potest. Pugnât enim, rationis conclusionem dilucidam, apertam et manifestam ellici, si res, à quibus illa colligitur, obscurae, opertae atque involutae sunt. Porrò autem si non, ut Aristoteles, ut sacri auctores, sic nos certè loquimur, qui doctrinam hanc scientiam absolutè vocantur. « Scire, Augustinus inquit, quemadmodum fides et piis opituletur, et contra impios defendatur, proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus. « Illud autem sine dubio munus theologiae proprium et officium est. » Et Hieronymus, ut alios omitam, Scripturae sacrae doctrinam, quam theologi profiterentur, scientiam sapientiamque passim appellat. Quin sacrae litterae, ubi res certa est, ibi nullo modo sciendi vocabulum reformidant. Nota sunt illa tum Job. 19, 25 : *Scio quòd redemptor meus vivit, etc.*, tum 1 Reg. 24, 21 : *Scio quòd certissimè regnaturus sis, etc.*, tum Sap. 10, 10 : *Dedit illi scientiam sanctorum; tum etiam Prov. 2, 5 : Scientiam Dei invenies, quia Dominus dat sapientiam, et ex ore ejus prudentia et scientia.* Et Apostolus tandem, 1 ad Cor. 12, 18 : *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae.* Praeterea evidentiam Aristoteles in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem scientiae vocabulum postulat. Cum igitur quae res in fidem ac theologiam incidunt, quae ratione in eas incidunt, stabiles immobilesque sint, nec in eis theologus errare, labi aut decipi queat, fit, ut sine perspicuitate etiam theologia scientiae propriè sibi appellationem vindicet. Quae eadem causa subest, ut disciplina haec citè res etiam contingentes, hoc est, sua naturâ minimè necessarias, sine sui nominis impendio et jacturâ versetur. Necessitatem quippè in doctrinâ idecirco Aristoteles requisivit, quòd sine eâ nec rerum nec cognitionis stabilitas et immutabilitas appareret. At causa vel fortitùd antegressa,

harumque effecta suaapte naturâ parum firma et constantia, ut sub theologiam et fidem cadunt, non mobilia, et quae modò hinc atque illuc transferantur, sed certa immutataque perinde ac pereunia manent. Quamobrem utraque Deus propriè scire dicitur, et quae necessariò eveniunt, et quae nobis in casu et fortunâ sunt proposita. Ritè ergò theologia scientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma constantia, et, ut ità dicam, infallibilitas cognitionis est. Quid, quòd musica et astronomia à plerisque scientiâ nuncupantur, et tamen vix unus aut alter caelorum siderumque errantium conversiones, à quibus disciplinae illae nunc pendent, proprio vel instrumento vel experimento exploravit? Quin astrologi ferè juniores veterum experimenta, tanquam certa earum rerum praedicia, sequuntur, quas ipsi tractandas judicandasque suscipiunt. Theologia igitur jure quoque scientia vocitabitur, praesertim cum hujus doctrinae principii accidat, ut obscurè nobis sint cognita. Nimirum enim, si nobis perspicua ac dilucida forent, nihil scius suum hac disciplina et nomen et rationem tueretur. Ac reverè, si modò Aristoteles viveret, non aliud nomen inveniret, quòd theologiam aptius et congruentius appellaret. Nam fidem dicere, quae non auctoritati proximè, sed rationi et syllogismo innitatur, absurdum est. Alioqui, si prior propositio certa ex fide sit, posterior autem ratione naturae probabilis, conclusionis fides erit, non opinio. Quod planè falsum est.

Theologiam ergò, quando aliud melius non occurrit, scientiae vocabulo nuncupemus. Firma enim et stabilis earum rerum perceptio et comprehensio est, quae certis constantibusque principiis manifestâ connexionē nectuntur. Nec enim illud verè dici potest, theologiae consequentias probabiles et obscuras esse, non evidentes et firmas. Cujus rei argumentum ponunt minimè acutum, sed inprimis hebes, quòd si certa esset, claraque connexio, conclusiones non jam ad theologiam, sed ad fidem attinerent. Verùm haec ratio ridicula est; jure itaque à plerisque reprehenditur. Est enim facile et apertum fidei theologiaeque discrimen, quòd fides proximè, et ut sic dicam, immediatè auctoritate nititur; theologia verò proximè et immediatè ratione. Habent enim se, quemadmodum supra dixi, fides et theologia, non aliter quàm habitus principiorum, et scientiae conclusionum. Et sicut naturae lumen absque rationationis medio principiorum naturalium notitiam conficit, ità lumen fidei, nullo adhibito rationis argumento, earum rerum persuasionem facit, quibus fideles assentimur, divinâ solum auctoritate nixi. Non igitur consecutionis evidentia et firmitas theologiam tollit, sed facit; non aufert sed infert. Quanquam sunt in hac, sicut et in aliis disciplinis opinionationes quaedam rebus scitis exploratisque permixtae. Ac quemadmodum doctrina physica, naturae licet ipsa congruens et consentanea, non omnes conclusiones exploratè conficit, sed quasdam probabili argumentatione suadet; sic plurima theologus pronuntiat quidem constanter, caetò, fidenter, in quibusdam tamen preclarè agi secum putat, si verisimile quòd sit, invenerit. Nec arbitratur sese scire

quod nesciat; aut perinde ut si omnia certa essent theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigit; sed illud cavet et providet, ne universis temerè assentiens, et valdè cuncta asseverans, earum etiam rerum auctoritatem, quæ sunt certiores et illustriores amittat. Sed ad rem. Cùm incerta connexio est, vel altera propositio est incerta, quæ cum fidei principio sumitur, conclusionis opinio erit, theologia propriè non erit. At sive ambo syllogismi principia fidei sint, seu alterum ex fide certum, alterum ex naturâ evidens, conclusio ad theologiam pertinebit; modò consentio aut clara luce naturæ sit, aut fidei illustratione cognita. Haud enim secus, quod etsi dixi, sæpè ac sæpius dicturus sum, haud secus, inquam, ejusmodi conclusionis scientia refertur ad fidem, quàm ad habitum principiorum naturales disciplinae. Quæ quoniam ita sunt in promptu, ut res argumentatione non egeat, his omissis pergamus ad reliqua.

CAPUT II.

Quæ sint theologiæ principia.

Enimverò cùm disciplina omnis quosdam habeat fontes, quos scientiæ principia dicimus, quosdam deinde rivulos, quos quæ scientiis fines, conclusiones appellamus, necesse est theologo usum locorum paraturo discere antè omnia, quoniam facultatis suæ causæ et principia sint, quæ effecta causis illis principiisque connexa. Principia verò theologiæ primùm cognoscenda sunt; nam his cognitis, multò faciliùs extrema intelligemus. Sed quoniam decem locorum generibus propositis adjunximus causas cujusque generis, easque res antè constituimus, quibus cujusque vis et natura continetur, non deerit fortassè, qui tractationem hanc superfluum esse contendat, imò ea etiam omnia, quæ dicere de locorum usu instituimus. Argumentabitur enim theologiæ non alios esse fontes ac locos ipsos, quos digito etiam indicavimus, tamque apertè et clarè singulorum vires et naturam explicavimus, ut facilè ex quoque loco possimus, nisi simus valdè tardi, argumenta colligere. Quid? (nam et hoc dicet aliquis) nonne et antè nostram hanc artem, si modò hæc ars est, theologi et argumenta invenerunt, et alia ex aliis necentibus, rem theologicam viâ et ratione tractârunt? Nùm divus Thomas, perfectus absolutusque theologus, si hanc theologiæ partem necessariam judicasset, eam penitènti intactam omississet? A quo non verisimile est, cùm cæteræ partes theologiæ benè descriptæ sint, extremum actum tanquàm ab inertî poetâ esse neglectum. Quid igitur labore opus est, aut in quo evigilare curas et cogitationes nostras, siquidem nihil locorum usu explicando parare tale possumus, nihil consequi, quod theologis magnoperè utile et necessarium? Sed non poterunt hujusmodi argutie mentem meam è suâ sede et statu dimovere. Ego enim sic mihi persuasi, sic sentio, has nostras de locis præceptiones plurimas res continere; quoquò se theologus verterit, præstò esse, nullâ disputatione excludi. Nam sive argumentum quaeritur ad theologiæ probanda dogmata firmissimum, sive ratio ad sacras litteras explicandas aptissima quaeritur, aut hæc res ars est, aut nulla omninò, per quam ea assequamur. Nullam verò dicere maximam rerum artem esse, cùm minimarum sine arte nulla sit, hominum est parùm consideratè loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sed hæc, quibus ad locorum cognitionem et usum cohortamur, accuratius essent forsitan disputanda. Quod aliis quidem libris fecimus.

Hoc autem tempore tantùm nobis declarandum fuit, cur D. Thomas, diligentissimus absolutissimusque theologus, hunc de locis tractatum dereliquerit, si tam est, quàm nos dicimus, theologo necessarius. Et quidem divus Thomas in part. 1, quaest. 1, artic. 8, ad secundum, restrictè breviterque, ut solet, theologia locos indicavit, non omnes, sed plerosque. Quin etiam, ut hominimè ingratus illi me dedam, cui me tanto operè debeo, et hujus officii servitutum astringam testimonio sempiterno, divus Thomas mihi et auctor et magister fuit hujus operis componendi. Sed ille locorum ferè naturam explicuit pressè et angustè ac suo demùm modo. Non enim dilatat argumentum, sed quasi punctis, quod proponit, efficit. Rationem autem tractandi locos ipsos nec divus Thomas, neque alius quisquam, quod equidem sciam, conatus est explicare.

Quod idem Aristoteles in locis dialecticis fecerat, qui locos ipsos variè ac fusè quidem complexus est, sed non ostendit, quomodò inveniendum sit ex ipsis, neque usum eorum demonstravit, qui in hæc res esset maximus et potissimus; sed usum nescio quem ad probabilium et communium argumentorum inventionem litteris prodidit, quem ignorare eruditù possunt, nec magnam eruditionis jacturam facere. Quanquàm, Topic. lib. 4, ambitiosè fortè magis quàm verè, quæ in Topicis à se traduntur, ea quatuor usus habere ipse Aristoteles jactat. Quid igitur? si divus Thomas locorum usum silentio præterivit, persecutus, nisi aliquis casus aut occupatio consilium ejus prævenisset; aut si non res has consultò et judicio persequi instituit, certè vel non omnia possumus omnes, vel divinæ procuracionis fuit, ut priores aliquid posterioribus reliquerint, in quo elaborare quoque ipsi, et exercere utiliter non solum memoriam, sed etiam ingenium possent. Hanc igitur partem relictam explebimus nullius adminiculis, sed, ut dicitur, Marte nostro. Nec enim quidquam de locis theologiæ post divum Thomam explicatum est, quod mihi probaretur, de his quæ in manus nostras venerunt.

Quemadmodùm igitur in re militari solet, ubi dux non satis esse putat militibus arma dare, sed docet quomodò sit ipsis utendum, manus illorum aptat, componit gradus, quandò fugere adversarium debeant præcipit, quandò insequi, quandò fidere viribus, quandò arte uti, quandò ferre hostem, quandò ejus ictus eludere; ducit deniquè in aciem, præscribit ordinem, locum assignat, de quo injussu suo non liceat eis discedere, sic mihi videtur facturis, si discipulos meos et informare et instituere ad effugiem absolutæ cujusdam eruditionis volo. Nec verbis modò præfinire hæc habeo, sed arreptis etiam telis in ludicrum certamen descendere ad exemplum posteriorum. Quæ tametsi non ad

vulnus, sed ad speciem valere videntur, non inutilia erunt tamen. Quidquid enim in his rebus ad aspectum venustum est, idem utiliter fit ad veram pugnam, si quandò illa cum adversariis committatur. Quòd si quis sine arte id quod artis est efficit, permittat, obsecro, mihi meiçue similibus, ut artem et præcepta adhibeamus. Sunt prata quibus natus et indigenitalis humor interius infusus est. Sunt quæ nisi extrinsecus humore allapso irrigari non possunt. At disseruerunt theologi nonnulli antè me valde feliciter. Primum, idem erant expeditius certiusque facturi, si hoc genus exercitationum nostrarum degustassent. Quàmlibet ager fecundus sit, fecundiorum eum tamen faciet agricola, si diligenter et studiosè colat. Sic igitur etsi ingenis magnis præditi quidam, copiam in theologia disserendi sine arte consecuti sunt, ars tamen, ut Tullius ait, est dux certior quàm natura. Aliud enim est argumenta congerere, aut potius spargere ac dissipare, aliud eadem viâ et artificio premere. Nam qui sciet ubi quidque positum sit, quaque eò veniat, is etiam quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. Non itaque si nulli fuerunt, qui locos artificiosè digestos generenteram composuerint, nulli qui partem hanc theologiæ dissolutam divulsamque conglutinarent, et ratione constrinxerint, statim nostrum hoc opusculum supervacaneum erit, imò verò eò magis necessarium doctis et ingeniosis fortassè, tardis et rudioribus sine dubio.

Deindè non mihi videntur scholastici theologi (fatum est enim quod sentio) admodum compositè et ordinatè disputationes theologiæ distinxisse. Divum Thomam semper excipio, apud quem mirabilis est contextus rerum, summus questionum et articulorum ordo, et compositio disciplinæ incredibilis, adeò respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus. Nam de argumentorum copiam quid attinet dicere? cum de infinitis propè questionibus in utramque partem disserendi tanta illi facilitas et abundantia fuerit, ut non contrà omnia semper, sicut Archesilas, disputarit, et tamen, ut in omnibus rebus quidquid ex utraque parte dici posset, expresserit. Caeteri scholæ auctores perturbatione rationis atque ordinis multum omninò peccaverunt; Magistrum videlicet secuti, in cujus quatuor Sententiarum libris multa quidem lectio sanctorum apparet, et pro tempore illo haud mediocri sanè eruditio. Sed præter distinctionum vocabula, in quas libri illi divisi sunt, nihil distinctum ferè videas, rectèque et ordine distributum. Testimoniorum congruam dicas potius quàm dispositionem et rationem disciplinæ. De Trinitate prima est illi disputatio. Ità prius relata quàm absoluta persequitur. Nam de justitiâ et misericordiâ Dei in quarto Sentent., quasi præteriens disputavit. De virtutibus in tertio. De vitiis quibusdam item in quarto. Innumera sunt ejusmodi confusè ab illo perturbatèque tractata. Quam ob rem scholasticis, qui hujus vestigiis inhaeserunt, confusa etiam ferè ac perturbata sunt omnia. Nec Magistrum ego volo fraudare suo veteri nomine, magnum utique, ut ætate illâ, virum, et quem jure coluerint posteri. Nec scholasticorum laudi, quam multorum seculorum firmavit ocul-

nio, detrudere quidquam volo. Sed ingenue ac liberè dico, quid in istis desideretur, quidque illi præstarent homines ingenio doctrinæque præstantes, nisi disserendi artem neglexissent. Nam quod spectat ad argumenti inveniendi rationem, fontes quondam videntur etiam ignorasse, adeò nulla ex quibusdam eorum fontium argumenta proferunt. Quotus enim quisque ex traditionibus Christi et Apostolorum argumentatur? Atque ex conciliis rarò, ex sacris litteris non adeò frequenter, ex historiâ vix semel. At, meâ quidem sententiâ, nemo poterit omni laude esse cumulatus theologus, nisi et erit horum locorum omnium scientiam consecutus, et ex eis promptum expeditumque pararit ad argumentandum usum. Nam de locorum naturâ et vi quidem satis fateor suprâ à me dictum.

Sed in eisdem nunc non frustrâ versabimur, cum docebimus, quisnam eorum locorum usus sit, et quemadmodum ex eis argumenta ducenda. Id quod non omnibus itâ facile est, ut nec præceptis, nec exemplis nostris indigeant. Sed hæc hactenus. Jam ad instituta pergamus. Ac ne plura, quæ sunt penè innumerabilia, consector, comprehendam brevi, quæ sint theologiæ principia. Theologiæ naturalis et supernaturalis (hinc enim ordiendum est facilis est et expedita distinctio. Theologiam naturalem voco metaphysicam, eâ parte, quâ Dei naturam per naturæ rationes inquiri; quæ est nobis, id est, Christianis cum philosophis gentium communis. Supernaturalem autem eam dico, quæ ejusdem Dei et naturam et proprietates per principia eâ investigat, quæ sunt hominibus divinitus revelata. Revelationem porrò theologorum more hic accipio, quæ hominibus et captum superat et ingenium. Nam Paulus, ad Rom. 1, ea etiam, quæ naturali ratione et lumine cognoscuntur, Dei revelationi et manifestationi tribuit. Atque hæc supernaturalis theologia propria est fidelium et Christianorum, tantò disciplinæ cæteris melior, quantò divina auctoritas, in quâ illa sustentatur, humanâ omni ratione potior et antiquior est. Rectè igitur divus Thomas docet, quòd argumentari ex autoritate est maximè proprium hujus doctrinæ, eò quòd principia hujus doctrinæ per revelationem habentur; et sic oportet quòd credatur auctoritati eorum quibus revelatio facta est. Nec hoc derogat dignitati hujus doctrinæ. Nam licet locus ab auctoritate, qui fundatur super rationem humanâ, sit infirmissimus, locus tamen ab auctoritate, qui fundatur super revelationem divinâ, est efficacissimus. Tantum ille. Ego quoniam omnis oratio nobis de theologiâ eâ quæ est suprâ naturam, instituitur, ideò hujus solùm principia, quæ et qualia sint, exponendum est.

Hoc verò ut scholæ congruenter fiat, nodos illos et proferendos, et solvendos puto, qui rem totam istam illigant et impediunt. Primus est, quòd divus Thomas paucis verbis multa peccare videtur, unum, quòd secum ipse pugnat. Modò enim ait articulos fidei esse theologiæ principia; nunc autem illa omnia, quæ in sacris litteris continentur, imò aliquandò universa etiam, quæ sunt divinitus revelata, in quibus traditiones correctè Apostolorum sunt, quanquam in libris

canonicis non inveniuntur scriptæ. Potestne magis secum ipse pugnare? Alterum peccatum, quòd cum Paulus, Hebr. 11, 6, inter ea, quæ credere oportet, duo illa numeret, Deum esse, et esse remuneratorem inquirentium se, divus Thomas contra docet illa fidei articulis minimè comprehendi, sed à fide potius supponi. Non sunt igitur D. Thomæ hæc theologiæ principia, siquidem non sunt propositiones revelatæ, quas fide credimus, sed naturæ lumine ab hominibus cognoscuntur; ob idque fidem ipsam antecedunt, cujus decreta ea demùm sunt, quæ in propriis theologiæ principii habere debemus. Nec Apostolo solum, sed rationi quoque ille divus Thomas videtur adversus, quæ dilucidè probat, Deum esse, proprium idemque primum censi theologiæ principium. Est enim Deus, ut suprâ dixi, res huic disciplinæ propriè subjecta. Omnis autem disciplina ponit in primis, et rem sibi subjectam esse, et quid etiam res illa sit. Deum itaque esse, proprium est theologiæ principium, quia speculatrix est. Nam quia et effectrix, illud habet principium primum, Deum esse remuneratorem inquirentium se. Tertium divi Thomæ peccatum commune cum plerisque theologis, quòd cum plurima sint à Deo revelata, non solum iis, qui canonicos libros scripserunt, sed aliis etiam sanctis Dei hominibus, Martino, Nicolao, Benedicto, Dominico, Francisco, fidem et theologiam asserit non quibuslibet Dei revelationibus niti, sed iis dumtaxat quas Scripturæ sacræ auctores habuere. Constat autem, et divinam revelationem generaliter esse fidei theologiæque rationem formalem, et fidem quibusque Dei dictis assentiri; est namque virtus, quæ Deo dicenti credit. Atque hic nodus primus in verbis quidem divi Thomæ est.

Secundus autem non modò divum Thomam, sed cæteros ferè omnes astringit. Nulla enim omninò disciplina sua principia ratiocinatione probat, sed ponit; ideirò enim positiones seu petitiones nuncupantur. At theologia ea, quæ fides tenet, ratiocinatione concludit; non ergò eadem sunt hujus disciplinæ principia, quæ et fidei decreta. Quòd verò theologia fidei dogmata argumentando comprobet, multifariam suaderi potest. Primum, quia Deum esse unum, immortalem, et rerum humanarum procuratorem, et cætera ejusmodi per fidem à Christianis accepta claris philosophiæ argumentis demonstrantur. Tum rursum, quia Deum esse creatorem, fidei articulus est; id autem ratio quoque naturalis ostendit. Adde, quòd Apostolus Petrus jubet nos esse paratos ad reddendam rationem de eâ, quæ in nobis est, spe, atque ideò de eâ, quæ in nobis est, fide. Adde etiam quòd huic scientiæ attribuitur illud, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur; quod ex divo Augustino acceptum omnium theologorum ore teritur. Si ergò rerum naturalium cognitio, ut Augustinus ait, fidem et gignit et nutrit et roborat; nimirum ea quæ fidei sunt, ratione naturali theologia patefacit. Non ergò fides theologo principia tradit, nisi suâ ipso principia probet; quod ab omni prorsus disciplinâ alic-

num esse, adeò exploratè perceptum est et cognitum, ut non sit à me in presentia confirmandum.

Tertius nodus ex verbis quoque D. Thomæ necitur. Docet namque, ad fidem aliquid pertinere dupliciter, uno modo directè, sicut ea, quæ nobis sunt principaliter à Deo tradita; alio modo indirectè, ut ea, quibus negatis consequitur aliquid fidei manifestè contrarium, ut si quis neget Samuelem esse filium Helcanæ, ex quo sequitur divinam Scripturam esse falsam. Hactenus non verbis quidem eisdem, sed sensu eodem ille ait. Et rursus alio loco affirmat, omnia quæ sunt in sacris litteris tradita, præter ea, quibus homo beatus efficitur, per accidens ad fidem spectare; ut Abraham duos filios habuisse, et David fuisse filium Isai. Quòd si ejusmodi, licèt in libris sacris expressè etiam conscripta sint, indirectè tamen et per accidens ad fidem attingunt, non sunt profectò theologiæ principia. Nec enim cujusquam disciplinæ fundamenta fabricam illius disciplinæ ex accidenti et indirectè constituunt. Poteram et aliis argumentis hanc questionem implicare; sed verebâr ne et hæc quoque lectori delicato multa nimium viderentur. Atque hæc, pauca licet, urgent tamen, et nihil remittunt, ut omnia ea explanemus, quæ theologiæ initiis exponendis necessaria sunt. Expediemus itaque primum, quenam sit hujus doctrinæ ratio formalis, deindè quæ ejus nativa germanaque principia; atque in his, quæ capitula sint, quæ verò legitima quidem, sed secundaria tamen; postremò quæ sint extranea et aliena, hoc est, adscita et accersita ab exteris disciplinis.

Formalis ratio theologiæ, quoniam illud in primis suscepti explicandum, non est una et simplex, sed duplex et bipartita. Est namque ratio formalis rei objectæ, quia res est, quomodò Deitas theologiæ ratio dicitur. Est item ratio rei, ut mentem ad assentientium movet, quemadmodùm veritas prima revelans theologiæ habet ratio. Sic rationes videndi intelligentis et colorem et lucem; colorem quidem priore modo, lucem autem posteriore. Atque illam quidem vocant rationem *quæ*, hanc rationem *sub quâ*. Puto nobis concedi oportere, ut scholæ verbis utamur, si quandò minus occurrent latina. Quin latina etiam interdùm relinquenda sunt, ne in scholasticâ disputatione non tam explicasse res quam verba affectasse videamur. Quia verò de ratione formali rei huic doctrinæ subjectæ, quia res est, nulla esse potest inter viros doctos controversia, de ratione formali ex parte habitòs et potentia cognoscentis hujusmodi conclusiones statuo.

Prima est: Ratio formalis fidei non est ratio theologiæ formalis. Nam si theologiæ principia lumine prophetiæ cognoscerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, conclusiones nihilò seciùs ad theologiam pertinerent. Erat enim Christus Dominus longè omnium, quicumque fuerunt, theologiæ divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen sine fide conclusionibus theologiæ assentiebatur. Exigit quippè fides in ratione suâ formali obscurum quiddam et invisum, cum sit substantia rerum sperandarum, et argumen-

tum non apparentium. Theologia verò evidens quoque et clara esse potest. Nam est ratio sermoque de Deo. Atque inter prophetiam et fidem, si divo Thomæ crelimus, nonnihil interest; nec lumina sunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, et fideles ad credendum illustrantur. At si vates illustratione suâ illa theologicæ principia cognoscat, et ea, quæ consequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat, theologus profectò erit, tametsi theologicæ ejusmodi ratio formalis non fidei lumen sit, sed prophetiæ.

Secunda conclusio est: Esse revelatum à Deo, lumen divinitus infusum, est ratio theologicæ formalis, sive illud lumen fidei sit, seu prophetiæ, seu gloriæ. Theologia namque supernaturalis, de qua nunc loquimur, lumen aliquod naturâ ipsâ superius generaliter ad principia cognoscenda requirit; sed quale id in specie futurum sit, nec nomen theologicæ, nec notio propria definit. Verùm, quia theologo non de beatorum, sed de viatorum theologiâ disputant, nec quærent quid disciplinæ ipsi, sed quid naturæ nostræ consentaneum sit, idcirco ferè asserunt, theologiâ principia per fidem à theologo intelligi. Lumen quippè prophetiæ, vel quoniam rarum est, generali præceptioni nihil obstrare creditur; vel quoniam est, ut lumen fidei, obscurum, in lumine fidei communiter et confusè intelligitur. A quâ nos consuetudine minime abhorrentes, theologiæ nostræ principia per fidem accipi oportere sæpè dedimus.

Undè illa tertia conclusio nascitur, theologiæ nostræ formalem rationem eandem ac fidei esse, tametsi aliter ad assentiendum principiis movet, aliter ad assentiendum conclusioni. Illis, inquam, sine medio, syllogismo et ratione, huic ratione et syllogismo intermedio. Quo discrimine, ut diximus, theologia et fides non verbis et cogitatione, sed universâ re et toto genere secerunt, quamvis utriusque ratio eadem formalis sit. Sanè D. Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, existimat patere latissimè, idque versari in omnibus, quæ à Deo sunt dicta et revelata, sive auctoribus sacris atque canonicis, sive aliis quibuscumque divino quodam Spiritu afflatis. Quod si verum est, ratio fidei formalis longè etiam latèque patebit, ut non solum contineat revelationes Prophetis et Apostolis factas, sed eas etiam, quæ cæteris quoque sanctis Ecclesiæ Dei factæ sunt; inò illas etiam, quas viri interdum improbi divinitus habuerunt, ut Balaam et Caiphæ, quorum prædicationes ad fidem attingere, ne dubitari quidem potest. Eadem ergò causa subest, ut cætera etiam, quæ quibuslibet aliis revelata à Deo sunt, ad fidei rationem referantur. At enim, part. 1, quæst. 1, art. 8, ad secundum, ut inter argumentandum objicimus, verbis nihil obscuris docet, fidem nostram non nisi revelationibus aliis præter eas, quas Apostoli et Prophete, auctores videlicet canonicorum librorum, ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, *fideles esse superædificatos super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu*. Nulla igitur alia nisi Prophetarum, Christi Apostolorumque doctrina fidem Ecclesiæ fun-

dat, nulla alia theologiæ principia continet. Eadem enim sunt disciplinarum principia ac fundamenta. Adde quòd fides est virtus theologia cum religione Ecclesiæ ergà Deum conjuncta et sociata. Non ergò quæcumque à Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, sed ea tantum, quæ ad Ecclesiæ etiam religionem pertinebunt. Quia verò nihil Ecclesiæ refert, ea credere, annon, quæ Brigidæ Catharinæque Senensis visa sunt; nullo certè modo ad fidem illa referuntur. Adde etiam quòd fides, de quâ hic sermo fit, non est privata virtus, sed communis. Eâ enim re catholica dicitur, hoc est universalis. Quocirca privata revelationes, cujusmodicumque et quoruncumque illæ sint, ad fidem catholicam non spectant, nec ad fundamenta et principia ecclesiasticæ doctrinæ, quæ vera germanaque theologia est. Cujus rei illud item non leve argumentum est, quòd quæ non per Ecclesiam et ejus publicos administratos fidelibus proponuntur, illa non creditur catholica fides. Videlicet æquum erat, ut quæ ad rempublicam generaliter attingerent, hæc non privati quibus homines ad eam retulissent, sed ejus communes omninò administris. *Fundamenta ejus*, inquit, Ps. 86, 1, *in montibus sanctis*. Id quod explicaturus statim adjunxit: *Dominus narrabit in scripturis populorum et principum horum, qui fuerunt in eâ*. Scripturæ ergò private non sunt fidei ecclesiasticæ fundamenta, sed Scripturæ populorum, quas nobis principes Ecclesiæ tradiderunt. Quamobrem in principiis theologiæ nostræ non ea sunt habenda, quæ privatè et singulariter quibusdam hominibus significata à Deo sunt, sed quæ communiter et publicè Ecclesiæ suæ locutus est Deus. Id si consentaneum est, ut videtur certè, necessariò fit consequens, ut ratio fidei theologicæ formalis non sit tam diffusa et ampla, quàm nonnullis apparet, sed multò restrictior atque contractior; ut intelligatur esse veritas prima Ecclesiæ revelans ea quæ ad religionem attingent. Id quod sine dubio fidei constantia, firmitudo et firmitas requirebant. Nullo enim loco firma stabilisque ac fixa consisteret, si privatas revelationes sequeretur.

Nec mihi quisquam angelorum in viâ fidem et religionem objiciat, quibus nescimus an Deus, quæ credere illos oportebat, per se hæc, an per aliquem publicum administrum angelum superiorem proposuerit. Illud dico, in angelis quoque communem fuisse fidem, communem revelationem, quæ non privatæ usurpationis esset, sed publicæ religionis. Nam quod objicatur de Balaam et Caiphæ prophetiis, hoc facillè rejicitur. Non enim illorum verba ad fidem spectant, quia diverunt illi, sed quia auctores sacri scripserunt. Ac formalis theologiæ ratio quamvis illa sit, breviter quidem, sed non indiligenter exposui.

Sequitur ut explicem, quæ sint hujus disciplinæ propria legitimaque principia. Quâ in re video, nihil nos laborare oportere. Facillè enim è rebus positis intelligitur, omnia, quæ sunt per sacros auctores Ecclesiæ divinitus revelata, in propriis theologiæ principiis habenda. Non ea solum dico, quæ auctores sacri scriptis suis tradiderunt, sed quæ vel bo etiam posteris

commendarunt. Id quod explanatum est in tertio hujus operis libro diligentissimè. Auctores autem sacros appello, non eos modò quí libros canonicos scripserunt, verùm etiã Christum Dominum, qui et vitæ et doctrinæ catholicæ primus est auctor, et Apostolos, quí ministri fuere sermonis. Nec si conciliorum et apostolicæ Sedis auctoritas fidem certam facit catholici dogmatis, aut sanctorum etiã omnium consensus et conspiratio una, idcirco aut principia theologiæ cumulamus, aut ejus formalem rationem extendimus. Quoniam, ut sæpè aliàs diximus, nec concilia, nec Sedis apostolicæ pontifex, nec sancti Scripturarum interpretes novas fidelibus revelationes edunt, sed quas ab Apostolis accepit Ecclesia, aut posteris integras et illibatas tradunt, aut illas exprimunt et interpretantur, aut certè consequentia et connexa colligunt, adversa et repugnantia manifestant.

Principiorum itaque theologiæ numerus è libris sacris atque Apostolorum traditionibus integerrimè constituitur. Quamobrem duobus primis locis contenta sunt omnia, quæ in initiis theologiæ veris et germanis numeranda sunt. Sed his initiis tanquàm seminibus ab Ecclesiâ datis, quæ Christus Apostolis, Apostoli Ecclesiâ dederunt, pastores et doctores ac theologi in universum omnes ea rigant et excolunt, et quæ plantæ, traudces, propagines ex eis oriuntur, proferunt et ostendunt. Illa fundamenta sunt theologiæ ecclesiasticæque doctrinæ, quæ Christus per Apostolos posuit, cæteri sive concilii Patres, sive pontifices summi, seu Ecclesiæ doctores, sancti omninò superædificant. Nam *fundamenta alia nemo potest ponere præter ea, quæ posita sunt*, Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu. Enimverò disciplinaram principia non eodem gradu locata sunt omnia. Quædam enim simpliciter prima sunt, quæ vi suâ generali cætera continent; ut in metaphisicis illud: *Impossibile est simul affirmare et negare*; qualia in theologiâ sunt illa: *Deus est*; et: *Est remunerator inquirentium se*; in quibus tanquàm in primis credibilibus omnes fidei articuli implicitè continentur, quemadmodum div. Thomas eisdem quoque verbis affirmat. Alia sunt principia præcipua quidem et immediata, sed contractiora tamen quàm illa communia, quæ erant cæterorum omnium quasi fontes. Hujus generis in phisicis ea sunt: *Res naturales materiâ formâque consistere*; *naturam esse principium motûs et quietis*; in theologiâ verò articuli fidei capitales, qui, ut D. idem Thomas ait, primò et per se credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui est res theologiæ subjecta, ea articuli enuntiant, quæ vel ex perpetuâ æternitate in Deo iusunt, vel humanæ salutis ergò disposita in tempore ac dispensata sunt. Eundem quippè Deum, qui trinus et unus est, qui creavit mundum, qui et impius facit justos, et felices pios, eundem, inquam, credimus et hominem factum, et natum, et mortuum, et sepultum, et suscitatum, et elevatum in cælos. Jure igitur hæc prima sunt et propria theologiæ pronuntiata, quæ à nobis de subjecto disciplina nostræ, vel maximè supponuntur. Initium enim his

principalibus non concessis, theologus progredi ne digitum quidem potest. Ac sunt priora illa similia iis, quas philosophus appellat dignitates *Accedentem namque ad Deum oportet credere quia est, et inquirentibus se remunerator sit*. Quicquid igitur disciplinam aliquam supernaturalem discere parat, cum necesse est duas illas generales prænotiones animo antè cepisse. Quæ dignitatum nota propria atque insignis est. At hæc posteriora principia suppositiones theologiæ non injuriâ vocabuntur. Eas enim theologus discipulo suadere quodam modo aut explicare certè valet. Sed præter hæc duo principiorum genera, sunt alia non propter se potissimè petita, sed, ut D. Thomas sentit, eorum quæ sunt potissima, explicandorum gratiâ. Cujusmodi sunt, inquit, præter articulos fidei, omnia quæ in sacris litteris assumuntur, vel Dei naturâ et majestate explicandâ, vel exponendâ ipsis in homines benevolentiam rerumque omnium procuracione, quæ illis essent utiles et necessaria. Hæc verò tametsi non fidei sunt, nec theologiæ præcipua capita, sed his ex accidenti conjuncta, et quasi principia secundaria; accipit tamen ea theologus, non aliter ac philosophus principia per se nota, sine medio et ratione, perinde ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quasi naturalis atque insita in animis fidelium notio inest, ut quidquid ab Apostolis scriptum traditumque est, verum esse sentiant. Ac theologiæ legitima germanaque principia hæc sunt. Nam quæ vel à metaphisicis, vel à phisicis, vel à mathematicis, vel à reliquis demùm naturæ disciplinis adsciscit, perspicua per se evidentiæque principia, non ex suâ sumit vi atque naturâ, sed foris inventa in proprium usum mutuatur, aut certè jure quodam suo vindicat. Forsitan quispiam dixerit: Nonnè igitur multæ variazque erunt rationes theologiæ formales? siquidem multarum disciplinarum varia item principia sunt. Minimè verò. Non enim ex adjunctis et extrinsecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, sed ex propriis nativisq; principiis. Atqui in theologiâ horum omnium una et eadem ratio formalis est, nempe fidei lumen supernaturale. Quæ igitur sint theologiæ principia, tum germana, tum aliena, atque ex illis quæ prima, quæ secunda, ex primis verò quæ generalia, quæ quasi in speciem contracta, satis, ut reor dilucidè apertèque docuimus. Quibus ex rebus intelligitur, è decem locis duos primos propria et legitima theologiæ principia continere, tres postremos externa et aliena; nam quinque intermedii aut interpretationem principiorum propriarum continent, aut eas, quæ ex his ortæ et profectæ sunt, conclusiones. Hæc cuiusmodi in theologiâ sint, statim explicò, si prius argumenta refello quibus suprâ usus sum, quàm de principiis ejusdem theologiæ quærerem. Ad quas ipsas argumentationes ex superioribus dictis satis multa responsa sunt, quibus perspicui possit, adversum D. Thomam, quem vel maximè impugnant, eas nihil habere virium. Tanta vis est veri, ut speciem falsitatis obscuraret, si modò id patefactum et illustratum est. Sed siugulis tamen respondere volumus, ut rudiorum ingenio morigeremur.

CAPUT III.

Captis superioris argumenta refellit.

Primum ergo argumentum tria D. Thomæ falsa peccata obijcit, quorum unum jam omnino depulsum est. Eoquid enim illa pugnans, articulos fidei primaria esse theologiæ nostræ principia, sacras autem litteras continere etiam secundaria? Quia verò non omnia continent, sed pleraque, illud etiam his valdè consentit et congruit, divinam veritatem sine scripto quoque rationem esse fidei formalem. Sunt enim quædam verbo tenus Ecclesiæ tradita, quæ in theologiæ veris germanisque principiis habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quæ secundo loco adhibetur, ea pressius urget. Sed si, cum animum attenderit, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intelligendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi: aut quia principium est finisque naturæ, aut quia suprâ naturam est et principium et finis. Sanè quamdiù præstantem æternamque mentem intelligimus solutam à corpore et liberam, segregatam ab omni concretionem mortali, quæ omnia sentiat et moveat, quæ cælum ac terras tueatur ac regat, ad quam res universæ quoquo modo possunt, contendat et enitantur ut veniant; tamdiù Deum naturaliter intelligimus, tamdiù de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quod apparet in unâ deitate trinus, in effectis suprâ naturam admirabilis, omnium ejusmodi effectorum supernaturalium et prima causa efficiens et postremus finis, atque ad eò creaturæ rationalis una et summa felicitas; tunc ratio Dei multò alia, sermo longè diversus est. Cum igitur Paulus, inter ea quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse, et esse remuneratorem inquirentium se, Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium, ultimusque etiam finis. Quo sensu divus Thomas secundâ secundæ, quæstione primâ, articulo septimo, ait omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet ut credatur Deus esse, et providentiam habere circâ hominum salutem. Cum autem aliis locis affirmat duo illa in fidei articulis non esse, sed à fide potius supponi, de Deo juxtâ naturæ lucem loquitur. Quemadmodum enim gratiâ supponit naturam, itâ cognitio gratuita cognitionem naturalem, ut idem divus Thomas refert. Frustrâ verò eum fidei doctrinâ velis imbuere, qui non habeat duas illas naturæ anticipationes, Deum esse, et habere hominum providentiam. Nulla porrò gens tam fera est, ut ait Cicero, de Naturâ Dei, lib. 2, quæ non, etiamsi ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Qui autem Deum non prævenit procuratorem esse rerum humanarum, atque ad eò hominum rectorem et judicem, is longissimè abest à nostrâ disciplinâ. Quòd si judex hominum et rector Deus est, si etiam à alio modo intelligi non potest nisi summâ sapientiâ, si justitiâ et potestate præditus sit, ut et præmia virtutibus parata habeat, et supplicia vitiiis. Nec enim

ulla omninò respublica, quod Solon verissimè dixit, nisi duabus rebus contineri potest, præmio et pœnâ. Quæ causa Platonem movit, ut quoniam videbat optimos sæpè viros pro rebus præclarè gestis nullo in hæc vitâ præmio virtutis, nullo insigni honoris, nullo monumento laudis decoratos, assereret animos immortales officii præmium et fructum aliquandò accepturos: absurdum quippè esse, ut verus, justus et honestus labor honoribus, præmiis, splendore careat, si qua est in cælo pietas, si quod numen, quod talia curet; non itaque aut campos Elysios aut Sicilyphii saxum, Ixionis rotam, Tantalii sitim poematis solum esse, sed historie. Nam ut ficta sint à poetis isthæc omnia, veri tamen significandi gratiâ ficta sunt, ut utilissima illa, verissimæque sententia in animis hominum inscriberetur: rectè factis præmia, peccatis supplicia deberi. Quò magis Cajetanum miror, qui in Epistolam ad Hebræos multò omninò et à sensu Apostoli, et à verâ naturæ institutione descivit. Atque cum in errore secuti sunt quidam, non satis diligenter, nec Pauli consilium, nec vim rationis attendentes. Sed ut perspicat lector undè omnis iste natus sit error, totam rem aperiam, et eaque ipsa verba subscribam, quæ ab inventore et quasi architecto hujus opinionis dicta sunt: Qui non credit Deum esse, ait, nunquam accedet ad eum. At si objeceris hoc non congruere iis qui evidentè cognoscunt demonstrativâ scientiâ Deum esse, tales enim, cum videant Deum esse, impossibile est quòd credant Deum esse, cum fides sit argumentum rerum non apparentium; solutio est, quòd doctrina hæc in communi datur, et propterea dicitur in communi, quòd oportet credere, quia est. Longè autem melius esset, si non crederet, sed sciret, quia est. Sed hoc rarum, aut rarissimum est. Alterum verò, quòd Deus inquirentibus se remunerator sit, scilicet in futurâ vitâ, oportet fide teneri, quoniam nulla scientia speculativa hoc attingere potest, et sine hujus rei fide nullus accedit ad Deum. Hactenus ille. Quo in loco universâ ratione meâ cum illius totâ confligendum puto. Primum ergo, si placet, quæ de illo principio: Deus est, sunt à Cajetano dicta, videamus. Atque illud videns prudensque præterea, longè melius esse scire, quàm credere. Id quòd verum esset, si de humanâ fide loqueretur. At fides, quæ Deo dicenti innititur, multò certior et potior est, quàm ea scientia, quæ ingeniorum nostrorum ratione constat. Sed hæc ostendere non est præsentis loci et temporis, illud propriè hujus disputationis est, si Pauli sententiam in communi, et de iis quæ frequenter eveniunt, intelligamus, tunc totam nos Pauli argumentationem eludere. Conabatur siquidem Apostolus eo capite monstrare veteres omnes, quotquot à Deo probati sunt, testimonio fidei probatos esse. Cum verò in enumeratione Enoch quoque inter cæteros induxisset, non aliter ostendit illum fide esse probatum, nisi quia antè translationem testimonium habuerat placuisse Deo. Quâ propositione à sacris litteris positâ, è vestigio assumptionem adjunxit: Sine fide autem impossi-

bile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, etc. Hoc verò argumentum, quo assumptionem illam probat Apostolus, vanum et imbecillum est, si demus non oportere semper credere accedentem ad Deum, quia est, sed aliquandò, rarò tamen, satis esse scire. Refellemus enim argumentantem Apostolum eà responsione, quòd fieri potest, idque melius esse, ut quis sciat esse Deum, quo casu non oportebit credere Deum esse. Itaque fiet, ut non sit impossibile sine fide placere Deo; Enoch autem unum ex eis esse, qui non credebant, sed sciebant esse Deum. Quemadmodum ergò cum Apostolus ait: *Sine fide impossibile esse placere Deo*, non in communi et ut plurimum loqui intelligendus est, sed semper ac de singulis hominibus viatoribus, sic quàm causam ejus rei reddit, inquit: *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est*, eodem modo intelligitur nullum omninò excipere, sed de omnibus, atque de omni tempore loqui, si illa ipsius argumentatio quidquam habitura est, ad faciendam fidem, virum.

Jam verò quod ad sequens principium attingit, Cajetanus in hoc defendendus est, quòd dixerit, per nul- lam speculativem scientiam cognosci evidentem posse, Deum esse remuneratorem inquirentium se, si de remuneratione supernaturali intelligit. In nullà verò scientià ostendi præmium aliquid justos, sapientesque viros manere post mortem, hoc Cajetanus generaliter videtur asserere, hoc cogor ego improbare. Chrysostomus porrò, hom. 4 de Provid., tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare, nùm in meridie sit dies: « Si enim, inquit, negant animos esse immortales, negant supplicia improborum et post hanc vitam, negant præmia justorum. Providentiam itaque Deo negant, atque adeò divinitatem, quæ sine providentià intelligi non potest. Nam si ii, qui Deum ritè colunt, injuriis affecti migrant, impii contra injustà felicitate potiù, non ergò justitia in Deo est, si suos non potest honoribus præmiisque donare; quòd si Deo aut potentiam, aut justitiam, et aut oculos ad cernendum tollis, Dei vocabulum inane fit. Omni namque ratione concluditur, ut si nullo præmio afficit eos, qui inquirent illum, ne Deus quidem ullo modo sit, nisi Deum aut cæcum, aut imbecillum, aut iniquum habeamus; cæcum, qui suos non videat, imbecillum, qui dare præmia non possit; iniquum, qui nolit. » Qui igitur negat alterum, is utrumque tollat necesse est: et si non habet remuneratorem inquirentium se, ne Deum quidem habeat oportet. Illud quoque vix intelligo, quid sibi Cajetanus velit, cum ait nullam scientiam speculativem hoc attingere, an Deus sit remunerator inquirentium se, unde colligit oportere ut id fide teneamus. Quid enim si nulla speculative scientia illud assequitur? Nonne satis erit, si aliqua effectrix assequatur? Mihi quidem illud persuasum est, quemadmodum Deum, hoc est, primam causam efficientem esse, speculative naturæ disciplina declarat, ità et effectricem quoque naturæ ejusdem disciplinam, Deum esse omnium postremum finem, ostendere, neque hoc solum, sed illud etiam,

naturæ leges aliquem habere et auctorem et judicem; nisi fortè sola hæc lex deserta sit, quæ nullum legislatorem habeat, aut si quis jura hæc mundo præscripsit, nullà juris hujus servandi curâ tangatur. Quòd si tam ignarus est, ut nesciat præmia et honores virtutem alere, jacereque eam semper, si præmiis et honoribus destituta sit, indignus profectò est, ad quem auctorem et judicem sanctissimam naturæ leges referamus. Quocirca si de Deo diviniæque rem incarnatione sermonem facimus, quatenus naturæ lumen ostendit, utrumque in hoc lumine agnoscimus, et Deum esse, et esse remuneratorem inquirentium se. Quia verò ut Deo placere possimus, non sat est ipsum cognoscere principium esse, auctoremque naturæ, sed oportet in Deum ferri, quia finis est supernaturalis, atque adeò supra naturæ vires eminentes et excellens, rectissimè, ut in universum dixit Apostolus, accedentem ad Deum, finem utique supernaturalem, oportere credere, quia est, etc. Nam quod naturalis ratio docet, id scire ad supernaturalem hunc accessum non est satis. Habemus quippè accessum ad Deum per fidem. Quòd autem Paulus de accessu ad finem supernaturalem, de remuneratione quoque supra naturam loqueretur, illa manifestè demonstrant: *Expectabat fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor Deus*; et posterius: *Nunc autem meliorem patriam appetunt, id est, caelestem; idèò non confunditur Deus vocari Deus eorum, paravit enim illis civitatem*. Et rursùm: *Aspiciebat in remunerationem. invisibilem enim tanquam videns sustinuit*. Et deniquè: *Non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem*. Atqui hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis commararentur. Sed crimen illud, quod D. Thomæ secundo loco inferebatur, satis, ut mea fert opinio, dilutum est. De tertio verò peccato nihil est necesse illum purgare, quàm jam explicatè docuerimus, fidem theologicam, de quà in præsentis discerimus, non quilibet Dei dictis assentiri, sed iis, quæ duntaxat et ad fidelium communem religionem spectent, et communes Ecclesie administri denuntient. Ac primum nodum solvimus quidem, secundus verò expeditur hoc modo.

Quæ sunt fidei, ea sunt in duplici differentià. Quædam enim simpliciter, et apud omnes fidei sunt, et quæ rationem superant naturalem. Alia fidei dicuntur esse non per se quidem, sed quasi per accidens divinitus revelata, propter eos, qui eorum demonstrationem et evidentiam non habent, ut Deum esse, et esse unum, eundemque æternum, sapientem, justum. Quas res omnes licèt in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus providentissimè revelavit, quemadmodum D. Thomas 2-2, q. 1, art. 5, et q. 2, art. 4, explicuit. De Deo rursùm dupliciter loqui possumus, quà divisione primo argumento diluendo utebamur, vel quia est principium finisque naturæ, vel quia principium et finis est supra naturam. Priore modo Deum esse, esse unum, immortalem, sapientem, et hujus generis reliqua, naturale lumen ostendit; posteriore autem J. 2.

eadem sola fides tenet. Undè et D. Thom. 2-2, q. 1, art. 8, cum in primo argumento opposuisset, Deum esse unum, non oportere in articulis fidei computari, quòd sciri per demonstrationem posset, respondet quòd « multa per fidem tenemus de Deo, quæ naturali ratione philosophi investigare non potuerunt, « puta circà providentiam ejus et omnipotentiam, et « quòd ipse solus sit colendus. Quæ omnia continentur « sub articulo unitatis Dei. » Haec enim ille. Loquitur autem de providentiâ et omnipotentia rerum etiam supernaturalium. Et q. 2, art. 2, ad 3 : « Credere « Deum, » inquit, non convenit infidelibus sub eâ ratione, quâ ponitur actus fidei, etc. » Quæ calumniam fortassè non effugient, nisi ad hujus distinctionis normam revocentur. Quibus rebus expositis, D. Thomas apertè docet, ea quæ propriè et per se fidei sunt, nullâ posse naturali argumentatione patefieri. Quin primâ parte, questione 52, articulo primo, illos arguit quasi fidei inimicos, religionique nostræ etiam novicos, qui ea, quæ fidei sunt, naturæ rationibus conantur ostendere. Quòd si quæ argumenta fidei decretis comprobandis sancti doctores afferunt, congruentia illa esse, non evidentia, probabilia, non necessaria, suadere, non cogere, adducere, non cogere, adducere, non convincere. Lumen enim naturale id patefacit et illustrat, quod naturæ congruens ac consentaneum est. Cum ergò fides, ut sæpè diximus, rerum earum propriè sit, quæ hominum naturam et ingenium exsuperant, fit, ut res ejusmodi nullo monstrari naturæ lumine, nullâ confici naturæ ratione queant. Quòd si fides substantia est rerum sperandarum, ut ad Hebræos Apostolus ait, spes autem quæ videtur, non est spes, ut idem tradit ad Romanos, consequitur necessariò ut quæ creditur fides, quoniam et spes eadem sperat, hæc nec oculi cernant, nec aures audiant, nec in cor hominis ascendant, atque ad eò ne rationibus quidem demonstrantur humanis. Nisi fortè aut res divinas humanæ fulciunt ac sustinent, aut certè Paulus fallit et fallitur, qui fidem argumentum esse non apparentium adstruit, nostramque sapientiam in mysterio absconditam nullum hujus seculi principum cognovisse. Nostræ ergò discipline principia philosophi ostendere probabiliter possunt, demonstrare necessariò non possunt. Quocirca metueri non debet quisquam, ut fidei meritum sit amissurum si rationes quoque ad fidei veritatem et explicandam et ornandam adhibuerit. Non enim, conetur licet quantum potest, rationes adhibere ejusmodi, quæ præbeant experimentum sensuum, sed tales tamen, quibus et ii qui non credunt, ad fidem adducantur suavitus, et ii qui credunt, in fide continentur libentius. Fides sanè cum naturâ non pugnat, sed consentit; nec dissident humana et divina ratio, sed cohercent. Utraque vera est, nec verum vero adversatur; utraque est à Deo, nec Deus sibi contrarius est. Pervertunt itaque homines fundamenta naturæ, cum illam à fide sejungunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio est, et quidem sic, ut hæc duo verba inter se, non res discrepare videantur. Et cum divinis humana similia et agnata sint, qui hominis officium Deo exhibet, et gratiæ naturam

servire facit, is probè theologi munere perfungitur. Quam omninò rem et D. Thomas sæpè probat, et nos cum aliis multis, lib. 8, 9, 10 et 11, tum in quarto decimo libro copiosè disseremus.

Nunc autem argumenta illa refutanda sunt, quibus id effici videbatur, ut theologia fidei decreta comprobaret. Ac primæ quidem argumentationi responsum est satis. At secunda sic refellitur : Non est articulus fidei mundum à Deo existitisse, sed Deum in principio temporis cælum terramque creâsse; id verò articulus fidei est, qui demonstrari nullâ ratione potest, quemadmodum D. Thomas, 1 p., q. 46, art. 2, disserit. Nam quòd tertio loco Petri testimonium objicitur, nihil aliud efficit quàm religionem disciplinamque christianam non esse omni ex parte similem Pythagoricæ, cujus alumni nullâ rationis acceptè informatione, nullâque omninò reddita causâ, auctoritatem præceptoris arctè mordicisque tenebant. Indoctorum est ista consuetudo, eaque Sarracenorum, Paganorum, hæreticorum, ut cæca et temeraria sectæ suæ dogmata sine judicio amplectantur, et quæ disquisitione egent maxime, hæc sine ullâ disquisitione recipiant. Non erudiuntur isti, crede mihi, sed astrunguntur; nec viâ et ratione docentur, sed quasi veneficis et cantionibus in insaniam agitantur. Enimverò quæ in Evangelio docemur omnia, quamvis acerrimè ad supernaturalia capessenda moveant animos, tamen leniori naturæ ratione Christus ipse pretextit, ne discipulos rationis expertes habere videretur. Sapientia quippè Dei, quamquam attingit à fine usquè ad finem fortiter, sed disponit tamen omnia suaviter, hominesque humano more instituit et erudit, hoc est, rationales rationibus. Nec verò aliter discipulos suos Deus vult esse compositos ad doctrinam ceterorum, quâ ipsi ab eo sunt edocti. *Dedit illis linguam eruditam*, ait Isaias, cap. 50, *ut sciunt sustentare eum qui lapsus est verbo; aperuit quoque illis aures, ut audirent quasi magistrum*. Quemadmodum igitur Christi discipuli ipsum quasi magistrum erudient audimus, non quasi veneficum incantantem, ita et linguam habebimus, non quæ hinc atque illic feratur volubilitate verborum, sed doctam et eruditam, quæ discipline suæ sciat causas et rationem reddere.

Lucianum Antiochenum scribit Eusebius, eocl. Hist. lib. 9, rogatum à præside, cur, cum vir rationalis et prudens esset, sequeretur sectam cujus non posset reddere rationem, in hæc verba respondisse : « Nos « Christiani non, sicut vos putatis, humanæ alicujus « persuasionis errore constringimur, nec indiscussâ. « ut alii, parentum traditione decipimur. Auctor nobis « de Deo Deus est; nec enim posset sublimis illa majestas sensibus humanæ mentis illabi, nisi vel Spiritus « sui virtute delatâ, vel verbi ac sapientiæ suæ interpretationibus indicatâ. Fateor, erravimus nos etiam « aliquandò, et simulacra quæ ipsi finivimus, deos cæli « ac terræ putabamus auctores. Sed arguèbat eos fratres « nostris præstita consecratio, « in quibus tantum venerationis inerat, quantum decoris mens contulisset artificum. Verum omnipotens « Deus ille, quem non nostris manibus factum, sed eum

« jus nos decebat esse figmentum, errores miseratus
 « humanos, sapientiam suam misit in hunc mundum
 « carne vestitam, quæ nos doceret, Deum, qui cælum
 « fecisset et terram, non in manufactis, sed in invi-
 « sibilius requirendum. Vitæ et nobis leges, ac disci-
 « plinæ præcepta constituit, servare parcimoniam,
 « paupertate gaudere, mansuetudinem colere, studere
 « paci, puritate cordis amplecti, patientiam custo-
 « dire. Sed et omnia hæc, quæ nunc adversum nos
 « geritis, ventura nobis esse prædixit. Indè enim qui
 « erat immortalis, ipse morti se præbuit, quò nobis
 « patientiæ præberet exemplum. Sed nec nos suâ morte
 « decepit, quibus post tertiam diem resurrexit, ut mor-
 « tem vinceret resurgendo. Quæ autem dico, non sunt
 « in obscuro gesta loco, nec testibus indigent; pars
 « penè mundi jam major huic veritati adstipulatur. Aut
 « si quid in his suspectum videtur, contestatur de iis
 « etiam agrestis manus ignara figmenti; si minùs ad-
 « huc creditur, adhibebo vobis etiam loci ipsius in quo
 « res gesta est, testimonium. Adstipulatur his ipse in
 « Hierosolymis locus, et Golgothana rupes sub patibuli
 « onere disrupta; antrum quoque illud, quod avulsis
 « inferni januis corpus denuò reddidit animatum. Quòd
 « si terrena vobis minùs digna videntur, accipite etiam
 « de cælo adstipulatorem fidelem. Solem ipsum horum
 « vobis produco testem, qui cum hæc fieri per impios vi-
 « deret in terris, lumen suum meridie abscondit in cælo.
 « Requirit in annalibus vestris; invenietis, temporibus
 « Pilati, Christo patiente, fugato solè interruptum tene-
 « bris diem. Quòd si terræ, si cælo, si sanguini marty-
 « rum fidem non accommodatis, quomodò meis verbis
 « allegationibusque credetis? » Et cum penè jam his
 « verbis auditoribus suadere cœpisset, arripi jubetur in
 « carcerem, ibique absque tumultu populi necari. Hujus-
 « modi ergò rationes jubet Petrus à doctoribus fidelium
 « reddi, quæ videlicet cum fidem antecedunt, infideles
 « non trahant, sed inducant: quum sequuntur, non vim
 « fidelibus afferant, sed adjiciant robur. In hanc enim
 « sententiam Augustinus dicit, rerum naturalium notio-
 « nem fidem gignere, nutrire, roborare. Nam defendit
 « etiam, quoniam rebus naturalibus perceptis exploratè
 « et cognitè statim intelligitur, primum fidem cum natu-
 « rurâ nullo modo pugnare, sed mirificè consentire,
 « deindè argumenta captiosa et vana esse omnia, quæ
 « fidei veritatem impugnant.

Sed in secundo nodo expediendo multum omninò
 moræ interposuimus. Bene autem habet, quòd tertius
 idemque postremus nullà dissolutione eget. Quid enim
 addamus quod legere operæ pretium sit, post divi
 Thomæ sententiam adeò perspicuè, diligenter atque
 enodatè in superioribus explicatam? De principis ergò
 theologiæ hactenus.

CAPUT IV.

Quæ sint quæstiones, seu conclusiones theologiæ.

Theologiæ causis expositis, consequens est ut effec-
 ta exponamus, quæ quum in dubium vocantur, quæ-
 stiones sunt, quum rationatione coguntur, conclu-
 siones. Quæstio igitur theologica, quoniam circà eam
 omnis theologi versatur labor, quid sit, et quæ illius

partes, imprimis explicabimus. Nam quomodò tractanda
 sit, deinceps exponemus. Ne verò quempiam fallat hu-
 jus nominis ambiguitas, intelligendum est quæstionem
 theologicam aliquandò appellari pronuntiatum omne,
 quod à theologo quovis fortè etiam et temerè fuerit ad-
 dubitatum. At si adeò latè theologiæ materiam quæstio-
 nemque tendamus, quæstio theologica non jam ex natu-
 rurâ hujus facultatis, sed ex hominum vel stultorum ar-
 bitrio æstimabitur. Ità fiet, ut in theologiæ quæstionibus
 illas ponamus: *Nam, si forma aquæ per divinam potesta-
 tem à materiâ separetur, in materiâ vel formâ seorsum ba-
 ptismus conficiatur, ? — Num asinus baptismum possit bi-
 bere?* cæterasque his similes, quas studio brevitas
 omitto, nefastidium stomacho lectoris faciam. Mihi pro-
 fectò non est cordi stultas et sine disciplinâ quæstiones,
 quas vitare Apostolus præcipit, in theologiæ finibus com-
 prehendere. Finis porrò, extremaque disciplinam,
 conclusiones voco. Eadem verò res est, ut à principio
 capitis leviter attingimus, quæstio et conclusio. Sed
 quum per interrogationem elata in controversiâ ponitur,
 quæstio est; quum argumentatione colligitur,
 conclusio. Quòd si eandem rem argumentis suis theo-
 logus addicit et conficit, quæ in quæstionem fuerat
 adducta, futilissimæ scilicet illæ quæstiones theologi-
 cæ vocari nec debent, nec verò possunt, ut quæ
 in principiis theologiæ finire nequeant et solvi, atque
 adeò ne conclusiones quidem esse doctrinæ ejus, sed
 indoctorum hominum commentitiæ chimære. Quam
 ergò intelligimus theologicam quæstionem? Opinor
 eam, quæ planè ad rem faciat, hoc est, ad theologiam
 spectet. Non autem spectant vanæ, ineptæ, noxiæ,
 sed solidæ, aptæ, commode. *Ego, inquit, sum Deus tuus
 docens te utilia,* Isai. 48, 17. Theologia ergò, quæ Dei
 nimirum doctrina est, nullo modo inutilia colligit. Quin
 super fidei fundamentum, quòd ab Apostolis est posi-
 tum, aurum, argentum, lapides preciosos superædifi-
 cat, 1 Cor. 3, 12. Nam qui ligna, fœnum et stipulam, si
 non hoc ex theologiâ, sed ex errore faciunt. Maneat igitur,
 eam esse propriè theologicam conclusionem, quæ
 ex theologiæ principiis, ut effecta è causis suis, oriatur.
 Undè illud consecrarium est, nullam theologiæ quæstio-
 nem existimandam, quæ non possit ad ejusmodi initia
 referri, exque iis aptè et congruenter argumentando
 definiri. Quanquam sunt quæstiones quasi appendices,
 quas, quoniam gratiâ explicandi illas quæ verè et prop-
 riè theologiæ sunt, appositè et graviter adjunguntur,
 jure quodam vel similitudinis, vel propinquitatis, vel
 etiam ordinis, theologicas itidem haud absurdè appella-
 veris. Verum hoc loco et tempore de quæstione theologi-
 cæ secundum naturam et ordinem disciplinæ loquimur.

Contingit enim aliquandò non in theologiâ modò,
 sed in cæteris ferè humanis etiam disciplinis, ut quæ
 suapte naturâ principia sunt, idèque à discipulo sup-
 ponenda, si res viâ ordineque procederet, ea ut homi-
 num ingenia sunt, et revocentur in dubium, et ar-
 gumentationibus comprobentur; ità fiat perturbatus
 ac præposterus rerum ordo, ut causæ posteriores sint,
 prioraque effecta sumantur. Quæ res efficit, ut D. Tho-

mas cæterique theologi in questionibus theologicis eam etiam ponant: *Sitne Deus?* et alias omnino similes, in quibus dubium non est, prima certaue principia in dubium verti, ac perindè, ut si essent disciplinæ hujus connexiones, ex aliis quasi principiis necti. Atque hæc causa Aristoteli quoque tuit, ut in scientias omnes quatuor genera questionum inferret, nempe an res sit, quid sit, qualis sit, propter quam causam sit. Quæ duæ posteriores quæstiones terminari rectè atque ex ordine naturæ possunt, priores duæ non possunt; nisi fortè quàm duæ ejusdem rei definitiones sunt, quarum una per materialem causam, altera per finalem definitæ rei naturam explicant. Tunc enim definitio posterior per priorem demonstratur, ratione quodam modo et viâ naturæ servatâ. At enim rei finitio, quæ secundam illam questionem solvit, prope modum ex effectis notescit; quæ licet naturâ posterior sit, nobis, hoc est, in nostrâ cogitatione, priora sunt tamen. Illud item cum in aliis, tum magis in theologiæ doctrinâ usu venit, ut principia ipsa vel disposita inter se et ordinata sint, quemadmodum cause ipsæ in quatuor genera distributæ ordinem prioris et posterioris habent; vel certè connexa et colligata sint, ita ut ex utrisque concessis, ad alterutrum dubia liceat pervenire. Quapropter si adversarius admittit principia quedam, quamvis cætera neget, ex concessis poterimus non concessa colligere, præsertim si mutuo nexu conjuncta et copulata sunt. Hinc enim theologi veteres vetus instrumentum *probant ex novo*, contrariè novum ex veteri; Ecclesiæ auctoritatem è libris sacris asserunt, librorum rursùm sacrorum ex Ecclesiâ. Ità ne unum quidem principium in theologiâ est, quod in questionem theologi non verterint, ut si à quopiam fuerit negatum, qui alia fortè principia concedet, paratissimus ex his, quæ dederit, hominè evincere, et quasi arrepto mucrone confodere. Quæ res explanata est in secundo libro diligenter, et in postremo diligentius explanabitur. Nec ob eas solum causas principiorum suorum theologi questionem faciunt, sed eò etiam magis, ut illa explicent et exponant. Nam, quod apud rhetores olim pueri didicimus, omni disserenti proposita est quæstio, non ei modò, qui disputatione res ambiguas jactat, sed et historicis, et poetis, qui quæstiones sibi propositas non tam argumentatione solvunt, quàm expositione. Expositio autem fidem in auditore sæpè invenit, argumentatio facit. Ubi familiae nostræ quosdam sæpè risi, qui in eo laborant vehementer, ut divi Thomæ rationes, quas identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, perindè ac si essent demonstrationes certæ atque perspicuæ, defendant. Nam et adversarius ipso ridere soleo, qui in eo in quo divus Thomas egregium se fidei administrum præbuit, illum impugnant quasi hostem. Nec intelligunt viri, magis ad certandum quàm ad docendum prompti, quæstiones fidei gravissimè sanctissimèque proponi, non quia fidem dubitanti auditori facere nitimur, sed quia credenti ea quæ nihil percipit et intelligit, exponere conamur. Quid igitur quæstio theologica sit, si eam ex disciplinæ ordine na-

turâque finiamus; quid rursùm illa sit, si ex ingenio nostro existimetur, quæ quæstiones in theologiâ primariæ, quæ appendices, quæ argumentatione potissimum, quæ contrâ potissimum expositione solvantur, dictum est satis.

Nunc quæstio partienda est, ut ea, quæ in re dispersa atque infinita videntur esse, ratione et distributione sub uno aspectu ponantur. Questionum ergò theologicarum, quæcumque de re sint, duo sunt genera; alterum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæc, quarum finis est scientia: si queratur, *Pater et Filius sintne unum principium Spiritûs sancti, an duo?* — *Divinæ Personæ an proprietatibus relativis, an absolutis distinguuntur?* Actionis autem hujusmodi exempla sunt: *Sitne penitentia ad salutem necessaria tanquàm medium, an etiam ut præceptum?* — *Nùm sacramenta novæ legis gratiam et virtutes conferant?* Cognitionis quæstiones, si generaliter loquamur, quadripartitæ sunt, cum aut, sitne vel Deus, vel angelus, vel anima rationalis, aut quid sit, aut qualis sit, aut cur sit talis, queritur. Quarum prima et secunda, ut diximus, ex ingenii nostri conditione, secunda et tertia ex naturâ rerum et disciplinæ ipsius explicantur.

Actionis porrò duo sunt genera, unum ad salutem necessarium, alterum earum rerum quæ utiles esse videantur. Prioris generis hæc sunt quæstiones: *Si, exempli causâ, honor Christi periclitetur, aut salus eorum spiritualis proximi, vir christianus mortemne pro his rebus subire debeat, annon?* — *De baptismo suscipiendo præceptumne Evangelii sit?* Posterioris autem generis, ut cum queritur: *Dilatæne aqua lustralis, quam benedictam scholastici appellant, peccata venialia, planèque penas peccatorum tollat vi sudæ, et, quod aini, ex opere operato, an potius ex operantis merito?* — *Nùm Eucharistiæ Sacramentum ex attrito faciat contritum?* Itemque, *an recedente fictione, quemadmodum baptismus et penitentia, suam auctoritatem sortiantur?* Plena est D. Thomæ Summa talium quæstionum. Non enim theologus semper de necessariis disscrit, sed quandoque etiam de iis sine quibus salus religioque constat. Et quoniam omnia persequimur, dicendum est etiam, quæstionem theologicam, sive ad contemplationem, sive ad mores attingat, aliam naturalem esse, aliam verò supernaturali. Supernaturalem, opinor, quæstionem vocare licet, quæ ex supernaturalibus solum principiis definitur; naturalem autem quæstionem eam esse dico, cujus, cur ita sit, ratio naturæ constans reddi potest. Est et quæstio media, quæ partim ex supernaturali principio, partim ex principio naturali pendet. Primi generis exemplum est: *An omnes mortui simus?* Quam quæstionem Paulus hæc argumentatione definit: *Si pro omnibus Christus mortuus est, omnes mortui sunt; at pro omnibus mortuus est Christus. Item: An omnes resurgemus?* Quam sic Apostolus terminat: *Christus resurrexit;* ergò et nos resurgemus. Secundi verò generis hæc sunt exempla: *Nùm Deus sit ubique?* — *Nùm immutabilis?* — *Nùm animus hominis immortalis sit?* — *Nùm dividi et secari in partes possit?* Quorum omnino probationes quamvis è sacris litteris petere liceat, quæ ra-

tione ad fidem utique pertinent, sunt tamen in lumine naturæ claræ et evidentes, eaque re non sunt per se fidei quæstiones, sed, ut diximus, quasi per accidens. Tertii generis, ut: *Sitne Christus risivus?*— *Habeatne duas voluntates, et intellectus duos, duasque item utriusque potentia operationes?* Quæ ex utriusque principii patescunt. Prima ex his: *Christus est homo, et omnis homo est risivus.* Reliquæ verò ex his: *Christus duas naturas perfectas habet, divinam et humanam; omnis autem natura perfecta propriam sibi et operationem et potentiam vindicat.*

Est deniquè alia divisio theologicæ quæstionis, ad quodcumque genus illa pertineat. Sunt enim fidei quæstiones quædam, hoc est, quæ cum ad fidem spectent, pro earum veritate theologo est in capitis etiam discrimen veniendum. Aliæ verò sunt, quæ in utramque partem et ignorari et negari sine fidei jacturâ possunt. Quam partitionem Augustinus cum aliis sæpè, tum in libro secundo de peccato originali contrâ Pelagium et Cælestium capite vigesimo tertio commemorat. Atque penitentiæ partitio hæc non est solum memorie commendanda, sed in oculis semper habenda, si absoluti theologi esse volumus. Utriusque generis exempla sunt; prioris hoc pacto: *An Christi anima simul atque Verbo conjuncta fuit, Deum clarè viderit?* Item: *An in locis inferis ignis purgatorius sit, ubi fidelium animæ pœnas peccatorum hauri?* Posterioris Augustinus quidem varia atque innumerabilia esse dicit, et quæ certo aliquo genere complecti ac definire difficile sit; sed quæ ponit, ea sunt, cum quæritur, *qualis, vel ubi sit Paradisus, ubi constituit Deus hominem, quomodo formavit ex pulvere;* quum tamen esse illum paradisi fides christiana non dubitet; vel cum quæritur, *ubi sit nunc Helias vel Enoch, an ibi, an alicubi alicui;* quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt, corporibus vivere; vel cum quæritur: *Utrum in corpore, an extrâ corpus in tertium cælum sit raptus Apostolus?* quanquam sit ista impudens inquisitio id seire volentium, quod se ille, cui hoc præstitum est, salvâ utique fide nescire testatur; vel: *Quot sint cæli in quorum tertium se raptum esse commemorat?* vel: *Utrum elementa mundi hujus conspicibilis quatuor, an plura sint?* — *Quid faciat solem lunamve deficere his defectibus, quos prædicere astrologi certâ temporum annotatione consueverunt?*—*Cur antiqui homines tamdiu vixerint, quam sancta Scriptura testatur, et utrum proportionem longioris ætatis filios serâ pœbertate gignere cœperint?*—*Ubi poterit Mathusalem vivere, qui in archâ non fuit, qui, sicut in perlisque codicibus et græcis et latinis numerantur anni, reperitur supervivisse diluvio, vel utrum paucioribus, qui rarissimi inveniuntur, potius credendum sit, in quibus ita est numerus conscriptis annorum, ut antè diluvium defunctus fuisse monstratur?* Hæc tenens exempla Augustini posui. In hoc genere divus Thomas, 2 cont. gent., cap. 70, quæstionem illam esse censet: *An cælum animalium sit?* (quam inter cæteros errores Origenis Hieronymus enumerat in epistolâ ad Avitum); sed divo Thomæ consentire videtur Augustinus in Enchiridio, capite 57. Verum ne diutius lectorem remorer, de omni isto genere quæstionum quid sen-

tiam, et quæ præcepta danda existimem, perbrevis exponam.

Nulla theologicæ quæstionis præcepta firma stabilitaque tradi possunt, nisi ab his, qui in scholâ sese multum ac diù exercuerunt. Itaque propria est ea præceptio scholasticorum, quoniam eorum, qui scholam negligendam esse existimant, nulla idonea, exquisita, excellens de theologia quæstione disputatio est, tantum abest, ut harum rerum præceptores sint, quos nullo usu habent cognitias. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem scholasticæ theologiæ, ne dicam interitum, deplorarem, nisi vererer, ne cum de aliis academiis quærerem, Hispaniam meam immodiè extollerem, in quâ valdè his temporibus scholæ theologia viget. Sed apud nos etiam videmus, quibus existit theologis, quam in paucis spes, quantum in paucioribus facultas, quam in multis sit audacia. Nihil verò de me; de præceptore dicam libentius, qui academias hispanas adèb insigniter ingenio suo et doctrinâ illustravit, adeoque nostris hominibus et spectabiles, et amabiles reddidit, ut in eas certatim non confluerint modò, sed irruerint. Quòd si ille Gallis, Germanis atque Italis scripsisset, quæ erat hominis in disputando perspicuitas, elegantia et suavitas, non ita nunc apud eas gentes scholæ studia jacerent. Nam ex eo credo quibusdam usu venire, ut abhorreant à scholâ, quòd inciderint in inculta quædam et horrida de malis quæstionibus deterius vestigata, deterrimè etiam inventa et conclusa. Sed age, his omissis, id, quod institutum, persequamur. Nec tamen necesse est, ut res faciles separatim institutum theologiæ præceptis, sita sunt enim antè oculos. Nec rursùm de iis leges ferre operæ pretium est, quæ multum à ratione discrepent; ea enim facilè apparent, nec magnopè admonitionem et præcepta desiderant. Quæ autem difficilia videntur esse, neque à multis intelligi possunt, de his est diligentius præcipiendum.

Primum ergò officium theologi disserentis existimo, ut quæstionem quam versaturus est sæpè dispiciat, et identidem interroget se cujus generis illa sit. Aliter namque quæstiones ille finiende sunt, quæ naturâ et disciplinæ ordine in theologiam veniunt, aliter quas humani ingenii vel imbecillitas, vel certè malitia movet. Nec eodè modo disserendum est de iis, quæ quærimus ut exponamus, ac de aliis, quæ quaruntur ut demonstremus; longèque diversa instituitur disputatio de naturali ac supernaturali quæstione, alique loci theologici sunt huic atque illi accomodandi. Nam cognitionis actionisque quæstiones, ut aliàs diximus, eodem ferè modo, exque eisdem locis tractandæ et solvendæ sunt.

Sed cum uniuscujusque genus quæstionis diligenter investigandum est, tum illud maximè, an præter fidem illa sit, an potius ad fidem religionemque pertineat. Cum his porò, qui in fidei quæstio e errant, velis equisque, ut dicitur, decertandum est: cum aliis verò, qui de his controversantur, in quibus salvâ fide decipi, errare, labi homines possunt, pugnare quidem, quod aliàs monui, theologi et possunt, et quandoque etiam debent, sed

cruenta pugna illis omnino interdicta est. Quam ridi-
 lum est enim nervos omnes corporis et animi intendere
 in eâ quæstione solvendâ, corpus inscientia nihil periculi
 habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc; oste-
 riori quæstionum genere quam magna theologo sit
 adhibenda moderatio, in octavo et nono libris non in-
 diligenter exposui. Hic dico quantum proposito ac for-
 mularum brevitati satis est; reliqua illinc petentur.
 Non enim mihi libet eadem hoc tempore et loco resu-
 mēre. Illud hujus loci et temporis est theologum admo-
 nēre, ut non stultas modò quæstiones, et genealogias,
 et contentiones, et pugnas legis devitet, quæ sunt in-
 terdum quoque noxiæ, verum etiam inutiles quascum-
 que, et vanas, quæ theologo nequeunt in usum aut
 cognitionis aut actionis accersiri.

In his Hieronymus illas quæstiones censet: *Quot an-
 nos vixerit Mathusalem?—Quoto ætatis suæ anno Sa-
 lomon sortitus sit conjugium?* Ne forsitan Roboam au-
 tem decimo ætatis illius anno natus esse credatur. In epi-
 stolâ quoque ad Vitalem, cum posteriori harum dupli-
 citer respondisset, ad extremum ait, Apostolum de
 istiusmodi interdiciere quæstionibus. Et post pauca:
 « Relego inquit, omnes, et veteris, et novi Testamenti
 libros, et tantam annorum reperies dissonantiam, et
 numerum inter Judam et Israel, id est, inter regnum
 et utrumque confusum, ut hujusmodi hæerere quæ-
 stionibus non tam studiosi hominis quam otiosi esse
 videatur. » At bene habet, quod non dixit, *attingere*,
 sed *hæerere*. Nam si id genus quæstiones breviter expo-
 nere otiosum et inutile est, non ego solum, qui in su-
 periore libro multas ejusmodi explicui, sed Augustinus
 ac Hieronymus quoque ipsi arguerunt. Non est igitur
 inmorandum in hujusmodi quæstionibus minime ne-
 cessariis, licet ad veritatem historiæ sacræ quodam
 modo spectare videantur; sed cum in omni disputa-
 tione, tum magis in eâ quæ ad fidem et salutem nihil
 attinet, exercenda est facilitas quædam, ne si hisce re-
 bus disserendis diu ac multum hæreamus, in morosi-
 tatem inutilem et odiosam incidamus. At divus Augu-
 stinus supervacaneum esse existimavit quærere, ubi et
 quomodò sit in cælo corpus Dominicum. Sed de fide,
 et symbolo, licet coram synodi Patribus, ad novitios
 tamen doctrinam instituebat. Alioqui, Cajetanus, quem
 unum nostræ familiæ non ingenio solum et eruditione
 præstantissimum audeo dicere, sed in hujus generis
 quæstionibus excitandis modestissimum, non est veri-
 tus, quum sacras literas interpretaretur, eam rem quæ-
 rere, paucisque etiam explicare. At idem Augustinus
 eas quæstiones nullo modo patitur, quas ex ægritudine
 animi dicit existere: *Æquid faciebat Deus, antequam
 faceret cælum et terram?—Æquid ei venit in mentem,
 ut aliquid faceret, quum antea nunquam aliquid fecerit?*
 Sed penitentiam agens, confitensque peccata, vix ægrè
 fert quæstiones necessarias, nedum minus utiles, cu-
 riosas, importunas. Non itaque eadem disputandi re-
 gula theologo præscribenda est, cum in gymnasio cer-
 tat, et cum in cubili, aut etiam in templo luget.

Sed regula hæc erit et rationi et sanctorum auctori-
 tati maxime consentanea, ut omnis theologus de re su-

pernaturali disputaturus (nam hæc illi propria disputa-
 tio est), nomen theologiæ secumiose reputet; titulum suum, hoc est, theologi, frequenter legat;
 quærat à se non semel, sed sæpius, quorsum cœperit
 disputare, sciatque nullam illi quæstionem ascen-
 dendam, nisi quæ ad veram, quæ supra naturam est,
 Christi, Apostolorum et Prophetarum philosophiam
 referatur. Hujus enim præcepti quidam innumeros in-
 numeris quæstionibus, præsertim dialecticis, physicis
 et metaphysicis explicandis importunissimi longissi-
 mique fuerunt. Nemo autem est longus, qui materiæ
 immoratur, si aliquid accessit atque attrahit, quod
 suo videlicet instituto congruens consentiensque sit.
 Nec tamen quæstiones istas, quamvis non adeo neces-
 sarias, exterminandas puto. Est enim animorum in-
 geniorumque exercitatio quædam non modò acuminis
 plena, sed etiam ad theologiam scholæ valdè utilis.
 Nam quod Augustinus ait, nihil ad se pertinere, utrum
 cælum sicut sphaera undique concludat terram in me-
 diâ mundi mole libratam, an eam ex unâ parte desu-
 per velut discus operiat? item, an stet cælum? an
 potius moveatur? hoc vel in Manichæorum invidiam et
 odium dicit, qui similes multas quæstiones se à ma-
 gistro didicisse jactabant; vel illos certè reprehendit,
 qui iis excitandis et solvendis quæstionibus multum
 proluxa et rebus salubribus impendenda temporum
 spatia occuparent; illius enim verbis libenter utimur.
 Cæterum, quasi præteriens id genus quæstiones ipse
 solvit, quibus tamen, ut ait, inveniendis atque tractan-
 dis, neque episcopo temporis satis erat, neque illis,
 quos ad salutem et sanctæ Ecclesiæ necessariam uti-
 litatem cupiebat informari. Nec dissimile huic est,
 quod Augustinus idem curiosissimas Dioscori quæstio-
 nes reprehendit, et scribit tamen, se non idcirco ea
 dicere, quia istiusmodi discuntur, sed quia vano fine
 discuntur. Itâ respondit quibusdam earum breviter,
 aliis vel prolixè. Ego verò si ab amico essem de rebus
 ejusmodi interrogatus, aut dissimulanter præterirem,
 aut apertè etiam responsa negarem. Nec enim dignè
 eas quæstiones censerem, quibus vel tantillum tem-
 poris impertirer. Sed Augustinus erat vel in amicis
 liberalior, vel in Dioscorum indulgentior. Quorsum
 hæc? Ut intelligant ii, qui scholæ perpetuam invidiam
 conflant, controversias circà Aristotelem exortas non
 esse disquisitiones theologi indignas, si quæ in Cice-
 rone ambigua erant, ea non est indignatus explicare
 Augustinus. Quid, quod is ipse nescientem quid sit nihil,
 quid informis materia, quid formatum exanime, quid
 corpus, quid species in corpore, quid locus, quid tem-
 pus, quid in loco, quid in tempore, quid motus secundum
 locum, quid motus non secundum locum, quid
 stabilis motus, quid sit ævum, et quid sit nec in loco
 esse, nec usquam, et quid sit præter tempus et semper
 esse, quid sit et nusquam esse, et nusquam non esse,
 et nunquam esse, et nunquam non esse; hæc, inquam,
 nescientem, nec de Deo, nec de animâ suâ quidquam
 rectè aut quærere aut disputare posse asseverat? Non
 sunt igitur quæstiones istæ physice et metaphysicæ à
 scholâ nostrâ expellendæ, ne ille quidem, quæ Era-

simo cæterisque similibus curiosæ sophisticæque etiam visæ sunt. Sed de hoc alio loco pluribus. Nunc ad fidei quæstionem redeo, quæ nisi theologo in primis constituta sit, nihil ratione docere potest neque viâ.

In hæc igitur re vehementer elaborandum est, si in theologiâ, quis sit gradus veritatis ac falsitatis exquirimus. Id nimirum ad theologiâ maximè propriè est, ità est omnium difficillimum. Quare illud præstare valet nemo, nisi perfectus consummatusque theologus. Dixerit quisquam : Quid? nonnè sunt notæ aliquæ, quibus quæstiones fidei sejungi ab eis, quæ fidei non sunt, et internosci possunt? Sanè verò; sed nec cuivis contigit adire Corinthum, nec sunt ista omnium communia contritaque præcepta. Ac pertinet quidem ad omnem fidei quæstionem constituendam semper in promptu habere ejusmodi notæ, et quæstionum fidei quasi indices; verùm ea magna omninò res est, egetque doctrinâ et exercitatione non parvâ. Illas itaque, si poterimus, profertur; nec ità multa post, sed pauca antè dicenda sunt. Fidei porrò quæstio bifariam intelligitur, una, quæ immediatè ad fidem attinet, ut verè attinent omnia, quæ Deus Ecclesiæ suæ aut verbo edidit, aut scripto; altera quæ mediâtè fidei est, cujusmodi sunt omnes conclusiones, quas ordine disciplinæ ex illis prioribus colligere et definire possumus. Quæ, quoniam non in seipsis, sed in aliis tanquàm principii revelatæ à Deo sunt, mediâtè fidei dicuntur esse, et qui eas negat, is fidem negare hoc modo dicitur. Atque equidem illud etiam animadverto, eas non abs re forsitan quæstiones fidei vocari, quæ vehementer ad Ecclesiæ doctrinam pertinent, fideique sunt propter affinitatem appendices; non quòd aut ex iis pendeat fides, aut iis sublati funditùs illa tollatur, sed quòd affecta ægraque sit, si harum rerum veritas labefiat, quæ illi hærent et adjunguntur. Oportet nempe in Ecclesiâ sanam doctrinam esse et verbum sanum, ut Apostolus ait, 1 ad Tim. 1, 10, et alibi passim. Quemadmodùm autem morbi quidam lethales sunt, alii verò non interficiunt quidem hominem, sed afficiunt tamen valetudinem; sic errores quidam non fidem extinguunt, sed obscurant; non evertunt, sed infirmant; morbumque afferunt, non exitium. Sicut ergò quòd salutis est noxium, vitæ id quoque noxium est, ità quòdcumque sanæ doctrinæ adversatur, hoc fidei est etiam quodam modo adversum. Ex quo intelligitur, quæstiones illas quæ ad doctrinæ ecclesiasticæ sanitatem spectant, ad fidem suo quodam modo spectare. Sed nos hujus generis controversias non in fide propriè, sed propter fidem esse dicimus; nec qui in his errant, eos in fide, sed præter fidem errare existimamus. Atque ità rebus his primò simpliciter collocatis, reliqua deinceps subtiliùs persequemur.

CAPUT V.

Quibus notis quæstiones fidei dijudicari possint.

Quibus autem rationibus hæc dijudicandi facultatem assequi possimus, nec in constitutionem causarum fidei erremus, accuratè nunc et diligenter exponendum est. Et cardinalis quidem Turrecrenata, lib. 4,

Sum. Eccles., p. 2, c. 9, septem gradus ordine ponit propositionum catholicarum, quæ eadem, cum in disputandi controversiam disceptationemque vocantur, quæstiones fidei dicuntur.

Primus earum est, quæ in libris sacris habentur expresse. Secundus earum, quæ ex hisce per certam et necessariam consecutionem fiunt. Tertius earum, quas verbo tenès Christus Apostolis, Apostoli Ecclesiæ tradiderunt. Quartus earum, quæ in conciliis universalibus definitæ sunt. Quintus earum, quæ à Sede apostolicâ sunt fidelibus ad credendum propositæ. Sextus illarum, quæ de fide et refutatione hæresum sancti doctores unâ mente unâque voce docuerunt. Septimus illarum est, quæ ex tertio, quarto, quinto et sexto generibus consecutione firmâ et necessariâ derivantur. Ex quibus capite sequenti distingui etiam septem genera hæreticarum propositionum, quæ septem illis generibus propositionum fidei repugnant. At verò more jurisperitorum illa sunt tradita, quæ fortassè minutius in tenuissimas particulas conciduntur. Nobis tamen, qui docendi compendiarium viam et rationem profitemur, ad breviorum numerum et absolutam quamdam disciplinæ formulam redigenda sunt omnia. Cùm igitur veritas fidei, ut paulò antè diximus, bipartita sit, et hæc ad fidem mediâtè, illa immediatè pertineat, necesse est, duos gradus propositionum fidei generales statim à principio collocare. Prior earum erit, quæ theologiæ legitima principia sunt, cujusmodicumque sint illa, sive primaria, sive secundaria, hoc est, ea omnia quæ Deus in se ipsis Ecclesiæ revelavit. Posterior verò gradus harum erit, quæ ex prioribus illis necessariò colliguntur. Hoc enim genus conclusionum, ut cum rebus fidei colligatum, ad fidem etiam spectat. Ratio enim connexi, quàm concesseris superius, cogit inferius concedere: et quàm inferius negaris, superius item negare cogit. Rursùm in superiori illo gradu duos intelligimus, unum earum propositionum fidei, quas in libris canonicis sacri auctores scriptas reliquère; alterum earum, quas verbo traditas Ecclesiæ, ut crederet, à Christo et Apostolis accepit. In posteriore itidem gradu duo genera intelliguntur, unum conclusionum ejusmodi, quæ à principii solùm fidei nascuntur, alterum earum, quas non fides sola conficit sine externarum disciplinarum adiutorio, sed accitis aut uno principio aut pluribus nature ratione cognitis. Atque hæ quidem, tametsi non eodem loco et gradu, omnes tamen simpliciter et sine additamento quæstiones fidei vocari possunt, nempe cùm ex utrisque fidei veritas pendeat, cùm utriusque conjuncta et copulata sit. Nam quæstiones illæ quasi fidei appendices, quod nuper, et quid dico nuper? imò verò planè paulò antè dicebam, fidei quodam modo sunt, non simpliciter. Nec enim sic fidei adherescunt, ut separari ab illâ non queant. Ægrotat sanè, ut ità dicam, in earum errore fides, non perit.

Sed quoniam Scripturæ sacræ nativa et germana sensa obscura interdùm et implicata sunt, nec semper exploratum est et cognitum quænam illa sint, quæ sine

scripto Apostoli memoriæ prodiderunt, sæpè etiam impeditum est, et quasi tenebris circumfusum, an conclusio controversa necessariò è rebus fidei ducatur, id eos modò expedire atque explanare cupimus, quibus notis et signis cognosci ac distingui possit veritas fidei, vñ illa, quæ in sacris scripta libris est, tùm quæ est verbo ab Apostolis tradita, tùm demùm ea, quæ ex harum vel alterà, vel utrâque conficitur. Eò verò studiosiùs hoc negotium suscipimus, quòd non modò scholæ theologis utilissimum fore intelligimus, sed illis etiam maximè necessarium, quibus apostolica Sedes fidei cognitionem et censuram imposuit. Non enim parùm in se habet fructuà certam constansque ars in theologià disserendi; nec sine hæc arte eorum errores æquabiliter notari possunt, qui à fide Christi et antiquâ Ecclesiæ institutione desciscunt. Contrario enim, quod à philosophis verè dicitur, eadem est disciplina. Quare, si veritates fidei catholice constituimus, errores adversos pariter designamus. Age ergo, conferamus pedem, ut aiunt, et ad rem propiùs accedamus.

De rebus perspicuis, ut dixi, nihil præcipi oportet. Itaque si Scripturæ divinæ locus, ut indè ordiamur, planum et apertum habet sensum, vel ex contextu, vel ex alio ejusdem Scripturæ loco, vel ex verborum ipsorum clarâ luce, nullum nostrum præceptum est. Ipse enim apertus Scripturæ sensus certum præ se fert catholice veritatis iudicium (1). Quò fit, ut Lutheranorum plerasque hæreses theologus vel mediocriter Scripturæ divinæ sensu imbutus perfacilè denotet. Nullum quippè negotium est eos errores inurere, quæ Scripturæ manifestò repugnant. Ut illi, Ecclesiam universalem in fide errare posse. Item, humanas omnes actiones criminosas esse. Item, tristitiam de peccatis non esse necessariam, sed inutilem. Multi deniquè alii, quos commemorare longum est. At enim de Scripturâ sacrâ dicta hæc intelligi volumus, quam esse canonicam constanter sit ab Ecclesiâ definitum. Nam, quemadmodùm in secundo libro docuimus, libellum Baruch non adeò exploratè et firmiter in sacrorum numero Ecclesiâ reposuit, ut aut illum esse sacrum fidei catholice veritas expedita sit, aut non esse sacrum, hæresis expedita sit (2). Libellus ergò iste, sive quilibet alius, qui in quæstionem citrà crimen hæreseos vocari possit, quantumvis clara et aperta inferat sensa, non statim efficit certas atque constantes catholice fidei veritates. Sed transeamus ad alia, et in rerum difficiliorum iudicio è superioribus libris summa quæque carpiamus. Ex eo enim tempore hæc res elaborata est, ex quo locorum theologicorum firmitudinem constituimus.

Sit igitur prima præceptio. Cùm Scripturæ divinæ sensus fuerit obscurus, tunc Ecclesiæ intelligentia ealem est germana Scripturæ intelligentiâ, ex quâ ha-

bebitur (crepet licèt hæreticus) et catholice veritatis insigne certum, et ad probandas theologie conclusiones certi ejus, quod exquirimus, argumenti delectus (1). Si enim Ecclesiâ certissimum jus habet discernendi verba Dei à verbis hominum, ut in secundo libro nobis constitutum est, habebit quoque idem jus, ut in verbis ipsis sensum Dei ab hominum sensu discernat. Nisi credimus, perindè Scripturam Ecclesiæ, ut Ptolomæo Ægyptiis concessam; vel certè, ut nunc est concessa Judæis, quos scrinariis Ecclesiæ Christi Augustinus non ineleanter appellavit. Scimus autem, utrumque depositum Ecclesiæ commissum, ut utrumque etiam perpetuâ fide conservet, reddatque simul, quas accipit, et Scripturam et Scripturæ intelligentiam. *Spiritus meus, qui est in te*, inquit Dominus per Isaiam, cap. 60, 21, *et verba mea, quæ posuì in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ora seminis tui amodò, et usquè in sempiternum*. Ambas igitur res Christi Ecclesiâ custodit, custodietque semper, et verbum, et spiritum verbi. Item Christus Spiritum veritatis promisit Ecclesiæ, qui cum illâ maneret æternus, eique omnia suggereret, quæ illi à Christo sunt dicta. Item, cum verum Dei Evangelium, quemadmodùm Hieronymus elegantissimè dixit, non in Scripturis sit, sed in sensu, non in superficie, sed in medullâ, non in verborum foliis, sed in radice rationis; si Ecclesiâ Scripturam haberet, non autem legitimum Scripturæ sensum, non haberet profectò verum Dei Evangelium, atque adeò ne fidem Christi quidem, quæ sine vero Dei Evangelio non est. Nec enim ad verba fides, sed ad sensa refertur. Alioqui et hæretici Scripturas sine sensu loquuntur, et diabolus Scripturas etiam profert; sed in intelligentiâ falsâ falsum Evangelium habent; certè non divinum, sed humanum, inò, quod pejus est, diabolicum. Cùm verò inter catholicos et hæreticos non de Scripturâ, sed de sensu plurima controversia sit, si Ecclesiæ interpretatio non est certa intelligendi norma, equis erit illius modi controversiæ judex? Sensum enim suum pro suâ virili quisque defendet. Quòd si in explorandâ Scripturæ intelligentiâ nullus est Ecclesiæ certus judex, audeo dicere rempublicam fuisse nullam stultiùs constitutam; nullum enim dissidorum futurum finem, consensionem fidelium nullam, nullam fidei unitatem. Quâ sublâtâ, non charitas modò et pax, sed fides etiam ipsa penitus tollitur, atque ipsum omninò Ecclesiæ nomen. Quòd autem Apostolis Christus *aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas*, Luc. 24, 45, non id propter illos tantùm, sed multò etiam magis propter Ecclesiam fecit. Ex quo intelligimus, Christum Ecclesiæ suæ librum signatum perpetuò aperuisse. Scripturæ insuper intelligentiam Apostoli Ecclesiis tra-

(1) Vide suprâ, col. 94, not. (1). — Iterùm etiam pro claris, ut aiunt, textibus, requiritur auctoritas Ecclesiæ, ut ex illis fides certò stabilatur. Equidem ipsius vi claritatis nunquàm forsàn sese manifestavit de illis controversiâ; ast eo ipso consensu constat de iisdem doctrina Ecclesiæ docentis, ex cuius auctoritate illi textus in suo sensu obvio ubique admissio interpretati ad fidem pertinent.

(1) Semper addendum est: *Accedente Ecclesiæ auctoritate*. Vide suprâ, col. 93, not. (1), et col. 104, not. (1).

(2) Vide suprâ, col. 104, not. (1).

diderunt. Nam si non sensum, sed verba duntaxat tradidissent, non utique predicassent Evangelium omnium creature, nec docuissent omnes gentes servare quemcumque illis fuissent à Christo commendata. Qualis enim Evangelii predicatio, qualisque doctrina absque intelligentiâ esset? Nempe qualis aut puerorum aut psittacorum est, qui sine mente dant accipiuntque sonum. At apostolicæ traditionis certior testis nemo est, quam Ecclesia. Nam quid acceperit, equis clarius evidentiusque testabitur, quam ipsa, que accepit? Scripturæ igitur sensus ab Apostolis Ecclesiæ traditus penes Ecclesiam est.

Præterea Ecclesia columna est et firmamentum veritatis; at veritas et propriè in intellectu Scripturæ est, in Scripturâ autem impropiè tanquam in signo; quemadmodum urina figuratè sana dicitur, cum animal id sit, quod est propriè sanum. Si ergo Ecclesia firmamentum est veritatis, firmam certè habet ac certam rerum cognitionem veritatum, que in sacris litteris continentur. Sed quid opus est plura? Jam enim quartus superior liber comprobavit veram fidelemque omnem de Ecclesiæ auctoritate sententiam. Ostensum est autem multis et testimoniis et rationibus, Ecclesiam in fide errare non posse. Atqui nihil magis ad fidem attinet, quam divinorum dicatorum vera cognitio et sensus. In Ecclesiâ igitur explorata Scripturæ intelligentiâ residet, ex quâ nimirum intelligentiâ et compertum habere possumus fidei catholicæ signum, et eodem quoque signo errores contrarios denotare. Sanè primum hujus præceptionis clarissimum exemplum est in paradiso terrestri, in fictione Adæ de limo terræ, in Evæ formatione de costâ Adæ, deniquè in tentatione serpentis. Quæ omnia Origenistæ allegoricis figuratisque interpretationibus perverterunt. Sed cum Ecclesia semper ea non figuratè dicta, sed propriè ad historiam acceperit, jure illos synodus sextâ actione undecimâ explisit.

Secunda præceptio. In Ecclesiæ nomine non modò fidelium omnium concio intelligitur, verum etiam Ecclesiæ pastores et doctores, præsertim in concilio congregati (1). Hæc ostensa nobis est libro 4, cap. 4, concl. 4, et lib. 5, cap. 4, concl. 3. Præceptionis verò hujus exempla multa sunt, sed nos pauca ponemus. Illâ Domini lege: *Hoc facite in meam commemorationem*, omnes semper Ecclesiæ sacerdotes intellexere id præscribi, ut hoc idem ipsi facerent, quod et Jesus Christus tunc faciebat, hoc est, ut Eucharistiæ sacrificium offerrent. Nam post illa verba in personâ Christi prolata: *Unde et memores, inquit, nos servi tui, etc., offerimus majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam sanctam*, etc. Wilefiste igitur, qui dixerunt, non esse fundatum in Evangelio, quòd Christus missam ordinarerit, Lutherani item, ac multò etiam magis qui negant in Ecclesiâ Eucharistiæ sacrificium esse, jure à nobis hæretici habentur. Sed de hæc re in hoc, eodem libro, posterius. Rursùm concilium Lateranense Patrem et Filium verè et propriè rem unam eandemque esse intellexit ex illo: *Ego et Pater unum sumus*. Ità

(1) Vide suprâ, col. 258, not. (1).

in hoc abbas Joachimus damnatus est, qui hunc locum non ad rei ejusdem et naturæ unitatem, sed ad consensionem voluntatis unius retulisset. Pari enim errore illum alterum locum Joan. 17, 22, interpretabatur: *Charitatem, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus*. Præterea Spiritum sanctum a Filio procedere, concilium Ephesinum ex illo Joan. 16 loco accepit: *De meo accipiet*; ex illo etiam Joan. 15, 26: *Quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis*, etc. Animam rationalem tandem formâ esse subsistentem quidem, sed essentialiter, verè ac per se humanum corpus informare, concilium Viennense, ut æquidem sentio ex eo loco habuit: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem*. In eo enim quòd Deus animam homini inspirasse dicitur, illam Patres foris venisse interpretati sunt, quemadmodum flatus extrinsecus venit. Non itaque spiritum hominis educi de materiâ, nec ab ipsâ pendere, sed per se omninò subsistere. In eo autem, quòd per eundem spiritum factus est homo in animam viventem, cognovère utique, illam corpus verè vivum efficere, atque adeò formam substantialiter esse humani corporis. Item hoc traxerunt ex illo Hebr. 2, 7: *Nusquam enim Angelos, sed semen Abraham apprehendit*. Si namque animus hominis non esset corporis vera forma, parsque omninò humanæ naturæ, sed corpori, ut nauta navi, juxtâ Platonis Origenisque sententiam, assistere; sine dubio substantia esset, quod ad naturæ conditionem attineret, separata, quam nos angelum nuncupamus. Quare Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset.

Hæc igitur et alia ejusmodi tametsi in Scripturâ obscurius continentur, Ecclesia tamen jure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dum facit, ipsius decretum non solum non esse falsum, sed etiam stabile, fixum ratumque esse debet, perinde ac si in libris sacris patentius haberetur. Pastores ergo ecclesiastici, quos in Ecclesiæ voce communiter intelligimus, cum Scripturæ certam constantemque intelligentiam præscribunt, et absolutam veritatis catholicæ exhibent per mulam, et notas quoque certissimas, quibus hæreses contrariæ dijudicentur.

Tertiâ præceptio. Si Sedes apostolica aliquem Scripturæ sensum præferat, ille idem catholica veritas censenda est (1). Quam sanè præceptionem, ni opinio nos fallit, diligentissimè in sexto superiore libro de monstravimus. Sedem apostolicam in fidei iudicij labi non posse. Scripturarum verò interpretatio, quàm in disceptionem illæ veniunt, fidei iudicium est; non ergo in Scripturarum intelligentiâ Sedes apostolica errat, si eas ex præscripto interpretatur. Nam si non constanti iudicio suoque decreto, sed ex opinione suâ quasi præteritis exposuerit id, quod alias sæpè dictum est, nihil constituit omninò, quod certum exploratum que sit. Quare si tunc erret, Scripturam vel parùm aptè interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic præceptioni obstat. Quæ non om

(1) Vide suprâ, col. 267, not. (1).

nia illa sensa præstituit, quæ pontifices è Scripturâ sacrâ ad res de quibus agebant suadendas accerserunt, sed illa docet firmè esse tenenda quæ fidelibus à Sede apostolicâ præstituantur. Quibus autem signis Sedis apostolicæ conciliorumque firma judicia internoscantur, in quinto libro, cap. 5, explicatum est. Ac certè ejusmodi judicia, quæ in Scripturâ interpretandâ versantur, ad Sedem apostolicam peculiariter attingere, ad eò clarè hodiè est in Clement. Univ. de summâ Trinitate et fide catholicâ diffinitum, ut minimè sit hæsitandum, quin pontificis sententia eadem et Viennensis concilii sit. Quid, quòd claves habet Petrus, ut librum clausum aperiat? Quid, quòd quæcumque solverit in terris, erunt soluta et in cælis? Quid, quòd ab initio constitutum est, ut ex ore ejus gentes verbum Evangelii et audirent et crederent? Quid, quòd adversum hanc petram ne portæ quidem inferi prævalere queant? Quid, quòd pro eo oravit Christus, ne deficeret fides ipsius, quòd fratrum vacillantem et nutantem fidem confirmaret? At quid ego stultus contrâ proverbium vetus acta ago? et argutis minutisque interrogatiunculis quasi aculeis lectorem pungo, atque ea ut modò primùmque nascentia edo, quæ in sexto libro altissimis defixa radicibus usquè ad eò confirmata sunt, ut nullâ inquam vi labefactari possint? Hujus autem præceptionis exemplum habes in Extravaganti Benedicti XI, rufus initium: *Benedictus Deus in donis suis*, ubi pronuntiat pontifex, hæreticos eos fore, qui negaverint animas justorum, simul atque è corpore excesserint, divinam essentiam clarè videre, si nihil tamen habuerint, quòd prenis purgatoris autè expandium sit. Hoc verò sine dubio accepit ex illo 2 Cor. 4, 17: *Id, quòd in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ æternam gloriæ pondus operatur in nobis*. Ne quis autem falso errore ductus existimaret, hanc operationem æternæ gloriæ aut ad præsens mortalis vitæ tempus, aut ad futurum universale judicium esse referendam, subjungit statim Paulus, 2 Cor. 5, 1: *Scimus enim, quòd si terrestri domus nostra lujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cælis*. Ac ne quis rursùm aliter æternam illam gloriam inter præteritum homini contingere, quàm per claram divine essentia visionem, mox rem eandem apertius exponens, subdit: *Scientes quoniam, dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, et non per speciem: audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, et presentes esse ad Dominum*. Quem locum D. Thomas, quarto adversum gentes libro, cap. 91, pressius urget. Ubi quamvis et alia Scripturæ testimonia referat, sed ad meum sensum, inò ad sincerum subtileque judicium, nullum aliud est hoc testimonio præstantius, ut et illa fidei veritas comprobari, et contraria hæresis refutari queat. Præclarè itaque mihi sentire videor, si summum pontificem autumo, ex his ipsis Pauli verbis illud fidei dogma eliciuisse. Ea igitur verba in falsum alium sensum peregrinumque deflectere hæreticorum erit.

Quarta præceptio. Consentiens eadem sanctorum

omnium conspiransque Scripturarum intelligentia ipsissima est fidei catholicæ veritas. Quæ præceptio in septimo libro, cap. 5, concl. 5, ad eò fusè latèque et explicata exemplis, et rationibus ac testimoniis confirmata est, ut ineptus ego sim, si quidquam in præsentî adjiciam.

Quinta præceptio. Si ex Apostolorum traditione communis Ecclesiæ usus unamquamlibet Scripturæ interpretationem præ se tulerit, ea ut fidei veritas tenenda est. Ut Ecclesiæ mos j perpetuus expressit, in illis verbis: *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælis*. Petro Petricque successoribus datam esse facultatem et solvendi vota, et relaxandi juramenta; qui hanc Ecclesiæ facultatem inficiatus fuerit, si verè ac jure hæreticus judicabitur. Atque hanc quoque præceptionem nec probare argumentis, nec exemplis illustrare debeat, propterea quòd in lib. 3 illam utriusque rebus patefeci.

Sexta præceptio. Quodcumque dogma fidei vel Ecclesiæ habuerit, vel concilium auctoritate pontificis roboratum, vel etiam summus ipse pontifex fidelibus præscripserit, vel certè sancti omnes concordissimè constantissimèque tenuerint, ità nobis illud pro catholica veritate habendum est, ut contrariam sententiam hæreticam sentiamus, quamvis nec apertè, nec obscurè in Scripturâ sacrâ contineatur. Docui nimirum in tertio libro copiosius, dogmata fidei non è solâ Scripturâ petenda, sed ex apostolicâ traditione. Quæ verò Christi et Apostolorum traditiones sint, non aliâ viâ et ratione melius investigari posse, quàm Ecclesiâ ipsâ duce atque magistrò, superioribus non semel explanatum est. Ecclesiæ porrò auctoritatem non modò in omnium fidelium cœtu consistere, verum etiam conciliorum decretis, Sedis apostolicæ judicio, sanctorum doctorum consensione, superioribus quoque libris expositum est satis, ut arbitror, diligenter. Christi quippè Apostolorumque doctrinam partim scripto, partim verbo in Ecclesiam descendisse, cum aliàs sæpè, tùm fusiùs in tertio libro monstravi. Ostendi etiam sæpissimè, nihil per se ad Ecclesiæ fidem attingere, nisi quòd Christo et Apostolis revelantibus accepit. Cùm autem neque Ecclesiæ, neque concilium, neque Sedes apostolica, neque sancti omnes simul possint in fidei judicio falli, quemadmodum suis quæque locis patefacta sunt, certè quodcumque nobis fidei dogma traderint, si in sacris litteris non habetur, Christo Apostolisque tradentibus in Ecclesiam venit. Eodem itaque gradu habendum, ac si palenter illud Scriptura traderet. Omitto jam plura exempla hæresum notissimarum, quibus præceptionis hujus nota inusta est. Nam in tertio libro exempla sunt penè innumerabilia.

Septima præceptio. Si vel Ecclesiæ, vel concilium, vel Sedes apostolica, vel etiam sancti unâ mente eademque voce aliquam theologica conclusionem et confecerint, et fidelibus etiam præscripserint, hæc veritas catholica ità censebitur, ut si esset per se à Christo revelata; et illi qui adversetur, æquè citi hæreticus, ac si sacris litteris traditionibusve Apostolorum refraga-

retur (1). Conclusionem sanè theologicè hic appello eam propriè, quæ ex principiis hujus facultatis certà et firmà consecutione ducitur. Hujus rei exempla sunt in promptu vel plurima. Sexta synodus generalis duas esse in Christo voluntates, duasque item operationes collegit, tum ex illo, Matth. 26, 29 : *Non sicut ego, sed sicut tu vis, tum ex eo, quòd Christus Deus est et homo perfectus*. Concilium Lugdunense, sub Gregorio X, ratione quoque theologiæ constanti demonstravit, Spiritum sanctum ex Patre et Filio, non tanquam ex duobus principiis sed tanquam ex uno, non duabus spirationibus, sed unà procedere. Pater siquidem et Filius juxta fidem sunt unus Deus, una potentia, una sapientia; breviter, in omnibus unum, in quibus non obviat relationis oppositio; nec enim aliter divinæ nature unitas in duabus personis servari potest. Cùm itaque in spirando nulla sit à Patre Filii distinctio, sequitur Patrem et Filium non esse duo principia Spiritus sancti, sed unum; quemadmodum non sunt duo principia creaturæ, sed unum. Quæ ex re intelligitur utrumque errasse vehementer, Erasmus nempè et Ambrosius Catharinum; illum, quia hanc conclusionem nihil ad fidem pertinere credidit; hunc, quia eam, cùm sit theologiæ propriè conclusio, inter principia prima, hoc est, fidei articulos numeravit. Item concilium Lateranense, sub Innocentio III, ratiocinatione theologicà adversum Joachimum effecit, divinam essentiam nec genitam esse, nec generare. Rem videlicet genitam et generantem realiter distingui oportere; quare si essentia divina generaret essentiam, ipsam à se non solà cogitatione, sed re etiam esse distinctam. Item Patres ad unum omnes ex eo principio : *Hoc est corpus meum*, ratiocinati sunt, conversionem panis in corpus Christi fieri, sine quâ nec verborum illorum veritatem poterant comprehendere, nec cætera quæ fides catholica de verâ inclusione corporis Christi sub specie panis confitetur. Ità concilium Lateranense Patrum veterum consensione constituit, panem in corpus, vinumque in sanguinem transubstantiari : sic enim concilium loquitur. Hæc re constitutâ, illa fuerunt consecratoria, quæ concilium Constantiense decrevit, panem post consecrationem non manere, atque ad eò manere sine subjecto accidentia. In mutatione quippè et conversione quæcumque terminus, à quo mutatio et conversio initium sumit, non manet. Quare, si per consecrationis verba panis transit in corpus, non utique perstat ille, sed perstat accidentia ejus. Item synodus Complutensis, Sixto IV in Extravag. suâ corroborante, certo theologia argumento, confecit ex illo Joannis 20 testimonio : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos : quorum remisistis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt, non*

solum sacramenti Pœnitentiæ institutionem haberi, sed confessionis etiam præceptum. Id, quod nos in Relectione de Pœnitentiâ evidentissimè deduximus. Indò ergò exempli hujus probatio petetur. Nam et reliqua delibamus, extremisque, ut dicitur, digitis attingimus, quæ latè longuè diffusius in lectionibus olim quotidianis persecuti sumus.

Octava præceptio. Si scholastici theologi aliquam iidem conclusionem firmam et stabilem uno ore omnes statuerint, atque ut certum theologiæ decretum fidelibus amplectendum constanter et perpetuò docuerint, illam ut catholicam veritatem fideles sanè amplectemur (1). Constituimus autem, ut reor, hæc præceptionem in lib. 8 firmiter et necessariò, nec ad opinionem meam solum, sed planè ad veritatem. Ac fieri potest, ut aliorum judicio errem, sed meo ità prorsus existimo. Christi igitur animam, statim ut est in corpore inclusa, Deum apertè vidisse, scholastici ad unum omnes fidentissimè docent. Eam rem undè sibi persuaserint, non omnibus passim expeditum est. Sed ità esse minimè ambigunt, nisi quod Erasmus in quæstionem vocat. At quibus rationibus et testimoniis ea conclusio confecta sit, posteris explicabitur.

Illud modò ponimus, universos scholæ theologos in theologiæ certis constantibusque decretis præfinitendis errare non posse, sicut ne in fidem quidem : quòd eorum error, error fuisset Ecclesiæ, utpotè quum ad erendum hujus generis res non alios Ecclesiæ, quàm theologorum oculos habeat, qui si fallerentur, totum Ecclesiæ corpus in suo facerent errore versari. At enim, ut dixi, post ea, quæ lib. 8 disputata sunt, non est operæ pretium in hæc re constituendâ elaborare. Sed ne quis sit admiratus, cur, cùm inter omnes fere theologos constet, à meque ipso sæpè affirmatum sit, ejusmodi conclusiones, quæ ex fide per explicatam consecutionem derivantur, theologiæ propriè esse, non fidei, nunc ità confundam, quasi theologia et fides eadem virtus sint. Si enim error conclusionis theologiæ error fidei est, ut est reverè, si eam negare sit hæresis, sequitur fidem atque theologiæ ad eam dem pertinere virtutem, quandoquidem errores utriusque facultati contrarii ad idem pertinent vitium. Sunt enim utriusque hæreses. Sed non erit difficile ei qui superiora releget, hanc obtere contunderetque calumniam. Diximus enim, fidem, licèt non immediatè, sed versari tamen circa eas conclusiones, quæ per evidentem et necessariam consequentiam ex articulis fidei colliguntur. Quare necesse est ut infidelitas mediatè quoque circa conclusiones theologiæ contrarias versetur. Cùm autem ex hujusmodi adversis erroribus non argrotatio modò fidei, sed etiam corruptio sequatur, fit, ut eorum et fidei sit indirecta quidem et consequens, sed vera et naturalis repugnantia. Quamobrem Ecclesiæ, tametsi intelligi ejusmodi conclusiones non è fide solum, sed è principiis quoque naturæ pendere; quia tamen non putat, hominem rationalem ea quæ rationi perspicua sunt et manifesta negare, eum qui illas inficiatus sit, hæreticum judicat. Sumit enim,

(1) Vide suprâ, col. 401.

(1) Ad eam præceptionem auctoris et superiorem revocanda sunt quæ suprâ de traditione, conciliis, auctoritate Ecclesiæ, summo pontifice, curavimus adnotanda. Addendum tamen, vel rursus dicendum hujusmodi decreta, ex legesaltem generali, ad fidem pertinere nisi quatenus proximè vel remotè ex verbo Dei scripto vel tradito, interpretatione infallibili accedente, oriuntur. Hæc aliundè rursus ne fusiùs tractabuntur, ubi de regulâ fidei ageamus.—P. S.

maximâque ex causâ sumit, illum non in naturâ ratione, quæ erat evidens, sed in fide claudicare. At verò si quis vel consequentiam rerum aliâs perspiciam ignoraret, vel principium etiam naturale, quod cum articulo fidei ad colligendam theologiam conclusionem sumitur, certè non esset hæreticus; ut si homo indoctus, verbè causâ, existimaret hanc enuntiationem esse falsam: *Omnis homo est risivus*; undè, quamvis crederet Christum esse hominem, non ideò arbitraretur eum posse ridere, hic profectò non esset propriè infidelis, sed stultus, qui non perse supernaturali lumini, sed naturali repugnaret. Verùm quoniam ejusmodi stultitia, quamvis per accidens et indirectè, fidei tamen ex consequenti corumpit depravatque judicium, jure apud Ecclesiam non in stultitiâ habetur, sed in crimine. Atque hæ mihi videntur præceptiones summæ atque optimæ, in quibus tanquàm insignita notæ et catholicarum veritatum et hæresum contrariarum apparent. Si quis verò certiores melioresque protulerit, ei magnam habebō gratiam. Quamquam erunt fortassè, qui reprehendent communiter illa quidem omnia, quæ præter opinionem suam in his libris meis animadvertent, separatim autem in singulis si perspicent quædam, in quibus vel à communi ego opinione, vel à clementiâ et lenitatis specie discedo. Nam et præceptionum tertiâ et postremæ acerba cuipiam forte severaque judicia videbuntur. Sed is primùm rationes illas expendat velim, quibus in 6 et 8 lib. ubi sumus ad duas has præceptiones corroborandas; modestiam quoque ac temperamentum, quo hujus nostri judicii acerbiter indulgenter etiam, nisi nos sententia fallit, emollivimus. Deinde si tam indulgens in hujus seculi temerariam insolentiam esse vult, ut asperior ei disciplinæ correctio displiceat, obsecro videat, ne dum judicium ecclesiasticorum animos à severitate et vehementiâ ad remissionem indulgentiamque traducit, non modò forum Ecclesie relaxet, sed usquè ad atrium licentiæ impudentis atque ad eò intolerandæ explicet. Crudele est, fatcor illud: *Vexat censura columbas*; sed illud etiam dissolutum: *Dat veniam corvis*; utrùm verò hoc tempore et ætate perniciosius, non facilè diverim. Sed quoniam eorum errores, qui de Ecclesia doctrinâ parùm rectè sentirent, non eodem gradu esse omnes, multis in locis perquam breviter perstrinxi atque attingi, de his quoque errorum gradibus pauca dicantur. Accepimus enim è concilio præsertim Constantiensi, alias propositiones hæreticas esse, alias erroneas, alias sapientes hæresim, alias temerarias, alias scandolosas, alias piarum aurium offensivas.

CAPUT VI.

De variis errorum gradibus, primùmque de hæresi et hæreticâ propositione.

Priùs verò quàm istiusmodi propositionum genera notasque definio, illud explicandum est, an omnia illa ad hæresim requirantur, quæ sunt ad hæreticam constituendum necessaria. Sunt enim auctores nobiles, qui existiment, omnem propositionem hæresim esse, quæ fidei veritati repugnet, quamvis ab ignorante sine ullâ

perniciâ defendatur. Hæreticus autem, nisi sit pertinax, nullo modo intelligitur. Hujus autem opinionis suæ multas causas reddere conatur. Primam, quòd nisi ità esset, aliqua propositio ab uno affirmata esset hæresis, ab alio non esset; ut si homo doctus sciens contrarium in sacris libris contineri, assereret, Moysen non Judæum fuisse, sed Ægyptium; tunc illam propositionem hæreticam esse, hæsitari non potest. At si eadem inscitè ab aliquo homine rustico et idiotâ affirmaretur, hæretica non esset. Ità fieret, ut propositio ab asserente penderet; quod, ut inquit, quàm sit erroneum, vel mediocriter docto esse manifestum. Si enim propositio falsa est, à quocumque dicatur, semper erit falsa; assèr, si est propositio hæretica, à quocumque illa asseratur, semper erit hæretica. Alteram causam reddunt, quòd veritas catholica non pendet ab asserente, ut veritas catholica sit. Nam sive Judæus, sive Paganus, sive Christianus Deum esse unum et trinum affirmet, illa certè assertio catholica est; ergò neque contraria falsitas ex eo à quo asseritur, hæresis sibi aut nomen, aut rationem vindicat; sed absolutè et per se est hæretica, quoniam absolutè et per se cum catholica veritate pugnat. Cæteras causas vel ego non intelligo, vel certè indignas judico, ut à nobis referantur. Illa vehementer apparet, quæ ab illis emittitur, quòd theologi rogati an propositio aliqua hæretica sit, an non, simpliciter respondent, aut esse, aut non esse, nullâ ejus, qui asseruit, habitâ ratione. Nova autem res esset et inaudita, si theologi propositiones eas, quarum notæ quaeruntur, designare nolent, nisi illis antè asserentium ingenium, conditio, doctrina et culpa innotescerent. Hinc colligunt omnem propositionem, quæ modò est hæretica, semper hæreticam fuisse; nec Ecclesiam definitione suâ ex non hæreticâ hæreticam facere, sed id quod re ipsâ erat, ignoratum tamen et occultum, declarare. Hanc sententiam Occam. tenuit, 1 part. Dialogor., lib. 2, part. 2, c. 11, et cardinalis Turresemata, lib. 4, part. 2, cap. 3, et Adri. 4 Senten., q. 4, de Confess., et Alphonsus Castro Zamorensis, lib. 1 de justâ hæretic. Punit. cap. 1.

At auctores alii haud deteriores, meâ quidem sententiâ (nam meliores multi credunt) ab his longè dissentunt; in quibus est Cajetanus 2-2, q. 1, a. 1. Divusque etiam Thomas prioris ad Corinth. cap. 11, lect. 4. Afferunt autem ad hujus sententiæ confirmationem argumenta plurima. Primum est, quòd concilium Constant. distinguit propositiones hæreticas, erroneas, sapientes hæresim; quas res difficulter omninò seceremus, si omnis error in materiâ fidei est hæresis, priùs etiam quàm definiatur ab Ecclesiâ. Deindè, 24, q. 1, cap. *Quod autem*; et cap. *Achatius*, et 24, q. 3, cap. *Notandum*, dicuntur aliquæ hæreses esse novæ, aliæque veteres; non ergò absolutè sine ullo respectu asserentis hæresis dici potest (1). Prætercâ, ad hæretici rationem, quâ hæreticus est, pertinacia requiritur; ergò de ratione, hæresis est, pertinacia. Quenad-

(1) Hieronymus eodem modo loquitur in cap. 3 Epist. ad Tit.

modum si cœnatum non nisi vespere intelligimus, nec cœna quidem nisi vespertina intelligitur. Ac certe sicut à candore candidum, ita ab hæresi nominatur hæreticus; quare qui hæresim asserit, hæreticus ille est, ut qui habet candorem, est candidus. Quid enim absurdius dici potest, quam veram fornicationem esse in eo, qui non est fornicarius, verum et proprium homicidium in eo, qui non est homicida? Absurdum igitur etiam est, in eo verè et propriè hæresim esse, qui non sit hæreticus. Ad hæc, hæresis est vitium non solum intellectus, sed etiam voluntatis, nempe crimen est, quod nisi voluntate consentiente intelligi non potest; ubi ergò nullum est crimen, nullave cordis adversum fidem repugnantia, ibi ne ulla quidem hæresis est. Adde, quòd actus fidei catholice non est, nisi assentiamus propositioni catholice ab Ecclesiâ definitæ; quamdiu enim res est ambigua, neque Ecclesia alterutram controversiæ partem præfinit, neutrius opinionis assensus fidei catholice iudicium est. Quà ex re intelligitur, non esse hæresim, nisi quis veritati catholice, quam Ecclesia certò præscripsit, refragetur. Adde etiam, quòd veritatem catholicam appellare, quam nec Ecclesia credendam proposuit, nec fideles per fidem infusam credunt; sed unusquisque probabili opinione tenet, videtur à nomine quoque ipso veritatis catholice alienum. Atque opinionem, quæ inficias irret, divinas personas relationibus distingui, antequàm esset ab Ecclesiâ definitum, nemo hæresim vocare auderet, nec veritatem catholicam, quæ adversam sententiam tueretur.

Mhi verò semper consilium fuit nominum controversias aut declinare omninò aut paucis exponere. Itaque si de hæresi propriè loquimur, non dubito quin recentior, crebriorque sententia eadem verior sit, nempe non aliud exigi ad constituendum hæreticum, quam id, quo hæresis constituitur; hæresis quippè flagitium in aliquo homine est, illumque denominat, in quo esse constitit. Cuicumque igitur hæresis nota verè et jure iniuri potest, is verè jureque erit hæreticus; id, quod ex argumentis nunc positus quædam manifestè probant. Sed quemadmodum urina impropriè sana dicitur, quòd signum est sanitatis, etiamsi fallax aliquandò sit, sic propositum in voce, vel in scripto vocatur hæretica, quòd signum hæresis esse solcat, quamvis interdum ab hæresi is, qui dixerit, excusetur, quia ignorans fuit. In quo sensu illorum opinio vera est, qui arbitrantur aliquam propositionem hæreticam esse, tùm etiam eam is qui asserit, hæreticus non est. Vel loquuntur etiam de hæresi ex genere, et objecto, ut si quispiam concubitum illum primum Jacob cum Lià, de quo Genes. 29, 23, fornicarium appellaret, non quòd reverà fornicatio fuerit, sed quòd ex genere et naturà talis sit, quamvis ignorantia interveniat. Verùm scholæ theologî, qui vocum significatus pressius tenent, nec concubitum Jacobi cum Lià fornicationem esse dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furtum, nec cædem hominis, homicidium, nisi quàm et res aliena malè per injuriam attrahatur, et homo iniquè contra jus occiditur. Maleat ergò perpetuumque sit, si veram et propriam

nominis rationem sequimur, hæresim non esse, cui pertinacia non est adjuncta, et omninò cetera, sine quibus crimen hæreseos verè et propriè non constat. Nec si ad fidem illa ex se pertinent, quæ à Deo sunt Ecclesiæ revelata, quanquàm in eorum fortè non ignoratione versamur, contrarios statim errores hæreses judicamus. Non enim si quispiam color albo contrarius est, protinus est ater; nec si aliquid liberalitati adversatur, mox avaritiæ nomen habet. Sic igitur fieri potest, quod paulò post demonstraturi sumus, ut etiam in Christiano error aliquis sit fidei quodammodo adversus; nec hæresis tamen sit, vitium inter ea quæ fidei repugnant, vel inavimam. Quemadmodum autem (nam hoc exemplum etiam atque etiam præsumendum est) color albo gilvus, glaucus et pallidus contrarii sunt, imperfectè tamen, ita quidam etiam sunt Christianorum errores, qui, cum inchoati sint et informes, hæreseos speciem non attingunt, licèt ad eam ipsam quàm proximè accedant. Quia verò hæresis cum fide non solum pugnat, sed summè maximèque etiam pugnat, sequitur, errorem tunc propriè hæreticum esse, quàm non fidei materialiter, sed formaliter adversatur. Libet enim hoc loco scholæ verbis abuti. Sed experiar, et dicam, si potero, melius. Si quis fidelis in his, quæ fidei sunt, vitiosè per incertiam erret, et flagitiosè etiam catholicam unamquamvis veritatem ignoret; ad dialecticorum legem quidem fidei contradicit, ad morumque etiam normam culpæ mortalis reus est; sed nisi vitiosus, ut dicitur, vidensque pereat, hoc est, nisi prudens volensque se à catholico dogmate separet, nec facit sectam, neque hæresim admittit. Nondum enim simpliciter et absolutè cum fidei formâ pugnat, si de pugna morali sermo sit. Nam de pugna dialecticâ nulla nobis quaestio nunc est. Sunt tamen ejusmodi errores informationes et inchoationes quædam hereticæ pravitalis, ad ejus speciem indirectè, ut imperfecta ad perfectâ, rediguntur, quemadmodum hominis embryo homo quidam informis est, et inchoatus, at non simpliciter homo, sed secundum quid. Non ergò si quispiam error fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem fidei obrepit, illic hæresis nominabitur, quæ est summa quædam infidelitatis species, errorque fidei catholice adversus, non utcumque, sed perfectè, absolutè, formaliter. Perfecta verò hæc, absoluta et formalis repugnantia, quàm sit etiam moralis, non modò dialectica, ex objecto et genere seorsum non accipitur, nisi subjecti quoque, et voluntatis humane ratio habeatur. Equis enim nesciat, morales actus ex dispari hominum statu, conditione, affectu, notitiæque varietate diversâ, varias item nominationes, speciesque oriri? Error igitur ille: *Christus non est verus Deus*, tameis in quocumque ejusque conditionis homine fidei repugnat, in Judæo tamen infidelitas judicanda est, in pagano paganica, in christiano hæretica. Nisi adeò loquendi imperitî simus, ut lujusmodi erroris culpam in pagano hæresim appellemus. Apud nos ergò, qui multas et discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi et rerum, et vocum genera ad

asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis, facile, ut opinor, intelligitur malâ hâresim ratione definiri, quòd sit error catholicæ veritatî contrarius; quippè cùm ista definitio una in omnes errores valeat, Judæorum, Saracenorum, paganorum, hæreticorum. Sed hoc quidem sanè luculentur, ut ab hominibus defluendi peritîs, à theologis scholæ dictum est, hæresim esse ejus, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritatî manifestè contrarium, quæ catholica certò sit (1).

CAPUT VII.

Contrâ hæresis definitionem argumenta quædam.

At enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est.

1° Primum christiana doctrina et institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de Vitâ theoreticâ supplicum apud Eusebium libro Histor. ecclesiast. secundo, c. 17. At non est error, sed ipsa potiùs catholica veritas, etc.

2° Apostata à fide et religione christianâ catholicæ veritatî apertè repugnat, quam semel professus es; non tamen est hæreticus.

3° Ex verbis inordinatè prolatis, ut Hieronymus ait, incurritur hæresis; sine errore ergò et pertinaciâ hoc crimen invenitur.

4° Præterea: Dubius in fide infidelis est, de Hæreticis c. 1; si ergò antè erat christianus, ex hujusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliquâ ejus generis specie constitutum sit. Quòd si hesitatio illa est hæresis, qui autem hesitat, suspensus et incertus animi pendet, nullique rei omninò assenti-

(1) *Hæresis* (*αἵρεσις, electio*) indicat in se dogma privatum, seu electione privatâ et extrâ auctoritatem Ecclesiæ, ac proinde contrâ fidem communem habitum; hinc *hæreticus* sibi opinionem fingit propriam, sectantique vel instituit vel suam facit. Sub illo respectu hæresis naturâ suâ errorem semper fundamentalem ac fidei subversivum complecteretur, neque immeritò in eo sensu ab auctore dicitur *error qui cum fide non solum pugnat, sed summè maximeque etiam pugnat* (vid. modo supra, et infra, cap. X). At verò hæresis maxime sub respectu juris canonici, vel unice in pravi, propter scilicet pœnas canonicas, definienda est, tuncque de illâ questio ad Ecclesiæ definitiones spectabit omninò. Porro definitiones illæ duplici modo proferuntur; vel enim Ecclesia definit talem propositionem de fide esse, sub eodemque anathemate promulgat, atque eo ipso hæretica declaratur propositio contradictoria, vel directè pronuntiat talem propositionem formaliter contrâ fidem esse, sub eodemque anathemate eam damnat. Ex hujusmodi definitionibus propositiones falsæ dicende sunt in se et habende ut *hæreses*; pœnæ autem contrâ hæreticos ab eadem Ecclesiâ late non incuruntur nisi ab his qui baptizati eas cum pertinaciâ, contrâ proinde ejus auctoritatem, tenent. — *Erronea* autem tantum erit propositio, si nullâ tali definitione prolata, contrâ tamen doctrinam Ecclesiæ communem, et certam pugnet. Hæc satis hic de quibus ex professo fusiùs dicitur in tractatu de Fide, cùm scilicet de regulâ fidei et notis theologis propositionum dissereremus. Ostendant tamen illa cas notas de fide, *hæretica, erronea*, etc., alicui propositioni appositas. ad jus canonicum etiam pertinere, pendereque ultimò ex Ecclesiæ definitionibus et auctoritate, nec proinde idèò subtilius de illis esse theologis disputandum. P. S.

tur; sit, ut hæresis sine errore aliquandò sit. Nam error veritatî repugnans assentionem habet. Ad hæc divus Thomas part. 1, quæst. 32, art. 4, docet, quòd opinari falsum circâ ea, quæ sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducitur hæresim, maxime si pertinaciâ adjungatur; sine pertinaciâ igitur hæresis esse potest. Id quòd Ecclesiæ usus confirmat, quæ ex unâ actione adorandi idola, circumcidendive puerum, homine n quasi hæreticum judicat; non judicatura, si ad hæresim pertinaciâ nimiaque illa in errore perduratio exigeretur.

5° Adde quòd incredulitas et duritia cordis sine pertinaciâ esse non potest; discipuli ergò undecim, quorum incredulitatem et duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciâ. At error circâ resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifestè prædixerat, fidei catholicæ apertè erat contrarius; quare si definitio illa vera et perfecta est, discipuli in hæreseos crimen incurrere. Id si per absurdum est, dicamus potiùs in eâ definitione et superesse quidquam, et etiam abesse.

Hæc verò argumenta paucis quàm fieri poterit expõemus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissimâ oratione nullo modo absolveretur; sed quasi prætereuntes breviter, et circumscriptè explicare volumus, quidnam propriâ hæresis sit, undè, quis sit hæreticus error eluceat, et quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo qui vir doctus sit, ignorare potest.

Ad primum igitur, hæresis græcè ab electione dicitur, ut auctor est Hieronymus in c. 5 Ep. ad Galatas, et in c. 3 Epist. ad Titum, Isidorus, lib. 8 Etymol. cap. 3., div. Thomas secundâ secundæ, quæst. 11, art. 1, et in c. 3 Epist. ad Titum. Græcam verò hanc vocem Latinus novi Testamenti interpres interdum servat, quandoque in sectam vertit, ut ad Galatas quintâ, ubi editio nostra: *In carnis operibus secta* habet, græca habet: *Hæres*. Et Act. 28, Judæi cum Paulo inquirunt: *Nam de sectâ hæc notum cæc nobis, quòd ubique ei contradicitur*. Hæresis græcò Lucas dixit. Secta igitur et hæresis eadem res sunt; sed ut secta à sectando, sic hæresis ab eligendo dicitur, *ἐκ τῶν ὑπολογῶν*, quod est, *eligo*. Deindè et illud animadvertendum, nomen hæreseos apud Græcos veteres et latinus auctores generale esse, et unam quamlibet sectam designare, ut Platoniam, Stoicam, Peripateticam. At christiani scriptores, contracto vocabulo, hæresim nuncupant sectam et divisionem, quâ quis à communi se Ecclesiæ fide sejungit, privatamque opinionem ellend, à catholica institutione discedit. Præterea et illud, licet sit in promptu et multorum sermone teratur, commemorandum est tamen, doctrinam evangelicam propriè neque hæresim, neque sectam appellandam, tùm quia eam non sequimur ex electione nostrâ (nec enim commentum aut inventum nostrum est), sed habemus ex traditione divinâ; ut non nobis sic, an aliter opinandi optio detur, sed Deum, quòcumque trahit retrahitque, sequamur; tùm etiam, quoniam Evangelium

doctrina semper catholica et universalis fuit, ad omnes aequè pertinuit, omnesque eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo, et veritate re. t. sentirent. Cùm ergò hæresis et secta privatam quamdam disciplinam sonent, quam sibi unusquisque pro suo arbitrio et eligit, et sequitur, nimirum catholica disciplina hominibus ad unum omnibus à Deo tradita, nec secta, nec hæresis vocanda est, quàmlibet philosophorum placita hæreses vocentur. Auctores sunt Hieronymus, in cap. 3 Epist. ad Titum, Isidorus lib. 8 Etym., cap. 3, Theophylactus, in cap. 2 Epist. ad Colossenses, Tertullianus, in libro de Præscriptionibus hæreticorum. Quòd igitur Philo nostram religionem hæresim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enim ferè ab hominibus appellabatur.

Ad secundum verò, utrùm apostasia hæresis sit, magnà doctissimorum dissensione certatur. Sylvester, in verbo *Hæresis* 1, questione secundà, affirmat, apostatam hæreticum propriè non esse. Sed in verbo *Apostata*, § 1 et 2, secum ipse, ut videtur, pugnat. Cajetanus 2-2, quæst. 11, art. 1, docet, quòd apostata verè hæretici sunt, quia licet non credant in Christum, ut ait, actu elicitò, profitentur tamen eum caractere christiano. In hæresim itaque incidunt, cùm descendant à fide catholice, quam professionem tenebant. At in Summâ in verbo *Apostata*, videtur contrà sentire, iniquiens : *Apostasia peior est hæresi, utpotè excedens ipsam totalitèr tollendo fidem*. Cardinalis Turrecremata, in lib. 4, part. 2, c. 15, apertè confirmat, apostatam hæreticum non esse. Quæ eadem sententia est D. Thomæ, 2-2, quæst. 11, art. 1, et quæst. 2, art. 1 ad 3, ubi expressè dicit apostasiam non importare determinatam speciem infidelitatis, sed recipere speciem à termino, ad quem est motus recedentis à fide. Ac certè usu et more loquendi sanctorum, hæreticus ille duntaxat est, qui post professionem christianæ fidei sub nomine christiano doctrinæ Christi resistit, ut Augustinus inquit, 18 de Civitate Dei, cap. 51, et lib 16, c. 2, tradit, quòd Cham, medius Noe filius, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium tanquàm se ab utroque discernens, et inter utrumque remanens, typus hæreticorum fuit. Atque Origenes, in tertium caput Epistolæ ad Titum : « Hæreticus, inquit, ille est qui Christo se credere profitetur, sed aliud de veritate christianæ fidei credit, quàm habeat et traditio definitionis ecclesiasticæ. » Et ne singulorum verba referendo proluxi et molesti simus, Ambrosius in cap. 5 Epistolæ ad Titum, Gregorius, in quinto Moralium cap. 11, Beda in Lucæ cap. 17, idem cum divo Thomâ et Augustino sentiunt; nec quisquam veterum in longissimis adversùm Julianum disputationibus eum hæreticum, sed apostatam nominavit. Sed ne ratio quidem divi Thomæ pessima est; is enim, qui totam Christi doctrinam rejicit, nihil videtur eligere, sed penitus à fide discedere. Item apostasia motum quemdam importat discedentis à fide : motus autem non habet speciem à termino à quo, sed à termino ad quem. Cùm ergò apostata ad Judæorum substitutionem et errorem accedit, judæicæ infidelitatis reus est: cum verò

ad paganismum, paganicæ infidelitatis culpam contrahit. Quo fieret, ut apostasia, si hæresis est, in duobus specièbus ejusdem proximi generis collocaretur. Rectius ergò divus Thomas philosophatur, cùm ait, apostasiam nullam determinatam speciem infidelitatis præ se ferre, sed ad eam redigi et reduci, ad quam apostata accessit. Nam ex eo quòd recessit à christianam fide, apostasia speciem non habet, sed circumstantiam quamdam aggravantem, juxta illud : *Melius erat eis non cognoscere viam justitiæ, quàm post agnitionem retrorsum converti*. Quò magis eos miror, qui in contrariam sententiam verba D. Thomæ, rationesque deflectunt. Sed eorum argumenta videmus.

Unum est, quòd hæreticus homo per multiplicationem hæresum hæreticus esse desineret. Nam si in aliam et aliam hæresim quotidie laberetur, quousquè totam prorsus desereret catholicam fidem, jam ex hæretico per augmentum hæresum, priore nomine amisso, apostata fieret. Alterum argumentum est, quòd pœne in jure adversùm hæreticos decreta apostatas etiam comprehendunt, id quod non esset, si illi non essent hæretici; quùm nulla lex canonica sit, quæ in hujusmodi apostatas animadvertat, nisi in hæreticos contineantur. Postremum argumentum gravius est multò, quàm cætera, quòd Bonifacius VIII apostatas hæreticos esse definiit in hæc verba : *Contrà Christianos, qui ad ritum transierint Judæorum, erit tanquàm contrà hæreticos procedendum*.

Sed primum argumentum non est difficile eludere; quàmlibet enim hæreses cumulentur, si Christum homo ille generaliter profitetur, et sub christiano vocabulo ejus fidem impugnat, hæreticus semper erit, apostata non erit. At ubi primùm et Christi nomen, et totam omnino religionem deserere instituerit, apostata fit, et nomen hæreses amittit, non per hæresim superioribus adjectam, sed per apostasiam novam, quæ hæresis non est, sed majus aliquid hæresi. Quis autem dubitat, minora per majora aboleri, et nominibus commutatis, priora in posteriora transire? Dispositiones mutantur in habitus, et nomen dispositionis cessat. Scientia viatoris in scientiam comprehensionis vertitur, et scientia illa prior, fidesque et fidei nomen cluitur. Incontinentes, incontinentiis sæpiùs iteratis, pravus efficitur, nomen illud vetus evanescit, aut certè in gravius aliud permulatur. Quapropter nihil est admirandum, si asserimus, hæreticum per apostasiam, quæ novum crimen est ab hæresi separatum, multòque gravius crimen, quàm hæresis, antiquum nomen amittere, novum comparare; præsertim quùm hæreticus apud veteres sanctos non ille apertus hostis sit, sed falsus propheta, qui venit in vestimentis ovium; leprosus item; qui dùm rectis prava permiscet, colorem sanum maculis aspergit; Pharonis magus, qui veritatis inuaginem præ se ferens, veritati resistit; fons deniquè et nubes sine aquâ, arbor autumnalis, sidus errans, quæ omnia aqne, fructus, lucis speciem obtendunt. Cùm ergò hæretici nomen generalem quamdam Christi professionem connotet, non est absurdum, si, eùm connotatio abest, absit quoque hæretici vocabulum. Quem-

admodum, si quis cœnam ad sequentem diem variis penis quam maximè possit, varioque item sermone produxerit, cœna jam illi, mutato tempore, in jentaculum, aut prandium etiam convertetur, nec propriè nomenclaturam priorem retinebit.

Secundum verò argumentum ita refellitur. Non est dubium, quin apostolus in pœnas hæreticorum incurvant (1). Id quod ab ineunte Ecclesiâ perpetuò servatum est, quemadmodum ex Cypriani opusculis vel maxime liquet. Falluntur autem in eâ re plurimi, quòd omnes Ecclesiæ leges à juris voluminibus petendæ esse existimant, in quæ vel Raymondus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta sanè quam plura congesti. Hinc enim Cajetanus noster præceptum jejunii quadragesimalis, quoniam in decretis pontificis, quæ passim circumferuntur, non apparet, vix potuit constitui; eodemque labore penè confectus est, dum legem quæreret, quâ clericis monasticam religionem professi, ad divinas præscriptas preces exsolvendum astingerentur. Multæ sunt, mihi crede, Ecclesiæ leges, quas non Scriptura, sed usus inseruit. Nec concilio- rum, atque pontificum scripta omnia juris contritum volumen complectitur. Apostatarum ergò pœnas antè Bonifacium VIII mos Ecclesiæ præscripsit. Sed quoniam quispiam dubitavit, illius dubitationem pontifex in capite resolvit, definiens non habetur apostatas, quàm contrà hæreticos procedendum. Verùm è pontificis verbis et definitione non habetur apostatas hæreticos esse; nam illa particula, *tanquam*, similitudinem rei aliquandò, non semper veritatem affert. Cujus rei exempla non est opus in præsentia referre, quia in sacris et profanis litteris obvia sunt plurima. At de hoc argumento, cum nominis etiam controversiam habeat, nimis multa dicta sunt.

Ad tertium argumentum, illud testimonium, quod Hieronymi nomine scholæ theologi, jurisque periti etiam tenent, Hieronymi non est, sed à Magistro Sententiarum acceptum divus Thomas, cæterique deinceps, ut solet, usurparunt. At si illa Hieronymiana ad Damasum epistola de trium hypostaseon vocabulo accuratius relegatur, divus Hieronymus in eâ potius sententiâ est, ut existimet, è sensu, non è verbis hæresim æstimandam. Equid enim aliud sibi vult, cum ita loquitur? « Ab Arianorum præsule et Campaniensibus trium hypostaseon novellum à me homine romano nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes, aiunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant; quia nescio quid veneni in syllabis latet. Et quia vocabula non edicimus, hæretici judicantur. » Et multa alia posterius ejusmodi, è quibus intelligas Hieronymum nihil sibi in rectâ et sanâ intelligentiâ à crimine hæreseos timuisse, sed novam vocem, ubi ve-

nenum sub melle latere suspicabatur, reformidasse. Alioqui, illud Hilarii Hieronymus legerat: « De intelligentiâ hæresis, non de Scripturâ orta est, et sensus, non sermo, sit crimen. » Itaque ex verbis inordinatè prolatis in hæresim suspicionem incurere fortassè possumus, in hæresim, si error in fide absit, non possumus. Quùm enim fides in intellectu sit, necesse est infidelitatem, cujus species est hæresis, in intellectu quoque esse. Item veritati nihil contrarium est, nisi error; quùm ergò hæresis fidei veritati adversetur, sine dubio est error. Sed quoniam interdum legislatores et iudices juris fictione et præsumptione, in foro exteriori crimina persequuntur dicta factaque externa, quæ hæresim testari solent, et hæreses vocant, et pro hæresibus puniunt. Quemadmodum et in eos, qui foris deserunt fidem, opereve externò cultum idolo exhibent, quamvis ex metu id faciant, animadvertunt, ac si interius à fide et religione desecivissent. Sed quod ad voces attinet, nihil moror. Nam sicut externa testatio et professio fidei interdum fides nuncupatur, ita etiam externa testatio hæresis eandem quoque nomenclaturam habet. Rerum quippè signa et imagines rerum sæpè nominibus appellantur. Quomodò proverbium illud vetus, atque laudatum, cui ego vix unquam sum assensus, verum est in sermone vulgari: « Ex verbis inordinatè prolatis inemritur hæresis. » Et sermone proprio, ut diximus, hæresis apud Christianos error est ejus, qui fidem Christi generaliter se habere profitetur, nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipsis eos, qui fidei et religionis iudicium exercent, admonendos putavi, ut non eodem modo dictionum ac factorum judicia faciant. In factis sanè, quæ ipsa per se tetra, ac flagitiosa sunt, nihil est periculi, si ritu judaico circumcidentem, aut idolo, demoneve sacra facientem penis hæreticorum muletent. Tametsi non sum nescius, viris et theologis, et juris peritissimis placuisse id, quod mihi ipsi non displicet, ut quoniam illiusmodi homines non sunt aut hæretici, aut apostata, nisi juris fictione et præsumptione probabilis, iudices fidei in ea ipsa quidem externa flagitia studiosè nimis ac diligenter inquirent, nùm reverà ex interiori infidelitate proficiscantur, et prodant. Quòd si constiterit, non errore intellectus, sed cupiditate, metu, aut aliâ quavis animi perturbatione id genus scelerata patrata, perfectaque fuisse; tunc illa non tanquam hæreses, sed leviori animadversione punienda. Verùm, quùm verba quantumcumque inordinatè prolata, sæpè à crimine hæreseos, nonnunquam etiam à crimine omnino vacant, in eorum sensu et mente investigandâ adhibeat iudex licet diligentiam vel maximam; sed si in verbis perversis et inquinatis recta sententiâ dicentis appareat, sanaque et munda fides, admonendus est homo, corripiendus, terrendus quoque; elementer tamen, moderatèque muletandus interdum verò dissimulanti est vel tota pœna mortalium inscitie et imbecillitati condonanda; cum liberior loquendi licentia hominum levissimorum, quamvis errorem non habeat, vehementer coercenda sit; ut que afferat audientibus aliquandò perniciem. At hæc ut à

(1) Pronum est concludere tam veterari lectionem librorum apostatarum quam hæreticorum per statuta vel leges simpliciter in libros hæreticorum latis; de quo tamen quidam dubitari posse contentum. Nostra autem conclusio menti auctoris nostri planè consentit; sed ista etiam questio alibi erit definienda. — P. S.

præsentî instituto aliena, quasi primoribus labris gustata dedimus. Quæ sequuntur, ea nostra sunt; ad hoc atque tempus, et locum propriè pertinent. Quamobrem, ut breviter quidem illa, sed enodatè expliciter, ingenii quantum potero, laboris plus penè quam potero, adhibebo.

Ad quartum igitur argumentum, controversantur juris periti, atque theologi, an dubius in fide hæreticus sit; itemque similiter (eadem enim questio est) dubitare de unâ quâlibet catholice veritate an sit etiam hæresis. Nam esse, ratio illa posita primùm videtur ostendere. Deinde et Augustini testimonium illud *Enchir.* cap. 17 et 19: « Errare, est verum putare quod falsum est, falsumque quod verum est, vel certum habere pro incerto, incertum verò pro certo, sive falsum, sive verum sit. » At qui de unâ quâvis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis; errat ergò contrâ fidem; fides enim, ut Bernardus ait, ambiguum non habet; quòd si habet, fides non est. Hæsitatio igitur istiusmodi error est cum fide pugnans. Quare si pertinaciam habeat adjunctam, procul dubio est hæresis. Præterè, concilium Viennense doctrinam omnem aut temerè asserentem, aut verentem in dubium, quòd substantia animæ rationalis non sit humani corporis forma, tanquam erroneam ac veritati fidei catholice inimicam reprobavit. Non igitur ille solum errat in fide, eique contrarius est, qui asserit propositionem hæreticam, sed etiam qui veritatem catholicam vertit in dubium. Quorsum insuper illud caput: *Dubius in fide infidelis est*, in titulo de Hæreticis. ceteris omninò capitibus præponeretur, nisi ut intelligeremus, id genus homines et hæreticos habendos esse et tanquam hæreticos puniendos? Præterè is qui dubitat, fidem amittit, alioquin non esset infidelis; ac fides in baptismo suscepta nisi per hæresim non amittitur. Adde quòd de ratione fidei est constans et certa firmitudo; vacillatio autem et dubitatio pertinet ad fidem corruptam, et firmitudinem; est ergò fidei saltem indirectè contraria, atque ad eam est hæresis. Eà enim re error adversus theologice conclusioni hæresis est, quia fidei est indirectè corruptor. His argumentis utuntur illi, qui dubium in fide, si est in dubitando pertinax, hæreticum censent (1). Nam si ex infirmitate, non ex pertinaciâ vacillat et claudicat, omnium una sententia est, hunc hæreticum non esse: *Modice*, inquit, *fidei, quare dubitasti?* Matth. 14, 31. Dubitatio igitur hominis infirmi non funditùs tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait Dominus esse, non nullam.

Alii verò auctores etiam ipsi eruditissimi contrâ sentiunt, dubitationem in fide fidei quidem opponi privativè, non contrariè; hæresim autem fidei esse contrariam positivè; sic enim scholastici loquuntur; itaque dubitationem non propriè esse hæresim; etiamsi homo prudens vidensque dubitaverit. Quam opinionem multis et ipsi argumentis persuadere conantur. Primum est divi Thomæ testimonium prioris ad Corinth. 11,

(1) Vide Adrianum, Quodlibet 2, Gabr. 3, dist. 23, q. 2; archiep. Flor. p. 3, tit. 23, c. fin.; Joan. Andr. et Panor., super cap. 1 de Hæres., August. de Anchor. in lib. de Potest. Eccles. Vide etiam Turrecrem. lib. 4, p. 2 cap. 12.

lect. 4, ubi docet, de ratione hæresis esse, ut qui private disciplinæ pertinaciter inhæreat. Nam electio, ut ait, firmam importat inhæSIONEM; undè colligitur hæreticum non esse, nisi qui spernit disciplinam fidei divinitus traditam, et pertinaciter proprium errorem sectatur. Quæ eadem sententia Hieronymi est in cap. 4 Ep. ad Gal., et cap. 3 Epist. ad Tit., inquit: « Hæresis ab electione dicitur, quòd scilicet eam hæreticus sibi eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. » Atque August., de Utilit. cred. ad Honorat., cap. primo: « Hæreticus, inquit, est qui falsas opinioniones vel gignit, vel sequitur. » At qui dubitat, hic neque habet firmam inhæSIONEM, nec alterutram questionis partem eligit, nec opinionem falsam aut gignit, aut sequitur; non est igitur hæreticus. Rursùm, hæresis contrariè opponitur fidei, et non per negationem aut privationem; at dubitatio, cum non habeat assensum, nec dissensum, non adversatur fidei contrariè; nam fides assensum præ se fert. Dubitatio igitur non est hæresis. Præterè, hæresis error est catholice veritati contrarius, error autem assensus est, vel dissensus falsus; cum ergò hæsitatio nec assensus, nec dissensus sit, ne hæresis quidem est. Ad hæc, dubitatio medium quoddam est inter duas extremas controversantium partes, fides verò et hæresis duo sunt extrema summè maximèque pugnantia; dubitatio igitur, quæ inter dogma hæreticum et veritatem catholicam intermedia est, non est hæresis, sed illius participes atque vicina. En causa quibus auctores sanè nobiles moveri solent, ut isto modo opinentur.

Nec argumenta eos adversariorum urgent, quominus in suâ sententiâ persistant. Etenim cum primùm illis objicitur, dubium in fide infidelem esse, hoc ita repellunt. Infidelitas, inquit, tripliciter accipi potest, uno modo secundùm puram et simplicem negationem, ut dicatur quis infidelis ex hoc solo, quòd non habet fidem; et hoc modo, ut dicit sanctus Thom. 2-2, q. 10, art. 1, in his, qui nihil audierunt de fide, non habent rationem culpæ, sed magis poenæ. Secundò, capitur infidelitas secundùm contrarietatem ad fidem, quæ scilicet aliquis repugnat auditæ fidei vel etiam contemnit ipsam, et in hoc propriè, ut eodem loco D. Thomas affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis est medius inter duos modos prædictos, et est fluctuatio quædam inter duas partes, nec uni nec alteri adherendo; quomodò Stephanus papa loquitur in illo cap. 1 de hæreticis. Tres verò infidelitatis species ejus esse intelliguntur, quæ propriè fidei contraria est, hoc est, non primo, aut tertio modo, sed secundo

Errare autem esse, qui certa pro incertis habent, ita demùm esse interpretantur, si aut affirmant incerta esse illa, quæ certa sunt, aut negant etiam esse certa. Error enim est propositio falsa, vel bo sive affirmato sive negato. Qui verò nihil vel affirmat vel negat, hunc propriè non errare; nisi fortè is etiam errare dicitur, qui scopum non attingit, quantum scigittam quidem non jecerit, collineaturus tamen si jecisset. In quem sensum peccatores in universum errant, non ita modò, qui operantur malum,

verum etiam illi qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium est. Aliqui, ut ad propositum revertamur, si propter eam quod fidem certam esse oportet, quisquis incertus est, errorem habet, qui opinabitur Christum esse Deum, hic quoque proprie et errabit, et erit hæreticus, nempe cum non habet firmitudinem eam quam veritas fidei requirit. Sicut enim dubitatio fidem pellit, ita etiam opinatio. Formido namque opinionationi conjuncta, perinde certo fidei assensui repugnat, ut illa dubitantis ambiguitas. At, estne quisquam tanto ductus errore, ut veram opinionem esse errorem existimet, quia cum certo assensu, quem fides exigit, simul esse non potest? Qui igitur habebit certa pro incertis, nihil aut asserendo aut inficiando, sed quia pendens animi nec veritatem catholicam, nec dogma contrarium eligit, is fictione juris hæreticus fortè erit, vocis certè proprietate non erit; cum non sit contrariè et positivè infidelis, quanquam est infidelis negativè, aut etiam privatè, eò quod fides sine ullo errore et objecta omni formidine et cunctatione vera esse intelligitur; si autem formidinem aut cunctationem habet, fides non est.

Quod verò ex concilio Viennensi testimonium excitatur, non modò non est contrà hos, sed maxime horum causam opinionemque confirmat. Cum enim doctrinam omnem sive asserentem sive vertentem in dubium, quòd substantia animæ rationalis humani corporis non sit forma, tanquam erroneam, ac fidei eam'olice inimicam synodus reprobasset, ut quispiam putaret, dubium atque assertionem eodem gradu et loco habenda esse, subiungit: «*Definiens, quòd quisquis deinceps asserere, defendere, seu tenere pertinaciter presumpserit, quòd anima rationalis non sit forma corporis humani, tanquam hæreticus sit censendus.*» In quibus verbis perspicuum est, eos, qui eam rem in dubium verterent, non esse à concilio tanquam hæreticos condemnatos, sed eos tantummodò, qui ejus rei contrarium pertinaciter assererent. Nec enim sine causà existimandum concilium est eos, qui in dubium verterent, prætermisisse. Doctrina igitur ea, que in dubium vocat catholicas veritates, inimica est fidei christianæ, non consummatè et absolutè, sed imperfectè et inchoatè; nam et suo quodam modo colores medi albo inimici et contrarii sunt, et non solum color ater extremus. Quà ex re satis intelligitur, hesitationem meram sine assensu atque dissensu neque errorem propriè esse, neque fidei omni ex parte inimicam.

Jam, quod caput illud: *Dubius in fide infidelis est*, antè cætera ponitur in eo titulo, qui de Hæreticis inscriptus est, non probat dubium in fide hæreticum verè esse, sed juris fictione esse. Id quod secundum ejus titulum cap. ostendit: «*Qui alios, inquit Leo, cum potest, ab errore non revocat, seipsum errare demonstrat.*» At qui hæreticus favent, et in eorum errore conveniunt affectu illicente, non errante intellectu, hi juris quidem suspitione hæretici sunt, verè autem et propriè non sunt. «*Error, innocens ait, dist. 83, c. Error, cui non resistitur, approbatur, et veritas, quàm minimè defensatur, opprimitur. Quid ista? Nec enim caret se rupulo societatis occultæ qui*

manifesto facinori desinit obviare.» Et Gregorius: «*Consentire, inquit, ead. dist., c. Consentire, videtur erranti, qui ad ressecanda, quæ corrigi debent, non occurrit.*» Nec Stephanus papa, cujus decretum illud esse dicitur, aliter se i. se interpretatur. Nempe docere volebat, quibusnam testibus fides habenda sit, et inter cæteros eos à testimoniorum fide rejicit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubii umirum in fide sunt. Hos enim pontifex jure et infideles esse sumit, et in testimonio ferendis mendaces. Quocirca primum illud caput non eò forsitan spectat, ut ex illius sententià homines hæretici judicentur, sed eò potius, ut fidei iudices intelligant, quosnam sint in causâ fidei testes legitimos habituri. Absurdum enim esset, ut infideles de fide ad ætus christianos testificentur, sive infideles veritatis ignorent, aut dubitatione sint, seu multoque etiam magis errore contrario.

At cum, qui non infirmitate, sed pertinciâ dubitat, fidei habitum amittere mihi vehementer probabile est. Nam actum fidei omnis vel pertinax, vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidem ambiguum non habet, et si habet, actus fidei non est. Fidem verò in baptismo susceptam non nisi per hæresim perdi, bujus opinionis auctores facile negant. Colorem namque album non modò ater expellit, sed gylvus etiam et glaucus, ac cæteri omnino intermedii; fides item non solum infidelitate excluditur, sed clarâ etiam v'sione. Quàm enim venerit quod perfectum est, evacuebitur quod ex parte est. Nihil igitur obstat quin et per hæresim perfectè contrariam, et per dubitationem, et opinionem, que ex parte fidei adversæ sunt, fides ipsa tollatur.

Enim erò quod j ostremo loco argumentum additur, facillimum est. Error quippè theologice contrarius eum et assensum falsum habeat, et in falsitate contumaciam, indirectè licèt, undique tamen fidei adversus est, tum ex intellectu, tum ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate quidem fidei perfectè adversatur, ex intellectu non item, ut qui, *quandiu dubitat, errorem assensionemque non habeat.* (Quâ ex parte rationem contrariis claudicare, qui aut admiratur aut ambigit, is se, qui sit vir doctus, nescire fatetur. Cum ergò hæresis non ex parte, sed undique fidei contraria sit, efficitur dubitationem hæresim propriè non esse, quantumvis dubitatio sit pertinax.

Quid ergò? sat in hoc est, ut de fidei veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur? Mihi quidem non videtur; quanquam alteram earum opinionum metaphysicus probo, alteram philosophus moralis non reprobo. Ad normam siquidem metaphysicæ, legesque contrariorum à dialecticis physicisque præscriptas, dubitatio neque speciem habet, neque formam. Nihil enim affert, nihil ponit, quod aut res sit, aut formæ rationem habeat. Constat autem, quæ propriè contraria sunt, ea duas formas esse maxime repugnantes. Quo modo satis evincitur, dubitationem nec esse hæresim, nec fidei esse contrariam. At si philosophicæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, tum verò hominem pertinaciter de veritate catholicâ dubitantem, eundem

nullum omnino errorem habere fidei verè contrarium, prorsus incredibile est. Quòd enim quispian vel de conclusione aliqua, vel de uno etiam quolibet theologi e principio ambigat, nihil est admirandum. Quòd autem non conclusiones modò à Ecclesià prima principia in dubium vertat, nulli assentiatur, nulli repugnet, nequaquam verisimile sit; nisi velimus hominem quempiam fingere hærentem ad omnia, et mutatem, cui universarum rerum infinita questio sit, et nullo loco constans, et fixa veritas. Verùm pone hominem ejusmodi reperiri, qui aucipiti semper gradu pendeat, nùm, si Christum generaliter profiteretur, Christi etiam doctrinam in generali probat? for ergò eum Scripturas sacras admittere, aut certè Ecclesiæ auctoritatem. Cùm ergò is dubitaverit de uno quolibet dogmate, quod in Scripturis invenitur, vel ab Ecclesià definitum est, si illi ostendas aut Ecclesiæ definitionem, aut Scripturæ apertum dogma, necesse est illum aut dubium abjicere, aut credere, Ecclesiæ Scripturæque testimonia incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hesitationem pellent. Meritò igitur ecclesiastici iudices et theologorum, et jurisperitorum auctoritate confirmati, eos omnes hæreses nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitârunt. Sed nunc quid pertinacia sit, ea que vel maxime hæreticum perficit, quàm brevissimè explanandum est.

Ad quintum autem argumentum, quòd hæresis esse sine pertinaciâ nequeat (nam id primùm quæritur) non est difficile ostendere, tùm communi omnium et theologorum, et jurisperitorum consensione, tùm gravissimis veterum testimoniis, in quibus illa præclara sunt, que ex Augustino referuntur, 24, quest. 3. cap. Dixit Apostolus; et cap. Qui in Ecclesiâ. Idem colligitur ex cap. Damianus, de summâ Trinitate; non enim tanquàm hæreticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei contrariam defendere præsumperit; præsumptio autem (sic enim vulgus arrogantiam appellat) radix est pertinaciæ. Ex cap. unic. de summâ Trinitate in 6, illi censentur hæretici, qui præsumpsit, aut temerario ausu asseruerint, etc. Et in Clement de summâ Trinitate apertius: Quisquis asserere pertinaciter præsumpsit, etc. Divus quoque Thomas tantùm abest, ut ab hæc sententiâ alienus sit, ut non modò arbitretur hæresim sine pertinaciâ reperiri non posse, sed etiam contendat, eam in hæresis ratione includi. Quam rem suadet in primis ex nominis origine; nam, ut explicatum est, hæresis græcè ab electione dicitur. Non est ergò hæreticus, nisi qui videns et prudens doctrinam eligit fidei contrariam; id quod sine pertinaciâ non fit. Utitur deindè illo Apostoli testimonio, Tim. 6, 3: Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, que secundum pietatem est, doctrinæ, etc. Qui ergò Ecclesiæ doctrinæ resistit, atque id.ò est pertinax, is duntaxat hæreticus habendus est. Præter hæresis, ut supra quoque divinus, fidei catholice maxime ad summè repugnat; non est autem perfecta fides, nisi intellectus assensio vera voluntatis rectè consensione fime-

tur. Igitur nec hæresis absoluta, et consummata est, nisi falsum intellectus errorem prava voluntatis electio confirmet, ut quemadmodùm in fide constantia veritatis exigitur, ita in hæresi contraria insit pertinaciâ falsitatis. Sed bene habet, quòd in hæc re asserenda nullum adversarium habemus. Quapropter etiamsi rationes nec probabiles essent, nec satis idoneæ ad faciendam fidem; communi tamen omnium sensu ea definitionis particula comprobaretur. Non cum arbitrantur hominem quempiam hæreticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

At quid pertinacia sit, à multis quidem addubitatum est, à paucis verò expeditum. Sive autem dicatur pertinax, quasi nimium tenax, seu plus etiam quàm decet animo pertendens (hæc enim mihi mihi tantula nimisque depicta libentius omitto), persicicum est tamen, cum nunc vocari pertinacem, qui valde nimisque etiam in errore permanet, falsamque sententiam mordicis tenet, ac tæpè defendit. Ità à quibusdam definitur hoc modo: *Pertinax est, qui id tenere pertendit, quod debet dimittere.* Cui definitioni illa vel finitima, vel certè eadem: *Pertinax est, qui in errore persistit, quem deo vere tenetur.* Facillimè dicuntur hæc, quis dubitat? Sed si ea pertinaciâ explicata est, que errori adjuncta facit hæreticum, plures sanè in hæreticis habebuntur, qui hæretici non sunt. Primum enim si error contrà fidem sit, illum fugere ac declinare deo, sive fidei contrarium esse videm, sive etiam ignorem. Errant quippè illi vehementer, qui ignorantiam existimant obligandi vim à præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignorantia efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res aliàs veterè nobis impingantur ad culpam. Omnis igitur homo, etiamsi in ignorantibus versetur, errores fidei contrarios simpliciter, absolutè evitare debet, si eos nondum habet, et si habet, desistit. Itaque, si in eis perstat vel ignorans, id nimium tenet, quod dimittere tenebatur. Verùm isthæc omnia faciamus, que tenuis disseruntur, quàm ut quis ea possit agnoscere, et ea persequamur, que facillè vel imperiti comprehendunt. Enimverò, cum homo imperitus vel ab episcopo suo est admonitus, vel à fidei iudicibus, vel à theologis insignis ejuspiam academix, vel ab amicis etiam eruditus et piis; si adhuc errorem non deserit, in eo nimium perstat, quod debet dimittere. Est ergò verè pertinax, si in verbi ejus definitione neque abest quidquam, nec reductat. Nihil igitur deerit, quod ad hæresim constituendam est necessarium. Habet enim homo ille errorem fidei contrarium, in quo etiam est pertinax. At minimè ambigitur ejusmo di hominem, tametsi omnino peccat, hæreticum tamen non esse, si non existimat, sententiam suam Ecclesiæ esse contrariam, sed aut episcopum, aut inquisitores (sic vulgò appellantur), aut theologos academix falli. Quocirca nondum videtur, ex his que dicta sunt, pertinaciâ illa innotescere, quâ hæresis constituitur. Sed ne hanc rem quidem ea pertinaciâ insignia patfaciant, que ut ederent, plurimi sine causâ sudârunt. Nam rei hujus quosdam notas septem, alios duodecim, alios etiam

viginti edidisse pervulgatum est. Et cum signa ex illis quædam dubia sint, potest accidere, ut aliquando signum dubiè datum pro certo à fidei iudicibus sit acceptum; ità fiet, ut pertinax is, et hæreticus iudicetur, qui hæreticus verè non est. Sed quoniam aliter jurisperiti, aliter theologi hæc et similia tractant; jurisperiti, quatenus tenere manu res possunt; theologi, quatenus ratione et intelligentiâ; exponamus primùm ad theologorum leges, quænam ea pertinacia sit, quæ hæresim perficit; deindè, si fieri potest, juris quoque prudentibus pertinaciæ hujus signa, notasque tradamus, non illas tam multas, tam varias, tam ambiguas, sed perpaucas, fixas atque constantes.

Ad primam igitur confirmationem quinti hujus argumenti, ratio hoc theologiæ postulat, ut pertinacia, quæ hæresim facit, non sit temporis durturnitate æstimanda, ut scilicet ille sit pertinax, qui diù in errore persistit. Certè si constaret, quòd unò solùm horà quispiam, Deum non esse trinum, ex animo defendisset, is hæreticus ab Ecclesiâ iudicaretur, quæ ex uno actu, quantumvis brevi, vel adorandi idola, vel puerum circumcidendi, solet homines, tanquam si essent hæretici, iudicare; nequam iudicatura, si crimen hæreses durturnum longumque illud tempus evigeret. Rursùm, si quis sciens prudensque totam fidem abnegarit, quamvis brevissimam moram interposuerit, apostata verè et jurè ab Ecclesiâ censetur; ergò et ille hæreticus iudicabitur, qui manifesto fidei articulo repugnaverit, etiamsi repugnantia illa diutina et longinqua non fuerit. Præterea, ut fidei actus omnibus suis numeris expletus sit, temporis longinquitas nulla est necessaria; ergò nec hæreses adversa actio durturnitate sibi erroris vindicet et requirit. Illud rursùm ratio theologiæ docet, hæreticum cum esse, qui volens unicuique dogmati assentiri, tùm etiam cùm intelligit Ecclesiæ fidei esse contrarium, ut si quis postea quàm illi constat, rem quam credit, vel sacris litteris, vel Ecclesiæ apertè definitioni refragari, sui adhuc juris sententiæque sit; hæc scilicet vera hæresis est, atque in sua specie perfecta. Id quod egregio argumento Cajetanus demonstravit. Fides enim assensu intellectûs perficitur, ex consensione voluntatis in eo, qui rem, quam credit, cognoscit esse catholicam veritatem; ergò et infidelitas dissensu intellectûs perficitur ex consensione voluntatis, in eo, qui rem, cui assentit, cognoscit esse contrà Ecclesiæ communem fidem. Contrariorum enim contrarias oportet esse notiones. Confirmat autem hoc vel maximè præclarum illud Augustini testimonium iniquentis, lib. 4. contrà Donatistas: « Constituimus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem ipsam esse catholicam fidem; istum nondùm hæreticum dico, nisi manifestè sibi doctrinâ catholicæ fidei resistere maluerit, et illud quod tenebat, elegerit. » Præterea, qui sic tenet errorem fidei contrarium, ut non sit paratus ab Ecclesiâ corrigi, sine dubio est hæreticus, ut Augustinus idem in epistola ad Glorium et Eleusium affirmat. Sed qui videt suam opinionem adversam esse catholicæ fidei, et adhuc in

eâ permanet, hic non est paratus ab Ecclesiâ corrigi, cuius videlicet auctoritatem rejicit et contemnit; verum igitur crimen hæreses admittit. Quæ ex re intelligitur, pertinaciam eam, quæ hæreticum facit, semper solamque in eo inveniri, qui dogma aliquod tenere pergit, cui cognoscit catholicam sententiam adversari. Id verò nominis ipsa quoque notio declarat. Pertinax quippè is dicitur, qui plus nimio in propriâ sententiâ hæret. At qui opinionem suam intelligit communi Ecclesiæ sensui et fidei repugnare, atque in eâ persistit nimis, profectò ille in privatâ sententiâ perseverat; verè igitur est pertinax; imò hæc sola consummata pertinacia est, quæ absolutè cum fidei constantiâ pugnat, atque adèd sola ea simpliciter hæresim conficit. Nam quemadmodùm, ut paulò antè dictum est, fides est electione perficitur, ubi is, qui vult veritatè assentiri, intelligit illam esse catholicam veritatem; sic et hæresis contrariè omninò electione consummabitur ejus, qui adversante catholicâ fide, propriam sententiam videns volensque complectitur. Equis enim eo pertinacior esse potest, quem de susceptâ causâ propositaque sententiâ nulla Ecclesiæ vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclare itaque Hieronymus interpretatur, hæreticum idcirco subversum esse, et proprio iudicio condemnatum, quia suo arbitrio ab Ecclesiæ institutione discessit, quæ discussio propriæ conscientiæ videtur esse damnatio.

Quibus rebus positis, illa consecutaria sunt. Primùm, si dogma aliquod nondùm est certum et expeditum ad catholicam fidem attingere, quamvis plerique docti existiment à Deo esse revelatum, peccat ille quidem graviter, qui cum eo dogmate pugnat, estque item pertinax, qui plurimorum et doctissimorum auctoritatem contemnit, eamque obstinatione quâdam sententiam repudiat; sed non est hæreticus, quoniam pertinacia illa, tametsi impudens et vitiosa est, non tamen in Ecclesiam tendit, sed in viros illos eruditos ac pios, quos ille arroganter despiciat, ac pro nihilo putat (1).

Illud deindè consecutarium est: Si certum exploratumque sit, dogma unumquodlibet hæc veritatem esse, qui ignoraverit ejusmodi dogma ad fidem spectare catholicam, et quamvis admonitus ab episcopo, ab hisque rursùm, quibus fidei cognitio concessa est, à viris deum doctis et piis, placitum suum præfractè nimis obstinatèque defenderit; hic temerarius, contumax, præceps, insolens, sapiens hæresim, et quibusque hujus generis nominibus notari poterit; nectamen etiamnum notam hærescos habebit, quia (dicendum est enim sapius) pertinacia ejus nondùm cum fidei veritate et Ecclesiæ auctoritate pugnat, sed cum eorum sententiâ, qui et fallere et falli possunt. Rectè igitur D. Thomas asseruit, eum qui paratus est corrigi secundùm Ecclesiæ determinationem, hæreticum non esse, quia non ex malitiâ errat, sed ex ignorantia. Quod de crassâ etiam

(1) Attamen, priusquàm peccati reus ità censeatur, id expendendum maximè, an scilicet Ecclesiæ aliquo modo certè illam improbaverit opinionem quam ille tenet contrà plures viros pios et doctos, nec liberam in scholis permisit.

ignorantiâ dictum accipio; tam quæ affectata est, hæc non tollit quin peccatum sit ejusmodi ejusmodi esset, si à sciente et vidente committeretur. Nempe affectatus error ex electione est, nec paratus est ille corrigi, qui de industriâ communionem Ecclesie doctrinamque declinat. At qui ex ignorantia non affectatâ errat, licet quodammodo invitus est et repugnans, non libens et voluntarius. Quocirca nec errorem eligit, nec gravatè feret, quàm ab Ecclesia corrigetur, errorem suum ipse corrigere.

Verùm nostris hisce documentis illud inprimis objicitur, quòd error iste ignorantie vitiosæ mortale peccatum est, præsertim post admonitionem episcopi docti, prudentum judicium, theologorum sapientium. Peccatum autem mortale hoc non nisi sub infidelitatis genere continetur. Tres verò solum esse infidelitatis species, D. Thomas definivit. Cùm ergò crimen ejusmodi nec paganismus, nec judaismus sit, erit profectò hæresis. Adde quòd si quis ex ignorantia vitiosâ et supinâ hominem occideret, verè et propriè homicida esset, in easque pœnas incurreret quæ fuerint homicidis à jure præscriptæ. Eadem verò causa subest in eis qui manus violentas clericis attulerint, atque in cæteris omninò sacrilegis. Qui igitur ex ignorantia crassâ post susceptum Christi baptismum, errorem habuerit fidei contrarium, is verè erit hæreticus. Actus enim, qui ex hujusmodi ignorantia proficiscitur, simpliciter et absolutè et volentis est et consentientis; poterit ergò excusari quidem, ne tam gravis culpa sit, non autem ut hæreseos culpa non sit, et ejus omninò generis, cuius esset, si à non ignaro proficisceretur. Adde etiam divi Thomæ testimonium in hæc verba: « Ab errore circa articulos fidei non possunt aliqui propter simplicitatem excusari, quin sint hæretici, præsertim quantum ad ea, quæ Ecclesia solemnizat, et quæ communiter versantur in ore fidelium. Sed circa alia, quæ indirectè pertinent ad fidei disciplinam, ut quòd Isaac fuit filius Abrahæ, non judicatur aliquis hæreticus, nisi ab errore non recedat, etiam viso quid ex eo sequatur. » Hactenus ille. Quæ verba adeò apertè cum hæc nostrâ doctrinâ pugnare videntur, ut non sit necesse argumentari. Sed Chrysostomus videtur quoque nobis adversari, qui illum Pauli locum: *Con modestiâ corripientem eos qui resistunt veritati*, etc., de eis accipit, qui non adversandi affectu, sed studio discendæ veritatis veritati resistunt. At Paulus de hæreticis loquebatur, quos alio loco, nempe 2 ad Tim. 2, 25, semel atque iterùm commonefaciendos esse corripiendosque præcepit, sed post unam et alteram correptionem devitandos.

Quibus argumentis breviter ità respondeo. Diximus suprâ dupliciter aliquod peccatum in genere et specie collocari; unò modo formaliter et directè, altero modo materialiter et reductivè. Dent mihi Latini veniam, precor, si verba minis latina usurpàrim. Sic à dialecticis accepimus, materiam in prædicamento substantie poni, punctum in genere quantitatis, embrionem in ejus specie animantis, cuius gratiâ à naturâ paratur; poni, inquam, non per se et propriè quidem, sed per

accidens, et quasi impropiè. In moribus itidem quædam peccata sunt in suâ specie perfecta, quæ videntes et scientes de industriâ committunt, et eò propriè per se et formaliter in suâ quòdque specie reponuntur. Alia verò imperfecta sunt, quæ præter intentionem ignorantantes admittunt, et ejusmodi ad speciem et genus per accidens reducuntur. Error igitur ille catholice veritati contrarius, quòd in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referetur; nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ, ut antè etiam dictum est, in tres species à divo Thomâ distinguitur. Prima itaque objectio minimo negotio pellitur.

Ille altera difficilior est, ubi quaeritur, cur qui hominem ignorans perimit, verè homicida est, atque adeò pœnas homicidii contrahit, si ejus ignorantia est in vitio; is autem, qui contrâ fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæreseos verè patrat, nec in pœnas hæreticorum incidit. Quæ sanè quaestio solvitur. Non est hæreticus nec theologorum, nec jurisperitorum usu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit; nec hæresis illa imperfecta in frequenti vulgatoque sermone simpliciter et absolutè hæresis est; sed ille tantummodò hæreticus dicitur, qui formaliter et ex electione, quasi dedita operâ, cum communi fide pugnat. Quare nisi à perfectâ et consummatâ hæresi nullam hæreticam nominabimus, si frequentem eumdem proptium hujus usum vocabuli volumus conservare. Eam rem quoniam tum ex nominis origine, et notione, tum ex veterum testimoniis, tum ex communi omnium sensu paulò antè ostendebamus, nihil est necesse acta agere. Hinc illud est, de Hæret. can. *Excommunicatus*: « Excommunicamus omnem hæreticum sim extollentem se adversus catholicam fidem. » Non errorem ait extollentem se adversum episcopum, non adversum inquisitores, non adversum theologos aut Parisenses, aut Salmanticenses, aut Complutenses, aut Bononienses, sed adversus catholicam fidem. Hinc etiam illud 2 ad Tim. 6, 5: *Non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ*. Non dicit: Sanis sermonibus episcopi sui, non eorum, qui de fide inquirent, non theologorum etiam multorum, sed *Domini nostri*, etc. Quòd si vel in divinis libris, vel in Ecclesie doctrinâ non acquiescit, hæreticus est; quamvis non sit nec ab amicis, nec à theologis, nec à fidei iudicibus admenitus. Contrâ verò, si horum omnium repudiatis et monitis et præceptis, sermonem tamen Dei et Ecclesie non industriâ repudiat, sed ignorantia, hæreticus non est. Nec verò eadem causa subsunt, ut cætera vitia, eùm ex ignorantia crassâ supinâque prodierint, et nomen et speciem amittant. Non enim homicida is solum dicitur, qui hominem datâ operâ occidit, seu qui injustè occidit, quamvis animi perturbatione aut etiam imprudens id fecerit. Atque item similiter in reliquis.

Jam D. Thomas vel prudenter fidei iudices admonet, idque illis præcipit, quòd non suspicari modo, sed sumere etiam atque existimare debent; vel non putat ea, quæ in omnium Catholicorum ore versantur

ab ullo omnino fidei ignorari posse, nisi qui errorem affectaverit; vel de hæresi imperfectè intelligit, quæ nec pertinaciam requirit, nec absolutè et simpliciter hæreticum facit, sed quodam modo. Atque hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quæ ex part. 4 supra scripsimus.

At Chrysostomus à nobis stat, non contra nos. Qui enim non studio certandi, sed discendæ veritatis doctrinæ resistit, cum doceri paratus sit, eum nec Chrysostomus, nec alius quispiam hæreticum propriè vocaverit. Et illos tamen, de quibus Paulus Timotheo sermonem faciebat, grave peccatum peccavisse, veri in questionem non potest. Invenitur ergo, Chrysostomo auctore, error fidei contrarius, qui tametsi in vitio est, non tamen est hæresis: quia non est malitiosus error, sed ignorantis. Quòd si Chrysostomi interpretationem sequimur, non erat Paulo de hæreticis sermo, qui, quoniam obstinatè pugnaces sunt, non sunt admonendi sed vitandi. Quem sensum iudices fidei videntur sequi, cum in universum jubent, hæreticos vel omissâ fraternâ correctione denuntiari. Quod utique præceptum vulgò datum prudentiâ plenissimum est; quanquam non omnium hæreticorum aures, ut quidam falsò putant, ita clausæ sunt veritati, ut ab amico præsertim docto et sapienti verum audire non queant. Hanc spem, fateor, de amicis hæreticis non sunt passim indocti habituri; paucorum erit ista fiducia, eaque prudentissimorum, sapientissimorum, conjunctissimorum, qui et prudenter intelligant, quorum non sit desperanda salus, et sapienter amicèque possint suos ad fidem Ecclesiæ revocare. De quibus non valdè obfirmatè Paulum quoque ad Timotheum loqui, haud absurdè intelligimus. Nolo autem, ut quispiam quamvis doctus et amicus, hæc periculosissimâ atate, ubi hæretici obfirmatissimi sunt vel plerique, vel omnes, fraternâ correptione abutatur, nisi firmiter et certò existimaverit, hæreticum esse ex animo convertendum. Non enim propter conjecturas aut verisimiles, aut etiam probabiles, rem tanti momenti debet periculo exponere; præsertim cum experimento exploratum fuerit, quantum nostratibus in commodi attulerit in crimine hæresis intenta correptione. Meminisse debet vir doctus et prudens, Paulum mulier consulere, ut maneat cum viro infideli; quòd videlicet inter gentes, quibus tunc scribebat, spes erat, ut uxor virum suum ad fidem alliceret. At ubi Ecclesia comperit, inter Judeos præsertim uxores potius corrumpi à viris, prudentissimè sanxit, ne uxor ad fidem conversa cum viro infideli maneret. Quâ lege non Pauli consilium evertit, sed firmavit. Sic fidei iudices, quandò multis magnisque experimentis acceptis regem tulerunt de denuntiando hæretico, quamvis occulto, fraternæ correptionis legem à Christo præscriptam non violant, sed stabilunt. Nisi naturæ juribus legislator repugnavit, cum sapientissimè edixit: *Si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus vel filia, sive uxor quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animal tuum, clam dicens: Eamus, et servemus dñs alienis, quos ignoras tu, et patres tui; non parcat ei oculus tuus,*

ut miserearis et occultes eum, sed statim interficies, etc. Deuter. 13. Hæc igitur lex in crimine hæresis populo servanda est diligenter, ne, dùm per falsam misericordiam homini indulget, in rem Christi publicam crudelis sit.

Ad secundam quinti argumenti confirmationem, non operæ pretium erit hoc loco disputare, an Apostoli hæretici fuerint; quod qui fateor, quò hunc objurigatione, an quo potius convicio à tanto errore coner avertere? Potestne enim, Deus immortalis, absurdus dici quidquam, quàm ministros proprios Evangelii ad unum omnes, non è fide modò alienos, verùm etiam hæreticos fuisse? Quantò et verius et modestius illi sentiunt, qui arbitrantur, Apostolos Christi non ex malitiâ, nec de industria, sed ex animi perturbatione et ignorantia peccasse! Apertè illis Dominus mortem et resurrectionem suam prædicebat, et tamen ipsi, ut Lucas ait, non intelligebant, quæ dicebantur, et credemus nos, post tot adeòque magnas turbas excitatas, discipulos non perturbatione animi, sed malitiâ dubitasse! Nam incredulitas et duritia cordis ejuismodi illa fuerit, Evangelista nobis exposuit, iniquis, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Illi porrò, qui viderant, digni omnino erant, quibus fides haberetur, sed falli poterant tamen. His ergò non credentes Apostoli quidam et multis et incorruptis testibus, duri erant incredulique etiam erant, at non Deo, sed hominibus. Pertinaces itaque erant adversus homines, non adversus Deum et Christum ejus. Quocirca Christi discipulos hæreses insimulare, stultitiæ est manifestæ, si ea quæ diximus, in hæresis finitione constituendâ, rectè et dicta et confirmata sunt. Confirmatum est autem multa esse, quæ concurrant, ut quispiam hæreticum constituitur. Primum errorem habere oportet, deinde ut in error catholice veritati contrarius sit. Tertio loco, certum esse necesse est, atque expeditum, errorem illum veritati catholice repugnare. Quartò errori pertinaciam adungi non quamvis, sed quæ cum certâ Ecclesiæ regulâ pugnet. Quintò, ut is error sit post susceptam fidei professionem in illo, qui Christo se credere profitetur.

Hactenus theologis nostris attenuatè pressèque definitivimus, quidnam hæresis sit, undè illis statim perspicuum fiat, quænam sit hæretica propositio. Nam in mente eadem prorsus res est, in voce autem vel scripto hæretica propositio dicitur, quæ hæresim interiorem enuntiat, illiusque est omnino signum. Quia verò solus Deus novit et corda et cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profectò potest alterius habere clarè cognitam hæresim, et satis firmè conceptam animo atque comprehensam. Quamobrem cum vox scriptumque ipsum, ac cætera denum omnia æterna signa fallacia aliquandò sint, non est facile certas et constantes formulas fidei iudicibus exprimere, ut recte atque ex ordine valeant de hæresibus judicare. Nam theologo, quum compertum haberint, propositionem aliquam fidei catholice esse manifestè

contrariam, subscriptent fortè illicò, hæreticam illam esse, quoniam interdum de rebus ipsis nudè positis ex genere naturæque loquuntur, et eas, quas circumstantias appellant, quandoque aut negligunt, aut certè in iudicium fide ac diligentia deponunt. Itaque suo se munere probè functos arbitrantur, si unum illud exploraverint, an error, cujus ab eis nota queratur, fideiã pertè adversetur. Cùm autem ad hæresim perficiendam eam, quæ legibus proscripta et damnata est, quædam alia sint, ut diximus, necessaria, non videtur esse benè consultum multorum infirmitati et innocentia, nisi fidei censores iterum atque iterum admoneantur, ut diligentissimè errantium iudicium, ingenium et animum studeant indagare, illudque potissimum an eam pertinaciam habeant quæ supra testifiosè nobis et sedulo definita est, quòd in hæc re vel maximè ecclesiastici iudicii cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de hæresi ritè justèque ferendam, hæresim ipsam suspicione attingisse, sed comprehensione quãdam opus est, ut sine errore de erroribus judicetur. Nisi enim illos iudex quasi manu teneat, præceptè ferè erit temerariumque iudicium. Quòd si in causà sanguinis id civiles leges præscripsere, ut probationes essent luce meridiana clariore; æquid fieri oportet ab Ecclesiæ iudicibus in eis causis decernendis in quibus non solum res, honor, fama, vi. hominis unius periclitatur, sed totius etiã generis ac familiæ præclara et sempiterna existimatio? Age ergò normas præstitinamus, quibus Ecclesiæ iudices tutò in hæresi dijudicandà uti possint.

CAPUT VIII.

Regulæ tres, ad quas fidei externa iudicia dirigenda sunt.

Prima formula in promptu est, *ipsius contrà se erantis testimonium*, quod in omni foro exploratum est admissi criminis argumentum, præsertim si crimen suum reus suà sponte et voluntate testifietur. Tametsi ea etiã confessio, quam à reo iudex quæstione ac tormentis exprimit, secundùm leges tùm civiles, tùm canonicas, idonea est ad faciendam in externo iudicio fidem. Sed de toto hoc et confessionis et questionis genere commodius non à jurisperitis solum, verùm à quibusdam etiã optimis viris familiariter colloquentibus, quàm ab utrisque theologis ullà in scholà disputatur. Nec verò quempiam velim in eum sensum formulæ hujus verba interpretari, ut reus, qui hæresis fortassè vim et naturam nescit, hæresim ipse sit suo iudicio æstimaturus, illumque secuturi in sententiã iudices. Sed ità accipi oportet, ut reus cùm factorum atque dictorum suorum, tùm propriæ conscientia atque animi testis contrà se sit; iudices ex factis, dictis mente, ingenioque illius hæresim deprehendant, cujus notionem antè oculos positam habere in omni fidei religionisque iudicio debent. In hominem præce; tor olim meus incidit, qui vehementer se ipse affirmaret hæreticum esse. Quid ità? rogat; cur te hæreticum esse arbitraris? Respondit se tenere contrà catholicam idem. Illic ille urget: An tu credis catholicam fidem

falsam esse? Minimè gentium, inquit iste; ideò enim me hæreticum existimo, hoc est errantem et à veritate alienum, quia contrà fidem catholicam sentio. Jam præceptor risum continere non valens: Abi, stulte, ait; eò enim minùs hæreticus es, quò magis te hæreticum opinaris; salva quippè res est, si tunc errare te sentis, quàm fidei catholica repugnans. Sic hominis stultitia est non tàm theologie rationibus, quàm prudentia manibus comprehensa. Mihi etiã ipsi aliquandò contigit, ut à iudicibus fidei errores nescio quos denotandos acciperem; certè hominis ejus errores, ut postea comperi, qui iudicium nec jussu, nec accersitu ad tribunal venerat, sed sacerdotis ejusdam suasu et consilio, quem pontificia administrum habebat. Spontè igitur, suoque iudicio hæreses adversum se plurimas (sic censebat), expiciente notario, prodidit. Ad me ergò itum est, ut errorum notas ederem. Quos ut multos variosque conspexi, capim mecum ipse attentius cogitare, quisnam eorum auctor haberi posset. Quicumque porrò is esset, partim ex Arii, partim ex Macedonii, partim ex Wicleffi, partim ex Lutheri fontibus, quasi quosdam deduxisse rivulos videbatur. Crederes eum assidue in omnium hæreticorum lectione versatum; quòd si ulla esset rerum consequentia et conexio, errorumve compositio et coagmentatio aliqua, mihi quoque objecta esset ista suspicio. Sed cùm cernerem, in tantà errorum copia non complexionem esse, non viniculum, insanæ hominis potius quàm hæreseos venit in mentem. Noluì itaque de erroribus iudicare, nisi priùs auctoris ingenium et iudicium explorassem. Ergò iudices rogo nùm copia sit videndi hominis. Aium esse, nam datus erat in custodiam, et conjectus in carcerem. Solitur vinculis, coràm productur, intueor oculis animo cerno, video illum parùm sanè mente esse. Periculè m ex rebus præsentibus feci, quas loigum esset commemorare; probavi ità se habere rem, ut antè ego cogitãram. Vir tamen à iudicium animi is opinionem infligam potui divellere, sed vici tandem, et persuasi atque, ut erant viri boni, dederunt manus, amentemque spontè confessum, suoque iudicio convictum, in parentum domum cerebro vacuum quidem, sed omni etiã penà vacuum dimiserunt. Ac de his nihil est necesse, ut theologi præcipiant; sunt tamen ea cognoscenda, pertinent enim ad eum usum, quem juris prudentes sunt è locis theologicis habituri, de quà re hoc libe disserimus. Reliqua deinceps persequamur; nam formulæ hæc tantùm attingenda luit.

Alleram D. Thomas protulit in primà parte et in priorem ad Corinthios Epistolam. Ea est hujusmodi *Si error fidei contrarius circa ea sit, quæ nullo modo est probabile ab errantibus ignorari, qui ad fidem catholicam certò pertineant, tunc iudices tutò de hæresi pronuntiabunt. Ut si, exempli causà, homo quivis etiã de mediã plebe, aut neget Christum cruci sufflunt, vere mortuum, verè à mortuis excitatum; aut aiat superfluum esse et vanum orare pro mortuis, nullo præmio justos à Deo affici, nullo supplicio improbos, et cetera similia. Item si vir in scholà theologiae diu multum*

que versatus contendat, Spiritum sanctum à Filio non procedere, aut Patrem et Filium Spiritus ejusdem duo esse principia; aut non esse tres penitentiae partes; aut christianis nullo modo esse licitum cum hostibus belligerare; aut episcopum non esse superiorem simplici sacerdote, aut quiddam ejusmodi, quod incredibile est nescire theologos ad Ecclesiae communionem fidem attingere, praesertim si in scholâ, ut dixi, perliâ sese ac valdè exercuerunt. Quâ in re non dubito, quandoque à iudicibus per remissionem nimiam, aut magnam certè ignoracionem erratum. Nolo enim suspicari, fidei leges per gratiam esse aut populi furori, aut potentium voluntati concessas. Fuerunt autè paucos dies theologi quidam habiti doctissimi, in iis erroribus deprehensi; quos et Lutheranorum esse proprios, et Ecclesiae communi adversos, nemo addubitare poterat, qui vel mediocriter rebus theologicis esset instructus. Coacti sunt haereses abjurare, quasi suspecti de haeresibus, non convicti. Cùm tamen si hæc non dico ad rhythmicorum, aut musicorum acerrimam normam, sed ad perpendicularium communis juris et vulgarem rationis formulam dirigerentur, nullum facilis erat procliviusque iudicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritos, que ne rustici quidem dubitant, nempe nullo pacto verisimile fieri, ut homines in earum rerum, quas diù multumque tractârunt, ignoracione versentur. Eoquis autem credat, viros theologiceissimos (sic censebat vulgus) earum rerum inscios et rudes, que theologis universis notæ et pervulgatæ sunt? Erat in animo, que horum theologorum fuerint errata, subscribere; ut in hæc quasi imagine et ojus præscriptionis regula illastrior appareret, et admonerentur quoque futuri iudices, ut alieno periculo spererent, neque animi relaxationem et mollitiem, clementiam, et misericordiam esse arbitrarentur. In illis mirum et reis et iudicibus, ne quod perniciosum exemplum esset proditum, pertimescebant. Quod enim exemplo fit, jure fieri putant. Sed quoniam jam rei ipsi decesserunt, omnique odio carent et invidiâ, non putavi ejusmodi errores traducendos; quos si contestatos et consignatos ederem ad sempiternam memoriam turpitudinis, non solum in mortuos reos, sed in vivos etiam iudices viderer maledicta conferre. Quancumque fortè ibi timeo, ubi non erat timor. Sed utcumque res habeant, jurisperitos admonui, ne in animum inducant credere, nullos esse pertinaces, nisi qui iudicium monitiones præceptaque desperaverint. Antè hominum hortatus istos, crede mihi, vera hæreticorum pertinacia reperitur, eorum scilicet, qui minimè ignorant opinionem suam contrâ fidem Ecclesiae venire. Ipsa verò omnium fidelium vox, idemque communis sensus, non pro unâ monitione dico, sed pro mille sufficit. Quapropter Ecclesiae unam vocem qui spernit, hic multo pertinacior est quam si severtens aut theologorum, aut iudicum contempnisset. Ac de secundâ quidem regulâ hactenus. Tertiam hanc habebimus.

Si de cuiuspiam errantis pertinaciâ dubitant iudices, ducæ res illis sunt accuratius transigendæ (quarum una theologorum propria est altera cum theologis jurispe-

ritorum etiam communis : priorem ergò à theologo jurisperito mutabitur, posteriorem autem suo sibi jure vindicabit) : *Primum à sapientissimis theologis illud explicatum diffinitumque habeant iudices, an error, qui in iudicium venit, cum fide catholica apertè pugnet.* Nam unâ ex hæc parte dupliciter hæresos iudicium excludetur, vel quia incertum est, dogma illi errori contrarium catholice fidei veritatem esse, vel quia repugnantia erroris ejusmodi et catholice veritatis, obscura est, et in opinione posita. Ut si, verbi gratiâ olim negaret quis, Epistolam ad Hebræos esse Pauli, habeat autem pro certo illam esse canonicam, et de auctore Epistolæ questionem moveat, non de auctoritate, sunt theologi qui sentiant hæresim illam esse. Ego verò, nisi Ecclesie definitio obstaret, non puto, qui existimem Christi fidem in nullo extremo versari discrimine, si libri canonici auctorem nesciamus, modò sciamus librum esse canon' cum. Quocirca sivo Paulum, sive Lucam, seu Barnabam illius Epistolæ auctorem quispiam dixerit, si solida ei sit fuaque et constans Epistolæ auctoritas, non continuo Christi fidem evertet. Cùm igitur tempore D. Hieronymi nondum fuerit exploratè cognitum, an fidei certa veritas sit, Paulum illam ad Hebr. Epistolam scripsisse, si error adversus ad tribunal fidei tunc referretur, criminis fortassè quidem iudicium fuisset, sed hæresos iudicium non fuisset. Item, Dei auxilio peculiari nos egere, ut sicut oportet, credere, sperare, diligereque possimus, fidei dogma est longè certissimum. Qui inficiabuntur, nullos esse habitus spei et charitatis infusos, illi dogmati luic, ut quidam sentiunt, repugnant; sed quia ea pugna, tametsi valdè probabiliter apparet, non tamen est manifestâ ratione comprehensa, eorum hominum error notandus est, temeritas et imprudentia notanda, hæresis ne suspicianda quidem antè sacri concilii Tridentini decreta. Qui locus, nullo etiam commemorato, fidei censoris admonet, ut id mutui, quod à theologis sunt necessariò accepturi, non à quibusvis accipiant, sed ab eruditis, expertis, exercitis. Qui scilicet cum exploratum habeant, quoniam ex theologie locis certi ac firmi sint, qui contrâ probabiles et non necessarii, tùm argumentorum theologorum frequenti atque expedito usu facilè quoscumque errores deprehendant, qui fidei catholice dilucidè refrangentur. Altera erat res, ut iudices diligentem navenent operam; quò illis errantis pertinacia patescat. Quæ si in dubium fortassè vertitur, et neque ex antè aut dictis aut tactis, neque ex errantium statu, conditione et ingenio colligitur, non aliâ eam ratione melius deprehendent, quam si erranti certum signum catholice ejus veritatis ostendant, eui error istius contradicit. Ut si proferatur apertius aliquis Scripturæ locus aut definitio legitimi concilii generalis, aut decretum constans apostolice Sedis, aut una quælibet alia certa nota earum, quibus et catholice veritates, et contraria omninò hæreses dijudicantur. Quòd si hisce signis notisque prolatis ille cesserit, argumentum erit ignorantie probabilissimum: sin repugnaverit, argumentum erit pertinacie certissimum: præsertim si

nec ingenii nec doctrinæ expertus sit. Nam si ad eò rudis et imperitus est, ut harum rerum intelligentiam nullo modo habere possit, equidem nullam certam regulam præscriptionemque constantem exprimerem, ut hominis ejusmodi pertinacia innotesceret. Certè si qua est crassa pinguique Minervæ describenda formula, ea erit sententia Ecclesiæ communis, fideliumque consensus et conspiratio eadem; quibus si iste adversetur, tùm etiã cùm videt contrã se venire omnes, pertinax atque ad eò hæreticus existimabitur. Nec necesse erit tamen orbem omnium peragrare terrarum, et singulorum fidelium rogare sententiam. Nam quæ sit fidelium singulorum, neque arte aliquã, nec diligentia et inquisitione perpenditur, sed quodam quasi prudentiæ sensu judicatur. Quemadmodum enim si quispiam neget omnem ignem calefacere, non est opus, ut contumax in naturam habeatur, propositionem illam generalem inductione et demonstratione singulorum ignum, sed significatione potius et ratione declarare; cùm quibusdam demonstratis, eadem sit de cæteris ratio; sic in fide Ecclesiæ ille erit pertinax, qui suæ provinciæ aut civitatis fidelibus universis in fidei sententiã repugnaverit.

Sed hæc relinquamus, idque largiamur inertix nostræ; inepti enim sumus, ut hebetes ac rudes ad regulam et lineam exigamus. Hæc verò omnia, quæ in hæc postremã constituendã regulã diximus, si ad vulgaris prudentiæ rationem dirigas, recta fortassè erunt; sin perpendere ad exactioris disciplinæ præcepta velis, reperientur quædam fortassè non recta. Quid enim in tam inæquabili et rerum et ingeniorum varietate præscribere nos possumus, quod æquabile inter omnes et unum omnibus esse queat? præsertim cùm id genus causæ propemodum conjecturales sint, in quibus iudices iudiciis quibusdam atque vestigiis in ipsa penetrare hominum corda pertentant, quæ si cognoscere, non egerent perpendiculis, non normis, non regulis. Quid igitur hæresis sit, quæ hæretica propositio, quæ demùm viã ac ratione utriusque et theologo et jurisperito internoscenda, mihi jam satis superque dixisse videor.

CAPUT IX.

De propositione erroneã, sapiente hæresim, piam aurium offensivã et temerariã, et scandalosã (1).

Deinceps, ut erat propositum, de propositione erroneã videamus. Cujus notio ac definitio non eadem omnibus, sed sua cuique est; ut hic etiã verum id esse comprobet: *Quot homines, tot sententiæ.* Illud autem in primis definitum et constitutum sit, propositionem erroneam ab hæreticã non cogitatione modò, sed re etiã separari. Non enim, ut quidam existimant, concilium Constantiense, undè varia ista errorum genera accepimus, propositionem erroneam usurpat in significatione generali, ut erroris hæretici et ceterorum genus commune sit, quæ videtur esse ejus nominis propria significatio. Equis enim credat, quidquam aliud esse propositionem erroneam, quàm errorem? Sed concilium, ut dixi, ab hæc usurpatione

(1) Vide supra, col. 597, not. 1.

longè abest: id quod statim planum faciam, si verba Patrum adscribam: « Comperturn est, inquit, ex præfatis articulis plures esse notoriè hæreticos, alios non catholicos, sed erroneos, alios scandalosos, quosdam piam aurium offensivos, nonnullos temerarios. » Quæ forma sermonis esset et falsa et absurda, si propositio erronea pro quocumque errore communiter sumeretur. Jam enim rectè quoque dici posset, post multas argumentationes enumeratas, in his quosdam esse syllogismos, quasdam inductiones, quasdam argumentationes, quod quàm sit ineptum, nemo est, qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propositio ab hæreticã secerntur, non tanquàm genus à specie, quod esset discernim rationis, sed tanquàm una erroris species ab alterã; quæ vera rerum non modò vocabulorum, distinctio est.

Illud deinde constituere debemus, quod prius forsandictum oportuit, sed doctrina sera non est reprehendenda, præsertim si in opportunum tempus reservata sit; constituendum ergò, catholicas veritates, non singulari modo, sed bipartito reperiri. Quædam enim sunt catholice veritates, quæ itã ad fidem pertinent, ut his sublatis, fides quoque ipsa tollatur. Quas nos usu frequenti, non solum catholicas, sed fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt etiã ipse catholice et universales, nempe quas universa Ecclesia tenet, quibus licet eversis fides quatitur, sed non evertitur tamen. Atque in hujusmodi veritatum contrariis erroribus supra dixi fidem obscurari, non exstingui, infirmari, non perire. Has ergò nunquàm fidei veritates censui vocandas, quamvis doctrinæ christianæ veritates sint; speciales orationes applicatas uni personæ per prælatos vel religiosos plus prodesse eidem, quàm generales; fratres non teneri labore manuum victum quærere, sed licere eis esse mendicos; et complures alias similes propositiones, quas omnes catholici veras esse sine dubio existimant, ideòque veritates catholice vocari possunt, atque etiã debent. Quæ igitur propositiones hujus posterioris generis veritatibus contradicunt, eas equidem erroneas appello; quæ quoniam doctrinæ catholice adversantur, errores sunt hæresi proximi, hæreses non sunt. Nec nostro more nos itã loquimur, sed est etiã hoc in more positum sermoneque majorum, ut nomen generis speciei illi absolutè tribuant, quæ est in eo genere imperfectissima. Sic Aristoteles in prædicamentis dispositionem sejunxit ab habitu: cùm tamen dispositio aliàs habitus ipsius genus sit. Virtus quippè, quam habitum esse nemo est qui nesciat, dispositio est perfecti ad optimum. Ac ne plura exempla quæ sunt propè innumera, referamus, illud est passim vulgi etiã ore contritum, quo animalis vocem, cùm omnium animantium communis sit, interdum pro his solum accipiunt, in quibus nihil aliud quàm vis animantis apparet. A quã consuetudine ne Paulus quidem abhorruit, quùm animale hominem dixit, quasi brutum experientie rationis. Patres item concilii Constantiensis hoc sensu videtur esse locuti, si accuratè eorum voces exprindamus. Ex quibus facillè intelligimus erroneas propositio-

sitiones contrā catholicas fuisse divisas, et inferiore quodam gradu quā hæreticas, fuisse locatas. Error itaque, qui et minus quidem quā aperta hæresis, et catholicæ doctrinæ tamen contrarius est, propositio erronea vocatur. Theologi denique modestiores, quā in disputationibus suis quidquam sanæ doctrinæ adversum hæreticum appellare non audent, temperato vocabulo erroneum esse confirmant. Quū verò in hunc sensum et vulgari consuetudine alliciar, et compellar majore philosophiæ ratione, facili me patior in eum adduci, libenterque in eo cupio retineri.

Est et propositionis erroneæ alius item gradus. Quū enim veritas aliqua, sapientium quidem opinione vehementi, fidei veritas est, sed non est planè ab Ecclesiâ definita, nec certo argumento demonstrata; tunc veritati illi adversari non est hæreticum, sed erroneum. Videlicet hæresis, quemadmodum suprà diximus, à voluntate quoque errantium pendet, nedūm ab intellectu. Error autem, sicut et falsitas, è rebus ipsis significatis perpenditur, nullā asserentis habitū ratione. Itā licet veritas illa ad fidem suapte naturā pertineat, quia tamen nec hoc certum nec expeditum est, hæretica pertinacia abest, error gravis et periculosus non abest. Similiter et propositio erronea tertio quodam gradu vocari potest, quæ certæ veritati catholicæ fidei adversatur, non manifestè quidem, sed sapientum omnium longè probabilis ac fermè necessariâ sententiâ. Ejus quippè erratio gravis est, qui hoc defendit contumaciter, quod viri omnes docti sentiunt periculum grande catholicæ fidei conflare. Quicumque ergò vel doctrinam fidei appendicem liquidò evertit, vel fidem ipsam in discrimen adducit, vehementer ille sanè in christianâ disciplinâ errat, atque adeò ejus dicta jure appellantur erronea. Verūm de erroneâ propositione plus quàm satis dictum est.

Propositio verò sapiens hæresim à quibusdam definitur ea, quæ in significatione, quam verba primâ facie ostendunt, sensum habet hæreticum, quamvis piè intellecta sensum aliquem habeat verum; ut sunt iniqui, istæ propositiones: *Pater est major Filio, Christus est creatura, Tres sunt dii*. Quæ definitio nec vocabuli potestatem exprimit, nec rei definite vim naturamque declarat, nec mutuo nexu cum illâ est copulata. Quis enim dubitet, illam propositionem: *Ridiculum est Eucharistiæ sacramentum solemnâ ritu per vias publicas circumferre*, Lutheranorum hæresim sapere, quæ negant in Eucharistiâ corpus Christi verum contineri? Et tamen in nullo pio sensu vera est. Hujusmodi propositiones multas in Erasmo, Joanne Carione, aliisque quibusdam hujus seculi scriptoribus passim leges, quæ nec apertas hæreses præ se ferant, nec sanum aliquem habeant sensum, sed quia hæreseos saporem quendam et odorem referunt, meritò eas quidem dicimus hæresim sapere; qui verò illas proferunt, hos hæreticorum et saporem habere et proferre odorem. Nec exempla illa placent, quibus hi suam definitionem illustrant. Veriora equidem exempla desidero, et magis ad rem, de quâ agitur, accommodata; quamvis in hoc genere nihil ab iis requi-

rendum est, qui omnes istos propositionum gradus permixtos esse ac confusos opinantur. Sed primum exemplum à Joannis Evangelio Christianæ doctrinæ sumptum est. Quòd verò Christi doctrina et Evangelium hæresim sapiat, scribere ego non audeam. Illud secundum exemplum congruens atque aptum est, si eis assentimur qui existimant, illam orationem, *Christus est creatura*, simpliciter veram esse, sed eam theologos refutasse, quòd factorem quemdam ab Ario contraxerit. In quam sententiam D. Thomas multa dixit. Ac Sophronius, in sextâ synodo, planè fateatur, Christum creatum et increatum, idemque, in lib. 5, Joannes Damascenus. Sed et Hieronymus, creaturæ nomen in Christo non horret. Ego verò semper habui persuasum, enuntiationem illam et simpliciter falsam esse, et catholicæ fidei absolutè contrariam. Est enim in creaturæ voce negatio intūs inclusa, quæ Christi supposito absolutè divinitatem tollit. Nam qui dicit rem aliquam factam ex nihilo, is negat eam de substantiâ generantis existisse; hoc enim discrimine id quod verè et propriè factum est ab eo, quod verè et propriè est genitum, separatur. Quemadmodum igitur illud, *Christus cœpit esse*, fidei adversum est, quoniam indè perspicuâ argumentatione sequitur, Filium Dei esse cœpisse, atque adeò aliquandò non fuisse, sic et illud, *Christus factus est ex nihilo*, fidei quoque adversatur, quòd implicite Filius Dei de naturâ ejus, à quo existit, esse negatur. Sive igitur incipere, sive factum esse, seu esse creaturam, de Filio Dei verè enuntiarî non possunt, quoniam infirmitatem abjectam et latentem continent, quæ à Filio Dei, pro quo nomen Christi accipitur, vel perpetuum esse, vel esse à Patre depellat. Itaque, ut mea fert opinio, propositiones illæ ac ceteræ ejusmodi non tanquàm sapientes hæresim, sed tanquàm hæreticæ à Nicænis Patribus sunt damnatæ. At propositionem hæreticam et sapientem hæresim eandem esse, mihi quidem non fit verisimile. Stultus nempe haberetur is, qui quam rem vinum esse constaret, hanc vinum sapere, nisi per jocum et ridiculum, diceret. Jam Patrem et Filium et Spiritum sanctum tres deos esse, cum fide apertè pugnat. Nam sensus ille, qui pius dicitur, impius est. Pari certè ratione illa propositio, *Deitas est crucifixa*, hæresim sapere diceretur; quam tamen, ut hæreticam manifestè quinta synodus condemnavit. Illa item. *Essentia generat essentiam*, in gradu sapientium hæresim locaretur, quam in hæreticarum numero poni oportere, concilium Lateranense definit. Quid illæ: *Essentia divina non est persona Patris; In tribus personis tres sunt deitates*, aliæque plures hujusmodi, quas in sensu novitio, et nuper à se excogitato, quidam veras dixerunt? Sanè nihil tam absurdum dici aut excogitari poterit, quod in sensum aliquem fictum si detorqueas verum non sit, ac rationi tum humanæ, tum divinæ consentaneum. Sed consentaneum non est, sensa ejusmodi commentitia, ab usuque sanctorum et Ecclesiæ aliena, pia nuncupare, et homines fuitiles talium sensorum excogitatione defendere. Ego certè, ut quod sentio loquar, harum propositionum auctores nihil

minis, quàm hæreticorum saporem habuisse arbitror. Sed si in eis aliquem meo gustu percipio, inscitie sapor ille est, non hæreseos. Quùm verò loquendi vim et consuetudinem verborum teneo, propositiones ipsas, de quibus loquimur, non sapientes heresim dico, sed fidei manifestè contrarias. Sermones porrò istos per metaphoram figuratos, consideratà intelligentià magis percipere possumus, quàm circumscriptà definitione explicare. Quamobrem, quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tàm finitione et argumentatione speculatricis disciplinæ, quàm sensu quodam, gustuque prudentiæ iudicatur. Videas hominem in Lulbe-
ranorum dogmatibus expugnandis, et internoscendâ mente exercitatum, qui, ut canes venatici, in libro quem legendum suscipit, hæreses odore quodam suspicionis quàm sagacissimè pervestiget, ejusque libri auctorem corruptum esse, acutissimè sentiat. Leget cum librum fortassè alius stipes sine sensu, qui nihil omninò indagare, nihil olfacere, nihil ne suspicione quidem possit attingere. Quales sunt hodiè non pauci, qui Baptistam Cremensem, Henricum Harph., Joannem Taulerum, et aliosque hujus farinae auctores quotidie habentes in manibus, quotidie in ore, eorum errata tamen, mentem, animum non odore ullo, non vestigiis, non sapore capiunt. Videlicet abstulit Dominus à Judâ et Hierusalem iudicem et prophetam, et ariolum, et senem, et sapientem de architectis, et prudentem, non solum eloquii mystici, sed hæresis occultæ dijudicandæ. Quidni muti sint canes, et latrare non valeant, quibus ad investigandum nulla jam est sagacitas narium? Et cum tot signis lupi declarent, qui sint ac velint, quid querant ac desiderent, canes tamen verè stupor oppressit, pastores verò cæcutiunt, et obsurdescunt nescio quo modo, ut nec ea, quæ à viris sagacibus monentur, audiant, neque ea, quæ à lupis geruntur, videant; nisi fortè omnes et pastores, et canes stupidit timore obtulerunt. At qui undelibet stupiditas accidat, ad Ecclesiæ perniciem idem est. Securi enim jam potuerunt viri improbi non modò aurem admovere sermonem, qui ut cancer serpat, sed patentius venenum spargere, atque evomere virus pestilentissimum erroris sui, quod, si mens non læva fuisset, etiam occultatum, atque in venis inclusum à sano humore secerni, et internosci tàm poterat, adhibitâ diligentia et curâ, gravique et acri iudicio, quàm potest color albus à n'gro, aut dulcis sapor ab amaro distingui. Sed non est bujus loci, Ecclesiæ calamitatem deplorare. Nunc enim id solum agit, propositionum sapes magis sentiendi et gustandi viribus discernendos, quàm speculandi. Causa quippè hos, non natura distinguit. Itaque non præceptis et regulis, sed prudentiâ et sagacitate dijudicantur. Expediam brevi rem hæc, et planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem, *Pater major me est*, in Evangelio. Habes illius doctrinæ auctorem cognitum et perfectum; antecedentia et consequentia in Evangelio verba diligenter attendis, ejus doctrinæ principia memoriâ tenes. Jam experiere, nisi habes humore aliquo malo affectum gustum, propositionem

illam, *Pater major me est*, non hæresim tibi sapere, sed modestiam. Legebat eandem in Arianorum libris Athanasius; auctores intus, et in cute noverat; Arianæ disciplinæ causas et effecta, principia et connexa perspexerat; et quæ in Evangelio Christi dulcis erat super mel et favum, eadem, propositio in Ariti libros transfusa sapiebant hæresim, eratque ejus gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picem, ex altero non sapit, et res eadem illud olet, undè sit, è cœno malè, ex arcuâ muliebri benè; sic una et eadem oratio ex uno corde et ore odorem spirat jucundissimum, ex altero terrurimum; ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. Quemadmodum etiam videmus, aquam è radicibus et canalibus, per quos transit, aliud atque aliud et olere, et sapere. Non itaque è rerum ipsarum orationumque naturâ sapor, odore omnis existimandus est, sed tùm res, tùm orationes ipsæ à venis aliquandò et viis, per quas permeant, saporem et odorem accipiunt. Saporem igitur propositionum, ut dixi, non tàm scientia quàm prudentia dijudicat. Quocirca, quæ propositio hæresim sapiat, quæ contrà non sapiat, non theo'ogi quisvis, sed prudentes solum atque experientes poterunt iudicare.

Idem verò de propositione malè sonante, seu piarum aurium offensivâ dixerim. Est enim, ut lingue nariumque, ita et aurium iudicium suum, absurdos et abhorrentes sonos respicientium. Quemadmodum autem non solum res falsæ atque perabsurdæ, sed graves quoque ac veræ sententiæ inconditis verbis elatæ offendunt aures, acres præsertim et acutas; sic theologorum aures teretes et religiosæ non à sententiis modò falsis et hæreticis, sed ab iis etiam abhorrent, quæ intelligenti iudicio percipiunt malè atque absurdè sonare, quamvis nullam in eis falsitatem hæreseos deprehendant. Dupliciter ergò de propositione malè sonante loqui possumus, uno modo generaliter, quo omnis propositio fidei contraria fidelium aures offendit, eoque magis, quò apertius illam vident fidei catholicæ esse contrariam; alio modo specialiter, quo gradum quandam propositionum constituimus ab illo hæreticarum supremo distantem. Quâ ratione eas propriè malè sonantes propositiones, et piarum aurium offensivas dicimus, in quibus nullus error fidei adversus manifestè notari potest, sed absouum nescio quid atque absurdum, quod indignum esse piis et religiosis auribus videatur. Enimverò in hisce absouis et absurdis propositionibus discernendis, nollem equidem imperito atque imprudenti vulgo aures dedere, quarum est iudicium pinguissimum. Sanè, quanquam nonnullis in rebus, quæ fidelium omnium scilicet communes sunt, iudicium rectum ad eò doctis atque indoctis est et promiscuè et communiter à fide datum, ut quæ propositiones vulgi conjunctione malè sonantes habentur, intelligentium quoque iudicio malè sonantes ferè sint; at promiscuum vulgus auditum plerumque hebetiorem habet, interdum etiam tenaciorem, quàm opus est; et multâ sæpe tùm auribus accipit, tùm animo refert, quæ trite atque intelligentes aures aspernantur; quædam contrà refutat quasi absoua, quæ theologos peri-

tos et sapientes non modò non laessunt, sed ne movent quidem; theologos, inquam, peritos et sapientes. Nam in quibusdam aurium sensus fastidiosissimus est, in quibusdam etiam superbissimus. Quia igitur vel theologi quidam nonnulla respuunt, quæ aures clementes et modestas minimè offendent; necessarium est, si res has rectè et sapienter dijudicare volumus, aurium habere sensum politum, tersum, subtilem, prudentem. Quòd si propositionum absonarum consonarumque iudicium Ecclesia in vulgi auribus collocasset, illam certè propositionem: *Beata Virgo peccatum originis à primo parente contraxit*, malè sonare et pijs aures offendere iudicaretur. Illà enim audità, vulgus sine dubio perstringitur, percutitur, torquetur. At piarum aurium offensio crimen est. Id autem in crimine ponere, quod Ecclesia ab omni alienum crimine censuit, temerariæ insolentiæ est. Evangelii item verba quædam, si turba nobis lex est, malè sonantia fuissent, et piarum etiam aurium offensiva. Turbas quippè aliquandò Dominus vocibus ambiguè obscurisque turbavit. Quin insigniter atque asperè discipulorum quandoque teneras aurículas percussit; nam pharisæorum aures mordaci solebat radere verbo. Pharisei, audito Christi verbo, scandalizabantur; plerisque discipulis durus erat illius sermo; turbis habere demonium videbatur. Nec est ambiguum hoc tempore esse pharisæos quosdam, esse stolidum turbam et multitudinem falsis opinionibus obtusam, certos demùm esse discipulos, quibus est sermo veritatis durissimus. Hi, si abusus reprehendas, qui in imaginibus et colendis et orandis, in sacellis, templis, monasteriis sepulcrorum monumentis, sempiternisque memoriis condendis sunt plurimi: si affirmes in hujuscemodi interdùm, vel potiùs nimium sæpè plus vanitatem valere quàm religionem, diabolum quàm Christum; hi, inquam, fortassè dicent, te lutheranis opinionibus occupatum, intolerabiles sonos fundere. Non est igitur habenda ratio vulgi promiscui, imbecilli, perturbati, imprudentis, sed prudentis, sinceri, pii, incorrupti. Nec theologia modò requirenda est, sed pietas et prudentia, sine quâ nullæ aures possunt consentaneos sonos abhorrentesque discernere.

Itaque, ut semel finiamus, cum non sit cuiusvis malè sonantem propositionem à bonè sonante distinguere, prudentissimi theologi, quòd jam iterùm ac sæpè divi, consulendi à iudicibus Ecclesiæ sunt, nisi volunt in harum rerum iudiciis vehementer errare. Et quamvis nullam nos quidem comprehensionem habeamus, definitionem nullam, quâ iudices valcant singulas in specie malè sonantes propositiones iudicare; illud tamen speciatim admonere possumus, hujuscemodi propositionum duos esse gradus, unum earum quas antè diximus hæresim sapere; videlicet, quæ fidelium gustui malè sapiunt, eadem malè sonant auditui. Verùm quia gustatùs sensus pinguior et crassior est, auditus subtilior et acutior, alter gradus malè sonantium propositionum est, quæ licèt hæresim non sapiant, sonum tamen quemdam absurdum et peregrinum referunt, qui à doctrinâ sanâ, sinceroque et solido Ecce-

lesiæ sermone discrepare videatur. Quâ ratione pijs illas aures feriunt, et asperè, et graviter, tametsi cur ità feriant, causa sæpè occultissima est. Hujus generis illa exempla videntur oppositissima, quæ concilium Constantiense notavit: « Graduationes et magisteria universitatum esse vanâ gentilitate introducta, et tantùm prodesse Ecclesiæ, quantum diabolum; Silvestrum et Constantinum errasse Ecclesiam dotando; Ecclesiam romanam esse synagogam Satane; electionem papæ à cardinalibus pro diabolum fuisse introductam. » Item: « Papam non debere dici sanctissimum propter officium: alioqui diabolum diceretur sanctus, quia est officialis Dei. » Item: « Plures Romæ nunc salvari ex conjugatis quàm ex clericis. » Item: « Monachatum non esse pietatem. » Item: « Romani episcopi monarchiam post divi Hieronymi temèrè exortam esse. » Item: « Phocam instituisse, romanam Ecclesiam omnium esse Ecclesiarum caput; » et alia innumera, quæ, ne longum faciam, prætermitto. Quòd si quis adèò tenui palato est, ut has etiam propositiones hæreseos saporem referre iudicet, cum eo equidem non magnopèr contenderim, præsertim si de harum unâ et item alterâ sermo sit. Quanquàm mihi, fateor, palatum torpet quandoque ac jacet, auris subtilior et erectior est. Ità mihi videor faciliùs posse propositiones auditu quàm gustatu percipere. Sed, ut dixi, neuter sensus regulis instituitur, si defuerit prudentia et spiritus quidam dijudicandi; si verò hæc affuerint, sine præceptis nostris theologi iudicium poterit esse vel præcissimum. Ac de propositione malè sonante hætenùs.

Propositio verò temeraria duobus itidem modis usurpari solet, et communiter, et propriè. Communiter, ut omnis propositio à fide aversa temeraria quocumque appelletur, etiamsi hæresis manifesta sit. Equid enim inconsideratissimâ ac dementissimâ temeritatè plenius quàm Christi Ecclesiam contradicere? Propriè autem ea vox usurpatur, quàm asseveratio ut temeraria notari potest; ut hæretica, vel erronea, vel sapiens hæresim non potest. In quem sensum post istos propositionum gradus postremum locum propositio temeraria tenet. Temeritas, porrò non uno et simpliciter modo intelligitur. Temèrè enim ea quandoque fieri dicimus, quæ non consilio, sed fortuitò geruntur; quo modo ea temeraria sunt, quæ turbulentè et inconsultè effutita sunt. In hoc verò significato temeritas, quæ nullo delectu aut discrimine ducitur ad iudicandum; sapientiæ contraria est, in quam non casus et fortuna, sed ratio et consilium valet. Qui ergò, nullâ aut ratione aut auctoritate impulsus, res ipsas affirmat, sed temèrè scribit et dicitur, vel quod in buccam venit, jurat is tanquàm stultus et temerarius reprehenditur. Nam quamvis vera aliquandò dicat, sed ut vera dicat, tamen non id consilium et ratio, sed fors et casus officit. Qualia sunt nonnulla, quæ viri quidem pii in vitâ rebusque gestis Christi Domini magis comminiscuntur quàm contemplantur; quæ etiam scribunt non tam verè et prudenter quàm devotè ac ferventer. Quorum est interdùm cæca ac temeraria quidem et in assentiendâ

credulitas, et in asserendo facilis; sed temeritas hæc tamen non est ejusmodi, ut à fidei iudicibus coerceri debeat, qui graviorum errorum censuram assumere suo jure possunt, levioris hujus vel imprudentiæ, vel stultitiæ non possunt. Fidei quippè cognitio illis mandata est, non prudentiæ, ejus præsertim, quæ viros pios sæpè destituit. Videmus autem illiusmodi seu meditationes, seu contemplationes, licet inconsideratè atque imprudenter, sine ratione et gravi testimonio editas, cum pietate ferè, atque ad eò cum sanctitate esse conjunctas. Non decet igitur, ut simplicitas columbina severissimi tribunalis iudicio vexetur, quantumvis illa sit inconsulta et imprudens. Dicitur rursum et id temerè asseri, quod insolenter nimiumque audacter asseritur. Quo modo omnibus in rebus asseverandi temeritas, pronuntiantique audacia turpis est quidem, sed in his, quæ ad Ecclesiæ doctrinam attinent, est periculosa vel maximè. Habet enim contemptum superbam ecclesiasticæ regulæ; quam contemptum nisi fidei iudices coerceant et comprimant, dici non potest, quantum discriminis omnis Ecclesiæ doctrina sit habitura. Quæ igitur non inconsultà oratione modò, sed, ut verbis utar gravioribus, confidenti audaciâ, insolentiâ protervâ, exultatione impudenti, jactatione superbâ, non contrâ fidem dico, sed contrâ ecclesiasticæ modestiæ regulam asseruntur, ea theologi in præsentî temeraria censent, atque inter errorem gradus constituunt et locant, qui, quoniam hæresum appendices sunt, à fidei iudicibus sunt animadvertendi, ut Beatam Virginem non esse in cælos cum corpore assumptam; licet fidei minimè adversum sit, sed quia communi Ecclesiæ consensio repugnat, petulantî temeritate diceretur. Item, in baptismo non infundi parvulis informantem gratiam, et virtutes, cum concilium Viennense contrariam opinionem duxerit eligendam. Item, Angelum non esse simul cum mundo corporeo creatum, aut ipsum etiam non esse incorporeum; cum utriusque rei contrarium concilium Lateranense, sub Innocentio III, nos docuit. Item, diem iudicii ad certum quemdam diem, mensem, annumve futurum, ut, verbi causâ, abhinc quinto, vel sexto, quod à concilio Lateranensi, sub Leone X, diligenter præcautum atque provisum est. Nec enim parva est temeritas ejus rei præsigionem usurpare, quam inclusam divinitus Pater in suâ posuit potestate, et neque Apostolis, neque Angelis revelavit. Item, Joannes Evangelista fuit in utero sanctificatus; atque in summâ omnes illæ propositiones, in quibus à fidei et Scripturarum lege universali quispiam sine idoneo testimonio, aut probabili ratione eximitur. Nam hujus generis exceptiones temerariæ fidei leges tametsi non tollant, præcedunt tamen. Est denique et ea temeraria propositio, quæ in doctrinâ fidei cum celeberrimis Universitatibus communi decreto ac definitione pugnat. Quanquàm enim circumferuntur articuli Parisienses, qui non sunt articuli fidei omnes, quoniam non hæc quidem vel longissimè tangunt; sed ejus academiæ tamen de fide et religione fiva constantiæque decreta semper Christi Ecclesia suscepit; qui verò contempserunt, inaniaque,

et levia, ac pro nihilo existimârunt, omnes ad unum periclitati sunt, et ii qui manifestè ab Ecclesiâ discesserè, et ii qui Ecclesiæ fuere suspecti; postremò ii qui in occulto adhuc latent, sed se suo tempore, ut cæteri, prodent.

Propositionem autem scandalosam quidam cum piarum aurium offensivâ confundunt, ut verbis distinguantur, re eadem prorsus sint. Atque hujus generis exempla illa ponunt: *Tyrannum potest quilibet illius subditus occidere.* — *Jejunare impertinens est christiane perfectioni.* — *Nullum est præceptum de baptismo suscipiendo.* At iis ita perturbati sunt, et confusi errorum gradus, nullus ut sit primus, nullus ut secundus, nullus ut tertius, aut quartus. Propositio igitur scandalosa duobus similiter modis appellari solet. Priùs usurpatione communi, quæ omnis oratio, quæ occasione ruinæ præstat, quamvis heretica apertè sit, scandalosa dicitur. Quo sensu concilium Constantiense decimam quintam illam propositionem: *Quilibet tyrannus potest licitè à quocumque subdito occidi, etc.*, tanquam hæreticam et scandalosam condemnavit. Quales sunt item reliquæ duæ, quæ ab his in exemplum sunt positæ. At verò posterius scandalosa illa propriè oratio vocatur, in quâ scandalum notari potest, hæresis non potest. Qualis illa fuit enumeratio incommodorum auricularis confessionis, in quâ incommodorum enumeratione tanto cum Germanicè scandalo Erasmus versatus est. Tales illæ sunt sive commentitii fabulæ, seu narrationes etiam veræ, quibus monachorum occulta vitia vel finguntur, vel deteguntur. Id quod, sine dubio, sine imbecillium offendiculo fieri non potest. Non enim hic scandalum more vulgi usurpamus, pro eo quod aures offendit, quodvè fidelis populus horret, sed pro eo, quod infirmis causam ruinæ præstat, quod antè fidelium pedes positam, eos facit in illud incurere, irrucere, offendere. Sic Ecclesiæ romanæ abusus plebi rudi obijcere, atque in vulgus edere, scandalum est. Sic propositiones illæ scandalosæ sunt: *Prælati malus verè est fur et latro.* — *Per censuras ecclesiasticas clerus populum suppeditat, et avaritiam multiplicat.* — *Sacerdotes criminosis viventes sacerdotii polluant potestatem.* — *Clerici epistolis decretalibus studentes stulti sunt.* — *Dantes eleemosynam fratribus mendicantibus sunt excommunicati.* — *Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum consecratio reservantur episcopis propter cupiditatem lucri temporalis et honoris.* — *Universitates et collegia vanitate hominum sunt inducta.* — *Leguminibus et piscibus venter inflatur et turget, atque ad eò ad concubitum ac venereas voluptates aptissimus redditur.* Quarum nonnullæ hæresim sapient, non inficior; sed quamvis in verum sensum deflectantur, non solùm error, sed ipsa etiam isthæc veritas, qualescumque illa sit, quæ fortè in his dictis inveniri potest, scandalum affert idiotis et infirmis. Non enim solùm falsa scandalum faciunt, sed aliquandò etiam vera. Ac de propositione scandalosâ satis ferè diximus. Propositionem autem schismaticam, seditiosam, maledicam et contumeliosam quorsum attingit definire? Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ pluribus verbis à quibusdam explicantur? Res

itaque faciles et cuique per se satis expositas consultò prætereo. Quoniam liber hic noster non pollicetur, quæ passim vulgata et contrita sunt, sed ea conatur exponere, quæ et sunt obscura, nec statim omnibus occurrentia et obvia. Sed ne Amalthæam quidem edimus, et bibliothecam rebus universis instructam. Brevitati quippè studemus, atque utinam non hoc decipiat nos brevitatis studium. Decepit enim multos quosdam, qui cum se breves esse putarent, fuere longissimi, alios qui cum se breves esse laborarent, fuere obscurissimi. Sed hæc hactenus, jam pergamus ad reliqua.

CAPUT X.

Quemadmodum argumenta theologiæ inveniendæ, atque è locis ducendæ sint.

De notis et catholice veritatis et erroris contrarii diximus, erroresque ipsos quàm brevissimè fieri potuit, internovimus. Sequitur, ut utriusque generis nota quæretur, et formula viam rationemque docere. Quæ eadem erit ars argumenti inveniendi, ex locisque theologiæ ducendi. Quanquàm theologi argumenti investigandi quidem, atque eruendi communiora præcepta sunt. Illud enim perspicuum est, omnium rerum in contrariis partes facultatem ex eisdem suppeditari locis. Quocirca nihil minùs hereticus è locis theologiæ argumenta ducet, quàm theologus. Sed illius incerta, infirma, et specie veri fallacia erunt; hujus, ut qui non umbram, sed veritatem ipsam assecutus est, erunt certa, firma et constantia. Nec argumentationes tamen omnes theologus è locis certas exprimit, sed interdum, imò sæpè etiam, probabiles. Nec id solum, quia loci quidam incerta ferè argumenta præbent, sed quia locus firmus argumentum quandoque præbet non firmum. Nolim enim, quispiam hoc ducatur errore, ut si locus firmus est, omnia argumenta indè ducta esse firma arbitretur; aut si è contrario infirmus est locus, omnia ex eo accepta infirma esse. E sacris quippè litteris interdum argumenta probabilia ducuntur, ut si è sensu mystico petita sint, aut sensus etiam litteralis non sit exploratè definitus. Atque è diverso historie humane auctoritas, imbecilla ipsa cum sit, certa aliquandò argumenta suppeditat. Quapropter, ubi artem et præcepta adhiberimus, quibus argumenta è locis theologicis eruantur, adhuc iudicium deest ut explorentur. Quòd si nulla iudicii ratio, nullum discrimen accesserit, copia quidem argumentandi facilis et prompta erit, sed nullo in pretio tamen, nisi apud eos qui res numero æstimare solent, non pondere. Perfectus autem absolutusque theologus non modò varia è locis argumenta congeret, sed dissentientia et consentientia, certaque et incerta secerat. Quemadmodum enim dialectici consummati facultas duabus rebus expletur, inventionè ac iudicio, sic theologum instructum esse oportet, cum ad inveniendum, tum ad iudicandum, si ars illi in theologià disserendi expleta futura est, per quam, dico et sua dogmata firmare possit, et errores contrarios refellere. Theologi porrò iudicium tunc mihi videor instruxisse, cum locorum theologicorum vim et naturam expressi. Nempe è decem partibus in quas loci theologiæ amplitudinem potestatemque divisi,

quænam earum partium firma argumenta continerent, quæ verò infirma, patefeci; cùmque etiam veritatum catholicarum notæ eadem sint, et certissima signa, ut quæstiones fidei discernantur, et argumenta quocumque certissima, ut conclusiones theologiæ probentur; non aliud mihi negotii dandum credidi in dijudicandis argumentis, quæ dogmata nostra probarent, quàm datum paulò antè fuit in iis notis edendis, quæ nostras veritates insignirent. Pars ergò illa iudicandi nec post ea, quæ diximus, admonitione ac præceptis indiget, nec propriè ad locorum tractatum attinet, quem liber hic nostrà suà inscriptione pollicetur. Quod cum perspicuum sit, sequitur ut disseramus (id quod presentis est negotii) quibus rebus possimus eum, quem à locis theologiæ volumus, adipisci usum argumentandi. Ubi illud primum occurrit, quod disciplinarum ordo rerumque contextus ipse ac connexio monet, ut quisquis è theologiæ locis invenire cupiet, is communes præceptiones teneat, quas de inveniendis argumentis dialectici tradiderunt. Hæc etenim, si est simpliciter breviterque dicendum, quibus præceptis eruantur à locis dialecticis, eadem fermè ac quæ à theologicis, tametsi est alius quoque quidam aditus ad theologicos, ut ex eis peculiari vià et ratione argumenta deriventur, firma præsertim, quæ usui theologi sunt necessaria vel maximè.

PRIMUM PRÆCEPTUM ARGUMENTI INVENIENDI. Omni in autem ejusmodi præceptorum illud est caput, *ut theologus habeat omnes theologiæ notos et tractatos locos*. Notos, inquam, et tractatos locos; nec enim memorià tenuisse sat est, sed paratos et expeditos habere oportet. Primum ergò discatur numerus naturaque locorum, qui sint, quot sint, quæ vis cuiusque ac proprietates. Quæ res sive à nobis accipitur, sive ab alio, qui ad hæc scribenda paratior post me atque instructor venerit, non multum refert. Certè quæ hæc rebus perdiscendis necessaria sunt, ea mediocriter, ut mihi videtur quidem, libris superioribus edocui. Locorum itaque numerum, vires et proprietates sive hinc, sive aliundè ad manum habere, id est, in eorum cognitione primum.

Proximum est locos ipsos lustrasse ac comprehendisse universos. Nam qui sacras litteras aut non legerit, aut etiam lectas minimè intellexerit, si quo pacto è primo loco argumentabitur? Qui traditiones Christi et Apostolorum nusquam omnino observavit, quo hæc modo è secundo loco argumenta ducet? Qui nec in Ecclesiæ, nec in conciliorum, nec in pontificum doctrinà fuerit assiduus, quem huic argumentandi usum loci ejusmodi suppeditabunt? Quas verò argumentationes è sanctis auctoribus ille colliget, qui sanctorum libros ne attigerit quidem? Quam autem disserendi facultatem è scholæ theologiæ habere potuit, qui nullo se tempore in scholæ conflictationibus exercuerit? An è physica, metaphysica, astronomiâ, geometriâ, is homo ratiocinabitur, qui humanam rationem his nunquam disciplinis excoluerit? Philosophi demum et historici quid ei emolumentum afferent, qui non fuerit

In illorum lectione versatus? Hæc igitur omnia, cum argumentum querimus, complecti animo, cogitatione intelligentiæque debemus, nec locos modò habere cognitos, sed ipsos etiam diligentissimè coluisse.

Sed ais: Estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire omnia persuaserit? Ego, si theologus isthæc non fuerit consecutus, nihil sanè vitæpero; id reprehendo, si non secutus, nomen sibi theologi usurpaverit. Illud tamen argumentandi genus, quod ex omnibus locis aptè ducitur, perfectum et absolutum est atque omnes numeros habet, nec præter consummatum theologum cadere in quemquam potest. Cum verò aliquid persuasum est, in quo vel mediocria argumenta compareant, id cumulatè videtur esse perfectum, propterea quòd vulgus theologorum, quid absit à perfecto non ferè intelligit; quatenus autem intelligit, nihil putat prætermisum. Quod etiam, ut Cicero ait, in poematibus et picturis usu venit, in aliisque compluribus, ut delectentur imperiti, laudentque ea quæ laudanda non sint, ob eam, ut credit, causam, quòd insit in his aliquid probi, quod capiat ignarus; sic nonnullos invenias, quos, quoniam iidem, quid in unaquaque re vitii sit, nequeunt judicare, mirificè delectent juniorum opuscula quædam; in quibus nihil reconditum et exactum est, nulla ex propriis argumenta ducta; communia omnia, vulgaria, imperfecta, ac ferè ex genere probabilitum. Ità jejuna et arida illorum tota est disputatio, quæ vix unius fontis, ejusque vulgaris ac triti, aquâ communi et peregrinâ rigatur. Quantò divus Thomas copiosior et nervosior est, qui non solum aut rationi aut auctoritati confidit, sed omni modo argumentatur, et accuratè ex omni loco disserit, testimoniisque simul ac rationibus conquisitis disputat! At obscura quedam in divi Thomæ lucubrationibus sunt, istorum verò lucubrationes sunt lucidæ. Sanè quidem. Non tamen ab illo ità dicuntur de industriâ; nec in ingenio inest, sed in rebus ipsis obscuritas. Et propria, quam communia, obscuriora sunt. Vinum quoque aquâ mixtum clarior est quidem, sed dilutius est tamen. Merum ad bibendum difficilior, plus omninò habet virium. Ac de primo inventionis præcepto hactenus. Reliqua persequamur.

SECUNDUM PRÆCEPTUM. — *Argumentationes* porrò *theologorum suis locis reddere*, adeò videtur esse facile, ut non sit fortassè præcipiendum. Nemo enim tam rudis est, quin sciat eò statim unumquodque argumentum theologiæ referre, undè petitum est, aut ad sacras litteras, aut ad concilia, etc. Quanquam non est inutile argumenta, quæ in doctoribus probatis inveneris, ad locum suum quodque redigere. Hinc enim et thesaurum tibi comparabis ex aliorum inventis, et cum intellexeris cuius loci usus illis defuerit, ipse per te ea quæ omnia sunt, diligenter inquires; ut in controversiâ Catholicorum cum Pelagianis, post sacrarum litterarum, conciliorum, Sedis apostolicæ sanctorumque testimonia, quibus Augustinus satis abundè causam obtinuit, rationes theologiæ Thomas addidit, quæ et testimoniis pondus, et causæ lucem adhiberent. Ag-

noscere igitur apud veteres theologos argumentationum locos plurimum prodest, tum in intelligendis eorum virtutibus, tum in discernendis variâ eorum argumentandi ratione, tum quòd copia quædam paratur hæc diligentia et usu, ut non solum quæ illi invenerint, ea habeamus in promptu, sed ut quoties è locis theologiæ queremus, similibus in rebus similes nobis argumentationes occurrant. Atque in omni arte utrumque scire operæ pretium est, et quid et quo pacto sit faciendum. Ambas verò has res imitatione peritorum sic assequimur, ut difficile sit judicare, plusne præceptis assequamur, an exemplis. Theologos sanè, quod ad inventionem attinet, magis veterum exempla juvabunt, quam præcepta, non dico nostra, sed ne cuiuscumque quidem alterius artificis. Prudenti nempè argumentandi, necdum scientiâ theologi veteres poluerunt, qui nec indoctiores, quam recentes isti, et certè prudentiores melioresque fuerunt viri. Nam de Scripturæ sacre peritiâ, in quâ argumenti theologici thesaurus præcipuè inclusus est, certare cum veteribus nulli possunt. Verum non in Scripturæ solum intelligentiâ querendâ, sed cum mult' s aliis in rebus negligentes juniores sunt, tum maximè in argumentis theologiæ propriis eruendis. Nec recentiores ego theologos contemno, quorum satis arguta multa, sed ut modò primivæ nascentia, depicta nimis atque minuta, si ad vetera conferantur. Quæ plus nescio quo pacto videntur habere auctoritatis, plus nervorum, plus virium, non solum ad effectus promovendos, sed ad fidei quoque evincendos adversarios. In hæc igitur præceptione, quamvis facili, elaborandum est, si non copiam modò, sed gradus etiam argumentorum exquirimus.

TERTIUM PRÆCEPTUM. — *Multò verò magis theologo elaborandum, ut cognitis ac tractatis locis, questionem quam versare cupit, in locos theologiæ conjiciat.* Cum autem illam per omnes deduxerit, considerare accuratius debet, quid è singulis in utramque partem dici argumentando possit. Tum et colligenda sunt omnia, et quæ consentire causæ propositæ, et quæ dissentire videantur, et iudicio adhibito pervidendum, utramque questionis partem ducta argumenta probent. Vix enim, quemadmodum supra dixi, theologus potest ab inventionè iudicium separare, si veritatem querere et amplecti est illi institutum. Nec in omni loco tamen aut pro re, aut contra rem argumenta semper idonea reperiemus. Non enim si aut venator, aut piscator loca apta venationi ac piscationi cognoverint, quamvis diligentiam adhibeant vel maximam, protinus aut piscabitur hic, aut ille venabitur. Nulla quippè ars adeò esse certa potest, quæ non interdum operis sui fructu careat. Ut igitur in disputatione nostrâ loci concurrant omnes, optabile est; si minus, plures majoresque ponderis plus habebunt. Si verò nulli, non est minuenda artis opinio, nec de gradu deiciendus animus, sed etiam atque etiam argumenta querenda. Quamvis enim demersa sint, emergent tamen hæc aliquandò, si pelagus vel immensum et nostrâ diligentia excitetur, et divinâ gratiâ, quæ pulsantibus aperit, et que-

rentibus nunquam deest. Illud autem de probabilium questionum genere dictum accipi velim. Nam fidei dogmata ab his locis, qui auctoritate consistunt, manant omnia. Quare nullum apud nos certum decretum est, quod non idem è locis oriatur. Non itaque verendum, ne in fidei questione locorum nos argumenta destituant. Sed utcumque aderunt res (nec enim omnes eodem ingenio et solertia, nec similiter inquirimus), argumenta rerum hujusmodi semper quidem in locis inclusa erunt; eò autem eruantur vel pauciora, vel plura, quò inquireritis erit eruditio, ingenium ac diligentia major. Atque hæc quidem haecenus. Patrefacta enim res ipsa est, ut non sit difficile, in exquirendo argumento quid cuique faciendum sit, videre. Et multa etiam sine inquisitione se ipsa afferunt, præsertim hominibus eruditissimis, atque in harum rerum usu diù multumque versatis. Quanquam quæ cogitata, meditata, et preparata in disputationem inferuntur, ea jure illis anteponimus quæ repentinâ animi cogitatione prodeunt. Quæ quoniam celerrima est, atque ad brevissimum tempus afferre argumenta potest, ponderare non potest. Itaque ut sine errore et investigare argumenta, et invenire possimus, formula quædam constituenda est, quam si sequemur in disputatione theologica, nunquam à recto tramite recedemus. Erit autem hæc formula theologorum rationi disciplinæque maxime consentanea. Ubi theologo disserendi materia fuerit oblata, questionem accuratè habet expendere, statuerque in primis cujus generis illa sit et omni illâ, quam supra explicuimus, questionum varietate. Nisi enim theologus naturam questionis comprehenderit, nec facillè intelliget qualia sint et investiganda argumenta, nec ex quibus etiam petenda locis. Quanquam enim omnes inter se colligati atque implicati sunt, tamen ex singulis certa argumentorum genera nascuntur; nec universi, ut à principio statim hujus operis dixi, æquè omni questionum accommodantur. Cùm verò genus questionis constituerit illud vel maxime, quod est omnium difficillimum, an fidei sit, an non sit; per omnes locos ducat eam, illos præsertim, qui erunt questionum magis apti et congruentes. Nam si questio est supernaturalis, in eos locos conjicienda est potissimè, qui Dei auctoritate nituntur. Sin autem est naturalis, per eos præcipuè locos deducetur, qui naturæ ratione constant. Quòd si mixta questio est, et partim à naturâ, partim à revelatione pendet, per omnes ducatur oportet; cuncti enim juxta possunt argumenta præbere. Tametsi nullius omninò generis questio est, quæ non per omnes locos utiliter deducatur. Naturæ quippè res scèpè Scripturâ tradit, et res quoque supernaturales, vel laudat ratio, vel exponit. Ac divina auctoritas humanam fulcit, contrariè humana divinæ servit. Nec verò veritas, quæ simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri et temperari potest. Sed divina et humana ratio (quod sæpissimè dixi) dissimiles non sunt, nec aliò hæc, aliò ducta illa; quin eodem spectant amplex, et in eundem finem referuntur.

Itaque accepimus, majores nostros solitos execrari eos qui primum hæc naturâ coherentia opinione distra-

xissent. Quibus quidem ita sunt scholæ theologi assensu, ut nisi has duas res in disputatione suâ conjunxissent, non se putarent theologos verè esse. Conjectâ itaque per omnes locos questione, et collectis hinc inde argumentis, sive quæ discrepare, seu quæ congruere videantur, in utramque partem disputet; sed tamen ad extremum finiat, quid verum sit, quid contrâ falsum. Doceat verò primum, quid fides Christi de eâ questione teneat, quibusque idoneis ac certis testimoniis id, quod tenet, evinceat; deinde, quid aut præscribat, aut certè suadeat ratio. Nam si questio naturalis est, ratio præscribit; sin est suprâ naturam, ratio suadet; quâ in re, ut modestissimè dicam, scholam apud nostros mediocriter ego juvi. Quæ antè nos non erat adeò fidei argumentis instructa; à ratione ductis res theologica propemodùm agebatur. Ordinem ergo divi Thomæ immutavi. Etenim in Summâ adversum gentes ille quidem primò rationes, mox testimonia ponit. Ego verò in lectionibus meis semper à principio docui, quid præfatur de unâquolibet questione fides, tum quid ostenderet ratio. Sed immutationis hujus prompta est atque expedita causa. Divus porò Thomas adversum gentes theologiæ negotium conficere ratione debuit: quia Scripturæ testimonia apud eas vel secundo vel nullo etiam loco sunt. At apud nos, qui christianos discipulos instituimus, primas partes auctoritas habet, secundas ratio. Quin et hunc disserendi ordinem, tanquam naturæ nostræ consensentaneum magis, Augustinus probat. De morib. Eccles. cathol., c. 2; quamvis Manicheis sese attemperans, id agat interdum, quod in disputando fatetur esse vitiosum. « Naturæ, inquit, ordo ita se habet, ut, cùm aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas. Sed quoniam cum his nobis res est, qui omnia contrâ ordinem et sentiunt et loquuntur, nihilque aliud maxime dicitant, nisi rationem prius esse reddendam, morem illis generi, et quod fateor in disputando vitiosum esse, suscipiam, » de verâ Relig. c. 24. Quo exemplo divus Thomas ad eundem modum se gentibus accommodavit; nam in Summâ theologicæ auctoritas ferè rationi præparat hominem, ratio deinceps ad intellectum cognitionemque perducit. In ipsâ verò et auctoritate et ratione sunt gradus argumentorum, et quod cuique præstat, intelligi facillè potest, ut prima sint, quæ è Scripturâ ducuntur; secunda, quæ è traditionibus Christi et Apostolorum; tertia, quæ ex Ecclesiæ decretis; deinceps gradatim reliqua consequuntur. Est autem inter theologos controversum, utra sit prior, Scripturæ auctoritas, an Ecclesiæ. Verùm hæc, sicut et cætera, quæ non ad inventionem, sed ad dispositionem attinent, non putavi esse persequenda. Atque hæc res, si quando in contentionem venerit, quemadmodùm dijudicanda sit, satis est, nisi malè memini, suprâ disputatum. Illud perspicuum est, eandem omninò esse Spiritus sancti in Scripturâ et Ecclesiâ auctoritatem, si res ipsas inspicias. Quare in se quidem neutra aut prior aut major, neutra aut posterior, aut minor est. Quid est ergo, quod in hoc loco nonnunquam dubitationem afferre soleat, considerandumque videatur? Credo, si quantum

debitatio accidit, quale sit hominis ejus ingenium, eruditio, institutum, quocum disputationem institueris, spectare decet. Ut enim sunt, qui Scripturas Ecclesie usui anteponunt, sine reperias multos, quibus Ecclesie mos et sensus majores esse videantur. Quia verò Ecclesia prior et antiquior est, dubitari non potest, ipsius auctoritatem quodammodo esse majorem, nam quòd sit et notior et crebrior, exploratum est. At in omnibus, ut divi, ejus cum quo disseris, habenda est ratio. Sic enim Petrus Judæis ait, Epist. 2, c. 1 : *Habemus firmiorem propheticum sermonem*; cum Petri tamen sermo nullo nobis gradu inferior sit. Sed de hoc (magna enim res est) alio loco pluribus. Nunc ad propositum.

Illa igitur et talia circumspectanda sunt in omni questione, et consuetudo exercitatioque capienda, ut boni ratiocinatores argumentorum esse possimus, et addendo deducendoque videre, quæ omnium summa fiat, ex quo, quantum cuique questionis debeat, intelligas. Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores quamvis artis præcepta perceperint, quidquam magnè lude dignum sine usu et exercitatione consequi possunt, sic argumenti theologi inveniendi præcepta traduntur, illa quidem ut servemus ipsi, sed rei magnitudo usum exercitacionemque desiderat. Quia igitur parùm verba professe nostra poterunt, nisi ad rem conferantur, ususque præcepta confirmet, necesse fuerit theses exercitacionis gratià dicere, id quod ferè est à Peripateticis institutum. Archelaum primum scribit Diogenes in utraque partem disputasse; fides sit penes illum. Cicero enim hujusmodi exercitacionem tradidit ab Aristotele inventam. Cujus consuetudo de omnibus in contrarias partes disserendi, jure ab scholæ theologis probata est; eò quòd quid in unàquaque re verum sit, quid contrà falsum, aliter nequeat inveniri. Quanquàm enim cognitio veritatis, ut Augustinus ad Dioscorum ait, epist. 56, omnia falsa, si modo profertur, etiam quæ priùs inaudita erant, et dijudicare et subvertere idonea est; quia tamen hæc ipsa veritas elucere in disputatione nequit, nisi ex utraque parte causarum sit facta contentio, nec potest fides ullà de re fieri, nisi priùs adversariorum persuasiones evellantur, maxime naturale est, ut antequàm probemus nostra, amoliamur adversa, et opiniones contrarias refutemus. Vix autem reperietur aliquà tàm omnibus ingenii consentaneum et quadrans, ut neminem habeat repugnantem. « Omnis namque, ut Hieronimi verbis « utar, humani eloquii sermo contradictioni obnoxius « fuit semper, non solum quia in alio capite et mente « alia propemodum sententia est, sed quia dissentientibus voluntatum motibus, dissentiens quoque fit « sensus animorum. » Undè existimat, philosophorum placita dici, quòd unusquisque illud fermè amplectitur, non quod ratio præscribit, sed quod placet animo : non quod dicat illa, sed quod dicat affectus. Necesse est ergò theologis variè in contrarias partes disserendo, quasi in simulacro pugnae exercere se ipsos; id quod D. Thomas in questionibus disputatis diligentissimè sciat. Cùm verò in omnium artium usu optimorum

imitatio artificum valeat plurimum, exempla in theologia disserendi ab his peti æquum est, qui in hac arte excelluerunt : quorum Augustinus et Thomas sunt facilè principes, Augustinus citrà alcam, Thomas judicio peritorum. Neque enim in accipiti solum disputatione, in quà de universo genere utrinque disserere copiosè licet, sed in omni omnino questione adeò linc indè uber ac dives est, ut mirandum sit, in rebus tàm multis et variis, iisque sacpè neque pervulgatis, neque tritis, egrogia in utramque partem argumenta prompta illi parataque fuisse. In multos articulos, fateor, concidit omnia, et articulo ferè cuique præscripsit, velut lege quãdam, argumentationum numerum. Aridum quoque illi fuit disputandi genus, et questionum tractatus unà perpetuò specie compositus. In eà denique fuit auctorum sectà, quæ adeò nullum florem orationis sequitur, ut apparentibus sine carne nervis, deforme videatur disputationis corpus, certè ab omni eloquentiæ ornatu alienum. Ità à doctissimo et gravissimo viro curiosi quidem homines et delicatuli longioris operis satietate, fastidio similitudinis, incultaque dictionis horrore abalienantur.

Dixit in concilio Tridentino vir eloquens sanè ac fecundus, sed parùm theologus tamen, qui id suadere vellet audientibus, adversum hæreticos, præsertim Lutheranos, non esse magnum usum scholasticæ confectionis, oratio potius more cum illis disserendum; nostrum enim spinosum esse ac permolestum. Quæ si vera essent, exempla in theologia disputandi non ab his, quos antè dixi meliora peterentur. Equidem etsi non sum nescius, quàm sit, non scholæ dico in disputando mos, sed tota omnino scholæ theologia hæreticis invisa, sed eò magis existimo, scholasticam disserendi formam ad hæreses refellendas efficaciorè, quò magis hæreticis invisa est. Quòd si Lutherani academia subtilitate minimè capiuntur; ne oratione quidem ad rhetorum leges artificiosè composità capi poterunt, quoniam grandiores sunt et callidiores effecti, quàm ut orationis artificium apprehendantur. Cùm autem nec argutum theologum permesceant, nec rhetorem, quamvis eloquentem; non sunt, mihi crede, aut theologi acuminè, aut rhetoris flumine, hoc est, non verbis sunt, et disputatione, sed viribus et flagellis ferendi. Verùm si eo loco res sit, ut adversum Lutherana dogmata certare cogar, eligant alii (nihil enim impedi) suave orationis genus, quo mollis et familiaris homines istiusmodi ad Ecclesie benevolentiam alliciant; dummodò mihi relinquunt scholæ ossa nervosque, ac pressam disserendi soliditatem. Quæ Augustinus porrò contrà adversarios Ecclesie disserat, tametsi et inventa sunt acutiùs, et dicta subtilius, quàm ut quis ea possit agnoscere; ad refellendos tamen hæreticos tantò majorem habent efficacitatem, quantum tenuissimè vix unum rescata sunt. Atque etiam, quùm oratorum more quasi torrens fertur oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat, nihil tamen ferè teneas, nihil apprehendas. Cùm autem ad scholæ normam certà viâ et ratione premitur, contineri amplectique faciliùs,

potest. Itaque præclarum à divo Thomæ accepimus morem disputandi, si eum teneremus. Nemo verò à viro gravissimo orationis delicias quærat, pigmenta muliebricia, fucum puerilem, sed veras gravesque sententias, argumenta solida et propria, sermonem rei, de quâ disscribitur, accomodatam. Quæ omnia D. Thomas, ad eò egregiè præstitit, ut si vitia in eo pauca sint, quæ ab istis invidiosè commemorantur, plurimis tamen maximisque virtutibus illa compenset. Quamquam, ut erat et modestus et prudens, minutissimorum articulorum numerum, legemque disputationis æquabilem tum rudioribus, tum magis suo illi seculo dedit. Equidem non divum Thomam modò, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores litteras coluissent, et quæ in scholâ didicerant, eloqui voluissent, ornatissimè splendidissimèque potuisse facere; et viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhorruissent, sed theologiam hanc didicissent, et tractare voluissent, gravissimè et copiosissimè dicere potuisse. Sed aut utriusque suo studio delectati alteros contempserunt, aut nihil omni ex parte beatum, ut semper aliquid desideremus. Verùm, si alterum sit optandum, malim quidem indisertam scientiam, quam inscitiam loquacem. Nam exempla illa disputationis theologicæ suis omnibus numeris absolutâ is solum suppedtare potest, qui eloquentiam sapientiæ conjunxerit. Age tamen, qualiacumque nostra sint, et ea ipsi afferamus, quæ etsi non meliora erunt quam vetera, erunt temporari fortassis aptiora (1).

CAPUT XI.

Exemplum primum, ubi principium theologiæ in quaestione vertitur.

CONTROVERSIA DE EUCHARISTIÆ SACRIFICIO. De Eucharistiæ sacrificio prima mihi cum Wicleffistis et Lutheranis controversia est. Facioque contrâ institutum meum, cum de re apertissimâ disputationem instituo. Nam si quid ad eò certum et exploratum est, ut de eo inter viros doctos constanter perpetuèque conveniret, argumentari non soleo, ne rem minimè dubiam argumentando dubiam faciam. Nec verò in hoc dabo operam, ut rem planè in Ecclesiâ definitam meis ego argumentis probem; sed in id potius incumbam, ut unum è theologiæ principis non tam ratiocinatione, quam expositione confirmem. Ita fiet ut, veritate illustratâ, omnium tenebras depellam errorum.

Quamquam argumenta pro Eucharistiæ sacrificio certissima sunt. Quibus autem Lutherani contrâ pu-

(1) Si de methodis res ageretur, hic nostra cum auctoris methodo esset conferenda, facilitate negotio ad proxim redigeretur, iisdem scilicet ac in cap. seq. exemplis adductis. Quippè 1° doctrina catholica de Eucharistiæ sacrificio, etc., pluribus in propositionibus theologicè notatis, ex traditione stabiliretur; 2° errorum opinionumque circa eadem texeretur historia; 3° deniquè, propositiones doctrinales jam regulâ fidei inconcessè fundatæ, omninodè rationalibus argumentis ac more scholasticorum exercebantur iterum, illustrarentur, atque, discussis opinionibus, vindicarentur. Sed hæc sufficient. — Vid. Prologomena, ubi de methodo, n. 54, 55.

P. S.

gnant, ut ipsis quidem videtur, sunt maxima; ut ego verò sentio, frivola et commentitia sunt omnia, vix digna lucubratione, et ingenio anicularum; talia certè, propter quæ non modò à communi fidei sensu cuique esset, sed nec ab amici unius privâtâ opinione discedendum (1). At discipuli cæci magistri furentis rapiuntur errore, sibi que Eucharistiâ non esse sacrificium argumentanda persuadent.

1° Calvinus igitur illo Apostoli testimonio inprints nititur: *Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quòd morte prohiberentur permanere. Hic autem eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Undè et salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex sanctus, innocens, impolutus, segregatus à peccatoribus, et excelsior cælis factus, qui non habet necessitatem quotidianè, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deindè pro populi; hoc enim fecit semel se offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes; sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum.* Quo loco Paulus sacerdotium veteris Testamenti à novi sacerdotio distinguit, quòd in illo plures erant sacerdotes, in hoc unicus est sacerdos. Hujus verò rei causam explicat, quòd illi mortales erant, quare indigebant successoribus, qui in demortuorum locum subrogarentur; at Christo, qui immortalis est, nullos oportet succedentes vicarios substituere; quales ù sunt, qui nunc quotidianè sacrificant, et plures ipsi atque mortales ad umbras legis deflectunt, in quâ plures iidemque mortales facti sunt sacerdotes. Nostri quoque sacerdotes infirmi et ipsi sunt, habentque necessitatem quotidianè, quemadmodum veteres, prius pro suis delictis hostias offerre, deindè pro populi. Novi ergò isti, cum sint veteribus simillimi, legales sacerdotes sunt, non evangelici. Confirmat autem, ut ait, hoc illud vel maximè, quòd sacerdos à Deo vocatus esse debet, quemadmodum Aaron, ut Apostolus idem affirmat; Hebr. 7, 25, at nullam vocationem proferre nos possumus, quæ nostro sacerdotio patrocinetur. Evanescit igitur sacrificium, quod sine sacerdote esse non potest.

2° Existimat rursùm Calvinus idem, Paulum cum Ecclesiæ fide pugnare, cum in eadem Epistolâ 5, 4, inquit: *Nec ut sæpè offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioquin oportebat frequenter eum pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummationem seculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit.* Quo ex loco iterum colligit, nostros sacerdotes esse legales, qui non modò per singulos annos, verùm etiam per singulos dies intrant in sancta, offerentes alienum sanguinem, qui semel juxtâ Apostolum oblati est. Cum verò disertè Paulus asserat, hostiam, quæ oblatione

(1) Lutherus, cum sæpè aliàs, tum in libro de Abrogatione Missæ privâtæ, et de Captivitate Babilonica; Oecolampadius, in libell. qui à quibusdam inscribitur, de Cernâ Domini, c. 9; Bucerus, lib. 2 de ver. et fals. Cern. Dom. Admin. Calvinus, Instit. cap. 14; Protestantés, in Apolog. August.

sacrificatur, immolari et occidi necesse esse, profectò si singulis missis Christus in sacrificium offertur, singulis quoque missis interficitur. Aut ergò Pauli argumentum vanum est, cum ait : *Alioquin oportebat, eum frequenter pati ab origine mundi*; aut si Christus in sacrificium exhibetur, verè patitur. At corpus vivum, et impassibile in altari non offerimus; oblatio igitur forsitan esse poterit, sacrificium nullo modo. Hoc verò illud argumentum est, quod Calvinus atque Œcolampadius mirè jactant; et nondùm collatâ manu, tanquàm feroces victores insultant.

5° Illum præterea locum, Hebr. 10, 1, Lutherani pressius urgent : *Unbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, pro singulos annos, eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinerter, nunquam potest accedentes perfectos facere, alioquin cessassent offerri, idèò quòd nullam haberent ultrà conscientiam peccati cultores semel mundati*. Et post multa alia, quæ referre longum est, ità legimus : *Omnis quidem sacerdos præstò est quotidie ministrans, et easdem sæpè offerens hostias; hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, unà oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*. Oblationes igitur veteris Testamenti imbecillas ac debiles ostendit Paulus, quòd sæpiùs iterabantur. Qui ergò in novâ lege eadem sacrificia iterant, in suâ repetitione testes sunt, oblationes suas priores infirmas, exiguasque fuisse, atque adèò Christi oblationem fuisse imperfectam, cui quotidie multas adjiciunt. Medicamentum enim illa virtus est, quòd Chrysostomus ait, ut semel imponatur, et non frequenter. Et Theophylactus : « Pharmaca, inquit, fortiora semel etiam imposita curant; quæ autem sæpiùs iterantur et imponuntur, hoc ipso ostenduntur minis fortia. Sed et « pharmacum, quòd sæpè admovetur idem, significat « eamdem ægritudinem interturbare laborantem. » Quocirca si eadem etiam hostia novis sacerdotum oblationibus, quasi idem medicamentum sæpiùs apponitur, prima Christi oblatio nec perfectè curavit ægrotos, nec consummavit in æternum sanctificatos, utpote cùm homines novis quotidie, ac repetitis sacrificiis curentur, sanctificentur, consummentur. Adde quòd paulò post Apostolus asserit, *ubi peccatorum remissio est, jam non esse oblationem pro peccato*. Post Christi igitur hostiam unicam, quæ omnia sunt in cruce expiata delicta, post remissas etiam per Christi sacramenta iniquitates, nulla reliqua est oblatio pro peccato. Non est itaque in Ecclesiâ hujusmodi sacrificium. Id quod Apostolus è vestigio testatur inquitens : *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam nulla relinquatur pro peccatis hostia*. Qui autem nullam dicit, is non baptismum solum, sed nullam dicit hostiam superesse. Nos autem dicimus, quòd aliqua superest, contra Apostolum ergò dicimus. Neque his occurri potest, inquit, prætexendo in novâ lege non varia esse aut multa sacrificia, ut olim in lege, sed unum et idem sæpè repeti; quomodò Chrysostomus et Theophylactus occurrunt. Quoniam Apostolus è novo Testamento non solum multarum diversarumque rerum sacrificia rejicit, sed ejusdem etiam hostiæ repetitam oblationem

damnat in hæc verba, Hebr. 9, 25 : *Neque ut sæpè offerat semetipsum, etc*. At Christus in altari seipsum nunc etiam offert, ut posterius ex catholicorum sententiâ ostendetur. Iteratam quoque oblationem in veteri Testamento idèò factam esse dicit, Hebr. 10, quia prior erat imperfecta. Sive autem plures res, sive eadem sæpiùs offeratur, Pauli argumentum manet invictum, si prima oblatio perfecta esset, nullâ posteriore indigere; illâ posteriore sacerdotes ab offerendo cessaturos. Quo fieri argumentantur, ut illud alterum catholicorum effugium vanum etiam sit, nempe, Apostolum loqui de oblatione cruenta, quæ Christus semel in cruce defunctus est; nostras autem esse incruentas; sive enim cruentum, seu incruentum sacrificium sit, si sæpiùs resumitur, prior oblatio non perfectè sanctificavit, nec exhausti delicta præterita, pro quibus alia hostia profertur. Nullâ itaque, ut putant, rimâ effugere possumus, sed fateamur necesse est, totam ad Hebræos Epistolam novorum sacrificia sacerdotum explodere, præsertim cap. 10, ubi si Paulus de cruenta solum hostiâ sermonem faceret, facilè eluderetur, vel quàm ait : *Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato*; vel etiam magis quàm dicit : *Voluntariè peccantibus nobis, nulla relinquatur pro peccatis hostia*. Nihil enim interest, cruenta sit, an incruenta, si oblatio est et hostia pro peccato.

4° Ad hæc, Matthæus, Lucas et Paulus apertè narant, Dominum in ultimâ cenâ non obtulisse quidem corpus et sanguinem Deo, sed Eucharistiam discipulis accipiendam distribuisse. Optima igitur missa illa erit quæ erit primæ quàm similima; prima autem cœna fuit, non sacrificium. Et enim si sanguinem pro peccatis tunc Christus obtulisset, jam antè crucem essent remissa peccata, nisi frustrâ Christi sanguis in cenâ oblatus est, qui peccatorum remissionem non obtinuit, quam vel nunc obtinet Patri à sacerdotibus exhibitus.

5° Ea insuper loca nobis Lutherus objicit, quibus locis calix sanguinis Christi Testamentum dicitur, Luc. 22, 4 Cor. 11; testamentum verò non est opus hæredis, sed testatoris. At sacrificium opus est nostrum. Sacramentum igitur sanguinis non est sacrificium. Hanc verò ratiocinationem, bone Deus, quanto verborum ornatu, quasi simiam purpurâ, vestit? Quæ est, inquit, tanta temeritas, ut testamentum, hoc est promissionem hæreditatis, nos opus esse nostrum dicamus, quòd testatori in satisfactionem exhibebimus, et ubi de acceptis gratos nos esse oportet, ibi accedamus superbi daturi accipienda; ut testator jam non suorum largitor bonorum, sed nostrorum sit acceptor! Neque enim fieri potest, ait, ut idem ab eodem simul et recipiatur, et detur, et offeratur, et acceptetur. Quàm verò insanus erit pauper et indigens, si bonum opus dicat se conferre diviti, de ejus manu accipit beneficium!

6° Asserunt etiam in hanc rem sanctorum veterum testimonia. Primum illud Chrysostomi : « Hoc nostrum sacrificium exemplar est illius, quod Christus « in cruce fecit. Non autem aliud sacrificium, sed in « isum semper facinus, magis autem recordationem

« ipsius operantur. » Et Theophylactus : « Imò, potius, ait, memoriam illius oblationis facimus, quã se Christus obtulit. » Ex quã correctione Oecolampadius colligit, Chrysostomo et Theophylacto missam nostram non esse propriè sacrificium corporis et sanguinis Christi, sed exemplar. Alioquin non correxissent quod verè ac propriè dictum est. Addunt illud Augustini : « Holocausti sui imaginem in Ecclesiã celebrandam dedit. » At alio rursùm loco, « Christianos, inquit, peracti sacrificii memoriam celebrare. » Et in epistolã quãdam ad Bonifacium docet, in Eucharistiã immolatione nomen rerum ipsi figure exemplarique tribui solere. Basilium demùm apud Euthymium, hæc nostra exemplaria dixit esse veri sacrificii, non ergò sunt verum sacrificium, sed sacrificii figura.

7° Nec testimoniis solum premere nos, sed etiam ratione volunt. Nam si sacrificio peccata redimerentur, quod Catholici astruimus, redemptio nostra à nobis quoque ipsis per nostras oblationes existeret. Itã, non solum Christus redemptor esset, sed homines etiam sui essent redemptores. Id quod stultitiã est manifeste.

8° Addunt, fieri non posse, ut operatio nostra alteri peccati remissionem conferat ex vi ipsius operis, quod nostri quidam dicunt ex opere operato. Solius enim Christi opera et actiones ex se peccata remittunt. At sacrificium et missa operatio nostra est; nefarium est igitur affirmare, quòd ratione sui et Deum propitium reddat, et deleat quoque peccata. Atque in hoc uno Lutherani hujus controversiã statum constituentium censent. Asserunt enim se habere hanc rationem ad eò firmam, certam expeditam, ut adversus omnes portas inferi consistere queat. Hanc autem rationem videtur confirmare Irenæus in hæc verba lib. 4, c. 14 : « Non sacrificia sanctificant hominem, sed conscientia ejus qui offert sanctificat sacrificium, pura existens, et præstat acceptare Deum quasi ab amico. » Peccator, inquit, qui occidit mihi vitulum, quasi qui occidat canem. Quoniam igitur cum simplicitate Ecclesia offert, justè munus ejus purum sacrificium apud Deum deputatum est, quemadmodùm et Paulus Philippensibus ait : *Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo.* Dixerat autem, sacrificium hoc illud esse, quod ex Malachiã primo capite theologi conantur inferre. » Nulla igitur apud nos hostia manet, quæ ex se aliorum peccata deleat, sed si quid habet, id habet ex offerente. Quo argumento nos Bucerus impugnat.

9° Præterea, remissio peccatorum, hominis sanctificatio et justificatio est; hæc autem per fidem cuique propriam obvenit, ut ad Romanos, 5, 27, scribit Apostolus; nulla ergò sacerdotis oblatio ex opere operato aliorum peccata remittit. Nam ne Christi operationes quidem, nisi per propriam fidem applicentur hominibus, juxta illud : *Quem proposuit Deus propitiatorem verè fidem.* Item : *Si vi suã oblatio sacerdotis aliorum deluit culpas, gratiam ergò hoc sacrificium confert.* Ablutio enim culparum sine gratiã aquæ salientis in vitam

æternam esse non potest. Neque elabi possumus dicentes, remitti per sacrificium peccata venialia, non etiam mortalia. Quoniam si sanguis Christi in sacrificio offertur, omnia profectò remittit, qui in omnium remissionem effusus est. Nisi frustrã ac sine causã Catholici petimus, ut hoc sacrificium omnia crimina nostra delergat; et rursùm, *ut sit oblatio scelerum, et omnium remissio peccatorum.*

10° Præterea, cum catholici fateamur, in hoc sacrificio sanguinem Christi contineri, fieret, ut unico sacrificio omnes peccatorum pœnã abolerentur. Res quippè oblata infiniti valoris est. Vanum itaque esset pro iisdem plures missas celebrare. Qui verò dicunt, infinitæ hostiæ fructum à sacerdote offerente limitari, hi refelluntur à Lutheranis multiplici variãque ratione. Primum, quòd sacramentorum fructus non definitur à ministris; ergò ne sacrificii quidem. Deindè, quia quamvis sacerdos offerens in peccato mortali sit, sacrificium tamen illi prodest, pro quo offertur. Non ergò hujus sacrificii virtus à sacerdote offerente terminum ullum accipit. Item, quia infinitæ rei pretium non minuitur, sive à pauperibus detur, sive à divite. Centum scilicet aurei centum valent, à quocunque tandem offerantur. Imò, quòd res oblata major est, et hic, qui offert, est pauperior, eò oblatio majori habetur in pretio. Ad hæc, si semel offero sanguinem meum Deo, sanguis meus fusus est idoneus ad omnia peccata delenda, nec pretium imminuitur ab offerente. Martyres namque universi, inæqualibus licet meriti, æquè tamen consequébantur omnium veniam peccatorum. Si igitur verè offert sacerdos sanguinem Christi, nullis cum finibus circumscribet, quin satis sit etiam semel oblatus ad omnia redimenda peccata. Sacrificium denique altaris à Christo summo sacerdote nunc etiam Patri pro nobis offertur; ab illo igitur infinitum valorem habet, quem videlicet eãdem ex causã infinitum habuit in cruce. Neque enim illud negare possumus, cum Christus sempiternum habeat sacerdotium undè et salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis. Atque Lateranense concilium sub Innocentio III, cap. *Firmiter*, de summã Trinitate et fide catholiciã : « *Una, inquit, est fidelium universalis Ecclesia,* » in quã idem ipse est et sacerdos et sacrificium. Loquitur autem sine dubio de eo, quod offerimus in altari. In concilio rursùm Tridentino, definitum est, nostras omnes satisfactiones Christum offerre Patri; multò ergò magis illam victimam offeret, quàm ut Deum placemus, nos in altari probemus ad sacrificium. Quam rem non Ambrosius modò insigniter, præter Latinos cæteros, sed Græci in canone suo manifestè testantur. Sanè, quemadmodum sacerdos non in nomine suo consecrat, et conficit Eucharistiã sacramentum, itã non in nomine suo, sed Christi offert Eucharistiã sacrificium. Quòd si Christi sanguis hostia nunc est ad culparum redemptionem, hujus verò sanguinis pretium nullo sine concluditur, præsertim si à Christo ipso offeratur, manet omninò, unica oblatione omnes culparum pœnã resolvì.

11° Contendit postremò Calvinus, Eucharistiæ sacramentum cum sacrificii voce pugnare. Eucharistia, inquit, donum est cum gratiarum actione percipiendum, sacrificium verò est pretium, quod Deus in satisfactionem accipit. Quantum ergò interest inter dare et accipere, tantum à sacramento sacrificium distat. Ilàc enim argumentatione fit, ut reliqua sacramenta sacrificia esse non queant. Eucharistia quoque post peccata gratis remissa, tantum reconciliationem adeptam, vitæ nobis promittit, et gratiarum augmentum. At sacrificium cantilenam aliam canit, nempe Deum quasi adhuc iratum, tanquam pretio quodam exhibito placari, nec esse expiata scelerum, quæ sacrificium expiare dicitur. Præterea alia argumenta ridicula; indigna enim sunt, quibus nos seriò respondeamus. Sed et illa superiora, ut antè jam dixi, tametsi in faciem apparent probabilia, diligenter tamen inspecta, vana esse deprehenduntur. Id tanisper dum explico, et fidem meam de Ecclesiæ sacrificio breviter expono, quæso, lector, attende.

Si qua disputatio est, ubi id, de quo disputetur, necesse sit definire, hanc ego vel maximè esse crediderim, quæ nobis hodiè instituitur; cum non modò Wicelistas et Lutheranos, sed quosdam etiam catholicos videamus, sacrificii vi et naturâ ignoratâ, in summo errore et maximarum rerum ignorantia versari. Explicaturus igitur, quidnam sacrificium sit, quidque suâ definitione contineat, illud in primis accipio, sacrificium proprium esse religionis opus, id est, ejus virtutis, quæ cultum Deo et ceremoniam affert. Est enim sacrificium quasi sacrum factum, ut Gregorius ait. Sacra verò Dei facere, haud dubiè ad Dei cultum et reverentiam pertinet. Sacrificare igitur propria est religionis actio, quæ videlicet solius Dei honori dedicata est, quemadmodum, Augustinus contr. adver. leg. et proph. l. 4, c. 18; et de Civit. Dei, lib. 10, c. 4; Actor. quoque cap. 14, Lucas scribit.

Illud deinde sumo, sacrificium speciem esse operis sacri et religiosi; atque adeò opus sacrum quasi genus esse sacrificii. Etenim qui vocem hanc ad sacras omnes ceremonias et religionis actus extendunt, quâ ratione id faciant, ipsi videntur; certè cum perpetuo et Ecclesiæ et Scripturæ usu pugnant. Septem enim sacramenta agnoscit Ecclesiæ, septem sacrificia, non agnoscit. Non itaque quodcumque opus sacrum, quicumqueve religionis ritus est, sacrificium. Undè et concilium Florentinum non obscure à sacris cæteris sacrificiis distinguit. Atque in lege veteri alias fuisse leges de sacrificiis constat, alias de reliquis sacris ritibus. Quæ causa necessaria est, ne nos sacrificia cum sacris aliis confundamus. Adde quòd in sacrificio hostiam esse oportet, quæ Deo immoletur; hostiam verò in omni religiosa ceremoniâ velle fingere ridiculum est. Adde etiam quòd sacrificium latinus interpretæ semper appellat, quam Græci *θύσιον*; Græcis autem *θύσιον* non est quodlibet unum sacrum opus, sed specialis religionis ceremonia, in quâ res Deo sacra vel per sanguinem, vel per ignem, vel alio quovis modo conficitur. Quamquam Theophylactus auctor est, *θύσιον* propriè magis esse, quæ per ignem sacrificantur, quàm

ea quæ per sanguinem. Sed et Porphyrius: « Ab exhalatione, inquit, ignis, quam Græci *θύσιον* dicunt, thysia quoque, quam sacrificium latinè appellamus, apud Græcos antiquitùs dicta est. Nunc verò non rectè sapimus, thysiam illum cultum appellantes, qui sanguine celebratur. » Hactenus Porphyrius. Sed, ut prima vocis origo illa sit, non negant auctores hi, vulgarem ejus vocis usurpationem universa ea continere, quæ vel per ignem, vel per sanguinem immolantur. Atque hæc latini interpretes sacrificia vocari perhibent. Sit itaque exploratum, sacrificium speciem quamdam esse cultûs sacri.

Quòd si ex usu rectè loquentium divinæque Scripturæ consuetudine propria ejus nominis significatio accipienda sit, inveniemus sanè, sacrificium tum solum esse, quàm res aliqua sacra offertur Deo. Ubi namque oblatio non est ibi ne sacrificium quidem esse potest. Qui enim ut Baptismi, aut confirmationis, aut Ordinis, aut Matrimonii, aut Uctionis extremæ sacramentum conficit, is quamvis siæ dubio rem sacram et divinam faciat, sacrificium tamen facere non nisi absurdissimè diceretur. Quoniam ne ipsa quidem Eucharistia, quamdiù servatur in pyxide, sacrificii nomen habet. Tunc verò primùm hostia nuncupatur, cum offertur. Oblatio igitur est de ratione sacrificii. Id quòd Paulus sæpè docet, ut ad Hebr. 5: *Omnis, ait, pontifex constituitur, ut offerat sacrificia pro peccatis.* Et capite septimo: *Pro suis deliciis hostiam offerre.* Et capite nono: *Munera et hostiæ offeruntur,* etc. Et capite decimo: *Eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter,* etc. Nec hic laborare opus est, ubi nihil est ambigui. Illud addo, quòd difficulter admittunt quidam, si vis et natura hujus vocabuli pendatur, non omnem oblationem sacram sacrificium esse, sed quiddam aliud præter oblationem sacrificii vocem vindicare, quemadmodum divus Thomas argutissimè, ut omnia, dixit. Et Theophylactus: « Doui, inquit, et victimæ exactâ ratione quidem est discrimen; *θύσιον* enim, hoc est, sacrificia sunt per sanguinem et carnem oblationes, vel certè omnia, quæ per ignem sacrificantur; dona autem sunt, ut fructus, et quæcumque alia exsanguia, et igni carentia. » Quòd utique discrimen Paulus in Epistolâ ad Hebræos diligenter observat: *Omnis, ait, pontifex constituitur, ut offerat dona et sacrificia.* Et iterùm: *Omnis pontifex ad offerendum munera et hostias, constituitur.* Atque Chrysostomus, explicans illud: *Sacrificium et oblationem noluit,* oblationis et sacrificii hanc differentiam esse accuratè notavit. Non itaque omnis oblatio sacrificium est. Quam omninò rem illud vel maximè argumentum probat, quòd cum animalis vivi juxta legis præscriptum fiebat oblatio, nusquam hæc aut hostia, aut sacrificium vocabatur. Nisi velis, tum à Judæis filios immolari in sacrificio, cum post purificationis ceremonias Domino sistebantur. Quòd quoniam absurdum est, consentianus non omnes res Deo oblatas, hostias esse, aut sacrificia. Porrò autem si circa rem, quæ offerebatur, quippiam sacri sacerdos faciebat, ut si animalis fundebat sanguinem, si thus ardere faciebat, si contrebant frumentum, si oleo sa-

milam conspersam frigebat in sartagine; tùm demùm verè sacrificium faciebat. Earum quippè rerum omnium sacrificia esse, Levitici 2 et 6 Num. 5 et 2 Paral., c. 28, legimus. Scitè ergò ac præclare D. Thomas admonuit, in eo sitam esse rationem sacrificii, si circa rem Deo oblatam quidquam fieret, quo res ipsa sacra quodammodò conficeretur. Nam si integram, et illæsam sacerdos offerret, donum dici, et munus, non item sacrificium. Id, quod in græcâ voce *θυσία* explicatis animadvertisitur, ut paulò antè dicebamus.

Quibus rebus expositis, facile intelligitur, Lutheranos in Apologiâ Augustanâ perperam sacrificium definisse, quòd sit cæremonia vel opus à nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus. Velut munera, primitiæ, decimæ. Hanc verò definitionem cum exemplis suis, ut alia argumenta prætereamus, satis refellit Apostolus, tùm dona à sacrificiis distinguens, tùm magis argumentans, quòd si Christus sæpè se in sacrificium offerret, sæpè etiam pateretur.

Sed ut occultæ atque involutæ rei notitia aperitur his, quæ dicta sunt, illud primum objicit quòd Propheta sacrificium laudis sæpè, Ps. Scilicet 59, 106, 115, commemorat, quod Paulus, ad Hebr. 13, 15, interpretatur *fructum laborum confitentium nomini Dei*. Sacrificii igitur definitio non est tam angustè conclusa.

Illud deindè videtur esse contrarium, quod Apostolus ad Romanos, 12, 1, scribit: *Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam*. Non ergò in sacrificio hostiam esse oportet, quæ mactetur, sed satis est, si corpus nostrum vivum ad sacrificium præbeamus.

Tertio loco, id opponitur, quod in omnium ore est, Ps. 50: *Sacrificium Deo Spiritus contribulatus*. Illa demùm Phil. 4, 18: *Repletus sum his, quæ misistis in odorem suavitatis, hostiam acceptam*. Et rursum ad Hebr. 13, 16: *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci, talibus enim hostiis promeretur Deus*. Quibus videlicet argumentis moti quidam putaverunt, sacrificii nomen terminis esse latioribus circumseribendum; à nobis enim strictissimè coarctatum. Ego verò tantùm absum ab illâ sententiâ, ut non modo non arbitrer, veram sacrificii definitionem, quæ est à nobis antè posita, his argumentis obscurari, sed fieri etiam illustriorem existimem. Duobus quippè modis verba in sacris literis usurpantur, uno per proprietatem, altero per figuram. Atque id quidem, licet facillimum, est tamen animadversione dignissimum. Multos tamen et ex alienis, et ex nostris hujus rei ignorantia fefellit. Dico igitur, nomen sacrificii dupliciter in Scripturâ sacrâ accipi, et propriè, et translâtè. Nos porrò, quùm res definimus, necessariâ philosophiæ ducti ratione, non quid vox per metaphoram aut alium tropum translata significet, sed quid propriè contineat, exponimus. Sacrificii itaque natura propria planè nobis definita est; at in omnibus testimoniis, quæ contrâ posuimus, nominis translatio quædam et abusus est. Id quod in singulis facile intelligimus, si ea ad veram et propriam sacrificii naturam referamus.

In primo siquidem testimonio fructus laborum laudantium Deum hostia dicitur, cùm lingua labiaque

mortificata Dei laudibus consecrantur. Quemadmodùm enim vitulus mactatus in hostiam, nullas alias edebat voces, quàm in Dei laudem et gloriam, sic lingua conviciis, detractiis, ac turpiloquio mortua, et soli Deo laudando sacra, quasi sacrificium quoddam offertur, juxtâ illud, quod scriptum est, Osee 14: *Reddemus vitulos laborum nostrorum*. Quiaquàm in psalms dici potest, sacrificii hostiæque voces sine tropo usurpatas. Erat enim in lege præscriptum inter cætera gratiarum actionis sacrificium, in quo verè hostiæ mactabantur. Sed Paulus, ut solet, per allegoriam hostias illas carnales ad laborum laudantium Deum spirituale sacrificium traduxit.

In secundo verò testimonio expeditior et planior est metaphoriæ ratio. Tunc enim offerimus corpus nostrum hostiam Deo, cùm mortificamus membra nostra, quæ sunt super terram, carnemque nostram peccato quidem mortuam, viventem autem justitiæ Domino offerimus. Quemadmodùm Hieronymus advers. Jovinianum: « Illa, inquit, virginitas hostia Christi est, « ejus nec mentem cogitatio, neque carnem libido « maculavit. » Atque fortassis quùm Apostolus vivam hostiam dixit, quasi pugnantibus inter se vocibus de more lusit. Similia sunt illa: *Quæ in deliciis est vidua, vivens mortua est*, 1 Tim. 5, 6, mare dulce, terra celestis, spiritualis caro, spiritus carnis. Non itaque ex eo, quòd Apostolus vivam hostiam dixit, statim colligere oportet, animal non esse mactandum, quùm in hostiam præbetur. Quia potius, si Pauli ingenium tenemus, contrariò modo argumentabimur.

Jam in tertio quoque testimonio aperta translatio est. Cor namque iustar frumenti contritum, et divini amoris igne quasi succensus, similitudine quâdam sacrificium vocatur. Adde quòd familiari auctoribus saeris est imaginum vocabula rebus per imagines significatis attribueri, ut nomen Davidis Christo, Ezechielis 34. Nomen etiam Petre eidem, 1 ad Corinth. 10. Tale illud est: *Ego sum vitis vera*. Quia igitur per sacrificia illa legis externa res quædam spirituales potiores præsignabantur, has omninò res sacrificia, holocausta, hostias sacre litteræ appellant. Ut mactatio nes brutorum animantium figure erant mortificationis carnalium et irrationalium affectuum, qui regnant in corpore; ideòque carnis mortificatio hostia dicitur, non propriè quidem, sed figuratè dictione (1). Et hunc in modum cætera, quæ non sunt modò longo sermone explicanda. Tres ergò priores scrupulos planè excusimus; quartum verò illum facilius excitemus, si semel stabilitum fuerit, his in locis Apostolum non propriè loqui, sed figuratè. Id quod liquidò demonstrari potest. Primum quia sacrificium ad regionem proximè pertinet: at eleemosyna et beneficentia ad misericordiam vel liberalitatem. Deim ex illo Osee testimonio: *Misericordiam volo, et non sacrificium*. Quo loco sacrificium

(1) Ad eundem modum Augustinus, 10 de Civit. l., c. 6, loquitur cùm affirmat, verum sacrificium esse omne opus quod agitur, ut sanctâ societate inlarcamus Deo. Nam, cap. 5, dixerat, sacrificium visibile esse invisibilis sacrificii sacramentum, id est sacrum signum.

non obscurè à misericordiae operibus separatur. Certè, si sacrificii vox dona pauperibus collata propriè contineret, nullo modo Propheta diceret : *Sacrificium et oblationem noluit*. Quid igitur sibi Apostolus vult, quàm ea munera hostias vocat, quæ pauperibus tribuuntur? Nempè illa esse Deo acceptissima. Videlicet hostias credebatur populus maximè placere Deo, spiræque illi odorem jucundissimum, Genes. 8, Exod. 29, Levit. 4 et 5, num. 28. Usque eò autem persuasio hæc in animis vel fidelium insederat, ut præ sacrificiis opera interdum pietatis charitatisque contemnerent. Ilujus rei Apostoli minimè ignari, et plebem rudem ad verum et germanam pietatem revocare cupientes, misericordiae ac charitatis officia hostias appellabant, non falsò id quidem, sed verbis paululùm quãdam dicendi figurâ immutatis. Sic Paulus ad Philipp. 4, 18, hostiam acceptam dixit in odorem suavitatis. Sic Jacobus, 1, 27 : *Religionem mundam et immaculam esse visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum*. Quam rem planè et sine verborum immutatione legis ille peritus significavit, inquit, Marc. 12, 33 : *Diligere proximum, tanquàm se ipsum, majus est omnibus holocaustomatibus et sacrificiis*. Quid ergò propriè sacrificium sit, quò etiam ratione per tropum transferatur, satis dictum est. Nec hæc tamen nimis multa videri debent, cum hujus vocis vi ac potestate ignoratâ, multorum disputationes vagari et errare cernamus. Erant autem hæc copiosius explicanda, ne immodicæ brevitatibus studio raperentur verborum pondera disserentis celeritate. Sed de his hactenus. Sequitur, ut sacrificium in species suas quàm brevissimè parliamur.

Lutherani, in Apolog. August. duas proximas sacrificii species esse aiunt, nec esse plures. Unum enim esse sacrificium propitiatorium, nempè ad placandum Deum et impetrandam veniam peccatorum, alterum *εὐχαριστικόν*, id est, gratiarum actionis. Has duas species sacrificii magnoperè oportere asserunt in hæc controversiâ nos in conspectu positas habere, et singulari diligentia cavere, ne confundantur. Id quod ipse etiam atque etiam moneo; sed illud quoque animadverto, hæc divisione multas sacrificiorum species vitiosè fuisse prætermissa. Non enim solum vel pro peccato, vel etiam ad gratiam referendam sacrificium fieri solebat, sed et vice supplicationis, ut à Deo vitæ commoditas ac prosperitas haleretur. Quod si latinè liceret, possemus *impetratorium* vocare. Quale fuit sacrificium Jacob, Genes. 28, qualeque etiam mulier illa prætulit, quæ in proverbis, 7, 14, dixit : *Victimas pro salute devoti*. Sautè in Levitico, 7, 11, post sacrificium pro peccato hostiæ pacificæ in duas species distribuuntur, ut aliæ sint gratiarum actiones Deo exorato, aliæ voto vel spontè susceptæ Deo exorando. At præter hæc sacrificii genera aliud fortassè fuit in hoc paratum, ut fœdus cum Deo fuso sanguine sanciretur. Cujusmodi Exod. 24, et 4 Reg. 23, mentio fit. Ut omittam sacrificium pro consecratione pontificis, quod legislator à reliquis sacrificiis distinguit, Levit. 7, 35. Nam holocaustum, quod humane servitutis tributum proprium erat, et ad testationem divinæ majestatis ac dominationis Deo sa-

crum, dubium non est, ad duas illas sacrificii species minimè pertinere. Plura itaque, quàm duo hostiarum genera fuere in veteri Testamento; at in novo utrum unum saltem sit quaritur. Cui questioni statim ego respondeo, si duo illa priùs questiono, quæ in hæc controversiâ explicau quidem facillima sunt, sed sunt tamen necessaria vel maximè. Illud primum est, nomen sacrificii interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum verò pro actione ipsâ sacrificandi solere accipi. Pro re, ut ad Hebr. 5 : *Unus pontifex constituitur, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*. Pro actione, ut in illo apud Tullium loco : *Præbere hostias ad sacrificium*. Quo modo divus Thomas hanc vocem usurpavit, nec usurpavit absurdè, cum artificium, lanificium, et similia ad eundem modum à doctissimis usurpentur. Alterum est, catholicos sicut Eucharistiæ sacramentum, ità Eucharistiæ sacrificium duobus modis asserere. Est enim sacramentum tantùm, hoc est species illæ vini et panis externæ, quæ corpus Christi ac sanguinem continent. Et item res et sacramentum, nempè corpus Christi et sanguis, quæ res interior sub speciebus continentur. Similiter etiam in oblatione et missâ nostrâ est sacrificium externum specierum panis et vini; quod Augustinus, in Psal. 57, sacrificium panis et vini nuncupavit. Est et rursum sacrificium interior corporis et sanguinis Christi, quod Deo Patri sub speciebus illis potissimum offertur. Interius dico, non quòd ipsum per species non suo quodam modo videatur, sed quòd intrâ species inclusum, occultum in se et indivisum sit.

His positus, sit prima conclusio : *In lege novâ verè nunc est propriè sacrificium*. Quæ omninò res primum ex Malachiâ apertè conficitur : *Non est mihi, ait 1, 10, voluntas in vobis, et munus non suscipiam de manu vestrà. A solis enim ortu usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda*. At inter retentum hunc locum Lutherani de sacrificio spirituali omnibus fidelibus communi. Id quod nullo pacto defendi potest. Primum, quia nostra opera omnia sunt tanquàm pannus menstruatae, Isa. 64, 6. Non igitur possunt dici absolutè oblatio munda, Luthero præsertim, qui nostras justitias peccata esse contendit. Deindè quia offerre opus nostrum tanquàm mundam oblationem et sacrificium, isti dicunt esse pharisaicum. At Propheta non loquitur de pharisaico sacrificio.

Præterea, quia sacrificia spiritualia non sunt propria legis evangelicæ, sed communia in omni lege fuere. Propheta autem disertè loquitur de sacrificio quodam legis novæ proprio ac singulari. Postremò, quia idem propheta, c. 5, loquens rursum de ipso eodem novæ legis sacrificio : *Sedebit, ait, confusus et embradans argentum, et purgabit filios Levi*. Non dicit filios Israel, sed Levi; et erunt Domino offerentes sacrificia in justitiâ. Peculiare ergò sacerdotium erat institutum, et peculiaries sancificandi ministri ad peculiare sacrificium legis evangelicæ. Nam quòd Protestantes illud primi capituli referunt ad sacrificium spirituale commune omnium fidelium, hoc verò tertii capituli ad prædicationem Evan-

gelij, de quâ Paulus ad Rom. 15, *sanctificans Evangelium*, etc., suâ hâc varietate testantur se à veritatis unitate discedere. Cùmque hæc sint per figuratam dictionem sacrificia; qui ad tropos confugiunt hoc loco, ii et omnem Scripturarum vim labefactant, et sibi etiã repugnant. Fatentur enim et ipsi, non esse in sacrarum litterarum intelligentiã ad tropos confugiendum, nisi ex proprietate vocabulorum magna absurditas sequeretur. Nec verò cum his Augustinus facit, qui libro contrã litteras Petilianæ 2, cap. 86, hunc Malachie locum de laudis sacrificio interpretatur, de quo scriptum est, Ps. 49, 14 : *Innola Deo sacrificium laudis*. Sic enim et Septuaginta verterunt : *Ab ortu solis usque ad occasum glorificatum est nomen meum in nationibus*; id quod Apostolus explicat, inquis ad Rom. 15, 15 : *Per ipsum ergò offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum laborum confitentium nomini ejus*. Sed ne Hieronymus quidem ab his dissidet, quim Malachie testimonium his verbis exponit (1) : « Ergò pro-
« priè nunc ad sacerdotes Judæorum sermo fit, qui
« offerunt cæcum, et claudum, et languidum, ad im-
« molandum, ut sciant carnalibus victimis spirituales
« victimas successuras, et nequaquam taurorum hir-
« corumque sanguinem, sed thymiama, hoc est, san-
« ctoorum orationes Domino offerendas; et non in unã
« orbis provinciã Judæã, sed in omni loco offerri obla-
« tionem nequaquam immundam, ut à populo Israel,
« sed mundum, ut in cæremoniis christianorum. » Non
sunt, inquam, pro adversariis auctores hi, nec stant
à mendacio contrã verum. Regula siquidem Scriptu-
rarum est, ut idem Hieronymus eodem ipso loco tes-
tatur : ubi manifestissima prophetia de futuris textit-
ur, per incerta allegoria non extenuare quæ scripta
sunt. Cùm ergò in universo orbe, atque ad eò apud om-
nes gentes una et eadem offeratur hostia munda, sa-
cramentalis et externa quidem specierum panis et vini,
ad omni carnis et cruoris fœditate aliena, interior verò
incruenta etiam, quamvis corporis sanguinisque ipsa
sit; quid attinet vaticinationem, quam in purissimo
Christi sacrificio propriè impletam cernimus, allego-
ricis et spiritualibus interpretationibus invertere? Non
itaque, si Augustinus atque Hieronymus in Ecclesiã gen-
tium laudis sacrificium, sanctorum orationes, et cæteras
demum spirituales hostias agnoscunt, quæ allegoricæ
et figuratæ hostiæ sunt, idcirco verum et proprium
Eucharistiæ sacrificium excludunt. Quinimò, is ipse
Augustinus, ad Paulinum scribens, in missã et sacri-
ficio quod celebrat ac frequentat, Ecclesia omne pre-
cum, orationum laudumque genus, de quo Paulus, 1
ad Timot. 2, loquitur, contineri existimavit. Sanè qui-
dem Eucharistiæ oblatio magnã cum excellentiã præ-
stantiãque oblationum reliquarum, sacrificium est gra-
tiarum actionis et laudis, in quo nomen Dei gloriosissi-
mè et magnificentissimè summo splendore illustratur;
Eucharistia item verum illud thymiama suavissimi odo-
ris est, quo omnes sanctorum preces et orationes
referuntur, undè jucundum et ipse odorera mutantur.
Quæ causa Irenæo fuit ut ex Malachie prophetiã uti au-
(1) Idem terè in Zach. c. 8.

que hostiam in Christi Ecclesiã futuram intelligeret, et eam que propriè hostia est gratiarum actionis et laudis, quam ob id ipsum Eucharistiam appellamus, et quæ figuratè per allegoriam hostia nuncupatur. Verùm ne prophetis obscurisque testimoniis Lutherani se im-
pugnari caesentur, alterum ex Evangelio clarissimum proferamus.

Exstat ergò apud Lucam, 22, 19, scriptum apertis-
simum testimonium ad hujus rei approbationem : *Ac-
cepto, inquit, pane, gratias egit, et fregit, et dedit eis
dicens : Hoc est corpus meum quod pro vobis datur; hoc
facite in meam commemorationem. Similiter et calicem,
hoc est accepit, et gratias egit, dicens : Hic est calix
novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fun-
detur*. Ubi illud primùm animadverto, jure Cornelium
episcopum Bizontinum in concilio apud Trid. à Patri-
bus et theologis universis explosum, qui dixerit, Chri-
stum in cenã non suum corpus et sanguinem obtu-
lisse. Ritu quippè judaico gratias Deo agere, calicem
in manibus accipiendum et levando, verè est hostiam
gratiarum actionis offerre. Quim itaque dixit Dominus :
Hoc facite, planè jussit Apostolis, ut quod ipsum fa-
cere cernebant, id quoque illi facerent, Eucharistiã,
hoc est, gratiarum actionis hostiam exhibendo. Quem-
admodum Cyprianus ad Cæcilium enucleavit in hæc
verba : « Scriptura dicit ut quotiescumque calicem in
« commemorationem Domini et passionis ejus offeri-
« mus, id quod constat Dominum fecisse, faciamus. »
Et paulò post : « A Domino admoniti et instructi su-
« mus, ut calicem Domini cum vino mixtum secundum
« quod Dominus obtulit, offeramus. » Atque Irenæus :
« Calicem inquit, similiter suum sanguinem confessus
« est, et novi Testamenti novam docuit oblationem.
« Quam ecclesia à Apostolis accipiens, in universo
« mundo offert Deo ei qui alimenta nobis præstat, pri-
« mitias suorum numerum in novo Testamento. » Et
cap. postea 54 : « Offerimus, ait, ei Eucharistiam non
« quasi indigenti, sed gratias agentes donationi ejus, etc.
Ubi omissis auctoritatibus non dubitem ipsã re et ra-
tione exquirere veritatem. Quemadmodum enim in re-
bus aliis contingit, ut eas sanctè ac religiosè offeramus
Deo, ab illo primùm acceptas; itã, ac multò etiam mag-
is, cum in Eucharistiã corpus Christi ac sanguinem
coelestis benedictionis largitate acceperimus, impii pro-
fectò erimus et ingrati nisi summam gratiam referamus,
eadem dona, quæ à Deo accepimus, ipsi reddendo, ju-
xtã illud, quod scriptum est 1 Paral. 29, 14 : *Tua sunt,
Domine omnia, et quæ de manu tuã suscepimus, reddi-
mus tibi*. Et iterum, Ps. 115, 12 : *Quid retribuam Domino
pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris acci-
piam*. In quem locum Paraphrasis chaldaica sic habet :
Calicem redemptionis accipiam mundo venturo. Nam et
hunc psalmum ad mysteria et fidem Evangelii perti-
nere, auctor est Paulus, 2 ad Cor. 4, 15. Salutare au-
tem Christus est, ut Simcon in Evangelio cecinit. Sed
benè, accipiam, quia nisi accepero, retribuere non va-
leo. Et cum generaliter nihil ex nobis Deo dare possi-
mus, sed quod ab illo accepimus, id tanquam jam no-
strum iterum illi reddere, cujus dono acceperamus

peculiariter tamen hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia cœlestia erant; de cœlo ergo accipienda erant, et nomen Domini invocandum, ut tali nomine consecrata, nobis fierent corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi.

Quòd si nos piè, gràtè atque sapienter sanguinem Deo proprium fundimus, ut beneficiorum non memoriam modò, sed observantiam teneamus, cur sanguinem Christi à Deo nobis propriè (1) tributum non illi refundamus, qui nobis cum Filio Filii sanguinem dedit? Resiodus eadem mensurà jubet reddere, quà acceperis; aut etiam emulatore, si possis. Nos qui Christi sanguinem et corpus accepimus, si mensurà cumulatione non possumus, non reddemus eadem? Quid Christus, annon per amicitiae vim, quasi unus nobiscum effectus, dona nobis à Patre collata pro suis existimabat? Sanè quidem. Nisi ergo stultus fuit et ingratus, accipiens panem et calicem non solùm nostro nomine gratias egit, sed Patri pro suo summo beneficio meritam ac debitam gratiam cumulatissimè retulit, certè parem Patri persolvit, et commemorandam, dum fidelium genus erit, persolvendamque putavit. Hoc, ait, *facite in meam commemorationem*. Te appello, Luthere, atque adeò vos appello omnes, Lutherani, nonne intelligitis, quàm apertum vobis sit cum Christi Evangelio certamen? Vos porrò Eucharistiam percipientes, non item offerentes, Domini quidem cœnam agitis, sacrificium verò crucis non agitis. Quod vestem quidam confitetur evictus. « *In nostrà, Eucharistià, ait Bucerus, mors Christi tantum verbis, non etiam symbolis prædicatur.* » Non igitur christiana est eucharistià vestra. Christus enim nonjussit ut dicamus hæc in memoriam ejus, sed ut faciamus: *Hoc facite, ait, in meam commemorationem*. Non est itaque in mysteriis hostia Christi dicenda solùm, sed etiam facienda. Symbolis ergò, et non verbis tantummodò sacrificii Christi memoria in altari representanda erit. Alioqui, si manducatio est, non oblatio, exemplar et imago cœnæ erit, exemplar, et imago sacrificii non erit. Quantò melius tota per orbem Ecclesia intellexit, quæ, quùm sacerdos confectis in nomine Christi mysteriis, ait: *Hæc quotiescunque feceritis, in meam memoriam facietis*, ipsius voce sacerdotis illa respondet: *Undè et memores, Domine, nos tui servi, sed et plebs tua sancta, etc., offerimus præclaræ majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam puram, etc.* Nullo ergò modo negari potest, quin Ecclesia offerens corpus Christi et sanguinem in Eucharistià, et Christi exemplo id faciat, et evidenter ratione ducta, et præcepto denique ipsius Domini impulsa.

Sed his tamen objicitur, quòd eùm Apostolus illud Domini præceptum retulisset: *Hoc facite, etc.*, è vestigio subject: *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem Domini bibetis, mortem Domini annuntiabitis, etc.* Ipsa ergò manducatio et potatio symbolum est Dominicæ passionis. Non itaque necessarium est

(1) Propriè dico, quia singulis attributus est; quo sensu et sol, eùm omnium communis sit, cuiusque etiam est proprius.

offerre sacrificium, ut hostiam Christi etiam symbolis commemoremus.—Huic argumento primùm ita respondeo. Non si quispiam dicat: Quotiescunque concœnauerimus, confabulabimur, mox intelligimus concœnationem et confabulationem eandem esse. Sic si Apostolus dixit: *Quotiescunque manducabitis, etc.*, non necesse est interpretari, concœnationem Dominicæ mortis annuntiationem esse. Voluit ergò Dominus, ut quæ mensa est, ea sit nobis et altare, hoc est, ut non modò concœnarem, verùm etiam sacrificarem. Quarè idem instituit, ut esset simul et sacramentum, et sacrificium, quorum alterum Dominicæ cœnæ, alterum Dominicæ mortis esset symbolum. Pauli ergò sententià hæc est: Ne putetis vos satisfacturos legi, si manducetis et bibatis; quã in re cœnæ Christi commemoratio facietis; oportet enim vos mortem etiam commemorare, id quod magis sacrificando, quàm manducando fit. Deindè non inficior equidem, quàm manducando corpus, sanguinemque potando, in divisione sanguinis ex corpore, id quod in cruce gestum est, apertè designetur. « Cùm frangitur hostia, Augustinus ait, eùm sanguis Christi in ora fidelium funditur, quid aliud, quàm Dominicæ corporis in cruce immolatio designatur? » Sed reverè, ut diximus, in separatione sanguinis à corpore mors significari potest, non autem propriè significatur hostia, nisi corpus, quod moritur, offeratur. Quanquàm consumptio specierum oblatarum ad perfectionem sacrificii pertinet. Ità populus cum sacerdote hostiam olim consumens, verè explebat sacrificium atque adeò hostia crucis perfectum signum dabat.

Illud præterea animadvertendum censeo, quamvis Christus in cœnà nullum omninò sacrificium obtulisset, eo tamen quod dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, etc.*, mox verò subjungit: *Hoc facite in meam commemorationem*, satis ostendisse, nos mysticè corpus tradituros, sanguinemque effusuros; quod reipsa apertè et sine mysterio ipse erat postea facturus. Hoc scilicet quòd ego faciam, vos facite; sed quod ego faciam sacrificio cruento, vos facite in meam commemorationem incruento. At Dominus, ut in grecis omnibus exemplaribus videre licet, semper est usus verbo præsentis temporis. Non enim ait: *Hoc est enim corpus meum, quod pro vobis dabitur*, sed, *quod pro vobis datur*. Nec si verbum verbo reddas, dixit: *Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur*, sed, *qui pro vobis effunditur*, Luc. 22, 20. Et apud Paulum, 2 ad Cor. 12, 24: *Τὸ σῶμα μου εἰς ὑμᾶς τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλυταίωσι*, id est; *Hoc meum corpus, quod pro vobis frangitur*; quemadmodum et Ambrosius in hunc Pauli locum, et Beda enarrans Evangelium Lucæ legunt. Nec dubitandum Catholicis est (quam rem posterius explanabimus) in altaris sacrificio sanguinem Christi fundi non aliter ad effectum, quàm si nunc funderetur in cruce; corpus Christi item frangi ad efficiendum, perinde ut si nunc nobis in cruce frangeretur. Præterquàm quòd in sacrificio externo mysticè et tanquàm in exemplari atque imagine, et sanguis Christi funditur, et frangitur corpus. Undè Augustinus: « Quàm frangitur hostia, inquit, quid aliud, quàm Dominici corporis in cruce immolatio designatur? » de

Consecr. dist. 2, cap. *Quam frangitur*. Ac ne sacramentum quidem solum, sed verum etiam corpus Christi sacerdotum manibus frangi, Romanum concilium, sub Nicolao, definitivè, de consecr. dist. 2, cap. *Ego Berengarius*. Videsne quemadmodum nobis omnia consentiant, qui et Christum in eorū corpus suum, et sanguinem mysticè tradidisse, et ad eandem nos formam instituisse, non rebus solum et rationibus, sed verbis quoque ipsis efficitur? Nihil enim prohibet, quàm Lutheranos redarguimus, exemplaribus græcis præsertim consentientibus adhærescere.

Sed quia Sacramentarii caulantur se his ferè argumentis non premi, ut quæ majori ex parte sumant, corpus Christi verum, et sanguinem in Eucharistiâ esse, id quod isti pernegant, age, rationibus acquisitis hos quoque urgeamus. Tamei si quædam ex his, huc ad posuimus, Sacramentarios etiam pressius astringunt quàm ut fugere aliquandò possint. Atque ut omittam, quòd rem perspicuam, atque è sacris litteris manifestè exploratam et comprehensam inficiantur; nolo enim hodiè hæc de re cum Sacramentariis certare; de sacrificio dico, etiamsi in speciebus panis et vini nec corpus Christi, nec sanguis essent, ut verè sunt, adhuc tamen sacrificium in altari Christianorum existere multis et gravibus argumentis posse doceri. Est hoc primum et ex definitione sacrificii, et ex perpetuâ consuetudine Ecclesiæ gravissimum, et firmissimum argumentum, quòd sacerdotes nostri panem et vinum offerunt Deo, faciuntque sacri aliquid circa res oblatas, panem scilicet frangentes, huiusque portionem tingentes vino; adde, si placet, rem utramque etiam consumentes; verè ergò et propriè sacrificant. Si enim oblatio similæ ac farinæ consperse oleo in figuram mortis Christi futuræ sacrificium erat, nihil est ambiguum, quin panem oblatum frangere ac vino tingere in figuram mortis præteritæ, sacrificium sit. Quid autem in hoc opere Lutherani reprehendent? An quòd panis et vini mœnera à Deo accepta referimus? Arguant Abel, ac cæteros in lege naturæ patres; arguant Moysen cum scriptâ lege suâ; arguant oblationes quas in Ecclesiâ primitivâ piè offerri solere libenter illi concedunt. Quin naturam ipsam potius arguant, quæ nos ad gratiam referendam informavit, quam Deo tamen referre aliter non valemus, nisi dona quæ accepimus ipsi reddendo.

— Sed panem frangi ac tingi reprehendent. At hisce caeremoniis crucis immolationem designamus. Mirum est autem, si hoc nobis vitio vertant, quòd Christi passionem non verbis modò, sed rebus etiam commemoremus: præsertim cum Dominus dixerit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Sanè, si illud peccatum est, qui baptizant, ii quoque peccant, quoniam symbolis mortem Christi figurant. Si ergò huius verbi definitio rectè nobis declarata et circumscripta est, sine dubio sacerdos in altari verè sacrificat, quamvis nihil aliud spectes, quàm species ipsas vini et panis externas. Atque etiam, si sacrificii partes ipsas expendas, hoc est, offerri, frangi, tingi, adde etiam consumi; cum his rebus mysticè peragendis nihil insit vitii, quemadmodum ostensum est; sit ut non solum verè ac propriè, sed

piè etiam, atque religiosè sacerdotis nostri sacrificent. Eam quippè rem Augustinus considerans, speciem panis hostiam appellat in loco citato; quòd utique nomen usque adeò in omnium fidelium et auribus et linguis inhasit, ut vanus et stultus sit, qui illud indè evellere tentàrit. Sacramentarii igitur quamvis negarent esse in Ecclesiâ corporis et sanguinis Christi sacrificium, at sacrificium panis, et vini nullo modo erant negaturi (1), ne propriam sacrificii notionem ignorare viderentur.

Præterè, Melchisedech sacerdos erat Dei altissimi, sacrificium ergò offerebat Deo, omnis enim sacerdos constituitur, ut sacrificium offerat; at non legitur aliud quàm panem et vinum obtulisse. Cùm igitur nos ad eundem modum et ordinem panis et vini species offeramus, propriè verèque sacrificium exhibemus. Quæ causa Ecclesiæ fuit, ut illud D. Thomæ in die festo, atque solemnè Eucharistiæ celebraret: *Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech, panem et vinum obtulit*. Verùm argumentum hoc Lutherani duobus modis eludunt. Primum negant Melchisedech Deo panem et vinum obtulisse; scilicet Abrahamo obtulit, non Deo, ut Genes. cap. 14, legitur. Id, quòd Epiphanius libro 2, contrà hæreses, heresi 55, agnovit. Deindè negant sacrificium Christi in eo fuisse secundum ordinem Melchisedech, quòd panem et vinum obtulerit; sed in eo fuisse affirmant, quòd Christus non secundum legem mandati carnalis, oleo isto corporeo sacerdos effectus est, sed quemadmodum Melchisedech, oleo Spiritus unctus sit à Deo præ participibus suis. Sic enim Apostolus ad Hebræos interpretatur. Sed scrupulus prior sic eximitur: Non inficior equidem, Melchisedech panem et vinum Abrahamo ad reficiendum exercitum contulisse; sed cum Scriptura statim adjecerit: *Erat enim sacerdos Dei altissimi*, nisi causa inepta est, intelligere oportet, easdem res obtulisse solum Deo, quas tunc proferebat Abrahamo, sed huic in cibum, illi in sacrificium, quemadmodum Cyprianus ad Cæciliam, Ambrosius, lib. 5 de Sacrament., cap. 1, Hieronymus, in Matthæi caput 26, Augustinus in Psalm. 33, concione primâ, Cassiodorus, in Psalm. 109, Damascenus, lib. 4, cap. 14, Chrysostomus, homiliâ de Prodit. Judæ, auctores sunt de Consecr. dist. 2, cap. *In Calicem* et cap. *Accipite*. Scrupulum verò posteriori hoc modo eximemus. Non, si in unâ re sacerdotium Christi simile est Melchisedechi sacerdotio, omnis illa similitudo excluditur. Quin si figura perfecta est, aptè quadrare ad multa potest. Nihil igitur obstat, cur non in sacerdotii et constitutione et oblatione, Melchisedech Christus appareat similissimus. Lex insuper, et religio nulla est sine sacerdotii munere, atque functione. Hæc enim tria ita sunt, semperque fuere conjuncta, ut si unum tollas, reliqua necesse sit esse sublata. *Translatio*, inquit, *sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat*, ad Hebr. 7. Si ergò Christiani legem ac religionem habemus, habemus profectò et sacerdo-

(1) Sacrificium panis et vini Augustinus vocat in Psalm. 37.

tium. At sacerdos omnis in hoc paratur, ut sacrificium offerat. Christiani ergo etiamnum sacrificium tenemus, sine quo nec sacerdotium, nec religionem, nec legem tueri possumus. At non omnes esse sacerdotes affirmant, hostiasque spirituales offerre. Sed cum hæc non propriè sint hostiæ, sed translata, sacerdotium quoque non proprium, sed translatum et improprium erit; translato verbò sacerdotio, religionis item translatio fiet. Ità nimirum, qui nobis sacrificium eripiunt, simul hi et veram Christi religionem conantur eripere, et falsam ejus inducere, qui jure ab Ecclesiâ auferret sacrificium. Nam et Danielis, 12, 11, testimonio constringi fortius poterunt, quam ut elabatur. Rogandi sunt videlicet adversarii, quodnam sit illud jure sacrificium, quod Antichristus ab Ecclesiâ ablaturus est per dies 1290. Et cum in Ecclesiâ non sit aliud sacrificium jure præter id quod in altari offerimus, jure arguimus, Lutheranos esse ministros Antichristi.

Sed quid ego argumentor? Quid plura disputo? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio querenda aut conjectura capienda est? An dubitari potest, ubi nullum peculiare sacrificium, privatim res sacra nulla, sacerdos propriè nullus est, ibi ne religionem quidem esse posse? Tradit Plato, lib. 16 de Regno, sacerdotes magnâ claritate oportere abundare, propter eorum, quæ tractant, magnitudinem. Quapropter apud Ægyptios non licere regem absque sacerdotio imperare. In plurimis quoque Græcorum civitatibus præcipua sacra à magistratibus summis institui, atque apud Athenienses creato regi sacra maxima esse attributa. Tradit rursùm, dialog. 8 de Regibus, oportere, ut unus semper ex magistratibus deorum alicui pro civitate sacrificet. Aristoteles deinde, lib. Polit. 3, c. 10, auctor est, in heroicis temporibus reges diviniæ rei cultum exercere solitos, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent. Docet alio loco idem, in optimâ republicâ sacerdotes honoratissimos constituendos. « Neque enim, ait, agricola, neque artifex neque vilium exercitiorum quisque sacerdos est deputandus; « honos namque diis est à civibus impendendus. » Cicero et Valerius scribunt, tantum studium antiquis observantiæ religionis fuisse, ut senatus tunc, quum florebat imperium, decreverit, ut de principum filiis pauci quidam electi Etruriæ populis ad disciplinam sacrorum percipiendam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum, et religionis auctoritatem, adduceretur ad mercedem et questum. Tantus honos apud veteres naturâ duce religionis est habitus, ut nulli, nisi principes et optimates, cæremoniarum ergâ Deum haberent facultatem. Et volunt Lutherani adeò Christum despuisse, ut repubblicam instituerit, in quâ sacrificia omnia vulgaria passim et contrita essent, sacerdotes, deliri etiam senes, garrulæ anus, adolescentes leves, sartores, lanii et coqui, quos, honos præfandus sit, si vel cursim velis recensere! scilicet, sacerdotium nostrum Lutherani Turcarum more informare cupiunt, apud quos à communi populo non multum sacerdotes differunt. Quamò religiosius antiqui olim Germani statuerunt, ut verberandi animad-

vertendique in hominem, nisi sacerdotum auctoritate, nullis esset concessa facultas, quòd judicia non humana, sed divina viderentur! Sed quid ego communes naturæ rationes profero? Ad nostras, hoc est theologicas redeamus. Apostolus fideles cupiens ab idolorum cultu detertere, eo maxime argumento usus est, quòd si idolis immolarent, participes essent altaris et mensæ impiæ atque irreligiøsæ; nam sine discrimine eandem vocat et mensam, et altare; qui autem ad altare Christi accedunt, participes sunt hujus etiam altaris; fieri autem non posse, ut utriusque simul participes simus, nisi Deo et idolis pariter serviamus. Altare igitur habet Ecclesiâ; habet igitur sacrificium. Etenim sicut mensa dicitur, in quâ editur cibus, sic altare, in quo offertur sacrificium. Negent ergò altaria fidelibus Lutherani, solum concedant mensas, quia cibum nobis esse aiunt, sacrificium non item. Nec altaris modò, sed et missæ nomenclaturam adimant, quæ cassum quiddam, et inanis vocis dono decoratum erit, si nobis in altari oblatio non est. Missæ porrò vocem ex hebræâ linguâ mutuo acceptam cum doctissimi è nostris, tum plerique è Lutheri familiâ testantur. Est autem Hebræis Micæa oblatio (1).

Sanè verò tùm altaria, tùm oblationem corporis et sanguinis Christi, quam missam et sacrificium appellamus, ex Apostolorum traditione nos habere exploratissimum erit, si regulas eas hùc referamus, quæ investigandis Apostolorum traditionibus libro hujus operis tertio sunt à nobis constitutæ. Certè Irenæus, lib. 4, verbis nihil obscuris affirmat, ex traditione Apostolorum esse, quod corpus et sanguinem Domini offeramus. Andreas quoque Apostolus, referente Philacteto ex litteris sacerdotum Achaïæ Egææ proconsuli, « immaculatum, ait, agnum quotidie in altari sacrificio. » Jacobum etiam missæ celebrationem addidisse, testes sunt Patres Trullanæ synodi, can. 32. Concilium insuper Carthag. 3, ait Dominum tradidisse, ut in sacramento corporis et sanguinis ejus nihil amplius quàm panis et vinum offerantur. Sed, ut dixi, nihil est opus oratione longiore, ubi promptum est formulas illas querendæ traditionis ad præsentem disputationem accommodare.

Jam Ecclesiæ auctoritas pro hæc conclusione notior et crebrior est, quàm ut indicanda sit. Nihil enim frequentius tùm in canone, tùm aliàs sæpè intonat, quam, hostiam Deo se corporis et sanguinis Christi puram et immaculatam offerre.

Concilia verò ab hæc sententiâ sunt plurima, Toletanum primum, c. 5, Toletanum XI, cap. 14, Toletanum XII, c. 5, Bracharense III cap. 1, Antisiodorensis, cap. 8, Carthaginense III, Ephesinum, Nicænum, cap. 14, Lateranense, sub Innocentio III. Adde etiam

(1) Deut. 16, ubi nos habemus: *Spontaneam oblationem*, Hebræi habent, *Micæam*. Quo etiam significatu concilium Carthaginense quartum, cap. 84, hoc nomen usurpavit in hæc verba: « Episcopus nullum prohibet ingredi Ecclesiam et audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum, usque ad missam eam catechumenorum. » (De Consecr. dist. 1, cap. Episcopus.)

Trullanum, quod nomine sextæ synodi à Gratiano refertur. Adde etiam Florentinum in decreto unionis Armenorum. Sed et in concilio Constantiensi ille error condemnatus est, non esse fundatum in Evangelio, quòd Christus missam ordinaverit.

Quid Sedis apostolicæ antistes? Nempè eamdem Apostolorum et Ecclesiæ fidem profiterentur. Anacletus, de Consecr. dist. 2, cap. *Episcopus*; Clemens, de Consecr. d. 2, cap. *Hic ergò*; Alex. I, de Consecr. d. 2, cap. *Nihil*; Euseb. de Consecr. d. 1, cap. *Consulto*; Julius, de Consecr. d. 2, c. *Cum omne crimen*; Felix, de Consecr. dist. 1, cap. *Sicut non alii*; Soterus, in epistola ad episcopos Italiæ; Syricius, ad Cumerium, Tarraconensem episcopum, cap. 1; Innocentius I, ad Exuperium, Tolos. episcopum, c. 1; Leo, ad Dioscorum epist. 79, de Cons. dist. 1, cap. *Necesse est*. Hi omnes antiqui Ecclesiæ pontifices, nam posteriores quid attinent commemorare?

Auctores verò veteres, quos Ecclesia et consecravit, et publicè dedicavit, si referre velim, negotium lectori facessetur. Itaque non omnes referam, sed nobilissimos. Docent in primis hoc est Græcis, Dionysius, cap. 3 lib. de Eccles. Hier.; Ignatius, in epist. ad Smyrnens.; Athanasius. in lib. Questionum ad Antiochum. quæst. 54; Gregorius Nazianzenus, in Carminib. ad episcopos; Eusebius Emisensum, de Consecr. dist. 2, c. *Quia corpus*. Chrysostomus, hom. 17 in Epist. ad Hebræos, qui falso nomine Ambrosii citatur à Gratiano, de Consecr. dist. 2, c. *In Christo*; Chrysost. quoque idem, lib. 6 de Sacerdot. paulò post principium. Cui Theophylactus consentit in c. 10 Epist. ad Hebr.; et Damascenus, lib. 4, cap. 14. Et Latinis verò habes Irenæum, lib. 4, cap. 52 et 53, et 54 et 65; Cyprianum, lib. 2, epist. 3, quæ scribitur ad Cæcilium, de Consecr. d. 2, c. 1 et 2. Atque idem repetit in sermone de Cœnâ Domini; Ambros., lib. 4 Officiorum, c. 48; Hieronymum ad Hedibiam, quæst. 2, et ad Tim. 1; Paschasium, in lib. de Paschâ, de Consecr. d. 2, cap. *Iteratur*; August., lib. 10 de Civ., cap. 20, et lib. 17, c. 20, et lib. 20 cont. Faust., c. 18, quem locum et Calvinus et Bucerus impudenter pro se referunt; Gregorium, lib. 4 Dialogorum, c. 58, et in quâdam homiliâ paschali, de Consecr. dist. 2, cap. *Quid sit*. Fulgentium denique, lib. 2 ad Monimum.

At omnibus his testimoniis Calvinus respondet, Eucharistiam ideò à Patribus sacrificium vocari, quia est exemplar et imago sacrificii. Nec enim aut novum aut insolitum est, rerum vocabula rerum imaginibus attribuere. Ad Galat. 3: *Antè quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, et in vobis crucifixus*. Ad Rom. 6: *Consepulli in baptismum*. Apocal. 10: *Agnus, qui occisus est ab origine mundi*; sic autem Chrysostomum, Theophylactum et Augustinum, fidem suam de sacrificio explicuisse. Hæc Calvinus, Instit. cap. 18. Nam Bucerus, lib. 2, cap. 7, dicit quidem, alios Patrum in hæc sacrificii appellatione id spectasse maximè: « sed alii tamen, in usu, inquit, hujus vocis præcipuè spectant oblationes, quas suarum rerum fideles offerunt et Domino consecrabant. » Id quod Lutherus

etiam animadverterat, in libro illo pestilentissimo de Captivitate Babylonica. Sed scitum illud est, qui veterendixæ fines semel transierit, eum benè et naviter oportere esse impudentem. Primum enim isti colligunt, si sancti auctores asserunt, Eucharistiam esse exemplar sacrificii in cruce facti, statim haberi, non esse verum sacrificium. Quod si ad eum modum colligere licet, ne vetera quidem sacrificia propriè et verè sacrificia fuissent, quoniam omnia figura et imago erant unice illius hostiæ, quam Christus moriens immolavit. Utrumque igitur signum unius et ejusdem hostiæ censendum est, nostrum quidem præteritæ, illud autem legis veteris futuræ; sed utrumque tamen verè sacrificium. Nisi quis adeò insaniat, ut putet magis pertinere ad rationem sacrificii, quòd significet rem faciendam quàm quòd commemoret rem factam. Ego sanè ità judico, Eucharistiam nostram exemplar sacrificii Christi esse non posse, nisi esset quoque ipsa sacrificium. Quæ res paulò antè est à me diligenter explicata. Quemadmodum enim cœna nostra commemoratio non esset dominicæ cœnæ, imagoque illius et exemplar, nisi verè manducarem; sic nec Eucharistia nostra hostiæ Christi exemplar et imago esset, nisi verè sacrificarem. Deindè illud ab his quæro, an sancti dicant, offerre nos in hoc mysterio corpus Christi et sanguinem. Bucerus negat, sed rem tamen apertam negat. Nam, ut cæteros omittam, manifestè id tradunt Cyprianus ad Cæcilium, Ambrosius lib. Officior. 1; Aug., 17 de Civ. Dei, et contr. Faustum lib. 20; Damascen., lib. 4; Irenæus item, lib. 4, ac demùm Alexander papa ad omnes orthodoxos; nolo enim esse longus in reliquis recitandis. Quòd si sanguinem Christi in hoc mysterio offerimus, verè illud est quidem sacrificium, et exemplar est tamen; quoniam hostiæ cruentæ imago incruenta est, sed ità incruenta, ut pro eo sit, ac si nunc cruor ipse effunderetur.

Atque argumenta hæc usque ad plerosque Lutheranos cogunt, ut in sacrificio offerendo ex parte jam cum Ecclesiâ consentiant. Non enim penitèns sacrificium negant, sed in eo perstant, qui hostiam pro peccatis admittunt, eos injuriam imponere Christi perfectissimo sacrificio, quo uno cuncta sunt remissa peccata. Itaque gratiarum actionis sacrificium in Ecclesiâ esse quidem, quod eucharisticum isti vocant, sed pro peccato nullum esse, quod propitiatorum appellent.

Secunda verò nobis in hæc controversiâ conclusio certissima et ipsa est, *Eucharistiam non modò juxta nomen suum sacrificium esse, quo Deo gratiam referamus, sed id etiam esse, quod nobis Deum placatum propitiumque reddat*. Eandem itaque hostiam pro gratiarum actione et pro peccato esse. Hæc primum ostenditur ex illo loco apud Lucam, 22, 19: *Hoc est corpus meum quod pro vobis datur*. Et de calice similiter: *qui pro vobis effunditur*. Ambros. de Cons. dist. 2, c. *Si quotiescumque*. Est ergò sacrificium pro peccatis. Id quod forma consecrationis præ se fert, quæ habet: *Effundi sanguinem in remissionem peccatorum*. Nam quòd Lutherani quidam aiunt, verba, quibus hoc my-

sterium sacerdos conficit, materialiter accipi, non significantivè, non est hujus loci temporisq; refellere. Illud sanè exploratum est, si verba formæ materialiter acciperentur, nec sacerdotem in Christi nomine corpus sanguineum conficere, inò ne conficere quidem illo modo. Quin etiã, si sacerdos verba illa significantivè non profert, ex vi verborum neque corpus Christi in sacramento habemus, neque sanguinem. Ex quo Sacramentarium stultitia existit.

Deinò, *omnis sacerdos*, ut ad Hebræos tradit Apostolus, *constituitur, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis*; aut ergò nullus nobis sacerdos est, aut sacrificium propitiatorum habemus. Nec verò Paulus de solo legali sacerdote loquebatur, nisi ineptè argumentatus fuisset, Christum pro peccatis quoque obtulisse, quoniam sacerdos erat.

Præterea pœnam aliquam manere, remissã jam culpã, non solum Ecclesiã definiens, sed Scripturã etiã tradente credimus. Cùm ergò corpus Christi et sanguinem Dei dono tanquam res nostras habeamus, nique poterimus offerre Deo ad redemptionem animarum nostrarum; quemadmodum et pœnas proprias et sanguinem quoque nostram offerimus.

Hanc verò esse apostolicam traditionem, et Epiphanius, lib. 3 contrã hæreses, et Chrysostomus ad populum Antioch. apertè docent, et faciliè per regulas supra à me positas ostendi potest, quas permolesum erit post tam longam disputationem ad hujus nos loci usum in præsentia convertere. Quanquã una Ecclesiã satis est ad hujus rei certam fidem in animis inserendam. Illa quidem cùm aliàs frequentissimè, tum in canone maxime proficitur, plebem sanctam fidei hanc hostiam Deo pro redemptione animarum suarum offerre.

Romanos verò pontifices supervacaneum erit recensere. Itaque duos solum antiquissimos et sanctissimos referemus. Alexandrum, in epist. ad omnes orthodoxos, inquament crimina atque peccata his sacrificiis deleri; cui assentitur Julius, de Consecrat. dist. 2, cap. *Cum omne crimen*. Quibus div. etiã Gregorium addo, de Consecr. dist. 2, cap. *Quid sit*.

Nam in conciliis habemus Cabilonense de Consecr. dist. 4, cap. *Visum est*. Florentinum quoque habemus, ac Tridentinum; addè etiã si videtur et Trullanum.

Jam sancti veteres eam rem constantissimè tradunt. Chrysostomus, homil. 17 ad Hebræos, et Theophylactus in cap. 8 ejusdem Epistolæ palàm dicunt, in mysteriis et sacrificio esse remissionem peccatorum. Eusebius Emissenus hanc remissionis oblationem vocat. Damascenus affirmat esse omnis sordis expiationem. Idem astruxit et Athanasius, lib. Quæst. ad Antiochum. Epiphanius item inducit hæresim Aeri in hæc verba: « Orat vivus, aut dispensationem facit (id est missam); quid profuerit mortuo? » Cui respondet Epiphanius, quòd omninò prosunt preces ejusmodi defunctis, etiãsi totam culpam non abscedunt. Quea locum incredibile dictu est, quam prævã hæcenus torquere nititur. Sed benè habet, quòd

habemus alios, quos hæretici, rumpantur licet, torquere non possunt. Chrysostomus, homil. 69 ad populum Antiochenum: « Non temerè, inquit, ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim, cùm indè multum eis posse contingere lucrum. Cùm enim totus constitèrit populus, sacerdotalis plenitudo, et tremendum proponatur sacrificium, quomòdò non exorabimur pro his deprecantes? » Vide etiã eundem, lib. 6, de Dignitate sacerdotali. Gregorius, lib. 4 Dialog., c. 55: « Si culpe, ait, post mortem insolubiles non sunt, sicut non esse docuerat, multum solet animas, etiã post mortem, sacra oblatio hostiæ salutaris adjuvare. » Theophylactus, in cap. Luc. 12, in illud: *Eum timeate*, etc.: « Non semper, ait, qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam. Sed sunt in potestate Dei, ut etiam dimitti possint. Hoc autem dico propter oblationes quæ sunt pro defunctis, quæ non parùm conducunt etiã iis, qui in gravibus peccatis mortui sunt. » Vide etiã Ambrosium, epistol. 8, lib. 2 ad Faust. et Cyprianum, lib. 1, epist. 9. Nam in sermone de Cœnã Domini apertè dicit, hoc sacrificium esse iniquitatum expiationem. Vide etiã Pæschasium de Consecrat. dist. 2, cap. *Iteratur*; et Augustinus, de Curã pro mort. gerend. cap. 1, et lib. Conf. 9, cap. 41 et 28, et de Hæres. cap. 53, et in Enchirid., cap. 110. Possemus his theologorum sequentium manum adjungere, in hæreticorum cade jam sæpè victicem. Sed victoribus occurrit acto jam de inimicis Ecclesiæ triumpho. Itaque ad prælium scrò venient siquidem, sed ad palmam opportunè. Quanquã hæc loco necesse fuit eos advocare, non ut nostra confirmarent argumentis ac rationibus, sed ut scholæ more pressè, atque argutè contraria relatarent. In refutandis quippè hæreticorum argumentis tantum scholæ theologia valet, ut faciliè possit ea, quæ istis videntur esse gravia, ostendere vel levisima.

Primum sanè argumentum, quod Calvinus tantoperè jactat, facillimè diluitur. Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quæ verbis iste multis exornat et amplificat? Unicum sacerdotem nostrum præstitisse id, quod omnes illi veteres minimè præstiterant, nempe remissionem peccatorum in sanguine proprio. Rursùm immortalem esse et perpetuum, qui semper coràm Deo pro nobis assistat, nec suorum modo vulnerum cicatrice, sed etiã sanguinem, quem effudit in cruce omnes Ecclesiæ et oblationes, et orationes, se demùm, Ecclesiamque suam Patri in sublimi altari representet. Item aut solã oblatione conficisse, quod ne plurimis quidem veteres sacrificiis valuerunt. Hæc videlicet contrita sunt, et vel minutis theologis pervulgata. Illud nos addimus, quod Calvinus ignorat, discrimen esse inter sacerdotes veteres et nostros, quòd in illis nemo fuit, cujus cæteri vicarii essent; neque enim posteriores prioris alicujus gerebant vices, sed quisque suam offerbat hostiam, et suo non alterius sacerdotis nomine offerbat. Itã ex hæc parte plures omninò erant sacerdotes. Non enim in uno veluti

capite conveniebant, cuius loco administrarent. At nostri cum in nomine Christi, et in personâ ejus accedant ad altare, quodammodo omnium unum est sacerdotium sicut episcopi ac vicarii unum iudicium est. Aliundè etiam veteres illi plures erant sacerdotes, quia plures hostias, easdemque differentes exhibebant; at sacerdotes à sacro faciendo dictus, ubi eadem hostiam offert, idemque omninò sacrum conficit, aliquo modo idem est, licèt plures esse videantur. Ac reverà sacerdos, qui Deum sanguine placaret et reconciliaret mundo, unus est Christus. Nos quippè hoc sensu non dicimur sacerdotes, sed quia dispensatores sumus mysteriorum ejus, applicantes populo sanguinem, quem ille effudit in cruce, et simul cum illo offerentes. Indè enim nostra oblatio vim habet non ex nobis. Non igitur nos plures sacerdotes sumus ad eum modum, quo veteres plures fuisse tradit Apostolus. Quod verò Calvinus ait nostros sacerdotes esse infirmos ac peccatores, ut olim in lege, magno discrimine agnoscimus. Etenim illi cum adferrent hostias, quæ ex se placere Deo non poterant, nec placita sunt, inquit, quæ tibi secundam legem offeruntur; cum sanguinem, inquam, hircorum et taurorum offerent, ad Hebr. 9, 12, si peccatores erant, per sacrificia sua nihil consequerentur. Respexit quippè Deus ad Abel et ad munera ejus, neque offerens à muneribus, sed munera ab offerente placuerunt, ut rectè Gregorius admonuit. Legis ergò infirmitas erat, quòd nec hostiam habebat, quæ ex se Deo esset accepta, nec sacerdotes impollutos, qui Deo gratiosi, gratiam quoque hostiam efficerent. Sacerdotes verò nostri, tametsi infirmi sunt, nihil tamen Ecclesiæ sacrificio incommodant, utpote quod vim suam non ab illis habet, sed à Christo summo sacerdote, in quo Patri benè complacuit, qui simul est et sacerdos et sacrificium, quemadmodum Innocentius III in concilio dixit, de Summâ Trinitate, cap. Firmiter. Hostiæ igitur evangelicæ excellens præstantia est, quòd et ipsa per se Deo est quàm gratissima, et unum habet perpetuò sacerdotem sanctum atque impollutum; cuius oblatio vim tribuit sacrificio, omnibusque fidelibus memoria seculorum omnium prodest. Quocirca sicut in Christi sacramento impius administer nihil Ecclesiæ nocet; ita ne in Christi quidem sacrificio sacerdos improbus divinæ utilitatis fructu Ecclesiam privat, quamvis ipse sibi non emolumentum comparet, sed exitium. Verùm de primo argumento hæc tenens.

Hujus autem confirmatio argumenti non est nunc oratione longè infirmauda, ne novam hic controversiam de novi sacramenti sacerdotio constituamus. Illud breviter dicimus, eos sacerdotes à Deo esse vocatos, qui ab Apostolis et eorum successoribus ritè et ordine vocati sunt. Nec verò sacerdotii nostri ratio popularis est, multorumve suffragiis declaranda, non de terrâ conficta, sed de cælo ducta et delapsa est. *Resuscita*, inquit, *gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum*, 2 Tim. 1, 6. Et alio loco, 1 Tim. 4, 14: *Noli negligere gratiam, quæ data est tibi cum impositione manuum presbyterii*. Et in Epist. ad Titum cap. 1: *Relinque te Crete, ut constituas presbyteros pre-*

byteros, sicut et ego disposui tibi. Paulus denique et Barnabas act. 14, 22, constituerunt per singulas ecclesias presbyteros in oratione et jejuniis, ut mos est, et nunc in Ecclesiâ fieri solet. Quemadmodum igitur qui Apostolos audiebat, is Christum audiebat; ita etiam quos Apostoli vocabant, hos vocabat Christus, et quos à sacerdotio repellebat, eos Christus ipse repellebat. Nam quòd hæc nunc ab illis defensionis ratio vique tentatur, in his Scripturæ locis de senioribus agi, qui rempublicam gererent, non de sacerdotibus, qui rem divinam facerent, satis ostendunt, quàm parum in sacerdotii dignitate et auctoritate ponant, qui illud existiment aut à senectutis venerandâ canitie, aut ab Ecclesiæ administratione sejunctum. Aristoteles porrò non credidit, alios fore ad sacerdotium idoneos, nisi vel qui reges essent, aut principes civitatis, vel certè quos post rempublicam diù suo consilio gubernatam, aut res in bello præclarè gestas, defessos jam atque defatigatos omni curâ humanâ et labore vacuos esse oporteret, ut non nisi in ætate et auctoritate senatoriâ sacerdotium resideret. Quam naturæ institutionem Apostoli secuti, cum sentirent sacerdotibus Ecclesiæ gubernationem fuisse à Christo commissam, eos existimârunt esse in sacerdotum ordinem cooptandos, qui verè presbyteri essent, hoc est, seniores. Itâ factum est, ut presbyteri nomen in eum qui sacra facit remaneret. Sed nos eo loco locati sumus, ut non longè prospicere oporteat futuros sacerdotii casus, cum eos in præsentia videamus. Deflexit enim jam de spatio curriculoque, multùmque deflexit consuetudo majorum, et eos nobis episcopi initiatos sacerdotio tradunt, qui non modò presbyteri non sunt, sed sunt etiam valdè juvenes. Itâ sacerdotii auctoritas sceleratissimis Ecclesiæ hostibus ludibrio est. Verùm de episcoporum abusu minime contendimus; in eo certamus, sacerdotis creandi rationem nos ab Apostolis, Apostolos à Christo accepissè. Quod ne dubitare possimus, certissimo est argumento, quòd Christus in cœnâ dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Si enim hoc, quod præcepit facere, sacrum erat, inò, si, ut antè probatum est, sacrificium erat; Apostolos sanè tunc sacerdotes institui; nisi jussit facere, nec dedit tamen potestatem faciendi. Conficere autem Christi corpus et sanguinem, ut sacra nostra Deo faciâmus, quoniam supra naturam est, sine divinâ facultate fieri non potest. Quia verò sacrificium hoc Dominus facere jussit donec veniat, necesse est, ut copiam, quam Christi fecit Apostolis sacrificii jugis et perpetui faciendi, illi in posteros sempiternis seculorum ætatibus transfuderint. Sic enim, ut Oecumenius ait, sacerdotium Christi æternum est secundum ordinem Melchisedech. Sed primi argumenti confirmationi refellendæ pisciculum etiam quam concedebat ratio, largiti sumus.

In secundo verò argumento multa simul objiciuntur adversùm ea, quæ ex Ecclesiæ sententiâ diximus, sed nos exprimemus omnia perspicuè, ut res dicta propè manu tentari possit. Primum autem illud sacerdotibus nostris opponitur, quòd offerunt alienum sanguinem id modò sine dubio falsum est, quippè cum Christi san-

guis, dono Dei licet, noster sit tamen; noster, inquam, veluti universalis; causa nostra est. Sol autem tuus ad generandum est; et non ita tuus, ut sine peculiari tuâ generet actione.

Illud deinde Calvinus objicit, Christi sanguinem semel, juxta Apostolum, oblatum esse. Quam rem non absurdè intelligunt plurimi de oblatione cruentâ, quæ palam antè oculos omnium posita fuit. Sic enim se idem Apostolus exposuit, quùm subject: *Semel in consummationem seculorum per hostiam suam apparuit. De illâ ergò victimâ sermo fit, quæ in monte Calvarie palam in ore atque oculis Judææ provincie mactata est. Ex quo intelligitur, contrâ oblationem altaris, ubi sanguis Christi in mysterio fusus, non corporis, sed mentis oculis cernitur, ne verbum quidem ullum Apostolum dicere. Atquè videlicet Pauli verba torquere adversarij possunt in eam oblationem, quam Christus in oculis increpentam fecit, semper Patri pro nostris peccatis apparens. Sed ne me in hanc quasi fugam conferam, maxime animadvertendum censeo, oblationem non simpliciter et uno modo esse. Una enim est universalis, altera est particularis, quæ generalem illam quasi ad efficiendum applicat. Et quoniam Lutherani omnes oblationes ad unum exemplum et regulam quærent, nos hujus divisionis exemplum ex similitudine rerum naturalium capiemus, ut horum ignorantio illustrior appareat. Illuminatio dupliciter à philosophis accipitur, et ea, quæ universalis est, et ea quæ est particularis. Videlicet, simul atque Deus produxit solem, potest dici semel mundum illuminasse, nempe tanquàm in causâ universali. Sed sunt tamen plures quotidie illuminationes propriæ, quæ non solum cum generali illâ non pugnant, sed ita subserviunt, ut sine illis universalis illa aut propemodùm otiosa sit, aut certè penitus otiosa. Sic et illud interpretamur. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum;* scilicet illustratione quâdam generali, quæ in hoc quidem genere una et eadem sufficiens et idonea est, atque ad eò scripterna; sed si illustrationes peculiare desinat, quibus singulorum hominum mentes privatim illuminentur, universalis illa sufficientiam habet, efficaciam non habet. Nec enim generales causæ quidam efficiunt, nisi privatis et propriis causarum secundarum actionibus vis illa faciendâ communis ad singulos effectus adjungatur. Similiter ergò oblatio Christi una generalis fuit redemptionis ac sanctificationis humane non solum idonea causa, sed fuit etiam omnibus numeris absoluta; cui, in genere suo dico, nihil addi, nihil detrahi possit. At sunt plures oblationes particulares, quibus universalis illa efficientia ad effecta quædam singularia contrahitur. Nemo igitur nos legales sacerdotes existimet, quòd singulis altarium sacrificiis sæpè ac privatim offerimus, sed potius ita secum reputet: sacerdotes sunt illi secundi sub uno primo pontifice Christo, administrati et dispensatores mysteriorum ejus.*

Ac de primâ quidem hujus argumentationis parte, itemque de secundâ disputatum est; reliqua est tertiâ eademque postrema, in quâ Calvinus ac Bucerus se

insolentius jactant, quasi argumentum invenerint, quod refellere nequeamus. Quâ unâ in re, fatcor, superiores sunt. Illi namque quomodò opinionem commentitiam confirmarent, invenerunt: ego tam leve argumentum quâ ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Sed age, horum insolentiam reprimamus, jamque doceamus seriò, quàm ridiculè exultent homines non solum doctrinæ apostolicæ ignari, sed omnis omnino philosophiæ. Primum autem, quamvis denudè velimus sacrificii complicatam notionem evolvere, non facillè tamen reperiemus, en ea eadem occisionemque contineat, cum animal sacrificandum est. Contrâ enim dicit fortassè, quis, prophetas Baal quoddam etiam sacrificij genus præbuisse, qui lanceolis et cultris se inciderint, donec perfunderentur sanguine, 3 Reg. 18, 28. At domus illud, et concedamus argumentantibus quod ad perfectam animalis immolationem nos quoque attingere credimus, confici, dico ipsum et occidi sacrificatorem oportere, si verè sacrificatur. At corpus vivum et spirans nos offerimus; idem enim in Eucharistiâ est atque in cælo. Sed etsi Christi corpus in Eucharistiâ vivum est, ac sanguis in corpore, non tamen à nobis aut corpus offertur quia vivum est, aut sanguis quia est in corpore. Sed illud quia mactatum, hic quia effusus in cruce. Quòd si Christus in cruce se offerens non se è conspectu nostro abstulisset, sed perpetuò penderet in cruce, antè omnium fidelium oculos omni et loco et tempore positus; nihil necesse erat, ut exemplum faci relinqueret, et in simulacrum ex animali exemplo veritas transferretur. Sicut enim ille, qui tunc fuerunt juxta crucem, eandem cum Christo hostiam Patri obtulerunt, si modò verè erant pii, et rem quæ gerebatur, intelligebant; sic si eadem externa crucis hostia in conspectu nostro æterna permaneret, nullo exemplari et imagine hostiæ illius indigeremus. Quia verò licet oblatio illa et mactatio externa transierit, sic tamen coràm Deo constat acceptabilis, et perpetuâ virtute consistit, ut non minus hodiè in conspectu Patris illa sit efficax, quàm eo die, quo de sacro latere sanguis exivit; idè verè nunc offerimus eandem crucis hostiam cum Christo, perindè atque illi, qui erant juxta crucem: quamvis illi nullo posito sub oculis simulacro, quia nullo tunc opus erat, cum res ipsa viva in præsentia esset, atque antè oculos proposita; nobis autem per imaginem Christus hostiam illam excitavim, et quasi in quodam exemplari statuit antè oculos. Sed imago hæc et exemplar nihil reverâ obstat, cur non eundem illum sanguinem modò offeramus, quem Christus fudit in cruce, non aliter ac si nunc coràm effunderetur. Quæ est sententia Chrysostomi, falsò tamen Ambrosio attributa, de Consecr. dist. 2, c. *In Christo* (1). Adde, quòd quale fuerit sacrificium, talis est requirenda mors, ut si illud cruentum est, hæc sit etiam cruenta; sin illud incruentum erit, mors quoque erit mystica et incruenta, id est, effectus mortis, ceu nunc præsens adesset. Satis est enim ut verè et propriè sit sacrificium, quòd mors ita

(1) Vide etiam Eusebium Emissem. de consec. dist. 2, c. *Quia corpus.*

nunc ad peccati remissionem applicetur, ac si nunc Christus ipse moreretur. Id quod scriptorum veterum testimoniis confirmatur. Gregorius : « In se ipso, inquit, immortaliter vivens, iterum in hoc mysterio « moritur. » Et Augustinus : « Semel immolatus est « in semetipso Christus, et tamen quotidie immolatur « in sacramento. » Paschasius : « Quotidiè Christus « mysticè pro nobis immolatur, et Passio Christi in « mysterio traditur, » etc. Et Cyrillus, in concilio Ephesino, Athanasius ad Antiochum, Theophylactus, in cap. 10 Epistolæ ad Hebræos, Damascenus, in lib. 4, Gregorius demum Nazianzenus, ut cæteros præmittam, hanc incruentam exsanguemque immolationem vocant, unicam illam quidem, qualis non fuit alia similis, per quam ad effectum scilicet sic nobis Christus immolatur, ut illis, qui præsentibus erant, quando se in cruce offerrebat. Sed quia sine effusione cruoris, quæ in præsentia cernatur oculis, applicatione verò cruoris jam effusi fit oblatio, rectè à Patribus incruentum sacrificium nuncupatur. Atque ad ea, quæ sunt à Lutheranis in secundo argumento dicta, diximus satis.

In tertio quoque argumento refutando post hæc nihil est necesse laborare. Docuimus enim, Christi oblationem in cruce non aliter se habere ad redimenda peccata, quàm aut lucem ad illustrandum, aut medicinam ad curandum. Lucem dico, quæ omne lumen ederet, medicinam, quæ omnes sanaret morbos. Equis autem dubitet causas perfectas et principales sine adiuvantibus et proximis nihil efficere? Medicamentum quippè, quamlibet præsens et salutare sit, nisi ægro corpori adjungatur, neque opem indigenti fert, nec salutem. Quòd si agnus, qui tollit peccatum mundi, sine adjuvante et sociâ causâ ipse per se expiavit nostra delicta, baptismum tollatur, poenitentia absit, sacerdotia sileant, ministeria facessant, atque adeò omne salutis nostræ et sacramentum removeatur, et instrumentum. Præceptum illud vanum sit: *Baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*; gratia illa vana: *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis*; inanis sermo ille: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum*; sit denique ille falsus: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Quin etiam, si ita libet, quia oravit pro nobis Christus, non oremus; quia jejunavit, non jejunemus; quia lacrymatus est, non ploremus; colligunt enim arguti isti dialectici: quia obtulit semel Christus, nos non offeramus. Sicut ergò compatitur, ut passionis ejus participes simus, ità etiam offerimus, ut oblationis ipsius partem capiamus. Nobis sanè religio actiosa est, Lutheranis otiosa; qui nos feriatos volunt cessatione torpere, et quasi pueros delicatos nihil agere. Ità ex animis hominum extrahunt radicibus religionem, cùm sacrificia, sacerdotes, cæterosque religionis administratos tollunt. Non ergò nos repetitis oblationibus Christi sacrificium testamur fuisse imbecillum, sed causam principalem perfectamque fuisse, quæ quantumvis licet sufficiens in se et consummata sit, sine applicatione tamen causarum adiuvantium nihil efficit. Illud verò: *Unâ oblatione consummavit in æternum san-*

cificatos, simile est, ut si dicerem, Deum unâ illustratione mundum in æternum illustrasse. Id quod reverà fecit, quàm solem quasi septemtrinum lumen accendit. Alioqui quid alio loco, nempe 2 ad Cor. 7, 1, Apostolus jubet, *ut emundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei?* Certè Christi sanguis emundavit nos ab omni delicto, et tamen Paulus ait: *Mundemus nos*. Certè unâ oblatione Christus consummavit sanctificatos; et tamen Paulus monet, ut ipsi perficiamus *sanctificationem in timore Dei*. Christus igitur mandat ac perficit, et nos quoque perficimus ac mundamus; sed ille agit nobiscum ut causa principalis, nos sub illo agimus ut cause adjuvantes: *Dei nanque adjuutores sumus*, 1 Cor. 3, 9.

Sed addunt illud: *Ubi peccatorum remissio est, jam non est oblatio pro peccato*. Respondemus: Si remissio solùm est ut in causâ universali, jam non est oblatio generalis quidem pro peccato; est tamen oblatio specialis, quæ vim illius ad efficiendum applicat. Quemadmodum si illustratio est mundi universalis, nullâ aliâ generali est opus; non enim alio sole indigemus, aliâ lunâ, aliis stellis. Sed necesse est tamen, illustrationes quotidie singulas aeris intervenire, si terra est diebus singulis illustranda. Addunt etiam: *Post remissas per Christi sacramenta iniquitates, quorsum oblationes facimus pro peccato?* Respondeo: Remissio iniquitatis duplex est, una perfecta, altera imperfecta. Perfecta, quàm non solùm culpa, sed tota etiam pœna remittitur, de quâ illa Isaie 53 intelliguntur: *Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea*; et Ps. 51: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*; et: *Projiciet in profundum maris peccata nostra*, Mich. 7, et cætera similia. Atque hæc per baptismum contingit omnibus baptizatis. Imperfectam verò illam dicimus, in quâ vel culpa remittitur, sed non tota pœna, vel remittitur pœna, remissâ jam culpâ, de quâ illud accipimus: *Propter remissionem præcedentium delictorum*. Et rursùm, Heb. 9, 15: *In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento*. Antiquis porrò Patribus culpas antè Christi mortem fuisse remissas, ambiguum non est; juxtâ fidem quippè defuncti sunt testimonio fidei i probati. Non esse autem perfectè remissas, confirmat Paulus, cùm ait, Christum mortum esse in remissionem præcedentium delictorum. Quæ si plenè Moysi, Aaron, Davidi, cæterisque sub lege et naturâ sanctis condonata fuissent, nec illis esset janua regni caelestis occlusa, nec loci inferi in custodiam deputati. Equis enim dicat, omninò resoluta crimina, quorum pœnæ iuuntur in carcere? Davidi rursùm homicidii et adulterii scelera relaxata, quo tempore ad Nathan prophete vocem peccatum confessus est, et Nathan ipse idem, 2 Reg. 12, 13, et auctor libri Ecclesiastici, cap. 47, testes sunt. At si plenam remissionem percepisset, quorsùm illa: *Dele iniquitatem meam; amplius lava me ab iniquitate meâ; averte faciem tuam à peccatis meis?* etc. Certè hanc ampliohem et pleniohem indulgentiam non prius à Domino impetravit, quàm multis

supplicis in eo Dominus acerrimè vindicasset. Itaque si per Christi sacramenta plena cuiquam peccatorum remissio contigit, nos pro illiusmodi peccatis hostiam minimè offerimus; ut si quis proximè recens baptisma susceperit; at si peccator non est perfectam remissionem consecutus, quod in sacramento poenitentiae ferè accidit, pro huius delictis sacrificium exhibemus, ut cui Deus subiratus etiamnum est, ei fiat aliquandò propitius.

Quid igitur sibi Apostolus vult, quàm minus horribilibus audientibus animos perterrefacit in hæc verba: *Voluntariè peccantibus nobis, jam non relinquitur pro peccatis hostia?* Nempè qui dicit, voluntariè peccantibus post acceptam notitiam veritatis nullam, hostiam esse reliquam, is sine dubio significat, ignorantibus aliquam hostiam superesse, iis præsertim qui antè acceptam notitiam veritatis peccaverunt, quemadmodùm Chrysostomus ac Theophylactus argumentantur. Rem ergò Apostolus verbis grandioribus exaggerat, atque, ut solet, terrorem exsuperatione iijicit. Ostendit itaque, non quid clemens et misericors iudex interdùm sua lenitate concedat, sed quà poenà is dignus sit, qui singulari Baptismi beneficio suscepto, Filium Dei concuicat, et sanguinem testamenti pollutum ducit, et spiritui gratiæ contumeliam facit. Indignus nimirùm est, qui fuerit huiusmodi, cui Christus iterùm crucifigatur. Toties autem nobis crucifigitur, toties immolatur, quoties ejus crux nobis et mors ad peccati remissionem applicatur. Si de justitià ergò agitur, nulla relinquitur pro peccatis hostia iis qui ex malitià peccant. Sin verò de misericordià Dei agitur, quæ omnem etiàm sensum exsuperat, non solum infirmis et ignorantibus aliqua superest hostia, sed iis etiàm, rarò tamen, qui voluntariè peccaverunt post acceptam notitiam veritatis. Enimverò quòd hæc Apostoli oratio alta et exaggerata sit, illud primùm argumento est, quòd statim subditur: *Terribilis autem quedam expectatio iudicii, etc.* Atque è vestigio: *Irriam quis faciens legem Moysi, etc.* Post pauca: *Rememoramini pristinos dies, etc.*, et tandem: *Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem.* Illud deinde hoc confirmat maximè, quòd in cap. 6, cum dixisset: *Impossibile est eos, etc.*, ne existimaretur nulla esse rerum expectatio meliorum, quasi à desperatione ad spem revocare cupiens: *Confidimus, ait, de vobis, dilectissimi, meliora et viciniore salutis, tametsi ita loquimur, ex quo temperamento Hieronymus, lib. advers. Jovin. 2, colligit Apostolum Hebræos per exaggerationem terriùsse.*

Est et aliud responsum dignum, nisi me fallunt omnia, quod magnoperè animadvertatur. Videlicet, hostia pro peccato duobus modis intelligi potest. Uno modo pro poenà, altero etiàm pro culpà. Quòd enim peccati vox pro poenà peccati usurpatur, illa demonstrat, Rom. 7, 20: *Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Et rursum Luc. 7, 47: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum; cui autem minus dimittitur, minus diligit.* Quo loco multorum peccatorum poenas multa Dominus peccata vocat. Nam culpas autè fuisse remissas, qui superiores la-

crimas consideraverit, is vocare in dubium non poterit. Et quæ dilexerat, et ingemuerat, ea certè culparum veniam fuerat consecuta. Sed cui in præsentidicitur: *Remittuntur tibi peccata, vade in pace, ei plenissima indulgentia conceditur, omniumque poenarum persolutio.* In poenis verò locum habet, ut majori dilectioni major remissio respondeat, minorique etiàm minor; nam culpa vel simul remittuntur omnes, vel nulla. Machabeorum sententia vulgò etiàm sermone teritur, *Sanctam et salubrem cogitationem esse pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* Ubi poenas purgatorias pro culpis debitas peccata sine dubio appellavit. Simile est illud Dan. 4, 24: *Peccata tua elemosynis redime.* Poenas autem Daniel pecunià redimendas existimabat; nam culpas aut poenitentia diluit, aut certè sine argento gratia resolvit. Atqui sive figuratè nomen causæ ad effectum transferatur, sive remissio poenæ ad integram remissionem culpæ pertineat, non valdè interest quidem; tametsi D. Thomas atque Innocentius huiusmodi locationes improprias esse testantur, quibus peccata deleri, detergi, ablui, remitti dicuntur, quia solvuntur poenæ (1). Jam ergò, cum Apostolus ait, nullam hostiam superesse pro peccato, pro culpà propriè intelligendum est. Cui sententiæ non est illa contraria, relinqui poenitentiae sacramentum quòd iudicium est, non sacrificium, relinqui etiàm hostiam pro poenà, quæ improprie dicitur hostia pro peccato. Sed quæris, quid causæ plerisque antiquorum fuerit, ut baptismum hostiam appellaverint, ideòque dixerint non suppressæ hostiam pro peccato, quia baptismus repeti non potest. Sanè quia in baptismo Christo commoritur, et per hoc sacramentum applicatur nobis hostia crucis, ad plenam peccati remissionem; hinc illi baptisma translatiù hostiam nuncuparunt, ac post baptisma semel acceptam nullam hostiam esse reliquam interpretati sunt; quia baptisma secundum non est. At in poenitentia sacramento non applicatur mors Christi per modum hostiæ, sed per modum iudicii. Itaque quamvis poenitentia post baptismum supersit, non proinde tamen hostia superest pro peccato. Sed de tertio argumento nimium multa.

Quartum verò non confutatione eget, sed reprehensione. Ecqua enim vel inscitia vel imprudentia est, ea adversum nos testimonia excitare, quæ à nobis faciunt maximè? Constat sanè, eucharistici sacrificii partes quatuor esse, unam consecrationem corporis et sanguinis, alteram oblationem, tertiam fractionem, postremam consumptionem (2). His quippè quatuor partibus nostrum sacrificium redintegrari, confici, absolvi, qui negaverit, nihil illum de ratione perfecti sacrificii didicisse, nihil quovis, nihil scire convincam. Consecrationem porrò atque oblationem cum gratiarum actione conjunctam ex Evangelio colligi os

(1) Sermo est de mortalibus, quæ simpliciter, et quasi per antonomasiam peccata dicuntur. Nam venialia hoc penitus sacrificio delectur. (De Cons. dist. 2, c. Iteratur, et c. Utrum.)

(2) Probabilissimum est, specierum quoque mixturem ad sacrificii integritatem atlinere. Nam ab Apostol. Eccles. traditum ambiguum non est.

tandimus paulò antè; fractio autem aperitissimè traditur. In eo discrimen est, quòd Lutherani in fractione nihil mysticum esse arbitrantur, sed solam panis distributionem, nempe, ut sua cuique portio contingat; at Ecclesia sancta, quàm hostiam frangit, Dominici corporis in cruce fractionem significando, Christi hostiam commemorat, quemadmodùm Christus ipse et verbo et exemplo commemorandam tradidit. Quòd verò ad plenam hujus sacrificii rationem consumptio specierum atineat, concilium Toletanum duodecimum testatur, inquit: *Quale erit sacrificium, cui nec ipse sacrificans particeps esse dignoscitur?* Augustinus insuper in libro Sententiarum Prosperi consentit, dùm sanguis de calice in ora fidelium funditur, Dominici corporis immolationem, sanguinisque effusionem designari. Spectat ergò ad perfectam significationem sacrificii consumptio specierum. Quæ causa catholicis perpetuò fuit, ut dùm sacerdos species sumit, non edere illum dicant, edat licet, sed consumere. Ut intelligamus, in missa potius haberi rationem consumptionis quàm manducationis, magisque sacrificium spectari quàm cœnam. Quod Lutherani sentientes, negaverunt Christum corpus suum sanguinemque sumpsisse, ne consumpsisse et sacrificasse probaretur. Verùm ratio primùm convivii hoc exigit, ut cibi communionem et consociationem habeat; alioqui, qui ad cœnam invitatur, is non convictor esset, sed conditor, instructorque convivii. Atque accubationem epularem amicorum, tametsi meliùs nostri convivium, benè tamen Græci tùm computationem, tùm conconationem vocant; ut qui vocat ad cœnam, nec conconator ipse et computator est, non solum non urbanum convivium ineat, sed ne convivium quidem. Deindè, ut Chrysostomus argumentatur, ne discipuli horrerent carnem et sanguinem, necesse erat, ut Christus prior ipse degustaret. Christus certè, quod se videbant facere, id ut facerent, jussit Apostolis. Intellexit autem semper Ecclesia sacerdotibus injunctum esse, ut sumerent; sumpsit ergò et Christus, nisi sacerdos omnibus suis numeris absolutus, non absolutum, sed inchoatum sacrificium fecerit.

Nec me fugit, D. Thomam aliquandò, ut videtur quidem, docuisse, sacrificium antè fractionem hostiæ esse peractum, sumpcionemque spectare propriè ad sacramentum, oblationem verò ad sacrificium; et rursùm asserere, fractionem hostiæ non ita esse necessariam ut si omittatur, sacrificium maneat imperfectum; quòd videlicet hujus rei significatio non ad corpus Christi verum, sed ad mysticum referatur; non ergò fractio in partibus sacrificii numeranda est. Quòd autem sacrificium antè fractionem peragatur, id magno argumento sit, sacerdotem statim à consecratione illa verba dicere: *Offerimus praeclarae majestati tuae de tuis donis ac datis hostiam puram*, etc. Jam ergò, nondùm fracta hostià, et oblatio est et sacrificium. Verùm qui D. Thomam nobis objicit, id ille agit, ut et secum ipse Thomas, et cum verà sacrificii ratione pugnet. Ejus enim in secundà secunde verba non obscura sunt, sacrificium propriè dici, cum circa res oblatas

aliquid sit. Quam rem illo etiam exemplo confirmat, ut quàm panis frangitur et comeditur. Undè colligit, primitias oblationes esse, non autem sacrificium, quia nihil sacrum circa eas fiebat. Hostiam igitur aliquandò antè fractionem non solum D. Thomas, sed etiam Ecclesia vocat eo more, quo rem instantem et proximam quasi presentem nominamus. Sic Cicero, *præbere*, ait, *hostias ad sacrificium*. Ubi animal sacrificandum hostiam appellat. Quin et in Levitico, et in aliis quoque plorisque locis holocaustum, hostia ac sacrificium ab eo, quod proximè futurum est, nomen accipiunt. Sed et panem ipsum antè consecrationem hostiam vulgò appellamus, à quâ appellatione ne D. quidem Thomas abhorret. Sacerdos porrò, antè consecrationem, dicit se offerre *sancta sacrificia, illibata*, etc. Quis autem theologus tàm insigniter stultus fuit, ut peractum sacrificium antè hostiam consecratam existimaverit? Atque ut de occulto et interiore sanguinis et corporis sacrificio nihil dicam, externum certè et mysticum solà oblatione non constat. Cùm itaque circa species antè fractionem nihil sit à sacrificio factum, ne sacrificium quidem peractum est. Item, cùm symbolis rerum, Christo instituente, debeamus mortem ipsius agere, si verum et perfectum nostrum sacrificium est, ejusque victimæ absolutum exemplar, quam Christus in cruce præbuit, nullum autem sit rerum symbolum antequàm species frangantur, misceantur, consumerentur, certissimum accipere argumentum possumus, antè fractionem nondùm esse expletum sacrificium. Manet igitur, non consecrationem modò et oblationem, verum et fractionem quoque ac consumptionem ad integritatem externi sacrificii pertinere. Quæ res non pertinet nobis argumento, indicioque patefacta est, sed gravi, constantique ratione; præterquàm quòd ab Apostolis has sacrificii partes accepisse, promptissimum est ostendere; nam Christum tradidisse, satis suprâ est à me demonstratum. Ut Lutherani argumenta probabiliora deinceps excogitent, siquidem quantum hoc, quod modò diluimus, improbable est, improbable esse dico, Lucæ Paulique testimoniis uti, ut Eucharix sacrificium explodatur.

Nam ratio ea quæ adjungitur, captiosa est, et verisimilitudine fallere imperitos potest. Primùm autem, qui Lutheranis responderet Christum in cœnâ sacrificium, non pro peccato quidem, sed gratiarum tamen actionis obulisse, hic non ab illis facile elidetur. Ejus enim rei probabilem rationem redderet, quòd cùm sacrificii cruenti dies instaret jam planè, aut certè jam appropinquaret hora, non oportebat hostiam in cœnâ pro peccato mysticam exhibere, cùm impenderet generalis hostia illa, in quâ Patri complacuit omnia peccata resolvi. Quanquàm et sanguinem circumcisionis pro nobis Christus obulit, et jejunavit, levitice pro nobis; nec tamen remissio ea peccati secuta est, quæ à cruce tandem expectanda erat. Quemadmodùm enim martyrii plena efficacitas non in quilibet sanguinis effusione est, sed in eà demùm, in quâ martyrium consummatur, quamvis sanguinem suum Deo

statim à principio martyri obtulerit; sic passionis Christi perpetuæ vis illa absoluta et perfecta non in initio, aut medio, sed in fine fuit. Deinde mysticæ oblationis effectus non is est, quem falsè existimant Lutherani nos credere, nempe, ut omnes culpas pœnasque resolvat. Quæ de re paulò post dicturi sumus. Alia enim efficientiâ hostiæ illius est, quam Christus palam mactavit in cruce; alia illius est, quam sub speciebus definitis mysticè præbuit in cœnâ. Illa generalis est, sicut diximus, nec per sacrificium modò, sed per omnia sigillatim sacramenta ad effecta longè diversa applicatur; hæc peculiaris efficientiâ est, et sub speciebus certis ad peculiaria quædam effecta concluditur. Obtulit ergò Christus hostiam in cœnâ tum pro culpâ veniali, tum pro pœnâ quæ pro culpâ etiã mortali deberetur. Quin in peccato solvendo sacrificii peculiaris effectus est. Hunc verò habuit in cœnâ sanguis oblati; nam in cruce vim remissionis habuit generalem. Sed quoniam, ut modò dixi, hanc rem sumus in confutatione sequentium argumentorum fusius explicaturi, pergamus ordine refellere argumenta quæ restant.

Quinto verò argumento refutando Roffensis episcopus, calicem, ait, novum Testamentum ideò dici, quia novi testamenti confirmatio est. Quem vocis usum ut probare testimoniis non queo, ità non audeo explodere. Illud affirmo, nomen hoc pro re, quæ ex testamento obvenit, interdum accipi, ut in Epistolâ ad Hebræos, capite septimo: *Melioris testamenti sponsor factus est Jesus*. Sic enim promissionis vocabulum pro re, quæ promittitur, Scripture auctores usurpant; ad Hebræos sexto: *Imitatores eorum, qui fide et patientiâ hereditabunt promissiones*; ad Hebræos nono: *Repromissionem accipiant æternæ hereditatis*; et Actorum primo: *Expectarent promissionem Patris*. Si ergò promissio pro re promissâ accipitur, et testamentum Luthero ipsi quoque promissio est; nihil mirum, si pro re ipsâ, quæ testamento est relicta, usurpetur. Ac prima res, eademque potissima, quam nobis in testamento suo legavit Christus, fuit sanguis. Quid igitur obstat, cur rem, quam beneficio testatoris habuerim, non ego in funus ejus exsequiasque rependam? Quid, inquam, obstat, cur quod de manu morientis accepimus, non id nos viventì illi reddamus? Nisi illud frustra atque importunè repetimus: *Tua sunt, Domine, omnia; et quæ de tuâ manu suscepimus, reddimus tibi*. Quòd autem calix improprie dicatur testamentum, manifestum est. Sive enim, ut Innocentio placet, testamentum promissio est; sive, ut Ulpianus verè sentit, sententiâ est voluntatis justa de eo, quod post mortem fieri voluerimus; omninò liquet, calicem nec promissionem proprie, nec sententiâ esse, sed rem, quæ testatoris promissione voluntatisque sententiâ relinquatur. Hanc verò nos hostiam præbere ad sacrificium quis prohibet? Sed de quinto argumento hætenus.

Jam argumento sexto quid atinet respondere, nisi eadem velim, quæ suprâ dixi, verba repetere? Colligunt enim, acuti scilicet dialectici, si Eucharistia exemplar et imago est, non esse illam verè ac proprie

sacrificium. Quæ sanè collectio perridicula est. Quid enim stultius dici potest, quàm legis veteris hostias sacrificia non fuisse, quòd verorum exemplaria fuerint? Innocentius porrò III quosdam meritò irridet, qui putarent in sacramento non esse corporis Christi et sanguinis veritatem; ex eo, quòd Scriptura interdum commemorat, id quod in altari suscipitur mysterium, imaginem, figuram et exemplum esse. Quorum errorem pontifex doctè, graviterque refellit; si enim, quia figura est sacramentum altaris veritas esse negatur, ergò nec mors, nec resurrectio Christi veritas est credenda; siquidem eas similitudinem et imaginem esse, Apostolus, tradit, ac Petrus quoque scribit, Christum exemplum nobis in suâ passione reliquisse. Nihil igitur obstat, cur non in externo sacrificio forma sit, species, imago et exemplar sacrificii crucis, in sanguine verò et corpore, quæ sunt res intus inclusæ, ejusdem sacrificii existat veritas. Sed quoniam in cruce, quod aliàs diximus, palam et sine mysterio hostia cruenta fuit, in altari occultè et mysticè abscondita; ne eodem modo, quo Christus, sacrificare putaremur, rectè cum suo Chrysostomo Theophylactus admoovit, nos non immolare Christum, quemadmodum se ipse in cruce immolavit, sed potiùs illam crucis hostiam commemorare. Verùm, quia commemoratio nostra otiosa et umbratilis non est, sed efficit, quod significat; quanquàm non Christum occidimus, qui resurgens ex mortuis jam non moritur, Christi tamen mortem applicamus, cœn nunc facta sit. Applicamus autem non fide solâ, aut solis verbis, sed etiã symbolis. Post illa namque verba: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, non ait Dominus: *Hoc credite*; non: *Hoc dicitè*; sed: *Hoc facite in meam commemorationem*. Quæ causa, nisi me fallit animus, Apostolo fuit, ut veteris legis symbola, quoniam vacua erant, umbras appellaret, non ipsas imagines rerum. Nam Evangelium ipsas rerum imagines quasi vivas continet, non ad significationem modò, sed ad efficientiam. Ut baptismus imago est spiritualis ablutiois, quæ per Christi sanguinem facta in cruce est, sed habet tamen res ità conjunctas, ac si Christus ipse nunc pro baptizato sanguinem funderet. Quocirca et aliquandò idem ausus est dicere, in singulis baptizatis Christum crucifigi; non illâ solum loquendi formâ, quâ Joannes Evangelista scripsit, Agnum occisum esse ab origine mundi, sed ità potiùs ut ad effectum idem prorsus sit, ac si Christus verè nunc pro his, qui baptismus suscipiunt, crucifigeretur.

Nec verò existimo, quàm Paulus legem dixit umbram habere futurorum honorum, non ipsam imaginem rerum, de significato disceptasse, quod plerique interpretati sunt, ut umbra signum obscurum et imperfectum, imago rei expressum, perfectumque signum intelligatur. Quæ ut vera esse non inficior, ità à præcipuo Apostoli instituto esse aliena judico. Id quod ex verbis ejusdem Apostoli manifestè conficitur. Ait enim: *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum eisdem ipsis hostis, quas offerunt indesinenter, nunquàm potest accedentes per-*

fectos facere, etc. Quia igitur hostiæ illæ vim efficiendi non habebant, ideò legem umbram habere dixit futurorum in lege gratiæ honorum. Umbra quippè ignis non id efficit, quod ignis; nec umbra hominis idem præstat, atque homo; neque enim in agendo quidquam aut imbecillius umbrâ, aut inanius est. Sacramenta verò et sacrificium nostrum imagines rerum sunt, non pietæ, vel umbratiles, inanesque ad efficiendum, et imbecillæ; sed cum ad vivum rerum ipsarum expressæ, tum, si ita loqui liceat, ad efficacitatem res ipsæ vivæ, quarum imagines sunt; tanta Christi, et Evangelii potentia est, ut eandem vim penitus symbolis imaginibusque tribuerit, quam res ipsæ haberent, si quum earum commemoratio fit, verè præterarent. Sed in sexti argumenti reprehensione multum temporis insumpsi. Nihil enim reprehensione opus erat, sed ut loca eadem diligenter isti pertractarent, et bonâ fide relegerent. Ibi enim planè reperirent, auctores sanctos, et verum in Ecclesiâ corporis et sanguinis Christi sacrificium, et verissimum quoque exemplar affirmare; alterum in externâ formâ et figurâ, alterum in re, quæ inclusa atque abscondita in mysterio laet occulto. Quoniam Euthymius antè consecrationem exemplar interpretatur; post consecrationem autem sacrificii veritatem. In quem etiam modum Basilium exponit Damascenus quarto libro, capite decimo quinto.

In septimo argumento existimant homines parum in theologia exercitii, actus nostros nostræ redemptionis, sanctificationis, ablutionis nullo modo causas esse. Quæ si vera essent, illa omnia essent falsa. *Omnis, qui habet hanc spem, sanctificat se*, 1 Joan. 3,5. Item 2 Cor. 7, 1 : *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei*. Item Dan. 4, 24 : *Peccata tua elemosynis redime*. Item Prov. 15, 27 : *Per misericordiam et fidem purgantur peccata*. Item Prov. 16, 6 : *Misericordiâ et veritate redimuntur iniquitas; et cætera id genus, quæ in sacris litteris passim occurrunt*. Neque ex his, quemadmodum isti falsò judicant, quidquam de Christi in nos gratiâ, merito, vi et redemptione detrahitur; quin gratiæ Dei et Christi multò magis attribuitur. Exemplum ponam ex naturâ, ut gratiæ vis manifestius eluceat. Res universas ad suum quemque finem vi quâdam ingenitâ referri, philosophis omnibus exploratum est. Sic igni, ut ad locum naturæ suæ congruentem ascenderet, levitatem indidit procreator ille mundi Deus; ut verò calefaceret, quæ erat actio ignis naturæ conveniens, inperitit calorem. Id quod in reliquis promptum est cernere, quæ sic à principio et formâ interiore moventur, ut non solum non repugnent, sed agi spontè videantur. Animalia porrò non modò hanc inclinationem et formam à naturâ habent, verum ipsa etiam se movent actionibus quibusdam suis, et ad querendum sibi contentiis bonum, et ad propulsanda adversantia mala. Quæ res præcipuè in hominibus illustrior apparet, qui quoniam non aguntur, ut servi, sed liberè potius agunt, ut domini, ratione eligunt media, et se ipsi cient, ut per talia media fines propositos consequantur. Nec ideo

tamen aut primæ causæ virtus minor est, aut potestas infirmior; imò hoc uberior et major, quòd attingit à fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, Sap. 8, 1. Ecqua enim vis eâ fortior esse potuit, quæ adòd suaves et congruentes impetus in rerum naturâ posuit, ut eas nullâ vi quidem illatâ moveat, sed vehementissimè moveat tamen? Quæ Dei virtus eximia, insignisque suavitas multò latius in gratiâ effectis, quàm in naturalibus se effundit. Non enim solum vitales operationes, quæ suprâ naturam sunt, in se edit mortalis homo per gratiæ formam et virtutes, sed ad vitam ipsam capiendam suâ se actione parat, et vivendi sibi causa est. Quemadmodum enim, si materia dispositiones quibus ad suscipiendam formam ignis præparatur, ipsa in se faceret, eadem sibi causa esset effectrix, ut à formâ illâ informaretur, sic quoniam præparationes vivificantis gratiæ homo in se efficit, ipse in sui generatione Dei adiutor existit. Quâ in re, ut divi, suavior et effusior gratia quàm natura est. Vitam namque à naturâ datam curare ac tueri ipse valeas, salutem querere, morbos pellere adversos, tum externis quibusdam medicamentis adhibitis, tum animæ viribus interioribus excitatis. At vitæ causa tibi esse non poteris, sed aliundè eam accipis, nullâ interveniente operatione tuâ, dispositione tuâ nullâ. Dispositio quippè omnis, quæ ad animam corpus aptatur, à patre generante editur, à filio genito nullo modo. In nativitate verò spiritali is ipse, qui nascitur, non solum principium est, ut post ægritudinem sanus sit, verum etiam, ut postquam fuerit mortuus, et vitam habeat, et abundantius habeat. Præclarè itaque dictum illud est, atque ad philosophiæ rationem aptè : *Justus ex fide suâ vivet*. Ex quo Hieronymus colligit, hominem sibi esse vivificationis suæ causam. Nempe actus fidei, spei, charitatis, pœnitentiæ, quibus Deus nititur ad animum vivificandum, homo ipse in se facit, gratuito quàmvis, et supernaturali auxilio permotus. Ne certes, quasi actus nostri gratiæ remissionisque euparum causæ efficientes sint; cum nihil aliud quàm disponant animum, ut gratiam Dei justitiamque recipiat. Quemadmodum calor præparatio est, quæ ligni materiam efficiat, ut et formam ignis capiat, et naturam. Sed sicut homo alteri homini non est causa animæ rationalis, sed causa tamen est, ut per rationalem animam vivat; sic homo licet causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat. Cujus sententiæ illa jam consecraria sunt, 1 Petr. 1, 22 : *Animas vestras castificetis*. Item, Jerem. 4, 14 : *Ablue à malitiâ cor tuum*. Item 2 Tim. 2, 21 : *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et ad omne opus bonum paratum*. At vasa hæc quidem Deus ipse fecit in honorem et præparavit in gloriam. Sed si non à voluntate nostrâ purgatio animæ nostræ fieret, ut Damascenus argumentatur, non utique dixisset Paulus : *Si quis emundaverit se*, etc.

Verum hæc subtilius fortassè discurrunt, quàm ut ca Lutherani omnis omninò philosophiæ ignari possint agnoscere. Illud breviter intelligant, nos in salu-

tis nostræ opere, sanctificatione, purgatione, curatione, Dei adjuutores esse: *In die, inquit, salutis adjuvi te*, 2 Cor. 6, 2; ac rursùm, 1 Cor. 15, 40: *Gratia Dei mecum*. Nam de peccatorum redemptione quæstio est multò facilior. Eà nempe voce aliquandò persolutionem pœnarum Scriptura significat, quæ post culpam remissam manent. Has autem non modò Christus per sacramenta sua, sed nos etiam jejuniis nostris elemosynisque resolvimus. Pretia itaque Deo constituta, quàm pro pœnis debitis enumeramus ac pendimus, tunc peccata nostra redimimus. Nec verò pretium hoc æquale natura nostra, sed Dei gratia fecit, qui tùm pro culpis graviores pœnas, tùm pro pœnis graviorem posset compensationem exigere. Sed hæc pretia ille pepigit, lege elementæ et misericordiæ quidem, sed æquitate justitiæque permixtæ. Quòd si ad peccatorum redemptionem pretia hæc, nostra licet, momenti alicujus sunt tamen, quoniam ita suà is lege constituit, qui arbitrio propriæ voluntatis rerum omnium justus æstimator est, quantò verius et justius nostras ipsi iniquitates redimemus, Christi corpus et sanguinem in altari offerendo, Christi, inquam, qui nobis est factus sanctificatio, justitia et redemptio! Ac tametsi redemptor noster unus est ille, sed quia nobis tamen nostrisque actionibus utitur ad effectum redemptionis explendum, eum quoque in hæc parte nos juvamus. Nec gloria redemptoris minuitur indè, sed augetur, qui non naturæ divinæ modò, verùm divinæ operationis socios nos etiam fecerit et consortes. Sed in hoc argumento refutando multàm omninò operæ laborisque consumpsimus; præsertim eùm proximè quedam horum sinus adhuc latius explicaturi.

In octavo enim argumento ridiculi citharædi chordà semper oberrant eadè, cum causas Deo adjutrices in redemptionis humanæ opere negant. Quæ stultitia cujusmodi sit, exemplo naturæ demonstrare possumus. Fuerunt quidam usque adeò naturalis sapientiæ imperiti, ut opinarentur, causas secundas (sic enim appellantur physici) nihil omninò ex se agere, sed rerum omnium effectorem Deum ad præsentiam causarum, quæ secundæ provincæque dicuntur, per seipsum omnes effectus edere. Quæ deliratio incredibilis stultissimorum hominum è scholâ philosophiæ non modò sibilis sed efiàn convicio explosa est. Verùm quod isti in naturâ, idem in his quæ suprâ naturam sunt; Lutherani peccant, quim soli Deo redemptionem tribuentes, causas adjutrices accipiunt, quasi blasphemia sit, quod in naturâ sapientissimi quique divèrè, id nos in gratiâ dicere, nempe causas esse adjuvantes et proximas, quibus prima et principalis utatur, ut res supernaturales efficiat. Quo loco vis et potestas illius eò præclarissimè exstat atque eminet, quò magis se homini confert, cum illoque communicat, non modò ut sit, sed ut causa etiam sit, quæ, vi licet acceptâ divinitus, verè efficiat tamen, et Deum quoque ipsum in rebus faciendis adjuvet. Nam et Apostolus non dubitavit scribere, Dei nos adjuutores esse, dispensatoresque et ministros mysteriorum ejus; item, se plantasse, et ut sapientem architectum fundamentum posuisset,

ac filios per Evangelium in Christo genuisse. Ut illa prætereamus: *Baptizantes eos in nomine Patris*, etc. *Quicumque solveritis super terram* (1), etc. *Quorum remiseritis peccata*, etc. Ex quibus Constantiensis synodus apertè confecit, sacerdotem verè absolvere, verè conficere. Quæ si certissima sunt, ut sunt sanè, nihil necesse est, quod Albertus Pighius facit, sacrificium operationem nostram esse negare. Multò enim doctiùs D. Thomas asseruit, quem locum breviter perstrinxi paulò antè, sacrificium oblationem esse, et ejus actum virtutis, quæ Dei cultu pio continetur. Nostra igitur est operatio, non inficior equidem. Sed duplices sunt operationes nostræ. Quædam, quas nostro nomine reddimus, et quæ nostrâ gratiâ meritisque nituntur, ut elemosyna et jejunium. Alteræ verò sunt, quæ non à nobis efficacitatem habent, sed prorsùs à Christo, ut baptismus et absolutio sacerdotis in pœnitentiæ sacramento. Quia enim sacerdos non in suo, sed in nomine Christi baptizat et absolvit, istiusmodi actiones, in quibus purum nudumque ministerium est, non à ministro vim accipiunt, sed à Christo, cujus reverè magis dicuntur esse, quàm nostræ. Nam ille est, qui baptizat, ille est, qui absolvit. Quocirca, sive justus administer sit, sive injustus, ad effectum sacramenti nil omninò interest. Sicut refert etiam nihil, qui ignem accendit, et ad evulsionem admovet, frigidus an calidus ille sit. Tantùm quippè caloris impertit, non quantum habet ipse, sed quantum habet ignis admotus. Priores igitur operationes nostræ: non conferunt aliis peccati remissionem ex opere operato, id est, ex vi rei factæ; sed quemcumque effectum sortiuntur, ex merito eum nostro sortiuntur. At posterioris generis operationes ex se possunt peccata remittere, quia, ut diximus, Christi sunt potius, quàm nostræ. Ità, si semel nos Christi sacramenta conficimus, eaque aliis admovemus, ex vi rerum effectarum et aliorum culpas pœnasque resolvimus, et gratiam Christi impartimur, non nostram.

Sacrificium porrò altaris, quod primo argumento refutando explicui, in posteriore operationum genere includitur. Non enim suo nomine sacerdos hostiam præbet, sed Christi; nec suum meritum et gratiam Deo representat, sed Christi; nec suum offert sanguinem, sed Christi. Quænamodum autem, si ignem faceret, et ad comburendum adjungeret, ignis effectum induceret; sic eùm sanguinem Christi in altari conficiat, eundemque suâ oblatione applicet, sanguinis Christi efficientiam affert. Quo fit, ut nec sacrificii hujus effectus aut à bono administro major sit, aut à malo minor, nec sacerdotis iniquitas effectum hujus impediât sacrificii, quemadmodum Innocentius, lib. 3 de sacro altar. mysterio, c. 5, testatur. Non est autem dogma hoc nuper inventum; nam auctorum etiam veterum libris pervulgatum est. Id Gregorius tradit, 4 q. 4 cap. Multi; Augustinus de consecr. dist. secundâ, c. Utrum, Hieron. advers. Lucif.; Chrysostomus, homiliâ 2 in

(1) Vide Anulrosium, lib. 1 de Pen., c. 2. Novatus enim aiebat, se Domino offerre honorem, eùm ei soli remittendorum criminum potestatem tribuebat.

secundam ad Timoth. Epistolam, cujus verba libuit subscribere : « Sacra, inquit, oblatio, sive Petrus, sive Paulus, sive cujusvis meriti sacerdos offerat, eadem est, quam dedit Christus ipse discipulis, quamque sacerdotes modò conficiunt. Nihil habet ista, quam illa minùs. Cur id? Quia non hanc sacrificaverat hœmines, sed Christus, qui antè sacrificaverat. Qui autem hanc illà minùs habere putat, ignorat Christum esse, qui nunc etiam adest atque operatur. » Hactenus ille. Quam rem exemplo philosophiæ apertius exponemus. Docent sanè philosophi, causas administras non eodem modo esse omnes. Quaedam enim non agunt, nisi qualitatem similem à principali causâ receperint; ut aer non illuminat oculos, nisi sol lumen cum eo communicaverit; aqua non calefacit, nisi prius ab igne calorem habuerit. In quo genere eò effectus vel major, vel minor est, quò forma et virtus agendi magis vel minùs fuerit adjuvanti causæ communicata. Quà etiam formâ et virtute si caruerit, nihil penitùs aget, ut aer sine lumine, sine calore aqua, etc. Aliæ sunt causæ adjuvantes, quæ vim principalium causarum applicant, ut is, qui admovent ignem ad stipulam, vel lignum. In quo genere actionis non facit diversos effectus diversa applicantium qualitas, modò ignis idem applicetur. Ministri autem et sacramenti, et sacrificii christiani, sunt causæ secundi generis. Non enim per sanctitatem participatam reliquos ipsi sanctificant, nec mundant alios, quia prius à Christo ipsi mundati sunt. Sed qualescumque sint, si Christi aut sacramentum exhibent, aut præbent sacrificium, eundem Christi sanguinem et merita adiungunt.

Irenæus verò primùm non de solo altaris sacrificio loquitur, sed de ceteris quoque oblationibus quæ figuratè sacrificia dicuntur. Id quod faciliè appareat, quoniam Pauli testimonium ad Philippenses excitat, ubi de elemosynis sermo fit. Illud etiam refert : *Respexit Deus ad Abel, et ad munera ejus* et item illud : *Si offers munus tuum ad altare*, etc. Deindè Irenæus sermonem apertè facit de sacrificio in ordine ad offerentem. At ne hostia quidem altaris cum, qui offert, purificat, si ipse nequam et impurus est. Quin magis ex oblatione sacrilegâ inquinatur. Undè et ait, lib. 4, c. 14, quòd si quis timorem Dei non habeat, nequaquam per id quod rectè foris oblatum est sacrificium, ad se ducit Deum, intus habens peccatum. Nec oblatio talis, inquit, proderit ei aliquid. Præterea, sacrificium altaris non solum administri est, sed Ecclesiæ totius. Ità, licet sacerdoti malo offerenti non prosit, sed noceat, at ei, pro quo offertur, utile est non sacerdotis merito, sed Ecclesiæ. Quam rem exposuit Irenæus eo etiam capite in hæc verba : « Quia igitur cum simplicitate Ecclesia offert, justè munus ejus purum sacrificium deputatum est. » Cùm verò in Ecclesiâ Dei caput etiam includatur, quod est Christus, consequens fit, non oportere, ut sanctitas sacerdotis administrantis sanctificet sacrificium, quod et per se sanctum est, et ab impoluto sacerdote oblatum. Idem quippè est et sacerdos et sacrificium Christus Jesus. Cùm ergò arguerentur

illud, quod istis firmissimum et gravissimum videbatur, responsis omni luce clarioribus ego refellerim, qualia obsecro erunt argumenta reliqua? in quibus ad probandum vis nulla est, ad contradicendum est profectò imbecilla.

Videlicet argumentum novum minimo negotio refutabitur. In remissione enim peccati duo intelliguntur, et condonatio culpæ, et resolutio pœnæ. Atque illa quidem vel per propriam fidem et charitatem contingit hominibus, vel per fidei sacramentum; hæc verò per fidem etiam et charitatem alienam. Ecclesiæ nempe societas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit; quam rem probare, alterius loci ac temporis est. Multò verò magis hanc pœnæ relaxationem vir justus à Christi passione participat. Christi autem passio per sacrificium altaris non solum commemoratur, sed communicatur etiam. Sacerdotis igitur oblatio ei, pro quo fit, his conducit ad relaxandam pœnam, et quia sacerdotis ipsius opus meritorium est, quod ille ad solvendam pœnam proximo suo benignè ac liberaliter impartitur; et quia Ecclesiæ atque ad eò Christi sacrificium est; quem effectum sacrificio ex opere operato attribuimus, nam priorem illum habet ex opere operantis. Quare si sacerdos probus est, et suam operam et satisfactionem vult fratri indigenti dare, dupliciter, ut modò dicebam, illius commodis et utilitati servit; sin est improbus, una est utilitas sacrificii, quæ ab Ecclesiâ et Christo offerente proficiscitur, quam omninò minister sacrilegus non intercipit. Sicut ne elemosynæ quidem fructum domino adimit servus, qui cum distribuit, detestabilis.

In hujus autem confirmatione argumenti vis sacrificii in peccato mittendo queritur, culpæ remittat, an pœnas; an utrasque potius et culpæ et pœnas. De quæ re tres video sententias ferri, quarum nullam probò. Unam ut oblatio sacra culpæ etiam mortales remittere possit, atque ad eò gratiam conferre; alteram, quæ in remissione peccati nullam vim sacrificio tribuit, nisi ad impetrandum : quomodò elemosyna ab omni peccato et à morte liberat, quia orationis loco apud Deum est, per quam ea bona impetramus. Id quod Ecclesiasticus exponit, inquiens : *Conclude elemosynam in sinu pauperis, et hæc pro te exorabit ab omni malo*. Nec ideo tamen sacrificium propitiatorium esse negant. Quoniam et is, qui veniam alteri impetrat, illum propitium reddidisse dicitur, quem suis precibus placavit. Per hanc igitur viam et rationem hoc sacrificium non pœnas solum aiunt, sed culpæ etiam omnes veniales mortalesque remittere. Tertiâ sententiâ est, quæ sacrificium ex opere operato in pœnas valere dicat, in culpæ nulla modo. Satisfactionem itaque in altaris hostiâ esse et exsolutionem pœnæ, non expiationem et remissionem culpæ. Ad hunc enim effectum sacramenta parata esse, ad illum verò esse institutum sacrificium.

Sanè qui primam illam opinionem inducunt, hi eisdem argumentis utuntur, quæ nos attigimus, quòd Alexander et Julius tradunt, crimina omnia hoc sacrificio deleri; Athanasius, Cyprianus et Damascenus affirmant omnes sordes expiari; Chrysostomus et

Theophylactus non obscure docent, esse remissionem peccatorum. Quòd si ex verbis illis: *Quorum remisistis peccata*, etc., colligunt theologi, ministros posse et culpas omnes remittere, et gratiam ex opere operato conferre; cur nos aliter eadem verba de sacrificio interpretemur? Præsertim cum peccata propriè vocentur culpæ, reatus verò pœna non nisi per tropum, quo effectus significatur nomine causæ. Atqui confugere ad tropos theologo non licet, quòd nihil absurdi est in proprio sermone.

Rursùm sancti Patres docuere sacrificium hoc crimina abluerè, sordesque detergere. Qui autem abluit, et detergit sordes, is maculam tollit; non ergò solas pœnas hæc hostia resolvit, sed culpas quoque, in quibus maculam intelligimus. Remissâ enim culpâ, manet pœna, non macula. Adde, quòd sanguis Christi mysticè hic funditur in remissionem peccatorum, quemadmodum nos ipsa forma consecrationis instituit; at sanguis Christi pro culpis etiam effusus est, non pro pœnis tantùm. Utrasque ergò hoc sacrificium solvit. Postremò, cum idem Christus Patri offeratur in altari, qui se Patri offert in celo, sicut oblatio, quam sancta sanctorum ingressus Patri exhibet, mortales etiam culpas remittit; ità et ea, quæ in altari fit, culpas remittet, et pœnas.

Nec secunda opinatio præsidii suis destituta est. Quoniam post oblatum sacrificium pro peccato, ut fideles intelligerent vim orationis, in hostiâ ad illud delendum, esse, Ecclesia his verbis deprecatur: *Sit hoc sacrificium intercessio salutaris ad veniam, sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium, sit contra mundi pericula firmamentum, sit remissio omnium peccatorum*. Atque D. Thomas, in 4, distinctione duodecimâ, quæstione secundâ, articulo secundo, quæst. secundâ, cum in primo argumento obijcisset illud: *Sit ablutio scelerum*, etc., respondit hujusmodi locutiones esse improprias. Dicitur enim hoc sacramentum scelerâ abluerè, quia ipsa impedit, contra ipsa robor ministrando. Et ad quartum: « Eucharistia, ait, in quantum est sacrificium, habet effectum in illis, pro quibus offertur; et in quibus non præexigit vitam spirituale in actu; et ideo si eos dispositos inveniât, eis gratiam obtinet et virtute verè sacrificii, à quo omnis gratia in eis fluxit; et per consequens peccata mortalia in eis delet, non sicut causa proxima, sed in quantum gratiam contritionis eis impetrat. » Hactenus divus Thomas.

Tertia demùm opinio, (si opinionones tamen istas habeo dicere, quas video cum communi Catholico sensu pugnare) quoniam in hostiæ hujus efficaciam peccata mortalia nescit à venialibus scernere, ne utraque concedat per sacrificium remitti, ad pœnas utrorumque necessariò confugiendum putat, quæ est his potissima ratio ità sentiendi.

Harum trium sententiarum, ut dixi, nulli prorsus assentior. Nec enim illa prima vera est, nisi omnes theologi fallantur, qui uno ore animoque dissentiant. Nam si culpæ mortales per sacrificium solverentur, pœnitentiæ sacramentum non esset ad salutem neces-

sarium. Ubi enim sacerdos eas semel oblato sacrificio delisset, non esset opus easdem iterùm culpas alio remedio extinguere. Neque Deus, qui non abundat in superfluis, duo externa signa proximè ad eundem effectum insitueret. Constat autem, pœnitentiæ sacramentum ad remittendas culpas fuisse institutum. Quòd si sacrificium altaris ex se quoque peccata aboleret et duobus externis signis indiscriminatim ad culpæ remissionem abuteremur. Hanc cum adeò facilè sacrificium exhiberet, pœnitentiæ disciplina penitus eluderetur, quoniam sacrificium offerre, remedium est cuique vel promptissimum. Quid quòd culpas mortales sine confessione sacerdotes remitterent, oblati videret sacrificii? Id si fieri à sacerdote potest, frustrâ confessionis præceptum Ecclesia urgeret. Siquidem sacerdotes et sine cognitione causæ, et sine confessione peccantium culpas universas per sacrificium solverent. Ità post baptismum susceptum aliqua superesset hostia pro peccatis. Id quod retrò diximus antiquis omnibus expositoribus repugnare; novos enim fortassè isti continentur.

Ex quo Ambrosii Catharini deliratio patet, peccata antè baptismum admissa per crucis sacrificium remitti, post baptismum verò omnia per sacrificium altaris. Hostiam quippè crucis generalem causam esse remissionis peccatorum, sive antè baptismum, sive postea commissa sint, tum ad Romanos et Hebræos tradit Apostolus, tum etiam nos manifestissimè probaremus, nisi stultum esset commenta improbabilia refellere. Illa potius refellenda sunt, quæ isti contra afferebant. Alexander, Julius, Athanasius, etc., sacrificium aiunt delere crimina, peccataque remittere. Hoc tribus modis refutamus. Primùm diximus, nec ità multò antè, cum pœnæ pro culpis debite delentur, solvantur, remittuntur, tunc crimina deleri, solvi, remitti. Quo sensu Ecclesia per indulgentias concedi peccatorum omnium plenissimam veniam, id est, pœnarum omnium, quas peccando contraximus. Nec refert multùm an improprie et figuratè illa sint dicta, an sine figurâ et propriè, quia scilicet non est plenè remissa culpa, quandiù peccator reus est solvendæ pœnæ.

Deindè, cum ad perfectionem sacrificii pertinet actus sumptio, quemadmodum superius ostendimus (nisi enim consumeretur, non existimabant veteres consummatum et perfectum esse sacrificium), nihil mirum est, si corpus et sanguis Christi, quoniam gratiam conferunt, dum sumuntur, culpas omnes ex consequenti remittant; nempe is effectus gratiæ proprius et conjunctus est. Atque hoc Ecclesia videtur significare, cum ait: *Sumpta sacramenta, quaesumus, Domine, omnia crimina nostra detergant*. Quibus verbis intelligi voluit, sacrificium, si culpam spectes, non quia offertur, delere crimen, sed quia sumitur. Eadem enim hæc ratio et sacramentum est, et perfectio sacrificii. Postremò, D. Thomas in quartum sententiarum, ut modè citatum est, respondit, sermones illos ad eam formam esse redigendos, quòd hæc, quæ oratione impetrantur, dicitur oratio facere. In quem sensum dictum est: *Vf*

tam præsta puram, Solve vincla reis, etc. Quòd Moyses etiã spectasse videtur, cùm præscriptis singulis hostiis pro peccato subjungit, Levit. 4 et 5: *Et orabit pro eo sacerdos, et dimittetur.*

At verò ridiculum est, si verba illa: *Quorum remissionis peccata, etc.*, simpliciter ad culpas pœnasque referimus, omnia similia, utcumque, ubicumque, et à quocumque dicantur, ad eandem quoque modum interpretari. Aliud est, mihi crede, iudices constituere, qui de peccatis sententiam ferant, qui retinendi ac solvendi habeant potestatem, qui pro culparum vel levitate vel gravitate severiorem mitioremve pœnam injungant; aliud post gratiam ìnitam et sacramentum reconciliationis acceptum, altaris Domini participem fieri. Quòd si post remissam culpam nulla prorsùs maneret pœna, nec post mortales condonatas, veniales admitterentur, nihil esset opus, post institutum Pœnitentiæ sacramentum hostiam propitiionis habere. At hæc etiã in re præcipuè nobis indulsit Christus, qui non solum pœnitentiam dedit ad reparandam resarcendamque amissam gratiam, sed sacramentum Eucharistiæ, idemque altaris sacrificium reliquit, quò gratiam sartam tectam haberemus. Hoc enim sacrificio non modò pro conciliatâ amicitia par pari referimus, verùm etiã subiràtum iudicem et pœnam temporalem pro admissâ ac remissâ culpâ minitantem propitium reddimus; hoc sacrificio detergimus pedes, et quod Apostolis aqua in pelvim missa contulit, id ac multò etiã magis pœnitentibus tribuit sanguis missus in calicem; hoc denique oblato sacrificio disponimur, abluimur, præparamur, ut ad mensam Dominicam puriter, nedùm amicè, valeamus accedere, epulisque accumbere divùm. Ordo igitur rerum, sacramentorumque natura poscit, ne remissionem peccatorum eodem modo in Pœnitentiæ sacramento, et in altaris hostiâ interpretemur. Nec ad tropos hic fugimus. Explicatum est namque, resolutionem pœnæ ad remissionem integram peccati attingere, nec esse plenè remissam culpam, pro quâ manet solvenda pœna. Ac si sanctorum dieta hoc sanè loco ad tropum deflecteremus; nec sine necessariâ causâ, nec sine pervergatâ ejus vocis usurpatione id faceremus.

At ablutio criminum sine aquâ gratiæ non est, nec, nisi maculam habeat, quidquam aut tergitur, aut abluatur. Ego, lector, nolo ablutionis et macule metaphoras ad vivum resecare, quemadmodum il, qui ista subtiliùs inquirunt, fortassè verè, sed ad communem utilitatem parùm. Nam si Scripturæ ac veterum testimonia semper ad illam normam velimus exigere, invenimus, ea quandoque à veritate discrepare. Id quod uno solum exemplo manifestum faciam, quoniam vel mihi ipsi jam hujus disputationis longitudo molesta est. Davidi peccati confessionem culpam esse remissam, nemo vocare in dubium potest, nisi qui ea, quæ paulò antè scripsimus, aut non legerit, aut nunquam secum reputaverit. Dicit, ait, *confitebor adversum me injustitiam meam Domino, etc.* Sed quòd remissâ culpâ nondùm fuisset plenam munditiem consecutus, is ipse testatur, inquit; *Amplius lava me ab iniquitate meâ, et à pec-*

cato meo munda me. Item: Asperges me, etc. Qui amplius dicit, hic lotum se esse procul dubio sentit, sed non plenè atque perfectè. Macula igitur aliqua relicta erat, sordes aliquæ permanebant, quæ non fuerant penitùs priore ablutione deterse. In hunc ergò modum dixere veteres sacrificium abluere crimen, sordesque purgare, quàmvis scirent, per pœnitentiam antè et remissam culpam, et gratiam justificationis acceptam. Pœnæ itaque resolutionem, quoniam purgatio et medicamentum animi est pœna omnis, ablutionem detersionemque appellârunt veteres, vel certè seuserunt, per gratiam imperfectam non plenè sanari, ablu, mundari cor humanum, quoniam habitus vitiorum inhaerentes, et inclinationes quasdam ad bonum commutabile ex peccato trahimus; quæ omninò res cùm statim per quamlibet contritionem evanescant, tùm exploratum est, quasi sordes animi et morbos esse. Benignè igitur fecit Dominus in voluntate suâ Sion, cùm post sacrificium cordis humiliatî atque contritî quo deletur culpa, alterum acceptat sacrificium justitiæ, quo solvitur pœna. Utroque purgantur sordes, utroque abluimur et mundamur, sed non eodem modo. Multæ enim variazque purificationes, à rebus diversis existunt, quas si similes omnes esse velis, stultum te esse fateare. Nam peccati maculam omninò totari, ità ut ne vestigium maneat quidem, per quamvis gratiæ ablutionem penitùs elui, nec ratio admittit, nec auctoritas.

Sed sanguis Christi offertur, et mysticè funditur in remissionem omnium peccatorum. Mihi profectò sæpius me de eâ re cogitanti maximè illud considerandum videri solet, quod in superioris cujusdam argumenti refutatione breviter admonui, sanguinem Christi in omnibus quidem sacramentis operari, sed in singulis suum cuique proprium effectum edere, juxtà cujusque peculiarem et significationem et naturam. Quemadmodum causa universalis prima non totam vim in singulis adjuvantibus causis effundit, sed ad illarum omninò vires vel perfectas vel imperfectas se attemperat, et varios quasi partus procreat perfectione et imperfectione diferentes; sic Christi sanguis per se quidem et in baptismo et in pœnitentiâ remissionem peccatorum facit, sed non similiter tamen. Nam in baptismo, quoniam regeneratio est, totam perfectè culpam pœnamque resolvit; in pœnitentiâ verò, quoniam est iudicium, et satisfactionem habet adjunctam, culpam resolvit, pœnam non plenè, donec satisfactio fuerit expleta. Atque in reliquis sacramentis omnibus remissio quidem peccatorum est, sed quodam modo et quasi per accidens. Quia nimirum non sunt per se aut confirmatio, aut eucharistia, aut ordo, aut matrimonium ad remittendum peccatum instituta; sed proprias tamen operationes habere nequeunt sine gratiâ, quæ si peccata in animâ reperiat, ea depellit, ut contraria. Sacrificium altaris invento, cùm ad veritatem cœpi revocare rationem, quia per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum.

Verùm cùm species habeat panis et vini, idemque et altare hic et mensa sit, ratio ipsa rerum et ordo naturæ postulat, ut hujus altaris effectus in illis existat, qui

mensæ hujus participes esse possunt, nempè accepto sacramento reconciliatiouis, antequàm ad amicorum convivium accedere absurdum est. In his autem culpa mortalis remissa est. Quarè sanguis Christi in speciebus panis et vini per se quidem remissionem pœnæ et culparum venialium tribuit; interdùm tamen, quàmvis per accidens, tribuit etiam mortaliū; non quia offertur, sed quia sumitur. Tunc enim, ut sæpè dixi, consummatur sacrificium. Quod cum fortè invenit hominem in peccato mortali, ignorato tamen, gratiam confert, illumque justificat, si D. Thomæ auctori credimus.

Quomobrem, tametsi Christi sanguis offertur, et mysticè funditur in remissionem peccatorum (ut jam argumentum respondeamus), ex significatione tamen specierum panis et vini, tanquàm ex causâ instrumentali et adjunctrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indignè ad altare Domini accedunt, id est, qui nullius culpæ mortalis sibi sunt conscii, quam non prius per poenitentiam eluerint. De effectu sacrificii ex opere operato sermo sit; nam quasi orationis loco ad impetrandam gratiam scio pro mortali posse etiam offerri. Nec tamen effectum semper habere necesse est, et quasi lege editâ poenitentiam peccatori, atque adeò veniam impetrare, tametsi oratio hæc est Deo gratiosa vel maximè. Sed objicis: Exauditus est Filius semper pro snâ reverentiâ, et hoc sacrificium semper offert Patri Filius; sempiternum ergò effectum habet. Nec enim oratio Filii frustrâ et vanè fundi potest. Cui argumento respondeo. Quas Christus per se ipse fundit preces, eas omni et tempore et loco exaudit Pater; at quas ille offert per homines non semper exaudit. Sicut causa prima quos effectus per se sine adjunctrice aliâ voluit edere, in his nihil frustrâ egit aliquandò. At cum per secundas causas operatur, frustrâ quandoque agere dicitur, hoc est, quandoque finis evanescit non à præcipuâ causâ, sed omnino ab adjunctrice. Ad eundem quoque modum, si Christus in cælo hoc sacrificium offert, ut verè offert, non ad omnem effectum sanguinis instituit offerre, sed ad effectum sub certis speciebus et figuris definitum. Prima igitur sententia sic nobis refutata sit.

Qui verò solam vim impetrandi in altaris hostiâ ponunt, hi in pœnis peccatorum primùm errant; quas sacrificio sanguinis Christi tanquàm pretio exhibitò redimi, quoniam res nota erat, perstrinximus breviter paulò antè. Si enim elemosynis peccatorum pœnæ redimuntur, cur negemus, Christi sanguine oblato in altari redimi? Equis autem ferat, sacrificiis veteris legis pœnas resolvi, sacrificio novæ legis non resolvi? An vilior est Deo sanguis Christi, quàm sanguis hirci? Sed, quemadmodùm in sacramentis, non modò quia actio nostra meritoria est, satisfactiorem habet adjunctam pro pœnâ culpæ debitâ, verùm etiam ex eo, quòd per talia signa propriè nobis sanguis Christi applicatur, vi ipsius sanguinis, et major gratia confertur, et major pars pœnæ remittitur, sic in sacrificio altaris non solum quia oblatio nostra meritum habet, sed quia per ejusmodi externum signum passionis Christi

commemoratio atque adeò applicatio fit, ex opere operato, id est, virtute sanguinis ipsius cumulatior pœnæ remissio et offerenti contingit, et iis etiam, pro quibus offertur. De vivis intelligo; nam in defunctis non subest causa eadem. Ad hos quiddè sicut merita Christi per indulgentias non nisi ad modum suffragii perveniunt, itâ forsàn nec sacrificii vis, nis. orationis et suffragii locum habet. At vivis per viam redemptionis et pretii prodest, quòd lege justitiæ acceptandum est, perindè ut si quanta pecunia debetur, tanta etiam exsolvatur.

Errant deindè isti in culpis venialibus, quas hoc omninò sacrificio deleri, testes sunt et scholæ theologici, et veteres etiam sancti. Nec enim minore Ecclesiæ consensione venialia per sacrificium altaris, quàm per aquam benedictam, pro orationem Dominicam, aut similia hujusmodi religionis opera, remittuntur. Estque argumentum in promptu certissimum, quòd ex vi formæ, quâ consecratur sanguis, specierumque panis et vini, retrò collegimus peccata amicorum, qui videlicet ad mensam Dominicam haud indignè accedunt, per hoc sacrificium resolvi. Illa autem levia sunt et venialia, quæ in amicis etiam inveniri queunt. Ut apertè Christi ergà nos providentiam et benignitatem intelligas, qui gravioribus morbis graviorem poenitentiam curationem adhibuit, leviores autem faciliori sacrificii medicamento curavit. Sed hæc hactenus. **N**oti, atque etiam qui tertiam sententiam secuti sunt, videant, quomodò tueri causam suam possint, cum non solum pœnas, sed veniales etiam culpas per altaris hostiam remitti, ratio et veritas ipsa convincat. Ac de argumenti noni confirmatione, vercor ne nimium multa dixerimus.

Decimum verò argumentum quæstionem perobscuram habet de valore sacrificii, ubi quibusdam theologis, quos video doctissimos habitos in scholâ, placuisse intelligo mirabilia quædam; sed nihil est tam improbabile, quin argumentando probabile quædam appareat, his præsertim qui de facie rerum judicant, et argutiis suis fumos theologiæ persequuntur. Horum de valore missæ sententias refellere longum et molestum erit. Meam itaque breviter exponam, quantum videlicet satis erit, ut argumento huic respondeatur. Primum ergò vocari in dubium non debet, quoniam valor missæ ratione quædamtenus infinitus sit, hoc est, ad sufficientiam, non ad efficientiam. Nam sicut Dei virtus et potentia sufficiens est quidem, ut infinitum effectum edat, quoniam infinita ipsa est, sed semper tamen edit finitum, quia infinitum capere res creata non potest; sic Christi sanguis ubicumque reperitur, sive in cruce, sive in altari, infiniti pretii est, quia idoneus, ut pro infinitis, si essent, hominibus satisfaceret; sed quoniam sunt finiti semper, effectus semper finitus est, quàmvis pretium sanguinis nullo fine circumscriptum sit. Ac de hostiâ crucis quidem nulla hodiè nobis controversia est; hostiam verò altaris infiniti valoris esse, duobus argumentis explorare perceptum est et cognitum. Unum illud est, quòd refutare nitimur. In eâ enim parte, docet sacrificium in-

nitum esse, quia sanguinem Deo infinito pretii exhibet, difficile factu est, efficacitatem illius argumentationis non probare.

Alterum argumentum est, quòd si valor missæ finitus esset, minùs satisfacerent pro poenâ debitâ decem homines, qui offerrent sacrificium, quàm si duo tantummodo offerrent. Si enim rem quamcumque finitam decem hominibus partiatis, non tanta portio obveniet singulis, quanta duobus contingeret, si inter duos solum divideretur. Itâ, si decem audirent missam, valor distributus in plures, minor in quocumque illorum existeret, quàm si duo tantum sacrificio interessent. Item, quò plures ministri vel in altari, vel in choro sacrificio solemni inservirent, eò minorem hostiæ partem acciperent. Quare qui post me vel auditor, vel adjutor ad missam accederet, si fructûs mihi et satisfactionis partem adimeret. Quæ profectò omnia absurda sunt. Quibus rebus efficitur, ut si duo fideles sacerdoti stipem et eleemosynam conferant, qui pro illis hostiam præbeat, non sit prior minorem ex Christi sanguine utilitatem percipiturus, quàm si posterior nullus omninò exstisset. Quemadmodum, si juxta crucem quis unâ cum Christo Patri offerret sanguinem illum, nihil consequeretur minùs si solus, quàm si infiniti tunc simul adessent, qui idem cum Filio sacrificium exhiberent. Eadem quippè hostia in cruce atque in altari est; tametsi ibi patens, hic in mysterio abscondita. Nec sacerdos tamen laboris sui mercedem quamlibet accipere à multis pro missâ unâ potest, sed quæ satis erit, ut de altari ad sobrietatem comedat. Non enim sanguinis Christi fructum meritumque vendit, sed operas suas, ministeriumque locat. Quocirca nihil omninò plus à pluribus vindicare potest ac si minor esset utilitas in pluribus, quàm in uno. Omnis autem opinio in hoc consentiat necesse est, sacerdotem, sive pro paucis, sive pro multis celebret, cibum vitæ necessarium expetere suo jure posse. Quem si unus non dederit, nulli facit injuriam, si expetierit à pluribus. Quin injuriosus tu, si cogas sacerdotem, ut solum pro te ille hostiam præbeat, nisi tu illi præbeas cibum. Qui quantus quàmque sit homini necessarius, prudentia magis quàm theologia judicabit. Uno in tempore et loco non satis erit argenteus nummus, alio forsitan plus nimio erit.

Sanè quòd de utilitate sacrificii diximus, rectè Cajetanus admonuit, hoc ad eos tantum qui offerunt referendum esse. Nam qui non offerunt, ii non æqualem partem accipiunt, si pro pluribus, ac si pro uno duntaxat offerretur. Ut si sacerdos sua sponte à nemine amicorum invitatus, pro illis absentibus sacrificet, dico, non tantum valere multis, quantum valeret uni, si pro uno illorum singulariter sacrificaretur. Ad satisfactionem loquor; ad impetrationem namque nulla vis minor in sacrificio est, quod pro multis offertur, quàm in eo, quod pro uno solo. Quæ omninò res cunctis orationibus communis est, quibus nihil detrimenti ad impetrandum est, quòd pro pluribus effunduntur. At adutores auditoresque missarum, ii etiam, qui sacerdoti alimenta ministrant, vel quoquo

modo sacrificio inserviant, reverà offerunt sacrificium, ideòque pro suâ devotione quisque partem capit hostiæ illius. Certè quò causa adjutrix sacrificii principali causæ conjunctior est, eò magis pro poenâ satisfacit; ut sacerdos plus quàm diaconus, diaconus plus quàm subdiaconus, subdiaconus plus quàm acolythus, acolythus plus quàm auditor; horum autem utrumque excellit is, qui sacerdoti stipendium vitæ necessarium dederit. Atque hi etiam, quò devotiùs ac religiosiùs suo quisque munere fungentur, eò magis satisfaciunt. Tanta verò devotio et religio in offerendo sacrificium esse poterit, ut unâ oblatione tota poenâ debita resolvatur. Nec enim si sacrificium infiniti valoris est, idcirco tota semper poenâ redimitur. Quoniam infinitum est in genere causæ universalis, quam infinitam licet causæ adjuvantes ad finitos effectus determinare solent, tantò vel majores, vel minores, quantò vis adjuvantium causarum vel major, vel minor est. Id quod in primâ rerum naturalium causâ cernimus, quæ tametsi infinita virtutis ipsa est, per causas secundas finitos effectus editi tantos et tales, quantos et quales causarum adjutricum vis et natura poscit. Nec sacerdos sacrificio imponit limites ex merito et sanctitate, sed ex intentione et applicatione suâ, quâ huic, aut illi pro quo offert, sacrificii virtutem applicat. Sanè, quemadmodum parvulis baptizatis per ministri intentionem Christi sanguis applicatur, certusque gradus gratiæ confertur, non quem administri sanctitatis præfinivit, sed quem præscribere voluit Christus (nam quotus gradus ille sit, mortalibus ignotum est), sic his, pro quibus sacrificium offertur, si simul iidem non offerunt, certus gradus poenæ remittitur, quem nos ignoramus, Christus suâ voluntate præstituit. Sed ut adulti eò majorem à baptismo gratiam percipiant, quò religiosiùs et devotiùs percipiunt baptismum, itâ à sacrificio majorem utilitatem capiet is qui sacrificium sanctiùs et ferventiùs offeret. Parvulis porrò ablutio peculiaris ministri vim crucis ad certum gradum gratiæ definit, quem æqualem in omnibus illis esse credimus, quòd æqualis in omnibus dispositio est; adultis verò quoniam non est eadem dispositio, sed alia cuique atque alia, non idem gratiæ gradus, sed alius alii conferetur. Quo modo vim sacrificii universalem et infinitam sacerdotis singularis oblatio determinat, vel ad certam et æqualem remissionem poenæ in his, qui eodem modo se habent ad sacrificium, vel etiam ad inæqualem in iis, qui cum causæ adjuvantes sint sacrificii, aliter atque aliter afficiuntur, hoc est benè, meliùs, optimè.

Quòd si Christi sanguis tam propriè noster esset, quàm suus cujusque proprius est, sine dubio Christi sanguine oblato, tota poenâ, quamvis infinita, solveretur. At, sicuti diximus, noster est Christi sanguis eo modo, quo lux solis nostra est, nempe ut causa universalis, cujus vis major minorve recipitur pro eo ut subjectum magis minùsque disponitur, pro eoque ut causæ adjuvantes majus minusve opis ferunt ad effectum. Atque post hæc in refutando argumento de decimo otiosum erit verba plura prodigere.

Undecimum quoque argumentum ridendum magis erat quam refutandum. Sed ridicula missa, præsertim cum in tantâ hominum cæcitate et miseriâ nihil est quod rideamus. Prior ergo ejus argumenti particula facillimè eluditur. Nulla enim repugnantia est, quin convenit maximè, ut quæ re Deo gratiam referimus benefico, eam rem offeramus irato. Eisdem quippè muneribus, bove, ove, agno, veteres patres et gratiam Deo referabant, et illum placare curabant. Quem in modum nos corpus et sanguinem Christi, divino nobis dono concessa munera, Deo et propitiatori reddimus, et eucharisticè. Nam quod putent sacrificiorum species confundi, si idem eucharisticum et propitiatorium sit, in eo miracè isti falluntur. Non enim confunditur triplex animæ vis vegetandi, sentiendi, intelligendi, si in unâ rationi animâ tres excellenter existant. Ex quo intelligitur, si veteris legis multa, eademque varia sacrificia unum novæ legis omnia transferint, ubi contineantur et emineant, non hanc esse specierum permutationem confusam, sed christiani sacrificii excellentiam perfectam. Deindè in moribus hoc videmus, ut diversa virtutum ac vitiorum genera in unam actionem coeant, si huic diversi fines accedant. Idem scilicet actus est furtum et sacrilegium, idem misericordia et religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hostia, ad diversos relata fines, et propitiatoria sit, et eucharistica. Deum sanè nos in remissione etiam peccati et misericordem et justum agnoscimus, ut et gratis remittat peccata, et pretio remittat tamen. *Justificati gratis per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*, ait Apostolus ad Rom. 3, 24. Et rursum, 1 Cor. 6, 20 : *Empti estis pretio magno*. Donavit autem Christus nobis pretium hoc, gratisque donavit, ut debita nostra solvamus. Quamobrem tum filio, tum patri ingentes gratias agimus; imò, ut aliquandò diximus, par pari referimus. Quia verò pretium istud acceptum licèt, sed nostrum est tamen, verè hoc exhibito peccata nostra redimimus, Deumque suis beneficiis placamus. Quam rem Irenæus, lib. 4, cap. 34, in hæc verba prosequitur : « Qui nullus est indigens Deus, in se assumit bonas operationes nostras, ad hoc ut præset nobis retributionem bonorum suorum, sicut Dominus ait : *Venite, benedicti*, etc. Ità et verbum dedit « populo faciendarum oblationum, quamvis non indiceret eis; ità et nos offerre vult munus ad altare. » Hactenus Irenæus. Et Cælestinus hujus nominis primus, in epist. 3 ad omnes Galliarum episcopos, eleganter exclamat : « O misericordiam Dei, qui nostra « vis esse merita, quæ tua sunt dona; et pro his, quæ « liberaliter largitus es, æterna præmia es daturus ! » Quæ causa Christo Domino fuit, ut initio statim cœnæ gratias egerit, accipiens panem et vinum, ut distribueret discipulis. Accipiebat ergo ipse, qui dabat, et idè gratias agebat. Quo modo nos et gratias agimus Deo pro accepto munere, et damus acceptam pro redemptione animarum nostrarum. Quæ omnia ferè in argumento 2, pro primâ conclusione, et in argum. 3, pro conclusione 2, et in responsione ad argum. 5 explicata sunt. Nam et posterior huius undecimi argumenti par-

ticula in responsione ad tertium satis confutata est. Cur autem Eucharistia sacrificium sit, cætera sacramenta non sint, non est illa causa, quam isti reddunt; sed quia in Eucharistiâ corpus et sanguis Christi verè manent, in cæteris sacramentis non manent. Undè cum tam pretiosa munera in Eucharistiâ habeamus, offerre ea Deo et possumus jure, et debemus. Sine oblatione autem sacrificium non est. In Eucharistiâ quoque oblatione mysticè Christus et incruentè immolatur, ideòque ibi hostia est, in aliis sacramentis non est. Propriè dico; nam per translationem baptismus quandoque hostia dicitur. Abeant ergo cæci et indocti Lutherani, quos in uno hoc exemplo patrefecimus disciplinarum omnium ignaros esse, theologiæ, philosophiæ, dialecticæ, grammaticæ. Nec enim rem tantummodò, sed sacrificii etiam nomen, ignorant.

CAPUT XII.

Exemplum secundum, ubi theologiæ conclusio in quæstionem vertitur.

QUÆSTIO DE VISIONE ANIMÆ CHRISTI. — Quanquam in singulis præcedentibus libris, Lutheranoim nos malitia coegit de uno aliquo theologiæ principio disserere, atque adeò quæstionum, quæ præter naturam ac disciplinæ ordinem in controversiam veniunt, multa exempla ponere; sed capite superiore tam in eo pugnæ genere styllum diligentius exercuimus, et quasi ad spectaculum liberiorè disputatione lusimus. Tametsi non ludicrum hoc, sed verum certamen fuit, quod spectante orbe in Tridentino concilio certavimus. Ubi Patribus magnum lumen accendimus, tenebras adversariorum dispulimus, theologi visi sumus, audaciùs verò fecimus, quam scholæ auctores cæteri. Illi enim jejunè solent, nullis ornamentis orationis adhibitis, hæreticorum sensa rationesque referre; nos autem illa ipsa hæreticorum argumenta ità amplificavimus, auximus, ornavimus, ut et quæ arma inimici habent, acuisse videamur, et quæ non habent, supeditasse. Sed, quod aliàs sæpè dixi, veritas mendacium superat, miris licèt modis instructum et ornatum. Verùm, ne plus justo volumen excrescat, non ad eum morem reliqua copiosè exempla persequemur, sed angustè et contractè disputabimus, atque utriusque partis argumenta non omnia sed præcipua breviter perstringemus.

Agedum ergò, illa sit nobis secunda quæstio, an Christi anima statim ab initio creationis suæ Deum clarè viderit? Sunt enim in utramque partem argumenta adeò probabilia, ut neutra firmè stabilita videantur. Bucerus porro negat Christi animam fuisse à principio perfectam. Erasmus in dubium vocat. Theologi vix ostendunt. Qui verò inficiantur, ij hujusmodi argumentis uti possunt.

1. Primum, in Christo fuit fides, sicut scriptum est, in Isa. 11, 5 : *Erât fides cinctorium renum ejus*. Non ergò mens ejus videbat Deum, quoniam *fides argumentum est non apparentium*, ait Paulus ad Hebræos 11, 1.

2. Deindè, Christus ovem habuit, quemadmodum

ipse Patri loquens ait, Ps. 21, 10 : *Spes mea ab uberibus matris mee.* Quod autem videt quis, quid sperat ?

3. Præterea, timuit, ut videre est apud Marcum, cap. 14, *Timor autem futuri et incerti mali est*, ait Aristoteles, Rhetoric. libro 2. Non igitur videbat clarè Deum, in quo nihil ut futurum incertumve cognoscitur.

4. Præterea, crevit gratiâ non solum apud homines, sed etiam apud Deum, Luc. 2, 24. Non itaque erat beatus, nec videbat Deum, quia beati crescere in gratiâ non queunt.

5. In notitiâ insuper et visione beatâ nulla rerum cognitarum successio est. At Deus Christi animæ quædam demonstrabat, alia celabat postea demonstraturus, juxta illud Joan. 5, 20 : *Pater omnia demonstrat filio, quæ ipse facit, et majora his demonstrabit ei opera.* Et rursùm, Marc. 13, 32 : *De die illi nemo scit, nec filius.*

6. Præstantius item et jucundius est gloriam et honorem consequi per opera digna, quam sive ullo omnino merito. Christus ergo animæ suæ felicitatem tantum virtutis præmium accepit. Quare non est in primo instanti visionem Dei consecutus. Meritum enim præmium antecedit, laborque mercedem. Nec fieri potest ut simul quis et mereatur beatitudinem, et beatus sit, nisi simul sit anima et in viâ, et in viâ termino.

Confirmant autem argumentum hoc sacrarum litterarum testimonia plurima. Ut illud, Isa. 53, 11 : *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur. Satiabitur autem, ait Ps. 16, 15, cum apparuerit gloria Dei.* Item, Ps. 44, 8 : *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Item, cum dixisset Ps. 15, 9 : *Caro mea requiescet in spe; et : Non derelinques animam meam in inferno,* subjicit Christus ipse : *Notas mihi fecisti vias viæ, adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo.* Non igitur antè mortem adimpleverat eum Deus lætitiâ vultus sui; quâ de re ne ad faciem quidem videbat Deum. Item, Apoc. 5, 12 : *Dignus est agnus, qui occisus est, accipere dignitatem et sapientiam;* non ergo antè mortem accèperat, sed meritis est eas accipere moriendo. Item, Isa. 62, 11 : *Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram illo.* En merces, en opus; gloriam ergo animæ commeruit. Nam gloria corporis, tametsi merces fuit operis sui Christo, non tamen fuit simul cum eo. Item Hebr. 2, 10 : *Docebat eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari.* Quid autem per consummationem intelligat Paulus quanquam nomen ipsum præ se fert, in eadem Epistola exponit, inquit, cap. 11 : *Ut non sine nobis consummarentur.* Finem ergo suum Christus per passionem adeptus est.

Postremò, non potest esse cum summo gaudio summa tristitia conjuncta; at qui videt Deum, is maxime gaudet; Christus verò maxime tristatus est, juxta illud : *Tristis est anima mea,* etc. Et iterùm : *Repleta est malis anima mea.* Non ergo Deum videbat, nisi velis duo simul contraria in eodem subjeccto existisse, eandemque

que animam pariter et repletam malis, et repletam lætitiâ cum vultu Dei. Hæc videlicet sunt argumenta potissima, quæ è locis theologiæ contrâ veram theologiæ conclusionem depromuntur. Nam si quæ sunt alia, vel facilia sunt, et cuique in promptu parata, vel ad ea, quæ posuimus, omnia referuntur. Sed nihil movere nos debet, ut ab scholæ decreto recedamus.

Omnes autem theologi definiunt, *Christum ab instanti conceptionis Dei essentialiter vidisse.* Quæ conclusio licet solâ theologorum auctoritate probaretur, satis firma habenda esset, quemadmodum lib. 8 consiliumus; sed his quoque argumentis demonstratur.

Primum ex illo Joan. 1, 14 : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre.* Quo loco D. Thomas advertit, gloriam animæ Christi ex personali unionem verbi et animæ esse derivatam : id enim Evangelista non obscure significat, cum, voce eadem repetitâ, ait : *Gloriam quasi unigeniti à Patre.* Illam suâ animam talem existimemus necesse est, qualem decebat eam esse, quæ esset Deo conjuncta vel maxime, nimirum undecumque perfectam, omnibusque omnino numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de unionem personali Dei et hominis stultissime sentiet. Jam si anima Christi unita Verbo non fuisset glorificata, fuisset perfectò imperfecta. Magna quippè humane menti perfectio deest, si felicitas deest. Ac videre Deum per speculum in ænigmate, imperfecti hominis esse, testis est Paulus in hæc verba 2 Cor. 13, 10 : *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus; quando autem factus sum vir, evacuavi, quæ erant parvuli.* Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, etc. Quia igitur ab utero Christus non sapiebat ut parvulus, sed vir omnino perfectus erat, ab utero quoque Deum facie ad faciem videbat. Id quod Jeremias prædixit, inquit, cap. 31 : *Novum creavit Dominus super terram : Femina circumdabit virum.* Adde, quòd cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse, ut cui datur esse ignitum eidem quoque datur ut calefaciat; et cui daretur esse sol, is sine dubio illuminaret. At propria Dei actio est videre se ipsum; hæc enim visione beatus est : ergo, cum anima Christi haberec esse divinum, habebat item suo modo divinæ naturæ propriam actionem, atque adeò videbat Deum. Adde etiam, quòd major erat unio animæ Christi cum Verbo, quam unio beatorum; sed ex hac existit claritas in intellectu beati, ut Deum videat : ergo multò magis ex illâ talis claritas orietur. Id divus Thomas hæc ratione confirmat : « Quantò recepti um propter quinquus est causæ influenti, tantò abundantius et plenius recipit influentiam ejus. » Sed mens Christi propinquior erat causæ luminis gloriæ, quam omnes angeli beati : plenius ergo atque perfectius agnoscebat Deum.

Argumentatur præterea D. Thomas, gloriam in animâ, fieri eo, quòd divinitas sit præsens intellectui, sicut lumen in aere ex præsentia solis. Quia enim a gloria Dei ingrediebatur per viam orientalem, terra

splendebat à majestate ejus, ait Ezech. 43, 2. Cùm ergò lux ipsa non solum ingressa fuerit in animam Christi, sed ei fuerit in idem esse personale conjuncta; claritas gloriosa indè secuta est, ut splendor sequitur solem. Præterea Deus attingitur à naturâ intellectuali per cognitionem et amorem; at anima Christi propinquissimè attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima: ergò ejus propriæ actiones, notitia et amor, non longè, sed proximè Deum attingebant. Mens verò, cùm est viatrix, peregrinatur à Domino, à longèque repromissiones aspiciit; cùm autem videt per speciem, præsens est et propinqua, ut ad Corinthios et ad Hebræos tradit Apostolus. Si ergò anima Christi peregrina et hospes erat super terram, certè non erat Deo per cognitionem proxima, sed angeli erant Deo proximiores.

Nec me fugit, posse à calumniantibus objici, aliud esse quòd res sit præsens animæ secundum esse reale, aliud quòd sit præsens secundum esse intelligibile. Anima enim nostra intellectui nostro conjunctissima est, si esse reale consideres. Sed quia conjuncta non est secundum esse intelligibile, videre eam inse, quamdiù mortali corpore circumdamur, non valemus.

At hæc objectio haberet fortasse locum, si filius Dei animæ rationali, perindè ut lapidi aut stiptiti fuisset unitus, nec in unione illâ esse intellectuale primò spectatum exquisitumque fuisset. Verùm Patres Ecclesiæ veteres, mentem polissimè assumptam credidèrè, per mentem animam, per animam vel ipsam carnem. August. in « libro de agone christiano: « Invisibilis, ait, et incommutabilis veritas per spiritum animam, et per animam corpus accepit. » Et in epist. ad Volusianum: « Ipsa magnitudo, inquit, divinæ virtutis animam sibi rationalem, et per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum cooperavit. » Ac Damascenus, in lib. 3, « unitum esse ait e carni per medium intellectum verbum Dei. » Quam rem divus Thomas, p. 3, quest. 6, divinè, ut omnia, explicavit. Atque hæc causa, ni fallor, Evangelistas fuit, cur non diceret, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed Verbum carnem factum esse. Verbum enim problemæ mentis apertè significat, et naturam intellectualem præ se fert. Quorsum autem Joannes diceret, primum intelligibile, hoc est, Verbum extremo illi, id est, carni se junxisse, nisi ut moneret, Sapientiam Dei attingisse quidem à fine usque ad finem fortiter, sed disposuisse tamen omnia suaviter, et carnem sibi propter animam univisse? Etenim quod per se intelligibile erat, id cui se prius quàm intellectui mentique conjungeret? Nempè ex fine assumptionis liquidò apparet, quid Dei verbum in eâ conjunctione expecterit. De quâ re, quoniam non ità multò post latius dicturus sum, nunc illud satis est, finem hominis Dei notitiâ constare. Qui ergò factus est homo, ut hominem ad finem suum, id est, ad claram Dei cognitionem duceret, is mentem sibi præcipuè conjunxit, quâ finis prænoscutur, quaeritur, possidetur.

¶ Hoc verò illa etiã argumentatione confirmat. Filius Dei in hoc natus est, et ad hoc venit in mundum, ut testimonium præberet veritati. Ecce, ait Deus in Isa.

55, 4, *testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Ut autem testis perfectus sit, illa res in eo prima quaeritur, ut hoc probè cognoscat et teneat, de quo testimonium est laturus. Si dux iidem, et præceptor consummatus quispiam habendus est, scire illum oportet et finem, quo ducat, et veritatem omnino quam doceat. At Christus testis veritatis erat, à Patre dux et præceptor constitutus; quocirca necesse erat, ut à Dei verbo mens potissimum et ratio hominis in ipsâ unione pericerentur. Nec laborare quâvis opus est, ut invenias, quandò Apostoli gloriam quasi unigeniti à Patre viderint, cùm Petrus, Epist. 2, cap. 1, id significantissimis verbis patefaciat: *Non doctas fabulas secuti, ait, notam facimus Domini nostri Jesu Christi virtutem et præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Deo Patre honorem, et gloriam, voce delapsa ad eum hujuscemodî à magnificâ gloriâ: « Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacuit; ipsum audite; » et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cùm essemus in monte sancto cum ipso. Virtutem et potentiam vocat, quâ Verbum caro factum est; præsentiam verò, quâ habitavit in nobis; at virtutem et præsentiam simul, quia filius hominis erat in cælo, hoc est, ejus anima videbat Deum, et vivebat tamen in mortali corpore super terram (1). Ità enim prænuntiaverat David in paucissimis verba: *Beatum faciet eum in terrâ.* Nam quòd beatus aliquis quasi transiens fuerit in terrâ, in Scripturis sæpè legimus. Sed quòd habitaverit in nobis quasi colonus, et quasi viator declinans ad manendum, hæc presentia potentia miraculum est. Sanè viderunt gloriam animæ in corpore tanquam in speculo, idè aptè dixit, *speculantes*, gloriam autem quasi unigeniti in voce delapsâ à magnificâ gloriâ: *Hic est, etc.* Testis oculatus est: *Ipsam audite*; doctor veritatis exploratæ ac visæ, est: *Ipsam audite*; dux est, qui et viam sciat, et terminum sciat: *Ipsam audite*, atque adeò videte et contrectate; nam habitat in vobis, quamvis gloria ea sit apud me, quam in presentia cernitis. Sed de primo Joannis testimonio nimium multa. Secundum principale testimonium pro eâ conclusione comprobandâ illud est Joan. 1, 14: *Verbum habitavit in nobis, plenum gratiæ et veritatis.* Undè divus Thomas bifariam colligit. Sive enim plenitudinem gratiæ in Christi animâ ponas, sive plenitudinem veritatis, utrique conficitur, eam Dei essentiam vidisse. Gratiâ quippè viæ in ordine ad gratiam patriæ imperfecta est, tantumque deficit à plenitudine, quantum à perfectione deficit. Quare, si imperfecta gratia in Christo fuit, non fuit nimirum gratiâ plenus. Objicit autem, Beatam Virginem, dôm vitam etiã mortalem degeret, plenam gratiâ fuisse, nec vidisse tamen Deum. Verùm hunc scrupulum elimittit tertiâ parte, questione septimâ, articulo decimo. Non enim fuit Christus gratiâ plenus ex parte, sed omni modo, ut articulo primo et nono ejusdem questionis ostendat. Nempè in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans, etc.,*

(1) Memento scriptum esse: *Non videbit me homo, et vivet*; ad Christum id esse referendum ostendit Joannes, cap. 10. (Vide Cajetanum in Ps. 8, Jerem. 4.)

Col. 1, 19. Et iterum: *In ipso inhabitet omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, Col. 2, 9. Nulla ergo ei gratiæ perfectio aut plenitudo deficit. Itã habuit gratiam consummatam, cum quã gloria animæ conjuncta et colligata est.

Quòd autem anima illa habuerit scientiæ ac veritatis plenitudinem, probat tertiã parte, quæstione nonã, articulo primo et secundo, quæstione item decimã, articulo quarto. Videlicet, non in Christo omnem plenitudinem inhabitãsse, quia plenitudo ei scientiæ defuisset. Nam, cum venit quod plenum et perfectum est, evacuat quod ex parte est. Non igitur cognoscebat ex parte anima Christi Deum, sed plene atque perfectè. Quocirca non erat in eã fides, sed visio.

Atqui hujus argumenti vim et nervos omnes Cajetanus frangit, cum probabili ratione contendit, legi oportere: *Plenus gratiæ et veritatis, Joannes testimonium perhibet de his*. Frangeret sanè, si probabilis sententia esset. Verum vulgatã editione reprehensã, græcis latinisque exemplaribus rejectis, interpretibus suggillatis, sanctis expositoribus expolis quid probabile fore putamus? Ecclesia certè meliùs intellexit verba illa: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre, per parenthesis fuisse interjecta, cum ait: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (cujus gloriam vidimus, quasi unigeniti à Patre) *plenum gratiæ et veritatis*.

Tertium pro illã conclusione testimonium mox in eodem Evangelio sequitur: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, quia gratia et veritas per Jesum Christum facta est*. Quæ sententia superiori connexa, nisi cæci sumus, apertissimè ostendit, verba ea: *Plenum gratiæ et veritatis, ad Christum esse referenda*. Sed hæc re missã, id, quod instat agamus. Accepit igitur Christus gratiam et veritatem, ut ex eo gratia in omnes et veritas emanarent. Habuit itaque maximam et perfectissimam gratiam et veritatem. Quia enim sol lucem habuit, ut inde omnia lumen acciperent, habuit nimirum maximam et perfectissimam lucem. Quare, sicut perfectissima lux omnes lucis effectus edere potest, perfectissimaque justitia omnes effectus justitiæ; sic Christi gratia et veritas omnes habebant gratiæ et veritatis effectus. Undè Dionysius, cap. 4, de div. nom., ait solem, quia universalis causa generationis est, ad ea omnia suã virtute se extendere, quæ sub generationem eadunt. At effectus præcipuus gratiæ et veritatis consummata est videre Deum.

Præterea, salus humanæ naturæ finis fuit humanitatis assumptæ. Per hanc enim, tanquam per instrumentum, operatus est Deus saluam in medio terre. Undè et Christum Apostolus, ad Hebr. 1, 10, scribit: *multos filios in gloriam adduxisse auctorem salutis eorum*. Et alio loco: *Misit Deus filium suum, inquit, ut adoptionem filiorum reciperemus*. Instrumenti verò dispositio et qualitas præcipuè quidam pensatur ex fine. Salus autem animæ intellectu sano constat et voluntate sanã. At voluntas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuisse et gratiam et veritatem eum, per quem ceteris omnibus salus futura erat, omnisque omninò et gratiã et veritas. Quia principium in quoquoque genere oportet esse perfec-

tum, sicut solem videmus in genere lucidorum, ignem in genere calidorum. A principio ergo Christi voluntas perfectè amabat Deum ex gratiã perfectã, et perfectè cognoscebat ex perfectã veritate. Jam felicitas animæ in perfectis Dei et amore et cognitione sita est. Felix itaque erat ab initio Christi anima, idèque videbat Deum.

Præterea, illud quod est in potentia, reducit in actum per id quod est in actu; oportet enim esse lucidum, per quod illustrantur alia. Cum ergo per Christum gratiam, veritatem, gloriam ceteri essent habituri, ipse profectò simul atque cæteros illum ad finem movere cœpit, et gratiam habuit, et veritatem, et gloriam. Eam verò motionem ab initio nimirum inchoavit. Ea demum, quæ à primis causis moventur in finem, quãdam solent temporis successione perfici; at causæ ipsæ moventes à principio statim suam, largiente, providenteque naturã, perfectionem habent. Ut ignis cum substantiã calorem accipit, aqua paulatim fit calida. Cœlestia quoque corpora mox omninò suas virtutes accipere quibus in tempore res terrestres inferioresque perficerent. Deus ergo, qui per Christi humanitatem, et gratiam, et gloriam erat omnibus communicaturus, eas licèt res cæteris in tempore largiatur, at Christi animæ ab initio statim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, causæ sunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illã conclusione testimonium è vestigio subditur: *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Ubi in homine piscatore videre licet et rerum contextum admirabilem, et compositionem disciplinæ incredibilem. Quod ut perspicias, lector, quæso, diligenter attende. Nullum porrò fidei negotium ritè transigitur, si omnes testes auriti sint, oculus nullus. Quin, ut Augustinus ait, auritis credimus, quia audierunt à fide dignis, qui oculis suis rem se vidisse testificarentur. Cum ergo Moyses et Joannes Baptista, primus et postremus è lege antiquã, atque adeò Prophetæ omnes, è novã item lege Apostoli Christi testes fuerint ex auditu universi, oportuit unum esse pro omnibus, qui ex visu testimonium daret. Testis autem ejusmodi, qui non pro mille, dico, esset, sed pro mille millibus, esse non poterat, nisi et justus esset, ne scilicet vellet fallere. et sapiens etiam, ne ipse utique falleretur. Quocirca necesse fuit plenum fuisse gratiã et veritate, ne quidquam in optimo et absolutissimo teste desideraremus. Etenim, quia gratiã plenus, justissimus erat, quia plenus veritate, veracissimus.

Quia igitur plenitudo testificationis et absoluta omninò perfectio ex visu est, idèque ex auditu testis plenus veritate non est, cum Scriptura de Joanne dixisset: *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de luce; de Christo verò: Erat lux vera, etc.*, et de Moysse: *Lex per Moysen data est; illa etiam illicò nœxuit: De plenitudine ejus omnes, Moyses, Joannes, Prophetæ, Apostoli, prorsusque testes in universum omnes accepimus, quia et lux erat, et plenus gratiã et veritate erat, et gratia et veritas per eum facta erat, et denique testis ex visu erat. Deum*

quippè nemo vidit unquam, nec Moyses, nec Joannes, nec Prophetae, nec Apostoli, nec Evangelistae: Unigenitus, qui est in sinu Patris, qui vidit arcana, ipse enarravit. Ne verò hoc ad divinitatem Filii, non etiam ad humanitatem referatur, tum ratio prohibet, tum auctoritas. Ratio illa est, quòd Christus testis veritatis erat à Patre destinatus, non solum quia Deus, sed quia homo. Quarè ex utràque naturà opus erat testimonium esse perfectum. Auctoritas ejusdem Christi est, quia hanc rem postea manifestiùs exposuit, inquit: Amen, amen dico tibi, quia quod scimus, loquimur, et quod vidimus, testamur, etc. Et protinus: Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est in caelo. Quo loco verè Cajetanus et diligenter advertit, verbum ascendit, non praesentis, sed praeteriti temporis esse; quae res ex graeco exemplari patet. Quod enim Joannes aptè dixerat: Deum nemo vidit unquam, id nunc aliis verbis Christus ait: Nemo ascendit in caelum. Tunc enim homo secundum animam in caelo esse dicitur, quum videt Deum. Quo sensu latroni dictum est: Hodie mecum eris in paradiso. Et Angeli in custodiam hominum definiti, quia semper vident faciem Patris, qui in caelis est, semper quoque in caelis esse dicuntur, quamvis in terrà saepe sint. Antè Christum ergò sicut nemo viderat Deum, ita nemo in caelum ascenderat. Ut autem quasi manu tangeres, sermonem de Christo secundum naturam humanam fieri, appositè subjunctum est: Filius hominis, qui est in caelo. In quam sententiam Patri ipse postea locutus est: Volo, Pater, ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi. Joan. 17, 24. Nec Baptista hanc Christi in testificando perfectionem tacuit, imò in hac quoque resum à Christi testimonio excelli professus est, inquit, Joan. 3, 32 (1): Quod vidit, et audivit, hoc testatur.

Nec verò inscius sum, veteres theologos hæc ferè loca ad Christi divinitatem retulisse, secundum quam Christus et videbat Deum, et ubique erat. Sed eà ætate bellum erat illis cum Arianis et Eunomianis acerrimum, ob idque omnibus testimoniis, quibus poterant, Christi Deitatem assercebant, praesertim cum res erat in promptu et facilissima, quemadmodum fermè in praescriptis locis. Nam illud: Nemo ascendit in caelum, nisi Filius hominis, qui est in caelo, quo pacto verè ac propriè in divinitatem quadrare possit, non satis intelligo. Non enim Filius hominis, quia Deus erat, tunc in caelum ascenderat, sed quia homo. Quomodo autem in caelum ascendisset, nisi secundum animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Cajetano hunc Evangelii locum ad adstruendam animæ Christi gloriam urgere.

Quantum testimonium, quo D. Thomas utitur exstat ejusdem Evangelii capite octavo: Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum, quia scio undè veni, et quò vado. Et posterius: Si dixerò

quia nescio Deum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum et sermonem ejus servo. Quòd enim sermo sit de scientià, ut à fide distinguitur, illa verba videntur ostendere: Ero similis vobis, mendax. Judei quippè fidem habebant eo tempore, quamvis cum Christo certarent. Quòd autem secundum humanitatem loqueretur, illud probat: Scio eum, et sermonem ejus servo.

Hoc verò divi Thomæ argumentum video refutari posse. Quoniam est quedam scientia sanctorum, quæ eum charitate conjuncta est, quamvis evidentiam non habet. In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non servat, mendax est, 1 Joan. 2, 3. De hac scientià si quis contendat Christum Joannis cap. 8 sermonem facere, vix refelli poterit. Quin dicit fortassè quispiam, hæc divi Thomæ argumenta probare id quidem quod deceat, non id tamen, quod oporteat. Ità congruentia illa esse, cogentia non item. Sed nos primum non id agimus, omnia divi Thomæ argumenta, ea etiam quæ ad certam theologiæ conclusionem probandam afferuntur, certa esse et necessaria. Nimirum enim in veteribus quoque theologis, in summis Ecclesiæ pontificibus, in conciliis tandem quedam argumenta invenias, quæ suadeant quidem, non cogant; at certis aliis exploratisque permixta, non modò totum disputationis corpus exornent, verum etiam confirmant. Probabilia igitur argumenta necessariis adjuncta, tantum abest ut reprehendenda sint, ut sint etiam commendanda. Quanquam istis equidem argumentis utor, dum adsunt; cum absunt, non requiro. Illud hujus generis videtur esse: In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei absconditi, Coloss. 1, 3. Illos autem in Christo non fuisse omnes, si scientia ei beatorum defuisset. Simile est hoc, Christum fuisse caput, non solum hominum, sed etiam angelorum, Eph. 1, Coloss. 2. Incongruens verò esse, ut membra capiti scientiæ et claritate antecellerent. In hoc denique probabilium genere forsitan et illud est, 2 Cor. 5, 7: Quòd si ministratio mortis fuit in glorià, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus ejus quæ evacuat, etc. Et posterius: Nam nec glorificatus est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuat, per gloriam est, multò magis quod manet, in glorià est, etc., usque ad illud: Nos autem revelatà facie, etc. Non ergò decebat, ut primus novi testamenti administrator spiritus atque animæ glorià careret, ex quâ non solum facies, sed totum corpus gloriificaretur, ex integro, Matth. 27. (Vide Orig., hom. 12 in Exod.) Hæc igitur dicta in primis sint.

Deindè (quæ res certè est animadversione dignissima), non mihi illi probari possunt, qui ea in theologia argumenta confundunt, quæ id, quod decet, ostendunt; quasi non interdum idem etiam oporteat, quasive indecora omnia paria sint, et non sint quædam à quibus et ratio, et theologia omnis abhorreat.

Sanè argumenta, quæ confirmant esse quidquam in religione nostrâ congruens et debens, ea omnino bipartita sunt. Quædam enim sunt ejusmodi, ut etiam si

(1) Affirmat Hieronymus Christum juxta suscepti corporis dispensationem à Patre audire quid loquatur; ergò juxta humanam naturam et vidit, et audivit, etc. (la isa. c. 50.)

non exstitisset ea res, quæ probanda sumitur, nihil tamen inconsistentem emergeret; ut cum theologi ostendunt, decessisse, ut Deus ad reparandum humanum genus, carnem sumeret; utque ex divinis personis filius is esset, decessisse, cæteraque id genus plurima, quæ decentia fuisse vel maxime theologus probat quidem; sed quando alia Deus remedia peccato nostro parasset, quæ innumera sine dubio potuit, nullum rationis incommodum, nihil Deo indecorum haberetur. Talia verò argumenta nil profectò in theologia demonstrant, sed solum explicant, id quod fide credimus, congruentissimum Deo nobisque fuisse. Altera argumenta sunt, quæ ita monstrant quidquam consentaneum esse, ut nisi res sic se habeat, aliquid semper emergat, quod nullo modo aut divinæ naturæ, aut rationi humanæ consentiens videatur. Ut Divam Virginem intactam exstitisse post partum, Scriptura sacra in sensu litterali nusquam forsitan edocuit; ita tradit apertè, in conceptu et partu virginem exstitisse. Sed quoniam indecens Virgini erat, ut integritatem tam singulari et miraculo et mysterio conservatam ipsa postea volens, ut dicitur, et prudens labefaceret, et quæ præter naturæ ordinem incorrupta permanserat eadem se exponeret corruptori, adeò fidelium animis inhaesit perpetuæ hujus virginittatis firma sententia, ut etiam si nulla fuisset apostolica traditio, ea tamen ratio esset idonea ad faciendam fidem iis qui non ad contentionem informati, sed ad disciplinam sunt vel medioctè instituti. Nec aliter ego puto, in præsentii quæstione philosophandum. Cum enim ostendimus non decere, ut Verbum Dei animam intellectualem imperfectam, scientiæque ac sapientiæ vacuum assumeret, causam nos obtinuisse arbitramur. Quia res contraria scilicet adeò indigna Verbi sapientiâ et providentiâ est, ut ne verisimilis fiat quidem, si de unione personali Verbi et animæ rectè sentimus. Consentianus igitur, cæteris Ecclesiæ sancti gratiam per partes distributam, nempe *secundùm mensuram donationis Christi*, at Christo ipsi non fuisse datum spiritum ad mensuram. Tanta enim gratiam dari congruebat, quantum anima capere illa posset, tantam, quantum in rebus esse ipsa gratiæ natura pateretur. Quod verò de spiritu gratiæ dicimus, id ut de spiritu sapientiæ, scientiæ intellectusque dicatur, subest omnino causa eadem. *Tantò enim melior omnibus est angelus effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit*, Hebr. 1, 4. Itaque unctus est à Deo oleo exultationis præ participibus suis. Non ergò solum habuit parem cum angelis felicitatem, sed multò etiam majorem. Quocirca, ut fruebatur, ita quoque videbat Deum. Quod qui negant, ii non ab scholâ modò, verùm à theologia veteris institutione desciscunt.

Ambrosius, de Incarnat. Dom. sac. cap. 7: « Deus in carne perfectionem naturæ assumpsit humanæ, suscepit sensum hominis, » etc. Perfectam ergò animam assumpsit Verbum, non imperfectam. Et liber 7, epist. 47 ad Irenæum: « Accepit plenitudinem naturæ et perfectionis humanæ; sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, ut esset perfectus in

« utrâque formâ, undè et David dicit: *Speciosus formâ,* » etc.

Augustinus, in lib. de Trin.: « Mox ut Verbum venit in uterum, factum est perfectus homo. » Et super Exod.: « Non habuit omnino Christus juxtâ animæ meritum, quo posset proficere. » Et illum vers. Ps. 64: *Beatus quem elegisti, et assumpsisti, de unitâ humanitate interpretatur.*

Remigius in illud: *Et ecce aperti sunt ei caeli,* « sed numquid tunc primò, aperti sunt ei caeli, etiam secundum humanam naturam? Fides enim Ecclesiæ tenet, quòd non minùs aperti sunt ei caeli antè quàm post. »

Græcus, quem refert sæpissimè div. Thomas in Catenâ, quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, et tribuitur Gregorio Nazianzeno: « Dicitur, ait, secundum humanitatem proficere, non quòd ipsa suscipiat augmentum, quæ ab initio fuerit perfecta, sed ex eo quòd paulatim manifestabatur. »

Damascenus, lib. 3: « Qui proficere dicunt Christum gratiâ, non venerantur unionem, quæ est secundum hypostasim. »

Theophylactus: « Divina erant quæ dicebantur et agebantur à puero, non quasi duodecim annorum, sed quasi perfecti viri. Evangelista verò interpretatur quid sit proficere illum sapientiâ: subdit enim, et staturâ. Profectum enim ætatis, sapientiæ dicit profectum. »

Hieronymus, in Isa. cap. 7 (1): « Licet multa post secula de eo Evangelista testetur: *Puer autem proficiebat,* etc., et hoc dicatur, ut veritas humani corporis approbetur; tamen adhuc pannis involutus habebat boni malique iudicium, ut per hæc verba noscamus, infantiam humani corporis divinæ non præjudicasse sapientiæ. » Et in Jerem. c. 31 (2): « Juxtâ incrementa quidem ætatis proficere videbitur sapientiâ, sed perfectus vir in utero femineo continebitur. »

Leo, epist. 65, ad Leonem Aug.: « Deitas acceptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificatione. Et alio item loco Cyrillum citat in hæc verba: « Assumpsit Verbum humanitatis naturam in suâ ratione perfectam. » Et Cyrillus ipse, in Joan. lib. 4, cap. 17: « Vidimus, inquit, gloriam Christi adeò sublimiorem creaturarum gloriâ, ut mentis quisque compos nulli alii, quàm unigenito Dei filio illam convenire fateretur. Plenus enim erat veritate et gratiâ. Non enim mensura sibi datur ut cæteris, sed ut imperfecto perfecta inest. Sed si plena est, iniquies, gloria ejus gratiæ et veritatis, quomodò sapientiâ et gratiâ profecisse apud Lucam scribitur? aut quid accedere potest ad plenum? Illorum potius de Jesu opinio, quàm illius perfecta crescebat gratiâ, et magis in dies cognoscentes, magis illum procedere ac gratiâ crescere arbitrantur. » Vide etiam cap 20, in illud: *De plenitudine ejus omnes accepimus.*

(1) In illud: *Ut sciat reprobare malum,* etc.

(2) In illud: *Novum creavit Dominus, etc.*

Multa sunt ejusmodi veterum testimonia, quæ nos gratiâ brevitatibus omittimus, cum hæc etiam, quæ recitavimus, sine ullâ aut expositione aut argumentatione perstrinxerimus. Nunc argumenta contrariæ patriis breviter quoque refellemus. Non enim hoc loco volumus, nisi pro quasdam summas et signa data ruditer admonere, ut in similibus questionibus, quæ non sunt theologorum usu contrite, se diligentius exercent. Invenient quippè semper, si quæsierint; atque in presenti etiam questione non dubito eum longè plura inventurum, cui et uberior lectio, et major eruditio fuerit.

Primum autem argumentum nihil difficile est, si intelligamus justitiam ibi et fidem pro justis et fidelibus usurpari, ejus rei non modò Hieronymus auctor est, in comment. super Isaiam, sed 70 etiam Interpretes. (Vide div. Thom. p. 3, q. 7, art. 5.)

Ad secundum facilius adhuc responsio est. Dicitur enim Deus spes Christi, quia in Deo erat fiducia ejus, non in homine. Item quia multa etiam à Deo sperabat, quamvis non speraret gloriam animæ quam jam habebat. (D. Thom. p. 3, q. 7, art. 4.)

Ad tertium vide S. Thomam, part. 3, quest. 15, art. 7.

Ad quartum vide S. Thomam, part. 3, quest. 7, art. 12. Ubi etiam respondet illi Evangelii testimonio. Ac nos etiam paulò antè veteres referebamus non paucos, qui nullo modo admitterent, aut gratiam, aut sapientiam Christi potuisse in seipsis aliquandò proficere; adeò plenus ab initio et gratiâ et sapientiâ fuit. Sed qui in hominum existimatione crescit, tametsi idem ipse omninò perseveret, eum dicit Scriptura crescere: *Proficiebat David valens et crescens*, 1 Paral. 11, 9. Item: *Crevit Josaphat, et magnificatus est usque in sublimè*, 2 Paral. 17, 12. Item: *Illum oportet crescere, me autem minui*, Joan. 3, 50. Quia verò xrpè quod hominibus altum est, abominatio est antiè Deum, ne existimares ostentationem esse prestigiosam et pharisaicam: *Talis, inquit, erat Deo intus, qualem se homini exhibebat foris, nec hominibus probabatur solus, sed etiam Deo*. Voluit enim Evangelista illud forsitan commemorare, quod de Samuele scriptum est, 1 Reg. 2, 26: *Puer autem Samuel proficiebat atque crescebat, et placebat tam Deo quam hominibus*. At D. Thomas docet, Christum crevisse in effectibus et operibus gratiæ et sapientiæ; quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod amem in effectu crescit, hoc ei escere quandoque dicitur. Ut ibi: *Verbum Dei crescebat*, Act. 6, 7, et rursùm: *Fruiter crescebat verbum Dei*, ibid. 10, 20.

In quinto argumento duo testimonia referuntur, quibus Ariani Filii sapientiam atque adeò divinitatem impugnare sunt soliti. Quæ causa quibusdam Patribus fuit, ut ea de Filio juxtà humanam naturam interpretando, satis se putàrent adversariis respondisse. Ac verà in eâ pugnà, quam, cum Ario gerebamus, sat illud erat, ut in hæc parte ictus ejus conatusque omnes eluderentur. Sed nobis opus est universos errores evincere, et Christi etiam animam ab omni ignorantia vindicare, quæ de ejus dignitate quidquam detrudere videtur. Ambrosius porò, libro quinto de

Fide, cap. 8, non audet asserere, tametsi cum Ario disputabat, Christum secundùm humanitatem, aut in sapientiâ profecisse, aut quiddam penitus ignorasse, si hæc vocabula propriè capiamus. Contrariam verò sententiam nonnullos ait tenuisse; sed *qui fuerint, inquit, intinidiores, quam ego sum*. Divus sanè Thomas non dubitat, vel ejusdem Ambrosii auctoritate, confirmare Christum non secundùm scientiam aut beatam aut infusam, sed secundùm aliam acquisitam seu experientialem quippiam aliquandò ignorasse, quod postea didicerit. Didicit enim ex iis, quæ passus est. Itaque si de scientiâ hæc experimentalis sermo sit, Pater demonstrat Filio ea quæ faciebat per illum mirabilia; majora tempore futuro demonstraturus, quoniam et majora facturus. Secundùm hanc scientiam item diem judicii nescivit, antequàm esset; nam tunc experietur, cum judicium fiet. Probabiliter dicta sint hæc, non negamus; verum nihil necesse est in has nos angustias conjicere, quippè cum sit alia horum locorum intelligentia sanior. Ac de priore quidem testimonio sic sentio. Reprehensus fuerat à Judæis Christus, et quòd sabbatum solveret, et quòd se æqualem faceret Deo. Respondet ergò simul utrique calumniæ in hæc verba: *Non potest Filius à se facere quiddam, nisi quod viderit Patrem facientem*. Ubi primum sic potentia æqualitatem agnoscit, ut nihil sibi arrogare videatur. Agnoscit enim Patris etiam auctoritatem, cui accepta referre quæcumque facit. *Non potest, ait, Filius à se facere quiddam*. Deindè ità argentes redarguit: *Cur me, o Judæi, reprehenditis? Eadem certè ratione et Patrem meum reprehenditis*. Quoniam non ex meo capite, ut dicitur, quæ facio, ea ego confingo; nec affectu et libidine opera edo, sed à Patre accepi id, quod facio: *Non potest*, etc. Non autem somnio accipio aut opinione aliqua commentitia, sed visu certissimo atque clarissimo æerno et comprehendo operantem Patrem, et quæcumque ille facit, hæc ipsa eadem ego non clausis oculis, sed videns similiter facio. Si ergo me carpit, quasi opera illicita faciam in sabbato, facio autem eadem quæ Pater meus, eodemque modo facio; coarguite, si ità lubet, Deum ipsum, quem ego operum omnium meorum auctorem et principium habeo. Ut autem probet se videre Patrem facientem opera, subdit: *Pater enim diligit Filium*; ideoque nihil illum celat, sed in conspectu ejus, ipsoque adeò cernente omnia facit. Nec solum quæ antehæc fecit, et ea coràm Filio fecit, sed et majora, quæ facturus est, in conspectu Filii, Filioque proindè spectante simulque faciente, facit. Quibus verbis non negat Filium intelligere res prius omninò quàm fiant, sed humano more loquitur, et se nostris sermonibus accommodat. Tunc enim res ostendere dici mur, cum ità præsentis sunt, ut non ad intellectum, sed quasi digito ad sensum demonstremus. Quæ est nobis certitudo maxima. Nec obstat quòd verbo futuri ulitur, *demonstrabit*, in his, quæ æterno Deo præsentia sunt. Sic enim solet Scriptura nobis, nostroque temporis res æternas attempere. Pater siquidem Verbum et genuit, et gignit, et semper gignet. Quamquam qui subjungit: *Ut vos miremini*, is de demonstratione quâ

dam futurâ videtur loqui, quæ cæteris etiam pateat. Quare ex hoc loco nihil contrâ gloriam animæ Christi haberi potest.

Posterius quoque testimonium nihil contrâ nos facit. Primum, Hieronymus, in Matth. 24, Ambrosiusque, lib. 5 de Fide, negant, illa verba, *Neque Filius*, nisi in paucis quibusdam græcis exemplaribus haberi. Quin Ambrosius contendit, ea ab hæreticis esse interposita. Eadem quippè lectio Matthæi et Marci erat. Matthæi verò Evangelium Ariani corruperant, eisdem quoque verbis adjectis, quæ modò nec latina, nec græca exemplaria habent. Deindè etiam si ita fuisset ab Evangelistis scriptum, in eo sensu Filius nescire dicitur, quia scire se dissimulat, nec vult aliis revelare. Pater siquidem scit quia Filio manifestat; Filius nescit, quia occultat, nec alios scire facit. Quòd autem verbum, *scire*, in hunc modum aliquandò accipitur, et uslo valgi contrito liquet, et Ambrosius probat ex illo Gen. 18, 21 : *Descendam, et videbo utrum clamorem opere compleverint; an non est ita, ut sciam*. Simile est illud Ps. 52, 3 : *Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens*, etc. (1). Et ubi nos habemus : *Tentat vos Dominus Deus vester, ut poliam fiat an diligatis eum*, editio 70 habebat : *Ut sciat an diligatis eum*. Sed de hæc re vide Ambrosium, Hieronymum, Augustinum ac Patres cæteros. In his enim, quæ pervulgata sunt, longus ego esse nec debeo, nec volo.

Ad sextum respondet egregiè D. Thom. p. 3, q. 19, art. 3; vide illum. Primum verò testimonium, quo illa ratio confirmata est, verba proximè antecedentia explicant. *Si posuerit*, ait, *pro peccato animam suam, videbit semen longævum*, etc., et statim : *Pro eo quòd laboravit anima ejus, videbit et saturabitur*. Secundum testimonium D. Thomas sic interpretatur, ut dicat Christum meruisse manifestationem unctionis quidem, juxtà illud : *Propter quod Deus exaltavit illum*, etc., sed unctionem ipsam non meruisse; in Scripturâ autem tunc rem aliquam fieri aliquandò dici, cum innocescit : *Data est mihi omnis potestas*, etc. Quia ergò Christus dilexit justitiam, etc., idè exaltavit eum Deus in regem dæmonum, hominum et angelorum; ungere enim est regem constituere.

Respondet item, idque meliùs, hunc sensum esse, ut virga directionis esset virga regni tui, ut diligeres justitiam, etc., propterea, id est, ut hæc egregiè faceres, unxit te Deus oleo, etc. Illud est simile : *Homo ridet, stet, discurret, propterea intellectum habet, et animam rationalem*. Non enim necesse est, ea quæ antecedunt, causam esse eorum, quæ sequuntur. Ut ibi : *Propterea sapientia Dei dixit*, etc., Luc 11. Nec si dicere expressè : *Unxit te Deus oleo lætitiæ, quoniam dilexisti justitiam*, etc., quidquam contrâ nos faceret.

(1) Qui dissimulat, is exhibet se ad modum nescientis. Sic Marcus 12 : *Cum vidisset*, inquit, *à longè ficum habentem folia, venit, si quid forte inveniret in eâ*. Sicut ergò ille qui præstat speciem fingentis, et aliquid prudenter simulat, dicitur fingere, *fingit enim se longius ire*, sic qui gerit speciem, et formam nescientis, dissimulaturque aliquid se scire, eum nescire Scriptura dicit.

Nam more Scripturæ fit, ut interdùm effectus loco causæ ponatur. Ut ibi : *Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus*, Ps. 16, 6.

Tertiò demùm respondere possumus, actiones Christi non fuisse meritorias causas unctionis, sed quasi materiales et dispositivas. Docet enim D. Thomas, tertiâ parte, quæstione trigesimâ quartâ, articulo tertio, sanctificatum fuisse Christum per proprium actum. Quemadmodùm ergò verè dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam; hominem fuisse contritum, propterea ei gratiam justificationis esse donatam : sic dicere Propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo Spiritûs sancti perunctum. Nec opus est, ut vox illa, *propterea*, causam efficientem aut meritoriam denotet, sed satis erit, si sit causa quæ disponat subjectum, quasi materialis.

De tertio verò testimonio sic habeto. Divus Thomas existimat, in eo psalmo de resurrectionis æternâ vitâ agi non solum in Christo, sed in membris. Nam illa omnium capitis et membrorum resurrectio, vitanque plena delictis, fructus passionis Christi fuit, qui, ut Paulus ait, *conresuscitavit nos, et consedere fecit in cælestibus*, tunc scilicet, cum ipse excitatus sedit à dextris Dei. Si ergò Christus in hoc loco non in personâ suâ modò, sed in membrorum personâ loquitur, nihil est difficile intellectu. Quòd si Saulo dicebat : *Cur me persequeris?* quia membra ipsius Paulus insectabatur, dicere quoque potuit Patri : *Adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo*. Quoniam gloria nostra gloria Christi est, non minùs quàm ignominia laborque noster Christi omninò est. Mox etiam non video equidem, cur non propriè de Christo ipso accipiamus, quòd post resurrectionem adimpletus lætitiâ fuerit cum vultu Dei. Antè enim et corpus vacuum erat eâ voluptate, quæ à visione Dei in corpore emanat, et anima non undique plena erat lætitiâ; quin appetitus sensitivus totus tristitiæ angorige patebat. Post passionem ergò implevit cum lætitiâ Deus cum vultu suo. Quoniam etsi priùs Dei vultum clarè plènèque videbat, non tamen affectus appetitusque omnis plènè perfectèque gaudebat. Quà de re in refutatione postremi argumenti nonnihil adjiciemus, quòd sit animadversione dignissimum.

Quantum insuper testimonium facilem intelligentiam habet; nam et scriptum à poetâ est, Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem mercedem Christi Isaias vocat fidelium populum. *Postula à me*, inquit, *et dabo tibi gentes hereditatem tuam*. Undè è vestigio subdit : *Et vocabunt eos populus sanctus, redempti à Domino*. Justinus verò Martyr, in dialogo cum Tryphone, aliter legit et interpretatur hunc locum. « *En tibi*, inquit, *servator adest, qui mercedem suam reddit, opusque suum antè se*. Verè enim Christus id quod meruit, hoc est, mercedem operis sui nobis reddidit. » At Hieronymus plènè interpretatur, hoc idèò dici, quia Salvator ipse Judex sit omnium, ut reddat unicuique secundum opera sua, justis præmia, peccatoribus æterna supplicia.

De sexto testimonio denique nil aliud in præsentia

dico, nisi gloriam Christi antè passionem nondùm fuisse consummatam; sed quiddid propter nos et propter nostram salutem ad absolutam hominis glorificationem defuit, hoc non dubium est per passionem suam Christum meruisse. Sanè verò non eodem modo omnia ædificia consummantur; quibusdam enim vel parietes desunt, aliis non deest nisi tectum. Nos itaque consummamur acceptà non solùm glorià corporis, verùm etiam animæ, quoniam utriusque partis gloria deerat, at Christo non nisi alterius duntaxat: quare per illius adunctionem consummatus est.

Ad postremum argumentum D. Thomas respondet, de Passionibus animæ articulo decimo ad nonum, contraria non posse esse in eodem per se quidem, sed ferè per accidens, ut cùm quis in navi deambulans fertur in contrarium ejus, ad quod navis movetur: « Ità, inquit, in superiori ratione animæ Christi erat « gaudium per se, quia per actum proprium; dolor « autem per accidens, quia per corporis passionem. » Deinde respondet, quòd gaudium illud et dolor non erant contraria, quia non erant de eodem. Verùm responsum illud prius refelli potest. Quoniam locales motus si in eodem contrarij aliquandò sunt, nihil mirum est, quippè cùm tota ferè eorum substantia et ratio externus quidam respectus sit. Ità Pater et Filius relationes contrarias per se ferunt, et ordine ad diversos terminos esse in eodem verè possunt. At in formis et qualitatibus absolutis id fieri nequit, ut sive per se, sive per accidens duo contraria in eodem subjecto sint. Pugnat enim cum naturà rerum, ut aqua simul calida et frigida sit, præsertim in summo; nec si quis contendat alterum esse per se, alterum per antiperistasin. Gaudium verò et tristitia qualitates sunt absolute. Sed et posterius responsum quispiam coarguet, quoniam Christus videns rationes in Dei essentià divinas, de suà morte letabatur, quam cernebat Dei et rationi et voluntati conformem. Tristabatur autem de eadem, quia erat malum nature contrarium. Quare objectum materiale gaudij atque tristitiæ idem erat. Ut gaudium porrò tristitiæ contrarium sit, sat est utrumque in materiali objecto convenire. Nam formalis gaudij tristitiæque ratio discrepat semper, sive de eadem re, sive de alià atque alià tristemur et gaudeamus. Non ergò negare possumus, si in Christi voluntate gaudium summum summaque tristitia de morte suà fuit, quin duo simul in eodem fuerint contraria. Atque hæ animi affectiones se vicissim expellunt, tametsi non res eadem objecta est. Nimirum enim, cùm pellere tristitiam volumus, aliis non modò rationibus, sed rebus etiam gaudere curamus. Quod argumentum est eas affectiones esse contrarias.

Cæterum difficultas hæc tribus modis videtur expediti. Primum enim dicit fortassè quispiam, in appetitu intellectuali Christi, quæ voluntas propriè vocatur, nullam penitus tristitiam existitisse. Quoniam illa animæ portio Deo fruebatur plenissimè. Quemadmodum autem à superiore potentia non derivabatur gaudium ad inferiores, ut salutis nostræ mysterium in Christi passione transigeretur; sic ab inferiore po-

tentia non perveniebat ad superiorem dolor. Non fuit itaque in Christi voluntate tristitia, sed in appetitu sensitivo fuit, qui propriè tristitiæ subjectum est. Quam sententiam visus est Dominus significare, cùm ait, Math. 26, 38: *Tristis est anima mea*. Appetitus enim animalis, quia animalis est, non est intellectualis, sed sensitivus. Cui etiam sententiæ favet D. Thomas p. 3, quæst. 15, art. 4 et 6, et qu. 46, art. 7 et 8. Nam Scoti argumenta abundè refutat Cajetanus. Quod si verum est, jam contraria non sunt in eodem subjecto proximo; sed gaudium in voluntate, tristitia in appetitu sensitivo. Ideòque propriè ne contraria quidem sunt. D. Thomas p. 3, q. 18, art. 6, in corp., et q. 46, art. 8 ad 1.

Huic verò responsioni illud objicitur, quòd Dominus habuit in voluntate actum, quo mortem verè noluit; at tristitia est de his, quæ nobis nolentibus accidunt, ut Augustinus ait. Prior propositio, quanquam eam Cajetanus negat, probatur, primò ex divo Thomà, p. 3, qu. 18, art. 6, ubi dicit, quòd voluntas naturalis et voluntas sensualitatis aliud voluit in Christo, quam divina voluntas. Et art. 5, refert Augustinum contrà Maximinum, in hæc verba: « In hoc quod Christus « ait: *Non quod volo, sed quod tu*, aliud se ostendit voluisse, quam Pater; quod nisi humano corde non « posset. » Ac reverà ex illo Evangelij testimonio non solùm sancti veteres, sed synodus sexta sub Agathone collegit, et duas voluntates in Christo, et duas voluntatum operationes. Sanè qui ait: *Non sicut ego volo*, is actum voluntatis apertè significat. Verùm Cajetanus elaberetur dicens, appetitum sensitivum vocari interdum voluntatem. De quà Ambrosium hunc Evangelij locum explicare, divus ipse Thomas interpretatur p. 3, q. 18, art. 2. Quin D. Thomas questionis decimæ octavæ tertię partis articuli quinti argumentum tertium non poterat refellere, si admisisset, Christi voluntatem aliquid velle, quod non habuerit: « Beatus « enim est, ut Augustinus docet, qui habet quæcumque vult. » In reliquis certè beatis probabilissimè Cajetanus ejusmodi volitiones negat, quoniam in illo statu otiosæ sunt. Cùm ergò Christus secundum intellectum et voluntatem perfectè fuerit beatus, non videtur ejusmodi volitiones habuisse.

Possumus deinde postremum hoc argumentum eludere, etiãsi dicimus, id quod reverà probabile est, in voluntate Christi intellectuali, quæ propriè voluntas est, non tristitiam modò, sed summam maximamque fuisse. Quia enim in hostià pro peccato cordis contritio voluntatisque tristitia potissimè desideratur: *sacrificium* quippè *Deo spiritus contribulatus*, etc., et tristitia spiritualis hæc contraria est peccato medicina, quod sedem suam præcipuè in voluntate habet, consentaneum profectò erat, ut Filius Dei hostiam se pro peccato exhibiturus, non solùm corporis et animæ sensitivæ dolores, sed angores quoque spiritalis et voluntatis tristitiam susciperet, quo pro culpa nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omninò modis contereretur. Sic verè *linguas nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit,*

Isa. 53, 4. Sic non modò *vulneratus est propter iniquitates nostras, sed attritus est propter scelera nostra. Sic disciplina pacis nostræ super eum, et livore atque dolore ejus sanati sumus. Sic Dominus eam voluit infirmitate contere, qui posuit pro peccato animam suam.*

Augustinus insuper, de Civ. Lib. 14, asserit, Christum eos naturæ nostræ defectus suscepisse, qui perfectioni gratiæ non repugnant quidem, sed de amore boni et sanctæ charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoque eam Deo pro culpis nostris in sacrificium præbuit, quam nos Deo pro illis debemus maximè. Planè item Ambrosius ad Gratianum imperatorem dixit: *Sicut suscepit voluntatem meam, suscepit tristitiam meam.* Nam voluntas propriè appetitus intellectualis est. Et velle propriè actus voluntatis est; aut autem: *Non sicut ego volo.*

Voluntatis etiam dolor hominis propriè tristitia est; nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic animantis magis dolor est quàm hominis. Decuit autem, ut per dolorem propriè humanum humana peccata solverentur. Ità, cum dixit: *Repleta est malis anima mea,* omnem animæ appetitum repletum dolore intellexit, sive sensualem, sive rationalem. Quoniam et pronomen, *mea,* rationalem magis quàm sensualem præ se fert. Ea si vera sunt, ut videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem et gaudium summum et summa tristitia in eodem subjecto fuerint; tùm quia nec propriè contraria erant, cum oppositio debeat fieri circa idem, ut divus Thomas sæpè sumit; tùm quia quod præter naturæ ordinem à Deo fit, id in naturæ leges referre velle stultum est. Miraculum fuit, quòd idem homo esset et viator, et comprehensor; miraculum, quòd à gloriâ animæ nihil derivaretur ad corpus; miraculum, quòd à superioris gaudii potentiæ nihil solatii in inferiores redundaret; miraculum, quòd inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec à suâ perpetuâ operatione cessarent, nec remitterent opus, nec quietem et delectationem vel ex minimâ parte resolverent. Inter hæc miracula propter mysterium nostræ redemptionis splendendum, quanquàm voluntas Deo viso fruebatur, suscepit tamen spontè tristitiam quantum maximam capere potuit; potuit autem capere tantam quanta maxima esse in rerum naturâ poterat, ut dolor pro peccatis non minor esset quàm charitas, et scientiæ ipse quoque superemineret.

Sed et olim juvenis, ut hinc jam nos demùm extricemus, coràm celebri theologorum concione diximus, quòd sicut per totam vitam Dominus gloriam animæ quasi premebat, ne in corpus efflueret, sic saltem in oruce retinuit gaudium, quod suapte naturâ ex clarâ Dei notiâ prodiret. Gaudium, fateor, ex Deo viso in voluntate necessariò nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquandò sol radios suos; et ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis; quare nihil mirum videri cuiquam debet, si in hominum redemptione per hominis unius dolores explenda voluptas omnis reprimetur, quam aliàs ex

visione Dei proficisci naturæ ratio demonstrat. Nec obstat, quòd beatitudinem Benedictus hujus nominis duodecimum definitivè in visione et fruitione consistere. Christus autem beatus fuit in viâ. Quoniam illud pontifex tradit de beatitudinè consummatâ. Christus autem licet habuerit essentiali beatitudinis, non tamen accidentia, quæ indè per se etiam consequuntur; deicit enim eum per passionem consummari. Quanquàm et fruitio sine gaudio intelligi potest; fruitur enim arboris suæ fructibus tunc etiam homo, cum per morbum voluptatem nullam capit ex eis. Ità Christus non solum videbat, sed etiam fruebatur, quamvis derelictus à Deo, omnique penitiss solatio destitutus non gaudebat. Quamobrem, ut ceteri martyres, gaudium sibi futurum antè oculos posuit, ut crucem sustineret, confusione contemptâ, ad Hebræos 12 cap. Ubi miris omnino modis et charitatem suam in nos commendavit et exemplum. Certè sive primo, sive secundo, seu tertio modo quæstionem solvas, miraculum facis; sed est hoc postremum eò plausibilis, quò majores in nobis igniculis excitat tùm penitentia, tùm amoris, tùm gratitudinis. Sed sit jam hujus quæstionis finis. Perspicuum est enim, in re sterili et jejunâ non parvam et exiguum copiam à locis theologiæ suppeditatam. Restat tertium quæstionis genus petra tractandum ejus, quæ à fide et naturâ pendet, de quâ re capite sequenti disseremus.

CAPUT XIII.

In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tùm etiam ad fidem pertinet.

DISPUTATIO DE ANIMI IMMORTALITATE. — Quoniam de eo genere argumentorum dictum est, quæ et ad fidei principia explicanda spectant, et ad conclusiones theologiæ confirmandas, deinceps de iis, quæ ad rerum etiam naturalium probationem attingunt, disputandum est. Sunt autem naturales quæstiones in duplici differentiâ. Quædam enim solis naturæ argumentis probari possunt, aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturæ ratione quidem nullum inter hæc duo genera discrimen est. Utriusque enim quæstionis argumenta ex eisdem omnino locis petenda sunt, hoc est, ex humanis disciplinis. Quæ argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quòd quæstiones posteriores, quoniam fidei sunt, latius patent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere illa est, quam hoc capite versare cupio, an animus hominis immortalis sit, quem admodum Pythagoræ, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Senecæ, Ciceroni, melioribusque philosophis visum est; an potius mortalis, quod Lucretio, Galeno, Plinio, Alexandro video placuisse. Nec me verò reprehensiores vituperare debent, quòd rem aggrediar, quæ diligentissimè est à pluribus disceptata. In quibus D. Thomam esse constat, cujus tanta est in utramque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla ferè protulit, naturæ verò rationes Henricus atque Scotus probabiliter suadere aiunt, non ne-

cessariò demonstrare; nihil, ut mihi videtur quidem, temerè facturus sum, si de eà ipsà questione disputo, quam tam multa et præclara ingenia versârunt. Non enim rem actam agam, sed, nisi me fallit animus, planè utilem, no dicam necessariam; præsertim cum Cajetanus citam noster sui valdè dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen (1). Quà in re cum Henrico et Scoto ex parte consentit, quos idem miris olim modis exploderat; ex parte, inquam, quoniam non alios quidem, sed se scire inficiatus est.

Ut ergo hæc controversia, quam fieri poterit, accuratissimè constituitur, principio argumentabimur, hanc questionem nullo modo ad fidem attingere, deinde non posse naturæ ratione demonstrari.

1. Docet porrò Augustinus, idque non semel, sed sæpius, non esse fidei questionem, an animæ rationales ex traduce sint, an potius ex nihilo in singulis creentur singulæ. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset ut generabilis, ita etiam corruptibilis.

2. Dein Sadduceæ existimabant animum hominis esse mortalem; nec tamen habebantur hæretici; quia ut religiosos eos colebat fidelis populus.

3. Præterea, quatuor sunt Scripturæ testimonia, quibus vel maximè animorum immortalitatem doceri potest. Unum illud est Eccl. 12, 7: *Donec revertatur pulvis in terram, undè erat, et spiritus redent ad Deum, qui dedit illum.* Alteram Sap. 2, 25: *Deus creavit hominem inextinguibilem, et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.* Tertium Matth. 10, 28: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quartum, quo Dominus in Evangelio utitur, Matth. 22, 32: *Ego sum Deus Abraham, Isaac, et Jacob. Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Etenim quod Augustinus, q. 35 in Num., affirmat, ex lege Moysis esse cæteris evidentiis, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vindicemus. Ex quatuor autem illis, quæ passim à theologis referuntur, primum eludi potest, quod Augustinus docet lib. 10 sup. Genes., cap. 9, infirmum esse adversum eos, qui credunt animas per propaginem generari. Infirmum ergo etiam est contrà eos qui diverint eas cum corporibus interire. At sicut scriptum est, ait, *donec spiritus redeat ad eum, qui dedit illum,* sic etiam legimus: *Spiritus vadens, et non rediens.* Secundum item refellet fortassè quispiam dicens, non ibi de animâ sermonem esse, sed de homine, quem Deus per gratiam fecit à principio mortalem. Undè statim subjicitur: *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.* Tertium autem de morte spiritali animæ, hoc est, de æternâ, interpretari licet, de quâ illud habes: *Dentes leonis, dentes ejus interficientes animas hominum.* Quæ res suadet quia protinus additur: *Eam time, qui postquam occiderit, habet potestatem mittendi in gehennam.* Quarè D. Thomas nec in primâ parte, nec in Summâ contrâ gentes, nec in

(1) In cap. 9 Epist. ad Romanos contrâ scripserat, et in part. 2, et in lib. 3 de Animâ.

questione de animâ hoc testimonium voluit usurpare. Nam quartum de resurrectione agit, non de immortalitate. Sic enim Dominus ait: *De resurrectione autem mortuorum non legis, etc.* Nihil verò prohibet, ut anima cum corpore simul intereat, et postea cum corpore simul exurgat. Non ergo fidei decretum est animas esse immortales.

4. Quòd verò naturali argumentatione animæ immortalitas nequeat ostendi, illa prima conjectura est, quòd cum Ambrosius et Augustinus, ut id probarent, omnes nervos intenderint, nihil omninò conficere. Non autem præcellimus Ambrosium et Augustinum.

5. Ad hæc, cum Scotus, Jandunus, Cajetanus divi Thomæ rationes expenderit, viri scilicet magno ingenio, magnæque philosophiæ eruditione præditi, at pronuntiarunt tandem, rem non esse demonstratam, sed creditam. Non est autem verisimile rationes eas, si evidentes essent, ac lucidæ, nullam evidentiam lumen acribus acutisque oculis allaturas.

6. Præterea, Aristoteles non idem semper in hâc re, sed tum hoc, tum illud scripsit; non est ergo probabile, eum in tantâ varietate et inconstantiâ certam exploratamque animæ immortalitatem habuisse. Nam quòd pro animæ rationalis incorruptione aliquandò senserit, ut cætera loca omittam, quæ et D. Thomas, 2 advers. gent., cap. 79, et Ferraricensis, in commentariis, afferunt, is locus planus et expeditus est, qui secundo libro de Gener. animæ capite tertio habetur, ubi apertè docet Aristoteles, mentem hominis non in seminis virtute esse, ut reliquas animas, sed extrinsecus advenire. Quòd si non educitur de potentiâ materiæ, nec à generante homine vi seminis editur, certè subsistens est, nec à materiâ dependet. Quòd verò de hâc sententiâ interdum etiam desciverit, Cajetanus multifariam suadet, et mihi his argumentis fit verisimile, primò, quòd non potest effugere, si sua principia Aristoteles retinet in lib. 3 de Animâ, animarum infinitatem, nisi incidat in errorem Averrois, vel in Pythagoræ deliramentum. Secundò, quia libro primo de cælo asserit, quidquid incorruptibile sit, id perpetuum etiam fuisse. Tertiò, quia in Ethic. Lib. 4, Solonem reprehendit, qui asseruerit, post mortem veram superesse hominis beatitudinem. Undè et de plorat brevem hominis felicitatem, et opes, ac divitias tanquam felicitatis adjumenta requirit. Nec de hominis animo post mortem verbum ullum in illo reperies. Non est autem credibile, eum, si existimaret animam esse immortalem, nec de modo, quo intelligeret separata, nec de ejus felicitate quidquam vel breviter perstricturum. Quartò, ex præmio libri de Animâ, ubi illud fundamentum jecit, si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit animam separari; in tertio autem libro posuit antecedens, quòd intelligere non est sine phantasia; undè et consequens, etc. Quintò, quia non Gregorius Nyssenus modò, quem div. Thomas refert, verum etiam Justinus Martyr, in libro admonitorio gentium, et Theodoretus, libro quòd de Curat. gr. Affect. consentiunt Aristotelem animorum immortalitatem nega-

visse. Quis autem credat, tantos talesque viros falsum testimonium dixisse? Nisi etiam Alexander Aphrodisæus insignis præter ceteros Peripateticus falsò etiam magistro suo hanc sententiam imposuit.

7. Præterea, animorum immortalitas cum Dei ergà homines providentià adeò conjuncta et colligata est, ut qui illam negàrit, is hanc quoque inficiatus sit; qui verò hanc concesserit, eum necesse sit illam admittere, quemadmodum suprà diximus. At Dei ergà res humanas providentià non potest esse per rationes humanas manifesta, sed solum ex divinis oraculis exploratè percipitur. Id quod Propheta testatur, inquit Ps. 72, 16: *Existimabam, ut cognoscerem hoc; labor est antiè ne, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum.* Et iterum Ps. 93, 11: *Domini scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, et de lege tuâ docueris eum.*

8. Præterea, ad indagandam animi immortalitatem illa rectissima via est, quam Aristoteles est ingressus, reimpè anîmi operatio propria. Sicut enim res se habet ad operationem, ita se habet ad esse. Experimento autem quotidiano ille probavit, animam nostram nihil sine phantasmate intelligere. Pendere itaque à corpore, non solum ut species intelligibilium accipiat, sed ut eis etiam utatur, resque ipsas intelligat. Respondent, pendere animi propriam actionem à corpore, non tanquam à subjecto, sed tanquam ab objecto. Verùm hæc responsio refellit, quia si, quantum rationis lumen et sensuum indagatio docet, nulla nostra intellectio sine corpore est, nihil refert hoc, an illo modo sit; cum utrinque probabilissimè colligatur, animam, si extrà corpus esset, in modum glirium torpentem omni opere vacaturam. Experimur siquidem, species intelligibiles et in fieri et in operari à phantasmate dependere. Hinc enim Aristoteles vacillavit, nec quidquam effecit, si effecit tamen, nisi animas cum corporibus interire; ne vanæ scilicet et otiosæ extrà corpora remanerent.

9. Confirmat autem hoc vel maximè, quòd si animus per se subsisteret, atque adeò immortalis esset, non indigeret corpore, quemadmodum alia formæ, propter esse, sed solum propter operationem. Necesse quippè est, eum species intelligibiles à corporibus per corporis sensus emendicare. Alioqui intellectus per se in naturà subsistens, ideòque à corporis gravitate et materia imperfectione liber, nullo se modo corpori colligaret, sed ex se haberet species ingenitas, quibus sine corporis adjumento intelligeret. Videmus autem, species à corpore acceptas à corpore etiam in operando pendere. Ideò enim necesse est intelligentem phantasmata speculari. Non ergò per illas anima à corpore separata intelliget. Alias verò species non habet superinditas. Quarè sejuncta à corpore, somno otioque torpedit, quod est absurdum.

10. Sexta insuper synodus, act. 11, tradit animam hominis non esse immortalem per naturam, sed per gratiam illam à morte coercentem. Et rursum: « Non, » inquit, naturam propriè immortalem habent animæ,

« sed gratià id sortitæ sunt. » Nulla ergò ratio naturalis animæ immortalitatem monstrare potest, utpotè cum sit suapte naturà mortalis.

11. Adde unum et viginti argumenta, quibus S. Th. probabiliter egit, ut anima corruptibilis videretur. Quæ si ego hic repetam, molestus ero. Nam his alia adjicere non video qui possem, nisi Janduno, aliiisque hujus farinae auctoribus velim esse simillimus, qui ut argumenta afferant, quibus animi mortalitas probari posse videatur, ea ponunt, quibus suadeant eum non esse formam actumque corporis essentialiter. Quæ argumenta Cajetanus in lib. 3 de Animâ retulit, fecissetque fortassè multò prudentius, si contempsisset.

12. Adde etiam, quod Scotus argumentis quæ probant animam esse immortalem, argutè respondet. Si ergo rationes inventæ à prioribus non demonstrant, alias verò excogitare novas non opis est nostræ, fateamur animam immortaliter vivere, nullo certo naturæ argumento patescere. Hæc afferre brevissimè potui, quibus illi uterentur, qui animorum immortalitatem infirmare pergerent. Quam tamen et fides catholica firmissimè docet, et certa naturæ ratio. Id quod conclusiones rationesque sequentes patefacient.

Prima conclusio. *Animum hominis esse mortalem, fidei catholicæ manifestè repugnat.* — Genes. 37: *Descendam ad filium meum iugens in infernum.* Job. 21: *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.* Sapient. item cap. 2, 3, 4 et 5 apertissimè traditur, animas cum corporibus non interire. Eccl. 12: *Et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* 2 Machab. 12: *Sancta ergò et salubris, etc.* (1). Matth. 10: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timeite eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.* Joan. 12: *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Philip. 1: *Mili vivere Christus est, et mori lucrum. Coarctor autem à duobus, desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo.* Primæ ad Cor. 15, pro absurdissimo Apostolus colligit: *Ergò et qui dormierint in Christo, perierunt. Si in hæc vitâ tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus.* Et posterius referens illam insipientium vocem: *Manducemus, et bibamus, crâs enim moriemur*, illicò subdit: *Nolite seduci. Corruptum, etc.* 2 Cor 5: *Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino; audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis, peregrinari à corpore, et præsentis esse ad Deum.* Et paulò antè: *Scimus, quòd si terrestris domus nostra, etc.* Sed de Scripturæ testimoniis, quæ D. Thomas dixit esse infinita, satis multa recitavimus. Quanquam vereor, ne quis nos jure ac merito reprehendat, qui in re non dubiè usi fuimus testibus non necessariis. Præsertim enim ii, qui animæ immortalitatem inficiantur, nec Christo, nec Evangelio credant, Ecclesiæ verò sanctorumque

(1) Justinus in colloquio cum Tryphone, illud afferit, quòd pythonissa spiritum Samuelis evocavit. In qq. verò gentium, q. 75, citat illud: *Infernus subitus te conturbatus est in occursum adventus tui.* Quod de Nabuchodonosoro dictum esse ambiguum non est. Et q. 76, illud: *Hodie tecum eris in paradiso.*

fidem pro nihilo putent. Ità supervacaneum videtur esse, ex iis locis, quæ auctoritatem fidei continent, argumenta depromere. Nec conclusio hæc propriè theologica est, ut sit argumentationibus theologia confirmanda. Quia theologia, quâ ratione effectrix est, et agendi muneri inçumbit, illa duo habet primaria fundamenta, Deum esse hominis et principium et finem, atque adeò procuratorem, esseque item animorum perpetuam vitam, in quâ remunerator Deus sit inquirentium se, Hebr. 11, 6. Quæ nisi fidelis penitus habeat infixâ, et animo quasi insculpta, non dico media et finem consequi felicitatis suæ, sed ne ad Deum quidem accedere potest, ut ab eo media finemque requirat. Cùm igitur prima cujusque discipline principia tanquàm notissimæ anticipationes supponantur, nihil opus erat vel ea testimonia referre, quæ ex sacris litteris commemoravimus. Nisi quòd sunt quidam adeò curiosi, qui etiam optârint, Paulum de animorum incorruptione manifestius loqui. Quod perindè est, ac si quis philosophus adeò esset insigniter stultus, ut in philosophorum libris, presertimque Aristotelis, cuperet principium illud sæpè et clarè resumî: *Quodlibet est, vel non est.* Verùm de hæc primâ propositione, quoniam est antè oculos posita, diximus satis.

Secunda propositio. *Animus naturaliter est immortalis, et non ex dono gratuito.* Fuère porrò quidam Arabes, qui dicerent, animum naturâ esse mortalem, sed in novissimo cum corpore immortaliter suscitandum. Simili autem errore ductus posset quispiam dicere, animum cum corpore statim quidem interitum, si naturâ suâ relinqueretur, sed vi divinæ potentie fieri, ut vel ad præmia, vel ad poenas conservetur æternus.

Hoc qui assereret, Scripturas facilè in sensum suum detorqueret. Non enim affirmant illæ, animum esse naturâ suâ immortalem, sed solum cum aiunt manere post mortem. Sicut corpus post resurrectionem fides astruit perpetuam vitam habiturum, non tamen id in naturâ corporis, sed in divinâ potentia erit. Quam sententiam sextæ synodi verba retrò citata sonare videntur. Atque Augustinus, 10 super Gen. ad litt. c. 25, in illam magis opinionem inclinât, quæ docet animas à parentibus generari. Quæ si vera sententia est, non est animus suâ naturâ immortalis. Id quod solebam equidem, non tanquàm hæreticum, sed tanquàm erroneum condemnare; semper quippè malui citrà lineam consistere, quàm transire, stultæque ignorantie, potiùs argui, quàm insolentie temerarie. At si rem diligentius animadvertas, non dubites, huic errori hæreseos notam inurendam, quandò ad Sedem apostolicam referatur.

Primum, quia manifestum est, quosdam philosophos naturæ ratione duce animorum immortalitatem et vestigasse, et invenisse. Non est ergò supernaturalis animorum perpetua vita, aut dono eis gratuito concessa. *Quis enim hominum scire poterit consilium Dei, aut quis poterit cogitare, quid velit Deus, nisi dederit sapientiam, et miserit Spiritum sanctum suam de altissimis?* Sap. 9, 15.

Deindè, in concilio Lateranensi, sub Lecture X, sessione octavâ, definitur, hæreticum esse dicere quòd ex principis philosophiæ sequitur animam esse mortalem. Et tamen si naturaliter esset anima corruptibilis, hujus corruptionis esset causa aliqua naturalis: « Item, « cùm nonnulli, inquit, ausi sint dicere de naturâ animæ « rationalis quòd mortalis sit, et aliqui temerè philosophantes secundum philosophiam saltem verum esse « asseverant, damnamus omnes asserentes animam « rationalem mortalem esse; cùm illa non solum per se et essentialiter humani corporis forma sit, verùm « etiam immortalis. » Hactenus concilium.

Præterè, non theologi modò, verùm fideles etiam universi animarum immortalitatem ità à majoribus accepimus, ut non per miraculum eas incorruptibiles, sed per naturam esse credamus. Hic autem Ecclesiæ consensus certissimo nobis argumento esse debet catholici dogmatis. Quòd autem idem in hæc re theologi ac fideles sentiant omnes, vel ex eo liquet, quòd asserentem quemcumque, animos esse mortales, statim exhorrent. Eadem quippè fide inscriptum in mente habent, angelos et hominum animas naturâ suâ, ut intellectuales, ità quoque immortales esse. Adde, quòd post Augustini seculum nemo fidelium in dubium vertit, quin animæ rationales creentur ex nihilo, et singulæ singulis corporibus infundantur, ut concilii Lateranensis verbo utar. Quòd si non generantur vi naturæ animæ rationales, nec de potentia materie educuntur, sed foris veniunt, nimirùm ex se subsistunt; quarò non cum corpore intereunt. Illud verò testimonium: *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum,* ne Augustinus quidem ipse expedit. Si enim filius venit spiritus hominis, consequens fit, ut nullâ vi agentis naturalis propagetur. Quocirca, si ingenuus naturâ est, naturâ quoque est incorruptus. Nec enim naturales causæ exrumpunt aliquid, nisi quòd eadem possunt gignere. Nam quòd interpretatur Augustinus Deum primò homini spiritum dedisse, cùm inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, in illo verò, qui cæterorum hominum caput erat, cæteris dedisse spiritum, hoc (pace tantè viri dictum sit) nullâ ex parte argumenti vires infringit. Cùm enim Moyses, in principio Geneseos, rerum naturalium propriam vim et naturam exprimat, quòd in primo homine significatum est, id de reliquis etiam intelligitur, Scriptura porrò, ut ostenderet viventia reliqua viribus naturæ edi posse, ait: *Germinet terra herbam viventem,* etc. Et rursùm: *Producat aqua reptile animæ viventis,* etc. Et iterùm: *Producat terra jumenta et reptilia,* etc. (1). Nemini quippè ambiguum esse potest, prima cætorum, jumentorum, serpentium, leonum individua à Deo sine mediâ causâ adjuvante condita creataque fuisse. Ob id namque adjunctum est: *Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas.* Item: *Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas,* etc. At significare Scriptura voluit, sic tunc à Deo hujusmodi animantia esse edita, ut in vi tamen ele-

(1) Cajetanus turpiter hic lapsus est, non intelligens Scripturæ sensum.

mentorū et corporū, quæ ex elementis conflarentur, illorum generationem sitam esse censeremus. Sed enim, cūm ad hominem ventum est, ne hujus similis conditio crederetur, de corpore ait: *Fecit Deus hominem ex limo terræ*; de animo autem: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*. Quod differentis conditionis varium discrimen à Moysæ ad eò accuratè observatum manifestè indicat, cæterorum viventium animas in potentia materiæ esse; hominis spiritum, quò factus est in animam viventem, non esse, sed à Deo creati et infundi, qui solus ejus et spirator et creator est. Præterquàm quòd qui dicit: *Redeat ad Deum, qui dedit illum*, is non obscurè docet, spiritum non perire, sed manere. Explicat enim id, quod paulò antè dixerat: *Ibit homo in domum æternitatis suæ*. Alioqui, quomodò ad Deum vadit, si dissolvitur, tanquàm mollis aer, et sicut umbra ac fumus evanescit? Quemadmodum autem corporis naturam exprimit, cūm ait: *Revertatur pulvis in terram suam undè erat*, sic naturam spiritus manifestat inquit: *Et spiritus redeat ad Deum*, etc. Jam quod Augustinus affert, *spiritus vadens, et non rediens*, à nobis est. Non enim Scriptura dicit, *spiritus veniens, et non rediens*, sed *spiritus vadens*, scilicet à corpore, et non rediens, etc.

Præterea, stulti illi, quorum error Sap. cap 2, inducitur, animum existimabant naturaliter esse mortalem. Non enim de miraculo loquebantur, sed de natura. At Sapiens non modò cum illis apertè pugnat, verùm etiam ut insipientes et insensatos reprehendit. Animos ergò sentit naturà esse immortales.

Tertia propositio. *Erroneum est, ne dicam hæreticum, astruere, animæ immortalitatem naturali ratione demonstrari non posse*. Si enim naturam habet incorruptibilem, hujus rei vel à priori, vel à posteriori ratio aliqua demonstrativa erit. Nulla siquidem propositio aliqua naturæ rei et connexionis terminorum per se ac necessaria est, quin vel ex effectu vel ex proprietate, vel ex definitione, vel ex causâ subjecti ostendi necessario queat. Sed ais: Quadratura circuli demonstrabilis est quidem, sed demonstratio adhuc inventa non apparet. Sic ergò Scotus, Jandunusque sentiunt animæ quidem immortalitatem ostendi posse, at non esse ostensam tamen.

Quarta propositio. *Periculosum, ac temerarium est, ne quid amplius addam, affirmare, quòd nullum argumentum hæcenus inventum verè demonstrat animæ immortalitatem*. Quia argumentum, quòd sumitur ex operatione propria, vel etiam ex potentia, quæ substantiam rei necessariè naturaliterque consequitur, verè ostendit qualisnam sit ejus rei natura, atque ubstantia. Theologi verò tum ex propria operatione, tum ex propria potentia, intellectione scilicet et intellectu, animi incorruptionem argumentantur. Syllogismi igitur illi verè sunt demonstrationes. Dicit fortassè quispiam: Non nego demonstrationes esse, sed nobis demonstrationes esse nego, quibus argumenta illa certa et clara non sunt, quamvis idonea ex se sint, ut certitudinem atque evidentiam pariant. O insolentem temeritatem, cæteros ex tuo ingenio metiri, exque tuis aliorum ocu-

los æstimare, asserere, mel quidem ex natura sua dulce esse, sed dulce tamen fuisse nemini, quia tibi non fuerit, nullum videre id posse, quòd tu non videas; omnibus obscurum esse quòd tibi non pateat! Ait D. Thomas, ex premissis manifestè ostendi posse animam humanam non corrumpi cum corpore; concludit verò in hæc verba, 2 cont. Gent. cap. 79: « Patet igitur, quòd intellectus humanus est incorruptibilis; ergò et anima humana, quæ est intellectiva substantia. » Item, part. 1, q. 75, art 2 et 6: Necessè est dicere, « animam intellectualem esse incorpoream, et assistentem, incorruptibilem. » Scotus contra, homin. 4 de Provid.: « Non sunt, inquit, rationes patentes, et necessarise. » Affirmat Chrysostomus, qui philosophi de animi immortalitate dubitent, eos addubitare, an in meridie sit dies: et credemus nos, viros et sanctissimos et modestissimos evidentiam, quam non habebant, fuisse ementitos! Atque Augustinus asseverat, philosophos quosdam naturali ratione animæ immortalitatem invenisse: « Quanquàm pauci, ait (1), idque ægrè invenerunt, » de Trin. 13, c. 9. Præterea, Deus non deficit in necessariis ad vitam juxta naturam rationem benè et constanter instituendam. At vix homo potest vitam rectè et justè instituire, nisi et Deus esse sentiat, et animos esse immortales; vix, inquam, aut certè nullo modo. Qui enim vel sine Deo fuere, vel animum putarunt cum corpore interire, eos ferè perditissimis moribus fuisse memorisè proditum esse. Quam omninò rem Sapiens, capite 2, vers. 2, sapienter expressit. Nam simul atque impii illam opinionem induerunt, animæ mori, consequenter de omni bono futuræ vitæ desperantes, et nihil post mortem mali timentes, semetipsum tradiderunt impudicitie, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. *Post hæc*, inquit, *erimus tanquàm si non fuerimus. Venite ergò, et fruamur bonis, quæ sunt*, etc. Et Augustinus Confessionum lib. 6, capite postremo: « Nisi credidissem, ait, restare post mortem animæ vitam, et fructus meritorum, quòd Epicurus credere nòluit, Epicurus et palmam in animo meo accepisset. De atheis autem cūm Propheta illud posuisset: *Non est Deus*; statim et subjunxit: *Corrupti et abominabiles facti sunt* » etc. Sic Justinus, in dialogo cum Tryphone: « Eorum, inquit, sententia, qui Deum me atque te curare negant, quò spectet, non est difficile cognoscere. Impunitas enim, et licentia faciendi, et dicendi, quæ velint omnia, eos consequitur, qui nec supplicia metuant, nec beneficium ullum à Deo spectent. » Divinæ itaque procuracionis fuit, ut in morum et vitæ necessariâ regulâ duces naturæ ac magistros non conjectaris et opinionibus imbueret, quæ huc atque illuc faciliè traherentur, sed certâ constantique ratione. Sic enim scriptum est, Ps. 93, 6: *Qui docet hominum*

(1) Miram est Scotum hunc Augustini locum citavisse, ut opinionem suam confirmaret. Resurrectionem Augustinus ait, non ratione sed auctoritate teneri; at de immortalitate animæ contra dicit. Nam et lib. de Civ. Dei 1, c. 12, scribit Platonem, quâ mente immortalitatem animæ vidit, ne quis vix mortem conscisceret, prohibendam judicasse.

scientiam. Et iterum, Job. 35, 11 : *Qui docet nos super iumenta terræ, et super volucres cæli erudit nos.* Quòd si animantibus cæteris dati à naturâ sunt quidam instinctus, et quasi anticipatæ cogitationes, non vage et inhabiles, sed fixæ firmæque, ut ad bonum naturæ congruens recta ferantur, retrahantur à noxâ, cur in eorum salutem mentibus, quos naturæ auctor ad aliorum insultationem comparavit, inditas esse certas, et constantes prænotiones inficiemur, sine quibus ad veritatem bonitatis non satis instructi informatique fuissent? Non enim melior est belluarum conditio quàm nostra. Nihil verò piget, eadem sæpè verba resumere (vid. lib. 10, cap 4).

Itac barbaræ etiam nationes pœnas improbos luere cum sapientibus consenserunt, atque ad eò animos esse immortales. Deus enim semper ea, quæ cuique naturæ necessaria sunt, providentissimè curat. Quis autem communes animi corruptiones incertas esse asseveret? Sed ais tandem : Quænam istæ rationes sunt necessariæ et evidentes, quæ Scoto et Cajetano probabiles et obscuræ visæ sunt? Dicam, si illud prius commemoravero, quod ab Aristotele prudentissimè dictum est, lib. Ethic., stultum esse, æqualem in omnibus certitudinem et evidentiam exigere. In naturalibus quippè disciplinis minor est, quàm in mathematicis; in moralibus minor est etiam, quàm in naturalibus. At in dispari certitudine tam stultus nemo est, quin scientiæ illis nomen impertiat. Syllogismi ergò illi et faciunt scire, et verè demonstrationes sunt, quibus et de naturâ, et de moribus philosophamur; quamvis in eis rationibus non ad eò magna aut necessitas aut evidentia insit. Prima igitur ratio demonstrativa, auctore Chrysostomo, Homil. 4, de provid. vel fato, est hæc : Qui animum esse mortalem ait, is negat necesse est, Deum humanarum rerum esse et procuratorem et iudicem. Si enim iusti migrant affecti injuriis, improbi rerum omnium abundantia potiti, nec post mortem aut merces, aut supplicium est, nulla certè est in cœlo pietas, quæ talia curet; nulla iustitia, quæ vel malos puniat, vel tribuat præmia bonis. Et cætera, quæ capite 4 hujus libri latius persecutus sum.

Respondet Scotus, argumentum hoc infirmius multò esse, quàm reliqua. Non enim, ait, ratione naturæ notum est, esse unum rectorem hominum secundùm leges iustitiæ retribuentem et punientem. Quæ responsio bifariam confici potest. Prius, quia Sapiens, cum hoc eodem argumento usus esset, hujus rei ignorantem inscitiam esse dixit sacramentorum Dei. Quòd si inter mysteria Dei censet et Dei providentiam, et animorum immortalitatem, non est cur nos inter perspicua censeamus. Verba autem illius sic habent : *Et nescierunt Sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt iustitiæ, nec iudicaverunt honorem animarum sanctarum*, Sap. 2, 22. Posterius, quia Justinus martyr et philosophus, in libro de Aristotelis reprehensione, docet gentes non scientiâ, quæ ad demonstrandum valet, de Deo creatæque naturâ disputationes confecisse, sed probabili ratione suam explicasse scientiam. Et postea : *Hæc, inquit, etiam satis decla-*

rant, verum esse, quod à nobis de gentium philosphis dictum est, eos non scientiâ demonstrandi de naturis disseruisse, sed conjecturâ verisimilique ratione suam explicavisse scientiam. Adde his, quòd divus Thomas hoc argumentum ubique gentium prætermisit, non prætermisurus, si certum et necessarium esset.

Verumenimverò nulla me hujus generis argumenta movere possunt, ut ab eâ sententiâ discedam, quam Chrysostomo video placuisse. Hæc quippè pro re perspicuâ et constanti non alium negaturum, Deum esse hominum et gubernatorem et iudicem, nisi eum, qui dixisset in corde suo : *Non est Deus.* Sed quia hæc res supra, ut dixi, manifesto argumento nobis demonstrata est, cap. 4, ad 7, et accuratius esse postea demonstranda, satis nunc confectum esse arbitramur, si rationem illam, quæ animæ immortalitatem doceat, eò tandem ducere probaverimus, ut non possit Dei ergà homines providentiâ iustitiæque constare, nisi animæ incorruptio consistat. Nam quòd Scotus aliter eludi hanc ratiocinationem putat, periculum est : *Ut admittamus, ait, Deum pro meritis et præmia bonis, et malis supplicia retribuere; non exigua tamen improborum vindicta est culpæ turpitudò ipsa, cruciatus animi, conscientięque flagellum.* Abundè verò magna merces et præmium, fructus ipse virtutis, quo mirificè delectantur probi. In quam sententiam illud Augustini citat omnium sermone contritum. *Voluisti, Domine, et ita est, ut omnis inordinatus animus sibi ipsi sit pœna.* Poterat et illud ex Apostolo afferre : *Mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes*, Rom. 1, 27. Quæ cum dicit, parùm attentè considerat, in quos laqueos incurrat. Primum enim nodum illum explicet necesse est : *Si in hæc vitâ tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*, 1 Cor. 13, 19.

Deindè, Propheta non existimavit quæstionem hanc expediri posse, nisi ad fines honorum et malorum referretur, hoc est, ad novissima, quæ probos improbos que manerent, ex presentibus autem aut bonis, aut malis illam non modò non solvi, sed etiam implicari *Mei*, inquit, Ps. 72, *moti sunt pedes, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns, etc. Existimabam, ut cognoscerem hoc; labor est antè me, donec intelligam in novissimis eorum. Quomodo facti sunt in desolationem, etc.* Nec aliter aut Jeremias, cap. 42, aut Habacuc, cap. 1, 2 et 3, huic quæstioni respondendum putaverunt. Quorum ergò sensum libentius exponerem, nisi ad alia festinare oratio.

Præterea, valdè restrictum Deum facimus, qui suis id solum in mercedis loco numeret, quòd animo æquo, imò verò etiam gaudenti ac libenti servierunt. O præmium singulare, quod eripit spem futuri ejusque boni, quæ sola, ut ait Cicero, hominem in miseris consolatur! Quis enim dubitet mortuorum animos in arduis adversisque rebus spe futurorum erigi et sublevari, frangi autem et concidere, si cum omnium rerum desperatione confligant? Talem mihi rempublicam finige, ubi pessimi cives metum omnem pœnæ et futuræ

vindicationis abijciant, optimi verò de spe futuræ gratiæ ac beneficii depellantur; et cum nec probis lex adhibuerit calcaria, nec improbis frenos, civitas non dico benè morata, sed ne esse quidem poterit. Ità qui eam sine præmio pœnæque constituit, hunc tu ipse stultissimum judicabis. Quale ergò est ejus reipublicæ Deo procurationem administrationemque tribuere, quam nemo vir sapiens sibi assignari pateretur? Demonstratum est igitur, animas esse immortales, tàm evidenti et necessariâ ratione, quæ refelli non valeat, nisi Deum facias aut improvidum esse, et negligentem rerum hominis, aut eam stultè urbem constituisse, in quâ nullus supplicii timor sit, præmiî expectatio nulla.

At sapiens ait, animorum incorruptionem ad Dei sacramenta pertinere. Primum id ego negare verè possum. Nec enim rem hanc ille in mysteria retulit, sed quòd via impiorum prosperetur, quòd ubique relinquunt lætitiæ signa, quòd opprimant pauperem justum, nec viduæ parcant, etc., et in his omnibus Deus non tacet modò, verùm etiam probos duriter et acerbè, improbos contrà blandè et molliter tractare videatur. Hæc scilicet Dei sacramenta sunt, quæ humana ratio comprehendit aut vix, aut nullo certè modo. Deindè sunt naturales res quedam in oculis omnium clarè positæ, alæ latent in occulto tenebris densissimis circumfusæ. Quæ naturæ mysteria rectissimè dixeris. In his, fateor, animi immortalitas est, quæ à paucis quidem, idque difficulter, sed investigari tamen atque inveiri potest. Justini autem verba magnâ ex parte vera sunt; at universas demonstrationes philosophis eripere, tùm absurdum est, tùm Paulo etiam contrarium, quemadmodùm refutando septimo argumento patefiet. Nam D. Thomas ejusmodi argumentationibus uti non solet, quamvis sint liquidæ et exploratæ. Cavet enim, ne argumentando de genere in genus transeat, quod Aristoteles in demonstrandi arte docuit esse vitiosum. Constat verò, in hæc ratiocinatione à Dei providentiâ et justitiâ ad animi incorruptionem transiliri, quæ in eodem genere non existunt. Verùm de primâ demonstratione satis.

Secunda est hujusmodi, ut à protervis refelli queat, à viris rectè institutis non queat. Eam verò in probatione quartæ propositionis postremam fecimus. Confirmat illam Cicero, lib. de Senect. , hunc in modum : « Sicut satis probatur Deum esse, quia nulla natio tàm fera est, quin Deum habendum sciat, ità apud omnes gentes communi consensu firmatum est, animos defunctorum interitu esse liberos. Quam omninò rem funeris cæremonis testatam esse se voluerunt. Nec enim eas corporibus impertirent, nisi animos sacros esse ac divinos in animum induxissent. » Ille verò, ut Cicero, 1 Tuscul. 1, affirmat, et mercedem funeris sepulturæque constitui, nefas esse putarunt, et brutis animantibus hujusmodi honores negaverunt. Quas duas rationes Sapiens, ut mihi videre videor, pertrinxit. Unam cum ait, cap. 1 : *Nec mercedem speraverunt justitiæ*; alteram cum subdit : *Nec judicaverunt honorem animarum sanctorum*. Sanè

qui judicat unum esse interitum hominum et jumentorum, is cum animum suum summâ ignominia et dedecore afficiat, non hominum ritu ac religione, sed sepultura asini sepeliendus erat, ut dignum haberet suâ opinione et sententiâ funus. Sed de secundâ ratione hactenus. Tertiam significat magis Scriptura, quàm explicat, cum è vestigio subjecti : *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum*. Hominem quippè ad imaginem Dei esse factum, eò quòd natura intellectualis est, verti in dubium non potest. Ex cò ergò parte homini incorruptio convenit, quâ intellectum habet. Animum igitur, undè homo intelligit et similis Deo est, inexterminabilem esse oportet. Quæ ratio, quoniam ex hominis naturâ et formâ propriâ ducitur, atque ideò non ex alienis et extraneis, sed ex propriis aptisque principiis, diligentius nobis et illustranda, et exponenda est. Id quod D. Thomas divinè fecit; intelligebat enim, hanc esse certam expeditamque viam, quâ ad animi immortalitatem veniretur.

Primum igitur fundamentum hujus demonstrationis est, formam omnem intellectualem esse subsistentem, hoc est, esse ejus non à materiâ pendere. Hanc propositionem ostendit div. Thomas, contr. 2 Gent. c. 15. Quia intellectus non eget corpore sustentente, cum intellectio nec recipiatur in corpore, nec per corpus fiat. At dicitis : Non eget corpore quidem tanquam subjecto, sed eget tanquam objecto. Verùm hoc duobus modis manifestè refellitur. Primum enim animal non esset per se subsistens, quia indiget ad propriam operationem externis objectis. Deindè id, quod per accidens alicui convenit, non variat judicium de naturâ rei : ut lapis, qui in loco superiore definitur, etc. Cum ergò anima intellectiva ex naturâ propriæ operationis non sustentetur à corpore, consequens est, quòd per se non pendet ab illo. Quia actus non potest per se à corpore pendere, nisi tanquam à materiâ et subjecto, in quo recipitur. (Vide D. Thomam, de Anima q. 14, et 2 contrà Gent., c. 55 et 79.) Certè si intellectio in corpore susciperetur, nec omnes res sinò discrimine intellectus perciperet, nec universale cognosceret, sed solùm singulare. Quòd si hujusmodi argumenta tibi evidentiâ non sunt, memento, nec ceteros ex tuo ingenio æstimandos esse, neque hic evidentiâ mathematicam requirendam. Sed jam tempus est, ut objectiones oppositas refellamus.

Prima ergò sic repellitur : Fidei questionem duobus modis interpretari possumus, et ex naturâ suâ, et quoad nos. Ex naturâ suâ illa fidei questio est, quæ est à Deo Ecclesiæ revelata, quamvis à plerisque ignoretur. Ut Spiritum à Patre Filioque procedere, ipse Spiritus Apostolis revelavit. Item, animas sanctorum statim ut à corpore exierint, videre Deum. De quibus licuit olim variè sentire, et sine fidei discrimine aut affirmare, aut negare, cum neutra res scilicet erat planè ab Ecclesiâ definita. Ità quoad nos non semper fidei questiones illæ sunt habitæ; sed salvâ fide, viri quidam docti contrariam veritati sententiam tenuerunt. Quomodò asseruit Augustinus, non esse fidei quæ-

stionem, nùm anima rationalis ex traduce sit (1). Nunc autem cùm post ea tempora theologorum fideliumque omnium consensu firmatum sit animum non per generationem, sed per creationem existere, sine dubio ad fidem illa quæstio pertinet. Nec tamen si hoc fuit aliquandò in controversiâ positum, eadem de animæ immortalitate causa subest, quæ nunquàm est à catholicis in dubium vocata. Sed de primo argumento satis.

At secundo nihil est difficile respondere, cùm vidcamus, non solum sub infideli principe, quales Romani tunc erant, sed sub imperatore catholico multos in Germaniâ nunc publicè manifestas hæreses profiteri. Tantùm refert principes habere et fideles, et qui hæreticorum insolentissimam temeritatem coercere tùm velint, tùm etiam possint. Præterquàm quòd, ubi factiones sunt, ibi favore partium in republicâ tolerantur; quid dico tolerantur? queruntur, foventur, stringuntur homines deterrimi ac sceleratissimi. Hoc in statu res Judæorum publica cum esset, non est sanè mirandum, si Sadducæos ferret carnalis populus, homines videlicet factiosos, qui et carni usque ad eò inservirent, ut omnem spiritum esse negarent. Quem admodùm autem gentes tales esse volebant deos, quales ipsi etiam essent, nempe adulteros bellatores, raptores, sic plebs vitis corrupta eos vult habere religionis præsidēs, qui non religati sint, sed liberi, non spiritus servi, sed mancipia carnis. Verùm in argumento facillimo refutando plura quàm necesse erat verba consumpsimus.

Tertium verò brevissimè refellemus. Nam primum illud testimonium certissimè probare animarum immortalitatem ostensum est à nobis paulò antè. Secundum etiam quantum momenti habeat, nunc explicabamus. At tertium nullâ responsione eludi potest. Si enim homines animam non possunt occidere, corpus autem occidere possunt, certum est, animas non cum

(1) Hieronymi perpetua constansque sententia fuit, animas in singulis corporibus creari singulas; quem post tota Ecclesia secuta est, de Eccl. Doct. c. 14; animas enim non creari, sed ex parentum semine esse, Luciferianorum error fuit, ut Augustinus refert de Hæres. c. 81. Ac cùm certè Zacharias, c. 12, ait: *Dixit Dominus extendens cælum, fundans terram, fingens spiritum hominis*, in eo nihil aliud significat, nisi ea opera à Deo ipso sine causâ subjectâ subserviente patrarî, quemadmodùm Hieronymus idem admonuit. (Vide Isaiam, cap. 42 et 45).

corporibus interire. Item, si animas Deus mittit in gehennam, non ergò cum corpore moriuntur. Quartum denique Cajetanus affirmat, probare quidem simpliciter animæ immortalitatem, undè Sadducæos de resurrectione vinceret, qui idè negabant mortuos resurgere, quia credebant cum corpore animam mori. Per synecdochen autem Scriptura nomina Abraham, Isaac et Jacob pro animis eorum usurpat. Quo loco Ambrosius Catharinus eum, ut scerpè aliàs, sine causâ reprehendit. Coarguit enim Theophylactum, imò verò Hieronymum, qui Cajetano illius auctor sententiæ fuit. At D. Thomæ expositio præclarior est; non repugno. Nec D. Thomas solum illum locum sine figurâ intellexit, sed Chrysostomus, Theophylactus etiam, atque Ambrosius. At dicis: Quomodò Abraham illo tempore vivus erat? Respondet Chrysostomus, homil. 71 in Math., quomodò Adam posteaquam de ligno vitæ comedit, sententiâ tamen prolata mortuus erat; sic Abraham pollicitatione resurrectionis certissimè vivus erat. Alioqui, quid sibi Ecclesia vult, cùm ait: *Regem, cui omnia vivunt, et cui non preerunt corpora nostra?* At de tertio argumento hætenus.

Quartum autem jam antè expeditum est. Diximus enim, in septimo hujus operis libro, sanctos veteres non tam humanas disciplinas, quàm divinas litteras coluisse. Quæ causa fuit, ut in rebus nature perobscuris ratione vulgari contenti essent, nec meliores requirerent. Conclusionum itaque naturalium à philosophis petenda demonstratio est, præsertimque à D. Thomâ, perfecto, meâ sententiâ, philosopho, cujus admirabilem naturam et ingenium cùm gratia perfectisset, tùm ubique aliàs, tùm in libro contrâ Gentes maximè quidquid expecti ab hominibus ingenio poterat, id unus videtur ad miraculum præstississe.

Ad quantum deinde argumentum, Scoto, Janduno, Cajetano rationes probabiles visæ sunt, non item necessariæ. Scotus porrò et Jandunus (nam de Cajetano dicam postea), videntur demonstrationes mathematicas quæsisse. Si enim sapere ad sobrietatem vellent, et ei naturam, de quâ disseritur, attentè perpendissent, sanè intelligerent, rationes, quæ animæ in corruptionem probant, non suadere, sed vincere, si non protervum et repugnantem, certè docilem hominem, et ad disciplinæ leges benè informatum. (*Desunt ad reliqua argumenta responsiones.*)

AD LECTOREM.

En damus tibi, candide lector, Reverendi quondam P. F. Melchioris Cani, Ordinis Prædicatorum, de Locis Theologicis duodecim libros perfectos quidem, limatos, atque omnibus (ut aiunt) numeris absolutos. Te tamen admonitum velimus, duos huic operi deesse libros, quos auctor morte præventus reliquit infectos. Nec tamen hoc te moveat, et ab ejus lectione removeat; illi enim etsi huic operi non accesserint, tamen quòd ad perfectio nem ejus attinet, parùm, aut nihil facere, quilibet etiam mediocriter eruditus facillè judicare poterit. Quapropter auctoris labore fructe. Quod si feceris, quantum utilitatis inde sis reportaturus, tu ipse postea libenter fateberis (1).

(1) Equidem et nos cum editore priori duos postremos clarissimi auctoris libros vehementer desidera-

mus. Atamen, quantum de illorum materiis ex diversis ipsis locis, nempe ex lib. 1, cap. 1, lib. 3, cap. 1

VINCENTII LIRINENSIS VITA.

Vincentius natus est Tulli Lencorum in Galliâ, nobili in primis familiâ, patre Epîrochio : si vera sunt quæ de Lupo Trocensi Episcopo, quem Vincentii fratrem germanum fuisse constat ex epistola Eucherii ad Hilarium de *laude eremi*, narrantur apud Surium in vitâ ejus. Primò militiam secularem sectatus, militiâ Lirinensis excubias, ut verbo Sidonii utamur, postea desudavit; quippè qui in insulâ Lirinensi factus monachus et presbyter, libi elegantissimum illud *Commonitorium* scripsit adversus hæreses quod toties bono publico editum est. At vir modestissimus, utilitatem potiùs Christianorum spectans quàm terrestris gloriæ vanitatem, quemadmodùm de se dicebat Salvianus, nomen huic Operi suum subtraxit, quod sub Peregrini nomine vulgavit. Testis Gennadius in Catalogo virorum illustrium. Testis etiam ipse Vincentius in initio *Commonitorii*. Scripsit autem anno tertio post habitam Synodum Ephesinam, id est, anno Christi quadringentesimo trigesimo quarto, ut ipsemet docet. Mortuus est sub imperio Theodosii et Valentiniani, id est, autè annum 450, ut rectè observatum est à viris eruditissimis. In disciplinam ejus traditus est Salonius Eucherii Lugdunensis Episcopi filius, ut ipse Eucherius testatur. Existimant plerique illum esse auctorem Vinocatianarum objectionum adversus quas scripsit Prosper Aquitanus. Sed cum ea opinio à viris celeberrimis explosa sit, tum speciali dissertatione in eam incubuit Bartholomæus Petrus Duacensis in præfatione ad *Commonitorium*.

Quamvis hodiernâ tempestate Vincentii Lirinensis nomen sit apud omnes in orbe catholico florentissimum, ecclesiastici scriptoris judicio doctrinâque probatissimi testimonium de eo non referre non possumus: « Vincentius Lirinensis, inquit Godescardus in vit. Patr., eos (hæreticos ipsius coævos) refellit generalibus locutionisque principis quæ cuique dogmatizare audenti usquè ad mundi finem rectè applicabuntur. Quibus addere est eloquiû, eruditionis, ingeniique splendorem. Præterea pagina quælibet nescio quo pietatis suffimine lectorem allicit sibi que conciliat. Nullus est controversiarum liber tot res tantâ verborum paucitate continens. »

Hæc Godescardus. Nunc lectorem hoc unum monitum volumus, Vincentii *Commonitorium* nos exhibere, quale emaculatum annotatumque à Stephano Baluzio ad duorum codicum Regiæ Bibliothecæ Parisiensis fidem, et notis novis illustratum à D. Joanne Salinas, Can. Reg. Lateranensi, iterùm Romæ prodit anno 1765. Quæ editio omnium longè est completissima; cui tamen nonnullas recentioris notulas adjecimus.

VINCENTII LIRINENSIS *Commonitorium.*

INCIPIIT TRACTATUS (1) *Peregrini pro Catholica fidei antiquitate et universitate adversus prophanas omnium Hæreticorum novitates.*

I. DICENTE Scripturâ et moente, *Interroga patres tuos, et dicent tibi; seniores tuos, et adveniant tibi,*

et postrem., lib. 12, cap. 1, potuerimus judicare, compensationes lector habebit multas, in *Cursu Scripturæ Sacræ*, et in adjunctis copiosis ad calcem hujus voluminis de traditione, pro libro 15, in quo sibi proponebat Canus de Scripturæ expositione tractare; alias verò pro libro 14 et ultimo, in tractatu de *verâ Religione*, ubi dissertationes speciales reperiet lector contra Judæos, paganos, Mahumetanos seu Saracenos de quorum impugnatione questionum auctor in præfatione libro instituit volebat.

P. S.

(1) Baluzius et Joseph Antelmus ferunt hanc libri epigraphem legi in tribus Mss. Bibl. reg., abbatis voculis *natione Galli*, quæ in antiquioribus comparent editionibus. Suspicio cum Costerio à Lir. hanc titulum præfixum fuisse operi: *Commonitorium Peregrini adversus hæreticos*; ut Tertull. inscripsit aureum opus, à quo non pauca decerpit Vincentius: *De Præscript. adv. hæret.* Favet opinioni Gennadius dicens « texuisse » dissertationem, quam absconso nomine attulavit, »

Deut. 32, et item, Verbis sapientissimè adcommoda asseruntur, Ecccl. 6, et item, Fili mi (1), hos sermones ne obliviscaris, mea autem verba custodiet cor tuum, Prov. 3, videtur mihi minimo omnium servorum Dei Peregrino quòd res non minime utilitatis, Domino adjuvante, futura sit, si ea quæ fideliter à sanctis patribus accepi literis comprehendam, infirmitati certè propria perocessaria; quippè cum adsit in promptu undè imbecillitas memoriæ meæ adsidua lectione repararetur. Ad quod me negotium non solum fructus operis, sed etiam consideratio temporis et opportunitas loci adhortatur. Tempus: propterea quòd cum ab eo omnia humana rapiantur, et nos ex eo aliquid invicem rapere

vel ut legit Corbeiensis Codex *prætitularit Peregrini adversum hæreticos*. Præsertim quia tractatus nomine ab antiquis intelligantur non tam disputationes contra hæreticos, quàm sermones ad populum habiti. Hinc noster cap. 40 *Commonitorii* ait: « Posuit tertio doctores, qui Tractatores nunc appellantur, eò quòd per eos Prophetarum mysteria populis aperiantur. »

(1) In vetusto Cod. Reg. scriptum est: *Fili meus, serm.* In Recentiori verò *Fili, meos sermones*. Bal.

debemus quod in vitam proficiat aeternam; praesertim cum et appropinquantis divini Iudicii terribilis quaedam expectatio augeri efflagitet studia Religionis, et novorum Hereticorum fraudulentam multum curae et attentionis indicat. Locus (1) autem, quod urbium frequentiam turbasque vitantes, remotioris (2) villulae et in ea secretum monasterii incolamus habitaculum, ubi absque magna distractione fieri possit illud quod canitur in psalmo: *Vacate, inquit, et videte quoniam ego sum Dominus, Psal. 45.* Sed et propositi nostri ratio in id convenit; quippe qui cum aliquandiu variis ac tristibus secularis militiae turbibus volveremur, tandem nos in portum Religionis, cunctis semper fidissimum, Christo adspirante condidimus; ut ibi depositis vanitatis ac superbiae flatibus, Christianae humilitatis sacrificio placantes Deum, non solum praesentis vitae naufragia, sed etiam futuri seculi incendia vitare possimus. Sed jam in nomine Domini quod instat adgrediar, ut scilicet à majoribus tradita et apud nos deposita describam, relatoris fide potius quam auctoris praesumptione; hæc tamen scribendi lege servata, ut nequaquam omnia, sed tantum necessaria quæque perstringam, neque id ornato et exacto sed facili communicæ sermone, ut pleraque significata potius quam explicata videantur. Scribant in lautè et accuratè qui ad hoc munus vel ingenii fiducia vel officii ratione ducunt. Me verò sublevandæ recordationis vel potius oblivionis meæ gratiâ Commonitorium (3) milimet parasse suffecerit: quod tamen paulatim, recolendo quæ didici, emendare et implere quotidie, Domino praesente, conabor. Atque hoc ipsum idcirco praemonui, ut si fortè elapsum nobis, in manus sanctorum devenit, nihil in eo temerè reprehendant, quod adhuc videant promissâ emendatione limandum.

II. Sæpè igitur magno studio et summâ attentione perquirens à quamplurimis sanctitate et doctrinâ præstantibus viris quonam modo possit certâ quâdam et quasi generali ac regulari viâ catholice fidei veritatem ab hereticæ pravitate falsitate discernere, hujusmodi semper responsum ab omnibus ferè retuli, quod sive ego, sive quis alius vellet exsurgentium hæreticorum fraudes deprehendere laqueosque vitare, et in fide sanâ sanus atque integer permanere, duplici modo munire

(1) Insula Lerina vel Lirinus, quæ jacet Lat. 45° 30' 6" Long. 24° 42' 55". Lerina hodie nomen S. Honorati habet, qui celeberrimi quondam totius Galliae monasterii in illâ insulâ auctor fuit et conditor.

(2) Ergo in insulâ illâ, præter monasterium, erat aliqua habitatio hominum secularium. Remotiore porò villulam vocavit Lirinum: quia cum insula esset in mari Mediterraneo, manifestum erat eam remotam esse ab urbibus et oppidis.

(3) Vincentii tempestate in usu erat Commonitorium vox: tum ad significanda mandata legatis scripto data, ut à Theodosio Commonitorium Elpidio comiti datum Ephebus proficiscenti ad Synodum, et alterum à Zosimo Faustino consignatum, quum in Africam missus fuit. Frequentius tamen sumebatur pro lege à mandante præscripta, ut exsequatur, quod constat ex Epist. Innocentii Papæ pro Joanne Chrysostomo. Hic verò, ut rectè observat Baluzius in notis, significat scriptio-nis genus, cujusmodi sunt adversaria ad sublevandam memoriam.

fidem suam, Domino adjuvante, deberet: primùm scilicet divinæ legis auctoritate, tum deindè Ecclesie catholice traditione. Illic forsitan requirat aliquis: Cùm sit perfectus Scripturarum Canon, sibi que ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est ut ei Ecclesie tice intelligentiæ jungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram pro ipsâ suâ altitudine non uno eodemque sensu universi accipiunt, sed ejusdem eloquia aliter atque aliter alius atque alius interpretatur; ut penè quot homines sunt, tot illic sententiæ erui posse videantur. Aliter namque illam Novatianus, aliter Sabellius, aliter Donatus exponit, aliter Arius, Eunomius, Macedonius; aliter Photinus, Apollinaris, Priscillianus, aliter Jovinianus, Pelagius, Cælestius; aliter postremò Nestorius. Atque idcirco multum necesse est, præter tantos tam varii erroris anfractus, ut propheticæ et apostolicæ interpretationis linea secundum Ecclesiasticæ et Catholici sensû normam dirigatur. In ipsâ item Catholice Ecclesie magnoperè curandum est ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est etenim (1) verè propriè catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quæ omnia ferè universaliter comprehendit. Sed hoc ita demùm fiet, si sequamur universitatem, antiquitatem, consensionem. Sequemur autem universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur quam toti per orbem terrarum confiteatur Ecclesia; antiquitatem verò ita, si ab his sensibus nullatenus recedamus quos sanctos majores ac patres nostros celebrasse manifestum est: consensionem quoque itidem, si, in ipsâ vetustate, omnium vel certè penè omnium sacerdotum pariter et magistrorum definitiones sententiæque sectemur.

III. Quid igitur tunc faciet Christianus catholicus, si se aliqua Ecclesie particula ab universalis fidei communione præcederit? Quid utique nisi ut pestifero corruptoque membro sanitatem universi corporis anteponat? Quid si novella aliqua contagio non jam portunculam tantum, sed totam pariter Ecclesiam com-

(1) Proprietate catholici nominis usi sunt Patres ad refellendos hæreticos, quoniam juxta Prophetarum vaticinia per Orbem diffundenda erat Ecclesia, et non coarctanda in angulum parvæ regionis, vel in Terræ particulam; alioquin ut rectè arguit Optatus lib. 2 de Schism. Donatist. num. 1: « Ubi erit proprietates Catholicæ nominis, quum indè dicta sit Catholica, quod sit rationalis et ubique diffusa. » Quod nomen quia honorificum, spemque salutis complectens, invidet Hæretici nobis, conanturque eripere, ut olim Christiani nomen invidit Julianus Apostata. At Romana Ecclesie filiis convenire acutè ex ipsâ hæreticorum mente demonstrat Augustinus lib. Op. Imperfecti num. 75: « Athanasianos, inquit, vel Homosianos Ariani Catholicos vocant, non et alii hæretici. Vos autem non solum à Catholicis, sed etiam ab Hæreticis à vobis dissentientibus, et vobis similibus, Pelagianis vocamini: quemadmodum non tantum à Catholicis, sed etiam ab hæresibus vocantur Ariani. Vos verò soli nos appellatis Traducianos, sicut illi Homosianos, sicut et Donatistæ Macarianos, sicut Manichæi Pharisæos, et cæteri hæretici diversis nominibus. Nec mirum esse debet, quod novi hæretici, catholicis à quibus exant et novum nomen imponant (quod placuit etiam vanitati hæreticorum nostri ævi). Hoc enim, et alii fecerunt, et quando similiter exierunt. »

maculare conetur? Tunc item providēbit ut antiquitati inhæreat, quæ prorsum jam non potest ab ullâ novitatis fraude seduci. Quid si in ipsâ vetustate, duorum aut trium hominum, vel certè civitatis unius aut etiā provinciæ alicujus error deprehendatur? Tunc omninò curabit ut paucorum temeritati vel inscitie, si quâ sunt, universaliter antiquitus universalis Ecclesiæ (1) decreta præponat. Quid si tale aliquid emergat ubi nihil hujusmodi reperitur? Tunc operam dabit ut collatas inter se majorum consulat interrogetque sententias, eorum duntaxat qui diversis licet temporibus et locis, in unius tamen Ecclesiæ Catholice communionē et fide permanentes, magistri probabiles exstiterunt; et quicquid non unus aut duo tantum, sed omnes pariter uno eodemque consensu apertè, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit, id sibi quoque intelligat absque ullâ dubitatione credendum.

IV. Sed ut planiora fiant quæ dicimus, exemplis singillatim illustranda sunt et paulò uberius exaggeranda; ne immodicæ brevitatis studio rapiantur rerum pondera orationis celeritate. Tempore Donati (2), à quo Donatistæ, cùm sese (3) multa pars Africæ in er-

(1) Vetus Codex Regius habet, *Universalis Concilii decreta*. Baluzius.

(2) Donatum Magnum hic intelligit Vincentius, à quo appellatus fuisse Donatistas in Divi Possidii Vitâ luculento Optati testimonio probatum est; quem locum consulat lector. Observare tamen oportet longè atate post schisma innotum appellatus fuisse ex Donati parte ejus sectatores, quàm primò dicerentur ex parte Majorini. Hinc in relatione Anulini Proconsulis ad Constantinum legitur: « Libelus Ecclesiæ Catholice criminum Cæciliani traditus à parte Majorini. » Similiter Augustinus dùm de libello loquitur ait ablatum fuisse à parte Majorini. At quia circà ann. Ch. 370, jam dicebatur Donati pars; « quasi verè, inquit Optatus, populum cum Deo divisisset, ut intrepide suam diceret partem: » propterea iste S. Vir lib. 3 de Schism. Donatist. num. 3, disserens de libello, quem Constantino dederunt Capito, Nasucius, Dignus, et cæteri Episcopi, vocat eos *partis Donati*, et non Majorini, fortè substituendo notius nomen antiquo. At ingenuè nihilominus Optati lapsus lateri debemus: quia ex tali libello inferi Romæ à Melchiade, et Concilio ab eodem celebrato proscriptam fuisse Donatum Magnum; quàm in Collatione concesserint Catholici Præsules damnatum esse Donatum esse à Casis Nigris. Vide Augustinum in Brev. Collat. dici tertiæ cap. 12 et 17, et in lib. Retract. cap. 21.

(3) Quarto seculo, Optato teste, major erat numerus Catholicorum in Africâ, quàm lib. 2, n. 1, Donatistis vix particulam concedat, dicens: « Ergò ut Ecclesia in particulâ Africæ, in angulo parvæ regionis, apud vos esse possit, apud nos in aliâ parte Africæ non erit? » At eodem labente seculo ac vergente, longè plures erant Schismatici, ut refert Possidius in Augustini Vitâ cap. 7, dùm ait: « Per sanctum illum virum, levare in Africâ Ecclesia Catholica exorsa est caput, quæ..... rebaptizante Donati parte majorem multitudinem Afrorum, seducta et oppressa jacebat. » Suspicio ita crevisse factionem, quia intrâ annus seculi spatium vix unus, et alter, Optatus nempe, et Augustinus, inventi sunt, qui scriptis illorum aperirent fraudes ac dolos, convincerentque insidias, quàm interim Donatistæ omnes per singula loca maledicis vocibus perstreperent, ut loquitur Optatus lib. 1, num. 4, quibus ipse ab aliquâ occasione arreptâ respondit. Quo modò, inquit Optatus, « satisfiet, et desideriiis

roris sui furias præcipitaret, cùmque immemor nominis, religionis, professionis, unius hominis sacrilegam temeritatem Ecclesiæ Christi præponeret, tunc quicumque per Africam constituti, profano schismate de testato, universis mundi Ecclesiis associati sunt, soli ex illis omnibus intrâ sacraria catholice fidei salvi esse potuerunt; egregiam profectò relinquētes posteris formam, quemadmodum scilicet deinceps, bono more, unius aut certè paucorum veniæ universorum sanitas antefereatur. Item quando Ariarum venenum non jam portiunculam quamdam, sed penè orbem totum contaminaverat, adèò ut partem cunctis Latini sermonis Episcopis partim vi, partim fraude deceptis, caligo quædam mentibus ofunderetur, quidnam potissimum in tantâ rerum confusione sequendum foret, tunc quisquis verus Christi amator et cultor exstitit, antiquam fidem novellæ perfidiæ preferendo, nullâ contagii ipsius peste maculatus est. Cujus quidem temporis periculo satis superque monstratum est quantum invehatur calamitatis novelli dogmatis inductione. Hunc siquidem non solum parvæ res, sed etiā maximæ labefactatæ sunt. Nec enim tantum adfinitates, cognationes, amicitie, domus, verum etiā urbes, populi, provincie, nationes, universum postremò Romanum Imperium funditus concussum et emotum est. Namque cùm prophana ipsa Ariarum novitas, velut quædam Bellona aut furia, capto primo omnium Imperatore (1), cuncta deinde palatii culmina legibus novis subjugasset, nequaquam deinceps destitit universa miscere atque vexare, privata ac publica, sacra prophanaque omnia, nullum boni et veri gerere discrimen, sed quoscumque conlībisset, tanquàm de loco superiore percutere. Tunc temeritatè conjuges, depullatæ (2)

« aliorum. Nam à multis sæpè desideratum est, ut ad eruendam veritatem, ab aliquibus defensoribus conflictus partium haberetur; et fieri potuit. »

(1) Constantinum intelligit, de quo acerrimè queritur Hilarius Pictavensis libro contra eundem edito anno Chr. 360. At candidè lateri oportet quòd Imperatorem prorsus excusat alter ejusdem meriti vir Gregorius Nazianzenus Invectivâ 1, in Julianum ædilem scribens tempestate; et de patris acerbè incusat quodcumque, to tam in istos refundens invidiam.

(2) Ità antiquiores editiones, Duacensi exceptâ, quæ ferti depopulatæ. Notum est viduis, virginibus, ac penitentibus nullas impositas fuisse vestes. In Missali Francorum lib. 3, Liturgiæ Gallicanæ numer. 41, exat benedictio vestimentorum Viduæ, quæ comparat etiam, in ordine Romano. Hinc Sanctus Asterius Amasæ Hellesponti Metropolis Antistes in Oratione Sanctæ Euphemie, inquit numer. 3: « Adstat Virgo pullâ veste, ac pallio philosophiam professa. » Et iterum num. 4, « casta virgo in pullis vestibus sedens sola, manus ambas extendit in cœlum. » Floruit Asterius circâ 4 seculi finem Arcadio Imperatore. Vi autem viduis Ariani detraxerunt pullas vestes, ità Donatistæ sacratis Deo virginibus mitellas abstulerunt. « Detra-xistis, inquit Optatus lib. 6, n. 4, non capitis ornamenta, sed bone voluntatis indicia. Jam consecratos Deo sparsistis immundis cineribus crines, jussistis etiam falsâ aquâ perfundi. Et utinam vel id quod tulleis, velociter reponeretis: protraxistis moras, ut retroactæ in pristino habitu, aliquæ diutius remanerent, retractis signis, quibus se jandudum contra petitores et raptores muniverant. Qui quàm viderent prescriptionem sibi jandudum oppositam, à vobis

vidua, prophanatæ virgines, monasteria demolita (1), disturbati clerici, verberati levitæ, acti in exilium sacerdotes, oppleta sanctis ergastula, carceres, metalla (2) : quorum pars maxima, interdictis urbibus, protrusi atque extorres, inter deserta, speluncas, feras, saxa, nuditate, fame, siti affecti, contriti et tabefacti sunt. Atque hæc omnia nunquid ullam aliam ob causam, nisi utique dum pro cœlesti dogmate humanæ superstitiones introducuntur, dum benè fundata antiquitas scelestâ novitate subruitur, dum superiorum instituta violantur, dum rescinduntur scita patrum, dum convelluntur definita majorum, dum sese intrâ sacratæ atque incorruptæ vetustatis castissimos limites prophanæ ac novellæ curiositatis libido non continet?

V. Sed forsitan odio novitatis et amore vetustatis hæc fingimus. Quisquis hoc æstimat, beato saltem credat Ambrosio, qui, in secundo ad Imperatorem Gratianum libro, acerbitatem temporis ipse deplorans, ait : « Sed jam satis, inquit, omnipotens Deus, nostro exilio nostroque sanguine Confessorum necesse, exilia « Saecrædotum, et nefas tantæ impietatis cluimus. « Satis claruit eos qui violaverint fidem tutos esse non « posse. » *Ambros. lib. 2 de fide cap. 4, aliàs 16.* Item in tertio ejusdem operis libro : « Servemus igitur, in- « quit, præcepta majorum, nec hæreditaria signacula « ausi rudis temeritate violemus. Librum signatum il- « lum propheticum non Seniores, non Potestates, non « Angeli, non Archangeli aperire ausi sunt: soli Christo « explanandi ejus prærogativa servata est. Librum sa- « cerdotalem quis nostrâvim resignare audeat, signatum « à Confessoribus, et multorum jam martyrio conse- « cratum? Quem qui resignare coacti sunt (3) postcæ

esse sublata, de sponsis raptores effecti sunt; nec visus est unusquisque sibi peccasse, dum talem rapuit, qualem viderat, quando ut uxorem acciperet (postulabat.)

(1) Cod. Reg. habet, *dilacerata monasteria*. Baluzius.

(2) Lucifer Calaritanus, in lib. Quod moriendum pro Filio Dei, Constantium culpât, quia « omnia metalla, « ut loquitur, omniaque loca, exilia vocari que putabatur digna, nostro tunc calliditati resistentium replesti numero : relegando insontes, fame, siti, nuditate vevando. » Quinimò restauravit morem à Constantino abrogatum leg. 2. de poen. Cod. Theod. ut « si quis in ludum fuerit, vel in metallum damnatus, « minimè in ejus facie scribatur..... Quò facies, que « ad similitudinem pulchritudinis cœlestis est figurata, « minimè maculetur, » illud testante Illario num. 5 et 11 libri contrâ eundem : « Querela famosa est, ait, « jussos à te Episcopos non esse, quos condemnare « nullus audebat, etiam nunc in ecclesiasticis fronti- « bus scripto metallice damnationis titulo recen- « seri. »

(3) Intelligit Ambrosius Episcopos Arimino lapsos anno Christi 359, quos fidem ejurare coegit Constantie die 10 Oct. ejusdem anni, dum paupertate, et ætate lassis Episcopis, reditum ad propria negat. Quæ tantorum malorum fuerit causa Severus Sulpicius prodit lib. 2 Historiæ sacræ, c. 41, dissereus de legatis ad Imperatorem missis : « Ex parte nostrorum, inquit, « leguntur homines adolentescentes, parum docti et parum cantu : ab Arianis autem missi senes, callidi, et ingenio valentes, veterno perfidie imbuiti, qui apud

« tamen damnatâ fraude signârunt; qui violare non « ausi sunt, Confessores et martyres existiterunt. Quo- « modò fidem eorum possumus denegare quorum vic- « toriam prædicamus? » *Ibid. lib. 3. cap. 7, aliàs 15.* Prædicamus planè, inquam, ô venerande Ambrosi! prædicamus planè, laudantesque miramur. Nam quis ille tam demens est qui eos, etsi adsequi non valeat, non exoptet sequi quos à defensione fidei majorum nulla vis depulit, non minæ, non blandimenta, non vi- ta, non mors, non palatium, non satellites, non Imperator, non imperium, non homines, non dæmones? quos, inquam, pro religiose vetustatis tenacitate tanto munere Dominus dignos judicavit (1) ut per eos prostratas restauraret Ecclesias, extinctos spiritales populos vivificaret, dejectas sacerdotum coronas, repone- ret, nefarias illas novellæ impietatis non litteras, sed lituras, infuso cœlestis Episcopis fidelium lacrymarum fonte, deleteret, universum postremò jam penè mundum savâ repentinæ hærescos tempestate percussum ad antiquam fidem à novellâ perfidiâ, ad antiquam sanitatem à novitatis vesaniâ, ad antiquam lucem à novitatis cæcitate revocaret. Sed in hæc divinâ quâdam Confessorum (2) virtute illud est etiam nobis vel maximè considerandum, quòd tunc apud ipsam Ecclesiæ vetustatem non partis alienus, sed universitatis ab iis esse suscepta defensio. Neque enim fæ erat,

« Regem superiores facilè existiterunt. » At cognito dolo Ariminenses Episcopi contestabantur corpus Domini, et quidquid in Ecclesiâ sanctum est, se nihil mali fuisse suspicatos, que flentes asserebant parati, et subscriptionem pristinam, et omnes Arianorum Blasphemias condemnare, ut loquitur Hieronymus in Dialogo cont. Luciferianos.

(1) Hi Sancti Viri per quos tam mira operatus est Deus, fuere Athanasius, Illarius, Eusebius et Ambrosius. Hinc Hieronymus in Dialogo cont. Luciferianos ait : « Tunc triumphatorem suum Athanasium Ægyptus exceptit, tunc Hilarius de præfio hæreticorum revertentem, Galliarum Ecclesia complexa est, tunc « ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit. » De Ambrosio verò post Hieronymum ad annum Gratiani XI, loquitur Prosper in Chronico, dicens : Post Auxentii « sceram mortem, Mediolani Ambrosio Episcopo constituto, omnis ad fidem rectam Italia con- « vertitur, » id est, regionum illarum portio, quæ vicaria Italiae parebat, nempe Insurbria, Æmilia et Liguria. Suâ namque prædicatione Ambrosius distractas Ecclesias junxit, ac nexuit eam fidei verticis, ac custode Romano Pontifice. Hinc in Commentariis super Lucam per id temporis conscriptis lib. 3, cap. 20, gratulatur de hæresi subactâ in sui episcopatus exordio dicens : « Dissensionum omnium procella deferbitur. « cuncti secularis cupiditatis ardores, æstusque omnes « quibus Italiae populus per Judaicæ olim Arianae pro- « xima savitatis incensia coquebatur, sereno jam spira- mine temperatur. » Undè Felix Ennodius in ejus laudem cecinit lib. 4 Carm. num. xv, bymno vi.

*Adjunctus hinc Apostolis,
Reduxit expulsam fidem,
Dicit triumphos martyrum,
Linqvæ virentis laureis.*

Et hæc sinceræ fidei prædicatione causa fuit, Romano Pontifice annuente, ut Metropolitica haberi cœperit Mediolanensis Ecclesia; quod doctè ac solerter vidit Benedictus Bacchinius in dissert. de Eccles. Hierarchiæ originibus parte 2, num. 10.

(2) At prorsus Codd. Regii, quàm editiones habent *Confessionum*. Baluzius.

ut tanti ac tales viri unius aut duorum hominum errandis sibi ipsi contrarias suspiciones tam magno molimine adsererent, aut verò pro aliquis provincia le temerarià quãdam conspiratione certarent, sed omnium sanctæ Ecclesiæ sacerdotum apostolicæ et catholicæ veritatis hæredum decreta et definita sectantes, maluerunt semetipsos quàm vetustæ universitatis fidem proderè. Undè et ad tantam gloriam pervenire meruerunt, ut non solùm Confessores, verùm etiam Confessorum principes jure meritoque habeantur.

VI. Magnum hoc igitur eorumdem beatorum exemplum, planèque divinum, et veris quibusque Catholicis indefessa meditatione recolendum, qui modum septemplex candelabri septenà sancti Spiritus luce radiante, clarissimam posteris formulam præmonstrarunt quoniam modo deinceps per singula quæque errorum vaniloquia, sacratæ vetustatis auctoritate prophane novitatis conteratur audacia. Neque hoc sanè novum. Siquidem mos iste semper in Ecclesià viguit ut quò quisque foret religiosior, eò promptius novellis adventionibus contraireret. Exemplis talibus plena sunt omnia. Sed ne longum fiat, unum aliquid, et hoc ab Apostolicà potissimum Sede sumemus; ut omnes luce clariùs videant beatorum Apostolorum beata successio quantà vi semper, quanto studio, quantà contentione defenderit susceptæ semel Religionis integritatem. Quondam igitur venerabilis memoriæ Agrippinus Carthaginensis (1) Episcopus, primus omnium mortalium contrà divinum Canonem, contrà universalis Ecclesiæ regulam, contrà sensum omnium consacerdotum, contrà morem atque instituta majorum, rebaptizandum esse censebat. Quæ præsumptio tantùm mali invexit, ut non solùm Hæreticis omnibus formam sacrilegii, sed etiam quibusdam Catholicis occasionem præbuerit erroris. Cùm ergò undique ad novitatem rei cuncti reclamarent, atque omnes quaquaversùm sacerdotes pro suo quisque studio retinerent, tunc beatæ memoriæ Papa Stephanus (2) Apostolicæ Sedis antistes, cum

cæteris quidem collegis suis, sed tamen præ cæteris restitit, dignum, ut opinor, existimas si reliquos omnes tantùm fidei devotione vinceret quantum loci auctoritate superabat. Denique in Epistola (1) quæ tunc ad Africanam missa est, his verbis sanxit: *NUMI NOVAVDUM NISI QUOD TRADITUM EST. Intelligebat etenim vir sanctus et prudens nihil aliud rationem pietatis admittere, nisi ut omnia, quæ fide à patribus suscepta forent, eadem fide filiis consignarentur; nosque Religionem, non quæ vellemus ducere, sed potius quæ illa duceret sequi oportere; idque esse proprium Christianæ modestiæ et gravitatis, non sua posteris tradere, sed à majoribus accepta servare. Quis ergò tunc universi negotii exitus? Quis utique nisi usitatus et solitus? Rectenta est scilicet antiquitas, explosa novitas. Sed fortè tunc ipsi novitiæ adventioni patrocinia defuerunt? Imò verò tanta vis ingenii adfuit, tanta eloquentiæ flumina, tantus adsertorum numerus, tanta verisimilitudo, tanta divini legis oracula, sed planè novo ac malo more intellecta, ut mihi omnis illa conspiratio nullo modo destrui potuisse videatur nisi sola tanti moliminis causa ipsa illa suscepta, ipsa defensa, laudata novitatis professio destituisset. Quid postremò? Ipsius Africani Concilii (2) sive decreti quæ vires? Donante Deo, nullæ; sed universa tanquàm somnia, tanquàm fabulæ, tanquàm superflua, abolita, antiquata (3) calcata sunt. Et, ô rerum mira conversio! Auctores ejusdem opinionis Catholici, consecratos verò Hæretici judicantur; absolvuntur magistri, condemnantur discipuli; conscriptores librorum filii regni erunt, adsertores verò gehenna suscipiet. Nam quis ille tam demens est qui illud sanctorum omnium et Episcoporum et Martyrum lumen beatissimum Cyprianum cum cæteris collegis suis in æternum dubitet regnatum esse cum Christo? Aut quis tam contrà sacrilegum qui Donatistas et cæteras pestes, quæ illius auctoritate Concilii*

phanus, qui paulò antè Lucio successerat. Undè cuncta anno 256, Roma: synodo acres aculeatasque dedit ad Africanam, ac Firmilianum, Helenum Tarsi, aliosque Apostolicas litteras, et si fidem habemus Dionisio Alexandrino in Epist. ad Xystum, statuit « non communicandum esse his, qui rebaptizant; sed debere considerare magnitudinem rei, quia non, quicumque, sed per magni, et nobiles Episcopi viri sunt, quibus hoc visum est. »

(1) Deperditâ epistolâ sententiam servatam habemus in Ep. 74, Cypriani ad Pompeianum. Consultus enim à Pompeio Sabrateni Episcopo hæc ex Stephani epistolâ decessit: « Si quis ergò à quicumque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est, ut manus illi imponatur in pœnitentiam; quum ipsi hæretici proprio altererunt ad se venientes non baptizent, sed communicent tantùm. » Non crasse Pontificem in rebaptizationis negotio tantum argumentorum luce probat Doctissimus Pater D. Constantius Constantini, tom. 4, Epist. Pontif. à pag. 2217, ut nimium tardus, vel malignus sit, qui illis non suadetur.

(2) Tertium intelligit Africæ universale, quod signari modestè refellit Augustinus lib. 2 et 3, de Bapt. cont. Donatist.

(3) Suspicor Lirinensem ad hæc Hieronymi in Dialogo contrà Luciferianos respicere: « Conatus est B. Cyprianus, inquit, contritos lacus fugere, nec bibere de aquâ alienâ: et ideo hæreticorum baptismum reprobandum, ad Stephanum tunc Romanæ Urbis Loci-

(1) Secundus Carthaginensium præsulum, quorum memoria ad nos usquè pervenit. Sub eo duo celebrata fuere Carthaginensia Concilia, primum de hæreticis baptizandis ab Episcopis Proconsularis Africæ ac Numidiæ, in tertii seculi initio. Nam Tertullianus qui certò, ut fertur, lapsus est circà hæreticorum baptismum, ait in libro de Baptismo edito post annum Chr. 200: « Circà hæreticos sanè quid custodiendum sit dignè quis retractet? ad nos enim editum est; » quibus verbis ad Agrippini respexisse decretum concedit æquus lector. Hinc non satis rectè à P. Harduino affixum est tale Concilium ann. Chr. 215, præsertim quum Cyprianus in Ep. 75, ad Jubajanum datâ anno Chr. 254, dicat: « Apud nos nova atque repentina res est, ut baptizandos censeamus eos, qui ab hæreticis ad Ecclesiam veniunt, quando multi jam anni sunt, et longa ætas, ex quo sub Agrippino bonæ memoriæ viro convenientes in unum plurimi Episcopi hoc statuerunt. » Alterum Concilium, in quo sanctus canon: *Ne clericus ullus tutelam, curamve susciperet*, celebratum fuit circ. ann. Chr. 215.

(2) Celebrato à Cypriano III, Carthaginensi Concilio in causâ rebaptizationis anno Chr. 255 vel 256, Kal. Sept. cum Episcopis 87 Proconsularis Provinciæ, Numidiæ, ac Mauritanie, graviter commotus est Ste-

rebaptizare se jactant, in sempiternum neget arsurus esse cum diabolo?

VII. Quod quidem mihi divinitus videtur promulgatum esse iudicium propter eorum maximè fraudulentiam qui cum sub alieno nomine hæresim concinnare machinentur, captant plerumquè veteris cuiuspiam viri scripta paulò involutiùs edita, quæ pro ipsâ sunt obscuritate dogmati suo quasi congruant; ut illud nescio quid quodcumque profertur, neque primi neque soli sentire videantur. Quorum ego nequitiam duplici odio dignam iudico. vel eò quòd hæreseos venenum propinare aliis non pertimescant, vel eò etiam quòd sancti cuiusque viri memoriam tanquam sopitos jam cineres prophanâ manu ventilant, et quæ silentio sepeliri oportebat, redvivâ opinione diffamant, sequentes omninò vestigia auctoris sui Cham, qui nuditatem venerandi Noë non modò operire neglexit, verùm quoque irridendam cæteris enuntiavit. Undè tantam læsæ pietatis meruit offensam ut etiam posteri ipsius peccati sui maledictis obligarentur, beatissimis illis fratribus multum longèque dissimilis, qui nuditatem ipsam reverendi patris neque suis temerare oculis, neque alienis patere voluerunt, sed aversi, ut scribunt, tæxerunt cum: quod est erratum sancti viri nec approbasse nec prodidisse (1); atque edicircò beatâ in posteris benedictione donati sunt. Sed ad propositum redeamus. Ma-

« scopum, super hæc re ad Africanam synodum direxit, « sed conatus ejus frustra fuit. Denique illi ipsi Epi- « scopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo statue- « rant, ad antiquam consuetudinem revoluti, novum « emisere decretum. » Baluzius observat eo sensu Hieronymum dixisse novum emissum esse ab Afric. decretum, quia cernebat à meliori ac majori parte Donatistarum seclus damnari in rebaptizandis hæreticis. Utcumque tamen se habeat quod Hieronymus refert, certum est post Stephani obitum Xysto sedente, Dionysio Alexandrino sequestro pacem restitutam fuisse Romanam inter, et Africanam Ecclesiam. Undè à Pontio in Vita Cypriani num. 14, Xystus appellatur *bonus et pacificus Sacerdos*. Et Cyprianus Ep. 80 aliàs 82. Successum de Xysti passionem monet, atque à « nuntiis « quos Romam, ut exploratam veritatem haberet, mi- « serat, de gravissimâ persecutione et Papæ marty- « rio se factum fuisse certiorum. » Hæc pax fortè in causâ fuit, ut multi ex Afris veritatem intelligerent, præsertim quum Cypriano teste quidam cum Stephano communem haberent sententiam.

(1) Filios verenda patris sui superjecto dorsis pallio aversos operuisse est, ut Gregorius 25 Moral., cap. 22, loquitur, bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicere, ut tamen hæc ab aliis occultent: « Operi- « mentum, inquit, aversi deferunt, quia iudicantes fa- « ctum et venerantes magisterium nolunt videre, quod « tegunt. » Quod prudens optimi Pontificis ac Vincen- « tii monitum, summopore commendat celebris ex Pro- « testantium parte editior Cypriani Joannes Fellus Epi- « scopus Oxoniensis; at aliis placet Patrum castigare er- « rata, inter quos libenter nomen professus est suum Clericus; quam ob causam in Ep. 6 Crit. et Eccles. culpâ dissimulationes omnes in Ecclesiasticâ historiâ ut illicitas. At demus magnorum hominum esse casti- « ganda peccata, non fortè incauti illa sequantur; quo tamen modo id à quibusdam esse præstitum, non dico christianum, sed nec ingenuum decet hominem, nempe cum amaritudine, rabie, acerbitate; dolose levia errata invidiosis vocibus exaggerando, præteritis dissimulatisque ingentibus meritis. De tali ac tantâ iniquitate graviter postulat est Clericus ipse à viris probitate et doctrinâ conspicuis, quod opus fuit advertere,

« gno igitur metu nobis immutata fidei ac temerate religionis piaculum pertimescendum est; à quo nos solum constitutionis Ecclesiasticæ disciplina, sed etiam censura Apostolicæ deterret auctoritatis. Scitum enim cunctis est quàm graviter, quàm severe, quàm vehementer invehat in quosdam beatus Apostolus Paulus, qui mirâ levitate nimium citò translati fuerant ab eo qui eos vocaverat in gratiam Christi, in aliud Evangelium (1), quod non est aliud; 2 Tim. 4, qui coacer- « vârant sibi magistros ad sua desideria, à veritate quidem auditum avertentes, conversi verò ad fabulas; 1 Tim. 5, habentes damnationem quòd primam fidem irritam fecissent; quos deceperant ii de quibus ad Romanos fratres scribit idem Apostolus: *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissentientes et offendi- « cula, præter doctrinam quam ipsi didicistis, faciunt; et decli- « nate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino non serviunt, sed suo ventri, et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium*, Rom. 16. *Qui intrant per domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis; semper discentes, et ad scientiam veritatis nunquam pervenientes*, 2 Tim. 3. *Vaniloqui et seductores, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratiâ, Tit. 1. Homines corrupti mente, reprobi circa fidem*, 2 Tim. 3, superbi, et nihil scientes, sed languentes circa quæstiones et pugnas verborum; qui veritate privati sunt, existimantes quæstum esse pietatem: simul autem et otiosi discunt circumire domos; non solum autem otiosi, sed et verbosi, et curiosi loquentes quæ non oportet, 1 Tim. 5: qui bonam conscientiam repellentes, circa fidem naufragaverunt, 1 Tim. 1: quorum prophana vaniloquia multum proficiunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer serpit, 2 Tim. 2. Benè autem quod de his item scribitur: *Sed ultra non proficiunt. Insuperbia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit*. 2 Tim. 3.

VIII. Cùm ergò tales quidam circumeuntes provincias et civitates, atque errores venalities circumferendo, etiam ad Galatas (2) devenissent, cùmque his auditis Galatæ nauseâ quâdam veritatis affecti, Apostolicæ Catholicæque doctrinæ mamma revomentes, hæreticæ novitatis sordibus oblectarentur, itâ sese Apostolicæ potestatis exeruit auctoritas, ut summâ cum severitate

morem ipsi gerendo, ne quid notitiâ dignum dissimularetur in Ecclesiasticâ historiâ.

(1) Hoc Apostolicum testimonium non aliter à Tertulliano lib. 4 cont. Marcionem, et Hieronymo in Commentariis super hanc epistolam laudatur, reluctante tamen Erasmo.

(2) Falsi hi fratres docebant hominem ex operibus legis justificandum, deceperuntque Galatas, ut circumcissionem, ac alias legis ceremonias unâ cum Christi lege velut ad salutem necessarias observarent. Hinc Paulum deprimebant inter Apostolos, eum insimulantes, velut aliis contradicentem. *Qui Epistolæ morans, ubi rescivit, epistolâ agris Galatarum animis ita medetur; 1. improborum coarctat auctaciam, dignitatem sui Apostolatûs defendens. 2. doctrinæ suæ concordiam cum aliis Apostolis ex habitâ cum illis collatione probat. 3. accessit rationibus ac veteris Scripturæ testimoniis seductos ab errore revocat. Epistolam scripsit circa ann. Chr. æræ 56, à Chr. morte 25.*

decerneret : *Sed licet nos, inquit, aut angelus de caelo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit, Gal. 1.* Quid est quod ait, *Sed licet nos?* Cur non potius, *Sed licet ego?* Hoc est : Etiamsi Petrus, etiamsi Andreas, etiamsi Joannes, etiamsi postremò omnis Apostolorum chorus evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus, anathema sit. Tremenda districtio, propter adserendam primæ fidei tenacitatem, nec sibi, nec cæteris coapostolis pepercisse! Parùm est : *Etiamsi angelus, inquit, de caelo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus, anathema sit.* Non suffecerat ad custodiam traditæ semel fidei, humana conditionis commemorasse naturam, nisi angelicam quoque excellentiam comprehendisset. *Licet nos, inquit, aut angelus de caelo.* Non quia sancti cælestesque angeli peccare jam possint; sed hoc est quod dicit : Si etiam, inquit, fiat quod non potest fieri, quisquis ille traditam semel fidem mutare tentaverit, anathema sit. Sed hæc forsitan perfunctoriè prælocutus est, et humano potius effudit impetu, quam divinâ ratione decrevit. Absit. Sequitur enim, et hoc ipsum ingenti molimine iteratè insinuationis inculcat : *Sicut prædiximus, et nunc iterùm dico : Si quis vobis evangelizaverit, præterquam quod accepistis, anathema sit.* Non dixit : Si quis vobis annuntiaverit præterquam quod accepistis, benedictus sit, laudetur, recipiatur; sed, *anathema sit, inquit, id est, separatus, segregatus, exsulatus, ne unius ovis dirum contagium innovium gregem Christi venenatâ permixtione contamineat.*

IX. Sed forsitan Galatis ista tantùm præcepta sunt. Ergò et illa solis Galatis imperata sunt quæ in ejusdem Epistolæ sequentibus commemorantur : qualia sunt hæc : *Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invidentes, Gal. 5,* et reliqua. Quod si absurdum est, et omnibus ex æquo imperata sunt, restat ut sicut hæc morum mandata, ita etiam illa quæ de fide cauta sunt omnes pari modo comprehendant, et sicut nemini licet invicem provocare aut invidere invicem, ita nemini liceat, præter id quod Ecclesia Catholica usquequaque evangelizat accipere. Aut forsitan tunc jubebatur, si quis annuntiasset præterquam quod annuntiatum fuerat, anathematizari; nunc verò jam non jubetur. Ergò et illud quod item ibi ait : *Dico autem, spiritu ambulate, et desiderium carnis non perficietis,* tunc tantùm jubebatur, modò verò jam non jubetur. Quòd si impium pariter et perniciosum est illa credere, necessariò sequitur ut sicut hæc cunctis ætatibus observanda sunt, ita illa quoque quæ de non mutandâ fide sancita sunt cæcis ætatibus imperata sint. Annuntiare ergò aliquid Christianis catholicis, præter id quod acceperunt nunquam licuit; nusquam licet, nunquam licebit; et anathematizare eos qui annuntiant aliquid præterquam quod semel acceptum est, nunquam non oportuit, nusquam non oportet, nunquam non oportebit. Quæ cum ita sint, estne aliquis vel tantæ audaciæ qui præter id quod apud Ecclesiam annuntiatum est annuntiet, vel tantæ levitatis qui præter id quod ab Ecclesiâ acceptum accipiat? Clamat, et repetendo clamat, et omnibus, et

semper, et ubique per litteras suas clamat ille, ille vas electionis, ille magister gentium, ille Apostolorum tuba, ille terrarum præco, ille cælorum conscius, ut si quis novum dogma annuntiaverit, anathematizetur. Et contrà reclamant ranae quædam, et cyniphe, et muscæ (1) morituræ, quales sunt Pelagiani, et hoc Catholicis : Nobis, inquit, auctoribus, nobis principibus, nobis expositoribus, damnatæ quæ tenebatis, tenete quæ damnabatis, rejicite antiquam fidem, paternam instituta, majorum deposita; et recipite : quænam illa tandem? horreo dicere : sunt enim tam superba, ut mihi non modò affirmari, sed ne refelli quidem sine aliquo piaculo posse videantur.

X. Sed dicit aliquis : Cur ergò persæpè divinitus sinuntur excellentes quædam personæ in Ecclesiâ constitutæ res novas Catholicis annuntiare? Recta interrogatio et digna quæ diligentius atque uberius pertractetur : cui tamen non ingenio proprio, sed divinæ legis auctoritate, Ecclesiastici magisterii documento satisfaciendum est. Audiamus ergò sanctum Moysen; et ipse nos doceat cur docti viri, et qui propter scientiæ gratiam ab Apostolo etiam prophætæ nuncupantur, proferre interdum permittantur nova dogmata, quæ vetus Testamentum allegorico sermone deos alienos appellare consuevit, eò quod scilicet ita ab hæreticis ipsorum opinionibus sicut à gentibus dii sui observentur. Scribit ergò in Deuteronomio beatus Moyses : *Si surrexerit, inquit, in medio tuâ propheta, aut qui sonnium vidisse se dicat, Deut. 13,* id est, magister in Ecclesiâ constitutus, quem discipuli vel auditores sui ex aliquâ revelatione docere arbitrentur. Quid deinde? et prædixerit, inquit, *signum atque portentum, et evenerit quod locutus est.* Magnus profectò nescio quis signatur magister et tantæ scientiæ qui sectatoribus propriis non solum quæ humana sunt nôsse, verum etiam quæ suprâ hominem sunt prænoscere posse videatur; quales ferè discipuli vel iactant fuisse Valentinum, Donatum, Photinum, Apollinarem, cæterosque ejusmodi. Quid postea? et dixerit, inquit, *tibi : Eamus, et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis.* Qui sunt dii alieni, nisi errores extranei quos ignorabas, id est, novi et inauditi? Et

(1) Suspiciatur P. Macedo respexisse Gelasium Pontificem ad hunc Vincentii locum, dum in Epist. ad Episcopos per Picenum constitutos, vocat delirium quemdam senem Pelagianum *muscam morituram*, quum vulgata lectio, ut ille loquitur, habeat *musca morientes*; undè in Comment. Eccl. Polém. cap. xi, infert Lirinensem non fuisse Pelagianâ lue infectum. Poterat addere, appellari etiam *ranam* à Gelasio. « Oblatus est nobis, inquit, miserabilis senex Seneca nomine, in Pelagianæ voraginis cæno, sicut de quibusdam in Apocalypsi legimus, velut una ranarum imprunderet immersus. At Gelasio notum fuisse Vincentii opus, non credo : alioquin illi meritum rependisset honorem in recensione librorum, et testimonium illud Eccl. 10, v. 4, *de muscis moritans* forte legit in Optato Milevitano lib. 7, num. 4, vel Augustino lib. 2 cont. Ep. Petilianum cap. x, ubi ait : « Propter numerositatem muscis arbitror esse comparatos; sed hi exterminant oleum « suavitatis, qui non ipsam Dei gratiam, sed hominum « mores intuentur. »

serviamus eis, id est, credamus eis, sequamur eos. Quid ad extremum? *non audies*, inquit, *verba prophetae illius aut somnioris*. Et quare, oro te, a Deo non prohibetur doceri quod à Deo prohibetur audiri? *Quia*, inquit, *tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum an non, in toto corde et in totâ animâ vestrâ*. Luce clarius aperta causa est cur interdum divina Providentia quosdam Ecclesiarum magistros nova quaedam dogmata predicare patiatur. *Ut tentet vos*, inquit, *Dominus Deus vester*. Et profectò magna tentatio est cum ille quem tu prophetam, quem prophetarum discipulum, quem doctorem et adsertorem veritatis putes, quem summâ veneratione et amore complexus sis, is subito latenter noxios subinducat errores, quos nec citò deprehendere valeas, dum antiqui magisterii ducis præjudicio, nec facile damnare fas ducas, dum magistrî veteris præpediris affectu.

XI. Ille forsitan efflagitet aliquis ut ea quæ sancti Moysi verbis adserta sunt, Ecclesiasticis aliquibus demostrentur exemplis. Æqua expositulatio, nec diù differenda. Nam ut à proximis et manifestis incipiam, qualem fuisse nuper tentationem putamus, cum infelix ille Nestorius, subito ex ove conversus in lupum, gregem Christi lacerare cœpisset, cum cum hi ipsi qui rodebantur ex magnâ adhuc parte ovem crederent, idèò que morsibus ejus magis paterent? Nam quis eum facile errare arbitraretur quem tanto Imperii judicio (1) electum, tanto sacerdotum studio prosecutum videret; qui cum magno sanctorum amore, summo populi favore celebraretur, quotidie palam divina tractabat eloquia, et noxios quosque Judæorum et Gentilium confutabat errores? Quo tandem iste modo non cuius fidem faceret se recta docere, recta predicare, recta sentire, qui ut uni hæresi suæ auditum patefaceret, cunctarum hæreseon (2) blasphemias insectabatur? Sed hoc erat illud quod Moyses ait: *Tentat vos Dominus Deus vester si diligatis eum an non*. Et ut Nestorium prætereamus, in quo semper admirationis quam utilitatis, plus famæ quam experientiæ fuit, quem opinionione vulgi aliquandiu magnum humana magis fecerat

(1) Erepto de vivis Sisinio, ortis dissidiis inter clericos, Constantinopolitanæ Ecclesiæ à Theodosio juniore renuntiatus est Præsul, Nestorius, qui Antiochiæ sibi habitu et professione monachi vivebat. Et ut narrat Socrates lib. 7, cap. 29, ordinatus fuit anno Christi 428, 4 Id. Apr. bonis omnibus applaudentibus, gratulantibusque quasi alter futurus esset Chrysostomus. Consulat lector Caestlini epist. ad eundem parte 1, Concil. Ephes. cap. 17, Cyrilli epist. ad Theodosium part. 3, Conc. ejusdem.

(2) Vix urbem Ecclesiamque ingressus, in primâ quam habuit concione, Theodosium allocutus est celebri illâ sententiâ, quæ sicut nonnullis placuit, ita truculenta, et arrogans illis apparuit: « Dâ mihi, Imperator, puram ab hæreticis terram, et ego cœlum et vicissim tibi dabo: evertite mecum hæreticos, et ego tecum Persas evertam. » Unde acriter insequi exorsus est ejusmodi sectæ homines voce et manu, Præfectorum urbis potentia fretus. Et si fides Gothofredo post Baronium, ampla illa Theodosii lex in Hæreticos lata omnes anno Ch. 428, circâ Maii finem, prodiit Nestorio auctore. Vido Comm. Gothofredi in leg. 65 Codic. Theod., et Socratem lib. 7, cap. 28 et sequ.

gratia quam divina, eos potius commemoremus qui multis profectibus multaque industriâ præditi non parvæ tentationi Catholicis hominibus existierunt. Velut apud Pannonias majorum memoriâ Photinus Ecclesiam Sirmitanam tentasse memoratur: ubi cum magno omnium favore in sacerdotium fuisset ascitus, et aliquandiu tanquam Catholicus administraret, subitò, sicut malus ille propheta aut somniator quem Moyses significat, creditam sibi plebem Dei persuadere cœpit ut sequeretur deos alienos, id est, errores extraneos, quos antea nesciebat. Sed hoc usitatum. Illud verò perniciosum, quòd ad tantum nefas non mediocriter adminiculis utebatur. Nam erat et ingenii viribus valens et doctrine opibus (1) excellens et eloquio

(1) De Photino natione Galatâ, ita in Chronico Eusebii ab Hieronymo aucto ad ann. 379 juxta editionem, Arnaldi Pontaci Vasatensis Episcopi: « Photinus in Galatâ moritur, à quo Photinianorum dogma inducitur, qui multa continentie, et ingenii bona suo superbiae malo perdidit. » At Joannes Clericus in præf. Artis Crit. Edition. Germanicæ pag. 43, ad sequentem transfert Basilium voces illas, « qui multa continentie et ingenii bona suo superbiae malo perdidit, » quod probat ex MSS., « temerariam correctionem, ut ait, non passis, et ex Nazianzeno. » Miror hæc excidisse homini, qui ubique veritatis amorem ac candoris ingenuitatem præfert ac jactat. Sanè Pontacus sex vidit MSS. Codd. Vaticanos, quorum duo tantum recentiores ac infimæ notæ tribuunt ad Basilium, quum quatuor alii notâ ac vetustate digniores constanter Photino ingenii laudem, ac superbiæ malum adjudicent; quibus addere liceat duos alios, nempe Cod. Bibl. Vat. Palatinæ num. 818, et alterum Bibl. Card. Otoboni lit. G. iv, 1. In Bibliothecâ etiam Christianæ duo sunt Codices num. 555 et 560 Chronici Eusebiani ab Hieronymo aucti, et tamen illa minimè in Basilio comparent, quamvis nullæ passi sint temerariam correctionem; et reverâ Scaliger in notis ad hunc locum testatur adjecta illa à quodam fuisse ad oram, ut à textu extranea. Quæ diximus, Photino etiam auctoritate firmantur. De Photini ingenio, ac superbiâ satis sit audire Epiphanium in hæc. 71, ubi sic loquitur: « Photius insanâ non minimâ elatus, et supra omnes furiosus factus, etc., fuit loquax et acuta lingue, et qui multos posset pronuntiatione, et dicendi promptitudine decipere. » De Basilio verò alia sunt prorsus judicia Patrum, nam à Conc. Ephesino « Magnus et Sanctissimus est appellatus: gloria Ecclesiæ et verè famulus à Dei. » Ab Athanasio Ep. ad Joannem et Orbis lumen et vox et tuba orbis. Doctrinæ palatinum à Greg. Nazianzen. Ep. 10. Ab Augustino lib. 4, cont. Julian. cap. 5, num. 18, *insignis vir, et clarâ præditi sanctitate*; cuius ingens meritum sic divinitus B. Ephremo ostensum est. Nam quærens à Deo, ut ostenderet sibi qualis quantusque vir esset Basilium « Annuit votis Deus et oranti Ephremo oblata est è regione Altaris species columnæ immense ad eum jungeret cœlum et terras, vocesque sonuere in hæc verba: Qualem vidisti columnam igneam, talem credito esse Basilium: » quod grave testimonium exstat in tom. 4 Bibl. Orient. pag. 59, num. xi, magno Ecclesiæ bono, ac literariæ Republicæ incremento editæ à viro Clariss. Josepho Simono Assemano Nec obstat nedom ab hæreticis, sed et à Catholicis de supercilio accusatum fuisse Basilium, quibus et ipse respondit Ep. 164, illosque Nazianzeni pia gravitas notat, *ut iniquos et acerbos rerum judices*. Orat. in laudem Basilii, ac posterorum memoriæ testatum reliquit à virum hunc, et se ab ambitione et theatricâ quâdam ingenii ostentatione abhoruisse. »

prapoteus; quippè qui utroque sermone copiosè et graviter disputaret et scriberet: quod monumentis librorum suorum manifestatur, quos idem partim græco, partim latino sermone composuit. Sed benè quòd commissa ipsi oves Christi multùm pro catholica fide vigilantes et caute, citò ad præmonentis Moysi eloquia respexerunt, et prophetae atque pastoris sui licèt admirarentur eloquentiam, tentationem tamen non ignorârunt. Nam quem antè quasi arictem gregis sequébantur, eundem deinceps veluti lupum fugere cœperunt. Neque solùm Photini sed etiam Apollinaris (1) exemplo istius Ecclesiasticæ tentationis periculum discimus, et simul ad observanda diligentius fidei custodiam commonemur. Etenim ipse auditoribus suis magnos æstus (2) et magnas generavit angustias; quippè cùm eos hùc Ecclesie traheret auctoritas, hùc magistri retraheret consuetudo; cùmque inter utraque notabundi et fluctuantes, quid potius sibi seligendum foret non expedirent. Sed forsitan ejusmodi ille vir erat qui dignus esset facilè contemni. Imò verò tantus ac talis cui nimium citò in plurimis crederetur. Nam quid illo præstantius, acuminè, exercitatione, doctrinâ? Quàm multas ille hæreses multis voluminibus oppresserit, quot inimicos fidei confutaverit errores, indicio est opus illud triginta non minis librorum, nobilissimum ac maximum, quo insanas Porphyrii calumnias magnâ probationum mole confudit. Longum est univèrsa ipsius opera commemorare; quibus profectò summis aedificatoribus Ecclesiæ par esse potuisset, nisi prophana illâ hæreticæ curiositatis libidine novum nescio quid adinvenisset quo et cunctos labores suos velut ejusdam lepræ admixtione fedaret et committeret ut doctrina ejus non tam aedificatio, quàm tentatio potius Ecclesiastica diceretur.

(1) Præter Apollinarium Hieropolitanum Antistitem magni nominis virum, qui sub M. Antonio floruit, circa quarti seculi medium duo existerunt Apollinarij pater nempe et filius ambo Alexandrii genere, ac uterque Laodicæam se contulit sub Theodoto urbis Episcopo, commoratique ibi sunt sub Georgio illius successore. At ab isto fuere à communione semoti, licet pater in presbyterorum, ac filius in Lectorum ordinem esset cooptatus. Quâ autem de causâ incertum est dissentientibus veteribus. Nonnulli dicunt ob arctissimum amicitie vinculum, quo Epiphano Sophistæ homini gentili uterque erat junctus; alii, ut Sozomenus, quia Athanasio communicaverant Laodicæam transiunt, ut Alexandriam ab exilio rediret; quoniam notum Apollinaris erat Georgum partim in Trinitatis professione sibi constare. Utcumque res acciderit, Apollinaris filius illatam injuriam impotenter ferens, artis suæ fiducia fretus, et ulciscendi cupiditate novam excogitavit hæresim; quam nec disseminare quievit paulo post Laodicæno Episcopo renuntiato. Et quia aeternam in infortunium delaberetur. Sanctis viris Epiphano, Athanasio, Basilio, Serapioni, aliisque fidei defensoribus erat apprime charus: propterea funestior ejus lapsus Ecclesiæ accidit, uberiorisque lacrymas Epiphano et Basilio expressit, infelicem tanti viri exitum deplorantibus. Consulat Lector. Dionys. Petav. tom. 5. Theol. Dog. lib. 1, cap. 6, num. 2 et 3.

(2) Hæc est lectio Cod. Reg. Undè confirmatur conjectura Barthol. Petri Duac., qui in margine edit. suæ adnotavit hic legendum æstus pro eo quod editiones habebant actus. Baluzius.

XII. Hic à me forsitan deponatur ut horum quos supra commemoravi hæreses exponam, Nestorii scilicet, Apollinaris, et Photini. Hoc quidem ad rem de qua nunc agimus non attinet. Propositum etenim nobis est, non singulorum errores persequi, sed paucorum exempla proferre, quibus evidenter ac perspicuè demonstretur illud quod Moyses ait, quia scilicet si quando Ecclesiasticus aliquis magister, et ipse interpretandis prophetarum mysteris propheta, novè quidam in Ecclesiam Dei tentet inducere, ad tentationem id nostram fieri Providentia divina patiatur. Utile igitur fuerit, in excursu, quid supra memorati hæretici sentiant breviter exponere, id est, Photinus, Apollinaris, Nestorius. Photini ergo secta hæc est. Dicit Deum singulum esse et solitarium, et more Judaico confitendum. Trinitatis plenitudinem negat, neque ullam Dei Verbi aut ullam Spiritus sancti putat esse personam. Christum verò hominem tantummodò solitarium adscribit, cui principium adscribit ex Mariâ: et hoc omnimodis dogmatizat, solam nos personam Dei Patris et solum Christum hominem colere debere. Hæc ergò Photinus. Apollinaris verò in unitate quidem Trinitatis quasi consentire se jactitat, et hoc ipsam non plenè fidei (1) sanitate; sed in Domini incarnatione apertè professione blasphematur. Dicit enim in ipsâ Salvatoris nostri carne aut animam humanam penitus non fuisse, aut certè talem fuisse cui mens et ratio non esset. Sed et ipsam Domini carnem non de sanctæ Virginis Mariæ carne susceptam, sed de cœlo in Virginem descendisse dicebat; eamque notabundus semper et dubius modò cœternam Deo Verbo, modò de Verbi divinitate factam prædicabat. Notebat enim in Christo esse duas substantias, unam divinam, alteram humanam, unam ex Patre, alteram ex matre; sed ipsam Verbi naturam putabat esse discissam, quasi aliud ejus permaneret in Deo, aliud verò versum fuisset in carnem; ut cùm veritas dicat ex duabus substantiis unum esse Christum, ille contrarius veritati ex unâ Christi divinitate duas dserat factas esse substantias. Hæc itaque Apollinaris. Nestorius autem contrario Apollinari morbo, dum sese duas in Christo substantias distinguere simulat, duas introducit repentè personas, et inaudito scelere duos

(1) Miror doctissimum virum Dionysium Petavium tom. 5. Theolog. dogm. lib. 1, cap. 6, n. 15, oppositum legere, quasi nempe Vincentius dixerit, et ipsam plenè fidei sanitate, reclamantibus editionibus, ac contextu ipso: præsertim quia non latuit virum omnigenâ eruditione referentum à Basilio in Ep. 295, et à Gregorio Nazianzeno in Ep. 1, ad Cled. pag. 744, reprehensum fuisse Apollinarem, ut in Sabellii errorem inclinantem, ejus rei testes hic posterior affert libros illius. Hinc minimè audiendus Leontius in lib. de sectis Act. 4, tom. 11, Bibl. PP. dum affirmat hominem non errare circa Trinitatem. « Tametsi, inquit, Gregorii et ambo etiam hæc in parte erroris illum arguant. » Sed præter Gregorius exstat etiam Basilius et Liriniensis, ut alios omitam; undè suspicor non pervenisse ad Leontium Apollinaris libros, in quibus erratum deprehendit Nazianzenus: nisi fortè quis dicere mallet, hominem contraria dogmata vulgasse, quod accideret illi potuit, dum « in tractandâ Theologia non è Scripturis, sed ex humanis inventis argumenta petebat, » quæ admodum ait Basilius.

esse vult filios Dei, duos Christos, unum Deum, alterum hominem, unum qui ex Patre, alterum qui sit generatus ex matre. Atque ideo asserit sanctam Mariam non *Theotocon*, sed *Christotocon* esse dicendam : quia scilicet ex eâ non ille Christus qui Deus, sed ille qui erat homo, natus sit. Quòd si quis eum putat in litteris suis unum Christum dicere et unam Christam prædicare personam, non temerè credat. Aut enim istud fallendi arte machinatus est, ut per bona faciliùs suaderet et mala, sicut ait Apostolus : *Per bonum mihi operatus est mortem*, Rom. 7. Aut ergò, ut diximus, fraudulentie causâ quibusdam in locis scriptorum suorum unum Christum et unam Christi personam credere se factitat, aut certè post partum jam Virginis ita in unum Christum duas perhibet convenisse personas, ut tamen conceptus seu partus Virginie tempore, et aliquantò postea duos Christos fuisse contendant; ut cum scilicet Christus homo communis primùm et solitarius natus sit, et nec dum Dei Verbo personæ unitate sociatus, postea in eum adsummentis Verbi personæ descenderit; et licet nunc in Dei gloriâ maneat adsumptus, aliquandiu tamen nihil inter illum et cæteros homines interfuisse videatur.

XIII. Hæc ergò Nestorius, Apollinaris, Photinus adversus Catholicam fidem rabidi canes latrant : Photinus, Trinitatem non confitendo; Apollinaris, convertibilem Verbi dicendo naturam, et duas in Christo substantias non confitendo, et aut totam Christi animam aut certè mentem atque rationem in animâ denegando, et adserendo pro sensu mentis fuisse Dei Verbum; Nestorius, duos Christos aut semper esse, aut aliquandiu fuisse adseverando. Ecclesia verò Catholica et de Deo et de Salvatore nostro recta sentiens, nec in Trinitatis mysterio nec in Christi incarnatione blasphematur. Nam et unam divinitatem in Trinitatis plenitudine et Trinitatis æqualitatem in unâ atque eadẽ majestate veneratur, et unum Christum Jesum, non duos, eundemque Deum pariter atque hominem confitetur. Unam quidem in eo personam, sed duas substantias; duas substantias, sed unam credit esse personam duas substantias, quia mutabile non est Verbum Dei, ut ipsum verteretur in carnem; unam personam, ne duos profitendo filios, quaternitatem videatur colere, non Trinitatem. Sed operæ pretium est ut id ipsum etiam atque etiam distinctiùs et expressiùs enucleemus. In Deo una substantia, sed tres personæ; in Christo duæ substantiæ, sed una persona. In Trinitate alius atque alius, non aliud atque aliud; in Salvatore aliud atque aliud, non alius atque alius. Quomodò in Trinitate alius atque alius, non aliud atque aliud? Quia scilicet alia et persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti; sed tamen Patris et Filii et Spiritus sancti non alia et alia, sed una eademque natura. Quomodò in Salvatore aliud atque aliud, non alius atque alius? Quia videlicet altera substantia divinitatis, altera humanitatis; sed tamen deitas et humanitas non alter et alter, sed unus idemque Christus, unus idemque filius Dei, et unus ejusdemque Christi et filii Dei una eademque persona; sicut in homine aliud caro, et aliud anima, sed unus demque homo anima et caro. In Petro et Paulo aliud

anima, aliud caro; nec tamen duo Petri, caro et anima; aut alter Paulus anima, et alter caro; sed unus idemque Petrus, unus idemque Paulus, ex duplici diversâque subsistens animi corporisque naturâ. Itâ igitur in uno eodemque Christo duæ substantiæ sunt; sed una divina, altera humana; una ex Patre Deo, altera ex matre Virgine; una cœterna et æqualis Patri, altera ex tempore et minor Patre; una consubstantialis Patri, altera consubstantialis matri; unus tamen idemque Christus in utrâque substantiâ. Non ergò alter Christus Deus, alter homo; non alter increatus, alter creatus; non alter impassibilis, alter passibilis; non alter æqualis Patri, alter minor Patre; non alter ex Patre, alter ex matre; sed unus idemque Christus Deus et homo, idem non creatus et creatus, idem incommutabilis et impassibilis, idem commutatus et passus, idem Patri et æqualis et minor, idem ex Patre antè secula genitus, idem in seculo ex matre generatus, perfectus Deus, perfectus homo. In Deo summa divinitas, in homine plena humanitas. Plena, inquam, humanitas: quippè quæ animam simul habeat et carnem, sed carnem veram, nostram, maternam, animam verò intellectu præditam, mente ac ratione pollentem. Est ergò in Christo verbum, anima, caro; sed hoc totum unus est Christus, unus filius Dei, et unus Salvator ac Redemptor noster. Unus autem, non corruptibili nescio quâ divinitatis et humanitatis confusione, sed integrè et singulari quâdam unitate personæ. Neque enim illa conjunctio alterum in alterum convertit atque mutavit (qui est error proprius Arianorum) (1), sed ita in unum potius utrumque compegit, ut manente semper in Christo singula-

(1) Ut Ariani faciliùs improvidis suaderent Verbum alterius esse à Patre substantiæ, passum asseruere in carne; ac animo instar fuisse corpori divinitatem illam Verbi veluti secundariam aiebant; undè ex eorum mente in humanitatem quasi conversa erat divinitas, dum substantiæ hominis formæ in Christo locum tenuit. Hunc errorem assumptæ humanitatis destruentem fidem præter Lirinensem exprobat illis Leontius de sect. Act 2, Athanasius in lib. de salutari Adventu, et in altero de incarnatione Christi: ac potissimum Hilarius in toto lib. x de Trinitate, undè numer. 9, ait: « Volunt plerique eorum ex passionis metu, et infirmitate patendi, non in naturâ impassibilis Dei fuisse..... Sed inferioris à Deo Patre naturæ, et humanæ passionis trepidaverit metu, et ad corporalis pœnæ conuenienter atrocitatem. » Quæ quum ita sint, jam sine ambiguitate ullâ facile dirimitur tota controversia, quam Claudianus Mamertus, Berengarius ac Joannes quidam apud Philippum bonæ spei Abbatem excitârunt Hilario, quasi humanas in Christo Passiones neganti num. 25 ejusdem libri dùm inquit: « Passus quidem est Dominus Jesus Christus, dùm caeditur, dùm suspenditur, dùm crucifigitur, dùm moritur: sed in corpus Domini irruens Passio, nec non fuit Passio, nec tamen naturam Passionis exseruit, dùm et pœnali ministerio desavit, et virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se deservientis excepit. » Sensus ergò est: Passio quâ cæsus est Christus, fuit ex parte corporis, seu humanitatis à Verbo assumptæ, quæ sensu, dolore, tolerantia demutata est; sed vera non fuit ex parte Verbi, quod demutationis effectibus cœruerit: et hoc est quod Hilarius inquit Filium Dei *vim pœnæ in se deservientis sine sensu pœnæ excepisse*. Consultat Lect. generalem præfat. præmissam Operibus D. Hilarii Edit. P. Constant. § III.

ritate unius ejusdemque personæ, in æternum quoque permaneat proprietates uniuscujusque nature; quò scilicet nec unquam Deus corpus esse incipiat, nec aliquando corpus, corpus esse desistat. Quod etiam humanæ conditionis demonstratur exemplo. Neque enim in præsentî tantum, sed in futuro quoque, unusquisque hominum ex animâ constabit et corpore, nec tamen unquam aut corpus in animam aut anima vertetur in corpus; sed unoquoque hominum sine fine victuro, in unoquoque hominum sine fine necessariò utriusque substantiæ differentia permanebit. Ità in Christo quoque utriusque substantiæ suæ cuique in æternum proprietatis, salvâ tamen personæ unitate, retinenda est.

XIV. Sed cum personam sæpius nominamus, et dicimus quòd Deus per personam homo factus sit, vehementer verendum est ne hoc dicere videamur quòd Deus verbum solâ imitatione actionis quæ sunt nostra susceperit, et quiddid illud est conversationis humanæ, quasi adumbratus, non quasi verus homo fecerit; sicut in theatris fieri solet, ubi unus plures effingit repentè personas, quarum ipse nulla est. Quotiescumque etenim aliqua suscipitur imitatio actionis aliæ, ità aliorum officia aut opera patrantur, ut tamen hi qui agunt, non sint ipsi quos agunt. Neque enim (ut, verbi gratiâ, secularium et Manichæorum (1) utamur exemplis), eum actor tragicus Sacerdotem effingit aut regem, sacerdos aut rex est. Nam desinente actu simul et ea quam susceperat persona desistit. Absit hoc à nobis nefarium scelestumque ludibrium. Manichæorum sit ista dementia; qui phantasie prædicatores, aiunt Filium Dei Deum, personam hominis non substantiâ extitisse, sed actu putativo quodam et conversatione simulâsse. Catholica verò fides ità Verbum Dei hominem factum esse dicit, ut quæ nostra sunt, non fallaciter et adumbratè, sed verè expressèque susceperit, et quæ erant humana, non quasi aliena imitaretur, sed potius ut suâ gereret; et prorsus quod agebat, hoc etiam esset. Sicut ipsi nos quoque in eo quod loquimur, sapimus, vivimus, subsistimus, non imitamur homines, sed sumus. Neque enim Petrus et Joannes, ut eos potissimum nominem, imitando erant homines, sed subsistendo. Neque enim Paulus simulabat Apostolum, aut fingeat Paulum; sed erat Apostolus, et subsistebat Paulus. Ità etiam Deus Verbum adsumendo et habendo carnem, loquendo, facièdo, patièdo per carnem, sine ullâ tamen suæ corruptione naturæ, hoc omninò prestare dignatus est ut hominem perfectum comitaretur aut fingeret, sed exhiberet, ut homo verus non videretur aut putaretur, sed esset atque subsisteret. Igìtur sicut anima connexa carni, nec in carnem tamen versa, non imitatur hominem, sed est homo, et homo non per simulationem, sed per substantiam, ità etiam Verbum Deus, absque ullâ sui con-

(1) Arbitratur Baluzius à sciolo quodam adjectam fuisse parenthesi *Manichæorum* vocem: qui Vincentium non intelligens, putavit comparationem eam sumi à Manichæis. Deindè ad voces *Sacerdotem effingit*, ait, tragædos et comédos induisse palàm Episcopi personam, non secùs ac aliorum hominum.

versione, uniendo se homini, non confundendo, non imitando factus est homo, sed subsistendo. Abjiciatur ergo tota penitus personæ illius intelligentia quæ fingendo imitatione suscipitur, ubi semper alius est et aliud simulatur, ubi ille qui agit, nunquam is est quem agit. Absit etenim ut hoc fallaci modo Deus Verbum personam hominis suscepisse credatur; sed ità potius ut incommutabili suâ manente substantiâ, et in se perfecti hominis suscipièdo naturam, ipse caro, ipse homo, ipse persona hominis existeret, non simulatoria, sed vera, non imitativa, sed substantiva, non denique quæ cum actione desisteret, sed quæ prorsus in substantiâ permaneret.

XV. Hæc igitur in Christo personæ unitas nequam post Virginis partum, sed in ipso Virginis utero compacta atque perfecta est. Vehementer enim præcavere debemus, ut Christum non modò unum, sed etiam semper unum confiteamur: quia intoleranda blasphemia est ut etiamsi nunc eum unum esse concedas, aliquandò tamen non unum, sed duos fuisse contendas, unum scilicet post tempus baptismatis, duos verò sub tempore nativitatîs. Quod immensum sacrilegium non aliter profectò vitare poterimus nisi unum hominem Deo, sed unitate personæ, non ab ascensu, vel resurrectione, vel baptismo, sed tam in matre, jam in utero, jam denique in ipsâ virginali conceptione fateamur: propter quam personæ unitatem indifferenter atque promiscuè et quæ Dei sunt propria tribuntur homini, et quæ carnis propria adscribuntur Deo. Indè est enim quod divinitus scriptum est et filium hominis descendisse de celo, et Dominum majestatis crucifixum in terrâ, Joan. 3. 1 Cor. 2. Indè etiam est ut carne Domini factâ, carne Domini creatâ, ipsum Verbum Dei factum, ipsa sapientiâ Dei impleta, scientiâ creata dicatur; sicut in præscientiâ manus ipsius et pedes ejus fossi esse referuntur. Per hanc, inquam, personæ unitatem illud quoque similis mysterii ratione perfectum est, ut carne Verbi ex integrâ matre nascente, ipse Deus Verbum natus ex Virgine catholicissimè credatur, impiissimè denogetur. Quæ cum ità sint, absit ut quisquam sanctam Mariam divinæ gratiæ privilegiis et speciali gloriâ fraudare conetur. Est enim singulari quodam Domini ac Dei nostri, Filii autem sui, munere verissimè ac beatissimè *theotocos* confitenda; sed non eo modo *theotocos* quo impia quedam heresis suscipiatur, quæ adserit eam Dei matrem solâ appellatione dicendam, quòd cum scilicet peperit hominem qui postea factus est Deus; sicut dicimus Presbyteri matrem, aut Episcopi matrem, non jam Presbyterum aut Episcopum parièdo, sed eum generando hominem qui postea Presbyter vel Episcopus factus est. Non ità, inquam, sancta Maria *theotocos*, sed idèdè potius quoniam, ut supra dictum est, jam in ejus sacramento utero sacrosanctum illud mysterium perpetratum est, quod propter singularem quamdam atque unicam personæ unitatem, sicut Verbum in carne caro, ità homo in Deo, Deus est.

XVI. Sed jam ea quæ supra de memoratis hærci-

bus vel de catholica fide breviter dicta sunt renovanda causa memorie brevius, strictiusque repetamus; quò scilicet et intelligantur iterata plenius, et firmius inculcata teneantur. Anathema igitur Photino non recipienti plenitudinem Trinitatis, et Christum hominem tantummodò solitarium prædicanti. Anathema Apollinari adserenti in Christo converse divinitatis corruptionem, et auferenti perfecte humanitatis proprietatem. Anathema Nestorio neganti ex Virgine Deum natum, adserenti duos Christos, et explosã Trinitatis fide, quaternitatem nobis introducenti. Beata (1) verò Catholica Ecclesia, quæ unum Deum in Trinitatis plenitudine et item Trinitatis æqualitate in unã Divinitate veneratur; ut neque singularitas substantiæ personarum confundat proprietatem, neque item Trinitatis distinctio unitatem separat Deitatis. Beata, inquam, Ecclesia, quæ in Christo duas veras perfectasque substantias, sed unam Christi credit esse personam, et neque naturarum distinctio unitatem personæ dividat, neque item personæ unitas differentiam confundat substantiarum. Beata, inquam, Ecclesia, quæ ut unum semper Christum esse et fuisse fateatur, unitum hominem Deo, non post partum, sed jam in ipso matris utero conficitur. Beata, inquam, Ecclesia, quæ Deum factum hominem non conversione naturæ, sed personæ ratione intelligit, personæ autem non simulatrici et transeuntis, sed substantivæ ac permanentis. Beata, inquam, Ecclesia, quæ hanc personæ unitatem tantam vim habere prædicat ut propter eam mirò ineffabile mysterio et divina homini et Deo adscribat humana. Nam propter eam et hominem de cælo secundùm Deum descendisse non abnegat, et Deum secundùm hominem credit in terrã factum, passum, et crucifixum. Propter ea denique et hominem Dei filium et Deum filium Virginis conficitur. Beata igitur ac veneranda, benedicta, et sacrosancta, et omninò supernæ illi angelorum laudationi comparanda confessio, quæ unum Dominum Deum trinã sanctificatione glorificat. Idcirco etenim vel maximè unitatem Christi prædicat, ne mysterium Trinitatis excedat. Hæc in excursu dicta sint, aliàs,

(1) Quùm tot, et tante olim fuerint, quemadmodùm et nunc sunt, otiosæ hæreticorum fraudulentiæ contrã Trinitatis Incarnationis quædam mysteria, stat nibilominus catholice fidei integritas, tanquàm rupes valida, et immota adversus omnes ventos, pluvias, torrentes, quia, inquit Hilarius lib. 2. de Trinit. numer. 22. « Ut quædam medicamentorum genera sunt « ita comparata, ut non singulis tantùm ægritudinibus « utilia sint, sed omnibus in commune medeantur « habeantque in se virtutem generalis auxilii; itã « et fides catholica non adversus singulas pestes, sed « contrã omnes morbos opem medelæ communis im- « perit; non infirmamda genere, non vincenda nu- « mero, non diversitate fallenda; sed una atque « eadem adversum singula omniaque consistit. Magnum « est enim, tot in unã eã esse remedia, quot morbi « sunt; et totidem veritatis esse doctrinas, quotidem « erunt studia falsitatis. Contrabantur in unum no- « mina hæreticorum, et omnes scholæ prodeant: « audiant unum ingenitum Deum patrem, et unum « unigenitum Dei Filium perfecti Patris perfectam « progeniam, » etc. quæ sequuntur.

si Deo placuerit, uberiùs tractanda et explicanda. Nunc ad propositum redeamus.

XVII. Dicebamus ergo in superioribus quòd in Ecclesiã Dei tentatio esset populi, error magistri, et tantò major tentatio quantò ipse esset doctor qui erraret. Quòd primùm Scripturæ auctoritate, deinde ecclesiasticis docebamur exemplis, eorum scilicet commemoratione qui cum aliquandit sanæ fidei forent habiti, ad extremum tamen aut in alienam decidissent sectam, aut ipsi suam hæresim condidissent. Magna profectò res, et ad discendum utilis, et ad recolendum necessaria; quam etiam atque etiam exemplorum molibus illustrare atque inculcare debemus; ut omnes verè Catholici noverint se cum Ecclesiã doctores recipere, non cum doctoribus Ecclesiæ fidem deserere de cære. Sed ego itã arbitror, quòd cum multos in hoc tentandi genere proferre valeamus, nemo penset sit qui Origenis tentationi valeat comparari; in quo plura adeò præclara, adeò singularia, adeò mira existiterunt, ut inter initia habendam cunctis adsertionibus ejus fidem quisvis ille facillè judicaret. Nam si vita facit auctoritatem, magna illi industria, magna judicicia (1), patientia, tolerantia. Si genus vel

(1) Pudicitia amore suum evirare corpus ausus fuit, non tam ferro execis genitalibus, quàm cicutam illis adlibendo, ut Athenienses Hierophantæ, ad compescendam libidinem illevisse testis est ipse lib. 7. cont. Celsum: licet in diversas abeat etiam veteres Patres opiniones, quod candidè oportuit fateri. Hoc grande facinus ipse, etsi serò, damnavit tamen, vellemusque absterruit alios tom. 15, ad cap. 19, vers. 12, in Matthæum, tùm Scripturarum auctoritate, tùm rationum pondere, ne conviciis, ac ignominia afflicendos, se omnibus præbeat; et his verbis apposuit Philonem, et Sextum arguit: « At his, inquit, Sacrarum litterarum circã illam sententiam minimè « assecutus fides habenda non est; nam si inter fructus Spiritus, cum charitate, et gaudio, et patientiã, et reliquis quoque castitas recensetur, banc potius « tanquàm fructum dare, et masculum corpus à Deo « datum, conservare oportet, quàm aliud quidpiam « audere, adeò ut transgrediatur aliquis per appositum ad rem de quã agitur hocce præceptum: Non « vitibus aspectum barbe tuæ, Lev. 19, v. 27.... » Et allatis Scripturæ locis nonnullis ferventiori fide præditos juvenes sic alloquitur: « Jam verò cum « animo suo cogitet, qui tale facinus commissurus « est: quænam ab his sit passurus, qui probris eum, « et conviciis appetentes, his verbis utentur: Non in « trahit Eunuchus atritris, vel amputatis testiculis in « Ecclesiam Domini: virum hunc inter castratos « numerantes. » Deinde paulò post subdit: « Quas « nam verò capitis gravedines patiuntur, quas verti- « gines, quæ mentem etiam quandoquè invadunt, et « imaginum formatricem animæ vim sibi novas, et « inusitatas ex hæc materiã (semine) fingentem species « perturbant. » Quibus si addatur, id quod acutè vidit Augustinus lib. 6. prioris operis adv. Julianum cap. 14, num. 41, spadone etiam carnalis concupiscentiæ urgeri stimulis, « minis quidem laboriosè, ne, inquit, « concumbendi quamvis irritus ipse conatus in eam « turpiditudo veniat, propter quam Calligonum Va- « lentiniani junioris Eunuchum gladio novimus ultora « punium meretricis confessione convictum; neque « enim, et in Lib. Ecclesiasticò adhibetur indè simi- « litudo atque diceretur: » Videns oculis, et ingemiscens, quasi spado complexens virginem, et suspirans, « nisi et ipsi moverentur concupiscentiã carnalis effectibus, licet destituti carnis effectibus; » si, inquam, ve-

eruditio, quid ex nobilitate (1), qui primum in eâ domo natus est quæ est illustrata martyrio, deinde pro Christo non solum patre sed omni quoque facultate privatus, tantum inter sanctæ paupertatis profecit angustias ut pro nomine Dominicæ confessionis (2) scriptus, ut ferunt, adfugeretur. Neque verò hæc in illo sola erant quæ cuncta postea tentationi forent, sed tanta etiam vis ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis ut omnes penè multam longæque superaret; tanta doctrinæ ac totius eruditionis magnificentia ut pauca forent divinæ, penè fortassè nulla humanæ philosophiæ quæ non penitus adsequeretur: cujus scientiæ eum Græca concederent (3), Hebræa quoque elaborata sunt. Eloquentiam verò quid memorem, cujus rum est hoc, quod ait Sanctus Doctor, certè nihil jvat exsiccatione, vel exsiccatione proprium evirare corpus. Consulat Lector Baron. ad ann. 250, et Huetium lib. 4, Origen. cap. 1, num. 15, adversus Hælois, qui Origenis factam excusandum suscepit l. 4, Orig. def.

(1) Genere fuit Ægyptius, Alexandriaque natus anno Chr. 183, ac Commodi 6, Eleutheri Papæ 9, Friario Materno, et M. Attilio Bradua Coss. Ejus pater fuit Leonides Martyr, qui supplicium tulit capitis x. Kal. Maii; quum Lactus præseset Ægypto, ac ritu ferino in Ecclesiæ filios sæviret.

(2) Doctissimum Præsul Huetius lib. 9, Origen. cap. 1, n. 9, ex Epiphonio in hæc. 64. cap. 1, hoc præclarum xianimumque opus ab Origene præstitum commemorat an. 18, suæ ætatis, quum à Demetrio Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopo, Catechumenorum cura ei fuisset demandata: in quo sicut summè cum laude nomen Domini confessus est; ita exinde nunquam gentes homini pepercerunt. Quum enim Ægyptiorum Deorum ministris mos esset abroso vertice in prophani Serapidis gradibus populum alloqui, cum palmarum ramis, ut ad sacra obeunda ascenderent, quo more gravissimæ illorum cæremoniæ continebantur: ille acceptis palmarum surculis erecto fortique animo altâ voce sic compellabat adstantes: *Adeste, accipite ranum, non Templi idolis consecrati, sed Christi.* Undè animis Ethnicorum in se concitatis fugere, latitare, ac laterbras commutare coactus est. Acciderunt autem hæc sub Aquilâ Alexandriæ Præfecto.

(3) Amarus eruditæ antiquitatis censor Joannes Clericus in quest. 2. Hieronymianâ suadere conatur, Origenem imperitissimum Hebræicæ linguæ fuisse, reluctantiibus Tillemontio, Montefalconio, et Fabricio. Non vacat hic nec lubet Clerici expendere argumenta, quum notarum angustie id non permittant; undè satis sit observare, ita ab Origene consultos fuisse Judæos in difficilioribus locis, quod nedum Hieronymus, verum etiam ipse testatur, ut aliquandò cum illis publicè decertarit, ac sapientissimum illorum Alexandriæ ex Scripturâ juxta hebraicam veritatem convicerit; quod refert ipse lib. 1, cont. Celsum: « His verbis, » inquit, memini me urgere vehementer Judæum, qui « sapiens habebatur apud suos, quumque non posset « se explicare, respondit sicut decebat Judæum. » Deinde non rarò Origenes ipse testatur Hebræicos Codices à se diligenter fuisse inspectos, ut mederetur editionibus Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, ac 70 interpretum, ubi erant depravate. Hinc t. 8 Commentar. in Joannem pag. 150. Edit. Huetii t. 2, disserens de porcis è rupe præcipitatis, ac in mare per Demones suffocatis, observat non rectè legi in loco Gerasenorum, vel Gadarenorum; quia « Gergesa, inquit, à quâ « Gergesil, urbs est antiqua juxta stagnum, quod nunc « Tiberiadis vocamus, juxta quam rupes est stagnum « adjacens, è quâ ostenditur porcos à Dæmoniis in « præceps delatos fuisse..... » Et paulò post subdit: « Tale erratum in Lege, et Prophetis circè nomina licet

fuit tam amœna, tam lactea, tam dulcis oratio ut mihi ex ore ipsius non tam verba quàm mella quadam fluxisse videantur? Quæ non ille persuasus difficilia disputandi viribus climpidavit, quæ factu ardua non ut facillima viderentur effecit? Sed forsitan argumentorum tantummodò nexibus adsertiones suas texuit? Imò planè nemo unquam magistrorum fuit qui pluribus divinæ legis uteretur exemplis. Sed, credo, pauca conscripsit? Nemo mortalium plura; ut mihi sua omnia non solum non perlegi, sed ne inveniri quidem posse videantur: cui ne quicquam ad scientiæ instrumenta deesset, etiam plenitudo exabundavit ætatis (4). Sed forsitan discipulis parum felix? Quis unquam felicior? Nempe innumeri ex sinu suo doctores, innumeri sacerdotes, confessores et martyres extiterunt. Jam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exsequi valeat? Quis non ad eum paulò religiosior ex ultimis mundi partibus advolvit? Quis Christianorum non penè ut prophetam, quis philosophorum non ut magistrum veneratus est? Quom autem non solum privatæ conditioni, sed ipsi quoque fuerit reverendus imperio declarat historiæ, quæ eum à matre (2) Alexandri Imperatoris accitum ferunt, cœlestis utique sapientiæ merito, cujus et ille gratiâ et amore illa flagrabat. Sed et ejusdem Epistolæ testimonium perhibent quas ad Philippum Imperatorem (5), qui primus Romanorum Principum Christia-

« cernere, ut accuratè perspeximus ab Hebræis edocti, « cum ipsorum exemplariis nostra comparantes, « quæ testimonium habent ab editionibus Aquilæ, « Symmachi, et Theodotionis, quæ non sunt deprava- « vate. » Consulat lector Fabricium tom. 3, lib. 5, cap. 1, p. 225., et 224. Tillemontium in Mon. Eccl. de Origene disserentem, et D. Bernardum à Montefalconis in Præfat. ad Hexapla Origen.

(1) Vixit annos 69, quum labore confectum Thyrium virum mors consumpsit ann. post Chr. ortum 254, quo anno Interamniæ Gallus et Volusianus interfecit sunt. Eadem in urbe sepultus est, cujus sepulcri vestigia hodiè superesse, qui loca illa lustrarunt, apud Huetium lib. 1. Origen. cap. 4, num. 7 et 9, referunt.

(2) Mammæa nempe, quæ quum Antiochiæ moraretur, Origenem accessivit. Post Severi verò mortem, sub Zepherino Romam venit, non assectandæ Mammææ studio, quod censuit Baronius, sed desiderio penitus cognoscendæ Romanæ Ecclesiæ omnium antiquissimæ, teste Euseb. lib. 6. Eccl. Hist. cap. 10.

(3) Eusebius Cæsarensis in Chronico ab Hieronymo actò ad ann. Chr. 247, hæc habet: « Romano- « rum xxiii, Philippus regnavit annis 7. Philippus « Philippum filium suum consortem regni facti pri- « musque omnium ex Romanis Imperatoribus Chris- « tianus fuit. » Et ad an. 254, ait à Decio fuisse illos interfectos hoc odium in Christianam religionem. Eusebio concinit Orosius lib. 7 Hist. cap. 20, alique quorum testimonia præterire libet. In actis S. Pontii Martyris à Baluzo ex vetustis codicibus editis fertur à S. hoc viro fuisse ad fidem conversos. At Pagius longè dissertatione probat fabulosa esse omnia, quæ de Philippis Christianam religionem amplexi feruntur, nixus testimoniis Ambrosii, Sulpicii, aliorumque dicentium Constantinum fuisse primum Imperatorem Christianum; ac ex nummis, in quibus certa Philipporum gentilitatis signa deprehendantur, Petavium tom. 2 de Doct. temp. lib. 11, cap. 27, post Baronium ex Zonarâ observat quosdam nominis similitudine deceptos, ad Philippum imperatorem accommodasse,

rus fuit, Christiani magisterii auctoritate conscripsi. De cuius incredibili quâdam scientiâ si quis referentibus nobis Christianam non accepti testimonium, saltem testificantibus philosophis gentilem recipiat confessionem. Ait namque irminus ille Porphyrius (1) exitum se famâ ipsius Alexandriam puerum ferè perrexisse, ibique eum vidisse jam senem, sed planè talem tantumque qui arcem totius scientiæ condidisset. Dies me citius defecerit quàm ea quæ in illo viro præclara exstiterunt vel ex minimâ saltem parte perstringam : quæ tamen omnia non solum ad Religionis gloriam, sed etiam ad tentationis magnitudinem pertinebant. Quotus enim quisque tantî ingeniî, tantæ doctrinæ, tantæ gratiæ virum aut faciliè deponeret, ac non illâ potius uteretur sententiâ, se cum Origene errare malle, quàm cum aliis vera sentire? et quid plura? Eò res decidit ut tantæ personæ, tanti doctoris, tanti prophætæ, non humana aliqua, sed, ut exitus docuit, nimium periculosa tentatio plurimos à fidei integritate deduceret. Quomobrem hic Origenes tantus ac talis, dum gratiâ Dei insolentiùs abutitur, dum ingenio suo nimium indulget, sibi quæ satis credit, cum parvi pendit antiquam Christianæ Religionis simplicitatem, dum se plus cunctis sapere præsumit, dum ecclesiasticas traditiones et veterum magisteria contemnens, quædam Scripturarum capitula (2) novo more interpretatur, meruit ut de se quoque Ecclesiæ Dei

quæ Philippo Ægypti Augustali conveniunt; quod asserit præsertim de Epistolis Origenis. Huetius lib. 1. Origen. cap. 2. numer. 12, ait occultè à Fabiano fuisse initiatum Philippum Antiochiæ sub Babylæ; et ideo celebratum à Catholicis id fuit, non reprehensum à gentilibus, quia eos latuit. Suspicio amplexum fuisse Philippum Christianam Religionem, quod ei exprobant nonnulli, quasi sic tegere posset crimina. Hoc testantur præter supra laudatos Leontius Antiochenus, Chrysostomus, et auctor Chronicæ Alexandrini; sed non planè, hinc multa, quæ gentilitatis erant, retinuit, nec fidem in posteros Imperatores transfudit. Quæ suspicio multis firmari posset monumentis.

(1) Valesius, et post illum Huetius ex hoc Porphyrii testimonio inferunt duos exstisse Origenes, ambos Ammonii discipulos: nostrum, qui vulgò Adamantius est dictus, de quo Porphyrius tradit multam ex scriptis apud posteros gloriam fuisse consecutum, sibi quæ adolescenti valdè notum; alterum verò qui fuit Herennii, et Plotini condiscipulus, de quo frequens mentio in vitâ Plotini ab eodem Porphyrio scriptâ; nihilque posteriorum memoriz reliquit præter libellum de Demoniis, ut constat ex Longino. Fuit autem hic condiscipulus, et æqualis Porphyrii Romæ, si Eunapio fides. Verùm, ut utriusque Origenis latum appareat discrimen, oportet advertere Adamantium imperantibus Gallo et Volusiano ex Eusebio obiisse: alterum verò ex Porphyrio in vitâ Plotini sub Gallieno in vivis fuisse, ac librum quemdam elaborasse.

(2) Quæ fuerint hæc Scripturarum capitula exponit Epiphanius in Anchorato numer. 54 et 62, exordia scilicet Genesis: « Plerique, inquit, allegoricè de « Paradiso disputant, atque inter cæteros furiosus « Origenes adumbratam nescio quam speciem pro « veritate in mundum invenit. » Et posteriori num., « iterum: « Redeo ad Originem (quod ipsi Deus igno- « scat): absurdissimam aliam fabulam, et allegoriam « fallendis hominibus proposuit, etc. » Vide S. Virum loc. laud. Oportet tamen hic advertere, quòd licet ab Origene peccatum sit ob frequentes allegorias, inter

diceretur: Si surrexerit in nōtio tuâ propheta, Deut. 15. Et paulò post: Non audies, frquit, verba prophætæ illius. Et item: Quia tenet vos, inquit, Dominus Deus vester utrum diligatis eum an non. Verè non solum tentatio, sed etiam magna tentatio dectam sibi atque in se pendente Ecclesiam admiratione ingeniî, scientiæ, eloquentiæ, conversationis, et gratiæ, nihil de se suspicantem, nihil verentem, subitò à veteri Religione in novam prophanitatem sensim paulatimque traducere. Sed dicit aliquis corruptos esse Origenes libros. Non resisto; quin potius et malo. Nam id à quibusdam et traditum et scriptum est, non Catholicis tantum, verum etiam Hæreticis. Sed illud est quod nunc debemus advertere etsi non ipsum, libros tamen sub nomine suo editos, magnæ esse tentationi: qui multis blasphemiarum vulneribus scatentes, non ut alieni, sed quasi sui et leguntur et amantur; ut etsi in errore concipiendæ Origenis non fuit sensus, ad errorem tamen persuadendum Origenis auctoritas valere videatur.

XVIII. Sed et Tertulliani quoque eadem ratio est. Nam sicut ille apud Græcos, ita hic apud Latinos nostrorum omnium faciliè princeps iudicandus est. Quid enim hoc viro doctus, quid in divinis atque humanis rebus exercitatus? Nempè omnem philosophiam et cunctas philosophorum sectas, auctores, adsertoresque sectarum, omnesque eorum disciplinas, omnem historiaram ac studiorum varietatem mirâ quâdam mentis capacitate complexus est. Ingenio verò nonne tam gravi ac vehementi excelluit ut sibi nihil penè ad expugnandum proposerit quod non ut acumine inurperit, aut pondere eliserit? Jam porrò orationis suæ laudes quis exsequi valeat, quæ, tantâ nescio quâ rationum necessitate concerta est ut ad consensum per quos suadere non potuerit impellat; cuius quot sentè verba, tot sententiæ sunt; quot sensus, tot victoriæ. Sciunt hoc Marciones, Apelles, Praxæ, Hermogenes, Judæi, Gentiles, Gnostici, cæteri; quorum illo blasphemias multis ac magnis voluminibus suorum mobilibus, velut quibusdam fulminibus, evertit. Et tamen hic quoque post hæc omnia, hic, inquam, Tertullianus, catholicis dogmatis, id est, universalis ac vetustæ fidei parùm tenax, ac disertior multò quàm felicior, mutatâ deinceps sententiâ, fecit ad extremum quod de eo beatus confessor Hilarius quodam loco scribit: Saquenti, inquit, errore detraxit scriptis probabilitibus auctoritatem, Hilarius in Math. c. 5. Et fuit ipse quoque in Ecclesiâ magna tentatio. Sed de hoc nolo plura dicere. Hoc tantum commemorabo, quòd contrâ Moysi præceptum exsurgentes in Ecclesiâ novellas Montani furivæ et insana illa insanarum mulierum novitiî dogmatis somnia (1) veras prophetias adaverando, meruit ut de se veteres tamen nemo accuratius illo etiam litteralem Scripturæ sensum exposuit, ut probè notum est illis, qui ejus lubricationes evolverunt. Hinc optandum sanè est, ut paulò æquiores in Origene fuissent nonnulli etiam ex veteribus; qui strenuè quàm ipsi essent hominis laboribus, graves postea ei lites excitârunt.

(1) Intellegit Priscillam et Maximillam, nobiles ac opulentas feminas, quæ Ecclesiam plures auro primùm, deindè nefariis corrumpere dogmatibus. De his ac Montano Proseer in Chronico ad Consulatum Cethegi et Clari.

quoque et scripturis suis diceretur: *Si surrexerit in medio tuâ propheta. Et mox: Non audies verba prophetæ illius. Quare? Quia, inquit, tentat vos Dominus vester utrum diligatis eum an non.*

XIX. His igitur tot ac tantis cæterisque ejusmodi Ecclesiasticorum exemplorum molibus evidenter advertere, et secundum Deuteronomii leges luce clariùs intelligere debemus, quòd si quandò aliqui Ecclesiasticus magister à fide aberraverit, ad tentationem id nostram fieri Providentiâ divinâ patiatur, utrùm diligamus Deum an non in toto corde et in totâ animâ nostrâ.

XX. Quæ cum ita sint, ille est verus et germanus Catholicus qui veritatem Dei, qui Ecclesiam, qui Christi corpus diligit, qui divinæ Religionis, qui catholice fidei nihil præponit, non hominis cujuscumque auctoritatem, non amorem, non ingenium, non eloquentiam, non philosophiam; sed hæc cuncta despiciens, et in fide fixus, stabilis, permanens, quicquid universaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque decernit; quicquid verò ab aliquo deinceps non præter omnes vel contra omnes sanctos novum et inauditum subindici senserit, id non ad Religionem sed ad tentationem potius intelligit pertinere, tum præcipuè beati Apostoli Pauli eruditus eloquiis: hoc est enim quod in primâ ad Corinthios Epistolâ scribit: *Oportet, inquit, et hæreses esse, ut probati manifesti fiant in vobis, 1 Cor. 11*, ac si diceret: Ob hoc hæreseon non statim divinitus eradicantur auctores, ut probati manifesti fiant, id est, ut unusquisque quàm tenax et fidelis et fixus catholice fidei sit amator appareat. Et reverà, cum quæque novitas exullit, statim cernitur frumentorum gravitas et levitas palearum; tunc sine magno molimine excutitur ab arèâ quod nullo pondere intrâ aream tenebatur. Namque alii illicò prorsus avolant; alii verò tantummodò excessi, et perire metuant, et redire crubescunt sau-

qui incidit in ann. Christi 170: «Hæc tempestate pseudo-
e propheta, quæ Cataphrygas nominatur, accepit exor-
dium, Montano auctore, Priscâ Maximillaque insanis
e vatibus. Nomen errori Provincia Phrygia dedit,
e quia inventores ejus illic primitus existerunt, ibique
e vixerunt, et nunc etiam in eisdem partibus populos
e habent. Adventum Spiritûs Sancti à Domino promissum,
e in se potius, quàm in Apostolos fuisse asserunt:
e secundas nuptias pro fornicationibus habent; et idcò
e dicunt eas permisisse Apostolum Paulum, quia ex
e parte scielat, et ex parte prophetabat; nondum enim
e venerat quod perfectum est. Hoc autem perfectum
e in Montanum, et in ejus prophetissas venisse delirant.»
e Vixit Tertullianus usque ad mediam ætatem Ecclesiæ
e presbyter; e invidiâ postea, inquit Hieronymus in *Catal.*
e *Script. Eccl. cap. 53*, et contumeliis Clericorum Roma-
e næ Ecclesiæ, ad Montani dogma delapsus, in multis li-
ebris meminit novæ prophetiæ: specialiter autem ad-
e versum Ecclesiam tenuit volumina: de pudicitia, de
e persecutione, de jejuniis, de Monogamiâ, de extasi li-
e brosex, et septimum quem adversus Apollonium
e composuit. Dolendus sanè hominis lapsus, quia Hiero-
e nymo eodem teste in Epist. ad Magnum, inter Latinos
e nihil Tertulliano eruditius, vel acutius; quandò Apolo-
e geticus ejus, et contra Gentes libri, cunctam sæculi ob-
e tinent disciplinam. Fertur vixisse usque ad decrepitam
e ætatem.

cii, semineces ac semivivi; quippè qui tantam veneni
hauserint quantitate quæ nec occidat nec digeratur,
nec mori cogat nec vivere sinat, heu miseranda condi-
ditio! quantis illi curarum æstibus, quantis turbinationibus
exagitantur? Nunc etenim, quæ ventus impulserit, inci-
tato errore rapiuntur; nunc in sensetipso reversi,
tanquam contrarii fluctus, reliduntur, nunc temerariâ
præsumptione et ea quæ incerta videntur adprobant;
nunc irrationali metu, etiam quæ certa sunt expaves-
cunt; incerti quæ eant, quæ redeant, quid adpetant,
quid fugiant, quid teneant, quid dimittant. Quæ quidem
dubii et malè penduli cordis afflictio divinæ ergâ se mi-
serationis est medicina, si sapiant. Idcirco etenim ex-
trâ tutissimum catholice fidei portum diversis cogita-
tionum quatiantur, verberantur, ac penè enecantur
procellis, ut excussa in altum elata mentis vela depo-
nant, quæ malè novitatum ventis expanderant, se-
seque intrâ fidissimam stationem placidæ ac bonæ ma-
tris reducant et teneant, atque amaros illos turbulen-
tosque errorum fluctus primitus revomant, ut possint
deinceps vivæ et salientis aquæ fluentia potare. Dedis-
cant benè quod didicerant non benè; et ex toto Ecclē-
siæ dogmate quod intellectu capi potest capiant, quod
non potest credant.

XXI. Quæ cum ita sint, iterum atque iterum eadem
mecum revolvens et reputans, mirari satis nequeo
tantam quorundam hominum vesaniam, tantam ex-cæ-
catæ mentis impicitatem, tantam postremò errandi li-
bidinem ut contenti non sint traditâ semel et acceptâ
antiquitus credendi regulâ, sed nova ac nova in diem
querant, semperque aliquid gestiant Religioni addere,
mutare, detrabere; quasi non cœlestis dogma sit quod
semel revelatum esse sufficiat, sed terrena institutio,
quæ aliter perfecti nisi assiduâ emendatione, imò potius
reprehensione non possit, cum divina clament oracula:
Ne transferas terminos quos posuerunt patres tui, Prov. 22;
et: Super judicantem ne judices, Eccl. 8; et: *Scip-
dentem sepe mordebit eum serpens, Eccles. 10*, et illud
apostolicum, quo omnes omnium hæreseon sceleratæ
novitates velut quodam spiritali gladio sæpè truncatæ
semperque truncandæ sunt: *O Timothee, depositum
custodi, devitans profanas vocum novitates et oppositio-
nes falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes,
circâ fidem exciderunt, 1 Tim. 6*. Et post hæc inve-
niuntur aliqui tantâ inveteratæ frontis duritiâ, tantâ
impudentiæ incude, tanto adamante pertinaciâ, qui
tantis eloquiorum cœlestium molibus non succumbant,
tantis ponderibus non fatiscant, tantis malleis non con-
quassentur, tantis postremò fulminibus non conteran-
tur? *Devita, inquit, profanas vocum novitates: Non
dixit antiquitates, non dixit vetustates; imò planè quid
è contrario sequeretur ostendit. Nam si vitanda est no-
vitas, tenenda est antiquitas; et si prophana est novi-
tas, sacra est vetustas. Et oppositiones, inquit, falsi
nominis scientiæ. Verè falsum nomen apud doctrinas
Hæreticorum; ut ignorantia scientiæ, et caligo serenita-
tis, et tenebræ luminis appellatione fuerunt. Quam
avidam: inquit, promittentes, circâ fidem exciderunt.*

Quid promittentes exciderunt, nisi novam nescio quam ignoratamque doctrinam? Audias etenim quosdam ipsorum dicere: Venite, ô insipientes et miseri, qui vulgò Catholicì vocatamini, et discite fidem veram, quam præter nos nullus intelligit, quæ multis antè seculis latuit, nuper verò revelata et ostensa est; sed discite furtim atque secretim: delectabit enim vos. Et item: Cùm didiceritis, latenter docete; ne mundus audiat, nec Ecclesia sciat: paucis namque concessum est tanti mysterii capere secretum. Nonne hæc verba sunt illius meretricis quæ apud Salomonis Proverbia vocat ad se prætereuntes viam qui dirigunt iter suum? *Qui est,* inquit, *vestrâ in insipientissimus, diverstat ad me.* Inopes autem sensu exhortatur dicens: *Panes occultos libenter attingite, et aquam dulcem furtim bibite.* Quid deinde? *At ille,* inquit, *nescit quoniam terrigenæ apud eam pereant,* Prov. 9. Qui sunt isti terrigenæ? Exponat Apostolus: *Qui circa fidem,* inquit, *exciderunt,* 2 Tim. 2.

XXII. Sed operæ pretium est totum ipsam Apostoli capitulum diligentius pertractare. *O Timothee,* inquit, *depositum custodi, devians profanas vocum novitates.* O! Exclamatio ista et præscientiæ est pariter et charitatis. Prævidebat enim futuros, quos etiam prædolebat, errores. Quis est hodiè Timotheus nisi vel generaliter universa Ecclesia, vel specialiter totum corpus Præpositorum, qui integram divini cultûs scientiam vel habere ipsi debent vel aliis infundere? Quid est, *depositum custodi?* Custodi, inquit, propter fures, propter inimicos, ne dormientibus hominibus, supersemineat zizaniam super illud tritici bonum semen quod seminaverat filius hominis in agro suo, *Depositum,* inquit, *custodi.* Quid est *depositum?* id est, quod tibi creditum est, non quod à te inventum; quod accepisti, non quod excogitasti; rem non ingenii, sed doctrinæ, non usurpationis private, sed publicæ traditionis; rem ad te perductam, non à te prolata: in quâ non auctor debes esse, sed custos; non institutor, sed sectator; non ducens, sed sequens. *Depositum,* inquit, *custodi;* catholice fidei talentam inviolatum illibatamque conserva. Quod tibi creditum, hoc penes te maneat, hoc à te tradatur. Aurum accepisti, aurum redde: nolo mihi pro aliis alia subjicias: nolo pro auro aut impudenter plumbum aut fraudulenter æramenta supponas: nolo auri speciem, sed naturam planè. O Timothee, O Sacerdos, O Tractor, O Doctor, si te divinum munus idoneum fecerit, ingenio, exercitatione, doctrinâ, esto spiritalis tabernaculi Besceel, pretiosas divi dogmatis gemmas excolpe, fideliter coapta, adorna sapienter, adijce splendorem, gratiam, venustatem. Intelligatur, te exponente illustrius, quod antè obscurius credebatur. Per te posteritas intellectum grataletur quod antè vetustas non intellectum veneratur. Eadem tamen quæ didicisti doce, ut cùm dicas novè, non dicas nova.

XXIII. Sed forsitan dicit aliquis: Nullusne ergò in Ecclesiâ Christi profectus habebitur Religionis? Habeatur planè, et maximus. Nam quis ille est tam invidus hominibus, tam exosus Deo, qui istud prohibere conetur? Sed ita tamen ut verè profectus sit ille fidei,

non permutatio. Siquidem ad profectum pertinet ut in semetipsum unaquæque res amplificetur; ad permutationem verò, ut aliquid ex alio in aliud transvertatur. Crescat igitur oportet et multùm vehementerque proficiat tam singulorum quàm omnium, tam unius hominùs quàm totius Ecclesiæ, ætatum ac seculorum gradibus, intelligentiâ, scientiâ, sapientiâ, sed in suo duntaxa; genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententiâ. Imitetur animarum religio rationem corporum: quæ licèt annorum processu numeros suos evolvant et explicent, eadem tamen quæ erant permanent. Multùm interest inter pueritiam florem et senectutis maturitatem; sed idem tamen ipsi fiunt senes qui fuerant adolescentes; ut quamvis unius ejusdemque hominis status habitusque mutetur, una tamen nihilominus eademque natura, una eademque persona sit. Parva lactentium membra, magna juvenum, eadem ipsa sunt tamen. Quot parvulorum artus, tot virorum; et si qua illa sunt quæ ævi maturioris ætate pariuntur, jam in seminis ratione proserta sunt; ut nihil novum postea proferatur in scribis quod non in pueris jam antè lautaverit. Undè non dubium est hanc esse legitimam et rectam proficiendi regulam, hunc ratum atque pulcherrimum crescenti ordinem, si eas semper in grandioribus partes ac formas numerus detexat ætatis quas in parvulis Creatoris sapientiæ præformaverat. Quòd si humana species in aliquam deinceps non sui generis vertatur effligem, aut certè addatur quippiam membrorum numero vel detralatur, necesse est ut totum corpus vel intercidat, vel prodigiosum fiat, vel certè debilitetur: ita etiam Christianæ Religionis dogma sequatur has decet profectuum leges, ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ætate, incorruptum tamen illibatamque permaneat, et univèrsis partium suarum mensuris cunctisque quasi membris ac sensibus propriis plenum atque perfectum sit, quod nihil præterea permutationis admittat, nulla proprietatis dispendia, nullam definitionis sustineat varietatem. Exempli gratiâ: Severunt majores nostri antiquitùs in hæc ecclesiasticâ segete triticeæ fidei semina: iniquum valdè et incongruum est ut nos eorum posterì pro germanâ veritate frumenti subditium zizanice legamus errorem. Quin potiùs hoc rectum et consequens est ut primis atque extremis sibiimul non discrepantibus, de incrementis triticeæ institutionis triticeo quoque dogmatis frugem demetamus; ut cùm aliqui ex illis seminum primordiis accessu temporis evolvatur, et nunc letetur et excolatur, nihil tamen de germinis proprietate mutetur: addatur licèt species, forma, distinctio, eadem tamen cujusque generis natura permaneat. Absit etenim ut rosea illa catholici sensûs plantaria in carduus spinasque vertantur. Absit inquam, ut in isto spiritali paradiso de cinnamomi et balsami sureulis lolium repente atque aconiata proveniant. Quodcumque igitur in hæc Ecclesiâ Dei agriculturâ fidei patrum satum est, hoc idem filiorum industriâ decet excolatur et observetur, hoc idem floreat et maturescat, hoc idem proficiat et perficiatur. Fas est etenim ut prisca illa cœ-

lestis philosophiæ dogmata processu temporis excutentur, limentur, poliantur; sed nefas est ut commutentur, nefas ut detruentur, ut mutilentur. Accipiant, licet, evidentiam, lucem, distinctionem; sed retineant necesse est plenitudinem, integritatem, proprietatem. Nam si semel admixta fuerit hæc impie fraudis licentia, horreo dicere quantum excindendæ atque abolendæ Religionis periculum consequatur. Abdicatæ etenim quilibet parte catholici dogmatis, alia quoque atque item alia, ac deinceps alia et alia, jam quasi ex more et licito, abdicabuntur. Porrò autem sigillatim partibus repudiatis, quid aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum pariter repudiatur? sed è contrâ, si novitia veteribus, extranea domesticis, et profana sacratis admisceri cœperint, proserpat hic mos in universum necesse est ut nihil posthac apud Ecclesiam relinquatur intactum, nihil illibatam, nihil integrum, nihil immaculatum, sed sit ibidem deinceps impiorum ac turpium errorum lupanar ubi erat antea casta et incorrupte sacrarium veritatis. Sed averlat hoc à suorum mentibus nefas divina pietas, sitque hic potius impiorum furor. Christi verò Ecclesia, sedula et cauta depositorum apud se dogmatum custos, nihil in his unquam permutat, nihil minuit, nihil addit, non amputat necessaria, non apponit superflua, non amittit sua, non usurpat aliena, sed omni industriâ hoc unum studet ut vetera fideliter sapienterque tractando, si qua sunt illa antiquitus informata et inchoata, accuret et poliat; si qua jam expressa et enucleata consolidet, firmet; si qua jam confirmata et definita, custodiat; denique quid unquam aliud Conciliorum decretis enisa est nisi ut quod antea simpliciter credebatur, hoc idem postea diligentius crederetur, quod antea lentius prædicabatur, hoc idem postea instantius prædicaretur, quod antea securius colebatur, hoc idem postea sollicitius excoleretur? Hoc, inquam semper, neque quicquam præterea, Hæreticorum novitatibus excitata, conciliorum suorum decretis catholica perfecit Ecclesia, nisi ut quod prius à Majoribus solâ traditione susceperat, hoc deinde posteris etiam per Scripturæ chirographum consignaret, magnam rerum summam paucis litteris comprehendendo, et plerumque, propter intelligentiæ lucem, non novum fidei sensum (1) novæ appellationis proprietate signando.

(1) Placuit Ecclesiæ, ac bonis omnibus, ne fucus à desperatis hominibus veritati fieret; ut aliquando antiquus fidei sensus, novæ appellationis proprietate signaretur; at indignati sunt nonnulli, inter quos Joannes Clericus, tomo primo Artis Criticæ, ubi culpât voces ab Ecclesiâ sacratas, nempe Transubstantiationis, Consubstantialis, et similitum quasi voces nihili: verum injusta est reprehensio, taliterque iste se gerit, ac si quis diceret, ut Hilarius loquitur libr. adv. Constantium Imperatorem num. 46: « Nolo adversum e nova venena novas medicamentorum comparationes, e nolo adversum novos hostes nova bella, nolo adversum novas insidias concilia recentia.... Novitates e vocum, sed prophanas devitare jubet Apostolus: tu e cur pius excludis? quim præsertim ab eo dictum e sit: Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est. e Innascibilem, scriptum nunquam legis: numquid e hoc negandum erit, quia novum est? Decernis si-

XXIV. Sed ad Apostolum redeamus. O Timothee, inquit, depositum custodi, devitans prophanas vocum novitates. Devita, inquit, quasi viperam, quasi scorpionem, quasi basiliscum, ne te non solum tactu, sed etiam visu afflatuque perentiam. Quid est devitare? cum hujusmodi nec cibum sumere, 1 Cor. 5. Quid est, devita? Si quis, inquit, venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, 2 Joann. Quam doctrinam, nisi catholicam et universalem, et unam eademque per singulas ætatum successiones incorruptâ veritatis traditione mantentem, et usque in secula sine fine mansuram? Quid tim? Nolite, inquit, recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malignis. Prophanas, inquit, vocum novitates. Quid est prophanas? Quæ nihil habent sacri, nihil religiosi, ab Ecclesiæ penetralibus, quæ est templum Dei, penitus extraneas. Prophanas, inquit, vocum novitates. Vocum, id est, dogmatum, rerum, sententiarum novitates, quæ sunt vetustati atque antiquitati contrariæ: quæ si recipiantur, necesse est ut fides beatorum patrum, aut tota, aut certè magnâ ex parte violetur; necesse est ut omnes omnium ætatum fideles, omnes sancti omnes casti, continentes, virgines, omnes clerici, levitæ et sacerdotes, tanta confessorum millia, tanti martyrum exercitus, tanta urbium, tanta populorum celebritas et multitudo, tot insule, provincie, reges, gentes, regna, nationes, totus postremo jam penè terrarum orbis, per catholicam fidem Christo capiti incorporatus, tanto seculorum tractu ignorasse, errasse, blasphemasse, nescivisse quid crederet, pronuntietur. Prophanas, inquit, vocum novitates devita: quas recipere atque sectari nunquam Catholicorum, semper verò Hæreticorum fuit. Et reverâ, quæ unquam hæresis nisi sub certo nomine, certo loco, certo tempore ebullivit? Quis unquam hæreses instituit nisi qui se prius ab Ecclesiæ catholicæ universitatis et antiquitatis consensione discreverit? Quod ita esse luce clariùs exempla demonstrant. Quis enim unquam antè profanum illum Pelagium tantam virtutem liberi præsumpsit arbitrii ut ad hoc in bonis rebus per actus singulos adjuvandum necessariam Dei gratiam non putaret? Quis antè prodigiosum discipulum ejus Cælestium (1) reatu prævaricationis Adæ omne

«mitem Patri Filium. Evangelia non prædicant: quid est, quòd non refugis hanc vocem? In uno novitas eligitur, e in alio submovetur. Ubi impicitur occasio, novitas e admittitur: ubi autem religionis MAXIMA ET SOLA e CAUTELA EST, excluditur. » Quare autem Clericus disserens de vocibus nihil significantibus in exemplum adducat voces illas ab Ecclesiâ sacratas, quis prudens intelligere potest, quando ex sensu et voluntate Ecclesiæ jam legitimum illis vocibus affixus est sensus? quod fas semper fuit, eritque, licet freudentibus ferocioribus, et fortè insanis Criticis, Poëtâ dicente: *Licet semperque licebit Signatum præsentem notâ procedere nomen.*

(1) Natu nobilis fuit, sed naturæ vitio Eunuchus matris utero editus. An ob hanc causam à Lirinensi appelleretur prodigiosus, incertum est; Patres tamen S. Mauri post Garnerium verisimile putant. Certè in Commonitorio Marii Mercatoris oblato Ecclesiæ Constantinopolitanæ ac Theodosio, hæc in illius exordio leguntur: *Cælestius quidem Eunuchus matris utero editus.*

humanum genus denegavit adstrictum? Quis antè sacrilegum Arium trinitatis unitatem discernere, quis antè sceleratum Sabellium unitatis Trinitatem confundere ausus est? Quis antè crudelissimum Novatianum (1) crudelem Deum dixit, eò quòd mallet mortem morientis quàm ut revertatur et vivat? Quis antè magum Simonem, apostolicà districtione percussum (à quo vetus ille turpitudinum gurgis usque in novissimum Priscillianum (2) continuè et occultà successione manavit) auctorem malorum (3), id est, scelorum, impicitatum, flagitiorumque nostrorum ausus est dicere creatorem Deum? Quippè quem adserit talem hominum manibus ipsam suis creare naturam, quæ proprio quodam motu et necessariæ cujusdam voluntatis impulsu nihil aliud possit, nihil aliud velit nisi peccare, eò quòd furis vitiorum omnium exagitata et inflammata in omnia turpitudinum barathra inexhaustà cupiditate rapiatur. Innumera sunt talia, quæ brevitate studio præmittimus: quibus tamen cunctis satis evidenter perspicuè monstratur hoc apud omnes ferè hæreses quasi solemne esse ac legitimum,

(1) Nemo ex his Vincentii verbis inferat, nullam esse pro peccantibus indulgentiam, remissionemque servatam dixisse Novatianum. Error namque ejus sequens fuit, quem antè defenderat Tertullianus; inficiabatur fuisse Ecclesiæ concessam potestatem, ut atrociora illa peccata, apostasias nempe à fide, homicidii, ac fornicationis, per se remitteret, quàm talium delictorum venia esset soli Deo reservata. Undè staturbat de illis perpetuò agendam esse pœnitentiam. Pro minoribus verò peccatis agnovit in Ecclesià dimittendi facultatem. Vide Petavium, tom. iv. Theol. dogm. lib. 3. Eccl. Hierar. cap. 12 num. 6.

(2) Simonis impura, et nefanda dogmata, quæ latè describuntur ab Irenæo, Epiphano, et Theodoro, discipulos defensoresque multos nacta sunt, ut Saturninum, Basilidem, hujusque filios Epiphaniem, et Isidorum. Quorum infelices heredes existère Cerdon, et Marcion, ac tertio Ecclesiæ seculo Manichæi; his successère Priscillianiste, quos Manichæorum cognatos appellat S. Leo in ep. olim 95, nunc 15, cap. 4. Undè Prosper in Chronico ad Coss. Ausonium, et Olybrium: *Ed tempestate Priscillianus Episcopus de Gallæcià, ex Manichæorum et Gnosticorum dogmate, hæresin nominis sui condidit.* Gnosticos autem à Simone sua habuisse exordia testis est Irenæus.

(3) Optasse Simonem tanquàm Deum ab omnibus glorificari, à multisque pro tali habitum, testis est Irenæus lib. 1. adv. hæ. cap. 20 ex Edit. Erasmi; hinc non adeò faciliè exponi potest, quomodò dixerit, Dei creatoris impulsu et necessitate ferri homines ad malum. Ex Irenæo autem hæc habemus. Quàm impius sublimissimam se profiteretur virtutem, ac Heleniam quandam, primam suæ mentis conceptionem, per hæc dicebat angelos atque archangelos conditos; à quibus fabricatus Orbis ac præposterè moderatus, ad emendationem rerum, ut ipse veniret, compulerunt. Undè addebat, ut Irenæus ait, « prophetas à mundi fabricatoribus Angelis inspiratos dixisse prophetias; « quapropter monebat, ne ulterius curarent eos, hi « qui in eum, et in Helenam ejus spem habebant, et « ut liberò agere quæ velint. Secundum enim ipsius « gratiam salvari homines, sed non secundum operas « justas. Nec enim esse naturaliter operationes justas, sed ex accidentià, quæ naturalimodum posuerunt qui « mundum fecerunt Angeli, per hujusmodi præcepta « in servitutem deducentes homines. » Propter hæc fortè Lirinensis dixit ex ejus mente necessitate impelli homines ad malum.

ut semper profanis novitatibus gaudeant, antiquitatis scita fastidiant, et per oppositiones falsi nominis scientiæ à fide naufragent. Contrà verò Catholicorum hoc verè proprium, deposita sanctorum patrum et commissa servare, damnare profanas novitates, et sicut dixit atque iterum prædixit Apostolus, *si quis annuntiaverit præterquam quod acceptum est, anathema sit, Gal. 1.*

XXV. Hic fortassè aliquis interroget an et Hæretici divinæ Scripturæ testimoniiis utantur. Utuntur planè, et vehementer quidem. Nam videas eos volare per singula quæque sanctæ legis volumina, per Moysi, per Regum libros; per Psalmos, per Apostolos, per Evangelia, per Prophetas. Sive enim apud suos, sive alienos, sive privatim, sive publicè, sive in sermonibus, sive in libris, sive in conviviis, sive in plateis, nihil unquam penè de suo proferunt quod non etiam Scripturæ verbis (1) adumbrare conentur. Lege Pauli Samosatani opuscula, Priscilliani, Eunomii, Joviniani, reliquarumque pestium; cernas infinitam exemplorum congeriem, prope nullam quiliti paginam quæ non novi aut veteris Testamenti sententiis fucata et colorata sit. Sed tantò magis cavendi et pertimescendi sunt, quantò occultius sub divinæ legis umbraculis latent. Sciunt enim factores suos nulli ferè citò esse placituros, si nudè et simplices exhalentur; atque idcirco eos celestis eloquii velut quodam aromate aspergunt, ut ille qui humanum faciliè despiceret errorem, divina non faciliè contemnat oracula. Itaque faciunt quod hi solent (2), qui parvulis austeram quædam temperaturi pocula, prius oras melle circumlinunt, ut incauta ætas eum dulcedinem præseriserit, amaritudinem non reformidet. Quod etiam iis curæ est qui mala graminæ et noxios succos medicaminum vocabulis præcolorant, ut nemo ferè ubi superscriptum legerit remedium, suspicetur venenum. Indè denique et Salvator clamabat: *Attendite vobis à pseudopropheta, qui veniunt ad vos in vestitu ovium, ab intus autem sunt lupi rapaces, Matth. 7.* Quid est vestitus ovium, nisi Prophetarum et Apostolorum proloquia, quæ fidem, ovili quædam sinceritate, agno illi immaculato, qui

(1) Quæ fusè hic et sequentibus numeris, de Scripturæ abusu apud hæreticos, ait Lirinensis, decerta sunt ex lib. Tertulliani de Præscript., præsertim cap. 58, 39 et 40. Vide infra.

(2) An hæc de parvulis incautè austeram pocula sorbentibus, decerpserit ex lib. 4 Lucretii de Naturâ rerum, definire non audeo; similia tamen sunt his, quæ iste canit, dum præter meritum se extollit:

.... Pueris absinthia tetra medentes
Quim dure corantur, prius oras pocula circum.
Contingunt mellis dulci flavoque liquore:
Ut puerorum ætas improvida iudicetur
Labrarum tenuis, interea perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaque non captiatur,
Sed potius tali facti recreata valescat.

At quæ minimè valescit, qui amarum obscenumque ebibit errorem, licet colore multo obductum; propterea S. Vir consulto illum profert exemplum, qui noxios succos medicaminum vocabulis præcolorant, ex quibus certa funestaque oritur mors.

tollit peccatum mundi, tanquam vellera quædam texerunt? Qui sunt lupi rapaces, nisi sensus Hæreticorum feri et rabidi, qui caulas Ecclesiæ semper infestant et gregem Christi quaquâ possunt dilacerant? Sed ut fallaciùs incautis ovibus obrepant, manente luporum ferocità, deponunt lupinam speciem, et sese divinæ legis sententiis velut quibusdam vellcribus obvolvunt, ut cum quisque lanarum molliçiem præsenscrit, nequaquam aculeos dentium pertimescat. Sed quid ait Salvator? *Ea fractibus eorum cognosceat eos*: id est, cum cõperint divinas illas voces non jam proferre tantum, sed etiam exponere, nec adhuc jactare solum, sed etiam interpretari, tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tunc rabies intelligetur, tunc novitium virus exhalabitur, tunc profanæ novitates aperientur; tunc primum sciendi sepem videas, tunc transferri patrum terminos, tunc Catholicam fidem cædi, tunc Ecclesiasticum dogma lacerari. Tales erant ii quos percudit Apostolus Paulus in secundâ ad Corinthios Epistolâ, dicens: *Nam ejusmodi, inquit, pseudoapostoli, sunt operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi?* 2 Cor. 11. Quid est *transfigurantes se in Apostolos Christi*? Proferebant Apostoli divinæ legis exempla; proferebant et illi. Proferebant Apostoli psalmoreum auctoritates; proferebant et illi. Proferebant Apostoli sententias Prophetarum; et illi nihilominus proferebant. Sed cum ea quæ similiter protulerant, interpretari non similiter ceperunt, tunc simplices à subdolis, tunc infucati à fucatis, tunc recti à perversis, tunc postremò veri Apostoli à falsis Apostolis discernebantur. *Et non minus, inquit. Ipse enim Satanas transfiguratur se in angelum lucis.* Non est ergò magnam si ministri ejus transfigurantur sicut ministri justitiæ. Ergò secundum Apostoli Pauli magisterium, quotiescumque vel pseudoapostoli vel pseudoprophetæ vel pseudodoctores divinæ legis sententias profertur, quibus malè interpretatis errores suos adstruere conentur, non dubium est quin auctoris sui callida machinamenta sectentur, quæ ille nunquam profectò comminisceretur, nisi sciret omninò nullam esse ad fallendum faciliorem viam, quam ut ubi nefarii erroris subinducatur fraudulentiâ, ibi divinum verborum prætendatur auctoritas.

XXVI. Sed dicit aliquis: Undè probatur quia sacræ legis exemplis Diabolus uti soleat? Legat Evangelia, in quibus scribitur: *Tunc assumpsit illum Diabolus, id est, Dominum Salvatorem, et statuit illum super pinnam templi, et dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim quòd angelis suis mandavi de te ut custodiant te in omnibus viis tuis; in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum, Matth. 4.* Quid hic faciet misellis hominibus qui ipsum Dominum majestatis Scripturarum testimoniis appetivit? Si, inquit, *filius Dei es, mitte te deorsum.* Quare? *Scriptum est enim, inquit. Magnoperè nobis doctrina loci istius attendenda atque retinenda est, ut tanto evangelicæ auctoritatis exemplo, quandò aliquos apostolica sen prophetica verba proferre contra catholicam fidem, viderimus, diabolus per eos loqui minimè dubitemus. Nam sicut tunc caput capiti, ita nunc quoque membra*

membris loquuntur, membra scilicet diaboli membris Christi, perfdi fidelibus, sacrilegi religiosis, Hæretici postremò Catholicis. Sed quid tandem dicunt? Si, inquit, *filius Dei es, mitte te deorsum*; hoc est, si filius esse vis Dei et hereditatem regni cœlestis accipere, mitte te deorsum, id est, ex istius te sublimis Ecclesiæ, quæ etiam templum Dei putatur, doctrinâ et traditione demitte. Ac si quis interroget quempiam hæreticorum sibi talia persuadentem: Undè probas, undè doces quòd Ecclesiæ Catholicæ universalem et antiquam fidem dimittere debeam? statim ille: *Scriptum est enim.* Et continuo mille testimonia, mille exempla, mille auctoritates parat de lege, de Psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus novo et malo more interpretatis, ex arce catholicâ in hæreseos barathrum infelix anima præcipitur. Jam verò illis quæ sequuntur promissionibus miro modo incautos homines Hæretici decipere consueverunt. Audent etenim polliceri et docere quòd in Ecclesiâ suâ, id est, in communionis suæ conventiculo, magna et specialis ac planè personalis quædam sit Dei gratia, adèò ut sine ullo labore, sine ullo studio, sine ullâ industriâ, etiamsi nec peccant, nec querant, nec pulsant, quicumque illi ad numerum suum pertinent, tamen itâ divinitus dispensentur ut angelicis evecti manibus, id est, angelicâ protectione servati, nunquam possint offendere ad lapidem pedem suum, id est, nunquam scandalizari.

XXVII. Sed dicit aliquis: Si divinis eloquiis, sententiis, promissionibus et Diabolus et discipuli ejus untur, quorum alii sunt pseudoapostoli, alii pseudoprophetæ et pseudomagistri, et omnes ex toto Hæretici, quid faciet Catholici homines et matris Ecclesiæ filii? Quonam modo in Scripturis sanctis veritatem à falsitate discernent? Hoc scilicet facere magnoperè curabunt, quod in principio Commonitorii istius sanctos et doctos viros nobis tradidisse scripsimus, ut divinum Canonem secundum universalem Ecclesiæ traditiones et juxtâ Catholicæ dogmatis regulas interpretentur; in quâ item Catholicâ et apostolicâ Ecclesiâ sequantur necesse est universitatem, antiquitatem, consensionem. Et si quandò pars contrâ universitatem, novitas contrâ vetustatem, unius vel paucorum errantium dissensio contrâ omnium vel certè multò plurium Catholicorum consensionem rebellaverit, præferant partis corruptioni universitatis integritatem: in quâ eadem universitate, novitatis profanitati antiquitatis religionem, itemque in ipsâ vetustate, unius sive paucissimorum temeritati primum omnium generalia, si qua sunt, universalis Concilii decreta præponant; tunc deindè, si id minus est, sequantur quod proximum est, multorum atque magnorum consentientes sibi sententias magistrorum. Quibus, adjuvante Domino, fideliter, sobriè, sollicitè observatis, non magnâ difficultate noxios quosque exsurgentes Hæreticorum deprehendemus errores.

XXVIII. Illic jam consequens esse video ut exemplis demonstrarem quonam modo prophanæ Hæreticorum novitates prolatis atque collatis veterum magistrorum concordantibus sibi met sententiis et

deprehendantur et condemnentur. Quæ tamen antiqua sanctorum patrum consensus non in omnibus divina legis quæstionibus, sed solum certè præcipuè in fidei regulâ magno nobis studio et investiganda est et sequenda. Sed neque semper neque omnes hæreses hoc modo impugnandæ sunt, sed novitiæ recentisque tantummodò, cum primùm scilicet exoriuntur, antè quàm infalsare vetustæ fidei regulas ipsius temporis vetantur angustiis, ac priusquàm manante latius veneno, majorum volumina vitare conentur. Cæterùm dilatata et inveterata hæreses nequaquam hæc viâ adgrediendæ sunt, eò quòd prolixo temporum tractu longa iis fruendæ veritatis pateverit occasio. Atque ideò quascumque illas antiquiores vel schismatum vel hæreseon profanitates nullo modo nos oportet nisi aut solâ, si opus est, Scripturarum auctoritate convincere, aut certè jam antiquitibus universalibus sacerdotum catholicorum Conciliis convictas damnatasque vitare. Itaque, cum primùm mali cuiusque erroris putredo erumpere cœperit, et ad defensionem sui quædam sacræ legis verba furari, eaque fallaciter et fraudulenter exponere, statim interpretando Canonum majorum sententiæ congregandæ sunt; quibus illud quodcumque exarsit novitium, ideòque profanum et absque ullâ ambage prodatur, sine ulla retractatione damnetur. Sed eorum duntaxat patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in fide et communione Catholica sanctè, sapienter, constanter viventes (1), docentes, et permanentes, vel mori in Christo fideliter vel occidi pro Christo feliciter meruerunt. Quibus tamen hæc lege credendum est ut quicquid vel omnes vel plures uno eodemque sensu manifestè, frequenter, perseveranter, velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio, accipiendo, tenendo, tradendo firmaverint, id pro indubitato, certo, ratoque habeatur. Quicquid verò, quamvis ille sanctus et doctus, quamvis Confessor et Martyr, præter omnes aut etiam contra omnes senserit, id inter proprias et occultas et privatas opiniunculas à communis et publicæ ac generalis sententiæ auctoritate secretum sit; ne cum summo æternæ salutis periculo, juxtâ sacrilegam Hæreticorum et Schismaticorum consuetudinem, universalis dogmatis antiquâ veritate dimissâ, unius hominis no-

vitium sectetur errorem. Quorum beatorum patrum sanctum catholicumque consensum, ne quis sibi temerè contemnendum fortè arbitretur, ait in primâ ad Corinthios Apostolus: *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesiâ primùm Apostolos* (quorum ipse unus erat), *secundò Prophetas* (qualem in Actibus Apostolorum legitimus Agabum), *tertiò Doctores*, qui tractatores nunc appellantur, quos hic idem Apostolus etiam Prophetas interdùm nuncupat, eò quòd per eos Prophetarum mysteria populis aperiantur. Hos ergò in Ecclesiâ Dei divinitus per tempora et loca dispensatos quisquis in sensu catholici dogmatis unum aliquid in Christo sentientes contempserit, non hominem contemnit, sed Deum: à quorum veridicâ unitate ne discrepet, impensius obtestatur idem Apostolus dicens: *Obsecro autem vos, fratres, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata, sicut autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententiâ*, 1 Cor. 1. Quòd si quis ab eorum sententiæ communione desciverit, audiet illud ejusdem Apostoli: *Non est Deus dissensionis, sed pacis*, 1 Cor. 14 (id est, non ejus qui à consentiendi unitate defecerit, sed eorum qui in consentiendi pace permanserunt) *sicut in omnibus*, inquit, *Ecclesiis sanctorum doceo*, id est, Catholicorum: que ideò sanctæ sunt, quia in fidei communione persistent. Et ne quis forsitan, prætermisiss cæteris, se solum audiri, sibi soli credi adrogaret, paulò post ait: *An à vobis*, inquit, *verbum Dei processit, aut in vos solos devenit?* Et ne hoc quasi perfunctoriè acciperetur, adjecit: *Si quis*, inquit, *videt propheta esse aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata*. Quæ utique mandata, nisi ut si quis est propheta aut spiritalis, id est, spiritalium rerum magister, summo studio æqualitati et unitatis cultor existat; ut scilicet neque opiniones suas cæteris præferat (1), et ab universorum sensibus non recedat. *Cujus rei mandata qui ignorat*, inquit, *ignorabitur*: id est, qui aut nescita non dicit, aut scita contemnit, ignorabitur, hoc est, indignus habebitur qui inter unitos fide et exequatos humilitate divinitus respiciatur: quo malo nescio an quicquam acerbius cogitari queat. Quod tamen juxtâ apostolicam comminationem Pelagiano illi provenisse cernimus Juliano (2),

(1) Ex hoc loco infert Dallens, in libro de Vero usu Patrum, inconstantes fuisse Patres in fidei doctrinâ. At Lirinensis hæc mens est: quia per plura in superioribus ostenderit non rarò divino judicio humanæque infirmitate accidere, ut Ecclesiastici viri magni meriti ac scientiæ labantur, et contra Apostolum nova dogmata annuntiant, quod probat exemplis Photini, Apollinaris, Nestorii, Origenis, ac Tertulliani; ne quis prætextu auctoritatis horum perversa secretetur dogmata, ut in fine 24, num. ait: hæc de causâ prudenter hic monet, haud audiendos esse illos, qui constanter non docuerunt, et vixerunt in Ecclesiâ. Undè in num. 45, loquens de Sacerdotibus, qui Ephesi convenerant, inquit: « Hoc optimum facti visum est ut in medium SS. Patrum sententiæ proferrentur; quorum alios Confessores, omnes verò Catholicos, Sacerdotes fuisse, et permansisse constaret, ut scilicet ritè atque solemniter ex eorum consensu atque decreto antiquum dogma firmaretur. »

(1) Appositè hæc præscribit Lirinensis ex Apostoli sensu. Nam duo Corinthiis in laud. loco præcipit: primùm, ut sacrarum litterarum interpres in priores spectet, à quibus Verbum Dei processit in posteros. *An*, inquit, *in vobis Verbum Dei processit?* alterum, ne quisquam sensum suum tenaci contentione defendat, sed prius reliquos Ecclesie Doctores consulat; ut si viderit omnibus probari id quod sentit, tutò jam teneat: sin reprobari, tutò jam deserat; quod tamen quàm ait: *Aut in vos solos processit?* Consulat lector doctiss. virum Melch. Canum liber 7 de locis Theol. cap. 3.

(2) Inter hæreticos, qui Ecclesiam turbare conati sunt, ac stylo fidei vexare sententias, præcipuus existit Julianus præsertim ex quo sub Zosimo ann. Chr. 418, ab Eclanensis dejectus est Episcopatu, imò pulsus ex Italiâ, vagus, et extorris nulli sedem certam habens. Nam primò Constantinopolim fugit, sed ann. Chr. 431, vel 432, post Ephesinam Synodum

qui se collegarum sensui aut incorporare neglexit, aut excorporeare præsumpsit. Sed jam tempus est ut profectum proferamus exemplum, ubi et quomodo sanctorum patrum sententia congregatae sint, ut secun-

ejectus in Gallias migravit. Annò verò 459, Xysto Papà sedente, seu per fraudem, seu per speciem voluit se ab errore vindicare, cujus dolis Leonis prudentia, et sagacitas restitit, Prospero teste in Chronico : « Hæc tempestate, inquit, Julianus Eclanensis jactantissimus Pelagiani erroris assertor, quem dudum amissi Episcopatus intemperans cupidò exagabat multimodà arte fallendi correctionis speciem præferens, molitus est in communionem Ecclesie irrepere. Sed his insidiis Sixtus Papa Diaconi Leonis hortatu vigilantè occurrens, nullum aditum pestiferis conatibus patere permisit : et ita omnes Catholicos de rejectione fallacis bestie fecit gaudere, quasi tunc primùm superbissimam heresim Apostolicus gladius detruncasset. » Et quoniam fallax hereticus novas turbas sub Leone jam Pontifice circa ann. Chr. 444, ciebat : propterea adversus saucium fidei hostem, jamque multis debilitatum ictibus movit arma Leo, teste altero Prospero in op. de Promissionibus et Predictionibus Dei cap. 6, part. 4. Addit

dum eas ex decreto atque auctoritate Concilii ecclesiasticæ fidei regula figeretur. Quod quò commodiùs fiat, hic sit jam hujus Commonitorii modus ; ut cætera quæ sequuntur, ab alio sumamus exordio.

Vignerius, et post cum PP. S. Mauri, hunc ipsum in felicem hæreticum post longas hæc illucque aberrationes, ob quas alter Can profugus, et extorris à Fulgentio appellatur, ultimi Jenique per fugi loco viculum quemdam in Sicilia incoluisse; ubi suæ sectæ homines docens, factus est ex Episcopo ludimagister, quam occupationem longè antè ei destinàrat Augustinus, ut genio et eruditioni ejus congruentem in l. b. 2. Op. imper. num. 51 : « Loqueris de homonymis, et æquivocis : quomodò ergò te ipsi saltem Pelagiani intellecturi sunt nisi priùs ad scholas Dialecticorum, ubicumque terrarum poterint inveniri, propter hæc dicenda mittantur? An fortè et categorias Aristotelis, antequàm tuos libros legant, eis exponens ipse leturus es? Cur non et hoc facias, homo ingeniosissimus, quandoquidem à deceptis miseris pasceris otiosus? » Sic Hieronymus de pseudodiacono Celestensi Anniano aelat : « Copiosissimè pascetur, ut aliene blasphemie verba frivola subministret. »

SECUNDUM COMMONITORIUM

Interlapsum est (1), neque ex eo amplius quicquam quàm postrema varicula remansit, id est, sola recapitulatio, quæ et subjecta est.

XXIX. Quæ cum ita sint, jam tempus est ut ea quæ duobus his Commonitoriis dicta sunt, in hujus secundi fine recapitemus. Diximus in superioribus hæc fuisse semper et esse hodièque Catholicorum consuetudinem, ut fidem veram duobus his modis adprobent, primùm divini Canonis auctoritate, deindè Ecclesie Catholice traditione; non quia Canon solus non sibi ad universa sufficiat, sed quia verba divina pro suo plerique arbitrata interpretantes, varias opiniones erroresque concipiant, atque ideò necesse sit ut ad unam ecclesiasticè sensus regulam Scripture cælestis intelligentia dirigatur, in his duntaxat præcipuè quæstionibus quibus totius Catholici dogmatis fundamenta nituntur. Item diximus in ipsà rursus Ecclesia universitatis pariter et antiquitatis consensio-nem spectari oportere; ne aut ab unitatis integritate in partem schismatis abrumparamur, aut à vetustatis religione in hærescon novitates præcipitemur. Item diximus in ipsà Ecclesie vetustate duo quædam vehementer studiosèque observanda, quibus penitus inhæ-rere debent quicumque hæretici esse nollent : primùm, si quid esset antiquitatis ab omnibus Ecclesie Catholice sacerdotibus universalis Concilii auctoritate decretum; deindè si qua nova exsurgeret quæstio, ubi id minimè reperiretur, recurrendum ad sanctorum patrum sententias, eorum duntaxat qui suis quisque tem-

poribus et locis in unitate communionis et fidei permanentes, magistri probabiles existissent, et quicquid uno sensu atque consensu tenuisse invenirentur, id Ecclesie verum et catholicum absque ullo scrupulo judicaretur. Quod ne præsumptione magis nostrâ quàm auctoritate ecclesiasticâ promere videremur, exemplum adhibuimus sancti Concilii quod antè triennium (1) fermè in Asià apud Ephesum celebratum est VV. CC. Basso Antiochoque Consulibus : ubi cum de sanciendo fidei regulis disceptaretur, ne qua illic forsitan profana novitas in modum perfidie Arminensis obreperet, universis sacerdotibus, qui illo ducenti ferè numero (2) convenerant, hoc catholicissimum, fidelissimum, atque optimum factu visum est ut in medium sanctorum patrum sententia proferrentur, quorum alios martyres, alios confessores, omnes verò catholicos sacerdotes fuisse et permansisse constaret;

(1) Celebrata est Synodus ann. Ch. 451, in Ecclesia, quæ appellatur Maria; de quâ sic Prosper in Chron. : « Congregatà apud Ephesum plus ducentorum Synodo Sacerdotum, Nestorius cum hæresi nominis sui, et cum multis Pelagianis, qui cognatum errori suo adjuvabant dogma, damnatur. » Vide eundem in lib. cont. Collat. 21, cap. numer. 2.

(2) In act. 1. Concilii, post subscriptiones Episcoporum hæc leguntur : « Postquam hæc omnes Nestorii depositioni subscripserunt, accesserunt alii Episcopi ad sanctam Synodum, qui et ipsi quoque præpositæ damnationi subscripserunt; Episcopi itaque, qui ipsum Nestorium deposuerunt, plures quàm ducenti existitère : aliqui enim locum tenuerunt aliorum Episcoporum, qui ad Ephesiorum Metropolitani venire non potuerunt.

(1) Hæc due linee, quibus admonetur Lector de jacturâ secundi Commonitorii, exstant in antiquis editionibus, itemque in recentiore ex Codd. Regiis, ad quorum fidem Baluzius Lirinensis castigavit opus; retinere autem eas cum omnibus placuit.

ut scilicet ritē atque solemniter ex eorum consensu atque decreto antiqui dogmatis religio confirmaretur et prophanae novitatis blasphemia condemnaretur. Quod cum ita factum foret, jure meritiq̄ impius ille Nestorius etholice vetustati contrarius (1), beatus

(1) Hoc licet verum, non tamen desperate conscientia homines deterruit, quin Nestorium impurum hominem susceperint defendendum, ac diris calumniis proscindendum sanctum Cyrillum. Et ne commemo- rem impostorem illum, qui Nestorium pro sancto vendidit, ac Cyrillum quasi Apollinaristarum hæresis res- tauratorem, magnâ probationum mole à doctiss. Petavio convictum tom. v. de Incarn. lib. 6; certè mirum est Clericum Ep. 6. Crit. et Eccles. hæc indecora Cyrillo protulisse: *hominem in Ephesinâ Synodo æqui atque iniquâ exiguam habuisse rationem.* Et quoniam SS. Asectæ Isidori Pelusiota epistolis abutitur, ut offusæ veritati dispellantur tenebræ, hæc pauca observare placuit: Quatuor Isidori exstant epistolæ ad Cyrillum, nempe 310, 323, 324, et 370. In primâ certè comparationem instituit Theophilum inter et Chrysostomum; ut sicut ille hunc oppressit, ita Cyrillus Nestorium. Verum hoc non tam ex suo, quam aliorum sensu dicit: « Multi, ex iis qui sunt Ephesum coacti, te traducunt, ut privatam persequentem ini- micitiam, non quæ sunt Christi rectâ sententiâ quæ- rentem. Sororis Theophili, inquit, filius est, qui ejus animum imitatur; ut enim ille manifestum fu- erem effudit in religiosum, ac Deo amicum Joan- nem; sic et hic superbiore gestit. » Opus autem erat in his querelis criticum adhibere lumen. Nam si ab impiis hominibus confictæ illæ fuerunt, ut reverâ, teste Concilio ipso in Ep. ad Clerum Constantinopoli- tanam, multa nedum Cyrillo, sed etiam Memnoni ab hæreticis imposita fieri crimina: jam rationis ordo posechat pro nullis habendas esse inimicorum fidei criminationes; *qui enim, ut lepide ait Augustinus lib. 1. adv. Parmenianum cap. 6, num. 11, justissimè victus est, cæcitate de innocente iudice mormurat, quæ cæcitate de innocente adversario litigabat.* Et sanè de industria Pelusiota his quæ recitata sunt addit: *licet magnam latumque sit discrimen inter eos qui judicantur.* Probè namque noverat optimus Vir Cyrillum, ut ipse loquitur in Epist. 370, nonnisi S. Athanasii sequi ac tenere doctrinam, Nestorio adversus hanc impiam proficente et sectante; quam ob causam in eadem laud. Epist. S. Virum mirificè extollit, ut magni illius *Marcæ speciem atque habitum præferentem*, et in ep. 324, appellat *virum admirandum*, quom in epist. præcedente 323, summopere commendat, quia *Sanciorum Patrum sensum, ac Athanasii præsertim, circa Incarnationis mysterium strenuè sectabatur*, et defendebat. Nil ergo mirum et novum; si ob perversitatem doctrinæ Nestorio restituit, postquam nihil officiorum ac benevolentia omiserat, ut perditum hominem ab errore revocaret, quod liquet ex epistolâ ad eum directis, ac ex illâ ad Ægyptios monachos datâ. Quom enim ad hos Nestorii hominibus venenum pervenisset, ne peste simplices corripuerunt homines, gravi monuit epistola, ubi veram eos docebat fidem, quæ exemplarius Constantinopolim adductus, complures in antiquâ fide firmati sunt; hæc principes et magistratus, scriptis ad Cyrillum litteris, gratias ei egerunt. Itâ exulceratus fuit contrâ Alexandrinum Antistitem Nestorii animus, omniaque molitus est, ut eum ulcisceretur; qui Imperatoris humanitate abusus, calumniis in illum commovit, quod acres minacisque ad Cyrillum destina- tæ epistolæ probant, quibus impudentis ac irrequieti animi turbarumque appetentis culpatur. At paulò post discussis nebulis serena veritatis facies apparuit, Nestorio pro hæretico et impio agnito, dum interim Cyrillus totius Orbis consensu summæ probatis vir, ac *sacrosanctæ antiquitati*, ut loquitur Vincen- tus noster, *consentimus est judicatus.* Propter quæ

verò Cyrillus sacrosanctæ antiquitati consentaneus judicatus est. Et ut ad fidem rerum nihil deceset, tam nomina et numerum (licet ordinem fuisse cum obli- tidimus eorum patrum juxta quorum ibidem concen- tentem sibi concordemque sententiam et legis sacre proloquia exposita sunt, et divini dogmatis regula constabilita est: quos, ad confirmandam memoriam, hic quoque recensere nequaquam superfluum est.

XXX. Sunt ergo hi viri quorum in illo Concilio vel tanquam judicem vel tanquam testium scripta recitata sunt. Sanctus Petrus (1) Alexandrinus Episcopus (2) doctor prastantissimus et martyr beatissimus. Sanctus Athanasius, ejusdem civitatis antistes, magister fide- lissimus et confessor eminentissimus. Sanctus Theophilus (3), ejusdem item urbis Episcopus, vir fide, vitâ, scientiâ satis clarus, cui successit venerandus Cyrillus, qui nunc Alexandrinam illustrat Ecclesiam.

ingentia in Catholicam fidem merita, et ut majore cum auctoritate in Synodo Apostolice sedis legatum age- ret, phrygio à Cælestino Papâ donatus fuit, nempe mitrâ: quæ Card. de Noris lib. 2 hist. Pelag. cap. xii. æstimat phrygium dictam, quoniam erat peculiare te- gumentum capitis, quod Phryges utebantur; hinc La- tinus apud Virg. *Æneid.* 9, vers. 616, exprobat Phrygibus *Æneæ* sociis, quòd mitras in capite gesta- rent.

*Et tunicae monicas, et habent redimicula mitræ,
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges!*

Consulat Lect. laud. Card. et multa veterum testimo- nia apud eum rem illustrantia comperiet.

(1) At non minùs ordinis, quàm numeri bestimo- nia sunt S. Viri. Ordinis, quia post Petrum, et Athanasium memorandi erant Julius, et Felix, post Theophilum Cyprianus, deinde Ambrosius, quibus subdendi erant Nazianzenus, Basilus, ac Nyssenus, non prætermisso Attico Episcopo Constantinopolitano, et Amphilochio Iconii presule, quorum testimonia postremo fuisse in Synodo laudata. Undè infertur, numeri etiam fuisse oblitum, quia non decem, ut paulò post ait, sed duo- decim fuerunt tanquam testes, iudices, ac consiliarii in Synodo introducti. Et sanè Amphilochei et Attici retinenda esse testimonia ex fide MSS. Codicum, ac ex Mario Mercatore ostendit P. Harduinus tom. 1. Con- cil. pag. 447; quibus addere liceat vetustissimum codicem Bibl. Vaticanæ num. 1542, etiam testimonia illa exhibentem, qui à Baronio in annalibus frequen- ter appellatur Collectio Cresconiana.

(2) Eusebius hist. Eccl. lib. 8. cap. 15. Edit. Va- les. enumerans eos, qui Alexandria, et per totam Ægyptum ac Thebaidem nobili martyrio perfuncti erant: « Primus omnium, inquit, nominandus est Pe- trus Alexandrinæ Ecclesie Episcopus, Christianæ religionis doctor eximius. » Ejus liber de Divinitate nedum in Ephesinâ Synodo, veràm, et paulò post in Chalcædonensi commendatus est. Contigit ejus martyrium ann. 314, nono persecutionis ann. sub Maxi- miano Imperatore, si persecutio Diocletiani cepit an. Ch. 302, et non 303, quod tamen opinantur peritissi- mi Chronologi.

(3) De Theophilo, et Joanne Chrysostomo hæc habet Prosper in Chron. ad Cons. Vincentii, et Fraviti, qui incidit in ann. Ch. 401: « Joannes Constantino- politanus, et Theophilus Alexandrinus illustres Epi- scopi habentur. Sed utrumque obscuravit discordia, quæ eo usque processit, ut Joannes à Theophilo op- pressus, Pontum exilio pergere cogeretur; quom tamen communionem ejus maxima pars Episcoporum, Romani Pontificis exemplum secuta, servava- rit. »

Et ne forsitan unius civitatis ac provincie doctrina hæc putaretur, adhibita sunt etiam illa Cappadocice lumina, Sanctus Gregorius Episcopus et confessor de Nazianzo; Sanctus Basilius, Casareæ Cappadocice Episcopus et confessor; Sanctus item alter Gregorius Nysseus Episcopus, fidei, conversationis, integritatis et sapientie merito, fratre Basilio dignissimus. Sed ne sola Græcia aut Oriens tantum, verum etiam Occidentalis et Latinus orbis ita semper sensisse adprobaretur, lectæ sunt quoque ibi quædam ad quosdam Epistole sancti Felicis (1) martyris et sancti Julii, urbis Romæ Episcoporum. Et ut non solum caput orbis, verum etiam latera illi iudicio testimonium perhibe-

(1) In Ephesinâ Synodo prius recitata fuere Julii verba, deinde Felicis; at à Lirienensi, et Hypatio Ephesiorum Episcopo in Collat. cum Acephalis, ut temporum requirit ordo, Felix Julio præponitur; qui nequaquam fuit ille à Constantio in Liberii locum successus, sed alter illius nominis primus, die 27 Decemb. ann. 269, ordinatus, ac die 22 Dec. ann. 274, vitâ functus. Quod liquet ex nomine Maximini præsulis Alexandrini, ad quem Pontificis directæ fuit Epistola à Synodo laudata, occasione Pauli Samosatani è suâ Ecclesiâ ejecti. Nam encyclica Antiocheni Concilii epistola Dionysio Romano, ac Maximino fuit directæ; undè arguere licet, hunc supparem et æqualem fuisse Felici primo, Dionysii Alexandrini successorem, et hæredem. Michael Lequien probat spurium fuisse Felicis testimonium in Synodo laudatum: verum ex Liberato, et Hypatio P. Constant. tom. 1. Pontif. Ep. §. unico de Felice Papæ scriptis ostendit prorsus genuinum esse, licet spontè concedat ab Acephalis falsas ut adulteratas Felicis vulgatas epistolas. At ambo hi doctissimi viri magnâ rationum mole compulsi sustinent cum Leonio Byzantino, qui Justiniano imperante floruit in lib. de sectis act. 8, fragmentum in Concil. Ephesino recitatum non esse Julii Papæ, sed potius Apollinarii, ut ejuſdem Timothei eadem peste correpti, non quia in Epistola aliquid compareat orthodoxæ fidei adversum, præsertim in fragmento, quo usum est Concilium, ut ait Leonius; sed quòd Apollinaristæ ut Julii circumduxerint, floccifaciendum. Hæc autem sunt argumenta, quibus docti viri moventur. I. Nysseus in opere contra Apollinarem multa refert, quæ hæc epistola continentur, eaque ut prava refutat. II. Leonius ex plurimorum exemplarium fide loc. cit. asseruit non Julii sed Timothei, qui Apollinarem habuit magistrum, esse epistolam. III. quod cum Leonio profert alter Severianorum adversarius, ipsa phrasis non convenit Julio tanquam conversa è latino, quòd sit nimis græca. IV. hæc in fronte præfert inscriptionem: *Domino meo desideratissimo*, quæ in alterâ sine dubio Julio supposita etiam comparat. V. ille Prodocius, ad quem epistola est missa, non presbyter, vel Episcopus nominatur contra morem Romanorum Presulum. VI. sub Catholicis verbis infandæ doctrinæ semina latent: nam ubi de corpore loquitur, nusquam *mente præditum, vel animatum dicit, quinimò hæc, quæ num. 4, habet, Apollinaristam produunt: « qui et autem propter unionem cum increato Deo corpus et divinum prædicat, et secundum compositionem, quæ et simul utrumque est, tanquam unum increatum Deum et adorat, beatus erit. » Nullam tamen crediderunt accurati viri notam inferre SS. Synodo; quia quum per manus multorum Julii circumferretur nomine epistola, in quâ nihil apertè falsum, non erat cur diffidiret inscriptioni; verum ubi plures aliæ ex eadem prodire offensa, quibus Eutychniani vehementer abutbantur, coacti sunt fidei amatores, in reterendo auctore, operam impendere suam. Elaboratâ videtur epistola post Mæcedonii læresim, et sic post ann. Ch. 260*

rent, adhibitus est à Meridie beatissimus Cyprianus Episcopus Carthaginensis et martyr; à Septentrione sanctus Ambrosius Mediolanensis Episcopus. Hi sunt igitur omnes apud Ephesum sacro Decalogi numero magistri, consiliiarii, testes, iudicesque producti; quorum beata illa Synodus doctrinam tenens, consilium sequens, credens testimonio, obediens iudicio, absque tædio, presumptione, et gratiâ de fidei regulis pronuntiavit. Quanquam multo amplior majorum numerus adhiberi poterit, sed necesse non fuit; quia neque multitudinem testium negotii tempora occupari oportebat, et decem illos non aliud verè sensisse quam ceteros omnes collegas suos nemo dubitabat.

XXXI. Post quæ omnia, adiecimus etiam beati Cyrilli ipsam sententiam, quæ gestis ecclesiasticis continetur. Namque cum lecta esset Sancti Capreoli (1), Episcopi Carthaginensis Epistola, qui nihil aliud intendebat et precabatur nisi ut, expugnata novitate, antiquitas (2) defenderetur, ita Episcopus Cyrillus prolocutus est et definit. Quod hic quoque interponere non abs re videtur. Ait enim in fine gestorum: *Et hæc, inquit, quæ lecta est Epistola venerandi et multum religiosi Episcopi Carthaginensis Capreoli, fidei gestorum inseretur; cujus aperta sententia est. Vult etenim antiquæ fidei dogmata confirmari, novitia verò et superflua adinventæ et impiè promulgata, reprobari atque damnari. Omnes Episcopi adclamaverunt: Hæc omnium voces sunt, hæc omnes dicimus, hoc omnium votum est. Quæ tandem omnium voces, aut quæ omnium vota, nisi ut quod erat antiquitatis traditum teneatur, quod adinventum nuper, exploderetur? Post quæ admiratissimus et prædicavimus quanta Concilii illius fuerit humilitas et sanctitas, ut tot numero sacerdotes, penè ex majori parte Metropolitanis, tantæ eruditionis tantæque doctrinæ ut propè omnes possent de dogmatibus disputare, quibus propter ipsa in unum congregatio audendi ab se aliquid et statuendi addere videretur fiduciam, nihil tamen novarent, nihil præsu-*

(1) Capreolus Aurelio successit, at quo anno incertum est, apparet tamen circa ann. Ch. 430. Hunc ad Synodum Theodosius per litteras invitavit cum Afris Præsulibus, et nominatim Augustinum. Sed quum novem ferè mensibus antè concilii celebrationem Augustinus cælum petisset, et unâ simul ob temporis acerbitatem, Vandalis Genserico duce omnia vastantibus ac depopulantibus, Primas Synodum haud cogere posset, ut ab illâ electi Ephesum mitterentur, vel saltem honorificæ, ac solemnæ legatio: voluit nihilominus pro Ecclesiasticæ disciplinæ observantiâ, Besulam Carthaginensem Diaconum, ad Synodum dirigere; cuius legationis meminit ipse Capreolus in Epist. ad Vitalem, et Tomantium, quam ex MS. Codice Sirmondus edidit.

(2) Capreoli verba hæc sunt: « Vestram sanctitatem iterum atque iterum rogatam cupio, ut Spiritu Sancto cooperante quem cordibus vestris, in omnibus que acturi estis, præsto futurum non dubito, et novas doctrinas, et antehæc Ecclesiasticis auribus inusitatas, prisca auctoritatis robore instructi è meo die profigatis, atque ita qui quilibetque novis erroribus resisteratis. » Hujus epistolæ fragmentum recitat Ferrandus in Ep. ad Pelagium et Anatolium, S. R. E. Diaconos, aliâ tamen latius

merent, nihil sibi penitus adrogarent, sed omnimodis præcaverent ne aliquid posteris traderent quod ipsi à patribus non accepissent, et non solum in presenti rem bene disposerent, verùm etiam post futuris exempla præberent ut et ipsi scilicet sacratæ vetustatis dogmata colerent, profanæ verò novitatis adinventam damnarent. Invecti etiam sumus in Nestorii sceleratam præsumptionem, quòd sacram Scripturam se primum et solum intelligere (1), et omnes eos ignorasse jactaret, quicumque antè se, magisterii munere præditi, divina eloquia tractavissent, universos scilicet sacerdotes, universos confessores et martyres, quorum alii explanassent Dei legem, alii verò explanantibus consensissent vel credidissent, totam postremò etiam nunc errare et semper errasse adseveraret Ecclesiam, quæ, ut ipsi videbatur, ignaros erroneosque doctores et secuta esset et sequeretur.

XXXII. Quæ omnia licet cumulata abundèque sufficerent ad profanas quasque novitates obruendas et extinguendas, tamen ne quid dessee tantæ plei-tudini videretur, ad extremum adjectum geminam Apostolicæ Sedis auctoritatem, unam scilicet sancti Papæ Sixti (2) qui nunc Romanam Ecclesiam vene-

(1) Constat hoc ex quætionem 25, cujus verba recitantur etiam à Mario Mercatore in vers. act. 6. Ephes. Conc. licet paulò aliter : « Animadverto, inquit « Nestorius, plebem nostram multum religionis, et « maximum pietatis fervorem habere; verùm propter « dogmatum notitiæ divinæ ignoracionem graviter « errare ac labi. Hoc tamen ipsi populo vitio verten- « dum non est, sed doctoribus (quod quæ modesti- « dixerim tribuendum); quibus etiam non suppetit, ut « vobis aliquid de exactioribus dogmatibus propo- « nant. » Quibus recitatis in Synodo presbyter Alexan- « drinus Petrus, et notatorum primicerius dixit : *En hic apertè affirmat, neminem ex doctoribus, qui antè illum existierunt, ea populis locutum quæ ipse locutus est.* Idem etiam, qui discipulis suis suasit, ut nihil reverentiæ deferrent Ecclesiæ per orbem terrarum diffusæ, fuit Montanus, testibus Apollinari, et Eusebio. Vide Melch. Can. lib. 3 de Loc. Theol. in exordio.

(2) Rectè à Card. Thomasio tom 1 Instit. Theolog. Xystus scribitur, quàm à Baluzio Sixtus appelletur. Nam teste P. Consta. t sic in minis vetustis exemplaribus representatur, contra Græcorum, et antiquorum monumentorum fidem. Successit autem Xystus Cælestino ann. Ch. 432, Aetio et Valerio Coss., de quo ita Prosper in Chronico : « Romana Ecclesiæ XLII. « Episcopus præfector Xystus, annis VIII, diebus XIX, « totius Urbis pace, et consensione mirabilis. » Undè quàm scriberet Vincentius ann. Ch. 434, rectè dixit ab eo tunc Romanam illustrari Ecclesiam. Qui olim quàm romanæ Ecclesiæ presbyter esset, à Pelagianis quasi sui erroris defensor jactabatur. Verùm ubi Afro- rum industria detexit Pelagianorum technas, primus omnium eorùm populo Romano post Zosimum Pontificem in Pelagianos anathema pronuntiavit, datis ad Augustinum, et Alypium epistolis, quibus mirè Dei gratia commendabatur. Undè in rescripto suo Augustinus ei congaudens : « Quanta nos putas, inquit, ista « tua prolixiora scripta vel exultacione legisse, vel « curâ, ut legantur quibus valuius aliis, obtulisse, « atque adhuc quibus valeamus, offerre? Quid enim « gratius legi, vel audiri potest, quàm gratiæ Dei tam « pura defensio adversus inimicos ejus ex ore ejus, « qui eorundem inimicorum magni momenti patronus « antè jactabatur? » Vide epist. nunc 191. De Xysto III. videtur loqui S. Leo serm. 82, cap. 3, disserens

randus illustrat, alteram decessoris sui beatæ memo- riæ Papæ Cælestini, quam hic quoque interponere necessarium judicavimus. Ait itaque sanctus Papa Xis- tus in Epistolâ quam de causâ Nestorii Antiocheno (1) misit Episcopo : *Ergo, inquit, quia, sicut ait Apostolus, fides una est, quæ evidenter obtinuit, dicenda credamus et tenenda dicamus.* Quæ sunt tandem illa credenda et dicenda? Sequitur, et ait : *Nihil ultra, inquit, liceat novitati, quia nihil addi convenit vetustati. Perspicua majorum fides et credulitas nullâ cœni permixtione turbetur.* Omnino apostolicè : ut majorum credulitatem perspicuitatis lumine ornaret, novitates verò profanitates cœni permixtione describeret. Sed et sanctus Papa Cælestinus pari modo eademque sententiâ. Ait enim in Epistolâ quam Gallorum sacerdotibus misit, arguens eorùm conviventiam quòd antiquam fidem silentio destituentes, profanas novitates exsurgere paterentur : *Merito, inquit, causa non respicit, si silen- tio fo- camus errorem. Ergo corripiantur hujusmodi; non sit his liberum habere pro voluntate sermonem.* Illic ali- quis fortassè addubitet quinam sint illi quos habere prohibeat liberum pro voluntate sermonem, vetustatis prædicatores, an novitatis adinventores. Ipse dicat, dubitationem legendum ipse dissolvat. Sequitur enim : *Desinat, inquit, si ita res est (id est, si ita est ut apud me quidam urbes et provincias vestras criminantur, quòd eas quibusdam novitatibus consentire noxiâ dis- simulatione faciatis), desinat itaque, inquit, si ita res est, incessere novitas vetustatem.* Ergò hæc fuit beati Cælestini beata sententiâ, ut non vetustas cessaret obruere novitatem, sed potiùs novitas desineret in- cessere vetustatem.

XXXIII. Quibus apostolicisque catholicis decretis quisquis refragatur, insultet primum omnium necesse est memoriæ sancti Cælestini, qui statuit ut desineret incessere novitas vetustatem, deinde irrideat definita sancti Xysti, qui censuit ne ultra quoquam liceat novitati, quia nihil addi convenit vetustati, sed et beati Cyrilli statuta contemnat, qui venerandi Capreoli ce- lum magnâ predicatione laudavit quòd antiqua fidei dogmata confirmari cuperet, novitia verò adinventam dan- nari, Ephesianam quoque synodum, id est, totius penè Orientis sanctorum Episcoporum judicata proculcet, quibus divinitus placuit nihil aliud posteris credendum docernere nisi quod sacrata sibi que in Christo consen- de Dedicatione Ecclesiæ, fortè S. Mariæ ad Nives, quam extructam, vel restauratam esse ab optimo Pon- tifice, referit medium liber Pontificalis, sed et Adrianus Papa in Epist. ad Carolum Magnum : « Martyres, ac « martyrum Matrem, sed etiam illius memoriam justo « honore veneramus, qui hoc die antiquam festivitatem hujus loci consecratione geminavit : magnificus « quidem structor parietum, sed magnificentior adifi- « ficator animarum, ultra ævi sui terminos opera pe- « tatis extendens, ut utilitatibus institutionum ejus « etiam in ipso frueretur devota posteritas, et habi- « tando, quod condidit, et faciendo quod docuit. »

(1) Joanni nempè. Data verò fuit epist. xv. kalen. Oct. Theodosio xiv. et Maximo Coss. ann. Ch. 453. pace factâ Cyrillum inter et Joannem, quod liquet ex alterâ epistolâ ad Cyrillum eadem die missâ.

tiens sanctorum patrum tenuisset antiquitas, quique etiam vociferantes et adclamantes, nno ore testificati sunt has esse omnium voces, hoc omnes optare, hoc omnes censere; ut sicut universi ferè antè Nestorium hæretici, contemnentis vetustatem, et adserentes novitatem, damnati fuissent, ità ipse quoque Nestorius, auctor novitatis, et impugnator vetustatis, condemnaretur. Quorum sacrosanctæ et cœlestis gratiæ munere inspirata consensio si cui displicet, quid aliud sequitur, nisi ut profanitatem Nestorii adserat non jure damnatam? Ad extremum quoque universam Christi Ecclesiam et magistros ejus Apostolos et prophetas, præcipuè tamen beatum Apostolum Paulum, velut quædam purgamenta contemnat; illam, quòd à Religione colendæ et excolendæ semel sibi traditæ fidei nunquam recesserit; illum verò, qui scripsit: *O Timothee, depositum custodi, devians profa-*

nas vocum novitates, et item: Si quis vobis annuntiaverit præterquam quod accepistis, anathema sit. Quòd si itaque apostolica definita neque ecclesiastica decreta teneranda sunt, quibus secundum sacrosanctam universalitatis et antiquitatis consensionem cuncti semper hæretici, et ad extremum Pelagius, Cœlestius, Nestorius, jure meritoque damnati sunt, necesse est profectò omnibus deinceps Catholicis, qui sese Ecclesie matris legitimos filios probare student, ut sanctæ sanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur, profanas verò profanorum novitates detestentur, horrescant, insectentur, persequantur.

Hæc sunt ferè quæ duobus Commonitoriis latius disserta, aliquantò nunc brevius recapitulandi lege constricta sunt; ut memoria mea, cui adminiculandæ ista confecimus, et commonendi assiduitate reparatur, et prolixitatis fastidio non obruatur.

TERTULLIANI VITA.

Tertullianus (Quintus Septimius Florentius), provinciæ Africæ, civitatis Carthaginensis, patre centurione proconsulari, primus Latinorum, post Victorem et Apollonium ab Hieronymo ponitur. Vir acris et vehementis ingenii sub Severo principe et Antonio Caracallâ maximè floruit, multa que scripsit volumina, quæ pleraque perfectissima controversiarum exempla habentur. *Quid Tertulliano acutius, inquit Hieronymus? Apologeticus ejus, et contra gentes libri cunctam sæculi obtinent disciplinam.* Haud minoris sit liber de *Præscriptionibus adversus hæreticos*, qui Lirinensis *Commonitorium* quodam modo generâsse à multis dicitur; idem enim argumentum uterque pertractavit; et Vincentius, qui Tertulliano perhonorificum testimonium reddit in suo *Commonitorio*, ut supra videre est, plurima ab hoc in suum derivavit opus.

Referunt Cyprianum absque Tertulliani lectione ne unam quidem diem præterisse, ac dicere solitum: *Da magistrum, Tertullianum videlicet significans.*

Hic usquè ad mediam ætatem presbyter Ecclesiæ permansit; postea ad Montani dogma delapsus, ab ingenio simul ac à fide descivisse visus est. Montanum postea dereliquit; sed nedum erroris remearet viam, in miserie cumulum accessit, ut sectæ cuidam hæreticorum nomen proprium inderet. Circà annum 216 Romæ annos obiit.

Egregiæ Tertulliani editioni curas dedit Jac. Pamelius Antuerpiæ 1579 et Parisiis 1635, quæ non multò post recusa est. Omnium verò præstantissima judicatur edit. Venet. 1746, in-folio, ex quâ librum de *Præscriptionibus* excerptimus, cui præterea argumentum à Jac. Pamelio contextum præfigetur. Nobis etiam perutilis fuit edit. Joann. Jos. Marie Tommasi, tom 1 *Institut. Theol. antiq. Patrum*, Romæ 1709 primùm excusa, et quæ iterùm Romæ 1765 typis seorsim mandata est.

ARGUMENTUM,

AUCTORE JACOBO PAMELIO.

Adversus hæreticos sive hæreses tum temporis grassantes scripturus Tertullianus, videns disputationibus nihil aut parùm profici, certis Præscriptionibus, sive doctrinarum retractatu (ut ipse alibi loquitur) revincendos existimavit.

1. — Priusquam autem ad propositum veniat, docet non oportere nos admirari super hæreses, eò quòd præsumptiæ fuerint.
2. — Sed abominandas potiùs, et præcavendas, tanquam mortem æternam adherentes, nihil virium habentes, nisi apud eos qui in fide infirmi sunt.
3. — Neque scandalizari quemquam oportere, si episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr laosus à regulâ fuerit; quia ex personis non probatur fides, sed ex fide personæ.

4. — Quam potius memores simus tam Dominicarum, quam Apostolicarum litterarum, quæ futuras hæreses præntiârunt, et fugiendas præfimerunt.
5. — Non modò dissensionum et schismatum, sed etiam ipsarum hæreseon nomina.
6. — Quippè cum Epistolâ ad Titum Apostolus hæreticum describens, *hæreses* dictas insinuet, græcâ voce, ex interpretatione *electionis*, quâ quis sive ad instituendas, sive ad suscipiendas eas, utitur.
7. — Ipsas denique hæreses, quàm à philosophiâ subornentur, eo et curiositatis nomine etiam caveri oportere ab Apostolo præscriptum.
8. — Nihil autem ob stare illud : *Quærite et invenietis* : id enim dictum ad eos, quibus nondùm agnitus Christus.
9. — Nobis autem, qui jam credidimus, aliud non quærendum.
10. — Alioqui si semper quærimus, nunquàm inveniemus, nunquàm credemus.
11. — Nemo enim quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit.
12. — Si tamen adhuc quærendum sit, non apud hæreticos, ad quos vetamur accedere; sed in nostro, à nostris, et de nostro quæramus.
13. — Regulam enim (seu Symbolum) fidei nobis præscriptam, ut jam hinc, quid credamus, profiteamur.
14. — Hæc à Christo institutam nullas apud nos habere quæstiones, nisi quas hæreses inferunt, et quæ hæreticos faciunt.
15. — Porrò ad propositum veniens Tertullianus, præscribit non admittendos hæreticos ad ullam de Scripturis disputationem.
16. — Primum, quòd fides nostra obsequium Apostolo debeat, disputationem prohibenti, dùm post unam correctionem convenire hæreticum interdixit.
17. — Deindè quòd nihil proficiat congressio Scripturarum; quùm hæreses quasdam non recipiant et si quas recipiant, adjectionibus et detractionibus intervertant, aut non recipiant integras, et si aliquatenus integras, diversas expositiones comminiscantur.
18. — Ille etiam, cujus causâ in congressum Scripturarum discendis, incertior discedet, de pari altercatione regandi et defendendi.
9. — Illud itaque solum disputandum, quibus competat fides, cujus sint Scripturæ; à quo, per quos, et quibus sit tradita disciplina, quâ Christiani fiunt.
20. — Atqui à Christo unam ejusdem fidei doctrinam Apostolis traditam, qui eam nationibus promulgaverunt, et Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, à quibus cæteræ Ecclesiæ quotidie mutuantur ut Ecclesiæ fiant; ita ut tot ac tantæ Ecclesiæ, una sit illa ab Apostolis prima, ex quâ omnes.
21. — Hanc itaque dirigat alteram Præscriptionem : Non alios recipiendos prædicatores, quam quos Christus instituit; et proinde eam doctrinam recipiendam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis tam vivâ voce quam per Epistolas, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit; hoc itaque testimonium veritatis doctrinæ nostræ, quod cum Ecclesiis Apostolicis communicemus.
22. — Apostolos autem (quidquid in contrarium solet dicere diversa pars) omnia et scisse et tradidisse, quibus et omnes Scripturas disserere dignatus est, et Spiritum sanctum misit, qui eos deduceret in omnem veritatem.
23. — In Petro enim non reprehensam ignorantiam aliquam à Paulo, sed conversationem.
24. — Idque pro temporibus, personis, et causis.
25. — Neque verò occultum aliquod Evangelium prædicasse Apostolos.
26. — Quanquam non passim, nec inconsideratè omnibus.
27. — Unam etiam regulam fidei eos instituisse, tam ad Ecclesias correptas postea emendatas, quam ad eas quas commendârunt.
28. — Quod autem apud multos unum invenitur, non censi erratum, sed traditum.
29. — Hæreses potius errasse, quæ verâ doctrinâ sunt posteriores.
30. — Marcionem enim, et Valentinum, in catholicam primò doctrinam apud Ecclesiam Romanensem sub episcopatu Eleutheri credidisse, donec ob inquietam curiositatem semel et iterùm ejecti, novissimè in perpetuum discidium relegati, venena doctrinarum suarum disseminârunt. Atque idem de aliis iudicium; qui virtutibus et miraculis novos se apostolos esse probare nequeunt.
31. — Id itaque esse verum, et Dominicum, quod prius sit traditum; falsum quod posterius.
32. — Si interim quedam sint hæreses jam indè ab ætate apostolicâ, præscribendum uti evolvant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis, aut Apostolicis viris habeat antecessorem, quemadmodum Smyrnæorum, et Romanorum Ecclesia; quod quàm probare non possint, in communicationem non recipiantur.
33. — Quid? quòd jam tùm ab Apostolis et demonstratæ et cjeratæ fuerint; ex quibus et reliquas hæreses omnes sua semina sumpsisse.
34. — Atque adeò, quùm habeant cum illis consortium suæ prædicationis, habere etiam damnationis consortium, maximè quùm ab Apostolis prænuntiata fuerint.

55. — Nullam è contrario dictarum Præscriptionum competere adversus nostram disciplinam.
56. — Percurrenti enim Ecclesias apostolicas, apud quas adhuc ipse Cathedræ Apostolorum suis locis præsidetur, et inter eas Romanam, undè nobis quoque auctoritas præstò est (ubi Petrus, et Paulus coronati), constabit eandem ab Apostolis suam potasse fidem; per quam aqua signat, Spiritu sancto vestit, Eucharistià pascit
57. — Quàm igitur iis veritas adjudicetur, quicumque in eà regulà incedimus, quam Ecclesia ab Apostolis accepit; constare propositum suum, non esse admittendos hæreticos ad ineundam de Scripturis provocationem, quàm Christiani non sint, et proindè exhæredati à possessione christianarum litterarum.
58. — Maximè quàm illis non possit succedere corruptela doctrine sine corruptela instrumentorum, deprehensa in Scripturis detractio, vel adjectione, vel transmutatione, et interpolatione, quã alius manu scripturas, alius sensu expositiones intervertit.
59. — In eo, comparandi illis, qui Virgilio centonas et Homero centonas composuisse leguntur.
60. — Fieri hæc autem eodem diaboli instinctu, qui ipsas quoque res Sacramentorum divinarum in idolorum mysteriis æmulatur; exempli gratiã, qui quosdam tinguit, expiationem delictorum de lavacro repromittit, signat in frontibus, celebrat et panis oblationem.
61. — Non omittendis denique, quã contrã eos præscribamus, ipsius etiam hæreticæ conversationis descriptionem; ubi, quis catechumenus, quis fidelis, incertum: pariter enim adeunt, pariter audiunt, pariter orant; qui pacem cum oranibus miscent; quorum mulieres audeant exorcismos agere, forsitan et tingere. Quorum ordinationes temerariæ; et alius hodiè episcopus, cras alius; hodiè diaconus, qui cras lector; hodiè presbyter, qui cras laicus, nam et laici sacerdotalia munera injungunt.
62. — In verbi quoque administratione negotium illis esse, non ethnicos convertendi, sed nostros evertendi; nec suis præsidibus reverentiam præstant; et hic apud eos schismata non parere, quantumvis tamen à regulis suis inter se varient, et etiam ab auctoribus suis.
63. — Notata etiam fuisse eorum commercia cum magis, circulatoribus, astrologis, philosophis, ut ad eò doctrinæ ipsorum non verè index sit disciplina non bona.
64. — Postremò, si fortè Præscriptionibus his non moveantur, ad futuri iudicii metum et hæreticos provocat et eos qui aures hæreticis accommodant.

Cæterum, præter quàm quòd ad librum hunc adducat auctor infrà, initio librorum adversùs Hernogenem, 4 adversùs Marcionem, et adversùs Praxean, eam repetens Præscriptionem, de quã c. 28, 29 et 51. *Id verum esse quod prius sit traditum; falsum quod posterius*; certè etiam nominatim ejus meminit lib. de Carne Christi, et lib. 1 adv. Marcionem. Priori loco: *Sed plenius, inquit, ejusmodi Præscriptionibus adversùs omnes hæreses, alibi jam usi sumus. Posteriori: Sed alius, inquit, libellus hunc gradum sustinebit, adversùs hæreticos, etiam sine retractatu doctrinam revincendos, quòd hæc sint de Præscriptione novitatis.* Ubi duos titulos hujus libri indicat: *De Præscriptionibz adversùs Hæreses, sive, adversùs Hæreticos.* Minimè verò illum, quem quidam brevitatis gratiã legunt, *De Præscriptionibus Hæreticorum*; quia ille argumento libri contradicit; in quo (uti in nostris annotationibus latius) Præscriptionibus variis utitur, non hæreticorum, sed adversùs hæreses.

Q. SEPTIMI F. TERTULLIANI

De Præscriptionibus (1)

ADVERSUS HÆRETICOS LIBER

CAPUT PRIMUM. Conditio præsentium temporum, etiam hanc admonitionem provocat nostram, non oportere nos mirari super hæreses istas, sive quia sunt: futuræ enim prænuantiabantur; sive quia fidem quorundam subvertunt: ad hoc enim sunt, ut fides, habendo tentationem, haberet etiam probationem.

(1) Juris romani vocabulum à Tertulliano usurpatum quoad varias ejus significationes, ut omnibus patet.

Vanè ergò, et inconsideratè plerique hoc ipso scandalizantur, quòd tantùm hæreses valeant (1). Quantum si non fuissent! Cùm quid sortitum est, ut omnimòdò fit, causam accipit ob quam sit. Hæc vim consequitur, per quam sit, ne esse non possit.

(1) In vet. edit. : *Quòd tantùm hæreses valeant, quantum sunt.* Interiùs verò: *Sicut causam accipit ob quam sit, sic vim consequitur,* etc. Clarior et dilucidior lectio Tomini.

CAPUT II. — Febrem denique inter cæteros mortiferos et cruciarios exitus erogando homini deputatam (1), neque quia est miramur, est enim; neque quia erogat hominem, ad hoc enim est. Præindè hæreses ad languorem, et interitum fidei productas, si expavesimus hoc eas posse, prius est ut expavescamus hoc ea esse, quæ dum sunt, habent posse; et dum possunt, habent esse. Sed enim febrem, ut malum et de causâ, et de potentiâ suâ, ut notum est, abominamur potius quàm miramur; et quantum in nobis est, præcavimus, non habentes abolitionem ejus in nostrâ potestate. Hæreses verò mortem æternam, et majoris ignis ardorem inferentes, malunt quidam mirari, quod hoc possint, quàm devitare ne possint: cum habeant devitandi potestatem. Cæterùm nihil valobunt, si illas tantùm valere non mirantur. Aut enim dum mirantur, in scandalum subministrantur: aut quia scandalizantur, ideò mirantur, quasi, quod tantùm valeant, ex aliquâ veniat veritate. Mirum scilicet ut malum vires suas habeat: nisi quod hæreses apud eos multùm valeant, qui in fide non valent. In pugnâ pugilum et gladiatorum, plerùmque non quia fortis est, vincit quis, aut quia non potest vinci; sed quoniam ille qui victus est, nullis viribus fuit: adeò idem ille victor benevolentem postea comparatus, etiam superatus recedit. Non aliter hæreses de quorundam infirmitatibus habent quod valent, nihil valentes si in benevolentem fidem incurrant.

CAPUT III. — Solent quidem isti mirones (2) etiam de quibusdam personis ab hæresi captis, edificari in ruinam. Quare ille vel ille fidelissimè, prudentissimè, et usitatissimè in ecclesiâ, in illam partem (3) transierunt? Quis hoc dicens, non ipse sibi respondet? Neque prudentes, neque fideles, neque usitatos æstimandos, quos hæreses potuerint demutare? Et hoc mirum (opinor) ut probatus aliquis retrò postea excidat? Saul bonus præ cæteris, livore postea evertitur. David, vir bonus: cum dùm cor Domini, postea cædis et stupri reus est. Salomon omni gratiâ, et sapientiâ donatus à Domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur. Solum enim Dei Filio servabatur sine delicto permanere. Quid ergò si episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr (4) lapsus à regulâ fuerit, ideò hæreses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Nemo sapiens est, nisi fidelis; nemo major, nisi christianus; nemo autem christianus, nisi qui ad finem usque perseveraverit (5).

(1) Nempè hæresis febrî comparata hominem enervat, et languescere facit.

(2) Forlè *Infirmitates*, Tommas. Optimè; quid enim *Miriones* hic, eo etiam sensu, quo accipiuntur à Rhénano?

(3) Schisma vel hæresim.

(4) De viduis, et virginibus, de doctoribus, et de martyribus vide Christ. Lupum latè docteque ad hunc Tertull. locum disserentem.

(5) Præclarè Lupus Tertullianum vindicat; eum enim ab errore qui solos ad perseverantiam electos garriri fieri veraciter justos, omninò alienum ostendit, et quo sensu Christianis vocabulum tam hic quàm circâ finem capituli accipiendum sit, edocet.

Tu, ut homo, extrinsecum unumquemque nôsti: putas quod vides: vides autem quosque oculos habes. Sed oculi, inquit, Domini alti. Homo in faciem, Deus in præcordia contempletur. Et ideò cognoscit Dominus qui sunt ejus; et plantam, quam non plantavit Pater, eradicat; et: De primis novissimos ostendit: et ventilabrum in manu portat ad purgandam aream suam. Avolent quantum volent paleæ levis fidei, quocumque afflatu tentationum, eò porrie massa frumenti in horrea Domini reponetur. Nonne ab ipso Domino quidam discentium scandalizati diverterunt? Nec tamen propterea ceteri quoque discedendum à vestigiis ejus putaverunt; sed qui scierunt illum vite esse verbum, et à Deo venisse, perseveraverunt in comitatu ejus usque ad finem: cum illis, si vellet, et ipsi discedere, placidè obtulisset. Minus est si et Apostolorum ejus aliqui Philegellus, et Hermogenes (1), et Philetus, et Hymæneus (2) reliquerunt; ipse traditor Christi de Apostolis fuit. Miramur de Ecclesiis ejus, si à quibusdam deseruntur, cum ea nos ostendant Christianos, quæ patimur ad exemplum ipsius Christi: *Ex nobis*, inquit, *prodierunt, sed non fuerunt ex nobis; si fuissent ex nobis, permansissent atque nobiscum*, Joan. 2.

CAPUT IV. — Quin potius memores sinus tam Dominicarum prænuntiationum, quàm apostolicarum litterarum, quæ nobis et futuras hæreses prænuntiarunt, et fugiendas præfinierunt: et sicut esse illas non expavescimus, ita posse id propter quod fugiendæ sunt non miremur. Instruit Dominus (3) multos esse venturos sub pellibus ovium rapaces lupos. Quænam iste sunt pelles ovium, nisi nominis Christiani extrinsecus superficialis? Qui lupi rapaces, nisi sensus, et spiritus subdoli, ad infostandum gregem Christi intrinsecus delitescentes? Qui pseudoprophete sunt, nisi falsi predicatorum? Qui pseudoapostoli, nisi adulteri evangelizatores? Qui antichristi interim et semper, nisi Christi rebelles? Nunc sunt hæreses non minùs doctrinarum perversitate Ecclesiam lacessentes, quàm, cum antichristis persecutionum atrocitate persequetur: nisi quod persecutio et martyres facit, hæresis apostatas tantùm (4). Et ideò hæreses quoque oportebat

(1) Paulus, 2 ad Timot. 1, 15: *Scis hoc, quod aversi sunt à me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus et Philegellus et Hermogenes*. De his Ambrosius: *Fallaciâ plebi erant*. Hermogenem verò Tertullianus lib. de Resurrect. carnis, cap. 24, inter hæreticos resurrectionem carnis abnegantes recenset.

(2) Paulus ibid., c. 2, 17 et 18: *Et sermo eorum ut cancer serpit: ex quibus est Hymæneus, et Philetus, qui à veritate exciderunt, dicentes: Resurrectionem esse jam factam; et siberterunt quorundam fidem*.

(3) Eadem penè ad verbum D. Cyprianus lib. adv. Novatianum, ibi: « Prædixerat quidem Dominus, et multas esse venturos, sub pellibus ovium, rapaces et lupos. Qui sunt isti rapaces lupi, nisi sensus subdoli? »

(4) Tertulliani tempore, quo hæreses erant inermes; ast ubi cœperunt principum gladio, vel Reipublice auctoritate armari, ipso Antichristo in Catholicos fuerunt crudeliores, feceruntque non tantùm apostatas, sed et martyres. Cæterùm Hæreticos posse, licet non occidant, iniquis censuris martyres efficere, docet Lupus.

esse, ut probabiles quique manifestarentur, 1 Cor. 11, tam qui in persecutionibus steterint, quam qui ad hæreses non exorbitaverint. Neque enim eos probabiles intelligi jubet, qui in hæresim fidem demutant: sicut ex diverso sibi interpretantur, quia dixit alibi: *Omnia examine; quod bonum est, tenete*, 1 Thess. 5; quasi non liceat, omnibus malè examinatis, in electionem alicujus mali impingere per errorem.

CAPUT V. — Porro si dissensiones et schismata increpat, quæ sine dubio mala sunt, et incontinenti (1) hæreses subjungit; quòd malis adjungat, malum utique proficitur, et quidem majus: cum ideò credidisse se dicat de schismatibus et dissensionibus, quia sciret etiam hæreses oportere esse. Ostendit enim gravioris mali prospectu de levioribus se facillè credidisse: certè non ut ideò de malis crediderit, quia hæreses bonæ essent, sed uti de pejoris quoque notæ tentationibus præmoneret non esse mirandum, quas diceret tendere ad probabiles quosque manifestandos, scilicet quos non potuerint depravare. Denique si totum capitulum ad unitatem continendam, et separationes coercendas sapit; hæreses verò non minùs ab unitate divellunt, quam schismata et dissensiones: sine dubio et hæreses in eà conditione reprehensionis constituit, in quâ schismata et dissensiones. Ac per hoc non eos probabiles facit, qui in hæreses diverterint, cum maximè diveriti ab ejusmodi objurgat, edocens unum omnes loqui, et id ipsum sapere, quod etiam hæreses non sinunt.

CAPUT VI. — Nec diutius de isto, si idem est Paulus, qui et alibi hæreses inter carnalia crimina numerat, scribens ad Galatas; et qui Tito suggerit, hominem hæreticum (2) post primam correptionem recusandum, quòd perversus sit ejusmodi et delinquat ut à semetipso damnatus. Sed et in omni penè epistolâ de adulterinis doctrinis fugiendis inculcas, hæreses taxat, quarum opera sunt adulteræ doctrinæ: hæreses dictæ græcâ voce ex interpretatione electionis (3), quâ quis sive ad instituendas, sive ad suscipiendas eas, utitur. Ideò et sibi damnatum dixit hæreticum, quia et in quo damnatur, sibi elegit. Nobis verò nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induverit. Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent elegerunt; sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus adsignaverunt. Itaque etiam si Angelus de cælis aliter evangelizaret, anathema dice-

(1) *Incontinenti*, statim Rhenanus.

(2) Hodè hunc Pauli locum constanter legimus: *Hæretici unum hominem post unam aut alteram correptionem devota*. Codices aliqui omiserunt voces *aut alteram*, teste Tertulliano hic, S. Cypriano Ep. 55, et lib. 3, cap. 78, ad Quirinum; Ambrosio pluribus in locis, ac Hilario Romane Ecclesie Diacono. S. Hieronymus verò ait, in Græcis legi: *Post unam*, in Latinis Codicibus. *Post unam et alteram*.

(3) Hæreses vocabulum potest accipi in bonam et malam partem; apud philosophos sectas opinionumque, apud Theologos doctrinas ab Orthodoxâ fide absonas; denotat.

retur à nobis. Providerat jam tunc (1) Spiritus sanctus futurum in virgine quâdam Phlumenæ (2) Angelum seductionis, transfigurantem se in Angelum lucis: cujus signis et præstigiis Apelles inductus, novam hæresim induxit.

CAPUT VII. — Hæ sunt doctrinæ hominum et demoniorum, prurientibus auribus natæ de ingenio sapientiæ secularis, quam Dominus *stultitiam* vocans, *stulta mundi* in confusionem etiam philosophiæ ipsius elegit. Ea est enim materia sapientiæ secularis, temeraria interpres divinæ naturæ, et dispositionis. Ipsæ denique hæreses à philosophiâ subornantur. Indè *Eones* et formæ (3) nescio quæ, et trinitas hominis (4) apud Valentinum; Platonius fuerat. Indè Marcionis Deus melior de tranquillitate: à Stoicis venerat. Et ut anima interire dicatur, ab Epicureis observatur. Et ut carnis restituito negetur, de unâ omnium philosophorum scholâ sumitur. Et ubi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est. Et ubi aliquid de igneo Deo allegatur, Heraclitus intervenit. Eadem materie apud hæreticos et philosophos voluntantur, idem retractatus implicantur. Undè malum? Et quarè? Et, undè homo? Et quomodò? Et quod proximè Valentinus proposuit: Undè Deus? Scilicet de enthymesi, et ectromate (5). Miserum Aristotelem! qui illis dialecticam instituit, artificem struendi et destruendi, versipellam in sententiis, coactam in conjecturis, duram in argumentis, operariam contentionum, molestam etiam sibi ipsi, omnia retractantem, ne quid omnino tractaverit (6). Hinc illæ fabulæ et genealogiæ interminabiles et questiones infructuosæ, et sermones serpentes velut cancer; à quibus nos Apostolus refrénans, nominatim philosophiam contestatur caveri oportere, scribens ad Colossenses: *Videte, ne quis vos circumveniat per philosophiam et inanem seductionem, secundum traditionem hominum, præter providentiam Spiritus sancti* (7). Fuerat Athenis, et istam sapientiam humanam, associatricem et interpolatricem veritatis, de congressibus noverat, ipsam quoque in suas hæreses multipartitam varietate sectarum invicem repugnantium. Quid ergo Athenis et Hierosolymis? Quid Academiæ et Ecclesie? Quid hæreticis et Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est; qui et ipse tradiderat, Domi-

(1) Citatur hic locus, laudaturque à S. Hieronymo in cap. 4 ad Galat.

(2) Phlumenæ puella Alexandrina, quæ à familiari demone obsessa multa mentiebatur; hujus impudicæ mulieris amore captus Apelles librum scripsit visionibus plenum, cui titulus: *Phlumenæ prophetiæ et phænores*, teste Eusebio, lib. 5 Hist. Eccl.

(3) Agobardi codex habet: *Et formæ nescio quæ infinitæ hominum*.

(4) Hæc trinitas sunt homo hylicus seu choicus, id est, materialis aut terrenus; psychicus, seu animalis; et spiritalis.

(5) Valentini hæresis plena verbis abditis, obscuris, subdolis.

(6) Sapientes malis benè utuntur; mali bonis abutuntur.

(7) *Fabulæ* ad Judæorum Evangelii lucem refugientium deliria, et ridicula commenta spectant, *interminabiles* verò *genealogiæ* ad Basilidianos et Valentinianos, Gnosticæ pravitatis ramos.

num in simplicitate cordis esse querendum. Viderint qui Stoicum, et Platonicum, et Dialecticum, Christianismum (1) protulerunt.

CAPUT VIII. — Nobis curiositate opus non est post Christum Jesum, nec inquisitione post Evangelium. Cùm credimus, nihil desideramus ultra credere. Hoc enim prius credimus, non esse quod ultra credere debeamus. Venio itaque ad illum articulum, quem et nostri prætendunt ad incundam curiositatem, et hæretici inculcant ad importandam scrupulositatem (2). Scriptum est, inquit: *Querite, et invenietis*, Matth. 7. Quod hanc vocem Dominus emisit, recordemur. Puto in primitiis ipsis doctrinæ suæ, cùm adhuc dubitaretur apud omnes, an Christus esset: et cùm adhuc nec Petrus illum Dei Filium pronuntiasset; cùm etiam Joannes (3) de illo certus, esse desisset. Merito ergo tunc dictum est: *Querite, et invenietis*; quod querendum adhuc erat, qui adhuc agnitus non erat et hoc quantum ad Judæos. Ad illos enim pertinet totus sermo suggillationis istius, qui habebant ubi quærerent Christum: *Habent*, inquit, Luc. 16, *Moysem et Helianam* (4), id est, Legem et Prophetas Christum prædicantes; secundum quod et alibi aperit: *Scrutimini Scripturas*, inquit Joan. 5, *in quibus salutem speratis. Illæ enim de me loquantur*. Hoc erit: *Querite, et invenietis*. Nam et sequentia in Judæos competere manifestum est: *Pulsate, et aperietur vobis*. Judæi retrò penes Deum fuerant; dehinc ejecti ob delicta, extrà Deum esse cœperunt. Nationes verò nunquam penes Deum; nisi stillicidium de situla et pulvis ex aræ; et foris semper. Itaque qui foris semper, quomodò pulsabit eò, ubi nunquam fuit? Quam januam novit, in quam nec receptus, nec ejectus aliquandò? An qui seit se intus fuisse et foràs actum, is potius pulsavit, et ostium novit? Etiam, *Petite, et accipietis*, ei competit, qui sciebat à quo esset petendum, à quo et erat aliquid repromissum, à Deo scilicet Abraham, Isaac et Jacob; quem nationes non magis noverant, quam ullam repromissionem ejus. Et ideò ad Israël loquebatur: *Non sum, inquit, missus, nisi ad oves perditas domus Israel*, Matth. 15. Nondum canibus jactabat panem filiorum: nondum in viam nationum ire mandabat. Siquidem in fine præcepit, ut vaderent ad docendas et tingendas nationes; consecuturi mox Spiritum sanctum Paracletum, qui illos deducturus esset in omnem veritatem. Et hoc ergà illos facit. Quod si nationibus destinati doctores Apostoli, ipsi quoque doctorem consecuturi erant Paracletum; multò magis vacabat ergà nos:

(1) Illic patet, Christianis exosas esse debere sophisticas questiones et captationculas logicas, quibus religionis et theologicæ veritates conspurcatur. Quorsum enim à Platone aut Aristotele, qui ethnici ambo et à veritate alieni, pendebis, ut christianus sis? Quorsum illorum opiniones aut errores cum christianis dogmatibus permiscebis?

(2) Rectè hic Tertullianus vanæ curiositati non vivere Evangelicum præceptum, Matth. 7, 7, docet et probat.

(3) Post excessum scilicet Joannis Baptiste.

(4) In omnibus codicibus græcis et Latinis legitur: *Habent Moysem et Prophetas*.

Querite, et invenietis; quibus ultrò erat obventura doctrina per Apostolos, et ipsis apostolis per Spiritum sanctum. Omnia quidem dicta Domini omnibus posita sunt, quæ per aures Judæorum ad nos transierunt; sed pleraque in personas (1) directa, non proprietatem admonitionis nobis constituerent, sed exemplum.

CAPUT IX. — Cedo nunc spontè de gradu isto. Omnibus dictum sit: *Querite, et invenietis*; tamen et hic expetit sensus certæ interpretationis gubernaculum (2). Nulla vox divina ita dissoluta (3) est et diffusa, ut verba tantùm defendantur, et ratio verborum non constituatur. Sed in primis hoc propono: Unum utique et certum aliquid institutum esse à Christo (4), quod credere omnimodò debeant nationes (5); et idcirco querere, ut possint, cum inveniant, credere. Unius porrò et certi instituti infinita inquisitio non potest esse. Querendum est donec invenias, et credendum ubi inveneris: nihil amplius, nisi custodiendum quod credidisti: dum hoc insuper credas, aliud non esse credendum, ideòque nec requirendum; cùm id inveneris et credideris quod ab eo institutum est, qui non aliud tibi mandat inquirendum, quam quod instituit. De hoc quidem si quis dubitat, constabit penes nos (6) esse id, quod à Christo institutum est. Interim ex fiducia probationis prævenio, admonens quosdam nihil esse querendum ultra quod crediderunt; id esse quod querere debuerunt: ne, *Querite, et invenietis*, sine disciplinâ rationis interpretentur.

CAPUT X. — Ratio autem dicti hujus in tribus articulis consistit: In re, in tempore, in modo. In re, ut quid sit querendum consideres. In tempore, ut quando. In modo, ut quousque. Igitur querendum est, quod Christus instituit, utique quando non invenis, utique

(1) Subintellige: *Judæorum*.

(2) Generatim omnis sacrarum literarum sensus seu expositio requirit certæ interpretationis gubernaculum, id est, rationem; nam non satis est ipsas voces honorare, sed divinæ Veritatis mens est investiganda, et constanter tenenda, juxta illud Evangelium: *Scrutimini Scripturas*. Hujus verò recte interpretationis donum fuit primitivè Ecclesiæ charisma, quod licet jamdiù in singulis privatisque cessaverit, recta tamen per ipsum interpretatio permanet in Ecclesiæ thesauro, seu deposito, quod Timotheo tradidit Paulus, commendavitque, dicens: *Custodi*, servatunque à legitimis Apostolorum, præsertim Petri, successoribus.

(3) In libris utriusque Læderis contenta.

(4) Non solum inculcatur hic christianæ fidei unitas, juxta verbum Apostoli dicentis: *Una fides*, etc.; sed et Guosici redarguunt, qui cum verbum Dei scriptum-repellerent, evangelicam, nescio quam, prædicabant veritatem, vivâ duntaxat voce traditam; quem errorem à Judæis ipsi acceperant eorum antestignas.

(5) Credas hic Tertullianum prophetice refellere Calvinianorum dogma, quo garrunt, unumquemque justificari et salvari in quâlibet fide, seu hæresi; unum namque Evangelium, una fides à Deo missa cunctis per orbem nationibus, est uniuscujusque salutis necessaria.

(6) Non apud omnes Christi fideles, sed apud Catholicos, qui perpetuâ et nunquam interruptâ successione fidem, quam à Christo acceperunt, integrâ servatunque teclam servârunt.

donec invenias. Invenisti autem cum credidisti; nam non credidisses, si non invenisses; sicut nec quæsis- ses, nisi ut invenires. Ad hoc ergo quæris ut invenias, et ad hoc invenis ut credas. Omnem prolationem quærendi et invenendi credendo fixisti. Hunc tibi modum statuit fructus ipse quærendi (1). Hanc tibi fossam determinavit ipse qui te non vult aliud credere, quam quod instituit, ideoque nec quærere. Cæterum, si quia et alia tanta ab aliis sunt instituta, propterea in tantum quærere debemus, in quantum possumus invenire (2), semper quæremus, et nunquam omnino credemus. Ubi enim erit finis quærendi? Ubi statio (3) credendi? Ubi expunctio inveniendi? Apud Marcionem? Sed et Valentinus proponit: *Quærite et invenietis*. Apud Valentinum? Sed et Apelles hæc me pronuntiatione pulsabit; et Hebion, et Simon, et omnes ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes, me sibi addicant. Ero itaque nusquam, dum ubique convenior: *Quærite, et invenietis*; et (4) velut si nusquam, et quasi qui nunquam apprehenderim illud, quod Christus instituit, quod quæri oportet, quod credi necesse est.

CAPUT XI. — Impunè erratur, nisi delinquatur, quamvis errare delinquere est. Impunè, inquam, vagatur, qui nihil deserit (5). At enim si quod debui credere, credidi, et aliud denuò puto requirendum, spero utique et aliud esse inveniendum; nullo modo speraturus istud, nisi quia aut non crederem qui videbar credidisse, aut desii credidisse. Ità fidem meam deserens, negator invenior. Semel diverim: Nemo querit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit. Perdidit unam ex decem drachmis anus illa, et ideo quærebat; ubi tamen invenit, quærere desit. Panem vicinus non habebat, et ideo pulsabat; ubi tamen apertum est ei, et accepit, pulsare cessavit. Vidua à iudice petebat audiri, quia non admittebatur; sed ubi audita est, hactenus institit. Adeò finis et quærendi et pulsandi, et petendi. *Petenti enim dabitur, inquit, et pulsanti aperietur, et quærenti invenietur, Luc. 11.* Viderit qui quærit semper, quia non invenit; illic enim quærit ubi non invenietur. Viderit qui semper pulsat, quia nunquam aperietur; illic enim pulsat ubi nemo est. Viderit qui semper petit, quia nunquam audietur; ab eo enim petit, qui non audit.

(1) In libro Ursini legitur: *Fructus ipse credendi*. Sed nihil mutandum.

(2) Apud hæreticos, quorum instituta veritas se non solam diversa, sed et aversa plerumque inter se non est querenda.

(3) Verba *fixisti, fossam, statio*, allegoricam ostendunt locutionem, à re castrensi desumptam.

(4) Malè Lupus hoc loco legit: *Velint me sic esse nusquam, quasi, etc.* Sensus est: *Velut si nusquam apprehenderim, et quasi qui nunquam, etc.*

(5) Gnostici docebant, eos, qui reperiendæ veritatis studio in errorem incidebant, et per hæreticorum sectas vagabantur, expertes esse peccati. Hoc sic explicat Tertullianus, ut concedat permisum non Catholicis, sed Pagano, Judæo, Apostate, aut Hæretico, qui veritatem aut nunquam habuerunt, aut deserentes, et negatores illius fuerunt, veritatem inquirere; ovis semel ac inventa fuerit, non amplius querenda.

CAPUT XII. — Nobis etsi quærendum esset (1) adhuc et semper, ubi tamen quæri oportet? Apud hæreticos, ubi omnia extranea et adversaria nostræ veritati; ad quos vetamur accedere? Quis servus cibaria ab extraneo, ne dicam, ab inimico domini sui, sperat? Quis miles ab infœderatis, ne dicam ab hostibus regibus, donativum et stipendium capiat, nisi planè desertor, et transfuga, et rebellis? Etiam anus illa intrâ tectum suum drachmam requirebat; etiam pulsator ille vicini januam tundeat; etiam vidua illa non inimicum, licet durum iudicem, interpellabat. Nemo ab eo illuminatur (2), à quo contenebratur. Quæramus ergò in nostro, et à nostris, et de nostro; idque duntaxat, quod salvâ regulâ fidei potest in questionem devenire.

CAPUT XIII. — Regula (3) est autem fidei, ut jam hinc quid defendamus profiteremur, illa scilicet quæ creditur unum omnino Deum esse, nec alium præter mundi Conditorem, qui universa de nihilo produxerit per Verbum suum primò omnium emissum; id Verbum Filium ejus appellatum, in nomine Dei variè visum à Patriarchis, in Prophetis semper auditum, postremò delatum ex Spiritu Patris Dei et virtute in Virginem Mariam, carnem factum in utero ejus, et ex eâ natum (4) egisse Jesum Christum; exinde prædicasse novam legem, et novam promissionem regni cælorum; virtutes fecisse; fixum cruci; tertiâ die resurrexisse; in cælos ereptum sedisse (5) ad dexteram Patris; misisse vicarium in Spiritibus sancti, qui credentes agat; venturum cum claritate ad sumendos Sanctos in vitæ æternæ et promissorum celestium

(1) F. Georgius Ambianensis legit: *Nobis etsi quærendum esset (adhuc est semper) ubi tamen quæri oportet?* Utraque lectio retineri potest. A Catholicis querenda quidem veritas, sed non apud hæreticos, non adversus nostrum dogma, sed quæ salvâ regulâ fidei potest in questionem devenire; exemplo D. Cypriani, qui sua circâ Baptismum dubia retulit ad synodos, ad episcopos, ad doctores denique catholica Ecclesie; quæsit nempè in nostro, à nostris et de nostro.

(2) Per illuminationem, id est, Baptismo, ita scribit S. Augustinus, lib. 2 contra epistolam Parmeniani cap. 15, n. 50: « De iis verò, qui ab Ecclesie unitate separati sunt, nulla jam questio est, quin et habeant et dare possint (Baptismum), et quin perniciosè habeant et perniciosèque tradant extra vinculum pacis. Hoc enim jam in ipsâ totius orbis unitate discussum, consideratum, perfectum, atque confirmatum est, » etc. (Vide eundem S. doctorem in lib. 4 de Baptismo, cap. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17.) Tommasi.

(3) Regulam hie vocat Tertullianus quod vulgò Apostolorum Symbolum vocamus, cuius velut synopsis dat. Qui verò quæ ab Apostolis sunt, quæve post Apostolos ad veritatis dilucidationem, addita, scire velit, legat Lupum latè et doctè hie disseren em.

(4) Ursini codex: *Egisse Jesum Christum*. Lectio autem Agobardi juxtâ Rigaltium est retinenda: *Egisse Jesum Christum*, hoc est, eam hominis personam induisse, omniaque egisse, quæ de Jesu Christo fuerant predicta.

(5) Sedere quòd dicitur Deus, non membrorum positionem, sed judicariam significat potestatem; ad dexteram verò, hoc est, in summâ beatitudine, ubi iustitia et pax et gaudium est; verba sunt Augustini, lib. de Fide et Symbolo, cap. 5.

fructum, et ad prophanos adjudicandos (4) igni perpetuo, factâ utriusque partis resuscitatione (2) eam cum carnis restitutione.

CAPUT XIV. — Hæc regula à Christo, ut probabitur, instituta, nullas habet apud nos questiones, nisi quas hæreses inferunt, et quæ hæreticos faciunt. Cæterum manente formâ ejus in suo ordine, quantumlibet quæras, et tractes, et omnem libidinem curiositatis effundas, si quid tibi videtur vel ambiguitate pendere, vel obscuritate obumbrari, est utique frater aliqui (3) doctor gratiâ scientiæ donatus : est aliqui inter exercitatos conversatus, aliqui tecum curiosus, tecum tamen quærens, novissimè ignorare melius est, ne quod non debeas nôris, quia quod debeas nôsti. *Fides*, inquit, *tua te salvum fecit*, non exercitatio Scripturarum (4). *Fides* (5) in regulâ posita est : habes legem, et salutem de observatione legis ; exercitatio autem in curiositate consistit, habens gloriam solam de peritiâ studio. Cedit curiositas fidei ; cedit gloria salutis. Certè aut non obstrepant, aut quiescant. Adversùs regulam nihil scire est. Ut non inimici essent veritatis hæretici, ut de refugiendis eis non præmoneremur, quale est conferre cum hominibus, qui et ipsi adhuc se quærere profiteantur ? Si enim adhuc verè quærunt, nihil adhuc certè repererunt : et ideò quæcumque videntur interrim tenere, dubitationem suam ostendunt quamdiù quærunt. Itaque tu, qui perindè quæris, spectans ad eos qui et ipsi quærunt, dubius à dubiis, incertus ab incertis, cæcus à cæcis, in foveam deducaris necesse est. Sed cum decipiendi gratiâ prætendunt se adhuc quærere, ut nobis per sollicitudinis injectionem tractatus suos insinuent ; denique ubi adierint ad nos, statim, quæ dicebant quærenda esse, defendunt ; jam illos sic debemus refutare, ut sciant nos non Christo, sed sibi negatores esse. Cum enim quærunt adhuc, nondum tenent ; cum autem non tenent, nondum crediderunt ; cum autem nondum crediderunt, nondum Christiani. At cum tenent quidem et credunt, quærendum tamen dicunt et defendant ; antequàm defendant, negant quod credunt, confitentes se nondum credidisse, dum quærunt. Qui ergò nec sibi sunt Christiani, quantum magis nobis ! Qui per fallaciam veniunt, qualem fidem disputant ? Cui veritati patrocinantur, qui eam à mendacis inducant ?

CAPUT XV. — Sed ipsi de Scripturis agunt, et de Scripturis suadent. Aliundè scilicet (6) loqui possent de

(1) Videtur Tertullianus de igne, qui in inferno statuitur, hic et alibi loqui, contra id quod docuerunt postea Besa et Calvinus, qui statum miserum tantummodò damnatorum per ignem intelligi prædicant.

(2) *Utriusque partis*, scilicet piorum et impiorum.

(3) *Aliqui* apud Tert. pro *aliquis*. Doctores verò alii creati ex charismate, alii ex humano labore, studio et exercitatione.

(4) Non vitur hic Tertullianus, juxta morem Africanum, ad litteram Dominicis verbis, ut æquie patet.

(5) *Fides* ad salutem necessaria, quæ in regulâ, seu Symbolo posita est. Cætera in hoc capite contenta sunt clara, et expositione non indigent ulà.

(6) Albaspineus interrogationis signum expungit, quasi auctor intelligat, hæreticos, præsertim Gnosticos, potuisse in probationem eorum dogmatum ea ad-

rebus fidei, nisi ex litteris fidei ? Venimus igitur ad propositum (1) : hoc enim adlocutionis præfatione, et hoc præstruebamus adlocutionis præfatione, ut jam hinc de ec congregiamur, de quo adversarii provocant. Scripturam obtendunt, et hæc sua audaciâ statim quosdam movent ; in ipso verò congressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt. Hunc igitur potissimum gradum obstruimus, non admittendos eos ad ullam de Scripturis disputationem. Si hæc sunt illæ vires eorum (2), uti eas habere possint, dispici debet, cui competat possessio Scripturarum ; ne is admittatur ad eam, cui nullo modo competit.

CAPUT XVI. — Hoc de consilio diffidentia, aut de studio aliter incedæ constitutionis induxerim, nisi ratio constiterit, in primis illa, quòd fides nostra obsequium Apostolo debeat prohibenti questiones inire, novis vocibus aures accommodare, hæreticum post unam correptionem convenire, non post disputationem. Adcò interdixit disputationem, correptionem designans causam hæretici conveniendi ; et hoc unam, scilicet, quia non est Christianus ; ne more Christiani, semel et iterum et sub duobus aut tribus testibus castigandus videretur ; cum ob hoc sit castigandus, propter quòd non sit cum illo disputandum. Deindè quoniam nihil proficiat congressio Scripturarum, nisi planè (3) ut aut stomachi quis ineat eversionem, aut cerebri.

CAPUT XVII. — Ista hæresis non recipit (4) quasdam Scripturas : et si quas recipit, non recipit integras ; adjectionibus et detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit : et si aliquatenus integras præstat, nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Tantum veritati obstrepit adulter sensus, quantum et corruptor stylus. Variæ præsumptiones necessariorum nolunt (5) agnoscere ea, per quæ revincuntur. His nituntur quæ ex falso composuerunt (6), et quæ de ambiguitate ceperunt. Quid promovebis, exercitissime Scripturarum, cum si quid defenderis, negetur ? ex diverso, si quid negaveris, defendatur ? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione ; nihil consequeris nisi bilem de blasphamatione.

ducere philosophorum scripta, ex quibus sua hausissent commenta.

(1) Hucusquè præfatus est Tertullianus ; deinceps contendit non esse cum Gnosticis de Scripturis altercandum, non quòd ecclesiasticæ causæ ut dubiæ diffidat, sed ne illi blasphemiarum spurcitiis Scripturarum divinarum contextas involucris nobis obtrudant.

(2) Hoc est, an his armis uti possint, sive an Scripturæ sint arma eorum, juxta Albaspinæum supra laudatum.

(3) Sic in codice Divionensi ; in libro verò Agobardi legitur : *Quo ineat*. Explicari hæc videntur istis mox sequentibus : *Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione ; nihil consequeris nisi bilem de blasphamatione*.

(4) Mos hic omnium hæreticorum, qui eos Scripturarum libros, vel capita, per quæ eorum hæreses evolvuntur, à canone eliminant, vel perversè exponunt, ut in suos sensus detorqueant, et ignaros decipiant.

(5) Malè in codice Agob. et Divion. : *Necessario vobis*.

(6) Intelligit libros apocryphos ab aliquibus hæreticis efformatos, ab aliis deindè receptos.

CAPUT XVIII. — Ille verò, si quis est, cujus causà in congressum descendis Scripturarum, ut eum dubitanti confirmes, ad veritatem, an magis ad hæreses diverget (1)? Hoc ipso motus, quòd te videat nihil promovisse æquo gradu negandi et defendendi adversà parte, statu certè pari, altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim judicet. Nec utique et ipsi habent in nos retorquere. Necesse est enim et illos dicere, à nobis potiùs adulteria Scripturarum, et expositionum mendacio inferri, qui proindè sibi defendant veritatem.

CAPUT XIX. — Ergò non ad Scripturas provocandum est; nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla aut incerta victoria est, aut parùm certa (2). Nam etsi non ità evaderet collatio Scripturarum, ut utramque partem parem sisteret, ordo rerum desiderabat, illud priùs proponi, quod nunc solum disputandum est (3), quibus competat fides ipsa? Cujus sint Scripturæ? A quo, et per quos, et quando, et quibus sit tradita disciplina, quà fiunt Christiani? Ubi enim apparuerit esse veritatem et disciplinæ et fidei christianæ, illic erit veritas Scripturarum, et expositionum, et omnium traditionum christianarum.

CAPUT XX. — Christus Jesus, Dominus noster, permittat dicere interim, quisquis est, cujuscumque Dei Filius, cujuscumque fidei præceptor, cujuscumque mercedis repromissor: quid esset, quid fuisset, quam Patris voluntatem administraret, quid homini agendum determinaret, quamdiù in terris agebat, ipse pronuntiabat sive populo palàm, sive discentibus seorsùm; ex quibus duodecim præcipuos lateri suo adlegerat, destinatos nationibus magistros. Itaque uno eorum decesso, reliquos undecim digrediens ad Patrem post resurrectionem, jussit ire et docere nationes intrinsecas in Patrem et in Filium et in Spiritum sanctum. Statim igitur Apostoli (quos hæc appellatio *missos* interpretatur), assumpto per sortem duodecimo Matthià, in locum Judæ ex auctoritate prophetiæ, quæ est in psalmo David 108 (4), consecuti promissam vim Spiritus sancti ad virtutes et eloquium, primò (5) per Judæam contestatà fide in Jesum Christum, et Ecclesiis institutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam ejusdem fidei nationibus promulgaverunt, et proindè Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt; à quibus (6) traducem fidei et semina doctrinæ

(1) Inutilis cum hæreticis altercatio, qui quàm facile, juxtà Hieronymum, in fine lib. contra Luciferianos, vinci possint, persuaderi non possunt; et quod Catholicis verissimè his exprobrant, ipsos scilicet non intelligere, sed corrumpere Scripturas, id ipsum vicissim Catholicis objiciunt.

(2) *Aut par incertæ*, emendat, legitur Rigaltius.

(3) Ne inutilis prorsus evadat altercatio cum hæreticis, præsertim Gnosticis, hæc omnia priùs despicienda sunt.

(4) *Et episcopatum ejus accipiet alter*.

(5) Ecclesia condita priùs Hierosolymis ex Judæis, undè apud prophanos Christiani Judæorum appellatio veniebat.

(6) Per metaphoram è re rusticà sumptam Tertullianus vocat hic traducem fidei, translationem fidei de unà Ecclesià in aliam; Ecclesiæ namque mutuò, qua-

certæ eandè Ecclesiæ mutuatae sunt, et quotidie mutantur, ut Ecclesiæ fiant. Ac per hoc et ipsæ apostolicæ deputantur, ut soboles apostolicarum Ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur necesse est. Itaque tot ac tantæ Ecclesiæ, una est illa ab Apostolis prima, ex quâ omnes. Sic omnes primæ, et omnes apostolicæ, dum unà omnes probant unitatem. Dum est illis communicatio pacis, et appellatio fraternitatis, et contesseratio hospitalitatis (1): quæ jura non alia ratio regit, quàm ejusdem sacramenti (2) una traditio.

CAPUT XXI. — Hinc igitur dirigimus præscriptionem: Si (3) Dominus Jesus Christus Apostolos misit ad prædicandum, alios non esse recipiendos prædicatores, quàm quos Christus instituit: quia *nec alius Patrem novit nisi Filius, et cui Filius revelavit*. Nec aliis videtur revelasse Filius, quàm Apostolis, quos misit ad prædicandum utique quod illis revelavit. Quid autem prædicaverint, id est, quid illis Christus revelaverit; et hic præscribam non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicandæ, tam vivâ (quod aiunt) voce, quam per Epistolas postea. Si hæc ità sunt, constat proindè, omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis apostolicis matricibus et originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, sine dubio tenendum quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit; omnem verò doctrinam de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contrà veritatem Ecclesiarum, et Apostolorum, et Christi, et Dei. Superest ergò, uti demonstremus, an hæc nostra doctrina, cujus regulam suprâ edidimus, de Apostolorum traditione censeatur; et ex hoc ipso, an cæteræ de mendacio veniant. Communicamus cum Ecclesiis apostolicis, quòd nulla doctrina diversa. Hoc est testimonium veritatis.

CAPUT XXII. — Sed quoniam tam expedita probatio est, ut si statim profertur, nihil jam sit retractandum, ac si prolata non sit à nobis, locum interim demus diversæ parti, si quid putant ad infirmandum hanc præscriptionem movere se posse. Solent dicere, non omnia Apostolos scisse; eadem agitati dementia, quæ rursus convertunt, omnia quidem Apostolos scisse, sed non omnia omnibus tradidisse, in utroque Christum reprehensionis subjicientes, qui aut minùs instructos, aut parùm simplices Apostolos miserit. Quis igitur integræ mentis credere potest, aliquid eos ignorasse, quos magistros Dominus dedit, individuos habens in comitatu, in discipulatu, in convitio; quibus obscura quæque seorsim dissererat, illis dicens datum esse cognoscere arcana, quæ populo intelligere non lissique per manus, apostolicam doctrinam inter se communicaverunt, ità ut omnes apostolicæ dici possint.

(1) Hæc sunt jura vera Ecclesiæ. Ubi priùs legebatur *testatio*, Ithenanus bene correxit *contesseratio*, quæ vox à tessera efformata conjunctionem denotat familiariorum, quæ per signum fiat.

(2) Hoc est Symboli, seu regulæ ejusdem fidei; nam sacramentum hic accipitur pro toto christiano dogmate.

(3) In codice Agobardi et Divionensi legitur: *Si Deus Jesus Christus*.

cercet? Latuit aliquid Petrum, ædificandæ Ecclesiæ per-
 tram dictum, claves regni cœlorum consecutum, et
 solvendi et alligandi in cœlis et in terris potestatem?
 Latuit et Joannem aliquid, dilectissimum Domino, pec-
 tori ejus incubantem, cui soli Dominus Judam tradi-
 torem præmonstravit, quem loco suo filium Mariæ de-
 mandavit? Quid eos ignorasse voluit, quibus etiam
 gloriam suam exhibuit, et Moysen et Eliam, et insuper
 de cœlo Patris vocem, non quasi cæteros reprobandos,
 sed quoniam *in tribus testibus stabit omne verbum?*
 Ignoraverunt itaque et illi, quibus post resurrectionem
 quoque in itinere omnes Scripturas edisserere digna-
 tus est. Dixerat planè aliquandò: *Multa habeo adhuc
 vobis loqui, sed non potestis modo ea sustinere*, Luc. 24;
 tamen adjiciens: *Cùm venerit ille Spiritus veritatis,
 ipse vos deducet in omnem veritatem*, Joan. 16; ostendit
 illos nihil ignorasse, quos omnem veritatem consecutu-
 ros per *Spiritum veritatis* repromiserat: et utique im-
 plevit repromissum, probantibus Actis Apostolorum
 descensum Spiritus sancti. Quam Scripturam qui non
 recipiunt, nec Spiritus sancti possunt esse, qui nec-
 dùm discentibus Spiritum possint agnoscere missum;
 sed nec Ecclesiam se dicant defendere, qui, quandò et
 quibus incubabilis institutum est hoc corpus, probare
 non habent. Tanti enim (1) est illis non habere proba-
 tiones eorum, quæ defendunt, nec pariter admittant
 tradiciones eorum, quæ mentiuntur.

CAPUT XXIII. — Proponunt ergò ad suggillandam
 ignorantiam aliquam Apostolorum, quòd Petrus et qui
 cum eo reprehensi sint à Paulo. Adeò, inquit, ali-
 quid eis deficit, ut ex hoc etiam illud struant, potuisse
 postea pleniorém scientiam supervenire, qualis obve-
 nerit Paulo reprehendenti antecessores. Possumus et
 hic Acta Apostolorum repudiantibus dicere: Priùs est
 uti ostendatis quis iste Paulus, et quid antè Aposto-
 lum, et quomodò Apostolus; quatenus et alias ad
 quæstiones plurimùm eo utuntur. Neque enim (2) si
 ipse se Apostolorum de persecutore proficitur, sufficit
 unicuique examinare (3) credenti, quandò nec Domi-
 nus ipse de se testimonium dixerit. Sed erendant sine
 Scripturis (4), ut credant adversis Scripturas; tamen

(1) Hæc Tertulliani verba, ait ad hunc locum Al-
 cæ bispinæus, tam involuta sunt, ut eorum sententiam
 interpretes expiscati non sint. Ait igitur, multa ab
 hæreticis doceri ac defendi, quæ tametsi verè fidei
 consentanea sint, ad ea tamen stabilienda Scriptu-
 ræ auctoritate et præsidio eos uti nolle, ne scilicet
 ex eisdem Scripturæ locis aut libellis eorum, men-
 dacia convellantur, et in lucem exponantur. Ità fieri,
 et ut libellum, quo Acta Apostolorum continentur,
 et maximo cum incommodò recusat (illud enim tantè
 hæc iste significat), quia ex hoc uno origo Ecclesiæ
 et formatio, quam fatentur, demonstrari potest. Per
 tradiciones enim cave depravationes intelligas cum
 Rhenano. Sed traductio apud Tert. est illustratio,
 et demonstratio, detectio. Nam apud eumdem tradu-
 cere est in lucem exponere, aperire, detegere, etc.

(2) Codex Ursini: *quod ipse*.

(3) Hic Lupus legit *examinatè*, quæ vox Afris non
 insueta.

(4) Liber Ursini: *Sed credunt sanè Scripturis*. Vul-
 gata lectio est retinenda. Sensus verò hujus loci ali-

doceant ex eo, quòd allegant Petrum à Paulo repre-
 hensum, aliam Evangelii formam à Paulo superindu-
 ctam, citrà eam, quam præmiserat Petrus et cæteri.
 Quin demutatus in predicatore de persecutore, de-
 ducitur ad fratres à fratribus, ut unus ex fratribus, et
 ad illos ab illis, qui ab Apostolis fides induerant. De-
 hinc, sicut ipse enarrat, ascendit Hierosolymam co-
 gnoscendi Petri causâ, ex officio et jure scilicet ejus-
 dem fidei et prædicationis. Nam et illi non essent ad-
 mirati de persecutore factum prædicatorem, si aliquid
 contrarium prædicaret; nec Dominum præterea ma-
 gnificassent, quia adversarius ejus Paulus obvenerat.
 Itaque et dexteram ei dederunt, signum concordiæ et
 convenientiæ; et inter se distributionem officii ordi-
 naverunt, non separationem Evangelii: nec ut aliud
 alter, sed ut alius alter prædicaret, Petrus in circum-
 cisionem, Paulus in nationes. Cæterùm (1) si repre-
 hensus est Petrus, quòd, cùm convixisset ethnicis,
 postea se à convictu eorum separabat personarum
 respectu; utique conversationis fuit vitium, non præ-
 dicationis. Non enim ex hoc alius Deus quàm Creator,
 et alius Christus, quàm ex Mariâ; et alia spes quàm
 resurrectio annuntiabatur.

CAPUT XXIV. — Non mihi tam benè est, imò non
 mihi tam malè est, ut Apostolos committam. Sed quoniam
 perversissimi isti illam reprehensionem ad hoc ob-
 tendunt, ut suspectam faciant doctrinam superiorem (2),
 respondebo quasi pro Petro: ipsum Paulum dixisse,
 factum se esse omnibus omnia, Judæis Judæum, non
 Judæis non Judæum, ut omnes lucrificaret. Adeò pro
 temporibus, et personis, et causis quædam reprehendebant,
 in quæ et ipsi sequè pro temporibus et perso-
 nis et causis committebant; quemadmodum, si et Pe-
 trus reprehenderet Paulum, quòd prohibens circum-
 cisionem, circumciderit ipse Timotheum, viderint qui
 de Apostolis judicant. Benè quòd Petrus Paulo et in
 martyrio adequatur (3). Sed etsi in tertium usque cœ-
 lum ereptus Paulus, et in Paradisum delatus audit
 quædam illic, non possunt videri ea fuisse, quæ illum
 in aliam doctrinam instructionem præstarent; cùm ità
 fuerit conditio eorum, ut nulli hominum proderent.
 Quòd si ad alicujus conscientiam manavit nescio quid
 quantum obscure est: Qui non recipiunt Acta Apo-
 stolorum, credunt tamen Paulum de persecutione factum
 Apostolum, quòd, repudiatis Actis, nullà alià
 authentica Scripturâ contestantur. Sed credant quidem
 sine Scripturis, ut alia credant adversis Scripturas;
 doceant tamen, etc.

(1) Non erravit Petrus in fide, vel in predicatione
 fidei, sed in facto, seu in conversatione in quam eadè
 reprehensio Pauli; undè malè abutuntur romanæ Sedis
 hostes hoc Tertulliani loco, ex quo confectum putant,
 summum Pontificem reprehensioni verè esse obnoxium.

(2) Per doctrinam superiorem intelligenda hic est,
 quam Apostoli antè Pauli adventum prædicarunt; nam
 Gnostici solas Epistolas Pauli recipientes, non solum
 Petrum, sed et Joannem ac Jacobum cum Paulo com-
 mittebant.

(3) Summa hujus capituli, juxtà Proriorum, videtur
 esse hæc: Detur, sed non concedatur, Petrum et Paulum
 pares non fuisse, sive dispari existitisse sententiâ;
 æquales tamen omnino fuisse fatendum in martyrio,
 quod pro Christo fortiter passi sunt.

illud, et hoc se aliqua hæresis sequi affirmat; aut Paulus secreti proditori reus est, aut et alius postea in Paradisum ereptus debet ostendi, cui permissum sit eloqui, quæ Paulo mutire non licuit (1).

CAPUT XXV. — Sed, ut diximus, eadem dementia est, cum confitentur quidem nihil Apostolos ignorasse, nec diversa inter se prædicasse; sed non omnia volunt (2) illos omnibus revelasse; quædam enim palam et universis, quædam secretò et paucis demandasse; quia et hoc verbo usus est Paulus ad Timotheum: *O Timothee, depositum custodi* (3). Et rursus: *Bonum depositum custodi*. Quod hoc depositum est tam tacitum, ut alteri doctrinæ deputetur? an illius denuntiationis, de qua ait: *Hanc denuntiationem commendo apud te, fili Timothee? Denuntio tibi antè Deum, qui vivificat omnia, et Jesum Christum, qui testificatus est sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut custodias præceptum*. Quod autem præceptum, quæ denuntiatio? Ex supra et infra scriptis intelligitur, non nescio quid subostendi hoc dicto de remotiore doctrinâ, sed potius inculcari de non admittendâ aliâ præter eam, quam audierat ab ipso, et puto palam: *Coram multis*, inquit, *testibus*. Quos multos testes, si nolunt Ecclesiam intelligi, nihil interest, quando nihil tacitum fuerit, quod sub multis testibus proferebatur. Sed nec quia illum voluit hæc fidelibus hominibus demandare, qui idonei sint et alios docere; id quoque in argumentum oculi alicujus Evangelii interpretandum est. Nam cum dicit, *hæc*, de eis dicit, de quibus in præsentî scribebat; de occultis autem ut de absentibus apud conscientiam non nec, sed illa dixisset.

CAPUT XXVI. — Porro consequens erat, ut cui demandabat Evangelii administrationem, non passim nec inconsideratè administrandam adiceret, secundum Dominicam vocem (4) ne margaritam porcis, et sanctum canibus jactaret. Dominus palam edixit, sine ullâ significatione alicujus taciti sacramenti. Ipse præceperat, si quid in tenebris et in abscondito audissent, in luce et in tectis prædicarent (5). Ipse per similitudinem præfiguraverat, ne unam mnam, id est, unum

(1) S. Joannes Chrysostomus est hic adendum, qui vult nec Petrum simulando, nec reprehendendo Paulum deliquisse.

(2) Ostendit in hoc capite Tertullianus contrâ Gnosticos, nullam doctrinam arcanam esse admittendam; illi enim garriabant, secreta verba, quæ Paulus in rapto suo audiverat, esse sua dogmata, et ipsa per Pauli discipulos ad se solos pervenisse.

(3) Quodnam hoc depositum? respondet Theodoretus: Existimo, Apostolum appellare « depositum, et gratiam Spiritus sancti, quam accepit Timotheus « per ordinationem. » Melius Primasius Uticensis episcopus exponit sic: *Fidei per me prædicatæ depositum*; quod Apostolus non soli Timotheo, sed cunctis episcopis ac doctoribus mandat firmè ac fidè custodiendum.

(4) Indè eruitur disciplina arcani, de quo sanctus Augustinus, ac alii latini Patres frequenter meminerunt, ut videre est apud Schelestratum.

(5) Licet Evangelium non sit projiciendum canibus, hoc est, Gentilibus et Catechumenis, non est tamen subtrahendum fidelibus et initiatis, quod fusè hic à Tertulliano probatur.

verbum ejus, sine fructu in abdito reservarent. Ipsa docebat, lucernam non sub modium abstrudi solere, sed in candelabrum constitui, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Hæc Apostoli aut neglexerunt, ut minimè intellexerunt; si non adimpleverunt abscondentes aliquid de lumine, id est, de Dei verbo et Christi Sacramento. Neminem, quod scio, verebantur, non Judæorum vim, non ethnicorum; quò magis utique in Ecclesiâ liberè prædicabant, qui in synagogis et in locis publicis non tacebant. Inò neque Judæos convertere, neque ethnicos inducere potuissent, nisi quòd credi ab eis volebant, ordine exponerent. Multò magis jam credentibus Ecclesiis nihil subtraxissent, quod aliis paucis seorsum demandarent: quanquam, etsi quædam inter domesticos (1), ut ità dixerim, disserebant, non tamen ea fuisse credendum est, que aliam regulam fidei superducerent, diversam ac contrariam illi, quam catholicè (2) in medium proferebant; ut aliam Deum in Ecclesiâ dicerent, alium in hospitio; et aliam Christi substantiam designarent in aperto, aliam in secreto; et aliam spem resurrectionis apud omnes annuntiarent, aliam apud paucos: cum ipsi obsecrarent in Epistolis suis, ut idipsum et unum loquerentur omnes, et non essent schismata et dissensiones in Ecclesiâ, quia sive Paulus, sive alii, eadem prædicarent. Alioquin meminerant: *Sit sermo vester (3): Est, est; Non, non: quod ampliùs, hoc à malo est*, Matth. 5, ne scilicet Evangelium in diversitate tractarent.

CAPUT XXVII. — Si ergò incredibile est, vel ignorasse Apostolos plenitudinem prædicationis, vel non omnem ordinem regulæ omnibus edidisse, vidcamus, ne fortè Apostoli quidem simpliciter et plenè, Ecclesiæ (4), autem suo vitio aliter acceperint, quam Apostoli proferebant. Omnia ista scrupulositatis incantamentum invenias prætendi ab hæreticis. Tenent correptas ab Apostolis Ecclesias: *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit?* et: *Tam tenè currebatis, quis vos impedit?* Ipsumque principium: *Miror quòd sic tam citò transferimini ab eo, què vos vocavit in gratiam, ad aliud Evangelium*. Item ad Corinthios scriptam, quòd essent adhuc carnales, qui lacte educarentur, nondum idonei ad pabulum; qui putarent se scire aliquid, quòd nondum scirent: quemadmodum siqui oporteret. Cum correptas Ecclesias opponunt, credunt emendatas. Sed et illas recognoscant, de quarum fide (5) et scientiâ et conversa-

(1) Domestici Apostolorum sunt eorum in fundandis Ecclesiis adjuvatores et socii; quales S. Paulo Lucas et Barnabas, S. Petro Marcus et Glaucias.

(2) Catholicè legendum, non catholice, ut in antiquis exemplaribus, juxta Rigaltium.

(3) Hoc est, non solum verus, sed et sincerus, ac nequaquam ambagibus involutus.

(4) Hæretici, Gnostici potissimum, quos Tertullianus hic urget, Ecclesias Apostolorum documenta aut non intellexisse, aut suo vitio aliter accepisse somniabant, exemplo ducto à Galatis et à Corinthiis per Paulum correptis, quibus Tertullianus rectè reponit, *si correptas Ecclesias opponunt, credant emendatas*.

(5) De fide quidem et dilectione, que hic conversatio appellatur, commendat Apostolus Romanos, Ephesios, Philippenses; de scientiâ verò peculiariter Ro-

tione Apostolus gaudet, et Deo gratias agit : quæ tamen hodiè cum illis correptis unius institutionis jura miscent.

CAPUT XXVIII. — Age nunc : omnes (1) erraverint ; deceptus sit et Apostolus de testimonio reddendo quibusdam ; nullam respexerit Spiritus sanctus uti eam in veritatem deduceret, ad hoc missus à Christo, ad hoc postulatus de Patre, ut esset doctor veritatis ; neglexerit officium Dei villicus, Christi vicarius, sinens Ecclesias aliter interim intelligere, aliter credere quàm ipse per Apostolos prædicabat : equid verisimile est, ut tot ac tantæ in unam fidem erraverint ? Nullus inter multos (2) eventus est unus exitus. Variasse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum. Cæterùm, quod apud multos unum inventum, non est erratum, sed traditum. Audeat ergò aliquis dicere, illos errasse, qui tradiderunt ?

CAPUT XXIX. — Quoquo modo (3) sit erratum, tantùm utique regnavit error, quamdùm hæreses non erant ; aliquos Marcionitas et Valentinianos liberanda veritas expectabat ; intereà, perperam evangelizabatur, perperam credebatur, tot millia millium perperam tincta, tot opera fidei perperam administrata, tot virtutes, tot charismata (4) perperam operata, tot sacerdotia, tot ministeria (5) perperam functa ; tot denique martyria perperam coronata. Aut si non perperam, nec in vacuum, quale est (6) ut antè res Dei currerent, quàm cujus Dei notum esset ? antè Christiani, quàm Christus inventus ? antè hæresis, quàm vera doctrina (7) ? Sed enim in omnibus veritas imaginem antecedit ; post rem similitudo succedit. Cæterùm satis ineptum, ut prior in doctrinâ hæresis habeatur : vel quoniam ipsa est, quæ futuras hæreses cavendas prenuntiabat. Ad ejus doctrinæ Ecclesiam scriptum est, imò ipsa doctrina ad

manos, ad quos, cap. 15, ait : *Quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientiâ.*

(4) Scilicet Ecclesiæ. Hic Tertullianus ob oculos ponit multas ineptias, quæ ex Gnosticorum deliramentis procedebant.

(2) Malè Rigaltius legit : *Eventus unus est ; exitus variasse, etc.* Sensus est : Non potuissent Ecclesiæ catholicæ toto orbe dispersæ in unam convenire fidem, si aut non benè fuissent edoctæ, aut suo vitio Evangelium aliter accepissent. Si ergo apud multos eadem doctrina, hæc ab Apostolis, qui eam tradiderunt, dimanavit.

(3) Hoc est : Denus Gnosticis, primitivæ Ecclesias omnes ex quavis causâ errasse. Ergò usque ad Marcionitarum et Valentinianorum exortum erraverunt, et deviare à Deo permixtæ sunt ; quod absurdum. Id ipsum nostri temporis Aristarches possumus, ait Pamelius, optimè respondere, qui hæc tenent errasse Ecclesias dicere non verentur : *Si aliquos Lutheranos, aut Calvinistas, aut Anabaptistas liberanda veritas expectabat, etc.*

(4) Virtutes et charismata hic sunt signa et potestas edendi miracula, ac Spiritûs sancti dona.

(5) In codice Agobardi *mysteria* ; hoc verò non benè coleret.

(6) Primarium ac necessarium recte prædicationis ac fidei fundamentum est notitia veri Dei et veri Christi.

(7) Hæresis veram doctrinam supponit et sequitur, camque adulterare satagit.

Ecclesiam scribit : *Etsi Angelus de cælo aliter evangelizaverit citrà quàm nos, anathema sit, Gal. 1.*

CAPUT XXX. — Ubi tunc Marcion, Ponticus (1) nauclerus (2) Stoicæ studiosus ? Ubi Valentinus, Platonice sectator (3) ? Nam constat illos, neque adeò olim fuisse (4), Antonini ferè principatu, et in catholicæ (5) primò doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem, sub episcopatu Eleutheri benedicti, donec ob inquietam semper eorum curiositatem, quæ fratres quoque vitabant (6), semel et iterùm ejecti, Marcion (7) quidem cum ducentis sestertiis, quæ Ecclesiæ intulerat, novissimè in perpetuum (8) discidium relegati, venena doctrinarum suarum disseminaverunt. Postmodùm idem Marcion penitentiam confessus, cum conditioni datæ sibi occurrit, ità pacem receptorus, si cæteros quos perditioni crudisset, Ecclesiæ restitueret, morte præventus est (9). Oportebat enim hæreses esse, nec tamen ideò bonum hæreses, quia eas esse oportebat. Quasi non et malum oportuerit esse. Nam et Dominum tradi oportebat ; sed *væ* traditori ! ne quis etiam hinc hæreses defendat. Si et (10) Apellis stemma re tractandum est, tam non vetus et ipse, quàm Marcion institutor et præformator ejus ; sed lapsus in feminam desertor continentis Marcionensis (11), ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam recessit. Indè post annos regressus non melior, nisi tantùm quia jam non Marcionites, in alteram feminam impexit, illam virginem Philumenem (quam supra (12) edidimus), postea verò immane prostibulum et ipsam ; cujus emergente (13) circumventus, quas ab eà didicit, Phaneroscis scripsit. Adhuc in seculo supersunt qui meminierint

(1) S. Epiphanius in Panario : *Marcion fuit genere Ponticus ex eâ parte quæ Helenopontus dicitur, oppido Sinope*

(2) *Nauclerus* ; monachus anachoreta et episcopi Sinopensis filius fuit Marcion ; ut tamen possibile sit, juxta Rhenanum, majores ejus naucleros existisse.

(3) Ut Marcion Stoicæ sectæ, sic Valentinus Platonice adhesit.

(4) Hoc est, non admodùm antiquos, respectu Tertulliani ; nam Eleutherus ab ann. Christi 179 ad 194 pontificatum tenuit. Tertullianus verò initio tertii seculi scribebat.

(5) Videlicet Ecclesiæ.

(6) In veteri exemplari : *Quam fratres quoque vitabant* ; hoc est, eorum curiositatem etiam plebi christianæ odiosam fuisse.

(7) Hæc Marcionis historia, et ducenta sestertia ab eo Ecclesiæ collata, cum his quæ ab aliis veteribus scripta sunt, non planè coherent.

(8) *Vox discidium* Tertulliano non insueta ; sensus : Omnino segregat.

(9) Videtur hic Tertullianus Marcionem confundere cum Cardone, cui potius quadrant hæc, juxta Epiphanius.

(10) De Apelle S. Epiphanius, hæc. 43 : « Non ille sanctus, et ab Apostolo commendatus, sed diversus.... à quo Apellociani. Hic Luciani discipulus et Marcionis auditor fuit. Adversus magistrum et adversus ipsam veritatem armasse se videtur. »

(11) Describit Tertullianus continentiam Marcionis, quæ nuptias vetabat, lib. 1 adv. eundem, cap. 79.

(12) Cap. 6.

(13) Græca hæc vox, quæ in bonam et malam partem sumitur, hic dæmoniacam vexationem Philumenis denotat.

eorum, etiam proprii discentes et successores ipsorum, ne se posteriores negare possint. Quamquam et de operibus suis, ut dixit Dominus, revincuntur. Si enim Marcion novum Testamentum à vetere separavit, posterior est eo, quod separavit, quia separare non posset, nisi quod unitum fuit. Unitum ergo antè quam separaretur, postea separatum, posteriorem ostendit separatorem. Item Valentinus, aliter exponens et sine dubio emendans, hoc nomine quiddam emendat ut mendosum retrò, antèrius fuisse demonstrat. Hos ut insigniores et frequentiores adulteros veritatis nominamus. Cæterum et Nigidius (1) nescio quis, et Hermogenes (2), et multi alii, qui adhuc ambulantes pervertentes vias Dei, ostendant mihi ex quâ auctoritate prodierunt. Si alium Deum prædicant, quomodo ejus Dei rebus, et litteris, et nominibus utuntur adversus quem prædicant? Si eundem, quomodo aliter? Proben (3) se novos Apostolos esse; dicant Christum iterum descendisse, iterum ipsum docuisse, iterum crucifixum, iterum mortuum, iterum resuscitatum: sic enim Apostolos solet facere, dare illis præterea virtutem eadem signa edendi, quæ et ipse (4). Volo igitur et virtutes eorum proferri; nisi quod agnosco maximam virtutem eorum, quâ Apostolos in perversum emulantur; illi enim de mortuis vivos faciebant, isti de vivis mortuos faciunt (5).

CAP. XXXI. — Sed (6) ab excessu revertat ad principalem veritatem, et posteritatem mendacii disputandam, ex illius quoque parabole patrocinio, quæ bonum semen frumenti à Domino seminatum in primore constituit, avenarum autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo postea superducit. Propriè enim doctrinarum distinctionem figurat, quia et ubi verbum Dei seminis similitudo est. Ità ex ipso ordine manifestatur, id esse Dominicum et verum, quod sit priùs trõditum; id autem extraneum et falsum, quod sit posteritèis immisissum. Ea sententia manebit adversus posteriores quasque hæreses, quibus nulla constantia de conscientia competit ad deferendam sibi veritatem.

CAP. XXXII. — Cæterum, si quæ audent inserere se ætati apostolicæ, ut ideò videantur ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerunt, possumus dicere: Edant ergò origines Ecclesiarum suarum; evolvant ordinem episcoporum suorum, ità per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem

(1) Nigidii errores refert ac refellit Arnobius in libris contrà Gentes. Hic gentilis philosophus, non hæreticus fuit.

(2) Alius ab eo, quem laudat Apostolus, 2 Timoth. 4; juxta Augustinum, fuit Sabellianus, sive Praxeanus.

(3) Proben signis novam missionem.

(4) Locus hic corruptus. Rigaltius legit: *Sic enim Apostolus descripsit. Dare præterea virtutem, etc.*

(5) Gnosticis fortassè, Tertulliani tempore, accidit, quod Calvinus contigisse testatur in ejus vitè Bolsecus, ut scilicet de vivo mortuum redderet. (Vide Bellarm. de Notis Eccl. lib. 4, cap. 14, t. 2 Controv.)

(6) A digressionem de Valentino, Marcione, aliisque hæreticis apostolicis temporibus posterioribus. Cætera luce clariora

ex Apostolis (1) vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ apostolicæ (2) census suos deferunt: sicut Smyræorum Ecclesia (3) Polycarpum ab Joanne collocatum refert; sicut Romanorum (4), Clementem à Petro ordinatum itidem; perinde utique et cæteræ exhibent, quos ab Apostolis in episcopatum constitutos, apostolici seminis traduces habeant. Confinctum tale aliquid hæretici. Quid enim illis post blasphemiam illicitum est? Sed etsi confinxerint, nihil promovebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum apostolicâ comparata, ex diversitate et contrarietate suâ pronuntiabit, neque Apostoli alicujus auctoritas esse, neque apostolici, quia sicut Apostoli non diversis inter se docuissent, ità et apostolici non contraria Apostolis edidissent, nisi illi qui ab Apostolis disceverunt, et aliter prædicaverunt. Ad hanc itaque formam provocabuntur ab illis Ecclesiis, quæ licet nullum ex Apostolis vel apostolicis auctorem suum proferant, ut multò posteriores, quæ denique quotidie instituuntur, tamen in eadem fide consistentes, non minus apostolicæ deputantur pro (5) consanguinitate doctrinæ. Ità omnes hæreses ad utramque formam à nostris Ecclesiis provocata, probent se quaquâ putant apostolicas. Sed adeò nec sunt, nec probare possunt quòd non sunt; nec recipiuntur in pacem et communicationem ab Ecclesiis quoquo modo apostolicis, scilicet ob diversitatem (6) sacramenti nullo modo apostolicæ.

CAP. XXXIII. — Adhibeo (7) super hæc ipsarum doctrinarum recognitionem, quæ tunc sub Apostolis fuerunt, ab iisdem Apostolis et demonstratæ et egeratæ. Nam et sic facilius traducentur, dum aut jam tunc fuisse deprehenduntur, aut ex illis, quæ jam tunc fuerunt, semina sumpsisse. Paulus in primâ ad Corinthios notat negatores et dubitatores resurrectionis. Hæc opinio propria Sadducæorum (8); partem ejus usurpat Marcion et Apelles, et Valentinus, et si qui alii resurrectionem carnis infringunt. Et ad Galatas scribens, invehitur in observatores et defensores circumcisionis et legis: Hebrionis hæresis est. Timotheum instruens, nuptiarum quoque interdictores suggillat: ità instituunt Marcion et Apelles, ejus secutor. Æquè tangit eos, qui

(1) Etiam Apostolorum tempore Ecclesiam fœdârunt hæretici, puta Simon Magus, Menander, Saturninus, Basilides, Nicolaus, alique plurimi; sed nullus eorum ex Apostolis, vel apostolicis viris qui cum Apostolis perseveraverit.

(2) *Census suos, origines suas.*

(3) Teste Irenæo, Polycarpi discipulo, l. 3, c. 3.

(4) De primo Petri successore, vide clarissimum Ursinum in suâ Hist. Eccl. lib. 1.

(5) Consanguinæ sunt doctrinæ, quæ ab uno eodemque auctore traditæ, quasi ab uno parente.

(6) Sacramentum hic sumitur pro fide ac religione, juxta Albaspinæum, non pro juramento, quod fideles antequam baptizarentur, in limine Ecclesiæ dicebant.

(7) Demonstratur hic, hæreses Tertulliani tempore exortas, ab Apostolis demonstratas et damnatas.

(8) Non Cerinthi, ut videtur existimare S. Epiphanius, hæresi 98

diceret (1) factam jam resurrectionem; id de se Valentini asseverant. Sed et cum genealogias indeterminatas nominat (2), Valentini agnoscitur, apud quem Æon ille nescio quid novi, et non unius nominis, generat è sua charitate sensum et veritatem; et hi aequè procreant duos, sermonem et vitam; dehinc et isti generant hominem et Ecclesiam; estque hæc prima ogdoas Æonum. Exindè decem alii, et duodecim reliqui Æones miris nominibus oriuntur, in meram fabulam triginta Æonum. Item Apostolus cum improbat elementis servientes (3), aliquid Hiermogensis ostendit, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparat, et ita matrem elementorum Deam faciens, potest ei servire, quam Deo comparat. Joannes verò (4) in Apocalypsi idolothya edentes et stupra committentes jubetur castigari. Sunt et nunc alii (5) Nicolaitæ; Caiana (6) hæresis dicitur. At (7) in Epistolâ eos maximè antichristos vocat, qui Christum negarent in carne venisse, et qui non putarent Jesum esse Filium Dei; illud Marcion, hoc Hebion vindicavit. Simonianæ autem magiæ disciplina Angelis (8) serviens, utique et ipsa inter idololatrias deputabatur, et à Petro Apostolo in ipso Simoæ damnabatur.

CAPUT XXXIV. — Hæc sunt, ut arbitror, genera doctrinarum adulterinarum, quæ sub Apostolis fuisse ab ipsis Apostolis discimus; et tamen nullam invenimus institutionem inter tot diversitates perversitatum, qua de Deo Creatore universorum controversiam moverit. Nemo alterum Deum ausus est suspicari; facilius de Filio quam de Patre hæsitabatur (9), donec Marcion, præter Creato-

(1) Hymenæus et Philetus, juxta Apostolum, à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam.

(2) 1 Ad Timoth. 1: *Neque intenderent fabulis et genealogiis indeterminatis, quæ quæstiones magis præstant, quam ædificationem.* Et c. 4: *Ineptas et amiles fabulas divita.* Hic Apostolus suggillat Hebraeos, quorum magnum genealogiæ studium post combustos ab Herode veteres eorum libros.

(3) Gal. 4, 9: *Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa?* In Epistolâ ad Colossenses 2, 8, philosophiam Apostolus appellat secundum elementa mundi.

(4) Tertullianus Apocalypsim verum Joannis Apostoli foetum optimè agnoscit, non Cerinthi hæretici, ut aliqui tempore S. Dionysii, Patriarchæ Alexandrini, somniarunt. (Vide Euseb. Hist. Eccl. lib. 7, cap. 28.)

(5) Clemens Alexandrinus, lib. 2 Strom., de Gnosticis ait: *« Dicunt se sequi Nicolaum, adducentes ejus viri aliquid litterarum monumentis mandatum, sed ab eis detortum. »*

(6) Caianos affirmat Irenæus, lib. 1, c. 35, Simonis Magi et Carpocratis progeniem, patresque Valentianorum. Hi Cain, Esau, Sodomitas, Core, Dathan et Abiron, Judam Iscariotem, aliosque reprobos ut suos fratres et auctores venerabantur.

(7) Testatur Hieronymus in Catal. viror. illustr. Joannem Apostolum Evangelium suum, adeoque et primam Epistolam adversus Cerinthum, aliosque hæreticos, et maximè contra Hebionitarum tunc dogna consurgens, scripsisse.

(8) Malis Angelis Simoniani utpotè magi inserviebant.

(9) Vide progressum hæreticorum, de quibus verissimè dici potest: *Parvus error in principio, maximus in fine.*

rem, alium Deum solius bonitatis induceret; Apelles (1) creatorem angelorum nescio quem gloriosum superioris Dei, faceret Deum legis et Israelis, illum igneum affirmans; Valentinus Æonas suos spargeret, et unius Æonis vitium in originem deduceret Dei creatoris. His solis (2) et his primis revelata est veritas Divinitatis; majorem scilicet dignationem et pleniorum gratiam à diabolo consecutus, qui Deum sic quoque voluerit æmulari, ut de doctrinis venenorum (quod Dominus gavavit) ipse faceret discipulos super magistrum. Eligant igitur sibi tempora universæ hæreses, quæ quando fuerint, dum non intersit quæ quando, dum de veritate non sint: utique quæ ab Apostolis nominatæ non fuerint, sub Apostolis fuisse non possunt. Si enim fuissent, nominarentur et ipsæ, ut et ipsæ coeordæ. Quæ verò sub Apostolis fuerint, in sua nominatione damnantur. Sive ergò eadem nunc sunt aliquid expolitiore (3), quæ sub Apostolis rudes, habent suam exindè damnationem; sive aliæ quidem fuerint, aliæ quidem fuerint, aliæ autem postea oborta quiddam ex illis usurpaverunt, habendo cum eis consortium prædicationis, habeant necesse est etiam consortium damnationis, præcedente illo fine supradicto posteritatis; quo, etsi nihil de damnatis participarent, de ætate solâ præjudicarentur, tantò magis adulteræ, quantò nec ab Apostolis nominatæ. Undè firmius constat, has esse, quæ adhuc tunc nuntiabantur futuræ.

CAPUT XXXV. — His definitionibus provocatè à nobis et revictæ hæreses omnes (sive quæ postera, sive quæ coetaneæ Apostolorum, dummodò diverse; sive generaliter, sive specialiter notatæ ab eis, dummodò prædamnatæ) audeant respondere et ipsæ aliquas ejusmodi præscriptiones adversus nostram disciplinam. Si enim negant veritatem ejus (4), debent probare illam quoque hæresin esse, eadem formâ revictam, quâ ipsæ revincuntur, et ostendere simul, ubinam quærenda sit veritas, quam apud illas non esse jam constat. Posterior nostra res non est, imò omnibus prior est. Hoc erit testimonium veritatis ubique occupantis principatum. Quod ab Apostolis utique non damnatur, imò defenditur, hoc erit indicium proprietatis. Quam enim non damnant qui extraneam quamque damnaverunt, suam ostendunt, idèque et defendunt.

CAPUT XXXVI. — Age jam qui voles curiositatem meliùs exercere in negotio salutis tuæ, percurrere Ecclesias apostolicas, apud quas ipsæ adhuc callidè Apostolorum suis locis præsententur (5); apud quas ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, et representantes faciem uniuscujusque. Proxima est

(1) Non primus Apelles Angelis adscripsit creationem mundi; primus auctor hujusce erroris, juxta Irenæum, Simon Magus. Idem dicas de Valentino non verè parenti Æonum.

(2) Sarcasmus lepidus; nam ironicè hæc dicuntur.

(3) Utpotè humana commenta, quippè facile est inventis addere.

(4) Caput hoc anacephaleosis est plurimum præcedentium.

(5) Sic vulgò; meliùs in exemplari Agobardi legitur; *Præsdent.*

ibi Achaia? habes Corinthum. Si non longè es à Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiae adiaces (1), habes Romam (2), undè nobis quoque auctoritas præstò est. Ista quàm felix Ecclesia! (cui totam doctrinam Apostoli (3) cum sanguine suo profuderunt; ubi Petrus passioni Dominicæ (4) adæquatur; ubi Paulus Joannis exitu (5) coronatur; ubi Apostolus Joannes postea quàm in oleum igneum demersus, nihil passus est (6), in insulam relegatur.) Videamus quid didicerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesiis contesserit (7). Unum Deum novit Creatorem universitatis, et Christum Jesum ex virgine Mariâ Filium Dei creatoris, et carnis resurrectionem; legem et Prophetas cum evangelicis et apostolicis litteris miscet, et indè potat fidem (8); eam aquâ signat, sancto Spiritu vestit, Eucharistiâ pascit, martyrio exhortatur, et ità adversus hanc institutionem neminem recipit. Ilæc est institutio, non dico jam quæ futuras hæreses prænuntiabat, sed de quâ hæreses proderunt. Sed non fuerunt ex illâ, ex quo factæ sunt adversus illam. Etiam de olivæ nucleo mitis et opimæ et necessariæ asper oleaster oritur; etiam de papavere (9) ficus gratissimæ et suavissimæ ventosa et vana caprificus exurgit. Ità et hæreses de nostro fructificaverunt, non nostræ, degeneres veritatis granò, et mendacio sylvestres.

CAPUT XXXVII. — Si hæc ita se habent, ut veritas nobis adjudicetur, quicquam in eâ regulâ incedimus, quam Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo accepit; constat ratio propositi nostri (10), deficientis non esse admittendos hæreticos ad inuendam de Scripturis provocationem, quos sine Scripturis probamus ad Scripturas non pertinere. Si enim hæretici sunt, Christiani esse non possunt, non à Christo habendo quod de suâ electione sectati hæreticorum nomine admittunt. Ità Christiani nullum jus christianarum capiunt litterarum. Ad quos meritò dicendum est: Qui estis? quandò, et undè venistis? quid in meo agitis, non mei? quo denique, Marcion, jure, sylvam meam cædis? quâ licentiâ, Valentine, fontes meos

(1) Luculentissimum testimonium Ecclesiæ romanæ.

(2) Convincit locus hic hæreticos, secundum Priorium, qui universalem admittit pontifici romano auctoritatem, ut intrâ præfecti urbis jurisdictionem, quæ intrâ centum lapides claudatur, adstringant.

(3) Petrus et Paulus, Apostolorum principes.

(4) Eusebius, Hist. Eccl. lib. 3, c. 4: « Petrus ad extremum, cum Romæ versaretur, capite deorsum statuto, sic enim perpeti cupiebat, cruci suffixus est. »

(5) Puta Baptistæ.

(6) Vide Euseb. in Chron., an. 95.

(7) Id Tertull. in 4 adv. Marcion libro, c. 5: *De societate Sacramenti confederantur.*

(8) Hoc est, baptizatur, confirmatur, Eucharistiâ pascit.

(9) Ficus pomum Cato dixit; postea inter J. Cons. hæsitatum fuit, in pomorum appellatione venient ficus. Communiter grossi dicuntur, quos hic Tertullianus papaveres ob similitudinem appellat.

(10) In hoc capite clarissimè ostenditur, hæreticos tanquam à Scripturis alienos, sine Scripturis esse convincendos.

transvertis? quâ potestate, Apelles, limites meos commoves? Mea est possessio. Quid hic cæteri ad voluntatem vestram seminatis et pascitis? Mea est possessio; olim possideo; prior possideo; habeo origines firmas ab ipsis auctoribus, quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut caventur testamenta suo, sicut fidei commiserunt, ità teneo. Vos certè exheredaverunt semper et abdicaverunt, ut extraneos, ut inimicos. Undè autem extranei, et inimici Apostolis hæretici, nisi ex diversitate doctrinæ, quam unusquisque de suo arbitrio, adversus Apostolos aut protulit, aut recepit?

CAPUT XXXVIII. — Illic igitur et Scripturarum et expositionum adulteratio deputanda est, ubi diversitas doctrinæ invenitur. Quibus fuit propositum aliter docendi, eos necessitas coegit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Aliàs enim non potuissent aliter docere, nisi aliter haberent per quæ docerent. Sicut illis non potuissent succedere corruptela doctrinæ sine corruptelâ instrumentorum ejus, ità et nobis integritas doctrinæ non competisset sine integritate eorum, per quæ doctrina tractatur. Etenim quid contrarium nobis in nostris? quid de proprio intulimus, ut aliquid contrarium ei, quod esset in Scripturis deprehensum, detractione vel adiectione vel transmutatione remediaremus? Quod sumus, hoc sunt Scripturæ ab initio suo; ex illis sumus, antequam aliter fuit, antequam à vobis interpolarentur. Cùm autem omnis interpolatio posterior credenda sit, veniens ubique ex causâ æmulationis, quæ neque prior neque domestica unquam est ejus, quod æmulatur, tam incredibile est sapienti cuivis, ut nos adulterum styllum intulisse videamus Scripturis, qui sumus à principio et primi, quàm illos non intulisse, qui sunt et posterì et adversi. Alius (1) manu Scripturas, alius sensus expositione intervertit. Neque enim si Valentinus integro Instrumento uti videtur, non calidior ingenio, quàm Marcion, manus intulit veritati. Marcion exertit et palam macherâ, non stylo usus est: quoniam ad materiam suam cædem Scripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam Scripturas, sed materiam ad Scripturas excogitavit; et tamen plus abstulit et plus adiecit, auferens proprietates singulorum quoque verborum, et adiciens dispositiones non comparantium rerum.

CAPUT XXXIX. — Hæc sunt ingenia de spiritalibus nequitia, cum quibus luctatio est nobis, fratres, meritò contemplanda; fidei necessaria, ut electi manifestentur, ut reprobi detegantur. Et ideo habent vim, et in excogitandis instruendisque erroribus facilitatem non adeò mirandam, quasi difficilem et inexplicabi-

(1) Hæreticos, ut aliter quàm Catholici docerent, opus fuit Scripturas vel alterare, vel alio modo exponere. Sic Marcion de veteri Testamento nihil recipiebat, de novo quædam tantum decerperat, ex Evangelio scilicet Lucæ, et Epistolis aliquibus Pauli Apostoli, resecaans ex ipsis quidquid suæ non favebat opinioni; Valentinus autem parcius se gessit, neque macherâ, seu cultro (resecaundo), non stylo (negando) usus est.

tem, eum de secularibus quoque scripturis exemplum præstet sit ejusmodi facilitatis. Vides hodiè ex Virgilio fabulam in totum aliam componi, materiâ secundam versus, versibus secundum materiam concinnatis. Denique Hosidius (1) Geta Medæææ tragediam ex Virgilio plenissimè exsuxit. Meus quidam propinquus (2) ab eodem poetâ inter cætera styli sui otia Pinacem Cebetis expulcivit. Homocentones etiam vocari solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciant corpus. Et utique (3) fecundior divina literatura ad facultatem cujusque materie. Nec periclitor dicere, ipsas quoque Scripturas sic esse ex Dei voluntate dispositas, ut hæreticis materias subministrarent, cum legam, oportere hæreses esse, quæ sine Scripturis esse non possunt.

CAPUT XL. — Sed (4) quæritur, à quo intellectus interpretetur eorum, quæ ad hæreses faciunt? A diabolo scilicet, cujus sunt partes intervertendi veritatem; qui ipsas quoque res Sacramentorum divinarum in idolorum mysteriis æmulatur. Tinguunt (5) et ipse quosdam, utique credentes et fideles suos; expiationem (6) delictorum de lavacro repproimit, et si adhuc initiat Mithræ (7), signat illic (8) in frontibus milites suos; celebrat et panis oblationem, et imaginem resurrectionis inducit, et sub gladio redimit coronam (9). Quid, quod et summum pontificem in unis nuptiis statuit? Habet et virgines; habet et continentes. Cæterum si Numæ Pompilii superstitiones revolvamus, si sacerdotalia officia, insignia et privilegia, si sacrificalia ministeria, et instrumenta et vasa ipsorum sacrificiorum ac piaculorum et votorum curiositates consideremus;

(1) Pamilius legit *Ovidius*, cujus Medæææ laudatur in libro de Oratoribus; additumque *Geta*, ut distinguere- tur à *Nasone*. Rigaltius retinet lectionem nostram, aitque Hosidium hunc fortassè fuisse illum, qui sub Claudio consul fuit cum Vasellio. Medæææ fragmentum edidit Scriverius in Collect. veter. tragicor.

(2) Quis fuerit propinquus ille Tertulliani, haud ignobilis fortè poeta, ignoratur.

(3) Sacras Scripturas esse thesaurum, in quarum *vel brevi dictione varium sententiarum vim, et immensum ditatis invenire licet*, ait Chrysostomus, hom. 2 in Genesis.

(4) Pro sed *quæritur, sequetur* in aliquibus edition. legitur, ex errore typothetorum.

(5) Loquitur etiam Augustinus, lib. 2, c. 10, adversus Parmenianum, et alibi, de Paganorum baptismo.

(6) Aug., adversus Cresconium lib. 2, c. 23: « Et ipsi non in nomine sacerdotum suorum, sed Deorum, et de quibus vana opinantur, se sanctificari putant. » Illic verò Rigaltius ex codice Agobardi legit *expositio-nem*, interpretaturque *depositionem*.

(7) De deo Mithrâ Ambrosius ep. 12: « Quem Cæles-tem Afri, Mithram Persæ, plerique Venerem colunt, et pro diversitate nominis, non pro nominis varietate. »

(8) Illic, hoc est, in castris Satanzæ, in mysteriis Mithræ, christiana confirmatio æmulatur, imò et panis oblatio. Audi Justinum in 2 Apologia: « Quòd namque panis, et poculum aquæ in sacrificiis ejus, qui initia-tur, ponatur, verbis quibusdam additis, aut certè scitis, aut cognoscere potestis. »

(9) Quid sibi velit hoc: *Sub gladio redimit coronam*, explicat Tertullianus lib. de Coronâ militis, cap. 15, ubi dicit, in mysteriis Mithræ æmulatum quasi martyrii munum fuisse.

nonne manifestè diabolo morositatem (1) illam judaice legis imitatus est? Qui ergò ipsas res, de quibus Sacramenta Christi administrantur, tam æmulanter affectavit exprimere in negotiis idololatriæ, utique et idem et eodem ingenio gestit, et potuit instrumenta quoque divinarum rerum, et sanctorum christianorum, sensum de sensibus, verba de verbis, parabolas de parabolis, profanz et æmula fidei attemperare. Et idèò, neque à diabolo inmissa esse spiritualia nequitia, ex quibus etiam hæreses veniunt, dubitare quis debet; neque ab idololatriâ distare hæreses, quàm et auctoris, et operis ejusdem sint, cujus et idololatria. Deum aut fingunt alium adversus Creatorem, aut si unicum Creatorem confitentur, aliter eum disse-runt, quàm in vero est. Itaque omne mendacium, quod de Deo dicunt, quodammodò genus est idolola-triæ.

CAPUT XLI. — Non omitam ipsius etiam conversa-tionis hæreticæ descriptionem, quàm futilis, quàm terrena, quàm humana sit; sine gravitate, sine (2) aucto-ritate, sine disciplinâ ut fidei suæ congruens. In primis quis cathocumenus, quis fidelis, incertum est; pariter adeunt, pariter audiunt, pariter orant; etiam ethnici si supervenerint, Sanctum (3) canibus, et porcis margaritas, licet non veras, jactabunt. Simpliciter volunt esse prostrationem disciplinæ, cujus penes nos curam *lenocinium* vocant; pacem quoque passim cum omni-bus miscent. Nihil enim interest illis, licet diversa tractantibus, dum ad unius veritatis expugnationem conspirent. Omnes tument, omnes scientiam pollicen-tur. Antè sunt perfecti catechumeni, quàm edocti. Ipsæ (4) mulieres hæreticæ quàm procaces! quæ au-deant docere, contendere, exorcismos agere, curatio-nes reppromittere, forsitan et tingere. Ordinationes eorum temerariæ, leves (5), inconstantes, quæ neophy-tos conlocant, nunc seculo obstrictos (6), nunc apostatas nostros, ut gloriâ eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam faciùs proficitur, quàm in ca-stris rebellium, ubi ipsum esse illic, promereri est. Itaque alius hodiè episcopus, cràs alius; hodiè diaconus, qui cràs lector; hodiè presbyter, qui cràs laicus. Nam et laicis sacerdotalia munera injungunt.

CAPUT XLII. — De verbi autem administratione quid dicam; cum hoc sit negotium illis, non Ethnicos con-vertendi, sed nostros evvertendi? Hanc magis gloriam captant, si stantibus, non si adjacentibus elevationem operentur; quoniam et ipsum opus eorum non de sue

(1) *Morositatem*, hoc est, morum et rituum Judaico-rum scrupulositatem, juxta Rigalt.

(2) In jure romano nihil à senatu decidi poterat, nisi à consulis relato fuisset, et hoc fieri, ipsis aucto-ribus, dicebat.

(3) *Sanctum* hic denotat Eucharistiam.

(4) Agit Tertullianus de Ponticis presertim Marcio-nitarum mulieribus, hic et lib. 1, cap. 1, adversus Marcionem.

(5) Ordinationes hæreticorum vagæ, et non ad Ec-clesiarum certarum servitium ac utilitatem; hinc infe-rius dicitur: *Alius hodiè episcopus*, etc.

(6) Hoc est, eos, qui profecturâ aliquâ apud gentes fungebantur, curiales servos reipublicæ

proprio ædificio venit, sed de veritatis destructione. Nostra suffodiunt, ut sua ædificent. Adime illis legem Moysi et Prophetas, et Creatorem Deum, accusationem eloqui non habent. Ità fit ut ruinas facilis operentur stantium ædificiorum, quàm extructiones jacentium ruinarum. Ad hæc solummodò opera humiles et blandi et submissi agunt. Cæterum nec suis præsidibus reverentiam noverunt. Et hoc est quòd schismata apud hæreticos ferè non sunt; quia cum sint (1), non parent. Schisma est unitas ipsis. Mentior si non etiam à regulis suis variant inter se, dum unusquisque proindè suo arbitrio modulatur quæ accepit; quemadmodum de suo arbitrio ea composait ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam et originis suæ morem, profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valentino, idem Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare. Deniquè penitus inspectæ hæreses omnes, in multis cum auctoribus suis dissidentes deprehenduntur. Plerique nec Ecclesias habent, sine matre, sine sede, orbi fide, extorres, sine lare vagantur.

CAPUT XLIII. — Notata sunt etiam conmercia hæreticorum cum (2) magis quàm pluribus, cum circulatoribus, cum astrologis, cum philosophis, curiositati deditis. *Quæritæ, et inventiæ*, ubique meminerunt. Adeò et de genere conversationis (3) qualitas fidei æstimari potest; doctrinæ index (4) disciplina est. Negant, Deum timendum: itaque libera sunt illis omnia et soluta. Ubi autem Deus non timetur, nisi ubi non est? Ubi Deus non est, nec veritas ulla est. Ubi veritas nulla est, meritò et talis disciplina est. At ubi Deus, ibi metus in Deum, qui est initium sapientiæ. Ubi metus in Deum, ibi gravitas honesta et diligentia attenita (5), et cura sollicita, et adlectio explorata (6), et communicatio (7) deliberata, et promotio emerita (8), et subjeccio religiosa, et apparitio devota, et processio modesta, et Ecclesia universa, et Dei omnia.

CAPUT XLIV. — Proindè hæc pressioris apud nos

(1) Sunt quidem schismata, imò et innumera; sed in hoc consentire videntur, quòd similiter adversentur catholicæ fidei, quæ omnes similiter novitates anathematizat.

(2) Vetustiores hæretici, ut Simoniani, Gnostici, Carpocratiani, magi infames fuerunt.

(3) *A fructibus nempè eorum cognoscetis eos.*

(4) Aliqui legunt *Judeæ*, quod hic idem sonat ac *index*.

(5) Apud Catholicos *diligentia attenita*, id est formidolosa, ne incidat quis in peccatum.

(6) Mores explorabantur eorum, qui clero adoptabantur.

(7) Communicabant in divinis cum probatissimis quibusque.

(8) Honores non pretio, sed meritò adipiscebantur.

testimonia disciplinæ ad probationem veritatis accedunt; à quâ devertere nemini expedit, qui meminerit futuri judicii, quo omnes necesse est apud Christi tribunal adstare, reddentes rationem, in primis ipsius fidei. Quid ergò dicent, qui illam stupraverint adulterio hæretico virginem traditam à Christo? Credo allegabunt, nihil unquam sibi ab illo vel ab Apostolis ejus, de savis et perversis doctrinis futuris prænuntiatum, et de cavendis abominandisque præceptum. Agnoscant (1) suam potius culpam, quàm illorum qui nos tantò autè præstruxerunt. Adjicent præterè multa de auctoritate cujusque doctoris hæretici, illos maxime doctrinæ suæ fidem confirmasse, mortuos (2) suscitasse, debiles reformasse, futura significasse, uti meritò Apostoli crederentur. Quasi nec hoc scriptum sit, venturos multos, qui etiam virtutes maximas ederent, ad fallaciam muniendam corruptæ predicationis. Itaque veniam merebunt (3); qui verò memores dominicarum et apostolicarum denuntiationum in fide integri steterint, credo de venià periclitantur, respondente Domino: Prænuntiaveram planè futuros fallaciæ magistros in meo nomine, et Prophetarum et Apostolorum etiam, et discipulis meis eadem ad vos predicare mandaveram; semel Evangelium, et ejusdem regulæ doctrinam Apostolis meis delegaveram; sed quum vos non crederetis, libuit mihi postea aliquam indè mutare (4). Resurrectionem promiseram etiam carnis; sed recogitavi, ne implere non possem. Natum me ostenderam ex Virgine; sed postea turpe mihi visum est. Patrem dixeram, qui solem et pluvias facit; sed alius me Pater me melior adoptavit. Prohibueram vos aurem accommodare hæreticis; sed erravi. Talia capit opinari eos, qui exorbitant, et fidei veritatis periculum non cavent.

CAPUT XLV. — Sed nunc quidem generaliter actum est à nobis adversus hæreses omnes certis et justis et necessariis præscriptionibus repellendas à consuetudine Scripturarum. De reliquo, si Dei gratia annuerit, etiam specialiter quibusdam respondebimus (5). Hæc in fide veritatis ci.... legentibus pax et gratia Domini nostri Jesu Christi in æternum.

(1) Hæretici inevitabiles erunt antè tribunal Christi, quia hæreses fuerunt ipsis prænuntiatæ.

(2) Hæretici magos circulatoresque imitati, non miracula, sed miraculorum simulacra edebant, ut discipulos deciperent.

(3) Ironiè hoc dictum, ut et sequentià.

(4) Est hic durus, sed verus sarcasmos in Marcionitas.

(5) Hoc etiam præstitit Tertullianus. Scripsit enim adversus Praxeam, Marcionem, Judæos, Hermogenem, Valentinianos, Apollonium, et hæreses omnes.

FRATRUM A WALENBURCHII VITA.

Adrianus et Petrus à *Walenburch* Roterodami apud Batavos ex inclytà ac consulari stirpe in lucem editi, patre Cornelio van *Walenburch*, matre Annà *Kievit*, avo paterno Petro van *Walenburch*, consule olim *Roterodamensi*, avi Matrà van *Varik*. Trivialibus ac altioribus studiis in patriâ confectis, Petrus unà cum fratre *Adriano* (de quo plura sequuntur) Gallias lustravit, ibique simul juris utriusque laurè donati. *Roterodamum*.

reduces, in urbe patriâ novum Oratorium condere meditabantur. Sed cum eorum studium primoribus cleri hollandici non probaretur, dotes suas alibi impensuri in Germaniam profecti sunt, ibique summos dein Ecclesiæ honores assecuti. Ac primò quidem hæserunt Dusseldorfii in aulâ Ducis Neoburgici, cui inprimis grati, plures ex proceribus ejus è lutheranâ hæresi ad fidem catholicam reduxerunt.

Petrus potioræ ætatis suæ partem transegit Moguntia, Ecclesiarum ibidem Collegiarum SS. Petri et Victoris canonicus. Anno 1658, à Joanne Philippo de Schonborn, archiepiscopo electore Moguntino, assumptus in Suffraganeum, titulo Mysiensis episcopi consecratur, atque anno 1659, Collegiata D. Petri Decanus installatur. Hinc anno 1669, fratre Adriano Suffraganeo Coloniensi, rebus humanis erepto, Coloniâ ab archiepiscopo electore, Maximiliano Henrico Bavaro, vocatus est, illi ut succederet. Undè tùm vicarii, quæ Moguntia gessit munia, tùm beneficia quæ ibi consecutus erat ecclesiastica, anno sequente dimisit, factus Suffraganeus Coloniensis, Ecclesiæque illius metropolitanæ canonicus presbyter capitularis. Vitâ functus est Coloniæ, die 21 decembris 1675, episcopatus sui anno 17.

Adrianus, fratrum duorum natu major, in theologiâ ac SS. Patrum studio longè eminentior, totum penè vitæ studium, unâ cum fratre, stabilendis fidei catholicæ dogmatibus contrâ hæreticorum calumnias, transegit.

Fixo tandem Coloniæ apud Ubios domicilio, metropolitana illic Ecclesiæ canonicus presbyter ac capitularis, dein à principe electore Maximiliano Henrico Bavaro assumptus in Suffraganeum, atque vicarium generalem in pontificalibus, anno 1661, episcopus Adrianopolitanus consecratur. Publicis etiam electoratus Coloniensis negotiis admotus fuit Adrianus à Walenburch, tandem piis operibus, immortalus Coloniæ, die 11 septembris 1669, episcopatus anno 8.

Porrò hi duo fratres, non infulis tantùm ac virtutibus, sed et eruditione theologicâ inelyti, cum ab incunabulis inter Protestantes erutriti, controversis fidei dogmatibus incubissent, in his quoque laudem anterioris theologis catholicis facili præriperuerunt, sequacibus facem prætulerunt, à gravissimis ejusdem ævi theologis magnoperè commendati.

Elucubrations eorum diversis temporibus editæ, primis Germaniæ inferioris principibus catholicis inscriptæ, nonnullæ etiam ad ipsorum petitionem exaratæ, duobus demùm voluminibus comprehensæ, prodierunt hoc titulo : *Tractatus generales de Controversiis fidei*, fol. 2 vol., Coloniæ Agrippinæ, apud Joan. Wilh. Friessem, anno 1669.

« Hæc duo volumina, inquit Arnaldus, inter omnium eorum manus esse deberent, qui theologiæ dant operam. »

Opusculum prodijt Coloniæ, anno 1682, in-42.

Exstat epistola Petri à Walenburch, ad calcem operis Arnaldi, cui titulus : *Apologie pour les Catholiques, etc.*, in quâ Petrus à Walenburch gratulatur Jacobo Roos, suo cognato, quòd ad Ecclesiam catholicam redierit.

DE CONTROVERSIIS TRACTATUS GENERALES.

TRACTATUS PRIMUS EXAMEN PRINCIPIORUM FIDEI.

INTRODUCTIO.

Principium est positio immediata, quâ non est altera prior. Sic dicimus : *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est*, Hebr. 6, 11 ; et : Deo affirmanti assentiendum est.

Tenant Protestantes per modum principii : 1° Solam Scripturam sufficere ad probandos articulos fidei. 2° Dari veram interpretationem Scripturæ ad probandam fidem. Catholicis tenent unum esse solum principium fidei : Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum.

Commune principium est : Doctrinam christianam primorum seculorum, quæ in libris sanctorum Patrum et antiquorum conciliorum reperitur, esse incorruptam, saltem quoad articulos necessarios.

EXAMEN PRIMUM.

§ 1. Protestantes docent : *Articulos necessarios ex solâ Scripturâ esse probandos.*

Docent hoc Reformati in Conf. Belg. art. 7. Angl. poster. art. 6 et 20. Idem docent Lutherani in conf. Wirtemb. art. 50, Bohem. cap. 1. Utrique idem statuunt de articulis morum. (Conf. Gall. art. 5, Belg. art. 7, Bohem. cap. 1.)

§ 2. *Quomodò Protestantes doceant : Articulos necessarios esse in S. Scripturâ.*

Volunt Protestantes necessarios articulos fidei et morum, perfectissimo modo, clarè et perspicuè contineri in S. Scripturâ. Ità Confess. Helvet. poster. art.

1, pr. art. 1, Belg. art. 7, Bohem. cap. 1, Wirtemb. art. 5. — Per istam doctrinam excludunt se Protestantes à consequentiis: nam qui manifesta promittit, non habet interpretationes ad quas confugiat: et illa continentur in Scripturâ perfectius et exactius, quæ terminis expressis, vel æquivalentibus in eis leguntur, quam quæ per solam consequentiam deducuntur.

§ 3. *Ex primo Protestantium principio præcludi viam ad omnes controversias.*

Petimus à Protestantibus quinam sint articuli necessarii fidei et morum? Indagavimus publicam eorum ex Confessionibus, privatam ex doctoribus sententiam: et eam invenimus dissonantiam, quam tractatu separato exhibuimus. — Hinc concludimus, nisi certò staterit Ecclesia Lutherana vel Reformata, quinam sint articuli necessarii, probaveritque eos esse necessarios, nullius momenti habendam esse ipsorum promissionem de sufficienti solius S. Scripturæ ad probandos articulos necessarios.

§ 4. *Ex primo Protestantium principio præcludi viam ad singulas controversias.*

In omni controversiâ particulari primò indagandum est, an agatur de articulo necessario; nam divisio in Ecclesiâ faciendâ non est, nisi propter errorem in articulo necessario. — Quærat de communione sub utrâque specie. Doceant Lutherani: Ex sententiâ Ecclesiæ suæ, eum articulum esse necessarium. Et quomodò hoc præstabant? Calixtus Lutheranus asserit eum articulum non esse simpliciter necessarium. (Resp. ad Theol. Mogunt. num. 26.) — Ergò ipsi Lutherani præcludunt sibi viam ad hanc controversiam, non valentes docere de sententiâ Ecclesiæ suæ. Idem obtinet in omnibus ferè controversiis, quas contrâ Catholicos movent Lutherani et Reformati.

§ 5. *Ex primo principio Protestantium destrui omnes controversias.*

Docent Protestantes omnes articulos necessarios probari ex sola Scripturâ. Ostendant ergò ex S. Scripturâ quinam sint articuli necessarii; ubi ipsa dicat hos esse articulos necessarios, eosque sufficere. Sed id non præstant. Quomodò ipsorum Ecclesia est vera, quæ hic nihil certi habet? Quomodò ullam controversiam Catholicis movebunt legitimè, nescientes, an ob errorem in articulo necessario ab eis recesserint?

§ 6. *Ex primo principio Protestantium destrui singulas controversias.*

Ponatur controversia: An infantes fidelium salventur sine baptismo? Reformati affirmant, Catholici negant. Petimus à Reformatis (idem est in aliis particularibus controversiis, etiam cum Lutheranis) ubi Scriptura dicat eum articulum esse necessarium? Non petimus an ille articulus possit probari ex Scripturâ: non petimus an sit verus, vel falsus; sed illud urgemus: Ubi legatur in Scripturâ eum articulum esse necessarium?

Transeunt autem de controversiâ in controversiam, quæ nobis est cum Lutheranis et Reformatis,

petentesque an Scriptura dicat hunc, vel illum articulum esse necessarium, invenimus omnes particulares controversias tolli, et Protestantes nullum allegare posse, propter quem ab unitate Ecclesiæ catholicæ recesserint.

§ 7. *Ex primo Protestantium principio præcludi viam, et destrui omnes et singulas controversias, quas terminis negativis proponunt.*

Docent Protestantes: Non esse invocandos sanctos; non esse Purgatorium. Petimus: Vel positivè creditis illos articulos; vel tantum non creditis. Si posterius, non erunt articuli necessarii, quia, secundum vos, omnia necessaria docentur clarè et evidenter in Scripturâ, atque ea sunt positivè credenda. Sin prius, petimus an creditis eos articulos esse necessarios? Sententiam Ecclesiæ vestræ proferre non potestis. Idemque erit de aliis articulis. — Si rursum petamus ut doceatis ex Scripturâ vestros articulos negativos esse veros et necessarios, nihil invenietis quod profertis.

§ 8. *Protestantes suâ praxi subvertere suam doctrinam.*

De aliqui unitate inter Lutheranos et Reformatos, vel prætensâ, vel inità, videri potest synodus Delpensis (in synod. Dordrecht. sess. 26, pag. 98. Corranus, apud Bor., lib. 3 Histor. Synod. Sendum, die 14 Apr. 1570). Quæque pars suæ inhæsit Confessioni. Sed ubi Scriptura determinavit eos solos articulos esse necessarios, in quibus vestræ Confessiones conveniunt? ubi determinavit articulos, inter vos controversos, non esse necessarios? ubi determinavit articulos inter Protestantes et Catholicos in controversiam tractos, esse magis necessarios, quàm inter ipsos Protestantes controversos?

Reformati, in synodo nationali Carentonicâ, anno 1651, decreverunt in hæc verba: « Cum Ecclesiæ et Confessionis Augustanæ conveniant cum aliis Reformatis in principiis et punctis fundamentalibus et religionis, statuit synodus fideles dicte Confessionis et posse, nullâ præmissâ abjuratione opinionum quas et tenent contrariarum fidei dictarum Ecclesiarum nostrarum, admitti ad cœnam. » Hic nulla adest S. Scripturæ auctoritas, ubi tamen oportebat magnopere. Itâ nullam possunt assignare justam causam, cur à Catholicâ communione recesserint, postquam Lutheranos, suo iudicio errantes, consenserunt ad cœnam suam esse admittendos; neque enim possunt ostendere, se graviore fundamento à Catholicâ communione abstinuisse.

EXAMEN SECUNDUM.

De secundo Protestantium principio: *Dari veram Scripturæ interpretationem ad probanâam fidem.*

§ 1. *De interprete S. Scripturæ, et iudice controversiarum.*

Primò agendum de interprete S. Scripturæ. Quomodo Protestantes S. Scripturam iudicem nominant controversiarum, intelligunt Deum per Scripturas loquentem, Spiritum sanctum per Scripturas pronun-

tiantem; ità ut Scriptura sit vox iudicis supremi. (Vide Conf. Helv. post., art. 2, Scot. art. 18, Wirtemb. art. de Script.)

Catholici fatentur eo sensu Scripturam posse dici iudicem, sicut aliquandò leges imperatorum dicuntur lites decidere et dijudicare. Cùm tamen leges non sint propriè iudices, sed regula et norma, seu mensura secundùm quam iudicatur. Et hanc rem ex jure civili appositè notavit Cujacius, dicens: « Prætorum esse legem loquentem, legem autem mutam prætorum. » Itaque nisi sit instituenda de nomine quæstio, Protestantes per iudicem, normam, regulam et mensuram, idem intelligunt, ut videri potest Conf. Gall. art. 4 et 5, Belg. art. 7, Meisn. in Præm. Phil. Sobr.

Neque nos negamus Scripturam esse normam et regulam decidendarum controversiarum fidei. Sed quia Protestantes volunt Scripturam *solum* esse normam et regulam fidei, indè quaeritur 1° an Scriptura contineat omnes articulos necessarios et revelatos? quod tractabimus, agentes de Testimoniis, seu Traditionibus. 2° An præter Scripturam detur infallibilis iudex controversiarum fidei? Ubi non quaeritur an Ecclesia sit iudex? id enim fatetur Conf. Wirtemb. de Eccl. Bohem. cap. 1. Helv. pr. art. 15. Angl. pr. art. 20. Non etiam quaeritur an Ecclesia sit infallibilis iudex controversiarum, quoad articulos necessarios? quia hoc fatentur Protestantes, et eo ipso totam causam nobis tradunt. Ità igitur est quæstio: An Ecclesia sit infallibilis iudex controversiarum ex dono Spiritus sancti, et promissione Christi, sine ullà restrictione ad articulos, sive omnibus necessarios, sive non omnibus necessarios? et hoc pertinet ad materiam de Ecclesià.

Diximus de Scripturà et Ecclesià; sequuntur concilia, quibus Protestantes non eripiunt interpretationem verbi Dei; sed dicunt conciliorum definitiones amplectendas, quatenus non dissentiant à Scripturà. (Conf. Helv. poster. art. Angl., pr. art. 21, Scot. art. 20, Wirtemb. de Concil.) Hoc autem resolvitur per quæstiones de Traditionibus, et Ecclesie infallibilitate.

Quid statuendum sit de antiquorum Patrum interpretationibus et primorum seculorum conciliis dicemus in Examine 4, quod est principii communis.

§ 2. De interpretatione S. Scripturæ.

Docent Protestantes: Dari veram interpretationem Scripturæ ad probandam fidem. Ubi observandum dari multas interpretationes veras et bonas; quæ tamen non sufficiunt ad probandum articulum fidei, qui non tantùm debet esse verus, sed etiam revelatus. Eum in finem promiserunt *interpretationem Scripturæ per Scripturam*.

Possemus totam hanc materiam ex ratione unitatis et charitatis ecclesiasticæ facilè risolvere, quandoquidem Conf. Helv. poster. docet: « Illam duntaxat Scripturæ interpretationem pro orthodoxà et genuinà agnoscimus quæ cum regulà fidei et charitatis congruit. » Nam quæ est Protestantium inter-

pretatio, quæ conveniat *cum regulà fidei*? Si ipsorum sententias spectemus, facit in articulis necessariis discordia, ut nihil certi habeant, adeoque nec regulam fidei, cui subjiciantur singuli. Nobis regula fidei est, *verbum Dei ab Ecclesià propositum*; à quo recessere Protestantes, Ecclesiam gravissimorum errorum a casantes. Quæ potest etiam esse Protestantium interpretatio, congruens *cum regulà charitatis*? Hæc enim non reperitur, nisi in integritate unitatis, quam nefando schismate diruperunt. Quasunque igitur afferunt interpretationes, eæ non conveniunt cum regulà fidei et charitatis; non sunt agnoscendæ ut orthodoxæ et genuinæ. Non tamen hoc, licet solido fundamento examinetur ulterius declinamus. Veniamus ad particularia.

§ 3. Quotuplex sit quæstio theologiae seu fidei?

ponatur hæc quæstio: *An Deus sit?* Potest ea considerari ut vera, ut cognita lumine naturali, ut cognita supernaturali revelatione. In ratione veræ, habet se indifferenter ad omnes scientias. Quatenus cognita est lumine naturali, et per rationem, pertinet ad philosophiam. Quatenus cognita est supernaturali revelatione, pertinet ad theologiam. Ratio est, quia conclusiones, in se consideratæ, possunt se habere *ut materiale* ad diversas scientias. Si per unum tantùm medium, v. g., naturale, cognoscuntur, pertinebunt ad unam solam scientiam naturalem. Si cognoscantur per unum solum medium supernaturale, pertinebunt ad unam solam scientiam supernaturalem. Tandem, si cognoscantur medio naturali et supernaturali, pertinebunt ad scientiam naturalem et supernaturalem. Quia ratio et principium cognoscendi conclusionem, habet se *ut objectum formale*, seu ratio formalis objectiva; à quâ ad hanc vel illam, ad unam vel plures scientias pertineat, ut communiter docent theologi.

—Hinc sequitur esse quasdam quæstiones theologicæ et fidei, quæ sub unâ tantùm ratione formali, scilicet revelatione supernaturali, considerari possunt; seu, in quibus unio extremorum nonnisi à proprio aliquo theologiæ principio dependet; quales sunt omnes, quæ fidei mysteria concernunt, quæque ex hoc capite merè theologiæ vocari possunt. Quasdam verò sub diversâ ratione formali considerari; et tam ex philosophicæ, quàm theologiæ principii deduci posse: undè quibusdam dicuntur quæstiones mixtæ, seu medicæ, quòd tam ad philosophiam, quàm ad theologiam pertineant. — Cùm agimus de quæstione theologicâ, non distinguimus inter necessariam, seu fundamentalem, et non necessariam, quia utraq; considerantur ut cognoscibiles revelatione supernaturali.

§ 4. Quomodò dicte quæstiones sint probandæ?

Quæstiones, quæ tantùm cognoscuntur per revelationem supernaturalem, non possunt probari ex principio rationis, seu medio naturali, quia ratione unio-nis prædicati cum subjecto, tantùm dependent à medio, seu principio supernaturali; et si eadem quæstiones probari possent medio ex ratione petito, necessariò sequeretur, vel quòd in iis ratio unionis prædicati cum subjecto etiam à medio ex ratione

petito dependeret; vel quòd questio aliqua possit medio confirmari, à quo unio extremorum non dependet, quod contradictorium est.

Atque hinc rectè observat Canus post S. Thomam, eos esse fidei inimicos, religionique nostræ etiam noxios, qui ea, quæ tantùm ex revelatione supernaturali cognoscuntur, naturæ rationibus conantur ostendere. Si enim quæ argumenta similibus probandis afferuntur, congruentia illa esse, non evidentia, probabilia, non necessaria, suadere, non cogere; adducere, non evincere. (Vide Canum, lib. 12, cap. 12.)

Aliæ autem quæstiones, quæ non sunt merè theologica, sed per naturale lumen attingi possunt, quòd sunt etiam à Deo supernaturaliter revelate, possunt tum ex principio rationis, tum medio supernaturali probari. — In his tamen observandum est, quòd proponitur questio fidei, quæ etiam naturali lumine cognosci potest, incipiendum esse à probatione per medium supernaturale: neque enim primariò quaeritur an secundùm rationem et philosophiam conclusio sit vera, sed an sit à Deo supernaturaliter revelata. His præmissis, videamus quales probationes judicent Protestantes adducendas in probationem fidei, earumque vim examinemus.

§ 5. *Reformati docent 1ª propositiones universales à ratione, quoad materiale, esse in Scripturâ.*

Reformati, promittentes explicationem Scripturæ per Scripturam, non paucas propositiones, à ratione petitas, tribuunt ipsi Scripturæ; ut videantur medio ex Scripturâ petito confirmare conclusiones fidei. De his audiendus Vedelius, lib. 1, cap. 12, Reformatorum sententiam proponens. — Docet, ad probandam conclusionem fidei, posse sumi unam propositionem Scripturæ, et alteram rationis, undè sequatur conclusio theologica. Et tunc præmissam rationis non habendam pro philosophicâ, sed theologicâ; quia licet, non quoad formale, saltem quoad materiale, in Scripturâ continetur. Dicunt, v. g., Reformati. Omne corpus naturale est in loco; Christi corpus est naturale. Ergò Christi corpus est in loco. Ubi major propositio, quoad materiale, est in Scripturâ, quæ hinc indè de corporibus naturalibus loquitur, et nulla alia corpora agnoscit vel proponit, quàm quæ in loco sunt, ut ex inductione apparet.

Resp. Materiale dicitur hic in ordine ad voces, tanquàm ad signa; sic quoad materiale, illud in Scripturâ à quibusdam dicitur contineri, quod per bonam consequentiam ex Scripturâ deducitur; quoad formale, quod etiam quantum ad ipsas voces, vel saltem æquivalentes, in Scripturâ exstat. Sed non ideò propositio universalis est supernaturaliter revelata, quia de multis particularibus in Scripturâ fit mentio: nam à multis particularibus ad universale non obtinet consequentia. Valet sequela ab unâ indefinitâ propositione ad universalem, quòd in indefinitâ enuntiatur prædicatum essentiale de essentia, vel proprietas logica de essentia, quia prædicatum essentiale non potest

non convenire essentiæ, et proprietas logica est convertibilis cum essentiâ. Verùm, si propositiones indefinitæ enuntiant tantùm proprietatem physicam de subjecto, qualis illa Vedelii est: *Omne corpus naturale est in loco*; tunc non licet indè per inductionem formare conclusionem universalem quæ habeat majorem certitudinem, quàm physicam.

Ubi advertendum dari 1° propositiones absolutè necessarias, v. g., ex metaphysicâ: *Quilibet est, vel non est*; et ex logicâ: *Omnis homo est animal*; *omnis homo est rationalis*; *omne animal est corpus*. Sunt enim hæc propositiones ita necessariae, ut repugnet instantiam ullibi dari, quâ subvertantur. Dari 2° propositiones, non absolutè, sed physicè necessarias, seu intuitu causarum secundarum, v. g.: *Omnis ignis urit*; *omne grave tendit deorsum*. Potest enim Deus facere ut ignis non urat, et grave non deorsum, sed sursum feratur. Et licet non daretur instantia, quòd Deus hoc aliquandò fecisset, nullus tamen dubitaret an Deus hoc posset facere. Si quis diceret: *Ignis naturâ suâ cupit urere*; *grave naturâ suâ cupit tendere deorsum*, enuntiaret proprietatem logicam de essentiâ, et absolutè necessariam. Verùm, si quis dicat: *Ignis urit*; *grave tendit deorsum*, enuntiat proprietatem physicam de subjecto, consistentem in operatione causæ secundæ; quæ operatio cum sit distincta ab essentiâ et proprietate logicâ, sine dubio impediri potest per potentiam divinam. Imò ipsa Scriptura habet varias propositiones universales, quæ sunt tantùm physicè necessariae, v. g.: *Omnis arbor bona bonos fructus facit*, Matth. 7, 17. Quis enim dubitat an Deus hoc possit impedire? Interim ea propositio, prout in Scripturâ est, est supernaturaliter revelata; et infallibiliter verum est *omnem arborem bonam, necessitate physicâ, bonos fructus facere*. — Ità propositio Vedelii: *Omne corpus naturale est in loco*, non est absolutè necessaria, tum quia, *esse in loco*, non est prædicatum essentiale, vel proprietas logica corporis naturalis, tum quia ejus oppositum non involvit contradictionem. Si ergò vellet propositiones, physicè tantùm necessarias, esse revelatas, quoad physicam necessitatem, suamque propositionem inter eas haberet, recta esset ejus sententia, sed nihil concluderet.

Nulla igitur propositio universalis, quæ per inductionem ex Scripturâ deduci potest, habenda est absolutè necessaria; nisi de ejus absolutâ necessitate evidenter constet. Et si non evidenter constet de absolutâ necessitate, talis propositio est habenda ut tantùm physicè necessaria. Per inductionem, v. g., Vedelianam, ex Scripturâ desumptam, prodit hæc universalis: *Omnis natura humana singularis subsistit subsistentiâ propriâ, et est persona*. Nam Scriptura hinc indè de naturis humanis singularibus mentionem facit, nec alias agnoscit vel proponit, quàm quæ subsistunt subsistentiâ propriâ, et sunt personæ.

Si respondeat Vedelius Photinianis, qui prædicatâ universali propositione abutuntur, dari in Scripturâ instantiam, *ubi in unâ Christi personâ duæ realiter*

distinctæ naturæ sint, nos similiter respondemus dari in Scripturâ instantiam, ubi in SS. *Eucharistiâ corpus Christi realiter in pluribus locis sit præsens*. Neque regerere potest Vedelius nos ita petere principium; quia idem dicent Vedelio Photiniani. Nec absurdum est aliquid, de quo controvertitur, instantiæ loco adhiberi, quando præter illud non datur aliud, quod ab universali propositione excipi potest.

In formâ dicimus ad argumentum Vedelii, majorem illam: *Omne corpus naturale est in loco, non esse revelatam, tanquam absolutè necessariam; neque per inductionem, ut absolutè necessariam, probari ex Scripturâ.*

§ 6. *Reformati docent 2° propositiones à ratione, esse tantùm instrumenta, non principia.*

Vedelius suum principium explicat 2°, quòd propositiones à ratione, cùm in argumento theologico alterutrius præmissæ loco adhibentur, non se habeant in ordine ad conclusionem theologiam, ut tanquam principium probent veritatem sententiarum; sed ut tanquam instrumentum ostendant veritatem connexionum.

Resp. nos hic non agere de principiis formalibus, quæ modum argumentandi concernunt, quæque *formalia* principia vocari possunt; quia certum est hæc tantùm ut instrumenta concurrere ad conclusionem; nec sententiarum, sed connexionum tantùm veritatem concernere. Agimus de principiis materialibus, quæ præmissæ locum habent.

Vedelius accepit vocem *instrumenti*, pro eo quod intellectui ad hoc duntaxat inservit, ut ex materialibus principiis syllogismum extruere et conclusionem inferre possit, quo modo instrumenti vox materiæ syllogismi opponitur, et formalibus tantùm principiis congruit; variis enim locis opponit propositionem rationis medio termino ex Scripturâ desumpto.

Vedelius utitur principiis rationis, non tantùm ut instrumentis, sed ut principiis materialibus conclusionum fidei. Reformati nequeunt diffiteri se uti propositionibus rationis loco majoris in principali syllogismo, ut vidimus. Major autem propositio, sive ea ex Scripturâ, sive ex ratione petita sit, materiale conclusionis principium est. Si major propositio esset Scripturæ, minor rationis, concederet Vedelius conclusionem à tali majore dependere, ut à solo instrumento formali. Cur ergò diversum statuit, si propositio rationis obtineat locum majoris? Si utraque præmissa esset rationis, vel utraque supernaturaliter revelata, conclusio ab utraqûe dependeret, tanquam à principio materiali. Undè igitur illa differentia, si altera sit rationis, altera supernaturaliter revelata? Conclusio sequitur, quia præmissæ secundùm figuram et modum rectè dispositæ sunt; quòd autem illarum utraque, vel alterutra naturaliter nota est, id non pertinet simpliciter ad esse conclusionis, de quo hic agitur, sed facit conclusionem dici, vel naturaliter notam, si dependet à præmissis naturaliter notis;

vel theologiam, si dependet ab unâ præmissâ rationis alterâ supernaturaliter revelatâ.

Undè veritas connexionum in syllogismo pendet à principiis formalibus syllogismi: veritas sententiæ per consequentiam deductæ pendet ab utraqûe præmissarum, sive sint rationis, sive alterutra illarum supernaturaliter revelata. Nec Vedelius in philosophiâ aliud evincet, nec in theologiâ. Sic enim dicitur communiter consequentiam esse bonam, quandò forma syllogismi est bona; dicitur consequens esse verum, quandò conclusio, quoad materiam, benè sequitur ex præmissis. Si autem consideretur consequens, non ut consequens, sed ut propositio independens, tunc veritas, vel falsitas desumitur ex conformitate, vel difformitate cum objecto.

§ 7. *Reformati docent 3° se adhibere principia rationis secundùm ductum Scripturæ.*

Dicunt Reformati se utendo principiis rationis, sequi exemplum Christi, qui, Luc. 24, per experientiam sensuum probavit discipulis suis se habere verum corpus. Et ita Reformatos probare per experientiam sensuum in Eucharistiâ non esse verum corpus; v. g.: *Omne corpus naturale, ubi est præsens, sub sensum cadit; Christi corpus est corpus naturale: ergò.*—Resp. De minore non est dubium. Sed negamus majorem esse absolutè necessitatis. Sic possunt dicere Photiniani secundùm ductum Scripturæ, principia sua ad controversiam, quæ est de dualitate personarum in Christo, applicare. Nam etiam illorum minor est in Scripturâ; v. g.: *Omnis natura humana singularis est persona; Christi natura humana est natura humana singularis: ergò.* Quæ hic est differentia inter Reformatos et Photinianos? Instant Reformati: « De quo Christus testatur, quòd verum et naturale corpus sit, de eo in fidei controversiis non possumus aliter loqui, quàm corporis natura jubet; atqui de suo corpore Christus testatur, quòd sit verum et naturale corpus: ergò. » Et consequenter dicendum non est Christum esse præsentem, ubi nec videtur, nec tangitur.—Resp. Major non est absolutè necessaria. Indè enim sequeretur propositiones physice tantùm necessarias, majoris loco adhiberi posse. Et quis sanus negabit, quòd per Dei potentiam fieri possit, ut aliquid verum corpus alicubi præsens sit, et salvâ manente ejus essentiâ, ab illo, cui præsens est, nec visu, nec tactu percipiatur?—Christus testatur suum corpus esse verum corpus, et naturale corpus; sed indè non sequitur, non alia de eo prædicata, quàm naturalia enuntianda esse; alioqui nihil supernaturale ei tribuendum esset, cùm corporis natura non jubeat, supernaturalia corpori naturali tribuere.

Eodem modo dicent Photiniani: « De quo Christus testatur, quòd verus homo sit, de eo in fidei controversiis aliter loqui non possumus, quàm natura hominis jubet; atqui de se testatur Christus, quòd verus homo sit: ergò nec de eo aliter loqui possumus, quàm. » Jam verò ea est hominis natura, ut nupsiam sine propriâ subsistentiâ, seu personalitate existat. Ergò nec Christi humana natura sine

subsistentiâ, seu personalitate propriâ existit. Vides, lector, quò tandem hæc opinio Reformatorum deveniat.

§ 8. *Reformatos non stare promissis de interpretatione Scripturæ per Scripturam.*

Hactenus ostendimus quomodò Reformati, promittentes interpretationem Scripturæ per Scripturam, quælibet argumenta philosophica nobis proponant; ostendentes, non tantùm inanem esse novam Vedelii philosophiam, sed etiam illa ponere, quæ viam parent ad subversionem plerorumque fidei mysteriorum. — Usi verò sumus (paucis mutatis et additis) argumentis, ipsisque verbis Joannis Musæi in Acad. Jen. Lutherani, quem cùm Reformati fratris loco habeant, futurum speramus, uti fratram correctionem nec iniquè, nec gravatè accipiant.

§ 9. *Declaratio sententiæ Lutheranorum.*

Lutherani agentes de questionibus merè theologicis, eas intelligunt, quæ in modo et entitate supernaturalis sunt: in modo supernaturales vocant, cum res, quæ revelatur, est ordinis naturalis, cognoscitur tamen per revelationem supernaturalem; in entitate supernaturales, quandò res non potest attingi per vires naturæ, cognoscitur tamen per revelationem supernaturalem. — Ad probandas tales conclusiones, rectè dicunt, quandò una propositio est Scripturæ, non debere alteram tantùm esse probabilem, vel ut plurimùm veram. Rectè dicunt, non esse adhibendam propositionem rationis, quæ sit physicè tantùm necessaria. Rectè dicunt, non esse adhibendas alias propositiones rationis, quàm absolutè necessarias.

Observandum vocem *principium*, quatenus significat integram propositionem, vel præmissam, sumi 1° vel generaliter pro principio materiali, ex quo conclusio dependet; quo sensu et major, et minor propositio est principium. Vel 2° specialiter, pro proprio conclusionis principio. Vel 3° pro eo, undè principia cujuscumque rei sumuntur; sicut ratio et philosophia est philosophicarum; Scriptura (sive sola, ut volunt Lutherani, sive cum verbo Dei tradito, ut volunt Catholici) theologicarum conclusionum principium appellatur.

His positis, dicit Musæus: « Quandò in aliquâ disciplina, cum principio proprio, aliud diversis disciplinis commune principium ad conclusionis illationem concurrit, tunc illud dicitur absolutè conclusionis principium, à quo ipsa, tanquàm à principio disciplinæ proprio, dependet. » Nos non negamus, quandò in argumento una propositio est Scripturæ, altera rationis evidentis et necessariæ, tunc speciale et proprium principium conclusionis theologicæ, esse propositionem Scripturæ: undè etiam conclusio habeat, quòd ad theologiam pertineat. Sicut vicissim, contrà Reformatos, nobiscum tenet Musæus, in tali argumento, propositionem rationis esse principium materiale, et veram causam conclusionis.

Idem Musæus dicit ulteriùs, lib. 2, cap. 15, § 27: « Sola Scriptura S. est genuinum et proprium principium theologicarum conclusionum. » Ubi vox, principium, sumitur in tertiâ significatione declaratâ; estque

hic sensus, inquit Musæus: « Solam Scripturam S. esse id, ex quo, tanquàm ex domicilio, propria principia conclusionum theologicarum desumenda sunt. » Nos etiam dicimus S. Scripturam, cum verbo Dei tradito, esse id solum, undè, tanquàm ex domicilio, propria principia conclusionum theologicarum desumenda sint. Et in his pax est cum Lutheranis.

§ 10. *Quæ sit difficultas cum Lutheranis, de interpretatione S. Scripturæ, et consequentiis.*

Refert Musæus, lib. 2, cap. 15, § 12, exortâ divisione ab Ecclesiâ catholicâ, judicâsse Protestantibus non esse desumendas probationes fidei, ex *Traditione, decretis conciliorum*, etc., et promississe se omnia probaturos ex solo verbo Dei. Sicut hoc tempore, ità etiam illo, tota controversia fuit de articulis, quos hæc, aut illa pars sustinebat esse fidei, quorumque contradictorium docebat esse errorem in fide. — Lutherani ergò promittentes se probaturos omnes suos articulos ex solâ Scripturâ, necessariò intellexerunt se probaturos suas conclusiones sub ratione articuli fidei: ità ut contradictorium esset error in fide. Non examinamus hic, an Lutherani, in materiis controversiis adversùs Catholicos, habeant conclusiones, quæ sequantur ex unâ propositione Scripturæ, et alterâ rationis evidentis ac necessariæ; sed an tales conclusiones sint fidei, et contradictorium error in fide. — Si Lutherani, promittentes *omnium dogmatum probationem ex solâ Scripturâ*, voluerunt afferre probationem, quæ ex utriusque partis sententiâ sufficeret probando articulo fidei, et ejus contradictorium esset error in fide; laudabilis fuit promissio, procedens nimirum à concessis ad concedenda. Sin autem cum Musæo dicas, Protestantibus « ad nihil aliud se obstrinxisse, nisi quòd velint medium, seu principium proprium, ex solâ Scripturâ depromere; » nullius momenti erit illa promissio, quæ nihil affert utrinque concessum. Neque enim catholica Ecclesia ejusmodi conclusiones acceptavit unquàm, ut sufficientes probando articulo fidei, ità ut contradictorium sit error in fide. An putârunt Catholicos adeò temerarios, ut dimitterent traditiones et auctoritatem conciliorum, et pro compensatione acceptarent probationem suo iudicio insufficientem? — Promissionem igitur Lutheranorum acceperunt Catholici, quatenus apud Catholicos sufficiebat probando articulo fidei, hoc est, quatenus fieret per terminos expressos, vel æquivalentes S. Scripturæ; illud enim solum, ex utriusque partis confessione, erat sufficiens. Et hoc est fundamentum Methodi Augustinianæ, uti benè advertit Musæus, de Convers. Hom. disp. 9, cap. 3, thes. 58.

§ 11. *Quas probationes admittant controversiæ terminis negativis propositæ.*

Difficultas in hoc consistit, quandò una pars contententium sustinet affirmativè questionem propositam esse supernaturaliter revelatam, altera pars sustinet negativè eamdem questionem propositam esse falsam; quænam probationes rectè à parte negantur adduci possint? — Questiones, quæ in controversiam veniunt, si sint mixtæ, sicut earum veritas probari po-

test tūm ex verbo D. i. tūm ex ratione, itā falsitas ostendi potest tūm ex verbo Dei, tūm ex ratione. Verūm quia questio mixta non defenditur, ut naturaliter nota, sed ut supernaturaliter revelata, incipiendum est à refutatione ex verbo Dei. — Sin autem defendatur questio, ut solo lumine supernaturali nota, tunc refutatio propriè non potest institui positivè ex solâ ratione. Cūm enim unio extremorum, v. g., in hâc questione: *Purgatorium est existens*, dependeat à solâ revelatione supernaturali, ex sententiâ defendentis et affirmantis; non potest oppugnans suam negationem: *Purgatorium non existit*, probare ex solo lumine naturali, sed necessariò instituenda est confutatio ex verbo Dei, seu revelatione supernaturali. — Tunc autem, assumptâ unâ propositione Scripturæ, et alterâ rationis evidentiâ ac absolutè necessariâ (si quæ talis daretur), benè sequeretur non esse revelatam affirmativam, v. g.: *Purgatorium est existens*; non tamen sequeretur negativam, v. g.: *Purgatorium non existit*, esse supernaturaliter revelatam, uti in antecedentibus dictum.

§ 12. *Quas probationes promiserint Protestantes pro suis articulis negativis.*

Discimus in Methodo Augustinianâ, juxtâ Protestantem, *reprobationem confutationemque* dogmatum et errorum omnium ex Scripturâ petendam esse, eosdemque docere Confessiones suas esse fundatas in *puro et expresso* verbo Dei. In Confessionibus autem suis promiscuè ponunt articulos affirmativos et negativos, eosque profitentur se credere. — Cūm igitur dicant se credere positivè articulos negativos, necesse est ut eos probent tanquàm supernaturaliter revelatos. At supernaturaliter revelatos probare non possunt, nisi terminis expressis, vel æquivalentibus S. Scripturæ; nam quæ per consequentiâ derivatur probatio, non fit ex principio utriusque concessio.

EXAMEN TERTIUM.

De principio Catholico: *Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum.*

§ 1. *De Verbo Dei.*

Verbum Dei catholicum, seu toti Ecclesiæ commune, est nota sensum divinæ mentis hominibus per auctores canonicos manifestans.

Propositio 1. « Illud omne et solum est verbum Dei toti Ecclesiæ commune, quod Deus revelavit per Prophetas, Apostolos et auctores canonicos. » — Propositio 2. « Catholica Ecclesia nihil recipit ut verbum Dei, quod Deus revelavit post tempora Apostolorum. » — Propositio 5. « Catholica Ecclesia non credit, fide catholicâ, ulla miracula, quæ evenerunt post tempora Apostolorum. »

§ 2. *De verbo Dei scripto.*

Verbum Dei scriptum vocamus, quod à Deo revelatum est, et ab auctore canonico literis consignatum.

Propositio 1. « Illud omne est verbum Dei scriptum, quod in Scripturâ expressè legitur. » Hoc nullus negat. — Propositio 2. « Revelatâ propositione universali,

etiam revelatæ sunt formaliter omnes particulares et sub universali contentæ. » Admittimus, dicit Cocceius, disp. 27, n. 14. — Propositio 3. « Revelatâ quâcumque re, simul revelantur modi intrinseci ejusdem rei; » v. g., revelatâ sapientiâ divinâ, formaliter revelatur realitas et infinitas sapientiæ divinæ; et ratio est, quia nec realitas, nec infinitas sapientiæ divinæ affert quidditatem sive essentialiter novam, distinctivam formaliter à sapientiâ divinâ. — Propositio 4. « Revelatâ lato definitio, revelatur formaliter definitio, seu partes definitionis. » Regula bona, inquit Cocceius, disp. 27, thes. 15. — Propositio 5. « Revelatâ definitione, formaliter revelatur definitum. » — Propositio 6. *Revelato toto physico, revelantur partes physicae*, v. g., dūm revelatur quod Christus sit homo, revelatur etiam quod Christus habeat corpus et animam. — Propositio 7. « Revelatâ propositione indefinitâ, quæ enuntiat prædicatum essentialiter, vel proprietatem logicam de subiecto, ea æquivalenter universali. » Hanc sine contradictione refert Cocceius, disp. 27, thes. 19. — Propositio 8. « Revelato uno correlativorum, etiam formaliter revelatum est alterum correlativum. » Non contradicit Cocceius, disp. 27, thes. 19. — Propositio 9. « Quidquid in Scripturis prædicatur de naturâ singulari rationali, potest etiam formaliter prædicari de supposito singulari, v. g.: Dominum Deum tuum adorabis, » ubi mandatur adoratio Dei: et hæc revelatio formaliter identificatur supposito divino. Undè, licet Scriptura non dicat expressè Spiritum S. esse adorandum, quia tamen dicit Spiritum S. esse Deum, quidquid prædicatur in Scripturâ de naturâ divinâ, formaliter identificatur Spiritui sancto, et de eo prædicari potest. Atque hinc contra Lutheranos illud efficitur, Christum Dominum in SS. Eucharistiâ esse adorandum, quia licet S. Scriptura id expressè non dicat, est tamen formaliter revelatum Deum esse adorandum; cūmque illud prædicatum conveniat naturæ divinæ, etiam convenit Christo in Eucharistiâ existenti, quem verum esse Deum nobiscum fateatur Lutherani. — Propositio 10. « Revelatâ in Scripturâ sacrâ affirmatione unius contradictorium, contrarium, vel disparatorium, revelatur formaliter negatio contradictorium, contrarium, vel disparatorium. » Et hoc valet in contradictoriis quoad necessitatem absolutam, in reliquis quoad necessitatem physicam. — Propositio 11. « Omnis exceptio formaliter supponit regulam, » v. g., Scriptura dicit esse aliquod peccatum, quod non remittitur in futuro seculo, *Matth. 11, 32*, ubi supponitur formaliter aliqua peccata remitti in futuro seculo. — Propositio 12. « Revelato effectu, etiam formaliter revelata est causa. » Effectus enim sine causâ perfectè cognosci nequit, et conceptus formalis effectus involvit notitiam causæ, propter quam res est. — Propositio 15. « Revelatâ actione causæ efficientis, etiam formaliter revelatus est terminus, seu effectus proprius ejus actionis. » Nam sicut effectus formaliter supponit causam, v. g., caro Christi supponit nativitatem, itâ actio causæ efficientis importat effectum, v. g., nativitas Christi importat carnem Christi, et ea invicem sibi testimonium reddunt.

§ 5. *De consequentiis ex Scripturâ deductis.*

Propositio 1. « Nulla conclusio, quæ tantum deducitur ex unâ præmissarum, quæ est Scripturæ, et ex alterâ rationis evidentis ac necessariæ, esse fidei catholicæ, sive illa conclusio consideretur, ut deducta ex præmissis in formâ dispositis, sive consideretur independenter à formâ, sed tantum ut virtualiter contenta in præmissâ revelatâ. » Hæc propositio nullum habet dubium apud Catholicos. Sunt enim doctores qui infirmant tales conclusiones esse fidei; sunt qui negant. Unde apud hos et illos certum est, eas non esse fidei catholicæ; sive non esse necesse ut omnes eas agnoscant pro revelatis. Atque ideo propositiones sic deductas nunquam definit Ecclesia esse fidei; sed solum decernit eas esse certas, et contrarium esse periculosum ac temerarium.—Propositio 2. « Lutherani non possunt docere tales conclusiones esse fidei catholicæ. » Probat, quia Calixtus docet ob contradictorium talis conclusionis hominem non damnari. Ergo ex sententiâ Calixti, tales conclusiones non sunt fidei catholicæ; harum enim contradictorium semper damnat. Quid, quod nullas tales conclusiones habeant Lutherani?

§ 4. *De Verbo Dei non scripto.*

Verbum Dei non scriptum vocamus, quod à Deo revelatum est, sed à nullo auctore canonico litteris mandatum. Talis erat doctrina Christi et Apostolorum, antequam scriberetur novum Testamentum; et tales dicit Ecclesia catholica esse varios articulos, tam fidei, quam morum, qui per Apostolos quidem Ecclesiis insinuati sunt, non tamen ab auctoribus canonicis conscripti. De his agemus in tractatu de *Testimoniis seu Traditionibus.*

§ 5. *De Ecclesiâ, quæ proponit verbum Dei.*

Per Ecclesiam catholicam intelligimus, « omnes Catholicos toto orbe diffusos, vel concilium generale, cui præsidet, vel quod approbat summus pontifex. »

Omnes fideles toto orbe diffusos rectè dici Ecclesiam, nemo negat. Concilium generale rectè dici Ecclesiam, vel non negabant Protestantes, vel eis licebit vocare congregationem doctorum Ecclesiæ, quibus promissus Christus ut non errent.—Esse necessarium, ut sit Ecclesia proponens verbum Dei, agnoscit Melancthon, loc. comm. de Eccl. Calvin. lib. 4 Institut., cap. 11, § 4. Conf. Helv. poster. art. 1, 7, 18. Et S. August. in prolog. de Doctr. Christ. S. Iren. lib. 3, cap. 4. S. Hilari. in Math. can. 15.—Itaque necesse est credere Verbo Dei per Ecclesiam proposito, modò nobis constet hanc Ecclesiam nec decipi, nec decipere.

§ 6. *Fideles antè et post concilium Tridentinum habuisse eandem fidem.*

In conciliis generalibus frequenter factæ sunt novæ definitiones, seu propositiones articulorum fidei, v. g., baptismum extrâ Ecclesiam collatum esse validum, nec iterandum; de quo S. Augustinus, lib. 4 contr. Crescon., cap. 32: « Cùm inter episcopos anterioris ætatis, quàm esse inciperet pars Donati, ista quæ-

stio fluctuaret, et varias haberet inter se collegarum, salvâ unitate, sententias, hoc per universam catholicam (concil. Nicæn. can. 8), quæ toto orbe diffunditur, observari placuit, quod tenemus. » Ecclesiæ propositio non facit ut aliqui incipiat esse revelatum, quod antè non erat revelatum à Deo; sed facit ut omnibus et singulis possit constare, articulum, v. g., de validitate baptismi extrâ Ecclesiam collati, esse à Deo revelatum. Cùmque post eam definitionem omnes episcopi et doctores crederent eum articulum esse à Deo revelatum, non habuerunt diversam fidem ab iis, qui antè definitionem seu propositum Ecclesiæ contrariam sententiam, salvâ unitate, defendebant. Quia ratio formalis fidei, *auctoritas Dei revelantis*, ab utrisque æqualiter tenebatur, ut una et indivisibilis, eamque statuebant amplectendam juxta propositionem Ecclesiæ, diversitate sententiarum manente circâ solum materiale revelati; quia formale revelati tali materiali convenire, necdùm ipsis constabat. Si post definitionem Ecclesiæ esset diversitas sententiarum circâ articulum ab Ecclesiâ propositum, ea diversitas non esset tantum circâ materiale fidei, sed etiam circâ formale, quia constaret de formali revelatione, et negaretur verbum Dei ab Ecclesiâ propositum, essetque diversa fides.

Ita nullus hæret in varietate sententiarum, quæ antè concilium Tridentinum inter Catholicos reperiebantur. Si enim maximi viri nihilominus fuerunt Catholicici, dicamus Protestantibus cum S. Augustino, lib. 2 de Bapt., cap. 14: « Venite ad cathedram concordantem, quam Cyprianus non deseruit fluctuantem. » Consentit in hanc rem Haberkornius, Disp. Theol. contr. P. Rosenthal., thes. 24.

§ 7. *De propositione Ecclesiæ.*

Propositio 1. « Ecclesia proponit verbum Dei per concilia generalia, confirmata à summo Ecclesiæ totius Pastore, vel per summum Pastorem concilio generali. » Itaque asserimus verbum Dei proponi per Ecclesiam, id est, per pontificem cum concilio, vel per concilium cum pontifice, in quo omnes Catholici conveniant. Vide Bellarminum hoc modo loquentem, de Judic. Contr., lib. 3 de Verb. Dei. cap. 3. Tanner. Tom. 3, disp. 1, 9, 4, dub. 6, assert. 5.

Necessitatem propositionis docet Christus, Joan. 20, 22: *Si non venissem et locutus fuissis eis, peccatum non haberent.* Requiritur enim, vel ut Christus immediatè per se loquatur, vel ut mediatè per Ecclesiam loquatur. Vide S. Augustinum, tract. 89 in Joan. Ad hoc pertinet textus Matth. 10, 40: *Qui recipit vos, me recipit.* Luc. 10, 16: *Qui vos spernit, me spernit.* 2 Cor. 13, 5: *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus? Ubi observandum à Apostolos fuisse locutos ex immediatâ revelatione, Ecclesiam verò loqui citrà novam revelationem.*

Propositio 2. « Longè verius est infallibilitatem pontificiæ definitionis et propositionis non pendere à concilio generali; adeoque pontificem etiam extrâ concilium generale, circâ dubiam aliquam fidei questionem, infallibiliter definire. » Hæc est longè

communior et verior theologorum sententia. Probationem videre licet apud Tannerum, loc. cit. Canum, toto lib. 6.

Cæterum, ut ait Bellarminus, lib. 4 de Rom. Pont., cap. 2: « Catholici omnes conveniunt Pontificem solium, vel cum suo particulari concilio aliquid in re dubiâ statuentem, sive errare possit, sive non, esse ab omnibus fidelibus obedenter audiendum. » Propositio 3. « In disputatione contra Protestantes, satis est, id quod apud omnes Catholicos in confesso, et de fide certum, atque adeo propriè contra ipsos controversum est, defendendum suscipere, pontificem nimirum, si cum generali concilio aliquid circa fidem deficiat, errare in definiendo non posse. » Ratio est, quia propositio secunda non est tam certa atque prima, nec apud Catholicos usquequaque extrâ controversiam, imò inter ipsosmet Catholicos etiamnum controversa. Ità expressè Tannerus, loco cit.

Sufficit, quod diximus; et eum modum secutus est D. Veronius, tom. 3, lat. part. 5, in Galliâ; D. Nibuisius, Wecher., num. 16, in Germaniâ; Velerianus Magn., Judic. de cathol. Reg. cred. lib. 5, cap. 3, ex Italiâ; et alii non pauci invenerunt utilem.

Propositio 4. *Concilia particularia, à summo Pontifice confirmata, in fide et moribus errare non possunt.* Hæc propositio confirmatur uti secunda, et non est tam certa ac prima, quæ fide catholicâ tenenda est: idcirco illam nemo Catholicorum negat; hanc verò non desunt, qui negent. Vide Bellarm., lib. 2 de Conc. cap. 5.—Propositio 5. *Nullus articulus est fide catholicâ credendus, nisi proponatur universæ Ecclesiæ.* Ratio est, quia hoc solum est verè catholicum, quod ab omnibus est credendum. (Vide Bellarm., lib. 4 de Rom. Pontif., cap. 5.)—Propositio 6. « Articulus fidei catholicæ innoscit per praxim universalis Ecclesiæ. » Ratio est, quia universalis Ecclesiæ habet promissionem non errandi.—Propositio 7. « Nulla praxis universalis Ecclesiæ est definitiva, nisi sufficienter constet de eâ illâ praxi. » Ratio est, quia alioquin non haberetur ut sufficienter proponens. Ubi ergò non planè constat de eâ praxi, pacis studium observandum est, expectandaque vel generalis concilii definitio, vel decretum summi pontificis, uti dictum propositione 1 et 2. Quousquè autem valeat praxis Ecclesiæ, vide Canum lib. 2, cap. 7, et lib. 4, cap. ult.

§ 8. De articulis morum ab Ecclesiâ catholicâ propositis.

Propositio 1. « Dantur articuli morum, qui ab Ecclesiâ catholicâ proponuntur, sive in generali concilio, sive per praxim universalis Ecclesiæ, ut à Deo revelati. » Hoc nullus negat.—Propositio 2. « Omnes articuli morum, ab Ecclesiâ catholicâ propositi, sunt liciti. » Nec enim probari potest illos contravenire ulli prohibitioni.—Propositio 3. « Credendum est omnes articulos morum ab Ecclesiâ catholicâ propositos, esse licitos. » Probat: *Ubi non est lex, nec prævaricatio, Rom. 4, 15.* Hoc, generaliter revelatum, est positivè credendum. Sub hæc universali continentur omnes particulares. Hinc, si non est lex pro-

hibens invocationem sancterum, venerationem, reliquiarum, etc., credendum est invocationem sanctorum et venerationem reliquiarum esse licitam. Talis autem lex nulla est.—Propositio 4. « Credendum est omnes articulos morum ab Ecclesiâ catholicâ propositos, esse utiles. » Probat: *1º: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, Rom. 8, 28.* Et sub istâ universalitate omnes passiones continentur, atque utilitas designatur. *2º: Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite, 1 Cor. 10, 31.* Item, *1 Petr. 4, 11: In omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum.* Utile autem esse, honorare Deum, testatur ipse Deus: *Quicumque honorificaverit me, glorificabo eum, 1 Reg. 2, 50.*—Propositio 5. « Credendum est ordinationes morum ab Ecclesiâ catholicâ constitutas, esse etiam præceptas ex institutione divinâ. » Probat: *1º: Omnia honestè et secundum ordinem fiant in vobis, 1 Cor. 14, 40.* Quod cum generaliter præceptum sit, etiam comprehendit omnes particulares ordinationes morum, vel pro honestate, vel pro debito ordine servitii divini. *2º: Omnia ad edificandam fiant, 1 Cor. 14, 26.* Ubi comprehendit particulares morum ordinationes, per se patet.

§ 9. Ulterior declaratio ex sententiis Protestantium.

Dicunt *1º*, in ritibus, precibus publicis, et jejniis particularium Ecclesiarum posse esse diversitatem.—Dicunt *2º*, ritus et consuetudines ad attendam concordiam et obedientiam subditorum institutos, esse servandos, et eos, qui publicè transgrediuntur, peccare ob scandalum.—Dicunt *5º*, traditiones et caeremonias ecclesiasticas, quæ cum verbo Dei non pugnant, et sunt auctoritate publicâ institutæ atque probatæ, non esse privato consilio, vel datâ operâ violandas.—In prædictis nulla est difficultas. Sed Protestantes volunt cultum Dei removendum esse à legibus humanis, neque putandum quòd Deus colatur earum observatione. Hoc negant Catholicî, habemusque consentientem Zanchium, lib. 1 de leg., tit. de Tradit., dari caeremonias in cultu divino, ab Ecclesiâ institutas. Conf. Bohem. dicentem: « Et festos dies Beatæ Virginis, ad Dei laudem et gloriam honorificè celebrant. » Conf. Helvet. poster., art. 24. At verò Conf. August. Apolog. dicit: « Apud adversarios canunt Psalmos, non ut discant aut orent (contrarium est verum) sed cultus causâ. » Quasi illud opus sit cultus. Verum si relata ad Deum oratio non sit cultus, quis supercrit in Ecclesiâ cultus, nisi merè internus?

Dicunt ea opera propriè dici cultum, quibus Deus pronuntiat se honore affici. Dicunt etiam adaphora posse fieri ex fide, ità ut ea opera Deo placeant, alio tamen modo, quàm cultus propriè dictus. Sed sic erit quæstio de nomine, an, v. g., observatio jejniû ab Ecclesiâ instituti, sit cultus propriè dictus. Nonne legitur de Amâ, quòd erat *serviens* die ac nocte in jejniis et obsecrationibus? ubi, fatente Bezâ, designatur cultus. Habemus mandatum, *Coloss. 3, 17, ut omnia in nomen Domini Jesu Christi, et in gloriam Dei, 2 Cor. 10, 12, faciamus; ut in omnibus honorificetur*

Deus per Jesum Christum, 1 Petr. 4, 11. Illane fiunt sine cultu?

Neque hic obstat 1°: *Sine causâ colunt me, docentes doctrinæ et mandata hominum.* Loquitur enim eo loco Christus de mandatis verbo Dei contrariis. S. Chrysost., *Hom. 52 in Matth.* Vel Christus procedit comparativè, volens mandata Dei magis servari. S. Cyrill. Alexandr., *lib. 5 in cap. 29 Isa.* Ilanc intelligentiam si Protestantes repudient, quomodò defendent suas cæremonias? Nonne sunt mandata hominum, et doctrinæ hominum, quæ cum scandalo non sunt negligendæ? Non obstat 2°, quòd cultus voluntarius (itâ enim legunt *Coloss. 2, 23*) censeatur illicitus. Agitur enim de cultu, qui caput non tenet, et Angelorum religionem confligit. Talis voluntarius cultus est illicitus. Et quis dicat voluntariam abstinenciam ex se esse illicitam, aut ab Apostolo, eam alibi commendante, prohibitam? Quis dicat voluntariam indictorum ab Ecclesiâ jejuniorum observationem esse damnandam, cum ipsi Protestantes merè voluntariam urgeant observationem? An propterea eorum jejunia sunt improbanda? Et tamen agitur dicto loco de abstinenciâ *secundum præcepta et doctrinas hominum*, ut sciamus de iis præceptis agi, quibus à Deo abducuntur homines. — Non obstat 3°: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Rom. 14, 23. Qui autem aliquid Dei colendi causâ facit, nesciente vel dubitante conscientia, an Deus hoc modo coli velit, is non agit ex fide, quia ignorat, an hoc suum opus placeat Deo, an verò displiceat; et Deum contemnit, eò quòd facere aliquid audeat, cuiamsi Deo displiceat.

Resp. 1°: Nos esse certos ex fide, diximus, § 8, supra. 2° Agit Apostolus de comestione, vultque credi (utî vobis placet) omnia esse munda, et hoc non credentem, peccare comedendo. Quid hoc contrâ nos? Si requiritur fides ut non peccemus, quomodò vos docebitis, omnes actiones vestras ex fide descendere, nisi nobiscum idem statuatis? 3° Si quòd ex fide est, peccatum non est, quomodò doceatis omnia opera justî esse peccata?

§ 10. De distinctione articulorum necessariorum.

Articuli necessarii necessitate mediî dicuntur, sine quibus creditis quòd nullus absolutè, secundum legem Dei ordinariam, salvari potest. Ratio est, quia Deus ea statuit tanquam media, sine quibus via æterna obtineri nequeat. — Articuli necessarii necessitate præcepti dicuntur, qui ex præcepto divino credi quidem debent, sed sine quibus aliqui absolutè salvari possunt, habitis scilicet necessariis necessitate mediî, etsi reliqua invincibiliter ignorantur; et tales articuli sunt, qui concernunt sacramenta.

In sequenti paragrapho dicemus quinam sint articuli necessarii omnibus et singulis, vel necessitate præcepti. Nec enim putamus necesse ut hæc duo separemus, cum inter Christianos (ubi sufficienter promulgatum est Evangelium Christi) ordinariè nullus reperitur, cui ista non innoverint.

§ 11. Quinam articuli sint omnibus et singulis necessarii.

Propositio 1. « Ex solâ Scripturâ sufficienter haberi nequit, quinam sint articuli omnibus et singulis necessarii. » Probatur 1°, quia Protestantes legerunt Scripturam diügenter, et tamen hactenus non invenerunt catalogum articulorum necessariorum, qui sufficienter ex solâ Scripturâ, sub illâ qualitate, probentur. 2° Quia in statuendis articulis necessariis, nec Lutherani cum Lutheranis, nec Reformati cum Reformatis conveniunt. 3° Quia nullum concilium, nullus doctor catholicus unquam dixit ex solâ Scripturâ sufficienter probari quinam sint articuli necessarii. — Propositio 2. « Citrà traditionem verbi Dei non scribitur, et testimonium Ecclesiæ, sciri nequit quinam sint articuli necessarii. » Probatur 1°: Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, non potest sufficienter sciri Scripturam esse divinam; et tamen hoc ipsum, juxtâ Protestantes, antè omnia sciendum est. 2° Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, nullus probare potest quinam articuli sint necessarii. 3° Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, nullus cognoscere potest verum sensum articulorum necessariorum. Ergò non possunt sciri, sicut oportet. — Propositio 3. « Ex fide catholicâ certum est omnibus et singulis fidelibus proponi in Ecclesiâ catholicâ, quidquid est necessarium ad salutem. » Patet ex praxi universalis Ecclesiæ, dum simplicibus proponit catechismos ordinarios; et semper tenuit iis comprehendî omnem doctrinam ad salutem necessariam: licet pro varietate locorum ii catechismi plus minüsve contineant. — Propositio 4. « Communis sententia Doctorum Catholicorum est, articulos omnibus et singulis necessarios ex præcepto divino, comprehendî Symbolo Apostolico, quoad fidem, et quoad mores spe divinâ roborandos, præcepto orationis; et eosdem charitate divinâ illustrandos, præceptis decalogi; demum fide eorum Sacramentorum, quibus unusquisque juxtâ conditionem suam debet uti. » Habet hæc sententia non exiguum fundamentum in ordinariis catechismis Ecclesiæ catholicæ, in quibus nihil prædictorum omitti solet. Quantum ad articulos fidei, etiâ simplices debent credere verba cum vero sensu; non quoad subtiliores, et magis proprios conceptus, sed quoad substantiam; v. g., rusticus credit Patrem esse Deum, Filium esse Deum, Spiritum sanctum esse Deum; et tamen non credit tres deos, sed unum Deum; nec requiritur ut rusticus intelligat distinctionem naturæ à personalitate. Quantum ad articulos morum, quoad praxim est necessaria, ipsa cognitio, quæ propter praxim est, est etiâ necessaria, quia omnes debent benè vivere, et in necessitatibus pro auxilio, certis etiâ temporibus pro gratiarum actione ad Deum se convertere. Ideò Oratio et Decalogus sunt omnibus necessaria. Sacramentorum cognitio est magis, vel minüs necessaria, prout ipsa praxim est magis vel minüs necessaria.

In reliquis omnibus ignorantia non præjudicat salutem. Si tamen de reliquis sit definitio Ecclesiæ, nullus potest Verbo Dei per Ecclesiam proposito relictari, etc.

prejudicio salutis. Hoc autem negativum est, ideòque semper obligat, non contradicere.

Propositio 5. *Reformati, Lutherani, etc., non conveniunt cum Catholicis in fide Symboli Apostolici. Probat* 1. Catholici credentes Ecclesiam, intelligunt unam illam Ecclesiam, quæ communiè dicitur Catholica, quamque Protestantes vocant Pontificiam. Hic idem non credunt Protestantes. 2. Catholici credentes Sanctam Ecclesiam, intelligunt eam regi Spiritu Sancto, et ab eo duci in omnem veritatem, et nunquam errare in doctrinâ Fidei. Quid simile credunt Protestantes? 3. Catholici credentes Ecclesiam Catholicam, intelligunt eam, juxta promissiones divinas, in prædicatione Evangelii, in administratione sacramentorum, in professione fidei semper perseverantem. Nonne hic vacillant Protestantes?

Peti potest, an explicite credendum sit, 1. animam esse immortalem, sine quo nihil crederemus de vitâ futurâ. 2. Peccatum originale, vel habenda cognitio peccati in genere, quod est fundamentum redemptionis. 5. Necessitas gratiæ ad justitiam obtinendam.

Resp. sufficientem fidem eorum necessariam esse, non autem explicitam. Nam qui sperat vitam æternam, satis sibi credit animæ immortalitatem. Qui credit in Deum, ut justificatorem, satis sibi credit esse necessarium auxilium melius ad salutem, quamvis de hoc specialiter non cogitet. Et idem est de remissione peccatorum, etsi de peccato originali, sub proprio conceptu non cogitet.

§ 12. Quot sint præcepta fidei.

Propositio 1. « Datur præceptum interius credendi. » Probat: Hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi, 1 Joan. 3, 25. — Propositio 2: « Datur præceptum interius non subtrahendi assensum veritati revelatæ. » Probat: *Justus autem meus ex fide vivit. Quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ*, Hebr. 10, 58. *Qui non crediderit, condemnabitur*, Marc. 16, 16. — Propositio 3: « Datur præceptum non negandi exterius fidem. » Probat: *Qui negaverit me coràm hominibus, negabo et ego cum coràm Patre meo, qui in cælis est*, Matt. 10, 33. — Propositio 4: « Datur præceptum aliquandò exterius con- » fitendi fidem. » Probat: *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Rom. 10, 10.

Quantum ad præcepta morum, ea in Scripturis reperiri circa Decalogum, circa Orationem, circa Sacramenta omnibus necessaria, certum est; quæ tamen hic non adducimus, quia nullam difficultatem habent huic loco propriam.

§ 13. De assensu catholico et resolutione fidei.

Ut aliquis fide divinâ assentiat verbo Dei, requiritur 1°, ut aliquid verbum Dei, sive ut objectum, quod creditur, sit à Deo revelatum: *Cum accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed (sicut verè est) verbum Dei, quòd operatur in vobis qui creditis. is.* 1 Thess. 2, 13. Requiritur 2°, ut illud objectum sufficienter nobis proponatur:

Timentique populus Dominum, et crediderunt Domino et Moysi servo ejus, Exod. 14, 13. Crediderunt Domino revelanti, et Moysi, hoc est, per Moysen. Ità enim legitur de Joanne Baptistâ: *Ut omnes crederent per illum*.

Primi fideles, extorta questione de legalibus, non habuerunt recursum ad Spiritum internum, licèt tunc primitiæ Spiritûs sancti abundantiore defluxu ad multos pervenirent; non ad solam Scripturam, sed ad ministerium ordinarium, ad illos, qui à Deo constituti erant rectores et pastores Ecclesiæ. Atque hęc Apostolicum concilium propositam questionem definiit: *Visum est Spiritui sancto et nobis, Act. 15, 28*; hoc est, visum est Spiritui sancto per nos docenti. Neque dicendum putaverunt: Visum est Spiritui sancto per nos docenti. Neque dicendum putaverunt: Visum est Spiritui sancto et Scripturæ; aut: Visum est Spiritui sancto, et huic, aut illi revelanti; sed: Visum est Spiritui sancto et nobis, in ministerio publico constitutis.

Requiritur 3°, ut veritas, quæ proponitur credenda, sit evidenter credibilis. Nobis autem fit talis, si consideremus notas veræ Ecclesiæ, promissionesque Ecclesiæ divinitus factas, divinitus præstitas. *Prædicaverunt ubi que, Domino cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis*, Marc. 16, 20. Requiritur 4° gratia interna Spiritûs sancti, sine qua nemo potest credere sicut oportet. Probat: *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum*, Joan. 6, 29. *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis*, etc. Philipp. 1, 29.

His positis, difficile non est determinare, in quid ultimâtè resolvatur fides. Interrogatus quomodo pervenerit ad fidem, respondebit: Per docentem Ecclesiam. Iterum interrogatus quomodo sciverit Ecclesiam catholicam esse audiendam, respondebit: Ex signis, seu notis veræ Ecclesiæ. Postea interrogatus quid crediderit, respondebit: Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum. Tandem interrogatus qui crediderit, respondebit: Deo revelanti. Itaque ex parte objecti, veritas Dei revelantis est ratio formalis, in quam ultimâtè resolvitur fides. Testimonium enim Ecclesiæ proponit, et manifestâ credibilitate docet objectum formale fidei. Ratio rei creditæ est revelatio divina; ratio cognitionis nostræ, proximè movens, propositio Ecclesiæ; illa prior est naturâ, hæc prior quoad nos, illa posterior quoad nos, hæc posterior naturâ. Verum si queratur de causâ, quæ generat fidem in mentibus nostris, nullum est dubium quin interna Spiritûs sancti gratia sit effectiva fidei. Atque ità neque Ecclesia, quæ plantat, est aliquid; neque rationes moventes, quibus animus irrigatur, ut assensum præbeat docenti Ecclesiæ, sunt aliquid; sed qui incrementum dat Deus, cujus opus et donum est, ut credamus.

§ 14. De iis quæ requiruntur ad probandum articulum fidei.

Hic diversitas est inter ea quæ requiruntur ad assensum fidei, et ea quæ requiruntur ad probationem fidei. Licet enim requiratur gratia Spiritûs sancti, ut,

v. g., infidelis assentiatur fidei, non tamen requiritur infideli gratia Spiritus sancti, ut infideli sufficienter proponatur et probetur veritas fidei. Imò qui probaturus est fidem, nihil roboris addit suo argumento, si alleget se habere Spiritum sanctum, nisi illud ipsum aliudè probaverit. — Ut probetur fides, requiritur 1º, verbum Dei: *Quomodo credent ei, quem non audierunt?* Rom. 10, 14. Et hoc apud omnes in confesso est. Requiritur 2º, ut sit, qui proponat verbum Dei: *Quomodo audient sine prædicante?* Ibid. Et de hoc etiam quod sciamus, nulla lis est, nisi fortè cum Enthusiasticis, contrà quos hic non agimus. 3º Ut de fidelitate proponentis verbum Dei sufficienter constet. Si enim auctoritas proponentis vacillet, non poterit nobis sufficienter constare de verbo Dei quod proponitur. Hinc dicimus tria dicta requiri et sufficere. — Itaque probaturi fidem catholicam, antè omnia docemus esse Ecclesiam proponentem verbum Dei, et ostendimus ejus auctoritatem fidelitatemque in proponendo. Hoc sufficienter præstito, nullum est dubium quin illud sit verbum Dei, quod ab Ecclesiâ proponitur; nec quidquam superest, quod possit requiri ad probandam fidem.

§ 45. De fide implicitâ.

Superest ut nonnihil dicamus de fide implicitâ, tum ad præcedentium elucidationem, tum ut occurramus opportunis quorundam cavillationibus. Explicitè credere, est credere aliquid in seipso, ità ut illud sit proximum objectum in quod cadit assensus fidei. Implicitè credere, est credere in alio tantùm, quia quod sic creditur, reverà non expressè cognoscitur, neque intellectus format proprium et distinctum conceptum propositionis, quæ implicitè tantùm credi dicitur, sed alterius in quâ ille continetur. — Fidem implicitam et virtutalem esse, quandò creditur principium aliquod, simul cum conclusione quæ indè deduci potest, adeò certum est, ut nullus possit contradicere. Explicitè, v. g., credimus Christum esse verum hominem; nonne simul implicitè et virtualiter credimus Christum esse visibilem? Qui credit Christum esse verum hominem, immediatè attingit essentiam hominis, et essentia hominis est proximum objectum ejus assensus; visibilitas autem immediatè non attingitur. Sed quia sub ratione proprietatis, logicè immediatè fluit ab essentia, dicitur implicitè credi et attingi cum essentia explicitè creditâ, tanquam conclusio in suo principio, undè et probari potest. Atque hæc ratione fides implicita est in intellectu. — Deindè, si quis credit uni articulo per Ecclesiam proposito, ob veritatem Dei revelantis, necessariò paratus est assentiri reliquis articulis, à Deo per Ecclesiam propositis. Ratio manifesta est; si enim quis credit ob veritatem Dei revelantis, hæc ratio formalis assensus extenditur ad omnia quæ Deus revelavit, et in omnibus est eadem, licèt objecta materialia sint diversa. Undè non potest aliquis fidelis judicare dictam rationem formalem nunc sequendam esse, nunc repudiandam; sed si in uno articulo eam sequatur, necessariò judicat in omnibus sequendam esse; atque

ità paratus est credere quicquid Deus per Ecclesiam docet esse revelatum. Nam si quis unum credat, et alterum neget, cum utrumque sit à Deo revelatum, talis est *proprio judicio condemnatus*. Et quomodò? quia credens unum, eo ipso approbat rationem formalem credendi circà omnia objecta materialia fidei. Quocirca, si neget unum materiale fidei, cum in eo ipso inveniantur ratio formalis credendi, condemnatur priore judicio, quo uni veritati revelatæ assensus præbens, rationem formalem credendi circà omnia revelata probavit, et eam probando, contradictorium dissensus condemnavit. — Tandem dicimus aliquem implicitè credere per relationem ad alios explicitè credentes, Ecclesiam scilicet. Ità, qui credit quod Ecclesia credit, paratus est omnia amplecti, quæ Deus per Ecclesiam proposuit credenda. Et quia fide divinâ credit Ecclesiam regi à Spiritu sancto, necessariò paratus esse debet in nullo dissentire ab Ecclesiâ. Imò si exactè agendum est, catholicus credens Ecclesiam omnes veritates fidei fideliter proponere, eo ipso formaliter credit et amplectitur omnes et singulas particulares veritates fidei ab Ecclesiâ propositas. Neque necesse est ut explicitam notitiam habeat omnium particularium veritatum fidei, ut verè et formaliter dicatur singulas credere. Sicut formaliter de omnibus et singulis hominibus dicit, est animal, qui dicit, omnis homo est animal, licèt longè maximam hominum partem non noverit. Hoc tamen nihil impedit quominus aliqua sint explicitè credenda, de quorum necessitate actum est in præcedentibus.

EXAMEN QUARTUM.

De principio communi. — *Doctrinam christianam primorum seculorum, quæ in libris SS. Patrum et antiquorum conciliorum reperitur, esse incorruptam, saltem quoad articulos salutis necessarios.*

§ 1. Sententia Patrum.

Concilium Tridentinum, sess. 4, statuit non esse permittendam interpretationem Scripturæ, *contrà unanimum consensum Patrum*. Ubi notandum interpretationem Scripturæ non tantùm eam improbari, quæ unanimi consensui Patrum Scripturam interpretantem contravenit, sed absolutè, quæ unanimi consensui Patrum est dissentanea. — Protestantes docent communiter SS. Patres primorum seculorum in articulis fidei necessariis non errasse. Calvinus, Instit. lib. 4, c. 2, § 5, et lib. 4, cap. 8; Molin. *Défense de la foi*, lib. 2, art. 2; Du Plessis, *Préface du Mystère d'iniquité*; Hund. part. 1, c. 6, n. 71, part. 2, cap. 1, n. 18. — Eo non obstante, Reformati hanc legem ponunt: *Ministri in concionibus non allegabunt, nisi benè sobriè, scripta antiquorum doctorum*. Volunt ut in disputatione de fide non detur *locus scriptis antiquorum doctorum pro judicio et decisione causæ*. Idem illi qui nolunt astringi consentientibus SS. Patrum testimoniis, volunt omnes doctores et professores theologiæ tractare *Scripturam in omni puritate, juxtà analogiam fidei et confessionis nostrarum Ecclesiarum Gallicæ, quam signabunt, et disciplinæ ecclesiasticæ*. Vid. Discipul. Eccl. Mittelburg., art. 37. — Illi cupiunt tractari Scripturam juxtà analogiam fi-

dei reformatæ; nos juxta analogiam fidei ab Apostolis usque ad hæc tempora continuatæ; illi juxta analogiam Confessionis Ecclesiarum Reformatarum Gallicæ; nos juxta analogiam Confessionum per unanimum consensum Patrum traditarum; illi juxta analogiam disciplinæ gallicæ recentis fabricatæ; nos juxta analogiam conciliorum generalium. Hæc vestra libertas est, quam deprædicatis, ut ab obedientiâ catholica Ecclesie exempti, gravissimo servitutis jugo premamini, constricti cætenis gallicæ Confessionis et disciplinæ ecclesiasticæ. An hoc est quod ingeminatis, SS. Patres subjectos dehere manere Scripturis, ut omnia subjiciantur vestræ Confessioni et disciplinæ ecclesiasticæ?

§ 2. *De consensu SS. Patrum in explicatione sanctæ Scripturæ.*

S. Irenæus, lib. 4, cap. 65: « Agnitio vera est Apostolorum doctrina, et antiquus Ecclesie status in universo mundo, et character corporis Christi, secundum successiones episcoporum, quibus illi eam, quæ in unoquoque loco est, Ecclesiam tradiderunt, quæ pervenit usque ad nos, custodita sine fictione, Scripturarum tractatione plenissima, neque additamentum, neque ablationem recipiens, et lectio sine falsificatione, et secundum Scripturas expositio legitima et diligens, et sine periculo, et sine blasphemia, et præcipuum dilectionis munus, quod est pretiosius quàm agnitio, gloriosius autem quàm prophetia, omnibus autem charismatibus supereminens. » S. Leo, epist., decr. 97, postquam hæreticam, deinde catholicam proposuisset sententiam, et illam ex Scripturâ refutasset, hanc confirmasset, adducturus SS. Patrum Scripturam explicantium testimonia, sic præfatur: « Ut autem pietas tua cum venerabilium Patrum prædicationibus nos concordare cognoscat, aliquantas eorum sententias huic credidi subjiciendas esse sermoni. Quibus si digneris attendere recensitis, non aliud nos prædicare reperies, quàm quod sancti Patres nostri toto orbe docuerunt; nec quemquam ab illis, nisi solos impios hæreticos discrepare. » Theodoretus, dialog. 4, post adductos multos Patres Scripturam interpretantes, ita concludit: « Illi viri fuerunt successores SS. Apostolorum, et nonnullis usvenit, ut sacræ eorum et admirabili visione fruerentur. Plurimi autem eorum martyrii

coronis exornati sunt. Fasne ergo tibi videtur blasphemiam et maledicam linguam adversus eos vibrare? »

§ 3. *De consensu SS. Patrum in rebus fidei et morum.*

Legitur in concilio Chalcedonensi: « Si aliquos repererit de suis cordibus sinceritatem pietatis ejicientes, et ea quæ creduntur, arte verborum in dubium perducentes, præter expositionem SS. Patrum, vae illis ab utraq; sententiâ, id est, Dei et imperatoris! » In eodem concilio, Dioscorus dixit: « An vultis fidem SS. Patrum innovare! Sancta synodus dixit: « Si quis innovat, anathema sit. Si quis discutit, anathema sit. Sanctorum Patrum fidem servemus. » S. Pacianus: « At ego hucusque securus ipsâ Ecclesie serie, congregationis antiquæ pace contentus, nulla discordia studia didici, nulla certaminum argumenta quæsi. Tu postquam à reliquo corpore segregatus es, et à matre divisus, » etc. S. Epiphanius comparative procedit: « Jam verò uri tandem illorum peritiores sunt? an errore deceptus homuncio, qui nunc tandem emerit, et adhuc hodiè superstes est? An qui antè nos testes exstiterunt, quique antè nos eandem traditionem in Ecclesia tenuerunt, quam et ipsi à parentibus suis acceperant, et ipsorum parentes à majoribus suis didicerant, quemadmodum Ecclesia, quam à Patribus suis accepit rectam ac sinceram fidem cum traditionibus ad hunc usque diem observat? facessat igitur, » etc.

CONCLUSIO. — In reipublica judiciis usuvenit, ubi Scripturæ deest instrumentum, ut testibus habeatur fides; et sicut in rebus humanis oculatos testes, ita in fide auritos suscipimus, quia fides ex auditu est. Quæ unquam respublica scripto omnia, nihil sine scripto probandum decrevit? Scripturâ maximè utimur propter litigiosos; viri boni solo verbo in veritate et officio continentur. Si dubia legis occurrit interpretatio, à communi doctorum sententiâ non est in judicando recedendum. Si incerta S. Scripturæ intelligentia, audiendi consulendique sunt SS. Patres, viri docti, sancti, Apostolis vicini, quorum sanctitatem veneratur orbis universus; ideòque communia eorum placita nullo modo negligenda, sed fideliter amplectenda sunt. Vide S. Basil., de Spirit. S. cap. 29.

TRACTATUS SECUNDUS.

METHODUS AUGUSTINIANA.

Ea Methodus tribus absolvitur partibus. 1ª Proponit et supponit principia probationum, quæ in præcedentibus examinata sunt. 2ª Defendit. 3^a Probat. — *Augustinianam* dicimus, quia ex praxi S. Augustini deducitur.

Pars prima.

Principia probandi fidem, vel sunt Protestantium, vel Catholicorum, vel utrique parti communia. Horum necessitas ex eo constat, quod ordinata veritatis in-

dagatio supponat aliqua principia. Primum Protestantium principium est: *Solum Scripturam sufficere ad probandos articulos fidei.* Ità Reformati in Conf. Belg.,

art. 5; Lutherani, in præfat. Conf. August. S. Augustinus, lib. 4 cont. Maximin., in princ. : « Maximinus » dicit : *Si quid de divinis Scripturis protuleris, quod commune est omnibus, necesse est ut audiamus.* Hæc verò voces, quæ extrâ Scripturam sunt, nullo casu à nobis suscipiuntur. Præterea cùm ipse Dominus « moneat nos, et dicat : *Sine causâ colunt me, docentes mandata et præcepta hominum.* » Idem S. August. de Util. cred. cap. 14 : « Hoc, hæretice, principio me docturus es. » Porrò hanc doctrinam intelligunt de articulis fidei ad salutem necessariis, docentque Protestantæ : « Omnia ad salutem necessaria clarè et perspicuè contineri in Scripturâ, ad eò ut interpretatione seu consequentiâ non egeant. » Alterum Protestantium principium est : *Dari veram interpretationem Scripturæ ad probandam fidem.* Itâ Reformati in Conf. Helv. art. 2; Conf. Wirtemb., tit. de S. Script. S. Augustinus, in actis cum Felice Manichæo, lib. 4, cap. 17 : « Felix dixit : *Ipsa se Scriptura interpretatur.* » Hoc principium concernit articulos non necessarios, vel solam illustrationem necessariorum.

Principium catholicum est unicum : *Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum.* Et sicut ratio verbi Dei abstrahit à scripto et non scripto, itâ pariter utrumque comprehendit; nobis verò innotescit per Ecclesiæ propositionem, id est, vel per praxim universalis Ecclesiæ, vel per definitionem concilii generalis. Patet hoc ipsum, tum ex concilio Tridentino, sess. 4, tum ex professione fidei catholicæ. — S. Augustinus, contra epist.

fund. cap. 5 : « Ego verò Evangelico non credèrem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoveret auctoritas. » Et contrâ Crescon. lib. 1, cap. 35 : « Quamvis hujus rei certè de Scripturis canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum, etiam in hæc re, à nobis tenetur veritas, cùm hoc facimus, quod universæ jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas. »

Ultimum, et nobis cum Protestantibus commune principium est : *Doctrinam Christianam primorum sculorum, quæ in libris SS. Patrum et antiquorum conciliorum continetur, esse incorruptam, saltem quoad articulos fidei ad salutem necessarios.* Hoc esse principium nostrum, manifestum est ex principio catholico. Et licet in publicis Protestantium Confessionibus non reperitur, est tamen apud ipsos communissimum, uti ex Reformati testatur Eilbractus, Viâ Compend. cap. 5, et in Epanorth. ad d. caput. De Lutheranis idem probat Hermannus Fley, in Annalib. Circ. Westph. in præfat., n. 5.

Postquàm S. Augustinus adduxisset uniformem veterum Doctorum Ecclesiæ doctrinam, lib. 2 cont. Julian. Pelag. c. 5, addit : « Agnosce, fili Juliane, consonas catholicas voces, et ab eis desine dissonare. »

Ex dictis resultat duplex probandi modus, isque vel per terminos expressos, seu æquivalentes, vel per interpretationem, seu consequentiâ, juxtâ naturam principiorum.

Pars ij.

Defensiva Methodus, scuto non absimilis, absolvitur quatuor observationibus, quas præcedunt nonnulla privilegia, Protestantibus concessenda gratis, alioquin à limine cujuseunque controversiæ arcendis.

PRIVILEGIUM 1. Non eis disputabimus venerabilem titulum Restauratorum Ecclesiæ, sed eos tanquàm tales admitemus. (Vide S. Augustinum, contr. Epist. fund. cap. 4.)

PRIVILEGIUM 2. Non arguemus ipsorum Biblia in linguam vulgarem translata.

PRIVILEGIUM 3. Eorum probationibus non opponemus successionem episcoporum, Ecclesiæ catholicæ antiquitatem, auctoritatem, etc. — Addimus, compendii causâ, nos manus duros, si vel unum articulum fidei suæ controversum probaverint, vel nostræ contradictorium eviderint, eo modo, qui sufficiat ad stabilendum, vel destruendum dogma fidei.

OBSERVA 1°. — Status questionis utrinque proponendus terminis professionis fidei catechismi, aut libri publicè recepti. — Itâ fecit S. Augustinus, contr. Epist. fund. cap. 5. — Deindè, ut status questionis sit magis perspicuus, nunquàm permittemus, ut plures quæstiones per modum unius proponantur, sed una

tantùm. Insuper notabimus ea, quæ non sunt fidei, et alia, de quibus nobis cum Protestantibus convenit. Atque hæc ratione non disputabunt de quæstionibus merè scholasticis, concessa non probabunt, nec transigent de quæstione in quæstionem, aut nobis alienam affingent doctrinam, de quibus frequenter conqueritur S. Augustinus, contr. Jul. Pelag. lib. 5, cap. 3, 7, 18, et lib. 5, cap. ult., et cont. Maximin. lib. 3, in princ. Tandem, quotiescunque non concluditur quod est in quæstione, committitur fallacia dialectica, quæ dicitur *ignorantia elenchi.*

OBSERVA 2°. — Protestantibus in omni controversiâ, sive affirmet, sive negent, saltem primo loco incumbere onus probandi : incipiendò à probatione suæ fidei, deindè pergendo ad improbationem catholicæ. — Ratio 1. Quia sunt *accusatores* nostri, in conf. August. art. 21. Catech. Heidelb. Dom. 50, quæst. 80. Gall. art. 28. Actorem autem debere probare suam accusationem, sive affirmet, sive neget, apud omnes in confesso est. (Vide S. August. in opere brev. collat. 3 diei, cap. 2.) — Ratio 2. Quia dicunt se repurgâsse doctrinam christianam ab erroribus, et restaurâsse Ecclesiæ collapsæ ruinas. Itâ Conf. August. tit. de

conjug. Sacerd. Conf. Gall. *art. 51.* Illic speciosus titulus *Reformatorum* Ecclesiae. Jam ille, qui reformatur, debet errores demonstrare, ne deformatior potius quam reformator accedat. — Ratio 3. Quia recesserunt à priori unione, quam habebant cum Ecclesiâ catholicâ. Patet ex praefat. et concl. Conf. Saxon. et Conf. Helvet. poster., *art. 17.* Et nisi justas recedendi rationes allegârint, frustrâ recesserunt. (Vide S. August. *loc. cit. cap. 3.*) — Ratio 4. Negativis Protestantium articulis magis est propria, quòd doceant doctrinam nostram, v. g., de Purgatorio, adversari Scripturis. Sic Conf. Helv. poster. *art. 26,* atque adeò se abusus sustulisse, qui contrâ Scripturam recepti erant. Itâ Conf. August. *art. 21.* — Cur ergò sit catholici primo loco defendere, manifestum est ex dictis. Facilius etiam est rectè defendere, quam solidè probare. Defendenti sufficit adversos solùm ictus debite rejicere; neque necesse est ut de suo quidquam producat. Nam quidquid ex Scripturâ, ex antiquitate, aut ratione catholicis allegaverit, praeter obscurationem legitimæ victoriae (cujus, ob ingentem fructum ad auditores pervenientem, magna est habenda ratio) eludent Protestantes, omnesque adhibebit vires, ut clypeo mutato, ab onere probandi liberetur. — Sic quando constrictus adversarius non poterit ultrâ progredi, communiter petet: « Quomodò ergò intelligitur iste locus? » Quid aget catholicus? dabitne verum sensum loci allegati? nequaquam; nec enim quidquam promisit. Respondet ergò haecenus non probatum, et se non accessisse tanquam doctorem, sed qui, in gradu respondentis consistens, audiat an adversarius promissa solvat. Verùm, ut auditoribus aliquatenus satisfiat, promittet catholicus se probaturum suo loco, sed non ante quam constituerit in omnibus defecisse. Ubi tamen cum honoratioribus vel indoctioribus agitur, moderandus est rigor methodi; et per opportunas interrogationes insinuandus veniet verus sensus loci allegati; cum pertinacibus verò procedendum jure stricto. Porrò hæc observatio locum habet, ex quocumque principio probet adversarius.

OBSERVA 5^a. — Prior Protestantium probatio debet esse per terminos expressos, æquivalentes seu æqui pollentes, S. Scripturæ, sine additione, deductione, aut mutatione — S. Augustinus urget ea loca, *quæ non equeant interpretatione*, de Unit. Eccl. cap. 19. Fundatur hæc observatio in primo Protestantium principio, et publicâ ipsorum promissione nos docendi per solam Scripturam. Cùmque eorum doctores generaliter decernant, « omnia ad salutem necessaria clarè, et perspicuè, et evidenter in Scripturâ reperiri, » nihil æquius est quam disquirere primo loco de questionibus fidei necessariis, et ubi, *legatur* earum decisio; nam praeter terminos expressos nihil legitur in Scripturâ. Itâ S. Augustinus agit ex promissione adversariorum suorum, cont. Epist. fund. cap. 14. Deindè, multiplex est ratio postulandi terminos expressos. 1^a Conditio testamenti, cujus verba non sunt inutilia, nec carent sensu. Sic S. Augustinus, in Psal. 21: « Sedet Christus in caelo, et contradicitur ejus testa-

mento? Aperi, legamus, fratres sumus, quare concludimus? » 2^a Ambiguitas, seu incertitudo interpretationum vel consequentiarum. (Vide S. August. cont. Epist. fundam. cap. 12.) Quia 3^a expressi termini à nemine in dubium revocantur. 4^a Populus non capit consequentias et humanarum contentionum animosa certamina. (Vide S. August. de Unit. Eccl. cap. 7.) Et 5^a monito Apostolica. *Formam habe sanorum verborum*, 2^a Timoth. 1, 15. — Neque tantùm in affirmativis, sed etiam in articulis negativis requiruntur termini expressi, cùm ipsi doceant ex Scripturâ petendam esse *reprobationem dogmatum, aut errorum confutationem omnium.* Itâ Conf. Helv. post. art. 1. Et conclusio Conf. Gall. determinat omnes Confessionis articulos, *integre fundatos in puro et expresso verbo Dei.* Quid, quòd generaliter dicant Confessiones suas formatas ex verbo Dei? S. August. de Unit. Eccl. c. 12: « Aliud, inquit, evangelizat, etc., aut legat mihi hoc in Scripturis sanctis. » — Ex dictis patet quòd jure petamus terminos expressos. Cùmque non rarò inter indoctos agatur, qui, licet subtilitatem incapaces, solius tamen Scripturæ promissionibus inescati sunt, oportet eorum infirmitati, quantum fieri potest, descendere, et, si necesse, eorum uti Bibliis, ut cò facilius errantes ad veritatem reducamus. Dicamus ergò cum S. Augustino, de Unit. Eccl. capite 17: « Hoc nobis legant, quid morantur? quid tergiversantur? quid impediunt salutem gentium? legant hoc, et cum ipsâ lectione novos Apostolos (restauratores Ecclesiae) mittant. »

Ut autem liberaliùs agamus, notandum, 1° nos non us tantùm articuli controversi probationem exigere. Itâ quoque egit S. Augustinus, cont. Epist. fund. cap. 14: « Sed non sum avarus, unum horum doce. » Et de Unit. Eccl. cap. 17: « Legant nobis hoc de Scripturis sanctis, et credimus. Hoc, inquam, nobis ex canone divinarum librorum legant. » Quocirca, dicimus cum eodem Augustino, de Unit. Eccl. cap. 14: « Si apertam aliquod, et manifestum testimonium ex Scripturis canonicis protulerint, fateamur ad eos esse transcendendum. » 2° Nec totius articuli, sed ejus tantùm partis, quæ convertitur. 3° Nec istius partis quoad litteras et syllabas, sed quoad significationem. Quodcumquè enim inter nos et Protestantes convenit, terminos, qui adocentur, esse æquivalentes, non est disputandum de nomine. Attendendum tamen ne termini æquivalentes et doleant aliquam fallaciam, ut notat S. Augustinus, cont. Epist. fund. cap. 5 et 6. — Porrò cùm Protestantes allegant Scripturam, dicendum cum S. Augustino, cont. Fortunat.: « Agnosco et amplector testimonia divinarum Scripturarum; » sed ibi non egitur, quod est in questione. Si dicant cum locum sic *debere intelligi*, respondeat cum S. Augustino, de Unit. Eccl. cap. 24: « Aliquid manifestum, et quod interprete non egeat, à vobis flagitamus. » Nam postea examinabitur, quantum faciendi sit ista in interpretatio. Interim *fateantur* Protestantes in allegato Scripturæ loco non *legi*, quod eorum Confessio fidei docet. Utentur quidem infinitis digressionibus, ne fa-

teantur, sed fortiter instandum : et si præfractus fuerit, urgeri potest omnibus modis, ut auditores sentiant, cui parti hactenus adhaeserint.

Habitâ confessione, non statim admittendi sunt ad probationes, sed instandum, ut fateantur nullum alium ex Scripturâ produci posse locum, ubi legatur quod est in questione. Similiter urgenda confessio de tribus aut quatuor præcipuis controversiis, in quibus ipsi affirmant, et postmodum generaliter, quòd ne vel unum probare possint. Tum prælegenda professio fidei catholicæ ; et si non valeat contradictorium ex Scripturâ monstrare, ad singulos articulos urgenda erit talis confessio. Ratio dicitorum est, quia ulimur jure nostro; et omnium interest scire an ullus articulus controversus, eo modo in doctrinâ adversâ probetur, aut in nostrâ improbetur. Eâdem ferè ratione egit S. Augustinus cum Felice Manichæo, quem etiam ad fidem catholicam convertit, de act. cum Felic. lib. 1, cap. 13, 14 et 18. — Ex hac observatione sequitur auditoribus diligenter inculcandum, quomodo Protestantes promittant solam Scripturam, doceantque omnia ad salutem necessaria ibidem clarè et absque interpretatione reperiri, nullum tamen dogma controversum in Scripturâ legi posse; adeoque manifestum esse, nullum articulum controversum secundum ipsos esse necessarium ad salutem. Ergò fateantur oportet se ab Ecclesiâ catholicâ recessisse propter ea dogmata, quæ ad salutem non sunt necessaria. — Tandem hæc observatio locum habet, si ve probent Protestantes ex primo suo principio, si ve ex nostro, si ve ex communi. Verùm ex Patribus et conciliis non sunt audiendi, nisi prius omnibus pateat scripturales eorum promissiones inaniter jactari.

OBSERVA 4^a. — Posterior Protestantium probatio debet esse per interpretationem, explicationem, glosam vel consequentiam sufficientem ad articulum fidei, idque ex principiis supradictis, incipiendo à probationibus Scripturæ. — Ubi notandum hic non agi de articulis ad salutem necessariis, quos illi volunt clarè et absque interpretatione in S. Scripturâ contineri. Cùm enim manifesta promiserint, cum S. Augustino dicimus, contr. Epist. fundam. cap. 25 : « Non habent ergò isti interpretationes ad quas revertantur. » Et sicut antè diximus catholicum non obligari ad dandam veram loci allegati explicationem, ità non exiguum victoriæ dispendium erit, si suas interpretationes Protestantium interpretationibus opponat. Poterit tamen catholicus doctior, post designatos aliquos defectus (de quibus mox dicetur), insinuare veram loci intelligentiam, vel per opportunas interrogationes ex circumstantiis verborum Scripturæ petitas, vel per explicationem SS. Patrum, qui dicti loci evidentiam non viderunt; ità tamen, ut illud quod asfert, non ut absolute verum asserat, ne relinquuntur partes defendentis, ac questio muteatur. Verùm si agatur cum homine pernicace, standum erit in rigore methodi, urgendusque ut formet integram syllogismum, atque ità concludat, ut argumentum sufficiat ad fundandum articulum fidei; nam probabilia probabiliter solvuntur.

Hinc S. Augustinus, cont. Julian. Pelag. lib. 5, cap. 7 : « Dialecticorum quasi jaculis oneratus acutis, in certamen procedis, et jactas plumbeos pugiones, dicens, » etc. Neque disputandum est de thesi, seu de valore consequentiarum in genere, sed de hypothesis : *An hæc particularis consequentia sufficiat ad fundandum articulum fidei?* Si petant rationem negati, dicemus, nullam particularem Protestantium interpretationem vel consequentiam sufficere ad articulum fidei et assignabimus unum, vel plures ex sequentibus defectibus.

Primò, *Protestantes nullâ auctoritate formant suam interpretationem vel consequentiam.* Oritur hic defectus ex publicis adversæ partis confessionibus. Sic Helvetica post art. 2, declarat, « Scripturas sanctas non esse interpretationis privatæ. » Scotica art. 28, « Scripturæ interpretationem, neque ad privatam aliquam, aut publicam personam pertinere. » Wirtembergica, de S. Scripturâ veram sententiam Scripturæ vult apud eos esse quærendam, *qui Spiritu divino excitati sunt.* Atque idcirco urgemus Protestantes, ut doceant, quâ auctoritate hanc particularem forment interpretationem et consequentiam? Quod cum nequeant, fateantur se non habere legitimam auctoritatem. Habitâ confessione, non statim assignandus est secundus defectus, sed similiter urgenda de aliis confessio, uti dictum observ. 5. Atque hæc notatio etiam valet pro sequentibus defectibus.

Secundò, *Protestantium interpretatio seu consequentia non legitur in Scripturâ;* fundatur hic defectus in secundo Protestantium principio, quo docent, « dari veram interpretationem Scripturæ, quam ex ipsâ petendam esse, » affirmat Conf. Helv. pr. art. 2, adeò *ut ipsa interpres sit sui.* Deindè convenit inter nos dari interpretationem Scripturæ per Scripturam; id est, multa loca veteris Testamenti explicari per Scripturam novi Testamenti. Cùm ergò Scriptura duobus modis aliquid doceat, vel simpliciter, vel per interpretationem, meritò, conformiter altero Protestantium principio, petimus, an hæc particularis interpretatio, vel consequentia legatur in Scripturâ, vel certè, ut fateantur hunc defectum reperiri, uti dictum de primo defectu. Nec enim minùs Ariani et antiqui hæretici venditabant scripturales suas interpretationes, quàm moderni Protestantes. Dicebat autem Felix Manichæus, de act. cum Felic. lib. 1, cap. 17 : « Ipsa se Scriptura interpretatur. » Cui S. Augustinus : « Si ergò hic nôsti aliquem esse locum, ubi hoc dicat ipsa Scriptura, etc., aperi ad locum, quem nôsti, et lege mihi. »

Tertiò, *Scriptura non judicat de bonitate hujus interpretationis vel consequentiæ.* Oritur hic defectus ex eo, quòd Protestantes statuunt Scripturam sacram omnium controversiarum solum judicem; Conf. Helv. poster. art. 2. Lutherani, in Colloquio Ratisbon. thes. 2. Hinc jure nostro petimus: Quis judicabit de bonitate hujus particularis interpretationis, vel consequentiæ, an sufficiat ad articulum fidei? — Dicimus cum S. Augustino contr. Maximin. lib. 5, cap. 26 : « Undè ergò tibi per-

« tuasum est cetera superiora Patrem dixisse, hoc autem Filium? undè, quaso, distinguis? undè discernis? » Si ex Scripturà, produceret illa, *legamus*; aut fatere, uti suprà. Non enim Aristoteles, aut philosophia, non iudicium rationis aut discretionis iudicare poterit; nam præter illorum insufficientiam, assignaret alius iudex præter Scripturam. Vide S. August. contr. Julian. Pelag. lib. 2, cap. 10, et lib. 6, cap. 2.

Quartò, *Protestantes possunt errare in formandâ interpretatione vel consequentiâ*. Radicatur hic defectus in infirmitate humanâ, quæ non rarò errori subieitur: nam *omnis homo mendax*, Psal. 116. Imò *omnes homines sunt mendaces, et ipsâ vanitate vaniores*, ut habet Conf. Belg. art. 6. Sic etiam Felix Manichæus apud S. Augustinum (de Actis cum Felice, lib. 4, cap. 6): « Omnis homo mendax, solus Deus verax, Scripturæ Dei loquuntur. » — Juxtâ hanc adversæ partis positionem dicit S. Augustinus, contr. Julian. Pelagian. lib. 3, cap. 18: « Interponis Apostoli testimonium, non ad quod ab ipso positum est, sed ad quod ipse arbitraris. » Quocirca et nos petimus an Protestantes possint errare in hac particulari interpretatione vel consequentiâ? aut *fateantur*, sicut in primo defectu, et iterùm: Undè sciemus Protestantes de facto non errare in hac particulari interpretatione vel consequentiâ? Urgemus hic certitudinem quoad nos dependentes.

Quintò, *nullus SS. Patrum vidit particularem Protestantium interpretationem vel consequentiâ*. Defectus hic oritur ex eo, quòd teste Eilhrachtio, in Epanorth. annot. 9, ad cap. 22, Protestantes doceant suas interpretationes esse claras, evidentes, perspicuas, necessarias, et Scripturæ consentaneas — Quapropter optimo jure petimus an aliquis ex SS. Patribus hunc particularem Scripturæ locum itâ fuerit interpretatus, sicut Protestantes faciunt? aut *fateantur*, ut suprâ in primo defectu. S. Augustinus, contr. Epist. fund. cap. 3: « Justam puto esse, quod postulo, hæc sanè lege servatâ, ut vobiscum non orem, non conventicula celebrem, non Manichæi nomen accipiam, si non mihi (sed tantùm tibi) de omnibus rebus (imò de unâ re) ad salutem animæ pertinentibus sine ullâ caligine rationem perspicuam dederitis. » — Nota hos quinque defectus esse magis ad captum populi quàm alios sequentes.

Sextò, *altera præmissarum est solius rationis*. Hic defectus communem originem habet cum quarto defectu, à quo tamen differt, quòd ille respiciat conclusionem ex qualibuscumque præmissis deductam, hic verò defectus respiciat conclusionem ab unâ præmissâ rationis dependentem, atque adeò fallibilem. Hinc urgemus Protestantes, ut fateantur hanc particularem conclusionem deduci ex antecedenti, cujus altera præmissarum est rationis tantùm, et non Scripturæ, adeò ut in asserendâ tali conclusionem errare possit. Reliqua ut in primo defectu. Respondemus etiam, negando alteram præmissarum juxtâ Scripturam; quod et in aliis defectibus usus venit.

Septimò, *Scriptura non iudicat hanc conclusionem*

esse fidei, quæ deducta est ex antecedente, cujus altera propositio est solius rationis. Hic defectus communem originem habet cum tertio defectu; differt autem ab eo, quòd ille contempletur conclusionem respectu quarumque præmissarum, hic autem quæratür iudex particularis consequentiæ ex alterâ propositione rationis deductæ. Differt etiam à quarto et sexto defectu, in quibus variè consideratur fallibilitas; hic autem spectetur defectus iudicis circâ bonitatem talis conclusionis.

Undè *fateantur* Protestantes, Scripturam non iudicare quòd hæc conclusio, deducta ex antecedente, cujus altera propositio non est Scripturæ, sed solius rationis, sit fidei; vel assignent decretum iudicis. Reliqua ut in primo defectu.

Octavò, *sylogismus peccat vel in materiâ, vel in formâ*. Hic defectus communem habet originem cum quarto defectu. Priores septem defectus nihil statuunt de veritate, aut falsitate naturali, tùm totalis argumenti à Protestantibus producti, tùm ejus propositionis, quæ non erat Scripturæ. Hic autem defectus provenit vel ex falsitate unius propositionis, vel ex formâ indebitâ. Ideò dicimus nullum à Protestantibus produci argumentum, ad stabiliendum dogma controversum, quod non peccet in materiâ vel in formâ. — Hunc defectum assignabit Catholicus respondendo breviter more solito: Concedo, Nego, Distinguo. Ut autem multiloquium adversarii colibeat, urgebit formam sylogismi, petetque concludi, quod est negatum. — Quòd si importuna nectat sophismata, meminerit Apostoli, Coloss. 2, 8: *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam*. Itaque delegantur sophismata, et, ut in primo defectu, *fateatur*, antequàm transeat ad aliâ. Interim ne audiores fructu conferentiæ priventur, notandi erunt defectus superiores, quod in omni argumento fieri potest, necnon auditoribus inculcandum, Protestantes promississe solam Scripturam, et scripturales interpretationes seu consequentias, illos autem nobis velle obtrudere reformationem, per inanem et fallacem philosophiam, qualis conflatur ex materiâ peccante et formâ fallente.

Nonò, *non est formaliter revelata hæc particularis conclusio*. Hic defectus respicit conclusionem, cujus altera præmissarum est Scripturæ, altera supponitur rationis veræ et evidētis; in quo differt à quarto et sexto defectu. Monstratur autem ex naturâ articuli fidei, quia nihil est formaliter fidei, nisi sit formaliter revelatum. Cùmque ex prædictis defectibus constet, Protestantes pro nullo articulo controverso habere conclusiones formaliter revelatas, meritò, ut in primo defectu, *fateri* debent nullas particulares ipsorum conclusiones esse formaliter revelatas. — Hæc observatio locum suo modo habere potest, sive Protestantes ex secundo suo principio, sive ex nostro, contentur probare. Quòd si adducant argumenta in totum à ratione petita, priores quinque defectus ea prorsus enervant.

Et hactenus quidem de hypothesi, sive de consequentiis particularibus adversæ partis. An autem illud

quod tantum probatur per consequentiam firmam, necessariam, evidentem, deductam ex duabus propositionibus, quarum una est in Scripturâ, altera evidens et necessaria, adeoque infallibilis infallibilitate naturali juxta lumen rationis, positus in formâ argumenti evidētis et necessarij, adeoque naturaliter infallibilis, sit non tantum verum et certum, sed etiam articulus fidei, ejusque contradictorium error in fide? Affir-

mant Protestantes, et aliqui doctores catholici volunt esse *probabiliter fidei*. Omnes autem doctores catholici in eo conveniunt, quod non sit articulus *fidei catholice*, id est, qui *ab omnibus credi* debeat. Ratio est quia Ecclesia catholica dictam questionem nunquam definivit, aut tanquam revelatam fidelibus credendam proposuit, atque ita limites merè scholasticos nunquam est egressa.

Pars iij.

Probativa methodus, gladio persimilis, tribus observationibus perficitur. — Observa 1^a, statum questionis esse tentandum, uti parte 2, observat. 1, fuit constitutum. — Observa 2^a: Catholici est secundo loco probare, idque incipiendo à probatione fidei catholice, deinde pergendo ad improbationem doctrine contrarie, ita tamen ut fiat ex abundantia juris, quia per partem secundam convicti sunt Protestantes. Non permittat autem catholicus ut Protestantes, antè plenam probationem, quidquam objiciant, sive catholicus probet ex principio suo, sive ex principiis Protestantium, sive ex principio communi. — Observa 3^a: Omnis catholica probatio debet esse per terminos expressos, seu æquivalentes, sine additione, detractioe, aut mutatione.

Probatio prima desumitur ex conciliis generalibus, aut pravi universalis Ecclesie, hoc est, ex conciliis generalibus ab anno sexcentesimo ad nos usque habitis, vel ex praxi universalis Ecclesie ab eodem tempore sufficienter testatâ. Nam antiquorum conciliorum, et pravis primitivæ Ecclesie testimonia pertinent ad principium commune.

Protestantes tenentur acquiescere huic probationi, 1^a quia convicti sunt erroris in suâ doctrinâ, et multa prodixerunt argumenta nullo robore prædita. (Vide S. August. de Util. cred. cap. 8 et 9.) Si enim ulla fides amplexanda; si ex secundâ parte constat, nec Protestantium, nec ullam à nostrâ diversam doctrinam esse tenendam, vel supererit fides catholica sola sequenda, vel certè non erit fides in terris; *fateantur* igitur Protestantes alicujus Ecclesie sectandam esse fidem; nam suæ Ecclesie fidem sectandam non esse jam constat; et nullam aliam valentes designare, solius catholice fidem sequendam esse meritò statuent. — Tenentur acquiescere 2^a, quia non probant crimina Ecclesie catholice objecta, uti constat ex parte secundâ. (Vide S. Augustinum, Opusc. brev. collat. 3 dicit, cap. 5.) Debent igitur *fateri* permanendum esse in unione Ecclesie catholice, ejusque definitiones amplectendas. — Tenentur acquiescere 3^a, quia agnoscunt Scripturam. Nam si Catholicorum auctoritate commoti Scripturas amplectimur, æquum est ut interpretationem Scripturæ apud eosdem queramus, cum Ecclesia catholica utrumque æqualiter habeat à Christo. Ità S. Augustinus, de Util. cred. cap. 14. Quòd si hoc *fateantur* Protestantes, nullius concilii catholici determina-

tionis facilè obloquentur. — Tenentur acquiescere 4^a, quia Catholici satisfaciunt suo principio. Cum enim totâ parte secundâ supposuerimus Protestantium principia, ex quibus tamen, ne quidem pro uno articulo controverso poterunt concludere, conveniens est ut catholico principio similiter supposito, eas probationes audiant, quibus nullo modo possunt contradicere. Quod cum *fateri* debeant Protestantes, necesse est ut Ecclesie catholice determinationibus et observationibus acquiescant.

Probatio secunda. Desumitur ex S. Scripturâ, incipiendo scilicet ab iis questionibus, quæ expressis et manifestis S. Scripturæ testimoniis nituntur, ut aberrans populus ea legere possit. S. Augustinus, de Unit. Eccl. cap. 5: « Hoc enim prædico atque propono, ut quæque aperta et manifesta deligamus. » Item: « Sed et illa interim seponenda sunt, quæ obscure sunt et posita. » Verba enim Scripturæ in sensu communi et obvio intelligenda sunt, nisi aliud sufficiens ratio detur, cur à proprio et literalis sensu sit recedendum. — Postquam igitur Catholicum textum alicum S. Scripturæ adduxerit, in quo hoc legitur, quod docent Catholici, *fateri* debent Protestantes doctrinam Catholicam probari expressis S. Scripturæ terminis. Deinde alia sunt adducenda S. Scripturæ loca, quibus eadem quæstio probatur, et post singula dicendum, *fateantur*, etc. Tandem alii sunt producendi pro duabus aut tribus controversiis principalioribus, et æqualis exigenda confessio. — His factis, monendi sunt auditores de insufficientiâ probationum adversæ partis, et simul de efficaciâ probationis catholice. Errantes præcipue sunt instruendi in materiâ de Ecclesiâ, ex quâ omnes omninò quæstiones resolvuntur. (Vide S. Augustinum, de Unit. Eccl. cap. 22.)

Probatio tertia, ex SS. Patribus S. Scripturam explicantibus. Nam communis SS. Patrum consensus in exponendis Scripturis divinis, sufficiens probatio et testimonium est ejus, quod in primitivâ Ecclesiâ fuit creditum, atque adè ad desumendum articulum fidei, Protestantibus etiam debet sufficere, quia ejusdemque judicio prudentis, SS. Patrum consentiens Scripturarum explicatio præferenda est particularibus Protestantium explanationibus. *Fateantur* ergò Protestantes doctrinam catholicam probati terminis expressis SS. Patrum Scripturam explicantium. — Tenentur autem Protestantes acquiescere, 1^a, quia SS. Patres Scriptu-

ras tractarunt cum ingenti gloriâ. Sic S. August. contrâ Julian. lib. 2, cap. 1 : « Sententiis episcoporum, qui Scripturas sanctas ingenti gloriâ tractaverunt, tua, Juliane, Domino adjuvante, machinamenta subvertam. » Et cap. 4 : « Itâ (hunc locum) intellexit Ambrosius, itâ Cyprianus, itâ Gregorius, ut de aliis interim taceam simili præditiis auctoritate doctorum. » — Tenentur acquiescere 2°, quia, teste S. Augustino, ibid., cap. 9, SS. Patres per Scripturas defenderunt et præbârunt fidem catholicam, quibus, tanquam doctoribus, episcopis, et circa exorientes fidei quæstionibus, ex doctrinâ S. Augustini, ibid. cap. 10, iudicibus, et ex sensu Ecclesiæ loquentibus, obediendum est.

Probatio quarta, ex SS. Patribus Scripturam non explicantibus. Probationis hoc genus nobis sufficit ad articulum fidei, quia continet præxim universalis Ecclesiæ quam credimus infallibilem. Debet etiâ sufficere Protestantibus, quoad articulos necessarios, quod idcirco primo loco examinare fas est. Cùm enim dicant universalem primorum seculorum Ecclesiam in necessariis non errâsse, nequeunt SS. Patrum consona testimonia rejicere. Hoc ipsum fateantur.

Generales notiones circâ usum SS. Patrum. — Prima: Quando adduximus aliquem ex SS. Patribus locum, sive S. Scripturam explicantem, sive non, qui laud incertis et ambiguis, sed claris et manifestis verbis doctrinam proponit catholice, urgendum est adversarius, ut fateatur; vel ipsi dicendum: *Da parem, et acquiescimus.* — Secunda: Non alia sunt producenda loca, quam clara et manifesta, quæque terminis expressis illud doceant, quod est in questione. Itâ fecit S. August., lib. 2 contrâ Julian., cap. 5. Servit hoc incapacitati auditorum, et præciudicat adverte parti occasio cavillandi. — Tertia: Ob dictam rationem consultum est in conferentiâ, unum solum Patrem producere loquentem, antequam ad alios veniatur. Sic dicit S. Augustinus, ibid. cap. 10 : « Nolo esse plures, » etc.; et antea, lib. 1, cap. 5 : « Ponam pauca paucorum, qui bus tamen nostri contradictores cogantur erubescere et cedere. » Ad unumquemque locum exigenda confessio Protestantium, vel dicendum : *Da parem.* — Quarta: Non sunt alleganda loca SS. Patrum nisi pro articulis necessariis, ipsique fidei fundamentis. Itâ S. Augustinus, ibid. lib. 1, cap. 6 : « Hoc autem, undè nunc agimus, ad ipsa fidei pertinet fundamenta. » Nam de reliquis facilius debet esse modus. — Quinta: Consensus SS. Patrum considerari potest, vel quatenus est virorum doctorum et sanctorum, qui faciunt eorum sententias Protestantium opinionibus præferamus, vel quatenus proponit sententiam primitivæ Ecclesiæ; et is sufficit ad probandum articulum fidei, quia ejus est Ecclesiæ, quam in articulis ad salutem necessariis à veritate non defecisse inter nos et Protestantes convenit. Hinc S. Augustinus, cont. Julian. lib. 2, cap. 10 : « Quod invenerunt (SS. Patres) in Ecclesiâ, tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod à patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt. » Cui accedit quòd cùm nondum ageretur lis nostra, sententia tamen pro nobis fuit pronuntiata, quod et notat

S. Augustinus, asserens priores Patres decidisse posteriores controversias, tempore S. Augustini ortas. — Sexta: Quòd si contingat, uti sæpè evenit, SS. Patres in explicatione Scripturæ non convenire, illud non obstat quominus verum sit, nos in doctrinâ catholicâ SS. Patrum consentientes S. Scripturæ explanationes sequi. Ratio est quia non est necesse ad probandum aliquod dogma fidei, ut omnes, vel plures Patres in explicatione ejusdem loci particularis conveniant; sed sufficit, si in tali primitivæ Ecclesiæ dogmate consentientes, unanimiter judicent illud fundari in Scripturis, licèt idem dogma nunc ex uno, nunc variis S. Scripturæ locis deducant. Videatur S. August., contrâ Julian. lib. 1, cap. 6. — Neque enim Ecclesia solet determinare aliquod dogma fundari in hoc, vel illo particulari loco Scripturæ; sed videns unanimum SS. Patrum in tali dogmate, per varia licèt Scripturæ loca explicato, consensum, ipsum dogma tenendum decernit, quia fundatur in Scripturis. Quòd si Protestantibus hæc ratio non satisfaciat, nullo modo poterunt tenere aliquod dogma tanquam fidei, quòd, post discutientes partis suæ interpretes, ex Scripturis divinis eruere conantur, cùm ipsi doceant unicum esse Scripture certum et determinatum sensum. Quantò igitur meliùs Ecclesia catholica non rejicit SS. Patrum Scripturam explicantium diversimodè sententias, quoniam nihil impedit quominus, secundum S. Augustinum, lib. 12 Confess., cap. 25 et 31, ex eodem Scripturæ loco diversæ et verissimæ possint erui sententiæ, etiam à Spiritu sancto intente! — Septima: Catholici non docent quòd dicta SS. Patrum Scripturam explicantium, evidenter vel legitimè sequantur ex iis Scripturæ locis quæ interpretantur; sicut etiam Ecclesia catholica nunquam docuit, ideò aliquod dogma ab omnibus esse credendum, quia per bonam, firmam, aut etiam evidentem consequentiam ex aliquo loco S. Scripturæ deducitur; non enim habemus fidem Peripateticam, sed sufficit nos aliquod dogma tenere, quod per Apostolos ipsorum successoribus, et indè SS. Patribus traditum ab Ecclesiâ nobis credendum proponitur; idque eò firmiùs, quia vidimus Protestantes consequentis suis in diversa rapi, nec unum solum articulum controversum probare posse. — Octava: SS. Patres judicare de exorientibus fidei controversiis, constans est S. Augustini et antiquitatis sententia; erant enim episcopi, doctores et rectores Ecclesiæ Dei, lib. 5 contrâ Julian., cap. 10, de Unit. Eccl. cap. 2, et contrâ Julian., lib. 6, cap. 11.

CONCLUSIO. — Meminerit lector omnes probationes catholicas procedere per terminos expressos ejus, quod allegatur in probationem; adeòque dicimus catholicum sufficienter probaturum fidem catholicam, non debere uti suis interpretationibus et consequentiis. Ratio est quia tam nostræ quam Protestantium particulares consequentiæ patiuntur plerumque novem defectus suprâ enumeratos. Et quamvis bonum atque utile sit iis, tam ex Scripturâ, quam ex SS. Patribus deductis, uti in concionibus et scholasticis exercitationibus, ubi tamen cum Protestantibus de fide agitur,

populus eas vix capit, obscuratur victoria, adversariorum confusio sub iis dellescit, et questionem fidei moderatur inanis aut insufficientis philosophia. Adeoque nullatenus consultum est ut iis primo loco utamur. Insistentem ergo verbis claris et manifestis, sive ex Scripturâ productis, sive ex SS. Patribus, juxta sensum Ecclesie sui temporis loquentibus. Hinc S. Augustinus, *contr. Julian. lib. 1, cap. 4* : « Introduxi te sedandum, atque sanandum, non in alicujus philosophi auditorium, sed in SS. Patrum pacificum atque honorandum conventum. » Quocirca Protestantibus

tot tantisque ponderibus auctoritatum superatis, necnon veritate patefactâ et undequaque legitime firmatâ, tunc conveniens erit, ad tollendas minores difficultates, ad illustrationem necessariorum, ad efficacius persuadendum, consequentias adhibere. Finis enim disputationis non debet esse commendatio scientie nostræ, aut ingenii nostri ostentatio, sed patefactio veritatis fidei, animarum conversio, incrementum Ecclesie, et honor Christi ac Dei, cui gloria in secula seculorum.

TRACTATUS TERTIUS.

DE ARTICULIS NECESSARIIS.

SECTIO I. — De Articulis necessariis in genere.

ARTICULUS fidei et morum necessarius dicitur, sine quo credito vel facto, et justitia in hac vitâ, et salus æterna in futurâ vitâ, tanquàm finis hominis obtineri nequit.

Articuli necessarii necessitate mediæ dicuntur, sine quibus creditis, vel factis, nullus hominum absolutè, secundùm legem Dei ordinariam, salvari potest. Ratio est quia Deus ea statuit tanquàm mediâ, sine quibus justitia et vita æterna non obtinetur. Et tales articuli sunt simpliciter necessarii, magis quàm ii, qui tantùm sunt necessarii ex necessitate præcepti, v. g., virtualis saltem poenitentia est necessaria ad remissionem peccati.

Articuli necessarii necessitate præcepti dicuntur, qui ex præcepto divino credi quidem debent, sed sine quibus aliqui absolutè salvari possunt, habitis scilicet necessariis necessitate mediæ, et si reliqua invincibiliter ignorentur; et tales articuli sunt, qui concernunt Sacramenta.

Tandem omnes omninò articuli ita sunt omnibus et singulis necessarii, ut cognitâ propositione universalis Ecclesie, nullus sine præjudicio salutis contradicat. Imò positâ cognitione veritatis et erroris, si quis alteri assensum præbuerit, est, necessarium est ad salutem veritati assentiri, non errori.

SECTIO II. — Agendum de necessariis ex necessitate præcepti.

Tractandum de articulis omnibus et singulis necessariis, vel necessitate mediæ, vel necessitate præcepti. Nec enim putamus necesse ut hæc duo separemus, cum inter Christianos (ubi sufficienter et abundanter promulgatum est Evangelium Christi) nullus sit, qui non teneatur credere omnes articulos necessarios, quos Deus præcepit credi. — Quidquid tandem statuendum sit de eâ questione, an fortè inter Christianos sint aliqui, qui, ob invincibilem ignorantiam, à nonnullis ex præcepto divino credendis possint excusari, et iis non creditis, salutem obtinere? Quidquid etiam sit de iis questionibus, quæ versantur circâ so-

los articulos necessarios necessitate mediæ, in quibus agitur plerùmque ex piâ sententiâ de divinâ bonitate ejusque misericordiâ.

SECTIO III. — Protestantes non posse determinare articulos necessarios ex solâ S. Scripturâ.

Ponimus, tanquàm rem, quæ de facili evincitur : *Ex solâ Scripturâ sufficienter haberi non posse, quinam sint articuli omnibus et singulis necessarii.* — Nam Protestantes volunt, 1° singulos Christianos posse errare in fidei essentialibus. 2° Etiam concilia generalia errare posse in fidei essentialibus. — Deindè volunt solam rationem cognoscendi et amplectendi fidem veram, consistere in examine sacrorum Bibliorum, post invocationem Spiritus sancti. — Hinc sequitur 1° unumquemque Protestantem, invocato Spiritu sancto, debere determinare quinam sint libri canonici; 2° unumquemque Protestantem debere legere, vel audire legi tota Biblia, imò perustrare diversas versiones, quo, Spiritu S. invocato, discernat quanam versio sit conformis originali textui, ab ipsis auctoribus canonice conscripto; licet interim certò sciat originalem textum sibi nunquàm exhibendum; 3° omnes illos Protestantes, qui (consulto Spiritu sancto) non certissimè et indubitato dijudicant de libris canonicis, non habere veram fidem, nec posse esse participes regni cælorum. Jam consideret unusquisque Protestantium, coràm Deo iudice, an unquàm ei obligationi conatus sit satisfacere, et an sibi persuadeat se tam certò isti obligationi posse satisfacere, ut indè velit salutem suam æternam, vel damnationem æternam dependere. Si hoc nec præstitit, nec præstare potest, frustrâ dixerit articulos necessarios ex solâ S. Scripturâ sufficienter haberi posse. — Unusquisque Protestantium tenetur, invocato Spiritu sancto, dijudicare ex S. Scripturâ quinam sint articuli necessarii. Atque hinc sequitur, omnes illos, qui non certissimè et indubitanter statuerint hos esse articulos necessarios, carere fide divinâ, nec posse esse participes regni cælorum. Quomodo autem singuli Protestantes isti obligationi satisfaciunt? — Nam usque in hoc tempus Protestantes legerunt S.

Scripturam diligenter, nec tamen invenerunt catalogum articulorum necessariorum, qui sufficienter, ex solâ S. Scripturâ, sub illâ qualitate probentur. — In statuendis articulis necessariis, nec Lutherani cum Lutheranis, nec Reformati cum reformatis conveniunt. — Nullum concilium, nullus ex sanctis Patribus, nullus pontifex, nullus doctor catholicus unquam docuit, ex solâ S. Scripturâ sufficienter doceri quinam sint articuli necessarii.

SECTIO IV. — *Protestantes absurdè determinare, quorum respectu necessaria in S. Bibliis sint clara.*

Dicunt nobis Protestantes quâ ratione certè et infallibili inveniuntur articuli necessarii. Respondent Remonstrantes : « Ea tantum ad salutem scitu ac creditu esse necessaria, quæ vel in claris apertisque Scripturarum verbis, vel per apertam et solè clariorem consequentiam necessaria esse cuius mentis tantum suæ compoti constare potest. » Episcopus : « Cùm Evangelium attentè à quoquam legitur vel auditur, esse tum absque ullo supernaturali lumine percipi sensum omnium, quæ scitu, creditu, factu, speratu necessaria in Evangelio proponuntur. » Et è Lutheranis Calixtus : « Quæ ad salutem necessaria sunt, inveniuntur in sacrarum litterarum locis perspicuis et apertis, de quorum sensu nemo, qui verba intelligat, ambigere potest. »

At contrâ 1°, undè probatur hæc regula ? Nullus allegatur textus in negotio tanti momenti. — Contrâ 2°, an vultis ut in verbo vestro hanc regulam admittamus, qui vos ipsos errori obnoxios esse non diffitemini ? Haud expedit. — Contrâ 3°, si tantum requiratur iudicium naturale, ut cognoscamus in Scripturâ articulos necessarios, eorumdemque necessitatem, quomodo non verum est, quod vobis objiciunt Reformati ? Sic nihil fore necessarium ex omnibus articulis, unquam in controversiam vocatis, vel vocandis. Qui enim eos in controversiam vocant, videntur sibi mentis suæ compotes. — Neque vobis licet dicere, eos, qui errant in necessariis, esse passionibus præoccupatos, quia tantumdem de vobis dicent. Et quis iudicabit, vosne, an illi, sitis mentis compotes, an impotes ? Contrâ 4°, si articuli necessarii sint tam clarè in S. Scripturâ, undè ne quidem inter vos ipsos quidquam certè de iis habeatis ? An etiam inter vos sunt, qui oculos claudunt, ne solem videant ? — Reformati, ut hanc Seyllam Libertinismi evadant, incidunt in Charybdis spiritûs privati, docentes omnia necessaria esse quidem clarè, et evidentè in Scripturâ, sed eam evidentiam non omnibus quidem absolutè, qui mentis suæ compotes sunt, verùm omnibus *regentis* esse conspicuam.

At contrâ 1°, quibus id nititur S. Scripturæ testimoniis ? Nam si inter vos ipsos, in statuendis articulis fidei necessariis, non est eadem sententia, quomodo credemus eos articulos vobis (qui regenti esse vultis) esse evidentes ? manifesta S. Scripturæ testimonia in hanc rem non habetis. — Contrâ 2°, quinam sunt illi regenti ? Scitis quid Remonstrantes vobis objiciant. (Vide Tract. de Articulis access, cap. 5.

— Contrâ 3°, si requiratur status regenerationis, ut quis per S. Scripturam intelligat quinam sint articuli necessarii, ergò oportet esse fidelem, antequàm aliquis per S. Scripturam intelligat quinam sint articuli necessarii. Ratio est, quia nullus regeneratur, nisi fiat fidelis. Ergò dantur fideles et regenti, qui nequid sciunt per Scripturam quinam sint articuli necessarii ; ergò dantur fideles et regenti, qui non credunt articulos necessarios. Hoc, quàm absurdum sit, ipsi percipiunt. — Hactenus spectavimus Cadmeam prolem, domesticâ digladiatione se invicem conficientem. Victoria manet apud Ecclesiam catholicam, à quâ Arminiani Reformatos, et hi illos immeritò recessisse convincunt. Pars utraque oppugnat adversam, et dum utraque cadit, Ecclesia catholica à suis adversariis liberatur. — Undè dicimus, exemplo S. Hilarii, lib. 7 de Trin., col. 89 : « Hæretici igitur omnes contrâ Ecclesiam veniunt ; sed dum hæretici omnes se invicem vincunt, nihil tamen sibi vincunt Victoria enim eorum Ecclesiam triumphus ex omnibus vel, dum in eo hæresis contrâ alteram pugnat, quod in hæresi alterâ Ecclesie fides condemnat. »

SECTIO V. — *Fundamenta Protestantium 1° tollere disciplinam ecclesiasticam.*

Docent è Protestantibus multi disciplinam ecclesiasticam rectè administratam, esse notam veræ Ecclesie. Undè illud est consequens : Si quæ sit Ecclesia, cujus publica doctrina tollit disciplinam ecclesiasticam, non posse eam censi veram Ecclesiam, cum indè ab initio iudicatum fuerit Ecclesiam susistere non posse sine disciplinâ. — Atqui Ecclesie Protestantium manifestissimè tollunt omnem disciplinam ecclesiasticam per sua principia et fundamenta : Docent quippè : « Unicuique licere quorumcumque hominum, et etiam conciliorum generalium expendere doctrinam, et judicare verane, an falsa sit, quæ proponitur. » Et hoc quidem necessariò docent, quamdiù statuunt doctores Ecclesie, imò et concilia generalia errori obnoxia.

Si liceat unicuique dissentire à decretis quorumcumque hominum, ergò nulla Ecclesia habet potestatem docendi, per quam alii Christiani teneantur credere in materiâ fidei et morum. » Nec enim tenetur absolutè decretis Ecclesie acquiescere, qui tenetur decretis Ecclesie non acquiescere, si, examinatâ sacrâ Scripturâ, iudicet eam errare — Si nulla Ecclesia talem habet potestatem, subjicitur Ecclesia maximis turbis ab unoquoque excitandis, qui audebit jactare « Ecclesie decretis esse obsistendum. » Adeoque nullus erit ordo, quem unicuique licet impunè turbare.

An adhuc mirantur Protestantes, si tot sectæ inter ipsos fuerint exortæ, et etiamnum exoriantur ? Itâ comparata sunt eorum fundamenta et principia, ut aliter fieri non possit ; et magis mirandum foret, si id non contingeret.

SECTIO VI. — *Fundamenta Protestantium 2° absolvere omnes schismaticos.*

Si verum est, quod docent Protestantes, unicuique

« licitum esse dissensum à decretis Ecclesiæ; licitum esse, inò necessarium ab Ecclesià discussum, ubi quis iudicat Ecclesiam errare in articulo necessario, quem tamen errorem debeat amplecti manens in ejus unitate; » quis poterit unquam declarari schismaticus? — Ponamus Lutheranum, vel Reformatum, qui labatur in errorem Socini, et existimet Christum Jesum non esse Deum ab æterno; nec paucos habeat adherentes. Producantur termini expressi S. Scripturæ, vel etiam firma ex Scripturis deducta consequentia, undè probetur divinitas Christi Jesu. — Opponetur ex adverso terminos expressos non id importare necessariò, quod est probandum, ut qui diversis locis similiter positi, aliud significant, adducunt variæ præsumptiones, necessitatem probationis impugnant. Et quoad absolutam articuli necessitatem, haud minores exurgunt difficultates. — Quod hic facient sive Lutherani, sive Reformati! Ille Socini errore imbutus sanctè declarabit, se debite invocasse Spiritum sanctum, se omni diligentia evolvisse Scripturas, nec tamen posse credere Jesum Christum esse Deum ab æterno. Ulterius dicit se non posse permanere in communione sive Lutheranorum, sive Reformatorum, ubi obtruditur articulus de Jesu Christi divinitate ab æterno, tanquam necessarius: præterquam quòd sibi non liceat per conscientiam in illorum communione persistere, quos iudicat adorare falsum Deum. Addet se propter eà cogi, quia cum suis habeat privatas conventiones ecclesiasticas, in quibus unum Deum, juxta Scripturas, et dictamen propriæ conscientiæ, purè colat. — Queritur quid eo casu factura sit Ecclesia Protestantium, sive Lutheranorum, sive Reformatorum? Nonne declarabit ejusmodi hominem tum hæreticum, tum schismaticum? Hæreticum, ut qui pertinaciter defendat errorem in re gravissimâ? Schismaticum ut qui privata instituat conventicula? Et tamen nihil agit, nisi ex præscripto Ecclesiæ Protestantium. Nam invocato debite Spiritu sancto, juxta Scripturas determinat, ex facultate sibi à vobis concessâ, quinam sint articuli necessarii, et à necessariis excludit articulum de divinitate Christi ab æterno. Audit vos contrarium asserentes, et varias probationes adducentes; sed expendens eas probationes juxta Scripturas, et debite invocato Spiritu sancto, iudicat eas non subsistere pro veritate, nedum pro necessitate ejus articuli probandâ. Ideòque ex facultate sibi per vos competente determinat Ecclesias vestras, earumdenique concilia errare in articulo religionis essentiali, fundamentali, et necessario. Quomodò igitur fieri potest ut talis, qui leges fundamentales Ecclesiarum vestrarum observat, possit declarari hæreticus, vel schismaticus? Agit ipse, quod decetis licitum; qui fieri potest, ut sit hæreticus? Agit idem, quod ipsi jubetis; qui fieri potest, ut sit schismaticus?

SECTIO VII. — *Præcipuos Protestantium 3°, vergere ad libertatem credendi.*

Dixit olim Apelles apud Eusebium, lib. 5, cap. 15, « Non rationem fidei omninò quaerere oportere; sed quæcumque in eâ fide perstare debere, quam professus

fuisse. Eos enim qui in Christum crucifixum spem conjecissent, salvos fore, dummodò in bonis operibus sedulo versari reperiretur. » Ilanc perversissimam sententiam necesse est ut omnes illi ex Protestantibus sequantur, qui salvis diversarum Ecclesiarum sentiendiis repugnantibus, iniquam pacem et dissonantem unitatem constitutum volant; inter quos agmen ducit Marcus Antonius de Dominis, olim archiepiscopus Spalatensis. — Fatemur, si fundamenta Protestantium sunt admittenda, Marcum Antonium non tantum rectè sentire, sed omnes illos peccare adversus sensum communem, qui ejus placitis obstrepunt. Quicumque enim docent articulos necessarios ex S. Scripturâ, pro privatâ quisque persuasionem determinandos, et Ecclesiam posse errare in fidei essentialibus, nequeunt ejus sententiam per rectam rationem improbare. Atque indè factum est, ut præcipui Protestantium ejus arbitrio, vel in totum, vel pro parte, subscriherent. — Sed non videntur advertisse isti viri (cæteròquin non indocti) absolutam credendi quilibet libertatem, fundamentis Protestantium æquè coherere, ac projectam inter Protestantes, sive etiam alios, pacem.

Statuamus Anabaptistam non credentem, *Christum Jesum accepisse suam carnem à beatâ Virgine Mariâ*. Petimus a hanc opinionem clariùs et manifestius possint ex S. Scripturis refellere Lutherani, quam sententiam Reformatorum, negantium *realem præsentiam Christi in Eucharistiâ*. Petimus an Lutherani possint clariùs et manifestius ostendere ex Scripturis, talem Anabaptistam errare in articulo necessario, quam id possit ostendi de Reformatis, in articulo realis præsentie Christi in Eucharistiâ? Loquimur autem de iis Lutheranis qui tenent Reformatos illud omne credere, quod est necessarium ad salutem; eosdemque Reformatos non subvertere fundamentales articulos fidei. — Similiter petimus à Reformatis, an istam Anabaptistæ opinionem apertius et evidentiùs possint ex S. Scripturis refellere, quam sententiam Lutheranorum de *Ubiquitate*? Petimus an Reformati possint apertius et evidentiùs ostendere ex S. Scripturis, talem Anabaptistam errare in articulo necessario, quam id possit ostendi de Lutheranis in articulo de Ubiquitate errantibus? — Si fateantur Lutherani et Reformati unum præ altero præstari non posse, dabitur de articulo in articulum progressus ad absolutam credendi libertatem. Sin autem existiment unum præ altero posse effici, experiantur vires suas, et invenient respondentes.

SECTIO VIII. — *Nullum esse modum 4° terminandi schismata Protestantium.*

Ex præcedentibus sequitur: *Nullum esse modum terminandi schismata Protestantium*. Neque enim habent normam, vel regulam aliquam certam, juxta quam Protestantium schismata, cum aliquâ specie recti, possint terminari. — Si Lutherani Ubiquitatem non tenentibus, licet communicare cum aliis Lutheranis Ubiquitatem docentibus; cur utrisque non liceat communicare cum Reformatis, realem præsentiam

tiam Christi in Eucharistiâ negantibus? Undè docebunt Lutherani negationem realis præsentiæ Christi in Eucharistiâ continere errorem fundamentalem; doctrinam verò de Ubiquitate non continere errorem fundamentalem? Si licet Lutheranis communicare cum Reformatis, cur non liceat cum Arminianis? quo sufficiente fundamento excludentur Sociniani? quâ de causâ repudiabuntur Anabaptistæ, aliique plures? — Similis est ratio de Reformatis. Cur enim ipsis liceat communicare cum Lutheranis realem præsentiæ Christi in Eucharistiâ continentibus, Ubiquitatem docentibus, ut de aliis nunc taceamus, et non liceat communicare cum Arminianis, quos tamen repudiant? — Deindè, qui ex Lutheranis, vel Reformatis à sententiâ Ecclesiæ suæ dissentit, is vel tenetur à sententiâ suâ recedere, et sententiâ Ecclesiæ amplecti, vel non tenetur. Si non tenetur sententiâ suam dimittere, eamque quæ Ecclesiæ est, amplecti, iterum petitur an teneatur in communione Ecclesiæ suæ permanere, posito quòd eam iudicet errare in articulo necessario? Negabitis eum posse permanere. Verùm, si nullam inveniat Ecclesiam, nisi quam iudicet errare in articulo necessario, rursùm queritur an ei liceat instituire segregata conventicula ecclesiastica? Hic, si affirmetis, tot habebitis juxtâ doctrinam vestram schismata, quot invenientur privatâ persuasione judicantes non esse congregationem ecclesiasticam in necessariis non errantem. Sin autem negetis istî licere institutionem privatorum conventiculorum, jam ista negatio condemnabit separationem vestram ab unitate catholicâ. — Dicitè itaque apertè an dissentientes à doctrinâ Ecclesiæ, vel Lutheranæ, vel Reformatæ, teneantur suam sententiâ deponere, et doctrinam Ecclesiæ assumere, postquam invocato Spiritu sancto iudicant secundùm Scripturas, Ecclesias errare in articulo necessario? Hinc enim patebit nullum apud vos esse modum terminandi schismata, sed multò magis, ex principiis doctrinæ vestræ, universa schismata confirmari, novisque occasione præberi.

SECTIO IX. — *Per principia Protestantium 5° non posse venire ad veram Ecclesiam.*

Constat inter omnes, ut quis, in rebus fidei ignarus, perveniat ad veritatem christianam, unamque illam, in quâ salvetur, Ecclesiam, opus esse instructore. Ità enim dicit Conf. Wirtemb. de S. Script. : « Vera sententiâ Scripturæ quærenda est in ipsâ Scripturâ, et apud eos, qui divino Spiritu excitati Scripturam per Scripturam interpretantur. » Conf. Helv. poster. : « Judiciis non nisi spiritualium hominum ex verbo Dei petitis acquiescimus. »

Prodeat, quasi ignarus de fide ad præcipuos Protestantium in unum congregatos, vir aliquis salutis suæ cupidus, ut nonnulli antè annos aliquot contigit, ac declaret, se potere instructionem; se quidem de multis multa intellexisse, sed illa omnia in præsentem seponere; se querere hominem divino Spiritu excitatum, qui Scripturam per Scripturam interpretetur, spirituales, iudicium summ ex Scripturâ petentem;

exurgit Lutheranus, seque, divino præsentem Spiritu, Scripturam per Scripturam interpretari profiteretur. Respondet vir, salutis suæ cupidus, cum Tertulliano, de Præscrip. cap. 10 : « Sed et Apelles me hæc pronuntiatione pulsabit, et Hebeon et Simon. » Et Reformati, et Arminiani et Anabaptistæ, et quotquot hæc tenent iisdem innuntiantur, aut similibus principiis, hi omnes cum Lutherano idem asserunt, se nimirum, divino præente Spiritu, Scripturam per Scripturam interpretari.

Docete igitur cur *potius* vos, Lutherani, sitis audiendi, quàm Reformati, Arminiani, vel Anabaptistæ. Quidquid enim allegatis, ut vos audiamini, idem ab omnibus allegatur. Aut igitur omnes (paria allegantes) audiendi estis, aut è vobis nullus. Non omnes audiendi estis, quia Spiritus divinus non impellit vos, ut contraria doceatis. Ergò nullus vestrum audiendus erit, donec dicatis cur præ aliis *potius* audiendi sint Lutherani. Hoc autem non potestis. « Ero itaque nusquam, dum ubique convenior, » inquit Tertullianus, loco citato. — De Reformatis eadem est ratio. Volunt ipsi iudiciis *non nisi spiritualium hominum, ex Verbo Dei petitis, nos acquiescere.* At quoniam sunt illi homines spirituales? Vos enim docetis nunquamque Christianum errare posse in fidei fundamentalibus; concilia generalia errare posse in essentialibus fidei. Undè igitur sciam vos esse spirituales? Nam quod dicitis, vestra iudicia esse ex verbo Dei petita, illud ipsum æqualiter ab omnibus ingeminatur, qui à vobis dissentientes, suas opiniones recipi volunt. Cur igitur vos *potius* audiamus præ omnibus aliis? Nulla profectò est ratio.

Quocirca qui juxtâ principia Protestantium cupidus est veritatis revelatæ, necesse est ut quærat homines divino Spiritu excitatos, et verè spirituales. Undè oportet ut transeat omnia imperia, regiones, provincias et pagos; lustret omnes aedes, omnia castra, omnia tuguria; trajiciat omnia flumina, freta et maria; rimetur omnes silvas, omnia antra, omnes montes, omnia deserta; an fortè alicubi reconditos et delitescentes inveniat homines spirituales, qui edicant *cur præ cæteris aliis* mortalibus audiendi sint. Quid, quòd necesse erit omnes omnium antiquorum evolvere historias, omnes de religione examinare libros, ac videre an sexcenti hæresiarchæ jure condemnati sint; ut si fortè unus ex illis spiritualis sit, ei soli acquiescat. Hoc si nolint Protestantes, dicant *cur potius* audiendi sint Reformati, quàm Lutherani, aliive? Illud verò cum nequeant, dicemus nos omnes audire non posse, ac propterea nullam esse causam, cur ab uno ex omnibus incipiamus.

SECTIO X. — *Per principia Protestantium 6° universas Ecclesias, iis utentes, esse veras.*

Ex præcedentibus facillè desumitur, si vera sint Protestantium principia, universas Ecclesias iisdem principiis utentes, esse veras. Si enim utantur iisdem principiis, scrutabuntur Scripturas, atque ex iis tùm particulares, tùm synodi, et concilia determinabunt

articulos necessarios. Neque fieri poterit ut una Ecclesia condemnet alteram, iisdem principiis utentem, tanquam errantem in articulo necessario; quia Ecclesia condemnata, eodem utens privilegio cum Ecclesiâ condemnante, meritò illud obijcit pervulgatum, *par in parem non habet imperium*; et sententia, à iudice haud competente lata, non caret vitio nullitatis. — Deinde, si, exempli gratiâ, licet Lutheranis condemnare Anabaptistas, cur non liceat Anabaptistis condemnare Lutheranos? Utrinque invocatur Spiritus sanctus; utrinque ex solis Scripturis (juxtâ ejusque intellectum acceptis) determinantur credenda. Negant Anabaptistæ se iudicio Lutheranorum subesse, sicut Lutherani negant se iudicio Anabaptistarum subjici. Dicunt utrinque ex S. Scripturâ determinanda esse credenda, sed insuper dicunt unumquemque particularem, imò et totam Ecclesiam, posse fallere et falli in determinatione credendorum; nec quemquam teneri alterius iudicio acquiescere, nisi in quantum existimat illud iudicium convenire cum Scripturâ. — Quandò igitur Lutherani condemnant Anabaptistas, id limitandum est primò, quòd fateantur Lutheranis se errare posse. Limitandum est secundò, quòd nullus teneatur ei iudicio acquiescere, nisi in quantum existimat illud Scripturæ esse conforme. Cùm autem Anabaptistæ existimant iudicium Lutheranorum, quo condemnantur, Scripturis contradicere, bonâ Lutheranorum pace, ei iudicio non acquiescunt; moniù scilicet ab ipsis Lutheranis concilia Lutheranâ posse errare, neminemque teneri eorum decretis acquiescere, nisi in quantum ejusque conscientia juxtâ Scripturas convincitur. Anabaptistis verò declarantibus suas conscientias non convinci juxtâ Scripturas, irrita est Lutheranorum condemnatio, que, cessante conditione, caret effectu. Ita, juxtâ principia Lutheranorum, Anabaptistæ habendi sunt pro non condemnatis; eorum Ecclesiæ habendæ sunt pro veris Ecclesiis. Et pari jure veræ erunt Ecclesiæ Reformatorum, Arminianorum, Socinianorum, aliorumque. — Hoc verò esse absurdissimum, omnes illas Ecclesias esse veras Ecclesias, abundè patet ex unitate Ecclesiæ in S. Scripturis commendatâ, ab antiquitate traditâ, ab ipsis Protestantibus agnitâ; patet ex horrendo schismatis malo, in S. Scripturis condemnato, ab antiquitate acerbissimò descripto, ab ipsis Protestantibus vituperato. Si enim omnes illæ Ecclesiæ, in articulis necessariis discordes, sint veræ Ecclesiæ, frustrâ commendata erit unitas, frustrâ condemnatum schisma.

SECTIO XI. — *Juxtâ praxim Protestantium 7ª universas Ecclesias, eâ utentes, esse falsas.*

Sequitur nunc ut ostendamus universas Ecclesias Protestantium, per praxim domesticam, censi falsas. Hoc tantùm ponimus, tanquam certissimum: *Unanquamque Protestantium Ecclesiam excommunicare et anathematizare universas à se dissentientes in articulis necessariis.* Illos enim existimant tantâ claritate et evidentia in Scripturis traditos, ut dissentien-

tes securè excommunicent et anathematizent. — Neque hic obijcant Protestantes suas condemnationes neminem ligare, nisi cuius conscientia juxtâ Scripturas convincitur. Dicimus enim non ex vanis conjecturis, vos aliam habere doctrinam fundamentalem, aliam praxim. Juxtâ doctrinam vestram fundamentalem, nemo tenetur ejuscumque condemnationi acquiescere, nisi cuius conscientia convincitur de iustitiâ condemnationis. Et hæc doctrinâ indigebatis initio separationis vestræ ab Ecclesiâ catholicâ, ut sub specie conscientia non convictæ, divisionem vestram à priore unitate utcumque foveretis. Eadem indigebatis doctrinâ, tùm ut incautum vulgus, tùm ut propriâ persuasione inflatos, sub pretextu libertatis conscientia, ad defectionem invitaretis. — Sed negotiis vestris nonnihil constitutis, longè aliud fuit in praxi vestrà domesticâ, disciplinis ecclesiasticis comprehensa. Tunc enim solemnî juramento adstricti sunt ministri Ecclesiæ ad tenendam tradendamque in Galliâ Confessionem Gallicam, et obediendum disciplinæ ecclesiasticæ; similiterque actum est in aliis locis. Juxtâ eam disciplinam, si quis minister dissentit à confessione Ecclesiæ Reformatæ, populumque aliter docet, quàm juxtâ præscriptum Confessionis, si monitus non desistat, amovetur, excommunicatur, declaratur schismaticus; quantumvis provocet ad iudicium S. Scripturæ, declaretque se per conscientiam non posse acquiescere Confessioni. Hæc nimirum (ut hoc obiter dicatur) est illa libertas conscientiarum tantoperè deprædicata, quâ ab obedientiâ romanæ Ecclesiæ exempti tanquam gravissimo servituti iugo premamini, constructi nunc estis catenis tùm confessionis publicæ, tùm disciplinæ ecclesiasticæ.

Jam quæritur an talis minister, per synodum amotus, excommunicatus, declaratus schismaticus, teneatur acquiescere? Si non teneatur acquiescere, irrita erit vestra condemnatio, excommunicatio, amotio: quod tamen non præsumitur, quia non censetur iudex irritam velle pronuntiare sententiam. Si autem teneatur acquiescere, ergò et primi prætensi reformatores, tanquam subditi Ecclesiæ romano-catholicæ, tenebantur acquiescere, quandò per eandem Ecclesiam amovebantur, excommunicabantur, declarabantur schismatici; ergò fieri non potuit ut non acquiescentes collegerint veras Ecclesias. — Eadem est ratio de Lutheranis, Arminianis, Anabaptistis, Socinianis, et quibusvis aliis simili praxi utentibus. Nam eo ipso, quòd tali praxi utantur, condemnant suam separationem ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ.

Sed Protestantium Ecclesiæ non tantùm excommunicant et anathematizant suarum Ecclesiarum membra et subditos, verum etiam excommunicant et anathematizant Ecclesias à se dissentientes. Itâ, præter alios complures, condemnantur Anabaptistæ, in Confessione Augustanâ, à Lutheranis. Illa condemnatio vel est irrita, vel valida. Non debet censi irrita, quia iudex non præsumitur irritam velle pronuntiare sententiam. Si est valida, quale iudicium Lutheranis assumunt de Anabaptistis, tale assumunt Anabaptistæ

de Lutheranis. Et quo jure Lutherani assumunt potestatem condemnandi Anabaptistas, eodem jure assumunt Anabaptistæ potestatem condemnandi Lutheranos. Erit igitur Anabaptistarum, Lutheranos condemnantium, sententia valida, si Lutheranorum, Anabaptistas condemnantium, sententia est valida; utrinque autem illud referent, ut mutuis judiciis exeant condemnati. Nam si Lutherani pro sua condemnatione proferant Scripturas, prout ipsi eas intelligunt, invocato Spiritu sancto, tantumdem facient Anabaptistæ. Idem Protestantium Ecclesiarum mutua condemnationes ostendunt omnes esse falsas.

SECTIO XII. — *Romanam Ecclesiam 8° esse veram, juxta prima Protestantium fundamenta.*

Per romanam Ecclesiam, eam intelligimus, quæ communicat in fide cum episcopo romano, quæque communiter vocatur Catholica.

Prima Protestantium fundamenta vocamus: « Quod unusquisque possit et teneatur, invocato Spiritu Sancto, determinare credenda ex S. Bibliis. » Similiter: « Quod nullus teneatur alterius cujuscumque judicio acquiescere nisi in quantum statuit illud judicium esse conforme S. Bibliis. » — Atqui romana Ecclesia invocato Spiritu sancto, determinat credenda ex S. Bibliis, non secundum privatam cujusque persuasionem, nulli fundamento innixam, plurima secum incommoda adferentem; sed secundum unanimum, stabilem testatissimumque consensum, inde ab initio, divinè indubiè dirigente Providentiâ, saluberrimè conservatam. Universi fideles, communicantes in fide cum episcopo romano, judicant invocato Spiritu sancto, illa esse credenda juxta Scripturas, quæ ab universali Ecclesiâ proponuntur. Hoc igitur facit Ecclesia romana, quod per principia Protestantium potest facere, et quod tenetur facere. Ecclesia ergò romana, juxta prima Protestantium fundamenta, est vera Ecclesia. — Neque hic dicant Protestantes Ecclesiam romanam errare in essentialibus fidei, seu necessariò credendis; quia ipsis momentibus, Ecclesia romana non tenetur Protestantium judicio acquiescere, nisi in quantum statuit illud judicium esse conforme S. Bibliis. Atqui Ecclesia romana statuit judicium illud Protestantium non esse conforme S. Bibliis. Ergò non obstante illo Protestantium judicio, Ecclesia romana non tenetur Protestantium judicio acquiescere, manetque vera Ecclesia illud faciens quod per principia Protestantium potest facere, et tenetur facere. Similiter non dicant Ecclesiam romanam non debite invocare Spiritum sanctum, et mente præoccupatâ ad indaginem veritatis accedere. Respondebit enim Ecclesia romana, cum S. Cypriano de Unit. Eccl., p. 238, multò magis omnes illos qui in divisione et schismate sunt, « precem alteram illi-citis vocibus facere, Dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia prophanare. » Respondebit Ecclesia romana cum S. Augustino lib. 2 contr. Epist. Parm., cap. 1: « O stultissimam cæcitatem! quid tam bonum est et tam jucundum, quàm habitare fratres in unum? Quod illi nequam dicunt, et amarum ponunt,

« qui se ab omnibus fratribus separarunt, dum vana suspiciones suas, ne dicam factiosas calumnias, vel non excitare, vel excitatas tollere noluerunt. » — Jam, Domini Protestantes, interpellamus ipsam vestram conscientiam, ut coràm Deo determinetis an Ecclesia Romana, juxta prima Protestantium fundamenta, sit vera Ecclesia. Quomodo enim potest censerì falsa Ecclesia, quæ, invocato Spiritu sancto, credenda declarat ex S. Bibliis; quæque accusationes Protestantium, juxta S. Biblia sedulò examinat, judicat confictas et temerarias? Hoc si apud Protestantes non sufficit, ut aliqua Ecclesia debeat censerì vera, necesse est ut quid novi inveniant, undè probent romanam Ecclesiam esse falsam; quod tamen eadem facilitate confutabitur, atque confingetur.

Hinc sequitur omnes illas Ecclesias esse schismaticas, quæ non communicant in fide cum romano episcopo et Ecclesiâ cum eo communicante. Si enim hæc Ecclesia est vera, juxta prima Protestantium fundamenta, omnes aliæ, ab ipsâ separatæ, laborabunt vitiò schismatis, et erunt falsæ.

SECTIO XIII. — *Ecclesiam Romanam 9° esse veram, juxta praxim Protestantium.*

Praxis Protestantium habet, quòd eorum Ecclesiæ judicent de doctrinâ suorum subditorum, subditique teneantur isti judicio non obstrepere, tanquam provenienti à verâ Ecclesiâ. Quantumvis enim nonnulli subditi existimarent Ecclesiam suam juxta Scripturas non procedere, volunt tamen Ecclesiæ publicum judicium obtinere, præ nonnullorum privatis opinionibus. Quia scilicet Ecclesiæ uberiùs à Deo illustratur, quàm nonnulli privati. Undè jure meritissimo manutenenda defendendaque fit Ecclesiæ sententia; et contrarium tradentes, si necessitas eum rigorem postulet, excommunicandi et anathematizandi, donec respiciant. — Hanc esse praxim Protestantium, disciplinis eorum ecclesiasticis conformem, non difficulter concedent Protestantes. Nosque ex eâ pravi non difficulter concludemus romanam Ecclesiam etiamnum esse veram, cujus sententiæ non liceat Protestantibus obstrepere, nisi seipsos exponant justæ excommunicationi et anathematizationi.

Antè separationem Protestantium, Ecclesia romana judicabat de doctrinâ suorum subditorum, subditique tenebantur isti judicio non obstrepere, tanquam venienti à verâ Ecclesiâ. Hanc potestatem fuisse penès Ecclesiam romanam, si eadem nunc sit penès Ecclesias Protestantium, nemo prudens negaverit. Contigit autem post annum millesimum quingentesimum, ut nonnulli subditi Ecclesiæ romanæ (Lutherus, Zwinglius, Carolstadius, Swenckfeldius, et alii) existimarent Ecclesiam romanam juxta Scripturas non procedere, et aberrare à vero. Voluit Ecclesia romana publicum suum judicium obtinere, præ istorum privatis opinionibus; quia scilicet Ecclesiæ uberiùs à Deo illuminatur, certiusque dirigitur, quàm illi privati. Undè jure meritissimo manutenenda, defendendaque erat Ecclesiæ sententia. Et quia contrarium sentientes per-

severabant in contradictione, juris ecclesiastici ordo postulabat, ut veniret ad excommunicationem et anathema. — Si hic ordo procedendi erat legitimus, qui per praxim Protestantium illegitimus censi non potest, necesse est illud iudicium Ecclesiæ romanæ fuisse iudicium Ecclesiæ veræ, cui primis illis Protestantibus non licebat obstrepere. — Si dicant Ecclesiæ romanæ non competisse illud iudicium de primis Protestantium, quia antecederet desierat esse Ecclesiæ vera, recedens à præscripto divinarum Scripturarum, jam eo ipso enervant suam praxim et disciplinam ecclesiasticam. Petimus enim an minister Ecclesiæ, v. g., Reformate, obstrepens publicis Ecclesiæ suæ Confessionibus, clamans eas esse erroneas in articulis necessariis, si motus non desistat, et propterea excommunicetur atque anathematizetur; an talis minister rectè dicitur sit non competere illud iudicium Ecclesiæ reformate, eò quòd recesserit à præscripto Scripturarum, ac propterea inanem esse excommunicationem et anathematizationem? Non dicitis id rectè objici posse, si praxim vestram, si disciplinam ecclesiasticam vultis salvam. Quòd si illud vestris, adversus propria principia procedentibus, objici nequeat, multò minùs objici potest Ecclesiæ romanæ suis fundamentis firmiter inhaerenti. Si fas non est illud vestris Ecclesiis, tam novis, tam malè unitis objicere, iniquissimum erit illud idem opponere Ecclesiæ romanæ, antiquissimæ et unitissimæ. — Si rursùm dicatis tunc illud rectè per subditum opponi Ecclesiæ, quandò Ecclesiæ verè errat in articulis necessariis; malè autem opponi, quandò Ecclesiæ non errat in necessariis; nec ità evaditis. Hoc enim queritur, cujus sit iudicare an Ecclesiæ, quæ per subditum arguitur, erret in necessariis; nùm Ecclesiæ, an subditi? Si sit subditi, jam perit vestra praxis, et disciplina ecclesiastica; et quotiescumque subditos vestros excommunicatis et anathematizatis, exercetis tyrannidem spiritualem in conscientias; quam tamen soletis adversus Ecclesiam romanam rhetoricis amplificationibus ad plausum populari exaggerare. Sin autem sit Ecclesiæ iudicare adversus suum subditum an ipsa erret in necessariis, tunc primi Protestantes immeritò objecerint Ecclesiæ errorem in necessariis, et optimò iure anathematizati atque excommunicati fuerint. Ità quidquid ad propositam questionem attingeritis, ulcus erit, vel tyrannidem vobis imponens respectu vestrorum subditorum, vel justam condemnationem ab Ecclesiâ romanâ. Tyrannidem noletis vobis tribui. Superest igitur ut agnoscatis justam esse Ecclesiæ romanæ condemnationem, tanquam à verâ Ecclesiâ provenientem; cui et reconciliemini ad salutem, Deum precamur.

SECTIO XIV. — *Romanam Ecclesiam esse veram 10°, juxta Protestantium doctrinam de articulis necessariis.*

Non repetimus quomodò unaquæque Protestantium Ecclesia inter suas publicas doctrinas, inter suos doctores, nihil habeat certi, fixi immotiquè de articulis necessariis; id enim apertissimum esse res ipsa clamat.

— Possemus ex hac incertitudine necessariorum concludere fieri non posse, ut Ecclesiam romano-catholicam reputent falsam, quam, eum errantem in necessariis, nequeant convincere; ideòque universos illos esse schismaticos qui, deserta ejus unitate, segregata exercent Ecclesias. — Sed venimus ad ipsos articulos necessarios, de quorum necessitate plures Protestantium conveniunt. Illi enim consistunt in Symbolo Apostolico, quoad credenda; in Decalogo, Sacramentis Baptismi et S. Eucharistiæ, ac Oratione Dominicâ, quoad facienda. Hæc autem omnia et singula recipit Ecclesia catholica. Nihil ergò illi deest ex necessario credendis et tenendis, quominùs possit et debeat haberi vera Jesu Christi Ecclesia. — Neque hic dicant Protestantes primò ad consensum in articulis necessariis eundem sensum requiri; neque sufficere, si eadem teneantur verba. Respondetur enim Reformatos, v. g., non determinare unanimitè sensum immediatum unius solius articuli necessarii, quem non antè divisionem ipsorum receperit Ecclesia romano-catholica, si tamen excipias articulum de *Ecclesiâ Unâ, Sanctâ Catholicâ et Apostolicâ*, cujus unitatem infausta divisione reliquerunt. Et quomodò nobis unanimiter determinabunt Reformati sensum immediatum, *Descensus Christi ad inferos*, quem Ecclesia romana non teneat? Nonne ipsi, circa eum articulum, quatuor diversas sententiâs habent domesticas? Et tamen iste articulus apud Reformatos annumeratur necessariis, quamvis Arminiani non ità pridem à necessariis eum eliminaverint. — Neque dicant Protestantes secundò, non sufficere, etiamsi Ecclesia romana crederet universos articulos necessarios; quia illa docet, undè per legitimam consequentiam subvertuntur articuli necessarii. Respondetur enim illam objectionem peccare in domesticam Reformatorum doctrinam, quandò tradunt Ecclesiæ tribuendum non esse quòd ex ejus doctrinâ per consequentiam sequitur, ubi Ecclesia illam consequentiam negat; quasi ideò habenda sit falsa Ecclesia. Hoc enim docent Reformati, quandò fraternitatem Lutheranorum ambiunt, è quorum doctrinâ non pauca horrenda dogmata per consequentiam deducunt. Sed novum non est alios se præbere Reformatos domi, alios foris: alios in pace Lutheranorum tractandâ, alios in divisione suâ à matre catholicâ quoquo modo excusandâ.

Videtis, Domini Protestantes, si ad articulos necessarios pensandum est religionis negotium, nihil esse undè vestri magistri, etiam cum probabili fundamento, teneant Ecclesiam romanam non esse veram. Si enim Ecclesia romana, fatentibus idipsam Protestantibus, tenet, credit et profitetur universos et singulos articulos necessarios, qui fieri potest ut quis prudens rerum æstimator iudicet in separatione et schismate (cujus immensum est malum) persistendum esse, et ab unitate catholicâ, tum saluberrimâ, ulterius abstinendum?

SECTIO XV. — *Romanam Ecclesiam esse veram 11° ex comparatione errorum.*

Lubet nunc ex abundantia instituire comparationem

errorum, qui apud Protestantas habentur pro non fundamentalibus, ut etiam ex eo capite unicusque patet nullo jure factam esse divisionem, romanique Ecclesiam esse veram Jesu Christi Ecclesiam.

Statuunt Reformati diversitatem doctrinæ in non essentialibus, non scindere unitatem Ecclesiæ. Statuunt autem ejusmodi diversitatem. 1° Si quæ asserebat Christum præsentialiter descendisse ad inferos, ubi erant damnati; alii autem non, sed tantum virtute et vi. 2° Animas non statim solutas à corpore evolare in cælum, vivere tamen cum Domino; alii verò dicant statim evolare. 3° Animas non ex traduce esse, sed creari de novo; alii verò, quòd sint ex traduce. 4° Perpetuam Virginitatem B. Mariæ negare. 5° Realem præsentiam Christi sub symbolis Eucharisticis affirmare, vel negare. 6° Processionem Spiritûs sancti à Filio negare. 7° Negare, vel affirmare sententias Lutheranorum vel Reformatorum de Prædestinatione, Ubiquitate, aliisque capitibus inter illos controversis. 8° Affirmare Ecclesiam aliquo tempore post resurrectionem cum Christo mansuram. — Si hæc, et similia multa, sine præjudicio salutis, respectivè afferuntur et negentur, consideret lector an concessâ credendi et negandi libertate, ulla ratio esse possit, cum Reformati putaverint à Catholicis esse recedendum. Quâ enim fronte dicent nos potius errare in articulis necessariis quàm istos, qui negant alias veritates fidei? Hoc autem cum probari nequeat, nullo jure instituta est divisio; vera erit romana Ecclesia.

Interim considerent Reformati illud S. Gregorii Nazianzeni, orat. 57: « Nostre ætatis sapientes, partim vim quandam et facultatem ipsius Spiritus sanctum existimârunt, partim creaturam, partim Deum, partim utro potius nomine vocandum esset, minimè certum et exploratum habuerunt, eâ, ut aiunt, ratione ducti, quòd Scriptura neutrum horum planè aperteque demonstrasset. Ac proinde nec ipsum venerantur, nec contemnunt, sed media quodam modo, vel potius miserè perditèque erga eum afficiuntur. » Numquid Reformati docent Christum Jesum in Eucharistiâ non manducari ore corporali? Numquid Lutheranos Reformati fratrum loco habent, qui credunt Christum Jesum in Eucharistiâ manducari ore corporali? Itaque minimè exploratum habent Reformati, quid de hoc negotio necessariò sit tenendum. Si enim sentirent Reformati sententiam suam apertis planisque testimoniis corroborari, impiè facerent, amittendo Lutheranorum fratritatem. Atque idè eum articulum necessariis non annumerantes, et medio quodam modo se habentes, miserè erga Eucharistiam sunt affecti.

SECTIO XVI. — *De necessitate verbi Dei non scripti, ad cognoscendos articulos necessarios.*

Catholicorum sententia est: *Citrâ traditionem verbi Dei non scripti, et testimonium Ecclesiæ, sciri non possunt quinam sint articuli necessarii.* — Probat 1°. Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, non potest sufficienter sciri totam Scripturam esse divinam. Et ta-

men hoc ipsum juxta Protestantas, antè omnia sciendum est, totam Scripturam esse divinam. — Probat 2°. Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, nullus probare potest quinam articuli sint necessarii. Ergò nec sciri aliter possunt. — Probat 3°. Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, nullus cognoscere potest verum sensum articulorum necessariorum. Ergò sine illis non possunt sciri, sicut oportet. — Probat 4°. Sine traditione et testimonio Ecclesiæ, etsi articuli necessarii essent satis perspicuè in S. Scripturâ, nullus conservare potest verum sensum articulorum necessariorum; maxime si opponantur alia Scripturæ loca, quibus vera intelligentia manifestorum testimoniorum impugnetur. Dicit S. Scriptura de Christo: *Hic est verus Deus, 1 Joan. 5, 20.* Dicit Christus: *Hoc est corpus meum, Math. 26.* Utrumque perspicuè satis; et tamen inveniuntur, qui perspicuitatem sensûs ordinarii impugnant, et veritatem oppositionibus obscurant.

SECTIO XVII. — *Ecclesiam catholicam proponere omnia necessaria.*

Ex fide catholica certum est omnibus et singulis fidelibus proponi ab Ecclesiâ catholicâ, quicquid est necessarium ad salutem. — Patet ex praxi universalis Ecclesiæ: nec enim aliundè constare potest. Ecclesia proponit simplicibus catechismos ordinarios et semper tenuit iis comprehendi omnem doctrinam ad salutem necessariam; licèt pro varietate locorum illi catechismi plus minùsve contineant. — Est quidem solius Dei præcipere actus interiores; sed cum Deus in genere præcipiat actum fidei, non determinat totâ materiâ circâ quam actus fidei ex præcepto debet versari, pendet ejus determinatio ab Ecclesiâ. Itâ, existente mandato Dei de credendâ explicitè doctrinâ Evangelicâ, determinata est ab Apostolis materia credendorum ad Symbolum. Itâ Ecclesia catholica præceptum de sumendâ Eucharistiâ determinavit ad sumpcionem semel in anno faciendam. (Vide Suarez, de trip. virt. theol. disp. 14, sec. 4, n. 15, 14. Merat, de Fid. etc., disp. 26, sect. 2, n. 5.)

SECTIO XVIII. — *Comparatio notitiæ Catholicorum et Protestantium circâ articulos necessarios.*

Et ista quidem notitia, catechismo comprehensa, Catholicis sufficit qui tenent non tantum in iis, que omnibus et singulis necessaria sunt, sed in omnibus omnino articulis acquiescendum esse verbo Dei per Ecclesiam propositio. Protestantas autem, qui docent Ecclesiæ unitatem non esse deserendam, propter errorem in articulis qui non sunt omnibus et singulis necessarii, necesse habent determinare quinam sint articuli necessarii, propter quos desciverunt ab unione Ecclesiæ catholicæ; et probare debent tum necessitatem dictorum articulorum, tum errorem Catholicorum. — Iidem Protestantas, qui docent errorem in articulis non necessariis non præjudicare salutî, quomodò sciunt quinam errores non præjudicent salutî, nisi determinatè cognoscant quinam sint articuli necessarii?

Manet igitur, Protestantas tenei ad determinandos

probandosque articulos omnibus et singulis necessariis, Catholicis autem sufficere, quod diximus.

SECTIO XIX. — *Catechismus Catholicus proponere omnia necessaria.*

Communis sententia Doctorum Catholicorum est articulos omnibus et singulis necessarios ex præcepto divino, comprehendendi Symbolo apostolico quoad credenda; et quoad mores spe divinâ roborandos, præcepto orationis, et eosdem charitate divinâ illustrandos, præceptis Decalogi: denique fide eorum Sacramentorum, quibus unusquisque juxta conditionem suam, debet uti. — Habet hæc sententia non exiguum fundamentum in ordinariis catechismis Ecclesiæ catholicæ, in quibus nihil prædictorum omitti solet. — Quantum ad articulos fidei, etiam simplices debent credere verba, cum vero sensu, non quoad subtiliores et magis proprios conceptus, sed quoad substantiam. Rusticus, v. g., credit Patrem esse Deum, Filium esse Deum, Spiritum sanctum esse Deum; et tamen non credit tres Deos, sed unum Deum. Nec requiritur ut rusticus intelligat distinctionem naturæ à personalitate. Quantum ad articulos morum, quod præxis est necessaria, ipsa cognitio, quæ propter præxis est, est etiam necessaria; quia omnes debent benè vivere, et in necessitatibus pro auxilio, certis etiam temporibus pro gratiarum actione ad Deum se convertere. Ideò Decalogus et Oratio sunt omnibus necessaria. Sacramentorum cognitio est magis vel minus necessaria, prout ipsa præxis est magis vel minus necessaria. — In reliquis omnibus ignorantia non præjudicat saluti. Cum verò sint plurima per Ecclesiam catholicam definita, nulli licet verbo Dei per Ecclesiam proposito reluctari, sine præjudicio salutis. Hoc autem negativum est, ideòque semper obligat non contradicere. Cognitâ propositione Ecclesiæ, si assensum præbiturus est aliquis, vel verbo Dei per Ecclesiam proposito, vel opposito errori, necesse est veritatem adhærere. — Si tamen ob præconceptam opinionem, ipsique quasi naturæ à juventute insitam difficultatem, durum videretur hoc vel illud particulare (quod omnibus necessarium non est, et cujus fundamenta necdùm plenè intelliguntur) explicito assensu credere; sufficit animum ab omni dubitatione removere, et judicium suum generaliter submittere verbo Dei per Ecclesiam proposito. Nullum enim exstat præceptum, quo omnibus et singulis fidelibus injungitur, ea omnia explicitè, et speciali actu credere, quæ nõrunt per Ecclesiam Catholicam esse definita ac proposita. — Atque hinc constat Protestantibus errare, qui conqueuntur de Ecclesiâ catholicâ, quòd fideles multitudinem credendorum oneravit; quia non præcipit Ecclesia expressam fidem, nisi in paucis articulis, licet optimo fundamento non permisit cuilibet prurienti ingenio, pro libitu suo, circâ res divinas delirare, unitatem scindere, et schisma introducere.

Diximus de iis, quæ sunt omnibus et singulis necessaria. Verùm parochi, et qui curam animarum habent, etiam debent scire explicationem articulorum necessariorum; et ubi subditis imminet periculum ab hæ-

resi, insuper debent scire quomodò fides catholica defendatur contra hæreticos, præter ea quæ muneris sui sunt. Vide P. Coninck. de act. supernat. disp. 44, dub. 10, n. 196 et 197.

SECTIO XX. — *Non omnes qui consentiunt in verbis Symboli, convenire in sensu Symboli.*

Rectè S. Augustinus de Fide et Symbol. cap. 1: « Fieri potest ut aliquis perversus, integra teneat verba Symboli, et tamen non rectè credat, sive de ipsâ Trinitate, sive de resurrectione. » Item: « Sub ipsis ergò paucis in Symbolo constitutis, plerumque hæretici venena sua occultare conati sunt. » Ità et S. Cyprianus, epist. 76 ad Magn: « Quòd si aliquis illud opponit, ut dicat eandem Novatianum legem tenere, quam catholica Ecclesia tenet, eodem Symbolo, quo et nos, baptizare, etc., sciat, quisquis hoc opponendum putat, primùm non esse nobis unam et schismaticis Symboli legem, neque eandem interrogationem. Nam cum dicunt: Credis remissionem peccatorum et vitam æternam per sanctam Ecclesiam? mentiuntur in interrogatione, quòd non habent Ecclesiam. » Et S. Hieronymus advers. Lucifer. cap. 5: « Cum solemne sit in lavacro (Baptismi) post Trinitatis confessionem interrogare: credis Sanctam Ecclesiam? credis remissionem peccatorum? quam Ecclesiam credidisse eum dicis? Ariænorum? sed non habent nostram; sed extrâ hanc baptizatus, non potuit eam credere quam nescivit. » Vanum igitur est, quod, post M. Ant. de Dominis, putat Georgius Calixtus, et alii cum ipso, posse concordiam inter Lutheranos et Catholicos statui per convenientiam in articulis necessariis. Si enim id intelligat de convenientiâ in solis vocibus, quid magis insipidum? Sin autem de articulis necessariis cum vero sensu, erant Lutherani articulos, qui apud Catholicos sunt necessarii, in sensu catholico; et nulla erit difficultas, sed pax summa. Vide Epiph. P. Erberm. cap. 1, § 11, cap. 2, n. 4, etc. Eilbracht. Epanorth. cap. 11 annotat. 5.

SECTIO XXI. — *De erroribus privantibus salute, juxta S. Scripturam.*

Ecclesia catholica non patitur integritatem fidei violari, sive ablatione, sive additione. Fuit temporibus Apostolorum quidam Cerinthus resurrectionem negans mortuorum. Et quia Corinthiorum aliqui Cerintho adhærabant, scribit iis S. Paulus 1 Cor. 15, 10: *Si Christus prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodò quâdam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?* Hæc doctrina Cerinthi contradicebat doctrinæ apostolicæ de resurrectione mortuorum: illud enim negabat quod Apostolus affirmabat. Similiter legitur 2 Tim. 2, 17, 18: *Ex quibus est Hymeneus et Philetus, qui à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem mortuorum jam esse factam.* Hi non negabant verum sensum articuli de resurrectione mortuorum; ut qui erat intelligendus de resurrectione futurâ. Inventi sunt alii temporibus Apostolorum, qui recederent circumcissionem à Christianis esse observandam; affirmantes

scilicet quod non erat affirmandum. Quid de illis statuatur Apostolus, audiamus : *Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit, Galat. 5, 2.* Ergone Christianis, ceteroquin piis et fidelibus, nihil proderit Christus, si circumcidantur? Sententia apostolica est : nihil proderit. Æquale igitur crimen est, credere quod non est credendum, et non credere quod est credendum. Negantes subvertunt fidem; affirmantes salutem querunt, ubi non est querenda. Considerent Protestantibus doctrinam apostolicam, et videant an determinatis pauculis necessariis, reliqua permiserint cuiusque libertati, vel potius insanie.

Pergamus cum S. Paulo et audiamus, qui dicat : *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt, et declinat ab illis, Rom. 16, 17.* Videmus manifestatam Ecclesie doctrinam in verbo, didicistis. Quid autem didicerant Romani, ad quos scribit Apostolus? An solos articulos fundamentales? Ubi distinctio necessariorum à non necessariis, ut his liceat sine præiudicio salutis contradicere? Si præter necessaria etiam alia didicerunt Romani, et Apostolus velit, ut ab omnibus illis declinent qui dissensiones et offendicula faciunt, præter doctrinam quam didicerunt; non erat unicuique liberum (ex sententiâ Apostoli) sub prætextu non necessariorum, vel conscientie de eontrario persuasæ, à doctrinâ illâ, quam didicerant, recedere. Simili modo et alios monet Apostolus, 1 Cor. 1, 10 : *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententiâ.* Quid autem dicunt Protestantos? Omnes rogant ut amplectantur articulos necessarios, quorum numerum in hanc usque diem ignorant, inter se divisi. Omnes rogant ut amplectantur sensum obivium articulorum necessarium, et in reliquis pro libertate, sub prætextu persuasæ conscientie, impunè delirent. Hocce est apostolicum mandatum sequi, ut simul perfecti in eodem sensu et in eadem sententiâ? Quanto sanius idem Apostolus, Philip. 3, 16, : *Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sentiamus, in eadem permaneamus regulâ. Imitatores mei estote, fratres; et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.* Ecclesia Catholica, autè separationem Protestantium, ad hoc pervenerat, ut idem sentiret. Cur non maneat in eadem regulâ? Cur non hortetur universos ut ipsam imitentur? Cur non observet eos qui non ambulat juxta eandem formam? Cur fidem adhibeat Protestantibus, ab eo quò pervenerant recedentibus? Cur fidem iisdem adhibeat, novam regulam, inauditam Ecclesie formam prohibitu fingentibus, et multiplicibus erroribus Ecclesie fores pendentibus? Au regula ista, quam Apostolus proponit, et quam suam dicit, et juxta quam cupit ut idem sentiamus omnes, consistebat in solis articulis necessariis, necdùm à Protestantibus unanimiter determinatis, nunquam solidè determinandis?

Nesciunt illi, sicut dicitur Jacob. 2, 10 : *Quicumque otiosam legem servaverit, offendat autem in uno, factus*

est omnium reus; ita verum esse, quod olim dixit S. Ambrosius, in Luc. e. 9 : « Negat Christum, qui non omnia quæ Christi sunt confitetur. » Nam si quod Christus revelavit, licet impunè non profiteri, sub prætextu non necessariis, vel conscientie de contrario persuasæ, post manifestatam Ecclesie catholicæ doctrinam; licebit veritatem Dei revelantis in dubium revocare, eidemque contradicere. Nesciunt illi generale esse mandatum apostolicum : *Hæreticam hominem post unam et secundam correptionem devia, Tit. 3, 10;* nec limitandum ad errores in fundamentalibus, temerè excogitatos; sed accipiendum de universis qui, manifestatâ doctrinâ catholicæ fidei, audent resistere. (Vide Theodoret. in loc. citat.) Perpendent meritò illud Petri Apostoli, 2 Petr. 3, 16 : *In quibus (Epistolis S. Pauli) sunt quedam difficultia intellectu, quæ inducti et instabiles depravant, sicut et cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Si omnia necessaria et fundamentalia reperiantur clarè et evidenter in S. Scripturâ, quemadmodum illi volunt, error in locis difficultibus, dummodò clara teneantur, juxta Protestantibus, non præiudicabit salutem. Et tamen S. Scriptura expressè contrarium statuit. Itaque tenendum est illud Apostolicum, Galat. 1, 8 : *Sed licet nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Hic profectò nulla invenitur distinctio fundamentalium, et non fundamentalium; necessariorum, et non necessariorum; essentialium, et non essentialium, conscientie persuasæ, vel non persuasæ; sed generaliter illis omnibus anathema dicitur, qui evangelizant præterquam quod evangelizatum est. (Vide S. Hieron., in loc. citat. tom. 6, pag. 121.)

SECTIO XXII. — *De erroribus privantibus salutem, ex antiquitate.*

Quemadmodum prædicta doctrina est verè apostolica, ita novitia illa inventio de articulis necessariis, et non necessariis, quasi solus error in necessariis privaret salutem, contradicit primitivæ Ecclesie; neque enim illa diversam habuit ab Apostolo sententiam. — Quoad negationes credendorum, dicit Vincentius Lirinensis advers. Hæres. cap. 51 : « Abdicat quilibet parte catholici dogmatis, alia quoque atque item alia, ac deinceps alia et alia, jam quasi ex more et licite abdicabuntur. Porrò autem singulatis partibus repudiatis, quid aliud ad extremum sequetur, nisi ut totum pariter repudietur? » Et tamen illi Protestantibus, qui cum Marco Antonio pacificè cupiunt haberi, permittunt Catholicis eorum omnium negationem, quæ Protestantibus positivè credunt adversus sententiam catholicam; permittunt Protestantibus eorum omnium negationem, quæ Catholicis positivè credunt adversus sententiam Protestantium; neque advertunt eadem ratione ad universa neganda patere viam. — Quoad affirmationes non credendorum, addit S. Vincentius : « Sed et è contrâ, si novitia veteribus, extranea domesticis, et profana sacris admisceri cœperint, prosepit hic nos in universum necesse est, ut nihil

« posthâc apud Ecclesiam relinquantur intactum, nihil
 « illibatum, nihil integrum, nihil immaculatum; sed
 « sit ibidem deinceps impiorum ac turpium errorum
 « lupanar, ubi erat antè castæ et incorruptæ sacra-
 « rium veritatis. » Et tamen isti, cum Marco Antonio
 « malè pacifici, permittunt Catholicis ut quæ Prote-
 « stantes judicant novitia, admisceant veteribus; quæ
 « judicant Protestantes extranea, admisceant domesticis;
 « quæ judicant Protestantes profana, admisceant sacra-
 « tatis. Et vicissim permittunt Protestantibus, ut quæ
 « Catholici judicant novitia, admisceant veteribus; quæ
 « Catholici judicant extranea, admisceant domesticis;
 « quæ Catholici judicant profana, admisceant sacratis.
 « Neque advertunt illi pacifici hunc morem pari jure
 « debere ad omnia prosperere, ut nihil posthâc penès
 « Ecclesiam supersit intacti, nihil illibati, nihil integri,
 « nihil immaculati; sed sit ibidem deinceps impiorum et
 « turpium errorum lupanar, ubi erat antè castæ et in-
 « corruptæ sacrarium veritatis. — S. Cyprianus, epist.
 « 69 ad Maga., probat sententiam catholicam ex Scri-
 « pturâ: « Neque enim Dominus noster Jesus Christus,
 « cùm in Evangelio suo testaretur adversarios suos
 « esse eos qui secum non essent, aliquandò speciem
 « hæreseos designavit; sed omnes omninò hæreticos
 « qui secum non essent et, secum non colligentes, gre-
 « gem suum spargerent, adversarios suos esse osten-
 « dit dicens: *Qui non est mecum, adversum me est; et
 « qui mecum non colligit, spargit.* » Luc. 11. Item:
 « B. Joannes Apostolus, nec ipse ullam hæresim aut
 « schisma discrevit, sed universos qui de Ecclesiâ
 « exissent, Antichristos appellavit, dicens: *Audistis
 « quòd Antichristus venit, nunc autem Antichristi multi
 « facti sunt.* » Item: « *Eæ nobis exierunt, sed non fue-
 « runt ex nobis; si enim fuissent ex nobis, mansissent
 « utique nobiscum,* » 1 Joan. 2. Undè apparet adversarios
 « Domini Antichristos omnes esse quos constat à cha-
 « ritate atque ab unitate Ecclesiæ catholicæ recessis-
 « sisse. — Idem S. Cyprianus sententiam catholi-
 « cam, in tractatu de Unitate Ecclesiæ, tanquam in Ec-
 « clesiâ certissimam, proponit, explicat, et Scripturis
 « probat: « Nec perveniet ad Christi præmia, qui relin-
 « quit Ecclesiam Christi; alienus et profanus est, hos-
 « tis est, habere jam non potest Deum Patrem, qui
 « Ecclesiam non habet matrem. » Et allatis Scripturæ
 « estimoniis addit: « Hi sunt qui se ultrò apud tene-
 « rarios convenas sine divinâ dispositione præficiunt;
 « qui, nemine episcopatum dante, episcopisibi nomen
 « assumunt. » Item: « Non enim nos ab illis, sed illi à
 « nobis recesserunt. » Deindè: « Tales etsi occisi con-
 « fessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine
 « abluitur; inexpiabilis et gravis culpa discordiæ nec
 « passione purgatur: esse martyr non potest, qui in
 « Ecclesiâ non est: ad regnum pervenire non poterit,
 « qui eam, quæ regnatura est, derelinquit. » Item:
 « Occidi talis potest, coronari non potest. » Postcâ:
 « Hostis altaris, adversus sacrificium Christi rebellis,
 « etc., contemptis episcopis et Dei sacerdotibus dere-
 « lictis, constituere audeat aliud altare, præcem alte-
 « ram illicitis vocibus facere. » — S. Augustinus,

agens contra Donatistas, quorum errores, si Marco
 Antonio fides, non erant fundamentales, ità scribit:
 « Neque hoc baptisma (ut quis coràm hominibus Chri-
 « stum confiteatur et sanguine suo baptizetur) hæretico
 « prodest, si quâvis Christum confessus, extrâ Ec-
 « clesiam fuerit occisus. Hoc verissimum est; extrâ Ec-
 « clesiam quippè occisus (nota probationem) charitatem
 « non habuisse convincitur, de quâ Apostolus dicit, 1
 « Cor. 13, 3: *Et si tradidero corpus meum ut ardeam,
 « charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* » Se-
 « quitur ibidem alia probatio: « Salus extrâ Ecclesiam non
 « est: quis negat? Et ideò quæcumque ipsius Ecclē-
 « siæ habentur, extrâ Ecclesiam non valent ad salutem,
 « sive aliud sentiant quàm veritas habet, sive ab uni-
 « tate præcisi non colligantur cum Christo, sed spar-
 « gant. Nam de hæresibus dicit Apostolus: *Quoniam
 « qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* » — Ad-
 « versus eosdem Donatistas ulterius dicit S. Augustinus:
 « Tempore illo quo Deus priora delicta recentibus
 « pœnarum exemplis cavenda monstravit, et idolum
 « fabricatum atque adoratum est, et propheticus liber
 « irâ regis contemptoris incensus, Jerem. 36 et schi-
 « sma tentatum; idololatia gladio punita est, existio
 « libri bellicæ caede et peregrinâ captivitate, hæresis
 « hiatu terræ, sepultis auctoribus vivis, et cæteris
 « cœlesti igne consumptis. Quis jam dubitaverit hoc
 « esse sceleratius commissum, quod est gravius vin-
 « dicatum. » Vide Theodoret, in Tit. 3, 10. S. Hieron.
 « in Galat. 1, 8. — Cur, quæso, hæc tantâ severitate
 « Donatistis proponuntur, quorum erant tales errores,
 « qui judicibus istis Protestantibus non præjudicabant
 « salutis? Cur non liceat Donatistis dicere? Nos apud
 « animos nostros persuasi sumus Ecclesiam catholicam,
 « per communionis iniquam contagionem periisse: idcô-
 « que non possumus salvâ conscientiâ eam profiteri ve-
 « ram Ecclesiam vel nos ei conjungere. Nos persuasi
 « sumus invalidum esse baptismum apud hæreticos col-
 « latum, et judicamus baptismum catholicam errasse,
 « quandò ejus baptismi confirmavit validitatem; ideòque
 « non possumus illesâ conscientiâ vel decretum Ecclē-
 « siæ probare, vel legitimum baptismum dicere, quod hæ-
 « retici administrant. Numquid cum istis Donatistis pa-
 « raria profert Calixtus? Numquid similes causas profert,
 « cur nequeat communicare Catholicis? Si ejusmodi al-
 « legationes in Donatistis non subsistunt, cur subsistant
 « in Protestantibus? Si Donatistæ, talibus non obstanti-
 « bus, ab antiquâ Ecclesiâ judicati sunt schismatici et
 « hæretici, qui foverent errores salute privantes, quo
 « fundamento à simili judicio eximentur Protestantes?
 « — An quia communicant Catholicis « actuali commu-
 « nione, in communi fide fundamentali et in charitate
 « exercendâ, sicubi opportunitas fuerit, ergâ omnes,
 « qui istâ communi fundamentali fide non exciderunt? »
 « Sed ex antecedentibus satis constat, circâ sensum arti-
 « culorum fundamentalium non esse eamdem Protes-
 « tantium et Catholicorum fidem. Si charitatem servas-
 « sent, aut servarent, nec schisma fecissent, nec eidem
 « inhaerent. Nulla igitur est ratio, cur alio loco habea-
 « mus Protestantés, alio Donatistas. — Considerent i a-

cifici S. Augustinum in catalogo hæreticorum posuisse 88 hæreses, quarum pleræque non erant in articulis fundamentalibus, seu necessariis, si Protestantes verum dicunt; et tamen addere. « Non omnis qui ista hæreses ibi enumeratas non credit, consequenter debet se christianum catholicum jam putare, vel dicere. Possint enim et aliæ hæreses, quæ in hoc opere nostro commemoratæ non sunt, vel esse, vel fieri; quarum aliquam quisquis tenuerit, christianus catholicus non erit. » Vel igitur toto celo aberravit S. Augustinus, vel Protestantes adversus universam luctantur antiquitatem. — Nonne S. Epiphanius commemoravit 70 hæreses? Nonne Theodoretus retulit 52 hæreses? An omnes in fundamentalibus et necessariis? An nescierunt illi quid scriberent? An ipsis per alios Ecclesiæ doctores contradicium fuit? — Salubriter dixit S. Gregorius Nazianzenus, tract. de Fide: « Nil periculosius his hæreticis esse potest, qui cum integrè per omnia decurrant, uno tamen verbo, tantquam veneni guttà, veram illam ac simplicem fidem Dominicam, et exindè apostolicæ traditionis inficiunt. »

Et S. Basilius apud Theodor., lib. 4 Hist. Eccl. cap. 17: « Qui sunt in sacris litteris educati, ne unam quidem syllabam divinorum dogmatum prodi sinunt. Sed pro istorum defensione, si opus est, nullum non mortis genus libenter amplectuntur? »

Et S. Augustinus, de Civit. Dei lib. 18, cap. 51: « Qui ergò in Ecclesiâ Christi morbidum aliquid præ vumque sapiunt, si correpti, ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, etc., hæretici fiunt, et et foràs exeuntes habentur in exercentibus inimicis. » — Non igitur sufficit dicere cum Protestantibus istis, neminem censendum esse hæreticum, qui tenet articulos necessarios, ad libitum determinatos in sensu obvio, ad libitum excogitatos; etiamsi in aliis morbidum quid sapiat, et monitus contumaciter resistat, quasi conscientia suæ non esset satisfactum.

Frustrà dicunt cum Cresconio: *Relinquas libero arbitrio*. Nam, ut bene S. Augustinus, lib. 3 contr. Crescon., cap. 51: « Cur enim non in homicidiis, et in stupris, et quibuscumque aliis facinoribus et flagitiis libero te arbitrio demittendum esse proclamas? Quæ tamen omnia iustis legibus comprimi utilissimum et saluberrimum est. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem; sed nec bonam infructuosam, nec malam voluit esse impunitam. » (Vide de ver. Relig.)

Quid tandem egerunt omnia concilia Ecclesiæ primitivæ, tum universalis, tum provincialia; quid egerunt omnes SS. Patres; quandò quemlibet errorem ab Ecclesiâ reprobatum, seu fundamentalem, seu non fundamentalem (ut isti loquuntur) anathemate damnarunt? quandò omnes communionis ecclesiasticæ iudicarentur incapaces, qui manifestatâ doctrinâ fidei catholicæ resistebant? Isti enim fundamenta universa ab initio Christianismi inniuntur concilia. — Dicant isti Protestantes SS. Patres, sive singulos, sive in conciliis congregatos, non intulisse Scripturas; non per-

spexisse usum utilissimæ istius distinctionis fundamentalium à non fundamentalibus, necessariorum à non necessariis; dicant universam antiquitatem non vidisse alium esse sensum obvium necessarium, alium non obvium, liberæ disquisitioni permittendum. Dicant prima concilia, pro magnâ parte, vel esse frustrâ congregata, vel per tyrannidem multos condemnasse, qui non erant condemnandi. — Si hæc non audent dicere, æqui bonique consulunt, si moneamus lectorem ut caveat istos Protestantes, à S. Scripturâ à primis conciliis, ab antiquâ Ecclesiâ, SS. Patribus dissentientes; qui ubique et semper inculcant in modico esse Ecclesiarum differentiam; non esse litem de fundamentalibus; non esse controversiam de sensu obvio necessarium. Amplectatur potius illud Apostoli; sive fundamentalis sit error, sive non fundamentalis; sive in necessariis, sive in non necessariis; *Persuasio non est ex eo qui vocat vos. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ego confido in Domino, quòd nihil aliud sapietis, Galat. 5, 8, 9.*

SECTIO XXIII. — *De erroribus privantibus salutem, et doctrinâ Reformatorum.*

Hi docent: « Si quis contentione moveri in aliquo puncto doctrinæ, aut formulæ Catechismi, etc., et si resolutioni concilii nationalis nolit acquiescere, etc., rescindatur ab Ecclesiâ. » Ubi hic distinctio fundamentalium et non fundamentalium? In formulâ Cœnæ celebrandæ solemniter præfatur minister: *Excommunico omnes hæreticos, et eos omnes qui sectas separatim instituunt.* Nùm hic distinctio necessarium, et non necessarium? In synodo Dordrechtanâ condemnati, et à communionem Ecclesiæ Reformatæ rejecti sunt Arminiani; nùm propter errores in articulis necessariis? Si hæc potestas est penes vestra concilia nationalia, in vestra Ecclesiâ, ut dicitis, subditos; cur non sit penes Ecclesiam catholicam in primis prætenso Reformatores ipsi subditos? — Sed iidem Reformati ad miserunt Lutheranos ad suam communionem, non abjuratis erroribus, evententes domesticæ disciplinæ constitutiones, domesticam praxim. Nam à quo tempore articulos Lutheranorum de reali præsentia Christi in S. Eucharistiâ, est error in non necessariis; invocatio autem sanctorum est error in necessariis? A quo tempore articulus vestræ prædestinationis est necessarius, in quo Lutherani vobis non consentiunt? An fortè erit necessarius, quandò contrâ Arminianos agitis, et simul non necessarius, quandò Lutheranos vobis unitos desideratis? Quis intelligat hæc mysteria, vel potius absurda? Quid est necesse jam pluribus agere contrâ Reformatos? « Nunc sufficit id, quod est ab eis, qui contraria nobis dicunt, testimonium. » S. Irenæus, lib. 2, cap. 9. — Arminianos nos dicimus, in hæc causâ, consentire Catholicis, qui ad eò sunt periculosi, ut Marcum Antonium et Calixtum longo superent intervallo. Sed quia docent esse tolerandos, et fratrum loco habendos qui errant in articulis de Baptismo parvulorum, de SS. Trinitate, de essentiali Dei omni præsentia, de peccato originali, etc., viv communiabant Catholicos, nisi omni rectæ rationi renuntiarent.

Vide, lector, Petrum martyrem, ex Reformatis, usum istius distinctionis, cum Ecclesie peregrinorum Londini scriberet, latè refutantem. (Epist. 42.)

SECTIO XXIV. — *Resumptio.*

Hæc propterea deduximus, quia Protestantes non satis ponderant, quid sit : *Manifestatâ sibi doctrinâ catholicâ fidei resistere.* Si enim considerassent quid sit errare, cum *divisione Ecclesie*, ad exemplum S. Cypriani, aliorumque Patrum, nullum errorem levem putassent; quòd *manifesta sint opera carnis, etc., dissensiones, sectæ, etc.*; qui *talita agunt, regnum Dei non consequentur, Galat. 5.* Non est leve crimen subditos, in statu politico, à legitimis magistratibus abducere, et ex levi causâ hostilia castra sequi. Est autem gravius « Ecclesiam derelinquere contemptis episcopis, consti-
tuerè aliud altare, preceam alteram facere, » sub adversis castris militare, quod debite ponderavit S. Cyprianus, et cum eo concilia omnia, omnes SS. Patres. Proinde quod post ipsos tenemus, tenuerunt universi. — Protestantes autem, quando ex gravitate objecti metiuntur militiam dissensus, recedunt à S. Scriptu-

râ et à consensu antiquæ Ecclesie; præterquam quòd nullam possint invenire regulam certam, quæ sit mensura hæreseos, sive erroris salute privantis. Quodcumque enim ab illis iudicio privato excogitatur, ab aliis vel restringitur, vel ampliatur, universis private suæ persuasioni determinandi licentiam tribuentibus.

Nunc judica, Domine, causam tuam inter illas Ecclesias, quæ se matres fidelium dicunt. Protestantium cœtus salvis fundamentalibus seu necessariis articulis de quibus nihil certi habent, offerunt dissectionem veritatis revelatæ. Catholica Ecclesia negat id fieri posse, salvo Ecclesie spiritu. Judica, Domine, ut verus Salomon, quæ vera mater, quæ tantum pretensa sit. Protestantium cœtus inducant divisionem corporis Christi, et persistunt in continuandâ divisione membrorum. Catholica Ecclesia horret divisionem, et modis omnibus conservat unitatem. Judica, Domine, causam tuam, et dic nobis, ut verus Salomon, quæ sit vera mater. « Illa, inquit, S. Augustinus, etsi meretrix, tamen pia, quia mater : tu autem et meretrix et impia, quod paris præfocas, quod non paris congregas, » lib. de quinque Hæres. circ. med.

TRACTATUS QUARTUS.

DE INSTRUMENTIS PROBANDÆ FIDEI,

SEU DISCUSSIO BIBLIORUM VULGATORUM.

SECTIO I. — *Explicatio vocum.*

Instrumentum est scriptura aliquid probans (1). Quemadmodum in jure agitur de publicis instrumentis (2); itâ in hoc tractatu agemus de publicis fidei christianæ instrumentis, Scripturis nimirum divinis, quibus ad probandam fidem utuntur Christiani.

Jure civili inter publica numerantur instrumenta, quæ interveniente magistratu sunt publicata (3). Et sic Scripturas dicimus publicas et canonicas, quæ à viris divinitus inspiratis vel directis sunt in Ecclesia publicatæ ac traditæ. Non est opus inquirere an fortè originales etiamnum reperiantur Scripturæ. Agimus tantum de illis Scripturis quæ hodiè habentur, et quæ ad probandam fidem allegari solent. Hæ Scriptu-

ræ, si authentica non sint, nec eo ipso plenam fidem faciunt (4). Nostra autem, quæ nunc habemus, S. Scripturæ exempla, non esse in seipsis authentica ferè omnes confitentur; neque enim habent per se ad instrumentum authenticum requisita. Exempla igitur quælibet, quatenus exempla sunt, fidem non faciunt, sed tantum conjecturam et suspicionem. Atque hinc ut S. Scriptura plenam fidem faciat, opus est ut consideretur tanquam in archivio Ecclesie publico à temporibus Apostolorum et Evangelistarum, habita, conservata, et hucusquè tradita. Auctoritas enim publica eam recipiens, auctoritas publica eam conservans, auctoritas publica in dies eâ, ut divinâ, utens, nullum relinquit de divinitate S. Scripturæ dubium. (Vide Tertacine, de prob. 8, resp. 5, n. 10; apud D. Corvin, c. de Fid. instrum.)

(1) Lib. 2, lib. ult., ff. de Fide Instrum. auth. Si quis.

(1) L. exigere. 65 ff. de judic., lib. 1, c. de Dilat.
(2) L. Scripturas, c. qui potior in pign. hab.
(3) L. Publicati, ubi Dd. c. de Testam. l. fin. c. de re judic.

Partes prima.

MODUS DEFENSIVUS.

SECTIO I. — *Observationes generales.*

Communiter apud indoctos non est disputandum de falsificatione Bibliorum in genere, sive de totali nullitate versionis Protestantium. Ratio, quia populus minus apprehendit examen alicujus loci particularis.

— Non etiam coram indoctis est agendum de veritate, vel corruptione textus hebraici vel græci. Ratio, quia hæc populus non capit. — Non est inquirendum quid vox aliqua S. Scripturæ possit alibi significare, sed quid hic et nunc debeat significare. Exemplum : 1 Tim.

2, 5, ponunt Calvinistæ in Bibliis Gallicis 1622: *Unus solus mediator* (un seul), non est disputandum an græcum $\epsilon\zeta$ aliquandò significet *unus solus*; sed an eo loco necessariò significet *unus solus*. Sæpe enim id non necessariò ibi significet, nullum dogma fidei poterit in eo fundari: et Calvinista manebit inermis.

Fundamentum in hoc consistit. Quandocumque terminus aliquis textûs originalis habet variam significationem, nullus auctoritate privatâ significationem multiplicem determinare potest ad unam solam. Licet enim fieri possit, ut ex diversis significationibus verbi originalis, unam tantùm intenderit Spiritus sanctus, loquens per Apostolos et Evangelistas, nulli tamen privato penitus constat, utram significationem Spiritus sanctus intenderit, utram neglexerit. — Quod cum ita sit, quotiescumque Protestantés ex discrepantiis unius ejusdemque verbi significationibus unam solam Bibliis suis inserunt, detraxerunt Verbo Dei, si utramque significationem Spiritus sanctus intenderit. Et si unam tantùm Spiritus sanctus voluerit, fieri potest ut conceptus suos pro verbo Dei nolis obtrudant. Nullâ quippè ratione probant, 1 Tim. 2, 5, græcum $\epsilon\zeta$ significare ibi necessariò *unus solus*, quod tamen requireretur ut translatio esset revelata, et illud idem quod Spiritus sanctus per Apostolum voluit scriptum. — Non est conferendum de nullitate, aut falsificatione eorum locorum in quibus non fundantur dogmata fidei, hoc tempore cum Protestantibus controversa; tùm quia ferè superfluum est; tùm quia hæc ratione vix habent Protestantés, quod versioni Vulgatae objiciant, arguentes plerumque loca ad controversias hujus temporis non facientia.

SECTIO II. — *De statu questionis.*

Quandocumque Protestantium Biblia aliter legunt, quam antè ipsorum originem legerunt Biblia Catholicorum vulgata; tunc quia reformaturi accedunt, hoc sibi oneris imponunt, ut ostendant, vel *nostram lectionem esse malam*, vel *suam esse meliorem* eâ quam apud Catholicos repererunt. Si enim id nequeant probare, sine causâ mutaverint. — Observandum tamen est nunquàm posse impugnari nostram lectionem, tantùm malam, si ea reperitur in Bibliis Protestantium vel prioribus, vel posterioribus; ne, dum nostram lectionem conantur improbare, suam ipso facto condemnent.

SECTIO III. — *Catholici est priore loco defendere.*

Catholicos legisse loca S. Scripturæ controversa, ut nunc ea legunt, cum orbis christianus ignoraret Lutherum et nesciret Calvinum, planè certum est. Undè antiquam habemus possessionem legendi, ut nunc legimus; nec ab ea fas est recedere, nisi prægnantibus evidentibusque convincamur fundamentis. Proferant mutationis suæ rationem. — Exemplum. Beza legit Luc. 22, 20. *Hoc poculum est novum illud pactum per sanguinem meum, quod pro vobis effunditur.* Hic juxta Beza, qui manifestè refertur ad sanguinem, et non ad poculum. Catholicis defendentis est sustinere vulga-

tam lectionem eo loco esse bonam; et lectionem *Sezæ* non esse meliorem nostrâ. Si neutrum probet Calvinista, ut neutrum probare potest, consequens est sine justâ ratione cum textum esse mutatum.

SECTIO IV. — *Protestantes nullum ex Scripturâ, vel antiquitate afferre fundamentum mutationis, terminis expressis.*

Supponimus duo Protestantium generalia principia. Alterum, omnem probationem, in materiis controversis, desumendam esse ex S. Scripturâ, quæ sit regula omnis veritatis revelata. Alterum, quatuor vel quinque post Christum seculis professionem veræ fidei in Ecclesiâ durasse. — Itaque dicimus Protestantés, neque ex S. Scripturâ, neque ex antiquitate fidei, mutationum suarum ullum posse afferre fundamentum. Exemplum. Luc. 22, 20, legendum esse: *Hoc poculum est novum illud pactum per sanguinem meum, qui, etc.* Vel 1 Tim. 2, 5, græcum $\epsilon\zeta$ necessariò significare *unus solus*. — Hinc fateantur 1° non posse probari ex S. Scripturâ, vel ex antiquitate, *solum ipsorum lectionem esse bonam, vel nostram esse malam*. 2° Neque etiam sic posse probari, *ipsorum lectionem esse meliorem nostrâ*. 3° Neque tandem posse probari, *ipsorum lectionem apud antiquos reperri*.

Consueverunt Protestantés, ubi premuntur, indignum vociferari, si quis exigat probationem versionis per S. Scripturam, rem scilicet, quæ manifestè fieri nequeat. Verùm hæc responsio satis ostendit, ad quæ absurda deducantur per suum principium Protestantés, quod in materiis controversis omnem probationem ex solis Scripturis volunt desumptam. Ulterius arguit ista responsio non petitionem nostram esse injustam, sed novationem undequaque temerariam, imò ridiculam. — Alii aliò deflectunt, dicentes, *unus, et unus solus*, esse terminos æquivalentes. Verùm non amplius est in statu questionis, adeoque vanum est effugium. Necessè est ut probent, vel *nostram versionem esse malam*, vel suam esse meliorem, magisque conformem originali, ne videantur sine causâ mutasse, et temerè ad reformationem convellasse. — Si autem petant quæ sit distinctio inter *unus, et unus solus*, respondemus id non esse in statu questionis, et nos exigere probationem ex Scripturâ, vel ex antiquitate, undè constet ipsorum versionem esse meliorem nostrâ. — Tandem, si sustineant suam versionem esse bonam, adducant vel ex Scripturâ, vel ex antiquitate, probationem quæ doceat ipsorum versionem in isto loco esse bonam. Aliæ probationes, quàm per instrumenta, vel per testes, hoc est, per Scripturam, vel æquitatem, nondùm sunt admittendæ, nisi primum fateantur utramque deficere.

SECTIO V. — *Protestantes nullam afferre pro suâ mutatione ex S. Scripturâ vel antiquitate consequentiam; sufficientem ad dogma fidei.*

Quandocumque locus S. Scripturæ, de quo agitur, pertinet ad controversiam fidei, si allegatur ad probandam aliquam doctrinam, de quâ hoc tempore inter

Catholicos et Protestantés controversitur, constat ejusmodi mutationem esse maximi momenti. Ità inter nos queritur an Tim. 2, 5, legendum sit: *Unus solus mediator*. Nam in eo fundant hanc doctrinam suam: *Unus est mediator, nec sancti invocandi*.

Si grave sit in articulo fidei errare, non minùs erit grave, fundamentum et regulam fidei, ipsam nimirum S. Scripturam et verbum Dei, pervertere et ad dogma suum inflectere. Itaque in conclusione Protestantium, quoad rem, hoc esse debet: Ergò 1° Tim. 2, 5, necessariò legendum est, *unus solus*, et super eà lectione potest fundari articulus fidei. Postquam Protestans formavit suam consequentiam, petit Catholicus 1° an illa consequentia probetur ex Scripturà? Si probetur ex Scripturà. Ubi? si non probetur ex Scripturà, quomòdò erit infallibilis? Petit 2° an Protestans possit errare in formandà istà particulari consequentià? Si possit errare, ergò non est consequentia infallibilis, nec sufficiens ad probandum, quod debet esse in conclusione. Si non potest errare, quomòdò dicit Scriptura: *Omnis homo mendax*? Petit 3° quinam ex SS. Patribus viderint istam consequentiam? Illi ex professo locum de quo controversitur, tractarunt, nec tamen legerunt ut hodiè legendum esse Protestantés volunt.

SECTIO VI. — *Protestantes communi populo persuadere non posse rationabiliter, versionem suam esse magis conformem originali textui, quàm nostram.*

Si quis de plebe prædicantem ex Protestantibus interrogaret: « Quomòdò mihi constabit tua Biblia esse magis conformia originali, quàm sint Vulgata Catholicorum? » videret hominem simplicem petitione ad magnas angustias redactum.—Quid enim dicit? « Examinarunt viri, in hebraicis græcisque litteris exercitatissimi. » At verò id non sufficit. Dicit enim plebeus se à prædicantibus suis edoctum, nulli mortaliùm, ne quidem uniuersali Ecclesiæ, in negotio salutis et fidei credere, nisi Scripturam assertioni suæ habuerit patrocinantem; propterea se viris illis, cæteris quin doctissimis, ob hoc quòd doctissimi sint, assentiri nullo modo posse. Dicit sibi ignorantem constare non posse, sicut viri illi in hebraicis græcisque litteris versati, quòd eas ignoret. Dicit communem quidem famam esse de illorum exercitatione, cui noli detrudere; sed parem famam esse pro Lutheranis et Calvinianis, quorum tamen versiones non conveniunt. Robustiore etiam pro Romano-Catholicis famam, quorum Biblia, in locis controversis, à lectione antiquorum Patrum

discrepant, quantum quidem fama fert publica.—Itaque nulli de plebe constare potest sua Biblia esse magis conformia originali, quàm sint Vulgata Catholicorum.

SECTIO VII. — *Occurritur effugio Protestantium.*

Quidam Protestantés, ut declinent questionem, dicunt cuilibet de plebe posse constare de legitima versione, et per convenientiam versionum omnium in doctrinà necessarià. Sed versio quanta obstet isti effugio.—Primò. Si convenientia versionum omnium in doctrinà necessarià securam reddit plebem de fidelitate suarum, quibus utitur, versionum; opus est ut plebi certissimè constet quinam sint articuli necessarii. Sed nec doctoribus eà de re plenè constat, qui inter se conveniunt; minùs constat plebi.—Secundò. Si plebs Calviniana eo modo potest esse secura, etiam plebs Lutherana poterit taliter esse secura. Hoc autem Calvinistæ nequeunt concedere de Lutheranis, quorum doctores non eodem modo articulos necessarios cum Calvinistis determinant; atque ex eadem ratione id nequeunt Lutherani de Calvinistis concedere; ut jam nihil dicamus quòd doctores Lutherani æquè sint discordes in determinandis articulis necessariis.—Tertiò. Undè constat plebi quænam sit doctrina necessaria? Non ex Scripturà, quia quamdiù ipsi non constat de fidelitate suarum versionum, non potest fidem suam fundare in ullà versione de cuius divinitate non habet certam notitiam.

Dicent fortè Deum non permittere ut doctrina necessaria in versionibus corrumpatur; credendumque esse ejus providentiam non tolerare ut veritas illa quæ ad salutem hominum est destinata, ad homines non perveniat.—Resp.: Benè hoc creditur de divinà providentià; atque ità intelligitur quomòdò convenientia translationum per se quidem non operetur nisi fidem humanam; considerata tamen quatenus subjecta providentiæ divinæ, operetur fidem divinam. Nam sicut Deus posuit verbum suum in Scripturis divinis, ita posuit verbum et Spiritum suum in Ecclesià. Si ergò providentià divina tantam curam meritò creditur habere de verbo suo in Scripturis posito, certè majore fundamento credetur non minorem curam impendere verbo et Spiritui suo in Ecclesià positis.—Quartò. Perpendant Protestantés an in suis versionibus, à tempore Lutheri inceptis, sit convenientia in doctrinà necessarià. Videbunt in locis particularibus adducendis, neque in hæc esse convenientiam

Partis ij.

MODUS PROBATIVUS ET OFFENSIVUS.

SECTIO I: — *Observationes generales, ut probetur versio Vulgata Catholicorum.*

Concilium Tridentinum, decreto de canonicis Scripturis, statuit pro sacris et canonicis suscipiendis esse

eos libros qui in Ecclesià catholica legi consueverunt, ut in veteri Vulgatà latinà continentur. Ex hoc non sequitur, uti malè existimant Protestantés, ullam aliam versionem à concilio esse condemnatam, vel impro-

hatam : nos ipsi in Ecclesiâ catholicâ multis aliis versionibus utimur. Sed hoc sequitur, nullum aliud exemplum, nullam aliam versionem à concilio fuisse agnitam, tanquam authenticam. Si Præstantes existiment suis Ecclesiis non deesse auctoritatem, cur suas domesticas versiones non declarant authenticas? — Illa versio non est semper optima, et omnibus aliis præferenda, quæ fit de verbo ad verbum. Et sic Biblia Hollandica 1657, verba textûs originalis frequenter ad marginem ponunt. Undè sequitur, cùm verba hebræa plerumque varias habeant significationes, græca etiam non semper eandem, nulli usui esse dictionaria, ut ex iis certum ac determinatum è pluribus significationibus sensum desumamus. — Ratio est, quia quando est varia unius vocis, vel termini significatio, ut hoc loco 1 Tim. 2, 5, nemo tenetur utranque significationem admittere, velut verbum Dei, nisi (quod absurdum est) quis sustineat idem omnibus planè locis faciendum. Quæ autem esset confusio, si omnium vocum et terminorum variae significationes S. Scripturæ versionibus insererentur? — Similiter nemo obligatur ad eam termini significationem tanquam verbum Dei admittendam, quæ est in Scripturis communior. Si enim illa communior significatio non semper est admittenda, quemadmodum est notorium, danda est ratio sufficiens, cur hoc loco particulari sit sequenda. Porro si significatio vocis alicujus sit minus communis, quam pars altera contendet esse admittendam, multò minus obligat, nisi ratio adferatur manifesta et evidens.

SECTIO II. — De statu questionis.

Quantum ad modum probativum, sustinemus Biblia Vulgata latina, in locis ad fidem et mores pertinentibus, esse conformia originali, atque adeò certa ut in iis fundari possit articulus fidei. — Quantum ad modum offensivum, sustinemus Protestantium Biblia posse convinci, in locis particularibus, nullitatis et erroris, ex solâ Bibliorum Protestantium collatione. Utrumque nobis incumbit probandum.

SECTIO III. — Probatio editionis Vulgatæ catholicæ quoad totum et partes, ex principio catholico.

Sicut cùm Protestantes audivimus disputantes ex suo de solâ Scripturâ principio, non excepiimus contrapositionem talis principii; sic neque ipsi jure merito contrâ nostrum excipient principium, quando posteriore loco nos audiunt probantes. Est autem principium nostrum: *Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum*. — Sic manifesta est auctoritas editionis Vulgatæ, quam concilium Tridentinum commendat, quia vetus illa editio in Ecclesiâ legi consuevit. Quapropter, ut probemus, 1 Tim. 2, 5, nostram lectionem esse conformem originali, canonicam et authenticam, allegamus eam lectionem quæ in Ecclesiâ legi consuevit, in concilio Tridentino approbatam, et propositam, ubi invenitur *unus mediator*. Hæc probatio tam facilis est et tam evidens, ut nihil excogitari possit in contrarium.

SECTIO IV. — Probatio editionis Vulgatæ, in locis controversis, per Scripturam ex principio communi.

Probationem per Scripturam ex principio communi

vocamus, cùm pro nostrâ lectione adducimus Scripturam ex libris SS. Patrum, qui prioribus post Christum seculis vixerunt, et textum controversum legunt, uti nos etiamnum legimus. Illud autem nihil aliud est, quam lectionem S. Scripturæ controversam ex ore testium fide dignissimorum exhibere. — Libet producere ad hanc rem testimonium S. Ambrosii, vel antiqui commentatoris, in Epistolam ad Romanos: « Quia propriâ quis auctoritate uti non potest ad victoriam, verba legis adulterat *novator*, ut sensum suum quasi verba legis asserat, ut non ratio, sed auctoritas præscribere videatur. Constat autem quosdam Latinos olim de veteribus græcis translato codicibus, quos incorruptos simplicitas temporum servavit et probat; postquam autem à concordia animis dissidentibus, et hæreticis perturbationibus torqueri quæstiones ceperunt, multa immutata sunt ad sensum humanum, ut hoc contineretur in litteris quod homini videretur. Undè et ipsi Græci diversos codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando et ratio, et historia, et auctoritas observantur. Nam hodiè, quæ in latinis reprehenduntur codicibus (nota benè), sic inveniuntur à veteribus posita, Tertulliano, Victorino et Cypriano. » — Jam considera, lector, quomodò probemus lectionem nostram, 1 Tim. 2, 5, ex principio communi, per S. Scripturam, ex ore testium. S. Augustinus, testis omni exceptione major, sic legit: *Unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus*. Idem habet pluribus locis. Secundum testem producimus S. Leonem papam, qui in epistolâ Synodicâ ad Flavianum archiepiscop. Constant., quæ est in Act. 2 Conc. Chalced., sic habet: *Unus atque idem mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus*. Tertium testem producimus S. Ambrosium, in 1 Tim. cap. 2: *Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus*. — Habemus lectionem nostram, 1 Tim. 2, 5, probatam ex Scripturâ, de cujus sinceritate, veritate et auctoritate dubitari non potest, nisi et sinceritas, et veritas, et auctoritas SS. Patrum in dubium revocaretur; quæ tamen temeritas apud æquos judices non poterit efflicere, ut tantorum testium fides propterea vacillet.

SECTIO V. — De modo offensivo.

Omnis alia disputandi methodus victoriam promittit ex defensione, aut probatione; hæc ex adversariorum confessione; alia ex testibus idoneis; hæc ex iis qui ex adverso stant. Et si viri boni sunt, nos adjuvant, cùm id publico et impresso testimonio dicunt, quod nos urgemus. Sin autem minus idonei sunt testes, nos non lædunt. Cùm, sive iis creditur, hoc ipsum quod à nobis urgetur, obtinemus; sive fides non habetur, de adversariorum testium fide derogatur; nec (quod caput rei est) Scriptura superest, ad quam adversarii provocent. Protestantes illud, quod indignissimum est, futurum arbitrati sunt, ut in negotio Religionis non de veritate translationum, sed de sensu et explicatione verbi Dei fieret disceptatio. At verò cùm frustrâ disputetur de sensu verbi Dei, nisi prius constet ipsam lectionem

quæ in probationem adducitur, esse verbum Dei, visum fuit ab ovo inquirere veritatem, et humanæ sapientiæ fidelicem mutationem à verbo fidelis Dei separare.

SECTIO VI.—*Præcis modî offensivi.*

Ostendamus quâ ratione domesticis armis conficiantur Protestantes. Sed antè omnia dicamus hoc esse in questione: *An Protestantium Biblia sint magis conformia originali, quàm sint nostrâ?* nisi enim sint magis conformia, frustrâ mutatum fuerit. — Exemplum: Biblia Gallica 1622 impressa habent, 1 Tim. 2, 5: *Unus solus mediator.* At omnia priora Biblia Gallica Calvinistarum habent: *Unus mediator.* Non omnia Biblia Gallica esse magis conformia originali, quàm sint Biblia Vulgata Catholicorum, vel ex eo patet, quòd major pars cum nostris conveniat in isto loco particulari. Sin autem asserant sola sua Biblia 1622, esse magis conformia originali, jam omnia oriora erunt minùs conformia. Po-

pulus, qui discrepantes animadverterit à suis doctoribus factas versiones, nullâ ratione certâ potest inter utramque distinguere; neutram, nisi tamerè, potest acceptare, ut magis conformem originali. — Hinc sequitur, neutri discrepantium versionum Gallo-Calvinistarum articulum fidei Calvinianæ posse inniti, ne scilicet eodem facto, reos illos statuât, qui alteri versioni consentientes, violatâ Scripturâ, vel addendo, vel demendo, fundamentum fidei subvertunt. — Hoc si apud Protestantes faciendum non est, sequitur nullum S. Scripturæ locum, ad controversias fidei pertinentem, ab ipsis allegari posse, in quo deprehendimus posteriora eorum Biblia prioribus non consentire. Sequitur insuper nullam Bibliorum Catholicorum lectionem à Protestantibus improbari posse, quæ habeat ipsorummet Protestantium aut priorem, aut posteriorem versionem sibi consentientem.

Pars iij.

SECTIO I.—*Ratio ordinis servandi.*

Hactenus de modo disputandi, in materiâ versionis Bibliorum egimus, idque circâ textus particulares. Sequitur ut observationes generales in praxim deducamus. Expediit reipublicæ christianæ, ut facta eorum discutiantur, qui ecclesiasticis monitionibus insanabiles, sine causâ et factiosè perturbant Ecclesiæ pacem, quos Apostolus compellat proprio iudicio condemnatos. Magnum crimen est S. Scripturæ semel traditæ, fideliter acceptæ, hucusque conservatæ reluctari, et tot seculorum unanimum testimonium in dubium revocare; maximum verò veritatem quam semel prudenti iudicio probaveris, rejicere, ut videaris frustrâ credidisse. Tunc enim prius iudicium posteriorem condemnat temeritatem, ignorantiam, errorem, prævaricationem.

SECTIO II.—*De mutationibus temerariis S. Scripturæ Calvinianorum Germaniæ.*

§ 1. *An sola fides justificet?*

Affirmat Catechismus Heidelb. quæst. 70: *Quomodo justus es coràm Deo?* et respondet: *Solâ fide in Jesum Christum.* — Negat concilium Trid. sess. 6, can. 9: « Si quis dixerit solâ fide impium justificari, itâ ut intellectus nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, et nullâ ex parte necesse esse eum cum voluntatis motu præparari atque disponi, anathema sit. » — Pro sententiâ catholicâ adfertur textus Rom. 8, 4, quem cum Germano-Calvinistæ aliter legant, quæritur an eorum lectio sit *velior* nostrâ? Non est questio de operibus extrâ gratiam factis, sed de operibus legis moralis in gratiâ factis,

Præcis modî Defensivi, circâ Rom. 8, 4. — Legunt septem Biblia Germano-Calvinistarum: *Ut justitia per legem expetita in nobis impleteretur.* (Vom gesætz erforderet.) Editio Vulgata Catholica: *Ut justificatio legis impleteretur in nobis.* — Apostolus agnoscit impletionem justificationis legis, propter opera per gratiam facta. Calvinistæ non agnoscunt nisi desiderium justitiæ. — Dicent se quidem non reddidisse ipsa verba textus originalis, sed verum sensum verborum. Resp.: Non sufficit id astruere. Probent juxtâ part. 1, sect. 4 et 5. Si nequeant probare, fateantur errorem, et corrigant factam contrâ jus et fas innovationem.

Præcis modî Probativi, circâ Rom. 8, 4. — Vulgata Catholica legit: *Ut justificatio legis impleteretur in nobis.* Et hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtâ part. 3, sect. 4. — S. Augustinus, lib. ex Epist. ad Rom. cap. 44: *Ut justificatio legis impleteretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* — S. Ambrosius, in cap. 8 ad Rom.: *Ut justificatio legis impleteretur in nobis.* — Seditius, in cap. 8 ad Rom.: *Ut justificatio legis impleteretur in nobis.* — Habemus lectionem nostram legitime probatam ex Scripturâ per principium commune. Videantur Biblia Germanica 1477, Belgica 1528, Vulgata 1514, 1552; Pagninus, Arias, Erasmus, Græca.

Præcis modî Offensivi circâ Rom. 8, 4. — Sequitur, ut Germano-Calvinistæ emendantur per suos fratres rectius sentientes. Sed priora Hollandorum Biblia nobiscum legunt: *Ut justificatio legis impleteretur in nobis* (der wet). At Biblia 1637 habent: *Ut jus legis.* Quatuor Gallo-Calvinistarum Biblia habent: *Justitia legis* (de la loi). Consentit Castalio, Latina Tigurina, Berna, qui habet: *Jus illud legis.* Dent Germano-Calvinistæ rationem mutationis scripturalem, si possint; alioquin

fratres non rediment ipsos à notâ temerariæ mutationis.

Cum Germano-Calvinistis in eodem errore sunt Lutheranorum tredecim Biblia.

§ 2. De Sacerdotio novi Testamenti.

Status controversiæ est, an etiãnum sit in novo Testamento sacerdotium visibile et externum? Negat Calvinus, Instit. lib. 4, cap. 16, § 2, ubi dicit non esse ampliùs in terris ullum sacerdotium, quòd sit translatum in cœlum, Christo ibi in æternum existente Sacerdote. Vide Catech. Heidehl., quæst. 80.—Affirmat Concilium Trid., sess. 23, can. 1: « Si quis dixerit non esse in novo Testamento sacerdotium visibile, etc., anathema sit. »

Praxis modi Defensivi, circâ Hebr. 7, 12.—Legunt Germano-Calvinistæ in septem suis Bibliis: *Uti enim mutatur sacerdotium* (vererent).—Ista lectio à nostrâ multùm distat: *Translato sacerdotio*. Undè petimus rationem mutationis, juxtâ part. 1, sect. 4 et 5.—Dicent verbum græcum æquè, vel magis significare, *mutari* atque *transferri*. Repl.: Si verbum græcum possit significare mutato et translato, petimus, juxtâ part. 1, sect. 1, probationem, quæ doceat hic, Hebr. 7, 12, necessariò legendum esse mutato, et non translato; neque enim hoc privati est determinare, juxtâ part. 2, sect. 1. Agnoscant ergò probationem sufficientem hic delibere, et temerè mutatum.

Praxis modi Probativi, circâ Hebr. 7, 12.—Legimus in editione nostrâ Vulgatâ: *Translato sacerdotio*. Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtâ part. 2, cap. 4.—Sanctus Ambrosius in Hebr. 7: *Translato enim sacerdotio*.—Sedulius in Hebr. 7, 12: *Translato sacerdotio*.—Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex S. Scripturâ, per principium commune. Legantur etiã Biblia Germanica 1477, Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552; Pagninus Arias, Erasmus.

Praxis modi Offensivi, circâ Hebr. 7, 12.—Calvinistæ Galli duobus prioribus Bibliis legunt: *Translato officio sacrificaturæ* (transporté). Castalio, Latina Tigurina. Quid ergò Germano-Calvinistæ respondebunt fratribus suis Gallis?—Cum germano-Calvinistis in eodem errore sunt duo posteriora Biblia Gallica: *Mutato officio sacrificatoris* (étant changé); septem Hollandica: *mutato sacerdotio*, et tredecim Lutherana.

§ 3. De Presbyteris novi Testamenti.

Status controversiæ est, an tempore novi Testamenti sint presbyteri? Qui sacerdotium negat sub novo Testamento, negat et presbyteros propriè dictos. Calvinus autem et alii negant sacerdotium.—Affirmat concilium Trid. Sess. 23, can. 6: « Si quis dixerit in Ecclesiâ catholicâ non esse hierarchiam divinâ ordinatione institutam, quæ constet ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit. »

Praxis modi Defensivi, circâ 1 Tim. 5, 17.—Legunt Germano-Calvinistæ in septem suis Bibliis: *Seniores*. Ista lectio à nostrâ multùm distat: *Qui benè præsumt*

presbyteri. Undè petimus rationem mutationis, juxtâ part. 1, cap. 4 et 5.—Dicent voces *Presbyter* et *Senior* esse æquivalentes.—Repl. Posito illas voces esse æquivalentes, ergò, quòd priorem vocem reliquerint, non fecit veritatis proponendæ necessitas, sed innovandi perversa temeritas. Deindè, voces *Presbyter* et *Senior* non sunt æquivalentes; nam presbyter creatur per impositionem manuum, 1 Tim. 4, 14, et 1 Tim. 5, 22, et 2 Tim. 1, 6. At Senior Calvinistarum nullâ manuum impositione constituitur, ut patet ex ipsorum formulis et disciplinis ecclesiasticis. Et sic, quod apud Calvinistas est *Senior*, non est apud Scripturam *Presbyter*.

Praxis modi Probativi, circâ 1 Tim. 5, 17.—Legimus in nostrâ editione Vulgatâ: *Qui benè præsumt presbyteri*. Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtâ part. 2, cap. 4.—S. Augustinus, in Spec., ex 1 Tim.: *Qui benè præsumt presbyteri, duplici honore digni habeantur*.—S. Ambrosius in 1 Tim. 5.—*Qui benè præsumt presbyteri*.—Habemus lectionem nostram probatam ex Scripturâ per principium commune. Legantur etiã Biblia Germanica 1477, Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552, Pagninus, Arias, Erasmus, Græca.

Praxis modi Offensivi, circâ 1 Tim. 5, 17.—Duo antiquiora Biblia Gallica habent: *Presbyteri* (Prêtres). Item Latina Tigurina et Beza. Satisfaciant suis fratribus. In eodem cum Germano-Calvinistis errore sunt Biblia duo posteriora Gallica, septem Hollandica, tredecim Lutherana.

SECTIO III.—De ignorantia mutatione Lutheranorum Bibliis insertâ.

§ 1. An sola fides justificet?

Affirmat Confessio Augustana art. 20. Negat concilium Trident., suprâ, sect. 1, § 1.

Praxis modi Defensivi, circâ Rom. 5, 28.—Legunt tredecim Biblia Lutherana: Tenemus ergò hominem justificari sine concursu operum legis, *solum per fidem* (allein durch den glauben).—Ista lectio à nostrâ multùm distat: *Arbitramur enim justificari hominem per fidem*. Undè petimus rationem mutationis, juxtâ part. 1, sect. 4, 5.

Praxis modi Probativi, circâ Rom. 5, 28.—Lectioem nostram probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtâ part. 2, sect. 4.—S. Augustinus, lib. de Fid. et oper. cap. 14: « Cùm dicit apostolus arbitrari « se justificari hominem per fidem sine operibus legis, « non hoc agit, » etc.—Eodem modo Comment. in Epist. ad Rom. cap. 3, inter opera S. Hieronymi.—S. Ambrosius, in cap. 3, ad Rom: *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis*.—Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur etiã Biblia Germanica 1477, Belgica 1548, Vulgata 1552, Pagninus, Arias, Erasmus et Græca.

Praxis modi Offensivi, circâ Rom. 5, 28.—Germano-Calvinistæ 1560, 1570, cum Catholicis legunt; item omnia Biblia Hollandica, omnia Gallica, Castalio, La-

873

tina Tigurina, et Beza. Hi omnes Lutherum arguunt ignorantia. Cum Lutheranis in eodem errore sunt Germano-Calvinistae 1538, 1587, 1617, 1626.

§ 2. *An justificatio tollat peccata.*

Protestantes communiter volunt peccata non omnino deleri, sed tantum non imputari; apud Bellarm., lib. 1 de Bapt., cap. 13.—Omnino deleri peccata per baptismum, habet Concilium Trid., sess. 5, decreto de peccato originali, § 5.

Praxis modi defensivi, circa Luc. 15, 22.—Lutheranorum Biblia tredecim legunt: *Adferite stolum optimam* (das best kleyd).—Ista lectio à nostrâ multum distat: *Adferite stolum primam*. Undè petimus rationem mutationis, juxtâ part. 1, sect. 4 et 5.—Dicent idem esse *stolum primam*, et *stolum optimam*.—Repl. Ista responsio non procedit, juxtâ part. 1, sect. 4 et 5. Deindè, si idem valent, *stola optima* et *stola prima*, supervacanea fuit mutatio.

Praxis modi Probativi, circa Luc. 15, 22.—Legimus in editione nostrâ Vulgatâ: *Adferite stolum primam*. Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum juxtâ part. 2., sect. 4.—S. Augustinus, Quæst. Evang. lib. 2, quæst. 55: *Stola prima est dignitas quam perdidit Adam.*—S. Hieron. Epist. 146: *Proferte stolum priorem, et induite eum, stolum quam Adam peccando perdidit.*—S. Ambros. in cap. 15 Luc. *Proferte stolum primam.*—Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Biblia Germanica 1477, Belgica 1458, Vulgatâ 1511, 1552; Pagninus, Arias, Erasmus et Græca.

Praxis modi Offensivi, circa Luc. 15, 22.—Biblia Hollandica 1637, in glossâ testantur legi ex græco: *Stolum primam* (die eerste stole). Videantur Castalio, Latina Tigurina, Harmonia Calvini 1614. Hi omnes condemnant lectionem Lutheranam.

In eodem cum Lutheranis errore sunt septem Biblia Germano-Calvinistarum, quatuor Gallorum septem Hollandorum.

§ 3. *An Epistola S. Jacobi sit canonica.*

Negant Lutheranorum Biblia 1535, A. 1535, B. 1540, 1548, 1566, 1572, 1575, 1582, 1589. Affirmat concilium Trid. sess. 4.

Praxis modi Defensivi, circa Epistolam S. Jacobi.—Cum dicta Biblia Lutherana ponant Epistolam S. Jacobi extrâ numerum canonicarum, petimus rationem innovationis. juxtâ part. 1, sect. 4, 5.

Praxis modi Probativi, circa Epistolam S. Jacobi.—Probamus Epistolam S. Jacobi esse canonicam, per os SS. Patrum, juxtâ part. 2, sect. 4.—S. Hieronymus, de Script. Eccl.: « Jacobus unam tantum scripsit Epistolam, quæ de septem Catholicis est. » Vide plures ex antiquis apud Bellarm. de Verbo Dei, lib. 1, cap. 18.—Habemus sententiam nostram legitimè probatam per principium commune. Videantur Germanica Biblia 1577, Belgica 1548, Vulgatâ 1511, 1552, Pagninus, Arias, Erasmus.

Praxis modi Offensivi, circa Epistolam S. Jacobi.—Biblia Lutherana 1529, 1534, 1568, 1609, habent dictam Epistolam inter Canonicas, tum quia reperitur in Catalogo et ordine Epistolarum, tum quia nulla adest præfatio eam rejiciens. Idem sentiunt omnes Germano-Calvinistae; omnes Galli, omnes Hollandi, Castalio, Latina Tigurina, Beza.

Notatio ad § 5.—Præfatio Lutheri in Epistolam S. Jacobi, cujusque arbitrio permittit agnoscere eam Epistolam ut canonicam, vel eam rejicere. Et tamen in eadem præfatione fatetur Lutherus, ex eâ Epistolâ desumi firmum argumentum pro justificatione ex operibus. Hoc posito, si Lutheranus, potestate à Luthero sibi factâ, Epistolam S. Jacobi habeat canonicam, poteritne fieri, ut contrâ expressam Scripturam credat Lutheranus solam fidem justificare?

SECTIO IV. *De erroribus Hollandorum Bibliis insertis.*

§ 1. *An sanguis Domini sit in Calice.*

Negat Catechismus Heidelbergensis quæst. 78. *Nimè ergò panis et vinum sunt ipsum corpus et sanguis Domini?* et respondet: *Nequaquam.*—Affirmat concilium Trid., sess. 13, can. 1.

Praxis modi Defensivi, circa 1 Cor. 10, 16.—Legunt sex priora Hollandorum Biblia: *Calix gratiarum actionis, quem gratias agentes bibimus* (dien von danctz-seggende dincken).—In nostris Bibliis legimus: *Calix benedictionis cui benedicimus*: undè petimus rationem mutationis, juxtâ part. 1, sect. 4.—Dicent: Græcum τὸς εὐλογοῦντας tam posse significare, *gratiarum actionis, quàm benedictionis*.—Repl. Hac responsio non est juxtâ part. 1, sect. 4 et 5. Deindè, non queritur quid possit significare verbum græcum, secundum se sumptum, sed quid hic, 1 Cor. 10, 16, significet. Postea, si nobis integrum sit legere: *Calix benedictionis, cui benedicimus*; ergò querenda erit Ecclesia, in quâ agnoscitur Calix benedictus et sanctificatus. Notandum insuper in nullo textu græco reperiri, *quem bibimus*; adeò ut non tantum mutatione peccaverint ista Biblia, sed et additione.

Praxis modi Probativi, circa 1 Cor. 10, 16.—Legimus in editione nostrâ Vulgatâ, *Calix benedictionis, cui benedicimus*. Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtâ part. 2, sect. 4.—Eodem modo legitur in comment. ad 1 Cor. 10, inter opera S. Hieron.—S. Ambrosius, in cap. 10 1 ad Cor.: *Calix benedictionis quem benedicimus.*—S. Irenæus, lib. 5, cap. 20: *Calix benedictionis, quem benedicimus, nonne communicatio sanguinis est Christi?*—Habemus lectionem nostram probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Biblia Germanica 1477, Vulgatâ 1511 et 1552; Arias, Erasmus et Græca.

Praxis modi Offensivi, circa 1 Cor. 10, 16.—Biblia Hollandica, 1637, legunt: *Calix gratiarum actionis cui gratias agentes benedicimus*. Hic habemus benedictionem Calicis, quæ importat sanctificationem, consentiente Glossâ Bibliorum Hollandicorum 1582. Et debere tantum verti hoc loco cui benedicimus, habet glossa Bibliorum 1637. Insuper nobiscum legunt qua-

tuor Gallorum biblia; quatuor posteriora Germano-Calvinistarum; duodecim posteriora Lutheranorum; quibus accedunt Latina Tigurina et Beza. Hi omnes improbant errorem fratrum suorum.

Cum Hollandis in errore sunt tria priora Biblia Germano-Calvinistarum, quæ legunt: *Calix gratiarum actionis cum quo gratias agimus.* (mit welchen wir dancksagen.) Eundem errorem habent Biblia Lutherana 1519.

§ 2. *An in Eucharistiâ maneat substantia panis.*

Affirmat Catechismus Heidelb. quæst. 78. Negat concilium Trid., sess. 13, can. 2.

Praxis modi Defensivi, circâ Marc. 14, 22.—Legunt Biblia Hollandica 1637: *Cum benedixisset, fregit illum* (scilicet panem) et dedit illum (scilicet panem) ipsis. (gaf het haer.)—In nostris Bibliis legimus: *Acceptit Jesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait.* Undè petimus rationem mutationis, juxtâ part. 1, sect. 4 et 5.—Dicent esse manifestum, juxtâ idioma Belgicæ, requiri expressionem relativi, *illum et eum.*—Repl. Illud relativum ne quidem semper exprimi in Bibliis Belgicis; sic enim Marc. 14, 22, legunt Biblia Embdana anni 1556: *Cum gratias egisset, fregit illum, et dedit, et dixit;* ubi post *dedit*, non addiderunt *eum*, ut faciunt Biblia Hollandica 1637, licet non sit major ratio addendi relativum uni, quàm alteri. Et ne fortè dicant Embdanos non satis intellexisse proprietatem lingue Belgicæ, legunt, Marc. 14, 22, eodem cum Embdanis modo Biblia Belgica anni 1582, Delphis impressa. Item Biblia Belgica 1612, Dordraci impressa. Item novum Testamentum 1591, Lugduni Batavorum impressum. Possunt illa sufficere, ut ostendamus non esse manifestum, quòd juxtâ proprietatem lingue Belgicæ ista relativa debuissent necessariò exprimi.—Neque instando dicant priores impressiones Belgicæ, antè annum 1637, non esse translatas ex græco, quia certum est neque in græco neque in latino ista relativa exprimi.

Praxis modi Probativi, circâ Marc. 14, 22.—Legimus in editione nostrâ Vulgatâ: *Acceptit Jesus panem, et benedicens fregit, et dedit eis, et ait.* Ilanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtâ part. 2, sect. 4.—S. Hieronymus, Epist. 150, ad Hebid.: «Nos audiamus panem, quem fregit Dominus, et deditque discipulis suis, esse corpus Domini Salvatoris, ipso dicente ad eos: » *Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* » Et mox: «Si ergò panis, qui de cælo descendit, corpus est Domini; et vinum, quòd discipulis dedit; » et mox: «Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Jesus, ipse conviva et convivium ipse comedens, et qui comeditur. » Et comment. in Marc. S. Hieronymo tributus.—Habemus lectionem nostram probatam ex S. Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Vulgatâ 1511, 1552; Pagninus, Arias, Erasmus et Græca.

Praxis modi Offensivi, circâ Marc. 14, 22.—Jam suprâ vidimus aliqua Hollandorum Biblia, saltem pro parte benè legere. Legunt cum prioribus Hollando-

rum Bibli, Gallica 1553, 1556, 1570, 1568, 1577.—Cum Hollandis errant Galli 1622.

§ 3. *An traditiones sint utiles.*

Negat Synopsis pur. Theol. Disp. 4: *De Sacre Scripture perfectione, et inutili traditionum non Scripturarum ad eam additione.* Affirmat concilium Trid., sess. 4, decreto de canonicis Scripturis.

Praxis modi Defensivi, circâ 2 Thess. 2, 15.—Legunt septem Hollandorum Biblia: *Tenete institutiones.* (insettingen.) In nostris Bibliis legimus: *Tenete traditiones.* Undè petimus rationem mutationis, juxtâ part. 1, sect. 4 et 5.—Dicent vocem, *institutiones* magis, exprimere sensum Apostoli. Sed hæc responsio non est conformis part. 1, sect. 4 et 5.

Praxis modi Probativi, circâ 2 Thess. 2, 15.—Probamus lectionem nostram ex S. Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtâ part. 2, c. 4.—S. Ambrosius, in 2 Thess. 2: *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones.*—Idacius Clarus: *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones.*

Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ, per principium commune. Videantur etiam Biblia Vulgatâ 1511, 1552; Arias et Græca.

Praxis modi Offensivi, circâ 2 Thess. 2, 15.—Biblia Hollandica 1637, declarant, se hic non errâsse ex inadvertentiâ; ponunt enim in Glossâ ex græco: *Tenete traditiones* (over le veringen). Priora duo gallica similiter habent: *Tenete traditiones* (les traditions). Priora tria Germano-Calvinistarum: *Tenete quod id tradidit vobis* (das so ich euch angeben hab). Item etiam Lutherana 1529 et Beza.

Cum Hollandis in eodem errore sunt duo posteriora Biblia Gallica: *Tenete doctrinas* (les enseignements). Item quatuor posteriora Germano-Calvinistarum: *Tenete institutiones*, et duodecim Lutherana.

SECTIO V. *De falsificationibus Bibliorum Gallo-Calvinistarum.*

§ 1. *An sola Fides justificet.*

Affirmant Gallo-Calvinistæ, art. 20 Confessionis suæ. Negat concilium Trid., sess. 6, can. 9.

Praxis modi Defensivi, circâ Galat. 2, 16.—Legunt Galli in Bibliis 1622: *Homo justificatus est solum per fidem* (seulement par la foi).—In nostris Bibliis legimus: *Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi.* Undè petimus rationem mutationis juxtâ part. 1, sect. 4, 5.—Dicent fortè eam lectionem coincidere cum nostrâ, aut esse magis conformem textui Græco.

Repl. Ea responsio non est conformis, part. 1, cap. 4 et 5. Deindè, si versio illorum coincidat cum nostrâ, jam frustrâ mutatum est. Esse autem magis conformem textui græco, sufficienter probari non potest.

Praxis modi Probativi, circâ Galat. 2, 16.—Legimus in editione nostrâ Vulgatâ: *Non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi.* Hanc lectionem probamus ex Scripturâ, per os SS. Patrum, juxtâ part. 2, sect. 4. S. Augustinus, Expos.

Epist. ad Galat. : *Sed scientes , quoniam non justificatur homo ex operibus legis , nisi per Fidem Christi Jesu.*—S. Hieron. Comment. in Epist. ad Galat. c. 2. *Non justificatur homo ex operibus legis , nisi per Fidem Jesu Christi.*—S. Amb. in Galat. 2 : *Non justificatur homo ex operibus legis , nisi per Fidem.*

Habemus lectionem nostram probatam ex Scripturâ , per principium commune. Videantur etiam Biblia Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552; Pagninus, Arias, Erasmus.

Praxis modi Offensivi , circâ Gal. 2 , 16.—Priora duo Gallo-Calvinistarum Biblia habent : *Nisi per fidem* (sinon par la foi) ; et 1565, *sed per fidem*. Nullibi hic comparat illud , *solum* , quo tamen Calvinistæ tantoperè indigebant , ut sententiam suam , de solâ fide justificante firmarent. Cum istis legunt septem Hollandorum Biblia , septem Germano-Calvinistarum , tredecim Lutheranorum , Latina Tigurina et Beza.

Observa hic in pejus profecisse Gallo-Calvinistas ; et ab omni consensu Catholicorum cujuscumque temporis , Calvinianorum Germaniæ , Hollandorum , et Lutheranorum recessisse ; quod an malam fidem redeleat quisque iudicet.

§ 2. *An sit vetitum facere imagines , ut serviatur Deo.*

Affirmat Catechismus Genev. , dom. 25. Negat concilium Trid. , sess. 25.

Praxis modi Defensivi , circâ Rom. 2 , 22.—Legunt tria priora Gallo-Calvinistarum Biblia : *Abominaris imagines* (les images).—In nostris Bibliis legimus : *Qui abominaris idola*. Undè petimus rationem mutationis , juxtâ part. 1 , sect. 4 et 5.

Hic nullum patet effugium , nisi dicant se initio prætenisse Reformationis suæ indignisse istâ falsificatione , ut catholicos imaginibus addictos ab iis detererent.

Praxis modi Probativi , circâ Rom. 2 , 22.—Legimus in editione nostrâ Vulgatâ : *Qui abominaris idola*. Hanc lectionem probamus ex Scripturâ , per os SS. Patrum , juxtâ part. 2 , sect. 4.—S. Ambrosius , in cap. 2 ad Rom. : *Qui abominaris idola.*—Sedulius ad Rom. : *Qui abominaris idola*.

Habemus lectionem nostram probatam ex Scripturâ , per principium commune. Videantur etiam Biblia Germanica 1477, Belgica 1548, Vulgata 1511, 1552, Arias, et Pagninus cum Erasmo, *simulacra*, et Græca.

Praxis modi Offensivi circâ Rom. 2 , 22.—Legunt Biblia Gallica 1622 : *Abominaris idola*. Omnia Hollandica legunt : *Qui abominaris idola*. Omnia Germano-Calvinistarum : *Abominaris Deos falsos*. (Gœtzen.) Itâ etiam Lutherana 1529 et 1554 , reliqua legunt , *idola*. Subscribit Beza.

§ 3. *An quis possit excidere à fide.*

Negant Gallo-Calvinistæ , Conf. art. 21 , Calv. Institut. lib. 3 , cap. 2 , § 12, Catechis. Heidelb. quæst. 21. Affirmat concilium Trid. , sess. 6 , can. 25.

Praxis modi defensivi , circâ 1 Cor. 9 , 27.—Legunt posteriora duo Gallo-Calvinistarum Biblia : *Corpus meum in servitium redigo , ne quo modo , cum aliis prædicavero , ipse inveniar non recipiendus* (afin qu'en quelque manière , etc. , moi-même ne sois trouvé non recevable).—In nostris Bibliis legimus : *Castigo corpus meum , et in servitium redigo , ne forte , cum aliis prædicaverim , reprobus efficiar*. Undè petimus rationem mutationis , juxtâ part. 1 , sect. 4 et 5. Dicent eum locum , 1 Cor. 9 , 27 , esse intelligendum juxtâ analogiam fidei et vocem , *reprobus* , ibi non opponi , *electo* , ut dicit Beza ; ac proinde non vertendum , *reprobus* , ne quis incautior erret , sed meliùs , *non recipiendus* ; quòd illius verbi significatio modificetur per voces , *aliquo modo*.—Repl. Hæc responsio non est juxtâ part. 1 , sect. 4 et 5. Deindè , quid sibi voluit ista verba : *Intelligendum esse Scripturam juxtâ analogiam fidei* ? Cujus fidei ? Nùm Catholicæ ? nequitiam. An Lutheranae ? nihil minùs ; sunt enim Lutherani in hæc quæstione Calvinistis contrarii. Cujus ergò fidei ? Quin dicitis apertè : Calvinisticæ ? Absurdum.

Praxis modi Probativi , circâ 1 Cor. 9 , 27.—Legunt Biblia nostra vulgata : *Castigo corpus meum , et in servitium redigo , ne forte , cum aliis prædicaverim , reprobus efficiar*. Hanc lectionem probamus ex Scripturâ , per os Sanctorum Patrum ; juxtâ part. 2 , sect. 4. S. Aug. de Agon. Christ. cap. 6 : *Castigo corpus meum , ne forte aliis prædicans , ipse reprobus inveniar*.—S. Ambros. in 1 Cor. 9 : *Ne forte aliis prædicans , ipse reprobus inveniar*.—S. Cyprianus , de sing. Cleric. : *Ne forte aliis prædicans , ipse reprobus inveniar*.

Habemus lectionem nostram legitimè probatam ex Scripturâ , per principium commune. Videantur Biblia Germanica 1477, Belgica 1548. Vulgata 1511, 1552; Pagninus, Arias et Erasmus.

Praxis modi Offensivi , circâ 1 Cor. 9 , 27.—Duo priora Biblia Gallo-Calvinistarum legunt : *Ne contingat , cum aliis prædicavero , meipsum reprobari* (afin qu'il n'advienne que quand j'aurai prêché aux autres , moi-même sois réprouvé). Omnia Biblia Hollandica habent : *Ne ipse reprobus fiam* (verwoz pellich). Itâ etiam omnes Germano-Calvinistæ ; omnes Lutherani : Castalio , *rejectaneus* : Latina Tigurina , *reprobus* : Beza *rejectaneus* , quam vocem explicat per vocem *reprobus*. Hi omnes ostendunt Gallo-Calvinistas à majoribus , et fratribus suis deflexisse , ut errori suo patrocinentur.

Part IV.

Destruuntur omnia Protestantium Biblia vulgaris versionis , simul et separatim sumpta.

Quia ministri Protestantium nihil magis urgent pa-

blicè , nihil magis inculcant privatim , sive apud indoctam plebem , quam salutem nostram ex Scripturis sacris et divinis potendam esse ; necne in æternæ gl-

lutis negotio fidem mortalium ulli habendam; et conqueruntur notitiam verbi divini, et lectionem sacrorum librorum populo per Catholicos ereptam; non inutile futurum existimavimus, si ipsas Bibliorum Protestantium vulgares versiones totas et omnes aggredieremur, ostendentes nihil illis certe et infallibilis auctoritatis tribuendum esse, neque in illis tutò fundari posse ullum articulum fidei.

SECTIO PRIMA. — De insufficientiâ Bibliorum Protestantium.

Ea probatur primò, ex ratione translationis. Nulla enim versio ex hebræo, vel græco facta est authentica et canonica, ex naturâ suâ; quia, ut aliqua versio sit authentica, requiritur sufficiens auctoritas publica. Nulla etiam versio, ex doctrinâ Protestantium, est authentica; de quo vide Synop. pur. Theol. Disp. 3, thes. 11.— Probatur secundò, ex qualitate transferentium. Nam illi sunt homines fallibiles: de quibus non habemus absolutam certitudinem, quòd in transferendo non erraverint. — Probatur tertio, ex confessione transferentium. Nam translatores Bibliorum Lutherorum, et aliorum, in præfationibus petunt sibi ignosci, si in quo erraverint.— Probatur quartò, ex erroribus in translatione repertis; de quo sufficienter actum in præcedentibus.

SECTIO II. — Protestantes non posse provocare ad textum græcum, tanquam authenticum.

Primò quia non constat certò, Matthæum græcè scripsisse, et non hebraicè: S. Hieronymo posterioris asserente, Præf. in quatuor Evangelia; et S. Irenæo, lib. 3, cap. 1. Secundò, quia non constat certò, S. Marcum græcè scripsisse, et non latinè. (Vide Bellarm. de Verb. Dei, lib. 2, cap. 7.)— Tertio, quia licèt constet ipsas originales auctorum canonicorum Scripturas esse authenticas, non tamen constat descriptas copias, vel impressa ex istis exemplaria esse authentica. — Non probatur ex Dent. 17, 18, exemplaria, seu copias quasvis esse authenticas. Ibi enim sic legitur: *Postquàm autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium, accipiens exemplar à sacerdotibus Leviticæ tribus.* Vides, ex mandato Dei, accipiendum fuisse exemplar à *Sacerdotibus Leviticæ tribus*; ut quod ipse originali erat authenticum, interveniente auctoritate publicâ sacerdotum Leviticæ tribus fieret authenticum.—Quartò, quia in græcis exemplariis maxima est interdum varietas, fatente Bezà, præfat. in novum Testamentum, 1556. Quid in illâ varietate erit authenticum? — Exemplum sit ex 1 Cor. 15, 51, ubi nos ex græco legimus: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Beza ex alio græco exemplari legit: *Non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur,* quæ est contradictoria prioris lectionis in materiâ gravi. Vide S. Hieronym., Epist. 132; S. Hilari. in Psalm. 52. — Aliud, Act. 1, 11, Beza legit: *Ità veniet, quemadmodum spectastis eum proficiscentem*

in cælum. Et notat in tribus vetustis codicibus legi, *Iste*, scilicet veniet. Ex quo verbo argumentatur contrâ substantialem Christi Domini in SS. Eucharistiâ præsentiam; adeòque in materiâ fidei contestata. — Aliud, Joan. 8, 27, Beza legit: *Quod de Patre eis loqueretur.* Nos ex græco legimus, fatente Bezà: *Quia Patrem eis dicebat Deum;* quod testimonium insigne est pro divinitate Salvatoris. Hæc iterum materia est fidei gravissima. — Quintò, probatur ex diversâ ejusdem græcæ vocis interpretatione. Sic legit Beza, 1 Joan. 5, 6: *Spiritus is est qui testificatur, quòd spiritus est veritas.* Eodem ferè modo legunt Biblia Lutherana et Hollandica; Gallica nobiscum legunt; Calvino-Germanica variant. Illud autem explicat Beza de testimonio spiritali privati circa uniuscujusque justitiam; et vult Græcum *ἐστι*, significare quòd. Vulgata lectio habet: *Quoniam Christus est veritas;* quæ verba explanationem Bezæ non admittunt. — Sextò probatur ex diversitate lectionis græcæ, ortâ ex diversitate interpolationis. Sic nos legimus Marc. 16, 9: *Surgens autem manè primâ sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalene.* Nobis est distinctio post terminum, *σάββατον*, et consequenter tenemur credere resurrectionem contigisse manè, idque primâ sabbati; ex quo tempore derivatur celebratio Paschæ, et diei Dominici. Beza tamen 1556, legit, quasi ex græco: *Quùm autem resurrexisset Jesus, manè primo diè hebdomadæ apparuit primum Mariæ Magdalene;* et tamen ipsum græcum Beza 1604, habet distinctionem post vocem, *σάββατον*, sicut nos habemus. (Vid. S. Hieronym., epist. 150, quæst. 3; S. Dionys. Alexandr. epist. 1.) — Sic nos et Protestantes, Luc. 23, 43, legimus: *Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso.* Et tamen, juxtâ Bezam, aliqui postpositâ distinctione, particulam, *σήμερον*, conjunxerunt cum verbo, *λέγω*, ut sensus sit: *Amen dico tibi hodie, mecum eris in paradiso.* — Septimò probatur ex diversitate lectionis græcæ, ortâ ex diversitate aspirationis. Græci antiquitus non utebantur spiritalibus et accentibus, sicut ex multis hujus temporis scriptoribus constat, etiam fatente Bezà, in 1 Cor. 2, 9. Et tamen certum est, Hebr. 3, 6, ex solâ diversitate spiritalis, oriri diversitatem textûs. Nos legimus: *Christus verò tanquam filius in domo suâ.* Beza: *At Christus, ut filius, domui suæ præest, αὐτοῦ.* Quod testimonium insigne est pro divinitate Christi; nam, inquit Scriptura, Hebr. 3, 5; *Moses fidelis erat in totâ domo ejus, scilicet Dei, non suâ, tanquam famulus,* ibid. Christus verò, tanquam filius, *in domo suâ.*—Et tamen Hebr. 3, 6, *αὐτοῦ, ipsius,* non, *suâ.* Quomodò Erasmus convincet Beza, si Apostolus nec spiritum asperum, nec lenem vocè *αὐτοῦ*, apposuerit? Si conjecturas attulerit Beza, conjecturas adferet et Erasmus, meritòque dicit non sufficere lectionem solis conjecturis stabilitam, ut probetur divinitas Christi Domini.—Octavò probatur ex diversitate lectionis græcæ, ortâ ex diversitate accentûs. Itâ Hebr. 9, 2, communiter nos legimus *ἐγία*, accentu in penultimâ, adeò ut sit adjectivum et femininum singularis numeri sensumque faciat: *Propositio panum, quæ dicitur sancta.* At *ἐγία*, accentu

in antepenuclina, adjectivum et neutrum pluralis numeri, sensum facit: loca, de quibus loquitur Apostolus esse sancta. Priorem lectionem nos sequimur et Erasmus; Beza fatetur eam reperiri in quibusdam codicibus, et sequitur lectionem posteriorem. Possent hujusmodi exempla adduci multa; sed nihil opus est in re plana. — Nonò probatur, quia Protestantibus rejiciuntur quandoque omnia exemplaria graeca. Exemplum, Math. 10, 2, in omnibus exemplaribus graecis et latinis legitur: *Primus Simon qui dicitur Petrus*. Ità et Biblia Lutherana, Hollandica, Gallica et Germanica Calviniana.

Adversus ejusmodi consensum, à Protestantibus agnium, conatur ea verba in dubium vocare Beza, quando scribit de voce *πρωτος*: « Quid si hoc vocabulum ab aliquo additum sit, qui Petri primatum vellet stabilire? nihil enim sequitur, quod cohæreat. » Ità Beza, quod existimat officere errori Protestantium, audaci temeritate cupit elusum. Beza videtur nihil sequi, quod cohæreat; ergò Beza fit verisimile, vocabulum *πρωτος* (etiãsi reperitur in omnibus exemplaribus graecis et latinis; etiãsi ejus sensus exprimitur in editionibus vulgaribus) ab aliquo additum, qui Petri primatum vellet stabilire. Quid hoc est, nisi contrà conscientiam pervertere verbum Dei?

SECTIO III. — *Protestantes non posse provocare ad textum hebraeum, tanquam authenticum.*

Licet, quæ hactenus dicta sunt de textu graeco, etiã promagnâ parte applicari possint textui hebraeo, visum tamen, post D. Veronium, rationibus quibusdam demonstrare provocationem Protestantium ad textum Hebraeum, non esse priori solidiorem. — Ratio prima, ex ambiguitate textus hebraei. Ambiguum vocamus textum, quando idem locus, eadem vox, idem verbum diversis ac discrepantibus modis, ob causas rationabiles atque urgentes explicari potest. Hoc autem apud Hebraeos contingit, ex diversitate significationis unius ejusdemque vocis. Contingit, quòd idem verbum in variis conjugationibus habeat non rarò contrarias significationes: imò idem quandoque contingit circà idem verbum in eadem conjugatione. Quid, quòd eadem vox et diversæ significationis radicibus descendat; quòd maxima sit quarundam vocum similitudo; quòd litteræ dissimiles cumulentur; quòd integræ voces subaudiantur, et vicissim redundant? Hæc, et similia habet Pagninus.

Positâ hæc diversitate, non quæritur quid probabiliter, et incongruo modo dici possit, sed quid adeò certò et indubitato asseverandum sit, ut securâ fide acceptetur pro divino. Ipsi Protestantibus omnem significationis hebraicæ diversitatem in suis Bibliis non expresserunt; uti nec exprimi potest sine ingenti confusione; de quo videri potest versio Belgica anni 1637, cum suis glossis. — Docendum igitur illis incumbit, illud quod non expresserunt, non fuisse exprimendum, et illud, quod expresserunt, fuisse à Spiritu sancto intentum.

Ratio secunda, ex diversitate punctorum. Hæc enim ab initio hebraicæ linguae non fuisse conjuncta, communissima habet sententia. Ex eorum diversitate oriri diversitatem lectionis, notorium est. — Exemplum: Isai. 9, 6, dicitur de Christo: *Vocabitur Deus*. Judei, mutatis punctis, ex passivo fecerunt activum, *vocabis*. Et sic enervatur insigne testimonium pro divinitate Christi. — Lutherani 1529, pro *Deus*, legunt, *Potestas*. Item 1534, 1535, A. 1535, B. 1540, 1548, 1566, 1572, 1575, 1582, 1589, 1609. Item Biblia Hollandica 1581, 1582, 1612, 1614. At verò 1637, *Deus fortis*. Gallica 1555, 1554, *Dieu fort*. Calviniana Germanica 1538, 1560, 1570, 1587. *Deus fortis*, Heideib. 1601, 1617. (Vid. S. Hieronym. in eum loc. Bellarm. de Verb. Dei, lib. 2, cap. 2.) — Aliud: Isai. 62, 11, legitur: *Ecce Salvator tuus venit*. Mutatis punctis, legunt Judæi: *Ecce salus tua venit*; quam salutem referunt ad ipsum Deum Patrem, non ad Christum. (Vid. S. Hieron. in eum loc.) — Biblia Lutherana malè legunt cum Judæis, *Heb.*, 1529, 1534, 1535, A. 1535, B. 1540, 1548, 1566, 1572, 1575, 1582, 1589, 1609; item Hollandica 1581, 1582, 1602, 1612, 1614, 1637. Gallica benè legunt, 1555, 1554. Malè iterum Calviniana Germanica, *Heyl*. 1538, 1560, 1570, 1587, 1601, 1617. Aliud: Jerem. 53, 6, legitur: *Hoc est nomen, quod vocabunt eum* (id est, quo vocabitur Christus) *Dominus justus noster*. Quo probatur divinitas Christi. Judæi, mutato uno puncto, totum hoc argumentum elidunt. Nobiscum benè legunt Biblia Lutherana, Hollandica, Gallica, Calvinianorum Germanicæ. In istis exemplis discrepat nostra vulgata à punctuatione; et, ut vidimus, varia Protestantium Biblia sequitur nostram lectionem, contrà Judæorum punctuationem. Dicant ergò Protestantes utra, in istis exemplis, lectio sit divina et canonica; ità ut articulus fidei in eâ securè fundetur. Judæorum auctoritas præstò non est, quia ab illis recedunt. Catholicæ Ecclesiæ auctoritas si ipsis sufficit, congratulamur: debet enim et in aliis sufficere.

Ratiotertia, quia Judæi corruerunt Biblia. Exemplum: Ps. 21, 22, 17, legit Vulgata: *Foderunt manus meas et pedes meos*. Quæ est insignis propheta de crucifixione Christi. Legunt Judæi: *Sicut leo manus meæ*, etc. Lutherani, Hollandi, Galli, nobiscum legunt; Calvinistæ Germani initio cum Judæis, postea nobiscum. — Aliud: Isa. 53, 8, legit Vulgata: *Propter scelus populi mei percussit eum*. Hoc in singulari de Christo accipitur. Judæi nunc in plurali legunt de populo Israelico. Nobiscum legunt Biblia Lutherana, Hollandicæ, Gallica, Calvino-Germanica. — Aliud Zachariæ 9, 9 Vulgata legit: *Ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator*. Nunc Biblia Hebraica legunt, *salvatus*. Quam depravationem Judæi invexerunt, ne Christum agnoscerent Salvatorem mundi. Lutherana Biblia nobiscum legunt 1529, sed legunt, *adjutor*, in sequentibus. Hos sequuntur Hollandica, nisi quòd anno 1637 legant, *Salvator*. Gallica, *Salvator*. Calviniana Germanica 1538, 1560, 1570, benè; at verò legunt, *adjutor*, 1537, 1601, 1617. — Aliud: Zachariæ 9, 11, legit Vulgata:

Tu in sanguine Testamenti tui emisisti rinctos de lacu, in quo non erat aqua. Hoc testimonium de Christo, quibusdam mutatis, detorquent Judæi ad Synagogam suam. — Lutserana Biblia malè 1529, et benè in sequentibus. Hollandica benè. Gallica pervertunt. Calviniana Germanica malè 1558, 1560, 1570, et iterùm benè, 1587, 1601, 1617.

His positis, quilibet judicet an Protestantes sint admittendi, provocantes ad textum hebræum, pro stabiliendo fidei dogmate. Si enim velint Judæis per omnia assentiri, necesse erit ut et eorum depravationes acceptent, quod alienum est à viris bonis. Sin autem non per omnia assentiuntur Judæis, quid invenient, quod sufficienti fundamento contrà Catholicos allegent?

SECTIO IV. — Communis consideratio ex præcedentibus.

Docent Protestantes Deum hoc tempore non loqui hominibus, neque docere quid credendum sit, nisi per Scripturas. Petat populus: Cui Scripturæ sit credendum? Respondent: Vulgari Germanico-Belgico, Gallico; quatenus religiosissimè translata pressè et plenè respondet authenticæ. An autem ista vulgaris translatio pressè et plenè respondeat authenticæ, nequit judicare populus, qui exemplaria græca et Hebræa, à vobis habita authentica, non intelligit. Crederet fortassè vobis populus, nisi ipsi discretis illas translationes esse Scripturam sacram, quatenus respondet authenticæ. Novit etiam populus exemplaria, quæ habetis græca et Hebræa, ex vestrà confessione, non esse originales Scripturas, ab ipsis Apostolis et discipulis Christi relictas; novit non esse copias publicè auctoritate descriptas, publicè auctoritate cum originali collationatas; quales etiam in profanis solent exigi judiciis, ne cui mendacium pro veritate obtrudatur. Fac tamen, in verbo ministrorum suorum, id credere populum; quamvis, non credere hominibus, ab ipsismet edoctum.

Sed audit populus à vobis commendari religiosissimè

factas translationes; quod iterùm credit in verbo ministrorum suorum; à quibus tamen didicerat hominibus non credere. Ista verò religiosissima translatio non potest impedire, quo minùs ipsi dicatis eam non esse Scripturam sacram, nisi quatenus pressè et plenè respondet authenticæ. Hæret populus, et nescit in quibus ista translatio pressè et plenè respondeat authenticæ, in quibus verò nec pressè, nec plenè respondeat authenticæ. Præsumit insuper de ministrorum suorum religiosà sinceritate, quòd nec ipsi sciant, in quibus suorum translatio respondeat authenticæ, quòd loca non respondentia fecissent authenticæ respondere, siquidem ea scivissent.

Magis angitur populus, quandò ministros suos audit confitentes esse magnam diversitatem exemplarium græcorum, etiam in locis ad fidem pertinentibus; esse frequenter variam ejusdem græcæ vocis interpretationem; esse variam interpunctionem; varietatem ex aspiratione; varietatem ex accentu. In exemplaribus hebræis esse multam ambiguitatem ex diversitate significationis unius ejusdemque vocis; ex varietate conjugationum, ex diversitate punctorum, ex malitià Judæorum. Propterea non miratur quidem quòd dicatis translationem non esse Scripturam sacram, nisi quatenus pressè et plenè respondeat authenticæ; sed summo modo miratur sibi mandari ut Scripturam sacrà querat salutem suam, eam tamen nesciat quatenus conveniat authenticæ; et meritò præsumit vos idem nescire. Obstupescit verò populus considerans varietatem in exemplaribus, in ejusdem vocis interpretationibus, in interpunctionibus, in aspirationibus, in accentibus, in aliis, à vobis agnoscere; et tamen suas versiones non esse Scripturam sacram, nisi quatenus pressè et plenè respondet rei variæ, quam interim vos assertitis authenticam.

Desperabit proinde populus per ejusmodi Scripturam ad veritatem fidei perveniri posse, nisi à suis ministris firmius aliquod accipiat solatium.

TRACTATUS QUINTUS.

DE PERPETUA PROBATIONE FIDEI PER TESTES.

SECTIO PRIMA. — Juxtà Apostolum Hebr. 11, est fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium. Et quia non rerum apparentium est fides, probationem postulat intellectus, qui citrà rei evidentiam, vel probationem temerè assentitur. — Evidentiam frustrà querat in rebus fidei, ut quæ sint de non apparentibus per lumen naturale. Sequitur probatio indigere fidem, ne temerè credamus. Itaque probatio est testimonium, vel instrumentum, quo fides veri constat. Nam probatio testibus, et fide tabularum conficitur. — Ille autem agemus de probatione fidei per testes; quatenus ea distinguitur à probatione per instrumenta. Testimoniis creditur propter testes, horumque integritatem et fidelitatem.

Testis est, qui de aliquo facto, aliis ignoto, vel dubio testimonium dicit. Testimonium, seu attestatio, est ipsius testis asseveratio.

Agemus de perpetuâ probatione, quia probatio per testes nunquam recusari potest: quia de traditis sine scripto, citrà testes constare non potest; quia instrumenta fidei nostræ dependent à testibus.

SECTIO II. — Fundamentum Christianismi refertur.

Fides, quatenus significat assensum mentis, ex præviâ Dei gratiâ, veritati revelatæ præstitum, versatur circà sperandarum substantiarum rerum non apparentium. Neminem futurum existimamus, in libris novî Testamenti Domini nostri Jesu Christi vel modicè

versatum, qui neget fundamentum Christianismi esse idem, quam verbo Dei adhibemus. Quid enim per universa Evangelia narratur frequentius, suadetur fortius, inculcatur uberius, quam fides? Jesus Christus exegit fidem ab auditoribus et discipulis; et veritas doctrinæ ejus merebatur fidem; fidem verbis suis haberi voluit; et ut nullus esset excusationi locus, ea patravit admiranda opera, quibus et simplices et docti merito ad fidem commoverentur. — Doctores dedit orbi universo, viros fideles, prædicatores veritatis, suasores fidei; persuasores etiam, iis signis instructos, quæ nec subtilitas gentilium, nec perversitas Judæorum posset convellere. Itâ nimirum optinebat ut æterna Dei sapientiâ, per stultitiâ crucis mundum reconciliatura Patri, quæ stulta erant mundi eligeret, quo confunderet sapientes; obedientiâ sublatura crimen inobedienciæ; parvis et humilibus abundantiorè concessura gratiam, tanquàm ad obedientiam, fidei, divinâ ordinatione singulariter dispositis. — Nolumus hic plumbus deducere quæ universis sunt perspectissima. Illud unicum non tam persuasum, quàm repetitum cupimus: Captivandum esse intellectum in obsequium fidei, ut simus Christiani.

SECTIO III. — *Christum Jesum miraculis et testibus fidem meruisse.*

Nunquid ipsum Dominum Jesum videmus, quantum illa, cui et ipsi Protestantes credunt, docet historia, nihil priùs, nihil fortius, quàm credi sibi voluisse; cum discipuli necdum essent idonei, cum quibus ei res esset, ad divina percipienda secreta. Quid enim aliud agunt tanta, et tam multa miracula, ipso etiam dicente, illa fieri non ob aliud, nisi ut sibi crederetur? Fide ille stultos ducebat; privato illos S. Scripturarum scrutinio docendos esse, Protestantes existimant. Clamabat ille ut crederetur; Protestantes reclamant. Laudabat credentes ille; Protestantes objurgant.

Sed nec testes defuerunt, undè constaret de Domini Jesu auctoritate. Nam in nomine Jesu omne genu flectitur reverentiâ, celestium, terrestrium, et infernorum; ipsâque testantur submissione ei fidem adhibendam esse. Coelestes spiritus in nativitate ejus testimonium perhibent; sequuntur pastores; Magi, per prophetiam eruditi, stellæ ductu Jesum inveniunt; Angelis, hominibus, et olim mortuis de eodem testantibus. — Idem nomen testimonium habuit de cælo, voce ab altissimis delatâ: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.* Testimonium invenit in terrâ, dicente præcursore Joanne: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Prodiit etiam testimonium ab infernalibus spiritibus, quando clamabant demonia: *Quid nobis et tibi, Jesu fili Dei?* — Aliundè trinum testimonium, et quidem illustrius desumetur, si consideremus quomodò gloriam suam discipulis exhibuerit. Aderant enim Moyses et Elias; et insuper accedebat de cælo vox Patris æterni. Non quasi cæteros testes, vel alia reprobarè testimonia; sed quoniam in tribus testibus stabit omne verbum. — Ergò Christus Jesus afferens medicinam, quæ corruptissimos mores sanatura erat,

miraculis testibusque conciliavit auctoritatem; auctoritate meruit fidem; fide contraxit multitudinem; multitudine obtinuit vetustatem: vetustate roboravit religionem; quam non solum hæreticorum ineptissima novitas fraudibus agens, sed nec gentium quidem veterinosus error, violenter adversans, aliquâ ex parte convelleret.

SECTIO IV. — *Quibus Christus voluerit prædicari fidem.*

Notum est ex novo Testamento voluisse Christum prædicari fidem omni creature, doctis æquè ac indoctis, simplicibus et exercitatis. Decuit enim ut qui omnes homines volebat salvos fieri, prædicationem ad omnes et singulos dirigeret. Atque idè missi sunt Apostoli in orbem universum, ut traderent quod acceperant; ut docerent quod didicerant; ut observationem mandatorum Christi cunctis proponerent. Nam si propter eos solos Christus mortuus est, qui certâ intelligentiâ possunt ista discernere, penè frustrâ in Ecclesiâ laboramus.

Nullus autem datur modus efficacior et facilior deducendæ veritatis ad omnium notitiam, quàm per testes. Magnum verò testimonium numerum pro Christo jam produximus, ex domesticis et alienis; ex amicis et inimicis; ex omni statu, ut veritas neminem possit latere, nisi qui eam defugerit.

SECTIO V. — *Christum voluisse prædicari fidem per testes.*

Convensiens enim erat ut prædicatio fidei, ad omnes directa, universis ad fidem Christi adducendis esset coaptata. Cum enim esset impossibile sine fide placere Deo, justo ex fide vivente; instituit procul dubio æterna Dei sapientiâ, infirmitati nostræ sese attemperans, eum prædicandi modum, quo non minus indocti, quàm docti ad fidem pervenirent. Oportet igitur eum prædicandi modum esse ad persuadendum cum efficacissimum, tum facillimum. Efficacissimum quidem, ne ingeniorum subtiliorum perversitate posset perverti, vel potius eludi. Facillimum, ne docti, præ indoctis, viderentur ad fidem electi; cum apud Deum non sit acceptio personarum; et, testante Salvatore nostro, humilibus et pauperibus singulari modo destinata sit prædicatio Evangelii. — Modum illum prædicandi efficacissimum et facillimum tradidit Salvator mundi novissimis antè ascensionem suam verbis: *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæâ, et Samariâ, et usque ad ultimum terræ.* Solent parentes, ex hac vitâ abitari, postremis verbis optima quæque suis filiis commendare. Solent filii, parentum suorum amantissimi, ultimorum verborum mandatorumque à parentibus acceptorum nunquàm oblivisci. Christus Jesus, quod antè passionem suam frequenter prædixerat et commendaverat, ascendens ad Patrem, rursùm prædicit et commendat: *Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæâ, et Samariâ, et usque ad ultimum terræ.* Perpendamus hæc verba, tanquàm filii parentis nostri amantissimi; idè enim planum fiet, quem prædicandi modum sapientissimus Magister voluerit observari;

qui sese simul manifestabit efficacissimum et facillimum. — Probatio per testes tunc est facillima, tunc efficacissima, quando ea sit per testes omni exceptione majores, auctoritate testimonii dictis ipsorum fidem conciliante. Unusquisque facillè judicat testibus in auctoritate constitutis fidem esse adhibendam. Illicò protervus judicatur, qui se dictis talium testium, sub quocumque prætextu, opponit. — Sic igitur Evangelium prædicari voluit Christus, ut Apostoli testimonium perhiberent de ipso, ejusque doctrinã, usque ad ultimum terræ, Domino scilicet cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Itã Dominus Jesus auctoritatem majorem testibus conciliavit Apostolis, verbo eos designans, et toti mundo cooperationem et signa eosdem innotescere faciens; quod haberent docti et indocti, quod sequerentur facillè, et quod efficaciter retinerent; omnesque illos, tum docti, tum indocti protervos æstimarent, qui se tantæ audent opponere auctoritati.

SECTIO VI. — De testibus ex S. Scripturã.

Ab initio mundi per testes traditam, propagatamque esse veram religionem, nemo nisi temerè negaverit. In eum finem testimonium Moysis fuisse à Deo adhibitum, testatur Apostolus, Hebr. 3, 5: *Et Moyses quidem fidelis erat in totã domo ejus tanquã famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant.* — De Christo prædictum fuerat in veteri Testamento: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus.* Isa. 53, 4. Quomodò autem præclarissimum reddiderit testimonium, tradit S. Apostolus, 1 Tim. 13: *Præcipio tibi corã Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem.* Antea quidem testimonium de seipso perhibuerat Jesus, quòd malè calumniabantur Judæi; cum illi conveniret dictum Jeremiæ cap. 29: *Ego sum judex et testis, dicit Dominus.* Quia enim Dominus erat, et Deus omniscius ab æterno, etiã solitarium de seipso testimonium tanquã errare nesciit, debebat sufficere. Quòd verò esset Dominus, multiplicibus erat manifestum testimoniis, quorum in antecedentibus meminimus. Ipse Dominus dignatur provocare ad sua opera: *Opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.* Nam per opera Pater reddebat testimonium de Filio: et quot erant opera ejus miraculosa, tot erant pro Filio testimonia. Et proinde Christus Jesus est testis fidelis, Apoc. 1, 5. *Est testis fidelis et verus, qui et principium creaturæ Dei,* Apoc. 3, 14. *Ecce testificatur ut Dominus et Judex: Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod videmus testamur, et testimonium nostrum non accipitis.* Et similiter: *Qui de cælo venit, super omnes est. Et quod vidit, et audivit, hoc testatur: et testimonium ejus nemo accipit.* Rursus suam dignitatem probat: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me; et scio quia verum est testimonium quod perhibet de me. Vos misistis ad Joannem; et testimonium perhibuit verum. Ego autem non ab homine testimonium accipio, etc.*

Ego habeo testimonium majus Joanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me, Joan. 3, 11 et 32, et 5, 31 et seq. — Non indigebat Christus testimonio Joannis, ut qui majus habebat testimonium; sed utile erat Judæis Joannis testimonium, ut ducerentur ad Christum. Nam *hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum: non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* Iterum: *Et testimonium perhibuit Joannes dicens: Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, et mansit super eum. Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem et manentem, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi; et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* — Antè passionem suam prædixit Apostolis suis, et discipulis Christus, futurum ut de ipso testificarentur, et propter testificationem multa paterentur: *Tradent vos in conciliis, et in synagogis suis flagellabunt vos; et ad præsidēs et ad reges ducentini propter me, in testimoniis illis et gentibus.* Marc. 10, 18. Prædixit testificationem Evangelii per mundum universum: *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet consummatio,* Matth. 24, 14. Ideò creavit eos testes subordinatos Spiritui sancto. Cùm autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me; et vos testimonium perhibebitis de me; quia ab initio mecum estis, Joan. 15, 26. Et post resurrectionem suam dixit Apostolis: *Vos testes estis horum.* — Meritò igitur convenit omnibus veris Christianis, quod Corinthiis dicit Apostolus: *Testimonium Christi confirmatum est in vobis.* Et, ut loquitur idem Apostolus ad Hebr. 12, 1: *Tantum habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum per patientiam curramus ad propositum nobis certamen; aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Jesum, etc.* Nubes illa testium ducit nos ad terram promissionis: nam, *Liberat animas testis fidelis,* Prov. 14, 25, idèque meritò unusquisque nostrum dicit: *Adhæsi testimoniis tuis, Domine,* Ps. 118, 51.

SECTIO VII. — Per testes inchoatam fidem, per testes, fuisse continuatam.

Satis jam ostendimus voluisse Christum per testes fidem prædicari. Sequitur ut declarem quomodò per testes prædicatio fidei fuerit continuata. Audivimus S. Petrum, post defectionem Judæ, alium desiderasse resurrectionis Christi testem. Sciebat enim Ecclesiam sine ministerio esse non posse, et quotquot ad publicum ministerium assumuntur, constitui singulari modo testes veritatum fidei; ut continuatis per officium testibus, ipsa fidei prædicatio eodem modo continuetur. — Et ad sequentia prospiciens tempora, præclare statuit S. Paulus: *Tu ergò, fili mi, Timothee, confortare in gratiã, quæ est in Christo Jesu; et quæ au-*

disti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. Primum commendaverat Timotheo constantem professionem Christianismi, ut qui veritatem evangelicam acceperat à S. Paulo, aliisque testibus à Deo præordinatis: *Noli erubescere testimonium Domini nostri, neque me victum ejus; sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei.* Non erat causa, cur Timotheus erubesceret testimonium Domini; quamvis enim reverà esset testimonium hominum, quatenus tamen illi homines erant præordinati à Deo ad ferendum testimonium, erat testimonium ipsius Domini. Non erat causa, cur Timotheus erubesceret Paulum victum; quia hoc prædixerat Dominus, futurum ut testes sui persecutionem paterentur; undè ex infirmitate Pauli magis debebat confirmari. Non erat causa, cur Timotheus erubesceret testimonium perhibere Evangelio, monitus ab Apostolo non tam suum esse, quod perhiberet testimonium, quàm ipsius Domini. Ità fortissimè eum incitavit ad collaborandum Evangelio secundum virtutem Dei. Et ideò dixerat: *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Quæ audivit Timotheus ab Apostolo conformia testimonio Apostolorum reliquorum, qui simul cum Timotheo veritati ab Apostolo audita testimonium perhibere possunt, ea debent commendare fidelibus hominibus, qui idonei erunt alios docere. — Quid hoc est? Timotheo injungitur munus docendi. Quid docebit Timotheus? Nonne quod audivit ab Apostolo? Sed illi, qui discunt, stabuntne testimonio solius Timothei? Hoc non dicitur. Quid ergò faciet Timotheus, ut suis verbis habeatur fides? Numquid adhibebit testes, qui cum ipso doctrinam fidei ab Apostolo audiverunt? Sed his adhibitis, tenentur discipulis ejus testimonio acquiescere? Si quidem apostolicis standum est verbis, omninò tenentur. Qui autem didicerint à Timotheo per multos testes, tanquam idonei alios docere, eundem observabunt docendi modum, ut adhibitis testibus propagetur et continetur fides ad sequentia tempora.

Habes, lector, per testes inchoatam fidem, per testes fuisse continuatam; et fideles Christi Apostolos eum prædicandi modum, qui à Christo erat commendatus, tum observasse, tum aliis observandum tradidisse.

SECTIO VIII. — *Fundamentum faciendæ inquisitionis.*

Nemo dubitat eum, qui veram religionem inquirat, aut jam credere immortalem esse animam, cui prosit illa religio, aut idipsum in verà religione velle invenire. Animæ igitur causa omnis religio. Nùm corporis natura, quoquo modo se habeat, nullam curam ac sollicitudinem incutit ei, præsertim post mortem, cujus anima tenuerit, quò beata sit. Animæ igitur causa vel solius, vel maximè, si qua est, vera religio instituta est. — Hæc autem anima (non inquirimus, quæ ob causam) erat ac stalla est, donec adipiscatur percipiatque sapientiam; et fortassè ipsa est vera religio. Nùm quemquam ad fabulas mittimus? Nùm cogimus,

ut temerè credatur? Animam nostram dicimus, errore ac stultitià irretitam ac demersam, viam, si qua est, quærere veritatis. Si hoc in Protestantibus locum non habuerit, dent veniam, et innatam nobiscum participent sapientiam suam; sin id quod diximus agnoscunt in seipsis, quid impedit quominus simul quæramus verum?

SECTIO IX. — *Modus inquirendi.*

His igitur constitutis, quæ, ut opinamur, ità justa sunt, ut obtinere apud Protestantes istam causam quovis iudice debeamus; dicendum est quo modo viri præstantissimi de verà religione inquirendum esse putaverint, ipsarum rationum momenta ponderantes. — Hærent initio cunctabundi, dumque recogitant quid ipsis tenendum, quid dimittendum sit, cunctatio in dies major oboritur. Sed quoniam modo verum invenientiam sit, cujus amore tenentur, necdum perspicunt. Sæpè ipsis videtur non posse inveniri verum; magnique fluctus cogitationum suarum in libertinorum suffragium feruntur. Sæpè rursùm intuentes quantum possunt, mentem humanam tam vivacem, tam sagacem, tam perspicacem, non putant latere veritatem, nisi quòd in eà quærendi modus lateat, eundemque illum modum ab aliquà divinà auctoritate esse sumendum. — Si verò quærendum est quænam illa sit auctoritas, cum in tantis dissensionibus se quisque illam traditurum polliceatur; tunc occurrere videtur inexplicabilis sylvæ, cui sese inserere facillè pigeat. Atque inter hæc, sine ullà requie, cupiditate reperiendi veri, animus agitur; nihilque amplius in tantis periculis videtur restare, quàm, ut opem ferat, divinam providentiam lacrymosis et miserabilibus vocibus deprecari.

Auctoritatem illam, modum quærendæ veritatis determinantem, multi non inveniunt; qui dum auctoritatem testium non satis ponderant, circa vim et gravitatem testimoniorum frustra occupantur. Cum enim voluerit Deus nos per homines docere, necesse est ut videamus quousque iis fidendum sit, antequàm divina testimonia privato cujusque subiciamus scrutinio; siquidem Deo visum non est, vel uniuscujusque temeritati veritatem suam discutendam relinquere; vel unicuique homini peculiari afflatu, ut olim Prophetis, mentem suam aperire. Nam quemadmodum Prophetas voluit suos esse testes, à quibus accipienda esset divina veritas; ità Prophetarum testimonia voluit per testes ad nos pervenire; voluntate nimirum sibi per omnia constante, quò decreverat mundum per testes edocere, horumque testimonia per alios testes ad omnem posteritatem deducere.

SECTIO X. — *Testibus adhibendam esse fidem.*

Jam breviter totius causæ posuimus fundamenta, sed res ipsa non ità in propinquo est, ut corporis eam sensibus metiamur, etiam quando à speciebus materialibus non planè detinemur. Quid magis apud Protestantes est obvium, quàm non solum dicere, sed etiam fortissimè asseverare, se verum invenisse, à quo nunquam sint divellendi? Quid in Catholicis copiosius ar-

quunt, traducunt acerbis, quàm quòd auctoritatem sequentes, antequàm illud verum teneant, quod purè mente conspiciat, doceant testibus fidei credendo præmuniendos esse homines, et illuminato præparandos Deo.

Noverunt Protestantés suos prædecessores non aliam causam in Lutherum, Calvinum, aliosque incidisse, nisi quòd se dicebant, terribili auctoritate spreta, solis Scripturis insistentes, introducturos ad Deum et errore omni liberaturos. Nec enim aliud illos coegit, dimissa religione, quam à parentibus acceperant, illos magistros sequi, nisi quòd Catholicos superstitione teneri, et fidem antè rationem nobis imperari dicerent; se autem nullum premere ad fidem, nisi discussà et enodatà ex Scripturis veritate.—Mirum non est multos his pollicitationibus allici, præsertim in veritate catholica non radicatos atque fundatos, quasi aniles fabulas, quæ à majoribus acceperant temerè spernentes, et apertum sincerumque verum è Scripturis sacris haurire cupientes. Sed quæ rursùm ratio multos retinet, præsertim in provinciis Belgii unitis, cur Protestantium religioni non penitus associantur, atque in gradu, quem vocare licet auditorum consistant; nisi quòd ipsos Protestantés animadvertant plus in refellendis aliis disertos et copiosos esse, quàm in suis probandis firmos et stabiles consistere?

Varii etiam inter Protestantés reperiuntur, qui Ecclesiam patrum suorum adeò vehementer execrantur, ut vix audiendi explorandique videantur Catholici; nullà alià reinducti, nisi magnà quòdam præsumptione et pollicitatione S. Scripturarum. Eò autem, ut diximus, catholicam Ecclesiam maximè erimantur, quòd illis, qui ad eam veniunt, præcipitur ut credant; dùm magistri sui non jugum credendi imponere, sed docendi fontem se aperire gloriantur. Sed gloriatio ista non in alium finem adhibetur, nisi ut aliquam concilient multitudinem nomine Scripturarum. Quo promisso, videtur in Deo suo gaudere anima humana; nec tamen vires suas valetudinemque considerans sanorum escas appetendo, quæ malè committuntur nisi bonè valentibus, irruit in venena fallentium. Nam vera religio, nisi credantur ea, quæ quisque assequatur postea, si se bonè gesserit, dignusque fuerit, atque percipiat, omninò sine quòdam gravi auctoritatis imperio iniri rectè nullo pacto potest.

Sed quæritis fortassè, et de hoc ipso accipere aliquam rationem, quæ vobis persuadeatur, non priùs notitiâ S. Scripturarum, quàm fide vos esse docendos. Ea autem facillè reddi potest, si modò vos æquos præbentis. Videte ergò utrùm in religione initium faciendum sit à fide. Si credere vitiosum est, quis poterit amicum habere? Si enim turpe est aliquid credere, aut turpiter facit, qui amico credit, aut cui ab amico creditur; quomodò amicum vel ipsum, vel appellet, non videmus.—Dicetis vos concedere aliquid aliquando esse credendum; sed hoc declarandum esse, quomodò in religione turpe non sit credere, antequàm de S. Scripturis ipsi intelligamus. Præstabitur id ipsum per gratiam Dei. Quocirca à vobis petimus quid existi-

metis in graviore culpà esse, religionem tradere indigno; an credere, quod ab illis dicitur, qui eam tradunt? Indignum autem dicimus, qui ficto pectore accedit. Conceditis, ut arbitramur, magis culpandum esse tali homini pendere, si qua sunt sancta secreta, quàm religiosus viris de ipsà religione aliquid affirmantibus credere.—Quarè nunc putetis eum adesse, qui vobis religionem sit traditurus? Quonam modo illi fidem factori estis vero vos animo accedere, neque quidquam in vobis, quod ad hanc rem attinet, doli aut simulationis esse? Dicetis bonà vestrà conscientià nihil vos fingere; quantum poteritis, id ipsum asseretis verbis, sed tamen verbis; non enim animi vestri latebras homines homini aperire possent. At, si ille dixerit: Ecce vobis credo, sed nonne est æquus, ut etiam vos credatis mihi, cum vos beneficium, si aliquid veri teneo, sitis accepturi, daturus ego? Quid respondebitis, nisi esse credendum?—Rursùm dicetis: Nonne erat melius Scripturas statim proferre, ut eas, quòcumque nos ducerent, sine ullà sequeremur temeritate? Erat fortassè. Sed cum res tanta sit, ut Deus vobis per Scripturas sit cognoscendus, omnesne putatis idoneos esse percipiendis Scripturis, quibus ad divinam intelligentiam mens ducitur humana, an paucos? Paucos agnoscetis idoneos; vosque inter eos computabitis; quod quidem ille credit, qui vobis religionem traditurus est.—Vos autem mementote, jam eum his credidisse vobis incerta dicentibus; vos illi religiosè admonenti, ne semel quidem voluisset credere. Verùm sit ità, et vero vos animo ad accipiendam religionem accedere, et ità paucorum vos esse hominum, et Scripturas, quibus ad certam cognitionem homo perducitur, vos capere posse. An cæteris hominibus, qui tam sereno ingenio non sunt, negandam religionem putatis? Nonne iudicatis eos pedetentim, quibusdam gradibus, ad illa summa penetrabilia esse deducendos? Videtis planè id esse religiosius. Neque enim vobis quisvis homo, in rei tantæ cupiditate, ulto modo deserendus aut respiciendus esse videbitur. Nonne statuitis, nisi primò credat, se ad id quod instituit perventurum mentemque simplicem præbeat, et quibusdam magnis necessariisque præceptis obtemperans, quòcumque vitæ actione præpurgetur, non eum aliter illa, quæ purè vera sunt, adepturum? Censetis profectò. Quid ergò istis, quorum de genere vos esse jam credimus, qui facillimè divina secreta ex Scripturis capere possunt, si hac vià veniunt, quà illi, qui primitivè credunt; numquid tandem oberit? non arbitramur.—Sed tamen dicetis: Quid eos capaciosè inorari opus est? Ratio hæc est, quia etiam factò sibi nihil, nocerent tamen exemplo cæteris. Vix enim est, qui de se tantùm sentiat, quantum potest et debet; sed qui minus, excitandus est; qui amplius, reprimendus; ut neque ille desperatione frangatur, neque iste præcipitetur audacià. Quod facillè fit, si etiam ii, qui valent volare, ne cui sit periculosum incitamentum, paulisper cogantur incedere, quò etiam cæteris tutum est.—Hæc est quòdam providentia verè religionis. Hoc jussum divinitus. Hoc à beatis majoribus tradi-

tum. Hoc ad nos usque servatum. Hoc perturbare velle atque pervertere, nihil aliud est quàm ad veram religionem sacrilegam viam quaerere. Quod qui faciunt, nec si eis concedatur quod volunt, possunt quò tendunt pervenire. Cujusmodi enim libet excellant ingenio, nisi Deus adsit, humi repunt. Tunc autem adest, si societatis humanæ in Deum tendentis cura sit; quo gradu nihil firmitus in cælum reperiri potest.

SECTIO XI. — *Cur testibus adhibenda fides.*

Quare jam superest, ut consideremus quo pacto hi sequendi non sint, qui se pollicentur solis Scripturis docturos. Nam quomodò sine culpâ possimus sequi eos, qui credere jubent, jam dictum est; ad hos autem sponsores Scripturarum, non modò sinè vituperatione, sed etiam cum aliquâ laude se venire nonnulli putant. Sed non ita est.

Quod intelligimus, debemus rationi: quod credimus, auctoritati; quod opinamur, errori. Jam quaerimus: Si quod de Scripturis nescitur, credendum non est, quomodò serviant parentibus liberi, eosque iuvant pietate diligant, quos parentes suos esse non credunt? Non enim ex Scripturis ullo modo sciri potest, sed interpositâ matris auctoritate de patre creditur; de ipsâ verò matre plerumque nec matri, sed obstetricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furari filius potest, aliusque supponi, nonne potuit decepta decipere? Credimus tamen, et sine ulla dubitatione credimus, quod sciri non posse confitemur. Quis enim non videat pietatem, nisi ita sit, sanctissimum generis humani vinculum, superbissimo scelere violari? Nam quis vel insanus eum culpandum putet, qui eis officia debita impenderit, quos parentes esse crediderit, etiamsi non essent? Quis contra non exterminandum iudicaverit, qui veros fortassè parentes minimè dilexerit, dum ne falsos diligat, metuit? Multa possunt afferri, quibus ostendatur, nihil omninò humanæ societatis incolume remanere, si nihil credere statuerimus, quod non possumus tenere cognitum. — Sed nunc accipite, quod jam vobis facilius persuadendum esse confidimus. Cum de religione, id est, cum de colendo atque intelligendo Deo agitur, id minus sequendi sunt, qui nos hominibus credere vetant, Scripturas promptissimè pollicentes. Nam nemini dubium est omnes homines aut stultos, aut sapientes esse. Nunc autem sapientes vocamus, non cordatos et ingeniosos homines, sed eos, quibus inest, quanta inesse homini potest, ipsius hominis Deique firmissimè percepta cognitio, atque huic cognitioni vita moresque congruentes; cæteros autem, cujusmodi artibus inertissimi affecti sint, quolibet vitâ probandi vel improbandi, stultorum in numero deputaverimus. — Quæ cum ita sint, quis mediocriter intelligens, non planè viderit stultis melius atque salubrius esse, præceptis obtemperare sapientum, quàm suo iudicio vitam degere? Nam omne factum, si rectè actum non est, quid proderit? Nec rectè factum est ullo modo, quod non à rectâ ratione proficiatur. Porro recta ratio est ipsa virtus. Cui autem hominum, nisi sapientis animo præstò est? Solus

igitur sapiens utiliter operatur. Stultus ergò omnis inutiliter, nisi in iis factis, in quibus sapienti obtemperavit; à rectâ enim ratione talia facta proficiuntur, nec, ut ita dicamus: Dominus sui facti stultus aestimandus est, cum est tanquam instrumentum ministrumque sapientis. — Quare si omnibus hominibus utiliter agere, quàm inutiliter melius est, melius profectò stulti omnes viverent, si servi possent esse sapientum. Atque hoc si in rebus minoribus, ut in mercando vel colendo agro, in uxore ducendâ, in suscipiendis educandisque liberis. In ipsâ denique re familiarium administrandâ expedire nemo ambigit, multò magis in religione. Nam et res humanæ promptiores ad dignoscendum sunt, quàm divinæ; et in quibuscumque sanctoribus et præstantioribus, quò majus eis obsequium cultumque debemus, eò sceleratius periculosiusque peccatur. — Nihil igitur nobis restare amodò videlicet, quamdiù stulti sumus, si nobis vita optima et religiosa cordi est, nisi ut quaeramus sapientes, quibus obtemperando dominationem stultitiæ, neque ita multum sentire et odinare aliquandò possimus.

SECTIO XII. — *An homines inveniri possint, quibus sit credendum.*

Hic rursus oritur difficillima quaestio. Quoniam enim modo stulti sapientem invenire, poterimus, cum hoc nomen tametsi nemo ferre audeat palam, plerique tamen ex obliquo sibi vindicant; cum de rebus ipsis, quarum cognitione constat sapientia, ita inter sese dissentiant, ut aut nullum eorum, aut certè unum necesse sit esse sapientem? — Sed quoniam iste sit, cum à stulto inquiratur, quo pacto quaerit dignosci planè atque perspici, omninò non videmus; neque enim signis quibuslibet cognoscere aliquid potest, nisi illud ipsum, cuius ea signa sint, noverit. Atqui sapientiam stultus ignorat. Non enim ut aurum et argentum cæteraque id genus, et cognoscere cum videas, et non habere concessum est; ita sapientiam mentis ejus oculo, qui eâ caret, videre fas est. Sensu enim corporis quaecumque attingimus, forinsecus nobis offerentur. Et ideò licet quoque res alienas oculis cernere, cum earum, vel ejus generis nihil habeamus; quod autem intellectus capitur, intus apud animum est; nec id habere quidquam est aliud, quàm videre. Non autem potest videre, et non habere; neque habere et stultus esse. Nescit hanc igitur; et dum nescit, in alio loco cognoscere non potest. Non ergò potest, quamdiù stultus est quispian certissimâ cognitione invenire sapientem, cui obtemperando, tanto stultitiæ malo liberetur. — Huic ergò tam immani difficultati, quoniam de religione quaerimus, Deus solus mederi potest; quem nisi et esse, et humanis mentibus opulari credimus, nec quaerere quidem ipsam veram religionem debemus. Quid enim tandem tanto molimine investigare cupimus? Quid optamus attingere? Quò pervenire desideramus? Eòne, quod esse, aut ad nos pertinere non credimus? Nihil est tali mente perversius. Vosne inventionem religionis postulatis, cum Deum neque esse, neque si sit, curare humana non putetis? — Quid

si tanta res est, quæ nisi sedulo atque omnibus viribus quaesita nequeat reperiri? Quid si ipsa difficillima inventio, ad capiendum quod inventum est, mentem quaerentis exercet? Quid enim oculis nostris hæc luce jucundius et familiarius? Quam tamen perpeti, atque tolerare post diuturnas tenebras nequeunt. Quid exhausto ægrotatione corpori accommodatus, quam cibus et potus? Videmus tamen convalescentes refrinari atque cohiberi, ne saturitati valentium committere sese audeant, cibisque ipsis agere, ut ad eum morbum, qui eos repudiabat, revertantur. Quid ipsos ægrotantes? nonne urgemus ut aliquid sumant? In quo profectò nobis, cum tantâ molestiâ non obtemperarent, si se illum morbum evasuros esse non crederent.

Quandò igitur Domini Protestantés sese operosissimæ et laboriosissimæ inquisitioni dabunt? Quandò tantam, quantâ ipsa res digna est, curam sibi audebunt imponere? Tandem enim perspicient rectè catholicæ disciplinæ majestate institutum esse, ut accedentibus ad religionem, fides persuadeatur antè omnia. Jam igitur videndum, ubi primò quaerenda sit religionis veritas.

SECTIO XIII. — *Primò quaerendam esse veritatem apud Romanos Catholicos.*

Jam Protestantés nobiscum putent, nos adhuc neminem audivisse religionis insinuatorem. Ecce res nova est nobis, negotiumque susceptum. Quaerendi sunt, credimus, si ulla est, veræ religionis professores. Facite nos reperisse alios aliud opinantes, et diversitate opinionum ad se quemque trahere cupientes. Sed inter hos excellere famæ interim celebritate quosdam, atque omnium penè occupatione populorum. An autem isti verum teneant, magna quaestio est. Sed nonne prius sunt explorandi, ut quamdiù erramus, siquidem homines sumus, cum ipso genere humano errare videamur?

At dicetis apud paucos quosdam esse veritatem. Scitis ergò jam quæ sit, si scitis apud quos sit. Nonne dixeramus paulò antè, ut quasi rudes quaereremus? Sed si ex ipsâ vi veritatis paucos eam tenere conjectatis, qui verò sint nescitis; quid si ità pauci sunt, qui verum sciunt, ut auctoritate suâ multitudinem teneant undè se in illa secreta expedire, et quasi eliquare paucitas possit? Nonne videmus quàm pauci summam eloquentiam consequantur, cum per totum orbem rhetorum scholæ adolescentium gregibus perstrepent? Numquid jam imperitorum perterritâ multitudine, quicumque boni oratores evadere volunt, Cæcilli sibi potius, aut Eructi, aut ejuſdemque obscuri nominis orationibus, quàm Tullianis navandam operam existimant? Hæc appetunt omnes, quæ majorum auctoritate firmata sunt. Eadem imperitorum turbæ discere moventur, quæ à paucis doctis dicenda recepta sunt. Assequuntur autem perpauca, agunt pauciores, clarescunt paucissimi. Quid si tale quiddam est vera religio? Quid si multitudo imperitorum frequentat Ecclesias, sed nullum argumentum est, idèò neminem illis mysteriis fictum esse perfectum? Et tamen si tam pauci

studerent eloquentiæ quàm pauci sunt eloquentes, nunquàm nos parentes nostri magistris talibus commendandos putarent. Cum igitur ab hæc studia nos multitudo invitaverit, quæ imperitorum parte copiosa est, ut id quod pauci adipisci possunt adamaremus, cur nobis esse similem in religione nolimus causam, quàm cum magno animæ discrimine fortassè contemnimus? Si enim verissimum et sincerissimum Dei cultus, quamvis sit apud paucos, apud eos tamen est, quibus multitudo quanquàm cupiditatibus involuta, et à puritate intelligentiæ remota, consentit; quod fieri posse quis dubitet? quaerimus, si quis temeritatem, ve cordiamque nostram arguat, quod non apud ejus magistros eam diligenter investigamus, cujus invenientiæ nobis magna cura inest, quid respondere possimus?

An dicetis: Deterruit nos multitudo?—cur ab studio artium liberalium, vix huic præsentis vitæ aliquid commodi afferentium, cur ab inquirendâ pecuniâ, cur ab honore adipiscendo, cur denique à comparandâ et retinendâ bonâ valetudine, postremò cur ab ipsâ beate vitæ appetitione, cum hic omnes occupentur, pauci excellent, nulla deterruit multitudo?—Respondetis: At apud Romano-Catholicos absurda dici videbantur. Quibus asserentibus? Nempè inimicis; qualibet causâ? quolibet ratione? Non enim hoc nunc quaeritur, tamen inimicis.—An dicetis: Vos judicio discretionis, cum S. Scripturas legeritis, certissimè cognovissè quid esset de religione tenendum? hæc est? Nullâ imbutus poetiçâ disciplinâ, Terentianum Maurn sine magistro attingere non auderetis? Asper, Conatus, Donatus et alii innumerabiles requiruntur, ut quilibet poeta possit intelligi, cujus carmina et theatri plausus videntur captare; tu in eos libros, qui quoquo modo se habeant sancti tamen divinarumque rerum pleni propè totius humani generis confessione diffamantur, sine duce irruis, et de his sine præceptore audes ferre sententiâ? Si tibi aliqua occurrunt, quæ videantur absurda, tarditatem tuam, et putrefactum tabe hujus mundi animum, qualis omnium stultorum est, accusa; et quære aliquem pium simul et doctum, vel qui talis esse multis consentientibus dicitur, cujus et præceptis melior et doctrinâ peritior fias.—Dicetis: Non faciliè reperiebatur, cum labore investigaretur. Decrat in terrâ quam incolebatis. Quæ causa utiliùs cogeret peregrinari? In continenti prorsus latebat, aut non erat. Navigaretur, si in propinquo trans mare non inveniebatur, progredieremini usque ad illas terras, in quibus vel Apostoli prædicassent, vel eorum discipuli docuissent.

Quid tale fecerunt Protestantés? et tamen religionem fortassè sanctissimam (adhuc enim, quasi vobiscum dubitandum sit, loquimur), cujus opinio totum orbem terrarum occupavit, miserimi pueri instar, pro vestro arbitrio judicioque damnastis.—Non revocabat vos, aut prohibebat, à quaerendo, vel adversantium potentia, vel sacratorum persona vilis, aut turpis fama, aut institutionis novitas, aut occulta professio. Nihil horum est, omnia divina et humana jura permittunt quaerere catholicam fidem. Tenere autem et colere

per humanum jus licet certè, si de divino, quamdiu erramus, incertum est. Nemo imbecillitatem nostram terret inimicus. Quamquam veritas atque animæ salus, si diligenter quæsitæ, aut ubi tutissimè licet inventa non fuerit, cum quovis discrimine quæri debeat. Plurimorum dignitatum et potestatum gradus huic divino cultui inserviunt; honestissimum est religionis nomen et præclarissimum. Quid impedit tandem perscrutari, atque discutere pià et sedulâ investigatione, utrum hic sit illud, quod sincerissimè nôsse et custodire paucos necesse est, etiamsi plerumque in id gentium voluntas favorque conspiret? Quæ cum ita sint, facite nos, ut diximus, nunc primùm quærere cinnam religioni animas nostras purgandas, instaurandasque tradamus. Procul dubio à catholicâ Ecclesiâ sumendum exordium. Nam Christianorum cum sint professiones plures, atque omnes Catholicos se velint videri, aliosque præter se vel hereticos nomen, vel absurdissimum Catholicismum fingant, una est Ecclesia, ut omnes concedunt, si totum orbem, præteritaque tempora consideretis, referat multitudinem; ut autem, qui noverunt, affirmant, etiam veritate sincerior cæteris omnibus; sed de veritate alia quæstio est.

Quod autem quærentibus satis est, una est Catholica, cui hæreses aliæ diversa nomina imponunt, eum ipsæ singulæ propriis vocabulis, quæ negare non audeant, appellantur. Ex quo intelligi datur, judicantibus arbitris, quos nulla impedit gratia, cui sit catholicum, quod omnes ambiunt, tribuendum.

Sed ne id superflue quisquam discredendum putet, uia est certè Ecclesia, in quâ ipsæ quodammodo etiam humanæ leges christianæ sunt. Nullum tamen hinc præjudicium fieri volumus; sed exordium quærendi opportunissimum iudicamus. Non enim metuendum est, ne verus Dei cultus nullo proprio robore inimicus, ab eis quos fulcire debeat, fulciendus esse videatur. Sed certè perfectæ felicitatis, si potuerit ibi verum inveniri, ubi inquisitio ejus et retentio securissima est: si non potuerit, tum demum alio quocumque vericulo adendum atque rimandum.

SECTIO XIV. — *De viris apostolicis per Europam.*

Postquam visum est, primo loco quærendam esse veritatem apud Romano-Catholicos, sequitur ut designemus majores Catholicorum, à quibus semen fidei acceperunt.

§ 1. *De viris apostolicis per Germaniam.*

S. Maternus, discipulus S. Petri, primus fuit Coloniensis episcopus, qui et Argentinæ, et Leodii prædicavit. — S. Eucharius, discipulus S. Petri, primus fuit episcopus Trevirensis; qui cum S. Materno in Germaniam venit. — S. Crescens, discipulus S. Pauli, primus fuit Moguntinus episcopus. — Beatus, discipulus S. Petri, primus fuit episcopus Constantiensis. — S. Lucius Cyrenensis, de quo Act. 13, 1, fuit primus Ratisbonensis episcopus; ferturque in Vindeliciâ, Rhetiis, provinciisque Histro conterminis prædicasse Evangelium. — Marcus, S. Pauli sectator, existimatur prædicasse Laureaci in Norico. — Agiatus, discipulus S.

Petri, propè Lunæburgum prædicavit. — Thomas Apostolus in Germaniâ prædicavit.

§ 2. — *De viris apostolicis per Italianam.*

S. Petrus Apostolus, episcopus Romanus. — S. Paulus Apostolus Romæ prædicavit. — S. Barnabas Apostolus, primus fuit episcopus Mediolanensis. — S. Marcus Evangelista fuit primus episcopus Aquileiensis. — S. Patras, primus Dennensis et Hadrianiensis episcopus, ex 72 discipulis Christi. — S. Apollinaris, fuit primus episcopus Ravennates. — S. Prodocimus primus fuit Patavinus episcopus. — S. Crispoldus fuit primus episcopus Fulginatensis. — S. Paulinus fuit primus episcopus Lucensis. — S. Romanus fuit primus episcopus Nepesinorum. — S. Syrus fuit primus episcopus Papiensis. — S. Herculanus fuit primus episcopus Perusinus. — S. Britius fuit primus episcopus Spoletanus. — S. Epaphroditus fuit primus episcopus Terracinensis. — S. Romulus fuit primus episcopus Volatranus. — S. Cletus, fuit primus episcopus Mutinensis. — S. Primus fuit primus episcopus Cæsenatensis. — S. Sabinius fuit primus episcopus Senogalliensis. — S. Frontinus fuit primus episcopus Florentinus. — S. Romulus fuit primus episcopus Fesulanus. — S. Perinus fuit primus episcopus Pisanus.

§ 3. — *De viris apostolicis per Galliam.*

S. Paulus Apostolus in Galliâ prædicavit. — S. Dionysius Areopagita primus episcopus fuit Parisiensis. — S. Amator fuit primus episcopus Heduenensis. — S. Photinus fuit primus episcopus Lugdunensis. — S. Nicetas fuit primus episcopus Rotomagensis. — S. Taurinus fuit primus episcopus Ebroicensis. — S. Exuperius fuit primus episcopus Bajocensis. — S. Defensor fuit primus episcopus Andegavensis. — S. Julianus fuit primus episcopus Cenomanensis. — S. Moderanus fuit primus episcopus Redonensis. — S. Clarus fuit primus episcopus Nannetensis. — S. Savinianus fuit primus episcopus Senonensis. — S. Altinus fuit primus episcopus Aurelianensis. — S. Adventinus fuit primus episcopus Carnotensis. — S. Austremonius fuit primus episcopus Nivernensis. — S. Sixtus fuit primus episcopus Remensis. — S. Sixtus fuit primus episcopus Suessionensis. — S. Visinus fuit primus episcopus Bituricensis. — S. Sanctinus, primus episcopus Verdunensis. — S. Mansuetus, primus episcopus Tullensis. — S. Lazarus, primus episcopus Massiliensis. — S. Gattianus, primus episcopus Turonensis. — S. Linus, primus episcopus Vesontionensis. — S. Memnius, primus episcopus Cathalaunensis. — S. Regulus, primus episcopus Silvanectensis. — S. Lucianus, primus episcopus Bellovacensis. — S. Austremonius, primus episcopus Claromontensis. — S. Martialis, primus episcopus Lemovicensis. — S. Severianus, primus episcopus Mimatensium. — S. Georgius, primus episcopus Aniciensis. — S. Gilbertus, primus episcopus Burdigalensis. — S. Eutropius, primus episcopus Xantonensis. — S. Fronto, primus episcopus Petracoricensis. — S. Crescens, primus episcopus Vicennensis. — S. Throphimus, primus episco-

pus Arelatensis. — S. Paulus, primus episcopus Narbonensis. — S. Saturninus, primus episcopus Tolosanus. — S. Maximinus, primus episcopus Aqueusis. — S. Clemens, primus episcopus Metensis.

§ .4 — *De viris apostolicis per Hispaniam, Angliam, etc.*

S. Paulus Apostolus prædicavit Evangelium in Hispaniâ. — S. Eugenius fuit primus episcopus Toletanus. — S. Paulus Apostolus prædicavit in Angliâ. — S. Simon Zelotes prædicavit in Britannia. — S. Joseph Arimatheus prædicavit in Angliâ. — S. Jacobus prædicavit in Hiberniâ. — S. Titus prædicavit in Dalmatiâ. — S. Thomas convertit Sicynthas.

SECTIO XV. — *Concilium Nicænum processisse per testes.*

Retulimus Apostolos et viros apostolicos, qui per partes Europæ Evangelium Jesu Christi prædicaverunt, tanquam testes veritatis revelatæ, testes Salvatoris nostri, unâ cum Spiritu sancto testimonium perhibentes; quorum sequamur vestigia, initemur exemplâ.

In concilio Nicæno id observatum est, ut testimoniis prædecessorum potius, quam ullâ ingenii vi ac subtilitate inter Catholicos et Arianos lis finiretur. Nam referente Cassiodoro, Hist. Tripart. lib. 2, cap. 2: « Alii suadebant nihil innovandum circa antiquam fidei traditionem, et maximè quandò morum simplicitas sine perscrutatione traderetur accedentibus ad fidei sacramentum. Alii verò respondebant, non oportere sine examinatione sequi sententias antiquorum. » Et postea: « Cùmque plurimi deceptationis delectatione traherentur, unus quidam ex confessoribus laicis simplicem habens sensum, dialecticè obviavit, dicens: Audite igitur; Christus et Apostoli non nobis artem dialecticam tradiderunt, vacamque verborum fallaciam, sed puram scientiam fidei et operibus observandam. Hæc dicente juvene, et animo sene, præsentibus quidem mirati sunt, dictumque probaverunt. Dialecticè verò satisfactione susceptâ cessaverunt, rationem videlicet simplicem veritatis audientes. » — Hæc igitur est simplex veritatis ratio; si circa antiquam fidem nihil innovandum esse statuamus; si antiquorum sententiâs, non dialecticè examine, sed Spiritus sancti, eas moderantis, auctoritate ponderemus. Itâ enim, sine indebitâ perscrutatione, traditæ veritatî adharebimus, et scientiam puram, à Jesu Christo et Apostolis propositam, absque ambiguitate amplectemur. (Vid. S. Athanas. de Decret. Nicæn. synod. sub. fin. S. Cyrill. Alexandr., Apol. advers. Orient. anath. 8, et in Symb. Nicæn. Tertull. de Præscript. cap. 7.)

SECTIO XVI. — *Concilium Ephesinum processisse per testes.*

Regulam nobis perutilem tradidit S. Vincentius Lirinensis, advers. Hæres. cap. 23: « Nos cum Ecclesiâ doctores recipere, non cum doctoribus fidem Ecclesiæ deserere debere. » Quantumvis enim magnus

habeatur hic, aut ille particularis doctor, si contra Ecclesiam sentiat, non audiendus, sed fugiendus est. Quam enim fides Ecclesiæ sit per testes tradita et accepta, non est considerandum, quid hic, aut ille particularis existimet se probabiliter, aut certò tenere, sed quid universæ dicte fides Ecclesiæ.

Quo modo autem in conciliis utendum sit testibus, docet, cap. 59: « Cùm primùm mali cuiusque erroris putredo erumpere cœperit, et ad defensionem sui sacra legis verba furari eaque fallaciter et fraudulenter exponere statim interpretando Canonis majorem sententiâ congregandæ sunt, quibus illud quodcumque exurget novitium, ideòque profanum, absque ullâ ambage prodatur, et sine ullâ contradictione damnatur. Sed eorum duntaxat Patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in fide et communione catholicâ sanctè, sapienter, constarent viventes, docentes et permanentes, vel mori in Christo fideliter, vel occidi pro Christo feliciter meruerunt. » — Declarat idipsum ibid., cap. 42, exemplo concilii Ephesini: « Quod ne præsumptione magis nostrâ, quam auctoritate ecclesiasticâ promere videremur, exemplum adhibuimus S. concilii, quod antè triennium fermè in Asiâ apud Ephesum celebratum est, etc. Ubi cùm de sancientiis fidei regulis disceptaretur, ne qua illic forsitan profana novitas in modum perfidiæ Arimæensis obreperet, universis sacerdotibus, qui illo ducenti ferè numero convenerant, hoc catholicissimum, felicissimum atque optimum factum visum est, ut in medium sanctorum Patrum sententiæ proferrentur, quorum alios martyres, alios confessores, omnes verò catholicos sacerdotes fuisse, et permanentes constaret; ut scilicet ritè atque solemniter ex eorum consensu atque decreto antiqui dogmatis religio confirmaretur, et profanæ novitatis blasphemiam condemnaretur. Quod cùm itâ factum foret, jure meritòque ille Nestorius, catholicæ veritatî contrarius, beatus verò Cyrillus sacrosanctæ antiquitatî consentaneus judicatus est. »

SECTIO XVII. — *Comparatio concilii Tridentini et synodorum Protestantium.*

Necesse est ut Ecclesia vera, et concilia vera eum docendi atque prædicandi modum sequantur, quem Christus Jesus instituit, quem observârunt Apostoli, quem primorum seculorum tenuit Ecclesia. Eum autem modum semper observavit Ecclesia romano-catholica, hoc tradens et docens, quod per testimonia prædecessorum suorum acceperat, quodque in Ecclesiâ universaliter credebatur. Eundem modum observavit concilium Tridentinum, indagans prædecessorum suorum sententiâs, et quæ universaliter recepta erant testimonia, toti Ecclesiæ credenda proposuit. Itâ enim ab initio nascentis Ecclesiæ inventum est, quid esset conforme S. Scripturis et traditioni; dum non privatus cujusque sensus, sed quod à majoribus unanimiter acceptum erat, ritò asseritur. — Ecclesiæ verò et synodi Protestantium, quid habent similitudinis? Nùm quis audeat astruere, docendi modum à Christo institutum,

in primitivâ Ecclesiâ observatum, ab ipsis teneri? Et quomodò de testimoniis prædecessorum suorum inquirerent, qui à communione orbis terrarum recedentes, carebant origine? Clamant utique Ecclesiam romano-catholicam esse meretricem babilonicam, hæresum, superstitionum fecundissimam perversissimamque matrem; neque aliam designant, quæ eodem tempore fuerit vera Jesu Christi Ecclesia. Pleraque etiam, quæ in nobis reprehendunt, æqualiter gravant tum græcas, tum universi Orientis Ecclesias christianas; ut meritò dixeris eos toti orbi bellum indixisse. — Synodi Protestantium, quid aliud habent, nisi privatas quorundam particularium sententias; si homines unius partis consideres, paucos à toto corpore separatos, toti corpori adversos; si doctrinam consideres, à majorum suorum testimoniis, et iudiciis planè diversam? Ejusmodi proponunt decreta fidei, quibus nullus teneatur acquiescere, si consulto Spiritu sancto, et examinatis Scripturis, ea judicet erronea; quamvis interim eos excommunicent et anathematizent, qui sententias synodorum publicè erroris arguunt. Hæc scilicet sunt adoranda novarum synodorum mysteria, S. Scripturæ incognita, fidei et infidei artiquitati inaudita, ut licitus dissensus excommunicatione puniatur, licita correctio anathemate feriatur. — Et tamen iidem Protestantes audent profiteri se recipere quatuor concilia, quibus illud unicè propositum fuit, ut dogmata fidei secundùm Scripturas, et traditionem Ecclesiæ, à majoribus fideliter commentata, ad posteros eadem fidelitate transmitterent; ut dissentientes à decretis concilii anathemati subjicerent. Etenim sciebant S. Scripturas et traditionem Ecclesiæ eo modo intelligendas, sicut erant primitivis propositæ, sicut erant à majoribus acceptæ, à prædecessoribus traditæ. Ideò securè omnes illos subjiciebant anathemati, qui, cognitâ Ecclesiæ sententiâ, contrarium tenebant; ut qui veritatibus fidei indubitatis adversarentur. Neque ulli unquam in mentem venit, perniciosam illam contradicendi et dissentiendi licentiam, quam Protestantes permittunt, cuilibet indulgere. — Si ergò prima illa recipiant Ecclesiæ concilia, necesse erit ut modum tradendi fidem, in istis conciliis observatum, amplectantur statuantque esse pronuntiandum de fide ex S. Scripturâ et traditione, juxtâ majorum sententias intellectis.

SECTIO XVIII. — *Sanctos Patres processisse per testes.*

In præcedentibus ostensum est, antiquæ, primitivæ, veræque Ecclesiæ concilia processisse per testes; quod quamvis solum deberet sufficere apud Protestantibus, ea concilia admittentes, non tamen inutile erit ex SS. Patribus seorsim ostendere, eandem singulorum fuisse sententiam, quæ fuit omnium; et hoc universis meritò placuisse, quod placuit singulis. — S. Augustinus hanc materiam ex professo tractat in præclaro libello, *de Utilitate credendi* ad Honoratum; quæ autem ibi dicit utilissima, pro parte nostro sunt applicata instituto in præcedentibus. Idem, contrâ Epistolam fundam., cap. 5, probat S. Scripturæ cre-

dendum esse ex testimonio Ecclesiæ, et si ejusmodi Ecclesiæ testimonium, in quolibet alio, per apertissimam et manifestissimam dicta Scripturæ, inveniretur esse falsum, tunc nec ipsi Scriptoris credendum esse, quæ ex testimonio fallentis Ecclesiæ haberentur. Aut igitur cum Catholicis credendum est Ecclesiam, divinâ dirigente providentiâ, in nullâ re fidei falli posse, aut non esse fidem in terris.

Quemadmodum S. Augustinus statuit recipiendam esse S. Scripturam ex testimonio Ecclesiæ, divinâ dirigente providentiâ, ab errore immuni, ita docet recipiendas esse traditiones non scriptas, ex testimonio ejusdem Ecclesiæ, de Bapt. contr. Donat. lib. 2, cap. 7, et ex testimonio concilii generalis, ibid. cap. 8. — Ubi singulariter observandum de facto contigisse in Ecclesiâ primitivâ, ut universalis esset robustaque consuetudo, de non rebaptizandis hæreticis; et eodem tempore per Africam particularis esset consuetudo, de rebaptizandis hæreticis. Lite autem super eâ consuetudine exortâ inter episcopos catholicos, hoc confirmasse atque definivisse generale concilium, pro quo testabatur universalis consuetudo, neglectâ consuetudine particulari. — Sic in aliis sæpè contigit, v. g., de libris canonicis. SS. Patres in diversis Ecclesiæ locis, varias habuerunt de quibusdam libris sententias; alia erat conformis traditioni universali; alia erat opinio quorundam privata. Sequentibus Ecclesiæ temporibus decreverunt plenaria concilia, hos esse libros canonicos, non illos, sequentia sententiam traditioni universali conformem.

Sed quomodò, inquit aliquis, posterioris temporis Ecclesia potuit esse certa de traditionibus istis universalibus, cum prioris temporis Ecclesia diversas inter domesticos fidei toleraverit sententias; à quâ tamen priori Ecclesiâ traditio illa universalis ad posteriorem debuerit pervenire? — Et huic quidem questionem non difficulter satisfacit, ex his, quæ tradit S. Augustinus. Nam facillè potest contingere, ut circâ rem (ab universali Ecclesiâ in concilio congregatâ) necdum definitam, variæ sint domesticorum fidei sententiæ, quamvis interim universalis consuetudo alteram partem confirmet. Neque enim singulis, non tantum hominibus, sed etiam provinciis semper constat de universalitate consuetudinis. Quousque autem non sufficienter constat de universalitate consuetudinis, variæ tolerantur inter domesticos fidei sententiæ. Verum quando plenaria ex toto orbe congregantur concilia, ubi singuli episcopi de praxi suæ Ecclesiæ testantur, non potest universalis consuetudo latere, quæ à majoribus accepta, ad posteros pervenit. Et tunc qui à vero aberrant, prece et intentione mentis ad Deum, quod postea plenario concilio visum est, id verum esse percipiunt et docent. (Vid. S. August. contr. Crescon. lib. 1, cap. 52, 53; Nicephor. Histor. lib. 2, cap. 46, 48; Grot. de Verit. relig. Christ. lib. 3. — Pro eadem sententiâ vide S. Irenæum, lib. 4, cap. 65, lib. 5, cap. 3, lib. 4, cap. 45, lib. 3, cap. 2; S. Epiphani. Havres. 75, 78, 61; S. Hieron. epist. 126, advers. Lucifer, in fin. in cap. 9

Amos; S. Clement. *Alexandr. Stromat. lib. 7, Tract. 29* in *Math. Theodoret., Dialog. 1, 2, 3*; S. Basil. *lib. 1 advers. Eunom. de Spirit. S. cap. 29*. **Cassian.** *lib. 1 de Incarn. Dom.*; S. **Pacian. epist. 1**; **Claudian. Mammerc. De Statu anim. lib. 2, cap. 9.** — Etiam sequentibus seculis esse processum per testes, patet ab **Histor. Tripart. lib. 9, cap. 18, 19**; **Leont., lib. 1 contr. Nestor. et lib. 2.**

SECTIO XIX. — Frustrè culpam Catholicos, quòd fidant Ecclesie testimonio.

Protestantes, qui nihil in causà religionis geri volunt, nisi præcedente in universis ratione indubitata, ne videantur fidem suscipere, gravi auctoritatis imperio permoti, Catholicos culpant, quasi temerè fidant Ecclesie testimonio. Sed illi ipsi, qui se Christianos dici volunt, quam nobis rationem afferant, videamus. Quid est, undè nos à credendo, veluti à temeritate revocent? — Si nihil nos credere jubent hanc ipsam veram religionem ullam in rebus esse non credimus; quam cum esse non credimus, nec quærimus. At illi, ut opinamur, quærentibus monstrati sunt; ita enim scriptum est: *Quærens inveniet.* Ad Protestantes igitur, qui nos vetant credere, non veniremus, nisi aliquid crederemus. Estne ulla major imprudentia, quàm ut Protestantibus solà, quæ nullà scientià subnixæ est, fide displiceant Catholicos, quæ ad ipsos Protestantes nos sola potest perducere? — Quid, quòd Lutherani, Reformati, Arminiani, Anabaptistæ, Sociniani Christo nos credere hortantur? Possuntne magis sibi adversari? In hoc dupliciter urgendi sunt. — Primum quærendum à Protestantibus, ubi sit Scriptura, quam pollicebantur, ubi objurgatio temeritatis? Si enim turpe est sine Scripturis cuiquam credere, quid expectatis, quid satagitis, ut alicui sine Scripturis credamus, quòd faciliùs Scripturarum testimoniis dici possimus? An firmum aliquid superædificabunt Scripturæ vestræ, fundamento temeritatis? Secundùm illos loquimur, quibus credendo displicemus. Nam nos credere antè rationem, cum percipiendæ rationi non sis idoneus, et ipsà fide animum excolere excipiendis seminibus veritatis, non solum saluberrimum judicamus, sed tale omninò, sine quo æquis animis salus redire non possit. Quod Protestantibus cum deridendum et plenum temeritatis videatur, profectò ut Christo credamus, agunt imprudentissimè. — Deindè fatemur nos jam Christo credidisse, et in animum induxisse id esse verum, quod ille dixerit, etiamsi nullà ratione fulciatur. Hoc principio nos docturi sunt Protestantes. Minime paululum, nobiscum ipsi consideremus. Quoniam Christum ipsum, quomodò apparere hominibus voluit, qui istis etiam vulgaribus oculis visus esse prædicatur, nos non vidimus; quibus de Christo testimonium perhibentibus crediderimus, ut ad Protestantes jam tali fide præstructi accedamus; nullis nos videmus credidisse, nisi populorum atque gentium confirmatæ opinioni, ac famæ admodum celeberrimæ. Hos autem populos per universam Europam Ecclesia catholica mysteria, prædicantibus viris apostolicis, eorumque

successoribus, usquequaque occupasse, antequàm Protestantes novitatem inducerent. Cur non igitur apud eos potissimum diligentissimè requiramus, quid Christus præceperit; quorùm auctoritate commoti, Christum aliquid utile præcepisse jam credidimus? — An Protestantes, à Catholicis diversum sentientes, nobis meliùs exposituri sunt quid Christus dixerit; quem fuisse, aut esse non putaremus, si ab illis hoc commendaretur esse credendum? Hoc ergò credidimus, uti dictum est, famæ celebritate, consensione, et vetustate roboratæ. Vos autem, Protestantes, et tam pauci, et tam inquieti, et tam novi, nemini dubium est quàm nihil dictum auctoritate præferatis. — Quæ igitur tanta dementia est Catholicis dicere: Credite Christo credendum esse, et à nobis Protestantibus discite, quid ille dixerit! Sed quare? Nam si Catholicos deficerent, nec nos quidquam docere possent, multò faciliùs nobis persuaderemus, Christo non esse credendum, quàm de illo quidquam, nisi à Catholicis, per quos ei credidissimè, discendum. O ingentem confidentiam, vel potiùs ineptiam! Nos Protestantes doctores Catholicos, quid Christus præceperit, cui credunt. Quòd si non ei crederemus, nùm aliquid de illo nos docere possentis? Sed oportet, inquit Protestantes, ut credatis. Nùm vobis eum commendantibus? Non, inquit; nam nos illos, qui Christo credunt, per Scripturas instruimus. Cur igitur illi credemus? Quia fama fundata est. Utrum, per Protestantes, an per alios? Per alios, inquit Protestantes. Illis ergò aliis credemus, ut per vos doceamur? Deberemus fortassè, nisi Catholicos hoc nos præcipere monerent, ut omninò ad Protestantes non accederemus; dicunt enim perniciosos vos habere doctrinas. Respondebunt Protestantes: Mentiuntur Catholicos. Quomodò igitur Catholicos de Christo credemus, quem non viderunt; de Protestantibus non credemus, quos nolunt videre? Scripturis, aiunt Protestantes, credite. At Scriptura omnis, si nova et inaudita proferatur, vel commendatur à paucis, nullà confirmante ratione, non Scripturæ, sed illis, qui eam proferunt, creditur. Quamobrem Scripturas istas si vos, Protestantes, profertis, tam pauci, tam majoribus nostris ignoti, tam malè uniti, non libet credere; simul etiam contrà promissum facitis, si fidem vobis imperando.

Rursus ad multitudinem famamque nos revocabitis. Cohibete tandem pertinaciam, et indomitam propagandi nominis libidinem; et monete potiùs, ut hujus multitudinis primates quæramus, et quæramus diligentissimè et laboriosissimè, ut ab his potiùs de his litteris divinis aliquid discamus: qui si non essent, discendum omninò esse nesciremus. Vos vero, Protestantes, ad saniora redite consilia, nec quidquam insidieculi sub nomine veritatis, quasi per vos (à multis seculis sepultæ) tandem in S. Scripturis inventa; quam concinani eis adimere, quibus auctoritatem ipsi conceditis.

SECTIO XX. — Qui S. Scripturam admittit, securè ad hæret testimonio Ecclesie.

Convenit inter Catholicos et Protestantes, in S. Scri

ptoris prædictam, et promissam esse Ecclesiam, usque ad finem mundi duraturam. Convenit inter eosdem Ecclesiæ semper competere prædicationem verbi divini, et Sacramentorum administrationem. Convenit insuper Ecclesiam veram, perpetuò durantem non errare in fundamento, sive in articulis necessariis fidei et morum : quantumvis fieri possit, ut particularia Ecclesiæ membra, vel etiam particule Ecclesiæ, à fundamento recedant. Neque ulla lis est, an Ecclesia vera possit condere novos articulos fidei, extrà, contrà aut præter verbum Dei; docent enim Catholici, id Ecclesiam non posse; ut quæ post tempora Apostolorum, novis, ad universalem Ecclesiam directis, revelationibus non illustretur; licèt contrarium nobis imponant nonnulli Protestantes. — Hoc ergò docemus et profitemur, de Ecclesiâ prædictam esse, ut non erret in rebus fidei. Has promissiones nobiscum in S. Scripturis legerunt Protestantes; atque eæ promissiones adeò sunt evidentes, ut eas negare non possint. Quas autem negare non possunt, interpretando restringunt; quasi eæ promissiones non pertinerent nisi ad articulos necessarios, cum tamen S. Scripturæ eam restrictionem de suo addant, nec eam in verbo Dei inveniunt. At verò si Scripturæ adhibenda sit fides, uti inter nos convenit, acceptemus quod illa dicit, absolutè et simpliciter, et repudiemus quod aliud infertur, ità enim et verbo Dei sua constabit auctoritas; Ecclesiæ non auferemus, quod Spiritus sanctus ei promisit, et private persuasioni non dabitur locus. Quid, quòd ipsa primitiva Ecclesia istam Protestantium limitationem ignoraverit, et promissiones Dei absolutas simpliciter acceperit, ac quibuslibet erroribus, doctrinæ universalis Ecclesiæ adversantibus, anathema dixerit, eoque ipso novam illam Protestantium limitationem repudiaverit? — Manet igitur esse credendam Ecclesiam Christi, cui in Scripturis factæ sunt promissiones non errandi; quasque promissiones esse absolutè et simpliciter accipiendas. Quapropter si petant Protestantes, quid sibi credendum sit, ut sint Romano-Catholici, respondebitur, hoc credendum esse, quod Ecclesia proponit; ei enim factas esse promissiones non errandi; de eâ prædictum esse, ut non erret. Vide S. August. de Unit. Eccl. capit. 22.

Jam consideremus illud Protestantium : *Ecclesia non errat in necessariis, in adis tamen frequenter errat.* Quid hoc est? Ubi inveniuntur illa necessaria? In Scripturâ. Possuntne Protestantes errare in determinandis necessariis? Possunt; non tamen errant, quando invocato Spiritu sancto sequuntur Scripturam. At si non debitè invocent Spiritum sanctum, vel minùs sedulò scrutentur Scripturam, possuntne errare? Et possunt, et frequenter errant. Undè ergò ipsis constat, quòd non errent? Ex testimonio interno Spiritus sancti, quod est conforme Scripture. An etiam contigit ut illud testimonium non habeant, quibus persuasum est, se illud habere? Omnino. Undè igitur patet, quòd eo testimonio destituantur? Ex dissonantiâ à Scripturâ. At, cuius est judicare, an illorum testimo-

nium dissonet à Scripturâ? Spiritus sancti in Scripturâ loquentis. Verùm si ille neget id judicare Spiritum sanctum, etiam post auditas oppositiones? Hic regula Protestantium quiescit, et unumquemque relinquit private sue persuasioni.

Similiter, Ecclesia habet promissiones non errandi in necessariis. Ergò Ecclesia judicans hoc, aut illud dogma esse verum et necessarium, non errat in necessariis. Ergò quicumque se opponit doctrinæ per Ecclesiam propositæ, tanquam veræ et necessariæ, fit hæreticus; nam, uti docent Protestantes, hæreticus est, qui pertinaciter defendit errorem in necessariis. Quid hic dicitis? nisi fieri posse, ut Ecclesia determinet aliquid dogma, sive verum, sive falsum, tanquam necessarium, quod reverà non est necessarium; nec propterea errare Ecclesiam in necessariis? At verò cuius erit judicare, an dogma, quod Ecclesia proponit ut necessarium, sit reverà necessarium? Nam si illud judicium competat Ecclesiæ, manent conclusiones ex doctrinâ vestrà deductæ. Sin autem dicitis illud judicium competere cuilibet fidei, jam totam Ecclesiæ auctoritatem subjecitis private cujusque persuasioni; et promissiones Ecclesiæ factæ, de non errando in necessariis, ampliabantur et restringentur secundum cuiusque beneplacitum. Quò dilaberis, humana infirmitas, eò progressa, ubi manere tutum non est, necdum respiciens, ubi salvari securum est!

ΣΕΚΤΙΟ ΛΧΙ — *Necessariò admittendam esse auctoritatem docentis infallibilem.*

Ostendimus in præcedentibus, auctoritatem docentis infallibilem in Christo Jesu fuisse constitutam, in Apostolis continuatam, in Ecclesiâ receptam et propagatam. Et hæc quidem illis sufficere, qui Scripturæ sacræ divinitatem agnoscunt, et venerandæ antiquitatis. tum sententiam, tum praxim amplectuntur. Sed non abs re erit, illis omnibus sepositis, liquidò ostendere auctoritatem docentis infallibilem esse admittendam : hoc enim superest, ut Protestantium manifestetur, quò plenior sit eorum satisfactio.

Assumimus autem illud S. Augustini, de Utilit. cred. cap. 16 : *Quandiu intelligere sincera non possumus, auctoritate quidem decipi miserum est; sed certè miserius non moveri. Si enim Dei providentia non præsidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum.* Sin verò et species rerum omnium, quam profectò ex aliquo verissimæ pulchritudinis fonte manere credendum est, et interiori nescio quâ conscientia Deum quærendum, Deoque serviendum meliores quosque animos quasi publicè privatimque hortatur; non est desperandum ab eodem ipso Deo auctoritatem aliquam constitutam, quæ velut gradu certo nitentes attollantur in Deum. Hæc autem, seposita ratione (quæ per demonstrationis viam cupit ingredi) quam sinceram intelligere, ut sæpè diximus, difficilimum stultis est, dupliciter nos movet, partim miraculis, partim sequentium multitudinc. Nihil horum est necessarium sapienti, quis negat? Sed id nunc agitur, ut sapientes esse possimus, id est, in-

hæcere veritati. — Omnes per naturam in eo sumus numero, ut simus habendi stulti, quoad veram et salutarem notitiam serviendi Deo. Stultis verò difficillimum est sinceram intelligere veritatem. « Ideò naturæ ordo ità se habet, ut eùm aliquid dicimus, rationem præcedat auctoritas, » loquitur Augustinus, de morib. Eccl. cap. 2. Quamdiù intelligere sincera non possumus, auctoritate quidem decipi miserum est, sed ærte miserius non moveri; nulla enim superasset via ad veram sapientiam perveniendi. Ad Deum quaerendum, Deoque serviendum esse, ipsa rerum creaturarum manifestat universitas. Quapropter cogitandum est ab ipso Deo auctoritatem aliquam esse constitutam, quæ velut gradu certo ininitentes, attollamur in Deum. Necessè enim est ut rationem præcedat auctoritas; si quibuscumque hominibus, doctis et indoctis, ad veram sapientiam constituta est via. Hæc autem auctoritas dupliciter nos movet, partim miraculis, partim sequentium multitudine. — Verum si de istà auctoritate nobis constet per miracula et sequentium multitudinem, deerit nobis metaphysica certitudo; et auctoritas illa erit quidem evidenter credibilis, non tamen compellet intellectum ad necessarium assensum. Fatemur rem ità se habere; sed et necesse est ut ità se res habeat; quò agnoscentes infirmitatem iudicii nostri, ad perfectius aliquid atque eminentius aspiremus. Postquam enim ex lumine naturæ notum est, Deum quaerendum, Deoque serviendum esse, oportet ut de Deo sentiamus in bonitate, et in simplicitate cordis indagemus eum. Sentimus autem de Deo in bonitate, si teneamus ejus providentiam humanis rebus præsidere; quæ profectò, si rebus humanis non præsesset, nihil foret de religione satagendum. — Illa ergò divina providentia constituit auctoritatem aliquam, quæ velut gradu certo attollamur in Deum; quæ quidem auctoritas nos movet, partim miraculis, partim sequentium multitudine, tanquam evidenter credibilis; sed planè permovet, si eam consideremus, ut divinitus constitutam, quæ presidente divinà providentià dirigatur. Undè hanc auctoritatem tenendam esse, quilibet facile perspicit, modò eam consideret à Deo provenire, et ejus providentià dirigi. — Hæc igitur est illa auctoritas indemonstrabilis, quæ necessariò admittenda est, si ad salutarem Dei notitiam pervenire studeamus. Esse autem in fidei rebus veniendum ad aliquid indemonstrabile, etiam tradit S. Basilus, in Psalm. 115, et S. Clemens Alexandrinus, lib. 8 Strom.

SECTIO XXII. — *Adhortatio ex præcedentibus.*

Quamobrem, etiamsi docere et persuadere non valeremus, monere tamen non desinimus, ut quoniam multi sapientes videri volunt, neque utrùm sint stulti dignoscere facile est, omni intertione, votisque omnibus, gemitibus denique, vel etiam, si fieri possit, fletibus, Deum deprecemini, ut vos ab erroris malo liberet, si vobis beata vita cordi est. Quod facilius fiet, si præceptis ejus, quæ tantà Ecclesiæ catholice auctoritate firmata esse voluit, libenter obtemperetis. — Cùm enim sapiens sit ità Deo mente conjunctus, ut nihil

interponatur quòd separet, Deus enim est veritas, nec ullo pacto sapiens quisquam est, si non veritatem mente contingat, negare non possumus inter stultitiam hominis, et sincerissimam Dei veritatem, medium quiddam interpositam esse hominis sapientiam.

Sapientia, quantum datum est, imitatur Deum; homini autem stulto ad imitandum salubriter, nihil est homine sapiente propinquius; quem quoniam intelligere ratione non facile est, oportebat quædam miracula ipsis oculis admoventi, quibus utantur stulti multò quàm mente commodiùs, ut commotorum auctoritate hominum priùs vita moresque purgarentur, et ità rationi accipiendæ habiles fierent. — Cùm igitur et homo esset imitandus, et non in homine spes ponenda, quid potuit indulgentius et liberalius divinitus fieri, quàm ut ipsa Dei sincera, incommutabilisque sapientia, euf nos hæcere oportet, suscipere hominem dignaretur? Qui non modò illa faceret, quibus ad sequendum Deum invitaremur, sed etiam illa pateretur, quibus à sequendo Deo deterrebamur. — Nam eùm adipisci certissimum ac summum bonum nemo possit, nisi id plenè perfectèque dileverit; quod nullo pacto fiet, quandiù mala corporis atque fortuita formidantur; ille nascendo mirabiliter et operando conciliavit charitatem; moriendo autem et resurgendo exclusit timorem. Jam verò talem se in cæteris rebus omnibus præbuit, quos persequi longum est, ut de divinà clementià quò porrigi, et humana infirmitas quò possit evelli, sentiremus. — Est et saluberrima auctoritas, quæ mentes nostræ à terrenà inhabitatione elevantur, quæ in Deum verum ab hujus mundi amore convertuntur. Sola est auctoritas, quæ commovet stultos, ut ad sapientiam festinent. Sed sunt etiam sordes animi, ut brevi explicemus, amor quarumlibet rerum, præter animum et Deum. A quibus sordibus, quantum quis est purgator, tantò verum faciliùs intuetur. Verum igitur velle, ut animum purges, eùm ideò purgetur ut videas, perversum certè atque præposturum est. Homini ergò non valenti verum intueri, ut ad id fiat idoneus, purgarique se sinat, auctoritas præstò est, quam, ut paulò antè diximus, partim miraculis, partim multitudine valere, nemo ambigit.

Miraculum vocamus, quidquid arduum atque insolitum suprâ spem vel facultatem mirantis apparet. In quo genere nihil est populis aptius, et omninò stultis hominibus. quàm id quòd sensibus admoventur. Sed rursùs hæc in duo dividuntur; quædam enim sunt, quæ solam faciunt admirationem, quædam verò magnam etiam gratiam benevolentiamque conciliant. Nam si quis volantem hominem cernat, eùm ea res spectatori nihil offerat commodi præter ipsum spectaculum, miratur tantummodò. Si quis autem gravi et desperato morbo affectus, mox, ut jussum fuerit, convalescat, admirationem sanitatis suæ, sanitatis etiam charitate superabit. — Talia facta sunt illo tempore, quo Deus in vero homine, quantum sat erat, hominibus apparebat. Sanati languidi, mundati leprosi; incessus claudis, cæcis visus, sardis auditus est redditus. Hæmnes illius temporis aquam in vinum conversam, saturata

quinque millia quinque panibus, transita pedibus maria, mortuos resurgentes viderunt; ita quaedam corpori manifestiori beneficio, quaedam verò menti occultiori signo, et omnia hominibus majestatis testimonio consulebant. Sic in se tunc animas errantes mortalium divina commovebat auctoritas.

Cur, inquit Protestantes, ista modò non fiunt? Quia non movent, nisi mira essent. At si solita essent, mira non essent. Quod non ideò dicimus, quasi nunc ulla miracula fierent, quæ, mundo credente, fieri non desinant; sed quia tam obvia non sunt, nec plerumque tam magna. Cæterùm diei ac noctis vices, et constantissimum ordinem rerum cœlestium, annorum quadrifariam conversionem, decedentes redeuntesque frondes arboribus, infantiam vim seminum, pulchritudinem hinc, colorum, sonorum, odorum saporumque varietates, da qui primum videat atque sentiat, cum quo tamen loqui possumus, hebescit, obruiturque miraculis; nos verò hæc omnia non cognoscendi facilitate, (quid enim causis harum abstrusius?) sed certè sentiendi assiduitate contemnimus. Facta sunt igitur illa opportunissimè, ut his multitudine credentium congregatâ atque propagatâ in ipsos mores utilis converteretur auctoritas.

Mores etiam quilibet tantum valent ad obtinendas hominum mentes, ut etiam quæ in his prava sunt, quod ferè superantibus libidinibus evenit, improbare citius et detestari, quàm deserere aut mutare possimus. Parùmne consultum rebus humanis arbitramini, quòd nihil terrenum, nihil igneum, nihil denique quod corporis sensus attingit, pro Deo colendum esse, ad quem solo intellectu ambiendum est, non pauci doctissimi disputant? — Sed imperitum etiam vulgus marium feminarumque in tam multis diversisque generibus et credit et prædicat, quòd continentia usque ad tenuissimum victum panis et aquæ, et non quotidiana solum, sed etiam per contextos plures dies perpetua jejunia; quòd castitas usque ad conjugii perisique contemptum; quòd patientia usque ad cruces flammisque neglectas; quòd liberalitas, usque ad patrimonium distributa pauperibus; quòd denique totius mundi aspernatio usque ad desiderium mortis intenditur. — Pauci hoc faciunt; pauciores benè prudenterque faciunt. Sed populi probant, populi audiunt, populi favent. Diligent postremò populi. Populi suam imbecillitatem, quòd ista non possunt, nec sine propectu mentis in Deum, nec sine quibusdam scintillis virtutis, acensant. Hoc factum est divinâ providentiâ per Prophetarum vaticinia, per Apostolorum itinera, per Martyrum contumelias, cruces, sanguinem, mortes, per Sanctorum prædicabilem vitam, et in his universis digna rebus tantis atque virtutibus pro temporum opportunitate miracula. — Cùm igitur tantum auxilium Dei, tantum profectum fructumque videamus, dubitabimus nos ejus Ecclesiæ condere gremio, quæ usque ad confessionem generis humani ab apostolicâ Sede per successiones episcoporum, frustrâ hæreticis circumlatrantibus et partim plebis ipsius judicio, nar-

tim conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum majestate damnatis, culmen auctoritatis obtinuit? Cui nolle primas dare, vel summæ profectò impietatis est, vel præcipiti arrogantia. Nam si nulla certa ad sapientiam salutemque animis via est, nisi ad rationem intelligendam fide præcolatur; quid est aliud ingratum esse opi auxilioque Dei, quàm tanto labore prædictæ auctoritati velles resistere? Et si unaqueque disciplina, quanquam vilis et facilis, ut percipi possit, doctorem atque magistrum requirit, quid temerariæ superbiæ plenius, quàm divinatorum Sacramentorum libros, et ab interpretibus suis nolle agnoscere, et juxtâ privatam persuasionem velle explicare? — Quamobrem, Domini Protestantes, si quid vos vel ratio, vel oratio nostra commovit, etsi veram, ut credimus, curam vestrâ geritis, hoc audiatis, et bonis præceptoribus catholicæ Christianitatis vos piâ fide, alacrius, simplici charitate committite, Deumque ipsum, cujus unius et bonitate facti sumus, et justitiâ pœnas luimus, et clementiâ liberamur, orare non cessetis: ita vobis neque præcepta et disputationes doctissimorum hominum, et verè Christianorum, neque libri, neque serenæ ipsæ cogitationes defuerint, quibus faciliè quod queritis inveniatis. — Jam istos verbosos et miseros, (quid enim aliud melius dixerimus?) penitus derite; qui dùm nimis querunt, quomodo privatâ diligentia à Scripturis certi quid eruant, nihil reperiunt certi, quod credant, nisi quod apud Catholicos didicerunt; et ea docent excitatos, ut vel dormire semper satius sit, quàm illo modo vigilare.

Profectò non est imaginibus divinus cultus impendendus, neque martyribus, neque Apostolis, neque Virgini Deiparæ, neque ullis sanctis cum Christo regnantibus; non est Ecclesiæ auctoritas S. Scripturarum auctoritati præferenda; non est fingenda libertas sacrilega; non est gratiæ Dei deroganda; non est neganda per Christum gratuita peccatorum remissio; nulla apostolica traditio proprio arbitrio constituenda. Hæc enim, et hujusmodi Protestantes movebant, cùm ea magnis invectionibus quaterent eorum magistri, et hanc esse Ecclesiæ catholicæ disciplinam insimularent; quod omninò falsissimum est. Itaque, illos rectè reprehendere ista, concedimus. Quid ergò dicitis? Nisi cùm ista reprehenduntur, disciplina catholicam non reprehendi? Quod apud vestros verum didiceritis, tenebitis; quod falsum inveneritis, respicetis. Sed et alia multa docebit vos Ecclesia catholica, quò illi homines aspirare non possunt, et quæ tam necessariis fundamentis approbata, ut dubitari omninò non possit, si tamen bono ingenio pietas, et pax quaedam mentis accedat, sine quâ de tantis rebus magni nihil prorsus intelligi potest.

Sed jam finem imponemus; postquam sufficienter ostensum est, fidem christianam ab initio hucusque per testes fuisse commendatam et traditam: et sequentibus temporibus, dirigente divinâ providentiâ, Deoque promissum suum implente, per testes esse commendandam et tradendam

TRACTATUS SEXTUS.

DE TESTIMONIIS SEU TRADITIONIBUS NON SCRIPTIS.

SECTIO I. — *Explicatio vocum.*

Traditio idem significat, quod testimonium. Nam sicut testimonium, seu attestatio idem est quod ipsius testis asseveratio, ita traditio idem est quod actio tradentis. Et quemadmodum attestatio totam suam vim habet ab attestante, non aliter traditio à tradente. — Ejusmodi testificatio, seu traditio fit scripto, et non scripto. *Scribe hoc ad monumentum, et trade auribus Josue, Exod. 17, 14.* Ubi mandatur à Domino, ut idem scribat in libro, idem Josue tradat. Sic generaliter accipitur: *Audivimus eum dicentem: Quoniam Jesus Nazarenus hic destruxit locum istum, et mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses, Act. 6.* Eodem modo: *Tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram, 2 Thes. 2, 14.*

Attestatio seu traditio, immediatè significat actionem attestantis, seu tradentis; ejus actionis terminus est illud ipsum, pro quo fit attestatio, sive quod traditur; qualis est doctrina, quæ per attestationem seu traditionem innotescit; neque refert, sive id scripto fiat, sive non scripto. — Communiter tamen à theologis, exemplo SS. Patrum, vox, *traditio*, non tam accipitur de actione tradentis quàm de traditâ, neque tam de re, quæ scripto traditur, quàm de eâ quæ solo verbo, seu sermone commendatur. — Dicitur proindè traditio non scripta, quæ à primo auctore in Literas non est relata; quamvis eadem doctrina ab aliis sit scripta. Sic doctrina de non rebaptizandis baptizatis ab hæreticis, dicitur traditio apostolica non scripta, quia non invenitur in ullo libro apostolico; licet in concilio Nicæno primo, et scriptis SS. Patrum reperiatur.

SECTIO II. — *De participatione traditionum.*

Aliter dividuntur traditiones, prout sunt actiones tradentis; aliter, prout accipiuntur de re traditâ. Prout sunt actiones tradentis, respiciunt suos auctores; res tradita materiam complectitur, tanquàm terminum traditionis. Respectu auctorum, aliæ sunt *divinæ*, à Christo profectæ; aliæ *apostolicæ*, quæ ab Apostolis derivantur, quamvis et apostolicæ dicantur divinæ quia ex immediatâ revelatione profectæ, et divinæ dicantur apostolicæ, quia ab his promulgatæ. — *Ecclesiasticæ* traditiones dicuntur, quæ ab Ecclesiâ originem habent. Sic Ecclesia testimonium perhibet verbo Dei scripto, et non scripto; uti et de sensu verbi Dei scripti, et non scripti; hoc de illis asseverans quod accepit de illis assertum esse ab Apostolis. Sic Ecclesia sive per prælatos multa præscribit, sive observantia intro ducit; vocanturque traditiones ecclesiasticæ, si his, aut illis necedat antiquitas. — Respectu materie, aliæ sunt traditiones de fide, aliæ de moribus; aliæ perpetuæ, aliæ temporales; aliæ universales, aliæ particulares; aliæ præceptæ, aliæ liberae.

SECTIO III. — *Status questionis.*

Docent Protestantes nihil esse ad salvificam fidem, et ad vitam Deo placentem informandam necessarium, quod S. Scriptura plenissimè non continet. Vid. Conf. Helv. poster., art. 1, 2, prior. art. 1 et 4, Conf. Angl. art. 6; Scot. art. 18. Belg. art. 7; Wirtemb. de S. Script. — Sacram Scripturam continere omnia ad fidem et mores necessaria, eo sensu verum est, si intelligatur de iis, quæ sunt omnibus et singulis necessaria; sed et alia sunt ministris Ecclesiæ, nonnullis Ecclesiæ membris, in certis occurrentiis ipsi Ecclesiæ necessaria. — Sacram Scripturam continere omnia, vel divinitus, vel per Apostolos tradita, non asserunt Protestantes; et tamen illa eatenus sunt necessaria, ut non liceat iis, sine præjudicio salutis, contradicere; sicut non licet contradicere ulli parti Scripturæ sacræ, propter reverentiam, quam divinæ revelationi debemus. — Quandò dicimus, S. Scripturam continere omnia, omnibus et singulis necessaria, supponimus notitiam Scripturæ divinæ, quam tenemus sine traditione sufficientem obtineri non posse, et neutiquàm asserimus, posse à quolibet, sine explanatione Ecclesiæ, obtineri verum sensum articulorum necessarium. — Rejiciendas esse omnes prætensas traditiones, à S. Scripturâ discrepantes, vel eidem contrarias, docent omnes Catholici.

Itaque secundum Confessiones publicas, status questionis est: *An dentur traditiones, sive Ecclesiæ, sive ministris Ecclesiæ necessaria?* Quamvis enim Confessiones id apertè non negent, particulares tamen Protestantium doctores sic eas accipiunt. Nos verò dicimus in professione fidei: « Apostolicas et Ecclesiasticas traditiones, etc., firmiter admitto et amplector. »

SECTIO IV. — *Status questionis juxta particularium sententias.*

Calvinus sic loquitur, quasi negaret ullum esse verbum Dei non scriptum. Scheiblerus admittit traditiones, quæ concernunt historias. Exam. Fid. lib. 2, part. 2, cap. 10, n. 2. Petrus Martyr etiam generalius admittit traditiones, loc. comm. Class. 5, cap 4, n. 77. Cocceius asserit suos agnoscere et defendere « doctrinam, quam Deus non tantum scriptis enarravit « mandari, sed etiam ipse suo ore et per missos suos « Ecclesiæ commendavit. » Asserit: « Certum habemus, sensum Scripture, certè in fundamentalibus. « fuisse primitivæ Ecclesiæ Apostolorum discipule « familiarem, etc. Quâ parte rursus evidens est, nos « pluris traditionem facere, quàm Papistas. » Vid. Zanch. tom. 4, lib. 1 de leg. Dei, tit. de tradit., thes. 1.

Non est questio 1^a, an sit credendum verbo Dei

non scripto, sive traditioni divinæ et apostolicæ. Hoc enim indubitatum est apud omnes Christianos. — Non est questio 2°, an detur aliqua traditio, omnibus et singulis necessaria; nam si per *traditionem* hoc accipiamus, *quod est traditum*, certissimum est doctrinam omnibus et singulis necessariam, in libris apostolicis conscriptam, esse etiam ab Apostolis ore tenus prædicatam, unâ cum vero sensu et explicatione. Sed, secundum istam acceptionem, non est, strictè loquendo, traditio, quæ de eo accipitur, quod à primo auctore non est scriptum, licet doctrina ore tenus tradita sit explicatior, et, secundum eam rationem explicationis, possit propriè dici traditio. Nolent autem Protestantes doctrinam illam necessariam explicationem, esse minus necessariam quàm ipsam doctrinam necessariam in Scripturis traditam. Si autem *traditio* accipitur pro actione tradentis et attestantis, non est dubitandum quin traditio apostolica ad Ecclesiam pervenerit, atque omnibus et singulis fidelibus sit necessaria, ut ad certum ac determinatum sensum artientiorum necessarium pertingant. — Non est questio 3°, an dentur traditiones ecclesiasticæ, et an sint observandæ. Fatetur id enim Conf. Argent., cap. 14, August. de discrim. cib. Saxon., art. 20, Bohem. art. 15, Centur. Magdeburg. cent. 3. — Non est questio de Ordinibus monachorum, de solemnitatibus festorum, de usu rosarii, de miraculis posteriorum temporum, quibus omnibus nonnulli Protestantes imperitè insultant. Vide Eilbracht., Epanorth. c. 5, annot. 5, Hund. part. 3, sect. 3.

Itaque probabimus 1° adhibendam esse fidem verbo Dei non scripto, sive traditionibus divinis et apostolicis; quod licet inter Christianos dubitationem non habeat, elucidandum tamen est, propter illos, qui universas vel pro non necessariis habent, vel pro inutilibus. 2° Pervenisse ad Ecclesiam traditiones divinas et apostolicas, quæ scriptæ non sunt ab auctoribus canonicis. Et quia hæc res in facto consistit, adducemus testimonia veterum Ecclesiæ doctorum. Assignabimus 3° varios articulos ex traditione divinâ et apostolicâ necessarios, quos Protestantes nobiscum admittunt, neque ex solâ Scripturâ probari sufficienter possunt. Tandem 4° adducemus probationem syllogisticam.

SECTIO V. — *Doctrinam catholicam de Traditionibus, non esse justam causam schismatis.*

Eilbrachtus controversiam de traditionibus vocat fundamentalem, Epanorth. cap. 15, sed seipsum involvit. Idem tenet Spanhemius, de Cap. Fid. disp. 5, thes. 5, sed nullâ solidâ probatione instructus. — Fatentur Protestantes græcam Ecclesiam non errare in fundamento. Hanc autem nobiscum tenere traditiores non scriptas, nec ipsa negavit impudentia. Undè igitur fit, ut Græci idem nobiscum tenentes, non errent fundamentaliter, nos verò erremus fundamentalitèr? An quia sic placet Protestationibus, à quorum arbitrio ea determinatio dependet?

Part prior.

PROBATIONES PROTESTANTUM. — 1° *Ex S. Scripturâ.* — Dicitur 1°: Populus Israeliticus multis seculis vixit sine aliâ doctrinâ salutis, quàm quinque libris Moysis comprehensâ, de quibus Deus ita loquitur, Deut. 4: *Ne addite ad verbum illud quod ego præcipio vobis, neque detrahitè de eo.* Quando ergò credibile est, nunc superesse traditiones, post libros Prophetarum, Apostolorum et Evangelistarum? — Resp. 1°: Non agitur ibi de solo verbo Dei scripto. 2° Deus istis libris addidit verbum suum scriptum, et potuit addere non scriptum. 3° Vetatur additio humana, quæ fit sine auctoritate Dei.

Dicunt 2°: S. Joannes, cap. 20, 31, de suo Evangelio loquens, ait: *Hæc autem scripta sunt, ut credatis Jesum esse Christum illum filium Dei, et ut credentes habeatis vitam per nomen ejus.* — Resp. S. Joannes, ut illi voluit, agit de suo Evangelio (cùm reverè agat de miraculis Christi), undè probant in Evangelio S. Joannis omnia necessaria comprehendî. Sic ait Christus: *Hæc dico vobis ut salvi sitis.* An ideò nihil est necessarium ad salutem, nisi quod Christus ibi dixit? Si quæ diceret: Cibus est necessarius, ut vivamus, non eo ipso excluderet potum, vestes, aerem.

Dicunt 3°: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere.* Quod Christus non diceret, nisi Scripturæ sufficerent ad invenendam viam

salutis. — Resp. 1°: Loquitur Christus de Scripturâ veteris Testamenti, in quâ universa contineri, quæ tunc omnibus et singulis erant necessaria ad salutem, non diffitemur; ut verò quilibet ea sine periculo inveniret, opus erat Catechesi ore tenus traditâ, et in Scripturis fundatâ. Simile est sub novo Testamento. Sed hoc non prohibet traditiones Ecclesiæ necessarias.

Dicunt 4°: *Tota Scriptura divinitus est inspirata, et utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad disciplinam in justitiâ; ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè instructus,* 2 Tim. 3, 16, 17. Ergò traditiones non sunt necessariae. — Resp. 1°: Quomodò hic est sermo de totâ Scripturâ, cùm tunc needum esset tota scripta? 2° Si velint agi de totâ, quomodò Timotheus eam didicit ab infantia, ut dicitur versu præcedenti? 3° Quomodò docerunt nullos libros periisse? 4° Non sequitur Scriptura est utilis, ergò sola sufficit. 5° Minus sequitur, ergò non dantur traditiones divinæ et apostolicæ Ecclesiæ necessariæ.

Dicunt 5°: *Teque à puero sacras litteras norisse, quæ te possunt sapientem reddere ad salutem,* 2 Tim. 3. Neque refert an legatur, sapientem reddere, an, instruere; eùm Apostolus non loquatur de semiplenâ instructione. — Resp.: Non sequitur: Scriptura in-

struit, et sapientem recūit : ergo sola sapientem reddidit : ergo nihil non scriptum est Ecclesie necessarium; quamvis non scripta commendaverint Apostoli.

Dicunt 6° : *Quare et vos transgredimini præceptum Dei per traditionem vestram?* Math. 15, 3, non dicit : *Quare contravenitis?* sed : *quare transgredimini?* Pleaque enim traditiones Pharisæicæ erant simplices additiones ad legem Dei. — Resp. 1° vocem transgrediendi, ibi accipi pro contravenire, patet ab exemplo, quod Christus adducit : *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.* 2° Pleaque Pharisæorum traditiones erant inutiles, ut, illotis manibus non manducare. Centur. Magdeburg. fatentur Christum agere in dicto textu de impiis traditionibus.

Dicunt 7° : *Ut in nobis discatis, supra id quod scriptum est non sapere.* Agit autem Apostolus in præcedentibus de doctrinâ, et Scripturam ponit limitem prædicationis.

Resp. : 1° Non sequitur : Apostolus agit præcedenti capite de doctrinâ; ergo et hoc capite. 2. Imò Apostolus agit de humilitate Pastorum : Ne unus adversus alterum infletur pro alio. 3. Quæ Scriptura ponitur limes prædicationis, cum tunc omnes libri necdum fuerint scripti? Refert se igitur Apostolus ad pacem fidelium, humilitatemque Pastorum, de quâ scriperat.

Dicunt 8° : *Si quis adjecerit ad hæc, imponat ei Deus vlcgas scriptas in libro isto.* Quod intelligitur de totâ Scripturâ.

Resp. Catholica Ecclesia non docet quidquam addendum esse Scripturæ : nec agnoscit aliud verbum Dei, quam quod per Prophetas, Apostolos, et auctores canonicos scripto, et non scripto est promulgatum. Nihil hoc contrâ traditiones apostolicas.

Dicunt 9° : *In statutis patrum vestrorum ne ambuletis, et jura eorum ne observetis.*

Resp. : 1° Non agitur ibi de traditionibus divinis et apostolicis. 2° Si de ecclesiasticis agatur, is locus vos premet, nos non tanget : nos enim non tam ambulamus in statutis patrum nostrorum, quam avorum, proavorum, et atavorum, perpetuæ consuetudini inhærentes : vos autem in statutis patrum vestrorum ambulatis, quorum plerique seniores nec avorum, nec proavorum statuta invenire possunt. Nisi fortè id filios vestros docetis, ut nunquam cum patribus suis eosdem ritus observent.

Dicunt 10° : *Beræenses receperunt sermonem Dei, examinantes Scripturas, an hæc ita se haberent* Act. 17, 31. Ergo omnia ad solam Scripturam examinanda sunt. Ergo non sunt necessarie traditiones. — Resp. 1° : S. Paulus doctrinam suam probaverat ex Scripturâ veteris Testamenti, tanquam ex principio Judæis et Christianis communi. Judæi, per gratiam Domini inveniebant à S. Paulo vera esse prædicata de Christo, de ejus passione et resurrectione : examinatis Scripturis, omnia conveniebant. Sed inde non sequitur, constituto Christo, tanquam capite et salvatore, non fuisse eidem Christo, ejusque delegatis doctoribus, ulterius à Beræensibus credendum, quam pro mensurâ doctrinæ

veteri Testamento comprehensæ. Alioquin nec baptis-mus, nec Eucharistia fuisset admittenda. 2° Quæ hæc est consequentia : Quæ probantur ex Scripturâ veteris Testamenti, examinantur, an ita se habeant; ergo omnia ad solam Scripturam examinanda sunt?

2° Ex SS. Patribus. — Nota 1^a, SS. Patres frequenter disputasse contrâ hæreticos sui temporis, auctoritatem Ecclesie et traditionum negantes atque idèd solas Scripturas ab iis postulasse, et argumenta, quæ ipsi ex Scripturâ producebant, præcipuè ursorisse. 2° Dicunt quandoque SS. Patres, S. Scripturam continere quidquid est necessarium ad salutem, quia præcipua puncta comprehendit, omnibus et singulis necessaria, et nos remittit ad Ecclesiam; traditiones verò non scriptas apertissimè admississe.

Dicit Hundius, ex S. Ambrosio, lib. 1, de Offic. c. 25 : « Quoniam quæ in sanctis Scripturis non reperi-mus, ea quemadmodum usurpare possumus? » — Resp. S. Ambrosius agit de non admittendis jocis, Hundius, de non admittendis traditionibus, quas dicimus apostolicas. Sic præmittit vir sanctus : « Multa præterea de ratione dicendi dant præcepta seculares viri, quæ nobis prætereunda arbitror, ut de jocandi disciplinâ. Nam licet interdum honesta joca ac sua- via sint, tamen ab ecclesiasticâ abhorrent regulâ; quoniam quæ in Scripturis sanctis non reperi-mus, etc. »

Dicit 2° ex S. Irenæo : « Cùm enim ex Scripturis redarguantur, in accusationem convertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non rectè habeant, neque sint ex auctoritate, et quia variè sint dictæ, et quia non possit ex his inveniri veritas ab his, qui nesciunt traditionem. » Hundius sic addit : « Dele nomen Irenæi, jurabant Calvinii aut Lutheri in eos iram esse. » — Resp. : 1° Quis Catholicorum Scripturam accusat? Accusant vestras Scripturæ depravationes. Scripturam pro verbo Dei habent. 2° : Quis Catholicus dicit Scripturam non rectè habere? 3° : Quis Catholicus dicit Scripturas non esse ex auctoritate? 4° : Quis Catholicus asserit indifferenter Scripturas esse variè dictas? Ne vos quidem astruitis in omnibus claritatem. Non est ergo quod juremus, delicto Irenæi nomine, iram Lutheri, vel Calvinii, in verbis Irenæi, contrâ nos apparere, cum sint ex tuâ maledicendi libidine. — S. Irenæus, eodem capite, eodem contextu, sic pergit : « Cùm autem ad eam iteram traditionem, quæ est ab Apostolis, quæ per successiones presbyterorum in Ecclesiis custoditur, provocamus eos (et Hundium); adversantur traditioni, dicentes, se non solum præbyteris (quod nunc Hundius, et quilibet Reformatus dicit), sed etiam Apostolis existentes sapientiores sinceram invenisse veritatem; et mox : Evenit ita que neque Scripturis jam, neque traditioni consentire eos. » Videt S. Irenæum agnoscere traditiones.

Dicunt 3°, ex S. Augustino : « Electa sunt autem quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere videbantur. » Tract. 49, in Joan. — Resp. Agit S. Augustinus de iis, quæ miracula Christi concernebant, non autem de omnibus ad salutem necessariis.

Dicunt 4°, ex S. Augustino : « In iis, quæ apertè in Scripturâ posita sunt, inveniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresque vivendi. » Lib. 2 de Doctr. Christ., cap. 9. — Resp. Sequitur in S. Augustino : « Spem scilicet atque Charitatem, de quibus libro superiore tractavimus. » Cùm igitur S. Augustinus in superioribus libris non egerit de omnibus ad salutem necessariis, quid hinc Protestantes inferent? Deinde dicit omnia apertè posita, quæ continent fidem, moresque vivendi; quia nimirum in apertè positus invenimus multos articulos necessarios; et in apertè positus remittimur ad Ecclesiam, ut eam audiamus, et ab eâ erudiamur. Tandem et nos dicimus omnibus et singulis necessaria, esse in Scripturis apertè posita.

Dicunt 5°, ex S. Hieronymo : « Quod de Scripturâ non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, quâ probatur. » In Math. 25. — Resp. Mirum est, ista verba ex Hundii calamo profuxisse, cùm propter eadem prolata infidelitatis reum egerit Chemnitium Bellarminus. (Lib. 4 de Verbo Dei. cap. 11. § 13.) Non dicit S. Hieronymus universaliter : « Quod de Scripturâ non habet auctoritatem. » Sed loquens, uti rectè Bellarminus, de particulari quâdam sententiâ, quâ quidam nitentur ex libro apocrypho probare Zachariam, quem Judæi occiderunt inter templum et altare, fuisse Zachariam, patrem Joannis Baptistæ, ait : « Hoc quia de Scripturis auctoritatè non habet, eadem facilitate contemnitur quâ probatur. »

Pars posterior.

PROBATIONES CATHOLICORUM. — 1° Ex Conciliis. — Concilium Tridentinum, sess. 4, decernit de doctrinâ christianâ : « Hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictantè, quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt. »

2° Ex Scripturâ. — Primus locus : *Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.* Didicerunt Thesalonicensæ per concionem, seu sermonem; didicerunt per Epistolam Apostoli; et utraque fide digna sunt. Omnia, quæ per sermonem didicerunt, esse scripta, nullibi legimus; omnia scribi potuisse, non differtur. — Secundus locus, 1 Cor. 11 : *Laudo autem vos, fratres, quòd per omnia me memores estis, et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.* Item : *Cætera, cum venero, disponam.* Ubina sunt scripta illa præcepta, ubi dispositiones quas S. Paulus tradidit? Qualia autem habeamus fidei et morum præcepta, ex traditione apostolicâ, dicemus in sequentibus.

Tertius locus : *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti in fide, et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum.* Protestantes, qui dicunt hæc omnia esse scripta, quam adducunt assertionis suæ probationem? Nullam. Et tamén credunt ea omnia esse scripta, ut sciamus eos illud credere, quod ex Scripturâ nequeunt probare.

3° Ex SS. Patribus S. Scripturam explicantibus. — Primum locum, 2 Thess. 2, 15, explicat S. Chrysostomus, hom. 4 in 2 Thess. *Itaque, fratres state, et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* « Hinc est perspicuum, quòd non omnia tradiderunt per epistolam, sed multa etiam sine scriptis; et ea sunt quoque fide digna. Quamobrem Ecclesie quoque traditionem censeamus esse fide dignam. Est traditio : nihil quæras amplius. » Vid. S. Basil. de Spirit. sanct. cap. 29. — Secundum locum, 1 Cor. 11, 2, explicat S. Epiphanius, hæres. 61 : « Neque enim ex Scripturis peti pos-

sunt omnia. Idcirco alia scripto, alia traditione sanctissimi Apostoli reliquerunt. Quod ipsum ita Paulus affirmat : *Quomodum tradidi vobis.* Item alio loco : *Ita doceo, et ita tradidi in Ecclesiis.* Item : *Si meminitis, nisi frustrâ credidistis.* Jam verò illud ab Apostolis sancta Dei Ecclesia traditum accepit, post decretam virginitatem ad nuptias sese conferre, scelestè implicatum videri. » — Audi iterum S. Epiphanius, hæres. 63, § 8 : « Necessariò facere (orare pro mortuis) illud Ecclesiam dico, quæ traditum sibi ritum à majoribus accepit. Potest verò quisquam materiam sanctionem, aut legem patris evertere? Quem admodum à Salomone scriptum est : *Audi, fili, sermones patris tui, et ne repellis legem matris tue;* qui Patrem, hoc est, unigenitum Deum, cum Spiritu sancto declarant, partim scripto, partim sine scripto docuisse; matrem verò nostram Ecclesiam, » etc. Vid. S. Basil. de Spirit. S. cap. 29; S. Chrysost., hom. 26 in 1 Cor. — Tertium locum, 2 Tim. 1, 15, explicat S. Chrysostomus, hom. 5 in 2 ad Timoth. : « Non modò per litteras, sed etiam verbis discipulo quæ essent agenda declaravit; quod plurimis et aliis in locis ostendit : dicens : *Sive per verbum, sive per epistolam, quasi per nos missam.* Hoc et hic multò magis fecit; ne igitur minùs aliquid doctrinam habere putemus; plurima illi absque scripto tradidit, quæ illi modò ad memoriam revocans, dicit : *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti.* Quid autem hoc sibi vult? Pictorum, inquit, more imaginem virtutis tibi impressurum, et omnium quæ Deo grata sunt, veluti normam, privatamque formam tuæ indidimus animæ. Hæc igitur habeto firmiter, et sive de fide, sive de charitate, sive de castitate opus sit aliquid loqui, ac definire, (an hic nihil ad salutem necessarium) inde (ex verbo non scripto) tibi exemplaria accipe. »

4° Ex SS. Patribus Scripturam non explicantibus. — Tempus est, ut ad testimonia SS. Patrum veniamus, quibus probemus etiam nullum exstare, et superesse verbum Dei non scriptum. — Adducunt SS. Patres, ex

solâ traditione articulos necessarios. 2. Basilius, de Spirit. S. cap. 27 : « Deficit me dies, sâ Ecclesiæ mysteria citrà scriptum tradita pergam recensere. Omitto cætera, ipsam fidei professionem, quâ credimus in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, è quibus habemus scriptis? » et mox : « Quòd si glorificandi modum, veluti scripto non traditum, rejiciunt, proferant nobis et fidei professionis, et cæterorum quæ commemoramus, probationem è Scripturis. »

Neque dicas Symbolum Apostolicum haberi in Scripturâ quoad substantiam; quia hoc nihil impedit, quominus idem Symbolum habeatur ex traditione non scriptâ; sicut nihil impedit, idem alio modo dixisse, et alio scripsisse Apostolos; cum verbum ab Apostolis prædicatum et scriptum, ex utroque capite debeat credi, si utroque modo ad nos pervenit. (Vide Zanchium, tom. 4, lib. 1, de Lege Dei, tit. de Traditione.)

S. Augustinus refert traditiones morum, quæ sunt observationis necessariæ : « Illa autem quæ non scripta, sed tradita custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe observantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis conciliis, quorum est in Ecclesiâ saluberrima auctoritas; commendata atque statuta retineri, sicut quòd Domini passio et resurrectio, et ascensio in cælum, et adventus de cælo Spiritûs sancti, anniversariâ solemnitate celebrantur, et si quid aliud tale occurrit, quod servatur ab universâ, quâcumque se diffundit, Ecclesiâ. Alia verò, quæ per loca regionesque variantur, etc., totum hoc genus rerum liberas habet observationes, » epist. 18 ad Januar. Quod ultimum non dicit de præcedentibus. Neque objiciant Protestantes S. Augustinum eâ ratione dies observare, menses et tempora, contrâ reprehensionem Apostoli, Gal. 4, 10, quia hanc cavillationem ipse prævenit, et refutavit, epist. 119, cap. 7 et lib. contr. Adamant. cap. 16. Quid, quòd ipsi Protestantes certa festa nobiscum observent?

S. Cyprianus : « Admonitos autem nos scias, ut in calice offerendo Dominica traditio servetur, neque aliud fiat à nobis, quàm quod pro nobis Dominus prior fecerit, et calix qui in commemorationem ejus offertur, mixtus vino offeratur. »—S. Basilius de Spiritu S. cap. 27 : « Dogmata et instituta, quæ in Ecclesiâ prædicantur, quædam habemus è doctrinâ, scripto prodita, quædam rursum ex traditione Apostolorum in mysterio, id est, in occulto tradita recepimus : quorum utraque parem vim habet ad pietatem, nec his quisquam contradicit, quisquis sanè vel tenuiter expertus est, quæ sint jura ecclesiastica; nam si consuetudines, quæ scripto proditæ non sunt, tanquam haud multum habentes momenti, concernu rejicere, imprudentes gravissimum Evangelio detrimentum inferemus; imò potius ipsam fidei prædicationem ad nudum nomen (quia similiter omnia alia rejici possunt) contrahemus. Quod genus est (ut ejus, quod primum est et vulgatissimum, primo loco commemorem) ut signo crucis eos qui spem collocarunt in Christum signemus, qui scripto docuit? » etc.,

epist. 63, ad Cæcil.—S. Justinus, Apolog. 2, in fin. refert Christianos convenire singulis dominicis, ac post lectionem Scripturarum et concionem, offerri et consecrari « panem, vinum, et aquam. » Concludit. « Potestridi Saturni, qui Solis dies est, cum Apostolis discipulisque suis apparuisset, hæc illis tradidit. »—S. Augustinus, lib. 2, de Bapt. contr. Donat. cap. 7 : « Quam consuetudinem (de non rebaptizandis hæreticis) credo ex apostolicâ traditione venientem, sicut multa, quæ non inveniuntur in litteris eorum, requæ in conciliis posteriorum, et tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita et commendata creduntur. »—Item, lib. 10 de Gen. ad. litt. cap. 23 : « Consuetudo matris Ecclesiæ in baptizandis parvulis nequaquam spernenda est, neque ullo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi apostolica esset traditio. »—S. Hieronymus, epist. 54 ad Marcel. « Nos unam quadragesimam, secundum traditionem Apostolorum, toto anno tempore nobis congruo jejunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint salvatores; non quòd et per totum annum, exceptâ Pentecoste, jejunare non liceat, sed quòd aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre. »

Probatio ad hominem.—Protestantes 1° docent nobiscum, S. Scripturam haberi ex traditione. Itâ Molinæus, Novit. Pap. lib. 1, cap. 51; Episcopius Resp. ad 3 dilem. Calvinus, lib. 1 Instit. cap. 8, § 9.—Illa autem questio, an Scriptura, an hic, aut ille liber sit canonicus? est de articulo ad salutem necessario, Eilbracht, Epanorth. cap. 14, annot. 4. Licet enim in principio Christianismi multæ gentes omnia ad salutem crederent sine Scripturæ libris; licet etiam nunc, ex nostrâ doctrinâ, aliqui possint omnia necessaria credere, nihil scientes de Scripturâ, quia sufficit accipere doctrinam necessariam ab Ecclesiâ : apud Protestantes tamen absolutè necessarium est credere divinitatem Scripturarum; siquidem docent ex hæc solâ hauriendam esse doctrinam salutis. Illud autem sive fieri debeat propriâ lectione, sive per auditum alterius lectionem, hæc non inquirimus.—Protestantes 2° credunt nobiscum esse non licitam comestionem sanguinis et suffocati, quamvis ea prohibeatur Act. 15, 29.—Protestantes 5° nobiscum credunt Spiritum sanctum procedere à Patre et Filio. Undè probatur? Et tamen hæreticus est qui hunc articulum negat. Protestantes 4° nobiscum credunt perpetuam virginitatem B. Mariæ matris Domini nostri Jesu Christi. Conf. Helv. poster. art. 41. Neque tamen id sufficienter probari potest sine traditione.—Protestantes 5° nobiscum credunt parvulorum baptismum haberi ex traditione apostolicâ, judicantque iis communicandum non esse, qui contrarium tenent.—Protestantes 6° nobiscum docent non iterandum esse baptismum, semel validè colatum. Nullis id probatur ex S. Scripturâ argumentis evidentibus et necessariis.—Protestantes 7° nobiscum credunt, validum esse baptismum apud hæreticos colatum. Sed quo argumento necessario et evidenti ad hoc per Scripturam inducuntur?—Protestantes 8° no-

biscum credunt in Jesu Christo esse unam tantam personam. Sed ubi argumentum evidens et necessarium ex S. Scripturâ?—Protestantes 9° nobiscum credunt in baptismo pronuntianda esse aliqua verba, renuntiandum esse diabolo et mundo, ac profitendam fidem. Sed cœcipientis est, id evidenti argumento et necessariâ consequentiâ, ex solâ Scripturâ probare velles.—Protestantes 10° nobiscum observant diem Dominicum. Sed quo argumento sufficienti ex S. Scripturâ?

Præbatio Syllogistica.—Cùm Protestantæ doceant illud, quod per consequentiam ex Scripturâ deducitur, esse dogma fidei, et Molinæus addat, Novit. Papis. lib. 4, cap. 54 : « Si ex doctrinæ vocentur traditiones, et quæ non reperiuntur terminis formalibus in Scripturâ, sed reperiuntur terminis æquivalentibus, vel ex illâ deducuntur per consequentiam necessariam, et nos illas traditiones non rejicimus; operæ pretium erit, in hac materiâ fundamentali syllogismis procedere.—Lutherani etiam nobis hanc viam aperiunt, quandò Musæus docet, sub universali propositione Scripturæ rectè subsumi particularem naturafiter notam, etiam contingentem, seu quæ in facto consistat. Hoc enim si ita est, dabinus majorem universalem Scripturæ, minorem sub universali contentam, et moraliter certam, conclusionem theologicam, et, ut ipsi loquuntur, indubitatae fidei.

1. *Syllogismus.*—Quod traditione constat apostolicâ, est credendum.—Scripturam esse verbum Dei, traditione constat apostolicâ.—Ergò Scripturam esse verbum Dei, est credendum.—Major habetur ex Scripturis, probatione 2 allegatis, et ex SS. Patribus probatione 3 adductis. Minor est S. Irenæi, testantis, lib. 3, cap. 4, Apostolos nobis Scripturas reliquisse. Alios non adduximus, quia res plana est. Eodem modo licet subsumere: Verum sensum Scripturæ nunc haberi, constat traditione apostolicâ. Symbolum apostolicum esse verbum Dei, constat traditione apostolicâ. Vide Zanchium, tom. 8, de S. Script., q. 8.

2. *Syllogismus.*—Parvulos esse baptizandos, constat traditione apostolicâ.—Ergò parvulos esse baptizandos, est credendum.—Minor propositio est S. Augustini, lib. 4 contra Donat. cap. 25 et 24.

3. *Syllogismus.*—Ab hæreticis ad Ecclesiam redeuntes, non esse rebaptizandos, constat traditione apostolicâ.—Ergò ab hæreticis ad Ecclesiam redeuntes non esse rebaptizandos, est credendum.—Minor est S. Augustini, de Baptis. contra Donat. lib. 5, cap. 25.

4. *Syllogismus.*—Sacrificia et preces mortuis prodesset, constat traditione apostolicâ.—Ergò sacrificia et preces mortuis prodesset est credendum.—Minor est S. Chrysostomi, hom. 3, in Epist. ad Philip. Est S. Augustini, de Verb. apost. serm. 52, cap. 2.—Est et alius syllogismus, similibus prioribus, undè hi confrimantur; libet eum præducere.

5. *Syllogismus.*—Quicumque discipuli Apostolorum audiverunt ab Apostolis, cum multis testibus, ea debent commendare fidelibus hominibus, qui idonei sint alios docere, 2 Tim. 2, 1, 2.—Sed discipuli Apostolo-

rum multa sine scripto audiverunt ab Apostolis, cum multis testibus.—Ergò discipuli Apostolorum multa, quæ sine scripto audiverunt ab Apostolis debent commendare fidelibus hominibus, qui idonei sunt et alios docere.—Major propositio est Scripturæ, et universalis. Minor manifestè comprehenditur sub universali majore; cum ne quidem Protestantæ negent multa sine scripto docuisse Apostolos. Conclusio est legitima. Hoc tantum superest quærendum quænam illa sint, ab Apostolis sine scripto insinuata. Hoc autem, Deo dante, ostendemus in particularibus controversiis.

6. *Syllogismus.*—Qui sunt contentiosi in rebus morum, rectè redarguuntur per consuetudinem Ecclesiæ, ut quæ servanda sit, 1 Cor. 11, 16.—Protestantes sunt contentiosi in rebus morum.—Ergò rectè redarguuntur ex consuetudine Ecclesiæ, ut quæ servanda sit, 1 Cor. 11, 16. Constat major propositio exemplo S. Pauli, et habetur ex praxi Ecclesiæ. « Sola consuetudo et opponebatur inducere volentibus novitatem, » ait S. Augustinus, de Bapt. contra Donat. lib. 2, cap. 9. Minor est evidens, quia Protestantæ movent varias contentiones circa articulos morum, quos perpetua Ecclesiæ consuetudo ab Apostolorum temporibus hucusquè servavit. Conclusio est legitima.

7. *Syllogismus.*—Consuetudo Ecclesiæ apostolicæ est servanda ex præcepto apostolico, 1 Cor. 11, 16. Varias, v. g. in baptismo adhiberi cæremonias, est consuetudo Ecclesiæ apostolicæ.—Ergò varias, v. g., in baptismo adhibere cæremonias, est servandum ex præcepto apostolico, 1 Cor. 11, 16.—Major propositio est sententia ex Apostolis. Minor probatur ex S. Basilio, de Spirit. S. cap. 27, aliisque Patribus. Conclusio est legitima.

8. *Syllogismus.*—Doctrinæ, quæ prædicantur, contestante Deo signis et portentis, et variis virtutibus, sunt tenenda, Hebr. 2, 4; Marc. 16, 20.—Atqui doctrina, v. g., de honore reliquiarum, prædicatur contestante Deo signis, et portentis, et variis virtutibus.—Ergò doctrina, v. g., de honore reliquiarum, est tenenda, Hebr. 2, 4; Marc. 16, 20.—Major propositio est Scripturæ. Minor est contingens, sed moraliter certissima: pro quâ Patres non pauci deponunt testimonium, et qualis juxta Musæum adhiberi potest. Conclusio est legitima. Vid. Calvin. in eum locum; Zanch. tom. 8 de S. Script. 9, 6.

9. *Syllogismus.*—Illi puniuntur à Deo, qui resistunt doctrinæ, quæ prædicatur, Deo contestante signis, etc., Hebr. 2, 2, 3, 4.—Atqui Protestantæ resistunt doctrinæ, quæ prædicatur, Deo contestante signis, etc.—Ergò Protestantæ puniuntur à Deo.—Major est S. Pauli. Minor est certa: quia Protestantæ contradicunt, v. g., venerationi reliquiarum, quam multis miraculis commendavit Deus, ut testantur SS. Patres. Conclusio est legitima. Nullus autem est qui dicat Deum falsam doctrinam veris miraculis confirmare. Porrò miracula reddere divinum testimonium, docent Calvinus, in Rom. 15, 18; Molinæus, Elem. log. lib. 2, cap. 17.

10. *Syllogismus.*—Qui imitatur fidem præpositorum suorum, à quibus audivit verbum Dei, obedit mandato

Apostoli. Hebr. 13, 7.—Catholici imitantur fidem præpositorum suorum, à quibus audiverunt verbum Dei.—Ergò obediunt mandato Apostoli, Hebr. 13, 7.—Major est sententia Apostoli. Minor est certa, etiam

quandò imitamur eorum fidem, v. g., de oratione pro defunctis; quam fidem præpositorum suorum Lutherus cum suis noluit imitari.

TRACTATUS SEPTIMUS.

DE PRÆSCRIPTIONIBUS CATHOLICIS.

SECTIO I.—De naturâ Præscriptionis.

In Jure civili et canonico, Præscriptio generaliter dicitur qualibet exceptio, removens actionem, et possessoris securitati consulens.—Strictiore significatione, dicitur præscriptio, quasi temporis præfixio et præfinitio; quandò scilicet ex legum auctoritate, jus quoddam acquiritur; quod quidem variis modis solet evadere; undè præscriptio dicitur jus quoddam ex tempore causam trahens.

SECTIO II.—Quid sit præscriptio apud Tertullianum.

Tertullianus non accipit præscriptionem strictè, pro exceptione peremptoriâ, manante ex cursu temporis, sive ex eo, quòd tempore legibus definitò rem aliquam possedimus, vel jure aliquo usi sumus; vel quòd alius tanto tempore cessaverit ab usu hujus, vel illius juris. Multò minùs pro acquisitione domini, aut peremptione juris alterius, per vim temporis legibus definiti. Sic rectè Hulsemannus, de Præscript. thes. 3.—Qui rectè addit: Præscriptionem accipi apud Tertullianum genericè, pro exceptione nascente ex aliquo vitio sive actoris, ut, quòd ei non competat actio, quòd sit ignarus rerum, alienus, excommunicatus, etc.) sive testium, sive etiam judicis: non ex temporis legati cursu. » — Sic rectè allegat Joannem Ludovicum de la Cerda in Notis ad cap. 4 Tertulliani de Præscriptionibus, dicentem: « Præscriptiones in hoc auctore sunt generales Ecclesiæ defensiones et exceptiones, quibus frustrantur hæreticorum impetus. » — Addat et Dominicus Gravina, qui post Jacobum Pamelium dicit, Tertullianum scripsisse: « de Præscriptionibus, id est, exclusionibus, exceptionibus, confutationibus hæreticorum, seu quonam modo Catholici præscribant hæreticis, id est, quomodò illos propulsent, et ab eorum insultibus se defendant. »

SECTIO III.—Præscriptio adversus Protestantes, quia sunt actores inimici.

Præscriptio apud Tertullianum accipitur pro exceptione nascente ex vitio actoris. Protestantes autem, ante natum de religione dissidium, apud Catholicos fratrum loco erant, nobiscum eandem matrem, Ecclesiam catholicam, agnoscebant, ejusdemque supremam post Deum auctoritatem in negotiis fide reverebantur. Post dissidium verò exortum, multæ particulares ecclesiæ juri fraternitatis renuntiârunt, matrem suam accusârunt, auctoritatem spreverunt, subditos Ecclesiæ, vel infirmos, vel instabiles, abstraxerunt. Ità ut non immeritò dixerit S. Cyprianus, de Unit. Eccl. :

« An esse sibi cum Christo videtur, qui adversus sacerdotem Christi facit, qui se à cleri ejus et plebis societate secernit? Arma ille contra Ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat; hostis altaris, adversus sacrificium Christi rebellis, pro fide perfidus, pro religione sacrilegus, inobsequens servus, filius impius, frater inimicus, etc. » — Cùm ergò, secundùm jura, nec tales fratres, nec tales filii, nec tales subditi licitè accusent fratres, et parentes, et superiores, neque Protestantes personam suam possint legitime, dicendum est eos non esse admittendos tanquàm actores contra Ecclesiam catholicam, sed exceptione inimicitie ab omni controversiâ removendos. — Hanc præscriptionem observavit, quandò dixit Tertullianus, cap. 12, à schismaticis et hæreticis non esse descendam veritatem fidei: « Nobis etsi querendum esset adhuc et semper, ubi tamen queri oporteret? Apud hæreticos, ubi omnia extranea et adversaria nostra veritati, ad quos vetamur accedere? Quis servus cibaria ab extraneo, ne dicam ab inimico domini sui sperat? Quis miles ab infederatis, ne dicam ab hostibus regibus, donativum et stipendium captat, nisi planè desertor et transfuga, et rebellis? Etiam anus illa intra tectum suum drachmam, requirebat? etiam pulsatore ille vicini januam tundeat; etiam vidua illa non inimicum, licet durum, judicem interpellabat. Nemo indè strui potest, undè destruitur. Nemo ab eo illuminatur, à quo contenebratur. Querimus ergò in nostro, et à nostris, et de nostro; idque duntaxat, quod salvà regulâ fidei potest in questionem devenire. » Et addit: « Quòd fides nostra obsequium Apostolo debeat, prohibentis questiones inire, novis vocibus aures accommodare, hæreticum post unam correctionem convenire, non post disputationem. » — Simili modo dicit S. Augustinus de Util. cred. cap. 6: « Quis sibi unquàm libros Aristotelis reconditos et obscuros ab ejus inimico exponendos putavit, ut de his loquar disciplinis, in quibus lector fortassè sine sacrilegio labi potest? Quis denique geometricas literas Archimedis legere, magistro Epicuro, aut discere voluit; contra quas ille multùm pertinaciter, nihil eorum, quantum arbitror, intelligens, diserebat? An istæ Scripturæ legis planissimæ sunt, in quas ipsi quasi vulgò expositas impetum faciunt frustra et inaniter? » Et in sequentibus: « At absurda tibi (apud Catholicos) dici videbantur. Quibus assentibus? nempe inimicis, qualibet causâ, qualibet ratione, non enim hoc nunc queritur, tamen inimicis. »

Itaque non licet nobis audire Protestantés, tanquàm actores, quia fratres suos accusant, quia matrem suam tradunt, quia magistratum ecclesiasticum impetunt. Neque enim ab inimicis nostris discenda est veritas fidei; sed in nostro, et à nostris, et de nostro quærendum, idque duntaxat, quod salvà regulà fidei potest in questionem devenire.

SECTIO IV. — *Præscriptio adversus Protestantés, quia sunt actores excommunicati.*

Etiam hujus præscriptionis fundamentum nobis largitur Hulsemannus, quandò fatetur præscriptionem, apud Tertullianum, accipi pro exceptione nascente ex vitio actoris, ut quòd sit excommunicatus. Protestantés autem apud Ecclesiam catholicam pro excommunicatis haberi, nemo dubitat. Undè ab omni actione sunt removendi, neque ad disputationem de Scripturis ullo jure admittendi. — Dicent quidem se immeritò excommunicatos esse, qui errores Ecclesiæ catholicæ voluerint correctos, qui de Scripturis sua probaverint, nihilque novi introduxerint. — Sed errore Ecclesiæ catholicæ tribuere, graviter errare est. Audi respondentem Tertullianum, cap. 45: « Sed ipsi et de Scripturis agunt, et de Scripturis suadent. Aliundè scilicet loqui possunt de rebus fidei, nisi ex literis fidei? Non est primò quærendum an novi aliquid invenerint; an veros, falsosve errores, ac temerè confictos, voluerint correctos; an sua debitè probaverint, vel non probaverint, quod omnes æqualiter id jacent. Hoc sufficit excommunicatos, nec audiendos esse. — Rectè igitur Tertullianus, cap. 50: « Ubi tunc Marcion, Ponticus naucerus, Stoicæ studiosus? Ubi tunc Valentinus Platonicæ Sæctator? Nam constat illos neque ad eò olim fuisse, Antonini ferè principatu, et in catholicam primò doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem, donec sub episcopatu Eleutheri Benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, quà fratres quoque vitabant, semel et iterùm ejecti, Marcion quidem cum ducentis sestertiis, quæ Ecclesiæ intulerat, novissimè in perpetuum discidium relegati, vœna doctrinarum starum disseminaverunt. » — Tantumdem Lutheranis, aliisque reponimus. Martinus Lutherus, in Augustinianà familià religiosus, doctrinam catholicam nobiscum tenuit, donec ob inquietam semper curiositatem suam, quà fratres quoque urbabat, Carolo V imperante, sub episcopatu Leonis X, variis monitionibus præcedentibus, ejectus est. Zwinglius, Calvinus, Menno, Socinus, aliique schismatici, facti sunt excommunicationis participes, quandò, desertà unitate catholicà, separata instituerunt conventicula. — Dicamus cum S. Cypriano, epist. 52: « Quod verò ad Novatiani (Lutheri, etc.) personam pertinet, frater charissime, de quo desiderasti tibi scribi, quam hæresim introduxisset; scias nos primo loco non curiosos esse debere, quid ille doceat, cùm foris doceat. Quisquis ille est, et qualiscumque est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesià non est. »

SECTIO V. — *Præscriptio catholica adversus Protestantés, quia sunt actores rerum ignari.*

Fatetur Hulsemannus præscriptionem apud Tertul-

lianum accipi pro exceptione proveniente ex vitio actoris, ut quòd sit rerum ignarus. Isti autem omnes consentur rerum ignari, qui sententiis discrepantes, nos reformare cupiunt, cùm tamen nihil adducant, cur potius à Lutheranis simus reformandi, quàm à Reformatis, aut aliis quibuslibet schismaticis. — Subtiliter hoc advertit Tertullianus, cap. 10: « In tantum quærere debemus, in quantum possumus invenire; semper quæremus, et nunquàm omninò credemus; ubi enim erit finis quærendi? Ubi statio credendi? Ubi expunctio inveniendi? Apud Marcionem? Sed et Valentinus proponit: *quærite et invenietis.* Apud Valentinum? Sed et Apelles hæc me pronuntiatione pulsabit; et Elbion, et Simon, et omnes ex ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes, me sibi adducant. Ero itaque nusquàm, dùm ubique convenior: *Quærite et invenietis:* et velut si nusquàm, et quasi qui nunquàm apprehenderim illud, quod Christus instituit, quod quæri oportet, quod credi necesse est. » Eodem jure dicimus: In tantum quærendum nobis esse, in quantum possumus invenire. Si enim semper quærendum est, et nunquàm credendum, quis tandem erit finis quærendi? Ubi credendum? Ubi invenendum? Apud Lutheranos? Sed et Zwinglius proponit, ut apud ipsum quæram, meque ipsi tradam informandum. Apud Zwinglium? Sed et Menno clamabit, ab ipso me esse corrigendum, atque emendandum: et Socinus, et Arminius, et novi Prophetæ, et omnes ex ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes, me sibi adducant. Ero itaque nusquàm, dùm ubique convenior, et si statuam, præter Catholicos, esse audiendos alios, non erit ratio, cur hos illis præferam, cur hos præ illis audiam. Hoc autem si absurdum est, neque Lutherus, neque Zwinglius, neque Menno audiendus erit; ut qui aliud non habent, quo se mihi insinuent, quàm quod reformationem æqualiter spondeant, omnes æqualiter rerum ignari, qui me nusquàm esse volunt, dùm ubique convenior.

SECTIO VI. — *Præscriptio adversus Protestantés, quia sunt actores illegitimi.*

Rectè observavit Hulsemannus præscriptionem accipi apud Tertullianum, pro exceptione nascente ex vitio actoris, ut quòd ei nulla competat actio. Cùm enim prædicatio veræ fidei ab illis tantùm salubriter accipienda sit, qui à Deo, sive mediata, sive immediate sunt missi, nullique liceat sibi honorem tribuere instituendi, regendique Ecclesiæ Christi, nisi facultate à Deo concessà, meritò object Tertullianus, legitimandam esse personam actoris; cùm defectu legitimationis non sit procedendum in causâ. — Verba Tertulliani sunt: « Cupio ostendant mihi ex quâ auctoritate prodierunt. » Et mox: « Prohent se novos apostolos esse; dicant Christum iterùm descendisse, iterùm ipsum docuisse, iterùm crucifixum, iterùm mortuum, iterùm resuscitatum (sic enim Apostolos solet facere) dare illis præterea virtutem eadem signa edendi, que et ipse. Volo igitur et virtutes eorum præferre, nisi quòd agnoscam maximam virtutem

eorum, quâ Apostolos in perversum æmulantur. Illi enim de mortuis vivos faciebant, isti de vivis mortuos faciunt. » Item, cap. 57 : « Ad quos meritò dicendum est : Qui estis? Quando et undè venistis? » Quid in meo agitis, non mei? Quo denique, Marcion, jure, sylvam meam cædis? Quâ licentiâ, Valentine, fontes meos transvertis? Quâ potestate, Apelles, limites meos commoves? Quid hic cætera ad voluntatem vestram seminatis et pascitis? » Eâdem ratione universis dicitur Protestantibus : Probate vos novos Apostolos esse; vel ostendite, qui sitis, quandò, et undè veneritis. Quo jure sylvam meam cæditis, fontes meos transvertitis, limites meos commovetis, ad voluntatem vestram seminatis et pascitis? Adferant aliquid Lutherani, quod non æqualiter adferant Reformati, et quotquot necessitatem missionis agnoscunt. Si ordinariam commendatis missionem, vel extraordinariam, vel mixtam; nihil præ reliquis sectariis adfertis. Sed Lutherus, ad Bohemos scribens, in casu, qualem ipse fingit, necessitatibus, vult omnes fideles esse sacerdotes, prædicare, ex officio baptizare, ex potestate absolvere, ex dignitate consecrare. Lutheri istam sententiam sequuntur Sociniani, ipsamque insuper missionis necessitatem repudiant. Ab his non longè absunt Arminiani. Nuper etiam Hermannus Coringius scripsit, ad reformandam Ecclesiam, non esse opus ordinariâ, vel extraordinariâ vocatione. Secundùm hos omnes, frustrâ dixit Tertullianus : « Cupio ostendant mihi, ex quâ auctoritate prodierunt. » Frustrâ dixit : « Prohent se novos Apostolos esse; » frustrâ dixit : « Qui estis? Quando et undè venistis? » Quid in meo agitis, non mei? » Sed absit, ut ista frustrâ dixerit Tertullianus, qui nisi doctrinam Ecclesiæ, de necessitate missionis, habuisset perspectissimam, non ex eâ deduxisset contrâ hæreticos præscriptionem, novitiâ certè et temerariâ quorundam negatione non evertendam.

SECTIO VII. — *Præscriptio adversus Protestantés, ex parte Instrumentorum abolitorum.*

Laudabile est, quod dixit Hulsemannus, præscriptionem apud Tertullianum accipi pro exceptione oriente ex aliquo testium vitio. Neque ulla tenentur dubitamus quin sub voce testium, comprehenderit etiam Instrumenta; cum utrorumque, in hoc negotio, sit eadem ratio. — Notum autem est in jure, si quis actione personali, vel reali, in petitorio convenitur, rectè opponi exceptionem spoli, sive ejusdem rei, sive alterius; quâ exceptione probatâ, non auditur actor in pretensione suâ, nisi prius restituat. — Spolium rei diversæ, sive in litem non deductæ, allegamus, objicientes Protestantibus, quòd ex receptis in Ecclesiâ catholicâ libris canonicis, quosdam aboleverint. Cujus quidem exceptionis ille effectus est, quòd contrâ Ecclesiam catholicam nullam possint actionem instituere, nisi prius restituant, quod privatâ licentiâ abstulerunt. — Cum igitur antè omnia cognoscatur de spolio, quia maximè privilegiata est exceptio, et quia iniquum est, ut reus ad respondendum compellatur, nisi prius res-

titutâ ipsius possessione, idque eò magis, si ea possessio faciat, ut instructor ad litem sit venturus; necesse est ut Protestantés restituant spolium, antequàm contrâ Ecclesiam catholicam, ex aliis libris canonicis, audiantur agentes. — Hinc optimè dixit Tertullianus, non esse disputandum cum hæreticis de Scripturâ : « Quoniam nihil proficiat congressio Scripturarum, nisi planè aut stomachi quis ineat eversionem, aut cerebri. Ista hæresis non recipit quasdam Scripturas. » — Rectè hæc dicuntur; nam qui Ecclesiæ catholicæ litem movet, si incipiat à spolio, audiendus non est. Quid enim iniquus, quàm Ecclesiam catholicam in iudicio vocari, possessionum suarum non contemnendâ parte, quantum per Protestantés licuit, exutam? Si in disputatione allegabimus librum Thobæ, non agnosceatur possessio nostra; idèquè ex eo libro nihil proficiemus. — Itaque dicendum cum Tertulliano Lutherani non recipiunt quasdam Scripturas; proindeque non admittendisunt ad disputationem, nisi prius restituant, nosque legitimos agnoscant possessores librorum, quos rejiciunt.

SECTIO VIII. — *Præscriptio adversus Protestantés, ex mutatione Instrumentorum.*

Præcedenti sectione allegavimus spolium rei diversæ, Protestantibus præscribentes. Nunc ejusdem rei, quæ in iudicium deducenda foret, spolium rejicemus; quia Scripturas non tantùm pro parte rejecerunt, sed in libris sacris, quos recipiunt, non pauca mutant, sive addendo, sive detrahendo, sive ad institutum suum aptando. Undè concludimus Protestantés admittendos non esse ad ineundam de Scripturis disputationem, nisi antè priorem integritatem verbo Dei scripto reddiderint, et mutationes suas sustulerint. — Eâdem præscriptione utitur Tertullianus, c. 17 : « Ista hæresis non recipit quasdam Scripturas, et si quas recipit, additionibus et detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit. » Item : « Illic igitur et Scripturarum et expositionum adulteratio deputanda est, ubi diversitas invenitur doctrinæ. Aliàs enim non potuissent aliter docere, nisi aliter haberent, per quæ docerent hæresim. Sicut illis non potuissent succedere corruptela Instrumentorum ejus, ita et nobis integritas doctrinæ non competiisset sine integritate horum, per quæ doctrina tractatur. Et enim quid contrarium nobis in nostris, quid de proprio intulimus, ut aliquid contrarium ei, et in Scripturis deprehensum detractione vel adjectione, vel transmutatione remediaremus? Quod sumus, hoc sunt. Ab initio suo ex illis sumus, antiquum nihil aliud fuit, quàm sumus. Quid denique fuit, antequàm à nobis interpolarentur? Cùm autem omnis interpolatio posterior credenda sit, veniens utique ex causâ armulationis, quæ neque prior neque domestica et ejus unquam quod æmulatur : tam incredibile sapientî cuique, ut nos ad alterum stylium videamur intulisse Scripturas, qui sumus à principio et primi, quàm illos non intulisse, qui sunt posteriores et adversi, »

SECTIO IX. — *Præscriptio adversus Protestantem ex instrumentis auctoritate desitulis.*

Si ex lege civili inveniendum est, quid sit justum vel injustum frustrâ apud eum de justitiâ quæritur, cui nulla lex est authentica, nullum principis scriptum ex auctoritate. — Eâdem ratione, si ex Scripturis divinis inveniendum est, quod fideles credant, vel non credant, frustrâ ab eo desideratur instructio de credendis, cui nulla Scriptura est authentica, nullum verbum Dei, nunc exstans, ex auctoritate. — Protestantibus autem nulla translatio Scripturæ in linguam vulgarem est authentica, nullus consequenter textus originalis est authenticus, nisi quatenus convenit cum autographo, ab ipsis Prophetis, Apostolis et Evangelistis conscripto. Cùmque ea autographa nunc non exsint, juxta doctrinam suam, sufficientem certitudinem non habent, quâ judicent Biblia nunc in linguis vulgaribus exstantia, convenire cum ipsis Prophetarum et Evangelistarum scriptis; adeoque nec certitudinem habent sufficientem de suarum translationum convenientiâ cum fisdem scriptis divinis. — Itaque frustrâ cum illis disputamus de Scripturis, quibus nulla Scriptura nunc exstans est authentica, quibus nulla probatio, è Scripturis desumpta, prodit ex auctoritate. Contrâ negantem principia, quoniam frustrâ id fit, non est disputandum.

Sicut igitur dicit Tertullianus, c. 14: « Ut non ini-mici essent veritatis hæretici, ut de refugiendis eis non præmoneremur, quale est conferre cum hominibus, qui et ipsi adhuc se querere confitentur? Si enim verè adhuc querunt, nihil adhuc certi deprehenderunt: et ideò quodcumque videntur interim tenere, dubitationem suam ostendunt, quamdiù querunt. Itaque qui perindè queris, spectans ad eos, qui et ipsi querunt, dubius ad dubios, incertus ad incertos, cæcus ad cæcos, in foveam ducaris necesse est. Sed cùm decipiendi gratiâ prætendunt se adhuc querere, et ut nobis per sollicitudinis injectionem tractatus suos insinuent; denique ubi adierunt ad nos, statim, quæ debemus refutare, ut sciant non Christo, sed sibi negatores esse. Cùm enim querunt adhuc, nondùm tenent; cùm autem nondùm tenent, nondùm crediderunt; cùm autem nondùm crediderunt, non sunt Christiani. At cùm tenent quidem et credunt, querendum tamen dicunt ut defendant; antequàm defendant, negant quod credunt, confitentes se nondùm credidisse, quod querunt. Qui ergò nec sibi sunt Christiani, quantò magis nobis? Qui per fallaciam veniunt, qualem fidem disputant? Cui veritati patrocinantur, qui eam à mendacio inducunt? » — Pari modo dicimus in hac materiâ: Quamvis non essent adversarii veritatis Protestantem, quid juvat conferre cum hominibus qui Scripturis adhuc sese carere confitentur? Si enim verè Scripturas authenticas non habent, nihil adhuc omninò veri deprehenderunt; et ideò quodcumque videntur interim tenere, incertitudinem suam produnt, quamdiù Scripturas authenticas non habent. Itaque si quis apud ipsos querat veritatem fidei, spectans ad eos, qui nec ipsi fidem habent

incertus ad incertos, cæcus ad cæcos, in foveam deducatur necesse est. Verum cùm, necessitate pressi, fateantur Scripturas à se propositas non esse authenticas, ne infallibile Ecclesie catholice in testificando magisterium eogantur agnoscere; ubi adierunt ad nos, statim, quæ authentica non esse fatebantur, ut authentica proponunt. Undè illos sic debemus refutare, ut sciant nos Scripturas quidem pro divinis habere; non tamen eas pro divinis agnoscendas, quatenus ab illis proponuntur, qui scripturas pro authentico Dei verbo non habent. Cùm enim fateantur Scripturas à se propositas non esse authenticas, fieri nequit ut habeant fidem, quam in solis divinis Scripturis querendam esse statuunt. Cùm autem fidem non habeant, nondùm crediderunt: cùmque nondùm crediderint, non sunt Christiani. At cùm credunt quidem, et Lutheranium, aliudve recens natum dogma sequuntur, alibi tamen fatentur Scripturas suas non esse authenticas; hæc suâ confessione negant quod credunt. Qui ergò nec sibi sunt Christiani, quantò magis nobis? Quibus Scripturæ à se prolate, non sunt authenticæ, qualem fidem de Scripturis suadent? Cui veritati patrocinantur, qui instrumenta veritatis de culmine præcipitant auctoritatis?

SECTIO X. — *Præscriptio adversus Protestantem, ex refectione judicis ecclesiastici.*

Fatetur Hulsemannus præscriptionem accipi apud Tertullianum, pro exceptione, ex vitio judicis proveniente. Et rectè; nam ubi legitimus iudex contentitur, vel incompetens aditur, nihil est, quod debito ordine tenatur. Hoc loco agemus de incommodo proveniente ex defectu judicis ecclesiastici; sequenti autem sectione, de iudice incompetente. — Frustrâ litigant actores et rei, si nullus sit iudex, qui controversiam dirimat; nullus verò censetur esse iudex, quandò ille, qui est legitimus, contentitur, aut præteritur. Frustrâ quisque juris civilis allegat decreta, nisi sit qui ex auctoritate determinet, ea rectè allegari. — In rebus fidei Protestantem nullum agnoscunt iudicem infallibilem, quàm Spiritum sanctum in Scripturis loquentem; atque indè fit, ut nullus sit litium finis, dùm unusquisque Scripturæ allegat testimonia pro suâ sententiâ, prætendens se ex adverso allegatis testimoniis non convinci.

Si Catholici cum Protestantibus disputant, et Scripturæ testimonia pro sententiâ catholica adducunt; id unicè pro parte adversâ agitur, ut variis in medium allatis *præsumptionibus*, necessitas probationis catholice in dubium revocetur. Quod cum unicuique non inducto sit facillimum, superest ut difficillimum sit, omnes, et singulas allatas præsumptiones, tam dilucidè refutare, ut auditoribus de necessitate probationis catholice nullum remaneat dubium. Hinc, secundùm Tertullianum, nullatenus consultum est, cum hæreticis de Scripturis disputare; quamvis enim Catholici non difficileter omnes, singulasque hæreticorum probationes enervent, probante tamen Catholico, ex vicissim adducuntur præsumptiones, quibus debita necessitas probationis catholice videatur omnem dubitationem non effugere.

Huic autem malo cum occurri nequeat nisi per iudicem ecclesiasticum infallibilem, aut allegatū atque probatū Scripturarum possessione. veritatis, disciplinæ et fidei christianæ, atque Protestantes nec illum agnoscant nec hanc amplectantur; dicimus hic, ex defectu iudicis frustrâ disputari de Scripturis; dicturi in sequentibus de possessione catholica.

More suo subtiliter hunc in disputatione defectum advertit Tertullianus, cap. 17, 18, 19: « Si aliquatenus integras (Scripturas) præstat hæresis, nihilominus diversas expositiones commentata convertit. Tantum veritati obstrepiat adulter sensus, quantum et corruptor stylus. Variæ præsumptiones necessario nolunt agnoscere ea, per quæ revincuntur. His nitentur, quæ ex falso composuerunt, et quæ de ambiguitate ceperunt. Quil promovelbis, exercitatisime Scripturarum, cum si quid defenderis, negetur ex adverso, si quid negaveris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione. nihil consequeris nisi bilem de blasphematione. Ille verò, si quis est, cujus causâ in congressum descendis Scripturarum, ut eum dubitantem confirmes, ad veritatem, an magis ad hæreses deveget? Hoc ipso motus, quòd te videat nihil promovisse, æquo gradu negandi, et defendendi diversâ parte statutum; certè de pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim iudicet. Hæc utique et ipsi habent in nos retorquere. Necessè est enim et illos dicere, à nobis potius adulteria Scripturarum, et expositionum mendacia inferri, què proinde sibi defendant veritatem. Ergò non ad Scripturas provocandum est, nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria est, aut parùm certa. Nam etsi non ita evaderet collatio Scripturarum, ut utramque partem parem sisteret, ordo rerum desiderabat, et illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est, quibus competat fides ipsa? etc. » Ex quibus Tertulliani verbis patet, non esse cum hæreticis disputandum de Scripturis ob defectum necessariæ probationis, quæ ex solis Scripturis tam evidenter sumi nequeat, ut auditis oppositionibus, iisdemque ponderatis, nullum auditoribus maneat dubium. Hic defectus cum planè tollatur per iudicem ecclesiasticum infallibilem, ingrati sunt divinæ ordinationi Protestantes, qui eum iudicem contemnant. — Atque in hoc negotio parùm refert, sive quis integrâ utatur Scripturâ, sive non; neque enim defectus necessariæ intelligentiæ tam provenit ex mutilatione divinorum Instrumentorum, quàm ex incapacitate intellectûs humani, mentem in Scripturâ loquentis Dei non semper certò attingentis, vel etiam ex ipsâ Scripturâ, quæ quamvis adversantes intellectus non adferat, contrarias tamen non difficulter patitur interpretationes, è quibus veram et necessariam dijudicare sit difficillimum. — Undè Tertullianus, cap. 38, 39: « Alius manu Scripturas, alius sensus expositione intervertit. Neque enim si Valentinus integra Instrumento uti videtur, non callidior ingenio quàm Marcion manus intulit veritati; Marcion exertit et palam macherâ, non stylo usus est,

quoniam ad materiam suam eadem Scripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam Scripturas, sed materiam ad Scripturas excogitavit; et tamen plus abstulit, et plus abiecit, auferens proprietates singulorum quoque verborum, et adiciens dispositiones non parentium rerum. Hæc sunt ingenia de spiritualibus nequitia, cum quibus luctatio est nobis, fratres, meritò contemplanda; fidei necessaria, ut electi manifestentur, ut reprobi detegantur. Et idèdè habet vim et in excogitandis instruendisque erroribus felicitatem non sedò mirandam, quasi difficilem et inexplicabilem; cum de secularibus quoque Scripturis exemplum præstet ejusmodi felicitatis. Vis hodiè ex Virgilio fabulam in totum aliam componi, materiâ secundum versus, versibus secundum materias concinnatis, denique, Hosidius Getamæam tragœdiam ex Virgilio plenissimè expressit. Meus quidam propinquus ex eodem poetâ inter cætera styli sui otia Pinacem Cebetis explicuit. Homericæ conones etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario, ex multis hinc indè compositis in unum sarciant corpus. Et utique fecundior divina litteratura ad facultatem cujuscumque materie. Nec periclitor dicere, ipsas quoque Scripturas sic esse ex Dei voluntate dispositas, ut hæreticis materiam subministrarent, cum legam oportere hæreses esse, quæ sine Scripturis esse non possunt. »

SECTIO XI. — *Præscriptio adversus Protestantes, ex defectu iudicis exhibit.*

Quandò Protestantes provocant ad iudicium Spiritûs sancti in Scripturâ loquentis, non exhibent nobis sententiam Spiritûs sancti terminis expressis atque necessariis, litem nostram dirimentis; sed interpretationes suas, variis expositionibus et exceptionibus subjectas; quas, quia in Scripturis non reperiunt, idèdè eas Spiritus inferunt. Verùm quâ ratione Spiritus S. in Scripturis loquens habeat rationem iudicis, diximus in Exam. princ. Fid. Exam. 2, § 2. — Si Protestantes in suis consistoriis et synodis prætenderent jus decidendi quæstiones, quas contrâ Ecclesiam tenent; meritò ipsis opponeremus exceptionem incompetentiæ, juxtâ l. *Præscriptiones, fin. C. de except.* Sed hic qualescumque sint iudices, hoc solum objicimus, quòd causam principalem separationis suæ ab unitate Ecclesiæ catholicæ nunquàm unanimiter et exactè deciderint. — Consideremus separatim Lutheranos; idem enim iudicium est de aliis. Hi docent non esse deserendum Ecclesiæ unitatem, nisi propter errorem in articulis necessariis; et tamen Lutherani nunquàm unanimiter determinârunt quinam sint articuli necessarii, et præter quos non sint alii necessarii; quod quousque non faciunt, nequeunt declarare legitimam causam, cur ab unitate catholicâ recesserint. — Quid ergò de Scripturis cum Lutheranis disputabimus, qui in hanc usque diem non determinârunt unanimiter, ob quos errores (licet prætextos) articulos in

necessariorum, unitatem Ecclesiæ catholicæ deseruerint? — Cur autem ad ejusmodi decisionem non perveniant, optimè declaravit Tertullianus, cap. 42 : « Cæterum nec suis præsidibus reverentiam noverunt. Et hoc est quod schismata apud hæreticos ferè non sunt; quia cum sint, non parent. Schisma est unitas ipsis. Mentior, si non etiam à regulis suis variant inter se, dum unusquisque proinde suo arbitrio modulatur, quæ accepit, quemadmodum de suo arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam et originis suæ morem profectus rei. Idem licuit Valentinianis, quod Valentino; idem Marcionitis, quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare. Deniquè penitus inspectæ hæreses omnes, in multis cum auctoribus suis dissentientes deprehenduntur. »

SECTIO XII. — *Præscriptio, eaque fundamentalis, probativa religionis catholicæ adversus Protestantæ.*

§ 1. — *Status questionis.*

De Protestantibus perpetuò, sed immeritò ad Scripturas provocantibus, dicimus cum Tertulliano, c. 15: « Sed ipsi de Scripturis agunt... aliundè scilicet loqui possent de rebus fidei, nisi ex litteris fidei? Venimus igitur ad propositum: hoc enim dirigebamus, et hoc præstruebamus, allocutionis præfatione, ut jam hinc de eo congregiamur, de quo adversarii provocant. Scripturas obtinent, et hæc suâ audaciâ statim quosdam movent; in ipso verò congressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt. Hunc igitur potissimum gradum obstruimus, non admittendos eos ad ullam de Scripturis disputationem. Si hæc sunt illæ vires eorum, uti eas habere possint, dispici debet, cui competat possessio Scripturarum, ne is admittatur ad eam, cui nullo modo competit. » — Itaque ex sententiâ Tertulliani antequàm admittantur Protestantæ ad productionem testimoniorum Scripturæ, contrâ sententiam Ecclesiæ catholicæ inquirendum est: *Cui competat possessio Scripturarum?* Nam si possessio Scripturarum non competat Protestantibus, non sunt admittendi ad ullam de Scripturis disputationem. — Eandem questionem latius proponit Tertullianus, cap. 49: « Ordo rerum desiderabat illud priùs proponi, quod nunc solum disputandum est: Quibus competit fides ipsa? Cujus sint Scripturæ? A quo et per quos, et quando, et quibus sit tradita disciplina, quæ sunt Christiani? Ubi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ et fidei Christianæ, illic erit veritas Scripturarum et expositionum et omnium traditionum Christianarum. »

§ 2. — *Resolvitur quæstio pro Catholicis, contrâ Protestantæ.*

Primum audiamus Tertullianum, cap. 22, deinde applicemus. Verba ejus sunt: « Hinc igitur dirigimus præscriptionem: Si Dominus Jesus Christus Apostolos misit ad prædicandum, alios non esse recipendos prædicatores, quàm quos Christus instituit; quia

nec alius Patrem novit nisi Filius, et cui Filius revelavit; nec alius videtur revelasse Filius quàm Apostolis, quos misit ad prædicandum, utique quod illis revelavit. Quid autem prædicaverint, id est, quid illis Christus revelaverit, et hic præscribam nec aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli considerunt, ipsi eis prædicando, tam vivâ (quod aiunt) voce, quàm per Epistolas postea. Si hæc ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis apostolicis matricibus et originibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit; reliquam verò omnem doctrinam de mendacio præjudicandam, quæ sapiat contrâ veritatem et Ecclesiarum, et Apostolorum, et Christi, et Dei. Superest ergò ut demonstremus, an hæc nostra doctrina, cuius regulam suprâ edidimus, de Apostolorum traditione censetur, et ex hoc ipso, an cæteræ de mendacio veniant. Communicamus cum Ecclesiis apostolicis, quod nulla doctrina diversa; hoc est testimonium veritatis. » — Eodem modo, pro possessione catholicæ hanc dirigimus præscriptionem. Si Apostoli à Jesu Christo missi sunt, qui mundum ad salutem erudiant, et salutaribus imbuant præceptis, non esse adveniendam novam missionem, nec fingendum ministerium laicale, nec recipiendos alios predicatorum, quàm qui continuâ serie ab Apostolis descendunt. — Si quæretur, an qui ab Apostolis dicuntur descendere, rectè doceant? Indagandum est quid prædicaverint Apostoli, id est, quid illis Christus revelaverit. Hoc autem statuit Tertullianus non aliter probari oportere, quàm per Ecclesias ab Apostolis conditas. Undè illud fit consequens, omnem doctrinam, quæ cum Ecclesiis per Apostolos conditis conspiret, veram esse; reliquam verò ab aliis diversam, de mendacio præjudicandam. — Si rursum quæretur an religio et doctrina, v. g., Ecclesiæ Moguntinæ vel Colonienensis sit verè apostolica, et hoc ipso cæteræ per Europam Protestantium Ecclesiæ de mendacio veniant, breviter cum Tertulliano respondemus: Communicamus cum Ecclesiis apostolicis, quod nulla doctrina diversa; hoc est testimonium veritatis. — Illic solâ præscriptione probatum damus cum Tertulliano, possessionem Scripturarum competere Catholicis; quia scilicet fides ipsa christiana Catholicorum possessio est, quæ à Christo per Apostolos ad Ecclesias catholicas pervenit, cum quibus particulares Ecclesiæ communicantes, hoc tenent, quod Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Christo acceperunt. — Illic eadem præscriptione liquidò probamus, possessionem Scripturarum non competere Protestantibus per Europam; quia non possident fidem christianam. Cum enim non communicent cum Ecclesiis apostolicis, nec tenent eam fidem, quæ à Christo, per Apostolos ad Ecclesias pervenit. — Cùmque Protestantibus non competat fides christiana, vel Scripturæ, nullamque de Scripturis actionem habeant; non sunt admittendi ad ullam de Scripturis disputationem. Cui enim non competit actio,

eidem non competit ingressus in iudicium (1). — Ex his sequitur, juxta doctrinam Tertulliani, si fides ipsa et possessio Scripturarum Catholicis competit, et à Christo per Apostolos eorumque discipulos Ecclesiis apostolicis, cum quibus communicamus, credita sit disciplina, quæ sunt Christiani, non tantum veritatem disciplinæ et fidei Christianæ apud nos esse, sed etiam veritatem Scripturarum, et expositionum, et omnium traditionum christianarum. — Hæc præscriptio non tantum valet contra hæreticos, et schismaticos, vel aliquos, vel omnes Scripturas rejicientes; sed etiam contra illos, qui universas Scripturas recipiunt. Neque enim ea fundatur in receptione, vel rejectione Scripturarum, sed in antiquitate habitæ, vel non habitæ; quæ quidem antiquitas probatur ex continuâ possessione, ut ubi invenitur continua possessio, ibi reperitur antiquitas; ubi verò deprehenditur defectus possessionis continuæ, ibi deprehendatur defectus antiquitatis. — Nam si probandum est, quid Christus revelaverit, quid Apostoli docuerint, non aliter probari debet, quam per ipsas Ecclesias, quas Apostoli considerant; quia voluit Christus, ut doctrina fidei per idoneos testes ad Ecclesias perveniret; testes autem misit Apostolos. Cùmque Apostoli testimonium suum Ecclesiis à se conditis tradiderint, ab his utique accipiendum est, quale testimonium perhibuerint. — Unde illud iterum sequitur: si qui sunt hæretici, aut schismatici, qui vel aliquos, vel omnes Scripturas, vel partem aliquam doctrinæ christianæ non recipiunt, universos eos hæc solâ præscriptione convinci, uti et illi convincuntur qui vel novos libros, tanquam divinos, vel novam doctrinam, tanquam à Deo revelatam, proferunt.

§ 5. *Urgetur resoluta questio adversus Protestantæ.*

Antequam assumamus ulterius declarandam possessionem catholicam, atque ex eâ emergentem præscriptionem adversus Protestantæ, operæ pretium erit ex Tertulliano ostendere, quomodo præscriptio possessionis urgenda sit, et variâ subterfugia præscindenda. — Verba Tertulliani sunt, cap. 32: « Ceterum si quæ hæreses audeant se intrinsecere ætati apostolicæ, ut ideò videantur ab Apostolis tradite, quia sub Apostolis fuerunt, possumus dicere: Edant ergò origines Ecclesiarum suarum, evolant ordinem episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, aut primus ille episcopus aliquem ab Apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ apostolicæ census suos deferunt; sicut Smyrnæorum Ecclesia, habens Polycarpum à Joanne collatum refert. Sicut Romanorum, Clementem à Petro ordinatum edit; proinde utique et cæteræ exhibent, quos ab Apostolis in episcopatum constitutos, apostolici seminis traduces habent. Confingant tale aliquid hæretici. Quid enim illis post blasphemiam illicitum est? Sed etsi conflaverint, nihil promovebunt; ipsa enim do-

(1) I. *Si pupilli*, § *Videamus de negot. gest.*, et *Marant.*, part. 4, disc. 20, n. 15.

ctrina eorum cum apostolicâ comparata, ex diversitate et contraritate suâ pronuntiabit, neque Apostoli alicujus auctoris esse, neque apostolici; quia sicut Apostoli non diversa inter se docuissent, ita apostolici non contraria Apostolis edidissent, nisi illi qui ab Apostolis desciverunt. Ad hæc itaque formam provocantur ab illis Ecclesiis, quæ licet nullum ex Apostolis, vel apostolicis auctorem suum proferant, ut multò posteriores, quæ denique quotidie instituantur, tamen in eadem fide conspirantes non minus apostolicæ deputantur pro consanguinitate doctrinæ. Ità omnes hæreses ad utramque formam à nostris Ecclesiis provocatæ, probent se quaquã partem apostolicas. Sed adeò nec sunt, nec possunt probare quod non sunt, nec recipiuntur in pacem et in communicationem ab Ecclesiis quoquo modo apostolicis; scilicet ab diversitate sacramenti nullo modo apostolicæ. — Eodem fundamento dicimus Protestantibus, si audeant intrinsecere se ætati apostolicæ, quasi sub Apostolis fuerint, edant origines Ecclesiarum suarum, evolant ordinem episcoporum suorum, atque successivè pertingant ad aliquem Apostolum, vel apostolicum virum, cum Apostolis et Ecclesiis apostolicis perseverantem. Hoc enim modo probationem suam adfert Ecclesia romana, quando episcoporum suorum cum nostra usque tempora continuatam demonstrat à S. Petro successionem. Sic aliæ per Italiam, Germaniam, Galliam et Hispaniam Ecclesiæ nominant viros apostolicos, à quibus successione ordo ab initio decurrens, ad episcopos nunc existentes pervenit. — Sed etsi hoc ipsum conflaverint Protestantæ, nihil promovebunt; ipsa enim doctrina eorum cum apostolicâ comparata, diversam et contrariam esse pronuntiat. Nam quia dissidet eorum sententia à doctrinâ Ecclesiarum apostolicarum, nequit ea censerì apostolica; cum fieri non possit, ut Apostoli contraria prædicaverint. Unde dicendum est sententiam Protestantium ab illis esse, qui ab Apostolis, et Ecclesiis apostolicis desciverunt, atque aliter prædicaverunt. — Ad hæc itaque formam, nomine cujusque pastoratûs catholici, provocamus Protestantæ. Nam licet hic aut ille pastoratus nullum ex Apostolis, vel apostolicis viris auctorem suum proferat, utpotè multò posterioris institutus; quia tamen in eadem fide cum Ecclesiis apostolicis conspirat, eo ipso æstimatur apostolicus, propter consanguinitatem et identitatem doctrinæ. — Ità Protestantæ ad utramque formam à nobis provocantur, ut alterutrâ se probent apostolicos, vel evolant ordinem episcoporum suorum ad Apostolos, aut apostolicos viros pertingentem; vel ostendant se eandem doctrinam tenere cum Ecclesiis verè apostolicis. Sed quia Protestantæ non habent Ecclesias apostolicas, ideò ex ordine episcoporum suorum, cum Apostolis perseverantium, non possunt probare suas Ecclesias esse apostolicas. Neque illud ipsum possunt probare ex comparatione doctrinæ suæ cum doctrinâ apostolicâ: quia non recipiuntur in pacem et in communicationem ab Ecclesiis quoquo modo apostolicis; quocirca ab diversitate doctrinæ suæ nullo modo sunt

apostolicæ Protestantium Ecclesiæ. Nam sicut conventio doctrinæ cum doctrinâ apostolicâ probatur ex communione cum Ecclesiis apostolicis, iâ diversitas doctrinæ à doctrinâ probatur ex defectu communionis cum Ecclesiis apostolicis.

§ 4. *Quid incumbat Protestantibus, præscriptionem catholicam impugnaturis.*

Ut lector catholicus faciliùs defendat contra Protestantes possessionis catholicæ legitimam præscriptionem, in superioribus propositam et confirmatam; dicendum cum Tertulliano, quid illis incumbat, qui hanc præscriptionem conantur enervare. Itâ enim manifestum fiet, nihil ab illis allegari posse, quod non facillimè refutetur. — Dicit itaque Tertullianus cap. 53 : « His definitionibus provocatè à nobis et revictæ hæreses omnes, sive quæ postere, sive quæ cœternæ Apostolorum, dummodò diversæ sive generatim, sive specialiter notatæ ab eis, dummodò prædamnatæ, audeant respondere, et ipsæ aliquas ejusmodi præscriptiones adversus nostram disciplinam. Si enim negant veritatem ejus, debent probare illam quoque hæresim esse eâdem formâ revictam, quâ ipsæ revincuntur, et ostendere simul ubinam quærenda sit veritas, quam apud illos non esse jam constat. Posterior nostra res non est, imò omnibus prior est; hoc erit testimonium veritatis, ubique occupantis principatum. Quod ab Apostolis non damnatur, imò defenditur, hoc erit indicium proprietatis. Quam enim non damnant, qui extraneam et quamque damnaverunt, suam ostendunt, idèoque et defendunt. » — His definitionibus et præscriptionibus provocatè à nobis et revicti Protestantes, ab Apostolis sive generaliter, sive specialiter notati, quia diversi, audeant nobis respondere, et aliquas ejusmodi præscriptiones contra doctrinam atque Ecclesiam catholicam proferre. — Si enim negant Ecclesiam catholicam etiamnum tenere veram doctrinam, duo ipsis incumbunt probanda. Alterum, Ecclesiam doctrinamque catholicam esse hæreticam eâdem formâ revictam, quâ Protestantium Ecclesiæ revincuntur, quasque duplici viâ cum Tertulliano revicimus, tum quòd successionem episcoporum suorum, ab Apostolis usque ad nostra tempora decurrentem nequeant ostendere, tum quòd doctrina eorum, cum instituto Ecclesiarum apostolicarum comparata, ex diversitate et contrarietate suâ pronuntiet, eam non esse apostolicam. Alterum quod ipsis incumbit, in eo consistit, ut ostendant ubinam quærenda sit veritas, quam apud illos non esse jam constat. Huic oneri nec ex Lutheranis conatus est satisfacere Hulsemannus, Dannhawerus, Bœbelius; nec ex Calvinianis Spanhemius. — Doctrina Ecclesiæ apostolicæ atque catholicæ romanæ non est posterior, imò doctrina Protestantium prior est; quod hoc est testimonium veritatis, ubique occupantis principatum. Quod ab Apostolis non damnatur, neque ab Ecclesiis apostolicis, imò defenditur ab Apostolis, quia in Ecclesiis apostolicis defenditur, hoc ipsum erit indicium proprietatis et genuinæ veritatis; indicium inveniente,

conservandæque doctrinæ apostolicæ. Quam enim doctrinam damnant Apostoli, vel Ecclesiæ apostolicæ, et habenda est extranea : quam verò nec Apostoli damnant, nec Ecclesiæ apostolicæ, suam ostendunt, idèoque et defendunt.

§ 5. — *Uterior declaratio præscriptionis catholicæ, et prioritate possessionis.*

Licet quæ hic dicturi sumus, ferè coincident cum precedentibus, quia tamen Tertulliano visum est rem eandem variis modis illustrare, neque nobis inconveniens videtur cum imitari, quo præscriptioni catholicæ aliquid splendoris accedat. — Dicit ergò, cap 56 : « Age jam, qui voles curiositatem meliùs exercere in negotio salutis tuæ, percurrere Ecclesias apostolicas, et apud quas ipsæ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsentantur, apud quas ipse authenticæ litterarum eorum recitantur, sonantes vocem, et representantes faciem uniuscujusque. Proxima est tibi Achaia? habes Corinthum. Si non longe es à Macedonia, habes Philippos, habes Thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiae adjaces, habes Romam, undè quoque nobis auctoritas præstò est. Ista felix Ecclesia! cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni Dominicæ adæquat, ubi Paulus Joannis exitu coronatur, ubi Apostolus Joannes, postquam in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur. Videamus quid dixerit, quid docuerit, quid cum Africanis quoque Ecclesiis contesserit. Unum Deum novit creatorem universitatis, et Christum Jesum ex Virgine Mariâ Filium Dei creatoris, et carnis resurrectionem; legem et Prophetas cum evangelicis et apostolicis litteris miscet, et indè potat fidem, eam aquâ signat, Spiritu S. vestit, Eucharistiâ pascit, martyrio exhortatur, et itâ adversus hanc institutionem neminem recipit. Hæc institutio, non dico jam, quæ futuras hæreses prænantabat, sed de quâ hæreses prodierunt. Sed non fuerunt ex illâ, ex quo facte sunt adversus illam. Etiam de olivæ nucleo, mitis et opimæ et necessaria, asper oleaster exoritur, etiam de papavere fici, gratissimæ et suavissimæ, ventosa et vana cantharus exurgit. Itâ et hæreses de nostro fructificaverunt, non nostræ, degeneres veritatis grano, et mendacio sylvestres. »

Agite etiam, Protestantes, percurrere Ecclesias apostolicas, apud quas ipsæ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsentantur. Italiae adjacetis, habetis Romam, undè nobis auctoritas præstò est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt. Videamus quid docuerit, et quid doceat in hunc usque diem, quid cum Ecclesiis Germanicæ, Hispanicæ, Gallicæ, Polonicæ, Suevicæ, Norwegicæ contesserit, antequam Lutherus, raptò charitatis vinculo, separata instituit conventicula. Testantur historie, testantur monumenta varia, quam fidem tenuerint, et quam reliquerint Lutherani et alii; prodierunt enim ex nobis, quia posteriores à priori

sed non fuerunt nobiscum, quia facti sunt adversi.

§ 6. — *Uterior declaratio ejusdem præscriptionis adversus Protestantés, ex ratione posterioritatis.*

Tertullianus, cap. 51 : « Revertar ad principalitatem « veritatis, et posterioritatem mendacii deputandam, « ex illius quoque parabola: patrocínio, quæ bonum « semen frumenti à Domino seminatum primò con- « stituit, avenarum autem sterilis fœni adulterium ab « inimico diabolo postea superducit. Propriè enim « doctrinarum distinctionem figurat, quia et alibi ver- « bum Dei, seminis similitudo est. Ità ex ipso ordine « manifestatur, id esse Dominicum et verum, quod sit « priùs traditum; id autem extraneum et falsum, quod « sit posterius immissum. Ea sententia manebit ad- « versus posteriores quasque hæreses, quibus nulla con- « stantia de conscientia competit ad defendendam sibi « veritatem. »

Revertamur cum Tertulliano, ut ex prioritate veri-
tatem, ex posterioritate falsitatem cognoscamus. Priùs
seminatum est bonum semen, posterius superseminata
sunt zizania. Bonum semen doctrinæ celestis
est symbolum, zizania autem errorem in doctrinâ
fidei designant. Ità ex ordine manifestatur, id esse
Dominicum et verum, quod sit priùs traditum; illud
autem extraneum et falsum, quod posterius immissum.
Hæc manet sententia adversus Protestantés, quibus
nulla vel probabilis constantia de conscientia suppetit,
ad vindicandam sibi prioritatem veritatis. — Quoniam
igitur catholica doctrina prior est, dicimus
post Tertullianum, cap. 29 : « Satis ineptum, ut prior
« in doctrinâ hæresis habeatur : vel quoniam ipsa est,
« quæ futuras hæreses cavendas prænuñciavit. » —

Quia verò doctrina Protestantium posterior est, post
eundem Tertullianum dicimus, cap. 54 : « Sive alie
« quidem fuerunt (hæreses tempore Apostolorum),
« alie autem postea abortæ quiddam ex illis usurpa-
« verunt, habendo cum eis consortium prædicationis,
« habeant necesse est etiam consortium damnationis,
« præcedente illo fine supradicto posterioritatis, quo
« etsi nihil de damnationis (ab Apostolis damnatis)
« participarent, de ætate solâ præjudicarentur, tantò
« magis adulteræ, quantò nec ab Apostolis nominata.
« Undè firmius constat has esse, quæ adhuc tunc nun-
« tiabantur futuræ. » — Itaque ex sententiâ Tertulliani,
omnes omninò posteriores hæreses ab Apostolis dama-
natae sunt, sive tunc existentes, sive futuræ, et illæ
quidem futuris annumeranda sunt, quibus ex poste-
rioritate falsitas tribuenda est. Cùmque Protestantés
sint notoriè posteriores, opponimus eis exceptionem
rei iudicatæ (1).

CONCLUSIO. — Habes, lector, præscriptiones catho-
licas, juxtà modum antiquissimi Tertulliani, juxtà
fundamenta ab Hulsemanno agnita, breviter proposi-
tas. Quod quidem à nobis factum non est de concilio
diffidentie, aut studio aliter inveniendæ constitutionis;
qui Protestantium probationes, si quas habere se pu-
tarent, in Methodo Augustinianâ satis postulavimus,
et non paucas suis locis refutavimus : sed *ex fiducia*
probationis, quâ nunc maximè præveniendum esse
duximus, quandò adversariorum nostrorum tergiver-
sationes magis magisque pateant.

(1) Juxtà L. *post rem iudicatam*, 50, ff. *de re iudicat.*
Vide Marant., part. 6, *de except.*, n° 13, pag. 282, et
n° 45, pag. 290.

TRACTATUS OCTAVUS.

DE MISSIONE PROTESTANTIUM.

SECTIO I. — *A missione rectè fieri initium inquisitionis.*

Antequàm examinetur, legitimus sit, an illegitimus
eiusdemque potestatis usus. necesse est ut constet
ipsam potestatem esse legitimam, sine quâ usus ne-
quit esse legitimus. Valet hoc in rebus secularibus,
valet in ecclesiasticis. Nam quomodò prædicalunt,
nisi mittantur? inquit Apostolus, ad Rom. 10, 15,
docens à missione derivari legitimam prædicationem,
et sic examen missionis iusto ordine præcedere
examen prædicationis.

Examen prædicationis merè consistit in questione
juris. Lite rectè constitutâ, examen missionis, quod
cum Protestantibus instituendum est, in facto præci-
pue consistit, questione juris in plerisque sepositâ.
Quia verò facti controversia, cujus probationes sunt
per testimonia sensibilia, nullo artificio indigentia,
peculiarem affert cùm facilitatem, tùm evidentiam,
questione juris non rarò diffidentatibus involutâ, aut
subiectâ, jure merito petuntur tabule missionis Pro-
testantium, quibus deficientibus, mox constat nullam

illos Ecclesiam potuisse congregare nisi schismaticam,
origine legitimæ potestatis destitutam. — Non igitur
quæremus præcipue, quid ad missionem præcisè re-
quiratur, cùm id longius examen postulet; sed an
Lutherus et Calvinus sint missi? Non agemus latè de
explicatione missionis, sed de applicatione : non age-
mus diffusè de exactâ cognitione missionis, sed de pos-
sessione. « Vestre cathedræ originem reddite, qui
« vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare. » S. Optat.
lib. 2.

SECTIO II. — *Quid sit missio, seu vocatio.*

Ex usu Ecclesiæ communi, vocatio omnis est actio,
quâ alicui personæ aliquid committitur ab eo, penes
quem committendi potestas est; illud autem quod com-
mittitur, consistit in opere docendi, Sacramenta admi-
nistrandi, Ecclesiam regendi. — Vocatio alia dicitur
ordinaria, quæ fit ab hominibus potestatem vocandi
habentibus; alia dicitur extraordinaria, quæ à Deo im-
mediate procedit. Vid. Conf. Helv. pr. art. 8; Angl.
poster. art. 6a.

SECTIO III. — *In quibus sit consensus.*

Convenit inter Catholicos et Protestantas 1° Deum esse, qui constituit in Ecclesiâ pastores et doctores in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, ut non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ. Ilinc Conf. Helv. poster. : « Damnamus omnes, qui suâ sponte currunt, cum non sint electi, missi vel ordinati. Vid. Helv. pr. art. 17 et 18. Angl. pag. 116. — Convenit 2° missionem pastorum et doctorem in Ecclesiâ esse perpetuam. Vid. tract. de Eccl. contr. 1, Ordin. Eccl. Neoburg. part. 2, fol. 50, discipl. Eccles. Middelh. art. 4. Synop. pur. Theol. disp. 42, in princ. — Convenit 3° missionem extraordinariam aliam esse fundamentalem, quæ à primo extraordinariè misso transit ad successores ejus, qualis fuit Aaronis, et Apostolorum; aliam collateralem, qualis fuit Prophetarum, et quæ non transit ad successores, sicut undique in confesso est.

SECTIO IV. — *Sententia Protestantum de suorum missione.*

His positis, dicunt Protestantas, Lutherum, Calvinum aliosque primos Ecclesiæ prætenso Reformatores, partim ordinariè, ex institutione Ecclesiæ romanæ, partim extraordinariè à Deo missos esse. Ità Bucanus, loc. 42, § 47; Meisnerus, Consult. Cath. part. 2, consid. 7, art. 5. Synop. pur. Theol. disp. 42, thes. 41. — In Confessionibus publicis Protestantium nullam invenimus mentionem *partim ordinariæ, partim extraordinariæ missionis*. Nec mirum; est enim commentum omnibus seculis inauditum, et novorum Prophetarum novissimum paradoxum. Scimus Prophetas extraordinariè missos esse; scimus etiam ex Prophetiis aliquos tum ordinariam, tum extraordinariam habuisse missionem; sed utramque perfectam. Protestantas, qui partim hanc, partim illam prætendunt, nostram habent perfectam, id est, nullam habent. — Denique tamen Protestantas illud velle, quòd Lutherus, Calvinus et similes utramque missionem habuerint perfectam. Hoc facti est, et factum probari debet (4).

SECTIO V. — *De ordinariâ Protestantum missione.*

Non subsistere missionem, si facta sit à non habente potestatem, adeò manifestum est, ut nullus, qui vel micam sanæ rationis habet, de eo possit dubitare; nullus enim dat, quod non habet. (Vide SS. Patres apud Staplet. de princ. Fid. contr. 1, q. 5, a. 5.) — Cùmque Protestantas asserant Lutherum, Calvinum, aliosque similes ordinariè missos à romanâ Ecclesiâ; videndum est an Protestantas agnoscat potestatem mittendi in romanâ Ecclesiâ. Nisi agnoscerent potestatem mittendi in romanâ Ecclesiâ, nec dicerent se ordinariè missos à romanâ Ecclesiâ, nec viderentur missi à non habente potestatem. — Docet disciplina Gallica baptismum collatum à non habente vocationem vel commissionem, esse nullum. Cùmque ipsi in suâ confessione agnoscat validitatem baptismi apud nos col-

(4) L. sive possidetis, c. de probat., quia non presumuntur; Messoch. lib. 2, præsumpt. 14, § 17.

lati, eo ipso fatentur catholicos habere veram vocationem vel commissionem. (Vide Meisn. Consult. Cath. part. 2, art. 5; Croc. tom. 2 Anti-Dec. contr. 12, sect. 1, n. 12.) — Sed rursum Ecclesiæ missionem arguunt nullitatis et invaliditatis. Quia juxta disciplinam Gallicam, sacerdotes nostri et monachi, ad vos transeuntes, iteratò ordinantur ad ministerium, antè susceptionem functionis ecclesiasticæ; opus enim habent aliâ vocatione, quòd nostræ ordinationes nihil aliud sint, quàm fœdissimæ profanationes, idèòque ejurandæ, ut loquitur Bucanus, loc. 42, § 48. (Vide Conf. Helv. pr. art. 18. — Itaque si querimus an romana Ecclesiâ habet mittendi potestatem, respondetis secundum carnem per est, et non. Et tamen dicit Apostolus: Si quæ destruo, hæc iterum ædifico, prævaricatorem me constituo, 2 Cor. 1, 17.

SECTIO VI. — *Ordinariam Protestantum missionem cavere auctoritate.*

Fac Protestantas agnoscere in Ecclesiâ romanâ potestatem mittendi; necdum ordinariam suorum missionem per propria defendent principia. — Alia est missio seu vocatio Sacramentalis, destituta utendi et exercendi legitimâ potestate, qualis est episcoporum hæreticorum, qui vel ipsi olim in Ecclesiâ catholicâ sunt ordinati, vel eorum prædecessores, qualis etiam episcoporum degradatorum; manet enim impressus character, sine legitimâ exsequendi auctoritate. — Si Ecclesiâ Romana utramque habuit vocationem tempore primorum Protestantium, hoc est, Sacramentalem cum impresso characterem, et auctoritativam cum exercendi facultate; erat per consequens Ecclesiâ romana vera Jesu Christi Ecclesiâ, extraque ejus communionem nec erat auctoritas, nec salus. Primi ergò Protestantas ab eâ recedentes, eamque condemnantes, seipsos privârunt omni auctoritate et salute. — Sin autem dicatis Ecclesiâ romanam tunc non habuisse, nisi simplicem missionem Sacramentalem, denudatam legitimâ utendi potestate; non potuit dare primis Reformatoribus, quod non habuit; sicut episcopi hæretici, aut degradati à verâ Ecclesiâ, nequeunt illis legitimam communicare auctoritatem, quos ordinant; neque hi ordinati assumere exercitium ministerii sine crimine et sacrilegio. — Quamvis autem actiones tantum episcoporum, quas exercent virtute ordinationis suæ, imprimant ordinatis characterem; sunt tamen illicitæ et damnabiles, ob defectum auctoritatis; ipsique ordinati, licet quoad characterem sacerdotes aut episcopi, legitimâ utendi auctoritate destituuntur, eoque respectu nec sacerdotes sunt, nec episcopi. Sic Meletium, qui caput erat Meletianorum, ad Ecclesiam catholicam recepit concilium Nicænum; sed abrogato quoad exercitium episcopatu, ablatâque ordinandi legitimâ potestate, nudum ei reliquit sine ministerio titulum. In Sardicensi concilio nec titulus episcopi fuit relictus Theodoro Narcisso, aliusque in Arianismum lapsis. Similia tradit S. Athanasius, et S. Hieronymus, teste Davyo. Neque tamen dicendum est characterem illis episcopis defuisse, vel non fuisse applicatum: sed

caruisse illos legitimam exercendi facultate, quæ vel non transmissa, ob ordinationem ab hæreticis, vel perditâ ob assumptam hæresim, non poterant eam aliud præterendere, quàm à solâ Ecclesiâ catholicâ, cui ea auctoritas competeat, quamque in concilio Nicæno imperitiis antecesserunt ordinatis à Meletio. — Quapropter si Protestantes dicant Ecclesiam catholicam, tempore primorum Reformatum, non habuisse nisi missionem Sacramentalem, auctoritate executivâ destitutam; non potuit illis dare, nisi solam impressionem characteris, legitimam utendi potestate carentem. — Et hæc quidem non aliter locum habent, nisi secundum sententiam Catholicorum, credentium subsistere missionem Sacramentalem sine auctoritativâ, ordinationemque esse Sacramentalem, quod imprimat characterem, etiam abolitâ auctoritate, remanentem, pro cuius consignatione fuerat collatus; atque ideò Ecclesiâ cum non repetit, vel reiterat, licet auctoritatem quandoque restituat. At verò juxta sententiam Protestantium, quorum plerique ordinationem pro Sacramento non habent, unanimiter impressionem characteris negantes, nequit supponi, post auctoritatis privationem, superesse sigillum Sacramentale, quod alteri communicari possit: adeoque nec primi Reformatores potuerunt recipere ullam missionem Sacramentalem ab Ecclesiâ Romanâ, quam illi non agnoscunt.

Sed demus, Protestantes à suâ doctrinâ tantisper recedere, et in hæc angustias catholicam amplecti; nihil aliud sequetur, quàm nudum characterem Sacramentalem primis Reformatibus fuisse impressum; neque enim Ecclesiâ romana illis poterat dare quod non habebat, facultatem scilicet et auctoritatem exercendi ministerium, quam perdididerat per hæresim, subjecta anathemati per Apostolum pronuntiato (si veri sint Protestantes), quòd aliter evangelizaverit, quam ab initio inveniit evangelizatum. (Vide Zanchium, tom. 4, in 4 præcept.)

SECTIO VII. — *Calvinum, et alios in Ecclesiâ catholicâ baptizatos, non fuisse capaces missionis, si Reformati fides.*

Qui non est baptizatus, vel qui nulliter est baptizatus, is est incapax missionis. At Calvinus (si Reformati fides) vel non est baptizatus, vel nulliter est baptizatus. Ergò Calvinus est incapax missionis. — Major propositio est ipsa doctrina Reformatum; docent enim baptismum administratum per eum qui non habet vocationem vel commissionem, esse nullum. Discipl. Gall. cap. 14, art. 1; Conc. Nation. Middeld. resp. ad interrog. 74; Zanch. lib. de Natur. Dei, præfat. tom. 2, pag. 7; Synop. pur. Theol. disp. 44, thes. 12 et 55. Est ergò notorium, quod habet propositio major. — Probatur minor, quòd Calvinus (si Reformati fides) baptizatus sit per eum, qui nec vocationem habuit, nec commissionem. Nam disciplina Gallica vult iteratò ordinari illos sacerdotes et monachos, qui à nobis ad ipsos transeunt. Atque hæc dicit, nec licitum, nec expediens esse, audire prædicatores Ecclesiæ ro-

mana. Et quare? Quia nullam de jure habent episcopi, etc., jurisdictionem ecclesiasticam, cap. 14, art. 8. Vocatio illorum est illegitima, inquit Synopsis; addite, invalida, utrumque enim asseritis. (Vid. Conf. Gall. art. 51.) — Cùm igitur Ecclesiâ catholicâ, juxta illos, nullam habuerit vocationem, vel commissionem, Calvinus fuerit nulliter baptizatus et incapax missionis.

SECTIO VIII. — *Contradictiones Reformatum.*

Antequàm ad ulteriora progrediamur, operæ pretium erit ostendere quomodò à regulis suis deviant Reformati. Disciplina Gallica exigit iteratam ordinationem in sacerdotibus nostris ad Reformatos transeuntibus, conformiter id quidem Confessioni Gallicæ, interruptum Ecclesiæ statum asserenti; conformiter Confessioni Scoticæ. At verò hæc non coherent cum resolutione synodi nationalis Middeldurgensis, quæ in sacerdote catholico, ad Reformatos transeunte, nihil requirit, quò ministerio fungatur, nisi solum examen. (Resp. ad interrog.)

Iterum: Demonstravimus ex doctrinâ Reformatum publicâ, baptismum administratum per eum, qui non habet vocationem vel commissionem, esse nullum. Et similia tradit Confessio Scotica. Sed hæc non coherent cum doctrinâ Confessionis Gallicæ: « Quæ in papatu exigua quadam Ecclesiæ vestigia, ac presertim baptismi substantia remansit, ejus etiam efficacia ab eo non dependet, à quo administratur, factemur illic baptizatos, secundo baptismo non egere. » Paria habet Synop. pur. Theol. disp. 44, thes. 14; Petr. Mart. Class. 4 Loc. comm., cap. 6, n. 41; Bucan. loc. 47, § 15. Ex dictis Reformatum contradictoris sententiis sequitur, Calvinum fuisse validè baptizatum, et non fuisse validè baptizatum, fuisse Christianum, et non fuisse Christianum, fuisse capax missionis, et non fuisse capax missionis. *Mentita est iniquitas sibi.*

SECTIO IX. — *Si primi Protestantes habuissent missionem, fuisset ablata.*

Ministram Ecclesiæ per superiorem suum privari posse omni jurisdictione et functione ecclesiasticâ, fatetur nobiscum Reformati. Causam autem privandi sufficientem hinc inde statuimus, doctrinam falsam et hæreticam, schisma Ecclesiæ, etc., synod. nation. Dordrecht. 1578; synod. nat. Hage, art. 75; Middeld., art. 65; Discipl. Gall. cap. 4, art. 2. Imò nec ipsi Reformati ministros liberant à penâ excommunicationis, ubi causæ gravitas cum rigorem postulat, ut videre est locis citatis.

Superior primorum Protestantium erat Ecclesiâ catholicâ, erant pontifices et episcopi ordinariam exercentes potestatem; ab hæc enim Ecclesiâ, ab his episcopis præterdunt missionem ordinariam. Ecclesiâ autem catholicâ, per pontifices et episcopos, privavit primos Protestantes omni jurisdictione ecclesiasticâ, secundum jura Ecclesiæ privationem declarantes. Ergò, etiamsi habuerint, ex nostrâ sententiâ, missionem Sacramentalem, omni modo irrevocabilem, auctoritas tamen exercendi, et usus officii per legitimam

potestatem fuit ablati. — Deindè, juxtà doctrinam Disciplinae Gallicae, ministri deponi possunt propter malam doctrinam. Imò, ut docet eadem Disciplina, sententia per consistorium vel colloquium lata, manet valida usque ad sententiam definitivam, non obstante appellatione. Idemque statuit de suis diaconis et senioribus. Undè quamvis primi Reformatores potuerint appellasse à sententiâ privationis, contrà ipsos vel jure ipso, vel per hominem latâ, debuit tamen valere sententia usque ad definitivam legitimam superioris. (Vid. Disc. Eccl. Middelh. art. 29; conc. nation. Middelh., resp. ad interrog. 104, et syn. nat. Hagæ, art. 29.) — Dicant ergò Reformati, ad quem appellaverit Calvinus. Nùm ab Ecclesiâ ad seipsum appellavit? Dementius certè nihil cogitari potest. Nam et ministris à vobis depositis, cur non liceat, quod Calvinus licuit? aut si his non liceat, quomodò non inanis fuerit Calvini appellatio? Quis hic exitus, nisi dicatis sententiam inferioris judicis, in casibus prædictis, interjectâ appellatione, debere sortiri effectum, prout Reformati, orbis terrarum judices, decreverint, sententiam contravenire verbo Dei, vel non contravenire? Sic autem nulla sententia erit inappellabilis, quoad effectum suspensivum, nisi Reformati voluerint: et eodem modo nullus erit hæreticus, qui idem privilegium non assumat. — Verùm, quid in re tanti momenti nobis obtrusum vultis, ne in minoribus quidem servatis ipsi, ut sciamus vos proprio contravenire judicio, quando statuitis consistoria de scandalo et doctrinâ judicantia, non obstante judicium recusatione, etiam illos *ab Ecclesiâ rescindendos* esse, qui judicio synodi nationalis non acquieverint de puncto in punctum, cum expressâ errorum suorum renuntiatione. Quo procedendi modo tota nobis cedit causa.

Sectio x. — *Ad quæ loca primum reformatores fuerint missi.*

Primos Reformatores habuisse missionem ordinariam à romanâ Ecclesiâ prædicandi et regendi Ecclesias per totum orbem, ne ipsi quidem astruunt Protestantes. Petimus ergò quâ auctoritate verbum Dei prædicaverint, Ecclesiisque exererint, et direxerint in iis locis, ubi erant pastores ordinariè missi, quique illorum conatibus obstabant? Neque enim videmus quo pretextu tanta potestatis amplitudo ipsis tribuatur, qui Apostolorum jurisdictioni non cedat. — Docet Disciplina Gallica: « Prædicantem unius Ecclesie non posse concionari in aliâ, sine consensu prædicantis ejus Ecclesie. » Ergò non licuit Reformatis prædicare in locis, ubi catholici pastores reperiebantur, quorumque ordinariam missionem non poterant improbare. — Eadem Disciplina docet: « Prædicantem intrudentem seipsum, etiamsi approbatus fuisset à populo, non posse approbari per prædicantes vicinos, » etc. Ergò, etiamsi habuerint prædicantes hinc inde partem populi faventem, non licuit ipsis ministerium assumere, neque vicinis prædicantibus illos approbare. (Vid. nat. synod. Dordrecht. anni 1578, tit. 7, 9; synod. nat. Hagæ, art. 13; Gerhard., Loc.

tom. 6, de minist. Eccl. cap. 3, sect. 2.) — Neque dicant pastores catholicos non debite implevisse suum munus, adeoque sibi integrum fuisse ad alias Ecclesias transire; nam si quis delegatus ad certam causam, ad certum locum, vicinos judices de tribunali deturbaret, hoc solum pretextu, quòd malè judicaret, et ad palliandam violentiam diceret, id cuius jurisperito licere; quis, quæso, talem non judicaret puniendum, ut turbulentum invasorem? (Vid. Discipl. Gall. cap. 1, art. 86.)

Sectio xi. — *Sacerdotium et doctoratum primorum Reformatorum non sufficere ad auctoritatem missionis.*

Lutherus fuit monachus, fuit sacerdos: quid hoc ad munus pastorale et auctoritatem regendi Ecclesiam? Etenim, si, ut vos dicitis, romana Ecclesia est hæretica, idololatrica, et abominanda, necesse est ut asseratis, nec Lutherum, nec Calvinum fuisse sacerdotes. Vos certè qui docetis sacerdotium non esse sacramentum, nec per collationem hujus ordinis characterem imprimi; quo jure defenditis eos fuisse in Ecclesiâ romanâ creatos sacerdotes? Ecclesia hæretica nullum habet exercitium jurisdictionis, nullam potestatem mittendi, quia lupis non competit pascedum demandare gregem Christi.

Si ex nostrâ sententiâ procedendum est, sacerdotes accipiunt potestatem offerendi sacrificium Missæ, et absolvendi à peccatis; momentum etiam de munere prædicandi. Missio ordinaria, quatenus importat facultatem prædicandi et Ecclesias regendi, postea conferitur separatim, et ad certa loca determinatur. Non ergò concludi potest Lutherum et Calvinum fuisse missos, quia fuerunt ordinati sacerdotes. Deindè, in nostrâ sententiâ, alia est potestas ordinis, alia jurisdictionis; hæc tolli potest, quia executionem potestatis tolli posse, nemo dubitat: illa tolli nequit, ob indelebilem characterem. Sacerdos apostata manet sacerdos, quoad characterem; sed amittit non tantum legitimam auctoritatem exercendi sacerdotium, verum etiam jurisdictionem, si quam habuit. Undè, si ex nostrâ sententiâ proceditis, nullam Lutherus et Calvinus post defectionem habuerunt auctoritatem vel jurisdictionem.

Lutherus fuit doctor theologiæ: quid hoc ad missionem et jurisdictionem ecclesiasticam? quid ad potestatem colligendi et regendi Ecclesias? Ne doctores quidem Lutherani habent potestatem regiminis pastoralis, nisi simul sint pastores. Etiam Reformati docent doctorem Ecclesiæ non posse prædicare, vel administrare Sacramenta, nisi simul sit doctor et prædicans. (Vid. Discipl. Eccl. Middelh. art. 3; synod. nat. Dordrecht. 1578, art. 51; syn. nat. Hagæ, art. 3; Serar., Opuse. tom. 3, orat. 3; Luthero Turc. pag. 164.)

Sectio xii. — *De episcopatu primorum Reformatorum, et Orientalium.*

In sententiâ Protestantium, sacerdos habet eandem potestatem mittendi cum episcopo; nullaque est jure divino potestatis differentia, sed tantum humanæ.

Indè autem concludunt, potestatem mittendi non defuisse primis Reformatibus, quantumvis non fuerint in Ecclesiâ catholicâ ordinati episcopi. Tenent Reformati sibi episcopos non defuisse in Angliâ, quorum proinde ordinationes nequeat catholica Ecclesia improbare, maximè quòd hæc agnoscat ordinationes episcoporum orientaliū esse validas. — At verò nihil habent pro istâ æqualitate presbyteri et episcopi, quod hæreticus olim non habuerit Arius, si S. Epiphania creditis, ejus errorem refellenti. S. Augustinus, quem in speciem soletis venerari, Ari sententiam in catalogo hæreticorum referens, vestram retulit, illo dicente, « presbyterum ab episcopo nullâ differentiâ debere discerni. » — Non igitur probant Protestantes, primos Reformatores habuisse jus ordinandi. Ponamus tamen illos fuisse episcopos: profectò exercitium potestatis legitimum non potuerunt cum charactero accipere, nisi à verâ Ecclesiâ; si autem exercitii legitimum potestatem à verâ Ecclesiâ cum charactero obtinuerint, romana erit vera Ecclesia, à quâ sese separantes, facti sunt schismatici; et ejus in universalibus conciliis decreta impugnantes dogmata, omni destituuntur utendi auctoritate. — Deinde, etiamsi sacerdos haberet eandem cum episcopo potestatem, nullam tamen haberet jurisdictionem in particularibus Ecclesiis alteri episcopo subjectis. Dicant igitur quâ potestate miserint Prædicantes ad Ecclesias aliis subjectas, adversus proprias disciplinas in superioribus allegatas? An quilibet prædicans habet potestatem mittendi per totum mundum? hoc ipsi non dicitis.

Posteâ, in sententiâ Protestantium, ne quidem unus solus prædicans habet potestatem mittendi; sed ordinatio seu missio tantum fit per plures, teste Disciplina Gallicâ, et Synopsi purioris theologiæ. Quotquot igitur initio prætensæ Reformationis à solo Luthero vel Zwinglio sunt missi, non habuerunt legitimum missionem; neque enim possunt dicere, se aliunde accepisse potestatem. — Quoad episcopos Angliæ, rectè observavit Davvys promotionem illorum à presbyterio ad episcopatum, esse merè politicam, non ecclesiasticam. Doceant proinde illos episcopos esse legitime ordinatorum. Hoc autem si docuerint, quid proficient? nim solus character episcopalis dabit legitimum exercendi potestatem? Satis de eo dictum in præcedentibus.

Sed isti episcopi Angliæ tenent dignitatem episcopalem jure divino super presbyterium eminere; non ergo est Reformatis ex fide catholicâ certum, eandem esse presbyteri et episcopi potestatem; consequenter illis non est certum, ullos esse in Ecclesiâ reformatâ legitimos ministros, nisi ab episcopis ordinatorum, quales extrâ Angliam vix reperias. Si incertum est an extrâ Angliam legitimi sint ministri, similiter erit incertum an sit legitima facies ulius particularis Ecclesiæ visibilis, quæ sine legitimis ministris nonquit consistere. Ità provocatio ad episcopos Angliæ magis convincit nullitatem ministerii Reformati.

In episcopis orientaliibus, si continuata sit, quæ olim fuit, substantia ordinationis, etiam agnoscentus est

verus episcopatus quoad characterem; agnoscenti, quoad characterem, veri presbyteri ab illis ordinati. Sed indè non evincitur idem de Protestantium presbyteris esse dicendum, quorum pauci ab episcopis sunt ordinati, præterquam quòd rejiciant characterem. Atque hinc in Protestantibus arguimus defectum missionis, tum ex capite ordinationis invalide, tum ex parte usurpatæ auctoritatis, in orientaliibus solam legitimam desiderantes auctoritatem.

SECTIO XIII. — De extraordinariâ missione Protestantium.

Duplex invenitur missio extraordinaria in veteri Testamento, alia fundamentalis, quæ fuit in Aaron, undè, tanquam à fundamento, derivabatur missio ordinaria; alia collateralis, quæ fuit in Prophetis, ordinarium sacerdotium non assumptibus, neque principium alteri sacrificatorum ordini facientibus. Hinc missio extraordinaria collateralis multoties fuit repetita in veteri Testamento, Prophetis ordinari ministerium officii sui admonentibus; dum fundamentalis illa, durante lege, iterari non poterat. *Translatio sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat*, Hebr. 7, 12.

Primorum Protestantium prætensa missio non mansit in terminis vocationis collateralis, quia non sufficit ipsis monere ordinarium ministerium officii à Deo inuncti, ad imitationem Prophetarum; sed adscripserunt sibi vocationem fundamentalem, qualis fuit Aaronis et Apostolorum: nam seipsos constituerunt velut novum principium successionis ecclesiasticæ, non tantum usurpantes ministerium, sed et pastores, tum per varia loca, tum qui ipsis succederent, instituentes, quasi vocati fuissent à novo legislatore ad tradendam novam religionem. — Undè præter missionem extraordinariam veteris Testamenti Protestantibus non posse patrocinari; collaterales enim non expectamus in Ecclesiâ Christi, nec ipsi eas valent prætere. Fundamentalis iterari non potuit sub veteri, multò minus sub novo Testamento. Possent hæc sola sufficere; sed abs re erit particulatim ad singula descendere.

SECTIO XIV. — Sententiæ Reformatorum de suâ extraordinariâ missione.

Sic habet Confessio Gallica, art. 31: « Credimus, « nulli fas esse suprà auctoritate invadere Ecclesiæ « gubernacula, sed legitimi electione, quoad ejus fieri « potest, et quamdiù Dominus ejus rei potestatem fa- « cit, præeunte, adscisci unumquemque oportere. Ad- « dimus autem nominatim illam exceptionem, quoniam « interdum, ut nostris etiam temporibus, interrupto « Ecclesiæ statu, necesse fuit nonnullos extrâ ordi- « nem divinitus excitari, qui Ecclesiæ collapsæ ruinas « instaurarent. Uticumque sit tamen, credimus semper « sequendum esse hanc normam, ut omnes pastores « seniores et diaconi, suæ vocationis testimonium ha- « beant. » — Calvinus, epist. 190: « Remedium offert « Deus ipse, dum idoneos et probos doctores excitat, « qui Ecclesiam in deformibus papatus ruinis jacen- « tem ædificent. Atque omnino extraordinarium fuit

« hoc munus, quod Dominus nobis injunxit, dum
 « operâ nostrâ ad colligendas Ecclesias usus est.
 « Quia ergo præter spem hominum insolito modo re-
 « pentè apparuerunt sinceræ pietatis vindices, eorum
 « vocatû à communi regulâ æstimari non debet. Cæ-
 « terùm, hæc lege divinitus vocati sunt, ut Ecclesias
 « rectè compositis, alios pastores substituant in suum
 « locum. » Idem, de veræ Eccles. reformat. : « Jam
 « sum præfatus nihil esse controversiæ, quin ubicum-
 « que incolumis, aut saltem tolerabilis est Ecclesie
 « status, expectanda sit ordinaria vocatio. Sed an
 « propter cæcâ lex Deo imposita est, quin extrâ ordinem,
 « qui collapsam diruptamque Ecclesiam restituant,
 « Prophetas ipse excitet suo spiritu, ac alios mini-
 « stros? Sed enim, inquit, hoc accidere nunquam
 « patietur Ecclesie perpetuitas. Ego sanè concedo,
 « fieri nunquam posse ut Ecclesia interdicat. At cum
 « ad pastores referunt, quod de perpetuâ Ecclesie
 « duratione promittitur, in eo vehementer errant. Ne-
 « que enim si desint pastores, ideò protinus desinit Ec-
 « clesia. » Et mox : « Quæro ubinam legerint oportere
 « ad finem usque mundi, continuâ serie alios succe-
 « dere aliis episcopos. At nos legimus, eum olim sa-
 « cerdotium partim iuscitiâ et ignaviâ, partim perfidiâ
 « et scelere, vitiatum esset Dei cultus, inculta jaceret
 « sacrorum administratio, perversa esset pia doctrina,
 « Ecclesia propè concidisset, extraordinario Dei af-
 « flatu suscitatos fuisse Prophetas, qui res perditas
 « restituerant. Quid obstabit, quò minus idem nunc
 « quoque præstet? Et sanè ita necesse fuit. Nec verò
 « minus ad nos quàm ad veterem populum, quod ha-
 « betur apud Ezechielem 34, 2, et Jer. 3, 15, et 33,
 « 12, pertinet; Deum, ut improborum pastorum ne-
 « quitiam ulciscatur, depulsis illis, probos daturum,
 « ac fideles, qui secundum ejus voluntatem pascant. »
 Ex his concludit : « Qui nobis hoc tempore facem
 « præstulerunt, ut à diuturno errore in viam rediremus,
 « sanctos Dei prophetas fuisse, testatur præclarum
 « quod ediderunt, et verè divinum ministerii sui spe-
 « cimen. » Eandem sententiam tradit Sadeël. De Legi-
 « tit. Vocat. Ministr. pag. 551; Sophis. Turria. loc. 42,
 « de Vocat. Ministr. cap. 8; Bucanus, loc. 42, § 41, 42,
 « 47, 48; Zanchius, tom. 4 in 4 præcept., col. 727,
 « 769, 774.

SECTIO XV. — *Sententia Lutheranorum de suâ extraor-
 dinariâ missione.*

Lutherus jaet extraordinariam vocationem in epi-
 stolâ, quâ excusat reditum suum ex Pathmo duci
 Friderico electori : « Deus me judicabit secundum
 « conscientiam meam certitudinem. Certò autem scio,
 « et firmissimè persuasum habeo, meum verbum, seu
 « initium mei Evangelii, non à me, sed à Deo profec-
 « tum esse. Nec ullum genus mortis aut persecutionis,
 « Deo juvante, hoc mihi exentiet, aut diversum docebit.
 « Et videor mihi rectè divinare, nullis terroribus aut
 « sævitâ hanc lucem aboleri posse. » Postea dicit :
 « Divinitus accensus lumen. » Et in conclusione :
 « V. quidem Cl. Dominus est mei corpusculi et for-

« tunarum, Christus etiam animarum, ad quas me
 « misit, et ad quarum curam me exsusceperat. » Item,
 In Praefat. lib. contr. Reg. Angl. : « Non ego oppro-
 « brium Boemici nominis metuo, quæ gloria est cæ-
 « ràm Deo, sed quòd Christus me hic posuit, ut tor-
 « queam papistica monstra, dum nihil invenire in me
 « possunt quod jactare velent, in suæ incredibilis
 « invidiæ respiraculum. Cruciari eos vult Christus suâ
 « ipsorum invidiâ. Expecto eos igitur hic, et expectabo
 « impotentissimam eorum invidiam; egregiè irritatu-
 « rus et torturus, donec vixero. Si autem me occide-
 « rint, multò maximè cruciaturus. Sic enim datus
 « sum illis in portentum à Domino meo Christo, » etc.
 — Et in ipso libro : « Certus sum dogmata mea ha-
 « bere me de celo, quæ citari adversus eum trium-
 « pharunt, qui in ungue novissimo plus habet virtutis
 « et astutiae, quàm omnes papæ, et reges, et doctores,
 « ut nihil agant, qui bullas nominum et titulorum con-
 « trà me jactant, et libellos sub regis inscriptionibus
 « venditant. Dogmata mea stabunt, et papa cadet,
 « invitus omnibus portis inferi et potestatibus aeris,
 « et terræ, et maris. Ipsi me provocarunt ad bellum,
 « bellum igitur habebunt; pacem oblatam contempse-
 « runt, pacem igitur non habebunt, Deus viderit, uter
 « primus fessus defecerit, papa an Lutherus. Sic
 « placet in Christo in dies magis ac magis superbi-
 « re adversus insulsos istos et ineptos Basiliscos, quò
 « magis ipsi furiant. » Et in margine horum verborum.
 ponitur : *Dogmata Lutheri de celo.* Et exempli Theol.
 et doctr. Papist. : « Cum et ego sim unus de antipapis,
 « revelatione divinâ ad hoc vocatus, ut dissipem, per-
 « dam, et destruam regnum illud maledictionis, eu-
 « pidè et libenter eo fungor officio sicut hactenus
 « feci. » Vide Luther. Contr. cælestes Prophetas. Et
 Erust. Antichrist. decret. act. tom. 2; Meisn. Consult.
 Cath. Part. 2, consid. 7, art. 5.

SECTIO XVI. — *Considerantur probationes Protestantium.*

Primum signum Protestantibus statuunt in purâ præ-
 dicatione verbi Dei, ut extraordinariam missionem
 primis prætensis Reformatioribus tribuant. Ità Bucanus,
 loc. 42, § 45; Meisnerus, Consult. Carth. part 2,
 consid. 7, art. 5, et part. 3, rat. 3, etc.—Resp. 1.º : Vel
 ideò vobis credendum est, extraordinariam vocatio-
 nem prætendentibus, quia jaclatis puram verbi Dei
 prædicationem; vel non ideò vobis credendum est. Si
 ideò credendum non sit, quomodò subsistet allatum
 signum pro extraordinariâ vestrorum missione? Sin
 autem ideò vobis credendum, tàm Lutheranis quàm
 Reformatis, licèt malè in tradendo verbo Dei unitis;
 credendum erit et quibuslibet, pari confidentiâ, puram
 verbi Dei prædicationem venditantibus. Nam, ut dicit
 S. Hilarius : « Memento, neminem hæreticorum esse,
 « qui se nunc secundum Scripturas predicare ea,
 « quæ blasphemant, mentatur. » — Resp. 2.º : si pura
 prædicatione verbi Dei signum infallibile est extraordi-
 nariæ missionis, licetlibet universis ministerium assu-
 mere in Ecclesiâ, et sacramenta administrare, modò
 purè prædicent verbum Dei, utpotè eo ipso extraor-

Zinaria missione instructis. Hoc autem nolunt Protestantés, per suas disciplinas ecclesiasticas. Ergò, qui statuunt puram prædicationem verbi Dei signum vocationis extraordinariæ, domesticas subvertunt disciplinas; vel aliud docent, ut se adversus Catholicos quoquo modo tueantur; aliud, ut ordinem convenientem servent in suis Ecclesiis. Adversantur tamen manifestis Scripturis, vocationem commendantibus; neque enim sufficit veritatem doctrinæ allegare, ut quis usurpet Ecclesiæ ministerium. Core, Dathan, et Abiron horribili interitu à Deo puniti sunt, non quòd falsam doctrinam traderent, aut sacrificia diverso ritu offerrent, sed quòd ministerium non vocati invaderent, quod rectè ponderavit S. Cyprianus. A Protestantibus verò absolvendi erunt Core, Dathan, et Abiron, utpotè extraordinariâ vocatione, ob puram prædicationem verbi Dei, et ritu ordinato oblata sacrificia, divinitus instituta; accusandus ipse Deus crudelitatis, Scriptura sacra vanitatis.

Bucanus conatur probare suum signum ex Jerem. 23, v. 21, 22, et 23, v. 27, 28, et 27, 13, et 22, 9. — Resp. : Rogamus lectorem, ut non graveur ipsa loca inspicere, et advertet sibi fumos vendi, nihilque aliud ab illis agi, nisi ut simplicibus, sub prætextu Scripturarum, miserè imponatur. Coringius non eredit quemquam Protestantium adeò delirasse, ut tam ineptè et stolidè fuerit argumentatus. Sed jam Bucanum nominavimus.

Secundum signum statuunt in donis Spiritûs sancti, et 1° in dono dicendi et docendi; 2° in dono imperterritæ in verâ Dei veri doctrinâ constantiæ, exemplo Isaicæ et Christi, et Apostolorum. Bucanus, loc. 42, § 45, Meisn. loc. cit. Zanch. tom. 4, lib. 1 in 4 præcept. q. 3. — Resp. : Si idèò vobis credendum est, quia ista dona jactatis, erit etiam universis credendum paria dona jactantibus; licebit unicuique loquaci novatori, audaci turbatori, ministerium invadere, et errores suos dicere veritates, temeritatem suam vocare constantiam. Exempla Prophetarum non juvant Protestantés, qui solam habebant vocationem extraordinariam collateralalem. Exempla Christi et Apostolorum multò minùs, quia vident ejusmodi jactantiam universis patere hereticis. Pro bent se novos Apostolos esse, inquit Tertullianus.

Bucanus pro isto signo allegat Isa. 5, v. 8; Isa. 6, v. 1, 2, 3; Matth. 7, 29; Luc. 4, 18; Luc. 4, 22; Ephes. 3, 3, 4. Quos textus cum inspiceremus, nihil opus fuit, nisi lectorem monere, ut per ocularem inspectionem admiraretur ineptientes.

Tertium signum collocant in successu Reformationis. Bucanus, loc. 42, § 43; Meisnerus, loc. citat. Zanchius, loc. citat. et tom. 8, de Eccl. gubern. cap. 25. — Resp. : Quomodo determinabunt Protestantés, debetno considerari successus doctrinæ Lutheranæ, an Reformatæ? quomodo determinabunt suum successum majoris esse momenti, quàm olim fuerit successus Arianorum, Nestorianorum, ac similibum, vel hodiè Anabaptistarum et Socinianorum?

Protestantés sequentia citant loca Scripturæ, Je-

rem. 5, 8, 10, 19; Luc. 21, 16, Rom. 15, 18, 19, Et 2 Cor. 3, 5. Et 2 Cor. 3, 10. Et 1 Thess. 1, 5. Iterum verò rogamus lectorem, ut inspiciat ea loca; et nisi planè cæcus sit, videbit sibi factum fieri.

Quartum signum, vel indicium quærent in prædicatione apostolicâ. Meisn. loc. cit. Zanch. loc. citat. citantque Apoc. 11, 3 et 14, 6. — Resp. 1° : Ad textum ex Apoc. 11, 3, Lutherus divinitatem Apocalypsis non agnovit, ponens eam dubiam; et discipuli Lutheri suprâ magistrum suum sapientes, divinam ejusdem missionem, ex libro sibi, aut saltem præceptorum eorum, non divino, conantur evolvere. Dicitur in textu : *Dabo duobus testibus meis, et prophetabunt mille ducentis sexaginta diebus amicti succis.* Petimus an accipiatis hunc locum litteraliter, an allegoricè? Si allegoricè, non sufficiet vobis ad probandam missionem extraordinariam, qui allegorias à probandis rebus fidei excluditis. Sin litteraliter accipiatis, videte ne dlabamini. Loquitur textus de *duobus testibus*, quinam illi duo? Alios nominabunt Lutherani, alios Reformati : utris habebimus fidem? Cur his, præ illis; aut cur illis, præ his? Testes illi prophetabunt *nulle ducentis sexaginta diebus* : dicant nobis, quibus id conveniat litteraliter; neque enim illi testes, quorum tempus est determinatum, assumunt vocationem fundamentalem, sequentibus temporibus durantem. De his dicitur, v. 6 : *Hi habent potestatem claudendi cælum, ne p'uat diebus prophetiæ ipsorum : et potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem, et percutiendi terram omni plagâ quotiescumque voluerint.* Nùm eam potestatem tribuent Protestantés litteraliter suis patriarchis? De iisdem dicitur, v. 7, quòd occidentur, et v. 8, quòd corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ, ubi Dominus eorum occisus est : et v. 9, quòd per tres dies et dimidium videbuntur corpora eorum insepulta; et v. 11, quòd reviviscunt : et v. 12, quòd ascenderunt in cælum in nube, etc. Nùm hæc omnia conveniunt litteraliter Protestantium patriarchis? — Resp. 2° : Lutherani, qui unum ex illis testibus nominant Lutherum, quem nominabunt secundum? Nùm fortè Melanctonem? Cur hunc præ Joanne Hus? Si Joannem nominant, quo fundamento? Cur non potiùs nominant Joannem, cum Hieronymo Pragensi, qui simul vixerunt? quidlibet enim illis licet. Reformati Calvinum nominant, nescimus an Zwinglium constanter adjungant; interim videntur illudere Deo et hominibus; Deo quidem, quasi excitasset duos prophetas, quorum unus alterum pessimæ hæreseos condemnaret; hominibus verò, quasi istis iungis adhiberent fidem. Profectò, qui talia afferunt, videntur antiquas fabulas renovare, ut hi Lutherum, illi Zwinglium, aut Calvinum, Deucalionem orbis constituent. — Resp. 3° : Cur alter testium non erit Elias? (Vide S. August. lib. 20 de Civit. Dei, cap. 29). Cur alter non erit Enoch? Vide Andr. Episc. Cesar, in Apoc. cap. 50. — Resp. 4° : De textu Apoc. 11, 6, sic loquitur Crocius : « Per primum Angelum aliquibus intelligitur Joannes Wiclefus, qui anno 1371 in Angliâ adversus Antichristum concionibus et scri-

« ptis detonare cœpit, cui ex intervallo non magno
 « successerunt in Bohemiâ Joann. Hus et Hieron.
 « Pragensis. Secundus Angelus illis designat Luthe-
 « rum et ejus parastatas in Germaniâ, Zwinglium et
 « Oecolampadium in Helvetiâ. Tertius reliquos do-
 « ctiores, qui ubique præconium secundi Angeli contrâ
 « Antichristum hactenus continuârunt, et deinceps
 « continuabunt. » Sufficit has nugas retulisse.

SECTIO XVII. — *De provocatione Protestantium ad
 doctrinæ puritatem.*

Bucanus dicit Christum interrogatum de suâ po-
 testate et missione noluisse respondere, Matt. 21, 25,
 ideòque nec Reformatos teneri. Nam, inquit, « Anti-
 « christiani, cùm doctrinam Evangelii a nostris in-
 « stauratam convincere falsitatis nequeant, percunc-
 « tantur de nostrâ vocatione; exemplo Christi, sunt
 « à nobis ad ipsam Christi et Apostolorum doctrinam
 « relegandi. » Resp. 1°: Christum noluisse respon-
 dere, non dicit Evangelium. 2° Imò Christum ad-
 duxisse responsonem, habet Evangelium. 3° Christum
 relegasse petentes de missione suâ, ad doctrinam
 suam et Apostolorum, rursus non dicit Evangelium.
 4° Sed numquid videtur Christus interrogando re-
 spondisse? *Baptismus Joannis undè erat? è cælo, an
 è hominibus?* Si enim prius dixissent, jam probat
 erat missio; quia Joannes præclarum Christi testi-
 monium perhibuerat: posterius autem dicere non
 poterant. 5° Etiamsi Christus non respondisset, quid
 indè? habebat testimonium de cælo loquentis, habebat
 miracula, quæ fidem faciebant. Quod testimonium,
 quæ miracula habebant primi Reformatores?

Urget Bucanus se cum Christo petere: *Si veritatem
 dico, quare non creditis mihi?* Resp. 1°: Quid hoc ad
 missionem Protestantium, in quâ non veritatem, sed
 absurda, et contradictoria proferunt. 2° Christus im-
 mediatè antè dixerat: *Quis ex vobis arguet me de pec-
 cata?* An idem dicent Protestantes, qui meritò ar-
 guuntur ob usurpatum ministerium, ut nunc de aliis
 taceamus? Peccatori autem dixit Deus: *Quare tui
 enarras justitias meas, et assumis testamentum meum
 per os tuum?* 2°, cur non liceat petere cum Apostolo:
Quomodo predicabant, nisi mittantur?

Sequitur, ut Crocius audiamus, mira proferentem:
 « Non obtinens magis adversus nos, quàm Pharisæi
 « adversus Joannem et Christum. Eamdem profite-
 « mur doctrinam. Eam, quamdiu tenemus, frustrâ suggil-
 « lant nostram vocationem. » Addit: « Præconis qui-
 « dem rebus omninò necessarium est, ut habeat vo-
 « cationem legitimam. Verùm populi salus in eo
 « minimè periclitatur, si fortè non satis constat de
 « ministri vocatione legitimâ, modò recta doceat.
 « Sicut ægri salus non periclitatur ex eo quòd nescit
 « undè medicus venerit, et an volente magistratu me-
 « dicinam faciat, modò demonstrat se leges artis te-
 « nere in curando. Non enim populus, sed doctor de
 « vocatione suâ reddet rationem olim in judicio. »
 — Resp. 1°, sepositâ tantisper questione doctrinæ,
 non frustrâ in vocationem Protestantium nos inqui-

rere, res ipsa testatur. Si ministrorum rebus neces-
 sarium est, ut habeant vocationem legitimam, reddi-
 turi alioquin rationem usurpati ministerii olim in
 judicio; nùm ægrè feret Crocius, si ministrorum malè
 constitutus rebus pro virili consulamus? eosdemque
 monemus de usurpato ministerio, de recogitando
 extremo judicio? Nùm frustrâ apud Protestantes mo-
 nentur ministri, uti ter subditi? — Resp. 2°, juxtâ
 Disciplinam Gallicam: Baptismus collatus à non ha-
 bente vocationem, vel commissionem, est nullus. An
 dicent Reformati non interesse populi, non periclitari
 ullius salutem, si fortè non satis constat de ministri
 vocatione legitimâ, et fortè sine vocatione et commis-
 sione baptizantis? Præcepit Christus adultis commu-
 nionem SS. Eucharistiæ, Reformatis non diffinitibus;
 Eucharistia autem à ministris non vocatis
 administrata, non est Eucharistia, non Sacramentum.
 Quomodò igitur satisfaciet populus præcepto Christi
 de sumendâ SS. Eucharistiâ, si ipi sit dubium de
 ministrorum suorum legitimâ vocatione? An nullius
 salus periclitatur, etiamsi populo non satis constat,
 an satisfaciat præcepto Christi? — Resp. 3°, iniqua
 est comparatio medici et ministri; nam quàmvis in
 medico possint concurrere scientia et auctoritas, ope-
 ratio tamen ejus non habet effectum ex auctoritate,
 sed ex scientiâ. In ministro autem, quàmvis ejus ope-
 rationes supponant aliquam notitiam, non tamen ha-
 bent effectum, v. g., in administratione Eucharistiæ,
 nisi ex auctoritate per ordinationem acceptâ; et,
 secundùm Reformatos, idem statuendum est de ad-
 ministratione Baptismi.

Petit Crocius: « Quid eos juvat, si demonstrent
 « in nobis vitium vocationis? Nec ideò ipsorum do-
 « ctrina vera, nec nostra falsa. Causa bona malè po-
 « test agi, teste Apostolo, Philp. 1, 16, 17, 18. Non
 « autem si indebitus modus agendi ab aliquo teneatur,
 « mox causa est mala. Hæret vitium in nostrâ vo-
 « catione, non ideò doctrina papistice est Christi, nostra
 « diaboli. Doctrina nostra si convincatur esse à diabolo,
 « nos causâ cadimus; donec convincatur, non cadimus,
 « quidquid tandem vitii hæreat in nostrâ vocatione. At
 « que hic peteramus pedem figere. » Resp. 1°: Vide igitur,
 quàm levi et volatili arenâ pes ille figeretur. Necessè
 est ut hæc tua sit conclusio, si tamen aliquid concludas:
*Frustrâ à Catholicis impugnari Reformatorum vocatio-
 nem.* Illam autem conclusionem non obtines; quod pro-
 bamus. Si defectus quos arguimus in Reformatorum vo-
 catione, sunt veri (quemadmodùm ostendimus esse
 tales), Ecclesia Reformata non est Ecclesia vera. Pro-
 latur sequela: Si in Ecclesiâ Reformatâ non sint
 legitimi ministri, non est Ecclesia vera; sed si de-
 fectus quos arguimus in vocatione Reformatorum,
 sunt veri, non sunt in Ecclesiâ Reformatâ legitimi
 ministri. Ergò non est vera Ecclesia. Sequela majoris
 est manifesta; nam Ecclesia constituitur ex ministris
 et subditis, quorum altero deficiente, deficit Ecclesia.
 Legitimi ministri, fatentibus Reformatis, ingrediuntur
 definitionem veræ Ecclesiæ, cui proinde non competit
 definitio, nec competit definitum; neque potest esse

vera Ecclesia, cui Jesum legitimum ministri. Ergo ex defectu legitimæ vocationis, rectè probamus Ecclesiam Reformatam non esse veram Ecclesiam. Ergo non frustrà impugnatur à nobis Reformatorum vocatio; quæ est conclusio contradictoria ejus quam Crocius habet probandam. — Resp. 2°: Si defectus quos arguimus in vocatione Reformatorum, sunt veri, Ecclesia Reformata nec habet verum baptismum, nec veram Eucharistiam; de quo in antecedentibus dictum. Atqui illa non est Ecclesia vera, que nec verum Baptismum habet, nec veram Eucharistiam. Consequenter, ex defectu legitimæ vocationis, rectè probamus Ecclesiam Reformatam non esse veram Ecclesiam. Ergo non frustrà impugnatur à nobis Reformatorum vocatio. — Resp. 5°: Petit Crocius: « Quid eos juvat, si in nobis demonstrent vitium vocationis? » Hoc juvat, quòd eo ipso demonstramus apud vos nec veram Ecclesiam esse, nec vera Sacramenta. Juvat quemlibet Christianum, si in proximo ignota mentis detegat vulnera; ne contracta putredine, animam interimant secundà morte, omni curâ et sollicitudine cavendâ. Sed, inquit, « non ideò ipsorum doctrina vera, nec nostra falsa. » Agnoscimus à vocatione non dependere veritatem aut falsitatem cujuscumque doctrinæ; ostendimus autem quid à vocatione dependeat. Rectè dicit: « Causa bona malè agi potest, teste Apostolo. » Quis enim dubitat? Addit: « Non si indebitus modus agendi ab aliquo teneatur, mox causa est mala. » Non quilibet indebitus modus agendi, arguit causam esse malam, sed defectus vocationis arguit Ecclesiam non esse veram; arguit congregationem schismaticam, apostaticam, vel tumultuantium, legitimis Sacramentis destitutam. Dicit: « Hæreat vitium in nostrâ vocatione, non ideò doctrina papistica est Christi, nostra diaboli. » Ex defectu vocationis, non concludimus affirmativè pro nostrâ doctrinâ, pro nostrâ Ecclesiâ, vel pro validitate nostrorum Sacramentorum; nisi aliud addatur, et supposita aliqua Ecclesiâ, reliquis de nullitate vocationis legitimè convictis, una solaque remaneat. Neque ex defectu vocationis concludimus falsitatem cujuscumque doctrinæ, sed doctrinæ vestræ de Ecclesiâ, quando asseritis Ecclesiam Reformatam esse Ecclesiam Jesu Christi; sed ex eodem defectu concludimus nullitatem Sacramentorum vestrorum, juxtâ premissas probationes. Quo proposito, vos ipsi dispicite, cujusnam sit: « Doctrina nostra si convincatur esse à diabolo, nos causâ cadimus; donec convincatur, non cadimus, quidquid tandem vitii hæreat in vocatione. » Si illud vitii hæreat in vestrà vocatione, quod ostendimus hæere; jam eo ipso convicti estis, nec veram apud vos esse Ecclesiam, nec vera Sacramenta: nec tamen credit Crocius se causâ cadere, quidquid vitii hæreat in vocatione.

Quia nihil communius in hac causâ auditur à Protestantibus, quàm provocatio ad puritatem doctrinæ; libet et Zanchium producere dicentem: « Joannes, in Epist. 2, assignans veram differentiam verorum et falsorum ministrorum, an à Deo sint necne, et

« ideò an audiendi sint, necne audiendi, doctrinæ, non autem personarum successionem in medium attulit, dicendo: *Si quis venit ad vos (nempe vel ordinariè per homines missus ac ordinatus, vel extrâ ordinem) non habens tamen doctrinam hanc, nolite eum recipere*; quasi dicat à contrario: si verò habeat doctrinam illam, recipite, et audite eum. » — Resp. 1°: Undè probatur eo loco agi de differentia verorum et falsorum ministrorum, et non potius in genere de impostoribus, sive illi missionem præteverint, sive non? 2° Demus agi de veris falsisque ministris; hæc erit sententia Apostoli, ministrum, sive verum, sive falsum, qui veram doctrinam non adfert, non esse recipiendum. An inde sequitur ministrum, sive verum, sive falsum, modò veram doctrinam adferat, esse recipiendum? ne quidem vos ipsi hoc docetis, uti in præcedentibus est ostensum. — Itaque committit Zanchius fallaciam consequentis; ac si diceret sophista: Quodcumque non est animal, non est homo; ergo quodcumque est animal, est homo. Non enim hoc ex illo sequitur, cum plus requiratur ad esse hominem, quàm ad esse animal; sicut plus requiritur ut aliquis recipiatur tanquam minister veræ Ecclesiæ, quàm ut adferat veram doctrinam.

Addunt aliqui se cum Tertuliano dicere: *Ex personis probamus fidem, an ex fide personas?* consequenter non esse inquirendum de missione, sed de fide. Resp. 1°: Tertullianus ibi agit de lapsis, docetque ex eorum casu non esse concludendum contrâ Ecclesiam catholicam. 2° Ex fide probamus personas, quòd de missione per fidem christianam ordinatâ, inquiremus.

SECTIO XVIII. — De provocatione Protestantium ad ordinationem populi, etc.

Bucanus, quærens quæ fuerit prima Reformatorum vocatio, dicit eam fuisse ordinariam et extraordinariam ex constitutis regulis et signis. Addit verò: « Et quia fuerunt à suis populis et gregibus, et legitimis magistratibus agniti et ordinati legitimi pastores. » Illà triplicem videtur in illis ponere vocationem, ordinariam, ab Ecclesiâ romanâ; extraordinariam, immediatè à Deo; et illam, quæ à populis et magistratibus obtinetur. Hanc autem referat ad ordinariam, vel extraordinariam, judicet lector. — Sed undè docebunt Reformati populum et magistratum habere potestatem ordinandi legitimos pastores? Novimus à populo selectos diaconos, quos Apostolis offerret ordinandos. Novimus Joseph et Matthiam à populo esse propositos. Ignoramus à populo diaconos legitimè ordinatos, Mathiam missum. Vid. S. Chrysost. hom. 5 in Act. — Legimus diaconos esse ordinatos per manuum impositionem; cujus et Paulus Apostolus meminit. Legimus presbyteros à Tito esse constitutos. Nullibi verò legimus Ecclesiæ ministros à populis et legitimis magistratibus esse ordinatos, aut rectè posse ordinari. Exhibeant nobis, vel concesserint istius potestatis magistratibus et populo competentis; vel doceant de exemplo per Scripturas divinas; qui moment ut sine Scripturis non credamus.

Illud n. irandum Reformatos in hac materiâ nescire consequenter loqui. Ipsi docent : « Quòd prædicans intrudens seipsum, etiamsi approbatus fuerit à populo, non poterit approbari per prædicantes vicinos. » Vel igitur potestas ordinandi competit populo, et magistratui conjunctim, vel divisim. Si conjunctim, vel requiritur ut legitimus magistratus sit fidelis, vel sufficit infidelis. Infideli magistratui competere potestatem ordinandi cum populo fideli, non dicetur. Necessè igitur est ut sit fidelis. Ergò tempore Apostolorum nulla est facta ordinatio ministrum ecclesiastici per populum et magistratum; quòd tunc nullus magistratus legitimus fuerit fidelis in toto imperio romano. Rursus : Si conjunctim magistratui et populo tribuenda est potestas ordinandi, ea erit æqualis apud omnem civitatem, et quemcumque pagum, legitimo magistratu non destitutum. Quandò igitur gratiam populi et magistratus quis obtinuerit, poterit ab his agnosci et ordinari, irrita prioris pastoris ordinatione. An hac ratione quibuslibet turbulentis aperiatur via, ipsimet judicate. Sin autem divisim magistratui et populo competit potestas ordinandi, ejusnam prævalebit ordinatio, si alium populus, alium magistratus ordinaverit? Si magistratus fuerit infidelis, vel fidelis existens, nolit quemquam ordinare, licet populo prædicantem pro libitu ordinare, nec indigeat approbatione vicinorum prædicantium. Quomodò hæc consistunt cum allegato decreto Disciplina Gallicæ? — Accedit, quòd SS. Patres ab initio Ecclesiæ arguerunt in hæreticis defectum missionis; qui tamen habebant has, aut illas nationes sequentes.

Rectè vester Zanchius : « Qui irrumpunt absque legitima vocatione, non sunt digni nomine ministrorum, sed insidiatores sunt, et lupi vocantur à Christo. » Cùmque hucusque non doceatis de legitima vocatione primorum Reformatum, dicimus cum S. Augustino : *Quemnam testem vobis* (Manichæus, Zwinglius, etc.) *sui apostolatus adduxit?* lib. 4. cont. Faust. cap. 4.

SECTIO XIX. — *De provocatione Protestantium ad officium fidelium.*

Dicunt alicui : Etsi pastores non essemus, incumberet tamen nobis, prout omnibus fidelibus, officium institutionis, pro modulo gratiæ à Deo acceptæ. — Resp. Si per officium institutionis intelligunt monitionem, Rom. 15, 14, correctionem aliquam inquietorum, 1 Thess. 5, 14, conversionem peccatoris ab errore viæ suæ, Jacob 5, 20, nihil contradicimus. Sin autem omnibus fidelibus competere velint regimen Ecclesiæ et munus pastorale, et sibi et veritati faciunt injuriam; sibi quidem, cùm propriam doctrinam destruunt; veritati autem, quia Apostolus in contrarium est. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron.*

Proponit Scheiblerus, etiam laicos esse audiendos, quia etiam laicis dictum est, ut caveant falsos Prophetas. — Resp. : Indè non sequitur laicos teneri ad audiendos falsos Prophetas, quos incluis fugiendo

caveant, quàm audiendo. Similiter id non sequitur ex mandato apostolico, de omnibus audientibus, et, quæ bona sunt, retinendis. Quomodò enim probatur eo mandato teneri unumquemque particularem fidelem, et non potius id esse eorum munus, qui Ecclesiæ præsumt? Concedimus probandos esse spiritus et ex Deo sint. Sed ejus id erit? Nùm uniuscujusque particularis fidelis? Hoc non probatur. Et quamvis id certo modo concederetur, facillimum tamen foret, testante Scripturâ : *Qui novit Deum, audit nos. In hoc cognoscimus Spiritum veritatis, et spiritum erroris,* 1 Joan. 4, 6. Hæc ratione probantur spiritus falsorum Prophetarum, etiamsi doctrinam eorum non audiam fideles. Lutherus, Scheiblerus, etc., non audiunt superiores Ecclesiæ, quibus debent subesse; ergò habent spiritum erroris, ergò eorum spiritus non est ex Deo.

Iterum dicit Scheiblerus unicum reddendam esse rationem fidei nostræ, etiam à laicis, 1 Petr. 3, 15.— Resp. Indè non sequitur audiendam esse doctrinam ejuscumque falsi prophætæ : potest enim fidelis etiam falso Prophætæ reddere rationem fidei suæ, dicendo quid credat, cui credat, cur credat; licet non audiat doctrinam falsi Prophætæ. Tenetur ergò fidelis reddere rationem perfidiæ alienæ. Falsos Prophetas declinando tutissimè cavet particularis fidelis, et juxta Scripturam, nec Aveipsis dicit, qui veritatem Ecclesiæ novis dogmatibus, pacem nefario schismate perturbant. Indè et superiores Ecclesiæ, missionem examinentes, laudantur in Angelo Ephesi : *Tentasti eos, qui se dicunt apostolos esse, et non sunt; et invenisti eos mendaces,* Apoc. 2, 2.

SECTIO XX. — *De provocatione Protestantium ad exempla.*

Dicunt, indè ab initio Prophetas non fuisse admissos, et id patere ex Michæâ, cui maximè contradicimus. — Resp. : Indè non probatur quemlibet admittendum esse, qui se dicit esse Prophetam, vel extraordinariè missum. Hinc Bucanus querit : « Quid si extraordinariam vocationem ex unius Dei intrinseco afflatu profectam, aliquis jaetet, an protinus erit audiendus? » et respondet : « Non; sed ut veram et legitimam ab adulterinâ discernamus, tres observandæ regulæ : una, ut ei demùm ibi sit locus, ubi nullus est legitime ordinariæ vocationis usus, quem ejusmodi quispiam doctor contempsisse videri possit; altera, et probetur ejusmodi hominis spiritus, priusquàm admittatur, id est, tùm ejus doctrina ad verbi Dei normam, quoad ejus fieri potest, exigatur, etc.; tertia, ut sic probati ab Ecclesiâ, ejus ipsi fundamenta jecerint, legitime ordinentur. » Ergò exemplum Michææ, et contradictio, quæ ipsi obtigit, malè allegatur ad stabilendam primorum Reformatum vocationem extraordinariam.

Consideret tractor regulas Bucani, undè veram et legitimam vocationem, ex unius Dei intrinseco afflatu profectam discernendam tradit ab adulterinâ. Prima vult nullum esse legitime ordinariæ vocationis usum. Quis de eo judicabit? Nùm quilibet christianus? At quid, si alii asserant legitimum superesse usum alii

dicant nullum reperiri? Eritne credendum affirmantibus, vel negantibus? Si negantibus licet suæ opinioni inhærere, dictamen conscientiæ suæ jactantibus, et ipsi suo judicabunt periculo non medico, et occasione præbeant quibuslibet inquietis, constitutum à Christo et Apostolis Ecclesiæ ordinem, quotiescumque libuerit, perturbandi. Licetbit et Anabaptistis judicare nullum apud vos esse ordinariæ vocationis usum, suosque ministros ex intrinseco unius Dei afflatu vocatos credere. Si id Anabaptistis non licet, cur licet Reformatis?— Altera regula vult hujusmodi hominis doctrinam et mores explorari. At verò quis explorabit? Nùm quilibet christianus? Alii judicabunt doctrinam verbo Dei conformem, alii difforem. Eritne standum affirmantibus, an negantibus? Si affirmantibus licet suæ opinioni inhærere, dictamen conscientiæ suæ jactantibus, licetbit Anabaptistis judicare doctrinam magistrorum suorum esse ex verbo Dei petitam, adeoque illos arcano Dei afflatu esse vocatos. Si id Anabaptistis non licet, undè Reformatis?—Tertiã regula vult ejusmodi hominem, sic probatur, ab Ecclesiã, cujus ipse fundamenta jecerit, legitime ordinari. Sic dicent Anabaptiste, dicent quilibet hæretici et schismatici, suos magistros prædicto modo esse probatos ab Ecclesiã, cujus ipsi fundamenta jecerint. Adeoque universi et singuli erunt habendi, ex unius Dei intrinseco afflatu legitime vocati. Vel si id de universis et singulis non est dicendum, cur de Reformatis, nisi quòd sese, omnium aliorum exemplo, venditit orbis terrarum iudices, à quorum arbitrio dependat quid sanetum sit, quid profanum?—Quoad ordinationem, aliqui hæretici et schismatici dicent cum Reformatis, suos magistros esse ab Ecclesiã, cujus ipsi fundamenta jecerint, legitime ordinatos, proindeque nihil ipsis deesse, cur non censeantur vocati unius Dei intrinseco afflatu juxta regulas Bucani. Alii verò hæretici et schismatici dicent à Bucano sibi factum fieri, qui hominum, et quidem laicorum ordinationem requirat, post Dei extraordinariam vocationem, et hoc post, et per collectam Ecclesiarum; quasi merè laicis (contrà doctrinam Reformatiorum) competere facultas ordinandi ministrum Ecclesiæ; dicent ridiculè eum in finem allegari textus 1 Tim. 6, 3, 4, 5, et 2 Tim. 3, 6, et 2 Petr. 2, 14, Jud. 1.

Sed iterùm audiendus est Bucanus. petit: « Anno cessante ordinariã vocatione, quisvis Christianus in sacris litteris versatus, et falsam doctrinam impugnare, et veram asserere debet, et eo nomine suggestum ascendere potest? » Et respondet: « Absit; hoc enim esset aperire ostium cuiusvis, ubivis, qui se sapientem existimaret, corruptæ seu verò, seu falso doctrinæ impugnandæ prætextu, ad clandestinos conventus habendos; quòd facitare solent Anabaptistæ et Libertini, pessimum illorum exemplum secuti, qui Antioche primùm, ac deinceps in Galatiã et alibi clam inrepentes, tantos ediderunt tumultus, (Act. 13, 44.) »

Hæc responsio, uti est vera et Scripturæ conformis, ita ostendit Bucani regulas, pro discernendã legitime

vocatione, ex intrinseco Dei afflatu, ab adulterinã, non subsistere. Nam prima regula de defectu ordinariæ vocationis hic supponitur. Alteri facile satisfit à christiano in sacris litteris versato, siquidem mores ejus multitudinè probentur; quòd enim omni hæretico facilius, quàm in venire adhærentes, qui judicent doctrinam ejus verbo Dei conformem? Tertiã nullam difficultatem habet; erit enim sic probatus ab Ecclesiã, cujus ipse fundamenta jecerit, et ab eã (si volet) legitime ordinabitur. Sic idem ille christianus, juxta regulas Bucani, habendus erit unius Dei intrinseco afflatu vocatus, et legitimus minister Ecclesiæ; et tamen eidem, juxta posteriorem Bucani responsionem, non licet suggestum conscendere. Ex quo constat non quilibet contradictiones adversis assumptam à Protestantibus vocationem, esse contemnendas, quàmvis Prophetarum vocationi immeritò sit contradictum.

Scheiblerus dicit Jeremiam Prophetam reprehendisse sacerdotes, licet ipse esset sacerdos, nec propterea amisisse missionem, et sic egisse Lutherum.—Resp.: Jeremias non recessit ab unitate fidei et charitatis; imò cum sacerdotibus ejus temporis habuit communem Dei cultum. Neque probatur omnes sacerdotes ejus temporis à vero Dei cultu aberrasse, quàmvis multi peccaverint, et fuerint reprehensibiles. Hoc autem quid prodest Luthero, fidei unitatem deserenti, charitatis unitatem dilaceranti? Jeremias extraordinario modo fuit à Deo vocatus: idemne de suo Luthero probantur Lutherani?

Alii objeiciunt quòd etiam Donatistæ tergiversando petiverint, quis Augustinum ordinasset, eodemque modo nunc Pontificios procedere.—Resp.: 1° Donatistæ volebant invalidam esse ordinationem à malo factam: an idem volunt Protestantés, aut Catholici? 2° Donatistæ agebant tergiversando contrà unum episcopum. nos agimus contrà omnes omninò ministros Protestantés. 3° S. Augustinus respondit petentibus: vos, more Donatistarum, tergiversando questionem fugitis.

SECTIO XXI.— De vocatione in casu necessitatis.

Docet Crocius: « Si presbyterium aliquo casu in loco inaccessio pereat, Ecclesia potest, præviã Dei invocatione, ministrum eligere, qui munere pastoralis fungatur, donec aliunde presbyteri accedant, qui eum ordinent. » Fatetur autem in sequentibus, ibid. n° 5, « quòd nulli ministri sint consecrati à laicis in Ecclesiã catholicã; » additque: « Nobis ea mens nunquam fuit. Nunquam diximus à merè laicis consecratos esse; nemo, quod sciam, dixit à solis presbyteris regentibus, quos laicos seniores vocant. » Resp.: Ad hunc locum primò notanda est inadvertentia Crocii, nescientis quemquam ex Reformatis asseruisse à merè laicis consecratos esse Ecclesie ministros, cum tamen Bucanus asserat primos Reformatores à populis et magistratibus ordinatos esse legitimos pastores.—Deinde consideranda Reformatiorum doctrina: *Sacramentorum administratio non minus pastoribus est propria, quàm verbi Dei prædicatio.* Sacramentorum administrationem sic propriam dicunt

pastoribus, ut baptismus, sine vocatione aut commissione administratus, sit nullus; idem omnino dicendum de Sacramento SS. Eucharistiæ. Ponamus igitur cum Crocio, presbyterium aliquo casu in loco inaccessu perire: si Ecclesia, præviâ Dei invocatione, potest ministrum eligere, qui citrà ordinationem munere pastoralis fungatur, erunt sacramenta valida, quæ talis minister administrabit; frustrâ ceteroquin eligens, si valida non administraret sacramenta. Ergo malè docet Disciplina Gallica baptismum administratum sine vocatione aut commissione, esse nullum; talis enim minister, sine vocatione aut commissione, validè administrat, expectans ordinationem à presbyteris; malè docet Synopsis sacramentorum administrationem pastoribus esse propriam. — Accedit, — si talis à populo electus validè administrat sacramenta, cur ejus potestas non durat, nisi donec aliundè presbyteri accedant, qui cum ordinent? Ubi fundamentum in S. Scripturâ, vel in antiquitate? Quis unquam audivit legitime constitutum Ecclesiæ ministrum, novâ indigere ordinatione? Figura ea sunt perverse novitatis. — Neque dicant necessitatem in loco inaccessu constitutis patrociniari. Nec enim adfert patrocinium ulla necessitas, ut valida sint sacramenta, quæ ex naturâ rei sunt invalida. Vid. Petr. Mart. Loc. comm. Class. 4, cap. 2, n. 8.

Florimundus Remundus retulit, initio prætensæ Reformationis, multos prædicasse, et sacramenta administrasse sine ullâ ordinatione; qui tamen successoribus suis ordinationem imperitii sunt, quam non habebant. De iisdem dicit Synopsis pur. theol.: « Si aliqui in principio Reformationis, absque præviâ certæ ejusdem Ecclesiæ vocatione, Evangelium Christi plebi ipsi reclamanti annuntiârunt, illi eodem spiritu ad illud opus ministerii acti fuerunt, quo olim Apollo, Cyprii et Cyrenii, qui olim in Judæorum synagogy et corâm gentilibus mysteria Jesu Christi prædicasse dicuntur, Act. 11 et 18, tametsi aut à Judæis, aut à gentilibus, aut ab Apostolis, aut ab Evangelistis ad illud munus fuisse ordinatos nusquam legatur. » — Resp.: At verò disputaverit Apollo, et eloquentiam suam Jesu Christo, fervens Spiritu, impenderit; non idèo erexit Ecclesias, non idèo administravit sacramenta, episcopis et presbyteris propria, nisi præviâ ordinatus et missus. Ex Cyprii et Cyrenis, Antiochiæ Christum annuntiantibus, nullos fuisse ordinatos missos, non dicit Scriptura divina. Instruere errantes, illisque viam Domini aperire, privatis omninò licet. Sed illi, quod constat, non habuerunt ministerium antè adventum Barnabæ, non erexerunt Ecclesias, non assumpserunt cathedram, non administrârunt sacramenta; de quibus sola, totaque est questio. — Eadem est ratio de dispersis fidelibus ob persecutionem Jerosolymitanam, qui leguntur evangelizasse pertransientes. Philippus etiam baptizavit, ut diaconus. Ut autem Samaria erigeretur perfecta Ecclesia, ierunt Petrus et Joannes. Nam Ecclesiasticum corpus formare, doctrinâ et disciplinâ regere, et administrare omnia sacramenta sine ordinatione,

inauditum est; et vos contrarium docetis in synodo nat. Dordrecht. 1574, art. 8 et 11.

Aliud exemplum adfert Synopsis: « Origenes alicui, « in urbe in quâ nullus est christianus, evangelizanti « contingere posse asseverat, ut postmodum communi « auditorum, quos ad Christum convertit, suffragio « episcopus ordinetur. » Hom. 11 in 18 Num.—Resp.: Verba Origenis hæc sunt: « Consideremus ne fortè « sicut in aliquâ (verbi gratiâ) civitate, ubi nondum « christiani nati sunt, si accedat aliquis, et docere incipiat, laboret, instruat, adducat ad fidem, et ipse « postmodum iis, quos docuit, princeps et episcopus « fiat, etc. » Talem posse episcopus fieri, nemo dubitat; sed fide non bonâ Synopsis Origeni tribuit, quasi posset contingere ut talis communi auditorum, quos ad Christum convertit, suffragio episcopus ordinetur.

SECTIO XXII. Expenduntur sententiæ Protestantium.

Constat ex dictis, vocationem extraordinariam apud Calvinistas pro articulo fidei in publicâ Confessione haberi, à Calvino, et à prioribus prætensis Reformationibus fuisse defensam, à Luthero factam. Extraordinariam autem illam vocationem, quomodò conentur probare, vidimus; sed cum dolore observavimus, ejusmodi esse probationes quæ magis videntur ad ludendum in re seriâ, quàm ad asserendum instituti. Quis judex non reprehenderet procuratorem, si temerè suscipiat aliene cause patrocinium, cui procurator non deest? Quis princeps admittet legatum, nisi credentiaibus litteris à mittente instructum (1)? Primi Reformatores voluerunt haberi procuratores Dei in curandâ Ecclesiâ, legati Christi ad fideles missi, extrâ ordinem divinitus excitati. Ubi mandatum, ubi litteræ credentiales? Non urgemus miracula, tanquàm sigilla Dei; probent quâcumque ratione, sed sufficienti, primos Reformatores esse extraordinariè missos. Determinent ipsi ex Scripturâ quid sufficiat ad probandam missionem extraordinariam; quodcumque Scriptura pronuntiaverit, nobis ratum firmumque erit.

Quoad ordinariam vocationem, audivimus quæ dicant Protestantes, non tantum à veritate, sed etiam ab omni rectâ ratione aliena; ut quæ nec inter se collærent, nec initium, nec exitum inveniunt. — Itaque Protestantium alii statuunt 1° vocationem extraordinariam; 2° alii partim ordinariam, partim extraordinariam; 3° alii verò ordinariam; 4° alii ordinationem magistratum et populorum; 5° alii vocationem in casu necessitatis, quæ tamen sit radix et fundamentum novæ vocationis; 6° alii volunt omnes Christianos habere jus sacerdotale in semetipsis. Nullam verò habent Protestantes sententiam de vocatione toti Ecclesiæ suæ communem. — Optaremus proindè intelligere ex Protestantibus, quomodò certi sint de validitate sui ministerii, postquam communi sententiâ partis suæ nequeunt esse certi, sive de solâ vocatione extraordinariâ, sive de vocatione partium ordinariâ, partim extraordinariâ, sive de solâ vocatione ordinariâ, sive de ordinatione magistratum et populorum, sive de voca-

(1) I. si quis 1, c. de mandat. prinæ.

tione necessitatis, sive de paradoxo sacerdotii laicalis. Si causa agitur Ecclesie catholice contrà partem Protestantium, uti reverà agitur, hoc ipso eversum totum est illorum ministerium, quòd nulla pars habeat communem sententiam super validitate sui ministerii; consequenter nesciunt an unquam à suis ministris sint validè absoluti à peccatis; nesciunt an unquam acciperint corpus et sanguinem Domini in suà cœnà. Hoc autem quantum sit malum, judicent ipsi Protestantes, qui salutis suæ æternæ curam habent.

SECTIO XXIII. — *Declaratur necessitas missionis.*

Quia nonnulla Protestantium effugia hoc agunt, ut tollatur missionis necessitas, consultum erit eandem breviter stabilire, tum ut cavillationibus obvietur, tum ut Arminianorum, ab Anabaptistis et Socinianis mutata sententià, missionis necessitatem destruens, convellatur. Ità enim apertè Huttenus: « Rotundè dico, nos non indigere missione, nec venditare missionem; ministerium tamen nostrum, et vocationem esse christianam. » Et postea: « Non indigemus missione, ideòque nec volumus. »

Concilium Tridentinum ità statuit, sess. 25: « Si quis dixerit eos qui nec ab ecclesiasticà et canonica potestate ritè ordinati, nec missi sunt, sed aliundè veniunt, legitimos esse verbi et sacramentorum ministros, anathema sit. »

Necessitatem missionis probamus 1° ex testimonio apostolico: *Quomodò prædicabunt nisi mittantur?* Rom. 10, 15.

Dicit Huttenus 1° requiri missionem in Apostolis, quia quasi novam doctrinam erant annuntiatum. Resp. 1°: Illa causa non legitur in textu, sed textui inferitur. 2° Eliam si ob doctrinæ novitatem requireretur missio, non tamen ideò cessaret esse absolutè necessaria. Vid. Syn. pur. Theol. disp. 42, thes. 10. — Dicit Huttenus 2°, interrogationem S. Pauli ostendere nullo modo posse fieri talem prædicationem sine missione; et probat ex præcedentibus, quia nulla potest fieri invocatio Dei sine fide, nulla fides sine auditu, nullus auditus sine prædicante. Resp. Non vult absolutè Apostolus nullam invocationem Dei posse fieri sine fide; videmus enim hæreticos invocare Christum et Deum; sed vult nullam invocationem salutarem posse fieri sine fide. 2° Ità non absolutè vult Apostolus nullam dari fidem sine auditu, sive neminem credere sine prædicante, cum et ipse ex peculiari revelatione crediderit sine prædicante, sed vult fidem salutarem, juxtà ordinariam Dei legem, non obtineri sine prædicante. 3° Sequitur: *Quomodò prædicabunt, nisi mittantur?* non voles absolutè impossibilem esse prædicationem sine missione, sed prædicationem salutiferam, quæ constituit Ecclesiam Christo, quæque homines ducit ad salutiferam fidem et invocationem, sine missione fieri non posse. Nam et Ariani, v. g., prædicarunt Christum, et omnes schismatici prædicant Christum; verim quia extrà Ecclesiam sine legitimà missione prædicant, non est eorum prædicatio constitutiva Ecclesiarum, nec per se salutifera. 4° Ipse

Huttenus contendit factam esse prædicationem sine missione Judæis et gentibus; quomodò igitur postea asserit Apostolorum agere de tali prædicatione, quæ sine missione erat impossibilis? *Mentia est iniquitas sibi.*

Necessitatem missionis probamus 2° ex Apostolico edicto: *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron*, Hebr. 5, 4.

Dicit Huttenus ibi tantum agi de summo sacerdote veteris Testamenti, adeòque esse argumentum à specie ad speciem. Resp. 1°: Sit verum, agi de summo sacerdote veteris Testamenti, Hebr. 5, 1, modò simul agnoscatur de pontifice agi non se ingerente, sed assumpto à Deo. 2° Postquam in particulari egit Apostolus, v. 1, 2, 3, ut transeat ad Christum, ponit generale dogma, *Nec quisquam*, etc. Ac deinde pergit in ostendendâ vocatione Christi, et cæteris officiis pontificiis, Christo competentibus, et à Christo exercitis. Non est ergò argumentum à specie ad speciem; sed est universalis propositio, cujus limitationem non probant Arminiani. Verba etiam statuti, negativè prolata, denotant necessitatem præcisam. Mars. tom. 1, cons. 59, n. 58. — Itaque Deus dat Ecclesie suæ pastores usque ad finem mundi, vel per seipsum immediatè, et sine prævià successione, vel mediantibus hominibus ad hoc constituit. Invasores ministerii licèt habuerint multos sequaces, graviter puniti sunt, Num. 16. Rex Jeroboam reprehenditur, quòd constituerit sacerdotes, 3 Reg. 12, 31, 52. Rex Ozias, usurpans ministerium, punitus est, Paral. 26, 17. Qui non poterant ostendere successionem ab Aarone, ejecti sunt à sacerdotio, 1 Esdr. 2, 62. In novo Testamento Christus mittit Titum, ut et alios mittat, Tit. 1, 5. Timotheus ordinatur, et alii ordinantur, 1 Tim. 4, 14. Væ annuntiatum iis, qui contradictionem Core imitantur, Jude 11. Habemus itaque regulam et exempla. Quæ ab Anabaptistis et similibus objci solent, habet Zanehius, tom. 3, lib. 1, ad 4 præcept., tit. de Minist. Eccl. q. 5.

SECTIO XXIV. — *Probatio S. Augustini perpetua.*

Hoc modo procedit S. Augustinus, lib. 3 de Bapt., cap. 2. Vel antè Donatum erat vera Ecclesia, vel non erat. Si fuit vera Ecclesia, in eà erat manendum. « Sin autem tunc non erat Ecclesia, quia sacrilegi hæretici sine baptismo recipiebantur, et hoc universali consuetudine tenebatur, undè Donatus apparuit? de qua terrà germinavit? de quo mari emerit? de quo cælo cecidit? » Et mox: « Ipsi autem consderent, ubi sunt, qui neque, undè propagati sint, possunt dicere. » Fuit enim SS. Patrum, in S. Scripturis fundata et constans sententià, nullam esse apud hæreticos Ecclesiam, adeòque nullam mittendi potestatem. Atque hinc urget S. Augustinus Donatistas insolubili argumento, ut Ecclesiam quam deseruerat Donatus, vel veram agnoscerent, et emendato schismate sequerentur, vel falsam declararent, et omni origine destitutos esse Donatistas eo ipso ostenderent. — Idem argumentum, contr. Gaudent lib. 2, cap. 8, sic proponit: « Responde, utrùm Ecclesia perierit? si jam tunc ceciderat, Donatum quæ peperit? si autem tot in cau

« sine baptismo aggregatis, perire non potuit; respon-
 de, quæso, ut ab eâ se, tanquam malorum commu-
 nionem devitans, pars Donati separaret, quæ demen-
 tia persuasit? » — Eodem argumento utimur adversus
 Protestantés. Vel romana Ecclesia erat vera Ecclesia, sepa-
 rationem facientibus primis Reformatóribus, vel non
 erat vera Ecclesia. Si fuit tunc vera Ecclesia, in ejus
 communione erat permanendum; sin autem tunc non
 erat vera Ecclesia, ratione exercitæ tyrannidis, doctæ
 hæresis, commissæ idololatriæ, de quâ terrâ germinavit
 Lutherus? neque enim terra tyrannica mensueti Regis
 dederit ministrum. De quo mari aut lacu emersit Calvi-
 nus? neque enim profunda et lacunæ hæreses mini-
 strum veritatis reddiderunt. De quo cælo cecidit Zwin-
 glius? neque enim idololatræ ecclēstes dirigunt legatos.
 Respondete, Domini Protestantés, et considerate: ubi
 sitis, qui undè propagati sitis non potestis dicere.
 Nam si Ecclesia romana perierat per tyrannidem, per
 hæresim, per idololatriam, quæ peperit primos Refor-
 matores? Si conficta est tyrannis, commentitia hæresis,
 excogitata idololatria, ut sese pars Protestantium
 à romanâ Ecclesiâ separaret, quæ dementia persuasit?
 Itaque si S. Augustinus rectè conclusit, et nos rectè
 concludimus, ille contrâ Donatistas, nos contrâ Pro-
 testantes.

SECTIO XXV. — *Sententia S. Cypriani.*

Audiant Protestantés S. Cyprianum in Novatiano
 missionem primorum Reformatorem exagitantem et
 proterentem: « Novatianus in Ecclesiâ non est, nec
 episcopus computari potest, qui evangelicâ et apo-
 stolicâ traditione contemptâ, nemini succedens, à
 se ipse ortus est; habere namque aut tenere Ecclē-
 siam nullo modo potest, qui ordinatus in Ecclesiâ
 non est. Foris enim non esse Ecclesiam, nec scindi
 adversum se, aut dividi posse, sed inseparabilis at-
 que individua domûs unitatem tenere, manifestat
 Scripturæ divinæ fides. » — Iterum: « Quod verò
 ad Novatiani (Lutheri, Calvini, etc.) personam per-
 tinet, frater charissime, de quo desiderasti tibi scribi
 quam hæresim introduxisset, scias nos primo in loco
 nec curiosos esse debere, quid ille doceat, cum foris
 doceat. Quisquis ille est, et qualiscumque est, chri-
 stianus non est, qui in Christi Ecclesiâ non est. »
 Sufficit ergò videre an missus sit Lutherus, etc., ut
 doceret foris; nec curiosè in ejus doctrinam inquirere.
 « Jactet se licèt, et philosophiam vel eloquentiam
 suam (vel Evangelium à se puritati restitutum) su-

perbis vocibus prædicet, qui nec fraternam charita-
 tem, nec ecclesiasticam unitatem tenuit, etiam, quod
 prius fuerat, amisit. » Undè quàmvis Lutherus esset
 missus, ipsâ separatione missionem suam amitteret.
 Et mox reprehendit S. Cyprianus Novatianum, et Ec-
 clesia catholica Lutherum, quòd « per plurimas civi-
 tates novos Apostolos suos mittat, » et licèt consti-
 tuti sint pridem per civitates episcopi, « ille super eos
 creare alios pseudo-episcopos audeat. » Concludit:
 « Episcopatum autem tenere non potest, etiâmsi epi-
 scopus prius factus, à coepiscoporum suorum cor-
 pore, et Ecclesiæ unitate descisceret: quòd Apo-
 stolus admonet ut invicem nosmetipsos suslineamus,
 nec ab unitate, quam Deus constituit, recedamus
 et dicat: *Sustinentes invicem in dilectione, sat-
 tis agentes servare unitatem spiritûs, in conjunctione
 pacis*: qui ergò nec unitatem spiritûs, nec conjun-
 ctionem pacis observat, et se ab Ecclesiæ vinculo,
 atque à sacerdotum collegio separat, episcopi
 nec potestatem potest habere, nec honorem; qui
 episcopatus nec unitatem voluit tenere, nec pacem.»
 Vide S. Chrysostomum, hom. 11 in Epist. ad Ephes.

CONCLUSIO. — Videtis, Domini Protestantés, que-
 nam tradant doctores vestri in hæc de missione mate-
 riâ; nunc ordinariam stantes, nunc ab extraordina-
 riâ opem implorantes, nunc mixtam commincentes,
 nunc omnis missionis necessitatem haud obscure sub-
 vertentes; nulli securi, ubique vacillantes, suis
 principiis contrarii, nostris perditis. Conspectis illos fo-
 ris docere; cur curiositatis indulgetis, ut singulatim
 examinetur quid doceant? Jactent philosophiam, jactent
 purum putumque à se proferri Evangelium; qui
 nec fraternam tenere charitatem, nec Ecclesiæ unitatem,
 si quam prius habuissent missionem, ipsâ amiserunt
 divisione. Episcopi nunquam fuerunt, sive Lutherus,
 sive Zwinglius: et tamen ordinant Ecclesiæ
 ministros, et tanquam novi Apostoli, quaquaversum di-
 rigunt novitatis præcones. Imò contrarii Apostolis,
 antiministros constitunt in locis, pastoribus ordinariis
 non contentibus. Nim episcopi potestatem habebunt,
 qui disrupto Ecclesiæ vinculo, unitatem non tene-
 runt, qui deserto sacerdotum collegio pacem procur-
 carent? Cùm ergò manifestè omni destituantur pote-
 state legitima, qui primùm Ecclesiæ prætenderunt
 Reformationem, non est operæ pretium audire quid doceant,
 donec missionem suam melioribus quàm lucusque
 fundamentis lecerint testatam.

TRACTATUS NONUS.

DE UNITATE ECCLESIAE ET SCHISMATE.

CAPUT PRIMUM.

Explicatio vocum.

Ecclesia est congregatio hominum, à Deo per evangelicam doctrinam convocatorum, veram fidem chri-

stianam, sub legitimorum pastorum regimine profitentium.

Unitas Ecclesiæ vel 1° est fidei, quâ membra Ecclesiæ, tanquam corpus Christi, uniantur capiti suo Jesu Christo, vel 2° est charitatis, quâ uniantur membra

Ecclesie inter se, vel 3^a est obedientiæ, quâ populus fidelis subicitur legitimis pastoribus.

Hæresis dividit unitatem fidei. Schisma dividit unitatem charitatis. Tam hæretici, quam schismatici dividunt unitatem obedientiæ.

CAPUT II.

Quædam supposita.

Supponimus 1° Ecclesiam vocatorum esse visibilem. — Supponimus 2° extrâ communionem externam cum verâ Jesu Christi Ecclesiâ, non esse salutem. — Supponimus 3° extare hoc tempore visibilem Ecclesiam Jesu Christi, cui se fideles debeant conjungere.

CAPUT III.

Quantâ faciendâ sit unitas Ecclesiarum.

Propheta David, descripturus regnum Christi, breviter dixit, Ps. 75 : *Factus est in pace locus ejus*. Sic, cum ex hominibus pacificis Ecclesia Christi esset constituenda, in nativitate Salvatoris pacifici pax annuntiatur, Luc. 2, 14 : *Pax hominibus bonæ voluntatis*. Et quia in pace reperitur unitas, in unitate sollicitas, prædicat, Math. 16, 18, auctor Ecclesie, se eam in prædicatione adificaturum, quæ una existens uni Christo jungeretur, Joan. 10, 16 : *Fiet unum ovile, et unus pastor*.—Tanti fecit hanc unitatem Salvator noster, ut si causam mortis ejus salutiferæ inquiras, hanc inventurus sis, Joan. 11, 52 : *Ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum*. Nam sicut Deus unus est, in tribus personis distinctus, ita oportet fideles assimilari Deo in ratione unitatis, Joan. 17, 11 : *Pater sancte, conserva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos*. Atque hinc Christus Jesus pacem discipulis suis reliquit et dedit, pacificos mittens ad prædicandum Evangelium pacis, Joan. 20, 21, 22 : *Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum*.—Magistrum suum sequitur Apostolus, unitatem Ecclesie singulari modo describens, 1 Cor. 12, 12 : *Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum baptizati sumus*. Christus totus est caput et corpus, non corpus sine capite, nec caput sine corpore. Corpus naturale hominis unum est, licet multa sint membra; ita Ecclesia, quæ est mysticum corpus Christi, una est, quamvis multi sint fideles. Unitas corporis naturalis hominis, consistit in conjunctione membrorum, quæ unâ vivunt animâ. Unitas Ecclesie associatione fidelium in uno spiritu perficitur.—Quemadmodum corporis humani membrum non est particeps vite, nisi sit unitum aliis membris, ita fidelis non vivit Spiritu Christi, nisi conjunctus Ecclesie, quæ est corpus Christi. Id.ò monet Apostolus, Ephes. 4, 5, ut simus solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Quia, 1 Cor. 12, 21, non potest oculus dicere manui : *Operâ tuâ non indigeo; aut iterum caput pedibus : Non estis mihi necessarii*. Atque hinc, si fidelis à communionem Ecclesie recedat, ac si aliorum fidelium operâ non indigeret, aut sibi suffice-

ret, non potest esse membrum corporis Christi, nec accipere vitam à Spiritu Christi, ut qui vinculum pacis, quo membrum membro conjungitur, dirumpit. — Itaque Ephes. 4, 4 : *Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in unâ spe vocationis vestræ*. Atque id.ò Hebr. 10, 25 : *Consideremus invicem in provocationem charitatis et bonorum operum; non descrentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam*. Illi enim qui deserunt collectionem fidelium, separantur à corpore Christi, privantur Spiritu Christi.—Ephes. 4, 5 : *Unus Deus, una fides, unum baptisma*. Una Ecclesia, unum corpus Christi, unus Spiritus Christi, cujus nemo particeps esse potest, nisi in unitate. Det Deus unus, 1 Cor. 12, 25, *ut non sit schisma in corpore, sed idipsam pro invicem solliciti sint membra*. Det Salvator unus, ut singuli in veritate dicamus, Hebr. 10, 50 : *Non sumus subtractionis filii in perditionem*.

CAPUT IV.

Quantum malum sit schisma.

Quamvis ex præcedentibus satis pateat quantum malum sit recedere ab unitate Ecclesie, et corpore Christi; quia tamen hoc maxime tempore non apprehenditur gravitas schismatis, necessarium videtur ex S. Scripturâ, et SS. Patribus, ipsisque Protestantibus declarare, quantum sit in schismate malum. — Quid gravius dici potest hæc apostolicâ sententiâ, Phil. 3, 2 : *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem?* Perpendite concisionem, sive unitatis divisionem, quæ est propria malis operariis. Nam sicut canes dilacerant carnes, ita schismatici divellunt corpus Christi, quod est Ecclesia, ut hic partem teneat, ille partem. Apoc. 22, 15 : *Foris canes*. Foris ab unitate corporis Christi, foris ab Ecclesiâ, foris à Spiritu Christi, foris à vitâ, foris à salute.—Jud. 19 : *Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes*. Quicumque semetipsam segregat à primâ unitate, animalis est, nec satis intelligit in membro diviso vitam esse non posse, atque id.ò spiritum non habet, qui vinculo pacis conservandus est.

Teste S. Augustino, epist. 109, ad Felician., « nobis enim imperavit Deus congregationem, sibi autem servavit separationem; quia ille debet separare, qui nescit errare. » Nostrum non est, quod Deus sibi reservavit, temerario ausu præoccupare; sed multo magis unitati insistere. S. Cyprianus, de Unit. Eccl. : « An secum esse Christum, cum collecti fuerint schismatici opinantur, qui extrâ Christi Ecclesiam colliguntur? Tales etiamsi occisi in confessione nominis Christi fuerint, macula ista nec sanguine abluitur, cum inexpressibilis et gravis culpa discordiæ, nec passione purgetur. Esse martyr non potest, qui in Ecclesiâ non est. » Et, ut dicit S. Augustinus, serm. de gest. cum Emerit. : « Sanguinem effundere potest, coronam accipere non potest. »

Grave est jus Dei invadere, grave est corpus Christi proscindere; atque id.ò dicit S. Augustinus, lib. 1 contr. Epist. Parm. cap. 5 : « Sacrilogum schismatis, quod omnia seclera supergreditur, » (quodque avarâ

inficium hominem, ut de eodem dicat : « Propter ipsam
 « separationis sacrilegam iniquitatem innocentes esse
 « non possunt. » Idem agens de schismate Donatista-
 rum, de bapt. contr. Donat., lib. 1, cap. 8, audei
 veritatem proferre, quæ universis terrorem incutiat :
 « Quos baptizant (Donatistæ) sanati à vulnere idolola-
 « triæ, vel infidelitatis, sed gravius feriunt vulnere
 « schismatis. Idololatrias enim in populo Dei gladius in-
 « teremit, schismaticos autem terræ hiatus absorbit. »
 — Errant igitur multi imprudentes, qui perinde æsti-
 mant in quâ Christianorum communione Christum
 profiteantur, etiam si suo facto ab unitate Ecclesiæ non
 receserint; nam idololatriæ isti qui à Donatistis bap-
 tizabantur, et profitebantur Christum, sanati à vulnere
 infidelitatis, nunquam fuerant in unitate Ecclesiæ catho-
 licæ, nunquam eam dilaceraverant suo facto; et
 tamen à Donatistis, quorum parti adhærebant, gravius
 feriebantur vulnere schismatis quàm crimine idololatriæ
 fuisse læsi. Vide S. Optat. Milevit., lib. 1; S. Cy-
 prian., de Unit. Eccl.; S. Iren., lib. 4, cap. 62; S.
 Chrysost. hom. 11, in Epist. ad Ephes.; Conc. 2, Cart.,
 can. 1. — Audi Conf. Helv. post. art. 17 : « Commu-
 « nicationem cum Ecclesiâ Christi verâ tanti facimus, ut
 « nequem eos coram Deo vivere posse, qui cum verâ
 « Dei Ecclesiâ non communicant, sed ab eâ se sepa-
 « rant. » Nam ut extrâ arcam Noe non erat ulla salus,
 pereunte mundo in diluvio, ita credimus extrâ Chris-
 tum, qui se electis in Ecclesiâ fruendum præbet,
 nullam esse salutem certam; et proinde docemus vi-
 vere volentes non oportere separari à verâ Christi
 Ecclesiâ. Vide Catechis. Genev. Don. 16; Calvin.,
 lib. 4 Institut. cap. 1, § 10; Pet. Mart., class. 4. Loc.
 comm. cap. 20, § 9. — Concludamus cum S. Paulo, qui
 Galat. 5, 21, enumeratis operibus carnis, designatisque
dissentionibus et sectis, ita monet: *Quæ prædico vobis
 sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non
 consequantur*. Nulla hic est exceptio, nulla limitatio;
 poena autem gravis et certa, quia, ut dicit S. Augustinus,
 « non habent Dei charitatem, qui Ecclesiæ non
 « diligunt unitatem, » lib. 3 de Bapt. contr. Donat.,
 cap. 16.

CAPUT V.

*Non esse introducendum schisma propter mores in
 Ecclesiâ verâ corruptos.*

Multis imprudenteribus etiamnum persuasum est
 recessisse ab Ecclesiâ catholica Protestantes, quod in
 Ecclesiæ catholicæ episcopis, pastoribus et doctoribus
 corruptissimè mores obtinuerent. Quæ persuasio, licet
 careat fundamento, eximenda tamen est, veritatis ma-
 nifestatione.

In veteri Testamento corruptos frequenter fuisse
 mores, tum in populo, tum in sacerdotibus, abundè
 testatur S. Scriptura. Verùm, ut dicit S. Augustinus,
 Psal. contr. part. Donat. :

*Ubi habes tantos Prophetas, habes multos et de plebe.
 Dic mihi, quis tunc justorum separavit sibi altare?
 Uno templo miscebantur, sed mixti non erant corde.
 Ibi ebant in illos tanta, et unum habebant altare.*

« Dicant ergò mihi (inquit S. August., lib. 2 contr.
 « Epist. Parm. cap. 70) cui sancto secundum salutem
 « spirituales obfuerit, vel in sacerdotibus, vel in po-
 « pulo constituto, malus aut maculatus sacerdos? Ubi
 « erat Moyses et Aaron, ibi murmuratores sacrilegi,
 « quos Deus à facie suâ semper perdere minabatur.
 « Ubi erat Caiphas et ceteri tales, ibi Zacharias, ibi
 « Simeon et ceteri boni. Ubi Saul, ibi David, ubi Je-
 « remias, ubi Isaias, ubi Daniel, ubi Ezechiel, ibi sa-
 « cerdotes mali et populi mali; sed sarcinam suam
 « unusquisque portabat. » Vid. S. August. lib. 1, c. 1,
 contr. Epist. Parm. et lib. 2, cap. 5.

Calvinus, lib. 4 Institut. cap. 4, § 18 : « Sub Prophetis
 « in plebe, in magistratu, in sacerdotibus omnia usque
 « adeò corrupta erant, ut non dubitet Isaias æquare Je-
 « rosolymam Sodomæ et Gomorrhæ. Religio partim
 « contempta, partim contaminata; in moribus passim
 « referuntur furta, rapinæ, perfidiæ, cædes et similia
 « scelera. Neque tamen propterea aut novas Ecclesias
 « sibi erigebant, aut nova altaria extruebant Prophetæ,
 « in quibus separata sacrificia haberent; sed quales-
 « cumque essent homines, quia tamen reputabant Do-
 « minum apud eos verbum suum deposuisse, et cære-
 « monias instituisse, quibus illuc colebatur, in medio
 « impiorum cœtu puras manus ad illum extendebant.
 « Certè si putassent aliquid contagionis inde se con-
 « trahere, centies potius mortui fuissent quam passi
 « fuissent illuc se pertrahi. Nihil ergò eos retinebat,
 « quàm servandæ unitatis studium. » — Eandem doctri-
 nam tradit S. Augustinus, lib. 2 contr. Epist. Parm., cap.
 17, et lib. cont. Gaudent., cap. 3, et ex S. Augustino
 Calvinus, lib. 4 Institut., cap. 4, § 16; et Sadael, resp. ad
 libr. Arturi. cap. 1. Consentit Bucanus, loc. 41, de
 Ecclesiast., § 25. — Concludimus cum S. Augustino,
 tract. 1 in Epist. Joan. : « Offendit te nescio quis, sive
 « malus, sive ut tu putas malus, sive ut tu fingis ma-
 « lus, et deseris tot bonos? »

CAPUT VI.

*Non esse introducendum schisma propter ritus et
 ceremonias.*

Quamvis hoc loco nulla sit difficultas, videtur tamen
 consultum Protestantium placitis testatum facere,
 non esse introducendum schisma propter ritus et cære-
 monias. — Conf. Helv. post. in præfat. : « Tametsi
 « verò in diversis Ecclesiis quadam deprehenditur
 « varietas in locutionibus, in modo expositionis do-
 « ctrinæ, in ritibus item et cæremoniis, eaque recepta
 « pro Ecclesiarum quarumlibet ratione, opportunitate,
 « et ædificatione; nunquam tamen ea ullis in Ecclesiâ
 « temporibus, materiam dissentionibus et schismati-
 « bus visa est suppeditare. » Et art. 17 : « Observan-
 « dum diligenter docemus, in quo potissimum sit sita
 « veritas et unitas Ecclesiæ, ne temerè schismata ex-
 « citemus, et in Ecclesiâ foveamus. Sita est illa non in
 « cæremoniis et ritibus externis, sed magis in veritate
 « et unitate fidei catholicæ. » Consentit, Discipul. Facl.
 Middeb., art. 42; synod. nation. Dordrac., anni 1578;
 art. 72; synod. nat. Hage., art. 78.

CAPUT VII.

Non esse introducendum schisma propter errorem in articulis non fundamentalibus seu non necessariis.

Hæc materia propius tangit fundamentum causæ. Docent Protestantes non esse introducendum schisma propter errorem in articulis non necessariis, quamvis de iis ipsis nihil certi habeant. — Calvinus, Instit. lib. 4, cap. 1, § 12 : « Quod dicimus purum verbi Dei ministerium et purum in celebrandis sacramentis ritum idoneum esse pignus et arrahonem, ut tãtò possimus societatem in quã utrumque exstiterit pro Ecclesiã amplexari, usque eò valet ut nusquam abjicienda sit, quamdiù in illis persisterit, etiamsi multis alioqui vitis scateat. Quin etiam poterit vel in doctrinã vel in sacramentorum administratione vitii quippiam obrepere, quod alienare nos ab ejus communione non debeat. Non enim unius sunt formæ omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quedam itã necessaria cognitu, ut fixa esse et indubitata omnibus oporteat, cetera propria religionis placita; quælibet sunt, ut unum esse Deum; Christum esse Deum ac Dei Filium; in misericordiã salutem nobis consistere, et similia. Sunt alia quæ, inter Ecclesiã controversa, fidei tamen unitatem non dirimant, » etc. Et mox : « Primum quidem est, ut per omnia consentianus; sed quoniam nemo est qui non aliquã ignorantie nubeculã obvolutus sit, aut nullam reliquamus Ecclesiam oportet, aut hallucinationem condonemus in iis rebus quæ involatã religionis summã, et citrà salutis jacturam ignorari possunt. » Idem docet Bucanus, loc. 41, de Eccl., § 22; Zanchius, de Eccl., cap. 7. — Marloratus, in 1 Cor. 3, 12, stipulis fundamentum fidei non subvertentibus accenset, « dogmata pseudoprophetarum, Phariseorum et aliarum sectarum apud Judæos, pseudoapostolorum, hæreticorum, et papistarum, scholasticorum theologorum de justificatione à peccatis, de merito, de intercessione devorum. Quæ omnia in speciem quidem aliquid veritatis habere videntur, sed proprius perspecta et ad certissimam Scripturarum regulam probè examinata, ruere necesse est comparatã veritate. » Vide Crocium, Anti-Becan. cont. 5, sect. 11, § 5; Sadael., resp. ad art. Burdeg., art. 61. — Atque hinc patet, ex sententiã Protestantium, non esse recedendum ab unitate Ecclesiæ propter errorem in articulis non fundamentalibus; quia tali errore non obstante, manet vera Jesu Christi Ecclesiã; à quã quisquis sese separaverit, subjicitur omnibus periculis cap. 4 designatis.

CAPUT VIII.

Non esse introducendum schisma propter eversionem fundamenti per solam consequentiam.

Hanc sententiam tradit Davenantius, Epist. ad Duræum, p. 29 : « Agnosco dogmata multa præter hosce articulos in sacris Scripturis contineri, atque ex sacris Scripturis per firmam consequentiam posse deduci, quæ sunt cognitu perquam utilia, et ad profectum in theologicã scientiã multum conducunt; sed sub amittendæ salutis aut communionis periculo tum

demum tenenda sunt, cum in Scripturis contineri, vel ex Scripturis necessariò consequi manifestè declarantur et intelligantur. In hisce si qua Ecclesiã non potest veram suam sententiam aliis Ecclesiis itã manifestam reddere, ut eas in eandem pertrahat, renuntiare debet illarum erroribus, fraternæ tamen communioni propter hosce errores renuntiare non debet. » Et mox : « Denique et illud adjungendum, non esse impossibile, neque à bonorum Christianorum officio alienum, cum illis Ecclesiis communionem retinere, quæ nobis opinionem aliquam sequi videntur, quæ reverã non potest cum fundamentali articulo coherere; dummodò ipsum articulum explicitè profiteantur, et ambabus (quod aiunt) aliis ampleverint. Abhorret enim à charitate, imò à rectã ratione, ut quis propter consequentias nec intellectas nec à se concessas, putetur fundamentalem articulum negasse, aut rejecisse, quem firmiter credit, explicitè asserit, et si opus esset, veritatem ejusdem vel sanguine suo obsignaret. » Vide eundem pag. 59 et 56; Past. Eccl. Gall., epist. ad Dur. pag. 85; Dailkeum, Apol. cap. 9; Marc. Ant. de Dom., de Rep. Eccl. lib. 7, cap. 11, n. 8. — Hæc doctrinã ad præscindendas plurimas difficultates, à Reformatis contra Ecclesiam catholicam moveri consuetas, plurimum servit. Sed non omnium Reformatorum ea est sententia. Vide Petr. Mart., epist. 42 ad Eccl. peregr. Londin., licet à seipso dissentiat, testante in ejus vitã Simlero. Eadem varietate laborat Admon. de libr. concord., cap. 7 et 11, aliter loquens cap. 12.

CAPUT IX.

Quæstio separationis Protestantium ab Ecclesiã catholica.

Omnis quæstio quæ in presenti negotio moveri potest, vel est juris, vel facti, vel possessionis. A Romano-Catholicis stare possessionem unitatis, tum quoad fidem, tum quoad charitatem, nemo sanus negaverit. Protestantes à nobis recessisse, et diversam à nobis fidem, diversam communionem, separationemque charitatis suo facto introduxisse, adeò manifestum est, ut nec ab ipsis negetur. Catholicos relevat possessio, Protestantes premit divisio; illi quietem defendunt contra inquietos; hi quæcumque vult conantur inchoatè separationi insistere. — Ipsum caput rei est: *An jure facta sit divisio? An Protestantes ab Ecclesiã catholica separati. justo titulo inchoaverint divisionem, aut justo titulo in eã perseverent?* Datar divisio bona, datur et mala; quæ fit à bono, semper mala est divisio; non tamen quælibet divisio est bona, quæ fit à malo. Nam si propter quodlibet malum dividenda foret Ecclesiã, tot essent quotannis schismata, quot horæ, quot dies, quot momenta. Hinc Protestantes nullam probant divisionem Ecclesiarum, nisi quæ fiat ob errorem in articulo fundamentali seu necessario; ne scilicet apostolicã obruantur sententiã, quæ divisiones et schismatica operibus carnis annumerat, à regno caelorum excludentibus. — Nos autem, licet divisionem à malo, quæ solo animo fiat, libenter probemus, quæ-

stolici tamen monitione instructi, omnem divisionem à primâ unitate, sive ea sit fidei, sive charitatis, censens operibus carnis à regno colorum excludentibus ab Apostolo annumerari. — « Illic igitur (inquit S. Augustinus, epist. 154 ad Emerit.) caput est ordinatisimæ inquisitionis, cur schisma factum sit; » et mox: « Tota igitur questio est, utrum nihil mali sit schisma, » aut utrum schisma non feceritis; » et postea: « Quæritur utrum vestra, an nostra sit Ecclesia Dei. Quapropter illud querendum est à capite, cur schisma feceritis. »

Ad hanc questionem manuducimur Apostolo præeunte, 1 Cor. 14, 56: *An à vobis verbum Dei processit? aut in vos solos pervenit?* Si à Protestantibus non processit verbum Dei, cur ab his non recipiunt verbum Dei, quibus à principio fuit traditum? cur ad suum beneplacitum interpretantur verbum Dei, quod alienâ fidelitate et auctoritate traditum acceperunt? Quo fundamento dividunt Ecclesiam Christi, propter intelligentiam verbi Dei, quæ ab ipsis non processit? Si ad solos Protestantes non pervenit verbum Dei, cur dividuntur à Catholicis, ad quos à principio pervenit? Idem verbum Dei Protestantes nobiscum receperant, et cum totâ Europâ; et nonnulli inquieti putarunt ad se solos ejus intelligentiam pervenisse; ac magisterium reformandi Ecclesiam sibi vindicarunt; incipientes à divisione Ecclesie, quæ vel maximè contravenit verbo Dei.

CAPUT X.

Protestantes ab unitate Catholica recessisse, fatentur Protestantes.

Scheiblerus, disp. 2 cont. Meth. August. thes. 4, asserit: « Lutherum et asseclas, qui papatum acensarunt, reformarunt et ab eo defecerunt, copiosè et nervosè justificasse suam contrâ papatum accusationem, reformationem et discessum. » Similia habet, disp. 1, thes. 5. Vide Hulshovium, fol. 154 Apolog. Conf. August. tit. de conjug. sacerdot. Melanct. in resp. ad art. Bavar., q. 5; Conf. Saxon. in præfat. — Reformati idem fatentur. Confessio Helvetica poster. art. 17: « Objicitur nobis varia esse in Ecclesiis nostris certamina atque dissidia, postquam se à romanâ separarunt Ecclesiâ. » Ad hoc Crocius dicit, cap. 8, n. 9: « Helvetii separationem agnoscunt ab Ecclesiâ romanâ. » Synodus Delphensis dicit: « Manifestum est quod primi Ecclesie Reformatores pro doctoribus Ecclesie pontificiæ haberi noluerint, sed contrâ ab his secessionem fecerint. » Vide Calvinum, resp. ad versipel. et Instit. lib. 4, cap. 2, § 2, 6; Petr. Mart. Loc. comm. class. 4, cap. 6, n. 1, 7, 55; Zanch. cap. 8, ad defic. à Rom. Eccl.; Daikbaum, *la Foi fondée*, part. 1, cap. 3; Jo. Bergium, de Verb. cœn. cap. 1; Croc. cap. 8, n. 1.

CAPUT XI.

Protestantium ad excommunicationem provocatio discutitur.

Multi Protestantes ad excommunicationem Leonis X, episcopi romani, provocati, malè existimantes fieri non posse, ut excommunicati sint schismatici.

Sed cum non dissimilem obijcerint exceptionem S. Augustino Donatistæ, in respondendo ejus tramitem sequemur. — Hoc certè dicendum est, vel culpam fuisse in excommunicante et excommunicato, vel non fuisse culpam sive in excommunicante, sive in excommunicato; vel culpam fuisse in excommunicato, non autem in excommunicante, vel culpam fuisse in excommunicante, non autem in excommunicato. Et in his omnibus nullum crimen esse Ecclesie catholice, cui nos communicamus, apertè ostendimus. — Si culpa fuit in excommunicante, et non in excommunicato, faciamus, quod ait Apostolus, Ephes. 4, 52: *Donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit nobis*; ut maligni homines, nec illi qui fortè fuerunt, vel etiam sunt apud Catholicos, nec illi qui fuerunt, vel etiam sunt apud Protestantés, impediant concordiam nostram et vinculum pacis: uno Protestantium scelere correcto, quod se frustra separaverunt ab Ecclesiâ catholica, quasi ob Leonis X culpam, cum et ipsi habeant excommunicatos similiter culpabiles. — Si autem non fuit culpa, sive in Leone X excommunicante, sive in Protestantibus excommunicatis, nullam videmus litis causam, nisi quia est justa causa ut Protestantes se corrigant, qui seipsos sine causâ separarunt, privata instituentis conventicula, unitatemque priorem deserentes. — Quod si culpa fuit in excommunicato, non autem in excommunicante, certè excommunicatorum fuit legitimo superiori suo acquiescere, et posterioribus Protestantibus standum fuit decretis generalis concilii, ad quod Lutherus appellaverat, et ubi discipuli ejus causam obtinere non poterunt. — Porro, si culpam velint esse in Leone X excommunicante, non autem in excommunicatis, nec sic purgantur Protestantes à crimine schismatis. Nam potuit ad Leonem X pertinere ea culpa, et ad nonnullos alios; verum ad universam Ecclesiam catholicam pertinere non potest. Quomodo enim ea culpa ad Ecclesiam catholicam pertinet, quæ adhuc nescit an vera sint quæ à Protestantibus Leoni X tribuuntur. Putemus nobis modò probatam, modò demonstratam esse Leonis X culpam, quid agimus de tot gentibus et populis catholicis eam culpam ignorantibus? Deseruntur nescientes, ergo deseruntur innocentes. Et cum illud sit nullum crimen illarum gentium, quod Leonis X ignoret culpam, hoc esse incipit in Protestantibus primum crimen, quod innocentes deserant. — An nos, si sciremus Leonis X culpam, currere debemus, et eos docere, quod scimus? Ut quid hoc? Sicut innocentes sunt, innocentes sunt etiam dum nesciunt. Non enim malefacta hominum cognoscendo, sed cognitis non consentiendo, de incognitis autem non temerè judicando, innocentiam custodimus. — Ac per hoc, ut diximus, innocens est Ecclesia catholica, culpam quæ à Protestantibus Leoni X tribuitur, etiamsi rectè tribueretur, ignorans. Ab his autem innocentibus Catholicis, qui seipsos segregarunt, eodem ipso crimine separationis et schismatis, innocentiam perdidit. Et modò nos docent se rectè tribuere culpam Leonis X, vel ut ab illis innocentibus Catholicis nos separent, in

quos non habent vera que dant; vel ut videantur recte separati ab innocentibus catholicis, quibus culpam Leonis X non tribuunt. — Hoc enim Protestantibus dicit Ecclesia catholica, quod quidem sermone brevissimum est, sed robustissimum veritate; indigebant inter se, hinc Lutherus, inde quidam ex Ordine S. Dominici. Oborta dissensio cum latius serperet, nec per concordiam componeretur, ad summum pontificem delata est; nam generale concilium omnimodum momento nec colligi potest, nec debet. Quid peccavit Leo X, qui crimina, nonnullis ex Ordine S. Dominici objecta, sibi forte non probata, noluit damnare? Quid peccavit Leo X, quod Luthero silentium imposuerit, quodque non acquiescentem excommunicaverit? Dicunt quidem Lutherani provocasse Lutherum ad concilium generale, adeoque nec acquiescendum fuisse. Verum quilibet moderatus non difficulter iudicabit, pro pace Ecclesiarum, et ordine in Ecclesia consueto, fuisse omnino acquiescendum. Demus tamen, Luthero non imponendum fuisse silentium, neque Lutherum fuisse excommunicandum. Quid peccavit Ecclesia catholica, que causam Lutheri malum iudicem habuisse nescivit, et eum male iudicasse non credidit, de quo hic et ille fidelis iudicare non potuit? Sicut enim quorundam ex Ordine S. Dominici scelus, si Leonem X latuit, non eum utique contaminavit; sic et Leonis X scelus, si aliquod fuit, quia Ecclesiam catholicam latuit, eam profecto contaminare non potuit. — His igitur innocentibus innocenter communicamus, hodieque communicamus, nescientes que tunc acta sint. Quapropter, etiamsi vera esse que in Leonem X dicunt, Protestantibus dederimus, nulla causa est cur ab innocentibus, qui hæc nesciunt, recedamus, et transeamus ad eos qui propterea crimine schismatis omnes implicati sunt, quia id fecerunt quod nos facere suadent, ut non exemplo Apostolorum toleremus malos, etiam episcopos, sed exemplo hæreticorum deseramus bonos.

At faciamus, orbem terrarum, quod fieri non potest, hodie nobiscum ad liquidum posse cognoscere veram esse in Leone X culpam; numquid ex hoc innocentior fieri poterit, quam erat antequam nosset? Sicut enim Leonis X culpa, quamvis adhuc in hæc vita esset, Ecclesiam catholicam inficere non potuit; sic ejus, qui jam ex hæc vita emigravit, etiam cognita culpa maculare non potest. Si ergo talis est causa nostra, de culpa vel Leoni X excommunicanti, vel Luthero excommunicato tribuenda, ut tam invicta sit, etiamsi falsa essent que in Luthero de civitatis turbis nostri dicunt, et vera essent que Lutherani in Leonem X dicunt, hodie cognoscamus quid habent quod respondeant? Sive illa potius vera que nos de Protestantibus dicimus, et falsa que de Leone X dicunt, sive utraque falsa sint, sive utraque vera sint, ubique Protestantes vincuntur, et tamen plus sibi concedi nequeunt postulare. Vide S. Augustinum, de Unit. Eccl. cap. 2, et lib. 2 contr. litt. Petil. cap. 21, etc. et lib. 5, cap. 58.

CAPUT XII.

Excommunicatos posse esse schismaticos.

Quia nonnullis videtur excommunicatos non posse esse schismaticos, quasi, vi terminorum, ejectus ab Ecclesia non possit censi inde abivisse, aut ejus communionem deseruisse, aut unitatem dirupisse, seseque ab eâ separasse aut segregasse, non inutile erit ostendere quomodo excommunicati possint esse schismatici. Nam si excommunicati non possint esse schismatici, omnino examinanda erit quæstio de iustitiâ, vel iniustitiâ factæ per Leonem X excommunicationis; nisi Catholici malint ostendere, antè latam excommunicationem, à Protestantibus schisma inchoatum esse. Neutrum verò necessarium esse ducimus. — Ratio schismatis non consistit totaliter in recessu à priore unitate; nam si totaliter consisteret in recessu, nullus daretur recessus à priore unitate sine schismate; quod tamen est falsum; quia Christianus, desertit christianam religionem (adeoque recedens à priore unitate) transiens ad Turcas, non est schismaticus, sed apostata. — Nec requiritur recessus à priore unitate, ut quis sit schismaticus; nam qui nascuntur et educantur in parte schismaticâ, adherentes segregatis à priore unitate conventiculis, sunt schismatici: licet ipsi à priore unitate non recesserint, in quâ nunquam fuerunt. Ità S. Augustinus, de Actis cum Felice. lib. 1, cap. 8, urget Manichæos tanquam recedentes ab Ecclesia et fide catholicâ, cum tamen ipse Manichæus, qui nunquam fuerat Catholicus, à priore unitate non recessisset, sed alii, qui Manichæo postea adhæserat. Quamvis igitur Lutherus et Calvinus nunquam fuissent catholici, rectè eis objiceremus crimen schismatis; quia partem communionis sue instituerunt divisam ab unitate catholicâ, abstractis à priore unitate Ecclesie membris. — Ut quis ergo dicatur facere schisma, duo requiruntur, eademque sufficiunt: Alterum est, ut instituat privata conventicula; alterum, ut illa conventicula instituantur ex desertoribus prioris unitatis. Non sufficit sola institutio privatorum conventiculorum, nam ab initio mundi et Ecclesie multi instituerunt privata conventicula, in quibus Deum colerent, vel falsos deos adorarent; quos tamen nullus diverit fecisse schisma. Non sufficit sola desertio prioris unitatis catholicæ, quod ea apostatas quidem faciat, sed schismaticos facere non possit. Ubi autem quis instituit privata conventicula, eaque colligit ex desertoribus prioris unitatis, tunc indubiè facit schisma.

Nunc videndum quinam dicantur deserere priorem unitatem. Et certum est excommunicatos, sive per excommunicationem ejectos, non spontè deserere priorem unitatem, adeoque nec propriè deserere, cum desertio inferat actum spontaneum et voluntarium. Excommunicatio autem vel est iusta, vel iniusta. Si iusta sit, excommunicatus desinit esse membrum Ecclesie. Sin autem iniusta sit, excommunicatus manet membrum Ecclesie. Si iustè excommunicati instituant privata ex iustè excommunicatis conventicula,

faciunt schisma; quia cum obligentur redire ad unitatem prioris Ecclesie, voluntariè recedunt à debito reddendi, et ipso facto repudiant priorem unitatem, à quâ diversam instituunt communionem. Si injustè excommunicati instituunt privata ex injustè excommunicatis conventicula, faciunt schisma; cum enim injustè excommunicati sint membra Ecclesie unita, per institutionem privatorum conventicularum, voluntariè renuntiant isti unioni, et priorem unitatem deserunt.

— Quamvis igitur Lutherus, ejusque assecte nullum fecissent schisma antè excommunicationem, quamvis injustè essent excommunicati, ut volunt Protestantes, tunc tamen priorem communionem deseruissent, tunc unitatem dirupissent, tunc sese separassent et segregassent, quando divisa à priore unitate instituerunt conventicula. Cum enim injustè excommunicatus non desinat esse membrum ejus Ecclesie per quam injustè excommunicatus est, per se patet ejusmodi excommunicatum tunc sese separare et segregare ab universis innocentibus Christianis prioris unitatis, tunc priorem unionem deserere et dividere, quando segregata erigit conventicula; fierique auctorem schismatis, sive partis à corpore ecclesiastico divisæ. — Probamus idipsum exemplo, quod refert Cassiodorus, Hist. Tripart. lib. 1, cap. 18, de Melitio. Ille cum in Ægypto esset episcopus, et persecutionis tempore fidem negasset atque sacrificasset, depositus et damnatus est. « Ergò, inquit Cassiodorus, damnatus et multos habuit sequaces, et hæresiarcha factus est eorum qui hætenus ab eo in Ægypto Melitiani vocantur, nullam justitiæ satisfactionem habens, cur remanserit ab Ecclesiâ separatus. Dicebat enim injuriam se esse passum, et obloquebatur sæpius, » etc. Melitius damnatur, et conqueritur se injuriam pati; quia tamen instituit privata conventicula, à corpore ecclesiastico segregata, tanquam auctor schismatis damnatur in synodo Nicenâ, testante eodem Cassiodoro, lib. 2 cap. 2. — Ità Lutherus excommunicatur à Leone X, et multos habet sequaces. Factus est auctor eorum qui hætenus in Europâ Lutherani ab eo dicuntur. Nullam justam causam habuit, cur manserit ab Ecclesiæ unitate divulsus. Dixit se injuriam passum esse, et etiamnum per discipulos suos obloquitur. Pari tamen jure cum Melitio habetur auctor schismatis; ipse cum suis adhærentibus iis malis involutus, quæ ostendimus schismatici esse connexa.

Simile exemplum habemus in Ario et ejus assectis. Ilis enim ab Ecclesiâ ejectis, scribit S. Athanasius cum episcopis provincialibus imperatori Joviniano, Hist. Tripart. lib. 7, cap. 5: « Auctores facti sunt hæresis et schismatum universalis Ecclesiæ. » Quamvis igitur ejectus sit ab Ecclesiâ Arius, quamvis plurimi ejus partibus accesserint, fuit tamen schismaticus, propter crecta conventicula ab unitate priore divisa. Atque ità Lutherus fuit auctor schismatis, licet ejectus ferit et plurimos habuerit adhærentes. — Apollinaris cum suis damnatus est à Damaso et provincialibus conciliis. « Ex illo (inquit Rufinus, Histor. Eccl. lib. 41, cap. 20) Apollinaristæ ab Ecclesiâ declinantes,

« et episcopos sibi suæ partis et dogmata propria Ecclesiasque defendunt. » Ubi constat eos ab Ecclesiâ declinantes, proprios suæ partis episcopos, propria dogmata, proprias Ecclesias defendentes, fuisse etiam schismaticos; et tamen erant damnati et excommunicati. Nihil ergò impedit quominus aliquis sit schismaticus, etiamsi antedecenter sit damnatus et excommunicatus.

CAPUT XIII.

De officio injustè excommunicatorum.

Ponamus iterum injustè excommunicatum esse Lutherum à Leone X, dicit nobis S. Augustinus, de verâ Relig., cap. 7, quale fuerit ejus officium: « Sapè etiam sicut divina providentia per nonnullas nimium turbulentes carnalium hominum seditiones expelli de congregatione christianâ, etiam viros bonos. Quam contumeliam vel injuriam suam cum patientissimè pro pace Ecclesiæ tulerint, neque ulla novitates vel schismatis, vel hæresis molitû fuerint, docebunt homines quàm vero affectu, et quantâ sinceritate charitatis Deo serviendum sit. Talium ergo virorum propositum est, ut sedatis remeare turbibus; aut, si id non sinatur, vel eâdem tempestate perseverante, vel ne suo reditu talis aut savior oriatur, tenent voluntatem consulendi, etiam eis ipsis quorum motibus perturbationibusque cessant, sine ullâ conventicularum segregatione usque ad mortem defendentes et testimonio juvantes eam fidem, quam in Ecclesiâ catholicâ prædicari sciunt. Hos coronat in occulto Pater, in occulto videns. Rarum hoc videtur genus, sed tamen exempla non desunt; imò plura sunt quàm credi potest. » Itaque Lutheri fuisset pro bono pacis necessariæ, nullâ conventicularum segregatione, publicam Ecclesiæ quietem interturbare. Nam conventicula separata instituire, est facere schisma; sive id fiat ab excommunicato, sive non excommunicato. Neque refert, etiamsi excommunicatus Ecclesiam per quam excommunicatus est, pro orthodoxâ non agnoscat; nam neque Ariani, neque Donatistæ, neque Apollinaristæ Ecclesiam catholicam agnoscebant orthodoxam; et tamen habiti sunt schismatici. Arius cum adhærentibus excommunicatus est, et instituens privata conventicula declaratus schismaticus.

Neque dicant Lutherum cum suis non fuisse ab Ecclesiâ catholicâ segregatum affectu charitatis, sed tantum regimine, administratione, ritibus, et societate externâ; nam illi sunt schismatici qui, societate externâ deserta, privata institunt conventicula. Etiamsi verò jactent ore et verbo se charitatem habere, re tamen et opere ostendunt se charitate destitui. Dari segregata conventicula extrâ unitatem catholicam (quam schismatici negligunt aut repudiant) cum verâ charitate, par est ac si diceretur dari, secundum idem, divisum et unum. Verâ charitas unit Ecclesias particulares in unum corpus ecclesiasticum. Ubi deest unio, deest charitas. « Charitas enim christiana nisi in unitate Ecclesiæ non potest custodiri. » S. August. contr. lit. Petil. lib. 2, cap. 77.

CAPUT XIV.

De Protestantium ad Ecclesiam græcam aliasque orientales provocacione.

Ut Protestantes crimen schismatis sui specioso obtegant velamine, dicunt se quidem recessisse ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ, non tamen ideò descripsisse omnes Catholicos toto orbe dispersos, nec Ecclesiam universalem catholicam, nec Ecclesiam græcam, aliasve orientales. Vide Petr. Mart. Loc. comm. class. 4, cap. 6, n. 4; Eilbracht. Epanorth. cap. 12, annot. 4; Croc. cap. 8, num. 34; Hulseman. de Præscript. thes. 116. Consideratio 1. — Si Ecclesiæ orientales sunt catholicæ, ergò illæ Ecclesiæ non errant in ullo articulo fundamentali et ad salutem necessario. Consequentia patet: quia Ecclesia errans in articulo necessario non est catholica, uti fatentur Protestantes. Consideratio 2. Si Ecclesiæ orientales non errant in ullo articulo fundamentali, ergò Protestantes tenentur cum iis colere communionem, si possint. Consequentia patet: quia Ecclesiæ particulares catholicæ, non colentes communionem cum aliis Ecclesiis particularibus catholicis, quandò possunt, sed eandem repudiantes, fiunt schismatica. — Consideratio 3. Si Protestantes tenentur colere communionem cum Ecclesiis orientalibus, si possint, ergò et Ecclesiæ orientales tenentur colere communionem cum Protestantibus, si possint; ergò Ecclesiæ orientales, ex sententiâ Protestantium, sunt schismatica. Patet hæc consequentia: quia Orientales noluerunt amplecti communionem Protestantium, etiam ab his requisiti, uti constat ex declaratione Jeremiæ, Constantinopolitani patriarchæ, aliisque apud Leon. Allat. de Eccl. Occid. et Orient. consens. cap. 8, n. 2, 5. — Consideratio 4. Si Ecclesiæ orientales, ex sententiâ Protestantium, sunt schismatica, ergò Ecclesiæ orientales, ex sententiâ Protestantium, non sunt catholicæ. Consequentia patet: quia eadem Ecclesia particularis non potest simul esse schismatica et catholica. — Consideratio 5. Si Ecclesiæ orientales, ex sententiâ Protestantium, sint catholicæ, ergò nullus articulus fidei vel morum, de quo controvertitur sive inter Ecclesias orientales, sive inter Orientales et Protestantes, est fundamentalis aut necessarius ad salutem. Consequentia patet: quia alioquin diversum sentientes non possent utrinque esse catholici. — Consideratio 6. Si nullus articulus fidei vel morum, de quo controvertitur sive inter Ecclesias orientales, sive inter Orientales et Protestantes, est fundamentalis, ergò Protestantes non recesserunt ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ propter ullum articulum, sive inter Ecclesias Orientales, sive inter Orientales et Protestantes controversum. Consequentia patet: quia, ex sententiâ Protestantium, non est deserenda unitas Ecclesiæ propter articulum non fundamentalem. — Consideratio 7. Si Protestantes non recesserunt ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ propter ullum articulum, sive inter Ecclesias orientales, sive inter Orientales et Protestantes controversum, ergò nec Protestantes recesserunt ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ

propter ullum articulum, quem etiam omnem orientales Ecclesiæ tenent cum Ecclesiâ romano-catholicâ. Consequentia patet: quia alioquin respectu nostri esset fundamentalis, respectu Orientalium non fundamentalis. Consideratio 8. Si Protestantes non recesserunt ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ propter ullum articulum quem etiam omnem Ecclesiæ orientales tenent cum romano-catholicâ, ergò omnes Protestantes, qui ejusmodi articulum assignant, tanquam causam justam et necessariam, cur ab unitate Ecclesiæ catholicæ recesserint, eo ipso non justificant separationem suam. Consequentia patet: quia, ex sententiâ Protestantium, non est faciendum schisma propter errorem in articulo non fundamentali. Consideratio 9. Si omnes Protestantes, qui ejusmodi articulum assignant, tanquam causam justam et necessariam, cur ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ recesserint, eo ipso non justificant separationem suam, ergò Protestantes non possunt allegare unum solum articulum controversum, tanquam justam causam separationis suæ ab unitate Ecclesiæ romano-catholicæ. Probatur consequentia; cum enim judicent Protestantes, orientales Ecclesiæ in multis articulis errare, nisi doceant ex sententiâ Ecclesiæ suæ, errores Orientalium non subvertere fundamentales articulos, prætenso autem errore Ecclesiæ romano-catholicæ subvertere articulos necessarios; nihil ad rem faciet, quiddam allegabunt. Nisi etiam docuerint Protestantes ex S. Scripturâ, errores Orientalium non subvertere articulos fundamentales; Romano-Catholicorum autem prætenso errore subvertere articulos fundamentales, similiter in vanum laborabunt. Quomodò autem hic nobis adferent Protestantes sententiam Ecclesiæ suæ, quæ nihil certi habet de articulis fundamentalibus? Quomodò nobis probabunt ex S. Scripturâ nostros potius prætenso errore subvertere fundamentum fidei, quam errores Orientalium? Nos existimamus omnes eos cæcutire, qui putant id præstari posse.

CAPUT XV.

De excusationibus simpliciorum.

Excusatio 1 est, quòd fuerint coacti recedere ob persecutionem contrâ ipsos motam, tyrannidemque exercitam. Respondet S. Augustinus, lib. 4 contr. litt. Petil., cap. 13: « Objicitis persecutionem; respondet vobis frumenta Dominica: aut justè factum est, aut palea nostra fecit. Quid ad hoc dicitis? » — Excusatio 2 est, quòd dicant se non recessisse ab unitate Ecclesiæ catholicæ, qui in Ecclesiis Protestantium nati et educati sunt, sed majores suos, Calvinum, Lutherum et similes. Respondet S. Augustinus, lib. 1 de Bapt. contr. Donat., cap. 5: « Illi, qui per ignorantiam ibi (apud hæreticos) baptizantur, arbitrantur ipsam esse Ecclesiam Christi, in istorum quidem consideratione (qui sciunt esse hæreticam) minùs peccant; sacrilegio tamen schismatis vulnerantur: non ideò non graviter, quia illi gravius. » Vide lib. 1 contr. litt. Petil., cap. 23 et lib. 2, cap. 8; et de Unit. Eccl., cap. 2; S. Optat. Milevit., lib. 1 et 2. — Excusatio 3 est, quòd dicant se esse baptizatos, se credere

in Christum, se bonis operibus operam dare, ac promittē se sperare salutem, etiāsi illi partī adhaerant, quae divisa est ab unitate Ecclesiae catholicae. Respondet S. Augustinus, contr. litt. Petil., lib. 1, cap. 77 : « Solemus ostendere quomodo non prosit hominibus, « quamvis sint vel Sacramenta vel fides, ubi non est « charitas; ut cum ad catholicam unitatem venitis, in- « telligatis quid vobis conferatur, et quantum sit quod « minus habebatis. Charitas enim christiana, nisi in « unitate Ecclesiae, non potest custodiri; atque ita vi- « deatis, sine illā nihil vos esse, etsi baptismum et fidem « teneatis, et per illam etiam montes transferre possitis. « Quod si haec et vestra sententia est, non exsufflemus « vel Deis sacramenta, quae novimus, vel ipsam fidem; sed « teneamus charitatem, sine qua et cum sacramentis et « cum fide nihil sumus. Tenemus autem charitatem, « si amplectimur unitatem; amplectimur autem unita- « tem, si eam non per verba nostra in parte confingi- « mus, sed per verba Christi in unitate cognoscimus. » Vide lib. 2 contr. Crescent., cap. 12, et in Psalm. 88, et lib. 1 de Past., cap. 12 et Epist. 152. — Excusatio 4 est, quod nonnulli dicant Deo credendum esse secundum mensuram gratiae ab ipso acceptae; catholicos quidem multa credere, quae Protestantibus non credunt; sed illos quinque talenta accepisse, hos duo, vel tria. Se Catholicos non damnare; sed et in sua modicitate salutem sperare. Resp. : Hic valent, quae ex S. Augustino ad praecedentia attulimus. Nam si nihil prodest baptismus et fides, sine necessariā charitate, multo minus proderit aliqua portio fidei, quae habetur in divisione et schismate.

CAPUT XVI.

De effugiis doctorum.

Effugium 1 est, quod dicant Catholicos pacem Protestantium respicere, etiāsi condonentur errores Ecclesiae catholicae. — Resp. : Ecclesia Catholica non indiget condonatione errorum, quandiu non est legitime convicta erroris. Catholicam autem Ecclesiam nullo legitimo iudicio convictam esse, ostendetur in sequentibus. Quibus enim iudiciis erravit Ecclesia catholica, nisi accusatoribus ejus? coram quo tribunal condemnata est, nisi illo quod cum divisione incipit, et etiamnum in divisione perseverat? Si hoc tribunal, si hi iudices sequendi sunt; absoluti erunt omnes haeretici, omnes schismatici, quorum nullus iniquam ebullit, qui pro defensione criminis, non ea temeritate condemnaret Ecclesiam, qua eam accusabat. — Effugium 2 est, quod dicant ex precepto apostolico fugiendam esse idololatriam et Babylonem, nisi plagarum Dei velimus esse participes, 1 Cor. 10, 1 Joau. 5, Apoc. 18 et 2 Cor. 6; Conf. Helv. poster. art. 17; Armin. disp. 22, thes. 13. — Resp. : Is temerarium accusatorum mos est, ut audacter objiciant crimina, nihil probantes. Excitemus suo loco objectionem idololatriae, et ostendemus, vel crassam ignorantiam, vel extremam malitiam isti calumniae parasse viam; neque esse Babylonem in Ecclesia catholica, sed in confusa turbulorum plantasiā. — Effugium 3 est, quod dicant cum Catholicis non posse haberi pacem; quia volunt in omnibus

et singulis probari suos errores. Eilbraecht. in Epianorth., cap. 11, annot. 5. — Resp. : Catholicis non urgent explicitum et expressum consensum circa omnes et singulos conciliorum canones, ab omnibus et singulis fidelibus; cum et viris doctissimis non semper sint notae particulares definitiones. In multis non mandatur ab Ecclesia catholica expressa notitia; in multis non requirit assensum omnium et singulorum; licet in nullo (propter reverentiam definitionibus Ecclesiae debitam) liceat contradicere. Aliud utique est, expressum consensum postulare à singulis; aliud, licentiam obtrectandi remove ab omnibus. Sunt apud Catholicos aliqui articuli, Protestantium doctrinae contrarii, qui redeuntibus ad nos essent explicitè credendi; sed ii pauci sunt, et rectè intellecti atque explicati, non habent illam difficultatem quam sibi persuadent Protestantibus. Sed et olim dicebat schismaticus Parmenianus : « Vae illis qui dicunt quod nequam est bonum, et « quod bonum est nequam; » cui respondet S. August., lib. 2 contr. Epist. Parm. cap. 1 : « O stultissimam « excitationem! quid enim tam bonum et tam jucundum, « quam habitare fratres in unum! quod illi nequam di- « cunt et amarum ponunt, qui se ab omnibus fratribus « separarunt, dum vanas suspiciones suas, ne dicam « factiosas calumnias, vel non excitare, vel excitationes « tollere noluerunt. »

CAPUT XVII.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesia catholica, probatur 1° ex confessione Protestantium.

Quia in antecedentibus ostendimus, ex sententia Protestantium, non esse recedendum ab unitate Ecclesiae, propter errorem in articulis non necessariis, si salvi maneant necessarii; nunc pergitur declarare quomodo, fatentibus Protestantibus, Ecclesia catholica non erraverit in fundamentalibus seu necessariis; unde concludemus nullo jure factam esse divisionem.

Daillæus, *la Foi fondée*, part. 3, chap. 1, postquam retulisset articulos quos Reformati dicunt fundamentales, seu necessarios, addit : « Roma non contradicit « articulis quos credimus; ipsa profitetur se eos cre- « dere; » et mox : « Quis potest negare Romam etiam- « nim eos articulos necessarios tenere? » Et iterum : « Quoad meam religionem, id est, fidem, quam probavi « Scripturis, clarum est omnes veros Christianos anti- « quos et modernos consentire, et per consequentes « eos esse meae religionis; » et mox : « Roma profite- « tur articulos necessarios, quos exposuimus. » Undè concludit : « ARTICULI FIDEI MEAE NON SUNT CONTROVERSI. » Similia habet Calvinus, Instit. lib. 4, cap. 2, § 11, et in 1 Cor. 5, 15; Petr. Mart. Loc. comm. class. 5, cap. 9, § 27; Zanchius, in Praef. lib. de Natura Dei, et lib. 1 in 4, praecip. loc. 4, q. 1; Eilbraecht., Epianorth. cap. 22, annotat. 1, 5; Croc., Anti-Bec. tom. 2, contr. 12, sect. 11, n. 16, 17, et sect. 12, n. 4. Marc. Ant. de Dom., lib. 7, de Republ. Eccl. cap. 5, § 40. — Non disputamus hoc loco, an Ecclesia romano catholica sit erroribus fedata, abusibus contaminata, iniquita

tibus involuta, vel corruptelam repleta; quod seorsim suo loco examinabitur. Nunc ita concludimus: *Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ*; tùm quia docent non esse recedendum ab Ecclesiâ quæ non errat in articulo necessario; tùm quia fatentur Ecclesiam romano-catholicam non errare, vel errasse in articulis necessariis.

De testimoniis et confessionibus suorum dicit Eilbrachius, Epanorth. cap. 4, annot. 7: « Itijusmodi « judicium non nititur certitudine fidei, nec prætorîa « quâdam potestate, sed christianâ charitate, quæ « optima sperat, et ad clementiam inclinât, non ad « crudelitatem. Quamobrem etiam, licet interdum longius atque par est progredierentur, tamen aliorum « rectius sententium judicis, ipsique veritati non præjudicaret. » — Resp.: Sed nec judicium eorum qui condemnant Ecclesiam catholicam, nititur certitudine fidei, nec prætorîa quâdam potestate. Quid ergo? Non christianâ charitate, quæ optima sperat, et ad clementiam inclinât; sed spiritu contradictionis, ad crudelitatem parato. Quorum proinde judicium, pro defendendo schismate ab unitate christianâ abhorrens, veritati non præjudicat. Deinde, si inter Protestantes sint, qui dicant Ecclesiam catholicam errare in articulis necessariis; sint etiam, qui dicant eam non errare in articulis necessariis. Ergo inter Protestantes non absolutè constat, quinam sint articuli necessarii. Ergo inter Protestantes non absolutè constat, an Ecclesia catholica erraverit in articulis necessariis. Ergo inter Protestantes non absolutè constat, an recesserint ab unitate Ecclesiæ catholicæ ob errorem in articulis necessariis. Ergo Protestantibus non absolutè constat, justè, an injustè divisi sint ab Ecclesiâ catholicâ. Hoc autem injustissimum est.

CAPUT XVIII.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 2º ex Unitate Ecclesiæ.

Docent nobiscum Protestantes veram Jesu Christi Ecclesiam esse unam. Cùmque fateantur Ecclesiam romano-catholicam esse veram Ecclesiam, quando ab eâ divisi sunt Protestantes, segregârunt se à verâ Jesu Christi Ecclesiâ, atque adeo nullo jure facta est divisio. Si enim una tantùm Ecclesia est corpus Christi, nullo membrum ab eo corpore separatum vivificatur Spiritu Christi. Ergo quicumque se ab eo separat, subiacet omnibus pernis suprà designatis. Vel igitur Ecclesia romano-catholica est vera Ecclesia, vel non est vera Ecclesia. Si prius; non potuit justa esse divisio; sin posterius, contradicunt suis. Ne igitur sibi contradicant, romana Ecclesia est vera Ecclesia; quæ cùm una tantùm sit, injusta est separatio, redintegranda est unio.

Hanc rationem unitatis ursit S. Optatus Milevitanus, lib. 2: « Quis dubitet vos illud legitimum in Sacramentorum mysterio præterire non posse? Offerre « vos Deo dicitis pro Ecclesiâ, quæ una est; hoc ipsum « mendacii pars est, unam te vocare, de quâ feceris « quas. Et offerre vos dicitis pro unâ Ecclesiâ, quæ sit

« toto terrarum orbe diffusa. Quid si unicuique vestrum « dicat Deus: Quid offers pro totâ, qui non es in totâ? » Quid si etiam Protestantibus diceret Deus: Quid creditis, quid profiterimini, quid docetis Ecclesiam esse unam, qui non estis in unâ, de quâ fecistis plures?

CAPUT XIX.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 5º ex Sanctitate Ecclesiæ.

Protestantes nobiscum docent Ecclesiam Jesu Christi esse sanctam, quod hoc loco non accipimus, nisi de sanctitate doctrinæ. Cùmque iidem Protestantes teneant veram Jesu Christi Ecclesiam non errare in fundamento, seu articulis necessariis, videndum est quid ex eo capite statuendum sit de Protestantium divisione. — Retulimus suprà quomodò ex sententiâ Protestantium Ecclesia romano-catholica sit vera Ecclesia; hic autem docent Protestantes veram Ecclesiam non errare in articulis necessariis. Ergo Ecclesia romana catholica non errat in articulis necessariis. Ergo ab eâ non fuit recedendum. Nam, ut docent, non est recedendum ab unitate Ecclesiæ, propter errorem in articulis non necessariis. Ergo nullo jure facta est divisio. — Deinde agnoscent Reformati Ecclesiam romano-catholicam, quæ primis quingentis post Christum annis viguit, fuisse veram Jesu Christi Ecclesiam, sanctamque sponsam Jesu Christi, non errantem in articulis necessariis. Vel igitur ista Ecclesia ita deficit, ut erraverit in articulis necessariis; vel sic non deficit. Si errorem in articulis necessariis astruatis; jam propria confessioni obloquimini; et propriam doctrinam subvertitis, quod vera Jesu Christi Ecclesia non erret in necessariis. Sin autem defensam cupitis immunitatem ab errore in necessariis, ergo nullo jure facta est divisio. — « Intelligite vel scitè (inquit S. Optatus, lib. 2) vos esse ramos « fractos ex arbore, vos esse abscissos palmites à vite, « vos esse rivum concisum à fonte. Non enim potest « esse origo rivuli, quia parvus est, et non de se « nascitur; aut arbor à ramo concidi, cum arbor fundata suis radicibus gaudeat, et ramus, si fuerit exsectus, arescat »

CAPUT XX.

Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 4º ex diffusionem Ecclesiæ.

Docent Protestantes nobiscum veram Jesu Christi Ecclesiam esse Catholicam, hoc est, ut loquitur S. Augustinus, toto orbe diffusam, non ex nominis testimonio, sed ex promissis Dei. Ista autem Ecclesia catholica communicavit in fide cum romano Pontifice primis quingentis annis. Tempore autem inchoatæ Reformationis, nulla erat catholica, præter eam quæ in fide communicabat cum romano Pontifice; nec Protestantes aliam designant. Ergo ab eâ non fuit recedendum. Si enim fuisset recedendum, evacuatæ essent promissiones Dei. — Hinc S. Optatus, lib. 2: « Ubi erit « prietas catholici nominis, cùm indè dicta sit catholica, « quod sit rationalis et ubique diffusa? Nam si sic « pro voluntate vestrà in angustum coarctatis Ecclesiam, si universas subdicitis gentes, ubi erit illud

« quod Filius Dei meruit? ubi erit quod libenter ei largitus est Pater, in secundo Psalmo dicens : *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*? Ut quid tale infringitis promissum, ut à vobis mittatur quasi in quemdam carcerem latitudo regnorum! quid tante pietati obstare contenditis? quid contrà Salvatoris merita militatis? Permittite Filium possidere concessa. Permittite Patri promissa complere. Cur ponitis metas? Cur figitis limites? Cùm à Deo Patre Salvatori tota terra promissa sit, non est quidquam in aliquâ parte terrarum, quod à possessione ejus videatur exceptum. Tota est donata terra cum gentibus totius orbis Christo, una possessio est. Hoc probat Deus, qui ait : *Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*. Et in septuagesimo primo Psalmo, de ipso Salvatore sic scriptum est : *Dominabitur à mari usque ad mare, et à flumine usque ad terminos orbis terræ*. Pater dum donat, nihil excipit; vos ut concedatis unciam, totam libram auferre conamini. Et adhuc nitimini suadere hominibus apud vos solos esse Ecclesiam, auferentes meritum Christo, negantes præstitutum à Deo. O vestra ingrata et stulta præsumptio! Christus vos cum cæteris in societatem regni cælestis invitat, et ut coheredes sitis hortatur; et vos eum in hereditate sibi à Patre concessâ fraudare laboratis, dum Africæ partem conceditis, et totum terrarum orbem, qui ei à Patre donatus est, denegatis. Quid mendacem videri vultis Spiritum sanctum? » etc.

Neque dicant Protestantés se non coactare cum Donatistis Ecclesiam intrâ certam orbis partem; quia nec Donatistæ hoc faciebant, quasi Evangelium non esset prædicandum in aliis orbis partibus, cùm, teste S. Optato, episcopum suum habuerint in urbe Româ, sed quia tenebant Ecclesiam catholicam in cæteris orbis partibus defecisse et apostatâsse. Quocirca, si S. Optatus meritò ursit promissionem Dei Patris de diffusionem Ecclesiæ, meritumque Christi de acquisitione Ecclesiæ in omnibus gentibus, contrà separationem Donatarum, Ecclesiam exiguo tempore defecisse asserentium : quantò majore fundamento à nobis urgetur eadem Dei Patris promissio, idem Christi meritum, contrà separationem Protestantium, decem seculorum apostasiam Ecclesiæ tribuentium! Vide S. August., epist. 48 ad Vincent., et lib. 2 contr. litt. Petil., cap. 70.

CAPUT XXI.

Discutitur provocatio Protestantium ad Ecclesiam Waldensium, etc.

Crocus, cap. 12, n. 12, et alii Protestantés communiter provocant ad Ecclesiam Waldensium. Necessè proinde est ut dicant Waldenses non errâsse in ullo articulo fundamentali seu necessario. — Et tamen juxta Reinerum, cap. 5, contrà Waldenses, docuerunt 1° quod baptismus infantium nihil prodest; 2° quòd omne juramentum sit mortale peccatum; 3° plus quàm homicidam reputant, qui cogit jurare quamvis sit ju-

dex; 4° quòd omnes principes et judices damnantur. — Idem Reinerus, cap. 6, varias Waldensium sectas refert, quas asserit docere 1° quòd Christum fuerit filius Joseph et Mariæ; 2° non fuisse passum Jesum Christum; 3° Trinitatem non fuisse antè nativitatem Christi; 4° resurrectionem corporum non futuram.

Catalogus testium veritatis priora ferè refert ex Reineri, col. 1508, etc. Similia de ipsis refert Petrus de Pilichdorf, et in tractatu suo, et in fragmentis. Horda de illis refert Ebrardus toto suo libro. Vide Bernardum Abbatem, Ermengardum, Abbatem Ursperengen, tom. 3 Conc., part. 2; Guidonem Carmelitam, Bernardum Lutzenburgensem, et Antonium, t. 5 Conc., part. 3; concilium Gallicanum anni 1176, tom. 3 Conc., part. 2; concilium Terraconense, ibid.; Æneam Sylvium, Crantium, Scipionem du Pleix, tom. 1 ad ann. 1170; Jacobum de Ribcira. De confessione postremorum Waldensium, vide Scipionem du Pleix, tom. 3, ad an. 1554; *l'Histoire Ecclesiastique des Eglises Réformées au royaume de France*, liv. 1, pag. 55.

Wiclefus, in suis Dialogis, tradit 1° Adorationem Angelorum, lib. 2, cap. 10; 2° Deum necessitate creaturas ad quemlibet suum actum, ibid., cap. 14; 3° multos non prædestinatos esse in gratiâ, lib. 3, cap. 6; 4° omnia evenire necessitate absolutâ, ibid., cap. 8; 5° Deum non posse quidquam producere, nisi quod de facto producit, ibid.; 6° sanctos demortuos licitè à fidelibus invocari, ibid., cap. 50; 7° devotè adorandum esse hostiam, lib. 4, cap. 7; 8° consecrare esse omnium probrorum officium, ibid., cap. 10; 9° prædestinatos non habere certitudinem de suâ prædestinatione, nisi probabilem, ibid.; 10° quamlibet creaturam sensibilem esse realiter sacramentum, ibid., cap. 4; 11° baptismum delere quodecumque peccatum, ibid., cap. 11; 12° dari post hanc vitam purgatorium, ibid., cap. 22. — Vide plura de eodem apud Cochleum, lib. 4; apud magistrum Joan. Rokysanam, tract. de sacram. cap. 19; Magistrum Joannem Pržibram, de Profess. Fid. catholice.

Joannis Hussii quæ fuerit sententia, patet ex ejus operibus, quæ exstant. Docuit 1° matrimonium esse sacramentum, de Matrim. cap. 3; 2° vinculum matrimonii non dissolvi per adulterium unius, ibid., cap. 4; 3° tres esse partes poenitentix, Contritionem, Confessionem, et Satisfactionem, de poenit. fol. 57; 4° omnia peccata esse integrè confitenda sacerdoti, ibid.; 5° in Missâ offerri sacrificium propitiatorium, de Sacram. cap. 1; 6° Christum esse realiter præsentem in sacramento venerabili, ibid., cap. 2; 7° malos in Sacramento accipere corpus et sanguinem Domini, ibid., 8° Christum esse præsentem in SS. Eucharistiâ per transubstantiationem, ibid., cap. 3; 9° in sacramento tandiù esse corpus et sanguinem Domini, quamdiù manet species panis et vini, ibid.; 10° esse purgatorium, in Fid. elucid. fol. 54; 11° fideles in purgatorio juvari suffragiis viventium, ibid.; 12° sanctos in cælo existentes intercedere pro viventibus, ibid.; 13° sanctos demortuos esse invocandos, ibid.; 14° leges Ec-

clésiæ obligare conscientiam, de Corp. Christi; 15° Pamam esse immediatum vicarium Jesu Christi, quest. de *Credere*; 16° non prædestinatos quandoque justificari, et accipere remissionem peccatorum, de *Ecel.* cap. 3; 17° prædestinatos posse in hæc viâ gratiâ excidere, *ibid.*, capite 5; 18° neminem hic posse sine revelatione vel formidine asserere, quòd sit prædestinatus, *ibid.*, fol. 204. — Vide plura de eodem apud Coehlcum, *Hist. Hussit.* lib. 2, p. 74, etc. Et sententiam discipulorum ejus, Jo. Rofyzanæ in tractatu de septem Sacramentis; et Jo. Przi Bram, in Professione fidei catholicæ. — Ex dictis interrogamus Protestantium, ad coràm Deo possint asserere Ecclesiam Waldensium, Wiclefistarum, et Hussitarum, suo judicio, non errasse in articulis necessariis? Si affirmant, in multis erant calumniatores, qui hoc ipsam in Catholicis arguunt, tanquam errorem in articulo necessario, quod in istis tolerant, velut non evum salutem non præjudicantem. Si negent, utquid provocant ad istas Ecclesias malignantium, quas ipsi statuunt errasse in articulis necessariis? Quid hoc aliud est, quàm ignarum populum decipere?

CAPUT XXII.

Nullò jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 5° ex successione Ecclesiæ.

Docent Protestantes nobiscum veram Jesu Christi Ecclesiam esse *apostolicam*; eique semper competere prædicationem verbi divini, et administrationem Sacramentorum. In parte divisâ nequit esse perpetua successio; cum enim constet de initio divisionis, constat etiam de initio successionis, non à Christo institutæ, sed ab homine inchoatæ, adeoque nec perpetuæ. — Atque hinc dicit S. Optatus, lib. 2: « Videntur est, qui et ubi prior cathedrâ sederit; si ignoras, discere; si nōsti, erubescere. Ignorantia tibi adscribi non potest. Restat ergo ut noveris. Scientem errare, peccatum est. Nam ignorantibus nonnunquam solet ignosci. Igitur negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo cathedrâ episcopalem esse collocatam; in quâ sederit omnium Apostolorum caput Petrus, undè et Cephas appellatus est: in quâ unâ cathedrâ unitas ab omnibus servaretur, nec ceteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent; ut jam schismaticus et peccator esset, qui contrâ singularem cathedrâ, alteram collocaret. Ergo cathedrâ unicâ, quæ est prima in dotibus, sedit prior Petrus, cui successit Linus, etc. Vestræ (ò Donastarum) cathedræ vos originem reddite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare. Sed et habere vos in urbe Romanâ partem aliquam dicitis. Ramus est vestri erroris, propterea de mendacio, non de radice veritatis. » Et enumerans episcopos Donastarum ab ultimo ad primum, addit: « Si Victori diceretur, ubi sederit, nec ante se aliquem illic fuisse monstraret, nec cathedrâ aliquam, nisi pestilentiam ostenderet. Pestilentia enim morbis extinctos homines ad inferos mittit. Qui inferi portas suas habere noscuntur, contrâ quas

portas claves salutare accepisse legimus Petrum, principem scilicet nostrum; cui à Christo dictum est: Tibi dabo claves regni cælorum, et portæ inferi non vincent eas. Undè est ergo, quòd claves regni usurpare contenditis, qui contrâ cathedrâ Petri, vestris præsumptionibus et audaciis, sacrilegio militatis, beatitudinem repudiantes, quâ laudari meruit: Qui non abiit in consilio impiorum, et in viâ peccatorum non stetit, et in cathedrâ pestilentiam non sedit? In consilio impietatis itum est à majoribus vestris, ut dividerent Ecclesiam. Iverunt etiam peccatorum viam, dum Christum partiri conati sunt, ejus Judæi nec vestimenta scindere voluerunt; cum Apostolus Paulus clamet: Numquid divisus est Christus? — Videtis, Protestantes, nullam posse esse successionis partem ubi non est successio perpetua; non posse esse successionis perpetuitatem in divisione; atque ideò nec ipsam divisionem, propter defectum perpetuæ successionis, posse censi jure factam.

CAPUT XXIII.

Nullò jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ probatur 6° ex necessitate communionis.

Docent Protestantes nobiscum, sine communione externâ cum verâ Jesu Christi Ecclesiâ, non esse salutem. Atqui fatentibus Protestantibus, Ecclesia romano-catholica est vera Ecclesia. Quomodò ergo fieri potest sine præjudicio salutis, ut communionem ejus deserant? Si hoc fieri non potest, ergo nullo modo deserenda erat ejus communio; ergo nullo jure facta est divisio. — Neque sufficit dicere quòd Ecclesiis Protestantium externâ communione adhaeratis; eam eadem Ecclesiæ à priore communione sint divisæ, eamque repudiaverint, et etiamnum persistent in divisione. Cum autem una sit Ecclesia Christi, cui veniat communicandum; isti non communicant cum unâ Ecclesiâ, qui partem divisam sequuntur et à toto corpore abstinent.

CAPUT XXIV.

Nullò jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, probatur 7° ex defectu legitimi iudicii.

Docent Reformati, in Admonitione de libro Concordiæ, cap 12: « Recta ratio et pietas dicat, neminem esse damnandum, medium laudandum, propter controversiam novam nunquam legitimum iudicio examinatum, cognitum et decisum. Neque debere quemquam esse iudicem in causâ propriâ, neque decreti à tali iudice facti executorem. » Hæc generali positione utuntur contrâ Lutheranos, à quibus se dicunt immeritò condemnari, tum ob negatam manducationem oralem corporis Christi in Eucharistiâ, tum ob negatam ubiuitatem. Atque his non obstantibus, petunt mutuam tolerantiam.

Sed videamus quid *recta ratio et pietas dicat omnibus*. Hoc enim deprædicant Reformati, quando pacem cum Lutheranis stabilitam cupiunt. Recta ratio dicat, neminem esse damnandum, nec iudicandum, propter

controversiam novam. Quid intelligitis per *controversiam novam*? nunc et eam quæ de Cœnâ Domini, quæ de Ubiquitate est? affirmabitis. Si istæ controversiæ sunt novæ, quas habetis cum Ecclesiâ catholicâ antiquas? Profectò, quascumque movistis, cùm superiore seculo ceptæ sint moveri, erunt novæ, et atavis vestris ignotæ. Unde si propter novam controversiam nemo damnandus est, nemo lædendus, recta ratio et pietas dicta, omnibus, immeritò à vobis damnatos esse Catholicos; nullo jure à vobis læsam esse Ecclesiam catholicam, quam dissensione vestrà divisistis, distractis à corpore pluribus membris. Quid hic dicitis? imò quid fingetis? An aliud vobis dicitur recta ratio et pietas, quando pacem Lutheranorum ambitis; aliud, quando unitatem catholicam fugitis? An aliud vobis dicitur pietas, quando illorum conjunctionem postulatis, quorum doctrinam hærescos arguitis; aliud, quando matris vestræ Ecclesiæ catholicæ amplexum declinatis? Quæ hæc pietas est, maternum. ob controversias novas horrere consortium; et externorum, non obstantibus antiquis hæresibus, sollicitare contubernium? Quæ ratio dicitur, tolerare hæreses, ab antiquâ Ecclesiâ non semel damnatas, et rejicere doctrinas nunquam legitimè falsitatis convictas? — Utinam sic procedendo ex iis non sitis, de quibus S. Augustinus, tract. 1 in Epist. Joan. dicit: « Non tolerant pro pace (Christi Catholicos) quos inflamant; et tolerant pro parte Donati (et Calvinii) quos condemnant. » Quapropter, ut dicit S. Athanasius, Epist. in quâ mot. Ecel. traged.: « Indictâ causâ condemnant; quæ falsitatis nunquam convicerunt, rejiciunt.

Recogitate tempora, et inquirete quo legitimo iudicio condemnata sit Ecclesiâ catholicâ. Nam, ut ipsi docetis, recta ratio et pietas dicitur omnibus neminem esse damnandum, nedùm lædendum, propter controversiam novam nunquam legitimo iudicio examinatam, cognitam et decisam. Quando examinata est causa Ecclesiæ catholicæ, quando cognita, quando decisa? Nescimus profectò quâ ratione vel excogitare possiat examen, vel imaginari cognitionem, vel fingere decisionem; cùm antè ipsorum separationem, nec species examinis præcesserit, nec forma cognitionis intervernerit, nec legitimi iudicii sententia pronuntiata sit.

Dicant, tyrannide pontificâ impeditum fuisse ordinem legitimi iudicii. An propterea desinebat dictare recta ratio et pietas neminem esse damnandum, propter controversiam novam? an desinebat dictare pietas, unitatem Ecclesiæ horrendâ divisione non esse læcerandam, antè causam examinatam, cognitam et decisam? Sed cur post separationem introductam, nullum legitimum iudicium est inchoatum? cur nullum examen institutum? cur nulla successit cognitio? cur nulla pronuntiata est decisio? Quid enim horum, tanquam legitimum, æque excogitarunt Reformati? Et si tale iudicium fingant, quomodo probabunt nos eo teneri? etiam Remonstrantes (in Synod. Dordrecht. sess. 25) consenserunt schismaticis non competere legitimum iudicium, de doctrinâ ejus partis à quâ separati sunt.

Numquid Jocois non debere quemquam esse iudicem in propria causâ, neque decreti à tali iudice facti executionem? exhibeant ergò aliquid iudicium contra Ecclesiam Catholicam, quod in propriâ causâ prætensi iudices non pronuntiârunt; exhibeant aliquid decretum, cujus ipsi non fuerint auctores et executores. — Itaque recta ratio et pietas dicitur omnibus non posse Reformatos in seipsis defendere contra Ecclesiam catholicam, quod in Lutheranis reprehendunt; recta ratio dicitur ut quod quisque juris in alium staturit, hoc ipse utatur. — Sed gravius aliquid est in facto Reformatorum. Ipsi docent non debere quemquam esse iudicem in causâ propriâ, neque decreti à tali iudice facti executionem. Quando aliquis iudicat in causâ propriâ, et deinde exquirat sententiam, licet injustè procedat, servat tamen ordinem justitiæ, quatenus non progreditur ad executionem, nisi post sententiam. Sed Reformati, non expectato legitimo iudicio, non expectatâ sententiâ, inceperunt ab executione, quando initium fecerunt à divisione. Atque ad eò recta ratio dicitur omnibus, Reformatorum divisionem nullo jure factam esse, et multis modis justitiæ esse contrariam. Nam si in civilibus causis injusta est procedendi ratio, quando legitimus iudex incipit ab executione; quanta est contra Deum et Ecclesiam ejus injustitiâ, quando aliqua Ecclesiæ membra, quibus iudicialia potestas non competit, non servato justitiæ ordine, corpus Christi divisione suâ dilacerant!

CAPUT XXV.

Nullò jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesiâ catholicâ, etiamsi hæc errasset in articulo necessario.

Mirabitur lector à nobis asseri nullitatem divisionis Protestantium, etiamsi ponatur Ecclesiâ catholicâ errasse in articulo necessario. Sed rogamus ut nihil præpropere de istâ assertione statuat, et non nisi lectis nostris probationibus, de veritate decernat.

Quamvis Ecclesiâ catholicâ non erraverit in articulo necessario, uti frequenter ostensum; ad majorem tamen præsentis questionis elucidationem, supponamus Ecclesiam catholicam, cùm ab eâ recederent Protestantes, errasse in articulo necessario, eandemque propter talem errorem funditis interrisse: cùm juxta Protestantes, mors Ecclesiæ sequatur ex errore in articulo necessario. Dicimus equidem nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab unitate Ecclesiæ catholicæ. — Corpus Ecclesiæ constituitur per ministros et subditos, sive ex ministris et subditis. Nulla est visibilis Ecclesiâ, ubi non prædicatur Evangelium Jesu Christi, ubi non administrantur sacramenta, ubi nulla est professio veræ fidei. Quamdiu Lutherus, Calvinus et alii, qui primi recesserunt ab Ecclesiâ catholicâ, fuerint membra Ecclesiæ catholicæ, fieri non potest ut fuerint membra Ecclesiæ Jesu Christi, supposito quòd Ecclesiâ catholicâ erraverit in articulo necessario, uti hic supponimus.

Vel igitur Lutherus, Zwinglius et alii ab Ecclesiâ catholicâ recedentes, ejusque unitatem deserentes, facti sunt membra alterius ejusdem Ecclesiæ visibili.

lis, antequam isti recederent, existentis; vel non sunt facti membra alterius Ecclesie visibilis, tunc existentis. Si non fuerunt facti membra alterius Ecclesie, ergo fuerunt membra præcisa, membra sine vitâ, membra mortua; et omnes qui se illis adjunxerunt, deserentes unitatem Ecclesie catholice, fuerunt membra præcisa, addita membris præcis; membra mortua, addita memoris mortuis. Sin autem primi recedentes facti sunt membra alterius Ecclesie visibilis; cur eam Ecclesiam hæcenus non designarunt? profecto nullam invenient, nisi fortè sit verisimile tunc existisse Ecclesiam, æquè in determinandis articulis necessarii discordem, sicut discors est Protestantium Ecclesia. Ergo fieri non potuit ut tunc exstiterit vera Jesu Christi Ecclesia, cui se potuerint conjungere, vel cui se de facto conjunxerint primi Reformatores. — Sed nec Protestantes dicunt primos Reformatores se tali Ecclesie conjunxisse; cum nec somnolentus ullâ ratione probabili id sibi persuadeat. Si enim talis fuisset Ecclesia, necesse habebat ab eâ accipere suam missionem, ne in vanum currerent non vocati. An à tali Ecclesia acceperunt suam missionem Protestantes? cur ergo deducunt suam missionem ab Ecclesia catholica? Ergo non fuit talis Ecclesia; ergo primi Protestantes non sunt facti membra istius Ecclesie, etiamsi daretur tunc existisse talem Ecclesiam.

Quid hic dicent? An unusquisque Reformator, eviens ab Ecclesia catholica, fuit corpus Ecclesie, pars et totum, manus, caput, oculus, pes, et omnia? An unusquisque fuit minister et subditus, pastor et ovis, episcopus et grex? Ponderent illud Apostoli, Rom. 12, 4: *In uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita nulli unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.* — Itaque oriente Luthero, Calvino, etc., vel erat vera Jesu Christi Ecclesia in terris, vel non erat. Si dicant tunc fuisse veram Jesu Christi Ecclesiam, Lutherus, Calvinus, etc., qui se illi non conjunxerunt, non fuerunt membra veræ Ecclesie; sed membra nulli corpori adjuncta, hoc est, non fuerunt membra ullius Ecclesie. Sin autem dicant tunc non fuisse veram Jesu Christi Ecclesiam, fieri nequit ut facti sint membra Ecclesie non existentis, aut pars totius quod non erat.

Neque relevat subterfugium ad Ecclesiam invisibilem; quia ea non est nisi pars Ecclesie visibilis. Ac proinde, si nulla fuerit Ecclesia visibilis Jesu Christi, cujus sint facti membra primi Reformatores, non potuerunt fuisse membra Ecclesie invisibilis. Nam qui in toto non est, non potest in parte ejus reperiri; nec potest esse pars membri nisi simul sit pars totius.

Hunc modum procedendi tenuit S. Augustinus contra Donatistas (lib. 3 de bapt. cap. 2), qui sese separaverant ab unitate Ecclesie catholice, uti superiore seculo fecerunt Protestantes. Vel, inquit S. Augustinus, oriente Donato, erat vera Ecclesia, vel non erat. Si tunc erat vera Ecclesia, ab eâ non se debuit separare Donatus. Si autem tunc non erat vera Ecclesia, unde Donatus apparuit? de qua terrâ gemitur? de quo nati

emersit? de quo celo cecidit? Cujus argumenti vis et efficacia in eo consistit, quòd Donatus eviens ab Ecclesia catholica, quam dicebat apostatasse, nullo modo potuerit fieri membrum veræ Ecclesie, ut quæ non existeret, nec fideles sibi haberet junctos. — Atque hinc apparet in anem fuisse Protestantium separationem, etiamsi daretur Ecclesiam catholicam errasse in articulo necessario. Undè rectissimè S. Irenæus, lib. 4, cap. 62: « Nulla ab eis tanta potest fieri corruptio (hoc est, correctio, emendatio, seu reformatio) quanta est schismatis pernicies. » Et quare? Nam si schisma faciendum esset, debuisset interisse Ecclesia, si autem interisset vera Ecclesia, frustrâ feret schisma. Sicut enim membrum humanum à corpore mortuo præcisum, non magis vivit post præcisionem, quam antè præcisionem, ita membra Ecclesie mortuæ non magis possunt vivere post præcisionem ab Ecclesia mortuâ, quam antè præcisionem, nisi conjungantur corpori viventî, cujus spiritu vivificentur: corpus autem tale non fuit, quando inchoata est reformatio. Atque ideò cum S. Augustino dicimus: *præcindenda unitatis nulla est justa necessitas.* Contr. Epist. Parm. lib. 2, cap. 11. — Hanc veritatem cognovisse videtur Conf. Helv. post., art. 18, cum describens officia ministrorum Ecclesie, inter ea absolute recenset quòd ipsorum munus sit schismata prohibere.

CAPUT XXVI.

De objectâ tyrannide corporali.

Consueverunt Protestantes causas recedendi ab unitate Ecclesie catholice reducere ad tyrannidem, idololatriam et hæresim. Et de idololatria quidem et hæresi agendum erit in particularibus controversiis: de tyrannide hic assumenda tractatio. Tyrannis verò obijcitur duplex, corporalis, et spiritualis. De spirituali agemus capite sequenti; hic de corporali.

Protestantes hæc in parte imitantur Donatistas, qui, tempore S. Augustini, objecerunt Catholicis tyrannidem corporalem; uti videre est, lib. 2 contr. litt. Prif. cap. 15, 16, 17, 20, 23, 52, 55, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 73, 76, 78, 79, 80, 83, 85, 87, 88, 99, 100, et aliis locis multis.

Non est questio 1^a an magistratui politico liceat coercere hæreticos? Non 2^a an magistratui politico liceat hæreticos seditiosos capitali supplicio afficere? Non 3^a an magistratui politico liceat capitalem pœnam statuere in blasphemos. Ista enim omnia fatentur Protestantes. Sæpè capitalis pœna statuitur ex consideratione politica, propter periculum seditiosis. Ratio blasphemie ab aliis latius, ab aliis strictius accipitur. — Sed questio est, an liceat magistratui seductores, qui errores fundamentales in Ecclesia spargunt, eosque pertinaciter defundunt, ultimo supplicio afficere? Hoc enim Lutheranos negare, vult Gerhardus, tract. de magistr. polit. cap. 6, sect. 5, membr. 2, art. 5, n. 517. Meisnerus verò vocat questionem undequaque dubiam. Philous. snhr. part. 1, sect. 2, cap. 4, q. 4. Reformati hic nobiscum sentiunt ferè in totum, nisi quòd questiones de nomine moveant: et factum Cal-

vini idem te. tatur. Explíc. perfid. Valentini. et Refut. error., Michael Servet.

Itaque non est operæ pretium, hoc loco eam materiam ex professo tractare, cum enim Reformati, quoad principale, à nobis non dissentiant; et quousque extendenda sit ratio blasphemiae, inter Lutheranos non constat; Meisnerus etiam quæstionem undequaque vocet dubiam, ac propterea non constat de sententiâ Ecclesie Lutheranae; pergitur ad ulteriora.

CAPUT XXVII.

De objectâ tyrannide spirituali.

Tyrannidem spiritualem dicunt Protestantes in eo consistere, quod Ecclesia romano-catholica proponat fidelibus multos articulos falsos sub credendi necessitate; à quibus nemini liceat sine periculo salutis dissentire. Vide Davenant., epist. ad Duræum; Petr. Mart. Loc. comm. class. 4, cap. 6, n. 4, 7, Eilbracht, Epanorth. cap. 10, annot. 2, 3, 6. — Fatentur interim Protestantes ministros rectè astrungi Confessionibus publicis; ità ut nihil ipsis liceat contra eas movere auctoritate privatâ, si in externâ Ecclesie, et quidem ministerii publici communionem permanere velint. Croc. cap. 21, n. 50, fatentur non omnes articulos proponi in confessionibus sub credendi necessitate; et tamen non determinant quinam proponantur sub credendi necessitate.

Membra Ecclesie, juxta Davenant. loc. cit., sunt toleranda (si in quibusdam dissentiant ab Ecclesie sententiâ), si minimè præsumperint communem Ecclesie sententiam oppugnare, aut suam privatam apud vulgus extollere et disseminare. Hanc suam legem an servaverint Protestantes ante exitum suum ab unitate catholice, ipsi judicent.

Pone Reformatum jactantem se non posse contra conscientiam suam, approbare multa dogmata, in Ecclesia catholice definita. Sed idem jactantur Donatistæ; idem omnes, qui schismati hæresim adjunxerunt. Idem jactant Arminiani contra Reformatos; Reformati contra Lutheranos; Lutherani contra Catholicos. Nunquam licet contra conscientiam aliquod dogma approbare: frequenter tamen necesse est, per meliorem informationem conscientiam erroneam deponere. Suppositâ conscientia doctrinæ Ecclesie adversante, nunquam licet privata erigere conventicula, vel erectis adherere.

Consideret lector Acta et sententiam novissimæ Synodi Nationalis Dordrechtanæ, et inveniet nihil in hæc parte à Reformatis posse objici Ecclesie Catholice, quod ipsis non objecerint Arminiani.

CAPUT XXVIII.

Quâ viâ inveniendâ sit unitas Ecclesiarum.

Acutissimus Tertullianus, probaturus nihil profici congressione Scripturarum, nisi planè, ut aut stomachi quis ineat eversionem, aut cerebri. *Ista, inquit, hæresis non recipit quasdam Scripturas: et si quas recipit, adjunctionibus et detraktionibus ad dispositionem instituti sui intervertit: et si recipit, non recipit integras: et si aliquatenus integras præstat, nihilominus diversas*

expositiones commentata convertit. Tantum veritatis obstrepit ad alter sensus, quantum et corruptor stylus.

Si Catholicus, probaturus fidem suam, adducit aliquod Scripturæ testimonium, quid faciunt hæretici? *Varie præsumptiones NECESSARIO nolum agnoscere ea, per quæ revincuntur: his nituntur, quæ ex falso compositæ sunt, et quæ de ambiguitate cæperunt. Quid promovebis, execrabilissime Scripturarum, cum si quid defunderis, negatur ex adverso, si quid negaveris, defendatur? Et tu quidem nihil perdes, nisi vocem in contentione: nihil consequeris, nisi bilem de blasphematione. Ille verò (cap. 18) si quis est, cujus causâ in congressum descendit Scripturarum, ut eum dulitonicum confirmes, ad veritatem, an magis ad hæreses devertet? hoc ipso motus, quòd te videat nihil promississe æquo gradu negandi et defendendi, diversâ parte statutum: certè de pari altercatione incertior discedet, nesciens quam hæresim judicet.*

Ex his observamus antiquos illos, ducentis post Christum annis, hæreticos, per varias præsumptiones necessitatem probationis à fidelibus ex Scripturis adductæ, in dubium revocasse. Quàm autem sit facile varias præsumptiones invenire et producere, ne probationis necessitas agnoscat, quilibet non inductus novit. Quamvis enim contra articulos fidei verâ nequeat adduci *probabilitas*, nullo tamen labore *varie præsumptiones* sese ingerunt, quas à verâ probabilitate distinguere sit difficillimum.

Atque ideo licet Catholicus de hæreticis verè dicat: *His nituntur, quæ ex falso composuerunt, et quæ de ambiguitate cæperunt*; tamen, ut subtilis advertit Tertullianus ibid.: *Hæc utique et ipsi hæretici habent in nos retorquere. Necesse est enim et illos dicere à nobis potius adulteria Scripturarum et expositionum mendaciam inferri, qui proinde sibi defendant veritatem.*

Sed istis sepositis, aperiemus viam veritatis et unitatis. « Ergo, inquit Tertullianus c. 19, non ad Scripturas provocandum est; nec in his consistendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria est, aut parim certa. Nam etsi non ita evaderet collatio Scripturarum, ut utramque partem parem sisteret, ordo tamen desiderabat, illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est: Quibus competat fides ipsa; cujus sint Scripturæ; à quo, et per quos, et quando, et quibus sit tradita disciplina quâ sunt Christiani. Ubi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ et fidei christianæ, illic erit veritas Scripturarum, et expositionum, et omnium traditionum christianarum. » Hæc est via unitatis et veritatis, via secunda et tuta; doctis et indoctis plana. Non est speranda certitudo fidei, et communicatio fidelium, sine auctoritate Ecclesie verbum Dei proponentis. Neque hanc viam eò ingredimur, quasi de consilio diffidentæ, ut loquitur Tertullianus, c. 16. Sæpè enim experti sumus collationem Scripturarum non utramque partem parem sistere; quod si contingeret, vana et infructuosa esset de Scripturis collatio; cum tamen illa suam utilitatem habent, et apud Ecclesiam catholicam inde à principio sit usitatissima. Ordo acciderat illius prius propo-

quod nunc disputandum est. Nam quæ à Deo sunt, ordinata sunt; et ordine veritatis et unitatis indagandæ non serrato, facile est ad devia prolabi. Hoc autem desiderat ordo, ut primùm quæretur: *Quibus competat fides ipsa?* Catholici dicant sibi competere fidem; Protestantes idem asserunt; si autem non sit utrorumque fides, necessarium est, aut Catholicis, aut Protestantibus eam non competere. Videndum igitur, *cujus sint Scripturæ?* nam ejus erunt Ecclesiæ quæ est vera Jesu Christi Ecclesia. Hoc autem de sua Ecclesiâ dicunt Catholici, de sua Protestantes. Cùmque non sit una utriusque partis Ecclesia, ut errant Catholici, aut errant Protestantes. Petamus: *A quo sit tradita disciplina quâ fiunt Christiani?* Atque hic consentiunt Protestantibus Catholicis, à Christo Jesu Domino nostro esse traditam. Ex hoc consensu pergamus ad alia. *Per quos tradita est disciplina quâ fiunt Christiani?* Consentiunt iterùm Catholicis Protestantibus, per Apostolos esse traditam. Sed, *quibus tradita est disciplina quâ fiunt Christiani?* Et hic consentiunt Protestantes esse traditam Ecclesiis ab Apostolis institutis. Ergo isti Ecclesiæ tradita est ab Apostolis doctrina quâ fiunt Christiani, quæ inde ab initio usque ad nostra tempora in unitate permansit. Nam quamvis in variis locis instituerint Ecclesias Apostoli, tamen (ibid. cap. 20) « tot ac tantæ Ecclesiæ, una est illa ab Apostolis prima, ex quâ omnes. Sic omnes primæ, et omnes apostolicæ, dùm unam omnes probant unitatem. Communio pacis, et appellatio fraternitatis, et contesratio hospitalitatis, quæ jura non alia ratio regit, quàm ejusdem Sacramenti una traditio. » Atqui nos soli Romano-Catholici, ibid. Cap. 21, « communicamus cum Ecclesiis Apostolicis: quod nulla doctrina diversa, hoc est testimonium veritatis. » Nam inde ab initio persistimus in primâ unitate; neque potest designari vera Ecclesia, quæ hucusquæ manserit, à quâ Catholici defecerint. Itaque Catholicis tradita est ab Apostolis doctrina quâ fiunt Christiani. Cùm igitur apparuerit apud Catholicos esse veritatem disciplinæ et fidei Christianæ, illic erit veritas Scripturarum et expositionum, et omnium traditionum christianarum. Nec enim fieri potest ut aliter acceperint, atque intellexerint fidem christianam Ecclesiæ apostolicæ, quàm ab Apostolis proferebatur, verbum Dei cum vero sensu annuntiantibus. « An verisimile est, inquit Tertullianus, cap. 28, ut tot ac tantæ Ecclesiæ in unam fidem creverint? Nullus inter multos eventus est unus exitus; variasse debuerat error doctrinæ Ecclesiarum. Cæterùm quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. Audeat ergò aliquis dicere « illos errasse, qui tradiderunt! »

Protestantium autem Ecclesiæ constat, ibid. cap. 50, neque ad eò olim fuisse, superiore nimirum sæculo, et in catholicam primò doctrinam credidisse apud Ecclesiam romanensem, donec primi Protestantes secessionem fecerunt, discipulis ex Ecclesiâ catholicâ abductis. Cupio ostendant mihi ex quâ auctoritate prodierunt. « Si alium Deum prædicant, quomodò ejus Dei rebus, et litteris et nominibus utuntur, adversus quem præ-

dicant? si eandem, quomodò aliter? Prohent se non vos Apostolos esse, dicant Christum iterùm descensisse, iterùm ipsum docuisse, iterùm crucifixum, iterùm mortuum, iterùm resuscitatum, sic enim « Apostolos solet facere, dare illis præterea virtutem eadem signa edendi, quæ et ipse. » Aut si hoc nequeant, ibid. cap. 52: « Edant origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum, ita « per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis, vel apostolicis viris, qui etiam cum Apostolis perseveraverit, habuerit autorem et antecessorem. » Non sufficit Protestantes varias ex Scripturis oppositiones formare Ecclesiæ catholicæ; hoc enim perfacile est. Sed, ibid. cap. 43: « Debent probare illam quoque heresim esse eandem formâ revictam, quâ ipse revincuntur; et (nota bene) ostendere simul ubinam querenda sit veritas, quam apud illos non esse jam constat. Posterior nostra res non est, imò omnibus (et Protestantibus) prior est: hoc erit testimonium veritatis, ubique occupatis principatum. » Ibid. cap. 57: « Si hæc ita se habent, ut veritas nobis adjudicetur, quicunque in eâ regulâ incedimus, quæ Ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo tradidit, constat ratio propositi nostri, definitis non esse admittendos hæreticos (nec Protestantibus) ad inveniendam de Scripturis provocationem, quos sine Scripturis probamus ad Scripturas non pertinere. » Protestantibus enim merito dicendum est: « Qui estis? quandò, et undè venistis? quid in meo agitis non mei? quo denique, Marcion (Calvine), jure sylvam meam cædis? quâ licentiâ, Valentine (Zwingli), fontes meos transvertis? quâ potestate, Apelles, (Luthere), limites meos commoves? Mea est possessio, quid hic cæteri ad voluntatem vestram seminatis et pascitis? Mea est possessio, olim possideo, prior possideo, habeo origines firmas, ab ipsis auctoribus quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut caverunt testamento suo, sicut fidei commiserunt, sicut adjuraverunt, ita teneo. »

Dicamus ergò Protestantibus cum Apostolo, 1 Cor. 11, 36: *An à vobis verbum Dei processit, aut in vos solos pervenit?* Nam ut fideles instituantur, necesse habent verbum Dei recipere, vel ab iis à quibus illud processit, vel ab iis ad quos pervenit. Non processit à Protestantibus Evangelium, sed à Christo per Apostolos. Non receperunt immediatè ab Apostolis Evangelium Protestantes, quia tunc non fuerunt. Ergò debent recipere Evangelium ab iis ad quos pervenit. Pervenit autem ad Ecclesias apostolicas, quæ unam constituerunt Ecclesiam. Ergò ab illis recipiendum est Evangelium, qui in istâ unitate hucusque perseveraverunt. Perstitit verò in istâ unitate Ecclesia romano-catholica, neque enim ostendi potest alia vera Ecclesia quæ hucusque à principio manserit, et à quâ romano-catholica defecerit. Ergo Protestantes, superiore sæculo membra Ecclesiæ romano-catholicæ, debuerunt recipere Evangelium ab Ecclesiâ romano-catholicâ. *Hæc est via unitatis.*

PROFESSIO FIDEI CATHOLICÆ.

Ego N. firmâ fide credo et profiteor omnia et singula quæ continentur in Symbolo Fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet :

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilibus omnium, et invisibilibus.

I. Deum non esse auctorem peccati.

Credimus cum Scripturâ divinâ, Deum nec velle peccatum, nec esse auctorem peccati. *Non Deus volens iniquitatem tu es*, Psal. 5, 5.

Rejctio abominandæ hæresis Calvini. — Docet ille contrâ Scripturam expressam : « Mala quatenus mala sunt, quæ malo animo perpetrant homines, Deo minime placere fateor ; sed quòd otiosum ea permittere fingunt, quæ Scriptura non tantum eo volente, sed auctore fieri pronuntiat, nimis frivolum est effugium. » De æter. Prædest. pag. 842. Vide Instit. lib. 1, cap. 48, § 1.

II. Deum non facere iniquitatem.

Credimus cum divinâ Scripturâ, Deum nunquam facere quod iniquum est. *Dominus justus in medio ejus, non faciet iniquitatem*, Sophon. 3, 5.

Rejctio abominandæ hæresis Calvini. — Docet ille contrâ Scripturam expressam : « A Domino procedunt, quæ sceleratè ab hominibus maleficia perpetrantur. » De æter. Prædest. pag. 844. Item : « Cur autem volens « errare sinat, inò arcano decreto errori addicat quos rectam viam tenere jubet, sobriæ modestiæ est nec scire. » De occult. Provid. pag. 858.

III. Deum non tentare ad malum.

Credimus à Deo alienum esse, ut hominem tentet ad malum. Sic enim S. Scriptura : *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*, Jacob. 1, 15.

Rejctio abominandæ hæresis Calvini. — Docet ille contrâ Scripturam expressam : « Homo justo Dei impulsu facit quod sibi non licet. » Instit. lib. 1, cap. 48, § 4. Item : « Manifestum est operari Deum in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates quòcumque voluerit, sive ad bona pro suâ misericordiâ, sive ad mala pro meritis eorum. » De æter. Prædest. pag. 843.

Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum antè omnia secula.

IV. Filium Dei esse à Patre.

Credimus cum S. Scripturâ, Filium Dei esse à Patre. Nam dicit Christus : *Ego scio eum* (Patrem), *quia ab ipso sum*, Joan. 7, 29.

Rejctio abominandæ hæresis Calvini. — Docet ille contrâ Scripturam expressam : « Si Pater suum esse habet à seipso, Filius suum esse habet à Patre,

« Spiritus ab utroque ; annon tres essentia emergunt? » Admonit. ad Polon. pag. 795.

Deum de Deo. lumen de lumine, Deum verum de Deo vero ; genitum non factum, consubstantiali Patri, per quem omnia facta sunt.

V. Christum esse omniscium.

Qui credimus Christum esse Deum verum, eundem cum S. Scripturâ credimus omniscium. Itâ Discipuli de eo testantur : *Nunc scimus quia scis omnia*. Joan. 16, 30. Itâ S. Petrus proficitur : *Domine, tu scis omnia*. Joan. 21, 17. Et S. Joannes de Domino refert : *Jesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super se*, Joan. 18, 4.

Rejctio hæresis Calvini. — Docet contrâ Scripturam expressam : « Nihil absurdi fuit, Christum aliquid secundum sensum nescire. » In Matth. 24, 5. Item : « Anima ejus subjecta fuit ignorantia. » In Luc. 2, 40.

Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis, et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Mariâ virgine, et homo factus est.

VI. Christum esse legislatorem.

Credimus cum S. Scripturâ, Christum esse legislatorem : *Dominus judex voster, Dominus legislator noster*. Isa 53, 52. Et sic Christus ipse dixit : *Mandatam novum do vobis*, Joan. 15, 54. Testatur Apostolus : *Alter alterius onera portatz, et sic adimplebitis legem Christi*, Galat. 5, 2.

Rejctio hæresis Calvini. — Docet contrâ Scripturam expressam : « Christum negamus legislatorem, qui novas aliquas leges orbi tradiderit. » Antidot. Synod. Trid., can. 20 et 21, pag. 558.

VII. Christum ingressum esse ad Discipulos januis clausis.

Credimus inter opera Christi mirabilia, eum ad discipulos ingressum esse januis clausis. *Venit Jesus januis clausis, et stetit in medio*, Joan. 20, 26.

Rejctio hæresis Calvini. — Docet contrâ Scripturam expressam : « Verum esse minime concedo, quod asserunt Papistæ, Christi corpus penetrâsse per januas clausas. » In Joan. 20, 19. Item : « Si Christus divinâ suâ virtute fores clausas miraculo patefecit, an idè sequetur corpus ejus esse immensum? » Admonit. ad Westph. pag. 955. Item : « Quod quærunt rursus, quomodò intacto sigillo monumentum suum pertransierit Christus, et foribus clausis pertransierit ad discipulos, novâ solutione non indiget. Quid ei. im impedirent clausuræ omnes, hominum artificio facte, quominus sibi transitum Deus patefaciat? Nam qui de nihilo creavit omnia, potest ad tempus in nihilum redigere quæ videntur impedire progressum operum ejus. » Ibidem pag. 958.

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est.

VIII. *Christum voluntariè esse passum.*

Credimus cum S. Scripturâ, Christum voluntariè esse passum. Sic dicit: *An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones Angelorum?* Matth. 26, 53. Item: *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus*, Joan. 4, 34.

Rejctio hæresis Calvinii. — Docet ille contrâ Scripturam expressam: « Christus mortem refugiendo, « mollitiem suam fatetur. » In Joan. 13, 27. Item: « Voluit illud, quod ingens mœstitia expresserat, mox « corrigi, et quasi injectâ manu seipsum retrahit. » Ibid.

IX. *Christum non desperasse.*

Credimus cum S. Scripturâ Christum, qui nunquam peccavit, nec desperasse. *Qui peccatum non fecit, nec est inventus dolus in ore ejus*, 1 Petr. 2, 22. Item: *Talis decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus*, Hebr. 7, 26.

Rejctio abominandæ hæresis Calvinii. — Docet contrâ Scripturam expressam: « Absurdum videtur, Christo « elapsam esse desperationis vocem. Solutio facilis est. » In Matth. 27, 46. Item: « Sic videmus omni ex parte « fuisse vexatum, ut desperatione obrutus ab invocando « Deo absteret, quod erat salutis renuntiare. » In Matth. 27, 47.

X. *Christum etiam pro impiis esse mortuum.*

Credimus cum S. Scripturâ, Christum etiam pro impiis esse mortuum. Sic testatur Apostolus: *Christus pro impiis mortuus est*, Rom. 5, 6. Item: *Christus senel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis*, 2 Petr. 5, 18.

Item: *Ipsc est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi*, 1 Joan. 2, 2.

Rejctio hæresis Calvinii. — Docet contrâ Scripturam expressam: « Scire velim quomodò Christi carnem « edant impij, pro quibus non est crucifixa, et quomodò sanguinem libant, qui expiandis eorum peccatis non est effusus. » Contr. Ihesus. de Ver. Partie. Christ. in Cornâ, pag. 985.

XI. *Christum per passionem suam acquisivisse gloriam.*

Credimus cum divinâ Scripturâ, quòd Christus humilitavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod et Deus exaltavit illum, Philip. 2, 8. Item: *Vidimus Jesum propter passionem mortis, gloriâ et honore coronatum*. Hebr. 2, 9.

Rejctio temerarij judicij Calvinii. — Scripturas expressas in dubium vocat: « Querere an Christus « sibi meruerit (quod faciunt scholastici) non minus « stulta est curiositas quàm temeraria definitio. » Instit. lib. 2, cap. 17, § 6.

XII. *Christi animam descendisse ad inferos post mortem.*

Credimus cum verbo Dei, Christi animam descendisse ad inferos post mortem. *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tres dies et tres noctes, ita erit Filius hominis in corde terræ tres dies et tres noctes*, Matth. 12, 40. Explicat

S. Irenæus. « Tribus diebus conversatus est tibi et aut « mortui, quemadmodùm Propheta ait de eo: *Nonne « moratus est Dominus sanctorum mortuorum suorum, « eorum qui antè dormerunt in terram stipulationis, et « descendit ad eos, extrahere eos, et salutare eos*. Et ipse « autem Dominus, quemadmodùm Jonas in ventre ceti « tres dies et tres noctes mansit, sic erit Filius homi- « nis in corde terræ. Sed et Apostolus ait: *Ascendit « autem quid est, nisi quia descendit in inferiora terræ?* » Llb. 5, cap. 31. Vide S. Hieron. in cap. 2 Jonæ; S. Gregor. Nicæn., Orat. 1, de Resurrect. Item: *Non derelinques animam meam in inferno*, Act. 2, 27. Explicat S. Augustinus: « Et Domini quidem carne « mortificatum venisse ad infernum, satis constat. Ne- « que enim contradicti potest, vel prophetiæ quæ dixit: « *Quoniam non derelinques animam meam in inferno;* « quod ne aliter quisquam sapere auderet, in Actibus « Apostolorum idem Petrus exponit; vel ejusdem Petri « verbis, quibus cum asserit solvisse inferni dolores, in « quibus impossibile erat eum teneri. Quis ergò nisi « infidelis negaverit, apud inferos fuisse Christum? » Epist. 99, ad Evod. Vide eund. Tract. 79 in Joan.; S. Hieron. in Psalm. 15; Arnob. in Psalm. 15. Item: *Cæterum illud ascendit, quid est, nisi quòd etiam prius descenderat in inferiores partes terræ?* Ephes. 4, 9. Explicat Tertullianus: « Neque antè ascendit in subli- « miora cœlorum, quàm descendit in inferiora terra- « rum, ut illic Patriarchas et Prophetas compotes sui « faceret; habes et regionem inferorum subterraneam « credere. » Lib. de Anim. cap. 55. Vide D. Primas. in Eph. 4.

In Symbolo S. Athanasij, quod tota Ecclesia, quod Lutherani et Reformati ceperunt, legimus: *Descendit ad inferos*. Ipse S. Athanasius sic explicat: « Cre- « dite animam anteriorem hominem esse. Quoniam id « à primâ plasmatione ostenditur, et à secundâ disso- « lutione demonstratur, cum non solum in nobis, sed « et in Christi quoque morte idipsum pateat, corpore « non ultrâ sepulcrum delato, animâ ad inferos pene- « trante locis ingenti intervallo discriminatâ; sepul- « cro quidem id quod corporeum erat, quia ibi corpus « caderat, recipiente; inferno verò id, quod incorpo- « reum fuit. » De Incarn. contr. Apollin.

Rejctio hæresis partis adversæ. Reformati, nolentes cum S. Scripturâ et Patribus agnoscere descensum animæ Christi ad inferos post mortem, fingunt per descensum Christi ad inferos intelligi dolores ejus in cruce perpassos. Itâ Catechismus Genevensis: « Qui « fieri potest, ut Christus huic damnationi subjectus « fuerit? » Et respondet: « Non itâ eam subit, ut sub « eâ maneret. » Et mox: « Ideò videmus, quid differat « tormentum quod sustinuit, ab eo quo cruciantur « peccatores, quos Deus in irâ suâ punit. Nam quod in « eo temporarium fuit, in his est perpetuum. » Domin. 10. Vide Catechis. Heidelb. Dom. 16, quæst. 44.

Et resurrexit tertiâ die secundum Scripturas, et ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris; et iterum venturus est cum gloriâ judicare vivos et mortuos; cujus regni non erit finis, et in Spiritum sanctum,

Domini, et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit; qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur; qui locutus est per Prophetas. Et unam, sanctam, Catholicam et Apostolicam Ecclesiam.

XIII. *Prædicationem Evangelii esse perpetuam.*

Credimus cum S. Scripturâ, prædicationem Evangelii in Ecclesiâ Christi esse perpetuam: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis; et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*, Matth. 28, 19. Explicat S. Augustinus: « Quid est quod nescio? quid recedentes murmurant contra me? quid est quod perditum me perisse contendunt? certe enim hoc dicunt, quia « fui et non sum; annuntia mihi exiguitatem dierum meorum, non à te quero dies illos æternos; illi sine fine sunt, ubi ero, non ipsos quero, temporales quæro, temporales dies mihi annuntia, exiguitatem dierum meorum, non æternitatem dierum meorum annuntia mihi. Quamdiu ero in isto seculo, annuntia mihi propter illos, qui dicunt: Fuit, et jam non est; propter illos qui dicunt: Impletæ sunt Scripturæ, crediderunt omnes gentes, sed apostatavit et perit Ecclesia de omnibus gentibus. Quid est hoc, exiguitatem dierum meorum annuntia mihi? annuntiavit et vacua fuit vox ista, quis annuntiavit nisi ipsa via? quomodo annuntiavit? *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* » Conc. 2 in Psal. 101. Vide S. Hilari. lib. 2 de Trin.; S. Chrys. tom. 15 in Matth. 8.

Item: *Et prædicabitur Evangelium hoc in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio.* Explicat S. Augustinus: « *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi*, hic vos dicitis: De nobis dixit; nos sumus, nos erimus usque ad consummationem sæculi. Interrogetur ipse Christus, cui dictum est: *Faiguitatem dierum meorum annuntia mihi, et prædicabitur*, inquit, *hoc Evangelium in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis.* « Quid est quod dicebas, hoc certè fuit et perit? Dominum audit annuntiantem exiguitatem dierum meorum. *Prædicabitur*, inquit, *hoc Evangelium*, ubi? *in toto orbe terrarum.* Quibus? *in testimonium omnibus gentibus.* Quid postea? *et tunc veniet finis.* Non vides adhuc esse gentes in quibus non est prædicatum Evangelium? » Et mox: « Ergo usque ad finem sæculi Ecclesia in omnibus gentibus. » Et mox: « Pereant hæretici, pereant quod sunt, et inveniantur ut sint, quod non sunt. » Itaque « non eget interprete, et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis. » Conc. 2 in Psal. 101. Vide de Unit. Eccl. cap. 19; S. Hieron. in Matth. 24.

Rejctio hæresis Confess. Gallicæ. — Dicit contra Scripturam expressam: « Interdum ut nostris etiam temporibus, interrupto Ecclesiæ statu, necesse fuit nonnullos extrâ ordinem divinitus excitari, qui Ecclesiæ collapsæ ruinas instaurarent. » Art. 31.

Confess. Augustana. — Dicit contra Scripturam expressam: « Doctrina et Ecclesia usque cõ frequenter opprimitur et perditur, sicut in Papatu contigit, « ac si non esset Ecclesia, et sæpè videtur prorsus interitisse. » Apolog. de Eccl. fol. 70.

XIV. *Administrationem Sacramentorum esse perpetuam.*

Credimus cum S. Scripturâ, de omnibus sacramentis à Christo institutis, quod de SS. Eucharistiâ testatur Apostolus: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat*, 1 Cor. 11, 26. Explicat S. Chrysostomus: « Deinde ostendens, quòd usque ad consummationem maneat, inquit: *Donec veniat.* » In 1 Corinth. 11, 26, ubi et Theophylactus. Eòdem pertinet allegatus locus, Matth. 28, 19.

Rejctio hæresis Confess. Gallicæ. — Docet contra Scripturam expressam: « Papticos conventus damnamus, quòd pura Dei veritas ab illis exulcit, in quibus etiam Sacramenta fidei corrupta sunt, adulterata, falsificata, vel penitus etiam abolita. » Art. 28. Neque enim vel in aliis prioribus Ecclesiis ostendunt perpetuam Sacramentorum administrationem.

XV. *Confessionem fidei esse perpetuam.*

Supponimus, quòd Protestantes nobiscum docent, semper in Ecclesiâ electos reperiri. His autem, juxta S. Scripturam, necessarium est fidem profiteri. *Ut omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dci Patris*, Philip. 2, 11. Item: *Ore confessio fit ad salutem.* Rom. 10, 10.

Rejctio hæresis Confess. Helveticæ. — Docet contra expressam Scripturam: « Ecclesiam invisibilem appellari posse; » et rationem addit: « Quòd oculis nostris absconsa, Deo autem soli nota, judicium humanum sæpè subterfugiat. » Cap. 17.

XVI. *Ecclesiam semper esse visibilem.*

Credimus cum S. Scripturâ, Ecclesiam Jesu Christi in his terris esse semper visibilem. *Vos estis lux mundi; non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt*, Matth. 5, 14. Explicat S. Hilarius: « Lucerna Christi non recondenda sub modio est, neque operimento occultanda Synagogæ; sed in ligni passione suspensa, lumen æternum est in Ecclesiâ habitantibus præbitura. Pari etiam fulgere Apostolos mōnet lumine, ut admonitione operis eorum Deo laus imperiatur. » In Matth. cap. 4, S. Ambrosius: « Fides nostra in illo altissimo omnium locata monte, hoc est Christo, non potest tenebris et ruinis hujus mundi abscondi, sed fulgens candore solis æterni, luce nos gratiæ spiritualis illuminat. » Lib. 7 in Luc. 11. Vide S. Chrysostomus, Rom. 15 in Matth. S. August. de Unit. Eccl. cap. 16.

Ulteriora S. Scripturæ loca vide Matth. 13, 50, 58; Psal. 47, 9, et 88, 29, 30, 37; Isa. 9, 7, et 55, 20, et 54, 17, et 60, 11; Osee 2, 19; Hebr. 12, 28, etc.

Rejctio hæresis Confess. Scoticæ. — Docet contra

expressam Scripturam: « Ecclesia est invisibilis, solum Deo nota, qui solus novissimos elegit. » Art. 16.

XVII. *Ecclesiæ primum esse ut non erret.*

Credimus cum S. Scripturâ, Ecclesiæ Christi promissum esse ut non erret. *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, Matth. 16, 18. Explicat S. Augustinus: « *Templum enim Dei sanctum est, ait Apostolus, quod estis vos, ipsa est Ecclesia sancta, Ecclesia una, Ecclesia vera, Ecclesia catholica, contra omnes hæreses pugnans, pugnare potest, expugnari non potest. Hæreses omnes de illâ exierunt, tanquam sarmenta inutilia de vite præcisâ; ipsa autem manet in radice suâ, in vite suâ, in charitate suâ; portæ inferi non vincen. etc.* » Lib. 1 de Symb. ad Catech. cap. 6. S. Chrysostomus: « *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* » Mox: « *Animadvertit quo pacto ipse etiam ad altiorem de se opinionem Petrum adducit, et seipsum bis duabus pollicitationibus revelando Filium Dei revelat et ostendit. Nam quæ Deus concedere solus potest, peccatorum scilicet remissionem, et ut Ecclesia tot tantisque fluctibus impetu irrupentibus immobilis maneat, cujus pastor et caput piscator homo atque ignobilis, terrarum orbe reluctante, adamantis naturam firmitate superet. Hæc, inquam, omnia, quæ solius Dei sunt, se pollicetur daturum.* » Hom. 15, in cap. 16. Matth. Item: « *Super hanc petram ædificabo, etc.* Examina ut libet, quid hæc sibi verbum vult, et videbis perspicuam ejus veritatem; nam non solum hoc mirum est, quod ædificavit eam per totum mundum, sed quia invictam fecit, et invictam licet tot bella insurgant. Hoc enim est quod portæ inferi non prævalebunt adversus eam, pericula, ait, quæ mortem generant, pericula quæ ad infernum deducunt. Vidisti prædictionis veritatem? Vidisti eventus certitudinem et robur? Vidisti verba in operibus elucetia, et virtutem absque armis omnia facilem facientem, etc. » In demonstr. quod Christus sit Deus.

S. Hieronymus: « *Quid est quod ait: Ego dico tibi? quia tu mihi dixisti: Tu es Christus Filius Dei vivi: et ego dico tibi sermone non casso, et nullum habente opus, sed dico tibi, quia dixisse fecisse est.* » Et postea: « *Ego portas inferi reor vitia et peccata, vel certè hæreticorum doctrinas, per quas illecti homines ducuntur ad Tartarum.* » In Matth. 16.

S. Gregorius: « *S. Ecclesia in hoc seculo à catholica fide nequaquam deficit, et in futurum cum Deo æternâ stabilitate permanebit; nam quod in hæc vitâ nullis adversitatibus frangenda sit, nullis persecutionibus superanda, ipse super quem ædificata est, evidenter ostendit, cum ait: Portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Portæ inferi hæreses sunt, etc.* » In Psal. 1. Pœnit. Vide S. Leon. serm. 2, de Nat. Petr. et Paul. S. Isid. Pelus. lib. 1. Epist. 258.

Alter textus: *Est Ecclesia columna et firmamentum veritatis*, 1 Timoth. 3, 15. Explicat S. Augustinus: « *Ecce purgamenta ejus: Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Ecce frumenta ejus:*

Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Ubi hæc Africa nominata est in parte Donati? Ecce iterum frumenta ejus: Ut scias, inquit Apostolus, quemadmodum te oporteat in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. » Et mox: « *Ecce purgamenta ejus: Spiritus autem, inquit, manifestè dicit, quia in novissimis temporibus recedent quidam à fide, attendentes spiritibus seductoribus doctrinæque dæmoniorum, etc.* Ubi hæc Africa in parte Donati nominata est, ut in eâ remanserit columna et firmamentum veritatis, aut pietatis sacramentum, de quo usque in finem ita cucurrit, ut diceret: prædicatum est in gentibus, assumptum est in gloriâ? » De Unit. Eccl. cap. 14.

S. Hieronymus: venerunt electa omnium gentium, et repleta est gloriâ domus Domini, quæ est Ecclesia Dei viventis, columna et firmamentum veritatis. » Et mox: « *Illis metallis illustrior fit Ecclesia Salvatoris, quàm quondam Synagoga fuerat; his lapidibus vivis ædificatur domus Christi, et pax ei præbatur æterna.* » In cap. 2 Aggæi.

Rejctio hæresis adversæ. — Docet contra Scripturam expressam Conf. Helv. de Ecclesiâ: « *Nec mirum si erret, quoties deserit illum.* » Cap. 17. Et hæc est sententia communis omnium Protestantium. XVIII. *Doctoribus Ecclesiæ, sive conciliis generalibus, promissum esse ut non errent.*

Credimus cum S. Scripturâ, quod dicit Christus: *Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum*, Joan. 14, 16. Item: *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, quæcumque dixero vobis*, Joan. 14, 26. Item: *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, Joan. 16, 13. Eodem faciunt textus Matth. 28, 19; Luc. 10, 16.

Primum locum explicat S. Chrysostomus: « *Ut vobiscum maneat: Hoc signat, quod neque post mortem abiit.* » Et mox: « *Ut vobiscum sit, quod et ipse inquit: Quia ego vobiscum sum. Præterea et aliud quiddam signat, non passurum quæ ipse, neque discessurum.* » In cap. 14 Joan. Alterum textum explicat S. Cyrill. Alexandr., lib. 10 in Joan.

Prima concilia generalia, quæ Protestantes admittunt, docent sua judicia esse ultima, quæ nullâ ratione retractari queant. Itâ Conc. Ephes. Act. 3 et 6. Conc. Chalced. Act. 5. Sic etiam in conciliis generalibus ultimâ condempnati sunt hæretici in rebus per Scripturam non expressè definitis. Vide Conc. Constant., can. 6 et 7.

Rejctio hæresis adversæ. — Contra expressam Scripturam docet Conf. Angl.: « *Generalia concilia, quia ex hominibus constant, qui non omnes Spiritu et verbo Dei reguntur, et errare possunt, et interdum errarunt, etiam in his, quæ ad normam pietatis pertinent.* » Art. 21. Hæc est sententia communis omnium Protestantium.

XIX. *Unitatem esse notam veræ Ecclesiæ.*

Credimus cum S. Scripturâ Unitatem esse signum, et notam veræ Ecclesiæ, dicente Christo: *Non pro eis*

tantum rogo, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me; ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint; ut credat mundus quia tu me misisti, Joan. 17, 20. Explicat S. Chrysostomus: « *Ut mundus credat quia tu me misisti, quod et in principio dixit: In hoc cognoscent omnes, quod mei discipuli estis, si invicem diligatis.* Et quomodo hinc erant credituri? quia pax est Deus, inquit. Si ergo quæ ex his didicerunt, servaverunt, à discipulis magistræ auditores intelligent; si dissentiant, non inveniunt Dei pacis esse discipulos. Si non ero pacificus, à te missum non confitebuntur. Vides quo pacto ad finem usque cum Patre concordiam confirmat? » Et mox: « *Ut sint consummati in unum, ut cognoscat mundus quia tu me misisti.* Frequenter hoc dicit, ut potentiores pacem, quam signa ad persuadendum demonstrat. » In cap. 17 Joan. Hom. 18. Vide S. Hilar. col. 422.

Alter textus: *Ego in eis, et tu in me: ut sint consummati in unum: et cognoscat mundus, quia tu me misisti, Joan. 17, 23.* — Explicat S. Cyrillus Alexandrinus: « Signum, inquit, certissimum et indubitatum erit vos meos esse discipulos, si quantum natura vestra et humanitatis conditio capere potest, mæ vitæ vestigia sequamini, ut ità à mutæ charitatis vinculo non disjungamini. » Et mox: « Sed quæret forsitan aliquis, quomobrem charitas signum sit ad discernendum Christi discipulos, » etc., lib. 9 in Joan.

Tertius textus: *In hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem, Joan. 15, 53.* Explicat S. Chrysostomus: « *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis.* » Et mox: « Ità et vos decet amicis esse beneficis, et quibus non debetis, et et omissis miraculis, quæ ipsi erant facturi, dilectionis eos signo notat. » In cap. 15 Joan. hom. 71. — S. Gregorius: « Testimonium superni discipulatûs est donum fraternæ dilectionis. Quam videlicet dilectionem, quia omnes hæretici habere refugiant, dum ab universalis Ecclesiæ unitate dividuntur, jure de eis dicitur: quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo. » Lib. 20 Moral. cap. 9. S. Augustinus: « *In hoc cognoscent, inquit, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem;* tanquam diceret, alia munera habent, vobiscum etiam non mei, non solum naturam, vitam, sensus, rationem, et eam salutem quæ hominibus pecoribusque communis est; verum etiam linguas, sacramenta, prophetiam, scientiam, fidem, distributionem rerum suarum pauperibus, et traditionem corporis sui ut ardeant; sed quoniam charitatem non habent, cynlala concrepant, nihil sunt, nihil ipsis prodest; non ergò in illis quamvis bonis muneribus meis, quæ etiam habere possunt non discipuli mei, sed *in hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* » Et mox: « Charitas in deliciis tuis, ipsa non comperdit cum impiis animam tuam; ipsa discernit causam tuam. » Tract. 65 in Joan.

Rejctio erroris contrarii. — Licet S. Scriptura in hæc parte sit expressa, nulla tamen Confessio Protestan-

tium Unitatem, tanquam notam, et signum veræ Ecclesiæ agnoscat. Inò Catalogus testium veritatis dicit Unitatem non esse certam, et propriam Ecclesiæ notam. In Append. col. 2010. f.

XX. *Miracula esse notas veræ Ecclesiæ.*

Credimus cum S. Scripturâ, miracula designare veram Ecclesiam. Signa autem quæ crediderint, hæc sequuntur: *In nomine meo dæmonia ejicient, etc. Marc. 16, 17.* Item: *Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget, in hoc credimus quia à Deo existi, Joan. 16, 30.* Item: *Ut sciatis autem, quia Filius hominis habet potestatem in terris remittendi peccata, tunc dixit paralytico: Surge, etc. Matth. 9, 6.* Item: *Scimus quia à Deo venisti, Magister; nemo enim potest signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo, Joan. 3, 2.*

S. Cyrillus Alexandr. dixit: « *Cum ergò venerit Patet ractetus, inquit, Spiritus veritatis, id est meus, qui ex Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me; perhibebit autem, quæso, quomodo? operando nimirum in vobis, et per vos miracula, testis erit justus ac verax divinæ mæce potestatis atque majestatis, » lib. 10 in Joan.*

Rejctio erroris contrarii. — Licet S. Scriptura in hæc parte sit expressa, nulla tamen Confessio Protestantium Sanctitatem, tanquam notam et signum Ecclesiæ agnoscat.

XXI. *Diffusionem esse notam veræ Ecclesiæ.*

Credimus cum S. Scripturâ, diffusionem fidelium per universum mundum esse signum veræ Ecclesiæ. Et prædicabitur hoc Evangelium in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio Matth. 24, 14. Eodem facit: *Repleta est terra scientiâ Domini, sicut aquæ maris operientes. In illâ die radii Jesse qui stat in signum populorum, ipsam gentes deprecabuntur. Isa. 11, 9, 10.* Similiter: *Transite per portas, præparate viam populo, eligit lapides et elevate signum, ad populos. Isa. 62, 10.*

Primum textum, et rationem catholicæ Ecclesiæ in Diffusione fundatam, explicat S. August. : « *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet finis.* Interrogatus enim Dominus de fine hujus seculi, cum quædam initia parturitionum dixisset, ait: *Sed nondum statim finis.* Finem autem futurum prædixit: « *post prædicationem Evangelii in universo orbe in omnibus gentibus.* » De Unit. Eccl. cap. 19. Item: « *Exaltatus est super cælos Deus noster, et super omnem terram gloria ejus.* O hæretica insania! Credis mecum et exaltatum Christum super cælos, quod non videmus; et negas gloriam ejus super omnem terram, quod videmus. » In Psal. 56. Item: « *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* » Hinc fit ut Ecclesia vera neminem lateat. Undè est illud quod in Evangelio ipse dicit: *Non potest civitas abscondi super montem constituta, etc.* Contr. lit. Petil. lib. 2, cap. 52.

Alterum locum explicat S. Augustinus: « *Dicit Isaias ubi Ecclesiam Deo revelante præviderit, ut*

« in verbis futura dicentis jam nunc presentia videamus. *Repleta est*, inquit, *universa terra ut cognoscat Dominum, ut aqua multâ operiat mare, et erit in illâ die radia Jesse, et qui exurgat principium habere in nationes, in eum gentes sperabunt.* » Et post eâ: « Qui audet, contradicat; qui autem non audet, speret in eum cum gentibus, et ab unitate gentium in eum sperantium non recedat; aut si recesserit, redeat, ne pereat. » De Unit. Eccl. cap. 7. Vide S. Hieron. in eum locum. Pro majore elucidatione audatur hoc S. Augustini: « Quasi nos etiam, si fortè hinc sit appellata Catholica, quòd totum veraciter teneat (hoc dicebant hæretici), cujus veritatis nonnullæ particulae in diversis inveniuntur hæresibus, hujus nominis testimonio nitamur ad demonstrandam Ecclesiam in omnibus gentibus (item nunc dicunt Protestantés, nos merum nomen Catholicæ urgere), et non promissis Dei, et tam multis, tamque manifestis miraculis ipsius veritatis. » Epist. 48 ad Vincent. Vide etiam contrâ Faustum, lib. 13, cap. 15.

Rejectio erroris adversi. — Quamvis S. Scriptura in hæc parte sit expressa, nulla tamen Confessio Protestantium rationem Ecclesiæ catholicæ, juxta promissa divina toto orbe diffusa, tanquam notam et signum Ecclesiæ agnoscit.

XXII. *Perpetuam doctorum successionem esse notam veræ Ecclesiæ.*

Credimus Ecclesiam apostolicam, et continuatam doctorum in Ecclesiâ successionem, sic esse veræ Ecclesiæ notam, ut ubi ea successio non reperitur, ibi nec vera Ecclesia reperitur: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Evangelistas, alios autem pastores et doctores, ad confirmationem sanctorum, in opus ministerii, in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatē fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non sinus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitiâ hominum, in astutiâ ad circumventionem erroris.* Eph. 4, 11. Item: *Qui novit Deum, audit nos, qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum veritatis et spiritum erroris, 1 Joan. 4, 6.*

Ita S. Augustinus: « Si ordo episcoporum sibi succedentium considerandus est, quantò certius et verè salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius Ecclesiæ figuram gerenti Dominus ait: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non vincunt eam.* Petro enim successit Linus, etc. » Et mox: « In hoc ordine successionis nullus Donatista episcopus invenitur. » Et mox: « In illum autem ordinem episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro usque ad Anastasium, qui nunc eandem Cathedram sedet, etiamsi quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præjudicaret Ecclesiæ, et innocentibus Christianis (vanæ igitur ejusmodi disputationes), quibus Dominus providens, ait, de præpositis malis, quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite; dicunt enim, et non faciunt, ut certa sit spes fidelis, quæ non in homine, sed in Domino collocata, nunquam tempestate sacrilegi schi-

smatis dissipetur. » De Unit. Eccl. cap. 7. Vide lib. 4, de Util. cap. 17. S. Irenæus: « Agnitio vera est Apostolorum doctrina, et antiquus Ecclesiæ status in universo mundo, et character (signum, nota) corporis Christi secundum successiones episcoporum, etc. » Lib. 4, cap. 63. Item: « Hæc ordinatio et successione, ea quæ est ab Apostolis in Ecclesiâ traditio, et veritatis præconisatio pervenit usque ad nos, et est plenissima hæc ostensio, unam et eandem vivificationem fidem esse, quæ in Ecclesiâ ab Apostolis usque nunc sit conservata et tradita in veritate, » lib. 3, cap. 5.

Rejectio erroris adversi. — Quamvis S. Scriptura in hæc parte sit expressa, nulla tamen Confessio Protestantium rationem Ecclesiæ apostolicæ, et perpetuam doctorum successionem, ut notam et signum Ecclesiæ agnoscit.

Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum, et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi. Amen.

XXIII. *Baptismum ab hæreticis collatum, esse validum.*

Credimus ex traditione apostolicâ, Baptismum ab hæreticis, in formâ Ecclesiæ collatum, esse validum. Ita S. Augustinus: « Saluberrimam consuetudinem tenebat Ecclesia, in ipsis quoque schismaticis et hæreticis corrigere quod pravum est, non iterare quod datum est, sanare quod vulneratum est, non curare quod sanum est. Quam consuetudinem (de non rebaptizandis hæreticis) credo ex apostolicâ traditione venientem, sicut multa, quæ non inveniuntur in literis eorum, neque in conciliis posteriorum, et tamen quia per universam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita et commendata creduntur. » De bapt. contr. Donat., lib. 2, cap. 7. Item: « Sequitur sanè in hæc re canonicarum auctoritatem certissimam Scripturarum. Neque enim parvi momenti habendum est, quòd cum inter episcopos anterioris ætatis, quam esse inciperet pars Donati, ista questio fluctuaret, et varias haberet inter se, collegarum salvâ unitate, sententias, hoc per universam catholicam, quæ toto orbe diffunditur, observari placuit, quod tenemus. » Contr. Crescon., lib. 1, cap. 52. Item: « Quamvis hujus rei certum de Scripturis canonicis non profertur exemplum, earundem tamen Scripturarum, etiam in hæc re, à nobis tenetur veritas, cum hoc facimus, quod universæ jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas, ut quoniam S. Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit hujus obscuritate quæstionis, eandem Ecclesiam de illâ consulat, quam sine ullâ ambiguitate S. Scriptura demonstrat. » Ibid. cap. 53. Vide S. Hieron. advers. Lucif. cap. 8.

Rejectio sententiæ Reformatorum. — Tenent quidem Protestantes nobiscum, Baptismum, in formâ Ecclesiæ collatum ab hæreticis, esse validum; sed qui traditionem non admittunt, et ad bona atque utilia ex Scripturis argumenta provocant, necessariò concludentibus destituti, ad hoc miserum dilabuntur effugium, si illa sententia in Scripturis non reperitur, nec esse

necessariam ad salutem. Ità Molinæus, Novit. Pap. lib. 1, cap. 56.

XXIV. Baptismus conferri in remissionem peccatorum.

Credimus cum S. Scripturâ, per Baptismum peccata verè remitti *Mundans lavacro aquæ in verbo vitæ*, Ephes. 5, 26. Item : *Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto*, etc. Joan. 3, 5. Item : *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*, Tit. 3, 5. Item : *Cùm essemus mortui peccatis, convificavit nos Christo*, Ephes. 2, 5. Item : *Consepulti sumus cum illo per baptismum in mortem*, Rom. 6, 4.

Hunc locum explicat S. Augustinus : « Quemadmodùm in illo vera mors facta est, sic in vobis vera remissio peccatorum; et quemadmodùm in illo vera resurrectio, ità in nobis vera justificatio. » Enchirid. cap. 52 Tom.

Rejectio hæresis Calvinii, et sequacium. — Docet contrà Scripturam expressam Calvinus : « Sacramenta electis adminicula sunt ad salutem, aliis nihil conferunt. » In eund. Concord. rat.

Bæza : « Quos Dominus non elegit, etiamsi millies baptizantur externo baptismo aquæ, illis tamen nullam fidem aut Spiritus sanctus donatur. » Colloq. Monipclg.

XXV. Sanctos nunc esse in beatitudine.

Credimus cum S. Scripturâ, sanctos nunc frui beatitudine cælesti : *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Ideò sunt antè thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo ejus.* Apoc. 7, 14, 15. Item : *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo*, Philip. 1, 23. Item : *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem*, Eph. 4, 8.

Probat idipsum ex Scripturâ S. Justinus : « At post animi à corpore excessum, statim fit honorum, maiorumque distinctio; ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab Angelis; honorum quidem animi in paradysum, ubi consuetudo est et aspectus Angelorum et Archangelorum, visio verò etiam conservatoris Christi, ex verbis his, peregrinari à corpore, et et præsentem esse ad Dominum. » Quæst. 75. S. Cyprianus : « Quis non omnibus viribus elaboret, ut cum Christo statim gaudeat? ut post tormenta et supplicia terrena ad præmia divina perveniat? » De Exhort. Mart. c. ult. Vener. Beda : « Singulas modò stolas habent animæ, de suâ beatà immortalitate gaudentes; resurgentibus autem corporibus juxtà Isaiam, in terrâ sua duplîca possidebunt. » In cap. 6 Apoc.

Rejectio erroris Calvinii. — Docet contrà Scripturam expressam : « Cùm Scriptura ubique jubeat pendere ab expectatione adventus Christi, et gloriæ coronam eosque differat, contenti simus his finibus divinitus nobis præscriptis; animas piorum militæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, ubi cum felicitati fruitionem promissæ gloriæ expectant; atque ità omnia teneri suspensa, donec Christus appareat redemptor. » Insit. lib. 5, cap. 25, § 6.

Apostolicas et Ecclesiasticas traditiones, reliquasque

ejusdem Ecclesiæ observationes et constitutiones firmissimè admitto et amplector.

XXVI. Traditiones Apostolicas esse admittendas.

Credimus cum S. Scripturâ, traditiones apostolicas esse admittendas : *Tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per Epistolam nostram*, 2 Thess. 2, 15.

Explicat S. Chrysostomus : « Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis sive per sermonem, sine per Epistolam nostram. Hinc est perspicuum, quòd non omnia tradiderunt per Epistolam, sed multa etiam sine scriptis, et ea sunt quoque fide digna. Quamobrem Ecclesiæ quoque traditionem censamus esse fide dignam; est traditio, nihil queramus amplius. » Hom. 4 in 2 Thess. Vide S. Basil. lib. de Spirit. sanct. cap. 29.

Item : *Laudo vos, fratres, quòd per omnia me memore estis, et sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis*, 1 Cor. 11, 2. *Cætera, cum venero, disponam*, ibid. 54.

Explicat S. Epiphanius : « Neque enim ex Scripturâ peti possunt omnia; ideò alia scripto, alia traditione sanctissimi Apostoli reliquerunt. Quod ipsum ità Paulus affirmat : *Quemadmodum tradidit vobis*. » Item alio loco : *Ità doceo, et ità tradidit in Ecclesiis*. Item : *Si meministis, nisi frustrà didicistis*. Jam verò illud ab Apostolis sancta Dei Ecclesia traditum accepit, post decretam virginitatem ad nuptias sese conferre, scelere implicatum videri. » Hæres. 61, § 60. Item : « Necessariò facere (orare pro mortuis) illud Ecclesiam dico, quæ traditum sibi ritum illum à majoribus accepit. Potest verò quisquam materiam sanctionem, aut legem patris evertere? quemadmodum à Salomone scriptum est : *Audi, fili, sermones patris tui, et ne repellas legem matris tuæ*; quibus patrem, hoc est unigenitum Deum, cum Spiritu sancto declarat, partim scripto, partim sine scripto docuisse; matrem verò nostram Ecclesiam, » etc. Hæres. 65, § 8. S. Basilius : « Arbitror apostolicum esse etiam non scriptis traditionibus in hære. » *Laudo*, inquit, *vos, quòd per omnia me meministis, et quemadmodum tradidit vobis, traditiones tenetis; et illud : Tenete traditiones quas accepistis, sive per sermonem, sive per Epistolam*. De Spirit. Sanct. cap. 29. Vide S. Chrysost. Hom. 26, in 1 ad. Cor.

Item : *Formam habe sanorum verborum, quæ à me audisti in fide, et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum*, 2 Tim. 1, 15.

Explicat S. Chrysostomus : « Non modò per litteras, sed etiam verbis discipulo, quæ essent agenda dictavit; quod plurimis et aliis in locis ostendit, dicens : *Sive per verbum, sive per Epistolam, quasi per nos missam*. Hoc et hic multò magis fecit; ne igitur minus aliquid doctrinam habere putemus; plurima illi absque scripto tradidit, quæ illi modò ad memoriam revocans dicit : *Formam habe sanorum verborum quæ à me audisti*. Quid autem hoc sibi vult? *Pictorum, inquit, more imaginem virtutis tibi impressivam, et omnium quæ Deo grata sunt veluti normam, pivatanque*.

« formam tuæ invidiam animæ. Hæc igitur habet) firmi-
ter, et sive de fide, sive de charitate, sive de castitate
« opus sit aliquid loqui ac definire, indè tibi exemplaria
« accipe. » Hom. 5 in 2 Tim.

Rejectione hæresis Protestantium. — Docet contra
Scripturam expressam Calvinus : « Esto hoc firmum
« axioma, non aliud habendum esse Dei verbum, qui
« detur in Ecclesiâ locus, quàm quod lege primum et
« Prophetis, deinde scriptis apostolicis continetur. »
Institut. lib. 4, cap. 8, § 8. Vide Conf. Helv. poster.
cap. 1 et 2.

XXVII. Leges Ecclesiæ obligare conscientiam.

Credimus cum S. Scripturâ legibus Ecclesiæ obliga-
tionem conscientiæ induci. *Sicut misit me Pater, et ego
mitto vos.* Joan. 20, 21. Explicat S. Chrysostomus :
« Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Nullum habetis
impedimentum, et propterea quæ jam facta sunt, et
propter meam vos mittentis dignitatem. Quare hoc dicit
« eorum animas erigit, et suam proponit auctorita-
tem; siquidem suum eis relicturus erat ministerium. »
Et mox : « Quemadmodum enim rex prefectos mittens,
ut in carcerem reos intrudat, et ut liberent, potesta-
tem præbet; ita Jesus discipulos dimittens hæc munit
auctoritate. » Hom. 85 in Joan.

Item : *Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me
spernit.* Luc. 10, 16. Hunc locum pertinere ad suc-
cessores Apostolorum, tradit S. Cyprianus, epist. 55,
ad Cornel. S. Basilius, in Constit. Monast. cap. 22.

Item : *Omnis anima potestatis sublimioribus sub-
dita sit; non est enim potestas nisi à Deo: quæ au-
tem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit
potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt,
ipsi sibi damnationem accipiunt; et postea: Ideo neces-
sitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam
propter conscientiam,* Rom. 13, 1, etc. Explicat S.
Chrysostomus : « Noli itaque talem, inquit, subjectio-
nem turpem tibi putare, qui et vehementis ista con-
« temnentium ultor est: neque enim vulgares pœnas
« reposses, si non obediens, sed quàm maximas. »
Hom. 25 in Epist. ad Rom. Vide S. August., propos.
71, ex Epist. ad Rom. 10, 4.

Apostolus, 1 Tim. 3, legem statuit, ne bigami ordi-
nentur. Quæ lex, etiamsi sit planè positiva, et eccle-
siasticam concernens disciplinam; quis tamen neget
ejus transgressionem non carere peccato? Ideo epi-
scopus, qui sciens bigamum ordinavit, privatur po-
testate ordinandi, in concilio Carth. IV, can. 69.

Item : *Quæcumque alligaveris super terram, erunt li-
gata et in cælo; et quæcumque solveris super terram,
erunt soluta et in cælo,* Matth. 16, 18. Explicat S. Hiero-
nymus : « Potestatem tribuit Apostolis, ut sciant quæ à
« à talibus condemnantur, humanam sententiam di-
« vinâ sententiâ roborari, et quodcumque ligatum
« fuerit in terrâ, ligari pariter et in cælo. » In eum
locum.

Item : *Visum est Spiritui sancto et nobis, nihil utili-
tatis imponere oneris, nisi hæc necessaria, ut abstinatis
vos ab immolatis simulacrum, à suffocato et sanguine*

et fornicatione, Act. 15, 28. Explicat S. Chrysostomus :
« Hæc nova lex non præcipit; nusquam enim de his
« disserit Christus, sed à lege hæc sumunt; » et post-
« à : « Quid est, *judico ego?* id est, eum potestate dico
« esse scribendum illis. » Iterum : Vide brevem Epi-
« stolam nihil abundans habere, neque epithemata,
« neque syllogismos, sed imperium, erat enim legis-
« latio Spiritus. » Hom. 35 in Act. Similis locus est :
Obedite præpositis vestris, et subjacete eis, Hebr. 13, 17.

Rejectione hæresis contrariæ. — Docet contra Scrip-
turam expressam Confessio Gall. « *Excludimus hu-*
« *mana omnia commenta, et leges omnes, quæ cultus*
« *Dei prætextu, astringendis conscientiis invehuntur.*
Art. 35. Sic communiter omnes Protestantes.

Item sacram Scripturam, juxtâ eum sensum, quem
tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cuius est judi-
care de vero sensu et interpretatione Sacram Scrip-
turarum, admitto : nec eam unquam, nisi juxtâ unani-
mum consensum Patrum, accipiam et interpre-
tabor.

XXVIII. Scripturam esse intelligendam juxtâ sensum Ecclesiæ.

Credimus cum S. Scripturâ intelligentiam verbi
Dei petendam esse ex sensu Ecclesiæ. *Omnis propheta
Scripturæ propriâ interpretatione non fit. Non enim
voluntate humanâ allata est aliquando prophetia; sed
Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines,*
2 Petr. 1, 20; eodem faciunt textus Eph. 4, 11, et
1 Tim. 3, 15. Sic tradit S. Augustinus : « Quærendi
« dubitatio catholice fidei metas non debet excedere.
« Et quoniam multi hæretici ad suam sententiam, quæ
« præter fidem est catholice disciplinæ, expositionem
« Scripturarum divinarum trahere consueverunt; antè
« tractationem hujus libri catholica fides explicanda
« est; est autem hæc : Deum Patrem omnipotentem
« universam creaturam fecisse, etc. Et mox subjun-
git : « Constitutum ab illo matrem Ecclesiam, quæ
« catholica dicitur, ex eo, quia universaliter perfecta
« est, et in nullo claudicat, et per totum orbem diffusa
« est. » De Gen. ad litt. imperfect. cap. 1. Idem :
« Si unquamque disciplina, quamvis vilis et facilis,
« ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit,
« quid temerariæ superbiæ plenus, quàm divinarum
« Sacramentorum libros, et ab interpretibus suis
« nolle agnoscere, et incognitis velle damnare? » De
Util. cred. cap. 18. Origenes : « Quoties (hæretici)
« canonicas profertur Scripturas, in quibus omnis
« Christianus consentit et credit, videntur dicere :
« Ecce in domibus est verbum veritatis, sed nos illis
« credere non debemus, nec exire à primâ et eccle-
« siasticâ traditione, nec aliter credere, nisi quemad-
« modum per successiones Ecclesiæ Dei tradiderunt
« nobis. » Tract. 29 in Matth. sub fin.

Rejectione hæresis adversæ. — Docent Protestantes,
contrâ expressam Scripturam, Ecclesiæ non compe-
tere infallibile magisterium respectu fidelium in pro-
ponendo vero sensu S. Scripturæ; sed ejus declara-
tiones cuiusque examini subiciunt.

XXIX. *Ecclesiæ competere iudicium de vero sensu, et interpretatione S. Scripturæ.*

Credimus cum S. Scripturâ non privato cuilibet ad utilitatem communem, sed Ecclesiæ ad securitatem singulorum competere iudicium de vero sensu, et interpretatione S. Scripturæ. Huc pertinent multa loca in præcedentibus allegata, et illud : *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus*, Malach. 2, 7. Pulchrè S. Augustinus : « Caveamus tales cogitationes superbissimas, magisque cogitentur et ipsum Apostolum Paulum, licet divinâ et cælesti voce prostratum et instructum, ad hominem tamen missum esse, ut sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ; et centurionem Cornelium, quavis exauditis orationes ejus, elemosynasque respectas ei Angelus nuntiaverit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solum sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset audiret. » Et mox : « Quisquis se nullis præceptis instructum divino munere quæcumque in Scripturis obscura sunt, intelligere gloriatur; » et mox : « Cùm legit, et nullo sibi homine exponente intelligit, cur ipse affectat aliis exponere, ac non potius eos remittat Deo, ut ipsi quoque non per hominem, sed illo intuitu docente intelligant? » In prolog. de Doctr. Christ. S. Irenæus : « Qui non participant eum (Spiritus) neque à mammillis matris (Ecclesiæ) nutriuntur in vitam, neque percipiunt de corpore Christi procedentem nitidissimum fontem; sed effodiunt sibi lacus detritos, » lib. 3, cap. 40. S. Hilarius : « Significat (Christus è navi docens) eos qui extrâ Ecclesiam positi sunt, nullam divini sermonis capere posse intelligentiam. » Navis enim Ecclesiæ typum præfert; intrâ quam verbum vite positum et prædicatum, hi qui extrâ sunt, et arenæ modò steriles, atque inutiles adjacent, intelligere non possunt. » In Math. cap. 13. Origenes : « Necessarium videtur de singulis certam lineam, manifestamque regulam ponere. » Et mox : « Cùm multi sint, qui se putent sentire quæ Christi sunt, et nonnulli eorum diversa à patribus sentiant, servetur verò Ecclesiastica prædicatio per successione ordinem ab Apostolis tradita, et usque ad præsens in Ecclesiis permanens; illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab ecclesiasticâ discordat traditione, » proœm. de Prin.

Rejectione hæresis adversæ. — Docent Protestantes, contrâ expressam Scripturam, Ecclesiæ non competere infallibile iudicium de vero sensu, et interpretatione S. Scripturæ; et tamen cuique privato dicunt infallibiliter constare de vero sensu Scripturæ, in rebus ad salutem necessariis.

XXX. *S. Scripturam esse interpretandam juxta unanimitatem consensum Patrum.*

Ostensum est in præcedentibus, ex S. Scripturâ et antiquitate, quomodo doctoribus Ecclesiæ promissum sit ut non errent; atque ideò unanimis consensus

Patrum, in S. Scripturâ interpretandâ, non tantum est recipiendus, sed etiam ille consensus in S. Scripturâ explicandâ est sequendus. Pro elucidatione addimus. S. Basilus hoc modò hæreticum loquentem introducit : « Peto autem antè omnia, inquit, à vobis, qui aut his temporibus estis audituri, aut lecturi postea, ne velitis majori partì plus attribuere, ac multitudinem verum à falso discernere, neque dignitate quorundam commoti, caliginem mentibus vestris offundi sinere, vel plus, his qui præoccuparunt deferendo, posterioribus aures obserare. » Quilibet putaret Lutherum, aut alium è Protestantibus loqui. At respondet S. Basilus : « Quid tu narras? non dabimus plus antiquitati? non reverebimur Christianorum multitudinem, tam eorum qui sunt, quam eorum qui fuerunt, ex quo Evangelium prædicatum est? nullam rationem dignitatis eorum habebimus, qui omni spiritali gratiâ claruerunt, quibus tu omnibus inimicam hanc impietatis malam viam et hostilem nuper excogitasti; sed claudentes simul oculos animi, exterminatâ ex animo cujuslibet viri sancti memoriâ, et otiosam et omninò vacuam deceptionibus, atque cavillationibus tuis mentem nostram superponemus? magna profectò esset tua potentia, si quæ multiplici artificio diabolus assecutus non est, ea tibi solo imperio obtinere contingeret, siquidem omnes à te persuasi traditionem fidei, quæ præterito tempore omni, sub tot sanctissimis viris evicit, commentis vestris impiis postponemus. » Libr. 1 advers. Eunom. S. Leo, postquam hæreticam, deinde catholicam proposuisset sententiam, et illam ex Scripturâ refutasset, hanc confirmasset : adducturus SS. Patrum Scripturam explicantium testimonia, itâ præfatur : « Ut autem pietas tua cum venerabilium Patrum prædicationibus nos concordare cognoscat, aliquantas eorum sententias huic credidi subjiciendas esse sermoni. Quibus si digneris attendere recensitis, non aliud nos prædicare reperies, quàm quod sancti Patres nostri toto orbe docuerunt, nec quemquam ab illis, nisi solos impios hæreticos, discrepare. » Epist. Decretal. 97. Theodoretus, post adductos multos Patres Scripturam interpretantes, itâ concludit : « Hi viri fuerunt successores SS. Apostolorum, et nonnullis usuerunt, ut sacrâ eorum et admirabili visione fruenterent. Plurimi autem eorum martyrii coronis exornati sunt. Fasne ergò tibi videtur blasphemiam et maledicam linguam adversus eos vibrare? » Dialog. 1 Immutab. Idem, postquam ex Scripturâ probasset, adducit multos Patres, et concludit : « Audivistis, ô vir egregie, magna orbis lumina, et eorum doctrinæ radios intuitus es, et exactè didicisti, » etc. Dialog. 2 Inconfus. Idem alibi eodem modo procedens, sic finit : « Imitare ergò apes, ô vir bone, et sacra Scripturæ prata, et SS. Patrum pulchros flores mente circumvolans, fidei favos in te contexe. Dialog. 3 Impatib. Alexander, episc. Alexandr. : « Qui etiam milliorum veterum comparisonem secum fieri, aut se magistris nostris, quibus à pueris usi sumus, æquari patiuntur. » Et mox : « Non af-

« ficit illos pudore claritas Deoquâ Scripturarum ,
 « non collegarum consentiens de Christo studium, eo-
 rum procacitatem contrâ hunc debilitat. » Apud
 Theodoret. Eccl. Hist. Lib. 4, cap. 4. S. Augustinus:
 « Nunc jam mihi aggrediendum est, quod tertio loco
 « posui dispositionis meæ, et sententiis episcoporum,
 « qui Scripturas sanctas ingenti gloriâ tractaverunt,
 « tua, Juliane, Domino adjuvante, machinamenta sub-
 « vertam. Non ut eos ostendam secundum catholicam
 « fidem de originali sensisse peccato, hoc enim jam
 « primis hujus operis partibus feci, etc. Sed nunc ar-
 « gumentata ipsa vestra quibus agitis, ne hominum prima
 « gnitas originali peccato credatur (agebatur de ar-
 « ticulo fidei; et tamen S. Augustinus dicit, sententiis
 « episcoporum redarguam, subvertam), obstricta
 « eloquiis sunt redarguenda sanctorum. Quos oportet
 « ut populi christiani vestris prophanis novitatibus
 « anteponan, eisque potius eligant adhærere, quàm
 « vobis. » Contr. Julian. Pelag. lib. 2, cap. 1. Idem:
 « Propositum hic auctoritatis mole sanctorum, qui
 « episcopi antè nos, non solum sermone, cum hic vi-
 « verent, verum etiam scriptis, quæ posteritati relin-
 « querent, fidem catholicam strenuè defenderunt,
 « vestra argumenta confringere. » Et postea: « Tales
 « quippè ac tanti viri, secundum catholicam fidem,
 « quæ ubique toto orbe diffunditur, et hoc, et illa
 « vera esse confirmant, ut vestra fragilis, et quasi ar-
 « gutula novitas, solâ auctoritate conteratur illorum,
 « præterquam quòd ea dicunt, ut se per eos loqui ve-
 « ritas ipsa testetur. » Ib. cap. 9.

Rejctio hæresis adversæ. — Quamvis Protestantes
 communiter doceant doctrinam christianam primorum
 seculorum, quæ in libris sanctorum Patrum et anti-
 quorum conciliorum reperitur, esse interruptam, sal-
 tem quoad articulos fidei ad salutem necessarios; te-
 nent tamen licitum esse ab iis recessum, quando pre-
 munit, uti pravi suâ testatum faciunt; et quod caput
 rei est, negant consensum doctorum Ecclesiæ, ex
 promissione divinâ, ab erroribus esse immunem.

Profiteor quoque septem esse verè et propriè sa-
 cramenta novæ legis, à Jesu Christo Domino nostro
 instituta, atque ad salutem humani generis, licet non
 omnia singulis necessaria, scilicet Baptismum, Con-
 firmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam
 Unctionem, Ordinem et Matrimonium; illaque gratiam
 conferre, et ex his Baptismum, Confirmationem, et
 Ordinem, sine sacrilegio reiterari non posse.

XXXI. Non esse liberum credere, quot sint sacramenta.

Credimus cum S. Scripturâ et orthodoxâ antiqui-
 tate, septem esse verè et propriè sacramenta novæ le-
 gis, à Jesu Christo Domino nostro instituta, uti in se-
 quentibus ostendetur.

Rejctio hæresis adversæ. Docet contrâ Scripturam
 et antiquitatem Wiclefus, quamlibet crepturam sensi-
 bilem esse realiter sacramentum. Dialog. lib. 4, cap.
 1. Calvinus admittit impositionem manuum, quæ fit
 introducendis veris presbyteris et ministris Ecclesiæ
 in eorum statum, tanquam sacramentum. Instit. lib.
 cap. 19, § 28. Lutherus nunc plura, nunc pauciora

statuit sacramenta. Protestantes moderni, præter Ba-
 ptismum, et S. Cenam, nullum aliud admittunt sacra-
 mentum.

XXXII. Baptismum esse necessarium ad salutem.

Credimus cum S. Scripturâ, Baptismum esse ne-
 cessarium ad salutem. Amen, amen dico tibi, nisi quis
 renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, non potest in-
 troire in regnum Dei, Joan. 3, 5. Explicat sanctus Au-
 gustinus: « Terrentur isti sententiâ Domini dicentis:
 « Nisi quis natus fuerit denuò, non videbit regnum Dei.
 « Quod cum exponeret, ait: Nisi quis renatus fuerit ex
 « aquâ et Spiritu, non intrabit in regnum colorum.
 « Nulla hic dubitatio potest oriri. » Contr. Pelag. lib.
 4, cap. 20. Idem: « Quâ isî sententiâ nisi moveren-
 « tur, omnino parvulos nec baptizandos esse censerent.
 « Rectè intelligentibus sufficere debet quod dictum
 « est. Nisi quis natus fuerit denuò, non potest videre reg-
 « num Dei. Et: Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spi-
 « ritu, non potest introire in regnum Dei. Cur enim nas-
 « catur denuò nisi renovandus? undè renovandus nisi
 « à vetustate? quâ vetustate, nisi in quâ vetus hom-
 « o noster simul crucifixus est cum illo, ut evacuetur
 « corpus peccati? » Ibid. cap. 50.

Rejctio hæresis adversæ. — Docent Protestantes
 contrâ expressam Scripturam, ex fidelibus natos su-
 pernaturali gratiâ sanctos esse, Calvinus lib. 4 Instit.
 cap. 16, § 51. Docent, quasi ex lege charitatis, contrâ
 decretum veritatis, fidelium infantes, sine baptismo
 morientes salvari, synop. pur. Theol. disp. 13, thes.
 20; synod. Dordrecht. pag. 177; Gomarus in synod.
 Dordrecht. ad art. 1; Lutherani Montenses in Thes.
 anni 1643; Christ. David. part. 2, cap. 5.

*XXXIII. Administrationem Baptismi à laicis factam esse
 validam.*

Credimus cum S. Scripturâ, administrationem Bap-
 tismi à laicis factam esse validam. *Descenderunt uterque
 in aquam, Philippus et eunuchus, et baptizavit eum,* Act.
 8, 38. Philippus autem erat tantum diaconus, Act.
 6, 5. Explicat S. Hieronymus: « Nisi fortè eunuchus à
 Philippo diacono baptizatus sine Spiritu sancto cre-
 dendus est, de quo Scriptura ita loquitur: *Dùm irent
 per viam, venerunt ad quandam aquam; et descenderunt
 ambo in aquam, et baptizavit eum Philippus.* Scias Phi-
 lippum ab Apostolis non fuisse divisum, eandem ha-
 buisse Ecclesiæ, eundem Christum prædicasse, dia-
 conum certè fuisse. » Contr. Lucifer. tom. 1. Idem
 testatur: « Scimus etiam licere laicis baptizare. »
 Ibid. Atque idipsum determinaverat concilium Eliber-
 tinum, can. 58.

Rejctio hæresis adversæ. — Docent contrâ Scriptu-
 ram expressam Reformati: « Non est officium dia-
 conorum prædicare verbum Dei, et administrare sa-
 cramenta. » Discipl. Gall. cap. 5, art. 5. « Bap-
 tismus administratus ab eo qui non habet ullam voca-
 tionem, aut commissionem, est omninò nullus. »
 Ibid. cap. 41, art. 1.

XXXIV. Confirmationem esse Sacramentum.

Credimus cum S. Scripturâ, confirmationem esse

Sacramentum. *Cum audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum. Non enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum, Act. 8, 14.* Explicat S. Hieronymus: « Hec est Ecclesiarum consuetudo, ut ad eos, qui longè in minoribus urbibus per presbyteros et diaconos baptizati sunt, episcopus ad invocationem S. Spiritus manus impositurus excurrat. » Et mox: Quòd si queris, quare in Ecclesiâ baptizatus, nisi per manus episcopi, non accipiat Spiritum sanctum quem omnes asserimus in vero baptisate tribui, discè observationem ex eâ auctoritate descendere, quòd post ascensum Domini Spiritus sanctus ad Apostolos descendit, Act. 2, 4, et multis in locis idem factitatum reperimus. » Et paulò post: « Quia, cum audissent Apostoli, qui erant Hierosolymis, quia recipit Samaria verbum Dei, miserunt ad eum Petrum et Joannem, qui cum venissent ad eos, oraverunt pro eis, ut acciperent Spiritum sanctum; nondum enim ceciderat super ullum eorum, Act. 8, 14. Cur ita actum sit in consequentibus discè; ipse enim ait: *Sed solum baptizati erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant illis manus, et accipiebant Spiritum sanctum.* » Advers. Lucifer. Pari modo ex S. Scripturâ probat sacramentum Confirmationis Innocentius, pontifex Romanus, et alii SS. Patres.

Rejectione hæresis adversæ. — Docent contrâ Scripturam expressam omnes Protestantes, Confirmationem non esse sacramentum.

XXXV. Confessionem peccatorum esse faciendam.

Credimus cum S. Scripturâ, Confessionem peccatorum esse faciendam: *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Jacob 5, 16. Item: *Multique credentium veniebant confitentes et annuntiantes actus suos,* Act. 19, 18. Explicat S. Basilius: « Quoniam conversionis modus prior debet esse peccatoris, et necesse est ut fructus ferantur, qui decessat respicientiam, necessarium est, ut iis fiat confessio peccatorum, quibus dispensatio mysteriorum Dei concedita est. Nam in Actis, Apostolis, à quibus baptizabantur, peccata sua confessi sunt omnes. » Reg. Contract. Reg. 88. S. Leo: « Ut instruatur ambiguitas consulenti quid de penitentium statu ecclesiastica habeat regula, non tacebo. Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per penitentiam medicinam, spes vitæ reparatur æternæ, ut qui regenerationis donum violassent proprio se judicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent; sic divine bonitatis præsidiis ordinatis, ut indulgentiâ Dei, nisi supplicationibus sacerdotum, nequeat obtineri. Mediator enim Dei et hominum, Homo Christus Jesus, hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem penitentiam darent, et eosdem salubri sa-

tisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum per janam reconciliationis admitterent Cui utique operi incessabiliter ipse Salvator intervenit, nec unquam ab his abest, qui ministris suis exequenda commisit, dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi,* ut si quid per servitum nostram bono ordine et gratulabundo impletur affectu, non ambigamus per Spiritum sanctum fuisse donatum. » Et mox: « Multum utile ac necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur, etc. Undè oportet unumquemque Christianum conscientie suæ habere iudicium, ne converti ad Deum die in diem differat, nec satisfactionis sibi tempus in fine vite sue constituat, quem periculosè ignorantia humana concludit, ut ad paucorum horarum spatium se reservet incertum, et cum possit plenioris satisfactione indulgentiam promereri, illius temporis angustias eligat, quo vix inveniat spatium vel confessio penitentis, vel reconciliatio sacerdotis. Verum etiam talium necessitati ita auxiliandum est, ut nec actio illis penitentiae, nec communionis gratia denegetur, si eam etiam, amisso eis vocis officio, per iudicium integri sensus quaerere comprobentur. » Epist. 9, cap. 2.

Rejectione hæresis adversæ. — Docent contrâ expressam Scripturam Protestantes, non esse opus, ut Christiani confiteantur peccata sua sacerdoti in particulari; quamvis Lutherani in hac parte magis accedant Catholicis, quam Reformati.

XXXVI. Sacerdotes verè remittere peccata.

Credimus cum S. Scripturâ, sacerdotes in nomine Jesu Christu verè remittere peccata. *Quicumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo; et quicumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo,* Matth. 18, 18, et Matth. 16, 19. Explicat sanctus Hieronymus: « Alligat vel solvit episcopus et presbyter non eos qui insontes sunt vel novii, sed pro officio suo, cum peccatorum audierit veritates, scit qui ligandus sit, quive solvendus. » In Matth. 16, 19.

Et ipse Dominus Jesus apertissimè loquitur: *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt,* Joan. 20, 22.

Rejectione hæresis adversæ. — Docent contrâ expressam Scripturam Reformati, sacerdotes non verè remittere peccata, sed tantum annuntiare remissionem peccatorum, vel remissa esse peccata. — E Lutheranis docet Calovius: « Absolutio, quæ fit à verbi ministro, est efficax omninò est; ita ut etiam in cælis solvatur quidquid in terris solvitur. » Synops. Cont. disp. 29. — Addit: « Penitentia sacramentum non est propriè dictum, etsi absolutio sensu latiori sacramentum vocari possit. » Ibid. Disp. 50.

XXXVII. Extremam unctionem esse sacramentum.

Credimus cum S. Scripturâ, Extremam unctionem esse Sacramentum. *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini,* Jacob. 5, 14.

Estitur hoc textu concilium Tridentinum : « Instituta
 « est sacra hæc unctio infirmorum, tanquam verè et
 « propriè sacramentum novi Testamenti à Christo,
 « apud Marcum quidem, cap. 6, 13, insinuatum, per
 « Jacobum autem fidelibus commendatum ac promul-
 « gatum. *Infirmatur quis in vobis*, etc. Quibus verbis,
 « ut ex apostolicâ traditione per manus acceptâ Ecclē-
 « sia didicit, docet materiam, formam, proprium mini-
 « strum, et effectum hujus sacramenti, » sess. 14,
 cap. 1.

Explicat Innocentius Pontifex : « Illud quod in beati
 « Jacobi Apostoli Epistolâ, cap. 5, v. 14, conscriptum
 « est : *Si infirmus aliquis in vobis est, vocet presbyteros,*
 « *orent super eum ungentes eum oleo in nomine Domini;*
 « *et oratio fidei salvabit laborantem, et suscitabit illum*
 « *Dominus, et si peccata fecit, remittet ei.* Non est du-
 « bium de fidelibus ægotantibus accipi vel intelligi
 « debere, qui sancto oleo Chrismatis perungi possunt,
 « quo ab episcopo confecto, etc. » Tom 1 Conc. pag.
 69, n. 8.

Rejctio hæresis adversæ. — Nulli Protestantes hoc
 sacramentum admittunt. Et Calvinus dicit pro suâ
 modestiâ consueta : « Ejusdem rationis est unctio,
 « nempè histrionica hypocrisis. » Instit. lib. 4, cap.
 19, § 18.

XXXVIII. Ordinem esse sacramentum.

Credimus cum S. Scripturâ, Ordinem esse Sacra-
 mentum. Probat idipsum S. Paulus, 1 Tim. 4, 14 :
 « *Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi*
 « *cum impositione manuum presbyterii.* Hic est signum,
 « *Impositio manuum; et gratia per illud signum data.* Et
 « *Christus Dominus : Insufflavit, et dixit eis : Accipite*
 « *Spiritus sanctum; quorum remisistis peccata, remit-*
 « *tuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt,* Joan. 20,
 « 22. Vides signum sensibile, *Insufflavit;* et dixit : *Acci-*
 « *pitate Spiritum Sanctum,* qui non datur sine gratiâ san-
 « ctificante. Collatio hujus potestatis, est altera pars or-
 « dinis presbyteratus.

Concilium 4 Carthaginense dicit, can 5, p. 588 :
 « Presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicen-
 « te, et manum super caput ejus tenente, etiam omnes
 « presbyteri, qui presentes sunt, manus suas juxta
 « manum episcopi super caput illius teneant. »

S. Augustinus contrâ Parmen. lib. 2, cap. 5 : « Ex-
 « plicent quomodò sacramentum baptizati non possit
 « amitti, et sacramentum ordinati possit amitti. Si
 « enim utrumque sacramentum est, quod nemo dubi-
 « tat, cur illud non amittitur, et illud amittitur? Neu-
 « tri sacramento injuria facienda est. »

Rejctio hæresis adversæ. — Omnes Protestantes hu-
 jus temporis duo tantum admittunt Sacramenta pro-
 priè dicta, Baptismum, et S. Cœnam; ut constat ex
 ipsorum Confessionibus et Catechismis.

XXXIX. Matrimonium esse sacramentum.

Credimus cum S. Scripturâ, Matrimonium esse Sa-
 cramentum; tradente D. Paulo, Eph. 5, 32 : *Propter*
 « *hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam, et*
 « *adheret uxori suæ, et erunt duo in carne unâ; sacra-*

mentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in
 « *Ecclēsiâ.* Sanctitatem hujus Sacramenti describit S. Au-
 « gustinus, de Bono Conjugal. cap. 18 : « In nostrarum
 « nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quàm fo-
 « cunditas uteri. » Et cap. 25 : « Bonum nuptiarum
 « per omnes gentes atque omnes homines, in causâ
 « generandi, et in fide castitatis; quod autem ad popu-
 « lum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti,
 « per quam nefas est, etiam repudio discedentem al-
 « teri nubere, dum vir ejus vivit, nec saltem ipsâ causâ
 « pariendi. Quæ cum sola sit, quâ nuptiæ fiunt, nec
 « eâ re non subsequente, propter quam fiunt, solvitur
 « vinculum nuptiale, nisi conjugis morte. Quemadmo-
 « dum si fiat ordinatio Cleri ad plebem congregan-
 « dam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur,
 « manet tamen illis ordinatis sacramentum Ordinati-
 « onis; et si aliquâ culpâ quisquam ab officio removea-
 « tur sacramento Domini semel imposito non carebit,
 « quamvis ad judicium permanente. Ad sacramenti
 « sanctitatem pertinet illud : *Uxorem à viro non disce-*
 « *dere, quòd si discesserit, manere innuptam,* 1 Cor. 7.
 « Hæc omnia bona sunt, propter quæ nuptiæ bonæ
 « sunt, fides, sacramentum, » etc.

Rejctio hæresis adversæ. — Calvinus dicit in Conf.
 Fid. pag. 128 : « Ex sacramentorum numero Mat i-
 « monium expungimus. » Idem tenent omnes Protes-
 « tantes.

XL. Sacramenta gratiam conferre.

Credimus cum S. Scripturâ, sacramenta gratiam
 conferre, quâ emundemur à peccato. *Christus dilexit*
 « *Ecclēsiam, et sanctipsum tradidit pro eâ; ut illam san-*
 « *ctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vite, ut*
 « *exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclēsiam, non habentem*
 « *maculam aut rugam,* Ephes. 5, 25; *sic et vos Baptisma*
 « *salvos facit, non carnis depositio sordium, sed consci-*
 « *entiæ bonæ interrogatio,* 1 Petr. 3, 21.

Explicat S. Augustinus, tract. in Joan. : Lege Apo-
 « stolum : *Ut eam sanctificaret,* inquit, *mundans eam*
 « *lavacro aquæ in verbo.* Mundatio nequaquam fluxo et
 « labili tribueretur elemento, nisi adderetur in ver-
 « bo. Hoc verbum tantum valet in Ecclēsiâ Dei, ut etiam
 « tantillum mundet infantem, quantumvis nondum
 « valentem corde credere ad justitiam, et ore confiteri
 « ad salutem. Et beatus Petrus : *Sic et vos, inquit,*
 « *baptisma salvos facit, non carnis depositio sordium, sed*
 « *conscientiæ bonæ interrogatio.* Hoc est verbum, » etc.

Audis *mundationem,* quæ in emundato est; neque
 fit per solam non imputationem, sed per gratiam, ne-
 mine diffidente. Hæc autem gratia tribuitur elemento
 in verbo. Itâ legimus, Tit. 3, 5 : *Salvos nos fecit per*
 « *lavacrum regenerationis; Act. 2, 58 : Baptizetur unus-*
 « *quisque vestrum in remissionem peccatorum vestrorum;*
 « *Act. 8, 18 : Cum vidisset autem Simon, quia per im-*
 « *positionem manûs Apostolorum daretur Spiritus sanctus.*

Rejctio hæresis adversæ. — Protestantes ordinariè
 in suis Confessionibus et Catechismis non tribunt sa-
 cramentis, contrâ expressas Scripturas divinas, nisi
 vim obsignandi gratiam. Confessio tamen Belgica, art.
 55, magis accedit ad sententiam Ecclēsiæ catholice.

Receptos quoque et approbatos Ecclesiæ ritus, in supradictorum omnium Sacramentorum solemnè administratione, recipio et admitto.

XLII. Ritus Ecclesiæ esse observandos

Credimus cum S. Scripturâ, ritus Ecclesiæ esse observandos; de quo generaliter mandat Apostolus, 1 Cor. 14, 40 : *Omnia autem honestè et secundùm ordinem fiant in vobis*. Et iterùm, 1 Cor. 14, 26 : *Omnia ad ædificationem fiant*. Cùmque ipsi Protestantes nobiscum intelligant præfata loca de ritibus Ecclesiæ, neque hæc materia patiatur ut particulares Protestantium suggillationes adversùs determinatos ritus examinemus, non est quòd hisce immoremur.

Omnia et singula quæ de peccato originali, et de justificatione in sacrosanctâ Tridentinâ synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio.

XLIII. In Baptismo tolli peccatum originale.

Credimus cum S. Scripturâ, in Baptismo non tantùm reatum peccati originalis tolli, sed etiam auferri totum id quod veram et propriam rationem peccati habet. Illud evincunt loca Scripturæ, art. xi allegata, Ephes. 5, 25, et 1 Petr. 3, 21, quibus adde Tit. 3, 5 : *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Sed et probat S. Augustinus, lib. 1 de peccat. Remiss. cap. 30 : *Sufficiens debet quod dictum est : Nisi quis renatus fuerit ex aquâ et Spiritu, Joan. 3, 5. Cur enim nascatur denuò, nisi renovandus? undè renovandus, nisi et à vetustate, de quâ vetus homo noster simul crucifixus est cum illo, ut evacuetur corpus peccati, Rom. 6, 6?*

Et latè lib. 1 contr. duas Epist. Pelag. cap. 15 : *Quis nisi infidelis affirmet, Baptisma non dare omnem indulgentiam peccatorum, nec auferre crimina, sed radere, ut omnium peccatorum radices in malâ carne teneantur? Dicimus enim Baptisma dare omnem indulgentiam peccatorum et auferre crimina, non radere, nec ut omnium peccatorum radices in malâ carne teneantur, quasi rasorum in capite capillorum, undè crescant iterùm renescenda peccata. Sed de concupiscentiâ carnis falli eos credo vel fallere, cum quâ necesse est, ut etiam baptizatus, et hoc si diligentissimè proficet et Spiritu Dei agitur, et piâ mente confligat. Sed hæc, etiamsi vocatur peccatum, Rom. 7, 17, non utique quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur; sicut Scriptura, manus cujusque dicitur, quòd manus eam fecerit. Peccata autem sunt, quæ secundùm carnis concupiscentiam, vel ignorantiam, illicitè fiunt, dicuntur, cogitantur; quæ transacta etiam, reos tenent, si non remittantur. Et ista ipsa carnis concupiscentia, in baptismo sic dimittitur, ut quanquàm tracta sit à nascentibus, nihil noceat renascentibus; ex quibus tamen si filios carnaliter gignunt, rursùs trahitur rursùsq̄ et nocitura nascentibus, nisi eadè formâ renascentibus remittantur, et insit nihil obfutura vitæ future, quoniam reatus ejus generatione tractus, regeneratione dimissus est. Et ideò jam non sit, sive peccatum, sed sic vocatur, quòd peccato facta sit,*

sive quòd peccandi delectatione moveatur, nisi ei, vivente delectatione justitiæ, non consentiatur. Nec propter ipsam, ejus jam reatus lavacro regenerationis assumptus est, dicunt in oratione baptizati : Dimitte nobis debita, Math. 6, 12, sed propter peccata quæ sunt, sive in ejus consensibus, cùm ab eo quodlibet vincitur quod placet, sive cùm per ignorantiam malum quasi bonum placet. Fiant autem sive operando, sive loquendo, sive quod facillimum atque celerimum est, cogitando; à quibus omnibus quis etiam fidelium gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato? Illud sanè, quod in Oratione sequitur, propter ipsam dicitur : Ne nos auferas in tentationem, sed libera nos à malo. Unusquisque enim, sicut scriptum est, tentatur à concupiscentiâ suâ abstractus et illectus, deinde concupiscentiâ, cum conceperit, parit peccatum. Jacob. 1, 14. Ili omnes concupiscentiæ partus, et ipsius concupiscentiæ reatus antiquus, qui baptismatis ablutione dimissi sunt, et quidquid parit nunc ista concupiscentia, si non sint illi partus, qui non solùm peccata, verùm etiam crimina nuncupantur, pacto illo quotidiana Orationis, ubi dicimus : Dimitte nobis debita nostra, sicut et dimittimus, et elemosynarum sinceritate mundantur. Neque enim quisquam sic desipit, ut dicat ad baptizatos Dominicum illud non pertinere præceptum : Dimittite et dimittetur vobis, date et dabitur vobis, Luc. 8, 37. Nullus autem in Ecclesiâ rectè posset ordinari minister si dixisset Apostolus : Si quis sine peccato, ubi ait, si quis sine crimine est; aut si dixisset : Nullum peccatum habentes; ubi ait : Nullum crimen habentes. Tit. 1, 3, et 1 Tim. 3, 2. Multi quippè baptizati fideles sunt sine crimine, sine peccato autem in hæc vitâ neminem dixerim; non quia aliquid peccati remaneat, quod in baptismo non remittatur, sed quia in nobis, in hujus vitæ infirmitate manentibus, quotidie feri non quiescunt, quæ fideliter orantibus et misericorditer operantibus quotidie remittantur. Illec est fidei catholice sanitas, quam sanctus ubique seminat Spiritus, non pravitatis hæreticæ vanitas et præsumptio spiritûs.

Refectio hæresis adversæ. — Docet Conf. Gall. 11 : Hoc vitium (originale peccatum) etiam post Baptisma esse verè peccatum quoad culpam attingit; quamvis qui filii Dei sunt, minimè ideòrè condemnentur, quoniam videlicet Deus pro gratiâ suâ bonitate et misericordiâ, illud ipsis non imputat. Idem tenent communiter Protestantes. Juxtâ Crocium tamen, manet materiale, tollitur formale. Anti-Bec. contr. 8, sect. 3, n. 5.

XLIII. Homines justificari justitiâ inherente.

Credimus cum S. Scripturâ, homines justificari justitiâ inherente. Rom. 8, 50 : *Quos prædestinavit, hos et vocavit, et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, hos et glorificavit*. Tit. 3, 7 : *Ut justificati gratiâ ipsius, hæredes simus secundum suam vitæ æternæ.*

S. Augustinus de peccat. remiss. lib. 1, cap. 26 :

« Testimonia multa congeram accervatum, quæ suffi-
 « cere videbuntur quibus appareat Christum non aliam
 « ob causam in carne venisse, nisi ut dispensatione
 « gratiæ, omnes, quibus tanquam membris in suo cor-
 « pore constitutis, caput est, vivificaret, salvos faceret,
 « illuminaret, qui priùs fuissent in peccatorum morte,
 « languoribus, tenebris constituti. Petrus in 1 Epist.
 « cap. 1, vers. 5 : Qui regeneravit nos in spem vitæ
 « æternæ; et cap. 2, v. 9 : Vos autem genus electum,
 « gens sancta, populus in adoptione. Jam nunc attende
 « ad hanc rem Pauli Apostoli testimonia, tantò utique
 « plura, quantò diligentius curavit commendare gra-
 « tiam Dei adversùs eos, qui ignorantes Dei justitiam,
 « justitiæ Dei non erant subjecti. Rom. 3, 22 : *Justitia,*
 « inquit, *Dei in omnes qui credunt, justificati gratis per*
 « *gratiam ipsius, ad ostensionem justitiæ ejus; ad osten-*
 « *endam justitiam ipsius in hoc tempore, ut sit justus et ju-*
 « *stificatus eum qui ex fide est Jesu.* 2 Cor. 5, 17 : *Si*
 « *qua igitur in Christo nova creatura.* Vers. 21 : *Eum*
 « *qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut*
 « *nos simus justitia Dei in illo.* Eph. 2, 5 : *Convivifica-*
 « *vit nos Christo, cujus gratiâ salvi facti sumus; ipsius*
 « *sumus figmentum creati in Christo Jesu in operibus bo-*
 « *nis, etc.* 4, 25 : *Renovamini spiritu mentis vestræ, et*
 « *induite novum hominem, qui secundum Deum creatus*
 « *est in justitiâ et in sanctitate veritatis;* et cap. 4, 50 :
 « *Nolite contristare Spiritum S. Dei, in quo signati*
 « *estis;* et Coloss. 2, 12 : *In quo et consurrexistis; con-*
 « *vivificavit cum illo.* Tit. 3, 5 : *Salvos nos fecit per la-*
 « *vacrum regenerationis et renovationis Spiritûs sancti*
 « *quem ditissimè effudit super nos per Jesum, ut justificati*
 « *ipsius gratiâ, etc.* Hoc tanto aggere testimoniorum,
 « *cujus adversùs veritatem Dei elatio non prematur?* »

« *Rejctio hæresis adversæ.* — Docet Confessio Galli-
 « *cæ, art. 18, contrâ expressam Scripturam : « Credi-*
 « *mus totam nostram justitiam positam esse in pecca-*
 « *torum nostrorum remissione, quæ sit etiam, ut*
 « *testatur David, unica nostra felicitas. Itaque cæteras*
 « *omnes rationes, quibus homines existimant se posse*
 « *coram Deo justificari, planè repudiamus. » Idem*
 « *communiter tenent Protestantes.*

XLIV. Fideles verè mereri coronam gloriæ.

« Credimus cum S. Scripturâ, fideles verè mereri
 « coronam gloriæ. Legimus, 2 Tim. 4, 7 : *Bonum certa-*
 « *men certavi, cursum consummavi, fidem servavi. De*
 « *reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet*
 « *mihi Dominus in illâ die justus judex. Non solum autem*
 « *mihi, etc.* 2 Thess. 1, 5 : *Sustinetis in exemplum justi*
 « *judicii Dei; ut digni habeamini in regno Dei, pro quo*
 « *et patimini. Si tamen justum est apud Deum, retribuere*
 « *tribulationem iis, qui vos tribulant; et vobis qui tribula-*
 « *mini requiem nobiscum.* Matth. 25 : *Venite, benedicti*
 « *Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitu-*
 « *tione mundi; esurivi enim, et dedistis mihi mandu-*
 « *care, etc.* Rom. 2 : *In die iræ et revelationis justi*
 « *judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus,*
 « *ius quidem, qui secundum patientiam boni operis, glo-*
 « *riam, et honorem, et incorruptionem querunt, vitam*

« *æternam; iis autem qui sunt ex contentione, et qui non*
 « *acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et in-*
 « *dignatio.* 2 Cor. 5, 5 : *Omnes nos manifestari oportet*
 « *antè tribunal Christi; ut referat unusquisque propria*
 « *corporis prout gessit, sive bonum, sive malum.* Apoc. 7 :
 « *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magnâ, et laverunt*
 « *stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Ideò*
 « *sunt antè thronum Dei, etc.*

« Explicat S. Augustinus, de grat. et liber. arbitr.
 « cap. 6 : « Redeamus ad Apostolum Paulum, quem
 « certè invenimus sine ulis meritis bonis, imò cum
 « nullis meritis malis, Dei gratiam consecutum, red-
 « dentis bona pro malis. Videamus quid dicat suâ jam
 « propinquantè passione, scribens ad Timotheum, 2
 « Tim. 4, 6 : *Ego enim jam immolur, inquit, et tempus*
 « *resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cur-*
 « *sum consummavi, fidem servavi.* Ista utique jam me-
 « rita sua bona commemorat, ut post bona merita
 « consequatur coronam, qui post merita mala conse-
 « cutus est gratiam. Denique attendite quid sequatur :
 « *Sperest, inquit, mihi corona justitiæ, quam reddet*
 « *mihi Dominus in illâ die justus judex.* Cui redderet
 « coronam justus judex, si non donasset gratiam mise-
 « ricors Pater? et quomodò esset ista corona justitiæ,
 « nisi precessisset gratia, quæ justificat impium?
 « quomodò ista debita redderetur, nisi prima illa gra-
 « tia donaretur? » Et cap. 7 : « Consideremus ipsa
 « merita Apostoli Pauli, quibus dicit coronam reddi-
 « turum iudicem justum : *Bonum, inquit, certame-*
 « *navi certavi, cursum consummavi, fidem servavi,*
 « *ista bona opera, etc.* Cùm Apostolus dicit, Eph. 2,
 « 9 : *Non ex operibus, ne fortè quis extollatur, non*
 « *dicit quia negavit, aut evacuavit opera bona, cum*
 « *dicat, Deum unicuique reddere secundum opera ejus,*
 « *Rom. 2, 6;* sed quia opera sunt ex fide, non ex
 « operibus fides; ac per hoc ab illo sunt nobis opera
 « justitiæ. à quo est ipsa fides. »

« Ibidem difficultatem Protestantium removet S. Au-
 « gustinus : « Quia et ipsa bona opera nobis ex Deo
 « sunt, à quo nobis et fides est, et dilectio, propterea
 « idem ipse doctor Gentium, etiam ipsam vitam æter-
 « nam, gratiam nuncupavit. Sed nascitur indè non
 « parva quæstio, quæ solvenda est. Si enim vita
 « æterna bonis operibus redditur, sicut apertissimò
 « dicit Scriptura, *quoniam Deus reddet unicuique se-*
 « *cundum opera ejus,* Rom. 2, 6, quomodò, *gratia est*
 « *vita æterna?* Rom. 6, 25, cùm gratia non operibus
 « reddatur, sed gratis detur, ipso Apostolo dicente :
 « *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gra-*
 « *tiam, sed secundum debitum,* Rom. 4, 4. Et iterum :
 « *Reliquæ, inquit, per electionem gratiæ, salvæ factæ*
 « *sunt.* Et mox addidit : *Si autem gratia, jam non ex*
 « *operibus alioquin gratia jam non est gratia* Rom. 11, 6.
 « Quomodò est ergò gratia vita æterna, quæ ex ope-
 « ribus sumitur? An fortè vitam æternam non dicit
 « Apostolus gratiam? Imò verò, sic dixit, ut negari
 « omninò non possit, nec intellectorem acutum, sed
 « tantummodò intentum desideret audito rem. Cùm
 « enim dixisset : *Stipendium peccati mors, confuam*

« subdidit : *Gratia autem Dei vita aeterna in Christo Jesu Domino nostro*, Rom. 6, 25. Ista ergo quæstio « nullo modo mihi videtur posse dissolvi, nisi intelligamus et ipsa bona opera nostra, quibus aeterna « redditur vita, ad Dei gratiam pertinere, propter « illud quod ait Jesus : *Sine me nihil facere*, « Joan. 15, 5. Itaque, si vita bona nostra nihil aliud « est, quam Dei gratia, sine dubio et vita aeterna, quæ « bonæ vitæ redditur. Dei gratia est : et ipsa enim gra- « tus datur, quia gratis data est illa cui datur : sed illa, « cui datur, tantummodò gratia est; hæc autem quæ « illi datur, quoniam præmium ejus est, gratia est pro « gratiâ, tanquam merces pro justitiâ, ut verum sit, « quoniam verum est, *quia redditi unicuique Deus se- « cundum opera ejus*, Rom. 2, 6. Accipiemus et gra- « tiam pro gratiâ, Joan. 1, 16, quando nobis vita « aeterna reddetur, de quâ dicit Apostolus : *Stipendium « peccati mors*, meritò, *stipendium*, quia malitiæ dia- « bolicæ mors aeterna tanquam debitum redditur. « Ubi cum posset dicere, et rectè dicere : *Stipen- « dium autem justitiæ, vita aeterna*, maluit dicere : « *Gratia autem Dei vita aeterna*, ut hinc intelligeremus, « non pro meritis nostris Deum nos ad aeternam vitam, « sed pro suâ miseratione perducere, de quo in Psal. « 102, 4, dicit homo anime suæ : *Qui coronat te in « miseratione et misericordiâ*. Numquid non corona « bonis operibus redditur? Sed quia ipsa bona opera « ille in nobis operatur, ideo dicit psalmus : *Coronat « te in miseratione et misericordiâ*, quia ejus miseratione « bona operamur, quibus corona redditur. »

Rejectio hæresis adversæ. — Confessio Gallica, art. 18, adjicit omnium virtutum et meritorum opinionem. Idem tenuerunt reliqui Protestantes. Posteriores tamen magis appropinquant sententiæ catholice.

Profiteor pariter in Missâ offerri Deo verum, proprium, et propitiatorium Sacrificium, pro vivis et defunctis; atque in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento esse verè, realiter, et substantialiter corpus et sanguinem, unâ cum animâ et divinitate Domini nostri Jesu Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem; quam conversionem Catholica Ecclesia transubstantiationem appellat. Fateor etiam sub alterâ tantùm specie, totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi.

XLV. Missam fundari in S. Scripturâ et antiquitatē.

¹ Credimus, Missam fundari in S. Scripturâ. Quoad rem ipsam, mox agimus latius. Quoad ipsam terminum, is Latinis idem significat, quod Grecis Liturgia. Legimus autem, Act. 13, 2 : *Ministrantibus autem illis Domino*. Quod ex græco rectè vertitur : *Ipsis autem Liturgiam Domino celebrantibus*, vel, ut Erasmus vertit, *sacificantibus*. — In Concilio Chalcedonensi, Act. 11, legitur, quòd Liturgias, sive Missas celebraverint. Imò refertur : *Stephanus presbyter meus fuit, quatuor annis necum Missas celebrabat, necum communicabat, et communicabat mihi tanquam episcopo*. Similia vide ibid. Act. 3, et conc. Carth. 2, can. 6.

Rejectio hæresis adversæ. Confessio Anglica dicit, art. 31 : « Missarum sacrificia, quibus vulgò dicebatur « Sacerdotem offerre Christum in remissionem peccæ « aut pro vivis et defunctis. blasphemata sunt « et perniciosæ imposturæ. »

XLVI. In Missâ offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium, pro vivis et defunctis.

Credimus cum S. Scripturâ, in sacrificiis Missæ hoc fieri, quod Christus in ultimâ cenâ fecit, dicens, Luc. 22, 19 : *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*. Matth. 26, 28 : *Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*. Marc. 14, 24 : *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur*. Ubi verbum, *effundetur*, tam habet significationem præsentis, quam futuri. Luc. 22, 20 : *Hic est calix, novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*. Ubi particula *qui* non refertur ad vocem *sanguine*, sed ad vocem *calix*; ut sensus sit calicem effundi pro nobis, qui utique non in Cruce, sed in ultimâ cenâ effusus est; sanguine nimirum, qui erat in calice, pro nobis effuso. Cum ergò Christus *pro nobis* dederit corpus suum, nec alteri dederit, nisi Deo Patri suo, habemus in actione Christi verum et proprium sacrificium; habemus et propitiatorium sacrificium, quia Christus seipsum non obtulit pro nobis, nisi ad propitiationem; quod et explicavit dicens : *In remissionem peccatorum*. Et quia dixit sanguinem suum *pro multis* effundi, Ecclesia catholica intellexit, quod et traditum ab Apostolis accepit, sacrificii inveniunt effectum etiam ad defunctos pertinere. — SS. Patres eandem veritatem tradunt ex S. Scripturâ. Itâ S. Irenæus, lib. 4, cap. 52 : « Christus cum, qui ex naturâ panis est, accepit, et calicem similiter, qui est ex eâ creaturâ, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est; et novi Testamenti novam docuit oblationem. Quam « Ecclesia ab Apostolis accipiens in universo mundo « offert Deo. De quo in duodecim Prophetis Malachias, « cap. 1, 10 : *Non est mihi voluntas in vobis, dicit « Dominus omnipotens, et sacrificium non accipiam de « manibus vestris, quoniam ab ortu s. usque ad occa- « sum nomen meum glorificatur inter gentes, et in omni « loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium pu- « rum, quoniam magnum est nomen meum in Gentibus, « dicit Dominus omnipotens*; manifestissimè significans « per hæc, quoniam prior quidem populus cessavit « offerre Deo, omni autem loco sacrificium offertur « Deo, et hoc purum, nomen autem ejus glorificatur « in gentibus. » Ibid. cap. 54 : « Igitur Ecclesiæ oblatio, « quam Dominus docuit offerri in universo mundo purum « sacrificium reputatum est apud Deum, et acceptum « est ei, non quòd indegat à nobis sacrificio, sed quoniam is, qui offert, glorificatur ipse in eo quod offert, si acceptetur munus ejus; per munus enim « ergâ regem et honos et affectio ostenditur. » — S. Cyprianus ad Cæciliam, epist. 65 : « Fas non est infringere, aut in aliud, quam quod divinitus insti-

« tutum sit, humanâ traditione mutare. Nam si Jesus
 « Christus Dominus et Deus noster, ipse et summus
 « Sacerdos Dei Patris, et sacrificium Deo Patri, ipse
 « primus obtulit, et hoc fieri in sui commemorationem
 « præcepit; utique ille sacerdos vice Christi verè fun-
 « gitur, qui id quod Christus fecit imitatur, et *sacrifi-*
 « *cium verum et plenum* tunc offert in Ecclesiâ Deo
 « Patri, si sic incipiat offerre, secundum quod ipsum
 « Christum videat obtulisse. In sacerdote Melchisedech
 « sacrificii Domini sacramentum præfiguratum vide-
 « mus, » etc. Idem, epist. 66 : « Episcopi antecessores
 « nostri salubriter providentes censuerunt, ne quis
 « frater excedens, ad tutelam, vel curam Clericum
 « nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro
 « eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. »

Textum S. Pauli, Hebr. 13, 10 : *Habemus altare;*
de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo
deserviunt, explicat S. Chrysostomus, 53, et post eum
 Theodoretus, tom. 3, pag. 460 : « Hoc est multò
 « veteri præstantius. Illud hostias rationis expertes
 « recipit; hoc verò rationalem et divinam. Quamob-
 « rem nullus illorum Sacerdotum hujus fit particeps,
 « nisi prius fidem in Dominum susceperit. »

S. Chrysostomus, hom. 41 in 4 Cor. : « Abierit
 « peccator, decet niti, ut juvetur prece, elemosinis,
 « oblationibus. Non est temerè hoc excogitatum, nec
 « frustra memoriam mortuorum inter sacra mysteria
 « celebramus, aut accedimus pro istis Agnum illum
 « jacentem et peccata mundi tollentem deprecantes,
 « sed ut his consolatio hinc aliqua sit. Nec temerè
 « qui altari assistit, inter horrenda mysteria clamat.
 « S. Augustinus, lib. de cur. pro mort. cap. 1 : « In
 « Machabeorum libris legitimus oblatum pro mortuis
 « sacrificium. Sed etsi nusquam in Scripturis vete-
 « ribus omninò legeretur, non parva tamen est univer-
 « salis Ecclesiæ, quæ in hæc consuetudine claret, auc-
 « toritas; ubi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo
 « ad ejus altare funduntur, locum suum habet etiam
 « commendatio mortuorum. » Et Enchir. cap. 109 :
 « Neque negandum est defunctorum animas pietate
 « viventium relevari, cum pro illis sacrificium Media-
 « toris offertur. »

Rejctio hæresis adversæ. — Confessio Anglicana pr.
 pag. 121 : « Quod autem dicitur, et interdum etiam
 « stultis persuadent, sese suis posse distribuere
 « atque applicare hominibus omnia merita mortis
 « Christi, et ridiculum, et ethnicum, et ineptum est. »
 Similia habent alii Protestantes.

**XLVII. Christum in SS. Eucharistiæ sacramento esse
 verè, realiter et substantialiter.**

Credimus cum S. Scripturâ, Jesum Christum esse
 la SS. Eucharistiæ sacramento verè, realiter et sub-
 stantialiter præsentem sub speciebus panis et vini.
 Matth. 26 26 : *Accipite, et comedite : Hoc est corpus*
meum, v. 28 : *Hic est enim sanguis meus novi Testa-*
menti; Marc. 14, 22 : *Sumite, hoc est corpus meum;*
 v. 24 : *Hic est sanguis meus novi Testamenti.* Luc. 22,
 19 *Hoc est corpus meum;* v. 20 : *Hic est calix novum*

Testamentum in sanguine meo; Joan. 6, 52 : *Panis,*
quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vitâ, 1 Cor.
 10, 16 : *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne*
communicatio sanguinis Christi est? et panis, quem fran-
gimus, nonne participatio corporis Domini est? v. 17 :
Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes
qui de uno pane participamus; 1 Cor. 11, 24 : *Accipite*
et manducate : Hoc est corpus meum; v. 25 : *Hic calix*
novum Testamentum est in meo sanguine.

Explicat S. Cyrillus Hierosolymitanus. Catech. 4
 Mystag. : « Cùm Christus dicat circà panem : *Hoc est*
 « *corpus meum,* quis deinceps audeat dubitare? et
 « eodem confirmante et dicente : *Hic est sanguis meus,*
 « quis dubitet, dicens non esse ipsius sanguinem? »
 Et postea : « Fias sumens corpus et sanguinem, con-
 « corporeus et consanguineus ipsius; sic enim sumus
 « Christophori, corpore ipsius et sanguine in nostra
 « membra recepto. » Origenes, hom. 9 in Levit. propè
 fin. : « Non hæreas in sanguine carnis, sed disce potius
 « *hoc sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in re-*
 « *missionem peccatorum.* Neque enim oportet hærrere
 « in sanguine carnis, secundum modum existendi na-
 « turallem; sed oportet discere sanguinem -verbi,
 « vivificantem et sanctificantem, secundum modum
 « existendi realem, simul et sacramentalem. » S. Cy-
 prianus, de Cænâ Dom. : « Nova est hujus Sacramenti
 « doctrina, et scholæ Evangelicæ hoc primum magi-
 « sterium protulerunt, et doctore Christo primum hæc
 « mundo innotuit disciplina, ut libenter sanguinem
 « Christiani, cujus esum legis antiquæ auctoritas di-
 « strictissimè interdicit; lex quippè esum sanguinis
 « prohibet, Evangelium præcipit, ut bibatur. » S. Am-
 brosius, lib. 4 de Sacram. cap. 4 : « Panis iste panis
 « est antè verba Sacramentorum; ubi accesserit con-
 « secratio, de pane fit caro Christi. » S. Hilarius, de
 Trinit. lib. 8 : « De veritate carnis et sanguinis non
 « est relictus ambigendi locus; nunc enim, et ipsius
 « Domini professione, et fide nostrâ verè caro est et
 « verè sanguis est. »

Rejctio erroris adversi. — Docet contrâ expressam
 Scripturam et antiquitatem Confessio Helv. post.
 art. 21 : *Caro Christi corporaliter manducari non potest*
citrâ flagitium aut truculentiam. Similia docent omnes
 prætensi Reformati.

**XLVIII. Christum esse præsentem in SS. Eucharistiâ
 per transubstantiationem.**

Credimus, juxtâ veritatem verborum Christi di-
 centis : *Hoc est corpus meum,* in SS. Eucharistiâ
 ejusdem corpus esse præsens per transubstantiati-
 onem. Cùm enim Christus, postquam accepit panem,
 verè pronuntiaverit, illud quod sub speciebus offerre-
 bat, esse corpus suum; neque verè hæc verba enun-
 tiare poterit de ipsâ substantiâ panis et vini, ut patet;
 neque de suo corpore naturali, si cum substantiâ
 panis sub propriis accidentibus illis simul maneret;
 necessariò fieri debuit, ut substantia panis desineret,
 et sola substantia corporis sub illis accidentibus reman-

neret. Nam si sub accidentibus maneret substantia panis, eique accederet corpus Christi, non verè diceretur : *Hoc est corpus meum*, sed dicendum foret : *Hic est corpus meum*. Cùm enim pronomen, *hoc*, demonstrativum, directam ad accidentia quæ sentiuntur, non demonstrat illa, sed substantiam sub illis; et propria substantia primariè, imò sola demonstratur; efficitur ut, præsentè propriè, aliena nequeat demonstrari. E contrario verò, si propria substantia sub accidentibus suis non sit, sed aliena, rectè etiã, imò necessariò, aliena demonstratur. Idem docuerunt SS. Patres, Cyprianus de Cœn. Dom. : *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effligit, sed naturã mutat*.

S. Cyrillus Hierosol. Catechesi 4 Mystag. : « Hoc scicns, et pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur à nobis, non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat; sed esse corpus Christi. » S. Ambrósius, lib. de Myst. init. cap. 9 : « Quantis utimur exemplis, ut probemus, non hoc esse, quod natura formavit, sed quod benedictio consecravit? majorem vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiã natura ipsa mutatur. » S. Gregorius Nyssenus Orat. Catech. cap. 57 : « Rectè etiã Dei verbo sanctificatum panem in Dei verbi corpus credimus immutari. » S. Chrysostomus, hom. 85 in Matth. : « Non sunt humanæ virtutis opera proposita : non ministrorum locum tenemus; qui verò sanctificat ea, et immutat, ipse est. » S. Cyrillus Alexandrinus, epist. ad Cælosyr. : « Non horremus carnem et sanguinem apposita sacris altaribus; condescendens Deus nostris fragilitatibus, influit oblati vim vite, convertens ea in veritatem propriæ carnis, et ut corpus vitæ quasi quoddam semen inveniatur in nobis. » Eusebius Emisenus, sive auctor serm. de e. rp. Dom. : « Quandò benedicendæ verbis cœlestibus creature sacris altaribus imponuntur, antequàm invocatione summi Numinis consecrentur, substantia illic est panis et vini, post verba autem Christi, corpus et sanguis est Christi. Quid mirum est autem, si que verbo creare potuit, possit creatura convertere. »

S. Remigius in 1 Cor. 10 : « Caro quam Verbum Dei Patris assumpsit in utero virginali, in unitate suæ personæ, et panis, qui consecratur in altari, unum corpus Christi sunt; sicut enim illa caro corpus Christi est, ita iste panis transit in corpus Christi, nec sunt duo corpora, sed unum corpus. »

Rejectio hæresis adversæ.—Contrà veritatem verborum Christi et antiquitatem, docet Confessio Czengriana de Cœnâ Dom. pag. 194 : « Impossibile est, accidentia manere, et sumi sine subjecto, ut Panis nungantur, videri quidem accidentia panis, sed corpus Christi in Missâ sumi. » Reliqui etiã Protestantes transubstantiationem negant.

Constanter teneo Purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari.

XLIX. Purgatorium esse.

Credimus cum S. Scripturâ, Purgatorium esse.

Matth. 12, 52 : *Qui dixerit contrã Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* 1 Cor. 3, 25 : *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur; ipse autem salvus erit; sic tamen quasi per ignem.*

Explicat S. Augustinus de Civit. Dei, lib. 22, c. 24 : « Neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quòd non eis remittatur, neque in hoc seculo, neque in futuro, nisi essent, quibus et si non in isto, tamen remitteretur in futuro. » Idem in Psalm. 57 : « In hac vitâ purges me, et talem me reddas, cui jam emendatorio igne non opus sit, propter illos, qui salvi erunt, sic tamen quasi per ignem. Quarè, nisi quia hic ædificant supra fundamentum ligna, fœnum, stipulam? ædificarent autem aurum, argentum, lapides pretiosos; et de utroque igne securi essent; non solum de illo æterno, qui in æternum cruciatus est impios; sed etiã de illo, qui emendabit eos, qui per ignem salvi erunt. Dicitur enim : *Ipsè autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* » Vide S. Gregorium, Dialog. lib. 4, cap. 39, et in Ps. poenit., et in cap. 2 lib. 1 Regum.

Rejectio hæresis adversæ.—Docet confessio Gallicæ contrã Scripturam et antiquitatem, art. 24 : *Purgatorium arbitranr figmentum esse ex officinâ (Satanae) profectum.*

L. Animas in Purgatorio fidelium suffragiis juvari.

Credimus cum S. Scripturâ et antiquitate, animas in Purgatorio existentes fidelium suffragiis juvari. 2 Machab. 12, 45 : *Fortissimus Judas factâ collatione, duodecim nulla drachmas argenti misit Jerosolymam offerri pro peccato sacrificium, benè et religiosè de resurrectione cogitans (nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur et vanum orare pro mortuis), et quia considerabat, quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergò et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut à peccatis solvantur.* 1 Cor. 15, 29 : *Quid faciunt, qui baptizantur pro mortuis? si mortui non resurgunt, quid et baptizantur pro illis?* Luc. 16, 9 : *Facite vobis amicos de mammonâ iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.*

S. Chrysostomus, hom. 2 in Epist. ad Philip. cap. 1 : « Non frustra hæc ab Apostolis sunt legibus constituta, et ut in venerandis, inquam, atque horrificis mysteriis memoria eorum fiat, qui decesserunt. Noverant hinc multum ad illos lucri accedere, multum utilitatis. »

S. Hieronymus in cap. 11 Proverb. : « Etsi impiis post mortem spes veniæ non est, sunt tamen qui de levioribus peccatis, cum quibus obligati defuncti sunt, post mortem possunt absolvi, vel pœnis videlicet castigati, vel suorum precibus, et elemosynis, Missarumque celebrationibus sed hæc quibuscumque sunt, et antè judicium, et de levioribus sunt erratis. » Vide S. Ambr. Orat. 1 præpar. ad Miss. et de Myst. Paschæ, cap. 4 ; S. August. Enchir. ad Laurent cap. 109 et 110 ; lib. de Curâ pro mort. cap. 4.

Rejectio hæresis adversæ.—Docet confessio Augustana, tit. de Missâ, contrâ S. Scripturam et antiquitatem: « Illa applicatio Cœnæ Domini ad mortuos liberandos, sine Scripturæ auctoritate, imò contrâ Scripturam, damanda est tanquàm novus et impius cultus. » Conf. Helv. post art. 26: « Credimus fideles rectâ à morte corporeâ migrare ad Christum, ideòque viventium suffragiis, aut precibus pro defunctis, denique illis suis officiis nihil indigere. »

Similiter et Sanctos unâ cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas. Firmissimè asserto, imagines Christi ac Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum SS. habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem, ac venerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem à Christo in Ecclesiâ relictam fuisse, illarumque usum christiano populo maximè salutarem esse affirmo.

LII. Sanctis cum Christo regnantibus licitè impendi venerationem.

Credimus cum Scripturâ et antiquitate, sanctis cum Christo regnantibus licitè venerationem tribui. Gen. 19, 1: *Venerantque duo Angeli Sodomam vespere, sedente Loth in foribus civitatis; qui cum vidisset eos, surrexit, et ivit obviam eis; avarabatque pronus in terram, et dixit: Obsecro, Domini, declinate, etc.* 3 Reg. 18, 7: *Cumque esset Abdius in viâ, Elias occurrit ei, qui cum cognovisset eum, cecidit super faciem suam.*

Explicat S. Augustinus, lib. 2 de Trinit. cap. 12: *Venerunt, inquit, duo Angeli in Sodomis vespere; Loth autem sedebat ad portam Sodomorum. Et cum vidisset eos Loth, surrexit et ivit obviam illis, et adoravit in faciem super terram, et dixit: Ecce, Domini, divertite in domum pueri vestri: hic manifestum est, duos Angelos fuisse, et in hospitium pluraliter invitatos, et honorificè appellatos Dominos, cum fortassè homines putarentur. Sed rursùm movet, quia nisi Angeli Dei cognoscerentur, non adoraret Loth in faciem super terram.* Vide Concil. Gangrense, can. 20.

Rejectio hæresis adversæ.—Contrâ Scripturam et antiquitatem, docet Conf. Belgica, art. 26: *Sola diffidentiam hunc induxit, quo sanctos (quos colere putamus) dedecore potius afficiamus.* Vide Confes. Basil. art. 10.

LIII. Sanctos licitè à nobis invocari.

Credimus cum S. Scripturâ, Angelos Sanctos que cum Christo regnantes licitè à nobis invocari. Jos. 15, 18: *Dixitque Manue ad Angelum Domini: Obsecro te ut acquiescas precibus meis.* Gen. 28, 16: *Angelus, qui e ruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis; et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac.* Apoc. 1: *Gratia vobis et pax ab eo qui est, qui erat, et qui venturus est, et à septem spiritibus qui in conspectu throni ejus sunt.*

Explicat S. Augustinus, lib. 4 Loc. de Gen.: « Jacobi benedicens nepotes suos filios Joseph, ait inter cætera: *Et invocabitur in his nomen meum, et nomen*

patrum meorum. Unde notandum est, non solâ exauditionem, sed etiam invocationem dici aliquarè dò, quæ non Dei, sed hominum sit. » Vide S. Hieronymum Comm. in Psal. 15.

Rejectio hæresis adversæ.—Contrâ expressam Scripturam et antiquitatem, docet Confes. Augustana, art. 21: « Taxanda, et ex Ecclesiâ prorsus ejicienda est consuetudo invocandi sanctos homines qui ex hac vitâ decesserunt. » Conf. Helv. post. art. 25: « Divos cœlites invocare, aut his uti pro intercessoribus prohibet vera Religio. »

LIII. Sanctorum Reliquias esse venerandas.

Credimus cum S. Scripturâ, Sanctorum Reliquias esse venerandas. Act. 19, 11: *Vitutesque non quasi-bet faciebat Deus per manus Pauli, ita ut etiam super languidos deferrentur à corpore ejus sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis languores, et spiritus nequam egrediebantur.* Legimus, Act. 5, 15, infirmos fuisse sanatos solâ umbrâ S. Petri. Elisæus, 4 Reg. 2, 14, percussit aquas pallio Eliæ, divisæque sunt aquæ. Cùm 4 Reg. 13, 21, projectum esset cadaver defuncti in sepulcrum Elisæi, ossaque ejus tetigisset, revixit homo, et stetit erectus in pedes suos.

Explicat S. Hieronymus, epist. 55 ad Ripar.: « Si non sunt honorande reliquæ Martyrum, quomodò legimus: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus?* si ossa mortuorum polluant contingentes, quomodò Elisæus mortuus mortuum suscitavit, et dedit vitam corpus, quod juxtâ Vigilantium jacebat immundum? — S. Cyrillus Hieros. Cath. 18: « Ut autem non solùm anima sanctorum honoretur, cre-daturque quòd etiam in corporibus mortuorum inest virtus, seu potentia; jacens in sepulchro Eli-sæi mortuus, mortuumque corpus Prophetæ attingens, vivificatus est; atque ita mortuum corpus Pro-phetæ perficit opus animæ, et mortuum jacensque vitam præbit defuncto, exhibensque alteri vitam, ipsum nihilominus mortuum permansit. Quà de causâ? ne si resurrexisset Elisæus, factum id soli animæ adscriberetur, et ut demonstraretur, quòd absente etiam animâ inest virtus quedam ejusmodi corporibus sanctorum, propter tot annorum inhabi-tationes animarum justarum in illis, quorum misterio usæ sunt. Neque verò diffidamus, ut rerum ignari, fieri istud; si enim sudaria et semicinctia extrâ corpus existentia, contracta ab ægrotis, hibe-rabant illos ab infirmitate, quantò magis corpus ipsum Prophetæ mortuum excitavit? »

Rejectio hæresis adversæ.—Docet Confessio Angl. postler. contrâ expressam Scripturam et antiquitatem: « Doctrina Romanensium in veneratione et adoratione reliquiarum, res futilis est. inaniter con-ficta, » etc.

LIV. Licitas esse in Ecclesiis imagines Christi, Deiparæ Virginis et Sanctorum.

Credimus, ducente Scripturâ, licitas esse in Ecclesiis imagines Christi, Deiparæ semper Virginis, et Sanctorum. Arca foderis fuit figura Dei et imago,

Exod. 20, eaque in loco sacro, et in templo collocata fuit. Deus jussit, Exod. 25, fieri duos Cherubim aureos in Arcâ fœderis. Salomon, 3 Reg. 6, ex præcepto Domini fecit duos Cherubim in Sancto Sanctorum.—S. Basilius, epist. ad Julian. relatâ in 2 Conc. Nicæn., act. 4: « Secundum immaculatam fidem Christianorum, etc., suscipio et sanctos Apostolos, prophetas et Martyres, et ad supplicationem, quæ est ad Deum, hos invoco; ut per eos, hoc est, interventionem eorum, propitiis mihi sit misericors Deus, et culparum mihi redemptio fiat, et detur, undè et characteres imaginum eorum honore et adoro; præcipuè cum hoc traditum à sanctis Apostolis, et non prohibitum sit, quin et in omnibus Ecclesiis nostris ostendatur depictum. » Synodus Antioch. can. 8: « Ne decipiantur salvati ob idola, sed pingant in opposito divinam humanamque manufactam impermixtam effigiem Dei veri et Salvatoris nostri Jesu Christi, ipsiusque servorum contra idola et Judæos. Neque errent in idolis, neque similes fiant in Judæis. »

Rejectio hæresis adversæ.—Contrâ usum in S. Scripturâ probatum, et antiquitate roboratum, dicit Confessio Helv. poster. art. 27: *Usum imaginum in templo per mediis seu rebus indifferenter reputari non debere.* Catechismus Heidelberg., quæst. 98, dicit in templis imagines tolerari non posse, ut pro libris sint imperitæ multitudini.

LV. Venerationem imaginibus Christi et Sanctorum licitè deferri.

Credimus, ducente S. Scripturâ, venerationem imaginibus Christi et sanctorum licitè deferri. Nullus dubitat quin Arca fœderis, de quâ, Exod. 25, 26, apud Judæos in veneratione fuerit. Itâ Jos. 7, 6: *Josue pronus cecidit in terram coram arcâ Domini usque ad vesperam, tam ipse, quam omnes senes Israël.* 2 Reg. 6, David cum magnâ solemnitate et veneratione arcam Dei reduxit. Num. 21, 8, serpentem æneum, qui erat figura et representatio Christi Jesu, venerati sunt Judæi. Psal. 98, 5: *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.* Ubi ipsi Reformati, per *scabellum*, intelligunt arcam fœderis.—S. Hieronymus, epist. 17 ad Marcell.: « Venerabantur quondam Judæi Sancta Sanctorum, quia ibi erant Cherubim, et Propitiatorium, et Arca testamenti, manna, virga Aaron, et altare aureum; nonne venerabiles tibi videtur seculorum Domini? »—S. Chrysostomus in Missâ: « Sacerdos egreditur è parvo ostio, portans Evangelium, præcedente ministro cum lampade. Et conversus ad Christi imaginem inter duo ostia, inflexo capite, cum exclamatione dicit. »

Rejctio hæresis adversæ.—Contrâ usum Scripturæ et antiquitatis, docet Confessio Angl. poster., art. 22: « Doctrina Romanensium de adoratione et veneratione imaginum, res est inutilis, inaniter coniecta. » etc.

LVI. Indulgentiarum potestatem à Christo in Ecclesiâ fuisse relictam.

Credimus cum S. Scripturâ, indulgentiarum pote-

statem à Christo in Ecclesiâ fuisse relictam, earumque usum esse salutarem, Math. 16, 19: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cælis.* Similia leguntur, Math. 18, 18. Quæ loca Protestantibus nobiscum intelligunt, de Potestate remittendi peccata, quoad culpam et penam.

Antiqua concilia, pro qualitate peccati, pœnitentiæ tempus constituerunt; quod etiam ex variis causis abbreviârunt. Ille autem pœnitentiæ non tantum imponebantur ad satisfactionem Ecclesiæ, sed insuper pro compensatione pœnæ temporalis, pro peccatis ferendæ. Quapropter fatentibus Protestantibus esse in Ecclesiâ potestatem remittendi pœnas pro peccatis temporales, omninò dicendum est, et antiqua concilia eas pœnas per Indulgentias remisisse. Cujus non obscura exstant vestigia in processu apostolico, quando dicit, 2 Cor. 2, 10: *Cui autem aliquid donastis, et ego. Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in personâ Christi.*

Rejctio hæresis adversæ.—Docet Confessio Angl. poster., art. 22: « Doctrina Romanensium de Indulgentiis, res est inutilis, » etc. Cum tamen fundamentum earum sit in Scripturis expressis, et usu antiquitatis. Conf. August., art. 11: « Rejiciunt et Indulgentias, quæ sunt condonationes commentitiarum satisfactionum. »

Sanctam, Catholicam et Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem et magistram agnosco; Romanoque Pontifici, B. Petri Apostolorum Principis successori, ac Jesu Christi Vicario, veram obedientiam spondeo ac juro.

LVII. S. Petrum fuisse Apostolorum principem.

Credimus cum S. Scripturâ et antiquitate, S. Petrum fuisse Apostolorum principem, et habuisse majorem jurisdictionem, quam reliquos Apostolos seorsim consideratos. Math. 16, 18: *Ego dico tibi, quia tu es Petrus; et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævaldebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit et ligatum in cælis, et quodcumque solveris super terram, erit et solutum in cælis.* Joan. 21, 15: *Dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, et quia dixit ei tertio: Amas me? et dicit ei: Domine, tu omnia scis; tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas.*

Explicat S. Augustinus in Psal. 108: « Sicut enim quædam dicuntur, quæ ad Apostolum Petrum proprie pertinere videantur, nec tamen habent illi-strem intellectum, nisi cum referuntur ad Ecclesiam, cujus ille agnosceitur in figurâ gestasse personam, propter primatum quem in discipulis habuit, sicut est: *Tibi dabo claves regni cælorum*, etc. S. Basilius, in præmio de Judic. Dei: « Ille, inquam, Beatus (Petrus)

« qui et cæteris antelatus discipulis fuit, cuique magis
 « gaudentius quam reliquis omnibus testimonium
 « datum est, magisque quam reliqui omnes beatus ap-
 « pellatus, cui claves regni cœlestis commissæ, » etc.
 S. Chrysostomus, hom. 87. in Joan. : « Pasce agnos
 « meos. Quid tandem aliis omissis, Petrum duntaxat
 « affatur? os erat Apostolorum et princeps, et vertex
 « ipsius cœtûs; propterea et Paulus eum præter alios
 « visurus ascendit, simul ut ei ostenderet jam sibi fi-
 « duciam habendam; tanquam enim negationis obli-
 « visceretur, fratrum curam ei committit, neque ne-
 « gationis meminit, neque exprobrat, tantum dicit :
 « Si amas me, fratrum curam suscipias. »

Rejctio hæresis adversæ. — Contrâ Scripturam expressam et antiquitatem, docent omnes Protestantes, S. Petrum non fuisse Apostolorum principem.

LVIII. *Romanum Pontificem esse B. Petri successorem.*

Credimus cum S. Scripturâ et antiquitate, debere aliquem succedere B. Petro. Nam in S. Petro, Matth. 16, et Joan. 21, est à Christo institutum officium ordinarium, quod in Ecclesiâ debet esse perpetuum. Habemus ex traditione apostolicâ, successorem B. Petri esse episcopum romanum, qui ut talis ab Ecclesiâ semper est agnitus, et à quo diversum successorem Protestantes hucusque nec conati sunt designare.

Sic explicarunt SS. Patres, et inter eos S. Leo, serm. 2 de assumpt. suâ : « Sicut permanet quod in Christo Petrus credidit, ita permanet quod in Petro Christus instituit. » Et mox : « *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum in cœlis.* » Manet ergo dispositio veritatis; et B. Petrus, in acceptâ fortitudine petræ perseverans, susceptæ Ecclesiæ gubernacula non relinquit. » Mox : « Cujus in sede

« suâ vivit potestas, excellit auctoritas. » S. Chrysostomus, lib. 2 de Sacerd. in it. : « Ille enim (Christus) cum Apostolorum principe verba faciens : *Petre, amas me?* inquit, atque, illo id confitente, adjungit : « Si amas me, *pasce oves meas.* Interrogat discipulum magister, nùm ab eo ametur; non quò id ipse edocetur, (qui enim id edoceri studeat, is cui uni mortaliū omnium corda pervia sunt?) verum ut nos doceat quantæ sibi curæ sit gregis hujus profectura. » Et postea : « Quamvis item de causâ idem ille sanguinem effudit suum? certè ut pecudes eas acquireret, quarum curam tùm Petro, tùm Petri successoribus committebat. »

S. Augustinus, epist. 92 : « Quia te (Pontificem Innocentium) Dominus gratiæ suæ præcipuo munere in Sede apostolicâ collocavit. » Et postea : « Sed arbitramur, adjuvante misericordiâ Domini nostri Jesu Christi, qui te et regere consulentem, et orantem exaudire dignatur, auctoritati Sanctitatis tuæ de sanctarum Scripturarum auctoritate depromptè, « facilius eos, qui tam perversa et perniciosa sentiunt esse cessuros, ut de correctione potiùs eorum gaudeamus, quam contristemur interitu. »

Rejctio hæresis adversæ. — Contrâ Scripturam et antiquitatem, negat primatum et successionem primatus in Ecclesiâ Christi Confessio Helv. poster., art. 17 Wirtemb. de Summo Pontif. et omnes Protestantes.

Cætera item omnia à sacris Canonibus, et œcumenicis Conciliis, ac præcipuè à sacrosanctâ Tridentinâ Synodo tradita, definita et declarata, indubitanter recipio atque profiteor; simulque contraria omnia, atque hæreses, quascumque ab Ecclesiâ damnatas, et rejectas et anathematizadas, ego pariter damno, rejicio et anathematizo.

VERONII VITA.

Veronius (Franciscus) Jesuitarum parisiensium familiæ sese primò aggregandum curavit : undè aliquantò post digressus, totus missionibus vacavit apostolicis, multisque auctor fuit cur ab errore Calviniano in catholicæ religionis gremium remearent. Quin etiam in celebri Cadomi congressu, contrâ Bocharium, cœavorum Protestantium faciliè principem, disputans, castra hostilia in modestiæ suæ doctrinæque singularis admirationem protraxit. Acer quidem, verùm minimè asper correptor erat, neque unquam zeli fervori attemperando defuit prudentia. Piè obiit 1649 Clarentoni, diocesis parisiensis oppidulo, ubi parochi munere defungebatur.

Veronius, inter clarissimos fidei catholicæ defensores habetur, cum ob ipsius controversiarum *Methodum*, tùm imprimis ob *fidei Regulam*, in quâ quidquid de *fide* est à meris theologorum interpretationibus prudens extrica et discernit.

MONITUM.

En opusculum de fidei Regulâ, primò ab eximio viro Francisco Veronio editum, ac à Reverendissimis DD. Walemburgicis tanto postea in pretio habitum, ut in fidei controversiis tam exercitati, hoc sibi deligere et adoptare maluerint, quam novum concinnare.

Sanè fatendum est hanc regulam eruditam admodum esse et accuratam, in quâ et singulari diligentia et

exactissimâ curâ discernuntur ea quæ fide catholicâ tenenda sunt, ab iis quæ tantam in Ecclesiâ auctoritatem nondum meruerunt.

Et itaque utere, lector benevole, et ex illâ disce Ecclesiæ fidem, quam contrâ hæreticos propugnare debes. Disce pariter quæ sint dogmata quæ hætenus non definiit Ecclesia. Sic hæreticis viam sternes, ut ad Ecclesiæ gremium redeant. Sic quoque componendis Filiorum Ecclesiæ dissidiis utilem impendes operam, cum non tuæ prudentiæ inmitteris, sed Ecclesiæ fidem prædicabis, ejusque in prædicandâ fide prudentiam zelumque emulaberis, sequens vetus illud ac vulgare dictum : *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.*

DE REGULA FIDEI CATHOLICÆ,

SEU DE FIDE CATHOLICA.

CAPUT PRIMUM.

§ 1. Regula fidei.

Illud omne et solum est de fide catholicâ quod est revelatum in verbo Dei, et propositum omnibus ab Ecclesiâ catholicâ, fide divinâ credendum. Neque refert, an illa propositio emanet ex concilio aliquo universali, ex ejus decreto et definitione; an ex sensu fidelium omnium. Complectitur hæc regula verbum Dei : nam *fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Complectitur et Ecclesiam docentem, in concilio catholico, hoc est universali, expressè aliquid definientem, aut enuntiantem, vel ex sensu omnium tum pastorum, tum fidelium, velut practicè eloquentem. Et quidem *fidei catholice* nomen utrumque hoc sonat. *Fides enim divina est, credere propter auctoritatem Dei revelantis*; in quam solam auctoritatem tota resolvitur. Propositio fit per Pastores à Christo constitutos, in concilio universali congregatos, vel ex manifestato fidelium omnium sensu; nec enim aliter fieri potest, ut talibus credendis singuli fideles astringantur. *Catholicam* fidem diximus, quia sæpius theologi inter se, *an hoc vel illud sit fide divinâ credendum*, istis affirmantibus, illis negantibus, digladiantur. Quo ipso consentiunt omnes illi etiam qui fide divinâ illud esse credendum dicunt, *non esse fide divinâ catholicâ credendum, nec proinde hæreticos, et ab altari seu Ecclesiæ communionem amovendos, qui talia fide credere respuerunt*; de hæc autem fide divinâ quæ sit etiam *catholica*, loquimur in præsentii, cum sola sit de qua Paulus : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Rom. 10; sola, quâ in sinu suo Ecclesia nos contineat, cujus solius professione devios in complexum admittat, denique tales solum articulos proponat ipsamet in suâ professione fidei, quam omnes, tum catholici, tum reduces, *corde teneant*, et propalâre ore pronuntient, exclusis à dictâ professione docuimus omnibus de quibus decertant inter se theologi, illis fide credendas dicentibus, aliis negantibus. Consentium omnes synodi, Patres, theologi in hæc regulâ statuendâ; et semper habiti, et habentur hæretici (nec alii) qui contrâ sensum totius Ecclesiæ, seu definitionem concilii, ejus universalis aliquid sentiunt

in doctrinâ salutis; propriæ nimirum electionis iudicio, adversus universitatem sese elevante, condemnati.

§ 2. Declaratio Regulæ.

Duo debent conjunctim adesse, quò doctrina aliqua sit fidei catholicæ. Alterum, ut sit revelata à Deo, per Prophetas, Apostolos, seu auctores canonicos. Alterum, ut sit proposita ab Ecclesiâ. Si utrumque adsit alicui doctrinæ, illa fide divinâ catholicâ est credenda; si alterum desit, seu revelatio, seu propositio Ecclesiæ, non est fide divinâ catholicâ credenda. Sed secundum adesse non potest, quin primum reperiat; quia cum Christus Ecclesiæ promiserit assistentiam Spiritûs sancti, qui doceat eam ducatque in omnem veritatem; hæc nunquam stante Dei promissione, quæ semper obtinet, docet aliquid esse revelatum, quod non sit revelatum. Potest tamen aliquid esse revelatum à Deo, etiam in verbo suo, obscurè scilicet, quod nondum sit propositum ab Ecclesiâ; quia revelatum quidem est in verbo divino, sed quòd interpretè egeat, et mediùm Ecclesia sensum verbû Dei seu scripti, seu traditi, aperuerit, sicque nondum definitierit, et proinde nondum proposuerit hoc, vel illud esse fide credendum. Hinc novæ sæpè factæ sunt in conciliis, etiam universalibus, definitiones; v. g., Baptismus extrâ Ecclesiam collatum esse validum, nec iterandum; de quo S. Augustinus lib. 1 contrâ Crescon., cap. 52: « Cum inter episcopos anterioris ætatis ista quæstio fluctuaret, et varias haberet inter se collegarum, salvâ unitate, sententias, hoc per universam catholicam (Nicænum intelligit Concilium, can 8), quæ toto orbe diffunditur, observari placuit, quod teneamus. »

§ 3. Deducta ex Regulâ declarata.

Cum nihil sit de fide catholicâ, nisi revelatum per Prophetas, Apostolos, et auctores canonicos, sequitur : *Nihil esse de fide divinâ eorum omnium quæ novimus ex revelationibus factis post tempora Apostolorum, quibusvis etiam sanctis, Ambrosio, Cypriano, seu aliis, antiquis illis aut recentioribus, quarum myriades sunt in vitis sanctorum, Catharinæ Senensis, Bri-*

gittæ, etc., etiamsi approbatæ forent tales visiones à quibusdam conciliis etiam universalibus, quales aliquæ referuntur in 2 Nicæno, etc. Quia ista non sunt revelata Prophetis et Apostolis. Fides proinde quæ haberi potest ex iis humana est, quæ penes auctores referentes est, mutans, probabilis, certa, aut improbabilis; pro qualitate referentium, et circumstantiis talium revelationum, pleraque vel mutant, vel falsæ sunt. Sed si credimus fide humanâ, Dion, Suetonio et aliis prophanis historicis, cur parem saltem, vel majorem gravioribus auctoribus non deferemus fidem? Sequitur insuper: *Nihil fide divinâ credi ex ullo miraculo facto post tempora Apostolorum in confirmationem cujusvis doctrinæ, nullumque horum miraculorum fide divinâ esse necessario credendum*; etiamsi talia miracula referantur ab Augustino, Gregorio, et aliis, etiam ut visa ab ipsis, qualia pleraque refert Augustinus, lib. 22 de Civit. Dei, cap. 8, aut etsi contineantur in bullis summorum pontificum romanorum canonizationis sanctorum, quorum plene sunt dictæ Bullæ; aut etiamsi referantur in conciliis universalibus, aut etiam approbentur, ut pleraque relata fuere in 2 Nicænâ synodo. Ratio eadem quæ superioris illationis; quia cum hæc miracula facta non sint à Prophetis et Apostolis, proinde non sunt fundamentum de quo loquimur. Horum miraculorum plene sunt vite sanctorum; quorum aliqua sunt falsò relata, alia valde mutant: prioris generis multa sunt in vitis conscriptis à de Voragine et Metaphraste, præsertim in vitis Georgii, Ursulæ, etc., ut benè notat Bellarminus de Scriptor. Eccles. in Metaphraste, Baronius in Martyrologio, ad eorum festa, et alii. Maxima pars, et ferè omnia verissima sunt; et si historiis Suetonii fidem aliquam adhibemus, nec revocamus in dubium prælia varia, et alia facta ab eo descripta, temerariusque censeretur, qui sine ratione hæc negaret, majoris sanè temeritatis arguendus foret, qui prædicta omnia miracula, relata à sanctissimis et gravissimis testibus, etiam ea, quibus interfuerunt, referentibus, ut pleraque refert Augustinus, negaret. Fides tamen horum omnium non excedit humanam; nec eis fides catholica, tanquam fundamento innitur; nullaque doctrina tanquam catholica creditur, ex ullo horum miraculorum. Confirmatur nihilominus his miraculis, quinimò revelationem aliquam continent. *Cum initium salus seu Evangelium, accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis et portentis, et variis virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem*, Hebr. 2, 3. Et: *Illi autem profecti predicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis*, Marc. 16, 20. Omne ergò miraculum, verbum quoddam Dei est: *impossibile autem est verbo ullo mentiri Deum*, Hebr. 6, 18. Eadem itaque certitudine aut probabilitate, quâ novimus miraculum, novimus hinc dogma; quæ notitia varia est, certa, probabilis, aut aliquandò improbabilis, pro varietate auctorum referentium, et modò visa, modò audita, qualiter referunt Augustinus, Gregorius et alii. Doctrinâ fidei, v. g.,

Reliquas sanctorum venerandas, confirmatur certissimè miraculis factis ad reliquias S. Stephani, relatis à S. Augustino, de Civit. Dei lib. 2, cap. 8, teste oculato; confirmatur solùm probabiliter, eodem, et Gregorio audita ab aliis narrantibus. Improbabilia sunt pleraque quæ refert Metaphraste et de Voragine; talia nonnisi improbabilissimè ciantur ad firmandum fidem. « Exstant acta Georgii (inquit censor justus Baronius in Martyr. 25 aprilis), à Metaphraste edita; « sed in iis displicent, quæ de Athanasio Mago fertur. Vidi ea etiam quæ Jacobus de Voragine habet « in legend. Sanct. quæ non de mediocri indigent castigatione, etc. » Et Bellarminus de Scriptor. Eccles. anno 850: « A Metaphraste scriptæ sunt historie vitis « Sanctorum multis additis ex proprio ingenio. Addit « miracula plurima et maxima in eversione templorum et idolorum, et in occasione persecutorum, « quorum nulla est mentio apud veteres historicos. » Sed qualemcumque habeant hæc miracula certitudinem, nullam fidei doctrinam fundare possunt; quia non sunt revelationes factæ Prophetis et Apostolis; addo, quòd nec ut plurimum proponuntur ab Ecclesiâ universali, cui soli promissa est assistentia Spiritus sancti, ne erret. Fidem ergò solam humanam, seu assensum solum humanum, merentur, ob qualitatem referentium, quæ fallibilis, et purè humana est; longè itaque abest, ut talis assensus sit fidei divinæ catholicæ, de quâ solâ loquimur.

An verò assensus hi, ob revelationes privatas, extrâ revelationes factas Prophetis et Apostolis contentas in verbo Dei, et propositas ab Ecclesiâ universali, sint aseasus supernaturales et divini, et fidei divinæ, quia videntur fieri ob auctoritatem divinam revelantem, licèt non constantem per verbum Dei scriptum aut traditum, nec per auctoritatem Ecclesiæ universalis proponentis, sed per scripta humana, et ex propositione hominum fallibilium referentium; alia est questio problematica inter theologos, et proinde longè à doctrinâ fidei, de quâ loquimur. Probabilius censemus talem assensum non esse divinum, sed purè humanum; quia resolvitur in purè humanam auctoritatem particulare a horum, vel illorum historicorum: quæ omnia sunt humana; proinde talis fides non est theologica, et longè longius non est catholica.

Tertiò sequitur: *Nullam doctrinam fundatam in verbo Dei, seu Scripturâ diversimodè expositâ à sanctis Patribus, aut doctoribus nostris, esse doctrinam fidei.* Idque ex duplici defectu: primò, quia non constat esse revelatam; omnis autem actus fidei debet esse certus ex revelatione; secundò, nec proponitur talis expositio, seu sensus ille Scripturæ, ab universali Ecclesiâ, hoc ipso quòd variè à variis exponatur. Ubi tamen observandum, quòd quandò sancti Patres explicant varia loca Scripturæ, et eandem veritatem alii ex illo sacræ Scripturæ textu erunt, alii ex alio, ipsorum consensum non tantùm unanimum esse acceptandum Ecclesiæ, sed etiam ut fundatum in Scripturâ.

licet non ut fundatum in hoc, vel illo particulari loco Scripturæ.

Quartò sequitur: *Nullam consequentiam, certò licet et evidenter deductam ex propositione aliquâ fidei, et aliâ evidenti lumine naturæ, per formam logicæ evidentem, sufficientem esse fundando fidei catholicæ articulo, seu nullam doctrinam, quæ constet solam tali consequentiâ, esse doctrinam fidei catholicæ.* Idque ex duplici etiam defectu; primò, quia non est revelata. *Fides autem est ex auditu, auditus per verbum Dei*; Scripturâ nec adde-
dente: *Et per consequentiam deductam evidenter ex verbo Dei.* Cùmque consequens contineatur virtualiter in præmissis, non erit doctrina nisi virtualiter de fide, neutiquàm formaliter: id est, solum ejus principium erit doctrina fidei, ex quo humanus intellectus doctrinam aliquam consequentem deducet et formabit, cui assentietur. Certa quidem et evidens erit consequentia; sed humanis multis concurrentibus, firmâ argumenti, propositione philosophicâ sæpè mixtâ; nec tamen conclusio deducitur ex illis, nisi junctis; imò illa non nisi juncta influunt; quarè nihil sequitur ex separatis. Causa igitur, quâ tota, humana est; quàm ergò longè abest, ut doctrina elicta sit divina! *Conclusionem* vocamus in scholis *theologicam*, si præmissa sint certa; aut *doctrinam aliquam problematicam*, si aliqua sit incerta, quod sæpius in subselliis videre est theologicis; *falsa*, si aliqua propositio, vel argumenti forma falsa sit; quod non rarè contingit, respectu tot placitorum, in quibus theologi digladiantur. Sed quod notandum diligentissimè est, certum est varias esse sententias tùm doctorum catholicorum, tùm Protestantium, *an quod sic sequitur ex Scripturâ sit de fide?* Catholicorum doctorum alii asserunt, Vega, Canus; alii negant, etiam referente Daillæo. Distingunt alii docentique, si ex duabus propositionibus Scripturæ deducatur consequentiâ, illam esse de fide, neutiquàm si ex unâ et aliâ evidenti lumine naturæ. Alio modo distinguit Vasquez, assensum conclusionis illius quâ deducitur ex præmissis, non esse fidei, qui tamen medio discursu, velut instrumento, aut potius proponente, splendet doctrinâ divinâ virtualiter contentâ in præmissis, esse assensum fidei. Sic inter nostrales certum est *problematicum solum esse, an quod sequitur de fide, sit de fide.* Consentient ergò omnes non esse de fide catholicâ, id est, non esse talem doctrinam cui omnes sub pœnâ hærescos teneantur assentiri tanquàm de fide; et si quis contrarium diceret, novator ipse valdè culpandus foret novum dogma ingerens, et oppositum sentientes damnans, in hoc ipso ipsemet temeritatis in re gravissimâ damnandus, et censurâ ecclesiasticâ percellendus. *Constans itaque est, doctrinam talem neutiquàm esse doctrinam fidei catholicæ, de quâ loquimur.* Protestantium pariter, alii negant, quod sequitur per consequentiam evidenter deductam ex Scripturâ, esse de fide: Osiander, Kernitius, et nobiliores Lutherani, etiam referente Vedelio, in suo *Rationali Theologico.* Sed Vedelius affirmat, et quidem pugnacissimè; quia totum suum Rationale in eo solo versatur; et post ipsum seu ex ipso Daillæus; licet alii

Reformati cum Lutheranis et Catholicis faciant. Verùm nullum hæc de re verbum in ipsorum confessione habetur, proindè hæc ipsa doctrina censi nequit doctrina partis Calvinisticæ. Adde, quòd Lutheranos contrarium tenentes in fratres cooptarunt: quomodò ergò doctrinam hanc, ut fundamentalem omnium controversiarum ponunt? Sanè fundamento hoc nutante, quàm infirma aut nutans debet esse eorum doctrina de controversiis omnibus! Alter defectus est 2°, quòd proposita non sit illa doctrina Ecclesiæ universali, uti apud Catholicos constat; quia neque invenitur in Scripturâ expressa, neque in generalibus conciliis; et idè doctores liberè diversum tenent; quosque enim veritas non auctoritativè proponitur, non est obligatio acceptandi eam velut divinâ auctoritate revelatam. Nec etiam auctoritas publica, sive Protestantium in communi, sive Reformatorum, illam quætionem, quam nonnulli volunt fundamentalem, in ullâ Confessione, juxtâ dicta, determinavit. Concludamus ergò, doctrinam talem non esse doctrinam fidei catholicæ.

§ 4. *Connexa ex defectu propositionis, et quandoque simul revelationis, secluduntur.*

Sequitur 1° *Decretum Gratiani*, seu ejus auctoritatem longè longius abesse, quòd possit fundare articulum fidei: sed nihil esse de fide, quâ continetur in illo decreto. Quod notandum contrâ calumnias frequentes Molinæi, aliorumque, contenta in illo decreto, doctrinam esse *Ecclesiæ catholicæ*, ingerentium; quo materiam nos impugnandi aucupetur. Sed numquid religiosus ille tota est Ecclesia universalis? Nec Gregorius XIII, aut alius papa, multò minùs concilium ullum universale itâ decretum probavit, quasi contentæ in illo forent totius Ecclesiæ definitiones. Imò non levis in illo lapsus facilè deprehendere est in citatione falsâ auctororum, etc. Quin ipsemet Gratianus, initio decreti, dist. 1, cap. 2, producit *Isidorum in libris Etymologiarum*; tituli ipsi, dist. 1 cap. 8, 10, habent: *Quid sit jus civile; quid militare; quid legis tribunitiæ?* Numquid ista sunt doctrinæ fidei? Glossarum quàm multæ erant ridiculæ! Proindè succise. Quid ergò Gregorius XIII jussit, *in jus canonicum expurgatum*, ut fuit ipsius jussu, non imprimi sic *expurgatum*, et prout Romæ impressum fuit; nec alibi imprimi ad decennium? etc.

Sequitur 2° *Nullæ Decretales romanorum pontificum contentæ in corpore juris canonici*, sive in sex libris Decretalium, sive in Clementinis, sive in Extravagantibus, nullæ Bullæ posteriorum qui in sede Petri sederunt, sufficientes sunt fundando articulo fidei catholicæ; seu nulla doctrina est de fide, quæ continetur in istis Decretalibus aut diplomatibus. Probatur, quia papa quocumque modo loquens, etiam ex cathedrâ, non est universalis Ecclesia; ergò quod ab eo proponitur, non proponitur ab Ecclesiâ universali; ergò non est doctrina fidei catholicæ. Addo, conclusionem hanc tam certam esse inter doctores omnes, ut si quis contrarium doceret, novator ipse foret, et censurâ percellendus, quippè novî dogmatis inventor. Patet ex ipso Bellarmino, qui, lib. 4 de Pontifice Rom., cap.

2, ubi tres inter Catholicos opiniones refert. « 1° Opinio est, inquit, pontificem posse esse hæreticum, et docere hæresim, si absque generali concilio definiat, et de facto aliquando accidiss. Hanc opinionem secuti sunt aliquot Parisienses, ut Gerson et Almain. in libris de Potest. Eccl., nec non Alphonsus de Castro, lib. 1, cap. 2, contra hæreses, et Adrianus VI papa, in questione de confirmatione; qui omnes non in pontifice, sed in Ecclesiâ, sive in concilio generali tantum, constituunt infallibilitatem iudicii in rebus fidei. 2° Opinio est in alio extremo, pontificem non posse ullo modo esse hæreticum, nec docere publicè hæresim, etiamsi solus rem aliquam definiat. Ità Pighius, lib. 4 Hierar. cap. 8. 3° Opinio est quodammodo in medio, pontificem, sive hæreticum esse possit sive non, non posse ullo modo definire aliquid hæreticum à totâ Ecclesiâ credendum. Hæc est communissima opinio ferè omnium Catholicorum, B. Thomæ, Cajetani, etc. Prima opinio non est propriè hæretica (nam adhuc videmus ab Ecclesiâ tolerari, qui illam sententiam sequuntur), tamen videtur omninò erronea et hæresi proxima. Secunda probabilis est, non tamen certa. Tertiâ certissima est, et asserenda. » Hæc Bellarminus, quem fusè sic citavimus, quò calumnias elucermus, quò nonnulli viri traducuntur, quòd dicant: *quæ definita forent à pontifice, etiam ex cathedrâ, extrâ concilium generale, non esse fidei catholicæ.* Et iterum illud itâ asseritur, ut statuatur illud esse certum ex omnium doctorum, Bellarmini etiam, et aliorum sententiâ. Constat enim ex Bellarmino, primam opinionem non esse hæreticam. Non assentitur Bellarmino dicenti, *videri erroneam, et hæresi proximam*; quanquàm hoc ipsum non nisi nutans dicit termino illo *videtur*. Non enim omnibus id videtur; quibus Gersonem, Almainum et Adrianum *erroneæ et hæresi proximæ opinionis insimulare* temerarium potius videtur. Sed ex Bellarmino ipsomet constat, *non esse definitum ab Ecclesiâ, pontificem esse infallibilem, extrâ concilium universale, et quæ proponeret credenda, fore fidei catholicæ.* Consentiant itaque ex ipsomet Bellarmino doctores omnes, *doctrinam illam non esse fidei catholicæ*; quod solum dixi, et certissimum est; quod non advertunt præcipiti iudicio calumniatores. Quam ex his tribus primis opinionibus sequeremur, extrâ rem nostram fuisset, et foret pronuntiare (libenter tamen tertiæ adhæremus, sed absque censurâ primæ) qui devios ad fidem catholicam, semotâ omni aliâ doctrinâ, reducere contendimus. Non itaque dicimus, *sic definita non esse de fide*, quod putant adversi, sed solum dicimus, et repetimus, *non esse de fide catholicâ*, seu non esse doctrinam quam omnes, quò sint Catholici, tenere debeant, *tanquàm de fide, cujusque contrarium sit hæreticum*, et removens à gremio Ecclesiæ. Omnes nihilominus concedunt, gravis esse auctoritatis, quod à pontifice tantæ Sedis docetur, etiam cum solo concilio privato, et privatim solum rescribente aliquot episcopis; gravioris, quod cum concilio Provinciali; gravissimæ, quòd ex cathedrâ, toti Ecclesiæ illud proponendo, sive cum concilio privato, sive in concilio

provinciali, temerariumque est, à sic pronuntiat discedere. Maturius ergò procedant hi censores, quorum censura censuram meretur, quippè inductiva novi dogmatis, tanquàm fidei catholicâ credendi, quod nemo hucusque statuit, scilicet, *quod à pontifice foret etiam ex cathedrâ definitum, extrâ concilium universale, esse de fide catholicâ*, seu tale definitum esse fidei catholicâ, et sub peccato hæreseos ab omnibus credendum. Hallucinati sunt, et cæcutiendo in errorem prolapsi; quanquàm non tam error, quàm hallucinatio vocanda sit præceptis hæc censura; putârunt multos dixisse, quod nec somniârunt.

Sed ad rem, seu ad *decretales juris canonici*, propius. Sanè nec ipse Bellarminus erroris aliquot Decretales arguere veretur. Nam in lib. 4 de Pontifice Rom. cap. 42, cum retulisset Magdeburgenses. cent. 8, cap. 10, in vitâ Gregorii III, eum accusantes: « Quòd in epistola ad Bonifacium, permiserit viro ducere aliam uxorem, si propter morbum aliquem uxor ei debet conjugale reddere non valeat, quod est expressè contra Evangelium, ut etiam annotavit Gratianus. q. 52, canone 7, *Quod proposuisti*, » respondet: « Posset etiam dici, pontificem ex ignorantia lapsus esse; quod posse pontificibus accidere, non negamus, cum non definiunt aliquid tanquàm de fide, sed solum opinionem suam aliis declarant, ut hoc loco videtur Gregorius fecisse. » Quæ solutio applicata variis decretalibus, longè illas à vi fundandi articulum fidei abducit, scilicet respondendo passim, si preamur talibus, *Pontificem non definivisse illa tanquàm de fide, sed solum opinionem suam aliis declarasse*, quod sine dubio insufficiens est fundandæ doctrinæ fidei, multò minùs fundandæ fidei catholicæ. Placet adhuc propius Decretales illas evolvere. Maxima earum pars versatur in regulandis officialis seu iudicis in episcopali tribunali sedentis iudiciis; varia in collatione beneficiorum observanda præscribunt, ex quibus officiales debent lites terminare. Quid hæc ad articulos fidei? Non sunt hæc materia propria fidei. Pleraque etiam, et ferè omnes, responsa sunt particularibus data, non toti Ecclesiæ, in quibus responsionibus particularibus concedunt omnes, papam posse errare, nec talia responsa, fundandæ doctrinæ fidei, multò minùs catholicæ esse sufficientia. Sed ut tot responsa decretalium seu pontificum romanorum lites multiplicent, itâ responsorum nostrum generale multiplices sopit controverzas, quas agglomerat. Adversarii modò ex Gratiano, et modò ex Decretalibus, Bullisque pontificum, seu jure canonico, varias consarcinando, et sæpè easdem falsè glossantes, quæ obtrudunt nobis tanquàm doctrinam nostræ fidei catholicæ; et impugnant; compingunt indè libros suos; nostrates etiam sæpè suos his defendendis. Compendiosior via, et regia, reducendis ad castra catholica devius est, propalam inelamare. *nihil horum esse de fide catholicâ*; proindè nihil horum esse in professione fidei nostræ, quam subscribendam solum reducendis devius proponimus.

Sequitur 3°: *Non est de fide catholicâ, quod defini-*

tum foret in ullo concilio provinciali, etiam papæ præside[n]te per se, vel per legatos. Ratio est, quia tale concilium non est Ecclesia universalis; quare quod ab eo proponitur, non proponitur ab Ecclesia universali; non est ergo de fide catholicâ; nisi aliunde sensus totius Ecclesiæ constaret, sicut constat de multis pronuntiationibus contra Pelagium et alios in conciliis Regionalibus, ut vocat Augustinus, v. g., in concilio Milevitano Numidiæ sub Innocentio papâ. Probatur etiam ex illo Bellarmini jam relato, referente tres opiniones inter Catholicos, quarum prima est: « Pontificem, inquit et etiam ut pontificem posse esse hæreticum, et docere hæresim, si absque concilio generali definiat, et de facto aliquandò accidisse. Hanc opinionem secuti sunt aliquot Parisienses, ut Gerson, Almain, nec non Casiro et Adrianus, qui omnes non in pontifice, sed in Ecclesiâ, sive in concilio generali tantum consti- tuunt infallibilitatem iudicii de rebus fidei. » Vide jam supra dicta. Magnâ tamen veneratione suscipienda sunt, quæ à tantæ auctoritatis decretis sui romani pontificis, seu talium conciliorum, manant. Item ea quæ miraculis, aut prædictis revelationibus, fides tamen, nituntur seu confirmantur.

* Non omnes praxes Ecclesiæ, etiam universales, sunt sufficientes fundando articulo fidei catholicæ. Probatur ex defectu 2 conditionis; quia praxes hæc non sunt propositiones factæ ab Ecclesiâ veritatis alicujus credendæ, sed rei faciendæ, regula autem praxos bonæ, potest esse opinio probabilis, et non indubitata; unde fit etiam, ut praxes hæc possent mutare Ecclesia, quippe quæ regulari possunt ex opinione probabili, quam sequi, vel contrariam etiam probabilem, licitum est. Probatur insuper ex Vasquez, part. 3, disp. 227, cap. 3, ubi cum docuisset et probasset, « Sacrifcium missæ suapte naturâ, institutione divinâ seu Christi, pro non baptizatis offerri non posse, nec unquam potuisse, sive illi Catechumeni sint, sive omnino infideles, et pagani, aut Judæi, tametsi publicæ orationes pro eis fieri possint, prout Ecclesia permiserit, objecerit- que sibi, aliquandò id factum in Ecclesiâ, sacrificium pro ipsius Catechumenis offerri consuevisse, » probassetque ex libro qui dicitur: *Ordo Romanus*, c. 20, post primam suam responsionem objectioni, addit: « Cæterum respondere quis posset, quod attinet ad essentialiam et substantiam sacramentorum, Ecclesiam semper eam doctrinam dictis et factis probasse, quæ certa et indubitata est; at verò quod attinet ad alia accidentaria, non omnino indubitatum sed probabilem opinionem aliquandò in praxi secutam, aliquid fecisse, tametsi non tanquam certum dogma fidei declaraverit; et hæc de causâ tunc ex præscripto romani pontificis, Missam pro Catechumenis obtulisse, nunc autem eam non offerre; cum neque publica oratio ulla pro illis permanserit, nisi in die Parasceves, quando nullum in Ecclesiâ sacrificium offerretur. » Et paulò post: « Quid igitur mirum si antiquitatis Ecclesia secuta probabilem opinionem de oblatione hujus sacrificii pro Catechumenis, pro illis Missam celebraverit, nunc autem nullam offer-

re? » Ad hæc: « Decreta Conciliorum (inquit benè Bellarm., lib. 2 de Conciliis, cap. 17) non indigent approbatione populi, cum ab eo non accipiant auctoritatem. Decreta verò de moribus si non recipiantur, et pontifex convicte, tandem consuetudine abrogantur, quia decreta morum mutabilia sunt, et cum pontifex videt longo tempore ea non servari, et tacet, censetur ipse abrogare. At decreta de fide immutabilia sunt, nec possunt ullo modo abrogari, postquam semel statuta sunt. Verissimum quidem est illud Augustini, Ep. 148: Si quod tota per orbem frequenter Ecclesia, hinc quin ita faciendum sit disputare, insolentissima insanie est. » Sed non inde sequitur, Ecclesiam per talem praxim proponere tanquam credendum de fide catholicâ aliquod dogma; sufficit praxim esse bonam, cui bonitati satis est, quòd fundetur in opinione probabili; hinc, ut jam notatum, tot praxes suas etiam universales Ecclesia mutare potest. Praxes enim sunt variabiles, utpotè præcepta; nullo autem modo dogmata fidei variari possunt, quippe veritas invariabilis est.

5° Ea (inquit benè Vasquez, tom. 2, disp. 200, cap. 6) quæ tradit concilium in capitibus, esse fidem catholicam necessariò credendam, colligitur ex fine cujusque sessionis, antequam canones ponantur. » Et part. 3, disp. 207, cap. 3: « Quidquid in capitibus traditur antè canones à concilio pertinens ad doctrinam, est catholica fides, constat ex Trid. sess. 15, can. 8, in fine, immediatè post capita, et antè canones, ubi dicitur: *Quoniam autem non est satis veritatem dicere, nisi detegantur et refellantur errores, placuit sanctæ synodo hos canones subungere, ut omnes jam agnitâ catholicâ doctrinâ* (nempe illic usque traditâ), *intelligant quoque, quæ ab illis hæreses cæveritæ ritarique debeant.* Et sess. sextâ, similiter post capita et antè canones: *Post hæc catholicam de justificatione doctrinam, placuit sanctæ synodo hos canones subungere, ut omnes sciant, non solum quid tenere et sequi, sed etiam quid vitare et fugere debeant.* » Ratio hujus rei est quia tam in capitibus, quam in canonibus, propositiones Ecclesiæ, quid credendum, quid damnum, continentur. Addit ibidem Vasquez: « Quamvis interdum Ecclesia prohibere soleat disputationem de aliquâ re, quam nondum tanquam dogma fidei definiit, ut quod quis damnet, aut aliquo modo notet propositionem aliquam, vel è contrariò dicat esse probabilem, tamen nunquam hætenus damnavit sub excommunicationis pœnâ eos qui aliquid pertinaciter et absolutè asseruerint, nisi eò id damnet tanquam errorem contra fidem, et oppositum, ut catholicam fidem definiat, ità ut hæreticus sit, qui talem errorem pertinaciter asseruerit; pertinaciter autem illud asserere, nihil aliud est, quam post prædictam definitionem id scienter affirmare. » Addendum tamen ex eodem, eadem parte 3, disput. 181, cap. 9: « Aliquandò Ecclesia suam definitionem confirmat testimoniis, ex quibus aliqua non efficaciter eam probant. » Subjungit nihilominus, et benè: « Tamen quandò Patres in concilio dicunt

« ex hoc aut illo loco, hanc aut illam veritatem Ecclesiam siam collegisse et colligere, quis, obsecro, fundamentum illud infirmum et incertum esse dicere audeat? » Ità Vasquez. Undè generaliter dicimus, eorum quæ continentur in capitibus, id solum et totum esse de fide, quod definitur, seu (ut loquuntur iuristi) solum dispositivum arresti seu contenti in capite aut canone, est de fide; motivum verò arresti, seu ejus probationes, non sunt de fide. Ratio est, quia primum solum proponitur credendum, et propriè definitur, non autem motivum seu probatio. Hinc plurima continentur in conciliis etiam universalibus, quæ non sunt de fide, scilicet, quod in eo est obiter dictum; multò minus, quod in sessionibus à variis prælatis dum sententias dicunt, prolatum; multò adhuc minus quæ à doctoribus in discussionem rei definiendæ præmittuntur aut allegantur. Ratio generalis est, quia nihil eorum definitur ab Ecclesia.

6° Quod proximum huic est, ut sit aliquid de fide, oportet ex Bellar., lib. 2 de Conc., cap. 17, adducere: « Concilium rem eam definitivè propriè, ut decretum de fide catholicè tenendum. » Hinc addit: « Non sunt propriè hæretici qui sentiunt pontificem non esse suprâ omnia concilia, licet dicat: Lateranense ultimum concilium, sub Leone X, disertè et ex professo docuit pontificem esse suprâ omnia concilia, et reprobatum contrarium decretum editum in concilio Basiliensi; quòd (inquit ille) concilium Lateranense rem istam non definitivè propriè, ut decretum fidei catholicè tenendum, dubium est; et idè non sunt propriè hæretici, qui contrarium sentiunt. » Requirit quoque idem Bellarminus, cap. 11, esse definitum conciliariter: « Martini V, inquit, dixit se confirmare tantum ea decreta de fide, quæ facta erant in concilio Constantiensi conciliariter, id est, more aliorum conciliorum, re diligenter examinata. Constat autem hoc Decretum (scilicet Constantiense, sess. 4, concilium generale habere à Christo immediate auctoritatem, cui omnes obedire tenentur, et etiamsi papalis dignitatis existat) sine ullo examine factum à concilio Constantiensi. Itaque Martinus cum confirmavit decreta de fide conciliariter conclusa, intelligebat tantum de damnatione hæresum Wicleffi et Huss. »

7° Idem Bellarminus, tom. lib. 4, de Clericis, cap. 28, cum objecisset sibi caput *quancquam*, de censib., « ubi Bonifacius papa VIII dicit, jure humano et divino liberos esse Clericos ab exactionibus; » respondet, « dicendum fuisse Bonifacium in sententiâ Canonistarum, et sententiâ illam suam aperuisse, non autem aliquid definitivè. Nam non loquitur per modum definitivè rem controversam, sed simpliciter et obiter id assertit; ait enim: *Cum jure divino sint immunes Clerici*, » etc. Idem dicere possumus de his omnibus, quæ Concilia etiam universalia dicunt obiter, et non per modum definitivè.

8° *Objectum debet esse definitivè de fide.* Bellarminus idem, v. g. lib. 4 de Rom Pontifice, cap. 41, concedit errasse Joannem XXII in Extravaganti ad conditorem

de verbis significat, cum docuit « non posse separari usum à dominio, in rebus usu consumptibilibus, sed non in re fidei, » inquit; hæc enim questio ad fidem non pertinet. Similiter itaque doctrinæ, legum aut philosophiæ studia spectantes, non sunt definibiles de fide.

9° *Debet esse decretum universale, propositum toti Ecclesia.* Dicimus, ait Bellarminus, eodè, lib. 4, cap. 5, « non posse errare pontificem (seu concilium generale) in his præceptis, quæ toti Ecclesiæ præscribuntur. Quia in præceptis et judiciis particularibus, non est absurdum, pontificem (aut concilium generale) errare. » Et cap. 14, cum sibi objecisset « Innocentium VIII, Norvegiæ permisisse, ut sine vino sacrificium celebrarent, » solvit sic: « Sod facile responderi potest; nam non condidit ipse Decretum, quod universæ Ecclesiæ declaravit licere, sine vino sacrificium offerre. » Itaque si erravit, erravit facto, non dogmate. Idem est de conciliis generalibus.

10° Bellarminus idem cap. 12, cum sibi objecisset, « Stephanum papam ordinatos à prædecessore suo Formoso, jussisse iterum ordinari, proinde sensisse sacramentum pendere à virtute ministri, qui est error in fide manifestus, » solvit sic: « Respondeo errasse Stephanum, sed in questione facti, non juris, et malo exemplo, non falsâ doctrinâ. » Et paulò post: « Respondeo Stephanum non edidisse aliquod decretum, quo decerneret ordinatos ab episcopo degradato, vel nominatim à Formoso, tanquam degradato, esse iterum ordinandos, sed solum de facto jussisse iterum eos ordinari. Quæ jussio non ex ignorantia aut hæresi, sed ex odio in Formosum procedebat. » Idem potest dici de conciliis, si casus similis contingeret.

11° Ex eodè, ibidem cap. 5: « Non est erroneum dicere pontificem (seu concilium generale) posse errare in legibus quæ non versantur in rebus necessariis ad salutem, vel per se bonis aut malis; nimirum superfluum legem condendo, vel minus discretam, etc. Atque ut rem totam exemplis declaramus, non potest fieri ut pontifex (seu potius concilium generale) erret, præcipiendo aliquod vitium, ut usuram, vel prohibendo virtutem, ut restitutionem, quia hæc sunt per se bona vel mala; nec potest fieri ut erret præcipiendo aliquod contra salutem, ut circumcisionem vel sabbatum; vel prohibendo aliquod necessarium ad salutem, ut Baptismum et Eucharistiam, licet hæc non sint per se bona aut mala. Ut autem jubeat aliquod quod non est bonum neque malum ex se, neque contra salutem, sed tamen est inutile, vel sub pœnâ nimis gravi illud præcipiat, non est absurdum dicere, posse fieri; quancquam non est subditorum de hæc re dubitare, sed simpliciter obedire. »

12° Ex eodè, cap. 2: « Conveniunt omnes Catholici posse pontificem etiam ut pontificem, et cum suo cœtu consiliariorum, vel cum generali concilio, errare in controversiis facti particularibus, quæ ex informatione, testimoniisque hominum præcipièndæ sunt: » Juxta quod, cap. 11, cum objecisset sibi

vulgare illud de Honorio papâ relato inter hæreticos à synodo VI generali, respondissetque, *corruptam fuisse synodum VI*, addit : « Quòd si aliquis non possit adduci, ut credat corruptam esse synodum VI, is accipiat alteram corruptionem, quæ est Joannis Turrecræm., lib. 2 de Eccl., cap. 93, qui docet, Patres synodi VI, damnâsse quidem Honorium, sed ex falsâ informatione, ac proinde in eo judicio errâsse. Quamvis enim generale concilium legitimum non possit errare, ut neque erravit hoc VI, in dogmatibus fidei definiendis, tamen errare potest in questionibus de facto. Itaque tutò dicere possumus, hos Patres deceptos ex falsis rumoribus, et non intellectis Honorii epistolis, immeritò cum hæreticis connumerâsse Honorium. » Idem ibidem Bellarminus addit, « Patres synodi VII, secutos esse synodum VI, et solum repetivisse quod in eâ legerant, proinde deceptos fuisse ex synodo VI, quæ vel corrupta erat, vel per errorem Honorium damnaverat. » Idem addit de Adriano papâ : « Si dicamus acta synodi VI, esse corrupta, respondendum est, Adrianum deceptum fuisse ex depravatis illis actis synodi VI. »

15° Addamus et illud ex Suarîo, disput. 56, de Indulgentiis, sect. 3 : « Quamvis pontifex expressè declaret in Indulgentiarum dispensatione se moveri propter talem causam, quam reputat sufficientem ad tantam Indulgentiam concedendam, non esset infallibile, vel causam esse talem, vel (quod consequens est) totam Indulgentiam esse validam. Quia talis declaratio pontificis non est de doctrinâ ad fidem pertinente, sed de quodam facto particulari, quod ad prudentiam spectat, in quâ pontifex non habet infallibilem assistentiam Spiritûs sancti, sed in his tantum quæ ad doctrinam fidei et morum spectant, juxtâ illud Luc. 22, 32 : *Ego rogaui pro te, Petre, ut non deficiat fides tua* (ut nec, in dispensatione voti), simili modo, quamvis pontifex existimet aut declaret talem causam subsesse, nihilominus decipi potest; quia quoad hoc prudentiâ et existimatione humanâ gubernatur, possetque etiam humano affectu moveri. » Quæ ratio probat idem pariter in concilio generali dicendum esse. Optima sanè est hæc Suarîi regula. Ex quâ etiam longè longius abest esse de fide, hanc vel illam excommunicationem esse validam. Addit tamen ibidem Suarez et benè : « Nunquam tamen existimo expedire, imò nec posse absque scandalo et imprudentiâ fieri, ut aliqua Indulgentia particularis, quam constat esse à pontifice concessam, publicè denuntietur esse nulla aut superflua : quia id moraliter loquendo est inutile, et contrâ reverentiam pontifici debitam, » etc. Similiter obediendum legibus et præceptis, etiam sub excommunicatione latis, et qui non obediret, peccaret et incurreret excommunicationem, licèt in his ferendis possit errare pontifex eo modo quo diximus, nec sit proinde de fide, non errare; quia alia est regula fidei, quæ *infallibilis* debet esse, et est; alia regula legum, ad quas ferendas ut obligent, hæc *infallibilitas* non requiritur; sola sufficit auctoritas in præcipiente rem, quam judicat esse

bonam, etc. Imò probabile ad hoc judicium sufficit, juxtâ ea quæ sunt relata ex Vasquez; et generaliter deferendum esse plurimum, in omnibus, superiorum tùm judicio tùm voluntati, cuius cordato et prudenti constat ratione ipsâ naturali hoc dictante, cumprimis verò ipsâ Scripturâ sacrâ, Matth. 18, 17, Hebr. 13, 17, etc. Attamen, cùm instituti nostri sit solum devios à fide catholicâ ad illam reducere, haud nobis est in his enucleandis immorandum. Solam secretionem doctrinæ fidei à quavis aliâ instituiimus faciendam.

CAPUT II.

Secretio doctrinæ fidei à quavis aliâ in particularibus materiis controversis.

En regulæ generales secretionis exactæ faciendæ doctrinæ fidei catholicæ à theologiâ scholasticâ et quavis aliâ doctrinâ. Jam ex eâ secernamus in singulis materiis, *quid sit de fide*, præsertim *catholicâ*, et quid non sit tali fide credendum; quidquid sit, cui sit in singulis materiis inter opinionones scholasticas potius assentiendum, quid etiam certò moraliter tenendum, utpotè non utcumque probabile, sed tanquam ex communi doctrinâ ratum, aut cui tanquam conclusioni theologicæ sit inherendum; nihil enim horum moramur, qui solummodò devium à fide catholicâ ad illam reducere conamur; reliquis omissis, quæ miscenda non sunt, ne difficiliorum devio reddamus reditum, tacere de his præstat. Quin et si devius petat de talibus, quod frequenter faciunt, sensum nostrum, satius est illi respondere, Ecclesiam nihil in his quæ petit respondisse, magistram illam nos sequi, non præire, nihil horum contineri in professione fidei catholicæ, cujus solius assensum et subscriptionem ab eo requiremus, quòd illum in Ecclesie catholicæ membrum cooptemus : Paulum movere, *non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*, Rom. 12, 3. Postquam fuerit cooptatus in Ecclesiam, nos ei, si cu riosus scholasticorum fuerit, sensa varia pansuros; si nolit, nihil horum unquam dicturos, sine quibus et sanctus, et salvus esse potest; interim his non implicet animum, ne multitudine, aut varietate, aut subtilitate implicetur, obruatur; relinquat hæc theologorum subsellis, in quibus aliquot annos sedere opus est doctrinis his extrâ fidem enodandis. Ergò ad singula descendamus *ad amussim et regulam præscriptam fidei expendenda et secernenda*. Deductio hæc clara et evidens sufficeret cuilibet materiæ applicata; fulcimus tamen applicationem hanc, vel singula de quibus pronuntiabimus, *non esse de fide*, doctorum aliquot auctoritate, ne temerarii alicui, qui quæ non novit, facillè damnat, saltem in aliquibus materiis videamur, aut ne quis carpat, vel aliis insusurret, aut palàm blateret.

§ 1. *De meritis gratiæ et gloriæ.*

De meritis concilium Tridentinum habet, sess. 6, can. 32 : « Si quis dixerit hominis justificati bona opera, ita esse dona Dei, ut non sint bona ipsius justificati merita, aut ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam et Jesu Christi meritum,

« *cujus vivum membrum est, fiunt, non verè mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratiâ decesserit, consecutionem, atque etiã gloriæ augmentum, anathema sit.* » Et can. 26 : « *Si quis dixerit, justos non debere bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare et sperare æternam retributionem à Deo per ejus misericordiam, et Jesu Christi meritum, si benè agendo, et divina mandata custodiendo usque ad finem perseveraverint, anathema sit.* » En quid cavendum sub præná anathematis, tanquàm hæreticum. Sed et en quid ex regulâ nostrâ fide catholicâ sit credendum de meritis, scilicet, quia est propositum à concilio universali omnibus credendum.

Ex quo à contrario sequitur non esse de fide catholicâ, 1° nec dari meritum de congruo; 2° nec dari de condigno; 3° nec merita esse ex justitiâ, potiùs quàm ex fidelitate; 4° multò minùs dari ex justitiæ rigore. Probatur 1°, quia nihil horum est in concilio Tridentino, nec in ullo concilio generali propositum. Probatur 2°, quia non omnes doctores hoc tenent, referente ipsomet Bellarmino : « *Quale sit meritum, tres sunt quæstiones (inquit ille lib. 5 de Justificat. cap. 16); una, sitne meritum justorum dicendum ex condigno, an ex congruo? Altera, sitne condignum ratione promissionis tantùm, an etiã ratione operis? Tertia, nùm Deus remuneret opera justorum suprâ condignum, et impiorum citrà condignum? Quod attinet ad primam quæstionem, Catholici omnes agnoscunt, opera bona justorum esse meritoria vitæ æternæ; sed tamen aliqui censent non esse utendum his verbis, de condigno et congruo, sed absolute dicendum, opera bona justorum esse meritoria vitæ æternæ ex gratiâ Dei. Ità docet Thomas Waldensis, etc. Alii volunt opera bona justorum esse de condigno largo modo, ità ut hoc condignum respectu condigni propriè sumpti, possit dici congruum. Ità docent Durandus et Gregorius, etc. Communis autem sententia theologorum admittit simpliciter meritum de condigno. Durandi sententiã, si nihil aliud vellet, nisi merita nostra non esse ex condigno, sive ex justitiâ absolute, sed tantùm ex hypothesi, id est, positâ liberali Dei promissione, non esset reprobanda. Cæterùm videtur omninò velle, merita nostra ex gratiâ Dei procedentia, et positâ promissione, adhuc non esse talia, ut ex justitiâ debeatur merces, sed ex solâ Dei liberalitate.* » Et cap. 17 : « *Altera quæstio sequitur, utrùm opera bona sint meritoria ex condigno, ratione pacti et tantùm, an ratione operis tantùm, an ratione utriusque. Non desunt qui censeant opera bona esse meritoria vitæ æternæ ex condigno ratione operis, et etiã nisi nulla exstaret divina conventio. Ità docent Cajetanus, Soto, etc. Alii contrà existimant, bona opera ex gratiâ procedentia non esse meritoria ex condigno ratione operis, sed tantùm ratione pacti et acceptationis divinæ. Ità docent Scotus et alii, etc. Distat autem hæc opinio longissimè ab hæresi Lutheræorum; non enim Scotus censet, opera bona*

*non esse verè bona, sed peccata, si ad legem divi nam examinentur, ut Lutherani censent. Sed existit, mat opera justorum esse bona verè et propriè, sed non tam excellentia, ut proportionem habeant cum vitâ æternâ, et ideo acceptari quidem à Deo ad justam et dignam mercedem vitæ æternæ, sed ex pacto et promissione, non ex operis dignitate. Nobis media sententia probabilior esse videtur, quæ docet opera bona justorum meritoria esse vitæ æternæ; ex condigno, ratione pacti et operis simul; non quidem quòd sine pacto vel acceptatione non habeat opus bonum proportionem ad vitam æternam, sed quia non tenetur Deus acceptare ad illam mercedem opus bonum, quavis par et æquale mercedi, nisi conventio intercedat, » etc. Et cap. 19 : « *Postrema restat quæstio, nùm Deus bona, opera remuneret, ex merâ liberalitate suprâ condignum. Communis enim theologorum sententia id constanter affirmat, etc. Contrarium docuit Vega. Probatur breviter, Deum remunerare ultrâ vel suprâ condignum, etc. Utrùm autem operibus malis Deus peccata reddat citrà condignum, non videtur ità esse certum, » etc. Itæc Bellarm. et Vasquez 1-2, disp. 213, cap. 3. Tametsi scholastici omnes et Catholici scribentes contrà hæreticos hujus temporis, apertè pronuntient, operibus justorum inesse rationem meriti vitæ æternæ; nihilominùs cum agitur de ratione meriti simpliciter aut meriti condigni vitæ æternæ, variant inter se. Et sanè B. Thom. art. 1, quæst. 114, affirmat nostri apud Deum non esse meritum simpliciter. Ratio verò illius est, quia ubi non est simpliciter justitia, neque simpliciter æqualitas, non potest esse meritum simpliciter; nostri autem ad Deum non est justitia, neque æqualitas simpliciter. Ergò neque nostri apud Deum erit meritum simpliciter. In eadè sententiã videtur esse Durandus, ubi docet, nostris operibus in gratiâ factis non inesse rationem meriti simpliciter et propriè. Addit præterea Durandus, merita nostra apud Deum non esse condigna mercede gloriæ, sed eâ duntaxat ratione dici meritoria, quia Deus lege et ordinatione suâ postulat opera nostra, ut ipsam gloriam tribuat. Affirmat, id quod redditur ex promissione, non reddi meritis condignis; inter gloriam et opera meritoria justorum non esse æqualitatem condignitatis, adhuc instar illius quæ est inter semen et fructum ejus. Quocirca concludit, merita justorum comparatione vitæ æternæ, solùm esse merita congrua, tametsi dicat meritum, quod justî habent vitæ æternæ, medium esse inter meritum congruum existentis in peccato, et meritum simpliciter condignum, quod est ex justitiâ, et ità partim dici posse meritum congruum, partim meritum condignum. Et disp. 214, etiam in titulis capitum sic habet : « *Opera justorum ex se sine pacto et acceptatione Dei, condigna non esse vitæ æternæ, non pauci Catholici docuerunt.* » Cap. 1 : « *Opera justorum aliam quam ex se dignitatem, magnam autem ex meritis et gratiâ Christi habere, alii etiam Catholici existimârunt.* » Cap. 2 : « *Opera justorum ex se habere totam dignitatem, rationem tamen meriti in se ipis ex***

« promissione compleri, recentiores alii theologi autumant. » Et disp. 213, quid ipse sentit promens : « Nos, inquit, qui diximus, inter Deum et nos non posse esse justitiam propriè, sed communi quâdam ratione, non tribuimus Deo obligationem dandi gloriam in remunerationem bonorum operum ex justitiâ accepti, quasi ipse compensare debeat ex justitiâ bona opera quæ à nobis accepti, sed dicimus ex solo promissionis verbo ac proindè ex solâ fidelitate debere dare vitam æternam in remunerationem operum; quare si eam non daret (quod fieri nequit) esset quidem infidelis, non servaret veritatem promissionis; non tamen injustus propriè, quia non faceret contrâ justitiam propriè; diceretur nihilominus injustus, quatenus fidelitas est justitiâ quedam, nempe pars potestativa justitiæ, et itâ infidelitas hæc, communicatione injustitiâ dici potest. » Hæc Vasquez. Nihil ergò suprâ dictorum de fide, sed scholastica sunt varia placita, et opiniones diverse, cum doctorum catholicorum in hæc re nutentensus.

Facilè doctrinæ fidei de meritis subscribent adversi, si hæc à fide semoveamus. Subscripsit Mestrezatius, tract. de Gratia, contrâ prætensa merita :

« Agnoscimus, inquit, bona opera esse Deo grata, et eaque obtinere vitam æternam; et solùm volumus, quòd eam obtineant ex benignitate, gratiâ, bonitate, et misericordiâ Dei; et sic nomen meriti et merendi, sensu quem in linguâ latinâ habet. » En ergò Mestrezatius catholicus in doctrinâ fidei de meritis.

Sequitur 2° nec esse de fide, *omnia bona opera justorum esse æternæ vitæ meritoria; seu quantum in specie opera mereantur gloriam, an opera temperantiæ, spci, fidei, et alia præter charitatem.* Probatur 1°, quia Tridentinum non proponit talia opera in specie mereri, ut patet. Probatur 2°, quia in hoc ipso doctores variant, referentibus iisdem Bellarmino, et aliis, Vasquez, loco citato, disp. 217, cap. 1 : « Inter Scholasticos, inquit, in controversiâ positum est, utrùm solâ charitate, et bonis operibus à charitate imperatis, an quocumque opere bono, et etiamsi à charitate non imperetur, justî mereantur æternam vitam. Prior sententiâ est, quòd per solâ bona opera quæ procedunt ex imperio charitatis, mereatur homo justus æternam vitam. Quam sententiam tradiderunt Scotus, Gabriel, Durandus, etc. » Bellarminus ipse hanc sententiam sequitur, lib. 5 de Justif. cap. 15 : « Mihi verò, inquit, cap. 2, semper visum est, quoddibet opus hominis justî bonum et secundùm virtutem moralem, meritorium esse vitæ æternæ. Hanc sententiam tradit Bonaventura, Capreolus, Sotus. »

Quàm longè ergò absimus à deviorum communi calumniâ, Catholicos ponere perfectionem in jejuniis, coelibatu, votis monasticis, etc., non in charitate; cum nec de fide sit, prima opera esse meritoria vitæ æternæ, nisi à charitate imperentur! et quàm facilè scholasticis istis semotis, fidei nostræ doctrinæ subscribent! Mestrezatium ostendi meritum vitæ æternæ agnoscere in operibus, lib. de Grat., ac toto illo libro

agnoscit id in omnibus operibus bonis, nullâque eorum distinctione. Credit ergò plus quàm oportet credere, quò sit catholicus.

Sequitur 3° *non esse de fide, justum posse mereri pro aliis quocumque merito, ne quidem de congruo, nec conversionem peccatoris, nec aliam gratiam.* Probatur 1°, quia Tridentinum meriti pro aliis non meminit, nec proindè proponit credendum; 2°, quia variant in hæc re doctorum opiniones catholicorum. Certum quidem istud est : « Gratia adoptionis, inquit benè Vasquez, parte 3, disp. 4, cap. 5, quæ nunc communicatur puræ creaturæ, suapte naturâ solum est principium condignè merendi vitam æternam, et incrementum sui ipsius habenti illam, nec est principium condignè merendi alteri primam justificationem ex minimo gradu, nec minimum auxilium gratiæ ad illam; et ob quam causam Apostoli, nec Beata Virgo, qui habituales justitiam et gratiam adoptionis in gradu perfectio habuerunt, non fuerunt condignè promeriti alieni minimum auxilium gratiæ. Non alia ratio fuit, nisi quia gratia habitualis solum est principium merendi tale genus præmii, nempe gratiæ et gloriæ, et illudque sibi et non aliis, quantumvis augeatur, semper enim manet ejusdem nature. » Proprium id Christi est. Et Suarez, disp. 48, sect. 2, refert cum approbatione : « Meritum gratiæ aut gloriæ itâ est personale, ut nemo possit alteri suum meritum præstare ut alteri valeat ad gloriam obtinendam, et sit quasi præmium illius mercedis, sed illud pretium esse debet proprium personale opus, quia per illud solum fit homo dignus vitâ æternâ. Hoc certissimum est. » Dicamus igitur, concludit benè Vasquez loco citato, gratiam adoptionis solum esse principium meriti et semen gloriæ ei qui illam habet et incrementi sui ipsius, non autem condignè merendi alteri gratiæ auxilia aut justificationem. Ac proindè unam puram creaturam non potuisse pro aliis condignè et perfectè satisfacere. » Solius enim Christi id proprium est; quare *ad eam finem necessarium* fuit Christi Incarnatio. Sed utrùm de congruo possit aliquis mereri pro alio, dico, *id non esse de fide.* Probatur 1°, quia Tridentinum id non proponit. Jam dixi, aliquibus theologis non placere meritum ullum dici *de congruo*, ne quidem pro se, multò minis pro alio. 3° Quæ dicemus de satisfactione, istud etiam probant, quia satisfactio est per modum meriti; et Tridentinum eodem modo loquitur de merito et satisfactione. Si tamen benè intelligatur, quid nomine *meriti de congruo* significet doctores, tale meritum non potest rejici nec pro alio, ne quidem à Protestantibus. Quia, « idem dicimus, docet benè Vasquez, part. 3, q. 94, art. 1, dub. 4, meritum de congruo, quod impetratorium opus, impetratorium meritum, quod de congruo dici solet; meritum de congruo illud est, quod impetrat illud cuius est meritum; meritum congruum in solâ impetratione consistit. » At quis ignorat, orationem impetrare à Deo pro se et aliis multa bona, et avertere multa mala? In formulâ ipsâ precum deviorum nostrorum tempore pestis hæletur, tunc exhortandum

populum *precari Deum ad impetrandum miseracionem*; et cur orarent pro aliis, et pro tot generibus hominum, singulis diebus Dominicis publicè ex formulâ, nisi *invetraturos* se sperarent? *en meritum de congruo*. Sed et *causis* constat, *bonis operibus* diversis, fideles *bona spiritualia et temporalia* pro se et pro aliis *obtinere à Deo*, seu ejus misericordiam. Quod ad reliqua, probabilis esse censemus opera mereri de condigno, condignitate ortâ partim ex opere ipso, partim ex promissione, nec sola opera charitatis, sed et reliqua manantia ab homine justo, esse meritoria vitæ æternæ.

§ 2. De Justificatione.

Tridentinum sic habet, sess. 6, can. 11: « Si quis dixerit, homines justificari vel solâ imputatione justitiæ Christi, vel solâ peccatorum remissione, exclusâ gratiâ et charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, Rom. 5, 5, atque illis inhæreat, aut etiam gratiam quâ justificamur, esse tantum favorem Dei, anathema sit. » Et can. 10: « Si quis dixerit, homines sine Christi justitiâ, per quam nobis meruit justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse, anathema sit. » En quid rejiciendum et hæreticum, et proinde quid credendum de fide, quod etiam fusiùs explicatur, cap. 7, quia propositum per concilium universale.

Unde etiam sequitur à contrario, *non esse de fide: justitiam hanc inhærentem esse habitudalem*, seu quod *justitia nobis inhærens, quâ justificamur, ut formâ, sit habitus aliquis*. Probatur 1°, quia de hac re nihil habet Tridentinum, nec aliud concilium universale. Probatur 2°: « In controversiâ positum est, inquit Vasquez, 1-2, disp. 203, cap. 2, utrum Ecclesia definierit, vel ad fidem catholicam pertineat, justitiam quâ impii justificantur, esse qualitatem et habitum permanentem in animâ, an æquè benè fieri posset justificatio per affectum dilectionis ergâ Deum et contritionis de peccato, et omnia quæ de justitiâ nostrâ in Scripturâ et conciliis, atque à Patribus dicuntur, rectè constare possent, si aliquis diceret, justitiam inhærentem esse affectum dilectionis ergâ Deum et contritionem de peccato. In quâ controversiâ Vega, et postea recentiores aliqui existimârunt, jam esse ab Ecclesiâ definitum homines justificari per qualitatem et habitum permanentem; et ea quæ de justitiâ nostrâ ab Ecclesiâ dicuntur, in solam qualitatem permanentem et habitum convenire. Probabilis tamen sententia mihi visa est, inquit, cap. 3, hactenus ab Ecclesiâ definitum non esse, adultum extrâ sacramentum solo habitu justificari. » Et titulus ipse capituli habet: « Hactenus definitum non esse, utrum solo habitu justificentur adulti extrâ sacramentum, scholasticorum auctoritate probatur. » Et paulò post: « Expressè dicitur, definitum hactenus non esse, justitiam nobis inhærentem habitum esse. Itâ Sotus et Canus; atque ideo dicunt concilium Trid. sess. 6, cap. 7, dum definivit inesse justificati formalem justitiam ipsius intrinsecam, datâ operâ abstînuisse à nomine habitus, ne de habitu aliquid definiret, ac proinde ejus definitione declaratum solum fuisse, justificari homi-

nem non favore et justitiâ alienâ, tanquam formâ, sed justitiâ inhærente; hoc enim institutum concilii spectabatur, ut contra hæreticos ostenderet, homines justificari non extrinsecâ justitiâ, ut illi dicebant, sed intrinsecâ sibi et inhærente. Et Stapleton dicit, non esse minutissimè sibi discutendum, quid sit illud propriè et præcisè, quo nobis inhærente formaliter primùm justificamur, vel justî manemus, nempe utrum sint habitus certarum virtutum infusi à Deo, et fixi in nobis manentes; an verò non habitus infusi, sed motiones tantum animæ rectæ et continuæ. Alias etiam quæstiones, quas ibi proponit, discutere non curat; inter quas aliâ similis est, utrum justitiâ, quâ sumus formaliter justî, sit ipsa observatio legis ex fide facta, et operatio virtutum, an sit novitas intus operans; reddit autem rationem, quòd sint quæstiones scholasticæ potiùs, quàm hodiè controversiæ cum hæreticis; ac proinde de illis nihil in alteram partem Ecclesia olim, aut nunc demùm in concilio Tridentino definierit. » Subdit deinde: « Nam quòd unumquemque suam justitiam in se recipere secundum mensuram, quæ etiam singulis inhæret propter dona infusa, Patres concilii docent; illud in quâcumque prædicatarum opinionum sententiâ aliquo modo verificari potest. » Quin et cap. 6, dicit idem Vasquez: « Ecclesia expressè non declaravit parvulorum justificationem, et eorum qui virtute sacramenti, cum solâ attritione justificantur, fieri per habitum, sed in universum solum definivit, omnem justificationem fieri per inhærentem justitiam. » Habet tamen et rectè, cap. 2: « Communis et vera theologorum sententia est homines justificari, non solum creatâ justitiâ ipsis inhærente, verùm etiam hanc justitiam, et sanctitatem esse qualitatem permanentem in animâ, quam communiter habitum appellamus. » Quin et habet, cap. 6: « Ex definitione Tridentini apertâ ratione colligitur parvulos et adultos, qui virtute sacramenti remissionem peccatorum consequuntur, solo habitu, et qualitate permanente justificari. ac proinde hanc sententiam ad fidem catholicam itâ pertinere, ut sine errore negari nequeat, non tamen sine hæresi, ex nostrâ regulâ.

Ex quibus patet, qui est fructus secretionis hujus nostræ, vix jam esse controversiam de fide inter nos et Protestantés in hac materiâ. Et cap. 10, generaliter: « Secundùm communem et veram scholasticorum sententiam, concedendus est habitus gratiæ justificantis in omnibus qui justificantur; licet id de fide hactenus non sit definitum; concesso autem hoc habitu, multò melius est tribuere ipsi justificationem et emundationem à peccato, quàm actu, ut in omnibus eodem modo justificatio fiat; siquidem in parvulis, et in iis qui virtute sacramenti justificantur, habitus gratiæ necessariò concedendus est, ut c. 6, probavimus. » Itâ Vasquez.

« Justitiâ inhærens, dicit Mestrezatius libello de Gratiâ, cap. 33, id est renovatio animarum nostrarum in sanctitate virtutibus christianis, locum tenet in salute nostrâ. » Et pag. 42: « Justitiam inhærentem Deus non imputat, sed producit in nobis. » Et pag. 37:

« Quantum ad spiritum novi Adam, derivatur in nos per regenerationem, sicut corruptio habitualis Adami derivatur in nos per generationem naturalem. » Agnoscit ergo justitiam inherenter; est ergo catholicus; quia et agnoscit esse *habitualem*, quod inter nos non est adhuc de fide. Et manet solum questio de nomine. »
 « Si sumatur terminus justificationis, inquit Molin. in Eras., pag. 49, in sensu quo adversarii nostri accipiunt, pro regeneratione et sanctificatione; falsum est nos dicere solam fidem justificare, nam christianus regeneratur per omnes virtutes christianas. » En ergo etiam Molinæus catholicus. En hallucinationem causam dissidii, en secretionem nostram, causam concordie.

§ 3. De satisfactione.

1° « Si quis dixerit, inquit Concil. Trident. sess. 14, can. 13, pro peccatis quoad pœnam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri pœnis ab eo influctis, et patienter toleratis, vel à sacerdote injunctis, sed neque sponte susceptis, ut jejunis, orationibus, elemosinis, vel aliis etiam pietatis operibus, anathema sit. » Et can. 14: « Si quis dixerit satisfactiones, quibus pœnites per Christum Jesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratiâ et verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscuros, anathema sit. » En quod damnant sub anathemate.

2° En proinde doctrina fidei catholicæ tenenda, quia proponitur à concilio universali. Sed à contrario sensu sequitur 1° *non esse de fide*, sicut de meritis dictum est, *an satisfactiones sint de congruo vel de condigno, an ex dignitate solâ operis, an ex promissione, an ex utroque, an ex justitiâ, vel etiam ejus rigore, an ex solâ fidelitate Dei?* Probat 1°, quia Tridentinum nihil de his habet; 2°, quia variant doctores. Ledesma et Durandus docent homines satisfacere pro pœnâ ex benevolentia Dei acceptantis illam satisfactionem, referente Vasquez, p. 3, q. 94; art. 1, dub. 3.

3° *Nec hæc fieri per opera, nisi per opera charitatis*, aut jejunis quidem, orationibus, elemosinis, etc., sed dummodò à charitate sint imperata. Probat 1°, quia Tridentinum nihil de hoc habet, sive canone allato, sive alio. 2° Quia mutant opiniones doctorum. Henricus significat *imperium charitatis esse necessarium*, refert Suarez, de Pœnit. disp. 37, sect. 3.

4° *Non est de fide, justum posse satisfacere pro alio.* Probat 1°, quia Tridentinum id non proponit seu docet. 2° Suarez, disp. 48, sect. 2, cuius titulus est: *Utrum unus possit alteri suffragari pro illo satisfaciendo, seu pœnam illi debitam persolvendo*: « Sententia, inquit, quorundam modernorum theologorum est, non posse unum fidelem alteri suffragium ferre pro illo satisfaciendo, et solvendo pœnam debitam, sed solum impetrando ac merendo de congruo, ut Deus remittat talem pœnam, si e immediatè gratis illam condonando propter orationes alterius, sive dando aliquod auxilium, propter easdem orationes, quò benè operetur ad ejusmodi remissionem obtinendam. Fundamentum hujus

sententiæ est, 1° quia debitum pœnæ est debitum personale, quod per actionem vel passionem propriæ personæ solvendum est, et ideò non potest per alium solvi, quia non potest unus ita donare alteri actionem suam, vel passionem, ut illius propria efficiatur. Propter peccatum fit aliquis dignus pœnâ in seipso, non in alio; ergò contrahit debitum persolvendum per actionem vel passionem propriæ personæ, non alterius; 2° quia hoc debitum pœnæ tale est, ut contrahi non possit per opus alienum, sed per proprium; ergò etiam è contrario solutio hujus debiti non potest fieri per alienum opus, sed per proprium. 3° Aliundè verò omnia quæ adduci solent ex Scripturâ, ad summum probant fideles posse se mutuo jurare orando et impetrando. Atque ex hæc sententiâ inferitur, etiamsi unus justus pro alio offerat opera sua satisfactoria, ut illi obtineat remissionem pœnæ temporalem, et de facto illam impetret, nihilominus æquè satisfacere per illa pro peccatis propriis, quia non se privat fructu propriæ satisfactionis; eùm enim per pœnam pro alio non solvat, consequens est, ut pro se solvat. Sicut justus, quando orat pro alio, aut benè operatur, ut alter impetret auxilium gratiæ, vel aliud bonum, non minus meretur sibi de condigno vitam æternam, quam si nihil alteri mereretur de congruo; ità ergò, quamvis alteri impetret de congruo remissionem pœnæ, nihilominus pro se æqualiter satisfacit de condigno, ac si nihil alteri impetraret. »

Tribus his generaliter elucidandis et comprobandis, adde duo singularia in hæc materiâ. Primum ex Vasquez, part. 3, de Pœnit. q. 94, art. 1, dub. 4, à pœnâ peccatis debitâ post culpam dimissam, non liberamur nisi per satisfactionem, non per satisfactionem, et illa habet apud Deum rationem meriti. Undè inferit: *Deus postulat satisfactionem, ut pœnam condonet; hæc autem cum sit per modum meriti, nunquam habet effectum nisi sit in homine justo*; seu homo existens in peccato mortali, non potest satisfacere pro tali pœnâ; *quare hæc opera extrâ charitatem facta non sunt meritoria, nec satisfactoria.* Secundum est ex Suario, loco supra citato, disp. 48, sect. 2: « In hujusmodi præmiis, inquit, vel pœnis taxandis, nihil potest ex solâ rei naturâ desumi, sed necessaria est supremi legislatoris institutio, qui potuit unam tantum pœnam purgatorii præcisè ac definitè pro peccato remisso præscribere, et tunc nullus posset in hæc vitâ pro tali pœnâ, etiam per propria opera, satisfacere; tamen etiam potuit non ità definitè pœnam taxare, sed quasi alternativè vel talem purgatorii pœnam vel aliam condignam et moraliter æquivalentem hujus vitæ, atque ità de facto facit ex virtute quam justî habent ad satisfaciendum pro suis peccatis. Ità ergò nunc dicimus potuisse Deum disjunctionem illam ità extendere, ut debeat homo tantam pœnam in purgatorio sustinere, vel in hæc vitâ pro illâ satisfacere, aut per se, aut per amicos suos, interveniente ex parte satisficientis voluntariâ oblatione suæ pœnalitatis pro alio; et quantum est ex parte diviæ legis sufficienter illi satisficit. » Hæc Suarez generaliter de satisfactione. Qui licet addat dâ

primâ illâ sententiâ relata: *Hanc sententiam censeo esse falsam, et valdè novam in theologia, idèoque omninò vitandam in materiâ adèò gravi; non audeat tamen dicere, esse contrâ fidem: multò minùs contrâ fidem catholicam.* Inò ingenuè fatetur: *Hujusmodi fuisse divinam institutionem (quòd unus pro alio satisfaciât, non possumus ratione ostendere, cum hoc pendeat ex divinâ voluntate, nec etiam habemus testimonium Scripturæ, quo id sufficienter convincamus; nam quæ suprâ adduximus, de intercessione per modum impetrationis, et meriti de congruo, possent in rigore declarari.* Quin et probabiliter dictæ sententiæ statuendæ, sufficere videtur auctoritas *Theologorum illorum modernorum quos allegat idem, sect. 3. « Difficultas est, an hæc satisfactio unius pro alio, itâ sit de justitiâ, et de condigno, sicut pro seipso. Prima sententia est, hanc satisfactionem non esse de condigno ex justitiâ, sed ex liberâ acceptance ipsius Dei; quæ potest etiam fundari in aliquâ congruitate ex parte efferentis satisfactionem suam; non tamen propterea acceptatio erit infallibilis, etiamsi à justo et pro justo offeratur. » Itâ Medina et Corduba. 4° Quia nunquàm tenetur iudex satisfactionem per alium acceptare, etiamsi aliàs fortassè æqualis sit; sed jus habet puniendi ipsammet personam. 2° Quia nec Scripturâ sacrâ, nec traditione constat, eam legem seu promissionem factam esse, scilicet acceptandî satisfactionem pro alio. 3° Quia sicut mereri, itâ et satisfacere de condigno pro alio, censetur esse proprium Christi Domini.*

5° *Longius etiam abest à doctrinâ et certitudine fidei, viventem posse satisfacere pro mortuis, nisi orando, et per modum suffragii.* Patet, quia non habetur in Tridentino, aut alio concilio universali. 2° Quia variant in hæc parte doctorum sententiæ primæ: « Sententia, inquit Suarez, sect. 6, est, satisfactionem pro animabus purgatorii solùm esse ex misericordiâ. Itâ tenent Cajetanus, Canis, Soto, etc. Idem à fortiori tenent Medina et Corduba, cum idem dicant de satisfactione unius viventis pro alio. Propria et unica ratio esse debet, quia de hoc nulla exstat promissio, aut pactum divinum, cujus signum esse potest, quia Ecclesia et sancti orant Deum, ut acceptet hæc suffragia pro defunctis; ergò signum est, non esse opus justitiæ, sed misericordiæ. Item colligi potest ex eo, quòd animæ in purgatorio existentes jam sunt extrâ forûm ecclesiasticum, et pertinent tantùm ad forûm Dei. Cùm ergò etiam inter vivos incertum sit, an tale pactum vel promissio intercedat, verisimilis est respectu defunctorum nullum esse; maximè, cùm nullo sufficienti testimonio, et ratione ostendi possit. » Et infrâ: « Ob hanc causam tam de nostris satisfactionibus, quàm de Indulgentiis Ecclesiæ solet dici, prodesse animabus purgatorii per modum suffragii, per quam rationem aliqui putant excludi infallibilem applicationem ad acceptance[m] ex justitiâ. » Et paulò post: « Si est infallibile, necesse est ut intercedat divina lex et promissio, quia in nullo alio potest illa infallibilitas fundari. »

6° *Sequitur nec esse de fide, thesaurum Ecclesiæ, ut*

*vocant, satisfactionem sanctorum (nec proindè, ut dicitur postea, Indulgentias, quæ dantur vivis seu defunctis) dari per distributionem hujus thesauri. Probatur, quia non est de fide, ut ostensum est, unum posse satisfacere pro alio, quia non habetur in concilio, in quo nec habetur hujus thesauri mentio, nec in alio concilio universali; non est ergò propositum ab Ecclesiâ credendum fide. Verum quidem est, Clementem VI, in Extravaganti *Unigenitus*, de Pœn. et Rem. dicere: « Ad thesauri infiniti, ex sanguine et meritorum Christi cumulum B. Dei genitricis, omniumque electorum à primo justo usque ad ultimum meritâ adminiculum præstare noscitur. De ejus consumptione seu minutione non est aliquatenus formidandum, tam propter infinita Christi merita, quàm pro eo quòd quantò plures ex ipsis applicatione trahuntur ad justitiâ, tantò magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. » Sed 1° non est ibi mentio *satisfactionis* sanctorum, de quâ solâ loquimur. 2° Id solùm obiter dictum in Extravagant. 3° Quæ etiam scripta est archiepiscopo Terracomensis, non universæ Ecclesiæ. 4° Denique papa non est concilium generale. Non itaque sufficit fundando articulo fidei catholice. Suarez, disp. 51, quæ est de isto thesauro, sect. 2: « Ex theologis, inquit, præter Maironem, Durandum ausus est negare thesaurum Ecclesiæ, ut constantem ex meritis vel satisfactionibus aliorum, præter Christum. Afferuntque duas rationes; prima est eadem cum ratione Maironis. Quia opera justorum sunt condignè remunerata in animabus eorum. Secunda, si quæ merita sanctorum reponerentur in thesauro Ecclesiæ, maximè illa, quæ sanctis superflua sunt; nam quæ sunt ipsis necessaria, aliis non applicantur; sed nulla sunt merita ipsis superflua, quia omnia sunt eis utilia et efficaciacia ad aliquod præmium, quia nullum est vel minimum opus apud Deum, quòd careat mercede suâ; ergò nulla superflua sanctorum merita, quæ in thesauro reponantur. » Et infrâ: « Dixerunt aliqui, ut suprâ vidimus, agendo de suffragiis, hæc opera, etiam quoad vim satisfaciendi, itâ esse propria ipsius justiperantis seu patientis, ut nullus justus præter Christum possit alteri donare illa sub hæc ratione, seu pro alio solvere, aut satisfacere; juxta quam opinionem consequenter dicendum est, thesaurum Ecclesiæ non constare ex satisfactionibus sanctorum, neque ex illis applicare aliquid per Indulgentias ad solutionem temporalium reatum. » In quo multùm accedit illa sententia ad Durandi sensum; differre tamen potest ab illo, dicendo merita Sanctorum, quatenus habent vim impetrandi aliquid, merendo etiam illud de congruo aliis, sub ratione manere reposita in thesauro Ecclesiæ. Nam sub eadem dici possunt superabundantia seu superflua, quia sufficientia sunt ad impetrandum et obtinendum à Deo, ex prædictâ ratione meriti plura beneficia, quàm de facto Deus propter illa contulerit justis seu Ecclesiæ. Quod videtur satis ad salvanda verba pontificum. Nam Clemens VI, in Extravaganti citatâ: *Nov de satisfactione, sed de meritis loquimur.* Itâ Suarez. Quæ sufficiunt firmande nostræ illationi, scilicet, the-*

aurum illum constantem ex satisfactionibus sanctorum, non esse de fide, cum varient in ejus assertionem doctores.

Etsi illo solum intelligatur quod actiones sanctorum in hac vitâ, vim habeant impetrandi à Deo aliquâ etiam post mortem, et sub eâ ratione manerent in thesauro Ecclesiæ, nequaquam devii thesauri Ecclesiæ, negant, tam clarum in Scripturâ, Gen. 26, 24: *Ego sum Deus Abraham Patris tui, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum propter servum meum Abraham.* Et Psal. 131, 10: *Propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui, id est, ut habet Glossa Genevensis: noli contemnere vel rejicere preces, quas rex Salomon in generali facit pro omni populo. En thesaurum Ecclesiæ explicatum, ut audivimus, ab aliquot theologis, agnitioni à Protestantibus nostris. Quam vim impetrandi, sæpè nostri meritum de congruo vocant. Aliis non placet nomen meriti de congruo ne quidem pro se, multò minus pro aliis. Audivimus etiam Mestrezatium admittentem merita proposita ut suprâ. In quo ergò, secretionem illâ exactâ doctrinæ fidei nostræ ab aliis doctrinis factâ, manet dissidium, seu de meritis, seu de satisfactione, seu pro se, seu pro alio, per modum impetrationis, ut in oratione, seu de thesauro Ecclesiæ? Quantas adversariorum hallucinatio circa doctrinam fidei nostræ excivit dissensiones? Quot ex hallucinatione illâ implent libros? Si quæris, quæ nobis probabilior videatur doctrina de his quatuor articulis seu deductionibus, resp., eadem quæ de meritis: eodem siquidem modo de meritis et de satisfactione Tridentinum suprâ allatum loquitur, et similis militat ratio. Quare censemus probabilius 1°, satisfactiones esse de condigno, condignitate ortâ partim ex naturâ operis, partim ab acceptatione divinâ. 2° Non sola opera charitatis elicitivè vel impetrativè, sed alia etiam aliarum virtutum, maximè poenalia, esse satisfactoria. 3° Posse fideles sibi invicem suffragium ferre, dum unus pro alio solvit poenam temporalem pro peccatis remissis debitam satisfactionis nomine in proprietate, et rigore sumpto; quod non est solum impetrare gratuitam remissionem poenæ, sed et debitum solvere; non est itaque solum per modum impetrationis. Addo, quod fideles hoc modo satisfaciunt, tum pro vivis, tum pro defunctis; et utramque satisfactionem infallibiliter prodesse iis pro quibus offeruntur, sive viventibus in hoc mundo, sive in purgatorio existentibus, et secundum totum harum satisfactionum valorem. 4° Undè dicendum etiam esse in Ecclesiâ Christi thesaurum, non solum et quidem præcipuè constantem ex Christi meritis et satisfactione, quo sensu thesaurum sumpto, fidei sic constat, sed etiam ex sanctorum tum meritis, tum satisfactione propriè sumptâ, pro aliis, ut dictum suprâ. Quæ omnia fusè Suarez, disp. 48, sect. 2, 3, 5, 6, et disp. 51, sect. 1 et 2, quò lectorem amandamus; cum nostri sit solum instituti, quæ sint de fide catholicâ credenda proponere, et ab aliis quibusvis secernere; quod præstitum numeris præcedentibus.*

§ 4. De Indulgentiis.

Professio nostra et concilium Tridentinum hæc ha-

bet, nec aliud, de Indulgentiis. Professio quidem nostra, ex Tridentino excerpta: « Indulgentiarum potestatem à Christo in Ecclesiâ relictam fuisse, illarumque usum christiano populo maximè salutarem esse affirmo. » Tridentinum, sess. 25, decret. de Indulgentiis: « Cum potestas conferendi Indulgentias à Christo Ecclesiæ concessa sit, atque hujus modi potestate, divinitus sibi traditâ, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta synodus Indulgentiarum usum christiano populo maximè salutarem, et sanctorum conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesiâ retinendum esse docet, et præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiliter esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesiâ potestatem esse negant; in his tamen concedendis moderationem, juxta veterem et approbatam in Ecclesiâ consuetudinem, adhiberi cupit, ne nimîa facilitate ecclesiastica disciplina enervetur. Abusus verò qui in his irrepserunt, et quorum occasione insigne hoc Indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur, emendatos et correctos cupiens, præsentî decreto generaliter statuit, pravos quæstus omnes pro his consequendis, undè plurima in christiano populo abusus causa fluxit, omninò abolendos esse. Cæteros verò, qui ex superstitione, ignorantia, irreverentiâ, aut aliundè quomodocumquè proflexerunt, cum ob multiplices locorum et provinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas, commodè nequeant specialiter prohiberi; mandat omnibus episcopis, ut diligenter quisque hujusmodi abusus Ecclesiæ suæ corrigat, eosque in primâ synodo provinciali referat, ut aliorum quoque episcoporum sententiâ cogniti, statim ad summum romanum pontificem referantur, ejus auctoritate et prudentiâ, quod universis Ecclesiis expedit, statuatur: ut itâ sanctorum Indulgentiarum munus piè, sanctè, et incorruptè omnibus fidelibus dispensetur. » Hæc, nec plura Concilium. Undè sequitur ut hæc fide catholicâ sunt credenda, quia proposita à concilio universali; itâ nec plura, quia nec plura proposita à concilio hoc universali, nec ab alio œcumenico.

Itaque de fide est, potestatem esse in Ecclesiâ concedendi Indulgentias divinitus sibi traditam; quia sequitur ex regulâ fidei.

E contrario sequitur: *Non esse de fide catholicâ in usu seu concessione Indulgentiæ prout de facto fit, remitti poenas temporales debitas post peccatum remissum in foro Dei, sive in Purgatorio, sive in hac vitâ; aut etiam Ecclesiam habere voluntatem, cum concedit Indulgentias, has poenas relaxandi, et de facto illas relaxari.* Probatur 1°, quia hoc non proponitur à Tridentino. Et sanè, cum quæstio sit de facto, seu quid velit Ecclesia relaxare, quomodò posset esse de fide? 2° probatur, quia variè sunt doctorum hæc de re sententiæ, relatæ à Suarîo et aliis. « Quidam catholici, inquit, disp. 49, sect. 1, diverunt, per indulgentias non remittit reatum poenæ apud Deum, sed solum tolli obligationem exequendi canonicas poenas, seu injunctas per Ecclesiam. Quod docuit Cajetanus; sed ille non loquitur de potestate, sed de actu. Est (refert idem disp. 50, sect. 3,

Je Indulgent.) diversitas opinionum. Quidam enim senserunt, per indulgentias quæ de facto conceduntur, non remitti reatum pœnæ apud Deum, sed solam obligationem exequendi sacramentalem pœnitentiam. Quæ opinio antiqua fuit; eam enim referunt D. Thomas et Bouaventura, et insinuat Albertus, definiens indulgentiam, remissionem esse de pœnitentis inunctis; fundamentum est, quòd in jure sæpè dicuntur dari Indulgentiæ, de pœnitentis inunctis, ut patet ex c. cum ex eo, de pœnit. et remiss. et ex c. Romana, eodem tit. in 6, et ex Clem. unic. de reliq. et ven rat. sanctorum. Ex quo loco intelligere licet generalem formam concedendi Indulgentias, esse de pœnitentis inunctis; ideòque licet indulgentiæ concedantur simpliciter, et aliud non exprimat, intelligendas esse secundum juris formam, atque adeò de pœnitentis inunctis; eò vel maxime quòd pontifices sæpè concedunt Indulgentias sub hæc formâ: *Concedimus annos, vel 40 dies, aut tot quadragenas Indulgentiæ; quæ numeratio manifestè fit juxta canones pœnitentiales, taxantes hoc modo pœnitentis peccatis imponendas. Tandem confirmari potest hæc sententiâ, ex iis, quæ suprâ adduximus, de antiquo uso Ecclesiæ in indulgentiis pœnitentis, nimirum ex eo non posse colligi, per illas remissiones, solitas fuisse remitti pœnas etiam in foro Dei. Sed usus Indulgentiarum postea extensus est ad pœnitentias inunctas etiam in foro sacramentali sub eadem ratione, et ad similem effectum introductus est, et ille est qui nunc durat in Indulgentiis concedendis: ergò etiam nunc per Indulgentias nihil aliud relaxatur, nisi pœnitentiæ inunctæ.* Itâ Suarez. Quorum auctorum relatorum auctoritas et rationes etiam probant sententiâ illam esse probabilem. Ex quâ facillè Indulgentias hoc modo explicatas admittunt Protestantes; cum nihil sit aliud, quàm relaxatio Canonum antiquorum pœnitentialium, quos ipsimet non observant. Adde, quòd et sæpè sæpius pœnas, quas infligit eorum disciplina, variis ex causis relaxant. Junge, quòd censeant, quotiescumque ab eorum ministris remittuntur peccata, ministros, ut utamur verbis Molinæ in Erasmo, n° 20, remittere peccata, nullâ remanente pœnâ luendâ nec in purgatorio, nec in hæc vitâ. Dant ergò Indulgentias et plenissimas, et singulis ferè diebus, quibus conveniunt in templis.

Sequitur 2° *ne quidem esse de fide, loquendo de potestate, esse in Ecclesiâ potestatem concedendi Indulgentias, per quas remittuntur fidelibus pœnæ pro peccatis remissis debite apud Deum, sive in hæc vitâ, sive in purgatorio; seu non est de fide catholici, posse Ecclesiam talem Indulgentiam concedere, ut per eam remittat reatum pœnæ temporalis apud Deum, immediatè, ac per se, per solam relaxationem, seu condonationem ipsius pœnæ luendæ sive in purgatorio, sive in hæc vitâ.* Probat 1°, quia Tridentinum hoc non proponit; 2°, ex diversis sententiis doctorum. D. Thomas in supplemento, questione 25, art. 1, cui titulus est: *Utrum per Indulgentiam possit aliquid remitti de pœnâ satisfactoriâ?* sic habet: « Respondeo dicendum, quod ab omnibus concedatur, Indulgentias aliquid valere; quia

impium esset dicere, quòd Ecclesia quid vanè faceret. Sed quidam docent, quòd non valent ad absolvendum à reatu pœnæ, quam quis in purgatorio secundum iudicium Dei meretur, sed valent ad absolvendum ab obligatione, quæ sacerdos obligavit pœnitentem ad pœnam aliquam, vel ad quam etiam obligatur ex canonum statutis. Sed hæc opinio non videtur vera, quia, etc. » Itâ D. Thomas, referens, nec arguens hæreseos hanc opinionem. 3° Probat, quia nec Suarez, disp. 49, sect. 1, et disp. 50, sect. 2, nec quis alius quidquam affert, quo sufficienter probet esse de fide, præsertim catholicâ, si bene que profert expendantur ad regulam fidei, et ad ea quæ ex illâ suprâ deduximus. 4° Ostenditur positivè ex ipso concilio. Nam non agnoscit concilium potestatem conferendi Indulgentias in Ecclesiâ, nisi eam, quâ antiquissimis temporibus illa usa fuit, scilicet in concilio Ancyrano, cap. 2, 5, 9, 21, 22; Neocæsar. cap. 5; Nicæno cap. 1, 12, Carthag. IV, cap. 75; Agath. cap. 60. At ipsemet Suarez, disp. 49, sect. 5: « Cùm Tridentinum, inquit, habet, hunc usum sacrorum conciliorum auctoritate fuisse approbatum, ad hoc citari solent concilium Nicæni. can. 11, Carthag. IV, can. 65, Neocæs. cap. 5, Agath. cap. 60, Laodic. cap. 1 et 2. Sed in his solum legimus, semper licuisse episcopis, ex canonicis pœnitentiis publicis, quas pro diversis criminibus imponi solebant, aliquid peccatoribus et pœnitentibus remittere, si eorum vita et laudabilis conversio id mereri videretur. Quòd autem illa remissio se extenderet usque ad ablationem vel diminutionem reatûs pœnæ apud Deum, ex illis conciliis non satis colligitur. Ideòque non potest ex illis sumi argumentum efficax, sed ad summum conjectura quedam, seu probabilis ratio à simili, fundata in potestate clavium. » Et paulò post, adductis testimoniis Cypriani, Basilii, Gregorii Nissenii, et diversorum conciliorum: « Rectè convincitur, inquit, testimoniis adductis, fuisse antiquum morem in primitivâ Ecclesiâ remittendi aliquandò hujusmodi pœnas (lege ecclesiasticâ taxatas) vel condonando illas, postquam impositæ fuerunt, vel aliquandò etiam condonando delicta in extero ecclesiastico foro, nullam vel leniorem pœnam imponendo; difficile autem videtur explicare, quomodò ex illo modo remissionis satis probari possit, tunc consuetum usum Indulgentiarum, prout nunc illum probare intendimus. Nam licet hujusmodi peccatores hanc veniam à prælatis Ecclesiæ acciperent, ut sine tali, vel tali canonici pœnitentiâ admitterentur ad pacem et liberationem cum aliis fidelibus, vel ut liberarentur ab onere exhibendi talem pœnitentiâ publicam, nihilominus hæc remissio vel condonatio, præcisè sumpta, nihil ab eis auferbat de reatu pœnæ pro tali peccato debite apud Deum; quia prælatus Ecclesiæ recipiens hujusmodi peccatorem ad pacem et unitatem Ecclesiæ absque onere talis pœnæ, non propterea liberabat illum ab eadem purgatorii pœnâ; sed necessarium erat, ut peccator ille alio modo satisfaceret Deo, vel certè supponebatur, et credelatur ex modicæ et fervore conversionis, vel aliâ viâ, illum plenè sa

ut scisse. » Et paulò post : « His simulbus rationibus videtur convictus Cajetanus, ut dicitur per Indulgentias quæ sunt in usu Ecclesiæ, solum remittit pœnitentias per ministros Ecclesiæ impositas; non verò pœnas ipsas in iudicio Dei debitas. Quod quidem licet falsum sit de præsentî statu Ecclesiæ, de illis tamen temporibus antè Gregorium Magnum, de quibus nunc inquirimus, non videtur impossibile; non quòd positivè, ut sic dicam, nobis constet, tunc non fuisse eundem morem et usum Indulgentiarum qui nunc est, hoc enim nullo historiæ testimonio, aut ratione ostendi potest; sed tantùm negativè, quòd ex his, quæ de illis temporibus legimus, non satis convincitur hic usus, et hoc apud me suadent omnia, quæ adduxi; nihil enim occurrit, quod omninò satisfaciat; solum ergò potest aliqua conjectura fieri ex illo antiquo usu. » Hæc Suarez. Ex enjus admissione, junctâ cum minore ex Tridentino acceptâ, induco conclusionem. 5° Notandum d'igentissimè, non defuisse doctissimos theologos in concilio, qui probè nôssent, quòd talia agitabantur in scholis; sciebant etiâ quòd Protestantæ de hæc remissione coràm Deo litem præcipuè intentabant indulgentiis. Ergò concilii recitentiâ de hæc re, non est minimum argumentum positivum, quo probatur concilium censuisse non esse de fide talem potestatem in Ecclesiâ conferendi Indulgentias, quæ forent *Remissiones pœnæ temporalis coràm Deo, debite seu in purgatorio, seu in hæc vitâ*. 6° Nec Bellarminus, tractans de hæc difficultate, lib. 4 de Indulg. cap. 7, prop. 4, relatâ dictâ opinionem, damnat eam hæresis, sed solum dicit : *Et quidem adversus Catholicos in hæc re nûnus rectè sentientes, probatur*, » etc. Nec ipsemet Suarez locis citatis eandem damnat hæreseos. Denique nec ullum doctorem eam sic damnantem legimus; ergò non est de fide catholicâ, de quâ solâ loquimur. 7° Nec praxis præsens Indulgentiarum, aut sensus fidelium ex câ praxi manans, evincit id, quod queritur, esse de fide, tum quia non omnes praxes Ecclesiæ etiâ universalis sunt sufficientes fundando articulo fidei catholicæ : *probabilem opinionem aliquando in praxi secuta Ecclesia aliquid facit, tametsi non tanquàm certum dogma fidei declaret*, ut fuscè suprâ probavit Vasquez; et ne quidem constat, quòd Ecclesia habeat voluntatè remittendi has pœnas, cum concedit Indulgentias. Quomodò ergò ex praxi constaret, esse de fide hanc potestatem, de quâ querimus?

Subscribimus tamen iis, quæ addit S. Thomas loco citato supplementi, relatâ prædictâ opinionem. « Sed hæc opinio non videtur vera, 1° quia est expressè contrâ privilegium Petro datum, cui dictum est, Matth. 16, 19, ut quod in terrâ remitteret, in celo remitteretur; undè remissio, quæ valet quantum ad forum Ecclesiæ, valet etiâ quantum ad forum Dei. Et præterè Ecclesia hujusmodi Indulgentias laciens, magis damnificaret, quàm adjuvaret, quia remitteret ad majores pœnas, scilicet purgatorii, absolvendo à pœnitentiis injunctis. Et ideò aliter dicendum, quòd valet et quantum ad forum Ecclesiæ; et quantum ad iudicium Dei, et remissionem pœnæ residuæ post contritionem et confessionem, sive sit injuncta, sive non, » etc. Vide probationes hujus pote

statis in Ecclesiâ fusissimè apud Suarez, t. 4, d.s.p. 48, sect. 1 et 2, petitas præsertim ex usu præsentî, et plurimum retrò seculorum, pontificum romanorum Bullis pluribus, quas refert, concedentium Indulgentias, per quas remittantur fidelibus pœnæ pro peccatis remissis debite apud Deum; quas probationes concedimus esse bonas. Sed non placet, quòd habet ibidem Suarez, sect. illâ 4, hanc doctrinam esse de fide. Nec hæc praxis, ut jam diximus et iterùm dicimus contrâ Suarezium, sufficit ad fundandum hanc doctrinam esse de fide. Sicut nec praxis similis sufficit ad statuendum, *satisfactiones pro aliis, aut thesaurum Ecclesiæ, constantem ex satisfactionibus aut meritis sanctorum esse de fide*, quæ duo etiâ suprâ negavimus esse de fide, maxinè de fide catholicâ, de quâ solâ loquimur. Imò sola probabilitas opinionis sufficit rectæ et prudenti praxi statuendæ in Ecclesiâ, ut suprâ doctè probavit Vasquez, ut in variis materiis, ità et in istis tribus sufficere posset, *satisfactionis pro aliis, distributionis thesauri, et Indulgentiarum pro vivis, ut et, pro defunctis*, de quo in sequelâ tertiâ mox; et certum est sufficere pro multis Indulgentiis in particulari, ob causas non ita graves datas, ut dicitur in sequelâ quartâ. In quibus etiâ elargiendis pontificem prudenter, et proindè benè operari, pro certo est habendum.

Sequitur 5° longiùs abesse ab objecto fidei catholicæ, seu non esse de fide, Ecclesiam posse concedere defunctis, quæ sit vera Indulgentia, id est, remissio pœnæ; multò minus de fide est, Ecclesiam habere voluntatem remittendi has pœnas, nisi per modum suffragii. Probatur 1°, quia nihil horum habet nec professio nostra, nec Tridentinum. 2° Quia variant in hæc re doctorum explicationes. Alii Catholici, refert Suarez, disp. 49, sect. 1, « dixerunt Ecclesiam posse concedere Indulgentiam, non autem defunctis. » Et disp. 57, sect. 1 : « Inter Catholicos Hostiensis negavit simpliciter, Indulgentias prodesse defunctis; quæm secutus est Gabriel; idemque tenuit Gerson. Quia Indulgentiæ, ait Gerson, ordinate sunt pro his qui submitunt se curiæ misericordiæ, quæ durat usque ad mortem, non verò post mortem. » Et confirmatur : « Nam concessio Indulgentiæ est actus jurisdictionis, sed pontifex non habet jurisdictionem in purgatorium, quia non est iudex illarum animarum, sed à Christo immediatè iudicate sunt, et ad illas pœnas ligatæ; ergò non possunt ab illis solvi ab alio iudice quam suo. » Idem Suarez, sect. 5 : « Putant aliqui, quòd Indulgentia per modum suffragii non est omninò infallibilis, sed pendens semper ex liberâ acceptione et misericordiâ Dei. » Et confirmatur : « Nam etiâ privata suffragia pro defunctis oblata non habent tantam efficaciam, ut infallibiliter acceptentur. Imò aliqui putant ipsum sacrificium Missæ illam non habere, neque esse aliquod opus, quod ex opere operato liberare possit animas defunctorum ab illis pœnis lege certâ et infallibili. Denique de hoc necdùm habemus divinam promissionem; in quâ solâ possit hæc infallibilitas fundari. Hanc sententiam docuit Cajetanus, et eam secutus est Canus, et eam etiâ magis probat Corduba. Itaque Suarez

et Vasquez, part. 3, disp. 228, cap. 4. Sotus, Canus, et Cordula censent, sacrificium Missæ circâ vivos certâ lege semper operari remissionem pœnæ; circâ defunctos verò existentes in purgatorio, non item; sed illis solùm ad hunc effectum valere per modum suffragii; vocant autem per modum suffragii, idem quod instar suffragii; ut quemadmodùm, inquit, orationes vivorum defunctis solùm prosunt, prout Deo placuerit eas acceptare; neque certâ lege stauerit, propter illas, defunctorum pœnas remittere; itâ etiam sacrificium Missæ defunctis prosit. Idemque de indulgentiis, quæ defunctis conceduntur, affirmant. Imò ex eo quòd existiment Indulgentiarum effectum circâ defunctos non esse itâ certum sicut circâ vivos, idem de effectu sacrificii Missæ arbitrantur. »

Diximus porrò, nisi per modum suffragii; quia res non est certissima, notat benè Bellarminus, de Indulg. lib. 1, cap. 14, et apud Catholicos indubitata; Indulgentiis juvari posse animas, quæ in Purgatorio pœnas launt. Sed quis Protestantium non facillè admittet Indulgentias sic explicatas per modum suffragii, seu per modum orationis, si concedat purgatorium? Nam admittunt, fideles posse errare pro se, et pro aliis viventibus, et impetrare quæ petunt; sic habet eorum forma precum tempore pestis: *Ad impetrandam veniam utendum hæc orationis formâ*; quod est suffragium illis ferre, et Deum intulit talium orationum misericorditer quæ petunt elargiri. *Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui*, Psal. 131, 10. Cur Ecclesiâ offerente Deo merita Christi, et sanctorum vitam piam, et petente, propter verum David Christum, et propter hanc sanctorum vitam piam (sicut propter David dicebat Salomon Deo), remissionem pœnæ debite defunctis, quod est Ecclesiæ largiri Indulgentias per modum suffragii, aut fidelibus pro defunctis privatim orantibus, *Deus misericorditer non elargiretur quod petitur*, qui exaudit alias preces, tùm Ecclesiæ ejusdem tùm aliorum fidelium? Repete memoriâ, quæ de ministris retulimus remittentibus peccata fidelibus plenè, et cum remissione totius pœnæ debite: et miraberis, quomodò audeant Indulgentias denegare pontifici romano, cum plura sibi arrogant quique vel infimi ministri. Sola ergò superest difficultas, an detur purgatorium, et maneat pœnæ temporales remisso peccato vendæ. Quæ est diversa difficultas. Hoc porrò solum est de fide; reliqua solùm sunt probabiles opiniones.

Inter quas, ut probabiliori adhaeremus, 1: *Hunc effectum remissionis pœnarum tui defunctis, tùm viventibus virtute sacrificii Missæ semper concedi, et certâ quadam lege à Deo itâ constitutum esse*, « quæ est communis, et vera sententia, » inquit Vasquez loco citato, 2. *Suffragia quæ à fidelibus pro defunctis fiunt certâ lege illis prodesse*. 3. Quin et cum Suario, disp. 53, sect. 3: « Verius censeo Indulgentiam concessam pro defuncto infallibiliter habere in illo effectum, sicut habet in vivente, quando pro illo conceditur. Hanc sententiam magis probat Soto, et fuit opinio S. Thomæ, qui suppositâ formâ Indulgentiæ sufficiente, itâ dicit prodesse illam defuncto sicut vivo. » Sed cum nostri instituti

solùm sit, quæ sunt de fide, secernere ab aliis, et hæc sola proponere devis credenda; quæ sufficiat, quòd fiant Catholici, subscribere iis solis, quæ sunt de fide catholicâ, ommissis aliis, quorum ne quidem cognitionem ullam habere tenentur, talia non moramur.

Sequitur, nullum Jubilæum, nullam Indulgentiam, datam à pontificibus, aut à conciliis, sive plenariam sive aliam, tot vel tot annorum in specie, aut particularem, ob hanc vel illam causam, hæc vel illa opera præstanao, esse de fide, seu certitudine fidei certam; plurimæ sunt tantùm probabiliter valide, aliqua quæ circumferuntur, sunt ob pravos quæstus effectæ, et scandaloſæ, proindeque eliminandæ. Quòd nulla sit de fide, probatur, 1° quia nulla in specie aut particulari credenda proponitur in professione nostrâ, in Tridentino, aut alio concilio; 2°, et quæ dantur à conciliis, vel pontificibus, praxes sunt; jam autem diximus, non semper praxes Ecclesiæ sufficere probando articulo fidei, sed posse fundari in opinione probabilis. 3° Longius à certitudine fidei absunt quæ dantur à pontificibus; cum dixerimus non esse de fide, præsertim catholicâ, quæ proponuntur à pontificibus, tantùm puncta doctrinæ; multò minùs praxes pontificum esse de fide. 4° Nunquam est de fide, quòd sequitur ex duabus propositionibus, quorum una est extrâ verbum Dei, multò minùs si una sit tantùm probabilis; at talia sunt Jubilæi et omnes Indulgentiæ, ut mox probabimus. Tertio itaque sic probatur auctoritate nostrorum doctorum: « Quia convenit inter omnes, inquit benè Bellarminus, de Indulg. lib. 2, cap. 12, sine justâ causâ Indulgentiam non esse ratam, quòd atinet ad expiandum reatum pœnæ coràm Deo, vel in hæc vitâ, vel in aliâ, ita docent Thomas, Bonaventura, Durandus, Gabriel et recentiores omnes; sed quæstio est, an ad justam causam requiratur proportio aliqua operis injuncti cum Indulgentiâ, itâ ut pro majori Indulgentiâ major causa requiratur, an verò possit pro opere minimo dari Indulgentiam maxima? de quâ re duæ sunt opiniones. Prior est eorum qui docent, non requiri proportionem ullam, sed satis esse si causa sit pia, id est, modò non concedatur Indulgentia pro opere malo, vel pro opere merè temporali, aut pro opere vano et nihil ad gloriam divinam pertinente, sed pro quocumque opere quòd ad honorem Dei vel Ecclesiæ utilitatem cedat, Indulgentia rata erit. Itâ docuit sanctus Thomas, Durandus, Paludanus, Valentia et alii. Posterior sententia est aliorum, qui contendunt ad justam causam requiri aliquid non solùm pium et utile, sed etiam quòd proportionem habeat cum Indulgentiâ, itâ ut non sit ratum, si detur pro causâ levissimâ, Indulgentia maxima; itâ docent Bonaventura, Richardus, Gerson, Gabriel, Cajetanus, Major, Soto et alii. Quoniam si pro quâcumque piâ causâ concessæ Indulgentiæ ratæ essent, nullæ dici possent superflue vel indiscretæ, cum semper sit in promptu aliqua pia causa quæ allegari possit, et aliàs possit summus pontifex in momento liberare omnes animas purgatorii, quia possit dici, non deesse piam causam, cum ad gloriam Dei pertineat, ut tot animæ

entissimè volent in cœlum. Posterior sententia, ut est communior, ita etiam verior mihi videtur, ut ex. g., si detur Indulgentia plenaria iis, qui semel recitant Orationem Dominicam, pro conversione hæreticorum, causa non videbitur justa; quomodo etiam si detur Ingentia iis qui nummum unum exponunt, pro recuperandâ Hierosolymâ, non videbitur justa causa tantæ Indulgentiæ. » Hæc Bellarminus. At nunquam constat fide, hanc vel illam causam, seu hoc vel illud *opus*, cujus intuitu datur Jubilæum vel Indulgentia, esse *justam causam*, et *opus habere proportionem*, cum Indulgentiâ: ergo de nullo Jubilæo vel Indulgentiâ constat esse validè datam.

Quæ ratio probat etiam secundam partem hujus illationis, *plerasque, imò ferè omnes esse solian probabiliter validas*; quia vix constare potest, quæ sit ista proportio requisita, et quò levior est causa sive *opus*, quales sunt plurimæ quæ conceduntur, dicendo, v. g., Orationem Dominicam et eleemosynam aliquam largiendo, eò probabilitate minori valida est Indulgentia. Porro, non est culpandus, sed potius laudandus pontifex in carum concessione, eò quòd sufficit ad proximum legitimam opinio probabilis, qualis est prima quam retulimus; etsi tales Indulgentiæ, si sententia secunda sit verior, non sunt ex toto validæ, nullum ex eâ Indulgentiâ damnum sequitur, imò indè fideles ad pia opera inducuntur.

Denique « *justa semper causa requiritur*, inquit ibidem Bellarminus, sed non est subditorum judicare, utrùm causa sit *justa vel injusta*; debent enim simpliciter existimare *justam esse*; sed veteres pontifices paucissimos fuisse in Indulgentiis conferendis notissimum est. » Nec talis etiam certitudo retardare debet fideles ab Indulgentiis consequendis; quia ferè in omnibus rebus humanis homines prudentes ex opinione probabilis varia aggrediuntur; præscribit medicus medicinam prudentissimè, cum probabiliter putat profuturam, licet non certò, sed certum non esse obfuturam. Litigans, mercator, etc., agit ex spe probabilis lucri, licet etiam non constet illi damnum non indè secururum, naufragio, aut causâ cadendo. Ergo prudenter et pontifices largiuntur, et fideles conantur lucrari tales Indulgentias. Et addit idem auctor ibidem, « *nullum indè esse ut plurimum deceptionis populi periculum*; quoniam sicut potest fieri, ut aliquandò Indulgentia non sortiatur effectum, ob defectum ejus qui eam suscipit; ita nec debet videri absurdum, si aliquandò idem accidat ob defectum causæ, et christianus populus non ignorat ad fidem pertinere, quòd sit in Ecclesiâ potestas Indulgentias concedendi, non autem quòd in particulari non possit fieri, ut Indulgentia vel non sit rata, vel non prosit; et idè sic accipiunt prudentes Christiani pontificias indulgentias, ut simul etiam studeant dignos pœnitentiæ fructus ferre, ac pro suis peccatis Domino satisfacere. »

Tertiam partem nostri illati habet etiam Bellarminus. « *Non desunt*, inquit cap. 9, qui negent Indulgentias, quæ continent condonationem pœnitentiæ,

multorum millium annorum esse à pontificibus datas, sed à quæstuariis conflictas dicant. Ità sentiant Gerson et Soto. Pontifices enim non solebant Indulgentias concedere, nisi tot annorum, quot annorum pœnitentiæ injungebantur; pœnitentiæ verò non solebant injungi, nisi unius, duorum, trium, quinque, septeni, decem, viginti annorum, aut ad summum per totam vitam, quæ ultrà centum annos porrigi non solet. » Et lib. 2, cap. 20: « *Si quis nôsse cupit veras historias de Indulgentiis romanis, non eas petit vel ab hostibus Ecclesiæ, neque ab obscuris quibusdam libellis, qualem unum Kemnitius se vidisse dicit editum Nurembergæ, germanicè scriptum, et amplificatum de stationum romanarum Indulgentiis, cum antè latinè et brevius editus Romæ fuisset, sed à pontificum diplomatibus, vel ab authenticis Ecclesiarum tabulis, aut certè ab auctoribus certis, gravibus, doctis, probatis: neque enim dubitari potest, quin multa vel depravata vel conflictata, in ejusmodi libellis incertis et anonymis legantur. Sanè in probatis auctoribus non leguntur concessa fuisse aliquandò multa millia dierum vel annorum Indulgentiæ. » Non pauca etiam aliæ circumferuntur, quæ falsæ videntur, aut certè valdè incertæ, et vix probabiles, quas hic referre non est operæ pretium, quæ quæstus causâ identidem à quæstuariis publicantur, magno deviorum præsertim scandalo, *quorum abusuam occasione*, inquit Tridentinum, *Indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur*. Hinc synodus pravos quæstus omnes pro his consequendis, undè plurima in christiano populo abusuum causa fluxit, abolendas statuit.*

Hæc secretionefactâ *doctrinæ fidei ab aliis*, devii faciliè subscribent doctrine fidei catholicæ de Indulgentiis, qui hallucinatione doctrinæ fidei nostræ, tot tragœdias hoc seculo excitârunt, et ab hæc materiâ scissionem ab Ecclesiâ infeliciter sunt auspicati. Proponamus nos solum iis ea quæ habentur in professione nostrâ, et Tridentino relatis, ne *plus sapiamus*, quàm sapuit Pius IV, pontifex scriptor professionis, et Tridentinum; sufficitque sine dubio quò quis sit catholicus in hæc materiâ, reliquis silentio sopitis.

§ 5. De Purgatorio et suffragiis pro defunctis.

Professio nostra sic habet: *Constanter teneo Purgatorum esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari*. Et: *Profitetur in Missâ offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis, de quâ solâ ultimâ particulâ hic agimus*. Et Trid. Sess. 25, decret. de Purgatorio: « *Cum catholica Ecclesia Spiritu S. edocta, ex sacris litteris et antiquâ Patrum traditione, in sacris conciliis, et novissimè in hæc œcumenicâ synodo docuerit Purgatorium esse, animasque ibi detentas, fidelium suffragiis, potissimum verò acceptabili altaris sacrificio juvari, præcipit sancta synodus episcopis, ut sanam de purgatorio doctrinam, à sanctis Patribus et sacris conciliis traditam, à Christi fidelibus credi, teneri, doceri, et ubique prædicari diligenter studeant; apud rudem verò plebem, difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque*

ad ædificationem non faciunt, et ex quibus plerumque nulla sit pietatis accessio, à popularibus concionibus secludantur. Incerta item vel quæ specie falsi laborant, *evulgari* ac tractari non permittant; ea verò quæ ad curiositatem quamdam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala et fidelium offendicula prohibeant. Curent autem episcopi, ut fidelium virorum suffragia, missarum scilicet sacrificia, orationes, elemosynæ, aliaque pietatis opera, quæ à fidelibus, pro aliis fidelibus defunctis fieri consueverunt, secundum Ecclesie instituta piè et devotè fiant.)

Hinc primò patet, quæ sint de fide credenda ex regulâ nostrâ, scilicet quæ proposita ab universali concilio Tridentino.

Sed à contrario, scilicet, quia non proposita ab illo circâ purgatorium, « 1° non est de fide, inquit Bellarm. lib. 2 de Purgatorio, cap. 11, verum et proprium esse ignem purgatorii, et ejusdem speciei cum nostro elementari. Quia nusquam in concilio definitum est; imò in concilio Florentino Græci apertè professi fuerant, se non ponere ignem in purgatorio, et tamen in definitione factâ sess. ult. definitur purgatorium esse, nullâ mentione ignis habitâ. Tamen est sententia probabilissima, propter, » etc. 2° Idem, cap. 6: « Sequitur quæstio ubi sit purgatorium? de quâ quæstione nihil Ecclesia definit. Sunt autem multæ opiniones. » Refert plurimas: et octava, inquit, est communis scholasticorum; purgatorium esse infra viscera terræ, inferno ipsi vicinum. » 3° Idem, cap. 14: « De gravitate poenarum, quamvis aliquo modo omnes admittant poenas purgatorii esse majores poenis hujus vitæ, tamen dubium est, quomodò hoc intelligatur. Bonaventura docet purgatorii poenas esse majores poenis hujus vitæ solum in hoc sensu, quia maxima poena purgatorii est major, quam sit maxima poena hujus vitæ, licet aliqua poena purgatorii reperitur minor aliquâ poenâ hujus vitæ. Quæ sententia mihi placet. 4° *Nec est de fide*, quanto tempore duret purgatorium. Res est incertissima, inquit Bellarm. cap. 9, et non nisi temerè definiti potest. »

Sanè secretionè hâc positâ, facilè est devio persuadere sibi purgatorium; cùm præsertim Calvinus, Instit. lib. 3, cap. 25, § 6, dicat: « Non est licitum, nec utile nobis inquirere cuiusmodi de statu qui est inter mortem et resurrectionem. Torquentur valdè plurimi, disputantes in quo loco sint animæ receptæ, et utrùm fruantur jam gloriâ promissâ, an non. Scriptura non eò usque progreditur. Quis doctorem docebit nos, quod Deus nobis elavii? Quandoquidem Scriptura vult, nos esse suspensos usque ad adventum Jesu Christi, et præcipit nos cum expectare, et ad illam diem nos remitti, recipiendæ coronæ gloriæ; contineamus nos his criminis, quos Deus nobis assignavit, scilicet animas fidelium in requiem recipi, ubi expectant cum gaudio fruitionem gloriæ promissæ, et sic omnia suspensa manere, usquequò Christus appareat in Redemptorem. »

En locus tertius ex Calvino, et quidem cum suspen-

sione et dilatione: *Spes autem quæ differtur affligit animam*, en ergò species saltem purgatorii.

Quod ad *suffragia* attinet, ut patet ex Tridentino quæ sint de fide, scilicet quæ ibi sunt proposita.

Ità sequitur à contrario nullam sequentium doctrinarum, esse articulum fidei. 1° Non est de fide, (ut suprâ ostensum) sacrificium, missæ certâ lege et promissione semper operari remissionem penæ circâ defunctos existentes in purgatorio; sed illis solum ad hunc effectum valere per modum suffragii; communis tamen et vera sententia est contraria. 2° Nec est de fide, suffragia quæ à fidelibus pro defunctis fiunt, certâ lege illis prodesse. » Ratio est, quia concilium nihil horum determinat. Probabilis tamen est certâ lege id fieri. 3° Nec de fide est, sacrificium missæ *ex opere operato* hoc operari. Tacet enim de his concilium, et ut benè docet Vasquez, disp. 229, cap. 1, « varia sunt theologorum opiniones, qui et diverso modo loquuntur. » Et Suarez, disp. 55, sect. 3: « Aliqui putant sacrificium missæ non esse aliquid opus, quod *ex opere operato* liberare possit animas defunctorum ab illis poenis lege certâ et infallibili. » Relege circâ tria quæ suprâ diximus. 4° Nec remissionem hanc quæ fit, fieri per applicationem satisfactionum nostrarum animabus purgatorii. Primò quia nihil habet Tridentinum. 2° Variant doctores. Suarez, disp. 58, sect. 5: « Prima sententia, inquit, generaliter affirmat hunc modum, *scilicet* per modum impetrationis *suffragia prodesse defunctis*, non solum esse possibilem, sed etiam nullum alium posse nos exhibere animabus purgatorii, ad hunc effectum obtinendum. Hoc à fortiori tenent illi theologi, qui inter vivos nullum admittunt alium modum satisfactionis unius pro alio. Nam hoc principium apud omnes certum est, non posse nostra suffragia esse efficaciora ad remittendam poenam defunctis, quam aliis viventibus »

§ 6. *De legum humanarum obligatione in conscientiâ.*

Professio fidei nostræ hoc habet: *Ecclesie observationes et constitutiones firmissimè admitto et amplector. Receptos et approbatos Ecclesie catholice ritus in omnium sacramentorum solemnè administratione recipio et admitto. Romano pontifici veram obedientiam spondeo ac iuro, cætera item omnia à sacris canonibus et œcumenicis conciliis tradita recipio.* Et Trid. sess. 6, can. 20: « Si quis hominem justificatum dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Ecclesiar, anathema sit. » Et sess. 7, can. 8: « Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus S. Ecclesie præceptis, ut ut ea observare non teneantur, nisi se suâ sponte illis submittere voluerint, anathema sit. » Denique, sess. 25, tit. de delectu librorum, jejuniiis, et diebus festis, hortatur sancta synodus et pastores omnes obtestatur, « ut tanquam boni milites illa omnia quæ sancta romana Ecclesia statuit, necnon ea quæ tam in hoc concilio quam in aliis œcumenicis statuta sint, quibuscumque fidelibus sedulo commendent, omnique diligentè utantur, ut illis omnibus, et iis præcipuè sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt, ut librorum

delectus et jejunia, vel etiam quæ faciunt ad pietatem augendam, ut dierum festorum devota et religiosa celebratio, admonentes populos crebrè obedire præpositis suis, quos qui audiunt, Deum remuneratorem audient, qui verò contemunt, Deum ipsorum ultorem sentient. » Hæcenus concilium, nec plura. En ergò doctrina fidei catholicæ, quia proposita à concilio universali.

Ex quo à contrario sequitur: 1° *Non esse de fide, Ecclesiam seu ejus leges, aut à fortiori leges principum secularium posse obligare, aut de facto obligare conscientias sub peccato mortali, sed ut utamur terminis Confessionis novantium, art. 24, ità ut imponant jugum conscientiis.* Hoc, inquam, non est de fide, præsertim catholicæ; nec proinde hæreticum est quod habetur in Confessione deviorum, art. 24: « Rejicimus inventiones humanas, quæ imponunt jugum conscientiis. » Et art. 35: « Excludimus omnes inventiones humanas, et omnes leges quibus quis vellet ligare conscientias. » Et in confessione Augustanâ, art. 27: « Collocant Romanenses in novo Testamento peccatum in cibis, in diebus, in vestitu et similibus rebus; hæc sanè illa onera, quod certè cibi pollutant conscientiam, quòd horas canonicas omittit sit mortale peccatum; undè habent jus episcopi, has traditiones imponendi Ecclesiis ad gravandas conscientias, » etc. ?

Præbatur illud corollarium, primùm quia non habetur in professione nostrâ aut in Tridentino, quòd Ecclesia aut magistratus civiles habeant talem potestatem obligandi sub peccato mortali, nec quòd leges notate, aut quævis aliæ ecclesiasticæ aut civiles obligent ità de facto sub penâ inferni, ut patet in relatis. 2° Cùm tot doctissimi theologi concilio interfuerint, nec ignorarent quid Augustana confessio sentiret, quàm etiam variè scholastici loquerentur, siluit tamen de hæc re: quo silentio tacitè declarasse videtur, non esse hæc de fide. 3°: « Sotus et Castro, inquit, Vasquez, part. 2, disp. 154, cap. 1, referunt fuisse sententiâ Gersonis, nullâ lege humanâ etiam ecclesiasticâ decerni aliquid posse aut juberi sub reatu culpæ, quod aliquâ lege divinâ præceptum non sit; sed jus humanum, etiam ecclesiasticum solum possit declarare jus divinum. Alii recentiores pergunt ulterius, et non solum dicunt Gersonis opinionem fuisse, nullam legem humanam, etiam ecclesiasticam, fieri posse de aliquâ re, quæ nec jure divino, nec naturali fuerit præcepta, quinimò in eam sententiâ referunt Almainum. » Nec tamen seu Vasquez seu alius doctor damnat hæc sententiâ hanc doctrinam. 4° Verùm quidem est sequi certò hanc veritatem ex principio aliquo revelato, seu mediâtè, ut mox dicemus; sed suprâ demonstravimus, non esse de fide catholicæ, quod sequitur ex unâ vel duabus præmissis revelatis; nec item de fide est ob similem rationem quod sequitur ex definitione Ecclesiæ, sed non est expressè ab eâ propositum. At, ut ostendimus, illud non est ab Ecclesiâ expressè propositum; ergò ex duplici capite non est de Fide.

2° Quinimò probabilior mihi videtur Gersonis sententiâ, qualem eam referunt Almainus, Medina, Driedo, Adriamus, Castro, relator Vasquez, 2-2,

disp. 158, cap. 1, « legem humanam, sive ecclesiasticam, sive civilem, quatenus humana est et à solâ potestate humanâ profecta, non posse ad culpam mortalem obligare; idemque Gersonem sensisse de lege naturali quod de humanâ autumat prædicti auctores. Probatur autem hæc sententiâ, 1° quia lex humana et naturalis non attingunt cognitione suâ finem supernaturalem; ergò non attingunt æternam penam vel præmium, quæ ad finem supernaturalem, et plus quàm humanum spectant. Deindè nullus legislator potest lege suâ ad eam penam obligare, quam ipse non potest infligere in suo tribunali. »

3° *Non potest lege humanâ homo obligari ad actus omninò internos, eò quòd non potest de illis in suo tribunali ullo modo judicare; atqui neque ullus humanus legislator ecclesiasticus aut civilis, neque natura potest æternam penam infligere; ergò nec obligare ad culpam, quæ homines reos talis penæ constituit.*

4° Ex hypothesi tamen legis humanæ, seuposito quòd lex humana ecclesiastica, aut civilis aliquid præceperit ex intentione præcipiendi, et non solum dirigendi, aut ordinandi, per modum concilii, *supervenit lex divina, jubens obedire superioribus ecclesiasticis et politicis, parentibus et dominis; quæ lex divina superveniens obligare potest et obligat ad peccatum, etiam mortale et ad penam æternam, seu ejus transgressio reos nos facit penæ æternæ.* Quòd lex divina obliget ad obediendum 1° potestati ecclesiasticæ patet ex Scripturâ: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit; Luc. 10, 16. Obedite præpositis vestris, etc. Hebr. 13, 17; 2° civili: Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt; necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, Rom. 13, 5. 3° Parentibus: Filii, obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est. Honora patrem tuam et matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, Eph. 6, 1. Denique dominis: Servi, obedite dominis carnalibus, ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, ibid. 6. Et sanè, « natura ipsa docet, inquit benè Vasquez, d. 158, parentibus et superioribus non obedire, si notabilis materia est, scelus esse: est enim contrâ rectam rationem, majoribus non obedire. » Naturaliter consequitur ut idem, disp. 152, cap. 3: « Dignitatem capitis in aliquâ congregatione, ut ei omnes parere et obedire debeant. Alioqui si justum esset contrâ illius præceptum operari, magna esset in manibus, et in totâ congregatione confusio. Quis autem gentilium hæcenus dixit, inhonestum non esse majoribus non obedire? » Quòd verò lex divina obliget, etiam ad mortale et penam inferni, patet sæpè sæpius ex Scripturâ, sicut et Deus in tribunali suo potest tales penas infligere; et sanè quod dissonat rationi in gravi materiâ, Deo graviter displicere, ac proinde ejus amicitiam ergà nos dissolvi, et ex se penam æternam mereri. Hoc modo itaque seu mediâtè, lex ecclesiastica et civilis, et præcepta parentum et dominorum obligare possunt ad peccatum etiam mortale, et sub penâ inferni, non ex seipsis, sed ob divinam*

legem supervenientem, et hæc ratione, nec aliàs, obstringere possunt conscientias.

5° Porrò, sic explicatà potestate humanà, seu obligatione legis humane, Protestantès cam nec negant, nec negare possunt. Nam admittunt Ecclesiam et reges potestatem habere leges condendi, et varia præcipiendi, sicut et parentes, et domini aliqua possunt præcipere, subditosque debere obedire illis. 1° Scripturà jam allatà, et ratione ipsà hoc dictante. 2° Nostrorum divorum disciplina plurimum præcipit, eaque sub poenis et censuris suspensionis à cenà et excommunicationis, 14 capita continet, et articulos 251, hoc est, ferè totidem ordinationes, præcepta, leges. Cap. 5, art. 16, habetur : *Rebelles consistorio, suspensione à cenà puniuntur*; cap. 10, art. 3, jejunia certis diebus indicuntur, art. 5 : *Non fiunt elemosynæ publicæ in funeribus*. Cap. 14, art. 27 : *Qui choreas ducunt, vel eis assistunt, excommunicabuntur*. Art. 29 : *Qui chartis ludent, censurà afficientur*. Varia prohibent connubia, cap. 13, art. 15, cum eà, cum quâ adulterium vir commiserat vivente uxore, etc.; art. 12, cum viduâ fratris uxoris suæ, etc.; cap. 5, art. 31 : *Qui synodi nationalis resolutioni noluerit acquiescere, abscinditur ab Ecclesiâ*. Art. 8 : *Ecclesiæ gubernatio regulabitur ex disciplinâ in synodis nationalibus statutâ*. Cap. 14, art. 33 : *Non erit in potestate ministrorum aut synodorum provincialium quidquam addere, mutare, imminuere, in articulis disciplinæ, absque consensu synodi nationalis*. Potest verò ista synodus quæ voluerit statuere, et in Conf., art. 52 : *Possunt esse ordinationes particularis cujusque loci, seu Ecclesiæ*. Art. 33 : *Recipimus quæ sunt apta nutriendæ concordiæ, et unoquoque in officio suo continendo; in quo debemus sequi quod Dominus declaravit, quantum ad excommunicationem, quam approbamus et fatenur esse necessariam, cum omnibus suis circumstantiis*. Et de potestate civili, art. 39 : *Credimus velle Deum mundum gubernari legibus regum*. Et art. 40 : *Oportet ergò obedire corum legibus et statutis*.

Nec etiam negant lege divinâ præceptum esse, obedi præpositis spiritualibus, regibus, magistratibus, parentibus. Nec inficiantur transgressionem legis divinæ, esse peccatum, et sæpè mortale. Imò, « ubi est transgressio legis Domini, docet Calvinus Instit. lib. 2, cap. 8, § 58, 59, ibi parata est maledictio Dei. Omne peccatum est morale, eùm sit rebellio contrà voluntatem Dei, quæ necessariò provocat iram ejus, eùm sit transgressio legis, in quam denuntiata est mors æterna, sine exceptione ullâ. » In quo ergò potest esse dissensio Protestantès inter et Catholicos, eùm Protestantès negare nequeant præceptum illud divinum, sic obligans, nec nos alio quàm ex præcepto illo divino, seu mediatè, leges humanas obligare posse ad peccatum mortale dicamus?

En ergò in hoc, hallucinatione semotà, *pax coalita*. Quæ porrò leges humane verè præcipiant, et quæ verè sint præcepta, quæ autem sint solum instar consiliorum et ordinationum, seu directionum, quæque etiam obligent, solum ad poenam temporalem, quæ dicuntur *leges solum venales*, pendet hoc ex intentione superio-

ris, et terminis legis, seu præcepti, quod non est controversiarum spectantium fidem. Nec porrò dicimus superiores ecclesiasticos, aut civiles, parentes, seu dominos posse quodlibet præcipere. Sed « par est ratio, inquit benè Vasquez, disp. 154, cap. 3, ferendi novas leges in Ecclesiâ, aut republicâ, et in religione, seu statu religioso, quod attinet ad hoc, ut nihil novi statuatur, quod non pertineat ad pristinum statum cujuscumque conservandum. Quarè qui leges prudenter ferunt in republicâ vel Ecclesiâ, hæc observare debent, ut id quod præcipitur, illiusque observatio ad finem cujusque pertineat. At pro libito ferre legem, certè non licet. Non est tamen *subditorum* judicare de injustitiâ, aut inconvenientiâ legis, nisi manifesta esset ejus iniquitas, aut inutilitas; interim enim pro legislatore præsumendum est. » A quibus nec dissentiant Protestantès, ut patet ex confessione nostrorum deviorum, art. 52 et 53, suprâ relatis, ubi habetur : « Qui in regimen eliguntur, videant quem modum servare debeant, toti corpori regendo, nec declinent tamen ullo modo ab ordinatis à Christo, » etc. Idem dicimus de restrictione harum potestatum. Sic in hæc materiâ facilè consentimus distinctione illâ adhibitâ, *mediatè vel immediatè*. Si non obstante illâ discutiant adversi, manifestè sibi ipsi contradicunt, ut patet ex dictis.

6° Non est de fide, de ullo præcepto purè humano, illud obligare ad peccatum mortale, v. g., esse obligationem audiendi missam in diebus Dominicis, vel communicandi in paschate, etc. Diximus *purè humano*, quia non loquimur de præceptis apostolicis, nec enim devii disceptant multùm de iis. Probatum facilè 1° quia Ecclesia nullum proponit tanquàm revelatum in verbo Dei. 2° Hoc ipso quod sic humanum est, non est revelatum à Deo; quomodò ergò posset divinâ fide credi? 3° Nequidem revelatum est à Deo, quòd exstet tale præceptum, nullò minùs quòd obliget sub peccato mortali. Quis ergò non videt, non esse in verbo Dei : *Audienda est missa diebus Dominicis, etc.*? Verissimum tamen est et manifestum, 1° exstare talia præcepta humana. 2° Esse potestatem in Ecclesiâ talia ferendi sub obligatione peccati mortalis *mediatè*, ut ostendimus, si ex intentione verè præcipiendi Ecclesia hæc sanciat. 3° Constat ex sensu communi et interpretatione, Ecclesiam habere intentionem verè præcipiendi. Patet itaque *jejunia Ecclesiæ*, v. g., obligare ad peccatum mortale *ex communi interpretatione*. Addit Cajetanus verbo *jejunium*, loquendo de jejunio : « Hoc ergò non audeo ex jure scripto asserere, quia nullibi scio scriptum esse præceptum obligans ad mortale non jejunantem; et propterea quantum est ex jure scripto, nullum cognosco intervenire peccatum mortale, in fractione jejunii Ecclesiæ, si desit contemptus. Aperta falsitas est, inquit Vasquez, disp. 154, cap. 2, in eà esse opinione, ut observatio jejunii quadragesimalis aliaque pontificia decreta sub reatu culpæ mortalis non obligent. » Et idem de aliis communibus præceptis Ecclesiæ dicendum, confitendi semel in anno, communicandi in paschate, sanctificandi dies festos. Nec possunt adversi probare ullo Scripturæ loco, concediorum

aut Patrum testimonio, aut ratione, ea quæ præcipiuntur humanis legibus, manere adaphora seu indifferentia. Nos probavimus contrarium etiam *ex præcepto divino* obediendi præpositis. Quæ porro, et quot leges, et præcepta humana in specie, seu in particulari, sint verè leges et præcepta et non simplices ordinationes, et instar consiliorum ad nihil obligantes; quæ etiam sint leges *purè pœnales*, id est, obligantes solum ad pœnam; quæ denique obligantes ad peccatum etiam mortale, ut pendet ex intentione legislatoris; ità colligendum est ex verbis legis, materià præcepti, qualitate et similibus, quæ theologi moralis est examinare, non nostri hic instituti, qui solum quæ sunt credenda proponimus; quæ autem ità sunt de facto, non possunt esse de fide. Solum addemus duo, ne conquerantur devii de onere hinc gravi manente in Catholicos, et propterea refugiant in ejus castra transire. 1° Quod habet Cajetanus, in Summâ, verbo *Transgressio præcepti*: « Legis ecclesiasticæ intentio est, non injicere laqueos animabus, sed ad redificationem corporis Christi mystici promovere: et hinc fit, ut non tam latè multitudine præceptorum obligantium ad mortale, jure intepretanda sit, ne laqueus multiplicatus contrà animas censeatur. 2° Hinc etiam fit universalis regula, quod in iis, quæ sunt positivi juris, si absque contemptu, ex ignorantia purâ (id est non crassâ nec supinâ), aut ex apparente sibi excusatione transgressio fiat ab eo qui animum habet nullo pacto consentiendi contrà præceptum obligans ad mortale, non incurritur mortale peccatum, quando non est intentio piæ ac justæ matris Ecclesiæ bonas ejusmodi animas illaquare tam hostili vinculo; et propterea tales apud Deum non incurrere excommunicationem, seu ut habet Vasquez 1-2, disp. 158, cap. 6, faciliè excusantur à mortali transgressores, quando absque contemptu, ex ignorantia non crassâ nec supinâ, aut ex apparente aliquâ ratione et excusatione legem non observant, qui aliàs parati erant ex animo illam observare, si scirent eam tum obligare. Neque præceptum jejunii, aut audiendi missam ità obligat, ut nulla causa excuset; qui verò bonâ fide putaverit causam similem esse, excusabitur à mortali, ut docet Cajetanus. » Hæc Vasquez. Sed de his pluribus theologi morales, seu casuistæ doctores.

Dicto consensui faciliori placet adicere istud: Ingerunt dentidem adversi, discordiæ ferendæ causâ, et in odium traducendæ religionis catholicæ, Tridentinum concilium prohibere Catholicis lectionem Scripture vulgari idiomate. Sed hæc mera calumnia est; hæc enim, nec aliud habet Tridentinum, sess. 18, titulo, *Decretum de librorum delectu*: « Cùm synodus adverterit, hoc tempore, suspectorum et perniciosorum librorum, quibus doctrina impura continetur, et lougè latèquè diffunditur, numerum nimis excrevisse; censuit ut delecti ad hanc dispositionem Patres, de censuris librisque, quid facto opus esset diligenter considerarent, atque etiam ad eandem S. synodum suo tempore referrent, quò facilius, ipsa possit varias et peregrinas doctrinas tanquam zizanias à christiænæ veritatis tritico separare, deque his commodius delibere

et statuere. » Numquid ibi ulla vel levis mentio prohibitionis Bibliorum idiomate vulgari? Nec regula à *Indicis* vulgati, quam falsò adscribit Molinæus et alii Tridentino, ex ullo modo Tridentini concilii. Nec unquam etiam fuit accepta in Galliâ; quare in eâ non obligat: « Est enim verissimum, inquit benè Vasquez, disp. 56, cap. 5, tunc legem non obligare, quando non est promulgata, et non recipitur à populo, connivente et consentiente legislatori. Adde quòd in eodem indice habetur regula 6: libri vulgari idiomate de controversiis inter Catholicos et hereticos nostri temporis disserentes non passim permittantur, sed idem de iis servetur, quod de Bibliis vulgari lingua scriptis, statutum est. » At certissimum est regulam hanc 6, non obligare in Galliâ; ergò nec 4, quantum nec illà quartâ prohibetur absolutè hæc lectio. *Sed judicio*, inquit, *episcopi stetur ut cum consilio parochi, vel confessarii lectionem eis concedere possint, quos intellexerunt indè non damnari, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse.* Variant leges humanæ pro conditione locorum et personarum, sed quidquid sit, nihil ad nos, cùm regula illa nec sit concilii, nec promulgata, nec recepta in Galliâ, ac proinde non obligat, nec plures alie.

7° Nec etiam ullus obligatur, quòd sit catholicus, legibus ullis confraternitatum, nec eis subscribere, Rosarii, Cinguli S. Francisci, S. Monicæ, Scapularis Carmelitarum, eorumque Bullæ quæ vocatur sabbatina; uno verbo, *nihil horum in professione fidei catholicæ, aut in Tridentino* habetur. Haud ergò propter hæc morentur devii fidei catholicæ subscribere, nec Molinæum audiant toties in hæc blaterantem; sophisten hoc est agere, *fallaciâ ignorantis elenchi.*

§ 7. De invocatione sanctorum.

Constanter teno sanctos unâ cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, easque orationes pro nobis offerre. Ità habet professio fidei nostræ. Et concilium Tridentinum, sess. 25, fusiùs et explicatius: « Mandat S. synodus omnibus docendi munus sustentibus, ut desanctorum intercessione et invocatione fideles diligenter instruant, docentes eos, sanctos unâ cum Christo regnantes, orationes suas Deo pro hominibus offerre; *bonum* atque utile esse suppliciter eos invocare, et ad beneficia impetranda à Deo per filium ejus Jesum Christum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem auxiliūque confugere; illos verò qui negant sanctos æternâ felicitate in cælo fruentes, invocandos esse, aut qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatricam, vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Jesu Christi, vel stultum esse in cælo regnantibus voce vel mente supplicare, impiè sentire. » Ità concilium. En ergò doctrina fidei, quia à concilio generali proposita.

A contrario sequitur 1° non esse de fide sanctos in cælo audire preces, quæ illis fiunt à viventibus. Probatur 1° quia nec professio nostra, nec Tridentinum id habet, seu id non proponit, saltem expressè cre-

dendum. 2. Cùm doctissimi theologi concilio interfuerint, nec ignoraverint Protestantes hujus seculi, sanctis hanc cognitionem inflicari; quin et idèò damnare invocationem, quòd beati preces vivorum in terris non audiant, abstinuit nihilominus synodus, in ipso decreto de invocatione, ab hæc definitione, scilicet *sanctos audire preces nostras*. Nonne tale silentium in tali occasione, argumentum etiã positivum videtur, censuisse id non esse de fide? 3. Esto; sequatur necessariò ex eo quòd sunt invocandi, seu *bonum atque utile sit eos invocare*; jam suprà diximus, non esse de fide quò sequuntur per necessariam consequentiam ex verbo Dei revelato, aut ex propositione ab Ecclesiã Dei factã; ergò, licet Ecclesiã proposuerit *credendum sanctos esse invocandos, seu bonum atque utile esse eos invocare*, et ex illã propositione sequatur necessariò illos audire; non propterea eadem Ecclesiã proposuit, *fide credendum ipsos audire*. Item licet in verbo revelato, saltem tradito sit, invocandos esse sanctos, et deindè sequatur *ipsos audire*, non propterea revelatum est, nec de fide ipsos audire. 4. Quinimò, Augustinus, lib. de Curã pro mortuis, cap. 16, minimè agnovit, hanc consequentiam esse veram; et quod plus est, dubius videtur fuisse, *an sancti audiunt preces nostras*, qui tamen certus erat, et docet eodem libro, cap. 4, *invocandos esse illos*. Multò minùs probat hanc auditionem esse de fide praxis Ecclesiã, tùm quia ex invocatione non sequitur necessariò auditio precam, ut diximus, tùm quia praxes Ecclesiã possunt alicue fundari in opinione probabili, ut fusiùs relatum. Verum tamen est invocatione non sequitur preces nostras, Deo illas illis revelante, et aliis modis explicatis ab Augustino et Gregorio Magno. Quòd autem dubius fuerit in hæc re Augustinus, indè manavit, quòd dubitaverit an beatorum animæ sint in celo, et fruuntur clarã visione Dei ante resurrectionem, seu diem judicii, quod definitum jamdiù fuit ab Ecclesiã, in concilio Florentini definitione; et quod admittunt adversarii, licet Calvinus contrarium senserit, Instit. lib. 3, cap. 25, § 6. Idem tamen Augustinus docet, et probat multos sanctos, postquam celo recepti fuerint, et beatã visione Dei felices fuerint, *videre omnia, etiam undè sunt absentes, cùm Deus erit omnia in omnibus*, lib. 22 de Civit. Dei, cap. 29.

2. Sequitur non esse de fide, sanctos esse mediatores nostros, et non solum Christum. Probatur 1.º, quia id non habetur in nostrã professione, nec in Tridentino. 2.º Variant in hoc Patres et doctores nostri, prout diversimodè nomen *mediatoris* accipiunt. Chrysostomus, hom. 7 in Epist. ad Tim., accipit pro eo, qui *ambaram naturarum particeps est, divinã et humanã*; Augustinus contrã Parm. lib. 2, cap. 8, accipit pro eo pro quo nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, et sic uterque solum Christum mediatorem esse docet; et optimè alii latius pro quolibet mediante vel intercedente, et sic tùm viventes, tùm sanctos in celo dicunt esse mediatores pro omnibus pro quibus orant, sicut et Paulus, in *manu mediatoris*, scilicet Moysis, legem esse à Deo datam dicit ad Galat. 3, 19.

3.º Mera et impudentissima est calumnia Molinæi,

dicentis in novitate, lib. 7, cap. 12: *In Litaniiis dicitur, Sancte Petre, ora pro nobis; sed B. Virgini non dicitur: Sancta Virgo, ora pro nobis, sicut nec Christo*. Alia autem calumnia: *Qui orant sanctos, non solum petunt ipsos Deum orare pro nobis; sed creditur S. Nicolaum posse placare mare, etc.* Plenus est his calumniis in omnibus forè materiis controversis, quò avertat populum à doctrinã catholicã. Absit ut hæc fide credamus; imò abominamur. Et, ut ait Augustinus aliã occasione contrã Faustum Manicheum, lib. 20, cap. 21: « Alia est disciplina Christianorum, alia error infirmorum; et quisquis in errorem dilabitur, corripitur per sanctam doctrinam, sive ut corrigatur, sive ut caveatur. » Alia subtilior calumnia est ejusdem Molinæi dicentis *jussos nos invocare sanctos*. Falsum id est, ut patet ex relatis ex Tridentino, docente solum *bonum atque utile esse sanctos invocare*, nullã mentione præcepti factã; quanquã peccaret, qui dubitaret *an licitum sit eos invocare*, et hoc sensu *an sint invocandi*, et propterea ab invocatione abstineret; quanquã etiã ex particulari officio teneantur aliqui ex præcepto, v. g. beneficiarii atiquandò recitare Litanias sanctorum.

4.º Sequitur non esse de fide, sanctorum canonizationem, seu sanctos quos invocamus, esse sanctos et beatos, v. g., Laurentium, Vincentium, Gervasium, etc., Blasium, Chrysostomum, Ambrosium, Dominicum, Franciscum, etc., iis exceptis qui tales in Scripturã nobis exhibentur, v. g., Stephano, de quo dictum est, *obdormivit in Domino*. Act. c. 7, v. 59. Probatur 1.º, quia id non habetur in professione fidei nostræ, nec in Tridentino. 2.º Nihil habetur in verbo revelato, seu scripto sive tradito, ut patet, cùm natũ fuerint hi sancti longè post verbum scriptum, et traditiones apostolicas. 3.º Quinimò nec de fide est, hos homines exstittisse, multò minùs sanctè vixisse, sicut nec canonizatos fuisse, ut patet; certè hæc omnia sunt questiones facti, non juris, ut evidens est. Canonizantur maxime ex miraculis factis post tempora Apostolorum, quorum miraculorum plene sunt vitæ sanctorum, tùm in vilã, tùm post mortem ab eis editorum. At nullum talium miraculorum est revelatum in verbo Dei, proindè nullum est de fide divinã; quomodò ergò canonizatio ex illis facta, seu judicium Ecclesiã quòd sint sancti, esset fide divinã credendum? Nullæ ergò Bullæ canonizationum, quæ ferè omnes sunt romanorum pontificum, et continent questionem, seu doctrinam facti, scilicet hunc vel illum esse sanctum, faciunt rem de fide. Ex quo rursus dicimus, ne quidem *infallibilem esse* in his canonizationibus papam aut concilia etiã generalia. Probatur ex dictis in regulã fidei, ubi asserimus: *Convenient omnes Catholici posse pontificem et generale concilium errare in controversiis facti particularibus, quæ ex informatione testimonialisque hominum præcipue pendunt*; et probavimus ex Bellarmino ipso, concedente generale 6 errasse in damnatione Honorii pape tanquã hæretici, ex falsã informatione; ergò multò magis errare possunt pontifices ex informatione falsã. Gravissima tamen est auctoritas ex hæc canonizatione, et temerarius omninò foret et plectendus, qui post ta-

lem canonizationem, quæ ex informatione exactissimâ miraculorum et vitæ præteritæ sancti fit, negaret canonizationem illum esse sanctum, aut de eo dubitaret; sicut suprâ diximus, gravis esse auctoritatis, quod à pontifice romano ex cathedrâ definitur in doctrinâ, et gravioris, quod definitur ab eo in concilio provinciali, præsertim cum toti Ecclesiæ proponit aliquid tenendum doctrinam spectans, sicut toti Ecclesiæ proponit in canonizatione, hunc vel illum esse sanctum. Nec propterea non est honestum, invocare sanctum illum, praxisque Ecclesiæ illum invocandi post talem canonizationem, est culpanda, aut est incerta; quia praxæ pleræque Ecclesiæ etiam universalis *possunt fundari in opinione solum probabili*; quanto magis in canonizatione quæ rem reddit certam, v. g., Franciscum esse sanctum et beatum, licitum est, ut utar verbis Tridentini, *bonum atque utile sanctum illum invocare!* Et qui aliud tenebantur ad invocationem, v. g., beneficiarii ad recitandas aliquandò Litanias sanctorum, tenebantur ad illum invocandum, nec sufficiens foret illis excusandis ab invocatione talis sancti, obtendere non esse de fide, illum esse sanctum; quia praxæ et præcepta, etiam ex opinione probabili, possunt manere et habere suam vim ad obligandum.

§ 8. De Imaginibus.

Professio fidei nostræ hoc habet, nec aliud: *Firmisimè asserto Imagines Christi ac Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum sanctorum habendas et retinendas esse; atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam* Et Tridentinum, sess. 23, statuit: Imagines Christi, Deiparæ Virginis, et aliorum sanctorum in templis præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam; non quòd credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quòd ab eis sit aliquid petendum, vel quòd fiducia in Imaginibus sit figenda, velut olim fiebat à gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant, sed quoniam honos qui exhibetur, refertur ad prototypa quæ illa representant, ut per Imagines quas osculamur et coram quibus caput aperimus, et procumbimus, Christum adoremus, et sanctos, quorum illa similitudinem gerunt, venerationem, id quod concilio non, præsertim verò S. 2 Nycæenæ synodi decretis contrâ Imaginum oppugnatores est sancitum. Quòd si aliquandò historias et narrationes sacræ Scripturæ cum id indoctæ plebi expediet, exprimi et figurari contigerit, doceatur populus non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit.) Hæc concilium undè patet imaginum cultum esse de fide, quia propositum ab Ecclesiâ universali.

Ità à contrario sequitur 1° non esse de fide, SS. Trinitatis, aut Patris, aut Spiritûs sancti separatim, Imagines habendas aut retinendas esse, atque eis honorem ac venerationem impertiendam. Probat 1°, quia non proponitur in professione nostrâ, nec in Tridentino, ubi solum habetur, *si figurari contigerit, doceatur populus non propterea divinitatem figurari, quasi cor-*

poris oculis conspici vel figuris exprimi possit, quod longè est aliud à definitione, *ens habundans, et venerationem impertiendam*. Nec praxis frequens in Ecclesiâ, habendi huiusmodi Imagines, et venerandi, seu Deum per eas adorandi, sufficit statuendo articulo fidei: quia, ut dictum est suprâ, *non omnes praxæ Ecclesiæ etiam universalis sunt sufficientes fundando articulo fidei catholice*, sed possunt in niti opinione etiam solum probabili, ut ibidem demonstravimus. 2° Nec Scriptura, nec traditio apostolica id habet; imò probabile est Deum vetuisse Judæis in Decalogo, præcepto illo: *Non facies tibi sculptile*, Exod. 20, 4: expressius verò: *Non vidistis aliquam similitudinem in die, quâ locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis, ne forte decepti, faceretis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel femine*, Deut. 4, 15, 3. Licet in Tridentino fuerint doctissimi theologi, et litis motæ à Protestantibus de quibusvis imaginibus haud ignari, et etiam censuerint doctores aliqui catholici, quos mox referemus, id non esse licitum; tamen abstinnit synodus ab hæc doctrinâ definiendâ, et solum dixit imagines Christi et Deiparæ Virginis, et aliorum sanctorum in templis præsertim habendas, etc. Nonne silentium Tridentini in tali circumstantiâ videtur testimonium positivum quo probatur, hanc doctrinam excludendam esse à fide? 4° Aliqui Catholici, inquit Vasquez, parte 5, disp. 105, c. 3, Henricus, Abulensis, Durandus, Martinus de Ayalâ, affirmant non licere nullo modo Trinitati, sed solum Deo in humanitate, quam assumpsit, imaginem effingere. Alia opinio quanquam non ad eam certa est, ut tanquam fidei dogma sit amplectenda, multò tamen verior mihi videtur, et quæ sine temeritate contrâ communem Ecclesiæ usum negari non potest, in universonum asserit Trinitatem depingere ex naturâ rei licitum esse, et imaginem Spiritûs sancti in specie columbæ. Quod probat multis. « Et confirmatur, inquit, usu Ecclesiæ frequentissimo eadem sententiâ; quæ passim Romæ et aliis in locis Trinitatis imaginem adorandam (sen venerandam) populo proponit. Quamvis autem concilium Tridentinum eo capite nihil certi statuât et definiat, præcipit tamen ut si quòdò historias sacræ Scripturæ contingat describi (intelligit in quibus etiam Deus depingendus est; id quod nec damnat nec tam serio, quam sanctorum hominum et Christi imaginis approbat) explicetur populo id non fieri, quia Deitas oculis corporeis videri possit, sed ut indè humano more in cognitionem virtutis ipsius incorporeæ veniamus. » Hæc Vasquez, cui subscribimus.

2° Non solum non est de fide, sed nequidem certum est Deum non vetuisse Judæis omnem usum Imaginum. « Non pauci auctores, inquit Vasquez, disp. 104, cap. 2, quorum opinio mihi multò probabilior semper visa est, dicunt Judæis non solum adorationem illam gentilibus, quæ naturali jure prohibita est, verum etiam quemlibet usum imaginum et statuarum, præcepto Dei positivo, Exodi 20, etc., fuisse interdictum. Sententia est Alexandri, Alberti, Bonaventuræ, Richardi, etc. Ex quibus Alexander, Albertus, Bonaventura, Marcellus, Abulensis de imagine Dei solum dicunt illi populo

omnino veritatem fuisse, cæteri autem absolute de omni in universum loquuntur. Ex iis autem solus est Abulensis, qui putat jure naturali non esse permissum Dei imaginem effingere; cæteri verò videntur docere solùm antiquâ lege usum illius fuisse sublatum. » Et cap. 6: « Quòd verò circa latera Arceæ duæ figuræ Cherubino-rum posita fuerunt, respondere quis posset cum Catharino, eas omnes figuras seu imagines factas fuisse jussu Dei, qui præcepto suo omnino, aut ex parte derogare potuit; aut respondeo, lege veteri non fuisse veritatem omnem similitudinem, aut effigiem quomodocumque, sed omnem cultum et adorationem ipsius, atque adeò omnem quoque imaginem seu effigiem modo accommodato adorationi erectam aut constitutam; quare nec Cherubinis, nec aliis figuris in templo factis, aliquem cultum fuisse delatum. Modus autem accommodatus adorationi est, cum imago depicta et sculpta est per se, non veluti appendix et additamentum alterius rei, in ornatum illius. »

5° Quod ad cultum spectat, longè longius est à fide, *adorandam esse imaginem* ne quidem Christi, multò minùs sanctorum, quin ne quidem adorationis mentio est in professione nostrâ, aut in Tridentino, nec proinde in Nicæno, quia Tridentinum sequitur illud, nec adorationis meminit. Quòd ergò cultus ille nominetur aliquandò *adoratio*, quæstio est de nomine. Certè populus intelligit *adorationis* nomine *cultum latræ absolutum*; iste autem sine dubio non redditur, nisi soli Deo, et blasphemum esset illum reddere ulli imagini. Cùmque dicimus *nos adorare crucem*, sensus patet ex iis quæ retulimus ex Tridentino, scilicet *per illam quam osculamur, et coram quâ caput aperimus, et procumbimus, Christum adoramus.*

4° Nec de fide est, cultum delatum imaginibus esse *religiosum*; cùm nec de fide sit, cultum delatum sanctis ipsis, esse religiosum, ut paulò post dicemus.

5° Longè longius abest à fide catholica, cui calumniosè id adscribit Molinæus et alii, *adorandas latræ imagines Dei*, et eadem quò adoratür Deus, seu *eadem veneratione cum exemplari imagines honorari*. Probatür 1° quia id non habetur in professione nostrâ, nec in concilio Tridentino aut alio universali. 2° Quia varia sunt placita problematica theologorum, relata à Vasquez, disp. 108, cap. 1, circa hanc quæstionem, seu modum cultûs. « Prima sententia est, inquit, imagines ut terminum proximum et integrum adoratione quâdam ipsis peculiari, quâ exemplar non comprehenditur, adorari, etiamsi in ipsis exemplaria quoque adorantur, eamque adorationem inferiorem et distinctam esse ab adoratione exemplariâ, quam ipsi honorariam appellant. Secunda sententia fatetur cum primâ, quoties imagines per se adorantur ab exemplari divisæ, inferiori quâdam adoratione coli, etiamsi illa propter exemplar tribuatur; cùm verò adorantur per accidens, conjunctæ scilicet prototypo, tanquam aliquid illius, eadem adoratione latræ cum ipso per accidens adorari. Tertia sententia, quam ego veram existimo, est, motum adorationis in imaginem, itâ in ejus prototypum et exemplar transire, et utrumque sub eadem vene-

rationem cadere, ut nec solâ cognitione imago per se, sine illo, vel ab eo separata, adorari possit; non solùm quia necesse est propter exemplar, tanquam propter rationem remotam, sicut legatum propter regem, imaginem coli, sed quia qui imaginem adorat, in eâ quoque et per eam, exemplar ut terminum et materiam proximam adorationis necessariò venerari debet; itâ Alexander, Cajetanus, Bonaventura, etc., et hi non solùm docent imaginem cum suo exemplari eodem motu adorationis posse adorari, verum etiam ipsam per se nisi exemplar contineat et cum eo conjungatur, non esse aliquid venerationis et adorationis capacem, ac proinde non nisi cum exemplari, cum quo integrum et proximum terminum adorationis constituit, esse colendam. » Quam ultimam sententiam fusè probat, cap. 4, 5, 6, conciliis, Patribus et rationibus. Addit, et bene, cap. 11, « eodem modo atque imagines, nomen Jesus, et alias res sacras esse adorandas; » et cap. 12: « Idem modus in sacramento Eucharistiæ, seu signorum adoratione servandus est. » Et disp. 109, cap. 1: « Major, inquit, crucem adorari latræ per accidens; Corduba, adoratione latræ analogicâ; Durandus solùm adorari rememorative; Alexander solùm asserit imaginem esse materiam adorationis latræ. Henricus dicit, imaginem Christi hyperdulicè adoratione esse colendam. » Itâ varii variè et sentiunt et loquuntur de modo et specie cultûs imaginum. Tridentinum, ut patet, se ab iis omnibus abstrahit, seu silet, dum prudenter, nec aliud docet, *eis debitum honorem et venerationem impertiendam*. Quare nihil predictorum est de fide; proinde intrâ septas chelastica sola contineantur; nulli horum subscribere, quò Catholicus sis, teneris. Subscribe Tridentino, et sufficit.

6° Hæc secretionem factâ, Daillæum Catholicum esse in cultu imaginum, apertè demonstrari potest.

§ 9. De Reliquiis sanctorum, et earum veneratione.

Professio nostrâ hæc habet: *Constanter teneo sanctorum Reliquias esse venerandas*, nec aliud. Tridentinum, sess. 25: « Mandat synodus episcopis et cæteris, ut de reliquiarum sanctorum honore fideles instruant, docentes eos sanctorum martyrum et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritûs sancti, 1 Cor 3, v. 17, ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda, à fidelibus veneranda esse; per quæ multa beneficia à Deo hominibus præstantur; itâ ut affirmantes sanctorum Reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas, aliæque sacra monumenta, à fidelibus inutiliter venerari, omnino damnandos esse, prout jam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesia. » Hæc ibi, nec plura. Quare ut hæc sunt fide credenda, quia proposita à concilio universali, itâ à contrario non sunt de fide, quia non proposita à concilio, sicut suprâ diximus de imaginibus: 1° Adorandas esse Reliquias, ne quidem Christi, multò minùs B. Virginis, aut sanctorum. 2° Nec de fide esse, venerandas esse cultu, qui sit et dicatur *religiosus*, potius quàm dulicè, observantur, aut alio speciali nomine.

3° Longè etiam abesse à fide eas eâdem veneratione cum exemplari honorari, non autem aliâ, sicut nec venerationem istam esse, aut vocandam esse *per se*, vel *per accidens*, venerationem analogicam secundariam, etc., sicut diximus de imaginum veneratione. Probatur 1°, quia nihil illorum determinatè, vel in specie, habetur in Tridentino, nec in professione nostrâ. 2° Quia varia sunt placita problematica theologorum in his quæstionibus, relata à Vasquez, parte 3, disp. 113, ubi rectè, cap. 2: « Eodem prorsus modo de Reliquiis, atque de imaginibus universim esse dicendum; eas videlicet secundùm se honorari non posse, sed solùm conjunctas cogitatione cum eo cujus reliquæ sunt, eum in ipsis apprehendendo, sicut imagines sine exemplari venerari nullo modo licet: » quod fusissimè probat, præsertim « quia res inanitate, quales sunt Reliquiæ, secundùm se non sunt capaces contumeliæ; ergò nec honoris, » etc. Affirmant nihilominus aliqui, Reliquiis secundùm se, sine eo cujus sunt, cultum posse deferri animo; nullum alium modum eas colendi constituent. Alii verò non nisi conjunctas colunt, etc., ut suprâ de imaginibus. Eandem esse rationem cultûs Reliquiarum et imaginum suprâ jam ostendimus. Missa hæc omnia faciamus, tanquam extrâ septa fidei.

2° Longè longius abest à fide has vel illas Reliquias, quæ in hoc vel illo templo coluntur, esse hujus vel illius sancti, cujus tanquam Reliquiæ proponuntur colendæ. Probatur 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, aut Tridentino. 2° Quia sunt quæstiones facti, ex informatione aut aliis capitibus pendentes. In *contro-versiis autem facti particularibus, quæ ex informatione testimonii hominum præcipuè pendent*, etiam *Papam et concilium generale posse errare, conveniunt omnes Catholicæ*; multò magis Ecclesiæ particulares falli in his possunt. 3° Diximus *praxes Ecclesiæ etiam universales*, quandoque posse fundari in opinione solùm probabili; quapropter magis praxes particulares hujus vel illius Ecclesiæ, has vel illas Reliquias proponentes publicè colendas, et de facto colentis? et cum regula praxeos sit prudens judicium, sufficit honestando cultui hujus vel illius Reliquiæ, quòd prudenter ex variis testimoniis seu probationibus judicetur esse Reliquiam hujus vel illius Sancti, et si contingeret de facto non esse illius, aut nullius, nihil propterea decederet sanctitati cultûs illius particularis, ut suprâ dictum de canonizatione sanctorum. Et bene Vasquez, disp. 112, c. 8: « Quòd apud aliquos incertè aliquandò Reliquiæ sint, non obest quominus eas, quas humanis conjecturis, et rationibus certas habemus, reverenter colere debeamus. Itaque, si quis putans aliquam esse particulam sancti, quæ reverè non est, merito suæ devotionis non caret. Ut tamen publicè colendæ proponantur, prudens diligentia adhiberi debet, eaque major, quam cum privato, quod licitum est, eas deferimus et colimus. » Placet et illud aliud addere ex eodem doctore, disp. 113, cap. 4: « Qui Rosarii et aliis rebus pretiosis, Reliquias Christi aut martyrum tangunt, et secum servant, non debent existimare ex contactu illo virtutem aliquam aut excellentiam, imò nec corporalem, in res

ipsas ex Reliquiis derivari, sed indè manare respectum rationis ad ipsas, ratione cujus memoriam ipsius Christi et sanctorum in nobis excitant, et ad eorum venerationem affectum movent, atque hæc solâ ratione non superstitiosum, sed pietatis et christiani cultûs opus censeri debet. »

Hæc secretione factâ, patet, 1° inaniter blaterare Molinæum in Reliquias varias, quas non esse sanctorum, quorum habentur, inimicè more suo disputat. 2° Consentire Daillæum in cultu Reliquiarum, ut suprâ ostendimus.

§ 10. De cultu et honore sanctorum.

Professio nostra habet: *Constanter teneo sanctos unâ cum Christo regnandos esse*. Et Tridentinum, sess. 25: *Christum adoramus et sanctos veneramur*; nec plura. Quare sequitur non esse de fide, honorem illum esse, et vocandum *religiosum*, seu quovis alio specifico nomine. Probatur 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, et Trid. 2° Quia variæ sunt doctorum sententiæ, quas fusè refert Vasquez et excutit, part. 3, disp. 93, 99, 130. « Marsilius existimat, inquit, disp. 98, cap. 4, eandem virtutem reipsâ esse latrâ, quam dixit versari circâ cultum Dei, et doliâm circâ cultum et honorem sanctorum, solùm autem differre per diversa connotata. Vera tamen sententia est doliâm peculiarem esse virtutem, à latrâ, aut religione distinctam, quâ sancto cultum exhibemus. Atque ad eò religionem circâ cultum solius Dei versari; sic tradunt Albert., Durand., Bonavent., etc. An verò sit una et eadem virtus, quæ sanctis et omnibus in dignitate civili constitutis honorem adhibet, non satis convenit inter doctores. Aliqui videntur sentire, unam et eandem esse virtutem; sic Bonavent., Albert., Gab. » Quæ brevius alibi diximus et deduximus.

Hæc secretione patet, Protestantè non dissentire nec posse dissentire à doctrinâ catholicâ; nec enim venerationem omnem negant sanctis debitam in cœlis, cum hominibus piè viventibus agnoscant reddendam, et reddant in terris. Quin et Drelincurtius libello hæc de re scripto honorem religiosum B. Virgini deferendum sentiat. Plus ergò credit quàm opus sit, quòd sit in hæc materiâ Catholicus.

§ 11. De Christi præsentia in Eucharistia.

Itâ habetur in professione fidei nostræ: *Profiteor in sanctissimo Eucharistia sacramento esse verè, realiter, et substantialiter, corpus et sanguinem, unâ cum animâ et divinitate Domini nostri Jesu Christi*. Et in Trid. sess. 13, can. 1: « Si quis negaverit in sancti simul Eucharistiæ sacramento (seu sub specie rerum sensibilibus, ut exprimit in illius cap. 1, *mox referam*) contineri verè, realiter, et substantialiter corpus et sanguinem unâ cum animâ et divinitate Domini nostri Jesu Christi, ac proinde totum Christum, sed dixerit tantummodò esse in eo ut in signo, vel figurâ aut virtute, anathema sit. » Et ibidem, cap. 1, cum dixisset: « Principio docet sancta synodus, in Eucharistiæ sacramento, Christum verè, realiter, ac substantialiter sub specie illarum rerum sensibilibus (panis et vini) contineri, » addit et

docet : « Nec enim hæc inter se pugnant, ut ipse Saluator noster semper ad dexteram Patris in cælis assideat juxta modum existendi naturalem, et ut multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præsens uti substantiâ nobis adsit, eâ existendi ratione, quam etsi verbis exprimerè viv possumus, possibilem tamen esse Deo cogitatione per fidem illustratâ, assequi possumus, et constantissimè credere debemus. » Hæc ibi concilium.

Quare realis præsentia ita expressa, id est, sacramentaliter, sub speciebus, est de fide; quippè proposita est ab universali concilio; sed nihil aliud est de fide, nec aliter de realitate istius præsentia, quia nihil aliud propositum à concilio. Itaque hæc dicamus, facilitandæ devoti doctrinæ fidei nostræ in hæc omnium gravissimâ materiâ, et captu difficillimâ.

1° Cùm Paulus dicat, 1 Cor. 15, 4, de corporibus gloriosis in resurrectione : *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale; si est corpus animale, est et spirituale, sicut scriptum est : Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem; sed non prius quod spirituale est, sed quod animale.* Corpus Christi sub symbolis Eucharistiæ potest dici corpus spirituale, et non corpus animale, et ipsemet ibi existens, potest dici spiritus vivificans, et non in animam viventem. 1° Patet ex se, ex Paulo. 2° « Christi corpus est in parvâ quantitate, totum in toto, et totum in quavis parte, ac si esset Spiritus, » inquit benè Vasquez, part. 5, disp. 187, cap. 2. Hinc Cyrillus Hieros. Cat. 5, vocat spirituales victimam, quam offert sacerdos in liturgiâ, Christum.

2° Non solum corpus Christi sub symbolis potest dici spirituale, et ipsemet Christi Spiritus, sed etiam sub symboli spirituali modo, seu spiritualiter, et non animali, nec corporali modo, seu corporaliter, seu carnaliter. Probatur 1°, quia est ibi ad modum spiritus multipliciter; scilicet sicut Angelus est hic vel ibi invisibilis, impatibilis; et totus in toto, et totus in quolibet parte; est enim indivisibilis, et non frangibilis; ita corpus Christi, seu Christus, est sub symbolis invisibilis, impatibilis, et totus in toto, et totus sub quolibet parte, quia ibi est indivisibilis, et non frangibilis. Modus verò existendi corporalis, seu corporaliter, et carnaliter existere, est existere visibiliter, patibiliter secundum extensionem ad totum, seu totum in toto, et partem in parte, et frangibiliter; ergò corpus Christi, seu Christus, est in symbolis spirituali modo seu spiritualiter, et non corporali seu carnali, nec corporaliter, seu carnaliter in dicto sensu. Probatur 2° : horret animus dicere Christum esse natum de Virgine Matre, carnali modo, seu carnaliter, licèt verè ex eâ natus sit. Cur non et negabimus Christum esse sub speciebus carnaliter, licèt verè sub illis sit? Probatur 3° : Trident. proficitur, sess. 13, cap. 1, « Christum semper ad dexteram Patris in cælis assidere, juxta modum existendi naturalem, et multis nihilominus aliis in locis sacramentaliter præsentem nobis suâ substantiâ adesse, eâ existendi ratione, quam etsi verbis exprimerè viv possumus, possibilem tamen esse Deo, cogitatione per fidem illustratâ assequi possumus, et constantissimè credere debemus. » Cur non et profite-

binur « Christum semper ad dexteram Patris in cælis assidere juxta modum existendi corporalem, carnalem, corporaliter, carnaliter? Hæc enim naturalem illum modum existendi sequuntur, et multis nihilominus aliis in locis spiritualiter præsentem suâ substantiâ nobis adesse eâ existendi ratione, etc.?»

3° Totum quod diximus de corpore spirituali et modo illo spirituali existendi sub speciebus, potest etiam ob id dici de receptione et manducatione, scilicet Christum manducari, ut sacramentaliter ex concilio, ita spiritualiter, et spiritali modo, et non carnaliter, seu carnali modo, ore tamen corporis. Patent hæc ex se ex dictis, et applicari hic faciliè possunt. Manducare corporali modo et carnali, seu corporaliter et carnaliter, est manducare ad modum, quo manducamus carnes alias, scilicet masticando, et dividendo carnem in ore, palato gustando ejus saporem, etc. Non sic manducamus Christum; ergò nec corporaliter, nec carnaliter, nec corporali et carnali modo, sed spiritali et spiritualiter. Adde etiam effectum manducationis corporalis et corporaliter, esse nutritionem corporis; at verò effectum manducationis Christi esse gratiam per modum refectiois animæ, id est, vegetantem et roborantem animam, in operationibus vitæ spiritualis, et sic esse refectioem et nutritionem animæ nostræ, quæ est spiritus; ergò etiam inde, scilicet ex effectu, potest dici manducatio spiritalis et non corporalis, seu non carnalis, seu non carnaliter et corporaliter in dicto sensu. Sed redeamus ad corpus sub speciebus.

4° Non est de fide, imò falsum est, corpus Christi contentum sub symbolis, esse aut dicendum esse sedens, jacens, rectum, æquale, aut inæquale alteri corpori vel loco, aut sibi ipsi sedenti in cælo, aut ita grande, crassum, longum, latum sicut in cruce; aut esse in symbolis, seu contineri in illis tanquam in loco. I. a. ne quidem de fide est, esse quantum sub symbolis, aut habere suam quantitatem. Probatur 1° quia nihil horum habetur in professione nostrâ aut in Tridentino. 2° Positivè ex verbis allatis Tridentini, cap. 1, scilicet Christi corpus sub speciebus, esse præsens quidem suâ substantiâ, sed sacramentaliter solum, nec juxta modum existendi naturalem, neququam juxta modum existendi sacramentaliter. Ergò. Probatur, 3°, quia spiritus, v. g., Angelus præsens suâ substantiâ alicubi, aut anima nostra præsens corpori, non est sedens, jacens, æqualis aut inæqualis loco vel corpori, nec proinde est ibi commensuratus loco vel corpori. At Corpus Christi, seu Christus sub speciebus est, et dici potest esse spiritalis, ut diximus; ergò nec illi quidquam supradictorum convenit.

5° Probatur et explicatur ex Vasquez, part. 5, disp. 187, cap. 2 : « Inter alias proprietates quantitatis, hæc tanquam præcipua recensetur, ut secundum illam, unumquodque æquale vel inæquale dicatur, quod sanè provenit ex quantitate, quatenus habet modum illum seu proprietatem, siquidem ratione illius subditur mensura, sine quâ æquale et inæquale nihil dicitur. Licèt verò quantitas Christi, secundum essentiam et modum ipsius sit cum Christo in cælo, nihilominus in Eucharistiâ solum esse secundum esse

sentiam, non autem secundum modum. Hinc ea que sunt in Christo aut alio corpore absolute sine respectu, aut sine proximo fundamento hujus respectus ad locum, ubique cum illo debent esse; ea verò que proximè habent ordinem ad locum, qualis est modus ille, aut sunt fundamentum existendi in loco, qualis est passio quantitatis, secundum quam res æquales et inæquales loco contineri et circumscribi dicuntur, non item; et hæc ratione, cum Christus retineat in Eucharistiâ quantitatis essentiam, que est absoluta à loco, tamen modum illum quantitatis, secundum quem æquatur et continetur à loco Eucharistiâ, non habet. » Hæc ibi Vasquez qui indè benè explicat, quo pacto corpus Christi cum sit quantum, non occupet locum, et intrâ parvam quantitatem specierum panis esse possit totum in toto, et totum in quâlibet parte, quia non habet dictum modum quantitatis, et est ibi sicut *spiritus*, seu *Angelus* et *anima*, quæ est tota in toto corpore, et tota in quâlibet parte ejus. Ex dictis saltem patet, quod sufficit nobis, nihil prædictorum esse de fide. Quin imò refert ibidem Vasquez, cap. 4, quosdam theologos docere, *Corpus Christi in Eucharistiâ non esse quantum*, licet suam habeat quantitatem, et alios etiam docuisse *esse ibi sine quantitate suâ*; quæ falsa quidem sunt, sed sufficientia ad probandum nihil prædictorum esse de fide; id est, non esse de fide, Christi Corpus sub speciebus, *esse jacens, æquale, grande, crassum, longum, latum*, sicut in cruce, etc., cum hæc omnia sequantur quantitatem, et modum ejus supradictum. Sanè sumpto saltem termino, *lati, longi, grossi*, ut populi communiter concipiunt, pro habente extensionem in ordine ad locum, quis non videt Christi corpus sub speciebus, nec esse grande, nec latum, aut saltem nihil horum esse de fide? Quare frustra biaterant adversi de combustione hostiæ, etc., de quibus Vasquez, disp. 191, v. g., si comburatur hostia, aut pedibus concalcetur, non propterea quidquam pœnæ patitur corpus Christi, nec conculcitur, nec pedibus calcatur, licet sub symbolis contineatur; sicut nec ex eo quòd divinitas sit ubique substantialiter præsens, sequitur cum quid comburitur aut calcatur, divinitatem comburi, aut pedibus calcari. Item ex eo quòd divinitas sit in pane, quem mus aut canis comedit, non sequitur divinitatem manducari à mure aut canis; ità nec ex eo quòd fortè mus aut canis rodât aut manducet hostiam seu symbola, et symbola manducentur, sequitur eos manducare corpus Christi. Et sicut non est indignum divinitatem esse præsentem substantialiter in mure, canis, imò et luto et sordibus, ità nec corpus Christi esse in tali casu comestionis seu corrosionis symbolorum, præsens substantialiter muri aut cani, et ventri eorum, transmissione per guttur symbolorum; sicut etiam proportione servatâ, nec est indignum esse substantialiter præsens in pixide, altari aut arcâ inanimatis. Et sicut ista non manducant corpus, licet contineant, ità nec canis dicendus foret manducare propriè corpus Christi, licet manducaret symbola, et per illa sit præsentia substantialis, sicut est in ventre et omnibus visceribus præsentia divinitatis substantialis; manducatur enim ab homine corpus Christi, quia recipitur ut signum, seu ut

causa gratiæ; quomodò non est in pixide, nec foret in ventre canis; quare à canis non dicitur foret propriè manducari, ut manducatur ab homine; nec mirum etiam adversariis, si canis manducet frustum panis cunctæ ipsorum, non propterea manducet sacramentum, quia non manducatur quòd signum est. Imaginatio necio quem horrorem facessit in his conspiciendis. Sed missa hæc omnia, cum sint extrâ fidem, quia extrâ Confessionem nostram et Tridentinum sunt, facienda.

6° Idem Vasquez, disp. 190, refert aliquos theologos docere, *Christum esse in hoc sacramento tanquam in loco per se*; alios Christum in hoc sacramento non esse tanquam in loco, neque habere proprium ubi et distantiam, sicut nec Angelus, cum est præsens alicui corpori, in quo est, seu loquitur, quod ipse probabilius existimat.

7° Extrâ fidem, et intrâ septa scholastica confitendæ sunt hæc alie quæstiones: 1° An Christus prout existens in hoc sacramento, videri possit ab oculo corporeo, non naturali sed supernaturali virtute? Affirmat Vasquez et probat, neque agere, neque pati posse corpus Christi, prout est in hoc sacramento, corporeâ actione, neque passione. 2° An existentia corporis Christi in sacramento et pendeat ab existentia naturali extrâ sacramentum. » Et: « An quæcumque imprimuntur corpori Christi extrâ sacramentum, necessariò comitentur ipsum in sacramento. » De quo disp. 192, cap. 3, longius amandandum, et an corpus Christi possit esse simul in pluribus locis visibili modo et secundum extensionem, seu circumscriptivè; v. c. 4, et adhuc longius, et an aliud corpus à Christo possit esse in diversis locis simul, idque non tantum invisibili modo et definitivè, sed etiam secundum extensionem, » de quo disp. 189, in quo censet nequidem corpus Christi, posse esse et in diversis locis simul secundum extensionem, etc. »

8° Longè longius est à fide, imò falsum puto, *Christi corpus produci de novo aut conservari in Eucharistiâ per consecrationem, quòd jamdiu productum fuerit in utero Virginis, et conservetur æternum in caelis; falsum etiam quòd eò adducatur, falsissimum quòd descendat è caelo ad altare, quasi relinquens caelum et transiens per medium aerem. Commenta hæc tamen ferè omnia deludendis populis, ministri falsò doctrinæ fidei catholice adscribunt; quæque theologi aliquot in his materiis tenent, solum ut opinionem probabilem, fidei Ecclesiæ catholice, ut cui soli subscribere sufficit, hallucinati aut potius malignose imponunt ministri, secessioni, ex quâ vivunt, fovendæ in damnum maximum animarum, et pacis Ecclesiæ ac imperii. Solum dicimus corpus Christi esse præsens sub symbolis, virtute divinâ; quia impossibile est mentiri Deum. Hebr. 6, 18, seu, ut utamur termino Confessionis deviorum, art. 16, *fit hoc virtute secretâ et incomprehensibili Spiritu Dei*, seu per ejus omnipotentiam.*

9° Secretione hæc factâ, vix est difficultas ulla, vel ad speciem, quâ moti dissideant à nobis adversi: quia habet articulus 26 Confessionis eorum: « *credimus quòd virtute secretâ et incomprehensibili nutrit nos et vivificat substantiâ corporis sui.* » Si substantiam hæc

præsentem animæ substantialiter, quod necessarium est nutritioni quocumque modo fiat etiam per fidem, tenent indubitanter; quid præpedit eam cognoscere sub symbolis et corpori nostro? Præsertim cum ex eo quod anima nostra sit præsens corpori nostro, substantia Corporis Christi nequeat esse verè præsens animæ nostræ, quin sit et corpori. Et pares sunt tum numero, tum pondere utriusque præsentie substantialis, seu substantiæ, difficultates solvendæ, si momentis suis æquè eodemque pondere exactè librentur. Sed utcumque sit, « Lutheranorum opinio, inquit Daillæus Apol. cap. 7, qui statuunt corpus Domini esse realiter præsens in pane Eucharistiæ, nullum habet venenum, non præjudicat pietati. » Et : « Non præjudicat eorum saluti, et multò minus nostræ. » Utquid ergò tot turbas excitat? cur non credunt quod creditur ab ipsis non præjudicaret eorum saluti, ex eorum principiis, non creditum autem devolvit eos ad tartara, ex nostris principiis? Quod securius est amplectantur; Daillæo præsertim ipso generaliter pronuntiante, epist. ad Monglatium, credentem posse suam operari salutem in Ecclesiâ romanâ, et tamen viventem extrâ ejus communionem nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse. » At ex eodem Daillæo possunt suam operari salutem, credentes *corpus Domini esse realiter præsens* sub symbolis Eucharisticis seu hoc credere non præjudicat eorum saluti; credant ergò.

§ 12. De Transubstantiatione.

De hæc ita professio nostra: *Profiteor in SS. Eucharistiæ sacramento fieri conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem; quam conversionem catholica Ecclesia Transubstantiationem appellat.* Et Trident. sess. 13, can. 2 : « Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiæ sacramento, remanere substantiam panis et vini unâ cum corpore et sanguine Christi, negaveritque mirabilem illam et singularem conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis et vini, quam quidem conversionem catholica Ecclesia aptissimè transubstantiationem appellat, anathema sit. » Et cap. 3, quod inscribitur, *de Transubstantiatione* : « Quoniam Christus corpus suum id quod sub specie panis offerebat, verè esse dixit, ideò persuasum in Ecclesiâ Dei semper fuit, idque nunc denuò S. hæc synodus declarat, per consecrationem panis et vini conversionem fieri totius substantiæ panis, in substantiam corporis Christi, et totius substantiæ vini in substantiam sanguinis ejus, quæ conversio convenienter et propriè à sanctâ catholicâ Ecclesiâ Transubstantiatio est appellata. Hæcibi concilium, nec plura. Quare ut hæc sunt de fide, quia hæc sunt in professione nostrâ, hæc proposita à concilio generali; itâ à contrario, nulla alia doctrina de Transubstantiatione est de fide catholice, quia nec in professione nostrâ, nec in concilio Tridentino, aut alio generali, licet fovendæ discissioni, ex quâ vivunt, frequentissimè varias, et perasque partim valdè exosas populis, partim blasphemias fidei catholice describant ministri et imponant. Explicitiùs hæc dica-

mus. Quare 1°, non est de fide, imò blasphemum. in hoc mysterio transubstantiari panem in corpus Christi, sicut panem quem comedimus transubstantiatur in corpus nostrum; aut per transubstantiationem fieri, ut materia panis incipiat esse sub formâ corporis Christi, sicut cum panem comedimus, materia panis per nutritionem incipit esse sub formâ corporis nostri. Probatur 1°, quia non habetur id in Tridentino; imò contrarium; si enim id ferret, non ferret conversio totius substantiæ panis in corpus Christi; sed materia illius duntaxat transmutaretur, sicut in nutritione nostrâ ordinariè fit. 2° Quia si itâ esset, Christus esset corruptibilis, auferretur, minueretur, ut fit cum panem comedimus, et mutatur in corpus nostrum. 2° Nec de fide est, *Transubstantiationem fieri ex eo, quod de novo producatur corpus Christi, aut conservetur*; etiam supra diximus corpus Christi in Eucharistiâ nec produci de novo, nec conservari de novo; aut saltem per illum modum substantialem aut accidentalem produci, quæ productio, conservatio, aut modus substantialis, aut accidentalis, aut per quæ sit impossibilis corpus Christi, aut sanguis cum substantiâ panis, aut vini, et per illam impossibilitatem eam expellat, sicut et hæc ratione Transubstantiatio fiat. Imò Corpus Christi, et substantia panis, non sunt ex se impossibiles.

Probatur 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, aut Tridentino. 2° Quia Vasquez cum eo plurimi, falsa esse hæc omnia et singula variorum scholasticorum placita demonstrat. Falsum, inquam, esse multis probat, disp. 181, cap. 3 : « Transubstantiationem formaliter esse actionem, per quam modus aliquis substantialis producatur. » Et cap. 4 et 5 : « Transubstantiationem esse conversionem ipsius Christi, seu productionem novam. » Et cap. 5 : « Transubstantiationem esse novam conversionem Corporis et Sanguinis Christi in Eucharistiâ. » Et cap. 9, « Prædictum modum conversionis, eum supervacaneum esse ex veritate verborum consecrationis, et ex fine sacramenti ostenditur. » Quæ sit horum opinionum verior, quanquàm falsas has omnes esse arbitremur cum doctissimo Vasquez, non est nostrum hic discutere; sufficit indè probari, longè hæc esse à fide, ex doctorum omnium nostrorum sententiâ, quorum nec unus somniavit aliquid horum esse de fide. Quam ergo calumniosè ministri hæc et similia fidei catholice imponunt!

3° Nec est de fide, *panem et vinum per consecrationem annihilari*. Probatur 1° quia neutrum habetur in Tridentino. 2° Controversia vocum et non rerum est, inquit benè Vasquez, disp. 183, cap. 1; qui addit : Nonnulli scholastici veram Transubstantiationem concedentes, docent panem et vinum, quæ dicuntur converti, itâ desinere, ut verè annihilentur; in hæc sententiâ est Scotus, Okam, Gabriel, Major, qui inquit : « Neque de hæc re nimium contendendum est, sed unicuique liberum relinqui debet, hoc aut illo modo loqui. » — Perantiqua tamen, habet Vasquez, cap. 2, scholasticorum sententia, quam libenter amplector, est dici non posse panem et vinum in hoc sacramento annihilari. In cujus probatione susus est, cap. 2 et 3.

4° Longè longius à fide sunt hæc alie questiones, quia etiam sunt extrà Transubstantiationem particularem in Christi corpus de quâ solâ agimus, propositæ et discussæ à Vasquez, qui hæc habet : Primò, disp. 82, « an corpus Christi præsens fieri potuerit huic sacramento absque conversione panis in ipsum, variæ sunt scholasticorum sententiæ » quas fusè refert. 2°, disp. 184, an quælibet res in quamlibet aliam converti possit, variæ scholasticorum sententiæ. Probatur ex regulis datis nihil horum esse de fide.

5° Quid ergò est, et in quo consistit hæc Transubstantiatio? Non discedendum à verbis Trid. cap. 4, citatis, et ibi hærendum, *nec sapiendum plus quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*. Addam tamen quæ conformiter huic capiti habet Vasquez, non quòd statuat quæ infert de fide esse; sed sufficit, quòd quis sit Catholicus, Transubstantiationi hoc modo, aliis si placet refutatis, acquiescere : porrò facillimum erit cuius subscribere; nullam enim prorsus difficultatem habet doctrina Transubstantiationis sic doctè explicata : « Explosio, inquit, disp. illâ 18, cap. 11, aliorum opinionibus, superest, ut nostram sententiam, quam antiquorum scholasticorum sine controversiâ esse censemus, in medium proferamus. »

« Ea verò est, rationem formalem Transubstantiationis, neque esse mutationem, neque productionem alicujus rei, sed relationem quamdam ordinis, inter substantiam quæ desinit, et eam in quam desinere dicitur, ex quo fit, ut hæc conversio seu Transubstantiatio, nulli alii mutationi aut actioni omninò assimilatur. » Et cap. 12 : « Memorandum quòd suprâ diximus, talem esse significationem verborum consecrationis, ut vi significationis ipsorum, non solum fiat corpus et sanguis Christi præsens reipsâ sub speciebus, sed etiam desinat substantia panis et vini; quia cum sint à Christo instituta, et nomine illius proferantur, vera esse debent; vera autem esse non possunt, nisi efficiant corpus et sanguinem Christi præsentem sub speciebus, et destruant panem. Potuit adductio corporis Christi, et desitio panis à Christo fieri aliâ formâ verborum, cujus alterâ parte significaretur præsentia corporis et sanguinis Christi, altera verò desitio panis et vini, etsi Christus aut Sacerdos nomine Christi diceret: *Hic sit corpus meum et amplius non sit panis*; vel contrâ: *Hic non sit panis, et sit corpus meum*; et de sanguine similiter. Quamvis autem tunc idem effectus fieret, qui nunc fit, quòd atinet ad desitionem panis, et præsentiam corporis et sanguinis Christi, tamen non fieret eodem modo; neque enim tunc Christus aut sacerdos diceretur, adducendo corpus Christi, destruere panem, aut destruendo panem, adducere corpus Christi; sed diceretur simul adducere et destruere; quia eodem modo desitio et adductio in re ipsâ se haberent, sicut etiam in significatione verborum, in significatione autem ita se haberent, ut significatio unius, non esset causa significationis alterius; neque ad suam veritatem illam ut quid consequens necessariò, postularet, sed simul tantum se invicem comitariantur, et per accidens seu comitanter, ut dicitur, se haberent, sicut in câ

formâ verborum apparet; at verò in formâ quâ nunc utimur ad conserandum, illa duo sic se habent, ut unum tantum significetur, nempe corpus, aut sanguis Christi præsens (neque enim verba consecrationis significant desitionem panis et vini, ut patet), ita tamen ut vera significatio corporis et sanguinis Christi præsentis, necessariò postulet desitionem panis et vini, ac proinde desitio necessariò consequatur corpus Christi præsens, prout illis verbis significatur; quò fit ut sacerdos utens illis verbis, verò dicitur efficere præsens corpus et sanguinem Christi, et ipso corpore præsentem verè significatio destruere panem. »

Nam docet benè idem, disp. 180, cap. 4 : « Accidentia primariè saltem indicant propriam substantiam quandiu ibi est, non autem alienam, et ita ostendens quodlibet corpus in quo Deus reipsâ est, nemo verè enuntiare potest: *Hoc est Deus*; et si Angelus esset in aliquo corpore, nemo ostendens corpus illud verè et propriè dicere posset: *Hoc est Deus; hoc est Angelus*; sed ut verè enuntiet, dicere debet: *Hic est Angelus, et hic est Deus*; hoc est, in hoc loco aut corpore. Cum enim pronomen *hoc* demonstrativum, directum ad accidentia quæ sentiuntur, non demonstrat illa, sed substantiam sub illis, et propria hæc substantia primariè, imò solum demonstratur; efficitur ut presente propriâ substantiâ aliena nequeat demonstrari. E contrario verò si propria substantia sub accidentibus suis non sit, sed aliena, rectè etiam, imò necessariò, aliena demonstratur. Cum igitur Christus, postquam accepit panem, verè enuntiaverit illud, quòd sub speciebus offerrebat, esse corpus suum; et accepto calice cum vino, illud quòd sub speciebus illis offerrebat, esse sanguinem suum, neque verò hæc verba enuntiare potnerit de ipsâ substantiâ panis et vini, ut patet, neque de suo corpore et sanguine naturali, si cum substantiâ panis et vini sub propriis accidentibus illis simul manerent, ut probatum est, necessariò fieri debuit, ut substantia panis et vini desineret, et sola substantia corporis et sanguinis Christi sub illis accidentibus maneret. Prædicta ratio, quòd atinet ad destructionem substantiæ panis et vini, de quâ hic solum disserimus (nam de præsentia reali satis diximus), efficacissima est. » Uno verbo, transubstantiatio nihil addit præsentie corporis Christi, *nisi desitionem panis* virtute significationis verborum, seu quòd verba Christi sint vera, et nomine transubstantiationis, nihil aliud est intelligendum, ut patet ex dictis. « Conversio formaliter, inquit Vasquez, disp. 181, cap. 12, est denominatio quædam ordinis, in eo quòd desinit relata ad id, quòd fuit causa desitionis in hoc sacramento, *quòd verba sint vera*; et nihil aliud esse potest præter denominationem ordinis, et quidem extrinsecam et solius rationis, seu præter relationem et quidem non realem, » sed rationis solius. Saltem certissimum est, tenere sic transubstantiationem, sufficere quòd sis Catholicus, quidquid sit de variis opinionibus quorumdam Scholasticorum rejectis à nobis suprâ. — Rogamus te, quæ difficultas, posito quòd credatur *Corpus Christi realiter esse præsens in pane*, seu sub symbolis *Eucharistiæ*, credendi Transubstantiationem hæc ? nulla sanè.

6° Aut saltem doctrina Transubstantiationis sic exposita, non est legitima causa secessionis, seu posito ex Daillæo, Apol. cap. 7, quòd credere « Corpus Domini esse præsens in pane Eucharistiæ, nullum habeat venenum, nec præjudicet pietati, nec salutem ne quidem credentis id, dicendum certò Transubstantiationem nullum continere venenum, nec præjudicare pietati seu salutem credentis illam; » cum ipsa nihil addat reipsa præsentie nisi *desitionem panis*, quòd verba Christi sint vera; quæ desitio non potest, nisi ab emotæ mentis homine censi *præjudicare pietati seu salutem*, posito quòd credere præsentiam illam non *præjudicet*. Undè rursus ex alio Daillæi principio suprà relato sequitur: *Nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse in imperio, qui non credit transubstantiationem ut jam explicatam.*

§ 13. De adoratione Eucharistiæ.

Professio nostra nihil habet distinctè de hæc adoratione, quod sequatur ex præsentia Christi sub symbolis. Tridentinum autem de eà expressè sic sess. 13, can. 6: « Si quis dixerit in sancto Eucharistiæ sacramento Christum non esse cultu latrice etiam externo adorandum, idèoque nec festivi peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus secundùm laudabilem et universalem Ecclesiæ sanctæ ritum et consuetudinem solemniter circumgestandum, vel non publicè, ut adoretur, populo proponendum, et ejus adoratores esse idololatrias, anathema sit. » Et cap. 5, postquam, cap. 3, assertum est, « verum Domini nostri corpus, verumque ejus sanguinem, sub panis et vini specie, unà cum ipsius animâ et divinitate, existere; » et Transubstantiatione, cap. 4, stabilitâ, docet inferendo, cap. 5: « Nullus itaque dubitandi locus relinquatur, quin omnes Christi fideles, pro more in Ecclesiâ catholicâ semper recepto, latrice cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo sacramento in veneratione exhibeant. Neque enim ideò minus est adorandum, quòd fuerit à Christo Domino ut sumatur institutum; nam illum quem Deum præsentem in coadesse credimus, eundem Pater æternus introducens in orbem terrarum dicit: *Et adorent eum omnes Angeli ejus*, Psal. 96, 8; Hebr. 1, 6. *Quem magi procedentes adoraverunt*, Matt. 27. Quem denique in Galilæâ ab Apostolis adoratum fuisse Scriptura testatur, Matt. 8, 15. » Hoc ergò est de fide, quia propositum in concilio universali. Undè è contrario sequitur nihil aliud de adoratione hæc esse de fide. Sequitur itaque:

Primò, non esse de fide, imò meram puramque calumniam, camque gravissimam, quod imponit Daillæus doctrinæ Ecclesiæ catholicæ, eoque majori penâ dignatum crimen, quòd doctrinam hanc nobis impositam statuatur tanquam principem discessionis in religione et proindè turbationi tum Ecclesiæ, tum imperii, in Apolog. cap. 9, subscriptâ ab aliis ministris Mastretatio, Drelicurtio, et Aubertino, et in epist. ad Monglatium his verbis: « Questio est, inquit, non quòd oporteat adorare corpus Christi in Eucharistiâ, sed quòd oporteat adorare Eucharistiam ipsam, ut in clamo et pro-

testor in titulo, principio, et medio, et fine, cap. 9 Apol. At magnum discrimen est inter hæc duas adorationes. Hæc ultima defertur certo cuidam objecto subsistenti in loco quo dirigitur, scilicet substantiæ velate ab accidentibus panis et vini; quo fit ut præsupposito quòd hæc substantia sit quædam creatura, talis adoratio ei exhibita, erit necessariò servitium illicitum et prohibitum à Deo; cum Lamen prima adoratio sit solùm vana et inutilis, et cadat, ut sic dicam, in nihilum, errans, non quòd defertur objecto non adorabili, sicut facit alia, sed in hoc solùm, quòd errore quærat eum, et putet se complecti ibi, ubi non est. » Itâ Daillæus, ultimam istam adorationem distinctam, et aliam à primâ, seu duas adorationes objectorum subsistentium sub symbolis, quòd horremus, nobis affingens. Sed quòd talis adoratio *non sit de fide*, patet 1°, quia non habetur in Tridentino. 2° Nullus nostrorum doctorum finxit duplicem illam adorationem sic relatam à Daillæo, duorum objectorum subsistentium, seu ultimam scilicet, *delatam certo cuidam objecto* subsistenti in loco quo dirigitur, nempe substantiæ velate sub accidentibus panis et vini, præter adorationem primam delatam ipsi Christo. Quis Catholicorum, dico, hæc objecta adorationis sub speciebus somniavit? nullus sanè: et pestiferè somniare; nec adoramus *aliquid subsistens indefinitè, quidquid illud sit*, sub speciebus, sed solum Christum creditum ibi esse; ergò calumniosè id nobis affigit Daillæus. Probatur 3°, ex responso doctissimæ Facultatis theologicæ Parisiensis in hæc verba: *Petiteur à DD. doctoribus, respondeant: « An factum contentum in pag. 63, epist. D. Daillæi, ad D. Munglatt, anni 1634, sit verum. Subsignati doctores theologicæ Facultatis Parisiensis respondent quòd factum est falsum, et impositum Ecclesiæ catholicæ, quæ adorando sanctam Eucharistiam, non credit ibi adorare aliud subsistens velatum ab accidentibus panis et vini, quàm Jesum Christum, dicit anathema iis, qui ibi vellent adorare aliam quancumque substantiam. Et falsò supponitur ab auctore plus esse periculi in adoratione Catholicæ, quàm Lutherani, quòd Catholicus defert adorationem suam objecto non adorabili, et proindè ejus servitium necessariò illicitum esse et prohibitum à Deo; cum verum sit, objectum quòd Catholicus ibi adorât, esse Jesum Christum, adorabilem ubicumque est, et proindè in Eucharistiâ, in quâ Ecclesia catholica, post consecrationem, non agnoscit nec recognoscit aliam substantiam, quàm Jesum Christum; quare nec aliam ibi adorât, nec potest adorare. Et si ex inconsideratione aut aliter, loco Eucharistiæ, propositus foret panis non consecratus, Catholicus non intendit, nec credit adorare, nec posse adorare dictum panem, nec vult eum adorare, nec aliud subsistens quàm Jesum Christum, ad 18 aprilis 1643. Subsignati in originali: Jacobus Hennequin, Emmeretz, Ferreret, du Fresnoy, de Minie, Chapelas, M. Cantat, Broussé, Judas, A. de Mauby. » Quis vel defiorum ferat ministros doctrinam falsam catholicis imponentes, et eâ imposturâ scissionem foventes tam noxiam Ecclesiæ, salutem animarum et imperio?..*

2° Haud longè dissimilis calumnia est, cum idem Daillæus præter adorationem Christi sub speciebus fingit, Apol. pag. 43, 46, 66, nos adorare *Sacramentum latræ absolutâ*. Quis Catholicorum fingit duas adorationes absconditas, unam Christi in Eucharistiâ, aliam Eucharistiæ ipsius, sive subsistentiæ fidei à Daillæo? Et cum dicimus nos adorare adoratione absolutâ Daillæo, intelligimus Christum ipsum sub speciebus, quem sæpè *rem sacramenti et sacramentum*, quod ibi sit tanquam causa gratiæ, solemus nuncupare; aliàs absit ut sacramentum adoratione absolutâ, quod sine idololatriâ non possemus, adoremus. Veneratio Symbolorum, de quâ postea ut distinctiorum à Christo, est omnium nostro sententiâ solemè *relativa*, non absoluta. En aliam itaque vel similem præcedenti imposturam.

3° Non est de fide, imò nec verum, duas adorationes poni à Trid., sess. 13, cap. 5, alteram Christi, alteram sacramenti, ut supponit Daillæus. 1° Quia Trident. non habet esse duas. 2° Rectè Vasquez, disp. 109, cap. 3: « Cùm, inquit, Tridentinum de adoratione sacramenti Eucharistiæ loquitur, atque affirmat latræ cultum, qui vero Deo debetur, huic sacramento in veneratione esse exhibendum, de Christo sub speciebus contento, vel de ipso ut Christum continentibus loquitur; nam et ipsum Christum ad rationem sacramenti pertinere multi rectè arbitrantur; imò cum ipse sit res sacramenti, sacramentum etiam dicitur; aut saltem species non dicuntur sacramentum, nisi quatenus sub se corpus et sanguinem Christi reipsâ continent. » Hæc rectè Vasquez. 3° Probat, quia habet Tridentinum, *latræ cultum, qui vero Deo debetur, huic sacramento in veneratione exhiberi*. At certum est cultum illum latræ esse absolutum, et certum etiam absolutum non deberi nisi Christo, non autem speciebus. 4° Quia addit Tridentinum *cultum illum delatum à magis*, etc. Quis autem non videt cultum illum fuisse absolutum Christi ipsius, nec alium? 5° Infert illum *ex præsentia Christi*, adorabilis ubicumque sit. Ergò nulla ibi mentio adorationis symbolorum. Quare sacramenti nomine adorandi *latræ absolutâ*, Christus ipse sub symbolis intelligitur, qui sub illis etiam sacramentum à nostris sæpè dicitur, quòd sit ibi significans et dans gratiam, uti jam diximus. -Saltem quæ dicimus, à nomine Catholicorum habentur ut opposita fidei catholicæ; ergò saltem falsa est, *de fide esse, duas adorationes poni à Tridentino, Christi et sacramenti*, tanquam distinctas, seu ut duas; una et eadem variè et vario modo exprimitur.

4° De veneratione symbolorum, quæ sine dubio, *relativa* est, non *absoluta*, non foret quod quidquam diceremus; de illâ enim nihil dixit Daillæus, nec ulla est peculiaris difficultas. Vasquez, part. 3, disp. 118, cap. 12, docet pluribus: « eundem modum in sacramenti Eucharistiæ adoratione servandum, quem in imaginum cultu; scilicet corpus Christi in Eucharistiâ dignum esse adoratione latræ. » Quod pluribus probat, cap. 12. Quomodò verò, addit ibidem, species ipse Sacramenti adorentur, seu veneratione dignæ sint, inter scholasticos dissensio est; omnes enim eodem modo de speciebus sacramenti, quod de imaginibus Christi, *philo-*

sophari debent, cum sit utrobique terminus idem formalis Christus scilicet adoratus; non est tamen tam fervens affectus reverentiæ ergà Christum in imagine, quam in sacramento, ob ejus in isto præsentiam, et aliquo signo exteriori majorem hanc reverentiam ergà Christum in sacramento, quam in imagine indicamus. *Species sacramentales*, inquit idem ibidem, sunt res inanimæ, et secundùm se capaces non sunt cultus et honoris, nisi quatenus conjunctæ cum Christo quo continent. Quare adoratio nullâ ratione in exterioribus accidentibus sistere potest, sed ad intima penetrare debet, nec adoratur accidentia, sed Christus contentus sub illis. » Relege quæ diximus de imaginum cultu, et hic applica eodem omninò modo, sicut ibi diximus, non esse de fide imaginem ne quidem Christi adorari, multò minùs *latræ*, imò vel cultu *religioso* coli, multò minùs *eodem cultu* quo prototypon, ità dicimus non esse de fide species sacramentales seu symbola adorari, multò minùs cultu *latræ* coli, vel cultu *religioso*, vel eodem cultu quo Christus; nec proindè sacramentum Eucharistiæ sumptum, ut sæpè sumi solet, pro symbolis, signis et speciebus.

Nec Catholicus ullus intendit sic adorare albedinem et rotunditatem quam cernit oculis, sed solum Christum quem non videt, credit tamen ibi contentum; symbola tamen, sicut vestem regis, veneratur. « Recentiores aliqui putant, inquit Vasquez, cap. illo 12, Gabrielem in eâ fuisse sententiâ, ut diceret sacramentum hoc, id est, species sacramentales, per figuram synecdochen, hoc est, ratione Christi sub eo contenti, non autem propriè, adorari; » quod ipsemet Vasquez censet non improbandum.

5° Placet etiam ob multa alia conjuncta, addere istud ex Vasquez, disp. 109, cap. 4: « Ex affectu latræ, qui dicitur adoratio, et circè exemplar primò versatur, derivatur nota exterior submissionis, quæ communi modo loquendi dicitur honor, cultus et adoratio ejus, quod corporaliter contingit, aut coram quo fit; ità ut per illud in prototypo transmittatur; at opus externum laudis, quo laudamus exemplaris excellentiam, opus etiam orationis, et sacrificii, solum dicitur communiter aut laus, aut oratio, aut sacrificium ad exemplar relatum, non ad imagines; et ideò communiter nec ad imagines, nec ad res inanimatas et adhuc per accidens hæc omnia referri, sed coram illis fieri dicuntur. Idem quod de imaginibus hæcenus diximus, de speciebus et accidentibus sacramentalibus dicendum arbitror, ob eandem prorsus rationem. Datâ operâ dixi, de speciebus seu accidentibus sacramentalibus; nam si de sacramento loquamur, cum aliquid illius sit Christus ipse, ut supra notavimus, sicut absolutè dicimus ipsi latræ in spiritu exhiberi, sic etiam et orationem, et laudem divinam, et sacrificium, ad ipsum posse referri hæc de causâ fatendum est. »

6° Uno verbo, ut eodem honore regio, non duplici aut diverso, honoratur rex sine pallio et cum pallio, aut rhedâ tectus; ridendumque se aulicis et prudentibus exhiberet, qui regi absque pallio honorem redderet regium, palliato aut rhedâ tecto denegaret; et

stultus omnino iudicaretur, si hinc à regîa rebellis fugeret, ne palliatum aut rhedâ tectum colore cogere- tur: ità ridendos, ne dicam stultos, se exhibent devii, dùm *Eucharistiam ipsam adorare*, idololatricè incusant, seu Christum vel ut palliatum et tectum symbolis (quomodò propositum Christum sub speciebus *Eucharistiam*, et sacramentum *Eucharistiæ* nuncupamus) horrent adorare, et propterea scissionem ab Ecclesiâ faciunt, neutiquàm faciendam licitè, seu non esse idolatriam, *si non adoretur corpus Christi in Eucharistiâ*, seu si Christus extrâ sacramentum, seu etiam in sa- cramento adoretur; ut habetur in epist. ad Munglatt. pag. 63, jam relatâ. O singularem stultitiam in hoc præcipuè schisma facere ab Ecclesiâ romanâ, quod tamen ex ministris in hoc maxime fundatur, ut ex Apologiâ et epist. ad Munglatt. suprâ citatis retulimus! Sanè Christus seu nudus in præsepi, aut cruce, seu tectus vestibus, seu operius cælo aut symbolis (quo in statu Christum ipsum sacramentum *Eucharistiæ* nuncupamus, et hoc sensu, nec alio sacramentum hoc latricè adoramus) eodem prorsus cultu adoratur. Ridentur devios, doctoresque nostros aulici, si quis hæc regio honore applicata discuteret, et quali honore palium regis operiens regem, aut in vestiario repositum, honorandum foret, multis clamoribus digladiaretur.

7° *Spectatum admissi risum teneatis amici!* Devios acriter, et tam multis decortantes *quali honore* seu *species sacramentales*, quæ sunt pallii seu operatorii instar, seu *sacramentum*, id est, species tegentes Christum, et ut includentes Christum, seu Christum sic tectus sit colendus, et an duplex sit honor, et præterea alius sit relativus specierum, et qualis.

Vereor et ne aulici, cùm ista tot subtilitatibus in scholis nostris involvimus, taciti subsannent nos; nec forsitan immeritò, cùm non sine risu exciperentur applicata honori regio, in quo tamen est eadem omnino ratio, et similes prorsus formari circa illum possint difficultates et moveri lites.

8° Attamen saltem, *si credere Christum esse realiter præsentem sub symbolis Eucharistiæ, ejusque corpus sub iis creditum adorare in Eucharistiâ, nullum habet venenum, nec præjudicat salutem illud credentis, et sic adorantis, nemo sane mentis potest dicere præjudicare salutem, aut venenum aliquod habere*, sacramenti seu *Eucharistiæ* adoratio, et quidem *latricè absolute et summa*, modo à nobis explicato. Undè rursus sequitur, *nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem æsensatum haberi posse*, qui dictam refugit *adorationem sacramento seu Eucharistiæ* exhibere, ut patet ex dictis.

§ 14. De sacrificio Missæ.

Sic habet professio nostra: *Profiteor in Missâ offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis*. Et Trid. sess. 22, can. 1: « Si quis dixerit in Missâ non offerri Deo verum et proprium sacrificium, aut quod offerri non sit aliud, quam nobis Christum ad manducandum dari, anathema sit. » Et can. 5: « Si quis dixerit Missæ sacrificium tantum esse laudes et gratiarum actiones, aut nudam commemo-

morationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium, vel soli prodesse sumenti, neque pro vivis et defunctis, pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus offerri debere, anathema sit. » Hæc ibi de fide, quia proposita à concilio universali; à contrario nihil sequentium est de fide.

Primo, itaque de fide non est, sacrificium Missæ esse sacrificium absolutum, et non tantummodò commemorativum, seu relativum, verumtamen verum et proprium; sed et quæ sequuntur, in quibus nutant doctores, ut referam, non sunt de fide. Probatur 1°, qua Tridentinum nihil de his rebus statuit, in quo non deerant viri doctissimi, qui scirent hæc controversa esse in scholis. Probatur itaque:

2° Quia hæc controversantur etiam inter doctores scholasticos, referente Vasquez, disp. 222, cujus vel soli capitum tituli sufficienti nostro intento his verbis: « Oblationem illam quæ quibusdam verbis fit à sacerdote ad rationem sacrificii nullo modo pertinere, » cap. 1. « Neque fractionem, neque distributionem hujus sacramenti ad essentiam sacrificii spectare, » cap. 2. « De consumptione hujus sacramenti comparatâ cum sacrificio variæ sententiæ, » cap. 3. « Essentiam hujus sacrificii in solâ consumptione non consistere, neque eam aptam esse ad aliquid horum à Christo institueretur, » cap. 4. « In solâ consecratione hujus sacramenti totam essentiam hujus sacrificii positam esse in universum probatur, » cap. 5.

« Vera ratio sacrificii in consecratione posita, variè exponitur à theologis, » cap. 6. « Eatenus solum in consecratione rationem hujus sacrificii positam esse, quatenus sacrificium crucis eo representatur, testimonii Patrum ostenditur, » cap. 7. « Essentia hujus sacrificii ex solâ mortis Christi representatione, optimâ ratione colligitur, » cap. 8. « Diluuntur objecta adversariorum, » cap. 9. Ità varii variè sentiunt; proindè nihil horum est de fide. Summa sententia Vasquez habetur cap. 8: « Ratio sacrificii in significatione omnipotentia Dei auctoris vitæ et mortis formaliter posita est; ac proindè si sit oblatio aliqua per quam absque rei oblatæ immutatione verâ et reali, Deus auctor vitæ et mortis denotari et coli possit, verè et propriè sacrificium dici debet. Injususmodi autem est consecratio corporis et sanguinis Christi absque reali immutatione ipsius Christi, ob solam representationem mortis ejus; illa igitur verè et propriè sacrificium erit. Porrò autem per solam representationem mortis Christi in consecratione, ità significari Deum auctorem vitæ et mortis, sicut per ipsam eruentam mortem Christi, manifestum est; nam commemoratio mortis Christi representat, et quasi præsentem » eam facit, denotat Deum, auctorem vitæ et mortis, ac si tunc Christus in honorem Dei reipsâ occideretur, atque ad eam essentiam sacrificii in universum immutatio rei oblatæ non requiritur, quia *commemorative* sacrificium, sine illâ esse potest, tametsi ad essentiam sacrificii *absoluti* necessaria sit, eo quòd ratio formalis sacrificii, quæ est significatio non in verbis, sed in rebus, quæ denotatur Deus auctor vitæ et mortis, sine tali

immutatione in sacrificio commemorativo reperitur.

Est tamen valdè observandum, ad sacrificium commemorativum, quod verè et propriè sacrificium dicitur, non satis esse si solàm sit signum nodum mortis alicujus rei nullo modo continens in se rem ipsam cujus mors representatur; sic enim non diceretur res illa cujus mors representatur, in sacrificio offerri, neque verè commemorativum sacrificium, quin potius signum tantùm et larva sacrificii esset, sed necessariò requiritur ut res ipsa cujus mors representatur, sit signum mortis sui ipsius; v. g., si vera esset sententia hæreticorum, qui negant sub speciebus panis et vini corpus et sanguinem Christi, et substantia panis et vini ibi esset, representari quidem posset mors Christi, ut ipsi hæretici etiam concedunt, at Christus in sacrificium non verè et reipsà sed tantùm in figurà offerretur. Nam quo pacto verè et reipsà in sacrificio offerri dici potest id, circà quod actio sacerdotis offerentis non reipsà, sed tantùm similitudine quãdam, et in figurà versatur? « Cæterùm, cum ipsemet Christus sit sub speciebus panis et vini, et circà illum actio sacerdotis offerentis ipsa ita versetur, ut ipsemet per species panis et vini, ex modo peculiari quo à sacerdote consecratur, representet cruentam et realem mortem sui ipsius, et eà representatione denotet Deum auctorem vitæ et mortis, quamvis non dicatur reipsà et verè, sed in solâ figurâ et similitudine, occidi et mori, tamen verè et reipsà immolari, et in sacrificio offerri dicitur. » Hæc Vasquez. Quid facilius credita sacrificio vero et proprio, solùm tamen commemorativo, non absoluto, sic explicato?

2° Aut saltem, posito quòd credere corpus Christi esse realitèr sub symbolis panis, nec habeat venenum, nec præjudicet salutem credentis, ex Apol. cap. 7, quis non dicet, credere sacrificium verum et proprium, sed commemorativum, ut explicatum, non habere venenum, nec præjudicare salutem? ex quo rursus deduct, nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse in imperio, qui non credit tale sacrificium: quod sufficit quò quis sit Catholicus, ut suprâ divinas in simili.

De propitiatione; præter jam relata ex Tridentino, addendum in explicationem ex eodem, quod habet, sess. illâ 22, cap. 2: « Et quoniam in divino hoc sacrificio, quod in Missâ peragitur, idem ille Christus continetur, et incruentè immolatur, qui in arâ crucis semel seipsum cruentè obtulit, docet sancta synodus sacrificium istud, verè propitiatorium esse, per ipsumque fieri ut si cum vero corde et rectâ fide, cum metu et reverentiâ contriti ac penitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Hujus quippè oblatione placatus Dominus gratiam et donum penitentiam concedens, criminâ et peccata etiam ingentia dimittit; una enim eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, solâ offerendi ratione diversâ; cujus quidem oblationis cruentæ, inquam, fructus per hanc uberrimè percipiuntur, tantùm abest ut illi per hanc quovis modo derogetur. Quare non solùm pro fidelium vivorum

peccatis, pœnis, satisfactionibus, et aliis necessitatibus, sed pro defunctis in Christo nondùm ad plenum purgatis ritè juxtâ Apostolorum traditionem offertur. » Hæc ibi. Quare ut hæc sunt de fide, ita nec plura sunt fide credenda. Sicque quæ blaterant adversarii contrâ propitiationem facillè diluuntur. Itaque 1° longè abest ut sacrificium Missæ sit propitiatorium, sicut sacrificium crucis. Nam istud meritum fuit redemptionis, seu remissionis peccatorum et gratiarum omnium, quæ nobis conferuntur, et omne meritum Christi in eo fuit consummatum, et hoc sensu fuit propitiatorium; illud verò esse voluit Christus, veluti instrumentum, inquit benè Vasquez, disp. 229, cap. 2, quo meritum passionis suæ nobis applicaretur, ut et applicatur per sacramenta, per fidem, et per bona opera; et hoc sensu propitiatorium est, quomodò etiam fides; et pleraque sunt propitiatoria. Quid facilius creditur tali propitiatione? et quæ ibi derogatio propitiationi sacrificii crucis?

2° Non nisi per impetrationem hoc conferre, et proindè non nisi « per impetrationem et mediâtè esse propitiatorium, docet benè Vasquez, disp. 128, cap. 2 et 3, ubi probat hoc sacrificium non habere vim instar sacramenti Pœnitentiæ, scilicet immediatè non modò remittendi mortalia, sed nec venialia, vel conferendi gratiæ seu justificationis augmentum, sed tantùm mediâtè, seu vim impetrandi gratiæ auxilium, quò et à mortalibus et à venialibus justificari, et in justificatione suâ homo crescere possit, seu impetrandi spiritum penitentiam et contritionis, per quam peccata nobis remittuntur, » aut alios sanctos motus animi, per quos homo possit crescere in justificatione. Hoc modo, scilicet per impetrationem, sunt propitiatoria fides, oratio, etc., sed istæ ex pietate et honestate operantis. Illud virtute rei oblatæ seu justificationis Christi; eodem modo, scilicet per impetrationem, bona etiam temporalia, salus corporis, liberatio ab ægritudine aliquid, fructus terræ, et id genus alii effectus sunt hujus sacrificii, quæ etiam oratio impetrat. Quæ ergò difficultas credendæ talis propitiationis, et obtentionis talium effectuum?

3° Non semper certâ lege, inquit idem Vasquez, ead. disp. cap. 4, « sed aliquandò virtute hujus sacrificii obtineri auxilium gratiæ ad justificationem et bona temporalia experimento comportum est. » Et ibidem addit idem: « Nam non semper remittit peccata eo modo, quo supradictum est per ipsum remitti, neque semper virtute ipsius conferuntur alia auxilia spiritalia, neque semper bona temporalia intuitu illius à Deo impetramus. »

4° « Oblatione hujus sacrificii proximè, seu immediatè, et semper certòque remitti pœnam temporalem viventium, seu debitam eorum peccatis, et hoc etiam modo propitiatorium esse pro vivis, nullâ ratione negari potest, » inquit Vasquez ibidem, et probat, quia cum sit causa particularis, per quam nobis applicatur meritum universale Passionis Christi, ut ex Trident. retulimus, opus est ut illi aliquem effectum cuiusdam sacramentis, certò tribuamus, tametsi pendat ex dispositione eius, pro quo offertur; nullus autem ei tri-

hui commodius potest, quàm remissio pœnæ, si quidem reliquos non semper confort (ut jam ex ipso retulimus). » Reliquum igitur est ut effectus quem certâ lege hoc sacrificium semper operatur, sit remissio pœnæ jam in viventibus, juxta cujusque dispositionem, et hoc etiam nomine est *propitiatorum pro vivis et defunctis*. » Addit tamen: *Quantùm ab Ecclesiâ definitum non sit*. Hoc ergo quòd certò semper, seu certâ lege, pœna hæc temporalis remittatur, non est de fide.

5° Disputat Vasquez, disp. 229, utrùm omnes effectus hujus sacrificii, tam *pro vivis quàm pro defunctis*, dicendi sint ex opere operato, an non. « Tametsi, inquit, scholastici omnes, quod atinet ad rem ipsam, eodem modo sentiant, diverso tamen modo loquuntur, » variasque theologorum opiniones refert, cap. 1: « Nec est idem, inquit, aliquid nobis donari virtute sacrificii ex opere operato et certâ lege conferri. » Non itaque est de fide, sacrificium hoc prædicta operari ex opere operato; nam Tridentinum nihil habet de hæc re, et theologi diversimodè hunc modum loquendi exponunt, de quo ibi fusè Vasquez.

6° De propitiatione ejusdem sacrificii *ergà defunctos*, hæc specialiter notanda, 1° ex Vasquez, disp. 218, cap. 4: « Defunctis sacrificium istud nullo alio modo prodesse potest, quàm remittendo pœnam temporalem, ut patet. » 2° Quod jam notavimus suprâ, *aliquos putare specialiter de sacrificio Missæ oblato pro defunctis, non habere tantam efficaciam ut infallibiliter acceptetur, neque esse aliquid opus, quod ex opere operato liberare possit animas defunctorum à panis lege certâ et infallibili*; et Vasquez ibidem, cap. 4. « Sotus, inquit, Canus et Corduba consent, sacrificium Missæ circâ vivos certâ lege semper operari remissionem pœnæ; circâ defunctos verò existentes in purgatorio, non item, sed illis solùm ad hunc effectum valere per modum suffragii; vocant autem per modum suffragii, quod solùm prosit prout Deo placuerit illud acceptare, neque certâ lege statuerit propter illud, defunctorum pœnas remittere; sic arbitrantur effectum sacrificii Missæ circâ defunctos non esse itâ certum, sicut circâ vivos. »

7° Longissimè est à fide, valorem hujus sacrificii esse infinitum, de quo Vasquez, disp. 150, cujus caput 1 inseribitur, valorem et virtutem hujus sacrificii finitam esse, non pauci theologi autmant.

8° Hæc secretionem factâ, doctrinæ fidei ab eâ que non est de fide, quàm facile esse credere *sacrificium Missæ* esse propitiatorum pro vivis et defunctis! Patet etiam ex eâ, quàm multa ministri afflingant falsò doctrinæ fidei catholicæ, schismati et divisioni, ex quo vivunt, fovendo.

9° Sed esto, difficultas aliqua maneat; saltem doctrina hæc fidei sic exposita *nullum habet venenum, nec pœna judicat pietati et salutem credentibus illam*,posito quod credere corpus Christi esse realiter præsens in panis symbolis, nullum habeat venenum. Undè rursus sequitur *nec bonum Christianum, nec ferendum civem, nec hominem sensatum haberi posse in imperio, qui hæc doctrinæ non subscribit*.

§ 15. De Papâ, ejus primatu et auctoritate.

Confessio nostra hoc solum habet: *Sanctam Catholicam et Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum matrem et magistram agnosco; Romanoque Pontifici, B. Petri Apostolorum principis successori, ac Jesu Christi Vicario, veram obedientiam spondeo ac juro*. Ex Tridentino sumptum, sess. 25, in quo nec plura: « Sancta synodus pastores omnes obtestatur, ut illa omnia, que sancta romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater et magistra statuit, quibuscumque fidelibus sedulo commendat, omnique diligentia utantur ut illis omnibus sint obsequentes. » Et in singulis ferè sessionibus habetur: « In Tridentinâ synodo præsentibus tribus apostolicæ Sedis legatis. »

Sed explicatius in concilio Florentino, in definitione synodi: « Definimus sanctam apostolicam Sedem, et romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem romanum successorem esse Beati Petri, principis Apostolorum et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem et doctorem existere, et ipsi in B. Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam à Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis ecumenicorum conciliorum, et in sacris canonibus continetur. » Hoc ergo est de fide, quia propositum à concilio universali; sed nihil aliud est de fide, nec aliter, quia neutiquàm propositum à concilio universali, hoc præsertim in quo Græci et Latini consederunt, et exactissimè potestas hæc fuit à Græcis præsertim discussa.

Quare 1°, non est de fide, pontificem romanum doctorem aliquid, sive in concilio particulari, sive in synodo provinciali, etiam cum alloquitur totam Ecclesiam, seu cum ex cathedrâ, ut aiunt, loquitur, dùm extrâ universale concilium doceat, esse *judicem supremum controversiarum*, aut esse infallibilem; nec quòd sic definitum foret, esse de fide, nisi aliudè Ecclesiæ totius sensus constaret. Probat 1°, quia id non habetur in Tridentino, aut Florentino, aut in ullo concilio universali: quinimò, in professione nostrâ, et in Tridentino, sess. 4, de solâ Ecclesiâ dicitur: « Cujus est judicare de vero sensu, et interpretatione sanctarum Scripturarum. » 2° Quia nullus doctorum hucusquè nec ipse Bellarminus id esse de fide catholicâ sensit. 3° Quia inter doctores catholicos varii varia sentiunt, ut relatum suprâ etiam ex Bellarmino, tom. 1 de Rom. Pontif. lib. 4, cap. 2. « Ubi, inquit, secunda opinio est pontificem, etiam ut pontificem, posse esse hæreticum et docere hæresim, si absque generali concilio definiat, et de facto aliquandò accidisset. Hæc opinionem secuti sunt aliqui Parisienses, ut Gerson et Alain, Castro et Adrianus VI Papa. Qui omnes non in pontifice, sed Ecclesiâ, sive in concilio generali tantum constituunt infallibilitatem judicii, in rebus fidei. » Et hæc opinio, addit ipse Bellarminus, non est propriè hæretica; nam adhuc videmus ab Ecclesiâ tolerari quos illam sententiam sequuntur. Quod autem ipsemet durus censor subijcit, tamen videtur omninò erronea, et hæ-

res proxima, non satis firmo fundamento dicit; sed potius probabilis est illa opinio, tum ob auctoritatem tantorum doctorum, etiam Adriani VI Pape (nondum tamen promoti ad illam Sedem, cum hæc scripsit) qui revit Ecclesiam paulò antè Tridentinum; tum quia in Tridentino nihil de hæc re dictum. Denique si quid rationes Bellarmini valerent, probarent papam, etiamsi aliquid *solus* definiat, aut *solum opinionem suam declarat aliis*, aut *particularibus solum*, non totè Ecclesie respondeat, infallibilem esse, quæque sic docens pronuntiat, esse de fide; quæ tamen ipsemet Bellarminus negat, et concedit papam in his casibus *posse errare*, et *de facto errasse*, ut retulimus suprâ. Quia testimonia allata à Bellarmino loquuntur universaliter, ut patet ex eorum relatione etiam ut facta à Bellarmino; ergo si quid probarent, contrâ Bellarminum probarent.

Quæret forsitan aliquis, quid in hæc questione probabilis censeam? Respondeo quæstionem hanc, diversionem esse à proposito nostro; nec proinde mihi illi respondendum esse. Doctorem solum ago catholicum; non scholasticum. Cum itaque nihil de hæc re doceat Ecclesia, nec ego debeo quidquam docere, nec devius, quò catholicus fiat, quidquam scire; abstrahat ab his quæstionibus, seu ignoret hæc; sufficit illi, quò sit catholicus. Addo tamen ex abundantia, liberum illi esse utramvis, prout plauerit, quippè nullo fidei præiudicio, sententiam sequi, utpotè probabilem utramque. Sed utcumque sit, verissimum est, id quod manat à Sede tante auctoritatis, esse cum magnâ veneratione suscipiendum. Fusè hæc jam diximus et statuimus suprâ.

2° Non est de fide, papam esse suprâ concilium universale, seu suprâ Ecclesiam totam reliquam, seu ipso capite semoto; sicut nec etiam concilium aut totam Ecclesiam reliquam esse suprâ papam, seu quocumque modo questio benè proponatur. Probat^{ur} 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, nec in conciliis universalibus Trid., Flor. aut aliis. 2° Concedit id expressè Bellarminus ipse, jam suprâ relatus. « Non sunt, inquit, tom. 1 de Concil. lib. 2, cap. 17, propriè hæretici, qui sentiunt Pontificem non esse suprâ omnia concilia et suprâ Ecclesiam universam, ità ut nullum in terris suprâ se iudicium agnoscat; » et fatetur « dubium saltem esse, quòd Lateranense ultimum concilium, sub Leone X, sess. 11, id definitur propriè ut decretum fidei catholicæ tenendum. » 5° Probat^{ur} et explicatur magis. Quia variè hæc de re sunt doctorum sententiæ, etiam referentè Bellarmino, tomo 1 de Concil., lib. 2, cap. 14, quod vel solum sufficit, probando id non esse de fide catholicæ, cui soli pellicendis devius scribimus. Sic itaque habet Bellarminus, cap. illo 14: De prepositâ questione tres invenio doctorum sententiâs. Prima est, concilium esse suprâ pontificem. Id quod asserunt cardinalis Cameracensis, Joannes Gerson, Jacobus Almainus, et alii nonnulli, in suis tractatibus de potest. Eccles. Item Nicolaus Cusanus, Panormitanus et magister ejus, cardinalis Florentinus. Item Abulensis, et quidam alii (locis à Bellarmino relatis). Ut autem hæc sententiâ intelli-

gatur, notandum est duo esse fundamenta unius opinionis. Primum est papam non esse propriè caput Ecclesie universæ simul congregatæ. Id quod non eodem modo intelligunt hæretici, et alii auctores; hæretici enim volunt papam nullo modo esse caput Ecclesie totius, sed tantum episcopum suæ Ecclesie particularis, et ad summum patriarcham occidentis. At alii auctores docent papam esse caput et pastorem singulorum Christianorum, et singularum Ecclesiarum, si seorsim sumantur, non autem totius Ecclesie simul congregatæ in concilio generali; tunc enim Ecclesia accipit quasi formam corporis, et tota potestas quæ erat sparsa in variis membris, ibi unitur; ità ut comparare papam cum cæteris Christianis seorsim sumptis, sit comparare membrum nobilissimum cum minus nobili; at comparare papam cum concilio, sit comparare partem cum suo toto, et proinde minus cum majore. Et ne dicamus concilium sine papâ non esse totum perfectum, sed corpus sine capite; addunt secundum fundamentum, quod est supremam ecclesiasticam potestatem esse tam in concilio, quàm in papâ; sed in concilio principalius, immediatius et immobilius. Dicunt enim Christum immediatè omnem potestatem solvendi et ligandi tribuisse Ecclesie, et cum Ecclesia semper duret, immobiliter in eâ semper manere hæc potestatem per se, institui Christum summum pontificem tanquam instrumentum generale ad omnes actiones Ecclesie, et in eo positam esse potestatem summam, ut eam exerceat nomine Ecclesie. Differunt quidem inter se hi auctores; quòd aliqui ponant hæc potestatem formaliter et subjectivè in solo pontifice, in Ecclesia autem ponunt eam ut in fine, quia est propter Ecclesiam; et ut in regulante, quia Ecclesia est regulare et dirigere papam, cum ipsa non possit errare, *papa autem possit*; ac denique ut in supplente, quia deficiente papâ propter mortem naturalem aut civilem, Ecclesia supplet ejus officium. Alii verò volunt esse formaliter et subjectivè, principaliter in Ecclesia, instrumentaliter in pontifice; conveniunt tamen in eo omnes, ut doceant hæc potestatem immediatè in Ecclesia; et proinde mortuo papâ, vel deposito, vel nolente adesse concilio, concilium non propterea esse corpus imperfectum, sed perfectum, et habere potestatem papalem definiendi de fide, sancienti leges, dandi indulgentias, etc. Ex quibus deducunt concilium esse suprâ papam, et posse ipsum judicare et punire; et idem esse quærere, an papa sit major concilio, ac si quæreretur an pars sit major suo toto. Denique volunt papam esse in Ecclesia id quod est dux Venetiarum in republicâ Venetâ; vel Magister generalis in aliquâ religione; constat enim ducem Venetum esse suprâ singulos magistratus et esse suprâ singulos senatores et civitates Venetas, non tamen suprâ totum senatum simul collectum; et quando moritur dux, certum est totam auctoritatem, etiam ducalem, esse in senatu. Quomodò etiam Magister generalis est suprâ singulos religiosos, etiam priores et provinciales, tamen non est suprâ congregationem generalem, cum ei parere debeat. non imperare. 2° Opinio est aliquorum canonistarum qui vo-

tant quidem papam esse suprâ concilio, et à nemine judicari posse invitum; tamen posse ipsum sese subijcere concilio, et dare illi suprâ se potestatem; et si hoc fecerit, acquiescere debere sententiæ concilii, etiamsi de ipsius depositione ageretur. Ultima sententiâ est ferè communis; quòd videlicet papa adeò sit suprâ concilium, ut non possit etiam se subijcere ejus sententiæ, si propriè de sententiâ coactivâ agatur. Itâ Turrecremata, Cajetanus, Ferraricus, Turrianus, Sanderus, etc. Hæc Bellarminus. Quare nihil horum est de fide, nec ipso quòd varii varia sentiunt, nullo hæreseos insimulante dissidentes à propriâ suâ sententiâ. « Quæstio hæc, inquit Bellarminus, de Concil. lib. 2, c. 15, exorta est tempore concilii Pisani, Constantiensis et Basileensis; cæperunt patres querere, an tenerentur obedire pontifici; an pontifex potius teneretur obedire ipsis, id est, generali concilio; tùm plurimi in eam sententiâ iverunt, ut concilium esset suprâ pontificem; usque ad hanc diem, quæstio superest etiam inter Catholicos. » 2° Quòd omnes hæc opiniones, et prima etiam, sint probabiles, et proindè cuius liberum sit, etiam nunc absque ullâ censurâ, quam velit sequi, et proindè amplecti, si vult, primam. Probatür 1° ex auctoritate tàm gravium doctorum, qui eam secuti sunt, Gersonis, Almaini, etc. 2° Ipsamet suis librata ponderibus, ut audivimus expositam, referente ipso Bellarmino, per se satis prudens apparere, et naturâ corporis et capitis fundatur. Ergò probabilitate non caret. Et bene Vasquez 1-2, disp. 62, cap. 4: « Quandò videmus fundamenta omnia et rationes, doctores oppositæ sententiæ vidisse et considerasse, et ad eas aliquo modo respondisse, nec eis convictos fuisse probabilem manere sententiâ illam judicare debemus. » 3° Ex exemplo Magistri generalis, quod clarum est; nec enim refert à quo papa habeat potestatem tanquàm à causâ efficiente; nam causa efficiens non mutat rationem formalem capitis comparati cum corpore. 4° Nihil habet Bellarminus, quod faciliè solvi non possit. Nam nec testimonia conciliorum, ne quidem verba Lateranensis ultimi, sess. 11, relata à Bellarmino, nec patrum quos producit, quidquam sonant expressè contradictorium primæ illi sententiæ, ut ex lectione patet. Omnia et singula solum probant quod de fide est, et habetur in fide concilii Florentini, *papam esse caput Ecclesiæ*; nec quidquam de contentis in primâ sententiâ damnat, nisi ad summum per consequentias deductas indè à Bellarmino, quæ non sunt conciliorum aut Patrum, et facile est curvis eas negare. Sanè nec concilia nec Patres, ad hoc vel ut juris apices unquam descenderunt. 5° Vel solum synodi Florentinæ et Tridentinæ super has difficultates non ignotas episcopis et theologis, silentium, testimonium videtur positivum probabilitatis retinendæ pro illâ primâ sententiâ. Cur enim post tot hæc de re motas quæstiones in conciliis Constantiensi et Basileensi siluerunt? Quare sine fundamento sufficiente pronuntiavit Bellarminus, à temeritate magnâ excusari non posse qui primam illam tenent opinionem, et contrariam esse ferè de fide; et ejus censura potius censurâ digna foret, qui sic tali audeat

censurâ notare doctores tàm graves, quos ipsemet primâ illâ sententiâ citavit, cardinalem Cameracensem, Almainum et Patres omnes concilii Constantiensis et Basileensis, etiamsi spectetur ut particulares doctores; cùm præsertim post hæc tempora, nullum concilium generale contrarium pronuntiaverit, ut jam diximus. In concil. Constantiensi, tom. 5, pag. 849, sess. 4, sic habetur: « Declarat synodus quòd ipsa synodus generale concilium faciens, Ecclesiam catholicam militantem representans, potestatem à Christo immediatè habet, cui quilibet ejuscumque status vel dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur in his quæ pertinent ad fidem, et extirpationem schismatis, et reformationem generalem Ecclesiæ Dei in capite et in membris. » Idem in Basileensi, sess. 52 et 58, habetur. Nunc tot Patrum et Basiliensium auctoritas sufficit fundandæ huic doctrinæ saltem probabilitèr? Equidem Vasquez et omnes ferè theologi, docent *probabilem* eam opinionem dici et esse, *quæ suos habet auctores et patronos doctos et prudentes, qui eam ut probabilem amplectuntur*, 1-2, disp. 62, cap. 4.

Quòd si quis quærat, quid mihi videatur probabilius? respondeo ut respondi in simili de infallibilitate papæ; sed neutram harum quæstionum pluribus licet agere.

1° Longè longiùs abest à fide, potestas indirecta papæ in temporalia, seu pontificem ut pontificem (etsi non habeat ullam merè temporalem potestatem), tamen habere, in ordine ad bonum spirituale, summam potestatem disponendi de temporalibus rebus omnium Christianorum, et proindè posse mutare regna, et nni auferre, et alteri conferre, tanquàm summum principem spirituales, si id iudicet ad salutem animarum necessarium, aut posse abrogare leges principum aut condere. Probatür 1°, quia nihil horum habetur in professione nostrâ, aut Tridentino, aut alio universalis. 2° Nullus doctorum id dicit esse de fide, ne quidem Bellarminus. 3° Ignota hæc fuisse omnia Patribus et conciliis primorum seculorum, evidens est; nec enim papæ Liberius Constantium, Damasus Valentem, et nec idem Liberius Julianum etiam apostatam, regno deponere vel cogitârunt. 4° Ne quidem omnes praxes Ecclesiæ universalis sufficientes sunt fundando articulo fidei, ut suprâ diximus, quod releget lector, et his applicabit; multò minùs praxes recentiorum aliquot pontificum sufficit praxi quòd fundetur in opinione probabili ex iudicio sic agentis, et aliorum multorum, ut ibidem adnotavimus. Hinc contrâ hanc praxim possunt esse opiniones probabiles. Sanè in hæc materiâ præstaret silentium loquacitati, eò præsertim quòd cùm occurreret occasio, parùm ad rem referret discussio hujus quæstionis speculativæ, cùm faciliè foret solum *minorem propositionem* discutere, scilicet deposito contendente hic et nunc non esse sufficientem causam depositioni, quidquid sit de generali illâ potestate; certum enim inter omnes est, saltem non nisi ex gravissimâ et justissimâ causâ, depositiones hæc esse attentandæ; et qui in tali casu non crederet

armis, lite de facto caderet intentatâ; et meo quidem iudicio, crimini deberet esse particularibus, de his statuendo quidquam pronuntiare, cum sit semina discordiarum inter Papam et reges bene conscienties spargere. Ob quas etiam vel similes rationes præstat, nec de duabus precedentibus questionibus agere. Satius est sequi concilium Tridentinum, quod de his omnibus siluit; non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, Paulo id prudenter admonente, Rom. 12, 5.

§ 46. De iudice controversiarum.

Sic habet professio nostra: « Sacram Scripturam et juxta eum sensum quem tenuit, et tenet S. Mater et Ecclesia, cujus est *judicare* de vero sensu et interpretatione sacrarum Scripturarum, admitto; nec eam unquam nisi juxta unanimum consensum Patrum accipiam et interpretabor. » Et Tridentinum, sess. 4: « Decernit synodus, ut nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei et morum ad ædificationem doctrine christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorqueat, contra eum sensum quem tenuit et tenet S. Mater Ecclesia, cujus est *judicare* de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimum consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat. » Ille nec plura concilium. Quarè ut doctrina his contenta est de fide, et quod ibi prescribitur sequendum, quia propositum à concilio universali; ità à contrario nihil aliud est de fide in hæc materia, nec oportet plus sapere, quam sapuit concilium. Itaque 1°, ut concilium abstinuit à termino *infallibilitatis* in Ecclesiâ, etiam universali, in doctrinâ fidei et morum, ità licitum cuique ab eo abstinere. Quinimò ut utile est uti hoc termino, quippè apprimè significativo, tum in scholis, tum in concionibus erudiendo populo, ità præstat abstinere in collationibus eum devîis. 2° Quia terminus iste non est *conciliaris*, non enim in ullo concilio reperitur, ut nec in Scripturâ; cur ergò eo, præsertim exoso adversis, utemur? Difficiliorum eis reditum ad Ecclesiam sic reddemus, et probationem ejus quod injecerimus? *Transsubstantiationis* nomine utitur Tridentina Synodus, sess. 13, can. 1 et cap. 4. Eo itaque nobis utendum, et non solum res eo significata credenda: at non usa est termino *infallibilitatis*; nec nos ergò utamur, nec sapientiores in fidei rebus sinus concilio. Et si devius quid sentiendum seiscitetur, respondeamus sufficere illi obvolvère id silentio, et ignorare id posse quod Tridentinam non docuit.

3° Res significata per ipsum terminum est de fide, dummodò nihil aliud eo termino significetur, nisi quod habet Tridentinum, *Ecclesiæ esse judicare de vero sensu Scripturarum*, et de quâlibet motâ controversiâ, eique assentendum, et ejus sensum admittendum, quæ nunquam errat ob assistentiam Spiritûs sancti, ei promissam, Joan. cap. 14, 16, 26, et cap. 16, 13, qui errare non potest; nam *impossibile est mentiri Deum*, Hebr. 6, 18. Si quid aliud scholasticus nomine *infallibilitatis* significet, ut sæpè sapius ingerit subtiliter, non erit de fide, quidquid illud sit, sive certissimum,

sive probabile, et subtilitatis scholæ proprium, nec simplicitati fidei aptum, scholis denique continentium, neutiquam devîis in castra catholica reducendis proponendum; et si quærunt illi, *quid in hæc re sit illis sentiendum, quò fieri Catholicis*, respondendum, silentem de iis Ecclesiam debere imitari, et sine præjudicio fidei hæc posse ignorari; non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, Rom. 12, 5. Nos Ecclesiæ nomine nihil debere docere, nisi quod docuit; cum in castra catholica transierit devius, nos illum, si sequi libuerit, in scholas ducturos et subtiliora esse ducturos. Sanè similis, vel ferè similis est hæc quæstio, illi scholasticæ, an *prædestinatus possit damnari, et reprobus salvari*. Ut enim Ecclesia non est Ecclesia, nisi habeat assistentiam Spiritûs sancti, qui est *infallibilis*, et proinde Ecclesia per ipsum est *infallibilis*; ità prædestinatus non est prædestinatus, nisi cum *prædestinatione*; itaque sicut, positâ illâ, seu ut loquimur in scholis, *in sensu composito*, quia Deus non potest non perducere ad effectum quod statuit, *non potest damnari*; in sensu tamen *diviso*, ut loquuntur nostræ scholæ, potest damnari; ità Ecclesia in sensu *diviso*, posset errare, sed in tali casu non foret Ecclesia, sicut in simili casu non foret *prædestinatus*; in sensu *verò composito* non potest errare. Sed quis non videt hæc nimis subtilia, esse extrâ septa fidei, seu non esse de fide mixtis his subtilitatibus, et proinde continenda inter scholas? Contineamus ergò nos intrâ terminos Tridentinum, nec aliud tanquam de fide proponamus. Facillima sanè erit probatio dogmatis nostri sic propositi, et ei facile devius subscribet. Cur viam reditûs sentibus et ductis obsequemus, ne facilis sit reditus?

4° Non est de fide, Deum vel Scripturas non esse *judicem controversiarum*, sed *Ecclesiam solum*; imò esse proclamandum, quod pellicit devios ad nos, *Deum esse primum et summum judicem, et Scripturam esse judicem* et quidem *potiorem* Ecclesiâ; quippè cum illa contineat verbum Dei, hujus locutio sit humana seu hominum. Probatur 1°, quia nec Professio nostra, nec Tridentinum denegat Deo, vel Scripturæ hanc dignitatem judicis. Imò Christus, Joan. 12, 48: *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die*; ut et Joan. 7, 5: *Lex nostra judicat hominem*, etc. Et bonè Suarez, tract. de Fide, disp. 5, sect. 2: « Regula fidei est vel inanimis, vel viva animata; prior est Scriptura et traditio; viva et loquens est Ecclesia, concilium generale, et episcopus romanus; et ità resultant quinque regule. » Idem repetit sapius, sect. 3, 4, 5, 6, 7, 8. Ubi, tum alibi, indiscriminatim Scripturæ seu verbo Dei, et Ecclesiæ, iudicium de controversiis ascribit, et eum eo alii theologo post Augustinum, lih. de Unit. Eccl. cap. 2, et alios Patres frequenter. 5° In more positum est dicere litigantibus: *Lex judicabit*. Quidni ergò idem dicemus de Scripturâ? 4° Quod subtiliùs dicimus in scholis, legem esse *regulam*, ex quâ *iudex judicat*, legem autem propriè non judicare, quia non potest audire contententes, unâquaque parte ad se eam attrahente; ità Scripturam: est extrâ simplicitatem fidei, et proinde non est cum illâ subtilitate

de fide . sed intrâ septa theologie coercendum.

5° Non est de fide, ut jam diximus, papam extrâ concilium generale, esse *judicem summum controversiarum* : nec etiam extrâ illud esse *infallibilem in judicio ferendo de rebus fidei, aut morum*. Patet quia nec est

in professione nostrâ, nec in Tridentino, et hæc jam ostendimus. Atque hæc satis *de regulâ fidei, et secretionem ex eâ doctrinâ fidei catholicæ à scholasticâ, quibusvis opinionibus, et popularibus erroribus, in omnibus controversiis hoc seculo motis*.

MONITUM.

Multis equidem de *notis theologicis* scripsit, inter quos Melchior Canus in opere superius edito. Verùm Montagnii sequens libellus materiam hanc gravissimam plenius luculentiusque absolvit. Quod si tamen in re tàm salebrosâ quedam occurrant quorum sensus à supradictis dissonare videatur, in *theologico Cursu*, prout se dabit occasio, singulatis annotationibus illustrabuntur.

Montagnii vitam vide tractatui de Gratia præfixam, tom. X. Theol. Curs. Complet.

DE CENSURIS, SEU NOTIS THEOLOGICIS, ET DE SENSU PROPOSITIONUM.

Virum theologum minimè decet ignorare varia dogmaticarum propositionum venena; vulnus siquidem à vulnere secernere debet, ne minus cauta morborum cognitio remedia confundat, ut imperitus medicus, dum animam curare voluerit, ipsam de facto exulceret. Non abs re itaque erit hic agere de Censuris, seu notis theologicis, circa quas quaeremus . 1° De naturâ notæ seu censure theologicæ; 2° de divisione notæ theologicæ; 3° de ipsius objecto; 4° de modo ferendi censuras theologicæ; 5° denique de auctoritate necessariâ ad ferendas hujusmodi censuras.

ARTICULUS PRIMUS.

De naturâ notæ seu censure theologicæ.

Ut clara et accurata habeatur notæ seu censure

theologicæ notio, tria hic veniunt expendenda : 1° Quæ sit legitima censure theologicæ definitio; 2° qui dogmatici Ecclesie judicij, quo ipsa fertur censura, ge-

nium characteres; 3° quodnam sit discrimen iudicium illud dogmaticum inter et legem disciplinæ, ac meram propositionum aut librorum prohibitionem ad tempus.

§ 1. *Quæ sit legitima censura theologice definitio.*

Censura theologica rectè definiiri potest : *Judicium seu sententia, quâ nota prava et maligna cuidam inuritur doctrinæ, tanquàm fidei aliquo modo nocivæ.* Ità Cardinalis Cajetanus, Melchior Canus, et post ipsos Antonius de Panormo in erudito opere cui titulus : *Scrutinium doctrinarum*; cap. 1, art. 2, n. 6. Dicitur, *Judicium seu sententia*, quia censura tradit quid sit sentiendum de doctrinâ circâ quam versatur. Additur, *quâ nota prava et maligna*; semper enim in malam partem usurpatur censura, et exponit quale nocuumentum inferat fidei perversa hæc doctrina. Subjungitur, *cuidam inuritur doctrinæ*; etenim non unice verba et propositionis terminis attingit censura, sed potissimum eorum sensum atque doctrinam iis enuntiatam. Tandem dicitur, *tanquàm fidei aliquo modo nocivæ.* Scilicet non fertur censura nisi in ordine ad depositum fidei custodiendum : undè opiniones merè philosophicæ, quæque fidei nec mediâtè nec indirectè adversantur, quantumvis falsæ, censura theologice non subjunguntur. Accuratam esse hanc definitionem constat : 1° Ex auctoribus mox citatis; 2° ex dicendis articulo sequenti, ubi singulas sigillatim notas seu censuras theologicas expendendo, patebit nullam ex iis esse, cui non competat præfata theologice notæ definitio; 3° ex genuinis dogmatici Ecclesiæ iudicii, quo doctrinæ nota inuritur, iam recensendis characteribus.

§ 2. *Dogmatici Ecclesiæ iudicii, quæ theologica fertur censura, genuini characteres.*

Dogmaticum Ecclesiæ iudicium generatim definitur : *Judicium de rebus credendis* : vel à iter : *Judicium veritates credendas et errores proscribendos proponens*; vel paulò fusiùs : *Judicium de rebus à Deo revelatis, vel cum iis certè et indivulsè connexis*, vel denique : *Judicium internos fidelium sensus et fidem ordinans ac dirigens circâ ea omnia quæ ab Ecclesiâ aut credenda aut proscribenda fidelibus proponuntur.*

Ex his iudicii dogmatici definitionibus quas Laorea, Panormo, Suarez, Natalis Alexander, aliique passim theologi tradunt, patet : 1° Dogmaticum Ecclesiæ iudicium non modò circâ veritates immediatè revelatas versari, sed etiam ad veritates mediâtè duntaxat revelatas, necnon ad ea omnia quæ cum iis connexa sunt, extendi; 2° iudicia hujusmodi internum et absolutum exigere mentis assensum; 3° non nihil discriminis esse iudicium dogmaticum inter et regulam fidei strictè sumptam : omnis siquidem regula fidei strictè sumpta iudicium est dogmaticum, sed non vice versâ; illa enim necessariò versatur circâ veritates immediatè revelatas, vel eas in seipsis credendas proponendo, uti in symbolis, aut proscribendo errores ipsis oppositos, sicuti in canonicis et anathematismis; iudicium verò dogmaticum extenditur insuper ad veritates aut errores, fide vel hæresi inferiores; est enim iudicium do-

gmaticum veluti genus respectu regulæ fidei strictè sumptæ, quæ se habet quasi illius species.

igitur cum Ecclesia quasdam propositiones, uti hæreticas, aut etiam erroneas, vel temerarias, scandalositas, etc., sive speciatim, sive generatim et in globo damnat; iudicia hujusmodi verè sunt dogmatica, et tenetur unusquisque persuasum habere, nullam esse ex iis notam quæ in proscriptas propositiones meritò non cadat; et insuper si agatur de censura generali et in globo, nullam esse ex damnatis propositionibus quæ aliquam ex enumeratis notis non mereatur.

4° Illud manifestè demonstrant Bullæ Leonis X, adversus Lutherum; Pii V, adversus Baium; Innocentii XI, adversus Molinos; Innocentii XII, in propositiones 23, excerptas è libro cui titulus : *Les maximes des Saints*, etc. In his omnibus decretis damnantur propositiones, non solum sub notâ hæreseos aut erroris, sed etiam tanquàm scandalosæ, temerariæ, etc. Quis autem dixerit fideles non teneri predictas propositiones intòs et ex animo proscribere sub iis notis quibus diffamata sunt, cum disertè testentur præpositi Gallicani, quorum declaratio refertur ad caesarem Comitiorum anni 1703, prædictis constitutionibus nullam ex requisitis ad astringendam universam Ecclesiam conditionibus desiderari?

Idem colligitur ex formulâ à Martino V, sacro approbante concilio Constantiensi latâ, in quâ propositis Wiclefi, Joannis Hus et Hieronymi de Pragâ articulis, quorum aliqui non ut hæretici, sed ut erronei duntaxat, aut scandalosi, temerarii, etc., proscripti fuerant, jubet summus pontifex quoslibet fideles de his articulis suspectos interrogandos esse, « utrùm credant quòd condemnationes horumque articulorum... per sacrum generale Constantiense Concilium fuerint ritè et justè factæ, et à quolibet catholico pro talibus tenendæ ac firmiter asserendæ. » Quod autem spectat litteratos, præcipit summus pontifex ut sub hâc formâ interrogentur : « Utrùm credant sententiam sacri concilii Constantiensis super 43 Joannis Wiclefi, et Joannis Hus 30 articulis superiùs descriptis latam, fore veram et catholicam; scilicet quòd supradicti articuli 43 Joannis Wiclefi, et Joannis Hus 30, non sunt catholici, sed quidam ex eis sunt notoriè hæretici, quidam erronei, alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi. » Propositiones ergò damnatæ, etiam sub aliis notis quam erroris aut hæreseos docente concilio Constantiensi non sunt catholicæ, et iudicia quibus illæ configuntur verè sunt dogmatica, atque ad assensum internum adstringuntur fideles.

Et verò eadè sess. 43, declarat S. P. Martinus V, quæ à concilio contrâ Wiclefi articulos statuta fuerant, totidem fuisse *determinationes, conclusiones et decreta in materiâ fidei.* Ipsum etiam conc. sess. 7 et 8, damnationem articulorum Wiclefi, quorum aliqui tamen duntaxat notantur ut scandalosi, temerarii, etc., non autem ut erronei ut hæretici, appellat *determinationes in materiâ fidei.* Teste ergò concilio Constantiensi, iudicia quibus propositiones perstringuntur aliâ ratione

quam ut erroneæ aut hæreticæ, verè sunt ac dici debent iudicia dogmatica.

2° Id etiam evincitur ex communi ac constanti theologorum doctrinâ; nonnullos ex insignioribus hic recensere satis sit.

Doctissimus Meldensium episcopus in secundo scripto adversus illustriss. archipræsulem Cameracensem, apertè supponit iudicia quibus Ecclesia sub quibuscumque notis doctrinam proscribit, verè esse dogmatica, cum asserit huiusmodi iudicis nascentes hæreses plerumque lethali telo transfodi. Sic habet pag. 43, laudati mox scripti: « Les condamnations générales se sont utilement pratiquées dans l'Eglise pour donner comme un premier coup aux erreurs naissantes, et souvent même le dernier, suivant l'exigence du cas, et le degré d'obstination qu'on trouve dans les cas. »

Non alia est Palavicini doctrina, lib. 4 Hist. conc. Trid. cap. 21, ubi diluens Suavis argumenta adversus Leonis X pontificum diploma, quo erronea Lutheri dogmata percelluntur, sic loquitur: « Ubi aliquis articulus tanquam fidei dogma statuatur, et summa necessitas urgeat oportet, et exactissimè trutinâ examinetur; cum huiusmodi declaratio imperet hominum mentibus, rem maximè omnium quam christiana lex habet arduam, id est, ut res obscuras citrà omnem dubitationem credamus, quapropter Ecclesia, quantum licuit, ab eo semper abstinuit. Jam verò quia multæ doctrinæ homines inclinant in hæresim, aliæque infligunt incommoda, par est eas è linguis ac paginis relegare; atque ad id necesse non est ut illa certè Dei verbis repugnent; satis est si aut gravia existent huius repugnantie indicia, eò quòd adversentur seu communi scholæ consensui, seu veteribus Ecclesiæ usibus, seu sanctorum Patrum auctoritati; aut deprehendantur ut semina operum quæ officiant christianæ reipublicæ, ac proinde mereantur aliquam ex suprâ memoratis censuris (temerariam scilicet, scandalosam, etc.), quæcumque tandem ea sit. » Id familiari exemplo ibidem illustrat eminentissimus auctor his verbis: « Ut ab aliquo oppido excludatur advena, non semper necesse est ut peste correptus aut perduellis in aperto sit; sufficit pestilentiæ aut perduellionis suspicio. Non igitur pontifex (Leo X) habuit in animo, per huiusmodi diploma (adversus Lutherum) dubitationem omnem tollere (nimirum circâ specialem malitiæ ac notæ theologicæ gradum, unicuique Lutheri articulo inurendam, ut paulò post observat Palavicinus); quibus dubitationibus libitum est Deo oppletam esse penè omnem huius vitæ scientiam, ac potissimè theologiam, quippè cui obscuriora observantur themata, altissimè nostram intelligentiam supergressa; illi solum consilium fuit ut certi haberemus quantum satis erat; nimirum declaravit eas omnes propositiones periculosas esse, si tradantur; periculosas si credantur. Cæterum innumeræ sententiæ sunt quæ communi consensione à theologis rejectæ adhuc in incerto sunt, et ignoratur quantum speciali notâ sint confingendæ; cum alii hæreticas existant, alii erroneas, alii solum temerarias seu

improbabiles. » Integrum hunc eminentissimè juxta ac doctissimè auctoris textum exscripsimus, ex quo manifestè patet, Ecclesiæ decreta quibus propositiones velut scandalosæ, temerariæ, suspectæ, etc., configuntur, vera esse dogmatica iudicia, quæ ad internum et firmissimum animi assensum singulos fideles adstringunt; quanquam, cum huiusmodi iudicia varias in globo propositiones sub variis respectivè notis configunt, in incerto relinquunt, quænam sigillatim nota cuilibet specialiter propositioni sit assignanda.

Eandem doctrinam sæpius inculcat celeberrimus Ekius adversus Lutherum disputans, præsertim verò disputatione sextâ Julii, ubi ait omnes articulos à concilio Constantiensi proscriptos, pro heterodoxis ac legitime damnatis habendos esse à quolibet fidei: « Sacrosancta Synodus Constantiensis, inquit Ekius, articulos illos (Joannis Wicel) damnavit et reprobavit; ideòque à quolibet bono christiano pro condemnatis et reprobatis habendi sunt. » Rursus notat ibidem tanquam quid horrendum, « Lutherum animum fuisse asserere aliquos articulos Joannis Wicel, per sacrum concilium Constantiense reprobatos, esse christianissimos et evangelicos. » Idem passim docent ac probant celebriores theologi, de Lugo disp. 20, sect. 3; Malderus 2-2, quest. 11, membro 5; Suarez de Fide disp. 19, sect. 2; Turrianus, sect. 33, dub. 3; Laurea, Antonius de Panormo in Scrutinio doctrinarum et alii. Instar omnium hic sufficit referre Bannesium 2-2, quest. 11, art. 2: « Sine dubio, inquit, gravius est asserere quòd Ecclesia potest errare in ejusmodi rebus definiendis (nimirum aliquam propositionem esse malè sonantem, aut scandalosam, etc.), quam asserere ipsasmet propositiones malè sonantes et offensivas. Ratio est, quia talis assertio magis accedit ad contumaciam, quam assertio ipsarum propositionum. » Et paulò post: « Error est asserere quòd Ecclesia in ejusmodi censuris possit errare. Probatur, quia cum Ecclesia sit regula infallibilis proponendi veritates fidei, necessariò sequitur ut non possit falli in confessione fidei... Ex quo rursus sequitur, quòd non possit falli in dijudicando verba contraria et minus legitima ac dissonantia veritatibus catholicis significandis. » Atque hinc concludit: Quòd si quis condemnaretur ut revocaret aliquam propositionem malè sonantem aut sapientem hæresim, et ille nollet retractare, puniretur ut hæreticus. »

3° Denique ea omnia Scripturæ, Patrum ac rationum momenta quibus demonstratur decreta Ecclesiæ propositiones quasdam velut hæreticas diffamantis, vera esse iudicia dogmatica, infallibilia, quoque internum ac firmissimum fidelium assensum exigunt; idem proportione servatà evincunt de aliis omnibus decretis quibus propositiones tanquam malè sonantes, scandalosæ, aliisque huiusmodi censuris proscribuntur. Et verò, ut sapiens observat illustrissimus Bossuet, in utroque suo documento pastorali circâ Ecclesiam, ea Scripturæ testimonia, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. Porta inferi non prævalent adversus eam*, et alia huiusmodi universalis sunt, ab-

soluta et independentia; ac proinde ad ea etiam Ecclesie decreta extendi debent, quibus doctrina fidelibus reprobanda proponitur sub aliis notis quàm erroris aut hæreseos.

Atque hinc non mirum si doctissimus præsul mox citatus, in relatione damnationis libri cui titulus: *Explication des maximes des Saints*, loquens de decreto h. noentii XII, quo plures propositiones ex prædicto libro extractæ configuntur sub variis respectivè notis, inter quas non reperitur nota hæreseos, non mirum, inquam, si de eo decreto loquens, asserat, approbanti-bus Comitii, uti refertur in Actis verbalibus Cleri Gallic. an. 1700, pag. 271, 272, 283, 288, decretum illud latum fuisse *circà materiam ad fidem spectantem, cum revelatione connexam; in eo ferendo spectandam fuisse Scripturam et traditionem*, etc. Et rursus illud appellat censuram accuratam, summæ auctoritatis, *Scripturæ et sanctorum Patrum traditioni conformem*, etc. Quæ quidem omnia totidem sunt iudicii dogmatici ad assensum internum adstringentis genuini characteres.

Idem clarè tradunt præsules Gallicani in suâ percelebri ad regem Epistolâ an. 1728, his verbis: « Ces sortes de jugemens (*in globo*) nous règlent dans l'ordre de la foi, parce que c'est pour la conservation de la pureté de la foi que l'Eglise les prononce, et parce qu'ils servent à garantir la foi des fideles, en les mettant en garde contre des propositions qui enseignent, qui favorisent ou qui insinuent l'erreur. » Et paulò post, ut istud confirmet, subdunt fidem præsules: « Il n'y a qu'à lire les professions que Martin V dressa à la fin du concile de Constance..., on y verra clairement que ce pape regardait des censures portées sous des qualifications respectives comme appartenantes au dogme, et comme servant à diriger les fideles dans l'ordre de la foi. » Judicia ergò quibus etiam respectivè et *in globo* damnantur propositiones, etsi infra hæresim, verè sunt dogmatica, ac proinde ad assensum internum singulos fideles obligant.

Quinque sunt dogmatici Ecclesie iudicii præcipui ac essentialia characteres: 1° Regula est assensus interni, veritates intus et ex animo credendas, aut errores proscribendos proponens. Is est primus et eximius dogmatici Ecclesie iudicii character, aliorum omnium fons, radix et origo; et quo essentialiter discrepat à lege disciplinæ, quæ per se exteriores duntaxat actiones vel certos quosdam usus præscribit aut prohibet. 2° Irreformabile est nec mutationi obnoxium: sicut enim teste Apostolo Ephes. 4, *una fides* et immutabilis; ità et, fatentibus omnibus, iudicium dogmaticum quod versatur circà veritates revelatas, aut cum iis certò et indivulsè connexas, irreformabile esse debet et prorsus immutabile. 3° Universale est. Scilicet, ubi scmel latum est dogmaticum Ecclesie iudicium, omnia perindè respiciet loca, tempora, omnes obligat ubique sparsos fideles; hinc celebre illud Vincentii Livinensis pronuntiatum: *Quod ab omnibus, quod semper, quod ubique*. 4° Dogmaticum Ecclesie iudicium habet pro objecto, non meras voces merosque termi-

nos quibus exprimitur propositio, sed ipsammet dogmatis substantiam, eamque si perversa sit, sub debitâ notâ et qualificatione perstringit; quæ quidem nota per se et immediatè cadit, non in ipsam personam (quemadmodum in iudicio disciplinæ, uti mox videbimus), sed in malum sensum et perversam doctrinam propositione enuntiatam. 5° Tandem dogmaticum Ecclesie iudicium propugnari nequit aut impugnari, nisi ad Scripturam, traditionem, aut ad ea quæ cum iis connexa sunt, recurriendo, atque ostendendo prædictis regulis illud adversari aut consentire; atque in eo differt à lege disciplinæ, cujus æquitas aliundè vindicatur, ut mox expendemus.

§ 3. Quodnam sit discrimen iudicium dogmaticum inter et legem disciplinæ.

Accurata hæc est legis disciplinæ notio: Decretum quod fertur de rebus agendis, nec intrinsicè bonis, nec intrinsicè malis; undè res illæ pro variis locis, temporibus, et Ecclesiarum consuetudinibus aliquam subire possunt mutationem; immutantur quippè pro libitu Ecclesie, ubi opportunum dijudicatur; aut penitus obliterantur.

Disciplina porrò generatim duplex distinguitur: Apostolica, quæ originem ducit ab Apostolis; et ecclesiastica, quæ initium sumit à successoribus Apostolorum. Rursus ecclesiastica alia est universalis, quæ nimirum ubique viget; et particularis, certis quibusdam determinatè locis affixa. Iterum universalis, alia est quæ jam ab antiquo ubique viget; alia, quæ de novo introducitur.

Denique disciplina tribus modis spectari potest: 1°, strictè, et est simpliciter de rebus agendis; dicitur mera disciplina; talis erat quæstio de celebratione Paschatis, agitata Polycratem inter et Victorem, summum pontificem; 2°, latè, et respicit itidem agenda, sed alicui dogmati connexa: huiusmodi erat, iuxta nonnullos, SS. Cypriani et Stephani de Baptismate controversia; 3°, tandem, latissimè et valdè improprio sensu, res ea dicitur disciplinæ, quæ licèt in se ad dogma pertineat, nondum tamen expressè ab Ecclesia definita fuit; undè in alterutram sententiam abire possunt theologi. De his omnibus disciplinæ speciebus alius erit dicendi locus.

Meræ autem disciplinæ, de quâ hic potissimum quæstio, tres sunt præcipuæ proprietates. Prima, varietas in praxi. Secunda, libertas sentiendi. Tertia, inter dissentientes communionis vinculum. Id patet discurrendo sigillatim circà singula meræ disciplinæ capita.

His præsuppositis, iudicii dogmatici à disciplinæ lege discrimen ex quinque potissimum capitibus reperitur. 1° Lex disciplinæ per se exteriores duntaxat actiones præcipit aut prohibet; quod si feratur de propositionibus in controversiam adductis, unicè silentium imperat, meras voces merosque terminos removet disputationi locum præbentes; sed doctrinam ipsam ipsamque dogma minimè perstringit: è contrâ verò iudicium dogmaticum, uti antèa diximus. 2° Mutatur pro mutatis circumstantiis: è contrâ iudicium dogmaticum immutabile est ac irreformabile. 3° Non omnia

æquè obligat, sed eas solum regiones quarum usibus congruit, et in quibus illius viget acceptatio; è contrà verò cum iudiciū dogmaticum feratur ad dirigendos fideles in ordine fidei; quemadmodum una est omnium fides, ità et iudiciū dogmaticum omnes indiscriminatim fideles respicit, atque ad omnia loca et tempora extenditur. 4° Lex disciplinæ pœnam transgressoribus infligit, dum eorum doctrinam non infamat; è contrà in iudicio dogmatico proscribitur doctrina sub aliquâ è notis in damnandis propositionibus ab Ecclesiâ adhiberi solitis. Discrimen istud apertè patebit conferendo ex unâ parte statuta synodalia quæ versantur circa disciplinam, cum pastoralibus episcoporum mandatis quibus libros aut propositiones è libris extractas dogmaticè perstringunt. 5° Demùm, legis disciplinæ de novo introducendæ, vindicatur aut impugnatur æquitas, non quidem recurrendo ad immotas fidei nostræ regulas, Scripturam et traditionem; sed unicè demonstrando novum illud statutum consentire aut adversari antiquis ac receptis usibus, moribus ac consuetudinibus regionum; ut ubi agitur de iudicio dogmatico res omninò aliter se habet, uti suprâ videre est.

Ex dictis in duobus præcedentibus paragraphis inferes multùm esse discriminis, inter censuram adhibitionem absolutam propositionum, et meram iisdem utendi prohibitionem.

Absoluta propositionum damnatio verum est iudicium dogmaticum, cui pròinde citati antiq̃ characteres competunt; scilicet perversam habet pro directo et immediato objecto propositionis sensum ac doctrinam, internum animi assensum exigit; et si ab Ecclesiâ lata fuerit hæc damnatio, infallibilis est, omnes æquè fideles obligans, perpetua et invariabilis, quamdiu scilicet immutatus manebit propositionis sensus.

Nuda autem certis quibusdam propositionibus utendi prohibitio, mera est disciplinæ lex quæ non perversam propositionis doctrinam respicit, sed illius duntaxat usum quem prohibet; innoxias perinde ac vitiosas propositiones spectare potest, cum utrisque quis abuti possit. Ità, sicuti suo loco variis adductis exemplis evincemus, Sabelliani, Ariani, Pelagiani, Nestoriani, Eutichiani, Scripturæ et Patrum propositionibus in suorum errorem patrociniū usi sunt; Eutychiani, v. g., istà sancti Cyrilli propositione: *Una natura Verbi Dei incarnata*. Præterè, mera usus propositionum prohibitio (nisi ex circumstantiis temporis autorisve conjiciatur, simul prohiberi doctrinam propositione expressam) nullatenus *per se* ad credendum adstringit, sed solum importat silentium, atque interdictæ propositionis non usum.

Denique, mera vocis aut propositionis interdictio propter imminentes abusos, aut ne motus et dissensiones excitentur, nuda est politiæ, œconomiæ et cautionis lex ad tempus, quæ cessante abusu et sedatis motibus animisque pacatis desinit obligare; ac pròinde tunc eandem propositionem defendere licet æque uti.

ARTICULUS II.

De divisione notar̃ seu censuræ theologicæ.

Variæ passim recensentur damnabilium propositionum censurae. Alia nimirum est propositio hæretica, alia erronea, alia hæresi proxima, sapiens hæresim, hæreseos suspecta; alia proxima errori, sapiens errorem, suspecta erroris; alia impia, alia blasphemosa, alia periculosa in fide et moribus; alia scandalosa, malè sonans, piarum aurium offensiva; alia captiosa, temeraria; alia denique schismatica, seditiosa, ecclesiasticæ hierarchiæ eversiva, falsa, improbabilis, etc. Præcipuas ex recensitis mox censurarum speciebus reperire est in concilio Constantiensi, sess. 8 et 11, ubi enumeratis Wiclef articulis, de his sic pronuntiat synodus: « Quibus articulis examinatis fuit reperitum (prout in veritate est) aliquos et plures ex istis fuisse et esse notoriè hæreticos, et à pluribus sanctis Patribus reprobatos; alios non catholicos, sed erroneos; alios scandalosos et blasphemos; quosdam piarum aurium offensivos; nonnullos eorum temerarios et seditiosos, et propterea in nomine Domini nostri Jesu Christi hæc sancta synodus prædictos articulos et eorum quemlibet hoc perpetuo decreto reprobat et condemnat, inhibens omnibus et singulis catholicis sub anathematis interminatione, ne de cætero dictos articulos, aut ipsorum aliquem audeat prædicare, dogmatizare, offerre vel tenere. » Synodum Constantiensem secuti sunt posteriores summi pontifices Leo X, Pius V, Gregorius XIII, Innocentius X, Alexander VII, Clemens X, Innocentius XI, Alexander VIII, Innocentius XII, etc., nec non et Comitū Cleri Gallicani plerumque e sacra Facultas Parisiensis.

De variis illis propositionum censuris ex professo disserunt S. Antoninus parte 2 Summæ Theol. titulo 12, cap. 5; Turrecremata, in Summâ de Ecclesiâ lib. 4, parte 2 cap. 8 et sequent.; Castro, lib. 4 de Hæret. punitione, cap. 5 et seq.; Sylvester, verbo hæresis, qu. 1; Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, a cap. 8; Gerson, lib. cui titulus: *Declaratio veritatum quæ credi debent*; Cajetanus 2-2, q. 11, art. 1 et 2; Bannes, ibidem; Lorca, disp. 40; Suarez de fide disp. 19, sect. 2; Ripalda, tom. 3 de ente supernaturali, disput. 1, sect. 7 et 8, etc.; et è recentioribus eminentissimus de Laureâ, disp. 9 de fide; Antonius de Panormo integro volumine cui titulus: *Scrutinium doctrinarum*. De his etiã paucis quidem sed doctè, ut assolèt, disseruit illustrissimus Bossuet, cap. 15, lib. 2, et cap. 15 libri 3 Defensionis Declarat. Cleri Gallicani. Hos omnes auctores indicasse non abs re erit, qui consuli poterunt si vacat, aut necessitas urgeat. Interim suprâ recensitas censurarum species sigillatim et obiter referemus ac exponemus.

§ 1. De propositione hæreticâ.

Dissentiunt inter se theologi in assignandâ legitimâ notione propositionis hæreticæ. 1° Nonnulli arbitrantur propositionem hæreticam eam esse, quæ opponitur fidei cum pertinaciâ; adèc ut eadem propositio si cum

petuaciâ et animo hæretico proferatur, erit hæretica, non verò si ex ignorantia aut bonâ fide. Ità sensit Cajetanus citatâ mox quæst. 11, art. 1, huncque sequitur Canus citato etiam mox loco.

Refellitur hæc opinio, 1°, quia unanimi aliorum theologorum doctrinæ adversatur; 2°, propositio potest esse hæretica absque pertinaciâ; siquidem pertinaciâ non pertinet ad qualitatem propositionis secundum se, sed ad qualitatem proferentis; censura autem hæreseos directè afficit ipsam propositionem atque doctrinam propositione enuntiatam; 3°, propositio secundum se seorsim à pertinaciâ continet gradum oppositionis cum fide supremum et proprium à cæteris distinctum, quem sibi vindicat, ut mox constabit; ergò, etc.

2° Alii existimant propositionem hæreticam esse quæ repugnat objecto fidei, seu doctrinæ revelatæ. Refelluntur. Nam propositio potest repugnare objecto fidei et doctrinæ revelatæ, quin jure censeatur hæretica; talis est propositio erronea, quæ, uti postea dicemus, constituitur in ratione erronea per oppositionem mediatam cum doctrinâ divinitus revelatâ.

3° Alii addunt propositionem hæreticam eam esse quæ contradicit objecto immediatè revelato. Refelluntur adducto mox argumento. Etenim potest propositio repugnare objecto immediatè revelato, quin jure censeatur hæretica; nimirum cum aliquis dissentit doctrinæ in Scripturis immediatè contentæ, quæ tamen non est ab Ecclesiâ declarata, ut dari virtutes infusas, antequàm Ecclesiâ eam veritatem declarasset. Item si quis dissentiat objecto privatim alicui personæ immediatè revelato, is certè dissensus hæreticus non est.

4° Alii propositionem hæreticam eam esse definiunt, quæ adversatur aut expresso Dei verbo, aut expressæ definitioni Ecclesiæ. Refelluntur. Ut aliquid sit de fide divinâ catholicâ, nec expressum Dei verbum sine expressâ Ecclesiæ definitione; nec vicissim expressa Ecclesiæ definitio, sine expresso Dei verbo sufficiunt, sed utrumque requiritur, uti mox dicemus, idque variis exemplis illustrari potest; ergò à pari, ut propositio verè dici possit hæretica, necessum est ut revelationi accesserit expressa Ecclesiæ definitio.

5° Denique alii, quibus subscribimus, asserunt propositionem hæreticam eam esse, quæ directè et immediatè opponitur veritati catholicæ. Veritas autem catholica ea dicitur, quæ cum sit revelata, ab Ecclesiâ quoque proponitur de fide tenenda. Vel aliter, propositio hæretica ea est, quæ directè et immediatè adversatur doctrinæ à Deo revelatæ et per Ecclesiam propositæ. Ista propositionis hæreticæ notio, inquit sæpius citatus auctor *Scrutini doctrinarum*, cap. 2, art. 1, n. 6, communis est apud theologos et canonistas, cum Scoto in 3 dist. 73, quæst. unicâ, et Suario, de Fide disp. 19, sect. 1, et colligitur ex cap. Ad abolendam, et passim ex toto titulo, *De Hæreticis*.

Dicitur 1°, propositio hæretica quæ directè opponitur veritati fidei, seu veritati à Deo revelatæ, seu veritati catholicæ; nam propositiones quæ indirectè tantùm et per consequens veritatibus fidei catholicæ repu-

gnant (cujusmodi sunt propositiones conclusionibus theologicis contrariæ) non hæreseos notâ, sed alterius speciei censurâ, de quâ paulò post, afficiuntur.

Dicitur 2°, quæ immediatè opponitur; propositio enim hæretica in suo esse essentialiter constituitur, atque à propositione erroneâ formaliter distinguitur per illam immediatam oppositionem cum veritate revelatâ; ut enim ait auctor *Scrutini* Antonius de Pannormo loco mox laudato, « sicut non omnis propositio vera, etiam in materiâ religionis spectat ad fidem catholicam; ità non omnis falsa est hæretica, etiamsi fuerit in materiâ religionis et morum: hinc ista propositio, *Christus non est risibilis*, est omninò falsa et in materiâ religionis; et tamen hæretica non est, sed erronea, quia quamvis aliquam mediatam et indirectam habeat oppositionem cum materiâ fidei catholicæ, quia tamen non est immediatè atque directa, non est hæretica. Innumera alia possent adduci exempla propositionum falsarum in materiâ religionis et morum, quæ quidem falsæ sunt ac censurabiles aliis speciebus censurarum; nihilominus quia directè et immediatè non habent oppositionem cum materiâ fidei catholicæ, hæreticæ non possunt dici; sicut è contrâ propositio vera in materiâ religionis, non semper est de fide immediatè ac directè, ut patet in omni propositione theologica deductâ ex unâ de fide, et alterâ naturali lumine notâ, qualis est sequens, *Christus est risibilis*, quæ est conclusio theologica: ergò, concludit præfatus auctor, sola oppositio directa et immediata cum materiâ fidei divinæ constituit propositionem hæreticam. »

Atque hinc idem auctor, cap 3, art. 5, expressè asserit, « propositionem oppositam alteri contentæ in sacrâ Scripturâ in terminis illativè æquipollentibus, non esse propriè hæreticam. » Verùm de his mox ubi de propositione erroneâ.

Dicitur 3°, quæ ut talis ab Ecclesiâ proponitur; quia ad propositionem hæreticam requiritur ut revelatio divina, non quocunque modo, sed infallibilis Ecclesiæ auctoritate proposita sit, quo scilicet certò constare possit veritatem propositam in verbo Dei, sive scripto sive tradito esse contentam.

Sic expositâ circâ notionem propositionis hæreticæ hæc ultimâ sententiâ, illius veritas isto argumento demonstratur: Ea propositio meritò dicitur hæretica, quæ contradictoria est veritati catholicæ; siquidem ideò hæc propositio: *Verbum divinum non est consubstantiale Patri*, est hæretica, quòd isti catholice veritati: *Verbum divinum est Patri consubstantiale*, sit contradictoria; atqui propositio quæ directè adversatur veritati à Deo immediatè revelatæ et per Ecclesiam propositæ, manifestè est contradictoria catholice veritati; veritas enim catholica definitur, ea quæ à Deo directè et immediatè revelata est, quæque ab Ecclesiâ fidelibus credenda proponitur; ergò, etc.

Tres ergò ad propositionem hæreticam requiruntur conditiones. Prima, ut directè ac immediatè adversetur veritati revelatæ: ut enim jam advertimus, propositiones quæ indirectè duntaxat et per consequentiam veritatibus à Deo revelatis opponuntur, non hæreseos

sed alterius speciei censure notâ inuruntur. Secunda, ut veritas cui directè et immediatè adversatur propositio hæretica, ipsa sit in se, directè ac immediatè revelata; aliâs non hæretica, sed erronea duntaxat dicenda foret propositio; per hanc enim oppositionem directam et immediatam veritati à Deo immediatè revelatæ, propositio hæretica essentialiter differt à propositione erroneâ quæ per se et immediatè adversatur veritati à Deo mediâtè duntaxat revelatæ, id est, conclusioni theologicæ. Itâ auctor *Scrutinii doctrinarum*, qui cap. 3, art. 5, n. 14, pro hac sententiâ citat Alphonsum à Castro, Valdensem, Canum, Molinam, Valentiam, Hurtadum, Tannerum, Ouyedum, Lorcum, et Thomistas communiter. « Et verò, inquit ibidem, propositionem hæreticam constitui per oppositionem immediatam propositionibus immediatè revelatis, indè constat, quòd cum Ecclesia non habeat auctoritatem condendi novos fidei articulos novaque dogmata, ea solum posse ut talia declarare, et consequenter prescribere tanquam hæretica ipsis opposita, de quibus revelatio divina immediatè est habita; nam si id faceret per novam revelationem, jam de novo conderet dogmata..... et eatenus Angelicus docens definita ab Ecclesiâ ad habitum fidei pertinere, notas Ecclesiam in suis definitionibus procedere immediatè ex veritate primâ. » Et numero sequenti subjungit: « Quod quavis in definitionibus Ecclesie præcedant theologici discursus et disputationes diligentissimæ, quæ per consequentias et illationes fiunt, sicut Apostoli, Act. 16, ad definiendum legalia non esse observanda, magnam acquisitionem fecerunt; cùm tamen venitur ad definiendum, discursus ipse et disputatio more humano habita, non sunt ratio definiendi et credendi, nec ponantur in decreto definitionis, sed quia visum est Spiritui sancto, qui illam veritatem primò dixit, et postea aperuit immediatè contineri in Scripturâ vel traditione, non per novam revelationem, sed per novam manifestationem immediatè revelationis antea factæ, et dein Ecclesie ipsi, et toti dominico gregi infallibiliter proponeret, communicatæ. » Hactenus insignis ille Congregationum indicis consultor, nec non romanæ Inquisitionis qualificator.

Tertiâ tandem conditio ad propositionem propriè hæreticam requisita, est, ut veritas cui adversatur, fidelibus ab Ecclesiâ proposita sit, tanquam de fide divinâ credenda. Undè S. Augustinus, lib. 4 de Baptismo contrâ Donatistas, cap. 4, sic habet: « Istum nondum hæreticum dico, nisi manifestatâ sibi doctrinâ catholicæ fidei resistere maluerit, et illud quod tenebat elegerit. » Et lib. contrâ Epist. fundamenti, cap. 5, expressè asserit S. doctor: « Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ commoveret auctoritas. »

Dices 1°: Ad hoc ut quid sit de fide divinâ, satis est ut sit in verbo Dei scripto vel tradito revelatum; ergò necessum non est ut sit per Ecclesiam propositum; ac per consequens ad propositionem hæreticam non requiritur, ut sit contradictoria veritati revelatæ per Ecclesiam propositæ.

Resp. 1°, cum Sylvio, 2-2, qu. 1, art. 1, quesito 1,

distinguendo antecedens; ut sit de fide divinâ quoad se simpliciter et absolutè, concedo; ut sit de fide divinâ quoad nos et catholicâ, omnes sub penâ hæreseos ad credendum obligante, nego. Ratio est, quia ut quid sit de fide catholicâ, omnes sub penâ hæreseos ad credendum obligante, debet omnibus certò et infallibiliter constare, quòd sit in verbo Dei scripto vel tradito revelatum. « Porrò, inquit ibidem Sylvius, Ecclesie propositio vel declaratio medium est ordinarium à Deo institutum ut certò sciamus quænam ipse revelaverit et à fidelibus credenda volerit. » Huic doctrinæ consentiunt Patres. S. Irenæus, lib. 5, cap. 4: « Non oportet, inquit, querere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesiâ sumere, cùm Apostoli, quasi in depositarium dives, plenissimè in eam contulerint omnia quæ sint veritatis. » Tertullianus, lib. de Præscriptionibus, cap. 1: « Quid autem prædicaverint (Apostoli), id est quid illis Christus revelaverit, non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias quas ipsi Apostoli condiderunt. » Sanctus Ambrosius, lib. 6 in Lucam: « Fides Ecclesie imprimis querenda mandatur. » Atque hinc doctor Angelicus 2-2, quæst. 5, art. 5, loquens de objecto formali fidei disertè asserit, « quòd formale objectum fidei est veritas prima secundum quod manifestatur in Scripturis sacris et doctrinâ Ecclesie. » Quod quidem non itâ intelligendum est, inquit Sylvius, loco laudato, quasi fide divinâ credi non possint quæ Deus revelat, etsi Ecclesia non ea proponat credenda; sed quia veritates quæ revelantur quidem à Deo, et non manifestantur in Scripturis, neque in doctrinâ Ecclesie, non pertinent ad fidem catholicam, tanquam scilicet articuli ab omnibus credendi; pertinent tamen ut veritates ab aliquibus credendæ;

Resp. 2°, cum Suarez, de Fide disput. 3, sect. 10, paulò aliter distinguendo antecedens; ut quid sit de fide divinâ *theologicâ*, satis est quòd sit in verbo Dei scripto vel tradito, concedo; ut sit de fide *catholicâ*, nego. « Auctores solent distinguere, inquit Suarez ibidem, inter fidem catholicam et fidem theologiam seu infusam.... Fides catholica dicitur doctrina illa quæ toti Ecclesie universali credenda proponitur; idem enim est doctrina catholica, quod doctrina universalis....; fides autem theologica continet quiddam à Deo revelatum fuerit, etiamsi ad communem Ecclesie doctrinam non pertineat. » Equidem ut aliquid sit de fide divinâ *theologicâ*, satis est quòd sit in verbo Dei scripto vel tradito; aut ut aliquid sit de fide divinâ *catholicâ*, insuper requiritur publica Ecclesie propositio. Hinc S. Thomas, loco mox laudato, et qu. 2, de Verit. art. 13, ad 6, docet, « objectum formale fidei (catholicæ) esse primam veritatem, ut manifestatur in sacra Scripturâ et doctrinâ Ecclesie. » Et Magister Sentent. in 5 dist. 23, asserit, « fidem catholicam esse de his quæ ab omnibus fidelibus communiter creduntur. »

Observa autem citato mox loco Suarezus, fidem catholicam et theologiam non essentialiter sed accidentaliter duntaxat distingui. Scilicet, inquit, fides supernaturalis infusa una tantum est secundum habitum; hæc autem dicitur fides *catholica*, quatenus

versatur circa ea quæ ab Ecclesiâ fidelibus credenda proponuntur; dicitur verò *theologica*, quatenus respicit ea omnia quæ à Deo revelata sunt, etiamsi ad communem Ecclesiæ doctrinam non pertineant; seu, ut loquitur idem Suarez, « *fides theologica significat credulitatem propter auctoritatem Dei testificantis in quacumque materiâ et in quocumque modo.* » Rem paulò aliter videtur explicare Sylvius loco antè laudato, quod tamen in idem reipsâ coincidit: « Fides nobis infusa, inquit, idèd vocatur catholica, quia per eam assentimur illi quod tota per orbem terrarum confitetur Ecclesiæ, quod semper, quod ab omnibus creditum est; hoc est enim verè proprièque esse catholicum, ait Vincentius Lirinensis, cap. 3 lib. contrà hæreses. Cum quo non pugnat nos per eandem fidem assentiri aliquibus veritatibus à Deo particulatim revelatis (et sic spectata fides appellatur *theologica*). Nam fides, pergit Sylvius, catholica non dicitur ab aliquo quòd pertineat ad rationem sui objecti formalis, sed à qualitate sui principalis et ordinarii objecti materialis. »

Dices 2°: Qui veritatem aliquam negat in Scripturis, vel traditione contentam, eo ipso hæreticus est; ergò ut aliquid sit de fide catholicâ sub pœnâ hæreseos omnes ad credendum obligante, necessaria non est publica Ecclesiæ propositio, sed satis est ut illud sit in verbo Dei scripto vel tradito revelatum.

Resp. distinguendo ant. si talis veritas clarè et evidenter sit expressa in Scripturis vel traditione, et insuper ex parte negantis adsit pertinaciâ, concedo; si obscure duntaxat et implicitè jaceat in Scripturis vel traditione, nego. Equidem hæreticus est qui veritatem clarè et apertè in Scripturâ aut traditione revelatam negat cum pertinaciâ, id est, postquam sufficienter illi est ostensum prædictam veritatem in his fidei nostræ regulis contineri: « Talis enim, inquit Sylvius 2-2, q. 44, art. 1, sciens et volens vult repugnare illi quod Ecclesiâ proponit; quæ est hæreticorum malitiâ. » Verùm tunc adest sufficientis Ecclesiæ propositio; namque cum Scripturam et traditionem nobis proponat Ecclesiâ, censetur etiam sufficienter nobis proponere quæ in iisdem clarè et manifestè continentur. Ità docet cardinalis de Lugo disput. 20, de Virtute fidei sect. 2, his verbis: « Si constat sufficienter de revelatione Dei in Scripturâ contentâ, constat etiam sufficienter de propositione Ecclesiæ, atque adèo non potest excusari dissensus ab heresi ex defectu solum propositionis, seu applicationis ab Ecclesiâ faciendæ... Nam Ecclesiâ clarè et manifestè proponit credendam Scripturam, et omnia et singula in eâ contenta; si ergò manifestè constat aliquid in Scripturâ contineri, æquè manifestè constare debet id ab Ecclesiâ nobis credendum proponi. » At verò si negata veritas non sit clarè expressa in Scripturâ vel traditione, sed in his obscure duntaxat et implicitè jaceat; tunc non certè constat veritatem hanc esse revelatam, nec consequenter est de fide catholicâ omnes ad credendum obligante; ac proindè nondum hæreticus esset, qui bonâ fide illam negaret, quia non resisteret Ecclesiæ iudicio, nec esset pertinax, quâ in pertinaciâ ac contumaci resistentiâ, potis-

simiùm sita est hæresis ratio ac malitiâ, juxtà illud antè laudatum S. Augustini, lib. 4 contrà Donatum, cap. 16, ubi loquens de errante circa veritatem christianam, sic habet: « Istud nondùm hæreticum dico, nisi manifestatâ sibi doctrinâ catholicæ fidei resistere maluerit, et illud quod tenebat elegerit. » Et lib. 3 de Animâ, cap. ultimo: « Ista si pertinaciter singula defendantur, tot hæreses facere possunt, quot opiniones, numerantur. » Vide doctorem Angelicum locis antè laudatis, et qu. 8, de Malo, art. 1 ad 7.

Observat autem mox citato loco cardinalis de Lugo, « posse contingere quòd aliquibus sit de fide aliquid in Scripturâ contentum, quibus manifestum est id in Scripturâ contineri, quod tamen non omnibus sit de fide, quia non ità clarè Scripturâ loquitur, ut id possit ab omnibus animadverti. » Undè ibidem subjungit, « eos quibus Scripturæ sensus manifestus est, ità ut non possint prudenter de eo dubitare vel formidare, esto alii catholici dubitent, quibus non ità manifestus est, non solum peccare graviter contrà fidem, si dissentiant, sed etiam committere peccatum hæresis, et esse verè et propriè hæreticos, si communiter fideles eum Scripturæ sensum manifestè percipiant et indubitanter credant, licèt aliqui rudiores eum non percipiant. Si autem, pergit eminentissimus auctor, communiter in Ecclesiâ dubitetur, vel saltem non habeatur pro certo et indubitato, licèt aliqui eum manifestè percipiant, ità ut prudenter formidare non possint, et idèd dissentiendo peccent graviter contrà fidem, non tamen credo eos esse propriè et strictè hæreticos; » hoc est, ut paulò post explicat, « non incurrere pœnas specialiter ab Ecclesiâ statutas contrà hæreticos, id est contrà eos qui contrà communem Ecclesiæ sensum aliter credunt ac à Deo revelatum sit. » Ratio autem quam eò loci affert, hæc est: hæresis est divisio et hæreticus dicitur quia dividit unitatem Ecclesiæ; porro in casu proposito non dividitur Ecclesiæ unitas, nec judicatur contrà communem et indubitatum Ecclesiæ sensum; ergò, etc.

Quod dictum est de re in Scripturâ contentâ, idem proportione servatâ dicendum esse de veritate aliâ quæ conservatur in Ecclesiâ per sufficientem traditionem, asserit ibidem eminentissimus cardinalis. Et verò sicut Ecclesiâ proponit nobis universam Scripturam et omnia in eâ contenta, tanquam objecta fidei; ità proponit nobis traditiones, tanquam sufficientes ad dogmata fidei erodenda, ut constat ex Apostolo, 1 ad Corinth. 11, dicente: *Ego enim accepi à Domino quod et tradidi vobis*; et 1 ad Thessal. 2: *Tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram.* Idem colligitur ex concilio Tridentino, sess. 4, in decreto de canonicis Scripturis promulgato: antè S. Basilium, lib. de Spiritu sancto, cap. 7, loquens de Scripturâ et traditione: « Utraque, inquit, parem vim habent ad pietatem. »

Dices 3°: Juxtà communem theologorum sententiam, revelatio confusa per quam plura simul in uno obscure revelantur, v. g.: *In omni hostiâ ritè consecratâ adest Christus*, sufficit ad assensum fidei circa objectum sim-

gulare; qui enim certò scit *hanc numero hostiam ritè esse consecratam*, potest elicere actum fidei circà realem Christi præsentiam in tali hostià; atqui revelatio illa confusa nonnisi virtualis dici potest ac mediata circà objecta singularia; ergò ad fidem sufficit mediata revelatio, ac proinde ad propositionem hæreticam non requiritur directa oppositio cum veritate immediatè revelatà.

Resp. cum Suaresio, disput. 3, de Fide sect. 11, cardinali de Lugo, de Virtute fidei divinæ disput. 1, sect. 13, par. 4 et 5, Gregor. Major. Cajet. et aliis, negando antecedens; multùm siquidem discriminis intercedit revelationem virtualem inter et revelationem confusam. Revelatio virtualis seu mediata est de iis, *quæ non continentur alio modo formaliter in re revelatà, sed tantùm in radice, quemadmodùm proprietates in essentià; visibiles, v. g., in rationalitate et similibus*. Revelatio verò confusa est de iis, *quæ formaliter, licèt confusè, continentur in re revelatà*, ut patet in exemplo mox allato; undè confusa revelatio ineritò dici potest formalis et immediata; manifestat enim, licèt confusè, omnia formaliter contenta in re revelatà. Verùm de his iterùm in responsione ad objectionem 5 et 6.

Dices 4°: Revelatio implicita sufficit ad fidem; undè propositio opposita alteri implicitè revelatæ ac positæ in sacra Scripturà, meritò dicitur hæretica; atqui revelatio implicita eadem omninò est ac revelatio mediata; ergò, etc. Hinc S. Thomas, qu. 14 de Verit. art. 11, in corp. explicans quid sit *implicitè* vel *explicitè* credere, sic habet: «Quandò aliqua multa, virtute continentur in aliquo uno, dicuntur esse in illo implicitè, sicut conclusiones in principiis; explicitè autem in aliquo continentur, quod in eo actu existit; undè ille qui cognoscit aliqua principia universalisa, habet implicitam cognitionem de omnibus conclusionibus particularibus; qui autem conclusiones actu considerat, dicitur ea explicitè cognoscere; undè et explicitè dicimur aliqua credere, quandò eis actu cogitatis adhæremus; implicitè verò, quandò adhæremus quibusdam, in quibus sicut in principiis universalibus ista continentur; sicut qui credit fidem Ecclesiæ esse veram, in hoc quasi implicitè credit singula quæ sub fide Ecclesiæ continentur.

Resp. cum cardinali de Laureà, disput. 9 de Fide art. 5, et Antonio in *Scrutinio*, cap. 5, art. 7, et cap. 5, art. 2, variis modis propositionem aliquam dici posse revelatam, seu in Scripturis et traditione contentam: 1°, implicitè *quoad se*, quatenus nempe in altà propositione in se immediatè revelatà continetur, tanquam conclusio in principiis aut proprietates in essentià; 2°, dici potest propositio implicitè revelata *quoad nos* duntaxat, in quantum scilicet immediatè quidem in se, sed obscurè admodùm delitescit ac latitat in Scripturis; undè nonnisi accedente Ecclesiæ declaratione certò cognosci potest eam fuisse revelatam. Melius diceretur propositio hujusmodi explicitè revelata *quoad se*, implicitè verò *quoad nos*; 3° tandem, dici potest propositio explicitè revelata, tùm *quoad se*, tùm *quoad nos*, cum nempe ità fuit à Deo revelata, ut insuper vel per

ipsius in sacris litteris designationem, aut decursu temporis per publicum Ecclesiæ decretum nolitis credeuda apertè proponitur.

Propositio implicitè revelata primo sensu non est propriè de fide, inquit Panormo, defectu revelationis immediatæ ad fidem essentialiter requisitæ, sed est mera conclusio theologica; adeòque propositio ipsi contradictoria, non hæretica, sed erronea est duntaxat. Propositiones autem explicitè revelatæ *quoad se*, implicitè verò *quoad nos*, de fide sunt, subjungit idem auctor; *quoad se* duntaxat, non autem respectu nostri, defectu nimirum propositionis Ecclesiæ; atque propositiones his contradictoriæ hæreticæ sunt merè materialiter, non formaliter. *Quoad se* verò et *quoad nos* de fide sunt omnes illæ veritates quæ fuerunt à Deo revelatæ et ab Ecclesià ad credendum propositæ; atque propositiones his veritatibus oppositæ tùm materialiter tùm formaliter sunt hæreticæ. Ex his patet revelationem implicitam quæ concidit cum virtuali, per quam unum in alio tanquam conclusio in principiis, aut proprietates in essentià revelatur, non sufficere ad assensum fidei; adeòque propositionem revelationi virtuali directè adversam, propriè hæreticam non esse, sed erroneam.

Observat autem loco mox laudato idem Antonius de Panormo, inter veritates à Deo revelatas et per Ecclesiam propositas quæque ideò sunt de fide, tùm *quoad se*, tùm *quoad nos*; observat, inquam, ex his veritatibus quasdam esse de fide *quoad omnes*, alias autem *quoad aliquos*, seu *quoad sapientes*; quia quandòque sive ipsa revelatio, per quam ad fidem ea pertinent, sive ipsa Ecclesiæ definitio, sunt ità expressæ, ut ab omnibus credeudæ explicitè veniant, cujusmodi sunt mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis; quandòque verò, etsi revelatio clara sit aut aperta Ecclesiæ definitio, hæc tamen nota non est omnibus et singulis, sed majoribus et sapientioribus, respectu quorum proinde dicuntur esse de fide *explicitè*, cum respectu aliorum non sint nisi de fide *implicitè*.

Quod autem spectat adductum doctoris Angelici testimonium qu. 14 de Verit. art. 11, ne vel minimum sententiam nostram de necessitate immediatæ revelationis ad fidem impedit; loquitur enim S. doctor, de fide ex parte actus seu ex parte credentis spectatà, atque assertit, quod ultrò fatemur, «nos dici explicitè aliqua credere, quandò eis actu cogitatis adhæremus; implicitè verò, quandò adhæremus quibusdam, in quibus sicut in principiis universalibus ista continentur.» At non loquitur de fide ex parte objecti consideratà, nec ullatenus affirmat revelationem virtualem seu mediatam sufficere ut res aliqua fide divinà credatur. Imò contrarium non obscurè innuit exemplum quod ibidem subjungit de eo *qui credit fidem Ecclesiæ esse veram*, quique eo ipso *quasi implicitè credit singula quæ sub fide Ecclesiæ continentur*, quo in exemplo, istud *implicitè* idem est ac *obscurè*, et opponitur cognitioni claræ et distinctæ, non autem objecto in se immediatè revelato. Verbo dicam, *qui credit fidem Ecclesiæ esse veram*, eo ipso credit *implicitè*, id est, *obscurè*, quæcumque

credit ac proficitur Ecclesia, quæ omnia in verbo Dei scripto vel tradito *explicitè* quoad se continentur, *implicitè* verò et *obscurè* quoad nos. Quò fit ut licèt veritates illæ *explicitè* et *immediatè* in Scripturis jaceant, attingen antecedenter ad publicam Ecclesiæ declarationem certò et absque errandi formidine detegi nequeant.

Atque hinc est quòd S. Thomas et cæteri post ipsum theologi communiter doceant nihil de novo revelari; nihil nos credere, quod per anteriores doctores et Patres ad nos usque non pervenerit, quodque Apostoli *explicitè* non cognoverint; juxtà illud Joan. 16: *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, vos docebit omnem veritatem.* Et Ephos. 1: *Secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientiâ et prudentiâ.* Illud ipsum docent Tertullianus, lib. de Præscriptionibus cap. 32. S. Augustinus, lib. 5 de Baptismo contrà Donatistas, cap. 26, S. Gregorius, Homiliâ 16, in Ezechielem, et alii. Undè Vincentius Lirinensis contrà hæreses cap. 16: « Pretiosam, inquit, divini dogmatis gemmam exculpi, fideliter coaptari, adornari sapienter, ut intelligatur illustrius quod antè obscurius credebatur. »

Dices 5^a: Conclusio theologica est de fide, adobque propositio ipsi contradictoriè opposita est hæretica; atqui propositio contradictoriè opposita conclusioni theologicæ, non *immediatè*, sed *mediatè* duntaxat revelationi adversatur; ergò, etc.

Minor certa est; in hoc enim assertio theologica essentialiter differt à placito fidei, quòd istud *immediatè*, altera verò *mediatè* duntaxat verbo Dei sive scripto sive tradito, atque adèd revelatione innitatur. Major autem constat, 1ª quia illa omnia pertinent ad fidem, quæ creduntur propter motivum testimonii divini, sive *mediatè*, sive *immediatè*; sicut omnia amantur ex charitate, quæ amantur propter Deum sive *mediatè*, sive *immediatè*; atqui conclusiones theologicæ creduntur *mediatè* saltem propter testimonium divinum; credimus, v. g., Christum esse risibilem, quia est homo, et credimus esse hominem, quia est revelatum à Deo; ergò, etc. 2ª illud pertinet ad fidem quòd *per se* fluit ex revelatione, atque cum eâ necessariò connexum est; porrò conclusiones theologicæ, etc.; ergò, etc. 3ª Propositiones istæ, *Christus est homo; ergò est risibilis. — Christus est homo; ergò habet animam immortalem. — Christus unus est naturâ cum Patre; ergò est eî consubstantialis. — Christus mortuus est pro omnibus; ergò mortuus est pro Petro.* Vel: *Quicumque baptizatus non fuerit salvus non erit; ergò infans ille in utero materno sine percepto baptizate extinctus, salvus non erit.* Hæc, inquam, propositiones sunt totidem conclusiones theologicæ; porrò nemo dixerit eas ad fidem non pertinere; ergò, etc.

Resp. non esse hujus loci intricatam hanc de conclusionibus theologicis controversiam, an nimirum sint de fide, fusiùs et ex professo expendere: ne tamen prætermittam omninò videatur et insoluta maneat præcipua hæc ac palmaris objectio quâ potissimum nituntur ii quos hic habemus adversarios, de eâ nonnulla

paucis dicemus, quæ ut clariùs pateant, observandum 1° quid sit conclusio theologica. Conclusio theologica exactè definitur: *Consecrarium seu propositio quæ non est in se immediatè revelata, sed ex uno aut pluribus fidei placitis, hoc est veritatibus à Deo in seipsis proximè revelatis, certò et evidenter eruitur.*

Hinc triplex conditio requiritur ad conclusionem theologiam propriè dictam. Prima est, ut non sit per se et *immediatè* revelata; si enim foret per se et *immediatè* revelata, etsi ex aliis fidei decretis elici posset, jam non esset, accuratè loquendo, conclusio theologica, sed verum fidei placitum. Sic, v. g., Christum dupli voluntate præditum esse, certò eruitur ex eo quòd sit simul Deus et homo; verum quia illud quoque per se revelatum est, atque adèd olim ab Ecclesiâ definitum, hinc ista propositio, Christus duplici constat voluntate, nonnisi impropriè diceretur conclusio theologica. Secunda, ut ex uno aut pluribus fidei placitis, non per meram ac simplicem expositionem, sed per veram ac propriè dictam illationem reipsâ deducatur. Ut autem unum ex alio verè ac propriè erui censeatur, necessum est ut virtualiter saltem distinguatur ab eo ex quo deducitur; undè conclusiones quæ aliis duntaxat verbis exponenter aliquid fidei principium, aut explicatiùs tantùm evolvunt quod in eo clarè, et, ut aiunt, formaliter continetur; ut si quis colligeret Christum esse consubstantialem Patri, quia est unus cum ipso; Christum constare ex corpore et animâ sibi invicem unitis, quia verus est homo; parvulos in utero materno extinctos, gloriæ cœlestis participes non fore, quia quicumque baptizatus non fuerit, salvus non erit; hæc, inquam, conclusiones, utpotè meræ aliarum propositionum in quibus tum identicè, tum formaliter continentur, expositiones aut declarationes, verè ac propriè dici non possunt theologicæ conclusiones. Tertia demùm conditio ad theologiam conclusionem requisita, est, ut ex fidei principiis certò ac evidenter eruat: si enim probabiliter tantùm deduceretur, esset equidem opinio, sed non conclusio theologica.

Observandum 2°, multiplicis esse generis conclusiones theologicæ: 1° Aliæ sunt quæ licèt clarè et distinctè in seipsis *immediatè* revelate non sint, tamen *immediatè* revelatæ sunt obscurè et confusè; tales sunt propositiones quæ in Scripturis non leguntur expressis terminis, sed terminis formaliter æquivalentibus, ut, v. g., hæc propositio: *Christus est consubstantialis Patri*, quæ propositio mera est expositio horumce Christi verborum Joan. 10: *Ego et Pater unum sumus.* Tales sunt etiam propositiones particulares et singulares quæ in universalibus revelatis formaliter includuntur, v. g., ista propositio singularis: *Hic infans in utero materno extinctus, regnum cœlorum non obtinet*, formaliter continetur in hæc propositione *immediatè* revelatâ: *Nisi qui renatus fuerit ex aquâ et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Propositiones hujusmodi *immediatè* licèt obscurè et confusè revelatæ, verè non sunt ac propriè dictæ conclusiones theologicæ, sed meræ expositiones ac declarationes aliarum propositionum quæ in se *immediatè*, clarè ac distinctè reve-

late sunt. Aliæ sunt conclusiones theologice quæ nec clarè nec obscurè revelatæ sunt immediatè, ut hæc: *Christus est risibilis*, quæ tamen revelata est mediatè in istà: *Christus est homo*. 2° Conclusionum theologiarum aliæ deducuntur ex duplici propositione de fide ut in isto syllogismo: *Omnis homo habet animam immortalem; Christus est homo; ergò habet animam immortalem*. Aliæ eruntur ex unâ præmissâ de fide, et alterâ naturali, v. g.: *Omnis homo est risibilis; Christus est homo; ergò Christus est risibilis*. 3° Conclusiones theologice aliæ sunt quæ habent connexionem intrinsecam cum fidei principio, ut in vulgari exemplo: *Christus est homo; ergò est risibilis*. Aliæ sunt quæ extrinsecam duntaxat connexionem habent.

Observandum 3°, conclusiones theologicas immediatè non revelatas, sive ex unâ aut duabus fidei præmissis eruantur, dupliciter posse spectari: 1° formaliter, ut sunt conclusiones theologice, et quatenus ex certâ præmissarum et terminorum connexionem deducuntur; 2° materialiter, quatenus sunt simplices propositiones, et sine dependentiâ à terminis et præmissis itâ connexis. Nempè, quemadmodum advertit Suarez, disput. 3 de Fide sect. 11, n. 3, 7 et 10, duobus modis potest aliquis uti discursu ad assentiendum conclusioni; uno modo tanquam ratione formali assentiendi, et propriâ ac per se causâ assensûs; alio modo non ut formali ratione assentiendi, sed duntaxat tanquam proponente et explicante quid contineatur et quomodò, sub divinâ revelatione, quæ postea est unica ratio formalis et causa per se assensûs qui exlubetur illatæ conclusioni: « Isti duo modi assentiendi eundem conclusioni, inquit citato loco Suarez, possibiles sunt, ut per se constat, et pendent ex voluntate hominis, et illos rectè distinxit Vasques, et alii non contradicunt. »

Si discursus se habeat ad conclusionem priori modo spectatam, tanquam motivum formale, et causa per se assensûs, tunc conclusio spectatur *formaliter*; si autem discursus se habeat duntaxat per modum conditionis proponentis vel explicantis revelationem in præmissis contentam, tunc revelatio consideratur *materialiter*.

Observandum 4°, triplicem hic sedulò distinguendam revelationis speciem: 1° Alia est revelatio formalis, immediata, clara, distincta et explicita, per quam nimirum res clarè et distinctè in seipsâ immediatè revelata est; talis est ea revelatio quâ constat Christum esse hominem. 2° Alia est revelatio formalis et immediata, sed confusa, obscura et quasi implicita, per quam, etsi quidpiam clarè et distinctè in seipso immediatè revelatum non sit, tamen immediatè est revelatum obscurè et confusè; « quod quidem contingit dupliciter, inquit mox citatus Suarez, 1°, quandò fit generalis revelatio distributiva, ut in isto exemplo: *Sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem; vel: In omni hostiâ ritè consecratâ adest Christus*; in illâ enim universali omnes singulares formaliter continentur, quamvis confusè. Alio modo contingit hoc in definitione et partibus ejus respectu definiti; nam co-

gnitio definiti confusa est respectu definitionis, et nihilominus omnes partes definitionis in definito formaliter continentur; et itâ cùm revelatur nobis Christum esse hominem, satis formaliter revelatur esse animal rationale, vel habere corpus et animam humanam, licet hoc explicitè non dicatur. » 3° Tandem, alia est revelatio virtualis, mediata et verè implicita, quâ res nec clarè nec obscurè revelata est immediatè, sed mediatè duntaxat et in radice: sic hæc propositio *Christus est risibilis*, virtualiter et mediatè revelata est in istâ: *Christus est homo*; vel, ut aiunt cardinales Laurea et de Lugo, locis suprâ citatis, revelatio virtualis et mediata est de iis quæ nullo modo *formaliter* continentur in re immediatè revelatâ, sed tantum in radice, sicuti conclusiones in principiis, proprietates in essentiâ.

Observandum 5°, et quidem diligenter, quod omnis fermè quæ in præsentî controversiâ occurrit solvendis difficultatibus sufficit, unum in alio, unam propositionem in alterâ revelatâ contineri posse variis modis, tribus potissimum: 1. identicè; 2. formaliter; 3. virtualiter, seu, ut aiunt, causaliter et æquivalenter.

1. Illud continetur, in alio *identicè*, inquit Suarez disput. 19, de Fide, sect. 2, n. 10, quod continetur in ipso tanquam in re omninò eadem; sic in divinis intellectus et voluntas, justitia et misericordia, paternitas et natura sunt quid unum et idem *realiter et identicè*.

2. Illud continetur in alio *formaliter*, quod continetur in ipso non solum penès identitatem *realem*, sed etiam penès identitatem *formalem* seu conceptum; vel clariùs, illud continetur in alio *formaliter*, quod eundem habet cum ipso conceptum, licet utrumque diversis vocibus exprimat; hæcque identitas vel est totalis et adæquata, vel partialis et inadæquata. Sic definitum in definitione formaliter adæquatè continetur: v. g., cùm dicitur: *Christus est homo; ergò est animal rationale*, vel: *Christus est unus in naturâ cum Patre; ergò est ei consubstantialis*. Sic etiam pars essentialis in toto actuali, v. g.: *Christus est homo; ergò habet animam rationalem*; vel pars quælibet subjectiva in toto potenciali, singulare nimirum in universali, v. g.: *Christus mortuus est pro omnibus; ergò mortuus est pro me*; formaliter inadæquatè continetur. Sic denique formaliter adæquatè, etsi confusè in explicito continetur implicitum verbis grammaticaliter aut saltem quoad sensum æquivalentibus expressum; v. g.: *Christus est unus in naturâ cum Patre; ergò est ipsi consubstantialis*.

Totum istud solide evolvit ac explicat eruditus *Scrutinii* auctor cap. 3, art. 4, his verbis: « Formalem æquivalentiam in præsentî nedum vocamus eam, quæ intervenit, quoties eadem omninò res vocibus synonymis significatur, sive id contingat in uno eodemque idiomate, sive ratione diversis idiomatis, dummodò idem omninò immediatè importetur conceptus; sed etiam eam quæ habetur, quoties voces quidem sunt diversæ, sed idem est significatum, non quidem solâ identitate *reali*, sed verè et rigorosâ identitate *formali*. esto non æquè clarè exprimat sub unâ ac sub alterâ.

Cujus generis censentur definitio et definitum, ut *homo* et *animal rationale*, quibus eadem correspondet hominis essentia ac quidditas, sed ita, ut per *et* *homo* importetur modo quodam implicito; explicito verò per *et* *animal rationale*. « Hæc autem æquivalentia, pergit idem auctor, potest esse totalis, qualis est prædicta, et partialis, quoties videlicet non integer conceptus, qui comprehendebatur sub una voce, comprehenditur et sub altera, sed pars tantummodò ipsius, ut si diceretur *homo* et *rationale*, quod non totaliter constituit hominem, sed ut pars discretiva hominis ab omni non ipso; et hujusmodi quoque sunt omnes propositiones particulares vel singulares, quæ sub universali aliquâ continentur; v. g. : *Deus vult Judam salvum fieri*, includitur tanquam pars constitutiva in alterâ universali revelatâ : *Deus vult omnes homines salvos fieri*. »

Undè cap. 2, art. 8, notat prædictus auctor, « propositionem particularem ac singularem, respectu universalis revelatæ comparandam esse tanquam quid *formaliter æquivalens*, etsi non totaliter; propositionem verò explicantem proprietatem, effectum, etc., respectu propositionis exprimentis essentiam, etc., se habere solummodò tanquam quid *virtualiter et illativè æquivalens*. »

3. Unum in alio contineri potest *virtualiter*, seu *causaliter et æquivalenter*; sic conclusiones in principiis, proprietates in essentiâ, effectus in causis continentur. Postremum hunc continendi modum exponunt card. de Laureâ disput. 16, de Fide, art. 2, parag. 4; Dominicus Gravinâ, lib. 1 Cath. præscript. Salmaticenses disput. 19 de Infidelitate dub. 4, sed præsertim Antonius de Panormo citato jam cap. 3, art. 5, ubi querens quid sit propositionem aliquam contineri in sacrâ Scripturâ in terminis *illativè*, id est *virtualiter æquivalentibus*, sic habet : « Dicitur propositio æquivalens *illativè*, quæ non eundem cum alterâ exprimit *formaliter* objectivum conceptum significatum, sed aliud *formaliter* diversum; quia verò res, aut formalitas per eam, sed verius per ejus terminos importata, realem importat identitatem cum re aut formalitate, seu cum significato alterius, inde sequitur ex hæc illam inferri posse et vice versâ, et eatenus *illativè æquivalentiæ* denominationem desumit, cujusmodi ad invicem se habent essentialiæ et proprietates rerum quæ reciprocâ suscipiunt illationem; hoc discrimine, quòd ex essentiâ ad proprietates illatio est à priori, et tanquam à quasi causâ ad quasi effectum; à proprietatibus verò ad essentiam illatio est à posteriori, et veluti à quasi effectu ad suam quasi causam. »

Idipsum clariùs aperit, ibidem, n. 4, ubi exponens discrimen quod occurrit inter terminos ad invicem *formaliter*, et alios *virtualiter* duntaxat, seu, ut ipse loquitur, *illativè æquivalentes*, observat, « quòd in illis tota consistat varietas in modo significandi eundem prorsus conceptum objectivum, idemque formale significatum, non in re ipsâ significatâ, quæ formalissimè non distinguitur, ut patet in *et homo*, et *et animal rationale*, quibus æquè eadem formalissima essentia correspondet; esto per *et* *homo* importata confusè et in-

PLICITÈ, per *et* *animal rationale* clarè et explicitè. » At verò in terminis *virtualiter* duntaxat et *illativè æquivalentibus* pergit idem auctor : « Discrimen non est, vel in solis vocibus, vel in modo significandi idem formale significatum, sed in ipsâ re significatâ, quæ etsi pro statu reali identico sit eadem, non tamen ut formaliter per dictos terminos designata. Undè sicut licèt in se essentia sit eadem cum proprietatibus, adhuc tamen non potest dici : risibilitas, v. g., est hominis essentia, ad eum modum, quo dicitur de rationalitate; itâ ex identitate eadem non valet enuntiari, ut eodem modo ac immediatè sit revelata risibilitas, etiam ex hypothesi, quòd sit immediatè revelata rationalitas. »

His omnibus præsuppositis facili negotio dilui poterit proposita objectio, simul et expediti ardua admodum ac intricata questio, an conclusiones theologice sint de fide, ac proinde an propositiones iis contradictorie sint hæreticæ. Itaque resp. 1.º conclusiones theologicas *formaliter* sumptas non esse de fide. Hæc in parte consentire videntur omnes theologî, nequidem exceptis Cano, Vegâ aut Vasquesio. « Hoc modo procedendo et intelligendo assertionem, inquit Suarez, disp. 3 de fide sect. 11, illam etiam admittit Vasques, et existimat non negari à Cano aut Vegâ. » Et verò in fide tota et adæquata assentiendi ratio est formalis et immediata revelatio (aut saltem revelatio immediatè movens) per Ecclesiam proposita; at in conclusionem theologicâ *formaliter* sumptâ assentiendi ratio est ejus cum ratione connexio rationis usu manifestata; seu, ut aiunt, revelatio *virtualis* et mediata, id est, applicata per discursum; quæ duo quantum distent, nemo non videt. Resp. 2.º, conclusiones theologicas *materialiter* sumptas quæ sunt in se immediatè revelatæ, licèt ex alijs fidei capitibus legitimè deducantur, sicuti cum Christus probat resurrectionem mortuorum ex eo quòd in Scripturâ dicitur Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob; vel quæ sunt meræ expositiones propositionum revelatarum, v. g., cum dicitur, *Christus est homo; ergò est animal rationale*; vel : *Christus est unus in naturâ cum Patre; ergò est ei consubstantialis*; respondeo, inquam, conclusiones hujusmodi esse de fide, adcòque propositiones iis contradictorias verè esse hæreticas. Ratio est, quia illæ propositiones sunt fidei divine, quæ in se immediatè revelatæ sunt, quæque continent et expriment veritates à Deo revelatas; atqui tales sunt conclusiones de quibus nunc agitur; ergò, etc., hanc etiam responsionem omnes admittunt. Resp. 3.º conclusiones theologicas *materialiter* spectatas, quæ licèt clarè et distinctè in seipsis immediatè revelatæ non sunt, tamen immediatè revelatæ sunt obscurè et confusè, v. g. : *Christus est homo; ergò constat animâ et corpore*; vel : *Omnis homo habet animam immortalè; ergò habeo animam immortalè*; vel : *Omnis hominè baptizatus sine obice gratiam justificantem consequitur; ergò talis infans rite baptizatus gratiam justificantem consecutus est*. Hæc, inquam, conclusiones verè esse de fide, ac proinde hæreticas esse propositiones quæ iis adversantur. Ratio est, quia hæc omnia (ut attendent faciliè catechizant) immediatè licèt obscurè ac confusè reve-

lata sunt in propositione universali; porro formalis et immediatè revelatio, etsi confusa sit, sufficit ad objectum formæ nōci, et consequenter ad assentiendum de fide particularibus contentis sub tali revelatione. Et verò, uti post Suarez ratiocinator *Scrutini* auctor art 7, cap. 2, in Deo non est cognitio confusa, sed distinctè iudicat de omnibus, quæ revelat etiamsi multa uno verbo complexatur; confusio ergò et obscuritas se tenet duntaxat ex parte nostrî, et in modo apprehendendi rem revelatam; ac proindè si revelatio sufficienter applicetur, id est, ut ait Suarez citatà disp. 5 de fide, sect. 41, « si certò et indubitanter constet hoc, quod in particulari et expressè proponitur, in propositione universali revelatà contineri, revelatio illa universalis de se sufficit ad distinctè assentiendum ex fide particularibus, quæ sub illà universalitate continentur. » Atque in hoc etiam facilè conveniunt theologî: ex quo gravissimi momenti colliguntur consecretaria, quæ hic advertere operæ pretium est.

1° Quando revelatur totum quoddam *actuale*, id est totum quod habet partes *in se*, ut Petrus habet *in se* corpus et animam; revelatur etiam *immediatè*, licèt non ità distinctè, omnia illius attributa essentialia, omnes partes essentialia, sive physice, sive metaphysica. Ratio est, inquit cardinalis de Lugo, disput. 4, sect. 15, parag. 5, quia res nec esse nec concipi potest sine attributis essentialibus; undè Deus revelans *Christum esse hominem*, eo ipso immediatè revelat *Christum habere corpus et animam*. Quod autem spectat voluntatem, intellectum, risibilitatem, aliasque tùm physicas, tùm metaphysicas proprietates, nonnisi *mediatè* censentur revelatæ, siquidem primarium hominis conceptum non ingrediuntur, sed ex illius essentiâ necessariò fluunt.

2° Cùm revelatur totum *potentialè*, id est, totum quod habet non *in se*, sed *sub se* partes, quas vocant *subjectivas*, qualia sunt genus respectu specierum, species respectu individuorum, et qualibet propositiones universales respectu propositionum singularium, tùm revelatæ sunt *immediatè*, licèt confusè respectu nostrî, omnes partes *subjectivæ* quibus essentialiter constat totum illud *potentialè*. Igitur propositione universali revelatà, omnes singulares sub eâ contentæ, sunt quoque in eâ *immediatè*, licèt minus distinctè, revelatæ; v. g., quia de fide est et immediatè revelatum, *omnem hominem habere animam rationalem, et resurrectorum esse*; de fide quoque est et *immediatè*, etsi confusè, revelatum *quemlibet determinatè hominem habere animam immortalem, et resurrectorum esse*. Pariter in his universalibus propositionibus de fide: *Sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem*, vel: *In omni hostiâ ritè consecratâ adest Christus*, etc., omnes propositiones singulares immediatè etsi confusè, revelatæ sunt; adeoque propositiones ipsi contradictoriæ hæreticæ sunt. Ratio est, quia, quemadmodum ratiocinantur de Lugo et Panormo locis mox citatis, propositiones singulares continentur in generali, eamque essentialiter constituent: ergò qui revelat universale, revelat ibi omnia singularia, quæ sunt quasi partes essentialia componentes collectionem universalem; ergò

Deus revelans propositionem universalem, v. g., *infantes omnes ritè baptizatos justificari*, revelat etiam immediatè, quamvis confusè, *hunc et illum infantes ritè baptizatos justificari*. Ità sentiunt Cano, Vega, Salmaticenses, Vasques, de Lugo, card. de Laureà, Suarez et alii communiter. Porro revelatà propositione universali, ut quis debeat aut possit fide divinâ credere propositionem singularem, necessum est, ut antè videremus ex Suarezio, quod etiam docent de Lugo, Salmaticenses et alii, necessum, inquam, est, « *ut certò et indubitanter constet individuum comprehensum fuisse sub propositione universali à Deo revelatâ.* »

Nempè certitudo triplex est: 1° Alia physica, quæ res vel in se ipsâ cognoscitur, vel per media quibuscum naturalem connexionem habet; ità certitudo physica est quæ per essentialium proprietates, v. g., per rationalitatem risibilitas; vel causa per effectum à se necessariò dependentem cognoscitur; 2° altera moralis, quæ res nec cognoscitur in se, neque per aliquid ei naturaliter connexionem, sed per extrinseca testimonia tot ac tanta, ut pariant moralem evidentiam, quæ non sinat nos, moraliter loquendo, non solum dubitare, sed etiam nec formidare de opposito; talis est certitudo quæ credimus esse *urbem Romam*; 3° tandem alia est certitudo moralis, quæ non est conjuncta cum istâ morali evidentia, quæque licèt careat actuali dubitatione, tamen non excludit omnem moralem facultatem dubitandi de opposito, qualis est certitudo harumce propositionum: *Hæc hostia consecrata est. — Hic puer ritè baptizatus est. — Hic homo validè consecratus est in sacerdotem.*

Certitudo physica sufficit, sed non requiritur ut propositio singularis contenta sub universali revelatâ, fide divinâ credatur; in eo consentiunt theologî.

Certitudo moralis quæ non est conjuncta cum evidentia, sive quæ non excludit omnem moralem facultatem dubitandi de opposito, non sufficit. Ratio est, inquit cardinalis de Lugo, disput. 4, de Fide, sect. 15, parag. 5, « quia nimirum assensus fidei ex imperio voluntatis et piæ affectionis elicitur talis, et tam firmus, ut excludat omnem prorsus formidinem circâ summ objectum; non potest autem voluntas prudenter imperare talem assensum excludentem omnem formidinem, quando circâ objectum illud posset intellectus prudenter formidare; imprudenter enim prohiberetur formidare, ubi prudenter formidare posset; ergò ut voluntas possit prudenter imperare assensum talem, excludentem talem formidinem, debet objectum proponi tale, ut de eo non possit prudenter formidari. » Hinc Concilium Tridentinum, sess. 6, cap. 9, negat posse aliquem de fide credere se esse in statu gratiæ, his verbis: *Nam sicut nemo pius de Dei misericordiâ, de Christi merito, deque sacramentorum virtute et efficacità dubitare debet; sic quilibet dum seipsum suamque infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratiâ formidare et timere potest, cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum.* Ubi concilium ex eo quòd quilibet prudenter formidare possit circâ propriam justificationem, infert eam non posse fide divinâ credi. Prærequiritur

ergo ad assensum fidei certitudo moralis juncta cum evidentiâ, quòd Deus de hoc singulari in propositione universali revelatâ locutus fuerit. Hinc etiam istæ propositiones: *Hæc hostia ritè est consecrata. — Hic verè baptizatus est et justificatus. — Hic homo validè consecratus est in sacerdotem*, etc., non sunt de fide; ita Cajetanus 2-2, q. 1, art. 3, in respons. Turrecremata, lib. 4 Summa, part. 2, cap. 9, ad finem, Bannes 2-2, q. 1, art. 10, dub. 2 ad 2. Ratio est, quia etsi nulla sit de veritate harnice propositionum actualis formido, non deest tamen moralis formidandi facultas, propter varias et occultas circumstantias à quibus dependent. Undè Suarez, citatâ disp. 3, de fide seq. 11. « In aliis exemplis, inquit, non habet locum similis assensus de fide ut quòd in hæc hostiâ sit præsens Christus, vel quòd nihil remissa sint peccata, quia applicatio universalis principii fidei non sufficienter fit ad hæc particularia, quia de illis non est sufficiens certitudo propter multas et occultas circumstantias à quibus pendent. »

Liquidem si vera sit in se propositio singularis, licet non evidenter constet eam contineri in propositione universali, v. g., si de facto ritè consecrata sit hæc hostia, erit de fide *objectivè* et ratione sui, Christum sub tali hostiâ realiter præsentem adesse; non erit tamen de fide *formaliter* et ratione assensus, quia non habet omnem certitudinem formalem et infallibilitatis quam postulat fides; hoc est, talem certitudinem quæ non solum omnem actualem dubitationem excludat, sed etiam omnem moralem facultatem dubitandi de opposito.

Observat autem cardinalis de Lugo, loco mox laudato, simpliciter et absolutè adorandam esse Euclariam, etsi de fide non sit Christum realiter præsentem esse sub tali numero hostiâ. Ratio est, inquit, quia ut absolutè adoretur hostia, satis est certitudo moralis absque evidentiâ, quòd hostia ritè consecrata sit; at verò fides, utpote prudens et certissima, exigit certitudinem moralem quæ adjunctam habeat evidentiâ, quæque excludat omnem præsertim formidinem de opposito; undè non creditur fide divinâ Christum realiter esse præsentem sub tali numero hostiâ quæ proponitur adoranda, nisi eæ hypothési quod ritè consecrata fuerit. Ità colligitur ex doctore Angelico 2-2, qu. 1, art. 5, ad 4. « *Fides credentis*, inquit, *non refertur ad has species, vel illas, sed ad hoc quòd verum Christi corpus sit sub speciebus panis sensibilis, quando rectè fuerit consecratum; undè si non sit rectè consecratum, fidei non suberit propter hoc falsum.* » Non longè absimili ratione idem explicat Sylvius 2-2, q. 1, art. 5 ad 1, his verbis: « *Cùm fides habeat pro objecto veritatem speculativam et practicam, perficit intellectum nisi quoad veritatem practicam... Et propterea quavis non inclinet nisi ad verum practicè, quale est hostiam adorandam esse quæ in sacrificio Missæ exhibetur adoranda, includere tamen potest cognitionem speculativè falsam, licet ad eam non inclinet, sed sup*

ponat potius; inclinatur enim prudentia ad hostiam illam adorandam, eò quòd supponatur probabile iudicium quòd sit consecrata; hoc autem iudicium est speculativum, neque pertinet ad habitum prudentiæ. Brevius dici potest, non esse prudentiam infusam quæ inclinatur ad hæc hostiam quæ præsentatur ut consecrata adorandam, sed prudentiam quæ putatur infusa, cum verè solum sit humana. » Hactenus Sylvius.

Requiritur ergo et sufficit ad credendum fide divinâ objectum singulare, certitudo moralis juncta cum evidentiâ, quæ constet objectum illud in propositione universali immediatè revelatâ contineri.

Quòd saltem requiratur huiusmodi moralis certitudo, abundè constat ex mox dictis. Quòd autem pariter sufficiat, probatur 1°, quia sequitur etiam ex dictis; si enim ad assensum fidei necessaria sit certitudo circæ applicationem revelationis ad objectum singulare, nec aliunde requiratur certitudo physica, profectò sufficit certitudo moralis juncta cum evidentiâ; 2° certitudo huiusmodi ferè tam firmum assensum parit ac certitudo physica; v. g., perindè quòd assentitur huic propositioni: *Existit urbs Roma*, atque isti: *Existunt corpora extrâ nos posita*; 3° sufficienter proponitur aliquid credendum fide divinâ per miracula, de quorum veritate dubitari moraliter loquendo non potest; ergo à pari, etc. Sic, inquit cardinales Bellarminus et de Lugo, quibus consentiunt Sylvius et Suarez, quoniam certum est certitudine morali quæ adjunctam habeat evidentiâ, Tridentinum concilium legitimè esse congregatum, de fide est Tridentinum concilium in fide non posse errare. Idem dicendum de similibus propositionibus. Itaque revelato toto actuali, tunc etiam revelatæ sunt omnes ejus partes essentielles, sive physice, sive metaphysice, sine quibus res nec esse nec concipi potest: pariter revelatâ propositione universali, quod est totum, ut vocant, potentialè, revelatæ quoque censetur propositio singularis sub universali contenta; atque fide divinâ credi potest, si certè et indubitanter constet propositionem hanc singularem in universali contineri.

3° E duobus revelatis uno revelato, alterum quoque revelatum censi debet; v. g., quoniam Matth. 3, revelatum est Christum esse filium Dei Patris; hoc ipso revelatum est Deum Patrem esse patrem Christi. Ratio est, inquit auctor *Scrutinii*, quia revelata sunt simul naturâ et cognitione.

4° Revelatâ affirmatione unius contradictiorum, revelatur negatio alterius, quia idem non potest simul esse et non esse; et, ut ait mox citatus *Scrutinii* auctor cap. 5, art. 5: « *In causis præcis, sicut affirmatio est causa affirmationis; ità et negatio negationis.* » Et verò eadem fides quæ inclinatur ad credendum aliquam propositionem esse veram, inclinatur ad credendum oppositam esse falsam.

5° Propositio est de fide (adeòque hæretica est huic contradictoria) quòd est revelata, aut expressis et conceptis, aut synonymis terminis, aut saltem æquivalentibus quoad sensum. Ratio est aperta, quia, quemadmodum ratiocinatur Antonius de Panormo, art. 4 citati mox capitis 3, « duo sunt ponderanda in

quolibet propositione, termini videlicet, seu verba materialiter sumpta; et sensus seu vis significativa, ac obiectivus conceptus per verba expressus. » Porro, pergit idem auctor, eadem tunc omnino est propositio revelata quoad sensum et conceptum obiectivum, proindeque ejusdem infallibilitatis, auctoritatis et virtutis, quoties terminis synonymis, aut saltem quoad sensum æquivalentibus exprimitur.

Resp. 4^a: Conclusiones theologicas deductas ex duobus fidei placitis, seu ex duabus præmissis immediatè revelatis, esse de fide, dummodò *materialiter* spectentur. Ità cardinalis de Lugo, Suarez, de Laureà, Dominicus Gravina, Antonius de Panormo, et alii antea citati. Ratio est, quia revelatio formalis immediata, etiamsi confusa sit, sufficit ad obiectum formale fidei; atqui obiectum conclusionis theologicæ ex duobus fidei placitis evidenter deductæ, formaliter et immediatè, licèt minùs clarè, revelatum est, ergò, etc. Major constat ex dictis et probatis suprâ ex Suarez, atque ex sese manifestè patet; Deus enim utpote summa veritas, quocumque tandem modo locutus fuerit, summam fidem meretur, ubi primùm constat ipsum locutum fuisse. Minor autem videtur evidens; siquidem omnis conclusio in tantùm benè inferitur ex suis præmissis, in quantum ejus obiectum identificatur cum obiecto præmissarum, atque in iis continetur; fundatur enim tota vis syllogistica in hoc principio: *Una præmissarum contineat conclusionem, altera contentam declaret*. Cùm ergò placita fidei sint in se formaliter immediatè revelata, conclusio materialiter sumpta, quæ in præmissis reipsâ, etsi minùs clarè continetur, atque cum iis identificatur, pariter dici debet formaliter et immediatè, licèt minùs clarè revelata. Id variis exemplis illustrari potest: v. g.: *Omnis homo habet animam immortalam; Christus est homo; ergò Christus habet animam immortalam*; vel: *Omnia Sacramenta conferunt gratiam non ponentibus obicem; atquè Baptismus est sacramentum, ergò, etc.*, vel: *Omnes Apostoli acceperunt Spiritum sanctum: S. Matthæus fuit unus ex Apostolis; ergò S. Matthæus accepit Spiritum sanctum*. In his et similibus exemplis conclusio continetur in præmissis, tanquàm in aliquo cum quo realiter identificatur: non tam deducitur, quàm ostenditur esse inclusa in præmissis, seu, ut ità loquar, est ratiocinium in verbis, non verò in mente; sic v. g., cùm asseritur S. Matthæum accepisse Spiritum sanctum, idem est, saltem inadæquatè, ac si diceretur omnes Apostolos (quorum unus erat S. Matthæus), accepisse Spiritum sanctum; non enim potest aliquis affirmare totum, quin affirmet partes ex quibus intrinsecè illud constat, propter scilicet identitatem partium cum toto. Hoc eodem argumento utitur Suarez dictâ disp. 3, sect. 11, n. 6: « Revelatio propositionis universalis, inquit, immediatè cadit in illa omnia quæ sub propositione universali continentur; ergò sufficit de se ad fidem circa singularia, si sufficienter proponatur; » porro in conclusionibus deductis ex duabus præmissis de fide, certò et evidenter applicatur universalis revelatio circa obiecta singularia; ergò, etc. Sic v. g., cùm revelatur

omnem hominem habere animam immortalam; sacramenta conferre gratiam non ponentibus obicem; omnes Apostolos accepisse gratiam; eò ipso immediatè quoque, licèt minùs clarè, revelatum censetur tanquàm pars in toto, et minùs explicitum in magis explicito, *Christum habere animam immortalam, Baptismus conferre gratiam*; idem dicendum de similibus propositionibus. His adde, nullum posse afferri exemplum conclusionis theologicæ ex duabus præmissis revelatis evidenter deductæ, quæ si materialiter consideretur, non sit in se immediatè, saltem confusè revelata, ac proinde de fide; undè propriè et accuratè loquendo conclusiones hujusmodi non sunt verè theologicæ.

Dixi conclusiones *materialiter* spectatas; si enim spectentur *formaliter* et *reductivè*, quatenus ex duabus præmissis revelatis deductæ, jam non sunt de fide, ut suprâ diximus, responsione 1. Ità Cajetanus, Brancatus de Laurac, Lorca, Valentia et alii. Et verò, uti ratiocinatur de Panormo, *Scutini* cap. 3, art. 19: « Conclusionibus sic consideratis assensum præbentibus, non præcisè propter divinam veritatem dicentem, sed etiam propter connexionem conclusionis cum præmissis lumine naturali cognitam, quam mixtionem excludit fides. » Scilicet in fide, propria et adæquata assentiendi ratio est sola formalis et immediata Dei revelatio per Ecclesiam proposita; in conclusione autem theologica formaliter sumptâ assentiendi motivum, est ejus cum revelatione connexio, rationis usu manifestata; ergò, etc.

Resp. 5^a: Conclusiones merè et verè theologicas ex duabus præmissis, quarum una est de fide, altera verò lumine naturali nota, certò et evidenter deductas, non esse de fide, ac proinde propositiones his conclusionibus oppositæ propriè non sunt hæreticæ. Ità Gregorius Major, Gabriel, Cajetanus et Thomæ, Salmaticenses, cardinalis de Lugo, Lorca, Valentia, Molina, Antonius de Panormo, et alii passim, quos refert et sequitur Suarez, disput. 3 de Fide sect. 11, n. 3, 7 et 10.

Probatur ratiocinio quo utitur cardinalis de Lugo disput. 1 de Fide, sect. 13, n. 271. « Non potest esse de fide id quod non creditur quia revelatum et testificatum est à Deo; sed obiectum ejusmodi conclusionum non dicitur à Deo, sed aliud ex quo partialiter illud inferitur; ergò non potest hoc credi ex fide, cùm non participet rationem formalem et motivum proprium fidei. » Et verò fides et conclusio theologica materialiter sumpta discrepant ratione objecti, motivi et medii. Namque 1° obiectum fidei est aliquid à Deo immediatè revelatum; obiectum autem conclusionis theologicæ materialiter spectatæ est aliquid non immediatè revelatum, sed ex revelato consequens; 2° motivum fidei est divina revelatio formalis et immediata; motivum autem theologicæ conclusionis est revelatio virtualis et mediata, seu ipsius cum revelatione connexio; 3°, in fide, medium quo cognoscitur revelatio, est ipsa Ecclesiæ definitio; in conclusione verò theologica medium quo innoscitur ipsius cum revelatione necessitudo, est ipsa ratio seu discursus et evidentia; ergò fides et conclusio materialiter sumpta discrepant penès vi-

jectum, motivum et medium, ac proinde conclusiones theologice non possunt dici de fide.

Dixi, conclusiones *merè et verè* theologicas, id est, conclusiones quæ non sunt merè expositiones propositionum immediatè revelatarum, in quibus tanquam singulare in universali, vel minus explicitum in magis explicito, formaliter et necessariò, etsi minus clarè continentur, sed illas quæ ex præmissis à quibus virtualiter saltem distinguuntur, per veram ac syllogisticam illationem reipsà educuntur. Breviùs, agitur de iis conclusionibus quæ non sunt merè expositivæ, sed verè illativæ, seu, ut loquitur de Panormo, art. 18 capitis 3, quæstio est de conclusionibus in quibus « præmissa non revelata verè influit in propositionem illatam, per aliquod prædicatum, aut formalitatem quæ nec sit revelata, nec soli explicationi præmissæ revelatæ inserviat, » id est, ut paulò post exponit, « quæ non sit merè explicativa divinæ revelationis, quæ immediatè afficiat ipsam propositionem deductam. » Quod quidem contingit, uti observat Suarez, citatè sect. 11, disput. 5, « cum sit generalis revelatio distributiva, ut in isto exemplo : *Sacramenta conferunt gratiam non ponentibus, obicem*; in istà enim universali omnes singulares formaliter continentur, licèt confusè; vel in definitione respectu definiti. Nam.... cum revelatur nobis Christum esse hominem, satis formaliter revelatur esse animal rationale, vel habere corpus et animam humanam, licèt hoc non explicitè dicatur. » Vide quæ supra diximus, corollario 1 et 2, ad tertiam responsionem.

Dices 6°, cum cardinali de Laureà et auctore *Scrutiniæ doctrinarum*, cap. 2, art. 8 : Hæ conclusiones : *Deus vult omnes salvos fieri; ergò Deus vult Judam salvum fieri. — Christus mortuus est pro omnibus; ergò mortuus est pro Petro. — Omnes romani pontifices ritè et canonice electi habent jure divino primatum non solum honoris, sed etiam jurisdictionis in universà Ecclesià; ergò talis romanus pontifex ritè et canonice electus, etc. — Omnis infans ritè baptizatus est justificatus; ergò et talis infans, etc.*; hæ, inquam, et similes conclusiones in quibus propositio singularis eruitur ex universali immediatè revelatà, sunt de fide; atqui propositiones in quibus contradictoriæ hæreticæ sunt; ergò idem dicendum erit de iis conclusionibus in quibus proprietas eruitur ex essentià; v. g. : *Omnis homo est risibilis; atqui Christus est homo; ergò est risibilis.* Porò propositiones hujusmodi veræ sunt conclusiones theologice ex præmissis unà revelatà, alterà naturali deductæ; ergò, etc. Et verò, inquit citato loco *Scrutiniæ* auctor, « non minus continetur in istà propositione : *Christus est homo*; hæc altera : *Christus est risibilis*; quàm in universali illà : *Deus vult omnes homines salvos fieri*, particularis altera : *Deus vult Judam salvum facere.* In re namque sicuti Judas identificatur tanquam pars cum toto, cum collectione, omnes homines; ità et risibilitas identificatur tanquam proprietas cum *humanitate seu rationalitate*, quæ est hominis constitutivum.... undè eodem modo quo valet illatio : *Christus est homo; ergò est risibilis*, valet quoque et alia : *Deus vult omnes homines salvos fieri; igitur vult Judam salvum fieri.* Vel itaque utrumque illatum erit theo-

logicum, et consequenter utraque propositio utriusque illato contraria, erit *erronea*, vel si posterius, *de salute Judæ*, erit de fide, paucè de fide tenendum et prius : *Christus est risibilis*, ut plenè doctrina cohæreat. »

Resp. concordet omninò non esse theologos circa propositiones singulares et facta particularia, et propositionibus universalibus immediatè revelatis, in quibus tanquam partes in toto proximè continentur, certò deducta. 1° Aliqui censent propositiones singulares seu facta particularia in propositionibus universalibus contenta, nec in se clarè et distinctè revelata, non esse de fide divinà. Ità Turrecremata, lib. 4 Summæ, parte 2, cap. 9; Cajetanus 2-2, qu. 1, art. 5, in corp.; Bannes 2, 2, qu. 1, art. 10 dub. 2 ad 2, et alii. Docent illi certum non esse certitudine fidei divinæ, *hunc hominem*, v. g., *esse verum supremum pontificem*; quia, inquit, nusquam Deus id immediatè revelavit; et aliundè res est humana et contingens pendens ex testimoniis humanis, et ex multis aliis occultis circumstantiis, ut an sit baptizatus, an ritè ordinatus, etc. idem proportione servatè asserunt de hæc propositione singulari : *Concilium Tridentinum fuit legitimum.* Addunt autem facta hujusmodi, etsi fide divinà certa non sint, atamen certa esse certitudine morali; quo fit ut concilio et romano pontifici debitam teneamur exhibere obedientiam.

Juxtà hanc sententiam plana est ac facilis responsio objectioni propositæ; scilicet propositiones illæ singulares de factis particularibus, quæque ex propositionibus universalibus immediatè revelatis deducuntur, non sunt de fide; ergò à fortiori nec etiam conclusiones ex unà revelatà et alterà naturali deductæ, in quibus proprietas ex essentià eruitur.

2° Alii, quemadmodum observat Panormo cap. 3, duplicis generis distinguunt propositiones universales in se immediatè revelatas. Nimirum, aliæ revelantur propter particulares, ut cum revelatur, quòd *omnis homo sit à Deo redemptus*; talis revelatio est propter has singulares : *Petrus est redemptus; Paulus est redemptus*; et hujus generis esse existimant universalem illam : *Omnis canonice electus in romanum Pontificem est Christi vicarius et Petri successor*, non ob alium finem revelatam, nisi ut hic vel ille Pontifex, Clemens XII, v. g., pro vero Christi vicario habeatur, ipsique debita exhibeatur obedientia. Aliæ verò sunt propositiones universales, inquit, quæ non censentur revelatæ propter particulares aut singulares, eujusmodi est ista : *Omnis infans ritè baptizatus, est à peccato originali immunis*; non enim revelata est ut credamus hunc numero infantem esse immunem à peccato originali; sed ut Baptismatis virtus, ac peccati originalis, quo totum genus humanum infectum est, veritas confirmetur.

Asserunt autem iidem auctores, in propositionibus universalibus primi generis verificari eadem quòd revelatà aliquà propositione universali, revelatæ haberi debeant et particulares, aut singulares universalem constituentes; non autem in propositionibus universalibus posterioris generis, quæ non censentur revelatæ propter particulares : « Ex quo consequens est

juxtā illos, inquit, *Scrutinii* auctor loco mox citato, quōd etiāmi constet hunc numero infantem ritē et validē baptizatum esse, ut constare fortē potest ministro conferenti baptismum, adhuc de fide non sit, quōd ille infans sit ab originali peccato immunis. » Itā sentire videntur eminentissimus de Laureā, disput. 16 de Fide art. 2, paragr. 1, n. 38, Dominicus à SS. Trinitate, lib. 2 Bibliot. Theol. sect. 3, cap. 2; Dominicus Gravina, lib. 1. Catec. præscript. 6, art. 3, etc.

3° Alii iterū distinguunt propositiones universales immediatē revelatas duplicis generis. Nempē alix sunt quarum propositiones singulares, sub universalibus contentæ, talis sunt naturæ, ut absque respectu ad has vel illas extrinsecas circumstantias, certō cognoscantur contineri sub universalibus revelatis; in exemplum solet afferri propositio ista particularis: *Deus vult Petrum salvum fieri*, respectu istius universalis: *Deus vult omnes homines salvos fieri*. Asserunt autem illas propositiones singulares cum universalibus revelatis comparandas esse, velut partes cum toto, atque revelationem non solūm immediatē officere universalem propositionem exprimentem *salutem omnium hominum*, v. g., sed et quaslibet singulares quæ universalem efformant ac constituunt, inter quas est ista, *de salute Petri*; undē, inquit, propositiones hujusmodi singulares credi debent fide divinā, periadē ac universales.

Alia verō sunt propositiones singulares quas in universali revelatā non includi certō constat, nisi expendendo varias extrinsecas et contingentes circumstantias à quibus dependent; talis est ista propositio particularis de infante ritē baptizato; licet namque verissimē sub universali: *Omnis infans*, etc., contineatur quilibet in particulari, qui sit ritē baptizatus; non tamen de tali vel tali determinatē infanti, quōd sit ritē baptizatus, certō constat vi universalis propositionis applicatæ immediatē huic vel illi individuo, sed vi universalis applicatæ, mediā fallibili cognitione de validitate materiæ, de intentione ministri, etc. « Illud autem, inquit Panormo cap. 5, art. 5, n. 14, in quo concurrat fallibilitas (idem proportionaliter dic de medio infallibili quidem infallibilitate propriā scientiæ, sed inferioris ordinis infallibilitate propriā fidei) applicationis vel mediū, patet non posse contineri in universali ut revelatā, tanquā ipsius partem constitutivā, nisi cesset fallibilitas mediū et applicationis ob concursum alterius superioris causæ, quæ ex Spiritūs sancti operetur instinctu, ac infallibilitatis privilegio gaudeat; ut evenit in casu particularis, seu singularis: *Hic numero romanus pontifex*, etc.; quæ licet pendeat à notitiā canonicæ electionis, quæ sui naturā fallibilis est, si tamen accedat Ecclesiæ acceptatio, quæ ex Spiritūs sancti instinctu ad eam dirigitur, non impeditur quin in concreto sit singularis immediatē revelata in illā universali: *Omnis romanus pontifex*, etc., etiam ut revelata, tanquā pars constitutiva illius in esse talis. » Juxtā hanc sententiam videtur propositiones singulares facta singularia exprimentes, quas sub universalibus revelatis contineri certō non constat, nisi habito respectu ad varias extrinsecas cir-

cumstantias à quibus pendent; videtur, inquam, hujusmodi propositiones singulares non posse credi fide divinā, nisi accedat Ecclesiæ acceptatio; seu, ut loquitur de Panormo, « concursus alterius superioris causæ, quæ ex Spiritūs sancti operetur instinctu, ac infallibilitatis privilegio gaudeat, ut evenit in casu singularis: » *Hic numero romanus pontifex*, etc.

In hac et priori sententiā manifestē patet, nullam instituendam esse comparationem inter istas conclusiones: *Deus vult omnes homines salvos fieri; ergo vult Petrum, Paulum, Judam, etc., salvos facere.* — *Omnis romanus pontifex canonicē electus, est Christi vicarius ac Petri successor; ergo talis numero, Clemens XII, v. g., etc.*, et istas alias in quibus proprietas est essentialis eruitur: *Christus est homo; ergo est risibilis*. Primi generis conclusiones, non tam conclusiones sunt, quā expositiones et evolutiones propositionis universalis, quas proindē directē et immediatē afficit revelatio universalis; non itā est de eis conclusionibus in quibus proprietas ex essentiali colligitur. Stando ergo præcedentibus opinionibus, ruit proposita obiectio.

4° Panormo citato loco rursus distinguit, aut potius paulō aliter explicat mox expositam Brancati de Laureā distinctionem « Non renuimus, inquit, admittere aliquas veritates (id est, propositiones) universales esse quæ revelantur, vel propter solas particulares in ipsis comprehensas, vel ad mīnūs etiā in ordine ad ipsas: alias verō, quæ sui naturā nullatenus respiciunt particulares, quod evenire dicimus, quatenus prioris generis propositiones tendunt ad Ecclesiæ regimen, nedūm in suā universalitate sumptæ, sed etiam in singulis particularibus sub ipsis inclusis, cujusmodi est universalis: *Omnis romanus pontifex*, etc..... Posterioris verō generis est universalis: *Omnis infans ritē baptizatus*, etc., quæ in sui universalitate est fidei dogma, per quod nobis revelata est baptismi virtus, confirmataque veritas peccati originalis, quo totum infectum est genus humanum; at quōd hic numero infans sit verē baptizatus, non respicit Ecclesiæ directionem in materiā fidei; nulla namque ad hujus conservationem necessitas, quōd fide divinā teneat r hic, vel alter infans ritē et validē baptizatus, et proindē immunis ab originali peccato. » Atque hanc ibidem tradit regulam idem auctor ad dignoscendum quandōnam seu in quibus casibus debita sit Ecclesiæ ex divinā præmissione Spiritūs sancti assistentia ad eruendas ex universalibus revelatis, particulares in ipsis contentas, ut habeantur tanquā fidei dogmata et obiecta: « Quoties videlicet, inquit, universales sunt primi generis, spectantes tūm in se ipsi, tūm in suis particularibus ad Ecclesiæ directionem, ad fidei conservationem, ac proindē toti Ecclesiæ utroque modo proponibiles, ut recendant fide divinā; non verō quoties sunt secundi generis, quarum particulares nusquā erunt de fide divinā habendæ, quia non nisi per fallibile, aut saltem non infallibile infallibilitate fidei, mediū, agnita ipsorum continentia in universalibus revelatis. »

5° Canus, lib. 6 de Locis Theologicis, cap. ultimo, Vega, lib. 9, Trident. cap. 39, card. de Lugo, disput.

1 de Fide, sect. 15, Valentia, tomo 3, disput. 1 quæst. 1, et alii quos refert et sequitur Suarez, disput. 3 de Fide, sect. 11, docent objectum aliquod singulare in universali propositione immediatè revelatà contentum, dummodò id certò constet, pertinere ad fidem. Ratio est, inquit, de Lugo post Suarez, loco mox citato, quia revelatio universalis immediatè, etsi confusè, cadit in ea omnia quæ sub universali continentur; sufficit ergò de se ad fidem singularium, si sufficienter, id est, certò et evidenter constet, illa sub universali propositione contineri. Nempè, sicuti habet Panormo, ratiocinium Suaresii contrahens, in *Scrutinio*, cap. 2, art. 8, n. 16, « per illam revelationem quæ nobis innotescit *Deum velle omnes homines salvos fieri*, significatur verum iudicium, quod Deus habet de adæquato objecto ejusdem revelationis; illud enim iudicium est fundamentum testimonii divini, in Deo autem non est cognitio confusa, sed distinctè iudicat de omnibus quæ revelat, quamvis multa unico comprehendat verbo; confusio idcirco se tenet ex parte nostrâ, utpotè qui audientes *Deum velle omnes homines salvos fieri*, non illicò habeamus notiã singularium omnium hominum qui sunt objectum divini illius iudicii, ac propterea confusione hujusmodi sublatâ, habitâque cognitione, quòd in dicto divini iudicii objecto fuerit comprehensus Judas, sequitur, quòd sicut respectu divini iudicii, idem prorsùs est, nedùm in re, sed in ratione ipsâ formali: *Salus omnium hominum*, ac *salus Judæ, Petri, Pauli, et cæterorum*, de quibus fieri valeat sufficienter inductio ac distributio; ità et respectu nostri revelatio *immediatè*, nedùm afficiat universalem experimentem *salutem omnium hominum*, sed et quælibet singulares quæ universalem eformant ac constituunt, inter quas est præfata *de salute Judæ*.

Stando huic postremæ sententiæ, conformiter ad ea quæ antè divinus responsione tertiâ ad præcedens argumentum,

Respondeo negando consequ. et parit.; multùm siquidem discriminis est inter conclusiones in quibus propositio singularis ex universali eruitur; et conclusiones in quibus proprietas ex essentiâ, effectus ex causâ, etc., infertur; primi generis illationes, veri nominis conclusiones non sunt, sed meræ expositiones, evolutiones aut enumerationes partium: propositiones enim singulares respectu propositionis universalis, sunt velut totidem partes ex quibus illa intrinsecò constituitur (hinc apud philosophos, genus totum est *potentiale*, individua verò sub ipso contenta partes *subjectivæ*), undè revelatà aliquâ propositione universali, revelata per se formaliter et immediatè haberi debet quælibet particularis universalem constituens; at ità non est de conclusionibus in quibus proprietates ex essentiâ deducuntur; proprietates enim supponit rem essentialiter constitutam, à quâ saltem virtualiter distinguitur, verè fluit ex differentiâ, et verè ex illâ infertur; ac proindè revelatà essentiâ, non censetur formaliter et immediatè revelata proprietas; ac per consequens, conclusio in quâ proprietas ex essentiâ deducitur, v. g.: *Christus est homo; ergò est risibilis*, de

fide esse nequit, defectu scilicet revelationis immediatæ ad fidem necessariò prærequisitæ.

Verbo dicam, propositio singularis formaliter et immediatè continetur in universali revelatâ, tanquàm pars in toto; est ergò de fide, et contradictoria est hæretica; è contrâ verò propositio ista: *Christus est risibilis*, in hæc alterâ revelatâ, *Christus est homo*, non formaliter et immediatè continetur, sed virtualiter duntaxat et tanquàm effectus in causâ; adcòque non est de fide, sed mera conclusio theologica, et ipsi opposita, hæretica dici nequit, sed duntaxat erronea. Et, ut loquitur Card. de Lugo, « propositio ista: *Christus est risibilis*, se habet ad hæc alteram propositionem: *Christus est homo*, non ut particularis sub universali aliquâ revelatâ, sed ut particularis connexa cum aliâ particulari revelatâ, connexa, inquam, non connexione immediatè revelatâ, sed naturali ratiocinio eruta ex humanitate Christi, quæ sola immediatè est revelata. » Non itaque, ut acutè observat Panormo, cap. 2, art. 8, ratio, cur propositio singularis contenta in universali revelatâ, sit de fide, fundatur in solâ identitate *reali*, quæ intercedit propositionem singularem inter et universalem; sic namque valeret objectio proposita, et dicendum foret conclusionem in quâ proprietas eruitur ex essentiâ, pariter esse de fide; cùm proprietas perindè identificetur cum essentiâ, ac propositio singularis cum universali, sed fundatur in identitate *formali* seu conceptuum quæ occurrit propositionem universalem inter et particularem sub ipsâ contentam, cùm è contrâ proprietas ab essentiâ virtualiter seu penes conceptus distinguitur. Undè ibidem Panormo: « Propositio particularis ac singularis, inquit, respectu universalis revelatæ, comparanda est tanquàm quid *formaliter æquivalens*, etsi non totaliter; propositio verò explicans proprietatem, effectum, etc., respectu propositionis exprimentis essentiã, etc., se habere solummodò tanquàm quid *virtualiter et illative æquivalens*. » Ac per hoc patet responsio ad id quod in objectione opponitur ex eodem Panormo.

Dices 7°: Qui pertinaciter negaret propositionem certò et evidenter deductam ex placito fidei, v. g., *Christum fuisse risibilem*, haberetur ut hæreticus; ergò conclusio theologica pertinet ad fidem, ac proindè hæretica est propositio huic contradictoria.

Respondeo cum cardinali de Lugo, disput. 1 de Fide, sect. 15, parag. 1, « illum presumpsi hæreticum, quia non presumpit negare principium evidens naturale, quòd homo sit risibilis; sed principium obscurum revelatum, quòd Deus sit homo. Si tamen ipse non negaret Christum esse hominem, sed solum negaret hominem esse risibilem, non esset verè hæreticus coràm Deo. » Ità cum aliis Suarez, disput. 3 de Fide, sect. 11. Pergit idem cardinalis: « Addit benè Hurtado, disput. 12, parag. 27, neque etiã in foro externo puniendum ut hæreticum, si esset homo rudis, qui facilè errare posset in principio evidenti philosophico. »

Dices ultimò: Saltem accedente Ecclesie definitione, conclusio theologica ex unâ revelatâ et alterâ naturali evidenter deducta, erudit de fide divinâ; adcò ut foret

hæreticus qui scienter huicæ conclusioni jam definitæ oblectaretur; ergò revelatio formalis et immediata non requiritur ad fidem, nec proinde propositio hæretica formaliter constituitur per oppositionem directam et immediatam veritati à Deo immediatè revelatæ. Consequentia videtur certa; probatur autem antecedens ex Ecclesiæ ac conciliorum praxi, quæ multoties fidei dogmata definiere ob solam immediatam cum revelatis connexionem, ut videre est inter alia in sextâ œcumenicâ synodo, in quâ adversus Monothelitam definitum est duas esse in Christo voluntates, quæ propositio duntaxat revelata fuerat in istâ: *Christus est Deus et homo*; ergò, etc.

Respondeo, circâ conclusiones theologicas Ecclesiæ iudicio fidelibus ad credendum propositas, duplicem potissimum esse theologorum sententiam. Prima est Suaresii, quem hæc in parte secuti sunt cardinales de Lugo, de Lauræ et alii; asserunt illi cum Suarez, disput. 3, sect. 11, n. 11, « conclusionem theologicam, quæ prius tantum virtute continebatur in rebus revelatis, postquam per Ecclesiam definitur, esse formaliter et propriissimè de fide, non mediatè tantum, sed immediatè; quia jam non habetur illa veritas, tantum ut virtute et mediatè revelata, sed ut revelata formaliter et in se. » Ratio eorum qui stant pro hæc sententiâ, hæc est: « Quia quod Ecclesia definit, inquit Suarez, Deus per Ecclesiam testificatur; Ecclesia autem definit talem veritatem in se ac formaliter; ergò jam Deus illam in se ac formaliter testificatur; ergò eo ipso est constituta sufficienter sub objecto formali fidei. » Affirmat ibidem Suarez opinionem hanc sibi « certam videri, et haberi ex communi consensu theologorum; » imò addit se non invenisse « theologum contradicentem. » Verum immeritò, complures quippè theologi prædictæ opinioni adversantur. Etenim altera sententia docet meram conclusionem theologicam nusquam posse evadere placitum fidei, etiamsi accedat Ecclesiæ definitio; adeoque propositionem prius erroneam duntaxat, deinde ob supervenientem Ecclesiæ definitionem, nunquam fieri hæreticam. Sententiam hanc exponit et probat *Scrutini* auctor cap. 3, art. 5, n. 19, 20, 21, 22, et pro hæc citat Valdensem, Alphonsium à Castro, Lotcam, Canum et Thomistas communiter, Molinam, Valentiam, Hurtadum, Tannecrum, etc.

In hanc sententiam coincidit opinio illustrissimi Tutelensis episcopi, in suo de elementis theologici tractatu, ubi docet, « id nunquam committere posse Ecclesiam, ut meras conclusiones theologicas, tanquam ad fidem catholicam pertinentæ, declarat. »

Arridet magis secunda hæc auctoris *Scrutini* sententia, 1° quia, ut docent theologi post sanctum Thomam, Ecclesia non habet auctoritatem condendi novos fidei articulos, novaque dogmata; mera ergò conclusio theologica non potest evadere placitum fidei ob supervenientem Ecclesiæ definitionem; 2° prædicta Suaresii sententia non videtur satis sibi colærens; docet siquidem Suaresius, meras conclusiones theologicas nullatenus esse de fide, antequam definiantur ab Ecclesiâ: jam vero si ita sit, qui fieri po-

terit ut subsequens Ecclesiæ definitio, hæc conclusiones ad dignitatem dogmatis fidei promoveat? Certè Ecclesia nihil facit esse de fide quod antè de fide non fuerit; sed duntaxat expensis Scripturæ et traditione, juridicè declarat ac proponit id esse revelatum et credendum, de quo prius non constabat an contineretur in Scripturæ et traditione, et an divinâ fide credendum foret. « Erat quidem fidei, inquit Sylvius 2-2, q. 1, art. 70, priusquam definiretur ab Ecclesiâ; et consequenter, oppositum tenentes jam tunc errabant in fide, sed inculpabiliter: quia non errabant in fide definitâ et declaratâ; » 3° inefficax videtur Suaresii ratiocinium. Equidem Deus assistit Ecclesiæ suæ in omnibus suis dogmaticis definitionibus, ne in iis erret proponendo aliquid falsum; at exindè minimè sequitur solenne Ecclesiæ iudicium semper satis esse, ut veritas aliqua definita sub objecto formali fidei sufficienter constituitur; siquidem aliud est, quod definitur ab Ecclesiâ, assistente Spiritu Sancto esse verum; et aliud, id esse de fide; etenim assistentia, ut omnes norunt, longè discrepat à revelatione ad objectum fidei omninò necessariâ.

Et verò si prædictæ conclusiones essent de fide post Ecclesiæ definitionem, id fieret vel vi revelationis, vel vi assistentiæ; sed neutrum dici potest. Non primum, quæ enim erat antè Ecclesiæ definitionem revelatio non sufficebat ad fidem; accedente autem hæc definitione, non nova accessit revelatio; ergò, etc. Non secundum, uti enim demonstrabimus articulo 5, et ipsemet fatetur Suarez, Ecclesiæ infallibilis est assistente ei Spiritu Sancto, in omnibus suis dogmaticis definitionibus: atqui certum est, nec etiam diffiteri idem Suarez, omnia dogmaticarum Ecclesiæ definitionum objecta non esse de fide: ut patet in factis dogmaticis non revelatis; in notis *temerariis, scandalosis*, et aliis infra hæresim, et generaliter in rebus certis quidem ac tenendis, sed certitudine infra fidem; ergò, etc.

Juxtâ secundam hanc quam amplectitur auctor *Scrutini* sententiam, patet solutio ad argumentum propositum; negandum scilicet, ob rationes mox adductas, conclusionem merè theologicam, accedente Ecclesiæ definitione, esse propriè ac formaliter de fide. Neque id probat adductum ex synodo sextâ œcumenicâ argumentum; contendimus enim cum citato mox *Scrutini* auctore, antecederet ad concilium sextum œcumenicum, hæreticum fuisse Monothelitarum dogma. Id quippè clarè demonstrant Scripturæ et SS. Patrum testimonia, quibus duas in Christo voluntates probant sextæ synodi Patres: *Non mea, sed tua voluntas fiat*, Lucæ 22, 24. *Non sicut ego volo, sed sicut tu*, Matth. 26, 59, undè in Epist. synodica Agathonis ad præfatam synodum directâ habetur: « Juxtâ quod Propheta olim de Christo, et ipse nos erudit, et sanctorum Patrum nobis tradidit Symbolum, duas naturales voluntates in eo, et duas naturales operationes predicamus. »

Quod autem additur, hæreticum fore qui scienter et cum pertinaciâ conclusioni theologicæ post Ecclesiæ definitionem adversaretur, non eodem modo intelli-

gunt theologi : 1° fatetur omnes illum fore *presumptivè* hæreticum, qui theologice conclusioni jam definitæ oblectaretur; imò et antè definitionem, si conclusio ita sit clara et aperta, ut ipsius cum revelatis connexio ab omnibus etiã rudioribus facilè percipi possit, qualis est ista : *Christus est homo; ergo est risibilis*. 2° Suarez, de Lugo et qui cum iis consent conclusiones theologicas post Ecclesie definitionem esse formaliter et propriè de fide; ii consequenter existimant non solum *presumptivè*, sed et *formaliter* hæreticum fore qui scienter iis reluctaretur. 3° Qui autem cum auctore *Scrutini* iudicant prædictas conclusiones non esse de fide, qui eas negant, non *hæreticos* formaliter, sed *erroneos* habendos esse putant.

Si quis autem non solum definitam conclusionem theologicam negaret, sed et infallibilitatem Ecclesie in dictâ definitione condendâ. « is formaliter foret hæreticus, inquit Panormo, cap. 5, art. 18, quia negaret objectum fidei immediatè revelatum, quale putamus esse infallibilitatem Ecclesie, nedùm in rebus tanquàm de fide habendis definitis, sed et in ipsismet definitionibus rerum infrâ fidem tenendis. » De Lugo tamen cum aliis quibusdam hanc sententiam temperat; docet siquidem non *hæreticum*, sed *erroneum*, vel *errori proximam* esse, negare infallibilem esse Ecclesiam dùm qualificationi hæreses inferiores notas applicat.

Undè hic obiter observa partim inter se invicem consentire theologos hæc in præsentî quæstione, et partim à se invicem dissentire.

1° Consentiant omnes fide divinâ credendam esse infallibilitatem Ecclesie in definiendis tanquàm de fide, aut improbandis tanquàm hæreticis, certis quibusdam propositionibus; adeoque formaliter hæreticum fore qui prædictam infallibilitatem negaret. 2° Quod ex præcedenti sequitur, consentiant pariter, hæreticum formaliter fore qui veritatem tanquàm dogma fidei definitam amplecti, aut propositionem velut hæresim proscripam damnare contumaciter recusaret. 3° Quod spectat ad conclusiones merè theologicas materialiter sumptas, fatetur omnes, ut mox vidimus, *presumptivè* fore hæreticum qui eis post Ecclesie definitionem adversarentur. 4° Quod spectat an negantes huiusmodi definitas conclusiones habendi sint tanquàm *formaliter* hæretici, dissentiunt inter se theologi; affirmat Suarez cum suis sequacibus; negat verò Panormo cum Thomistis communiter, cujus sententiam, utpotè magis cohærentem amplexi sumus.

Observat idem Panormo loco mox citato, quòd si Ecclesia definiret conclusionem theologicam, v. g., *Christum esse risibilem*, præcisè ex revelatione mediata et virtuali; qui negaret conclusionem illam theologicam habendus foret *erroneus*, non *hæreticus*; qui tamen inficiaretur Ecclesie infallibilitatem in tali definitione ferendâ, formaliter esset hæreticus; quia hic negaret fidei objectum immediatè revelatum, qualis est, inquit, infallibilitas Ecclesie, non tantùm in definitionibus fidei, sed et in ipsismet definitis veritatibus infrâ fidem tenendis. An autem merè conclusiones theologice tanquàm de fide divinâ credendæ

definiri possint, iterùm in diversas abeunt partes theologi. Suarez affirmantem, Panormo verò negantem sententiam propugnat, et quidem appositè ad principia ex eodem auctore superius stabilita; nihil scilicet tanquàm de fide divinâ credendum definiri posse, nisi quod in se et immediatè revelatum est.

5° Tandem, consentiunt theologi, negari non posse absque aliquâ notâ Ecclesie infallibilitatem in propositionibus approbandis, aut improbandis, etiã infra fidei qualificationem aut hæresim notam.

Verùm rursus discordes sunt in assignandâ præcisè notâ quam mereretur is qui prædictam infallibilitatem rejiceret. Bannes 2-2, quæst. 11, art. 2, cardinalis de Lugo, disput. 20 de Fide, sect. 13, n. 104; Malderus, ibidem, membro 5, Turrianus, disput. 55, dubio 5; Coninch, disput. 18, dubio 8; Panormo, cap. 5, art. 18, advertunt, « gravissimè errare, qui dicit Ecclesiam errare posse, vel errare in iis censuris, quàm qui solum assereret veras esse propositiones illas ab Ecclesiâ iudicatas *temerarias, offensivas, etc.* » Malderus, Panormo et alii affirmant id esse hæreticum; Bannes, Turrianus, etc., erroneum aut errori proximum. « Qui dicit, inquit de Lugo, loco laudato, Ecclesiam in censuris infrâ hæresim errasse, incurrit hæresim in aliquorum sententiâ, et in sententiâ aliorum incurret, vel errorem, vel aliquid auctori proximum. » Ast de iis fusiùs art. 5, ubi de auctoritate requisitâ ad ferendas censuras theologicas.

Ex dictis huc usque circâ propositionem hæreticam, colliges 1°, ex Panormo, in *Scrutinio*, cap. 2, art. 1, n. 6, hæresim seu propositionem hæreticam, « essentialiter consistere in oppositione directâ et immediatâ cum doctrinâ fidei divinæ; » undè cum eodem Panormo, Sylvio, Cano, etc., describi potest hæresis : *Error veritatis fidei catholice directè et immediatè repugnans, in eo qui fidem Christi professus est*; quæ posteriora verba adduntur ut hæresis à cæteris infidelitatis speciebus distinguatur; ut enim, inquit sanctus Thomas, 2-2, q. 11, art. 1, « hæresis est infidelitatis species ad eos pertinens, qui fidem Christi professi sunt, et ejus dogmata corrumpunt. » Colliges 2°, duplicem vulgò distingui à theologis hæresim (idem dicendum de propositione hæreticâ); altera dicitur *materialis*, altera *formalis*. Hæresis *materialis* et impropriè dicta, est error veritatis fidei directè et immediatè oppositus, sed absque pertinaciâ assertus. Hæresis *formalis* et propriè sumpta, est error fidei catholice directè et immediatè repugnans, cum pertinaciâ assertus ab eo qui fidem Christi professus est. Porrò pertinaciâ ad hæresim *formalem* fatentibus omnibus essentialiter requisita, « consistit in iudicio, inquit Sylvius, 2-2, q. 11, art. 1, quo aliquis post manifestatam sibi sufficienter veritatem fidei, sciens et volens ei repugnat. » Colliges 3°, hæreticum constituere ac denominare, hæresim formalem, non verò *materiam*; suadent id verba Apost. 1 ad Timoth. 6: *Siquis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus... superbus est, nihil sciens, etc.* Et verò sanctus August. epist. 43, aliàs 162 : « Qui sententiam suam, inquit, quamvis

falsam atque perversam nullâ pertinaci animositate defendunt... nequaquam sunt inter hæreticos deputandi. » Et lib. 18 de Civit. Dei, cap. 51 : « Qui ergo in Ecclesiâ Christi moribundum aliquid pravumque sapiunt, si correpti ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, sanque pestifera et mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistent, hæretici fiunt, et foras excentes habentur in exercentibus inimicis. » Idem liquet ex conciliis Lateran. sub Innoc. III celebratis cap. 2, item ex Clementinâ unicâ *De summâ Trinitate*; et ex Clementinâ *Ex gravi*, de Usuris. Videri etiam potest S. Thomas quæst. 8, art. 4 ad 7, in caput 11, 4 ad Cor. lect. 4, et lect. 2 in caput 3 ad Titum. Colliges 4°, ad hæresim *formalem* et propositionem *formaliter* hæreticam constituendam, tres potissimum ex parte objecti requiri conditiones: Prima, ut directè et immediatè opponatur veritati revelatæ. Secunda, ut veritas revelata cui adversatur propositio hæretica, sit directè ac immediatè in seipsâ revelata. Tertia tandem est, ut veritas immediatè revelata cui directè adversatur hæretica propositio, ipsa sit Ecclesiæ auctoritate omnibus fidelibus ad credendum proposita.

Tres istas conditiones ad hæresim formalem et hæreticum constituendum desiderari, abundè constat ex dictis, præcipuè in solutione ad propositas mox objectiones.

Colliges 5°, tres insuper ex parte subjecti requiri conditiones ad hæresim et propositionem formaliter hæreticam.

Prima conditio est, ut is qui errat, fidem Christi professus sit; atque ad eò baptismo fuerit initiatus. Ità expressè sanctus Augustinus, citato cap. 51 lib. 18 de Civit. Dei, ubi dicit hæreticum esse, qui sub nomine christiano falsa dogmata in fide Christi docet, vel sequitur. Item expressè assertit doctor Angelicus, 2-2, quæst. 11, art. 2. Consentium Turrecremata, Cajetanus, Cano, Castro, Azor, etc. Et ratio est, quia in hoc potissimum differt hæresis ab aliis speciebus infidelitatis; et hæreticus à Judæo et pagano.

Alterâ conditio est, ut is qui errat, non in totâ fidei materiâ, sed in ejus duntaxat parte malè sentiat. Conditionem hanc exigunt Turrecremata in Summâ de Eccles. lib. 4, p. 2, cap. 13; Cano, lib. 12 de Locis Theol. cap. 9; Suarez disput. 19, de fide sect. 5, n. 10, ubi alios refert qui idem sentiunt. Et ratio est, quia ille est hæresis subjectum, qui aliquo modo se christianum profiteatur; ast ut aliquis se christianum profiteatur necessum est ut aliquo modo in Christum credat; ergò consequenter necesse est ut non totam ejus fidem abneget, sed partem duntaxat corrumpat.

Tertia demum et quidem præcipua ex parte subjecti ad hæresim formalem requisita conditio est pertinacia. De hoc consentiunt Cajetanus, Bannes, Cano, Suarez, Lugo, Sylvius, alique passim theologi. Idque sequitur ex dictis suprâ corollarîo 3, quibus adde istud S. Augustini, lib. 4 contrâ Donat. cap. 16, ubi loquens de errante circâ veritatem christianam : « Istum, inquit, nondum hæreticum dico, nisi manifestatæ sibi doctrinæ catholicæ fidei resistere maluerit, et illud quod tenebat elegerit. »

Verùm, quid sit et in quo præcisè posita sit perti-

nacia illa ad hæresim requisita, non ità facile est definire. Panormo in *Scrutin.* cap. 4, art. 8, docet post Suarez, disput. 19, sect. 3, pertinaciam duo essentialiter involvere : alterum præsuppositivè ex parte intellectûs, cognitionem videlicet seu notitiam sufficientem auctoritatis Ecclesiæ, et quòd doceat seu proponat veritatem illam contrâ quam aliquis errat. Alterum *formaliter* ex parte voluntatis, actum nempe quo quis velit resistere catholicæ doctrinæ, seu Ecclesiæ illam docenti, nec subdere judicium suum auctoritati Ecclesiæ. Itàc in voluntate formaliter consistit pertinacia; hique duo actus, assertit ibidem Panormo, perpetuò significant quoties in sacris canonicis hæretici *ex pertinaciâ* designantur dignoscendi, ut videre est cap. *Damnatus, de summâ Trinit.* ubi exposito abbatis Joachim errore, ipsius persona ab hæresi excusatur, quòd « scripta sua assignari mandaverit apostolicæ Sedis judicio approbanda seu etiam corrigenda. » Idem legere est in aliis apostolicis aut conciliorum sanctionibus passim. Porrò, inquit Suarez loco mox citato, sufficiens auctoritatis et propositionis Ecclesiæ cognitio requisita ut quis conseatur ac verè sit pertinax, est illa, « per quam ità proponitur Ecclesiæ auctoritas, ut obliget hominem ad credendum, et ipsam esse veram Ecclesiam, et veram esse doctrinam quæ docetur; et eodem saltem modo necessaria est notitia definitionis Ecclesiæ; quia isto quis habeat sufficientem propositionem ejus, potest nolle credere esse definitionem, et nihilominus erit pertinax, quia jam habet sufficientem notitiam, quæ illum obliget ad credendum talem propositionem esse ab Ecclesiâ definitam. »

Et paulò post advertit idem Suarez, quoties circâ latam Ecclesiæ definitionem sufficiens præcessit instructio et admonitio, id est, talis quæ obliget, ut verum esse credatur quòd proponitur; ità ut et auctoritas Ecclesiæ, et definitio ejus circâ talem materiam sufficienter proponantur, tanquàm evidenter credibiles; sine dubio pertinacem fore et hæreticum qui restiterit, etiamsi dicat, se non credere talem propositionem, quia non credit esse definitam ab Ecclesiâ; etenim in hoc ipso pertinax est, cum illud sufficienter proponatur : « Aliàs, inquit Suarez, loco jam laudato, nullus esset hæreticus pertinax, quia omnes negant veritates contrarias suis erroribus, esse definitas à verâ Ecclesiâ... Sicut ergò respectu Dei, ad pertinaciam non est necessarium, ut aliquis credat aliquid esse dictum à Deo, et nihilominus esse falsum; sed satis est ut credat esse falsum, quod sibi sufficienter proponitur ut dictum à Deo; ità dicendum est respectu Ecclesiæ: quæ in hoc negotio habet vicem Dei, et seipsam sufficienter proponit, et ut veram Ecclesiam, et in hoc, vel illud definitem. »

Atque ex his quæ de pertinaciâ diximus sequitur, ad hæresim formalem non satis esse voluntarium omninò indirectum, sed necessarium esse voluntarium *aliquo modo directum*, quo aliquis amplectatur errorem contrâ auctoritatem et definitionem Ecclesiæ *sufficienter* propositam, ac proindè quamlibet ignorantiam, etiam crassam et affectatam, dummodò non sit

concomitans, excusare ab hæresi et hæreticorum pœnis. «Hæc est, inquit dictâ sect. 3, disput. 19, Suarez, sententia communis theologorum et canonistarum, expressè S. Thomæ 1-2, quæst. 11, art. 2 ad 3, ubi optimè Cajetanus et alii..... Idem S. Thomas, parte 1, quæst. 32, art. 4, quatenus dicit, non committere hæresim qui errat priusquam advertat, vel sciat contrarium esse ab Ecclesiâ definitum; idem ferè habet 1 ad Cor. 11, lect. 4, et ad Titum 3, lect. 3.» Eandem sententiam propugnant Panormo, cap. 4, art. 7, et de Lugo, disput. 16 de Fide, sect. 6, ubi refert Bannes, Azor, Aragonium, Goninch et alios.

Et verò, uti ratiocinatur Suarez, voluntarium ex certâ scientiâ seu notiâ sufficiente, est aliquo modo directum; atqui ex dictis pertinacia ad hæresim formalem requisita supponit sufficientem cognitionem propositionis Ecclesiæ, quæ sufficiens cognitio quamlibet excludit ignorantiam; ergò, etc. Equidem ad hæresim formalem non est necessarium formaliter et explicitè intendere contradicere Ecclesiam; nihilominus tamen necesse est materialiter directè velle illam contradictionem, sicut is qui vult accedere ad unum terminum, sciens in non posse facere, nisi recedat ab alio, satis directè vult recedere à tali termino, quamvis id formaliter non intendat.

Dixi quamlibet ignorantiam, *modò non sit concomitans*, excusare ab hæresi; quia, quemadmodum post c. Th. 1-2, q. 6, art. 6, in corp. ratiocinatur Panormo, cap. 4, art. 7, ignorantia concomitans talis est, ut secum admittat, imò requirat voluntatem non mutandi sententiam, etiamsi constet Ecclesiam aliud docere; nam ab hac voluntate habet ignorantia illa, quòd sit concomitans; et consequenter non est causa errandi, nec excludit pertinaciam: «Quod adeò verum est, inquit Suarez citato loco, ut habeat locum, etiamsi illa ignorantia sit involuntaria; quia etiamsi talis sit, non est causa errandi, nec excludit modum assentiendi pertinaciter contrà Ecclesiæ auctoritatem. Undè à fortiori hoc verum est in quolibet aliâ ignorantia culpabili; quin potius licet contingat opinionem esse veram, si cum eo affectu teneatur persistendi in illa, etiamsi Ecclesia contrarium definiat, incidetur in hæresim propter talem affectum.» Cæterum (quod observâ), sex enumeratæ hoc et præcedenti corollario conditiones requiruntur ad hæresim formalem, et hæreticum simul constituendum, tum in foro, Dei et quoad culpam, tum in foro Ecclesiæ et quoad pœnas ecclesiasticas in hæreticos latis. Scilicet, inquit Suarez, dictâ disput. 19, sect. 5, n. 11, sedulo distinguenda sunt ista duo: 1^a hæresis quoad culpam et in foro Dei; 2^a hæresis in foro externo et quoad pœnas ecclesiasticas. Ad primum requiritur et sufficit *voluntaria et pertinax resistentia revelationi divinæ sufficienter propositæ, etiamsi privata sit*; quia revelatio sufficit ad obligandum, ut id quod proponitur certâ fide credatur; ac proinde eadem sufficit, ut contrarius dissensus sit hæreticus; contrarium enim eadem est ratio. Ad alterum verò sufficit et requiritur *voluntaria et pertinax error in materiâ fidei catholicæ*

contrariâ, in homine christiano, id est, baptizato.

Dixi 1°, *in materiâ fidei catholicæ*; dissentiens enim privata revelationi, etsi in foro Dei et quoad culpam sit hæreticus, attamen non incurrit pœnas ecclesiasticas hæreticis impositas. Ità Cajetanus, Bannes, Suarez, de Lugo, aliique passim theologi adversus Sanchez, qui contrarium sentit. Et verò nusquam Ecclesia declaravit aut punivit tanquam hæreticum, eum qui privatam revelationem non credidisset, sed eiusmodi peccata divino iudicio relinquunt.

Dixi 2°, *in homine christiano, id est baptizato.* Ut enim habetur in concil. Trid., sess. 14, cap. 2, «Ecclesia in neminem iudicium exercet, qui non prius in ipsam per baptismi januam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de his qui foris sunt iudicare?»

Colliges 6°, illud omne et solum esse de fide catholicâ censendum, cui tres isti competunt characteres: 1° quòd sit revelatum in verbo Dei scripto vel tradito; 2° quòd sit revelatum *in se immediatè*, non verò per meram consequentiam, etsi evidentem; 3° quòd sit ab Ecclesiâ propositum. Ex quo generatim sequitur, primò, nullam fidei veritatem de novo definiri, quæ non fuerit ab Apostolis cognita; adeoque non crevisse à temporibus Apostolorum propositiones fidei. Ità Sylvius 2-2, q. 1, art. 7. Undè concil. Trid. sess. 4, disertè docet, omnem salutarem veritatem contineri in libris scriptis, et sine scripto traditionibus, quæ ex ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt. » Secundò, Ecclesiam, quandò vel definit vel credendum proponit ali-quod dogma fidei, non condere articulum omninò novum, sed partim declarare quid vel in Scripturâ vel in apostolicis traditionibus contineatur; partim definire ac præcipere ità esse credendum, quomodò antè non passim ità credebatur explicitè, quia nondum constabat an contineretur in Scripturâ vel traditionibus. «Erat quidem fidei, inquit Sylvius loco antè citato, priusquam definiretur ab Ecclesiâ, et consequenter oppositum tenentes jam tum errabant in fide, sed inculpabiliter; quia non errabant in fide definitâ et declaratâ.» Tertio, nihil esse de fide divinâ catholicâ ex iis omnibus quæ novimus per privatas quascumque revelationes post Apostolorum tempora factas, etiam quibuscumque viris sanctis. Ratio est, quia «fides ideò vocatur catholica, inquit idem Sylvius 2-2, q. 1, art. 1, quòd per eam assentiamur illi quod tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia, quod sem per, quod ab omnibus creditum est; hoc est enim verè propriè esse catholicum, ait Vincentius Lirinensis, cap. 3; » atqui prædicti characteres non competunt iis quæ noscuntur per privatas revelationes post Apostolorum tempora factas; ergò, etc. Quartò, nihil ex iis quæ per discursum ex revelatis inferuntur, seu nullam conclusionem esse theologiam, id est, ex unâ revelatâ et alterâ naturali certò et evidentè deductam, esse formaliter de fide catholicâ, et ratio est, quia nulla conclusio theologica, formaliter et *immediatè* revelata est in verbo Dei scripto vel tradito, sed ex revelatis illata. Quintè,

facta quotidiana nulatens in se immediatè revelata, non posse proponi tanquam fide divinà credenda.

Dixi, *nulatens in se immediatè revelata*; revelatio enim universalis, uti antè vidimus ex card. de Laurea, de Lugo, Suarez, Panormo, etc., sufficit ad credenda singularia quæ certè et indubitanter constat contineri tanquam partes in toto, in propositionibus universalibus in se immediatè revelatis. Sic, v. g., inquit Grandin. disput. 1, sect. 2, punct. 8, «quòd concilium Tridentinum non erraverit in fide, credebant Apostoli in hâc universali: *Nullum concilium generale legitimum errare potest in fide.*» Idem dicendum de similibus propositionibus. Sextò, illud omne esse de fide catholicâ, quod nobis de fide credendum proponit Ecclesia. Ratiò est, quia nihil de fide credendum proponit Ecclesia, nisi sit in Dei verbo scripto vel traditò revelatum. Septimò tandem sequitur, propositionem hæreticam eam esse quæ enuntiat hæresim; sive quæ directè adversatur veritati à Deo immediatè revelatæ, et per Ecclesiam propositæ; et talis propositio, quantum est de se, idonea est constituere hæreticum, ac etiam constitui si cætera adsint. At si hæretica vocetur propositio quæ de facto constituit hæreticum, hæretica non est nisi et fidei divinæ catholicæ manifestè repugnet, et pertinaciter asseratur ab eo qui fidem Christi professus est.

Ad completam intelligentiam eorum quæ dicta sunt circâ propositionem hæreticam, unum aut alterum superest investigandum.

Quæres itaque 1^a, an omne dogma catholicum sit fidei dogma. Antequàm respondeam, observa dogma catholicum tribus modis dici posse: 1° genericè et latè; et sic nihil aliud est, quam doctrina quæ licitè et citrà censuram in catholicâ docetur Ecclesiâ; talis est doctrina de futuro vel non futuro Christi adventu, si Adam non peccasset; de admittendâ vel negandâ prædeterminatione physicâ; de admittendâ vel non admittendâ distinctione thomisticâ virtuali, inter attributa divina, etc.; 2° minùs latè, pro doctrinâ quæ sit cunctis fidelibus proposita cum obligatione credendi, sed non tanquam de fide divinâ. Ita merè conclusiones theologicæ in nostrâ sententiâ. Ità etiam propositiones omnes doctrinales ab Ecclesiâ approbatæ infrâ gradum fidei divinæ, aut proscriptæ infrâ gradum hæreseos. Sic propositiones damnatæ tanquam fidei proximæ, erroneæ, malè sonantes, etc. 3° Dogma catholicum propriè dictum, veritas est fidei divinæ quæ cunctis fidelibus ut talis credenda proponitur, v. g., quòd Deus sit unus in essentiâ; quòd sit trinus in personis; quòd ducè sint in Christo voluntates, etc.

His positis, Resp. dogma catholicum hoc posteriori duntaxat, non autem primo aut secundo sensu sumptum, coincidere cum fidei dogmate. Id ex sese et ex suprâ dictis manifestè liquet.

Quæres 2^a an omne fidei dogma, seu omnis veritas fidei divinæ et catholicæ sit articulus fidei.

Antequàm respondeam, observa, nonnihil disci-

minis intercedere inter tria ista, symbolum fidei, articulum fidei, propositionem de fide.

Symbolum fidei apud Catholicos, inquit Sylvius 2-2, q. 1, art. 9, est «summa articulorum fidei, qui omnibus credendi proponuntur.» Vel, ut ait Suarez, «Symbolum significat quamdam brevem summam seu regulam fidei ex variis articulis fidei collectam, et fidelibus propositam tanquam signum professionis suæ.» Articulus fidei, inquit ibidem Sylvius, art. 6, est «propositio catholica primariò ad fidem pertinens, et specialem habens ad credendum difficultatem.» Propositio de fide simpliciter, ea est quæ exprimit veritatem à Deo revelatam, sive veritas illa pertineat ad communem Ecclesiæ doctrinam, sive non pertineat; si primum, propositio dicitur, inquit Suarez, loco mox laudato, *fidei divinæ catholicæ*; si secundum, propositio dicitur esse *de fide divinâ theologicâ*. Undè a. scribit ibidem, fidem theologicam et catholicam se habere tanquam includens et inclusum; fides theologica universalior est et includit catholicam; fides theologica complectitur quicquid à Deo revelatum est, sive pertineat sive non ad communem Ecclesiæ doctrinam; fides autem catholica est de iis duntaxat quæ Ecclesiæ universali proponuntur.

Rursus nonnulli distinguunt inter propositionem de fide, et propositionem ad fidem pertinentem, vel in ordine fidei positam. Propositio de fide ea est quæ in se immediatè revelata est; propositio ad fidem pertinens, ea est quæ proximè et evidenter sequitur ex unâ præmissâ naturali et alterâ revelatâ; denique propositio in ordine fidei posita dicitur illa quæ cum immediatè revelatis quocumque tandem modo connexa est. His præsuppositis obvia est ac facilis ad quesitum responso. Itaque, respondeo 1^a, non omnem propositionem ad fidem pertinentem, seu ex unâ revelatâ et alterâ naturali evidenter deductam, esse de fide. Ratiò est, quia, ut scripsimus, revelatio immediata ad fidem necessaria est. Idem dicendum de propositione in ordine fidei positâ. Resp. 2^a, non omnem propositionem de fide dici posse fidei dogma, seu veritatem fidei divinæ et catholicæ; sequitur ex discrimine mox assignato, fidem catholicam inter et fidem theologicam. Resp. 3ª non omnia fidei dogmata seu non omnes catholicas fidei veritates, sed solas principales et primarias esse articulos fidei propriè dictos. Ità expressè S. Thomas 2-2, q. 1, art. 6, idque colligitur ex allatâ mox ex Sylvio articulorum fidei notatione. Porrò primariæ et principales fidei veritates hæc sunt, inquit ibidem doctor Angelicus, «quæ directè nos ordinant ad vitam æternam; sicut tres personæ omnipotentis Dei, mysterium Incarnationis et alia hujusmodi,» sive quorum visione in æternâ vitâ perfruemur, et per quæ ducimur ad vitam æternam, juxtâ illud Joan. 17, v. g.: *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum.* Quæ verba sic explicat S. Cyrillus, ut priora referat ad notitiam SS. Trinitatis; posteriora verò ad notitiam Incarnationis quasi medium æternæ vite consequendæ. Quæres 5^a, utrùm hæresis sit asserere aliquid essa

de fide, quod nullatenus est de fide; vel aliquid esse hæreticum, quod reipsâ hæreticum non est. An videlicet enuntians, v. g., de fide esse Verbum fore incarnandum, si Adam non peccasset; aut è contrâ, hæresim esse Verbum fore incarnandum, si Adam non peccasset, formet propositionem hæreticam.

Resp. 1^a, dignam profectò esse censurâ propositionem, quæ iniquè aliam notaret. Idipsum constat, 1° ex S. Augustino, lib. 5 Confess. et in 1 super Genes. ad litt.: « Multùm autem, inquit, nocent talia quæ ad pietatis doctrinam non spectant, vel asserere, vel negare, quasi pertinentia ad sacram doctrinam. » 2° Idem ipsissimis S. Augustini verbis docet Angelicus doctor, Opusc. 10, in Prologo. 3° Durandus à S. Portiano præfat. Comment. in sent.: « Mensura fidei, inquit, in duobus consistit; videlicet, ut non subtrahatur fidei quod sub fide est, nec attribuatür fidei illud quod sub fide non est. Utroque enim modo à mensurâ fidei exciditur, et à continentia sacræ Scripturæ, quæ fidei mensuram exprimit, deviatür. » 4° Suarez, disput. 19 de Fide sect. 2, n. 21, expressè asserit et probat, non solum simpliciter propositiones, si theologice falsæ sint ac vitiosæ, censuram mereri; sed etiam propositiones modales quæ indebitam quibusdam aliis propositionibus notam incurrunt. « Et ratio est manifesta, inquit, quia etiam illa propositio modalis habet suam propriam veritatem, vel falsitatem, pertinentem ad sacram et theologiam doctrinam; et idè assertionem vel attributionem talis censuræ, potest esse non minor excessus, quàm in simplici propositione; imò tales censuræ sine discretione prolatae scandalum generant, et injuriosæ sunt, quia et infamiam incurrunt, et interdum inducunt alia incommoda et detrimenta, et idè prudens theologus ac timoratus diligentissimè observare debet ut has censuras sine magno iudicio non efficiat. » 5° Idem docent Castro, Lorca, Panormo et de Lugo de Fide disput. 20, sect. 3, n. 105, ubi observat, quòd « si propositio de fide afficiatur censurâ, jam propositio illa reflexa esset hæretica, cum negaret et damnaret propositionem de fide. Similiter si conclusio theologica afficeretur censurâ, propositio illa reflexa esset erronea, cum reprobarèt conclusionem illam theologiam, et sic de aliis. »

Resp. 2^a, reprehensione pariter dignam esse propositionem quæ affirmat de fide esse, quòd ad fidem non attingit. Istud evincunt auctores et momenta mox adducta; quibus adde quod annotat Lorca 2-2, q. 11, art. 2, disput. 39: « Quemadmodùm, inquit, contrâ veritatem errat non solum qui falsa pro veris, sed etiam vera pro falsis æstimat, et non solum qui certa pro incertis, sed etiam qui incerta pro certis tradit, sic errat contrâ fidem, non solum qui ea, quæ fidei sunt, non esse de fide, sed etiam, qui ea quæ non sunt de fide, de fide esse existimat. Hic tamen error, si desit pertinacia, non est suo genere gravis culpa. » Hinc sapienter omnium post cardinalem de Lugo et Suarez, non semel observat illustrissimus Bossuetius, cautum ac prudentem debere esse theologum in censuris ferendis, quia « plerumquæ contingit, ut propositio quæ

simpliciter prolata vera est, ratione censuræ adjunctæ falsa sit, et ipsa censuram mereatur. »

Resp. 3^a, cum iisdem de Lugo et Suarez, certis quibusdam in circumstantiis (videlicet, si adsit pertinacia) contingere posse ut hæresis sit asserere aliquid esse de fide, aut è contrâ hæreticum esse, quod reipsâ nec de fide est, nec hæreticum. « Hoc potest contingere, inquit Suarez, citatâ disput. 19 de Fide, sect. 6, n. 6, in eo qui tam firmiter crederet opinionem aliquam, etiam veram, ut haberet animum deliberatum, non credendi contrarium, etiamsi Ecclesia id definiret; illa verò hæresis consistit.... in pertinaciâ hæreticâ, et in iudicio quod includit, vel supponit, contrâ infallibilitatem Ecclesiæ. Item posset in hoc hæresis contingere, si Ecclesia de aliquâ re definisset non esse certam, et nihilominus aliquis sentiret et affirmaret esse certam.... ut enim S. Augustinus dicit in Enchir. cap. 17 et 19, « habere incerta pro certis error est. Undè si sit in materiâ definitâ, saltem quoad illum modum, erit error hæreticus. »

« Extrâ hos casus, pergit Suarez, nullum est periculum hæresis in hoc modo, seu excessu affirmandi ut certum, quod incertum est; aliquid tamen peccatum in eo committitur, quia licet propositio simplex fortassè vera sit, nihilominus modalis quæ ex illo assentiendi modo, vel formaliter, vel virtute consurgit, falsa est, et itâ in illius affirmatione, vel mandatum, vel aliquid pejus committi potest. » Subdit ibidem, quod diligenter attendere debent viri theologi: « Existimo et monco posse peccari graviter in hæc materiâ, exaggerando proprias opiniones, et contrarias censuris sine delectu afficiendo.... et idè in hoc negotio magna moderatio et prudentia servanda est. » Eadem asserunt Major, Lorca et alii. « Non est minùs hæresis, inquit Major in sentent. 3, dist. 37, qu. 26, asserere (si adsit pertinacia) aliquid esse de fide, quod nullatenus est de fide, quàm negare aliquid de fide quod est de fide. » Consentit Lorca, loco mox citato, « asserere de fide esse, quod ad fidem non attingit, si sit pertinacia, grave peccatum erit, eritque hæresis; quia Ecclesia contemnitur, et negatur esse universalis fidei regula. »

Hic enim obiter observandum est, nos potissimum fuisse locutos de propositionibus in se præcisè spectatis; ubi quippè accessit Ecclesiæ definitio, qui scienter improbatam etiam infrâ hæresim propositionem approbaret, aut intrâ fidem approbatam reprobarèt, is aliquam juxtâ omnes censuram, secundum plurimos ipsammet hæresim notam mereretur et incurreret, propter negatam scilicet Ecclesiæ in ferendis hujusmodi censuris auctoritatem et infallibilitatem. Verùm de his alibi.

Quæres 4^a, utrùm credi possit aut debeat quod probabiliter duntaxat videtur revelatum, ac proinde an propositio opposita, quæ probabiliter tantum revelata est, sit hæretica. Respondet cardinalis de Lugo, disput. 1 de Fide, sect. 13, parag. 4, n. 323, aliud esse objectum aliquid secundum se et in abstracto, seu objectivè et ratione sui esse de fide; aliud verò esse

nobis de fide, seu posse ac debere à nobis credi fide divinâ; seu quod idem est, esse de fide formaliter et ratione assensus. Primum duntaxat volunt, qui asserunt objectum solum probabiliter revelatum esse de fide, non posterius; et ratio discriminis est, inquit eminentissimus auctor, « quia cum omne divinitus revelatum pertineat ad objectum materiale fidei, eo ipso, quod objectum aliquod sit *probabiliter* revelatum, *probabiliter* etiam debet inter objecta fidei connumerari. Et tamen posset aliquid hic et nunc à nobis per fidem credi, necesse est quod non possimus prudenter formidare, prout prudenter possumus, quoties probabile supponitur non esse à Deo revelatum. Hinc etiam est, pergit idem auctor, eos qui probabiliter docent aliquid esse de fide, solum loqui per se, et quantum est ex parte objecti revelati; non tamen negant, quod suppositâ probabilitate sententiæ contrariæ et *per accidens*, fides hic et nunc non possit extendi ad illud objectum, quia per accidens propter probabilitatem contrariam non potest prudenter prohiberi omnis formatio circâ talem revelationem. »

Eandem sententiam disertè approbat Panormo in Scrutin. cap. 3, art. 21, et in ejusdem doctrinæ confirmationem ibidem adducit censuram propositionis 21, inter 65 ab Innocentio XI damnatas: *Assensus fidei supernaturalis ac utilis ad salutem stat cum notitiâ solum probabiliter revelationis, imò cum formidine quâ quis formidet, ne non locutus sit Deus*, quam propositionem pariter proscripsit clerus Gallicanus in Comitibus an. 1700. Porro, inquit eò loci Panormo, prædicta propositio non ob aliud motivum videtur damnata, quam quod neget necessitatem certitudinis revelationis, quæ ad fidem divinam essentialis est ac necessaria. Imò ibidem expressè asserit idem auctor, « in materiâ fidei omnes convenire, quod ut objectum aliquod sit simpliciter de fide, et contrarium hæresis, excludere penitus debeat quamlibet *probabilitatem* in oppositum, adeò ut ipsemet qui sustinet *probabiliter* esse de fide, si tamen reverâ pro *probabili* habet opinionem contrariam, non potest in sensu composito iudicii de hâc *probabilitate*, vigore *probabilioritatis* propriæ opinionis, elicere actum qui sit fidei divinæ circâ illud objectum. » Et paulò post: « Actus fidei elici duntaxat potest ab eo, qui itâ firmus est in iudicio quod aliquod objectum sit revelatum, ut non censeat *probabile* verâ saltem *probabilitate* oppositum. » Undè concludit, quod mox ex de Lugo audivimus, quoties catholici doctores asserunt aliquid esse fide tenendum, et contrarium hæresim, scientes quod à plerisque aliis, id esse de fide, et contrarium hæreticum, omnino negetur, ipsos non loqui de fide *formali* ac propriè dictâ, quasi contrarium sentientes in rigore sint hæretici, pœnisque hæreticorum subjecti: « Si enim sic loquerentur, inquit, rei fortassis efficerentur inobedienciæ et transgressionis præcepti apostolicæ Sedis.... quia notâ hæresis inurerent, quod eâ inurendum adhuc non determinavit Ecclesia, permitens potius, ut pro libito sustineatur hæresim illud non esse. Loquuntur itaque, pergit, de cetero, ut est in se, seu veriùs, prout ipsi existimant

in se esse, conficientes indè propositionem non omnino absolutam, sed modalem, quâ significetur *probabiliter* hoc vel illud objectum esse à Deo revelatum, et contrarium divinæ revelationi repugnans. » Ex his patet solutio ad quæsitum. Dicimus nempe, quod est *probabiliter* duntaxat, imò *probabiliter* revelatum, non posse credi fide divinâ, si maior illa probabilitas quamlibet in oppositum probabilitatem non excludat; idque in confesso esse apud omnes, conceptis verbis docet mox citatus *Scrutinii* auctor. Et ratio est, quia fides divina, utpotè prudens et certissima, divinæ revelationis certitudinem necessario et essentialiter exigit. Undè propositio opposita alteri quæ non certò, sed probabiliter duntaxat est revelata, non potest dici propriè et in rigore hæretica. « Ut propositio sit hæretica, inquit Suarez, disput. 19 de fide sect. 2, n. 15, duo requiruntur: unum est, ut propositio contraria sit certissimè et indubitanter de fide; aliud est, ut altera propositio certissimè et indubitanter illi repugnet. »

Quæres 5°, utrùm nota hæresis sit censura unius speciei infimæ vel Æthalterne; seu an nota hæresis sub se habeat plures gradus, non quidem solo numero distinctos secundum majorem aut minorem gravitatem, petitam ab articulo magis ac minus necessario, de quo omnes conveniunt, sed específicos et quoad gradum falsitatis; seu an gradus hæresis et propositionis hæreticæ sit unus et simplex, vel sub illo quoad falsitatem, plures distinguendi sint gradus. Examen hujusce quæstionis, inquit Scrutinii auctor cap. 2, art. 8, videtur merè speculativum ac nullius roboris: « Ast à vero aberrat, pergit idem auctor, quicumque sic iudicat, cum reverâ omnino necessarium sit, ut ex eo resolvatur, » an propositio mediâtè seu indirectè aut virtualiter revelata, sit hæretica, an tantum erronea.

Resp. notam hæresis esse speciem infimam, seu non habentem sub se plures gradus speciei diversos. Itâ Bannes, Salmaticenses, de Laureâ, Suarez, aliique communiter theologi adversus Turrecremata, Canum et Cordubam.

Suadetur responsio; 1° quia eodem modo proportionem servatâ ratiocinandum est de propositione hæreticâ, sicut de propositione de fide; atqui fidei habitus est unus specie infimâ, sub se non habens nisi individuos habitus fidei pro multiplicitate subjectorum; ergò pariter nota hæresis non habet sub se nisi gradus individuales sine distinctione formali et specificâ habituum aut propositionum hæreticarum. 2° Omnis propositio de fide, quatenus talis est, æquè certa est, quia innitur primæ veritati, quæ et in maximis et in minimis æquè verax est; et ideò æquè reddit hominem certum de omnibus quæ affirmat, quæcumque illa sint, dummodò revelatio æquè cadat in singula; ergò et propositio hæretica quæ cum pertinciât credita sufficit, ut omnes fatentur, ad corruptionem totius fidei, ejusdem est gradus erroris et falsitatis. 3° Idem constat ex dicendis mox impugnaudo opinionem Turrecremata circâ notionem propositionis erroneæ.

Itaque propositio hæretica strictè et propriè sumpta, prout hominem constituit hæreticum, pœnis hæreticorum obnoxium, *est error fidei divinæ et catholicæ certè et indubitanter repugnans, pertinaciter assertus ab eo qui fidem Christi professus est.* Ità passim theologi, duce Angelico doctore 2-2, q. 11, art. 1.

Hucusque de censurâ hæreseos, quæ cùm sit omnium gravissima, ex eâque cæterarum notio quadamtenus pendeat, de ejus naturâ, objecto, subjecto, aliisque proprietatibus, paulò fusiùs disserere opportunum judicavimus; alias censurarum species compendiosius pertractabimus.

§ 2. De propositione erroneâ.

Erroris vox variis modis sumi potest: 1° latissimè, pro quâvis assertionè falsâ in quâlibet materiâ. Juxtâ hanc acceptionem S. Augustinus, in Enchirid. cap. 17, et contrâ Academicos cap. 4: *Errare, inquit, nihil aliud est, quàm vera pro falsis, aut falsa pro veris probare.* 2° Latè, pro assertionè quovis modo nocivâ fidei, comprehendente hæreticam et alias propositiones damnabiles, quo sensu Leo X, in Bullâ contrâ Lutherum, recensitis variis Lutheri articulis, inter quos plurimi erant hæretici, eos universim vocat *errores* his verbis: *Præfatos omnes articulos seu errores..... damnamus.....* 3° Pressiùs sumitur error *theologicè*, prout distinguitur ab hæresi, et notam continet hæresi proximam et inferiorem.

Quæritur in quo præcisè posita sit erroneæ propositionis hocce posteriori sensu sumptæ natura; circâ quod auctores in diversas abeunt sententias. 1° Aliqui cùm Turrecrematâ non distinguunt inter propositionem erroneam et hæreticam, nisi sicut inter genus et speciem. Hâc in sententiâ, omnis propositio damnabilis potest dici error, licèt non omnis sit hæretica; omnis propositio hæretica est erronea, sed non vice versâ.

Refellitur hæc opinio, quia concilium Constantiense damnando Wiclefî et Joan. Hus propositiones; pontifices Pius V et Gregorius XIII, in suis adversus Baluzæ Constitutionibus, et theologi communiter de propositione erroneâ et hæreticâ, tanquàm de duobus membris ex æquo distinctis loquuntur. Undè observat Suarez, *prædictam Turrecrematæ sententiâ à Cano et aliis theologis meritò impugnari.*

2° S. Antoninus, parte 2, titulo 12, cap. 4, et Cajetanus, volunt propositionem erroneam eam esse quæ directè repugnat fidei *absque pertinaciâ*; accedente autem pertinaciâ fieri hæreticam.

Refellitur: Liqueat siquidem ex mox et suprâ dictis, erroneam propositionem non esse ab hæreticâ distinguendam ex qualitate subjecti, sed ex qualitate objecti, et secundum se. Et verò notæ theologice primò et per se spectant et afficiunt noxias propositiones, non earum auctores.

3° Canus, lib. 12 de Læcis Theologicis, cap. 11, Corduba, à quibus non longè recedit Lorea, docent propositionem erroneam eam esse quæ veritates destruit, quibus subversis, non evertitur quidem, sed tamen

quæritur fides: ast quæ sint hæc veritates variis modis explicant Canus et alii.

Primus modus est, veritates illas eas esse quæ adversantur doctrinæ, quæ licèt non sit expressè revelata aut definita, ità tamen communi Ecclesiæ consensu recepta est, ut nullus plus ac verè doctus de eâ dubitare audeat propter intimam scilicet ipsius cum doctrinâ fidei connexionem. Et tunc, inquirunt, propositio iis veritatibus contraria est erronea, non tamen hæretica, quia non est contrâ expressam fidem; est tamen aliquo modo contrâ doctrinam catholicam, id est, universalem.

Exemplum esse potest, inquit Suarez disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 13, in propositione negante Beatissimam Virginem resurrexisse, seu in corpore et animâ esse assumptam; nam contraria veritas non reperitur expressè revelata aut definita, cùm tamen sit sufficienter catholica. Aliud exemplum ibidem refert his verbis: « Simile erat antè concilium Tridentinum de hæc propositione: *Beata Virgo nunquàm peccavit venialiter*; nam semper fuit catholica in dicto sensu, etiâsi non esset expressè definita, et idè contraria erat erronea, non tamen in rigore hæretica. » Alter modus rem hanc explicandi est, quia ut propositio sit hæretica duo requiruntur: unum est, ut propositio contradictoria sit certissimè et indubitanter de fide; aliud est, ut altera propositio certissimè et indubitanter illi repognet. Undè fit, ut deficiente certitudine in altero ex his duobus, propositio hæretica non sit, sed erronea duntaxat. Ità disertè explicat Lorea disput. 40, n. 7, ubi propositionem erroneam definit eam, quæ opponitur quidem fidei veritati, sed oppositione non omninò certâ et indubitâtâ. « Exemplum secundùm opinionem aliquorum, inquit ibidem Suarez, adhiberi potest in illo dogmate (quòd dantur habitus gratiæ per se infusi); quamvis enim probabilius sit illud esse de fide, fortassè hoc non est ità certum, ut contrarium sit hæresis; erit tamen error. »

Refellitur tertia illa Cani sententia cum variis eam exponendi modis, hoc unico argumento quo utitur Suarez, loco laudato; licèt enim isti modi satis distinguant propositionem erroneam ab hæreticâ, nihilominus non videntur satis illam distinguere à propositione sapiente hæresim, proximâ hæresi, temerariâ, et aliis postèa exponendis, ut constabit ex his quæ mox dicemus.

4° Alii existimant propositionem erroneam eam esse quæ opponitur cuilibet conclusioni theologice, etiâsi deductæ ex duplici præmissâ de fide. Refelluntur ex dictis suprâ responsione quartâ ad quintam objectionem, ubi conclusiones theologicas ex duobus fidei placitis deductas, de fide esse, multis probavimus.

5° Tandem, Bannes 2-2, quæst. 11, art. 2; de Lugo, disput. 20 de fide, sect. 3, n. 79; Suarez disput. 20 de fide, sect. 2, n. 14, Castro, Turianus, Panormo alique communiter theologi censent propositionem erroneam formaliter constitui per oppositionem *mediatam* cum doctrinâ divinitus revelatâ, eamque esse definitam quæ opponitur veritati certæ theologice certè

tudine, id est, veritati quæ non sit in se immediatè revelata, sed ex uno fidei placito et altero naturali certò et evidenter eruitur. Undè sicut hæresis directè et immediatè opponitur fidei, ità et error propriè ac theologicè sumptus, directè et immediatè adversatur conclusioni theologicæ. Arridet hæc sententia.

Probat: 1° colligitur ex refutatione aliarum hæc de re opinionum; 2° sequitur ex dictis de propositione hæreticâ, ubi probavimus eam formalitè constitui per oppositionem immediatam cum veritate immediatè revelatâ; 3° involutæ admodum sunt ac intricatæ suprâ recensitæ circâ erroneæ propositionis notionem sententiæ: ea verò quam hic tradimus obvia est, plana ac facilis; propositio hæreticâ directè et immediatè adversatur placito fidei, id est, veritati immediatè revelatæ; propositio erronea opponitur directè et immediatè conclusioni theologicæ, id est, veritati mediâtè duntaxat revelatæ. 4° Uti post Gersonium, tract. de Vitâ spiritali, lect. 3, ratiocinatur Suarez, loco citato, veri nominis conclusio theologia non attingit gradum certitudinis fidei, quia nullo modo est immediatè revelata; ergò propositio tali conclusioni opposita non attingit gradum propositionis hæreticæ; quia non habet summam oppositionem cum propositione fidei, qualis est immediata. Superest ergò ut prædicta propositio sit et dicatur erronea, quia post hæreticam propositionem, habet summam repugnantiam cum veritate fidei, scilicet mediâtam, per evidentem illationem.

Pressius proponitur istud ratiocinium: Repugnantia mediâtæ veritati revelatæ est gradus oppositionis immediatæ proximior, et proindè constituens propositionem censurâ notandam quâlibet aliâ hæresi magis affini; porrò non est propositio quæ magis accedat ad hæreticam quàm erronea; ergò, etc.

5° Per hanc mediâtam cum fide oppositionem erronea propositio sufficienter distinguitur, nedum ab hæresi, de cujus ratione est oppositio immediatæ cum revelatis, sed et ab aliis quibuslibet censuris, quæ oppositionem hujusmodi in suo conceptu nequaquam involvunt, ut manifestum erit expendendo mox singulas sigillatim censuras; ast idem est alicujus rei constitutum, et ipsius distinctivum.

Dices 1°: Concilium Constantiense, sess. 15, hunc articulum: *Quilibet tyrannus potest et debet licitè et auctoritatè occidi per quemcumque vassalum suam*, variis censurarum gradibus in hanc formam conceptis, perstringit: « Declarat et definit sancta synodus, hujusmodi doctrinam erroneam esse in fide et in moribus, ipsamque tanquàm hæreticam.... reprobat et condemnat; declarat insuper et decernit quòd pertinaciter doctrinam hanc perniciosissimam asserentes, sunt hæretici, et tanquàm tales juxtâ canonicas sanctiones puniendi. » Ex hoc concilii decreto liquet propositionem erroneam dividi, tanquàm in duo membra ex æquo distincta: in eam quæ est erronea in fide, et in eam quæ est erronea in moribus; jam verò si valerit nostra sententia, quælibet propositio erronea essentialitè impo-
taret mediâtam cum placito fidei oppositionem; ac proin-

dè quælibet esset erronea in fide, et per consequens non admittenda foret erronea in moribus, ut membrum ab erroneâ in fide diversum, quemadmodum in recensiti articuli censurâ supponitur.

Resp. 1°: Concilium Constantiense per particulas illas, *erroneum in fide et erroneum in moribus*, non diversum censuræ gradum indicasse, sed eundem distinctius et explicatius evolvisse, designando nimirum damnatæ propositionis errorem in eo versari, quòd dogmaticæ simul et morali veritati à Deo immediatè revelatæ adversaretur. Sicut enim objecta revelata, alia sunt quæ per se manifestantur, potissimum ut credantur, cujusmodi est SS. Trinitatis mysterium; alia verò quæ primò et per se revelantur, ut sint regulæ agendorum, quale est, v. g., mendacium est illicitum; ità et propositiones dici possunt *erroneæ in fide*, si objecta revelata quibus adversantur sint primò et per se de rebus credendis; *erroneæ verò in moribus*, si sint primò et per se de rebus agendis. Verùm discrimen istud non inducit diversitatem gradus censuræ, quæ semper eadem est per oppositionem mediâtam cum revelatis constituta, sive revelata ea sint, eo potissimum fine ut credantur, sive ut ex eis nostræ operationes dirigantur; quod totum accidentale et quidditati censuræ propositionis *erroneæ*, quæ in oppositione mediâtâ cum revelatis præcisè posita est. Responsionem hanc nobis submitistrat cardinal. de Lauræ disput. 16 de personis et doctrinis de hæresi suspectis art. 2, paragr. 1, n. 44, ubi loquens de damnato in concilio Constantiensi articulo in object. propositio, sic habet: « Patet autem quòd erroneitas hujus doctrinæ in alio non consistit, nisi in hoc, quòd de fide est nulli privato licere occidere, juxtâ divinum præceptum. Minor autem est naturalitè evidens, quòd vassalli et subditi sunt privati. Item ex alio capite, quòd de fide est, nulli licere perjurium; et minor est naturalitè nota, si subditi aut vassalli jurarunt fidelitatem principi; igitur tenens licere occisionem tyranni, contradicere conclusioni theologicæ, et idcò est erroneus. » Porrò juxtâ primam hanc responsionem, sicuti admittitur propositio erronea, ità etiam admitti potest, *hæretica in fide et in moribus*, secundum diversitatem materiæ circâ quam versatur; ità tamen ut *erronea aut hæretica in moribus*, semper esse debeat *erronea aut hæretica in fide*, quia semper opponitur immediatè *aut mediâtè* revelatis, non tamen è contrâ; quia potest dari propositio *hæretica aut erronea in fide*, quæ per se saltem ad agibilia non dirigatur; undè *hæretica aut erronea in moribus* non denominatur.

Resp. 2°: Concilium Constantiense definiens prædictam doctrinam *erroneam esse in fide et in moribus*, non sumere particulam hanc, *erroneam*, strictè et propriè, prout designat gradum censuræ infra hæresim, quem admodum nunc de propositione erroneâ agimus, sed latiori duntaxat et generico sensu loquitur; atque id unum significare intendit, in eâ doctrinâ contineri *errores in materiâ fidei et morum*; eo ferè modo quo Leo X, in Bullâ quæ incipit: *Exsurge, Domine*, post damnata Lutheri dogmata, eaque diversis notis pro-

scripta, hæc eadem subindè errores generatim appellat, *præfatos omnes articulos seu errores.*

Responzionem hanc ceu verisimiliorem amplectitur auctor *Scrutinii* cap. 4, art. 5, hæcque ex eo confirmat, quòd « ex contextu satis eluceat, inquit, concilium damnationem veluti genericam de doctrinâ ferre prius voluisse, dein per gradus specificos explicandam; et proinde primò vocat per modum solius enuntiationis errorem, secundò definitivè pronuntiat *erroneam in fide moribus; tertio tanquam hæreticam, scandalosam, et ad fraudes, mendacia, perjuriam vias dantem reprobam, condemnat.* In quibus censurarum gradibus, pergit idem auctor, signanter est advertendum, *erroneitatem* non reperiri; quæ certè repetenda erat, si de eâ ut ad gradum specificum censure spectante, factus immediatè fuisset sermo, cùm præsertim inter posteriores et præcedentes particulas sit conjunctiva dictio, *ipsamque*, per quam explicatio generalis definitionis traditè indicatur. »

Dices 2°: Revelationes privatæ ad objectum formale fidei minimè pertinent. Ità contrà Catharinum docent Cajetanus, Bannes, Canus, etc. Nunturum celebri S. Augustini pronuntiato in *Enchir.* cap. 9, et contrà Epist. fundamenti cap. 5. « Ego verò, inquit, Evangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoveret auctoritas. » Et Angelici doctoris testimonio p. 1, q. 1, art. 8, in corp. asserentis, fidem nostram inñiti « revelationi Apostolis et Prophetis factæ, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi; si quæ fuit aliis doctoribus facta. » Ergò propositiones contradictoriæ dictis privatis revelationibus non sunt *hæreticæ*, utpotè quæ haudquaquam contrariæ sint fidei objectis; ergò saltem dicendæ sunt *erroneæ*, cùm nota erroris præ aliis ad hæresim accedat, ac per consequens propositio *erronea* non formaliter et adæquatè constituitur per solam oppositionem *mediatam* revelationi; sed etiam per *immediatam* oppositionem revelationibus privatis.

Resp. circà privatas revelationes, tres esse potissimum theologorum sententiâs.

Prima docet privatas revelationes non sufficere ad objectum formale fidei; idèdque nec hæreticum propriè, nec hæreticorum pœnis obnoxium fore qui privatis revelationibus, etiam sufficienter propositis, dissentiretur. Ità auctores mox citati, quibus adde Solo, Valentia, Lorea, Cumel et alios.

Secunda sententiâ, longè communior, existimat omnem revelationem divinam sufficienter propositam sive publica sit, sive privata, sive de communi doctrinâ, sive de re aliquâ particulari, ad objectum formale fidei sufficere; atque hæreticum fore qui ei pertinaciter reluctaretur. Ità Scotus, Vega, Salmaticenses, Suarez, Corduba, Bellarminus, de Laureâ, Vasques, Azor, Coninch et alii, quos refert de Lugo disput. 1 de Fide, sect. 11, n. 226, ubi notat Catharinum Apolog. contrà Sotum cap. ultimo, ut testem oculatum asserere « sententiâ hanc quam Pater Lainez, generalis præpositus Societatis, contrà Sotum acriter in Tridentino probavit, communi concilii approbatione fuisse susceptam. » An autem nedùm hæreticus sit, sed et pœnas ecclesiasticas hæreticis impositas incurrat, privatæ re-

velationi dissentiens, non conveniunt auctores citati. Affirmant Sanchez, Coninch; negant verò Suarez, Azor, de Lugo et alii: « Nisi tamen constet, inquit auctor *Scrutinii*, cap. 3, art. 21, n. 8, ipsum pertinaciter defendere oppositum ei quod certè credit esse revelationem, quia in isto casu, ut omninò hæreticum etiam in facie Ecclesiæ habendum crederem; non quia sensus communis Ecclesiæ sit, objectum illud esse revelationem, et contrarium hæreticum; sed quòd certus communisque Ecclesiæ sensus sit, universaliter fide divinâ tenendum esse quod certò revelatum putatur, habendumque hæreticum qui ei contradicit; quia etsi materialiter non contradicat revelationi divinæ, quæ sit, vel quæ communiter credatur talis, formaliter nihilominus sese opponit primæ veritati revelanti; contrarium propugnans ei quod certò tenet primam veritatem revelasse. »

Tertia tandem sententiâ quâ, ut observat Suarez, disput. 3, de Fide sect. 10, utcumque in concordiam adduci possunt auctores appellati, distinguit inter fidem catholicam, et fidem theologicam, seu infusam; seu, ut alii loquuntur, inter fidem divinam catholicam, et fidem divinam simpliciter; quæ duo membra, inquit ibid. Suarez, se habent tanquam includens et inclusum; omnis fides catholica strictè dicta est divina; sed non vice versâ. Asserunt hi qui pro hac sententiâ stant, revelationes privatas non pertinere ad objectum formale fidei divinæ catholicæ; benè verò ad objectum fidei theologicæ, seu divinæ simpliciter.

Ex variis hisce sententiis, secunda (à quâ solis vocibus discrepat tertia opinio) præ cæteris arridet; eaque efficacissimè probatur.

1° Ut innumera alia Scripturæ testimonia sileam, ex cap. 11 Epistolæ ad Heb., in quo fides multorum commendatur; quæ tamen non erat nisi revelationibus privatis innixa.

2° Eam sententiâ non obscurè videtur indicare conc. Trid. sess. 6, cap. 12, et can. 15, ubi anathemate feriuntur qui de suâ salute absolutâ et infallibili certitudine statuant. Rationem subnectunt Patres: « Quia nonnisi ex speciali revelatione sciri potest quos Deus sibi elegerit. » Supponunt ergò ex speciali revelatione posse id certè et infallibili fide credi; quam fuisse Patrum mentem, Catharinus qui eidem concilio adfuit testatur loco jam laudato.

3° Quemadmodum post S. Thomam ratiocinatur Sylvius, 2-2, q. 1, art. 1, unicum motivum credendi per fidem est prima veritas ejusque auctoritas; hæc autem ejusdem rationis est et æqualis prorsus infallibilitatis sive de unâ, sive de aliâ re loquatur, et sive per Ecclesiam, sive per quemcumque alium, et sive privatim sive publicè; ergò in privatis revelationibus continetur sufficienter objectum formale fidei.

4° Tùm Angeli tùm homines primi, ac deindè Prophetæ per fidem assentiebantur illis mysteriis quæ Deus revelaverat; et similiter Apostoli et Magdalena, illis quæ dicebantur à Christo.

5° Tandem, ne vel minimùm officiant SS. Augustini et præsertim Thomæ textus quibus potissimum

nituntur adversarii; cum enim doctor Angelicus affirmat objectum formale « fidei esse primam veritatem, secundum quod manifestatur in Scripturis sacris, et doctrinâ Ecclesiæ; et rursus, fidem nostram non inniti revelationibus privatis, sed solum revelationi Apostolis et Prophetis factæ, » loquitur S. doctor de fide divinâ catholicâ quæ versatur circâ articulos ab omnibus credendos; Ecclesia enim est medium ordinarium à Deo institutum, ut sciamus quænam ipse revelaverit et à fidelibus credi voluerit; non autem loquitur de fide divinâ simpliciter et absolute; enimverò, 2-2, qu. 1, art. 1, *pro objecto formali sufficiente*, seu adæquato, assignat *primam veritatem testificantem*, nullâ factâ mentione Ecclesiæ, vel revelationis, aut doctrinæ publicæ. Simili prorsus modo solvendus est S. Augustini textus in objectione laudatus. Adde quòd nulla facta fuerat Augustino Evangelii revelatio; meritò ergò asserit se non crediturum Evangelio, nisi Ecclesia proponeret.

His præsuppositis nullo negotio diluitur proposita obiectio, quæ palmaris quibusdam videtur. Itaque dicimus 1°, revelationes privatas, si sufficienter propositæ sint, sufficere ad objectum formale fidei, non quidem catholice quæ universos fideles obliget, sed theologice et infusæ, seu divinæ simpliciter. Dicimus 2°, propositiones dictis privatis revelationibus oppositas, non merè erroneas esse, sed verè hæreticas; non quidem *strictè*, prout hæresis opponitur fidei catholice; sed *proprie*, prout opponitur fidei divinæ simpliciter. Dicimus 3°, eum qui dissentit privatæ revelationi sufficienter propositæ, eo ipso amittere habitum fidei infusæ; ità Suarez, de Lugo, alicuique passim theologi adversus unum ferè Hurtadum. Et ratio est, quia fides infusa perditur quolibet peccato mortali, quod sit peccatum hæresis aut infidelitatis; istud clarè colligitur ex cap. 15, sess. 6 concilii Tridentini; atqui dissensus revelationi privatæ sufficienter propositæ, grave est hæresis aut saltem infidelitatis peccatum; ergò, etc. Dicimus 4°, verè ac proprie hæreticum esse quoad culpam et in foro Dei, qui pertinaciter resistit revelationi privatæ sufficienter propositæ. Ità Suarez, Panormo et alii adversus cardinalem de Lugo, qui existimat sic dissentientem fore infidelem, non verè et proprie hæreticum. Ratio autem illorum est, quia contrariorum eadem est ratio; atqui ex dictis revelatio privata sufficienter proposita, satis est ad obligandum, ut quod proponitur certâ fide credatur; ergò eadem sufficit, ut contrarius dissensus sit hæresis, atque ut tali dissensu Christianus constituatur hæreticus. Dicimus 5°, dissentientem ejusmodi privatæ revelationi non esse hæreticum in foro Ecclesiæ, nec incurrere pœnas ecclesiasticas hæreticis impositas. Ità omnes auctores suprâ citati pro secundâ sententiâ, exceptis Sanchez et Conninch. « Ratio est, inquit Suarez, disput. 19, sect. 5, n. 12, quòd Ecclesia tantum punit apostatas à suâ fide, id est, à doctrinâ per ipsam Ecclesiam propositâ, quam propter universalitatem catholicam vocamus. Neque Ecclesia judicat de internis et privatis revelationibus, sed interdum eas examinat,

an falsæ sint, ut reipsâ sunt, quoties à catholicâ doctrinâ discrepant; si verò non discrepant, liberum relinquunt, ut per conjecturas examinentur quales sint. » Unum tamen excipit ibidem Suarez his verbis: « Si quis autem exterius doceret, vel Deum posse mentiri per privatam revelationem, vel non illi esse credendum, etiamsi illam sufficienter proponat, jam erraret in doctrinâ catholicâ, et illum errorem exterius exprimens, pœnas hæreticorum incurreret. »

Dices 5°: Concilium Constantiense, sess. 8, propositiones erroneas non omnino distinguit ab hæreticis, sed solummodo à notoriè hæreticis; sic enim habet dictâ sess. 8, in quâ 45 Wiclefi articuli proscribuntur: « Hæc sancta synodus prefatos articulos quadraginta quinque examinari fecit.... quibus articulis examinatis fuit repertum (prout in veritate est) aliquos et plures ex ipsis fuisse et esse notoriè hæreticos.... alios non catholicos, sed erroneos; alios scandalosos et blasphemos; quosdam piarum aurium offensivos; nonnullos eorum temerarios et seditiosos. » Idem fermè legitur sess. 15 contra 30 Joan. Hus articulos, et in Bullâ Martini V, quæ à concilio fuit approbata.

Ex his inferunt nonnulli propositionem erroneam equidem distingui à propositione notoriè hæreticâ, non verò ab hæreticâ simpliciter; adeoque sustineri potest, inquit, propositionem erroneam illam esse quæ veritatibus non quidem explicitè et clarè, sed implicitè tantum et obscurè, etsi immediatè revelatis opponitur. Ità nonnulli quos refert ac refellit Saura in suo voto Platonis prælaud. 5.

Resp. nullius planè roboris esse adductum mox argumentum; neque enim concilium Constantiense particulam, *notoriè*, addidit propositionibus hæreticis ad illas à merè erroneis distinguendas; sed duplici aliâ de causâ, ut advertit de Lugo disp. 20 de Virt. fidei, sect. 5. Primò, quòd hæreses Wiclefi nullâ poterant tergiversatione excusari. Secundò, quòd de illis nulum esset apud doctores dubium an essent hæreticæ necne, sicut in plerisque aliis propositionibus contingere plerumque solet, quæ ab aliquibus existimantur hæreticæ, ab aliis verò hæreticæ esse negatur. « Propositiones damnatæ contra Wiclef., inquit eruditus ex Ordine Dominicanorum theologus Ferre, tract. 2 de Oppositis fidei quæst. 10, paragr. 2, sic ex terminis suis *hæresim* significabant, quòd eas proferentes celare vel occultare non poterant se *hæreses* proferre; et ideò concilium Constantiense dum eas damnat, dicit esse *notoriè et manifeste* hæreses. »

Et verò in aliis conciliorum et pontificum diplomatibus contra propositiones consimiles editis, non reperitur particula, *notoriè*, non obstante quòd de hæreticis ac erroneis fiat mentio, tanquam de distinctis censurarum speciebus. Sic Pius V, in celebri Bullâ contra Baïum: « Quas quidem sententias, inquit, stricto coram nobis examine ponderatas.... *hæreticæ, erroneas, suspectas, temerarias, etc.*, damnamus. » Alexander VIII in suo decreto edito die 7 decembris 1690, unam suprâ triginta propositiones tanquam *temerarias... erroneas, hæreticæ, respectivè damnat et prohibet*

bet. Sic etiam Innocentius XI propositiones Molinos proscriptis tanquam hæreticas, erroneas, scandalosas, blasphemias, etc.

Dices 4° : Concilium Constantiense citatis locis maximè verò laudatà sess. 8, erroneos Wiclefi articulos explicat particulis illis, *alii non catholici, sed erronei*; quò loquendi ratione non obscure innuit synodus erroneum confundi cum non catholico; ergò propositio erronea non formaliter constituitur, inquit Laureà, per oppositionem mediatam cum revelatis, sed per oppositionem veritatibus communiter in Ecclesià receptis, quamvis expressè non revelatis nec definitis, ut fide divinà tenendis.

Resp. Cùm synodus Constantiensis erroneos Wiclefi articulos explicat particulis illis : *alii non catholici, sed erronei*; hæc voce, *non catholici*, non exprimit gradum specificum quo constituitur formaliter propositio erronea, sed genericum duntaxat propositionum damnabilium gradum; ità ut non catholicum, idem sit ac heterodoxum; quod quidem constat, 1° ex contextu; non enim simpliciter asserit Wiclefi articulos esse *non catholicos, sed erroneos*; verùm protinus addit, alios scandalosos et blasphemos.... quosdam temerarios et seditiosos, etc. Sumitur ergò hæc *non catholici* vox, genericè et quatenus non soli propositioni erroneæ propria, sed etiam prout temerariis, scandalosis, etc., propositionibus communis. 2° Idem clariùs liquet ex sess. 15, in quà primò concilium quasi generatim triginta Joannis Hus articulos tanquam *non catholicos* damnat; dein immediatè subjungit : « Sed ex eis plures esse erroneos, alios scandalosos, aliquos piarum aurium offensivos, pluresque eorum esse temerarios et seditiosos, et nonnullos eorumdem esse notoriè hæreticos. » 3° In Bullà Martini V, sacro approbante concilio edità, damnatur articulus 25 Joannis Hus, his verbis conceptus : « Condemnatio 45 articulorum Joannis Wiclefi est iniqua.... et ficta est causa per doctores allegata, videlicet, quòd nullus eorum sit catholicus, sed quilibet eorum aut est hæreticus, aut erroneus, aut scandalosus. » Item in eadem Bullà statuitur ut quilibet specialiter litteratus interrogetur, utrùm credat sententiam sacri Constantiensis concilii super 45 Joannis Wiclefi, et Joannis Hus 50 articulis, fore veram et catholicam; scilicet quòd supradicti articuli... non sunt catholici, sed quidam ex eis sunt notoriè hæretici, quidam erronei, alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi. Ibi certè particula, *non catholici*, latè sumitur pro eo omni quòd heterodoxum est, et prout complectitur supradictas notas, eisque adaptari potest, non sub aliquà limitatione per quam reddatur propria et constitutiva propositionis erroneæ.

4° (Quod observa), concilium, sess 8, undè desumitur objectio, non ait : *Non catholici, seu erronei*; verùm sic habet : *Non catholici, sed erronei*, per adverbium *sed* innuens non omnimodum identitatem se velle significare inter *non catholicum* et *erroneum*, sumpto, *catholicum*, in totà suà latitudine.

5° Concilium de censurà hæresis loquens, particè

lam, *notoriè*, non adhibuit, ut discrimen assignaret hæresis ab aliis censuris, ut in responsione ad præcedentem objectionem demonstravimus; sed ut exprimeret hæresum Wiclefi qualitatem, quæ ità manifestè erant ut nullà tergiversatione celari poterant; ità à pari synodus apponens vocem, *non catholici*, minimè intendit designare prædicatum propositionis erroneæ specificativum ac distinctivum, sed quòd ipsi compe-teret præ aliis omnibus notis infrà hæresim.

Addè quòd juxta cardinalem de Laureà, propositio erronea constituitur per oppositionem veritatibus catholicis; porrò ex dictis suprà, veritates catholicæ, præsertim si stricte sumantur, immediatè sunt à Deo revelatæ, atque fidelibus ad credendum propositæ, ergò, etc.

Dices 5° : Propositio hæc : *Beata Virgo venialiter peccavit*, antè concilium Tridentinum (seu fortè verius antè Claromontanum sub Urbano II, ut refert Vega, lib. 14 in Trid., cap. 18,) habebatur tantum erronea; nunc verò post definitionem concilii Tridentini, sess. 6 de Justific., can. 25, formaliter est hæretica; atqui hujuscè discriminis ratio non alia assignari potest, quàm quòd antè Tridentini aut Claromontani concilii definitionem opponebatur veritatibus probabiliter solum existimatis de fide; nunc verò opponatur veritatibus certò revelatis et definitis ut fide tenendis; ergò propositio erronea non constituitur formaliter per oppositionem mediatam veritatibus revelatis, sed generatim per quamcumque oppositionem veritatibus probabiliter solum existimatis de fide.

Resp. propositionem allatam semper fuisse in se et objectivè hæreticam, utpotè directè oppositam veritati immediatè revelatæ. Neque enim concilium Tridentinum loco citato novum dogma statuit, sed antiquam Ecclesiæ fidem explicitiùs ac distinctiùs proponit, ut apertè indicant ista concilii verba sess. 6, can. 25 : « Si quis hominem semel justificatum dixerit... posse in totà vità peccata omnia etiàm venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de Beata Virgine Marià tenet Ecclesia, anathema sit. » Attamen qui hanc B. Virginis ab omni veniali peccato immunitatem antè concilii Tridentini aut saltem Claromontani definitionem negasset, non hæreticus, sed erroneus tantum fuisset habitus, quia, inquit Sylvius, loco antè citato, non errasset in fide definità et declaratà; nam Ecclesia nondum proposuerat illud dogma tanquam fide catholicà tenendum.

Porrò antè illa tempora, adducta propositio habebatur erronea, non præcisè, inquit card. de Lugo disput. 20 de Fide sect. 5, n. 76, quia opponebatur doctrinæ catholicæ, latè hoc sumpto vocabulo, pro quolibet doctrinà in Ecclesià communiter receptà, quamvis expressè non revelatà nec definità, sic enim propositio erronea non satis distinguetur à propositione temerarià, scandalosà, etc.; sed idèò censebatur erronea, quia apud Catholicos communi sensu judicabatur mediatam habere oppositionem cum placito fidei, maternitate scilicet divinà; ut enim advertit doctor Angelicus. ex eo quòd B. Virgo fuerit vera mater Dei, quod

est certissimum fidei mysterium, sequitur illam non fuisse unquam peccati actualis ream, quod in Dei matre maximam indecentiam argueret. Non fuisset, inquit S. doctor parte 3, qu. 27, art. 4, in corp., idonea mater Dei, si peccasset aliquando, etc.

Quæres 1^a, quæ conditiones requirantur ad propositionem erroneam.

Resp. tres requiri conditiones, ut constat ex dictis, proportionem servatâ, de conditionibus ad propositionem hæreticam requisitis. Prima, ut directè opponatur veritati mediâtè revelatæ, id est, conclusioni theologice. Secunda, ut propositio cui opponitur sit certò et indubitanter mediâtè revelatæ. Tertia tandem, ut huic certissimè et indubitanter adversetur.

Dixi, certò et indubitanter, quia, sicuti observat cardinalis de Laureâ, citatâ disput. 16, de personis et doctrinis de hæres. suspectis art. 2, versùs finem : « Hæc stabiliri potest pro generali regulâ doctrinæ erroneæ, ut dicatur illa tantùm quæ contradicit conclusioni theologicæ ex unâ de fide, et aliâ naturaliter notâ, necessariò tamen illatæ, et non sufficit si solum probabiliter inferatur. »

Quod speciatim de propositione erroneâ docet de Laureâ, non sufficere probabilem, sed requiri certam cum veritate mediâtè revelatâ oppositionem, illud idem antè universalioribus terminis qui ad alias censurarum species, proportione servatâ, extendi possunt, generatim tradiderat in suo Platonis voto eruditus Saura integro præludio tertio, in quo sequentem thesism probandam sumpsit : « Non sufficit ad condemnandam doctrinam probabilis illatio ex Scripturis, conciliis, decretalibus, et unanimi sensu Patrum, vel scholasticorum, si non sit evidens, vel necessaria, vel manifesta consequentia. » Hanc autem sic demonstrat : « Hæc doctrina recepta est ab omnibus; non solum sapientibus, sed etiam mediocriter eruditis; nam varîe et contrariæ opiniones sæpissimè à sacris expositoribus, theologis probabiliter deducuntur ex Scripturis, conciliis, jure canonico, et unanimi sensu Patrum et scholasticorum, quarum singulæ sunt probabiles, etiamsi contrariæ aut contradictoriæ sint; ergò illatio quâ convincatur propositionem aliquam esse contrâ Scripturam, concilia, jure canonico, aut unanimem sensum Patrum, debet esse manifesta et evidens.... ex quo fit ad condemnandum propositiones.... non sufficere illationem probabilem contrâ ipsas ex Scripturis, conciliis, jure canonico, unanimi sensu Patrum vel scholasticorum, nisi illa sit necessaria, aut evidens, et quæ à viro mediocriter docto, nec à sapientissimis negari queat. »

Advertit autem *Scrutinii* auctor, cap. 5, art. 4, n. 19, predictam cardinalis de Laureâ et Antonii Saura doctrinam locum duntaxat habere, ubi agitur de propositione quæ erroris aut alterius censure notâ certò et indubitanter inuritur; non autem quandò propositio erroris aut aliâ quâlibet notâ probabiliter tantùm afficitur. « Nam, inquit, sicuti, cum apud doctores quæstio aliqua instituitur, utrùm hoc vel illud obiectum sit fide divinâ credendum; consequens sit ut

qui partem affirmativam sustinent, pro hæreticâ probabiliter habeant propositionem oppositam; itâ et si quæstio esset de connexionem alicujus prædicati cum fidei objecto, utrùm videlicet ab hoc ad illud sustineatur illatio, qui tuentur admittendam connexionem, et idcirco efficacem esse indicatam illationem, cohærenter ad hanc opinionem, probabiliter erroneam autumat propositionem prædicato cum fidei objecto repugnantem. »

Ibidem subdit idem auctor : « Asserere probabiliter aliquam propositionem erroneam, imò et hæreticam, non est, nisi propriam aperire sententiam propositæ quæstioni respondentem, nullatenus exclusâ probabilitate sententiæ oppositæ... neque enim privatam iudicium esse potest sufficiens regula ad excludendum oppositum, quod graves doctores gravi fundamento censent innixum. »

Quæres 2^a, quot modis certò constare possit propositionem directè adversari alteri mediâtè revelatæ.

Resp. tribus potissimum modis istud constare : 1° evidentia, cum scilicet lumine naturali clarè percipitur aliquam propositionem alteri opponi quæ connectitur cum aliâ immediâtè revelatâ. Sic clarè percipitur propositionem hanc : *Christus non est risibilis*, directè opponi alteri mediâtè revelatæ; adeoque erroneam esse; 2° concordia theologorum consensu; certò etenim erronea habenda est propositio, quæ unanimi theologorum consensu ut erronea existimatur. Quanti enim sit ponderis in rebus fidei aut cum fide connexis, concurs ac constans theologorum sententia nemo nescit; de quo legendi sunt Canus de Locis Theologicis lib. 8; Bannes, 2-2, q. 1, art. 8; Salmaticenses, Laureâ, etc. « Nemo qui inter Catholicos habeatur, inquit Canus loco citato, omnes sine discrimine theologos expolit. » Et verò synodus ipsa Viennensis, cap. 1 *De summa Trinitate*, ex receptoribus Scholarum decretis argumenta ducit.

Monet autem hanc in rem auctor *Scrutinii*, loco laudato : « Cum de connexionem objecti alterius cum altero divinitus revelato agitur, quæ evidenter minimè eluceat, nec sit physica, sed moralis, inspiciendus attentè est modus, quo de eâ discurrunt theologi, an videlicet reverâ unanimes sint ac concordés, an loquantur cum trepidatione et formidine, opinantes potius quàm docentes; an absque prudenti hesitatione in contrarium, ut indè inferri valeat propositionem reverâ habendam certò vel probabiliter erroneam. » Paulò antè dixerat, certissimum esse « Deum non permissurum quòd circâ propositiones quas vel amplecti obstringantur fideles, tanquàm de fide aut fidei proximas, et ad fidei munimen conducentes, vel eas rejicere ut fidei noxias et adversantes, decipiantur à theologis, quoties hi unanimes omnes sint, sive in asserendâ propositionem aliquâ, tanquàm de fide aut fidei affini, sive in rejiciendâ aliâ, tanquàm hæreticâ, erroneâ, » etc.

3° Tandem ipsamet Ecclesiæ definitione certissimè constat propositionem aliquam mediâtam habere cum doctrinâ divinitus revelatâ oppositionem; atque adq̄

certò et indubitanter erroneam esse, cum scilicet id ipsum Ecclesia declarat ac credendum fidelibus proponit.

Quæres 3^a, nùm accedente Ecclesiæ definitione propositio erronea evadat hæretica. Resp. negativè, quod clarè sequitur et, apertè patet ex dictis, ubi de propositione hæreticà in responsione ad ultimam objectionem, ubi probavimus conclusiones theologicas ob supervenientem Ecclesiæ definitionem, nusquam posse evadere placitum fidei. Utrùm autem dicendus esset hæreticus, an erroneus duntaxat qui post Ecclesiæ definitionem erroneam propositionem pertinaciter propugnaret, constat ex dictis ibidem, quæ consuli poterunt.

Quæres 4^a, an eadem propositio possit esse simul hæretica et erronea. Resp. affirmativè, 1° quia hæresis et error simul stare possunt cum aliis censurarum speciebus; sic in concilio Constantiensi, sess. 15, propositio licitæ occisionis tyranni proscripita fuit sub variis censuris hæresis, scandali, etc. « Sancta synodus, inquit Patres, hujusmodi doctrinam... tanquam hæreticam, scandalosam et ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditioes, perjuriam vias dantem, reprobat et condemnat. » Sic etiam in concilio Basileensi, sect. 22, ista propositio: *Christus quotidie peccat*, declaratur erronea, scandalosa, piarum aurium offensiva, etc. Porro, non apparet ulla discriminis ratio, vi cuius non minus hæresis ac erroneitas simul jungi possint, quam cum aliis censurarum gradibus; ergò, etc. Imò synodus Constantiensis loco laudato videtur expressè hæresim cum errore conjungere; sic enim habet paulò antè verba mox adducta: « Adversus hunc errorem (licitæ occisionis tyranni) satagens sancta synodus exurgere et ipsum funditùs tollere, declarat et definit hujusmodi doctrinam erroneam esse in fide et in moribus, ipsamque tanquam hæreticam, scandalosam, etc... reprobat. Declarat insuper, quòd pertinaciter doctrinam hanc perniciosissimam asserentes, sunt hæretici. Ubi Patres Constantienses propositionem licitæ occisionis tyranni, expressè erroneam et hæreticam appellant.

2° Si quæ esset causa cur hæresis et error non possent simul jungi, potissimum illa quam indicat Suarez, disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 21, ubi in oppositam opinionem inclinans sic discurrit: « Illæ duæ censuræ, hæresis et erroris, non possunt eidem propositioni attribui, quia includunt oppositionem ad fidem cum certitudine (si nimirùm sit hæresis) vel cum aliqua incertitudine (si sit error) quæ duo non possunt esse simul. » At hæc profectò ratio nullius prorsùs est momenti, et pugnat manifestè cum principiis quæ ibidem statuit Suarez, scilicet: Error opponitur veritati certæ certitudine theologicà; ast positiva incertitudo incompatibilis est cum certitudine theologicà.

3° Eadem propositio sub diverso respectu potest esse certa certitudine fidei simul, et certitudine theologicà; adeòque simul esse placitum fidei et conclusio theologica, ut patet in istà propositione: *In Christo sunt duæ voluntates*, quæ, ut antè probavimus, in se

immediatè revelata est, Lucae 22: *Non mea, sed tua voluntas fiat. Non sicut ego volo, sed sicut tu*, Matth. 26. Aliud verò clarè et evidenter sequitur ex istà fidei veritate, quæ constat Christum verum esse Deum et hominem; ergò pariter eadem propositio sub diverso respectu potest esse simul erronea et hæretica. Mone autem *Scrutinii* auctor cap. 5, art. 5, quòd etsi eadem propositio possit esse simul hæretica et erronea, nihilominus non solent concilia ac romani Pontifices in propositionum proscriptione conjungere predictas duas censurarum species, hæresis et erroneitatis, licet sæpiùs non minus hæresis quam erroneitatis notas conjungant cum aliis plerisque; et cuius potissimè ratio esse potest, inquit idem auctor citato loco, quòd utraque hæresis et erroneitatis censura ad eandem lineam nedùm spectent, sed per oppositionem ad fidem constituantur: indè enim sequitur quòd repertà in aliquà propositione, oppositione *immediatà* cum fide, minimè attendenda sit oppositio longè inferior, ac *mediata*; habitaque præ oculis *immediatà* oppositione cum divinà revelatione, inutilis apparet syllogismi efformatio, per quam propositio revelata disponatur tanquam conclusio theologica, ut hæc ratione propositio opposita denominari queat *erronea*. »

Quæres 5^a, quæ cautio adhibenda sit in consignendis propositionibus, seu hæreticà, erronea, aut quavis alià notà.

Resp. cum auctore *Scrutinii* variis in locis ac præsertim cap. 5, art. 4, in scholasticis concertationibus, ac etiam in operibus edendis (ubi agitur de opinionibus inter catholicos controversis) summam adhibendam esse cautionem, ne unius sententiæ patroni præjudicium vel leve inferant oppositum propugnantibus.

Ac 1° « quidem, inquit citato loco idem auctor, si questio non sit utrùm hæc vel illa propositio sit hæretica, erronea, aut alià quavis notà digna, tunc omninò à predictis censuris abstinendum, quòlibet non obstante modo locutionis probabilitatem exprimente. » Istud illustrat exemplo deducto ex questione Thomistas inter et Scotistas agitatà, *an Verbum divinum Adamo non peccante incarnatum fuisset?* Thomistæ existimant negativam optimè colligi ex Scripturæ et traditionis textibus quibus indicatur Verbum divinum carnem assumpsisse ad redimendos homines à peccato; non ideò affirmativam, quam unanimi consensu tuentur Scotistæ, affirmare debent aut possunt erroneam, nec è contrà.

« Scilicet aliud omninò est, inquit ibidem, uti Scripturæ testimonis ad adstruendam probabiliter sententiam et oppositam rejiciendam; aliud verò uti iisdem textibus ad eam certò et indubitanter evincendam, tanquam veram conclusionem theologicam, et oppositam tanquam erroneam explodendam; primum præstant, non autem alterum Thomistæ aliqve communiter theologi, cum questiones in scholis utriusque disputatas, adductis Scripturæ et Patrum textibus, probare aut refellere conantur. »

2° Si questio controversetur in scholis, an assertio aliqua hæretica sit, erronea, etc., necne: potest equi-

dem theologus eam quæ sibi probabilior videbitur elgere opinionem, sique hanc vel illam propositionem hæresis, erroris, aut aliâ notâ probabiliter arguere: « Itâ tamen ut, inquit citatus *Scrutinii* auctor, ex hujusmodi probabilis assertione, censura eadem nullo pacto extendatur ad opinionem ipsam quæ probabiliter sustinet prædictam propositionem non esse hæreticam. » Sic, v. g., quærunt theologî, an videlicet propositio opposita alteri deductæ ex duabus præmissis de fide sit hæretica. Jam verò qui affirmativam sententiam cum cardinalibus de Lugo, de Laureâ et aliis propugnant, non possunt quin tanquam probabiliter hæreticas non damnent propositiones oppositas quæ ex duabus revelatis deducuntur; attamen non possunt hæresi aut aliâ notâ confingere opinionem quæ ab illis eruditis theologis innoxie defenditur, quæ scilicet asserit propositiones hujusmodi non esse hæreticas.

5° Tandem meminisse debent theologî, verborum Innocentii XI, qui jure merito damnans 65 propositiones, paci et charitati consulens, « in virtute sanctæ obedientiæ precepit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in thesibus, disputationibus ac prædicationibus caveant ab omni censurâ et notâ, necnon à quibuscumque conciliis contrâ eas propositiones quæ adhuc inter Catholicos hinc inde controversantur, donec à S. Sede recognoscant, super eisdem propositionibus judicium proferatur. »

Ex dictis in presenti paragrapho colliges propositionem erroneam formaliter constitui per oppositionem mediatam cum doctrinâ divinitus revelatâ; adeò ut propositio erronea ea sit quæ opponitur conclusioni theologicæ; sicuti propositio hæretica adversatur placito fidei.

Si certò opponatur, erit certò erronea; si probabiliter tantùm, erit quoque probabiliter duntaxat erronea; quòd idem dicendum de hæresi.

§ 3. *De propositionibus hæresi proximâ, sapiente hæresim et hæreseos suspectâ.*

Hæ notæ à nonnullis promiscuè sumuntur, aliquatenus tamen distinguuntur. Scilicet, 1° propositio hæresi proxima est ea quam major et sanior theologorum pars ex Scripturâ aut traditione judicat esse hæreticam, etsi tamen non audeat absolutè ac simpliciter eam pronuntiare hæreticam, quòd aliqui graves theologî contendunt ipsi censuram hujusmodi inuri non debere. Itâ card. de Lugo, disput. 20 de Fide sect. 3, quam cardinalis doctrinam exscripsisse videtur Dominicus à SS. Trinit., lib. 2. Biblioth. Theol. sect. 7, cap 3. Paulò aliter propositionem hæresi proximam explicat auctor *Scrutinii*, cap 6, art. 4, n. 12, 13, ac præsertim n. 18, asserit eam esse quæ ex consensu omnium ferè theologorum directè et immediatè adversatur doctrinâ revelatæ, paucis duntaxat ex adverso dissentientibus theologis levi ductis motivo. « Triplex nimirùm, inquit ibidem hic auctor, n. 18, distingui potest certitudinis gradus, quo possumus judicare propositionem hæreticam (idem debitâ proportione dicendum de erroneâ): primus, quoties evidentè et

clarè elucet oppositio ipsius *immediatè* cum revelatis, sive quòd aperta exstet in sacris litteris contrariæ propositionis testificatio, quòd sit divinitus manifesta; sive quòd de eâ habeatur explicita definitio ac beclatio apostolicæ Sedis; sive etiâ... quòd omnes Patres aut theologî unanimes concordent in eâ asserendâ indubiè hæreticâ. Secundus, quoties non omnes in dictâ assertionè, sed ferè omnes conveniunt paucis dissentientibus levi ductis motivo. Tertius, quoties diversi inter se itâ reperiuntur theologî, ut verè probabilis utraque opinio, tùm videlicet affirmans aliquam propositionem esse *hæreticam*, tùm illam negans, reputetur. Primus autem ex his certitudinis gradibus, pergit idem auctor, inservit propositionibus inter *hæreticas* absolutè et simpliciter annumerandis. Secundus, propositionibus quibus adaptari potest nota *hæresi proxima*. Tertius, propositionibus quæ *hæreticæ* denominari non valent, nisi cum addito *probabiliter*. Hactenus insignis ille propositionum qualificator. Ex quibus colliges 1°, cum card. de Lugo, adversus Lorcam, Suarezium et alios, propositionem hæresi proximam cum erroneâ minimè esse confundendam; hæc conclusio theologicæ, illa placito fidei ex communi ac ferè omnium theologorum consensu, paucis ex adverso dissentientibus levi ductis fundamento, adversatur.

Et verò in decreto Alexandri VIII, quo 51 propositiones è variis desumptæ, pluribus configuntur censuris, erronea et proxima hæresi recensentur tanquam duæ censuram species omninò diversæ: « Supradictas propositiones, inquit summus Pontifex, tanquam *temerarias, scandalosas... hæresi proximas, erroneas...* damnamus; » ergò, etc.

Colliges 2°, cum eodem eminentissimo auctore, posse aliquandò eandem propositionem esse ratione sui hæresim, et tamen affici istâ censurâ et judicari hæresi proxima Ratio est, quia propositio hæresi proxima ex dictis ea est quam omnes ferè theologî existimant directè opponi veritati fidei, seu immediatè revelatæ; porrò opinio quæ talis ab omnibus ferè theologis judicatur, profectò plerumque directè adversatur veritati fidei, adeòque est hæretica; ergò, etc.

Colliges 3°, censuram erroris graviorem esse notâ proximæ hæresi. Ratio est, inquit auctor *Scrutinii*, quia negans conclusionem theologicam cogitur necessariò, quantum est ex parte objecti, negare et præmissam de fide; cùm tamen sustinens propositionem hæresi proximam, possit non esse hæreticus; quatenus opinio asserens illam propositionem hæreticam falsa esse possit, et proinde inter eam et hæresim non sit necessaria connexio. Undè, inquit de Lugo, propositio erronea obstinatè propugnata inducit in foro externo vehementem de hæresi præsumptionem, et multò majorem quàm inferat propositio hæresi proxima.

Colliges 4°, cum eodem *Scrutinii* auctore, eo ipso, quòd aliqua propositio hæresi proxima declaratur, omni prorsus necesse est probabilitate ipsam destitui; « aliàs, inquit, si in eâ ulla probabilitas maneret, absolutè hæresi proxima minimè declararetur. « Quod

adhuc clarius innotescet, pergat idem auctor, si attendamus, quòd nota *proximæ heresi*, pronuntiata, ut vidimus, sit à romanis pontificibus, qui nunquam censurâ incurrunt propositiones, quæ probabilis exstant apud doctores, eas relinquendo in suâ probabilitate quam habebant. »

Colliges 5°, cum iisdem, propositionem modalem non esse proximam heresi, ex eo quòd propositio simplex et absoluta sit proxima heresi; exemplum affert de Lugo in istâ propositione: *Parvuli non habent justitiam inhærentem*, quam asserit proximam heresi, « quia, inquit, multi communiter dicunt in concilio definitum esse justitiam inhærentem universaliter de omnibus; non tamen erit proxima heresi propositio modalis dicens: *Non est de fide, nec definitum, quòd parvuli habeant justitiam inhærentem*; quia hæc non negat objectum proximum fidei, nempe justitiam inhærentem parvulorum, sed solum gradum certitudinis illius veritatis; qui gradus potest esse sub opinionibus, licet objectum ipsum directum non possit in dubium revocari.

Proponit et aliam explicandæ propositionis heresi proximæ rationem citatus *Scrutinii* auctor, cap. 6, art. 1, n. 19, quam appellat expeditorem et in praxi tutiorem, ut nempe ea propositio dicenda sit heresi proximæ, quæ est in ultimo aut ferè ultimo constituta diffinibilitatis gradu, ut declaretur heretica; seu in quâ concurrunt omnes conditiones quæ requiruntur, ut declarari valeat heretica propositio, uti propemodum eveniret si in aliquâ propositione omnes omnino Patres aut theologi unanimi consensu illam haberent hereticam.

In hæc hypothesi, inquit, eadem propositio simpliciter heretica est simul et heresi proximæ; nempe inspectâ oppositione immediatâ quam importat cum fide, est simpliciter heretica; inspecto autem modo quo dictam oppositionem immediatam cognoscimus, non est ex eo præcisè simpliciter heretica, sed heresi proximæ, quatenus medium, quo nobis nota est dicta contradictio, non est in seipso regula fidei, sed potius signum regulæ fidei. Sicque censura proximæ heresi procul dubio gravior erit erroneâ, quia simpliciter heretica est, et certò talis, certitudine ad definitionem sufficientem, quæque æquivalens dici potest certitudini, quam habemus de mediâtâ oppositione, seu de conclusione theologicâ. « Hanc viam tutiorem innuimus, ait Panormo, quia per eam præcluditur scopulus in quem possent privati doctores incidere juxtâ aliam, pro communi habentes opinionem asserentes aliquam propositionem esse *hereticam*, quæ reverâ communis non sit, leveque judicando motivum putantium *hereticam* non esse, quod fortassis sit grave; et proinde notare ut *heresi proximam* propositionem, quæ tantam non contineat pravitatem. An autem reverâ hæc præ aliâ absolutè ineunda sit via, æqui doctique lectores determinent. » Hæc Panormo.

2° Quod spectat propositionem quæ heresim sapiat, illustrissimus Bossuet, in defens. Declarat. cleri Gallic. part. 1, lib. 2, cap. 13, post Gersonium, eo in libro

cui titulus: *Declaratio veritatum quæ credi debeant, et Gabriel in 4 dist. 13, q. 5, dub. 1, existimant esse sic exactè definiri posse: Propositio ex cujus concessione, coassumpto aliquo quòd non potest rationabiliter negari, sequitur heresis*. Talis esse videretur, inquit doctissimus præsul, hæc propositio: *Gregorius magnus non fuit Christi vicarius*; assumpto enim, quod non fide quidem sed aliundè certissimum est, Gregorius magnus in summum pontificem est electus, sequeretur eum qui in romanum pontificem canonicè sit electus, non esse Christi vicarium, quod est hereticum; undè existit illud sapiens heresim in eâ propositione: *Gregorius magnus non fuit Christi vicarius*, quam definitionem à Gabriele Biel Gerson deprompsit integram. Hæc illustrissimus antistes. Eandem sententiam proponat Turrecremata.

Verùm non satis accurata videtur adducta propositionis heresim sapientis notio; hæc enim semel positâ, inquit card. Laurea et Suarez, coincideret propositio heresim sapiens cum propositione erroneâ. Namque ea propositio « ex cujus concessione, coassumpto aliquo quod certissimum est et evidens, sequitur heresis, » opponitur conclusioni theologicæ, adeoque erronea est; attamen in conciliorum et SS. Pontificum decretis, inprimis verò in censuris concilii Constantiensis adversus Wiclefum et Joan. Hus, Pii V, adversus Baium, Innocentii XI, contra Molinos, etc., propositio erronea et sapiens heresim velut distinctæ notæ passim memorantur; ergò, etc.

Suarez, disp. 19, de Fide sect. 2, n. 17, propositionem heresim sapientem paulò aliter explicat: « Propositio illa dicitur heresim sapere, inquit, ex quâ, coassumptis aliis principiis, sequitur heresis, quandò vel illa principia non sunt omninò certa, licèt in Ecclesiâ sint valdè recepta, et ferè certa; vel etiam illatio non est evidens, cum tamen probabilissima sit et communiter probata. » Asserit ibidem Suarez, hanc esse Gersonis, Biel et aliorum plurimorum mentem; additque hunc modam, prædictam censuram exponendi facilem esse et expeditum. Propositio, inquit, idè dicitur sapere heresim, quia licèt eam formaliter non contineat, ex eâ tamen sequi potest; non potest autem consecutio certa requiri, nam hoc pertinet ad gradum erroneæ propositionis; ergò sufficit illatio probabilissima et communiter recepta.

Non placet etiam is modus explicandi propositionem quæ heresim sapit. Ex dictis etenim suprâ, quoties aliqua propositio eruitur ex principiis revelatis, de quorum revelatione non omninò constat, vel si constat, illatio non omninò clara et evidens habetur, sed solum probabilis aut probabilissima, toties dicenda est propositio heretica aut erronea (prout principia mediâtè aut immediâtè revelata sunt) sed cum addito *probabilissimè*, vel *ferè certò*, vel *certò moraliter*, vel alio simili. Undè card. de Lugo prædictam Suarez: « sententiam refellens, quam propositionem appellat Suarez, sapientem heresim, eam potius heresi proximam censui appellandam.

Cardinalis de Laureâ disput. 16 de personis ac do

étrinis de hæres. suspectis, art. 2, parag. 2, n. 33, Castro et alii, dicunt propositionem, quæ sapit hæresim, eam esse quæ primâ specie et ex solis terminis spectata hæresim præ se fert, quamvis intîmîus considerata et piè explicata, catholicum sensum habere possit. Itâ etiam censet suprâ citatus Antonius Saura in suo Platonis voto.

Ast, inquit Suarez loco citato, propositio hujusmodi magis videtur pertinere ad hæresim aut ad errorem, quàm ad hunc censurarum gradum sapientis hæresim: idque confirmat exemplo concilii Basiliensis, sess. 22, hanc propositionem: *Christus quotidie peccat*, tanquàm erroneam damnantis, quia in proprio sensu falsa est et contrâ fidem, et solum in metaphoricè ab errore liberatur, intelligendo Christum non in se, sed in suis membris quotidie peccare.

Cardinalis de Lugo, disput. 20 de Virtute fidei sect. 5, n. 88, existimat propositionem quæ sapit hæresim eam esse, quæ sive propter verba, sive propter materiam, sive propter locum, tempus, personam loquentis et alias circumstantias, tale præbet fundamentum, ut probabiliter judicari possit aliquam hæresim esse in auctore, ex quâ hæc assertio procedat; quòd si fundamentum non sufficiat ad id judicandum, sed duntaxat ad id suspicandum; propositio, inquit, poterit appellari, non quidem sapiens hæresim, sed de hæresi suspecta.

Omni ex parte non arridet adhuc ista eminentissimæ auctoris sententia, præsertim quatenus videtur supponere ex solis extrinsecis loci, temporis, etc., circumstantiis, propositionem, quæ ex sese non nisi catholicum sensum exprimit, talem reddi posse quæ hæresim sapiat; adeòque censuram sapientis hæresim, non ex naturâ propositionis, sed ex ipsius causâ, qualitibus proferentis, aliisque circumstantiis unice esse desumendam; quod ex dicendis mox et articulo sequenti fatsum esse constat.

Tandem auctor *Scrutinii*, ejus sententiæ in hærendum ducimus, articulis 1, 2 et 3 capitis 6, nonnihil ex variis suprâ recensitis opinionibus seligens, naturam propositionis quæ hæresim sapiat, in his tribus ponit.

Censet 1°, ad rationem propositionis hæresim sapientis essentialiter requiri ut sit capax duplicis sensûs, hæretici et catholici, quorum quilibet non metaphoricè et impropriè, sed cum aliquâ proprietate ipsi competat: « Propositio hæresim sapiens, inquit mox citatus auctor, constituitur per sensûs, quem continet, duplicitatem, » catholici videlicet et hæretici.

Censet 2° quòd, etsi utriusque sensûs, sani et pravi, capax esse debeat dicta propositio, attamen sensum pravum prævalentem involvere debet, sive ratione sui, sive ratione circumstantiarum; id est, sive quòd verba ex sese nata sint majori cum proprietate exprimere sensum pravum quàm sanum; sive ob extrinsecas circumstantias, præciâ proferentium conditione, ut patet in propositione: *Unus de Trinitate crucifixus est*, quæ, cum vigeret error Severianorum, passioni divini-

tatem tribuentium sapiebat hæresim non præciâ quòd prolata esset à Severiano, sed simpliciter quia sic passim à Severianis explicabatur, qui eam in perversum et erroneum sensum, quem minimè excludebat, detorquere conabantur; sive tandem habitâ ratione proferentis: ut enim mox dicemus ex Cano, eadem propositio: *Pater major me est*, qui in Scripturis sapit modestiam, in Arii libros transfusa sapiebat hæresim.

Censet 3° quòd si gravis sit ac vehemens suspicio de hæresi, quam ingerit dicta propositio, tunc dicitur hæresim sapiens; si autem levis sit ac modica, suspecta de hæresi appellatur. Gravis autem suspicio ea est, inquit de Lugo loco antè citato, quæ sufficiens præbet fundamentum ad probabile judicium ferendum, quòd auctor sit hæreticus; levis verò ac modica quæ non sufficit ad itâ judicandum, sed solum ad id suspicandum.

Juxtâ hanc sententiam propositio hæresim sapiens ea est quæ utriusque sensûs sani et pravi propriè capax est; attamen sensum pravum, sive ratione sui, sive ratione circumstantiarum loci, temporis personarum, etc., prævalentem involvit, vi cuius nata est gravem de hæresi suspensionem ingerere. Hic modus explicandi censuram hæresim sapientis, facilis est et expeditus, atque itâ propositio sapiens hæresim à notâ hæreseos, erroris, aliisque facilè ac sufficienter seccernitur.

Dixi, quæ sensum pravum, sive ratione sui, sive ratione circumstantiarum prævalentem involvit; propositiones enim merè æquivoce, quæ sive attentis vocibus ex quibus constant, sive consideratis omnibus circumstantiis, catholicum perindè ac heterodoxum sensum exprimunt, tanquàm hæresim sapientes damnari non possunt. At propositio quæ spectatis duntaxat quibus constat vocibus, ad bonum et malum sensum indifferens est, ex adjunctis circumstantiis, auctoris potissimum, ad heterodoxum sensum detorqueri, sicque ut sapiens hæresim proscribi potest.

Id eleganter docet ac variis adductis exemplis comprobatur Melchior Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, cap. 9, his verbis: « Quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tam definitione et argumentatione speculative discipline, quàm sensu quodam gustuque judicatur; » hoc est, non præciâ ex propositione absolute sumptâ, sed etiam relativè ad proferentem spectari debet. « Expediam brevi rem hanc, pergit Canus, et planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem: *Pater major me est*, in Evangelio; habes illius doctrinæ auctorem cognitum et perspectrum; antecedentia et consequentia in Evangelio verba diligenter attendis, ejus doctrinæ principia reliqua memoriâ tenes. Jam experiere, nisi habes humore aliquo malo affectum gustum, propositionem illam: *Pater major me est*, non hæresim tibi sapere, sed modestiam. Legebatur eadem in Arianorum libris Athanasius; auctores intus et in cute noverat; Ariane discipline causas et effecta, principia et connexa perspexerat, et quæ in Evangelio dulcis erat super mel et favum, eadem propositio in Arii libros transfusa sapiebat

hæresim, eratque ejus gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picen⁷, ex altero non sapit., sic una et eadem oratio ex uno corde et ore odorem spirat jucundissimum, ex altero terribilium, ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. » Sic demum concludit insignis ille theologus: « Non itaque è rerum ipsarum orationumque naturâ, sapor odorique omnis existimandus est; sed tum res, tum orationes ipsæ à venis aliquandò et viis per quas permeant, saporem et odorem accipiunt., quocirca quæ propositio hæresim sapiat, quæ contrâ non sapiat, non theologi quivis, sed prudentes solum atque experientes poterunt judicare. » Hactenus Canus, qui eam quam hic exprimit doctrinam ex Angelico doctore desumpsit part. 3, qu. 16, art. 8 in corp., ubi S. doctor mox citatam propositionem, *Christus est minor Pater*, suspectam esse indicat, quia licet in rigore verum contineat sensum, prævalet tamen in ipsis hæreticis ob Arianorum dogma quo Christus, etiam secundum divinitatem, minor Pater constituitur. « Respondeo dicendum, inquit, quòd sicut Hieronymus dicit, ex verbis inordinate prolatis incurrit hæresis, undè cum hæreticis nec nomina debemus habere communia, ne eorum errori favere videamur; Ariani autem hæretici Christum dixerunt esse., minorem Patrem, non solum ratione humane nature, sed etiam divinæ personæ. Et ideo non est absolutè dicendum quòd Christus sit minor Pater, sed cum determinatione, scilicet secundum humanam naturam. » Hæc S. doctor de propositionibus suspectis et quæ sapiant hæresim. Quid autem dicendum sit de propositionibus merè æquivocis, an et quâ ratione proscribi possint, mox exponemus articulo sequenti.

3° Quod spectat propositiones de hæresi suspectas, Suarez supponere videtur propositiones hujusmodi esse quid omninò idem cum propositionibus hæresim sapientibus. Id ex eo colligitur, quòd disput. 19 de Fide, sect. 2, in quâ enumerat species seu gradus censurarum quibus propositiones damnari solent, tertio loco recenset propositionem quæ sapit hæresim, nullâ prorsus factâ mentione de propositione suspectâ de hæresi.

Antonius Saura è contrâ in suo Platonis voto non obscure indicat duas prædictas censuras specificè esse distinguendas; asserit enim propositionem quæ hæresim sapiat, « primâ verborum facie sensum hæreticum offerre audientibus; » propositionem autem suspectam de hæresi, necessariè bonum et malum sensum involvere, atque ad alterutrum ex adjunctis circumstantiis determinari. At si ità est, nemo non videt duas prædictas censuras specificè distingui. Cardinalis de Lugo, auctor *Scrutinii*, et alii mediam viam inveniunt. Scilicet docent non quidem specificè, sed per gradus distingui propositionem hæresim sapientem, et de hæresi suspectam; prior sufficiens præbet fundamentum ut ex eo probabile sequi valeat iudicium de hæresi quam sustineat hujusmodi propositionis auctor; posterior verò non sufficit ad id iudicandum, sed solum ad suspicionem et timorem aliquem de eo concipiendum.

Arridet hæc ultima sententia, quæ ex dictis mox de propositione hæresim sapiente satis patet.

Itaque propositio de hæresi suspecta ea est, quæ ex sese utriusque sensûs, catholici et heterodoxi, capax est, quæque sive rationè sui, sive ratione circumstantiarum, sufficiens præbet fundamentum, non quidem ad probabile iudicium ferendum, quòd auctor sit hæreticus, sed solum ad suspicionem et timorem aliquem absque temeritate de eo concipiendum. Ità cardinalis de Lugo, auctor *Scrutinii*, etc.

§ 4. De propositionibus proximâ errori, saviente errorem, suspectâ de errore.

De his tribus notis eodem prorsus modo iudicandum, servatâ proportione, sicuti diximus de propositione hæresi proximâ, sapiente hæresim, et suspectâ de hæresi.

Ità Suarez, de Lugo, Laurea, etc. « Sicut, inquit, de Lugo disput. 20 de Virtute fidei, sect. 5, n. 90, datur propositio sapiens hæresim, vel suspecta de hæresi, quia fundamentum præstat majus vel minus iudicandi vel suspicandi, quòd auctor habeat aliquam in corde hæresim, licet propositio non sit hæretica; sic datur propositio quæ sapiat errorem, vel sit suspecta de errore, quatenus cum proportione præstat fundamentum majus vel minus iudicandi vel suspicandi quòd auctor in corde habeat aliquem errorem, nempe aliquod dogma contrarium conclusioni theologice. » Paulò antè, n. 84, dixerat: « Sicut ergò si quis negat propositionem quæ plerisque (vel ferè omnibus, ut antè diximus ex auctore *Scrutinii*), videtur esse de fide, nec posse sine hæresi negari, propositio negans dicitur hæresi proxima; sic quandò negatur propositio quæ plerisque videtur esse conclusio theologica, nec posse sine errore negari, propositio negans erit error proxima, cum eadem omninò sit cum proportione ratio. Quare hoc eodem modo et cum iisdem observationibus cum debità proportione applicatis intelligendum erit, sicut diximus de propositione hæresi proximâ. »

§ 5. De propositionibus malè sonante, et piarum aurium offensivâ.

Hæc utraq; censura à nonnullis, quorum meminit Suarez, dictâ disput. 19 de Fide, sect. 2, cum hæresim sapiente confunditur. In quam opinionem inclinat illustrissimus Bossuet, citatâ Defensione cleri Gallic. part. 1, lib. 2, cap. 15: « Malè sonans in fide, inquit, quantum capio, haud faciliè secernas ab eo quod sapit hæresim sive errorem; sed ut id quòd sapit errorem ad gustum quemdam, ità id quod malè sonat magis refertur ad aures; quòd cum subtiliter apud te pensitaveris, in idem recidere faciliè comperies. » Verùm, inquit de Lugo, loco antè citato, hæc sententia non potest admitti, quòd prædictæ censuræ in Constantiensi concilio et in Bullis Pii V et Gregorii XIII contrâ Baium, tanquam distinctæ et diversæ enumerentur. Et verò, uti observat auctor *Scrutinii* cap. 7, art. 5, n. 6, voces illæ divisivæ quibus utitur concilium, Wiclef et Joannis Ilus articulos damnans, plures, alios, quosdam, nempe, omnimodam censurarum quas

recenset distinctionem manifestè indicant. Atque hoc eodem argumento refelli possunt qui cum Lorecà censent prædictas censuras cum scandalosâ esse confundendas. Alii censent utramque hanc censuram, tum à sapiente hæresim, scandalosâ, cæterisque theologicis notis, tum à sese invicem specificè distingui. Ità de Lugo, Hurtado, etc. Alii tandem existimant notam malè sonantis et piarum aurium offensivæ equidem ab aliis censuris distingui, ut mox vidimus, sed non à sese invicem. Ità Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, cap. 11; Laurea disput. 16 de Hæres., art. 2, parag. 3; Turrecremata, Castro, Panormo, aliique graves auctores.

Probabilior nobis videtur hæc ultima sententia, 1^a quia concilium Constantiense ex quo præcipuè desumenda est notitia quidditatis et distinctionis censurarum theologicarum, plerisque ex articulis Wiclefi et Joannis Hus ut piarum aurium offensivos damnat, nullâ prorsus habitâ mentione de malè sonantibus; pariter neque de his loquuntur Pius V et Gregorius XIII, in damnatione articulorum Baii, quorum nonnullos notant tanquam in piis aures offensionem immittentes; ex quo clarè colligitur, nec concilium nec SS. pontifices discrimen agnovisse propositiones malè sonantes inter et piarum aurium offensivas.

2^a Non solum synodus Constantiensis et SS. pontifices Pius V et Gregorius XIII, sed et generatim quæcumque alia concilia, quilibet pontifices et Patres, quoties malè sonantis notam exprimunt, toties de alterâ piarum aurium offensivâ silent, et vice versâ; quo certè nihil efficacius adduci potest ad probandam utriusque censuræ identitatem. Hoc duplici argumento perindè evinci potest sapientis hæresim et de hæresi suspectæ censuras specificè non distingui.

3ª Nihil assignari valet malè sonans, quod piis aures non offendat, et vicissim, ergò, etc.

Quæres in quo præcisè posita sit propositionis malè sonantis et piarum aurium offensivæ notio ac natura. Resp. non unam esse hæc de re theologorum sententiam. Prima docet propositionem malè sonantem eam esse quæ in aliquo sensu proprio est heretica, et in aliquo etiam proprio est catholica. Ità adversus cardinalem de Laureâ nuper scripsit Dardinius, de hæresi sect. 2. Sic sumpta propositio malè sonans coincideret cum æquivocâ, à quâ tamen discrepare communiter censent theologo.

Secunda asserit propositionem malè sonantem seu piarum aurium offensivam eam esse quæ potest admittere sensum catholicum, sed plùs sonat et exhibet non catholicum. Ità Loreca 2-2, q. 11, disp. 40; Ripalda de Ente supernat. disput. 1, sec. 9; Corninch, disp. 18 de Fide, dub. 8.

Tertia est Sylvii, qui 2-2, q. 1, art. 1, propositionem malè sonantem aut piarum aurium offensivam eam vocat, quæ licèt bonum sensum habere possit, tamen tam malè proponitur ut offendat; vel quæ habet congruentem sensum fidei, verba autem incongrua.

Quarta est cardinalis de Lugo, dictâ disput. 20, n. 92: 4 Propositio malè sonans dicitur illa solum quæ non dat fundamentum audientibus iudicandi vel suspi-

candi quòd profrens habeat in corde suo hæresim, vel errorem aliquem circa fidem, sed solum peccat in abusu vocum diversarum ab usu communi quo solent à fidelibus usurpari. »

Quinta tandem sententia, quæ videtur magis coherens iis quæ suprâ diximus de propositione sapientis hæresim (quamque idèò amplectimur) est auctoris *Scrutini*, cap. 7, art. 3, n. 7. Contendit auctor ille, propositionis malè sonantis seu piarum aurium offensivæ naturam in eo consistere, quòd ita formetur, ut quamvis in bonum sensum exponi queat, nihilominus pravus ipsius sensus, sive ex intrinsecâ naturâ, sive ex circumstantiis extrinsecis, sano et catholico prævalens ac preponderans, piis aures offendat, malumque sensum præ se ferat. Undè de hæc utrâque propositione eo ferè modo dicendum, quo de propositione sapientis hæresim aut suspectâ de hæresi locuti sumus; hoc solo discrimine in præsentî causâ diligenter observando, quòd scilicet propositio hæresim sapiens aut de hæresi suspecta respiciat credenda, circa quæ sensus prævalens sit omninò hæreticus; malè sonans verò aut piarum aurium offensiva respicit agenda, vel, si credenda, non ità ut sensus prævalens sit penitus hæreticus, sed aliquâ infrâ hæresim pravitate infectus; et hoc certè sufficit ut malè sonantem inter et sapientem hæresim propositionem vera admittatur distinctio. Porro, ut observant Suarez et Laurea, propositio malè sonans aut piarum aurium offensiva (idem dicendum de propositione sapientis hæresim et de hæresi suspectâ) alia dicitur talis ab intrinseco, alia verò ab extrinseco. Malè sonans ab intrinseco ea est quæ ex sese præcisè extrinsecis circumstantiis, pravum sensum prævalentem involvit; undè propositiones huiusmodi ex sese et intrinsecâ naturâ aures piis offendunt, malumque sensum præ se ferunt.

Duo hanc in rem exempla ex pontificis diplomatis deprompta profert auctor *Scrutini*. Primum petitur ex trigesimâ propositione inter damnatas ab Alexandro VIII, his verbis conceptâ: *Confessiones apud religiosos factæ, pleræque vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ*; quæ propositio, inquit citatus auctor, malè profectò sonat offenditque haud dubiè piis aures, dum sacrilegium et invaliditas confessionum refundi videtur in ipsos religiosos, ac si earumdem radix sit unicè, quòd non fiant apud sacerdotes seculares.

Alterum exemplum desumitur ex vigesimo quinto inter articulos proscriptos à Constantiensi concilio, sess. 8 contrâ Wiclefum: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus*; quæ propositio posset ad sanum sensum trahi, si de temporalibus subventionibus intelligatur, quæ denur in præfatum orationis; nihilominus dicta propositio in suâ universalitate aures piis offendit; utpote quæ avertit fideles à piis operibus, ne videlicet divites indigentibus subveniant, indigentes verò ad orandum pro benefacientibus sese obligent, etiamsi non per modum præfati ista subventio habeatur, sed per modum eleemosynæ, vel etiam stipendii.

Malè sonans ab extrinseco vocatur propositio, quando pravus ipsius sensus non ex propositione nudè

sumptâ, sed cum circumstantiis personæ, loci aut temporis oritur; ut hæc propositio : *Fides justificat*, absolute pronuntiata, nunc obortis hæresibus præponderantem sensum pravum involvit, quem olim nondum enatis erroribus non involvebat; et similiter prolata à personâ suspectâ, multò pejus sonat quàm prolata à personâ de cuius doctrinâ et catholicâ fide constat. Idem de hæc propositio : *Unus è Trinitate passus est*, et aliis similibus, proportione servata, dicendum; quæ quidem, inquit Laurea et auctor *Scrutinii*, pro foro externo multùm observanda sunt.

Quòd si alicui arrideat malè sonantes propositiones à piarum aurium offensivis distinguere, in eo videretur, fortè non improbabilius, reponenda ista distinctio, quòd malè sonantes universaliorè importent extensionem, quàm piarum aurium offensivæ, quæ videntur aliquid speciale superaddere in ordine ad religionem. Nam specialiter offendit piæ aures, quòd aliquid indecens vel indignum in materiâ religionis sentitur vel profertur. Ità Suarez et de Lugo locis antè citatis. Undè in eâ sententiâ, omnis propositio piarum aurium offensiva, est quidem malè sonans, sed non vice versâ. Illic autem nomine piarum aurium intelligendæ sunt, inquit Melchior Canus, lib. 12 de Locis Theologicis, cap. 11, aures catholice, prudentes et doctæ; nam imprudentes, imperitos et malevolos offendit aliquandò propositio, quæ doctos, prudentes et benevolos non offendit, et hæc propriè non meretur censuram, nec potest dici per se piarum aurium offensiva. Monet ibidem Canus ad discernendas malè sonantes et piarum aurium offensivas propositiones ab iis quæ hæc notas non merentur, « non esse habendam rationem vulgi promiscui, imbecilli, perturbati, imprudentis, sed prudentis, sinceri, pii, incorrupti. Nec theologia modò requirenda est, sed pietas et prudentia sine quâ nullæ aures possunt consentaneos sonos, abhorrentesque discernere. » Vide quæ modò dicemus ubi de propositionibus scandalosis.

De iisdem propositionibus piarum aurium offensivis in eundem sensum hæc habet illustrissimus Bossuetius, citatâ Defens. cleri Gallic. parte 1, lib. 3, cap. 15 : « Vera pietas non cæco affectu, sed majorum auctoritate ac traditionis regulâ ducitur; quæ ab his aberrant finibus, sine fine modoque crescunt, veramque pietatem falsis et alienis ex arbitrariâ pietate superstructis obscurant et offuscant. » Rursus ibidem « Vera pietas cum veritate et traditione conjuncta est..... certum nobis est nullam pietatem agnoscere, nisi cum veritate et traditione conjunctam. »

§ 6. De propositionibus, temerariâ, scandalosâ et seditiosâ.

Propositio temeraria apud censores theologos ea est, quæ in materiis theologicis sine sufficienti fundamento vel auctoritatis vel rationis asseritur; vel aliter ea est quæ communi SS. Patrum doctrinæ adversatur, aut quæ constanti theologorum sententiæ contradicit absque gravi rationis vel auctoritatis fundamento. Ex quo obiter observa, propositiones temerarias, utpotè

auctoritate et ratione destitutas, in se vitiosas esse, nec usquàm sanas evadere posse.

Hanc esse veram ac genuinam temerariæ propositionis notionem tradunt celebriores theologo.

S. Antoninus, parte 2 Summæ Theol. titulo 12, cap. 5 : « Temerarium est asserere, inquit, tanquàm certum, illud quod non potest ratione vel auctoritate probari efficaciter; sicut asserere quòd mundus terminetur post centum vel ducentos annos. Quamvis enim hoc possit esse verum, tamen hoc asserere tanquàm certum, est temerarium; quia ad hoc nec auctoritas nec ratio efficax habetur. » Turrecremata, parte 2, lib. 4, cap. 11 : « Propositio temeraria est propositio asserens aliquid tanquàm certum, quod non possit efficaciter probari ratione vel auctoritate. » Bannes 2-2, q. 11, art. 2 : « Propositio temeraria est, quòd aliquis asserit quidpiam contrâ communem Ecclesiæ aut theologorum opinionem sine auctoritate in re gravi. »

Cardinalis de Laureâ, disput. 16 de Doctrin. de Hæres. susp., art. 2, n. 13 et 14 : « Dicenda est, inquit, temeraria propositio, quâ in materiis theologicis sine fundamento vel auctoritatis vel rationis arbitrariè asseritur; uti,..... si quis annum vel diem finis mundi seu iudicii certum doceret; si gradum gloriæ aut gratiæ alicui sancto assignaret, et alia his affinia proferret, quæ nullus antè dixerit. »

Non alia est eâ de re sententia Silvestri V, Hæres. n. 3; Card. de Lugo, Suarez, Ripald. auctoris *Scrutinii*, etc.

Tandem idem clarè docet illustrissimus Bossuet, citatâ Defens. declarat. cleri Gallic. parte 1, lib. 3, cap. 5, his verbis : « Temerarium passim definiunt theologo, quod novè, insolenter et audaciter nullâ doctorum auctoritate dicitur. »

Porrò Suarez, de Lugo, de Laureâ, auctor *Scrutinii*, aliique non pauci hic advertunt propositionem duobus modis dici posse temerariam, *positivè* scilicet, et *negativè*. Propositio dicitur temeraria *positivè*, inquit Suarez, disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 20, « quòd pugnat contrâ receptam sententiam, vel Patrum, vel scholasticorum, ità ut omnes vel ferè omnes in illâ conveniant, etiamsi non asserant, esse fide divinâ veram, sed omninò probabiliorè aut simpliciter veram, quia tunc..... non potest contraria propositio efficaci ratione niti; undè cum etiam destituatur auctoritate et tot doctoribus opponatur, temeraria *positivè* et *contrariè* censetur. *Privativè* autem temeraria dicitur propositio illa quæ solo proprio iudicio sine sufficienti auctoritate vel cogente ratione excogitata est. » Utramque hanc propositionem dignam esse censurâ asserit ibidem Suarez, licèt maiori quæ est solum *privativè* temeraria, quàm quæ est etiam *positivè*. Ideò autem propositio etiam *privativè* temeraria meretur censuram, « quia, inquit, deficit à rectâ regulâ rationis, et aliquid habet præsumptionis, ac proinde in materiâ theologicâ et supernaturali non caret temeritate. » Ità etiam sentiunt de Lugo, de Laureâ et auctor *Scrutinii* adversùs Iluradum, qui asserit,

disput. 81 de Fide sect. 7, parag. 41, notam temeritatis non competere propositioni *privativè* duntaxat temerariae. Observat autem de Lugo, dictâ disput. 20 de Fide sect. 3, has propositiones ferè « semper aliquid involvere de positivo gradu, licèt in hoc differant ab aliis, quòd Patres et doctores de iis, quæ dicuntur *privativè* temerariae, non explicitè et in communi, sicut de aliis, sed explicitè duntaxat et in particulari locutî fuerint. »

Quæres 1°, utrùm omnis propositio hæretica aut erronea sit temeraria. Resp. affirmativè. Ità S. Antoninus, Silvester, Turrecremata, locis antè citatis. « Omne hæreticum et omne erroneum, inquit S. Antoninus, est temerarium; at non è contrâ. » Et verò non major est temeritas quàm expressæ Dei revelationi per Ecclesiam propositæ, aut conclusioni theologicæ, id est, quæ certò et evidenter deducitur ex revelatis, adversari; atqui propositio formaliter hæretica adversatur revelationi per Ecclesiam propositæ; propositio verò erronea conclusioni theologicæ directè opponitur; ergò, etc.

Imò auctor *Scrutinii*, cap. 7, art. 5, n. 6, asserit, « temeritatis notam quibuslibet generatim propositionibus adaptari posse, quæ sub aliâ quavis censurâ prohibentur. Neque enim contingere potest, inquit, quòd doctrina aliqua sit hæretica, erronea, etc., quæ simul non sit temeraria, si (attendantur hæc verba) in seipsâ consideretur; esto ex parte proferentis possit fortè quandoque talis non dici, quòd ignorans deliquerit, putando in ejus discussione se adhibuisse media necessaria ad optimam efformandam resolutionem, quæ reverà nequaquam investigavit. » Itaque in sententiâ præfati auctoris, temeritas adaptari potest omnibus generatim propositionibus, quæ sub aliâ quavis censurâ prohibentur.

Quæres 2°, an omnis propositio temeraria sit hæretica aut erronea, etc. Resp. negativè, quòd apertè colligitur ex laudato mox S. Antonini textu. Et certè propositio temeraria ex dictis ea est quæ in materiis theologicis aliquid asserit sine sufficienti rationis vel auctoritatis fundamento; ast talis propositio non est semper hæretica aut erronea; imò « propositio si sit merè temeraria, inquit de Lugo, dictâ disput. 20 de Fide, sect. 3, n. 97, non negat fidem nec conclusionem theologicam; negat tamen temerè et imprudenter aliquid ad theologicam materiam spectans, et ad doctrinam communem circà res quæ spectant ad pietatem et salutem. » Ille autem nomine materiæ theologicæ non ea duntaxat intelliguntur quæ sunt in se immediatè revelata, aut cum revelatis necessariò et evidenter connexa; « verùm, inquit auctor *Scrutinii*, cap. 7, art. 5, n. 4, ut aliquid sit materia theologica, sufficit quælibet connexio cum mysteriis fidei, nec non et quælibet de eâ in sacris litteris mentio, vel probabilis ex eis illatio et deductio, per quam non amplius consideratur ut ad philosophiam duntaxat spectans, sed ut à Spiritu sancto ad supernaturalem finem intenta. » Hæc enim omnia, inquit card. de Lugo, loco mox laudato, « sunt quasi antemuralia quæ doc-

trinam fidei muniunt, quibus ablatis, faciliòr patet aditus ad fidem ipsam, vel alia dogmata fidei proxima oppugnanda; quarè propter connexionem aliquam, licèt non necessariam nec evidentem, quam cum fide habent, exigunt peculiarem reverentiam, ne faciliè et temerè contemnuntur. » Quin observat ibidem laudatus mox *Scrutinii* auctor, materiam theologicam reflexè dici posse eam, quæ tanquam materia theologica pertractatur, licèt sui naturâ talis non sit, nec de eâ quidpiam appareat in sacrâ Scripturâ. Quâ in hypothesis potest censuræ theologicæ fieri capax materia hujusmodi non in seipsâ, sed in modo quò propugnatur ac defenditur; adèò ut si asseratur certâ certitudine aut fidei aut theologicâ, etc., vel rejiciatur tanquam fidei ac theologicæ conclusioni repugnans, modus hujusmodi assertionis aut impugnationis proscribendus veniat, opinio ipsâ, in re non theologicâ, intactâ remanente.

Idipsum docet S. Thomas, Opuscul. 10. Scilicet sanctus doctor, interrogatus à Joanne Vercellensi super articulis 42, eorum resolutioni protestationem præmisit, « quòd plures horum articulorum ad fidei doctrinam non pertinent, sed magis ad philosophorum dogmata. » Subdit deindè, necesse plurimum placita philosophica, « quæ ad pietatis doctrinam non spectant, vel asserere, vel negare, quasi pertinentia ad sacram doctrinam; » citatque hæc in rem disertum S. Augustini testimonium, lib. 1 de Genes. ad litter. cap. 9, ac demùm concludit his verbis: « Undè mihi videtur tutius esse, ut hæc quæ philosophi communes senserunt, et nostræ fidei non repugnant, neque sic esse asserenda ut dogmata fidei, licèt aliquandò sub nomine philosophorum introducantur, neque sic esse neganda tanquam fidei contraria, ne sapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam fidei occasio præbeat. »

Insigne nobis subministrat eâ de re exemplum concilium Constantiense, sess. 49, in quâ eùm Hieronymus de Pragâ probabilem quandam philosophicam opinionem circà universalialia temerè notâsset, eamque velut fidei inimicam infamâsset, coactus fuit à Patribus Constantiensibus illam censuram veluti catholice religioni summopere noxiam ejurare his verbis: « Item ego Hieronymus de Pragâ, quia in nonnullis actibus scholasticis ad persuadendam opinionem de universalibus realibus, et quòd una communis generis essentia specificâsset plura ejusdem speciei supposita, et quodlibet eorum, ut Ambrosius, Hieronymus, Augustinus et sic de singulis, et ad hoc inducendum velut exemplo sensibili descripsi quamdam triangularem figuram, quam scutum fidei nominavi, ideò ad excludendum intellectum *erroneum* et *scandalosum*, quem fortassis aliqui ex hoc accipere potuerunt, dico, assero et declaro, quòd dictam figuram non feci, nec eam nominavi *scutum fidei*, eâ intentione, quòd vellem dictam opinionem de universalibus extollere super opinionem contrariam, sic quasi esset *scutum fidei*, quòd sine ejus positione non posset fides aut catholica veritas protegì et defendi; cum nos dictæ positioni,

velim pertinaciter adhaerere.... propterea cognoscens veram catholicam Ecclesiam, et apostolicam fidem, anathematizo omnem *haeresim*, praecipue eam de qua haecentis infamatus fui. »

Quaeres 3°, an nota temeritatis possit sola reperiri in aliqua propositione, seu an dari possit propositio cui sola competat temeritatis nota. Resp. cum Panor. cap. 7, art. 5, n. 40, difficillimum videri quod sola temeritatis nota in aliqua propositione interveniat. « Cùm enim, inquit, propositio temeraria per oppositionem ad receptam Patrum aut theologorum doctrinam constituitur, semper praesupponit motivum aliquod, quo Patres et theologi inducti sint ad illam impugnamdam, sive expressè, sive in causâ, quatenus ex doctrinâ ab iisdem concorditer stabilitâ inferatur ejus rejectio; consequens inde fit, ut aliqua sit pravitate infecta, ob quam aliqua aliâ juxta materiae qualitatem notanda veniat censura; etsi quandoque manifesta ea non sit, sed inferri queat, vel ex ipsâ unanimi Patrum aut theologorum ipsi contradicentem mente, quæ sicut fundata haberi debet in aliqua ex fidei vel morum regulis, ita et sufficiens est ad temeritatem ei infigendam, quæ per dictum ad eosdem respectum, proprium censuræ gradum perficit à cæteris quibuscumque se-junctim. »

Quaeres 4°, an quælibet propositio temeraria semper in se vitiosa sit ac falsa.

Resp. 1°, semper esse vitiosam; manifestè sequitur ex dictis. Namque propositio quæ novè, insolenter, audacter, absque ullo gravi auctoritatis vel rationis fundamento pronuntiat circa ea quæ fidem, mores et religionem spectant, ea, inquam, propositio procul dubio mala est in se ac intrinsecè; porro ex citatis celeberrimorum theologorum, ac praesertim illustrissimi Bossuetii testimoniis, propositio temeraria est hujusmodi; ergò, etc.

Resp. 2°, propositionem temerariam semper esse falsam; ad hoc enim satis est 1° quòd temeritas sit nota theologica; 2°, quòd nota theologica non cadat nisi in propositiones falsas. Atqui utrumque constat; primum ex dictis et ex consensu omnium theologorum; alterum verò ex dicendis articulo sequenti, assert. 4 et 5, in quibus demonstrare conabimur propositiones veras, imò nec etiam merè æquivocas, simpliciter et absolutè damnari posse; ergò, etc.

Quaeres 3°, an quælibet propositio temeraria ita falsa sit ac vitiosa, ut nusquam evadere possit sana ac vera. Antequàm respondeam, observa 1°, propositionem duobus modis dici posse temerariam, *positivè* scilicet, et *privativè*; exactam utriusque notionem mox exhibuimus ex Suarez et de Laureâ; 2°, rursus propositio dici potest temeraria, ut antèa cum auctore *Scrutinii* observavimus, vel ex parte objecti, seu in seipsâ considerata, cùm scilicet nullo in se gravi nititur fundamento, vel ex parte subjecti, seu ex parte preferentis; cùm nempe, etsi fortè sint gravia momenta ad rem affirmandam, ignorantur tamen ab eo qui propositionem profert; 3° tandem, spectari potest propositio aut ra-

tione dicti seu rei quam enuntiat, vel ratione modi quo exprimitur id quod enuntiat propositio.

His praesuppositis, resp. 1°, propositionem temerariam merè *privativè* et ratione subjecti, posse quandoque evadere veram. Ratio est, quia propositio ex parte subjecti merè *privativè* temeraria ea est, quæ sine sufficienti auctoritate vel legitimâ ratione auctori cognitâ profertur; porro propositiones hujusmodi possunt esse veræ, si nempe reipsâ in se gravibus nitantur fundamentis; ergò, etc.

Resp. 2°, propositionem *positivè* et in se, seu ratione objecti temerariam, ita esse falsam, ut nusquam possit evadere vera. Ratio est, quia propositio quæ, ut loquitur doctissimus Bossuet, *novè, insolenter et audacter*, seu, ut asserit card. de Laureâ, quæ « in materiis theologicis sine fundamento vel auctoritatis vel rationis arbitrariè profertur, » nec est, nec usquam potest esse vera. Et verò ea propositio nec est nec esse potest vera, quæ nullo in se nititur fundamento, jam verò ex definitione, propositio positivè et in se temeraria nullo, etc.; ergò, etc.

Resp. 3°, propositionem *positivè* temerariam, quandoque posse esse veram ratione dicti, seu praecisè spectando id quod enuntiat; non autem ratione dicti simul et modi. Utraque assertionis pars clarè colligitur ex S. Antonino, Turrecrematâ, Laureâ, Bossuet et aliis antèa citatis: « Temerarium est, inquit S. Antoninus, p. 2 Summæ, tit. 12, cap. 5, asserere tanquam certum illud quod non potest ratione vel auctoritate probari efficaciter; sicut asserere quòd mundus terminetur post centum vel ducentos annos; quamvis enim hoc possit esse verum, tamen hoc asserere tanquam certum, est temerarium, quia ad hoc nec auctoritas nec ratio efficax habetur. » Ex quibus patet propositiones hujusmodi, etsi veras quandoque ratione dicti, meritò tamen damnari ratione modi in quo videntur.

Cæterum, quidquid sit de veritate aut falsitate propositionis temerariae, certè, quod rei caput est, in his quinque conveniunt theologi: 1° notam temeritatis veri nominis esse censuram theologiam; 2° temeritatis notam cadere directè in perversam ac vitiosam propositionis doctrinam, sive sit proprium censuræ objectum, aut tantum ipsius motivum; 3° unumquemque fidelem, ubi propositiones tanquam temerariae ab Ecclesiâ proscriptae sunt, teneri sincerè et ex animo persuasum habere dictas propositiones noxias esse et meritò proscriptas; 4° unumquemque debere ita animo affectum ac comparatum esse, quandiu immutatus manet propositionis sensus, quantumcumque aliundè extrinsecè mutentur circumstantiae; 5° tandem, iudicia quibus Ecclesia propositiones velut temerarias dif-famat, non meras esse disciplinae leges, quibus earum usus unicè prohibetur; sed vera ac propriè dicta iudicia dogmatica, quibus malus propositionum sensus ac perversa earum doctrina proscribuntur.

Quod autem hic diximus de temeritatis notâ, id proportione servatâ dicendum de aliis omnibus theologicis notis infatæ hæresim, de quo consule quæ dicta

sunt, art. 1, parag. 2, et dicenda postmodum, art. 5 et 5.

Unum penè exciderat quod hic objici posset adversus ea quæ diximus circà propositiones temerarias; nempe, propositio temeraria ea est quæ adversatur doctrinæ majoris theologorum partis; atqui manifestum est, et variis exemplis constat propositiones hujusmodi posse in se veras esse ac sanas; ergò, etc. Et verò, ubi agitur de meris opinionibus theologicis, quæ certo tempore videntur singulares et minus usitatæ, eadem mutatis temporibus possunt evadere vulgares ac pervulgatæ, et tunc desinunt esse temerariæ; ergò, etc.

Resp. negando maj. Ex dictis enim patet propositionem temerariam non eam esse præcisè quæ adversatur sententiæ majoris theologorum partis, sed quæ novè, insolenter, audacter, nullâ doctorum auctoritate dicitur. Ità definitur ab illustriss. Bossuet. Vel, ut loquitur card. de Laureà, ea est, quæ aliquid sine fundamento auctoritatis vel rationis arbitrariè asseritur; vel denique, ut ait Suarez, disp. 19, antè citatâ, ea est, quæ pugnat contrà receptam Patrum vel scholasticorum sententiam, ità ut omnes vel ferè omnes in illâ conveniant. Addunt de Lugo et auctor Scrutinii, paucis ex adverso dissentientibus, levi ductis fundamento. Porro videtur extrà controversiam, propositiones quibus competunt prædicti characteres in se malas esse ac vitiosas, atque quendam pravitatis gradum in seipsis intrinsecè involvere, quò fit ut perpetuò novicæ sint ac damuandæ, nisi mutetur earum sensus; ergò, etc.

Et certè omnes Joannis Wicleff et Joan. Hus articuli damnati sunt tanquam non catholici; constat id ex Bullâ Martini V, tom. 12 Conc. Labb., pag. 269, à concilio Constantiensi approbatâ, in quâ jubet « ut literatî interrogetur utrùm credant..... quòd supradicti quadraginta quinque articuli Joannis Wicleff, et Joannis Hus triginta non sunt catholici, sed quidam ex eis sunt notoriè hæretici, quidam erronei, alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi. » Idem etiam constat ex sessione 15 ejusdem concilii, ibidem pag. 269, in quâ Patres Constantienses configunt vigesimam quintam Joan. Hus propositionem, quâ assererat iniquum esse et irrationabile dicere, « quòd nullus articulorum Wicleff sit catholicus, sed quilibet eorum aut est hæreticus, aut erroneus, aut scandalosus. »

Ex his sic licet argumentari: Omnes Joan. Wicleff et Joan. Hus articuli proscripti sunt tanquam non catholici, constat id ex citatis textibus concilii; porro ex iisdem testimoniis patet plures ex iis articulis fuisse temerarios, scandalosos, et aliis notis infrâ hæresim confixos; ergò articuli seu propositiones temerariæ, scandalosæ, etc., sunt non catholice; quis autem dicere ausit propositiones non catholicas sanas esse, veras et orthodoxas, aut tales evadere posse, immutato manente eorumdem sensu? Jam nonnulla dicenda sunt de propositione scandalosâ.

Propositio scandalosa, juxtà communem theologorum sententiam, ea est quæ dat occasionem ruinæ spiritualis, inclinando ad peccata, vel avertendo à vitu-

tum exercitio. Ità Sylvius, de Lugo et alii. Porro, quod impræsentiarum summoperè observandum, duplicis generis sunt propositiones scandalosæ; aliæ activè et per se, quæ sui naturâ et ex sese habent generare spirituales ruinam in proximum; aliæ verò passivè et per accidens, ex quibus proximus per accidens ob propriam fragilitatem, potest desumere occasionem spiritualis ruinæ.

Divisionem hanc proponit, et adductâ ex Angelico doctore scandali notione, dilucidè explicat auctor Scrutinii cap. 7, art. 2, n. 5. Hujus auctoris verba hic describere non abs erit, cùm præsentem materiam plurimum illustrent. « Notissimè est scandali divisio, inquit, in activum et passivum: ut enim docet S. Thomas 2-2, quæst. 43, art. 1 ad 4, dictum vel factum alterius potest esse dupliciter alteri causa peccandi, uno modo per se, alio modo per accidens; per se quidem, quando aliquis suo malo verbo vel facto intendit alium ad peccandum inducere, vel etiam si hoc ipse non intendat, et ipsum factum est tale quòd de sui ratione habet quod sit inductivum ad peccandum..... per accidens autem aliquid verbum vel factum unius est alteri causa peccandi, quando etiam præter intentionem operantis, et præter conditionem operis aliquis malè dispositus ex hujusmodi opere inducitur ad peccandum. » Postmodum subdit idem auctor: « Juxtà hanc scandali divisionem considerando pariter propositiones ac doctrinas, possunt et istæ scandalosæ in scribi activè et passivè; per scandalosas activè sumendo eas, quæ sui naturâ et per se habent generare spirituales ruinam in proximum; per scandalosas verò passivè, eas ex quibus proximus per accidens ob propriam fragilitatem quæ causat scandalum, quod dicitur pusillorum, aut malitiam quæ gignit scandalum Pharisæorum, potest desumere occasionem spiritualis ruinæ. » Advertit ibidem, n. 6, « nonnisi primi generis propositionibus competere dictæ notæ denominationem, in quibus reverà residet pravitas, quæ in passivè scandalosis in rigore non exstat. » Rursus n. 7: « Ex quo itidem patet, inquit, censuram scandali propriè et per se non competere nisi propositionibus ac doctrinis spirituales proximatorum ruinam activè promoventibus ac inducentibus. » Etsi autem asserat præfatus auctor censuram scandali propriè non cadere nisi in propositiones activè et per se scandalosas, fatetur tamen propositiones passivè duntaxat et per accidens scandalosas interdicere posse, eorumque usum prohiberi, dummodò id fiat cum debitâ cautione: « Non inficiamur, inquit ibid., n. 10, posse quandoque interdicere propositiones et doctrinas ob scandalum merè passivum, dummodò id fiat cum debitâ circumspectione. » Denique ibidem, n. 20, sic concludit: « Ex acriori et imprudenti defensione doctrinæ, quæ aliàs probabilis sit, nulliusque capax censura, scandala oriuntur, ad quæ cavenda doctrina ipsa prohibetur, seu verius suspenditur ne saltem publicè doceatur, imprimatur, aut disputetur, quin ulla in ipsam in se inspectam censuræ nota resultat. » Eadem prorsus est illustrissimi Bossuetii circà propositiones scandalosas doctrina, citato cap. 13, lib. 3 Defens. Declarat. cleri Gallic. Ibi asserit

eodem modo de propositionibus scandalosis ac de propositionibus piarum aurium offensivis judicandum esse; addit, *veram pietatem cum veritate et traditione esse conjunctam*; adeoque procul abesse scandali aut offensæ pietatis suspicionem ab eo quod verum est et traditioni conforme.

Atque ex his colligitur, quod postea fusiùs demonstrabimus, propositiones veras non posse tanquam scandalosas notari; tùm quia vera pietas, quæ scandalo esse nequit, semper est cum veritate conjuncta, ut mox vidimus ex illustrissimo Bossuet; tùm quia, ut docet citatus *Scrutinii* auctor, censura scandali propriè et per se non competit nisi propositionibus et doctrinis spiritualem proximi ruinam activè et per se promoventibus; at nemo dixerit veritatem activè et per se ruinam proximi inducere; tùm denique quia aliàs, quod vel etiam cogitare nefas, plura Genesis, Cantici canticorum, Epistolarum S. Pauli capita proscribere liceret, cum iis abusi fuerint impij et hæretici, atque ex iis per accidens et ob propriam malitiam spiritualis ruinæ occasionem sumpserint. Verùm de his alibi data opera.

Neque his adversatur Melchior Canus, qui hic passim solet objici. Equidem docet, lib. 12 de Locis Theologicis cap. 11, non solum falsas, sed aliquandò etiam veras propositiones posse passivè et per accidens nonnullis privatis scandalo et offensionis esse, et tunc Ecclesiam posse earum usum prohibere, atque in refragantes pœnis canonicis animadvertere; et nusquam asseruit, quod quàm sit absurdum nemo non videt, propositiones exactè veras posse esse ex sese et activè scandalosas. Porrò, ut mox vidimus ex illustrissimo Bossuet et auctore *Scrutinii*, quibus consentiunt de Laureà, de Lugo et alii: « Censura scandali propriè et per se non competit nisi propositionibus et doctrinis spiritualem proximorum ruinam activè et per se promoventibus ac inducentibus. » Adde quòd in propositionibus scandalosis, quemadmodùm diximus de temerariis, duo sunt spectanda, dictum scilicet, seu id quod enuntiat propositio, et modus seu ratio quæ propositio rem ipsam exprimit. Jam verò fieri potest ut propositio ratione dicti verissima, noxia sit ac vitiosa ratione modi; quatenùs nempe rem verissimam exprimit improbo, incongruenti, inconsiderato prorsus modo, quique multis scandalo et offensionis esse possit; et tunc nihil obstat quin illa propositio censurâ notari possit, non quidem ratione dicti in quo verissima supponitur: ac sana, sed ratione modi in quo intrinsicè vitiosa est ac noxia; undè tunc objectum et motivum censuræ est ipsum intrinsicè propositiõis vitium, in quod unicè cadit censura, non ipsa propositiõis veritas, seu potius id veri quod in ipsa propositiõne supponitur.

Egregium habemus eà de re exemplum apud S. Augustinum, lib. de Dono persever. cap. 22, ubi rejectis simpliciter et absolute variis circa doctrinam prædestinationis propositionibus, istam circa divinam præscientiam proponit: « Et si qui obeditis, si præsciti estis rejiciendi, obedire cessabit. » Continuò subdit

S. doctor: « Nempe hoc verissimum est; » addit tamen ibidem, prædictum modum proponendi veram hanc in se præcisè propositionem, improbum esse, incongruentem, inconsideratum, adeoque meritò damnandum: « Ità sanè, inquit S. doctor, sed improbissimum, importunissimum, incongruentissimum; non falso eloquio, sed non salubriter valetudini humanæ infirmitatis apposito; » id est, eloquio vero ratione dicti, falso autem ratione modi.

Itaque ubi agitur de propositione verà ratione dicti, vitiosa autem ratione modi, censuram cadere non in dictum propositionis, sed in ejus modum in quo supponitur vitiosa, inconsiderationem nempe, acclibitatem, etc., in confesso debet esse apud omnes. Ast an eo vitio, non solum intrinsicè vitiosa reddatur propositio, an insuper simpliciter et absolute falsa necne; istud est quod à nonnullis in dubium revocari videtur, et quò reddit celebris illa controversia an damnari propositiones simpliciter veræ. Verùm, ut jam dixi, de his alibi ex professo.

§ 7. De propositionibus schismaticæ et seditiosæ.

Prædictas propositiones unico duximus comprehendendas titulo, quòd quamdam inter se affinitatem habeant, uti ex dicendis patebit.

Quod spectat ad propositionem schismaticam, 1° cardinalis de Lugo, disput. 20 de Fide sect. 3, n. 103, propositionem schismaticam definit: « quæ sine hæresi promovet schisma, vel illud generare potest, vel ad illud inducere. »

Verùm non omninò videtur accurata prædicta definitio; tùm quia non satis clarè explicat naturam et constitutum specificum propositionis schismaticæ, tùm quia non exponit ejusdem propositionis schismaticæ ab hæreticè separabilitatem, præcisamque rationem cur absque hæresi illa consistere valeat.

2° Card. de Laureà, disput. 16 de Doct. de hæres. susp. art. 2, n. 70 et sequent., schismaticæ propositionis notam in eo consistere existimat, « quòd aliquid insinuet, quod possit in Christianis recessum à papa obedientiæ ac subjectione moliri. »

Hanc schismaticæ propositionis notionem et rationem et exemplis evincere conatur.

Ratio desumitur ex causâ 24, q. 4, c. 33, *schisma*, ex Pelagio I, Epist. 13, ubi dicitur quòd schisma græcum nomen sit scissuram sonans; et eatenùs doctrina schismatica, inquit, ea esse debet quæ ad dictam censuram viam parat.

Exempla verò deducit ex variis propositionibus damnatis contrà Wiclefem, octavâ videlicet: « Si papa sit malus, non habet auctoritatem suprâ fideles. » Nonà: « Post Urbanum VI nullus recipiendus est in papam, sed vivendum est morè Græcorum sub legibus propriis. » Et vigesimâ septimâ contrà Joan. Hus: « Non est scintilla apparentiæ, quòd oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod semper cum ipsâ militanti Ecclesiâ conversetur et conservetur. » Quibus exemplis adductis meritò subjungit eminentissimus auctor eas propositiones hæreticas esse, quatenùs negant romano pontifici, beati Petri Apo-

stolorum principis successori ac Jesu Christi vicario, debitam ab omnibus Christianis obedientiam; schismatics autem, quatenus reddunt caput Ecclesie odiosum et inutile ad regimen ejus.

Nec etiam ista schismatica propositionis notio videtur satis accurata; recurrit enim hic quod adversus mox laudatam cardinalis de Lugo definitionem divinus; scilicet præcisam rationem non exponit, undè fiat quòd propositio schismatica ab hæreticâ separari possit, et absque illâ consistere. Adde quòd, ut mox dicemus ex S. Thomâ, non solum id dicendi sunt schismatici « qui subesse renunt summo pontifici, sed et qui membris Ecclesie ei subjectis communicare recusant. » Non est itaque adequata propositionis schismaticæ notio adducta ab eminentissimo Laurentâ, dum asserit schismaticam propositionem eam esse quæ « recessum à papæ obedientiâ molitur. »

3° Auctor *Scrutini*, qui de naturâ et proprietatibus propositionis schismaticæ plenissimè disputat, statim observat, cap. 6, art. 15, n. 5, propositiones schismaticas ab ipsomet schismate longè discernendas esse, licet per respectum et ordinem ad schisma earundem naturæ et dignitatis sit dignoscenda.

Schisma autem ex S. Thomâ 2-2, q. 59, art. 1, est voluntaria sui ipsius separatio ab Ecclesie unitate: « Ecclesie autem unitas, inquit ibidem S. doctor, in duobus attenditur, scilicet connexione membrorum Ecclesie ad invicem, seu communicatione, et iterum in ordiæ omnium membrorum Ecclesie ad unum caput.... Hoc autem caput est ipse Christus, cujus vices in Ecclesia gerit summus pontifex, et ideò schismatici dicuntur qui subesse renunt summo pontifici, et qui membris Ecclesie ei subjectis communicare recusant. » Et in respons. ad primum, coherenter ad traditam doctrinam schisma et hæresim distinguenda esse asserit: « Nam hæresis per se opponitur fidei; schisma autem per se opponitur unitati ecclesiasticæ charitatis, et ideò sicut fides et charitas sunt diversæ virtutes, quamvis quicumque caret fide, careat charitate; ità etiam schisma et hæresis sunt diversa vitia, quamvis quicumque est hæreticus sit etiam schismaticus; sed non convertitur; et hoc est quòd Hier. dicit in Epist. ad Galat. » Inter schisma et hæresim hoc interesse arbitror, quòd hæresis perversum dogma habet, schisma ab Ecclesia separat. Hactenus doctor Angelicus. Ex quâ S. doctoris doctrinâ colligit Sylvius 2-2, q. 59, art. 1, tribus modis contingere posse schisma: 1° cum aliquis seipsum à capite separat, etiamsi non expressè à reliquis membris; v. g., qui cum rebellionè et pertinaciâ, ut loquitur S. Thomas hic ad 2, renuit obedire præceptis vel romanæ Ecclesie, vel romani pontificis, et iudicium ejus subire recusat. Si nimirum, addit Sylvius, ea rebellio exerceatur circa romanam Ecclesiam aut romanum pontificem ut talem, nolendo illam agnoscere matrem, vel istum patrem, Christique vicarium. « Quod addo, pergit ibidem, quia si quis nolit etiam cum pertinaciâ et contemptu obedire mandato pontificis, jubentis restitutionem aut cessationem à bello,

aut quidpiam simile.... non est necesse quòd sit schismaticus, quia cum ejusmodi inobedienciâ stare potest quòd recognoscat pontificem ut superiorem, neque se à membris Ecclesie segreget. » Subdit idem Sylvius: « Et similiter absque vitio schismatici fieri potest, quòd quispiam recuset iudicium papæ propter ipsius personæ qualitatem, non propter officium quòd gerit; ut si personam ejus habeat suspectam, agnoscat tamen ut Christi vicarium, velicque illi subesse quantum ad definitiones fidei et morum. »

Eadem est Cajetani doctrina quam latè explicat 2-2, q. 59, in respons. ad 2, his verbis: « Adverte diligenter, quòd recusare præceptum vel iudicium papæ contingit tripliciter: 1° ex parte rei iudicæ seu præcepte; 2° ex parte personæ iudicantis; 3° ex parte officii ipsius iudicis. Si quis enim, pergit, etiam pertinaciter contemnat sententiam papæ, quia scilicet non vult exequi quæ mandavit, puta abstinere à tali bello, restituere talem statum, etc., licet gravissimè erret, non tamen est ex hoc schismaticus. Contingit namque et sæpè, nolle exequi præcepta superioris, retentâ tamen recognitione ipsius in superiori. » Addit ibidem: « Si quis verò personam papæ suspectam rationabiliter habet, et propterea immediatum ejus iudicium recusat, paratus ad non suspectos iudices ab eodem suscipiendos, nec schismaticus, nec alterius vitii crimen incurrit.... Cum quis autem papæ præceptum vel iudicium ex parte sui officii recusat, non recognoscens eum ut superiorem, quamvis hoc credat, tunc propriè schismaticus est. » Concludit tandem eminentissimus auctor his verbis, quæ diligenter sunt attendenda: « Inobediencia quantumcumque pertinax, non constituit schismaticum, nisi sit rebellio ad officium papæ vel Ecclesie; ità ut renuat illi subesse, illum recognoscere ut superiorem, » etc.

Ex his patet, in sententiâ Cajetani et Sylvi, 1° ut quis sit schismaticus non requiri ut superioritatem pontificem aut auctoritatem Ecclesie neget; jam enim is esset hæreticus; sed requiri et sufficere, « ut cum rebellionè et pertinaciâ renuat obedire Ecclesie vel papæ ex parte sui officii; » id est, ut loquitur Sylvius, « quantum ad definitiones fidei et morum; seu quantum ad ea quæ sunt fidei aut religionis christianæ. » Quæ quidem quatenus speciatim respiciunt summum pontificem, vera sunt, suppositis semper conditionibus, de quibus ubi de Ecclesia.

2° Inquit ibidem Sylvius: Potest accidere schisma, si quis separat se à membris Ecclesie, non autem expressè à capite; ut si quis nolit communicare cum Gallis aut Hispanis quantum ad ea quæ sunt fidei aut religionis christianæ; dicitur *expressè*, quia, ut observat Sylvius, « is qui tacitè se separat à membris, tacitè vel consequenter separat se etiam à capite, et contrâ. » Cum enim membra et caput sint inter se connexa et subordinata, consequens est ut qui à membris divisus est, etiam sit à capite divisus, et viceversâ.

3° Accidit schisma quandò receditur à capite et membris; ut cum is qui separat se à romano pontifice, nolens ei tanquam capiti subesse, se etiam separ-

rat à communione eorum qui cum ut verum pontificem sequuntur.

His tribus modis recensitis, quibus contingere potest schisma, sic prosequitur Sylvius : « Non est autem existimandum schisma tunc solùm accidere, quandò aliquis separat se expressâ intentione vel à capite, vel à membris; sed etiam tunc incurritur quandò aliquis mavult voluntatem suam seu opus implere, quàm servare unitatem ecclesiasticam; sicut etiam ille incurrit homicidii reatum, qui etsi non intendat occidere, vult tamen illud opus prosequi undè mors sequi nata est, et de facto sequitur.

Totum istud pressius docet illustrissimus Bossuet, citatâ sæptis Defens. cleri Gallic. part. 1, lib. 2, cap. 13, ubi censuram ab episcopo Strigoniensi occasione Declarat. an. 1682, clero Gallicano inustam refellens, sic habet : « Schisma separationem sonat; quare schismatis nomen spontè corruit, ubi nulla separatio est; atqui clerus Gallicanus, neque se à quoquam, neque quemquam à se separat; ergò schismatis nomen, ipsâ nominis significatione statim vacat. »

Porrò ex assignatâ hùc usque schismatis notionem facilè deducitur dari posse schisma absque hæresi, quatenus, ut mox ex doctore Angelico audivimus, qui se ab Ecclesiæ unitate separat, integram fidem retinere potest, cum nempe, ut ait loco laudato *Scrutini* auctor, separatio non ex mentis deceptione, sed ex aliâ quâlibet turpi occasione pravoque quovis motivo initium sumit; quemadmodùm, ut pleraque alia exempla sileam, contigit in Meletio, quem S. Epiphanius, hær. 68, rectæ fidei dixit : « Non est immutata, inquit, fides ipsius in aliquo tempore à sanctâ catholicâ Ecclesiâ; » quamvis tamen indubitanter esset schismaticus, quòd propriam congregationem faciens ab obedientiâ Petri Alexandri discessisset; ast, pergit idem auctor, non eadem videtur esse facilitas in sejungendis schismaticis propositionibus ab hæreticis.

Quod ut explicet, observat schismaticas propositiones quibus insinuat recessus ab unitate Ecclesiæ, duobus modis exprimi posse, vel modaliter, vel absolute.

Modaliter concipiuntur quoties per eas honestum et laudabile supponitur, Ecclesiæ et summo pontifici obedientiam negare, ab eisque se separare; vel romanum pontificem non esse tenendum fidelium patrem, beati Petri Apostolorum principis successorem ac Jesu Christi vicarium; vel ad minus potestatem in eo non adesse ferendi leges, quibus, positus ponendis, obtemperare debeant fideles. Et huiusmodi propositiones schismatico-hæreticæ inscribende sunt, sicuti suprâ adductæ Joannis Wiclefi et Joannis Hus propositiones. Absolute verò exprimuntur quoties per eas Ecclesiæ aut summo pontifici denegatur obedientia, ejusque legibus observantia, absque explicitâ mentione exclusivâ potestatis à Christo ipsis concessæ. Et tunc, inquit idem auctor, multiplici distinctione et maturo examine opus est.

Namque si propositiones illæ, etsi absolute formæ æquivalent modalì, quatenus ingerunt evidens hæ-

judicium exclusivæ auctoritatis in Ecclesiâ aut romano pontifice, ut videre est in propositionibus 8 et 9 Wiclefi 12, 13, 20, 24, 27, Joan. Hus; tunc de ipsis discurrendum æquè ac de modalibus, scilicet schismatico-hæreticæ inscribendæ.

Si verò in iis non appareat evidens negatæ auctoritatis præjudicium, adhuc considerari debet, pergit idem Panormo, an itâ sint inductivæ inobedientiæ debitæ Christi vicario, ut luceat eas ortum ducere vel ex pravo intellectus judicio, vel ex pravâ voluntatis passione, aut saltem si dubium adsit de huiusmodi origine; et juxtâ varietatem earundem resolvendum respectivè erit eas esse schismatico-hæreticas, vel sapientes aut suspectas de hæresi, juxtâ ea quæ antè diximus.

Ex his sequitur, propositionem schismaticam eam esse quæ viam scissioni unitatis ecclesiasticæ aperit, dum scilicet fideles ab obedientiâ superioribus ecclesiasticis debita, ac præcipuè romano pontifici, qui est totius unitatis ecclesiasticæ centrum, removet ac retrahit; vel negando ipsum esse caput Ecclesiæ et Christi vicarium, eique inesse potestatem ferendi leges ecclesiasticas; vel simpliciter ipsi denegando obedientiam ejusque legibus observantiam, absque ullâ prorsus exclusione auctoritatis ipsi à Christo concessæ; posteriori casu propositio est simpliciter schismaticæ; prioribus verò propositionibus sunt schismatico-hæreticæ, quia et schisma promovent et indubiam hæresim continent. Romanis enim pontificibus, inquit illustrissimus Bossuet, cap. 1, lib. 1 Defens. Declarat. cleri Gallic., ab omnibus Christianis debitam esse obedientiam fide constat, nec de eo ulla inter Catholicos controversia esse potest.

Ad eorum quæ diximus circâ propositionem schismaticam coronidem, observanda quæ à theologis tradi solet schismaticorum distinctio.

1° Aliqui pertinaciter negant caput in Ecclesiâ militanti visibile cui ab omnibus Christianis obedientia debita sit, et isti non solum sunt formales schismatici, sed et formales hæretici, ut constat ex concilio Constantinensi, dampnante 41 Wiclefi articulum : *Non est de necessitate salutis credere, etc.*, et ex Bullâ Martini V, ab eodem concilio approbatâ.

2° Alii contententes supremum visibile Ecclesiæ caput, cui omnes ac singuli fideles obedire teneantur; in casibus nihilominus particularibus debitam obedientiam ei præstare pervicaciter detractant, leges ab eo in bonum Ecclesiæ latis cum *rebellionem quâdam et pertinaciter* contententes; et hi schismatici quidem in re sunt, ac hostes unitatis ecclesiasticæ, non tamen formales hæretici, quandiù fidei integritatem servant, contententes apostolicam Christi vicarii auctoritatem, legitimamque beati Petri in supremo Ecclesiæ regimine successionem.

3° Denique alii romani pontificis primatum, et ipsi jure divino debitam obedientiam contententur, sed bonâ fide errant in dignoscendâ particulari personâ in quâ auctoritas illa resideat; biq; non formaliter, sed materialiter duntaxat schismatici dicendi sunt, quatenus

nempè nondùm habitâ communi Ecclesie acceptatione plenè non constat quinam sit præferendus ex his qui de supremo pontificatu contendunt; Catholicorum aliquibus alterum venerantibus, alterum aliis, ut contigit in magno Occidentis schismate; quo tempore licèt evidens in Ecclesiâ schisma esset, non tamen, saltem antè concilia Pisanum et Constantiense, constabat, quinam dicendi essent formaliter schismatici, cum certum non esset cuinam absolutè deberetur obedientia, quod necessarium est ut quis censeatur formaliter schismaticus in facie Ecclesie; dico in facie Ecclesie, quia coràm Deo esset formaliter schismaticus, qui aliquem ex dubiis pontificibus, ut certum indubitanter tenens, adhuc obedientiam ei pertinaciter negaret.

Quod spectat ad propositiones seditiosas, iis, cum debitâ proportione accomodari possunt, quæ in schismaticis diximus; solum inter eas propositiones hic assignandum discrimen, non aliud certè desumendum, quàm ex naturâ ipsiusmet seditiosis et schismaticis: « Seditio autem ex Angelico doctore 2-2, q. 42, art. 2 ad 2, differt à schismate in duobus: Primo quidem, quia schisma opponitur spirituali unitati multitudinis, scilicet unitati Ecclesiasticæ; seditio autem opponitur temporali vel seculari multitudinis unitati, puta civitatis vel regni. Secundò, quia schisma non importat aliquam præparationem ad pugnam corporalem, sed solum importat dissensionem spiritualement; seditio autem importat præparationem ad pugnam corporalem. »

Ex his facilè patet seditiosæ propositionis quidditas, ipsiusque à schismaticâ discrimen. Utraque tendit ad destructionem unitatis; schismaticâ pugnat adversus unitatem ecclesiasticam; seditiosâ verò adversus secularem vel temporalem; illa non importat ex sese nisi solam dissensionem spiritualement; hæc verò dirigitur ad præparandum etiam corporalem pugnam in civitatis vel regni alicujus ruinam.

Igitur definiri potest propositio seditiosa, ea quæ ab obedientiâ principibus civilibus debitâ retrahit, aut ad tumultus in republicâ excitandos conducit. Itâ de Lugo, de Laurcâ, auctor *Scrutinii* et alii; hanc definitionem accuratam esse constat ex notione seditiosis à doctore Angelico mox allatâ.

Existimant nonnulli, quibus ex parte accedit de Lugo, propositiones seditiosas, nisi aliunde opponantur doctrinæ fidei, non videri dignas censurâ theologicâ, licèt Ecclesia propositiones hujusmodi meritò prohibere possit.

Verùm, inquit auctor *Scrutinii* cap. 6, art. 13, n. 20, præterquam quòd prædicta limitatio ad doctrinam fidei magis restricta videatur, quasi censuræ theologice propositionibus ad mores spectantibus adaptari non possent; certum est in concilio Constantiensis decretis adversus Joan. Wiclef et Joan. Hus articulos, et in pluribus SS. pontificum censuris in quibus propositiones sub variis notis configuntur, certum est, inquam, in his decretis uno et eodem tenore cum aliis notis propriè dictis scandalosâ etiam reperiri; quod

aperto argumento est hanc esse veram ac propriè dictam theologicam notam. Undè in instructione quæ legitur ad calcem concilii Tridentini, quæque servanda proponitur iis, « qui libris tunc prohibendis, tunc expurgandis, tunc etiam imprimendis diligentem ac fidelem (ut par sit) operam sunt dauri, » de notâ seditiosæ aequè ac de aliis fit mentio, dùm expurgandæ proscrībuntur propositiones hæreticæ, erroneæ, hæresim sapientes, scandalosâ, piarum artium offensivæ, temerariæ, schismaticæ, seditiosæ, blasphemæ, etc.

Porrò, n. 23, observat idem *Scrutinii* auctor, propositionibus seditiosis jurè adaptari posse quæ de scandalosis dicta sunt; scilicet aliæ sunt seditiosæ snapte naturâ et objectivè, quæ nempè ex sese seditioem promovent; aliæ verò sunt quæ seditiosæ inscribuntur, non ex intrinsicâ ipsarum naturâ, sed ex circumstantiis extrinsecis; id est, vel ex proferentium seditiosè se gerentium qualitatibus, vel ab effectibus. Sic Act. 15, v. 1, docentibus quibusdam fratribus de Judæâ descendantibus, quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari; mota mox seditio narratur: *Factâ ergò seditioem non minimâ Paulo et Barnabâ adversus illos*; undè doctrina illa potuit seditiosa inscribi, non quòd designaret aut promoveret ex sese seditioem, sed quòd ejus occasione orta reverâ seditio fuerit. Addit ibidem Panoormo: « quandoque esse posse propositiones quæ attento tenore nullâ essent afficiendæ censurâ theologicâ, et nihilominus proscrībendæ veniunt, sen verius suspendendæ, quòd contentiones et seditioes earum prætextu futuræ prævideantur. » Quod autem spectat propositiones quæ sui naturâ seditioem promovent, eas censurâ theologicâ affici posse, tanquam à veris morum regulis aberrantes, asserit et probat præfatus auctor momentis mox adductis

Pro completâ schismaticæ et seditiosæ propositionum notitiâ nonnulla supersunt observanda. Primum, propositionem rebellem de quâ quandoque mentio fit in censuris theologicis, in eo differre à schismaticâ propositione, quòd hæc ecclesiasticæ fidelium unitati adversetur, utpotè quæ populos removeat ab obedientiâ suorum pastorum, et præsertim romani pontificis, cui omnes Christiani jure divino parere tenentur, illa verò adversus secularem unitatem pugnet, quatenus ab obedientiâ civilibus principibus debitâ retrahit; in quo præcisè posita est rebello, juxta illud 1 Esdræ 4, 19: *Civitas illa diebus antiquis adversus reges rebellat*. Et 2 cap. 2, 19: *Quæ est hæc res quam facitis? Numquid contrâ regem vos rebellatis?* Alterum, non nihil discriminis esse propositionem rebellem inter et seditiosam. Equidem utraque, ut observat doctor Angelicus, *adversatur temporali vel seculari multitudinis unitati*; verùm rebellis semper respiciet discordiam et scissuram in ordine ad obedientiam principibus secularibus debitam, quemadmodum schismaticâ importat ordinem ad inobedientiam in pastores Ecclesie, et præcipuè in romanum pontificem; seditiosâ verò in suo conceptu temporalem dumtaxat scissuram civium à

conciuibus involvit, non spectato inobedientiæ erga principes motivo. Tertium, eandem propositionem posse simul esse seditiosam et rebellem, v. g., si promoveret inobedientiam in principes, simul et disponderet ac excitaret ad pugnam corporalem inter unam partem multitudinis et alteram, uti Numer. 26, v. 9, contigisse legitur : *Datan et Abiron, qui surrexerunt contra Moysen in seditione Core, quando adversus Dominum rebellaverunt.* Quartum, eandem pariter propositionem posse simul esse seditiosam et schismaticam, quoties nimirum ita promoveretur inobedientiâ in romanum pontificem, ut pariter excitaretur temporale dissidium inter hæc et illa membra : v. g., si quis diceret posse fideles se à communione fidelium separare ratione obedientiæ quam hi prestant romano pontifici existendi in statu peccati lethalis, etiam ineundo pugnam in ipsos, » propositionem schismaticam proferret, inobedientiam in Christi vicarium promovendo ; et etiam seditiosam, quia excitaret ad pugnam inter unam et alteram multitudinis partem. Quod enim dicit doctor Angelicus, « schisma spirituali unitati multitudinis, scilicet unitati ecclesiasticæ, seditioem autem temporali vel seculari multitudinis unitati civitatis vel regni opponi, » non est intelligendum exclusive ; ita ut ubi occurrit repugnantia cum spirituali unitate haberi nequeat seditio ; et ubi intervenit scissura temporalis unitatis, interesse non valeat schisma ; sed quòd schisma per repugnantiam et contrarietatem cum spirituali unitate constituitur ; seditio verò per repugnantiam cum temporali ; quæ oppositiones si simul conveniant, et schisma haberi poterit et seditio. Quà fortè de causâ Carl. de Lauræâ disput. 16 de Doct. de hæres. susp. art. 2, parag. 3, schismaticas ac seditiosas propositiones tanquam synonymas recenset. Quintum tandem quòd hæc veni observandum, istud est, nempe propositionibus schismaticis non omnino coincidere cum propositionibus illusoriis jurisdictionis ecclesiasticæ. Illusoria propositio ea est, inquit auctor *Scrutinii* c. 6, art. 13, quæ potestatem et auctoritatem Ecclesiæ propriam infringit vel imminuit, in laicas personas sub fucatis præsertim ac artificiosis pretextibus eam transferens, vel ipsis communem efficiens. Tales fuere, teste illustrissimo Bossnet, lib. 7 Variat., assertiones quibus in Anglicano schismate, rex supremum Ecclesiæ caput constitutus est, ipsique plenitudo auctoritatis ecclesiasticæ concessa. Undè, inquit loco citato, n. 24, *Scrutinii* auctor, « omnis propositio illusoria in se est schismatica, sive explicitè et formaliter, sive ut minimum virtualiter et illativè ; non tamen omnis schismatica est illusoria, quia non omnis inobedientiæ in pastores ecclesiasticos excitatio importat translationem jurisdictionis ecclesiasticæ in laicos, in quâ sita est illusoriæ propositionis quidditas. »

§ 8. De propositionibus blasphemâ et impiâ.

1° Propositio blasphemâ ea est quæ contrâ Deum, vel contrâ Deiparam, aut sanctos, aut res sacras concivium continet, illis debitas detrahendo perfectiones, vel indebitos affingendo navos, aut ipsis desiderando

aut imprecando malum aliquod vel carentiam alicujus boni. Sic blasphemus esset is qui videns malos bonis affluere omnibus, Deum injustum diceret. Pressius de finiri potest juxta doctrinam doctoris Angelici 2-2, q. 13, art. 1, propositio blasphemâ, ea quæ concivium et irreverentiam contrâ Deum continet ; maledictio enim et contumelia in sanctos aut res sacras, non nisi quia in Deum terminatur, blasphemiam rationem suscipit. « Sicut Deus, inquit S. doctor, in sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ Deus in sanctis efficit ; ita et blasphemiam quæ fit in sanctos, ex consequenti in Deum redundat. » Et 2-2, q. 76, art. 2, conclusionem hanc statuit : « Creaturis irrationalibus maledicere, ut Dei creaturæ sunt ad rationalem creaturam ordinate, blasphemiam est ; eis autem maledicere ut in seipsis sunt, illicitum est, cum sit hoc otiosum et vanum. » Propositio autem blasphemâ, inquit de Lugo, citatâ disput. 28 de fide, sect. 3, n. 100, alia est hæreticalis, altera simplex. Hæreticalis illa dicitur, inquit auctor *Scrutinii* cap. 6, art. 6, quæ hæresim exprimit aut significat, qualis est quælibet blasphemiam quâ vel affirmatur de Deo, quod ipsi repugnare, vel negatur aut in dubium revocatur, quod ipsi convenire fide constat ; sic, v. g., qui Deum esse omniscium, justum, providum, etc., negaret. Sic prima è quinque famosis propositionibus ab Innocentio X proscripctis : *Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus secundum præsentem quæ habent vires sunt impossibilia ; deest quoque illis gratia quâ possibilia fiunt*, blasphemiam hæreticalem continet ; scilicet Deum esse injustum legislatorem, qui præcipiat quæ volentibus et conantibus sunt impossibilia ; undè tanquam blasphemâ et hæreticâ damnata fuit. Quemadmodum autem blasphemiam dicitur hæreticalis si includat hæresim, ita crit erronea si errorem contineat ; suspecta et sapiens hæresim, si suspicionem aut saporem hæresis contineat, et sic de aliis censurarum gradibus. .

Simplex verò seu non hæreticalis, inquit idem auctor, ea est quæ etsi aliqualem contineat falsitatem quæ sit contrâ fidem, non tamen eam expressè et distinctè enuntiat. Varia eâ de re exempla profert Panormo loco citato. Porrò propositio hæretica et blasphemâ hæreticalis specie distinguuntur ; licet enim omnis blasphemiam hæreticalis sit hæresis, non idè tamen omnis hæresis est blasphemiam hæreticalis ; sic ista propositio, *Nullum Sacramentum Ecclesiæ imprimat characterem*, est hæretica, quòd directè opponatur definitioni Tridentini concilii, sess. 7, de Sacramentis, can. 7, non tamen est blasphemâ, sicut hæc alia : *Deus non est misericors dum punit æternis cruciatibus momentaneam delectationem*, quæ est hæreticaliter blasphemâ.

Ratio a priori distinctionis utriusque propositionis hæc est, quòd scilicet blasphemiam hæreticalis quidditas ex ratione formali concivii in Deum sit desumenda ; hæresis verò ex præcisâ oppositione cum re velatis, quæ formaliter non importat injuriam et concivium, licet illativè et virtualiter illud contineat.

Monet *Scrutinii* auctor blasphemam propositionem non esse nocendam ab eâ quæ dicitur divinæ pietati derogans. Nempè, inquit, blasphemiam quidditas in eo sita est, quòd doctrina sic affecta *importet*, ut loquitur S. Thomas, 2-2, q. 15, art. 1, in corp., *quamdam derogationem alicujus excellentis bonitatis, et præcipuè divinæ*; propositio ergò blasphemiam non debet specie distingui ab eâ quæ derogativa est divinæ pietatis.

Nec obstat quòd in censurâ quintæ propositionis Jansenianæ, notæ istæ, blasphemiam et divinæ pietati derogans enumerentur tanquàm distinctæ notæ. Namque cùm per notam blasphemiam essentialiter exprimitur derogatio in divinam bonitatem, ut mox vidimus ex doctore Angelico, consequens est, ut cùm in hac Jansenii propositione post blasphemiam additur esse pietati divinæ derogantem, nihil aliud intendatur quàm explicatio derogationis in divinam bonitatem, et hæc ad particulare Dei attributum, pietatem scilicet divinam, applicatur; non novus ergò gradus censura denotatur, sed idem ad determinatam materiam adaptatur.

Et verò nota blasphemiam et derogatio divinæ bonitatis per eam designatæ per accidens omnino se habet, sive impetat divinam justiciam, vel divinam immensitatem, vel etiam pietatem, quæ unâ cum cæteris cujuslibet generis attributis sub divinâ bonitate comprehenduntur; ergò diversi illi respectus specificam ac formalem distinctionem inducere non possunt; aliâs propositio derogativa in derogativam divinæ justitiæ, sapientiæ, omnipotentiam, immensitatis, etc., tanquàm in variis species esset subdividenda, quod patet esse falsum.

2° Quod spectat propositionem impiam, propositio ac doctrina impia, quatenus proprium censuræ gradum constituit, ea est, inquit Cardinalis de Laurea, dictâ disput. 16 de Pers. et Doct. de hæres. susp. art. 2, parag. 5, n. 89 et seq. quæ pietatis opera deprimit ac deprestat, debitum scilicet cultum Deo, ut supremo omnium nostrâ patri; honorem parentibus et consanguineis, superioribus et benefactoribus obsequia et debitam gratitudinem auferit aut imminuit. Aptum habemus præ reliquis impiæ doctrinæ exemplum in eâ falsâ Phariseorum traditione quæ refertur Matth. 15, quâ nempè, ut observat sanctus Thomas 2-2, q. 101, art. 2, Pharisei *impediabant filios ne parentibus sustentationem exhiberent*; ideoque ibidem à Christo redarguti his verbis: *Quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrem et matrem.... Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri vel matri: Mavis quodcumque est ex me, tibi proderit, et non honorificabit patrem aut matrem suam, et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram.*

Ex his patet contrâ nonnullos, maximè ex recentioribus, propositionem impiam distingui à blasphemiam præsertim hæreticali. Id constat: 1° ex allatâ mox Christianique propositionis definitione; 2° ex eo quòd propositio impia non semper involvat hæresim; aut si

involvit, illam non respiciat tanquàm sui constitutam; è contrâ verò blasphemiam hæreticis necessariâ continet hæresim; 5° blasphemiam hæreticis ad quodlibet divinum attributum sese extendit: vel per negationem ejus quod ipsi competit, vel per ejus affirmationem quod repugnat; impia verò propositio respicit Deum duntaxat sub ratione divinæ paternitatis, ac beneficiorum ex eâ nobis provenientium. Undè etsi quælibet propositio hæretica de divinis attributis formata blasphemiam sit, spectata sub ratione convicii, per quod affirmatur aliquid ipsi repugnans, vel negatur ipsi competens, non tamen quælibet dici potest propriè impia, sed illa sola quæ debitum Deo supremo omnium patri obsequium imminuit ac lædit in præjudicium divinæ ergà nos paternitatis, de quo conqueritur Dominus Malach. 1, 6: *Si ergò Pater ego sum, ubi est honor meus?* 4° Dari potest propositio blasphemiam, quæ specificè impia minimè dici nequit. Sic, v. g., impia non videtur propositio Græcorum negantium processionem Spiritûs sancti à Filio; per eam enim minimè negant Deo debitum obsequium, debitamque gratitudinem ob paternum ergà nos amorem quem habet, et ob beneficia quæ in dies præstat, ut misericors Pater; blasphemiam nihilominus est, utpote cùm neget Filium rationem principii respectu Spiritûs sancti; neget Patri communicare omnia Filio præter esse Patris; neget tandem Spiritui sancto, respicere Patrem et Filium, tanquàm unicum sui principium. 5° Demùm in variis censuris duæ illæ notæ tanquàm re distinctæ recensentur. Sic, 1 et 5, è quinque famosis propositionibus eæ impie simul et blasphemie proseribuntur.

Præter propositionem impiam, quæ est strictè loquendo censura theologica, admittunt nonnulli propositionem non piam, quam propriè censura theologica non sit, sed eo exprimitur vocabulo, ob repugnantiâ quam involvit cum oppositâ, cujus veritas quantumvis minimè revelata, nec certò theologice illata, nec absolutè et simpliciter ac absque formidine à Catholicis asserta, est tamen ex quodam pietatis instinctu habita ut vera, et proinde dicitur piè credita, quâ pietate minimè gaudens contraria, non pia quodammodo asseri potest, saltem relativè ad illam, quin tamen ullam in eâ impietatem, quæ ad censuram sufficiat, contineri quisquam asserere possit.

Talis est inprimis ista propositio quam tuctur Suarez, tom. 2 in 2 part. disput. 19, sect. 4, nempè, *piè ac probabiliter credi posse B. Virginem in hac vitâ interdum elevatam fuisse ad videndum clarè dicinam essentiam brevi tempore*. Quam eandem opinionem propugnant sanctus Antoninus parte 4, titulo 15, cap. 17 parag. 1; sanctus Bernardus, homil. 4 in *Miasis est*; Gerso, alphab. 15, titulo 8, et alphab. 88, titulo 9, etc. Negare ergò prædictum B. Virginis privilegium videtur potest non pium, cùm illud appareat ex pietate in B. Virginem non ab uno, vel altero, sed à plerisque gravissimis theologis creditum et assertum; attamen sic ut nec istud revelatum divinitus est, nec certitudo theologica illatum, nec absque ullâ in oppositum formidine propugnatum; itâ nec ullam censuram theo-

logicam meretur propositio contraria, sed solum dici potest non pia, seu non in via pietatis quae probabiliter Deiparæ potest exhiberi.

§ 9. *De quibusdam aliis propositionum censuris.*

Hucusque celebriores propositionum censuras fusi prosequuti sumus; jam nonnullæ quæ minùs precipuæ sunt ac usitate, compendiosius sunt pertractandæ. Primò, propositio injuriosa seu contumeliosa ea est quæ alicui vel personæ vel statui injuriam infert; dixi *personæ vel statui*, nam si sit in Deum, est blasphema. Ad injuriosam autem revocantur juxta auctorem *Scrutinii* cap. 7, art. 4, propositio maledictiva, detractiva et satyrica. Monet ibidem præfatus auctor, non omnes propositiones quæ convicia continent, injuriosas, contumeliosas, satyricas (quatenus his nominibus censura theologica designatur), esse inscribendas; nisi prædicta convicia *vel injustam honorem vel sanæ læsionem involvant; vel aliquo modo bonis moribus et christianæ disciplinæ sint contraria.*

Secundò, propositio captiosa est propositio quæ sub specie quâdam veritatis aut pietatis in errorem inducit, qualis est ista: *Non est impendendus cultus religionis sanctis, sicut Deo.* In censurâ Santarelli versus an. 1629.

Tertiò, propositio verbo Dei contraria dicitur, quæ opponitur veritati revelatæ quidem, sed nondum ut tali supremo Ecclesie judicio definitæ; usurpata fuit hæc nota primum à sacrâ facultate Parisiensi, posthæc à clero Gallicano in variis censuris.

Quartò, propositio improbabilis est ea quæ nullo Scripturæ aut traditionis testimonio, aut nullâ theologicâ ratione nititur.

An autem improbabilis sit species censure quæ à temeritate distincta sit, alii affirmant, alii negant, alii denique cum Panormo, quorum sententia magis ardet, contendunt propositionem improbabilem coincidere cum propositione privativè temerariâ, de quâ suprâ diximus. Hujus postremæ opinionis veritas, ex utriusque propositionis, improbabilis scilicet et privativè temerariæ definitionibus manifestè patet.

Quintò, propositio falsa à nonnullis dicitur illa quæ est objecto suo dissentiens, sed dissensione fidei nociva.

Paulò aliter propositionem falsam definit auctor *Scrutinii* cap. 7, art. 10, n. 34; assertit nempe eam esse, quæ identitatem, propinquitatem, aut necessariam connexionem dicit cum propositione expressè damnatâ, quæcumque tandem sit censura quâ iniuritur dicta propositio; et in hoc differt à notâ erroneitatis quæ necessariam connexionem dicit cum propositione expressè damnatâ ut hæretica. Si prior admittatur definitio, falsitas non erit nota theologica à cæteris specificè distincta; sed, ut advertit Suarez, disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 1, falsitas sic sumpta se habet per modum generis respectu omnium propositionum quibus aliqua iniuritur censura; idque colligitur ex notione censure quæ generatim definitur: *Nota prava et maligna doctrinam immediatè afficiens.* Si autem altera, quæ est Panormi et aliorum seligatur

definitio, jam falsitas non erit nota generica, sed specialis et à cæteris distincta.

De hæc falsitate quæ sit nota theologica hæc habet auctor *Scrutinii* pag. 535, quæ certè sunt annotanda: « Patet autem quod sic sumpta *falsitas*, generica quædam censenda veniat nota, cunctis videlicet illis propositionibus adaptanda, quæ ex damnatis inferuntur et cum ipsis connexionem important, sive damnatæ illæ sint ut hæreticæ, sive ut erroneæ, aut sub alio censuræ gradu.... Idque absque præjudicio falsitatem notæ specificæ, quæ alicui ex ejusmodi connexis propositionibus potest competere, ut patet in propositione oppositâ alteri deductæ ex majori de fide, et alterâ naturaliter notâ, quam erroneam diximus inscribendam. » Et paulò post idem auctor, exponens cur pontifices in propositionum damnatione, quæ aliquando æquè sunt falsæ, non de omnibus æquè expriment falsitatem, sic habet: « Quanquàm verò falsa declarari queat aliqua propositio, non inde sequitur quòd semper ea denominatio sit ei tribuenda, quoties ipsius est propositio capax. Cùm enim finis primarius apostolice Sedis in proscribendis pravis assertionibus sit, earumdem pravitate sufficienter patefacere, ad ipsius assecutionem minimè necessarium esse omnes formalitates ejusdem pravitatis expendere ac exponere; sed quandoque una assignatur, quandoque plures ob aliquod rationabile tunc vigens motivum, vi cujus tamen inferri non valeat, *falsitas* non esse habendam propositionem, quæ falsa non definitur, quòd possit propositio aliàs cum damnatâ connexa, proscribi ut *hæretica, erronea, etc.*, absque prædictæ connexionis expressione. » Verum de falsitate damnatarum propositionum dicemus articulo sequenti.

Nonnulli addunt propositionem damnabilem, quam definiunt, *quæ prohiberi debet, abstracto à speciali censura notâ quâ affici potest.* Tribus autem de causis, iniquitas, propositio dici potest damnabilis: 1° quoties adest fundamentum ei inveniendi aliquam ex suprâ recensitis censuris; 2° cùm certam iniuriam censuram alteri propositioni, quæ licet sit falsa, non meretur tamen talem censuram; 3°, cùm oppositam propositionem licet falsam rejicit nimis injuriosè.

Sunt et aliæ quedam notæ diversis in censuris expressæ, ut quòd propositio sit arrogans, aspera, aversa à fide, superstitiosa, etc. Verum cum illa sint minùs usitate, et ad suprâ recensitas commodè revocari possint, earumque notio nullam fermè patiatur difficultatem, ab ampliori enumeratione et expositione libenter abstinemus. Non inutile tamen erit nec fortè injucundum, prospectum alphabeticum hic exhibere omnium fermè censurarum quæ à conciliis, SS. Pontificibus, nec non à theologicis Facultatibus fuerunt usurpatæ. Eas ex auctore *Scrutinii* extrahemus.

1. Abrogata. 2. Acerba. 3. Æquivoca. 4. Ambigua. 5. Amphibologica. 6. Anti-quata. 7. Apocrypha. 8. Arrogans. 9. Aspera. 10. Aversa à fide, à succipiendâ religione christiânâ. 11. Anxia. 12. Blasphema. 13. Captiosa. 14. Contumeliosa. 15. Damnata. 16. Decolorativa candoris Ecclesie. 17. Deducta ex censuralibus

18. Denigrativa puritatis fidei. 19. Derogativa pietatis divinæ. 20. Detractiva. 21. Diversiva à susceptâ religione christiânâ. 22. Dubia. 23. Erronea. 24. Eversiva regnorum. 25. Falsa. 26. Hæretica. 27. Idololatrica. 28. Illusoria jurisdictioni ecclesiasticæ. 29. Impia. 30. Improbabilis. 31. Inprudens. 32. Infidelis. 33. Infideliter allegans verba sacre Scripturæ. 34. Insana. 35. Injuriosa. 36. Irreverens. 37. Magica. 38. Maledictiva. 39. Malè sonans. 40. Minus probabilis. 41. Miscens sacra prophana. 42. Nova. 43. Obscura. 44. Offensiva piarum aurium. 45. Periculosa in fide. 46. Periculosa in moribus. 47. Perniciosa. 48. Præsumptuosa. 49. Prava. 50. Proxima hæresi. 51. Rebellis. 52. Restrictiva mentaliter. 53. Sapiens hæresim. 54. Satyrica. 55. Scandalosa. 56. Schismatica. 57. Scrupulosa. 58. Seditiosa. 59. Seductiva. 60. Simulativa sacramentorum. 61. Sortilega. 62. Stulta. 63. Subsannativa religionis christiânæ. 64. Superstitiosa. 65. Suspecta de hæresi. 66. Suspensiva gravis resolutionis. 67. Temeraria. 68. Tentativa Dei. 69. Verbo Dei contraria.

Celebriores et magis usitatas harum censurarum species exposuimus; aliarum verò si quo modo potest esse utilis earum notitia, ex solâ vocum interpellatione haberi potest. Satis sit lic observasse ex his postremis, nonnullas esse quæ vix aut ullatenus sint in usu; alias verò quæ, ut advertit Lorea, 2-2, q. 11, art. 12, disput., 40, 21, « si rectè attendantur, poliùs continent notam criminis circâ mores, quàm notam erroris circâ veritatem, et propterè secundùm se non videntur ad iudicium et censuram fidei pertinere..... sed utcumque sit, illud est certum, nunquàm has notas considerari separatas à præcedentibus, quæ ad qualitatem falsitatis spectant; semper enim assumit quæ aliquâ ex his censuris digna est, alia simul habet ex parte erroris; et istæ sunt quasi circumstantiæ aggravantes.

ARTICULUS III.

De objecto censure theologicæ.

Quæ præsentî articulo et subsequentibus expendenda veniunt, hæc ad tractatum de Ecclesiâ jure pertinent, et quæ ibi ex professo evolvemus; verùm cum hæc eadem exactam ingrediantur censure theologicæ notionem, à brevi clarâque principiorum expositione hic abstinere nolimus. Itaque, circâ objectum censure theologicæ quinque expendemus: 1° an censura theologica cadat in ipsos præcisè propositionis terminos et in ipsa verba quorum usum merè prohibeat; an verò potissimum afficiat sensum atque doctrinam verbis expressam quam damnat ac configat; 2° an damnari possint propositiones quæ in Scripturis verbis expressis aut saltem æquivalentibus reperiuntur; 3° an describi possint propositiones quas ad nos usage transmisit veneranda Patrum traditio; 4° an damnari possit propositio vera in sensu proprio et naturali; 5° tandem an propositiones merè æquivocæ, quæque catholicum populum ad hæterodoxum sensum exhibent, simpliciter et absolutè configi possint. Ille totidem assertionibus obiter absolvemus.

Dico itaque 1° censuram theologicam non cadere in

ipsos præcisè propositionis terminos ipsaque verba, quorum usum merè removeat; asi afficere potissimum propositionum sensum, et doctrinam verbis expressam quam configit ac diffamat,

Probatur 1° ex constanti SS. Patrum doctrinâ, unum aut alterum eorum testimonium hic laudasse satis sit. S. Hilarius, lib. 4 de Trinit., n. 14: « Intelligentia doctorum, inquit, ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus. » Et S. Ambrosius, lib. de Fide: « Littera errorem non habet, apices sine crimine sunt, sensus in crimine. » Sensus ergò propositionis verbis ipsis expressus, præcipuum est censurae theologicæ objectum, quæ proinde doctrinam diffamat, nec in merâ terminorum prohibitionem consistit.

Probatur 2° ex ipsâ singularum notarum notione quæ constant eas in sensum et doctrinam cadere. Vide quæ hanc in rem articulo 1 et 2 diximus. Ipsiisum constantè docent theologî: « Censura theologica, inquit auctor *Scrutini*, est nota prava et maligna quæ immediate tribuitur doctrinæ. » Lorea 2-2, q. 11, disput. 40: « Notissimum est à theologis notari propositiones et dogmata quædam, quæ præter id quòd falsæ sunt, habent aliquid censuræ dignum, eò quòd aliquatenus sanæ doctrinæ adversantur. » Addit ibid. Lorea: « Id usu sanctæ Inquisitionis; et longè antè ex pravi concilii Constantiensis, sess. 8, receptum est. » Ripalda, disput. 1 de ente supernaturali, sic habet: « Censura theologica damnat doctrinam... et in falsitate quàm supponit notat documentum doctrinæ ad pietatem pertinentis. » Idem duntaxat Cajetanus, Salmaticenses et alii suprâ citati.

Probatur 3° ex lato discrimine quòd intercedit absolutam propositionum damnationem inter et nudam ipsèmet utendi prohibitionem. Primum, verum est iudicium dogmaticum quòd perversam propositionis doctrinam diffamat; alterum verò, mera est disciplinæ lex quæ non ipsam propositionis doctrinam respicit, sed illius duntaxat usum prohibet. De quo consule quæ dicta sunt parag. 2 et 3 articuli 1. Divi in assertionem, censuram non cadere in ipsos præcisè terminos, in ipsa præcisè verba; nemini enim dubium quin censura cadat, etsi minùs præcipuè, in ipsa propositionis verba; siquidem, ut habet tritum illud quod ex S. Hieronymo in epist. ad Damasum refert Magister in 4 dist. 15, et communis sententia: *Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæresis.* Undè Apostolus 1 ad Timoth. 6, 20, in personâ Timothei singulos alloquens episcopos, sic habet: *Depositum custodi, devians profanas vocum novitates.* Et rursum 2 ad Timoth. cap. 1: *Formam habe sanorum verborum.*

Dico 2° damnari non debere propositiones velio ad verbum ex Scripturis expressas. Adè videtur evidens ista veritas, ut in eâ probandâ diutius immorari superfluum foret; hæc quippè reverentia debetur Spiritui sancto, qui Scripturæ propositiones usurpando perpetuum determinavit earum sensum. Rejiciatur ergò venenosa doctrina, ad sacra Dei afflatu verba illæsa mancant. Equidem cum Novatores certis quæ

busdam Scripture vocibus aut propositionibus abutuntur, earum usu, aut absolute ad tempus, aut nisi quasdam adhibeant modificationes, prout oportuum iudicaverit, fideles interdiceret potest Ecclesia, ast voces illas simpliciter et absolute neutiquam damnat. Sic fervente Arianorum hæresi, nolebat S. Hilarius ea usurpari Scripture verba: *Christus natus ex Mariâ Virgine*, nisi simul adderentur et ista: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum*. Sic habet S. doctor, lib. de Synodis n. 70: « Nemo itaque à nobis unam substantiam negari putet, cujus idcirco ratio ostenditur, ne negetur... Non enim audio: *Christus ex Mariâ natus est*, nisi audiam: *In principio erat Verbum*... Non audiam: *Sitiet, nisi audiam: Qui bibere de aquâ quam dederò ei, non sitiet in æternum*... Non audiam: *Christus mortuus est*, nisi audiam: *Resurrexit*. Nihil solitarium ex divinis sacramentis ad suspicionem audientium et ad occasionem blasphemantium proferamus... Non est una Patris et Filii neganda substantia, sed nec irrationabiliter prædicanda. »

Quod autem diximus de propositionibus totidem verbis ex Scripturis extractis, id, proportionem servatâ, dicendum videtur de aliis propositionibus, quas constat omnino synonymis, aut quoad sensum æquivalentibus verbis ex Scripturâ expressas esse. An autem verba illa verè sint synonyma et quoad sensum æquivalentia, penes est Ecclesiam iudicare. Dico 3° damnari etiam non debere propositiones seu terminos quos ad nos usque velut tesseram fidei transmisit veneranda Patrum traditio. Promptum esset istud Scripture, conciliorum, SS. Patrum testimoniis, multiplici ratione theologica comprobare, nisi res per sese pateret. Satis si hic retulisse egregium eâ de re S. Agathonis testimonium, quod habetur tom. 6 Concil. pag. 668: « Sanctorum Patrum testimoniis, inquit sanctus ille Pontifex, in epistola ad Leonem imperatorem, tanquam radiis spiritualibus Ecclesiæ catholicæ atque apostolicæ doctrina illustrata est. » Et rursus, in eadem epistola, paulò antè dixerat: « Enimverò ex Patribus orthodoxæ fidei veritas claruit. »

Eximium et illud est S. Athanasii, lib. de Synod. pag. 908, ubi venerandam Patrum auctoritatem eleganter commendat, simul et que adversus eam ex abusu et scandalo hæreticorum opponi solent, nervosè suggillat: « Illic enim dicunt, inquit, vocabula ex substantiâ et consubstantiali sibi non placere, et illas voces quasdam scandalizasse, et multos conturbasse... Quòd si Ariani sunt quibus ista offensio nascitur, quid mirum si indignantur iis qui eorum hæresim de medio tollant? quibus verbo non scandalum sed dolorem afferunt, quoniam in iis trophæum de eorum hæresi statuitur. Desinite igitur istiusmodi causificationibus contra Patres grunnire; alioquin restat ut etiam cruci Domini obmurmuretis, quoniam ea Judæis scandalum est... Cæterim, quemadmodum crux mala non est..., ita quoque Patrum verba mala non sunt, sed utilis illi qui legitime ea perlegunt, vinctque in se continent omnis hæresis extinguenda, etiamsi Ariani inde rumpantur. » Quibus verbis nihil ad propositum nostrum dici

potest expressis. Illis germana sunt illa S. Hilarii, lib. de synodis novæ edit. pag. 1205. Idem disertè astruunt patres concilii XV Toletani, quorum verba referuntur tom. 6. Conc., pag. 1505.

Atque hinc colliges, voces, *homouision*, et *theotocos*, aliasque similes (idem dicendum de propositionibus) Ecclesiæ usu ac constanti Patrum traditione consecratas, ab omni prosûs notâ eximi debere.

Dixi (quod observa) constanti Patrum traditione consecratas; neque enim apparet aut etiam vera propositionis ab aliquo recentiore assertæ consonantia cum terminis ac vocibus unius aut alterius e SS. Patribus sufficit ad propositionem ab omni censurâ excimendam. Ipsum constanter tradunt SS. Patres; satis sit hic unum aut alterum eâ de re exseribere testimonium. S. Augustinus, Pelagianus Patrum græcorum, ac præsertim S. Chrysostomi textibus abutentes, sic revincit, lib. 4 contra Julianum, cap. 6, n. 22: « Disputans (Chrysostomus) in Ecclesiâ catholicâ, non se alter intelligi arbitrabatur; tali quæstione nullus pulsabatur, vobis nondum litigantibus securius loquebatur. » (Etn. 25, compellans S. Chrysostomum de cuius auctoritate gloriabatur Julianus, sic ait: « Opus est tuâ maximè sententiâ, quoniam in tuis literis iste juvenis (Julianus) invenisse se putat, undè tot tantorumque coepiscoporum inorum se arbitratu percellere et evacuare sententiâs. Quòd si verè tale aliquid invenisset, et quod ipse sentit, te sentire claruisse, nunquam te unum, pace tuâ dixerim, tot et talibus præferre in eâ causâ possemus, de quâ nunquam fides christiana et Ecclesia catholica variavit. »

Vincentius Lirinensis, *Commonit. 1*, declarans quibus conditionibus amplectendæ sint SS. doctorum sententiæ, sic habet: « Eorum duntaxat Patrum sententiæ conferendæ sunt, qui in fide et communione catholicâ... mori feliciter meruerunt. Quibus tamen hæc lege credendum est, ut quidquid vel plures vel omnes, uno eodemque sensu manifestè, frequenter, perseveranter, velut quodam sibi consentiente magistrorum concilio, accipiendo, tenendo, tradendo firmaverint, id pro indubitato, certo ratoque habeatur; quidquid verò quamvis ille sanctus et doctus, quamvis episcopus, quamvis confessor et martyr, præter omnes, aut etiam contra omnes senserit, id inter proprias et occultas et privatas opinioneulas, et communis, publicæ et generalis sententiæ auctoritate secretum, nec cum summo æternæ salutis periculo, juxta sacrilegam hæreticorum et schismaticorum consuetudinem, universalis dogmatis antiquitate dimissâ unius hominis novitium sectentur auctorem. »

Non ergò consensio cum uno aut altero è sanctis Patribus certum est veritatis argumentum, nec ipsa semper sufficit ad propositionem à censurâ vindicandam; ad id requiritur ut consensus ille manifestum sit, frequens, perseverans, omnium vel plurium, et velut quodam consentiente sibi magistrorum concilio firmatus; quod totum paucis his verbis ibidem complexus est Vincentius Lirinensis: « Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus. »

Et verò, quemadmodum cap. 11 Commonit. f. ad-
vertit idem Vincentius, moris scilicet fuit apud hære-
ticos, auctoritate et involutis nonnullorum SS. Patrum
verbis, avulsis è serie operis, et in sensum alienum detor-
tis, suam stabilire doctrinam. Scilicet Patres, inquit
S. Hieronymus, lib. 2 Apolog. contrà Ruff. pag. 409 et
seq. novæ edit., antè exortas hæreses quandoque mi-
nus cautè loquebantur, et Catholici in Ecclesiâ catho-
licâ intelligebantur; verùm hæretici, assumptis verbis,
mutato sensu, propositiones in speciem Patrum propo-
sitionibus simillimas proferunt; ut ergò confodiatur
perversum dogma, Ecclesiâ propositiones nonnullis
Patrum propositionibus quoad verborum texturam
requivalentes damnat, ne Patrum doctrinam amittat.
Ità inter cæteros illustrissimus Bossuet, Prefatione in
Mandatum pastorale archiepiscopi Cameracensis, sect.
11, pag. 176, ubi sic habet doctissimus præsul: « Il
« doit avant toutes choses poser comme un principe
« incontestable, que quelque honneur que rende l'Eglise
« aux Saints canonisés, c'est toujours une fausse règle,
« qu'on n'oserait condamner ce qu'on trouve dans leurs
« écrits..... l'Eglise, en les canonisant, n'a pas pré-
« tendu adopter ni garantir tous leurs sentiments.....
« on a condamné dans Bâuis des expressions expressées
« de S. Augustin dont il abusait. » Eas scilicet propo-
sitiones in sensus extraneos, atque à mente S. doctoris
prorsus alienos detorquendo, quo fiebat ut propositiones
in scriptis S. Augustini verissimè, mutato naturali
eorum sensu ex circumstantiis locorum, temporum,
personarum, nec non ex antecedentibus et consequen-
tibus in libris Novatorum evaderent falsæ ac censurâ
dignæ. Ibidem concludit illustrissimus auctor his ver-
bis: « En ces occasions, on se donne la respectueuse
« liberté de préférer aux saints, non pas ses sentiments
« particuliers, mais ceux d'autres saints, où la vérité
« s'est plus purement conservée. »

Et rursum in scripto cui titulus: *Écrit de feu M. Bos-
suet intitulé: Les passages éclaircis contre M. de Combray*,
sic habet: « Les doctes savent que les Ariens avaient
« des passages des siècles précédant le concile de Nicée,
« contre la divinité du Fils de Dieu, aussi apparents et
« en aussi grand nombre que ceux que l'on nous ob-
« jecte. Mais sans s'étonner ni de leurs expressions, ni
« de leur sainteté, ni de leur nombre, l'Eglise a su distin-
« guer le fond qui a toujours été constant, d'avec les
« expressions qui n'ont pas toujours été également pré-
« cautionnées..... Avant les disputes on peut être beau-
« coup moins précautionné que depuis qu'elles sont
« émus. »

Vera itaque ac omnimoda propositionum conso-
nantia quoad texturam ac seriem verborum, imò etiam
quoad sensum, cum propositionibus unius aut alterius
è SS. Patribus, non semper obstat quin dicte propo-
sitiones falsæ sint et censurâ dignæ; ut ergò præfata
propositionum conformitas certum sit earum veritatis
argumentum, easque à censurâ absolvere possit, re-
quiruntur insuper nonnullæ conditiones, quas hic ad-
vertere summopere necessarium est. Requiritur 1°, ut
non in transcurso duntaxat et quasi aliud agendo, aut

ex aliorum sententiâ et opinativè tantùm, sed ex pro-
fesso et datâ operâ, atque assertivè ex propriâ mente
ac doctrinâ, rem ipsam pertractârit. Primæ hujusce
conditionis necessitas ex sese patet, eamque expressè
laudant quicumque de criticis regulis egere. Requiritur
2°, ut certum sit in præsentî materiâ non errasse
Patr. s illos quorum auctoritate et testimonio firmantur
dicte propositiones. Istâ constant ex adductis mox
Vincentii Lirinensis et S. Augustini testimoniis. Id
etiam colligitur ex Concilio V generali, cujus verba
referuntur sess. 5 Concilii Lateranensis sub Martino I,
tom. 6 conc. Labb. pag. 271: « Super his autem, in-
quint Patres, in omnibus sequimur sanctos Patres
doctoresque Ecclesiæ, Athanasium, Hilarium, Basi-
lium, Gregorium theologum, etc....; suscipimus au-
tem et alios sanctos et orthodoxos Patres qui in san-
ctâ Dei Ecclesiâ rectam fidem irreprehensibilem usque
in finem prædicaverunt. Requiritur 3°, ut horumce
patrum doctrina laudata fuerit et approbata ab Eccle-
siâ, iique constanter habiti ut strenui fidei defen-
sores circâ materiam de quâ agitur. Hujus generis
fuere anathematismi S. Cyrilli adversus Nestorium
in concilio Ephesino approbati; dogmatica S. Leonis
epistola in concilio Chalcedonensi confirmata; SS. Atha-
nasii, Hilarii, Basilii, utriusque Gregorii, Ambrosii,
Augustini opera, in causâ Origenis et trium Capitulo-
rum, à Concilio V generali comprobata. Citrà specia-
lem hanc Ecclesiæ approbationem nullus est, etiam
è doctoribus et sanctioribus Ecclesiæ Patribus, qui,
pro humanâ conditione, errare non potuerit; nullus
de quo cum S. Augustino epist. 82 ad S. Hierony-
mum, aliàs 19, n. 13, dici non possit ac debeat: « Ego
enim fateor claritati tue, solis eis Scripturarum li-
bris, qui canonici appellantur, didici hunc timorem
honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scri-
bendo aliqui errasse firmissimè credam. Ac si aliquid
in eis offendero litteris, quod contrarium videatur
veritati; nihil aliud quàm vel mendosum esse codi-
cem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum
est, vel me minimè intellexisse, non ambigam. Alios
autem itâ lego, ut quantalibet sanctitate doctrinâque
præpolleant, non idèò verum putem, quia ipsi itâ
senserunt, sed quia mihi vel per illos auctores cano-
nicos, vel probabili ratione, quod à vero non alhor-
reat, persuadere potuerunt. » Hinc concilium Triden-
tinum, sess. 4, tradit, non ex unius aut alterius, sed
ex unanimi duntaxat SS. Patrum testimonio, certum
ac indubitatum crui argumentum ad stabilendum
dogma, aut errorem impugandum.

Requiritur 4°, ut propositiones aut verba ex Patri-
bus extracta eo ipso intelligantur sensu quo à Patri-
bus usurpata fuerunt. Conditionem hanc exigit S. Hiero-
nymus, lib. 2 Apolog. jam citatæ contrà Ruffinum,
pag. 409 et 411 novæ edit., eâque ratione sanctos
Patres qui antè Arianorum tempora scriperant, et
quorum testimoniis adulebantur Ariani, vindicat S.
Doctor: « Fieri enim potest, inquit, ut vel simpliciter
erraverint, vel alio sensu scriperint, vel à librariis
imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint, ve

certè antequàm in Alexandria tanquàm dæmonium meridianum Arius nascretur, innocenter quædam et minus cautè locuti sint, et quæ non possint perverſorum hominum calumniâ declinare. »

Requiritur tandem 3°, ut dictarum propositionum sensus ex circumstantiis locorum, temporum, personarum, etc., aut ex antecedentibus et consequentibus immutatus non fuerit: exceptis enim verbis et propositionibus venerandâ Scripturarum auctoritate, aut constanti Patrum traditione consecratis, in quibus Scripturæ et traditionis usus superior est, ac proinde cuilibet alteri in his quæ religionem spectant, prevallere debet; alia verba, alie propositiones, ut mox dicemus, usu constanti et universali, qui est summa acceptionis terminorum regula, quoad sensum mutari possunt; sicque certæ quædam propositiones à SS. Patribus innoxie ac catholicè assertæ, postmodùm usu constanti ad parvum sensum deductæ, falsæ evadere possunt ac censurâ dignæ; tuncque ab Ecclesiâ meritò damnantur; in proscribendis enim propositionibus, non ad eum quem olim sensum habuerint propositiones, attendit Ecclesiâ, sed ad eum quem hic et nunc obtinent. Verùm (quod observa) non eadem tunc remanet, ut suprâ diximus, propositio formaliter, seu quoad sensum, sed materialiter duntaxat, seu merè quoad ipsos terminos ipsaque verba.

Quòd autem exceptis propositionibus Scripturæ usu aut constanti Patrum traditione consecratis, alie quoad sensum mutari possint, universali scilicet usu, atque adèò ex sanis et catholicis evadere possint falsæ et heterodoxæ, constat 1° variis exemplis ex historiâ eclesiasticâ petitis, quibus patet certas quasdam propositiones variis temporibus diversam sortem tulisse; adèò ut uno tempore approbatæ, aliter verò improbatæ ac rejectæ. Satis sit hic indicasse voces istas, *homo deifer*, *homo deficator*, *homo dominicus*, à SS. Athanasio, Gregorio Nazianzeno, Augustino, etc., antè exortam Nestorii heresim innoxie ac catholicè non semel usurpatas; jam verò periculosæ essent et censurâ dignæ, quòd Nestorianum errorem aut involvant, aut non satis excludant. Quin et ipse S. Augustinus voces istas, *homo dominicus*, quibus quandoque usus fuerat, postmodùm in libris retractationum damnat ac rejicit.

Constat 2° ex sacrâ facultate Parisiensi, quæ an. 1693 quatuor proscripsit propositiones extractas ex lib. cui titulus: *La mystique Cité de Dieu*, etc., in quibus asseruntur Angelos et sanctos beatam Virginem adorasse: in eo autem præcipuè fundatur dicta censura, quòd licet adorationis nomen quandoque in Scripturis et nonnullis SS. Patribus usurpetur pro honore creaturis debito, jam tamen ex Ecclesiæ usu terminus ille usurpatur ad significandum supremum cultum soli Deo debitum. En censura Parisiensis verba: « Licet adorationis nomen æquivoce sumatur, et aliquandò in Scripturis et nonnullis SS. Patribus pro honore creaturis debito usurpetur, tamen cum ex Ecclesiæ usu terminus ille usurpari debeat ad significandum supremum cultum soli Deo debitum, nec possit sine pe-

riculo scandalì creaturis communicari; hæ propositiones, quatenus eodem adorationis termino cultum expriment exhibitum vel exhibendum Beatissimæ Virgini, quo ipsi Deo exhibitus ab auctore exprimitur, scandalosæ sunt et in errorem inducentes: quatenus autem sanctissimam Virginem adoratum ab Angelis statim ut ipsi creati sunt, et statim atque ipsa nata est, tum etiam adoratum in throno Altissimi, respectivè temerariæ sunt et falsæ. » Judice ergò sacrâ Facultate Parisiensi, vox ex sese ad varios sensus indifferens, ad unum præ alio ex Ecclesiæ usu determinari potest.

Constat 3°, quia proprius ac naturalis propositionum sensus plurimum dependet ex constanti ac generali usu, qui est summa acceptionis terminorum regula, juxtà illud poetæ: *Quem penes arbitrium est, et jus, et norma loquendi*; ergò in his propositionibus quæ nec Scripturæ, nec traditionis auctoritate firmatæ sunt, proprius earum sensus communi ac diuturno usu mutari potest, et ad significandam rem omninò oppositam transferri. Eandem veritatem tradunt plerique è recentioribus; instar omnium satis sit hic retulisse testimonium auctoris libri cui titulus: *De la Perpétuité de la foi*, tom. 3, pag. 29, ubi hæc habentur: « A « qui pense M. Claude quand il a mis au rang de ses « principales preuves contre la présence réelle, la re- « marque qu'il fait que les Pères nous disent que ce « sont des types, des images, des figures?... Car comme « il y a de ces mots que l'hérésie des Sacramentaires « a rendus odieux, c'est une espèce d'infidélité de « rendre un mot qui n'était point odieux du temps « des Pères, et qui excitait l'idée entière de tout ce qui « est contenu dans ce mystère, par un mot qui n'ayant « que le même sens selon le son, n'est plus le même « selon le sens. » Immutatis ergò ipsis propositionis terminis, mutari potest pro diversitate circumstantiarum ipsius sensus.

Ex dictis itaque patet prætentam propositionum consonantiam quoad verba, imò quoad sensum, cum propositionibus unius aut alterius è SS. Patribus, non posse semper eam à censurâ eximere.

Dico 4° nullatenus posse damnari propositionem in sensu proprio et naturali veram, nec ullo affectam vitio intrinseco.

Antequàm probetur assertio, observa 1° terminorum ac propositionum sensum ex triplici potissimum capite colligi: 1° ex usu constanti et universali; ipse enim, ut mox diximus, summa est acceptionis terminorum regula; 2° ex antecedentibus et consequentibus; namque licet termini frequenti usu ad certam significationem determinentur, attamen dum sibi adhaerent varias patiuntur notiones, diversosque sensus exhibere possunt; ad unum autem præ cæteris determinantur per antecedentia et consequentia; 3° ex intentione auctoris notâ et constanti; etenim termini ita ab usu dependent, ut tamen liberæ auctoris acceptioni subijci possint; undè fit, ut tradit S. Ambrosius, Epist. 48, « quòd sermonem dubium mens non dubia obumbret et defendat à lapsu. » Et ut habetur cau. *Intelligentia*, extra. de verborum significatione: « Verba

sunt intelligenda, non secundum quod sonant, sed secundum mentem proferentis. »

Observa 2°, ex his sequi duplicem posse distingui propositionis cujuslibet sensum; grammaticalem nempe seu rigorosum, et proprium, id est, naturalem. Sensus grammaticalis seu rigorosus, quem nonnulli absolutum appellant, repetitur ex terminis in se sumptis, abstrahendo à quolibet alio respectu; et hic sensus à proprio et naturali non raro planè diversus est; sensus proprius et naturalis, quique dicitur relativus et obivus, deducitur ex tribus mox recensitis, scilicet: 1° ex valore, seu vi et significatione terminorum communi et ordinario usu determinatà; 2° ex antecedentibus et consequentibus; 3° ex notà ac manifestà auctoris intentione, seu, quod idem est, sensus proprius et naturalis verborum diducitur ex circumstantiis loci, temporis, causae, antecedentium et consequentium, atque scopi quem auctor sibi proponit, dum hæc verba usurpat.

Observa 3°, in propositionibus modalibus duo sedulò esse distinguenda, dictum scilicet, et modum; dictum, est id quod enuntiat propositio; modus autem est ipsa ratio seu modus quo aliquid enuntiat, porrò, ut antea advertimus ubi de propositione temerarià, fieri potest ut propositio vera ratione dicti, falsa sit ac vitiosa ratione modi ac proinde censuræ obnoxia.

His præmissis probatur 1° assertio ex constanti ac perpetuo Ecclesie usu, quod manifestè patet propositiones in sensu obvio, proprio et naturali veras ac sanas nusquam proscriptas fuisse, etsi iis abuterentur Novatores; undè S. Ang., lib. 2 de lib. Arb., cap. 16: « Manifestum est, inquit, non rem ullam, cum eà quisque malè utitur, sed ipsum malè utentem esse arguendum. » Et Serm. 50, aliàs de diversis 15: « Dementia est, crimen malè utentium, in res ipsas transferre. » Quòd si tamen Novatorum abusus eò usque procederet, ut tandem perverteretur propositionum sensus (quod nusquam posse contingere in propositionibus Scripturæ aut traditionis usu consecratis, supra diximus) equidem possent damnari prædictæ propositiones; verum tunc essent eadem eadem materialiter, sed formaliter diversæ.

2° Idem probatur ex egregiis illis ac magnificis verbis quibus SS. Patres, præsertim verò sanctus Augustinus honorem, obsequium, reverentiam, aliaque officia veritati debita prosequantur: « Quisquis bonus, verusque Christianus est, inquit S. doctor, lib. 2 de Doctrinà christ., cap. 18, dominii sui esse intelligat, ubicumque invenerit veritatem. » Et in Epist. ad Galat., n. 4: « Veritas propter seipsam diligenda est, non propter hominem. » Rursus, ibid. n. 6: « Quidquid veritatis invenitur in homine, non est ab nomine, sed à Deo. » Et lib. de Mendac., cap. 7: « Aut si est bonum aliquid æternum quod non complectatur veritas, non erit verum; et idcò nec bonum erit, quia falsum erit. Ut autem animus corpori, ità etiam veritas ipsi animo præponenda est, ut eam non solùm magis quàm corpus, sed etiam magis quàm se ipsum appetat animus. » Ast quæ ratione hæc possent, si propo-

sitio in sensu obvio, proprio et naturali vera ac sana, proscribi possent ac diffamari?

3° Idem colligitur ex communi theologorum doctrinà. Suarez, disput. 19 de Fide, sect. 2, n. 1: « Damnabilis propositio, inquit, in theologis dicitur, quæ non solùm falsa est in latitudine humanæ opinionis, sed etiam aliquà speciali censurà.... digna est. Nam propositio vera, ut per se notum est, non potest esse damnabilis; omnis ergò propositio damnabilis falsa esse supponitur, et aliquid additur ultrà communem gradum falsitatis; nam ideirò specialiter damnabilis esse dicitur. Auctor *Scrutinii*, cap. 7, art. 10, n. 18, sic habet: « Discrimen est inter propositionem damnatam, et prohibitam, quòd hæc possit esse vera, licèt sit vetitum illam propugnare ob aliquam rationabilem causam, non autem illa, enjus falsitas ex ipsamet damnatione absque alià expressione innotescit. » Et paulò post: « Damnatio pronuntiat falsitatem doctrinæ nocivam fidei..., quæ nullo tempore in Ecclesià admitti debet. » Rursus, ibid., n. 27, loquens de propositionibus Baii, sic habet: « Eò ipso quòd utraque earum damnatur simul ac prohibeatur, non damnatio, quæ per se falsitatem supponit..., ex prohibitione limitari debet, quæ indifferenter adaptari valet ad propositiones, quæ omninò ut falsæ, et quæ interdiciantur, ut sub aliquo præponderanti sensu falsa, esto sub aliquo possint sanè interpretari ac intelligi; sed è contrà prohibitio ex damnatione debet indifferentiæ determinationem desumere. Steyaert, disquisit. brevi quæ reperitur inter Opuscula, tom. 1, pag. 179, quærit: « an propositiones damnatæ à summis pontificibus in Lutero, vel Baio, item Molinos, aliisque..., possint non obstante hac damnatione adhuc esse veræ. » Respondet negativè, idque multis probat; demùm concludit, « maximi periculi futurum esse, si invaluerit hæc opinio, posse propositionum veritatem consistere cum damnatione supradictà; non enim agitur de raris quibusdam, et fortè non magno perè perniciosis; de omnibus idem est quantum ad censuram pontificum atinet. Cum enim hæc non determinet, quantum sit ex omnibus hæretica, quantum erronea, quantum tantùm scandalosa, temeraria, aut piarum aurium offensiva, liberam est (quantum est ex vi istius censuræ) de quolibet in particulari credere, tantùm esse scandalosam, temerariam, etc. » atque ità, si erodatur simul talis censura non excludere veritatem, de quolibet credere licet veram esse, neque ex ullà licet in theologis argumentari ad veritatem aliquam catholicam astruendam, vel falsitatem convincendam. Argumentum frivolum erit quod sic instituitur contrà thesīm aliquam. Ex thesi istà sequeretur veritas talis propositionis Lutheranae, Baianæ, vel Molinisticae; ergò thesis non est vera. Idemque, ut ostensum fuit, usu venit propositionibus moralibus condemnatis. Quæ omnia quantæ pernicii futura sint in scholâ catholicâ, imò Ecclesiâ, nemo cordatus non videt, imò horret. » Hæc Steyaert, qui- bus eruditus ille theologus non solùm docet, sed et invictè probat absurdum esse simul et summè perni-

ciosum asserere, damnari posse propositiones exacte veras. Du Pin, in opere cui titulus : *Traité de la doctrine chrétienne*, lib. 1, cap. 22, pag. 711, expressè asserit : « Toutes les notes supposent la fausseté de la proposition censurée... La fausseté des propositions contraires à la religion est assez désignée par les autres qualifications qui supposent la fausseté. »

Denique, ut ceteros sileam, idem sæpius variis in locis inculcat illustrissimus Bossuet, præsertim verò citatâ Defens. clori Gallic. part. 1, lib. 3, cap. 13, ubi disertè docet notas etiam *temerarij, malè sonantis, piarum aurium offensivi, etc.*, non posse cum veritate consistere ; quia scilicet, inquit, vera pietas cum veritate et traditione conjuncta est ; ac proinde procul abest scandali aut offense pietatis suspicio, ab eâ doctrinâ quæ vera est ac traditioni conformis.

4° Ut indicat Steyaert loco mox laudato, eodem modo ratiocinandum de veritate in ordine ad censuram, ac de falsitate in ordine ad approbationem : at qui nullo in casu, nullâ de causâ falsitatem laudare ac approbare licet ; ergò pariter nullâ de causâ licitum est veritatem diffamare ac notâ conficere, quantumcumque gravis sit ac immanis novatorum abusus.

5° Ut ibidem affirmat idem Steyaert, « nemo non videt quanti periculi sit futurum, si semel invaluerit hæc opinio. » Varia sequerentur incommoda ; satis sit istud, quod sanè gravissimum est, retulisse. Sequeretur nempe pro diversitate temporum varias ac contradictorias condi posse definitiones ; nimirum certo tempore approbaretur propositio, quæ postmodum, immutato ejus sensu, ob abusus alique vitia merè intrinseca notaretur, diffamaretur ; at istud quàm sit absurdum nemo non intelligit, quo semel posito infirmum omninò redderetur ac nullius planè roboris invictum istud illustrissimi Bossuetii adversus Lutheranos et Calvinistas argumentum, ex variis eorum ac pugnantibus inter se fidei definitionibus deductum.

6° Natura, objectum et finis censure theologicæ aptè demonstrant, propositiones in sensu proprio et naturali exactè veras non posse censurâ configi. Natura censure. Siquidem ex dictis et probatis articulo 1, et alibi passim, censura theologica, est *nota iniusta malæ doctrinæ quæ sit aliquo modo fidei nociva* ; non ergò cadere potest in propositiones exactè veras. Idem demonstrant quæ diximus de singulis sigillatim notis. Objectum censure. Namque censure theologicæ objectum est propositionis sensus ; igitur notatâ propositione verâ, veritas notaretur, diffamaretur, damnaretur ; ast quis usquàm itâ desuperit ut asserat, veritatem, quæ à Deo est, et in Deum ordinatur, notari posse, diffamari, damnari ? Finis tandem censure. Censura etenim essentialiter ordinatur ad depositum fidei custodiendum, ad tuendam veritatem, confodiendum errorem ; verbo dicam, eò unicè tendit censura, ut vincatur error, triumphet veritas, seu, quod idem est, ut veritas errori prævaleat ; quâ porrò ratione finem illum posset assequi censura, si vera ac sana perstringeretur propositio ?

7° Tandem idem demonstrat iudicij quo theologica

fertur censura, à merâ minorum prohibitione, discrepantiâ, in eo scilicet præcipuè posita, ut mox ex Panormo advertimus, quòd illa, non ista, falsitatem per se supponat, undè res etiam optimæ quandoque ad tempus prohiberi, nusquàm autem absolute damnari possunt.

Nec à nostrâ, nisi voce tenus, differunt sententiâ quidam theologi, qui propositionem veram damnationi videntur subicere. Scilicet eorum nonnulli, ut Vasquezius, loquuntur de propositione quæ dum veritatem exprimeret, acerbis contrariam opinionem damnaret. Sit in exemplum hæc propositio, quam in medium adducit ipsemet Vasquezius : semipelagianum est dicere Christum mortuum esse pro omnibus hominibus. Esi enim verum esset Christum mortuum non esse pro omnibus hominibus, nihilominus tamen injustè ut hæresis traduceretur contraria opinio ; igitur cum acerbior hæc nota propositionem ingreditur, et ad illius sensum pertineat, eam inter falsas recensere cogit, legitimumque præbet censure fundamentum. Cæterum, tantum abest ut nobis adverteretur Vasquez, quin potius nostræ sententiæ omninò favet ; expressè enim docet 2-2, disput. 190, « non licere asserere sententias communes et veras à pontificibus fuisse damnatas. » Eadem ratione solvi debet quod ex card. Toledo à nonnullis objici solet ; asseri enim ibidem Vasquez, « sensum hujus damnationis cum cardinali Toledo contulisse,.... eumque sensum prædictum cardinalem probasse. »

Alii, ut Gersonius, agunt de propositione apparenter et in grammaticali verborum sensu duntaxat verâ, cum tamen falsa sit in proprio et naturali sensu, dum attenditur ad certam auctoris intentionem, ad antecedentia et consequentia, etc. Sic ista Wiclefij propositio : Ecclesia una est, sicut unus est prædestinatorum cætus ; hæc quippè vera est si solis in hæreamus terminis, qui unicè similitudinem et comparisonem exprimunt ; ast habitâ ratione illius defensorum pro-risus hæretica est, cum Ecclesiam ex solis prædestinatorum constare velint. Cæteri, ut Canus, contendunt quasdam propositiones in se veras sed durius expressas, idiotis et simplicibus quandoque scandalum afferre, ac proinde legitime posse damnari. Verum minis appositè ad sua principia loquitur Canus ; vult enim ad censuram infligendam ut habeatur ratio aurium peritarum et prudentium ; notam autem talibus propositionibus iniuri posse concedit eo quòd infirmis et idiotis scandalum præbeant. Igitur veritas illæsa semper manere debet ; ast, ipsâ in tuto, legitime carpitur imprudentia proferentis propositionem incongruè, odiosè, et durius expressam.

Addè Canum equidem contendere quasdam propositiones in se veras posse scandalum parere : « Ipsa veritas, inquit Melchior Canus, lib. 12 de Locis Theol. cap. 11, quandoque affert scandalum idiotis et simplicibus ; at nullibi asserit auctor ille propositiones hujusmodi posse iudicio dogmatico damnari ; ut enim tali iudicio notari possent, necessum foret ipsas per se et ex naturâ suâ scandalum creare ; porrò, ut mox ex illustrissimo Bossuet vidimus, et ex sese patet

veritas, per se scandalum parere nequit, et verò, ut ratiocinatur Steyaert, loco mox citato, « veritas nusquam scandalosa et in praxi perniciosa crit (ex sese), nisi cum falsitas è contrà in praxi salutaris, et, ut ità dicam, ædificativa fuerit. »

Quæres an propositiones merè æquivocæ damnari possint. Resp. 1°, cum Suarez, propositiones improprie æquivocas, quòd scilicet proprias, qui solùm est attendendus, earum sensus pravus apertè sit, licèt improprius sanus sit, meritò damnari posse. Accommodatum habemus de hâc propositione exemplum : *Christus quotidie peccat*, quam, uti suprà advertimus, concilium Basileense, sess. 22, ut erroneam damnat quia in proprio sensu falsa est, et solùm in metaphorico vera, intelligendo Christum non in se, sed in suis membris quotidie peccare.

Resp. 2°, cum Panormo, cap. 7 *Scrutinii*, art. 2, n. 9, propositiones æquivocas, quæ duplicem involvunt sensum, quorum quilibet ità sit proprius, ut neuter alteri sit præferendus, et quidem nedùm in seipsis spectatis, sed etiam attentò earamdem usu, ac etiam omnibus consideratis circumstantiis, respondeo, inquam, hujusmodi propositiones non esse in rigore damnandas, nisi ex proferentium, vel operum, aut librorum in quibus exstant, qualitatibus, innotescat eas in pravo sensu prolatas aut scriptas. Idipsum manifestè indicat censura theologica notio, quæ nonnisi in pravum doctrinæ sensum cadere potest.

Resp. 3°, cum eodem Panormo, censurâ theologica notari posse propositiones æquivocas, quæ etsi proprie capaces sint utriusque sensus, sani et pravi, at tamen sensum pravum prevalentem involvunt; sive quòd verba earumdem majori cum proprietate expriment sensum pravum quàm sanum, sive ob extrinsecas circumstantias, præcisâ proferentium conditione, ut patet in propositione : *Unus de Trinitate est crucifixus*.

ARTICULUS IV.

De modo ferendi censuras theologicas.

Triplici modo damnari possunt dogmaticæ propositiones. Primus est cum propositiones sigillatim referuntur, iisque singulis debita apponitur censura. Plura exstant hujusmodi damnationis exempla, in conciliis, decretis summorum Pontificum, actis cleri Gallicani, etc. Sufficiat Bulla adversus quinque Jansenii propositiones, ab Innocentio X lata; hâc enim seorsim notæ inuruntur singulis propositionibus. Porrò hic modus propositiones damnandi, est sanè clarior, sed et difficilior; operosa enim est discussio et determinatio gradus erroris quem quælibet meretur propositio. Secundus modus censuram ferendi theologicam, est cum, nullâ relatâ propositione, integer damnatur liber ut venenosus, atque Christianis nocivus. Ità synodus Nicæna librum Arii, qui inscribitur *Thalia*, prohibuit.

Tertius modus, inter duos præcedentes medius, propositiones quidem sigillatim refert, ast notas singulis non applicat, sed in unum congestas, propositio-

nibus *respectivè* convenire assertit. Hic modus multoties usurpatus fuit in Ecclesiâ; sic in concilio V generali errores Origenis, Nestorianorum et Euty-chianorum; propositiones Abelardi in Suessionensi synodo, in Rhemensi Gilberti dogmata, in Constantiensi concilio Wiclefi et Joannis Hus sententiæ *in globo* et *respectivè* proseribuntur; sic etiam varix propositiones à summis pontificibus *in globo* damnatæ in Luthero, Baio, Molinos., etc., eadem propositiones generalitèr confenduntur à Clero Gallicano, et sacrà Facultate Parisiensi passim observata fuit. Hic modus propositiones profligandi eò frequentior est, quòd facilius, dum scopum damnationis attingit; vult enim Ecclesia notando propositiones, fideles avertere à venenosus fontibus undè possint virus incautè propinare; ast dum *in globo* et *respectivè* damnantur propositiones, certò novit quisque fidelis eas esse perniciosas, fidei aliquo modo nocivas, quod sufficit ut eas aversetur, nec ullam ex iis admittat.

Idipsum presules Gallicani in suâ ad regem epistolâ an. 1728, luculenter docent his verbis : « La censure « générale (*in globo*) n'est ni vague, ni ambiguë, ni « équivoque... Ce jugement est clair jusqu'à un cer- « tain degré; il apprend clairement... et il assure les « fidèles que les propositions condamnées sont dange- « reuses dans la foi, qu'elles renferment quelque venin, « qu'elles s'écartent en quelque chose de la vérité ca- « tholique... Cette lumière est suffisante pour le chrê- « tien qui est docile. » Nihil certè expressius. Harc in rem adducunt idem præsules disertum doctissimi Bossueti textum lib. 15 Variat. n. 158, idque rursus confirmant egregio S. Augustini testimonio lib. de hæresib. cap. 88 : « Quid contrà ista sentiat Ecclesia catholica... superfluo queritur. Cum propter hoc scire sufficiat Ecclesiam contrà ista sentire, nec aliquid horum in fidem quemquam debere recipere... multum adjuvat cor fidele, nôsse quid credendum non sit. »

Particula autem, *respectivè*, quæ reperitur in decretis in quibus propositiones *in globo* damnantur, duo significat. Primum, nullam esse notam ex assignatis quæ non alicui saltem competat propositioni; est enim Spiritus qui dogmaticis Ecclesiæ iudiciis præest, et inquam, Spiritus, et prudentiæ, quæ penam non infligit vanam et inanem; et justitiæ, quæ modum pœnæ nec minuire nec excedere debet. Secundum, nullam esse ex propositionibus quæ aliquam non mereatur notam, quia idem Spiritus veritatem tuetur, nec immunem ab omni labe propositionem cum reis, fœdis et perniciosis miscere potest aut sinit. Hæc duo certa manent vi decreti dogmatici; hæc duo definit Ecclesia tali decreto; hæc duo quisque firmiter tenere debet. Tertium autem, nempe quæ nota singulis competat propositionibus, obscurum est, sed nec absolutè requisitum ut sana servetur doctrina, perversa que vitetur.

ARTICULUS V.

De auctoritate necessariâ ad ferendam censuram theologican.

Duplex distingui potest et debet sententia theolo-

genio ferens censuram, una quæ doctrinalis dicitur, et est eorum qui licet nullâ fruantur auctoritate colitis sibi commissâ ad servandam fidei integritatem, nihilominus tamen varias notant propositiones, quarum virus discernunt eò facilis, quò peritiores habentur et sunt. Talis sententia doctrinalis à doctoribus theologis profertur; elucet autem maximè in censuris à sacris Facultatibus latis, cum emanet è cætu peritorum mutuo sibi lumine mutuâque prudentiâ faventium.

Altera, quæ propositionibus theologicas inurit notas sententia, judicialis appellatur; ipsius auctores episcopi, quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei, et dedit fidelibus pastores et doctores, ut non circumferantur omni vento doctrinæ; undè ipsis pro munere competit depositum fidei servare, veritatem tueri, errores profligare.

Censuras autem theologicas pro jure suo ferunt episcopi, sive in conciliis, sive extrâ concilium, sive conjunctim, sive divisim, et unusquisque in suâ dæcesi; at infallibilis non est eorum sententia, nisi emanet à corpore episcoporum congregato aut disperso; quia soli præsulum collegio promissa legitur Spiritus

veritatis assistentia; verùm hæc aliâs, dum scilicet tractatum de Ecclesiâ aggrediemur. Supersunt adhuc quedam gravissimæ difficultates elucidandæ circa naturam, objectum et proprietates censurarum theologiarum; præsertim si illæ ferantur *in globo*, aut notas inurant hæresi inferiores; verùm ad tantum solutionem nodorum principia passim in iis quæ diximus, et maximè paragraphis 2 et 10 articuli primi occurrunt; cætera ex tractatu de Ecclesiâ repetenda venient. Hic quippè datâ operâ, cogente scilicet questionum ordine, quæ tenenda sunt trademus.

Cæterùm hic annotare liceat, fusiores nos ultrâ propositum fuisse non vanâ scribendi prurigne, sed quòd brevitatem utilitati cedere decebat; etenim non sola quedam, eaque jejuna, ad interrogationes responsa candidatis offerre animus erat, sed quæ per totum vitæ curriculum, et animos jucundo occupare possent studio, et Ecclesiæ ministros ad alios eudiendos idoneos efficere.

Si quid autem incautis nobis et imprudentibus fortè excidit Ecclesiæ doctrinæ minis congruens, istud pro non dicto et revocatum libentissimè habemus.

INDEX.

	Columnâ.		Col.
Varia de Melchioro Cano testimonia.	5	Caput VI. De dotibus viri Theologi.	50
IN CURSU THEOLOGICÆ COMPLETUM PROLEGOMENA.	9	Pars II. De Locis theologis.	57
Pars prima.	<i>Ibid.</i>	MELCHIORIS CANI VITA.	<i>Ibid.</i>
Quæstiones præambule de Theologiâ.	<i>Ibid.</i>	Præmium.	59
Caput primum. De nomine, naturâ, objecto, fine ac divisione theologiæ.	<i>Ibid.</i>	De Locis theologis liber primus.	<i>Ibid.</i>
Art. primus. De nomine et naturâ theologiæ, ubi jam aliqua de methodo.	<i>Ibid.</i>	Caput I. De totius operis partitione.	<i>Ibid.</i>
Art. II. De objecto et fine theologiæ.	11	Caput II. De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transigitur.	61
Art. III. De divisione theologiæ.	12	Caput III. De Locorum theologiarum numero atque ordine.	62
Caput II. De certitudine theologiæ, atque de conclusionibus theologis.	13	Liber II. Præmium.	65
Art. I. De certitudine Theologiæ.	<i>Ibid.</i>	Caput primum. De sacrarum litterarum solidissimo firmamento, et quatuor machinis quibus illud impetitur.	65
Art. II. De conclusionibus theologis.	21	Caput II. Ubi argumenta referuntur suaderevolentium, quòd Deus fallere aliquando potest.	67
Caput III. De præstantiâ theologiæ tum absolutè spectatâ, tum relativè ad cæteras alias scientias, nempe naturales.	23	Caput III. Ostendit Deum, nec per se nec per alium fallere unquam posse.	68
Caput IV. De necessitate et utilitate theologiæ. — Ubi de potiori methodo theologiam tractandi.	26	Caput IV. Ubi argumenta capituli II diluuntur.	72
Caput V. De studio theologiæ. Hujus studii historia neclitur à D. Liebermann. — De studiis theol. Art. I. Brevistudii theologiæ historia.	34	Caput V. Ubi quatuordecim libri è sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certè à canone rejiciunt.	83
Epocha I. Ab exordio generis humani usque ad Christum.	<i>Ibid.</i>	Caput VI. Continet argumenta eorum, qui suadere conantur Scripturam sacram non egere Ecclesiæ approbatione.	84
Epocha II. A Christo ad seculum XI.	36	Caput VII. Docet ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.	86
Epocha III. A seculo XI ad seculum XV.	38	Caput VIII. Ubi confutantur argumenta capituli sexti.	93
Epocha IV. A seculo XV ad tempora nostra.	40	Caput IX. Ostendit, illos libros, de quibus erat	
Art. II. De studiis theologis.	41		

controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.

Caput X. Continet argumentationes adversariorum contra ea quæ capite superiori definita sunt.

Caput XI. Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita.

Caput XII. Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentiâ Scripturarum, ad fontes hebraicum et græcum recurrendum.

Caput XIII. In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, et quòd non est nunc ad Hebræos Græcosve recurrendum.

Caput XIV. In quo argumenta capituli XII refutantur.

Caput XV. De linguarum hebraicæ et græcæ utilitate.

Caput XVI. Ubi ponuntur argumenta eorum qui sunt opinati, sacros auctores in libris canonicis non semper divino Spiritu fuisse locutos.

Caput XVII. Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum, Spiritu sancto assistente, scriptas fuisse.

Caput XVIII. Ubi refelluntur argumenta capituli 16.

De traditionibus apostolicis, quæ 2° loco posite sunt, liber III.

Caput primum. Ubi eorum argumenta referuntur, qui apostolicas traditiones impugnanturunt.

Caput II. Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.

Caput III. In quo 4 fundamenta ponuntur, ad traditiones Christi et Apostolorum constituendas.

Caput IV. Ubi sternuntur viæ ad traditiones Christi et Apostolorum investigandas.

Caput V. De variis generibus traditionum apostolicarum.

Caput VI. De firmitate et certitudine traditionum apostolicarum.

Caput VII. In quo refelluntur argumenta capituli primi.

De Ecclesiæ Catholice auctoritate, quæ tertio loco continetur, liber IV.

Caput primum. Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnetur.

Caput II. Quid Ecclesiæ voce significetur.

Caput III. Quinam sint fideles illi, è quibus verè et propriè Ecclesia conflatur.

Caput IV. Quenam sit Ecclesiæ catholice in fidei dogmate auctoritas.

Caput V. Adversus hanc postremam conclusionem objectiones quædam.

Caput VI. In quo argumenta primi capituli confutantur.

De auctoritate Conciliorum, quæ quarto loco est posita, liber V.

Col.

104
108
114
153
157
146
150
163
166
168
183
Ibid.
186
190
197
201
202
206
215
Ibid.
225
227
252
241
247
267

Caput I. Argumenta continet, quibus hæretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam.

Caput II. Docet quidnam nomen aut Synodi, aut Concilii hoc sanè loco significet.

Caput III. In quo synodorum varia genera ponuntur.

Caput IV. Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur.

Caput V. Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.

Caput VI. In quo refelluntur argumenta capituli I.

De Ecclesiæ romanæ auctoritate, quæ quinto loco continetur, liber VI.

Caput primum. Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnetur.

Caput II. In quo redditur causa, cur Sedes apostolica quintum locum obtineat.

Caput III. Tria pronuntiata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari.

Caput IV. In quo ostenditur, quòd romanus Episcopus ille sit qui Petro, et in fidei firmitate, et in componendis religionis controversiis, divino jure succedat.

Caput V. Ubi conclusio eadem ostenditur sanctorum veterum testimoniis manifestis.

Caput VI. Ubi conciliorum clarissima testimonia referuntur, quibus Ecclesiæ romanæ vis et auctoritas comprobatur.

Caput VII. Rationibus Theologiæ probat romanum pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse.

Caput VIII. Ubi argumenta capituli primi refutantur.

De sanctorum auctoritate, quæ sexto loco continetur, liber VII.

Caput primum. Argumenta complectitur, quibus sanctorum Patrum auctoritas impugnetur.

Caput II. Varios modos exponit, quibus de sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.

Caput III. Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit atque defendit, simulque satisfacit argumentis capituli primi.

Caput IV. Nonnullos Osiandri et Cajetani scrupulos eximit.

De auctoritate Doctorum scholasticorum, quæ septimo loco posita, est, liber VIII.

Caput primum. Lutheranorum in theologiam favor; quinam veri nominis theologi censendi.

Caput II. Multiplex theologiæ scholasticæ munus exponit.

Caput III. Præcipua Lutheranorum in scholæ auctoritatem argumenta complectitur.

Caput IV. Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tueri atque defendit.

Caput V. Respondet argumentis capituli tertii;

Col.

Ibid.
271
275
277
285
308
323
Ibid.
326
327
334
358
341
343
348
369
Ibid.
366
368
389
395
Ibid.
386
398
399

docetque quid de variis theologorum placitis statuendum.	465	tertii.	474
Caput VI. De auctoritate juris pontificii prudentium.	415	Caput VI. Qui sint probatae fidei auctores, qui contrà non sint.	516
Caput VII. Quis usus juris canonici in Theologica facultate.	418	Caput VII. In quo decimum quintum, decimum sextum, decimum septimum et decimum octavum argumenta capite tertio proposita refelluntur	611
De octavo loco qui rationis naturalis argumenta continet, liber IX.	421	De locorum usu in scholastica disputatione, liber XII.	517
Caput primum. Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus æquo in re theologicâ rationi naturali tribuatur.	<i>Ibid.</i>	In librum XII prænotum.	<i>Ibid.</i>
Caput II. Extremum aliorum errorem percenset, quia naturæ rationibus prorsus abhorrent, quorum etiam argumenta proponit.	423	Caput primum. Quid theologia sit, quæ ei objecta res, quis finis.	519
Caput III. Memorati erroris architectos ac sectatores percenset.	425	Caput II. Quæ sint theologie principia.	535
Caput IV. In quo recensitus error refellitur.	426	Caput III. Capitis superioris argumenta refellit.	565
Caput V. Philosophiam theologo necessariam ostendit.	429	Caput IV. Quæ sunt quæstiones, seu conclusiones theologie.	571
Caput VI. Apostolos aliosque sanctos viros naturæ etiam rationibus usos evincit.	431	Caput V. Quibus notis quæstiones fidei dijudicari possint.	579
Caput VII. Extrema quorundam theologorum vitia in usu philosophiæ castigantur.	435	Caput VI. De variis errorum gradibus primumque, de hæresi et hæreticâ propositione.	589
Caput VIII. Quæ sit hujus loci firmitas in theologicâ disciplinâ.	435	Caput VII. Contrà hæresis definitionem argumenta quædam.	595
Caput IX. Satisfacit argumentis capite secundo propositis.	456	Caput VIII. Regulæ tres, ad quas fidei extrema judicia dirigenda sunt.	611
De Philosophorum naturam ducem sequentium auctoritate, quæ nono loco posita est, liber X.	445	Caput IX. De propositione erroneâ, sapiente hæresim, piarum aurium offensivâ, et temerariâ, et scandalosâ.	612
Caput primum. Hujus loci pertractandi necessitatem exponit.	<i>Ibid.</i>	Caput X. Quemadmodum argumenta theologie inveniendâ, atque è locis ducendâ sint.	625
Caput II. Ubi argumenta proponuntur, quibus philosophorum auctoritas elevatur.	445	Caput XI. Exemplum primum, ubi principium theologie in quæstionem vertitur.	655
Caput III. Qui philosophi sint theologis utiles.	446	Caput XII. Exemplum secundum, ubi theologie conclusio in quæstionem vertitur.	684
Caput IV. Quam habeat in re theologicâ certitudinem philosophorum auctoritas.	449	Caput XIII. In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tum etiam ad finem pertinet.	702
Caput V. Quibus finibus Aristotelis auctoritas circumscribenda.	452	Ad lectorem.	715
Caput VI. Ubi satisficit argumentis capite secundo positâ.	456	VINCENTII LIRINENSIS VITA.	717
Caput VII. De juris civilis in theologicis controversiis auctoritate. Quibus impetratur argumentis.	457	Vincentii Lirinensis Commonitorium.	<i>Ibid.</i>
Caput VIII. Juris civilis studium theologo utilissimum probat.	<i>Ibid.</i>	Commonitorium secundum interlapsum est, neque ex eo amplius quicquam quam postrema particula remansit, id est, sola recapitulatio, quæ et subjeeta est.	757
Caput IX. Quæ vis ac potestas argumenti ex jure civili desumpti.	459	TERTULLIANI VITA.	765
De historiæ humanæ auctoritate, quæ postremo loco est posita, liber XI.	461	Argumentum, auctore Jacobo Pamelio.	<i>Ibid.</i>
Caput primum. Nuntius de morte parentis vixdum finito superiori libro allatus enarratur.	<i>Ibid.</i>	Q. Septimii F. Tertulliani de Præscriptionibus adversus hæreticos liber.	769
Caput II. De historiæ humanæ in theologiam utilitate.	<i>Ibid.</i>	FRATRUM A WALENBURCH VITA.	797
Caput III. Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ historiæ impugnatur.	465	De controversiis tractatus generales.	799
Caput IV. Quòd auctoritas humanæ historiæ aliquandò probabilis, quandoque etiam certa sit.	471	Tractatus I. Examen principiorum fidei.	<i>Ibid.</i>
Caput V. Ubi respondetur argumentis capitis	→	Introductio.	<i>Ibid.</i>
		Examen primum. § 1. Protestantes docent, articulos necessarios ex solâ Scripturâ esse probandos.	<i>Ibid.</i>
		§ 2. Quomodò Protestantes doceant, articulos necessarios esse in S. Scripturâ.	<i>Ibid.</i>
		§ 3. Ex primo Protestantium principio præcludi viam ad omnes controversias.	804
		§ 4. Ex primo Protestantium principio præcludi	

viam ad singulas controversias.	<i>Ibid.</i>	Patrum.	823
• § 5. Ex primo principio Protestantium destrui omnes controversias.	<i>Ibid.</i>	§ 2. De consensu SS. Patrum in explicatione S. Scripturæ.	825
§ 6. Ex 1° princip. Protestantium destrui singulas controversias.	<i>Ibid.</i>	§ 5. De consensu SS. Patrum in rebus fidei et morum.	824
§ 7. Ex 1° Protestantium principio præcludi viam, et destrui omnes et singulas controversias, quas terminis negativis proponunt. — § 8.		Tractatus II. Methodus Augustiniana. — Pars prima.	825-824
• Protestantes suâ praxi subvertere suam doctrinam.	802	Pars II.	825-826
• Examen II. De 2° Protestantium principio. Dari veram Scripturæ interpretationem ab probandam fidem. — § 1. De interprete S. Scripturæ, et iudice controversiarum.	<i>Ibid.</i>	Pars III.	825-854
§ 2. De interpretatione S. Scripturæ.	805	Tractatus III. De articulis necessariis. — Sectio 1. — De articulis necessariis in genere.	857-858
§ 3. Quotuplex sit quæstio Theologica seu fidei.	804	Sectio II. — Agendum de necessariis ex necessitate præcepti. — Sectio III. — Protestantes non posse determinare articulos necessarios ex solâ S. Scripturâ.	<i>Ibid.</i>
§ 4. Quomodo dicte quæstiones sint probandæ.	<i>Ibid.</i>	Sectio IV. — Protestantes absurdè determinare, quorum respectu necessaria in S. Bibliis sint clara.	839
§ 5. Reformati docent 1° propositiones universales à ratione, quoad materiale, esse in Scripturâ.	805	Sectio V. Fundamenta Protestantium 1° tollere disciplinam ecclesiasticam.	840
§ 6. Reformati docent 2° propositiones à ratione, esse tantum instrumenta, non principia.	807	Sectio VI. — Fundamenta Protestantium 2° absolvere omnes schismaticos.	<i>Ibid.</i>
§ 7. Reformati docent 3° se adhibere principia rationis secundum ductum Scripturæ.	808	Sectio VII. — Præcipuos Protestantium 3° vergere ad libertatem credendi.	844
§ 8. Reformatos non stare promissis de interpretatione Scripturæ per Scripturam. — § 9. Declaratio sententiæ Lutheranorum.	809	Sectio VIII. — Nullum esse modum 4° terminandi schismata Protestantium.	842
§ 10. Quæ sit difficultas cum Lutheranis de interpretatione S. Scripturæ, et consequentiis.	810	Sectio IX. — Per principia Protestantium 5° non posse veniri ad veram Ecclesiam,	845
§ 11. Quas probationes admittant controversiæ terminis negativis propositæ.	<i>Ibid.</i>	Sectio X. — Per principia Protestantium 6° universas Ecclesias, iis utentes, esse veras.	844
§ 12. Quas probationes promiserint Protestantes pro suis articulis negativis.	811	Sectio XI. — Juxta praxim Protestantium 7° universas Ecclesias, cæ utentes, esse falsas.	845
Examen III. De principio catholico : Verbum Dei ab Ecclesiâ propositum. — § 1. De Verbo Dei. — § 2. De Verbo Dei Scripto.	<i>Ibid.</i>	Sectio XII. — Romanam Ecclesiam 8° esse veram juxta prima Protestantium fundamenta.	847
§ 3. De consequentiis è scripturâ deductis. — § 4. De Verbo Dei non scripto. — § 5. De Ecclesiâ, quæ proponit verbum Dei.	815	Sectio XIII. — Ecclesiam romanam 9° esse veram, juxta praxim Protestantium.	848
§ 6. Fideles ante et post concilium Tridentinum habuisse eandem fidem.	<i>Ibid.</i>	Sectio XIV. — Romanam Ecclesiam esse veram 1° juxta Protestantium doctrinam de articulis necessariis.	849
§ 7. De propositione Ecclesiæ.	814	Sectio XV. — Romanam Ecclesiam esse veram 11° ex comparatione errorum.	850
§ 8. De Articulis morum, ab Ecclesiâ catholicâ propositis.	815	Sectio XVI. — De necessitate verbi Dei non scripti, ad cognoscendos articulos necessarios.	851
§ 9. Ulterior declaratio ex sententiis Protestantium.	816	Sectio XVII. — Ecclesiam catholicam proponere omnia necessaria.	852
§ 10. De distinctione articulorum necessariorum.	817	Sectio XVIII. — Comparatio notitiæ Catholicorum et Protestantium circa articulos necessarios.	<i>Ibid.</i>
§ 11. Quinam articuli sint omnibus et singulis necessarii.	818	Sectio XIX. — Catechismum Catholicis proponere omnia necessaria.	853
§ 12. Quot sint præcepta fidei. — § 13. De assensu catholico et resolutione fidei.	819	Sectio XX. — Non omnes, qui consentiunt in verbis symboli, convenire in sensu symboli.	854
§ 14. De iis quæ requiruntur ad probandum articulum fidei.	820	Sectio XXI. — De erroribus privantibus salute, juxta S. Scripturam.	<i>Ibid.</i>
§ 15. De fide implicitâ.	821	Sectio XXII. De erroribus privantibus salute, ex antiquitate.	856
Examen IV. — De principio communi doctrinam christianam primorum seculorum, quæ in libris SS. Patrum et antiquorum conciliorum reperitur, esse incorruptam, saltem quoad articulos salutis necessarios. — § 1. Sententia		Sectio XXIII. — De erroribus privantibus salute, ex doctrinâ Reformatum.	860
		Sectio XXIV. — Resumptio,	861

Tractatus IV.

De instrumentis probandæ fidei, seu discussio Bibliorum vulgatorum. Sectio I. — Explicatio vocum. 861-862

PARS PRIMA.

Modus defensivus. — Sectio I. — Observationes generales. *Ibid.*

Sectio II. — De statu questionis. — Sectio III. — Catholici est priore loco defendere. 863

Sectio IV. — Protestantes nullum ex Scripturâ, vel antiquitate adferre fundamentum mutationis, terminis expressis. 864

Sectio V. — Protestantes nullam adferre pro suâ mutatione ex S. Scripturâ vel antiquitate consequentiam sufficientem ad dogma fidei. *Ibid.*

Sectio VI. — Protestantes communi populo persuadere non posse rationabiliter, versionem suam esse magis conformem originali textui quam nostram. 865

Sectio VII. — Occurritur effugio Protestantium. 866

PARS II.

Modus probativus et offensivus. — Sectio I. — Observationes generales, ut probetur versio Vulgatæ Catholicorum. 865-866

Sectio II. — De statu questionis. — Sectio III. — Probatio editionis Vulgatæ catholice quoad totum, et partes, ex principio catholico. — Sectio IV. — Probatio editionis Vulgatæ in locis controversis, per Scripturam ex principio communi. 867

Sectio V. — De modo offensivo. 868

Sectio VI. — Praxis modi offensivi. 869

PARS III.

Sectio I. — Ratio ordinis servandi. — Sectio II. — De mutationibus temerariis S. Scripturæ Calvinianorum germanicæ. — § 1. — An sola fides justificet. 869-870

§ 2. — De sacerdotio novi Testamenti. 871

§ 3. — De presbyteris novi Testamenti. *Ibid.*

Sectio III. — De ignorantâ mutatione Lutheræ, norum Bibliis insertâ. 872

§ 1. — An sola fides justificet. *Ibid.*

§ 2. An justificatio tollat peccata. — § 3. An epistola S. Jacobi sit canonica. 873

Sectio IV. — De erroribus Hollandorum Bibliis insertis. — § 1. — An sanguis Domini sit in Calice. 874

§ 2. — An in Eucharistiâ maneat substantia panis. 875

§ 3. — An traditiones sint utiles. 876

Sectio V. — De falsificationibus Bibliorum gallo-calvinistarum. — § 1. — An sola fides justificet. *Ibid.*

§ 2. — An sit vetitum facere imagines, ut serviat Deo. 877

§ 3. — An quis possit excidere â fide. 878

PARS IV.

Destruuntur omnia Protestantium Biblia Vulgaris versionis, sicut et separatim sumpta. *Ibid.*

Sectio I. — De insufficientiâ bibliorum Protestantium. 879

Sectio II. — Protestantes non posse provocare ad textum græcum, tanquam authenticum. *Ibid.*

Sectio III. — Protestantes non posse provocare ad textum hebræum, tanquam authenticum. 881

Sectio IV. — Communis consideratio ex præcedentibus. 883

Tractatus V. — De perpetuâ probatione fidei per testes. — Sectio I. *Ibid.*

Sectio II. — Fundamentum Christianismi referatur. *Ibid.*

Sectio III. — Christum Jesum miraculis et testibus fidem meruisse, 885

Sectio IV. — Quibus Christus voluerit prædicari fidem. 886

Sectio V. — Christum voluisse prædicari fidem per testes. *Ibid.*

Sectio VI. — De testibus ex Sacrà Scripturâ. 887

Sectio VII. — Per testes inchoatam fidem, per testes fuisse continuatam. 888

Sectio VIII. — Fundamentum faciendæ inquisitionis. 889

Sectio IX. — Modus inquirendi. 890

Sectio X. Testibus adhibendam esse fidem. *Ibid.*

Sectio XI. — Cur testibus adhibenda fides. 895

Sectio XII. — An homines inveniri possint, quibus sit credendum. 896

Sectio XIII. — Primò querendam esse veritatem apud Romanos Catholicos. 895

Sectio XIV. — De viris apostolicis per Europam. 897

§ 1. De viris apostolicis per Germaniam. *Ibid.*

§ 2. De viris apostolicis per Italiam. — § 3. De viris apostolicis per Galliam. 898

§ 4. De viris apostolicis per Hispaniam. — Angliam. 899

Sectio XV. — Concilium Nicænum processisse per testes. *Ibid.*

Sectio XVI. — Concilium Ephesinum processisse per testes. *Ibid.*

Sectio XVII. — Comparatio Concilii Tridentini et Synodorum Protestantium. 900

Sectio XVIII. — Sanctos Patres processisse per testes. 901

Sectio XIX. — Frustrâ culpam Catholicos, quod fidant Ecclesie testimonio. 905

Sectio XX. Qui S. Scripturam admittit, securè adhaeret testimonio Ecclesie. 903

Sectio XXI. — Necessariò admittendam esse auctoritatem docentis infallibilem. 906

Sectio XXII. — Adhortatio ex præcedentibus. 907

Tractatus VI. De testimoniis seu traditionibus non scriptis. — Sectio I. — Explicatio vocum. 911-912

Sectio II. De participatione traditionum. *Ibid.*

Sectio III. Status questionis. *Ibid.*

Sectio IV. — Status questionis juxta particularium sententias. *Ibid.*

Sectio V. — Doctrinam catholicam de traditionibus, non esse justam causam schismatis. 914

- Pars prior. — Probationes Protestantium. 915-914
 Pars posterior. — Probationes Catholicorum. 917-918
 Tractatus VII. — De præscriptionibus catholicis.
 — Sectio I. — De naturâ præscriptionis. —
 Sectio II. — Quid sit præscriptio apud Tertul-
 lianum. — Sectio III. — Præscriptio adversùs
 Protestantés, quia sunt actores inimici. 925-924.
 Sectio IV. — Præscriptio adversùs Protestantés,
 quia sunt actores excommunicati. 925
 Sectio V. — Præscriptio catholica adversùs Pro-
 testantes, quia sunt actores rerum ignari. *Ibid.*
 Sectio VI. — Præscriptio adversùs Protestantés,
 quia sunt actores illegitimi. 926
 Sectio VII. — Præscriptio adversùs Protestantés,
 ex parte instrumentorum abolitorum. 927
 Sectio VIII. — Præscriptio adversùs Protestan-
 tes, ex mutatione instrumentorum. 928
 Sectio IX. — Præscriptio adversùs Protestantés,
 ex instrumentis auctoritate destitutis. 929
 Sectio X. — Præscriptio adversùs Protestantés,
 ex rejectione iudicis ecclesiastici. 950
 Sectio XI. — Præscriptio adversùs Protestantés,
 ex defectu iudicis exhibiti. 952
 Sectio XII. — Præscriptio, eaque fundamentalis,
 probativa religionis catholicæ adversùs Pro-
 testantes. — § 1. Status questionis. 953
 § 2. Resolvitur questio pro Catholicis contrâ
 Protestantés. *Ibid.*
 § 3. Urgetur resoluta questio adversùs Protes-
 tantes. 955
 § 4. Quid incumbat Protestantibus, præscriptio-
 nem catholicam impugnantibus. 957
 § 5. Ulterior declaratio præscriptionis catholicæ,
 ex prioritate possessionis. 958
 § 6. Ulterior declaratio ejusdem præscriptionis
 adversùs Protestantés, ex ratione posteriori-
 tatis. 959
 Tractatus VIII. — De Missione Protestantium.
 — Sectio I. — A missione rectè fieri initium
 inquisitionis. — Sectio II. — Quid sit missio,
 seu vocatio. 939-940
 Sectio III. — In quibus sit consensus. — Sectio
 IV. Sententia Protestantium de suorum mis-
 sione. 941
 Sectio V. — De ordinariâ Protestantium mis-
 sione. *Ibid.*
 Sectio VI. Ordinariam Protestantium missionem
 carere auctoritate. 942
 Sectio VII. — Calvinum, et alios in Ecclesiâ
 catholicâ baptizatos non fuisse capaces mis-
 sionis, si Reformatis fides. *Ibid.*
 Sectio VIII. — Contradictiones reformatum. 944
 Sectio IX. — Si primi Protestantés habuissent
 missionem, fuisset ablata. *Ibid.*
 Sectio X. — Ad quæ loca primi Reformatores
 fuerint missi. 943
 Sectio XI. — Sacerdotium et doctoratum pri-
 morum Reformatum non sufficere ad au-
 thoritatem missionis. 946
- Sectio XII. — De episcopatu primorum Refor-
 matorum, et orientalium. *Ibid.*
 Sectio XIII. — De extraordinariâ missione Pro-
 testantium. 948
 Sectio XIV. — Sententiæ Reformatum de suâ
 extraordinariâ missione. *Ibid.*
 Sectio XV. — Sententia Lutheranorum de suâ
 extraordinariâ missione. 949
 Sectio XVI. — Considerantur probationes Protes-
 tantium. 950
 Sectio XVII. — De provocatione Protestantium
 ad doctrinæ puritatem. 953
 Sectio XVIII. — De provocatione Protestantium
 ad ordinationem populi. 956
 Sectio XIX. — De provocatione Protestantium
 ad officium fidelium. 957
 Sectio XX. — De provocatione Protestantium ad
 exempla. 958
 Sectio XXI. — De vocatione in casu necessita-
 tis. 960
 Sectio XXII. — Expenduntur sententiæ Protes-
 tantium. 962
 Sectio XXIII. — Declaratur necessitas missionis. 963
 Sectio XXIV. — Probatio S. Augustini perpetua. 964
 Sectio XXV. — Sententia S. Cypriani. 965
 Tractatus IX. — De unitate Ecclesiæ et schis-
 mate.—Caput primum.—Explicatio vocum. 965-966.
 Caput II. — Quædam supposita. 967
 Caput III. — Quanti facienda sit unitas Ecclesiæ. *Ibid.*
 Caput IV. — Quantum malum sit schisma. 968
 Caput V. — Non esse introducendum schisma
 propter mores in Ecclesiâ corruptos. 969
 Caput VI. — Non esse introducendum schisma
 propter ritus et cæremonias. 970
 Caput VII. — Non esse introducendum schisma
 propter errorem in articulis non fundamenta-
 libus seu non necessariis. 971
 Caput VIII. — Non esse introducendum schisma
 propter eversionem fundamenti, per solam con-
 sequentiam. *Ibid.*
 Caput IX. — Questio separationis Protestan-
 tium ab Ecclesiâ catholicâ. 972
 Caput X. — Protestantés ab unitate Catholica
 recessisse, tententur Protestantés. 973
 Caput XI. — Protestantium ad excommunicatio-
 nem provocatio discutitur. *Ibid.*
 Caput XII. — Excommunicatos posse esse schis-
 maticos. 976
 Caput XIII. De officio injusto excommunicato-
 rum. 978
 Caput XIV. — De Protestantium ad Ecclesiam
 græcam aliasque orientales provocatione. 979
 Caput XV. — De excusationibus simpliciorum 980
 Caput XVI. — De effugiis doctorum. 981
 Caput XVII. — Nullo jure factam esse divi-
 sionem Protestantium ab Ecclesiâ catho-
 licâ, probatur 1° ex confessione Protestan-
 tium 982
 Caput XVIII. — Nullo jure factam esse divisio-

nem Protestantium ab Ecclesia catholica, probatur 2° ex unitate Ecclesiae.	983	titidine.	1009
Caput XIX. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesia catholica, probatur 3° ex sanctitate Ecclesiae.	984	XXVI. Traditiones apostolicas esse admittendas.	1010
Caput XX. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesia catholica, probatur 4° ex diffusione Ecclesiae.	<i>Ibid.</i>	XXVII. Leges Ecclesiae obligare conscientiam.	1011
Caput XXI. — Discutitur provocatio Protestantium ad Ecclesias Waldensium, etc.	985	XXVIII. Scripturam esse intelligendam juxta sensum Ecclesiae.	1012
Caput XXII. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesia catholica, probatur 5° ex successione Ecclesiae.	986	XXIX. Ecclesiae competere judicium de vero sensu et interpretatione S. Scripturae.	1013
Caput XXIII. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesia catholica, probatur 6° ex necessitate communionis.	988	XXX. S. Scripturam esse interpretandam juxta unanimum consensum Patrum.	<i>Ibid.</i>
Caput XXIV. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesia catholica, probatur 7° ex defectu legitimi iudicii.	<i>Ibid.</i>	XXXI. Non esse liberum credere quot sint sacramenta.	1013
Caput XXV. — Nullo jure factam esse divisionem Protestantium ab Ecclesia catholica, etiamsi haec errasset in articulo necessario.	990	XXXII. Baptismum esse necessarium ad salutem. — XXXIII. Administrationem Baptismi à laicis factam, esse validam. — XXXIV. Confirmationem esse Sacramentum.	1016
Caput XXVI. — De objecta tyrannide corporali.	992	XXXV. Confessionem peccatorum esse faciendam.	1017
Caput XXVII. — De objecta tyrannide spirituali.	993	XXXVI. Sacerdotes verè remittere peccata.	1018
Caput XXVIII. — Quà viâ invenienda sit unitas Ecclesiae.	<i>Ibid.</i>	XXXVII. Extremam Unionem esse sacramentum.	<i>Ibid.</i>
Professio fidei catholicae. — I. Deum non esse auctorem peccati. — II. Deum non facere iniquitatem. — III. Deum non tentare ad marum.	995-996	XXXVIII. Ordinem esse sacramentum.	1019
IV. Filium Dei esse à Patre. — V. Christum esse omniscium. — VI. Christum esse legislatorem. — VII. Christum ingressum esse ad Discipulos januis clausis.	<i>Ibid.</i>	XXXIX. Matrimonium esse sacramentum.	<i>Ibid.</i>
VIII. Christum voluntariè esse passum. — IX. Christum non desperasse. — X. Christum etiã pro impiis esse mortuum. — XI. Christum per passionem suam acquisivisse gloriam. — XII. Christum animam descendisse ad inferos post mortem.	999	XL. Sacramenta gratiam conferre.	1020
III. Predicationem Evangelii esse perpetuam.	1001	XLI. Ritus Ecclesiae esse observandos.	<i>Ibid.</i>
IV. Administrationem Sacramentorum esse perpetuam. — XV. Confessionem fidei esse perpetuam. — XVI. Ecclesiam semper esse visibilem.	1002	XLII. In Baptismo tolli peccatum originale.	1021
XVII. Ecclesiae promissum esse ut non erret.	1003	XLIII. Homines justificari justificati inherente.	1022
XVIII. Doctoribus Ecclesiae sive Conciliis Generalibus promissum esse ut non errent.	1004	XLIV. Fideles verè mereri coronam gloriae.	1023
XIX. Unitatem esse notam verè Ecclesiae.	<i>Ibid.</i>	XLV. Missam fundari in S. Scripturâ et antiquitate.	1025
XX. Miracula esse notas verè Ecclesiae.	1006	XLVI. In Missâ offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium, pro vivis et defunctis.	1026
XXI. Diffusionem esse notam verè Ecclesiae.	<i>Ibid.</i>	XLVII. Christum in SS. Eucharistiae sacramento esse verè, realiter et substantialiter.	1027
XXII. Perpetuam doctorum successionem esse notam verè Ecclesiae.	1007	XLVIII. Christum esse præsentem in SS. Eucharistia per transubstantiationem.	<i>Ibid.</i>
XXIII. Baptismum ab hæreticis collatum esse validum.	1008	XLIX. Purgatorium esse.	1028
XXIV. Baptismum conferri in remissionem peccatorum. — XXV. Sanctos nos esse in bea-		L. Animas in Purgatorio fidelium suffragiis juvari.	1030
		LI. Sanctis cum Christo regnantibus licitè impendi venerationem.	1031
		LII. Sanctos licitè à nobis invocari.	<i>Ibid.</i>
		LIII. Sanctorum reliquias esse venerandas.	1032
		LIV. Licitas esse in Ecclesiis imagines Christi, Deiparæ virginis et sanctorum.	<i>Ibid.</i>
		LV. Venerationem imaginibus Christi, et Sanctorum licitè deferri.	1033
		LVI. Indulgentiarum potestatem à Christo in Ecclesia relictam.	<i>Ibid.</i>
		LVII. S. Petrum fuisse Apostolorum principem.	1034
		LVIII. Romanum Pontificem esse B. Petri successorem.	1035
		VERONII VITA.	1035-1036
		Monitum.	<i>Ibid.</i>
		Franciscus Veronius, de Regulâ fidei catholicae seu de fide catholica. — Caput I. — § 1. Regula fidei.	1037-1039

§ 2. Declaratio regule.	<i>Ibid.</i>	notæ seu censure theologice.	<i>Ibid.</i>
§ 5. Deducta ex regulâ declaratâ	<i>Ibid.</i>	§ 1. Quæ sit legitima censura theologice definitio. — § 2. Dogmatici Ecclesie iudicii, quo theologica fertur censura, genuini characteres.	1113
§ 4. Connexa ex defectu propositionis, et quandoque simul revelationis, secluduntur.	1042	§ 5. Quodnam sit discrimen iudicium dogmaticum inter et legem discipline.	1118
Caput II. Secretio doctrinæ fidei à quavis aliâ in particularibus materiis controversis.	1050	Articulus II. De divisione notæ seu censure theologice.	1120
§ 1. De meritis gratiæ et gloriæ.	<i>Ibid.</i>	§ 1. De propositione hæreticâ.	<i>Ibid.</i>
§ 2. De Justificatione.	1053	§ 2. De propositione erroneâ.	1104
§ 5. De Satisfactione.	1057	§ 5. De propositionibus hæresi proximâ, sapiente hæresim et hærescos suspectâ.	1175
§ 4. De Indolgentiis.	1061	§ 4. De propositionibus proximâ errori, sapiente errorem, suspectâ de errore.	1182
§ 5. De purgatorio et suffragiis pro defunctis.	1070	§ 5. De propositionibus malè sonante, et piarum aurium offensivâ.	<i>Ibid.</i>
§ 6. De legum humanarum obligatione in conscientiâ.	1072	§ 6. De propositionibus, temerariâ, scandalosâ et seditiosâ.	1185
§ 7. De invocatione Sanctorum.	1078	§ 7. De propositionibus schismaticâ et seditiosâ.	1194
§ 8. De Imaginibus.	1081	§ 8. De propositionibus blasphemâ et impiâ.	1201
§ 9. De reliquiis sanctorum, et earum veneratione.	1084	§ 9. De quibusdam aliis propositionum censuris.	1205
10. De cultu et honore sanctorum.	1086	Articulus III. De objecto censure theologice.	1207
11. De Christi Presentiâ in Eucharistiâ.	<i>Ibid.</i>	Articulus IV. De modo ferendi censuras theologicas.	1210
12. De Transubstantiatione.	1091		
13. De Adoptione Eucharistiæ.	1095		
14. De sacrificio Missæ.	1099		
15. De Papâ, ejus primatu et auctoritate.	1104		
16. De iudice controversiarum.	1109		
MASTUM	1111-1112		
De Censuris seu notis theologiceis et de sensu propositionum. Articulus primus. — De Naturâ			

TOMI PRIMI ET PROLEGOMENON FINIS.

